KOSSUTH LAJOS
ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

V.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

KOSSUTH LAJOS
ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

FONTES HISTORIAE HUNGARICAE AEVI RECENTIORIS

KOSSUTH LAJOS ÖSSZES MUNKÁI

V.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

KOSSUTH LAJOS ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BARTA ISTVÁN

V. KÖTET

1835. augusztus 27 — 1836. május 2

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST
1961

Lektor

EMBER GYŐZŐ

és

SZABAD GYÖRGY

© *Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961*

A kiadásért felelős: Bernát György, az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Szigeti Mihály Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1960. IX. 28. Ívterjedelem: 70 (A/5) papírív
1961.52145 — Akadémiai Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Bernát György

ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

1835. AUGUSZTUS 27 — 1836. MÁJUS 2

ÁLLANDÓ RÖVIDÍTÉSEK

K és R, KK és RR	= Karok és Rendek
Rk	= Rendek
SS	= Statusok
SS et OO	= Status et Ordines
FőRR, főRk	= Főrendek
xr	= krajcár
7-ber, 8-ber, 9-ber, 10-ber	= szeptember, október, november, december
7 vir, 7 virátus	= septemvir, septemvirátus

276.

1835 augusztus 27, 28, 29.

Foglalat: a) *A sérelmek s kivánatok iránti tanácskozások kerületileg másod izben bérekesztetnek. A szóllás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában a felirás hetedizben is megmarad. Borsod v[ármeje]gye két bankócsináló iránt igen különös előterjesztést tesz.* — b) *A legközelébbi kir. resolutionak befejező pontja, az országgyűlés közelgő végéről. A Ludovicea állapotjának rövid leirása.*

a)

Pozsony, Aug. 29-én, 1835.

Augustus 27-ik s 29-ik napjain Kubinyi és Palóczy elnökségök alatt, folyvást kerületi ülések tartattak az országos sérelmek és kivánatok tárgyában költ főrendi első izenet[1] felett, folytatólag. Melly munka többnyire az előbbi végzéseknek, az egyesülést nem nyert pontoknál ujabbani helybehagyásával be is rekesztetett. A vitatások közlésre érdekes tárgyat most sem nyujtanak. Megjegyzem mind azáltal, hogy az V-ik osztály 45-ik számját,[2] melly az evangelicusoknak a kapcsolt részekbeni honnositását illeti, a főRR szintén el nem fogadták, ellenzésök okául a vallás tárgyában mondottakhoz, s az 1830-ki végzéshez ragaszkodván, (melly a Horvát s Tótországiaknak meghallgatását szükségesnek nyilatkoztatá).[3]

Erre Somsics és Dubraviczky tettek rövid megjegyzéseket. Az utóbbi nevezetesen nyugtatá Horvátország Rendeit, ne féljenek hogy az evangelicusok nagyon fognak tolakodni azon országba, mellynek még müveltebb lakosai is csaknem betegségbe esnek azon gondolat miatt, hogy közöttök valaha még evangelicusok is lakhatnak. Ami pedig az 1830-ki végzést illeti, tagadják ugyan a szólló követek, hogy a kérdéses botránkoztató municipalitásnak hazánk köz jussaival, és szabadságaival ellenkező rendelete, az Országgyülése által Horvátország követeinek ellenzése mellett is el ne töröltethetnék; mindazáltal maga az idézett 1830-ki végzés is reá birhatta volna a főRket, hogy ne ellenkezzenek. Mert csakugyan elég idejök lett volna a horvátoknak azóta oly nyilatkozást tenni, minőt az emberiség, polgáriság, a szelidebb század szelleme,

[1] L.: *Iratok.* IV. köt. 375. kk., V. köt. 1. kk., 12. kk., 21. kk., 24. kk., 49. kk., 172. kk.

[2] L.: *Iratok.* V. köt. 51.

[3] A kérdés a 9. szám alatt szerepelt az 1830-i sérelmek között, a főrendek azonban a horvát rendek meghallgatását és a kérdésnek az operatumokra való halasztását javasolták, s így végül is kimaradt a felterjesztett sérelmek közül. L. az 1830-i országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 308., 465., 510. és 557.

s a közvélemény hatalmas tekintete kiván, annyival inkább, mert szép példát mutattak e részben Horvátországnak Verőcze és Szerém vármegyék,[4] mit azonban ugy látszik a horvátok nem igen készek követni.

HEGEDÜS jelenté, hogy az 1830-ki végzés óta némelly törvényhatóságok olly lépéseket tettenek, melly azon végzésnek tökéletesen megfelel, s a főRR neheszkedését valóban eloszlathatja. Verőcze vármegye nevezetesen azon egyenes befolyásnál fogva, mellyel a törvényhozásba az 1751-ki törvénynél fogva[5] mint önállásu törvényhatóság bir: végzést hozott, hogy közös hazánknak minden polgárait vallásbeli különbség nélkül nyilt karokkal fogadja, s utasitásul is adá követeinek, hogy az 1791: 26. cz[ikkely] 14. §-nak[6] eltörlését, s ezzel az evangelicusoknak, a Magyarországhoz kapcsolt részekben is polgárositását sürgessék. Midőn tehát ezt teljesithetni dicsőségének tartja, kéri egyszersmind a RRket, hogy a főrendi izenetre adandó válaszban Verőcze v[árme]gyének ezen állapodása czáfoló ok gyanánt különösen megemlíttessék. Ez köz tetszést nyilvánitó helybehagyással elfogadtatott. — Mire POSZAVECZ megkérte a RRket, hogy ha egyes megyékről tétetik említés a szerkesztésben, Verőcze mellett Szerém vármegye is hasonlón megemlitessék. A mi szintúgy elfogadtatott.[7]

A mai (augustus 29-ki) kerületi ülésben befejeztetvén a gravaminalis viszonizenet feletti tanácskozás, felolvastatott a *szóllásszabadsági sérelmek* tárgyában költ főrendi 6-ik válaszizenet,[8] melly augustus 26-án lőn átküldve a RRhez.

PALÓCZY ez alkalommal is jelentvén, hogy küldői a felirást állhatatosan pártolva, abban és a RR izeneteiben kifejtett minden elveket szorosan magokévá teszik; egyszersmind meghagyák, terjesztene a RR elébe egy esetet, mellyben ők több tekintetekből fontos sérelmet találnak. Az eset ebből áll: Szikszay Samuel és Kiss Jósef birtoktalan nemesek két 10 ftos váltóczédula csinálása vétkébe keveredvén, mint birtoktalanok harmadfél esztendő előtt befogattattak, s őrizet alá tétettek. Törvényes szokás szerint megtétetvén felsőbb helyre a jelentés, honnan azonban huzamos ideig semmi rendelés nem érkezett. Mig végre 1834-ben (gondolom juliusban) a királyi ügyek igazgatósága a megye alispányát hivatalosan értesitette, hogy ezen eset, mint hamis pénz csinálás nota alá tartozván, a *notae perek pedig országgyülési törvényszünet alatt nem folytathatván*, a raboskodók diaeta után perbe fognak idéztetni. A megye úgy vélekedett hogy az ország által soha törvényes pénznek el nem

[4] A két megye azt adta utasitásul követeinek, hogy az országgyűlésen támogassák azt az indítványt, amelynek értelmében a protestánsoknak szabad letelepedést kell biztosítani Horvátországban, Szlavóniában és Dalmáciában. *(OL, Nádori lt. Extraser. 1832/33. I. sz.)*

[5] Az 1751: 23. tc. úgy intézkedett, hogy Szerém, Verőce és Pozsega megyéket a jövőben meg kell hívni az országgyűlésre és ott újból szavazati jogot kell nekik biztosítani.

[6] A protestánsok vallásügyét szabályozó 1791: 26. tc. 14. §-a kimondta, hogy Horvátországban, Szlavóniában és Dalmáciában a helyhatósági törvények továbbra is érvényben maradnak, ezekben az országokban tehát a protestánsok nem bírhatnak birtokot és hivatalt sem viselhetnek.

[7] A szeptember 22-i országos ülés által elfogadott második izenetükben a rendek „az idő akadályozhatatlan szelleme", a „felvilágosodottabb értelmesség" mellett Verőce és Szerém vármegyék dicséretes példájára is hivatkoztak, amikor „a régi homályos idők ezen maradványának nemzetünk s az emberi ész díszére eltöröltetését" kérték a főrendektől. L.: *Iratok.* V. köt. 264.

[8] L.: *Iratok.* V. köt. 49.

ösmért bankó czédulák hamisitása, a *falsae monetae cusores* felől intézkedő notae törvény[9] alá nem tartozik. Irt tehát a Helytartótanácsnak, hogy vagy engedtessék meg a raboskodóknak közfenyitéki perbe vétele a megyei törvényszék előtt, vagy pedig ha csakugyan hütelenségi bün rámájára vonatnék az eset, bocsájtassanak diaeta végéig szabadon. Erre válasz ismét nem érkezett, hanem érkezett két idéző levél, mellynél fogva a raboskodók f. é. augustus 22-ére (ekkorra volt a barsi követ is idézve)[10] a királyi tábla elébe Pozsonyba, mint notoriusok perbe idéztettek. A raboskodók folyamodtak a megyéhez, hogy nekik, kik őrizet alatt vannak, a személyes megjelenés nem lévén tehetségökben, tegyen a megye valamit, nehogy kihallgatatlan elitéltessenek. Mit volt mit tenni? őrizet alatt megyéről megyére egész Pozsonba felküldettek. És miután ez mind megtörtént, akkor érkezett egy intéző levele a Helytartótanácsnak, mellyben jelenti, miképen a királyi kincstár (Kamara) tudósitásából értésére esett, hogy *már folyhatnak diaeta alatt a notae perek*, azért állitassa Borsod v[árme]gye a raboskodókat a kir. tábla elébe.

Borsod v[árme]gye elmellőzi ez úttal azon kérdésnek vitatását, hogy a bankócsinálás, hamis pénzverés bünének nem tekintethetik; hanem sérelmet lát abban, hogy ámbár törvényeinkben világosan ki vannak jelelve a perek, mellyek országgyülési törvényszünet alatt is folyhatnak,[11] ezeknek sorában a notae per nem találtatik, amint ezt előbb maga a kormány, s a kir. ügyek aligazgatója is fent idézett hivatalos levelében (mellyet a szónok felolvasott) elösmerte. Most azonban önkényes magyarázattal egyszerre azt mondja, már folyhatnak az ilyes perek, mondja pedig kétség kivül azért, hogy azon másik törvénytelen lépésének, miszerint hazánknak két jeles polgárát, a szabad szóllás nemzeti jusának gyakorlatáért törvénytelenül notae perbe idézett,[12] erőt szerezzen. Neveli a sérelmet az is, hogy amint látszik, a Helytartótanácsnak, már a királyi kincstár utján adatnak tudtul a legfensőbb parancsok, a Consilium pedig azt elfogadta anélkül, hogy e sok tekintetben törvénytelen lépés ellen repraesentálna.

Kéri tehát Borsod v[árme]gye nevében a RRket, méltóztassanak ezen sérelmet pertractatio alá venni, s e végett megengedni hogy előterjesztését irásba foglalhassa, s tanácskozásba vétel végett köziratra bocsájtassa. (Ami meg is engedtetett.)[13]

Dubraviczky kinyilatkoztatá hogy küldői a szóllás szabadságán ejtett kettős sérelem tárgyát nádori közbenjárás utján vélik legsikeresebben orvosolhatónak, s ekép a diaeta feszült helyzetét hováhamaréb enyhithetőnek, s nem is kételkednek, hogy a Nádor, ha közakarattal megkéretik, a közbenjárást sérelmi alakban is elvállalja.

Deák a Borsod előterjesztésre fenntartván véleménye kimondását akkorra, ha majd leiratik, s tanácskozás alá kerül, most csak azt jegyzi meg, hogy ezen esetben, melly az 1830:6-ik t[ör]vénynek is világos sérelme, a kor-

[9] Az 1723 : 9. tc. 4. §-a a hamis pénz verését a hűtlenségi bűnök közé sorolta.

[10] Balogh János barsi követ ügyének előzményeit l.: *Országgyűlési Tudósítások* IV. köt. 524. kk.

[11] Az 1792 : 16. tc. 2. §-a értelmében a világos adóssági, az erőszakoskodási, visszahelyezési és tiszti ügyészi pereket az országgyűlés alatt is folytatni kellett. — Az 1830 : 6. tc. 3. §-a szerint a büntető és válópereket az országgyűlés alatt a királyi, báni és hétszemélyes táblán is folytatni kellett.

[12] Az utalás Wesselényi és Balogh János folyamatban levő ügyére vonatkozik.

[13] Borsod m. irásba foglalt panaszát l.: *Iratok*. V. köt. 104. kk.

mány intézkedése nagyon különösnek látszik magára a módra néve is. Mert mindaddig, mig más alkalom miatt el nem határozá magát a törvénynek azon önkényes magyarázatára, hogy diaeta alatt notae pert is folytattathat, ezeket a szegény embereket esztendőkig hagyta tömlöczben senyvedni, mert maga megvallotta, miképen notae pert kezdenie diaeta alatt nem lehet. Most azonban hirtelen megváltozott gondolkozása. De erről majd bővebben. Ami Pest v[árme]gyének kívánságát illeti azt a KK és RR már megelőzve teljesitették. És pedig siker nélkül.[14] A körülmények nem változtak, az intermediationak sérelmi alakban el nem vállalását most is hinnünk kell, mert maga mondta a Nádor, hogy el nem vállalja; nincs tehát egyéb hátra annál, hogy a feliráshoz állhatatosan ragaszkodjanak a RR, s mivel a főRR ezen izenetökben semmi okot fel nem hoznak, hasonlón rövid izenettel szóllitsák fel, hogy a feliráshoz végtére hozzá járuljanak.

Bezerédy szintén kinyilatkoztatja, miképen egyszeri hallásra is lehetetlen a borsodi előterjesztésből fel nem ötleni azon botránkoztató tanuságnak, hogy nálunk nem az esetek applicáltatnak a törvényre, hanem a törvény magyaráztatik az esetek szerint. E részben azonban a szóllást szintén maga idejére tartván fel, a kérdéses izenet iránt Deákkal egyértelemben nyilatkozik. Ami helybehagyatván az ülés eloszlott.

b)

Az urbér tárgyában érkezett, s aug. 26-án kihirdetett királyi válasz, mellyről előbi levelemben említést tettem, bérekesztő pontjában igy szóll: „Ő Felsége azon kívánságtól vezéreltetvén, hogy a földesurak s jobbágyok közti viszonyok elhatároztatásának üdvezült édes Attya kormánya alatt kezdett munkája hová hamarébb foganatot nyerjen: az adózók iránt is viseltető atyai gondoskodásánál fogva, hogy t. i. ezek az új törvényből reájok háramló jótéteményekkel minél előbb élhessenek, a jelen országgyülését közelebb bérekesztetni azon oknál fogva is kegyelmesen elhatározá, hogy miután ezen törvények alkotásában csaknem három év lefolyt, mind a közigazgatás tekintete, mind pedig különösen a perlekedők ügye, kiknek az országgyülés alatt jogaiknak nagy sérelmére igazság nem szolgáltatott, a bérekesztést hathatósan szorgalmazza. Kivánja tehát Ő Felsége, hogy a KK és RR a már összeszedett sérelmeket és kivánatokat, valamint az országgyülési egyezkedések többi szokott tárgyait is fölvegyék, s ő Felségének mihamarébb fölterjesszék. Egyébiránt s a t. Költ Bécsben August. 23-án, 1835."[15]

Az úrbér tárgyát illető része ezen kir. válasznak aként van, amint röviden előbbi levelemben érintettem.[16] A legközelébbi napokban kerületi tanácskozás alá kerülend, s ekkor bővebben teszem felőle jelentésemet.

A lefolyt napoknak száraz ülései közlésre érdekes tárgyat nem nyújtván, úgy hiszem nem hibázok, ha Ő Cs. Kir. Főh[erceg]ségének a Nádornak a Ludovicea katonai intézet s ahhoz tartozó pénztár állapotja felől beadott

[14] A rendek többsége a júl. 31-i kerületi ülésben döntött úgy, hogy Wesselényi régóta vitatott ügyében nem a felírás, hanem a nádori közbenjárás útját választja. A határozatot az aug. 5-i országos ülés jóváhagyta, a főrendek azonban ezt a javaslatot is elutasították és a nádor sem vállalkozott a közvetítésre. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 614. kk.

[15] A rendek aug. 19-én felküldött feliratára nyert kir. válasz latin nyelvű teljes szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 169. kk.

[16] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 677.

hivatalos tudósításából[17] közlök némellyeket, mik ezen gazdag reményü nemzeti intézet mibenléte felől világositást adhatnak.

Ezen hivatalos tudósitás melly értesitést érdemlő némelly későbbi történeteken kivül különösen 1830 september végétől 1833 december utóljáig terjed, első részében a Ludovicea számára ajánlott váczi Theresianum épületjét tárgyazza. Ezen épület vevő hija miatt több próbatételek után sem adathatott el. Második részében az intézet pesti roppant háza építéséről tesz jelentést. Ezen épület költségei 1835-ki május végeig összesen 397,988 pengő ftkat tesznek. E közt 64,931 forint megemésztett tőkepénzekből, 73,640 ft költsön vett pénzből, a többi az intézet rendes készpénzéből. A (különben már egy részben visszafizetett) adósságok, a kamatok késedelmes fizetése miatt eredtek. Az épület egyébiránt annyira készen van, hogy a nevendékek első osztályaira szükséges rész belseje butorokkal ellátatván, az épités és belső elkészités tekintetéből semmi ellent nem fog állani, hogy ezen katonai intézet pályája, a két alsóbb osztályok felvétele mellett 1836 november 1-ő napján megnyittassék. Épittetni fog 1836-ban a lovagló iskola is. 1835-re és 1836-ra a béfogadásra megkivántató felkészitéssel együtt 77,000 pengő ftra van a költség számitva. 1836 után négy évekig minden idén egy új osztállyal fog a nevendékek száma szaporodni. 1833 esztendő végével az intézet tőkéje 576.718 ft 21 4/8 xr pengőben. Azóta is történtek ajánlások, mellyek közül alkalmasint külön törvény által fog megörökitetni *Gróf Buttler János úr* Ön[agy]ságának halhatatlan, a Annalisainkban ily kiterjedésben alighanem példa nélküli bőkezűsége, miszerint az érdemes gróf születés, ipar és szerencse nyujtotta kincseiből a haza oltárára olly nevezetes áldozatot tett, hogy 20 ifiú neveltetésére 133,333 pengő ftokat alapitana.[18] Legyen nemes önérzésén felül jutalma dicső tettének a hálás méltánylat, a nemzet tisztelete, s azon meggyőződés, hogy ami jót tesznek hazánknak idővel az ő bőkezüségéből nevelendő számos polgárok annak érdeme a késő korban is emlékezetére fog visszasugárzani.

277.

1835 augusztus 31, szeptember 1, 2.

Foglalat: a) *Kerületi tanácskozás az urbér tárgyában aug. 23-áról költ (3-ik) kir. válasz felett. A főbb pontokban, csupán az épületi faizás iránt lőn a kir. válasz elfogadva.* — b) *Nem különben a bérekesztő pontra nézve, melly a többi rendszeres munkálatoknak e dietán fel nem vételéről szóll: az elhiresült „junctim"-tól a KK és RR bizonyos feltételek alatt elállottak.*

a)

Pozsony, September 2-án, 1835.

August. 31-én kerületi ülés.

Elnökség Deák és Almásy. *Napirend:* Az urbér tárgyában legközelebb érkezett kir. válasz. Mielőtt a részletes taglalat megkezdetnék

[17] A tudósitást l.: *Iratok.* IV. köt. 355. kk.

[18] Buttler János gróf alapító levelét l.: az *Iratok.* IV. kötetének függelékében, a Ludovika Akadémia vagyonára vonatkozó elszámolások közt a 14. sz. alatt.

HERTELENDY MIKSA figyelmezteté a Rket, miképen az urbér tárgyábani felirásaikat már két izben a legforróbb nemzeti óhajtásból eredett azon fájdalomnak kijelentésével kezdették, hogy ő Felsége a hív magyar nemzetet hazai nyelven szólló válaszával meg nem örvendezteté, s a felterjesztett t. czikkelyek magyar szerkesztését egészen mellőzni látszatott.[1] Utóbbi alkalommal némi remény kezdé ugyan fájdalmukat enyhiteni, miután a f. évi april 9-éről költ k[egyelmes] válaszban királyi igéretet vettek a felől, hogy Ő Felsége mihelyt csak lehet (primo quo licuerit tempore) ez iránt is kegyelmes választ adni fog.[2] Annál érzékenyebben fájhat tehát a RRknek, hogy ezen igéret nemcsak maiglan nem teljesedett, legigazságosb nemzeti óhajtásunkról a mostani kir. válasz nemcsak egy szóval sem emlékezik, sőt ismét a holt latin nyelven kiadva, a czikkelyek magyar szerkesztése pedig egészen mellőztetve lévén, tettleg valóságos megtagadást foglal magában. Kéri tehát a RRket, hogy a tanácskozás alá veendő kir. válaszra készitendő felirást ezen méltó fájdalomnak kijelentésén, s annyiszor hasztalan sürgetett kivánatuk ismételésén kezdjék.

Ami közértelmüleg elfogadtatván, s DEÁK által végzésnek nyilatkoztattatván, a resolutio egyes pontjai ily renddel kerültek vitatás alá:

I. Alsó Tótország nevezetének Posega, Verőcze és Szerém megyék egyes megnevezésére változtatását[3] Ő Felsége el nem fogadja, okúl adván, hogy a Bánáti nevezetnek átváltoztatásától kölcsönözött okoskodás erőtelen, mert ez iránt a legelső kir. válasz észrevételt tőn, az tehát további egyezkedés tárgya volt, de Tótország nevezetében, ugy a mint fel vala terjesztve, a Felség is megegyezett, az tehát többé kérdésbe nem vonható diaetalis végzésbe ment, mellyhez Ő Felsége annyival inkább ragaszkodik, mivel a tótországi három megyékben a jobbágytelki állomány tökéletesen egyenlő, a megyék egyes elszámlálása tehát e tekintetből sem szükséges, az 1715: 92. s 1751:23. czikkelyek[4] pedig épségben maradnak.

A RR egyszerü szavazatra tüzték a sokszor megvitatott kérdést, s 5 megye távollétében 26 megye, s a Hajdu kerület szavazatjával 18 megye az Egyházi Rend s Jászkun kerület ellen (ACZÉL Arad részéről Sclavonia nevének megtartása mellett, a megyék egyes megnevezésére és igy külön szavazott,) előbbi végzésök mellett még most is megmaradtak.

POGÁNY a többséggel szavazván, teljességgel nem látja, hogy a Bánság s Tótország között e részben különbséget tenni lehetne. Amaz szintolly régi s diplomaticus közállapodású nevezet volt, mint ez, s mégis magának Ő Felségének javaslatára megváltoztatott, a nélkül pedig hogy ezen változtatást a jobbágytelki állományoknak megyék szerinti különbsége kivánta volna; mert ez a 3 bánsági megyékben is, ugy mint a tót országiakban tökéletesen egyenlő.

[1] Vö.: *Iratok*. I. köt. 479. kk., III. köt. 116., 143. kk. és *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 479. kk.

[2] Az ápr. 9-i kir. választ l.: *Iratok*. IV. köt. 22. kk., a vele kapcsolatos kerületi vitát: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 345. kk.

[3] A probléma keletkezésére l. az 1834. szept. 9-i kerületi ülés vitáit, *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 505. kk. Ez a kérdés lett egyike azoknak, amelyekkel kapcsolatban a főrendek a legmakacsabb ellenállást fejtették ki. A megújuló vitákat l. az úrbéri II. tc. egyes előfordulásainál a III. és IV. kötetben.

[4] Az 1715 : 92. tc.-ben a király elismerte, hogy a rendek által visszacsatoltatni kívánt megyék — köztük Szerém, Verőce, Pozsega — az országhoz tartoznak, s a visszacsatolás előkészítését bizottságra kívánta rábízni. — Az 1751 : 23. tc.-re l. a 8. o. 5. jegyzetét.

És igy a kir. válasznak ezen észrevétele minden legkisebb erő nélkül szükölködik.

RAGÁLYI hasonlón szavazván hozzáteszi, hogy ez előtt a Bánátnak is külön urbarioma volt, úgy mint Alsó Tótországnak, most azonban mind ugyanazon egy törvény alá kerül, s igy a megnevezés iránt is egyenlőséget kell béhozni. Egyébiránt is ennél már sérelmesb kir. válasz alig jöhetett, miután azon igen veszedelmes elvet állitja fel, hogy az ország részéről felterjesztett törvényekből, mellyek csak együttvéve fejezhetik ki a nemzet kivánságát, ha egy részt a Felség elfogad, más részét azonban elveti, már az országnak amahhoz többé szóllója nem lehetne. Ezen veszedelmes elvből az következnék, hogy ha bizonyos feltételek mellett valamely ajánlás tétetik, s Ő Felsége az ajánlást elfogadja, de a feltételeket nem, mi ezektől örökre elesnénk, amazt pedig megadni tartoznánk. A költsönös egyezkedésnek, s viszalépési jognak a kir. válaszban foglalt eme magyarázatát sokan azon követek közül sem fogadták el, kik egyébiránt érdemileg a resolutiora szavaztak. Igy OCSKAY (Nyitra) PILLER (Sáros) és PONGRÁCZ (Liptó).

DEÁK ezeket a válasz fölirásba foglalandóknak elnökileg kijelentvén, még hozzáadhatóknak vélte, 1) hogy az ily visszalépést, minőt most a kir. válasz megtagadni látszatik, ámbár az már az országgyülési egyezkedések természetében is bennfoglaltatik, a KK és RR világosan is feltartották, s ezt Ő Felsége 1834 május 20-ki válaszában maga is elfogadta.[5] 2) Hogy a telki állomány egyenlőségéből meritett okoskodása a kir. válasznak nem csak nem áll, sőt a RR mellett harczol, mert a bánáti megyékben tökéletesen egyenlő a constitutivum, mégis maga Ő Felsége hozta a szokott nevezet megváltoztatását inditványba, ellenben az ugynevezett alsó tótországi megyékben a telki állomány nem egészen egyenlő, mert a II. t. cz. előszava szerint Szerémben s Verőczében egy hold föld 2000, egy embervágó rét pedig 1000 négyszög öllel számittatik, Posegában ellenben úgy a föld mint a kaszálló 1296 négyszög ölével vétetik.[6]

Ezen czáfoló gyámokok a felirásba foglaltatni határoztattak.

II. A tüzi faizásról szólló szakaszt úgy amint felterjeszteték, Ő Felsége elfogadta, de az épületi faizásra nézve más végzést óhajt. Az Ország Rendei t. i. abban állapodtak meg, hogy amelly helységek határában a földes úr erdejében annyi épületi fa találtatik, hogy abból az erdei rend sérelme nélkül eladni lehet, az uraság tartozik ugyan a jobbágy vagy zsellér ház és istálló fedelére (ide nem értvén a zsindelyt és deszkát) szükséges fát ingyen adni, ha ez eddig is divatban volt, de csak addig mig az 1-ő t. cz. 6-ik §-a által megengedett szabad adás vevés utján, azon jobbágy vagy zsellér telek még el nem adatott.[7] Ő Felsége ellenben azon szempontból indulva, hogy a jobbágyság sorsa rosszabbá semmiben se tétessék, azt, hogy a törvénybe igtatott szabad adás után az épületi faizás az eddigitől különböző tekintetbe jő, nem véli elegendő oknak arra, hogy az ország több vidékein fő tekintetbe jövő jótékony-

[5] Helyesen: az 1833. máj. 20-i feliratra 1834. jan. 3-án adott kir. válaszban. Az erről szóló mondatot l.: *Iratok*. II. köt. 30.

[6] Az úrbéri II. tc. bevezetése kimondja, hogy a Mária Terézia úrbéri rendeletében megszabott mennyiség — Magyarországon 1100, 1200 és 1300 négyszögöles, Temes, Torontál és Krassó megyékben 1600 négyszögöles holdak — megtartandó, ugyanigy Szerém és Verőce megyékben a 2000 négyszögöles szántóföld és 1000 négyszögöles kaszáló Pozsega megyében pedig az 1296 négyszögöles szántó és kaszáló is. L.: *Iratok*. V. köt. 76.

[7] A rendek által elfogadott és felterjesztett szöveget l.: *Iratok*. V. köt. 113.

ságtól megfosztassanak a jobbágyok, s közöttök ugyan azon egy helységben kedvetlen következményü különböztetés tétessék. És mivel a telkének haszonvételét pénzen vevő jobbágy minden jobbágyi adózásokkal és szolgálatokkal csak úgy tartozik mint az eladó: kívánja tehát Ő Felsége, hogy a jobbágyok ezen haszonvételben, ha azzal az urbér, urbéri rendbeszedés, vagy divatozó szokás szerint birtanak, továbbá is különbség nélkül megmaradjanak, s a törvényczikkely ezen szakasza a tüzi faizásról szólló szakasz elveihez eként alkalmaztassék, annyival inkább, mivel Ő Felsége nem idegen attól, hogy az uraság által a jobbágyoknak ingyen szolgáltatott épületi fák ára elbecslés (abaestimatio) esetében, a becs summából levonattassék. Ezekhez kelletvén a III. t. cz. 4-ik §-ának 5-ik szakaszát is, melly az extraterritorialis erdőkrül szóll, alkalmaztatni.

A KK és RR e kérdést is szavazatra bocsájtották, s azoknak véleménye győzvén, kik igaztalannak hitték, hogy azon jobbágynak, aki pénzt adott a telek haszonvételéért, rosszabb állapotja legyen, mint aki hasonló szolgálatok s adózások mellett a telket ingyen kapta volt, 3 megye távollétében 24 megye s az Egyházi Rend szavazatjával 23 megye ellen a kir. válasz javaslata e pontra nézve elfogadtatott.

Ekkor Bernáth figyelmezteté a Rket, hogy ő ugyan soha sem volt az usufructuationak[8] barátja; de a többség azt elfogadta, s országos végzésbe is ment. Már pedig ha törvénybe megy amit a kir. resolutio javal, hogy t. i. elbecslés esetében az ingyen adott épületi fa ára, a becs summából levonattassék, az usufructuationak gyakorlatilag vége lesz.

Fekete, s Andrássy ezen aggodalmat megszünhetőnek vélték, mert elbecslés „abaestimatio" alatt a szabad adást vevést nem lehet érteni.

Ragályi azonban nem látta igazságosnak, hogy ha olly jobbágy becsültetik ki a telekből, aki szabad adás vevés utján jövén annak használatába az épületbeni fáért is pénzt adott, (pedig előre tudni teljes lehetetlen, ha idővel nem kerül e elő az abaestimatio törvényes esete?) jó lélekkel adott pénzének elvesztével károsodjék. Ezen záradékot tehát az alkotandó törvényből kihagyatni véli.

Deák a k[egyelmes] resolutionak ezen javaslatát olly értelemben veszi, hogy az abaestimatio (*ab* és nem *ex* aestimatio) a következő vele természetesen összekötött feltételek alatt értessék: 1) csak az 1-ő rész 40-ik esetében,[9] midőn t. i. a földesur maga számára becsülteti ki a telekből a jobbágyot, nem pedig midőn excessusok miatt; mert ekkor más jobbágynak tartozik a telket átadni, ezen eset tehát a szabad adás vevéssel tökéletesen egy tekintetbe jő. 2) Hogy csak a fedélben valósággal meglévő épületfa ára vonatik le, különben oda magyaráztathatnék a törvény rendelete, hogy ha egy ház háromszor leégett, s az úr háromszor adott fát az épületre, annak árát háromszorosan is levonhassa magának. 3.) Hogy a leróvás szokott sylvanalis ár szerint történjék. Ily értelemben hozzá járul a resolutióbani záradékhoz, különben ha szélesbre

[8] Azaz: annak, hogy a jobbágytelek haszonvételét a jobbágyok szabadon eladhassák és megvehessék, amit a többség a tárgyalás alatt álló úrbéri I. tc. 6. §-ában megengedett.

[9] A *Hármaskönyv* I. rész 40. címje az atyai és ősi javak testvérek közötti felosztásáról intézkedett; a jobbágy kibecsültetésének eseteiről szóló úrbéri I. tc. 12. §. erre az esetre — ti. az osztozkodó testvérek részére kúria építésére — engedélyezte a jobbágy telkéről való kibecsültetését.

magyarázva, még adás vevés esetére is értetnék, maga is készebb lenne a megtéritéstől egészen elállani.

E kérdés tehát, mellyet előbbi szavazatkor legelsőbben Dubraviczky vetett fel,[10] szintén szavazatra tüzetett, s 3 megye jelen nem lévén, Trencsin pedig nem szavazván, 32 megye voxával 14 ellen, a kérdéses megtéritési záradék a szerkesztésben megtartatni határoztatott. — Bernáth (aki inditványba hozta volt) szintén megtartásra szavazván, azon oknál fogva, hogy ő az usufructuatiónak soha sem volt barátja, ezen záradék pedig az egész usufructuatiót semmivé teszi.

Midőn Deák többség szerinti végzésnek jelentené, hogy a záradék benmarad, a nyilatkozások szerint azt is többség akaratjának mondhatni gondolá, hogy az épületi fa becsárának lerovása, egyedül az 1-ő rész 40-ik czimje esetében történendő kibecslésre értetik. E felett azonban némi vitatás támadván, a kérdés szintén szavazatra tüzetett, s 24 megye voxával 23 ellen, a szerkesztésben csakugyan világosan kitétetni rendeltetett, hogy ezen lerovás egyedül a 1-ae 40. esetebeli abaestimatiora, nem pedig más ok miatti kibecslésre, vagy épen szabad adás vevésre értetik.

A Deák első előterjesztésében érintett másik két feltétel, magában érthetőnek itéltetvén, szerkesztésbe vétele szükségtelennek mondatott.

III. Az annyi vitákra alkalmat adott *bolt jusra*[11] nézve, az országos szerkesztés, s a kir. válasz ezekben különböznek: Az ország Rendei előre bocsájtván, hogy a termesztmények szabad eladása minden taxa fizetés nélkül ezentul is tökéletesen szabad lészen a jobbágyoknak, a bolt just s attóli taxa szedést földes uri jognak nyilatkoztatják. Nehogy azonban önkényes taxaltatással ezen jus a kereskedésnek, s nemzeti szorgalomnak ártalmára váljék, *diserte declaratur* hogy minden jobbágynak *(subdito,* és nem *colono)* az alább meghatározandó bér fizetés mellett, jobbágy vagy zsellér helyén boltot nyitnia *(fornicem constituere)* szabad, s azt akárkinek bérbe is adhatja *(excensuálhatja)*, csak lakósággal nem biró olly idegennek nem, aki nagy s a közönségre nézve veszedelmes kicsapongásokban vétkesnek találtatik. Ezután sanctio van téve az olly földes ur ellen, ki a jobbágyot a boltnyitásban vagy (a most emlitett egyetlen esetet kivéve) bérbe adásában akadályozná, s végre következik a 3 osztály szerinti taxák meghatározása, t. i. 20, 15 és 10 ft, melly rendszabás olly községek lakosaira is kiterjesztetik, mellyekben a boltbeli just magok a községek gyakorolják; magában értetvén, hogy ahol eddig kisebb vagy semmi taxa nem fizettetett, ezen szokás tovább is fenn fog tartatni. Ez volt az országos szerkesztés.[12]

Ő Felsége azt mondja, hogy a *diserte declaratur* szavak után ezek tétessenek: *subditum beneficio hoc uti volentem ad pendendum, qui pro ratione adoptatae triplicis fornicum classis mox ab infra defixus occurrit, censum obligari.* A taxák iránti osztályozatot helybe hagyja, úgy azt is, hogy a kisebb, vagy semmi taxa iránti divat feltartassék. De a mik *de jure incolatus, de illimitata fornices aperiundi et excensuandi facultate etc,* a javallatban foglaltatnak, mind

[10] Kossuth az előbbi szavazást megelőző eszmecseréket csak összegezve, a felszólalók említése nélkül ismertette.

[11] A kérdés országgyűlési előtörténetére l. különösen Say székesfehérvári követ 1835. jan. 8-án országos ülésben elmondott nagy beszédét: *Országgyűlési Tudósítások*, IV. köt. 104. kk.

[12] Vö.: *Iratok*. V. köt. 117. kk.

azokat (s így a sanctiót, s a bolt just biró községek említését is) mint e munkálat körén tul terjedőket a szerkesztésből kihagyatni javalja.[13]

DEÁK előterjesztvén a kir. válasz és országos szerkesztés közötti különbségeket, javallá a RRnek, szavaznának mindenek előtt azon kérdésre, valjon elfogadják e arra nézve a kir. választ, hogy a korlátlan bolt nyitás és kibérlés felőli pontok a szerkesztésből kihagyassanak?

SZÉLL azt veté ellen, hogy ez már maga is két kérdést foglal magában, mert lehetnek követek, akik megegyeznek, hogy a maga házában minden telkes jobbágy és zsellér boltot nyithasson, de a korlátlan kibérlést meg nem engedik.

DEÁK feleletül adá, hogy az elsőrül többé kérdés nem lehet, mert midőn a resolutio ezeket mondja *subditum hoc beneficio uti volentem ad pendendum infra defixum censum obligari*, már azt hogy a maga házában minden jobbágy és zsellér szabadon nyithat boltot, vagyis a szerkesztés szerint *fornicem constituere potest* elfogadja, következőleg csupán a bérbe adás, *excensuatio* forog kérdésben.

SZÉLL ugyan igyekezett ezen magyarázatot ellenzeni, a köz értelem mindazáltal olly világosan Deák mellett nyilatkozott, miszerint ő szavazat nélkül végzésnek jelentheté, hogy a jobbágyok boltnyitási szabadságára nézve a kir. resolutio az országos szerkesztéssel megegyezőnek vétetik; és miután az elvre nézve megvan az egyeség, minden bal magyarázat elkerülése végett jobbnak tartják a RR saját szerkesztésöket ezen szavakig *fornicem constituere* megtartani. Ezen elnöki kijelentés helybehagyatván, szavazatra tüzetett, valjon az *excensuatio* s vele összekötött *incolatus* iránt elfogadtatik e a kir. válasz, vagy marad az országos szerkesztés? Melly kérdésnél DUBRAVICZKY azon különbséget kivánta tenni, hogy csak helybeli lakosnak adhassák bérbe a jobbágyok boltjaikat, de a többség 25 megye voxával 22 ellen, általában az országos szerkesztés megtartását határozá.

MARCZIBÁNYI, FEKETE és MADOCSÁNYI a resolutio ellen azon okkal éltek, hogy a bérbe adás engedelme nélkül az egész engedély semmit sem ér, mert a szántóvető jobbágy maga nem fog boltoskodni, hanem a bérbe adással vehetné hasznát ezen engedménynek. A resolutio elfogadásával pedig hasztalan lennének a taxák meghatározva, mert amit eddig a földesurak a bolt jus törvénytelen monopoliumának czimje alatt fizettettek magoknak, azt most incolatusi taxa czimje alatt csikarnák ki.

Ezen végzés után DEÁK természetes következésnek vélte, hogy az ok nélkül gátló földes úr ellen hozott sanctiónak, s a bolt jusát biró községek iránti pontnak is meg kell maradni. Ami felkiáltással elfogadtatván, a bolt just tárgyazta egész § az előbbi szerkesztés szerint szorul szóra megállott.

IV-szer. Az egész IV-ik és V-ik t. czikkelyekre nézve nem lévén Ő Felségének észrevétele, a *községek belső igazgatásáról* szolló VI-ik t. cz. 1-ső §-ban az ország Rendei azt kivánják, hogy a község birája, esküttjei s kisbirái, a választásra megjelenő jobbágyok, s házas és házatlan zsellérek egyenként számitandó szavazatjával választassanak.[14] Ő Felsége ellenben most is az eddigi gyakorlatot kivánja feltartatni, annyival inkább, mivel a választás fontos kérdését igy közbevetve el nem igazithatónak, s nem is az urbéri törvények sorába tartozónak itéli.[15] Erre némellyek feleletül adták, hogy ha az ország Rendei

[13] L.: *Iratok*. V. köt. 170. kk.
[14] Uo. 138. kk.
[15] Uo. 171.

által javalt választási mód nem e helyre való, a királyi válaszban ajánlott mód sem lehetne ide tartozó. És mivel Ő Felsége maga átlátja, hogy a régi urbér nyomán indulva is a községek belső igazgatását elintézés nélkül hagyni nem lehet, megszünvén a nem ide tartozásból meritett ellenvetés, lehetetlen a RRnek most, midőn a jobbágyi viszonyok mindenekben törvénnyel határoztatnak el, e fontos kérdést intézetlenül hagyni, sőt az oly annyira különböző, s itt önkényen, amott elnyomáson alapult régi zavart törvény erejére emelni. — Lónyay még hozzáadta, hogy a szokás bizontalan és változékony, a kormány tehát azt venné cynosurának melly az ő czélzatinak leginkább kedvező. — Kubinyi pedig emlékezteté a Rket, hogy azon országok birnak leginkább erkölcsi erővel, mellyekben municipalitások léteznek; mi is leginkább a vármegyei municipiumoknak köszönhetjük fennállásunkat, s kétség kivül még nem ily fokán állanánk a nemzeti erő fejleményinek, ha őseink abban nem hibáztak volna, hogy a municipalis rendszert a községekre ki nem terjesztették. — Szavazatkor 22 megye a szerkesztés megtartására, 19 megye a resolutio elfogadására nyilatkozott, 3 megye jelen nem volt, 6 megye pedig külön szavazott, nevezetesen: Piller azt kivánta, hogy aki adót fizet, az vegyen részt a választásban. Bernáth attól most sem állott el, hogy a telkes jobbágyok és házas zsellérek iránt örömest kiván alkudni. Igy szavaztak K. Horváth, Benyiczky és Zmeskáll is. Ragályi pedig arra is kész volt reá állani, hogy akinek külső vagy belső birtoka van a helységben, részt vegyen a választásban, de a szerkesztést szerfelett szélesre terjedőnek itélte, a resolutiót pedig el nem fogadhatá, mert szerintén a dolog csak zavarban maradna.

A voxok ily helyzetében Deák jelenté, hogy azok határozhatják el a kétesen álló többséget, kik a külön szavazók közül egyik vagy másik részre állanak. Erre Zmeskáll és Benyiczky átmentek a Resolutióra szavazókhoz. A többiek kijelentésöktül nem akartak elállani, s igy a Resolutio mellett most is csak 21, a szerkesztés megtartására pedig 22 megye állván, a *redactio* ujabban is végzésnek határoztatott.

V. A VII. t. cz. 3-ik §-ában arról van rendelés, hogy a folyó tartozásokra a földesúr a helybeli előljárók jelenlétében, jobbágyait (mindazáltal testi büntetés nélkül) saját hatalmával is szorithajta; ellenben a tartozmányiból s haszonvételeiből cselekvőleg kivetett jobbágyot esztendő s egy nap alatt a sz[olga]biró rövid uton visszahelyheztetheti, de végzését a megye közgyülésének bemutatni tartozik. Az urbéri ut mind két esetben fennmaradván.[16] Ő Felsége még a *recursus* utját is fel akarja tartatni, nehogy a sérelmet szenvedett fél csak hosszas urbéri uton kereshessen orvoslást.[17]

Bernáth igy szavazott; én azt is sajnálom, hogy a szokott politica repositio recursus utján Bécsbe megy, hogy küldjem én a szegény jobbágyot oda? nem kell nekem ez a recursus tettes RR. — Almásy megjegyzé: hogy különbség is van a dologban, mert a politica repositio tárgya ha később per utjára vitetik, abban többé nem itél a Cancellaria, hanem a rendes törvényszékek; ellenben az urbéri perekben a Helytartótanács lévén felsőbb bíróságnak megállapitva, ha a rövid útú procedura is oda vitetnék a már egyszer itélt birótul, a panaszos fél urbéri per utján más itéletet alig várhatna. — Ragályi igen szomorú dolognak véli, hogy ezen kir. válaszban az urbéri út, szapora igazság szolgáltatásra czélzó minden intézetink ellenére, már előre hosszas

[16] Uo. 146.
[17] Uo. 171.

útnak nyilatkoztatik. — PALÓCZY végre nem lát semmi rövidítést a kir. válasz javallatában, mert a hosszúnak canonisált urbéri út csakugyan a recursus mellett is fennmaradna.

A KK és RR ezen okoknál fogva 32 voxal 15 ellen a „recursus szabadságát" el nem fogadták.

Ugyanazon t. cz. 5-ik §-a 3-ik szakaszának a) pontjában, melly a jobbágyok által egymás között is tett határbeli károk megtérítéséről rendelkezik, s ezeknek, ha 60 ftot haladnak, elitélését az uriszék hatóságára bizza; innen a feljebb vitel a törvények értelmében van fenntartva.[18] Ő Felsége pedig azt akarja, hogy a feljebbvitel nyilván a 4-ik § értelmében azaz: a Helytartótanácsra tartassék fel.[19] De a KK és RR ezen kártételeket urbarialis vétségnek annyival kevésbé tekinthetvén, mivel azokrul is van szó e §-ban, miket egyik jobbágy a másiknak teszen, a kir. válasz javallatát egyértelmüleg félrevetették.

Végre ugyanazon § negyedik szakaszának végét, melly az ott kiszabott vétségeknél tetemesb kihágások megfenyitését a törvényszék hatóságára bizza, Ő Felsége elhagyatni javalja, mivel ez által a büntető törvénykönyv szabályozása[20] megelőztetik. A RR azonban nem akarván itt egyebet kifejezni annál, hogy amelly uradalom pallos hatalmával nem bir, az a nagyobb kihágások fenyitése hatalmát magának nem tulajdoníthatja, más részről pedig azt, hogy meg fog e hagyatni egyes uradalmak vérbirósága? itt előzőleg elintézni nem szándékozván, a kérdéses záradékot ki nem hagyták ugyan, hanem SZABÓ inditványára ezt tették helyébe: *graviorum excessuum vindicatione ad ordinaria fora criminalia pertinente.*

Ezzel az urbér részleteit tárgyazó észrevételeknek vége lőn. A diaeta közelebbi eloszlatását érdeklő végső pontja a kir. válasznak, másnapi tanácskozásra halasztatván.

b)

September 1-ő napján kerületi ülés.

Elnökség: az előbbiek. Napirend a kir. válasz bérekesztő pontja, (mellyet előbbi levelemben[21] szóról szóra közlöttem.)

CSEPCSÁNYI valamint ezen kir. válaszban, ugy az előbbiekben is gyakran szemlélé azon phrasist ismételtetni, hogy a jobbágyok sorsa lehetőn javitassék, és semmiben se rosszítassék. Ezen gyakori ismétlés oda mutat, mintha a kormány, azért: mivel a nép sorsának javitására felszóllitott, (melly czélzatnak azonban maga, sem akkor midőn az urbéri engedélyek legjavát elvetette, sem most, midőn az adóbiztosi munkálat felvételét[22] máskorra akarja halasztani, nem igen felelt meg,) minden kedvezéseket, miket az ország Rendei saját érdekök és hasznuk feláldozásával az adózó népnek adtanak, sajátjának nézne,

[18] Uo. 149. kk.

[19] Uo. 171.

[20] A büntető törvénykönyv a jogügyi munkálat *(Juridicium Operatum)* IV. része volt. *(Codex de delictis eorumque poenis.)* A Juridicum első része *(Coordinatio fororum)* és a harmadik részének nagyobbik fele *(Emendatio legum civilium)* már átment a kerületi ülések tárgyalásain, a második *(Ordo processualis)*, a negyedik és ötödik *(Codex cambio-mercantile)* rész tárgyalása még hátra volt.

[21] L. előbb, 10. o.

[22] Az adó-biztosi munkálat *(Contributionale-commissariaticum operatum)* az egymásután sorrakerülő munkálatok között a harmadik helyet foglalta el.

s azok érdemét magának tulajdonitaná. Ezt szó nélkül hagyni, s a nemzet adományainak eltulajdonitását hallgatással türni annál kevésbé lehet, mivel a külföldi lapok az ország Rendeit folyvást szükkeblüséggel vádolják, s csak a mai közönséges német ujságban is az van: hogy a kormány materialis engedélyekkel őszintén akar a népen segiteni, de az ország Rendei csak moralisokkal felelnek, s mi ez a moralis engedély? a magyar nyelv, és ismét csak a magyar nyelv!!![23] Ami a dieta bérekesztését illeti, a szónok ezt is nagyon különösnek látja. Boldogúlt Fejedelmünk saját kezével, nem pedig ugy mint a vitatás alatti királyi válasz báró Schönsteinnak[24] aláirásával megerősitett resolutióiban, annyiszor megigérte, hogy minden Operatumok junctim fognak sanctionáltatni,[25] mostani uralkodónk is, kormánya kezdetén felszóllitás nélkül önként kibocsájtott rescriptumában szintén arról biztositott, hogy az országgyülését irremisse folytatni kivánja![26] Most azonban, midőn az urbéri viszonyok elintézésével az adó fundusa szaporitva s biztositva lett, a sok igéret egyszerre füstbe megy. De még visszásabbnak látszik a szónok előtt az, hogy a KK és RR ezen kir. válaszban a sérelmek felterjesztésére intetnek; mintha nem tudná a kormány, hogy 40 év óta orvosolatlan hevernek nálla annyiszor ismételve felterjesztett legsúlyosbb sérelmeink. Erre tehát feleletül adatni kivánná: hogy ne intsen ő bennünket a panaszkodásra, hanem adjon kötelessége szerint kedvező választ a rég felterjesztettekre. Egyébiránt miután a diaeta bérekesztése előttünk áll, mindazon utasitások, mellyek a rendszeres munkák folyvásti pertractatiójának reménységében, minden excerptát, minden külön inditványt tilalmaztak,[27] magokban megszünnek; most tehát megforditott elvből kellene a RRnek kimenni, s nyomban felvenni mindazon tárgyakat, mellyeknek elintézését az ország javára mulhatlan szükségesnek itélik; mert ha csak ezen nyomorult urbariommal, minden más törvény nélkül, sőtt a nélkül, hogy a jövő diaetának napja és helye törvénnyel meghatároztatnék, menünk haza, valósággal az ország várakozásának sem feleltünk meg, s inkább kárt tettünk, mint hasznot. Ő tehát a szükségeskép elintézendő tárgyak kijelelésére küldötséget kiván neveztetni.

Piller kinyilatkoztatja, hogy mig utasitása a többség által el nem vettetik, magát excerptákba vitetni nem engedi; s a királyi hozzájárulással is megerősített junctimhoz szorosan ragaszkodván, a rendszeres munkálatokat folytattatni kivánja. A kir. válaszban két inditó ok van az urbér befejeztéveli eloszlatásra felállitva: egyik, hogy az adózó nép az uj törvényből reája háramlandó jótékonysággal mihamarébb élhessen; másik, hogy az igazságszolgáltatás megnyiljék. Az emlegetett jótékonyságoknak azonban sikeres hasznát

[23] Az Augsburgban megjelenő Allgemeine Zeitung rendszeresen közölt rövid, bíráló szellemű bécsi tudósításokat a magyar országgyűlés munkájáról. A fenti tartalmú tudósítás azonban a jelen ülést megelőző hetekben nem található az újságban.

[24] Schönstein József báró kancelláriai tanácsos, Reviczky kancellár egyik bizalmas munkatársa fogalmazta a királyi leiratot.

[25] 1833. ápr. 16-i és 1834. jan. 3-i válaszaiban. L.: *Iratok*. I. köt. 195. kk., II. köt. 29. kk.

[26] Az atyja halálát és a trón elfoglalását bejelentő 1835. márc. 4-i leiratban jelentette ki Ferdinánd: „. . . Leges, juraque, privilegia, libertates et immunitates fidelium . . . Statuum et Ordinum . . .conservandi, prosperitatemque publicam promovendi studium tanto evidentiori testimonio comprobaturi, Comitia haec pro auctoritate nostra Regia porro quoque irremisse continuanda benigne decrevimus." L.: *Iratok*. IV. köt. 1. kk.

[27] Ilyen utasításra hivatkozott többek között Gömör követe, La Motte 1835. febr. 4-én, Kajdacsy (Baranya) ápr. 9-én, majd Szirmay (Zemplén) jún. 16-án stb. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 177., 327., 502.

csak ugy s akkor veheti az adózó nép, ha az adó biztosi munkának elintézésével, tehetségét felülmuló terheltetései megenyhittetnek; a másik nyomos tekinteten pedig azonnal segitve lesz, mihelyt a KK és RR Sáros v[árme]gye kivánata szerint törvényt alkotnak, s azt előlegesen sanctionáltatják, hogy a polgári perek a kir. főtörvényszék előtt diaeta alatt is folyjanak. Ő tehát mint már megmondá, a junctimhoz szorosan ragaszkodik.

Szóllottak még a junctim mellett Bőthy, Balogh, Ragályi. A junctimtol bizonyos feltételek melletti elállásra szavazva Deák, Hertelendy Miksa, s Marczibányi. (Ezen vitatások jövő levelemben fognak következni.) Szavazatkor oda ütött ki 27 megye s az Egyházi Rend és kerületek voxával 18 megye ellen a többség végzete, hogy a KK és RR a junctimtol bizonyos feltételek alatt elállanak, s azt aként fogják a felirásban kifejezni: hogy a KK és RR óhajtották volna ugyan mind a 9 operatumot elvégezni, mert ezt a nemzet virágzására szükségesnek tartották, s óhajtásukban a királyi válaszokbani hozzájárulás által is megerősitettek; azonban, ha az urbért, a mostani kir. válaszban kifejezett okoknál fogva mihamaréb sanctionáltatni szükséges is, a KK és RR ehhez csak oly feltétel alatt járulhatnak: 1.) a minden esetre Pesten tartandó jövő diaetának napja törvény által meghatároztassék. 2.) Hogy a felterjesztett s felterjesztendő sérelmek kedvező királyi válasszal orvosoltassanak, s ekép az 1791:13. czikkely[28] voltakép teljesitessék. 3.) Hogy azon tárgyak, mellyek nélkül az urbért tökéletesen foganatba venni nem lehet, úgy némelly mások is, mellyek tovább nem halasztható orvoslást kivánnak, elintéztessenek, s még ezen a diaetán az urbérrel együt sanctionáltassanak. — Mellyek legyenek ezen tárgyak? ez iránt a tanácskozás egy kis ideig felfüggesztetek, hogy a nemzetnek ideje legyen akaratját utasitásaiban kijelenteni.

Ma, September 2-án a KK és RR többnyire szerkesztési rostállattal foglalatoskodtak, s Borsod v[árme]gyének már utóbbi levelemben emlitett sérelmét a bankócsinálók iránt, s Krassónak egy határszéli igazitást sürgető kivánatát[29] a többiek sorába elfogadták.

278.

1835 szeptember 1, 2, 3, 4.

Foglalat: a) *A junctimtóli ellállás, s a dietának bizonyos feltételek melletti eloszlatása felől kerületi tanácskozás. A szóllás szabadsága sérelmeit tárgyazta 7-ik izenet nevekedő többséggel megáll, s a főRRhez küldetik.* — b) *Királyi válasz az V-ik Ferdinandi czimzet tárgyában, s egy másik 1827-ki s 1830-ki némelly sérelmek iránt. A KK és RR az V-ik Ferdinandi czim iránt ujabb felirást, s az Ország Rendei részéről tettleges gyakorlást közakarattal határoznak.*

[28] Az 1791 : 13. tc.-ben a király ígéretet tett, hogy az országgyűlést háromévenként, vagy ha a szükség kívánja gyakrabban is össze fogja hívni, hogy a királyi javaslatok tárgyalása után a sérelmeket orvosolja, az alkotandó törvényeket pedig pontosan végrehajtatja.

[29] Krassó megye azt kívánta, hogy közte és Hunyad megye között a némely helyeken bizonytalanná vált határvonalat országgyűlési bizottság jelölje ki. Vö.: *Iratok.* V. köt. 198. kk.

a)

Pozsony, September 5-én, 1835.

Kerületi ülés September 1-ő napján 1835.

Vitatások folytatása az urbér tárgyában Augustus 23-áról érkezett kir. válasz végső pontja felett, mellyben Ő Felsége kijelenti, hogy az országgyülését hová hamarébb eloszlatni kivánja:

Csepcsányi és Piller után[1] Bőthy szóllott ily értelemben:

Az austriai Ministerium politicájának mireánk nézve folyton követett rendszerét figyelembe vévén megvallom, hogy másféle kir. választ nem is vártam. Érdekében véli fekünni a kormány, hogy a privilegiáltak jusait csorbitsa, a másik osztályt pedig nem népszerü intézvényekkel, hanem csupán pillantatnyi hasznot eszközlő materialis kedvezéssel némileg nevelje, s ekép örökös zsibbasztásban tartván mind a kettőt, nyereséget csupán maga arasson. Már azon terjesztvény is, hogy az 1830-ki végzés elmellőzésével, a rendszeres munkálatok közül épen az urbért tüzte ki első helyre, ezen politicát igen nyilván bizonyitotta; mert igen jól tudta a kormány hogy szép szinbe öltöztetett kivánságát a RR el nem vethetik, ha csak azon vádnak nem akarják kitenni magokat, hogy a nép sorsán segiteni vonakodnak.[2] Saját czélja kivitelére tehát a mérő serpenyőbe veté a nép érdekét, s ama bal közvélemény sulyát, melly e részben a magyar nemesség ellen gerjesztetett és tápláltatott. Azonban 23 megye — nem megvethető kisebb szám — látott át a kártyán, s midőn az 1830-ki végzés szerint is, a hon polgárainak minden osztályait egyiránt érdeklő kereskedési munkálatot sürgette első helyre tétetni, ezt csak azért cselekvé, mert jól tudta, hogy mihelyt a jobbágyság materialis érdeke elintéztetik, s ez által az adónak fundusa nevelve s biztositva lesz, a többi operatumok örökre eltemettetnek.[3] Igaz ugyan, háramlani fog az uj urbérből némi pillantatnyi haszon az adózó népre; de munkánk örökké félszeg marad, ha csak azon terhek is el nem intéztetnek, mellyek őt a mindenek közt legkönnyebben elviselhető uri adózásnál sokkal keservesebben nyomják, s mellyek minden e részbeni kedvezéseket elannyira elemésztenek, hogy elintézésök nélkül kivált miután a moralis engedélyek megtagadtattak, a magyar nép virágzó létre soha sem számolhat. Megemliti ez után a szónok azon királyi válaszokat, mellyek a *junctim* elfogadása, s az országgyülésének szakadatlan (irremisse) folytatása felől érkeztek;[4] s utasitásánál fogva a kitüzött 4 operatum elintézéséhez szorosan ragaszkodva kéntelen kijelenteni hogy a kormány terjesztvényei, s igéretei felől kezességre nem talál.

Deák sem fogadhatná el minden feltétel nélkül a tanácskozás alatt lévő kir. válasz tartalmát. Azonban szükségesnek látja emlékezetbe hozni, miként született a junctim idaeája. Született az 1825-ben, midőn az ország Rendei

[1] Felszólalásaikat l. az előző számban, 18. kk.

[2] Az országgyűlés kezdetén hetekig tartó vitában dőlt el, hogy a reformmunkálatok közül nem a megyék többsége által kívánt kereskedelmi munkálat, hanem a király által javasolt úrbér került az első helyre. A haladó követek ugyanis felismerték az udvar taktikájában rejlő veszedelmet, és hosszas viták során a megyék többségével elfogadtatták az úrbér elsőségét. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 35. kk.

[3] A kérdés az 1833. jan. 12-i országos ülésben dőlt el az úrbért pártolók javára; Beőthy a kisebbségben maradt Commercialéra szavazott. Uo. 96.

[4] Vö. a 19. o. 26. jegyzetével.

nyilván kijelentették, hogy a rendszeres munkálatokat „ne uno quidem excerpto" együtt fogják felvenni. A kormány észrevételeket tett, de az ország Rendei végzésöknél megmaradtak, s a kereskedési munkát első helyre tüzték ki.[5] Valának e részben a tanácskozás alatt oly okok előhozva, mellyek a törvényhozás magas szempontjával ösze nem egyeztethetők. Ilyen volt, hogy tudnunk kell elébb, mit kapunk, aztán majd meglátjuk hogy mit adhatunk. A szónok ugy hiszi, nem ily szempontból kell a törvényhozásnak indulni, mellynek kötelességében áll az ország lakosinak boldogságát szükkeblü mellékes tekintetek nélkül előmozditani. Megemliti továbbá az egyezkedések folyamát, mellyek a sorozat, s együtti sanctio iránt az országgyülésén közbe jöttenek, s mellyeknek resultatuma az lőn, hogy 1833-ki áprilisi resolutiojában Ő Felsége kijelentette, miképen megegyezik, hogy hogy a sanctio minden operatumokra együtt történjék, ugy mindazáltal, hogy resolutio végett egyenként terjesztessenek Ő Felsége elébe.[6] Kérdi azonban minő alapon épült e vélemény ugy 1825-ben mint most? volt e valaki, aki csak gondolta is, hogy magának az egy urbérnek elintézése közel három évbe kerül? s kérdi a RRket, valjon ha közelitőleg számolva aránylag számba vennék az időt, melly mind a 9 munkának elvégzésére kivántatnék, a junctimhoz ragaszkodás mellett nem terjedne e annyira, hogy midőn a 9-ik elvégeztetnék, már az urbért ismét igazitani, e végett az elsőre visszamenni s igy törvény nélkül örökös tanácskozó országgyülést tartani kellene? Igaz ugyan, hogy a törvényhozásnak kötelességében áll az egész Országnak javára törekedni, s ezért, de csak ezért, nem pedig a fent emlitett szükkeblü tekintetből Zala Rendei is a Commercialét kivánták első helyen felvétetni; a többség azonban mást végzett, s annyi minden esetre igaz, hogy ha az egész ország javát kivánjuk előmozditani, valamellyik osztálynál csak el kell a munkát kezdenünk; s addig mig mindenkin nem segitenünk, egy résznek sem akarni segitséget nyujtni, nem csak fonák számolás lenne, de még az is czáfolhatlan, hogy magából a kereskedési munkálatból reménlt kedvezések is hamaréb létesülnek, ha egyenként, mint hogy ha csak mind a 9 bérekesztése után történik a sanctio. Hozzá járul a *nihil per excerpta* szerencsétlen gondolatja, melly által a legidvességesb intézeteket kiszalasztottuk kezünkből. Végre pedig fontos tekintetbe jő az igazság kiszolgáltatása is, aminek megnyitását számos törvényhatóságok sürgetik; s lehetne e a hon polgáraitól áldozatul kivánni, hogy az igazság szolgáltatás mindaddig megakadva maradjon, mig a bár mindjárt meghozandó, de csak diaeta végével sanctionálható törvény, melly által elrendeltetnék, hogy minden polgári perek diaeta alatt is folyjanak, csak azután jőhetne foganatba, ha mind a 9 munkálat bérekesztetik? Szóval, a junctim idaeáját a tapasztalás megczáfolá, s alaptalanságát, sőt lehetetlenségét bébizonyitá. Ebből azonban koránt sem következik, hogy az eloszlatásba minden feltétel nélkül megnyugodjunk. Az urbéren kivül semmi mást nem végezve eloszlani nem csak meg nem felelne a közvárakozásnak s a közreménységnek, de a királyi szó szentségét is megsértené. Az 1833-ki k[egyelmes] válaszban ünnepélyes biztositást vettünk a Fejedelemtől, hogy

[5] 1826. jan. 20-i feliratukban használták a rendek a Deák által idézett kifejezést, ugyanakkor állapitották meg az operátumok tárgyalási sorrendjét is a következőképpen: Commerciale, Urbariale, Contributionale-Commissariaticum, Juridicum, Literarium, Montanisticum, Ecclesiasticum, Publico-Politicum. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 145. kk.

[6] L.: *Iratok*. I. köt. 195. kk.

határozatlan időre — ad indeterminatum tempus — a többi munkálatokat elhalasztani, maga sem akarja.[7] Ez fejedelmi szó, ennek teljesülése felől nekünk biztositás kell; s midőn egyrészről az eloszlást a nép java, s az igazságszolgáltatás tekintete sürgetik, másrészről a biztositást ugy érhetjük el, ha a jövő diaetának mihamarébi határnapja törvénnyel fog meghatároztatni. És ez az 1-ő feltétel mellyhez a szónok a dieta eloszlatását köti, 2-ik hogy úgy azok mellyek nélkül az urbért tökéletesen foganatba venni nem lehet, valamint más egyebek is, miket az ország Rendei hazánk javára mulhatlanul szükségeseknek, s azért halasztás nélkül elintézendőknek itélnek, per excerpta még ezen az országgyülésén elhatároztassanak. 3-or emlitni kivánná, hogy az ország igazságos sérelmeit minden országgyülésen egytől egyik orvosoltatni rendelő 1791 : 13. t. cz. rendelése szerint a már felterjesztett, s még felterjesztendő sérelmeink orvoslását kivánjuk. Ezen feltételek alatt kész a junctimtol elállani, s csak igy fogadja el a kir. resolutiót.

Hertelendy Miksa: A dolog állását egészen különbözőnek tekinti most, midőn az urbér már már bevégeztetett, mint mikor még el sem kezdetett. S fel nem teheti a RRről, hogy a 3 éves tanácskozás élesztette reményes teljesedését tartóztatni akarnák. Azon szabály, hogy a jobbágyok sorsa semmiben ne rosszitassék, sőt a mennyire lehet javittassék, nem a kormány találmánya; magok a RR állitották azt fel még diaeta kezdetén, más czélból ugyan, mint minőből a kormány indult, mert őtet csak az ingerlette, hogy a nép minél alkalmatosb legyen a közterhek viselésére, a Rket igazság, s a nép java vezérlette. Azonban bármi különböző czélból is, de csakugyan végzésbe ment az,[8] s a KK és RR, kik áldozatokat is szivesen tettenek, nem fogják hátráltatni, hogy éljen a nép mihamarébb azon kedvezésekkel, miket nagylelküségből adtanak. Hasonló fontos tekintet a törvénykezés is. Az eloszlatásban tehát szintén megegyezik, de nem ugy, hogy némi fontos tárgyak még e diaetán el ne intéztessenek. Név szerint Torontál Rendei ezeket kivánnák: 1. Hogy valamennyi sérelmek, ugy a mult országgyüléséről elmaradottak, mint az erről felterjesztettek, s még felterjesztendők kedvező válasszal orvosoltassanak. 2. Hogy 1 esztendő alatt a diaeta Pesten ujólag összegyüljön, s 3-or az országgyülése elrendezésén kezdődjék. 4-szer alkottassék törvény, hogy a kir. Curia előtt országgyülés alatt minden polgári perek is folyjanak, s e végett addig mig illető helyütt elhatároztatik, valjon a Personalisnak, s kir. táblának legyen e helye a diaetán?[9] a tábla tagjai szaporitassanak. 5. A katonai élelmezésre vagy új regulamentum dolgoztassék, vagy pedig törvény alkottassék, hogy a kincstár piaczi folyó árt tartozzék fizetni.[10] 6. A jobbágytelken lakó

[7] „Ex eo, ... quod iuxta benignas nostras propositiones Regias Juridica ante Contributionale-Commissariaticum et Commerciale Operatum in deliberationem Comitialem sumenda sint, inferri nullo modo potest, haec 2 Operata in longius et indeterminatum tempus rejici." Uo. 197.

[8] Az elv a hivatalos iratokban az 1834. aug. 31-i kir. válaszban jelenik meg, ahol a faizásról szóló §-sal kapcsolatban az a király véleménye, „ut sors subditorum per condendam novam legem realiter melior, nullo autem in respectu deterior reddatur." L.: *Iratok*. III. köt. 36.

[9] Az operátumok előzetes megvitatása során, az országgyűlés elrendezésével kapcsolatban (a Publico-politicumban) a megyék túlnyomó többsége úgy foglalt állást, hogy a jövőben a személynök helyett választott elnök vezesse az alsó tábla országos üléseit, s a királyi tábla tagjait ne illesse meg hely az országgyűlésen.

[10] A katonatartás és ezzel együtt a népre roppant terhet jelentő deperditák kérdése az adó-biztosi munkálat keretében került volna megvitatásra.

nemesek terhei meghatároztassanak,[11] nem különben 7. a proportionalis per[12] is, s más egyebek, mik az urbér foganatba vételére megkivántatnak. 8. A *plana successio*, nyilt örökösödés kérdése[13] elintéztessék.

BALOGH: Figyelemmel olvasván a jelen resolutionak végszavait és visszatekintvén a lefolyt dolgokra, úgy rémlik előttem, hogy a mostani országgyülésén a devalvatio systemája állandó divatra kapott, ami annál különösebb, mivel állandóság a divatnak nem természete. Elmellőzvén több devalvált tárgyakat, csak nehányat fogok megemliteni. A nyolcz urbéri t. czikkelyek devalváltattak hétre, s miért? mert a pálczákat, mellyeket a 8-ik cz[ikkely] divatból kihozni akart, devalválni nem szerettük; de még a felmaradt hét czikkelynek cursusa is nagyon leszállott ahhoz képest, amint eleintén állott volt.[14] Az V-ik Ferdinandi czimzettel — hamis propheta legyek — de alkalmasint úgy fogunk járni, mint az úgynevezett fekete bankókkal jártunk, t. i. ezt is le fogják ötről egyre szállitani,[15] csak azon kis különbséggel, hogy a fekete bankók devalvatiójánál a kormány per regulam subtractionis nyert, mert minden becsületes ember zsebjében öt forint helyett egy maradt; itt pedig per regulam additionis akar nyerni, t. i. Austria többi coloniáit szeretné még egy igen szép tartománnyal, a hasznos Magyarországgal szaporitani. Arithmeticai számra nézve azonban minden devalvatióknak legnagyobbika az, mellyet a kormány most kiván, t. i. hogy elvégezvén az urbért, s a vele szorosb kapcsolatban lévő némelly tárgyakat, az ország gyülése szélt oszoljék. Diaetánk elején a junctim szó kedvencz szavacskája volt a Te[kinte]tes RRnek, annyira, hogy azt mind a 9 operatumra kivánták kiterjeszteni, később ennek cursusa is leszállott kilenczről négyre.[16] Azt gondoltuk ekkor, hogy miután a négy operatumnak e jelen ország gyülésen felvétele királyi assecuratióval biztositttaték, már ezeknek száma többé nem fog devalváltatni; azonban ime ismét devalvatio kivántatik, még pedig csak egyetlen egyre, az urbéri munkálatra. Te[kinte]tes RR! 40 esztendeje már, hogy törvényeink számtalan hijányait érezvén nemzetünk, azokat oly országgyülésével kivánja radicaliter orvosolni, melly a nemzetet úgyszólván regenerálná. Ezen nemzeti kivánság teljesítését azonban a kormány évről évre halasztgatá, s először azon ürügy alatt, hogy háborus idők valának, később hogy a háborúk után pihenni kell, a procrastinatio systemájával élt. Végre midőn már igen szembeszökő vád nélkül tovább halogatni nem lehetett, e jelen diaetának tartását kegyelmesen elrendelni méltóztatott. Gazdag reményekkel telve a regeneratio felől gyültek össze az ország Rendei, de most hogy állanak magasra nőtt reményeink részvényei? A tapasztalás azt tanit-

[11] Ugyancsak az adó-biztosi munkálat kapcsán került volna újból elő, miután az 1825/27-i országgyűlésen heves viták folytak körülötte.

[12] A közbirtokosságok felosztásáról szóló törvény, a polgári törvények sorában. Kerületi tárgyalása már megtörtént 1834 augusztusában. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 406. kk.

[13] Ugyancsak a polgári törvények sorába tartozott, kerületi vitáit l.: uo. 350. kk.

[14] Célzás a jobbágy személyi és vagyoni biztonságát garantáló VIII. tc., valamint az örökváltság és az úriszéki javaslat bukására.

[15] Az 1811. febr. 20-i pénzügyi pátens a fenyegető pénzügyi válság elkerülése érdekében a rohamosan szaporodó papírpénz mennyiségét egyötödére — 1011 millióról 202 millióra — csökkentette.

[16] Az 1833. évi tavaszi viták végeredményeként az operátumok sorrendjét illetően a rendek úgy döntöttek, hogy az úrbér, a jogügyi, adó-biztosi és kereskedelmi munkálat elvégzése után a négy tárgyban készült törvénycikkeket egyszerre terjesztik szentesítésre a király elé. Vö.: 1833. máj. 20-i feliratukkal, *Iratok*. I. köt. 230.

ván, hogy a kormány sok szép igéretei, mellyekkel a nemzetet ketsegtetni szokta, a sikerre nézve többnyire egyetlen egy nullára devalváltatnak, a Te[kinte]tes RR valamelly módról gondoskodtanak, melly a kormányt ekkorig meg nem tartott igéretinek pontosabb teljesitésére lekötné, s e nagy Achillest, a moralis kénszeritésnek varázs erejét, egy kis deák szótskában a *junctim*-ban vélték feltalálni. És ime egy resolutio érkezik, s hová lett a Te[kinte]tes RR Achillese? a nagy moralis erő? Kivánatink teljesitése 9-ről egyre s tán még egy kis törött számra szállt, s a devalvatio systemája ismét győzni fog. Én utasitásom szerint is, ha már mind a 9-re nézve nem lehet, legalább a 4 operatum iránt junctimra szavazok, s kivánom hogy az urbér után vétessék tanácskozásba a törvénykezési munkálat, mert a magyarországinál nevetségesebb, tökéletlenebb, s a perlekedő feleket jobban sujtó igazságszolgáltató rendszer széles e világon nem találtatik, vétessék fel ezután az adó-biztosi munka, mert e nélkül az urbér által csak félszegen segítettünk azokon, kiknek sorsát a lehetőségig könnyiteni, polgári kötelességünk legfőbbike. Végre pedig intéztessék el a kereskedés, hogy hazánk elallyasúlt Colonialis rendszeréből kiemelkedve, virágzásra juthasson. Csak ezek után kivánom az országgyülése széltoszlását, s igy küldőimmel junctim, a junctimra szavazok.

Bezerédy ellenben annyit tagadhatlannak hiszen, hogy a junctim igy, amint fel van állitva, moralis és physicai lehetetlenség, a lehetetlent tehát nem is vitatja, másrészt pedig elkerülhetlenül szükségesnek hiszi, hogy az urbér mellett, s az urbéren kivül még némelly más törvények is egyszerre sanctionáltassanak, és igy Zala követével egy értelemben szavazván, már csak magát azt is mindenkire nézve elegendőn győző oknak találja hogy ha a két tábla közötti értekezések, s az érkező resolutiók folyamát, és azon aggodalmas helyzetet, mellyben senyvedünk, illő figyelemre méltatjuk, lehetetlen fájdalommal meg nem vallani, hogy igy, amint állunk, hazánk legsérelmesb sebeire, nemzetünk legforróbb óhajtásira, sőtt magokra a rendszeres munkálatokra nézve kedvező sikert aligha reménlhetünk. Ha pedig a junctimhoz ragaszkodnánk, tulajdon azon akadályok, mellyek az országgyülési egyezkedések sikerét gátolják, épen a junctim miatt nem háritthatnának el, s igy az maga magának ellentállana.

Marczibányi hasonló értelemben van, s különös bizonyitvány gyanánt hivatkozik az itélőszékek elrendezésének munkálatjára, melly mindenkit meggyőzhet arról, mi kevés jó sikert remélhetnénk ezen országgyülésének folytatásából, mert e részben ugyancsak oda vezetett a pertractatio, hogy a két tábla egyesülésétől messzebb vagyunk, mint vóltunk akkor, midőn még hozzá sem fogtunk a munkához.[17] Hagyjuk ezeket a jövendő legislationak, a közvélemény erősebb kifejlése, uj erő, uj követek, uj lelkesedés a törvényhatóságokban, s maga a jelen diaeta folyamatjából sikeres előhaladásunk

[17] A jogügyi munkálat I. részének, a Coordinatio fororum-nak a kerületi vitái 1833. nov. 25-én kezdődtek meg. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 419. — A kerületileg megállapított szöveg 1834. ápr. 2-án került országos ülésbe, l.: uo. III. köt. 8. s a máj. 22-ig tartó viták után átkerült a főrendekhez. L.: *Iratok*. II. köt. 313. kk. — A főrendek szept. 12-én tették meg észrevételeiket a 25 tc. javaslatára. L.: uo. III. köt. 50. kk., a rendek azonban az úrbéri törvények közbejött vitái miatt csak 1835 tavaszán vették elő újból ezt a tárgyat, és válaszukat a főrendek észrevételeire máj. 19-én küldték el. L.; uo. IV. köt. 83. kk. — A két tábla közötti véleménycsere ebben a szakaszban maradt abba.

akadályai felől meritett tapasztalás is boldogabb intézeteket fog hazánk javára tehetni, mint aminőket mi magunk tehetnénk. Egyébiránt a torontáli inditványok[18] közül csupán a jobbágytelken lakó nemesek terheinek s a proportionalis pernek, nem különben az igazság szakadatlan kiszolgáltatásának elhatároztatását kivánja. A kir. tábla tagjait szaporitani pedig épen nem szándékozik, mert most is sokallja a jutalmazgatásnak mindazon eszközeit, mellyek a kormány kezeiben vannak,[19] s éppen nem mondhatni, hogy Hazánk javára használtatnak. Békés követének[20] pedig azt feleli: hogy maga részéről adományokra, s engedélyekre hajlandóságával dicsekedni nem akar. Ha adtunk is a népnek valamit, azt kivánja a nemes lélek, hogy jobbunk ne tudjon semmit arról, mit a bal kéz adott, s ha bántja Békés követét az a sok mesés hazugság, mit a német ujságban olvasott, feleljen reá. A szónok mindazokkal épen nem törődik, hanem a diaetának eloszlatására reá áll, olly feltétel alatt: hogy a jövő országgyülésnek határnapja törvényel elhatároztassék.

Ragályi Zala követének azon mondását, hogy a *junctim* s a *nihil per excerpta* elveket az idő s tapasztalás megczáfolá, ily szárazon kimondva el nem fogadja. Ha azt akarja értetni Zala követe, hogy tanácskozásink folyamáról itélve, a mostani mód mellett ezen 9 operatum végét unokáink sem érnék, igazsága van. De azért mégsem lehet azon két elvtől illy könnyen elugrani. A junctim akkor vetette fel magát legelőször, midőn a kormány részéről szóba jött, hogy a systematicum operatumok fel fognak vétetni. Bélátta az ország, hogy sok ván ezek tömegében, mi a kormányra nézve kivánatos, de még több van, amit a kormány elintézve látni nem szeretne, s igy méltán gyanitható volt, hogy majd csak a kormánynak kedvező részek fognak sürgettetni, a nemzetnek kedvezők pedig örökre elmaradnak. Ekkor mondotta Bars v[árme]gyének akkori első követe, a mostaninak édes attya,[21] hogy egyenkénti külön felvétellel alkotványunk megrázkódtatnék. A nihil per excerpta elvet pedig nem mi, hanem a kormány állitotta fel, még a mult század végével, némelly sérelmek nem orvoslását azzal takargatván: hogy ezek annyira bészövődtek az igazgatás rendszerébe, miszerint per excerpta nem lehet orvosoltatniok. Ez a két elv születésének eredete. Kérdi már most, ki az oka, hogy az egyetlen egy urbéri tárgy illy hosszú időre terjedett? Talán mi? talán a nemzet? hiszen úgy amint azt az ország kivánta, kevés idő alatt elkészült. Ekkor reá következett a főRR ellenzése, heves, állhatatos ellenzés, de azért még is igen régen készen volt. Azonban felterjesztettük s mennyi idő kellett reá, mig a kormány első válaszát (és minő válaszát) kaphattuk? tiz egész holnapok.[22] (Igaz — igaz! ! !) Illy modalitással bizony soha sem fog

[18] Vö. előbb, a Hertelendy Miksa által előadott javaslatokkal, 23. kk.

[19] Az ellenzék tehetséges tagjainak eltántorítására a kormány kezében az egyik leggyakrabban használt eszköz volt a királyi táblára történő bírói kinevezés. Utoljára Császár Sándor temesi követ esetében élt vele. Császár visszahívására és kinevezésére l.: *OL, Nádori lt. Extraserialia 1834.* XXXVIII, XXXIX, XLI, XLII. sz.

[20] Csepcsányi Tamásnak.

[21] Az idősb Balogh János, az 1925/27-i országgyűlésen az ellenzéknek Ragályival együtt egyik vezére.

[22] Az úrbéri törvények első kerületi vitái 1833. jan. 23-tól jún. 21-ig, országos ülésbeni vitái júl. 16-tól szept. 21-ig tartottak. A két tábla között négyszer fordult meg a nyolc úrbéri törvénycikk, míg végül nov. 19-én felterjesztették a királyhoz. A legfontosabb kívánságokat elutasító királyi választ csak 1834. aug. 30-án kapta meg az országgyűlés.

a 9 operatum elvégeztetni, de bizony a nemzet legforróbb kivánati is vigasztalás nélkül maradnak. Megtanithatott már minket a szomoru tapasztalás, hogy mit tegyünk. 1825-ben csak azután jött királyi, s bizony nem kedvező válasz az előleges sérelmekre, miután az adó felajánltatott.[23] Most is legelől terjesztettek fel az előleges sérelmek,[24] s van e maiglan válaszunk? Hiszen ha igy megy a dolog, hogy csak arra ad a kormány resolutiót, ami neki tetszik és kedvez, a többire pedig, bármennyit panaszkodjunk, is hallgat és mindég csak hallgat, igy bizony nem lesz sikere semminek. De ha úgy fog menni a tractatus, hogy a mi a kormányra nézve kivánatos, azt a nemzet kivánataival egy törvénycikkelybe összekapcsolva foglaljuk, igy lesz törvény belőle. Ha felterjesztvén az urbért, lett volna a RRben elég moralis erő s elhatározás kijelenteni, hogy ez a nemzet kivánata; azért vagy fogadják el ugy, amint fel van terjesztve, vagy pedig az egész dolgot boldogabb időre halasztjuk, bizonnyal nem merték volna el nem fogadni. Igy tegyenek egyebekkel is, de kössék hozzá, hogy ha reá nem állanak a főRR és reá nem áll a kormány, elhalasztják a tárgyat, de elhalasztják vele a kormány kivánatit is. Igy a junctim nem lesz lehetetlenség. S a szónok ehhez ragaszkodik. Mit is ér az urbér magában egyebek nélkül. Adó fundusa már 1715-ben elegendő mértékben volt kijelelve, s 1764-ig mégis elfogyott, miért? mert conservatiója felől nem volt téve rendelés. Most szaporitottuk az adó fundusát, s ha conservatiója felől ismét nem gondoskodunk, fogytát még mi magunk is elérhetjük. Nem lehet czélirántalanabb gazdálkodás, mint az, hogy ha nem számoló ministerium[25] kezébe imigy adatik az adó fundusa. Azon feltételek, miket itt előadatni hallottunk, magokban legkisebb ujságot sem foglalnak. Mind fel lehet azt terjeszteni, de kérdés, kapunk e reá elfogadó választ? S ha kapnánk is, p. o. ha törvénybe tétetnék a jövő diaetának napja és helye, mit nyernénk vele? Van törvényünk, hogy minden 3 évben diaeta legyen, ez csak kevesebb akadálynak van kitéve, mint ha napra határozzuk azt, azért mégsem tartják meg. Mi lenne tehát ennek is következése? Csak az, hogy a jövő diaetára egy gravamennel többet hoznánk, (gravamenekben pedig épen nem szükölködünk) s a sorsa ennek is csak az volna, ami a többinek, t. i. hogy örökre orvosolatlan sérelem maradna.

Palóczy, Tarnóczy s mások hasonlóképpen a főRRre s a kormányra ruházták lassu haladásunk okait. Már első felirásukban kimondották a RR, hogy felakadás nélkül a rendszeres munkálatokban biztos lábbal nem haladhatnak, ha csak azok, miket előlegesen felterjeszténk, orvosolva nem lesznek.[26] Ezen akadályt a kormány azonban maig sem háritotta el. Aztán hogy is lehet a viszaéléseknek szapora eltörlését várni egy olly corporatiotul, melly

[23] 1827. márc. 24-én terjesztették fel a rendek az adó tárgyában utolsó feliratukat, s ápr. 11-én kelt az előleges sérelmekre adott királyi válasz. L.: az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 1009. kk., 1115. kk.

[24] Az előleges sérelmeket 1833. márc. 30-án terjesztette fel az országgyűlés. L.: *Iratok*. I. köt. 158. kk.

[25] Azaz: nem felelős minisztérium.

[26] 1833. márc. 30-i feliratukban hangoztatták a rendek a korábbi országgyűlésekről felterjesztett sérelmekkel kapcsolatban: „Majestatem Vestram ardentibus exoramus precibus, dignetur praeallatis in materiis nos edenda favorabili sua Regia resolutione post iteratas remonstrationes tandem clementer consolari, propositos attunc modos acceptare, taliterque viam reserare, ut in pertractandis benignis propositionibus Regiis inoffenso pede progredi valeamus." L.: *Iratok*. I. köt. 159. kk.

csak úgy törülheti el a viszaéléseket, ha eltörlésében megegyeznek azok, kik a viszaélést gyakorolják, s kiknek abból hasznuk van?

DEÁK feleletül adá, hogy ezen ellenvetések mind abba ütköznek, hogy a junctim mind a 9 operatumra van felállitva. A hijányokon segités tehát, mellyeknek elháritása az Operatumok sikeres elintézésére szükséges, csak azoknak, még pedig mind a kilencznek bérekesztésével junctim történhetnék. A szónok általában azt hiszi, hogy ha a KK és RR a junctimhoz ragaszkodnak, s Ő Felsége is reá állana, hogy mig mind a 9 operatum bé nem rekesztetik, egyetlen egy törvény se sanctionáltassék, ez sokkal kedvetlenebb érzést gerjesztene küldőinkben, s az egész országban, mint minden egyéb, ami történhetnék.

Igy FEKETE is megvallja, még pedig a megcsalatott remény bánatos érzésével vallja meg, hogy ő e diaetának folytatásától a nemzet újon születését többé nem várja.

BERNÁTH: Az új status tudományban igen kifejtettnek találja a kormányzás titkát, melly nem egyéb, mint a pénz, pénz, és ismét a pénz. Ennek valósulását diaeta elején nyomban láthattuk, midőn az adózó fundust nevelendő urbér tétetett első helyre. Most azonban hasztalan ujitanánk panaszinkat, bár ha keservesen fáj is, hogy legméltányosb reményeink mind füstbe mentek. A junctim iránti szóváltások tekintetéből kéntelennek érzi magát megemliteni, hogy mi akár mit végezzünk, a diaetának csakugyan vége lesz. A szónok idaeája ez: van nekünk a diaeta tartásáról egy sarkalatos törvényünk, az 1791: 13 cz[ikkely]. Ez a kir propositiók után az ország sérelmeit minden diaetán mulhatlanul orvosoltatni rendeli. Ő Felsége propositióba tette a 9 operatumot — most nyolczától eláll — mi sajnáljuk, de rólla nem tehetünk. Azonban mi a törvény másik részéről sérelmeink orvoslásától el nem állunk, s mig ez nem teljesittetik, az urbért sem terjesztjük fel. A szónok ezt találná helyes, törvényes, s állásunk méltóságához illő bánásmódnak. Az operatumok egyébiránt olly örvénnyé váltak, mellybe a nemzeti sérelmek csak bele hányattak, sőt magok a RR is oda hányták, onnan várván segedelmet, s orvoslást. A reménynek ezen szenderitő eszközére szükség lehetett, mig a gyermek koru nemzet ébreszgetés helyett altató szereket kivánt. De most már felébredt, a felserdült gyerkőcze a férfi korhoz immár közel áll, s illy szenderitő eszközt többé nem is kiván, de el sem is fogad. A szónok tehát a nyolcz operatumot, s velök a junctimot rég máglyára rakta már, és igy azt véli a resolutióra feleletül adatni, hogy miután leginkább a kormány késedelmeskedése miatt, az urbér maga 3 esztendőre terjedett, bármennyire reménlenénk is a felvételből bajaink orvoslását, egyenként fogjuk előadni a nemzet kivánatit.

RUDICS nem tagadja ugyan, hogy az urbérnak első helyre tüzésére a kormányt egyedül azon tekintet vezérlé, hogy a nép több terhet legyen képes viselni; de nagyon sajnállaná az adózó nép sorsát, ha olly kevés hatásu pártfogást találna az ország Rendeiben, s elannyira az önkénytől függne, hogy minden adott engedélyeink csupán egy zsirosb koncz gyanánt szolgálnának, az ezt tetszése szerint szivandó kormánynak. Ez igy nincs, ez igy nem lehet, mert itt ülnek a hazának attyai, kiknek hatóságukban s kötelességökben is áll gondoskodni hogy a nép kelletinél feljebb ne terheltessék.

Szavazatkor Abauj, Zemplén, Sáros, Szatmár, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Torna, Bihar, Marmaros, Békés, Nógrád, Vas, Liptó, Somogy, Bars és Hont (18 megye) a *junctimhoz* ragaszkodásra szavazott. Arad (kinek távol

volt egyik követe *Török* már megérkezett) nem, *Nyitra* pedig kétesen voxolt, 3 megye pedig jelen nem volt s igy a többi 27 megye, az Egyházi Rend s a Kerületek voxával az határoztaték, hogy a KK és RR tettleg valósitandó bizonyos feltételek alatt a junctimtól elállanak, s az eloszlásban megnyugosznak. A feltételeket már közlöttem.

September 2-án némi szerkesztési rostálgatásokkal, s a már más izben emlitett borsodi sérelemmel és krassói kivánattal[27] foglalatoskodtak a kerületi RR. Érdekes vitatás nem vala.

b)

September 3-án elegy ülés.

A Főh[erceg] Nádor két királyi választ (resolutiót) mutat bé az Ország Rendeinek, egyiket azon felirásra, melly által kivántatott, hogy Ő Felsége az austriai császári czim mellett, mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel éljen.[28] Másikat némelly még 1827-ben s 1830-ban felterjesztett, kisebb nagyobb érdekű sérelmekre. Az első (egyébiránt temérdek incisumokkal s participiumokkal csak nem az érthetlenségig dagadt stylusu) rescriptum, a mennyire képes valék magyarra forditani, igy szóll:

Ő Felségének nevében s a t. Minthogy az *1-ő Ferdinand austriai Császár* czim, mellyel Ő Felsége ezen örökségi méltóságnak, dicsőült édes attya által az uralkodó házra lett ruháztatása után él, sem a Magyarország s hozzá kapcsolt részek amaz után következő királyi czimjét nem tárgyazza, melly országban az örökösödés ugyan azon fejedelmet illeti, kit a német föld határán belől és kivül helyheztetett többi örökös, s az 1723: 1. és 2. czikkelyben megállapitott örökösödési rendszer következésében elválaszthatlanul, és felosztathatlanul birandó tartományokban is illet, sem az emlitett és semmi más tartomány, vagy nép eránt nem kötelezett, saját önállással és alkotványal biró ország jogainak, és sarkalatos törvényekben, név szerint az 1791: 10-ik czikkelyben kifejezett s megerősitett törvényes függetlenségének ártalmára, vagy kisebségére nem szolgálhatna; Ő Felsége azon jusoknak és törvényeknek koronázási diplomája értelmébeni fenntartásán, a kormánya kezdetén f. é. Martius 2-án kiadott nyilatkozása s királyi tisztje szerint különben is mindenkor törekedvén: Az ország Rendeinek f. é. August 19-éről költt felirásukra kegyelmesen kinyilatkoztatni elhatározá: hogy a felvett „Első Ferdinand austriai Császár" czim, valamint az is, hogy az utána tett magyar királyi nevezetben azon sorról, mellyben Ő Felsége hasonló nevü dicső emlékezetü elődjeire következik, világos emlékezet nem történik, mind a régi századok, s a legujabb idők jóváhagyott gyakorlatával mind pedig a felirásban is idézett sarkalatos törvényekkel voltakép megegyezik; s annakokáért Ő Felsége, aki ezen ország ősi szabadságát, s törvényes függetlenségét minden időkre sértetlennek maga is kivánja; épen nem kételkedik, hogy az ország Rendeinek 1-ő Ferdinand austriai Császár czimjéből származott aggodalma ezen kegyelmes nyilatkozás által elenyészik. Egyébiránt s a t. Ő Felsége által Bécsben Augustus 31-én 1835. B. Mednyánszky Aloyz.[29]

[27] L. előbb, 8. kk., 20. o.
[28] Az országgyűlés aug. 19-i feliratát l.: *Iratok*. V. köt. 159. kk.
[29] A latin nyelvű leiratot l. uo. 175. kk.

Ez és a másik[30] (hasonlókép igen kevés pontokra kedvező) resolutio, republicatio végett a Statusok táblájára vitetett, s ott ámbár CLAUZÁL megjegyzé, hogy elég szomoru érzést okozott egyszeri hallásuk, s épen nem vágynak a RR még egyszer hallani; szokás szerint republicáltatott.

Ezután a szóllás szabadságot tárgyazta 7-ik izenet, nem csak jóváhagyatott, de most már Nyitra vármegye is a felirások pártolására adott utasitást.[31] BERNÁTH inditványt tőn hogy a RR táblája külön repraesentáljon, de csak Szabolcs és Hont által pártoltatott.[32]

*

September 4-én kerületileg felvétetett a királyi czimzetet tárgyazó resolutio. Erős nyilatkozások. A RR aggodalma nemcsak nem enyhült, sőt annyira nevekedett, hogy szavazatkor (3 megye jelen nem lévén) mind a 47 megye, egyetlen egyet sem kivéve, ujabb felirásra szavazott, s hasonlókép köz akarattal, ezen czimzetnek az ország részéről tettleges használatát elhatározták. (Mindezekről részletesen jövő levelemben.)

279.

1835 szeptember 4, 5, 9.

Foglalat: a) *Az V-ik Ferdinandi czimzet iránt a KK és RR ujabb felirást határoznak. A vitatások részletei e tárgyban.* — b) *A főRR a szóllásszabadság tárgyában 7-szer is ellenkeznek.* — c) *A KK és RR a lengyel ügybeni felirásnál másodizben is közakarattal megmaradnak, s felveszik a mult diaetákról elmaradt sérelmek közül némelly aprólékosbakra érkezett k[egyelmes] resolutiót.*

a)

Pozsony, September 9. 1835.

September 4-én kerületi ülés

Elnökség: Deák és Almássy. Napirenden volt először: az urbér tárgyábani 3-ik kir. válasz iránt határozott izenet[1] szerkesztésének rostállata, melly bérekesztetvén minthogy a junctimtoli elálláshoz kötött azon egyik feltétel, hogy az ország által kijelelendő sürgetős tárgyak még e diaetán elintéztessenek, a nemzet akaratjának megtudása miatt némi várakozást kiván, felvétetett a királyi czimzet iránt érkezett királyi válasz, mellynek tartalmát, mult postával egész terjedelmében közlöttem.[2]

DEÁK rövid kivonatban előterjesztvén az ország kivánatának inditó okait, s ő Felségének ezekre adott válaszát, elnökileg felszóllitá a RRket, nyilatkoztatnák ki, ha valjon kivánják e felirásukat megujitani, vagy pedig megelégesznek a felolvasott kir. válasszal?

[30] Megvitatását l. a következő számban.
[31] Az izenet végleges szövegét l.: *Iratok.* V. köt. 183. kk.
[32] A szept. 3-i elegyes és országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 397. kk.
[1] Végleges formájában l.: *Iratok.* V. köt. 201. kk.
[2] L. előbb, 29. o.

KUBINYI: Ezen resolutióban nem csak megnyugtatást nem talál, sőt azt mindenek felett váratlannak nyilatkoztatja, mind azért, mivel Ő Felségének jussaink, és szabadságaink felől kormánya kezdetén adott biztositásával[3] ellenkezik, mind azért is mivel olly kivánatot vetvén el, melly a királyi szék dicsőségét nem csak nem kisebbiti, sőt neveli, s a mellett történeti s diplomatiai igazságon alapul, s nemzeti függetlenségünk gyengéded érzelméből eredett; ezen elvetés aggodalmunkat sullyositotta, elannyira hogy a szónok őszintén kéntelenittetik megvallani, miképen ő, ha már ezen kivánat sem érdemlett elfogadást, más tárgyakban kedvező választ még kevésbé vár, s minden jó reménységről végképen lemond. Fájdalmas érzéssel mondja ki tehát véleményét, hogy ezen kir. válasszal aggodalmunk súlyos sérelemmé változott, s csak annak vettük szomoru, de bizonyos jelét, hogy a kormány nyiltszivűséggel a nemzet iránt viseltetni nem akar. Ebből azonban természetesen következik, hogy egy illy kormány a nemzet bizodalmára számot nem tarthat. Pedig bármennyire elbizakodjék is hatalmának eszközeiben, minden esetre igaz marad, hogy neki inkább van a nemzet bizodalmára szüksége, mint a nemzetnek az övére. Azt mutatja továbbá ezen kir. válasz, hogy a kormány minden kecsegtetései ellenére, mellyekkel bennünket elaltatni gondol, azt akarná a diplomatiai világgal elösmértetni, hogy Magyarország az Austriai Birodalomnak egészitő része, s Austriának coloniája. Amit ugyan ezen követi kar, s bátran meri mondani az egész magyar nemzet kereken tagad, s elösmerni soha sem is fog. Nincsen tehát egyéb hátra, hanem hogy felirásunkat ujitsuk, s egyszersmind látván, miképen Ő Felsége jussaink ellenére s megegyezésünk nélkül magát tettleg 1-ső Ferdinandnak nevezi, mi nem csak ellenzésünket, hanem országos felirásinkban s egyéb diplomatiai irományinkban hasonlóképp tettleg V-ik Ferdinandnak nevezzük.

BEZERÉDY: Mentől többet olvassa a kérdésben forgó királyi resolutiót, annál kevésbé képes annak logicáját s okoskodási oeconomiáját felfogni. Kezdetén azt olvashatjuk, hogy a mi jussunk, önállásunk, semmi más nemzet iránt nem kötelezett függetlenségünk, erős, világos, és kétségbe nem hozható.[4] Ebből tehát az ép értelemnek minden szabálya szerint azt kellene várnunk, hogy ily világos, ily kétségtelen jussunk gyakorlata egész készséggel elfogadtatik, azonban a resolutiónak megfoghatatlan logicája más következést von, s azzal végzi derék okoskodását, hogy mivel jusunk erős, világos és kétségbe nem hozható: Ő Felsége azt in praxi nem fogja megtartani!! (Igaz! Igaz!) Bármi erősnek látszassék is Te[kinte]tes RR valamelly állapot, ha csak a gyakorlat életet nem önt belé, elébb utóbb össze fog az roskadni. Bezzeg más tekintetben tud ám adni a kormány életet azon elvnek, hogy édes hazánk önállásu független ország s Austriával egységi kapcsolatban nincs. Tud adni ennek életet, midőn sorompókkal veszi körül hazánkat, s durva vámosokkal, és lenyomja kereskedésünket, elszigeteli közösülésünket örökös tartományitól, csak ugy, vagy talán még jobban, mint az idegen külföldtül. Ellenben ahol nemzetiségünk, s önállásunk méltósága sürgeti a függetlenség elvének gyakorlati életét, ott már függetlenségünk nem respectáltatik, s az erőteljes szép országot szeret-

[3] Vö. a 19. o. 26. jegyzetével.

[4] „Titulus Ferdinandi I. Austriae Imperatoris . . . nec subnexum huicce Hungariae et Partium eidem adnexarum Regis titulum respiciat, nec praedicti Regni . . . velut suam propriam consistentiam et constitutionem habentis, nullique alteri Regno aut populo obnoxii, juribus aut legali eius independentiae, fundamentatibus legibus . . . officere vel derogare valeat . . .” L.: *Iratok*. V. köt. 175. kk.

nék az önhatalommal egybetoldozott Austriai Birodalom egészítő részévé, a kis Austria coloniájává Európa szine előtt lealacsonyitani. Igy Te[kinte]tes RR! valóban igen furcsán áll Austriávali öszveköttetésünk. De fájdalom, sok egyéb állapotban is így állanak a mi jussaink. A Corpus Jurisban elég erősek, azonban in praxi lelketlen semmik. Igy van nemzeti nyelvünk, igy a sajtó szabadsága, a szabad kereskedés, s más ezernyi ezerek. De gondolják meg a fejedelmek, hogy a példa varázsereje ellenök is fordulhat. Nekiek is vannak jussaik, mellyek csak a nemzetek gyakorlatával nyernek valóságos életet. Mit mondanának, ha az adóra, (ami ugyan nem is olly jussa a kormánynak, mint jussunk az, hogy a magyar nemzet királya magyar királyi czimet használjon) mit mondanának ha egyéb jussaikra nézve azt felelnék a nemzetek: „El van papiroson ismerve, ez elég, nem kell nekik gyakorlat! Ha ez nem tetszenék a fejedelmeknek, legyenek ők is igazságosak, s ha kormányunk nem vonakodik elösmerni jussainkat s függetlenségünket, ne vonakodjék életet adni neki a diplomatiai világban. Felszóllitja tehát a RRket, hogy legyenek erősek, és legyenek állhatatosak, ő maga részéről Nógrád követével egyetértve nemcsak a felirás megujitására szavaz, hanem a tettlegi gyakorlat iránt is ugy vélekedik, hogy azt el se mellőzhetjük, ha csak önmagunkat rútul megtagadni nem akarjuk.

Bőthy csupán egy pár szerelmeshez illő declaratiót talál a felolvasott kir. válaszban, s egyebet semmit, de neki az ilyes dolgok nem kellenek, annál kevésbé pedig: mert mi légyen az 1791:10. czikkelyben? azt mi ezen fél iv papiros nélkül is tudtuk.[5] Nem kell nekünk erre oktatás, előttünk van a törvénykönyv két kötete; hanem az kellene, hogy megtartassék gyakorlatilag, amit a törvény rendel. És mivel a kormány épen ezt nem teszi, s nemzeti függetlenségünket holmi szerelmes declaratióval akarja kijátszani, kivánja a szónok, hogy a felirás megujittassék, s a RR semmiképen el ne álljanak a tettleges éléstől, amit azon szép kecsegtetés miatt, hogy Isten tudja minő kedvező resolutio fog érkezni, minapában[6] felfüggesztettek. A szónok ugyan az ily prophéták szavára már régen semmit sem ad, meg csaltak már azok másszor is, megcsaltak most, és megcsalnak mindég. Sajnálja továbbá, hogy azon követ urak székei, kik a minap a Nádor általi felküldés elvállalására annyira biztattak, most üresek (az ülésben jelen nem volt Ragályi, s már nehány nap óta távollévő Nagy Pál székeire mutat) s nem nyervén semmi megnyugtatást, az örök igazságok védelmezői eltüntek közülünk. Egyébiránt Nógrád követével egyértelemben szavazván, kéntelen nyilván kijelenteni, hogy akárki lett légyen az, aki ezen kir. válasznak ily nemü alkotására tanácsot adott, alkotványunknak nem barátja. (Hangos tetszés.)

Justh ezen végső kijelentést úgy értette mintha Bőthy azokat érintette volna, kik a rescriptumot pártolnák, s azért ámbár maga is felirásra szavazott, megjegyzé mégis, hogy ő Bihar követének fenyegetése ellenére is, alkotványunk barátjának tartaná magát, bár ha elfogadná is a resolutiót.

Bőthy ismételé amit mondott, hozzá tévén, miképen nem reménli, hogy Thurócz követe azon tanácsosok közé számitaná magát, kik ezen rescriptumra tanácsot adtanak. — Justh válaszolt, hogy ha nem a pártolásról, hanem a

[5] A kir. leirat az ország függetlenségét biztositó alaptörvények közül külön is hivatkozott az 1791 : 10. tc.-re. L.: Uo. 176.

[6] Akkor ti., amikor az aug. 12-i kir. leirat javaslatára az aug. 17-i kerületi, majd az aug. 19-i országos ülésben hozzájárultak, hogy a készen levő felirásokat címzés nélkül terjesszék fel. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 653. kk.

tanácsadásról szóllott, ugy nincs észrevétele. Ő nem igen szokta a tanácsosokat védeni, s azok különben sem igen szorultak az ő védelmére.

Török mindenek előtt megjegyzé, hogy ha Ő Felsége teljességgel nem akarná is magát máskép mint 1-ső Ferdinand névvel nevezni, ebből korántsem következnék, hogy őt a KK és RR is ugy nevezzék. Ezt előre bocsájtva, három elvet lát, a kir. válaszban elrejtve, miket hallgatással, el nem mellőzhet. 1-ör azon elv rejtezik benne, mintha a magyar constitutionalis király, az ország Rendeinek megegyezése nélkül saját hatalmánál fogva élhetne azon czimmel, amellyel tetszenék, s igy magyar despotának is nevezhetné magát, a hajdani ráczországi despota[7] példájára. 2-or azon előfeltételből (suppositumbol), hogy minket a felolvasott kir. válaszban foglalt biztositás megnyugtathat, az következnék, mintha hazánknak függetlensége nem olly nemű lenne, hogy a mellett az ily lealacsonitó elmellőzés ne történhetnék. 3-or megütközik a szónok abban is, hogy ezen kir. válasz decretumnak kereszteltetett. Ez rendelet, a törvényhozó testhez pedig csak resolutiót bocsájthat Ő Felsége. Akármi fekszik tehát ezen ujjitás alatt, óvást kiván ellene tétetni.

Ami ezen közbevetett kérdést illeti, minthogy a Decretum szó nem a királyi válasz tartalma sorában jelenik meg, hanem a nyomtatott példányokon mintegy fölirat gyanánt szemlélhető, mielőtt felőle szó tétetnék, megbizatott a ker. Elnökség, tudná meg hivatalosan a Personalistól, valjon felsőbb rendelet következésében, vagy pedig csak nyomtatási tévedésből történt légyen e ezen elnevezés?

Ezek után szavaztak a RR azon kérdés felett, ha valjon megelégesznek e a kir. válaszban foglalt biztositással, vagy pedig uj felirást kivánnak? Szavazat közben illy nyilatkozások történtek:

Zarka meg nem foghatja, miként mystificálhatta magát annyira a kormány, hogy ezen válasznál fogva a RRket törvényes kivánatjoktul elállandóknak hidje? hiszen nincs ezen resolutioban semmi új, mint némi balmagyarázata annak, ami törvényben lévén, előttünk különben is tudva volt. Vagy talán confirmatorius törvénnyel[8] kivánt boldogitani? haszontalan egy dolog, nem ád a tettleg megszegett törvénynek erőt a confirmatio, majd confirmálni fogja azt a fejlődő nemzeti erő. Szükségesnek tartá a szónok ezután a régi szokásra hivatkozás tekintetéből azokat, mik a Római Császárság ide nem alkalmazható voltáról már sokszor mondattak, azon hozzátétellel ismételni: hogy az austriai császári czim sokkal ujabb találmány, mintsem hogy azt a régi századok példájával támogatni lehetne; de különben is, ha bár elődink nem gondoltak volna is nemzetünk méltóságával, vagy nem lettek volna eléggé szerencsések felőle gondoskodhatni, ez a mi kezeinket egyátaljában meg nem köthetné.[9]

Deák abban talál legfőképen aggodalomra okot, amit megnyugtatásunkra akar ezen kir. válasz mondani. Érti ezen záradékot: „Praedicti Regni, in quo successio Eundem, quem in reliquis regnis et ditionibus haereditariis in et extra Germaniam sitis, juxta stabilitum articulo 1. et 2. 1723. successionis ordinem, *inseparabiliter* ac *indivisibiliter* possidendis principem concernit". Van ezen záradéknak egy helyes, és törvényes értelme, mellyet senki kétségbe

[7] A rigómezei vereség után (1389) szűnt meg a királyi cím Szerbiában; a törökkel szemben függő helyzetben levő fejedelmek ettől kezdve 1459-ig, Szerbia teljes leigázásáig a deszpota címet viselték.

[8] Azaz: újból meg kívánta erősíteni az ország függetlenségét biztosító alaptörvényeket.

[9] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 344. kk.

nem vesz, t. i. hogy jelenleg, valamint a 3-ik Károly, 1-ső Jósef, és 1-ső Leopold királyok egyenes maradékinak magvaszakadtáig Magyarországnak törvényes királya ugyanazon fejedelem, aki egyszersmind Austriának is uralkodója, ez benne van a Pragmatica Sanctióban, s ezt kétségbe senki nem veszi. De ha az idézett záradékot a királyi válasznak egyéb tartalmával egybevetjük, vagy azt kell mondanunk, hogy nem látjuk, mi végre szolgáljon e jelen kérdésben ezen emlékeztetés, vagy pedig nemcsak homályosnak kell azt hinnünk, sőtt kéntelenek vagyunk gyanitani, hogy Ő Felsége az *inseparabiliter et indivisibiliter* szavaknak olly értelmet kivánna tulajdonitani, mintha Magyarország más nemzet vagy tartomány iránt nem kötelezett független úgyan, hanem mégis egészítő része lenne az 1804-ben alkotott Austriai Császárságnak. Ezt pedig a szónok, és mindenki, aki magát magyarnak vallja, örökkön örökké kereken fogja tagadni. Hogy ilyes valamit akar a kir. válasz érteni, csak abból is hihető, mert elösmeri ugyan hazánknak függetlenségét, de azért törvényes kivánatunkat el nem fogadja, azt hiszi tehát, hogy más valamelly viszonynál fogva oka van ezt el nem fogadni, s ezen viszonyt az *inseparabiliter et indivisibiliter* kifejezésben látszatik keresni. Ez fonák, bal s hazánk önállásával teljességgel össze nem illeszthető magyarázat. Az hogy Magyarország más tartományoktul független, még nem fejezi ki azon önállást, mellyel hazánk az Austriai Ház örökös tartományainak ellenében bir, s birnia is kelletik. Csehország is független Austriától, s Austria is független Lombardiától, és viszont, de azért minnyájan egészítő részei az Austriai Császárságnak, sőt ezen egymástól független tartományok öszessége teszi az Austriai Császárságot. De mi magyarok nem csak függetlenek vagyunk a nevezett s többi örökös tartományoktúl, de része sem vagyunk az Austriai Császárságnak, még pedig semmi tekintetben. Szükségesnek tartá itt a szónok kifejteni, mi légyen az *inseparabilis* és *indivisibilis* szavaknak eredeti értelmök? Az t. i. hogy az Austriai Ház uralkodása alatt lévő tartományok fel ne osztassanak, s eként az a *securitas contra vim externam*, melly a Pragmatica Sanctio elfogadásának alkalmasint főbb inditó oka volt, ne gyengittessék. Ezen értelem bővebb kifejtése végett emlékezetébe hozza a Rendeknek ama önkény s erőszak szülte balvéleményét a sötét századoknak, miszerint a nemzeteket és országokat úgy tekintették volt a fejedelmek, mint sajátjokat, mikkel mint valami majorsági birtokkal tetszésök szerint rendelkezhetnek, s osztály alá is bocsáthatják. Ily osztálynak nyomát látjuk a Habsburgi anya ág történetiben is, midőn V. Károly Ferdinanddal osztozván Spanyolországot kapta.[10] De ezen balvéleményt napról napra gyengité a nemzeti jusok fejleménye és gyengité a fejedelmeknek saját érdeke, ugy hogy a Pragmatica Sanctio behozatalakor már közönségesen elhatalmazott Európában azon idaea, hogy a tartományokat felosztani nem lehet, elhatalmazott pedig a fejedelmek közt is, még pedig (amint gondolható) nem a nemzetek jusainak respectusából, hanem mert érezék, hogy csak ugy tarthatják fel házaik hatalmát, ha tartományaikat osztályra nem bocsájtják gyermekeik között. A magyar nemzettel kötött Pragmatica Sanctioban tehát ezen szavak *inseparabiliter et indivisibiliter* csak azt teszik, hogy mi ugyan a Habsburgi Ház leányágára is kiterjesztjük az örökösödést, de olly feltétel alatt, hogy mivel *vis unita fortior contra exteram vim*, az örökös tartományokat felosztani

[10] I. Miksa halála (1519) után unokái, V. Károly és I. Ferdinánd a wormsi (1521. ápr. 28.) és a brüsszeli (1522. febr. 7.) szerződésben osztoztak meg az óriási Habsburg-örökségen, s hozták létre a Habsburgok spanyol és osztrák ágának külön két birodalmát.

szabad ne legyen, hanem azok elválaszthatlanok, s felosztathatlanok legyenek. Ez az inseparabilitasnak valóságos értelme, melly hazánkat semmi kapcsolatba nem teszi, hanem egyedül az örökös tartományok felosztathatlanságát garantirozza. Midőn tehát a szónok a resolutio ellen, s felirás, és tetleges gyakorlat mellett szavaz, egyszersmind ünnepéllyesen kijelenti, hogy Magyarország nemcsak független, de semmi tekintetben sem is része az Austriai Császárságnak. Jól tudja ugyan a szónok, hogy van érdeke a ministeriumnak azon gondosan ápolt, s elhatalmazni engedett balvéleményt fenntartogatni, mintha hazánk az Austriai Monarchiának integrans része lenne. De tudja ellenben azt is, hogy a magyar nemzetnek is van érdeke ezt örökké tagadni, és soha meg nem engedni. Amint nem is kételkedik, hogy ezen véleményben a KK és RR is közértelmüleg osztoznak.

Erre hangos helybehagyás következék, SOMSICS azonban kijelenté, hogy ő a Pragmatica Sanctio idézett záradéka felőli magyarázatát Zala követének, mint egyedül helyest és czáfolhatlant, magáévá teszi ugyan szórul szóra, de sem szükségesnek, sem tanácsosnak nem látja, hogy mostani körülményink közt a vitatást ezen mezőre vigyük, s azt a felirásba foglaljuk. — BEZERÉDY ugyan feleletül adá, hogy épen nincs mitől tartanunk, mert fájdalom olly szomorú biztositásban vagyunk, hogy már többet nem veszthetünk, már rosszabb állapotba nem jöhetünk. Azért a zalai követ értelmét a szerkesztésbe felvétetni sürgette. — LÓNYAY is igy vélekedett: Nincs ugymond veszélyesb dolog az önmystificatiónál. Tudjuk meg világosan, mer e a kormány minket az Austriai Császárság egészitő részének vallani? Hadd ébredjen fel a nemzet lethargicus álmából, hadd lássa, mivé lett nemzeti méltósága, s önállása, s ha most nem birna is elég moralis erővel, lesz még más kedvezőbb idő, s a nemzet meg fogja tenni, amit tennie kell. De szükség, hogy ösmérje baját, mert csak úgy fog azon segithetni.

A többség azonban, ezeknek fejtegetését ezúttal szükségesnek nem látta.

BALOGHnak az vala ezen királyi válaszra nézve első észrevétele, hogy a benignum czim[11] úgy illik reá, mint Magyarország mostani királyára az 1-ő Ferdinand nevezet. 2-ik észrevétele: hogy ez s a holmi csip csup tárgyakra érkezett másik szintén nem kedvező resolutio világos jele annak, minő resolutiókat várhatunk; s a szónok bátran meri mondani, hogy aki ezen kormánytól még kedvező intézeteket vár, az teljes jussal béállhat az ábrándozók seregébe.

PFANSMID azoknak sorában állott, kik megnyugtató kir. válasz reménségében reá állottak, hogy a Nádor vigye fel czim nélkül fölirásinkat. Reményében megcsalatkozva hűtelennek tartaná magát küldői iránt, ha elfogadná a resolutiót, mellyre nézve azonban nincs Nógrád követével egy véleményben, hogy az nem nyiltszivű, mert nyiltszivű biz az, a legnyiltszivübb megtagadás. Egyébiránt annyival inkább felirásra szavaz, mert csak mint protestáns sem kivánhatja vissza 1-ő Ferdinand idejét.

Ezek valának a szavazat alati nyilatkozások. A dunai megyéken kezdődvén a szavazat, egymásután következve már 16 megye voxolt volt a felirás megujitására, midőn a sor Esztergomra következett. ANDRÁSSY szinte ugy szavazott, mint az előbbiek, de kérte a RRket, hogy a közakaratot látván,

[11] „Benignum rescriptum regium", „benigna resolutio regia" volt a királyi válasziratoknak a szokásos latin elnevezése.

álljanak el a szavazás folytatásától.[12] Mire azonban hangos „tovább, tovább" felelt. A voxolás tehát szokás szerint bevégeztetett. Zólyom, Gömör és Torna megyék jelen nem voltak, a többi 47 megye, s a Kerületek, — az Egyházi Rend is de kérelem, s nem sérelemkép — minnyájan felirásra szavaztak.

Ennek következésében DEÁK mint elnök örömmel jelenté, hogy a KK és RR ritka egyetértéssel újabb felirást határoztanak, ellene egyetlen egy vox sem lévén, (a köztetszés hangos éljen kiáltásokra fakad,) melly kijelentést azon óhajtással rekeszti bé, hogy bár a most nyilatkozott nemzeti erő minden már közérdekű tárgyaknál is hasonló lenne. Hátra lenne még a dolog másik része, t. i. valjon kívánnak e a RR az V-ik Ferdinand czim gyakorlatába bémenni? E részben azonban a szavazást szükségtelennek tartja, mert nem kételkedik, hogy azon czimtől, mellynek a király általi használatát köz akarattal kívánják, magok a RR nem fognak elállani. Mire nézve a KK és RR ellenkezés nélküli megegyezésöket felkiáltásokkal nyilvánítván, az ülés eloszlott.

b)

September 5-én országos ülés a főRknél.

Felvétetik a szóllásszabadságon ejtett sérelmeket tárgyazó 7-ik izenet.[13]

A NÁDOR kérdé, mi legyen a fő RR értelme?

GR. CZIRÁKY: E tárgyban már nem okokkal harczoltatik. Felszólításnak pedig annál kevésbé engedhetünk, mert épen mivel a szóllás szabadsága szivünkön fekszik, a szabadoskodást nem türhetjük, sem azt sérelemnek nem tekinthetjük, ha Ő Felsége vagy a kormány ilyesmit vélvén észrevenni, annak megbirálását törvény utjára, s a rendes bíróságra bizza. (Minnyájan! Minnyájan!)

NÁDOR: Ily értelemben fog itélőmester úr rövid választ feltenni.[14]

Ezután a sérelmek és kivánatok iránti fölirás stylusa rostáltaték, s e közt a *lengyel ügy* iránti válaszizenet is, melly a dolog érdemének feszegetése nélkül, idején s helyén nem lévőnek, s nem is tanácsosnak nyilatkoztatja a főRRnél köz akarattal elvetett felirást.[15]

A KK és RR országos ülésében pedig

Vas vármegyének az Őrségi lakosok panaszát tárgyazta kivánata,[16] *Borsod* vármegyének a bankó csinálóknak notae perbe lett idéztetésök miatti sérelme,[17] s *Krassó* vármegyének határintéző biztoságot kérő kivánata[18] vétetett tanácskozás alá. A két utolsó köz akarattal, az első pedig nem kis

[12] Andrássy a kormánypárt egyik vezéralakja volt az alsó táblán; javaslatával nyilván azt akarta elérni, hogy a kormánypárti követeket kimentse abból a kínos helyzetből, hogy vagy a nemzeti közvéleménnyel, vagy a kormánnyal kelljen nyíltan szembehelyezkedniük.

[13] L.: *Iratok*. V. köt. 183. kk.

[14] A főrendek hetedik válaszát l.: uo. 219.

[15] A két válasz szövegét l.: uo. 200., 201.

[16] Uo. 190. kk.

[17] Uo. 194. kk.

[18] Uo. 198. kk.

ellenzés után, a kerületi szerkesztés szerint helybe hagyatván. A *borsodi* sérelemnél csupán annyit jegyzett meg a Personalis, hogy bármit irtt légyen is a kir. ügyek aligazgatója, Ő Felsége soha sem adott ki olly rendelést, hogy diaeta alatt a hütelenségi perek nem folyhatnak. (Nevetés.)[19]

Országos ülés előtt a RR *kerületileg* is összegyültek, a most emlitett, s országos ülésbe viendő part[ialis] sérelmek szerkesztését megrostállandók. Ez alkalommal jelenté a kerületi elnökség, hogy a czimzet iránti kir. válasznak *Decretum*-má keresztelt föliratja felől kérdést tett a Personalisnál,[20] ki is feleletül adá, hogy az nem felsőbb rendelet következésében, hanem egyedül nyomtatási hibából történt. Ezen nyilatkozás után a RR azoknak, kiket a dolog illet figyelmökbe ajánlják, hogy a kir. válasz ne decretumnak keresztelve menjen bé az országos irományokba.

September 6-án vasárnapi szünet.

c)

September 7-én kerületi ülés. Elnökség Pogány és Pongrácz.

Felvétetnek legelőbb a gravaminalis fölirás stylusát tárgyazta főrendi észrevételek.[21] Ezután pedig a lengyel ügy iránti első viszonizenet.[22]

KUBINYI szégyennek, valóban kimondhatlan szégyennek tartja egész Európára, de különösen azon fejedelmekre nézve, kik a Sándor czár által Lengyelország maradványának adott polgári alkotványt garantirozák,[23] hogy egykedvü hidegvérrel nézték mind azon kegyetlenségeket, mellyeket Miklós czár a hős lengyel nemzeten elkövetett.[24] De aminő szégyen ez Európának, annál nagyobb dicsőségére válik nemzetünknek, hogy midőn másutt csak gyáva magános siránkozásokban nyilatkozott a szerencsétlen hős nemzet iránti részvét, minállunk egyes megyék constitutionalis uton vetették magokat közbe fejedelmünknél; s most is azon inditvány, melly az angol alsóházban, s franczia kamarában többségre nem talált,[25] köz akarattal ment keresztül a Te[kinte]tes RRnél. Megvallja ugyan, épen nem csudálkozik, hogy azon fő RRnél, kik a mi saját nemzeti becsülletünket s jóvoltunkat illető inditványoknak is annyira ellenszegülni nem irtódznak, itt ahol egy bár szomszéd, bár rokon, de mégis idegen nemzetről van szó, a szabadság hősei melletti felszól-

[19] A szept. 5-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 402. kk.

[20] Az ügy előzményeit l. 33. o.

[21] L.: *Iratok.* V. köt. 200. kk.

[22] Uo. 201.

[23] A bécsi kongresszusnak Lengyelország felosztását szentesítő döntései után I. Sándor cár 1815. dec. 15-én viszonylag liberális szellemű alkotmányt adott az orosz fennhatóság alá került lengyel területeknek. Ezt az alkotmányt Európa akkori nagyhatalmai garantálták.

[24] A lengyel ügy eddig a következő alkalmakkor szerepelt az országgyűlés napirendjén: 1832. dec. 28-án Balogh indítványozta a lengyel ügynek az előzetes sérelmek sorába iktatását, de a többség úgy döntött, hogy a közönséges sérelmek közé kell sorolni. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 41. kk. — 1833. nov. 20-án és 23-án újból napirendre került kerületi, majd országos ülésben, a többség azonban ekkor is a sérelmek felvételének idejére halasztotta az állásfoglalást. L.: Uo. II. köt. 400. kk. — A sérelmek tárgyalása során 1835. ápr. 2-án került újból napirendre. L.: Uo. IV. köt. 314. kk.

[25] A lengyelek érdekébeni diplomáciai közbelépés 1831 óta több ízben is napirendre került mind a francia, mind az angol parlamentben, a közbelépést támogató haladó képviselők csoportja azonban mindannyiszor kisebbségben maradt.

lamlásunk hideg keblökben viszhangra nem talál. De ellenzésök okai által ugyan magát a felirás sürgetésétől elmozdittatni nem engedi. Miért is ne lenne idején a közbenvetés? hiszen Lengyelország alkotványa még nincs helyreállitva, a rendkivüli Tribunál, melly seregenként küldi Siberia bányáiba a szerencsétlen lengyeleket, véres munkáját még mindég folytatja! Kéri tehát a RRket, maradjanak állhatatosan felirásuknál. A szónok reménli, hogy a M[éltósá]gos fő RR, kiknek, (amint hivatalok, czimek, keresztek után kapkodásuk mutatja), a hiuság egész közönséges tulajdonuk, már csak hiuságuknál fogva is reá fognak a felirásra állani, miután ezen élénk részvét annyira dicsőségére válik nemzetünknek.

A KK és RR egyértelmüleg megmaradtak felirásuknál.

Következett ezután az 1827-ki s 1830-ki országgyüléséről elmaradott számos sérelmek, némellyekjeire érkezett királyi válasz[25/a] felvétele, ami annyival inkább szükséges volt, mivel a két tábla között vitatásban levő országos sérelmek és kivánatok első osztályába ép a mult országgyülésekről elmaradott, s ezen resolutioban érdeklett sérelmek is foglaltatnak.

Kubinyi kivánná, hogy mielőtt a részletes pertractatio elkezdetnék, némi általános elveken épülendő válasz is határoztassék. A szónok minapi mondását, miszerint kijelenté hogy ezen kormánytól érdekes tárgyban kedvező resolutiót nem vár,[26] ezen szomoru kir. válasz még inkább megigazolá. Kötelessége ugyan a kormánynak az aprólékos sérelmeket is orvosolni, (nemcsak választ adni reájok hanem valósággal orvosolni is), de ha hazánknak legsiralmasb sebeit örökös hallgatással mellőzi, s csak a legaprólékosabbakra ád, még pedig ezekre is nem kedvező választ, ez valóságos gúny, melly keservesebben sérti a nemzetet, mint más akármi. Nem gondolná, hogy a kormánynak törvényeink ilyes kigúnyoló kiszemelgetésre hatalmat adnának. Annyi mindenesetre igaz, hogy a sérelmek roppant tömege nem egyéb mint egy tükör, mellyben a kormány botlásait s törvénytelenségeit igen világosan láthatja. Nem tanácsos ezekből hosszan tréfát üzni, mert jöhetnek még idők, hogy örömest orvosolnák, csak megelégednénk az orvoslással. Kivánja tehát az adandó választ azon sürgetésen kezdetni, hogy legérdekesb sérelmeink s kivánatink orvoslása s teljesitése ne késleltessék.

Péchy Ferencz ezt szükségtelennek tartá, minthogy csak éppen egy pár hét előtt küldetett fel a sürgető felirás.[27] A KK és RR azonban az indítványt köz értelmüleg elfogadták, s ezután átmentek az egyes pontokra.

September 8-án ünnep.

September 9-én kerületi ülés. Ezen egész napot az úrbér tárgyában érkezett királyi válaszra feleletül adandó felirás magyar s deák szerkesztésének,[28] s az épületi fajzást tárgyazta pont módositásának, ugy némi gravaminalis szerkesztések rostállata húzta ki.

[25/a] L.: *Iratok.* V. köt. 177. kk.

[26] Szept. 4-i beszédében mondta ezt Kubinyi. L. 31. o.

[27] Az előleges sérelmekre választ sürgető aug. 19-i feliratot l.: *Iratok.* V. köt. 161. kk.

[28] L.: *Iratok.* V. köt. 207. kk.

280.

1835 szeptember 10, 11, 12.

Foglalat: a) *Az urbéri 3-ik királyi válaszra kerületileg készitett felirás javallata, a KK és RR országos ülésében felvétetik, s mindenekben jóvá hagyatik. [— b) A főrendek szept. 10-i és 12-i ülése: megyék sérelmei, urbér.]*

a)

Pozsony, September 12-én, 1835.

Septemb. 10-én 1835. Országos ülés a RRknél.

Átvétetvén a szóllás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában költ főrendi 7-ik viszonizenet,[1] mellyet a fő RR küldöttségének szónoka, SCITOVSZKY Püspök azon felszóllitással nyujtott bé a fő RR nevében, hogy a KK valamelly elfogadható közép útrol gondoskodjanak, — ezután napi renden volt az úrbéri 3-ik királyi válaszra kerületileg megállapított felirási javallat.[2]

A bévezető pont, mellyben a magyar nyelv ismeti elmellőzéséből származott fájdalom érzése van kifejezve,[3] minden ellenvetés nélkül helybe hagyatott.

Az *alsó tótországi* nevezet megtartására a PERSONALIS leginkább azon oknál fogva szóllitá fel a RRket: hogy a *bánsági* nevezet megszüntetésétől vett hasonlitás[4] nem áll. Mert a Bánsági Kerületnek polgári létele tökéletesen megszünt; a báni hatóság alól kivétetvén, Magyarországgal mind igazgatási, mind törvényes tekintetben tökéletesen összeolvasztatván, s megyéi a tiszai kerülethez számittatván. Ami tehát nem létez többé, annak nevét sem lehetett megtartani. De Alsó Tótország maiglan is a bán hatósága alatt áll, s így amazzal hasonlitásba nem jöhet, következőleg nevezetének is meg kell tartatni, annyival inkább, mert a RRnek saját kivánságuk volt, hogy Ő Felsége a törvény szavaira is kiterjeszkedjék kir. válaszában; ez megtörtént, az ország Rendei által javallatba hozott tótországi nevezet a fejedelem részéről is jóváhagyatott, e részben tehát változtatásnak többé helye nem lehet.

Ezen utólsó okot BUSÁN azzal támogatá, hogy a visszalépés (regressus) nem ily értelemben ment országgyülési végzésbe, minőt annak a RR most tulajdonitanak, hanem csak ugy, hogy az egymással ütközésben levő határozások kiegyenlitessenek.[5] — A kir. resolutiót azonban csak 12 megye pártolá, s igy a kerületi végzés többség szerint megerősitteték. — Ezen kérdés (mint tudva van) kezdetben leginkább Verőcze részéről támogattatott, most azonban HEGEDŰS szabályos utasitása következésében kéntelen vala jelenteni, hogy küldői nemcsak ragaszkodnak az alsó tótországi nevezethez, hanem annak elhagyását jogaikra nézve sérelmesnek is találják.

[1] L.: *Iratok.* V. köt. 219.
[2] Uo. 207. kk.
[3] Vö. Hertelendy Miksa aug. 31-i indítványával, 12. o.
[4] Vö. a kérdés aug. 31-i kerületi vitáival, 12. kk.
[5] A kir. propozíciókra adott 1833. márc. 30-i válaszuk utolsó bekezdésében jelentették ki a rendek, hogy tekintve az első három munkálat sokféle összefüggéseit, fenntartják maguknak a jogot, hogy a későbbi tárgyalások során már bevégzett tárgyakra is visszatérjenek. Vö.: *Iratok.* I. köt. 162.

A 2-ik kérdésnél, t. i. a tüzi fajzásnál kerületileg el volt fogadva a kir. válasz javallata, melly azt kívánja, hogy ezen jótékonyságtól azon helyeken, hol az divatban volt, a telki haszonvétel szabad adása vevése által se fosztassanak meg a jobbágyok.

PFANSMID fájdalommal látja, hogy a RR a materialis engedélyekben a kormánnyal mintegy versenyt futván, ezen veszedelmes versenyzésben a földesúri jussok szentségére legkevésbé sem tekintenek. Már maga azon általános elv is, hogy a jobbágyok sorsa semmi tekintetben se rosszitassék, a földesurakra nézve egyoldalu igazságtalanságot foglal magában; mert bármennyi uj jótékonyságok halmoztassanak is a jobbágyokra, ezek mellett a régieknek is meg kellene azon elv szerint állani; a földesúr pedig tömérdek áldozatiért semmi kárpótlást sem kaphatna. A szerfelett népes felföldön úgy is alig maradt a földesuraknak egyeb vagyonuk, mint az erdő, s még ez is örökös szolgaság alá vettetik, s csaknem egészen jobbágyivá tétetik. Megfelejtkeznek a RR ezen mértéket haladó engedélynél, hogy a telekkeli szabad rendelkezést az úr elveszitette, hogy az erdők fenntartása roppant költséget kiván, hogy azoknak nevelésétől a f[öldes] urak elidegenittetnek, s ekép egy köz nemzeti nagy kincs naponként hanyatlásba döntetik, s nem látszanak arról is megemlékezni, hogy az épületi faizásért a jobbágy semmit sem szolgál, semmit sem adózik, s az a jobbágyi beneficiumokba bészámitva nem vala. Igy valóban nem fog olly cosmopoliticus gondolkozásu földesúr találkozni, aki minden haszon nélkül jobbágyainak nagy költséggel erdőt neveljen, s végre még oda fogják vinni a különben is legtöbbet vesztő felföldi birtokosokat, hogy a jobbágyok épületi faizása miatt saját házaikat szalmával lesznek fedetni kéntelenek. És valóban annyival inkább csudálkozik a kerületi RR végzése felett, mert jól emlékezik, miképen a patriarchalis kapcsolat hazánkra károsnak, s a 19-ik század szellemével ellenkezőnek kikiáltatván, ahol csak lehetett, tetemesen megnyirbáltaték; s e tárgynál mégis, minthogy itt az urnak van kárára, gondosan ápolgattatik. — Ő a kir. választ e részben soha el nem fogadja.

MADOCSÁNYI hasonlón szavazván, azon gyámokkal élt, hogy a szabad adás vevés által a jobbágy saját házának szabados tulajdonosává lőn, s mint ilyen épületi szereket ingyen nem kívánhat. — Nem is áll azon ellenvetés, hogy a sok helyütt gyakorlatba nem jöhető usufructuatio engedélye az épületi faizás jótékonyságának vesztését ki nem pótolná. Ezen aggodalmat tökéletesen eloszlatja az előbbi országos végzés, melly az épületi faizást mindaddig fenntartja, mig a szabad adás vevés valósággal közbe nem jő, s a jobbágy annak jótékonyságában tettleg nem részesül.

BERNÁTH: Polgári életben kellemetleneb érzést nem ösmér annak tudásánál, hogy vagyonunkon eltávolithatlan teher feküszik. Ezért vágyódik Európa népessége a boldogabb uj világba, mert ott egyenes adó nem fizettetik, a birtokot teher nem nyomja, s ez a társaságos életben a legfőbb boldogság. Már pedig az épületi faizás intézete, kivált az extraterritorialis erdőkre is kiterjesztve, minden leplezések mellett is csak oda mutat, hogy az adó fundusa ekkorig minden tehertől ment nemesi birtokaink egy részével szaporittassék, mihelyt azt a népnek tetszeni fog a dicalis összeirásba bévallani. De ezektől elállva csak azt mondja, hogy valamint a tüzet a viz eloltja, ugy fogja az épületi faizás meghagyása az usufructuatio szabad adását vevését semmivé tenni.

Hasonló értelemben, az épületi faizás ellen 21 megye (s ezek közt Tolna és Somogy is) szavaztak. — Miknek ellenében a PERSONALIS megjegyzé,

miként a kir. válasznak egyedüli czélzata oda megy, hogy ezen jótékonyságnak megtagadásából szükségkép következendő elnéptelendés meggátoltassék. Azon okoskodást pedig, hogy az épületi faizással, semmi jobbágyi adózás viszonyban nem áll, teljeséggel el nem fogadja. A jobbágyi adózásokat összesitett voltokban kell tekinteni, a telek használatának ellenében. Már pedig azt senki sem fogja tagadni, hogy a telkek osztályozata alkalmával ezen jótékonyság is tekintetbe jött, s általa feljebb rugatván a helység classisa, e miatt kevesb földet kaptak a jobbágyok.[6]

A többség a kir választ elfogadó kerületi végzést *maradjon*nal erősítette meg.

3-szor a bolt jus iránti állapodás hasonlókép jóváhagyaték.[7] Szükségesnek tartom mindazáltal a kir. válasz értelme felőli világosság tekintetéből megjegyezni, miképen a PERSONALIS nemcsak elösmeré, hogy a házat biró jobbágynak, vagy zsellérnek saját házában, a meghatározott taxa mellett bolt nyithatási jusát a kir. válasz is elfogadja, — sőt ezen elfogadást, az incolatus kérdésével kapcsolatban lévő kibérlés elhagyására gyámokul is használta, mondván, hogy az érintett engedély elfogadásával megszünhet a RR aggodalma, mellyet a nemzeti kereskedés csökkenhetése felől tápláltanak, mert akinek annyi értéke sincs, hogy magának egy zsellérházat vehessen, s ekép boltnyitásra just kapjon, az nem igen képes a nemzeti kereskedést előmozditani. A monopoliumtóli félelem pedig hasonlókép megszűnik, mert az usufructuatio szabad adása vevése minden emberre ki van terjesztve, a földesúr tehát senkit sem tilthat el — még vidékit sem — önkénye szerint, hogy magának telket, vagy házat ne vegyen, s ez által boltnyitási just is ne szerezzen.

A RR azonban 17 megye ellen végzésök mellett maradtak. A kir. városok közül VÁGHY és KRICSKE a kir. válasz elfogadására, HASKE pedig és MARKOVICS ellene szavazván.[8]

September 11-én országos ülés a RRnél.

A tegnap félbeszakadt tárgy folytattatik:

IV-ik kérdés volt a helységi birák és esküdtek választásának kérdése,[9] mellyre nézve a KK és RR most is ahhoz ragaszkodtak, hogy a választásban telkes gazdák ugy, valamint a házas és házatlan zsellérek egyenlő szavazattal birjanak.

A PERSONALIS ellenveté, hogy a választási jog illy széles kiterjedésben még a legszabadabb alkotványu európai nemzeteknél sem divatozik, s nálunk is bizonnyal csak zavarokat s rendetlenségeket szülne. A jó s helyes választásnak garantiáját nem annyira a választók sokaságában, mint inkább értelmiségökben s egyéb tekintetekre nézve is alkalmatos voltukban kell keresni. A házatlan, birtoktalan zsellért pedig a helység javához önérdek nem köti,

[6] Az úrbéri II. tc. 1. §-ához kapcsolt táblázatok mutatták, hogy az egyes megyékben az osztályokba sorolt szántóföldből és rétből mennyi tartozik egy-egy jobbágytelekhez. Vö.: *Iratok*. V. köt. 77. kk. — A személynök nyilván arra céloz, hogy a Mária Terézia urbáriumának végrehajtását megelőző osztályozás során az épületi faizást, mint beneficiumot beszámították az egész telek terjedelmének meghatározásakor.

[7] Az előzményekre l. az aug. 31-i vitákat, 15. kk.

[8] A szept. 10-i országos ülés vitáit l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 413. kk.

[9] A kerületi vitát erről l. 16. kk.

választó tehát annál kevésbé lehet, mivel ha választói jussal felruháztatnék, majd az következnék belőle, hogy választható is lenne; pedig valóban épen nem kivánatos, hogy a helység adója, s a t. vagyontalan biró kezébe adassék. Felszóllitja tehát a RRket, hogy az eddigi szokást mindenütt fenntartani kivánó kir. választ elfogadják.

Kocsi Horváth ezt el nem fogadhatja, mert hazánknak különböző szokásai között sok van, ami inkább visszaélésnek neveztethetnék, ezt pedig törvény erejére emelni annyival kevésbé tanácsos, mennyivel igazabb az, hogy a jó törvényhozás egyik feladása, mennyire csak lehet egyenlő kötelezésü törvényeket alkotni. Ellenben első tekintettel ugy látszik ugyan, hogy a RR állapodása a mindenekkel közös emberi jussokon alapul; azt azonban ily kiterjedésben mégsem fogadhatja el, mert vannak a polgári társaságban olly nemü viszonyok, mellyek az általános választási jus által inkább veszélyeztetnének, hogy sem biztosittatnának. Közép ut gyanánt javalja tehát: hogy a birtoktalan lakók (subinquilinusok), kik a helységhez semmi állandó érdek által nem kötvék, a választásbol kizárattassanak.

És ezen két javallatra oszlottak azok, akik a kerületileg ujabban megerősitett országos állapodást ostromlották. Minnyájan különböző árnyékolatokban azon egyedüli gyám okot használván: hogy a birtokosságból eredő stabilis érdek, a választó jusnak mulhatlan tulajdona. — És ezen érdeknek ellenében Zmeskáll különösen a subinquilinusokat átallában kóborlóknak nevezte. — Ellenben

Lónyay az országos szerkesztést védelmezé, s véleményének támogatására emlékezteté a Rket, hogy a választásbani részvétből ekkorig a házatlan zsellérek se törvény, se urbariom által kizárva nem voltak, s a hazának nagyobb részében ezen just valósággal gyakorolták is. Olly just pedig, melly mindenkivel közös volt, melly senkinek nem ártott, a polgári társaság érdekét s a köz csendességet nem veszélyezteté, megszoritani nem egyéb lenne, mint a sötét századok felé intézett visszalépés. Ő pedig hazánkban mindenben előre kiván menni, s hátra semmiben. Vagy talán azért tegyük e hátralépést, mert a házatlan zsellért a birtok érdeke hazájához nem köti? De éppen azért, mivel ő ezen érdek kapcsolat nélkül szükölködik, azon utolsó kapcsot is el akarják e a RR szakitani, melly őt hazájához kötheti, s mindenből kitagadott idegen vándorrá akarják e ezen számos néposztályt tenni azon hazában, mellynek két kézi munkájokkal annyi hasznot nyujtanak? A szegénynek az ő élete, az ő minden napi keresménye, az ő élelme, mellyet véres verejtékkel szerez, az ő fillérnyi vagyonkája szint olly böcses, mint a gazdagnak az ő százezerei, s meg akarják e a szegényt ezen utolsó befolyástól is fosztani, melly őtet a gazdagoknak már gazdagságuknál fogva minden esetre túlnyomó hatásuk, s elnyomásuk ellen némileg védheti? Ez roppant igazságtalanság, ez szomoru hátralépés lenne, s ő ahhoz voxával soha sem fog járulni.

Palóczy meg nem foghatja, mit értenek az országos szerkesztés ellenzői a birtokos paraszt név alatt, miután a 4-ik t. cz. előszavában, azt határozták, *quod omnis terrae proprietas apud Dominum sit?*[10] Vagy oda megy talán czélzásuk, hogy a hazának száz meg százezer subinquilinussai a társaságban polgári nullákká váljanak? Emlékezteti a RRket, hogy ezen tiszteletre méltó néposztály nem egészen olly szemet emberekből áll, mint azt némellyek

[10] „Cum terrae, quam subditus excolit, proprietas ad dominum spectet, justitiae ac aequalitati consentaneum est, ut ab illa datiae et praestationes dominis obveniant." L.: *Iratok.* V. köt. 120.

rajzolni szeretik, sok mivelt, tanult, tudományos férfiak, müvészek, pénzes kereskedők, tisztek, mesteremberek ezen osztályba tartoznak. Azt akarják e mondani, hogy mindezek ne válasszanak, mert házok nincs, hanem válasszanak egyedül azok, kik bár durvák, bár erkölcstelenek, bár fülig adósok, de egy jobbágytelkök vagy zsellér házok van? De vannak, igaz, ezen néposztálynak sok elhagyatott neveletlen tagjai is. Nékiek akarja e a törvényhozás ezt vétkül tulajdonítani? azon törvényhozás, melly nevelésekről századok óta nem gondoskodott? Ha örökös nullaságra kárhoztatják őket a RR, miként kivánhatják, hogy úrnak, hazának szolgáljanak, hogy engedelmeskedjenek azon birónak, ki többnyire őket hajtja a közmunkára, többnyire ő közzülök tölti bé a hon védőinek csorba sorait? Vigyázzanak a RR! mert kit a polgári társaság magától önkényesen eltaszít, veszélyesen szokott az eltaszitásért bosszút állani. — A szónok a szerkesztés megtartására szavaz.

PILLERnek utasitásában az foglaltatik: hogy aki adót fizet, a választásban is részt vegyen. Adót pedig a házatlan zsellérek is fizetnek, s igy ő is a szerkesztést fogadja el. Nem is az itt a kérdés: valjon a birtok nyujt e más egyébnél erősebb érdeket, hanem az, mellyik biró, mellyik előljáró iránt van és lehet több bizodalom? Az eránt, akit magunk választottunk, vagy akit idegen akarat tolt reánk? Ő úgy hiszi, az első eránt nagyobb a bizodalom, már pedig ebben fekszik a polgári társaságnak egyik legfőbb védfala, s azért bátran meri mondani, hogy a kormánynak, ugy mint a törvényhozásnak nevelni kellene inkább az előljárók eránti bizodalmat, mintsem hogy azt kizáró intézvényekkel csonkitsa.

RAGÁLYI ellenben Palóczynak felelve ugy tartja, hogy azon mivelt emberek közül, kiket emlitett, s kiket mi honoratioroknak szoktunk nevezni, helységekben kevesen találkoznak. Azokrul van itt leginkább szó, kik a helység javának előmozditásához semmi érdekkel kapcsolva nem lévén, a választásban részt vesznek, s egy pár hét avagy holnap mulva lakásukat, vagyis inkább tartózkodásukat mintegy sétálva megváltoztatják. Ezek háborgó vagy bérbeadott indulatának a helység állandó lakosi javát alája vetni nem lehet, ő tehát mulhatlanul megkivánja, hogy a választók valami állandó érdekkel legyenek a helységhez csatolva, s azért csak a házas zselléreknek, vagy kik a határban egyébként birtokosok, ád voxot a választásoknál.

VÁGHY azon öszeköttetésnél fogva, mellyben ezen kérdés a kir. városokkal áll, kéntelen a RRket emlékeztetni, hogy illy kiterjedésben a választási jus közönséges volta egészen példátlan. Támogatásul megemliti az angol Parliamentben épen most vitatás alatt lévő testületi törvényt *(Corporation Bill)*, s állítja hogy a választási jog ott is bizonyos cathegoriákhoz köttetett;[11] hasonlót javal ő is, és a birtokos lakosokon kívül még a kereskedőknek, literatusoknak, művészeknek és mesteremberekeknek is ád voxot, s igy csak azokat kivánja kirekeszteni, akik vagy szorosan véve más kenyerén élnek, vagy pedig kóborlóknak tekintődhetnek.

[11] Angliában már évszázadokkal a hasonló magyar fejlődés előtt lejátszódott az a folyamat, hogy a városokon belül a polgári jogokat a gazdag polgárok testülete sajátította ki, s az egyszerű polgárok tömegét kizárta a városi és országos választói jog gyakorlásából. Az 1832. évi Reform Bill rendelkezéseinek megvalósítása során Lord John Russell 1835-ben javaslatot nyújtott be a parlamenthez a visszás állapot megszüntetésére és a demokratikus jogoknak a városi polgárság egészére való kiterjesztésére. A javaslat körül éppen ebben az időben folytak a harcok az alsóház és a Lordok Háza között, s az eredmény kompromisszumos megoldás lett, amely a választói jog gyakorlását bizonyos vagyoni szinthez kötötte.

BALOGH kérdi, házhoz vagy birtokhoz van e kötve az értelmiség, melly a polgári személyes jusok gyakorlatának egyedüli feltétele lehetne? Mellynek azonban hévmérőjét a priori feltalálni senki sem fogja? Nem áll az, hogy a választási jog ily széles kiterjedésben sehol sem divatoznék. Hogy czáfoló példáért messze ne menjünk, megfelel erre saját hazánk, hol minden rossz következés nélkül az utolsó birtoktalan nemes szint olly voxal bir a választásokban, mint a leghatalmasb dynasta. El nem titkolhatja azonban megütközését, melly abból eredett, hogy némelly követek a birtoktalan néposztályt átaljában koborlóknak nevezni nem átallották;[12] ezt tenniök annyival inkább kár vala, mert azoknak itt képviselőjök nem lévén, ezen alacsonyító vádra meg nem felelhetnek. Ő tehát felhatalmazva érezi magát Bars v[árme]gye nevében pártjokat fogni, s a szerkesztésre szavaz.

ANDRÁSSY megjegyzé, hogy a felfogott vád nem átalánosan értetett, hanem csak azokra, kik valósággal kóborlók, pedig hogy ilyenek számosan vannak a házatlan zsellérek osztályában, azt tagadni senki sem fogja, valamint azt sem, hogy ezeknek soraiból kerülnek ki a vétkek legszámosabb mértékben. — A választásnak kérdése fontos kérdés, melly a publicistákat s a nemzeteket soká és sokáig foglalatoskodtatja. És bármi különbözők is e részben a resultatumok, annyi minden esetre igaz, hogy a nemzetek átalában olly intézet felé iparkodnak, miszerint a választás minél értelmesbekre bizassék. A gyarló ember ész tökéletest feltalálni nem képes, de kötelesség a tökélyhez mennyire lehet közeliteni, s ő más szabad nemzetek példájára is ügyelve, eddig a vagyonnál biztosb qualificatiót nem tud.

CSEPCSÁNYI igen merésznek hiszi azon állítást, hogy a subinquilinusok osztályából kerülnek ki a legszámosabb vétségek. Hogy ezek legkevesb kiméléssre találnak a büntetéseknél, az igaz, de ha vétségeik egy bizonyos méltóságos osztály nyilvános és titkos, büntetett s elnézett vétségeivel, kivált az imputatio szabályai szerint[13] mérlegbe vettetnének: a resultatum ama merész vádat egy kissé talán kétségessé tehetné. — Emlékezteti egyebiránt a RRket, hogy ámbár a legszegényebb nepósztály várhatna méltán legtöbb kedvezést, és pártfogást, mégis a subinquilinusok sorsának könnyitésére az egész urbáriumban semmi sem tétetett. Sőt a puszta levegő szivásért 12 napi robotra kárhoztattattak.[14] Nem részesitvén őket materialis engedélyekben, ne fosszák meg a RR legalább ezen személyes kis justól, melly által a mindenkitől sanyargatott, s a gazdagabbak kényének leginkább kitett szegények elnyomatásuk ellen némi ellensulyt képezhetnek.

BŐTHY azon sokat vitatott publicisticai kérdésre nézve, valjon a vagyonosság mulhatlanul szükséges e a választásra? azoknak sorában áll, kik tagadólag felelnek. Polgári társaságban legmagasb fokon áll a személy, ez s nem a holt föld a jusok kutfeje, s hogy ezen alapelv hazánk intézményeiben sem ösmeretlen, sem gyakorlatilag veszedelmes nem vala, Barsnak követe a nemesi választásokra hivatkozással czáfolhatlanul megbizonyitotta.[15] Vagy talán azt akarná valaki elhitetni velünk, hogy a nemesi privilegium olly bübájos erővel bir, melly a polgári jusok gyakorlatára szükségesnek vélt

[12] Vö. előbb Zmeskáll felszólalásával, 42. o.

[13] Ti. a beszámíthatóság, valamint az enyhítő és súlyosbító körülmények figyelembe vételével.

[14] Az úrbéri IV. tc. 5. §-a értelmében a házas zsellérek 18, a házatlanok pedig 12 napot voltak kötelesek évente robotolni. L.: *Iratok*. V. köt. 126.

[15] Vö. előbb, Balogh felszólalásával.

tulajdonságokkal csodálatosan felruház? Szép hiedelem! de a szónok meri állitani, hogy ha ezen privilegium ma kiterjesztetnék is az egész nemzetre, annak semmi rossz következése nem lenne. Igaz ugyan, hogy a birtoktalan lakos nincs állandóul lakása helyéhez csatolva; de hiszen ezen ellenvetés a földhözragadt szolgaság idejébe vinne, s ma már teljességgel nem áll. Mert a jobbágy is eladhatja telkét, s kivándorolhat, de azért senkinek sem jut eszébe őt a választástól megfosztani. Az elmenő jobbágy vagy zsellér mindazoknak érdekében szavaz, kik vele egy osztályhoz tartoznak, s igy menjen bár el választás után, annak képét viselte, aki helyébe jő, s uj lakására is nyugodtan megy, mert tudja, hogy az ő érdekében álló emberek ott is befolytak a választásba. — Vigyázzanak a RR mit cselekesznek, már Sopron városa követe levonta egy részben a leplet, s utat akar készitteni, hogy annak idejében majd a városi magistratus választása is hasonló megszoritó alapra építtessék;[16] igy fonódnak lassan az elvek lánczai, s a szónok nagyon fél, hogy ha itt megbuknék a szerkesztetés, ezen elv idővel még a megyei tisztválasztásokra is kiterjesztetnék.[17]

Frim a majori ad minus kivánt okoskodni a kerületi javaslat ellen, s bizonyitványul némelly törvényeket idéz, mellyek azt rendelik, hogy a megyei tisztviselők s követek választásánál ügyelet legyen a birtokra. — Balogh azonban figyelmezteté, hogy a választási s választhatási just nem kell egymással összezavarni. A választhatóságra megkivánják törvényeink, a birtokot, — de választójoga gazdag és szegény nemesnek egyenlő.

Deák: Az egri káptalan követének[18] mondásával némileg igazolva látja Bihar követe[19] aggodalmát, mellyet a következések felől kinyilatkoztatott. Csudálatos logica az, mellynek szabályai szerint abból, hogy törvényeink a megyei tisztviselőt vagy követet birtokosnak kivánják, minden közbevetett mélységeken keresztül ugorva kivonni lehetne, nem azt hogy a falusi biró birtokos jobbágy legyen, hanem azt, hogy őtet csak birtokos lakosok válasszák. Valóban az előzményekhez sokkal közelebb állana ama következtetés, hogy követet is csak birtokos nemes válasszon, amit a szónok örökké tagadni s ellenzeni soha meg nem szünik. És miután azt nem hiheti, hogy a privilegium értelmiséget nyujthatna, azon elvnek alkalmazását a helységi hatóságoktul sem vonhatja meg. — Anglia s Francziaország példája mireánk épen nem alkalmazható. Ott a polgári jusokra nézve nincs a nemzet privilegiumok által szorosan elkülönözött osztályokra választva, s ott az alkotvány némileg értéki aristocratián baziroztatik. Nem csalatkoztak e meg számvetésökben eme nemzetek? most vitatni nem akarja; annyit mindazáltal historiai igazság, s a legjáratosb statustudósok közvéleménye szerint bátran mer állitani, hogy a pénzbeli aristocratiára épített intézkedést igen sokan megbánták, s a franczia Kamara nem állana mostani nyomorult állásában, ha a franczia választási rendszer olly hibás, s a vagyonhoz annyira kötve nem lenne.[20] Azt sem merné a követ állitani, hogy minden nemzetek azon igyekezének, miszerint a válasz-

[16] A városok belső elrendezésére s a városi választójog fontos kérdésére a Publico-Politicum munkálat keretében került volna sor.

[17] Ez a kérdés ugyancsak a Publico-Politicumban szerepelt.

[18] Frim kanonok.

[19] Beőthy Ödön.

[20] A júliusi forradalmat követő választási reform némileg leszállította ugyan a választói jogosultság vagyoni határát, a választók száma azonban 80 000-ről így is csak 200 000-re emelkedett.

tás mentől értelmesb személyekre bizassék. Mert miután minden emberi társaságban legkisebb a legértelmesbek osztálya, ebből az következnék, hogy a választásnak mentől kevesb kezekre szoritásán iparkodtanak. Ez pedig a szabad, és szabadságra törekvő nemzetek irányzatival merő ellenkezésben áll. A törvény hozásnak nem lehet ugy munkálódni, hogy önkényes intézvényeket épitsen bizonytalan alapra. Elvből kell indulnia, s consequensnek maradnia. Adja meg a személynek, ami a személyé, adja meg a vagyonnak, mit ennek érdeke kiván. A választási jus személyes jus, abból tehát a subinquilinusokat, kik szintugy cselekvő (activ) polgárok, kirekeszteni nem lehet.

Bőthy nem gondolja, hogy az egri főkáptalan képviselője mint Cicero pro domo sua kivánt volna szóllani, s a birtokot vévén fel alapnak, saját voxát birtokához képest akarná potentirozni. Mert ezt ugyan a szónok mindenek között az érdemes Főtisztelendő Úrnak legkevésbé lenne hajlandó megengedni. De talán maga sem igen szeretné elvének következményeit gyakorlatban látni, s ha p. o. a munkácsi káptalan tagjainak, minthogy birtoktalanok, nem adnánk voxot a tisztválasztásokban,[21] aligha ezt nem kiáltaná Isten elleni véteknek. Azonban nem kételkedvén, hogy keresztény tanitói morálja szerint az embereket boldogitani kivánja, ha csakugyan olly tekintetet tulajdonit a vagyonnak, hogy e nélkül polgári just, s igy polgári boldogságot sem tud képzelni, a dolgon igen könnyű segiteni. Ossza fel a gazdag Egyház birtokát a birtoktalanok között, s megszünik minden akadály. (Nevetés.)

Marczibányi szintugy a szerkesztésre szavazván, azt mondá, hogy ha a szabad nemzetek bizodalmuk osztogatásában a vagyont lennének kéntelenek sinórmértékül venni, ugy a franczia nemzet a jelen század elején *Napoleon* helyett valami *Rotschild* forma embert lett volna kéntelen a thronusra emelni.[22] — Ami pedig a fennforgó kérdést illeti: ha a birtoktalan lakosoknak a választásbani részvétele olly szörnyű veszedelmes, mint aminőnek azt a resolutio pártolói rajzolják, ugy szavazatjok önmagokkal inconsequentiában áll, mert a resolutio az eddigi szokást kivánja feltartani; azt pedig minnyáján tudjuk, hogy az országnak csaknem $^2/_3$ részében a bióválasztásban eddig is különbség nélkül minden lakosok részt vettek.

Miután 21 megye nyilatkozott a szerkesztés ellen, a többiek pedig ahhoz ragaszkodásukat *maradjon*nal nyilvánitották, a Personalis többség szerinti végzésnek jelenté, hogy a kerületi izenet ezen pontra nézve is helybe hagyatik.

A többi pontok szintén megállottak, minden vitatás nélkül. — A resolutio végső pontjára nézve azonban, melly az országgyülése eloszlatásáról szóll,[23] a *junctimhoz* 18 megye ragaszkodott. Szóllottak hoszasabban a tárgyhoz: Bőthy, Somsics, Kubinyi, Ragályi. Legtöbb tetszést nyert igen elmés beszédjével Tarnóczy (ez jövő levelemben következend.) — Pfansmid pedig azon gyámokkal élt, ha küldői az urbér által igen sokat veszitenek, ha tehát már ezen áldozatot róllok el nem hárithatja, legalább a junctimhoz

[21] Ti. a megyei tisztújítás alkalmával.

[22] A Rotschild-család nemzetközi bankháza a XIX. századi Európa egyik legnagyobb pénzügyi hatalmassága volt s nagy befolyást gyakorolt a kormányok politikájára. A bankházat Rotschild Mayer Anzelm (1743—1812) majna-frankfurti bankár alapította, öt fia pedig Bécsben, Londonban, Nápolyban, Párizsban, Madridban alapított bankházakat. A párizsi bankház 1812-ben, tehát kevéssel Napóleon bukása előtt létesült.

[23] Az előzményekre l. az aug. 31-i és szept. 1-i kerületi ülés vitáit, 18. kk.

ragaszkodással addig kivánja hátráltatni, mig a Commerciale felvételével némi kárpotlást nyerhetnek. (Viszatetszés.)

A PERSONALIS Ő Felségének a diaeta eloszlatására nézve tagadhatlan jussa tekintetéből a kerületi állapodásnak csupán azon kifejezése ellen tett kifogást, mellyben azt mondják a RR hogy csak ezen és ezen *feltételek* alatt járulhatnának országgyülésünknek az urbér sanctionálásávali eloszlatásához.[24] A többség azonban ugy az egész pontot, mint különösen ezen kifejezést (köz értelmüleg) helybenhagyván, az izenet a fő RRhez átküldetett.[25]

b)

A fő RR *September 10-én* tartott országos ülésökben a pótolólag béadott sérelmekkel foglalatoskodtanak. — Nevezet szerint *Békés* és *Borsod* kivánatát az inclavationalis törvény (1807: 28.) módositása iránt[26] azon változtatással fogadták el, hogy ezen törvénynek az igazgatási könnyités lévén alapja, a vesztő megyének adandó kárpótlásnak minden esetben szükségeskép helye ne legyen s az articularis biztosság itélete az országgyülése felsőbb vizsgálatának alája ne vettessék.

Vas v[árme]gyének azon kérelmét, hogy az őrséghi lakosok, kik az 1681: 55. cz[ikkely] által szabadságaiktól megfosztattak s a Battyányi Familiának úri hatósága alá vettettek,[27] privilegialis állásuknak törvény utján kivivására engedelmet nyerjenek, s addig minden regulatiók ellen (mostani állapotban hagyatván) biztossá tétessenek, — el nem fogadták: azon oknál fogva, mert az idézett t. cz. által a törvény utja nincs el zárva. — *Borsodnak* a bankócsinállók miatti sérelmét[28] csak annyiban nem ellenzik, mennyiben azt az elvet tárgyazza, hogy a bankóczédulák, törvényes pénznek nem tekintődhetnek, — a perbe idéztetést pedig, s a Kamarának, a Helytartó tanácshoz intézett tudositását sérelemnek nem veszik. — Ezen végzéseket sept. 11-én meghitelesitették a Fő RR.[29]

Legújjabb.

Ma *Sept. 12.* a fő RR felvették az urbéri felirást. A bíróválasztásra nézve felszóllitják a Rket, hogy vagy fogadják el a resolutiót, vagy pedig zárják ki a subinquilinusokat a választásból. — A többi pontoknak felter-

[24] „Ha tehát a k[egyelmes] királyi válaszban felhozott okok, s különösen az adózó nép javának tekintete szükségessé teszik is azt, hogy az úrbéri törvények tettlegi behozása a többi rendszeres munkálatok végső befejezéséig el ne halasztassék, hanem azoknak királyi megerősítése után az jelen országgyűlése berekesztessék, *mindazáltal ebben a nemzeti közkivánat tekintetéből is csak egyedül azon világos, és tettleg tellyesitendő feltételek mellett nyugszunk meg*, hogy . . .." L.:*Iratok*. V. köt. 245. — A szept. 11-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 429.

[25] L.: *Iratok*. V. köt. 184. kk.

[26] Az 1807 : 28. tc. bizottságokat küldött ki a több törvényhatóság alá tartozó, vagy más törvényhatóságokba beékelt helységek helyzetének rendezésére. A bizottságoknak a legközelebbi országgyűlésen kellett volna jelentést tenniük munkájukról.

[27] Az ügy részletes története olvasható Vas vármegye panaszában: *Iratok*. V. köt. 190. kk.

[28] Uo. 194. kk.

[29] A főrendek válaszizenetét e tárgyakban l. uo. 220. kk.

jesztését többnyire szokott óvásuk mellett nem hátráltatják.[30] A diaeta eloszlatási pontban lévő *feltétel* szóra pedig megjegyzik, miképen nem kételkednek, hogy a RR ezt az 1723: 7. s 1791: 13. értelmében,[31] s igy csak kivánság gyanánt értették.

281.

1835 szeptember 11, 12, 14.

Foglalat: a) *A KK és RR országos ülésbeni tanácskozása a junctimtóli elállás felett.* — b) *A fő Rk ülése az urbér tárgyában.* — c) *A RR a bíróválasztás pontjában módositanak s igy az urbéri tárgy iránt (kivévén a végső pont stylusát) megvan az egyesség.* — *A szólásszabadság ügye 8-ad izben megy a fő RRhez.* — *Békésnek az V-ik és VIII. urbéri t. cz. tárgyábani körlevelet commissio alá vettetése miatti sérelme a RR által különös felirás utján orvosoltatni határoztatik.*

a)

Pozsony, September 16. 1835.

A 11-ik septemberi országos ülés vitatásaiból hátra van még azon rész, melly a *junctim*-tóli elállást tárgyazza.

Bőthy előterjeszté, mennyi biztositás kezeskedett a rendszeres munkálatok folyvásti felvételéről, mint igyekezett a kormány egy részről magát kedvező nimbusba helyeztetni az urbérnek első helyre tüzésével, más részről mint oszlatá el a RR aggodalmait azzal, hogy a junctimot elfogadá. Miként nem késtek az eként megnyugtatott KK és RR az urbért felvenni, s körülmény szerintén nem is fösvénykedtek az engedélyekben. A kormány ellenben nehogy az adó biztosi munkálatban reá is kerüljön a sor,[1] a sokszor emlegetett nép iránt nem nagylelkűnek, hanem csak igazságosnak lenni, elugrik a királyi szóval biztositott junctimtól, még pedig ami legkülönösebb, ismét a nép javának ürügye alatt. Mintha bizony nem tudná kiki, hogy a Commissariaticum elintézése nélkül urbéri engedélyeink csak tüneményét adhatják a jobb létnek. Ha csakugyan szándékában volt a kormánynak a diaetát eloszlatni mihelyt az urbérnek vége lesz, miért nem bánt azon loyalitással, mellyel a Nemzet arányában bánnia kellene? Miért nem nyilvánitá szándékát? miért késett 10 hónapokig a legelső urbéri válasszal?[2] miért engedett a Juridicumba bémennünk, s a lefolyt 3 évek kétharmadát olly munkálódással töltenünk, melly előkészületül is alig fog a jövő törvényhozásnak szolgálni, minthogy a főRR merőbben állottak szembe a század lelkével, mint csak gyanitanunk

[30] Az úrbéri tárgyban kelt főrendi válaszizenetet l. uo. 222. kk.

[31] Az 1723 : 7. tc. az országgyűlés tartását, időtartamát, a részvétel és képviselet kérdéseit, Horvátország részvételét s a tárgyalási rendet szabályozta. — Az 1791 : 13. tc.-re l. a 20. o. 28. jegyzetét.

[1] Hogy ti. miután a birtokosok az úrbéri szolgáltatások terén könnyitettek valamit a paraszt helyzetén, az adó-biztosi munkálatban a kormány legyen kénytelen az állami terheket — az adót és a katonatartást — csökkenteni.

[2] Vö. a 26. o. 22. jegyzetével.

is lehetett?[3] Ha olly igen szivén viseli az adózó nép javát a kormány, miért kívánja azt egyedül a mi zsebünkből javitani? s miért zárja el az alkalmat, hogy legterhesb bajain segíthessünk? — Ezek valának a tekintetek, mellyeknél fogva a szónok a kir. resolutióval is elfogadott junctimhoz szorosan ragaszkodott.

Somsics még részletesben rajzolá, minő karban fog a nép java állani, ha tovább is megmaradnak az égre kiáltó deperditák, ha ezentul is ezernyi napszámokkal fogják, még pedig számadás nélkül terhelni a tisztviselők azon népet, mellynek fájdalom! két keze keresményénél még egyéb vagyona nem lehet. Igy ha ingyen oda engednők is az 52 napi urdolgát s a kilenczedet, állandóan boldogitva mégsem lesz. Hát még személyes bátorsága minő karban fog a büntető törvénykönyv elintézése nélkül állani? Ezekkel mutogatván, hogy éppen az eloszlatás ürügyéül vett nép java kivánná országgyülésünket folytattatni, a junctimtól annál inkább el nem áll, mivel a kormány szava iránti bizodalmat nem akarja lankasztani, lankasztaná pedig, ha hozzájárulna, hogy a kormánynak legünnepélyesb biztosítási füstbe menjenek.

A Personalis ezek ellenében a tapasztalásra hivatkozott, miszerint egyetlen egy Operatum 3 évet huzott ki, amit előre bizonnyal senki sem gyanithatott. Meg volt tehát győződve: hogy midőn Ő felsége figyelmezvén a törvény lelkére, melly a diaeták szerfelett hosszas tartását nem javasolja, s az urbéri engedélyekből eredő kedvezések mihamarébi létesitésére, és az igazságszolgáltatás hoszas megakadásának fontos tekintetére a jelen országgyülést mihamaréb bérekeszteni ohajtja, — valóban a többi Operatumok elintézését is könnyiti inkább, mintsem nehezitené, mert az eloszlatással módot nyujt mindazon akadályokat elhárithatni, mellyek a rendszeres munkálatokbani sikeresb haladást tetemesen gátolják.

Tarnóczy igy szóllott: Meg kell vallanom, hogy az országgyülés eloszlatását védelmező okok felszinüleg tekintve igen plausibiliseknek látszanak, de szabadjon azokat közelebbről megtekinteni. — Első okul azon gondoskodás hozatik elő, mellyel a kormány adózó népünk sorsának javulása eránt viseltetik. Őszintén megvallom, hogy e gondoskodásnak nagyon örvendek, mivel azt kell hinnem, hogy e szerint a kormány nézeteiben s politicai systemájában felette nagy változásnak kellett történni; mert eddig ugyan az adózó nép sorsán nem igen aggódott, s javulására semmit sem tett. Nézzük csak az urbér elintézését: van annak jó, van rossz oldala. Ami jó van benne, az csupa materialis engedélyekből áll, — s ezeket mi adtuk — tulajdonunkból annyit engedvén át adózó polgártársinknak, mennyit a jelen körülményekben engednünk lehetett. S a kormány mit adott? Nagy kegyelmesen megengedte, hogy tulajdonunkból ajándékozhassunk. De nézzük a munkának árnyék oldalát, a rosszakat, amik történtek. A VIII.-ik t. cz. személyes bátorságot s felperességet adott a nem nemeseknek; az V-ik reményt nyujtja nekiek hosszú fáradozás után független életre, magasb polgári jusokra, s boldogabb helyzetre. Ezeket is mi kivántuk megadni, s a kormány? megtagadta, megadnunk sem engedte. Gyönyörü gondoskodás! Vagy talán az által adja jelét, hogy a czélba vett eloszlatással határozatlan időre halasztja ama morális engedélyeket,

[3] A Juridicum I. részének, a Coordinatio fororum-nak a tárgyalásaira l. a 25. o. 17. jegyzetét. A III. részt, a Projecta legum civilium-ot, a polgári törvénykönyvet 1834. máj. 27-én kezdték tárgyalni kerületi ülésben a rendek — l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 173. — s a XXV. tc.-ig jutottak el, amikor az úrbéri tárgy újból való felvétele miatt a törvénykezési tárgy vitája végleg abbamaradt.

mellyek nélkül a materialisok siker és becs nélkül szükölködnek, s mellyeknek ideiglenes elhalasztásukban csak olly feltétel alatt egyeztek meg az ország Rendei, hogy a már már felveendő törvénykezési tárgyban kimeritőleg törvénybe foglaltassanak?[4] — Második ok: hogy a perlekedők a hosszas országgyülési törvényszünet alatt nagy hátra maradást szenvednek. Ez magában igaz. De ha megkérdeznők a perlekedők seregét: mit akarnak inkább, azt e hogy eloszlatván az országgyülés pereik megvizsgáltassanak, de minden visszaélés a régi lábon maradjon. Vagy pedig hogy a kir. Tábla még 2—3 évig a polgári perekben ne itéljen, de ez alatt a hijános szerkezetü itélőszékek jobban coordináltassanak, a per utjának rettenetes tekervényei kiegyenesitessenek, a majoratus, senioratus,[5] moratorium,[6] s a törvénytelen parancsok[7] ezer nemei, a sequestrum,[8] aviticitás,[9] remediumok,[10] az előitéletek egész seregével megszüntessenek, s igy a 100 esztendős per egy esztendősé, a 25 éves liquidi debiti öt hólnapossá változzék,[11] bizonyos vagyok, hogy sokkal többen lennének, kik a diaetát folytattatni kivánnák. — A 3-ik ok mintegy szemrehányást foglal magában, t. i. hogy az urbéri tárgy elintézésében három esztendők folytak le. Igaz, e három év alatt alig végeztünk egyebet az urbéri 7 t. czikkelyeknél, de ha mindazok, amikkel foglalatoskodtunk, mivel előleges orvoslást kivántak, és azok, mikkel foglalatoskodni akartunk ellen kéntelenitetének, törvénybe mentek volna, bátran állitom, hogy eleget tevénk. És lehet e nekünk szemrehányást tenni, hogy ezek törvénybe nem mentek? Mi vagyunk e okai, vagy pedig a kormány, hogy a vallás tárgyában törvény nem hozatott? én ugy hiszem, a kormány, mert ha ő evangelicus polgártársainkat czélirányos törvénnyel akarta volna boldogitani, nem kétlem, hogy a M[éltó-

[4] Az örökváltság elvének bukásakor, 1834. dec. 10-én a rendek belevétették a válaszfelirat szövegébe: „Ezen §-nak ama részét, melly az uri minden tartozásoktól, szolgálatoktól és adózásoktól való tellyes s örökké tartandó felváltási szerződésekről szól, a törvénykezési munkálatban felveendjük." L.: *Iratok.* III. köt. 436. — A jobbágy személyes és vagyoni jogait kimondó VIII. tc. 1835. jan. 2-i bukásakor ugyancsak úgy határoztak, hogy „ezen általános elvnek a polgári viszonyokra nézve való specificus alkalmaztatásáról még e jelen országgyűlésen fognak rendelkezni." Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 52., 93.

[5] A polgári törvények javaslatai (Projecta legum civilium) sorában a XII. tc. szólt „De senioratu et jure primogenituraе". (L. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* Pestini, 1831. 187. kk.) A rendek kerületi ülésben 1834. júl. közepén kimondták a majoratusok és senioratusok eltörlését. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 320. kk.

[6] A törvénytelen kormányparancsoknak az a fajtája, amellyel a kormány a csődperekben hozott ítélet végrehajtását felfüggesztette s ezzel nyomást gyakorolt a hitelezőkre, hogy az adós szempontjából kedvezőbb kiegyezésre hajoljanak.

[7] Az országgyűlés ismételten az országos sérelmek sorában terjesztette fel azt az általános panaszt, hogy a kormány egyrészt törvényes ítéletek végrehajtását akadályozza meg önkényes paranccsal, másrészt önkényesen, rendeleti úton intézkedik olyan tárgyakban, amelyek az országgyűlés hatáskörébe tartoznak. A sérelem ápr. 2-i kerületi vitáját l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 319. kk.

[8] A perrendtartást (Ordo processualis) szabályozó törvényjavaslatok között került volna sorra, XXXI. Sectio, 530—554. §. L.: *Opinio . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata,* 153. kk.

[9] A polgári törvénykönyv számos cikkelyével kapcsolatban volt, alapvetően az örökvallásról szóló cikkelyekkel (XXVI—XXXII. art.) kellett volna napirendre kerülnie. L.: Uo. 224. kk.

[10] A juris remediumok kérdése az Ordo processualis keretében (Sectio XXV—XXVI.) került volna sorra. L.: Uo. 125. kk.

[11] Az Ordo processualis V. sectiója tartalmazta a perek meggyorsítását célzó intézkedéseket. L.: Uo. 87. kk.

sá]gos főRR szokott deferentiájok szerint, argumentumaink fontossága által ez esetben meggyőződtek volna.[12] — Vagy mi vagyunk okai, hogy koronás fejedelmünk minket nem magyar királyi, hanem austriai császári czim alatt akar kormányozni?[13] Vagy hogy roppant fontosságu előleges sérelminkre még csak válasz sem adatván,[14] azoknak, és szóllásszabadságunk megsértésének orvoslását[15] szorgalmazni kéntelenittetünk? Mit mondjak a többi sérelmek foliantjairól? mellyek annyi időt, annyi fáradozást vesznek el,[16] s melly számtalan sérelmek mindenikéből, ha csak olly fájdalom következnék is, mint egy szúnyogcsipés, mégis a legizmosb, legépebb testet halálos ágyra vethetnék! — Nem minket nyom tehát a hiba, s nincs ok az eloszlatásra, hanem a valóság az: hogy mig mi adtunk s adhattunk, volt idő, most midőn az adás másra kerülne, midőn kivánni mi következnénk, többé nincs idő! De én e felett nem is csodálkozom, mert tapasztalásból tudom, miképen junctim adni stylo curiali nem annyit tesz, hogy mi adjunk, s a kormány is adjon, hanem annyit, hogy mi adjunk, s a kormány elvegye. S az oskolákban tanitott közönséges logicát nem is lehet gyakorlati életben feltalálni. Ama szerint a végzésnek az az értelme, hogy mindég kötelez, — ez pedig practice nem áll. Imé, midőn a Te[kinte]tes RR Verőcze, Posega és Szerém megyéket Alsó Tótországnak nevezték, — ez conclusum, s olly conclusum, mellyet a nyilván feltartott regressus segitségével sem szabad változtatni, — a junctim azonban, ámbár abban a fejedelem minden regressus feltartása nélkül megegyezett, többé nem conclusum, többé nem kötelez. S miért nem? Mert most már nem arról lenne szó, hogy mi adjunk a népnek, a kormány pedig elvegye, ha nem a törvénykezési, adóbiztosi, kereskedési visszaélések eltörléséről! De hiszen ez másképen nem is lehet. Nemcsak conclusumot mellőz el a kormány számtalanszor, hanem világos törvény is tör. S mi lesz belőle? A Te[kinte]tes RR egy rettenetes fegyverhez nyulnak, az az egy kis sérelmecskét csinálnak belőle, — mellyet a M[éltósá]gos főRR olly ruhába öltöztetnek, hogy mikorra Bécsbe ér, azt gondolná az ember köszönő felirás, nem panasz, nem sérelem. Végre pedig csak tagadó választ adni, s azt ismételni szükséges, s ime az ismétlésből hasznos gyakorlat, ebből törvényes szokás, ebből pedig modo prorsus legitimo, a kormánynak igen becses jussocska válhatik. — Én a junctimhoz szorosan ragaszkodom. (Tetszés.)

Palóczy alig tud valamit, ami mélyebb hatásu keservekkel töltené el az emberi szivét, mint a bizonyosoknak hitt reményekbeni megcsalatkozás, s alig tud fájdalmasb csalatkozást, mint a mostani. Minden magyarnak, aki hazája boldogságát és saját javát nem a homályos törvények chaosában kereste, századok ótai panaszos óhajtása volt: hogy bár tudnók már valahára a magyar polgári törvényeknek, sőt magának a szintugy csak széltszórt Jus publicumnak is rendszerét. Vajha a nyolcz századok árjaiból keletkezett tör-

[12] Az 1833. jan. 9—júl. 15. között folyt vallásügyi vitákat l.: *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt.

[13] Célzás a Ferdinánd királyi címe körül hónapok óta folyó vitákra.

[14] Az előzetes sérelmeket még 1833. márc. 30-án felterjesztette az országgyűlés — l.: *Iratok*. I. köt. 158. kk. —, s a főrendek hosszú ellenzése mellett 1834. máj. 28-án megsürgette a feleletet reájuk. L.: Uo. III. köt. 6. kk.

[15] Célzás Wesselényi és Balogh folyamatban levő ügyére.

[16] A közönséges sérelmek összegyűjtésére az országgyűlés első napjaiban kiküldött bizottság 1834. márc. 15-én adta be jelentését. L.: *Iratok*. II. köt. 57. kk. — A rendek kerületi, majd országos ülésben 1835. márc. 19—júl. 29. között vitatták a sérelmeket; a főrendekkel az izenetváltások nyár eleje óta folytak a sérelmek ügyében.

vény oceán ne formálna tovább is olly örvényeket, mellyek között a birói önkény s ugy nevezett *Aequitas* nem mindég szolgál köszönetet érdemlő Palinurus [16/a] gyanánt. Vajha ne volnának többé törvénykönyveink olly rakott bolt, mellyben minden vevő tetszése szerinti portékára talál! vagy egy olly régi gothus izlésü ó templom, mellyet csak a hozzá raggatott apró czinteremecskék toldozgatnak, s erősitgetik! — Ugy látszott, e jelen diaetának hagyta fel a sors azon dicsőséget, hogy a nemzet forró óhajtásit teljesithesse, s az okért hegyen völgyön lakodalom volt az egész országban, midőn az organica diaeta kihirdettetett. A mostani kir. resolutio azonban oda mutat, hogy alkalmasint most se visszük haza a várva várt menyasszonyt! Hogy a rendszeres munkák sok időbe fognak kerülni, s hogy miattok az igazságszolgáltatás felakad, azt mind előre tudni lehetett. De hiszen országunk belső jobb elrendezésének valaha csak meg kell történni, s nem helyesb e, hogy mi tegyük az áldozatot, mintsem hogy a vállainkat nyomó bajok százados kedvetlen örökség gyanánt még a maradékra is szálljanak. — A kevésre haladásérti szemrehányás bizonnyal nem a képviselők tábláját terheli, hanem terheli először a fő RRket, kik mintha nem is egy hazájok, egy constitutiójok, egy törvényök volna velünk, nagy részét annak, mit hazánk javára szükségesnek hittünk, számtalan izenetek váltogatásával tartóztatták, vagy fel sem bocsájtották. (1791 s 1825-ki izenetek szavai.)[17] Terheli másodszor a kormányt, kitől hasztalan sürgeténk előleges sérelmink orvoslását, s ezzel a munkálódásunk sikerét gátló akadályok elharitását, mellyekről már 1825-ben azt valának kéntelenek kinyilatkoztatni az ország Rendei, hogy miattok „incertae basi praecarias leges superstruere nequimus."[18] — Mindezeknek nem mi valánk okai és mégis a köz ohajtású de már haldokló *junctim* szónak életét (bár e nélkül rendszeres törvényeket alkotni alig lehet) e teremben is csak holmi moschus forma szerekkel[19] szükség tartogatnunk. Lássa a többség, mit csinál. A kérlelhetlen közvélemény tettből szokott itélni. Bár ne legyen a már már hanyatló remények nem teljesedésének egyik okát abban keresni kéntelen, hogy a nagy buzgólkodással felállitott elvekhez, s különösen a junctimhoz ragaszkodásban, a KK és RR táblája sem volt az állhatatosságnak mustrája. Aki olly hiedelemben van, hogy a junctimtóli elállás mellett is megmarad jövő diaetánknak a viszaléphetési jus, mert a törvényhozás, s magyarázás a diaetát illeti, az emlékezzék meg, hogy Alsó Tótországra nézve még törvény sincs, máris el van vágva a visszaléphetés,

[16/a] Régi hajózási műszer, a hajó útirányának kiszámitására szolgált.

[17] „Annak, hogy kevésre mehetett ezen diaeta, mi az oka? Felelet: minden bizonnyal nem a nemzet képviselői táblája, hanem először is a Méltóságos Fő Rendek, kik (a Szólló nem ön szavait mondja, hanem a Rendek Táblájának az 1790/91-iki és 1825/27 diaetákon költ irásbeli izeneteikben foglalt szavakkal él) mintha nem is egy hazájok, egy constitutiójok, s egy törvények volna velünk, nagy részét annak, amit hazánk javát eszközlőnek hittünk és hiszünk, nyolc, tiz, s több izenetek váltásával vagy huzamos időkig tartóztatták, vagy fel sem bocsájtották." L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 449.

[18] Ezt a kifejezést szóról szóra nem találjuk meg a sérelmekkel kapcsolatos 1825/27-i feliratok egyikében sem, a gondolat maga azonban többször is előfordul. A szónok nyilván az előleges sérelmeket felterjesztő 1826. ápr. 17-i feliratra céloz, amelyben a rendek kijelentik, „quod omnes saluberrimas licet provisiones absque effectu ferendas esse convincamur, nisi Majestas Vestra Sacratissima propositos modos benigne acceptare, sanctioneque sua Regia firmatos, posteritati transmittere dignata fuerit." (Az országgyűlés *Irásai*, I. köt. 311.)

[19] Moschus (mosusz), a tatár pézsmaszarvas, váladékából rendkívül erős illatszer, valamint szívgyengeség és ájulás elleni orvosszer készült.

emlékezzék az 1790 : 20.-ik czikkelyre,[20] s mondja meg, mikor volt a diaetának annyi moralis ereje, hogy a nemzetnek káros, de a kormánynak kedvező törvényeket megváltoztassa? Ha mindezek mellett is minden jót, szépet reménl, ám aludjék képzelődése rózsa párnáján, csak meg ne szurják felébredtekor a rózsák tövissei. — A szónok a junctimtól el nem áll.

KUBINYI úgy hiszi, hogy e bánásmóddal méltó gyanúba esik a kormány, miképen csak azért nógatott engedélyekre, hogy mennél több adót kívánhasson; de olly inconsequentiába is bukik Európa előtt hogy moralis hitelét veszélyezteti. Ünnepélyesen nyilvánná tette az egész világ előtt, miképen az elhunyt fejedelem kormányának nyomdokait fogja követni. És fájdalom követi is mindazokban, amik hazánknak kárára vannak, követné tehát azokban is, amik egy jobb jövendő felől reményt nyujtottak. De az e részben tett királyi igéret megsemmisittetvén olly szomorú helyzetbe jöttünk, hogy az előbbeni kormány alatt legalább reménlenünk lehetett, most már a reménységnek is vége van.

RAGÁLYI azon véleményben volt, hogy a junctimtoli elállás nemcsak a jelen diaetának sorsát határozza el, hanem a jövő törvényhozásra is nagy befolyással leend. Előadja továbbá, miként változott alkotványi rendszerünk az állandó katonaság béhozatalával, mint eredett az urbariom, mint fejlett ki a sérelmek nem orvoslásának rendszere s miként kell e tábla tacticájának abban állani, hogy a kormány terjesztvényeinek betöltését a nemzet kivánságival elválaszthatlanul összecsatolja, s állhatatos maradjon. Elösmeri ugyan, hogy olly tárgyakra nézve, mellyekből, ha mostani helyzetökben maradnak is, tetemes baj nem következik, a kormány s fő RR ellenében e táblának nem nagy ereje van, de vannak tárgyak, mellyeknek mulhatlanul kell változni, ezekben lépjen fel a statusok táblája állhatatos nemzeti erővel, ne csigázza kivánatit olly magasra, (mint néha történik) hogy historicus alap nélkül egészen szükölködjenek, s ekép ne szoktassa a kormányt s fő RRket örökös ellenzésre, s ha e tacticát fogja követni, úgy bizonnyal a junctim teljesedése lehetetlenséggé nem válik. — Az urbérra nézve azon hiedelemben van, hogy ez által magában véve a népnek mód nyujtatik ugyan több adónak fizethetésére, de jobb lét nem adatott. Pedig épen erre, s nem amarra volt szükség, mivel habár egyenesen (directe) egy nemzet sem fizet kevesebb adót, mint a magyar, de azért mindent összevéve többet sem fizet egy nemzet is. Mert mi többet adunk, mint mennyi a hon védelmére, a közigazgatásra, s a kor[onás] Ház feltartására szükséges, és igy többet, mint amennyit mindazon közköltségi ágazatok fedezése kiván, mellyeknél fogva alkotványos nemzettől adót kivánni, s a nemzetnek adnia lehet. — Ő tehát úgy valamint az előtte szóllók, a kir. resolutiót el nem fogadja, s a junctimhoz ragaszkodik.

Hasonló értelemben szavaztak ALMÁSY, ACZÉL, PILLER, BECSKY, PFANSCHMIDT, SZILASSY, TRSZTYENSZKY (Honthnak Majthényi helyébe választott követe), JÁRMY, BÁRCZAY (Abauj), LÓNYAY és BERNÁTH.

MARCZIBÁNYI ellenben kérdi a RRket, azt kivánják e, hogy a jobbágyok addig várakozzanak adott engedélyeink után, mig 20—30 év alatt a rendszeres munkák bevégeztetnek? Valóban csodálkozik, hogy sokan ép azok közül, kik a liberalitásban mindent el akartak a jobbágyokért követni, most a liberalitás foganatját hátráltatják. A szónok középutat tartott az engedélyek adásában,-

[20] Az 1791 : 20. tc.-ben a király ígéretet tett, hogy a só árát mindenk or az országi gyűléssel egyerértésben állapitja meg, s azt országgyűlésen kívül fel nem emeli, „nis extreme urgentes circumstantiae aliud exigerent".

de miután megadatott, ami adatott, annak jótékonyságát mihamarébb foganasitni óhajtja, s azért a kerületi végzés helybehagyását sürgeti.

Mire ez felkiáltással jóvá is hagyatott. A junctimtóli elálláshoz kötött feltételek ellen in specie senki sem tett észrevételt; hanem csupán arra nézve, hogy ezek a diaeta eloszlatása *tettleg teljesitendő feltételeinek* mondatnak, kijelenté a PERSONALIS, miképen ő ezen kifejezést az 1723 : 7. s 1791 : 13. czikkelyekkel ellenkezni véli.[21] — A RR azonban közfelkiáltással ezt is helybehagyák, — mire a fölirás magyar s latin szerkesztése is meghitelesittetvén, mindezek a fő RRhez átküldettek, s ott köziratra bocsájtattak.[22]

b)

September 12-én országos ülés a Fő RRnél.

Felvétetett az urbér tárgyabani tegnap átvett izenet. — A magyar nyelvet tárgyazta bévezető pontra nézve, minthogy hasonló kivánat már az előbbi fölirásokban is tétetett,[23] észrevétel nem vala. — A *Sclavonia* nevezet felől BÁRÓ ÖTVÖS, KUKULYEVICS és B. BEDEKOVICS ezen táblának más alkalmakkori véleményéhez[24] most is ragaszkodtak, s a RR végzését ellenezték. — A KŐRÖSI FŐISPÁNY[25] különösen megemlitette, hogy nem alaptalan a társországok aggodalma ezen nevezet iránt, mert az egyezkedések folyamából meggyőződtenek, miképen nem annyira oda megy a RR czélzata, hogy az alsó tótországi nevezet az urbérből kiküszöböltessék, mint inkább oda, hogy törvényeinkből örökre számkivettessék, s végre még *Felső Tótország* (Croatia) is caszirozstassék.

Erre a FŐHERCZEG NÁDOR megjegyzé, hogy ezen aggodalom nem alapos, mert a sérelmek és kivánatok sorában az érintett *tótországi* nevezet gyakran megjelen, s azt a KK és RR is meghagyták, csupán óvást ragasztván hozzá, hogy ezen meghagyás a kérdés diplomatiai megvisgálásának ártalmára ne legyen.[26] Nem lehet tehát mondani, hogy azt minden rendszeres meghányás nélkül törvényeinkből végképen számkivetni akarnák.

BÁRÓ PRÉNYI (Ugocsa) a RR okaiban, különösen abban, mit a viszaléphetésről mondanak erőt s fontosságot talál; s miután a RRket alkalmasint utasitásaik következésében állhatatosan megmaradni tapasztalja, miután a megyék egyes megnevezése Tótország jusainak sérelmes épen nem lehet, a felirásnak mihamarébbi felküldése pedig kivánatos lenne, — ő a KK és RR végzéséhez hozzá áll.

Az ORSZÁGBIRÁJA cáfolgatá ugyan a RR okoskodásait, mindazáltal tekintvén Ő Felségének legujabban kijelentett igazságos szándékát, miszerint ezen hoszas országgyülésének bérekesztésével az adózó nép forró ohajtásait

[21] Vö. a 20. o. 28. jegyzetével.
[22] L.: *Iratok.* V. köt. 207. kk.
[23] L. előbb, a 12. o. 1. jegyzetét.
[24] A főrendek e kérdésben elfoglalt álláspontjának legrészletesebb kifejtését l. Szepessy püspök febr. 4-i beszédében, amelyet Kossuth teljes egészében közölt. L.: *Országgyűlési Tudósitások.* IV. köt. 181. kk.
[25] Bedekovics.
[26] A rendek a sérelmek és kívánatok megvitatása során a Szerém, Pozsega és Verőce megyéket illető tárgyakat kiemelték a horvát sérelmeket tartalmazó osztályból és a magyar megyék sérelmei közé sorolták be. A nádor emlitett állásfoglalásáról a sérelmekhez fűzött megjegyzésekben nincs szó. Vö.: *Iratok.* IV. köt. 274. kk.

bétölteni kivánja, — épen nem ellenzi, hogy a fő RR ragaszkodjanak ugyan a kir. válaszhoz, de egyszersmind kijelentsék, miképen ha a KK és RR elállani csakugyan nem akarnának, a fő RR nem kivánják a fölterjesztést hátráltatni.

A NÁDOR ezt jelentette végzésnek. Hozzátévén, hogy az eloszlatás felőli kir. szándéknak a tanácskozásokban szükségeskép lényeges különbséget kell okozni, s nem is kételkedik, miképen a fő RR, kik mindég oly nyilván bizonyitották, hogy a népet az új törvény kedvezéseiben mihamarébb részesitni akarják, ennek foganatban vételét most sem fogják hátráltatni.

Hasonló végzés történt *az épületi fajzás* pontjára nézve is, mellynek igazságát a fő RR ugyan el nem ösmerték, de fölterjesztését hátráltatni szintén nem akarták, — A FŐPOHÁRNOK javallatára csupán azt az egy észrevételt határozván, hogy ahol a *divatozó szokás* emlittetik, deákban is nem *praevigens* hanem *vigens* usus tétessék.[27]

A *bolt jus* tárgyában, hasonlót végeztek a fő RR, — de már a *bíróválasztás* kérdésénél

B. VÉCSEY *(Szathmár)* el nem titkolhatá, hogy vannak oly magas érdekü tárgyak, mellyekre, bár mennyire óhajtsuk is a siettetést, reá állani mégsem lehet. Ilyennek tartja ő a kérdéses tárgyat, s abban a RR által felállitott korlátlan választás elvét olly messze vágónak hiszi, hogy arra még most, de Magyarországban talán sohasem is akarna reá állani.

Hasonló értelemben szóllottak JORDÁNSZKY püspök, s az ORSZÁGBIRÁJA, kinek (a TÁRNOK ellenzette, de B. PRÉNYI támogatta) javallatára a RR felszóllitatni határoztattak, hogy vagy fogadják el az eddigi szokást mindenütt helyben hagyó kir. választ, vagy pedig legalább a telkes jobbágyokra, s házas zsellérekre szoritsák a választást.

A *recursus* fennhagyását a VII. t. czikkelyben GR. PÁLFFY nagyon sürgeté. De SZEGEDY s az ORSZÁGBIRÁJA azt mutogaták, hogy rendkivüli esetekben bizonyosan nem szándékoznak a RR tilalmazni a királyhozi folyamodást, csak törvénybe nem akarják tenni, különben az lesz belőle, a mi a politica repositióknál[28] tapasztalható, hogy alig van egyetlen egy eset, melly recursus nélkül végződnék. — GR. PÁLFY ellenveté, hogy nem tétetvén világosan törvénybe a folyamodás fennmaradása, majd csak oda fog Ő Felségének hatalma terjedni, hogy a törvényhatóságokhoz utasithatja a dolgot pertractatio végett, ő pedig felséges fejedelmének legfelsőbb hatalmát ugy a Politicumokban, mint a törvényes tárgyakban fel akarja tartani. — B. PRÉNYI válaszolt, hogy ő a *suprema inspectio* jusát tiszteli de azt korántsem lehet ugy érteni, hogy a Felségnek hatalmában lenne a törvénykezés rendes utját elmellőzni, s törvényt és itéletet mondani. A főfelügyelés csak azt hozza magával hogy Ő Felsége a rendes itélőszéket s törvényhatóságokat kötelességök teljesitésére szorithatja, s a folyamodáskép hozzá vitt dolgokat illetőségükhöz utasithatja.

[27] „Aedilia vero ligna in locis illis, in quorum territorio sylva dominalis iisdem ita provisa est, ut salvo sylvanali ordine distractio locum habere possit, subditisque juxta urbaria, vel subsequas urbariales regulationes, aut *praevigentem usum* beneficium lignationis aedilis addictum habetur, Dominium terrestrale ultro quoque in eadem, et non majori, quam quae hactenus obtigit quantitate, pure ad tectum domus et stabuli colonicalis aut urbarialis inquilinaris (huc tamen non intellectis scandulis et asseribus) gratuito subministrabit . . .” L.: *Iratok*. V. köt. 210.

[28] A birtokukból erőszakosan kivetetteket az 1802 : 22. és az 1807 : 13. tc. értelmében a megyei hatóságnak kellett visszahelyezni. A kérdés megtárgyalására a polgári törvénykönyv 52. és 54. cikkelyeinek vitája kapcsán került volna sor.

Ezeknél fogva a *recursus* fenmaradását a fő RR sem fogadták el, s valamint erre, ugy a VII. t. cz. többi pontjaira nézve a RRkel megegyeztek.

Ami pedig a diaeta eloszlatása felől szólló végső pontot illeti, GR. PÁLFYnak azon észrevétele, hogy őtet a Királyi Felségnek ezen nyilatkozása nem fájdalomra, hanem inkább köszönetre ösztönözi, a stylus vizsgálata idejére halasztván, ugyancsak a TÁRNOK egyenesen kijelentetni kivánta a RRnek, hogy az országgyülést összehivni s eloszlatni a király kétségtelen jussához tartozik, itt tehát csak kérelemről lehet szó, feltételről ellenben semmiképen és semmi esetre. Ezen értelemben az ORSZÁGBIRÁJA is osztozott, mire a NÁDOR kijelenté, hogy az észrevétel nagyon fontos, azonban nem találja szükségesnek a juris publici kérdés feszegetésébe bocsájtkozni, hanem csak röviden azt vélné feleletül adhatónak, miképen a fő RR épen nem kételkednek hogy a KK és RR ezt az 1723 : 7. s 1791. 13.[29] értelmében vették. — Ez elfogadtatott.

A feltételek (vagyis kérelmek, amint a fő RR nevezik) egyenként fölvétetvén, — a Pesten tartandó jövő diaeta napjának törvényeli meghatározása ellen a fő RRknek észrevételök nem vala. — A még e jelen országgyülésén excerptim felveendő tárgyak iránt keletkező észrevételek eloszlatása végett a NÁDOR azt jegyzette meg, hogy ezek két félék, 1.) mellyek az urbér kiegészitésére tartoznak mint p. o. a jobbágytelek haszonvételével járó terhek meghatározása,[30] s az arányositó per.[31] Ezeknek elintézése valóban mulhatlanul szükséges 2.) Amik az urbérrel szoros kapcsolatban nincsenek. Ezekhez most még nem lehet szóllani, mert specifice még elő nem adattak. Az általános elv ellen pedig annál kevésbé lehet észrevétel, minthogy a szokott diaetalis tárgyakról magában a kir. válaszban is van említés. — Végre a harmadik feltételül tett orvoslására nézve az ország minden sérelmeinek GR. PÁLLFY azt kivánta, hogy a *gravamina* szó elébe, az 1791 : 13. tartalma szerint ezen szó *justa* ragasztassék, mert csak az igazságos sérelmeket tartozik Ő Felsége orvosolni, igazságos pedig csak az, mit a törvényhozó hatalom mind két része annak elösmér, úgy hogy ily értelemben, a megtagadó kir. válasz az 1791 : 13. értelmével nem ellenkezik (?!!!) s minden sérelmet, melly felterjesztetik, *justum gravamen*nek nem nevezhetni.

Erre B. PRÉNYI, s az ORSZÁGBIRÁJA feleltek, hogy a praesumptio az ország Rendei mellett áll,[32] s ha bár Ő Felsége tagadólag felel is valamelly sérelemre, abból teljességgel nem következik, hogy az igazságos ne legyen, s mint ilyen az Ország Rendei által ujabban is nem szorgalmaztathassék.

A NÁDOR azzal vetett végett a vitatásoknak, hogy magok a RR is az 1791. 13.-ra hivatkoznak ezen kivánságuk támogatásául; az a jegyzék tehát, melly följebb a kivánatokra (miket a RR feltételeknek neveznek) általában elhatároztatott, ezen pontra is tartozand;[33] a többi pedig stylus dolga lesz.

Ezzel a tárgynak vége lőn. — A fő RR együtt maradtak, mig a nádori itélőmester a válasz izenetet feltette, — mire az megrostáltatott, s az e végre

[29] Vö. a 20. o. 28. jegyzetével.

[30] Ti. a jobbágytelken lakó nemesek által viselendő terhek meghatározása.

[31] Az arányositó perről a polgári törvénykönyv XXII. törvénycikke szólt. Az országos bizottság javaslatát a rendek az 1834. aug. 8—16-a közötti kerületi ülésekben már megvitatták. A viták alapján szerkesztett tc.-t l.: *Iratok*. VI. köt. 316. kk.

[32] Vélelem, gyanítás. Ha a per során az egyik fél nem ugyan döntő, de erősen valószínű bizonyítékokat hozott fel a maga igaza mellett, akkor a bíró bizonyítottnak vélelmezhette állítását és javára ítélhetett.

[33] Azaz: az a megjegyzés, hogy érdemben akkor lehet majd a kérdéshez szólni, amikor a vitássá vált sérelmeket tényszerűen is ismerik.

1 órakor országos ülésre gyült RRhez átküldetett, ott szokottan kerületre utasittatván.[34]

A KK és RR ez napon tartott kerületi ülésökben, az Aprólékos régi sérelmekre érkezett kir. válaszal foglalatoskodtanak.

September 13-án vasárnapi szünet.

c)

Rövid jelentés a legközelébi napokrul.

A KK és RR *September 14-én* tartott kerületi ülésökben az urbér iránti renunciumot vévén fel, a biróválasztás tárgyában azon közelitő módositást fogadták el, hogy ahol a helység előljárói eddig különbség nélkül az egész lakosság által választattak, ezen szokás jövendőre is fenntartassék, — egyebütt pedig mindazok szavazattal birjanak a választásban, kik a helységben, s annak határában, házat vagy más fekvő vagyont birnak. — A *praevigens usus* kifejezést továbbá is megtartották. — A végső pont iránt némellyek azt fejtegeték, hogy a diaeta eloszlatásának jussa nemcsak nincs a fejedelem önkényére bizva törvényeinkben, sőtt sarkalatos törvényeink egyenesen azt rendelik, hogy minden diaetán nemcsak a kir. propositiók elvégeztessenek, hanem az ország minden sérelmei is mulhatlanul orvosoltassanak s mig ez nem történik, törvénytelen az eloszlatás.[35] Mások ennek mellőzésével is csak azt ajánlák a fő RR figyelmébe, hogy a jelen diaetán elvégzendő tárgyak tractatus utján állapittattak meg, s ez iránt egyesülés jött közbe a fejedelemmel. És ha ő most el akar attól állani, az ismét csak tractatusképtörténhetik, s a RRnek tökéletes hatalmukban van feltételekhez kötni hozzájárulásukat. — Az izenetbe azonban csak annyi határoztatott tétetni, hogy a RR törvényekre, s az 1833. 16. aprilisi resolutiora[36] épitvén véleményöket, ez maga meggyőzheté a fő Rket, miképen a KK és RR egyenesen a törvény értelmében vették azt, amit felirásba tenni kivánnak.

Ezután a szóllásszabadsági felirások mellett ismét felkiáltással megmaradván, e tárgyban a 8-ik izenetet elhatározák.[37] — Melly alkalommal Csepcsányi sérelemkép előterjeszté, hogy Békés v[árme]gye az urbéri V-ik s VIII-t. cz. tárgyában költ határozata s körlevele miatt törvénytelen commissio alá vettetett.[38] Sérelme, Árva követét kivéve közértelemmel elfogadtaték, s külön felirásba foglaltatni határoztatott. (A derék vitatásu tárgyat kimeritőleg adom jövő levelemben.)

Az urbéri 2-ik, szószabadsági 8-ik s az V-ik Ferdinandi czim iránt érkezett Resolutiora készitett ujabb 1-ő izenet, országos ülésben helybehagyatván,[39] ma már a fő RRhez átküldetett. Ők csak az urbért vették fel, mellyben kivévén a végső pont stylusát már meg van az egyesség.

[34] A főrendek izenetét l.: *Iratok.* V. köt. 222. kk.

[35] Az országgyülés háromévenkénti tartásáról intézkedő törvények — az 1655 : 49., 1715 : 14., 1723 : 7., 1791 : 13. és 1830 : 5. tc.-nek — olyan formában fejezik ezt ki, hogó az országgyülések összehivásának szükségességét elsősorban az időközben felszaporody sérelmekkel indokolják.

[36] L.: *Iratok.* I. köt. 195. kk.

[37] L.: *Iratok.* V. köt. 230.

[38] Az eset ismertetését l.: *Országgyülési Tudósitások.* IV. köt. 378. o. 5. jegyzet.

[39] A szeptember 16-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 457. kk., a jóváhagyott izeneteket l.: *Iratok.* V. köt. 223. kk., 230., 216. kk.

282.

1835 szeptember 14, 16, 17.

Foglalat: a) *A Békés v[árme]gyei commissiót tárgyazta sérelem.* — b) *Az „V-ik Ferdinand" czimzet iránti 2-ik felirást a fő RR nem ellenzik; azon czimnek az ország részéről tettleges gyakorlatára pedig reá állanak. Az urbéri 4-ik felirásra nézve is megkészült a két tábla közt az egyesség.*

a)

Pozsony, September 19. 1835.

Utóbbi levelem igérete szerint, jelentésem a békési sérelem felől itt következik.

A *september 14-én* Ragályi s Ghiczy elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben *Nyolczad* izben kerülvén a szóllás szabadságon ejtett két rendbeli sérelem napirendre, — miután a KK és RR felirásaikhozi állhatatos ragaszkodásukat közfelkiáltással nyilvánitanák, — s az e szerint végzésnek is nyilatkoztatnék:

Csepcsányi igy szóllott: B. Wesselényi Miklós érdemes hazánkfiának, s Balogh Jánosnak Bars v[árme]gye nagyérdemű követének szomorú esete mélyen hatott küldőimre, mert a szóllás szabadságát ők is az alkotványos élet legszentebb ereklyéjének tekintik. Eddig a magyar szabadon szólhatott, s attól nem igen tartottak. De nincs is mit tartsanak, miután a *resistendi facultas* eltöröltetett,[1] s az állandó katonaság felállitásával a fegyver a magyarok kezéből kiragadtatott. A szóban forgó két esetben azonban eme drága nemzeti kincs, a szóllás szabadsága lőn megtámadva, s még a követi salvus conductus is megsértetett.[2] Kötelességünkbe tették tehát küldőink, hogy ezen sérelmek orvoslását a legczélirányosbnak látandó törvényes uton előmozditsuk; én tehát a felirást, mint legczélirányosb módot, ezúttal is pártolom. De köteles vagyok ez alkalommal a szóllás szabadságán ejtett egy ujabb sérelmet előterjeszteni.

Ugy látszik, czélul tüzte ki magának a végrehajtó hatalom, hogy a szabad szóllásra nézve előbb magános személyeken, később országgyülési követen, végre pedig egész törvényhatóságon ejtsen sérelmet. Midőn az urbéri V-ik s VIII-ik t. czikkelyek elestek, Békés v[árme]gye lelkes Rendei oly utasitással láttak el bennünket, hogy azoknak létesitését a törvénykezési tárgyban, vagy ahol különben is alkalmát látjuk, ujra sürgessük, s annak pártolására egyszersmind körlevél által az országnak minden megyéit felszóllitották.[3] Ezen körlevélnek széltbocsájtása után, (melly azonban nagy részben a póstahivataloknál elfogdostatván, minden megyéhez el sem jutott,) érkezett megyémbe a következő királyi rescriptum:

[1] A magyar országgyűlés az 1687 : 4. tc.-ben mondott le az Aranybulla 31. pontjában biztosított ellenállási jogról.

[2] Azáltal ti., hogy a kormány országgyűlési követ ellen, országgyűlésen elmondott beszéd miatt hűtlenségi pert indított. Vö. Balogh ügyének júl. 1-étől folyamatosan ismertetett vitáival: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 533. kk.

[3] A részletekre l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 378. o. 5. jegyzet.

Ferdinandus 1-us etc. Relatum est nobis, in g[ene]rali Co[mita]tus hujus Congregatione die 3-a februarii a. c. asservata, ex incidenti pertractationum quoad Art[icu]lum urbarialem 5-um, 7-um et 8-um in regni Comitiis occurrentium, certam *principiis avitae constitutionis prorsus adversam,* atque peregrinam latam fuisse determinationem, eamque scopo eo: ut principia, quae continet, per alias quoque regni jurisdictiones adoptentur, *in obversum positivarum ordinationum nostrarum regiarum,* mox aliis etiam comitatibus, *medio Concitatoriarum Circularium* communicatam exstitisse. Cum vero principia haec a spiritu legum Patriarum, debitaeque his reverentiae tramite usque adeo aberrent, ut iis in effectum deductis, fundamentalibus Regni institutionibus insistentes nexus sociales succuti, et ipsam plane avitam Constitutionem cardine suo moveri oporteret; — id, quod muneris nostri Regii, avitorumque institutorum contra similia molimina manutenendorum, et pro re nata in eorundem attractatoribus vindicandorum etiam ratio deposcit, acturi: praevie *fine investigationis in modalitatem, qua inconstitutionalis haec determinatio coaluit, ac in eos, qui principales ejus, et Circularium ei conformium authores, compilatores et promotores erant,* fidelem nostrum etc. Laurentium e L. B. Orczy etc. in qualitate Commissarii Nostri Regii clementer exmittendum duximus. (Következik az *omnimoda paritio* és *prompta assistentia* parancsa,[4] szokott stylusban.) Datum Viennae 1-o Maÿ 1835. — Ferdinandus, Comes Adamus Reviczky.

Báró Orczy Lőrincz ur a kir. biztosságot el nem vállalván, junius 4-éről egy másik rescriptum érkezett, az elsőhöz mindenekben hasonló, melly *Szirmay Ádám septemvir* urat küldi ki comissariusnak. — Ez megyémbe megérkezvén, gyülést ugyan nem tartott, mindazáltal az illető személyeket kihallgatta, s irott és szóbeli kinyilatkozásaikat bészedvén, a megyéből eltávozott. Vizsgálódásinak kimenetelét a kétes jövendő fedezi. — A sérelmeket, mik mindezekből következnek, megyém ezekbe foglalja:

1. Midőn a megye országgyülési köztárgyakról tanácskozik s végez, akkoron egyes személyek vettetnek kir. comissio alá. — A gyülésbeni határozások egyes személyek előadásiból készülnek; ha ezeknek attól kell tartaniok, hogy előadásaik elfogadtatván, s a végrehajtó hatalomnak nem kedve szerinti határozattá válván, királyi comissiók alá vettetnek, s személyök, és vagyonuk veszélybe forgand, ugy a depopularizált gyülésekre járni senki sem fog, s bizvást bé lehet zárni a megyék teremeit.

2. A körlevél kibocsájtása, s a vármegyék levelezése felsőbb rendeletek ellenének mondatván,[5] ugy látszik azon hatalmat akarja magának tulajdonitani a végrehajtó hatalom, hogy a megyék a levelezésre előlegesen tőle engedelmet kérni tartozzanak. — Az első pontban tehát a szóllásnak, ebben pedig a levelezésnek és irásnak szabadsága van megsértve.

3. Sértve van megyém: hogy lázitás bélyegével undokittatik. Megyémtől (mellynek a neve is Békés) távol van minden lázitás, s távol van az minden más megyétől is. A széltbocsájtott körlevél sem külső formájára, sem elveire nézve magában lázitást nem foglal. Nem külsejére, mert az egy szokott törvény-

[4] Azaz: hogy a hatóságok a kir. biztosnak mindenben engedelmeskedjenek és neki a szükséges segitséget megadják.

[5] A vármegyék egymás közötti levelezését korlátozó kormányrendeletek törvénytelensége 1790 óta szinte állandó tárgya volt az országgyűlési tanácskozásoknak. (Az egyik utolsó ilyen általános rendelkezést 1831. okt. 31-éről l. *OL, Nádori lt. Exhibita ad politiam . . . spectantia,* 1831. 76. sz.)

hatósági levél, nem elveire, mert egyedül az urbéri V-ik s VIII. t. cz. elveit foglalja magában, mellyek két évekig ország végzése gyanánt állottak, s az e tárgyú kir. resolutioban sem kárhoztattatnak, sőt jóknak idvességeseknek mondatván egyedül más helyre utasittatnak.[6] S ami igy áll, az magában lázitást bizonyosan nem foglalhat.

4. Maga a kir. commissio is sérelmes. Fel vannak törvényeinkben jegyezve a rendkivüli esetek, mikben commissiónak helye lehet.[7] De midőn egy megye országgyülési tárgyakról tanácskozik s követeinek utasitást készit, ez a rendkivüli esetek sorába korán sem tartozhat.

Lelkes megyém azonban elébbi állásában megmaradott, a körlevél tettét átaljában ujólag is magáévá tette, s az egyes személyek nyakába nem róvta, sőt a kir. biztos eltávoztával egy ujabb körlevelet bocsájtott szélt az országban, s általa a testvér megyéket e sérelem pártfogására felszóllitotta;[8] az V. és VIII. t. czikkelyek elveihez pedig állhatatosan ragaszkodik, s most is azt hiszi, hogy az adózó nép boldogságát csak ezek eszközölhetik. Bár a kormány se halasztotta volna ezt máshová! Ugy fel lehet tenni, hogy minap egy hazájárol s magáról megfelejtkezett uracs nem vert volna meg Pesten egy bécsi nagykereskedőt, s ezen tettével hazánknak különben is hanyatló hitelét egy ujabb sebbel meg nem csonkitá.

Te[kinte]tes RR! Valahányszor jó, hasznos, vagy igazságos inditványt kellett ez országgyülés lefolyta alatt pártolni, Békés követei mindenkor sort és helyt állottak; most megyémnek van pártfogásra szüksége, teljes reménnyel vagyok tehát, hogy a Te[kin]tetes RR Békés ezen sérelmének, (melly az egész országnak is sérelme,) orvoslására segédkezet fognak nyujtani; s kérem is, hogy azt a többiek sorából kiemelve, külön felirással előmozditani méltóztassanak.[9] (Elfogadjuk!! Elfogadjuk!!)

Hertelendy Miksa kinyilatkoztatja, hogy a szóllás szabadságát, s a megyék törvényes állását sértetlen feltartani kivánja, s azért a békési követ által elszámlált sérelmeknek 1-ő, 2-ik s 4-ik pontjait, mint különös felirással orvoslandókat pártolja. Hogy azonban a 3-ikat, is miszerint a megye lázitással vádoltatik, mentől nyomosabban pártolhassa, a kérdéses körlevelet felolvastatni annyival inkább kivánja, mivel megyéje is azok közé tartozik, mellyekhez a körlevél meg nem érkezett.

Kubinyi a sérelmet e nélkül is világosnak, a követi előadást hitelesnek, s igy a felolvasást szükségtelennek tartván, a békési inditványt egész kiterjedésében pártolá; és azon fokonkénti emelkedést, mellyel a kormány a szabad

[6] Az 1834. aug. 31-i kir. leirat az úrbéri V. tc. 2. §-ára kijelentette, „meritum similium conventionum ad sphaeram legis urbarialis . . . tanto minus pertinere, quod illud . . . multiplices juris quaestiones, quae hoc loco pertractari nequeunt, involvat". A VIII. tc.-re pedig azt mondta, „quod ea, quae Domini SS et OO in praecitato articulo 8-vo . . . proposuerunt, ad respectivorum systematicorum operatorum pertractationem necessario relegare oporteat". L.: *Iratok.* III. köt. 43., 49.

[7] Az 1805 : 5. tc. a rosszindulatú vádaskodások megtorlásáról intézkedve hivatkozik az 1649 : 42., ill. az 1715 : 56. tc.-kekre és tiltja a megyék és városok királyi biztosságokkal való szükségtelen terhelését, az indokolt esetekre nézve pedig szabályozza a királyi biztosok eljárását.

[8] A temesvári postahivatal vezetője aug. 28-án felterjesztette a kancellárhoz az újabb, aug. 12-én kelt békési körlevél egy példányát; s jelentette, hogy a korábbi rendelkezések értelmében a megyékhez és törvényhatóságokhoz küldött 52 példányt a posta nem továbbitotta. *(OL, Kanc. eln. titk. 152/1935. sz.)*

[9] A békési körlevél ügyének alakulására l. *OL. Kanc. eln. 125, 701, 702, 894, 926, 934, 935, 1009, 1862, 2140. sz.*

szóllás megtámadásában halad, a kevéssel ez előtt elhatározott nyolczadik izenetben is gyámokul használtatni javalja.

Balogh pedig igy szóllott: Azokra, miket a jelen országgyülés alatt a kormány elkövet, bátran ellehet mondani: *Quousque tandem abutere patientia nostra.*[10] Egy megyébe azért: mert az urbéri 5-ik t. cz. pártolására (mellynek elestét 8 millió polgártársaink most is szivhasitó könnyekkel áztatják) egy lelkes felszóllitással hivta fel a többi megyéket, s ez által a nemzetet mély apathiájából felébreszteni törekedett, — ezért mondom királyi commissiót küldeni, honfitársaink nyugalmát, s házi csendét felzavarni, s ily terrorismussal az úgyis még csak alig fakadó értelmiséget, s közdolgok eránti részvétet elfojtani akarni: — ez tettes RR! nem egy atyáskodó, s a nemzetet kötelessége szerint boldogitni akaró kormánynak cselekedetje, hanem inkáb a spanyol inquisitio oskolájának dicső szülöttje. Valóban fájdalomnak kell minden hazafi szivet eltölteni, hogy midőn Spanyolországban a pokol koholta inquisitio eltörültetvén,[11] annak undok eszközeit, Sarragossa, Barcellona, s más tartományokban, méltó helyökre, az akasztófára emelik, akkor minálunk in et extra muros inquirálnak, s nevezetesen Békésben azért, mert a megye törvényes jusával élt, s országunk testvér megyéit az eltemetett 5-ik t. cz. sirbóli kiásására felszóllitotta. — Neveli ezen fájdalmat annak látása, hogy egy dicső magyar név, melly a Te[kinte]tes RR körét e jelen országgyülésén egy érdemes követtel diszesitette, (éljen kiáltás Szirmay Antalnak, a zemplényi követnek,) a magyar inquisitorok lajstromában helyt foglal.

T[ekintetes] RR! A sajtószabadság nálunk ugy áll, mint egy óriás, kinek kezei hátra köttettek; a szabad szóllás csak valamivel áll jobban, mint ama szerzeteseknél, kiknek nem volt egyebet szabad szóllaniok, mint: *memento mori,*[12] (melly szavakra nekem a szabad szóllás miatt különösen kell ügyelnem,)[13] — a levelezés végre csak addig szabad, mig a leveleket a póstán el nem fogják, vagy a pecsét titka szentségének daczára fel nem törik. Ha pedig kitüzött helyeikre csakugyan elérkeznek, akkor a levelek alkotóit nyakon csipni igyekeznek, s inquirálnak ellenök, mint most Békésben. — És ime ez hazánk mostani helyzetének képe! Ez tehát az a szabad, őseink által annyira magasztalt, imádói által kikiáltott alkotvány? mellynek őrsége alatt sem szabadon irni, sem szabadon szóllani, sem szabadon levelezni, sem a megyéknek szabadon határozni nem szabad, bár a törvény mindezeket nem tilalmazza? Ez e a szabad ország, mellyben a kormány törvénytelen tettei ellen nincs más segédeszköz, mint gravement alkotni s orvoslást soha nem nyerni? Ugyan mit mondanánk azon orvosról, ki a sok esztendős szenvedésektől menekvésért rimánkodó halálos betegnek azt felelné: én az urat gyógyitni nem fogom, de nem azért, mintha nem tudnám, hanem mert nem akarom? Épen igy állanak a mi gravameneink, mellyek úgyis nemsokára csak nevetség tárgyai lesznek, sőtt sokszor már most is azok, mert ha repraesentálni akar is e tábla, a fő RR

[10] „Quo usque tandem Catilina abutere patientia nostra?" Cicero Catilina ellen tartott első beszédének kezdősorai.

[11] A spanyol inkvizíciót először Bonaparte József király törölte el 1808-ban. Mikor VII. Ferdinánd 1814-ben visszakerült a trónra, az inkvizíciót is újból felállította, de az 1820-i forradalom után végleg megszűnt a működése.

[12] A kartauzi rend jelmondata; a rend szabályainak egyike a szigorú hallgatás volt.

[13] Célzás arra, hogy ellene a szabad szólás országgyűlési gyakorlása miatt hűtlenségi pert indítottak, amely halálos ítélettel is végződhet.

korlátlan vétójoknál fogva nevetve azt mondhatják: *vana sine viribus ira.*[14] Azonban mivel más eszközhöz nyulni a szabad Magyarországban nem szabad, s a valami még is jobb a semminél, Isten neki, nőjön a gravamenek tömege a békési sérelemmel is, irjunk fel e tárgyban különösen, habár én bátran kimondom, hogy én sérelmeink orvoslását nem annyira a kormánytól, mint az időtül, s az igazságos nemesistől várom, a kinek pártfogásába azokat ajánlom is.

Bőthy: A békési *kegyelmes* rescriptumot oly temérdek sérelmekkel találja tömvénck, hogy egyes részleteibe most ereszkedni sem akar, hanem csak egyik igen érzékeny részét veszi fel. Az 1834-ben villámlás és menydörgés közt kihirdetett urbéri resolutio[15] az V-ik s VIII-ik t. czikelyeket el nem vetette, csak máshová utasitotta.[16] Békés v[árme]gye, mellynek adózó népe is magasb polczán áll az értelmiségnek, édes reményekkel várta e két t. cz. teljesedését, s lelkes Rendei jól tudták, minő viszhangra találnak ezen remények megyéjöknek erőteljes népében, s azért, miután látták, hogy az urbérrel életre jőni nem fognak, felszólliták a testvér megyéket, hogy ahol majd ismét szőnyegre kerülnek, hová a resolutio által is utasitva voltak, voxaikkal pártolják. És ime ezért ejtetik ily érzékeny seb a megyék törvényes állásán! Én — ugymond a szónok — a kormány törvénytelenségei felett rég megszüntem csudálkozni, — ezen már a sok szép capacitativus példák régen túlejtettek, de hogy 1825 után is akadnak emberek, kik a kir. biztosság gyalázatos foglalatosságát készek elvállalni,[17] — e felett megvallom csudálkozom. És valóban nem nagy becsületére válik nemzetünknek, hogy ilyes emberek kivált a főbb hivatalokban találkoznak. Én nem vitatom, mi oknál fogva nem vállalta el az aradi főispány[18] ezen commissiót? elég az hozzá, hogy el nem vállalta, s én becsülöm érette. De ami azt a másik urat illeti, aki elvállalta, ettől megvallom nem is vártam mást. Ki az közöttünk, aki előtt ismeretlen lenne Zemplény v[árme]gyének 1823-ki nevezetes közgyülése? Hiszen ez az úr volt az, T[ekinte]tes RR, aki felemelt kézzel esküdött meg a lelkes megye Rendeinek szine előtt, hogy őt a jegyzőkönyv kiadására semmi erő, semmi hatalom reá nem birhatja, s egy pár óranegyed mulva kiadta a királyi biztosnak.[19] Aki ezt volt képes tenni, kivált miután már túl van a Tyrolisi 42 esztendőn, az bizony minden kezébe adandó eszközöket kész parancs szerint használni. — A tárgyra nézve egyéb iránt ugy szavaz, mint a nógrádi követ.

Bezerédy kijelenté hogy ha elleneztetett volna a sérelem elfogadása, bővebben vala szóllandó, de a köz indignatio által, melly a KK és RR összességében nyilatkozik, a kormány törvénytelen tettének minden további bélyegzésétől magát felmentettnek érezi. Csak azon egyre kivánná a kormányt figyelmeztetni, mit eszközöl ilyen lépésekkel? s hogy akik ily eljárásokra tanácsokat adnak, azok a köz jó rendnek s érdeknek legmérgesebb ellenségei. Mert

[14] „Vana sine viribus ira." *Livius:* 1. 10.

[15] 1834. aug. 29-én, az országgyűlés első úrbéri feliratára adott királyi válasz felolvasása közben hatalmas zivatar volt Pozsonyban.

[16] Vö. előbb, a 60. o. 6. jegyzetével.

[17] 1825-ben ugyanis csak nagy nehézségek árán lehetett elhárítani az alsó táblának azt a követelését, hogy az 1822/23-i nemzeti ellenállást letörő királyi biztosokat sújtsák a hűtlen tanácsosokra kiszabott büntetéssel.

[18] Orczy Lőrinc báró.

[19] Az eset akkor történt, amikor a királyi biztos a megye jegyzőkönyveiből ki akarta tépetni azokat a lapokat, amelyeken az ellenállásra vonatkozó határozatokat örökítették meg. Szirmay Ádám akkor a megye főjegyzője volt. A kormány jutalmul egy év múlva a királyi táblához nevezte ki bírónak.

elveszik a megyékbeli kormányzóknak s tisztviselőknek minden kedvét s hajlandóságát, hogy történhető hibák orvoslásán iparkodjanak, miután a kormányt még ott is, ahol hiba nem történt, törvény tilalmazta rendkivüli módokhoz nyulni tapasztalják. De azon felül, hogy ha hiba jőne is közbe valahol, az orvoslás törvényes utjának elmellőzése általában mintegy felmenti minden felelet alól a hibás tagokat; még maga a kormány méltósága s tekintete is kisebbittetik, miután számos tapasztalás bizonyitaná, hogy az ilyes kir. commisiók közönségesen csak nevetséggé válnak. És különösen fonák politicának tekinti a szónok azt, hogy a kormány a megyék törvényes levelezésébe gáncsoskodik. Ne akadályozzon bennünket, hogy kivánatinkat a megyék százados hatóságú nyilatkozásival békés, törvényes és illedelmes uton előmozditsuk. Ezen correspondentiák sohasem szültek még zavart az országban, de akadályozza csak őket a kormány, s a panasz, az óhajtás más utat fog a kitörésre keresni. Benne van az emberi természetben, hogy óhajtásait valósitni törekedjék, s mig ezen iparkodásra törvényes út s mód van, addig rendkivüli eszközökrül nehezen gondoskodik, s a sötétben lappangó csábitásnak sem örömest enged; de ha egyszer a köztanácskozások, közhatározások, s közlevelezések csonkittatnak, vagy épen tilalmaztatnak, titkos szövetkezések keletkezhetnek a megyei municipiumok helyébe, s nagyon félő, hogyha egyik fél kivág a törvényes rendszer kerékvágásából, a másik részt is hasonlóra ingerli, s mintegy kezére játszik a roszakaróknak, (akik mindenhol találkoznak,) hogy végre oda vigyék a dolgot, amitől hazáját hiven szerető minden jó polgár méltán irtódzik.

Deák csupán azt mutogatá: hogy a békési történetben több rendbeli sérelmek vannak, mellyek csak az eddig előterjesztettekből is tökéletesen világosak, s további vizsgálatot nem kivánnak. Ide számitja 1.) hogy a megyei határozás miatt egyes tagok vétetnek inquisitio alá; 2.) hogy a commissióknak rendkivüli esetekben sem lehet helye, mert ezekben sem lehet a főispányi törvényes hatóságot elmellőzni, s a megyék dolgaiba holmi commissariusok által béavatkozni; 3.) hogy a kir. resolutio által el nem fogadott V-ik s VIII. t. czikkelyek pártolására intézett felszóllitás lázitásnak neveztetik, amiből az következnék, hogy rabszolgailag simuljon az ország a kormány tetszésének alája, mert aki jónak tartja és sürgeti, mit ő elvetett, vagy el nem fogadott, lázitás vádjával bélyegeztetik; 4.) fő sérelem, hogy a megyék levelezési jusa már nemcsak kétségbe vétetik, hanem épen felsőbb ordinatióktól függőnek nyilatkoztatik. Ez alkotványos lételünkbe olly mélyen bevág, hogy azt a leghathatósb ellenzéssel nem venni nem lehet. Jól tudják a RR, hogy 1825-ben az ez iránti t. cz. szerkesztése alkalmával a concertatióban egyesülés nem történhetvén, az ország Rendei azon kinyilatkoztatásnál maradtak, hogy a megyéknek szabad levelezési kétségtelen jussához minden tekintetben ragaszkodnak.[20] — Ezen 4 sérelmet kivánná tehát az inditványba hozott felirás tárgyává tenni, s egyszersmind sürgetni, hogy Békés v[árme]gye a törvénytelen commissiotul mihamarébb felmentessék.

Hasonló értelemben szóllott Somsics is, — mire helybehagyó felkiáltás következvén, Ragályi mint elnök közértelem szerénti végzésnek nyilatkoztatá, hogy a RR felirást határoznak.

[20] A megyék egymás közti levelezéséről (De mutua Comitatuum correspondentia) készült törvénycikk-tervezetet l. az országgyűlés *Irásai*-ban, III. köt. 1693. o. A concertatióval kapcsolatos iratokból nem derül ki, hogy mi volt az oka a kérdés napirendről való levételének.

JUSTH azonban elösmeré ugyan, hogy orvoslást kivánnak a feladott sérelmek; de miután a felolvasott kir. rescriptumbol látja, miképen Békés v[árme]gyének határozata s körlevele inconstitutionalisnak s lázitónak neveztetik; fel se tehetvén a kormányról hogy minden ok nélkül nyuljon illy erős, rendkivüli eszközhöz, a körlevelet felolvastatni kivánja, mert ha valami inconstitutionalis és lázító van benne, előre kijelenti, hogy azt pártolni nem fogja.

RAGÁLYI a felolvasást erősen ellenzé. — Soha sem fogja elösmerni, hogy a megyék határozati s levelezési jusa itt vitatás és rostálgatás tárgya lehessen. A sérelem nem a körlevélen, hanem a rescriptumon sarkallik, s annak olly sérelmes oldalai vannak, mellyek bevágván a megyék önállásába, alkotványunknak ezen védpaizsába, minden esetre sarkalatos jussainkat sértik, s akármi legyen is a körlevél tartalma, ez által nem enyhülhetnek, sem mentségre nem találhatnak.

SZOMBATHELYI: Ha épen kivántatnék, egész készséggel felolvashatnám. (*Egy részről:* olvassa! olvassa! — *más részről:* nem kell! nem kell!!) Én úgy tartom, nincs reá szükség. A rescriptumból megértették a RR, hogy országgyülési utasitás tárgyában költ megyémnek körlevele; s ez maga elegendőleg mutatja, miképen lázzitás vádja alá nem jöhet, mert semmi sincs távolabb a lázitás idaeájától, mint az, midőn egy megye a maga kivánságának s határozatának foganatját a fejedelemmel közös törvényhozó hatalom állapodásától függeszti fel. Hozzá járul az is, hogy törvényes álladalmú moralis testület irt más hasonló testületeknek, s mint ilyen úgy a lázitás, mint lázithatás gyanuját kerekdeden kizárja. — A felolvasást tehát azért sem látom szükségesnek, mivel az országgyülési gyakorlat kit kit meggyőzhet arról, hogy a megyéknek követeik általi előterjesztései hiteleseknek nézettetnek, s ha egyébiránt törvényesek, mindenkoron elfogadtatnak a nélkül, hogy próbák s bizonyitványok valaha kivántatnának. Egyébiránt magános informatio végett privative akárkinek szivesen szolgálok.

ZMESKÁLL igazat ád Békés követének, hogy fel nem olvassa. E teremben ilyesmire kénszeritésnek helye nem lehet. De miután az előterjesztett történet állását e szerint a szólló követ nem tudja; az inditványt annál kevésbé pártolja, mivel Békes vármegye pártolására nem is szorult, elég moralis erőt találván fel magában, hogy a commissio ellenére sem állott el az V-ik s VIII. art[iculus] elveitől. (Nevetés.)

GYERTYÁNFY azonban épen ezért sürgeté a felolvasást, mert a RR minynyáján ugy vannak lelkesitve, hogy alkotványunkon sebet ejtetni nem engednek. De csak tudniok kell az egész dolog fundamentomát, mert ő ugyan maga részéről a törvényhatóságokat nem hiszi olly csalhatatlanoknak, hogy teljességgel ne hibázhatnának.

ANDRÁSSY kijelenté, hogy a correspondentia jussának megtámadása, s a főispány elmellőzéseveli commissio mindenesetre oly sérelmek, mellyek iránt a felirást pártolni ő is múlhatlan kötelességének ösmeri, akármi légyen a circulárében. De miután Békés *lázitónak* neveztetik, valóban önérdekében van, hogy ezen vád a nyilvános felolvasás által szembetünőleg megczáfoltassék; mert in abstracto a szólló követ sem ösmerheti el, hogy a megye csak azért, mivel moralis testület, semmi esetben sem lázíthatna.

ZARKA: Torontál és Esztergom követeinek azon mondását, hogy vármegye lázító lehet, kereken tagadom. — GYERTYÁNFY: Én? én azt nem mondtam. — ZARKA: Jó, tehát mondotta Esztergom követe. Én pedig azt felelem, hogy a

megye mint moralis testület képzetével épen ugy ellenkezik a lázitás idaeája, mint a minő képtelenség lenne azt állitani, hogy egy ország összesen, vagy az országgyülése lázíthat.

Szombathelyi még egyszer elszámlálja, mikben állanak megyéje sérelmei, s köszönetet mondván azoknak, akik pártolják, ujobban azon meggyőződését nyilvánitja, hogy ezen sérelmek elfogadása a körlevél szavainak latolgatásától nem függ. Egyébiránt a felolvasástól nem titkolódzásból vonakodott, hanem csak azért, mert ekkorig a megyék hitelessége minden feladásnál elegendőnek vétetett, s motivatio nem kivántatott. Nehogy mindazáltal vonakodását akárki is balra magyarázhassa, egész készséggel felolvassa a vitatott körlevelet. (Halljuk! Halljuk! — Mély csendesség) Ragályi: figyelmeztetem a Te[kinte]-tes Rket . . . (Halljuk követ urat!) Szombathelyi: De már most felolvasom, — jusom van, — akár ki mit mond, minden esetre felolvasom! (S a kérdéses körlevelet, mellyet jövő alkalommal közlendek, valósággal fel is olvassa s beszédjét ekép rekeszti:) Már most itéljék meg a Te[kinte]tes RR, nem a legméltatlanabbul ruháztaték e megyémre a lázitásnak becstelenitő kifejezése? (Igaz! Igaz! méltatlanul, — menjünk tovább — le kell a körlevelet dictáltatni!) Egyébiránt Árva követének[21] észrevételére feleletül adom, hogy Békés v[árme]gye Rendei az V-ik s VIII-ik t. czikkelyeket, ha ismét szőnyegre kerülnek, őszintén fogják pártolni, s ha meggondolom, hogy megyémnek kedvetlen helyzete, B. Wesselényinek s érdemes követtársunknak[22] törvénytelen perbe fogatásuk, mind a nép reményeinek öszedulásából veszik első eredetjöket,[23] azon törvényczikkelyek elestét valóban kétszeresen kell fájlalnom.

Deák még szükségesnek látta megjegyezni, hogy a felolvasás nem kénszeritésből, hanem önként történt, s csak akként is történhetett. Azt feszegetni, ha van e lázitás a felolvasott levélben, valósággal nevetségesnél nevetségesb lenne; mert ha ez is lázitás, ugy csak rakják a KK és RR egyenként és összesen béklyóba karjaikat, mert aligha csak egy is van közöttök, ki egy vagy más tárgynál valaha ne szóllott volna illy szabadon, vagy szabadabban is. A dictaturát egyébiránt nem ellenzi, de csak azon tekintetből, mivel sok megyék meg nem kapták azon körlevelet.

Ezután még Csepcsányi is felolvasta magát az inconstitutionalisnak nevezett, de csak kevés szokott száraz szavakból álló határozást, — Mire Gyertyánfy nyilvánitá, hogy a felolvasottakban semmire sem talál, ami e teremben is ne lett volna mondva számtalanszor; most tehát a sérelemnek külön felirásbani orvoslását egész terjedelmében pártolja. — Erre az elfogadásnak ismételt felkiáltásai hallatszottak, s igy Ragályi végzésnek jelenté, hogy a sérelem elfogadtatik, s Zala és Somogy követeinek[24] előadásai szerint fog a felirás javallata Palóczy mint kerületi jegyző által felvétetni. A körlevél pedig mihelyt a napirenden lévő tárgyak leirása megengedi, dictáltatni fog. — Ez ellen Klauzál tett kifogást, s a köziratra bocsájtatást minden ilyen halogatási óvások nélkül sürgette, hadd lássa az ország, minő hiábavalóságokért piszkoltatnak a megyék lázitás vádjaval. — A dictatura elrendeltetett.

[21] Zmeskállnak.
[22] Balogh Jánosnak.
[23] Azáltal ti., hogy Wesselényit az örökváltság elbuktatása késztette a kormánypolitika szenvedélyes bírálatára, ami az ellene indított eljárás alapjául szolgált, Balogh pedig azonosította magát a Wesselényi által mondottakkal.
[24] Deák és Somssich Miklós.

b)

Rövid tudósitás a legközelébi napokról.

A RR *sept. 16. országos ülésben* az urbér tárgyában készült, ez uttal 2-ik izenetjöket — a bióválasztási módositást magában foglalót — nem különben az V-ik Ferdinand czim iránt érkezett királyi válaszra feleletül megállapitott izenetet, s végre a szóllás szabadsági nyolczadikat helybehagyták, s a fő RRhez átküldötték.[25] — A czim tárgyánál Ocskay kijelenté, hogy Nyitra vármegye Rendei az 1-ő Ferdinand név alatt netalán ez után még hozzájok érkezendő rendeleteket *cum honore deponálni* fogják.

A fő RR nyomban felvévén az urbéri izenetet, mind elfogadták amiben még nem volt egyeség. — Ezután az ennek következésében fölterjesztendő repraesentatio stylusát rostálgatván, csak két észrevételt tettenek, t. i. 1. a felirás végén ezen kifejezés helyett *genio seculi accomodentur* ezt javallották *iis, quae temporum adjuncta exigunt accomodentur* (B. Eötvös javallata, aki azt a maledictus korszellemet, daemonem hunc et nisum innovationum, megnem szenvedheté.) 2. Ahol az urbér sanctionálásávali eloszlatásról azt mondják a RR: *„illis duntaxat diserte manifestatis realiterque adimplendis conditionibus acquiescere possumus.* Gr. Cziráky javallatára ily módositást proponáltak: *„hinc ex obtutu Communium etiam nationis votorum, in conformitate disertarum Regni Legum ac in specie art[iculi] 13:1791. sequentia demisse proponimus, et per Ma[iesta]tem v[est]ram ex innata clementia et aequitate benigne adimplenda firmiter pollicemur.*"

A KK és RR (Sept. 17-én) az elsőt elfogadták, a második módositást félrevetették, tudtul adván a fő RRknek: hogy a dolog jelen helyheztetéséhez és a kölcsönös egyeségen alapult azon határozathoz, melly a felterjesztett országgyülési felirásokból s Ő felségének 1833. ápril 16. költ válaszából származott (a junctim t. i.), s mellyhez tovább is ragaszkodni csak az emlitett feltételek alatt szünhetnek meg a RR, egyedül az eredetileg javallott szavak alkalmazhatók.

Erre a fő RR Sept. 18-án leginkább B. Vay okoskodásainak engedve, nagy nehezen csakugyan reá állottak, az urbér iránt tehát megkészült az egyesség.[26] Meg az V-ik Ferdinandi czimzet iránt is, mert *Sept. 17-én* azt végezték a fő RR, hogy bár nem látják is az újabb felirást szükségesnek, de nem is ellenzik. Arra pedig, hogy a felirások boritékán az ország részéről a császári czim mellett V-ik Ferdinand név is használtassék, most már teljes készséggel reá állanak, minthogy Ő felségének ezen kérdés tudtával volt, s rescriptumában azt még sem ellenzette, s igy a via facti már fenn nem forog. — Már a stylus iránt is megvan az egyesség.[27] De a szóllás szabadsága iránt 8-ad zben is ellenkeznek a fő RR.[28] (Majd bővebben.)

[25] L.: *Iratok.* V. köt. 223. kk., 225. kk., 230.
[26] Az utolsó izenetváltást e tárgyban l. uo. 230. kk., 235.
[27] A főrendek jóváhagyó izenetét l. uo. 234.
[28] Elutasító válaszukat l. uo. 233.

283.

1835 szeptember 17, 18, 19, 21, 22, 23.

Foglalat: a) *Békési körlevél.* — b) *Az V-ik Ferdinand czimzet s urbéri 4-ik felirás stylusa feletti vitatások részletei s ezen két felirás expeditiója.* — *A jobbágytelek haszonvételével járó terhek meghatározása felvétetik.*

a)

Pozsony, September 23-án, 1835.

A mult levelem fő tárgyát tevő békesi sérelem dolgában gyakran emlitett körlevél tartalma e következő:

„Mióta a türelem nélküli vallásos üldözésnek, — feudalismusnak, — s a többi illyetén szörnyeknek sok részbeni számüzése által az emberi érzékek tágasb kifejlésre irányultanak, telvék példákkal a történeteknek főleg közelébi évrajzai, miképen a népek igazságtalan nyommasztásain segiteni, s az embert embertelen bitorlások alól felmenteni sietve törekedtenek magok a kormányok s törvényhatóságok, látván hogy a kedvetlenséget csak igy lehet elüzni, mielőtt nyugtalansággá érjék, — csak igy eloszlatni a látkörön feltünő borus felhőket, mielőtt pusztitó vészként reánk özönlenének, — csak igy távolithatni a keménységet, melly még annyi kebleket tart fogva, s mellyről Latium bölcseinek egyike, mélyéből olvasva az emberi szivnek mondja azt:

Qui sceptra duro saevus imperio regit
Timet timentes, metus in authorem redit
(Seneca in Oedip. V. 705.)

És ime nyujta nekünk is az annyiszor élénken szorgalmazott jelen országgyülése alkalmat arra, hogy honunk népét polgári létre emelve, és az önkény szilajkodási alól kiragadva alkotványi törvényes helyzetbe tegyük, hogy a privilegiumok s monopoliumok szorgalmat, értelmet, hitelt örökre elfojtó súlyait mielőtt elviselhetlenné váljanak, enyhitsük, szóval hogy olly törvényeket alkossunk, mellyek a szabadságot közkinccsé tévén, nemzeti nagyságra vezető útba igazitassanak. — Szép s dicső feladások egy törvényhozóságnak! mellyek reánk nézve különösen kedvesek lőnnek az által, hogy tettleges valósulásukat velünk minden előre is hiteté vala. Hiteté azt a nemzet ifiuságba lépett szelleme, melly a tennivalók szüksége felől meggyőződve, czélzatait képviselői, mint szerencsésen választott organumai által nemes vetélkedéssel indula nyilvánitani, — hiteté a mindenütt (hazánkat sem véve ki) éreztetett politicai rengések azon neműsége, melly hajthatatlan conservativ kebleket is a természet szelid benyomásának már valahárai engedésre birni látszatott, — hiteté végre különösen az országgyülési tanácskozásokat megnyitott kegyelmes kir. terjesztvényekben atyailag kijelentett azon biztató fejedelmi szándék, melly a reményében némileg ingadozót is fellebb emelni képes vala. — Szavai im ezek: *„Ita animo comparatam S[acratissi]mam Suam Cae[sare]o Re[gi]am Ma[jesta]tem ea, quae ad firmandam internae perchari regni sui H[unga]riae partiumque adnexarum felicitatis basim, vinculaque mutuae inter diversas regnicolarum classes necessitudinis arctius adstringenda*

plurimum momenti, efficaciaeque habent praecipua sua paterna, ac Regia prosequi sollicitudine."[1] És illy hidelmek kéjözönében merengve ki ne látta volna a jövendőt vidorabb alakban mosolyogni? Ki ne vélte volna, hogy a vegyületek minden szinei egyaránt osztozva a nemzet és haza nevében, élni fognak az idővel?! — Mégis, milly bámulatos fordulatot vőn az elemek e kecsegtető egybeforradása! A nyilvánulni indult nemzeti szellem megkisértve ki nem állá a próbát, s fonák oldalára fordult: a conservativ keblek feledve minden rengést, ismét sziklává váltak, a kormány pedig ama költsönös bizodalom csomójának elhatározottan kitüzött erősitését inkább abban látszatik feltalálni, mi képzelt, s a nemzetétől külön vált saját érdekeinek nyujt biztositékot, mint ami a nemzetet tehetné erőssé, virágzóvá.

Két esztendei állhatatos küzdések foganatja tehát az, mit az elsőtül olly lényegesen különböző urbéri második országos felirásból elérzékenyülten vagyunk megérteni kénytelenek, hogy tudniillik még csak a jobbágy örökös szolgaságának, személy- és vagyonbeli bizonytalanságának, sőt a földesurnak saját ügyébeni biráskodásának sem lehete a felterjesztett urbéri javaslatok értelmükben kiküszöböltetniök. Emezt ujra törvényesitve, amazokat pedig a nemzeti közboldogság valóságos hátralökésével a kétes jövendő zajló tengerére szemléli kitaszitva az érettük esengett honi pórság, melly csak irgalmi szempontból is alig érzi némi alamizsnára lett méltatását.

A nép tömegét úgyszóllván hon s jog nélküli állásában erőltetve veszteglení kénytető azon systhemánál, melly haladó lépéseinket fékezi, és a legérettebb nemzeti kivánatok teljesülhetésének is hátráltatva áll útjában, károsabbat honunkra képzelni most alig lehet. Ki fogja tagadhatni, hogy az örökös szolgaság, személy- és vagyonbeli bátortalanság eltörlése halasztásának mesterileg szolgált az ürügyül? és hogy annyiból, mivel halasztást fenntartásnál egyebnek tekinteni nem lehet, az örökös szolgaságot, és bátortalanságot systhematice tartja fenn?

Jól tudjuk mi, miképen a józan szabadság észfogatja szerint a meghasonlott polgári véleményeknek egymás irányában is költsönös tiszteletben kell állaniok, de megfogni azt mégis semmiképen sem tudjuk, hogyan olvadhatott azon systhemának ellenére, ama szinte két éviglen az urbéri törvényjavaslatok sorában V-ik czikkelynek, az uri szolgálatok s adózások alóli örök kiválthatást tárgyazta 2-ik szakaszát, ugy a jobbágy személy s vagyonbeli bátorságáról szóllott VIII. articulust folyvást erősbülve támogató vélemény olly váratlan s hirtelen országgyülési minoritássá? mellynek ezen felül még türnie kelle azt is, hogy a saját ügyébeni nem biráskodhatás szent elve szerint alakulnia, jelenleg a VII. t. czikkelyben tárgyazta úriszéki eljárásnak sem lehete még.

Volt e ebben munkás része az oligarchiának? mellyet alkotványunk soha sem ismért és vajha ismérnie most sem kellene, — létezett e ennek téritő propagandája? és mennyire s kik által hatott kormányunk is a felvett systhemát védőleg törvénytelen mellékes befolyással törvényhozóságunkra? — azt, ha bár szembeszökő eseményeknél fogva hinnünk, gyanitanunk lehet, mind azáltal meghatározottan csak azért sem akarnók állitani, hogy nemzetünkre ne boruljon homály, hogy találva ne érezze magát senki.[2] Elég az, hogy ama

[1] L.: *Iratok.* I. köt. 4.

[2] A felsorolt kérdésekben az alsó tábla haladó többségét valóban a főispánok, főpapok és nagybirtokos arisztokraták beavatkozása ásta alá a megyékben, s erre a kormánytól kaptak közvetlen utasitást.

diadalmas systhemánál fogva jámbor földmives polgártársinknak az örökös szolgaság, személy és vagyonbeli bátortalanság alóli kiragadása halasztást is szenvedhet még, és eként törvényhozásunkra saját bélyeg nyomatott. Ámde mi fohászok közt szóllamlunk meg jelen soraink által, és kérjük Magaságtokat, Kegyelmeteket, méltassák hazánk e nyugtalanitó ügyét legalább ott, ahová azt most változékony sorsa elejté, és hol talán majd ismét a szőnyegre kerülend, azon figyelemre, mellyet az a közvélemény itélőszéke előtt magának már régen kivivott. Igaz, hogy illy örök igazságon alapuló dolgok melletti felszóllamlást tán az, ki keblébe rejti az élesztő szent szikrát, feleslegesnek is fogja itélni. Ámde nincsenek e elfogult szivek? Nincsenek e, kik előtt rejtve van az, hogy milliók kéntelenek jövendő boldogságukat illy reménytelen halasztás bizontalan sikerétől felfüggeszteni? Igen is attól kéntelen felfüggeszteni a magyar hazájának az észrevétlen coloniák sorából virágzó önállásrai kiemelkedhetését is, attól a kiváltságok nyomasztó sulyának némi mérséklését, attól a nemzeti tőkének legbizonyosb nevekedését, — szóval egy félszeg polgári létnek teljes biztosítását, melly valamint a multban csodásan és tanuságosan tükrözi magát, ugy jövendőre nézve régi institutioi mellett még inkább alakulna vulkánon, és a kigyulás rémitő képét maga elől el sem veszthetné soha.

Aggódó kinos érzelmek bel ösztönét követve tehát, csak illy felszóllamlásban találhatván a nyugtató reményt, semmit sem óhajtunk buzgóbban, mintsem hogy az Nagyságtok, Kegyelmetek honszerető keblökben is viszhangra találhatni legyen szerencsés. — Többire s a t. *Békes Vármegye Rendei.*

A kir. rescriptumot, melly erre érkezett, s az ennek következésében közbejött inditványt, vitatásokat, s végzést már elébb közlöttem.[3]

b)

Tudósitásim rendén következnek most némi részletei azoknak, miket utóbbi levelemben csak rövid kivonatban közlöttem. T. i. a fő RR ülése az *V-ik Ferdinand* czimzet iránt, — s az urbéri felirás stylusa felett folyt egyezkedés.

A kir. czim iránt érkezett kir. válasz következésében a RR által inditványba hozott 2-ik felirást s ezt kisérő izenetet[4]

september 17-én vették fel a fő RR.

Az izenetnek két része volt, egyik mellyben felszóllitatnak a fő RR, egyeznének meg Ő Felségét ujabb felirással megkérni, hogy austriai császári czimje mellett, mint magyar király magát V-ik Ferdinandnak nevezni méltóztassék, — másik, mellyben megujittatik a minap[5] függőben maradt kivánság, hogy ezen czim az ország részéről minden felirások boritékain gyakorlatilag használtassék. — Az első részt illetőleg:

Az Országbirája valamint mindenkoron, ugy most is azon vélekedésben volt ugyan, hogy az ország függetlenségére a császári méltóság czimzetéhez ragasztott sorszámból sem alapos erősség, sem veszély nem háramolhatik, sőt hogy azon függetlenség olly erősen gyökeredzik az 1723: 1. és 2-ik s az 1791: 10-ik t[ör]vényekben, miszerint a puszta czim azt sem erősitheti, sem gyengitheti; mind e mellett azonban nem ellenzette első alkalomkor a RR

[3] Vö. az előző számmal.
[4] L.: *Iratok.* 226. kk.
[5] L.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 663.

által felesleges aggodalombul inditványba hozott felirást, mert legkevésbé sem kételkedett, hogy a legigazságosb s alkotványunkhoz leghivebben ragaszkodó fejedelem egyenesen az alkotvány értelmében fogja kiadni kir. válaszát. Hogy ez megtörtént, s hogy Ő Felségének törvény s alkotvány értelmü kir. válasza az aggodalomnak még árnyékát is elenyésztethetné, azt nyilván megvallja, s azért óhajtotta volna hogy a KK és RR nem ujabb felirást hanem inkább ezen kedvező kir. válaszból törvényczikkelyt hoztak volna inditványba. Miután azonban a KK és RR megnyugtatásukat nem találva ujabb felirást kivánnak, nem akarja hátráltatni hogy a javallott könyörgés Ő Felsége elébe ujólag fölterjesztessék. (Minnyájan! Minnyájan!!)

NÁDOR: Köz értelemnek látszatik lenni, hogy a felirás ne akadályoztassék. — Ami engemet illet, én teljes kiterjedésben osztom azon elvet, hogy Magyarország függetlensége sokkal erősb alapokon nyugoszik, mintsem hogy a czimzet által meggyengittethetnék, nyugoszik kiváltképen alkukötéseken s az 1723: 1. és 2. s az 1791: 10. sarkalatos törvényeken. És azért őszintén megvallom, miképen a Kegy[elmes] kir. válasz felől a KK és RRkel egyet nem érthetek. Olly világosan ki van ott az ország függetlensége mondva, olly nyilván kijelentve, hogy a császári czim Magyarországot nem tárgyazza, következőleg függetlenségét sem bánthatja, miszerint én nem aggodalomra, hanem inkább hálás köszönetre találok okot ezen kir. válaszban. Miután azonban a KK és RR saját értelmök szerint aggodalmukat eloszlatottnak nem vélik, magam sem akarok ellenkezni, hogy a felirás megújitassék, követeltség tekintetéből mindazáltal szükségesnek vélném a válaszizenetben kijelentetni, hogy a fő RR erősb alapokon nyugvónak hiszik az ország függetlenségét, mintsem hogy azt a czimzet által gyengülhetőnek tarthatnák, s azért első alkalomkor[6] bővebben kifejtett értelmökhöz képest ezen felirást bizvást elmaradhatónak itélnék, hátráltatni mindazáltal nem akarják. Kötelességöknek érzik mindazáltal, ősi institutióink eránt viselhető hüségöknél fogva kijelenteni, hogy az 1723: 1. és 2. s az 1791: 10. czikkelyekhez ragaszkodni soha meg nem szünnek.

Ebben a fő RR közértelmüleg megegyeztek, s átmentek az izenet másik részére, mellyben az ország részéről az V-ik Ferdinand czimnek gyakorlati használata sürgettetik.

AZ ORSZÁGBIRÁJA röviden előterjesztvén azon okokat, mellyektől vezéreltetve ennek előtte oda nyilatkoztaták a fő RR véleményöket, hogy a törvényhozó test egyik része önhatalmával tettleges lépést nem tehet,[7] nyilván megvallja, miképen ő a közbejött kir. válasznál fogva a körülményeket egészen megváltozottaknak itéli. Ugyanis ő Fensége ragaszkodik ugyan dicső eleinek százados gyakorlatához, de egyszersmind kinyilatkoztatni méltóztatott, hogy a a császári czim Magyarországot nem illeti. Minő kérdés légyen vitatásban, a felirási boritékok czimje iránt? az Ő Felségének tudomásával volt, s tudomásának diplomaticai jelét adá, midőn Augustus 13-áról költ kegy[elmes] rescriptumában arra szóllitotta fel az ország Rendeit, hogy külső formalitást ezúttal mellőzve, a készen lévő fölirásokat, Nádorispán Ő Cs. Kir. Főherczegsége által nyiltan küldjék fel.[8] Tudtával volt tehát Ő Felségének a cortesia kérdése, s mégis ellene nyilván semmi észrevételt sem tett királyi válaszában; honnan a szónok, (egyébiránt is mindég kedvezőbb oldalra szeretvén a kétséges dolgot

[6] A főrendek első válaszát ebben a tárgyban — 1835. máj. 27-éről — l.: *Iratok.* IV. köt. 206. kk.

[7] L. erre különösen az e tárgyban kelt harmadik válaszukat, uo. 343. kk.

[8] L.: *Iratok.* V. köt. 26. kk.

magyarázgatni), nem huzhat más következést, mint azt: hogy Ő Felségének nincsen ellenére az ország részéről azon tulajdon czimnek gyakorlati használlata, mellyel való élésre fölirás utján ő is megkéretett. E szerint elenyésztetve látván az egyoldalú via facti akadályát, időnyerés tekintetéből minden további észrevétel nélkül reá áll a KK és RR kivánságára.

Scitovszky püspök előre bocsájtja, miképen ő a felhivott törvényczikkelyekben elannyira biztositva lenni véli ugyan országunk önállását s függetlenségét, hogy több biztositásra szükségünk valóban nem vala, hálás szivvel kéntelen még is megvallani, miképen Ő Felségének kir. válaszát, mellyben nyilván kimondatik, hogy az austriai császári czim Magyarországra ki nem terjed, hazánk függetlenségét ujabban diplomatice biztositó becses oklevélnek tekinti. Egyébiránt a boritéki czimzet iránt az országbirájával, ugyan csak előadott okainál fogva, egyetért.

B. Vay Miklós ezen okokat a dolog történeti rajzának előterjesztésével még bővebben fejtegetvén oda nyilatkozik, hogy valamint a kir. válasz megérkezte előtt ezen főrendi tábla a KK és RR kivánatát el nem fogadhatá, ha csak saját tekintetének compromissiójával olly testületté alacsonyulni nem akart, melly csak a superabundanti szokott megkérdeztetni, s a moralis erő kénszeritésének hódolni kéntelen, ugy most nemcsak bizvást megegyezhet a statusok inditványában, sőt miután előre látható, hogy a KK és RR nem érvén czélt fölirásukkal, az ország részéről gyakorlathoz kétszeres erővel s állhatatossággal fognak ragaszkodni, valóban hibázna, ha ellenkezésével a dolgot hátráltatná.

Ezek szerint tehát e részben a KK és RR kivánatának elfogadása köz értelmü végzésnek kijelentetett, s nyomban a fölirás stylusa is megrostáltatott. Mire nézve csupán egy, a dolog érdemét épen nem sértő módositás hozatott javallatba, historiai valóság tekintetéből, az Ország Birájának inditványára. Mellyet a KK és RR is elfogadtak. S ekép *september 18-án* megkészült e tárgyban az egyeség.[9]

A fő RR még a *szóllás szabadság sérelmeit* tárgyazta 8-ik izenetet is felvették, s minden vitatás nélkül közértelmüleg oda nyilatkoztanak, hogy bármennyire tiszteljék is a KK és Rknek utasitásaikból eredő tisztöket, ezen tiszteletnek saját meggyőződésöket fel nem áldozhatják. És igy nem találván a dologban sérelmet, az inditványba tett fölirásokat illy alakban most sem fogadhatják el.[10]

A II-ik tárgyra, t. i. az urbéri 4-ik fölirás stylusára nézve pedig *september 16., 17, s 18-ik napjain* a két tábla között a következő egyezkedés történt.

A fölirás végén, a junctimtóli elállás kérdésében szükségesnek tartják a RR fájdalmas érzéssel megemliteni azon, most már teljesedésre nem számolható reményeket, mellyeket ezen országgyülésének egybehivása az ország lakosiban gerjesztett volt. S itt előfordul az a kifejezés: hogy a törvények *az előre haladott idők lelkéhez alkalmaztassanak „Genio saeculi accomodentur"*.[11] — — Erre Báró Eötvös főpohárnok — mint mondá „ad tranquillandam suam Conscientiam" azt a megjegyzést tette, hogy mivel a *Genius saeculi* alatt kétségen kivül az az átkozott korszellem, az ujitási vágynak eme veszedelmes sátánja értetik, a maradék itélete végett nyilvánvaló jelét akarná adni annak,

[9] A főrendek utolsó válaszát e tárgyban l. uo. 234. o., a felirat végleges szövegét 247. kk.

[10] Elutasító válaszukat l. uo. 233.

[11] Uo. 216.

hogy az 1835.-ki országgyűlésnek nem minden tagjai szenvedtek az ujitási vágy betegségében. — Melly végre ezen módositást javalja: *iis quae adjuncta temporum exigunt, accommodentur.*

Ez elfogadtatván, midőn a RR kerületi ülésében napirendre kerülne, LÓNYAY s KUBINYI a RR eredeti kifejezéséhez ragaszkodtanak, hozzátevén, hogy bármennyire akarják is a fő RR a felvilágosodást akadályozni, igyekezetök haszontalan lesz, mert kinyiltak azoknak szemeik, kik mesterséges szerekkel el valának altatva.

Mások ellenben a fő RR módositását készek valának elfogadni, minthogy általa a dolog értelmét nem vélték változni, sőt KOCSI HORVÁTH alkalmatosbnak is itélte a fő RR javaslatát, mert kéntelen megvallani, hogy mi intézkedésinkben koránt sem vagyunk lépésben az idő lelkével.

BŐTHY nem ellenzi ugyan az elfogadást, de ha nincs a kettő között különbség, valóban nem illik ahhoz a praetensivus Areopagushoz, ezen moralis testülettel ily kifejezés felett vetélkedni. Az a *Genius saeculi*, minek még nevétől is annyira irtódznak a fő RR, nem valami képzelt semmiség, az megvan valóságban, s akárminek kereszteljék is, elnyomni nem fogják. A rastadi Congressuson[12] Austria követje azzal akart hizelkedni a franczia Respublica követének, hogy ha némelly feltételek elfogadtatnak, császárja el fogja ösmerni a Respublicát. Mire az mosolyogva a napra mutatott, s azt kérdezte: ki fogja ezt tagadni, aki nem vak? Igy van a dolog a közvéleményel is, megvan az, s meg is lesz, akárminek neveztessék, s a kifejezéstől nem függ.

Ezen módositás tehát elfogadtatott. A másik módositás a diaeta eloszlatásához kötött feltételeket, név szerint a *feltétel* kifejezést tárgyazta, mellyet az ORSZÁGBIRÁJA javallatára aként lágyitottak a fő RR, mint azt előbbi levelemben előterjesztém.[13] — A RR azonban, szint ott előadott okaiknál fogva előbbi véleményök mellett maradtak, erre nézve tehát a RR vitatásaiból csak e következőket közlöm:

BŐTHY szükségesnek vélte az izenetben megemlittetni, hogy a *feltétel* szóhoz ragaszkodás csak azért is teljes joggal történik, mivel a *junctim* tractatus utján kölcsönös egyezéssel keletkezett, s csak kölcsönös egyezéssel is lehet felbontható. — Innen PFANSMID alkalmat vőn Bihar követének előadását pártolólag szólva, javallani, hogy a felirás is ezen elv szerint módositassék, s a feltételek a junctimtóli elálláshoz, nem pedig a diaeta eloszlatásábani megnyugváshoz köttessenek, mert ő az 1649-ki s 1723-ki törvényeknél fogva[14] a diéta eloszlatást tagadhatlan királyi jusnak elösmeri.

Erre DEÁK nem gondolná, hogy az eloszlatás kérdése felől Bihar v[ármegye] követe egy hitet vallana a szepesi követtel. Minálunk világos törvények vannak, mellyek meghatározzák, miknek kell szükségeskép minden diaetán elvégeztetni. T. i. a kir. propositióknak pertractáltatni, s a sérelmeknek orvosoltatni.[15] Ez igy lévén, nemcsak hogy nincs törvényünk, melly a

[12] A rastadti kongresszus 1797. dec. 9—1799. ápr. 23. között ülésezett azzal a céllal, hogy a campo-formiói béke (1797. okt. 17.) következtében birtokaikat vesztett Rajna-balparti fejedelmek kárpótlásáról gondoskodjék. A kongresszus eredménytelenül oszlott szét.

[13] L. előbb, 56. o.

[14] Az 1649 : 44. tc.-ben az országgyűlés elrendeli, hogy a nép kímélése érdekében az országgyűlések ne tartsanak két hónapnál tovább. — Az országgyűlés tartásáról rendelkező 1723 : 7. tc. 1. §-a szerint az országgyűlés nem tarthat két hónapnál tovább, „nisi ex ratione temporis et necessitatis a sua Majestate prorogentur".

[15] Vö. az 57. o. 35. jegyzetével.

diaeta eloszlatásának jusát egynek vagy másnak tulajdonitaná, sőt ily törvény mi nálunk szükségtelen, mert ha minden elvégeztetik, aminek el kell végeztetni, a diaeta magában oszlik el, ha pedig akárki által hamarébb eloszlattatik, mint a törvényszabta kötelességban eljárna, törvénysértés történik, s törvénytelen az eloszlatás, és igy az eloszlatás jusát akárkinek tulajdonitani, nyilván ellenkezik a diaeta tartása felőli törvényeinkkel. Különben is az 1649-ki t[ör]vény nem adja a királynak az eloszlatás jusát, hanem azt mondja: hogy a diaeta két hólnapig tartson. Ezt azonban az 1830: 6-ik t. cz. legalább e jelen országgyülésre nézve felfüggesztette.[16] — Igy az 1723-ki t[ör]vény is nem eloszlatási just ád a fejedelemnek, hanem azt, hogy ha a körülmények 2 hónapon túl is tartatni kivánnák a diaetát, ő prorogálhassa, az az tovább tarthassa. — Azonban mindezekbe most nem szükség ereszkedni, mert ha valósággal állana is mindaz, mit az eloszlatás jussáról mondanak, mostanra nézve alkalmazható nem lenne, mert a Felség magát az 1833-ki 16-ik aprilisi resolutiójában a junctimhoz járulásával lekötötte.[17]

Megmaradván tehát a RR az eredeti szerkesztés mellett, mit feleltek légyen a fő Rknek? már előbbi levelemben közlöttem.[18]

Ezt a fő RR *September 18-án* vették fel.

A NÁDOR kérdé a fő Rket, valjon a dolog e helyzetében elállanak e további észrevételeiktől? (Igen hosszú hallgatás!)

Végre az ORSZÁGBIRÁJA megjegyzé, hogy vannak a RR egyes javallati közt olyanok, mellyek a rendszeres munkák fölvételével s a diaeta tartásáról t[ör]vényekkel összefüggésben csakugyan nincsenek, p. o. hogy a jövő diaeta Pesten tartassék, s napja is törvénnyel legyen meghatározva, — s más egyebek is, mellyekre a *feltétel* kifejezés csakugyan egyátaljában nem alkalmazható.

NÁDOR: Nem tudom, mint vélekednek a többi fő RR? (Ismét igen hosszú hallgatás.)

GR. BATTYÁNYI (Zala): Fontos az Országbirájának észrevétele, lehetne azt közölni a RRkel. (Újólag mély hallgatás.)

NÁDOR: Tessék nyilatkozni, különben a végzést nem lehet kimondanom!

KOPÁCSY püspök in abstracto, s más alkotványos nemzetek példájával is mutogatja, milly fontos tekintetek kivánják, hogy az eloszlatás jussa az uralkodónál legyen, s hogy ez hazánkban is ekép van; jónak vélné tehát, hogy a *conditio* kifejezés lágyitassék.

B. VAY MIKLÓS ugyan a józan okosság törvénye szerint is igen természetesnek hiszi, hogy akinek jusa van valamely testületet egybehivni, annak jusa van azt el is oszlatni, s ha valamely váratlan körülmény hirtelen eloszlatást parancsol, azon esetre bizonnyal egyetért előtte szólló püspökkel. De más részről azt sem lehet tagadni, hogy minden diaetának van a végzendők felől bizonyos terve, mellyet általában a propositiók s gravamenek felőli törvény, különösen pedig jelenleg a junctim felőli tractatus és állapodás határoznak meg. Azt magok a fő RR is elösmerik, miképen (fájdalom!) a diaeta kezdetével táplált reményeknek meg nem felelhettünk, ezeket tekintve tehát eléggé lágy a RR kifejezése; nem mondják ők, hogy ha feltételeik nem teljesülnek, eloszlani nem fognak, hanem azt mondják, hogy csak úgy *nyugodhatnak meg*

[16] Azáltal, hogy a kilenc rendszeres munkálat megvitatását tűzte ki az országgyűlés feladatául.

[17] Vö. a 23. o. 7. jegyzetével.

[18] Vö. előbb, 66. o.

az eloszlatásban, ha még ezen s ezen kérelmeik is teljesittetnek. Kivánják ezt magok megnyugtatása végett, s a szónok, végig taglalgatván az egyes feltételeket, s minnyáját igazságosnak, méltányosnak s illőnek találván, különösen ezen „megnyugtatás" szóban találja a fő erőt, s a RR javallatát felterjeszthetőnek itéli.

Az Országbirája nem ellenkeznék, ha illy értelem fog a javallatnak adatni, de azzal a *conditio* szót összehangzásban nem látja.

A Nádor ismét nyilatkozásra szóllitá fel a fő RRket. — Báró Eötvös még egyszer kivánta volna a RRket felszóllittatni. — Jordánszky püspök feltételekről tudni semmit sem akart, s illőnek tartá, hogy *Ouo Deo authore convenimus, illo solvamur*. De csak azt látja hogy a RRknek nem igen nagy kedvök van eloszlani ezen diaetáról, melly a fő RR közül sokaknak terhes, és unalmas is volt. — Szegedy főispány ellenben a Statusokhoz áll, s ugy véli, a vitatott kérdés inkább resolutio alá tartozik, mint a két tábla alkudozására. — B. Vay Miklós ismét és ismét felállott véleménye támogatására s figyelmezteté a fő Rket, hogy jobb nem ellenkezni, mint okot adni a RRnek, hogy a *junctim*ra visszamenjenek. — Ezek után végre az Országbirája is engedett, ha csakugyan olly értelemben vétetik a dolog, hogy csak megnyugtatás forog kérdésben. — Mire a Nádor végzésnek jelenté, miképen a fő RR nem kételkedvén, hogy a KK ezt az általok is felhivott 1791: 13. valódi értelmében veszik, a fölterjesztést tovább hátráltatni nem szándékoznak. — S eként meg készült az egyeség.[19]

Septemb. 19-én a KK és RR a gravaminalis resolutio hátra levő részével foglalatoskodtak.

September 20-án vasárnapi szünet.

September 21-én Balogh és Sz. Pály elnökségök alatt a szóllás szabadsága iránt 9-ik izenet határoztatott, s a később beadott sérelmekre költ főrendi észrevételek vétettek fel.[20] — Később *elegy ülés* volt, mellyből az urbéri 4-ik, s a királyi nevezetet tárgyazta 2-ik felirások expediáltattak ily czim alatt: „*Sacratissimo Principi Domino Domino Ferdinando divina favente clementia qua Austriae Imperatori 1-o, qua regi Hungariae V-to*" *s a t.*[21]

Septemb. 22-én a sérelmek tárgyában költ 2-ik izenet *országos ülésben* fölvétetett s helybehagyatott.[22]

Sept. 23-án kerület. — *Napirend:* Az excerpták[23] kérdése. — *Végzések:* 1. A jobbágytelki haszonvétellel járó s különbség nélkül mindenki által fizetendő terhek meghatározása, vagyis az *Art[icu]lus* T. minden más excerpták előtt felvétetik. 2. az excerpták junctim fognak fölterjesztetni. 3. Semmi különbség ne legyen azon nemesek közt, kik már jobbágytelekre szállottak, s kik jövendőben fognak olyanra szállani. — (Majd bővebben.)

[19] A felirat végleges szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 235. kk. — A szept. 18-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 464. kk.

[20] L.: *Iratok*. V. köt. 220. kk.

[21] A két feliratot l. uo. 235. kk. és 247. kk. — A szeptember 21-i elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 467.

[22] Az izenetet l.: *Iratok*. V. köt. 251. kk. — A szeptember 22-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 468. kk.

[23] Azok az országgyűlési tárgyak, amelyeket a rendek — kiemelve az operátumokon belül elfoglalt helyükről — még az országgyűlés bezárása előtt, soron kívül el akartak végezni.

284.

1835 szeptember 23, 24.

Foglalat: Minő közterheket tartozzanak a jobbágytelket megszálló nemesek viselni? e kérdés kerületileg pertractáltatik.

Pozsony, September 26. 1835.

September 23-án kerületi ülés.

Elnökség: Balogh és Szentpály. — Napirendre volt tüzve az excerpták kérdése.

Mivel a legutolsó urbarialis fölirás végső pontjában azon országos határozat van kijelentve, hogy az ország Rendei, a többi Rendszeres Munkálatoknak a diaetán felvételétől, s *junctim* az urbérrel sanctionálásától bizonyos feltételek alatt elállanak, s a feltételek közt az is foglaltatik, hogy azon tárgyak, mik az urbérrel szoros kapcsolatban vannak, vagy ha nincsenek is, de hazánk javára mulhatlanul szükségesek, még e jelen diaetán *per excerpta* felvétessenek s elintéztessenek,[1] — az elsőbb rendü excerpták közt első helyütt tünt elő az *Art[icu]lus T.* vagyis az urbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-bani szabad adásvevés engedélyével elválaszthatlan kapcsolatban lévő ama kérdés eldöntése, mellyek legyenek azon közterhek, mellyeket a jobbágy telket megszálló nemesek viselni kötelesek lesznek?[2] És ez volt a kérdés, mellyet az Elnökség tanácskozásba vétetni javallott.

Kajdacsy (Baranya) ellenzé. Végzés volt, ugymond, várakozni az excerptákba ereszkedéssel, mig a küldők utasitásaik által akaratjokat kijelenthetik.[3] S ha van az excerpták között gyengéded kérdés, mellybe világos utasitások nélkül bajos ereszkedni, a nemesek adóztatásának kérdése, vagyis az *Articulus T.* bizonnyal a leggyengédebb mindenek között.[4] Vannak más fontos kérdések, mellyek elintézésre várnak, p. o. a *plana successio*.[5] Vegyék fel ezt, vagy más ehhez hasonlót a RR, de az *Art[icu]lus T.* elhatározásával ne siessenek. Ami felőlről kivántatik, ami a kormány érdekében fekszik, arra mindég lesz idő, s e nélkül bizonyosan nem oszlik el a diaeta, ellenben ha legelől is ez intéztetik el, akkor szerencséseknek mondhatják magokat a RR, ha ezen kívül csak az urbérral szoros kapcsolatban lévő proportionalis per[6] iránt is törvényt

[1] L.: *Iratok.* V. köt. 245. kk.

[2] A kérdés eldöntését a rendek az úrbéri I. 6. tárgyalásánál azzal tették félre, hogy majd az adó-biztosi munkálat megvitatásánál döntik el. Az alkotandó törvénycikket a szövegben és a vitákban mint *Articulus T*-t emlegették. Uo. 70.

[3] A végzést l. előbb, 23. o.

[4] A kérdés valóban rendkívül kényes volt, hiszen a nemesi kiváltságok legfontosabbikát, az adómentességet érintette. Ennek megfelelően rendkívül ingerült viták folytak körülötte már az 1825/27-i országgyűlésen is, s elvben el is fogadták a jobbágytelken élő nemes megadóztatását, a gyakorlati kérdések eldöntését azonban akkorra halasztották, amikorra az országos összeírás elkészül és az ügy majd a rendszeres munkálatok sorában az országgyűlés elé kerül. A kérdés országos méretekben nagyszámú nemest érintett: az 1828-i összeírás eredményei alapján az egész országban összesen 4170 jobbágyteleknek megfelelő úrbéres föld volt nemesi kézen. A gyakorlat velük kapcsolatban nem volt egységes: 18 megyében adóztak a jobbágytelket bíró nemesek, a többiben nem. (*OL, Nádori lt. Extraser. 1836. XLIX/3, 8. sz.*)

[5] Vö. a 24. o. 13. jegyzetével.

[6] L. a 24. o. 12. jegyzetét.

visznek haza, más excerptát bizonnyal haza nem visznek. Egyébiránt utasitásánál fogva köteles most is kijelenteni, hogy küldői a jobbágytelket ülő nemesek adóztatásában semmiképp, és semmi esetre meg nem egyeznek.

Igy KOCSI HORVÁTH, JESZENSZKY, BŐTHY és mások szintén kijelenték, hogy kötelességökben áll a kérdést minden alkalommal odavinni igyekezni, hogy a nemesek semmit se fizessenek. — Mire azonban feleletül adatott, hogy ez már a telki haszonvétel szabad adása vevésének az úrbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-ában lett megengedése alkalmával elhatároztatott,[7] s királyi resolutióval is megerősittetvén, olly országos végzéssé vált, mellyet érdemileg ujra kétségbe s vitatásba venni nem lehet.

RAGÁLYI: Ugy látja, hogy a RR erőnek erejével búni akarnak a teher alá. Ő ennek irányzatát véges elméjével felfogni nem képes, de azt megvallja, hogy mielőtt a felett tanácskoznának, mellyek az adózóknak azon terhei, mikben a nemeseknek is részesitetniök kellene? helyesb lenne megvitatni: ha valjon szükséges e hogy az adózók is viseljék mindezen terheket? Mert (amint már sokszor mondva volt) ha az egész jobbágyi birtok ingyen átengedtetik is a jobbágyságnak, a puszta urbérral még tartós jólétet nem adtunk, sőt míg a deperditák, s az indirectus adóztatás zsarolásinak ezer nemei meg nem korlátoltatnak, csak egy feneketlen örvénybe taszitják a RR engedélyeiket, s keves évek mulva uj segélyről kell gondoskodniok. Ha tehát csakugyan excerptákra szorultunk, azon kell kezdeni, hogy az adónak újon nevelt fundusa, mielőtt elveszne, a kormány ellen biztositassék. Ezen táblának ereje addig terjed, mig múlhatlanul kell valaminek történni, ilyen az *Art[icu]lus T.* Nemzeti érdekeket kell hozzá kötni, igy reménlhetik a RR, hogy áldás fogja követni munkálódásaikat. Csak p. o. mondják azt: Urunk királyunk, mi megtettük a magunkét, neveltük tehetségünk szerint a jobbágy értékét, ideje hogy te is segits rajta: szabaditassék fel a regulamentationalis ár szerinti alimentatiótul,[8] s katona szállásolástól;[9] nyittassanak meg a kereskedésnek elzárt utjai, enyhitessenek akadályai, — ily excerptákért áldások kisérnék a RRket lakjaikba. Eddig csak beszéltünk; a beszédet könnyen is visszaadták, aztán az is állott, hogy a beszéd csak puszta szó, most békövetkezett a cselekvés ideje. De ha csak az excerpták szine alá rejtezett kormánykivánságok teljesitésében fog állani cselekvésök gyümölcse, igy bizony nem nagy áldásra számolhatnak. Ő tehát mindenek alatt az adó fundusának kormány elleni biztositásáról[10] kivánna gondoskodni, mert ha egyszer az *Art[icu]lus T.* el lesz ntézve, felterjeszthetünk aztán akármennyit a nemzeti kivánatokbul, a

[7] Ez a döntés a szóban forgó §-nak abba a mondatába értődött bele, amely a jobbágynak megengedte, hogy telkének haszonvételét „a saját földesurat, és ugyanazon helység közbirtokosait, s a községeket kivéve, *más akárkinek* eladhassa, aki egyszersmind ezen haszonvétellel egybekötött *minden úri s a T. törvénycikkely által megállapitott közterheket* tartozzék viselni." L.: *Iratok.* V. köt. 69. kk.

[8] Régi gyakorlat volt, hogy a parasztnak a katonaság eltartására beszolgáltatott terményeit mélyen a piaci ár alatt téritették meg, illetőleg számitották be adójába. Az igy keletkezett veszteség volt a deperdita, a parasztság egyik legsúlyosabb terhe. Ezt a gyakorlatot az 1751-i árszabályozás állandósitotta és mintegy törvényesitette.

[9] Az adóügy reformjával kapcsolatban a megyék túlnyomó többsége azt kivánta, hogy a katonaságot a falvakba való beszállásolás helyett laktanyákba helyezzék el, és ellátásáról a kincstár közvetlenül, piaci áron történő vásárlások útján gondoskodjék. Ennek fejében hajlandók lettek volna az adó mérsékelt felemeléséhez hozzájárulni.

[10] Azaz: a paraszt állami terheinek csökkentéséről, vagy legalább a terhek növelésének megakadályozásáról.

tapasztalás valóban nem nagy reményt nyujt olly moralis erőhöz, melly azokat kivivni képes legyen.

BŐTHY engedelmet kérve hogy a ma talán utólszor szőnyegre kerülendő tárgyban, küldői parancsának minden kitelhető erővel megfelelhessen, hasonló szempontból indul, s azt mondja: hogy eddig a junctim volt ami az urbéren kivül más idvességes törvényeknek is hazavitelét biztositotta. Ez elesett, s csüggedt reményinknek az *Art[icu]lus T.* utólsó garantiája. E nélkül az urbért haza nem visszük. Ne döntsék le tehát a RR az utolsó kapcsolatot; hagyják utoljára a szent ereklyét, mellynek függőben hagyása még némileg biztosit, hogy a nemzet forró kivánatiból is sikerülend valami. És ez a nézet az, minél fogva a felvett tárgy pertractatiója ellen szavaz; nem pedig ujabb utasitás hijánya. Mert ámbár küldői jól tudják, hogy a többség hoz törvényt s hogy a törvény kötelez, megvallja mégis, hogy e kérdés megyéjében nagy felriadást okozott, s küldői akkoron akaratjokat ki is jelentették. Ő tehát szavazni ujabb instructio nélkül is fog tudni, t. i. *nem*-mel mindenre, ami terhet vinne a szegény nemességre. S nem is titkolhatja, hogy aggodalommal néz a végzések elébe, mert ha meggondolja, hogy azon moralis engedélyek, mellyek az adózó nép javát eszközlendők valának, mind elestek, s igy a nyomorult csirke s tojás elengedésével az adózó népnek reményei nem igen teljesülnek; ha még jótékony törvények helyett a nemesség nyakába is csak terhet viszen: valóban nem hiheti hogy az új törvények megyéjében kedves vendégek legyenek.

PILLER és LÓNYAY hasonlókép más tárgynak felvétele mellett szóllottak. — Igy JESZENSZKY is, aki arra is felszóllitotta a RRket, hogy ha a Status roppant jövedelmei, a Status szükségeinek fedezésére csakugyan elégteleneknek találtatnának, gondoskodjanak inkább a RR olly expediensről, hogy a kinyilvánulandó hijánynak pótolásához minden nemes hozzájáruljon, mintsem hogy nemes társaik legszegényebb osztályára inconstitutionalis terhet rójanak.

A kérdés velejébe az ellenkező félről csak maga BORCSICZKY bocsájtkozott annak emlitésével, hogy ami egyszer adó fundusának felajánltatott, s attól még maga a tulajdonos földesur sem vonhatja el, annak a czéltóli elbitangolás ellen biztosságban kell lenni. Kérdé azt is, különbözők e országunkban a nemes levelek, hogy ha Trencsinben adót fizet a jobbágy telekre szállott nemes ember, a Tisza mellyékén ne fizessen;[11] s még továbbá is, másoknak nyakára háritja azon terhet, mellyet helyette mások által fizettetni eddig is égbekiáltó igazságtalanság volt.

A többiek, kik a tárgyban szóllottak, (mint DUBRAVICZKY, DEÁK, MARCZIBÁNY, SOMSICS, MADOCSÁNYI s mások,) nem tartván szükségesnek arra visszamenni, ami már dönthetlenül országos végzésé vált, csupán azt mutogaták, hogy éppen az *Art[icu]lus T.* az, amit felvenni lehet, s felvenni kell. — Okaik valának: hogy e tárgy már 2 esztendő óta van vitatás alatt,[12] a törvényhatóságoknak volt elég idejök megfontolni, de meg is fontolták, mert bizton mondhatni, hogy ha valamiben, e tárgyban bizonyosan szabályos utasi-

[11] Egy nádori kimutatás szerint a következő megyékben adóztak a jobbágytelket használó nemesek: Árva, Bars, Fejér, Vas, Komárom, Kőrös, Hont, Győr, Liptó, Moson, Nyitra, Pozsony, Somogy, Sopron, Turóc, Trencsén, Varasd, Zólyom. *(OL, Nádori lt. Extraser. 1836. XLIX/3. sz.)*

[12] A jobbágytelket vásárló nemes adózásának kérdése az 1833. szept. 24-i kerületi ülésben váltott ki először hosszabb vitákat, amikor a főrendek első válasza felhívta a figyelmet erre a kérdésre. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 215. kk.

tással van ellátva már régen minden követ. Különben is az utolsó felirásban azt jelentették ki az ország Rendei, hogy először felveszik azokat, mik az urbérrel kapcsolatban vannak, s aztán egyebeket is, miket honunk java mulhatlanul megkiván.[13] Már pedig az *Art[icu]lus T.* nem annyira összeköttetésben van az urbariommal, mint inkább annak mellőzhetlen egészitő része, mert nálla nélkül az usufructuatio egészen semmivé lesz, s az adózó nép ezen jótékonyságból gyakorlatileg kivetkeztetik. Nemcsak hogy azt kell tehát felvenni, a pertractatio rendje egyenesen azt kivánván, de mást nem is lehet, mert éppen az utóbbi resolutio következésébeni utasitások meg nem érkezténél fogva, lehetetlen a RRnek tudniok, valjon kivánják e küldőik hogy a plana successio, vagy más valamelly kérdés, és mellyik kérdés excerptim felvétessék? de hogy a *T. Art[icu]lusnak* s a *proportionalis pernek* okvetetlen fel kell vétetniök, azt tudják, mert ez 2 év óta országos végzés már. Végre pedig ha ollyan a moralis erő, minőnek azt Torna követe[14] rajzolá, (pedig fájdalom, gyakran kellett azt a diaetán ilyennek tapasztalnunk, mert olly kérdések estek el, mikhez lehetetlenségek, halhatatlanságok valának kötve, és koránt sem a szólló követek — Deák és Somsics — által estek el), ugy valóban mindegy, akár most vétetik fel az *Art[icu]lus T.*, akár pedig utolsó kérdésnek hagyatik; a sanctio akkor sincs a mi kezünkben, s igy át nem láthatni, minő garantia fekhetnék, az okvetetlen elvégeztetni kellő kérdésnek halogatásában. — Egyébiránt miket Torna követe a deperditák megszüntetéséről s a t. emlitett, azokat senki sem fogja szivesebben pártolni, mint éppen a szólló követek, s biztosan mondhatják, hogy nem is fognak attól, amit egyszer pártolnak, másszor elállani, de a pertractatio rendje most a *T. Art[icu]lust* kivánja. — Balogh ugy hiszi, hogy a tornai követ emlegette áldásban leginkább az által fognak a RR részesülhetni, ha az uj úrbérnek jótékonyságait a néppel mihamaréb éreztetni fogják. A szónok követi pályájának fő feladása, polgártársainak áldását megnyerni, s azért az *Art[icu]lus T.* halasztása ellen szavaz.

Borcsiczky pedig Ragályinak azt adá feleletül, hogy nem a szólló követ akar teher alá búni, hanem Torna követe, s mások akarnak a teher alól kibúni s e végre halogatni szeretnék a kérdést, reménlvén, hogy valamelly váratlan eset végzés előtt eloszlatja a diaetát. Pedig meg nem gondolják, hogy bármit tennének is az adó fundusának annyira óhajtott biztositására, e nélkül mind az csupa ábrándozás lenne, mert kevés esztendők mulva a telkeknek kétharmad része nemes kezekre kerülne.

Ezen vitatások után szavazatra tüzetett: *valjon a T. Art[icu]lusba fognak e a RR most bébocsájtkozni vagy pedig mást valamit felvenni* A többség 28 megye s a Jászkun kerület voxával 18 megye s a Hajdu kerület ellen *a T. Art[icu]lus felvételét határozá.*

Szavazat közben előbb Gr. Lamotte, utóbb Lónyay arra kérték a a RRket, hogy a pertractálandó *excerpták* legalább *junctim terjesztessenek fel* ő Felségének. — Erre Deák és Somsics megmutogatták ugyan, hogy ebben legkisebb kezeskedés sem feküszik, de ha valaki némi erőt gondol benne feltalálni, ellenkezni teljeséggel nem kivánnak. — Mire az *szavazat nélkül elfogadtatott.*

E szerint a napi rend voxok töbségével lévén kitüzve, Szentpály elnökileg megjegyzé, miképen az, hogy aki jobbágytelki haszonvételt vásárland,

[13] L.: *Iratok.* V. köt. 245. kk.
[14] Ragályi Tamás.

habár nemes ember is, az adó terhét viselni tartozik, már változhatlan országos végzés lévén,[15] — erről többé szóllani nem lehet, hanem csak az lenne a kérdés; in specie melly terheket lesz a nemes ember köteles viselni?

Borcsiczky ünnepélyesen ellene mond azon igyekezetnek, miszerint az adófizetés terhe csak azon nemesekre szándékoltatik szorítatni, kik jövendőben fognak jobbágytelekre szállani;[16] a kérdésbe szükségeskép bé kell azokat is foglalni, kik ennek előtte szállották meg az adó fundusául kirendelt jobbágytelkeket. Ezt kivánja az igazság. Ezt parancsolja az 1827.-ki országos végzés, melly az adófizetést már elrendelé, csupán moratoriumot engedett a jövő diaetáig, mellyen a portalis összeirás bé fog mutattatni.[17]

Ezen inditvány heves ellenzésre talált: Kajdacsy, Ragályi, Jeszenszky, Bőthy, Eötvös, Szentpály, Noszlopy, Klauzál, Darvay, Lónyay s mások a különbségtételt sürgeték. S véleményök támogatásául részint az 1827.-ki végzésnek különböző magyarázatot tulajdonitgattak, részint mivel törvény iránta nem alkottatók, azt minden esetre kötelező erejünek el nem ösmerték. — Mondották azt is, hogy ellentállván az 1741: 8. czikkely,[18] ez szavazat tárgya nem is lehet, — hogy itt az 1-ő t. cz. 6-ik §. nyomán kell indulni, az pedig csak az usufructuatiorul szóll, következőleg csak azokról, kik jövendőben fognak jobbágytelki haszonvételt vásárlani. De igazságosnak is látták a különbségtételt, mert a törvénynek visszaható erő nem adathatik; akik ezután szállanak jobbágytelekre, előre tudják, hogy annak haszonvételével adó fizetés van összeköttetve: *volenti non fit injuria;* az eddigiek ellenben azon törvények oltalma alatt szállották meg jobbágyikép nem ritkán a török háboruk szerencsétlenségei következésében saját donationalis telkeiket, mellyek adótuli mentségöket biztositották.

Ellenben Borcsiczky, Marczibányi, Fekete, Pfansmid s mások a különbséget az 1827-ki végzéssel ellenkezőnek, de igazságtalannak is állitották. Mert miként egyeznék meg az igazsággal, hogy aki jövendőben pénzen fog telket vásárlani, az még adót is fizessen, aki pedig ekkorig ingyen kapta telkét, az minden adótul ment legyen. A törvénynek visszaható erő nem adatik, mert a mult időkre fizetés nem kivántatik. — Az 1741: 8. czikkelyben biztositott adótuli mentséget az 1-ő rész 9. czimje értelmében *intra limites proprii territorii* kell érteni.[19] A más telkének haszonvételétőli adózástól egyetlen egy törvény sem menti fel a nemeseket, különben országunknak fél részében nem fizethettek volna adót (amint fizettek).[20] Az idézett törvény oltalmának kezes-

[15] Vö. előbb, a 76. o. 7. jegyzetével.

[16] Az I. tc. id. 6. §-át valóban könnyen lehetett ilyen értelemben magyarázni.

[17] Többhetes vitatás és a főrendekkel való izenetváltások után az országos összeírás tárgyában kelt 1826. aug. 11-i feliratukban foglalták össze a rendek a megállapodásokat, amelyek szerint elvben hozzájárulnak a jobbágytelket használó nemes megadóztatásához, az adózás kezdetét azonban az országos összeírás megvizsgálása utánra teszik, és a már jelenleg is jobbágytelken ülőket életük végéig mentesítik az adófizetés alól. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 663. kk.

[18] Az 1741 : 8. tc. megerősítette a nemesek adómentességi kiváltságát, s kimondta, hogy a hadiadó nem a nemes tulajdonát képező jobbágytelket, hanem az azt művelő jobbágy személyét terheli. („Ne onus publicum fundo quoquo modo inhaereat.")

[19] Az I. rész 9. címje a nemesek harmadik sarkalatos előjogának tekinti, „quod justis eorum juribus et omnibus proventibus intra terminos territoriorum suorum adjacentibus, liberam semper prout volunt, fruendi habent potestatem; ab omnique conditionaria servitute, ac datiarum et collectarum, tributorum, vectigalium, tricesimarumque solutione, per omnia immunes et exempti habentur."

[20] Vö. a 77. o. 11. jegyzetével.

kedése tehát nem létezett, hanem a szegény adózó nép sulyositására intézett viszaélés volt némelly helyütt divatban; de különben is a Status közszükségeinek fedezéséről gondoskodás kirekesztése magános szerződések tárgya semmi esetre nem lehet.

BALOGH nem csudálkozik, hogy azok, kik a jobbágytelket lakó nemes adóztatásának általában ellene voltak, most legalább nyelét akarják a veszett fejszének megtartani, s a hajótörésből mit azt megmenteni. De ő lát ugyan a két cathegoria között különbséget, hanem azt, hogy az eddigiek méginkább tartoznának adózni, részint mivel ingyen kapták telkeiket, részint mivel igazság ellenére eddig nem fizettek.

DUBRAVICZKY és DEÁK különbséget ugyan nem kivántak tétetni, mindazáltal e kérdés felett a szavazást most még szükségesnek nem látták, s azt mellőztetni igyekeztek. — De mivel előbb-utóbb csakugyan el kellett volna a kérdésnek döntetni, a többség voxolást sürgetett; s 30 megye s a Jászkun kerület voxával 16 megye ellen *elhatároztatott: hogy az ekkorig jobbágytelekre szállott, s ezután szállandó nemesek közt semmi különbség sem fog az adózásra nézve tétetni; hanem a hozandó törvény egyiránt fogja minnyájokat kötelezni.*

Ez alkalommal BUDAHÁZY kijelenté: miképen küldői a nemeseknek ugy kiváltságait, mint kötelességeit szegény s gazdagra nézve elannyira egyenlőknek tartják, hogy ha az adózó népen való könnyités a nemeseknek adóztatását csakugyan megkivánná, készebbek ezen terhet minnyájan elvállalni, mint azt csak legszegényebb társaikra háritani.

Mivel azonban most csupán az urbéri telek haszonvételével összekötött közterhek voltak a tanácskozás rendjén, ezen észrevétel a napirenden kivül lévőnek itéltetett. — Végre pedig még DEÁK inditványára abban állapodtak meg a KK és RR, hogy mi legyen a realis, mi a personalis teher? ezen igen különböző értelembe magyarázni szokott kérdésnek theoreticai örvényes feszegetésébe nem bocsájtkoznak, hanem egyenkint fel fogják venni az adózás rubricáit,[21] s a nemesek részesitését in specifico elhatározni.

September 24-én 1835. kerületi ülés. Elnökség: az előbbeni. — *Napirend* a tegnapi tárgy folytatása. — Legelső kérdésnek az tétetett fel: *valjon a jobbágytelket ülő nemesek a rubricák szerint meghatározandó köz adózással csak a hadi pénztárba fognak e tartozni, vagy pedig a házi pénztárba is?*[22] — A kérdés némi vitatás után szavazat tárgyaul csakugyan elfogadtatván, azok, kik csupán a hadi pénztárra szavaztak, legtöbbnyire aként jelentették ki szavazatjaikat, miszerint ők ugyan örökké azt fogják sürgetni, hogy a nemes ember semmi adót se fizessen, de ha ezt el nem érhetik, legalább azon igyekeznek, hogy mentől kevesbet fizessen. — Azonban 27 megye s a Jászkun kerület voxával 18 megye s a Hajdu kerület ellen *végzéssé lőn, hogy a meghatározandó adózásokkal különbség nélkül úgy a hadi, mint a házipénztárba tartozzanak.*

Felvétettek tehát az országosan divatozó *Dicalis Lajstromnak* egyes rubricái, s a jobbágytelken lakó nemesek adóztatása azok szerint pontról pontra kérdésbe tétetett.

I-ső rubrica a személy. Melly alá tartoznak: maga a jobbágy, 16 esztendőt haladott gyermekei, férfi testvérei, házas és házatlan zsellérek, s ezeknek szolgái és szolgálói.

[21] A paraszt adó alá eső értékeit és jövedelmeit feltüntető táblázatok, amelyek alapján a reá eső adó összegét megállapították. (Részletezve l. alább, a tárgyalások során.)

[22] A kérdés rendkívül jelentős volt, hiszen a házipénztárba befizetett megyei adó összege a legtöbb megyében megközelítette a hadipénztárba fizetett állami adó összegét.

Ezen rubricára felkiáltással azon közértelmet nyilatkoztaták a RR, hogy a nemes ember, jobbágytelken lakjon bár, személytőli adó alá nem vettethetik, mert ennek ellentáll nemesi kiváltsága, s azzal viszonyban álló nemesi kötelességei. — Végzéssé lőn tehát köz értelemmel: hogy *ezen rubricától adózni nem tartozik.*

Torkos ugyan a nemes jobbágyok cselédeinek gyermekeit adó aló vettetni sürgette, s javallatát az országos összeirás végett kidolgozott, s törvényerejü 1825.-ki utasitással támogatá.[23] — De mivel most nem az adó rendszerének általános megváltoztatása forog kérdésben, a dicationalis lajstromban pedig a cselédek gyermekeinek rubricája sem lenne, az inditvány elmellőztetett. — S el hasonlókép Somsicsnak is azon ide nem tartozónak itélt kivánsága, hogy a földesuraknak is, szóval minden nemesnek cselédjei adó alá vettessenek.

II-ik rubrica: *A kézimunka s fuvarozásbeli haszon.* — Minthogy ezen rubrica is a személyes adó nemei közé tartozik, a marhák pedig különös osztályt képeznek, szintén közértelmüleg végzéssé lőn, hogy *a jobbágytelken lakó nemes ezen rubricától sem tartozand adót fizetni.*

III-ik rubrica: *A barmok és marhák.*

E felett nagy vitatkozás keletkezett. Pogány, Kajdacsy és Noszlopy azt állitották, hogy a marha a nemes embernek pénzen szerzett tulajdona, ettől pedig adót semmi tekintetben sem fizethet. És miután ezen egész intézkedésnél az a czél, hogy az adózók fennmaradására kitüzött urbarialis érték adó alól el ne vonassék; már maga azon ok is, minél fogva a telek adó alá vettetett, világosan mutatja hogy a nemes ember marhája az alá nem vettethetik, mert *nobilis a facultatibus propriis contributioni non est obnoxius.*[24]

Luka ellenvetette, hogy a szabad adásvevés utján megvásárlandó jobbágytelki haszonvétel is pénzen szerzett tulajdonává válik a nemes embernek, mégis adót fog tőle fizetni. Az osztó igazság kivánja tehát, hogy urbarialis legelőn tartott marhájától is fizessen. — Erre Justh és Noszlopy azon különböztetéssel feleltek, hogy a jobbágytelek az adónak állandó tárgyául van felajánlva, a marha pedig mint ingó vagyon illy tekintet alá nem jöhet. — Kajdacsy pedig azt válaszolá, hogy osztó igazság szerint már maga a kiváltságolt nép osztály létezése is igazságtalan, s igy minnyájunknak egyenlőn kellene adót fizetnünk. Ennek azonban ellene áll a privilegium természete, s most is ennek ösvényén kell a RRnek maradni.

Bernáth tudatja a RRkel, miképen ő reá küldői nem bizták, hogy az adó fundusát igen biztositgassa, sem azt, hogy szigorun adóztassa az embereket, sőt inkább azt bizták reá, hogy a polgári társaság legfőbb tökélyére, minden embernek adótuli felmentésére forditsa igyekezetét. De ha csakugyan olly igen szivökön viselik a RR, hogy valamikép meg ne csonkittassék a kormány adója, valóban a szegény nemes ember egy két bogarának összeirásával nem nagy biztositást fognak szerezni. Kezdjék munkájokat a nagy urak istállóinál, nem pedig legszegényebb nemes társaiknál, kik elallyasult sorsukban könnyitést várván a törvényhozástól, nem is álmodják, hogy küldöttjeik az ő könyhullatásaikról, az ő nyomorgatásaikról szavaznak: mert ha ezt tudnák, embersége becsülletére esküszik a szónok, keves napok alatt más utasitások jönnének.

[23] Az összeirók számára kidolgozott utasitás csak azokat sorolja fel, akiket nem kell összeirni, s hozzáteszi, hogy mindenki összeirandó, aki a kivételek közt nem szerepel. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 784. kk.

[24] Vö. a *Hármaskönyv* előbb (19. jegyzet) idézett pontjával.

(Itt átaljában megjegyzem, hogy a tiszai megyék mind, csupán a bánátiakat, Szepest, s a telekhez kötött terhekre nézve Zemplént s némellyekben Sárost és Gömört kivéve, nem különben a Dunaiak közül főleg Baranya, Veszprém, Tolna, Bács, Posega, Szerém és sokakban Esztergom a leghevesebb élénkséggel szegültek az adóztatás minden nemeinek ellene.)

MARCZIBÁNYI a marhátóli adózás ellenzőinek gyámokait felfogva az általok kitűzött ösvényen kivánt indulni e kérdésnél; s mivel a nemes ember saját magános nemesi értékétől adó alá nem vettethetik, igazságosnak tartja, hogy a jobbágytelken lakó nemes azon marháitól, mellyeket nem urbéri legelőn, s nem jobbágyi állomány termesztményein tart, adót ne fizessen; — ellenben mivel már elfogadott elv, hogy a telektől, s annak minden tartozmányaitól fizessen, természet szerint következik, hogy jobbágytelken tartott marháira nézve az adótul mentté nem tétethetik, mert a földesur úgy a nemes, mint nemtelen jobbágynak legelőt egyformán adni tartozik, egyformán kell tehát ezen adás czéljául kitüzött adózásoknak is viseltetni, vagy pedig a földesúrnak is fel kelletik a legelő adás kötelessége alól oldoztatnia. — MADOCSÁNYI, aki nem az elvre, hanem csak az adózás némelly nemeire nézve kivánt a jobbágytelkek eddigi használlói s jövendőbeni vevői között némi különbséget tenni, ezen utólsókra nézve szintén a legelő urbarialitásán alapitá véleményét, igy PILLER is, ki a marhát elannyira telki accessoriumnak tekintette, hogy nélküle a telket képzelni sem tudná. — Mire azonban TÖRÖK és KLAUZÁL feleletül adák, hogy az alapul vett tétemény messze vezet, mert az következnék belőle, hogy amely nemes ember a jobbágytelekből él, adót személyétől is viselni tartozzék. — De PILLER azt válaszolta, hogy a személy a teleknek nem accessoriuma, a marha ellenben az.

LACZKOVICS tudatá a RRkel, hogy azon többség, melly elhatározná, hogy a jobbágytelken lakó nemes marhájától adót ne fizessen, egyszersmind azt is el fogná határozni, hogy Temes vármegyében nemes ember jobbágytelket ne kapjon.

VÁRADY arra figyelmezteté a RRket, hogy a marhátóli adóztatás két rubricában jön elő, — egyikben a *marha* nevezett alatt, másikban pedig a *legeltetés* alatt. Ő ugyan a nemes emberre nézve minden terhet, s igy ezen második neműt is ellenzeni fogja, de ha csakugyan tanácskozás tárgyává tétetik, vegyék fel a RR a *legeltetést*, mert a *marhát* mint a nemesnek ingó vagyonát voxolás tárgyának sem ösmerheti.

(Ezen vitatás alatt lépett bé a terembe Fáy András, Pest vármegyének Péchy Ferencz helyébe küldött követe,[25] s hangos éljennel fogadtatott.)

SOMSICS megjegyzé, hogy a legelő az extraserialis beneficiumok közt jelenik csak meg. — Erre figyelmeztette a RRket DEÁK is, azon hozzátétellel, hogy ezen extraserialis rubricában, a bérbe adni szokott legelő értetik, s ennek az individualis repartitio lajstromában rubricája sincs. De ha csakugyan inkább ezen név alatt kivánnak a tárgyról szóllani, megnyugtatásul nem ellenzi, csak azt jegyzi meg, hogy az urbéri legelő haszonvétele adó alól ki nem vétet-

[25] A Pest megyei ellenzék 1835 nyarán elhatározta második követének, a kormányhoz pártolt Péchy Ferencnek a visszahívását. A kormány és a nádor óriási erőfeszítéseket tett, hogy az ellenzék szándékát meghiúsítsa. A közvélemény nyomása azonban olyan erős volt, hogy Péchy a szeptember elején tartott közgyűlésen csak úgy tudta csúfos megszégyenítését elkerülni, hogy önként lemondott. Helyébe a rendek Fáy Andrást választották követnek. (Az ügy részletes történetére l. *OL, Nádori lt. Ex raser. 1835.* LXXV—LXXVII, LXXX—LXXXII, LXXXIV, LXXXVII—C. sz.)

hetik, ezt megmutatja a Bánság példája, hol a physiocraticus adórendszer divatozván,[26] marhájától egy jobbágy sem adózik, de a legelőtül mindenik. — Azonban GYERTYÁNFFY tudatá a RRkel hogy Torontál vármegye a physiocraticum systemának megváltoztatását már munkába venni kezdette.

BENCSIK azon véleményben volt, hogy a legelő többé az extraserialis rubricák közé nem tartozand, mert az uj urbariom által telki állománnyá változott (ezt PÉCHY JÁNOS elösmerni nem akarta) szükség tehát a legelőnek uj rubricát készíteni, s a nemes ember marháit adó alól kivenni, mert azoktul mint ingó vagyonától a nemesi terheket fogja viselni.

Ezeknek következésében az a kérdés: *fizessen e a jobbágytelket ülő nemes adót marháitól?* 36 voxal 12 ellen oda dőlt el, hogy *ne fizessen.* — Ellenben az: *ha fizessen e a legelőtül adót?* 27 voxal 20 ellen *igenre* határoztatott.

Átaljában azon vezérelvet követték a RR ezen munkálódásban, hogy ami a nemes ember személyét, keresetét, külön szorgalmát, ingó vagyonát tárgyazza (a persona et facultatibus) adó alá nem vettethetik, ami ellenben a jobbágy telekhez tartozik, adó alól ki nem vétethetik. — Ezen vezérelvet követve a *september 25-én s 26-án* folytatott s bevégzett kérdésben (feltartván a vitatások folytatását)[27] ezek végeztettek.

1. Jobbágytelekre épitett *házától* a nemes ember adót *nem fizet* (32 vox 14 ellen) — de a *belső fundustól fizet* (28 vox 21 ellen).

2. A telki szántóföldektől s rétektől fizet (szavazat nélkül).

3. A gyümölcsösöknél, és szőllőknél sok vitatás után két kérdésre oszlott a vélemény: egyik POSZAVECZnek indítványát pártolá, ki minden különböztetés nélkül csak annyit akart kimondatni, hogy a telki állomány (constitutivum sessionale) akár miként használtassék, adó alá tartozik, ami azon kívül van az nem tartozik. — DEÁK ellenben figyelmezvén azon helyekre, hová urbér soha sem hozatott bé s a telki constitutivum megállapitva sincs, úgy a visszaválthatlan irtásokra, nemkülönben a Bánságban úgynevezett szorgalmi kertekre, ezt javallá: „mindazon tenutumoktól, mellyek oly természetüek, hogy törvény szerint többé a földesúr szabad rendelkezése alá nem eshetnek, adózni tartozik." — E kettő közül 25 voxal 23 ellen a Deák javallata lőn elfogadva.

4. A malmok, mesterség, kereskedés, pálinkafőző fazék, méh, — a nemes emberre adó alá nem tartoznak. — Ellenben

5. a jobbágyi haszonvételbe kapott tüzi, épületi vagy kereskedési faizástól és nádlástól adózni köteles.

6. TÖRÖK említésbe hozván, hogy a házi pénztárnak különféle rubricái vannak, mellyek a nemest nem illethetik (p. o. a multróli restantiák, katona szállás költség s a t.) — voxolás utján 24—20 ellen végzéssé lőn, hogy semmi kivétel sem tétetik. De a külön kezeltetni szokott toborzási pénztárhoz (Werbungs Cassa) járulni a nemes ember nem tartozik.

7. A katonaság élelmezésével (alimentatio) tartozik (25 vox 23 ellen), — de quártélyozással nem köteles.

8. Vontatás terhével (forspont) nem tartozik (közértelem), végre

9. a vármegyei közmunkákhoz sem járul (35 vox 13 ellen). — Ezzel a kérdésnek vége lett, s most SOMSICS inditványt tőn, hogy a deserta telkektől maga a földesúr is tartozzék adót fizetni. (A kérdés hétfőre halasztatott.)

[26] Azaz: a föld mennyisége az alapja az adónak, nem pedig a jövedelmek. (Az egykorú fogalomhasználatban ezt értik a physiocraticum systemán.)

[27] A viták részletes ismertetését l. a következő számban.

285.

1835 szeptember 24, 25, 26, 28, 29, 30.

Foglalat: a) *Kerületi ülések, mellyekben a nemesek kezén lévő jobbágytelkek adóztatása elintéztetik,* — b) *s ennek következésében az is elhatároztatik, hogy az elhagyott, de benépesitni tartozott telkektől a megtelepitésig az tartozik adót fizetni, aki használja, legyen az bár maga a földesur. S a törvénynek ezen rendelete mindazon pusztákra (praediumokra) is kiterjesztetik, mellyek a portalis fundustól az 1723-iki összeirás utmutatása szerint elszakittattak.*

a)

Pozsony, September 30-án, 1835.

Folytatása a nemes kézen lévő jobbágy telkektől járó közterhek meghatározásának, a *sept. 24., 25. és 26-ik napjain* Balogh és Szentpály elnökségök alatt tartatott kerületi ülésekben.

Miután (utóbbi levelem szerint) 37 voxal 12 ellen megállapittatott, hogy a jobbágytelket ülő nemes marhájától az adófizetéshez járulni nem tartozik, — 27 voxal 20 ellen nyomban utána határoztaték, hogy a legelőtül, mint már nem saját nemesi tulajdonától, hanem szorosan urbéri, még pedig az uj törvény szerint telki állománnyá vált haszonvételtől adót fizetni köteles.[1] — Erre nézve ugyan PALÓCZY megemlitette, hogy az 1827-ki 7-ik czikkely által törvény erejére emelt összeirási utasitásban a legelőnek rubricája sincs,[2] — s BUDAHÁZY RAGÁLY, EÖTVÖS, KLAUZÁL és mások arra figyelmeztették a RRket, hogy az adózásnak uj meg uj rubricáit feltalálgatni, a kormány érdekében ugyan igen hasznos dolog, de a nemzetre nézve csak adó terheltetési eszköz, s annál igazságtalanabb, mentől igazabb az, hogy a status tudomány ujabb kifejlése szerint minden adózási rendszert hibásnak kell tartanunk, melly a vagyon tőkéjére, s nem a jövedelem egy részére alapittatik.[3] — És mivel a legelő már benne van a telki haszonvételben, azt még külön is terhelni olly sulyos lenne, mint aminő sulyosnak vétetik külföldön, hogy a háztóli adón kivül, még az ablakok is külön taxáltatnak.

Ezekre NÉMETH, LUKA, BALOGH, DEÁK, BORCSICZKY és mások feleletül adák: hogy az országos összeirási rubricák még igen sok észrevétel, sok változtatás alá jöhetnek. De ha nem jönnének is, onnan korántsem következik, hogy a megyékbeni felosztásba ne lehessen olly rubricákat felvenni, mellyek az igazság, s arányhoz közelitést elősegitik. Különösen pedig a legelő tekintete

[1] Korábban a község határához tartozó legelőt a jobbágyok általában maguk között, sőt a földesúrral is közösen használták. A készülő úrbéri törvény III. cikkelyének 3. §-a értelmében azonban a földesúrnak, vagy a jobbágyok többségének a kívánságára a legelőt a jövőben el kell különiteni és minden jobbágytelekhez a helyi viszonyoknak megfelelő nagyságú legelőt ki kell adni. Vö.: *Iratok.* V. köt. 109. kk. — Ezzel az intézkedéssel a felosztásra került legelő valóban a jobbágytelek tartozékává, telki állománnyá vált; az elkülönítés során azonban a jobbágyok rendszerint rosszul jártak, s ennek következtében az úrbéri perek egész sora indult meg.

[2] Vö. a 81. o. 23. jegyzetével.

[3] Ezt az elvet már 1825/27-i adóügyi feliratairkban is hangoztatják a rendek, amikor azzal érvelnek a magasabb adó ellen, hogy a nép erejét felülmúló adó a nép „productiv erejét" emésztené fokozatosan fel. Vö. az országgyűlés *Irásai*-val, 796. kk.

az uj urbéri törvények által nevezetes változást szenvedett. — Egyébiránt igen nagy tévedés az adózás uj rubricáinak feltalálgatását emlegetni, midőn nem adónemekről van szó, hanem csak arról, hogy az egy sommában felajánlott adót miként lehet legigazságosban felosztani azon vagyon között, melly eddigi systemánk szerint azt fedezni tartozik? Nem lehet tehát bélátni, miként képes valaki innen uj meg uj adóztatást következtetni? Hiszen hazánkban nem adatik a kormánynak egy bizonyos summa házadó fejébe, más ablak, más ismét legelő, s más Isten tudja minő adó gyanánt, hanem csak az adózó vagyonnak különféle nemei szerint osztatik fel a minden rubricák nélkül felajánlott adó. — Továbbá annak megfontolása, mennyiben hibás adózási rendszerünk? mennyiben jobb s mennyiben kivihető a proventualis rendszer? s más ilyenek, maga helyén lennének, ha most átaljában az adó rendszere forogna kérdésben, de azon kérdésnél, ami a napirenden van, vitatás alá nem kerülhetnek. — Ezen napirendre nézve különösen Balogh abban fejezte ki véleményét: hogy a jobbágytelket ülő nemest kétfélekép tekinti, t.i. mint nemest, kinek személyes jusa s kiváltságolt praerogativái vannak, ide számlálja a 1-ae 9. jóvoltait, a tisztviselők választását, törvényhozásbani részvétet, s a t., ezen jusokkal viszonyban állanak a nemesi terhek; ellenben mint jobbágy ugy áll a jobbágyi helyzet hasznaival, mint más nemtelen, az ezen haszonnal viszonyban álló jobbágyi terheket tehát szintén viselni tartozik. — És (Borcsiczky mondása szerint) ha kisebbségnek nem tartja a telki haszonvételért, földesurának, ki csak olyan nemes ember mint ő maga, szántóföldjére trágyát hordani, valóban nem tarthatja kisebbségnek a Status közszükségeinek fedezéséhez hozzá járulni. Amaz lehet alacsonyitás, kisebbség, de ez sohasem. Végre az sem áll, hogy külön vétetnék a teleknek haszonvétele összesen, és külön a legelő különösen. Mert a telki állomány minden része külön jön hold, vagy kaszás számra számvetésbe, s az egyes részek öszevetéséből sül csak ki az egész telekre eső adó summája.

Ezeknél fogva mint mondám elhatároztaték, hogy legelőjétől a nemes jobbágy adózni tartozik. — Szóba jött ezután, hogy a jobbágyi földek rétek adóztatása szavazat nélkül elfogadtathatnék, de Bernáth kinyilatkoztatá, hogy miután itt legszegényebb nemes társaink véres verejtékéről van szó, küldőinek legnagyobbrésze pedig különben is ilyenekből áll: ő semmi praesumált végzést végzésnek el nem ösmér, minden hajszálnyira védeni fogja a mezőt, s csak akkor nyugszik meg (mert kéntelen) ha in specie, minden kérdésnél szavazat utján voxok többsége által legyőzetik.

E szerint sort követve kérdésbe tétetett, a jobbágyi funduson épült házától tartozzék e a nemes ember adót fizetni? — melly kérdés, minthogy a ház saját szorgalmi vagyona, 32 voxal 14 ellen *nem*-re határoztatott. — Darvay e kérdésnél azt mondá: hogy ő a nemest született katonának tekinti, mig tehát a sorezeredekbeni katona a kaszármától adót nem fog fizetni, ő soha sem fog oda szavazni, hogy a nemes ember házadót fizessen.

Azonban szavazat közben sokan csak olly világos megjegyzéssel szavaztak *nem*-re, hogy valamint a felvett elvek logicus rendszere megkiványa egy részről a házat, mint a nemesnek saját értékét adó alá nem vetni, ugy más részről tulajdon azon elvek parancsolják, hogy a *belső fundus* mint már a *propriae facultates* czim alá nem tartozható urbéri föld adó alá vettessék. — Itt ismét megujult a már fentebb emlitett ellenvetés, hogy az adónak uj rubricája teremtetik, s ez által az adózó népre is uj teher róvatik, — de ez a szintén fentebb előhozott okokkal czáfolgattatott. — Említést érdemel mindazáltal

Palóczynak ez alkalommal felhozott azon statisticum datuma, hogy a contributionalis fundus az egész országban 6 millio 200 000 holdat teszen, s ebből most csak 220 000 hold van nemesek kezénél.[4] (A földesuraknál lévő desertákat ide nem értve.[5])

A kérdés 28 voxal 21 ellen aként dőlt el, hogy *a fundis intravillanis urbarialibus colonicalibus et inquilinaribus* a nemes is tartozik adót fizetni.

Ezután a jobbágytelki állományhoz tartozó *földek, rétek* adóztatását már az előbbi végzéseknél fogva senki sem ellenezhetvén, ami a *gyümölcsös, káposztás, dohányos kerteket* és *szőllőket* illeti, — valamint egyrészről köz volt az értelem, hogy amennyiben ezen kertek a földesúr szabad rendelkezésére visszaeshető irtványokon lennének, — de különös szorgalmi investiturájok is, mint a nemesek saját tulajdona adó alá nem tartozhatnak, ugy viszont ha telki állomány részét teszik, csak azért, mivel kert és nem szántóföld gyanánt használtatnak, adó alól fel nem mentethetnek. — De a hajdani bánsági megyék részéről még azon jelentés is tétetett: hogy ott vannak úgynevezett *szorgalmi kertek*, mellyek szorosan a telekhez nem tartoznak, azonban a lakosok élelmi könyebbségére már az első megszálláskor kiadattak, összeirásba mentek s folyvást is adóztatnak, bár ha nemesek birják is. Ezektől Torontálban 25.000 pengő ft. adó fizettetik, Temesben pedig 29 293 holdra mennek, s minden hold 20 pengő xral taxáltatik. Nem lehet tehát az adózást szorosan csak a telki constitutivumra szoritani, különben a bánsági nemtelen lakosok szerfelett megterheltetnének. Javaltaték tehát egy részről, hogy az urbéri, más részről, hogy a dicalis összeirás vétessék alapul, s ami ezekbe béiratott az, bár nemes kézen legyen is, adó alá tartozzék.

Poszavecz ellenben csupán és egyedül a telek constitutivumát tartotta a jobbágytól el nem vehető, adózó fundusnak. Az 1825-ki végzés[6] is csak eddig terjed. Következőleg a kerteket, szőllőket csupán azon esetre engedé adó alá vettetni, ha vagy telki állomány részein vannak, vagy *titulo adjustationis constitutivi* irattak bé az urbéri tabellákba.

Bencsik azonban figyelmezteté követ urat, hogy az ujon alkotott urbéri törvényczikkelyek értelmében, egyebet is kéntelen a jobbágytól el nem vehető fundusnak ösmerni, t. i. *exstirpaturas originarie et unice in subsistentiam Colonorum destinatas.*[7]

Ezeknek, s a bánsági *industrialis* kerteknek tekintetéből tehát a Pozsony vármegyei követek ugy javallották a törvényt szerkeszteni: hogy mind azon tenutumoktól, mellyek az urbéri összeirásba annak behozatalakor, vagy a későbbi rendbeszedések alkalmával bémentek, s oly természetüek, hogy törvény szerint többé a földesúr szabad rendelkezése alá nem eshetnek, ha nemesek által vagy most is biratnak, vagy ezután fognak birattatni, a nemesek is adózni tartoznak.

E javaslat azonban némellyek által keveselteték, mivel az összeirásban foglaltatást, s a földesúri szabad rendelkezésre nem kerülhetést összekapcsolva

[4] Az 1828-i összeírás adatai szerint az 52 megyében összesen 4170 teleknek megfelelő úrbéres föld volt a kérdéses terület, holdakban kifejezve ez az ugarral együtt 183 233 holdat tett ki. (Vö. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/8. sz.)

[5] Az 1828. évi összeírás szerint az ország 52 megyéjében összesen 2177 teleknek megfelelő úrbéres föld volt a földesurak kezén. (Vö. a nádor által készített összesítésekkel, uo. *Extraser, 1836.* XLIX/9. sz.)

[6] Vö. a 79. o. 17. jegyzetével.

[7] Vö. az úrbéri III. tc. 1. §-ával. L.: *Iratok.* V. köt. 104.

mondja ki, s igy mindazon contractualis, taxalis helyeket, mellyek urbéri összeirás, vagy rendezés alá nem vétettek, az adózástól felmentené. — BERNÁTH ugyan reménlette, hogy az illy nemü privilegizált mezővárosok a szorosan urbarialis helységekkel egy categoriába nem fognak vétetni. — De feleletül adatott, hogy az ily contractualis mezővárosok, hol a jobbágyi szolgálatok bizonyos taxa fizetéssel váltatnak meg, s a szorosan urbériasan tractált helységek között adózás tekintetéből különbséget tenni nem lehet.

DEÁK tehát a jobbágyi állományt, az el nem vehető irtásokat, a bánáti szorgalomkerteket, s végre azon contractualis helyeket is, mellyek (p. o. a primatialis jószágok) urbéri összeirás alatt még soha sem voltak, az adófizetés kötelességébe, egy átaljános kifejezéssel összefoglalni kivánván, azt hozta inditványba, hogy valamint a kerteknek, szőllőknek, ugy az összeirásoknak is különös megemlitése elmellőztetvén, csak annyi mondassék, hogy: *mind azon tenutumoktól, mellyek olly természetüek, hogy törvény szerint többé a földesúr szabad rendelkezése alá nem eshetnek, a nemesek is adózni tartoznak.*

Deáknak ezen javaslata a POSZAVECZ kivánságával ellentételben szavazatra tüzetett, s 25 megye s a Jászkun kerület voxával 23 ellen elfogadtatott. — Melly kérdésnél a BARANYAI követek egymással ellenkezésbe jöttek, minthogy RÉPÁS azon félt, melly a jobbágy nemeseket adóztatni teljességgel nem akarta, megyéjével együtt kisebb számba maradottnak szemlélvén, magát a többség végzetéhez alkalmaztatni akará, s mivel a szerémi javaslat[8] szerint az el nem vehető irtások s contractualis helyek adó alól mind kimaradnának, a többiek tehát annyival inkább terheltetnének, a zalai javaslatra szavazott. — KAJDACSY ellenben előre bocsájtván, hogy Magyarországon a követ küldőinek utasitását szorosan megtartani köteles, ennek következésében a szerémi inditványra szavaz, mert miután küldői szabályos utasitásukban meghagyták, hogy a nemesekre semmi nemü adóztatást el ne vállaljon, ő utasitását kijátszani nem akarja, s ha már el nem érhette, hogy semmit sem fizessenek, legalább mindég oda fog szavazni, hogy mentől kevesben, s mentől kevesbet fizessenek.

Következtek a *commune beneficiumok* rubricái. Ezeknek értelmök felől némi vitatás eredett, amennyiben némellyek az extraserialis magános, mások a községnek közös beneficiumait, egy rész a magános szorgalom műveit, mások az urbéri viszonyból eredő rendkívüli haszonvételeket értették s a különböző értelem szerint majd szavazat nélküli adóztatást, majd voxolás alá nem is tartozhatást sürgettek. — Végre már az előbb is vezérül követett elvek szerint köz lévén az értelem, hogy a jobbágy telket ülő nemes magános szorgalma ágaitól adó alá nem vettethetik, az ide tartozó rubricák, minők a *vizi és száraz malmok, len- és kendertörők, sajtók, fürészmalmok, szeszt főző kazánok, méhkasok, haszonbérlés, csaplárosság, mészárosság, kereskedés, mesterség* a nemesekre nézve voxolás nélkül adó menteseknek nyilatkoztattak. — A többiekre nézve pedig DEÁK és BORCSICZKY megjegyzék, hogy a *commune beneficium* s *communitatis beneficium* nem egy értelmü. Ezen utóbbiakról itt szó nincs, mert ha valamely községnek ilynemű beneficiuma van, az attól járó adó a közjövedelemből fizettetik. Hanem szó van különösen a *fáizás beneficiumáról*, ami egyik alapja lévén a telek osztályozatának, adó alól ki nem vétethetik; mert ahol fáizás jóvoltával birnak a jobbágyok, ott a telek ennél fogva fentebb

[8] Poszavecz javaslata.

osztályba tétetett, s mint ilyen kevesb szántóföldet s rétet kapott, azokhoz tehát kevesb adó is köttetett.

Ezek szerint szavazatra tüzve lőn: *valjon az urbéri tüzi faizástól a nemes jobbágy adót fizessen e?* Akik *nemre* szavaztak, mint BERNÁTH, TORKOS s mások, véleményöket azzal támogaták, hogy a róvás (dicatio) eddigi módja szerint a tüzi faizás személyenként szokott számba vétetni, a nemesek személyei pedig adó alá nem vettethetnek; ezen rubrica tehát a nemesekre csak azért sem alkalmazható, mivel itt az adózási rendszernek fenekestőli megváltoztatása napirenden nem forog. — DARVAY tehát ingyen fát akart adni a nemes jobbágyoknak, hogy legalább könnyeiket ingyen leszárithassák. — Ennek ellenébe az igazság vettetett, s azon már megállapított elv, miszerint mindaz, mit a jobbágytelektől földesúri szabad rendelkezésre elszakitani nem lehet, adó alá tartozik, pedig itt is csak az ily elszakithatlan tüzi faizás forog kérdésben, mellyre nézve egyébiránt valamint a földesúr nem személy, hanem telek számra tartozik, a jobbágynak fát adni, ugy a rovási rubrica is megigazíttathatik, miként már a marha helyébe tett legelőnél, ház helyébe tett belső fundusnál történt.

Ezen okoknál fogva (de csak a jobbágytelekhez elválaszthatlanul hozzá kötött faizást értvén) 26 megye s a Jászkun kerület voxával 22 megye ellen végzéssé lőn, hogy *a tüzi faizástól a nemes jobbágy is adózni tartozik.* — Ezen végzés az egészen egy természetü *nádlásra* és *épületi faizásra* szavazat nélkül, — a *kereskedési faizásra* pedig (értvén mindég csak az urbéri faizást, ahol ez kereskedésre is divatozik) 27 voxal 22 ellen kiterjesztetett.

Vége lévén ezek szerint az adókivetés rubricáinak, következtek volna a közterheknek divatban lévő egyéb nemei, s ezek közt a *katonai élelmezés.*

TÖRÖK azonban szükségesnek tartá: hogy miután elhatároztatott, hogy a nemes jobbágyok mitől fizetnek adót, az is elhatároztassék, mihez fizessenek? A szólló követ a házi pénztárra nézve szóll, s állítja, hogy ennek több rendbeli rubricái vannak, mellyekhez a nemeseket adóztatni nem lehet. Ide számítja az adó biztosi munkálathoz csatolt XII. számu lajstrom[9] szerint a praeliminaris designationak következő pontjait: az 5-iket, t. i. a megye eddigi adósságainak kamatjait, s 6/ azon adósságok tőkéit, 12/ az adófizetők árváinak élelmezését, 14/ katonai deperditákat és szállásolási terhek kárpótlását, 17/ a magistratualis tisztviselők hivatalos szekerezéseit,[10] s végre aminek ugyan külön jegyzéke nem találtatik, de szintén tisztán személyes teher t. i. a toborzási pénztár (Cassa collectaculi) költségeit. Ezekre nézve a szólló követ ugy vélekedik, hogy a jobbágy nemeseket adóztatni nem lehet.

Ennek következésében: NOSZLOPY, PILLER, EÖTVÖS a házi pénztár rubricáit, egyenként szavazatra tüzetni sürgeték. — DUBRAVICZKY azonban már a munkálat elején szótöbbséggel tett határozásra[11] hivatkozott, miszerint minden óvás és kivétel nélkül végzéssé lőn, hogy a meghatározandó terheket a jobbágyi nemesek mind a két pénztárba fizetni tartoznak.

[9] Az adó-biztosi munkálathoz a megyei és városi adókivetés, behajtás, kezelés és ellenőrzés megkönnyitésére s egységesitésére összesen 42 különböző nyomtatvány és mintalap van mellékelve. (L. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . de objectis ad Deputationem Contributionalem-Commissariaticam relatis deprompta.* Pestini, 1831.)

[10] Az idézett táblázat a házi pénztár szükségleteit összesen 20 rovatba csoportosította. (Praeliminaris erogationum cassae domesticae Comitatus . . . designatio.)

[11] L. előbb, 80. o.

PALÓCZY pedig hozzátevé, hogy miután az adóztatás elhatároztaték, az ilyen kivételecskék az elvet meg nem mentenék, s csak a kezelést (manipulatiót) nehezitenék. — *24 voxal 20 ellen* tehát oda ütött ki a többség végzése: hogy *a házi pénztár készpénzbeli rubricáira nézve a nemes jobbágyok iránt semmi kivétel sem tétetik*, következőleg BERNÁTHnak a büntető törvényszék költségei felől tett külön indítványa is elvettetett. — Ellenben a házi pénztárba különben sem tartozó, s külön kezeltetni szokott toborzási pénztártóli mentségök a nemeseknek világosan ki fog a törvényben tétetni.

Ami e szerint eldöntetvén, a *katonatartás* közterheit illetőleg közértelműleg megyegyeztek ugyan a KK és RR, hogy *a kérdésben forgó nemesek katona szállásolással nem tartoznak*, — de a *stativans és transennalis* (szállásoló s utazó) *katonaság élelmezése* hosszas vitatásokra nyujtott alkalmat.

BERNÁTH ezen egész rendszert gyökeresen javittatni kivánta, nem tudván sem az erkölcsiséggel, sem köz nemzeti, szorgalmi, és status gazdálkodási tekintetekkel összeegyeztetni, hogy katona, kivált külföldi, magános polgárnál szállásoljon, vagy annak élelmére az adóval különben is szerfelett terhelt nép termesztményeit regulamentaris olcsó áron kiszolgáltatni köteleztessék. Ezen tehertől tehát a nemteleneket is felmentetni, s az elsőbbit kaszármák épitésével el enyésztetni kivánta.[12] — KAJDACSY s mások pártolák. Hozzátévén, hogy miután igen sokaknak utasitásukban lenne ezen terhet megyéik nyakáról lerázni: a nemeseket előre alá vetni nem tanácsos, mert ez által az egész rendszernek illető helyütt leendő javitása mintegy előre kirekesztetnék.

DEÁK: Ungh követének mindkét inditványát a legnagyobb örömmel kész lesz pártolni, annyival inkább, mivel alig van a Tisza mentében 3 megye, melly a transennák miatt együttvéve annyi terhet szenvedne mint maga Zala vármegye. Miután azonban itt az *Articulus T.* van napirenden, e tárgyat bevégezni kívánja, s félreugrásokkal magát a napirendtől elvonatni nem engedi. Annakokáért csak azt a hozzátételt ragasztja Ungh indítványához, hogy addig is, míg ezek megtörténhetnének, az alimentatiohoz, a jobbágy nemesek is járulni tartozzanak. Ha ezen tárgy bevégeztetik, a RRknek tetszésöktül fog függni az unghi inditványt akár nyomban, akár az adó felajánlásával összekötve felvenni, s akkor a szónok azt nemcsak pártolandja, de még szélesbre fogja kiterjeszteni.

BORCSICZKY hasonló értelemben volt, s nem is gondolná, hogy az alimentatiobani részesités elhatározása az unghi inditványnak utját bevágná. Sőt ugy hiszi, sokkal nagyobb moralis erőre számolhatunk a deperditák megszüntetésénél, mihelyt nemes társaink érdeke is bé lesz abba foglalva, s ha most a részeltetés elhatároztatik, állani fog az, mig az élelmezés rendszere mostani állásában maradand természetben; később pedig a netalán helyébe állitandó aversionalis váltsághoz járulásban.[13] — A szállásadás alól a nemesek már különben is kivétettek, s e részben addig is, mig a nemtelenek iránt is törvény hozatnék, a megyék sokat segithetnek, amint némellyek köz szállás házak épitésével már segitettek is.

Ez alkalommal SZABÓ és JUSTH a természetbeni alimentatio eredetét s czélját igen helyesen kifejtették. Felhozták az 1751.-ki regulamentum behozatalakori királyi válasz szavait, annak bizonyságaul, miképen ez eredetileg

[12] Vö. a 76. o. 9. jegyzetével.

[13] Ti. amikor majd a beszállásolás és élelmezés megszüntetése fejében a pénzben fizetendő terheket felemelik.

az adófizetés könnyítésére volt felállítva, s egyike volt az adózó nép legnagyobb beneficiumainak. Mert oly formán hozatott bé, hogy az adózó készpénzbeli adója helyett adhatott kenyeret, szénát, zabot a katonának ha akart, s a katona tartozott azt elfogadni, de nem kénszeritheté az adózót, hogy termesztményeket adjon, ha nem akart,[14] ugy hogy ha adóját lefizeté, alimentatiora bizonnyal nem köteleztetheték. Az eredeti beneficium azonban idő viszontagságai által nemcsak maleficiumá, de a közterhek legsulyosabb nemévé változott. Bőthy azt mutogatá, hogy különösen ez a kérdés az, melly a biztosi tárggyal[15] legszorosb kapcsolatban van. Emlékezteté a RRket hogy midőn az országos küldöttség a deperditák kérdésébe bé akart ereszkedni, a Nádor mint elnök, ezt a küldöttség körén kivül levőnek nyilatkoztatá, és miután Ő Felsége is megkérdeztetnék, feleletül adatott, hogy az országos küldöttségek a törvény határai között vannak salvae avitae constitutionis compage az 1791 : 67. czikkely által kiküldetve,[16] és miután a természetbeni élelmezés törvénnyel lenne elrendelve, annak megváltoztatása a küldöttség körén kivül feküszik[17] — onnan láthatják a RR, hogyha most másokat is bévonnak a deperditák terhébe, s ez által sulyát enyhiték, a változtatáshoz majd semmi reménységök sem lehet.

Somsics azonban annál könnyebben reménlhetőnek hitte a méltán óhajtott változtatást, mentől többeknek érdeke lesz hozzákapcsolva.

Ezek szerint szavazatra tüzetett, valjon *a szállásoló s utazó katonaság élelmezéséhez tartozik e a nemes jobbágy is hozzájárulni?* — A teher szorosan urbéri földtül járónak itéltetvén, a kérdés *25 voxal 20 ellen igenre határoztatott.*

Szavazat közben Almásy azt mondá: Ha idegen hallgatná tanácskozásinkat, nem hihetné, hogy nemesek képviselői vagyunk, mert nem képzelhetné, hogy a képviselők küldőik jusait csorbitani törekedhessenek. De tegyenek a RR amit tetszik, dúlják fel az alkotmányt, dúlják fel a vérrel szerzett nemesi szabadságokat, és szaggassák el a birtokos és birtoktalan nemesek közti kapcsolatot, csak arra kéri a többséget, alázza meg magát a tiszai megyékbe, majd ha ezen törvény végrehajtásba jő. — Somsics: Akármi szerény értelmet adjon is Heves követe előadásának, azt egyátaljában el nem ösmeri, hogy akik igenre szavaztak, az alkotványt dulnák, sőt egyenesen az alkotványos kötelességeknek egy bizonyos nép osztályra lett ruházásából következik, hogy azon érték, melly nem akarja a szónok mondani, adó fundusául, hanem leg-

[14] „In materia porro benigni Regulamenti Militaris, summefata Sua Majestas Sacratissima erga demisse exhibendas per praelibatos D. Status et Ordines eatenus positas observationes haec et illa benigne applacidare dignabitur, quae ad meliorem regulationem, signanter vero ipsorum contribuentium sublevationem deservire dinoscet." (Az 1751. júl. 6-i kir. válasz szavai. *OL, Arch. Regn. Acta diaetalia 1751.* 160. o. Kézirat.)

[15] Ti. a Contributionale-Commissariaticummal.

[16] Az országos bizottságokat kiküldő 1791 : 67. tc. nem utalt kifejezetten arra, hogy a munkálatoknak az érvényben levő törvények határain belül kell maradniuk, csupán a Publico-Politicumra vonatkozó utasítás kívánta az országgyűlés és a törvényhatóságok alkotmányos körének érintetlenül hagyását, s a változtatásokat a törvények szellemével egyezőknek írta elő.

[17] Az országos deputáció adóügyi albizottságában az elnök, Végh István koronaőr, országos adóügyi főbiztos elfogadtatta azt az elvet, hogy a katonaság élelmezését a kincstárnak a hadi adóból kell fedezni, a természetbeni ellátásnak tehát meg kell szűnni. A határozat nagy megrökönyödést keltett Bécsben, s a kormány befolyására az összbizottság elvetette a javaslatot és az addigi gyakorlat mellett foglalt állást. *(OL, Kanc. lt. Deputationalia* 121, 150, 192. stb. sz.)

alább az adózók élelmére kijeleltetett, eredeti rendeltetésétől el ne bitangoltassék.

OCSKAY az idegenektől nem rosszallást, nem hibáztatást reménl, sőt ama közhiedelmű gunyt reménli e határozatok által megczáfolandónak, hogy a magyar nemesség a nép javával nem gondol, s mindég csak ön hasznát vadásza. És nagyon is csudálkozik a szónok, hogy némellyek, kik akkoron, midőn a földesúri jussok csipkedéseiről volt szó, a mások rovására nagyon liberáliskodtak, s mindég a nép javát pengették ajakaikon, most a status terhét egészen a nemtelen adózók, s a már eddig is adózott nemesek nyakába rónni, ellenben az adózó fundusnak nemes kezekre juttatását minden teher nélkül könnyiteni iparkodnak.[18] BŐTHY örömest megvallja, hogy azon úgynevezett csipkedésekhez, küldői akaratja szerint maga is hozzájárult, de nem igen tapasztalá, hogy Nyitra követe segédkezeket iparkodott volna nyujtani,[19] bezzeg a földesúri vagyont, a maga vagyonát lelkesen védette minden csipkedések ellen, most pedig a szegény nemesek rovására liberáliskodik. A szónok ezt rossz néven nem veszi, mert küldői parancsát teljesitette akkor, s teljesiti most; csak arra kéri, ne vádolja a másik részt önzéssel, mert a vádat nagyobb igazsággal lehetne visszafordítani. — ANDRÁSSY is ugy vélekedett, hogy az emlitett gunyt akkor reménlhetné Nyitra követe megczáfolni, ha dévaványai saját jószágát, nem pedig a jobbágy nemesek értékét ajánlaná fel a status költségeinek fedezésére.[20] — Mire viszont OCSKAY, hogy ő maga nevében itt nem szólhat, de ha megtenné is azon ajánlást, visszhangra nem igen számolhatna.

KUBINYI nem roszallást, hanem magasztalást reménl a RRre háramlandónak, hogy intézkedéseiket az idő lelkéhez alkalmaztaták. Illő is az időre figyelmezniök. Most még szelid alakban tűnik a tárgy elő, éljenek az alkalommal, s előzzék meg az elkeseredést, nehogy a nép erővel vívja ki magának a megtagadott emberi jusokat. Ami a végrehajtást illeti, ez a végrehajtó hatalomnak kötelességében áll, s bizonyossá teszi Heves követét, hogy ami mellett törvény, igazság s nyolcz millió adózónak érdeke harczol, azt egy dobossal könnyű lesz végrehajtani.[21] — TORKOS hozzátette, hogy kevésbé veszedelmes lehet a százezerre sem menő nemes reactiója a tiszai megyékben, mint lenne a millio adózóké, ha e törvény meg nem hozatnék, s a nemesek ott is, hol addig hozzájárultak jobbágy telkeiktől az adóhoz, jövendőre felmentetnének. — NOSZLOPY ezen szokást, ahol divatban volt, törvénytelen alapon épült viszaélésnek s moralis erő hijányának nyilatkoztatja. 1-ő Leopold alatt igen szembetünő volt a nemesek adó alá vettetéseknek irányzata; e czélra

[18] A vitát figyelemmel kísérve valóban feltűnik, hogy a jobbágytelket használó nemes adózásának kérdése körül az elkülönülést a helyi gyakorlat szabta meg; közismert liberálisok — mint Ragályi, Palóczy, Beőthy, Lónyay stb. — vannak az adóztatás ellen, számos konzervatív viszont mellette. Az elkülönülés alapja a gyakorlat: ahol már adóznak a nemesek, ott nehéz lenne megszüntetni, mert ezzel a parasztság állami terhei súlyosbodnának tovább, ahol még nem adóznak, ott viszont az ellenzék sem meri vállalni az adózás pártolásából reá háramló népszerűtlenséget.

[19] Nyitra megye az úrbéri kérdés tárgyalása során következetesen konzervatív álláspontot képviselt.

[20] Az Ocskay-család birtokai elsősorban Nyitra megyében voltak, részbirtokaik voltak azonban Abaújban, Hevesben, Szabolcsban és Zemplénben is. Ocskay Ignác, Nyitra követe az akkor Heves megyéhez tartozó Dévaványán is tekintélyes birtokkal rendelkezett.

[21] Ez a megjegyzés felelet Almásynak arra a megjegyzésére, hogy a tiszai megyékben nehéz lesz végrehajtani az adóztatást elrendelő végzést.

resolutio resolutiora érkezett, némelly megyék (aminő volt erkölcsi erejök) hódoltak a törvénytelen parancsnak, mások, s ezek közt Veszprém, inkább ragaszkodtak az alkotványhoz, mint felsőb parancshoz, s ez volt a különbség első eredete.

A vitatásnak azon figyelmeztetéssel szakadt vége, hogy mit a törvény rendel, azt a végrehajtó hatalom köteles is, tudja is teljesiteni. — Ily keserü kifakadások igen gyakoriak valának a hevesen, s néha indulattal is ellenzett kérdés folytában.

Következett a *forspontozás* kérdése.

Itt BERNÁTH azt tüzte ki napirendre, legyen e ember hazánkban, aki a forspontozás terhét kénszeritőleg viselni tartozzék? Közigazgatás van az egész világon, de az sehol sem találtatik, hogy egy gyönyört vadászó sycophanta[22] a szegény földmivest ekéje mellől kergesse hintójához s karddal szurkálással nógassa sietésre fáradt lovait nyomorult 48 xrokért. Az az oka, hogy rendes közösülésünk alig van, a Pest—Pozsonyi ductust kivéve. Nincs erre a közigazgatásnak szüksége. Ő tehát napi rendre tüzi hogy a forspontozás még a nemtelen jobbágyokra nézve is eltörültessék.[23]

Erre ismét feleletül adatott, hogy tessék inditványát előhozni, ha majd a napirenden lévő tárgy befejeztetik. — BERNÁTH felkiáltott, hogy a köz boldogságot eszközölni mindég napirenden van. — Isméti heves szóllalkozások után a KK és RR a napirenden maradtak, és szavazás nélkül közértelemmel elhatározák, hogy *a jobbágytelki nemesek forspontra járni nem kötelezetnek.*

Hasonló végzés történt a *vármegyei közmunkák*ra nézve is,[24] mellyek alól 35 voxal 13 ellen *a nemesek szintén feloldoztattak.* — A községbeni közhasznú munkák pedig, mint ide nem tartozók, elmellőztettek.

És eddig terjedett *september 26-án* a tanácskozás. — *September 27-én* vasárnapi szünet.

b)

Rövid jelentés a legközelebbi napokról.

September 28, 29. és 30-ik napjain BŐTHY és Sárközy elnökségök alatt ezek állapitattak: — Miután elhatároztaték, hogy az adó fundusát rendeltetésétől elvonni nem szabad, természetesen következik, hogy ezen elvnek különbség nélkül mindenkire ki kell terjedni. Következőleg:

Mindazon urbarialis telkek és földek, mellyek az urbér béhozatalakor akár mint népesek, akár mint elhagyottak összeirattak, vagy később telepitettek, idő jártával azonban elpusztultak, vagy illetőleg megsem telepitettek (amennyiben természeti viszontagságok által használhatatlanokká nem lettek) e törvény kihirdetésekor szorgalmasan össze fognak iratni, s népesitésök

[22] Perlekedő.

[23] Az adó-biztosi munkálat nem változtatott az előfogatolás addigi gyakorlatán, s ennek megfelelően az előfogatolásról csak a házi pénztár rovatai között esett szó benne.

[24] A vármegyei közmunkákra az eddigi gyakorlat szerint az egész telkes jobbágy évente 12 igás vagy 24 kézi napszámot volt köteles fordítani. Ezt a mennyiséget kívánta a kereskedelmi bizottság javaslata a jövőre nézve is törvénybe iktatni. (Vö. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . . circa objecta ad Deputationem Commercialem relata.* Pestini, 1831. V. *De vehiculis communicationis commercialis.* 75., 79.)

az 1-ő t. cz. 14. §. szerént[25] minden módon a megyék által eszközöltessék, s ha a földesúr ezt akármikép gátolná, fiscalis actio utján minden esetben 200 ft büntetéssel fog lakolni. Addig pedig, mig a (6 évi adó mentéssel jutalmazott) megtelepülés eszközöltetnék, az ily puszta telektől az fogja az adót fizetni, aki azt használja, bárha maga a földesúr legyen is az, értvén nem az elhagyatva heverő, hanem a használt desertákat. — Ezen törvény rendelete kiterjesztetik mindazon praediumokra is, mellyek az 1715. 8. t. cz. következésében 1723-ban tett országos összeirásban népes helyeknek vannak feljegyezve, később azonban egészen elpusztulván, urbéri összeirásba már deserták gyanánt sem jöttek bé. Hol az ily praediumok természetére nézve kétség támadna, a törvényszék előtt kezdendő, s a kir. Curiára appellálandó perrel fog e kérdés eldöntetni. — Az adó restantiák pedig törvény utján ugyan, de summárius uton fognak a tartozó nemeseken megvétethetni.[26]

286.

1835 szeptember 28, 29, 30.

Foglalat: A nemes kézen lévő jobbágytelkek használatához kötött közterhek kérdését s a vele összekötött elhagyott telkek, s 1723 ótai puszták adóztatását tárgyazta vitatások s végzések folytatása.

Posony, October 3-án, 1835.

Az elhagyott telkek (deserta sessio) adóztatását illető vitatások, s állapodások *september 28, 29. és 30-ik* napjain Bőthy és Sárközy elnökségök alatt tartatott kerületi ülésekben:

Utolsó leveleim szerint el lévén a közterheknek mindazon nemei határozva, mellyeket a jobbágytelket ülő nemesek viselni tartozandnak,

Fáy András Pest vármegyének ujon választott követe[1] ékes szónoklatban azon inditvánnyal lépett föl, hogy a jobbágyi viszonyokra nézve adó alá vetett nemesek — kivévén a személyes kiváltságuktól elválaszthatlan nemesi fölkelés kötelességét — minden egyéb nemesi terhektől, névszerint a subsidiumok[2] viselésétől mentekké tétessenek. — Beszédje kezdetén néhány szerény szavakat intézett a RRhez, mert először szóllott most követi pályáján. Aztán felvevé a legközelebbi napok végzéseinek összeségét, s ugy hitte, nem más elv vezérlé a RRket, mint az, hogy az adózó fundus épségben fenntartassék ugyan, de a jobbágytelket mivelő nemes saját tulajdonától, s külön szor-

[25] Az úrbéri I. tc. 14. §-a értelmében, ha a földesúr az elhagyott telek megtelepítését elmulasztaná, a megye tartozik gondoskodni a megtelepítésről, s amíg ez megtörténik, a községnek kell a telek mívelését magára vállalnia. Ha egyáltalán nem akad jobbágy a telekre, akkor a Helytartótanácsnak kell jelentést tenni az ügyről. Vö.: *Iratok.* V. köt. 74.

[26] A viták részletes ismertetését l. a következő számban.

[1] Vö. a 82. o. 25. jegyzetével.

[2] A nemesség által önként, egyszeri alkalomra vállalt terheket nevezték subsidiumnak. A napóleoni háborúk alatt gyakran került sor subsidium megajánlására. (1792 : 6., 1796 : 2., 1807 : 2., 1812 : 1. tc.) Utolsó példája a subsidium megajánlásának az 1827 : 36. tc., amelyben a rendek a nemesi testőrség anyagi viszonyainak rendezésére tettek szabad ajánlatot.

galma gyümölcseitől ne adózzék. Helyesnek is itélte ezen elválasztó elvet, mert politicai vigyázatlanságnak tartaná, oly adónak fundusát még áldozatokkal is nevelni, mellyről a kormány nem igen szokott a hazának számolni. A végzés fő vonatiban a szólló követ utasitásával megegyezvén, hallgat magános véleményéről, miszerint óhajtotta volna, hogy a nemesség adó fizetésre bár ne kénszeritessék. E kivánatra nem aristocratiai vakbuzgóság által mondá magát vezéreltetni, hanem mert aggódik a jövendő felett, mellyre borut vél vonatva lenni a RR határozatival. Ő a nemességet ekkorig alkotványos létünk egyedüli bástyájának tekinti, s nagyon kételkedik, ha jó számolás lett legyen é a nemesek egyesületét közfalak felállitásával egymástól elválasztva gyengiteni akkor, midőn az uj urbérben inditványba hozott erkölcsi engedélyek (nem ezen táblának hibája miatt) elesvén, a nép tömege tőlünk inkább eltávolitatott, mintsem közelitetnék. De meglett a végzés, s ő megnyugszik abban, csak arra kéri a RRket, hogy az osztoztató igazság szerint, (mellyre ha valahol, a törvényhozásban kell bizonyosan ügyelni) terhet és könnyitést egyszerre egyenlőn mérjenek, s midőn a kötelesség mérlegét szinig töltötték, az engesztelési serpenyőt töltetlen ne hagyják, a töltést másszorra ne halasszák, mert igy a mérés igazságos nem lészen. Ne felejtsék el, hogy azok, kikről most rendelkezének, véreink, s hogy itt mindenesetre engesztelésre van szükség. Azért tehát lelkes figyelembe ajánlja azon inditványt: hogy amelly nemes jobbágyilag adót fizetend, — kivévén a nemesi kiváltságokkal (hová, reménli a nemtelen jurisdictio alóli mentség is számittatni fog) egyenes viszonyban álló személyes felkelés kötelességét, minden egyéb nemesi közterhektől, fizetésektől mennyire csak a nemesség érdekétőli elszakitás nélkül történhetik, felmentessék.

Deák azon véleményben volt, hogy van az indítványnak olly értelme, mellyben azt nem pártolni nem lehet. De csak ezen értelemig, és nem tovább. T. i. hogy amelly javaktól a jobbágytelken lakó nemes adót fizetend, azoktul a nemesi terhekhez járulni egyátaljában nem tartozik. Valamint viszont személye, marhája, külön szorgalmának gyümölcse, urbéri funduson kivüli szőllője, s egyéb vagyona, melly adó alá épen azon oknak miatta nem vettetett, mivel nemesi tulajdont képez, a nemességi terhektől s kötelességektől fel nem menthető. Nem kételkedik, hogy ezt az indítványt tevő követ is eként értette. — Ez köz értelmök is volt a RRnek a mult napok tanácskozásiban; de olly igen is természetes, hogy arról világos említést tenni épen nem szükséges; ha mégis valakinek aggodalma van, meg lehet azt a szerkesztésben emliteni.

Noszlopy ily értelemben az inditványt törvénybe tenni szükségesnek nem látja, mert magában értetik. Azon szélesb értelemben pedig, mellyben előterjeszteték, nemcsak szükségtelen, de nem is tanácsos. Mert ha szegény nemes társainkat egyrészről jobbágyi értékjöktül adó alá vetvén, más részről a nemesi terhek alól felmentenők, nemcsak nem kötnénk őket szorosban magunkhoz, sőt még sokkal élesebben kivonván a curialis és sessionalis nemesség közötti határ vonalt, magunktól inkább eltávolitanánk.

Kubinyi ugy hitte, hogy jobbágytelekre szorult nemes társaink elszomoritva s megsértve találnák magokat a Pest v[árme]gyei inditvány elfogadásával, s nehéz lenne aggodalmukat lenyugtatni, hogy midőn a nemesi kötelességektől felmentetnek, a nemesi jussokból ki nem tagadtattak.

A többség Zala követének értelmét különös szerkesztésbe foglalni szükségesnek nem tartá, szélesb kiterjedésben pedig az inditványt el nem fogadhatónak itélte; az tehát szavazat nélkül elmellőztetett.

Ezután Somsics ujitotta meg a mult ülés végével tett, s mára halasztott inditványát[3] a puszta telkek iránt; törvénybe tétetni kivánván, hogy az elhagyott telkek (kivévén azokat, mellyek természeti viszontagságok miatt használhatatlanokká lettenek), akárki (bárha maga a földesúr) által birattatnak, vagy használtatnak is, addig is, mig törvényes kötelesség szerint megtelepittetnének, a közterhekben résztvenni tartozzanak.[4] Igazságosnak tartja ezen inditványt: mert az urbéri jobbágytelek mivelésével törvény szerint a közterhek bizonyos részének viselése van összekötve. Ez volt oka, hogy a jobbágytelket mivelő nemesek ezen telkektől adó alá vettetnek, s ha a nemesi kiváltság sem eszközölhetett kivételt, más tekintet még kevésbé eszközölhet. Minél több valamelly vármegyében az elhagyott telek, annyival nagyobb a telkeken lakók adózási terhe, mert a puszta telkektől fizettetni kellett adó ő rájok száll.[5] Ami merő igazságtalanság lenne nemcsak az adózókra nézve, de az adózás systemája tekintetéből is, mert az erre szánt jobbágyi telek haszonvétele rendeltetésétől elvonatnék. A dolog folyamatja is parancsolja ezen indítványt, mert miután a tisztelt többség elfogadá, hogy a jobbágyi földet biró nemesek adót fizessenek, lehetetlen azokat is hasonló kötelességre nem szorítani, kik a mindenben egyenlő természetű elhagyott telkeket birják s használják. És ezt a körülményekből meritett gondos előrelátás is javasolja, mert elfogadhatóbbá tétetik általa az előbbi határozat, látni fogván belőle a szegény nemesség, hogy nemcsak őtet éri ezen igazságos rendelkezés, hanem a leggazdagabb mágnást is, ha maga használja a jobbágyi fundusnak rendelt földeket. De talán azt mondhatná valaki, hogy az elhagyott telkek iránt már tettek az ország Rendei az urbéri 1-ő t. cz. 14-ik §-ban[6] rendelést. Ez azonban nem áll, mert ott kiszabatik ugyan, miként kellessék az elhagyott telkek megszállitását s mivelését eszközölni; meghatároztatik a kegyetlenkedő földesúrnak büntetése, s a puszta telkeknek az 1723 : 18. cz.[ikkely][7] értelmébeni népesítése is ujólag elrendeltetik; de az elsőbb határozatok csak jövendőre állanak, az utolsó minden sanctio nélkül szükölködik; s hogy addig is, mig az impopulatio megtörténnék, (ami egyszerre nehezen eszközölhető), ki viselje az illető közterheket? erről szükséges a rendelkezés. Az 1723 : 18. cz[ikkely] elégtelenségét több mint 100 esztendős tapasztalás megbizonyitotta, hathatósb módról kell tehát gondoskodni. Legyenek a KK és RR igazságosak, ha szaba-

[3] L. előbb, 93. o.

[4] Egy az 1828-i összeírás alapján készített összegező kimutatás szerint az országban összesen 13 384 teleknek megfelelő egykori úrbéres föld volt deserta állapotban. Ezek közül 2177 volt a földesúr használatában, 3057 használható (usuabilis, vsz. bérbeadva, a jobbágyközség által használva, esetleg műveletlen állapotban), 8149 pedig hasznavehetetlen (inusuabilis, természeti körülmények, vagy tartós használatlanság következtében). Az elhagyott telkek száma a hegyes vidékeken fekvő vármegyékben volt magas, ahol a természeti csapások és a föld termőerejének gyors hanyatlása, s az ehhez képest aránytalanul magas terhek késztették a parasztokat földjük elhagyására. (*OL, Nádori lt. Extraserialia 1836.* XLIX/9. sz.)

[5] Az egy-egy megyére kirótt adó összege nem függött az adókötelesek számától; az adózók számának csökkenése tehát azt jelentette, hogy növekszik az egy-egy adózóra eső teher. Az adóteher csökkentésének egyik útja tehát az adózók számának növelése volt; ezt az utat járták a rendek a jobbágytelki nemes adó alá vetésével és az elhagyott telkek művelés alá fogásának sürgetésével.

[6] L. előbb, a 93. o. 25. jegyzetét.

[7] Az 1723 : 18. tc. elrendelte, hogy ha a korábban lakott, s az összeírásokba felvett telkek lakói pusztává vált telkeikre vissza kívánnak térni, a földesurak büntetés terhe mellett kötelesek őket visszabocsátani.

dok lenni akarnak, s ne felejtsék el hogy minden józan szabadságnak tántorithatlan talpköve az igazság.

Az indítvány ellen e következők hozattak fel:

BENCSIK emlékezteté a RRket, hogy az 1-ő t. cz. 6-ik §-ban az usufructuationak megvétele a földesúrnak még adófizetés elvállalása mellett sem engedtetett meg, ezzel ütközésbe jőnének, ha megengednők, hogy az eddigi desertákat megtarthatná. Nem lehet tehát a somogyi inditványt elfogadni, hanem kötelezni kell a községeket, hogy a puszta telkeket adófizetés terhe mellett a népesitésig miveljék. Hozzájárul: hogy ha ezen inditvány elfogadtatnék, nem állna az 1-ő rész 9-ik czimjében sarkalatos jus gyanánt biztosított azon nemesi szabadság, hogy a nemes ember *intra limites propriorum territoriorum, et a propriis facultatibus* adót nem fizethet.

JUSTH hasonló értelemben szóll, azon hozzátétellel: hogy ezen inditvány által az a czél sem éretik el, miszerint a contributionalis fundus az adófizetők élelmére fordittatni irányoztatik, mert az áldott alföldi mezőkön bizony minden földesúr örömmel megfizeti az adót, csakhogy puszta telkét megtarthassa, s kiadni köteles ne legyen.

Ennyiben SZUCSICSnak is aggodalma volt; ámbár nagyon igazságosnak tartja, hogy a puszta telkek megnépesítése felől sikeres rendelés tétessék.

BUDAHÁZY nem szóll a földesúr kegyetlenkedése miatt elpusztult telkekről, mert ezekre nézve semmi törvényt sem tart szerfelett szigorúnak, — hanem tudatja a RRkel hogy megyéjében[8] az Oláhságon sok puszta telek van, melly az 1817.-ki éhség alatt pusztult el, s a Helytartótanácsnak minden hirdetései, a vármegyének minden igyekezete mellett sem lehetett megtelepittetniök, mert oda ugyan ember, ha csak ott nem született, nem kívánkozik. Nem vélné tehát igazságosnak, hogy ezektől a földesurak kik a népesitést kivánva kivánják, adó alá vettessenek.

Végre ZMESKÁLL nem pártolá az inditványt, mert a földesur a deserta telket törvény ellen tartotta meg magánál, a somogyi inditvány által pedig ezen törvénytelensége törvényesittetnék.

Ezek ellenében

BERNÁTH oda nyilatkozott: hogy miután a jobbágytelket lakó nemeseket adó alá vetni tetszett a többségnek, ezen nemeseknek Isten és ember igazsága szerint jussok van mindazon törvényes kedvezést reclamálni, ami sorsukon könnyithet. Ide tartozik: hogy mindazon puszták, mellyek hajdan embert tápláltak az Isten dicsőségére, marhát neveltek az emberek táplálására, az adózó fundushoz csatoltassanak. Érti pedig ezt a pusztákra (prae diumokra) is, mert ezek nem egyebek, mint elhagyott telkek összessége.[9]

DUBRAVICZKY ezen definitiót átaljában el nem fogadhatja. Vannak praediumok, mellyek valóban elhagyott telkekből állanak, de vannak olyak is, mellyek még népesitve soha sem voltanak. Ő tehát az inditvány törvényes alapja mellett maradván oda nyilatkozik, hogy ami az 1715 : 8-ik czikkely által adó fundusának felajánltatott, az impopuláltassék; addig pedig akárki által használtatik, adó alatt legyen.

DEÁK a nyitrai követ[10] említette inconsequentiát éppen nem találja fel az inditványban. Mert valamint nem engedtetett meg a földesúrnak, hogy

[8] Budaházy Bihar megye második követe volt.

[9] Ez az állítás annyiban megfelel a tényeknek, hogy a puszták jelentős része a török háborúk alatt elpusztult települések helyén jött létre.

[10] Bencsik.

jobbágytelki usufructuatiót vásárolhasson s birhasson, ugy a desertákra nézve sem kivántatik megengedtetni, hogy azokat megtarthassa. Sőt mivel a jobbágyi fundusnak az adó fedezésén kívül még az a rendeltetése is van, hogy az adózó nép élelmére szolgáljon, kétség kivül nem csak fenn fog maradni a népesités szoros kötelessége, hanem ennek teljesitése még sikeresittetik is az inditvány elfogadásával, melly mindenesetre csak oda van intézve, hogy mig az impopulatio megtörténhetnék, azon puszta telektől a földesúr is tartozzék adózni. — Ez az 1-ső t. cz. 6-ik §-ával nem ellenkezik, sőt azzal analogiában van, mert szerintén az usufructuatiot községnek sem lesz szabad megvenni, de a puszta telkeknek benépesitésökig, mivelésére még közhatóság által is javaslólag unszoltatniok kell.[11] — Valóban az 1723 : 18-ik impopulationalis törvényt az ország lassan kijátszotta, elannyira, hogy már körülbelől kilenczezer telekre szaporodott a deserták száma.[12] Pedig többnyire nem *culpa domini* lettek elhagyottakká, hanem *culpa ejus* maradtak deserták. Az 1817-iki éhség is nem a telket pusztitotta el, hanem a háznépet, s az ur nem igyekezett a népesitésen, mert hasznosbnak látta megtartani. Az impopulationalis törvény kijátszatott eddig, kijátszatnék ezentul; de az adófizetés nem csekély ingert fog adni a népesitésen igyekezésre. Egynek terhét más nyakába róvni igazságtalanság. Ez vezérlé a RRket mult heti végzéseikben. De hogy állana azoknak igazsága, ha a szegény nemes, kinek a jobbágytelken kivül többnyire semmije sincs, adó alá vettetnék, a földesúr pedig, kinek egyebe is van, felmentetnék. És hogy állana az adózóknak czélba vett könnyitése, ha az elhagyott telkek, mellyeknek száma a nemes kézen lévőknek számát felülhaladja,[13] csak azért, mert hatalmasb kezekben vannak, adó alól kivétetnének? Ami 1715-ben adó alá ajánltatott, annak alatta kell maradni, s ami tőle elszakittatott, vissza kell csatoltatni: s az adó lesz az 1723 : 18. sikerének legfőbb garantiája.

Pfansmid is úgy vélekedett, hogy a nemes által mivelt telek s földesúr által megtartott deserta között semmi más különbség nincs, mint az: hogy amazt szegény, ezt gazdag ember birja.

Bezerédy azt mondá: hogy a többség (Tolna megye voxa ellen ugyan) olyat határozott a múlt héten, ami minthogy végzés, a somogyi inditvány iránt minden pártolási okoskodástól kit kit felment, minthogy amabból természetesen következik. Ami egynek igazságos, másnak méltányos, annyival inkább, mert Somogy inditványa az impopulationalis rendeléseket nemcsak fel nem dönti, nemcsak nem zavarja, sőt sanctiót s újabb garantiát ád nekiek, s ha kellene még gyámokrul gondoskodni, Pest követének elsőbb inditványában elég okokra találnánk, mert ha kiveszik a RR adó alól a desertákat, akkor távolitották el valóban a szegény nemeseket, akkor fogják ők magokat elkülönözve, lenyomva találni, ha a reájok vetett súly alól, a gazdag felmentetnék.[14]

Luka nem tudja, honnan keletkezett az a hiedelem, hogy megyéje[15] egyike azoknak, mellyekben legtöbb deserta találkozik. Tevőleges állitást

[11] Az úrbéri I. tc. 14. §-a értelmében a megyének a községet kell az elhagyott telek művelésére szorítani, ha jobbággyal nem tudják azt megtelepiteni.

[12] Vö. a 95. o. 4. jegyzetével.

[13] Az állitás csak akkor felel meg a tényeknek, ha — kétségtelenül joggal — feltételezzük, hogy az 1828-i összeirásban használhatatlannak feltüntetett telkek egy részét is valójában a földesúr használja, vagy haszonbérbe adja. Az összeirásban ugyanis 4170 jobbágytelek van nemesi kézen levőnek feltüntetve, míg a 13 384 deserta telek közül csak 2177-et használ a földesúr. (*OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/8, 9. sz.)

[14] Vö. előbb, Fáy András érvelésével.

[15] Hont megye.

nem tehet, mert más megyék helyzetét nem ösmeri.[16] Annyit azonban tud: hogy midőn Honth vármegye 1825-ben az elhagyott telkeket öszeiratni, s a földesurakat fiscaliter idéztetni rendelé, 300 egy nehány találtatott, s ha felvétetnek az urbér óta szaporodott telkek, felére, ha lehuzatnak a viszontagságok miatt elpusztultak, 30—40-re fog e szám leolvadni. De legyen akármennyi — utasítása a szóllónak nincs, az inditványt igazságosnak találja, s meggyőződését privát érdeknek alája vetni soha sem fogja.

PALÓCZY a kérdést így látja fekünni: A nemes ember, ki mellett a birtoknak legigazságosb czimje harczol, adót fog fizetni; fizessen e az a földesur, aki törvénytelenül ragadta az adózó fundust magához? A kérdés maga magának megfelel. Továbbá az adózó népre a desertákból háramlott terheltetést a szónok gyakorlatilag igy rajzolá: Egy megyében p. o. 5000 telek találtatván, ehhez képest például 100 porta vettetett reá — azóta 1000 telek desertává lőn (s van erre eset) de a porták száma nem kevesedett, s a 4000 telket használló szegény ember 5000-től fizeti az adót s a közt olly ezer telektől, mellyet földesurak birnak s használnak!! Az ország generale summariomából[17] egyébiránt sok vizsgálat nélkül könnyü lesz meglátni, mennyi a deserta hold számra? mennyi ezek között folyó viz, eső, futó homok által semmivé tett, mennyi az ami urbéri regulatio utján s 1 : 40 következésében[18] törvényesen az ur kezére került? — A mi ezeken kivül van, azokra nézve Somogyot pártolja, de valamint országunkban, hol a földmivelés, baromtartás fő ágazatja a jövedelemnek, minden praediumot elpusztult falunak nem tarthat, ugy az 1715-ki epochára való visszalépésből eredhető vizsgálatokra okot nem akar nyujtani, s az inditvány elválasztó falának az urbér béhozatalát állitja fel.[19]

LÓNYAY nem csudálkozik, hogy némellyek azok közül, kik a mult héten liberaliskodtak, most az inditványt nem pártolják.[20] Tudta, hogy liberalitások nyomban megszünik, mihelyt a földesur fog szóbakerülni. A szólló követ liberalitása azonban ellenkező arányban ép ezért nevekedik, s az inditványt elfogadja, de csak azon telkekre szoritva, mellyeket a földesur valósággal használ, nem pedig a mellyek senkitül sem használtatva hevernek.

Végre még az 1-ő rész 9-ik czimjéből meritett ellenvetésre ZARKA feleletül adá: hogy nem a maga *proprietásától* fog az ur adót fizetni, hanem azon usufructuatiótul, melly adó fundusául felajánltatott.

Ezen vitatások után a kérdés eként lőn fel téve: *Azon desertáktól, mellyek nem természet viszontagsága által pusztultak el, sem az 1 : 40 utján nem jöttek a földes ur birtokába, addig mig impopuláltatnak, tartozzék é az „aki birja" a már elhatározott rubricák szerint adót fizetni?* Ezen kérdésben az elhuzott „aki birja" szavak LÓNYAY, PILLER és GYERTYÁNFY inditványára eként váltattak fel: *aki használja,* s ez igy elfogadtatván: az inditvány ellen tisztán csak Abauj,

[16] A szónok méltatlankodása nem indokolt. Hont megyében ugyanis az 1828-i összeírás szerint 673 deserta telek volt, ebből 204 használható állapotban; ennél több csak Árva, Bereg, Pozsony, Zágráb és Zemplén megyékben van, a művelhető, de nem használt telkek száma tekintetében pedig csak Krassó (299) és Temes (566) előzi meg Hont megyét. (*OL, Nádori lt. Extraserialia 1836.* XLIX/9. sz.)

[17] Ti. az 1828-as összeírás adatainak összesítéséből.

[18] A *Hármaskönyv* I. 40. feljogosította a földesurat arra, hogy ha saját maga, vagy gyermekei részére kúriát akar létesiteni, erre a célra a jobbágyot telkéből kibecsültethesse. Ez a rendelkezés az úrbérrendezés után is érvényben maradt.

[19] Ti. a Mária Terézia által 1767-ben elrendelt, s 1767—71 között fokozatosan végrehajtott úrbéri összeírás által lerögzített állapotot.

[20] Vö. a 91. o. 18. jegyzetével.

Szatmár, Heves, Beregh, Marmaros, Nyitra, Komárom, Árva, Thurócz, Posega és Szerém, összesen 11 megyék szavaztak — Bihar, Csongrád voxaikat felfüggesztették — Veszprém csak azon földesurakra fogadta el az indítványt, kik akaratosan nem impopulálnak, vagy az elpusztulást kegyetlenségök által okozták. — Verőcze részéről HEGEDÜS az inditványt egészen elfogadá, SZALOPEK csak azokra, kik törvénytelenül mentek birtokába. — Torna, Szabolcs, Horvátország jelen nem voltak, a többi 32 megye s Jászkun kerület voxával *az inditvány elfogadtaték.*

Szavazat közben Deák szerkesztése olvasott fel, melly ledictáltatván igy szóllott: Quaevis sessiones urbariales, quae tempore introducti urbarii conscriptae, aut subseque efformatae sunt, serius vero quocunque modo desertae evaserunt, nisi penitus inusuabiles essent, per Comitatus mox post publicationem praesentis legis sollicite connotandae, et earum impopulationi juxta §. 14. art. 1. urbar[ialis] quovis modo intendendum erit. Donec vero impopulatio illarum (quam aperte vel occulte quocunque modo impediens Dominus terrestris actione fiscali ad poenam . . . fl[orenorum] toties quoties dirigenda plectendus erit) in sensu ejusdem § 14. procurata fuerit, onera publica illis inhaerentia per quemcunque, qui eas usuat, inomisse ferenda erunt."

E szerkesztés iránt legelsőbben PFANSMID tette, s TORKOS és BORCSICZKY megujitották azon észrevételt: hogy a contributionalis fundustól már az urbér behozataláig is igen sok elszakittatott, s ez már akkoron is deserta gyanánt feljegyeztetett az urbéri tabellákban. Szükség tehát világosan kitenni, hogy a most alkotott törvény rendelete, nemcsak azon telkekre értetik, mellyek az urbér béhozatalakor népes helyeknek találtattak, s azóta pusztultak el, hanem azokra is, mellyek deserták gyanánt jöttek az urbéri összeirásba. — A mit igy gondoltak kifejezhetőnek: *Quaevis sessiones urbariales, quae tempore introducti urbarii seu qua populosae, seu qua desertae conscriptae sunt* s at.

Ezt NOSZLOPY és JUSTH ellenzék. Okul adván hogy 1825-ben a törvényerejü conscriptionalis utasításban[21] világosan kimondatott, hogy egyedül az urbér béhozatala óta támadott puszta telkeknek szükség az országos összeirásban különösen feljegyeztetni. Ezen túlmenni nem lehet, ha csak a tömérdek költségbe került országos összeirást rakásra dönteni nem szándékozunk. — Emlittetett mások által az is, hogy az urbéri öszeirás nem mindenütt történt kellő pontossággal. Sokhelyütt a jobbágyok annyi telket és desertákat dictáltak be, hogy állományukat az egész határból sem lehetne kiállitani.

Mások azonban azt felelék, hogy e szerint az urbér béhozatala ótai desertákról sem lehetne bizonysággal szóllani; pedig hogy ezekről kell szóllanunk, az ellenkező véleményüek is elösmerik, midőn az 1825-ki végzéshez ragaszkodnak. Ez a végzés egyébiránt akként van ugyan, amint mondatik; de fel van ott téve, hogy az urbér létesitésekori desertáknak már impopuláltatniok kelletett.[22] — A kérdést végtére is csak az dönti el, hogy ha nem csak nemtelen polgártársainkat, de a mult napokban szőnyegen forgott nemes társainkat is, a hatalmasabb földesurak haszna miatt, mások terhével igazságtalanul nyomni nem akarjuk, semmit sem engedhetünk adó alól elvonatni, ami az alá tartozott; oda tartoznak pedig azon deserták is, mellyek az állandó adónak 1715-ben történt felajánlása óta elpusztultak, s mikre nézve az urbariombani deserták

[21] Vö. a 81. o. 23. jegyzetével.

[22] Az 1826-i végzésnek az elhagyott telkekre vonatkozó részét l. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 664. kk.

rubricája sinórmértékül szolgál. — JUSTH még ellenvetette, miképen soha sincs még — 1812 előtt legalább soha sem volt — országosan elösmerve, hogy az urbéri fundus az adónak állandó fundusa, ő ezt most sem kívánja elösmerni. — Mire PFANSMID tökéletesen igazat ád ugyan Thurócz követének annyiban, hogy az ország Rendeinek hatóságukban áll az adó fedezésére más fundust rendelni, de míg ezt nem teszik, a már kirendeltnek minden csonkitástól menten kell tartatni.

Végre a kérdés szavazatra tüzetvén: 33 voxal 13 ellen *a fent emlitett toldalék elfogadtatott*, következőleg végzésbe ment: hogy *az elhagyott telkek adóztatása felőli határozat nemcsak az urbér béhozatala ótai desertákra értetik, hanem azokra is kiterjesztetik, mellyek már az urbéri tabellákban desertáknak vannak feljegyezve, s azóta meg nem telepittetek.*

Most azonban ismét szóba került Bernáthnak a somogyi indítvány felhozatala alkalmával a puszták (praediumok) felől tett emlitése,[23] mellyekre nézve PFANSMID az eddig vezérül követett elvet vévén tekintetbe, miszerint az adó fedezésére felajánlott fundust eredeti rendeltetésétől elvonni nem lehet, a contributio megálapitása idejét, t. i. az 1715.-ik esztendőt kivánta alapul felvétetni, s mindazon praediumokat, mellyekről bé lehet bizonyitani, hogy 1715-ben adózó kéz által míveltettek, impopuláltatni, addig is pedig ugy valamint a deserta telkeket, bárha a földesúr által használtassanak is, adó alá vettetni sürgette. — És mivel BORCSICZKY azt adá feleletül, hogy ezen aggodalomnak az épen most szótöbbséggel határozásba ment toldalék megfelel, mert az adónak 1715-beni felajánlása után 1720-ban történt, s 1723-ban referáltatott a legelső országos összeirás,[24] ez 1764-ben az urbér béhozatalakor alapul vétetett, s minden, ami hibázott, puszta teleknek feljegyeztetett. — PFANSMID bővebben támogatá inditványát. Az utólsó végzést elegendőnek találta ő maga is a helységekbeni desertákra; de volt eset, hogy 1720 óta 1764-ig valamelly helység egészen praedialisáltatott, ugy hogy oda mint praediumra az urbéri öszeirók ki se mentek s következőleg összeirást sem tehettek. Ezeknek szintén nem lehet a végzésből kimaradniok. — Ezen okot BORCSICZKY győzőnek találta, s pártolá az inditványt, különben a végzés ugy állana, hogy amelly helységben eredetileg 9 telek volt, s az ur ezekből 3-at elfoglalt attól adózni tartozik, de ha mind a 9-et elfoglalta, már ugy nem tartoznék.

Az inditvány mindazáltal már több ellenzésre talált, s magános beszélgetésekben is annyira kedvetlennek látszott némellyek előtt, hogy BALOG csudálkozását jelentené, látván miképen némelly követ urak, kik e tárgyakat elsők penditették meg, s hozták inditványba, most már, midőn a pusztákra került a sor, juste millieusködnek,[25] s liberalitásuknak vége van. — Erre SOMSICS: Nem tudom — ugymond — minő isteni erővel bir Barsnak követe, hogy mielőtt egy szót szóllottam volna, reám az itéletet kimondotta. (BALOGH: Én többes számban szóllottam, — ha követ ur magára veszi, rólla nem tehetek.)

[23] L. előbb, 96. o.

[24] Az 1715-ben végrehajtott, s 1720-ban helyesbített összeírás iratanyagát l. *OL, Arc. Regn. Lad. AA—KK.* alatt. Adatait a Magyar Statisztikai Hivatal 1896-ban kiadta. *(Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720—1721.* Magyar Statisztikai Közlemények, új folyam XII.) Az összeírás és a kiadvány kritikáját l. Dávid Zoltán cikkében: *Az 1715—20. évi összeírás.* (A történeti statisztika forrásai c. kötetben. Szerk. Kovacsics József. Bp. 1957.)

[25] Azaz: a mértéktartást, a középúton való megmaradást pártolják.

— SOMSICS (folytatja): Én tettem legelsőbben az inditványt, s így magamra venni kéntelen valék. Most tehát kimondom, hogy Bars követével együt fogok szavazni, s az inditványt pártolni. Innen mérje mennyire juste millieusködöm. — BALOGH: Igen örülök, hogy megszégyenitett követ úr.

FÁY az inditványt nem pártolá. Miután a néptelenítő szomoru körülmények gátolák a földesurakat egy századig, hogy pusztáikat nem impopulálhaták, mig az impopulatio beneficium lett volna, most, miután maleficiummá változott,[26] népesitésre kénszeriteni annyival igazságtalanabbnak tartaná, minthogy az urbér béhozatala óta a földesúr s jobbágy közötti viszonyok egészen megváltoztak. Addig szabad alku vagy tetszés szabta ki a jobbágyi szolgálatokat, most törvények által vannak megkorlátozva. Csak zavart s kellemetlen comissionalis vizsgálódásokat szülne ezen inditvány, s csak az ügyvédeknek adna kenyeret, kik diaeta alatt sokat pihentek.

FEKETE: Csak annyit akar szorítni, mennyi markába fér. Ha a praediumok népesitése felőli törvényt a kormány 100 évekig teljesitésbe hozni elmulatta, a szólló követ az ő kedvéért nem akarja a százados békességes birtokot Neoacquisitica Commissiora vezethető rendelettel[27] zavarni.

NOSZLOPY: Csak azért sem szeret az 1715-ki, 1723-ki s 29-ki esztendőkre ily különös szigorusággal hivatkozni, mert szomoru érzéssel kell visszaemlékeznünk, miképen annyira ment azon időben a nemesek adóztatásának irányzata, hogy 1741-ben a 8-ik sarkalatos czikkelynek alkotása szükségessé lenne.

BALOGH azonban kérdé: nem zavartatnak é azon nemesek, kik eddig nem adóztak, s most adó alá vettettek? vagy csak akkor félünk a zavartatástól, ha magunkat éri a suly? Nem lesz itt comissiokra szükség, fog arról a RR bölcsessége intézkedni; de ha csak comissiók utján lehetne az igazságot kisütni, a szónok attól sem tartana, s valamint igaznak vallja hogy csak annyit kell szoritani, mennyi a marokba fér, ugy arról is meg van győződve, hogy az igazság markába minden praediumok belefférnek mellyek a más vagyonból kitagadott adófizető nép élelmére szánt contributionalis fundusból elszakittattak.

Szavazat utján 29 voxal 17 ellen elhatároztatott, hogy *a deserták adóztatása felőli rendelkezés az adózó fundusból keletkezett praediumokra is kiterjesztetik.* — Sőt ehhez több követek annyira ragaszkodtak, hogy ha az el nem fogadtatnék, voxaikat az egész *T. art[icu]lus* iránt készek megváltoztatni. — Igy PILLER s némileg LÓNYAY is. (A jövő napokban szerkesztési rostállat lesz napirenden, a következett vitatásokra tehát helyet s időt reménlve, gondolom nem hibázok, ha ezen érdekes, s most elsőben vitatott tárgyban kések inkább, mintsem kimeritő ne legyek.)

A következett végzések ezek valának: 1. A kérdéses praediumokra nézve az 1723-ki országos összeirás vétetik básisnak. (25 > 21.)

2. És igy azon (de 24 voxal 22 ellen csak azon) praediumoknak mellyek 1723-ban népes helységeknek valának összeirva (s amennyiben igy irattak

[26] A XVIII. század folyamán — különösen a század első felében — ugyanis a puszták betelepítése előnyös volt a földesúr számára, mert a földbőség idején földesúri szolgáltatásokhoz és munkaerőhöz jutottak általa. A napóleoni háborúk óta azonban a puszták a piacra termelés és az állattenyésztés alapját jelentették a földesúr számára, telkesítésük tehát káros lett volna a kapitalizálódó földesúri gazdálkodás szempontjából.

[27] Ti. olyan bizottságokra lenne szükség, amelyeknek több mint száz évre visszamenőleg vizsgálniuk kellene az allodiális földek jellegének esetleges korábbi változásait.

össze:) impopulatiója szintén eszközöltessék, addig pedig az aki használja, adót fizessen.

3. Az impopulatio elősegéllésére minden megtelepülőnek, ugy a deserták-nál, mint a pusztáknál 6 esztendei adó mentség adatik.

4. Ha kétség támadna, valjon adó alá tartozik e valami puszta vagy telek? ez iránt a fiscus pert kezdend a Sedria előtt, s ez nem a Consiliumra, hanem a Curiára appelláltatik. — Az adó restantiákat pedig törvény utján ugyan, de summarie szolgabiró által elitélendőn kell a nem fizető nemeseken megvenni.

5. Adatik e valami moratorium azon nemeseknek, kik eddig jobbágy-telken lakván adót nem fizettek? — 24 voxal 23 ellen: *nem adatik.*

6. Az *Art[icu]lus T.* mihelyt a szerkesztés meg rostáltatik országos ülésbe fog vitetni — addig más excerpta fel nem vétetik.

Ma *october 3-án* a szerkesztés rostállata megkezdetett, s heves vitatások után csak az 1-ő § lőn elvégezve.[28]

287.

1835 október 1, 2.

Foglalat: A jobbágyi fekvő vagyon használatával járó adózás kérdésének folytatása s bérekesztése.

Pozsony, october 7-én, 1835.

Miután (utóbbi levelem szerint) 29 voxal 17 ellen kerületi végzéssé vált: hogy az elhagyott telkek iránti határozat az adózó fundusból kiszakitott pusztákra is kiterjesztetik, vagyis hogy mig megnépesittetnének, a tőlök járó közterheket magok a használó földesurak is viselni köteleztetnek, az a további kérdés támadott: *mi vétetik alapul annak elhatározásában, hogy mellyek legyenek a puszták, mik e törvény rendelete alá kerülnek?* E kérdés eránt kétfelé ment volt a vélemény.

Egyik rész: (mint Borcsiczky, Deák, Bezerédy, Balogh, Bernáth, Ocskay, Pfanschmid, Justh és mások) vezérelvül vévén fel, hogy az adó fedezésére rendelt jobbágyi vagyon 1715-ik esztendőben a 8-ik t. cz. által lett légyen felajánlva, miután a mostani rendelkezések oda irányoztatnak, hogy ezen adózó fundus épségben feltartassék, s amennyiben megcsonkitatott volna, kiegészittessék, logicai következménynek vallották: hogy ezúttal csak azon, de mindazon praediumokról lehet szó, amelyek 1715-ben az adózó fundushoz tartoztak. Ennek kisütése végett azonban nem szándékoztak egy uj Neoaquistica Comissiot teremteni, sem a puszták birtokossait birtoki czimjeik kitárására kényszeriteni,[1] hanem az idézett törvény következésében végbevitt legelső országos öszeirást javallották alapnak felállittatni. És ez volt az 1720-ban munkába vett, s az 1723-ki diaetának bémutatott conscriptio.[2]

[28] A viták részleteit l. a következő számban.

[1] Azaz: kötelezi őket arra, hogy mutassák fel azokat az okleveleket, amelyeken a birtokhoz való joguk alapul. Erről a jogi aktusról a polgári törvénykönyv tervezetében külön tc. intézkedett. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 392. kk.

[2] Vö. a 100. o. 24. jegyzetével.

Ezt PALÓCZY ellenzette, okul adván: hogy az emlitett öszeirást az 1723-ki országgyülés hijánosnak és rossznak találván elvetette, s mintegy pótlékul alkotá a 19-ik t. cz.-t a puszták népesitéséről; egyszersmind pedig javitó conscriptiót rendelt, ami viszont az 1729-ki diaetán vétetett vizsgálat alá, de ismét rossznak nyilatkoztattaték, s a portákat magyar közmondás szerint szakállra osztották az ország Rendei.[3] Amit tehát két országgyülése félrevetett, azt ő száz esztendő mulva alapnak el nem fogadhatja.

TORKOS ezekhez hozzáteszi, hogy az 1723-ki országos összeirás sok megyékben foganatba se ment, másokban pedig kemencze mögett puszta bévallásokból készülvén, többet foglal magában, mint ami természetben találtatik. Elösmeri ugyan, hogy az elhagyott telkek és puszták iránti végzés a legnagyobb materialis engedély, mellyet az adózó népnek adni lehet, s a kormány (ugy látszott ekkorig) kapva kapott az ilyen engedélyeken; de ezt igy, amint javaltatik, csakugyan el nem fogadhatná, mert az Organica névvel tisztelt országgyülése[4] ezen törvény által desorganizálná az országot. — Ezen két szónok tehát az urbér béhozatalát kivánta elválasztó határvonalul felállitani, s törvénnyel kijelenteni, hogy csak azon puszták esnek a hozott törvény rendelése alá, mellyek az urbéri összeirásba feljegyzett fekvő vagyonból lettek pusztákká. Ez volt az elhagyott telkekre nézve alapnak felvéve, terhesb rendelet alá tehát a puszták sem jöhetnek, annyival kevésbé pedig: mivel az urbért végrehajtó biztosoknak adott utasitásban világosan benn foglaltatik, hogy a desertáka szintúgy összeirassanak, mint a népes helyek.[5] Kérdés támadván azonban, melly időtül vétessenek számba az elhagyott telkek? a Felség 30 esztendőt rendelt felvétetni, s csak azon desertákat összeiratni, mellyek ezen idő óta támadtak. Már pedig az 1791 : 35. cz[ikkely] által ideiglenesen (provisorie) minden urbéri resolutiók törvény erejére emeltettek,[6] ezen időn tul menni tehát nem lehet.

A már emlitett első vélemény pártolói azonban ime czáfoló okokkal léptek fel. — A pusztákra nézve az urbér béhozatalát rendelni elválasztó határvonalnak rosszabb rendelés lenne a semminél, mert a végzést tökéletesen kijátszaná. Ugyanis ne vegyük bár figyelembe, hogy ami puszták vannak édes hazánkban, azok bizonnyal egyet sem kivéve nem az urbariom létesülése, vagyis nem 1764 óta, hanem annak előtte lettek pusztává; ne emlitsük azt is, hogy az idézett resolutióban kiszabott 30 esztendei időszak semmi törvényes alapon nem épült, hanem puszta kormányönkénynek vala teremtménye, — annyi mindenesetre igaz, hogy ha lennének is hazánkban urbér ótai praediumok, ezek iránt nem vala szükség az elhagyott telkeken kivül külön rendelkezni, mert midőn azt rendelték a KK és RR, hogy a most vitatott törvény

[3] Azaz: nem az összeirást vették alapul az adó kivetésénél, hanem azt mellőzve becsülték fel az egyes megyék teherbíró képességét.

[4] Azért nevezték igy az országgyűlést, mert eredetileg a Rendszeres Munkálatok megvitatásával az állami, társadalmi és gazdasági élet átfogó, szerves — organikus — reformját lett volna hivatva megvalósítani.

[5] Az úrbérrendezés első mozzanataként kilenc kérdőpontra kellett feleletet adni minden úrbéres községben. A kérdőpontok között a nyolcadik vonatkozott a helységben található puszta telkekre. (Az úrbérrendezési eljárást szabályozó utasítást l. *OL, Helytartótanácsi lt. Dep. urb. Idea urbarialis regulationis.* Kivonatosan közli Pauly, C.: *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae.* 1817. 434. kk.)

[6] Az 1791 : 35. tc. ideiglenesen törvényerőre emelte Mária Terézia úrbéri rendeletét addig, míg az 1791 : 67. tc. által kiküldött bizottság javaslatait a következő 1792. évi országgyűlés megvitatja.

alá esnek mind azon tenutumok, mellyek az urbéri tabellába bémentek, de később elpusztultak, már ennek alája esik ugy a népesen maradt helység közepében elhagyott egy telek, mint az egészen desertált falu (ha lenne ilyen), s igy különös rendelésre szükség nem lett volna. De miért találták a RR szükségét a praediumok külön megemlitésének, s a most hozott törvény alá vettetésöknek? Azért: mert lehettek helységek, mellyek eredetileg az adózó fundushoz tartoztak, de a földesurak által annyira praedialisáltattak, hogy az urbér béhozatalakor már egészen puszták lévén, oda az urbéri összeirók ki sem mentek, annál kevésbé készitettek róllok urbarialis tabellát. Ezekre volt a végzés kiterjesztve, s ha igen: hogy lehet képtelenség nélkül az urbért venni fel alapul ezekre az urbéri összeirás alá soha nem jöttekre? De továbbá igaz: nem lehet a pusztákra nézve szigorubb a rendelés, mint a deserták iránt, — de valóban lágyabb sem lehet. Már pedig nem csak azon deserták vettettek adó alá, mellyek az urbér óta lettek azokká, hanem azok is, mellyek már az urbéri tabellákban desertáknak vannak feljegyezve, s kétség kivül az 1723-ki összeirásnak kellett az urbér béhozóit is ezen összeirásban vezérleni, mert ez a törvényes alap, nem pedig a levegőbül szedett 30 esztendő. — Minden esetre elég, hogy urbér előtti deserták is vettettek adó alá, s igy a hasonló idejü s természetü pusztáknak is alája kell vettetniök. És pedig itt más alap practice nem lehet mint az 1723-ki összeirás, melly hallgatólag a desertáknál is alapnak vétetett. Nem lehet tagadni, hogy e felett sok vitatás volt az akkori országgyülésen, s végtére csakugyan el nem fogadtatott. De miért nem? koránt sem azért mintha a föld rosszul lett volna összeírva, ha nem azért, mivel Manageta[7] a kormány részéről teljességgel nem akart 6263 portával megelégedni,[8] s állitotta, hogy alacsony kolcsal van véve a számvetés. Az ország Rendei pedig több portát adni nem akartak. 2-ik ok volt éppen az, ami most szőnyegen forog, t. i. a jobbágy nemesek adóztatásának már akkor is megpenditett kérdése. Ezen okok ha fel nem forognak, bizonyosan el lett volna fogadva azon conscriptio. Nem tagadják a szónokok, hogy sok hibái lehettek, voltak is, éppen úgy, mint az 1825-kinek.[9] De a föld bizony ugy akkor, mint most össze volt irva, s valamint éppen nem lennének hajlandók azon 1723-ki öszeirást az adó kivetése kolcsának elfogadni, ugy viszont át nem láthatják: miért ne fogadhatnák el historicum documentum gyanánt annak kivilágositására, hogy mi volt akkor népes telek? (Sessio populosa.) Pedig csak e végett van reá szükség, hogy megtudjuk, mellyik puszta és mennyiben van az adózó fundusból kiszakítva. Az 1715 : 8. cz[ikkely] alapelvének csakugyan ezen conscriptio adott legelsőbb gyakorlati életet, a szónokok tehát ahhoz továbbá is, és annyival inkább ragaszkodnak, mivel az ellene vetett fogyatkozások az urbéri összeirás ellen is hasonló mértékben harczolnak.

[7] Johann Georg Manageta lovag, osztrák udvari tanács volt az elnöke annak az udvari bizottságnak, amelyet a király azért küldött ki, hogy megtárgyalja a magyar országgyűlési bizottsággal az adó és a katonatartás kérdéseit.

[8] Porta alatt itt is az adó eszmei kulcsa, a nádori porta értendő, amelynek mint adóalapnak a használata a XVII. század végétől vált rendszeressé.

[9] Az 1828-i összeírás megbízhatóságával szemben mind a közvélemény, mind a kormánykörök erős aggályokat tápláltak. Jellemző, hogy Bernáth ungi követ az összeírást az országgyűlés elején egy alkalommal „compingált hazugság"-nak nevezte, a nádor pedig az ismételt kiigazítások után is csak 16 megye összeírását tartotta pontosnak, 26 megyét a közepesen, 14-et pedig a hanyagul összeírt megyék közé sorolt. (Az erről készített osztályozást l. *OL, Nádori lt., Extraser. 1836.* XLIX/10. sz. alatt.)

Ezen okok győztek, *s 25 megye s a Jászkun kerület voxával 21 megye ellen az adó alá kerülendő pusztákra nézve az 1723-ki országos összeirás lőn felállítva alapnak.*

KLAUZÁL ezen végzést úgy értette, s aként is kívánta kijelentetni, hogy csak azon puszták esnek a hozott végzés alá, mellyek az 1723-ki összeirásba népes helységeknek, s csak annyiban, amennyiben ilyeneknek vannak összeírva.

BERNÁTH ezzel meg nem elégedett. Véleménye szerint csak kétféle birtok van Magyarországon: Portalis és banderialis.[10] Nem minden puszta banderialis birtok, és nem minden helység portalis. Vannak praediumok, mellyektől birtokosaik a megyék zászlójához adóztak (ad gentes comitatus contribuebant), vannak ellenben népes curialis helyek, mellyek banderialis kötelesség alá tartoztak. Például megemlíti Barátszert Zemplénből, Kapuvárt Sopronból. — Ő tehát ugy kivánná a végzést kifejezni, hogy a jelen törvény rendelete alá esnek mindazon puszták, mellyek 1723-ban is portalis teher alá tartozóknak találtattak.

KLAUZÁL ellenveté, hogy e szerint Ábrahám idejére mennénk visza a vizsgálatokban, és senkinek sem lenne békességes birtoka. — DUBRAVICZKY pedig az állandó katonaság béhozatalával a portalis és banderialis különböztetést megszüntetnek gondolja, s nem is akarná, hogy az eddig adó alatt volt curialis helyek (hova tartoznak alkalmasint a példába hozottak is), ezen kötelességtől mentté tétetnének.

GYERTYÁNFY szorosan csak az 1723 : 18. czikkelyhez ragaszkodott, s aminek ezen törvény szerint impopuláltatnia kellett volna, azt mind béfoglalja ugyan a jelen törvény rendeletébe, mindazonáltal a már azon törvényben is megemlitett (de nem mint némellyek hallatlan magyarázattal kivánnak előre, hanem hátra értendő) praescriptiót[11] fenntartatni kivánja. — És BEZERÉDY éppen ezen időmulásnak az 1723 : 18. cz[ikkely] szerinti fennhagyásánál fogva vélte szükségesnek, hogy a végzés azokra is kiterjesztessék, mellyek puszták s elhagyott telkek gyanánt jöttek bé az 1723-ki összeirásba.

DEÁK az unghi inditványnak[12] olly értelmet tulajdonitott: hogy a törvény rendelete alá ne csak azok essenek, mellyek 1723-ban népes telkek gyanánt irattak össze, hanem mindaz, ami az 1723 : 18. cz[ikkely] rendszabására tartozik, mert ezen törvénynél kevesbet venni csakugyan nem lehet. Ellenben épen hogy Ábrahám, vagy (minthogy ez Magyarországban nem sokat használna) Szt. István idejére vissza ne menjünk, a torontáli követ[13] emlitette praescriptiót hozzá tenni szükséges.

A többség azonban CSONGRÁD követének[14] véleményét fogadta el 25 voxal 22 ellen, s eszerint *csak azon puszták esvén a törvény rendelete alá, mellyek 1723-ban még puszták nem voltak,* igen természetes, hogy a különben is minden

[10] Azaz: olyan birtokok, amelyek állami adó alá esnek, tehát az úrbéri birtokok, és olyanok, amelyek után a földesúr a megyei felkelési pénztárba adózik, tehát a nem úrbéres földek, az allodiális birtokok.

[11] Elévülést. — Az 1723 : 18. tc. (vö. a 95. o. 7. jegyzetével) csak abban az esetben tett kivételt a korábbi jobbágyok visszafogadásának kötelezettsége alól, ha a földesúr a telkeket már másokkal benépesítette, vagy ha a törvényes elévülési idő — 32 év — már eltelt.

[12] Bernáth indítványának.

[13] Gyertyánffy.

[14] Klauzál.

lépésnél sok indulattal vitatott tárgyban, a praediumok iránti első végzés paralyzálása miatt sok keserü panaszt hallottunk, különösen BERNÁTHTÓL. BALOGH is megjegyzé, hogy e végzés után a mult egész napról elmondhatjuk: *tota die laborantes nihil cepimus.*

Most már azon természetesen következő kérdést kellett eldönteni: melly uton fog az adózó értékhez visszacsatoltatni rendelt deserták és puszták odacsatolása eszközöltetni? Amiről annyival inkább szükség volt szabályos rendelést hozni, mivel előre látható, hogy e részben sok szövevények adhatják elő magokat, de arról is szükséges vala gondoskodni, hogy a pusztáiktól s desertáiktól adózni tartozandó földesurak a dolog tisztába hozatalát mindennemű utakon módokon ne hátráltathassák.

Első lépésül tehát köz volt annyiban az értelem, hogy a vármegyék a jelen törvény kihirdetése után kirendelendő küldöttség által a pusztákbeli elhagyott s elpusztult jobbágytelkeket annak rendi szerint világosságra hozva jegyzésbe tétessék, s a közadó tárgyaihoz haladék nélkül visszacsatolják. Hogyha pedig valamelly földesúr a megyei küldöttség végzésén meg nem nyugodván, elhagyott telkét vagy pusztáját adózó fundusból elszakitottnak lenni tagadná, s a törvény rendes utján leendő kihallgatását kivánná: hogy ezt tőle megtagadni nem lehet, s hogy evégett a tiszti közügyész felperessége alatt, a megyei törvényszék előtt kell a pert folytatni, s kerületi RR ebben is közértelműleg megyeztek; de már a feljebbvitel iránt különböztek az értelmek. Egy rész a Helytartótanácsra kivánta a feljebbvitelt megengedtetni, minthogy az adó alá tartozó urbéri tárgyakban ez van felsőb birónak rendelve; — más rész ellenben ezt elösmérte ugyan, de csak azokra, amik az adóhoz tartoznak; itt pedig épen arról van a szó, ha tartozik e a puszta vagy elhagyott telek az adóhoz vagy nem? s e kérdésnél a kormány érdekét képző Helytartótanács egészen pártatlan birónak nem tekintethetik. — Ezen okok győztek, s 24 voxal 21 ellen a Királyi Curia felsőb birósága e perre nézve is meghagyatott, — mindazáltal a makacs és alaptalan perlekedés meggátlása végett a TRENCSÉNYI követek inditványára hozzátétetett: hogy ha birói itélet által is helybehagyatnék a megyei küldöttség végzése, ezen esetben az illető földesur, a perbe foglalt javakra időközben háramlott, s a per kezdete napjától számitandó adót s egyéb meghatározott közterheket megtériteni tartozik.

Hosszú vitatás támadott ez után a felett, hogy a nemeseknek adóbeli restantiáikat politicai uton rögtönös foglalással lehet e bészedetni, vagy pedig a nemesi kiváltságok tekintetében törvény utjára kell e azt utasitani. — Az első vélemény mellett harczolt azon ok, hogy a status szükségeinek fedezésére rendelt adónak bészedése per utjára természeténél fogva sem tartozthatik. Más részről azonban a nemesi kiváltság, s azon tekintet emlitteték, hogy a subsidiumok rendkivüli szükség fedezésére szoktak ajánltatni,[15] a törvény azonban a subsidialis restantiák bészedését is rövid, bár de csakugyan törvényes utra igazitotta, s ami rendkivüli szükség esetében sem káros, az a rendes adóra nézve bizonnyal nem fogja megakasztani a status erőmüve kerekét. — BALOGH pedig ezeken felül, valamint az adózó nép iránt igazság tekintetéből a nemesek adóztatását élénk részvétellel pártolá, ugy e czélt elérvén, a bészedést könynyitgetni annál kevésbé hajlandó, mert a kormány nem szokván az adórul számolni, ő az adót nem a status, hanem csak a kormány szükségére fizetettnek kéntelen vallani.

[15] L. előbb a 93. o. 2. jegyzetét.

Ezek szerint szavazat utján 26 voxal 19 ellen a nemesek adóbeli restantiái *törvény utján* megvehetőknek itéltettek. — Ez igy lévén, DEÁK Kocsi Horváthnak szavazat közbeni kijelentését felfogván, ugy vélte, hogy a többség a *törvény utján* bizonyosan nem hosszu pert, hanem az itélőszékek rendbeszedése során a XIV-ik czikkelyben inditványba hozott *sommás utat*[16] *(via summaria)* kivánta értetni.

Ez ellen hevesen kikeltek a győztes többség néhány tagjai, a törvény utja alatt egy még nem létező valamit nem is gondolhatónak, az inditványt pedig a többség akaratja kiforgatására irányzottnak állitván. Azonban a kérdés csak ugyan szavazatra tüzetvén, nagy többséggel a *sommás ut (via summaria)* lőn elfogadva.

Ennek következésében a 60 ftig terjedő tiszta adósságokra nézve a Fororum Coordinatio körében javallatba hozott *sommás perről* szólló t. cz. felolvastaték, ez ellen azonban BERNÁTH azon sarkalatos ellenvetést tette, hogy valamint egy és egyenlő a nemesi kiváltság, ugy az adó természete sem különbözik a summa nagysága vagy kicsinsége szerint. A felolvasott javaslathoz képest pedig a jobbágytelken lakó szegény nemes, kinek adója 60 ft-ot nem halad, sommás uton exequáltatnék, a pusztákért, elhagyott telkekért ezerekkel tartozható földesurak pedig a rendes törvényes ut minden hosszuságát egészen keresztül utaznák. — Az UNGHI követnek RAGÁLYI által pártolt ezen észrevétele helyesnek ösmértetvén, közértelmüleg elhatároztatott, hogy az adóbeli restantiák beszedése iránti rendelet, a somma mennyiségére való tekintet nélkül, ugy a jobbágyföldet használó nemesekre, mint a kijelölt desertákat és pusztákat biró földesurakra egyaránt fog értetni. S ennek előre bocsájtásával szavazat utján oda ütött ki a többség akaratja, hogy e részben a szolgabirák esküdt társaikkal ruháztatnak fel a biráskodás hatalmával, egyébiránt pedig az 1811 : 1. t. cz. hasonlatára[17] törvényes idézés ugyan és kihallgatás, de sommás ut, minden formás szertartások s bár milly törvényes orvoslások s jelesen a feljebbvitel s törvényszüneti idő kizárásával lőn az adóbeli tartozások megvételére kirendelve, a folyó adó bészedésének kezelése (manipulatiója) pedig a megyék hatóságára tartozónak nyilatkoztattaték.

Mindezek eképen megállapittatván, már csak az a kérdés volt hátra, hogy mivel a puszták megnépesitése sok gyakorlati nehézséggel jár: nem kellene e a földesuraknak e végett bizonyos moratoriumot engedni? De mivel a népesitésre kötelezőleg határidő nem rendeltetett, s a lehetőséget előre kiszámitott napokhoz kötni különben sem lehetne: a KK és RR csak abban maradtak, hogy a törvényhatóságok ugy a helységbeli deserták, mint a puszták népesitésén egyenlőn iparkodni tartoznak, az akadályokat tevő földesúr fiscalis actio utján toties quoties 200 ftal büntettetik; — egyébiránt mindaddig, mig a puszták s deserták megszállatnának, a hozzájok kötött közterheket bárki légyen is az, aki azokat használja, viselni tartozik. A település könnyitésére azonban nemcsak világosan törvénybe tétetik, hogy az adózók javára alkotott usufructuatio ürügye alatt a települni akaróktól a földesúr semmi árt nem követelhet, — de még ezen felül akik a puszta telkeket meg-

[16] Az idézett tc. kerületi vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 730. kk., az országos ülésbeni vitákat: uo. III. köt. 116. kk, a tc. szövegét l.: *Iratok.* II. köt. 349. kk.

[17] Az 1811 : 1. tc. úgy intézkedett, hogy ha valamely nemes az országos ajánlásból reá kirótt részt nem szolgáltatná be, az alispán rövid úton rendelje el a tartozás behajtását.

szállják, legyenek bár azok praedialisok vagy urbér előttei vagy utánai deserták, az 1723 : 103-ik t. cz. értelmében[18] hat esztendőkig minden közterhektől fel lesznek szabaditva.

A sok kellemetlenség között vitatgatott tárgy érdeme ezek szerint részletesen el volt ugyan határozva, de még egy nevezetes kérdés fordult elő: Noszlopy t. i. inditványba tevé, hogy azon nemesek, kik ekkorig jobbágytelken lakván adót nem fizettek, bizonyos moratoriumot nyerjenek. Inditványát az 1825-ki végzéssel támogatá, mi szerint Ő Felsége megegyezésével is abban állapodtak meg az ország Rendei, hogy moratorium adassék, s hogy ez a jelen országgyülésen határoztassék el.[19] Ő tehát kéri a RRket, hogy ha szentnek vették az 1825-ki végzést arra nézve, ami terhére válik a szegény nemességnek, vegyék azt is annak, ami könnyebbségére szolgál.

Az inditvány egyrészben nem belső jósága vagy helytelensége, hanem tanácskozási rendszer tekintetéből vitattaték. Németh állitá, hogy miután a jövendőben telki haszonvételt vásárlandó, s ekkorig jobbágytelekre szállott nemesek közt semmi különbség sem tétetni szótöbbséggel elhatároztatott, már az inditvány többé szavazat alá nem jöhet. — Palóczy ezt tagadta: végzés ugyan, hogy azok is fognak adót fizetni, kik eddig jobbágytelket lakván nem fizettek. De arról, mikor hajtassék végre a hozandó törvény rendelete? s adassék e valamelly moratorium? (amit mind olyan törvénynél, melly az ország nagy részében succursiót okozhat, a józan politica különben is javasol), még eddig szó nem vala.

Ezeken kivül Borcsiczky az 1825-ki végzést aként magyarázta, hogy a jelen országgyűléséig adatott csak moratorium azon nemeseknek, — Kajdacsy ellenben az illető irományok felolvasásával bizonyitgatá, hogy ezen, vagy is inkább azon országgyülésére, mellynek a regnicolaris összeirás bé fog mutattatni, (ami még nem történt), van felhagyva az időpontnak meghatározása, mitől az adózás kezdetét veendi. Annálfogva a moratorium megadását már a fejedelem hozzájárulásával is megerősitett 1825-ki országos végzésnek tekintvén, Bernáthnak azon reménységében osztozik, hogy Felséges Urunk, kinek első szava volt nemzetünkhöz, hogy édes attya nyomdokait fogja követni,[20] midőn azoknak adandó kegyelemről van szó, kik dicsőült attyának kormánya alatt 1805-ben a taxáltatástól is felmentettek,[21] első királyi szavát megszegni nem fogja.

Az inditványt érdemileg Nagy Pál ellenzé, (aki hoszas távolléte után ma jelent meg először ülésben.) 1825 óta a dolgot tetemesen megváltozottnak tekinti. Akkoron helye lehetett volna a moratoriumnak, mert amelly nemes adót nem akarván fizetni, jobbágytelkét odahagyta volna, földönfutóvá kelletett lennie; most azonban, miután az usufructuatio szabad adása vevése

[18] Az 1723 : 103. tc. 1. §-a értelmében a külföldről jövő telepesek hat évre mentességet kaptak mindenfajta közteher viselése alól.

[19] Vö. a 79. o. 17. jegyzetével. A király az aug. 11-i feliratra szept. 13-án olyan értelemben járult hozzá a moratóriumhoz, hogy az az országos összeírás országgyűlési megvizsgálásáig terjedjen s további sorsa az akkor hozandó határozatoktól függjön. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 711. kk.

[20] A trónraléptét bejelentő márc. 2-i manifesztumban.

[21] Az általános nemesi felkelést elrendelő 1805 : 1. tc. 17. §-a a vagyontalan nemeseket azzal lelkesítette a felkelésben való részvételre, hogy örökre mentesítette őket az 1723 : 6. tc.-ben előírt taxa fizetése alól. (Az idézett tc. az armalistákat kötelezte a háziadó fizetésére.)

megengedtetett, beneficiumot kapott, s ha nem tetszik adót fizetnie, a telek haszonvételét eladja s pénzét felveszi. Ő bizon el meri mondani, hogy ha 1825-ben már az usufructuatio bé lett volna hozva, nem is gondolkoztak volna moratoriumról az ország Rendei. Aztán ne felejtkezzenek el a KK és RR, hogy az adófizetés terheért a nemesek biztosságot nyertek jobbágyi telkeikben, s uri szolgálataik enyhültét. Mert ekkorig az adót nem fizető nemesek a kormányszékek pártfogására nem számolhatván, telekben maradásukért annyit adóztak többnyire földesuraiknak, hogy közadótuli mentségök nem nekiek, hanem a zsaroló uraknak használt, — ugy hogy ő el meri mondani: az ily nemesek nagyrésze örömest fogja a statusnak fizetendő adóval a földesúri zsarolástóli mentségét megvásárlani.

Bezerédy ellenben az inditványt pártolá. Miután — ugymond — Sopron követe maga is elösmeré, hogy a moratorium elve az usufructuatio jóvoltáig helyes és igazságos volt, mert időt kellett az adófizetés alatt lenni nem akaró szegény nemesnek adni, hogy magáról gondoskodhassék, igazságosnak kell azt mindaddig vallania, mig a szabad eladás jóvoltában, mellyet pótléknak emlitett követ ur, azon nemesek gyakorlatilag részesülhetnek; már pedig senki sem fogja a nemes kézen lévő jobbágytelkek használatának eladását olly játék könnyüségü dolognak tartani, hogy azt egy-két nap alatt végre lehet hajtani. Adjunk tehát időt nekiek, hogy realisálhassák a törvény jóvoltát. A szónok általában arra kéri a győztes többséget, igyekezzék a törvényt engesztelőleg hozni életbe. Az a néhány ezer ft., amit 6—10 évek alatt ezen nemesek fizetnének, sokkal csekélyebb ár, mintsem hogy annak áldozatával a kellemetlen törvény rögtönös behozatalából eredhető bár törvénytelen, de mégis igen gyanítható ellenszegülés eltávoztatását megvásárolni méltó ne lenne. Az engesztelés józan politicája a szabad és mivelt nemzetek tulajdona. Anglia a testületi reform kérdésében éltök fogytáig még azon tisztviselőket is meghagyta hivataljaikban, kiknek tisztségök a municipalis jussokkal ütközésben lenni találtatott.[22] A rabszolgáknak Isten és ember törvénye szerint egyaránt szent elvü felszabaditásuknál roppant pénzáldozatot szavazott, csakhogy engesztelést teremtsen, elégületlenséget távoztasson.[23] A szónok már csak az engesztelésnek eme tekintetét is elegendőn győző oknak találja, hogy moratoriumra szavazzon.

Palóczy ezen okokon felül azt is figyelmébe ajánlá a Kerületi Rendeknek, hogy a nemesség e hoszas országgyülésének költségeit is egyedül maga viseli. *Summum jus saepe summa injustitia.* Alig menünk haza, egyik bészedő a diaetalis napidij fejében fizetésre sürgeti, másik adója lerovására unszolja. Ez lehetetlen hogy kedves érzést gerjesszen az országban.

Borcsiczky azonban hallván az inditványt tevő veszprémi követ[24] által azt is megemlittetni, hogy a kivánt moratorium a jobbágytelken ülő nemesek élte napjáig terjedjen, azt jósolá, hogy igy még 70 esztendeig sem fizetnék az adót, mert a telkek 1—2 esztendős gyermekekre irattatnának, s az történnék, mi a pesti servitákkal történt. Ezeknek t. i. már Jósef császár megtiltotta, hogy novitiusokat bévegyenek, s az akkoriban élt barátok halálával

[22] Vö. a 43. o. 11. jegyzetével.

[23] Az angol kormány 1830-ban a korona tulajdonában levő rabszolgákat szabadította fel, 1833. aug. 29-én pedig rendeleti úton szabad bérmunkássá deklarálta a gyarmatok 800 000 rabszolgáját és az ültetvényeseket 20 millió fonttal kártalanította.

[24] Noszlopy.

conventjöket megszüntetni parancsolá. Egy fél század mult már el, s a Tisztelendő Convent épen és egésségesen virágzik a város közepén.[25]

Szavazatkor a moratoriumot 23 megye s a Hajdu kerület pártolá. T. i. Baranya, Veszprém, Tolna, Pest, Bács, Posega, Szerém, Abauj, Zemplén, Ungh, Szathmár, Gömör, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Ugocsa, Bihar, Mármaros, Csongrád, Békes, Csanád és Arad v[árme]gyék. — Szabolcs követe betegsége miatt, ugy Horvátország is jelen nem voltak. Komárom (Ghiczy) nem szavazott. — És igy a többi 24 megye s a Jászkun kerület voxával *végzéssé lőn: hogy semmi moratorium sem adatik.*

Most BALOGH emlékezteté a Rket, hogy a jobbágy nemesek a szekerezés (forspont) s vármegyei munka terhétől felmentettek.[26] Azonban vannak megyék, mellyekben ekkorig ezen terheket is viselték; nem kételkedik, hogy a most hozott felmentő törvény ezen megyékre is, szóval az egész országra kiterjed, mindazonáltal óhajtaná a RR akaratját nyilván kifejeztetve hallani. (Egyenlő törvény! Semmi különbség!)

ALMÁSY azonban vezérelvnek tekintvén, hogy az adófizető nép sorsa semmiben se rosszittassék, az érintett megyék divatját feltartatni kivánta. *Volenti non fit injuria.* Ha moralis erejök elég gyenge volt a törvénytelen resolutióknak fejet hajtani, viseljék tettök következményeit.

NÉMETH a szolgaiságnak vádját rossz néven vette, s hévvel szóllitá fel Heves követét, hogy adatot mutasson, különben ő a szolgaiság vádját vissza fogja torlasztani. — BERNÁTH (felkiált): Mi bizon semmi datumokat se mutatgatunk! !

BORCSICZKY kijelenté, hogy ő az adózó nép iránti igazság tekintetéből kész volt az emlitett terheket is elvállalni. Ha tehát olly igen szivén viseli Heves követe az adózók sorsát, fogjon vele kezet, de ha ez nem tetszik, ne generosuskodjék azon dunai nemesség rovására, a melly midőn egyrészről adót fizetett, másrészről vitézül vérzett a hazáért akkor, midőn az adótul ment tiszai nemesség nagy része úgy szaladt, hogy a megyében is alig tudták megállitani. Az egész insurrectioból csak a pozsonyiakkal egyesült trencsényiek ezeredese s kapitánya nyertek Theresia keresztet.[27]

Erre SZIRMAY felelt, a Győrnél elesett zemplényieket hozván emlitésbe, — s BERNÁTH több keserüség között egy magyar költőnek ama szavaival: „Nem az kapja a keresztet pour le mérite ki elesett, hanem aki elszaladt."[28]

Ezen kellemetlen vitatásnak végeszakadván végzéssé lőn, hogy *a törvény egyenlőn kötelező lészen különbség nélkül az egész országra.*

Bérekesztetvén tehát a tárgy érdeme feletti tanácskozás, — LÓNYAY és BERNÁTH más tárgyakat kivántak felvenni — az V-ik, VIII-ik art[icu]lust

[25] A szerviták közvetlenül a török kiűzése után, 1688-ban telepedtek le Pesten, s építették fel templomukat és rendházukat az invalidusok háza — a későbbi központi városháza — és a mai Petőfi Sándor utca közti telken. II. József velük kapcsolatos intézkedésére az 1782. évi egyházügyi reformok keretében került sor.

[26] L. előbb, 92. o.

[27] A pozsonyi lovasezred trencséni osztályának parancsnoka, Eszterházy János ezredes és az I. svadron parancsnoka, Olgyay Boldizsár kapitány kapták meg a Mária Terézia-rend kiskeresztjét. Hőstetteik leírását Kisfaludy Sándor naplója alapján l. R. Kiss István: *Az utolsó nemesi felkelés.* Bp. 1909—11. II. köt. 12., 29. o.

[28] Az utalás alighanem Kisfaludy Sándorra vonatkozik; Kisfaludy mint a zalai lovasság strázsamestere és a nádor szárnysegéde vett részt a felkelésben, vezette a felkelés naplóját és haláláig azon fáradozott, hogy tisztára mossa a felkelt nemesség becsületét.

s a deperditák megszüntetését hozván inditványba. — DEÁK ellenben ezeket kész volt pártolni, de szeme előtt tartván azt a végzést, hogy az excerpták junctim fognak felterjesztetni,[29] kivánta hogy a már befejezett *T. t. cz.* mihelyt meghitelesittetik, országos ülésbe vitessék, s a fő RRhez az excerpták junctima felőli végzésről értesitéssel egyetemben átküldessék. — Heves vitatások — 25 voxal 24 ellen — a Deák javallata lőn elfogadva.

És eddig terjedett *October 2-ik napjáig* a tanácskozás. Ekkor az Art[iculus] T. szerkesztése köziratra bocsájtatván a polgári törvénykönyv körében történt kerületi munkában készen volt, s az urbérral szoros kapcsolatban lévő *proportionalis per* iránti t. cz.[30] átnézetett, s arra mint már kerületi állapodásra nézve minden javitások országos ülésre halasztattak.

October 3-án a *T. t. cz.* hitelesitése megkezdetett s *5-ikén 6-án és 7-én* folytattaték. — Minden szónál megújult a harcz érdemileg. Egyik nap kellemetlenebb a másiknál. Példátlan ingerültség, feszültség s magános körre is kiterjedő szakadások. A munkának még ma sem lett vége.[31]

Bőthy beteg.

288.

1835 október 3, 5, 6, 7, 8, 9.

Foglalat: Még némellyek a T. t. cz. szerkesztése rostállatának köréből. — Ezen rostállat a kerületi ülésekben végtére csak ugyan befejeztetik.

Pozsony, october 10-én, 1835.

Már utóbbi levelemben is érintém, hogy a jobbágyföldeket használó nemesek által, ezen használattól viselendő közterhekről alkotott t. cz. még *october 3-án* került stylusára nézve rostállat alá. De a csatát vesztett kisebb szám, melly t. i. az adózás ellen szavazott, a kifejezések szine alatt alkalmat vőn magának csaknem minden szónál a harczot érdemileg megújitani, és igy lőn, hogy a szerkesztés rostállata Luka és Móricz elnökségök alatt az egész következett héten tartana, s csak ma végeztetnék bé tökéletesen.

Szó feletti vitatgatás érdekes lenni ritkán szokott; ezuttal pedig még kellemetlen is vala, mert a módositási javaslatok gyakran a végzésnek mentől szűkebb hatásu körbe szoritására lévén intézve, kölcsönös szemrehányások, s a szemrehányás közben gyakori éleskedések eredtek, mellyek még a tanácskozási teremen kivül, a magános társalkodás körében is visszahangoztanak. A csaknem három éves diaeta folyamában sok élénk buzgalomra gerjesztő tárgy fordult elő: de én illy feszültnek mint most, a követi kar állását soha sem tudom, s ha Szepest és a Bánságot, sokszor Sárost, néha Zemplént is a Dunához, Veszprémet pedig, Baranyát, Posegát és Szerémet, gyakran Esztergomot, itt ott Tolnát és Pestet is a Tiszához számithatnók, azt kellene hinnünk, hogy a tiszai s dunai követek nem egy hazának tagjai. A vélemények olly különbözők, olly hevesen különbözők valának.

[29] L. előbb, 78. o.
[30] Kerületi vitáit l.: *Országgyűlési Tudósitások.* III. köt. 406. kk.
[31] A viták részleteit l. a következő számban.

Miután tehát a dolog érdeme feletti vitatásokat négy levélben közlöttem, a szerkesztési rostállat érdektelen részleteit mellőzöm, s csak a törvényczikkelyt, ugy amint megállapittatott, közlöm tisztelt levelezőimmel. — Előbb azonban két kérdés felől teszek jelentést, melly kérdések a jövő tanácskozási rendre, s tán a diaeta meddig tartására is nem csekély befolyással lehetnek, s mellyeknél a vélemények árnyékolatjai is kissé kevertebbek valának.

Miután a vitatás alatt lévő tárgy érdeme feletti tanácskozások *october 1-őjén* bérekesztettek, az Elnökség javallá, hogy az urbérral szintén szoros kapcsolatban lévő, s a polgári törvények sorában kerületileg már egészen elkészült *arányositó perről* t. cz. magyar szerkesztése köziratra bocsájtassék.

Lónyay feleletül adá: hogy a felveendő tárgyak sorát rendét meghatározni nem az Elnökség hatóságához tartozik, hanem a RRtől függ. Ő különös figyelemben tartván az adózó nép javát, e tekintetből az elnökkel egyet nem ért, mert a proportionalis per nem a jobbágyságnak, de nem is a szegényebb nemességnek hanem csak az oligarcháknak s gazdagabb birtokosoknak használ. — A szónok tehát nem ezt, hanem az V-ik s VIII. t. czikkelyt, s a királyi dézma tárgyát kivánja felvétetni.

Bernáth ugyan elösmeré, hogy arányositó per nélkül az uj urbér közbirtokosságokban bé nem hozható, de hiszen az már készen van, s kevés vitatást fog kivánni. — Ezt tehát mellőzve, emlékezteti a RRket, hogy mióta hazánk a török iga alól felszabadult, a kormány semmit sem óhajtott forróbban, mint éppen azt, amit több mint egy százados ellentállás után most a T. t. czikkelyben önként feladtunk. Méltó tehát, hogy a kormány ily régi kivánságának teljesitésekor nemzetünknek is teljesedjék valamely kivánata. *Do ut des, facio ut facias,* az a kölcsönös egyezkedés természete. Ha akkor, midőn a nemesség részéről az országgyülési napidijakat elvállaltuk,[1] feltételül kötöttük volna ki, hogy a diaeta Pestre, az ország közepére tétessék, a nemzetnek ezen forró óhajtása alkalmasint teljesedésbe ment volna. Most más tárgyra nézve hasonló alkalom nyilik, ő tehát kéri a RRket, hogy a jobbágynemesek adóztatásához a casarmalis rendszer béhozatalát és a regulamentalis élelmezésnek s az ebből eredő deperditáknak megszüntetését[2] elválaszthatlanul hozzákapcsolják.

Deák ellenben az előhozott inditványokat ugyan kész vala pártolni, de miután az már végzésbe ment, hogy a kiszakasztáskép felveendő tárgyak junctim fognak felterjesztetni, kivánja, hogy a már elhatározott T. t. cz. országos ülésbe vitessék, s a fő RRhez át küldessék; de egyszersmind az excerpták junctima felőli végzés is tudtokra adassék a fő RRnek. — Ekép az unghi kivánság is teljesedik s az időben és tanácskozási rendben gazdálkodást nyerünk. Ha egyszer a T. czikkelyen átesünk, aztán fel lehet venni a többi excerptákat. A szónokoknak mindegy, akárminő soron, különösen a deperditák iránti indítványt olly közértelműnek veszi, hogy arra szavazni sem lesz szükséges.

Lónyay ellenveté, hogy az ország várakozásának meg nem felelünk, ha csak az urbért s vele összekötött tárgyakat visszük haza, s mindazokból,

[1] Az alsótábla kerületi ülésben 1833. ápr. 23-án és 24-én vitatta meg az országgyűlési napidíjak elvállalásának kérdését. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 326. kk., a határozatot és a tervezett tc. szövegét l.: *Iratok.* I. köt. 214. kk.

[2] Vö. a 76. o. 8. és 9. jegyzetével.

miket olly melegen vártunk s reménltünk, semmi sem fog törvénybe mehetni. Ő tehát a zalai követ inditványát azon oknál fogva ellenzi, mert biztosan hiszi, hogy mihelyt az urbérrel szoros kapcsolatban lévő tárgyak országosan bérekesztetnek, azonnal itt lesz diaetánk bérekesztésének határnapja, s többé semmi excerptákra sem lesz időnk. — A T. t. cz. nélkül az urbér csonkán maradna, urbér nélkül pedig haza nem menünk; ő tehát ezen garantiát, melly más hasznos excerpták felvételét biztosíthatja, kezéből teljességgel ki nem ereszti.

NOSZLOPY ezen okokhoz még azt csatolja: hogy egy tárgy sem vágott bé olly mélyen a küldők érdekébe, mint ez. Ő tehát képviselői kötelességének ösmeri a kerületi szerkesztést küldőinek megküldeni, s időt engedni, hogy akaratjokat szabályos utasitásokban kijelenthessék. Ha pedig nyomban országos ülésbe vitetik, minthogy a kormánynak ezen czikkellyel igen kedves dolgot tevénk, előre látható, hogy mihamar megkészül eránta a két tábla közötti egyeség, s a nemzet akaratjának kijelentése későn fogna megérkezni.

Erre feleletül adatott, hogy a kérdéses tárgy fő elve már közel 2 évek óta, egy részben pedig már 1825-ben végzéssé vált, a törvényhatóságoknak tehát elég idejök volt szándékjokat kijelenteni, de ki is jelentették, mert el lehet mondani, hogy alig van tárgy, mellyben olly szabályos utasításokkal lennének a követek ellátva, mint éppen a *T. t. cz.* kérdése.[3]

NAGY PÁL nyilván elösmeré hogy a kormány magára roszabb szint nem ruházhat, mintha az urbért sanctionálja anélkül, hogy az adó-biztosi tárgyat ha nem egészen is, legalább sulyosabb részeiben (p. o. a deperditákra nézve) elintéztetni engedné. Mert ezáltal nyilvános jelét adja, hogy midőn a katonai élelmezés által bizonnyal minden más súlyok között legsulyosabban terhelt adózó nép javát pengeté ajkain, egyedül a földesurak áldozatira számolt, s maga részéről nemcsak áldozatra, de igazságra sem kész. Azonban miután végzéssé vált, hogy az excerpták junctim fognak felterjesztetni, ha ez a fő RRnek a T. t. cz. kiséretében tudtul adatik: a vélemények nem annyira érdemileg, mint csak időnyerés tekintetében különböznek.

Ezek következésében az a kérdés tüzetett szavazatra, valjon a T. t. czikkelyt nyomban országos ülésbe viszik e a RR, vagy pedig csak együtt a tanácskozásba veendő többi excerptákkal? — A nyombani bévitel ellen szavaztak: Abauj, Zemplén, Sáros, Ungh, Szatmár, Gömör, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Bars, Győr, Honth, Baranya, Veszprém, Esztergom, Tolna és Posega, összesen 24 megye. Szabolcs jelen nem volt. A többi 25 megye, az Egyházi Rend, s a Jászkun kerület szavazatjával tehát a T. t. cz. a junctim felőli végzésnek kijelentése mellett nyomban országos ülésbe vitetni határoztatott.

Ezután *October 3-ik, 5-ik, 6-ik és következő napjain* azon t. cz. szerkesztése rostáltatván, többek között NOSZLOPY inditványára az egésznek alakzata lényeges változást szenvedett. — Palóczy t. i. mint kerületi jegyző, szorosan a tanácskozások sorához kötötte magát a szerkesztés tollra vételében, s amint az adózási lajstrom rubricái szerint a szavazások egyenként történtek, a sze-

[3] A követi utasításokban csak néhány megye — Bereg, Bihar, Máramaros, Zemplén — foglalt határozottan állást a jobbágytelken élő nemesek megadóztatása ellen. A többiek a Contributionale-Commissariaticumhoz fűzött megjegyzéseik sorába iktatták véleményüket, vagy az országgyűlés alatt pótló utasítást küldtek követeiknek. (Az 1832. évi követi utasításokat l. *OL, Nádori l. Praeparatoria ad diaetam Pos. 1832/36. 268. r. sz.*)

rint egyenként ki is tette nemcsak azon tárgyakat, mellyektől a jobbágy nemesek adózni tartozandnak, hanem azokat is, miktől a közterhekhez nem fognak járulni.[4] — A veszprémi követ inditványára azonban oda ütött ki a többség határozata, hogy ezen utóbbiakat részletesen nem szükség elszámlálni, mert valami könnyen kimaradhatna, hanem az adózás alá eső tárgyak kijelelése után elég lesz általánosan emliteni: hogy a jobbágy földet használó nemesek az adózó népet illető minden egyeb közterhektől és adózásoktul általánosan mentek.

Az adóztatásnak érintett egyes tárgyai között tehát a 6-ik §-ben a katonaság élésházi táplálásához olly móddal, mint a többi jobbágyok leendő járulás is megemlittetvén, — miután e részben BERNÁTH és mások azt az aggodalmat nyilatkoztaták, hogy e szerint a regulamentalis élelmezés törvényesittetnék, s ezen sulyos teher enyhitésének utja mintegy bévágatnék: hogy a deperditák felőli intézkedés még ezen országgyülésére minden esetre biztosítva legyen, DEÁK inditványba hozta, tétetnék ezen §-ba: *a jobbágyföldet használó nemesek, a katonaság élelmezéséhez az adózókra nézve T. t. czikkelyben meghatározandó módon fognak járulni.*

Ezen fiók, unoka, vice, és Isten tudja minő T. t. czikkelynek nevezett inditvány különbözők által igen különbözőleg ostromoltaték.

BORCSICZKY, MARCZIBÁNYI, FEKETE, BENCSIK és BALOGH részint azon oknál fogva ellenzék, mivel már végzéssé vált, hogy a jobbágyföldeket használó nemesek adóztatásáról szólló t. cz. magában fog országos ülésbe vitetni, részint mivel kevés bizodalmok van, hogy lesz a RRben elegendőn tartós moralis erő a deperditák megszüntetését kivivni. Annyi minden esetre előre látható, hogy ha ez a jobbágy nemesek adóztatásának feltételéül köttetik, a kormány készebb lesz ettől el, mint amarra reá állani. Mert miután a felajánlott adót csakugyan meg kell kapnia, akár részesülnek annak fizetésében a nemesek, akár nem: sokkal több haszna van a regulamentalis alimentatiobul, mint a nemesek adóztatásából, amazt tehát ennek soha fel nem áldozza, s igy csak az a következése lenne az összekötésnek, hogy a deperditák megmaradnának, a jobbágytelken lakó nemesek pedig nem adóznának. — A szólló követek legtisztább igyekezettel ajánlják, a regulamentalis élelmezés megszüntetésének pártolását; kivánják azt, ha lehet még e diaetán kivivni, s ha más valaki inditványba nem hozná, BALOGH maga is kész lesz iránta az inditványt megtenni; de a szóbanforgó tárggyal össze nem kötik, mert miután a megyéjekbeni jobbágy nemesség már száz esztendő óta viseli mások helyett a közterheket, ezt tovább teljességgel nem türhetik; s azért a már határozatba ment T. czikkelyt feltételekkel, összekapcsolásokkal koczkáztatni nem akarják, sem azon szemrehányásra okot szolgáltatni nem szándékoznak, hogy az usufructuatio behozatalával az adózó nép, s maiglan is adót fizető nemesség kárára ismét csak az adómentes nemesség javát czélozták az ország Rendei, s azon telkeket, mellyek az adózó nép élelmére rendelvék, nemesek kezére juttatni törekedtenek. — A nevezett követek tehát ellenzették az inditványt, mert a deperditák kérdését külön választva kivánták tanácskozásba venni.

PÁZMÁNDY ellenben azért ellenzette, mert miután a sorozat iránti junctim elesett, miután az országgyülésének mihamarébbi bérekesztése már kir. resolutio által kijelentetett, az adóbiztosi munkálatnak legfontosabb, legszövevényesb részét (melly SZALOPEK észrevétele szerint nemcsak a kor-

[4] Vö. a tárgyat illető vitákkal, 80. kk.

mányt, de a megváltáshozi járulás aránya tekintetében a törvényhatóságokat egymás között is nagyon mélyen érdekli,) szőnyegre hozni bármi csekély siker reménységével is, teljes lehetetlennek vélte. — Ellenzé tehát az inditványt, mivel a deperditák kérdését e diaetán már el nem intézhetőnek gondolja.

Ragályi végre (aki egyébiránt egyike volt a nemesek adóztatása legélénkebb ellenzőinek) kész volt ugyan a kérdés részletes pertractatiójába nyomban bébocsájtkozni, de igy általában, anélkül hogy tudná, mikép fog a deperditák megváltása eszközöltetni? az inditványt el nem vállalja, mert a legterhesb kötelességet is könnyebnek tartja a bizonytalanságnál; s mindenek közt legveszedelmesbnek részletes elhatározás nélkül terhet vállalni, minthogy ez aztán mindég úgy üt ki, ahogy a másik rész akarja. A szónok tehát attól fél, hogy ezen fiók T. t. czikkelyre[5] illenék a római költőnek ama mondása: *Aetas majorum pejor avis tulit nos deteriores*,[6] — attól fél, hogy a deperditák megváltása terhesbre ütne ki mint maga a deperdita (?!), s az inditványt ellenzi.

Bezerédy ellenben meg nem foghatja, hogy azon követek, kiknek utasitások van az adó-biztosi tárgynak, vagy legalább a deperditák kérdésének elintézésére, kapva nem kapnak az alkalmon, melly országunk eme forró óhajtásának teljesedésére a nemesek adóztatásáróli törvénnyel javallott öszekapcsolásban mutatkozik. És miután ép ez azon teher, melly az adózó népet legsulyosabban nyomja, nemcsak hogy nem osztozik azon követek véleményében, kik az inditvány elfogadását az adózó nép sorsának nehezitésére vezethetőnek gondolják, sőtt erősen hiszi, hogy ennél idvességesb dolgot az adózó népre nézve nem is tehetünk; ellenben ha a T. t. cz. létesülését vetjük okául annak, hogy a népet ezen nyommasztó teher alól felmenteni még csak meg sem próbáltuk, valóban azt eszközlöttük, hogy nem igen kedvező szinben fog a törvény a közvélemény itélőszéke előtt állani.

Ötvös a jobbágy nemesek adóztatásáróli törvényczikkely eredetére s a köztudomásra hivatkozik annak bizonyságául, hogy a kormány ezen czikkelyhez mennyire ragaszkodik, s ezen meggyőződésben a zalai követ[7] javallotta módositásra szavaz, mert csak ezen összeköttetésben lel a deperditák megszüntetésére némi garantiát.

Kajdacsy (Baranya) azokat, kik a regulamentaris élelmezés eltörlésének pártolását igérik, de majd az adó-biztosi munkálat felvételekor vagy más alkalommal, őszintén kérdi: hogy ha csak egy kissé ösméretesek a kormány tetteivel, miként lehetnek azon illusióban, miszerint kieresztvén a nemesek adóztatásának kérdését kezünkből, ezen egyetlen egy tárgyat, minél fogva a Comissariaticumban némi engedélyt reménlhetnénk, a deperditákat valaha megszüntethetni gondolják? A szólló követ ezen öncsalódásban nem osztozik, s az ország forró óhajtása teljesedésének biztositékját kezéből önként ki nem szalasztja. Azt sem foghatja meg: minő combinatio szerint lehet a javalt összekötés miatt magának a T. t. czikkelynek elestétől félni? holott ő maga részéről ugyan fájdalommal (mert megyéjének akaratja ellen történik) kéntelen meggyőződni, hogy azon többség, melly e tárgyban 1825 óta nőttön

[5] Itt a T. törvénycikk a katonatartással kapcsolatban majd létrehozandó törvényt jelenti.

[6] „Aetas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem." Horatius: *Carm.* III. 6, 46—48.

[7] Deák.

nevekedett, mindég többség marad, s akaratjának a kormány előtt is kedves eme szülöttjét elejtetni bizonyosan nem engedi.

ZARKA sem hiheti, hogy a kormányt olly kevéssé érdekelné a jobbágynemesek adóztatásának megállapítása, mint azt most némellyek minden eddigi combinatio ellenére elhitetni szeretnék. Igen is érdekében fekszik a kormánynak, hogy aki adót fizetni tartozik, azt meg is tudja fizetni, már pedig az usufructuatio szabad adásának béhozatala után ezen törvény nélkül a fizetők száma mindenkori bizontalanságban ingana. Ő tehát meg van győződve, hogy a javallott összekötés által ezen törvénynek létesitése koránt sem veszélyeztetik; sőt olly garantiát lát ebben magára a deperditák megszüntetésére is, miszerint tökéletesen hiszi, ha lenne elég moralis erő a RRben az alimentatio megváltása nélkül a T. t. czikkelyt sanctio alá nem ereszteni: a deperditákra nézve igen jó törvényt vihetnénk haza.

FÁY ANDRÁS eleven szinekkel rajzolá azon nyomasztó sulyt, melly a regulamentaris élelmezés által hazánk népét sorvasztja; egy pár futólagos pillantást vetett a bévett szállásolás erkölcsi oldalára is, és megemlité, mi rosszul hat az adózó nép moralitására a katonaságnak, kivált alkotvány ellenileg a külföldinek dislocáltatása hazánkban; egyenvonalt huzott az alimentatio behozatalakori, s a mostani idők között; lefesté, mint változott legsulyosabb materialis teherré, legkárhozatosb moralis métellyé az, ami eredetileg adófizetési könnyités czéljából volt behozva;[8] s midőn ezek szerint a deperditák megszüntetése kérdésének a jobbágynemesek adóztatásávali öszekötésére szavaz, figyelmezteté a RRket, mi káros következményü dolog a győzelem reményéségéről még ily igazságos ügyben is előre lemondani. Nem tagadja ő a kormány vetóját; de szentnek hiszi azt is, hogy a nemzetnek is része van a törvényhozásban, s hatalmukban áll a RRnek feltételeket kötni kormány kedvelte ajánlatikhoz; megállani pedig a mellett, mit feltételül kötöttek, csak egyedül ön erejöktül füg.

NAGY PÁL az alimentatio megváltásának jótékonyságiról napokig tudna beszélleni. Már csak az is elegendő bizonyság, hogy máskép a tehernek egyarányos felosztása nem is képzelhető.[9] De különös tekintetet érdemel, hogy ha a kormány készpénzen fogja seregei számára a termesztményeket vásárlani, kétségkivül a termékenyebb s olcsób vidékekre viszi a katonát; ebből pedig kettős a nyereség, t. i. a terméketlen felföld megmenekszik a katonatartástól, az alföld pedig fogyasztókat nyer, kik vevő után szomjuzó buza vermeiket megveszik. Arról, hogy bizontalan terhet nem vállalhat el a nemesség, szó sem lehet, mert hiszen az már változhatlan végzés, hogy az alimentatióban concurrálni fog, akármikép fog az viseltetni; itt tehát minden további lépés, melly a megváltás eszközlésére történhetik, ő reá is csak könnyitést, nem pedig terheltetést áraszthat.

SZENTPÁLY és BENE Ragályinak szintén azt adák feleletül, hogy akárhová üssön is ki jövendőben a specifikus határozás, a mostani divatnál roszszabb, kárhozatosb semmi esetre sem lehet. — ALMÁSY pedig megjegyzé, miképen magának az adófizetőknek java is azt kivánja, hogy a deperditák kérdése a nemesek adóztatásával összeköttessék.

[8] Vö. Szabó és Justh korábbi felszólalásával, 89. kk.

[9] Ti. a természetbeni katonatartás csak azokat a vidékeket terheli, ahol a katonaság szállásol vagy átvonul, a pénzbeli megváltás terhét viszont egyenletesen el lehet osztani az egész országra.

DEÁK nem látja szükségét azon kérdés taglalatának, mennyire fekszik a kormánynak érdekében az *Art[icu]lus T.* és mennyiben nem? Annyi minden esetre igaz, hogy minden józan értelmü kormánynak érdekében fekszik, tisztába hozni az adó fundusát, ami e törvényczikkely nélkül nem történhetik, s hogy az adónak minden esetre meg kellene fizetve lenni, akár lehet akár nem, akár sokan fizetik, akár kevesen; ezt elegendőleg megczáfolja az, hogy az ország az adó bészedhetése felől jót soha sem állott, és megczáfolják a legjobb igyekezet mellett is halomra nevekedő restantiák.[10] Azt sem merné tehát állitani, hogy a kormánynak sokkal több haszna lenne a deperditák fentartásából, mint az Art[iculus] T. törvényesitéséből. Sőt mondani meri, van oly helyes mérték a váltság ár kiszabásában, hogy annak elfogadásával a hazának is haszna lesz, s a kormány is saját érdekében egy józan politicát fog követni. De mindez nem kérdés, az sem kérdés, hogy mi jobb: a *T. t. czikkelyt* haza vinni-e a deperditák megszüntetése nélkül, vagy mind a kettőt összekötni, s törvényt egyikről sem alkotni? Ez koránt sem kérdés, mert ha össze nem kötjük, a dolog semmi esetre sem lesz rosszabb karban, mint ha magában terjesztetik fel a nemesek adóztatásáról t. cz. Csak az tehát egyedül a kérdés: mikép áll erősebben a regulamentalis élelmezés eltörlése felől forrón táplált nemzeti kivánság: ugy e, ha összeköttetik azzal, amit nemcsak az igazság s az adózó nép java, de a történetből ezekkel öszefolyó kormány érdeke is sürget, t. i. a jobbágy nemesek adóztatásával, vagy ha ezen támasztól megfosztatik? Ő ugy hiszi, igen könnyü a felelet. Kivánja tehát a szerkesztésben kifejeztetni, hogy a nemesek a T. t. czikkelyben minden adózókra nézve meghatározandó mód szerint fognak az alimentatióhoz hozzájárulni. Ez az inditvány nem ellenkezik az eddigi végzéssel, mert a már megállapitott törvény nyomban országos ülésbe mehet, csak sanctio alá fog együtt a deperditák iránti provisióval terjesztetni, éppen úgy, mint az urbérral, s a vele összekötött T. articulussal történt.

BERNÁTH: Mindég tudta, hogy a deperdita megváltásának kérdése nehezebben fog menni szegény nemes társaink adóztatásánál. Mert itt csak ezekről van szó, amott pedig a kormányról, kinek részére ugy szoktak nőni a voxok, mint a gombák eső után. De hiszen igaz, Nyitra követe[11] kegyes volt megigérni, hogy majd pártolni fogja a szólló követ kivánságát in Contributionali Comissariatico. Szépen köszönöm — ugy mond — a drágalátos eledelt; de bizon soha sem fogok jólakni belőle. — Egyébiránt sokat beszéltek itt arról, hogy mi lesz a dolognak következése igy, mi lesz amugy. Megmondom én követ uraknak, mi lesz a nemesek adó alá vettetésének bizonyos következése: 1-őr több adó, ha nem most, a legközelebbi alkalommal, mert nagyitva is, biztositva is lévén az adó fundusa, a kormány bizonyosan el nem mulatja egy kis auctát kivánni, s ekkor akármit mondjak én, azok a gomba voxok megteszik a többséget. 2. Nem lesz a *do ut des* egyezkedésben mit latba vetnünk, a nemzet részéről, s hazánk java ismét elsüllyed. 3. Hogy a szegény nemesség

[10] Az adó megajánlása az országgyűlésen mindig azzal a kikötéssel történt, hogy a behajtásért a rendek nem állnak jót, és hogy az adófizetők egymásért nem felelősek. Az ország adóhátralékai általában növekvő irányzatot mutattak, s megközelitették, néha felül is múlták az egy évi adó teljes összegét, annak ellenére, hogy 1827-ben az addigi hátralékokat elengedték. 1835. okt. végén az ország adóhátraléka — Horvátország nélkül — 4 352 000 forint, évi adója pedig 4 300 000 forint volt. (Vö. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/11. sz.)

[11] Ocskay.

még szegényebb lesz, s igy azok, kik nem tartották lélekösméret elleni dolognak, a szegénységet eszközül használni vox vásárlásra, még olcsóbban meg fogják a még jobban elszegényülendő nemesek voxait vásárlani. — Én Zala követének javaslatát pártolom.

Ezt még LÓNYAY és PALÓCZY is pártolák, szavazatkor azonban a Deák javaslotta összekötés egyetlen egy szótöbbséggel kisebb számban maradt, s a törvényczikkely *october 9-éig* terjedett rostálgatás után a következőleg lőn megállapitva:

Törvény czikkely

Azon közterhekről, mellyeket a jobbágyföldeket használó nemesek azon használattól viselni tartoznak.

Minden nemesek, kik az urbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-a erejével jobbágyföldek használatát szereznek, úgyszinte azok is, kik már jelenleg jobbágyföldet használnak, a földesúri terheken kivül következő közterheket tartoznak viselni:

1. §. Mindazon fekvő vagyonoknak, mellyek olly természetüek, hogy törvény szerint a földesúr szabad rendelkezése alá többé nem eshetnek, és a nemesek által akár jelenleg használtatnak, akár ezután fognak szereztetni, használatától a nemesek is adózni tartoznak.

2. §. Az ily nemesek a belső telki földek használatától, épületeiket ide nem értvén, adót fizetni köteleztetnek.

3. §. Az urbéri legelő használata után járó adót fizetni fogják. Valamint

4. §. A tüzi, épületi, kereskedési faizásnak, és nádlásnak urbéri haszonvételeitől adózni fognak.

5. §. A fellyebb előszámláltaktól pedig mind a hadi, mind házi pénztárak terheit viselendik, a hadfogadás elősegitésére rendelt általános summa oda nem értetvén.

6. §. A bent fekvő, és átutazó katonaságnak élésházi táplálásához oly móddal, mint a többi jobbágyok, járulni fognak.

7. §. Az előszámláltakon kivül a jobbágy földeket használó nemesek minden egyéb, az adózó népet illető, közterhek és adózásoktul általánosan mentek.

8. §. Minden urbéri telkeket, mellyek az urbér béhozatala idejekor, akár mint megszállottak, akár mint elhagyottak, összeiratták, vagy idő jártával alkottattak, később azonban bármelly módon (a Hármaskönyv 1. R. 40. cz. esetét ide nem értvén) elhagyottakká váltak, ha csak átaljában nem haszonvehetetlenek, a v[árme]gyék mindjárt a jelen törvény kihirdetése után rendelendő küldöttségek által jegyzésbe vétetvén, azoknak megszállitását az 1-ő t. cz. 14. §. szerint minden módon eszközöljék, megjegyezvén azt, hogy a földesurak azoktól, kik azon telkeket az urbéri szokott adózások és közterhek viselése mellett mivelni kivánják, a telki haszonvétel átengedéseért átaljában semmi árt se követelhessenek. Az alatt pedig, mig azon telkek megszállitása, (mellyet ha a földesúr bármelly módon gátolna, annyiszor amennyiszer 200 ftból álló büntetésre intézendő köztiszti ügyészi perbe idéztessék) szinte az 1-ő t. cz. 14. §. szerint eszközöltetni fog, a telkek haszonvételéhez kötött közterheket, bárki légyen is, ki azokat egészen, vagy részben használja, a feljebbi határozatok értelmében, mulhatlanul viselni tartozik.

9. §. Mindazon rendeletek, mellyek a fentebbi 8-ik §-ban az elhagyott jobbágytelkekre és megszállitásukra nézve megállapitva vannak, a pusztákra is egyaránt ugyan, de olly nyilvános magyarázattal terjesztetnek ki, hogy egyedül annyiban, amennyiben az 1723. esztendei országgyülésére beadott országos összeirás alkalmával a pusztákon a közadó tárgyai közé összeirt népes jobbágyi telkek találtattak, később azonban bármelly módon az adózás alól elvonattatván, elhagyott telkekké váltak s földesúri magános használat alá kerittettek, a pusztai ily elhagyott telkeket is a 8-ik §-i szabályok és feltételek szoros megtartásával megszállitani, és a közadó tárgyaihoz visszacsatolni kelletik.

10. §. Hogyha pedig valamely földesúr, a megyei küldöttség jelentésére közgyülésen hozandó végzésben meg nem nyugodván, a törvény rendes utján leendő kihalgattatását kivánja, abéli kivánsága olly móddal engedtetik meg: hogy ellene a tiszti köz ügyész felperessége alatt a megyei törvényszék előtt per indittatván, ha a közgyülés végzésével a hozandó birói itélet is megegyez, ily esetben az illető földesúr a perbe foglalt javakra időközben háramlott s a per kezdete napjától számitandó adó és egyéb meghatározott közterheknek készpénzben kivetendő mennyiségét megtériteni tartozik, — elmarasztatása után elégtételre való szoritása többé nem formás perrel, hanem az alábbi 13-ik §-ban megszabott móddal fogván eszközöltetni.[12]

(Vége következni fog).

October 9-ikén ezen t. cz. deák szerkesztése lőn megrostálva, — egyszersmind KAJDACSY inditványára az excerpták junctima felőli izenet voxok többsége szerint nem szóval tétetni, hanem irásba foglaltatni rendeltetett.

October 10-én ezen izenet meghitelesitetett. Mely alkalommal a RR a junctim iránti végzést nem az egy felirásbani együtt felterjesztésre, hanem csak az együtt sanctionálásra szoritották. — Utóbb pedig Bács és Verőcze megyék között Zsiva sziget iránti határ kérdés, szótöbbséggel *Bács* v[árme]gye javára lőn eldöntve.

October 11. vasárnapi szünet.

Bőthy egészsége még sem javul. — Balogh hazament. — Tarnóczy megérkezik.

289.

1835 október 12, 13, 14.

Foglalat: a) *A szóllásszabadsági 9-ik izenet. A békési comissionalis sérelem. — Az 1825—30-ki sérelmekre érkezett királyi válaszra készitett felelet s az országos sérelmek pótolólag beadott pontjait tárgyazta második izenet országos ülésben helybehagyatik s a fő RRhez átküldetik. — Kik ezen utóbb emlitetteket tanácskozásba veszik.* — b) *A RRnél pedig a T. t. cz. országos ülésre kerül.*

[12] L.: *Iratok.* V. köt. 291. kk. (Latin változatával s a Kossuth által később sem közölt befejezéssel együtt.)

a)

Pozsony, october 14, 1835.

October 12-én országos ülés a RRnél.

Szücs és Klauzál mint idő szerintén kerületi elnökök, bémutatván a kerületileg előkészitett tárgyakat, azok ily renddel vétettek tanácskozásba:

1. Az ezen országgyülésen öszeszedett sérelmek iránti 2-ik izenet kiegészitésére szolgáló azon pontok, mellyekre mint már a mult diaetákról is felterjesztettekre idő közben kir. válasz érkezvén, azoknak ujabb egybevetése szükséges lőn. — Ezekre nézve a kerületi végzések[1] szóról szóra helybe hagyattak.

2. *A 9-ik izenet a szóllás szabadságán ejtett két rendbeli sérelem ügyében.* — A PERSONALIS elállásra szóllitá fel a Rket. — BERNÁTH pedig (JÁRMY által pártolva) megujitá multkor is felhozott inditványát a külön repraesentatio felől; egyszersmind megigazitott egy goromba nyomtatási hibát, melly e tárgyban legutóbbi alkalommal mondott beszédjének szerkesztésében, a naplókönyv által szájába adatott, mintha t. i. azt mondotta volna hogy elég idő akkor kegyelmet kérni, midőn már a vádlottnak fejét leütötték.[2]

Váratlanul meglepett MARICSnak nyilatkozása, aki tudatá a RRkel, hogy ezen sérelmek megszüntetésére Fejér vármegye Rendei is a felirást pártolják. — Egyébiránt az izenet ellenvetés nélkül megállott.[3]

3. *A békési comissionalis sérelem.* (lásd 282-ik számu levelemet.)[4]

A PERSONALIS ellenzé az izenetet, s okul azt hozta fel, hogy ahol ő Felsége saját véleménye szerint törvénytelenséget vél valamelly megye munkálódásiban észrevenni, jussa van a felől magának megvizsgálás utján tökéletes tudomást szerezni, s e végett ugyancsak az idézett 1805-ki törvény[5] értelmében jusa van a főispányokon kivül másokat is authoritate pari megbizni. — A megyék levelezési szabadságára nézve pedig azt jegyzé meg, hogy akármi értelmet tulajdonitson is e részben az 1825-ki egyezkedések kimenetelének,[6] annyi igaz, hogy uj törvény nem alkottatván, az eddigi szokás lőn megállapitva. Minő légyen pedig ezen szokás? erre nézve elegendőnek tartja az aradi, és nógrádi ösméretes comissiókra hivatkozni.[7] Sérelmet tehát a dolog-

[1] A kerületi tanácskozást l. 57. o.

[2] A valóságban Bernáth azt mondta, „hogy küldői a kegyelem útját akkorra valónak tartják, midőn a perbe idézetteknek fejeik elitéltetnek". Azt is kérte a szónok, hogy a személynök adjon parancsot a könyvnyomtatóknak, „hogy illy drága áron legalább illyen szarvas hibáktul ment munkával szolgáljanak a tisztes közönségnek." L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 5. o.

[3] Az izenetet l.: *Iratok.* V. köt. 269. kk.

[4] L. előbb, 58. kk.

[5] Vö. a 60. o. 7. jegyzetével.

[6] Vö. a 63. o. 20. jegyzetével.

[7] „Mert ha bármilly régi szokásra tekintsünk hasonló körülményekben, felügyelési jusokat felséges fejedelmeink gyakorlották, elegendő példa az 1790-iki esméretes aradi eset, legközelébb pedig az 1825-i nógrádi körülmény . . ." L.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 6. — Arad megyével kapcsolatban a célzás alighanem az 1790/91-i esetre vonatkozik, amikor a megye köriratban hívta fel az ország megyéit a királyi propozíciókban megnyilvánuló alkotmányellenes tendenciák (a megyei igazgatás újjászervezése, a tervezett országos bizottságok reformjai útján a II. József-féle beolvasztási terv békésebb megvalósítása stb.) elleni küzdelemre. A köriratot a király megbélyegző leirat kíséretében küldte meg az országgyűlésnek. (L. az országgyűlés *Acta*-iban, 508. kk.) Nógrád megye 1826-i esetének ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 575. o. 26. jegyzet.

ban annál kevésbé látván mivel a vizsgálaton tul még eddig semmi egyéb nem történt, felszóllitja a Rket, hogy a czélba vett felirástól elálljanak.

Erre a RR hangos *maradjon*nal feleltek. — CSEPCSÁNYI kötelességének ösmeré az Elnök észrevételeire némi megjegyzéseket tenni, egyszersmind a kérdéses kir. rescriptumokat, s megyéjének azokban érdeklett végzését felolvasá.

FÁY ANDRÁS pedig (Pest v[árme]gye részéről országos ülésben először) igy szóllott: Hazafiui és szónoki kettős örömmel ragadnám meg az alkalmat, ha nyájas, és hazát örvendeztető tárgyakban tehetném felszóllalásimat, hogy a kebel öröme, és a tárgyak nyájas ingerei támogatnák a gyenge szónoki tehetséget; de fájdalom! ugy látszik e jelen országgyülésének nem adatott azon szerencse, hogy örvendezzék, s örvendeztessen, s igy midőn a békési sérelemről szóllani kivánok, panasz hangján kell szóllanom nekem is.

A magyar nemzet szabadnak vallja magát, s szép ősi alkotmánya jogot is ad neki ezen nevezethez. Mert ha a valódi szabadság lelke nem kiváltságokban, hanem abban áll: hogy ön törvényhozó testünk által alkotott törvények szerint kormányoztassunk, szépen biztositja ez eránt a magyar nemzetet az 1791. 12. t. cz. Hogy törvényei a végrehajtó hatalom önkényes magyarázata alá nem esnek, ez iránt minden magyar fejedelem kötelezést tesz a maga koronázási diplomájában ezen szókkal: *prout super eorum usu et intellectu diaetaliter conventum fuerit.* — Hogy törvényei ki sem terjesztethetnek, kezeskedik az 1606 : 1. cz[ikkely], melly az 1604-ben a RR egyezése nélkül alkotott 22-ik t. czikkelyt mint alkotmány ellenit, megsemmisiti.[8] Személyi és vagyoni szabadságát a magyarnak tiszta szavu honi törvények, szellemi szabadságát pedig alkotmánya rendszerének szelleme, s hol törvényei szóllani ne talán feleslegesnek tarták, a természet örök, és kiolthatlan törvényei őrzik, s igy valóban szabadnak vallhatja a magyar nemzet magát. — De im! holt betűvé kezd válni arany szabadsága, még pedig szine előtt azon törvényhozó testének, melly 3 év óta épen azért ül egybe, hogy a holt betüt is élővé tegye hazájának. A nemes fizeti a számos indirecta adót, a puszták birtokosa, ha csak mohos levelei meg nem őrzik, szint azt (!!)[9] némelly királyi városokban a nemesek katonát szállásolnak, s tudok egy nem régi példát, hogy egy nemes ifiu, ki nyomorult élelem keresésből egy irást másolt le — mellyet ismeretes együgyügyésében nem értett, törvényes kihallgatás nélkül elfogatott.[10] Hagygyán, ezek még mind olly adatok, mellyek némelly részben okokkal is támogathatók, s legfeljebb állati, habár az élet legfőbb javai közé tartozó részét sértik a szabadságnak. De lássuk, mint állunk a léleknek az isteni szikrának szabadságával, melly emberi méltóságunknak bélyege?

Hazánkban az ifjuság nevelését korlátolt állapotú férfiak, szorossan kitüzött gondolkozási mód és szabályok szerint eszközlik, egy pár féktelen külföldi könyv kitiltásának ürügye alatt sorompók zárják el tőlünk a miveltebb nemzetek szabadelműségeit. Diaetai ujsággal máig sem birunk; saját elmemiveinket önkényes censura nyommasztja, s a megyék és diaeták gyülésein

[8] A protestánsok vallásszabadságát biztosító 1606 : 1. tc.-ben a rendek eltörölték az 1604-i törvényekhez az udvar által önkényesen hozzáfüggesztett 22. cikkelyt, amely megtiltotta, hogy a vallás ügye köztanácskozások és országgyűlési viták tárgya lehessen.

[9] Célzás az allodiummá változtatott deserta telkekkel kapcsolatban hozott végzésre.

[10] Bod János ügyére céloz a szónok, amelyet Pest megye panaszára 1836. jan. 2-ától kezdve sérelemként tárgyalt az alsó tábla. (L. később, a 312. sz. levélben.)

kivétetett szánkból a szabad szó; ezentul szótárakbol szükség a gyüléseken öszeraggatnunk szavainkat, nehogy a felette szolgálatosak a legveszélyesebb pernek magvait találják fel azokban.

De hátra van még a szellemi szabadság sérelmeinek legnagyobbika, a békési sérelem. Itt már egy erkölcsi test, egy municipium vetkeztetik ki alkotmányos jogaibol. Egy törvényhatóságnak, melly állásánál fogva egyik védbástyája alkotmányunknak, közgyülésén hozott végzését egyes véleményekre oszlatni fel, a közönségesnek öszes akaratjáért egyeseket kivánni felelősökké tenni, a részeket külön egészekké alkotni, hogy az érdekek ne egyesülhessenek: oly neme a politicai tacticának, melly a megosztás elvénél fogva fedetlen hagyja az önkény ellen minden alkotmányos szabadságinkat. Mert ha egy törvényhatóságot csak mint elszigetelt külön egészt szabad tekintenünk, nem mint közczélra munkálló részét a hazának, hová fog maradni a közügy, a közérdek? mellyek egyedül szülhetik egy országnak erejét, javát, boldogságát? Hajdani Görögországot, melly miveltségi fokánál fogva egyet értve, egy egészt formálva ura fogott volna lenni a maga kora világának, ez juttatta rabigába. Nagy Sándor roppant birodalmait a nem egyesitett külön érdekek oszlatták fel. Én a békési esetet nem tekinthetem máskép, mint a szóllás szabadságának nagyszerü megsértetését. — Nagy ennek és a más két testvér sérelemnek befolyása alkotmányunk egész rendszerére, ha ugyan a szóllás szabadsága, s a véleményi közlekedés a törvényhatóságok között olly léteges feltételei alkotmányunk rendszerének, mint tüzhely a lakóháznak; sőt mondhatnám egyedüles eszközei többi szabadságink megóvhatásának is. — De te[kin]tes RR! a szóllás szabadságának süllyedése mint lelki veszteség, a lélekre veti legveszélyesebben sorvasztó mételyét. Ki az emberi szivet mélyebben vizsgálta, ugy találja, hogy a legiszonyatosb büntetéseket, mellyek meghatározott bün nemekre s esetekre szabatnak, hideg nyugalommal vesszük, mert bizonyosan tudván, mit kelljen kikerülnünk, önérzetünk nyugtat, hogy azokat ki fogjuk kerülhetni; de borzadunk ott, hol csak a rémitő mélységet látjuk lépteink előtt, s nem az ösvényt menekedhetésünkre. — Igy vagyunk a szólás szabadságával is. Polgári tisztünk megyék és diaeták gyülésein szabadon nyilatkoznunk parancsol; de önkény szabja ki a határvonalakat nyilatkozásink elébe, s mi nem tudva, nem ismerve azokat, minthogy törvényeink e részben világitó fáklyát vagy nem gyujtottak, vagy gyujtani feleslegesnek tartották, kétségesen bolyongunk a mélység körül. Mi természetesb ily esetben mint az: hogy a felette aggodalmas óvakodásban gyávák leszünk, s lassu sorvadásban hal el a nemzeti Geniusz!

Észak Americában a fogoly rabok büntetésének egyik fő nemét teszi, hogy szóllaniok nem szabad. Távol legyen tőllem, hogy sorsunkat ennyire esettnek mondjam, de kérdem: nem biztosabb állapot e egy szót sem ejthetni, mint nem tudva a terjeszkedhetés határait, szóllani, s életet, vagyont veszélyeztetni? Féktelenségnek nem voltam barátja soha, de azt kivánom, hogy nyilvános törvény által tudjam: meddig vagyok szabad, s mikor féktelen? Hódolva tisztelem hazámnak alkotmányos thrónját, de nem hizelgő szavakkal, mert ugy gyaláznám, hanem azon szabad fiui s jobbágyi bizodalommal, melly thrónt és nemzetet egyaránt nemesit.

Mindezeknél fogva átalánosan pártolom a kerületi izenetet. Ami pedig a mellé csatolt felirást illeti, habár annak velejére, és az abban felhordott okokra nézve nincs is kifogásom, de bérekesztésiben némi hijányt találok. Hallgatnék, ha csak egyes eset fekünnék előttünk, de hármas a sérelem.

Gyökeres okára kell hát mennünk az egymást ily hamar felváltott három esetnek, s ezt érintenünk alázatos felirásunkban.

Ne rejtegessük, mert nem rejthető aggodalmunk, hogy némelly felette szolgálatosok tán rémképeket tüntetvén fel felőlünk, bizodalmatlanságot gerjesztettek kormányunkban e nemzet iránt. Én más okot találni nem tudok, s ennél kell maradnom. Nem szükséges hoszasan feszegetnem, volna e oka a kormánynak bizodalmatlanságra a hü magyar nemzet iránt? Kiállta ez a próbát, hogy feljebb ne menjek, a mult század vége óta majd egész Európát rengetett rázkódások között, mellyekben alkotmányának, s alkotmányos thrónjának árnyéka alatt nyugton várta el lezugásait a polgári viharoknak. Nem kéz összetéve várta le pedig azokat, hanem áldozatot halmozva áldozatra, s éppen akkor tevé ezeket, midőn félszázados sérelmei orvosoltatását hasztalan sürgeté. Maga most dicsőségesen országló fejedelmünk iránt is bizonyithatá e nemzet nyilvánabban a maga határtalan bizodalmát, mint midőn koronáztatását még attya életében elfogadván, az antecoronationalis kivonatoktól, és alkotható törvényczikkelyektől, mellyek az Ulászló és 2-ik Mátyás példáiknál és biztositásaiknál fogva, mint egyezkedési feltételek nem lettek volna megtagadhatók, elállani kész volt?[11] Ezen országgyülés kezdetén pedig, mellőzve az országos munkálatokban reá nézve már a mult diaetán kedvezőleg megállapitott sorozást,[12] a Felség kivánatára hajolva, az urbért tüzte ki első tárgyaul munkálódásának? Lehet e mindezeknél nyilványabb jeleit adni a tántorithatlan hűségnek és bizodalomnak? Valamint annak is, hogy a szabad alkotmányu nemzet a királyi székeknek is legerősebb támasza? Ezen tekintet, s ebből eredő fájdalom az, minél fogva kivánnám, hogy felirásunkban ne csak a fő szóljon a maga hideg okaival, hanem a sziv is meleg ömledezésivel. Ennél fogva a bérekesztés előtt ezen szavakat kivánnám még béigtattatni: Si forsan, quod non ita esse speramus, triplices hi tam subito semet excipientes laesae votorum libertatis casus ex labefactata erga gentem hungaram throni fiducia suam traherent originem, justus noster dolor magis adhuc ingravesceret, cum gens haec inde a seculis, praeprimis autem posterioribus temporis, quibus concussa ferme tota Europa ingemuit, inconcussam suam fidem et adhaesionem erga Augustam regnantem Domum non una vice comprobaverit."

Hármas sérelem tárgyában nem sok, amit kérek. Néhány szót, s csak olyat, melly valamint a tartozó hódolattal megfér, ugy a szabad alkotmányu magyar ajkát is megilleti, midőn törvényes fejedelme előtt méltó fájdalommal nyilatkozik.

A KK és RR, a senki által többé nem ellenzett kerületi izenetet s felírást felkiáltással jóváhagyták.[13]

4. A mult országgyülésekről elmaradott sérelmek közül némellyekre érkezett királyi válaszra[14] költ felelet vétetett tanácskozás alá. — S ez egészen

[11] A Ferdinánd megkoronázását bejelentő királyi leiratra adott válaszukban jelentették ki a rendek, hogy a királyi hitlevél megvitatásától elállanak és elfogadják a hitlevél korábbi formáját, fenntartják azonban az országgyűlésnek azt a mindenkori jogát, hogy nem előre megállapított hitlevelet fogad el, hanem a kibocsátandó hitlevél szövegét előzetesen megvitatja. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 34. kk.

[12] Vö. a 22. o. 5. jegyzetével.

[13] A rendek végül eredeti formájában — Fáy András kiegészítése nélkül — fogadták el a feliratot. L.: *Iratok*. V. köt. 272. kk. — Fáy beszéde szó szerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével, XII. köt. 8. kk.

[14] Az aug. 24-én kelt kir. választ l.: *Iratok*. V. köt. 177. kk.

jóváhagyatott, kivévén az első pontot, melly Veszprém vármegyének azon sérelmét tárgyazza, hogy Merete pusztában nemesi földeket biró nemtelenek ezen földektől adót fizetni köteleztettek. — A királyi válasz ehhez továbbá is ragaszkodott: s ebben a kerületi RR is azon oknál fogva megnyugodtak, mert a nemteleneknek minden javaiktoli adóztatása törvényes dolog. Nehogy mindazáltal ezen teher magán a nemesi földön fekvőnek értessék, s ezen puszta dicalis öszeirásba menvén, az adó fundusához csatoltassék, a VESZPRÉMI KÖVETEK sürgetései következésében történt különféle nyilatkozások után, végtére a szerkesztéshez hozzátétetett: hogy az adóztatás csupán a földek *haszonvételétől* értetik, s csak addig, mig nemesi kézre nem kerülnek, és azon világos megjegyzéssel: hogy *ezen nemesi földek a többi portalis fundust tevő földek sorában a dicalis öszeirásba bé ne jöjjenek.* — Több változtatás az egész izenetben nem történt.[15]

b)

October 13-án országos ülés a RRnél.

Miután az 1825-ki és 30-ki országgyülésekről elmaradott sérelmek némelyikeire mult augustusban adott kir. válaszra készitett, s tegnap országosan megvizsgált felirásnak latin szerkesztése meghitelesitett, s a *lengyel ügy* és némely pótolólag béadott egyes sérelmek (mint p. o. Borsodnak a *bankócsinálóknak* hütelenségi perbe diaeta alatt lett idéztetése, — a *beszegellett helyek* iránti törvény javitása, — Vasnak az *őrségiek* dolgábani kivánata s a t.) iránt a 2-ik izenet pontról pontra felvétetett, jóváhagyatott s a tegnap végzett tárgyakkal egyetemben szokottan a fő RRhez átküldeték,[16] — napirendre következett a mult hetek kerületi üléseiben kinos vajudások után megszületett *T. t. cz. azon közterhekről, mellyeket a jobbágytelket s földet használó nemesek ezen használattól viselni tartoznak.*

Mihelyt a kisérő izenet felolvastaték, magának a t. czikknek olvasása előtt megkezdődött a vitatás s ily renddel:

EÖTVÖS TAMÁS: Előre bocsájtván miképen ezen t. cz. a törvény oltalma alatt nyugalmasan élt 30.000 nemes család[17] jussainak felforgatását foglalja magában, érdekére nézve tehát különös gyengéded tekintetet érdemel, inditvánt tőn: hogy addig, mig közöltetvén a kerületi szerkesztés a törvényhatóságokkal, arra nézve akaratjokat szabályos utasitásokban kijelenthetik, országos tanácskozásokba ne vétessék. — Okai valának: 1. Mert vannak a kerületi javaslatnak oly messzevágó pontjai, mellyekre alkotványunk jelen állásában a törvényhozó test hatósága ki sem terjedhet. 2. Mert sokak iránt, p. o. az elhagyott telkek, s elpusztult helységek felől a küldők utasitásokat ekkorig nem is adhattak. Ezt tehát bévárni a teljhatalmu megbizással el nem látott, s csak küldőik akaratját tolmácsoló képviselőknek annyival inkább kötelességökben áll, mentől igazabb 3-or, hogy közterhek elvállalásáról lévén szó, miután az alkotványos lét egyik főbb jóvolta abban áll, hogy constitutionalis nemzet csak önként, szabad akarattal elvállalt terheket viselhet, az ő világos

[15] A felirat végleges szövegét l. uo. 275. kk. — Az okt. 12-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 2. kk.

[16] L.: *Iratok.* V. köt. 289. kk.

[17] Vö. a 86. o. 5. jegyzetével.

megegyezése nélkül a képviselőknek terhet vállalni a nemzetre teljességgel nem szabad. 4. Hogy ezen ideiglenes felfüggesztésből a tanácskozási rendre legkisebb hátráltatás sem következhetik, mert nyiltan áll a RR előtt a tárgyak bő mezeje, foglalatosság nélkül épen nem szükölködnek; a törvénybe igtatás pedig különben is csak együtt történhetik, s igy egyre megy a dolog, habár később vétetik is fel a nagyérdekű T. t. czikkely.

A PERSONALIS kifejtvén, hogy a napirend tárgyában tett s teendő végzések egyenest az 1715. ótai törvények nyomán tétettek, bátran hivatkozék az 1825-ik végzésre, s azt megelőzött, s reá most következett tanácskozásokra, mint megannyi bizonyságokra, hogy a nemesi jusok ezen T. cz[ikkely] által távolról sem sértetnek. Emlékezteti Beregh követét különösen, hogy az elhagyott telkek felőli végzés már az urbéri 1-ő t. cz. 14-ik §-ában királyi helybehagyással is erősitett országos határozat értelmében történik; és ámbár teljesen tiszteli a törvényhatóságok utasitás adási hatalmát, miután azonban a tárgy alapelve nemcsak a diaetán 2 évek előtt,[18] de még 1825 esztendőben is országos végzésbe ment, s annak következésében a törvényhatóságok akaratjokat részint a regnicolaris összeirás tárgyában, részint a rendszeres munkálatok illető helyein kétségkivül kijelenthették, de ki is jelentették, a felvételt annál kevésbé véli halaszthatónak, minél igazabb az, hogy a KK és RR a junctimtóli elállás tárgyában irott legközelébi felirásukban[19] önként kiszabták munkálódásuk ösvényét, és kimondották, hogy legelébb azon tárgyakat fogják kiszakasztáskép felvenni, mellyek az urbérral szorosan kapcsolvák.

ALMÁSY a Bereghi inditványt pártolja, s mielőtt a T. t. czikkely tanácskozásba vétetnék, a javitásra rég várakozó adózási rendszert magokra a nemtelenekre nézve is elintéztetni kivánja. Mert ha ennek elintézése előtt hoznának a RR országos végzést az iránt, hogy a nemes ember adót fizessen, ugy bánnának mint amaz épitő mester, ki az egész épületet elkészitené, aztán gondolkoznék az alap letételről. A törvényhozásnak fő feladása nem abban áll, hogy a terheket egy osztály válláról a másikéra háritsa, hanem hogy a terhet magában kisebitse, s nyomasztó sulyát ezáltal enyhitse. Több gyámokát inditványának azonban abba helyhezteti a szólló követ, hogy a KK és RR 2-ik urbéri felirásukban az 1-ő t. cz. 6-ik §-bani *determinata* szóra nézve nyilván kijelentették, miképen a jobbágytelek haszonvételével járó közterheket nem csak a nemesekre, de magokra a nemtelenekre is, még ez országgyülésen *minden esetre* el fogják határozni.[20] Ez ellen a Felség semmi észrevételt nem tett, az tehát változhatlan végzéssé vált, s reménli, hogy a RR, kik még kerületi üléseikben is annyira ragaszkodnak ahhoz, amit egyszer végeztek, ezen országos végzést tiszteletben fogják tartani. Ő legalább ahhoz ragaszkodik, s mielőtt a T. t. cz. elvei vitatásba jönnének, az adózók közterheit elhatároztatni kivánja.

A PERSONALIS ellenveté, hogy ezen végzés az adó-biztosi tárgynak a junctim által biztositott felvétele hiedelmén alapult, a junctimtóli elállás iránt tett felirással azonban módositva lőn. A RR egyrészről kijelenték, hogy az urbérral szoros kapcsolatban lévőket akarják kiszakasztáskép még e diaetán elvégezni; ilyen a T. t. cz., melly nélkül az urbért foganatba venni sem lehetne.

[18] Ti. az úrbéri I. tc. 14. §-ának elfogadásakor.

[19] L.: *Iratok*. V. köt. 243. kk.

[20] „Nostri quoque conatus eo directi sunt: ut non modo relate ad nobiles sessiones colonicales tenentes, sed reflexe ad ipsos etiam subditos de quantitate differentiaque supportandorum per eosdem personalium juxta, ac sessioni inhaerentium publicorum onerum omnem in casum his adhuc sub comitiis provisio fiat." L.: *Iratok*. III. köt. 412.

És mivel ezáltal azt is kijelentették, hogy a Comissariaticumnak ez országgyülésen felvételétől elállanak, a hevesi követ javallotta adózási rendszer pedig éppen ezen jövő diaetára halasztott adóbiztosi tárgy főbbik részét teszi, inditványának elfogadása oda vezetne, hogy az urbérnek ezzel feltételezett béhozatala is a jövő országgyülésre halasztassék, ami szándékában csak senkinek sem lehet.

BUDAHÁZY: Azon elvből indul, hogy ekkorig csak egy nemesség volt hazánkban, s az egyenlő jussal s kiváltságokkal birt, s az egyetlen közfal is, melly a szegényebbeknek, a házi pénztár részére mérséklett taxáltatásában állott, az 1805-ki törvény által[21] örökre szerencsésen ledöntetett. Második fő elve, hogy az adónak fekvő funduson nem fekvése az 1741 : 8.[22] s más törvények által biztositott ama sarkalatos jusok közé tartozik, mellyek valameddig alkotványunk igy áll, országgyülési egyezkedés tárgyai sem lehetnek. A kerületileg javaslatba hozott T. czikkelyt pedig ezen két fő elvvel merőben ellenkezni véli, de a jobbágy nemesek adóztatását a természetes igazsággal sem tudja megegyeztetni. (Halljuk! Halljuk!!) Mert ezen igazság azt hozná magával, hogy ha csakugyan vannak a statusnak fedezetlen szükségei, azoknak fedezéséhez boldog boldogtalan, gazdag és szegény arányos egyenlőségben járuljon. A RR azonban nem ezt teszik, hanem a vagyonosokat, kik legtöbb javával élnek a statusnak, továbbá is menten hadják minden tehertől, s a szegény adózó nép terhein csupán a szintugy koldus jobbágy nemesség megrovásával segitenek. — Kivánja tehát Bihar Rendei nevében, hogy muljon el e pohár egészen ha lehet, s ne épittessenek fel ismét a nemességet önmagában elkülönöző, már egyszer szerencsésen ledöntött közfalak. Ehhez azonban az 1825-ki végzés s az usufructuationalis határozat után keves reménye lévén, legalább némi enyhitéseket kiván. Ide számitja mindenek előtt a jobbágytelki haszonvétellel járó adó nemeinek a nemtelenekre nézve is elhatározását. Megemliti különösen a jótékonyságból legnyommasztóbb teheré változott katonatartás viselhetlen sulyát. Nem kételkedik, hogy ez tanácskozásba vétetvén változást szenvedend. Kérdi tehát, javasolja e az okosság, első lépéssel mindjárt olly terhet róvni az ekkorig adómentes nemesek nyakába, mellyet a nemtelenekre nézve is elviselhetlenül terhesnek, helytelennek ösmerünk? Mutogatja, mi sok és különböző érdekek sürgetik az adó nemeinek átaljános elhatározását, s mennyire kedvez az alkalom a kormánytól igazságos engedélyeket követelni az adózó nép könnyitésére most, midőn minket örökké engedélyekre szóllitott fel;[23] s ezeknél fogva a bereghi s hevesi inditványokat pártolja.

BEZERÉDY szintén szoros kötelességének ösmeri a felolvasott izenetben kifejezett adóztatási elv ellen küldői nevében kikelni, annál inkább, hogy ezen t. czikkelynek elkülönözött felvétele a dolog természetével sem egyezik, melly megkivánná, hogy az adó rendszerének több tárgyaival összeköttessék, s annak igy, bárhová üssön is ki a többség végzete, legalább állandó alapja, s meghatározott köre legyen. De más tekinteteknél fogva sem tanácsos az elkülönözés. Mert akármi legyen kinek kinek a fennforgó tárgyra nézve véleménye, egyet fognak talán minnyájan érteni, hogy vannak adóbeli állapotunk-

[21] Vö. a 108. o. 21. jegyzetével.

[22] Vö. a 79. o. 18. jegyzetével.

[23] „. . . hogy midőn az urbéri munkálat sorján a kormány az ország rendeit külömbféle engedmények adására többizben sikeresen serkentette, ugyanakkor ne láttasson maga, midőn az engedés sorja reá jön, minden engedménytől idegen lenni." L.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 31.

ban több más tárgyak, mellyek az orvoslást nemcsak a haza közérdekében, de magának a szegény adózó népnek könnyebbségére is, még talán sürgősben kivánják, mint ezen T. art[icu]lus. Azt sem fogja senki tagadhatni, hogy ezen t. cz. jó alkalmat s hatalmas segédeszközt fogna nyujtani, hogy jó siker reménységével vitassunk sokat, mit adó dolgában tenni szükséges, ha ezt a T. czikkelyel ösze kapcsolva tehetjük. Miért mellőzzük el hát az ajánlkozó alkalmat, holott ennek megállapitása után többé hasonló sikerre reménységünk nem lehet? Nem is áll ellent, hogy a KK és RR a 4 operatumnak elintézésére nézve a junctimtól eltávoztak. Mert azért el nem állottak attól, hogy mit az adó-biztosi tárgyból szükségesnek látnak, még ez országgyülésen, s a T. czikkellyel összefoglalva intézet alá ne vegyék. Mit nem tenniök alig is lehet, ha tekintetbe veszik, miképen a törvényhozásnak kötelességében áll nemcsak az adó kutforrásiról, de arról is gondoskodni, hogy hová fordítása a közérdekhez képest helyesen történjék. Kétszeres kötelesség pedig ez Magyarországban, hol a szomoru tapasztalás igen is erősen kiált. Kéri tehát a RR-ket, hogy a T. art[icu]lus azon adó-biztossági tárgyakkal, mellyeket a közkivánság igen is nyilván kijelel, egybefoglalva vétessék tanácskozás alá. Igy aztán Tolna v[árme]gyének voxa is más szinben fog állani,[24] mert ha szigoruan szoros számvetés után azt fogják találni az ország Rendei, hogy Magyarország felajánlott közjövedelmeinek bő forrásai a hazának, de csak hazánknak szükségeire nem elegendők, a hijány pótolásának terhét épen nem szándékoznak a szegény adózó nép nyakába háritani, hanem az országgyülése által határozandó módon, ha kivántatik saját értékökkel is készek a haza szükségeinek fedezéséhez járulni, ugy mindazáltal, hogy a magyar közjövedelmek helyesen kifejtéssenek, csak a magyar érdekekhez képest, s csak magyar czélokra forditassanak, s az ország ezekre nézve számadással, s felelősséggel biztositassék, mert e nélkül adót ajánlani csak olly áldozat lenne, melly nem a hazának, hanem idegen Isteneknek oltárán égne el. — De ha az összekapcsolt felvételt el nem érhetné, s a RR csakugyan elkülönözve veszik fel a T. t. czikkelyt, kéntelen a követ kijelenteni, hogy ily mód küldői a nemesség egyrészére terhet vállalni nem akarnak, mert az nem annyira a fennforgó magas czélokra szolgálna, mint azoknak biztositását jövendőre gyengitené. Érdekelné csak a szegény sorsút, a tehetősb kiméléséve, s olly szinben állana, mintha amazoknak áldozatával akarnánk emezeknek teljes mentségét igazság ellen fenntartani. Kettős gyülöletességgel járna tehát a rendelkezés, s az adózók sorsát mégis bizontalanságban hagyná. Hogyha pedig erre sem hajolna a RR többsége, utolsó stadium gyanánt legalább azt kéri a követ, hogy a jobbágytelkeknek már birtokában lévő nemesség és a közt, melly csak azután fog jobbágytelket az 1-ő t. cz. 6-ik §. értelmében szerezni, különbség tétessék, és ha Tolna kivánsága szerint mind a két rendbeli ezen T. czikkelytől ment nem maradhat, oltalmazzák meg.legalább az első osztályt százados szertartás biztositása alatt szerzett birtokában, abba forditott értékében, a tulajdonnak igazaiban, és törvény engedte szerződéseken sarkalló jus quaesitumban.[25] És ha csakugyan áldozatot kiván a status köz szüksége, tegyék azt minnyájoknak részarányos igazságu részesitésével, nem pedig a polgárok egy osztályának egyoldalu megrovásával.

[24] Tolna megye a korábbi viták során a jobbágytelken ülő nemes megadóztatásának ellenzői közé tartozott.

[25] Szerzett jog.

(Szóllottak részint a T. cz. fel nem vétele, részint az adóztatási rendszer tárgyaivali összeköttetése mellett öszesen 17 megyék követei. — A vitatások rendje, különösen KLAUZÁLnak okoskodása, a PERSONALISnak erre, s PILLERnek a Personaliséra adott felelete, ugy különösen BERNÁTHnak nagyon jeles beszédje következni fognak.[26]) — A többség azt végzé, hogy a T. czikkelybe, igy a mint van, és nyomban béereszkedik.[27] — *October 14-én* pedig voxok többségével sem az eddigi használók, s jövendő vevők közt különbség nem tétetni határoztatott, sem az elsőknek moratorium nem adatott.

A fő RR mind két nap a sérelmekkel foglalatoskodtak.

A sok munka közt feledékenységbe ment, hogy e levelet a T. t. cz. bérekesztésén kellett volna kezdenem. Jövőre marad.[28]

290.

1835 október 13, 14, 15, 16, 17, 18.

Foglalat: a) *A jobbágytelki használattól a nemesek által viselendő közterhekről szólló T. t. cz. országos ülésbeni vitatása folytattatik.* — b) *Végzés a deperditák megszüntetéséről.*

a)

Pozsony, october 17-én, 1835.

Folytatása az *october 13-án* tartott országos ülésbeni, mult levelemben megszakitott vitatásoknak, azon kérdés felett, valjon magában s elkülönözve vétessék e' a T. t. cz. tanácskozásba, vagy pedig a nem nemesek adózása rendszerével összeköttessék.

KLAUZÁL az összeköttetést pártolván, értelmét a hevesi követ emlitette országos végzéssel[1] támogatá, s az Elnök ellenvetéseit czáfolgatá. Az van eme végzésben, melly az úrbéri 2-ik felirásban kijelentetett: hogy a KK és RR a jobbágy telki haszonvétellel járó terheket a nem nemesekre nézve is, minden esetre még ez országgyülésen el fogják határozni. Ez a „minden esetre" éppen azt teszi, hogy akár fog állani a rendszeres munkák iránti junctim, akár nem, akár felvétetik az adóbiztosi operatum, akár máskorra halasztatik: az érdeklett meghatározás e dietáról semmi esetre el nem maradhat. Világos ebből, hogy e végzést a junctimtóli elállás korántsem dönti fel, sőt megigazolja a RRnek előre látó gondosságát, hogy az adózók sulyos terheinek enyhitését ezen esetre is biztositották. De miként is felelhetnének meg különben a KK és RR az urbéri 1-ső t. cz. 6-ik §-ának, melly igy szóll: „aki (t. i. a jobbágytelki haszonvétel megvásárlója) ezen haszonvétellel egybekötött minden úri, s a T. t. cz. által megállapitott közterheket tartozzék viselni." Hogy fog már most e törvény állani, ha valaki felvilágositást keresvén a közterhekről, a T. art[icu]-lust végig olvassa, s azt találja, hogy ebben a jobbágytelkeknek hasonli-

[26] A folytatást l. a következő számban.

[27] Az okt. 13-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt: 23. kk.

[28] A tc. szövegének első részét l. előbb, 117. kk. — A szöveg közlésének befejezésére tett ígéretet Kossuth a következő számokban sem tudta teljesiteni.

[1] Vö. a 125. o. 20. jegyzetével.

tatlanul legnagyobb részét használló milliónyi nem nemesekről egyetlen egy szó sem foglaltatik, s csak a nehány ezernyi nemesek vannak különös gonddal kiemelve. Ez valóban nyomorult surrogatuma mindazon könnyebbségeknek, mellyek az adózási rendszer kijavitásából az adózókra háramlandók lennének. Megemliti a szónok különösen a katonai élelmezést, s éles vonásokkal rajzolván annak nyomasztó súlyait, kérdi a Rket, nem indittatnak e könyörületre azon könnyek által, mellyek milliók szemeiből hullanak, midön negyed ötöd rész áron ragadják el szük szerzeményöket éhséggel küzdő háza népeik ajkaitól? Mutogatja továbbá beszédje folytában, hogy a T. t. czikkellyel a kormányra nézve kedvező dolog történik, a józan politica javalja tehát, hogy a RR ez alkalmat használatlan elsikámlani ne engedjék. Megegyezett a kormány azon végzésben, hogy az adózás tárgya a nemtelenekre nézve is minden esetre elhatároztassék, fel nem lehet tehát róla tenni, hogy az adózó nép felsegéllését akadályozni akarná, azon kormány: amelly úntalan ennek javát emlegeté, mig a nemesség részéről áldozatokról szó vala.

A PERSONALIS ismételé, hogy a junctimtóli elállás s az úrbérral szoros kapcsolatban lévő tárgyaknak előleges kiszakasztásra lett kitüzése az emlitett végzést megváltoztatá. Megemlité, hogy az ország nagy részében a nemesség jelenleg több terheket visel, mint mennyit a RR ezen T. czikkelyben helyesnek itéltek. Ezeknek tehát kelletin tuli terheltetésöktől méltán várt feloldoztatása, s az egyformaság tekintete is mulhatlan intézkedést kivánnak. Ellenben akármit végeznek a RR majd a jövő diaetán az adóbiztosi tárgy iránt, ezen terhek alól, mellyeknek a jobbágy nemeseket most alája vetik, a nemteleneket bizonnyal nem fogják feloldozni, s nem különösen a katona tartástól, mig constitutiónk igy áll, mert ezen kötelesség az 1715-ik 8. czikkelyben világosan el van vállalva. Az elv tehát minden esetre megáll, a kiszolgáltatás és felosztás módja pedig ha változást talál is szenvedni, ezen transvestitio a nemes jobbágyokra is egyenlőn fog állani; a T. t. cz. tehát azon jövendő intézkedésnek legkevésbé sem árt.

Erre PILLER megjegyzé, hogy ő világos törvények nyomán indulva a katonatartásnak az 1715 : 8. czikkelyben lett elvállalását, egyenest azon czikkely szerint csak úgy érti, hogy a katonaság feltartására szükséges contributiót az ország elvállalta, és korántsem ugy, mintha a katonaságnak élelmezési termesztményekkel természetben leendő ellátását, mint adózási terhet törvény által vállalta volna el. Mert ezt a szónok soha el nem ösmeri. Egyébiránt a dolog érdeméről most nem szól, hanem a deperditáknak s alimentationak kérdését mindenesetre a T. t. cz. előtt elintéztetni kivánja, s azért a hevesi inditványra szavaz.

A PERSONALIS feleletül az 1715 : 8. tartalmához ragaszkodott.

BERNÁTH mielőtt a napi rendhez szóllana BUJANOVICSnak, Eperjes városa követének, (aki mintegy két ivnyi értekezést irásból olvasott fel, a jobbágy nemesek adóztatásának gyökeres támogatására, melynek azonban közelébbi tartalmát a folyvást zugás miatt nem érthettem)[2] előadására azt jegyezte meg: hogy az ily hosszasan kidolgozott tudományos értekezések a divatozó magyar törvényhozásban nem igen czélirányosak, mert betürőt betüre, sőt tán némelly oldal jegyzetekkel is bővitve vezettetvén bé a napló könyvbe, a többi tagok előadásiból pedig csak azon töredékek jelentetvén meg,

[2] Bujanovics beszéde teljes terjedelmében olvasható a *Jegyzőkönyv*-ben, XII. köt. 37. kk.

mellyeket a napló jegyzőtül emberileg kivánni lehet, e miatt a tanácskozásra félszegüség bélyege üttetik. — Ami egyébiránt a napirendet illeti, minthogy ez főkép az ország védelmére forditandó adózásról szóll, a szónok alkalmat vőn magának a haza hajdani védelmi rendszerét, az időközbe béhozott változtatásokkal történeti s törvényes adatok után összehasonlitani, s e végett igy szóllott:

A világ történetinek évkönyveiben egyik legcsudásb tünemény, hogy nemzetünk Ásiának legtávolabb szegletéből Europába vándorolva, fészket vert magának, s a többi nemzetektől el nem nyelettetett. Gyülölt jövevények valának e honban vándor eleink, s hozzájok a szomszéd nemzeteket sem ösmeretség, sem rokonság édes kötelékei, sem szokások, s életmódjának egyformasága nem köték. Addigelé nem hallott értetlen nyelven szóllottak, s idegen Isteneknek áldoztak. Fegyverrel foglalt honjokat sem tenger határok nem védelmezék, sem chinai falakkal nem birtak ellenséges szomszédjaik ellen, s mégis maradandó hazát vivtak ki utódjaiknak, kik sort fogván Europa többi nemzetei között, illyetén álladalmukat századok viszontagságain keresztül a jelen időkig feltartották, s reánk is általbocsájtották. És valjon minek lehet, minek kell tulajdonitani, hogy az ország alkotmányát illy kétes álladalmak között alakitni s feltartani képesek valának? mint egyedül annak: hogy védelmi rendszerük helyesen választatott, s férfiasan teljesitették? Kiállotta e rendszer a mindeneket elenyésztő kor legveszélyesb próbáit, mert egyedül ennek lehet tulajdonitani: hogy az ásiai vad csoportok dúlásai után nemzetünk előbbi alakjába visszaszedődhetett; ennek kell tulajdonitanunk, hogy noha felkent koronás fejedelmét a siralmas emlékü Mohács dágványiba temetvén, az ellenség másfél századig dulta az elszaggatott haza legtermékenyebb kebelét s birta fővárosát, a széltdarabolt nemzet mégis annyira feltartotta nemzetiségét, hogy lelkes Fejedelmünk törekedésivel, s keresztény szomszédink segedelmével, visszaszerezhette eredeti épségét. Ily kiáltó próbái lévén védelmi rendszerünk czélirányos voltának, nem csuda, hogy sokáig tünődtek a nemzet képviselői, mig 1715-ben elfogadták s kimondották azon törvényt, melly az addig gyakorlott védelmi rendszert megváltoztatá. Számos törvényeket idézhetne a szólló követ, mellyek illy formán hangzanak: *Vexilla regis sequentur copiae Bani aut Episcopi, Comites autem Parochiani praeter suas, cum gentibus Comitatuum bene armatis comparebunt.*[3] Kitetszik ezekből, hogy az ország védelméről 1715 előtt hozott törvények mindég a személyekről szóllottak. Nagyon is természetes ez, mert olly földet a jó Isten nem teremtett még, melly magát s a rajta lakót védelmezné a megtámadó ellen, hanem bizonyosan a személynek kell önmagával együtt a földet is védelmeznie. Az 1715 : 8. cz[ikkely] ellenben midőn azt mondja: haec *autem* (t. i. validior regulata militia) *sine contributione subsistere nequit,* nyilván a kincstárba fizetendő készpénzt állitja a védelem alapjának. Hogy ezen elv összesiti a védelmi erőt, tagadni nem lehet, s hogy egyes ellenség ellen czélirányos is, az is megengedhető, de vajmi hamar megmutatja a tapasztalás, hogy sok ellenség ellen, ezen hazában, melly határainak minden pontjain ki van téve a megtámadásnak, nem tanácsos, s nem lehet a régi védelmi rendszert teljesen eltörleni. Az 1741. esztendő Mária Theresiánknak, s azon nemzeti szabad egyességnek,

[3] II. Ulászló 1498. évi dekrétumának 15., 20., 21. és 22. cikkelye tartalmazza a bandérium-állítás kötelezettségének a fenti értelemben való legrészletesebb meghatározását.

mellyet a szabad magyar nemzet ön Fejedelmével 1723-ban kötött, az úgy nevezett Pragmatica Sanctiónak számos irigyeket, s hatalmas megtámadó ellenségeket szült. Olly szinbe állitotta a régi védelmi rendszert ezen történet, hogy az akkori koronás fejedelem september 7-én az országgyülésének kiadott második kir. előadásában az 1715 : 8. t. cz. ellenére önként elösmérte, miképen a *validior regulata militia* nem képes több pontokrul egyszerre megtámadott fejedelmi személyét s országait védelmezni, s azért reményét, s minden bizodalmát a régi védelmi rendszernek sikeres voltába helyhezé, mondván: *sed hungara gens a plurimis retroactis seculis intrepidum et bellicosum suum animum, qui nobili potissimum ejus sangvini inesset, ubertim demonstrasset.*[4] Ezen elösmerésnek következésében született az 1741 : 8. cz[ikkely] melly világos szavakkal rendeli: *ne onus* (scilicet defensionis Regni) *fundo ullo modo inhaereat.*[5] És ezáltal ismét felállitva szemlélvén a nemzet régi, jó sikerrel divatozott védelmi rendszerét, a nemzeti kötelességet példa nélküli lelkesedéssel teljesitette, aminek üdvös következményeit sok izekben elösmerték Fejedelmeink, s igazolja azt a maig is divatozó siker, mert azon országlás, melly a magyar nemzet akkori lelkesedése által birodalmát nyugalmassá tette, Europa derék tartományinak 30 millio lakosit mostanig kormányozza. Voltak még azon törvénynek más boldogitó következései is; mert bizakodván főkép azon tartalmában a nemesség, hogy az többé országgyülési tanácskozás tárgya sem lehet, tartózkodás nélkül adta földe használlatát a népnek, melly ez által példátlan sebes léptekkel szaporodott, úgy hogy az 1723-ki országos öszeirás 200 egynehány ezer telkeket hozott jegyzésbe, az utolsó összeiráskor pedig 400 ezernél is több népes telkek találtattak.[6] De ha taglalat alá vétetik azon törvény is, mellyet a nemzet illethetlennek tartott, a nép további szaporodásának elmetsző határ vonatik, mert mellyik tulajdonos fogja ezentul csak egy araszny földjét is adózó használlat alá bocsájtani? Ezek szerint megfoghatatlan a szólló előtt kormányunknak azon czélzata, miszerint az izenetbeni tárgyat olly nagy szorgalommal sürgeti. Azon kormánynak, melly a *saeculorum usu sacrata institutiók* fenntartását mindég száján hordozta! Egész Europa népei éllel állanak az ujitás kivánásában, csak a magyar nyugodtan imádja uralkodóját, tiszteli kormányát, s iránta kész engedelmességgel viseltetik. Megfoghatlan tehát az a garasos politica, vagyis inkább krajcáros gazdálkodás, melly által csak az elégedetlenek száma szaporittatik. De *Iliacos intra muros peccatur et extra.*[7] Hasonlón megfoghatatlan a szólló követ előtt némelly törvényhatóságoknak (kiknek bölcsességét ugyan mélyen tiszteli) azon politicájok, miszerint úgy gondolják a nemzeti jussokat szélesithetni, s alkotványunkat népszerüvé tehetni, ha újabb meg újabb kutfejei nyittatnak az adózásnak, holott tisztán béláthatják, miképen ez az adó neveltetését fogja maga után vonni okvetetlenül.

[4] Az idézett mondatot l. Mária Terézia 1741. szept. 11-i leiratában, *OL, Arch. Regn. Lad. N. Fasc BBB. Ar. 11.*

[5] Vö. a 79. o. 18. jegyzetével.

[6] Egy az 1836-i adókivetéshez készített nádori összegezés szerint a jobbágytelkek száma Magyarországon 1720-ban — a bánáti és horvátországi megyék nélkül 72 468, 1767-ben a bánáti és horvát megyék nélkül 153 427, azokkal együtt 214 082, 1828-ban pedig a nevezett megyék nélkül 274 417, azokkal együtt 373 411 volt. A számitást a pozsonyi mérőben megadott szántóterület alapján az egyes megyékben szokásos telekátlag figyelembevételével végezték el. *(Ol. Arch. Regn. Nádori vegyes iratok.)*

[7] „Iliacos intra muros peccatur et extra." Horatius: *Epod.* 1. 2. 16.

Ha mindazáltal olly kérdéseknek fejtegetése vettetik napirend alá, mellyek az ország védelmi rendszerébe bévágnak, úgy a szónok meggyőzödése szerint nem azoknál kellene a dolgot kikezdeni, mellyek a lakosok csak egy maroknyi részének kötelességét határozzák, hanem azon mindenekre kiáradó kérdést kell végkép elhatározni, mellyek közönségesen azon terhek, miket az adózónak viselni keltetik? S ha e kérdést terjedtebbnek tartják a KK és RR, mintsem hogy ezúttal általánosan elhatároztathatnék, azon részét legalább, melly a védelmi rendszernek szinte épen a jelen kérdéssel együtt egészitő részét teszi, minden bizonnyal eleve el kellene határozniok. Nem az úri tartozások, nem a készpénzbeli adózás az, mi a magyar földmivelőt lankasztja, sorvasztja, s napról napra korcsositja, hanem a hajlékába kéntelen kelletlen erőltetett katona befogadásának szenvedhetlen terhe. Ez az a méreg, melly a paraszt házi boldogságát feldúlja, ez az a féreg, mi az erkölcsiséget gyökerében rágja! Rómának halhatatlan lantosa, Horácz, ott hol a roppant birodalom eldöltét siratja, így adja elő honja romjainak főokát:

Foecunda culpae secula nuptias
Primum inquinavere et genus et domos:
Hoc fonte derivata clades,
In patriam populumque fluxit.[8]

Valóban ha van valamelly szent depositum a törvényhozó test kezei közé letéve, úgy azon kötelesség az, miszerint a nemzet képviselői úgy, mint maga a király is egyaránt köteleztetnek oly szabályokat létesiteni, mellyek a nép erkölcsi tisztaságát eszközöljék. Az a nagy háznép, a polgári társaság csak úgy lehet boldog, csak úgy lesz az erkölcsiség tiszta, ha azok az egyes kisded háznépek, mellyeknek sommázatjából amaz alakul, egyenként boldogok, egyenként erkölcsiek. Első kötelessége kétség kivül a törvényhozó testnek, a közterheknek azt a súlyos nemét eltörleni, miszerint a népnek azon osztállya, mellynek tulajdonkép rendeltetése lenne, emlőjén nevelni a hazának tiszta erkölcsü polgárokat, az erkölcs ösvényéről eltévedés nyilvános veszélyétől megmentessék. Az erőltetett katonai szállásnak ez egyik legborzasztóbb ostora, úgy hogy adózóink leányivadékira reá illenek az emlitett lantos ama szavai: *incestos amores de tenero meditatur ungvi.* — — Ösmérve uralkodónk buzgó vallásosságát, nem lehet kételkednünk, hogy Felséges Fejedelmünktől mindazokra, miket a RR bölcsessége e tárgyban czélirányosnak itélend, gyors és kielégitő válasz fog érkezni. — Ezzel társas és szintúgy egészitő tárgy a katonatartásból eredő veszteségek kérdése. Korántsem az a vesztesége az adózó népnek, mit a törvényhatóságok számadásai mutatnak. Ez csak a piaczi ártól való különbségi veszteséget mutatja. Ki van a nép téve a biztosok zsarolásinak, ki a katona pajkosságinak, s hogy a számfeletti paripák is ellátva legyenek, ami fontra mérődik, haladni kell az adottnak a papiroson lévő szám súlyát, mi mértékkel mérődik, tetézten kell azt bészolgáltatni. — Ha hát egyéb terhekről nem méltóztatnak is a RR intézkedni, aminek jótékonysága az egészre kiterjedne, arról legalább meg van a szólló követ belsőképen győzödve, hogy ezen közelebb előadattak, az izenetbe foglalt tárgynak olly egészitő részei, mellyekkel ez egy egészet teszen, következésképen erről intézkedni anélkül, hogy amazok el ne rendeztessenek, sem tanácsosnak, sem czélirányosnak nem tartja.

[8] Horatius, *Carm.* Lib. III. 6.

Szóllottak még részint az egész tárgy felvételét ellenkezőleg, részint elhalasztást, részint pedig a nemtelenek adóztatása rendszerének elintézésével összekötést kivánólag NOSZLOPY, RAGÁLYI, DARVAY, PALÓCZY, SZIRMAY, TÖRÖK, SZENTPÁLY, JÁRMY és PÉCHY.

A nevezetes többség *maradjon*nal felelt, a PERSONALIS tehát végzésnek jelenté: hogy *a kérdéses törvényczikkely így amint áll, halasztás nélkül tanácskozásba fog vétetni.*

Ekkor DEÁK kijelenté, hogy a végzésel ő is egyetért, félreértés távoztatása tekintetéből mindazáltal megjegyzi, miképen ő a deperditák kérdését nem csak e diaetán elvégezni, de ezen törvényczikkellyel, *conditio sine qua non* gyanánt össze is kötni kivánja, úgy hogy ama nélkül ez ne sanctionáltassék. — Okainak előadását az alimentatioról szólló pontra feltartja.

Ezzel az ülés eloszlott.[9]

October 14-én Országos ülés a RRnél.

Folytatása a tegnapinak. — Ámbár a tegnapi végzés szerint a kérdéses törvényczikkely felvételét többé akadályozni nem lehetett; annak felolvasása azonban és szakaszonkénti meghányása mégis hátráltaték. — POGÁNY t. i. szoros kötelességének ösmeré, valahányszor e tárgy előfordul, mindannyiszor küldőinek ellenkező véleményét kijelenteni. Bővebben fejtegetvén tehát a nemesi kiváltságok eredetét, országgyülési tanácskozás alá sem kerülhető sérthetetlenségét, a velök viszonyban álló személyes honvédelmi kötelességeket, s az adó terhének alkotványunk szerint földhöz nem ragadt természetét,[10] ismét, és ismét kérte a RRket, hogy a jobbágytelket használó nemeseket adótuli mentségökben feltartani méltóztassanak. Ő átaljában az egész törvényczikkely ellen szavazott.

A PERSONALIS czáfolgatásokba nem ereszkedett, s csak azt jegyzette meg, hogy mindezek 1825-ben már igen bőven előadva s megvitatva voltak. Ő azokra hivatkozik, s kéri a RRket, ne hátráltassák tovább a t. czikkely részletes felvételét.

Azonban KOCSI HORVÁTH, RÉPÁS, SZUCSICS, JESZENSZKY, DARVAY, RAGÁLYI, ALMÁSSY, VÁRADY, VAY (aki hazulról megérkezvén fájdalmas csudálkozástól foglaltatik el, midőn a RRket ily inconstitutionalis (?!) vitatásokba merülve találja,) BUDAHÁZY, POSZAVECZ, SZENTPÁLY, és BERNÁTH Pogánnyal egy értelemben szóllottak. — Közülük többen kijelentvén, hogy már csak a kérdés felvételét is alkotványelleninek tartják, s a t. cz. alkotásába cselekvő részt venni nem akarnak. — Sőt DARVAY utasítását egészen is felolvasta, mellyben Szathmár Rendei kötelességévé tették a követnek, hogy azon megye nevében ünnepélyes ellentmondást nyilatkoztasson. — Mire azonban a PERSONALIS megjegyzé: hogy kétségkivül csak ellenkező véleményét kivánta Szathmár v[árme]gye kijelenteni, mert csak eddig terjedhet a jurisdictiók hatósága; a többség végzése ellen törvényhozásban egyes ellentmondásoknak helye nem lehetvén. — BUDAHÁZY azonban megyéje részéről szintén kötelesnek érzé magát mindaddig, mig a törvény nem sanctionáltatik s ez által kiki engedelmességre nem szorittatik, kijelenteni, hogy a jobbágy telket használó nemesek adóztatását alkotvány elleninek nyilatkoztatja.

[9] Az okt. 13-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 23. kk.

[10] A beregi követ felszólalása részletesen olvasható uo. 51. kk.

A győztes többség mindezekre csak *maradjon*nal felelt, s igy végtére a T. t. cz. *rubruma* felolvastatott.

Itt mindjárt némi vitatás keletkezett, minthogy BERNÁTH inditványt tőn, mellőztessék el a törvény czimjének megállapitása addig, mig a czikkely maga megkészül. Mert előre tudni nem lehetvén, miként fognak a részletes határozások kiütni? ha már előre jóvá hagyatik a törvényczikkely rubruma, az is megtörténhetnék, amiről Horácz azt mondja: *Amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit?*[11]

Azonban feleletül adatván, hogy a törvény tartalmát a rubrum ki nem meritheti, s annak határt sem szabhat, de különben is a törvény s nem a rubrum kötelez: miután NOSZLOPYnak azon óvását, hogy az előre megállapitott rubrum a szakaszok vitatásában fegyverül ne használtathassék, senki sem ellenzette, Bernáth inditványa elmellőztetett.

Átmentek tehát a RR a törvény bévezető szakaszára. (Lásd 288. levelemet.[12])

NOSZLOPY megújitá, már a kerületi ülésben is megtett de kisebb számban maradott inditványát,[13] miszerint különbséget tétetni kivánt azon nemesek között, kik ezután fognak jobbágytelki haszonvételt, a hozzá kötött terheknek előre való tudásával szerezni, és azok között, kik már jelenleg jobbágytelkeket használnak. Vagy ha ezt el nem érhetné, ezen utóbbiaknak legalább az 1825-ki országos állapodás következésében is moratoriumot kért adatni éltök napjáig.

Kik a nemesek adóztatását magára az elvre nézve ellenzék, azok lépésről lépésre védelmezvén az ostromlott sánczokat, a különbségtételt pártolák; s még némelly mások is, mint SZIRMAY s PALÓCZY, kik jövendőre a meghatározandó reális terhekre reáállottak, ennek azonban már az 1825-iki végzés ellene állván, s megváltoztatására semmi ok sem találtatván, a vitatások leginkább a moratorium kérdése felett egyesültenek. De bőven közölvén e kérdésre nézve 287. számu levelemben a kerületi tanácskozás rendjét, itt csak a vélemények elágazását jegyzem meg.

A PERSONALIS ellenezvén az inditványt s az 1825-ki országgyülés végső állapodását kifejtegetvén, kérdé a Rket, akarják e, hogy az új úrbérban foglalt engedélyekben a nemes kézen lévő telkek is részesüljenek? Ha akarják, úgy lehetetlen ellenzeniök, hogy abban is részesitessenek, amiért ezen engedélyek adattak; adattak pedig a közadó könnyebb viselhetése tekintetéből. Ezen kijelentésre némi visszatetszés nyilatkozván, a PERSONALIS újabban aként fejezte ki magát, hogy a contributióval terhelt adózok jobbléte végett adattak az úrbéri engedélyek.

DUBRAVICZKY teljesen meg volt győződve, hogy ezen engedélyeket a T. t. cz. nélkül nem lehet a nemes jobbágyokra kiterjeszteni. Akarja tehát, hogy az adózásra minden ilyes nemesek egyenlőn köteleztessenek. De a moratoriumra reá áll ugyan, azonban nem ugy, mint Veszprém követe javallotta, hanem az 1825-ki végzés értelmében, t. i. addig, mig jövő országgyülésen az országos összeirás bémutattatik és felvétetik.

BEZERÉDY tulajdon azon okoknál fogva, mellyeket a kerületi ülésben előadott,[14] t. i. hogy a törvény engesztelőleg hozassék életbe, s hogy ezen

[11] „Amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit?" Horatius: *Ars poetica* 18, 22.

[12] L. előbb, 118. o.

[13] L. előbb, 108. o.

[14] L. előbb, 109. o.

nemesek az usufructuatio engedélyének realizatiójára időt nyerjenek, bizonyos esztendőkre kívánta a moratoriumot kiterjeszteni, p. o. 6—10 esztendőre.

ALMÁSSY az inditványt pártolva azt is emlitette, hogy annyi ezer embernek rögtönös elkeseritése még a közcsendességet is megrázkódtathatja. — Erre KUBINYI a törvény tekintetének tartozó hódolatot, s az ellenszegülés bünének rettenetes következményeit hozta fel válaszul, s erős kifejezésekkel tette bizonyossá Heves követét, hogy a nemzet, melly e törvényt megalkotta, s a végrehajtó hatalom, melly teljesültére ügyelni köteles, hódolatot is fog tudni annak szerezni.[15] Egyébiránt czáfoló például a dunai megyék régi békés divatját is megemlitette.[16] — Mire azonban

BUDAHÁZY azt válaszolta: hogy azon megyékbe ezen kemény rendszabás nem egyszerre, nem törvény által, nem a törvénynek egész szigoruságával lőn behozva, hanem apródonként, időjártával, lépcsőnként haladva. Ugyanezen módot kéri ő tehát a tiszai megyéknek is megengedtetni. Mert a magyar nemes jussainak, kiváltságinak épségeért élni halni kész, s ezen maga eránti kötelességet kárhoztatni sem lehet, mert e nélkül megszünne magyar nemes lenni. A nagyszalontai 300 lakosoknak, kik Bocskay Istvántól a nagykereki várból lett megszabaditásaért nemességet nyertek, maradéki 1760 táján királyi parancs által adó alá vettetvén, katonai erőnek sem engedtek, mig végkép el nem pusztultak.[17] Akarják e a RR jobbágy nemes társaikat hasonló örvénybe taszitani? Jól tudja ő, hogy a törvénynek kötelezőbb ereje van a királyi parancsnál, s ki a törvény ellen szegül, végveszélyt érdemel, de azt is tudja, hogy a haza attyainak a haza fiai eránt hasonló nehéz esetekben kiméléssel s engesztéléssel illik viseltetni.

BERNÁTH valamint a kerületi ülésben,[18] úgy most is kijelentette, hogy miután a megholt Felség a moratoriumot megadta, Uralkodónknak pedig első szava volt a nemzethez, hogy attya nyomdokit fogja követni:[19] a szónok ő Felségét különösen e kérdésnél királyi szavánál marasztalni fogja.

A moratoriumot, a veszprémi, pesti és tolnai követek[20] javallatainak különbségei szerint Posegát és Szerémet kivéve mindazon megyék pártolák, kik e kérdésben kerületi ülésben is igennel szavaztak. Most az akkoron jelen

[15] „Ha a törvény oltalma alatt a kormány törvénytelen lépéseinek gátot vetni tudunk, és azokat elháritani képesek vagyunk, annál inkább e jelen esetben a kormánnyal kezet fogva tudunk a kérdésben levő igazságos törvénynek kötelező erőt szerezni. Bizik a szólló nemzete önerejében, hogy nemsokára megszünend azon előitélet, mely szerint polgári alkotványunk egyik fővonásának tartatott a nemesség nem fizetése, erősen hiszi, hogy tisztelve szeretett, s itt jelen lévő Széchenyink és Wesselényink érdemes hazánkfiai örök igazságot hirdető szavaiknak nemsokára engedni fogunk." L.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 74.

[16] Azt ti., hogy az ország megyéinek jelentős részében már régóta szokásos a jobbágytelken élő nemesek megadóztatása. (Vö. a 77. o. 11. jegyzetével.)

[17] A bihari hajdú községek — köztük Nagyszalonta is — 1700-ban vesztették el 1606-ban Bocskaitól nyert szabadságaikat s kerültek a kamara birtokába. A kamara a derecskei uradalmat a tíz hajdú községgel 1702-ben átengedte Eszterházy Pál nádornak, elmaradt nádori fizetése fejében. A szalontaiak csaknem az egész XVIII. században át elkeseredett pörösködést folytattak kiváltságaik visszaszerzéséért, 1790-től kezdve pedig a tíz község együttesen folytatott pert a hajdú szabadságokért. Ügyüket az országgyűlés is több ízben pártfogásába vette, eredményt azonban 1848-ig nem tudtak elérni. A szalontaiak ellenállásáról és elpusztulásáról szóló állítás a fenti formában erős túlzás. (Vö. Szendrey I.: *A bihari hajdúk pere a hajdúszabadságért.* Debrecen, 1958.)

[18] L. előbb, 108. o.

[19] Vö. a 19. o. 26. jegyzetével.

[20] Kocsi Horváth, Dubraviczky és Bezerédy.

nem volt SZABOLCS is hozzájok járult, de az emlitett kettővel megfogyván, összesen csak 22-en voltak, a többiek *maradjon*-nal feleltek, s a Personalis már felállott végzésnek jelenteni, hogy moratorium nem adatik, s a bevezető szakasz megáll. Ekkor DEÁK bővebb okoknak előterjesztésével a törvény kihirdetésétől számitandó 3 esztendei moratoriumra nyilatkozott. — Igy ZARKA is és HEGEDÜS, kit azonban követtársa SZALOPEK elidált. — Most a *maradjon!* ujólag, s hangosabban megujult, s az inditványt védők száma 24-nél többre ekkor sem szaporodván, csakugyan végzés lőn hogy *semmi moratorium sem adatik.*[21]

October 15-én országos ülés a RRnél.

A bévezető szakasz tehát tegnapi napon változás nélkül megállván következett az 1-ő §., mellyben kifejeztetik, hogy ezen törvény rendelete alá tartoznak mindazon nemesek által használt fekvő vagyonok, mellyek olly természetüek, hogy *törvény szerint* a földesúr szabad rendelkezése alá nem eshetnek.[22]

Erre nézve különbféle megszoritó modositások hozattak inditványba, mellyek azon aggodalomból látszottak támadni, nehogy valamikép ezen szakasznak igen széles értelme majd olly tenutumokra is reá vonassék, mellyeket a törvénybe foglalni a RRnek szándékjok nem vala. Mire nézve több felhozott példák között legnyomosbnak látszott a TÖRÖK emlitette szőllők tekintete, mellyek szintúgy lehetnek olly természetüek, hogy a földesúr szabad rendelkezése alá többé nem eshetnek, és mégsem tartozhatnak az adó portalis fundusát tevő urbariale tenutumok sorába, s igy ezen törvény rendelése alá sem.

RAGÁLYI tehát hasonló tekintetektől vezéreltetve javallotta, hogy e szavak helyett *törvény szerint* tétessék *úrbéri törvény szerint.*

Inditványát olly sokan pártolák, hogy már már elfogadtatnék, midőn MARCZIBÁNYI megjegyzé, hogy maga is világosnak óhajtván a törvényt, nem ellenzi ugyan a tornai javaslatot, nehogy azonban annak örve alatt majd a contractualis privilegialis helyek némelly megyék által kicsusztassanak, s a törvény csak azokra szorittassék, mellyek szorosan urbéri tractamentum alatt vannak, kivánja világosan hozzá tétetni e szavakat: *habár kiváltságos vagy szerződési helyeken volnának is.*

Ezt a PERSONALIS eleintén ugyan egészen szükségesnek nem látta, mivel az úrbéri törvényekbe, nevezetesen az V-ik czikkelybe ezek is befoglaltatnak,[23] látván azonban, hogy sokan azok közül, kik elébb a törvény világosságát emlegetve, a tornai inditványt[24] pártolák, most attól elállottak, s vissza kivántak menni a kerületi szerkesztésre (igy BERNÁTH, SZIRMAY, BUDAHÁZY, például hozván fel Kismarját,[25] VÁRADY[26] és mások), kivánta hogy a trencsényi

[21] Az okt. 14-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 51. kk.

[22] A törvényjavaslat szövegét l. előbb, 118. kk. és *Iratok.* V. köt. 291. kk.

[23] A tc. a régi és ezután kötendő örökös szerződések érvényét mondja ki, s az a tény, hogy az úrbéri törvény az ilyen szerződésekkel is foglalkozik, egyben bizonyítéka a szerződéses községek úrbéres jellegének is.

[24] Ragályi indítványát.

[25] Kismarja egyike volt a Bocskai által szabaddá tett Bihar megyei hajdú községeknek. (Kiváltságait l. *Approbatae Constitutiones* III. rész LXX. cím.)

[26] Az ítélőmester az elhangzottak alapján módosította a szöveget ilyenformán: „quave per nobiles seu actu usuantur, seu inposterum comparabuntur, etiam si in locis privilegiatis existant, nobiles" stb. Erre jelentette ki Máramaros első követe, Várady,

toldalék is elfogadtassék. RAGÁLYI kijelenté, hogy ő az úrbéri törvények alatt azokat is értette, mellyeket Trencsin követe specifice elszámlált. — GR LA MOTTE ugyan SZENTPÁLYTÓL pártoltatva legalább azon könnyitést sürgette, hogy az 1715 előtt nemes kézen voltakra s igy portalis összeirásba nem mentekre ki ne terjesztessék. — Ez mindazáltal elmellőztetett, s Ragályinak inditványa Marczibányi hozzátételével elfogadtatott. — Mire PALÓCZY küldői nevezetes részének (a miskolcziaknak) nevében az 1741 : 63. cz[ikkely] 9-ik §-ához 's az 1715 : 104. czikkelybeni affidatiohoz[27] ragaszkodott. Ezután a belső telekről szólló 2-ik § helybehagyaték.[28]

b)

October 16-án az ülés esteli 5 óráig tartott. Napirenden volt azon kérdés, valjon a deperditák s regulamentaris alimentatio felől a T. czikkellyel összekötve történjék e valamelly rendelkezés. Legelső PILLER tett ez iránt inditványt. Végre RAGÁLYI javaslata szerint igy lőn a §. módositva: *A bennfekvő katonaságnak az adózók által való tápláltatása jövendőre nézve egészen megszűnvén, az általutazó katonaságnak táplálásához, mellyet a királyi kincstár mindenkor jolyó piaczi áron megtéritni köteles, az ily nemesek is oly móddal, mint a többi fobbágyok járulni fognak.* (Erről majd bővebben.)[29]

October 17-én a 8-ik §-ig haladtak. — A fő RR folyvást a sérelmekkel foglalatoskodtak.

291.

1835 október 16, 17, 19, 20, 21.

Foglalat: a) *Fő RR ülése a szóllásszabadság tárgyábani 9-ik izenet, s a békési comissionalis sérelem iránt. Mind a kettőt elvetik.* — b) *A RR folytatják a T. t. czikkelyt, a puszták iránti kerületi végzést népszerüleg módositják. Jelentés a deperditák kérdésének részleteiről.*

a)

Pozsony, october 21-én, 1835.

Országos ülés a fő RRnél October 19-én.

Miután a fő RR mult heti üléseikben nemcsak az ezen országgyülési sérelmek iránti 2-ik izenetet[1] s az 1825—30-ikiakra érkezett királyi válaszra

---

hogy ez a szöveg „megyéjére nézve, hol több kiváltságos helységek is vannak, mellyek soha se fizettek, felettébb káros lenne, részéről tehát a kiváltságos nevezetnek ellentmond." L.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 95. kk.

[27] Az 1741 : 63. tc. 9. §-a a koronai jószágokon élőket, mint különben is az adózás alól menteseket, kötelezte az ország többi nemeseihez hasonlóan a felkelésre. — Az 1715 : 104. tc. elismerte, hogy Miskolc városa a diósgyőri uradalom kiváltásakor a zálogösszegen túl 41 000 forintot adott a kincstárnak, s az összeg visszafizetéséig mentesítette a várost a koronauradalomba való visszakebelezés alól.

[28] Az okt. 15-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 82. kk.

[29] Az okt. 16-i országos ülés naplóját l. uo. 100. kk., a részleteket a következő számban.

[1] L.: *Iratok.* V. köt. 251. kk.

készült feleletet,[2] de a pótlólag béadott sérelmeket[3] is másodizben felvették s elvégezték, s ez utóbbiak közül *Vas v[árme]gyének* az Őrségiek iránti sérelmét úgy, amint a RR által módositatott, elfogadták, — a *lengyel ügybeni* felirást, s *Borsodnak* a bankó csinálók dolgában tett panaszát pedig legfőbb érdemére nézve most is elvetették, de az elsőbbrendű sérelmek közül is sokakra nézve előbbi véleményöknél megmaradtak: mindezeknek bérekesztése után *October 19-én* Békés v[árme]gyének comissionalis sérelmét[4] vették tanácskozás alá. (L.d. 282. számú levelemet.[5])

Gr. Keglevics barsi főispány: Mindenek előtt szükségesnek vélte volna, hogy a KK és RR Békés vármegyének kérdéses határozását, s körlevelét, és a panaszlott kir. rescriptumokat közöljék,[6] mert e nélkül bajos dolog itéletet hozni, ha valjon fenyitést (censuram) érdemlő e Békés v[árme]gyének cselekedete, vagy nem? Amennyiben azonban a szólló főispán privative azon körlevelet olvasta, meg kell őszintén vallania: hogy Ő Felségének szigoru fenyitékét igen is megérdemli, mert tetétől talpig nem egyébb mint lázitás, s a törvényhozó testnek ferde rágalmakkali kissebitése. Kikéll azon körlevél az úrbéri V-ik s VIII-ik czikkely iránt Ő Felsége hozzájárultával hozott országgyülési végzések ellen, még pedig nemcsak illetlenül, de lázítólag is kikéll, a legislationak egy részét olygarchák nevével bélyegezve vádolja, mintha a népet hon s jog nélküli állásban akarná fenntartani, sőt mintha örökös szolgaságra kárhoztatná. Mindezek által pedig nem törvényhozási részvételöknél fogva diaetalis tárgy felől mondják ki Békés v[árme]gye Rendei véleményöket, hanem az ország tekintete megvetésével a hozott országos végzések ellen öntik ki mérgöket. — Ő tehát ezen vakmerő tettet fenyitésre méltónak tartván, a RR véleményében teljeséggel nem osztozik, azonban a fő RR itéletére bizza, ha valjon nem lenne e elég most a RRket csupán az illető oklevelek közlésére felszóllitani? — A főispánynak állitott elmellőzését sem veheti sérelemnek, mert azonkivül, hogy azt sem tudjuk, valjon el volt e valósággal mellőzve? ezt a törvényt nem is tiltja egyenesen, s az minden esetre áll, hogy az országgyülésen vagyunk, hol a főispányok törvényes kötelességök szerint jelen lenni tartoznak, Ő Felségének tehát méltó oka volt, vizsgálat végett mást nevezni kir. biztosnak.

Az Országbirája is előre bocsájtja, hogy hivatalosan nincs ugyan tudomása a dolog mivoltáról, amennyiben mindazáltal ő is olvasta magánosan a kérdéses körlevelet, kötelességének érzi kijelenteni: miképen az oly ocsmány rágalmakkal, olly vakmerő lázitással van tele, s alkotmányunkat oly szembetünőleg sérti, hogy valóban Ő Felsége nem csak jogával élt, de legfensőbb királyi tisztét teljesitette, midőn ily rágalmazó, ily rútul lázító merészlet inditói, szerzői és előmozditói ellen vizsgálatot tétetni paracsolt. Mert a szólló Országbirája nyilván elösmeri, hogy Ő Felségének teljes jussa, sőt kötelessége ily esetben nyomozást tétetni, s a mérget lehellő növényt gyökerében elfolytatni. — Az iránt, hogy nem a főispányra bizatott a királyi biztosság, egy értelemben van az előtte szóllott főispány gróffal, mind arra nézve, hogy rendkivüli esetekben mások is neveztethetnek kir. biztosoknak, mind arra nézve

[2] Uo. 275. kk.
[3] Uo. 289. kk.
[4] Uo. 270. kk.
[5] Kerületi és országos vitáit l. előbb, 58. kk. és 120. kk.
[6] Az utóbbit a szeptember 14-i ker. ülésben — l. előbb, 59. kk. —, az előbbit az okt. 12-i országos ülésben — *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 7. kk. — olvasta fel Békés követe.

is, hogy a békési főispánynak országgyüléseni jelenléte erre elegendő ok vala. E részben sem lát tehát sérelmet. S azzal végzi beszédjét: hogy ha megfontoljuk, miképen egyes törvényhatóság az országosan egybegyült RR többségének végzése ellen lázzitólag feltámadott, ily képtelen kicsapongásba pedig bétekinteni Ő Felségének nemcsak jusa, sőt kötelessége, a méltatlanul panaszlott legfensőbb intézet miatt nem fájdalomnak, hanem hódoló háladatosságnak van helye.

B. Bedekovics főispány: Az elvekre nézve, mellyekből a RR indulnak, tagadhatlan hasonlatot lát ezen tárgy, s a szóllás szabadsági más kettő[7] között. Ugyanazon nézetek állanak tehát itt is ellent, mellyek a fő Rket amazokban vezérlették, mert ha van különbség a kettő között, csak az lehetne, hogy a más kettőben magok elösmerik a KK és RR, miképen a szóllás szabadsága féktelen nem lehet, s a korlátok áthágásaért büntetésnek van helye, csakhogy e büntetés minősége s módja felől táplálnak saját értelmet: itt pedig egész megyének mint moralis testületnek cselekvése forogván kérdésben, erre nézve korlátot ösmerni nem akarnak, s a kicsapongás tevőleges törvény rámájára vonhatónak nem itélvén, hallgatással elnézést követelnek. — A szónok szentnek és sérthetetlennek tartja azt az elvet, hogy köztanácskozásokban a szónak szabadságát korlátozni nem lehet, de magok a RR bölcsen csak a *törvényes* szabadságról szóllanak. Az tehát a kérdés, valjon nem terjedett e Békés v[árme]gye túl ezen *törvényesség* határán? E részben megvallja, hogy ha a RR által is idézett 1723-ki törvényt[8] megfontolja (melly miután csak azt rendeli: hogy a megyék végzéseit a fő s alispányok fel nem forgathatják, miképen szolgálhat a RRnek gyámokul arra, hogy a megyei határozat hozatalának hatalma az alkotványon felül, s alkotvány ellen is kiterjedhet? meg nem foghatja,) ha mondom megfontolja az idézett törvényt, és megemlékezik, hogy abban a megyéknek határozásaik hozására mérséklet parancsoltatik: kéntelen kinyilatkoztatni, miképen ő (hogy erősebb szóval ne éljen) Békés v[árme]gye tettét minden mérsékletet s így törvényt haladónak itéli. S hogy ilyesek miatt királyi biztosság útján nyomozás rendeltetett, ennek helyességét eléggé bizonyitják az aradi 1790-ki s nógrádi 1825-ki példák,[9] mellyekre nézve a Kir. Comissio elrendelését az ország Rendei nem csak sérelemnek nem vették, sőtt világosan helybe is hagyták. — A törvényhatóságok levelezési jogára nézve pedig csak azt jegyzi meg: hogy minden ilyes levelezés határozaton épül, s így ennél szélesb korlátlanság hatalmára szintúgy nem számolhat. Mert amint lehet törvény elleni determinatio, úgy lehet törvénytelen levelezés is. Ami áll az alapra, áll az épületre is. Ő tehát az országbirájával tart, s válaszul adatni kivánja, hogy a fő RR sokszor emlitett elveikhez ragaszkodván, a RR véleményéhez nem járulhatnak.

A Nádor ezt közvéleménynek látván, végzésnek jelenti. Maga részéről el nem mellőzheti különösen megemliteni, miképen a kérdéses történet nem országgyülési tanácskozásbani részvét végett, hanem annak béfejezése után jött közbe, s megtámadtatik általa a diaetalis végzés, még pedig olly kifejezésekben, mellyeket alkotmányunkkal összeegyeztetni egyátaljában nem lehet. Mi lenne abból, ha legfensőbb királyi helybehagyással erősült országos végzéseinket eként legyalázni s becstelenitni megengedtetnék? Valóban elenyésznek

[7] Ti. Wesselényi és Balogh János ügye.
[8] Az 1723 : 58. tc.-t.
[9] Vö. a 120. o. 7. jegyzetével.

az országgyülés egész méltósága, s ezzel *actum esset de salute reipublicae.* — Megvallja tehát Ő Cs. Kir. Főherczegsége, miképen a KK és RRtől, mint a törvényhozó test részeitől azt várta volna, hogy ezen állitott sérelem elmellőzésére fogják igyekezetöket forditani, ami nem történvén, a fő RR állapodását ezen okoknál fogva is jóváhagyja.[10]

Ezután felvétetett a szóllás szabadsági 9-ik izenet.[11] Mellyre nézve a fő RR minden szóllalkozás nélkül puszta felkiáltással előbbi véleményöknél maradtak.[12]

b)

Most folytatom a RRnek országos ülésbeni tanácskozásait a T. törvény czikkely felett.

October 16-án 1835.

Miután a legelőtüli és úrbéri faizástóli adórul intézkedő 3-ik és 4-ik §§. némi ellenzés után helybehagyattak, — az 5-ik §-ra nézve, melly arról szóll, hogy a jobbágy nemesek a meghatározott közterheket, mind a két (hadi t. i. és házi) pénztárba fogják viselni: az ellenzők véleménye két felé ágazott. — BUDAHÁZY felszóllitá a RRket, alkossanak kötelező törvényt, miszerint a házipénztárnak terheit minden nemes, nemcsak a jobbágytelekre szoruló szegény, hanem a gazdag s hatalmas is tehetségéhez képest viselni köteles legyen.[13] Addig pedig a jobbágytelket használó nemesek által viselendő terhet csak a hadiadónak készpénzüli fizetésére kivánta szoritatni — TÖRÖK ellenben az armalistákat is minden taxáltatástól felmentő 1805 : 1-ő t. cz.[14] nyomán indulva, minden nemest nem adó alá vetni, hanem a házipénztár terheitől felszabaditani, vagy legalább némelly (már a kerületben is előadott[15]) rubricákat kivétetni sürgetett. De első kivánsága csak 11 megye által pártoltatván, ezen § szintén helybehagyatott.

Következett most a *katonai élelmezés* (alimentatio) terhéhez járulásról szólló 6-ik §.

PILLER: Törvényben kimondani, hogy a katonaságnak élésházi táplálásához a jobbágytelken lakó nemesek is oly móddal, mint a többi jobbágyok járulni fognak, logica elleninek itéli, mielőtt elhatároznák a RR, miképen járuljanak a többi jobbágyok. Reménli a követ, hogy a vármegyék között aránytalan, s a jobbágyok által igazságtalanul viselt eddigi alimentatiót a KK és RRt nem akarják törvényesiteni; nem akarják pedig azért, mivel egyedül a Helytartó tanácsnak önkényétől függött ez vagy amaz vármegyére több vagy kevesebb katonát küldeni, s ekép több vagy kevesebb deperditalis terhet vetni. Az úrbéri 1-ő felirás által biztositva véli ugyan magát lenni a szóló arról, hogy az alimentatio s deperditák kérdése még a jelen országgyűlésen felvétetik. Mert világosan kimondották ott a KK és RR, hogy a jobbágytelki használattal járó közterhekről nemcsak az olly telkeket biró nemesekre, de

[10] A főrendek válaszát l.: *Iratok.* V. köt. 311. kk.
[11] Uo. V. köt. 269. kk.
[12] A főrendek válaszát l. uo. 312.
[13] Ezt a kivánságot — a közteherviselésre irányuló törekvések első lépéseként — több megye belefoglalta az adóügyi országos munkálatra készített véleményébe.
[14] Vö. a 108. o. 21. jegyzetével.
[15] Török felszólalását a kerületi vita során l. előbb, 83, 88. o.

magokra a jobbágyokra nézve is minden esetre még e jelen országgyülésen kivánnak rendelkezni.[16] De ép ezért veszedelmes előre azt mondani, hogy a nemesek is oly mód, mint a többi jobbágyok fognak ezen teherhez járulni, hanem *olly móddal, mint azt az alimentationalis törvényczikkely meg fogja határozni.* A kérdés alatt lévő szakaszt tehát ekép módositatni, s annak végső eldöntését, azon t. cz. megalkotásáig függőben hagyatni kivánja; mivel ezen két tárgy az úrbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-a szerint is egymástól elválaszthatlan kapcsolatban van.[17] Küldőinek ezen inditványát olly hozzátétellel ajánlja a RR pártfogásába, hogy ha ezt el nem érhetné, a szakaszt igy kivánná szerkesztetni: *a katonaságnak élésházi táplálásához olly móddal, mint a többi jobbágyok, folyó piaczi áron fognak járulni.* Meglátjuk, mit felel a kormány, a tractatus ezáltal el nem záratik. Inditványát csak azon törvényhatóságok ellenezhetnék, mellyeknek fekvő katonaságuk, s igy deperditájok sincs, új terhet pedig hazavinni nem akarnak. De elég volt eddig nem járulni azon terhekhez, legyenek legalább jövendőre igazságosak. Amint fel sem teheti a szólló követ, hogy egy törvényhatóság más testvér törvényhatóságnak kárával kivánná adózó népét boldogitani.

Almásy és mások mielőtt az inditványhoz szólnának, a §-ust egészen kihagyatni, s eként a nemes és nem nemes jobbágyok között az alimentatióra nézve különbséget tétetni kivántak. E vélemény azonban nemcsak kisebb számban maradott, sőtt a deperditák iránti végzés kijelentése alkalmával az is nyilván többség szerénti határozásnak jelentetett, hogy *akármi légyen is a dolognak kimenetele a katonaság élelmezésére nézve, a nemtelen jobbágyok, s jobbágytelket használó nemesek között semmi nemü különbség nem fog tétetni.* Értvén természetesen az élelmezést, és nem a szállásadást, mert ez alól a nemesek már a kerületi ülésben mentteknek nyilatkoztattattak.[18] — Ezt, nehogy sokszor ismételni kéntelen legyek, most egyszerre megjegyezvén, átmegyek a deperditák kérdésére, mert e körül forgott leginkább a napirend.

Deák nem akarja a deperditák súlyos voltát részletesen rajzolni. Ez iránt úgyis csak egy hang uralkodik az egész hazában, és bizton el meri mondani: hogy minden uri és közadózások között nincs egy teher is, melly nyomasztóbb s igazságtalanabb lenne, mindamellett is, hogy a katonaságnak termesztményekkeli ellátása eredetileg adófizetési könnyités, jótékonyság gyanánt lőn béhozva. Szükségesnek látja mindazáltal megjegyezni, hogy a beneficium idő jártával legsúlyosb teherré változván, ezt mint terhet s mint adó nemét az ország törvény által soha el nem ösmérte. Visszamenvén továbbá a sorozatnak országgyülés elején vitatott kérdésére, kifejté, miként azon reményben állott el a többség a kereskedési munkának első helyre tételétől, hogy a kormány is tekintetbe fogja venni az ország köz inségét, és megadja maga részéről, mit a közjó kiván s igazság parancsol. Mert enélkül minden úrbéri engedélyekkel a népnek csak félszeg s csorba segitség adatnék. És valóban miután a kormány minden földesúri concessio kérdésénél a RRben kész pártolókra talált, az egész világ előtt legméltóbb szemrehányást vonna magára, ha maga részéről a nép sorsa könnyitéséhez vonakodnék hozzájárulni. Szükség tehát, hogy a felvetett kérdés a nemes jobbágyok adóztatásával öszeköttessék, mert külön-

[16] Vö. a 125. o. 20. jegyzetével.

[17] Az idézett § szerint a telki haszonvétel megvásárlója „a haszonvétellel egybekötött minden uri s a T. törvényczikkely által megállapitott közterheket tartozik viselni." Vö.: *Iratok.* V. köt. 69. kk.

[18] Vö. a 89. oldalon közölt végzéssel.

ben többet mondanánk, mint akarunk, kimondanánk t. i. a deperditák törvényesitését s a deperditákbani részesitést, a szólló követ pedig nem akarna úgy hazamenni, hogy a kormány részéről semmi könnyitést magával ne vigyen. Szavazatját tehát az összekötésre olly értelemben fejezi ki, hogy a deperditák kérdésének elintézése a T. t czikkelyhez *conditio sine qua non* gyanánt úgy köttessék, hogy valamint a T. art[icu]lus nélkül az úrbér nem sanctionáltathatik, úgy az alkotandó alimentationalis törvény nélkül a T. t. cz. ne sanctionáltathassék. Megyéje kivánságát előre is oda nyilatkoztatván: hogy a tanyázó (stativans) katonaság élelméről a kormány gondoskodjék, az adózó nép kényszeritett terheltetése nélkül, amint akar, az átutazó (transennalis) seregek alimentatióját pedig piaczi áron fizesse.

RAGÁLYI az egész §-nak kihagyására örömest reá áll, s ha ez nem tetszenék, arra is, mit Zala követe beszédje végén a szállásoló katonaságnak az adózók általi nemtartásáról, s a transennalisok élelmének piaczi folyó áron megtérítéséről mondott. De hogy egy bizontalan alimentationalis t. cz. készitésére magunkat előre lekössük, soha reá nem áll. Ennek csak az lenne következése, hogy az alimentatio kötelességét elösmervén, iránta t. czikkelyt mindenesetre kellene készítenünk, mellyre a kormány megegyezése okvetetlenül megkivántatnék, s végre az lenne belőle, hogy egy bizonyos summa váltságot törvényesitenénk, s 6 millió adóval[19] mennénk haza. Melly megváltásnak még azon rossz következése is lenne, hogy a kormány más vidéken olcsón szerezné meg a termesztményeket, s adózó népünk csak fizetne, de amit fizet, az másutt emésztetnék el, honnan az országra természetesen elszegényedés következnék, s egyszersmind felforgattatnék az a gondosan óvogatott alapelv, miszerint az adó bészedhetése felől jót az ország nem áll, s egyik a másikért fizetni nem tartozik. Ő tehát a §-ust eként kivánná szerkeztetni: *A benn fekvő katonaságnak az adózó nép által való tápláltatása jövendőre nézve egészen megszüntetik, az átutazó katonaságnak táplálásához pedig, mellyet a kir. kincstár mindenkor folyó piaczi áron megtéritni köteles, az ily nemesek is olly móddal, mint a többi jobbágyok, járulni fognak.*

Eként háromfelé ágazván az alimentatio rendelkezése felőli inditvány, nehogy a szavazatok megoszolván mindenik elessék, DEÁK kijelentette, hogy inditványával csupán annak egy külön törvény czikkelyben kimondását kivánta biztositani, amit Torna követe rövidebb úton már §-ban kifejez. Ő tehát ahhoz tökéletesen hozzááll, s a Ragályi javaslatát elfogadja. — Igy nyilatkozott később PILLER is. Az inditványt tevők tehát, s kik annak pártolására nyilatkoztanak, eként Torna követének inditványában egyesültenek. Annyival inkább pedig, mivel a Deák javallotta *conditio sine qua non* erős ellenzésre talált, 's erre nézve többen azt mondották, hogy ez a RR kezét jövendőre megkötné, 's mintegy kénszeritené arra, hogy úrbér és T. art[icu]lus nélkül menjenek haza, hahogy a deperditák iránt a kormánnyal nem egyesülhetnének. Sőt ezen nézet némi kellemetlen személyeskedésre is alkalmat szolgáltatott, amennyiben LUKA minden különböztetés nélkül azzal vádolá azokat, kik a deperditák kérdésének itteni elintézésére, vagy legalább a T. t. czikkelylyel összekötésére szavaztak, hogy a jobbágy nemeseket vagy minden, vagy legalább ezen teher alól jövendőre is igazságtalanul kicsúsztatni akarják. Mire DEÁK felelt, hogy ő ezt ha óhajtaná, egyenest úton elérhetné, mert olly

[19] Az ország évi adója — Horvátországgal együtt — 4 395 244 forint 38½ krajcár volt az 1830-i megajánlás óta.

csekély volt a többség a jobbágy nemeseknek ezen élelmezési teher alá vetésére, hogy ha ő s még némellyek, kik vele egyértelműleg szavaztak, a § ellen nyilatkoznának, az bizonyosan elesnék.[20] E végett tehát nem lenne ily fenék keritésre szükség, s midőn ő inditványának nyilvános czélzatát tisztán kimondotta, valamint azt is, hogy e tárgyra nézve a nemes, és nem nemes jobbágyok között különbséget tenni semmi esetre sem akar: más, sőt ellenkező titkos czél felőli vádolás talán a hely szentségével, s egymás iránti tisztelettel sem igen fér meg. — Ezt Luka rosz néven vette, s Borcsiczky is kinyilatkoztatá, hogy habár sértésnek veszi is Zala követe, ő tovább is amellett marad, miképen a nemesek felmentésének czélzata lappang az inditvány alatt. — Ezekből természetesen személyeskedések eredtek, Deák azonban egész mérséklettel felelvén, a dolognak vége lőn. — Azt tehát egyébiránt elmellőzvén, csak azt jegyzem meg, miképen Borcsiczky állitá, hogy ha sértés lett volna is a Honthi követnek állitásában, az eránt észrevételt tenni az Elnöknek lett volna hatalmában, nem pedig más követnek. — Mire Deák megjegyzette: hogy ő sértésnek nem vette, s maga részéről is csak saját véleményét nyilatkoztatta: de azt az elvet kereken tagadja, hogy ha sértés jönne közbe a tanácskozások folytában, ahhoz csak az Elölülőnek lenne szóllója, mert ezen elv a RR jussaival egyről egyre ellenkezik. — Ezt a KK és RR felkiáltással igenlették.

Egyébiránt a *conditio sine qua non* ellen legtöbb helybenhagyásra talált, s Borcsiczky, Andrássy és mások által különbözőleg erősitetett s kiszélesitetett Pázmándynak e következő előterjesztése: Én — ugymond — az ország részéről conditiók hasznáról akarok szóllani. Tett a nemzet gyakran ily feltételeket olly alkalommal, midőn a királynak valamelly fontos kivánatát teljesitette; és ámbár soha sem tette úgy, hogy el nem fogadása miatt a teljesitést visszavonná, még is megfoghatóbbnak itélné a *sine qua non conditiót*, ha most olyasmiről lenne szó, mire nézve igy szólhatnánk a Felséghez: „Urunk Királyunk, ha Te ezt nem adod meg nekünk, mi sem tesszük azt, ami neked hasznos". Most azonban nem a kormány hasznáról van szó, hanem arról, hogy a szegény adófizető nép ne terheltessék továbbá is igazságtalanul azok helyetti adózással, kik az adózó nép subsistentiára rendelt adó fundusát minden teherviselés nélkül bitangolták. Itt tehát a *conditio sine qua non* más szóval annyit tenne: „Uram Király, ha meg nem egyezel a deperditák megszüntetésében, mi sem fogunk a népen segiteni. S ámbár 3 évi tanácskozás folytában szájához tartottuk az úrbért s T. art[icu]lust, mi azt most szájától elkapjuk". A szónok nem akar semmit olyat tenni, ami durva önzés s haszonlesés szagát viselné, s az óhajtott úrbér törvényesitését feltételekkel akadályozni soha sem fogja.

E czélzatra nézve sokan az inditvány pártolói közül is aként nyilatkoztanak, hogy ők az úrbért hasonlókép minden esetre törvényesiteni akarják. — Deák kimagyarázta: miként ő sem kivánt a *conditio sine qua non* óvásnak oly értelmet tulajdonitani, mintha a tractatust előre bevágni akarná. Mindég kezében lett volna a többségnek azt tenni, mit a hazának közérdeke, s különösen az adózó népnek java megkiván. Csak olly értelemben kivánta tehát az összekötést, miképen a T. t. czikkely az urbariommal összeköttetett. Azonban miután némellyek a kifejezésben okot találnak aggodalomra, ő, mint már elébb is kijelentette, a tornai inditványt pártolja.

Ragályi tehát megjegyzé, hogy inditványa, mellybe Zala követe is egyesült, nem aként áll, mint azt Pázmándy rajzolá, hanem úgy, amint egy

[20] A szavazás eredményét l. előbb, 90. o.

nemzetnek kell is, lehet is szóllani. T. i.: „Urunk Királyunk! mi gondoskodtunk a népről, adtunk neki saját értékünkből kenyeret, amiből élhessen, most kérünk tégedet, tedd meg, hogy amelly élelmet adtunk népünknek, katonáid ne vegyék el az ő szájától". Ő ezen inditványát bizton a kormány elébe ereszti, s nem hiszi, hogy a Kegyelmes Austriai Ház akkor, midőn a nemzet örömest áldozik s nagylelküséget mutat a nép iránt, maga részéről eléggé szükkeblü lehessen megtagadni, hogy amit adtunk a népnek, azt a kormány ki ne ragadja kezéből. S ily értelemben teszi inditványát teljes bizodalommal, anélkül hogy azt az úrbér béhozatalára *conditio sine qua non* erejünek mondaná.

Azonban az inditvány Marczibányi, Gyertyánfy, Pfansmid, Fekete, Borcsiczky, Andrássy, Bencsik, Luka s a Personalis által ily értelemben is ellenezteték. — Okul adatván, hogy a tárgy sokkal elágazóbb, mintsem hogy így három szóval elintéztethetnék. A deperditákból sokkal több haszna van a kormánynak, hogysem a T. art[icu]lus miatt az élelmezési rendszertől elállana, s így végtére is csak oda menne ki a dolog, hogy a jobbágy nemesek, az adózó nép nagy terheltetésével, s különösen a dunai nemesség nagy részének igazságtalan nyomásával[21] vagy minden adótul, vagy legalább az alimentatiobani részvéttől ment maradna. Egyébiránt is a kerületi szerkesztésnek megállapitása a deperditák iránti intézkedésnek nem praejudicál, mert itt csak a nemes és nem nemes jobbágyokra nézve az egyenlőség elve van kimondva, s az minden esetre állani fog, akár megmaradnak jelen állapotjukban a deperditák, akár megszüntetnek, akár pedig megváltatnak.

Ezen okokra igy felelt Bezerédy: Kötelességében áll — úgymond — ezen egész szakasz ellen is voxolni, mert Tolna v[árme]gye szándéka szerint a nemesnek ezen tehertől is mentnek kellene maradni; de a többség ellen ezt el nem érhetvén azt véli, hogy bármiként állottak légyen is a vélemények a törvényczikkely folytában, a katonatartásnak jelen visszás állapotjára nézve nem egyesülniök alig lehet, midőn a hazában nem annyira a köz szózat, mint keserves köz felkiáltás éppen e tárgyban a változást és orvoslást oly hatalmasan sürgeti. Miért nem akarják hát némellyek használni az alkalmat, melly arra e t. czikkelyben ajánlkozik? Nem üres biztositás az, mellyet ez alkalomban többen lelünk. Nézzük bár, mikép született maga a T. art[icu]lus? Mi vitte azt ki, hogy 100 évnél hosszabb vita után sok megyének, s Tolnának is voxa ellen megállapitatnék? mint az: hogy az úrbéri törvénnyel össze van kapcsolva? Hasonlót kell tehát reménlenünk a másik ezen art[icu]lusal összekötendő tárgyra nézve, melly minden tekintetben, jelesen pedig az adózóra nézve nem csekélyebb fontosságú, s melly iránt az egyetértés bizonyára hatalmasb leend. Nincs tehát ok, hogy a RR legalább próbát ne tegyenek, mert hiszen maguktól csak nem tarthatnak, kezükben lesz mindig a dolog, s tehetnek iránta a közérdek szerint akármikor határozást, s éppen ez ok miatt a *conditio sine qua non* felől is feleslegesnek tartja most az aggódást. — Ami pedig a kormány tekintetében előadottakat illeti, nem gondolja a követ, hogy a kormány előtt financiális érdekben olly mindent kizáró fontosságu volna e dolog, mint némellyek gondolják. Mert miután az indirecta adó a kormány kezében van, s a közjövedelmek sok más bő kútforrásaiból is most valódi befolyásunk nélkül kényére merit: a mi ajánlásunk vagy megtagadásunk az adónak egész állapotjában jóformán igazi erejétől meg van fosztva. Fájdalom, indirectus utakon

[21] Ti. a dunai megyék nagy részében már eddig is adózott a jobbágytelken élő nemes.

igen bőven megszerzi azt magának, mit direct ajánlás útján tőlünk nem eszközölhetett.[22] Aztán micsoda nemcsak a katonatartás, de az egész hadi adónk is a kormány financziális szükségeihez képest? — De az sem áll, hogy a katonai élelmezés jelen rendszere olly igen hasznos lenne a kormány bár egyoldalu érdekeinek. Gátoltatik s megköttetik általa a tanyázásnak sokszor nagyfontosságu elrendezésében, zavarja az és neheziti a katonai szolgálatot, s a comissariatica manipulatio[23] a katonaságnak is nagyon alkalmatlan. Végre az sem igaz, hogy mit az adózó a piaczi árhoz képest veszit, azt a kormány megnyerné, mert más vidéken olcsóbb áron vásárolhatná a termesztményt. És így nem is szólván a mellék veszteségekről, maga a systema olyan, hogy minden rész veszit, s egy sem nyer. Úgy hogy bár sok tekintet alatt van okunk hazánk érdekére nézve nem lenni nagy bizodalommal a kormány iránt, oly bizodalmatlanságot mégsem táplálhatunk, hogy hol saját kára nélkül teheti, szegény adozó népünk fontos érdekét egészen megvesse. Egy lévén tehát érdekünk, ne mulassuk el az alkalmat, mellynek csak homlokán van üstöke. A tornai inditvány a zalaitól és sárositul[24] csak formában különbözik, s a tractatust teljességgel ki nem zárja, mindegyik módot nyújt e súlyos bajból kimenekedni, a követ tehát akármellyiket elfogadja.

(A vitatások hátralévő része következni fog. Különösen Nagy Pálnak érdekes beszédje. A tárgy új és fontos, és alkalmasint diaetalis tractatus tárgya lesz, azért helyszűke miatt késsék bár, kimeritést érdemel.) Már megjegyzém a resultatumra nézve, hogy Ragályi inditványa elfogadtatott.

October 17, 19-ik, 20-ik és 21-ik napjain a KK és RR ezen T. t. cz. 11-ik §-áig haladtak. A 8-ik §-ban a benépesités kötelessége alól nemcsak az 1-ő rész 40-ik czimje értelmében földesúri kézre jutott telkek,[25] hanem azok is kivétettek, mellyek az úrbért 7-ik t. cz. 6-ik §-sa értelmében történt úrbéri szerződések és rendbeszedések útján[26] a földesur használatába kerültek. A pusztákról szólló 9-ik §-ban az a népszerű nevezetes tágitás tétetett, hogy a törvény rendelete nemcsak azon pusztabeli jobbágytelkekre terjesztetett ki, mellyek az 1723-ik országgyülésre béadott országos összeirás szerint mint népesek összeirattak, hanem azokra is, mellyek mint már elpusztultak jegyeztettek fel, s ugyanazon esztendei 18-ik cz[ikkely] értelmében[27] megnépesitendők valának.

A 10-ik §-ba pedig nyilván kitétetett, hogy a megtelepitni tartozott puszta telkektől népesitésig csak azon esetben lesz a földesúr adót fizetni köteles, ha azokat használja. Továbbá hogy azon puszta telkek iránt, mellyek

[22] Kossuth 1847-ben a császári kamara bizalmas számadásai alapján 24 466 315 forintban jelölte meg a kormány magyarországi indirekt forrásokból származó bevételeit, a rendes adókat és a kezelési költségeket leszámítva. Vö. 1847. dec. 2-án az adó tárgyában mondott beszédével. Barta I., *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen.* Bp. 1951. 355. kk. — Fényes E., *Magyarország statisztikája.* Pest 1843. c. művében (III. köt. 32.) más adatokat közöl. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 612. o. 40. jegyzet.

[23] A hadiadónak a hadbiztosságok által való kezelése.

[24] Piller indítványa.

[25] Vö. a 98. o. 18. jegyzetével.

[26] Az idézett § a „helybeli határoknak urbéri per utján történő rendbeszedéséről" intézkedett rendkívül részletesen, s az új kimérések után fennmaradó — remanentialis — földeket a földesúr tulajdonába juttatta abban az esetben, ha azok az úrbér behozatala óta bebizonyíthatóan a földesúr allodiális földjeiből kerültek az úrbéres jobbágyok tulajdonába. Vö.: *Iratok.* V. köt. 153. kk.

[27] Vö. a 95. o. 7. jegyzetével.

állományaikra nézve is az úrbéri lajstromokból tökéletes evidentiára hozattathatnak, a földesúr magát formális per útján kihallgattatni nem követelheti, mert ezek rövid úrbéri úton fognak az *adó fundusához visszacsatoltatni.*[28]

292.

1835 október 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

Foglalat: A T. t. cz. a KK és RR által béfejeztetik s a fő RRhez átküldetik. — Az arányositó per pedig országos ülésbeni vitatásra kerül.

Pozsony, october 24, 1835.

Bérekesztése a deperditák utóbbi levelemben megszakitott kérdésének.

Nagy Pál: Amint egész diaeta alatt igen sokszor mondotta, hogy az adóbiztosi munkálat felvétele, s nevezetesen a katonai tartás elintézése nélkül, az adózó nép minden úrbéri engedélyek mellett sem boldogul,[1] s azért most is azon meggyőződésben van, hogy a deperditák felől még e diaetán okvetetlen rendelkezni kell, s hogy ezt a kormány önmagának igen nagy compromissiója nélkül nem is ellenzheti, úgy megvallja, hogy az alimentationalis törvénynek a T. t. czikkellyel s ennek az úrbérrel való összekapcsolása közt igen nagy különbséget lát. A T. törvényczikkely nélkül az úrbért sanctionálni absoluta *lehetetlenség*; az alimentationalis törvény nélkül pedig rettenetes önkény maradna ugyan a népen, az úrbérnak behozatala mindazáltal *lehetetlen* nem volna. Nem a kiegészitésben fekszik tehát a zalai követ inditványának valóságos alapja, hanem abban: hogy ő az összekötés által a kormányt mintegy kénszeritni akarja. Ami már ezt illeti, igaz ugyan, hogy a királyi hozájárulással megerősitett junctimtóli elállás következésében kötelességében áll a kormánynak az excerpták iránt velünk tractatusba lépni, de ebből még nem következik, hogy mindenre, amit javaslatba hozunk, reá állani köteles legyen. Az a kénszerités tehát a dolognak kivánt sikerét annál kevésbé biztositaná, mentől inkább meg lehetünk győződve, hogy a kormánynak is van annyi esze, miszerint tudja: hogy úrbér nélkül hazamenni magunk sem akarunk, sőt haza nem mehetünk. Ha tehát csakugyan annyira ragaszkodnék a deperditákbóli igazságtalan nyereséghez, hogy az ország kiáltó panasza sem birhatná engedésre, kötnénk bár *conditio sine qua non* gyanánt ezen inditványt az úrbérhoz, végre csakugyan elállanánk, mert úrbér nélkül haza nem menünk. A szónok tehát ezen kénszeritésre nem sokat hajt, hanem van egy bizonyos hatalmas moralis erő, mellynek a leghatalmasabb kormány is kéntelen engedni. T. i. azon közvélemény, melly a nép legszámosabb osztályát napról napra nyilván és szembetünőleg sorvasztó igazságtalan teher fájdalmaiból származott. Volt idő, midőn a nép regulamentaris áron örömest adta termesztményeit. De tőle most is hasonlót kivánni olly rettenetes önkény és igazság-

[28] Az okt. 17—21-e közötti országos ülések naplóit l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 152. kk.

[1] Amikor az 1832. dec. 27-i kerületi ülésben a munkálatok sorrendjének kérdését először vitatták meg, Nagy Pál egyedül képviselte azt a nézetet, hogy „minthogy constitutiónk garantiája az Insurrectióban áll, s ettől az állandó katonaság számának s ez által az adónak is leszállítása függ, az Insurrectionalét első helyen felvétetni kivánja." L.: *Országgyűlési Tudósitások.* I. köt. 40.

talanság: hogy ahhoz bármennyire kiáltson is a köz fájdalom makacsul ragaszkodni nem lehet, ha csak minden népszerüségét örökre elveszteni nem akarja. Vannak a kormánynak bizonyos jelszavai, mellyeket olly sokszor penget ajkain, hogy végtére maga is azt hiszi, hogy teljesiti azokat. Így p. o. egy félszázad óta mindig ajkain pergeti: *quod si quid juribus seu regis, seu regni decerpatur, ruere debeat constitutio.* Ez gyönyörü jelszó, de én (úgymond a szónok) mindjárt kész vagyok alkukötésre lépni a kormányal: adja vissza mindazt, amit ő *e juribus regni* decerpált, s mi igen szivesen visszaadjuk mind egy xrig, amit valaha *ex juribus regis* decerpáltunk, és decerpáltak őseink. Adja vissza Dalmatiát, Gallitiát, a só jusát, a harminczadok meghatározását, a szabad kereskedést s a t. s a t., s én minden elvett királyi jussokat visszaadok, sőt hogy könnyebb legyen az alku, magáért a sóért kész vagyok egy fillérig mindent visszaadni, ami a királyi jussokból 300 esztendő óta decerpáltatott. Másik jelszava a kormánynak: *Justitia Regnorum fundamentum.*[2] Ez is igen szép szó, csak kár, hogy a magánosok viszonyaiban (correlatio privatorum) maiglan is itéletet szabó szerencsétlen patens vele olly égrekiáltó ütközésben áll.[3] — Ilyen jelszava e diaetán a kormánynak: *omne arbitrium exulet.*[4] De ha csak az úrbérral menünk haza, s Comissariaticumból még csak a katonatartás dolgát sem intézzük el, hogy fog ez is in praxi állani? Úgy, hogy a földesúr önkénye exuláljon, s igy a kormány önkénye még nagyobb mértékben divatozhasson. És ebben fekszik a moralis kényszerités; mert miután minket örökké concessiókra nógatott a kormány, jobban magát nem depopularizálhatná, mint ha annak adná bizonyságát, hogy ezen nógatásnál nem a nép java, hanem saját hasznának tekintete vezette. A szónok tehát ezen moralis kényszerités által a deperditák kérdésének nemcsak még e diaetán való felvételét, de kedvező elintézését is biztositva lenni gondolván, a T. t. czikkelyt semmi feltételekhez nem köti. Hanem kivánja, hogy ennek bérekesztése után a deperditák kérdése, s a többi excerpták is felvétessenek, s úgy amint kerületileg végezve volt, már akár egy, akár több felirásban, de együtt egy csomóba küldessenek fel, a T. t. czikkelyel egyetemben.

PÁZMÁNDY úgy látja, hogy a vélemények csupán a formára nézve különböznek. Maradjon a § amint van, s ő a sopronyi követ javaslatát nemcsak nem ellenzi, sőt mivel előre lehet látni, miképen az alimentatio tárgya sok tractatust[5] kivánand, arra is kész reá állani, hogy a T. art[icu]lus után nyomban felvétessék, s a többi excerpták előtt menjen felirásba; de a T. t. czikkelyel akár a zalai, akár a sárosi, akár a tornai inditvány[6] szerinti összekötésben teljességgel meg nem egyezik.

BEZERÉDY csudálkozott, hogy azok, kik a deperditák kérdését még e diaetán elintézetni szintén akarják, nem kapnak a biztositáson, melly a

[2] I. Ferenc császár és király egyik jelmondata volt, a bécsi Burg egyik kapuja fölött is olvasható.

[3] Vö. a 24. o. 15. jegyzetével.

[4] Az úrbéri VIII. tc.-ket elutasító 1834. aug. 31-i kir. válaszban mondja a király, hogy minden gondja arra irányul, „ut quisque subditorum suorum, atque ideo numerosa etiam rusticorum classis in concreto, sicut et singillative, non solum in sua erga dominos terrestres correlatione, sed quavis alia quoque ex parte, contra omne arbitrium tuta, in rebus et in persona perfruatur securitate." L.: *Iratok.* III. köt. 49.

[5] Ti. izenetváltást az alsó és felső tábla között, valamint fel- és leiratokat az országgyűlés és az uralkodó között.

[6] Deák, Piller és Ragályi indítványa.

tractatus megkezdésére az összekötésben mutatkozik. Igy a kormánynak lehetetlen valamit nem felelnie, s a tractatus csakugyan megindul. Ellenben ha magánosan terjesztetik fel, foganat s válasz nélkül heverhet, úgy mint a praeferentialis sérelmek, mellyek iránt 10 esztendei sürgetés mellett a kormány még csak tractatusba sem ereszkedett. — Vagy (kérdé a követ) meri e az Elölülő biztositani a RRket, hogy a kormány külön véve értekezésbe fog lépni velünk a deperditák iránt még a jelen diaetán? Ha nem meri, úgy a követ legalább a tractatus megkezdését biztositani akarja. Lássák azután a RR, mit végeznek a dolog érdekében, mert a tornai inditvány az egyezkedést épen nem zárja ki.

RAGÁLYI Pázmándynak feleletül adja, hogy a §-nak a kerületi szerkesztés szerinti megállapitása után különválasztva fel venni a katonatartás dolgát, és az ő inditványát elfogadni; ez sokkal inkább különbözik egymástól, mintsem hogy a különbség csak forma szeréntinek mondathatnék. A § szerkesztése kimondja az alimentatio elvét, s a szerint minden úrbéri engedélyinket első csirájokban elfojthatja. Mert a kormány annyi katonával rakja meg az országot, amennyivel tetszik, s e szerint a deperditát önkénye szerint szaporithatja. Ellenben a szólló követ inditványa a deperditák megszüntetésének, s az alimentatio felőli országos rendelkezésnek elvét mondja ki. S e kettő egymástól nemcsak a formára nézve különbözik. Egyébiránt minthogy némelly követek azt is ellenvetették, hogy deperditáknak egyszerü megszüntetéséről álmodnunk sem lehet: a szólló követ, visszatekintvén arra, mikép az alimentatio eredetileg kedvezés vala, s nekünk a teherré vált kedvezésről mindig le lehet mondanunk, ezt ugyan ily képtelennek, mint állittatik, épen nem látja; megjegyzi azonban, miképen nekünk minden esetre a puszta megszüntetést kell javaslanunk, s várnunk, hogy mit fog a kormány tractatus utján felelni.

A PERSONALIS mindazáltal ép ezen oknál fogva nem vélte, hogya szövevényes tárgy, melly a Contrib[utionale-] Comissariaticumnak nevezetesb részét teszi, így közbevetve két három szóval elvégeztessék. — GYERTYÁNFY is súlyos tehernek vallja ugyan a deperditákat, s annak enyhitésére megyéje szavazatját igéri, de miután az alimentatio, bár ha nincs is törvényes alapja, csakugyan százados divaton alapul, s így csak kölcsönös egyeség útján lehet megváltoztatható, a RR bizonyára nem felelnének meg magas feladásuknak, ha adózó népünkre az új urbérből háramlandó jótéteményeket ily bizontalan egyezkedéstől felfüggesztenék.

Átaljában az inditványnak már előbbi levelemben megnevezett ellenzői[7] leginkább olly formán okoskodtak: hogy ők a deperditákat megszüntetni, vagy legalább aversionalis váltság[8] útján enyhittetni igen is óhajtják; miután azonban a divatozó katonatartási rendszerből a kormányra sokkal több nyereség háramlik, hogysem azt a T. t. czikkely elmaradásából eredhető veszteség kikerülése miatt feláldozni kész lenne, (mert a kormány adójának meg kell lenni, járulnak bár annak fizetéséhez a jobbágy nemesek, vagy nem járulnak,) és így a kormány megegyezését reménlenünk sem lehet, ennélfogva tehát annak a T. t. czikkelyeli összekötésére reá nem állanak, mert csak az lenne következése, hogy a T. t. cz. vagy egészen, vagy legalább az alimentationalis teherre nézve elmaradna, a jobbágytelkek haszonvételének szabad adásával az adózó népnek szánt jótékonyság egyedül a nemességre

[7] Felsorolásukat l. előbb, 144. o.
[8] Átalány összegben történő megváltás.

háramlanék, s az adó alól eként naponként több több telek elvonattatván, az adózó nép sorsa nem hogy könnyitést nyerne, sőt súlyositást szenvedne.

Ellenben FÁY, BERNÁTH, ZARKA, DEÁK, TARNÓCZY, KUBINYI, PALÓCZY, NOSZLOPY, BUDAHÁZY, KLAUZÁL, SZENTPÁLY, ÖTVÖS, JÁRMY, DARVAY, GR. LA MOTTE, PILLER, LACZKOVICS, BÁRCZY, SZIRMAY és TÖRÖK az inditványt (mindazáltal nem *conditio sine qua non* gyanánt) pártolván, e következő okokkal czáfolgatták az ellenvéleményt: Korántsem áll az, hogy a T. t. czikkelynek létesitése a kormánynak érdekében ne fekünnék. Mert átaljában minden józan gondolkozásu kormánynak érdekében fekszik, hogy az adó dolga tisztában legyen, s ez minálunk a T. t. cz. nélkül merő lehetetlenség. De az adó béhajtására nézve sem mindegy az, ha sokan vagy kevesen fizetnek e? mert országunk az exigilibitas felől jót nem állott, s egyik a másikért fizetni nem tartozik,[9] a restantiák pedig, mint tudjuk, naponként szaporodnak.[10] Érdekében áll tehát a kormánynak hogy a T. t. cz. sanctionáltassék. Ellenben a deperditákbol koránt sincs oly roppant egyenes nyeresége, mint aminőnek azt a nép veszteségéből gondolnánk, mert mit a nép veszit, azt igen nagy részben nem a kormány nyeri meg, a mint ezt BEZERÉDY már elébb helyesen kifejtette.[11] De legyen bár nyereséges ezen rendszer a kormányra nézve, miután azonban olly rendszernek, melly eredetileg jótékonyságul alkottaték, még akkor is, midőn a népet végpusztulással fenyegeti, gondos támogatása a józan okossággal ellenkezik, minden esetre igen nagy moralis gyengeséget árulunk el, ha még csak megpróbálni sem merjük azt, amit oly igen nagy igazsággal kivánhatunk. S ha ily igazságos ügyben is olly kimondhatlanul gyengéknek tudjuk magunkat, úgy valóban kár a diaetákra költenünk. De hiszen ha csakugyan igaz az, hogy a kormány egykönnyen reá nem áll a deperditák megszüntetésére, mi a rendesb út? úgy vinni e, hogy minden gyámol, minden támasz nélkül álljon a kivánság azon kormány előtt, mellytől nemzetünk ritkán kapott valamit, ha csak feltételekhez nem kötötte követeléseit? Vagy pedig összekötni oly tárggyal, melly a kormánynak szivén fekszik, s mellynek mellőzhetlen szüksége bizonyos, mint a halál és igy amazt is felemelni képes? — Egyébiránt azon követek ellenében, kik ezen §-ust egészen kihagyatni sürgetik, csakugyan igen nyilvános többség van arra, hogy történjék bár akármi az alimentatio kérdésével, erre nézve a nemes és nem nemes jobbágyok között különbség ne legyen. Ezt a másik fél megnyugtatására világos végzésnek is ki lehet jelenteni. Igy hát az összekötésből adózó népünkre háramolható terheltetés ellenvetése magában megszünik, mert az inditvány pártolói nem mondják azt: viselje a nem nemes jobbágyság a deperditát, a nemes pedig ment legyen, hanem azt mondják: a nép is ment legyen. Ezek szerint tehát csak azon megyék részéről képesek a szólló követek megfogni az ellenzést, mellyek sem stativans, sem transennalis katonasággal terhelve nem lévén, az ország többi részének kárán alapuló saját érdekök miatt ellenzik az inditványt, azon való félelmökben, hogy ha átaljános váltságbér találna megállapittatni, abban nekik is részesülniök kellene.

Többen az inditvány pártolói közül azt is nyilván kijelentették hogy ők az úrbért s T. t. czikkelyt minden esetre hazavinni akarják. — Igy Nosz-

[9] Vö. a 117. o. 10. jegyzetével.
[10] Uo.
[11] L. előbb, 144. o.

LOPY is, hozzátévén, hogy az inditványt ellenző követek gyámokai mind puszta hypothesisen, gyanakodásokon épülnek. Ő mint törvényhozó fel akarja tenni és felteszi, hogy ami a nép javát képes eszközölni, azt a Felség is elfogadja. Meg akarja tehát próbálni, s hogy azon kérdésre, valjon igyekezett e a nép boldogságát előmozditani? minden hypothesis nélkül igennel felelhessen, az inditványt (de a *conditio sine qua non* nélkül) pártolja.

Ezek szerint 19 megye a redactiót, 24 a tornai inditványt pártolá. — BÁCS, MARMAROS, CSANÁD, BARANYA és SZERÉM a nemesek adóztatása ellen, és így a § kihagyására szavaztak, de excerptákba ereszkedéstől el lévén tiltva, az inditványt sem fogadták el. — POSEGA s HORVÁTHORSZÁG hallgattak. Az Egyházi Rend részéről FRIM a szerkeztést pártolá. MIHALKOVICS jászkunsági követ hasonlóképen. A kir. városok közül pedig GALLE az inditvány elfogadására, KRICSKE a szerkesztésre szavazott.

Ekkor KLAUZÁL nem kételkedék ugyan, hogy az Elölülő valamint mindég, úgy most is a valóságos többség szerint fogja a végzést kijelenteni. S nem is szándékozik az elnöki jusnak elébe vágni, hogy azonban a többség akaratja világos legyen, kéntelen megjegyezni, miképen ő a magokat neutralizáló 5 megyei követeket a redactio pártolóihoz nem számíthatván, a többséget Torna követének inditványa mellett lenni látja.

Most tehát a szavazatok minősége felett némi vitatás támadott. Az emlitett 5 megyének voxa majd az inditvány elleninek, majd pedig semlegesnek (neutralisnak) magyarázatván, s több részről mintegy felszóllitattak azon követ urak, hogy a nemeseknek ezen teher alól minden esetre való felszabaditásától, vagy is a § kihagyásától elesvén, voxaikat tegyék tevőlegessé. Hárman azonban halgattak. — RÉPÁS ujabban is kijelenté, hogy ő a §-nak akármi formában is meghagyására nem szavazhat, s a tornai inditványt sem fogadhatja el. — SZUCSICS pedig (de már a végzés kijelentése után) utasitásától elesvén, az inditványt pártolá.

MARKOVICS (Bártfa városa) szintén az inditvány mellé nyilatkozott. Egyébiránt el nem titkolhatá aggodalmas csudálkozását, hogy a voxok feletti vita folytában a kir. városokról még csak emlités sem tétetik, mintha jelen sem volnának, vagy pedig csupán bizonyságtétel vagy ujságirás végett lennének az országgyülésére meghiva. A nemesek adótuli mentségéről sok követek, és sokszor állitották, hogy ezen sarkalatos alkotványi jus még csak országgyülési tanácskozás tárgya sem lehet. A polgári rendnek nem kevésbé alkotványos jusa az, hogy a törvényhozásban részvéttel bir. S ezt a just mégis, nem is tanácskozás és végzés útján, hanem via facti eltörlik. Ő ez ellen ünnepélyes óvását nyilatkoztatja, s küldői nevében kijelentett voxát számittatni kivánja.

Erre a kir városok közül sokan felállottak, s a már úgyis bonyolódott állapot még egy újabb panaszos kérdéssel nehezedni látszatott.[12]

[12] A városok országgyűlési részvételének és szavazati jogának kérdése több ízben vita tárgya volt már korábban is, és ezen az országgyűlésen is. Az évszázadok folyamán kialakult gyakorlat szerint az összes királyi városok szavazata egyetlen megye szavazatával ért fel. A tarthatatlan helyzetet a Publico-Politicum keretében kellett volna megoldani. Az országos bizottság javaslata képviseleti és szavazati jogot kívánt adni minden becikkelyezett királyi városnak; a megyék véleményeikben elismerték az eddigi helyzet tarthatatlanságát és különböző számú szavazatot javasoltak a városoknak, előfeltételül azonban a legtöbben a városok belső, demokratikus reformját és a Kamarától való függésük lazítását kötötték ki. (Vö. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Publico-Politicam relata.* Posonii, 1830. 13.)

A PERSONALIS azonban véget vetett a vitatásoknak. Csongrád követe[13] — úgymond — szerfelett hamar béereszkedett az ellenőrségbe, hamarébb t. i., mintsem a végzés kijelentetnék. Ő (az Elnök) még sohasem adott a RRnek okot panaszra, (Igaz! Igaz!) s most is bizonnyal a többség szerint fogta volna a végzést kijelenteni. És miután a magokat neutralizáló megyék többszöri felszóllitás után is positivus szavazatot nem adtak, sőt nemleges voxaiknál egy részben újólag is megmaradtak, kötelesnek érzi magát kimondani: hogy a *többség Torna követének inditványát elfogadta.*

Még az is végzésnek jelentetett: 1. Hogy a *conditio sine qua non* gyanánti értelem el nem fogadtatott. Vagy is hogy e kérdés olyannak nem tekintetik, melly nélkül az úrbért s vele összekötött T. t. czikkelyt sanctionálni nem lehetne. S ez nem a felirásban, sem izenetben ugyan, (mert annyit tenne mintha a KK és RR attól, amit végeznek előre elállanának,) hanem a naplókönyvbe nyilván ki fog tétetni. 2. Arra is világos a többség akaratja, hogy akármi történik is az alimentatio kérdésével, erre nézve a jobbágytelket használó nemesek s a többi jobbágyok között különbség semmi esetre sem tétessék.

Ezután RAGÁLYI a többség által elfogadott inditványának ledictálására felszóllitatott. Ami meg is történt, e következő szavakkal: „§. 6. A bennfekvő katonaságnak az adózó nép által való tápláltatása jövendőre nézve egészen megszüntetik. Az átutazó katonaságnak táplálásához pedig, mellyet a kir. Kincstár mindenkor folyó áron megtérítni köteles, az ily nemesek is olly móddal, mint a többi jobbágyok, járulni fognak."

Ezzel az ülés közel esteli 5 órakor eloszlott.[14]

October 17-én országos ülés a RRnél.

Az itélőmester a tegnapi végzést mégegyszer felolvasván, ZARKA, DEÁK és BEZERÉDY azon megjegyzést tették, hogy Zala követének a *conditio sine qua non* iránti véleményét ugyan a többség el nem fogadta, s ha ezen elvetés negative jő bé jegyzőkönyvbe, az ellen nincs észrevételök: ennek mindazáltal olly értelmet nem tulajdonitanak, mintha a RR magokat előre lekötelezték volna, hogy ha Ő Felsége az alimentatio iránti javaslatot el nem fogadná, attól el fognak állani, mert ez a RR jövendőbeni intézkedésének elébe vágna, s a repraesentativus rendszerrel, s az egyezkedés természetével merőben ellenkeznék; hanem csak olly értelemben veszik, miszerint nem kötötték le a RR magokat, hogy vagy az alimentationalis törvénnyel jöjjön létre a T. t. cz., vagy e nélkül ne jöjjön. — A PERSONALIS azonban válaszul adá: miképen a többség nyilván kijelentette, hogy ha Ő Felsége el nem fogadná az alimentatio felöli javaslatot, azért a T. t. czikkelynek s az úrbérnek törvényesitését hátráltatni nem fogja. — A nevezett követek ellenben, s velük PILLER is ujólag kijelentették, hogy a KK és Rendeknek a tractatus folytában tanácskozási s intézkedési szabadságuk minden esetre fennmarad.

Ezután még LUKA és PÁZMÁNDY a szerkesztésre nézve némi változást javallottak. LUKA t. i. attól tartott, hogy a *megszüntetés* szó azon értelmet foglalja magában, mintha eddig törvényesen létezett volna a katonaság élelmezésének kénszeritett kötelessége. — PÁZMÁNDY pedig világosan kitétetni

[13] Klauzál.

[14] Az okt. 16-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 100. kk.

kivánta, hogy az átutazó katonaság tartásához járulás alatt a szállásadás kötelessége a nemes jobbágyokra nézve nem értetik. — De ezen inditványok elmellőztettek, azon oknál fogva, mivel tegnap a tornai inditvány ledictáltatott és szorul szóra elfogadtatott.

Azonban VÁGHY, GALLE, MUKICS, GÁLL s többen a kir. városok követei közül az uniformitás felőli értelemnek világosb kifejezése tekintetéből, nehogy a katonatartás jövendőbeni megmaradásának váratlan esetére ezen teher csak a nemtelen jobbágyokra értessék, s a nemesek alóla kicsúsztassanak, ezen kifejezést *az adózó nép által*, igy kivánták módositatni: „*az adózók által*". Annyival inkább: mivel az adófizetés terhéhez járuló polgári rend[15] a Verbőczy értelmében vett „nép" szóba nem foglaltathatik.[15/a] A módositást ajánlá azon tekintet, hogy az „adózók" kifejezés mindenkit, aki adózni köteles és igy a jobbágytelken lakó nemeseket is magában foglalja. — Ezen módositást a tiszai részről többen ellenzették ugyan, de átaljában még többen pártolák, s mivel a tegnapi végzést nemcsak nem sérti, sőt inkább világositja, végre csakugyan elfogadtatott.

Következett a 7-ik §. melly arról szóll, hogy a kérdés alatt lévő nemesek, az előszámláltakon kivül minden egyéb, az adózó népet illető közterhektől és adózásoktul átalánosan mentek.

Ezen §-ust SÁY, VÁGHY, KRICSKE, BUJANOVICS, MUKICS s több királyi városi követek megtámadták. Azt kivánván törvénybe tétetni: hogy a jobbágyi földet használó nemesek, a főtül való adózás (dica capitis) és a rendes hadisereghezi katonaállitás (statutio) terhén kivül minden egyéb közterheket úgy, valamint a többi jobbágyok, viselni tartozzanak. — VÁGHY különösebben kifejtegeté 1. a katonai szállásolás, 2. a közmunka, s 3. a mesterségtől s kereskedéstől járó ipar adó természetét. A két elsőt nagy részben reális adónak, s igy a nemesi személyes kiváltsággal nem ellenkezőnek állitván. A 3-ikra nézve pedig azt adván okul, miként Verbőczy szerint hajdan az ország védelme terhét egyedül a nemesek viselték; s *nullis vulgaribus artibus dediti* csak katonák voltak minnyájan.[16] Ezért birták a földet hazánkban, s a vulgaris mesterségek a többi lakosok élelmére szolgáltak. Idő jártával azonban a rendes védelem terhe egészen átment az adózókra. A nemes ellenben nem szégyenli többé a napról napra több becsületre kapó *artes vulgares* gyakorlatát. Ha pedig mindezektől adózni nem tartoznék, a föld birtokából még mindig kirekesztett, s az ország védelme terhét mégis legnagyobb részben viselő nép, élelmének ezen egyedüli ágára nézve a nemesseli versenyt ki nem állhatná. Igaz ugyan, hogy polgári társaságból emberi gyarlóságunknál fogva az egyenlőtlenséget s ebből eredő igazságtalanságot egészen kiküszöbölni nem lehet. De arányt s mértéket mégis csak kell tartani. Mert ha egyik néposztály a statusnak minden javait csak maga birja, a másik pedig minden terheit egyedül viseli, ez olly szörnyü arány, hogy emennek amaz elleni törekedését sem kárhoztatni, sem megszüntetni nem lehet.

A kir. városok kivánsága azonban csak SÁRKÖZY és FEKETE által pártoltatván, a § úgy amint áll helybehagyaték.

[15] A kir. városok adója 1830-ban 607 nádori porta után 420 651 forint volt, ez 1836-ban 651 portára és 452 143 forintra emelkedett.

[15/a] Nyilván a *Hármaskönyv* II. rész 4. címjére gondol a szónok: „Nam appellatione populi, universi nobiles, quam inferiores, etiam ignobilibus computatis, significantur; plebis autem nominatione, soli ignobiles intelliguntur."

[16] Vö. a *Hármaskkönyv* I. rész 9. címje 3. §-ával.

Még Kocsi Horváth specifice kívánta kitétetni, hogy a jobbágy nemesek kénszeritett szekerezés (forspont) és katona szállás terhével nem tartoznak. — Ez azonban Szucsicsnak abéli emlékeztetésére, hogy a mentségek részletes elszámlálása kerületileg épen Veszprém követének inditványára lőn kihagyva[17] s ezen átalános §-ba összefoglalva, elmellőzteték. Úgy Borcsiczkynak is azon kivánsága, hogy a szállásolás mentsége csak azon házra értessék, mellyben a jobbágytelket használó nemes lakik, nem pedig más által lakott házaira is, hasonlókép elmellőztetett.[18]

October 18-án vasárnapi szünet.

October 19-én országos ülés a RRnél.

Folytattatván a T. t. cz. taglalatja, következett *a 8-ik szakasz az elpusztult telkekről.*

E kérdésnek kerületi vitatását olly bőven és terjedékenyen közlöttem,[19] hogy az ellenvetéseknek ismételésével csak unalmat szereznék. Csupán azt jegyzem tehát meg, hogy a Personalis ezen szakasznak rendeletét (lásd 288-ik sz.) nemcsak igazságosnak, hanem a puszta telkek megnépesitése iránt már az úrbéri 1-ő t. cz. 14-ik §-ában történt, s királyi helybenhagyással is megerősitett országos végzés egyenes következésének, s annak végrehajtására szolgáló intézetnek nyilatkoztatta. — És mivel Pázmándy kijelenté, miképen azon elv, hogy a puszta telkektől megtelepitésökig maga a földesúr is (ha használná) adózni tartozzék, küldőinek jóváhagyását már csak azért sem nyerhette meg, mivel az 1826-ki august. 11-ki felirás tartalmával[20] merőben ellenkezik. — Az Elölülő erre is megjegyzé: hogy a RRnek ezen igazságos rendelete az eddigi törvényekhez képest a földesurakra nézve még kedvező is. Mert akár az 1723: 6. czikkelyt, akár az úrbéri törvényeket tekintsük, azok szigorú tartalma szerint a földesúr puszta telket semmi esetre egy pillanatig sem használhatna. Ennél pedig csakugyan kedvezőbb az intézet, melly megengedi, hogy ha tetszik, s hasznosnak véli, megtelepitésig adófizetés mellett használhassa. — Almássy és Noszlopy még azt is ellenvetették, hogy az úrbér béhozatala óta sok puszta telkekre nézve már prescribáltak is a földesurak.[21] — Erre viszont azt felelte a Personalis, hogy aki magát prescriptióval akarja védeni, már perét elvesztette, mert az urbariom végrehajtása óta a megyei tisztviselőknek szoros kötelességökben állott a földesurakat elpusztult telkeik megnépesitésére kötelezni. S eként a prescriptio csakugyan ezerszer félbeszakittatott. — Mindezen ellenvetések tehát kisebb számban maradván, az a vélemény sem nyert többséget, melly csupán azon desertákra kivánta a szakasz rendelését szoritani, amellyek népesek gyanánt irattak bé az úrbéri lajstromokba. A többség mindenben maradott a szerkesztés elvénél, s azt az úrbéri tabellákba már elpusztultaknak feljegyzett telkekre is kiterjesztve megtartotta.

[17] L. előbb, 92. o.

[18] Az okt. 17-i országos ülés naplóit l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 152. kk.

[19] L. előbb, 95. kk.

[20] „Quantum ad desertas sessiones colonicales: praemisso eo, quod tales eousque, donec prae manibus domini terrestris constituntur, dictamine legum nulli publico oneri subjici quaeant" stb. Az országgyűlés *Irásai*, II. köt. 664.

[21] Azaz: a benépesítési kötelezettségük elévült.

Előjő azonban a §-ban, hogy a rendelet alól kivétetnek mindazon puszta telkek, mellyek a Hármaskönyv 1-ő része 40. czimje értelmében[22] jutottak a földes ur birtokába. Ezen kivételhez PALÓCZY még azokat is hozzácsatoltatni kívánta, mellyek egyeségek, vagy az eddigi szokott módon hozott birói itéletek következésében végrehajtott úrbéri rendbeszedés útján kerültek a földesúr kezére.[23] — Ellenvettetett ugyan, hogy a Helytartótanács a törvény ellenére puszta telket a földesúrnak oda nem itélhetett, — mivel azonban a birói itéleten alapult használat méltó tekintetet érdemel, s az ily rendbeszedések különben is már az urbéri VII. t. czikkelyben fel nem forgathatóknak nyilatkoztattattak,[24] — a borsodi követ inditványa elfogadtatott, s ANDRÁSSY javaslata szerint igy lőn kifejezve: *Sértetlenül maradván az úrbéri 7-ik t. cz. 6-ik szakasza értelmében történt úrbéri szerződések, és rendbeszedések.*[25]

October 20., 21-ik és 22-ik napjain a t. czikkely hátralévő része befejeztetett, e következő végzésekkel:

A 9-ik §-ban az elhagyott telkek iránti rendelet a pusztákra (praediumokra) is ki volt terjesztve, de csak annyiban, amennyiben 1723-ban népes telkeknek találtattak. — Ezen §. most BERNÁTH, RAGÁLYI és BORCSICZKY inditványaira aként széllesitetett, hogy a fentebbi rendeletek a pusztákra is olly nyilvános magyarázattal terjesztetnek ki, „hogy mindazon jobbágytelkek, mellyek az 1723-ki országgyülésére beadott országos összeirás[26] szerint akár mint népesek összeirattak, akár pedig mint már elpusztultak feljegyeztettek, de ugyanazon esztendei 18. cz[ikkely] értelmében[27] megnépesitendők valának", úgy a megtelepités, mint az addiglani adófizetés kötelességére nézve ezen törvény rendelete alá tartoznak.

A (288-ik levelemben szintén még egészen közlött[28]) 10-ik §. arról rendelkezik, hogy a földesúrnak hatalmában áll az ily elhagyott vagy pusztabeli telkének az adó fundusához leendő csatoltatása iránt, a törvény rendes útján kihallgatást s itéletet kívánni. — Ezen kerületi végzéshez a PERSONALISnak DUBRAVICZKY által módositott inditványára hozzátétetett, hogy ez csak azon esetre értetik, midőn az elpusztult telkek állományaikkal együtt az illető úrbéri lajstromokból nyilván nem jeleltethetnek ki. — Továbbá az is végzés volt, hogy lemarasztaltatása esetére a földesúr tartozik a per kezdete napjától számitandó adót s egyéb közterheknek készpénzre vetendő mennyiségét megtériteni. Ide HERTELENDY inditványára hozzátétetett, hogy csak akkor, ha és a mennyiben azon javakat használja.

[22] Vö. a 98. o. 18. jegyzetével.

[23] „. . . mert a törvénynek visszaható erőt tulajdonitani ugysem lehetvén, ha egyedül csak a 40 : I.-ae különben is olly igen ritka példáju esete vétetik ki, s igy még az eddig törvényes uton hozott birói itéletek folytába véghez vitt regulatiók s transactiók se lesznek szentek, az ország nagy részében a birtok és tulajdon csendessége felszámithatatlan következésekkel zavarba hozattatik." Szükség van a módosításra azért is, „mivel különben még azon remanentialis földek is, mellyeket az eddigi regulatorius perekbe hozott végzéseik erejével, igen számos esetekben a földesuraknak a Helytartótanács és a legfőbb kormány megitéltek, világosan megkockáztatván, a földesurak temérdek kárt vallanak." L.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 187.

[24] Az urbéri VII. tc. 6. §-ának b) pontja értelmében a már végbement és jóváhagyott rendbeszedés által létrehozott állapotot nem szabad többé megváltoztatni. L.: *Iratok.* V. köt. 153. kk.

[25] Az okt. 19-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 178. kk.

[26] Vö. a 100. o. 24. jegyzetével.

[27] Vö. a 95. o. 7. jegyzetével.

[28] L. előbb, 119. o.

A 11-ik §., melly az előbbi szakaszban érdeklett perekben, s a megtelepítés gátolása miatt inditandó fiscalis actióban a feljebbvitelt birtokon belől megengedi, szóról szóra megállott.

A 12-ik §. arról szóll, hogy az elhagyott telkek (akár helységekben, akár pusztákon legyenek) könnyebb megszállitásának eszközlése végett, a megtelepülő jobbágy személyeknek 6 esztendőre közadózástuli felmentés engedtetik.

A 13-ik §. végre azt rendeli, hogy a nemeseknek adóbeli tartozásai (akármennyit tegyenek) szolgabiró s esküdt által törvényes idézés, de minden szertartásoknak kizárásával járó sommás kihallgatás mellett fognak megvétetni. A törvényes orvoslások közül egyedül a feljebbvitel engedtetvén meg birtokon kivül a törvényszékre.

Ezen §§. szórul szóra helybenhagyatván, a T. tcz. a fő RRhez átküldetett.[29] Kik viszont a sérelmek tárgyábani feleletjeiket,[30] a szóllás-szabadsági 9-ik renunciumot,[31] s a Békés v[árme]gyei sérelem iránti igen kemény elsőt,[32] mellyben azon megye anarchiára törekvéssel vádoltatik, a RRhez átalküldötték.

A KK és RR *october 23. és 24.* napjain az *arányositó perből* 6 §-ust végeztek.[33] S erre nézve azon nevezetes hozzátételt határozták, hogy ha az ezen 6 §§-ban megállapitott kolcsok (antiqua sessio, ramalitas, ratalitas, közjövedelmek s közterhek részesülésének aránya, intravillanum hold számra) birói itélet által nem alkalmazhatóknak találtatnának, akkor kinek kinek belső s külső egész birtoka, (kihagyván a közösből tett foglalásokat) fog kolcsul szolgálni.

293.

1835 október 26, 27.

Foglalat: Fő RR tanácskozása a T. t. cz. felett. — A KK és RR folyvást az arányositó perrel foglalatoskodnak.

Pozsony, october 28. 1835.

A jobbágyi földeket használó nemesek közterheiről készült nevezetes t. cz. a főrendekhez átküldetvén, miután két nap zárt ajtóknál tartott magános értekezésben (conferenciában) meghányaték:

October 26-án országos ülésre került a Fő Rendeknél.

A t. cz. czimje s bévezető szakasza felolvastával első szóllott a TÁRNOK MESTER, előre bocsátván, miként már az 1825-ki országgyülésen azt a véleményt pártolá: hogy a jobbágytelken lakó nemesek közterhek viselésére

[29] Az izenetet és a törvényjavaslatot l.: *Iratok.* V. köt. 291. kk. — Okt. 20-án, 21-én és 22-én a rendek hosszasan vitatták a felsorolt §-okat; a vitákat l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 212. kk.

[30] L.: *Iratok.* V. köt. 307. kk.

[31] Uo. 312.

[32] Uo. 311. kk.

[33] Az arányosító perről szóló törvényjavaslatot a rendek kerületi ülésben már 1834 nyarán megvitatták — l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 406. kk. — ezért került most — excerptaként — mindjárt országos ülésben megvitatásra.

köteleztessenek; részletesen emlékezetökbe hivja a főrendeknek, miképen az Ország Rendei akkoron azt terjesztvén fel a Kir. Felségnek, hogy az ekkorig adómentes jobbágy nemeseknek éltök napjáig moratorium engedtessék, Ő Felsége ezt csak azon jövendő, nem pedig legközelébbi (futura non proxima) országgyüléseig terjesztette ki, mellyen az országos összeirás bé fog mutattatni és megvizsgáltatni, oda hagyván fel az időszaknak elhatározását, mellytől az adózás kezdődjék, amiben az ország Rendei is megnyugodtak.[1] — A szólló zászlósúr tehát ugy magános, mint köz életében szabály gyanánt követvén: hogy az igéret adósággá változik, most azt a kérdést kivánja vitatni, ha valjon az 1825-ki törvényhozásnak a moratorium iránti ünnepélyes igérete jelen körülményinkben teljesületlen maradhat e? S e kérdésnél hivatkozik a szőnyegen forgó tárgy vitatásainak egész folyamatjára, mint csalhatatlan bizonyságára annak, hogy itt csupán azon nemesekről lehet szó, kik az úrbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-a következésében jobbágytelki haszonvételt fognak jövendőben szerezni. S hogy ezek (kivévén a világosság okáért talán az 1807: 1-ő czikkelyre hivatkozással[2] körülirható személyes terheket) minden egyéb közterheket viselni tartozzanak, azt a szónok igen is helyesnek látja. De csak ennél maradna, az adózás minőségét is csak ezen átalános kifejezésbe foglalná, s a szerkesztést ehhez alkalmazva módositaná. Azokrul pedig, kik már ekkorig adómentesen jobbágytelkeken laknak, e jelen czikkelyben említést nem tenne. Hogyha mindazáltal e vélemény többséget nem nyerne, azon esetre az 1825-ki végzéshez erősen ragaszkodva kivánja, hogy az akkoron megigért moratorium, úgy amint megigértetett, meg is adassék.

B. Bedekovics körösi főispán igaznak vallja ugyan, hogy itt tulajdonkép csak a mostani úrbér engedélyéből származandó usufructuatio vételének esetei forognak kérdésben, e kérdést azonban a már valósággal jobbágytelkeket használó nemesek sorsával elválaszthatatlan kapcsolatban lenni itéli. Amazok sorsát tehát végleg elhatározva, ezekét egy bizontalan jövendőnek határozásától fel nem függesztheti, mert a nemességet osztályokra nem különbözteti. És abban sem egyezhet meg, hogy a közterhek nemeinek részletes elszámlálása helyett a személyes terhek kivételének átalános kifejezése használtassék. Három országgyülésén fordult már elő (1805, 1807 és 1825-ben) a kérdés: hogy mi legyen a személyes teher? s a különbözőleg divatozott gyakorlat biztos kalauzt nem nyujthatván a sötét ösvényen, egyesülés soha sem eszközölteték. Ne gördítsük ujólag utunkba a legyőzhetlen akadályt. A moratoriumot ami illeti, örömest engedne a Tárnok aggodalmának, ha vagy legelsőben kerülne most elő a jobbágy nemesek adóztatásának kérdése, vagy ekkorig mindenütt egyenlőn menttek lettek volna az egész országban. De miután az ország nagy részében eddig is szakadatlanul adóztak, miután a most alkotandó t. cz. elve nem új, hanem még az 1595: 6-ik czikkelyben[3]

[1] „Sua Majestas ... clementissime admittere, ut in comitatibus illis, in quibus praeattacti nobiles hactenus a contribuendo immunes habiti sunt, iidem in hoc praehabito immunitatis usu, usque ad futura, in quibus Regnicolaris conscriptio reportata fuerit, comitia permaneant, in quibus defigetur, a quo termino effectiva depensio contributionis initium sumptura sit." (Szept. 13-i kir. válasz a rendek aug. 11-i feliratára. Az országgyűlés *Irásai*, II. köt. 712.)

[2] Alighanem az 1807 : 1. tc. 11. §-ára gondol a szónok, amely a húsz évet szolgált katonákat felmenti a fejadó személyes terhe, a közmunkák — út, töltés, hidak épitése és javitása —, valamint hivatalos levelek szállitása alól.

[3] Az 1595 : 5, 6, 7. tc.-kek az egytelkes, armalista, egyházi és familiáris nemeseket is kötelezték a háború költségeire kivetett subsidium megfizetésére.

fel van állitva; és miután már 1807-ben országosan elösmértetett, hogy a kérdéses nemeseknek itt ott bécsuszott adómentsége a törvény sérelmével történik,[4] miután végre 9 évek óta a moratorium jóvoltában tettleg részesültenek[5] annak továbbra terjesztését többé el nem fogadhatja. Mi is lenne a czél ezen engedékenységnél? talán hogy a terhelő törvény eránt szivesb elfogadás szereztessék, hogy a változás kellemetlensége enyhittessék? A szónok nagyon fél, hogy inkább a törvény igazsága felőli meggyőződés, a törvényhozás intézkedéseinek eme hatalmas erkölcsi segédereje gyengittetnék. Vagy talán az a czél, hogy a jövendő terhet könnyebben viselni alkalmatosakká tétessenek? Ugy de sokan, s pedig a szegényebb a terméketlenebb vidéken eddig is viselték. Vagy végre, hogy az adózástól irtódzók eladásra időt nyerjenek? De hiszen adómentséget nem adhatnának vevőiknek, az eladás tehát moratoriummal könnyebben nem menne, mint nélküle. — Nagy erőt látszanak tulajdonitani annak, hogy a haladék 1825-ben megigértetett. Ő ezt csak feltételesen ösmérheti el igéretnek. Akkor bizony senki sem gyanította, hogy az országos összeirás 1835-ben még felvéve sem lesz. És ki merné a jövendőt csalhatlanul kitüzni, ily tapasztalás után? Ki bátorkodnék ily bizonytalan jövendőtül a kérdés egyik részét felfüggeszteni, s az ország nemeseit törvény által különböző sorsba tenni? Akkor, midőn elöttünk a példa, hogy az ily nemesek összeirása már 1729-ben elrendeltetett,[6] s mégis 100 év folyt le siker nélkül hasztalan, s az igazságtalan nyomás 100 év óta napról napra súlyosult az adózó nép vállain? De teljesült is nagyrészben az 1825-ki igéret. Ha definitiv elintézték volna akkoron e kérdést az ország Rendei, bizonnyal hosszabb moratoriumot nem adhatának, mint az akkor élőknek éltök napjaig. S e végzés mellett már hány jobbágyhelytől fizettetnék az adó, mellytől maiglan sem fizettetik? — Igaz végre az is, hogy ez igazságos bár de kellemetlen törvény végrehajtására sok nehézség várakozik. Azonban ép azért szükség az akadályokkal mihamarébb szembeszállani, hogy hamarébb legyőzethessenek, mert újabb akadályt szülhet minden vesztett perczenet. Ő a moratorium ellen szavaz.

Gróf Széchényi István a törvényczikkely bévezetése feletti tanácskozásnál röviden az egészről kivánt szóllani. — Nem tagadhatja ugyan, hogy amint áll ezen t. cz., nincs olly létben, miszerint rajta javitni, s jobb kifejtéséhez járulni ne lehetne. Különösen a 7-ik §. (ahol kifejeztetik, hogy az elszámláltakon kivül a jobbágy nemesek minden köz terhektől menttek maradnak) nem látszik a dolgot az igazság fenekéig kimeríteni. Megvallja mindazáltal, hogy régibb nemzeti alkotványok kifejlését tekintve bátran elmondhatjuk, miképen aristocratia maga magától szebb nagyobb diadalmat sohasem nyert, mint ezen T. t. cz. minden hiányai mellett is. És ámbár pillanatnyilag egye-

[4] A jobbágytelket használó nemesek adóztatásának előzményeiről — így az 1729-i intézkedésekről is — rengeteg szó esett a kérdés 1826-i, júl. 7-én kezdődött vitáiban. Vö. az országgyűlés *Jegyzőkönyvé*-vel, III. köt. 6. kk. — Az 1807-i országgyűlés naplójában és irásaiban nincs nyoma annak, hogy az adómegajánlással kapcsolatos vitákban a jobbágytelket használó nemesek ügye előkerült volna. Nem szerepel ez az adat az 1826-i viták adatokban gazdag érvelései során sem. Így fel kell tételeznünk, hogy a fenti évszám egyszerű tollhiba 1827 helyett.

[5] Ti. az 1826-i végzés óta nyilvánvaló volt, hogy a jobbágytelket használó nemesek megadóztatása a küszöbön áll.

[6] A királyi előterjesztésekre 1728. júl. 30-án kelt válaszfeliratukban járultak hozzá a rendek ahhoz, hogy a jobbágytelket művelő és földesúri szolgáltatásokat teljesítő nemeseket összeírják. (*OL, Arch. Regn. Acta diaetalia anni 1728.* 46. kk. Kézirat.)

seket, vagy egy bizonyos osztályt terhesen érint is valamelly intézet, mutatja mindazáltal a tapasztalás, hogy ami igazságos, az végtére csakugyan a legnagyobb áldással szokott az egész nemzetre visszasugározni. Azért érezze bár a szónok e törv. czikkely hijányait, az egészt mégis olly szerencsének tartja, miszerint a formának a dolgot fel nem áldozván, s javitni czélzó vágyát keblében lenémitván, oda szavaz: hogy maradjon amint van, az az moratorium ne adassék.[7]

B. VAY MIKLÓS sem tagadhatja: hogy ezen t. cz. olly fényes tünemény, hogy a fényhez nem szokott szemet csaknem képes el vakitani; de ép azért mivel ily fényes s ily fontos, mint aminő, szükség minden körülményt gondosan megvizsgálgatni. Igazságos törvény ez, és igazságos fenékig, elveit tehát a szónok el is fogadja, de béhozatalát gyermeki játéknak nem tekintheti. Nem szóll ő azokrul, kik ekkorig is fizetvén, e törvényel kedvezést nyernek, sem azokrul, kik előre ösmérvén a törvényszabta terheket, jövendőben fognak jobbágy telki használatot vásárlani, mert *volenti non fit injuria*, azokrul sem szóll végre, kik törvény és statusellenes haszonleséstől ingereltetve a körülményekkel visszaéltenek, s az adózók élelmére szánt birtokot kezükre keritgetve elvonták dicső rendeltetésétől, érezzék ezek (méltán fogják érezni) a törvénynek szigorú igazságát egészen; de szóllani kiván azokrul kikre e törvény viszaható erővel bir, kik őseikről nevöknél, hajdani nagyságuk üres emlékezeténél, s adómentes szabadságuknál egyebet meg nem tartván, más szerencsésbek földére szorultanak, kiknek számát nagyra nevelték a hazának viszontagságai, kik egész megyéket öntöttek el. Térjünk haza, s mondjuk ki e törvényt, milly érzést fogunk ezekben gerjeszteni? És melly országgyülésről térünk haza! Igaz ugyan, sok jónak hintettük el magvait, neveltük, biztositottuk adózó népünk joblétét; s magoknak a földesuraknak is, bár pillantatnyilag áldozzanak is valamit, a tagos osztály, a szolgaságtól menekvő elkülönözött birtok szabad használata gazdag pótlékot igér.[8] De mit viszünk a szegény nemeseknek kedvezőt? Az arányositó pert[9] talán? Igazságos az, s a nemzeti szorgalom bilincseinek letörésére nagyon is szükséges. De hogy a szegényt ez is csak sújtani fogja, tagadni nem lehet. A szónok tehát engesztelni kiván, és enyhiteni a fájdalmat, s azért moratoriumra szavaz. Ez kétféle lehet: vagy a mostaniaknak éltök napjaig terjedő, ez azonban sok gyakorlati nehézségnek, közigazgatási zavarnak, csalásnak, kijátszásnak lenne kitéve, s azért nem tanácsolható, vagy lehetne olyan, ahogy 1825-ben kimondatott.[10] A dolog azonban jelenleg más tekintetben tünik elő. A szónok nem ért egyet a tárnokmesterrel, hogy itt csak azon elvről lenne szó, miszerint a jobbágytelki haszonvétel megvásárlásához adóviselés terhe köttetik. A KK és RR bölcsessége egy más fontos elvet is beszőtt e czikkelybe, azt t. i., hogy amit

[7] Széchenyi naplóiban a felszólalásról ennyi olvasható: „Sitzung im Art. T. Ich kann nicht mehr öffentlich sprechen." Másnapi felszólalásáról (l. alább, 162. kk.) ezt jegyezte fel: „Sitzung im Art. T. Ich spreche ein wenig besser." L.: *Gróf Széchenyi István naplói*. Szerk. Viszota Gyula. IV. köt. 612. kk.

[8] A kor gazdasági szakirodalma a tagosztályt, a földesúri és jobbágyi földek, valamint a közös leszármazású családok közösen használt földjeinek teljes elkülönítését, s ezzel az állandó, biztos földtulajdon létrehozását tekintette a modernebb, eredményesebb mezőgazdaság első előfeltételének. Ez a nézet a harmincas évek közepére már eléggé átment a köztudatba.

[9] Vö. a 155. o. 33. jegyzetével.

[10] Ti. hogy az adózás az 1828. évi országos összeírás eredményeinek országgyűlési megvizsgálása után vegye kezdetét.

elődink a közadó alapjául felajánltanak, az nemcsak sértetlen tartassék, de minden vétkes vagy ártatlan csonkitás visszapótoltatván, ki is egészitessék. E tiszteletreméltó elv mellett tehát a már jelenleg jobbágy telket használó nemesek sorsát az országos összeirás felvételével foglalatoskodandó jövendő törvényhozás bizontalan körülményitől fel nem függeszthetni, s így ezen moratoriumot is lehetetlennek tartja. És miután csak azon vidékekről szóll, mellyekre nézve a törvény végrehajtására bokros akadály várakozik, szelid irgalmasságra szóllitja fel a fő RRket, s csak nehány évi moratoriumot kér, hogy a törvény szigoruságát szelidség mérsékelje. A magyarral szépen bánva mindent tehetni. Adassék idő, hogy vele szépen bánhassunk, s kivivjuk a törvény sikerét csendesen; de ha rögtön foganatba vétetik, a kellemetlenség, legalább kedvetlen érzés ki nem kerülhető. Midőn azonban a szónok imigy szavaz, szokott őszinteséggel kimondja, hogy a törvény igazságos elvét veszélyeztetni nem akarja, s ha ezen moratorium oda vezethetne, hogy annak örve alá bujhatnának azok is, kik vétkes mód megcsonkitották az adó fundusát, vagy pedig a T. t. cz. további pertractatiójának akadályokat lenne képes elébe görditeni, úgy azokhoz kivánná magát számittatni, kik a moratorium ellen szavaznak.

Gr. Majláth Antal a törvény elvére nézve azon értelemben van, hogy a 1715: 8. cz[ikkely] által az egész portalis fundus adó alapjának felajánltatván, minden aki ezt használja, adózni tartozzék. És miután az ily birtokot használó nemesek adózásának elve már 1825-ben rendithetlenül kimondatott, a moratoriumot sem fogadhatja el, mert tudták jövendő sorsukat az ily nemesek, s volt elég idejük megválni az adózó birtoktul. Ha meg nem váltak, *volenti non fit injuria*. Aztán a nemesi szabadság egy és oszthatatlan az egész országban. Már pedig a moratorium következésében nemcsak az országnak külön vidékein, hanem ugyanazon egy helységben is különbözőleg tractáltatnának a jobbágy nemesek, s erre a szólló főispán szavát adni soha nem fogja. Nem hozza ő kétségbe a törvény végrehajtására nézve gyanitott nehézségeket; de ezek soha sem kikerülhetők, midőn új teher behozatala forog fenn, és minden esetre nyugodtan néz a jövendőnek elébe, mert meg van győződve, hogy azon magyar nemesség, melly a hazáért áldozatra is kész, valahányszor ezt a honnak szent neve kivánja, nem fogja nagylelkü characterét meghazudtolni akkor midőn csak igazság, s nem áldozat parancsoltatik.

Igy vélekedett Ürményi gubernátor is, és valamint erősen meg volt győződve, hogy a RR javallata úgy az igazságnak, mint a közboldogság kivánatinak, s különösen a gondoskodást olly igen megérdemlő nép java tekintetének szorosan megfelel, úgy hasonlókép nem kételkedik, hogy azon legszegényebb nemesség is, mellynek a jobbágyin kivül nincs egyéb birtoka (mert akinek van, azért a szegénység tekintete sem harczol,) megfontolván, miképen hasonlón szegény, vagy talán még szegényebb nemes társai az ország más vidékein a közadó terhét eddig is viselték, ő pedig már az egyformaság elvének 1825-ben történt kimondása óta is 9 esztendei kiváltságban részesült, az igazságos terhet szivesen el fogja viselni.

A moratorium ellen szóllottak még Gr. Battyányi (zalai főispán), Gr. Keglevics barsi főispán, Gr. Zichy Ferraris győri főispán, Pyrker érsek, Vurum és Belánszky püspökök és Gr. Zichy főlovászmester, aki figyelmeztetvén a fő RRket, hogy az usufructuatio, s mindazon engedélyek, mellyek az új urbérben megállapíttattak, nemes és nem nemes jobbágynak egyaránt ajándékba adattak, igazságtalannak hinné, hogy aki jövendőben

mindezeket pénzen fogja megvásárlani, az nyomban adót fizessen, aki pedig ingyen kapta, még egy ideig az adótul ment legyen.

Végre még a moratorium ellen szóllott LÁNCZY békési főispán. Beszédje elején azt mutogatá hogy akik más földén laktak, régi törvényeink szerint is tartoztak adózni, s hogy a kiváltság az 1-ő: 9. czimben is csak *ad propria territoria* szorittatik.[11] Az 1-ő rész 40, czimje pedig még világosabban kimondja, miképen maga a földesúr is csak az osztály szükségének esetében veheti el magának a jobbágy telket,[12] hogy lehetne tehát más idegen nemesnek azt megengedni, ami már Verbőczy idejében a földesúrnak sem volt szabad. Utóbb végig taglalván az állandó katonaság felállitása idejétől az adó kérdésének történeteit, megmutogatja, miképen már 1729-ben országosan meg lőn az az elv állitva, hogy az ily nemesek összeirassanak. Lehetetlen tehát a T. t. czikkelyt reájok is ki nem terjeszteni, mert különben ugy látszanék, mintha reájok nézve az elv még kétségben hagyatnék. Végre pedig a moratoriumra térvén megvallja, hogy ő bizony sajnálkozik azon nemesek sorsa felett, kiket a változékony szerencse jobbágyföldre szoritott, s kik kivált Erdély szomszédságában örökké katonáskodván eddig semmit sem adóztak. Nem is idegenkednék a fájdalmat enyhiteni, de hiában egyszer csakugyan belé kell a savanyu almába harapni; ha hamaréb hozzáfogunk, hamaréb megszokjuk. Aztán arra kéri a fő RRket: tekintsenek az ország másik részére is. Azon nemes, aki 100 esztendő óta mindég adózik, minő szemmel nézné, hogy más, kinek jusa csak olyan mint az övé, nemcsak hogy eddig semmit sem fizetett, de még nehány évig ezután is ment marad. Az éltök napjáig kivánt moratorium pedig már épen lehetetlen, egyik 8 nap mulva meghal, s özvegye, árvái adóznának, másik 70 esztendeig él s az nem adózik. Az a sok substitutio, az a sok csalás! Ki lenne képes minden telket evidentiában tartani! Átaljában a moratoriumnak vagy az lenne következése, hogy a törvény kijátszatnék, s végre soha nem hajtatnék, vagy az, hogy a kínos átmenetel fájdalma valaha csakugyan megujulna. Ő tehát ezen nemeseknek vigasztalásul nem mondhat egyebet mint azt: Uraim, adjatok hálát az Istennek, hogy 100 évig nem adóztatok és köszönjétek meg, hogy viszatériteni nem fogjátok, amit ez alatt ti helyettek mások fizettek. A törvénynek egyenlőnek kell lenni.

Az ORSZÁGBIRÁJA: Előrebocsájtja, miképen már 1825-ben azoknak sorában állott, kik igazságnak vélték, hogy a kérdés alatt lévő nemesek jobbágyföldeiktől adót fizessenek. És még most is lelki fájdalommal emlékezik vissza, milly vádakkal voltak akkoron illetve, kik ez igazságot pártolák. — Az idők megváltoztak, s a tetszés más irányt vőn magának. Ő azonban most sem tagadja meg elveit, 's amit 1825-ben igazságosnak itélt, most is annak itéli, úgy mindazáltal, hogy le ne rontassanak, amik hozzá köttettek. Miben történt a moratoriumra nézve akkoron a megállapodás? már mások kifejtették. És nem is méltányosság nélkül lőn az országos öszeirás felvétele az adózás kezdetének meghatározásaul kitüzve, mert az által fog az adó igazságosban elosztatni. Ezenkivül ha megfontolja, miképen most szorosan véve csak az usufructuatiórul, s annak vevőiről lehet szó, a különbséget csakugyan nem tagadhatja, melly ezek, s a százados gyakorlatban lévők közt fennforog. Igaz ugyan, hogy az új úrbér által az úr s jobbágy közti viszonyok némileg megváltoztak. De az akkorig nem adózott nemesnek a status iránti állása

[11] Vö. a 79. o. 19. jegyzetével.
[12] Vö. a 98. o. 18. jegyzetével.

egészen meg nem változott. Ő tehát itt csak a jövendőbeni vevőkrül kiván szóllani; az eddigiekre nézve pedig (maga az elv különben is már 1825-ben el lévén határozva) a dolgot azon karban hagyatni kivánja, mellybe az 1825-ki végzés által tétetett.

Többen nem szólván, a NÁDOR végzésnek jelenté, hogy moratorium nem adatik, s a t. cz. bévezető szakasza, úgy amint a RR által szerkesztetve van, elfogadtatik. — Mire az ülés eloszlott.

October 27-én országos ülés a főrendeknél.

A tegnap megszakitott tárgy folytattatván, az 1-ső §. felolvastatott. Erre nézve két inditvány értetett. Az ORSZÁGBIRÁJA t. i. úgy vélekedett, hogy a szerkesztésbeni kifejezés, miszerint azon tenutumok mondatnak e törvény rendelete alá tartozni, mellyek *az úrbéri törvények értelmében földesúri szabad rendelkezés alá többé nem eshetnek*, sokkal messzebb terjed, mint a T. t cz. elve megkivánja. Ő tehát az érintett kifejezést ezzel kivánná felcseréltetni: *mellyek természetöknél fogva adó alá tartoznak* (quae ex indole sua contributioni obnoxiantur.). — Némellyek (VURUM, JORDÁNSZKY, ÜRMÉNYI, B. RÉVAY. B. PONGRÁCZ) a javallott módosítást, mint a már tegnap elhatározott elvet nem sértőt, elfogadni készek voltak. Mások azonban épen azért el nem fogadták, mert tulajdonkép egyre megy mind a két kifejezés. Adó alá tartozik, ami úrbéri törvény szerint földesúri szabad rendelkezés alá nem eshetik; s ez alá nem esik az, ami természeténél fogva adó alá tartozik. Nincs tehát ok stylaris disceptatio miatt magának az elvnek vitatására okot nyújtani, s a forma miatt magát a dolgot veszélyeztetni. — A nevezetes többség tehát a RR szerkesztését pártolá.

Még nagyobb többség volt a másik inditványnak ellene, mellyet a TÁRNOK tett volt. T. i. hogy a terhek egyes elszámlálásában a fő RR meg ne egyezzenek, hanem csak azt mondják átaljában, hogy „kivévén a személyes terheket, a kérdés alatti nemesek minden egyéb közterhet viselni tartoznak." — Ő az adó nemeinek részletes elszámlálását kedvetlennek látja a nemesi méltóságra nézve, s terhelő törvény behozatalát keseriteni nem akarja. Azt tehát, hogy mellyek legyenek a személyes terhek? bár e részben az 1807. t. cz.[13] némi útmutatást adhatna is, jelenleg egészen a törvényhatóságok különböző gyakorlat szerinti magyarázatára bizná, s a végső elhatározást akkorra halasztaná, mikor az adó biztosi tárgy rendszeresen fel fog vétetni. Attól tartván, hogy szerfelett nehéz lévén az adónak helyes kolcsát kitalálni, ha most ily törvényes tárgyban könnyedén valami határoztatnék, attól majd a rendszeres pertractátiokon is nehéz lenne megmenekedni. Ő pedig állandó s nem ephemer törvényt óhajt. — E véleménynek azonban ellene állott: hogy jobb lenne törvényt nem hozni, mint olyat, mellyet mindenki saját tetszése szerint magyarázhatná, s melly által gyülölség, irigység, kijátszás, önkény és ezen viszaélés gyarapitatnék.

E szerint mind a két inditvány kisebb számban maradván, a RR szerkesztése jóvá hagyatott.

A 2-ik §-nál, melly azt rendeli, hogy a nemes jobbágyok a belső házhelytől adózni tartoznak, de a házaiktól nem, ismét a TÁRNOKnak volt észrevétele. — Ő t. i. amint minden személyes terhek alól ki akarta venni a neme-

[13] Vö. a 108. o. 21. jegyzetével.

seket, úgy a háztóli adót személyesnek nem tartván, ettől felmenteni annál kevésbé volt hajlandó, mivel a jobbágy ház portalis összeirásba is ment. — Azonban B. VAY, B. BEDEKOVICS, ÜRMÉNYI, 's az ORSZÁGBIRÁJA is a szerkesztést pártolák. Azon két elvre ügyelvén, hogy a nemes saját tulajdonától nem adózhat, ellenben az adó fundusa meg nem csokittathatik. Ezek szerint tehát helyesnek itélték, hogy az adó alá tartozó ház helyébe a nemesekre nézve maga a belső telek substituáltatott, s e szerint mind a két elvnek elég tétetett. — E §-nál tehát szintén a RR szerkesztése fogadtatván el: *A 3-ik, 4-ik és 5-ik §§ iránt*, mellyek az úrbéri legelőtül, s fajzástól járó adózást, és a fentebbiekben meghatározott adónak mind a két pénztárba fizetését tárgyazzák, észrevétel nem vala.

De a 6-ik §, mellyben *a szállásoló* (stativans) *katonaság élelmezésének* terhe alól az adózók általában felmentetnek, sok vitatásra adott alkalmat.

GR. KEGLEVICS barsi főispány: El nem fogadhatónak vélte azt, hogy a legfontosabb divat, melly a hadi sereg ellátásába olly mélyen bévág, egy csapással, s anélkül hogy helyébe valami tétetnék, szárazon eltörültessék. Ő tiszteli a RRknek jótékony czélzatát, s nem ellenzené, ha külön alázatos postulátumkép terjesztenének elő valamelly nem eltörlő, hanem javitva könnyitő intézetet. De így amint van, el nem fogadhatja, hanem felszóllittatni véli a RRket, tartsák meg inkább azt a szerkesztést, mellyet előbb magok kerületileg megállapitottak. Azonban ha ezen felszóllitás által a T. t. cz. némileg veszélyeztethetnék, inditványától kész elállani, mert e törvényt olly szent dolognak tekinti, hogy azt megilletni méltán vonakodik.

B. VAY MIKLÓS a RR javaslatát védelmezé. E § formáját igen sokban hasonlónak látja az egész T. t. czikkelyhez. Eredetileg csupán a jobbágytelki haszonvételt vásárlandó nemesekre volt irányozva, s ím olly tárgyakon mentünk keresztül, mellyek az adó rendszeréből fenékig meritgetnek, s mellyek, ha rendszeresen vétetett volna fel az adóbiztosi munkálat, aligha ily könnyen, ily jól ütöttek volna ki. Három főkötelesség vár minden törvényhozóra az adó dolgában: t. i. az adót tisztába hozni, fundusát minden csonkitás ellen biztositva kiegésziteni, és az adó fluctuatióját megszüntetni. A két elsőbb kötelesség már teljesitetett, s ha az megtörténheték, bizonnyal a harmadik sem maradhat el, annál kevésbé pedig, mert minden gondoskodás mellett is örökké bizontalan lészen a jobbágy nemes adója, mig a deperditák minden határ nélkül, s örökös fluctuatióval fognak rajta fekünni. Midőn tehát az ország Rendei nem mondom áldozatot tesznek, de legalább törvényes kötelességöket ily szépen teljesitik, nincs ok, a miért nem mondhatnák a királyi Felségnek: „Urunk Királyunk, törülld el te is az élelmezési terhet, mellyet különben is nem törvény hozott bé, hanem kedvezés gyanánt kaptuk a kormánytól, de idő változtával a legsúlyosb teherré változott". Ezzel nem kérünk mást, mint azt, hogy a kedvezésről lemondván, az 1751. előtti lábra viszatétessünk. Hogy a Felség puszta megszüntetésre reá nem áll, azt a KK és RR szintolly jól tudják, mint a M[éltósá]gos fő RR, de törvényben nem alapulván a teher, magoktul mindjárt első lépésnél váltságot nem ajánlhatnak, hanem megnyitják az alkudozást, fennmarad az egyezkedés egész kiterjedésében; azt pedig csak úgy lehet megkezdeni, amint a KK és RR javalják.

GR. SZÉCHENYI az előtte szóllóval tökéletesen kezet fog. Ezen egész czikkelynél a szántóvető nép könnyitése vezérlette a fő RRket; ezzel pedig a deperditák megszüntetése elválaszthatlan kapcsolatban van. Másrészről pedig nem arról van szó, hogy a kormány veszitsen, s mi nyerjünk, hanem az adózó-

nak irtóztató mellékes terheltetéséről van szó, mellyből a kormányra csekély haszon háramlik, úgy hogy egy helyesbb systema behozásával mind a két rész nyerni fog; és kiki tudja hogy e javaslatnak józan tractatus lesz következése. Ő tehát a RR szerkeztését pártolja.

Ellenben a TÁRNOK, LÁNCZY, B. BEDEKOVICS, az ORSZÁGBIRÁJA, PYRKER érsek és BELÁNSZKY püspök másképen vélekedtek. Először is a fontos kérdést, melly a közigazgatásnak temérdek ágaiba bevág, formájára nézve nem ide tartozónak, s illy könnyedén el nem intézhetőnek ítélték. Azután pedig megmutogaták, miképen a hadi sereg élelmezésének terhét régibb törvények szerint is mindég az ország viselte. 1715-ben a katonatartás (intertentio) nyilván elvállaltatott, 1729-ben a regulamentum behozatala iránt a királyi biztosokkal maga az országgyülése egyezkedésbe bocsájtkozott,[14] s annak béhozataláért az ország Rendei ismét és ismét esedeztenek. Annak okáért ha nincs is egyenes megállapitó törvényünk, de van a százados szokással megállapitott divat és egy két indirectus törvény is, melly rólla emlékezik. A szóllók tehát oly törvénytelennek ezen közterhet korántsem tarthatják, hogy azt minden substitutio nélkül csak úgy szárazon eltörülni lehetne. S ha ez csak tractatus útján eszközölhető, úgy valóban különös módja az egyezkedés megkezdésének kereken azt mondani: semmit sem adunk.!! Hogy az alimentatiónak mostani rendszere kimondhatlanul terhes, s leginkább azért terhes, mert a termesztmények egyharmada olly kezekbe kerül, mellyekbe kerülnie nem kellene, azt nem tagadják, ösmerik ezen állapot súlyát minnyájan, kik a kormányszékeknél, kik a megyékben akár mint kormányzók, akár mint végrehajtók hivatalt viselnek. S azért egy szájjal lélekkel megvallják hogy a változás e részben kivánatos. Azonban gondosan ügyeljen a törvényhozás, mig változtatva lép, mert visszalépni nehéz. Meg kell tehát a szövevényes dolgot minden oldalról fontolni. Ne emlitsük bár az osztó igazság szabályát, miszerint aki egy intézetnek javával él, terhét is viselni tartozik; felejtsük el, hogy bő termés idején a regulamentaris ár valóságos nyereség, s hogy a veszteség többnyire onnan ered, mert a pénz kelet ingadozásai következésében a két forintot most is örömestebb ötnek nevezzük.[15] Annyi minden esetre igaz, hogy a katonatartás felől az ország gondoskodni köteles; sikerről tehát e részben hason értékü pótlék nélkül álmodni sem lehet. Mi lesz hát az egyezkedés következése? az hogy az adó felemeltetik. Már ki nem tudja: mi nehezen fizeti a nép most is adóját? mennyi a restantia? hogy fogná a nagyobb adót fizetni? mikor most is sokszor könnyező szemmel kell a foglaló parancsot kiadni? Pedig a kormány gondoskodni kénszerittetvén a katonaság élelméről, kéntelen volna pontos fizetést kivánni, s olly engedékenyen mint eddig, nem nézhetné, miként nevekednek a restantiák.[16] — De továbbá előttünk áll a dohány abaldo rémképe.[17] Majd az élelmezési termesztmények

[14] A Johann Georg Manageta elnöklete alatt kiküldött királyi bizottság és az országgyűlés bizottsága között lefolyt tárgyalások iratanyagát l. *OL, Arch. Regn. Acta diaetalia anni 1728.* 565. kk. Kézirat.

[15] A két devalváció (1811, 1816) eredményeként a leértékelés előtti öt forintból a leértékelés után két forint lett; a közhasználatban azonban még hosszú ideig párhuzamosan két pénznem létezett, és vegyesen használták az előbbinek megfelelő váltóforint, és az utóbbinak megfelelő ezüstforint elnevezést.

[16] Az adóhátralékokra l. a 117. o. 10. jegyzetét.

[17] A dohányfelvásárlás és kivitel monopolizálása s az árak tervszerű leszorítása miatti panaszok a század eleje óta minden országgyűlésen megújultak, a helyzet azonban különösen 1818 óta vált súlyossá, amióta a bécsi dohányügyi igazgatóság (Abaldo) abbahagyta a közvetlen vásárlást és az adminisztrációs költségek csökkentése érdekében

is szállitók kezébe kerülnek, ezek lesülyesztik monopoliumjok által a piaczi árt, elnyelik a hasznot, mellynek a népre kellene háramlani, hozzájő az éléstáraknak terhe, az aerarialis fuvarozás nevekedése; pedig nincs irtóztatób látvány annál, hogy bánik a katonaság a szegény néppel ezen szekerezéseknél. Végre az is kérdés: igazság e, hogy a termesztő osztályt illető teherért adandó váltságban a consummens osztály, a polgárok, a zsellérek, a semmit nem termesztő bányászok részesüljenek? Mindezeket azonban nem azért hozták fel, mintha a jelen rendszert védelmezni akarnák, hanem csak bizonságul, milly sok tekintetre kell a szövevényes tárgyban ügyelni, s mennyire vigyázni, hogy áldás helyett legjobb szándékkal is átkot haza ne vigyünk. De akármint van a dolog, ily decretorius hangon szóllani, minőn a KK és RR szóllanak, minden tisztelettel, minden hódolattal ellenkezik, semmit sem adni, nem egyezkedés kezdete. — Oda megy tehát a szónokok véleménye: hogy ha van e részben a Rendeknek valami óhajtásuk, azt külön *postulatum* gyanánt terjesszék fel Ő Felségének; itt pedig csak annyit mondjanak, hogy az alimentatio kötelessége a nemes jobbágyokat is aként illeti, mint a nem nemeseket.

És ez lévén a többség akaratja, az végzésnek jelentetett.

Nem csekély vitatás volt még a 7-ik §-nak s a deperditák s praediumok kérdésénél is, (october 28-án) azonban végre csakugyan a törvényczikkelynek minden hátra lévő részei elfogadtattak, azon egy módositással, hogy az elhagyott telkeket megszállandó személyek adómentségének ideje ne határoztassék el átalában 6 esztendőre, hanem a törvényhatóságok körülmény szerénti elintézésére bizassék. — Ezek szerint a T. t. cz. a főrendeknél is béfejeztetett. (Majd bővebben.)[18]

A RR az arányositó pert még sem végezték el egészen.[19]

294.

1835 október 27, 28, 29, 30, 31.

Foglalat. a) *A főrendek tanácskozásainak a T. t. cz. felett folytatása.* — b) *Két kir. resolutio érkezik: egyik a magyar nyelv ügyében, másik az urbér s diéta vége iránt.* — c) *A fő RR a proportionalis t. czikkelyt kevés módositással elfogadják. A KK és RR pedig a sérelmek s kivánatok tárgyában költ főrendi 2-ik izenettel foglalatoskodnak kerületi üléseikben.*

---

tőkeerős nagykereskedőkre bizta a dohánytermés felvásárlását. A megyék a felvásárlás és kivitel szabaddá tételét s a felvásárlók hatósági ellenőrzését követelték, az országos bizottság pedig a kereskedelmi operátumban külön törvényczikkelyt javasolt, „De praecavenda oppressione in commercio Tabaccae per Abaldo Viennense" címmel. A törvényjavaslat indoklásában bőven megvilágította azokat a körülményeket, amelyek a törvényhozás intézkedését szükségessé tették. (L. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Commercialem relata. V. Objecta oeconomiae publicae.* 50. kk.)

[18] A vita további részleteit l. a következő számban.

[19] Az arányositó per vitáinak részletes ismertetését Kossuth a közvéleményt jobban érdeklő T. törvényczikk főrendi vitái kedvéért mellőzi. A viták részletesen olvashatók a *Jegyzőkönyv*-ben, XII. köt. 268. kk.

a)

Pozsony, october 31-én, 1835.

A Fő RR october 27-ki ülésében

a katonai élelmezés kérdésének mult levelem tudósitása szerénti elintézése után következett a T. t. cz. 7-ik §-a, melly azt rendeli, hogy az előszámláltakon kivül a jobbágyföldeket használló nemesek minden egyéb az adózó népet illető közterhektől és adózásoktul általánosan menttek.

Gr. Pálffy tárnok mester ezen szakaszt így el nem fogadja, mert az usufructuatio szabad adás vevése mellett a nemes ember sokkal többet adhat a telekért, ha olly sok köztehertől ment marad, s igy idő jártával annyi telek fog nemes kézre kerülni, hogy ezen egész intézkedésből az adózó népre nem könnyités, hanem teher háramlik. Ha így megáll a szakasz, Pozsony vármegyének két járásában nem lesz ki utat csináljon, szekerezést (forspontot) szolgáltasson, s katona szállást adjon.[1] Aztán a helységeknek magános terhei tekintet nélkül nem maradhatnak. Van sok helység, mellyben nem egy két telket, hanem felét az egésznek nemesek lakják. S ezekért a többi adózók vigyék mindazon községi munkákat s költségeket, mellyek az egésznek hasznát, javát, kényelmét, bátorságát eszközlik? Nem akarja ő, hogy a nemes személyesen hajtassék útcsinálásra, de váltsa meg azt, s részesüljön a költségekben. Igy a szakaszt el nem fogadhatja.

B. Orczy aradi főispán e jelen országgyülés czéljául az adózó nép könnyitését látja kitüzve. Ez két uton eszközölhető. Materiális engedélyekkel, s az adózó nép élelmére rendelt fundus biztositásával. Ha így marad a §, az engedélyek is nagyobb részint csak a nemesek kezére kerülnek, s az adózó fundus is tetemesen megcsonkittatik, sőt az allodialiazatióra tág ösvény táratik. A RR alább azt javalják, hogy az elhagyott telkeket a földesúr a megtelepitésig adófizetés mellett használhassa. Azt kiki tudja, hogy desertává tenni a telket a rossz lelkü földesúrnak ezer módja van, és ezer megakadályozni, hogy meg ne népesittessék. Használni fogja tehát maga, mert körülbelöl 10 ft. adót fog csak egy telekért fizetni, s ennél olcsóbb haszonbért gondolni sem lehet. Benn lesz a telek a dicalis öszeirásban, de utat ki fog csinálni? ki forspontozni? s a katonát szállással ellátni? Aztán a vételre nézve is a nemtelen a nemessel így a concurrentiát ki nem álhatja. Kivánja tehát, hogy az ily nemesek a személyes terheken kivül minden egyebet viseljenek.

Br. Vay Miklós e tárgyban azt az elvet tüzte ki magának, hogy a nemes csak oly terheket viseljen, mellyek az adó alapjául felajánlott fundushoz csatolvák. Ő pedig az elszámláltakat nagyrészben nem a telekhez köttetteknek, hanem inkább személyeseknek tekinti. De ha amúgy lenne is, kérdés: mi tanácsos? Lehet erős szinekkel festeni a pozsonyi adózó népre háramlandó terheket, de hasonló vonásokkal rajzolhatni a borsodi szegény nemeseknek is állapotját. Mi lesz belőle, ha olly törvényt vinnénk haza, hogy ő adót is fizessen, utat is csináljon, forspontra is hajtassék? Ő, ki eddig adót sem fizetett, s ki

[1] Pozsony megyében valóban feltűnően sok úrbéres földet használtak nemesek. Az országban nemesek által művelt 4170 úrbéres telek közül 672 volt Pozsony megyében, ezzel messze első volt az ország megyéi között. Ha hozzávesszük ehhez, hogy Pozsony megye a földesúri kézen levő deserta telkek számát tekintve is első volt az ország megyéi között — 2177 ilyen telek közül 525 volt Pozsony megye területén —, akkor láthatjuk, mennyire fontos volt Pozsony megye szempontjából a tárgyalt tc. (Az adatokat l. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/8, 9. sz.)

szükség esetén a hazát személyével is tartozik védeni? A pozsonyi nemtelen terheit könnyiti más részről az, hogy a jobbágy nemesek is adó alá vettettek, de ezeknek sorsán mi fog könnyiteni? van a dolognak más szelidebb útja, mellyen az igazsághoz közelithetünk. A megyei közmunkák eddiginél nagyobb mértékben fognak a házi pénztárból viseltethetni, s ehhez a nemesek is járulnak. A kénszeritett szekerezés bérét pedig emeljék fel a v[árme]gyék ugy, hogy az adózókra nézve is teher lenni megszünjék, s jótékonyság legyen. Egyébiránt az ellenkező véleményt szoros igazságunak elösmeri, de azt tekinti, mit legyen tenni tanácsos? s e szempontból indulva a RR szerkeztésére szavaz.

Az Országbirája ellenben a nemes jobbágyok mentségeit az 1807 : 1. t. cz. szavaival[2] akarta részletesen kifejeztetni; ott pedig csak a főtőli adó, a közmunkák, út s töltés csinálás, és ingyenes levélhordás emlittetik. A szekerezés terhe alól nem tartaná jónak a nemes jobbágyok fölmentését, mert így elviselhetlen teher nyomná az adózó nép vállait.

B. Vay azonban ezt is ellenzé. Mert igy a katona szállás terhétől sem lennének a nemesek felmentve; erre pedig a szólló báró soha reá nem áll, mert a jobbágy nemes szükség esetén vérével nem szünik a hazát védeni. A szekerezést pedig jövendőre nem tehernek, hanem jótékonyságnak szeretné.

B. Bedekovicsot leginkább azon tekintet vezérlé a RR javaslatának elfogadására, hogy a törvénynek egyenlőn terhelőnek kell lenni. Eddig országunkban a jobbágy nemesek egy része minden, másik semmi közterhet sem viselt. Mintsem tehát oda menjen a dolog, hogy egyenlőség tekintetéből majd amaz is semmit se fizessen, tanácsosb egy részben ezeket felmenteni, a többi terheket pedig az eddig nem adózóttakra is kiterjeszteni. — Amit a concurrentia ki nem állása felől mondanak,[3] az igaz ugyan, de csak akkor lehetne elháritható, ha a jobbágy nemesekre semmi kivétel sem engedtetnék, némi kivételt pedig még azok is akarnak, kik legmesszebb terjesztik az adóztatást. Nincs törvény, melly egészen tökéletes lenne. Mindenik gyarló embermív, kiőrlődnek gyakorlatban hijányai, s a jövendőség azokon is fog segiteni.

Ürményi gubernátor nem fél attól, hogy az adózó nép hanyatt homlok megválna telkeitől. Birtoktól megválni s magát bizontalan sors kétségire bizni, az emberi természettel ellenkezik.

A Főherceg Nádor maga is a RR szerkesztését védette. Nem is gondolja, hogy abból annyira terhes következések erednének, mint némellyek gondolják. A vagyonos nemesség minden esetre inkább kap nemesi szabad birtokon. Akik pedig jobbágytelken laknak, azokrul azt mutatja a tapasztalás, hogy kevésbé pénzesek, s kevésbé szorgalmasak, mint ugyanazon helységnek nemtelen lakosai. És ahol a község nagyobb része nem nemes, ott a telekvételi vetélkedésben alkalmasint töbnyire nem a nemes fog győzni. — Továbbá abban is mindenki megegyez, hogy némely kivételek még azokra is egyenlőn megállapittassanak, kik eddig minden terhet viseltek. Az ottani nép némi pillanatnyi terhelése tehát ki nem kerülhető. De a törvényczikkelyt egészben kell tekinteni, s így tekintve, kivált ha meggondoljuk, hogy a törvényhatóságok a közmunkák terhét a házi pénztár által sokban közönségessé tehetik, az adózó népre ezen intézkedés minden bizonnyal könnyitést hárit. — Végre ami a

[2] L. előbb a 108. o. 21. jegyzetét.

[3] Az ti., hogy a jobban megterhelt paraszt nehezebben tud majd telki haszonvételt vásárolni, mint a kevésbé megterhelt nemes, s így a jobbágytelkek mind nagyobb része kerül majd nemesi kézre.

községek magános költségeit[4] illeti, ezekből a nemesek itt kirekesztve nincsenek, mert a t. cz. csak a köz, s nem magános terhekről szóll. Egyébiránt nem kell az emberi tettek leghatalmasb rugójáról, az önhaszonrul megfelejtkezni. A községi terheket bizonyosan mindenki önhaszna végett szivesen viseli.

A TÁRNOK ezekre is némi megjegyzéseket tőn. A törvényhatóságok gondoskodását különösen ami illeti, ő minden tisztelete mellett is addig, mig a sokaság restaurál, semmit sem reménl, sőt erősen hiszi, hogy az irány mindég a nemesek könnyitésére fog czélozni, s miután ezek a házi pénztárba fizetnek, a közmunkákhoz pedig nem járulnak, nem hogy ezeknek terhét nagyobb készpénz impositákkal közönségesítenék, de inkább azt is ami eddig a pénztárból fedeztetett, munkákra vonják, csakhogy a nemes mi kevesbet fizessen.[5]

GR. SZÉCHENYI ép azért, mivel gyakorlatilag igaz, hogy hol a község ellene van, nehezen fog a nemes telekre szállhatni, s mivel most azon rosszlelkü durva haszonlesés érdeke is megszünik, minél fogva némelly földesurak ekkorig a nemes jobbágyot annyira pártolák, mert a közadótuli mentség ürügyet többé nem ád az uri adózásokat nevelni: a szónok nem attól fél, hogy igen sok jobbágytelek fog nemes kézre kerülhetni, hanem inkább hogy alig fog ilyes telket kaphatni. Azért ugyancsak azon nemeseknek saját érdekében kivánná, a szerkesztéshez hozzá tétetni, hogy a községi terhekben részesülni tartozzanak, mert valóban alig van néposztály hazánkban, melly a gondoskodást annyira megkivánná, mint épen ez a szegény, minden nemesi birtokból kivetkezett nemesség.

A szerkesztés ellen még kisebb nagyobb mértékben JORDÁNSZKY, B. PONGRÁCZ, a FŐLOVÁSZMESTER különösen a helység terheibeni részesités világos megemlitése mellett, SZEGEDY, LÁNCZY, KUKULYEVICS, — csak a személyeseknek általános kivételére GR. MAJLÁTH, B. RÉVAY, ellenben a RR szerkesztése mellett PYRKER érsek, s a ZALAI, SZATHMÁRI, BARSI FŐISPÁNYOK szóllottak.

Végre a NÁDOR így jelentette ki a végzést: Terhelő törvényben lépcsőnként kell haladni, s ebben nagy gyám ok fekszik arra, hogy a RR szerkesztésén túl ne menjünk. Óhajtottam volna, hogy ők magok tovább menjenek, s csak a személyes terheket vegyék ki, de így amint a dolog áll, tenger kérdésekbe merülnénk, s ezernyi nehézségekbe. — A községi terheket ami illeti, ezek alól itt a nemesek ki nem vétetnek, s azok nem e t. czikknek tárgyai. — És tehát ujabban is a mellett maradok, ami különben a többség akaratja is, t. i. hogy a RR szerkesztése elfogadtassék.

A TÁRNOK tehát legalább azt vélte kitenni szükségesnek, hogy a honoratiorok ezen törvény örve alatt a közterhek némelly nemei alól ki ne csusszanak, különben egy megyében 10, másban 40 ft. adó fog egy telken fekünni. — A NÁDOR ezt igaznak vallá, de nem a kiváltságoknak, hanem inkább annak tulajdonitotta, hogy a porták nincsenek a telkekhez voltakép arányositva, mert 1729 óta a porták definitive soha ki nem igazittattak. — A ZALAI FŐ ISPÁN pedig azt is ellenveté a Tárnok inditványának, hogy a honoratiorok a

[4] Ti. a község szükségleteire kivetett adót, amely az állami és megyei adó mellett a harmadik, kevésbé jelentős fajtája volt a parasztot nyomó pénzbeli közterheknek.

[5] A szónok itt a nádornak válaszol, aki fentebb azt mondta, hogy „a törvényhatóságok a közmunkák terhét a házi pénztár által sokban közönségessé tehetik", azaz pénzbeli teherré alakítják át a közmunkákat s így többeket vonnak be viselésükbe, mert a házi pénztárba a jobbágytelket használó nemes is adózik, míg a közmunkákra nincs kötelezve.

nemesi terheket úgy viselik, mint a nemesek, s azért a törvény által a nemesekkel együvé is kapcsoltatnak. — Az inditványt ugyan a BÉKÉSI S BARSI FŐISPÁNYOK pártolák, az mindazáltal el mellőztetvén, a § helybehagyaték, s az ülés eloszlott.

October 28-án országos ülés a fő RRnél.

Folytattatott a T. t. cz., név szerint a *8-ik § az elhagyott telkekről.* Felolvastatván ezen szakasz, hosszú hallgatás következett, s a Nádornak isméti felszóllitásra volt szüksége, mig végre

az ORSZÁGBIRÁJA a RR javaslata ellen némi észrevételeket tőn. 1-ő volt az: miszerint az ország Rendei már az urbéri 1-ő t. cz. 14-ik §-ában rendelést tettek, hogy az elhagyott telkek a földesúr kezénél semmikép ne maradjanak.[6] Most erre nézve s a népesités akadályozásának büntetésére 200 ft. sanctiót is rendelnek. Ez mind helyesen van. De miként rendelkezhetnek hát arról, hogy ha mégis a földesúr használná az elhagyott telkeket, azoktul adót fizetni tartozzék? holott a törvényhozásnak ennek lehetőségét feltennie sem kell, s inkább olly intézkedésektől gondoskodnia, mellyek a tilalmas eset megtörténhetését gátolják. 2-ik észrevétele hazánk adózási rendszerén sarkallott, miszerint a teher nincs a földhöz ragasztva.[7] Megmagyarázza, mi légyen ezen alkotványos szabálynak valóságos értelme? t. i. hogy a földesúr jobbágyának adójáért jótállani nem tartozik, sem annak fejében a föld foglalás alá nem vétethetik. Az Országbirája tehát attól tartott, hogy a földesúrnak az elhagyott telektöli adóztatásával a jótálláshoz igen hasonló, legalább közelitő lépés történik. 3-szor végre csak röviden kivánja megemliteni, hogy sarkalatos törvényink szerint a magyar nemes saját határában adó alá nem vettethetik, s ő meg van győződve, hogy ha elfogadtatnék a RR javaslata, alkotványunkon igen fájdalmas seb üttetnék. — Ezek szerint oda megy a szónok kivánsága, hogy a RR inditványának helyébe bármelly szigoru büntetés hozassék annak eszközlésére, hogy a földesúr elhagyott telket semmi esetre se használhasson.

A TÁRNOKMESTER ezen §-ust a következővel, a pusztai desertákról szóllóval egybekötve vette fel, mert átal nem láthatá, mi különbség legyen a helységi s pusztabeli elhagyott telkek közt. — Egyébiránt az előtte szóllóval tökéletesen egy véleményben lévén, annak okait még bővebben fejtegeté, azon hozzátétellel, hogy az 1715 : 8ik cz[ikkely] szerint ugyan a birtokos nemesség jobbágyi birtokát adó alapjául felajánlotta, úgy mindazáltal, hogy számára az uri szolgálatok s datiák megmaradjanak. Már ha nemcsak nem gátolja a megnépesitést, sőt annak eszközlésére minden igyekezetét reá forditotta, nem találván lakót, valóban úgy az igazság mint nemzeti gazdálkodás elveivel ellenzőnek találja a szónok azon szomoru alternativát, hogy a földesúr vagy az égi madaraknak hagyja miveletlenül elhagyott telekét, s így az adótörvény által is biztositott datiáit minden pótlás nélkül elveszitse, vagy pedig tulajdonosi jusainak, s az 1-ső rész 9-ik czimjének ellenére használatától adózzék. Külföldön, név szerint az ausztriai szomszéd birodalomban az elhagyott telek zár alá vétetik, közfelvigyázat alatt miveltetik, s jövedelméből a földesúr illetősége mindenek előtt kiadatik. Ő az adó fundusának biztositásáról, s lehetőleg gyarapitásáról is örömest gondoskodik, ezt azonban törvényhozói munkálkodása

[6] Vö. a 93. o. 25. jegyzetével.
[7] Az 1741 : 8. tc. szavai: „ne onus inhaereat fundo".

fő czéljának annyira ki nem tüzheti, hogy annak sarkalatos jussaink, s a tulajdoni sajátság sérthetlenségét feláldozná.

Ezen ellenvetéseket azonban több más helyes szónoklatok között leghatalmasabban czáfolgatta, s a RR javaslatát védette

B. Bedekovics körösi főispán: Összeütközést a mostani rendelet s az 1-ő t. cz. 14. §-a és a telki haszonvétel szabad vételéből úgy a földesúrnak, mint a községeknek kirekesztése között azon oknál fogva nem talál, mert most a már elhagyott telkek népesitése, s adó fundusához csatolása felöl van intézkedés, amott pedig arról, hogy jövendőben deserták ne támadjanak. Továbbá ez alkotványi kérdésben kétkedve határozta el magát, s nehogy legjobb szándékkal is tévedjen, gondosan meghányta eddigi törvényeinket, hogy megitélhesse, ha valjon ellenkezik e a RR javaslata alkotványunkkal? És e részben két vezérelvre talált, egyik: hogy a portalis fundus a többi nemesi tulajdontul mindég meg volt különböztetve, s úgy mint ez a földesúr szabad rendelkezése alá soha sem tartozott. Ide mutat maga az 1 : 9., de még világosabban az 1 : 40. s az 1595 : 6. t. cz.[8] Az 1715 : 8. iránt pedig bármiként vélekedjék is valaki, azt mindazáltal senki sem fogja tagadhatni: hogy vagy állandóságot akartak általa őseink az adó fundusának szerezni, vagy tulajdonkép csak játékot üztek az áldozattal, s a jövendőbeni eliquatióra már előre számoltak. Ezt szentségtelen sértés nélkül feltenni sem lehet, amabból pedig természetesen következik, hogy aki az adó alapjául felajánlott értéket használja, a hozzákötött terheket is viselni tartozzék. Ha tehát ez már régi törvényinkből is világosan kitünik, még dönthetlenebbül áll most, midőn ezen alapos elvnek a jobbágy nemesek adó alá vetésével valódi élet adatott, s az usufructuatio az adózóknak ajándékba adatott, következőleg a földesúr is, midőn az elhagyott telektől adózik, nem tulajdonától, hanem az adózó nép élelmére rendelt használattól viseli a közterheket. — 2-ik vezér elv: hogy a törvényhozás ezen fundust nemcsak bántatlanul fenntartani, hanem az adózók kezénél, mint élelmök kutfejét meg is tartani törekedett mindenkoron. Ide mutatnak mindazon törvények, mellyek Kálmán király ideje óta a telepitésekről olly nagy számban hozattak. De sikerrel hozattak e? erre fájdalom! a szomoru tapasztalás, a roppant puszták nemmel felelnek. Bölcs és gondos volt tehát a RR előrelátása, hogy a nyolcz százados czél biztosb elérésére, az eddigi hijányos intézetek mellé új, s alkalmasint sikeresb eszközökhez nyultanak. És ezzel nem is ellenkeznek alkotmányunkkal. Hogy valamihez kell ragasztva lenni az adónak, ezt csak senki sem fogja tagadni. Mihez van hát ragasztva? Személyhez? nem, mert a jobbágy nemesek is adó alá vettettek. A földhöz, melly az ur tulajdona? szintén nem, mert a jótállás, és a restantiák megfizetése a földesúrra nem háramlik. Már tehát csak az usufructuatio van hátra, s ez az adónak valóságos fundusa; ily értelemben áll az, hogy semmit sem lehet elszakitani, ami az adó alapjául felajánltatott, s igy véve a §. alkotványunk ama palladiumával, *quod onus fundo non inhaereat* sem ellenkezik. Ezen elv nemcsak a kiváltságolt osztályoknak, hanem az egész népnek érdekében feküszik, s azért azok, kik szerfelett aggódnak a jövendő felett, erős bizodalommal lehetnek, hogy azt utóink is mindég fel fogják tartani. Hoszas lenni a szónok nem akar, s azért hallgat arról is, hogy e szakasz nélkül maga az országos összeirás, s az adó felosztása soha tisztába nem hozathatnék, soha méltányosan el nem intéztethetnék. S bérekesztésül csak azt emliti még: hogy a népszerüség és nagylelküség szellemével mindég méltán

[8] Vö. a 156. o. 3. jegyzetével.

dicsekedhető magyar törvényhozás, úgy fogja ezen diszes characterét leginkább megigazolni, ha akkor, midőn szegényebb nemes társaira terhelő törvényt hoz, olyat köt hozzá, melly a vagyonosbakat is egyiránt érinti, s alkotványának zugjaiban nem keres buvóhelyet, mellyen az igazság szigoru kezéből a rosszindulat kicsuszamolhasson. — A szólló főispán a RR javaslatát pártolja.

Szegedy főispán ezekhez azt adta: hogy más a megtelepitést nem akadályozni, és más azt tettlegesen előmozditani. A puszta telkek ekkorig is nagyobb részben nem azért maradtak pusztán, hogy azoknak megszállását a földesurak gátolták volna, hanem mert nem volt érdekjökben azt szives igyekezettel létesiteni. És ez a hur az, mellyet a RR bölcsessége most megütött. Az eddigi törvényes sanctiók soha sem volnának az elhagyott telkek megszállitására elegendők. Tudjuk, mennyit hirdetgetett a Helytartótanács, miket nem határoztak a v[árme]gyék? s mi lett sikere? Az hogy a deserták 11.000-re szaporodtak.[9] Olly intézet mellett csak nem lehet megállani, mellyet ily rutul megczáfolt a tapasztalás.

Szóllottak még a földesúr adóztatásának ellene: B. Orczy, Jordánszky, B. Révay, B. Pongrácz, Vurum, Kukulyevics. — A szerkesztésnek némi módositását kivánták a Főlovászmester s Belánszky püspök. Ellenben tisztán a RR szerkesztését pártolák Pyrker érsek, Kopácsy és Scitovszky püspökök, G. Majláth zemplényi, Báró Vécsey szathmári, Gr. Keglevics barsi, Lányi unghi, Lánczy békési főispányok, Ürményi gubernator, Gr. Széchenyi, B. Vay s Gr. Nádasdy Leopold. A Nádor végzésnek jelenté, hogy a RR szerkesztése elfogadtatik.

Jordánszky az 1715 : 62. czikkelyből[10] okoskodván, melly a jobbágytelken lakó nemesek magvaszakadtából vagy hütelenségéből eredő örökösödést tárgyazza, közbevetőleg emlitést tőn, hogy azon időben kivált a Tisza mentében sok volt a notorius.[11] — Mire a Nádor felszólitotta, ne éljen jövendőben ily kellemetlen emlékezetek felelevenitésével, mert ez az egyességet elő nem mozditja, sőt szakadás magvait hinti el.

A többi §§. iránt, különösen a 9-iknél a puszták felőli intézkedésben epochának rendelt 1723-ki összeirás, de a többi szakaszok ellen is némi észrevételek tétettek; miután azonban a főelv már eldőlt, kisebb érdekü észrevételekkel a törvény czikkelyt gátolni nem akarták a fő RR, s a szükségesnek vélt javitásokat felölrül várván, csupán a 12-ik §-nál arra szólliták fel a RRket, ne szabnák ki az elhagyott telkek megszállóinak adómentségi idejét átaljában 6 esztendőre, hanem bizzák azt a törvényhatóságok körülmény szerénti megbirálására, mert lehet eset, hogy 6 esztendő sok, lehet hogy igen kevés lesz. — Egyébiránt a t. cz. elfogadtatván, az ülés eloszlott.

b)

October 29-én előbb mind a két táblánál külön országos, utóbb pedig elegy ülés tartatott. — A Fő RR a *T. t. cz.* tárgyábani viszonizenetjöket meghitelesitették.[12] — A KK és RR pedig az *arányositó perből* még hátra volt

[9] Vö. a 95. o. 4. jegyzetével.

[10] Az 1715 : 62. tc. értelmében a magvaszakadt jobbágy után földesura örökölt, a jobbágytelken élő nemes örököse azonban magszakadás vagy hűtlenség esetén a kincstár lett.

[11] Azaz: a Rákóczi-szabadságharcban való részvétel, s a hódolás megtagadása miatt hűtlenség címén elmarasztalt nemes.

[12] A törvénycikkre tett főrendi észrevételeket l.: *Iratok*. V. köt. 216. kk.

utolsó (19ik) szakaszt bevégezték. — Melly két tárgy egyik táblától a másikhoz viszonosan át is küldetett.[13]

Ez után *elegy ülésre*[14] gyülvén össze a főrendi teremben, ott két rendbeli királyi resolutio lőn kihirdetve. — Egyik october 5-éről *a magyar nyelv ügyében* azon még 1833 martius 30-án tett,[15] s azóta sokszor megnyitott felirásra, mellyben sürgetőleg kérték az ország Rendei, hogy ezentul a felirások, s királyi válaszok csak magyar nyelven készüljenek, s a törvények is aként alkottassanak. A királyi válasz abból áll: hogy valamint a honi nyelv kivirágzásának Ő Felsége itélete szerint mind ekkorig az volt legsikeresb eszköze, hogy e czélnak elérésére az 1792-ki 22-ik juniusi kir. resolutióban[16] nyilván kiszabott, s az 1792 : 7-ik törvényben[17] és 1805 : 4. czikkely 1-ő s 2-ik §§-ban[18] törvényesitett elvekhez alkalmazott segédmódok választattanak, úgy most is abban határoztatik Ő Felségének akaratja, hogy az ország Rendei a magyar nyelv iránti igyekezetet azon elvek szerinti szabályhoz alkalmaztassák, melly az idézett törvényeknek, s az előrelátásnak is, (mi nélkül ez állapot óhajtott sikerrel elő nem mozditható,) megfelel, s mellyhez Ő Felsége ezennel is ragaszkodik. Megegyezik mindazáltal, hogy az országgyülési törvényczikkelyek latin és magyar nyelven szerkesztessenek, de történhető kétség esetében elhatározónak a latin textus tartassék.[19] — — — — — Tantum est!

A másik kihirdetett kir. válasz az urbéri felirásra költ, mellyben egyszersmind a többi rendszeres tárgyak felvétele nélküli eloszláshoz járulás feltételei is foglaltattak.[20] Ezen resolutiónak foglalatja röviden e következő: *Alsó Tótország* nevezetének *Posega, Verőcze és Szerém v[árme]gyék* egyes megnevezésökre leendő átváltoztatására Ő Felsége teljességgel reá nem áll, mert ez ellenkeznék az 1834 januar 3-áról költ resolutio[21] elveivel, (a regressusra nézve,) mellyekhez a Felség annyira ragaszkodik, hogy a visszalépésnek az ott kijelelt körülményeken kivül helyt adni soha sem fog. Attól mindazáltal nem idegen, hogy megtartatván Alsó Tótország nevezete, a megyék e mellett egyenként is megneveztessenek. — 2.) Az épületi faizás eránti javallatot helybe hagyja. — 3.) A boltnyitásról szólló §-ust egyébként szintén elfogadja, de a

[13] Az arányosító per tárgyában készült törvényjavaslatot l.: *Iratok*. V. köt. 295. kk.

[14] Az elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XII. köt. 422.

[15] Az 1833. márc. 30-i felírást l.: *Iratok*. I. köt. 156. kk., utolsó megújítását az úrbéri tárgyban készült 1835. szept. 21-i felírás bevezetésében, uo. V. köt. 234. kk.

[16] Az idézett resolutio szavai: „Quoad studium linguae Hungaricae: Quod lingua Hungarica magis magisque perpoliatur, atque usus illius communior reddatur, non modo haud adversari Suam Majestatem Sacratissimam, quin potius quaevis congrua lubenter arrepturam media, quorum ope desideria Dominorum SS et OO propius expleantur. Cupere tamen parte ex alia majorem in modum, ut omnis in persequendo hoc scopo absit coactio, dein, ne studio colendae linguae Hungaricae ordinata publicae administrationis gestio immoletur." L.: Az országgyűlés *Irásai*, 110.

[17] Az 1792 : 17. tc. elrendelte, hogy a magyar nyelv tanítása — a társországok kivételével — kötelező legyen, s bizonyos idő múlva közhivatalra csak magyarul tudók alkalmaztassanak, a helytartótanáccsal való magyar levelezés kérdését pedig az országos deputáció munkájához kapcsolta.

[18] Az 1805 : 4. tc. idézett két §-a az országgyűlési felterjesztések kétnyelvűségét iktatja törvénybe, valamint a törvényhatóságoknak azt a jogát, hogy a Kancelláriához magyar nyelvű felterjesztéseket küldjenek.

[19] A leirat szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 312. kk.

[20] Uo. 234. kk.

[21] A rendek 1833. máj. 20-i feliratára adott 1834. jan. 3-i válaszában a király hozzájárult a regressushoz olyan esetekben, amikor arról van szó, „ut quippe posteriora conclusa comitialia anterioribus accomodentur". L.: *Iratok*. II. köt. 30.

vidéki jövevényeknek boltbérléstőli eltiltására nézve a földesúrnak tágasb hatalmat kivánván engedni, e részben a szerkesztést igy módositja: „eo duntaxat casu excepto, dum fornix incolatu loci haud proedito, extraneo excensuaretur; hoc enim in casu excensuantem ex justis et fundatis rationibus, praesertim si a gravibus, et publico perniciosis excessibus notaretur a conducendo in censum fornice arcere, Domino terrestri liberum erit." — 4.) A helység előljáróinak választására nézve az ország Rendei ujabb javaslatát elfogadja, azon egy hozzátétellel, hogy az eddigi szokás nemcsak azon helységekben megtartassék, mellyekben a választásba ekkorig különbség nélkül minden lakosok befolytak, hanem ott is, hol a választási gyakorlat privilegiumon épül. — Egyébiránt kivévén a VII. t. cz. 5. §. 3-ik osztálya a) pontját, mellyet bővebb világosság okáért igy kiván szerkesztetni: „graviorum per subditos aut servitores patratorum, et crimen involventium excessuum vindicatione ad ordinaria fora criminalia pertinente", — az urbérnek többi részeire nézve nincsen észrevétele.

Azok iránt végre, miket az ország Rendei Ő Felségének a jelen országgyülése mihamarébbi bérekesztése felöli szándékára az 1790 : 13. czikkelyre hivatkozva felelnek: (lásd 277. s köv. leveleimet) Ő Felsége ezeket hagyá meg a RRnek tudtul adatni: hogy legfensőbb jusaihoz ragaszkodván, azon gondoskodása szerint, mellyel ezen országnak koronázási esküjével megerősitett alkotványát védeni s fenntartani köteles, valamint a többi törvényeket, úgy azon sarkalatosokat is, mellyek országgyülést kiszabott időnként, vagy szükség s ország közjava kivánván hamarébb is tartatni rendelnek, nevezetesen az 1790 : 13. és 1827 : 5. czikkelyeket állandóan teljesitendi, s ezen királyi értelméhez képest a jövő országgyülését, a rendszeres munkák iránti egyezkedések folytatása végett is kegyelmesen összehivandja. — Úgy a már felterjesztett sérelmekre és kivánatokra is, az idézett törvények során kegyelmes válaszait minden órán kiadja, s a még felterjesztendőkre nézve is azt fogja tenni, ami igazság s törvény iránti ezen szándékának s gondviselésének (providentia) leginkáb megfelel; s e tekintetben egészen megegyezik kegyelmes akaratjával, hogy azon törvényczikkelyek, mellyeknek egyike az urbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-ában már mintegy megalkottottnak jeleltetik, másika pedig az *arányositásról* szólló, az urbéri törvények czéljának elérésére szükséges eszköznek lenni találtatik, mihamarébb kidolgoztassanak, s legfensőbb helybehagyás alá terjesztessenek; *hocque fine, utve opus, quod relate ad objecta quibusvis Comitiis definienda peragendum superest, perfici possit, Suam Majestatem Dominis SS. et OO. legalem adhuc duorum mensium terminum largiri.* — Költ Bécsben October 28-án 1835.[22]

Ezen resolutiók köziratra bocsájtattak, kerületileg felveendők.

c)

October 30-án a KK és RR Répás és Návoy elnökségök alatt kerületi ülést tartottak, s felvették a jelen országgyülésén összeszedett sérelmek és kivánatok tárgyábani 2-ik válaszizenetét a fő Rknek,[23] s legtöbnyire véleményök mellett maradván be is végezték. Azonkivül Török inditványa következésében némi szóváltások történtek arrol, hogy diaeta vége közelgetvén, a

[22] A kir. választ l.: *Iratok.* V. köt. 313. kk.
[23] Uo. 301. kk.

kerületi tanácskozások hoszabb ideig tartsanak. Ennek következése lőn, hogy már a mai napon is 9 órától délutáni 2-ig tartott az ülés, s alkalmasint jövendőben sem fog oly jókor eloszlani, mint ekkorig.

A fő RR pedig országos ülést tartván, a proportionalis t: czikkelyt[24] vették fel, s be is végezték, csupán 3. észrevételt tévén a RRnek.

1. A RRnek az lévén szándékjok, hogy a tagos osztály amennyire eszközölhető mindenütt sikerbe hozassék, e végre úgy kivántak intézkedni, hogy ne legyen eset, melyben kolcs hijánya miatt az arányositás bé ne hozathatnék, s azért a 7-ik §-ban azt rendelék, hogy ahol az előbbi §§-okban megállapitott kulcsok nem alkalmazhatóknak birói itélet által találtatnak, ott kinek kinek belső s külső birtoka (kihagyván a közösből tett foglalásokat) legyen a közhaszonvételek felosztásának alapja. — Ezt az intézkedést a fő RR szükségfelettinek tartják, de ha észrevételöknek a RR nem engednének, ellenzeni nem fogják.

2. A 10-ik §. arról szóll, hogy olly erdők vagy más térek, mellyek több helységek vagy puszták birtokosai által határbeli villongás nélkül használtatnak, szintén az arányositó per kolcsai szerint osztassanak fel. — Ezen esetet a fő RR nem proportio, hanem osztály vagy határper tárgyának lenni itélték.

3. A 12. §-ban az rendeltetik, hogy a tagos osztály sorshuzás szerint történjék. — A NÁDOR ezt azon kis birtokosra nézve, kinek néhány hold földje a nagyobb határokban mértföldnyi távolságra esnék, igen terhesnek itélte, azért hozzátétetni javallá: *in quantum aliter convenire non possent.* — Elfogadtatott, s a. t. czikkre több észrevétel nem vala.[25]

Legujabb.

Ma *October 31-én* kerületi ülés volt. Bevégeztetvén a pótolólag béadott sérelmek iránti 2-ik, s az 1825/30-adikiakra költ kir. válasz tárgyábani első viszonizenet, felvétetett *a szóllásszabadság ügye 10-ed izben.* TARNÓCZY jelenté, hogy szeretett követtársa, a derék *Balogh János az ellene törvénytelenül inditott hütelenségi kereset alól Bars v[árme]gyéhez érkezett kir. decretum által feloldoztatott.*[26] De azért a sérelem meg nem szünt, mert ami törvényes kötelesség volt, az puszta különös kegyelem gyanánt adatott, s a megyének a szabad szóllás nemzeti joga iránti elvei szigorun kárhoztatnak. — A RR tehát mind erre, mind *B. Wesselényi ügyére* nézve, ellenzés nélkül (Aradnak elhatározottani hozzá járultával nevekedve) ujabb izenetet határoztak.

Ezután a *békési comissio* tárgyábani több mint kemény viszonizenetet[27] vették fel, s a sérelemnél közértelmileg megmaradtak. Az érdekteli fényes vitatások jövő levelemre maradnak.

[24] Uo. 295. kk.
[25] A főrendek válaszát l. uo., 317. kk.
[26] A decretumot később a 296. számban közli Kossuth. (L. 189. kk.)
[27] L.: *Iratok.* V. köt. 311. kk.

295.

1835 október 31, november 2, 3, 4.

Foglalat: a) *A békési sérelem tárgyábani kerületi vitatás részletei,* — b) *s a magyar nyelv és urbér iránt érkezett legközelébbi kir. válaszokra hozott határozások sommája.*

a)

Pozsony, november 4. 1835.

Utóbbi levelem fonalán következik a KK és RR *October 31-én* Répás és Návoy elnökségök alatt tartott kerületi ülésök, mellyben a *szabad szóllás ügyébeni 10-ik izenet* elhatározásán kivül, a *békési sérelem* tárgyában költ főrendi viszonizenet is felvétetett. — Most erről teszem körülményes jelentésemet. De a vitatások értelme megkivánja, hogy a fő RR izenetét[1] előrebocsássam. — Igy szóll az:

„Sem azon körlevélnek tartalma, mellynek következésében Békés v[árme]gyébe királyi biztos rendeltetett, a fő RR táblájánál elő nem fordulván: sem azon körülállás, hogy a levél mennyiben egyezik meg a megye határozatával, tudva nem lévén: mindazáltal amennyiben ezen levélnek kézen forgó másolatjából itélni lehet, egy olly országszerte elhatott felszóllitásról vagyon itten kérdés, melly telve a kormány, fennálló ősi alkotvány, törvényhozó test, és egyes polgári felekezetek ellen intézett ócsárlásokkal, és ingerlésekkel, félszegű és gyűlöletes előadások által a meg nem elégedésnek, bizodalmatlanságnak és nyughatatlanságnak lázitó magvait igyekezett el szórni. Ennek inditói, szerzői és készitői eránt vizsgálatot rendelni a Felségnek nem csak igaza, de törvényes kötelessége volt; ami is semmire nem hathatott jótékonyabban, mint épen a Te[kinte]tes RR által méltán védett törvényes szabad szóllásra és nyilvánosságra, mert a szabadságnak legbizonyosb sirja az alaptalan kifejezésekkel járó szabadosság. Ugyanis az országosan hozott, és fejedelmi jóváhagyást nyert végzéseket ócsárolva kiforgatni, a törvényhozó testnek egészitő részeit a közgyülöletesség tárgyává tenni annyi: mint a fennálló rendszert eldöntve, az idő szülte hasznos javitásoknak alkotványi törvényes úton való béhozatalát elmellőzve, a nemzetet az anarchiának széltoszlató örvényébe vetni kivánni. Ha tehát csak ugyan az érdeklett levél ezen sérelemnek kútfeje, ezeket röviden előhozni Ő Cs. Kir. Fő H[ercegsé]ge s a M[éltóságos] fő RR elegendőnek tartották arra: hogy mint ön magokban, úgy a Te[kinte]tes RRben is azon meggyőződést szüljék, hogy itten sérelem nincs. Mellytőli elállásra a Te[kinte]tes Rket annál bizodalmasabban felszóllitják, mivel Békés v[árme]gyének érdemes főispánya alkotványi tiszte szerint az országos tanácskozások által el lévén foglalva, egy más kir. biztosnak kiküldése az 1805 : 5. t. cz[ikkely]lyel e részben sem ellenkezett."

Ezen viszonizenetnek (mellynek szerkesztésénél Szerencsy itélőmester úr volt a tollvivő) felolvastával

Szombathelyi szóllott legelső. — Szégyentől elboritva — úgymond — s méltó pirulással lépnék fel e tisztes testület közepette, hazám színe előtt, ha azon hazájáról s Fejedelméről messze felejtkezett polgárt terhelhető vádak,

[1] A vele kapcsolatos főrendi vitákat l. előbb, 138. kk.

mellyekkel a fő RR minden mértéket haladó, minden határon túlerőltetett kárhoztatásokban megyémet terhelik, csak némükép is bébizonyithatók lennének. De én azon nyugalmat árasztó biztos meggyőződéssel emelem szavamat, hogy ha nem lehetének is szerencsések Békésnek Rendei mindenben a KK és RR többségének értelmét adott utasitásikban fellelhetni, őket minden bizonnyal minden tetteikben csak a haza nagy neve vezeté, s ez és a közboldogság volt tanácskozásikban egyedül ösmert jelszavok. Ha hát arról lenne szó, hogy a főrendek izenetét megczáfoljam, büszke érzéssel szálnék e kikeresett rágalmak ellenébe, s nem tartanám erőmet haladónak az epébe mártott toll festette vétkek becstelenségét visszatorlani. Sürgetném úntalan, s az igazság teljes érzesében rettegés nélkül kénszeritném a főrendeket, mutassák ki nyomait, hol s mi által igyekezett megyém az elégületlenség, nyugtalanság s bizalmatlanság lázitó magvait elhinteni. Megmutatnám, hogy amik Békésnek legyalázott körlevelében keserübb kiejtés alakjában tünnek fel, csak bágyadt viszhangjai a nép epedő fohászinak, mellyeket hagyjunk inkáb a kidult kebel üszkeiben hamvadni, nehogy fel fel költögetve hangosan sikoltó jajokká érlelődjenek. Megmutatnám, hogy a hizelgés alávaló szavait kerülő, de a törvény s Fejedelem eránti tiszteletet rendithetlen hüséggel ápoló Békés, körlevele értelmében sem vala érdemes arra, hogy törvényes állásában megháboritassék, hogy nem vala oka törvény fedezte nyugalma megtámadtatásától csak gyanakodni is, annál kevésbé hihetni, hogy tettei oly minden szentet és józant elgázló bünös formát ölthessenek, mint minővel a fő RR izenete terheli. Ámde hiszem, miket az izenet csak gyanakodva emleget, tárva voltak a T[ekintetes] RR előtt, s azon körlevél is, mellyen a gúny, rágalom s ócsárlás mestersége remekét látszatik mutatni! Bélátták a RR, hogy midőn megyém óhajtása sikerét a törvényhozó test munkálódásitól kérte s reménlette, azon testet nem ocsárolhatá, bizodalmatlanság magvait nem hintegeté, s lázitásait vagy bármi vétket sem el nem követett, sem szándékban nem forgatott. Felhagyok tehát a főrendi izenet ily tekintetbeni czáfolgatásával, egyrészt azért, mert meg vagyok győződve, hogy valamint megyémnek bépanaszlott, s az egész országra kiható sérelmeit a körlevéllel kapcsolatban lenni a KK és RR nem látták, úgy azon körlevél tartalmát a kérdés feladásának most sem fogják tekinteni; felhagyok másrészt azért is, mert a fő RR magok megvallják: hogy előttök a körlevél valóságos tartalma tudva nincs. E vallomás azonban megjegyezni kénszerit, miképen volt egykor oly időszak, mellyben a fő RR annyira irtództak a sértegetésektől, hogy féltékenyebben ügyelnének az ürügyül használt gravitásra, mint tanácskozásink függetlenségére,[2] s mégis most ugyanezen fő RR a nélkül, hogy a körülményekről voltaképen értesitve lennének, egy megyét (hogy saját szavaikkal éljek) a becsmérlés igazán félszegű, s gyülöletes hullámival ily kiméletlenül nem átalják megtámadni!! Ami annyival keserűbb érzelmeket ébreszt, mert úgy látszik ez vala egyedüli czélzatuk, s egész izenetjöket e szándék szelleme bélyegzi. Mert ugyanis azokra, mikben a KK és RR megyém sérelmeit határozódni megállapitották, a főrendi válaszban egy szó feleletet sem lelünk. Ellenben igen is súlyosan sérti a Rket az a szemrehányás, mintha törvénytelen s anarchiára vezető lépéseket pártolna a RR táblája. És mindez (amit

[2] A célzás nyilván Bars megye második követének, Tarnóczynak 1833. dec. 5-i beszédére vonatkozik, amelynek a főrendeket sértő kifejezései miatt a király az első táblát megdorgálta. Az ügy részleteire l. az alsó tábla vitáit: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 485., 535. kk.

eléggé csudálni s ismételni nem tudok) oly állapotban történik, mellynek körülményeit magok előtt ösmeretlenneknek lenni vallották. — Mit legyen szükség tennünk? Megyém tette forogván fel, a KK és RR végzése elébe vágnom szerénytelenség lenne. Nekem ezúttal csak a kérés ösvénye jutott, hogy megyém sérelmeit a Te[kinte]tes RR továbbá is hathatósan pártolni méltóztassanak. Ne felejtsék, hogy egyes megyék állásában a haza van megtámadva, mert alkotványa ezeknek függetlenségén s törvényes állásán nyugoszik, s azért egyes megyék jusainak veszélyeit alkotványunk enyészete követné. És valóban, ha a kormány amaz 1805 : 5. cikkely ürügye alatt a megyéket rendre és minden esetben commissio alá vethetné, úgy a közdolgok elrendezésébeni befolyásunkat, mellybe helyhezzük nemzeti erönket, s keresünk önkény elleni garantiát, rövid időn biztosi hatalmak váltják fel, s Constitutiónk nyomára csak a történetek évrajzaiban vagy a képzelet országában találunk. — A szóllás szabadságáról van itt szó, olly jusról, mellyet az embernek teremtésében adott meg a természet, midőn a társaságos életre való hajlandóságot oltotta szivébe, midőn megáldá ésszel, hogy gondolkozzék, nyelvvel, hogy nyilvánithassa mit az együttlét viszonyaiban gondolt s érezett. Im e jusnak, melly a természet örök törvényén alapult, társasági álladalmunkba áthatott, s köztanácskozásinkra nézve különösen polgárilag is biztosittatott, törvénytelen biztosi hatalom akar törvény nem jelelte korlátokat állitani! Moralis testület határozásaért egyes tagok felelet terhére vonatnak! S mindez nem sérelem? Alkotmányunk természetével nem homlokegyenest ütköző jelenés? Valóban, ha mindezekért orvoslást sürgetnünk s kivánnunk nem lehet, sőt a természet adta szabad gondolkozás folytábani szabad szóllásért élet és vagyon veszedelme fenyeget, úgy jobb lesz jussainkról önként lemondanunk, mert nincs veszélyesb dolog, nincs nevetségesebb, mint a képzelt szabadság, s valódi szolgaság. — Megvallom őszintén te[kinte]tés RR, nem valék arra készülve, hogy a fő RR ily fájdalmas érzések örvényébe meritsenek, s ha tekintem, mi sorsa lőn a vallás tárgyában hasztalan enyészett küzdésinknek, a honi földmivelő lelki s testi elősegéltére szánt törekvésinknek, ha szemlélem az ellenszegülést, mellyet a szóllásszabadság, s e sérelem tárgyában kivánatink ellenébe tesznek és tettenek, nem akarva is hinnem kell: hogy a kapcsolatok, mikkel ők a nemzethez csatolvák, azokkal, mellyek a nemzet képviselőinek lépteit vezérlik, visszás irányban állanak. S ily eszméletek közt arról, mily kötelezésekben állanak a Fejedelemmel? s aszerint mi sikert várhatunk jövendőre is nemzeti jusokat s gyarapodást érdeklő óhajtásinkban? aggodó keblemnek felejtkeznie nem lehet.

Végre még egy körülményt emlit a szónok, mellyet a RR figyelmére méltónak hiszen. T. i. a kérdéses körlevelet f. é. február 3-án küldötte Békés v[árme]gye az ország törvényhatóságihoz. Május 1-őjén határoztatott el a comissio, s a kir. biztos julius 21-én lépett a megyébe. Ha már azon körlevél a polgári álladalmakat gyökerében megrázkódtató tett vala, mint azt a Kir. Decretum, s ezzel egyhangu főrendi izenet tartja, miként történheték, hogy az ország megütközését kikerülheté? Ki hinné hogy a kormány bosszuló fenyitése már csak az elharapódzás tekintetéből is 6 hónapig késhetett? Ez maga elegendőn mutatja, hogy áll a lázitásnak Békés v[árme]gyét rágalmazó vádja. De ha még egyszer kéntelenitetnék a szónok e tárgyban szóllani, tán fel fogná derithetni, hogy a kormány ezen intézkedésihez privát interessék szövetkeztek, s a comissio előbb volt másutt, mint a cabinetben határozva. Egyébiránt beszédjét kérelmének ismétlésével végezé.

Békés v[árme]gyének ezen sérelme legfőkép abban sarkalván, hogy a megye határozásaért egyes személyek zaklattatnak, s hogy a törvényhatóságok levelezési szabadsága megsértetett: minthogy e részben a főrendek semmit sem felelnek, a tárgyhoz szólló követek többnyire nem is a közértelem pártolta sérelemnek újabb okokkali támogatására, hanem inkább a főrendi válasz élességeinek visszatorlasztatására intézték előadásaikat.

Legelső FÁY szóllott, s ő még a főrendi izenetet pontonként felvéve érdemileg czáfolgatá, s különösen arra nézve, mit a fő RR annak mentegetésére: hogy a kormány kérdéses intézkedésében a főispányi hatóság is el mellőztetett, a Főispányok országgyülési jelenléte kötelességéről mondanak, feleletül megjegyzé, miképen e mentséget már maga az is elegendőleg nevetségessé teszi, hogy az első decretumban szintén főispán t. i. az Arad vármegyei volt kir. biztosnak nevezve.

DEÁK a KK és RR gyülekezetében felolvasott körlevelet (lásd 283. sz. levelemet[3]) lázitónak s nyugtalanság és bizodalmatlanság magvait hintegetőnek ugyan épen nem találja, de ugy látja, hogy némi jövendölési erővel bir az a körlevél. Mondják ugyanis Békés Rendei, hogy létezett e az urbéri V-ik s VIII-ik czikkelyek elejtésére nézve az Oligarchiának téritő propagandája? s kik és miként hatottak törvénytelen mellékes befolyással törvényhozásunkra? azt elhatározottan csak azért sem akarnák állitani, hogy találva magát senki se érezze. De biz a főrendek izenetéből úgy látszik, hogy valaki magát találva érzette. (Tetszés.) A végzés, mellynek törvényhozás útján illető helyütt megváltoztatására Békés v[árme]gye az ország törvényhatóságait felszóllitotta, ezen táblának is végzése ugy, valamint a főrendekének, s itt magát mégis találva senki sem érzette, de igenis a főrendeknél, s ők igen igazkodnak magokrul a bizodalmatlanság súlyát elháritani. De a bizodalom kényszeritést nem fogadhat el, meg kell azt érdemelni, s annak önként, magától kell teremni, mint az égi harmatnak. Ha valahol, itt áll az: *Non fit hoc verbis Marce.* Tetteket mutassanak a főRR, ha bizodalmat akarnak nyerni, ha capacitálni akarják a nemzetet, hogy bizodalmatlanságot nem érdemlettek. Reménli a szónok, fogja még a KK és RR bölcsessége a nem elvetett, csak a junctimra bizakodásban elhalasztott 5-ik s 8-ik czikkelyeket e diaetán ébreszteni[4]; ott lesz az alkalom, hogy Békésnek bizodalmatlanságát tettleg megczáfolják a fő RR. Fogjanak velünk kezet, iparkodjanak összevetett vállal a haza méltó kivánatit sikeresiteni; de puszta szavakkal azt a bizodalmatlanságot eldisputálni annál kevésbé lehet, mert az ilyes szóllitgatások, az emberi elmét hasonlitgatásra ingerlik, s ha izenetjök olvasója megemlékezik, kik által s mi miatt estek el e diaetán nemzetünknek legforróbb kivánati, oly resultatumok őrlődnek ki, mellyeket puszta szavakkal akarni ledisputálni nevetséges igyekezet. — Beszédje folytában több egyebek után a főispány itteni jelenléte szükségét taglalgatván, csudálkozék, hogy felejtkezhettek el a fő RR mindazon számos szerencsétlen példákról, mellyekben a főispányok diaeta alatt, sokszor önindulatjokból, sokszor politica administratio örve alatt, sokszor kormányparancs következésében Pozsonyból el eltávoztak. Azt mondják a fő RR, hogy a békési főispán megyéjébe le nem mehetett, mert a főispányokra a diaetán törvényes

[3] L. előbb, 67. kk.

[4] Deák arra céloz, hogy a paraszt bírhatási jogának, valamint személyes és vagyoni biztonságának a kérdését esetleg excerptaként, a jogügyi munkálatból kiemelve még ezen az országgyűlésen napirendre tűzi az alsó tábla.

kötelességök szerint is szükség van. Hát Bars v[árme]gye főispányára nem volt szükség, midőn elment Barsba erőnek erejével követet választani, amikor (mint a következés fényesen megmutatá) követválasztásra szükség épen nem vala.[5] (Nevetés, és helyes! helyes!) Vagy azon más főispányokra, kik le le szaladtak restaurálgatni, Isten tudja minő gyüléseken praesideálgatni, ahol bizon nem igen vivták ki magoknak a RR tetszését,[6] nem volt itt szükség? Mindezek nélkül a diaeta ellehetett, tanácskozhatott, végezhetett; de mikor Békést comissioval akarták megajándékozni, már a békési főispány nélkül a diaeta annyira el nem lehetett, hogy készebbek valának csakhogy ő valamikép el ne távozzék, mást, t. i. más főispányt leküldeni, aki nem is diaetai foglalatossága, hanem csak vérségi öszeköttetése miatt nem vállalta a derék megbizást.[7] (Nevetés!) A szónok ezeket, s miket az előtte szóllók mondottak, minden, most legalább helyt épen nem fogható kimélgetés nélkül a főRRknek tudtul adatni kivánja, és kivánja nekik megmagyaráztatni, hogy a statusok által pártolt sérelem abban áll, amire ők egy szót sem felelnek. Azt is szeretné nekik kereken megmondani, hogy soha se képzelgessék biz ők magokat a haza, s a megyék ellenében a közrend egyedüli oszlopainak, mert ez ugyan nevetséges képzelgés, s hogy iparkodjanak inkább velünk egyesülve a nemzet kivánságait előmozditani; így az erántok tán már létező bizodalmatlanság még megszünhetik, de így szóval, ellenkező tetteik ellenében bizodalmat bizony ez életben soha sem nyernek.

Bőthy ma szóllott első izben betegsége után. A fő RR — ugy mond — aristocratáknak, oligarcháknak sommázatja, életök nagyobb részit franczia szabásu szalónokba töltik, hol csak a legfinomabb izlést, s leggyengédebb tónust hosszú nevelésben tanulgatják; s im egyszerre megfelejtkeznek tonusról, finomságról, hoszas nevelésről, s olyan izenetet irnak, melly azzal a szalónos izléssel épen meg nem egyezik. Az ember azonban gyarló, s a szennyes föld szülöttje. E gyarlóságból a M[éltósá]gos fő RR képzelt nimbusokban sem egészen menekedhetnek, s ez izenetet alkalmasint olly szempillantásban költötték, midőn meny és föld között függő állásukból a föld durva fövenyéhez egy kissé közelitettek. Mert bő mértékben ömlik ez izenetben Békés v[árme]gyére az epe, nehogy valamikép saját héjját eméssze meg; s azon megyét melly haza és király iránt mindég hü vala, olly vádak fertelmével merik a fő RR megtámadni, mellyek ha igazak lennének, barátimnak rokonimnak nem vallanám azon megye Rendeit. De ép azért, mivel nem igazok, mivel igazok nem lehetnek, mivel egy megyének alkotványi moralis állása sokkal fentebb áll, mintsem hogy ily ocsmány megtámadtatásnak kitéve lehetne, kivánom kereken megiratni a fő RRknek, hogy egy megyéről ily hangon szóllani nincs hatalmukban, s igy szóllani ne is merészeljenek. Békés Rendei felszóllitották az ország törvényhatóságait, hogy az elhalasztott V-ik s VIII-ik t. czikkelyeket annak helyén s idején követjeik által pártolják. A fő RR azt mondják: ezen felszóllitás lázitó anarchiára vezet. Különös dolog, hogy mi sok, igen sok függ az üvegtől, mellyel az embereknek bizonyos osztálya a tárgyakat szemléli. Hogy a protestánsok vallása törvény által bévett vallás hazánkban, ezzel a Te[kin-

[5] Vö. a Bars megye Kossuth által is közölt határozatában foglaltakkal: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 610. kk.

[6] Közismert dolog volt pl. a rendek előtt az is, hogy az úrbéri törvényjavaslat döntő vitái előtt a főispánok jórésze felsőbb utasításra lement megyéjébe, hogy ott befolyásával reformellenes utasításokat erőszakoljon ki.

[7] Vö. 59. o.

te]tes RR előtt talán ujságot nem mondok, valamint azzal sem, hogy protestans polgártársaink mint nyögnek a nyomásnak tömérdek súlya alatt. *Hae omnia* természetesen *ad majorem Dei gloriam!* s midőn a lélekösméreti szabadság bilincsekbe füzetik, s gyermekek szüleiknek, szeretett nők férjeiknek karjai közül kiszakittatnak, sőt elaggott vének is koporsó zártaig, sőt azon túl is üldöztetnek, ez természetesen mind az Evangeliom parancsolta keresztény szelidség s emberiség indulataiból ered: hogy. t. i. az egy idvezitő hit tagjaira túl a siron várakozó kinzásokat, mellyeket a lólábu, kecskeszarvu tüzes nyelvü ördög képében festenek, már itt e földön, kiállván, elnyerjék a mártyr koronát, s egyenesen a menybeli dicsőség örök idvességébe repüljenek. A Te[ekinte]tes RR azonban egy ápoló pillanatot vetettek a lélekösméret elnyomott jussaira, és sokat és hiven fáradoztak, hogy megadják amit embernek embertől elvenni nem szabad. S épen akkor, midőn a vallás tárgya törvényhozási tanácskozásinkban napirenden forgott volt, ámbár kiki tudja, hogy nincs rettentőbb nyomás a vallásinál, s hogy a nyomás súlyositása ellenszegülést okozhat, mert maga is őszinte megvallom, a nyomattatást annyira nem szeretem, hogy ha saját felekezetemet illetné, tán véres karddal sem átallanám azt védeni, mégis mondom épp azon időben, diaeta alatt két főpap, a pécsi[8] s rozsnyói[9] püspökök — kétségkivül a fent emlitett keresztény szelidség indulatától vezéreltetve — *matre pulchra filia pulchrior* két gyönyörü pastoralét bocsájtottak ki, s jónak tartották pásztori kezükre bizott nyájaikat a kegyes Isten nevében a vallásszabadság és azt védő törvényhozás ellen ingerelgetni. Hogy a kormány ezt ne tudta volna, azt képzelni sem lehet,[10] s a fő RR is, ha megtudták a békési dolgokat, (mily uton? nem tudom, diplomaticain nem tudhaták, de hiszen nekik a kezök messze ér), bizonyosan tudhaták ha akarták ama pastorálékat is. S talán lázitásnak, anarchiára vezetőnek tartották? Korántsem, gyönyörüségesen kikerülte az a kormánynak, ki a főrendeknek figyelmét, s egy szót sem tett senki ellene. Lám ily különböző szinben jelennek meg a dolgok szemeink előtt, minő az üveg mellyen őket tekintjük.[11] Az V-ik 's VIII-ik czikkelyeket védeni, s annak a törvényhozás csendes útján való védelmére a nemzetet felszóllitani lázitás, — ellenben a vallásszabadság, s azt védő törvényhozás ellen ingerelni, s ellenszegülés magvait hintegetni, nem egyéb mint az üdvezülés ösvényére vezető szelid keresztény oktatás!! — Hogy a fő RR nem látnak a békési comissióban sérelmet, annál nincs természetesebb. Mert ámbár a comissariusok főmestere a főpohárnok most nincs jelen,[12] de

[8] Szepessy Ignác.

[9] Scitovszky János.

[10] Szepessy püspök 1833. júl. 1-i, Pozsonyban kelt pásztorlevelében élesen kirohant a vallási liberalizmus és az országgyűlési liberálisok törekvései ellen. Hasonló pásztorlevelet adott ki Scitovszky rozsnyói püspök is. A kormány igyekezett meggátolni, hogy a politikailag kényes kérdés országos izgalmakat okozzon, s a kancellária intézkedett, hogy a jövőben a püspököket kötelezni kell kinyomtatásra kerülő pásztorleveleik előzetes bemutatására. (Szepessy pásztorlevelét és az intézkedéseket l. *OL, kanc. eln. titk.* 135/1833. sz. alatt, a rozsnyói pásztorlevélről csak a kancelláriai intézkedésben történik említés.)

[11] Mindezek az utalások azokra az országgyűlési harcokra vonatkoznak, amelyeket az alsó tábla liberális többsége az országgyűlés elején féléven át vivott a főrendekkel a protestánsok vallási jogaiért. A harc nyitányát Beőthy 1833. jan. 9-i beszéde jelentette. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 88.

[12] Eötvös Ignác báró, akinek különösen az 1822/23-i nemzeti ellenállás idején kifejtett tevékenysége hagyott gyűlöletes emlékeket a közvéleményben, de ő irányította mint királyi biztos a kolerafelkelés véres elnyomását is, majd mint az 1833 őszi hevesi véres választás körülményeit vizsgáló biztos tevékenykedett.

hisz azért a derék törzsöknek elég csemetéje van ott még; s ezek a békési comissariust, aki most tette első munkáját, ezt az új áldozót bizonyosan fel fogják tartani. Hogy is ne? hiszen jövendőn is kell comissarius, hiszen ápolni kell ezt az oskolát, mert a familiák disze végett erre még nagyobb szükség van, mint a majoratusra![13] Ezeket akarván röviden megjegyezni, s végre még meg kell vallanom, hogy az izenet végét a M[éltósá]gos főRR valósággal koszorusan fejezik bé, midőn vallomást tesznek, hogy minden más főispány bizvást elmehet, de a békési főispány nélkül az országgyülése el nem lehet!!

BALOGH: Miképen sanyargatták, miképen (sokat nem mondok) ostromlották hazánkat a kir. biztosok 1823-ban? mily moralis erő fejlett ki ez alkalommal némely lelkes megyékben? s miképen éltek a fegyverbe öltözött törvénytelen hatalom ellen, a nemzeti végső eszközöknek amaz egyikével az inertia jussával? mindezeket a KK és RR jobban tudják, hogy sem azokat bővebben emlitenem kellene.[14] Az 1825-iki országos RR, kik között a mostani Personalist is szerencsénk vala mint somogyi követet[15] látni s hallani, erősen kikeltek a törvénytelenül küldött, hazánkat villogó szuronyok kiséretében keresztül kasul tapodó, s a megyéknek, sőt némelly lelkes tisztviselőknek is házait német katonasággal körülvétető királyi biztosok ellen. Ezen közvélemény támogatta erős kikelés volt a nemzetnek a királyi biztosokon s kormány törvénytelenségiért elégtétele. S ezután a kir. biztosi név egy általánosan útált szörnyeteg gyanánt állván minden hazafinak szemei előtt, reményleni lehetett, hogy sem a kormány hazánkfiait azzal megkisérteni, sem ha kináltatnék is, polgártársaink közül azt elfogadni többé senki sem fogja. Azonban valamint majdan mindenben, úgy e reményben is megcsalatkozánk. Mert alig hártyásodtak bé a nemzetnek királyi biztos verte sebjei, alig hangzottak el égrekiáltó panaszai, máris ép akkor, midőn az országgyülési RR számtalan sérelmeink orvoslásának eszközlésére öszvegyülekeztek, felelevenedik a füleinkben borzasztón hangzó királyi biztosi név, s újra vérzenek a nemzetnek sebei.

Midőn Békésnek Rendei eléggé nem magasztalható körlevelök által hazánk testvér megyéit a fájdalom elejtett urbéri 5. és 8. czikkelyek felemelésére felszóllitották, nem tettek egyebet, mint amire törvény s törvényhozási befolyásuk szerint erős jussok volt. E körlevél itt felolvastatván[16] (diszére legyen mondva e gyülekezetnek,) a KK és RR között senki sem találkozott, aki olyast keresett vagy lelt volna benne, mi akár a megyék méltóságával, akár a kormány eránti tisztelettel, akár törvényeinkkel ellenkeznék. Hiában is fáradoznék ilyesmi keresésében akárki, mert erős ugyan (amit benne különösen szeretek) az a körlevél, kitetszik minden szaváből, hogy nem mindennapi jegyzőnek[17] munkája: de nemzet és kormány feddésére méltó elveket, avagy lázitást benne csak az kereshet, aki undok pók gyanánt a legmézesb virágból is mérget szí. Kérdem már most: ha Békés Rendei az V-ik s VIII. cz[ikkely] ellen szint-

[13] A majoratusok eltörlését kimondó vitákban (1834. júl. 12—15.) a hitbizomány intézmény védelmezői éltek ezzel az érvvel a majoratusok fenntartása mellett. Vö. *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 320. kk.

[14] Az ellenállás élén a szónok megyéje, Bars megye járt, s az ellenállás vezére a szónok apja, az idősebb Balogh János volt.

[15] Somssich Pongrác, az alsó tábla elnöke 1825/27-ben mint somogyi követ az ellenzék egyik erőssége volt.

[16] L. előbb, 67. kk.

[17] A körirat szerzője a megye korábbi követe, az országgyűlési ellenzék kiemelkedő alakja, Novák Antal megyei főjegyző volt. (Vö. *OL, Kanc. eln. 698/1835. sz.*)

oly nem mindennapi tollal irott körlevelet bocsájtottak volna ki, valjon kaptak volna e ekkor is kir. comissiót? Korántsem, sőt inkább egy collaudatoriumot,[18] mellyet Istennek hála, nem igen igyekszik Békés V[ármegye] megérdemleni. Kérdem továbbá, hol állanak már meg hazánkban a kormány törvénytelenségei? Már nemcsak egyes személyeknek, nemcsak családoknak, hanem egész megyéknek is nyugalma, s törvény biztositotta polgári állása felzavartatik. Már nem szabad egy megyének polgártársaink nagy többsége védelmére, s az idő lelkéveli előhaladásra többi megyéinket felszóllitani! már minden szabadabb gondolkozásu hű hazafi rebellisnek, a régi tespedésből emelkedő minden lelkes megye lázitónak kiáltatik! Valjon nem fognak e ezek előbb utóbb elkeseredést szülni a nemzetben, hogysem a kormány eránti bizodalmat nevelnék, melly, akárki mit mondjon, csakugyan minden kormánynak életere? Szerettem volna én, Te[ekinte]tes RR, hogy Békés Rendei a királyi biztosnak tett tisztelkedésekben jobban fösvénykednének, szerettem volna, hogy a kir. biztos által egyenként felszóllitott tagok, már csak a honfitársaik elleni vallatás képzetétől is elszörnyedve, az inertia jussait használják, szerettem volna még több volnát is Békésben valósitani. Mindamellett is a békési comissio csakugyan országos roppant sérelem, s mi vétkeznénk önmagunk, vétkeznénk nemzetünk ellen, ha azt hideg vérrel elnéznénk. Én tehát továbbá is a sérelem felterjesztésére szavazok.

BERNÁTH hallván némelly követek által ezen főrendi izenetet az epébe mártott tollnak tulajdonitatni, megjegyzi, hogy ő azt úgy amint áll, minden kifejezésivel egyetemben nem a protonotariusnak, hanem a fő RRnek tulajdonitja, s így tekintve egyenesen kimondja felőle, hogy ha ő varjúkárogást hall, azt fülemile füttynek soha sem fogja nevezni, s azért egyenesen megkivánja, hogy a RR válasza aként legyen szerkesztetve, amint mi itt beszéllünk.

NAGY PÁL szintén úgy veszi fel a dolgot, hogy amiben a KK és RR sérelmet találtak, arra a fő RR egy szóval sem felelnek. A körlevélről tehát, nem az lévén a sérelem alapja, itt tulajdonkép szóllani sem lehetne, de ha csakugyan kell már felőle szóllani, úgy azt két féle szempontból lehet tekinteni, stylusára és érdemére nézve. A stylust ami illeti, igaz ugyan, hogy a közönségesen szokottnál nagyobb emphásissal van irva, de bizon a naplókönyv bizonysága szerint a KK és RR igen sokszor tizszeres emphasissal szóllottak, azért még senkinek sem jutott eszébe a RRket lázitóknak tartani. Ha pedig velejét nézzük a körlevélnek, nincs benne más, mint az, hogy az V. és VIII. czikkelyeket pártolják. Ha ez lázitás, úgy nemcsak ezen tábla, de magok a fő RR is lázitók, mert egyízben megegyeztek volt, hogy azon törvényjavaslatokat Ő Felségének felküldjük,[19] sőt magára a kormányra is igen furcsán áll ez a lázitási vád, mert miután ő ezen czikkelyeket el nem vetette, hanem csak systematica pertractatio végett illető helyüvé utasitotta,[20] úgy jön ki a dolog, hogy a kormány az anarchiát és lázitást systematice akarja pertractálni. (Hangos kaczaj.)

MARCZIBÁNYI az anarchiára törekvés s lázitás vádját nem csak Békésre, hanem a RR táblájára is ruházottnak látván, minthogy a KK és RR Békés v[árme]gye tettét törvényesnek találták, a lázitásnak s nemzet méltósága

[18] Dicsérő leiratot.

[19] A főrendek sokáig ellenezték az úrbéri V. és VIII. cikkelyeket, s csak négyszeres izenetváltás után, elveik fenntartása mellett járultak hozzá felterjesztésükhöz. Ilyen értelmű izenetüket l.: *Iratok*. I. köt. 466. kk., az 1833. nov. 19-én felterjesztett úrbéri törvényjavaslatot uo. 477. kk.

[20] Vö. a 60. o. 6. jegyzetével.

sértésének vádját a fő RRkre vissza torlasztja, s ha 1588-ban Debreczenyi György azért, .mert némelly fő RRket rágalmazott, notoriusnak itélteték,[21] a szónok declarálja, miképpen a fő RR, kik a nemzet képviselőit lázitási váddal rágalmazni merészlik, sokkal inkább megérdemlik, hogy az 1588: 48. cz[ikkely] büntetése alá vettessenek, s hogy e végett *in authores, promotores et compilatores diffamatorii hujus nuncii*[22] vizsgálat rendeltessék.

Szóllottak még HERTELENDY MIKSA, PÁZMÁNDY, CLAUZÁL és BEZERÉDY — ezeknek beszédeit jövő levelemben közlöm. — A sérelem pártolása közértelmüleg elfogadtatván a válasz ezen előadások szerint szerkeztetni határoztatott.

b)

Rövid tudósitás a legközelebbi napokról.

Novemb. 2. A magyar nyelv tárgyábani királyi válasz került napi rendre.[23] A KK és RR nemzetiségünk ügyében egy szivvel lélekkel magas buzgalomra hevültenek. — BEZERÉDY nemzeti felségsértés bünével vádolá azon tanácsosokat, kik e resolutióra tanácsot adtanak. — *Végzés lőn:* hogy a felirás nemcsak élénken megujíttatik, s kijelentetik hogy a KK és RR mást, mint magyarul irott törvényt törvénykönyvünkbe igtatni nem kivánnak, de egyszersmind felirásaikból ugyan a latin nyelvet: az 1805-ki t[ör]vény tekintetéből[24] tettleg még ki nem lökik, de a törvényczikkelyekre nézve egy törvény sem parancsolván, hogy két nyelven alkottassanak, ezentul csak magyar nyelven fogják törvényjavaslataikat készitени s felküldeni. (RAGÁLYI inditványa).

November 3-án az urbér tárgyábani resolutio lőn felvéve.

Sclavonia nevezetére, s a *bíróválasztásra* nézve előbbi szerkesztésöknél maradtak, az urbér többi pontjaira a kir. választ elfogadták. — A diaeta bérekesztése iránti pedig a fejedelmi szóval megerősitett junctimtóli elálláshoz előbbi felirásukban[25] kötött feltételeikhez nemcsak állhatatosan ragaszkodnak, s a jövő diaetát Pestre határoztatni, napját törvényben kirendeltetni, a sérelmekre még e diaetán nemcsak resolutiot és valóságos orvoslást adatni sürgetik, hanem magokat a haza javára múlhatlanul szükségeseknek itélt tárgyak elintézéséből is kinulláztatni nem engedik. S azért félretévén a T. art[icu]lust, félre a resolutióra adandó feleletet, addig országos ülésbe sem visznek semmit, mig az excerptákat kerületileg el nem végezik, s azokat a T. art[icu]lussal s arányositási törvénnyel[26] együtt a kir. válaszra adandó felelethez fogják magyar nyelven elkészitve csatolni. (Ez DEÁK inditványa volt.)

November 4-én már az excerptákba bé is mentek, s a megyéket sorba felszóllitották, hogy adják elő, amit még e diaetán elvégezni akarnak. — ZEMPLÉN

[21] Debreczeny György altárnokmestert a király tanácsosainak szidalmazása miatt az 1588 : 48. tc. által fej- és jószágvesztésre ítélték, miután azonban bocsánatot kért a tanácsosoktól, az 1593 : 22. tc. által kegyelmet kapott. (Az esetet többször is idézték Tarnóczy Bars megyei követ ügyével kapcsolatban 1834 tavaszán. Vö.: *Országgyűlési Tudósitások*. II. köt. 98, 110. o.)

[22] A szónok itt a Békés megyét elítélő királyi leirat szavait alkalmazza a főrendek ellen. (Vö. előbb, 59. o.)

[23] L.: *Iratok*. V. köt. 312. kk.

[24] Vö. a 171. o. 18. jegyzetével.

[25] Ismertetését l. előbb, 48. kk., szövegét: *Iratok*. V. köt. 319. kk.

[26] Uo. 245. kk.

inditványai közül: *A polgári pereknek diaeta alatt is folytathatása,* s a *deperditák kérdésének elintézése* már más alkalommal el lévén fogadva, *az V-ik tcz. 2-ik §-a, a 8-ik t. cz. 1-ő §-a,*[27] *a vármegyei törvényszékeknek a büntető perekre nézve állandó lábra organizálása, a tiszt választás elrendezése,* és a *forspontozás visszaéléseinek megkorlátozása e diaetán el nem intézhetőknek találtattak.* Ellenben *a 8-ik t. cz. 2-ik §-a* vagyis a nemtelenek személyes actoratusa felől,[28] úgy *a plana successio*[29] tárgyában is *törvény alkottatni nagy többséggel határoztatott.*

UNGH inditványaiból pedig a kir. dézma kérdésének egész kiterjedésbeni felvétele ugyan egy szótöbbséggel szintén elvettetett, de a kilenczed iránti végzéseknek a 10-edre is kiterjesztése közértelmüleg elfogadtatott. S a dézma praearendatiójának megszüntetése, s ezt tárgyazta szerződéseknek a dézmát adni tartozó népre leendő ruháztatása discussióba vétetett. (Ezekről majd bővebben.[30])

296.

1835 október 31, november 2, 4.

Foglalat: a) *A békési sérelmet tárgyazta vitatások bérekesztése.* — b) *A szólás szabadság 10-szer. A barsi decretum.* — c) *A törvények honi nyelven való alkotása feletti tanácskozás.* — d) *Feljegyzése azon tárgyaknak, mellyek per excerpta még e jelen országgyülésen intézkedésbe vétetnek.*

a)

Pozsony, november 7-én, 1835.

A békési sérelem tárgyában azokon kivül, miket utóbbi levelemben bőven közlöttem, még Bezerédy és Klauzál ily értelemben szóllottak:

BEZERÉDY: Nagyon csalatkozni véli a fő RRket, ha azt gondolják, hogy ily úton, minőt jelen izenetjökben, s egyébként is követnek, kitüzött czéljokat elő fogják mozditani, azon czélt, melly nem egyéb, mint elnyomni mindent, ami szabadság. Ezen ügy a nemzetek ügye, s annak irányában minden mértéktelen ellenszegülés ép ellenkező következményre vezet, mint ami czéloztatik; neveli t. i. és sietteti a diadalt, mellyet el akart távoztatni. Nem akar a szónok Europa történetire viszatekinteni; nem akarja a fő RRket emlékeztetni, miként az ily lélekben nyilvánult ellenszegülés, mint aminőben kérdéses izenetjök irva van, világrészünket vérbe boritotta, s miként egy bizonyos osztálynak a szabadság lenyomására irányzott törekedésiből ép az következett, mitől a főRR oly igen irtódzni látszanak.[1] Elég legyen saját hazánknak 1823-ki időszakára emlékeznünk, amelly elegendő tanuságot adhat nekiek, hogy mi

[27] Az örökváltság, valamint a jobbágy személyes és vagyoni biztonsága.

[28] Ez a § a jobbágyoknak szerződési ügyekben biztosított (1802 : 20. tc.) felperességet ki kívánta terjeszteni minden egyéb ügyeikre is.

[29] A polgári törvénykönyv javaslatai sorában ezt a tc.-t a rendek 1834 nyarán kerületileg már letárgyalták. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 350. — Most soron kívül kívántak törvényt alkotni róla.

[30] A nov. 4-i kerületi ülésről 298. sz. levelében számolt be Kossuth. (L. alább, 206. kk.)

[1] A célzás kétségtelenül a francia forradalomra vonatkozik.

nyereség várakozzék reájok az ösvény végén, mellyet követnek; s ha talán izenetjökbe is átszivárgott ama jósoló szellem, mellyet Zala v[ármegye] követje a Békési körlevélben felfedezett,[2] úgy valóban önmagoknak nem kedvező jövendőt jósolnak a M[éltósá]gos fő RR. Ellenben ha talán avégett irták izenetjöket, hogy az itt ott történteknek taglalását felhiva, a barsi követválasztásra pazarlott törekvés nevetségessé tételének,[3] a szathmári főispány által most esztendeje tartott közgyülésnek,[4] s más ilyeseknek nagyob publicitást szerezzenek, e czélra az eszközt nagyon helyesen választák. De aligha lesz ok, mellyért a sikernek örvendjenek! Azt gondolják a M[éltósá]gos fő RR, hogyha a kormány lázitást emleget, ha ők a törvényhozás méltóságát pengetik ajkaikon, vakon hisz a közönség, s nem fog a dolog mélyére tekinteni. Ők kétségbe veszik a megyék azon jussát, hogy országgyűlési tárgyakról értekezzenek. Úgy de nemcsak Békés v[árme]gye volt az, melly az urbéri V. s VIII. t. czikkelyek iránt körlevelet bocsájtott; más 3—4 megye akkor, midőn még ezen törvényczikkelyek országos végzés erejében állottak, szintén élénk levelezésekben, s az országgyülése elleni leggyülöletesb kifejezésekben szóllongatták fel az ország törvényhatóságait, sietnének az érdeklett végzést lerontani. Kaptak talán ezen megyék comissiót? vádolták őket lázitással a fő RR?? Korántsem, minden ocsárlásaik, minden lázitásaik mellett sem. És miért nem? Mivel ezen megyék nem az V-ik s VIII. czikkelyek mellett, hanem azok ellen irtanak. A tett tökéletesen egyforma volt, s az egyik mégis nyilvános elnézést, s alkalmasint titkos tapsot nyert, a másik ellenben lázitás vádjával bélyegeztetik. Miért? Mert vannak emberek, kik előtt érdemes cselekedet a nép ellen szóllani, vétkes annak jusait védeni. De a követ erősen hiszi, hogy azon erkölcsi hatalmat, melly az érdeklett t. czikkelyek érdekében naponként terjed,elnyomni semmi sem fogja, sőt mentől több szó történik iránta, annál hamarébb győzni fog. A szónok ezen megjegyzések után voxát a sérelem ujabbi pártolására azon hozzátétellel adja, hogy mivel a fő RR keveslik a publicitást, mellyre a békési körlevél jutott, s megvallják, hogy felőle tudomások nincs: szerezzék meg nekik a KK és RR a bővebb tudomást, s tétessék az országos jegyzőkönyvbe azon körlevelet, hadd álljon ott Békés diszére s dicsőségére.

Klauzál: Visszaemlékezvén azon közértelemre, mellyel a KK és RR Békés v[ármegye] sérelmét pártolák, lehetetlen meg nem botránkoznia, hogy a fő RR egy megyét ily gyalázatos vádakkal becsteleniteni merészlik, olly tettért, melly a nemzet képviselőinél tetszést nyert, rosszallást legalább egytől sem érdemlett. Egy elvetemedett latorrul, egy gonosztevőrül, ki hazáját elárulá, több szennyet már mondani alig lehetne, mint a fő RR mindarról hogy mi, s meddig szabad, mind arról hogy mi illendő, egyenlőn megfelejtkezve, elég vakmerők egy nemes megyéről mondani, melly iránt ők is, úgy mint mi tisztelettel tartoznak. — Olvassanak bár a Tet[ekinte]tes RR két három pontot, mellyet az itélőmester tolla az izenetbe szőtt, s meg fogják látni, hogy ha találkoznék ember a hazában, ki ezeket elkövetni képes volna, megérdemlené, hogy statarialiter felakasztassék. Ha tehát ily vád egy megyének, s a nemzet őt pártoló képviselőinek arányában nem botránkoztató kicsapongás, nem

[2] Vö. Deák felszólalásával, 177. kk.
[3] Vö. Balogh felszólalásával és a 178. o. 5. jegyzetével.
[4] 1834. nov. 10-én volt az a szatmári közgyűlés, amely a szatmári követeket az örökváltság elleni állásfoglalásra utasította s ezzel előidézte Kölcsey és Eötvös Mihály lemondását.

minden mértéket haladó rágalom, úgy a szónok nem tudja, mit lehet rágalomnak tartani. Jól tudja a szólló követ, hogy mihelyt javitásról, a haladott kor kivánatiról, s a népnek adandó jusokrul van szó, a fő RR mindég azzal a rém vázzal állanak elő, hogy ez anarchiára vezet!! hogy az alkotványnak vége van!! De midőn egy bizonyos emberek, kik azt akarnák, hogy a hazának minden javai csak nekik virágozzanak, s minden csak ő érettök legyen a világon, midőn ezen emberek embertelen haszonkeresésöknek a hazát, s annak jövendő boldogságát is feláldozzák, ez nem anarchia, nem felbomlása a társasági kötelékeknek, nem vétek, sőt helyes törvényes, alkotmányos dolog. S ugy látszik, valóban szeretnék az embereket ily balhiedelmekkel tovább is tengetni. Mivel nincsenek szabad hirlapjaink, s a közönségnek csak igen kis része van az országgyülési dolgokról voltakép felvilágosítva, reménlik a fő RR, hogy irnokaik által jelen izenetjök eljut mégis néhány a dolgot mélyebben nem vizsgáló privatusok tudomására, s ezek keresztet vetve magokra, szörnyüségnek fogják Békés tettét kiáltani, és áldani fogják a fő RRket, hogy az anarchiának világpusztitó szörnyétől még nehány évekig menttek maradtunk!! Mindezek pedig csak azon kútforrásbol erednek, hogy a fennálló viszaélésekből hasznok van a fő Rendeknek, s attól tartanak, hogy ha megkezdjük a népszerü javitásokat, majd azoknak a majoratusoknak, istentelen sequestrumoknak is vége lesz. Hogy is ne lenne, hisz a csalót, lopót a közönséges tolvajt tömlöczre, akasztófára itélik törvényeink, ezek a sequestrum védette falsariusok pedig milliókig büntetlen csalják hitelezőiket, öldöklik nemzeti hitelünket, s árvák és özvegyek könnyeinek árán dőzsölnek.[5] De hiszi a szónok, hogy a KKat és RRket javitási törekvésökben a főrendeknek önhasznot vadászó indulata soha vissza nem fogja rettenteni, s hivek maradnak királyukhoz, de arról sem fognak soha elfelejtkezni, mit vár a haza, mit követel az emberiség tekintete. — Nem akar a szólló követ több szót szaporitani, mert elfogja keblét a keserüség érzete, pártolja tehát Békésnek sérelmét, s kivánja nem gorombán, mert ő gorombaságra gorombasággal felelni nem akar, de mégis határozottan megirni a fő RRnek mindazokat, mik botránkoztató izenetjök czáfolására előhozattak.

Ezeket a vitatások sorából közölvén, ismét röviden megjegyzem, hogy a békési sérelem ujólag közértelmüleg pártoltatott. — Palóczy mint kerületi jegyző az izenet szerkeztésében a KK és RR előadásait követte, s többi közt a főispányok itteni jelenléte szükségéről szólva, arról is említést tőn, hogy a barsi főispány miképen ment követválasztás végett megyéjébe olly alkalommal, midőn a következés tanusága szerint követválasztásra szükség nem vala.

Ezen izenet *november 4-én* Aczél s Benyiczky elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben megrostáltatván, a barsi főispánynak különös megemlitése némellyek által megtámadtatott. — Szluha ezen személyeskedést tanácsosnak nem vélte, mert — úgymond — ma nekem, holnap neked. Marczibányi, Andrássy, Nagy Pál, Poszavecz, Bencsik, Répás, Gyertyánfy a személy szerénti megemlitést a parlamentaris divattal szintén meg nem egyeztethetőnek itélvén, elegendőnek tartották, ha átaljában emlités tétetik, hogy a főispányok

[5] A csődbejutott nagybirtokos birtokát zár alá vették mindaddig, míg a birtok jövedelméből a hitelezőket ki nem elégitették. A tulajdonos számára azonban bőséges életjáradékot állapitottak meg még akkor is, ha az adósságok fizetésére emiatt kevés jutott. Az árvák és özvegyek emlegetése nem szónoki fogás csupán: általános szokás volt, hogy özvegyek, kiöregedett hivatalnokok stb. tőkéjüket nagybirtokosoknál helyezték el kamatra.

részint gyüléstartás, részint tisztujitás és részint követválasztás végett az országgyüléséről gyakran eltávozgattak.

TARNÓCZYnak a barsi főispány egyik committense lévén,[6] kötelességének érzette a RRket megkérni, méltóztatnának őt még nem nevezni. Ő Excellenciájának kérdéses tettét — ugymond — már különben is eléggé megostorolta a közvélemény, nem szükség hogy még izenetbe is kerüljön.

SZIRMAY ellenben a megtámadott pontot az izenet legjavának vélte, — DEÁK sem talált a barsi főispány nem név, de hivatal szerénti megemlitésében személyeskedést, hanem csak a példa erejére okvetlenül szükséges történeti előadást. — CSEPCSÁNYI szintén megemlitésre szavazott. — LUKA hasonlóképen, s annyival inkább, mivel ezen eset egyetlen egy a maga nemében, s a példa ereje abban áll, hogy olly követválasztásra ment el a barsi főispán, mellyre szükség nem vala.

BÖTHY minden embert bizonyossá teszen, hogy ő se főispán, se kir. comissarius soha sem lesz,[7] s azért Fejér követének[8] „ma nekem holnap neked" intése a szólló követet épen nem illeti. Egyébiránt a barsi főispán tette oly rendkivüli, olly példátlan, annyira a kormány lelkében, szellemében történt, hogy valóban jutalomul rendkivüli emlékoszlopot érdemel. Jusson el az utóvilágnak tudomására. Lássa meg a maradék, mint oszlott szélt szappanbuborék gyanánt amaz édes andalgás, mellyben magát 22-ik juliusban ringatá, midőn Bars érdemes követének visszahivatását bizonyosnak álmodván, magát tükör előtt állva, ezen diadal jutalmául már már Szent István keresztjével felékesitve képzelé; s midőn édes ábrándozásinak mennyei gyönyörjében uszkálna, akkor másnap Bars v[ármegye] dicső Rendeinek moralis ereje a boldog ábrándozót oly mélységbe buktatá, hogy a Tarpeji kőszirtről sem eshetett volna mélyebbre.[9] — Valóban aki egy hiu fénynek reménységében képes volt mindezeket elkövetni, megérdemli, hogy tettének, s legyaláztatásának emléke a maradéknak örökre feltartassék.

BERNÁTH: A kerületi jegyző által tollra fogott válasz azon keserü érzésből támadott, mellyre a KKat és Rket a fő RR példátlan izenete gerjeszté. Volt idő, midőn az ily hangon mondottakat, mint ahogy itt a fő RR szóllanak, visszatetszés nélküli elfogadásra lehetett nyujtani az embereknek, akkor t. i., midőn az együgyü ember még a bikmakkot is csemegének tartotta. De ezen időnek már rég vége van. Most a század mivelt szelleme nem csak megkivánja, hogy izes legyen a lelki eledel, melly a léleknek táplálásul adatik, hanem azt is, hogy kellemes legyen az edény, mellyben az eledel nyujtatik. A barsi eset ugyan következményiben örvendetes volt, mert ugy ütött ki, amint hazánk lakosinak legnagyobb része kivánta, s úgy hogy dicsőségére válik Barsnak, és az egész hazának. De a fő RR okoskodása ellen csakugyan benne van a czáfoló példa ereje, s mint ilyennek említtetnie kelletvén, az említésnek olly hangon kell történi, melly méltó legyen ahhoz, mellyen hozzánk szóllottak. A fő RR ellenünk a szót fegyverül használják, s mi kéntelenek vagyunk a megtámadtatást hasonló fegyverrel visszatorlasztani. A fegyvernek valódi érdeme pedig

[6] Azaz: mint Bars megye főispánja egyben a követet küldő nemesi közösség tagja is.

[7] Ebben rossz jósnak bizonyult Beőthy. 1848-ban szívesen vállalta a függetlenült magyar állam szolgálatát: Bihar megye főispánja lett, majd mint a forradalom kormánybiztosa a Délvidéken királyi biztosi címmel is tevékenykedett.

[8] Szluha.

[9] Vö. a 178. o. 5. jegyzetével.

nem gyémántos markolatban, nem bársony tokban, hanem abban áll: hogy vasa jó éles legyen. Ám használjon tompa reszelőt, aki csak simitani szándékozik, de midőn az aczél fényét rozsdafoltok emésztik, éles reszelőre van szükség, hogy fogai elevenig hassanak!! Maradjon szórul szóra az izenet. — És szórul szóra megmaradt.[10]

b)

Ezeket a *Békési sérelemnek October 31-én s november 4-én* történt vitatási ról kimeritőleg közölvén, inkább akarom hogy késsék egy pár nappal a vitatások felőli jelentés, mintsem hogy elmaradjon valami érdekes. — Azért közlök némellyeket a *szóllás szabadságának* ugyancsak *October 31-én* tized izben szőnyegen forgott ügyében.

Már röviden említém, hogy TARNÓCZY jelentést tőn a RRnek, miképen követtársa az ellene inditott hivtelenségi törvénytelen vád alól, Bars v[ármegy]gyéhez érkezett decretum által, de csak kegyelemkép, s a szóllás szabadsága elveinek ismételt megtagadásával feloldoztatott, s hogy annak okáért Bars v[ármegye] rendei a sérelmet megszüntnek nem tekinthetik, s valamint a B. Wesselényi ügyét állhatatosan pártolják, úgy eme másikat is a RR pártfogásába ujólag is ajánlják.[11]

KUBINYI reménlé, most már könnyebben fognak a fő RR hajolni, s ha nem hazánk iránti szeretetből is, legalább Ő Felsége eránti tiszteletből igyekezni fognak módot nyujtani, hogy az országnak B. Wesselényi s a barsi követ személyében szenvedett súlyos sérelmei tökéletesen megszüntessenek. Nem akarja a szónok vitatni, hogy mi kutfőből eredtek a kormánynak kérdéses parancsai, meggondolatlanságból e, vagy személy iránti gyülöltségből? Annyi minden esetre igaz, hogy ilyesek által moralis hitele veszélyeztetik, s azért nemcsak hogy következetlenségbe nem esik, sőt dicsőséget nyer, ha törvénytelen tetteit elenyészti. A szónok tehát annyival inkább kivánja a fő RRket ujólag felszóllitatni, mert miután Ő Felsége az egyik törvénytelen keresetet egyes megye felterjesztésére megszünteté, kételkednünk nem lehet, hogy az egész ország kivánságára a sérelmet orvosolni fogja egészen.

FÁY: Akármint tekintjük a dolgot, gyámság alatti állásra mutat, hogy a nemzet egyesült képviselőinek csak azt szabad bépanaszolniok, mire a fő RR reá ütötték tetszésök bélyegét, s csak annyi hatalmuk sincs, mint egyes törvényhatóságnak, melly valódi vagy képzelt sérelmét, minden ellenőrségi gátlás nélkül szabadon felterjeszthetti, mint most legközelébb is Zemplén v[ármegye] a szóllásszabadság ügyében dicséretesen cselekedett.[12] Nem szándéka a szónoknak a fő RR törvényhozásbani béfolyását tagadni, ámbár a bécsi békekötésre, az 1791 : 26. czikkelyre s némelly másokra is megemlékezvén, igen jól tudja, hogy nélkülök is hozattak törvények.[13] De a fő RR oly ösvényt követnek, miszerint nemcsak részt vesznek a törvényhozásban, hanem korlátlan veto hatalmat is akarnak gyakorolni, s különösen e tárgyban a kifárasztás systemáját követve oda szeretnék vinni a RRket, hogy letévén az ügyet, alapos nemzeti

[10] Az izenet végleges szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 12. kk.

[11] L. előbb, 173. o.

[12] Zemplén megye Wesselényi és Balogh ügyében tett felterjesztésével kapcsolatban l. *OL, Kanc. eln. 1673, 1680, 1848/1835. sz.*

[13] Az említett eseteken kívül az 1298-i törvények előbeszédében történik említés arról, hogy azokat „exclusis quibuscunque baronibus" hozták; ugyanígy a főurak hozzájárulása nélkül jöttek létre az 1525-i rákosi országgyűlés végzései is.

jussokat magok hozzák tettleg kétségbe. — A szónok nem osztozik Nógrád követének hiedelmében, a ki egyesülésre reménli birhatni a fő RRket.[14] Haza menni pedig nem akarna úgy, hogy gyülésinkben, a kérdés határozatlansága miatt, Damocles kardja függjön felettünk. És miután erkölcsi erőnk megtagadása nélkül e tárgyakban sérelmet nem látnunk nem lehet, a főrendek pedig látni soha nem fognak, mert látni nem akarnak, az izeneteknek rakásra halmozását czélszerütlen demonstratiónak s idővesztésnek tartja. A némelly más érdekes kérdések példájakénti letételt[15] szintén nem javalhatja, mert vannak ugyan tárgyak, mellyeknek nyugodni kell hogy győzzenek, de a szóllás szabadsága ezek sorába nem tartozik. Ennek éjjel nappal virasztani kell, hogy constitutiónkat védeni, hazánk boldogsága kifejlését előmozditni segitse. Isten óvjon, hogy alkotványunknak e palladiuma diaetánk eloszlásával bizontalanságban maradjon. — E helyzetben tehát Ungh vármegyének a statusok részéről külön felterjesztés felől tett inditványát[16] azon hozzátétellel pártolná, hogy ugyanazon egy felirásba a KK és RR a sérelmet, a fő RR pedig aggodalmokat béfoglalják, s aként bár külön szempontból, de közösen dolgozva Ő Felsége a nemzetnek valódi kivánságát megtudja. Már pedig, ámbár nem akar közel lépni a fő RR tekintetéhez, de csakugyan a SS táblája az, melly a nemzetnek, s választásbani béfolyásuknál fogva magoknak a fő RRnek is képét viseli,[17] úgy hogy mikor ez nyilatkozik, általa maga a nemzet nyilatkozik. Ha mindazáltal ujabban is csakugyan izenet váltatni határoztatnék, szükségesnek véli kijelenteni, hogy ha jelen országgyülésünk e sérelmek orvoslása nélkül kéntelenittetnék eloszlani, a KK és RR kéntelenek lesznek a szólás szabadsága iránt időközben érkezendő kormányparancsokat törvénytelenek-nek tekinteni.

Bernáth örvend ugyan, hogy Barsnak tisztelt követe a törvénytelen s igazságtalan vád alól feloldoztatott, de ép ebből látja, hogy a diaetai salvus conductus a kir. Fiscus önkényes megtámadásinak van kitéve, s a jusra nézve sérelmünk tovább is megmarad. És különösen B. Wesselényire nézve ezen kegyelemmel a kárpit leesett, s most már tisztán látjuk, miképen a törvényhatóságokban akarják a szabad szóllást megkorlátozni. Már pedig miután méltán hires municipalitásaink a végrehajtó hatalomnak is részesei, mentől szükebb határok közé szorul ezeknek hatósága, annál inkább növekszik a kormánynak s a fő RRnek hatalma. Ezek szerint tehát a haszontalan izenetek szaporitásában erőt nem látván, ujólag is kéri a RRket, éljenek hatóságukkal, s tegyenek magok felterjesztést, nehogy legbecsesb kincsök kivivása nélkül térjenek vissza küldőikhez. E javaslathoz azonban a pesti követ módositását[18] hozzá nem teszi, mert valamint nem akarja kénszeriteni a fő RRket, hogy a mi véleményeinket akaratjok ellen aláirják, ugy az ő véleményöket aláirni soha sem fogja.

Luka és Vay az unghi javaslatot pártolák. — Török tudatá a RRkel, hogy Arad vármegye mind a két esetet sérelemnek nézi, s különválasztva mind a kettőnek orvoslás végetti fölterjesztését kivánja.

[14] Vö. Kubinyi előbbi felszólalásával.

[15] A célzás elsősorban a vallási kérdés 1833 nyarán történt letételére vonatkozik. Vö. *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 538. kk.

[16] Vö. Bernáthnak az okt. 12-i országos ülésben elhangzott felszólalásával, 120. o.

[17] A megyei követek választásában ugyanis a főrendek mint megyei birtokosok részt vesznek.

[18] Fáynak a közös felirásra vonatkozó javaslatát.

Ezek után fölkiáltás szerénti végzésnek jelentetett, hogy a KK és RR ujabb izenettel fogják a fő RRet a szóllás szabadságán ejtett sérelmek orvoslásához járulásra 10-ed izben felszóllitani.[19]

Helyén látom itt a Tarnóczy emlitette kir. decretumot közleni, mellynek tartalma itt következik: „Ferdinandus 1-us etc. Universitati Co[mita]tus Barsiensis. Reddita nobis est repraesentatio vestra de dato 23. Julii a[nni] c[urrentis] exarata, qua mediante in nexu eorum, quae Joannes Balogh Comitialis ablegatus vester relate ad sermonem suum in Diaetali sessione 22-a Junii a[nni] c[urrentis] habitum coram vobis in medium adtulerat, de intentione illius ab eo: ut sub actione Fisci vindicis constituta B. Nicolai Veselényi dicta probaret aliena plene persvasi, eundem a suscitatae contra illum actionis onere clementer relevandum flagitatis; quamvis vero repraesentationi illi plura admixta sint, cum positivis legibus, bonisque et approbatis majorum consvetudinibus componi nequeuntia principia, quae prout et illam determinationem vestram, qua haec cum Jurisdictionibus quoque communicanda, lateque spargenda duxistis, cum eo distinctim reprobamus: Nos, sicut parte ab una legalem votorum libertatem salvam esse volumus, ita parte ab altera nunquam admissuros esse, ut hujus sub obtutu abusus vocis publicae et legibus damnata licentia impune grassari possit. Quo tamen tanto manifestius nostrae in quosque clementiae, et ubi hujus exercendae facultatem excusata intentio admittit, ultroneae gratiae edamus specimen, dictum ablegatum vestrum ab onere erectae contra eundem actionis clementer relevandum decrevimus, hancque benignam mentem nostram, Tabulae nostrae Regiae sub hodierno una significamus, benigne nobis pollicentes, futurum: ut tam ipsi vosmet intra limites legalis vestrae activitatis contineatis, quam vero dictus ablegatus vester lege definitum libertatis vocis publicae modum observet. Vobis in reliquo etc. Datum Franzensbrun in Bohemia 10. 7-bris 1835. Ferdinandus.

Ezen decretum által Bars v[árme]gye Rendei az országos sérelmet orvosoltatva nem látván, felirásukat megújitották, s azon sérelem megszüntetését országgyülésileg előmozditani ujólag is sürgetik.

b)

November 1-ő napján vasárnapi szünet.

November 2-án kerület. Elnökség: Aczél, s Benyiczky. — Legelőbb némi vitatás támadt a napirend felől, t. i. mi vétessék fel: a T. tcz. tárgyábani viszonizenete e a fő RRnek,[20] vagy pedig a kir. resolutiók?[21] Az elsőt Szluha a másodikat Borcsiczky s Bőthy kivánták, s azon aggódás vezérelvén a RRket, hogy a T. tcz. iránti egyesülés megkészültével egyéb kivánataik sikeresitéséből kijátszatnak, felkiáltással a resolutiók felvétele határoztatott. — S ezek közt első helyütt az, melly a felirásoknak, királyi válaszoknak és törvényeknek *magyar nyelven* kivánt alkotása tárgyában érkezett. (Lásd 294. sz. levelemet.)[22]

Fáy méltó fájdalommal érezi kebelét elborittatni, ha meggondolja, miként a szabad alkotványu független magyarnak hoszas küzdésben kell

[19] Az e tárgyban készült izenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 12.
[20] L.: *Iratok.* V. köt. 316. kk.
[21] Ti. A magyar nyelv és az úrbéri törvények tárgyában. (Uo. 312., 313. kk.)
[22] L. előbb, 171. o.

lépésről lépésre azon természeti jusáért harczolni, hogy saját hangján szólhasson, amit embertől megtagadni nem lehet, mert még az oktalan állatnak is természetes tulajdona. A királyi válasz ismételt esdeklésinkre azon nyomoru engedelemmel válaszol, hogy nemzeti nyelvünk szolgáló leányként a holt latinhoz hozzácsatoltathassék. Ezen keménységnek két képzelt oka lehet: 1. Az, miszerint szeretik ellenvetni, hogy nyelvünk még nincs a miveltségnek azon fokán, melly törvényhozási kirekesztőleges használatra megkivántatik. Úgy de ha nem jutott is még olly miveltségi polczra, hogy a franczia vagy német nyelvvel vetélkedhetnék, miután azonban már a köz és országgyülési tanácskozások hazai nyelven vitetnek, az országos napló aként szerkesztetik, a perek magyarul folytattatnak, s birói itéletek is úgy hozatnak, senki sem kételkedhetik többé, hogy nyelvünk immár törvényhozásra is eléggé alkalmatos. De különben is a nyelv mindég és mindenütt lépést tart a nemzet culturájával, s ha nem felel is meg a culminatiónak, de a nemzet miveltségi fokának, a nemzet szükségének meg nem felelnie nem lehet. Ezen ellenvetés tehát magában elenyészik. 2-ik lehetne, hogy még sokan vannak hazánkban, kik magyarul nem tudnak. Ennek czáfolásául emlékezteti a szónok a RRket József császárnak a német nyelv iránti rendeleteire,[23] a terjedésre, mellyet hazai nyelvünk naponként nyer, s arra, hogy a küzdés nem két élő nyelv között, hanem oly holt nyelvel van, mellyet még kevesben értenek, mint a magyart, s mellyet annya emlőjénél senki sem tanul. Nem látván tehát nemzeti nyelvünk további szolgaságára legkisebb okot is, a felirást élénken megujittatni kivánja.

BEZERÉDY: Alig tud valamit képzelni, ami annyira éreztette volna vele, mi nyomorult szegény nemzet az, mellyhez igy szóllani, mint ahogy a királyi válasz szóll, a kormány moralis lehetetlenségnek nem érzette. Mert valóban elannyira lealacsonyitva látja nemzetünk diszét, méltóságát, sőt moralis lételét, hogy ha a nemzeti erőnyilatkozást a tapasztalás nagyobb sikerünek bizonyitaná, a szónak egy pillanatig sem késnék inditványt tenni, hogy nemzeti felségsértők gyanánt feleletre vonassanak ama hütelen tanácsosok, kik ezen kir. válaszra tanácsot adni nem átallottak. (Zajos tetszés.) Élet és halál kérdése ez Te[ekinte]tes RR! Holt nyelv, holt nemzet, s aki megholt, az ez életben semmit nem várhat, semmit nem tehet. A kormány tehát legszentebb kötelességét szegte meg a nemzet iránt, s lehetetlen hangosan fel nem jajdulni a sujtó ostor alatt. 1790-ben kezdett nemzetiségünk halálos álmából ébredni, s az akkori kormány nem ellenzette hogy derült életre buzdittassék, s 45 évek küzdése után felszóllamlottunk sirunkból, esengve kiáltánk a királyi Felséghez: „Uram mi élünk, nyisd fel a koporsót, hadj lépnünk szabad életre!" És a kormány ahelyett, hogy lerántaná a halottas takarót, még egy pár szeget ver a koporsóba, s az élőt halálra kénszeriti, hogy e nemzet, melly érette oly sokszor oly sokat áldozott, tovább is azon nyomorult állapotban senyvedjen, mellyben az élő nemzetek csufjára tesped Europa közepén. Bocsássanak meg a RR, hogy élesebb kifejezések törnek ajkaimra (BŐTHY: Csak tessék!), de engem kimondhatatlanul mélyen megilletett a fájdalom. Mig a nemzet igazgatásában, diplomatiájában holt nyelvvel él, addig mindezek holtak maradnak, mert holt nyelven élőt tenni nem lehet. S ha ez tovább is

[23] Arra ti., hogy József nyelvrendeleteinek idején a német nyelvet az ország lakosságának csak kis töredéke beszélte.

így marad, maholnap azt vesszük észre, hogy még a serbus és bulgár nemzetek is megelőznek bennünket, s a magyar utolsó lesz Európában, mert holt nemzet lesz. — Átmenvén ezután a szónok az eszközökre, mellyekkel elnyomott ügyünkön segithetünk, megemlité, miképen ő meg lévén győződve, hogy ha sikert óhajtunk, más úton kell indulnunk, mint mellyet eddig a helytelen könyörgés ösvényein tapodtunk, mostani királyunknak uralkodásra léptekor inditványt készült tenni, hogy a KK és RR azon más útra térjenek. (Érti a szónok hazai nyelvünknek felirásinkban, s törvényink alkotásában tettleges gyakorlatát.) Akkor jó reménység fejében engedett némelly tisztelt barátai véleményének, s inditványával felhagyott. Ha gondolják a RR, hogy most diaeta végén sem késő ezen másik utat megpróbálni, ő örömmel kezet fog. Minden esetre nem kételkedik, hogy a jövő diaeta kezdetén fel fog a nemzet ébredni, s el fogja érteni, mit kellessék tennie, ha nemzetiségét természeti jussaiba béhelyezve látni kivánja. Most legalább élénken megújittatni sürgeti, amit már felterjesztettünk, hogy t. i. a törvény s törvényhozás csak magyarul legyen. Ez senkit nem sért, s legyen bár a tót, vagy német, vagy akármely más nyelv, mellyet pártolni a kormány érdekében lenni képzeli: kivánatunk képzelt érdekének sem praejudicál, mert a deák nyelv országunk minden nyelvü lakosira egyformán holt nyelv, és az is marad örökké.

Borcsiczky: Tolna követének fájdalmában s botránkozásában teljesen osztozik, s lehetetlen is nem osztoznia, midőn látja, hogy a föld kerekségén mi vagyunk az egyetlen egy nemzet, mellynek fél századig kell küzdeni, hogy saját nyelvén szólhasson. A kormánynak logicáját a szólló követ napról napra nevetségesebbnek találja. Ugyanis ki hallott valaha ahhoz hasonló logicát mint e kir. válaszban van? melly azt mondja, „én kivánom nemzeti nyelvetök virágzását előmozditani, de ez csak úgy történhetik, ha törvényeitek továbbá is diák nyelven iratnak". Ugyan, ha az olasznak azt mondanák, a te nyelved csak úgy virágozhat, ha törvényeid tót nyelven lesznek, nem volna e orvosra szüksége azon miniszternek, aki ilyesmit tanácsolna? Pedig a resolutio tökéletesen igy hangzik. Ne gondolják a RR, hogy a kormány a diák nyelvbe oly igen szerelmes, másutt fekszik ezen fonák logicának alap oka. Ott t. i., hogy az ifiuság tanuló idejének legszebb, legnagyobb idejét tudományos mivelődés helyett egy holt nyelv tanulására vesztegeti, s eként a deák nyelv a lelki sötétséget tartja fel, sötétben pedig könnyü az embert oda vezetni, a hová akarjuk. — De továbbmenve, azt gondolják a Te[kinte]tes RR, engedélyt visznek haza az urbérral? Dehogy visznek, hiszen a népnek először diákul kell 9 esztendeig tanulni, ha csalhatatlanul meg akarja tudni, hogy minémű engedélyt kapott az ország Rendeitől. Úgy de azt felelik: „ez nem áll, mert hiszen a kegyes kormány megengedte, hogy a törvény magyarra is lefordittathassék". Gyönyörüséges engedély! hiszen elég kemény ugyan a törvénytelen divatu censura, de a törvény leforditását talán csak megengedte volna eddig is. Mert hogy ezt is tilthatná, azt csak akkor lehetne képzelni, ha már a Miatyánkot sem engedné leforditani, talán azért, mert benne van: „szabadits minket a gonosztul", s a gonosz alatt valaki a kormányt találja érteni. Aztán azt akarni nyakunkra tolni, hogy mi a diák szerkesztést tartsuk eredetinek, annyit tesz mint a tettleges dolgokkal merőben ellenkezni, s az egész országot sült hazugságra kénszeriteni. Mert hiszen mi a törvényt magyarul hoztuk, magyarul rostálgattuk és magyarul terjesztettük fel, a diák szerkesztést pedig csak forditottuk. Miként lehet hát tőlünk olly vastag hazugságot kivánni, hogy a forditást eredetinek ösmerjük. Ezeknél fogva kivánja a szónok a felirást élénken

megújitani, egyszersmind kijelentetni, hogy a jövő diaeta többé egy szót sem fog irni deákul.

(A vitatások részletei következni fognak.[24]) Resultatum gyanánt megjegyzem, miként a felirásnak élénk megujitása közértelmüleg elhatároztatott, s JUSTHot kivéve, közönséges vala a királyi válasz támasztotta fájdalom. Ezenkivül a vélemények 3 felé ágaztak. PÁZMÁNDY azt kivánta kijelentetni: hogy az ország soha sem fogja a törvényeknek diák szerkesztését eredetinek elösmerni. — BŐTHY ellenben tettleges lépést javallott, s úgy felirásokban, mint törvény szerkesztésében diákul irni többé egy betüt sem akart. — RAGÁLYI végre oda nyilatkozott, hogy az 1805-ki törvény[25] miatt a felirások ugyan két nyelven történjenek, de magok a törvények csak magyarul szerkesztessenek, mert ezt egy törvény sem tiltja. — A három inditvány közül ezen utolsó lőn elfogadva.

d)

Rövid jelentés a legközelébi napokrul.

November 4-ik, 5-ik és 6-ik napjain minden megyék előadták azon tárgyakat, mellyeket még e jelen országgyülésén részint excerpta, részint rendes agenda gyanánt felvétetni s elintéztetni kivánnak. — Azokon kivül, mellyek utóbbi levelem szerint a *Zemplényi*, s *Unghi* inditványok közül elfogadtattak,[26] még e következők nyertek többséget: 1. A dézma praearendatiójának a dézmát adókra leendő átruháztatása. (Ungh.) 2. A világos adósságbani perekben a bírói foglalás subhastatio, és többet igérés utján történjék.[27] (Szinte Ungh.) 3. A porták, addig is mig jövő diaetán az országos összeirás felvétetnék, ideiglenesen rectificáltassanak. (Sáros.) 4. Az itélőszékek rendbeszedésében a két tábla közt egyesülést nyert *szóbeli bíróság* törvénybe igtattassék.[28] (Szepes.) 5. A diploma inarticuláltassék.[29] (Gömör.) 6. A vásári bíróságról készen lévő törvény sanctio alá bocsájtassék.[30] (Pozson.) 7. Gróf Buttlernek a Ludoviceumra tett ajánlása törvénybe menjen.[31] (Heves.) 8. Kéressék Ő Fel-

[24] A folytatást l. a következő számban.

[25] Vö. a 171. o. 18. jegyzetével.

[26] L. előbb, 183. o.

[27] Ez az indítvány a nov. 14-i kerületi ülésben Bezerédy indítványára úgy módosult, hogy a rendek mindenfajta pénzbeli adósságnak árverés útján történő végrehajtásáról készítettek törvényjavaslatot. (L. 228. kk.)

[28] A törvényszékek rendezéséről szóló tc.-kek sorában a XIV. volt. Kerületi, országos és főrendi vitáira l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 730. kk., III. köt. 116. kk., 298., 308. kk.

[29] Ti. V. Ferdinánd koronázási diplomája, amelynek becikkelyezése 1830-ban a koronázáskor nem történt meg.

[30] A vásári bíróságokról szóló tc.-t a Fororum coordinatio keretében 1834. febr. 25-étől kerületi, máj. 2-tól országos ülésben vitatták meg a rendek. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 688. kk., III. köt. 112. kk. — A rendek által elfogadott szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 354. kk.

[31] A júl. 11-i országos ülésben, a Ludovika Akadémia ügyének megvitatása alkalmával jelentette be Heves megye követe, Brezovay, hogy Buttler János gróf 20 növendék neveltetési költségeire tett alapítványt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 567. — Az alapítólevelet l.: *Iratok*. IV. köt. Függelék, 14. melléklet.

sége, hogy Gróf Széchenyit koronaőrnek candidálja.[32] (Honth.) 9. A nemteleneknek criminalis perekben apellálásokrul emberibb törvény hozassék.[33] (Tolna.) A fiumei itélőszékekről egyesülést nyert törvényczikkely[34] sanctio alá terjesztessék (Fiume.) — És ezek lesznek legközelébb a tanácskozás tárgyai.

297.

1835 november 2, 7.

Foglalat: a) *A magyar nyelv ügyébeni kir. választ tárgyazta vitatások folytatása s bérekesztése.* — b) *Az e diaetán bevégeztetni rendelt excerpták iránti kerületi végzéseknek rövid kivonatja.*

a)

Pozsony, november 11-én, 1835.

Fáynak, Bezerédynek s Borcsiczkynak utóbbi levelemben közlött beszédjei után, a törvények magyar nyelven kivánt alkotása tárgyában érkezett kir. válasz felett még e következő vitatások valának. *(November 2-án.)*

RAGÁLYI: Midőn arról van szó, hogy a magyarnak magyarul alkottassanak törvényei, még csak távolról sem kiván annak taglalgatásába bocsátkozni, hogy honi nyelvünk a miveltségnek minő fokán áll, s törvényhozásra mennyire alkalmatos? Mert meg van győződve, hogy az eszkimónak, a hottentottának nyelve is eléggé bő s mivelt arra a törvényre, mellyre neki szüksége van. És korántsem hazai nyelvünk szük vagy miveletlen volta miatt kapott hazánkban is a diák törvény divatra, hanem a sötét századok klastromi fortélyai következésében, mellyek által a világon uralkodni kivánt papság oda czélozott, hogy a nemzet önmaga ne értse törvényeit, s igy a papok magyarázatára szorulván, a magyarázóknak szolgája legyen. De valamint ma már a tudomány megszünt a klastromok monopoliuma lenni, úgy a nemzetnek le is kell rázni régi szolgasága avult maradványait. Igaz ugyan: sok nyelvü nép lakja hazánkat, de egy sincs közöttök, kihez a diák nyelv a magyarnál közelebb állana, s amint polgárilag tót és német magyarnak vallja magát honunkban, úgy a legutolsónak is több módja van a magyar nyelvet sajátjává tenni, mint a latint, melly csak oskolákban s ott is csak rosszúl tanitatik. — Ami magát a resolutio tartalmát illeti: a szólló követ nagyon csudálkozik, hogy az egyedül az 1792-ki elvekre[1] hivatkozik, s azokat akarja 43 esztendők múlva korlátlanúl felállitani, holott

[32] Hont megye követe, Luka Sándor már az április 13-i kerületi ülésben bejelentette megyéje kívánságát, hogy Széchenyit a király jelölje a megürült koronaőri méltóságra. Ugyanakkor Kocsi Horváth János Veszprém megye nevében azt javasolta, hogy Széchenyi érdemeit iktassa törvénybe az országgyűlés. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 345.

[33] Az országos bizottság munkálata (Projectum legum civilium LVII. tc.) csak a földesúri joghatóság alá nem tartozó nemtelenek perlekedési jogait terjesztette ki az 1802 : 20. tc.-en túl, a földesúri joghatóság alá tartozókat meghagyta az id. tc. által meghatározott állapotukban. (*Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . . circa objecta ad deputationem juridicam relata.* 281. o.) A haladó megyék általában szabad perlekedési jogot kívántak adni a jobbágyoknak is.

[34] A Fiume városa, kerülete és kikötője törvényszékeiről szóló tc.-et a Fororum coordinatio keretében 1834. febr. 10-től kerületi, ápr. 19-én pedig országos ülésben vitatták meg a rendek. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 648. kk., III. köt. 74. kk. — Az így létrejött szöveget l.: *Iratok.* II. köt. 332. kk.

[1] Vö. a 171. o. 16. jegyzetével.

tagadni nem lehet, hogy azoktul már az 1830-ki törvényhozás a kormány hozzájárultával messze haladólag eltávozott.[2] Valóban sokkal logicusabb cselekedet lett volna az 1830-ki, mint az 1792-ki elvekre hivatkozni. Azomban kétségbe venni nem lehet, hogy ezek is csak egy lépéssel előbb mentek az ösvényen, de az egész pályát korántsem futották ki, s a nemzetnek kétségkivül jusa van a czélhoz mindég inkább közeliteni. Csak az tehát a kérdés, ha jelen van e a szempillantás, hogy cselekedjünk? A szónok e kérdésre azt feleli, hogy akkor van a tettnek ideje, ha megvan az akarat tenni. És igy ha igaz elhatározott akaratjok a RRnek, hogy magyar törvényt alkossanak, itt van a szempillantás is, hogy azt megtegyék. Itt van pedig nemcsak az akaratnál fogva, de azért is, mert most nem a kormánnyal van dolgunk, hanem a kiváltságolt osztályok adnak a népnek engedélyeket, magyar ád magyarnak, s ha megvan bennünk az akarat, nem német, nem diák, hanem magyar nyelven fogjuk megadni, mit adni akarunk. Ebben minket emberi erő nem gátolhat, s erre kedvezőbb alkalom soha sem lehet. Ugy hogy ezer ok van, nem csak a diák szerkesztést eredetinek el nem ösmerni, de egyenesen megírni Ő Felségének, hogy mi egy betüt sem irunk bé a törvénykönyvbe máskép, mint magyarul.

Hertelendy (Torontál): A felolvasott kir. válasz leérkeztével nem hiheti többé, hogy csak egy tag is akadjon a RR között, kinek kedve lenne az országgyűlés folytatását óhajtani, midőn törekvésinkre, mellyeknek czélja haladás és előremenetel, a törvényhozó hatalom másik része azzal válaszol: hogy az 1790-ki állapotra akar visszalökni, el akarja temetni 45 esztendei kinos küzdésink gyümölcseit, s a bajjal legyőzött nehéz akadályokat ismét mind felélesztem. Ezt valóban az áldozatra mindég hű magyar nem érdemlette, sőt méltán várhatá, kivánhatá, hogy Felséges Urunk nemzetünkhöz intézett első királyi szava szerint is dicsőült édes attya nyomdokit kövesse,[3] s az 1830-ki törvény példájára nemzetünket nemzetisége újon születtetésében előre fogja vezetni, nem pedig hátra lökni a leélt szomorú emlékü időkre. — Midőn tehát Ő Felségének a tisztelet, de egyszersmind méltó fájdalom őszinte hangján megiratni kivánja, hogy reményeinket keservesebben semmi sem sujthatá, mint ezen kir. resolutio, arra is örömest reá áll, hogy a RR tettleges lépéssel vegyék gyakorlatba, mit tőlünk megtagadni nem lehet, s csak magyarúl tegyék felterjesztéseiket. Ez lesz legerősb bizonsága amaz erős akaratnak, mellyet Torna követe[4] az óhajtott siker egyedüli eszközének helyesen nevezett.

Beőthy is azon véleményben van, hogy bár sok kedvetlen resolutióknak valának már a RR szomorú bizonságai, ennél kedvetlenebbet nem hallottak, józan politicába ütközőbbet a ministerium nem találhatott. A szónok minapában, midőn a királyi czimzetről vala szó, megemlitette, hogy az az ember, aki azon resolutióra tanácsot adott, alkotványunknak nem barátja,[5] most nyilván kimondja, hogy aki ezen kir. választ tanácsolá, a magyar nemzetnek valóságos esküdt ellensége. Megvallja azonban, a vétek sulya egyrészben saját vállainkat is nyomja, mert minek kellett kérés tárgyává tenni azt, amivel élni tagadhatatlan jussunk volt és van. Ha annyira elfelejtkeztünk nemzetünk

[2] Az 1792-i nyelvtörvényre l. a 171. o. 17. jegyzetét. Az 1830 : 8. tc. elrendelte, hogy a Helytartótanács a magyar beadványokra magyarul válaszoljon, a törvénykezésben szélesitette a magyar nyelv használatát, a közhivatalok elnyerését a magyar nyelv ismeretéhez kötötte stb.

[3] Vö. a 19. o. 26. jegyzetével.

[4] Ragályi Tamás.

[5] Vö. Beőthy szept. 4-i felszólalásával, 32. o.

jussáról, méltóságáról, hogy nem átallanánk rimánkodni: „Uram Király, enged hogy a magyar magyarúl szólhasson", valóban készeknek kellett lennünk, hogy az Uram Király természetesen azt mondja hogy nem: mert hiszen tudhattuk, miképen a ministerium mindenre tagadással szokott felelni, s e részben fájdalom igen is consequens, és erős akaratot mutat. Azonban miután a dolog csakugyan igy áll, ennek szintén csak erős akaratot lehet sikerrel ellenébe szegezni. Mi jó emberek, ha százszor megcsalnak is, soha se szününk meg jót reménleni, s igy sokat, amit tennünk kellett volna, felfüggesztettünk jó reménység fejébe, hogy csak jön már egyszer egy kedvező resolutio. Ez azonban széltszakitá a kárpitot, s a váz undok mesztelenségében előttünk áll. Én tehát azt mondom, tegyük félre a diákizálást, s ne irjunk ez órától kezdve se felirásba, se törvénybe egy szót se többé máskép, mint magyarúl. A nagy uraknak szeszélyei szoktak lenni, egyszer még eszökbe juthat, hogy spanyolúl beszéljünk, de már én csak szeretném tudni, minő emberi hatalom kényszerithet minket, hogy ugy énekeljünk, mint a pintyőke? Nem tudunk, nem akarunk tudni diákúl, s punctum, nem kell vele sokat czifrázni. — Midőn tehát inditványt tenne a szónok, hogy egy szót se irjanak a RR többé deákul, el nem mellőzheti, hogy a kir. válasznak még egy szörnyü oldaláról némi megjegyzést ne tegyen. — Hogy ember legyen más embernek birája, ezt meg tudja fogni, de hogy nyelv legyen a biró más nyelv felett, még pedig a diplomatiábul is kiküszöbölt holt nyelv élő nyelv felett, ezt már józan értelemmel a szólló követ megfogni nem tudja.

BALOGH: Sokszor mondtam, de még többször gondoltam, hogy az 1715-ki törvény által nemzetünket majdan minden erejéből kivetkezteték apáink, midőn a fegyveres erőt, a nemzetek eme fő argumentumát kezeikből kiereszteték. Hasonlók lettünk ezen törvény után Sámsonhoz, aki csak addig volt erős, mig Dalila hajfürtjeit el nem vágta. Én soha sem fogom 1715-ki apáink hamvait áldani, mert ők voltak azok, kik az állandó katonaság felállításával nemzetünket (őszintén kimondva) mostani semmiségébe döntötték, s annyira elerőtlenedénk már, Te[ekinte]tes RR, hogy ha bosszantanak is, egy égi háboruhoz hasonlitunk, amelly hangosan dörög, de villámja nem tud sujtani.

Imhol előttünk áll három esztendei fáradozásink gyönyörü gyümölcse, az ugynevezett kegyes kir. resolutiók. Ugy látszik, hogy a szárazság, melly földünket az elmúlt években sanyargatá, politicai éghajlatunkon is uralkodott, s a bécsi napnak égető sugárai kiszivták vetéseink életét. Szántottunk, vetettünk, de aratnunk nincsen mit. Igaz, hogy illy szavak, minőkkel én élek, a keserü érzés szavai. De kérdem a Rktől, jelen országgyülésünk alatt érkezett e csak egy királyi válasz is, melly nemzetünknek kedvező? csak egy is, melly forró kivánatinkat csak messzéről is kielégitené? Amelly kormányban csak egy csepp loyalitás létezik, néha legalább egy mézes madzagot szokott a nemzet száján keresztül húzni, de a mi kormányunk politicája abból áll: mindent megtagadni, s a nemzet legforróbb kivánatit is egy hideg *nem akarom*mal irgalmatlanúl elölni. Mily boldogok hozzánk képest az angolok! Nállok ez idő szerint a kormány, a ministerium kezet fog a nemzettel, s egyesitett erővel igyekszik lealázni a Lordok gőgjét, az oligarchák dölyfét, mellynél fogva ezek minden józan javitásnak esküdt ellenei.[6] Nálunk a kormány (oh! fájdalom)

[6] A szónok nyilván a választójogi reform körüli vitákra céloz, amelynek során Grey minisztériuma a parlament liberális többségére és a közvéleményre támaszkodva közel kétéves parlamenti harcban (1831—32) megtörte a konzervatív felső tábla ellenállását, és diadalra juttatta a réginél jóval demokratikusabb választójogi törvényt.

az oligarchiával fog kezet, s nemcsak a nemzet előhaladását nem segiti, nemcsak igazságos kivánatit nem teljesiti, de fennálló igazait is gyakran és sokban csonkítani szereti. Hogyha nemzetünket kivánatiban a tulság vezérlené, hogyha az, mi után olly forrón, úgyszólván gyermekileg esdeklik, a kormányt veszélybe hozhatná, akkor mégis a kormány politicáját némileg képes lennék felfogni. De hogy a tanácskozás alatti tárgyhoz szóljak, lehet e egy nemzetnek igazságosabb, egyszerűbb, természetesb, ártatlanabb kivánata, mint törvényeit nemzeti nyelven alkothatni? Nagy nemzet volt ugyan minden tekintetben a római, ugy látszik mégis, hogy őtet az Isten a magyar nemzet bosszújára haragjában alkotta, mert miután már századok óta megszünt a világon uralkodni, holt nyelvével bennünket még most is tyrannizál!! Hogy az Egyházi Rend a latin nyelvnek olyan hiv barátja, azon nem csudálkozom, mert hiszen a szolgák szolgája[7] s annak satellessei nekie köszönhetik nagy részét égi és földi uraságuknak. Hogy a fő RR a magyar nyelvnek szintén nem barátai, e felett sem lehet csudálkoznunk, mert hiszen ők ex officio a kormány emberei lévén nevetnek, ha a kormány nevet, haragszanak, ha ő haragszik, latinúl beszélnek, mert a kormány is ugy beszél, legalább őket igy beszéltetni szereti. Végre hogy a kormány a latin nyelvet ennyire pártolja, ezt a hiv magyar nemzet iránti méltatlan bizodalmatlanság szülte, mert képzelődésében arról álmodoz: hogy ha saját nyelvén fogja a magyar törvényeit alkotni, ez lészen az Ausztriai Háztól való elválasztásnak jelszava. — Mindezek tehát habár meg nem bocsájthatók, de mégis megfoghatók. Azonban hogy maga a nemzet azon időtül, mióta (ha nem csalatkozom Jósef császár uralkodásától kezdve) ön nyelvét szeretni kezdette, miután minden kérései, esdeklései, intézetjei a magyar nyelv tökéletes kiemelésére sikertelenek maradtak, mindezek után a törvény magyar nyelvü alkotását tettleg kivivni nem tudta, ezt csak úgy foghatom fel, ha nemzetem felett azt a szigorú itéletet hozom, hogy nálla a nagy nemzeti szelidség lelki erővel párosúlva nem vala. — Tegyük meg tehát, amit tenni már rég kelletett, s én részemről Bihar követének inditványát pártolván azt kivánom, hogy ez órától kezdve e teremben más szó mint magyar ne hallassék, más felirás mint magyar Ő felségének fel ne küldessék, más törvény mint magyar soha többé ne alkottassék.

PÁZMÁNDY: Csak azt tartja kérdésnek, hogy mit kellessék repraesentálni, s ő ugy hiszi, saját fegyverével kell a resolutiót legyőzni. Megmutogatja e végett, hogy az 1792-ki s 1805-ki[8] principiumok a nyelvre nézve sokkal kedvezőbbek, mint ami ezen kir. válaszban foglaltatik. Az első kedvezőbb, mert ott maga hozta a Felség inditványba, hogy magyarul is történjenek a felirások, s a szónok csudálkozik, hogy ezt az akkori törvényhozás két kézzel nem fogta s törvénybe nem tette. Az 1805-ki törvény is kedvezőbb, mert ott korántsem mondatik, hogy felirásinkban a diák legyen az eredeti, hanem csak az: hogy a két nyelv használlatával a homály könnyebben elkerültetik. — A szólló követ tehát azt javalja e kir. válaszra feleletül megiratni, hogy az ország Rendei a diák szerkesztést eredetinek soha el nem ösmerik.

DEÁK igen különösnek látja, hogy harmadfél évig fontolgaták a nemzetnek legtermészetesb kivánatát, fél év óta igérik, hogy a választ minden órán leküldik, s ugy megfontolták, hogy végre alig maradt egyeb satyránál, mert valóságos insultatio azt megengedni, amit nem kértünk, de anélkül, hogy

[7] Célzás a pápa *servus servorum Dei* címére.
[8] Vö. a 171. o. 18. jegyzetével.

magunkat nevetségessé tegyük nem is kérhetnénk, t. i. hogy szabad legyen a törvényt magyarra forditanunk, s ezen nem kért engedelemhez még az csatoltatván, hogy nyelv legyen a másik nyelvnek birája, következésképen a szegény jobbágy ha az 1-ő rész 40-ik czimjére való hivatkozást, vagy az irtásokruli törvényt nem érti, a diák textus megolvasására utasitassék, valóban nemcsak kevesb az 1805-ki törvénynél, de azzal egyenest is ellenkező, mert akkor korántsem mondatott, hogy a latin szerkesztés a magyarnak ura legyen. — Megmutogatja továbbá, mint lőn hajdan azon két elv felállítva, hogy a közigazgatás ne szenvedjen, s kénszerités a dologban ne legyen,[9] s miként kivánatunk egyikbe sem ütközik. Ellenben a nemzetnek, mellynek közepette diáknak senki sem születik, annya tejénél pedig azzá csak igen kevés neveltetik, folyvást holt latin nyelvü törvényeket akarni nyakára tolni hasonlit ama tyrannus cselekedetéhez, aki magas tornyok tetejére iratá apró betükkel parancsait, hogy puszta szemmel olvashatók ne legyenek, s mégis megbünteté az áthágót. A szónok tehát már azt is nagyon különös feltevésnek látván, hogy lesz eset, midőn a kétnyelvü törvény egymással nem fog megegyezni, a komáromi követ inditványát, hogy t. i. mi csak a magyart fogjuk eredetinek tartani, annyival inkább két kézzel fogadja, mert az csakugyan igaz, hogy mi a törvényt magyarúl hoztuk s vitattuk. De a bihari követ javallotta tetleges lépéshez is örömest hozzá áll,[10] mert ha a kormány az 1805-ki törvényt hátralöki, nincs ok, melly miatt mi nagy gonddal őrizgessük, ami bennünket természet ellen annyira korlátoz.

KLAUZÁL kinyilatkoztatá: miképen ha már annyira megrögzött a kormány a maga rosszaságában, hogy a nemzettel jót tenni teljességgel nem akar, legalább megkivánhatnók, hogy gunyolódásival ne ingereljen. A depraedicált szeretet szavainak gyakori ismétlései után is semmit sem ád a nemzetnek, hagyjon fel tehát legalább a satyrával, s ne gunyoljon puszta szavaival, melylyek cselekedetjeivel olly annyira ellenkeznek. De hogy is lehetett ily resolutiót adni? Azon kezdi: „Örülök hogy Atyámnak hazai nyelvetök előmozditására szánt igyekezetét hálásan elösméritek."[11] A józan értelem szabályai szerint már azt a következést vonná az ember, hogy örömmel fogja követni azoknak nyomdokát, mikre hálával emlékezünk. Korántsem, sőt azt mondja: minthogy Atyám már tett valamit, én semmit sem teszek. Utóbb azt akarja reánk tolni, hogy mi a tökéletesség complementumának ösmerjük el az eddig választott eszközöket, de ismét utánna teszi, hogy ő maga részéről ezeket sem akarja használni. Továbbá keservesen megillette a szónokot azon hidegség, mellyel nemzeti nyelvünkről beszél a kir. resolutio: „studiumot" meg Isten tudja mit emleget.[12] Valóban megkivánhatnánk, hogy édes anyai nyelvünket legalább nationalisnak nevezze. Végre még providentiaról is beszél. És ugyan kit illet ez a csudálatos providentia? A szónok nem képes annak más magyarázatot

[9] Az 1792. jún. 20-i feliratra jún. 22-én adott kir. válasz helyeselte a magyar nyelv fejlesztésére és terjesztésére irányuló törekvéseket, azt kívánta azonban, „ut omnis in persequendo hoc scopo absit coactio, dein, ne studio colendae linguae hungaricae ordinata publicae administrationis gestio immoletur". Az országgyűlés *Irásai*, 110.

[10] Vö. Beőthy javaslatával.

[11] „Eandem perlubenter intellexisse, quo grati animi sensu Domini Status et Ordines paternam Divi Suae Majestatis Sacratissimae Genitoris benignitatem recolant . .." L.: *Iratok*. V. köt. 312.

[12] „Ita clementer velle altefatam suam Majestatem Sacratissimam, ut Domini Status et Ordines hoc in Linguam hungaricam studium ad eam, quae principiis iisdem continetur . . . accomodent . . ." Uo. 313.

adni annál: hogy miután az olygarchiának már eleget kedvezett a kormány, most ismét a bureaucratiának akar kedvezni, mert a holt nyelven irott törvény csak ennek lehet hasznára. Tán még jobban meg fog ezen providentiának felelni, ha chinai nyelven hozzák a törvényeket, hogy csak a nehány tudós mandarin értse, a nép pedig lelketlen müszer maradjon ezeknek kezében. Hazánkban legfeljebb 300 ezer ember tud diákúl, s ennek legnagyobb része magyarúl is tud. Ellenben a magyar törvényt legalább 3 millió ember értené, a többinek pedig magyarosodásra ösztönül szolgálna. De ez mind csekélység, a providentia mást kiván, mert a nemzet zsirjából élő nehány bureaucrata, nehány biró, dicasterialista kedvéért, kiknek nem tetszett magyarúl megtanúlni, a nemzetiség érdekének hallgatni kell. Hát ezt érdemlette a magyar azon kormánytól, mellyet saját erejével annyiszor feltartott? s melly háladatosságból annyira mostoha irántunk, hogy még azt sem engedi, mit a szegény elnyomott olasztúl sem tagad meg? — Végre még a deák nyelvre mázolt eredetiség tekintetében megjegyzi, hogy a jólelkü biró, ha csak a kormány egyoldalú magyarázgatásának hódolni nem akar, a törvény értelme felett eredhető kétség esetében a naplókönyvhez tartozik folyamodni, hogy megtudja, mi volt a törvényhozó nemzet valódi szándéka; már pedig miután az csak magyarúl iratott, merő képtelenség a magyarázatban oly nyelvet venni eredetinek, melly a törvény alkotásakor nem is létezett.

Török: Midőn ezen kegyetlen — akarja mondani kedvetlen — resolutio czimjét olvastatni hallotta, reménlé, ez lesz az első e diaetán, melly némileg megörvendeztet. Reményében azonban rútúl megcsalatkozott. Már az is méltán fáj a nemzetnek, hogy a felséges Austriai Ház 300 évek óta nem méltatta annyira a magyar nemzetet, thrónjának eme legerősb oszlopát, hogy nyelvét megtanúlná, még inkább fáj, hogy a vele élést még nekünk sem akarja megengedni. A szónok ugy hiszi, hogy ha a jövő diaeta tettleg béhelyhezi magát nemzeti nyelvünknek gyakorlatába, nem lesz hatalom, melly gátolhatna. Most nyomós felirást kiván.

Andrássy e közakarattal védett tárgyban, mellyet nem védeni megbocsájthatatlan hiba, látván a köz egyetértést, örömest hallgatna, de vannak tárgyak, mellyeknél hallgatni annyival inkább vétek, minthogy a felszóllamlásnál nincs egyéb fegyverünk, s az egyesitett közerő képes lesz talán kivivni, mit eldarabolt erővel nem reménlhetünk. Ő is azt várta, hogy fáradozásinkban kedves anyai nyelvünkön kiadott resolutiójával fog bennünket a kormány felemelni, s ha ezt nem hitte volna is, annyit legalább reménlt a kormány politicájától, hogy nem fogja megtagadni, amit áldozat nélkül megadnia olly könnyü, s amit kivánni olly igen jussunk van, és visza fog helyhezni azon jussokba, mellyeket nemzettől elvenni nem is lehet. Azonban reményei elenyésztenek, s érkezett egy resolutio, melly iránt nemtetszését még annak sem lehet ki nem jelentenie, ki a kormány eránt egyébként a legkedvezőbb indúlattal viseltetik. — Legyen tehát a szólló követ szózatja is kimondva, hogy ily értelmü resolutiót soha el nem fogadhat.

Nagy Pál meg van győződve, hogy midőn Bars követe az Austriától elkülönözés félelmét emlité,[13] ezt hazánk törvényes függetlensége értelmében cselekedte, ami garantirozva is van, s ily értelemben nemcsak nem kell tőle a kormánynak tartani, sőt azt védeni, fenntartani legfőbb kötelessége, nekünk pedig megkivánni legfőbb jussunk. Erre legfőbb eszköz a nemzetiség, erre pedig

[13] Vö. Balogh felszólalásával, 193. o.

a nyelv. Privát életben is sokat szenved az ember, de ha becsületét bántják, ezt már ugyan el nem szenvedi. A nemzet életében pedig a nyelvet, a nemzetiséget bántani annyit tesz, mint a nemzet becsületét illetni, s ezt egykedvüleg egy hazafi sem szenvedheti. A resolutio (folytatá a szónok) olly hangon van irva, mintha a Pragmatica Sanctioban foglaltatnék, hogy az Austriai Ház minket csak diákul kormányozzon, s ugy látszik, concessiónak nézi, ha nem ellenkezik, hogy mi a nyelv dolgában egy lépést tegyünk. Ez igen furcsa dolog, én soha életemben el nem ösmeren, hogy itt concessiónak helye lehetne. Itt nem kell gratia, nem is lehet gratia, mert mi nemzetiségünket senki kényének alája nem vetettük. Miért akarják hát Magyarországot a világ végéig Latiummá tenni? miért nem parancsolnak ilyesmit Austriának, vagy inkább az olasznak, hogy rossz latin nyelve helyett Latiumi diák nyelven beszéljen. De minket akarni örökös diakizálásra kénszeriteni, valóságos nevetség. — Több ilynemü megjegyzések után oda megy a szónok véleménye, hogy az 1805-ki törvény ellenére tettleges lépést tenni most talán nem jó volna, de azt megirni, hogy eredetinek csak a magyart ösmérjük, mulhatatlanúl szükséges. Ha valahol, az urbérben bizonyosan minden diák törvény nélkül bátran ellehetnénk, mert ő ugyan diák jobbágyot az egész országban egyet sem ismér. Azonban ha ezt most tettleg el nem hagynánk is, annyit legalább bizvást megirhatunk: hogy a jövő diaetán egy szót sem irunk máskép, mint magyarul.

PALÓCZY: A tollat vivén, csak az van — ugymond — hátra számomra, hogy mit a Te[ekinte]tes RR bölcsessége mondott, én csekély iró szolgájok feltegyem. Mindazáltal értesiti a RRket, hogy maga a kormány sem tartja mindég a deák textust eredetinek. Nevezetesen tudják a RR, miképen 1830-ban az adó csupán 1831 october utolsó napjáig ajánltatott, s a deák repraesentatioban világosan bé vannak ezen szavak téve: *et non ultra*. Borsod v[árme]gye tehát az országgyülése által kiszabott határnap elmultával nem akart többé adót fizettetni, s az országos felirásnak emlitett szavaira hivatkozott. De a kormány oda utasitotta Borsod v[árme]gyét, nézze meg a magyar felirást, és meg fogja látni, hogy azon szavak, mellyekre az adó megtagadását bazirozta, ott nem foglaltatnak. Megnézte Borsod v[árme]gye, s csudálkozással látta, hogy valósággal ugy van. Mit volt mit tenni, meg kellett az adót fizetni.[14] Ez azonban elegendőleg meggyőzheti a RRket mind arról, mennyire homályt s kétséget okoz inkább a két nyelvnek használata, mint világosságot, mind pedig arról is, hogy midőn a Kormánynak a magyar textus kedvező, egy cseppet sem vonakodik azt eredetinek tartani. — A szólló követ Bihar v[ármegye] javaslatát pártolja.

SZIRMAY hasonlókép a bihari javaslatot pártolá, annyival inkább, mert ő úgy hallotta, hogy Ő Felségének minden deák repraesentatiót is németre forditanak, ha tehát csakugyan forditani kell, azt bizon a magyarból is megtehetik.

BEZERÉDY örömmel látja, hogy amit ő csak mintegy újmutatással érintett, s már mostani uralkodónk kormányra léptekor inditványba hozni akart, s csak némelly barátai véleménye miatt jó reménység fejében felfüg-

[14] Az eset valóban így történt. Mivel a király elmulasztotta az 1831. okt. 2-ára ígért országgyűlés összehívását, a megyék egész sora írt fel a kormányhoz és jelentette ki, hogy az 1830-i határozat értelmében az ország nem köteles tovább adót fizetni. A kormányon belül nagy zavart keltett a megyék állásfoglalása, s csak a felirat magyar és latin változata közti eltérésre hivatkozva sikerült az adó további behajtásának jogi alapját biztosítani.

gesztett,[15] azt most Bihar követe szabályosabban kimondotta s meginditotta. Ő tehát a magyar nyelvveli tettleges élést annál inkább pártolja, mert az 1805-ki törvénynek nem restrictivus, hanem progressivus értelmet tulajdonit, olyat t. i., mellynél többet tenni lehet, de kevesebbet nem. Ő Felségének hatalma hazánkban csak a magyar királyságon alapúl, ennek attributuma pedig többek között a magyarság. A magyar királynak tehát hatalma sem lehet eltiltani, hogy a magyar magyarul ne alkossa törvényeit.

Luka hasonló értelemben szóllott, s nem is látja okát, miért kellessék a tettleges lépést a jövő törvényhozásra bizni? Örömest hiszi s reméli ugyan, hogy az sokakban több erővel birand a mostaninál, de a honi nyelv iránti közlelkesedésben bizonnyal nem fog bennünket felülhaladhatni.

Ragályi most is azon véleményben van ugyan, hogy elhatározott lépésre a mostaninál soha kedvezőbb szempillantás nem derül. Mert midőn a kormány kér katonát vagy subsidiumot, s annak szükségét kimutatja, ilyenkor nem örömest köt hozzá a szónok feltételeket, mert ha veszély fenyegeti a hazát, kötelesség nem késni. Most azonban a nemzet egy része ád a másiknak, s még azon szerencsétlen esetben is, ha (amit hinni lehetetlen), a kormány oly makacsúl megátalkodnék, hogy készebb lenne a diaetát törvény nélkül eloszlatni, mint a magyar törvényt sanctionálni, egész Európa előtt tisztán állanánk, Isten és ember törvénye szerint, minden biró azt mondaná, mi valánk, kik a hazát s kötelességet szemünk előtt tartottuk. Ellenben lehetetlen, hogy a kormányt az egész világ ne kárhoztatná, ha azért mennénk szélt törvény nélkül, mert a magyar király nem akarta megengedni, hogy a nemzetnek irott törvények nemzeti nyelven irva legyenek. Itt van tehát a kedvező szempillantás, mellyben tenni kell, de tenni ugy, hogy törvényességünkbe még ellenségeink se akadhassanak. Fájdalom hogy az 1805-ki törvény megvan, de csakugyan megvan, s világosan kimondja, hogy a felirások két nyelven történjenek. Törvény ellen tettleg cselekedni nem illik a törvényhozáshoz, melly a törvényeknek a kormány önkénye ellen őrje lenni tartozik. Azonban hogy magok a törvények is két, vagy diák nyelven irassanak, azt sem azon 1805-ki, sem más élő törvény nem parancsolja, s valóban balgatagság lenne akadályokat teremteni, mellyek nincsenek. A bihari inditványt tehát oda módositja, hogy irjunk ugyan két nyelven Ő Felségének, ha már a törvény igy parancsolja, de adjuk tudtára, hogy a törvénykönyvbe egy betüt sem fogunk másképen beirni mint magyarúl, s e végett mai nap óta a törvényeket csak magyar nyelven alkossuk.

Ezek után Benyiczky mint elnök kijelenté, hogy egy sincs a RR között, ki a kir. választ elfogadná, (Justh megjegyzé hogy ő sem fogadja el, de más nézetből, t. i. mert a magyar nyelv jövendőbeni diplomatiai állásra nem nyujt nevelés s más ilyesek által előkészitő eszközöket,) továbbá végzés az is, hogy a felirást élénken megújittatni a KK és RR közértelmüleg kivánják, s egy sincs, ki a diák szerkesztést eredetinek hajlandó lenne elfogadni. Csak az a kérdés, kivánnak e tettleges lépést tenni, ugy mint Bőthy vagy pedig mint Ragályi javallá, avagy megelégesznek Pázmándy inditványa szerint annak kijelentésével, hogy a diák szerkesztést originálnak soha el nem ösmerik.

Bőthy inditványa legtovább terjedvén, legelőször az lőn szavazásra ki tüzve: t. i. *akarják e a RR, hogy többé se felirást, se törvényczikkelyt másképen, mint magyarúl ne irjanak.* — E kérdésnél Aczél nemre nyilatkozott, mert ugymond az 1805-ki törvény ellentáll. — Török elidálta. Mert miután a kérdés

[15] Vö. előbbi felszólalásával, 191. o.

csakugyan feltétetett, azon alternativába jött, hogy a magyar nyelvnek diplomatiai állásra emeltetését pártolni vagy ellenzeni kéntelen, s e helyzetben figyelmez utasitására, melly meghagyja, hogy a honi nyelvet minden módon előmozditani törekedjék, lehetetlennek tartja tehát szavazatját oda adni ami ellenzésnek látszatik. — Ezen kivül az inditványt 15 megye pártolá, ellene 34 megye a clerus, s a kerületek szavaztak. — De sokan már előre kijelenték, hogy a Ragályi inditványát fogják pártolni. A Bőthy inditványa tehát szótöbbséggel elesett.

Most RAGÁLYI ujitotta meg inditványát, mi szerint hasábra osztott felirásban, két nyelven kivánta Ő Felségének megiratni, hogy mi minden törvényt csak magyarúl kivánunk a törvénykönyvbe beirni. — Erre némi nevetség támadott. Némellyek vádolni kezdették Ragályit, hogy szavát visszahúzza, s minden kijelentésében különbözőleg nyilatkozik. — KLAUZÁL megjegyzé, miképen ő úgy érti a tornai javaslatot, hogy ne csak megirjuk Ő Felségének ezen szándékunkat, de tettleg is bébizonyitsuk, s *ezentúl törvényjavaslatainkat csak magyarúl terjeszszük fel* — RAGÁLYI kijelenté, hogy ő is tisztán szórúl szóra ezt kivánja. — NAGY PÁL, PÁZMÁNDY, de kivált MARCZIBÁNYI, ANDRÁSSY és BENCSIK ellenzették, azon oknál fogva, mert ha nincs is világos törvény, melly azt tiltaná, de tiltja a hasonló erejü jus consuetudinarium. s ezt tettleg megváltoztatni hasonlókép nem lehet. — A többség azonban törvénytilalom nem léttében a nemzet közakaratjától függőnek itélte azt, hogy a nyelvre nézve minő szokást kövessen, s 26 voxal 24 ellen nem Pázmándynak hanem Ragályinak inditványát fogadta el. — Aczél e kérdésre nem szavazott, amin TÖRÖK annyival inkább csudálkozik, mert az előbbi szavazatkor követtársa már előre kijelenté, hogy a tornai inditványt el fogja fogadni, s a szólló követ positive voxolva el is fogadá.

b)

Rövid jelentés a legközelebbi napokrul.

A RR *november 7-én* a még e diaetán elintéztetni határozott excerptákba egyenként béereszkedtek s e munkát *november 9-ik, 10-ik s 11-ik napjain* folytaták ily renddel és végzésekkel:

1-ő törvény: Minden nem nemesek személyes felperességgel (personalis actoratussal) felruháztatnak.[16]

2. törvény: A plana successio tárgyában mult esztendőben, a polgári törvények között tett állapodás kiemeltetik, s kir. megerősités alá terjesztetik.[17]

3. törvény: A jövő diaeta alatt a kir. Curia mindennemü polgári feljebbvitt s elsőbirósági perekben is itéljen, még pedig a feljebbvitt nem csak büntető, de polgári perekben is két senatusban, s diaeta alatt a Curiára nézve a rendes törvényszünetek is eltörültetnek.[18] E törvény azonban csak a jövő diaetára szóll.

[16] Vö. a 193. o. 33. jegyzetével.

[17] Vö. a 183. o. 29. jegyzetével.

[18] A sérelmek és kivánatok megvitatása során már július közepén olyan határozatot hoztak a rendek, hogy a következő országgyűlések ideje alatt a kir. Curia előtt polgári perek is folyjanak; ezt a határozatot még a folyó országgyűlés alatt törvénybe kivánták foglalni. Vö.: *Országgyűlési Tudósitások.* IV. köt. 586.

4. törvény: A papi dézma többé természetben sehol se adassék, bárha maga a papság, bár földesurak birták is. Hanem ahol eddig mindég természetben adatott, ott egy telektől 2 ftal fog megváltatni. Egy telekkel annyi szőlő s kir. városi és szabad kerületi dézmás föld parificáltatik, mennyit az első classisu telek állománya teszen. Ahol pedig már a dézma eddig is megváltatott, legyen bár a váltság iránti szerződés állandó, vagy temporaneus, ha lágyabb a szerződés, megmarad a diaeta jövő rendelkezéséig, ha terhesb, 2 ftra szállittatik. A praearendatio pedig megszünik, s az eddigi szerződések a dézmát adni tartozókra átruháztatnak.[19] — E törvény ideiglenesen hozatik, addig t. i. mig a dézma kérdése rendszeresen elintéztetik. (Ezek a főbb vonatok, — majd bővebben.)[20]

298.

1835 november 3, 4, 5, 6, 7.

Foglalat: a) *Az urbéri kir. resolutio feletti ker[ületi] tanácskozás rendje.* — b) *Az excerpták sorában történt minden egyes inditványok előadása.* — *Szilassy József koronaőrnek választatik.* — c) *A legközelebbi napok végzései.*

a)

Pozsony, november 14. 1835.

A *békési sérelem* s *magyar nyelv* iránti vitatás sok helyet s időt foglalt el tudósitásimból, a következett tárgyak megengedik, hogy rövidebb legyek, s az ülésekkel lépést tartani közelithessek.

November 3-án kerületi ülés. — Elnökség Aczél és Benyiczky. *Napirend:* az urbér tárgyában october 28-ikáról érkezett kir. resolutio.[1]

A bévezető pontban a magyar nyelv iránt ezek foglaltatnak: *merito postulati circa linguam Hungaricam, per editam medio tempore benignam Resolutionem Regiam jam superato.* — Erre Török és Hertelendy Miksa a külön feliráson kivül itt is válaszúl adatni sürgeték, hogy az ország forró kivánata nemcsak nem superáltatott, sőt az időközben érkezett kir. válasz által tetemes sérelemmé súlyosúlt.[2] — Aczél bizonyossá tette Torontál követét, hogy Ő Felsége a *superato* kifejezést korántsem ugy értette, mintha kötelezni kivánta volna a RRket, hogy kivánságukat meg ne újithassák. — Hertelendy felelé: miképen ő kivánatink teljesitését a kormánytól várja, s a kerületi elnök nyugtatására semmit sem ád. — A felterjesztés megujittatni rendeltetett.

Az úrbérnak még egyesülést nem nyert pontjai igy következnek:

1. *Sclavonia* nevezetének *Posega, Verőcze* és *Szerém* megyék egyes megnevezésére nézve[3] Ő Felsége most is kijelenti, hogy a visszalépésnek ily érte-

[19] Azaz: ha az egyházi tizedet a földesúr pénzért bérbevette a püspöktől, de maga természetben behajtotta, úgy a jövőben a tizedet szolgáltató jobbágy csak az eddigi bérösszeget fizeti az egyháznak, a földesúr pedig mint közbeiktatott nyerészkedő kiesik.

[20] L. részletesen a következő számban.

[1] L.: *Iratok.* V. köt. 313. kk.

[2] Vö. az előző két számban ismertetett vitákkal.

[3] Vö. a régóta húzódó viták előző szakaszával, 54. kk.

lemben helyt soha sem ad, s az országos végzést szentnek tartatni kivánja, de nem ellenzi, hogy Tótország nevezetének megtartása mellett a Megyék is megneveztessenek.

DEÁK ezt olly közelitésnek látja, — melly a RR kivánatit még hátrább veti, mert éppen azt nem akarják a RR elösmerni, hogy ez a 3 megye legyen Sclavonia. — Mondatott az is, hogy a kir. válasz maga magával ellenkezik, mert a végzés változhatatlanságát veszi alapnak, s mégis módositást javal. — SZIRMAY azonban utasitása szerint, Magyarország jusait óvással biztosittatni kivánta, s igy a kir. választ elfogadá — mire HERTELENDY MIKSA azt mondá: tegyen óvást Horvátország, ő a redactionál marad. — BUSÁN felelé, hogy Horvátország birtokban van, az óvástétel tehát nem őt illeti. *A RR 26 megye s a Hajdu kerület voxával 19 megye, az Egyházi Rend s Turopolya ellen előbbi végzésöknél maradtak.*

2. A *bolt jus* iránt[4] különben megvan az egyesség, csak azt kivánja Ő Felsége, hogy midőn lakósági jussal fel nem ruházott vidéki ember akar boltot bérelni, őt a földesúr nemcsak az ország Rendei által okúl vetett nagy, vagy a községre nézve veszedelmes kicsapongások vétke miatt, hanem azért ugyan különösen, de átaljában *ex justis et fundatis rationibus* a bérléstől eltilthassa. — Ellenvettetett, hogy ily átaljános kifejezés törvénybe nem való, s a legnagyobb önkényre utat nyit. — Feleletül adatott: hogy az eltiltás nem fog a földesúr önkényétől függeni, minthogy Ő Felsége elfogadta a szerkesztés azon részét, miszerint a törvénytelenül akadályozott személy az alispány által rövid uton hatalomkarral is béhelyeztethetik. — *23 megye voxával 22 ellen a kir. resolutio elfogadtatott.*

3. A *bíróválasztás* iránt[5] azt kivánja Ő Felsége, hogy ne csak azon községeknek szokása tartassék fel, mellyekben a bíróválasztásnál minden lakos voxal bir, hanem azoké is, melyeknek szokása privilegiumon épül. — FEKETE, MARCZIBÁNYI és KLAUZÁL jelentik: hogy vannak községek, mellyekben választott polgárság neve alatt jövő s magát önhatalommal kiegésziteni szokott 50—60 tagból álló testület szokta az egész lakosság választási jogát gyakorolni. Gyanitják, hogy a kir. válasz ezen visszaélést akarja fenntartani; reménlik azonban, nem fognak a RR ebben megegyezni, mert hiszen a privilegiumnak természete, hogy a közönséges törvénynél töb just ád. Már pedig a RR most olly törvényt alkottak, miszerint ott, ahol ekkorig is minden lakos befolyhatott a választásba, ezen szokás továbbá is meg marad, egyebütt pedig minden telkes jobbágy, házas zsellér, s mindaz, ki a határban földet bír, választás jogával felruháztatik. Ezen kedvezést privilegium által megszorítani nem lehet, mert ennek természetével ellenkezik, hogy kevesb just adjon, mint mennyit a köztörvény ád. — *Ezeknél fogva 35 voxal 12 ellen a resolutio el nem fogadtatott* — Ellenben

4. a VII. t. cz. 5-ik §-a iránt tett stylaris módositás elfogadtatott.

Ezzel vége lévén magának az urbérnek,

BEZERÉDY jónak látná, hogy az urbér gyakorlati béhozatalára a végrehajtók vezérletéül egy generális utasitás készittessék. 1764-ben a kormánytól eredett az urbérnak béhozatala s ő tőle jött az utasitás is. Most a törvényhozó hatalom alkotott urbariomot, és igy az utasitásnak is e kutfőből kell eredni. Javalja ezt az egyenlőség tekintete, s az is, hogy különben vagy igen sok baja

[4] Utolsó vitatását l. előbb, 41. kk.
[5] Előző vitáit l. 57. kk.

lesz a jövő törvényhozásnak a gyakorlat nehézségeivel vagy pedig a Helytartótanács fogja magát önkényleg a dologba avatni.

HERTELENDY MIKSA a mostani esetet az 1764-ikitől különbözőnek itéli. Akkor törvény nem volt, melly a végrehajtókat vezérelhetné, most positivus törvények határozzák el az urbéri viszonyokat. — DEÁK azonban figyelmezteté, hogy akkor is volt készitve urbariom előre, s az utasitást kikerülni mégsem lehetett. Oly bizonyos mint $2 \times 2 = 4$, hogy ha a diaeta nem készit instructiót, a Helytartótanács fog készíteni, mert megtörténhetik, hogy a megyék itt védett elveikhez igyekezendnek gyakorlatilag az urbért létesiteni.[6]

Az inditvány ellen ezek mondattak: Ha van homályos része az urbérnek, meg kell nevezni, s a RRnek kötelességük azt felvilágositani, de instructiót nem készithetnek, mert azt a szennyet magokra nem vonhatják, hogy homályos törvényt alkottak. (ANDRÁSSY) — Az utasitás csak ugy eszközölne egyformaságot, mint a törvény. Mindakettő hasonlit a gummi elasticumhoz, ide is, oda is huzható. (SZLUHA) — Nem kell a status hatalmakat összezavarni, a végrehajtás nem a törvényhozó hatalom körébe tartozik. (TORKOS) — Attól tartanak talán, hogy a T. t. cz. itt ott majd nem elég szigoruan fog végrehajtatni? Kezeskedik erről a municipalitások törvényessége, s moralis ereje. (PÉCHY) — Ha nem bizunk, hogy a megyék végre fogják a törvényt hajtani, mi kezeskednék, hogy az utasitást végrehajtandják? (PFANSMID) — A Consilium beavatkozásától nem kell tartani, mert a végrehajtó hatalom végsőkép csakugyan a megyéknél van, s azok csak úgy fogadják el a helytartótanácsi rendeleteket, ha törvényesek. (BERNÁTH) — Legyen bár homályos némileg az urbér, 3 évbe került, hogy igy amint van, megalkotánk. Fogjunk világositásához, s ujabb 3 évre lesz szükségünk. (CLAUZÁL) — Nincs tárgy az utasitásra, mert ha világos a törvény, akkor haszontalan, ha homályos, fel kell világositani, s nem utasitást adni. (SZÉLL) — Elég azt kimondani, ami magában is értetődik, t. i. hogy küldöttségek által fogják a megyék az urbért végre hajtani. (GR. LA MOTTE) — SZOMBATHELYI azomban még ezt sem látja sehol kimondva, ki kell pedig mondani, s az csak instructióban történhetik, melly Sz. PÁLYként nem egyéb, mint az urbérről *Ordo processualis*,[7] mellyet a végrehajtó hatalom önkényére bizni nem lehet. — A tolnai inditványt SÁRKÖZY s PÁZMÁNDY is pártolák, azonban *27 voxal 18 ellen félrevettetett.*

DEÁK figyelmezteté a RRket, miként az urbéri tárgyakat egyetlen egy referens adja elő extractive a Helytartótanácsnál, s innen ered a temérdek önkény, innen az örökös difformitás. Javalja tehát, hogy valamint a Literaria és Ecclesiastica osztályokban, ugy az urbériben is a Helytartótanácsnál nem egyes referens, hanem egész Comissio dolgozzék. *(Helyesnek itéltetett, de máskorra halasztatott.*[8]*)*

Most következett a *resolutiónak végső pontja*, melly a diaeta bérekesztéséről szóll. (Lásd 294. sz. levelemet.[9])

[6] Azaz: homályos esetekben a törvényt úgy magyarázzák, ami az országgyűlésen képviselt álláspontjuknak megfelel, még abban az esetben is, ha álláspontjuk az országgyűlésen kisebbségben maradt.

[7] Tehát: mint ahogy az igazságszolgáltatás módozatait, a perrendtartást a törvényhozás állapítja meg, úgy az úrbéri törvények végrehajtásának módozatait is a törvényhozásnak kell megállapitani.

[8] A Helytartótanács szervezeti reformja a Publico-Politicum munkálatának keretében fordult elő. — Deák indítványát nov. 17-én elfogadták. (L. 240. o.)

[9] A kir. válasz ismertetését l. előbb, 171. o.

DEÁK: Bármennyire szoktatott is a kormány, hogy legigazságosb reményink teljesületlen maradását megszokjuk, lehetetlen mégis hogy a kir. válasznak ezen pontja váratlan ne legyen, mert olyakat tagadott meg, miket a királyi szó szentségére támaszkodva követelénk, s mit áldozat nélkül megadhatott. A négy operatum iránti junctim királyi hozzájárulással megerősitett végzés volt.[10] Fejedelmi szó szentsége biztositott tehát, hogy az urbéren kivül az ország lakosinak többi osztályira is kedvező törvények nélkül haza nem megyünk. Később gyakorlati nehézségek miatt elállottak a RR a junctimtól, de nem a céltól, mellyből a junctim született, t. i. hogy ne csak az urbért vigyük haza küldőinknek, kikre ebből csak terheltetés háramlik. A teher pedig mindég teher marad, bár azt az igazság parancsolta, s a nép s hon java kivánta. A czél tehát állott akkor is, midőn már a junctim elesett, s biztositásúl a diaeta eloszlásához feltételeket kötöttünk. Mondhatná valaki, hogy a diaeta eloszlatás királyi jus, ahhoz tehát feltételt kötni nem lehet. Én már más alkalommal megemlitettem, miképen nemcsak nincs világos törvényünk, melly e just a királynak tulajdonitaná, de sőt ilyen törvény nem is lehet, mert egész rendszerünkkel ellenkeznék.[11] Nálunk ugyanis tevőleges törvények szabják ki, mit kellessék okvetetlen minden diaetán elvégezni. T. i. a kir. terjesztvényeknek pertractáltatni, s minden sérelmeknek orvosoltatni. Ha hamarébb eloszlik a diaeta, mintsem ezek elvégeztetnek, törvénytelenül oszlik el, ha pedig megtörténik, aminek történni kell, magában el kell oszlania, mert nincs tárgy, mellyért együtt maradjon. Ezekből világos, hogy nálunk eloszlatási jusról szólló törvény nemcsak nincs, de nem is lehet. Ezekbe azonban most nem ereszkedem, s csak azt mondom, hogy e diaeta minden esetre más tekintetbe jő, mert a junctim fejedelmi szóval erősitett végzés volt; ahhoz tehát jusunk volt ragaszkodni, s ha nem ragaszkodunk, szintén hatalmunk van kiszabni, hogy mily feltételek alatt állunk el. — És mik voltak feltételeink? 1-ör hogy a jövő diaeta helyét Pestre, napját törvénybe igtattatni kivántuk. A kormány az elsőre 3 év óta hallgat,[12] a másodikra átallánosan felel, hogy megtartja a diaetáról szólló törvényeket. Én kételkedni nem akarok, ámbár a mult idők tapasztalása, s hogy béke idején 1812-től 1825-ig diaetánk nem vala, kételkedésre is okot nyujt. De hiszen 3 év alatt országgyülésnek különben is lenni kell a törvény szerint, s ezt a junctimtóli elállás feltételéül kikötni szükség nem vala. Mi pedig feltételül tettük, hogy a diaeta Pesten s törvényben kiszabott napra tartassék. Különös okunk az volt, hogy a junctim czélja bizontalan időkre, de még 3 évre is el ne vettessék. Ez az ok most is áll, a kivánatot tehát annyival inkább meg kell ujitani, mert számtalan példa van törvénykönyvünkben, hogy a diaeta napja s helye törvényben lőn kiszabva.[13] Azt sem hallgathatom el, hogy Ő Felsége a jövő diaetaról szólva a systematicus munkák folytatását emliti. Megmarad e a nemzet a rendszeres munkák általi semmit vagy keveset tevés ösvényén? vagy nem fog e mostani tapasztalása után más ösvényt választani? azt mi

[10] Az ezzel kapcsolatos korábbi vitákat l. előbb, 48. kk.

[11] Vö. Deáknak a szept. 17-i kerületi ülésben elhangzott felszólalásával, 72. kk.

[12] Az országgyűlés Pestre való áttételének követelése már az előző országgyűlésen is szerepelt a megyék többségének utasításában (*OL, Nádori lt. Praeperatoria ad diaetam 1832.* XVII. sz.), ezen az országgyűlésen pedig az előzetes sérelmek sorában terjesztették fel a rendek. L.: *Iratok.* I. köt. 152. kk.

[13] Az utolsó példa erre az 1830 : 6. tc., amelyben a király 1831. okt. 2-ára tűzte ki a következő országgyűlés időpontját.

nem tudjuk, s én soha el nem ösmerem, hogy akár mi, akár pedig a kormány a jövő diaeta intézkedésinek elébe vághasson. — 2-ik feltételünk volt, hogy minden sérelmeink orvosoltassanak. Igéri a kormány, hogy fog adni resolutiót. Valóban ideje hogy adjon, de ha csak olyat ád, mint szokott, nem nagy örömünk lesz belőle, s feltételünk sem teljesül, mert mi nemcsak resolutiót, de orvoslást sürgetünk. — 3-ik s 4-ik feltételünk az volt, hogy el akarjuk végezni nemcsak azokat, mik az urbérrel szoros összeköttetésben vannak, hanem egyebeket is, miket hazánk javára mulhatlanúl szükségeseknek itélünk. A kormány azt feleli: kedves előtte a T. t. cz. s a proportionalis perről intézkedésünk szándéka. Mi előttünk az lett volna kedves, ha felszóllit, hogy mihamarébb adjuk elő, miket a hon javára halasztás nélkül megkivántatóknak gondolunk. De ő ezekről hallgat. A T. art[icu]lus kedves, hihetőleg azért mert hasznos, a többivel nem gondol. Én pedig azt hiszem hogy ha a Te[kinte]tes RR az excerptákból magokat kinulláztatni engednék, megcsalnák a nemzet méltó reményeit. És miután ez a resolutio a világon senkit sem capacitálhat ellenkezőrül, nemcsak oda szavazok, hogy előbbi felirásunk tartalma élénken megújitassék, hanem mellőzve a diaeta bérekesztése végett engedtetni mondott két hónap kérdését, azt is kivánom, hogy az excerptákba nyomban bémenjünk. Tegyük félre a T. art[icu]lust, másról ne tanácskozzunk, és míg az excerptákkal kerületileg el nem készülünk, addig sem az urbért, sem a resolutiora adandó választ, sem a T. art[icu]lust, szóval semmit országos ülésbe ne vigyünk. Én legalább ezeket az excerpták nélkül nemcsak felterjeszteni, de országos ülésbe vinni sem akarom.

Marczibányi ezen előterjesztésben egészen osztozott, azon egyet kivéve, hogy míg az excerptákkal készen nem leszünk, országos ülésbe semmit ne vigyünk. Ő ragaszkodik azon végzéshez, hogy a T. art[icu]lus a többi excerptákkal együtt fog Ő Felsége elébe terjesztetni, s ebbe bizván kivánja, hogy mindenek előtt a T. t. cz. és az urbér iránt az egyezkedés folytattassék, s ha ezek tökéletesen országos végzésbe mennek, azután vétessenek fel az excerpták, s királyi helybehagyás alá amazzal együt terjesztessenek.

Némi vitatások után ezen két vélemény lőn egymással ellentételben szavazatra tüzve. — Baranya, Zólyom, Horvátország jelenté, hogy minden excerptáktól eltiltatott. — Marmaros a T. t. cz., proportionalis per, és contributio tárgyán kivül mást felvenni szintén nem akar. — Somogy a feltételek iránt a felirást mihamarébb megujitni kivánja, s ha el nem fogadtatnának, a junctimra visszatér.

A KK és RR 29 voxal 12 ellen egészen Deák javallatát fogadták el.

b)

November 4-én kerületi ülés.

Elnökség az előbbeni. — Miután a békési sérelem tárgyábani izenet megrostáltatott,[14] (erről már 296. sz. levelemben szóllottam), — Vághy Sopron városa részéről sérelmet terjeszt elő, hogy a bécsi hetivásárokra marhát hajtani szokott magyar kereskedők a harminczadon s vámokon kivül Bécsben még *Erwerb Steuer* fizetéssel is terheltetnek. — Az eset ugyan csak egyes volt, (valami *Pfeifer* nevü kereskedőt tárgyazott), nehogy azonban az

[14] Az izenet végleges szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 12. kk.

ország hallgatása mellett szokássá változzék, a sérelem elfogadtatott.[15] Ezután *Gömör v[árme]gyének* a csetneki urbéri contractus örökítése miatt a Helytartótanács ellen feladott sérelme szó többséggel elvettetvén, — következtek a tegnapi végzés következésében az *excerpták*, mellyeknek előterjesztésére a megyék rendre felszóllittattak. — Az első 3—4 megye igen sokakban kimeritette másoknak is inditványait, sokan tehát részint ezért, részint mivel utasitások nem volt, a későbbi előadás hatalmát feltartva, most inditványt nem tettek. — Az előadottakat röviden közlöm ily sorral:

Zemplén v[árme]gye.

1. *Az urbéri* V-ik t. cz. 2-ik §a,[16] melly 1834 december 10-én a Juridicumra lőn halasztva, excerptim felvétessék s törvénybe igtattassék. (25 megye s a Jászkún kerület voxával 22 megye s a Hajdú kerület ellen, excerptának el nem fogadtatott.)

2. *Az úrbér VIII.* art[icu]lusának 1-ő §-a a jobbágyok személyes bátorságáról törvényesittessék. (Hasonló sorsa lőn, mint az első inditványnak.)

3. *Ugyanazon VIII. t. cz.* 2ik §-a *de Actoratu personali colonorum* minden nem nemesekre egyiránt kiterjesztve sanctionáltassék.[17] (34 megye s a kerületek voxával 13 megye ellen *elfogadtatott.)*

4. *De plana successione*[18] törvény alkottassék. *(Elfogadtatott,* csak Arad, Baranya, Thúrócz és Posega ellenzették.)

5. *A jövő diaeta Pesten tartassék,*[19] és a sérelmek orvosoltassanak. (Mind a két inditvány már felirásba ment, s megújitása is el volt már határozva.)

6. *A Kir. Curia előtt,* diaeta alatt polgári perek is folytattassanak, s itéltessenek. (Valamint már több hónapok előtt,[20] úgy most is *elfogadtatott.)*

7. *A vármegyék törvényszékei* criminalis bíróság gyanán állandó lábra tétessenek s organizáltassanak. (Csak Tolna s Fejér pártolák, — a többség úgy vélte, hogy sokkal összébb van szőve az itélőszékek coordinatiójával,[21] mintsem hogy most pertractálni lehetne. Ideiglenesen segithet a hijányon a megyék gondoskodása.)

8. *A deperditák* megszüntessenek. (Már a T. t. czikkelyben *el van fogadva.*)[22]

9. *A tisztválasztás* coordináltassék.[23] *Elvettetett,* csak Ugocsa, Nyitra, Gömör, Beregh pártolták.

10. *A forspont bér* országosan szabályoztassék, s az e részbeni visszaélések eltörültessenek.[24] (Fel nem vétetik.)

[15] Az irásba foglalt sérelmet l. uo. 17.
[16] Az örökváltságot tartalmazó §.
[17] Vö. a 193. o. 33. jegyzetével.
[18] Vö. a 183. o. 29. jegyzetével.
[19] Az előzetes sérelmek sorából kiemelve. Az 1833. márc. 30-i feliratot l.: *Iratok.* I. köt. 152. kk.
[20] Vö. a 201. o. 28. jegyzetével.
[21] A törvényszékek rendbeszedésének (Coordinatio fororum) keretében a megyei törvényszék reformja is átment már az alsó táblán, sőt első ízben már a főrendek is megvitatták a rendi tábla javaslatát. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 496. kk., III. köt. 76. kk., elfogadott szöveg: *Iratok.* II. köt. 335. kk., a két tábla közötti izenetváltásokat uo. III. köt. 71. kk., IV. köt. 96. kk., 137. kk.
[22] Megvitatását l. a 290. és 291. számokban.
[23] Ti. a megyei tisztújítás. (A Publico-Politicumban szerepelt.)
[24] A Contributionale-Commissariaticumban szerepelt.

Ungh v[árme]gye.

11. *Az uri kilenczed* megváltásáról s bészedése felől tett rendszabások, a *dézmára* (decima Regia vel Clericalis) szintén kiterjesztessenek.[25] — Ez szavazat nélkül *elfogadtatik*, de egyszersmind szavazatra tüzetik: kivánják e a RR a dézma kérdését még e diaetán egész kiterjesztésében fel venni? 23 voxal 22 ellen: *Nem.*

November 5-én kerület. — Elnökség az előbbeni.

BERNÁTH folytatja inditványait:

12. *A dézma praearendatio* eltörültessék, s az eddigi szerződések azokra ruháztassanak, kik dézmát adni tartoznak.[26] (33 > 11. *elfogadtatik.*)

13. *A népnek legnagyobb osztálya* fekvő tulajdont nem szerezhet. A fassiók állapotját már felvenni nem lehetvén, a perennalitás megadásáról s az invalidatio eltörléséről ugyan már e diaetán szó nem lehet.[27] De hogy azt a nem nemest, aki akár örökvallás, akár zálogkép valami jószágot veszen, egy oly nemes ember is kivethesse, kinek azon jószághoz semmi jussa sincs, ez merő scandalum. Kivánja tehát, hogy a törvényen kivül pusztán curialis decisiók következésében divatba jött *actio ex incapacitate possessorii*[28] eltörültessék. — Az elvet igen sokan pártolák, de 28 voxal 20 ellen e kérdést a jelen diaetán többé el nem intézhetőnek itélték. — Szavazat közben KLAUZÁL, SZÉLL és NOSZLOPY úgy nyilatkoztak, hogy a capacitas tulajdon idaeáját foglalja magában, a zálog pedig nem tulajdon, és igy a nem nemest zálogos birtokbul *ex incapacitate possessorii*, a dolog mostani állásában sem lehet idegennek kivetni. — (Adja Isten, hogy a törvényt igy értse a kir. Curia, s ezen helyes theoriát a praxis megigazolja.)

14. *A közmunkák* az ország által megállapitandó áron megváltassanak, s innen fizetendő bér mellett a heverő katonaság által végeztessenek.[29] — BORCSICZKY igy módositja az inditványt: határoztassék el törvény által, hány napot tartozik egy jobbágy, zsellér s a t. közmunka fejében dolgozni? — *Kérdés:* akarnak e a RR a közmunkákról e diaetán rendelkezni? — 29 > 18: *Nem.*

15. *Az ország hitelének* nagy kárára van, hogy a jó lelkü hitelező készpénz helyett, pénzzé nem tehető rohadt szalmát s üres hordót tartozik gyakran elfogadni. Alkottassék tehát törvény, hogy adósságbeli perekben birói foglaláskor, subhastatio és árverés utján eszközöltessék a hitelező kielégitése.[30]

[25] Eredeti helye a polgári törvénykönyvben volt, foglalkoztak is vele már a rendek 1834 nyarán. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 431. kk.

[26] Vö. a 202. o. 19. jegyzetével.

[27] Mindegyik tárgy a polgári törvénykönyv keretében szerepelt, első megvitatásukra részben sor is került már 1834-ben, s a haladó követek meg is kisérelték velük kapcsolatban napirendre tűzni az ősiség eltörlésének, valamint a jobbágy birtokképességének a kérdését. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 185. kk., 207. kk., 281. kk., 364. kk.

[28] Az 1738-i döntvényt „Ad aquisitionem bonorum ex incapacitate possessorii" l. *Planum tabulare, sive decisiones curiales per excelsam deputationem . . . collectae et in ordinem redactae anno 1769.* Posonii, 1817. 101. kk.

[29] Vö. a 92. o. 24. jegyzetével.

[30] Erről a tárgyról az országos bizottság javaslatát l. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata,* II. Ordo processualis, Sectio XXVII. De Executione. 135. kk.

— *Végzés* 37 megye s a kerületek voxával 11 megye ellen: *e tárgyban törvény fog alkottatni.*

16. A polgárok birtokának szentségét a status is respectálni tartozván, ezen elv oly közintézeteknek vett gátat, mellyek nélkül honunk virágzása nem is képzelhető. A statusnak tehát jusának kell lenni, hogy amire köz előmenetel végett szüksége van, azt teljes kárpótlás mellett birtokába vehesse. — Kivánja hát, hogy a RR egy általános expropriationalis törvényt alkossanak. *Felelet:* a statusnak ezen jusa tagadhatatlan, s hidakra utakra nézve a megyék által eddig is gyakoroltatott, a bányákra, sóra, várerőségekre nézve pedig törvénnyel is kimondatott.[31] De ezen expropriationalis elvnek egyes esetekbeni gyakorlatát csak a diaeta mondhatja ki. Ennélfogva tehát minden egyes esetnek különben is a diaetára kell kerülni, s igy átalános törvény szükségtelen. — Ha specialis eset kerül elő, fogják a RR pártolni. — Ily értelemben 35 voxal 13 ellen az inditvány el nem fogadtatott. (Alkalmasint még e diaetán előkerül az expropriatio egyes esete a *buda-pesti álló hid* iránt.[32])

Sáros v[árme]gye.

17. *Kivánja, hogy az adóbiztosi munkálat* felvétessék. (Erről már e diaetán *szó sem lehet.)*

18. *A porták rectificáltassanak.* 33 voxal 14 ellen *elfogadtatik,* úgy mindazáltal, hogy a rectificatio amint nevezni szoktuk ideiglenesen, t. i. az országos összeirásnak országos tanácskozásba vétele nélkül történjék.[33] A Nádor által e, vagy pedig meghitelt biztosság által? a RR majd el fogják határozni.

November 6-án kerület, Elnökség az előbbeni.

Szabolcs v[árme]gye.

19. *A zsidó tolerantialis taxa,* mint törvénytelen adóztatás eltörültessék. (Már a sérelmek sorában van,[34] külön kiemelésre csak 15 megye szavazott.)

20. *A büntető törvénykönyvre* halasztott nagyobb urbéri kihágások büntetéseikkel egyetemben elhatároztassanak.[35] (El nem fogadtatott.)

Szepes v[árme]gye.

21. *A szepesi XVI. városok békebeleztetése* iránt kir. választ kér sürgettetni.[36] (A sérelmek és kivánatok iránti átalános sürgetésben már benn-foglaltatik.)

[31] Az ármentesitésről és csatornázásról szóló 1807 : 17. tc., valamint korábban az 1715 : 69., 1625 : 59. és 1622 : 72. tc.-kek tartalmaznak ilyen intézkedéseket.

[32] A híddal kapcsolatos utolsó vitákat és határozatokat l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 113. kk.

[33] A törvényhatóságokra eső adó arányának általános felülvizsgálata utoljára az 1802-i országgyűlésen történt. 1830-ban csak néhány kirívó aránytalanságot küszöböltek ki, s az országos összeírás eredményeinek megvizsgálása nélkül ezen az országgyűlésen is csak ideiglenes kiigazításokról (interimalis rectificatio) lehetett szó.

[34] A sérelmek sorában történt megvitatását l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 432.

[35] Vö. az 1833. szept. 14-i országos ülés vitáival: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 206.

[36] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 643. o. 2. jegyzet.

22. Igtattassék törvénybe azon kir. resolutio, melly a *magánosok viszonyai (correlatio privatorum)* tárgyában 1827-ben érkezett.[37] — 33 voxal 14 ellen végzés: az ország által kitüzött fizetési eszköz (medium solutionis) nélkül darabonként elfogadni veszedelmes volna, egész kiterjedésében pedig e diaetán már felvenni nem lehet.

23. Alkottassék törvény a *concursualis perekről.*[38] — 37 vox 11 ellen: most már nincs reá idő.

24. *Az itélő székek elrendezése* sorában már két táblai egyesülést nyert t. cz. *a szóbeli bíróságról,* sanctio alá terjesztessék.[39] (Felkiáltással elfogadtatik.)

25. Koronaőr választassék.[40] (Nem excerpta.)

Gömör v[árme]gye.

26. A koronázási diploma törvénybe tétessék. (Már a mult martiusban felirásba ment.[41])

Borsod v[árme]gye.

27. Nehogy a diaeta Pesten tartásának elmellőzésére alkalmas épület nemléte ürügyül szolgáljon, kivánják Borsod Rendei, hogy a nemzet szükségének, de diszének is megfelelő Országháza épitessék Pesten, a nemzet költségén, s a szükséges előintézetek már e diaetán megtétessenek. (24 megye s a Hajdú kerület pártolá, más 24 megye s az Egyházi Rend ellenzé, — sokan azon oknál fogva, mert el vannak tiltva, hogy küldőinek világos engedelme nélkül terhet vállaljanak.)[42] — A voxok egyenlőségében az Elnökség *nemre* jelentette ki a végzést, senki ellent nem mondott.

Heves v[árme]gye.

28. *Gr. Buttler Jánosnak* nagylelkü hazafi tette, miszerint a Ludoviceumban 20 ifiúnak neveltetésére alapitványt tett, külön törvény által örökitessék. (Valamint már más alkalommal elfogadtatott,[43] úgy most is, az e diaetán végzendők sorába *feljegyeztetett.*)

29. A harmincz adó dolga intéztessék el, vagy legalább Magyarország, s az örökös tartományok kereskedési viszonyaira nézve reciprocitás hozassék bé.[44] (El nem fogadtatik.)

[37] A kérdés december 5-i vitáit l. 292. kk.; az 1827. júl. 28-i resolutiót l. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 1628. kk.

[38] Az országos bizottság erről szóló javaslatát l. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata,* II. Ordo processualis, Sectio XXX. De creditorum convocatione et consursuali processu. 146. kk.

[39] Vö. a 192. o. 28. jegyzetével.

[40] Vö. a 192. o. 32. jegyzetével.

[41] Az I. Ferenc halálát és V. Ferdinánd trónraléptét bejelentő 1835. márc. 4-i kir. leiratra adott márc. 20-i válaszukban jelentették a rendek, hogy Ferdinánd 1830-i hitlevelét törvénybe kívánják iktatni. L.: *Iratok.* IV. köt. 11.

[42] Az építkezés a rendek szabad ajánlásából (liberum oblatum) befolyó költségek segítségével valósulhatott volna meg.

[43] Vö. a 192. o. 31. jegyzetével.

[44] A kérdés a Commerciale legfontosabb része volt, s nyilván azért nem emelték ki a rendek, mivel nagy fontosságára való tekintettel nem kívántak vele kapcsolatban elhamarkodott döntéseket hozni.

30. Az országgyülése még e diaetán coordináltassék (magában csekély kis excerptácska!![45]) vagy legalább hozassék oly rendszabás, hogy ha valamelly tárgyhoz a SS táblája 3 izenetben ragaszkodik, a fő RR többé ne ellenkezhessenek. (Erre mi örömest reá állanánk, de a Fő RR alighanem ellenkeznének — el nem fogadtatik.)

Torna v[árme]gye.

31. JAKABFALVAY, ezen megyének újon küldött követe[46] jelenti, miképen küldői az excerpták felől még semmi utasitást nem adtak, mert hivatalosan talán még maiglan sem tudják, hogy az ország Rendei a junctimtol elállottak. (Halljuk! Halljuk!) Mindazáltal figyelmezvén Torna v[árme]gyének utasitásában kijelentett szándékára, inditványba teszi, hogy a szóllás szabadságán ejtett sérelmek orvoslása a diaeta eloszlatásához *conditio sine qua non* gyanánt hozzáköttessék. (Csudálkozás, és tovább! tovább!)

Ugocsa vármegye.

32. A *hivatal viselhetés* (capacitas officiorum) hazánk minden lakosára kiterjesztessék. (Tetszés, de el nem fogadtatik.[47])

Csongrád vármegye.

33. *Hozassék bé a caszarmalis rendszer*, s eként törültessék el a deperditáknak azon másik súlyos neme is, melly a katona szállásolásból ered. (Tovább! tovább![48])

34. Alkottassék törvény, melly a *szóllás szabadságát* minden oldalról biztositja. (Törvény van, csak megtartatnék.)

Békes vármegye.

35. Határoztassék el, hogy *a nemesi terhek*[49] *viseléséhez* minő arányban tartoznak a személyek, a vagyonhoz képest járulni. (El nem fogadtatott.)

Pozsony vármegye.

36. Az itélőszékek elrendezése sorában a két tábla közt egyeséget nyert törvény czikkely, a *Vásári bíróságról* sanctio alá terjesztessék.[50] (Közértelműleg elfogadtatik.)

[45] Kossuth irónikus megjegyzése indokolt: ez a kérdés volt a Publico-Politicum legfontosabb része, s nem kevesebbről kellett volna vele kapcsolatban dönteni, mint a főrendi tábla befolyásának, s ezzel együtt a kormánybefolyásnak a csökkentéséről, a megyék képviseletének arányosabbá tételéről, a városok igazságosabb országgyűlési képviseletéről, az utasítások érvényéről stb.

[46] Jakabfalvy András főjegyzőt 1835. okt. 15-én választotta meg Torna megye közgyűlése a hazatérő Bárczay József másodalispán helyére második követnek.

[47] A kívánság a következő országgyűlésen törvénnyé vált. (1840 : 7. tc.)

[48] Ezt a kérdést a deperditákkal kapcsolatban korábban már megvitatták.

[49] Mint az insurrectionalis pénztár, a koronázási ajándék, liberum oblatumok, országgyűlési költségek stb.

[50] Vö. a 192. o. 30. jegyzetével.

Soprony v[árme]gye.

37. A magyar nyelv pallérozásáról már a Tudós Társaság utján gondoskodva lévén, szükség hogy a nyelv terjesztéséről is legyen gondoskodás. E végett tehát praeparandiákra s a t. egy millio pengő forintot ajánljon a nemesség, s ez a diaeta rendelkezésétől függjön. (Sok követek nem lévén tehervállalásra megbizva, nehogy az inditvány elesésének szégyene történjék, ezuttal ugyan elmellőztetett, de *october 12-én* a Magyar játékszin létesitése ügyében conferentia tartatván, ott Nagy Pál inditványát lelkesen megújitotta.[51] — A követek értesitni fogják küldőiket.)

38. Magyarországon csak *arany s ezüst pénz* legyen folyamatban, s a magyar pénzek, magyar czimmel s felirással veressenek. (Már az előleges sérelmek közt foglaltatik.[52])

39. Fizesse vissza a kormány a *testőr seregnek* elköltött tőkepénzeit. (Tovább![53])

40. *A Ludoviceum* létesittessék. (Felfog vétetni a Nádor jelentése[54] a rendes agendák sorában.)

Honth vármegye.

41. *A diaetalis költségeknek* a nemesség általi viselése minden jövendő időkre elhatároztassék. (Tovább! tovább![55])

42. *A só tárgyában* külön felirás újitassék, annak kijelentésével, hogy az iszonyún pusztitó marhadög is nagy részben a só drágaságának tulajdonitható. (Az előleges sérelmek közt van.[56])

43. *Szemeréd* és *Némethi* helységeknek szomorú példája arra inditotta Honth Vármegyét, hogy a zendülés büntetéséről törvényt alkottatni kivánjon. (El nem fogadtatik.[57])

44. Kéressék meg Ő Felsége, hogy *Gr. Széchényi Istvánt* koronaőri méltóságra candidálja. (Hangos éljen közt közértelműleg elfogadtatik.)

[51] Alighanem nov. 12. a helyes dátum, mert csak így lehet szó az indítvány „megújításáról".

[52] Az előleges sérelmek között a X. szám alatt. L.: *Iratok.* I. köt. 180. kk.

[53] Már szerepelt a sérelmek közt, vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 351.

[54] A nádor jelentését és a Ludoviceum pénzalapjának kimutatásait l.: *Iratok.* IV. köt. Függelék.

[55] A rendek az 1833. máj. 20-án felterjesztett törvénycikk-tervezetükben „csupán ezen esetre, és minden innen származtatandó következések nélkül, szabad ajánlásképpen" vállalták el az országgyűlési költségeknek a nemesek által való fizetését. L.: *Iratok.* I. köt. 235.

[56] L. az előleges sérelmek sorában VII. sz. alatt. Uo. 178. kk.

[57] Valószínűleg ezzel az üggyel van kapcsolatban az az irat, amellyel a kancellár 1834. júl. 31-én felszólítja Sedlniczky rendőrminisztert, hogy a Hont megyei Szebeléb (!) község Bécsben tartózkodó küldötteit, Sorcer Jánost, Sorcer Andrást és Holly ügyvédet, valamint más Bécsben lézengő szebelébi lakosokat tartóztassa le mint lázítókat, és kihallgatás után toloncoltassa vissza a megyébe. A küldöttek úrbéri panaszaik ügyében kérvényt akartak benyújtani a királyhoz. Az elutasítás következtében nehezen lecsillapítható megmozdulások törtek ki a község lakosai körében. *(OL, Kanc. eln. 1204, 1278, 1279, 1280, 1622, 1946, 1976, 2198/1834. sz.)*

Győr vármegye.

45. *A fel nem vett rendszeres munkák,* úgy amint az Országos Küldöttség által kidolgoztattak, modo provisorio a jövő diaetáig törvénybe igtatassanak. (Kaczaj! — Isten őrizzen![58])

Veszprém v[árme]gye.

46. *Éhségmentő éléstárak* állitassanak. (A törvényhatóságok gondoskodására tartozik.)

47. Mondják ki a RR törvény által, hogy *Gr. Széchényinek érdemeit* a nemzet tisztelve elösmeri. (Tovább! tovább! — de a koronaőrség iránti ajánlás elfogadása megujittatik.)

Fejér v[árme]gye.

48. Ő Felsége mint magyar király *V-ik Ferdinand czimet* használjon (Már felirásba ment.)

Esztergom v[árme]gye.

49. A *politica repositio*[59] hijányai kijavitassanak. (Fel nem vétetik.)

Pesth v[árme]gye.

50. *A gazda s cseléd közti viszonyokat,* több törvényhatóságok találkozásában elegyes bíróság intézze el. (A RR e tárgyba most bé nem ereszkednek.)

Tolna v[árme]gye.

51. *A nevelésről munkálat* felvételéig is előlegesen praeparandiák felől történjék gondoskodás. (Tovább, tovább.)

52. *A nem nemeseknek büntető perekbeni* fejlebbvitelökrül emberibb törvény alkottassék.[60] *Elfogadtatik.)*

53. *Dolgozóházak állittassanak,* s a Rabok erkölcsi tanitókkal ellátassanak. (A törvényhatóságok gondosságára tartozik.[61])

54. *A vádlottak béfogatásakor* nyomban tiszti vizsgálat tétessék. (Tovább, tovább.)

55. *Ingyen közmunkával* senki ne tartozzék. (Tovább.)

Thurócz v[árme]gye.

56. *Excerpta gyanánt* javalja, hogy a RR minden excerptáktól álljanak el!! (Erre nem kell megjegyzés.)

[58] Az alsó tábla ellenzéki szellemű többsége túlságosan maradiaknak tartotta a munkálatokat, s nem törvénybe iktatásukat, hanem megváltoztatásukat akarta elérni.

[59] Vö. a 55. o. 28. jegyzetével.

[60] Vö. a 193. o. 33. jegyzetével.

[61] A megyei rabokat foglalkoztató dolgozóházak külföldi példa nyomán kezdtek létesülni az országban. Balassagyarmaton 1830-ban, nem sokkal később Aradon létesült dolgozóház, Zemplén és Szatmár is készülődött hasonló intézmény felállítására.

Lőcse városa.

57. *A magyar nyelvnek* primair oskolák utján terjesztéséről gondoskodásra hivja fel az ország Rendeit. (Elmellőztetik.)

November 7-én kerületi ülés. Elnökség az elébbeni.

A pertractáltatni rendelt excerpták egyenként felvétettek. — Legelsőben is *a nem nemesek személyes actoratusának kérdése.* Csak a törvény stylusáról volt némi vitatás, a dolog érdeme abban áll, hogy személyes actoratussal hazánkban különbség nélkül minden nemes és nem nemes egyiránt birni fog. A fiscalisi assistentia a szegények számára természetesen fennmarad. — Utóbb megkezdődött a vitatás a *kir. Curiának diaeta alatti biráskodásáról,* — de az ülés végzés nélkül oszlott el, mert *országos ülés* volt hirdetve,[62] mellyben a fő RR az arányositási pert tárgyazta izenetjöket átküldötték.[63]

November 8-án vasárnapi szünet.

c)

Rövid jelentés a legközelébi napokrul.

November 12. elegy ülés koronaőr választása[64] végett.

A candidatio előtt KÖVÉR kijelenté Temes v[árme]gye részéről azt, ami már kerületileg el is határoztatott, t. i. hogy *Gr. Széchenyit* a nemzet candidáltatni kivánja.

LUKA pártolá, s a választást addig felfüggesztetni kivánta.

SZÉCHÉNYI a hivatalért soha csúszni nem szokott önérzéssel nyilvánitá köszönetét, s kérte a Felséges Hazát, hogy rólla e tárgyban szó ne legyen.

Candidálva voltak *B. Révay János, — Szilasy Jósef, — Gr. Battyányi Imre.* A conclamatio a két utolsó között oszlott meg. — Hosszas kétes lárma után, ami restauratiónak is beillett volna, Szilasy lőn választva.[65] (Majd bővebben.[66])

A RR az excerpták során az executionalis törvényig haladtak.[67] — A licitatio elfogadtatott, de a nemesi fekvő javak birói zálogban maradnak, hanem 3. évig épen nem, azután csak félesztendei praemonitióval fognak kiváltathatni.

[62] A nov. 7-i rövid országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 423.
[63] L.: *Iratok.* V. köt. 317. kk.
[64] Vö. a 192. o. 32. jegyzetével.
[65] Az elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 424. kk.
[66] A részleteket l. a következő számban.
[67] A 13. volt az excerpták sorában, Ung megye indítványozta. (L. előbb, 208. o.)

299.

1835 november 9, 10, 11, 12.

Foglalat: a) *Az excerpták egyenként — névszerint a polgári pereknek Kir. Curia előtti folyamáról a jövő diaeta alatt, s a dézmáról.* — b) *A Korona őr választás részletesen.* — c) *Legujabb végzések.*

a)

Pozsony, november 18-án, 1835.

A KK és RR *november 9-én, 10-én és 11-én* Szluha és Kövér elnökségök alatt tartott kerületi üléseikben a kiszemelt tárgyak egyenkénti felvételével foglalatoskodtak ily renddel:

Miután a *nem nemesek személyes perlekedési tehetőségéről* szólló törvényczikkely aként lőn megálapitva: hogy minden nem nemesek, akár földesuri hatalom alatt álljanak akár nem, mindennemü követeléseiket, vagy személyeik sértését ezentúl akárki ellen tulajdon felperességük alatt kereshetik;[1]

Következett azon törvény czikkely, melly a *pereknek ország gyülés alatt a fő törvényszékek előtti folyásáról alkottatni rendeltetett.*

Az elvre nézve már meg lévén az állapodás, a vitatások leginkább két szempont körül forogtak. — Nevezetesen Bernáth emlékezteté a RRket, hogy fognak állani azon követek, kiknek perei a kir. Táblán azon Personalis elnöksége alatt felvétetnek, ki itt a kir. propositiokat teszi s védelmezi? Ő ezt olly mély hatású tekintetnek látja, miszerint részéről soha reá nem áll, hogy a követek perei azon kir. Tábla által itéltessenek diaeta alatt, melly az országgyülésének tagja.[2] — Erre ugyan Széll s még némellyek megjegyzék, hogy amelly követet az önségnek ily tekintete képes lenne állásában megrenditeni, az valóban más kisértésnek is kész engedni. Aztán pere elvesztésének félelme egyiránt fennáll, akár jelen van a kir. Tábla az országgyülésen akár nincs, mert ha fel lehetne tenni e főtörvényszékről, hogy nem törvény s igazság, hanem kormányhatás szerint itélhet, ezen hatásnak ereje diaetán kivül is egyiránt munkállódhatnék. — És ámbár ezen észrevételeknek psychologiai helyességét tagadni nem lehete, sokaknak mégis úgy látszott, hogy a dolognak csakugyan lehet némi gyenge oldala, melly kételkednünk enged, ha valjon ezen intézet oly ártatlan lesz e az egész nemzetre politicai tekintetben, mint a minő hasznos, sőt szükséges igazságszolgáltatási szempontból? S itt úgy hitték, a tapasztalás fog legbizonyosb vezércsillagúl szolgálni. Azért is javallották, hogy a hozandó rendelkezés csupán és egyedül a jövő országgyülés idejére szólljon. — Mások ellenben minden jövendő időkre maradandó törvényül kivánták azt megalkotni, részint mert reménlették, hogy ennek segitségével majd jövendőben könnyebben ki lesz vivható, hogy a törvényszékek tagjai folyvást csak birói magas tisztökkel foglalatoskodjanak, részint mivel ha e törvény némileg kártékony hatásúnak tapasztaltatnék, a jövő törvényhozások azt akármikor eltörülhetik, vagy alkalmasan módosithatják. — Ennek

[1] L.: *Iratok.* IV. köt. 48.

[2] Az országgyűlésnek a Publico-Politicum keretében tervezett reformja során az ellenzéki megyék meg akarták szüntetni a kir. Tábla tagjainak részvételét az alsó tábla ülésein.

ellene vettetett, hogy az egyszer megalkotott törvénynek eltörlése nem olly könnyü, mint gondolnák, kivánt ha fennállásához a kormány tulnyomó sulyának érdekei köttetvék; ellenben mivel e törvény a végrehajtó hatalomra nézve káros semmi esetre sem lehet, ha egyszersmind a nemzetre nézve is óhajtott s reménlt hasznúnak tapasztaltatnék, igen könnyű lesz azt a többi országgyülésekre is kiterjeszteni. Nem szükség hát, de nem is tanácsos a tapasztalásnak elébe vágni, s a jövő törvényhozás intézkedési szabadságának akadályt gördíteni.

Kérdésbe tétetett tehát: valjon csak a jövő országgyülésére terjesztessék e ki a hozandó törvény ereje, vagy pedig mindenkorra maradandólag? — Jegyzetem szerint a voxok egyenlőségben állottak. — Az Elnökség végzésnek jelenté, hogy *csak a jövő országgyülésére fog a törvény szóllani.*

Második fő tárgy volt, hogy ha a kir. Tábla igy marad amint van, a polgári perek itélésére országgyülése alatt nem lesz érkezése, s bizonyitványúl felhozatott, miképen jelenleg csak a büntető perekben itél, s azokban is nagyon hátra van. — A TRENCSÉNYI KÖVETEK ugyan megjegyzék, hogy figyelmezvén arra, miképen a jelen országgyülés alatt sokkal több ideig valának csak kerületi ülések, mint országosak, s ilyenkor a kir. Táblának semmi diaetalis dolga nincs, úgy vélekedtek, hogy ha akarnának a kir. Tábla tagjai szivesen dolgozni s megtennék mindazt, amit diaetán kivül Pesten megtesznek, t. i. hogy a büntető perekben törvényszüneti napokban is itélnek, minden dolgaikat könnyedén elvégezhették volna; de sokan közülök holnapokig, félesztendeig is távol vannak, s törvényszünet alatt soha sem itélnek, s ez az oka, hogy a büntető pereket sem végezték. — Azonban csak ugyan köz volt a RR akaratja, hogy az elv kimondatván, annak gyakorlati lehetősége felől szükség intézkedni. S e részben legelébb az a kérdés tétetett, ha nem volna e jó a kir. Curiának diaeta alatti biróskodását csupán a feljebbvitt perekre szoritani? E kérdésre azonban szavazat utján csaknem közértelem nyilatkozott, hogy a jövő országgyülés alatt, úgy a kir. Tábla előtt kezdett és kezdendő, mint az alsóbb törvényszékekről feljebbvitt perek egyenlőn folyjanak, s itéltethessenek. — Más segédmódok jöttek tehát ajánlatba, különbözők által különbözőn. — LACZKOVICS azt kivánta, hogy a királyi Tábla a Personalissal egyetemben az országgyülésen jelen ne legyen, s a RR magok válasszanak magoknak előlülőt.[3] — NOSZLOPY ily messze nem ment s gyengébben csak oda nyilatkozott, hogy a kir. Tábla a jövő országgyülésre leendő megjelenéstől dispensáltassék. — Mások hogy legalább a naplókönyv vitelének terhétől feloldoztassék. Ez utólsó azonban minden országgyülése belső gazdasági intézkedésére tartozván, az elsőbb emlitett javallatokra az lőn válaszolva, hogy most, midőn a diaeta rendszeres coordinatioját fel nem vehetjük, ilyes feltételeket kötni az ország által méltán óhajtott törvény létesitéséhez annyit tenne, mint azt csirájában elölni, s azt akarni hogy belőle semmi se legyen.

Ezektől tehát elállván a RR, PÁZMÁNDY azon észrevételének következésében, hogy a királyi Táblának birói integritására 9 tag kivántatik törvény szerint,[4] s ha ennyin jelen vannak, az itélőszék illő felsőbbségben nem szükölködik, — BALOGHnak inditványára a következők fogadtattak el:

[3] Ez a kívánság — hogy ti. az alsó tábla maga válassza elnökét — szintén szerepelt az ellenzéki megyéknek a Publico-Politicumról adott véleményei között.

[4] A kir. Tábláról rendelkező 1723 : 25. tc. 3. §-a értelmében.

1. Hogy a jövő diaeta alatt a kir. Curiára nézve semminemű évszaki törvényszünetnek helye ne legyen, (SZABÓ inditványára a törvényszolgáltatás gyalázatos megakasztására szolgáló decretalis napok[5] is eltörültetvén,) s a kir. Curia, kivévén a vasárnapokat, innepeket, s a Nagyhetet, egyébiránt ugy a polgári, mint a criminalis perekben egész esztendő folytában itéljen. (BÁRCZAY a decretalis napok eltörlését az alsóbb bíróságokra is kiterjeszteni sürgeté. — Elmellőztetett.)

2. Valamint a kir. Tábla ekkorig a feljebbvitt büntető perekben két senatusban itélt, úgy a jövő diaeta alatt a polgári perekben is aként itéljen. (De PALÓCZY inditványára, csak a feljebbvittekben, mert 24 megye 20 ellen a kir. Tábla előtt kezdődő pereket in pleno itéltetni határozá.) — Megjegyeztetvén KOCSI HORVÁTH inditványára, hogy ez csak a kir. Táblára értetik, s a Hétszemélyi Tábla minden pereket csak egy senatusban fog itélni.

Kivánták még némellyek a törvénybe világosan kitenni, még pedig feltétel gyanánt, hogy a kir. Curia Pesten tartozzék öszeülni, következőleg az országgyülése is ott legyen. Okúl adván, hogy ez a nemzetnek forró ohajtása, s e törvénynél annál méltányosabb, mert a perlekedő feleknek Pozsonyba jőni szerfelett terhes volna, s a Curialis Levéltárnak s pesti ügyvédeknek áthurczolkodása is nagyon bajos. — Feleletül adatott, hogy a diaetának Pesten tartása oly kivánság, mellyet az ország rendei nemcsak forrón táplálnak, de a junctimtóli elállás, s a jelen diaeta eloszlatása feltételeül is kötötték, s attól el sem fognak állani, reménlik továbbá, hogy ezen méltó kivánat teljesedését ezen most alkotott törvény, s az éppen emlitett terhes körülmények is elő fogják mozditani. Mindazáltal tekintvén, mi sokat szenvedtek egyes polgárok az igazságszolgáltatás hosszas megakasztásával, azt kimondani teljességgel nem akarnák, hogy vagy Pesten szolgáltassék ki az igazság, vagy éppen ne szolgáltassék. Mert a legroszabb nem várt esetben is jobb Pozsonyban törvényt szolgáltatni, mint sehol se. — E kérdés tehát elmellőztetett. — Végre még meg kell jegyeznem, hogy a királyi Tábláról szólló rendeletek a báni Táblára is egyenlőn értendők.[6]

Következett a *nyilvános örökösödés esetében végrehajtandó osztályrol szólló* törvényczikk. — Ez már a polgári törvények javitása során még tavaly nyáron meg lévén kerületileg állapitva,[7] most csak magyar szerkesztése lőn felolvasva.[8]

A *dézma kérdése* kerülvén tanácskozás sorára, ámbátor az excerpták kiszemelése alkalmával csak annyi volt elhatározva, hogy hol a dézma természetben szedetik, oda az uri kilenczed iránt az urbéri IV-ik t. czikkelyben hozott rendeletek alkalmaztassanak, a földes urak praearendationalis elsősége pedig eltörültetvén a dézma váltsági szerződések magokra a dézmát adókra ruháztassanak;[9] mindazáltal BALOGH inditványt tőn, határoztassék el mindenekelőtt, hogy a papi dézmát természetben ezentúl senki ne legyen köteles

[5] Az 1723 : 29. tc. 9. §-a alapján decretalis napok, azaz törvénykezési szünnapok a Szent László I. decretumának 38. cikkelyében felsorolt ünnepek. Eltörlésüket már az országos bizottság jogügyi javaslata is indítványozta, s a Fororum coordinatio megvitatása során a rendek a XIII. tc. 2. §-ában ki is mondták eltörlésüket. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 667.

[6] Az e tárgyban elfogadott törvényjavaslatot l.: *Iratok*. VI. köt. 54.

[7] Vö. a 183. o. 29. jegyzetével.

[8] A törvényjavaslat szövegét l.: *Iratok*. VI. köt. 50. kk.

[9] Vö. a 202. o. 19. jegyzetével.

kiadni, s ahol még eként szedetnék, ott más dézmaváltsági alkukötések aránya szerint, megváltás hozassék bé kötelezőleg. — BŐTHY pedig nem kételkedék ugyan, hogy akármit tegyen is az egyházi rend, ezen igazságtalan és status ellenes alaptalan adóztatás előbb utóbb egészen meg fog szüntetni, mert sokkal erősb alakban áll már e dolog az egész keresztény világ közvéleménye előtt, mintsem hogy elnyomását józanon hinni lehetne: miután azonban a RR elhatározák, hogy időszerintén a dézma kérdését gyökerestől felvenni nem akarják, a szónok sem kiván most magának a gyökérnek elmetszéséhez nyulni, de addig is, mig ez megtörténnék, némelly fattyú növésektől kivánja azt letisztogatni, mellyek hozzája teljességgel nem tartoznak, s azért inditványba teszi hogy a protestánsok a Catholica Egyház tagjainak adni tartozott dézmától tökéletesen feloldoztassanak, minthogy ezeknek szolgálatjával semmi tekintetben nem élnek.[10]

E két inditvány közül legelébb a Baloghé vétetvén tanácskozás alá, az mint a dézma kérdésének gyökeresen fel nem vételéről hozott határozással merőben ellenkező, forma, hely és idő tekintetéből sokat, és sokáig ostromoltatott. — Egyébiránt (egy-két követet, nevezetesen az esztergomiakat kivéve) köz volt ugyan az értelem, hogy a dézma kérdése minden tekintetben a törvényhozó test rendelkezése alá tartozik, minthogy ez nem magános tulajdon, hanem vagy egyedül a sötét századokbani hatalmas hyerarchia büszkeségének s haszonlesésének századunk lelkével nevetséges ellentételben álló szüleménye, vagy közadó neme, még pedig a legsúlyosabb s legczéltalanabb, mellyet a status bizonyos czélok fedezése végett papok kezére bizott, vagy végre a hajdan világ körülményihez szabott hivatalbér, s pedig akár mellyiket vegyük is fel e három alapnak, tagadni nem lehet, hogy a dézma felől a status szabadon rendelkezhetik, de számtalan törvények bizonysága szerint, hazánk törvényhozó teste mindenkoron is rendelkezett, a mint már akkor, midőn a polgári törvény javitás körében a dézma kérdése 1834-ki augusztusban szőnyegen forgott (lásd 171—175. számu leveleimet), a kérdés veleje minden oldalról érdekesen megvitattatott.[11] Arról tehát *an sit de jure* kötelező törvényt hozni, igen kevesen kételkedtek; sőt némellyek azt is kinyilatkoztaták, hogy miután a dézmából fedezendő czélok már egészen máskép fedeztetnek, nevezetesen ha banderialis kötelességek voltak eredeti alapja, (mint ezt sokan hinni szeretik,) már a hon védelmének terheit a nép saját élete koczkáztatásával és saját adója költségén viselvén, sokkal igazságosabb lenne, hogy a papság adjon dézmát a banderium kötelességeit helyette teljesitő népnek, mintsem hogy ez véres verejtéke tizedrészét adja oda az Egyházi Rendnek, melly élelmi tekintetben különben is dúsan van ellátva, a dézmával járó terheket pedig épen nem viseli. — De ezt csak közbevetőleg emlitvén, s a tárgy velejébe bővebben annál kevésbé ereszkedvén, minthogy más alkalommal (a mint már érintém) rendszeresen kimeritetett, leginkább azon nézet állott az inditványnak ellene, *quod non sit de consilio*. Ugyanis NAGY PÁL, HERTELENDY KÁROLY s mások igen óhajtottak legalább valami kedvezést vinni haza e tárgyban az országgyüléséről, nevezetesen a praearen-

[10] Ezzel a kérdéssel a rendek 1834 nyarán, a tized kérdésének a polgári törvénykönyv keretében történt megvitatása során foglalkoztak már, s aug. 26-án kerületi ülésben ki is mondták a protestánsok tizedmentességét. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 461. kk.

[11] L.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 431. kk.

datio megszüntetését, s ezt, ha különben nem nehezitjük a dolgot, elérni is remélték, mivel itt a papságnak érdeke fenn nem forog, sőt kivánnia kell, hogy amit ő szerződés utján a nép javára engedett, az egy harmadik által czéljától el ne bitangoltassék, s eként a nép is némileg engesztelődve tekintsen a korhadt talpon ingadozó dézmára; ellenben ha a kénszeritett megváltásba bocsájtkoznak a RR, ellenök fog már nemcsak az olygarchiának, de a hyerarchiának is érdeke állani, s majd az lesz belőle, hogy még csak a praearendatio megszüntetését sem visszük haza.

Ennek ellenében felhozatott, hogy a praearendatio a kénszeritett megváltástól egészen független kérdés, s ez amazt távolrul sem veszélyezteti. Ellenben méltán kivánhatja az egyenlő polgári viszonyokban sorvadó nép, hogy ne hozassék felőle s felette félszeg törvény, melly az országnak csak egy részét boldogitaná, más részét pedig régi siralmas helyzetében hagyná, sőt a félszeg boldogitás szemléletével sorsát érzelemben legalább sulyositaná. Mit ér a praearendatio megszüntetése olly vidékeken, hol a dézma természetben szedetik? Miért büntetessenek azon vidékek, hol a földesuraknak az Egyházi Renddel szerződéseket kötni nem tetszett, oly súlyos adónak terhével, mellyet a RR közül sokan igazságtalannak, minnyájan czéliránytalannak ösmérnek? És miért büntettessék a papság széles terjedelmü birodalmaiban lakó nép, mellynek földesura a dézmának is tulajdonossa lévén, saját dézmájának praearendatiojáról nem is álmodhatott? Vagy talán ezek nem viselik úgy a statusnak terheit, mint amazok, hogy hasonló atyáskodást nem érdemlenek? És szabad e a törvényhozás előrelátó szemléletének hideg részvétlenséggel elvonúlni egész megyék felett, mellyek lakosait a dézma súlya már már tettleges lépésekre kénszeritette? Szabad e a Rendeknek nem tudni, hogy Biharban, miután egy község a dézmát megtagadta, s a papság által kért polgári visszatételnek a törvényes birák helyét nem találták, egyik község a másik után tagadja meg ezen elviselhetetlen adót, s egyik a másik után költséges perbe vonatik?[12] Mert hála nemzetünk szelleme diadalmának, oda csak nem jutánk, hogy magános polgárnak (bár az hatalmas pap legyen is) keresetét, privát perlekedés utját s birói itéletet mellőzve, fegyveres erő támogatná, s a szerencsétlen, de már jobbra virradó Irland példájára[13] kormány poroszlók dúlnák fel a békés földmives lakjait, csak hogy a különben is dúzsgazdag papnak dézmája meglegyen!! Valóban mindezek komolyan intő tekintetek, és intők különösen az Egyházi Rendre, melly ha józanon számol, kapva fog kapni a váltságnak engesztelőb eszközéhez, hogy a közvélemény itélőszéke előtt bukásra kárhoztatott jövedelmét szelidebb alakban még egyideig megtarthassa.

És ezen tekintetek győztenek. — Balogh formalitas tekintetéből inditványától nem állott el, s voxolást sürgetett a kérdés felett, valjon *akar-*

[12] Bihar megye levéltárának iratanyagában nincs adat ezekből az évekből az említett esetekre. (Rácz István debreceni egyetemi tanársegéd szíves közlése.)

[13] Az O'Connel vezette ír nemzeti mozgalom ezekben az években folytatta elkeseredett harcát az ellen a kiáltó sérelem ellen, hogy a katolikus ír parasztoknak tizedet kellett fizetniük az anglikán egyház számára. Az angol kormány eleinte erőszakos eszközökkel próbálta a parasztok tizedmegtagadó mozgalmát elnyomni, végül azonban kénytelen volt meghátrálni. 1837-ben hosszú parlamenti harc után létrejött a törvény, amely kimondta a tized megváltását, a váltságösszeg megfizetésére pedig az ír bérlők helyett a protestáns angol birtokost kötelezte. A rendezés azonban csak látszólag oldotta meg a problémát, mert a birtokosok a váltság terhét a bérleti díjak felemelésével áthárították a bérlőkre.

ják e a RR, hogy a dézmának természetbeni adása mindenütt megszüntessék, s ahol még váltság szerződés nem léteznék, kötelező megváltás hozassék bé? A többség *igennel* felele s 25 voxal 22 ellen Bars követének inditványát elfogadta. Zala követei különbözőleg szavaztak. DEÁK az inditvány elfogadására, HERTELENDY KÁROLY pedig a fent kitett oknál fogva[14] ellene nyilatkozván.

Most tehát már a kénszeritett megváltás kolcsa felől kellett tanácskozni. — Amik e tárgyban mondattak, csak rövidebb ismételései voltak azoknak, miket a 171—175. számú levelekben terjedékenyen közlöttem,[15] s azokat ujitani sem hely sem idő nem engedi. — Meg kell mégis jegyeznem, miképen akkor is a dézmának minden váltság nélküli eltörlésére csak 16 megye szavazván, a kénszeritett megváltás ellenben 34 megye voxával elhatároztatván, a váltság kolcsára nézve tett különféle javallatok közül az lőn elfogadva, hogy mivel 1647-ben a dézma váltság iránt kötött summáknak felemelése törvény által eltiltatott,[16] az emlitett esztendőt megelőző régi örökös szerződések vétessenek kolcsúl a még természetben szedett dézma váltsági bérének országos elhatározásában, s e szerint számitassék ki telek s hold számra, mennyi lesz a dézma bér? Felszóllittatván minden követek, hogy az ily szerződéseket küldőiktől bészerezni igyekezzenek. — A begyülendők öszeszedésére, s belőlük a kolcs kidolgozására küldöttség is rendeltetett, de kinevezése idő jártával elmaradt.

És valóban másfél esztendő leforgása óta igen kevés ily szerződés lőn béküldve, mert a földesurak, féltvén igazságtalan bérlési elsőségeket, fájdalom nem igen voltak hajlandók szerződéseik elő mutatásával a törvényhozó test jótékony gondosságát elősegiteni.

Kérdés lőn tehát, ragaszkodnak é a RR ezen sikeretlennek mutatkozott tavalyi végzéshez, s a beküldött néhány szerződésekből akarják e a kolcsot kidolgozni, vagy pedig más intézkedéshez nyúlnak? — s ezen érdemü vitatások folytában e következők határoztattak:

1. Nehogy a kénszeritett váltság felállitásával azt látszassanak az ország Rendei megállapitani, hogy a dézma örökre fennmaradjon, s a kérdésnek gyökeres felvétele többé szóba se jöjjön, különböző nézetekből ugyan, de közértelmüleg elhatározák, hogy *amit most rendelnek, az csak a dézma kérdése rendszeres felvételéig intézkedő ideiglenes rendszabás legyen.*

2. 30 voxal 17 ellen abban állapodtak meg, hogy *a kolcsot nem bizzák a különbféle hatásnak kitett törvényhatóságok birálatára, hanem egyformaság tekintetéből itt fogják elhatározni.*

3. SZOMBATHELYI sürgeté, hogy az elhatározás a tavalyi végzéshez képest a béküldött régi szerződések aránya szerint történjék, nehogy alap nélkül szükölködő s önkényes legyen. — BORCSICZKY ellenben, hogy átallánosan mondassék ki, *mennyi váltságbér járuland egy olly telektől, mellytől ekkorig a dézma természetben adatott.* A többség ezen utóbbi véleményt pártolá. És pedig

4. 12 megye mentől nagyobb váltságra, 10 esztendei középszámvetés szerinti haszonértékre, vagy legalább a kilenczed váltságául divatozó 4 forint hasonlata szerint 3 frtra s 3 f. 12 xra egy telektől, (amire ugyan válaszul adatott, hogy nincs nagyobb csalódás, mint a tized kérdésében a 9-edre tekinteni, mert e kettő a status tudomány minden szabályai szerint, eredetére

[14] Hertelendy véleményét l. előbb, 218. kk.

[15] L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 431. kk.

[16] Az 1647 : 95. tc. megújította a tized beszedésével és bérbeadásával kapcsolatos korábbi törvényeket, és 1. §-ában megtiltotta a tized szokásban levő árának felemelését.

s természetére is egymástól annyira különbözik, mint az ég a földtül,) GYŐR megye 2 ft 30 xra. — 11 megye 2 frtra, (ezek közt PÁZMÁNDY, SÁRKÖZY, KOCSI HORVÁTH) 7 megye 1 ftra. — 16 megye pedig mentől kevesbre (mint SZOMBATHELYI, aki semmire s még ezt is váltóban értvén,[17] mert örökké azon lesz, hogy ezen igazságtalan adó egészen eltörültessék — vagy legalább ami a semmihez leginkább közelit,) p. o. 8, — 6, — 3 pengő xrokra szavaztak. — Ekkor a Praesidium kijelenté, hogy akik 1 frton alól voxoltak a többiekhez képest kisebb számban vannak; felszóllitván tehát a legtöbbre szavazókat, hogy hová mennek át? ezek a 2 fthoz állottak, s igy végzés lőn, hogy egy egy teleknek természetbeni dézmája 2 frtal fog megváltatni.

Igy — még pedig csak igen csekély többséggel így-ütvén ki a dolog, a kiszabott váltságbér némi körülményekre olly szerfelett nagynak látszatott, hogy a következő rendeletek szükségeseknek találtatnának:

5. A maiglan divatozó nemcsak úgynevezett örökös, hanem ideiglenes váltsági szerződések is közönségesen, a meghatározott kolcsnál lágyabbak lévén, nehogy e rendeletből az ily vidékekre a kötött évek lefolytával kár következzék, ROSKOVÁNYI inditványára, az 1647-ki törvény példája szerint elhatároztatott, hogy a kiszabott 2 ft váltságbérnél, a dézmát adókra nézve kedvezőbb szerződések, bárha ideiglenesek lennének is, nemcsak sértetlen maradnak, hanem a kötött esztendők lefolytán túl is a törvényhozás jövendőbeli rendelkezéseig fenn fognak tartatni; amellyek pedig terhesebbek lennének, ezen váltságbérre fognak leszállitatni. (Mindezen rendelkezésnél a szerződések örökitésének kifejezése szorgalmasan kikerülteték, nehogy maga a dézma terhe is örökitetni látszassék.)

6. Ha mégis lenne olly vidéke az országnak, mellyben a dézmát adó lakosok ezen váltságbért a természetben adásnál terhesbnek itélnék, könnyités végett szabad választás adatik, valjon a váltságot kivánják e elvállalni, vagy pedig a természetben adásnál megmaradni? Választásukat azonban nem minden esztendőn, amint 17 megye akarta, hanem csak a törvény kihirdetésekor egyszer fogják megtehetni, s ha természetben adást választanának, a kilenczedről rendszabások fognak reájok alkalmaztatni. — Ezeken felül még ezek határoztattak:

7. A kénszeritett megváltás nemcsak a jobbágytelkek használóira, hanem a dézmás szőllők, s királyi városi és szabad kerületi földek birtokossaira is kiterjesztetvén, elhatároztatott, hogy annyi hold szőllőtül, s kir. városi és szabad kerületi földtől fog az eddig természetben adott dézma helyett 2 ft váltság fizettetni, amennyiből egy első osztálybeli telek tartozmánya áll a vármegyében.[18]

8. A dézmának váltságbérbeni fizetésétől is menttek maradnak mindazok, amiktől uri kilenczed nem jár,[19] továbbá az irtványok, új települések, s minden földek, amellyek ekkorig dézma alatt nem voltak.

9. Ha valahol 1647 előtti szerződés létezett, de időközben vagy a megváltási summa felemeltetett, vagy a dézma tán természetben is szedetett, ott a dézmát adók az 1647-ki lábra polgári rövid uton visszahelyheztethetnek.

[17] Tréfás szójáték, utalva arra, hogy a váltóforint két és félszer kevesebbet ér az ezüstforintnál.

[18] A jobbágytelkeknek az egyes megyékre alkalmazott minőségi osztályozását l. az úrbéri II. tc. 1. §-ában: *Iratok.* V. köt. 77. kk.

[19] Az úrbéri IV. tc. 2. §-a sorolta fel azokat a földeket, amelyek termése után a jobbágy nem adott kilencedet. Uo. 123. kk.

10. Mindezen rendeletek oda is kiterjednek, hol a kir. tizedet a földesuraság birja. (Ez SZIRMAY inditványára lőn elfogadva, némelly hegyallyai városok tekintetéből, mellyekben a földesúr a kilenczed mellett még tizedet is szedett, avagy követelt, s hol e törvény után a tized helyett csak a meghatározott váltságbért kivánhatja.) — Végre

11. A praearendatio eltörültetik, s a kötött szerződések még Somogy v[árme]gyében s a Véghelyeken is magokra a dézmát adókra ruháztatnak.

Ezek után a BÖTHY inditványa[20] többséget nem nyert. (Majd bővebben.[21])

b)

November 12-én elegy ülés.

A kir. személynök által a kerületi Elnökségnek tett hivatalos kijelentésből előre közönségesen tudatott, hogy a mai elegy ülésben Ő Felségének leérkezett candidatiójára koronaőr fog választatni. — Egybegyülvén az ország Rendei, a FŐHERCZEG NÁDOR az ülést ezen szavakkal nyitotta meg: Bémutatom a kegyes királyi resolutiot, melly azonnal ki fog hirdettetni. — Mi előtt azonban az Itélőmester olvasni kezdene,

KÖVÉR (Temes v[ármegye] követe) igy szóllott: Felséges Cs[ászári] K[irályi] Főherczeg, országunk mélyen tisztelt Nádora, M[éltósá]gos fő RR, Te[kinte]tes KK és RR! Távol van tőlem a királyi törvényes jogoknak érintése. Temesnek Rendei, az én küldőim, valamint koronás Fejedelmünk iránt legtántorithatlanabb hüséggel viseltetvén, Ő Felségeért s a dicsően országló Felséges Házért vérökkel s életökkel készek mindenütt s minden időben áldozni, úgy Ő Felségének rendithetlen királyi törvényes jogait épségökben sértetlenül feltartani buzgó kötelességüknek ismerik. — Ily nyilatkozás mellett meghagyták képviselőiknek: hogy mivel a nemzet virágzásán, s a hazának jobb létén meleg kebellel fáradozó honfiak számára sem Pantheonjok, sem egyebb jutalmazhatási intézetjük nem létezne, minden kitelhető iparkodásinkat oda forditsuk, miképen az, kinek számtalan érdemekkel fénykedő nemzetségét honunk évkönyvei örökitik, kinek férfi mejjét Mars mezején érdemekkel szerzett vitézi jelek diszesitik, kinek honjáért forró keble, világitó tudós tolla s fáradhatlan munkássága a haza oltárán olly gazdagon áldozván, nemzetünk virágzását, s honunk jobblétét tettleg eszközlik, kit Temesnek Rendei hazánk egyik vezér csillaga gyanánt lelkesedve tisztelnek, és szeretnek,Gróf Széchenyi István (hangosan kifakadó sokszorozott *éljen!*) Gróf Széchenyi István mondom, a törvényhozó test által Ő Felségének, a megürült egyik koronaőri hivatalra leendő kegyelmes kitüzés végett, alázatos felmutatás utján ajánltassék. És valóban, miután ily ajánlás a Te[kinte]tes KK és RR kerületi ülésében nemcsak inditványba hozatott, de közértelmüleg meg is állapitatott,[22] már már országos ülésbe viendő vala, nem lehete még is szerencsés Ő Felségének legkegyesb szine elébe juthatni: mert leérkezett már, és itt van Ő Felségének a koronaőri hivatalra királyi jogához képesti kegyelmes kitüzése, és itt van a pillanat, mellyben küldőim forró kivánságát talán

[20] A protestánsok tizedmentességéről. (L. előbb, 218. o.) A részletes vitát l. a következő számban.

[21] A folytatást l. a következő számban.

[22] A kerületi ülés határozatát l. előbb, 192. o.

sikerülni láthatom. Nem tudván azonban, mit rejt magában a jövendő, én képviselője s csekély tolmácsa küldőim lelkesedésének, dicső nemzetem szine előtt ezennel nyilván kijelenteni követi tisztemnek tartom: hogy a nemes Grófnak honfi buzgalmit s fáradozásait kitüntetni kivánván, a koronaőri választásra küldőim egy szivvel lélekkel Gróf Széchenyi Istvánt óhajtják! — A zajos *éljen* kiáltások némileg lecsillapúlván

Gróf Széchenyi István ily értelemben szóllott: Felséges Haza! Igen elpártolnék az igazságtól, ha tagadnám, avagy titkolni akarnám, miképen ezen rendkivüli megtiszteltetés a legtisztább örömök árjában ringatja keblemet. Érzem teljes becsét, lelkem fenekéig érzem azt, s ha Isten éltet, meg is fogom szolgálni, tettel, nem puszta szavakkal. Neveli pedig és öregbiti ez örömömet azon öntudat, hogy mióta első ifiúságomban választott katonai pályámról viszatértem a polgári életre, nemcsak nem csúsztam nem másztam soha hivatal, fény s megkülönböztetés után, de ez alkalommal is bátran felhivok mindenkit, aki e teremben jelen van, és mindenkit aki nincs jelen: ha tettem e csak egy lépést is, vesztettem e csak egy szót is, hogy e fényes nemzeti megtiszteltetésben részesitessem? Ha van, aki ilyest tud felőlem mondani, ám szóljon, s piritson meg nyilván hazám szine előtt.

Méltóztassanak a Te[kinte]tes RR csekély személyem körül e tárgyban minden szóval felhagyni. Ezt én kérem, aki erőm s tehetségem szerint mindég férfiasan védtem édes hazám jusait, s pártolni is fogom férfiasan éltem utólsó pillanatjaig, de mint becsületes ember azt is védeni fogom mindenkor, hogy törvényes Fejedelmem jussai csorbitatlan maradjanak s azokon büntetlen senki csorbát ne üssön.

Felséges Nádor! Te[kinte]tes RR!! Ő Felségét illeti törvény szerint a candidatio jussa, övé a birálat, hogy kiket illethet e hivatal. És azért esdeklem a Te[kinte]tes RR előtt! hadd olvashassa nyugalmasan Itélőmester Úr a candidatiot, hadd történjék aszerint a választás. Ez forró köszönetem mellett legmélyebb kérésem, legalázatosb esedezésem. (Sokszorozott éljen!!)

Luka: Az előttem szóllott lelkes nagy hazafinak szerény lemondása fel nem menthet engemet azon kötelességtől, mellyet küldőim reám ruháztak, midőn szabályos utasításukban meghagyák, hogy minden igyekezetemet arra forditsam, miszerint a megürült koronaőri méltóságra az érdemes Gróf candidatióba jöjjön s elválasztassék. Midőn tehát Temes követének előadását Honth vármegye Rendeinek nevében és személyében is pártolnám, s magamévá tenném, kérem az országosan egybegyült Karokat és Rendeket: méltóztassanak mindaddig, mig a kerületi állapodás következésében is evégett felterjesztést tehetünk, a koronaőri választást felfüggeszteni. (Halljuk! halljuk! a resolutiót!)

És csakugyan felolvastaték Ő Felségének october 26-áról dátált resolutiója, melly által a koronaőri hivatalra ezek candidáltattak: *B. Révay Nep. János, Szilassy József* és *Gr. Battyányi Imre.*[23]

A választás ősi szokás szerint felkiáltással történvén, roppant, s perczről perczre nevekedő lárma keletkezett, s a *Battyányi* és *Szilassy* nevek tompa morajjá összeolvadtak, úgy hogy nehez lenne megitélni, a többség mellyik részen van. Ez egy ideig eként hangozván, végre csendesség eszközöltetett, s a Nádor ezeket mondá: amennyire kivehetem, csak két nevet hallok: *Battyányi*, és *Szilassy*. — Erre a lárma nőttön nevekedő erővel újult meg mind

[23] A jelölést tartalmazó kir. leirat szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 319.

a két részre, úgy hogy csak sok idő mulva lehetett csndességet eszközleni. Végre mégis a NÁDOR eként szólhatott: Azon kell lennünk, hogy a voxal birók többségének akaratját megtudjuk. Én e végre igen egyszerü módot javallok. A kettőt meg fogom egyenként nevezni, s akik a megnevezettnek részére hajolnak, álljanak fel, a többiek ülve maradjanak. — E javallat nem tetszett, s a Battyányi és Szilassy nevek ismét erős lármával hangzottak. — A PERSONALIS némelly körülte lévő követekkel értekezvén, nagy nehezen eszközlött csillapulás után kijelenté: hogy a Te[kinte]tes RR teljes bizodalmat helyeztetnek Ő Cs. Kir. Főherczegségébe, s kérik, hogy a szóban lévő két candidatusok közül bölcs itélete szerint egyiket, mint elválasztott koronaőrt megnevezni méltóztassék. Ismételt lárma, s csendesedés után a NÁDOR kérdé: valjon valóságos akaratja é ez a K[arok] és Rendeknek? (Igen, igen!) És ismét: megnyugosznak e abban mit a kir. Személynök előterjesztett? (Megnyugszunk! Megnyugszunk!!!) Én tehát elösmerem ugyan, hogy Gr. Battyányi Imre teljes mértékben bir e hivatalra megkivántatott minden tulajdonságokkal, figyelmezvén azonban egy részről, hogy tekinteni kell Ő Felsége candidatiójának sorára, más részről hogy a törvény a hivatalokat vallásbeli különbség nélkül bétöltetni rendeli: mivel az evangelicus urak közül különben is koronaőri hivatalt már régebb idő óta senki sem viselt, országos végzésnek jelentem, hogy koronaőrnek *Szilassy Jósef* van elvállasztva. (Éljen! Éljen!!)

KLAUZÁL: Ambátor a választás nem úgy ütött ki, amint én kivántam, küldőim nevében azonban e kijelentésben megnyugszom, mindazáltal kötelesnek érzem magamat nyilván kinyilatkoztatni: hogy nem azért mivel Szilassy Jósef Gr. Battyányi előtt van candidálva, (mert az Országos RRket a candidatio sora nem kötelezheti,) hanem egyedül azon oknál fogva nyugszom meg, mivel a KK és RR szabad tetszésből a megnevezést Felséges Nádorunk itéletére bizták.[24]

Ezzel az ülés eloszlott.

c)

Legujabb: Az excerpták már érdemileg mind béfejeztettek, s immár a szerkesztés rostáltatik. — A nem nemesek, criminalis perekben ezentúl 1 esztendei tömlöcz, vagy egyszerre elveendő 40 bot büntetéstől is appellálhatnak.[25] — Egyes köztisztviselők 3 napi arestomon, vagy 12 boton felül soha se büntethetnek. — Ezt is csak a megyének beadandó jegyző könyv mellett. — A helységi előljárók a botoztatás alól végkép felmentetnek.[26]

300.

1835 november 11, 13, 14, 16, 17.

Foglalat: a) *A dézma kérdésének bérekesztése.* — b) *A pénzbeli birói lemarasztások végrehajtása módjáról, s a nem nemeseknek büntető perekbeni feljebbvitelök tehetségéről,* — c) *és a porták ideiglenes kiegyenlitéséről alkotandó t. czikkelyek feletti ker[ületi] tanácskozás.*

[24] A nov. 12-i elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzökönyv.* XII. köt. 424. kk.
[25] L. *Iratok.* VI. köt. 48. kk.
[26] Uo. 49. kk.

a)

Pozsony, november 21-én, 1835.

November 11-ik, 13-ik, s 14-ik napjain a kiszemelt tárgyak feletti kerületi vitatások Kövér és Szluha elnökségök alatt eként folytattattak.

Az egyházi tized tárgyában a mult levelemben közlöttek után következett Bőthynek inditványa, miszerint a protestánsokat az egyházi tizedtől átaljában felmenteni kivánta.

Ezen inditvány két szempontból elleneztetett. Voltak némellyek, kik a RR többségének értelme szerint is az egyházi tizedet közadó nemének tekintvén, amint egyrészről elösmerék, hogy arról intézkedni a statusnak tökéletesen hatalmában van, ugy másrészről meg nem foghaták, hogy az adóra nézve a vallás különbséget tehessen, annyival kevésbé pedig, mivel ezen adózás nem személyhez, hanem az adózó javak használatához van kötve.

Szucsics ezen tekintetben emlékezteté a RRket, miként a T. t. czikkelynél, valahányszor a nemesi kiváltság sérthetetlensége ellenvetteték, mindég az adatott feleletül: hogy nem a nemes fog adózni, hanem a jobbágytelek, akárki használja azt. Hasonló felelet áll tehát a mostani inditványnak ellene, mert itt még inkább lehet mondani, hogy az egyházi tizedet a már elhatározott váltságbérben nem a protestans vagy catholicus személy, hanem a jobbágytelek fizeti. — Erre Palóczy megjegyzé, miképen sok szót hallott ugyan életében arról: *an onus inhaereat, vel non inhaereat fundo?*[1] de azt: *quod religio et ejus onera fundo inhaereant,* ma volt először alkalma hallani. — Azonban az idézett közadózási szempont az inditvány pártolásától sokakat azért is tartóztatott, mert némelly megyék, p. o. Zemplén utasitásba adák, hogy az egyházi tized honvédelmi költségek fedezésére fordittassék, s e kötelességbeni részesités alól vallás tekintetében senkit sem véltek feloldozhatni. Melly vélemény támogatására ismét, és ismét elszámláltattak azon közczélok, mellyekre a tized eredetileg rendelteték, s miknek fedezésére azt visszavezérelni annak idejében kivánják. — Bezerédy ugyan el nem halgathatá, miként ezen urak a suppositumnak a valóságot feláldozzák. Mit használ theoretice fejtegetni: hogy minő közczélokra kellene eredeti rendeltetése szerint az egyházi tizednek forditatnia? Miután gyakorlatilag csakugyan a catholica Egyházi Rend élelmére fizettetik! S hogy a különben is duzsgazdag egyház élelmére olly vallásbeli felekezetüek is adóztassanak, melly azon egyháznak szolgálatával nem él, s hiténél fogva nem is élhet, ezt valóban ugy az igazsággal, mint a becsülettel ellenkezőnek itélte a szónok, s véleményét az európai isméretségü irlandi történetekkel is támogatá.[2]

Szombathelyit, ki egyébiránt a dézmát mindenkor és mindenekre nézve egyenlőn igazságtalannak fogja tartani, az inditvány elfogadására leginkább azon tömérdek gyülöletesség inditá, melly szerencsétlen hazánkban létezik, s nemzeti erőnket eggyé összeolvadni soha sem engedi. Ő pedig gondolni sem képes valamit, ami hatalmasban ingerelné a gyülöletességet, mint az, hogy egy felekezet a másik papjának Isten tudja miért? tizedet fizessen.

Továbbá még az adózási szempontból meritett ellenvetés czáfolására megemlitetett: miképen már Ulászló 2-ik Decret[umának] 45-ik czikkelyében, annak előre bocsájtásával, *quod decimae sint in patrimonium Christi dedicatae*

[1] A nemesi adómentességet megerősítő 1741 : 8. tc. szavai.
[2] Vö. a 219 .o. 13 .jegyzetével.

elhatároztatott: *ut a modo de caetero a Rascianis, Ruthenis, Valachis, et aliis schismaticis nullae penitus decimae exigantur.*[3] Ha olly közadó lenne az egyházi tized, melly vallásbeli különbség nélkül az adózó értéken feküszik, miként lehetett alóla ezen más vallásúakat felmenteni? Valóban megigazul Tolna követének állitása, hogy theoriai képzeteknek áldoznánk fel a valóságot, ha a protestansokat fel nem mentjük azon teher alól, mellyet a catholica egyházhoz nem tartozó lakosokra nézve őseink már a 15-ik században igazságtalannak tartottak, s koránt sem kételkedhetünk, hogy ha a reformatio már akkoron megtörtént volna, a ráczoknak s más schismaticusoknak megadott igazságot, hasonló oknál fogva a protestánsoktul sem tagadták volna meg. És olly annyira elmaradtunk e mi magyarok a felvilágosodás ösvényén, hogy minket 19-ik századbelieket, a 15-ik század szelleme is meghalad? Vagy nyomni akarjuk a protestánsokat az idő játéka miatt, t. i. csak azért, mert Ulászló alatt még nem léteztek, s igy akkori törvényhozásunk bölcsessége reájok ki sem terjedhetett?

Bernáth ugyan nem kivánta most a tárgyat felvétetni, mert kivivásának idejét többé ez országgyülésen nem látta, mindazáltal megjegyzé, hogy korántsem tart azokkal, kik ugy hiszik, hogy a catholica egyház püspökjei s papjai a protestánsoknak szolgálatokat nem tesznek. Mert hiszen tudja az egész világ, miképen mindenik méltóságos püspök ur esküt mond arra, *quod haereticos, ac omnes et singulos Domino papae inobedientes pro posse persequor,* igenis *persequor!* s hogy mint istenfélő emberek esküjöket meg is tartják, s a más hitüeket *pro posse* ugyancsak persequálják; erről a törvényhatóságok jegyzőkönyvei Istenhez és világhoz szólló tanuságot tesznek. Nem lehet tehát mondani, hogy a tisztelendő Clerus a protestánsoknak szolgálatokat nem tenne, következőleg meg nem érdemlené, hogy jutalomul a protestansok neki tizedet adjanak.

Bőthy sokszor keserü vád hangján hallotta panaszoltatni, hogy a római Egyház szolgái türelmetlenek. A szónok, tekintvén a tizedet, ezen váddal őket nem illetheti, mert hiszen tapasztaljuk, hogy azoktul, kiket a lelki üdvességre üldözés utján igyekeznek reá kényszeriteni, ezen kereszténi jótékonyságért, a tizedet elvenni, s vagyonukkal gazdagodni épen nem vonakodnak. A szónok igen jól tudja, hogy a tized nemcsak a régi sötét századok maradványa, hanem már a zsidóknál is divatozott. Azonban lehetetlen nem csudálkoznia, hogy a keresztény catholica Egyház, melly a zsidókat vallásuknál fogva a polgári társaság minden jóvoltából kirekesztette, azon gyülölt vallásból a tizedet, s éppen csak a tizedet átvenni nem csak nem átallotta, sőt ámbár úton útfélen hirdeti, hogy az ő boldogsága nem e földön van, a zsidó származásu dézmáról ily sok idő mulva se mondott le. A szólló követ éppen nem vitatja, hogy nálunk Magyarországon banderialis kötelesség, vagy nevelés vagy mi más czélja volt a törvény által megerősitett tizednek. Annyit tud, hogy egyik czélra sem fordittatik, hanem egy telhetetlen zsákba foly. Vannak, kik azt mondják, ne rontsuk az egyenlőséget, ugyis sokfelé van már darabolva szerencsétlen nemzetünk a tömérdek kiváltságokkal, a sok különböztetésekkel. Igen szép dolog az egyenlőség, de a szónok ugy emlékezik, hogy akik ezt a szép egyenlőséget most, midőn teherről, még pedig a leggyülöletesbről, a legigazságtalanabbról van szó, annyira pártolják, máskor, midőn a jusokat akartuk egyenliteni, igen gyéren védették. Igaz ugyan, egyesitéssel nevekedik az interessék ereje,

[3] A némileg lerövidített idézet az 1495 : 45. tc.-ből való.

de nem jól áll ezen ellenvetés a dézmánál, melly felett hattyu éneket szeretnénk mihamarébb hallani. Itt a protestansok felmentése másokban is hasonló vágyat fog gerjeszteni. A szónoknak egyébiránt a dézma eredetéről az az idaeája: hogy akik kezdetben a keresztény vallás terjesztésére szánták magokat, ezen dicső pályához olly nagy önfeláldozás kellett, miszerint méltó volt, hogy tövises ösvényökön nemcsak mennyei, de földi jutalomra is találjanak. Áldás hamvaiknak! ők lelkileg annyira el valának foglalva, hogy ha ingatlan vagyont kaptak is élelemül, annak mivelésére keves szorgalmat fordithattak. Igy s ezért jött tehát a tized divatba. De ha most körülnézi magát a szónok, korántsem látja hogy az Egyházi Rend tövistől véresre szaggatottan s mezitláb fáradoznék a hivők idvezitésében, nem látja hogy rüggyel, gyökérrel s nyers gyümölccsel táplálná életét. És miután kivergődtek ama biztos révpartra, hol igazán elmondhatják koszorus költőnkkel: „*Innen nézem bátorságból*"[4] s a t., valóban méltán várhatnók, hogy önként lemondanak azon véres verejtékkel áztatott jövedelemről, mellyet hajdani szükség szült, de későbbi gazdaságuk igazságtalanná, s minden tehernél nyomasztóbbá tőn. A szólló követ egyébiránt kijelenti, hogy ha a protestansok a tized alól fel nem oldoztatnak, a többiekre nézve pedig a már elhatározott roppant váltságbér megmarad, ő ugyan polgári kötelessége szerint mindent el fog a törvény mellett követni, de azok után amik történtek, teljesitéséről nem felelhet.

Frim a tárgy érdeméről ezúttal nem akar szóllani, el nem hallgathatja mégis Bihar követének azon vádját, hogy az Egyházi Rend dézmabeli jövedelmét a kitűzött czélokra nem forditja. E méltatlannak érzett vádra példával felel, s emlékezteti követ urat, hogy azon nagyváradi nagyprépost, aki megszomoritva ment innen haza (Tagen),[5] a váradi kórházra 50.000 ftot ajándékozott.

Sághy kanonok lelke keserüségében csak arra kéri a RRket, hogy akármit végezzenek is, kiméljék meg — ugymond — rendünket, kiméljék vallásunkat.

Ezen vitatások némileg a tárgy belső érdemét illették, ami azonban más alkalommal (lásd 174. sz. levelemet)[6] már sokkal bővebben megvitattatott. A másik szempont, mellyből az inditvány elleneztetett, az vala: hogy némelly követ urak attól tartottak, miszerint ha elfogadtatnék az inditvány, annyi hatalmas érdekek ingereltetnének fel a dézma iránti rendszabás ellen, hogy majd az egész elromlana, s még csak a praearendatio megszüntetését se vinnök haza. — Ezen nézetből indulva Nagy Pál *sans phrase* az inditvány ellen szavazott. E hidegséget Palóczy érzékenyen venni látszatott. Mire

Nagy Pál ezeket felelé: Nem gondolom, hogy azon huzamos idő alatt, mióta Borsod érdemes követével együtt követséget viselek, valaha okot adtam volna azon gyanura, hogy illy tárgyakat hidegen vennék s érdektelen. De én

[4] Innen nézem bátorságból
A világ nagy tengerét;
Innen nézem szabadságból
A föld sok rab emberét stb.
Kisfaludy Sándor: *Himfy szerelmei. Boldog szerelem* 25. dal.

[5] Tágen nagyváradi kanonok 1833. febr. 21-én valótlannak nevezte Beőthy állításait; ezért ügyészi eljárást indítottak ellene, kitiltották az ülésekről, s végül kénytelen volt elhagyni az országgyűlést. Az eset részleteit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 174. kk.

[6] Az 1834 augusztusi viták során. Uo. III. köt. 460. kk.

a dézma tárgyáról mostani körülményinkhez képest igy vélekedem: Ha maradtunk volna első végzésünknél, t. i. az égre kiáltólag igazságtalan praearendatio eltörlésénél, e kérdésben az Egyházi Rend érdeke fenn nem forogván, egyedül az olygarchiával kellett volna küzdenünk, melly a dézma váltsági szerződéseket maga hasznára kötötte. Azonban továbbmentünk, elhatároztuk, hogy természetben a dézma sehol se adassék; s itt már a hyerarchiát is magunk ellen ingereltük, (ámbár ugyan a 2 ft váltságbér olly magas, hogy az Egyházi Rend valóban igen megengesztelődhetnék). No már fogadjuk még el a bihari inditványt, s ekkor az olygarchián s hyerarchián kivül még a fanatismust is magunk ellen ingereljük, no aztán győzzön aki tud e háromfejü sárkányon. Érdemileg a legigazságosabb Bihar követének inditványa, mert hiszen ugy hiszem senki sincs e teremben, kinek szive jóváhagyólag ne örvendene, hogy Irlandban a catholicusok a protestans papoknak dézsmát adni nem akarnak. A józan ész tehát e dolgot megforditott viszonyban is igazságosnak kéntelen találni; de én óhajtanék valami kedvezést hazavinni e tárgyban, attól tartok pedig, hogy ha ily mélyen béereszkedünk, mindent elrontanánk, s ezért, csak egyedül ezért nem pártolom az inditványt. — És valóban különböző nézeteknél fogva Bőthynek inditványa *28 megye voxával 19 ellen*, most el nem fogadtatott. (Tavaly augustusban az egész kérdés rendszeresen lévén felvéve, ugyanezen inditványt *Prónay* tette volt, s akkor ellene volt csak 19 megye, 26 pedig pártolá.[7]

Ezután ZARKA inditványt tőn, hogy minden felekezet a dézmát tulajdon papjának fizesse. EÖTVÖS és SÁRKÖZY pártolák. — El nem fogadtatott.

SZIRMAY jelenté hogy megyéjében vannak esetek, hol a protestáns praedicatorok szedik a helybeli dézmát, s ezen kivül semmi más jövedelmök nincs, p. o. Szentesen a Bodrogközt. Kéri a RRket, gondoskodjanak ezeknek élelméről, mert ha ezentúl minden telektől csak 2 ftot kapnak, éhen kell veszniök, s az Isten igéjéből nem élhetnek. — Elmellőztetett.

b)

Következett *az adósságbeli perekben hozott itéleteknek árverés utján való végrehajtása módjáról szólló törvény elhatározása.*

Az inditvány eredetileg csak a világos adósságokra lévén intézve,[8] BEZERÉDY az inditó okok hasonlatosságánál fogva azt kivánta, hogy a hozandó törvény mindazon peres esetekre kiterjesztessék, mellyekben a vesztett fél készpénz fizetésben van lemarasztva. — PÁZMÁNDY ellenben alapul vévén, hogy ezen törvény a jólelkű hitelezők gyakori károsodása miatt megcsökkent nemzeti hitel felemelése tekintetéből hozatik, annak rendszabását csupán az adósságokra kivánta szorittatni. Itt azonban általánosan használná az *adósság* czimjét, s mellőzné a *világos* és *nem világos* különböztetéseit, részint mivel a birói itélet minden adósságot világossá tesz, részint mivel különben a concursualis,[9] és auszugalis perek[10] a törvény alá nem esnének. Ez inditványnak ellene vettetett, hogy valamint fő czél volt e tárgynak kiszemelésénél a köz-

[7] A szavazás eredményét l. uo. 470. o.
[8] L. előbb, 192. o.
[9] Csődperek.
[10] A kereskedők és iparosok üzleti könyveibe bevezetett s számlakivonattal igazolható adósságokat tárgyazó perek. (Az 1723 : 53. tc. intézkedik velük kapcsolatban.)

hitel tekintete, ugy át nem lehet látni, miért ne alkottassanak aként a rendszabások, hogy egyszersmind más idvességes czéloknak, nevezetesen az igazság helyesb kiszolgáltatásának is előmozditására szolgáljanak. Különben is tagadhatatlan lévén, hogy a birói itélet minden tartozást világossá tesz, éppen nincs ok, melly azon anomaliára vezethetne, hogy a biróilag megitélt kárpótlás vagy byrság másképen exequáltassék, mint az adósság, s aki adósságát meg nem fizeti, annak javai árverés alá bocsájtassanak, aki ellenben jövendő gyapju nyirését eladta s árát fel is vette, de a lenyirt gyapjut ismét másnak adta el, az a megkárositott vevőnek pénzzé nem fordithatói üres hordót, s rohadt szalmát adjon kielégitéseül.

Ezek szerint a két inditvány közül 33 voxal 13 ellen a Bezerédyé lőn elfogadva, s az alkotandó törvény *mindazon birói itéletek végrehajtására kiterjesztetni rendeltetett, mellyek pénzbeli elmarasztalást foglalnak magokban.*

Ezután közakaratnak vétetvén, hogy *az elmarasztott fél javai árverésre tétessenek,* s eként a nyertes fél kielégitése készpénzzel eszközöltessék, még a következő határozások tétettek:

1. Borcsiczky javallá, hogy a birói foglalás mindenek előtt az ingó javakon kezdődjék — ha csak különös biztositék (specialis hypotheca) nincs lekötve — s a többet igérőnek, bár ha becsüáron alól is eladott ingó javak birói zálogban ne maradjanak, hanem örökösen s kiválthatlanul átadottak legyenek.

Az inditvány utolsó része, t. i. hogy *az ingó javak örökösen adassanak át, közértelemmel elfogadtatott.* De az elsőre nézve különbözött az értelem. — Tarnóczy mindegynek vélte, akármin kezdődjék a licitatio, miután a nyertes fél csakugyan készpénzzel fog kielégittetni. — Noszlopy azonban ép ezen tekintettel azt is öszekötni kivánván, hogy a készpénzzeli tökéletes kielégités a lemarasztott félnek mentől kevesb kárával történjék, a kijelelés jussát (facultatem denominandi) tehát a lemarasztott félnek, — Hertelendy Károly ellenben a specialis hypotheca esetét kivéve mindég a nyertes félnek engedtetni sürgeték. — Borcsiczky az érdekeket egyesiteni kivánván, oda módositá javallatát, hogy a foglalás mindég ingó javakon kezdődjék, mert ezek örökösen adatván el, vevőre könnyebben találnak, de azokban az elmarasztalt fél birjon egyenkénti kijelelés hatalmával.

Mivel azonban a hitelező minden esetre készpénzt kap, megtörténhetnék pedig, hogy az ingatlan javak eladásával az adósra kevesb kár háromolhat, a czél mindenkép eléretvén Noszlopy inditványa lőn elfogadva, s végzésbe ment: hogy *a kielégitésre szükséges vagyonnak kijelelése a marasztalt felet illeti,* ha csak a kötelezésben más rendelés nem tétetett. De hozzáköttetett a végzéshez, hogy mig egyéb vagyonnal bir, addig saját activus követeléseit ki nem nevezheti, hanem valóságos birtokában lévő, s készpénzre fordithatói akár ingó, akár ingatlan vagyont tartozik kijelelni, még pedig előlegesen azt, ami abban a törvényhatóságban helyheztetik, mellyben a végrehajtás kezdődött. Ha a lemarasztalt fél nem akar elegendő vagyont kijelelni, a kijelelés joga a nyertes félre háramland.

2. A végrehajtás módja e szerént lészen: Kijeleltetvén a foglalandó vagyon, azt a biró megbecsüli, s nyomban birói zár alá veszi, egyszersmind árverés végett határnapot rendel, s azt a törvényhatóságban, vagy körülmény szerintén országszerte is kihirdetteti; a kitett határnapon a lefoglalt ingó javakat (mert most csak ezekről van még szó) árverés utján, amint elkelnek eladja, s az árverést addig folytatja, mig a nyertes fél tökéletesen ki nem elégit-

tetik. *Az ingó javaknál tehát csak egy árverési határnapot szükség rendelni*, s azokat nyomban becsűáron alól is el lehet adni.

3. Az *ingatlan javakra* nézve ellenben, legyen az bár nemesi, polgári, szabad kerületi, vagy urbéri haszonvételü (usufructuationalis), két árverési határidőt kell rendelni, egy egy hónap közbevetésével, ugy hogy *az egész foglalás három határnapot kiván*. Első alkalommal a kijelelés s birói becs történik meg, s az árverés közhirré tétetik. A második határidő elérkeztével a kijelelt ingatlan vagyon licitáltatik, mindazáltal csak ugy adatik el, ha olly vevő akad, aki a becs summánál többet ád, vagy legalább azt megadja; ellenkező esetre egy hónap közbevetésével ujabb árverés tartatik, s akkor a jószág a legtöbbet igérőnek becsáron alól is eladatik.

E kérdésre nézve némellyek (mint SZABÓ) a kettős árverést egészen haszontalannak tartották, mivel a kir. városokban, hol eddig is divatban volt az árveréses foglalás, a tapasztalás azt mutatta, hogy az első árverés csak puszta költségnevelést eszközlött, s a venni akarók közönségesen akkorra halaszták a vevést, midőn netalán becsáron alól is vehetnek. De ha már a kir. városokra nézve megtartatnék is a három határnap, minthogy ott gyakran több százezernyi értékü házak kerülnek árverés alá, s hazánkban még nem olly élénk a pénzforgás, hogy ily nagy summát hirtelen összeszerezni lehetne, nem szükség mégis azt az usufructuationalis vagyonra s nemesi birtokra is béhozni; nem amarra, mert az közönségesen kisebb értékü birtok, de erre sem, mert ennek kiváltható birói zálognak kell maradni (?!) s igy olcsóbban adassék bár el, mégis a foglalást szenvedett fél nem károsodik, sőtt a kiváltásra annál több ingere lesz. Ezeknek ellenében állott azonban az egyenlőség tekintete, s hogy a falusi jószágok többnyire kisebb értékük ugyan a városi házaknál, de falun kevesb pénzes capitalista is találtatik. Aztán ha már a nyertes fél minden esetre kész pénzt kap, illő hogy azt a lemarasztalt félnek minél kevesb kárával kapja meg. Ezeknél fogva tehát *a foglalásra egy, az árverésre pedig két határnap, minden ingatlan vagyonokra nézve különbség nélkül megállapitatott.* De már

4. törvényes állapotjokra nézve az ingatlan javak különböző tekintetbe vétettek. Az ősiségnek már már sokak előtt kártékony mesztelenségében mutatkozó átka törvényink szerint eddig is csak a nemesi birtokot sujtotta, mellyet védeni látszatik; s azért senki sem volt a RR között, ki ez átok hatását a nem nemesi birtokra is ki kivánta volna terjeszteni. Ennek következésében tehát közértelmüleg elhatároztatott: hogy a biróikép elfoglalt, s árverés utján eladott *polgári vagy usufructuationalis ingatlan javak, ugy amint mindenféle ingók átaljában, birói zálog természetét magokra nem öltik*, s ha egyszer ellicitáltattak, örökre s visszaválthatatlanul eladatva maradnak. És igy az 1792 : 17. t. cz. által a kir. városokban esztendő s egy nap elforgása alatt megengedett visszaválthatás[11] ez esetben megszüntetvén; egyszersmind KOLEDA és VÁGHY inditványára a polgároknál divatozó *ugynevezett symbolica átadás is eltörültetett.* Ez a symbolica executio abban állott, hogy az elmarasztalt adósnak polgári

[11] Az 1792 : 17. tc. úgy rendelkezett, hogy a kereskedelmi hitel biztosítása céljából az alsó-ausztriai váltótörvényszékek ítéljenek minden olyan ügyletből keletkezett adóssági perben, amelyben a magyarországi fél önként alávetette magát ezeknek a bíróságoknak. A törvény 3. §-a szerint azonban az ingatlan jószágokban foganatosított végrehajtás csak zálog erejével bírhatott, s a nemesi javakat bármikor, a polgáriakat pedig egy év és egy nap alatt vissza lehetett váltani.

ingatlan vagyona megbecsültetett, s becsárban a nyertes félnek symbolice átadatott; ő azonban esztendő s egy napig azt el nem adhatá, mert addig jusa volt az adósnak a summát letenni s kiváltani, és igy csak esztendő mulva kezdődött a háromszoros licitatio; ugy hogy a nyertes fél miután már perét megnyerte, pénzéért mégis 15 hónapig várni tartozott. Ez a káros szokás ezentul nem fog divatozni, s a foglalás határnapja után 1 hónappal nyomban árverés tartatik, s ha akkor a becsárig vevő nem akadna, másik egy hónap mulva becsáron alól is megtörténik az eladás, a vevő örökös kiválthatlan birtokot szerez, a nyertes fél pedig két hónap alatt készpénzzeli kielégitésének örvendhet. *Ez a rendszabás az usufructuationalis jobbágyi javakra is kiterjesztetett*[12] azon hozzátétellel, hogy valamint a királyi városokban, s más kiváltsági helyeken lévő *házakat részenként árverés alá bocsájtani tilalmaztatik*, hanem egészen kell eladatniok; ugy *a jobbágyi telkeket sem szabad* az urbéri törvények értelme ellen, *kisebb részekre darabolva birói árverésnek kitenni.*

5. Legtöbb vitatásra szolgáltatott alkalmat azon kérdés, hogy mennyiben kell a birói zálogot a nemesi ingatlan javakra nézve megtartani? E kérdésnél a vitatás vezér alapjául azon elv vétetett fel, hogy a RR végzése szerint az árverés ezen javakra is már megállapittatott, s ámbár JESZENSZKY ezt az ősiség természetével ellenkezőnek itélvén, más részt pedig a nyertes félnek is némi biztosságot szerezni óhajtván azt javallotta, hogy a nemesi ingatlan jószág ne bocsátassék árverés alá, hanem a valóságos jövedelmek kolcsa szerénti becs árban adassék át a nyertes félnek, ugy mindazáltal, hogy ha esztendő alatt vissza nem váltatnék, 32 évekig legalább biztos vagyon lévén, a nyertes fél által is könnyebben eladatathatik. Ezen javaslat azonban félrevettetvén, a RR újólag is az árverés idaeája mellett maradtak; de már ezzel a birói zálogot megegyeztetni igen sokan nem tudták.

Nevezetesen TARNÓCZY, FEKETE, HERTELENDY KÁROLY, SZOMBATHELYI, ANDRÁSSY, NAGY PÁL és ZARKA azt mutogaták, hogy a birói zálog létezése ekkorig csak a hitelezőt rontotta; mert minden órán kiváltható bizontalan jószágot kapván pénz helyett, s a megháboritásnak minden pillanatban ki lévén téve, azt bizonnyal nem mivelte, nem javitotta, sőtt pusztulni engedte, magának s a nemzeti szorgalomnak is felszámithatatlan kárával; de most már, miután az árverés megállapitatott, a birói zálog korlátlan meghagyása az adóst is végpusztulásra juttatná. Mert ugyanis javai el fognak adatni a többet igérőnek, becs áron alól is, amint elkelnek. Már ugyan ki lesz oly bolond, hogy minden pillanatban visszaváltható bizontalan birtokért p. o. csak 50 ezer ftot is adjon, ha csak az a birtok 200 ezeret nem ér? Megcsalatik tehát a hitelező, mert 200 ezerre számolván adósa birtokát, neki aszerint kölcsönözött, de árveréskor csak 1/4 rész árát kapja meg, megrontatik az adós, mert bizontalan birtoka a mindenkori visszaválthatás miatt becsén alól vesztegettetik el; károsul a vevő, mert nem lesz ingere bizontalan birtokát mivelni, s végre mindezek miatt az örökös bizontalanság fenéje a nemzeti szorgalom és hitel növényén halálos marással rágódik. Ezen tekinteteknél fogva tehát különböző javallatok tétettek. Legmesszebb ment TARNÓCZY, mert az ősiséget eltörülni, az eladott jószágot kiválthatatlanná tenni, s ez által a nemesi javak értékét három, négyszeresen felemelni kivánta. — SÁRKÖZY, SZOMBATHELYI, FEKETE ehhez örömest hozzájárulnának ha nem tapasztalták volna, hogy a szerfelett

[12] A szóban forgó haszonvételi jobbágyi javakat nyilván az olyan jobbágytelkekre kell érteni, amelyek nemesek kezén vannak.

kártékony ősiséget eltörleni még e diaetán nem lehet.[13] A jóhoz tehát legalább közelitni akarván, az első esztendőt s egy napot engedett a kiváltásra, azután pedig örökösséget kivánt. — SZOMBATHELYI és ZARKA egy—három, legfeljebb 5 esztendőt kivántak váltás végett engedni, azután 32 esztendeig, — FEKETE pedig ha eddig nem lehetne legalább 10, 12, 16 esztendeig szerződési zálog természetével akarták az árverés utján eladott nemesi ingatlan vagyont felruházni. És ugy látszik a dolog természete is azt hozná magával, hogy egy bizonyos ideig kiváltható legyen, s ha az alatt ki nem váltatnék, aztán ismét meghatározott évek lefolyta előtt ki ne válthassék. — De ANDRÁSSY és NAGY PÁL megforditott ösvényen indulva mindenek előtt szükségesnek vélték elhatározni, hogy amint megtörténik az eladás, legalább 3 esztendeig ne lehessen visszaváltani, s igy a vevő ha csak annyi hasznát is vehesse, mennyit 3 évi haszonbérnél vehetne. Ezen évek elfolytával p. o. 1/2 esztendő alatt váltsa ki a tulajdonos, s ha ki nem váltja, ismét legalább 16 esztendeig ki ne válthassa. — Végre még DUBRAVICZKY kezei kötve lévén eddig nem terjeszkedheték, s csak azt javalta, hogy a kiváltás félesztendei megintés előrebocsájtásával, s mindég csak ugy történhessék, hogy a birói zálog használója a folyó esztendőnek egész hasznát elvegye.

Ezen inditványok közül a pesti[14] el nem fogadtatott, azért mert keveselteték; ellenben szerencsétlenségre az fogadtatott el, hogy a foglalás után első 3 esztendő alatt a foglalást szenvedett fél, vagy osztályosai (salvo semper jure tertii) eladott birtokjokat ki ne válthassák. Szerencsétlenségre mondom, mert a megforditott alapnak az lőn következése, hogy 3 esztendőn túl az akár melly pillanatban kiváltható birói zálog eddigi kártékony ingatagságának egész dicsőségében meghagyatott; de már ekkor visszamenvén a pesti inditványra, a félesztendei előintés elfogadtaték, s a javitásokra intézett figyelemmel egyetemben, az árverés utján szerzett nemesi ingatlan vagyonokra nézve abban pontosult össze az állapodás, hogy ezek a legtöbbet igérőnél birói zálogkép maradnak, olly formán mindazáltal, hogy előbbi birtokossai vagy osztályossaik 3 év lefolyta előtt ki ne válthassák, de eltelvén ez időszak, félesztendei előintés után, a zálogos summa, s minden szükséges és hasznos javitások megtéritése mellett visszaszerezhessék.

6. Nehogy azonban a gyakorlatban lévő törvényes orvosló módok alaptalan használhatásának fennmaradása mellett a háromszori határnap a nyertes félnek inkább kárt, mint gyors igazságot eszközöljön, s miután a foglalási határnap s az első árverés már elmult, utolsó árveréskor az elmarasztott fél még oppositio által[15] a kielégitést késleltetni, vagy visszafoglalással[16] ujabb zavarokra alkalmat nyujtani képes legyen, elhatároztatott, hogy ilyes árverési executióknál, ha az oppositio vagy szerződés által, vagy a kereset neménél fogva különben is elzárva nem lenne, azt a végrehajtó biró csak akkor fogja elfogadhatni, ha a foglalandó vagyon kijelelése, felbecslése, s birói zár

[13] Az ősiség kérdése közvetlenül vagy közvetve — a nem nemesek birtokképessége kapcsán — többizben is előkerült a polgári törvénykönyv 1834 nyári kerületi vitái során. Vö.: *Országgyűlési Tudósitások*. III. köt. 185. kk., 207. kk., 281. kk., 364. kk.

[14] Dubraviczky javaslata.

[15] Az oppositio a perorvoslat középkorban kialakult módja, célja az itélet végrehajtásának megakadályozása. Később jelképessé vált, az elmarasztalt fél kard vagy bot felmutatásával jelezte ellenállását, mire a végrehajtás elmaradt, s az ellenálló felet a bíróság újból megidézte. Az Ordo processualis XXVI. sectio 372—396. § szól róla.

[16] Visszafoglalás, reoccupatio: a már bírói végrehajtás alá vett javaknak önhatalommal való erőszakos visszavétele. Büntetéséről az 1681 : 31. és az 1729 : 34. tc. intézkedik.

alá vétele végett kiszabott első határnapkor tétetik. Mert az árverési határnapokon többé oppositioval élni nem lehet. A visszafoglalásnak pedig az árverés utján szerzett jószágokra nézve semmi esetben helye nem lészen. Hasonlókép

7. magából az árverés idaeájából természetesen következék azon határozat: hogy az árverésre kitett javakra nézve minden vételbeli elsőbbség (praeemptio)[17] megszünik, s az eladásoknál különben törvény szerint megintendő osztályos atyafiaknak s másoknak előintése (praemonitio)[18] is szükségtelenné válik, s már az árverési hirdetés által kipótoltnak tekintethetik.

8. DUBRAVICZKY inditványára az itéletnek ujabb per utján szokott megújitása (renovatio sententiae per processum) szintén eltörültetett ugyan, s az itéletek egyszerű folyamodásra, politicai uton megujittatni határoztattak; midőn azonban később (9-ber 19-én) a szerkesztés rostáltatnék, olly szembetünő egyes esetek emlitettek annak bizonságaul, hogy a másik peres félnek tudta hire nélkül p. o. midőn több esztendők lefolyta alatt a birtokos változott, s a foglalás alá vettetni kivánt személy a perről semmit sem is tud, az itéletek megujításának eddigi módját csak igy könnyedén egy két szóval eltörülni nem lehet: hogy a többség ujabb excerptába bocsájtkozni nem akarván, ezen egész dologtól ezuttal annál inkább elállott, mert némellyek (mint SZABÓ s PILLER) helyesebbnek vélték volna nem annyira a megujitást könnyiteni, mint inkább a nyertes félnek határidőt szabni, melly alatt diadalmi itéletét végrehajtani tartozzék. E kérdés tehát elmellőztetett. Végre

9-er HERTELENDY KÁROLY figyelmeztetvén a RRket, hogy a megállapitott szabály szerint háromszoros határnap jöhetvén közbe egy foglalásnál, ha hogy a kerületi táblák assessorai háromszor tartoznak sokszor igen távol megyékbe foglalás végett a helyszinére kimenni, ez által a költségek irtóztatóan megszaporodnak; ezen figyelmeztetés következésében elhatároztatott, hogy a kerületi táblák kiküldött birája a foglalandó summa felszámitása, kijelelés, megbecslés, és zár alá vétel végett a helyszinére ugyan menjen ki, de ha a később következő árverésekre szükség lesz, ezeknek s az itéletnek tökéletes végbevitele szokott megkereső levelek (compassus) utján az illető törvényhatóságok által eszközöltessék. Magában értetvén, hogy ha az árverésre kitett javak becsü alatt kelnének el, s e miatt a nyertes fél kielégítésére további foglalás kivántatnék, ezt az árverési költségek megvételével egyetemben végrehajtani, a compassualis foglaló birónak hatóságához tartozik.

c)

November 15-én vasárnapi szünet, 16-án s 17-én Andrássy és Gyertyánfy elnökségök alatt az excerpták folytattattak s bérekesztettek. Nevezetesen:

A portáknak ideiglenes kiegyenlitése[19] most is a Nádorra bizatott,[20] anélkül hogy BEZERÉDY inditványa, ki a kiegyenlités kolcsát előlegesen az

[17] Ősi javak eladása esetén az elővétel (praeemptio) joga az eladó törvényes örököseit illette.

[18] Ősi javak eladása esetén az eladó köteles volt törvényes formák között figyelmeztetni azokat, akik az eladandó javak örököseiként szóba jöhettek, hogy éljenek elővételi jogukkal.

[19] Vö. a 209. o. 33. jegyzetével.

[20] Csak a nádortól lehetett ugyanis viszonylagos tárgyilagosságot várni ebben a kérdésben, szabad vita esetén minden megye a végsőkig ragaszkodott volna a maga portáinak leszállításához. Ennek ellenére előrelépés lett volna az ország önállóságának útján, ha az országgyűlés maga dönt az adó elosztása felől.

ország Rendei megbirálásának alája vettetni kivánta, elfogadtatnék. Mivel azonban *Horvátország* az 1659 : 86. czikkelyben[21] kiszabott okok miatt, Magyarországhoz képest aránylag csak féladót fizetett,[22] ezen törvénynek inditó okai már rég megszünvén, PÁZMÁNDY inditványára elfogadtatott, hogy Horvátországra is az adó aránylag mindenben egyenlő sinór mértéke szerint vettessék ki.

A szóbeli, vásári, és fiumei bíróságok iránt a törvényczikkelyek már az itélőszékek elrendezése sorában készen lévén,[23] *Gr. Buttlernek alapitványa* felől izenet készittetni határoztatott.[24] A *nemtelenek feljebbviteli tehetősége* jövő levelemre marad.

Felvették ezután a RR a T. t. czikkely és a proportionalis per tárgyában költ főrendi izenetet,[25] s különösen a deperditalis 6-ik §. iránt közértelemmel előbbi végzésöknél maradtak. Majd bővebben.[26]

November 18, 19, 20, és 21. napjain a szerkesztéseket rostálgaták.

301.

1835 november 17, 23, 24.

Foglalat: a) *Bérekesztése az excerpták, ugy a T. t. cz. s arányositó per s némelly ujabb inditványok tárgyábani ker. üléseknek.* — b) *Országos ülés a RRnél, tárgyai: mindennemü sérelmek. Ezek közt a szóllás szabadság 10-szer, a békési comissio 2-or. Továbbá a magyar nyelv, s urbéri resolutiora készitett ujabb felirás.*

a)

Pozsony, november 25-én, 1835.

Azok után, mellyeket a kiszemelt tárgyakról utóbbi leveleimben közlöttem, *november 17-én* következett a nem nemesek fenyitő pereik fellyebviteléről Tolna v[ármegye] inditványára[1] alkottatni rendelt t. cz.

KUBINYI: A bíróhoz folyamodhatást polgári társaságban minden ember legtermészetesb s legalaposb jusához számitja. Ezen lényeges elv teljes mértékbeni gyakorlatát minálunk két tekintet nehezithetné: 1. Hogy ez által a tömlöcztartás költségei szerfelett megszaporodnak. 2. Hogy ha minden büntető per feljebbvitethetnék, azoknak elitélését a felsőbb itélőszékek nem győzik. Az első nehézségen a törvényhatóságok gondoskodása különbözőleg segithet, nevezetesen alkalmas dolgozóházak felállitásával,[2] mellyek egyszersmind erkölcsi javitásul is szolgálhatnak, midőn a mostani tömlöczök a még el nem

[21] Az 1659 : 86. tc. értelmében Horvátország az adó és a harmincad feléből ötszáz gyalogos katonát volt köteles tartani a maga és a szomszéd tartományok védelmére.

[22] Horvátországnak az a kedvezménye, hogy az egy portára eső adó összegének csak a felét fizeti, már régebben megszűnt; 1802 óta 135 6/8 porta után fizetett adót, ami Magyarország 6210 3/8 portájához képest aránytalanul kevés volt.

[23] Vö. a 192. o. 28., 192. o. 30. és 193. o. 34. jegyzetével.

[24] Az e tárgyban készítendő tc. tervezett szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 54. kk.

[25] A két izenetet l. uo. V. köt. 316. kk.

[26] L. bővebben a következő számban.

[1] Bezerédy indítványát l. előbb, 213. o.

[2] Vö. a 213. o. 61. jegyzetével.

romlott, sőt csak gyanuba jött ártatlan emberből is valóságos gonosztevőt nevelnek. A második tekintetnek megfelel azon állapodás, hogy a királyi Tábla büntető perekben törvényszünet alatt is, és pedig két senatusban ítélhet.[3] A szónok tehát a feljebbvitel jusát minden embernek átaljában, s különbség nélkül megengedtetni kívánja.

Széll ehhez örömest hozzájárulna, hahogy a büntető törvénykönyv egész mivoltában felvétetnék, s az itélőszékek is elrendeltetnének:[4] de kéri a Rket, ne felejtkezzenek el, hogy most csak per excerpta dolgoznak, s hogy a nógrádi kívánat[5] igy, a mint állunk, nemcsak a statusnak roppant költségeket okozna, de a vádlottak sorsát is sulyositaná, mert pereiknek megvizsgálása sok időre haladván, időközben hosszabb fogságot szenvednének, mint amennyiben büntetésül elmarasztattak. Lépésenként kell a javitások ösvényén haladni. Eddig a nemtelen ember csak 3 esztendei tömlöcztül, vagy egyszerrei 100 bottul appellálhatott. Tágitsanak e szük körön a RR, s engedjék meg, hogy 1 esztendei fogságtól vagy egyszerre elveendő 40 bottul appellálhasson, s már igen nagy lépést tettenek a humanitás ösvényén.

E két javaslat közül azt, hogy a legkisebb büntetéstől is jusa legyen minden embernek felsőbb biróhoz folyamodni, ez alkalommal s a jelen körülmények között csak Nógrád, Zala, Bars, Somogy, Tolna és Verőcze pártolák.

Midőn tehát a határ kiszabása forogna kérdésben, Péchy azt tartotta volna helyesnek, hogy nem a fogság idejétől, nem a botok számától méressék a feljebvitel hatalma, hanem a büntől és praesumált gonoszbani megrögzéstöl. Ő tehát javallá, hogy aki először kerül életében büntető per alá, annak legkisebb büntetéstől is jusa legyen feljebb vizsgálatot kívánni. — Bernáth a botoztatásról szeméremmel tud csak gondolkozni is, mert látjuk 800 évek alatt hová vezetett a botoztatás gyakorlata. Átaljában nincs nehezebb tárgya a polgári rendelkezésnek, mint a büntető hatalom gyakorlata. Mert itt psychologiai tekintetekből kell indulni. Meglehet, hogy egy embernek szerfelett nagy valamelly büntetés, másnál azonban fenyitéknek sem való. Azonban mindezek rendszeres mély vizsgálatokat kívánnak. Most csak arra kéri a Rket, hogy mentől kevesb fogságtól engedjenek feljebvitelt (p. o. 3 hónaptól), mert nállunk a tömlöczök fájdalom nem erkölcsi oskolák.

Szavazatkor a különféle ágazó voxoknak egymáshoz közelitése után *Széll inditványa* lőn elfogadva, s aszerint elhatároztatott: hogy *mindazon itéletek, mellyek egy esztendei fogságot, vagy egyszerre elveendő 30 ütésekből büntetést foglalnak magokban, a nemtelenek által is feljebbvihetők.*

Nehogy azomban ezen törvénynek emberi erányzata akár indulatosság, akár pedig balmagyarázat miatt azáltal elenyésztethessék, hogy a bünös 40 ütéseknél kevesebbre ugyan, de gyakran ismételendő verésre itéltetnék, némi vitatások után Dubraviczky javaslata szerint ezek fogadtattak el:

1. Testi büntetésre csak ugy lehet a bünöst itélni, hogy azt (az úgynevezett angariakat) gyakrabban mint 3 hónaponként ne szenvedje. Sőt

2. három hónaponkénti angariákban sem lesz szabad többel mint 25 ütésekkel büntetni.

[3] A határozat meghozatalával kapcsolatos vitákat l. előbb, 215. kk.

[4] Az előbbi, a Codex criminalis a jogügyi munkálat IV. része volt, az utóbbi, a Coordinatio fororum már átment az alsó táblán, s első ízben már a főrendek is megvitatták.

[5] Kubinyi indítványa.

3. Ha a megitélt testi büntetés ennél sulyosabb lenne, de 40 ütésre, mellynek egyszerrei felvételétől is feljebvitel engedtetett, nem terjedne, azzal a megitélt rab csak félévenkénti szakaszokban illettethetik.

Ezeken kivül még a következő inditványok tétettek:

4. Pfansmid kivánta, hogy midőn egy perben nemesek és nemnemesek mint büntársak állanak, s amazok a pert feljebviszik, ezen esetben a nemtelenek is appellálhassanak, habár egyébiránt kisebb büntetésben marasztattak is el, mint mennyi különben ezeknek feljebbviteli tehetőségekre megállapitatott. *Közértelmüleg elfogadtatott.*

Palóczy pedig több rendbeli inditványt tett. Név szerint:

5. Gyakran megtörtént, hogy a vádló Fiscus nem nyervén meg a vádlott ellen kért halálos büntetést, a pert feljebbvitte, s ha ilyenkor kisebb volt a megitélt rab büntetése, mintsem hogy ő is appellálhatna, a kir. Tábla megsulyosithatta ugyan az itéletet, de nem enyhithette. Szükség tehát elhatározni, hogy midőn a büntető per a vádló tiszti ügyész kivánságára felsőbb bíróság elébe vitetik, egyszersmind a vádlott részéről is feljebbvittnek tekintessék, s körülmény s igazság szerint az itéletet ne csak neheziteni, de könnyiteni is lehessen. *Elfogadtatott.*

6. Megtörténhetik az is, hogy nemtelen tisztviselő nem fogságra, nem is testi büntetésre, hanem hivatalának csufos elvesztésére (cassatiora) itéltetik. Ez moralis halált magában foglaló sulyos büntetés, illő hogy appellálhassa. *Szintén elfogadtatott.*

7. Ha az első bíróság a vádlott nem nemesre kimondja a feloldozó itéletet, bárha azt a vádló Fiscus feljebbvinné is, amaz azonnal szabadon bocsájtassék. *Elmellőztetett.* (Ahol esküdtszékek divatoznak, a polgárok legalaposb jusai közé számittatik, hogy mihelyt a Jury „*not guilty-t*", nem bünöst mond, a vádlottat egy pillanatig sem szabad letartóztatni.)

8. A megitélt fogság ideje mindég a béfogatás napjától számitassék, s eként az itélet előtt szenvedett fogság beszámitassék. *El nem fogadtatott.*[6]

Ezeknek nyomában

Borcsiczky inditványt tőn, hogy ha már igazság s emberiség tekintete, azon gondoskodásra vezérlette a RRket, hogy a megyei törvényszékek büntető hatalmát is bizonyos korlátok közé szorítanák, sokkal szükségesebb intézkedniök, hogy a hon polgárainak személye egyes tisztviselők gyakran indulatos, gyarló önkéjének határtalanul alája vetve ne legyen.

Ennek következésében különféle inditványok tétettek. Egy rész a criminalis és politicai[7] vétségeket egymástól megkülönböztetni, s amazokra nézve azt az elvet, hogy másképp, mint a törvényes itélőszék által senki, egyes tisztviselő hatalmával hát semmi esetre nem büntettethetik, kimondani, a politicai vétségeket pedig, mellyeknek elhatározása hosszabb, s gyökeres pertractatiót kiván, itt elmellőztetni kivánták. Ennek ellene vettetett, hogy a két nemü vétségek közötti határt excerptim kiszabni nehéz, egyesek önkényére bizni pedig veszedelmes. Mások az egész inditvány ellen szóllottak, mert ha minden csekélységért kéntelenek lesznek a tisztviselők a bünöst törvényszék elébe állittatni, ön hatóságuk tekintete csökkenni fog, a közigazgatás népünk jelen culturai állásában felzavartatik, s nemcsak hogy a tömlöczök szerfelett benépe-

[6] A viták eredményeként elkészült s országos ülésben elfogadott törvényjavaslatot l.: *Iratok.* VI. köt. 48. kk.

[7] „Politicai" vétségek alatt rendészeti vétségek értendők.

sittetvén, rossz moralis hatás, és az adozóknak költség terheltetése eszközöltetik, de a bünösök sorsa is nehezittetik.

Ezen vélemény pártolói között különösen VÁRADY marmarosi követ, főszolgabirói tisztjéből meritett tapasztalásánál fogva előterjeszté, hogy megyéjében, a kisebb vétségeket a sz[olga]birók szokták 25—30 bottal megbüntetni. S kivánta is e jó szokást feltartatni, mert sokkal terhesb lenne, ha ily vétség miatt a bünös 20—30 mértföldnyi távolságra, a megye tömlöczébe küldetnék, s ott hónapokig ülne, végre pedig nagyobb büntetést mégsem kapna, mint amellyel a szolgabiró nyomban megfenyithetné.

BŐTHY soha el nem ösmeri, hogy a magyarországi népet bot nélkül kormányozni nem lehetne. Könnyezni kell az emberiség barátjának, ha szemléli, miképen a 8 századok óta divatozó bot systema mellett, minő fokon áll az emberiség s erkölcsiség közöttünk. Eleven szinekkel rajzolá nem nemes polgártársaink eddigi állását, azon borzasztó helyzetet, hogy a temérdek botoztatás lármája hangzik keresztül örökös ütésekben hazánkon, elbeszéllé, miként a helybeli előljárók, f[öldes]urak, uradalmi tisztek s durva poroszlók, commissarius, esküdt, szolgabiró, törvényszék, minden nemü tanyázó s kóborló katona, uton ut félen kedve szerint miként botozza a népet szám és vég nélkül. S ezen eleven rajz után azon elvből indulva, hogy egyes ember szenvedelmének a hon polgárai személyét kitenni, s botoztatási passiójának alája vetni nem lehet, kivánta, hogy amint némelly megyékben már statutumkép most is divatozik, criminalis esetekben egyes tisztviselőknek büntető hatalmuk ne legyen.

DEÁK nem akar ezuttal annak vitatásába bocsátkozni, mennyire lehet s mennyire nem lehet az emberiséggel ellenkező verést, ütést a büntetések sorából kitörülni? Ámbár átaljában el lehet mondani, hogy ha bot nélkül in thesi nem lehetetlen a kormányzás s rendfeltartás, Magyarországon sem az. És valóban, aki állitja, hogy nálunk nincs még a nép oly miveltségi fokon, miszerint a botot eltörülni lehetne, állitásában circulus vitiosus van. Mert alkalmasint azért nem emelkedett még fel itt ott a nép keblében a magasb emberiségnek szelidebb érzelme, mivel ugy bántak vele, mint barommal. El meri a szónok mondani, hogy amelly vidékeken, sőt egyes helységekben is, földesuraknak, tisztviselőknek személyessége ama baromi büntetést nem gyakorlá, annyira emelkedett a szelid szemérem érzelme, hogy a megsikamlott emberre jobban hat a pirongás, mint másutt, hol felemelt bot s korbács diszlik a büntető tisztviselők körében, az emberiséget borzasztó botoztatás. Aztán hogy ezek szám és vég nélkül ne botoztathassanak, ez már nem is uj inditvány. Normalis rendelete a Helytartótanácsnak, hogy 12 botnál többre a sz[olga]birók nem büntethetnek, s a törvény hijányát a végrehajtó hatalom pótolá, csakhogy Marmaros követe bizonysága szerint némelly megyékben meg nem tartatott. De ha törvényé tétetik, bizonnyal országunk legtávolabbi részeiben is tiszteltetni fog.

Erre VÁRADY ismételé azon előadást hogy megyéjének terjedékeny helyzeténél fogva az általa emlitett szokás a népre nézve is jótékony. Ő nem tud esetet hogy a sz[olga]birák kegyetlenkedtek, vagy ezen hatalommal visszaéltek volna; aki ilyes viszaélésről tud valamit, nevezze meg, hogy a homály az egészre ne háramolják. — Feleletül BALOGH emlité, hogy ő tud esetet, midőn az ártatlanul vádolt embert maga a törvényszék megbotoztatta csupán azon fonák tekintetnél fogva, hogy a megyeházából veretlen ne menjen ki. Ha ez Sedriáról mondathatik, szolgabirákról bizonnyal ezer visszaélést lehetne

emliteni. Annyi azonban legyen elég, hogy ha a szónok az országban szolgabiró lenne, az országgyülésen a botoztatást nem pártolná.

BŐTHY szintén megjegyzé: hogy tiszta papirosról nem beszél. Ha példa kell, annyit hozhatna fel, hogy egekig érne, mint a Jakob lajtorjája. De őt nem a példák sokasága inditja, s ha csak egy eset történt volna is, azt elegendőnek vélné arra, hogy gátló intézkedés történjék. Meglehet egyébiránt, hogy Marmaros követe a maga individualitása szerint soha se büntetett olly büntetéssel, amellyet kegyetlenségnek tartott volna. De mit tartottak felőle a megbüntetettek, s talán mások is? ez már más kérdés. Átaljában ilyen dolgokban kinek kinek személyessége határoz.

Végre ezekben állapodott meg a RR többsége:

1. A politicai kihágások és criminalis bünök közötti különböztetésbe a KK és RR ez alkalommal nem ereszkednek, hanem átaljánosan kivánják egyes tisztviselők büntető hatalmát megkorlátozni. S e végett azt határozák:

2-or hogy a megyéknek fenyitő hatalommal biró tisztviselői, hivatalos hatóságuknál fogva három napi börtönnél vagy 12 ütésnél nagyobb büntetéssel a vétkes személyt nem illethetik. Tartozván ezen határig is a büntetendőnek testi alkotására figyelmezni. Minden nagyobb fenyiték alá esőket pedig a büntető törvényszék elébe állitani.

3-or: Köteleztetnek a büntető tisztviselők a vétkesek kihallgatása után hozott itéletet két tanu előtt kihirdetni s végrehajtatni, a történtekről tökéletes jegyzőkönyvet vezetni, s azt félevenként a megye törvényszékének vizsgálata alá terjeszteni.

4-er: Városokban csak a tanács büntethet, egyes tisztviselők pedig épen nem. Igy a szabad kerületekben is csak a helybeli tanácsok (nem pedig kerületi vagy helybeli hatóság egyes tagjai) büntethetnek 12 botig vagy 3 napi börtönig. Tartozván szintén jegyzőkönyvet vinni, s azt félesztendőnként a kerületi közgyülésnek bémutatni. Nagyobb büntetést csak a kerület itélőszéke itélhet.

5-ör: A helységek előljáróit, ugy a honoratiorokat is a megyei tisztviselők s szabad kerületek helybeli tanácsai verettetési büntetéssel semmi esetben sem büntethetik.

6-or: Az uradalmaknak (bárha vérhatalmat birjanak is) tisztjei, az urbéri 7-ik t. czikkelyen kivül[8] büntető hatósággal nem birnak.

7-er: Akik ezen törvény határain tullépnek, fiscálisi perrel lesznek megfenyitendők.

SZOMBATHELYI még a gazdának cselédjei iránti büntető hatalmát is megkorlátozni, — BÁRCZAY pedig a katonaság kicsapongásainak gátat vettetni kivántak. Amaz elmellőztetett, a katonák hatalmaskodásai pedig átaljában elszenvedtetni nem tartozott visszaélésnek nyilatkoztattak.

Az excerpták eszerint béfejeztetvén, következett a T. t. cz. iránti izenetjök a főrendeknek.[9] Csak két pontra nem volt meg az egyeség.

1-ör a tanyázó katonaság kénszeritett élelmezésének, s ebből eredő deperditáknak eltörléséről szólló 6-ik §-ra nézve (mint annak idejében megirtam)[10]

[8] Az úrbéri VII. tc. 5. §-a részletesen felsorolja azokat az eseteket, amikor a földesúr vagy tisztje az úriszék vagy a megyei törvényszék mellőzésével szabhat ki kisebb büntetéseket, vagy az okozott kárt megtéríttetheti a jobbággyal. Vö.: *Iratok*. V. köt. 147. kk.

[9] Uo. 316. kk.

[10] L. előbb, 162. kk.

azt felelték a FőRR: hogy a fejedelem törvényhozási közös jusa elmellőzésével, egy tollvonással az élelmezési rendszert eltörülni nem lehet, s azért ha e részben valami változtatás kivántatnék, azt csak külön kérelem gyanánt fogadhatnák el.[11]

Deák meg nem foghatá, miként foghatják a fő RR ezen táblára azt: hogy a fejedelem törvényhozási jusának elmellőzésével tesz valamit? Mert midőn törvényjavallat initiáltatik avégett, hogy a kormány elébe terjesztessék, nemcsak el nem mellőztetik Ő Felségének befolyása, sőt inkább törvényhozási közös jogának tettleges gyakorlatára alkalom szolgáltatik. Vagy talán abban ütköznek meg: hogy inditványt teszünk, mielőtt a kormány tetszése felől bizonyosok lennénk? Ez valóban alkotmányi hatóságtól furcsa megütközés; de annyit mindenesetre teljes biztossággal állithat, hogy a KK és RR inditványi jusokat a kormány tetszésétől feltételezni soha sem fogják, s oly inditványt sem tehetnek, melly által a deperditalis terhet törvényesnek, s postulatum utjára tartozónak elismernék. A Karok és RR megkezdették a diaetalis egyezkedést; ha a kormány vagy a fő RR ugy vélekednek, hogy az egyszerű eltörlést némileg módositani kellene, folytassák a tractatust, de inditványi jogunkat meg ne támadják.

Ennek következésében a RR egy szivvel lélekkel előbbi végzésök mellett maradtak.

2-ik pont volt, miszerint a fő RR azt kivánták, ne határoztatnék el átaljánosan, hogy az elhagyott telkek megszállói minden esetben 6 esztendei adómentséget nyernek, hanem bizassék ez a törvényhatóságok gondoskodására. Ez elfogadtaték ugyan, de Marczibányi javallatára azon hozzátétellel hogy 6 esztendőnél tovább terjedő adótuli mentséget a megyék semmi esetre se adhassanak.[12]

Felvétetett továbbá: *Az arányositó pert tárgyazta főrendi izenet.*[13]

Itt a fő RR ezeket kivánták:

1. Hogy a 7-ik §., melly a többi kolcsok nem alkalmazhatása esetére kinek kinek belső s külső birtokát (a közösböli foglalások kihagyásával) rendeli az arányositás alapjának felvétetni, mint szükségtelen, kihagyassék. A RR azonban a kihagyásra most sem hajoltak.

2. Hogy a több helységek vagy puszták birtokosai által közössen használt plágák felosztása az arányositás felől intézendő törvénybe ne tétessék. A RR ezt most is szükségesnek tartották.

3-or hogy a tagos osztályban sorshuzás előtt barátságos egyezés próbáltassék. Ez elfogadtatott.[14]

Még e következő inditványok tétettek:

Nagy Pál kivánta, hogy a legalsó birótul kezdve a legfelsőbbig itéletét okokkal támogatni mindenik tartozzék. — *Felkiáltással elfogadtatott.*[15]

[11] A főrendi válaszban csak az van, hogy ők „a felfogott tárgyat sem így mellesleg a jelen törvénycikkelyben, hol a cimnek utmutatása szerint is nincsen helye, sem pedig illy alakban, melly eleve korán némi egyoldalu végzést mutat, nem vélik felterjeszthetőnek". L.: *Iratok.* V. köt. 316. — A kérelemképpen való felterjesztésről csak a vitában esett szó.

[12] Az e tárgyban készült, s az országos ülés által is elfogadott második izenetet l. uo. VI. köt. 35. kk.

[13] Uo. V. köt. 317. kk.

[14] Az újabb izenetet l. uo. VI. köt. 36. kk.

[15] Törvénycikkely javaslata is készült ebben a tárgyban. Uo. 54.

NOSZLOPY: Az arányositó perben az időmulás el lévén törülve,[16] s ezáltal gyakran a legrégibb osztályok is felzavartatván, az 1729 : 36. törvénynél fogva pedig 32 esztendőn tul ad rectificationem divisionis pert kezdeni nem lehetvén: inditványt tőn, hogy aki osztályos birtokában proportionalis per által megcsonkittatik, rectificationis pert 32 éven tul is kezdhessen. — *Elmellőztetett.*

BÁRCZAY megujitá Deáknak minapi inditványát,[17] hogy az urbarialis perek a Helytartótanácsnál nem egyes referensek, hanem 5 tagbol álló commissio által referáltassanak. — *Elfogadtatott.*

BUSÁN kivánta, hogy a polgári törvények sorában kerületileg kidolgozott 25 czikkelyek az országos irományok közé igtattassanak.[18] — *Nagy többséggel félrevettetett.*

November 18, 19, 20, és 21. napjain a mult hetek végzései meghitelesitettek, s a szerkesztés megrostáltatott.

November 22. vasárnapi szünet.

b)

November 23-án reggeli 9 órakor tartott kerületi ülésben a szerkesztési rostálgatás befejeztetvén, 11 órakor a Karok és RR *országos ülést* tartottak.

MARKOVICS (Krassó) mint idő szerintén egyik kerületi elnök bémutatá azon 33 rendbeli izenet, felirás és törvénycikkely javaslatait, mellyeket a KK és RR october 30-ik napja óta folyvást tartott kerületi üléseikben készitettek.[19] És miután CSEPCSÁNYI igazolás végett kijelenté, hogy ő ugyan (nem lévén még akkor utasitása) meggyőződését követve, a jobbágytelket ülő nemeseknek moratoriumot adatni kivánt, mindazáltal küldői oda nyilatkoztaták ki akaratjokat, hogy nekik semminémű moratorium nem kell, — az emlitett kerületi javaslatok rendre tanácskozásba vétettek a következő sorral:

1-ör: *3-ik izenete* a RRnek a *sérelmek és kivánatok* tárgyában.[20] 2-or *némelly ujabban átküldött sérelmek,* mint a lengyel ügy, a borsodi bankócsinálók[21] s a t. iránt, nem különben 3-or *a felterjesztendő sérelmeket kisérő felirás* stylusára nézve költ szintén 3-ik izenetek.[22] Továbbá 4-er *az 1825|30-ki némelly sérelmekre és kivánatokra* mult augusztus hónapban érkezett kir. választ tárgyazó 2-ik izenet.[23] Ezekre nézve az országos ülést mintegy expeditiói bureau gyanánt

[16] Az arányosítási törvényjavaslat 1. §-a mondta ki, hogy nemcsak a jelenleg közös használatban levő haszonvételek tartoznak arányosítás alá, hanem azok is, „mellyekre nézve bébizonyitható, hogy a közbirtokosok valamellyike által a közösből szakittattak el, — az időmulás határéveit felyülhaladó magános használat sem állván ellent." Uo. V. köt. 295. kk.

[17] L. előbb, 204. o.

[18] A polgári törvénykönyv kerületi vitatásának félbeszakasztása következtében a vitán keresztülment 25 törvénycikkely kerületileg elfogadott szövege nem került külön kinyomtatásra, s az országgyűlés iratai közt sem szerepel. A nádor részére leírt szövegüket l. *OL, Nádori lt. Diaet. Extraser. 1834. CXIV.* (Az *Országgyűlési Tudósítások*, III. kötetében történt felhasználására l. uo. 195. o. 21. jegyzet.)

[19] A szóban forgó iratok felsorolását l. a *Jegyzőkönyv*-ben, 427. kk.

[20] L.: *Iratok*. VI. köt. 1. kk.

[21] Uo. 7.

[22] Uo. 8.

[23] Uo. 8. kk.

lehetett tekinteni, mert némelly (töbnyire az Elnöktül jött) észrevételek mellett is a kerületi javaslatok szórul szóra megállottak.

V-ik tárgy volt a szóllás szabadságán ejtett kettős sérelem iránti 10-ik izenet.[24]

JAKABFALVAY (Torna) igy szóllott: Midőn a KK és RR bölcsesége s tiszta hazafiusága erős akarattal küzdik a fő RRnek polgári alkotványunk szebb szabadságai eránt mindinkább nevekedő hidegsége s idegenkedése ellen, midőn a szóllás természetes szabadságán ejtett kettős sérelmeknek, a nemzet reményeit, s bizodalmát tán örökre elfojtóknak orvoslását már tized izben sürgetni kéntelenitetnek, megyémnek honi szabadságink védelmére mindég kész erkölcsi erővel biró Rendei segédkezet nyujtanak, és midőn ennyire késik a sulyos sérelmek orvoslása, keserű aggodalom emészti megyém Rendeinek azon forró ohajtását, bárcsak a KK és RR most találhatták volna fel ama boldog pillanatot, mellyben nemcsak a gondolkozás, de a szóllás szabadsága is törvényes akarattal biztosittatnék. E czélra Torna v[árme]gye a RR eránt továbbra is bizodalmat, s az ellentállásokon előbb utóbb győzedelmes állandóságot igérnek. És ha a KK és RR lelkes küzdéseikben még talán elegendő részt nem vehettek, ha a haza boldogsága töllök még valamit kivánhat, a KK és RR megbocsátani méltóztassanak. Most már a kimeritett tárgyat csak erős akarattal sürgetni kelletvén, pártolom az izenetet annál biztosabban, mivel megyém Rendei, mielőtt a tárgy országgyülésen felvétetett volna, elsőbb, a bővebb kifejlés alatt pedig másodizben a tudvalévő két esetet sérelemnek nyilatkoztaták, s követeiket oda utasiták: hogy a kettős sérelmet az országos felirási javallatban előadott elvek szerint, ennél fogva semmi más mellékes utakon, orvosoltatni kötelességöknek tartsák.

Ezen előadás tetszéssel fogadtatott, de figyelmet is gerjesztett, amennyiben a szóllónak most távollévő követ társa, Ragályi a szóllás szabadsága tárgyában kezdet óta nem illy szellemben nyilatkozott.[25] Egyébiránt ezen izenet is szórol szóra helybehagyaték.

VI-ik tárgy a *békési commissio* miatti sérelem tárgyában költ 2-ik izenet. Ezen izenetnek különösen formáját, s a főRket erősben érintő kifejezéseket a PERSONALIS ostromlá, FÁY védelmezé, s felkiáltással helybehagyatott.[26] (Erről bővebben jövő levelemben.)

VII-ik tárgy volt *Bács vármegyének Zsiva szigetére nézve* Verőczével, Csép és Butykovácz, máskép Kis Nyestin, és Uj Vukován iránt pedig Szerémmel fennforgó határvillongási kérdése.[27] VIII-ik Szerém v[árme]gyének *a pétervárади véghely* elleni panasza.[28] IX-ik *Szathmárnak és Komáromnak* a feletti sérelme, hogy a Helytartótanács az Austriai Monarchiának bizonyos mappáját küldötte szélt ajánlólag a megyék között, mellyben hazánk azon Monarchiába bécsatoltatik, s határaink is sérelmesen jegyeztetnek ki.[29] Végre X-ik Sopron városának *Pfeifer kereskedőnek Bécsben történt megadóztatása* felőli sérelme.[30] — Mindezek ugy mint az elsőbbiek szórul szóra jóvá hagyattak.

[24] Uo. 12.

[25] Wesselényi és Balogh ügyének vitái során Ragályi következetesen a rendek többségének álláspontjával ellenkező szellemben nyilatkozott. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 517, 527, 566, 580, 620, 628, 643, 660. stb. o.

[26] L.: *Iratok*. VI. köt. 12. kk.

[27] Uo. 15.

[28] Uo. 15. kk.

[29] A sérelem részleteit l. uo. 16.

[30] Uo. 17.

November 24. Országos ülés a RRnél.

Miután a tegnap bevégzett izenetek a fő RRhez átküldettek, felvétetett: A XI-ik tárgy: A *magyar nyelv* ügyében érkezett kir. válaszra készitett felelet, mellyben az a határozás foglaltatik, hogy a KK és RR ezentul csak magyar törvényt alkotnak, csak magyar törvényjavaslatokat fognak felterjeszteni, s deák törvényalkotásában meg nem egyeznek.[31]

Az izenet ellen a PERSONALIS és 13 megyei követek szóllottak — mellett FÁY. Ezeknek előterjesztéseit helyszüke miatt jövő levelemre hagyom, most csak NAGY PÁLnak közlöm roppant tetszést gerjesztett beszédét. Ki is ily értelemben szóllott:

„A combinált és törvényes oppositiorul mindég azt tartottam, hogy ennek valóságos ereje nem abban áll, hogy mindent, ami a kormánytol jő, ellenezzen, s mindég csak a királyi jusok megszoritásán iparkodjék; s azt hiszem hogy az oppositiónak semmi nagyobban nem árt, mint ezen fonák irányzat, mert ez által a közvéleménynek hatalmas támaszától maga magát megfosztja. Ha tehát valamelly királyi törvényes jus megszoritására czélozna a kerületi izenet, meglehet hogy azt nem pártolnám. De én szeretném látni azt az embert, aki nekem megmutatná, mióta lett az királyi jussá, hogy a magyar világ végéig deákul tanuljon, deákul tudjon, törvényeit imigy alkossa, és diákul kormányoztassék? Én ennek nyomára a pragmatica sanctióban nem találok, azt ellenben tudom, hogy nyelv és ajak nem királyi adomány, hanem Isten ajándéka, s annak használlata olly kénszeritést nem szenvedő természeti jus, mint a levegő szivása. Már sokszor volt mondva, hogy a sötét századok belső viszonyainál fogva a latin nyelv minden nemzeteknél diplomaticus nyelvvé lőn. De változtak az idők, s a nemzetek ezen holt nyelv zsibbasztó bilincseiből rajtunk kivül rég kibontakoztanak. Első volt az angoly, melly nemzeti nyelvét diplomatiai polczra emelé, s im a civilisatióban, mesterségekben és tudományokban legelől is áll. És meg lehet mutatni, hogy a nemzetek aként haladtak elő a nemzeti miveltség ösvényén, amint hamarébb vagy később rázták le Latium holt nyelvének a nemzet tömegét sötétségben tartó bilincseit. Mi le nem ráztuk még, s a miveltségben is ugyan hátra maradtunk, s lesz dolgunk, mig utólérjük a többieket. (Tetszés!!) Nem is lehet ez máskép; mert míg más nemzeteknél a haza reménye, a serdülő ifjuság, édes annya emlőjével magába szivott hazai nyelvén a tudományokat sajátjává teszi, addig a mi ifjuságunk csak azt az átkozott deák nyelvet tanulja, s végre se tudományt nem tud, se deákul nem beszél. Azonban ellenvetik a RR kivánságának: hogy sok ajku hazánkban még igen sokan vannak, kik a magyar törvényt nem értik. Elhiszem. De mondják meg nekem kérem: hol laknak hazánkban, ha bár Horvátországban is azok a latinusok, kik a deák nyelvet dajkáiktól tanulják? Én felölök semmit sem hallottam életemben, de azt tudom, hogy magyarul a tót is csak ugy megtanulhat, mint deákul, vagy alkalmasint könnyebben. Ha majd valaha uj Codext fog a nemzet készitteni — én már azt nem érem — de kérem az ifiakat, kik azt elérik, küszöböljenek ki minden törvényt gondosan, melly a honi nyelv tárgyában concessiókrul, engedelmekről szóll. Mert valóban azt megengedni, hogy a magyar nyelv, Magyarországon rendes tudománykép tanitassék, hogy a biró magyar itéletet hozhasson, a vádlott magát magyarul védelmezhesse, a mindenkit kötelezendő törvény magyar ajku legyen: ilyeseknek kegyelmes megengedése nevetséges lenne valóban,

[31] Uo. 18. kk.

ha borzadnunk nem kellene, hogy nemzetiségünk kegyelmes engedelem tárgyává lőn. Miért nem ád a kormány ily kegyelmes rendeleteket Austriában, ahol absolutus hatalommal országol? Miért nem bocsájt ki rendeletet, hogy a németnek németül beszélni megengedtetik s a t.? Valóban azért nem, mert ilyen rendeletnek nem lenne más következése, mint egy közönséges kaczaj. (És az auditorium is derekasan kaczagott.) De azt mondják: a RR izeneténck ellen áll az 1805-ki törvény.[32] A törvény pedig szent, s minden érdekeknél szentebb. Én magam is szentnek tartom a törvényeket, kivált a sarkalatosokat, de ha vagy ez, vagy a nemzetiség csakugyan megsértetik, én sokkal inkább fájlalnám a nemzetiségen, mint a Constitutión ejtett sérelmet. Constitutiot nehány órák alatt jobbnál jobbat lehet készíteni, de az eltiprott nemzetiséget életre hozni soha sem. És századok kellenek, mig csak egyetlen egy tót vagy német falu is magyarrá lesz. Azonban ismét, és ismét azt mondom: nyelv dolgában, valamint concessiorul gondolkozni viszás dolog, ugy az ellen kötelezésnek, kényszeritésnek helye nem lehet. Ez kivül fekszik a kormány hatalmán. Declaráljuk, hogy mi nem tudunk, nem tanulunk, nem akarunk tudni deákul, *nem akarunk;* s vége, szeretném látni, miként kényszerithet a kormány, hogy akarjunk? Talán commissariusokat küld szét a megyékben? fegyveres kézzel véteti körül a vármegyék házait? s a katonák — (itt kezeit a tollal együtt, mellyet ujai közt tartott, felemelé, s jelekkel utánzá azt, miként a puska arczhoz szoritva, más embernek neki szegeztetik), a katonák rendre kérdenek bennünket: *Scis ne latine?* (Több perczig tartó kaczaj és tomboló tetszés.) Mivel tehát itt kényszeritésnek helye nem lehet, mivel a nemzet és nemzetiség méltósága és tekintete elhatározott lépést kiván, én tökéletesen a kerületi izenet mellett maradok."

A lelkesedést, a hatást, mellyet az egészen original maga nemü szónoknak ezen előadása gerjesztett, a néma papirosra holt betükkel reá varázsolni nem lehet. Hallani kell a hangot, mellyen szól, az előadás módját, a taglejtéseket, mikkel beszédét kiséri, hogy azon kellemetes hatásról képzetünk legyen, mellyel a hallgatót magával ragadja. — Előadását hosszas éljenek követék, s az izenet szórul szóra megállott. (A vitatás egyéb részleteit, valamint az urbéri resolutiora készitett, és szintén egészen helybe hagyott kevés szóváltásokat jövő levelemben.)[33]

302.

1835 november 23, 24, 25, 26, 27, 28.

Foglalat: a) *A Rk országos ülései a békési sérelem, magyar nyelv, urbéri resolutio, és arányosító per tárgyában.* — b) *A legközelebbi napok rövid történeti rajza. E közt királyi resolutio az előleges sérelmek iránt. A partiumbeli megyék Magyarországhoz visszacsatoltatnak.*

[32] Vö. a 171. o. 18. jegyzetével.

[33] A nov. 23-i és 24-i országos ülések részletes naplóit l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 427. kk.

a)

Pozsony, nov. 28. 1835.

A KK és RR *23-ik novemberi országos üléséből* csupán a békési commissio miatti sérelem tárgyában költ 2-ik izenet maradt hátra múlt levelem közlésiből. Erre nézve

a PERSONALIS nem akarván ismételni az okokat, mellyekkel már máskor megmutatni igyekezett,[1] hogy e dologban sérelem nincs, s hogy az 1805. törvény következésében jusa volt Ő felségének kir. biztost küldeni: csupán oda óhajtá a RR figyelmét vezérleni, hogy országgyülésünk közelgő végén mennyire kivánatos az egyetértést mindenekben előmozditani. E tekintetből felszóllitá a Rket, hagynának fel azon keményebb kifejezésekkel, mellyek az egyezkedést gátolják inkább, mintsem segitenék. Ide számolá többek közt a barsi főispán megemlitését,[2] a bizodalmatlanságnak tetteli eloszlatására intézett felszóllitást, s a t. A RR *maradjon*nal feleltek,

FÁY pedig némileg részletesen is megmutogatá, hogy a főRR izenetére csak igy, s nem másképen lehet felelni, mert a főRR nemcsak Békés V[árme]gyének alkotmányos állását, de magának a Statusok táblájának méltóságát is megtámadják, midőn Békésnek kérdéses tettét lázitónak nevezik. Mivel ha ez állana, ugy a józan logica szerint a lázitás vádja e táblát is sujtaná, melly Békés panaszát országos sérelmül pártolta. Átajában a főRR izenete olly mód van szerkesztve, hogy gyámokul szolgálhatna a nagy Franklin[3] véleményére, aki soha sem tudta megfogni, mi végett legyen jó vagy szükséges a két kamara.

A PERSONALIS tagadta, hogy a fő RR ezen táblának méltóságát csak távolról is kivánták volna sérteni.

SZOMBATHELYI pedig kijelentette, miképen ő soha nem fogja az 1805-ki törvénynek olly alkotmány ellenes magyarázatát elfogadni: hogy midőn egy megye törvényhozási részvéte jusát gyakorolja, emiatt a kormány reá commissiót küldhessen.

Az izenet ellen csak JUSTH szóllott, SZENT IVÁNYI pedig a barsi főispány megnevezésének kihagyására elnökileg tett javaslatot pártolá. De pártolá SZIRMAYnak is inditványát, aki figyelmezvén a békési körlevél érdemleges tárgyára, az V-ik t. cz. 2-ik §-át s a 8-iknak elsőjét[4] törvénybe igtattatni sürgeté. E tárgy azonban DEÁK pártolása után is elmellőztetvén, az izenet egészen helybehagyaték, csupán mivel az emlitett V-ik t. cz. kerületileg az excerpták sorába fel nem vétetett, azon pontban, melly a fő RRket oda utasitja, hogy jelen van az alkalom, mellyben az érintett czikkely pártolásával a bizodalmatlanságot eloszlathatják, e szavak *jelen van az alkalom* DEÁK inditványára igy módositták: *lesz alkalom.*

A *november 24-én tartott országos ülésből* a magyar nyelv tárgyában Nagy Pál beszédét közlöttem. A többi vitatások igy következnek:

A PERSONALIS örömest kinyilatkoztatá: hogy szivesen osztozik a RRnek azon hazafi törekvésökben, miszerint a honi nyelvet közönségesé tenni ipar-

[1] Az okt. 12-i országos ülésben. (L. előbb, 120. o.)
[2] A kérdés körüli korábbi vitákat l. 58. kk., 120. kk. és 174. kk.
[3] Franklin Benjamin (1706—1790) államférfi és természettudós, az amerikai függetlenségi nyilatkozat egyik szerzője.
[4] Vö. az 50. o. 4. jegyzetével. — Az indítványt kerületi ülésben már egyszer elvetették. (L. előbb, 207. o.)

kodnak, s előbbi felirásaikban kijelentett amaz óhajtásban is, hogy a törvények magyarul alkotassanak. De őszintén megvallja azt is: hogy a tettleges lépéshez véleményével nem járulhat, részint mivel azt törvényeinkkel ellenkezőnek találja, részint mert czélravezetőnek sem hiszi. Megemliti ezeknek bizonyitványául az 1805 törvény tartalmát, miszerint a felirásoknak deák és magyar nyelven kell tétetni, s azt a következést huzza, hogy a törvények sem alkottathatnak szerintén másképen, mert a törvénynek a felirásokból és királyi válaszból kell készülni; de a törvényjavaslatot is csak a fejedelem hozzájárulása emelheti törvénnyé, következésképen fel kell szintén terjesztetnie, a felterjesztés pedig azon törvény szerint csak két nyelven történhetik. Továbbá emlékezetökbe hozza a Rknek a folyvásti gyakorlatot, melly a törvény alkotására nézve mióta csak diaeták tartatnak, mindég szokásban vala; ugy azt is, hogy a törvényeknek csak honi nyelven leendő alkotását a RR önmagok is számos felirásaik által kérelem tárgyának s kölcsönös egyezkedésseli törvényváltoztatás utján eszközlendőnek elösmerték, s ezek után a szólló Personalis azon lelki megnyugvásban van, hogy valamint a királyi resolutio az ország Rendeinek hozzájárulása nélkül törvényt nem szab, ugy a törvényes erejü régi szokást, mellynek megváltoztatására felirás utján kért egyezését Ő felsége megtagadta, a KK és RR tettleges lépéssel fel nem forgathatják. Ezen kölcsönösségben találván alkotmányunk kezességét, amint óhajtja, hogy a RRnek a szónok által is osztott kivánatjok teljesülésére Ő Felsége engedelmét megadja, ugy éppen ezen czél biztosb elérése miatt is kéri a Rket, hogy a tettleges lépéstől annyival inkább álljanak el: mert a törvényeknek a kir. válaszokból is kelletvén készülni, erre pedig a RR tettleges lépése hatását ki nem terjeszthetvén, a törvényt megsértenék anélkül hogy czéljokat elérnék. Ujabban is kéri tehát a RRket, hogy az eddigi felirásaikban követett sokkal bizonyosb s czélszerübb ösvényen maradjanak.

JUSTH az izenethez szintén nem járul, mert azon véleményben van, hogy minden kényszeritő lépés visszahatást és ellenszegülést szül, s amint szeretné, hogy a királyi válasz tovább terjedett s a magyar nyelv jövendőbeni közönségessé tételére utmutatást adott volna, úgy épen azért, mivel ezt kivánja: a kerületileg elhatározott tettleges lépést nem pártolhatja. Annyival kevésbé pedig, mert 1.) magyar felirásból s deák resolutióbul magyar törvény nem készülhet. 2.) Mert a KK és RR magok reá állottak a sérelmek és kivánatok sorában, hogy Horvátországnak a magyar nyelv megtanulása végett 10 esztendei idő haladék engedtessék.[5] 3-or végre, mert tettleges lépésseli törvénytörésre a kormánynak példát adni nem akar. S azért kéri a RRket, álljanak el mindennemű kényszeritéstől, ha kivánják, hogy óhajtásaik valaha sikerüljenek.

PONGRÁCZ (Liptó) hasonló okokbul oda szavazott: hogy a magyar szerkesztés legyen ugyan az eredeti, de a deák is ki ne zárassék. A tettleges lépés ellen az előtte mondottakon kivül még azon okkal is élvén: hogy ez a kormány erányában illusióvá válik, mert ha hatalmuk van a RRnek azt tenni, mi végett járultak hát kérelemmel a fejedelemhez, minek most is a felirás? — RÉPÁS pedig azon észrevételt teszi, hogy ha a RR által most ujólag választott ut az 1805-ki törvény mellett is szabadosnak tekintődhetnék, koránt sem kétel-

[5] A sérelmek és kívánatok sorában a nyelvügy vitája kerületi ülésben márc. 26—31. között folyt. A vita részletes ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 290. kk., a társországokra vonatkozó határozatot: 297. o.

kedhetünk, hogy a nemzetiség iránt nem kisebb lelkesedéssel viseltetett 1825-ki s 1830-ki országgyülések sem mulasztották volna el annak használatát. Osztozik a követ a RR óhajtásában, de nem tettleg, hanem a századok által felszentelt gyakorlat ösvényén kivánja azt elérni.

FÁY: Nyolcz diaetának lefolyása alatt minden hazai nyelvünknek elősegéllésére nyert törvényeinket ugyanannyi áldozatokon vásároltuk meg a kormánytól. Habár természeti sajátunkat vásárlók is meg, nem sajnáljuk azokat, mert hiszen a haza oltárán tevők s alkotványos thronunk védelmére szólgáltanak. De biztosan kelle reménylenünk, hogy miután a kormány hazai nyelvünk eránti engedményeit rendesen mintegy száj édesitőül szokta használni a keserü áldozatoknál, miután 3 évi fáradozásunk, s a hazának milliókba telt költekezése után is, inkábbára ismét csak a kormány számára munkálódánk, miután az urbéri tárgyakban az adózó fundus biztositására uj áldozatokat tevénk anélkül, hogy tulajdonképpen viszont valamit nyertünk volna: miután a szólásszabadsági hármas sérelemmel nőtt keserü érzetünkre nézve, száj édesítőre szükségünk igen is fogott vólna lenni — biztosan kelle reménylenünk, hogy ezzel a kormány szükmarkú most annál kevésbé leend, hogy illy természeti nemzeti jognál diplomatikai alkudozásra sem vala szükség, s csak azt fogta vólna megadni a kormány a nemzetnek, mit már kérnie is, annyival inkább meg nem nyernie, egész Európa előtt szégyene. Azonban mi történt?! Miután Magyarország századokig lévén bástyája keresztyén Európának a pogány ellen, s csata mezeje az egymást felváltott háboruknak, figyelmét nem fordithatá hazai nyelve mivelésére, s igy e részben jó fél századdal vala kéntelen elmaradni Európa mivelt nemzeteitől, kettőztetett sietés és serkentés helyett harmincz s illetőleg negyvenhárom évvel utasittatunk hátra[6] a Fenséges királyi resolutióban, hogy igy a különben is későbbi kezdet csekély haladásánál vesztegeljünk. Hát már az 1792-ik 1805-ik t. czikkelyekkel elértük a fő fokot, a ne továbbot? s az 1830-ik 8-ik t. czikkellyel[7] nem léptünk vólna előre? Hát majd fél századnak lefolyt ideje sem elégséges arra, hogy saját nyelvünket teljesen birhassuk? vagy tán nyelvünk mégsem alkalmatos, a rajta alkotandó törvények elfogadására? Már a kerületi ülésben érintettem vólt, hogy minden nemzetnél aránylag jár a nyelvbéli miveltség egyéb miveltségi fokkal,[8] és a nemzet nyelvbéli s miveltségi kifejlődésének históriája mindenkor ugyanazon egy; minthogy tehát a törvények a nemzet életéhez, szokásához, és miveltségi fokához alkalmaztatnak, ki merné állitani: hogy honi nyelvünk törvények alkotására alkalmatlan, s csak szolgai forditásokra alkalmatos?

Nem tagadhatom, a kormánytól legkevésbé vártam e részbeni ellenkezést, mert azonkivül, hogy hazai nyelvünk iránti engedményei neki semmibe sem kerülnek, hinni nem akarom oda czélzását, hogy valamint Kamaránk, Egyetemünk, bányavárosaink, kikötőink és vámrendszerünk nem függetlenek, ugy hazai nyelvünk se legyen független. Fontosak ugyan ama jelenségei országunk törvényelleni függésének, de szintoly fontos, sőt fontosabb hazai nyelvünknek függése. Mert ha még nyelvünk sincs, pedig nincs, mig az nem országos, mig törvényeink idegen szavuak, addig nemzet sem vagyunk, hanem csak azon egy fejedelem, s törvény alatt élő külön osztályu nép csoportok, nem diszes és állandó épület, hanem csak egy kőrakás minden öszvefogó czément nélkül, melly első rezzenésre összveomlással fenyeget.

[6] Célzás az 1792-i és 1805-i törvényre való utalásra.
[7] Vö. a 194. o. 2. jegyzetével.
[8] Fáy András korábbi felszólalását l. 189. kk.

Inkább féltettem hazai nyelvünk haladását azon éj, vagy legalább estve homályát előidézgető két osztályától hazánk lakosinak, kik közül az eggyik attól fél untalan, hogy a római nyelv járma levetésével, gyermekink az oskolákban deák szó helyett majd sok okosat, sok szükségest fognak tanulhatni, s igy csakhamar eláraszt bennünket a veszélyes világosodás, mely az álló rendnek nem mindenkor barátja. A másik osztály egy szerencsétlen előitélettel küzd, melynek mint lidércznek fényétől csalogattatva, magát az igaz hazafinak szent tisztébe, szent érzeteibe beavatni nem birja. Ezen osztály a hazai nyelv pártolásában, terjesztésében nem lát egyebet felekezetességnél s vakbuzgóságnál, melly merő hivságból arra czéloz, hogy a hazában divatozó több nyelvek rovására, a magyar nyelv ültettessék fel a fény s diplomatikai uralkodás pólczára.

Legyen szabad az első osztálynak, a homályoskodónak, röviden azt felelnem: Ha félelme nem vólna is alaptalan, s az égnek leánya a világosodás gazdagabb sugárokkal köszönne be hozzánk, tagadjuk e azért a tüzhelynek hasznait, hogy a vigyázatlanság egyszer másszor kártékony lángokat gyulasztott azon? Aggodalmasan őrködik a censura a magyar literatura körül, azzal pedig, hogy törvényeink magyarok leendnek, nehezen fog még a deák nyelv egyhamar kiküszöböltethetni oskoláinkból. De ha, mint óhajtható vólna, végkép kizárattathatnék is, kérdem: ollyan e jelenleg oskoláink szerkezete, hogy a világosodás eláradásától olly igen remegnünk kellessen?? Nem vonom félre a fátyolt, mert félrevonásának sem helye, sem ideje, csak azt jegyzem meg: hogy valóban azok, kik a deák nyelv eltörlését rettegik, hasonlitnak azon egykori öreg prusszus katonatisztekhez, kik midőn a porosz hadseregnél a botoztatás végképen eltöröltetett, kétségbe estek a katonai fenyiték[9] fenntarthatása felől. A másik osztálytól, az előitéletestől azt kérdem: mellyik nyelv légyen tehát hazánknak országos diplomatikai nyelve? tán a tót? hogy az egész Európát elnyeléssel fenyegető napkeleti óriás nyelvével egyesüljünk, avagy tán a miveltebb német nyelvet választjuk? hogy azt, mitől örök repraesentatiónkban és sérelmi felterjesztéseinkben mindenkor óvakodni kivántunk, a provinciává levést, mintegy magunk előzgessük? Vagy tán Rómának kihalt s mystificatiókra alkalmas nyelvét ültessük a diplomaticai pólczra? Miért? Tán többen értik azt, mint a magyart? Vagy éppen azt kivánjuk, hogy törvényeinket, mellyek minden polgárt egyaránt köteleznek, csak azok értsék, kik oskolákat jártak? Vagy illőbb, igazságosabb dolog, kihalt idegen nyelvet tanolgatni, mint élő nemzetit?

Nem akarom tovább fejtegetni Tek. KK és RR a szembeötlő következetlenséget; mert[a] a ki azt nem látja, az látni nem akar, s az ilyenről minden okok lesiklanak. Aki nem látja, hogy itt a hazai nyelv ügyében nemzeti függetlenségről, saját typusu nemzetiségről, az ország külön népeinek a legbiztosb eszköz által egy nemzetté olvasztásáról van szó, — ki azt nem érzi, hogy a nyelv a nemzetnek egyik becsülete, s hazájához legédesb kötő láncza, — ki ezeket nem érzi, azt okok meggyőzni nem fogják. Elmondá továbbá a szónok, miképen hajdan alig volt nemzet Európában, melly ideig óráig a deák nyelv járma alatt ne nyögött volna, de mind szerencsésen lerázta ezen jármot nyakáról. Csak a magyar vonja e az igát örökké? szégyenére Europa előtt? Nemzeti

[9] Ti. fegyelem.

[a] Fáy András beszéde a fogalmazványban idegen kéz irása; innen ismét Kossuth veszi kezébe a tollat.

méltóságának siralmas csorbulatára? Elbeszélte azt is, minő előkészítő eszközök történtek már az 1805-ki törvény óta is, ugy hogy pirulás nélkül senki erőltetésről nem vádolhat. A szónok megérettnek hiszi nemzetünket arra is, hogy egyedül magyarul irjon fejedelméhez, s tudja hogy többen az uralkodó házbol meg fogják érteni a nemzet szavait, mit fájdalom nem minden magyar főházakról merne feltenni. Megérettnek hiszi többekre, mindenekre, de ha mindezeket el nem érhetné, minthogy sajnos divatba jöve csak léptenként haladni nyelvünk ügyében, legalább a magyar törvény szerkesztéséhez állhatatosan ragaszkodik, s attól szakadni nem kiván, hogy három évi fáradozásunk jutalmául, ezt vihessük legalább haza nemzetünknek.[10]

Pfansmid Pesth V[ármegye] követének beszédjét átaljában a magyar nyelv előmozditására irányzottnak itéli. Ez azonban nem tárgya a napirendnek, s ez ellen a szólló követ sem szóll, mert tudja hogy a nemzet jövendője a nemzetiség diadalmával össze van köttetve; de nem akar e czélra olly módokhoz nyulni, mellyek által küldői (kik a magyar nyelvet még sajátjokká nem tehették) törvényhozási befolyásoktul megfosztassanak, és nem akarja a törvényjavaslatokat aként terjeszteni fejedelmünk elébe, hogy azokat a felterjesztés nyelvén ne értse. Továbbá azt sem akarja vitatni, valjon az országgyüléséhez, vagy pedig a nemzet egyeteméhez tartozik e azon idomnak kijelelése, mellyben a nyelvnek terjesztetni kell; csupán a tárgyhoz szóllva, a kerületi izenetet három okok miatt el nem fogadja: 1.) Mert mig az egész törvénykönyv hitelesen magyarra nem fordittatik, addig a deák Corpus Jurisba magyar törvényt helyesen igtatni nem lehet. 2.) Az 1805-ki törvény szellemét s a törvényerejü százados gyakorlatot tettleg felforgatni nem kivánja. 3.) Mert miután a RR 3 év leforgása alatt mindent két nyelven terjesztettek a fejedelem elébe, mostani lépésök által önmagokkal ellenkezésbe jőnek. Meglehet, hogy 1830-ban tehettek volna ilyesmit az ország Rendei, és meglehet, hogy a kormány akkor magyar törvénnyel is elfogadta volna a kért ujonczokat, de most az ily kényszeritésre nincs helyes alkalom. Azonban korántsem egyezik meg a szónok a királyi válasznak azon részében, melly a deák nyelvet a magyar nyelv birájává emeli, hanem voxát abban határozza, hogy a RR meg nem nyugvásukat ujabb felirásban azon hozzátétellel jelentsék ki, miképen a deák textust eredetinek soha el nem ösmerik.

Markovics (Posega) az egyedüli magyar törvényre reá nem áll, ha csak küldői engedelmet nem kapnak, hogy valameddig magyarul meg nem tanulnak, a törvényt megtartani kötelesek ne legyenek.

Szalopek arra emlékezteti a RRket, hogy a sérelmek és kivánatok sorában magok elösmerték, miképen a kapcsolt részeknek némi időhaladékot kell a magyar nyelvre nézve engedni.[11] Most tehát ennek ellenében a rögtönös változtatást annál kevésbé fogadhatja el, mert megyéjében a magyar törvényt még magok a birák sem értenék, s igy az igazság kiszolgáltatása is hátramaradást szenvedne.

Andrássy elösmeré, hogy a nemzetiség minden polgári társaságnak legszentebb ereklyéjét, s csak ez szülheti ama kapcsolatot, melly a nemzetet egyesiti, s egyesités által boldoggá és virágzóvá teheti. Őszintén megvallja továbbá, hogy midőn a kir. válasz a nemzet legigazságosb reményeit elcsüg-

[10] Fáy beszéde — az utolsó, összevont bekezdéstől eltekintve — szóról szóra megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (XII. köt. 450. kk.)

[11] Vö. a 245. o. 5. jegyzetével.

gesztette, méltán kell tartanunk, hogy más tárgyakban sem olyan lesz, mint a hon java kivánná. És valóban, miután a magyar nyelv ellen csak tetszőleg is szóllani nemzetiség sértésének látszatik, meg kell vallania, hogy kellemetleneb érzéssel soha sem szóllott, mint most. Őt azonban az izenet ellenzésére magasb érdek vezérli. Polgári társaságban a törvénynek minden egyes érdekek felett kell állani, mert a törvény az összes érdekeknek egyesülete. Csak ugy és akkor nyujthatna tehát a kerületi izenet megállapitására segédkezeket, ha bébizonyittatnék, hogy a tettleges lépés törvény engedelmével történhetik. Itt azonban ellentáll az 1805: 4. cz[ikkelly], mellyre nézve ha elmellőznénk is, hogy a törvény a felirásokból s kir. válaszokból készül, s igy deák resolutiobul magyar törvényt alkotni nem lehet, annyi minden esetre igaz, hogy e törvényt magok a RR 3 év óta folyvást akként magyarázták, hogy két nyelven terjesztették fel törvényjavaslataikat. Számtalanszor volt e teremben mondva, hogy a nemzet kétségtelen jusait resolutio alá bocsátani vétek. Ha volt a Rknek jussok tenni, amit most tesznek, miként bocsáthatták három esztendő alatt, nemzetünk legszentebb jussát kir. válasz alá? Furcsán is áll az egész dolog. Ismételt felirások által ismerik el a RR, hogy óhajtásuk teljesülése kérelem tárgya, s midőn kérelmök nem teljesitetik, az országgyülési egyezkedések természetével merőben ellenkezőleg tettleges lépéshez nyulnak. Tapasztalta sokszor a szónok, hogy az ország Rendei megtagadó válasz után sem állottak el kivánságoktul; azt is tapasztalá, hogy alku közben mindkét rész egymáshoz közelitgetett; de hogy midőn a kir. resolutio megtagadja a kérelmet, ez még tovább terjesztessék, már ez egészen uj tünemény. Igy lehetetlen egyezni, még kevésbé törvényt hozni. Diaetánk vége közelget. Mindenki óhajtja, hogy adózóink a hozott törvények jótékonyságába mihamarébb részesittessenek. Tegyék a RR szivökre kezöket, van e csak egy is, aki azt hinné, hogy e lépéssel az esengve várt törvények teljesedése siettetik? A szónok a tettleges lépéshez soha meg nem egyezik.

Szóllottak még az izenet ellen MARICS, MÓRICZ, POSZAVECZ, BUSÁN, BENCSIK és JOSIPOVICS (Turopolya). KRICSKE ismét és ismét az oskolák általi nyelvterjesztést sürgeti. Csak ezt tartja a magyar nyelv közönségessé tételére egyedül helyes eszköznek, s a terv kidolgozására nyomban országos küldöttséget neveztetni kiván.

MARCZIBÁNYI jobbnak tartaná, ha a kormány éppen semmi választ sem ád, mint ily gúnylót, melly a magyar diaetát forditókká akarja alakitani. Ennyire tán csak mégse süllyedtünk. Ezt kiki othon is megteheti, ez a nemzetiség nyilvánvaló sérelme. Az orvoslásra két utat lát. Egyik a kérelem ismétlése, másik a kerületi végzés. Az elsőnek ellene vetni lehet, hogy kérelem utján jót soha nem várhatunk; a másiknak, hogy törvényt s törvényerejű százados szokást megváltoztatni a legislatio közös jusa. Azonban mind a két út végképen egy czélra vezet. Törvényt a fejedelem hozzájárulása nélkül nem alkothatunk. Illy értelemben tehát, hogy ő Felségének béfolyása sértetlen maradjon, az izenetet pártolja, de nyilván kiköti, hogy akárminő kir. válasz érkezzék, a szónok urbér nélkül haza menni nem akar. — FRIM hasonló értelemben nyilatkozott.

(Itt következett Nagy Pálnak nagyhatású beszéde.[12])

[12] L. az előző számban, 242. kk.

BENYICZKY előterjeszté: miképen küldői az urbérnek s azzal összekötött tárgyaknak bérekesztése után a diaetát eloszlattatni, egy esztendő múlva azonban az országgyülése coordinatiója[13] végett ismét összehivatni kivánják.

Ezen előterjesztést a kir. városok közül GÁLL, KÖRBER és HASKE pártolák. — MARKOVICS hasonlóképpen, de a napirenden forgó tárgyra nézve az előtte szóllókkal ellenkezően a kerületi izenetet szórul szóra elfogadá. BUJANOVICS hasonlóképen: Quod (ugy mond) suam Ma[iesta]tem adtinet: censeo quod Rex Hungariae, legislationem Hungaram, hungarice debeat interrogare *an lex placeat?* Egyébiránt a lőcsei követ előadását[14] pártolja, mert áldozatok nélkül soha sem leszünk minnyájan magyarok. Ami pedig a zólyomi inditványt[15] illeti: sohase szünik meg kiáltani: coordinatio! és 3-szor coordinatio.[16]

A PERSONALIS a hangosan harsogó *maradjon* következésében kijelenté, hogy a magyar nyelv iránti ker. izenet megállapittatik.

Felvétetett ezután az october végével érkezett *urbéri kir. válaszra feleletül készitett izenet.*[17]

A resolutiónak Alsó Tótország nevezetére, s a község biráinak választására nézve lett el nem fogadását[18] a PERSONALIS s még némelly megyék, a bolt kibérlés megszoritása iránti elfogadását pedig LÓNYAY ellenzék, s különösen megbotránkozott, hogy a kormány, mellynek rendeltetése szerint minden pártok és magános érdekek felett kellene állani, e tárgyban ismét csak az olygarchia magános hasznának hódolt és áldozott, a nemzet kárával.

A végső pontnál, melly a diaeta eloszlásában megnyugváshoz kötött feltételekről, s az excerptáknak az urbérrel együtt és egyszerre leendő felterjesztésökről szóll, a PERSONALIS mind a kettőt ellenzé, s ő Felségének azon nyilatkozásában, hogy a törvényes idő alatt országgyülést tartand, elegendő biztosságot találván, kéri a RRket, hogy minden excerptáktól álljanak el. — PFANSMID az uj urbért csak a többi rendszeres munkákkal, vagy legalább a kereskedésivel együtt kivánja törvényesittetni, addig küldői nevében a Theresianum urbariom mellett marad. (Nevetés.) De ha sanctionáltatnék is az uj urbér, a regressust minden esetre a jövő törvényhozásnak is feltartja. — JUSTH ezt a legislativus hatalom természetében fekünni véli. Egyébiránt attól fél ugyan, hogy Nagy Pál ismét nevetségessé fogja tenni a ker[ületi] izenet ellen szóllók előadásait,[19] azonban utasitásánál fogva kijelenti: hogy neki excerpta nem kell, annál kevésbé pedig ezeknek az urbérrali összekötésük, mert ez csak a diaeta bérekesztését hátráltatná. — SZABÓ ismét előadá, hogy küldői a fel nem vett rendszeres munkákat, ugy amint az Országos Küldöttség által kidolgoztattak, provisorie törvénybe igtattatni kivánják.[20]

[13] A Publico-Politicum munkálat első része.

[14] Vö. Kricske előbbi felszólalásával, 249. o.

[15] Beniczky indítványát.

[16] A városi követeknek minden okuk megvolt rá, hogy az országgyűlés elrendezését mindennél inkább sürgessék: ezzel volt ugyanis összekapcsolva a városok országgyűlési szavazatának kérdése. (Vö. a 150. o. 12. jegyzetével.)

[17] L.: *Iratok.* VI. köt. 26. kk.

[18] A leirattal kapcsolatos kerületi vitákat l. előbb, 202. kk.

[19] Mint ahogy a magyar nyelv tárgyában készített izenet ellenzőivel tette. (L. előbb, 242. kk.)

[20] Hasonló korábbi indítványát és fogladtatását l. előbb, 213. o.

A RR nagyot nevettek, s a szóbanforgó izenetet a felirás javaslatával együtt szóról szóra helybehagyták s megerősitették.[21]

November 25-én országos ülés a RRnél.

Felvétetett a T. art[icu]lust tárgyazta 2-ik izenet.[22] Itt már csak leginkább a deperditákról szólló 6-ik § lévén még vitatás alatt, minthogy a többire nézve (kivévén a puszta telkek megszállóinak adandó adómentség határidejét) már egyeség van a két tábla közt. — A PERSONALIS röviden ismételé az érdeklett 6-ik § elleni okait.[23] — PÉCZHY felolvasá utasitását, miszerint Abauj Rendei az egész T. art[icu]lust mint alkotmánysértőt ellenzik. — TARNÓCZY előterjeszté, hogy küldői a puszta telkek népesitése iránt nem az 1723-ki összeirást, hanem az urbér béhozatalát kivánják alapul vétetni.

Erre NOSZLOPY olly értelemben nyilatkozott, hogy ámbár küldőinek akaratja és saját meggyőződése ellen ütött ki a RRnek e tárgybani végzése,[24] tisztelvén még is a két tábla megegyezésével erősült országos végzést nem szóllana, ha csak azon óhajtás nem késztetné szóllani, hogy miután ezen fontos tárgyban többnyire egy két szó többséggel dőltek el a legnyomosabb kérdések: bár némelly megyék követei már akkor úgy szavaztak volna, mint ahogy most azóta érkezett utasitásaiknál fogva nyilatkoznak. Igy a dolog egészen másképen ütött volna ki.

TARNÓCZY felelt: hogy ez vagy megbirálás, vagy intés, vagy pedig tanács. De ő Veszprém követét birájának el nem ösmeri, az intés késő érkezik, tanácsot pedig mint követ küldőit kivéve senkitől nem kér. Figyelmeztetését tehát semmikép el nem fogadván, arra kéri követ urat, győződjék meg: hogy midőn ő, amint mondja, kötelességét teljesitette, Bars v[árme]gyének voxa is mindég oda adatott, hová a kötelesség kivánta; amint a szólló követ most sem tesz egyebet kötelességénél, midőn küldői kétségtelen jusoknál fogva mást hagyván meg követeinek, azt itt előterjeszti, s a RR pártolásába ajánlja. Végre még arra is figyelmezteti Veszprém követét, hogy Bars v[árme]gye csupán a pusztákra nézve kivánta az urbért s nem az 1723-ki esztendőt epochának vétetni, egyébiránt a jobbágy nemesek adóztatását valamint mindég, ugy most is kivánja.

Erre viszont NOSZLOPY felelt, s ezen vitatás alkalmat szolgáltatott a T. t. cz. ellenzőinek, hogy mivel a dolog még teljes mivoltában országos végzésbe nem ment, az egyesülést nyert pontokat is ujra felvétetni, s az egész discussiót előrül kezdetni sürgessék; okul adván, hogy a tanácskozások hirtelenitve voltak, s a küldők szándékjokat előre ki sem jelenthették, mert a vitatások folytában olly tárgyakra is kiterjedett a végzés, amik messze tulhágnak a jobbágy nemesek adóztatásának kérdésén. Átaljában ezen mai vitatást ugy lehetett tekinteni mint utolsó küzdését a T. t. cz. ellenzőinek, kik ha többséget tettek volna, soha sem lett volna megalkotva a T. t. cz.; de épen azért alkottatott meg, mert többséget nem tettek az ellenzők, és ez a kisebb szám többségé most sem vált, következőleg a már egyesülést nyert T. t. cz. pontjai ujabb feszegetés alá nem kerültek.

A napi renden lévő 6-ik §-ust illetőleg LÓNYAY kijelenté, hogy a deperditák megszüntetését olly *conditio sine qua non* gyanánt kivánja kijelentetni,

[21] A nov. 24-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XII. köt. 445. kk.
[22] L.: *Iratok.* VI. köt. 35. kk.
[23] Vö. korábbi felszólalásával, 148. o.
[24] Noszlopy állásfoglalását e tárgyban l. előbb, 149. kk.

melly nélkül a T. t. czikknek sanctionálására soha reá nem áll. Némellyek pártolák, mások megelégedtek azon nyilatkozással, hogy akár ki lesz téve akár nem, attól soha el nem állanak. E kérdésnél a baranyai követek egymás voxát ismét elidálták, KAJDACSY a kérdéses 6-ik §-tól el nem állásra, RÉPÁS ellene szavazván.

A T. t. czikkeket tárgyazta 2-ik izenet tehát felkiáltással helybehagyatván, hasonló történt az arányositó per tárgyábani 2-ik izenettel is,[25] mellyhez egyébiránt PALÓCZY inditványára hozzá tétetett: hogy a már folyamatban lévő proportionális perekben folytató keresetlevél mellett szabad legyen a keresetet összesitésre (commassatiora) és tagos osztályra is kiterjeszteni.[26]

b)

Rövid tudósitás a legközelebbi napokrul:

Nov. 26-án a kir. városok megujították voxaiktól lett megfosztások miatti panaszaikat. Élénk, heves nyilatkozások. Egyébiránt a *szóbeli* és a *vásári bíróságról* szólló excerpták[27] megvisgáltattak s itt személyeskedés támadt PFANSMID és HASKE közt. Majd actio lett belőle. A fő RR a sérelmekkel foglalatoskodtak.[28]

Nov. 27. A RR a *fiumei itélőszékről*[29] és a *dézma kérdésében*[30] tanácskoztak, a kerületi izenetet helybehagyván. A fő RR a békési sérelmet újólag el nem fogadták. Az urbér kérdéses pontjainak felterjesztésébe megegyeztek, de abban nem, hogy az urbér az excerpták nélkül felirásba ne menjen.

Nov. 28. Elegy ülés: *Kir. resolutio* hirdettetett az *előleges sérelmek* tárgyában.[31] Legkedvezőbb része: hogy a Partium nevü erdélyi 3 megye s Kővár vidéke Magyarországhoz visszacsatoltatik!! A RR a dézmát, nemtelenek actoratusát,[32] és criminalis appellatáját,[33] a ker. végzést jóváhagyva bevégezték.

(Majd bővebben.)[34]

November 27-én a KK és RRnél tartatott országos ülésben *Fiume városának itélőszéke* iránti törvény javallat s e részben a 2-ik izenet vétetett fel, az egész tavalyi javallat mellett[35] a KK és RR érdekére nézve megmaradnak, a 6-ik § kihagyásában mindazáltal megeggyeztek, oly módositással: hogy az 1-ő §-ba nyilván kitétessék: hogy a *cambio mercantile judicium* tárgyabeli pereket kivévén, ezentul ott is a magyar törvény és törvényes rend tartasson meg.

[25] L.: *Iratok*. VI. köt. 36. kk.
[26] A nov. 25-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 1. kk.
[27] A két törvényjavaslatot l. uo. 39. kk., 41. kk.
[28] A rendkívül érdekes vita részleteire Kossuth később még visszatért. (L. 263. kk.)
[29] Az izenetet és a törvénycikk javaslatát l.: *Iratok*. VI. köt. 45. kk.
[30] A törvénycikk javasolt szövegét l. uo. 46. kk.
[31] Uo. 60. kk.
[32] Uo. 48.
[33] Uo. 48. kk.
[34] Kossuth be akarta váltani ígéretét és elkészítette a nov. 27-i országos ülés ismertetését, anyagtorlódás miatt azonban le kellett mondania a közlésről. A további, a 303. szám kezdetéig terjedő rész igy nem került be a Tudósítások szétküldött számaiba.
[35] Vö. a 193. o. 34. jegyzetével.

Ugyszinte azon excerpta mellett, hogy a H[elytartó] tanácsnál 5 tagból álló commissio referálja az urbéri tárgyakat,[36] maradtak a RR felkiáltással.

Végre felvétetett a *papi dézma iránti kiszemelt törvényjavallat*,[37] s még az 1-ő § felolvastatása előtt igy szólt

KUBINYI: A keresztény vallás a népek idegenkedő érzéseit buzgóbb részvételre nem ébreszthetvén, nem biztosithatta szolgáinak élelmét. A hajdankor rabló bajnoki az Egyház fenntartására adott javakat szabadon prédálták, és amit elfoglaltak, nem oly könnyen adták ki kezeikből. Illy helyheztetésben vallásokban buzgóbb fejedelmek csak egy módot láttak az Egyház fenntartására, a tized behozását. De most már, minekutánna a keresztyén hit uradalmát az erkölcsiségbe helyhezteti, megszünt a tized behozás oka. Megszünt a szükség, miszerént azt adni az adózó köteleztetett. Itt mutogatja a szónok, miképen Sz. István idejében a fentemlitett ok miatt hozatván be főképen, ezután is hazánkban a körülmények sujtván bennünket megmaradt, de enyhitve, kissebbitve, váltásba leszállitva maradt meg több vidéken, s a belőle jövő érték várak épitésére, seregek s hadi költség pótlására adattak. — A nevelés, oskolák és parochiák feltartása kötelességgé tétetett az Egyháznak. Mindezen okok most mind megszüntek, az Egyházi Rend ezekre semmit, vagy igen keveset ad, s ezen terheket az adózó nép viselvén, mint lehet kivánni, hogy még tovább is a teher alatt sorvadjon? Majd mutogatá a szónok, mily kárára van a természetbeni dézmafizetés a statusnak, mily nyommasztó iga alá veti a szorgalmat, mint fizet igazságtalanul ön termésétől véres verejtékétől az adózó egy harmadiknak, kitől semmi kedvezést nem vár. Változnak a körülmények, az esztendők s a kor haladása ezen igazságtalan nyomasztásnak megszüntetését, vagy legalább enyhitését kivánja. Eredetikép a királyt illette, majd Egyháznak s világiaknak is adatott, leszállittatott, megszűntetett s most is azt kivánván a haza java, mielőtt a javallat felolvastatnék, s tanácskozás alá vétetnék, annak megszüntetésére szavaz.[38]

SZLUHA: Ha a történetek hosszu során visszanézünk, már az első időkben is bizonyos és kétséget sem szenvedhető nyomára találunk annak, hogy már akkor is minden föld termésének tized része a papi rendet illette, de később-ben is, jelesen 779-ben Nagy Károly törvény által a föld termésének tized részét az egyházi rend tulajdonának lenni kimondotta,[39] kinek példáját azon időben ugy szólván minden keresztyén fejedelmek követték. Azonban ezeket elmellőzvén elegendő, számos és világos adatokra találunk ön törvénykönyvünkben. Már Szt. István első királyunk idejében az Egyházi Rend tulajdonosa vólt a tizednek, mint ez megtetszik Sz. István 2-ik könyvének 2-ik fejezetéből.[40] Sz. László 1-ő k[önyve] 27, 31, 40-ik[41] és Kálmán király 1-ő könyve

[36] Vö.: *Iratok*. VI. köt. 46.

[37] Uo. 46. kk.

[38] A beszéd jóval logikusabb formában van meg a *Jegyzőkönyv*-ben, XIII. köt. 54. kk.

[39] Nagy Károly a szászok részére 775—790 között kiadott capitularéjában elrendelte, hogy a fiscusnak bármi címen fizetett adók és bírságok tizedrésze az egyházat illeti, s mindenki köteles jövedelmének tizedrészét az egyháznak adni.

[40] Szent István II. dekrétuma alatt tulajdonképpeni törvénykönyve értendő; a Corpus Jurisba idézett 2. cikkely csak általánosságban szól a püspökök hatásköréről, az egyháznak szolgáltatandó tizedről az 52. cikkely rendelkezik.

[41] Az idézett cikkely azt rendeli el, hogy az apátok szabad népei is tartoznak tizedet adni a püspöknek.

66-ik czikkelyéből[42] s más törvényekből, mellyeknek óltalma alatt az Egyházi Rend sérthetetlenül, még pedig olly sérthetetlenül birta tulajdonba a tizedet, hogy azon időpontban is midőn hazánk a legveszedelmesebb fegyverzörgések viharai közt küzdve 1609-ben az ország Rendei a 10-ik t. czikkelyt alkották, az ellenség által elvétetett vidékekből járó tizedet az egri káptalannak más móddal kipótoltatni sürgeték.[43] Még világosabb azonban ezen tulajdoni jussa az Egyházi Rendnek az 1659 : 54-ik t. czikkből, hol az mondatik: „*Decimam* etc. *Domini terrestres veluti praeemtionis jure potiores, a domino ejusdem proprietario pro se se arendare percipereque possint.*[44] Minekutána tehát most a magyar Egyházi Rendnek tized iránti jussa korlátozása, vagy a megállapitott csekély váltsági bért tekintve végkép megszüntetése forog kérdésbe: azon tagadhatatlan tulajdonnak, mellynek békességes birtokába nyolcz századok lefolyta alatt ez ideig bent vólt, a szóló megyéje voxával a tulajdon ellenére semmi szoritó törvény által annak bérbeadására kötelezni az egyházi rendet nem akarja, mert előre látható: hogy azon bér a tulajdonnak csak árnyékát képezvén, első postája lenne annak, hogy az végképen megszüntessék. Ha tekinti továbbá azt, hogy a tized tulajdona éppen olly kiváltságok s adománylevelek mellett biratik, mint a nemesi tulajdon, előre tekintve a jövendőre, lehetetlen méltó aggodalmát eltitkolnia; ugyanis gondos eleink igen mély bélátással bölcsen kötötték öszve az egyházi és nemesi birtokok egyforma tulajdonosságát, fél tehát attól, hogy amelly módon a tized tulajdona korlátoltatik vagy megszüntetik, az éppen olly jussal birt nemesi tulajdont is hasonló sors fogja érni. S mivel meg van felőle győződve, hogy a RR alkotmányos alapos jussainkat és nemesi tulajdont tovább is a maga épségében feltartani kivánják, az ezzel egyforma tulajdonosságu tizedet is a maga tellyes épségében kivánja fenntartatni.

FÁY: Keresztyén Európa mint számos más intézkedéseket, régibb nemzetek szokásiból kölcsönzé által a tizedet. Nagy Károly császár mint buzgó, tudományokat kedvellő, de egyszersmind országokat hóditó fejedelem, hozá azt először roppant birodalmába be; mert téritésekre, főkép a pogány szászokra nézve, académiák és oskolák felállitására, az olasz országból nagy bölcséggel béédesgetett tanitók fizetésére, és hóditó háborukra kölcségül tetemes és folyvásti adóra vala szüksége. Hogy a tized statust illető adó neme vólt, és sem papság sem egyház tulajdona, bizonyitják a Carolingiak számos intézkedései, valamint az is, hogy a tizedszedésben később számos világiak is részesültek. Hogy azonban a clerus még Nagy Károly császár életében, sőt gyáva utói korában is legtöbbet birt magához vonni a tizedből, az bizonyos, s ez az akkori körülményekben nem is lehetne máskép. Azon kornak divatozó elve vala az, hogy a birodalmakat s világi koronákat egyedül a római hármas korona osztogathatja; s minthogy Nagy Károly császár számos országot hódita fegyverrel meg, mellyet néki törvényes birtokká tenni kelletett, természetes hogy III-ik Leo pápa a nyugoti császári, és olaszországi vas koronát

[42] A cikkely szerint „Presbyteri et abbates, seu cuiuslibet personae dignitatis, ecclesiae decimationem persolvant, in cuius territorio agriculturam exercent aut vindemiant."

[43] Az országgyűlés az 1609 : 10. tc.-ben kérte a királyt, hogy az egri káptalan fenntartásáról a végvárak fenntartásának igénybevett tizedei fejében más alkalmas módon gondoskodjék.

[44] A tc. a Zólyom megyei tizedek kibérlésében a besztercebányai kamarával szemben biztosítja a földesuraknak az elővételi jogot.

az ő fejére feltenni, két fiját pedig szinte megkoronázni hajló légyen, kéntelen vala clerusnak kedvében járni. Utói a folyvásti osztozkodás és viszálkodások miatt kéntelenek valának a Szentszéknek akkoron igen hatalmas pártfogását keresni, s ez vala első ok, és alkalom arra, hogy a tizednek, a status ezen adójának fő fő részét a clerus magához vonni birhatta.

A keresztyénségnél tehát a tized csalhatatlanul a sötét középkornak szüleménnye, azon koré, melly eggyes felcsillámlásai mellett az emberi méltóságnak, s eggyes fellobbanásai mellett az értelmi fáklyájának is tagadni nem lehet, homálynak vala kora. Szent István, a kegyes fejedelem a Carolingiak példája után hozá hazánkba eszközül a tizedet, fenséges czéljának, a keresztyénség terjesztésének kivivhatására. Előszámlálá a szónok: mikép a sanyaru és veszélyes téritői pályára szükséges lehetett nagy ajándékokkal édesgetni az idegen fő papságot, vélhetni ezt Sz. Gellért szomoru példájából, Kupával és Gyulával folytatott háborukból s abból, hogy a pogány vallás melletti buzgólkodás még 1-ő András király idejében is emelgette fejét. S az ország vagy méltatva illy sanyaru fáradozásait a clerusnak, vagy tekintetével immár nem birva, a tizedet nem mint tulajdonát, hanem mint a status által tisztviselőinek élelmére szánt, szabad rendelkezése alá tartozó tételményt meghagyá kezeinél a tizedet.

Nem szükség felhordania azon számos törvényeket, mellyek az országnak a tizeddeli folyvásti intézkedéseit bizonyitják; elég példa itt a földesuri praearendatio általi megszoritás, a ráczok, ruthenusok és oláhoknak az alóli felmentésök.[45] Sőt az ország tovább is terjeszkedve, a tizedet nem mint papnak, hanem mint nemesnek adatni parancsolja.[46] Teheté vala e ezt az ország a papság vagyonában? És hogy az ország ezt csak némikép korlátolá, nem egészen törlé el, nem azért cselekvé, mintha azt tenni joga nem lett vólna, hanem mivel a keresztyénségnek a törökkeli háboruja szükségessé tették a papság banderiumait és a hadi segéllyeket, mellyeknek terhei mellett ismét meghagyatott a tized a clerusnál. Fennállanak e még felhordott okai a tizedadásnak? Van e még a duzs clerusnak dotatióra szüksége? S a paraszt, ki 1715 óta egyedül viseli a had terheit, igazságosan fizeti e még a tizedet, a RR bölcs itéletére bizza. Itt átmegy a szónok a tized természetére, s azt állitja: hogy ez a legszentségtelenebb, legkárosabb neme az adózásnak. Kivivott elv a politicusoknál, hogy minden adónak csak a tiszta, nem pedig le nem vont jövedelemtől kell fizettetnie; ez pedig az ugynevezett bruto jövedelemből vétetvén ki, a Status fő czéljának ellenére a hazai szorgalmat nyomasztja, a szorgalmast bünteti, a restet lágyabban sujtja. De legis gyülöletesebb adózás a tized. Tekintjük a parasztot a maga körülményeiben: mily elbusulás nem dulhatja szivét, midőn sovány vagy csapásos esztendőkben, nem maradván vetni s élelemre való, megvonván magától, számos háznépétől az elkerülhetetlenül szükségest, a tizedet kiadni kéntelen? S kinek? azon háznéptelen duzs főpapságnak, melly az élet minden javaival szintén a fényüzésig

[45] Először az 1495 : 45. tc. mondta ki, hogy „ab ipsis Rascianis, Ruthenis et Valachis, et aliis schismaticis, in quibuscunque terris Christianorum residentibus. nullae penitus decimae exigantur".

[46] „De még tovább is terjeszkedik az ország szabad rendelkezésében a tizedről, amidőn azt a nemtelen püspököktől megtagadni rendelé . . ." *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 58. — Az 1514-i jobbágyfelkelés megtorlásáról intézkedő törvények sorában az 1514 : 24. tc. mondta ki, hogy a király nem tehet paraszt származású egyházit püspökké, s ha mégis megtenné, az ilyennek senki se tartozzék tizedet fizetni.

ellátva van, kit gyakran hirében is alig esmér, melynek gyakran semmi szolgálatával nem él, mint a protestans jobbágyság a catholicus papságával? Ő, a ki maga papját külön fizeti, templomait, parochiáit, oskoláit maga tartja fenn? Hiszen az 1574 : 4-ik törvény épen ezen oknál fogva oldja fel a ráczokat, oláhokat s a t.,[47] s azt, mit az ország idegenekkel teve, valyon ne tegye a saját véreivel, rokonaival?

A tisztelendő clerus a tizedszedésre nézve fő erősségnek helyhezteti: hogy ez régi, s idő avatott. Szokásokat és törvényeket kor lelke alkot, s az töröl el. Rossz szokásoknak és törvényeknek, mennél régebben kártékonykodnak, annál inkább kell sietnünk eltörlésökkel. A törvényhozásnak az a feladatja: hogy a haladott kort, multat és jövendőt megfontolva, s bölcsen használva javitson, törüljön régi törvényein, vagy azokat végképen a historiának adja által. A szónok az ősz öreg embert is csak ugy kivánja megkimélni, ha kárára nem élt az emberiségnek, és csak ugy tisztelni, ha javára élt annak. Hallotta azon ellenvetést: hogy a tized kir. privilegiumon épülvén, változás alá nem eshetik. Elmellőzvén a Verbőczy II-ik r. 8 és 9-ik czimeit, mellyek azt mondják: hogy a fejedelem csak olly privillegiumokat osztogathat: *quae in damnum aliorum et in derogamen communis constitutionis non vergunt*,[48] kérdi: olly változás alá nem eshető privilegiumnak tekintette e az ország a tizedet, s időről időre nem rendelkezett e arról?

Nem tagadhatja a szónok azt is hogy korunkban a tized, s ennek beszedése gyülöletes vóltának káros befolyásától a köznépre, az egyházi dólgok iránti elhidegüléstől tart. Azon gyengénk van, hogy az Egyházi Rendet inkább az égiekkel foglalatoskodónak kivánjuk, ugy vélekedvén, hogy az ő országok nem e világból való. Már pedig a tized beszedésében gyakoroltatni szokott visszaéléseken, bizonyos kedvetlen szaga érzik a világiakon kapásnak. S a tized ezen gyülöletes volta szülte Európában a megtagadási szomoru eseteket, mellyek valamint a clerusra, ugy a törvényhozásra is intő példák lehetnek.

Midőn tehát Filangieri hires törvénytudó[49] ezen szavaival rekeszti bé beszédét: „Elvesztett csaták és tartományok csak ideigleni csapások az országokon. Egy pillanatja a szerencsének meggyógyithatja a sebet, de egy politicai vagy törvényhozási hiba gyakran századok nyomoruságának vetheti meg talpkövét"!! s illy hibáknak tekintvén a kor, nemzet, és emberiség kivánatai ellenére követetteket, illy hármas kivánatnak ösmeri a tized végképeni eltörlését. Ha pedig ezt ezúttal el nem érhetné, legalább a protestánsokra nézve megszüntetését, a többi lakosokra örökös megváltását erős meggyőződéssel kivánja.[50]

Beöthy: A setét századok szüleménye, a római hyerarchia egykori csillogó fényét egész Európában büszkén hurczoló régi selejtes maradvány a

[47] A földesúri előbérlés jogát az 1546 : 55. tc. állapítja meg először. — Az 1574 : 4. tc. 2. §-a értelmében a rutének és románok „a reddendis decimis videntur exempti esse debere, postquam eas ipsi suae religionis episcopis et sacerdotibus dare soleant".

[48] Az idézett két cím azokról az esetekről szól, amikor a kiváltság ellentétben áll a köztörvénnyel; az idézett mondat azonban ezekben nem fordul elő. Csaknem szószerint előfordul azonban a törvénytelenül adott kiváltságokról szóló 11. címben.

[49] Filangieri, Gaetano (1752—1788) olasz jogtudós. Befejezetlen munkája: *La scienza della legislazione* (Napoli, 1780—88. 8 kötet) rendkívül népszerű volt, számos nyelvre lefordították.

[50] Fáy András beszéde csaknem szószerint azonos a *Jegyzőkönyv*-ben közölt szöveggel. (XIII. köt. 58. kk.)

dézma, nem is hazánkban jöve ez először szokásba, hanem még az Isten választott népe, a zsidóság között divatozott, s onnan szivárga át divatkép más nemzetekhez is; azonban bármiként fontolgassa is a szónok a hajdani s mostani tizedet, bár eredetére egy, természetére nézve azonban felette különböző. A zsidó népnél a papnak más jövedelme nem vala, hazánkban pedig erre az első időkben hasonlókép meglehet hogy elkerülhetetlen szükség vala, s a sujtó körülmények miatt fel kelletett tovább is tartani, azonban változván az idő, változván a körülmények, ehhez csak azért mert régi, csak azért mert őseink által is megadatott, olly igen ragaszkodni? a kor lelkével szemközt állani? tán az Egyházi Rendre sem volna egészen tanácsos. Mert megjegyezvén azt: hogy ami régi elavult, nem is tisztes mindenkor, a szónok soha a tizedet Egyházi Rend tulajdonának el nem ösméri. Szabadon rendelkezett azzal mindenkoron a törvényhozás, s a terhet, melly alatt az adózó zsibbasztva nyög, több törvényekben megszoritva korlátolá, s ennek nyomát láthatni több megyékben és vidékeken, hol ezen teherről semmit nem is tudnak. És ha olly tulajdona mégis az Egyháznak a tized: miként rendelkezhettek már őseink is ezzel olly szabadon? és ha tulajdona egy, miért nem más megyében, ha a föld termésének tizede a fő tisztelendő egyházé, csudálkozik, miért nem veszi meg azt mindenhol? miért nem adja ezt meg minden polgár? Ezek ugyan a Fehér vármegyei követ[51] állitásával talán nem is egészen meg eggyeztethetők. Most a puszták bénépesittetni rendeltettek:[52] csudálkozását jelenti a szónok, miként késhet az Egyházi Rend előre kikérni a collationalist? mert hiszen a pápa Amerikát tüstént felfedezésekor conferálta a portugalli királynak. A követ valahányszor ezen tárgy előkerül, eltörlésére fog szavazni. — Elő is adta küldői e részbeni szándékát a kerületekben,[53] a RR azt el nem fogadván, kéntelen küldőinek azon más szándékát kijelenteni: hogy ha már a tized végképen el nem töröltetik is, legalább a protestansok ezen igazságtalan teher alól mentessenek fel. És ha a görögök s mások a tizedfizetés alól felmentettek, igazságtalanság, hogy ezek mégis adózzanak azon célokra, mellyek reájok nézve még úgy is nyomasztva állanak, ha a dézma adás a fehéri követ által állitott rendeltetésnek megfelelne. Hallotta ugyanis a szónok hatalmas ok gyanánt felhozatni azt, hogy ennek egyik fő rendeltetése vólna a nevelés; de mivel az evangelicusok nevelésére ebből semmi sem fordittatik, égre kiáltó igazságtalanság, hogy a terhet mégis hordják. Nem elégitvén tehát küldőit ki a szerkeztés, a tizednek, ismét kimondja, eltörlésére szavaz, s ha az el nem fogadtatna, legalább a protestansokat kivánja alóla felmenteni.

Borcsiczky: Sokszorozva hallotta a szónok előhozatni azt, hogy a tized egyházi tulajdon, s Fehér követe ennek bébizonyitására több törvényeket hozott elő, azonban eggyet sem tudott mutatni ollyat, melly tisztán tulajdonkép s minden feltétel nélkül mondaná ki a tulajdont; s minthogy illyet mutatni nem lehet, és csak feltételek mellett adatott át, bé nem töltetvén a feltételek, megszünvén a szükség, pótolékra többi szükség nincs. És ha olly tulajdona a tized az Egyháznak, mint akármely nemesi tulajdon, hogy disponálhatott ezzel az ország a körülményekhez képest szabadon, mint ennek nyomát az

[51] Vö. Szluha beszédével.

[52] A jobbágytelket használó nemesek megadóztatásáról szóló törvény ama pontjai által, amelyek a deserta telkek újból való megtelepítését elrendelik.

[53] Beőthy kerületi ülésben tartott beszédét l. előbb, 225. kk.

1563-ki, 1569. 1606. és 1647-ki törvények[53/a] mutatják, hogy lehetett a Tiszán inneni dézmát a papságtól elvenni s Bocskaynak adni? hogy tarthatta meg a tiszántulit a fejedelem magának a hadviselés terheire?[54] Ez valóban a tulajdon természetével meg nem egyezik, mert ezt a tulajdonos kizárólag használja, többé el nem vétethetik. Nem is eggyezik meg ez az isteni törvényekkel sem, mert ott az van: keressétek az égieket,[55] az Egyháznak birtoka tehát az égben van kimutatva, s itt alant tulajdont nem kereshet. Nem a Jus Canonicum elveivel, mert az a szegényeknek segitéllését, s azt parancsolja: hogy tisztelendő urék adják mindenöket a szegényeknek, s valóban ha kötelességök szerént ezen szabályokat követnék, nem ragaszkodnak a szegény adózó véres verejtékéhez, nem kereskednének még ott is, hová semmit sem tettek, nem aratnának duzs gazdag léttekre a rongyos adózó háza népe eltartására szánt kevés holdjain, s nem aratnának vetés előtt. Azonban tapasztalja a szónok, hogy az Egyházi Rend szegény földhöz ragadt embertársairól megfelejtkezve, fényben, pompában éli már e földön égi világát, s bármiként intsenek is a körülmények, a rendeltetéssel, intézetekkel (mellyekre keveset ad) áll elő. Mivel azonban az előtte szólók már bőven megmutaták, hogy reá szükség nincsen, isteni és emberi törvények szerént küldői kivánják ennek eltöröltetését, és ha ezt el nem érhetné, akkor a megváltásra nézve azon summához áll, ami legkevesebb.

A Personalis: Előre bocsátván, miképen a vitatás alá vett tárgy minekelőtte felolvastatott vólna, már eltávozott a napirendről. Már magok a RR kerületi izeneteikben megváltást s nem eltörlést sürgetnek. Ezen kérdés volna tehát csupán a napirenden, s az izenet tartalmát fel kellene először olvasni, s csak a megváltáshoz szóllani. A szólló Personalis ezen nyomon indul s nem vitatja azt, miért adatott Bocskaynak a tized, eléggé megmutatják azt azon törvények, mellyekben ez kimondatik. Világos ezekből, hogy a tizedhez kötelesség volt szabva. És ha az, ugy magában folyik, hogy minek előtte a tized eltörlése, vagy a kerületi csekély ároni megváltása megállapittatna, szükség a kötelességekről és azon intézetekről rendelkezni, mellyekre ez adva vala: ki fogja azokat vinni, ki fogja azon szükségeket kipótolni, s mivel ez a RR czélzatán tul van, mivel ez szoros öszveköttetésbe van más munkálattal,[56] felszólitja a Rket, hogy ezen javallattól állanának el a RR

[53/a] Az 1563 : 68. cikkely a tized beszedésének és bérbeadásának módját szabályozta. — Az 1569 : 27—31. tc.-kek különösen a tized haszonbérbe adásának eseteiről szólnak. — Az 1606-i bécsi békében Bocskai megkapta a tiszántúli tizedeket. — Az 1647 : 95. tc.-re l. a 220. o. 16. jegyzetét. — A *Jegyzőkönyv*ben az id. tc.-kek helyett az 1552 : 3., 1555 : 5., 1557 : 16., 1608 : 4. és 1647 : 95. tc. szerepel. (XIII. köt. 60.) — Az 1552 : 3. tc. 5—7. §-a a tized fejében állítandó katonákról intézkedik. — Az 1555 : 5. ugyanerről szól. — Az 1557-i törvények közül nem a 16., hanem a 12. tc. szól a tizedről: a bérbeadás tekintetében megerősíti a korábbi végzéseket. — Az 1608-i koronázás utáni tc.-kek közül nem a 4., hanem az 5. szól a tizedről: elrendeli, hogy a dézsma ügyét ezentúl ne a szentszékek, hanem a vármegyék vizsgálják meg. — Az 1647 : 95. tc.-et l. előbb.

[54] A *Jegyzőkönyv* itt világosabb, ti. az említett tc.-kek felsorolása *után* írja: „Továbbá a bécsi pacificatio által a Tiszán tuli tized Bocskaynak engedtetett . . .” (XIII. köt. 60.)

[55] „Ne aggodalmaskodjatok tehát, és ne mondjátok: mit együnk? vagy: mivel ruházkodjunk? . . . . Hanem keressétek először Istennek országát, és az ő igazságát, és ezek mind megadatnak néktek.” *Máté* 6. rész 31—33. vers, *Lukács* 12. rész 31. vers.

[56] Ti. a Banderiale, a Literarium és az Ecclesiasticum munkálattal; az elsővel a papság honvédelmi kötelezettsége, a másodikkal az iskolák fenntartása, a harmadikkal a lelkészkedő papság fizetése miatt.

annyival is inkább, mivel a jelen rendelkezésben egyerányuságot sem lát.[57]

ANDRÁSY: Legkellemetlenebb állását mondja lenni annak, ki ott is védelmezni tartozik magát, hol jussai törvényesek s kérdésbe sem vehetők, amilyen az Egyházi Rendé a tizedre nézve. Örömest tapasztalta a kerületben hogy a RR eltöröltetését nem kivánák, hódolna a M[éltóságos] Personalis felszóllitásának is, de ollyanok mondattak itten, mellyeket el nem hallgathat. Mi okozta a tized béhozatalát, nem vitatja, elég az hozzá, hogy az egész Európa s hazánk is több törvényeink által elesmeré azt, hogy a tized az Egyházi Rend elsajátithatatlan tulajdona. S habár feltéve status tulajdona vólna, minekutánna ehhez kötelesség van kötve, nem tennének a RR czélirányost, ha azt a kerületben megállapitott csekély áron megváltatni, annyival inkább eltöröltetni határoznák. Hogy a tized az Egyházi Rend tulajdona, nem megy Trencsény követével[58] az isteni törvények visgálásába, hanem a hazai törvényekbe keres menedéket. És a trencsényi követ — ő ki az isteni törvényeket olly bőven hordja elő, ő, ki a Cánon szabályait visgálja, ő ki a constitutiót védi — s mégis midőn a tulajdonról van szó, minden törvényen olly könnyen keresztülfut, hogy áll a constitutio védelmében, meg nem foghatja? (Zúgás és kedvetlenség.) Mert ennek csak úgy áll védelme a tizedre, mint a nemesi tulajdonra nézve. Azt mondá: hogy kötelesség van hozzá szabva, azért status tulajdon? Nem akarnám ezen elvet hazámban megállapitani, mert az következnék belőle: hogy mivel a jobbágytelkekhez kötelesség van kötve, tehát azok is status tulajdonai. Bihar követének azon állitását: azért hogy régi nem is tisztes mindenkor,[59] nem oszthatja, mert habár áll is ez a közönséges életben, de constitutionális kérdésben messze vezetne, és csak az következhetik belőle, hogy azt, mi századok óta nyugalmasan fennáll, hirtelen pennahuzással elrontani nem tanácsos, s megérdemli mindenkor, hogy rendszerileg megfontolva intéztessék el. Mondják, hogy a duzs gazdag püspököknek erre nincsen szükségök, s hogy status java, következésképp szabadon lehet rólla intézkedni. De vannak szegény plebánosok, kik ebből tartatnak (zajos kaczaj és zugás), s ha amint állittatik, status tulajdona, igy is figyelmetesen kell annak elrendezéséhez olly fontolva nyulni, hogy azon szükségek is megvisgáltassanak, mellyekre szokta a status annak jövedelmét forditani. Vallyon ollyan e nevelésünk, hogy ennek jövedelmére többé szükségünk nem lenne? Azért vagyunk olly hátra minden intézetekben s a mivelődésben, mert intézetekre adónk nincsen, s ha csupán erre volna is a tized szánva, ön meggyőződése szerént, ha nem növelné, de soha nem is csonkitaná ezen tőkét. Pest követének előadására, ki a sötét századok maradványának állitá, eléggé megfelelt Fehér követe,[60] s erre csak azt jegyzi meg: miképen Franciaországban is azért támadt a revolutio, hogy a tizedet eltörlék. (Nagy kaczaj.) Végtére Trencsény követének, ki azt javaslá az Egyházi Rendnek, hogy adná által ezt a szegénységnek, azt felelvén, hogy Angliában sem vólna szükség az Armen taxákra,[61] ha a

[57] Ti. a haszon és a kötelezettségek közötti arányt.
[58] Vö. Borcsiczky felszólalásával.
[59] Vö. Beőthy szavaival, 257. o.
[60] Vö. Fáy András és Szluha felszólalásával.
[61] A szegények eltartását Angliában már a XVI. század közepe óta közvetlen vagy közvetett adó útján eszközölték, amelyet a vagyontárgyakra és bizonyos jövedelmekre vetettek ki; 1834 óta a szegények gondozása főként dolgozóházakban történt. A szegénygondozás az egyház közbejöttével történt. A gondozás azonban nyomorúságos életszinten történt és gyakran együttjárt a gondozottak munkaerejének kizsákmányolásával.

tized régi állásában megmaradt vólna, beszédét Montesquieunek azon szavaival végzi: az Egyházi Rend hatalmát kiterjeszteni káros, de régi korlátai közt megtartani szükséges.[62]

PONGRÁCZ, LA MOTTE és PFANSMID osztozának a Personalis és előtte szóló követ előadásaiban. S mivel az ezen tárggyal öszvekötött rendelkezések bevágnának a Banderiumba, mivel sok helyeken az evangelicusok lelkészei, mint Gömörben a kishonti járásban és Szepesben egyedül a tizedből fizettetnek, s a jelen rendelkezéssel azok koldusbotra szorulnának, a szerkeztés ellen szavazván, a tárgyat a rendszerre[63] kivánják halasztatni. Igy szavazott JUSTH is. Ellenben

BALOGH nyilván kijelenti, hogy a tizedet az Egyház tulajdonának soha nem tartja, hanem vagy olly status tulajdonnak nézi, mellyet a törvényhozásnak felemelni, leszállitani, s körülmények mint most ugy hozván magukkal eltörölhetni is szabadságában áll. Nem mutathat senki törvényt, mely azt megmutatná, hogy a tized egyházi tulajdon. S midőn a RR rendelkezhettek a kilenczedről, hogy a dézma nagyobb tulajdon vólna, azt soha el nem ösméri, s ha többet el nem érhetne, s a nógrádi és bihari inditványok[64] elesnének, a szerkeztés mellett szavaz. Igy szavaztak BÜKK, MARKOVITS (Bártfa), ÖTVÖS, CSEPCSÁNYI és SZENTPÁLY.

Ezek ellenében szavazott SÁGHY (szombathelyi káptalan), EGRI, KALOCSAI és ZÁGRÁBI KÁPTALANOK. Ezen egyháziak hivatkoztanak a fennálló törvényekre s jelesen az 1550 : 17, 1548 : 61, 1647 : 95, 1659 : 54.,[65] ezek szerént feleletül az ellenvettettekre mutogatván, hogy a tized egyházi tulajdon. Az EGRI KÁPTALAN KÖVETE hivatkozott az 1690-ki tized iránti adományra.[66] Inté végtére a Rendeket, hogy a politicánál fogva nagyobb váltságbért ajánljanak a RR, mert máskép ez elő postája lévén a tulajdon megsemmisitésének, maga után vonná a kilenczed megszüntetését.

Ezen s más ellenvetésekre Borsiczky és Palótzy feleltek.

A TRENCSÉNYI KÖVET ismét megmarad a melletti véleményénél, hogy a papság a jószágának nem tulajdonosa, mert hiszen *directum dominiuma*

[62] A *De l'esprit des lois* XXV. könyvének ötödik cikkelyében fejtegeti Montesquieu, hogy mivel a papság nem szaporodik, mint a családok, birtokainak a szaporitása is indokolatlan. „Szenteld meg és tedd sérthetlenné a papságnak régi és szükséges uradalmait. Hadd birja ezeket örökké: de ne szerezzen uj uradalmakat." (Montesquieu művének első teljes magyar fordítása az országgyűlés ideje alatt, 1833-ban jelent meg Pozsonyban *A törvények lelkéről* cím alatt. Az országgyűlés résztvevői nyilván elsősorban ezt a kiadást forgatták.)

[63] Ti. az operátumok rendszeres tárgyalása során a Banderiale, Literarium és Ecclesiasticum tárgyalására.

[64] Ti. a teljes eltörlést kívánó indítványok.

[65] Az 1550 : 17. tc. a világiak kezére került tizedek visszaadását rendelte el. — Az 1548 : 61. tc. úgy intézkedett, hogy a tizedeket csak a birtok földesura veheti bérbe. — Az 1647 : 95. tc.-re l. a 258. o. 53/a jegyzetét. — Az 1659 : 54. tc.-re l. a 258. o. 53/a jegyzetét.

[66] Ugyanő egy sor korábbi törvényt ismertetett, s igy folytatta: „Mindezek olly időkben rendeltettek, amidőn hazánk teli volt katonaságokkal, a püspök, egyházi személyek török s más ellenségek végett lakhelyekből többnyire ki voltak üzve: de minekutánna nagy Leopold császár és király alatt a török szerencsésen kiüzetett majdnem az egész hazából, akkor ugyan Leopold 1690-ik esztendő aug. 11-ik napján decretuma által ujra visszahelyheztette előbbi lakhelyére visszatérő püspököknek s egyházi személyeknek minden birtokait: 'Damus, donamus et conferimus bona et Decimas' éspedig ex voto, mellyről emlékezett ugyan 1715 : 60-ik törvényben." *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 74. — Az 1715: 60. tc.-ben a király utalt I. Lipót fogadalmára s ígéretet tett, hogy az elidegenített egyházi javakat visszajuttatja az egyháznak.

nincsen, csak *utile*,[67] nem adhatja el azt, csak hasznát veheti, igy áll ez a tizedre is, és semmi esetre parallelába a kilentzeddel nem tétethetik, ott a f[öldes] ur tulajdonos, azt szabadon eladhatja, nem is ugy áll a tulajdon erre, mint amarra, itt a földesuré a föld, amott egy harmadik ingyen istentelenül elragadja a szegénység véres verejtékét. Nem áll azon ok sem, hogy a törvényhozás a tizedet tulajdonnak elesmerte vólna, soha nem kérdezte azt az ország a clerustól, mit tehet a dézmával, hanem rendelkeztek arról szabad tetszés szerént. Azt mondá Esztergom követe, hogy a szónok minden törvényt semminek néz, s könnyen fut,[68] 3 diétán vólt már jelen, s a RR tegyenek bizonyságot, ki védelmezte jobban a constitutiót, Trencsény e vagy Esztergom? (Tetszés, Trencsény! Trencsény!) s annak megitélését nem Esztergom követétől, kit birájának el nem ösmér, hanem az ország atyáitól várja. Azt mondotta Esztergom követe, hogy a franczia revolutiót is a dézma eltörlése okozta? Mi vólt a franczia revolutió kiütésének oka? Tudja kiki, hogy még a XIV-ik Lajos idejében el volt nyomva a nép, a rosz status oeconomia s a roppant adósságnak a népre róvása annyire vitték a dolgot, hogy XVI-ik Lajos vérével adta meg árát az elnyomásnak. Nem a tized eltörlése vólt tehát oka a revolutiónak, mert a National Convent azt nem erőszakkal törölte el, nem erőszakkal adta vissza jussait a népnek, hanem a nemzet önkéjes akaratjából.[69] Azt is mondotta Esztergom követe: hogy Angliában nem vólna szükség Armen taxákra, ha a tized régi természeti állásában megmaradt vólna. Nem a tized megszoritása okozta Angliában a szükséget, hanem a gőz erőmüvek s maschinák vevék el a szegénység keresetét s aki Angliának historiáját tudja, tudja azt is, hogy Angliában a tized micsoda változást szenvedett, tudja hogy a tized ott is fennáll, mert az angoly clérus csak ugy akarta a reformatiót elfogadni, ha parlamentalis joga, jószágai, és tizede megmarad,[70] s illyen bélyeggel talán csak nem akarja Esztergom követe a magyar clerust bélyegeztetni?

PALÓCZY azt mondá, hogy az egyerányúságtalan a dézma szedéssel ott van, hogy a clerus ott is arat ahol nem szántott, ott is szüretel, a hol a szőlőt mivelni nem is segitett.[71] Sok mondatott már a tized védelmezésében tavaly és most a kerületekben, de soha senki gyengébb okokkal nem védette, mint az imént szóllt egri káptalan követe, ki az 1550-ki 17-ik t. czikkre[72] hivatkozván, a tizedet egyház tulajdonának kivánta megmutatni. Azonban megjegyzi, hogy midőn valaki törvényre hivatkozik, vizsgálja meg a törvényhozás körülményeit. Kiki tudja, hogy 1517-be kiütött a reformatio, 1526-ban felvirradt hazánkra a szerencsétlen mohácsi gyásznap, elestek ott az érsekek, püspökök, elveszett a király is, s az olygárchák és hatalmasok az egyházi

[67] A római jogból átvett fogalmak; jelentésük az, hogy a papság nem tulajdonosa, hanem csak haszonélvezője az egyházi birtokoknak.

[68] Vö. Andrássy felszólalásával.

[69] A francia nemzetgyűlés 1789. aug. 4-én a nemesi előjogokkal és a paraszti szolgáltatásokkal együtt eltörölte a tizedet is, miután annak fizetését a forrongó parasztok ekkor már országszerte megtagadták.

[70] Angliában a XVI. században bekövetkezett reformáció óta az egyházi tized bizonyos hányadát királyi adományból a kegyuraságot gyakorló földesurak kapták meg. Ezeknek az így átruházott tizedeknek a birtoklói akadályozták meg, hogy a forradalom alatt a parlament eltörölje a tizedet.

[71] Ez válasz a személynöknek, aki felszólalásában (l. 258. kk.) azt mondta, hogy „a jelen rendelkezésben egyarányuságot nem lát."

[72] Vö. a 260. o. 65. jegyzetével.

javakat elfoglalták, majd 1550-ben visszanyervén a törvény az őtet illető erőt, a 17-ik t. czikk szerént az egyházi javak és tized visszaadatni határoztattak. Igy tehát midőn az akkori törvényhozás az Egyházat erőszak ellen védelmezte, a dézma iránti jussát az Egyháznak nem adhatta. Gyenge védelem az is: hogy a tizedet az Egyháznak királyi hatalom adta, mert hiszen minden hatalmat a fejedelemnek a törvény, következésképp az Egyháznak is a tizedet ez, s nem a fejedelem adta, nálla meghagyta, s tőlle ezt vissza is veheti. Hivatkozott az egri káptalan sok régi törvényekre, igaz ott vannak ezek s mennyivel hátrább megyünk a homályos századokra, annál több törvényt találunk a dézma eránt, s hogy ez a papságnak általadatott, ám hiszen az elébb Fehér követe egész Nagy Károlyig ment, holott az Magyarországnak királya sem vólt, s hazánk nem is létezett. De ne csak hátra, hanem néha előre is tekintsünk, az idő senki után nem várakozik, s ha a clerus mindég csak hátra néz, félő hogy az idők véle hátra nem menvén, a clérus elkésik, s a mult és jövő idő között a padon hagyva marad. Hivatkozott az egri káptalan az 1690-ki augustus 19-én[73] kőlt Leopold király donatiojára, ezen felvilágositásért köszönettel tartozik, mert eddig ugy vélte, hogy az egri káptalan tized iránti jussa erősb lábon áll, mert az 1690-ki donatioja az amortisatio törvény[74] meghozása után keletkezvén, semmit sem ért, s igy az egri káptalan törvény ellen birja a dézmát. Végtére a politica iránt azt feleli a szónok, hogy ez nem is ok, mert ha a kilenczed megváltásáról lesz szó, a világi nemesi rend nem fogja olly fösvénykedéssel és szükmarkúsággal magát megjegyeztetni, mint a papság. A szónok tudna még mondani sokakat és többeket, de ezeket már részént későieknek, részént szerfelettieknek véli, egyéb eránt ugy voxol, mint követtársa kijelenté.[75]

Szólottak még rövideden többen a tárgyhoz, s midőn az 1-ő § felolvastatása után is kisebbségben maradt a tizedet hajdani formában meghagyni kivánók száma, az 1-ő § felkiáltással meghagyatott amint volt.

Említést érdemel még az is, hogy ezen tárgy vitatása közben

Balogh figyelmezteté a RR-ket, hogy a tanuló ifjuság az országos ülésekbe való járástól elzáratott, igy tehát részére a diaetalis praxist csupán a durva önkéj miatt meg nem szerezheti.[76] Felszóllitja tehát a Rket, hogy mint a haza atyái, erre kiterjesztvén méltó figyelmöket, s bétekintvén a panaszba, eszközöljék ki azt, mit már sok szülék elérni kivántak, most pedig már tőlle elestek.

Kiadatott nagyobb vitatás nélkül a kerületekre.[77]

[73] A *Jegyzőkönyv* szerint aug. 11-i. (L. XIII. köt. 74.)

[74] Az utalás valószínűleg az 1647 : 17. tc.-re vonatkozik, amely újból megerősíti a világi javaknak egyháziak részére való eladományozását tiltó korábbi törvényeket.

[75] Vö. Bük Zsigmond szavazatával, 260. o.

[76] Az ifjúságnak a tárgyalásokon hallgatóként való részvétele kezdettől sok gondot okozott a kormánynak, s korlátozásáról sokat tanácskoztak. Az országos ülésekről való tényleges kizárásuknak azonban nincs írásos nyoma a szóbajöhető iratokban.

[77] Kossuth tudósításaiban ez a kérdés nem fordul többé elő.

303.

1835 november 25, 26, 27, 28, 30, december 1, 2.

Foglalat: a) *A fő RR ülései a sérelmek (különösen a békési,) az urbéri resolutio, excerpták, és magyar nyelv tárgyában.* — b) *Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.*

a)

Pozsony, december 2-án, 1835.

Országos ülések a fő RRnél.

A M[éltósá]gos főRR nyomban tanácskozás alá vették azon különböző tárgyakat, mellyek utóbbi leveleim szerint a KK és RR által bevégeztettek s átküldettek. És pedig *novemb. 25-ik s 26-ik napjain* a sérelmek s kívánatok egész tömege volt napirenden a főRRnél. Ezekben még számos pontokra nézve most sincs egyeség a két tábla között, s a fő RR azt óhajtanák, hogy ami már készen van, az magában felküldetnék; nincs többek között egyeség Borsod v[árme]gyének, bizonyos két bankócsinálóknak országgyülési törvényszünet alatt, hütelenségi perbe lett idéztetésök miatti sérelmére nézve,[1] melly tárgyban *november 27-én* a viszon izenet szerkesztése rostáltatván, némi érdekes vitatás keletkezett.

Az Országbirája szükségesnek tartá, hogy a RR gyámokaira czáfoló felelet adassék, különben azt mondhatnák, hogy megczáfolva nincsenek. Már pedig a KK és RR két okon épitik a sérelmet: 1. Hogy a hamis bankó csinálás az 1723: 9. czikkelyben[2] elszámlált hütelenségi esetek között nem foglaltatik, következóleg ilyes per tárgya sem lehet. 2. hogy az 1830: 6. cz[ikkely][3] országgyülése alatt csak feljebbvitt perekben ad a királyi Táblának itélő tehetőséget. Az első állitás igaz, mert hiszen az idézett 1723-ki törvény alkotásakor még papiros pénz nem is létezett, afelől tehát intézkedni sem lehetett. De mivel a status hitelét, s magánosokat is kárositó bünt büntetlen hagyni lehetetlen, Ő Felségének jusa volt, s lesz is, valameddig a törvény nem rendelkezend, ezen esetre birót delegálni. A 2-ikat ami illeti: fel se lehet tenni az 1830-ki törvényhozásról, hogy midőn a kisebb criminalis esetek elitélését sem akarta országgyülés alatt függőben tartatni, a főben járó legnagyobb vétségeket itélet nélkül akarta volna hevertetni.

Azonban az elsőre Lánczy főispán figyelmezteté a főRRket, miképen a Hétszemélyi Tábla 30 esztendők előtt már ugy itélt: hogy a hamis bankó csinálás hütelenségi vétek (crimen notae infidelitatis), s a kir. Curia azóta folyvást ezen elvet követte. Igen bajos dolog tehát most a törvényhozásban elösmerni, hogy a Curia rosszul cselekedett, s hogy ezen eset az 1723:9. rendelete alá nem tartozik. B. Prényi főispány pedig hozzá tevé, hogy a kir. Curia nem is mint delegált biró itélt ilyes bünösök felett, hanem mert a most idézett törvényt ab analogia reájok alkalmaztatá. Az Országbirája válaszolt, hogy valamit csak kell felelni, különben a RR okai czáfolatlan maradnak; már pedig ő nem tudja mi mást felelhetnének a főRR, mert a Curia itéleteit gyámokul használni, szintén igen rossz mezőre állított dolog.

[1] Az ügy előzményeit l. a 8. kk.-től ismételten.
[2] Vö. a 9. o. 9. jegyzetével.
[3] Vö. a 9. o. 11. jegyzetével.

A 2-ik czáfoló pontra, melly az 1830-ki törvényhozás czélzatainak magyarázgatásából vétetett, B. PRÉNYI azt jegyzette meg: hogy ezt is jobb lesz elhagyni, mert ha törvénymagyarázatba bocsátkozunk, ahhoz a RRknek is szóllójok lesz, s majd ők találnak jobb mezőn állani, mert a törvény szavai egyenesen mellettök harczolnak, amennyiben csak a feljebbvitt criminalis perekről szóllanak. Ez áll ellene az emlitett delegatiónak is, mert világos törvény ellen birót delegálni, vagy czélzati gyanitás miatt a törvény szavait elmellőztetni Ő Felségének sincs hatalmában.

Érezték a főRR ezen ellenvetések sulyát s nyomosságát; a TÁRNOK tehát csak annyit kivánt a RRnek feleletül adatni, hogy az idézés elrendelése magában nem sérelem, mert az itélet még hátravan, s ez a vádlott félt a kereset alól fel is oldozhatja. — De LÁNCZY főispán ezt a választ sem javalhatá, mert ha csakugyan állana az (amit a szólló főispán nem tart), hogy a bankó csinálás nem nota esete, s hogy a királyi Tábla diaeta alatt mint első bíróság semmiféle perben sem itélhet, akkor tagadhatlan volna, hogy a pernek elrendelése valóságos sérelem. Sérelem pedig azért, mert a kormány tartozik a törvényeket végrehajtani, s mások által is megtartatni, ő tehát e részben olly tekintetbe mint egyes magános ember teljességgel nem jöhet.

Igy habozván a vélemény, s magok a fő RR érezni látszatván, hogy amit czáfoló okul mondhatnának, nagyon ingatag lábon állana, a sérelmet pedig elfogadhatni nem vélvén, végre csak abban maradtak: hogy semmi czáfolgatásba sem ereszkednek, hanem röviden kijelentik, miképen már máskor felhozott okaikhoz[4] ragaszkodnak, s a sérelmet el nem fogadják. Ezen nem érdektelen vitatást azzal rekeszté az ORSZÁGBIRÁJA: hogy ám legyen ugymond, de erre biz a RR igen könnyen felelhetnek azzal, hogy okaikat meg nem czáfoltuk.

Következett a *békési sérelem tárgyában költt 2-ik izenet.*[5]

B. BEDEKOVICS körösi főispán a KK és RR izenetét végig taglalá. Legelőször azon vádat igyekezett a fő RRről elháritani, mintha megvallották volna, hogy a békési körlevél előttök tudva nincs, s azt mégis lázitónak nevezték. A fő RR csak annyit mondottak, hogy a körlevél hivatalosan elő nem fordult, s csak annyiban itéltek felőle, mennyire annak kézen forgó másolatjából itélhettek. De észrevételeik nem is tárgyazták a dolog érdemét, nem vették a főRR kétségbe, hogy Békés v[árme]gyének jusa volt az V-ik s VIII-ik czikkelyek iránt utasitást adni; és ámbár tekintetet érdemelne, hogy e tárgyak már akkoron országos végzés által oly helyre voltak halasztva, hogy mihamar ujabban szönyegre nem kerülhettek, következőleg utasitás tárgyai is alig lehettek, ámbár továbbá ugy látszik, hogy a kérdéses körlevél nem annyira utasitás körül forgott, mint inkább valóságos czélzatát bérekesztő szavaiból lehet gyanitani, mellyben azon óhajtás van kifejezve, hogy a felszóllitás az egész országban viszhangra találjon,[6] mindazáltal ezeket mellőzvén, a felszóllitás módja s egyes kifejezések voltak olly nemüek, hogy akármi tárgyról szóllottak volna is, a főRR által tett észrevételeket teljes mértékben megérdemlették. Mert midőn az mondatik, hogy a megkisértett nemzeti szellem a próbát ki nem állotta, hogy a conservativ keblek sziklákká változtak, hogy az olygarchiának s a kormánynak is törvénytelen befolyása által a többség kisebb számra változott, hogy az adózó nép örökös szolgaságra kárhoztatik,

[4] Az ebben a tárgyban adott első válaszukban. L.: *Iratok.* V. köt. 220. kk.
[5] Uo. 12. kk.
[6] Békés körlevelének szövegét l. előbb, 67. kk.

hon s jognélküli állásba erőltetik, s hogy polgári létünk vulkánon alapul s a t. s a t., ezekről s ezekhez hasonlókrul kevesbet mondani valóban lehetetlen, mint mit a fő RR mondottak, t. i. hogy a bizodalmatlanságnak s nyugtalanságnak lázitó magvait igyekeztek elszórni. Továbbá ellenvetik a KK és RR, hogy amit a megyék tanácskozási, határozhatási és levelezési hatóságáról mondottak, arra a fő RR részéről felelet nem adatott. De miután a szóllásszabadság tárgyában már igen sokszor kifejtették a főRR elveiket, miszerint ezen nemzeti just a törvény határai között tisztelik, s alkotványunk őrjének tekintik ugyan, de nem olyannak, hogy határa nem lenne; önként elérthették volna tehát a KK és RR, hogy a főRR táblája a megyék hatóságáról is hasonlón vélekedik, s amint azt egyrészről tiszteletben tartja s borzadás nélkül nem is gondolkozhata arról, hogy valaha megcsonkittathatnék, ugy másrészről korlátlannak ezt sem hiheti, s valamint meg van győződve, hogy köztanácskozásokban is lehet hütelenségi, vagy épen felségsértési bünt szóval elkövetni, ugy lehetetlen nem hinnie, hogy ami egyes embernél vétek, vétek marad az egész testületnél is. Van tehát határ, mellyen túlhágva egész megyék is a törvény sulya alá eshetnek, s ezen véleményt annyival inkább feltehették a KK és RR a főrendi tábláról, mert ők a többség voxa szerint határozó kormányszékek egyes tagjait is büntetés alá kivánják vettetni,[7] a felség rendeletei miatt országgyülésen kivül felterjesztéseket, itt pedig sérelmeket tesznek, szóval minden közhatóságot határok közé óhajtják szoritani; nem fogják tehát tagadhatni, hogy a megye hatóságának is vannak határai. Végre még a főispány elmellőzéséből meritett sérelemre röviden az 1808: 4. t[ör]vény szavaival[8] válaszol, s állitja, hogy szerintén jusa van a Felségnek rendkivüli esetben a főispányokon kivül másokat is kir. biztosoknak nevezni. Mindezeknél fogva sérelmet most sem lát, s a főRR előbbi véleményéhez ragaszkodik.

Ezt köz helybehagyás követvén, a NÁDOR annak értelmében jelentette ki a tábla közértelmü végzését, azon hozzá tétellel, hogy az egész dolgot röviden kell az izenetben elvégezni, s hosszas vitatgatásba nem ereszkedni.[9]

Felvétetett ezután az october 28-ikáról költt *urbéri resolutio iránt küldött izenete* a KK és RRnek.[10]

Magokra az urbérnek még vitatás alatt lévő pontjaira[11] mihamar megvolt az egyeség, mert *Sclavonia* nevezetére nézve előbbi véleményökhöz, s az ennek megfelelő kir. resolutiohoz ragaszkodtak ugyan a fő RR, de időnyerés tekintetéből a felterjesztést nem gátolák, a többi pontok iránt pedig megegyeztenek, de a bérekesztő pont, melly a diaeta eloszlatásábani megnyugvás feltételeit ismételi, s nemcsak hogy excerpták felvételét sőt azoknak az urbérral együtt s egyszerre leendő felterjesztését is elhatározza, a fő RR többségénél tetszésre nem talált. Átaljában ugy látszott, miképen a fő RR jobb szerették volna, ha a kir. válasz elfogadtatik, s a T. articuluson és proportionalis peren kivül minden egyéb exerpta elmellőztetik. De ha már nem vonakodtak is az

[7] Az utalás a hűtlen tanácsosok megbüntetéséről soronkívül alkotott törvényjavaslatra vonatkozik. Keletkezésére l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 693. kk., III. köt. 168. kk.

[8] Az 1808 : 4. tc. a bandériumok kérdésének rendezésére küldött ki bizottságot, s zárómondatában utalt a nádornak arra a jogára, hogy a tagok valamelyikének akadályoztatása esetén helyette mást nevezzen ki.

[9] Az ilyen értelemben megszerkesztett második főrendi választ l.: *Iratok*. VI. köt. 69.

[10] Uo. 26. kk.

[11] A még fennállt véleménykülönbségekre l. az utolsó kerületi vitát, 202. kk.

átküldendő javaslatoknak egyenkénti felvételétől, azt, hogy az urbérnek, s azzal összekötött tárgyaknak felküldése ezen excerptáktól felfüggesztessék, sőt azoktól függésben legyen, a TÁRNOK s az ORSZÁGBIRÁJA erősen ellenzék, s B. BEDEKOVICS, SZEGEDY, B. ORCZY s mások által is pártoltattak; erősen sürgetvén, hogy az urbérnek függetlenül fel kelletik küldetni, az 1723 : 7-ik törvény 6-ik § értelmében is, melly a készen lévő tárgyakat „seriatim" felterjesztetni parancsolja.[12]

B. PRÉNYI ellenben nem tartotta tanácsosnak, a RR izenetének olly értelmet tulajdonitani, mintha ők a javallandó, s már ugyszólván el is készitett excerptáknak elfogadását az urbér felküldésének s törvényesitésének mulhatlan feltételéül akarták kitüzni, mert ezt még nem mondották, s a fő RRnek és Ő Felségének hozzájok járulása tökéletes szabadságban áll; de félni lehet hogy ha magok a főRR ily magyarázatot adnak az izenetnek, a KK és RR két kézzel fognak azon magyarázathoz ragaszkodni. Aztán könnyü azt mondani, hogy az urbérnek mindenesetre fel kell küldetni, de bizon akármit tesznek is a főRR, erre a KK és RR megegyezése okvetetlenül megkivántatik. Ezeknél fogva tehát épen az, mit a fő RR annyira óhajtanak, t. i. hogy az urbér mihamaréb felküldessék, sokkal hamaréb teljesedik, ha nem fognak a főRR ellenkezni, hanem inkább kijelentik, hogy az átküldendő javaslatokat egész készséggel felveszik.

GR. CSÁKY főispán ugy vélekedett, hogy mielőtt e tárgyban végzés hozatnék, ismérni kell a RR által kiszemelt tárgyakat, mellyeket az urbérral együtt kivánnak felterjeszteni. — GR. ZICHY KÁROLY pedig a RR izenetét teljes összehangzásban lenni találta az előbbi felirással, mellyhez a fő RR is hozzájárultak. Kár tehát akadályokat tenni, mert hiszen a fő RRnek tökéletes szabadságukban álland az excerptákat in specie el, vagy nem fogadni.

Ezeknek s kivált a B. PRÉNYI ellenvetéseinek ellenében a TÁRNOK s az ORSZÁGBIRÁJA azt mondották: hogy a RR által felvett ösvény ellenkezik a diaetalis tractatus törvényes természetével, melly szerint a királyi terjesztvények elsőséggel birnak, továbbá azzal, hogy a diaeta bérekesztésének határnapja már kitüzetett. A siettetés kivánatos, de nem olly fő czél, hogy annak a törvényes rendet feláldozni, s miatta a kir. jusoknak ily érzékeny sértését megengedni lehetne. Akármint magyaráztassék is az izenet, a KK és RR csakugyan kénszeriteni akarják a fő RRket, hogy kiszemelt javaslataik a resolutio ellenére elfogadtassanak, s ha csakugyan ily függésre jutott már a fő RR táblája, ha ennyire alávettetik a RR táblájának, ugy jobb lesz e terem ajtait örökre bezárva széltoszlani. Illy kénszeritésre tehát, akármi legyen is a dolog következése, soha reá nem állnak.

Ezek szerint a RR izenete különbözőleg magyaráztatván, GR. MAJLÁTH főispány azt ugy tekintette, mint a még felveendő tárgyakra nézve felállitott junctimot. Ez ellen óvást tétetni kiván, s ezt aként fejezné ki: hogy nem kételkednek a fő RR, miképen a KK és RR előterjesztése az 1790 : 13. értelmében[13] vétetett, s azért a fő RR egész készséggel felveszik ugyan az átküldendő inditványokat de reménlik, hogy a RR megtartják azon módot, melly az 1723 : 7. czikkelyben kitüzött országgyülési renddel megegyez s az eddig bevégzett s jóváhagyott intézetek sikerét nem fogják hátráltatni.

[12] Az 1723 : 7. tc. az országgyűlés munkáját szabályozva, a 6. §-ban azt mondja, hogy a rendek „materias ad invicem cohaerentes seriatim redigere, et ita Suae Majestati praesentare . . . teneantur".

[13] Vö. a 20. o. 28. jegyzetével.

A NÁDOR fontosoknak nyilatkoztatá az előadott észrevételeket, s a végzést Gr. Majláth értelme szerint jelentette ki, hozzá tévén, hogy azt nemcsak az urbérra kell szoritani, hanem a gravamenekre, szóval minden tárgyakra kiterjeszteni. Mert törvénnyel és törvényes szokással ellenkeznék a dolgokat öszehalmozni, s csak egy tömegben együtt felküldeni. Tudva van, hogy 1830-ban is fele se készült el a sérelmeknek, midőn a praeclusi terminus leérkezett, egy része hát fel se küldethetett. Valóban, ha magok az Ország Rendei késnek a tárgyak felterjesztésével, ugy ne tulajdonitsák a kormánynak, ha az 1790: 13. czikkely egészen nem teljesedik, mert ők magok lennének okai. Szükség tehát, hogy ami készen s egymással összefüggésben van, az haladék nélkül felterjesztessék, s különböző dolgok össze ne halmoztassanak.[14]

November 28-án az előleges sérelmekre érkezett kir. válasznak *elegy ülésben* történt kihirdetése[15] s a budapesti álló hid tárgyában kirendelt küldöttség jelentésének[16] felolvasása után, a fő RR csupán a békési sérelem tárgyábani viszonizenetjöket[17] rostálták meg, s a Nádor hurutban szenvedvén, az ülés eloszlott.

November 29. vasárnapi szünet.

November 30-án ülés a fő RRnél.

Felvétetett a magyar nyelv iránti resolutióra készitett izenet.[18]

GR. MAJLÁTH a RR izenetét két részre osztotta. 1-ő rész, mellyben óhajtásaik nem teljesülése miatti fájdalmukat nyilatkoztatják, s előbi felirásuk elveihez ragaszkodnak. 2-ik rész a tettleges lépés, miszerint mást mint magyar törvényt fel nem terjesztenek. Az elsőt pártolja, s a dolog érdemében egészen megegyezik, de nem a stylus kifejezésiben. A 2-ikra azonban semmiképp reá nem áll, mert tevőleges törvény s fontos nézetek által tiltatik. Véleménye támogatásaul emliti, (ami a RRnél is sokszor mondva volt[19]) hogy a törvény felirásból s kir. válaszokbul készül, következőleg olly nyelveken kell lenni a készitettnek, mint aminőbül készittetik. Továbbá magok a RR felirás utján indultak s most is arra hivatkoznak. Aztán a tettleges lépésnek ellent áll az 1790: 12. cz[ikkely], melly a törvényalkotás és eltörlés hatalmát nemzet és fejedelem közt közösnek nyilatkoztatja,[20] ha ily rövid uton lehetne törvényt eltörülni, Atyáink ama hosszabbikat korántsem választották volna, de választák azért, hogy az anarchiának magvait elnyomják, s mert a törvényt csak azon uton lehet eltörülni, mellyen alkottatott. A status tudományban jártas férfiak egy szájjal lélekkel axiomának tartják, hogy a polgári alkotványokat leginkább a törvények szentsége tartja fenn. Nincs tehát constitutionalis országban a tettleges lépésnél veszedelmesebb, mert ha kiforgattatik a törvények ereje, elvész a nemzet charactere, s akkor nincs többé erő, melly a végrehajtó hatalom túlnyomó sulya ellen megoltalmazza. Ezt bizonyitja temérdek példákkal a historia is. A RR izeneténck ezen részére tehát teljességgel reá nem áll.

[14] A főrendek válaszizenetét l.: *Iratok*. VI. köt. 65. kk.

[15] A kir. válasz szövegét l. uo. 60. kk.

[16] A hídbizottság jelentését és a munkálkodására vonatkozó teljes iratanyagot l. uo. külön, 1-től 110-ig terjedő lapszámmal beiktatva a 64. o. után.

[17] Uo. 69.

[18] Uo. 18. kk.

[19] A kérdés utolsó kerületi és országos ülésbeni vitáit l. előbb, 189. kk. és 234. kk.

[20] A tc.-ben a király elismerte, „leges ferendi, abrogandi, interpretandi potestatem . . . legitime coronato principi et statibus ac ordinibus regni ad Comitia confluentibus communem esse . . .”

B. Bedekovics hasonló értelemben szóll, emlékezteti a főRRket, hogy már e diaetán is volt tettleges lépésről szó (a királyi czimzet tárgyában[21])s ámbár akkor csak külső formát tárgyazott, a főRR még is állhatatosak maradtak ellenzésökben, mert a törvényhozási rendet sérthetetlennek tartották. Továbbá nem tud ilyesmire példát a magyar törvényhozásban, s nem is akar a jövendőségnek veszélyteljes példát nyujtani, mert ki volna képes magára vállalni a kezességet, hogy a példában törvény s alkotmány ellen fegyvert nem adott, és ki tudná kitüzni a határt, melly az erőszak ösvényén „eddig s ne továbbat" kiáltana?

Gr. Széchényi István ily értelemben szóllott: Mielőtt egyenest a kérdésre bocsájtkoznék, engedjék a fő RR, hogy röviden az egész tárgyról, amint lelkem előtt fekszik, elmélkedhessem. A régi időkre visszatekintve ugy tapasztaljuk, hogy Magyarország ugy valamint a többi nemzetek, a középkornak kifejlése után irányzá miveltségi előhaladtát, s azon kútfőbül meritett, melly közös, leggazdagabb, s azon időben úgyszólván egyedüli volt, t. i. a deák miveltség forrásiból. Más nemzetek azonban ezt minta gyanánt használták, mellyhez nemzeti miveltségöket nemzetiségök veszélye nélkül idomitanák, s igy bár most is a görög és deák classicusok után indulnak, egyenlő lépéssel nemzetiségök is kifejlődött. De a magyar a mintát nem mintának használta, hanem vérébe szivta bé. Innen van, hogy az asszonyi nem, mellyet különben a keresztény vallás a férfival egy polczra állitott a társaságban, minálunk a nemzeti kimivelődéstől idegen maradt, s a magyar nemzet egészbe véve moraliter úgyszólván nőtelen. Asszonyaink nagy része nem csak hogy nem tud, de nem is vágy tudni magyarul. Ez azonban nem az ő hibája, mert ő amint mindenben, ugy nyelv dolgában is a férfitől függ. Mi pedig a deák forrást, mellynek model gyanánt kelle használtatnia, vérünkbe szivtuk, s ezért bünhödünk, rajtunk van a nemesis vas keze: hogy nyelvünket, mellyel a honszeretet össze van kötve, természeti helyéből idegen által kivettetni engedtük. Mert nemcsak hogy 1790 ótai törekedésink által a régi lánczokbul kivergődni nem tudtunk, de annyira ment a dolog, hogy a legjobb magyarok is bona fide kételkednek, miként lehetne a magyar nyelvet mások csorbitása nélkül behozni? Hazánkban a magyarokon kivül 4 fő törzsök lakik: tót, német, oláh, és görög;[22] s azok, amik a végett történtek, hogy nyelvünket erőszakkal toljuk nyakokba, ezeket ellenünk felingerlették. Én nem is tudok otrombább methodust, mint midőn saját természetünket erővel másokra tolni akarjuk, s a magyar mégis azt a hibát követte el, s követi most is: hogy akiket magához édesgetnie kellene, azokat izetlen keserü eszközökkel nógatja, siker nélkül s igaztalanul. De más részről az is igazságtalan, hogy a szegény magyar, aki édes hazánkat kivéve, széles e világon sehol se találtatik, még itt se léphetett azon pályára, mellyet természettől s Istentől nyert, t. i. hogy sajátsága szerint fejtse ki magát. Ha törvény által azt mondanók, hogy ama külön nyelvü törzsökök adják fel nyelvöket s mindazt, ami szivbe van oltva mindenkinél, aki nem korcs, hogy váljanak meg mindattól, amitől becsületes ember csak életével együtt válhat meg, ez valóban nemcsak fonák, de tyrannus törvény is lenne. Mit kivánok azonban én, és mit kivánnak a RR? nem egyebet annál, hogy Magyarországban magyar legyen a hivatalos nyelv! s a családok szent, érinthetlen körébe nem avatkoznak. Aki ennél többet kiván, az a természeti

[21] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 480.
[22] Azaz: a görög keleti vallású szerbek.

jogokat támadja meg, aki kevesbet, az megfelejtkezett, hogy a magyarnak csak itt van egyedüli hazája. A német, a tót mennyi rokonra talál a széles világon! még a görögnek is ujra világit, az oláhnak is van saját mivelődési focusa, csak a magyar az a szerencsétlen, aki érzi, mi varázserő fekszik abban, mondhatni, ezt a nagyot, ezt a szépet nemzetem tette, ez a dicső nemzeti miveltségemből forrásozott; s mégis 43 éves küzdés után sem tudta magáévá tenni, ami Istentől nyert természeti sajátja. Sőt valljuk meg őszintén, ezen resolutióban valóságos hátralökés foglaltatik, s nem közelités a nemzetiség magas czéljához. Pedig bátran kimondom, erről a becsületes ember csak a halálban mondhat le, itt a lélek kényszerités alá nem jöhet, hogy ön magát megtagadja. Nálam legalább embernek, bárminő koronát viseljen is fején, lelkemre hatása sohasem volt, sohasem lesz. Bezárhat, fejemet vétetheti, de lelkemet le nem alázhatja, azt, hogy magyar lenni megszünjek, nem teheti, s nyelvemet Istentől vettem, és csak Istennek adom a halálban. Ezeknek előrebocsájtása után, ha hidegen számolgatunk, ugy látszik van valami erő az ellenvetésekben, mellyeket előttem mondottak. De emlékezzünk, hogy az izenetek, a törvénynek emez anyagai magyarul készülnek, és magyar textus után készül a törvény is; ebből látszik, miképen már az is nagy anomalia, hogy a magyar izenetből deák felirást kell készitteni, mert minden kitétel mennyire veszt a forditás által sajátságából, azt kiki tudja, aki a philologiában csak kevéssé járatos. A RR tehát logice a felirást is magyarul készithetnék, de előttök állott az 1805-ki törvény, s az bármennyire ellenkezzék is a természettel, csakugyan törvény marad; nehogy tehát az institutiók formáiba ütközni, nehogy hibázni látszassanak még ily ügyben is, hol a temérdek természetelleniség között a nemzeti sajátság se respectáltatik, ámbár Isten és ember előtt tisztán áll, hogy saját nyelvünk használatát ember nem tilthatja, mégis tiszteletben tartják a törvényt, s annak bár természet elleni korlátjaihoz szorosan ragaszkodnak. De szorosan mondom, s hogy többet, mint amennyivel szorosan tartoznak, haladásuk elébe rémül, akadályul felállitani nem akarnak, ezt valóban rosz néven senki sem veheti, s én azt mondom igazok van a RRnek, s velök tökéletesen egyetértek és kezet fogok.

A Főherczeg Nádor ezen beszédre némi megjegyzéseket tőn. Azt hogy a felirások deák nyelven is készülnek, anomaliának nem tarthatá, mert törvényen és századok gyakorlatán alapul. De azon különbségben sem nyughatik meg, melly a felirás és törvény között tétetik. Eredetileg, s a dolog belső mivoltánál fogva is a törvényczikkelyek felirásokbul s kir. válaszokbul készültek, s csupán a legutolsó időben kezdett siettetés miatt divatba jőni, hogy az articulusok javallata is felterjesztetett. Ha tehát 1805-ben az rendeltetett, hogy a felirás deák is legyen, még inkább áll, hogy a törvény is ugy alkottassék. Egyébiránt ugy hiszi a Főherczeg Nádor, hogy egy sincs ezen teremben, aki az előbbi felirás megujitására nézve a RRkel egyet nem értene, ezt tehát közértelmü végzésnek nyilatkoztatja. De állván az 1805. törvény, a százados gyakorlat, s hozzájővén hogy e tárgyat országgyülési rendes egyezkedésre tartozónak a KK és RR többrendbeli felirásaikkal magok is elismerték, az egyoldalu tettleges változtatáshoz járulni teljességgel nem lehet. Helyes észrevétel volt, hogy a külső forma alkotványos országban igen nagy tekintetü, mint ezt a historia világosan mutatja. A Nádor hozzáteszi, hogy a nemzetiség minden nemzetnél igen nagy becsben tartatik ugyan, és méltán is, de ne felejtkezzünk el, hogy ez egy olly egész, melly sok ágak

öszefonásából alakult. Oda tartozik a nyelv, de oda tartoznak a polgári institutiók is; s azért a nemzetiség miatt is vigyáznunk kell, hogy ne tegyünk a nyelvért olyat, mi az institutiókat sértené. A végzés tehát abban határoztatik, hogy a felirásnak az előbbiek értelmébeni megujitását a fő RR teljes készséggel fogadják, de a tettleges lépéshez hozzá nem járulhatnak, s felszóllitják a RRket, hogy attól elálván a rendes ösvényen maradjanak.[23]

Gr. Zichy Károly: Távol legyen tőlem (ugymond) hogy a többség akaratjának magamat ellene szegezzem. De lelkemisméretének tartozom azon kijelentéssel, miszerint valóban szomoru nemzetünknek helyzete, melly oda jutott, hogy törvényhozó testének két táblája a felett szóllalkozik s váltogat izeneteket, ha szabad legyen e a magyarnak magyar törvényt alkotni! és szomoru azon nemzet sorsa, melly ezért fejedelménél esedezni, még pedig hasztalan esedezni kéntelen. Valóban oly siralmas állapot ez, hogy azt nem fájlalni nem lehet, s én ennek kijelentésével lelkem isméretének tartoztam.

Ezen előadására a Vas v[árme]gyei administratornak semmi észrevétel nem történt, s a főRR felvették:

10-ik izenetét a RRnek a szóllás szabadsága ügyében.[24]

A Tárnok megjegyzé: hogy amelly okoknál fogva eddig nem fogadtatott el a sérelem, azok most is állanak, és azért, minthogy a statusok arra szóllitják fel a fő Rket, hogy 9 izenet után már valahára fogadják el javaslatukat: a fő RR részéről viszont arra kell felszólitatniok, hogy 9 viszonizenet után már végre álljanak el kivánságuktól.

Ez elfogadtatott.[25] Aztán a T. t. czikkelyben az arányositó per iránt megkészült az egyeség. (Erről majd bővebben.)[26]

b)

Rövid tudósitás a legközelébi napokrul.

A KK és RR *december 1-ő napjaig* folyvást tartott *országos üléseikben* a kerületileg bőven megvitatott excerptákat mind elvégezték s a fő RRhez átküldötték. A kerületi javaslatok többnyire jóváhagyattak, csupán a *plana successio* tárgyában tettek némi toldalék intézetet,[27] s az *executionalis törvényben* azt a hátralépést, hogy a nemesi ingatlan jószág, ha birói foglalásba vétetik s licitation eladatik, akármikor visszaváltható birói zálog marad.[28] (A kerületi végzés legalább az első 3 év alatt nem engedte meg a kiváltást.)[29]

A fő RR *december 2-áig* az excerpták sorában ezeket végezték: 1. a szóbeli bíróságról alkotott törvényczikkelyt, valamint 2. a fiumei itélőszékről szóllót is az itélőszékek elrendezésének rendszerével szoros kapcsolatban látják, s azért el nem fogadták. 3. A vásári bíróságrol javallott t. czikkelyt elfogadták. 4. Az urbéri pereknek a Helytartótanács előtti előadása módját, mellyet a RR javallottak, jónak nem látván, elvetették. 5. A tizedről tör-

[23] Az ilyen értelemben készült válaszizenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 67. kk.
[24] Uo. 12. kk.
[25] Uo. 68. kk.
[26] A vita részleteit l. a következő számban.
[27] A törvényjavaslat szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 50. kk.
[28] A törvényjavaslat változtatás előtti formáját l. uo. 52. kk.
[29] A nov. 28—dec. 1. közötti országos ülések naplóit l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 81. kk.

vényczikkelyt, mint ideiglenes, és partialis intézkedésre nem alkalmatost egyáltaljában az excerpták sorába el nem fogadták, sőt a tizedet nem is tartották olly tárgynak, melly haladék nélküli intézkedést kivánna. 6. A nem nemesek személyes actoratusában megegyeztek. 7. A törvényhatósági tisztviselők büntető hatóságáról szólló t. czikket félre vetették. 8. A nem nemesek fenyitő pereinek feljebbvitelére nézve, az 1-ő §-ust, melly az appellátát 1 esztendei fogságtól vagy 40 bottul megengedi, el nem fogadták, a 2-ik és 3-ik pontokat elfogadták. (T. i. hogy ha egy complex miatt a per feljebb vitetik, valamint akkor is, midőn a Fiscus appellál, a többiek részéről is feljebvitettnek tekintessék, s hogy testi büntetés fertály évenkéntnél gyakrabban semmikép, s igy is csak 25 ütés itéltethessék, nagyobb büntetés csak félévenként.)[30] — A többi excerpták még fel nem vétettek.

A KK és RR *december 2-án kerületi ülést* tartottak, s felvették az előleges sérelmekre érkezett resolutiót[31] s abból 7 pontot elvégeztek. Nevezetesebb végzéseik: 1. Ő felsége megegyezvén, hogy Kraszna, Közép Szolnok és Zaránd v[árme]gyék, ugy Kővár vidéke, Magyarországhoz visszacsatoltassanak,[32] ez nyomban inarticuláltatni fog, s azon törvényhatóságoknak országgyülésünkre ülés és vox adatni. Továbbá törvénybe tétetni, hogy mindennemü törvényes, politicai, és adóbiztosi tárgyakban a magyar törvények alá vettetnek; azonban ama jótékonyság, miszerint a sót eddig olcsóbban kapták, jövendőre is megmarad, s az unitaria vallás egész Magyarországba bevétetik. Végre pedig a reincorporatio végrehajtása articularis biztosságra bizatik.[33] 2. Erdély szorosb kapcsolatának ügyét Ő Felsége ad publ[ico] polit[icum] halasztván,[34] erre nézve nemcsak az elébbi felirás,[35] de az is megujittatik, hogy Ő Felsége Erdélyben diaetát tartson, és mivel a mi országgyülésünk eloszlik, szükségesnek vélik a RR articularis biztosságot nevezni, melly a szorosb kapcsolat módjáról (nem érdeméről) az összehivandó erdélyi diaetával értekezzék.[36] 3. A sóra nézve nem lévén az ország sulyos sérelme megorvosolva, a felirás megújittatik[37] azon hozzátétellel, hogy az 1791: 20. czikkelyt[38] csak törvénytelen erőszak magyarázhatja ugy, mint a kormány magyarázni szokta; ezen erőhatalmaskodásnak az ország Rendei ünnepélyesen ellene mondanak, s elavulhatlan nemzeti jusaikat örökké reclamálni, a kormány tettét pedig erőhatalmaskodásnak fogják az egész világ előtt kiáltani.[39]

(Holnap arról lesz a tanácskozás, valjon mivel a só tárgya tagadhatlanul diaetára tartozik, nem jó lenne e törvényczikkelyt alkotni, s a só árát törvény által lejjebb szállitani?)

[30] A felsorolt kérdésekre a főrendek együttes válaszát l.: *Iratok*. VI. köt. 70. kk.

[31] Uo. 60. kk.

[32] „Altefatam Suam Majestatem Sacratissimam sponsioni Divi Genitoris Sui in art. 11 : 1792. relate cohaerenter, ad effectum art. 18 : 1741. Comitatus Kraszna, Mediocrem Szolnok et Zaránd, Districtum item Kővár Regno Hungariae reincorporandos decrevisse, scopoque debite effectuandae benignae Suae mentis, congrua quoque disposuisse." Uo. 61.

[33] Az e tárgyban készült törvénycikk-tervezetet l. uo. 131. kk.

[34] Ebbe a munkálatba tartoztak az ország területi problémáival kapcsolatos ügyek.

[35] Az előleges sérelmek között a III. pontban kérték a rendek ismételten Erdélynek Magyarországgal való egyesítését. L.: *Iratok*. I. köt. 164.

[36] A rendek válaszát e tárgyban l. uo. VI. köt. 140.

[37] Ti. az 1833. márc. 30-i felírásnak a sóra vonatkozó pontja.

[38] Vö. az 53. o. 20. jegyzetével.

[39] A felsorolt tárgyakban készült izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 120. kk.

304.

1835 november 27, 30, december 1, 2, 3, 4.

Foglalat: a) *Kimerítő jelentés: miként dőltek el a kiszemelt tárgyak a fő RRnél.* — b) *Balogh inditványa a tanuló ifiuságnak az országtanácskozás hallgatásából lett kirekesztéséről.* — c) *[A főrendek tárgyalásainak folytatása.]* — d) *Ujabb kir. rescriptum a diaeta bézárásáról.*

a)

Pozsony, december 5-én, 1835.

A fő RR 30-ik novemberi országos üléséből, mellynek egyéb részleteit mult levelemben közlöttem, hátra van még, a *T. t. cz. 6-ik §-sának,* vagyis a *Regulamentalis alimentatio,* s ebből eredő *deperdita* eltörlésének kérdése.

A TÁRNOK a dolog formájára nézve megnyugszik ugyan a RRnek abéli kijelentésében,[1] hogy nem egyoldalu hatalommal akartak e tárgyban intézkedni, s hogy csupán az egyezkedést volt szándékok megkezdeni, és ámbár a tractatus nagyon különös módjának látja azt, melly a katonaság élelmezésének eddigi rendszerét kereken eltörli a nélkül, hogy helyébe valamelly pótolékot állitana, mindazáltal az urbér mihamarébi létesitése tekintetéből nem akarja a felterjesztést tartóztatni, azonban nyilván kijelentetni kivánja, miképen a fő RR előbbeni elveikhez[2] ragaszkodnak, és soha el nem ösmerik, hogy a katonai élelmezés törvénytelen teher volna, s olly nemü, mellynek meg kellene szünnie, ha a RR inditványa következésében kezdendő tractatusnak sikere nem lenne.

GR. ZICHY KÁROLY (Vas v[ármegye] admin[isztrátora]): Meg van győződve, hogy bármennyire ment legyen is a nemesség tulajdonának megfosztása, az adózók mégis nem fognak az óhajtott Utopiába[3] eljuthatni, valameddig más egyéb terhek alól fel nem szabadíttatnak. Ezen terhek között első helyűnek véli a regulamentalis élelmezést. Az adó lerovásában könnyebbség végett lévén M[aria] Theresia által behozva, ily tekintetben, t. i. jótékonyság gyanánt az ország Rendei által is elfogadtatott; azt tehát in thesi törvénytelennek nem mondhatni. Azonban a nép java s könnyebsége volt ez épület alapja; de már rég elviselhetlen teherré változott, annyira hogy 1816/7 esztendőben egyetlen egy katonának tartásánál havonként 50—60 ftra ment a veszteség, ugy hogy sokhelyütt a rendes adót jóval felül haladná. Ez juttattá végpusztulásra népünket. És igen természetes, hogy az idők viszontagsága fenekestől feldulván az intézkedés alapját, az egész épületnek rogyni kell. A szónok tehát korántsem osztozik azoknak véleményében, kik ugy hiszik, hogy ezen regulamentalis élelmezés addig meg nem szüntethetik, mig helyébe hasonértékü pótlást nem adunk. Mert hiszen nem a kir. kincstár haszna s nyeresége, hanem a nép könnyebbsége végett volt az felállitva; az aerarium tehát az adózó néptől kárpótlást nem kivánhat, rendes adóját seregeinek tartására különben is megkapván. De veszélyesnek

[1] A rendek e tárgybani második izenetét l.: *Iratok.* VI. köt. 35. kk.
[2] A főrendek első válaszizenetét l. uo. V. köt. 316. kk.
[3] Célzás Morus Tamás *De optimo reipublicae statu, deque nova insula Utopia* c. 1518-ban megjelent munkájára, amelyben Platon nyomán egy elképzelt tökéletes állam képét rajzolta meg.

is tartaná e részben valamit ajánlani a kormánynak, mert szokásos országunkban könnyen gyámokot vonnának a példából, hogy mivel ez vagy amaz nem elég, a hijányt ajánlással fedezni tartozzunk. Ő tehát tökéletesen a RR izenetét pártolja.

Az Országbirája semmit sem tart kivánatosbnak, mint azt, hogy ezen suly elenyésztessék, s a teher arányosban osztassék fel a nép között; de tömérdek gyakorlati akadályok nehezitik a dolognak imigy per excerpta kivánt elintézését. Igaz ugyan, hogy eredetileg jótékonyság vala czélzata, de az idők viszontagságait előre látni nem lehetett; és bárminő sulyos legyen is némelly időben, és némelly vidékeken, csakugyan van vidék, van idő, hogy a regulamentalis ár most is nyereség. Aztán hazánkban nem olly igen élénk még a pénz forgása, hogy az adózó nép készpénzt könnyen kaphatna, s azért adóját kevésbé érzi terhesnek, ha természtményekben fizetheti. Törültessék ez el, s a tartozások irtóztatón megszaporodnak, a kormány pedig máskép kéntelenittetvén seregeit ellátni, az adó béhajtásában eddigi engedékenységét meg nem tarthatja.[4] Mindezeket azonban nem a végett emlité, hogy a felterjesztést gátolja; ám menjen fel, Ő Felségének bölcsessége talán módot talál, hogy a magában igazságos ügy mindkét részre méltányosan elintéztessék; de kéntelen volt ama jegyzeteket megemliteni annak bizonságául, hogy az élelmezés terhes bár, de koránt sem törvénytelen.

A Főherczeg Nádor ily értelemben szóllott: Közértelmök a fő RRnek, hogy elveiknek ujabbi kijelentése mellett a felterjesztést nem tartóztatják. Nem mellőzhetem azonban, hogy az előadottakra némi észrevételt ne tegyek. Azt mondják: hogy a katonai élelmezés eredetileg a nép könnyitése végett volt behozva. Ha csupán szavait tekintjük a M[aria] Theresia regulamentumának, tagadni nem lehet, hogy az előbeszédben ezen szavak bennfoglaltatnak.[5] De vizsgálatinkban feljebb kell mennünk a dolog kutfejére. Az érdeklett regulamentum nem legelső jelenet; már a régibb időkben is, mióta csak állandó katonaság tanyázik hazánkban, mindég gondoskodott az ország annak tartásáról. Aki a Palatinalis Concursusoknak (mellyek az adóbiztosi tárgyakban országgyülés helyét pótolák) irományait vizsgálja,[6] ennek elegendő nyomára fog találni. Igy már 1723-ban, 1729-ben is országos küldöttség dolgozott a katonaság élelmi ellátásának tervében,[7] ezeknek nyomán terjesztetett M[aria] Theresia regulamentumának terve az ország elébe, következőleg nem lehet azt törvénytelennek mondani. De azzal sem lehet vádolni, hogy az ország rendeinek hirök tudtok nélkül lett volna béhozva.[8] Hogy a

[4] Nyilván arra céloz a szónok, hogy a hadiadó fizetésével a legtöbb megye nagy hátrálékban volt. (Vö. a 117. o. 10. jegyzetével.) Ennek azonban nem a kormány engedékenysége volt az oka — hiszen a kormány gyakran felszólította a megyéket az adó kemény eszközökkel történő behajtására — hanem az adófizetők teljes képtelensége az adó megfizetésére.

[5] Az előbeszéd szerint a királynő gondoskodása arra irányul, hogy az Istentől rábízott országok mindenben, így az adó dolgában is érezzék kegyességét, „quem in finem quoque charissimo Nobis Hungariae Regno . . . benigne concessimus facilitatem et sublevamen ita, ut observata aequa repartitionis proportione, onus sibi eatenus incumbens haud graviter ferre possit . . .” *(OL, Arch. Regn. Lad. K. Fasc. B. Nr. 25.)*

[6] A nádori concursusok iratanyaga az Országos Levéltárban található az *Arch. Regn. Lad. P. és Lad. V.* gyűjteményben.

[7] Vö. a 100. o. 24. jegyzetével.

[8] Az 1751. évi Regulamentum militare-t júl. 1-én, aug. 20-án és 23-án vitatta az országgyűlés. (Vö. *OL, Arch. Regn. Diarium diaetae Posoniensis 1751.* Kézirat. A tárgyalásokra vonatkozó iratokat l. uo. *Acta diaetalia* 1751. Kézirat. 158. kk., 234. kk., 358. kk.)

regulamentaris ár idő jártával teherré változott, az igaz, és senki sincs, aki nem hinné, hogy egyrészt némelly ágaknak tökéletes eltörléséből, másrészt a körülményekhez helyesben idomitott árból hazánk népére nagy könnyebbség háramolhatna. Ugy de a regulamentum nem csak a termesztmények árának meghatározásából áll: annak igen sok egyéb részei, s ágai is vannak, mellyek egymással szoros kapcsolatban állanak;[9] az intézkedés tehát (mellyet magam is ohajtok) csak ugy lehet méltányos, ha midőn egyrészről a nép javáról gondoskodunk, másrészről a kir. kincstár szükségeit is fedezetlen nem hagyjuk. De én megvallom, tekintvén országgyülésünk jelen helyzetét, *nagyon kételkedem, hogy képesek legyünk a sok ágazatu tárgyat még ez országgyülésén elintézni.*

Összefüggés miatt meg kell itt jegyeznem, hogy a megyék követei naponként kapván küldőiknek a T. t. cz. tárgyában utasitásait, azokban a kérdéses alimentationalis 6-ik § többnyire conditio *sine qua non* gyanánt köttetik az egész törvényczikkely elfogadásához. Ily utasitást küldött most legközelébb Somogy v[árme]gye, melly, valamint Trencsin is, egyébiránt a puszták megtelepitése tárgyában nem az 1723-ki összeirást, hanem az urbér béhozatalát kivánja alapnak s epochának felvétetni.

A kérdéses 6-ik § tehát a fő RRknél a feljebbiek szerint elfogadtatván, az elhagyott telkekre megtelepülőknek adandó adómentségre nézve a RR javaslata elfogadtatott; s igy az egész T. t. cz. iránt már tökéletesen megvan két táblánk között az egyeség.[10]

Ezután felvétetvén a Proportionalis pert tárgyazta 2-ik izenet,[11] ez is egészen elfogadtatott.

b)

Legközelébbi leveleim tárgyait tehát valamint a KK és RR ugy a főRR országos üléseire nézve terjedékenyen közölvén, a többi excerptákat (amennyiben kerületi vitatásaikat szintén igen bőven közlöttem) sommás historiai előadásba összefoglalhatom. E tárgyak *november 27-től — december 2-áig* nemcsak a RRnél, de a fő RR tábláján is egészen bérekesztettek. Hogy azonban előadásomat megszakitanom ne kellessék, kettőt bocsájtok előre a közbejött tárgyakból, mellyek említést érdemlenek.

A *27-ik novemberi országos ülésben* Balogh tudatá a RRkel, miképen értésére esett: hogy a tanuló ifiuság az országgyülési tanácskozás hallgatásától eltiltatott, s aki közülök az országházába jő, megbüntettetik.[12] A szólló követ a durva önkénynek eme cselekedetét nagyon érzékenyen veszi, s botránkozással tapasztalja, hogy a haza atyáinak gyülése a korcsmákkal, kávéházakkal, s más hellyekkel, miket a szemérem megnevezni tilt, egy cathegoriába

[9] Az 1751. évi Regulamentum militare 12 articulusból áll. Az 1. a katonaság elhelyezésével, a 2. a salgamummal, a 3. az élelmezéssel és ellátással, 4. a számadásokkal, az 5. a hadiadó begyűjtéséve és kezelésével, a 6. az átvonuló katonaság rendszabásával, a 7. az átvonuló katonaság élelmezésével, a 8. az előfogat szolgáltatásával, a 9. a katonai közmunkákkal, a 10. a kihágások büntetésével, a 11. a vadászatokkal, a 12. a katonaság ruházatával foglalkozik. *(OL, Arch. Regn. Lad. K. Fasc. B. Nr. 25.)*

[10] Az ilyen értelemben készült válaszizenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 68. kk.

[11] Uo. 36. kk.

[12] Vö. a 262. o. 76. jegyzetével.

tétetik.[13] A PERSONALIS kijelenté, hogy ő erről semmit sem tud, s maga részéről biztosokká teszi a RRket, hogy itt tökéletes publicitás uralkodik, s minden embernek nyitva állnak a terem ajtai. A RR kérék Ő Méltóságát szerezne hiteles tudomást, hogy kitől, s mi czélból eredett az academicus ifiuság kitiltása? A PERSONALIS ezt el nem vállalta; a RR tehát kerületileg fognak a dolog felől tanácskozni.[13/a]

c)

A másik, amit közleni akarok, nem fontossága, hanem különössége miatt érdemel említést, s ebből áll: Mit végeztek a fő RR a magyar nyelv ügyében? azt előbbi levelemben közlöttem,[14] a viszonizenet aszerint elkészitetett, s midőn rostáltatnék, JORDÁNSZKY püspök kérdé a fő RRket, valjon a felirásnak egyes gyülöletes kifejezésire nézve nem tesznek e észrevételt a RRnek? Ő maga részéről kinyilatkoztatja: miképen nem bánja, ha mégegyszer olly idegenitő formában megy is fel a repraesentatio, mert óhajtja: *ut Sua Majestas ab acceptando petito SS et Ordinum quo magis alienetur* (!!) Ő ugyanis a deák nyelv kiirtásában soha meg nem egyezik, s a legirtóztatób következményektől fél *(atrocissimas sequelas praemetuit)*. Még nemzetiségünk tekintetében is (?) s előtte áll a lengyelek példája, akik miután a deák nyelvet kiküszöbölték, nemzetiségöket is elvesztették !!

Ezen egyébiránt válasz és következés nélkül elhangzott szavakat nem lehetett a köztudomásnak átal nem adnom.

Most már *az excerptákra* térek egyenként.

I-ör. A *szóbeli perek bíróságáról* szólló törvényczikkely[15] volt első az excerpták között, mellyet a fő RR felvettek. Ez az itélőszékek elrendezésében a 15-ik czikkelyt tevé, s mivel a többi bíróságok elrendezésével systematicai kapcsolatban a KK és RR nem látták, az egyeség igen kevés pontokat kivéve megvolt a két tábla közt, s a kisebb érdekü keresetekben a szóbeli bíróságot felállitani csak azért is mulhatlanul szükségesnek vélték, mivel ilyes tárgyu perekben jelenleg a költségek gyakran a per értékét is felülmúlják s igy az igazságszolgáltatás a legszegényebb néposztályra nézve nagyon nehezitve van. Ezen inditó okoktol vezéreltetve a Fororum Coordinatio tárgyábani 2-ik izenetjöknek ezen részét[16] excerptim kiemelték s felvették.

A két tábla közt egyesülést nem nyert pontok közé tartozott a 8-ik §-us is, melly a szepességi XVI városokban a szóbeli bíróságtól a feljebbvitelt Szepes vármegye törvényszékére rendeli. Midőn most *november 26-án* ezen excerpta a RR országos ülésében szőnyegen forogna, a PERSONALIS emlékezteté a RRket, hogy ezen 8-ik §-ust akkor alkották, midőn még az egész rendszeres tárgyat e diaetán elintézhetni, s annak sorában a kérdéses XVI

[13] Ti. a felsorolt helyek látogatását tiltották az iskolák, akadémiák és egyetemek fegyelmi szabályai. — Balogh még a következőket is mondta: „Mi oka lehet ezen eltiltásnak, meg nem foghatja; tán az, hogy a fiatalság a tized eltörlése elveit be ne szivja, vagy tán hogy a bot systema elleni felvilágosodást magának ne szerezhessen?" L.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 70.

[13/a] Vö. a 262. o. 77. jegyzetével.

[14] L. előbb, 267. kk.

[15] L.: *Iratok*. VI. köt. 39. kk.

[16] A Fororum Coordinatio keretében a szóbeli bíróságokról szóló XIV. (a békéltetőkről szóló tc. elhagyása előtt XV.) tc. szövegét l. uo. IV. köt. 151. kk.

városokat Szepes v[árme]gyébe békebeleztetni gondolták.[17] Most már ez jelenleg többé meg nem történhetvén, a fő RR észrevételéhez képest[18] el kell a megye törvényszékére való teljebbviteltől állani. KRICSKE hasonló értelemben szóllott. Igy HASKE is, okul adván, hogy még el nem jött a szepességi XVI városokra ama szerencsétlenség, hogy Szepes vármegye hatósága alá vettessenek. — Erre PFANSMID ezeket mondá: Kassa városa érdemes vagy inkább nem is igen érdemes követének goromba előadására nem is felelek. — Most irtóztató zaj támadt, a királyi városi követek tömegben felállottak, s Pfansmid ellen actiót sürgettek, és békövetkezett azon jelenetek egyike, mellyekről óhajtani kell, hogy törvényhozó gyülekezetben soha se történjenek. Már az egész napot heves kikelések töltötték, mert amint említém, a kir. városok minden excerpták ellen kikelvén, „elrablott" voxaik felett keserűn panaszkodtak, s jövő diaetánkat az országgyülése coordinatióján kezdeni sürgeték.[19] Ezek között GALLE, MUKICS, MARKOVICS (Bártfa), HAVAS, de kivált BUJANOVICS igen keserün szóllottak. Ezen utolsó a kir. városok elrablott jusai miatt panaszkodott: „*Desinant* — ugymond — *SS et OO constitutione gloriari, desinant efflorescentiam Regni sperare.* Ahol az elrablott jussok vissza nem adatnak, ott nincs constitutio. Rablás boldogságot nem ád, igazságtalanság a nemzetek halála. Elrablotta az ország az Egyházi Rendnek tizedfeletti szabad intézkedését, elrablotta a kir. városok függetlenségét, polgári lételét, és bünhödik érette: ki nem virágozott 8 század alatt, s rajta van a nemesis átka, nem is fog kivirágozni, mert ismételem: Igazságtalanság a nemzetek halála".

Illy indulatos előadások előzték meg a Haske és Pfansmid közötti jelenést, s ez volt oka, hogy midőn MARKOVICS (Bártfa) Pfansmid ellen actiót sürgetne, a PERSONALIS azt mondá: történtek itt ma igen erős előadások, én az ily kifejezéseket sem egy, sem más részről helybe nem hagyom, s azt mondom: *veniam petimusque damusque vicissim.*[20] De HASKE ismételé amit mondott, (ekkor viszont PFANSMID sürgetett ellene actiot) s szavait aként magyarázta, hogy a szepességi XVI városok ha Szepes vármegyének hatósága alá vettetnének, önállásukat, s privilegialis hatóságukat egészen elvesztenék, s ennél nagyobb szerencsétlenség egy moralis testületet csakugyan nem érhet. Egyébiránt Szepes követét a törvény értelmében megfenyittetni kivánta. A sajnállatra méltó jelenetnek azzal lett vége, hogy a PERSONALIS a kérdéses kifejezéseket mindkét részről helyteleneknek nyilatkoztatá, s azzal az érdeklett felek is, s a RR is megelégedtek.[21] A dolog érdemére nézve az Elől-ülőnek ezen 8-ik §-ra tett észrevétele elfogadtatott, egyébiránt az egész törvényczikkely a kerületi végzés szerint helybehagyatott.

Ez a *fő RRnél december 1-ő napján* került szőnyegre. Az ORSZÁGBIRÁJA, a TÁRNOK, B. BEDEKOVICS, főispány, és KUKULYEVICS a törvényczikkelyt in thesi sem az urbérral összekötöttnek, sem mulhatlan intézkedést kivánónak

[17] A kérdés a Publico-Politicum körében került volna szőnyegre; a megyék többsége a bekebelezést pártoló utasitást adott követeinek.

[18] Az idézett §-ra tett észrevételükben a főrendek azt kivánták, hogy a szepesi városok szóbeli birósságaitól a fellebbezés ne a megyei, hanem a városi törvényszékre történjék. L.: *Iratok.* III. köt. 98.

[19] Vö. a 250. o. 16. jegyzetével.

[20] „Veniam petimus damusque vicissim." Horatius: *Ad Pison.* 11.

[21] A hosszú, feszült légkörben lefolyt vita részleteit l. a *Jegyzőkönyv*-ben, XIII. köt. 23. kk.

nem vélvén, ellenben az itélőszékek elrendezésével különösen a bíróválasztás és feljebbvitel tekintetében elválaszthatlan kapcsolatban lenni itélvén, felszóllitatni kivánták a RRket, hogy ezen czikkelytől elálljanak, s azt a rendszeres munkák illető helyére halasszák.

B. PRÉNYI ugyan ellenvetette, miképen a kisebb keresetekre nézve elannyira éreztetik hazánkban szövevényektől ment, rövid s olcsó törvényszolgáltatás hijánya, hogy azt sok törvényhatóságok ideiglenesen statutumok által pótolnák. Szükséges tehát az intézkedés, de lehetséges is per excerpta, mert hiszen hazánkban a magános törvény legfontosabb részeit is egyenkint intézte el mindekkorig a törvényhozás; s a lefolyt három esztendők tapasztalása után nemcsak nem tudhatjuk, mikor fognak a többi rendszeres munkák felvétetni, de arról is kételkedhetünk, ha valjon átaljában fog e az ország systematice dolgozni, s nem fogja e inkább az eddig követett ösvényt megtartani?

A többség azonban a mellett maradott hogy ezen törvényczikkelyt a rendszeres munkák illető helyére halasztja, s annak vizsgálatába excerptim bocsátkozni nem kiván.[22]

II-ik volt a *vásári bíróságról* szólló törvényczikkely.[23]

Ez az itélőszékek elrendezésének munkálatjában a 15-ik czikkelyt tette volt,[24] s a nemzeti hitel fontos tekintete miatt a RR által annyival inkább kiemeltetett, mert ez már épen semmi függésben sincs az itélőszékek rendszerétől s úgyszólván egészen egyességet is nyert már tavaly a két tábla közt.[25] A fő RR ezen excerptát egészen elfogadták, csupán azt jegyezvén meg, hogy mivel ekkorig előbb izenetek váltattak, felirások tétettek, s csupán akkor, ha már Ő Felségének helybehagyása is hozzájárult, készitetett el a törvényczikkely: a RR pedig most minden excerptákat t. cz. formában küldöttek át a fő RRhez, ők ezt csak izenetnek veszik, s a rendes gyakorlatot fenntartatni kivánják.[26]

III-ik volt *Fiume városa, kerülete, és szabad rév partja itélő székeinek* elrendezése (3-ik t. cz. in Coordi[natione] Fororum).[27] Ezt a KK és RR Fiume követének kivánságára azon oknál fogva emelték ki, mert ámbár ezen tengerparti város, mint hazánknak tenger piacza legnagyobb tekintetet s gondosságot érdemel, mégis sokakban maiglan sem magyar törvények, hanem különös divat, s régi maradványok szerint kormányoztatik. A fő RR azonban igen szoros kapcsolatban vélték e tárgyat az itélőszékek elrendezésével, s azt oda halasztatni kivánják, még ÚRMÉNYI gubernator is azt mondá, hogy ha az összefüggésben lévő tárgyakat nem akarják felvenni a fő RR, ugy az excerptához maga sem ragaszkodhatik.[28]

IV-ik volt azon törvényjavallat, mellyben a KK és RR elhatározták, hogy a Helytartótanácsnál az *urbéri pereket ezentul nem egyes referens, hanem*

[22] A főrendek ilyen értelmű izenetét l.: *Iratok*. VI. köt. 70. kk.

[23] Uo. 42. kk.

[24] Eredetileg a XVI. tc. volt, a békéltetőkről szóló tc. elhagyása után lett XV. (Szövegét l. uo. IV. köt. 155. kk.)

[25] A még meglevő jelentéktelen véleménykülönbségre l. a rendek második izenetét, uo. IV. köt. 115.

[26] Válaszukat l.: *Iratok*. VI. köt. 71.

[27] A rendek által javasolt tc. szövegét l. uo., II. köt. 333. kk., a továbbiakban uo. III. köt. 67. kk., IV. köt. 93. kk., 133. kk.

[28] A főrendi választ l.: *Iratok*. VI. köt. 71.

több tagokbul álló comissio referálja.[29] Ezt B. PRÉNYI, az ORSZÁGBIRÁJA s a TÁRNOK gyakorlati szempontokbul indulva ellenzették. Okaik voltak: 1. Ha ezen comissio csak kivonatban adná elő az urbéri pereket a Helytartótanácsnak, s egész mivoltukban a legfontosabb oklevelek se olvastatnának, az a felek biztoságával ellenkeznék; ha pedig per extensum, ugy a rendelet nemcsak haszontalan lenne, sőt egyrészről idővesztést okozna, másrészről azt eszközölné, hogy a comissio tagjai győzhetetlen curiatum votumot hoznának fel a tanács ülésébe. — 2. Eredetileg a Helytartótanács 22 tanácsosból áll, s legfeljebb 2000 exhibitummal foglalatoskodott évenként, de később az urbér béhozatala, a censura, az Egyház körülti királyi jusok szóval a népesedés szaporodásával szaporodott viszonyok annyira nevelték ezen kormányszék dolgait, hogy most exhibitumjai évenként 40 ezerre is ütnek, az individuumok száma pedig nem szaporodott. Ha most a már fennálló sok comissiókhoz még egy urbéri comissio is csatoltatik, ugy minden dolgokban nagy hátramaradás fog támadni. — 3. A RR javaslata bizodalmatlanságból ered, ez uralkodó szelleme korunknak. Pedig nagyon csalatkoznak a RR, ha ugy vélik, hogy az urbéri pereket leginkább csak fiatal, tapasztalatlan practicansok itélik el. Ez nem áll, sőt a legnagyobb gondot fordit az egész kormányszék az urbéri perekre. — 4. Igaz ugyan hogy az uj urbér béhozatalával szaporodni fognak az urbéri perek; de ezek töbnyire regulationalisok lesznek, mellyek 4—5 év előtt nem kerülhetnek a Helytartótanácshoz, előleges intézkedésre tehát nincs szükség, — és átaljában 5. törvény által lévén már az ur s jobbágy közti viszonyok elintézve, a kormányszék dolga sokkal könnyebb lesz, mint mig minden pernél száz meg száz resolutiokat kellett combinálgatni. De ha csakugyan némileg szükség volna javitásról gondoskodni, az Exactoratusról kellene, mert a calculus igen terhes munka lévén, azonban több tagok között felosztatnia nem lehetvén, a dolgok többnyire ott akadnak fel. Ezeknél fogva tehát a RR javallata czélra különben sem vezetvén, ahhoz a fő RR nem járulhatnak, s a jövő törvényhozás gondosságára kivánják bizni, hogy javitson, mit a tapasztalás javitandónak fog mutatni. Most legfeljebb abban egyezhetnek meg, hogy Ő Felsége megkéressék, méltóztatnék a dolgok temérdeksége tekintetéből a tagok számát szaporitani.[30]

V-ik excerpta törvényczikely *a tizedről*.[31] Ez (hely szüke miatt, s mivel a tárgy már tavaly igen bőven közöltetett,[32] most nem ismételhető) fényes vitatások után a RR által, ugy a mint kerületileg szerkesztetve volt, csupán azon egy hozzá tétellel, hogy ahol 1647 előtti szerződés vagy gyakorlat létezett, de időjártával bármelly oknál fogva terhesebbé vált, ott a régi váltságbér az elidősülés sem állhatván ellen rövid visszahelyhezés útján ismét béhozassék, egészen helybehagyatott,[33] de a fő RR még csak szakaszonkénti felvételre sem méltaták.

VURUM püspök nem akart a tárgy érdemébe bocsátkozni, s csupán azt kivánta előterjeszteni hogy a tized tárgya véghetetlen sok ágakra oszlik. Csalatkoznak a RR, midőn azt egyedül egyházi tizednek hivják, mert nagyobb részint nem egyházi az, hanem királyi, s ugy valamint a nemesi jószágok,

[29] Uo. 46.
[30] A főrendek válaszát l. uo. 71.
[31] A rendek által elfogadott javaslatot l. uo. 46. kk.
[32] L.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 431. kk.
[33] Az ily módon bővített szöveget l.: *Iratok*. VI. köt. 46. kk.

királyi adomány mellett közintézetek, alapitványok, sőt földesurak által is biratik, s a szólló püspök valóban megütközik, hogy a KK és RR ily nagy terjedelmü tárgyat csak igy röviden tőbül kiforgatják, s vele a legidveségesebb közintézeteket is tönkre juttatják. Ő tehát e tárgyat is azok sorába számítván, mellyeknek elintézését sürgető közszükség nem parancsolja, természetök pedig minden oldalu rendszeres felvételre utasittatni kivánja, esedezik a főRRnek hogy azt más helyre s időre halasszák.

Gr. Zichy főlovászmester hasonló értelemben volt, különösen azon oknál fogva, hogy a RR e törvényt magok is ideiglenesnek nevezik, intézkedésök azonban ideiglenes teljességgel nem lehet. Mert ha szerintén béhozatnék a kénszeritett megváltás és a természetbeni tized millióknak odaengedtetnék, szeretné azt az embert látni, aki idővel, bármit javasolna is a rendszeres pertractatio, azt ami egyszer a népnek oda adatott, tőle visszavehetné.

A Tárnok ezen véleményt hogy t. i. tulajdon elvétele mulékony törvény tárgya nem lehet, még bővebben fejtegeté.

Gr. Keglevics János a már mondott okokat azzal bővitette, hogy a dézma mindenekben egy természetű az uri kilenczeddel, s ha erre nézve ellentállott a tulajdon szentsége, hogy kénszeritett váltság hozatnék bé, a tizednél még inkább ellentáll, mert ez dicső, s idvességes rendeltetésénél fogva még szentebb és sérthetetlenebb. — B. Bedekovics pedig átaljában ellene lévén minden excerptának, mellynek felvételét az urbérrali elválaszthatlan kapcsolat nem parancsolja, különösen a dézmát belső mivoltánál fogva sem tartotta olyannak, hogy tanácskozásba vételét vagy hasznos érdekek tanácslanák, vagy törvényhijányok kivánnák. Ő nem tud tárgyat, mellyről annyi törvényeink lennének, mint a tizedről, de mindezek egyet kettőt kivéve a 17-ik századig hozattak, s 200 esztendő óta nem tartott a törvényhozás ujabb elintézkedést szükségesnek. *Ez elegendőleg mutatja, hogy a dolog ugy amint van, igen jó karban van* (! !) s midőn se visszaélés fenn nem forog, se törvényhijány felett panaszkodni nem lehet, akkor valóban uj, s kivált mulékony ideiglenes törvényre nincs szükség.

Az országbirája el nem mulaszthatá megemliteni: hogy a tized a legszentebb czéloknak fedezésére rendeltetett. Ide számitja az ország védelmét, s állitja, hogy ebbéli kötelességét az Egyházi Rend most is teljesiti, mert mig törvény alkottatnék, magános alkukötés utján fizetésre szorittatik.[34] Oda számitja továbbá, hogy a nép szaporodván uj templomok, parochiák lettek szükségesek, melly végett, már VI. Károly gondoskodásából, az ugy nevezett Fundus regulatorius Episcopalis keletkezett.[35] Aztán a stipendiumok, seminariumok s nevelő intézetek, mindezek olly csekély tekintetü dolgok e, hogy egyetlen egy csapással éltető erejektől megfosztani, s a legszentebb, a legnépszerüb intézvényeket rakásra dönteni vissza nem rezzenünk? Nem akar a szónok más néző pontokból a dologhoz szóllani, mert könnyü lenne megmutatnia, hogy a tized minálunk nem egyházi eredetü, hanem dicső

[34] A katolikus püspökök, apátok és prépostok papi segedelem, subsidium ecclesiasticum gyanánt fizetett, s eredetileg a várak fenntartására szolgáló adójára céloz a szónok; összege *Fényes E.* szerint (i. m. III. köt. 17.) kb. évi 50 000 forint volt.

[35] Az alapítvány helyes neve: Fundus regulatorum episcopatuum. Rendeltetése a papneveldék támogatása és az elaggott papok eltartásáról való gondoskodás volt. A többi alapítványokhoz hasonlóan ezt is a Helytartótanács alapítványi osztálya kezelte. (Állapotáról részletes kimutatás található az *OL, Nádori lt. Praesidialia* 1832/XXIV. jelzetű iratcsomóban.)

királyink bőkezüségéből a legfenségesebb közczélok előmozditására rendelt alapitvány. Nem is szükség vitatnia, hogy mennyire felel meg az Egyházi Rend a tizedhez kötött kötelességeknek? elég legyen emliteni ama halhatatlan érdemü hazafit, ki kötelességből ugyan, de egyszersmind hazája iránti legbuzgóbb szeretetből olly gazdag alapitvánnyal gondoskodott az ifiuság neveléséről, hogy nevét s érdemét külön t. cz. által megörökiteni a KK és RR is méltónak tartanák (érti a Pécsi Academia alapitását).[36] De mindezek bővebb taglalgatásának sem helye, sem ideje, s elég annyit mondani, hogy a nagyfontosságú és sokfelé ágazó tárgyat igy könnyedén elintézni, s azt az excerpták közé felvenni nem lehet. És ez volt a fő RR köz értelme.[37]

VI. t. cz. *a nem nemeseknek engedendő személyes perlekedési tehetőségről.*[38] Ezt valamint a KK és RR, úgy a fő RR is közértelmüleg elfogadták, azon egy hozzátétellel, hogy a fiscalisi assistentia (ha azzal élni akarna) az adózóknak ezentul is megadassék.[39]

VII. törvényjavalat: *a törvényhatóságok tisztviselőinek büntető hatóságáról.*[40] Ezen a KK és RR országos ülésében szórul szóra helybehagyott t. cz. 1-ő §-sát, melly a tisztviselőknek 12 ütéseknél, vagy 3 napi börtönnél sulyosb büntetésre hatalmat nem enged, leginkább B. Prényi védelmezé. Mind azért, mivel az egyszer megszenvedett büntetést nem szenvedetté tenni lehetetlen, s annál fogva az önkénynek határt szabni mulhatlanul szükséges, mind azért is, mivel a Helytartótanács különben is már rég ily értelmü rendeletet adott ki;[41] e §-ust tehát, ámbár azt az Országbirája azon szép theoriák közé számitotta, mellyek a gyakorlat próbakövét ki nem állhatják, eleintén a fő RR elfogadták. De már a honoratiorokat és helybeli előljárókat botozás alól kivevő 2-ik §-usnál az elsőbb rendü kifejezésnek határozatlansága,[42] az utóbbiakra nézve pedig hazánk népe miveltségi állásának különböző volta, miszerint a kecskeméti birót valamellyik hegyközi falu birájával egy cathegoriába tenni nem lehet, a fő RRket némi aggodalomban ejtette; s végre abban állapodtak meg, hogy a KKat és RRket szabályosb körülirásra szóllitsák fel. — A Nádor átaljában szóllott az egész t. czikkelyről, s azon elvből indulva, hogy minden törvénynek, de kivált a büntetőnek, a nép miveltségi állásához kell alkalmaztatnia, nagyon kételkedett, valjon olly országban, mellyben alig mulik el egy hónap, hogy valamellyik törvényhatóság statariumért ne folyamodna, mellyben a politialis felvigyázást, a közrend, s csend feltartását 10—20 mértföldnyi területen egyetlen egy szolgabiró s esküdt tartja fel, kételkedett mondom, valjon ily országban ugy van e a közbátorság alapitva, hogy ezen egyébiránt kivánatos törvényt most megalkotni lehetne. Ugy látszott mindazáltal, hogy a törvényczikkely némi észrevételek mellett in thesi elfogadtatik, de az uradalmi tisztek büntető hatalmát csupán az urbéri 7-ik t. cz. határai közé szoritó 6-ik §-nál olly nagy ellenszegülés támadt, hogy midőn a Nádor megjegyezné, miképen mentől mélyebben taglaltatik a tárgy, annál több nehézségek örlődnek ki ellene, s megkérdené a fő RRket,

[36] A sérelmek és kivánatok sorában Baranya megye javaslataként szerepelt már, a rendek hozzá is járultak felterjesztéséhez. L.: *Országgyűlési Tudósitások.* IV. köt.
[37] Izenetüket l.: *Iratok.* VI. köt. 72.
[38] A rendek törvényjavaslatát l. uo. 48.
[39] Az ilyen értelmű főrendi izenetet l. uo. 72.
[40] Szövegét l. uo. 49. kk.
[41] Vö. a javaslat kerületi vitáival, 236. kk.
[42] Ti. annak a tisztázatlansága, hogy ki tekinthető honoratiornak.

ha nem volna e jobb a Karokat és Rket felszólitani, hogy az egész törvényczikkelytől álljanak el? ezt a fő RRk felkiáltással elfogadták, s a már egy részben elfogadtott törvényczikkelyt egészen elvetették.[43]

VIII. t. cz. *a nem nemesek fenyitő pereinek feljebviteléről.*[44] Ennek 1-ő §-át, melly egy esztendei fogságtól, vagy egyszerrei 40 ütésekből álló büntetéstől a feljebbvitelt mindenkinek megengedi, óhajtották volna a fő RR elfogadhatni, de valameddig az itélőszékek el nem rendeztetnek, s büntető codex nem alkottatik, gyakorlatilag lehetetlennek itélték. — B. PRÉNYI ugyan érzékeny szinekkel festette, mi szivet rázó dolog az: hogy egyik ember csak azért, mert privilegiumot kapott gyakran érdemetlen örökségbe, egy órányi arestomtól is a legfelsőbb itélőszékig appellálhat, a másik ellenben mert privilegiuma nincs, 2½ esztendei fogságtól, vagy 90 bot ütéstől sem folyamodhatik felsőbb biróhoz. Mindazáltal a fő RR többsége gyakorlati lehetetlenség miatt ezen §-ust el nem fogadta. A 2-ikat s 3-ikat azonban mint már előbbi levelemben megirtam, helybehagyá.[45]

Ezek *december 2-áig* történtek. *Decemb. 3-án* a többi excerpták eként dőltek el a fő RRnél: — IX. A *nyilvános örökösödésről* szólló t. cz.[46] némi változtatással elfogadtatott. — X. Az *executionalis törvényt*[47] (fájdalom) in thesi elvetették. — XI. megegyeztek hogy *a birósságok itéletjeiket okokkal támogatni tartozzanak,*[48] de csak a polgári perekben, mert a büntetőkben addig, mig világos törvényeink nincsenek, csupán a bészámitás (imputatio) felőli lelki meggyőződés határozhatja el a felsőbb birót, hogy az itéletet terhesbé vagy könnyebbé tegye, ezt pedig okoskodásba foglalni nem lehet. — XII. A *pereknek jövő diaeta alatti folyamatjáról* alkotott t. czikkelyt,[49] mielőtt az országgyülése s törvényszékek elrendeztetnének, kivihetetlennek nyilatkoztaták. — XIII. Gr. Buttler alapitványának törvénnyeli örökösitését[50] elfogadták. — XIV. A porták rectificatióját[51] a Nádor elvállalta, de a horvátországi portáknak kiarányositásában ezúttal a fő RR meg nem egyeztek.[52]

d)

December 4-én elegy ülés tartatván, e következő tartalmu kir. rescriptum lőn kihirditve: Ő Felségének nevében s a t. Az urbéri tárgyban legközelébb kiadott királyi válaszból azt is megértették az ország Rendei, hogy Ő felsége e hoszas országgyülését a kiszabott két hónap alatt bérekeszteni elhatározá. Semmit sem lehetvén tehát biztosabban várni, mint hogy kettőztetett igyekezettel megteszik a KK és RR mindazt, ami Ő Felsége ezen szándékának, s az urbér mihamarébbi létesitésének sikerére megkivántatik, igen nehezen esett Ő Felségének azon halogatás, mellyet a KK és RR ezen főtárgynak, s a vele összekötötteknek végső elintézésében *aliud agendo* okoznak. Meg-

[43] Izenetüket l.: *Iratok.* VI. köt. 72. kk.
[44] Uo. 48. kk.
[45] Az izenetet l. uo. 73.
[46] Uo. 50. kk.
[47] Uo. 52. kk.
[48] Uo. 54.
[49] Uo. 54.
[50] Uo. 54. kk.
[51] A rendek e tárgybani izenetét l. uo. 55. kk.
[52] A felsorolt tárgyakra adott főrendi válaszokat l. uo. 73. kk.

újitván tehát azon legerősb szándékának kijelentését, hogy a törvények s ősi alkotvány szelleméhez képest, sem a dologra magára, sem a pertractatio rendjére nézve nem fog mást soha megengedni, mint ami törvénnyel s alkotvánnyal tökéletesen megegyezik, inti a RRket, hogy amik a rendszeres munkákkal összekötött tanácskozást kivánnak,azok felvételének idejére halasztván, amiben már megegyeztek, haladék nélkül küldjék fel; ami pedig még a minden diaetán elintézendő tárgyakból hátra van, annál gyorsabban pertractálni igyekezzenek, mentől világosabb ezekből is *porro etiam eam esse Suae Ma[iesta]tis mentem, ut haec Comitia intra praestitutum pro eorum conclusione temporis spatium terminentur.* Költ December 3. 1835.[53]

A KK és RR *december 5-én* a praefer[entialis] sérelmek iránti tanácskozást bevégezték. (Majd bővebben.)

305.

1835 december 2, 3, 4, 5.

Foglalat: Az előleges sérelmekre 1835 november 20-ikán költt királyi válasz felett tartott kerületi tanácskozások részletei.

Pozsony, december 9-én, 1835.

A KK és RR Fáy és Bárczay elnökségök alatt *december 2., 3., 4. és 5-ik napjain* tartott *kerületi üléseikben* az előleges sérelmekre érkezett kir. válasszal[1] foglalatoskodtak ily renddel:

Tudva van hogy az ország Rendei, midőn e jelen országgyülés kezdetével a kir. előadásokra feleletet készitenének, az 1791: 13-ik sarkalatos czikkely valódi értelmét abban fogták fel: hogy szerintén a fejedelmi terjesztvényeket kelletik ugyan az országgyülésen legelőbb tanácskozás alá venni, de egyszersmind az ország sérelmeinek is minden diaetán mulhatatlanul orvosoltatni kell. Honnan természetesen következik, hogy ha az idézett alapos törvény második része nem teljesittetik, a törvényszabta országgyülési egyezkedések fonala mintegy megszakad, s a következő országgyülésnek nem csak hatalmában, de kötelességében is áll a megszakitott fonalat felfogni, s tanácskozásait előlegesen a törvény másik részének teljesitésén kezdeni. Ezen értelem következésében, minthogy a még 1826-ik esztendőben felterjesztett előleges sérelmekre orvosló kir. válasz nem érkezett volt, az 1833-iki martius 30-án Ő Felsége elébe terjesztett felirásban (az ugynevezett addressban) a kir. előadásokra adott feleléttel azon sérelmeket is összekötötték, s együtt felterjesztették.[2]

[53] A latin nyelvű kir. leirat szövegét l. uo. 75. kk. — A dec. 4-i elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 164. kk.

[1] L.: *Iratok.* VI. köt. 60. kk.

[2] A kir. propozíciókra adandó válaszfelirat, az előleges sérelmek s velük kapcsolatban a fenti kérdés vitája az országgyűlés első három hónapjában folyamatosan szerepelt a kerületi, országos és főrendi ülések tárgysorozatán. A velük kapcsolatos viták olvashatók az *Országgyűlési Tudósítások* I. kötetében, az 1833. jan.—márc.-ban történtek ismertetése során. A viták eredményeként létrejött márc. 20-i feliratot l.: *Iratok.* I. köt. 121. kk.

A napirenden lévő kir. válasz bévezető szavai tehát a tanácskozás ezen rendjét érdeklik, s e tekintetben Ő Felsége kinyilatkoztatja: hogy semmit sem engedhet meg, ami a tanácskozási tárgyaknak törvényinkben ki szabott sorát és rendjét meggyengithetné, s azért az 1833-ki április 16-án költ kir. válasz[3] elveihez ragaszkodik. Ezt a KK és RR nem vélték felelet nélkül hagyhatni, s DEÁK javaslatára válaszul határozák, hogy részükről is a törvény valódi értelméhez, s előbbi felirásikban ezzel összehangzólag kinyilatkoztatott elvekhez ragaszkodnak. — Ami már azon előleges sérelmek egyes pontjai illeti:

Az *I-ő s IV-ik pontban* Dalmátországnak az anyaországhozi kebelezteteése, és Galliczia és Lodomeriának viszakapcsoltatása, s ekép az ország territorialis kiegészitéséről adott kir. hitlevélbeli biztositás valóságos teljesitése sürgettetett. Ő Felsége azt feleli, hogy megértvén, miképen az 1830: 5-ik czikkely által kirendelt országos biztosságnak[4] ezen elrégiesedett tárgybani munkálódása a segédeszközöknek sok időbe kerülő egybegyüjtését kivánja, rendelést tőn: hogy a szükséges oklevelek a biztosságnak használatára légyenek, s a tagok száma kipótoltassék.[5] A RR azt határozták feleletül adatni: hogy ezen igérettel a törvénynek nincs elég téve, mert az 1830: 5-ik törvény szerint még azon esetre is körülményes jelentésnek kellett volna az ország Rendei elébe adatni, ha a tárgy nehéz volta miatt a kiküldött biztosság munkálódását még egészen nem is teljesitheté. Ez alkalommal a zólyomi követ BENYICZKY, aki különösen meg volt bizva az országos Küldöttség által, hogy hazánknak Galliczia és Lodomeria iránti jussait világosságra hozza, tudományos jelentést tőn: miképen ő nagy üggyel bajjal öszeszerzett diplomatiai magános gyüjteménye segitségével a tárgyat kidolgozta, de az okleveleknek, hogy bizonyitó erővel birjanak, autographumokkal kelletik meghitelesittetniök. Ezeknek kifürkészése irtóztatón bajos, mert sokakban csak a lengyel régi törvényekbeni buvárkodással eszközölhető. Azonban dicsekedve emlité, miképen a Nádor közbenjárása következésében Ő Felsége elrendelte, hogy ha mi okleveleket kivánna, azok véle még a Cs. kir. titkos levéltárból is közöltessenek.

A *II-ik pontban* kéretett: hogy az erdélyi fejedelemséghez csatolt magyarországi részek, ama *Partium Regni* H[ungariae] névvel nevezett Közép Szolnok, Kraszna, Zaránd vármegyék és Kővár vidéke az 1741 : 18. czikkely[6] következésében már valahára Magyarországhoz valósággal visszakapcsoltassanak. Ő Felsége tudatja az Ország Rendeivel, hogy ezen részeket *Regne H[unga]riae reincorporandos decreverit, scopoque debite effectuandae benignao hujus suae mentis congrua quoque disposuerit.*[7]

[3] Uo. 195. kk.

[4] Az 1830 : 5. tc.-ben a király ígéretet tett, hogy bizottságot fog kinevezni az ország elszakított és már visszaszerzett részeinek visszacsatolására, s a bizottság jelentésének vétele után azonnal megteszi a szükséges intézkedéseket.

[5] „. . . Ex accepta super progressu operis, quod commissioni art. 5.1830. attactae creditum est, informatione, compertum esse, quod cum inantiquatum et momentosum objectum hoc operosam elucubrationem, haec vero majori temporis impendio venientem adminiculorum collectionem praerequirat, res actu in hoc elucubrationum stadio constituatur; ad eam proinde accelerandam Suam Majestatem Sacratissimam, et circa literaria commissioni illi suppenditanda adminicula, et quoad individua, quae vices suas commissioni illi commodare amplius nequeunt, supplenda, benigne providisse." L.: *Iratok.* VI. köt. 61.

[6] Az 1741 : 18. tc. 2. §-ában a király ígéretet tett, hogy Kraszna, Közép-Szolnok megyét, Kővár vidékét és Zaránd megyét a lehető legrövidebb időn belül visszacsatolja az országhoz.

[7] A kir. leirat pontos szavait l. a 271. o. 32. jegyzetében.

Ezen rég óhajtott s nagy örömmel fogadott igazságos kir. választnak sikerére BORCSICZKY szükségesnek tartotta nyomban törvénybe igtattatni: 1. Hogy a nevezett 3 megyének s Kővár vidékének országgyülésünkön ülés és vox adatik, különben a jövő országgyülésére még követeket nem küldhetnének. — 2. Mivel ezen részek lakosai azon jótékonysággal élnek, hogy a sót olcsóbban kapják: nehogy sorsuk a visszakapcsoltatással roszabbodjék, ezen kedvezéssel továbbá is sértetlenül éljenek. ANDRÁSSY még kettőt kivánt ezeken kivül világosan a törvénybe tétetni: 1. Hogy a magyarországbani jobbágyokat törvény szerint illető kedvezések azon részeknek, mint már hazánk valódi tagjainak lakosira is kiterjesztetnek, következőleg az ujon alkotott urbariom oda is béhozassék. 2. Ugy látszik ugyan, hogy a megyék bevételével az ott törvényesen divatozó unitária vallás már hallgatólag szintén bevétetik, mindazáltal minden kétség eloszlatása végett jobbnak látja, ha ez a törvényben világosan ki fog tétetni. Ezen 2-ik inditványt DUBRAVICZKY aként kivánta kimondatni, hogy az unitariusok, mint törvényesen bévett vallás követői, azon megyékre nem szorittatnak, hanem az egész országra értve bevétetnek. — BŐTHY pedig főképen szükségesnek tartá: hogy a reincorporatio végrehajtására articularis biztosság neveztessék, jelentés az országgyülésének adandó.

Mind ezen inditványok (a vallás tárgyába ereszkedést csak maga GYERTYÁNFY nem tartván tanácsosnak) közértelmüleg elfogadtattak; de egyrészről az urbér tekintetéből, másrészt pedig mivel a közigazgatási rendszer Erdélyben némileg különbözik, nevezetesen a megyék semmi nemü önhatalmu kiadást nem tehetvén, házi pénztárral nem is birnak, hanem költségeik a közadóbul öszegyülő s felsőbb hatóság alatt álló tartományi pénztárból fedeztetnek, a megyék tisztviselőinek fizetése kisebb, mint a magyarországiaknak s a t., kérdés támadott: valjon szükség e mindezekről a törvényben részletes említést tenni? Azonban DEÁK javaslatára elegendőnek vélték a RR, ha csak annyi tétetik a törvény czikkelybe: hogy a törvény kihirdetése után minde nemü közpolgári, törvénykezési, és adóbiztosi dolgokban Magyarország törvényei alatt fognak állani s azok szerint igazgattatni. — De az urbariomra nézve GR. LA MOTTE ugy vélekedett, hogy ez őket nem kötelezheti, mert annak alkotásába bé nem folytak. — Erre szintén DEÁK felelt: hogy ha ez állana, ugy a visszacsatolandó részeket magyar törvények alá helyheztetni nem lehetne, mert hiszen azoknak alkotásába átaljában bé nem folytak, igy az 1732-ben visszacsatolt Bihar, Marmaros s a t. megyéket sem köteleznék az 1729-ki s 1723-ki törvények, mert azoknak alkotásában szintén nem vettek részt. Előterjeszté továbbá, hogy a közigazgatásnak részleteibe itt bővebben ereszkedni nem szükséges, elég az átallános elvet kimondani; a többi a comissio dolga, mellynek jelentése különben is országos vizsgálat alá kerül. Nevezetesen ezen részekben ekkorig urbariom nem divatozván, a jobbágytelki állományt (constitutivum sessionale) hasonlókép csak a helyszinén, a megyék meghallgatása és a körülmények megfontolása után lehet meghatározni, s az urbariomot is béhozni. Béadatván majd jövő országgyülésére a jelentés, már akkor itt lesznek azon megyéknek követjei, elő fogják adni észrevételeiket, s aként vagy helybehagyás, vagy javitás és kiigazitás következend.

NAGY PÁL vezérelv gyanánt kivánta követni, hogy a dolog ugy vitessék, miszerint ők is örömest egyesüljenek velünk, s maga Erdély is ingert kapjon a szorosb kapcsolatra. Ép e czélból tehát szivesen megegyezik: hogy a viszanyert törvényhatóságoknak országgyülésünkön ülés és vox adassék azonnal;

hogy az unitaria vallás egész hazánkba bevétessék; s a sóra nézve könnyebb helyzetöket megtartsák. De a magyar törvényeket s közigazgatást gyakorlatban imigy rögtön behozni: igen elidegenitő lépésnek tartaná, erre az ő meghallgatásukat okvetetlen szükségesnek véli, s azért ugy gondolja, hogy annak függőben kell maradni, mig az articularis biztosság (mert udvarinak itt helye nem lehet[8]) jelentését a jövő országgyülésére beadja.

Bezerédy szintén igen ajánlá a RRknek, hogy Magyarországnak viszanyert fiaihoz intézett első lépése a *sine nobis de nobis* bélyegét ne viselje. Isten őrizz, hogy szerfelett is kényesek, szerfelett is óvakodók e lépésnél ne legyünk. Municipalitásaikra, comitialis rendszerökre tekintenünk kell. Meghallgatásuk nélkül azt fel nem forgathatjuk, definitiv intézkedést legalább nem tehetünk. A kirendelendő biztosság készitsen tervet, miszerint igazgatásuk magyar törvényes lábra átruháztassék; az elhatározó végzés azonban követeik befolyásával országgyülésen történjék. Addig maradjon meg igazgatási rendszerök, de a magyar főkormányszékek felsőbbsége alatt. — Széll az urbérra nézve szintén csak előlépéseket kivánt a comissio által tétetni.

Bernáth ugy látja, hogy az előtte szóllott követek tulmennek mind azon, amit valaha őseink akartak. Ők sohasem mondották, hogy a partiumbeli megyéket valóságos visszakapcsolás előtt meg kell hallgatni, sőt országunk jusait oly világosoknak kiáltották mindenkoron, hogy itt már (nem ugy mint Erdélyre nézve) kihallgatás örve alatt a visszakebelezést hátráltatni nem lehet. Ezt elösmérte az 1741 : 18. s az 1792 : 11. czikkely[9] is, a jelen kir. válasz pedig csak ezen törvények következése. Száz évekig voltunk kedves atyánkfiaitól elszakitva azon ürügy alatt, mert a kormány mindég kihallgatást emlegetett; nem kell egyéb, csak hogy most mi kapjuk fel azon szót, s vagy száz esztendeig ismét várhatunk.[10] A theoreticai visszakapcsolással semmit sem nyerünk; gyakorlat kell annak, s valóságos életrehozás, annyival inkább, mert rokoninkat azon törvénytelen erőszak járma alól, melly alatt a testvér Erdély Isten és ember igazsága ellen keservesen nyög, kiszabaditani eléggé nem siethetünk.

Ezen okokat Fáy is védelmezé, s kérte a RRket, ne tegyék a kérdéses törvényhatóságokat amphibiumokká, miszerint se hozzánk, sem Erdélyhez nem tartoznának. — Igy Deák is. Emlékezteté a RRket, hányszor ismételték felirásikban, hogy e dolog olly tisztában van, miszerint elég egy szóval kimondani, a reincorporatiót, s most akarnánk e késedelmezve habozni? Most tenni olly lépést, hogy a visszakebelezés csak jövő országgyülésén történnék? Most hagyhatnók meg jelenleges igazgatásukat? Most? midőn már diplomatice kimondottuk, hogy Erdély törvénykivüli erőszakos állásban sorvadoz?[11]

A RR ezen okokat győzőknek találván, ezekben állapodtak meg: 1. A Részeknek visszacsatolását azonnal törvénybe teszik, s ennek következésében — 2. azon törvényhatóságok mindennemü polgári törvénykezési,

[8] Azaz: a visszacsatolást végrehajtó bizottságot az országgyűlésnek, és nem a kormánynak vagy az udvarnak kell kinevezni.

[9] Vö. a 282. o. 6., ill. 286. o. 13. jegyzetével.

[10] A szónok sejtése helyesnek bizonyult: az udvar többek között erre az érvre is hivatkozott, amikor a királyi ígéret végrehajtását következetesen elodázta. A Partium visszacsatolását végeredményben csak az 1848-i forradalom tudta megvalósítani.

[11] Prónay nógrádi követ ápr. 9-i indítványa alapján jött létre az a felirat, amelyben a rendek a királytól Erdély törvényen kívüli állapotának megszüntetését és az erdélyi országgyűlés újból való összehívását kérték. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. kötet 324. kk.

s adó-biztosi, szóval minden közigazgatási ágakban nyomban a magyar törvények alá helyheztetnek. — 3. országgyülési ülésök s voxuk jure postliminii visszaadatik. — 4. Az unitaria vallás egész Magyarországra törvény szerint bévettnek nyilatkoztatik. — 5. A só árára nézve divatozó kedvezés sértetlen fenntartatik. — 6. A visszakebelezés gyakorlati végrehajtására articularis commissio rendeltetik.

Némellyek ezen biztosság számára utasitást akartak kidolgoztatni. Bernáth és Somsics ugy vélekedtek, hogy törvénybe kell tenni mindent, ami megkivántatik, s ez legyen a biztosság utasitása. A RR a fentebbi végzéseket elegendőknek itélték.[12]

III-ik pont Erdélynek a régi magyar királyok alatti állapotba visszatételét tárgyazta, s e végre arra kérte Ő felségét, hivná össze még jelen diaetánk folytában az erdélyi országgyülést, hogy kiküldendő országos biztosságunkal a szorosb egyesülés módjáról tanácskozhassék. Ő Felsége mostani kir. válaszában e tárgyat a Publ[ico] Politicum munkálatra utasitja, hová az 1792 : 11. czikkelynél fogva tartozik.[13] A KK és RR ebben meg nem nyughattak, sőt Borcsiczky előterjesztésére közértelmüleg abban egyeztek meg, hogy felirásukat annál élénkenyebben megujitják, mennyivel inkább kötelességöknek érzik minden törvényes módot elkövetni, hogy Erdély jelen törvénykivüli állásából országgyülésének öszehivása által előbbi alkotmányos lételébe visszatétessék. Továbbá mivel a magyarországi diaeta már vége felé közelget, nehogy e miatt a kölcsönös értekezés ismét elhalasztassék, szükségesnek vélték a RR országos biztosságot nevezni a végett, hogy az összehivatni sürgetett erdélyi Rendekkel a szorosb egyesülés módjáról tanácskozhassék.[14]

Az V-ik pontban az ország határai iránt kirendelt biztosságokra nézve kir. válasz sürgettetett. Ő Felsége megegyezik, hogy a Horvátország és Styria, nem különben Fiume és Carniolia közötti határok aként állapittassanak meg, amint az 1827 : 16. cz[ikkely] következésében munkálódott vegyes biztosság[15] által kölcsönös egyezkedés közbejöttével is kijeleltettek.[16] Továbbá gondoskodást igér Ő Felsége, hogy a határt rendező többi biztosságok is mihamarébb bérekesszék munkálódásikat. A KK és RR azt határozták feleletül adatni, 1. hogy a comissiók kiküldetésöket sietőleg hajtsák végre, — 2. amellyek már bevégezték munkálódásikat, az országgyülésre tegyenek jelentést, — 3. a Styria és Carniolia felé megállapitott határok tettlegi kijelelése nem egyoldalu hatalommal, hanem az országos biztosság béfolyásával eszközöltessék.[17]

A *VI-ik pont a véghelyeket* tárgyazta. Nevezetesen 1-ör hogy azon véghelyek a Haditanácstól függetlenittessenek s a nádori s illetőleg báni hatóság alá rendeltessenek, egyéb igazgatásuk pedig hazánk alkotmánya lelkéhez s nemzetiségünk szelleméhez idomitassék. — 2. A varasdi tábornagyság Cirquenon várossal egyetemben polgári törvényhatóság alá vettessék. — 3. A Károly és Jósef nevezetü utak között fekvő vidék, s különösen a polgári

[12] A fentiek alapján készült törvénycikk-tervezetet l.: *Iratok.* VI. köt. 131. kk.

[13] A tc.-ben a király hozzájárult ahhoz, hogy Erdély Magyarországhoz kapcsolásának kérdése a Publico-Politicum tárgyai közé felvétessék és a következő országgyülésen tárgyalás alá kerüljön.

[14] Az e tárgyban készült választ l.: *Iratok.* VI. köt. 140. kk.

[15] Az 1827 : 16. tc. kiegészitette azokat a bizottságokat, amelyeket az 1807 : 31. tc. az ország határainak kiigazitására küldött ki.

[16] Az egyes országgyülések által kiküldött határmegállapitó bizottságok iratanyaga együtt található az Országos Levéltárban, *Arch. Regn. Lad. LL—XX* alatt.

[17] Vö.: *Iratok.* VI. köt. 141. kk.

lételéből törvény ellen kivetkeztetett Zeng városa, a Somogy megyéhez tartozó, de a varasdi generalatushoz csatolt Répás, és Kettel, nemkülönben Tótország alsóbb megyéiből s a temesi kerületből történt kiszakitások az illető megyék hatóságainak visszaadattassanak. — Ő Felsége Répást és Kettelt Magyarország egészitő részének elösmerni, de a varasdi határőrségnek élelmére okvetetlen szükségesnek nyilatkoztatja mindaddig, mig *a Monarchia java* ezen tábornagyság eltörlését meg nem engedi. A véghelyeket változás alá nem jöhetni jelenti. A szomszéd megyék politicai hatóságával történhető összeütközéseket azonban minden egyes esetben kiegyenlitetni, Zeng városára nézve pedig a törvényt végrehajtatni igéri.

SOMSICS a véghelyek dolgábani járatossággal kifejté, hogy a varasdi tábornagyságnak mulhatlanul el kell törültetnie nemcsak azért, mert ezen ezered véghelyt nem is képez, minthogy a gradiskai tábornagyság túl rajta feküszik, s határőri szolgálatot nem is tesz, és szorosan csak ugy áll, mint ha p. o. v[ármegye] közepén ily határőrség állittatnék, melly minden oldalról polgári hatóságoktul környeztetnék: de azért is, mivel az 1715: 113. törvény a varasdi tábornagyság eltörlését világosan parancsolja,[18] s a törvény mégis több mint 100 évek óta nem teljesittetik, minden egyéb ok nélkül, csupán mivel Ő Felségének tetszik azon ezered. Adja visza hazánknak Dalmatiát s tegye oda határőrnek kedves ezeredjét, de ne csonkitsa meg Somogynak territoriális épségét.

BERNÁTH megjegyzé: hogy a magyarországi igazgatás elrendeléséhez a *ratio status Monarchiae* tekintetének semmi köze, mert önállásu független hazánknak saját, nem pedig az Austriai Monarchia érdeke szerint kell kormányoztatnia.

Ezeknek s BUSÁN kérelmének következésében az egész pont ujra felterjesztetni határoztatott.[19]

VII-ik pont a só tárgya. Ez két részre oszlik: 1. A só árának a kormány által eddig folytatott önkényes meghatározásából eredő már már elviselhetlen sérelmet, — 2. a magyar udvari Kamara által a sókihágások iránt bitorlott biróskodást illeti. — Az elsőre nézve megujittaték. az 1830-ki october 17-ki felirás,[20] sürgettetett: hogy a kir. kincstár állitott szükségeinek önkényes módok általi törvénytelen pótolgatása megszüntessék, s a só árának meghatározását még e diaeta tanácskozásba vévén, mivel Ő Felsége a feletteb sürgető körülmények eseteit az 1791 : 12. ellenére[21] egyoldalulag magyarázgatja, s e szerint 1807 óta a só tárgyároli intézkedést az országgyüléséről elvonja; ezen balmagyarázat alkalmának elháritása végett szorittassanak a feletteb sürgető szükség esetei[22] az 1715 : 8, s 1741 : 22. értelmére,[23] vagy az 1791: 20.

[18] Az 1715 : 113. tc. 1—2. §-a bizottságot küldött ki a varasdi katonai parancsnokság áthelyezésére, és területének a megyébe való bekebelezésére.

[19] Vö.: *Iratok.* VI. köt. 142. kk.

[20] Olv. az országgyűlés *Irásai*-ban, 168.

[21] A tc. szerint a törvények magyarázatának joga a királyt és az országgyűlést közösen illeti meg.

[22] Vö. az 53. o. 20. jegyzetével.

[23] Az 1715 : 8. tc. 3. §-a a véletlen ellenséges betörés rendkívüli esetét és az előre nem látható háborút („extraordinarius inopinatae irruptionis casus, aut varii et inprovisi flagrantis belli ratio") jelöli meg olyannak, amikor az országgyűlés mellőzésével nádori concursus útján is lehet adót megszavazni. — Az 1741 : 22. tc. az előbbit úgy magyarázza, hogy a nádori concursusnak a fenti esetekben is csak akkor van helye, ha az országgyűlést lehetetlen összehívni. — Az 1791 : 20. tc.-re l. az 53. o. 20. jegyzetét és Nagy Pál soron következő beszédét.

t. cz. szerencsétlen záradéka a törvényből kitörültessék. Ő Felsége azt feleli, hogy az 1830. 2-ik decemberi resolutio[24] az 1791 : 20. törvény szoros megtartásának lévén emléke, e dolognak 25 esztendő előtti (1807-ki) állapotja nemcsak nem változott, sőt ujabb erővel erősittetett. És semmit sem fog Felséges Uralkodónk elmulatni, hogy országlása alatt a KK és RR folyvást hasonlót tapasztaljanak.

Ezen kir. válasz a KK és RR fájdalmát korántsem szüntette meg, s az ország sulyos sebeit megorvosolva lenni nem vélték. Többen a követek közül érzékenyen rajzolák azon sanyarúságot, melly hazánk népét a sónak szerfeletti ára miatt sorvasztja; annyira hogy több vidékeken sótalanul eszi száraz kenyerét, s most legközelébb a marha dög által (mellyet nagy mértékben szintén a sózás hijányának lehet tulajdonitani) véginségre juttatott.[25]

Nagy Pál megjegyzé: hogy ezen materialis tekintetek a só árának drágaságát tárgyazzák, nem pedig az e tárgy körülti országos just. A dolog veleje abban van, hogy a kormány nem akarja a törvényt ugy érteni, amint azt tiszta világossága szerint érteni kell. A törvény igy szóll: *De elevatione pretii salis cum Statibus et Ordinibus diaetaliter congregatis tractetur, nec alias nisi extremae urgentes circumstantiae aliud exigerent, pretium salis extra comitia Regni augeatur.*[26] Bizzuk ennek magyarázatát bár akárkire széles e világon, s nem fogja máskép magyarázhatni mint ugy: hogy ha időközben szorgos körülmények miatt diaeta nem tartathatnék, a só ára ezen szükség esetében felemeltethetik, de az országgyülésének mihelyt összehivatik, szóllójának kell hozzá lenni. A szónok kész volna akárkit Europában birónak választani, hogy köztünk s a kormány között e kérdést intézze el. Miután azonban a kormány a világos törvényt érteni nem akarja, s erőnek erejével félre magyarázván, az *extrema necessitást* a maga kincstárának egyoldalulag itélgetett szükségeire csigázza, nem pedig a diaeta nem tarthatására (még pedig az 1715: 8. törvény szerint[27] csupán az ellenség véletlen beütésének egyedüli esetére) érti, ezt csak törvénytelen hatalommal s erőszakkal teheti; csupán azért mert az erő az ő kezében van. Szükség tehát nyiltan kimondani: hogy miután Felséged a világos törvényt erőhatalommal fonákul magyarázza, s igazainknak engedni Isten és ember törvénye ellenére nem akar, mi ezen erőszaknak ünnepélyesen ellene mondunk, s az ország jusait, mellyeknek bármi hużamos erőszak sem praescribálhat, viszakövetelјük, reclamáljuk, s ami velünk a só tárgyában történik, azt egész Europa előtt örökké törvénytelenségnek fogjuk kiáltani. Egyébre a szónok nem ereszkednék, mert minden egyéb kivált materialis panaszkodás gyengiti inkább jusunkat, mintsem erősitené, mivel kegyelemtől látszatik azt koldulni, amit tenni jusunk van, s mit csak erőszak tagadhat meg. A kir. resolutio állitásai ugyis csak nevetségesek, s kiki átlátja, hogy inkább ujabb sérelmet okoznak, mintsem orvoslást adnának.

[24] A resolutióban kijelentette a király, hogy a sóár leszállitását eddig a kincstár rendkivüli nehézségei miatt nem eszközölhette, azonban addig is, mig a só ügyét teljes egészében rendezik, a só mázsánkénti árát 30 krajcárral leszállitja. (Az országgyűlés *Irásai*, II. köt. 409. kk.)

[25] Az a megállapitás, hogy a só drágasága egyik főoka a parasztság nyomorúságának, valamint a sóhiány és az ismétlődő marhavészek közötti összefüggésre való utalás az 1830-i és 1832-i követi utasitások jelentős részében feltalálható. (Az utasításokat l. *OL, Nádori lt. Praeparatoria* 1830/XX., 1832/XVII. sz.)

[26] Az 1791 : 20. tc. szavai. (Vö. az 53. o. 20. jegyzetével.)

[27] Vö. a 287. o. 23. jegyzetével.

Ezeknek felirásba tétele felkiáltással elfogadtatván, csak arról volt szó, ha valjon elég lesz e az 1791: 20. cz[ikkely] valódi értelméhez tántorithatlanul ragaszkodni, vagy pedig azon ösméretes záradék eltörlését is kelletik sürgetni. A vélemények abban egyesültenek, hogy a törvényt a sopronyi követ előadása szerint világosnak kell ugyan kiáltani, de a homályra alkalmul vett záradék eltörlését is lehet sürgetni, ugy mint már az első felirásban történt.[28] Erre nézve tehát meg lévén az állapodás, KUBINYI és HERTELENDY KÁROLY itt meg nem állottak, hanem kivánták, hogy a KK és RR éljenek tagadhatlan törvényes jusokkal s initiáljanak törvényczikkelyt oly értelemben, hogy a só ára az 1792-ki lábra leszállittatik.

Ezen inditványnak két ok vettetett ellene. NAGY PÁL azért nem vélte tanácsosnak, mert tettleges lépésnek tartotta, s általa a szoros törvényességet, melly olly erősen harczol e tárgyban az ország részén, gyengiteni félt. — ANDRÁSSY pedig korántsem volt ugyan azon véleményben hogy a só árának leszállitására törvényt initiálni tettleges lépés volna, de azt hitte, hogy minden adatok nélkül csak ugy vaktában árszabásba bocsájtkozni káros inkább, mint hasznos a hazára.

Az első ellenvetést PÁZMÁNDY czáfolgatá, megmutogatván, hogy miután az 1791: 20. cz[ikkely] a só tárgyát országgyülésére tartozónak nyilatkoztatja, miután ennek következésében a só áráról 1802-ben is törvény hozatott,[29] miután végre Ő Felsége jelen kir. válaszában is főképen arra támaszkodik, hogy sohasem fog olyasmit tenni, ami az 1791: 20-ik czikkellyel meg nem egyezne: következőleg még azon fonák és törvénytelen magyarázat mellett is, mellyet a kormány jusaink sérelmére gyakorlatilag valósit, tagadni lehetetlen volna, hogy a kezdeményi joggal biró KK és RR a só áráról törvényt initialhatnak, s Ő Felségének hozzájárulását kikérhetik, valóban meg nem foghatja mi oknál fogva lehetne a RRket tettleges lépésről vádolni akkor, midőn egyenesen a törvény ösvényén intézik törvényhozási munkálódásukat?

A 2-ik okra BŐTHY felelt. Az inditványba hozott törvény czikkelyből hasznot és nem kárt reménl a hazára. Nevezetesen, mert nem lévén remélhető, hogy az előleges sérelmekre még egy ujabb kir. választ kapjunk ez országgyülésen, a jövőnek munkálódására tört utat nyitunk, mellyen bátran haladhatva, minden sérelmekre nézve törvényczikkelyt készithet. Azon ellenvetés, hogy adatok nélkül árszabásba ereszkedni nem lehet, a szónokra nézve nem meggyőző. Valjon azon kormánytól várhatunk e kedvező adatokat,[30] melly 20 esztendei béke után sem volt képes roncsolt fináncziáját jobb lábra állitani? sőt miután kölcsönt kölcsönre halmozott, most is 80 millio uj adósság csinálásban fáradozik? Oly kormánytól várunk e adatokat, mellynek ministere mindenki zsebében tartja kezét anélkül, hogy valakinek számolna? Oly kormánytól? melly ahelyett, hogy az idő viszontagságai, és saját törvénytelensége által sujtott sebeket orvosolná, hibás rendelkezéseit kijavitaná, s alat-

[28] Az előleges sérelmek 1833. márc. 30-i felterjesztése során a rendek a sóval kapcsolatos sérelmet részletesen kifejtették, s végül azt kérték, hogy a király a további balmagyarázatok elkerülése végett „aut casus extremae urgentis necessitatis ad sensum art. 8 : 1715. et 22 : 1741. reducendos, aut clausulam eandem e Codice legum penitus sufferendam clementissime admittere dignetur". L.: *Iratok*. I. köt. 180.

[29] Az 1802 : 3. tc. szerint a rendek az 1791 : 20. tc. értelmében hozzájárultak, hogy a só árát „ad tegendas praesentes status necessitates" mázsánként egy forint 6 krajcárra emeljék.

[30] A szónok azokra az adatokra gondol, amelyeket a sófogyasztás méreteire, az adminisztráció költségeire, a sóból származó jövedelmekre stb. a Kamarától kellene beszerezni.

valóit a nemzeti boldogság ösvényén előrevezetni törekednék, inkább azzal foglalatoskodik, hogy katonái minő nadrágot viseljenek, s a szuronyos puskának minő sárkánya legyen? Ily kormánytól sem biztos, sem kedvező adatokat nem várhatni, és sokkal erősb, biztosb lábbal el lehet azon adatok után indulni, mellyek ezen testület előtt tudvák; ezen testület előtt, melly a nép között lakván naponként hallja a keserves sohajtásokat, látja az épen nem öröm könycseppeket, mellyeket a sónak elviselhetlen ára tol a szenvedő nép ajkára, s gördit ki szemeiből. Ezen testület bizonyosan jobban ösmeri az ország állapotját, mint a kormány, melly nem lát keresztül ama fényködön, mellyet a körülte pezsgő czifra ruhás udvari emberek támasztanak országló széke körül.

Ezeknek következésében *31 voxal 18 megye, az Egyházi Rend s Jászkun kerület ellen végzésbe ment,* hogy a só árának leszállitásáról törvényczikkely alkottassék. Ezután pedig közfelkiáltással abban állapodtak meg a RR, hogy az 1792-ki törvényes mértékre szállitassék le ezen törvény által a só ára.

A kérdéses pontnak 2-ik részére, a királyi Kamara bitorlott biroskodására azt feleli Ő Felsége: hogy teljes bizodalommal lévén, miképen az ország Rendei a kir. kincstár károsodásának elháritásáról, a regalis jövedelmek ezen főbbik ágának biztositásáról az 1548 : 29. s 1715 : 13. czéljával[31] összehangzólag gondoskodni kivánnak, miszerint a sóbeli kicsapongások nyomban méltó büntetéssel fenyíttessenek, s a vétségek megzaboláztassanak, kegyelmesen megengedi, hogy az e czélra szolgálható eszközök iránt felirás tétessék, magában értetődvén, hogy valameddig e tárgyban törvény alkottatnék, a jelenleg divatozó gyakorlatnak szükségeskép meg kell maradni.

A KK és RR nem akarván a kérdéses sérelem megszüntetésének alkalmát használatlanul elszalasztani, a kivánt tanácskozásba nyomba béereszkedtek, s e következőkben egyesültenek: „A kir. Kamarának biróskodása, mellyet a só körülti kihágások iránt némelly törvényhatóságokban bitorolt, megszüntetik, s a sótisztek minden kutatásoktól, s magános nyomozásoktul eltiltatnak. De a kir. jövedelemnek biztositására elrendeltetik:

1-ör hogy a törvényhatóságok, s ezeknek tisztviselői a só körülti kihágások meggátlására mindenkép felügyeljenek; a tudomásokra jutandó kihágások eseteit a kamarai tisztek jelenléttében szoros nyomozás alá vegyék, s ha megkerestetnek, a törvénytelenül eltulajdonitott só visszaszerzését eszközöljék. — 2. A só iránti kihágás esetében, ha a kár 60 ftnál többre nem megy, vagy a vétség a nem nemesekre nézve 3 napi börtönnél, vagy 12 ütésnél nagyobb büntetést nem kiván, a szolgabiró s esküdt a bünöst rögtön megbüntesse, s a kárra nézve is elégtételt szerezzen; a biróskodás különben az illető törvényhatóság törvényszékére tartozván. Hogy pedig az elitélés halogatást ne szenvedjen, a törvényhatóságok tartozzanak elegendő számu tagokbul törvényszéket összeszerkezni, melly ezen vétségek eseteit, törvényszünet alatt is sommás uton elitélhesse. — 3. Kik a só aknákból vagy raktárakbol sót lopnak, vagy a szállitóktul vásárlanak, tolvajok s orgazdák gyanánt fognak tekintetni, s mint ilyenek körülmény szerintén megbüntettetni.[32]

[31] Az 1548 : 29. tc. 5. §-a a kamarai tisztviselőkre bízza azok megbüntetését, akik a sókezelésre törvény által megállapított szabályokat áthágják. — Az 1715 : 13. tc. 4. §-a szerint a kamarai tisztviselők a lakosok házait só utáni kutatás esetén csak szolgabiró jelenlétében kutathatják át.

[32] A só tárgyában készített törvényjavaslat teljes szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 132. kk., a feliratterveze e tárgyra vonatkozó pontját uo. 145. kk.

A IX-ik pontban az egyházi javakat biró papi személyeknek törvénytelen megrovatása iránt válasz sürgettetett.[33] Ő Felsége azt feleli, hogy ezen segédpénzt (subsidiumot) legfensőbb patronatusi jussa szerint *ad fines salutis publicae et ipsius etiam Ecclesiae* forditja, mig tehát eme czéloknak fedezéséről az Eclesiasticum és Banderiale operatumok körében törvényes ellátás nem tétetik, a divatozó provisiotul nem állhat el.

Frim ezen kir. válaszban megnyugodott, s vallomást tőn, hogy az Egyházi Rend a jelen helyzetben mást nem is várhatott. — Borcsiczky és Deák feleletül adák, hogy ha megnyugszik is az Egyházi Rend, azért nem szünik meg az országos sérelem.

Bőthy az egri káptalan követének nyilatkozását igen visszásnak találta. Ha csak maga személyében tette azt, meglehet, hasznát fogja venni nyilatkozásának,[34] de ekkor csak egyes hang volt az ő megnyugvása. Ha pedig az egész Egyházi Rend érzelmét kivánta tolmácsolni, ugy a szónok valóban nem tudja, ki bizta meg az érdemes káptalanbeli követ urat, hogy ily declaratiot tehessen. Annyit minden esetre tud, hogy a váradi káptalan ezen taxáltatást 1825-ben sérelemnek tartotta,[35] s nincs tudtával a követnek, hogy azóta megváltoztatta volna értelmét. De akármint legyen is ez, a szólló országos sérelmet lát a dologban, s a felirást megujittatni kivánja. — És ez volt a RR végzése,[36] Frim azonban kijelentette, hogy ő nem az egész Egyházi Rend nevében szóllott.

A *X-ik pont* kamarai dolgokat illetett. Név szerint 1. hogy a *radoboji kénkőbányák* a selmeczbányai kamaragrófság hatósága alá rendeltessenek. (Ezt Ő Felsége elfogadván megszünt a sérelem.) 2-or hogy a pénz értéke s veretése iránt a diaeta végezzen és a pénzekre honunk czimere, s honi nyelvü körülirás nyomassék. (Ezen utólsóra megujittatik a felirás, a többire nézve igéretet tesz Ő Felsége.) 3-or a magyar Kamara a császáritól függetlenittessék. (E részben Ő Felsége biztositást ad, hogy törvényes függetlenségben, s hatóságban fogja a magyar Kamarát fenntartani, mivel azonban a tettleges függés az utolsó concipista előtt is országszerte tudva van, a felirás megujittatik.) 4. hogy a tárnokmester pisetáriusi tehetősége visszaállittassék, s Budán pénzverőház állittassék. — Ő Felsége amazt igenli, ennek takarékosság tekintetéből szükségét nem látja, minthogy az országbani pénzverőházak a czélra elegendők. A RR ebben megnyugodtak, de a tárnok hatóságát azon pénzverőházakra kiterjesztetni sürgetik.[37]

A XIII. pontra igéri Ő felsége hogy *a kir. adományozásban* az érdemre illő tekintettel lesz. Megujittatik a felirás oly értelemben, hogy az adományozás egyedül érdemekért történjék.[38]

[33] A sérelem részletes történeti kifejtését l. az 1825/27-i országgyűlés előleges sérelmei között. (Az országgyűlés *Irásai*, I. köt. 318. kk.) A kitérő kir. válasz után (uo. II. köt. 1118. kk.) a rendek 1830-ban újból felterjesztették a sérelmet (l. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 169.), azonban újból kitérő választ kaptak. Uo. II. köt. 410.

[34] Ti. előmenetelénél számithat az udvar hálájára.

[35] Az 1825/27-i országgyűlés sérelmei sorában nem szerepel a váradi káptalan itt emlegetett sérelme.

[36] A felirat idevonatkozó pontját l.: *Iratok*. VI. köt. 149.

[37] Uo. 149. kk.

[38] Uo. 155.

A *névtelen árulkodókról szóló XIV. pont* megszünik, minthogy Ő Felsége az 1805: 5 t. cz.[39] teljesitését igéré. Ezen panaszon a közvélemény különben is már fellül emelkedvén.[40]

A correlatiorul szólló VIII-ik s XI-ik fontos pontok jövő levelemre maradnak.

December 7-ik s 9-ik napjain a Buda-Pest közötti álló hid tárgyát[41] vették s végezték bé a RR, töbnyire Gr. Széchényinek az országos küldöttség jelentéséhez csatolt véleményét fogadván el. Nemkülönben fel vévén a magyar nyelv tárgyábani fŏrendi viszonizenetet, ezen nemzeti közóhajtásnak hamarébbi sikerére a nádori közbenjárást választák szótöbbséggel.[42] Holnap a legközelébi adursorium rescriptum iránt tanácskozandók.

306.

1835 december 5, 7, 9.

Foglalat: Kerületi vitatások a) *a correlatiok* — b) *és a budapesti álló hid tárgyában.* — c) *A nádor a honi nyelv tárgyábani közbenjárást elvállalja. A diaeta berekesztése felŏli rescriptumra felirás határoztatik. Excerpták másodizben.*

a)

Pozsony, december 12. 1835.

Az előleges sérelmek iránti *kerületi vitatásokbul (december 5-éről)* hátra van még *a magánosok pénzbeli szövetkezéseik kiegyenlitésének kérdése,*[1] mellynek folyvást tartó bizontalansága olly sokaknak földi szerencséjét sujtotta keservesen. Gondolom a következő közléseimre nézve szükséges, olvasóimnak pedig nem kedvetlen dolgot teszek, ha rövid historiai előadásba foglalom mindazt, ami 1825 óta e dologban országgyülésileg történt.

A *correlatio* tárgyának elintézését Ő Felsége 1825-ben kir. terjesztvényei közé foglalta.[2] Ennek következésében az ország Rendei 1827. febr. 17-én felirást tettek s e tárgybani intézkedésöket három alapos kérdésre osztották: 1. Minő alapra kell a magánosok pénzbeli szövetkezéseit épiteni? s erre nézve egyedüli alapnak a conventionalis pénzt[3] vették fel, mint mindennemü dolgok

[39] Az 1805 : 5. tc. a rosszhiszemű vádaskodók és névtelen feljelentők ellen hoz intézkedéseket s tiltja a névtelen feljelentések figyelembe vételét. (A rendek megújuló támadásai voltaképpen a bécsi államrendőrség ügynökhálózata ellen irányultak.)

[40] Vö.: *Iratok.* VI. köt. 155. kk.

[41] A pest-budai állandó híd létesítését tartalmazó javaslat folyamatos vitáit l.: *Országgyülési Tudósítások.* IV. köt. 113. kk.

[42] E tárgyak részletes vitáit l. a következő számban.

[1] Vö. a 210. o. 37. jegyzetével.

[2] Az 1825-i propositiók 2. pontjában a király a háborúkra és a kincstár nehéz helyzetére hárította a felelősséget azért, hogy a két devalváció okozta pénzügyi zavarokat még nem lehetett kiküszöbölni, s felszólította a rendeket, „ut . . . legem, quae creditorum aeque ac debitorum justitiaeque et aequitatis congruam habet rationem, proponant". L. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 21. kk.

[3] A második, 1816-i pénzügyi reform alkalmával bevezetett pénz. Egy conventionalis forint 2,5 korábbi, ún. váltóforintnak felelt meg. Ezüstforintnak is nevezték a váltóforinttal szemben, mert a kormány garantálta, hogy bármikor teljes értékben átváltja ezüstre, a korábbi papírpénzeket pedig fokozatosan kivonja a forgalomból. A két pénzfajta azonban egészen az 1858. november 1-i pénzreformig párhuzamosan használatban maradt.

értékének közönséges és állandó mértékét. — 2. Mi legyen a fizetés eszköze? és itt azt határozák: hogy ugy a kiegyenlités alá eső, mint nem eső kötelezvények teljesitésében a fizetésnek egyedüli eszköze szintén conventionalis pénz legyen, s mást senki se tartozzék akaratja ellen elfogadni. Mert a) *az ország* soha sem fogadott el törvény által más képző jelt, mint arany és ezüst pénzt. b) *Mert a jelen intézkedésnek* az a czélja, hogy a habozástól megmentett vagyonrész bizonyossá és biztosá tétessék, — s végre *c)* mivel az osztó igazsággal össze nem férne, hogy a papirosban felvett s ezüstpénzre reducált adósság nem ezüstben rendeltetnék fizettetni. — 3. *Minő szabályt kell a papiros pénz habozása előtt és után keletkezett kötelezvények kiegyenlitésére felállitani?* Itt az időt 3 szakaszra osztották. Első szakasz, melly az ezüst és papiros pénz értékének egymástóli elszakadását megelőzi, s 1799. 1-ő januárig terjed. 2-ik melly ezen időtül 1811-ki martius 1-ikéig[4] számitandó, s a bankónak habozását foglalja magában, névszerinti becsének ötödrészre lett leszállitásáig. 3-ik epocha a devalvatiotul kezdődik, midőn t. i. az ó bankók leszállitott mennyisége helyébe ezüst pénzt képzendő, de becsöket teljességgel meg nem tartott váltó czédulák bocsátattak ki. Az elsőre azt határozták a RR, hogy teljes értékben ezüst pénzben fizettessenek. A 2-ikra hogy a summák az úgynevezett scala[5] szerint reducáltassanak, mivel azonban a Bécsi Bank jegyzetiből keletkezett scala nem mindég olyan, minő volt a valóságos pénzkelet, eként reducált 100 ft 70 ezüst ftal fizettessék ki. Végre a 3-ikra nézve a 250 procento cursust fogadták el.[6]

Erre a megholt király 1827 mart. 21-én azt felelé, hogy 1. a szövetkezések kiegyenlitése alapjának a conventionalis pénzt felvétetni nem ellenzi. De 2. teljességgel meg nem egyezik, hogy mig papiros pénz lesz forgásban, addig a hitelező ilyenben is ne tartozzék elfogadni a fizetést. 3. A javallott kiegyenlitést jó sikerrel haladó financzialis rendszerével ellenkezőnek, s convulsiokat okozandónak vélvén, felszóllitja a Rket, hogy e tárgyról bővebben tanácskozva mást javaljanak.[7] *Az ország Rendei april 18-án 1827.* előbbi véleményökhöz ragaszkodásukat okokkal támogatva feleltek.[8] *Ő Felsége nyomban, május 10-én* szintén előbbi válaszához ragaszkodott, azon egy közelitéssel, hogy az antescalaris időbeli kötelezvények mint leszállitás alá nem jövők iránt különös ellátás tétessék.[9] *Erre a RR junius 5-én* költ felirásukban azt javalják: hogy az 1799 előtti s később 1811-ig, de ezüstben tett adósságok, névszerinti értékben ezüstben fizettessenek, de az adósoknak 3 évi moratorium adassék, ugy hogy ezalatt csak 4 procento ezüst interest adjanak. A solutionis medium iránt tántorithatlanul megmaradtak a conventionalis pénznél, de a kiegyenlités tárgyában közelitőleg, a 70 procento temperamentumtól 60-ra leszállottak, s e tárgynak minden részleteit XVI törvényczikkelyekben kimeritvén, azokat királyi megerősités alá terjesztették. — Erre Ő felsége *julius 28-án 1827.* ezeket feleli: „Conventionali moneta in regulandis privatorum correlationibus pro basi stabilita solutionis medium perinde quidem conventionalem monetam esse

[4] A Wallis-féle devalvációs pátens 1811. febr. 20-án került kiadásra.

[5] Az 1811-i devalvációt követő valorizációs perek elintézésénél a magyar hatóságok felsőbb rendeletre az úgynevezett bécsi skálát vették irányadónak, amely a devalvációs pátens mellékleteként 1799-től kezdve havonta feltüntette a magántartozások új, devalvált pénznemben kifejezett értékét.

[6] A rendek 1827. febr. 17-i feliratát l. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 900. kk.

[7] Az 1827. márc. 21-i királyi választ l. uo., 978. kk.

[8] Uo. 1136. kk.

[9] A máj. 10-i kir. választ l. uo. III. köt. 1353. kk.

debere, donec tamen pecuniae chartaceae quantitas in circulatione superfuerit, *salva caeterum illa S. Ma[iesta]tis sponsione, quod chartacea pecunia cum imperata valoris designatione, coactaque acceptatione nunquam amplius in circulationem mittenda sit,* debitoribus liberum relinqui, ut obligationi suae seu in conventionali moneta, seu in aequivalenti et correspondente ejusdem valore in chartacea pecunia satisfaciant." E szerint tehát a felterjesztett törvényczikkelyeket, mellyek az ezüst pénzt egyedüli fizetési eszköznek állapitják, el nem fogadta. A 60 temperamentumot sem, mert önkényen épül, se a névszerinti, se a valódi értéknek meg nem felel, se pedig a 3-ik időszakra elfogadott 250 cursussal meg nem egyezik. Végre az 1799 előtti időre szólló javaslatot sem fogadja el, s csak abban egyezhetne meg: hogy *a hitelezőt papiros pénzbeni fizetés elfogadására akaratja ellen kénszeritni ne lehessen* (a jövő országgyülésig), de ha maga sürgeti a visszafizetést, papiros pénzzel tartozzék juxta nominalem suum valorem megelégedni.[10] E szerint az ország s király közt egyeség nem eszközöltethetvén, a dolog boldogabb időre halasztatott, az ország Rendei azzal rekesztvén bé 1827 aug. 11-ki felirásukat, hogy csak az 1791 : 12. szerint törvényeink értelmében hozandó birói itéleteket fogják erősöknek elismerni, különben pedig olyanoknak tekinteni, mellyek iránt törvényhozási tehetőségöket világosan feltartják.[11]

Igy 1830-ban is mind a két rész saját elveihez ragaszkodott; s ámbár a fent előterjesztettek szerint itt-ott egy-két biztositó pontja is van a kir. resolutióknak, azokat különválasztva az ország Rendei törvénybe igtatni nem akarták, nehogy medium solutionisnak a papiros pénzt elfogadják, ez által országunk biztosságát, és status adóságtóli szüzességét valamikép compromittálják, vagy pedig a papiros pénzt törvényesnek elismérjék.[12] Igy maradt tehát a dolog testamentomban a jelen országgyülésére, melly előleges sérelmei között a VIII. és XI. pontban az 1827-ki állapodásokat ismét megujitotta.[13] *Azonban Ő Felsége* dicső attyának példája, de saját lélekisméreti gyengédedsége szerint is (ex ipsa Conscientiae suae teneritudine) ujabban biztositja ugyan az országot, miképen örök törvény gyanánt szabta ki magának, hogy papiros pénzt *cum imperata valoris designatione coactaque acceptatione* kiadni sohasem fog, s minden igyekezettel azon lesz, hogy a czél felé közelgő financialis operatio szerencsés haladása elősegitessék; azonban az érdeklett törvényjavaslatokat annál kevésbé fogadhatja el, mert az elfogadásnak 1827-ban ellentállott nehézségek, és convulsiók idő jártával még inkább ellentállanak.[14]

És ezen királyi válasz volt a tanácskozás tárgya.

A vitatások ily értelemben következtek:

ZARKA alig tud tárgyat, mellyben a kormány tettének igazságtalansága annyira éreztetnék, mint a magánosok pénzbeli viszonyaiban. Mert e szerencsétlen financialis rendszer nemcsak a törvényhozó hatalom alkotványos hatását tetemesen sérti egyoldalu béhozatásával, nemcsak a bíróságokat törvény s esküjök elleni itéletekre kiszteti, s nemcsak a jó értékü arany és ezüst pénzen kivül mást nem ismerő törvényeket átallában kiforgatja, de még ezeken

[10] A rendek jún. 5-i újabb feliratát l. uo., 1421. kk., a király júl. 28-i válaszát uo., 1628. kk.

[11] Uo., 1689.

[12] A rendek e tárgybani 1830. dec. 15-i feliratát l. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 518. kk.

[13] L.: *Iratok*. I. köt. 181.

[14] Uo., VI. köt. 63.

kivül a polgárok magános viszonaiba is szentségtelen kézzel béhatva, s a magánosok közötti igazságtételnek még despotiákban is szentül tartott elveit feldulva, hazánk lakosinak nagy részét semmivé teszi, még csak azon vigasztalást sem nyujtván, hogy feldult szerencséjök áldozatja a haza oltárán égett el. Kifejti továbbá, minő igazságtalan légyen a patentalis rendszer azon szerződésekre nézve is, mellyek már a scalaris időszak folytában keletkeztek; de különösen igazságtalannak találja azt az 1799 előtti ugynevezett antescalaris epochára, midőn még parancsolt értékü papiros pénz nem is létezett, s a hitelezők és zálogos birtokosok mégis arany és ezüst pénz helyett törvényeinkben ismeretlen papiros pénznek felvételére kénszerittetnek, minden 100-nál 66 veszteséggel. Miven azonban az 1825-ben felterjesztett törvényjavaslatok sanctionálásához reményünk nem lehetne, ez az 1799 előtti időszak az, mellyet Vas v[árme]gye Rendei különösen megmentetni kivánnak, s mellyért még azon ujabb áldozatra is készek, hogy az interscalaris epochára nézve az 1825-ben megállapitott 60 temperamentumról az ország Rendei alkuképen lejjebb is szálljanak.

Deák örömest megegyeznék, hogy az antescalaris időszakot különös törvényel megmentsük, s az interscalarisra nézve a temperamentumot 40-re is leszállitsuk: mert hiszen a papiros pénz kénszeritett kelete el nem fogadásának elvét a hatvanas mérséklet is csakúgy sérti, mint a 40-es. De mind a kettőre nézve nem ez a főnehézség, hanem az: hogy az ország Rendei az első epochára nézve a teljes nominalis értéket, a későbiekben pedig a megállapitandó mérséklet szerint leszállitottat aként kivánják fizettetni, hogy valamint a fizetés alapjának arany és ezüst pénz vétetik, ugy a fizetés eszköze is arany és ezüst legyen. A kormány ellenben ahhoz ragaszkodik, hogy antescalaris 100 ft adósság helyett 100 ugyan, scalaris százért pedig 40 fizettessék: de az adós ezt (250 papiros pénzt 100 ezüstért számitva) bankóban is tartozzék elfogadni. És ez az, amit elfogadnunk nemcsak törvényeink szentsége s alkotványos jusaink tekintete, de hazánk jövendőre hasonló veszélyes phasisoktuli megóvásának kötelessége is egyiránt tilalmaz. Ha mégis ugy bizhatnánk a financialis operatióba, hogy ma holnap egészen tisztában leszünk, s többé parancsolt értékü papiros pénz béhozásától tartanunk nem lehetne, könnyebben egyezhetnénk; ámbár arra a parancsolt értékre átaljában meg kell jegyeznünk, hogy habár oly papiros pénz adatnék is ki a kormány által, mellyet (mint jelenleg a magános vállalatbul eredett banknótákat) elvenni senki sem volna köteles, mégis ha más pénz vagy épen nem, vagy csak igen csekély mennyiségben lenne forgásban, annak elfogadása de facto csakugyan szintén kénszeritett volna. Azonban 1816 óta mindég azzal biztatnak, hogy a financialis munkálódás szerencsés sikerrel halad, hogy ma holnap a váltó czédulák egészen béváltatnak, s többé papiros pénz ki nem adatik. Ámbár továbbá az 1827-ki utósó kir. válasz azon reménnyel kecsegtetett, hogy a jövő diaetáig minden *Einlösung* és *Anticipations Schein* béváltatik, következőleg a *medium solutionis* többé kérdés alatt nem lészen,[15] mégis reményeink, amint a jelen kir. válasz mutatja, nemcsak nem teljesültek, sőt bármiként kecsegtessen is a financzialis operationak jó sikerü haladásáról: a hirlapok és statisticai financialis tabellák minden ellentmondás nélkül világszerte kiáltják, hogy az Austriai Monarchiának status adóssága 800—900 millió felé közelget, s már közel van azon ponthoz,

[15] Az 1827. júl. 28-i királyi válasz fentebb idézett soraiból lehetett erre következtetni. (L. előbb, 294. o.)

mellyen volt, midőn 1811-ben status banquerottot nyilatkoztatott. E kérdésnél tehát eléggé óvakodók soha sem lehetünk, nehogy olyasmit tegyünk, ami önállásu hazánkat a Monarchia statusadósságiba csak távolrul is békeverje, vagy netalán ujabban kiadandó papiros pénznek elfogadásával indirecte részesitesse. Azonban hogy a magános szövetkezéseken, mennyire az ország közönséges biztossága kivánja segitsünk, a szónok javallatba teszi: neveztetnék küldöttség, melly a sok ágazatu tárgyat voltakép meghányja, s a RRknek törvényjavallatot tegyen.

NAGY PÁL ily értelemben szóllott: Hahogy kénszeritett értékü papiros pénznek kibocsátása tovább is a kormánytól fog függni, én kinyilatkoztatom, hogy a Te[kinte]tes RRnek polgári alkotványuk, adózástóli mentségök, s azon sarkalatos jusok, miszerint az adózó nép is csak annyi adózást tartozik viselni, amennyi országosan megállapittatik, szóval az egész constitutio annyi mint semmi, én nem adok érette egy pipa dohányt. Mert kérdem én, ha papiros pénzt nem tolt volna a kormány alatvalóinak nyakába, minő tributarius rendszerrel lett volna képes 1800-tul 1810-ig a rendes adón kivül még 1200 millio adosságot csinálni, ugy hogy azt a nemzet tartozzék végképen megfizetni? Még pedig minő distributiva justitia szerint? Ha szükséges volt az áldozat, mert a hon s királyi szék veszedelemben forgott, illyenkor pedig utósó darab ruhánkat is köteleztetünk odaadni, ám jól van, miért nem járult hát minden ember egyenlőn az áldozathoz illő arányban? a közép osztály, özvegyek, árvák, kegyes czélu alapitványok, közintézetek pénztárai tönkre juttattak, ellenben a hatalmas olygarchák számára, kik az oltalmazott országnak legtöbb javát kincsét birják, nemcsak ingyen viselték a háborut, ezek nem csak nem adtak semmit az áldozathoz, sőt még azon elpazarlott milliókat is, mellyeket szegényebb polgártársaiktól kölcsön felvettek, semmivel, dirib darab rongy papirossal kifizették, s privát financziájokat, mintha ők volnának a haza, mellyért a népnek áldozni kell, ezer meg ezer szerencsétleneknek koldusbotra juttatásával rangirozták. Ez csak elviselhetlen égre kiáltó szörnyüség. Én nem szóllok magamért, nekem egy krajcár hasznom sem forog fenn, mert béláttam annyira a financzialis örvénybe, hogy ami kevesem van, azt ilyen phásisok ellen jó eleve biztositanám, de oly hévvel védettem, s védem itt polgártársaim ügyét mindenkoron, mintha milliomjaim forognának kérdésben, mert ezen igazságtalanságot lelkem nem türheti. Azért mondottam s mondom örökké, ne áldozzuk fel az ország javát theoriáknak, mellyeket nagy részben saját tetteinkkel mindennap megczáfolunk, hanem ami jó van a kir. resolutiókban, azt vegyük ki s igtassuk törvénybe. Ilyen az, hogy a kormány soha többé parancsolt értékü papiros pénzt ki nem ád; hogy a régi adósságot papiros pénzben felmondani az adósnak szabad ne legyen; hogy az 1799 előtti zálogok, adásvevések, adósságok arany és ezüst értékben maradjanak. Ezekben a király még a mult diaetákon megegyezett, de mi el nem fogadtuk, s azon botránkozásra nyujtottunk alkalmat, hogy diaetánk volt, mióta a devalvationalis patens lesujtotta az országot, s mi a kormánynak törvénytelen provisoriumát meg nem szüntettük. És miért nem szüntettük meg? Mert azt mondják, ha törvénybe tennők, hogy jövendőre többé papiros pénzt kiadni nem lehet, elösmernők hogy eddig lehetett, hogy volt papiros pénz az országban. Istenért! hát ez tán titok marad? Tán nem papiros pénzben ajánlottuk fel az 1811-ki adót?[16] Azt is mondják, solutionis mediumnak papirost el nem lehet ösmer-

[16] A rendek ilyen értelmű 1812. febr. 1-i megajánló feliratát l. az országgyűlés *Irásai*-ban, 273. kk.

nünk. Szépen köszönöm, el nem ismerjük, de azért minden nap elvesszük. Bizon jövendőre se kell a kormánynak, hogy mi elismerjük, csak vegyük el, elég az neki. Végre azt mondják, fő elve a magyar legislationak, hogy jó értékü arany és ezüst pénznél egyebet el nem ösmerhet. Igaz, ne ismerjen el, azért mégis hozhat jó törvényt. Volt máskor is rossz pénz az országban, s mint mondott a legislatio? Határidőt szabott a kormánynak, melly alatt azt beváltani tartozzék. Bizony miután a bankót mindennap elvesszük, miután tudjuk, hogy nem sok van már cursusban, s csak azért nincs még egészen béváltva, mert béváltása a Bankra bizatott, ez pedig biztos számvetésen indulván esztendőnként bizonyos mennyiségnél többet meg nem semmisithet, miután csakugyan annyira consolidálódott a financzialis operatio, hogy a még künnlévő egy pár millió bankónak cursusa nem ingadoz, hanem 250 papirosért 100 ezüstöt mindenütt s minden pillanatban kaphatunk, jussainknak veszélyeztetése nélkül bizvást kimondhatnánk azt is: hogy határozzon napot a kormány, melly után többé papiros pénz nem fog létezni, addig pedig a leszállitott érték törvénytelenségét kéntelenek vagyunk eltürni. De én ezt sem kivánom, s csak azt sürgetem, hogy a kir. resolutioknak fent elszámlált kedvező pontjait törvénybe tegyük. Mert miután az ország java nem theoriákban, de praxisban áll, miután azok, kiknek értékét végveszély fenyegeti, inkább elfogadják a provisoriumot ha igazságos, mint a törvényes igazságtalanságot szenvedjék, majd arra lesznek némelly törvényhatóságok kénszeritve, hogy a királyt megkérjék: „Uram, miután provisoriumodnak igazságtalanságát egész mértékben éreztük, országgyülésünk pedig theoreticus elvek miatt rajtunk segiteni nem akar, s minthogy mindent nem akarsz megadni, azon igazságokat sem igtatja törvénybe, amikben megegyeztél: kérünk Tégedet, hozd be provisorie azt is, ami igazság." Erre akarják e a RR kénszeriteni az országot? Tűrni akarják, hogy az árvák s fundatiók pénzei az olygarcháknál semmivé legyenek?[17] Vagy tán némileg magokat is akarják legyezni? Ám jól van, de ne lármázzunk hát a sequestrumok ellen, mert a patens a legnagyobb sequestrum, ez csalja az egész országot, s mi mégis elszenvedjük. Megmondhatjuk mi, hogy a papiros pénz törvénytelen fizetési eszköz, de azért igazságot is eszközölhetünk. Vagy talán megérdemlik az olygarchák, hogy nekiek ujabb áldozatot tegyünk? Mivel érdemlették meg? Talán bizon azzal: hogy az executionalis törvényt[18] simpliciter félrevetették? S miután kirabolták az ország pénzét, most még azt akarják, hogy jövendőbeni adosságaikat is a régi executionalis törvény szerint rohadt szalmával fizethessék, s hitelezőiket ismét megcsalhassák! Nevetség és satyra ily országnak hitelről, kereskedésről álmodni, ahol olyan tábla gyakorol vétót a törvényhozásban, melly az executionalis törvényjavalatot elvetni merészli! Jól teszi a kormány, hogy nem ád kereskedési kedvezéseket, minek adna? Nem ily nemzetnek való az, melly minden lépésével azt czélozza, hogy hitel ne legyen, s honi és külföldi hitelezőit megcsalja. Én emlékeztetem a RRket, hogy most hoznak először magyar törvényeket,[19] szenteljék fel nemzetiségök diadalmát igazságos rendszabások-

[17] Célzás arra, hogy a megyei árvapénzeket és a Helytartótanács kezelésében levő közalapítványok pénzeit szokás volt kikölcsönözni, s ezeket a kölcsönöket elsősorban nagybirtokosok vették igénybe.

[18] Vö. a főrendek válaszával, amellyel a „pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói ítéletek végrehajtásáról" szóló törvénycikket elutasították. L.: *Iratok*. VI. köt. 52. kk., 73. kk.

[19] Ti. magyar *nyelvű* törvényeket. (Vö. a rendeknek a magyar nyelv ügyében hozott határozatával, 244. kk.)

kal, igy fogja lépteiket Isten áldása követni. Neveztessék küldöttség, ugy mint Zala követe javallá, s szedje össze ami kedvező van a kir. válaszokban, hogy törvénybe igtattathassék, különösen pedig az, hogy az 1799 előtti kötelezések teljes névszerinti értékökben fizettessenek; mert ha van Ő Felségében az a teneritudo conscientiae, mellyet Resolutiójában emleget,[20] s amit én tökéletesen el is hiszek, lehetetlenség, hogy az ezek iránt divatozó, s minden közintézvényeket végpusztulással fenyegető igazságtalanságokat tovább szenvedhesse.

Sajnállom, hogy FEKETE, PÁZMÁNDY, KOCSI HORVÁTH, BŐTHY, TARNÓCZY, BERNÁTH, MARCZIBÁNYI, GR. LA MOTTE s mások valóban érdekteljes előadásikat, ugy az inditvány ellen, mint mellette, terjedékenyen nem közölhetem, de idő s helyszüke teljesen lehetetlené teszik. Ezért csak a resultatumot foglalom össze rövid sommázatban. A küldöttség kinevezését a többség szükségtelennek tartá, azon oknál fogva: mivel ha készek a RR attól elállani, hogy a medium solutionis ne csak arany és ezüst pénz legyen, akkor az egyeség úgyszólván készen van a kormánnyal, s az 1827-ki törvényjavaslatoknak, ha ehhez idomittatnak, sanctionálását bizvást reménlhetjük; ha pedig azon elvtől a RR el nem állanak (amint én POGÁNYT kivéve senkit sem is hallottam, aki elállott volna; ő a jelen körülmények közt, midőn a különben is naponként kevesedő bankó értéke már nem haboz, s 250 bankóért 100 ftot ezüstöt mindenütt kaphatni, a papiros pénz jövendőbeni kieresztése ellen magunkat törvényel biztositván, a közelitést veszélyesnek többé nem tartá, — PFANSMID pedig a *legale medium* és *unicum medium* között különbséget tétetni kivánt), ha mondom azon elvtől a RR el nem állanak, s a nélkül törvényt alkotni nem akarnak, ugy a küldöttség hasonlókép szükségtelen mert semmit sem tehet.

Ezt tehát mellőzve, BENCSIK az 1799 előtti epochára nézve tőn inditványt, mellyet NAGY PÁL bővebben fejtegetett, s végre DEÁK eként fejezett ki mint szavazat tárgyát: Az ország Rendei maradnak a mellett hogy a fizetésnek törvényes eszköze egyedül arany és ezüst legyen, s mást törvényes eszköznek soha el nem ismernek; óhajtják is, hogy valamint a fizetés básisa iránt már a megholt Felség megegyezett, ugy a medium solutionis iránt Ő felsége is megegyezzék, s ezt annál biztosabban reménlik, minthogy saját állitása szerint igen közelitvén azon időpont, mellyben a még forgásban lévő váltóczédulák egészen béváltatnak, az ország Rendei forró kivánatának elfogadása naponként könnyebedik; ha mindazáltal idő rövidsége miatt jelenleg ezen elv alkalmazásával a tractatus mind a 3 epochára nézve nem eszközöltethetnék, a KK és RR kivánják, hogy az legalább az 1799 előtti antescalaris időre, melly iránt az egyezkedés legközelébb áll, azonnal törvénybe igtattassék; a másik két epochára nézve pedig az ország jusait világosan feltartják, s 1827-ki felirásaikhoz ragaszkodnak.

Ezen inditvány ellenében 23 megye ugyan attól tartott, hogy ha azon elv, miszerint arany és ezüst pénzen kivül más semmi sem ismertetik el a fizetés törvényes eszközének, az 1799 előtti időszakra külön választva törvénybe megy: ezáltal hallgatólag a papiros pénz a másik 2 epochára nézve törvényesnek elismértetik. 24 megye mindazáltal az ország jusai világos feltartását elegendő óvásnak tartá, s legalább a legkiáltóbb igazságtalanság orvoslását

[20] A leiratban a király arról beszél, hogy „non tantum Augusti Patris Sui exemplo, sed ex ipsa conscienciae Suae teneritudine" kötelezettséget vállal, hogy parancsolt értékű és kényszerített forgalmú papírpénzt többé nem bocsát ki. L.: *Iratok*. VI. köt. 63.

kívánván, az inditványt annyival inkább elfogadá, mivel a jelen törvénykivüli helyzet legkisebb biztosságot sem nyujt, s az inditvánnyal legrosszabb esetben a 2-ik és 3-ik epochára nézve csak ott leszünk, ahol most actu vagyunk nemcsak ezekre, de még az antescalarisra nézve is, mellyre az indítvány elfogadásából világos a nyereség. Az tehát 24 megye, az Egyházi Rend s kerületek voxával 23 megye ellenében elfogadtatott.

Most Borcsiczky a kisebb számban maradt résznek megnyugtatása végett arra kérte a Rket, bocsátkozzanak a 2-ik epochára nézve is közelítőleg alkudozásba, s a 60 temperamentumot szállítsák le 40-re (e szerint a 2-ik s 3-ik epocha közt különbség nem lenne.) — Ezáltal eszközöltetnék: hogy az időszakok közös elvei el nem különböztetnek, egyszersmind könnyebben reménlhető, hogy ha más akadálya nem lesz az egyeségnek, mint a *medium solutionis*, azt Ő Felsége is elfogadja, a folyamatban lévő váltó czédulák száma már különben sem nagy lévén. — Deák ugyan ellenvetette, hogy ezen inditvány Nagy Pálnak már elfogadott inditványát megfojtja, mert a 2-ik epocha iránt sem maradván e szerint egyéb kérdésben, mint az, mire nézve az antescalaris időszak is függőben van, t. i. a fizetés eszköze — nem mondhatjuk többé, hogy csak erre kívánjuk ezuttal a törvényt megalkottatni, mert itt az egyezkedésben legközelébb állunk egymáshoz, — s felirásunk más szavakkal igy fog hangzani: Ha a medium solutionist a 2-ik epochára el nem fogadja Felséged, legalább fogadja el az elsőre. — Ebben pedig a szónok soha meg nem egyezik s a 60 temperamentumot további alkudozásra kívánja feltartani. — Azonban Borcsiczky inditványát Nagy Pál maga is pártolván, az felkiáltással elfogadtatott.[21]

b)

December 6-ikán vasárnap, 8-án pedig ünnep lévén — *december 7-ik* és *9-ik napjain* Bezerédy és Szirmay elnökségök alatt felvétetett a Buda—Pest közt felállitandó állandó hid tárgyában kirendelt küldöttség jelentése.[22]

Ezen küldöttség azon alkalommal, midőn az ország Rendei ezen hidnak felépitését szükségesnek itélték, s eszközül azt is el rendelték: hogy a vállalkozó társasággal kötendő alkuban kiszabandó esztendők lefolytáig, az országgyülésileg megállapitandó vámot ezen hidon mindenki fizetni tartozzék, a végett volt kiküldve, hogy tarifát dolgozzon ki, s Buda-Pest városokkal a jelenkép fenálló hid jövedelme, s ne talán igazság és törvények értelmébeni kárpotlás eránt értekezzék.[23] — Ezen értekezésnek resultatuma lőn: hogy Buda városa, s a pesti választott polgárság némelly része is kész bizonyos feltételek s illendő kárpotlás mellett, a vámfizetési esztendők multával hid tulajdonosi jusáról lemondani úgy, hogy a kérdéses hid azon évek lefolytával az ország tulajdonává legyen, s rajta senki többé vámot fizetni ne tartozzék,[24] ellenben Pest városa tanácsa és a polgárság nevezetesb része ezen uj hidnak tulajdonát az érintett esztendők lefolyása után a városra visszaszállandónak követeli, s tulajdonosi jussához ragaszkodik.[25]

[21] A törvénycikk ilyen értelemben készült tervezetét l. uo. 108. kk.
[22] A jelentésre l. a 267. o. 16. jegyzetét.
[23] A febr. 3-án hozott határozatot l.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 170. kk.
[24] A megállapodásról készült jegyzőkönyvet l.: *Iratok*. VI. köt., hídjelentés 90. kk.
[25] A pesti állásfoglalást l. uo. 84. kk.

Ennek következésében legelső kérdés volt, *ha valjon a jelen esetben van e helye a kisajátitásnak* (expropriatiónak)? — Ezen kérdés 38 voxal 8 ellen *igenre* dőlt. — Az alapelv e szerint elhatároztatván, pontonként felvétetett *Gróf Széchenyi Istvánnak* a küldöttség jelentéséhez csatolt véleménye, mellynek sommás foglalatja e következő:

1. Az országos küldöttség által kidolgozott vámtarifát[26] országosan megállapittatni ajánlja, — okul adván hogy az Buda s Pest közt 1790-től 1808-ig minden alkalmatlanság, és káros következés nélkül már divatozott,[27] s biztosan reménlhető, hogy ha e szerint mindenki vámot tartozand fizetni, oly hid épülhet, melly a szükségnek, s az ország várakozásának tökéletesen megfelel. — *Közértelmüleg elfogadtatott.*

2. A dolognak törvényel kitüzött elvek szerinti végrehajtására a Nádor elnöksége alatt országos küldöttség bizassék meg. — *Elfogadtatott.*

3. A tarifának minden ingadozástól mentnek maradni kelletvén, a vámszedési esztendők száma[28] az, mellyet a vállalkozandó társasággali alkura felhagyni kelletik, — szükséges tehát, hogy ezen alku, s meghatározás is azon országos küldöttségre bizassék. — *28 voxal 16 ellen elfogadtatott.*

4. A Buda-Pest városoknak igazság és törvény értelmében, tulajdonosi jusok kisajátitásaért adandó kárpótlás meghatározását hasonlókép azon küldöttségre lehetne legczélirányosban reábizni. — 32 voxal 15 ellen azon küldöttség felhatalmaztatott, *hogy a kárpótlást a törvények értelmében igazságosan elitélje.* (Magában értetvén, hogy ezen kárpótlást a hidépitésre vállalkozandó társaság fogja fizetni, ezen költség is a vámszedésre nyerendő esztendők számának meghatározása körére tartozván.)

5. A társasággal kötendő szerződés lefolyta után még mindenkinek kellene vámot fizetni, mig olly tőke gördülend egybe, melly a hidnak örök feltartására elégséges. E tőke a két városra bizattathatnék, s iránta a nemzet akkoron majd uj szerződésre léphetne. — *Elfogadtatott.*

6. Mondassék ki törvény által világosan, hogy miután lefolynak az esztendők, mellyek a hidnak kifizetésére s örök biztositására meg fognak állapittatni, azon hid mindenkinek és mindennek örökre felszabaditatik. — *Helybehagyatott.*

7. Ezen pont a hid körülti jurisdictiorul tesz javallatot. A RR azonban elegendőnek vélvén a törvények közönséges rendszabásait, ezen pontot kihagyták.[29]

8. A hidépitést törvény értelmében végrehajtandó küldöttség szoros és részletes jelentést tartozzék tenni az országgyülésének. — *Elfogadtatott.*[30]

[26] Uo. 22. kk.

[27] A pestbudai hajóhidon különböző időszakokban érvényben volt hídvámjegyzékeket l. uo. 27. kk.

[28] Ti. annak az időhatárnak a megállapítása, ameddig a hidat felépítő társaság a vámot szedheti, s amely után a híd a nemzet tulajdonába megy át.

[29] Széchenyi azt javasolta, hogy amíg a vámfizetés tart, addig közös vármegyei és városi jurisdictio alá tartozzék a híd, „minthogy a nemes is fizetne, ez pedig semmi módon nem juthatna a városi törvényhatóság alá", a vámfizetés megszűnte utánra pedig a két városra kívánta bízni a híddal kapcsolatos igazságszolgáltatást.

[30] Széchenyi véleményének teljes szövegét l. a hídbizottság jelentéséhez mellékelve id. helyen, 96. kk.

c)

Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.

A kerületi RR többsége a Fenséges Nádort megkéretni határozván, hogy az országnak a felirások királyi válaszok és törvények egyedül magyar nyelven alkotása felőli igazságos és forró kivánatát, törvényes közbenjárás utján sikeresitse,[31] — ez *decemb. 12.-én országos ülésben* helybehagyatott,[32] s a kivánathoz a fő RR is hozzá járulván, az ország Nádora a közbenjárást elvállalta.

A diaeta bérekesztése iránt legközelébb érkezett rescriptumra[33] a RR feleletül adatni határozták: hogy az ország sérelmeinek az 1791 : 13. szerint minden diaetán orvosoltatni kelletvén, a jelen diaetára nézve pedig még azon különös körülmény is közbe jövén: hogy a 4 operatum junctim elvégzése felől királyi szóval erősitett végzés keletkezett, s ettől az ország Rendei csak feltételek alatt állottak el, kijelentik tehát, hogy a diaeta eloszlatásában csak ugy nyughatnak meg, ha az 1791 : 13. teljesittetik, s ama feltételek elfogadtatnak. — Ez országos ülésben is helybehagyatván a fő RRhez átküldetett.[34]

Továbbá a sérelmek tömege iránti 3-ik viszon izenet[35] vétetett fel. — Még sincs meg mindenben az egyeség. A szóllásszabadság iránt 11-er,[36] a békési sérelem dolgában 3-szor[37] is megmaradtak a RR véleményöknél. — Az *excerpták* tárgyában: az úrbéri perek előadására rendelendő helytartótanácsi comissiotul, — s a nemtelenek feljebbviteléről szólló czikkely 1-ő §-tól elállottak a RR, — elfogadták a birói itéletek okokkal támogatása iránti fő rendi módositást.[38] A többiekben végzéseiknél maradtak.

307.

1835 december 9, 10, 11, 12, 14.

Foglalat: A magyar nyelv iránti nádori közbenjárás kikérésének s elfogadásának részletei: a) *kerületi,* — b) *országos,* — c) *főrendi ülésben.* — d) *Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.*

a)

Pozsony, december 16. 1835.

December 9-én Bezerédy és Szirmay elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésben* a Buda-pesti álló hid tárgya befejeztetvén, az Elnökség kérdést tőn, mi tárgyat kivánnak a RR felvenni?

Két tárgy volt, melly az országgyülési munkálódások sikeres haladásának ellentállhatna. 1.) A magyar törvényczikkelyek egyedüli felterjesztése iránti

[31] L. később, 305. o.
[32] Az ülés részleteit l. a következő számban.
[33] Ismertetését l. előbb, 281. kk., szövegét: *Iratok.* VI. köt. 75. kk.
[34] Az e tárgybani vitákat Kossuth a 308. sz. levélben ismerteti részletesen.
[35] A főrendek harmadik válaszizenetét l.: *Iratok.* VI. köt. 56. kk.
[36] Uo. 95. kk.
[37] Uo. 96. kk.
[38] Az e tárgyakra vonatkozó főrendi választ l. uo. 71. kk.

ellenkezésök a fő RRnek,[1] s — 2.) a diaetának 28-ik decemberre véghatárt szabó kir. rescriptum. A RR az elsőt vették fel s e tárgyban

NAGY PÁL igy szollott: Ha a RRnek elhatározott szándékuk a mellett megmaradni, hogy mást mint magyar törvényt fel ne terjesszenek, a szónok abban örömest megegyezik; de ha lennének némellyek, kik ezuttal a tractatus sikerének előmozditása végett azzal is megelégednének, ha törvényel kijelentetnék, hogy a magyar textus legyen az elhatározó, és eredeti, erre nézve tudják a RR, hogy magános értekezésekben a nádori közbenjárás idaeája van forgásban. A szólló követ arra, hogy a deák nyelvet törvényinkben eredetinek megtartsuk, vagy csak arra is, hogy a magyart eredetinek ki ne jelentsük, soha reá nem áll, s bár mi történnék is, készebb lenne a törvény nélküli eloszlás veszedelmének is kitenni magunkat, mintsem megegyeznék, hogy a nemzet becsülete megsértessék. Ha tehát a RR többsége oda hajlana, hogy e tárgyban a nádori törvényes közbenjárás kikéressék, kivánná a főRRnek izenetül adatni: miképen a RR elébbeni felirásuknak a főRR hozzájárultával is megállapitott elveihez, ugy a felirások mint királyi válaszok, és törvényczikkelyek iránt ragaszkodnak, s azoknak sikeresitését most is ohajtják, mindazáltal kijelentik: miképpen a minimum, amiben jelenleg megnyughatnának, az lenne, hogy a magyar textus legyen az eredeti; különben ha ezt sem érhetnék el, a nádori közbenjárást meg nem történtnek fogják tekinteni.

BERNÁTH nem tagadja, hogy ha valami jót lehet reménlenünk e tárgyban, azt a nádor közbenjárás utján eszközölheti; de amelly czélt Sopron követe kimondott, az a hazának vég czélja soha sem volt, és most sem lehet. A fő RR tekintetéből kivánatinkat le nem faraghatjuk, s ha csakugyan faragnunk kellene, fejedelmünkel akarunk egyezni. Következőleg a nádori közbenjárást nem ugy fogadja el, hogy a magyar textusnak authentiáját hozza meg a királytól, hanem csak úgy, hogy mindazt, amit felterjesztettünk, eszközölje.

HERTELENDY MIKSA hasonlón vélekedett, s azon meggyőződését nyilvánitotta: hogy a magyar nyelv tárgyában érkezett, s gunynál egyebet magában nem foglaló királyi válaszra a RR mást nem is tehettek, mint azt, amit tettek, t. i. hogy senki kegyelmétől nem függő, elavulhatlan nemzeti jusokat tettleges gyakorlatba vették. — ACZÉL a nemzetnek honi nyelve iránti régi forró kivánságára nézve, melly talán (!) törvényes is, (zugás,) a nádori közbenjárást szintén csak az előbbi felirás elvei alapján fogadja el. — PFANSMID ellenben, kinek küldői az egyedüli magyar törvényt különben is ellenzik, a nádori közbenjárást bármelly elveknek hozzákötése nélkül elfogadja. — De KUBINYI az intermediatiót átaljában ellenzi, s a tettleges lépéshez ragaszkodik. Életről halálról véli a kérdést felforogni, s azért felszóllitja a RRket, hogy erős elhatározott akarattal legyenek, amelly előbb utóbb bizonyosan győzni fog.

DEÁK: A nádori közbenjárás törvény által kitüzött módja lévén az egyezkedésnek ott, ahol nemzet és fejedelem között nincs egyeség, nem akarja a szónok fejtegetni, valjon theoretice tekintve alkalmazható e a nádori közbenjárás a jelen esetre vagy nem? Csupán gyakorlatilag kivánja megvizsgálni, ha tanácsos e elfogadnunk amit Sopron követe javallott? — Ezen szempontbul indulva kifejté, miképen a RR e részbeni cselekvésinek 3 ága van. T. i. hogy a felirás, kir. válasz és törvényczikkely mind magyar legyen. Mind a háromra megtagadó kir. válasz érkezett, mégpedig olyan, mellyet legforróbb kivánatink

[1] Ilyen értelmű válaszukat l.: *Iratok*. VI. köt. 67. kk., utolsó megvitatását előbb, 267. kk.

ellenébe vetett gúnynak méltán nevezett Torontál követe.[2] Mit tettek a RR? a felirásra nézve kivánatjokat megújittatni határozák, de bármi fájdalmas lett légyen is természeti jusokat nem gyakorlani, az 1805 törvény ösvényét szorosan megtartották. A királyi válasz hatalmukban szintén nem vala, s erre nézve is csak a kérelem ösvényén maradtak; de már a törvény czikkelyek magyarul alkotása tiltva nem volt, s itt, miután a kérés szelid utját hasztalannak tapasztalák, élni kivántak természeti jusokkal, mellynek gyakorlatba vételét törvény nem tiltotta. A fő RR a két elsőben megegyeztek, az utolsót ellenzik. És ez a dolog jelen állása. Most azt javalják némellyek, térjünk le a tapodott ösvényről, s nádori közbenjárást kérjünk. Ez háromféleképen történhetnék: 1.) Eddigi felirásink elvei szerint. Igy azonban sem a fő RR hozzájárulását, sem elvállalást nem reménl, s még kevésbé sikert; a RR részéről pedig még azon kedvetlen oldalát is látja, hogy eddigi lépésöket tettleg magok rosszallanák. — 2.) Lehetne a közbenjárást csak átallában minden elvekhez kötés nélkül kikérni. — Ennek könnyen az lehetne következménye, hogy az olly nagy elszomorodást gerjesztett kir. válasz végső záradékától, mi szerint eredetinek a deák szerkesztés nyilatkoztatik, a Felség elállana, s helyébe vagy semmit sem mondana, vagy pedig azt, hogy a magyar „is" eredeti legyen. De a szónok meri állitani: hogy ez a kerek megtagadásnál sokkal rosszabb lenne, nem csak azért, mivel kétség esetében egyik fél a magyarhoz, másik a deákhoz ragaszkodván, kimagyarázhatlan baj s homály helyébe valóságos sötétség eszközöltetnék, hanem azért is, mert a dolgot felületesen tekintők véleményét zavarba hozná: sokan azt előlépésnek tekintve elfogadnák, s ekép nemcsak felakadás, hanem valóságos hátralépés következnék. — 3.-ik mód lehetne a sopronyi követ minimuma.[3] Ezt a szónok el nem fogadhatja, 1. mert kimondva hogy mi a legkevesebb, amiben megnyugszunk, ezáltal magunk magunkkal alkudnánk; 2. mert eddigi kivánatinknál kevesbel is megelégedve elveinket megtagadnánk; 3. a jövő diaetának előhaladását bevágnánk. És ha csak az a czél, hogy deák törvényünk is legyen ugyan, de a magyar az eredeti, ez akkorra is felmarad, ha a törvényczikkelyekre nézve határozott lépés elesik, s akkor nincs szükség intermediatióra, mert a felirás utjában sem lesz akadály. Ha pedig végre ismét csak az a czél, hogy a két tábla közti egyenetlenséget akarják közbenjárás utján bármi szin alatt kiegyenliteni, ugy a szónok ahhoz, s itt átaljában az intermediatióhoz nem járulhat, s marad az előbbi végzésnél.

Borcsiczky hasonlókép. A RR elveitől el nem állhat, ha pedig ezekkel kéretnék a közbenjárás, könnyen ismét kosarat kapnánk, mint már a szóllás szabadsága tárgyában kaptunk.[4] Már pedig a kosár még házasulandók előtt sem kedves, annál kevésbé a nemzet előtt. — Jakabfalvay szintén a közbenjárás ellen szavazott. Okul adván: hogy valahányszor a nemzet ehhez folyamodik, mindannyiszor moralis gyengeségét árulja el.

Zarka erős energiával czáfolgatá a fő RR viszonizenetét, s buzditá a RRket, hogy a felvett ösvényen állhatatosan megmaradjanak. Mutogatá, mikép a törvényczikkelyek gyakran kir. választ nem várva az első inditványtételkor nyomban elkészittetnek, mint erre régebben is, de kivált 1825/27 óta igen sok példa van. Következőleg egészen fonák azon magyarázat, miszerint a fő RR azt akarnák az 1805-ik törvényből kifacsarni: hogy a törvényczikkelyek

[2] Hertelendy Miksa.
[3] Vö. Nagy Pál felszólalásának utolsó mondatával.
[4] Vö. a 10. o. 14. jegyzetével.

a királyi resolutiókbul is készülvén, ezek pedig e törvény szerint deák nyelven iratván, már ez a czikkelyek magyar nyelven alkotását szintén tilalmazná, s a RR elébbi dicséretes határozatát tettleges lépés szineivel bélyegezné. A szónok ezt kereken tagadja, s az oly hévvel ellenzett lépésben egyebet pertractio formájánál nem lát, ezt pedig tökéletesen a RR hatalmától függőnek nyilatkoztatja. Ha fennálló törvény megváltoztatására törvényt initiálni nem tettleges lépés, amit csak nem fognak merni állitani a főRR, mert ahhoz magok is gyakran hozájárultak: magyarul alkotni a törvényt, még kevésbé tettleges lépés. S azért ugy hiszi, hogy a RRknek ehhez való szoros ragaszkodásuk ön moralis erejöknek, s a nemzeti becsület, méltóság és elavulhatlan természeti jusok iránti tiszteletöknek legerősebb barometruma. Nem is tart semmi káros következésektől, s rémképeket magának gyáván nem akar teremteni, sőt ugy hiszi, ha állhatatosak maradnak a RR, soha sem állottak jobb terrenumon, mint most. Mert ő ugyanis szeretné látni, ha meri e a kormány azt tenni, hogy 3 esztendei fáradozásink gyümölcse, a nép java s alkotványos munkálódásaink, mind siker nélkül elvesszenek, és miért? Mert a magyar nemzet képviselői magyar törvényt akartak a magyar nemzetnek alkotni. Ezen botránkoztatásnak (hála a józan értelem, s közvélemény hatalmának) a kormány magát ki nem teheti. Törvény nélkül el nem oszolhat e diaeta; érezzék tehát a RR helyheztetésök becsét s méltóságát, és soha se felejtkezzenek, hogy ha mi nem hozhatunk törvényt a fejedelem hozzájárulása nélkül, ő sem hozhat a mi megegyezésünk nélkül. Természetesb, igazságosb feltételét megegyezésünknek pedig már gondolni sem lehet, mint azt, hogy legyen a magyarnak magyar törvénye. A szónok tehát ezen kedvező terrenumtól egy hajszálnyira sem távozik, s közbenjárásra nem szavaz.

Roskoványi azonban nem látá ezen terrenumnak jóságát olly világosnak, mint rajzoltatik. Pedig az ön mystificatiónál kártékonyabb dolog alig lehet. Emlékezzenek a RR, minő hatalmas érdekek harczoltak az V-ik art[icu]lus 2-ik §-sa mellett, azt hittük lehetetlen elesnie, és mégis még e terrenum is ingadékonynak mutatkozott. Hát itt bizonyosnak mondhatják e, hogy meg fognak állhatni a jégtörésen, midőn arról lészen szó, hogy 3 esztendei reményink csekély maradványai füstbe menjenek. A szónok ezen kétes helyzetnek a nemzetet s a törvényhozó testet kitenni nem akarja, s azért a közbenjárást, mellyet törvényes módnak lenni senki sem tagadhat, s mellynek segitségével a nemzeti kivánságot teljesülve látni reménli, elfogadja. — Noszlopy Vas v[árme]gye követének[5] azt felelte: hogy kölcsönös egyeség nélkül törvényt ugyan alkotni nem lehet, de a szomoru tapasztalás mutatja, miképen provisoriumok is vannak. Ő erre alkalmat, de mégcsak ürügyet is szolgáltatni nem akar. Nem az most a kérdés, *quid juris*, hanem *quid consilii?* Ha a törvényjavallatoknak magyar nyelveni felterjesztése olly fő dolog, hogy annak mindent fel kell áldozni, miért nem jutott az a RRnek diaeta elején eszökbe? Miért tartották fel eszközül, hogy az urbér semmivé legyen s törvény nélkül menjenek haza? — Igy Pfansmid is, e tárgyról s a diaeta véghatárnapja meghosszitásának szükséges kieszközléséről öszekötve szólván, (amire majd később reájövök), szintén azt mondá, hogy tehetségökben áll a RRnek a káros következéseket elhárítani, azt tehát tenni kötelességök. A közvélemény nem a peroratiókbul fogja mérni a sikert, sem a kormánnyali ujathuzásból, hanem a törvényekből, mellyeket haza viszünk. S ha ezekhez oly feltételeket kötünk, mikben 2½ év

[5] Zarkának.

alatt felakadni eszünkbe sem jutott, nem fogunk e arra a gyanakodásra is okot szolgáltatni, hogy megbántuk az engedélyeket, mellyeket adtunk hazánk népének. — PALÓCZY ezt nagyon rossz néven vette, s ünnepélyesen ellene mondott megyéje részéről azon sértésnek, mintha a magyar törvényhez ragaszkodó törvényhatóságok megbánták volna az adott engedélyeket. Nem is javasolja senkinek, hogy ily sértő mondást országos ülésben ismételni merészeljen. Egyébiránt az intermediatio ellen nyilatkozik.

Azonban szavazatkor csak Trencsin, Vas, Nógrád, Zala, Bars, Honth, Tolna, Abauj, Zemplén, Szathmár, Borsod, Torna és Békés megyék szavaztak a nádori közbejárás ellen, az tehát (Baranya, Árva, Bihar, Temes jelen nem lévén, Pozsony pedig nem szavazván) a többi 32 megye, s az Egyházi Rend és kerületek voxával elfogadtatott.

December 10-én kerületi ülés.

BEZERÉDY mint elnök kérdésbe tevé, minő básison s minő feltételek alatt kivánják a RR a tegnap elfogadott nádori közbenjárást?

VAY feleletül adá: hogy miután a felirás elveiben a fő RR is megegyeztek, lehetetlen a közbenjárást másra alapitani, mint amit a diaeta elejétől folyvást sürgeténk, s amitől soha el sem is állunk.

SOMSICS azonban valamint tegnap, úgy ma is a sopronyi inditvány értelmében szavazván, kijelentetni kivánta, miképen a RR továbbá is ragaszkodnak ugyan ahhoz, hogy valamint a felirások, ugy a kir. válaszok s törvényczikkelyek is magyarul alkotassanak, de ami jelenleg megnyugtathatna, egyedül az lenne: hogy a magyar textus legyen az eredeti, s ennél kevesbet semmi esetre el nem fogadnak.

MARCZIBÁNYI kérdé Somogy követét, azt akarja e, hogy a RR ütközet nélkül capituláljanak? s megtagadva moralis erejöket, lemondjanak nemzetünk legforróbb kivánatiról? Hiszen ha előre kijelentik, hogy ezen minimummal is megelégesznek, ugy a többrül álmodniok sem lehet! — BŐTHY hasonló értelemben szóllott, s még átaljában a közbenjárás idaeája ellen is nyilatkozék, mellyet ő alkotványunk sérelmének tart, s törvénykönyvünkből is kitörülni szeretne. — GRÓF LA MOTTE szintén oda nyilatkozott, hogy kevesebbet kérnünk sem lehet, mint amiben már a főRRel is megegyeztünk.[6] — NAGY PÁL kifejté, miképen őt a minimumra azon aggodalom vezérlette, miszerint félt, hogy átalános elveink mellett majd mind a két nyelv eredetinek fog megállapitatni, aminél absurdumabbat képzelni sem lehet. De ha a RR el vannak határozva, hogy ezt semmi esetre el nem fogadják, ám probáltassék meg a közbenjárás az eddigi felirás elvein.

BEZERÉDY mint elnök, miután Sopron követe maga is visszavonta inditványát, végzésnek vélte jelenthetni: hogy a közbenjárás az eddigi felirások, s a fő RRhez küldött utóbbi izenet[7] elvei szerént kéressék a nádortul.

Mig a RR tanácskozásikat a diaeta bérekesztése felőli rescriptum iránt folytaták, (mellyről majd összefüggésben teszek jelentést, most az intemediatio kérdését akarván minden stadiumokon keresztül kimeriteni), TARNÓCZY az

[6] A főrendek ugyanis csak a tettleges lépést, a törvényeknek csak magyar nyelven történő szerkesztését ellenezték, egyébként hozzájárultak, hogy a magyar nyelv kizárólagos országgyűlési használatát tartalmazó kérést újból az uralkodó elé terjesszék. L.: *Iratok*. VI. köt. 68.

[7] Uo. 21. kk.

izenetet még az ülés folytában feltette, s köziratra bocsájtás végett felolvasta. Melly is

December 11-én Lónyay és Bezerédy elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben megrostáltaték. Melly alkalommal egy alapos juris publici kérdés felett nehány érdekes szó történt azon publicistáknak ellenében, kik tanitásaikat a királyi reservált jusokon szokták alapitani.

Ugyanis az érdeklett izenetben annak támogatására, hogy a törvényeket magyarul alkotni az országnak teljes hatalmában van, azon elvet jelentette ki a kerületi jegyző, hogy amit világos törvény nem tilt, azt tenni szabad. — Ezt Hertelendy Miksa és Dubraviczky kihagyatni sürgeték, s emlékezteték a RRket, miképen a vallás tárgyában épp ezen gyámokkal élt az Egyházi Rend a reversalisoknak és 6 heti oktatásnak védelmére; a RR akkoron kikeltek ezen okoskodás ellen,[8] nem tanácsos tehát jelenleg azzal magoknak is élniök, mert a kormány azt sokakban jusaink veszedelmére ellenünk fordithatná.

Lónyay ezt tagadta, s e részben a nemzet és fejedelem között roppant különbséget látott. A nemzet önmagában minden jusoknak kutfeje, és igy amire nézve kezeit világos törvény által meg nem kötötte, azt tennie kétségtelenül szabad, mert ez természeti reservált jusaihoz tartozik. Ellenben a fejedelemnek sem természettől, sem önmagától semminemű jussa nincs, hanem csak az és annyi jusa van és lehet, mennyit neki a nemzet, mint minden jusok kutfeje átadott. A fejedelem tehát jus reservatumot nem bir, mert ő a jusoknak nem kutfeje, s mást tenni teljeséggel nem szabad, mint amire törvény által a nemzettől hatalmat kapott. Ellenben a nemzetnek szabad mindent tenni, amit magának törvényel el nem tiltott. — Budaházy hasonló elveket fejtegetve mutogatá: hogy a fejedelemnek természeti s reservált jusai in idea sem lehetvén, az ostromlott elvnek ellenünk fordulásától félni nem lehet. — Igy Szombathelyi is, a már emlitett okokhoz még azt adván, hogy ha a róvás alá vett elv nem áll, ugy a polgári alkotványos társasági létnek nincs alapja.

Mindazáltal az érintett záradék szavazat utján szótöbbséggel ez alkalommal szükségtelennek találtatván, kitörültetett. (Az ülés többi részét máskor.[9])

b)

December 12-én országos ülés a RRnél.

Napirenden volt *a nádori közbenjárás kikérése végett kerületileg készitett izenet.*

Kubinyi igy szóllott: Hazánk törvényei szerint a király mint első polgár, s a törvények legfőbb őrje különös kiváltságokkal él, de a nemzetnek is vannak jusai, mellyek bár a törvénykönyvbe nincsenek is beigtatva, mégis a nemzet tagadhatlan sajátjai. Ilyen a szóllásnak, ilyen a nemzeti nyelvvel élésnek szabadsága, mellyek természeti juson alapult nemzeti sajátsági kiváltságok, s a társas életből kiirthatlan, annak feltartására mulhatlanul szükséges eredeti jusok közé tartozván, irott törvények által nem volt szükség biztosittatniok. A nemzet önerejétől s nemzetiségétől függ ezeknek biztositásuk,

[8] Az 1833. febr. 20-i országos ülésben érvelt Lonovics a reverzálisok mellett azzal, hogy „mivel ez világos törvénybe nem ütközik, nem lehet sérelem". Balogh akkor megjegyezte, hogy a rendek ezt az elvet majd máskor, különösen a sajtószabadság kérdésénél jól tudják majd használni. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 194.

[9] Kossuth ezt az ígéretét nem tudta teljesíteni.

melly máris oly hatalmas gyökeret vert, hogy az érintett sajátsági jusok csak a nemzet tökéletes kiirtásával szűnhetnek meg. És valóban az a nemzet, melly magát ezektől megfosztatni engedné, nem volna másra érdemes, mint hogy a nemzetek sorából kitörültessék. De szerencsésen ki is vergődött nemzetünk ama sorvasztó szenvedésből, mellybe József császár uralkodása idegen nyelv s idegen szokások béhozatalával juttatá. Hogy ez alkotvány s nemzetiség sértése vala, tagadni nem lehet, azonban a honi nyelv ügyében érkezett királyi válasz nem csak nagyobb téveledésre, de nemzetünk nyilvános lealacsonyitására s megvetésére is mutat. Akkor még nem állott nemzeti nyelvünk a miveltségnek mostani fokán; akkor legalább élő nyelvnek adtak elsőbséget, nem azon holtnak, melly a közép századok utálatos sötétségére emlékeztet. Imé most honi nyelvünkben megtámadják a nemzet lelkét s nemzetiségét, s a nemzet szivére irányzott eme halálos seb megujitja minden béforrott sebek fájdalmát. Elvesztett vagyont szorgalom visszaszerezhet, de a nemzeti nyelvvel öszekapcsolt nemzetiség elenyésztét kipótolni soha sem lehet, s ezzel a szabadság is öszerogy. A jelen kir. válasz eltávozik a dicsőült fejedelem által követett elvektől, s Ő Felségének ama nagylelküségével, miszerint a koronázási tiszteletdijnak felét a Magyar Academiának ajánlotta,[10] össze nem egyeztethető. Vagy talán háladatosság jeleül adatik ezen kir. válasz azoknak, kiknek elei a felséges Austriai Házat végveszélytől többizben megmentették? De hiszen jól tudjuk mi azt, hogy a háladatosság igen ritka tünemény a fejedelmeknél, kik többnyire csak addig szokták igéretekkel kecsegtetni a nemzeteket, mig veszedelemben forognak, s ha szerencséjök kedvezőre változik, elhagyják a nemzetet. Természeti igazságon alapult kéréssel járultunk mi Ő Felségéhez, s ő bennünket elhagyott, hozzájárulván ehhez a főRRk nemzeti nyelvünk iránti hidegségök is, nincsen egyéb hátra, hanem hogy a nemzet maga magához járuljon. Ne is panaszkodgassunk, ne folyamodgassunk, hanem pótoljuk inkább cselekedettel, mit eleink elmulasztottak, hagyjunk fel a kártékony engedékenységgel, s éljünk elavulhatlan velünk született jussainkkal. Nem kötelességből, nem is kéntelenségből, hanem egyedül ama határtalan tisztelet és bizodalomnál fogva járultunk e részben Ő Felségéhez, mellyel a magyar nemzet jó fejedelmei eránt viseltetik. Erősen hittük, hogy Ő Felségének nagylelküsége elfelejteti a nemzettel azon méltatlanságokat, mellyeket a magyar nemzet a Ferdinandok s 1-ső Leopold alatt szenvedett. Azon a ponton áll Ő Felsége, hogy bizodalmát végképen elveszthetí; egyedül attól függ, miképen teljesiti a nemzetnek honi nyelvünk iránti kivánatát. — Ami a fő RRket illeti azok eránt (nehányat kivéve) már rég nem viseltetik a nemzet bizodalommal, s ha továbbá is megmaradnak hibás nézeteiknél, maholnap annyira mehet a bizodalmatlanság, hogy a nemzet jobban fog tartani s őrizkedni a főRRtől, mint külső ellenségtől. Ami engemet illet én nemzeti nyelvünk feletti sajátsági jusunkrol le nem mondhatván, nemzeti nyelvünket többé veszélyeztetni s bizontalanságnak kitenni nem akarván: a felirásban kijelentett elvekhez ragaszkodom, a tettlegi lépéstől el nem állok, s a közbenjárás ellen szavazok.[11]

Zarka igy szóllott: Nem akarok én azon sürgető szükségről szóllani, melly hazánk képviselőjének legszentebb köteleségül teszi, a honi nyelvet

[10] Az 1830 : 4. tc. örökítette meg az újonnan megkoronázott V. Ferdinándnak azt a gesztusát, hogy a koronázási ajándék felét a rossz termés következtében nyomorgó adózók felsegitésére, a másik felét pedig az Akadémia céljaira engedte át.

[11] Kubinyi beszéde csaknem szóról szóra egyezik a *Jegyzőkönyv*-ben (XIII. köt. 166. kk.) közölt szöveggel.

terjeszteni s azon méltóságra emelni, melly azt rendeltetésénél fogva illeti. Azon kivivott igazságot sem akarom bővebben fejtegetni, hogy nyelv nélkül nincs nemzetiség, s e nélkül nincs nemzet. De mentől hathatósban bizonyitja a külföld példája ezen igazságot, annál keserübb minden magyar kebelben az érzet, hogy midőn más nemzetek mind igazaik kivivásában, mind egyéb miveltségben legfényesb előmenetellel haladnak a tökéleteség felé, a mi szegény nemzetünk sorvasztó állapotjából még csak azon pályára sem tudott vergődni, mellyen haladni kell s csak anyira sem tudta magát emancipálni, hogy nyelvének, eme természettől nyert legszentebb tulajdonának használatát kivivhatná. Voltak idők, s a mostani ivadék bámulással tekint reájok vissza, midőn tudatlanság s az előitéletek vastag homálya nem engedték azon varázserőt elismerni, melly a nemzeti nyelv virágzásában rejtezik, voltak olly balgatag idők, midőn atyáink mind a polgári alkotványos szabadságot, mind a tudományos felvilágosodást a latin nyelvnek közönséges, és hivatalos használatába helyhezteték, s erősen hitték: hogy a deák nyelv közhasználatának elhunytával megszünik az alkotványos szabadság, s a tudomány világa vagy egészen elalszik, vagy csak azoknak fog világitani, kik mintegy statusoknál fogva a deák nyelvtől meg nem válhatnak, t. i. az Egyházi Rendnek. De elmultak már e balgatag idők, a felvilágosodás, bár törekedtek is attól bennünket hermetice elzárni, ha későbben, ha egyes sugárként is, de hálá a haladás ellenállhatlan Geniusának, csakugyan nemzetünket is meghatá, felriadtunk lethargicus álmainkból, s ébredésünk első jelét adánk, midőn rég visszatartóztatott tulajdonunkat, a nemzeti nyelvet legszentebb jusnál fogva reclamáljuk. És most miután a nemzet elég szerény vala kérni, mit teljes jusal követelhetett, s mit a kormány annyi várakozás, annyi igéretek után megtagadni nem átallott, nem marad egyéb hátra, mint kivánatunkat olly állásba helyheztetni, mellyben a kormánynak azt megtagadni moraliter lehetetlen. Ily helyzetbe jött e kivánat a KK és RR hazafi buzgósággal teljes eltökéllett végzésök által, miszerint egyedül magyar törvényjavallatokat kivántak Ő Felsége elébe terjeszteni. És éppen e helyen volt szükség, hogy a főRR bennünket az 1805-ki törvényre emlékeztessenek; mert nemzeti nyelvünknek a kormány által gyakorlott visszatartóztatása s lenyomása semmiből ki nem tetszik világosabban, mint ha Ő Felségének kir. válaszát azon 1805-ki törvénnyel összehasonlitjuk. Már szinte 30 évek folytak azóta le, a nemzet egy embernyommal[12] haladott, s a kormány mégis egy tapodnyival sem engedett többet, mint amennyit már 1805-ben engedni talán körülmények kénszeritették. Ideje, hogy a nemzetnek ezen tulajdonával élhetését valahára eszközöljük. Most nyilott kedvező alkalom, s ha akaratunk erős, tőlünk függ a nemzeti nyelv előmenetelének nagyrészbeni sikeritése, s annak teljesitése, mi nélkül a nemzet sorvadozó állapotjából soha ki nem vergődik, s nemzeti rangra s méltóságra nem emelkedhetik. Én tehát előbbi felirásunk mellett most is megmaradok, más módok elfogadásához nem járulhatok, nem fogadom el, mind a szükségtelenség, mind pedig törvényes tekintetek s a nemzeti nyelv mint kétségtelen nemzeti tulajdon méltóságánál fogva, a nádori közbenjárást is, leginkább pedig azért nem, nehogy bármi szin alatt mostani erős állásunkból kimozditassunk. Nekem azon czélnak elérésére, hogy törvényeink egyedül magyar nyelven szerkeztessenek, elég biztositást nyujt a RR előbbi végzése, csak annál állhatatatosan megmaradjanak. Mert én azt magammal soha

[12] Emberöltővel.

elhitetni nem akarom, hogy miután a nemzettől saját nyelve használatát megtagadni legnagyobb despotismus volna, a magyar nyelvnek használata még ezen elszánt végzésünk után is megtagadtathatnék, soha továbbá magammal azt elhitetni nem akarom, hogy miután a nyelv nem olly viszony, melly a nemzet és kormány közti kölcsönös jusokat érdekelné, a kormány mégis nyelvünk használatát megtagadván, mintegy tettleg kijelentené: hogy a nemzeti erőtül s előmeneteltől fél, s azért inkább kész arra, hogy a milliók boldogitására tetemes áldozatokkal hozott törvények elmúljanak, hogysem a nemzeti kifejlődést s erőt leginkább elősegitő nemzeti nyelvnek használatát megengedje. Ily tettleges kijelentéstől egy saját szilaj indulatától vezérlett zsarnok is visszapirulna, annál kevésbé lehet azt megbántás nélkül szelidebb kormányról feltennem; s azért én most is az előbbi felirásra szavazok.[13]

Szóllottak még az intermediatio ellen BŐTHY, ki a deák nyelvnek őseinkről reánk maradott átkát az eredendő bűnnel egy cathegoriába tette. — DARVAY, kinek küldői meghagyák, hogy a RR előbbi végzése mellett vas akarattal megálljon. — LÓNYAY, ki az intermediátiobul jó sikert nem vár, részint azon systema miatt, mellyet a kormány 300 évek óta reánk nézve követ, s mellynek symboluma: *divide et vinces*, részint mert czélzatát világossá tette kormányunk, midőn kimondotta, hogy nem okos és tanult, hanem engedelmes alatvalókra van szüksége. — DEÁK, aki különösen kifejté, minő természet elleni, képtelen, zavaró s hátralökő volna az, ha nádorunk közbenjárása következésében mind a két nyelv eredetinek tétetnék. — BEZERÉDY, aki nemzeti nyelv tárgyában kérésnek, engedelemnek helyét el nem ösmeri, s minden esetre óvást tesz, hogy bárhová dőljön is a többség: a nyelv iránti nemzeti jusunk, s annak gyakorlati használhatása kérdés alá ne vettessék, s reménlé, hogy ebben mindenki megegyez, s ezen jussával itt, otthon, vármegyékben és mindenütt élni fog, akárminő kir. választ kapjunk is. — Továbbá SZOMBATHELYI, aki előre kijelentette, hogy ha rossz resolutio érkezne akár felirásra, akár közbenjárásra, nincs hatalom, melly reá birja, hogy abban, s különösen a két nyelv eredetiségében megegyezzék. Végre még LUKA, TARNÓCZY és JAKABFALVAY, összesen tizenegyen. A többség tehát *maradjon*nal jóváhagyván az izenetet, az a főrendekhez átküldetett.[14] (Az ülés többi része jövő levelemben.)[15]

c)

Ülés a fő RRnél ugyanaz nap, dec. 12-én.

A *magyar nyelv iránti izenet* nyomban tanácskozás alá vétetvén, a TÁRNOK némi megjegyzéseket tőn: oly értelemben, hogy a főRR alkotványunk ösvényét követték, midőn a RR tettleges lépéséhez hozá nem járultak, s a RRnek nem volt okuk ezt fájdalommal venni. Ami pedig a nádori közbenjárást illeti, a RR által nyilvánitott bizodalom közös az egész hazával, s azért reménli a főRRnek közértelmét találja el, midőn maga részéről is esedezik Ő Cs. kir. Főherczegségének hogy az egész hazának ezen kivánatát elfogadni, s a törvényes közbenjárást elvállalni méltóztassék. *(Minnyájan! minnyájan!)*. Erre

[13] Zarka beszéde csaknem szóról szóra egyezik a *Jegyzőkönyv*-ben (XIII. köt. 170. kk.) közölt szöveggel.

[14] A nádort közbenjárásra felkérő izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 76. kk.

[15] A dec. 12-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 166. kk.

a FŐHERCZEG NÁDOR: Köz lévén az értelem, nem kések elvállalni azon közbenjárást, melly törvény értelmében[16] tisztemhez tartozik. Elébe terjesztem Ő Felségének a nemzet kivánatát, s legyenek a fő RR s Te[kinte]tes KK és RR meggyőződve, hogy tőlem telhető igyekezettel elő fogom mozditani.

Ez szóbeli izenettel[17] a RRnek tudtul adatván az ülés eloszlott.

d)

December 13. vasárnapi szünet. December 14-én érdekes ülése volt a fő RRnek a diaeta bérekesztése felőli 3-ik decemberi kir. rescriptum tárgyában. Nevezetes kisebb szám pártolá a RR izenetét,[18] de a többség kész lenne ugyan arra, hogy Ő Felsége a diaeta határnapjának meghosszitására megkérettessék, de ezt nem a kir. jus sérelmére magyarázható meg nem nyugvás, hanem kérelemkép kivánta eszközöltetni. A RR *dec. 14., 15.* és *16. napjain* többnyire a mult heti temérdek végzések szerkesztésével foglalatoskodtak. A Partium iránti végzésben[19] többi közt azt is foglaltatik: hogy vallás dolgában mostani helyzetökben hagyatnak. Ma már alkalmasint az indigenátusi kérelmek fognak felvétetni.

*

Balogh több napok óta betegeskedik. — E lapok szerkesztője is egy pár napig egészsége változása miatt szobájában maradni kéntelenittetvén, előre engedelmet kér, ha jövő számu levele nem minden lehető szorgalommal lesz kidolgozva.

308.

1835 december 10, 12, 14, 15, 18.

*Foglalat: A diaeta bérekesztése iránt december 3-án költ kir. levélre válaszfelirás készittetik. A két tábla e tárgybani tanácskozásának részletei: [*a) *kerületi, —* b) *országos, —* c) *főrendi ülésben.]*

a)

Pozsony, december 19-én, 1835.

Valamint előbbi levelemben a magyar nyelv tárgyábani vitatásokat minden stadiumokon keresztül összefüggésben közlöttem, ugy most a diaeta bérekesztését tárgyazókat szándékozom hasonlólag közleni. Minő foglalatu kir. rescriptum érkezett az ország Rendeihez dec. 3-áról? azt már 304. számu levelemben megjelentettem.[1] Ez *december 10-én* Bezerédy és Szirmay elnök-

[16] Az 1485-i ún. nádori törvények 6. cikkelye szerint „quando differentiam, sive discordiam inter regem et regnum oriri forte contingeret, palatinus ex officio debet esse mediator".

[17] Az izenetet vivő küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 175.

[18] A rendi izenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 77. kk.

[19] Uo. 131. kk.

[1] A leirat ismertetését l. előbb, 281. kk., a leiratot: *Iratok.* VI. köt. 75. kk.

ségök alatt került szőnyegre. Itt is mint a magyar nyelv dolgában első szóllott NAGY PÁL olly értelemben: hogy már 1807-ben is megmondotta az ország, miképen a diaeta eloszlatását királyi jusnak lenni ugyan nem tagadja, de csak a törvény határai között, ugy t. i. hogy ha mindennémű sérelmek orvoslásával az 1791 : 13. sarkalatos czikkelynek elégtétetett.[2] Már tehát rendszerénti országgyülését sem lehet akármikor, mielőtt a törvény teljesittetnék, széltkergetni, annál kevésbé a jelenvalót, hol a junctim iránt királyi szóval erősitett végzés keletkezett. Miután pedig a RR ettől csak feltételek világos kikötésével állottak el, ha Ő Felsége ezen feltételeket nem teljesiti, a RRnek jusok van a junctimhoz visszaállani. És mivel azok közé az excerptákat is béfoglaltuk, ezeknek bevégzésére pedig a kiszabott idő nem elég, ezt izenetbe foglaltatni kivánja azon hozzátétellel: hogy ha Ő Felsége csakugyan eloszlatja a diaetát, mielőtt a feltételeket s az 1791 : 13-at teljesitené, ám tegye, de nekünk viszont jussunk van semmit fel nem terjeszteni, s igy hát törvény nélkül menünk haza.

BERNÁTH kérdi: mire nincs a RRnek idejök, miután részökrül rég elkészitettek mindent, amit fel akarnak terjeszteni? Arra talán, hogy a fő RR mindazokra, miket az ország boldogságára mulhatlanul szükségesnek itéltünk, ismét és ismét tagadó válasszal feleljenek? Hát egyezkedés módja az, amit a főRR velünk cselekszenek, midőn kereken azt mondják, hogy nekiek dézmáról, executiorul törvény nem kell![3] A szónok avégett, hogy a fő RR ismét és ismét nemmel felelhessenek, Felséges Urunknak alkalmatlankodni nem akar, s a diaeta meghosszitását nem kivánja. Különben is, ha megszámoltatnék a nemzet akaratját tolmácsoló voxok többsége, bizonyosan oda ütne ki, hogy mihamarébb rekesztessék bé a diaeta. S miért nem történhetik ez ugy, hogy hasznos törvényeket vigyünk magunkkal? a fő RR megátalkodott vétóskodásuk miatt. Nem szükség tehát a királyi levélre (melly egyebiránt is, törvényczikkely nem készülendvén belőle, nem is egyezkedés tárgya) felelni, hanem fel kelletik venni az excerptákat tárgyazta főrendi izenetet,[4] s nekik kereken megmondani, miképen látják, hogy a diaeta bérekesztését mi is ohajtjuk, Ő Felsége is akarja, hagyjanak fel tehát ellenszegülésökkel, járuljanak a közös kivánság előmozditásához, különben ő Felségének is meg kell győződnie, hogy illy corporatiónak illy korlátlan vetót engedni kár vala.

SZUCSICS és HERTELENDY MIKSA hasonló értelemben szóllottak. Az első, mert a diaeta hosszitásának kérésével a nemzeti just veszélyeztetni, magunkat restség vagy tenni nem akarás bélyegével megundokitani nem akarja. Ha a fő RR s a kormány miatt 3 évek alatt jót végezni nem tudtunk, nincs reménsége, hogy a toldásba nyerhető egypár hét alatt végezhetnénk, nem végeztünk s nem is végzünk semmit. — HERTELENDY pedig ugy vélekedett, hogy ha van a kormánynak s a másik táblának tiszta szándéka, a RR által javallott excerptákkal a nemzetet boldogitani, ez két három nap alatt is megtörténhetik, mert a RR mindennel készen vannak. Ha pedig az eddigi tapasztalás szerint csak kedvetlen válasz váltogatás hoszabbittatnék, e miatt bizony kár a küldők rovására időt vesztegetni hasztalan.

PFANDSCHMID örömest megnyugodna a kir. rescriptumban s elfogadná a kitüzött véghatárnapot, hogy azonban sikere is legyen három évi munkálódásinknak, ellentáll az idő rövid volta, s a fő RR ellenzése, melly annál nagyob

[2] A rendek ilyen értelmű 1807. okt. 10-i feliratát l. az országgyűlés *Irásai*-ban, 399. kk.

[3] A két tárgybani elutasító izenetüket l.: *Iratok*. VI. köt. 72., 73. kk.

[4] Uo. 70. kk., 73. kk.

figyelmet érdemel, minthogy a RR közt is sokan minden excerptának ellene vannak. A megnyugváshoz tehát nem járulhat, de ahhoz sem, hogy míg minden el nem készül, semmi se terjesztessék fel, s ekép Ő Felsége excerptáink elfogadására mintegy tettleg kénszeritessék, mert az lehetne belőle, hogy törvény nélkül mennénk haza, aminek azonban hazánkra nézve olly káros következései lennének, (sokkal károsbak hazánkra, mint a kormányra,) hogy ezt semmi tekintet sem pótolná. Mind ezért tehát, mind azért is, mivel sem a diaeta rendeltetésével, sem a kormány iránti tisztelettel megegyeztetni nem tudná, hogy a király szavait mégcsak feleletre se méltassuk, mind végre azért is, mivel ha nem felelnek a RR, jusa lesz Ő Felségének azt hinni, hogy a kiszabott határnapba megnyugodtak: felirásra szavaz, de a junctimtóli elálláshoz kötött feltételeket a felirás basisaul vétetni nem kivánja, mivel habár nem vitatja is, hogy gyakorlati lehetetlenség miatt feltételek nélkül is kéntelenek lettünk volna a junctimtól elállani, annyi mindenesetre igaz, hogy ő felségének azon feltételekhez járulása kéretett, ő pedig azt megtagadta, egyoldalu ragaszkodással tehát biztos alapot nem nyujtanak.

Borcsiczky ellenben a királyi szóval biztositott junctimtóli elállásból származott feltételezési hatalomhoz szorosan ragaszkodik, s meg nem foghatja, hogy az a kormány, melly minden rendszeres munkáknak még a diaetán felvételében, s a négy elsőnek junctim sanctionálásában megegyezett, most nehány nyomorult excerpták felvételét is „molestum"-nak, alkalmatlannak nyilatkoztatja.[5] Gyönyörü egy bánásmód! Mig háboru volt, s mi az 1791 : 13. teljesitését sürgettük, mindég azt felelték, „most nem lehet, a haza veszélyben van, majd ha béke lesz". Kivivtuk a békét ezer áldozatokkal, összehivtak bennünket ezer mézes szó kecsegtetésivel, már már a legkételkedőbbek is hajlottak hinni, hogy eljött az idő a régen óhajtott, mellyben sebeink béforranak, óhajtásink valósulandnak; s imé, miután a földesurak zsebéből megkapta amit óhajtott, már a többi, az igazság, mellyel a nemzetnek tartozik, a hon java, mellyet előmozditni köteles, molestum! De a szónok azt, amihez jussa van, igy kezéből ki nem ereszti, sem kegyelemtől koldulni nem fogja, s amint egy részről készebb urbér nélkül hazamenni, mintsem könyörgésekkel a még sohasem teljesitett 1791 : 13-at veszélyeztetné, úgy kereken kinyilatkoztattatni kivánja, hogy mi még ezeket és ezeket el akarjuk végezni, s ha erre a Felség reá nem áll, ha feltételinket el nem fogadja, mi visszalépünk a junctimra, s erőszak elkergethet ugyan, de azt törvényesnek soha el nem ismerjük, s erőszaknak fogjuk az egész világ előtt kiáltani.

Nagy Pál Szucsicsnak felelve tagadja, hogy semmit sem tettünk volna 3 év alatt. Nincs példa a historiában, hogy aristocratákból álló országgyülés, kivált saját érdekeit illető dolgokban valaha többet végzett volna ennyi idő alatt, mint mi. S még mennyit végezhetnénk, ha a kormány tudván, hogy a Juridicumot e diaetán nem akarja elvégezni, egy egész esztendőt el nem pazaroltat velünk.[6] Mennyi hasznos excerptákat végezheténk azon idő alatt!

[5] „. . . ea Dominorum SS ét OO mora, quae in finali principalis negotii hujus, et cum eo accessoriorum instar junctarum provisionum pertractatione et conclusione Comitiorum acceleranda, aliud agendo nectitur, molesta summefatae Suae Majestati Sacratissimae accidat." A kir. leirat szavai: *Iratok*. VI. köt. 75.

[6] A Juridicum I. részét, a Coordinatio fororum-ot az alsó táblán 1833. nov. 25-én kezdték tárgyalni a rendek s kerületi és országos ülésekben 1834. máj. 26-ig vitatták; ezután a III. részt, a polgári törvénykönyvet vették elő és kerületi ülésekben szept. 1-ig foglalkoztak vele.

A szónok azt hitte mindég, hogy a kormány magát irtóztatón compromittálja, ha miután a földesuri önkény megkorlátoltatott, saját nem kevésbé terhes önkényének megkorlátozására nem nyujt alkalmat, s a biztosi munkálatot[7] fel nem véteti. Azonban megtörtént, s a botránkozás még méltóbb, hogy miután az egész Comissariaticumból egyetlen egyet, a deperditák kérdését emeltük ki, neki ez is *molestum*. Elhisszük bizon, de a népnek még inkább molestum a deperdita! Aztán sérelminkre nézve ugy áll a kormány irántunk, mint adós hitelezőjéhez, s valóban gyönyörű módja az adósság fizetésnek, azt mondani: hogy molestum a fizetés! Ezeket szó nélkül hagyni nem lehet, annyival inkább nem pedig, mert már azt is mondják, hogy mi nem sürgethetjük az 1791 : 13. teljesitését, mert a sérelmeket még fel sem terjeszténk. (Gyertyánfy mondotta.) Ugy de ép abban van a fő sérelem, hogy ide dobnak nekünk egy kedvetlen resolutiót előleges sérelminkre a diaeta végén, s el akarnák velünk hitetni, hogy a törvény teljesítve van. Igen bizony, orvoslás kell nekünk, nem resolutio, s még az is együttlétünk utolsó napjaiban, ugy hogy a legfontosb sérelmeket, mint a correlatio, véghelyek s a t. egy-két nap alatt vagyunk kéntelenek lóhalálában pertractálni. Ennyi méltó panaszunk van nekünk a kormány ellen, kinek molestum, ha mi jót akarunk, ha kötelességünket teljesitjük. Azonban nem is lehet egészen csudálkoznunk, hogy ily kifejezésekkel él, miután azt a botránkozást is meg kellett érnünk, hogy a főRR legszükségesb javallatinkat elvetik, s azon tábla, hol együt ülnek az ország fő birái, nem szégyenli azt a thesist védelmezni, hogy adóságot licitando fizetni ősiséggel ellenkezik.[8] De mi biz ennek nem engedhetünk, mi e diaetán pactumban vagyunk a kormánnyal, s ha ezt megszegi, magának tulajdonitsa, ha naponként nevekedik iránta a bizodalmatlanság, mert aki soha egy pactumot se tart meg, s csak ugy *sic volo sic jubeo* akar kormányozni, mert övé a hatalom és erőszak, ahhoz ugyan bizodalmunk nem lehet. — PILLER a bácsi követ vádját szintén el nem hallgathatá, s kész az egész világ itéletére hivatkozni, valjon coordinálatlan diaetán, a fő RR korlátlan vetója mellett, lehetett e többet tenni, mint amit tettünk. Egyébiránt a feleletet szükségesnek tartja, s a diaeta körülti királyi just ugy érti, hogy jusa van a Felségnek összehivni a diaetát, de kötelessége minden harmadik esztendőben ezt el nem mulasztani; igy eloszlatni is jusa van, de csak miután az 1791 : 13-nak elég tétetett.

PÁZMÁNDY a diaetát alkotványunk palladiumának tartja, s azt legtávolab érintés ellen is védeni mulhatlan kötelességnek. — TARNÓCZY hasonló oknál fogva energicus válaszra szavaz. Végre taglalja az előleges sérelmekre érkezett resolutiót, s megmutogatja, hogy ha ilyesmivel fejérre moshatná magát a kormány, ugy valóban a kéményseprő sem fekete. — SOMSICS szintén felelni kiván, mert legnagyobb szerencsétlenség volna, ha törvény nélkül mennénk haza, ő annyi sajnos tapasztalás után egy ujabb provisoriumra alkalmat szolgáltatni nem akar.

BŐTHY azonban azt tartja: nem kell felelni, hanem folyvást dolgozni. A kormány lássa, mit csinál. Órát tutzat számra, csizmákat vásári munkába lehet készitteni, de biz az ő kedvéért törvényt szakmányba nem hozunk. A szónok a molestumra sem látja szükségesnek a feleletet, mert rég tudja, hogy az

[7] A Contributionale-Commissariaticumot. — A szónok nyilván a katonatartás terheinek csökkentésére gondol.

[8] A „pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói itéletek végrehajtása módjáról" készült törvényjavaslat főrendi vitájában hangzott el ez az érv. (L. előbb, 281. o.) Magában a főrendi válaszban nincs utalás az ősiségre. L.: *Iratok*. VI. köt. 73. kk.

absolutus hatalommal kormányzott szomszéd előtt a mi együttlételünk molestum, de biz azzal semmit sem gondol. — SZOMBATHELYI ellenben nagyon is megütközik ezen kifejezésekben, mert mi nem Bécsben vagyunk. Constitutionalis király szóll igy constitutionalis nemzethez. Erre felelni kell. Aztán a szónok ábrándozásban élni nem akar, meg van sértve alkotványunk minden része, s ő meg nem elégszik a constitutio theoriájával, neki praxis kell, hogy nemzetünk praxisban rabszolga ne legyen. Azért is jó törvényeket óhajt haza vinni, erre a kiszabott idő kevés, s ezt távol minden koldulástól, azon méltósággal, melly egy constitutionalis nemzethez illik, a fejedelemnek tudtára adatni kivánja.

DEÁK azt tartja, hogy ezen rescriptum csak a 28-ik octoberi leirásnak folytatása; erre már készen van a felelet,[9] csak az excerptákban is megegyeznénk a főRkel, s mindjárt felmehet; külön annyival kevésbé szükséges, mert kötelességünk állhatatos teljesitésével tettleg felelhetünk. Azonban ha a többség csakugyan felelni akar, a szónok semmihez nem járul, ami kérelemhez csak távolrul is hasonlitana, mert a diaeta bérekesztése törvény szerint nem időhöz, hanem tárgyakhoz van kötve, kérelemmel pedig elismernénk, hogy el lehet a diaetát oszlatni, mielőtt a törvény teljesitve volna. Következőleg vagy semmit sem felelni, vagy csak azt: hogy mi a diaeta eloszlatásában meg nem nyughatunk mindaddig, mig az 1791 : 13. cz[ikkely] másik részének[10] elég téve nem lesz, s mig a junctimtóli elálláshoz kötött feltételeink nem teljesittetnek. A diaeta rendes, és rendkivüli helyzete szerint az idézett törvényből, s jelenleg a királyi szóval erősitett végzésből eredő jusát az országnak SZÉLL még bővebben kifejté. S miután szavazatkor nem felelésre csak Zemplén, Ungh, Szathmár, Borsod, Bihar, Marmaros, Temes, Torontál, Zala, Liptó, Tolna és Bács szavazván, az igen nagy többség feleletet határozott, az Deák és Széll előadása szerint szerkeztetni rendeltetett.

Szóba jött most, ha valjon bémenjen e az izenetbe, mit Bernáth a főRRnek tudtul adatni kivánt?[11] Mert azt Deák és Somsics pártolák. A többség azonban oda nyilatkozott, hogy ezt mondani jó volt, irni nem szükség. — DEÁK tehát óváskép előre kijelentette, miképen ő soha meg nem egyezik, hogy akár egyesülés siettetése, akár mi más okból elegy ülésekben határozások hozassanak, mert heterogen quantitásokat összeadni nem lehet.[12] Ezt a RR közfelkiáltással helyeslették.

b)

E szerint az izenet elkészittetvén, s megrostáltatván,

december 12-én országos ülésre vitetett, s ott a PERSONALISnak a királyi jusok támogatására tett észrevételein kivül az egész izenet ellen csak maga BŐTHY szóllott, a feleletet, már a kerületi ülésben előadott okoknál fogva[13] szükségtelennek nyilatkoztatván. E szerint tehát maradjon kisérte át a főRRhez az izenetet.[14] Mellyet

[9] Uo. 29. kk.

[10] Amely a sérelmek orvoslását az országgyűlés eloszlatása előfeltételeként jelölte meg.

[11] L. előbb, 311. o.

[12] Azaz: nem lehet együtt számlálni a főrendek és a megyei követek szavazatait, mert az előbbiek csak saját magukat, az utóbbiak viszont egész megyét képviselnek.

[13] Felszólalását l. előbb, 313. kk.

[14] Az izenet szövegét l.: *Iratok*. VI. köt. 77. kk. — A dec. 12-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 166. kk.

c)

december 14-én a főRR felvettek.

A TÁRNOK köteleségének ismérte ezen nagyfontosságu tárgyban az előzményeket szorosan megvizsgálni, s az országos irományokat végigtekinteni; e szerint tehát részletesen előterjeszté az egész országos egyezkedést, melly a sorozat, junctim és visszalépés iránt e diaetán közbejött. Mellyeknek előterjesztéséből azt a következményt vonta ki, hogy Ő Felsége minden operatumoknak e diaetán felvételét királyi szavával le nem kötötte, hanem csak azt nyilatkoztatta, miképen, királyi szive nem idegen attól, hogy az urbéri, törvénykezési, és adóbiztosi munkálatokon kivül, még a kereskedési is e diaetán elintéztessék.[15] A juntcimra pedig nemcsak hogy reá nem állott Ő Felsége, sőt a külön munkálatok külön felterjesztését egyenesen kikötötte.[16] Miután tehát ez igy áll, miután Ő Felsége már 28-ik octoberi rescriptumában a diaeta bérekesztésére 2 hónapot szabott, melly időn tul törvény szerint az egész diaetának sem kellene tartani,[17] és miután a RR azt praetendálják, hogy a jelen körülmények közt Ő Felségének hatalmában nem lenne a diaetát eloszlatni, és azért a kiszabott véghatár időhöz hozzá nem járulásukat jelentik, (a felirásban ugy van: hogy meg nem nyughatnak, mindaddig, mig s a t.,[18]) a szólló tárnokmester egyenesen kinyilatkoztatja, hogy amig csak szólhatni fog, a királyi jusoknak ily érzékeny megsértését mindég ellenzeni fogja, s azokat védeni legszentebb kötelességének ismeri, és a RR kinyilatkoztatásában soha meg nem egyezik. A nép java tekintetéből azonban, maga részéről is fontosoknak itélvén ama tekinteteket, mellyek a KKal és RRkel némelly excerptáknak elintézését óhajtják, s erre a kiszabott időt maga is rövidnek látván, örömest reá áll, hogy Ő Felsége a határnap kegyelmes meghosszitására jobbágyi hódoló alázatossággal megkéressék.

B. BEDEKOVICS hasonló értelemben szóllott, és ámbár in thesi törvényesnek elismeri a RRnek az 1791 : 13. czikkely teljesitése felőli aggodalmukat, azt véli mégis, hogy gyakorlatilag sohasem volt ilyes aggodalomra kevesb ok, mint éppen a jelen országgyülésen, midőn a királyi terjesztvényekben az ország régi legforróbb óhajtásánál egyéb nem foglaltatott,[19] s midőn majd 3 évi tanácskozás után a még hátralévő tárgyakra is annyi idő engedtetett, mennyit törvényeink egész országgyűlésre elegendőnek itéltek. Miután tehát a kir. terjesztvényeknek pertractatiója az ország Rendeinek nem annyira jusa, mint inkább kötelessége, mellytől Ő Felsége által feloldoztathatnak, a sérelmek nem orvoslását továbbá (miután még fel sem terjesztettek, s az idő az 1791 : 13-ban nem is emlitett postulatumokkal vesztegettetik) Ő Felségének tulajdonitani nem lehetne, végre pedig a junctimtóli elálláshoz kötött feltételek, meglehet

[15] Az 1833. ápr. 16-i leirat szavai: „Operato Urbariali nobis substrato, per comitialem mox subin Juridicorum pertractationem, Contributionalis-Commissariatici, Commercialis relinquorumque Operatorum revisionem facilitare ac admaturare Nos ipsi solliciti a mente Nostra alienum prorsus non fuisse et non esse . . .” L.: *Iratok*. I. köt. 197.

[16] Az idézett leirat szavai: „Dilectioni, Fidelitatibusque Vestris benigne significamus, ut observata relate ad prima 3 Operata serie, in benignis propositionibus stabilita mox Commerciale, et dein reliqua etiam Operata, pro indole diaetalium tractatuum, singillative, et non junctim . . . resolutioni . . . substernantur.” Uo. 197.

[17] Vö. a 72. o. 14. jegyzetével.

[18] L.: *Iratok*. VI. köt. 82.

[19] Hogy ti. a király az országgyűlés tárgysorozatára csak a Rendszeres Munkálatokat tűzte ki.

hasonló hosszuságú ujabb tractatust kivánnának, s a királyi jusnak igy, amint a RR körülirják, még árnyéka sem maradna: nincs ok, hogy kivált ily hangon felterjesztés történjék, de a közboldogság kivánatival sem egyeznék bizontalan tárgyakhoz kötni határozatlanul a diaeta tartását. Azért is felszóllitatni kivánja a RRket, hogy a kir. intésnek eleget téve a készen lévőket küldjék fel, vagy ha csakugyan repraesentálni kell, az a tárnok javallata szerint könyörgés alakjába öntessék. — B. Ötvös főpohárnok, Gr. Keglevics barsi főispán, Belánszky püspök, B. Orczy és Gr. Battyányi Imre főispányok, Pyrker érsek, Kopácsy és Vurum püspökök, Gr. Zichy Ferraris és B. Perényi László hasonló értelemben szóllottak, s egyrészt Ő Felségének eloszlatási jusát támogatva, másrészt a hátralévő időnek rövid voltát aggódással elismerve oda szavaztak, hogy Ő Felsége a határnapnak meghosszítására alázatosan megkéressék.

Ellenben B. Prényi ugocsai főispán emlékezteti a főRRket, hogy a Statusoknak jelen izenetjökben, különösen pedig azon végső szakaszban, mellyben kijelentik, hogy mielőtt a junctimtóli elálláshoz kötött feltételek nem teljesittetnek, az országgyülésének eloszlatásában meg nem nyugodhatnak, mindezekben egy szóval sincs más és több, mint amit már az october 28-ikáról királyi válaszra készitett felirásukban[20] mondottak, s mihez a főRR is bár egyet nem értve, de a felterjesztést nem gátolva hozzájárultak. És a szólló főispán tekintvén a RR izenetének tartalmát, s azt szokása szerint mindég jobb oldalra magyarázni kivánván, őszintén megvallja: miképen ő korántsem látja, hogy a KK és RR Ő Felségének jusait csorbitni akarnák. Csupán gyámokokat vonnak a lefolyt országos egyezkedésekből, és ebben van izenetjök érdeme. Az 1791 : 13. cz[ikkely] iránt pedig maga a szónok is úgy van meggyőződve, hogy az ország sérelmeit valósággal elenyésztetni minden országgyülésének nem annyira jusa, mint kötelesége. És figyelmet érdemel, hogy ezen sarkalatos törvény ujabb, mint az, melly a diaeta tartását 2 hónapra határozza; de különben is hosszú volt ugyan ez országgyülése: azt azonban a szólló főispány sem egyik sem másik táblának, nem is a kormánynak, hanem egyenesen a tárgyaknak tulajdonitja. Ilyes munkálatok más országokban is nem 1—2, hanem 10 évekbe is kerültek. Ő tehát innen a RR ellen nem vél okot meritheti, és nem kételkedik, miképen a RR kivánatát Ő Felsége is helyesnek és méltányosnak elismérendi. Ezt a dolog érdemére, a stylus egészen más tekintet alá jő, s itt a szónok is azt hiszi, mentől gyengédebb kifejezést kell használni, nehogy a királyi jusokba vágni látszassunk. Aztán bátran kérdi, akarják e a főRR, hogy a honunk boldogságára kitűzött inditványok hacsak egyrészben is elintéztessenek? Ha ezt akarják, (amint az ellenvéleményüek nyilatkozásai is oda mutatnak,) ugy valóban méltó, hogy a tractatusok állását s az idő rövidségét figyelembe vegyék, s oly módokhoz nyuljanak, mellyek nem a czéltól, hanem a czélhoz vezethetnek. És fontolják meg, mi lenne meg nem egyezésök következése? A szónok azt festeni nem akarja, de a legsiralmasbnak jósolja. Ezeknél fogva válaszul adatni javallja, hogy a főRR táblája a javallott felirás érdemében megegyezik, a stylusra nézve fenntartván észrevételit.

A Tárnok emlékezteté az előtte szóllót, hogy a felirás bévett szokás szerint az izenetnek másolatja lesz, ez pedig oly hangon van irva, hogy a szólló tárnokmester még akkor is sértőnek találná, ha magához hasonlótul kapna ily levelet; annál inkáb kisebbitőnek találja azt itt, mert urunkhoz királyunkhoz iratik, még pedig egyenként és összesen véve jobbágyai által iratik. A stylus-

[20] L.: *Iratok*. VI. köt. 29. kk.

ban fekszik itt a dolog érdeme, s az a kérdés, elismerjük e azon királyi jusokat, mellyekre Ő Felsége kegyelmes leirásában hivatkozik? A szólló nemcsak elismeri, de saját idvességét s az alkotványét is azokban találja; előbbi véleményéhez tehát annyival inkább ragaszkodik, mert ha valaha, most szükség hogy a királyi jusok férfiasan feltartassanak.

B. Prényi igy felelt: Előre bocsájtom, hogy a kir. jusok feltartása iránt hasonló érzéstől lelkesittetem, mégpedig különösen megjegyzem, hogy ezen érzés nemcsak ugy, mint hű alattvalót, hanem mint hazámnak jó polgárát is lelkesit; s igy én továbá is azt tartom, hogy a RR izenetében Ő Felségének jusai nem sértetnek, azért biz én is csak előbbi véleményemnél maradok.

B. Vay Miklós azt tartja, hogy az octoberi kir. válasz leérkeztével is helye lett volna már megmondani, miképen azokra, miket még elvégezni akarunk, a kiszabott 2 hónap nem elég. S ennek kétségkivül az lett volna következése, hogy a határnap meghosszittaték. Amit akkor nem tettek az ország Rendei, most van ideje hogy kipótolják; mert az ismételt királyi szó jó polgár előtt sokat nem nyomhat, amennyiben Ő Felségének egyszeri szava is oly szent, mintha százszor ismételtetnék. Hogy az, mit a RR törvényre s ez országgyülési egyezkedésre támaszkodva mondanak, (csak egyenes értelemben vegyük, mint ahogy — nem kétli — a KK és RR által is vétetett,) a Felség jusait nem sérti? az a szónok előtt igen tisztán áll, és valamint az 1791 : 13. értelmét egészen világosnak hiszi, ugy figyelmezteti a fő Rket, miképen e jelen diaetának egy más dicső hivatás is jutott: a nép sorsának enyhitése! S a szónok gondolni sem akarja azt, hogy valamikép az urbér törvénybe ne menjen; s ezt oly szent, oly mulhatlanul teljesitendő hivatásnak tekinti, hogy mindazt, ami e czélt sikerítheti, szintugy kötelességei közé számitja, mint a királyi jusok oltalmát. Figyelmezzenek a főRR, hogy vagy ezen felirás megy fel a kiszabott határnap előtt, vagy semmi, még az urbér se megy fel. Mi lesz ennek következése? azt emlitni sem akarja, ellenben hogy ezen felirás felküldésének legjobb következése lesz, arról meg van győződve. Aztán nem mondják azt a RR egy szóval is, hogy ha kikötött feltételeik el nem fogadtatnak, s az 1791 : 13. cz[ikkely] nem teljesittetik, egyátaljában el nem oszlanak, hanem csak azt mondják, hogy az eloszlásban meg nem nyughatnak. Ez saját érzelmöket, ez küldőiknek érzelmét tolmácsolja, s ha a szónok az utasitás kötötte RR helyzetébe teszi magát, aggódásukat igen is megfoghatja. Azonban ha mégis találkoznék aki igazán ugy hinné, hogy ezen meg nem nyugvás ellenszegülésre mutat, ám próbálja meg a kitételt lágyitani; de ne vegyen onnan okot a felirást gátolni. A szónoknak szelidebb kifejezés nem jut eszébe, s Ugocsa főispányával[21] szavaz.

Gr. Zichy Károly (Vas v[ármegyei] admin[isztrátor]) előre bocsájtá: hogy ő egyedül maga volt a fő RR táblájánál, ki diaeta elején, midőn a sorozatról lenne szó, a Commerciale Operatumnak első helyet sürgetni merészlett, a junctim eránt pedig szintén egyetértett a KK és RRkel.[22] Most pedig ugy vélekedik, hogy ha Ő Felsége értesittetik a körülményekről, mellyek szerint a diaeta meghosszitására szükség van, ezen értesités elegendő, s könyörgésre nincs szükség. Emlékezteti továbbá a fő RRket miképen ezen táblának egyik hivatása, Ő Felségétől minden zavarodást (perplexitatem) eltávoztatni;

[21] Perényi Zsigmonddal.

[22] Ilyen értelmű felszólalását a főrendek 1833. jan. 22-i ülésében l.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 120.

már pedig ha ezen felirás nem juthat fel, azon kedvetlen helyzetbe tétetik a fejedelem, miszerint kéntelen lesz a diaetát vagy törvény nélkül eloszlatni, vagy pedig a határidőt kérés nélkül meghosszitani. A szónok tehát Ugocsa főispányával szavaz.

Gr. Széchényi István hallotta mondatni: hogy nem volt pillanat, melyben a fejedelmi jusok feltartása annyira szükséges lett volna, mint most.[23] S erre megjegyzi, hogy ez mindég szükséges, de azt sem felejti el, hogy Isten áldása szerint alkotványos országban születvén, az ország jusainak feltartására is soha nagyobb szükség nem volt, mint épen most. Ezen nézetből indulván, a KK és RR kivánatát mint kivánatot, mellyet sürgetnek, s nem mint kérést, a törvényekkel egyezőnek látja, és ez lévén véleménye, mellyet reménli az ellenkezőn vélekedők is tisztelni fognak, valamint a szónok tiszteli az ő véleményöket, ha bona fide adattak, szintén Ugocsa főispányával szavaz.

Gyürky főispány, Ürményi gubernator, és Gr. Károlyi György hasonlókép azoknak sorában állottak, kik a RR izenetében Ő Felsége jusainak sérelmét nem látták, és szintén B. Prényi voxát pártolák. (Az Országbirája betegsége miatt ülésben nem vala.)

Főherceg Nádor: A többség oda hajlik, hogy a RR felszóllitassanak, kéretnék meg Ő Felsége, méltóztatnék a még hátra lévő dolgoknak elintézésére időt engedni. Én a RR izenetét három szempontból veszem: 1.) A mennyiben a felirás stylusát illeti, erre nézve szabadságukban lészen a főRRnek hozzá szóllani. 2.) Mint némi kivánatoknak ismételését, mellyekben már előbb a fő RR is megegyeztek; erre nézve hasonlókép nem lehet már nehézségünk. 3-ik a meg nem nyugvás kifejezése, és ez az miben, a főRR többsége meg nem egyezik, hanem ollynemű változtatást kiván, hogy a KK és RR hosszabb határidőt kivánjanak (desiderent). Ezeket Itélőmester Ur rövid izenetbe foglalja azon hozzátétellel, hogy a stylusra nézve feltartják a főRR észrevételeik szabadságát.

Plathy itélőmester a válaszizenetet nyomban feltette, s az megrostáltatván, a RRhez átküldetett.[24]

A KK és RR másnap, *december 15-én* Zmeskáll és Piller elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésben*, ezen izenetet tanácskozásba vették, s közértelemmel megmaradván felirási javaslatunknál, a fő RRnek tudtul adatni határozák, miképen ők ez alkalommal sem a királyi jusok taglalgatásába, sem az 1791 : 13. magyarázatába ereszkedni nem szándékoztak; egyébiránt a fő RR megegyezését annál inkább várják, minthogy az ellenzett kifejezésben már más alkalommal a fő RR sem ellenkeztek.

Ezen második izenet másnap elkészittetvén, s *december 17-én* megrostáltatván, nyomban *országos ülésre* vitetett,[25] s ott is helybe hagyatván a főRhez átküldetett.[26] A fő RRnél pedig nyomban tanácskozás alá vétetett.

Gr. Pálffy tárnokmester előre bocsájtván a kir. jusok feltartásának szüksége felől már első alkalommal felhozott véleményét,[27] javallatba hozta kéretnék meg Ő cs. kir. Főherczegsége az ország nádora, hogy valamint a

[23] Vö. Pálffy Fidél tárnokmester előbbi felszólalásával.
[24] Az izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 82. kk.
[25] A dec. 17-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 177. kk.
[26] Az izenet szövegét l.: *Iratok*. VI. köt. 83. kk.
[27] L. előbb, 316. kk.

magyar nyelv ügyében, ugy e tárgyra nézve is a törvényes közbenjárást elvállalni méltóztatnék. Ezt a fő RR felkiáltással helyeslék; mire küldöttség neveztetett, melly a KK és Rket a fő RR ezen javaslatához járulásra felszóllitaná.[28] A küldöttség szónoka Gr. Nádasdy váczi püspök, aki később jövén az ülésbe, a vitatás alatt jelen nem vala, olly formán értesité a RRket, mintha tőlük került volna a nádori közbenjárásra az inditvány, s mintha ahhoz a fő RR hozzájárultak, a nádor pedig elfogadta volna. Ami nem ugy lévén, kéntelenitteték ujabban átmenni a Rkhez, s ez izenetet oly értelemre igazitani, hogy a fő RR jónak vélnék e tárgyban is a nádori közbenjárást kikérni.

A Personalis felszóllitá a RRket, hogy fogadnák el a fő RR javallatát, vagy ha tanácskozást látnának szükségesnek, értekezzenek iránta kerületileg. De a RR soraiból erősen hangzott vissza, hogy a közbenjárásnak a dolog jelen helyzetében se helyét, se szükségét nem látják, s hogy kerületileg se kivánnak iránta tanácskozni. A közakarat ily nyilatkozásán kivül még Borcsiczky, Szirmay, Bernáth, Deák egyenként is felszóllamlottak, a főrendi javallatot igen különösnek, s helyt nem foghatónak nyilatkoztaták, s küldőik és e tábla jussához szorosan ragaszkodva a felirás mellett maradók. — A Personalis előbb arra igyekezett birni a Rket, hogy a felirásban kijelentett elvek mellett fogadnák el a közbenjárást, utóbb hogy legalább irott izenetet küldjenek a főRRhez. De a KK és RR egyikre sem hajlottak és szóbeli izenetet határoztak, sőtt a nyomban kinevezett küldöttség[29] szónokával Sághy kanonokkal Bernáth inditványára előre el is mondaták, mikép szándékozik a fő RRket, e tábla akaratjáról értesiteni? — Sághy elmondá s helybehagyást nyervén, átment küldött társaival a főRRhez, azon értesitéssel: hogy a KK és RR tisztelik ugyan Ő cs. kir. Főherczegségét, s iránta határtalan bizodalommal viseltetnek, a jelen esetben azonban a közbenjárást el nem fogadhatván, felirásukhoz ragaszkodnak, s felszóllitják a főRRket hogy azt tovább ne hátráltassák. Erre a fő RRk tanácskozása másnapra halasztatott.

December 18-án ülés a fő RRknél, a tegnapi tárgyban. B. Ötvös, B. Bedekovics, Belánszky és Jordánszky püspökök most sem akartak a fő RR előbbi véleményétől elállani. Igy a tárnokmester is azon okkal élvén, hogy Ő Felsége különben is tudja, mi történik a diaetán, s ha szükségesnek látja a határnap meghosszitását, azt felirás nélkül is megteszi. (Mire B. Vay Miklós felelt volt.) Scitovszky és Palugyay püspökök a felirás stylusát kivánták rostálat alá vanni. Ellenben akik már első alkalommal az ugocsai főispánnyal szavaztak,[30] most még inkább megegyeztek a RRkel, s a jelen izenetbeli nyilatkozás által, miszerint kijelentik, hogy a kir. jusokat taglalni, s az 1791 : 13-at magyarázni nem akarják, minden aggodalmat eloszolhatónak véltek. — Ezen oknál fogva a Főlovászmester, Battyányi Imre, Károlyi Lajos, Vay Ábrahám és Viczay Hederik grófok is e véleményhez járultak. A többség tehát a felirásban megegyezett. A stylusra nézve csak egy észrevétel történt,[31] (a meg nem nyugvás kifejezése elfogadtatván,) melly a Rkel közöltetvén

[28] A küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 178.
[29] A küldöttség névsorát l. uo. 177.
[30] Perényi Zsigmond javaslatát l. előbb, 316. o.
[31] A főrendek a felirati javaslat első mondatából ki kivánták hagyni azt, hogy a király az országgyűlés bezárását *„nem a felveendő tárgyak elhatározásához"*, hanem kiszabott határidőhöz kötötte; azzal érveltek, hogy a két kir. leirat nem kötötte határidőhöz a tárgyalások befejeztét, hanem csupán feltételezte, hogy akkorra befejeződnek a még hátralevő tárgyak. Izenetüket l.: *Iratok.* VI. köt. 84. kk.

ott DEÁK, SOMSICH, PÁZMÁNDY, LÓNYAY, TARNÓCZY, BERNÁTH ellenzése mellett elfogadtatott;[32] s igy az egyeség megkészülvén, *december 19-én elegy ülésből*[33] a felirás felküldetett.[34]

309.

1835 december, 21, 22, 23.

Foglalat: a) *Wesselényi megtiszteltetése Erdélyből,* — b) *Országos ülések az excerpták, sérelmek és budapesti álló hid tárgyában,* — c) *Szombathelyi beszédje a tizedről és a szóllásszabadság iránt.*

a)

Pozsony, december 23-án, 1835.

Wesselényi megtiszteltetése Erdélyből.

— — — — — — Usque tu postera
Cresces laude recens — — — — — —
Sume superbiam
Quaesitam meritis.
Horat. Carm. III. XXX.

Rég óhajtottam, hogy Wesselényinek, kit a Részek viszacsatolásánál fogva a magyar hon örömmel nevez szorosb értelemben magáénak, megtiszteltetését közleni, lapjaim szük köre megengedje. Most teljesithetem, amit rég óhajték. Akinek szive hazájáért dobog, az a szerencsét más szempontból méri, mint az önzés alacsony porának embere; s e nézetből indulva nem gondolok hibázni, ha azt mondom, hogy Wesselényit a lefolyt évben kettős dicsőség, s igy kettős szerencse is érte volt. Egyik, mert elmondhatja, mit a mult század végével egy világhistoriai nevezetességü férfiu (bár különböző alkalomban) mondott volt. Elmondhatja t. i.: „Adjunk hálát az Istennek, hogy tettünk annyit a hazáért, mi szerint üldözésre érdemesnek tartanak." Másik: mert Erdély iránti érdemeit Erdély elismeri. Mi lehet ennél több a becsületes polgár előtt ez életben?

A mult hetekben Wesselényi Miklós Erdélyből egy gazdag fedeles billikomot kapott. A serlegen e fölirás van: „Wesselényi Miklósnak a szabadsajtó baráti." Fedelén egy fennálló hatalmas oroszlán egyik első lábával egy lefektetett könyven, mellyet erős körmei közé szorit mintegy védőleg; s a könyv hátán e szó: „Alkotvány." Illyen a billikom. Mellette egy kisérő levél, mellynek tartalma itt következik:

„Kedves barátunk! Századok merültek fel, századok olvadtak össze, és sötét homály nyugvék az emberi nemzeten. A történetek elhaladt évek sorával enyésztek, vagy kétes mesékké törpültek. Csak az marada fönn ajakrol

[32] A dec. 18-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 181. kk.
[33] A dec. 19-i elegyes ülés naplóját l. uo. 185.
[34] A felirat végleges szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 85. kk.

ajakra szállva, mit egy szerencsés eset mente meg az örök feledés lethéjéből. Nagy gonosztévőket imádott istenesitve a gyáva maradék, mig a titkos rény szerény munkálati az idők tengerébe vesztek, emléktelen, hatástalan. Az idők nemtője haladott azonban fokrul fokra, zaj, vihar, veszély között. Az ész világula, hangok betükké alakultak, betük szavakká, s egy prometheusi égi tüzként álla elő az irás. A sötét multnak tündéres regéiből füződtek a történetnek első, homály s kétségteljes rajzaik, s hiedelem pótolá a bizonyitványokat. Élő tettek jegyeztettek fel, de az irás lassu szárnyai az irottat csak lanyhán terjeszték, s nem egyszer jöve a tudásnak utján, (melly nem mindég őszinte keblekben sarjadzott,) a történetek évkönyve csonkitó vagy ön érdekeik s nézeteik szerint változtató kezekbe. Sok világ terjedett az irás által, de kétes homálytól övedzve Ekkor álla elő oriásként, melly mértföldeket lép, s a hegyek ormain repül tul szárnyaival: a sajtó — mint zsenge, de szabad szellemü ifiu, nem érezve, nem türve bilincseket; lángoló szövétnekkel üzé a sötétet maga elől, és lőn világosság! és átfutá a földet egyik végétől a másikig, buzditá az ifiut ősei példáira, edzé a férfiut, emelé az aggottat. Merre járt, merre kelt, fejle az értelem, futa szégyenülve a sötétség, tisztulának a közvélemény, a közérdekek, a közfogalmak. Tárt kebellel fogadá a lelkesb utó ivadék a mennyei élvezetet; nem elhaló hangok, már nem szerzetesek lassu szárnyakkal repülő mesés történeteik, az igaz, a való terjeszté ragyogó fényét. Ezt fogadá forró kebelbe, kiben sziv vala, és lélekbe kiben lélek. De van e jó, van e kivánatos, van e boldogitó ellenek nélkül? Az önkény, a zsarnoki féltékeny önség bilincseket kovácsola a naponként izmosuló óriás számára. Igy állott elő mint az idők pók kinövése, a gyávaság zabfia, a censura. Korlátolt elméjű, szükkeblü, elfogult pulya lelkek álltak őrt, birálták a szabad elme, a nemes felhevülés, a mély tudás munkálatit, nem érezve, nem is sejditve néha az elrejtett értelem magvát, az egykor magas cserként felnevekedendőt, s fellegekkel vivandót koronájával. Szárnyak nyirattak meg, óriási léptek találtak büszhödt mocsárokra utjokban; meglyuggatva a történetek iszákja hullatá el a legjobbat a legfontosbat, ami lelket vala adandó, világot gyujtandó, s eltiprandó ami kicsiny, aljas, és gyáva. Ész nyomorékká csonkula, s csak itt ott hulhata termékeny földbe egy egy magvacska, csak itt ott gyujthata egy egy szikra. S igy veszély és ellenek között tengéssé aljasult azon óriás élete, kinek tagjai örök, boldog, s boldogitó életre valának kiszámitva.

Erdély sem birhatná szabadon az időknek ezen kiváló szülöttjét, bár szabad elmü szerződések biztositák, bár szükkeblü gyáva törvények nem béniták. Ide is bécsuszott az önkénynek irigy kicsinyszívüsége, s itt is őrt állt a hétfejü hydra büzhödt lehelletével. Érzette Erdély jelen ivadéka legszentebb jogának csorbultát, s nem egyszer szóllala fel egyes körben, s országul követelve, mi sajátja volt, s mitől csak visszaélés és erőszak által fosztaték meg. De mig mások tűnödtek, mig hangoztaták panaszaikat, addig Te, Barátunk, cselekvél. Nem üres szavak, nem kétes tervek. Tett vala az, mivel az örökre emlékezetes január 29-én 1835. Erdély egybegyült Rendeit meglepéd.[1] Tett! nagy, és késő unokákra ható! Legyen hála s forró köszönet Néked ezért.

[1] Erdély rendei nem sokkal az országgyűlés megnyitása (1834. jún. 24.) után határozatot hoztak, hogy kinyomatják az országgyűlés naplóit. A határozatot azonban a kormány gáncsoskodása miatt nem lehetett valóra váltani, mire Wesselényi kőnyomatos gépet vásárolt és megkezdte a napló sokszorosítását. Az első példányt 1835. jan. 29-én mutatta be a rendek ülésén, s a gépet is az országgyűlésnek adományozta.

Mint viszhangját azon lobogó gerjedtségnek, melly az akkoron egybegyült ország Rendeit hevité, mint emlékét azon több százokbul álló követség köszönetének, melly az napon szállásodnál fejezé ki hálaját, fogadd ezen billikomot, mint köz méltánylását az egyes férfiu erénynek. Ne csüggedj, haladj az uton elé, mellyet magas hazafi lelked szép pályaként tüzött elődbe, s hidd el, *„hol Erdélyben s a magyar földön csak két hazafi van együtt, Te köztök vagy lélekben."*

Éljen a haza, éljen Wesselényi Miklós, éljen a szabad sajtó! Költt Pesten, october 21-én 1835. Erdély lelkesebb férfiainak, és asszonyainak megbizásukból. Jósika Miklós s. k.

Eddig a levél. Az eredeti, a részvényesek összes aláírásával Pesten elveszett.

— — — — — — Cras vel atra
Nube polum pater occupato
Vel sole puro: non tamen irritum
Quodcumque retro est, efficiet; neque
Diffinget, infectumque reddet
Quod fugiens semel hora vexit!

Horatius[2]

b)

December 21. 22. és 23-ikán naponként *kerületi s országos ülések* is tartattak. A kerületekben Bernáth és Szucsics elnökségök alatt többnyire stylaris rostálgatások voltak szőnyegen, minthogy közel állván a jégtöréshez, az ekkorig vitatott dolgok közül mindazok, mellyek törvény tárgyai lehetnek, a RR által szükségeskép czikkelyekbe foglaltattak, s elkészitettek. Ezeknek sorába tartoznak az *excerpták*, a *budapesti állandó hid* tárgya, a *sérelmek és kivánatok* tömegéből mindazok, mellyek vagy egészen uj törvényt, vagy törvényváltoztatást, avagy magyarázást kivánnak; némelly nemzeti méltánylást érdemlő alapitványok, mint a *Gr. Buttleré*, és a *pécsi Academiának alapitása* B. Szepesitől, s végre az előleges sérelmekre érkezett kir. válasz következésében javallatba hozott törvényczikkelyek, név szerint a *Partiumbeli törvényhatóságok visszacsatolásáról*, a *só árának* az 1792-ik lábra leszállitásáról, a *só körülti kicsapongások* eseteiben bitorlott kamarai biráskodás megszüntetéséről és a *correlatiók tárgyában* már 1825-ben inditványba tett, s most ujra felterjesztetni határozott XVI törvényczikelyek — mind, csak magyarul. Ezek s a mult hetekben szőnyegen forgott egyéb tárgyakban készitett izenetek és felirási javaslatok, rendre elkészittetvén, *országos ülésre* vitettek, s ott ily renddel vétettek tanácskozás alá.

I-ör: *második izenet az excerpták tárgyában*, név szerint

a) *a szóbeli bíróságról* szólló törvényczikkely. Mellyet a fő RR a rendszeres munkálatok illető helyére utasittatni kivántak,[3] mit azonban a RR valamint kerületi ülésökben, ugy országosban is a PERSONALISnak s 6 megyének és 4 királyi városnak ellenkezése mellett el nem fogadtak, hanem javallatukhoz ragaszkodtak.[4] — Emlitésre méltó, hogy JUSTH, RÉPÁS, ZMESKÁL és PONGRÁCZ átaljában minden excerpták ellen szavaztak, igy TÖRÖK is azon

[2] Horatius: *Carm.* 29, 43—48.
[3] A főrendek válaszát — a többi excerptára nézve is — l.: *Iratok.* VI. köt. 70. kk.
[4] Az újabb rendi izenetet az excerpták tárgyában l. uo. 89. kk.

utasitását tudatá a Rkel, hogy Arad vármegye az urbérral összekötött tárgyakon s a pereknek diaeta alatti folyamatáról alkotandó czikkelyen kivül más excerptát el nem fogadott.

b) A *vásári bíróságról* alkotandó törvényt a főRR is elfogadván, ez iránt megvan az egyesülés.

c) *Fiume itélőszékeinek elrendezésétől* a RR el nem állottak, minthogy ezen nemzeti figyelmet érdemlő tengerparti városban és kerületben mostanáig folyvást idegen törvényre hivatkozás, és idegen gyakorlat szerint szolgáltatik az igazság. Amit tovább jelenleges zavart állapotban hagyni nem lehet.

d) *Az egyházi tizedről* alkotott törvényczikkelyt[5] a KK és RR 13 megyének ellenzése mellett újólag megtartották. Ezek között BENYICZKY Zólyom vármegyének azon utasitását tolmácsolá, hogy a törvényből nyert tulajdont (minő a tized) a privilegium által nyertnél kevesb szentségünek nem tekinthetvén, az tökéletes kárpótlás nélkül senkitől el ne vétessék.

c)

Nevezetes volt, s élénk tetszést nyert SZOMBATHELYInek közfigyelemmel halgatott következő beszédje: Igaz hogy ezen tábla a tizedekről rendelkezést izenetében ideigleninek jelenté ki,[6] min a mélt. Personalis ur és a főRk is leginkább fennakadnak, én azonban azt tartom; ez nem azon okból történt mintha a tizedről egész kiterjedésében rendelkezni nem kivánt volna, mert hiszen e rendelkezés a tizedet egész kiterjedésében érdekli, hanem szorosan ügyelvén a KK és Rk a törvényhozónak soha szeme elől el sem is téveszthető, amaz igen figyelmet érdemlő körülményre, hogy a hozandó törvény a nép kivánatinak vagy is az idő lelkének megfelelő legyen, mélyen érezték, miképen a jelen törvény e hatalmas vezérelvtől messze maradt, s igy ami sürgető ösztön csillapitásául, a zajgásra hajolható köz szükségben vigasztalásul, egy szóval a hangosan intő igazság szava iránti figyelem jeléül nevezik a T[ekintetes] KK és Rk e rendelkezést ideigleninek.[7] És csudálkoznom kelletik, hogy épen ott támadják meg a főrendek kivánságunk sikerülhetését, hol annak igazsága legtisztábban világlik; mert ha mindent tagadnak is a Mélt. Főrendek, azt csak meg kell engedniök, hogy a tized adása a népet súlyosan terheli. Már pedig természetében fekszik minden adóztatási, minden terhelő törvénynek: 1-ör hogy czélja közérdekü legyen; 2-or hogy minden polgárt egyenlőn nyomjon, különben a mivelődés lelke eltörli azokat, s nincs hatalom, mely az enyészettől megmentse. Nem akarom most annak bővebb vitatásával a Kkat untatni, mint nem közérdekü a dézma dolgában,[a] mert meg vala már bizonyitva, hogy a különféle hiten levőkre közérdeket nem ébreszthet, ugy az is hogy felosztásában mily különböző? Vannak t. i. ugyanazon egyenlő sorsuak közt, kik azt természetben fizetik, mások természetben ugyan, de nem a papságnak, mások szerződések, és pedig majd terhesebb majd könnyebb szerződések mellett, mások 7-det, 8-ot adnak a tized bennfoglalásával, másutt attól egészen felmentett vidékek találtatnak. Ki az ily félszegű, czéljában

[5] Uo. 46. kk.

[6] A rendek törvényjavaslatának bevezetésében ez olvasható: „Addig is, mig az egyházi tizedek kérdése egész kiterjedésében tanácskozás és határozás alá vétetik" stb. Uo. 46.

[7] Nyilván arra céloz a szónok, hogy a tized kérdésének „egész kiterjedésében" való felvételénél már nem megváltásról, hanem teljes eltörlésről lesz szó.

[a] A *Jegyzőkönyv*-ben helyesen: *czéljában*. (XIII. köt. 190.)

nemcsak nem közérdekű, sőt érdekében gyülöletes s felosztásában annyira aránytalan teher megállhatását hiszi, az vagy despotiai hatalmat forgat szándékban, vagy a régi feudalismus borzadást ébresztő intézkedésibe merité az önzés ingere, hol egyes nagyoknak intesesséje teszi egyedül a törvény lelkét, mely által a közérdeket szétrombolva, a néptömeget szolgaságban tartva, ennek véres verejtékéből irtódzás nélkül gyüjtött kincsek özönében dőzsölnek zsarnoki lakhelyökön, mig a környék inséggel küszködik; hogy pedig már kivergődtünk a setét századoknak mivelődést fékező eme bilincseiből, hogy közelebb léptünk egymáshoz, hogy jusaink vannak, de jusaik vannak másoknak is, ki meri már tagadni? Átéltük már ama boldogtalan időket, hol a hiúság ragyogó bélyegei, a birtok mennyisége, a szolgák s poroszlók serege, bálványozásig tiszteltettek, s porig alázák a szolgai igába tiprott emberi méltóságot; lehulltak a varázs szőnyegek, s a mivelődés tiszta világánál a születés és szerencse kedvezései senkit nem érdemesíthetnek, a szükség és sors csapásai senkit emberiségéből ki nem vetkőztethetnek; roppant palotákban szintugy, mint a nádkalibákban csak embert, csak embert, de igen is egyenlőn embernek tiszteljük az embert. Ily tisztán kifejlett igazságok érzetének közepette, melyeknek dicsőségét a T[ekintetes] Rtől szerénységgel legyen mondva, senki a világon meg nem tagadhatja, enyészni kell mindannak, mi ha róla az igazság felszine lefoszlik, az önzés szégyeneiben pusztán s védelem nélkül áll, s igy enyészni kell a dézmának is. Igen is enyészni, mintegy igaztalan adónak, ha csak nem merő hazugság mindaz, mit a történetek e részben világ kezdetétől mostanig a nemzetek kifejlődéséről hirdettek. Ideigleninek kelle tehát mondani a T[ekintetes] Kk és Rknek a jelen rendelkezést, hogy az elégitetlenül maradt közkivánat bosszuja fel ne lobbanjon, hogy egy szóval a haladó idő lelke békén fogadja intézkedésünket; csak közeledés ez a czélhoz, mely mind a két félt előre mintegy lelkesitse, s a hatalmaskodásra ingerülhető közvéleményi rázkodtatások ellen paizsként volt ez csak képezve. Hányszor nem intének a Mélt. főrendek bennünket, s most im magok távoznak e törvényhozó bölcseség elvétől, mert még egyszer ismétlem: a tizednek megmaradni telyes lehetetlen, s igy kinek a haza utókori nyugalma szivén fekszik, e törvényt el kell fogadnia, s az ideigleniség képzetével a közvélemény győzhetlen hatalmának áldoznia. De különben is T[ekintetes] Kk és Rk, többszöri hibája az a törvényhozási erőlködéseknek, ha örökösnek akar valamely törvényt fenntartani, mint ha ideigleninek ismeri, mert nem mindég az a legjobb törvény, melyet minden lehető körülmények közt hozni kellene, hanem az, melyet a létező körülményekben hozni lehet, ez Solonnak a bölcsnek[8] mondása szerént megczáfolhatlan igazság, s a dézmára nézve különösen is áll. Azt mondják a fő Rk, tanácsosabb az ily nagy kérdéseket systematica pertractatiora halasztani, hol minden oldalról megfontoltatva, róla tökéletesen rendelkezhetni. Egy bizonyos komolyság leple fedi ez állitást, s ugy látszik törvényhozói bölcseség fekszik alatta; de én őszintén megvallom hogy ily értelmü systematica pertractationak, mint amilyennek az itt használtatik, hogy t. i. bármi szembeötlőkép sürgető legyen valamely törvénynek vagy szokásnak változtatása, bármi kétségbe hozhatlanul jótékony következésekkel lenne a rögtöni javitás egybekötve, nem, anélkül hogy véle kapcsolatba hozható tárgyakról is ne rendelkeznénk, erről se rendelkezzünk: ily értelemben mondom a systematica pertractationak barátja soha sem leszek, mert ez annyit tenne, mint siketnek lenni

[8] Solon (640—559. i. e.) athéni törvényhozó, a hét görög bölcs egyike.

az idők kivánati iránt, és századokra visszalökni, visszatartóztatni a jólét valóságát egy képzelt tökéletesség elérhetéseért. Képzelt tökéletességnek állitom igen is, s bölcseség helyett csalódásnak, az ily pertractatiot; mert az emberi ész nem képes oly systemát kidolgozni, melyben a hozandó törvények a tökéletesség fő polczát elérjék; engem legalább megtanitott a tapasztalás, hogy ily systemában akarni elrendelni a törvényjavitásokat annyit tenne, mint félszázadokon pazarolni a nemzet idejét s akkor ismét ujra kezdeni a systemat. Oly törvényt hozni mely minden javitást kizárjon s az idők lelkében előállandó minden kivánságoknak előre megfeleljen, telyes lehetetlenség, a törvényhozási tökéletesség mindég csak a körülményekhez idomitva képzelhető, s feltétel nélküli tökéletességet elérni törvényhozásban nem lehet és igy én a systematica pertractatiokat a fentebbi értelemben a nemzeti előhaladás veszedelmére alakult chymaerának tartom, mely igérni látszik valamit, következéseiben pedig vég nélkül kártékony. Valyon T[ekintetes] Rk nem ennek örvénye nyelte e el sérelmeink iránti panaszainkat, melyek miatt a nemzet vérző sebeiben szinte vonaglik?[9] Mely szabad állásunkat is a gyakorlatból kiemelve theoreticus ámulásba taszitá? Nem a systematica pertractatio ámitó mételye miatt haldoklanak most is a nemzeti közjó előmozditására irányzott törekedéseink? Nem itt sülyedt el az urbéri V-ik t. cz.? Szóval nem eme szirtnél szenvedtek e hajótörést 44 évek óta a nemzetnek számtalan forró s méltó óhajtásai, s törvényes kivánságai? S emez időszak nem elegendő tapasztalás e arra, hogy a systematica pertractatiótól jót várni nem lehet? Én részemről ismételve kinyilatkoztatom, hogy mig a közdolgokban szavam lesz, systeméról ily értelembe hallani sem akarok. Javitsunk ott, hol minden hozandó törvények jóságának legbiztosabb garantiaja, a közszükség javitást kijelelt; hagyjuk a többit amaz időkre, melyben érdekében fog fekünni a további javitás, s melynek méhében a további változtatás szüksége ismét megérend. Most pedig a jelen izenet és törvény megtartására szavazok.[10]

e) *Az urbéri perek* előadásán a Helytartótanácsnál rendeltetni szándékolt comissiótul a RR már kerületileg elállván,[11] — f) a *birói itéleteknek* okokkali támogatására, — g) a *nemtelenek személyes actoratusára*, — h) a *büntető perekbeni fellyebbvitelre*, és — i) a *Gróf Buttler alapitványának* törvénybe igtatására nézve pedig a fő RRkel megegyesülvén, — a többiek iránt, névszerint, — k) a *tisztviselők büntető hatósága*, — l) a *nyilvános örökösödés*, — m) a *pénzbeli elmarasztást* magában foglaló itéletek végrehajtása, — n) a *pereknek diaeta alatti folyama*, — és o) a *porták ideiglenes kiegyenlitése* iránt véleményöknél állhatatosan megmaradtak. Ez utolsó tárgyban azon igazságos kivánatot jelenték ki a KK és RR, hogy Horvátország is igazság szerint egyenlő arányban viselje a közadó terheit.[12] És e tárgynál valóban meglepő volt az engedékenység, mellyel a RR Gróf Draskovics Horvátország követének kikeléseit hallgaták, ki mintha hadat akarna országunknak izenni, kimondá: hogy minden sikeres módhoz hozzá fognak a horvátok nyulni, hogy eme szélvészekből municipalitásaikat, becsületöket, nemzetiségöket megmentsék, s hogy ezekért valamint hajdan,

[9] Utalás az udvarnak arra a négy évtizedes gyakorlatára, hogy a legfontosabb sérelmek orvoslását mindig a Rendszeres Munkálatok megtárgyalásának idejére utasította.

[10] Szombathelyi beszédének itt közölt szövege némely részében bővebb és pontosabb a *Jegyzőkönyv* (XIII. köt. 190. kk.) szövegénél.

[11] L. előbb, 301. o.

[12] Vö. a 234. o. 22. jegyzetével.

ugy most is véröket készek ontani. Azonban SZALOPEK a RR kivánatának igazságát igen nyomósan megmutogatá.

II. Felvétetett *11-ik izenetjök a KK és RRnek a szóllásszabadság tárgyában.* SZOMBATHELYI ismét ily értelemben szóllott: Tekintvén a főrendek izenetét,[13] kételkednem kell: ha valjon az ő irányukban helyzetünket tanácskozásnak, vagy inkább küzködésnek kell e mondani? Mert ha meg kell vallanunk, hogy életre jött határozatinkhoz képest temérdek az idő, amelly lefolyt, ha igaz, hogy ez egyik fő oka tanácskozásunk untatóságának, melly egyszersmind a magas rendeltetés jótékonyságát is kétségbe hozza, — midőn e rosz eredetén tünödünk: lehetetlen hogy azt egyrészt többek között a fő RR illyetén tanácskozási rendszerének is ne tulajdonitanánk. Ime 22-szer[b] fordul most e tárgy elő, s mig mi nem kimélve időt, gondot, fáradságot, számtalanszor megmutogatánk: miként állanak a tudvalévő perek ütközésben a törvénnyel, s nemzet és fejedelem érdekével. Ők egyikre sem figyelve, egykedvűleg veszik az igazságot, méltánylás nélkül kijelentett aggodalminkat, s rövid szóváltás után oda taszitják dolgainkat, s általunk a nemzetét, hol az kezdetben vala! Az ügy fejtegetésére forditott idő a semmiség örvényébe merült, rommá omlottak a tikkasztásig fárasztott ész világánál magasra nevelt reményeink, s mindenből, amit tevénk, nem maradt egyéb fenn, mint a csalatás kinos érzete, a nemzet epedő fohászai! És valóban ki kell mondanom, hogy midőn a főRR tanácskozásinkat ekép a végetlenség tengerére vezetik, sulyosbá teszik a kezökben lévő hatalmat, elszivelhetlenebbé rendszerünk jelen helyzetét, mintsem azt törvényinkből kimagyarázni lehetne! Meg fogjuk mi, vagy meg fogják azok, kik helyünkben a nemzet képét viselendik, egykor vitatni: ha lehet e egy tisztán önérdekitől függő testületnél olly hatalom megállhatását képzelni, melly a tárgyakat kéje szerint a végetlenségig feltartóztathassa?[14] Most csak azon meggyőződésemet jelentem ki: hogy ha léteznék valahol illy testület, s a hatalmat illy mértékben kivánná magához ragadni, bármi hosszas türés után is minden bizonnyal megrenditné a nemzet nyugalmát, s a korlátlan hatalom gyakorlatából saját enyészete fejlődnék ki. Hogy és miként? ez az a kétség, melly az illy testületet vigyázóvá tehetné, mert ki magános érdeknek közérdek ellenében tartós bátorságot igér, az olygarchicus tervektől van elfogulva s felejti, hogy a gátaknak, mellyek a jobbra, bizonyosra törekvő köz ösztön elébe állittatnak, az emberész mindenhatósága előtt szappanbuborék gyanánt kell előbb utóbb szétpattanniok! Illy testület e a főRR táblája? nem vitatom; annyi minden esetre igaz, hogy amit egykor mondának, miképen ők velünk ugyan egyek, csakhogy külön teremben tanácskoznak, a tapasztalás hosszas tanuságával meg nem egyezik. Miután tehát a jelen kérdésben (amelly pedig birtoki tekintet alá egyátallában nem esik, holott egyedül csak ezen látszik alapulni minden főtáblai szükség) vétójokat olly mértékben gyakorolják, hogy az 1791 : 12. ellenére a törvényhozó hatalom már nem ország és fejedelem, hanem a két tábla közti megoszlásra mutat, nehogy ezen kérdések bővebb fejtegetésébe ereszkedni kéntelenitessünk, azt tartom, a fő RRkre nézve sürgetőbb a körülmény, hogy ők, kiket saját érdeköknél egyéb nem köt, felszóllitásunknak,

[13] A főrendek tizedik válaszát l.: *Iratok.* VI. köt. 206.
[b] A *Jegyzőkönyv*ben helyesen: *huszonegyszer.* (XIII. köt. 206.)
[14] Célzás arra, hogy a Publico-Politicum keretében a megyék többsége korlátozni kívánja a főrendi tábla vétójogát.

mellyben száz meg százezer küldőink, s igy a közvélemény hatalmas szava is bennfoglaltatik, valahára engedjenek.

És itt örömest végezném beszédemet, de olly alakuak a főrendi izenetek, hogy a terjeszkedésre ingerül szolgálnak. Átaljában véve kettőben pontosul össze ez izenetek tartalma: 1.) Hogy nézeteik törvényes voltát már bébizonyitották, 2.) hogy a felirásnak illy módon való felterjesztésében meg nem egyeznek. Ami az elsőt illeti, bár küldőim meghagyása s lelkem mély érdekleténél fogva e tárgyra mindenkor különös figyelemmel valék, végig forgattam mégis a felhivott izeneteket, hogy meglássam, mit mutattak hát meg a főRR? és őszinte megvallom: hogy a nemzet e sulyos sérelme iránti részvétlenségnél egyébre nem akadhattam, mert bizvást merem kérdeni: Megmutatták e, hogy aki véleménye sikerét alkotvány jelelte ösvényen, t. i. az országgyülése hatásánál fogva kivánja elérni, az a haza nyugalmát akará felháboritani? Megmutatták e, hogy a közgyülésen következés nélkül elhangzott puszta szó, az 1723: 9.[15] sujtotta vétkek sorában bennfoglaltatik? Megmutatták e, hogy a kormánynak lépései a szollás szabadságára korlátozó befolyással nincsenek? És bébizonyitották e, hogy mivel ők nem aggódnak, a nemzetnek sincs jusa aggódni? s mivel ők sérelmet nem látnak, tehát nincs sérelem? Már pedig én csak akkor szünök meg e tettet sérelemnek kiáltani, ha ezek iránt nemzetem meg lesz nyugtatva. Most nemcsak nyugtatva nem vagyok, de soha se is fogom elhihetni, hogy kik az 1723-iki törvényt alkoták, az lehetett volna értelmök, miszerint a törvény, mellyet a resistendi facultas eltörlése[16] után egyedül csak a tettek korlátozása végett allapitának, valaha a szóllás szabadságának korlátozására, s igy magának az alkotmánynak vég elsüllyesztésére is kiterjesztethessék! És valóban, ha a kormánynak emez egyoldalu magyarázata megállhatna, ki lenne akkor biztos polgári köteleségének teljesitésében? Hiszen az egyik perbe fogatott, mert a követeknek adandó utasitásra nézve ugy támogatá véleményét, hogy az a kormánynak nem tetszett,[17] a másik, mert ezt nem kárhoztatá.[18] Hát mi, kik nemcsak nem kárhoztatánk, sőt azt mondánk, hogy kárhoztatni nem is lehet, s hogy a kormány tette kárhoztatható, valjon biztosak lehetünk? S ki tudja, hogy mig én mindezt hazám, s fejedelmem javára, a csend és nyugalom feltartására vitatom, nem fogok e holnap mint csendháboritó perbe idéztetni? Igaz ugyan, hogy a végrehajtó hatalom a fejedelemnek van átadva, de minden juris publici elvek szerint az is igaz, hogy ezen hatalom a nemzet boldogságát s nyugalmát sujtólag nem gyakoroltathatik, különben azt kellene feltenni, hogy a nemzet mint minden hatalomnak egyedüli forrása, annak eredeti elrendezésében önérdekét a fejedelem önkényének, vagy az uralkodás vágyának utánna tevé, s ön erejét, méltóságát, boldogságát a despotismus szilajkodásinak áldozatul vivé. Ez pedig képtelenség. Ha tehát olly tárgyak eránt, mellyek nem a fejedelmi jussokat (s ezt kérem jól megjegyeztetni) hanem köteleségeket illetik, a nemzetnek a fejedelmével ellenkező értelme fejlik ki, még pedig azon uton, mellyen egykor a hatalmat kölcsönzé, s ha a fejedelem arrogált kötelessége teljesitésében a nemzet saját boldogsága veszélyét látja: ott el van tévesztve a végrehajtó hatalom fő czélja, s a helyett

[15] A tc. a hűtlenségi bűnöket sorolta fel.
[16] Vö. az 58. o. 1. jegyzetével.
[17] Célzás Wesselényi perbefogására.
[18] Balogh János.

hogy a nemzet boldogságát eszközölné, (melly végre kölcsönözve volt,) épp ellenkezőleg a nemzet nyugalmát öli el, s már nem mint a nemzettől kölcsönzött intézkedés, hanem mint uralkodói nézetek privát resultatuma tünend fel. Ily helyzetben constitutio s fejedelem iránti hűség egyiránt kötelez, hogy az aggodalom el ne titkoltassék, és ez az, ami megkivánná a fő Rktől, hogy előterjesztésünkbe megegyezve, aggodalmunknak legalább annyi érdemet tulajdonitsanak, hogy eránta fejedelmünkkel szót váltani s tisztába jőni méltó. Vagy azt hiszik talán, az ellenkezésök miatt elfojtott nemzeti bánat azon arányban fog eloszlani, mint ahogy azt itt elnyomják? Ugy ők nem ismerik az emberi természetet, sem a közvélemény hatalmát! Itt legyenek ők 10-en, 20-an vagy 50-en, mindegy, vetőjok sulyegyenben áll akaratjokkal, s a következést felszámithatják, de a közvéleményt tápláló nagy tömeg ellenében csak mint egyes emberek számittatnak, s a következést nincs halandó ki felszámitsa. Vagy azt hiszik talán, csak azokat fogja a csapás sujtani, akikre mérve van? Korántsem: mindazokat, kik a törvényekben biztositást keresve, azoknak önkényes magyarázatában a társas élet főczéljai ellen titkos kelepczéket látnak lappangani, s kik e miatt féltékenyen kéntelenek körültekinteni, hasonló csapás éri majd, — az életet és vagyont nem biztositó alkotványhozi ragaszkodás helyett idegenkedés fogja el a kebleket, nyugalom helyébe félelem lép, s a végrehajtó hatalmat bizodalmatlanság kisérvén, a polgári viszonyoktul viszariadó indulatokat elégületlenség sötét tervei váltják fel. És ki merné állitani, hogy ily eszméletek eláradását meggátolhatja, hogy az vészt hozó fergeteggé nem irányulhat, s hogy megvetendők ily érzelmek egy statusban? Igen is véghez viheti az erőszak félelme, hogy a Wesselényi név emlitve sem lesz, de hamarébb emészti el magát bármelly roppant hatalom, mintsem véghez vihesse, hogy a közügy áldozatinak emléke bánatos fohászokat ne költsön, az önkény tettére borzadásal visza ne döbbenjen, s a fenyiték sulyára könnyes szemet ne vessen. Fenyitőleg intenek a mult idők gyászos példái, hogy a keblet ily titkon emésztő érzelmek ellenséges indulattal rágódnak a nemzet s Fejedelem közti legszorosb kapcsokon, pedig ha szerte dulatnak a kölcsönös szeretet és bizodalom lánczai, lehuny a nemzeti nyugalom, irtózást ébreszt a fejedelmek hatalma, s a zsold seregnek bármi rémitő körében is ingataggá lesz; mert hol a nemzeti szeretet, és bizodalom kapcsai megszakadnak, bucsu fényben ragyog ott a földi Istenség dicsősége is.

Átmegy ezután a szónok a főRR másik kedvelt ellenvetésére, t. i. hogy a RR kivánságát ily alakban el nem fogadhatják. Megemliti, hogy a magyar nemzetnek csak két utja van, felirás és nádori közbenjárás, ezt megpróbáltuk. Fényes reményekkel egybekötött olly szép ez! egy nemzet bizodalmán alapult, de visszautasittatván[19] erőltetni többé nem lehet, s igy a felirás útja marad csak hátra egyedül. Egy tagja a főrendi táblának (Lánczy) ugyan kimondá, mit kell ama más alakon érteni, t. i. a kegyelem utját,[20] s a főRk ugy látszanak a nemzet jusait a fejedelméhez képest tekinteni, mint esedezőét a parancsolóéhoz. De a szónok ebben osztozni soha sem fog, s ugy hiszi, hogy hol a nemzet teljes igazzal követelhet, ott kegyelemért kunyorálni méltatlan. Az idők viharai közt kiállott temérdek csapásokban, mikkel e nemzet küzködött, jobban kibékült tán már Istenével, tán kibűn-

[19] Vö. a 10. o. 14. jegyzetével.
[20] L. előbb, 270. o.

hödte már vétkeit annyira, hogy az absolutismus jármát, századunknak emez ellenségét önként nyakára venni nem fogja![21]

Az izenet, valamint a *békési sérelem* tárgyában költ 3-ik is jóváhagyatott.[22] Örömmel fogadták a RR Veszprém vármegyének Kocsi Horváth tolmácsolta azon utasitását, hogy mind e három sérelem pártolásához a tisztelt megye is lelkesen hozzájárul.

Végre a *budapesti álló hid* tárgya lőn felvéve,[23] s kivált a kisajátitásnak nem csekély számmal ellenzése után, a kerületi végzés ez iránt is jóváhagyatott.[24] Mind ezek *dec. 23-án* a főRhez átküldetvén.

*

A főherczeg nádor beteg. A RR kerületi elnökségük által aggódva tettek kérdést eránta a personalisnál, s éljennel feleltek a válaszra, hogy veszély nem fenyegeti becses életét. De állapotja nyugalmat kiván s ha rosszulni találna, nyomtatott buletinok fogják a RRket értesiteni.

Ünnepek miatt jövő postával tudósitást nem küldök.

310.

1835 december 28, 29, 30.

Foglalat: a) *Kir. válaszok a diaeta bérekesztése, s a királynak hazánkbani lakása tárgyában. Az országos sérelmek iránti 4-ik s illetőleg 3-ik izenetek a KK és RR országos ülésében helybehagyatnak, s a fő Rhez átküldetnek.* — b) *A főrendi tanácskozás részletei e tárgyban.*

a)

Pozsony, december 30-án, 1835.

December 24, 25, 26, és 27. napjain *karácsonyi szünet* lévén, ülések nem voltak. — *December 28-án* a KK és RR 9 ½ óratul 11-ig Justh és Becsky elnökségök alatt *kerületi ülést* tartottak, a sérelmek és kivánatok iránt alkotott törvényczikkelyek, s az előleges sérelmekre érkezett kir. válasz folytábani magyar felirás szerkesztését rostálgatván. — 11 órakor *országos ülésre* gyűltek, s felvették a sérelmek iránti 4-ik izenetet, mely egészen helybehagyatott.[1] — Érdekes vitatás nem vala. Csupán arra nézve, hogy Sz. István napjának nemzeti ünnep gyanánti megülése a Helytartótanács által minden felekezetüeknek kötelességül tétetett,[2] volt némi vitatás. Ezt t. i. Nógrád adta fel

[21] Szombathelyi beszéde csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* (XIII. köt. 206. kk.) szövegével.

[22] A két izenetet l.: *Iratok*, VI. köt. 95. kk.

[23] Az előbbi tárgyak mind a dec. 21-i országos ülésben (*Jegyzőkönyv*, XIII. köt. 186. kk.) kerültek megvitatásra; a pest-budai hid tárgyában készült törvényjavaslat két teljes napon, dec. 22-én és 23-án szerepelt a napirenden, s különösen a nemesek vámfizetési kötelezettsége körül voltak heves viták. Uo. 212. kk.

[24] Az izenetet és a hozzá mellékelt hídvám-táblázatot l.: *Iratok*. VI. köt. 97. kk.

[1] Vö.: *Iratok*. VI. köt. 103. kk.

[2] A Nógrád által felterjesztett sérelem a 10. szám alatt olvasható a megyei sérelmek sorában. Vö.: *Iratok*. II. köt. 142. — Kerületi vitájáról Kossuth nem emlékezett meg.

sérelemkép, s a RR három izenetben pártolák, de a fő RR ellenkezése következésében, legutóbb kerületileg elállottak a sérelem vitatásától azon nyilatkozással: hogy a Helytartótanácsnak ilyes intézkedésre hatalmát el nem ismerik, s a törvényhozó hatalom körére feltartják a rendelkezést. — Ezen kerületi elállás ellenében KUBINYI ujra felfogá megyéje sérelmét, de bár 21 megye által pártoltatnék, csakugyan kisebb számban maradott, s a kerületi végzés ugy ez iránt mint egyebekben jóváhagyaték.

Hasonló történt az 1825/30-ki sérelmekre mult augustusban érkezett kir. válaszra készülő felirás tárgyában a 3-ik izenettel,[3] szó váltás nélkül. Csupán *Debreczen városának* azon sérelme iránt, hogy a város erdeje iránti intézkedésbe a kir. Kamara, azon város földesúri jusainak sérelmével kénszeritőleg béavatkozott, BUJANOVICS olvasott fel egy pár ivnyi deák beszédet, mellyben gyökeresen mutogatá, miképen azt, hogy a kir. városok törvényinkben a Sz. Korona tulajdonának mondatnak,[4] koránt sem lehet önállásu szabadságukkal ellenkezőleg olly értelemben venni, mintha a kir. Kincstár földesúri hatóságot gyakorolhatna felettök: hanem inkább ugy, hogy a nemzeti jusok összességét képező Korona tulajdonai lévén, szabadok és más hatósága alá nem tartozók, egyszersmind el sem idegenithetők, de el sem is zálogosithatók, egyedül az ugynevezett kir. dij fizetésre köteleztetvén a kir. Kincstár iránt. — Irott beszédek olvasását keves figyelem szokta kisérni. Egyébiránt is senki sem ellenzé Debreczennek igazságos panaszát, sőt köz értelműleg pártoltatott.

Ezek, s az izeneti válogatások folytában közbejött módositásokhoz idomitott gravaminalis törvényczikkelyek[5] szokottan átküldettek a fő RR-hez, kik Nádorunknak még is gyengélkedő egészsége miatt időközben az Országbiró elnöksége alatt összegyülekeztenek. — Ez után nyomban:

elegy ülés tartatott,

mellyben két kir. levél lőn kihirdetve, mellyeknek magyarositott tartalma itt következik:

I. A *december 19-éről a diaeta bérekesztése iránt* tett felirásra:[6]

Ő Felsége nevében s at. Amit az 1827 : 3-ik t. czikkely a sarkalatos törvényeknek telj erejü feltartása felől aként biztosit, hogy egyszersmind gondos előrelátással intene: „miképen a király és ország boldogsága a törvények teljes megtartásán s épségén alapul, s ha a király, akár az országos Rendek jusai valamiben csonkittatnának, törvényeinknek s az ország törvényes rendszerének, a századok szokásával erősitettnek, rogyni kellene", azt Ő Felsége szivén viselvén, s gondjai közé számitván, a KK és RR f. é. september 21-éről költt felirásuk[7] azon részére, melly a jelen országgyülés bérekesztéséről, a

[3] L.: *Iratok*. VI. köt. 107. kk.

[4] Először az 1405 : 12. és 13. tc.-kekben jutott kifejezésre az az elv, hogy a városok a király tulajdonai; attól kezdve a törvények egész sorában szerepel közvetlen vagy közvetett formában, s igy került be a *Hármaskönyv* III. 8. címbe is.

[5] L.: *Iratok*. VI. köt. 116. kk.

[6] Uo. 85. kk.

[7] Uo. V. köt. 235. kk.

jövőnek pedig összehivásáról szóll, ama gyengithetlen akaratjának: miszerint valamint minden egyéb, ugy az országgyülésnek rendes időszakonként, vagy szükség s ország köz java kivánván, hamarébb is leendő öszehivásáról alkotott sarkalatos törvényeket, névszerint az 1790 : 13. és 1827 : 5. czikkelyeket bé fogja tölteni, kegyes kijelentése mellett egyszersmind legkegyelmesebben kezeskedett, hogy ezekhez képest a jövő országgyülését, a rendszeres munkálatok körüli egyezkedések folytatása végett is öszehivandja. És Ő Felségének ezen akaratja, minthogy nyilvános törvényeken alapul, most is aként áll, hogy az országosan egybegyült KK és RR legközelebbi felirására, folyó évi october 28-ikáról adott királyi levele[8] tartalmához, többnyire pedig saját királyi jusaihoz szint ugy világos törvények, s az országgal egykoru szokás vezérleténél fogva ragaszkodik. És ámbátor mindazon okok, mellyek a jelen országgyülés bérekesztésének gyorsitására nézve a f. é. augustus 23-áról költ kir. válaszban, ugy az urbéri tárgyban hozott idvességes intézetek hamarébbi végrehajtása, mint a közigazgatás, s végre a diaeta alatt igazságszolgáltatást jusaik tetemes sérelmével nem nyerhetett perlekedők tekintetéből bővebben elő adattak, olly fontossággal birnának, miszerint Ő Felsége továbbá sem kételkedik megvallani, hogy ha Ő Uraságuk a KK és RR, ezen okokat saját nyomosságukhoz képest méltánylották volna, koránt sem történt vala, hogy a legutóbbi királyi válasz óta maholnap lefolyandó két hónapot múlni engedjék anélkül, hogy az urbér s azzal egybekötött ellátások felőli egyezkedés teljes bérekesztésére tartozandókat, nemkülönben sérelmeiket s kivánataikat, és amik ezeken felül minden országgyülés czéljának bétöltésére tartoznak, szokott móddal felterjesztenék, Ő Felsége mindazáltal azon reménségben lévén, hogy a KK és RR az ő Uraságuknak engedendő időt ezentul aként használandják, miszerint a köz boldogság törvény ösvényén való előmozditására irányzott királyi szándéknak megfeleljenek: a közügy iránt eként lelkesitett akarásának saját indulatából azon, különben is rövid időt *(breve caeteroquin temporis spatium)*, mellyet a fentemlitett tárgyaknak minden móddal gyorsitandó elintézése megkiván, olly hozzá tétellel adja meg kegyelmesen *(benigne largiri)*, hogy a nevezett tárgyak mihamarébb egyenként *(singillative)* és szakadatlanul *(ininterruptim)* fölterjesztessenek, és ez országgyülés bérekesztésének siettetésére, minden szorgalom forditassék. Egyébiránt s a t. Költ Bécsben, december 26-án 1835. Ő Felsége által. — Bartal György m. s. k.

II. A még 1833-ban martius 30-án *a királynak hazánkbani lakása* iránt tett felhivásra:[9]

Ő Felsége nevében s a t. — Hogy Ő Felsége nagyon kedves Magyarországában mentől gyakrabban, s olly huzamosan mint ahogy csak lehet mulasson, nem csak főbb kivánságában, hanem azon erős szándékában is van, mellyel a törvények, és ismételt királyi igéretek bétöltése iránt viseltetik. És ez az, mit Ő Uraságuk a KK és RR 1833-ik martius 30-ikáról alázatos felirásukra ezennel kijelenteni kegyelmesen parancsola. Egyébiránt s a t. Bécsben, december 16-án, 1835. — Ő Felsége által. — Bartal György.[10]

[8] Uo. 313. kk.

[9] L.: *Iratok*. I. köt. 154. kk.

[10] A két kir. leiratot l. uo. VI. köt. 120. kk. — A dec. 28-i országos és elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 249. kk.

b)

December 29-én 1835. országos ülés a fő RRnél, — Az Országbiró elnöksége alatt.

Felvétetett a *sérelmeket tárgyazta 4-ik izenet.*[11] A még egyesülést nem nyert pontok illy renddel következnek:

1. A két felekezetü evangelicusoknak az 1790. 26. cz[ikkely] 14. §-a következésében Horvátországbóli kirekesztéséről a KK és RR ugy vélekednek, hogy ez ellenkezik a század szellemével, ellenkezik a háladatossággal, mellyel a kapcsolt részek, török iga alól az evangelicusok vérével is lett felszabaditásukért tartoznak, de a természeti igazság képeztével is ellenkezik, minthogy Horvátország minden lakosai a magyar haza egész kiterjedtében mindennemü polgári jusokat birnak; kivánják tehát hogy a testvéri kapcsolatot és egyetértést folyvást gyengitő embertelen kirekesztés haladék nélkül eltörültessék.

Ezt a fő RR Horvátország ugynevezett municipalis jusai tekintetéből folyvást ellenzették, s most is, miután a RR kivánságát csak B. Prényi Zsigmond és Gr. Vay Ábrahám pártolák, — Kukulyevics pedig, a Bán, a Tárnok s Jordánszky püspök folyvást ellenzék: az Országbirája annak előre bocsájtásával, miképen itt nem arról van szó, mit tart valaki lelke meggyőződése szerint jónak s igazságosnak, hanem arról, valjon lehet e a sarkalatos törvényt megváltoztatni? oda jelenté a többséget, hogy a fő RR ezen kivánathoz nem járulnak.

2. Somogy vármegyének sérelme az 1829-ben 8766. szám alatt költ udvari parancsolat ellen, minél fogva jus adatik a főispányoknak, hogy a candidatiobul[12] mind azokat kihagyják, kiket itéletjük szerint minden előrebocsátott vizsgálat nélkül pártosoknak (factiosusoknak) tartanak.

A Tárnok ezen sérelem elfogadását most is ellenezte, okul adván, hogy az első alispányt kivéve senkinek sincs jusa candidatiót kivánni, s a kijelelés oly főispányi jus, mellyet csupán ama kötelesség korlátoz, hogy alkalmas személyeket tartozik a közhivatalra jelöltek közé felvenni. Már pedig tagadni nem lehet hogy aki pártoskodik az hivatalra nem alkalmatos. Ő Felsége tehát helyesen cselekedett, midőn a főispányokat ilyes személyeknek a candidatióbul kirekesztésére utasitotta.

Gr. Zichy Károly a törvényt olyannak kivánja, hogy általa az önkény korlátozva legyen, a pártosság pedig a legnagyobb önkényre vezető bizontalan kifejezés, s minthogy gyakran megtörténik, hogy csaknem minden ember cselekvő részt vesz a választásokban ha mindaz, aki egy vagy más részre hajlik, factiosusnak mondathatik, ugy nem lesz ember, akit candidálni lehessen, sőt néha maga a a főispány is ártatlanul pártosságba keveredik. A szónok tehát a RR véleményét pártolja.

Gr. Vay Ábrahám ugyan sérelmet nem látott a dologban, szükségesnek tartá mégis, hogy a törvényinkben ekkorig isméretlen factio értelme szabályosan meghatároztassék; mert ha minden ember, aki magyar szokás és természet szerint közalkalommal vendégeit szivesen látja, factiosusnak mondathatik, ugy nem fogunk vonalt ismerni, melly a vétek határát kiszabná.

[11] L.: *Iratok.* VI. köt. 103. kk.
[12] Ti. megyei tisztújításoknál.

Gr. Zichy Ferraris egészen a RRkel értett. Neki, ugymond, törvény adta meg azt a just, hogy saját itélete szerint candidálhasson, és soha meg nem egyezik, hogy ezen jusa udvari parancsok által megnyirbáltassék.

Ellenben B. Bedekovics a RR javaslata ellen szóllott. — Igy az Országbirája is, előadván, miképen ő e javaslatot nem tudja megegyeztetni a kir. felség jusaival, mert ha Ő felsége a végrehajtó hatalmat csupán a törvényhatóságok s azoknak törvényes tisztviselői által gyakorolhatja, jusának is kell lenni, hogy emlitett hatalma organumainak választásába a főispányok által felügyelőleg befolyhasson. Nem tudja továbbá megegyeztetni a főispányok jusaival, s esküvel erősitett lélekismeréti kötelességökkel, és a közigazgatás természetével sem. De mit is mondana egész Európa, ha meghallaná, hogy a magyar nemzet oltalom alá veszi a pártosokat, és sérelemnek nyilatkoztatja, hogy ezeknek hivatalokra alkalmazását a fejedelem eltiltá! Igaz ugyan, kivánatos volna hogy a pártoskodás, *delictum ambitus*, szabályosabban körüliratnék, azonban nem lehet e vétket törvényeink előtt egészen ismeretlennek mondani; és minden esetre kezeskedik a visszaélések ellen a főispányoknak hites kötelessége, s a megyéknek azon hatósága, miszerint az olly főispánynak, aki hatalmával csakugyan visszaélni nem átallana, elmozditását legfelsőbb helyen szorgalmazhatják. — Ezek szerint a fő RR többsége most sem fogadá el e sérelmet.

3. *A magyar nyelvről* szólló pontra nézve azt, hogy a matriculák magyarul szerkesztessenek, s plébános, lelkipásztor, káplán, segéd és jegyző ne lehessen, aki magyarul nem tud, a fő RR eddig ellenezték, — most azonban egyesülési hajlandóságuk jeléül a felterjesztésbe megegyeztek.

Nagy vitatásokra adott alkalmat e tárgyban a még ekkorig folyvást ellenzett 6-ik §, mellyben a RR az 1830 : 8-ik czikkely 4. §-át[13] a Magyarországhoz kapcsolt részekre aként kivánták kiterjesztetni, hogy 10 esztendő mulva ott se viselhessen senki hivatalt aki magyarul nem tud.

Kukulyevics, s a Bán e tárgynál is municipalis jusokat emlegettek, s ellenzésöknél annál inkább megmaradtak, mert teljes lehetetlenségnek vélték a magyar nyelvet Horvátországban 10 év alatt annyira közönségessé tenni, hogy a közigazgatás akként vitethessék. — Tárnok azon okbul járult e véleményhez, mert a kényszeritést magára a kivánt czélra inkább károsnak, mint hasznosnak vélte.

B. Prényi ugocsai főispán ellenben nem látott a javaslatban kényszeritést, miután jelenleg is nem horvát vagy tót nyelven foly a közigazgatás, hanem idegen holt nyelven, mellyet szintén iskolákban tanulnak, s a RR csak azt kivánják, hogy latin helyett magyarul tanuljanak; ez méltányos kivánság, ez lesz a barátságos egyeség legerősb kapcsolata, s annál nagyobb készségel járulhatnak hozzá a horvátok is, mentől igazabb, hogy élő nyelvet holtnál könnyebb tanulni, s hogy a rendelés nem az egész nemzetet, hanem csupán a közhivatalra vágyókat érdekli.

B. Bedekovics publicisticai okokbul ellenzé a RR javaslatát. Hivatkozék t. i. az 1715 : 120. czikkely azon tartalmára, miszerint Horvát és Tótországnak királyi megerősitéssel ellátott municipalis statutumai kérdésbe többé nem vehetőknek nyilatkoztathatnak, s ebből azt a következtetést vonta, hogy azon kapcsolt részek (mellyeket a szónok társországoknak szeret

[13] A magyar nyelv használatát kiterjesztő 1830 : 8. tc. 4. §-a szerint a jövőben az ország határai között csak magyarul tudó egyéneket lehet közhivatalra alkalmazni.

nevezni), összes belső viszonyaikra nézve a magyar diaeta többségének alája vetve nincsenek, s ez most első példa lenne arra, hogy illyes dolgokban itt reájok akaratjok ellen kényszerítő törvény hozatnék. Amit annyival inkább ellenz, mivel azon országokban a magyar nyelv eddig ordinarium studium gyanánt nem is tanitatott, s igy az intézkedésben valóságos ugrás foglaltatnék.

Gr. Zichy Károly nagyrabecsülné a társországok iparkodását, ha oda látná irányoztatni, hogy nyelvükkel nemzetiségöket feltartsák. De midőn közdolgaik tót vagy horvát nyelven eddig sem folytak, mikép buzgólkodhatnak annyira a holt deák nyelv mellett, mintha nemzetiségök veszélyben forogna? a szónok meg nem foghatja. Nincs itt kényszeritésről szó, hanem csak azon méltó kivánatról, hogy közdolgaik folytatásában kövessék az anyaország példáját, hol az előbb hivatalosnak divatozott deák nyelv helyére szintén az anyai tétetett. Ez bizonnyal nem sérti sokszor emlegetett municipalis jusaikat, mert a szónok még soha sem hallotta, hogy a magyar nyelv kirekesztéséveli uralkodása a deák nyelvnek, municipalis jusaik közé tartoznék. Midőn tehát a RR izenetét pártolná, egyszersmind el nem titkolhatja azon kijelentés feletti megütközését, hogy a magyar nyelv a társországokban ordinarium studium gyanánt nem tanittatik, mert ez csak oda mutat, hogy a törvény végrehajtása iránt illő tekintettel nem voltak.[14]

Gr. Keglevics János, Belánszky, Scitovszky és Kukovics (diakovári püspök) a RR ellen szólottak, — a rozsnyói püspök[15] azt adván okul, hogy a horvátokra nézve a magyar csakugy holt nyelv, mint a latin, — a diakovári püspök pedig azt várta a magyar nemzet nagylelküségétől, hogy a társországok nemzetiségét ne törekedjék elnyomni.

Ellenben Viczay Hederik és Károly grófok a Rendekkel tartottak, az első, mert 10 év alatt csakúgy megtanulhatnak a horvátok magyarul, mint deákul, — a második mert egy országnak igazgatásában több nyelveket nem szeret. — Mire az Országbirája megjegyzé, hogy itt nem egy országról van szó, hanem ország és ország között, s arról hogy a társországoknak jusok van belső dolgaikról, Ő Felsége hozzájárultával magoknak intézkedni.

Gr. Széchényi István: Tapasztalá, hogy a discussiónak gyakran azért nincs sikere, mert a szavak nem helyes értelemben vétetnek. Mennyi bokrosságra adott p. o. alkalmat e szó: liberalis? Ha azt tartjuk liberalisnak, aki tulajdont nem tisztel, s mindenki jusait kiforgatni akarja, azt ha közelitene házunkhoz, valóban baltával kellene elüznünk; ellenben ha azt nevezzük liberalisnak, aki minden ember természeti jusait pártolja, igen kedvező szinben kell a dolognak feltünni. Igy volt hajdan a philosophus név is. Anathema feküdt rajta, pedig helyes értelemben nem más az, mint bölcsesség szerető. Most azzal jártunk ugy, hogy a diák nyelvet holt nyelvnek nevezzük. Borzadnak tőle, holott csak azt értjük alatta, hogy nincs élő nemzet, melly azon nyelven beszélne. Ez pedig alkalmasint igaz, mert a szólló gróf legalább, bármiként forgassa is a geographiát, deák nemzetre sehol sem akad. S ez igy lévén, bárminő elsőbbséggel birjon is a holt nyelv az élők előtt, az élőnek csakugyan előbb utóbb engedni kéntelen. A szónok kivánja, hogy a latin

[14] Az 1792: 7. tc. értelmében a magyar nyelvet a társországokban rendkívüli tárgyként kellett volna tanítani. (A kérdés 1830-i vonatkozásaira l. később Bedekovics előadását.)

[15] Ti. Scitovszky.

nyelv valamint mindenütt, ugy nálunk is illő becsben tartassék, azonban attól tart, hogy ép azon iparkodás, miszerint azt erőnek erejével nyakunkba tolni akarják, visszahatást szül, s e miatt azon polczon sem fogja magát nállunk megtarthatni, mellyet mint tudományos nyelv minden mivelt nemzetnél érdemel. — Amit Gróf Viczay mondott, hogy t. i. egy országban sokféle nyelvet nem szeret, azt a szónok igen alapos mondásnak vallja, s azt hiszi, hogy minden okos embernek ugy kell gondolkozni. Melly állitásának bizonságául részletesen előadja: miképen ámbár a forditás philologice véve is annyira bajos dolog, hogy a legcsillapultabb gondolkozásu ember is nehezen fogja tudni ugyanazon egy gondolatot több nyelven egyformán jól előadni, mégis mi közdolgok körülti munkálódásainkban, (melly pályán néha a melegebb felhevülést mellőzni nem lehet, de nem is kivánatos), sokféle nyelveinkel valóságos zavart okozunk. Mert házi körünkben németül kezdünk a dologrul szóllani, itt magyarul is, deákul is vitatjuk, végre magyar felirást készitünk, azt deákra forditjuk; odafenn viszont németre teszik által, németül készitik reá a választ, azt deákra forditva leküldik, mi megint magyarul tanácskozunk felette; végre otthon feleségével (akinek van) ismét németül szóllunk felőle.[16] Valóban csak az hibázik még, hogy a törvényt görög nyelven szerkezzük, s készen van a bábeli zavar. Jól mondotta tehát Gróf Viczay, hogy egy nyelv legyen egy hazában. Ha valaki azt hiszi, hogy ezen egy nyelv az élő nemzet által nem beszéllett deák legyen, annak a szónok jóslólag annyit felel: hogy bármi sok legyen is annak belső érdeme, s bármi kevés a magyarnak, holt nyelv lévén mégis, előbb utóbb ugy fog járni, mint az atya, ki bár legérdemesb legyen, elvégre is kéntelen a természet törvénye szerint sokszor igen érdemtelen fiának e világon helyet engedni. — Felel továbbá a szónok Kukovics püspöknek, át nem láthatván, hogy a horvátoknak az ő slav nemzetiségök kifejtésére vagy feltartására deák nyelvre volna szükségök. Az pedig, mit a rosnyói püspök állitott, hogy t. i. a horvátokra nézve a magyar egyaránt holt nyelv a diákkal, a szólló gróf lelkét keservesen érinté. Mert valóban ha hazánk kebelében is sokan csak hidegen pártolják a nemzeti nyelv ügyét, úgy szomoru igazsággá válik maholnap, hogy a magyar nyelv is a holtak sorába tartozik. A szónok örökké ellenezni fogja a kénszeritést, s ha arról volna szó, hogy a horvát vagy tót nemzetet nemzetisége kifejtésében bántsuk, ahhoz nem járulhatna. De van annak hazája Archangeltől Dalmátiáig, a szegény magyar csak a mi négy folyónk közé szorult, ne gátolják tehát ők is, nem nemzeti hanem egy holt nyelvhez ragaszkodásukkal, a mi nemzetiségünk kifejlődését. Foederativ rendszerben 12 nyelvet is lehet magános viszonyokban beszélni, de egynek kell lenni a kapcsolati köznyelvnek; s ez a magyar korona alatt csak magyar lehet. Ezt akarják a KK és RR, s a szónok őket idvezli és pártolja.

Gr. Vay Ábrahám: Igen szomorú dolognak tartaná, ha még most is arról kellene vitatkoznunk, ha valjon a nemzeti nyelv nem szegletköve e a nemzeti lét alkotványos épületének? Ez rég eldöntött kérdés már, s erről ma többé senki nem kételkedik, csak abban gyökerezett némellyek aggodalma, hogy midőn a jót akarjuk, igen akarva ne veszélyeztessük. Maga a szónok is azoknak sorában állott, kik azt kivánták, ne légyen kénszerités a dologban; de miután a szelid előkészitő intézetek óta annyi idő folyt le már, hogy az nemcsak a magyar nyelvnek, de egy utazó hazánkfia bizonsága szerint a

[16] Ezt a szellemes érvelést Széchenyi alkalmazta már a magyar nyelv mellett mondott 1833. jan. 21-i beszédében is. L.: *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt. 108.

sanscritnak megtanulására is elég volt,[17] valóban ideje már, hogy az eddigi törvények következménye gyanánt, a közigazgatás horvát atyánkfiainál is akként menjen, mint Magyarországon. Lehetetlen ugyan meg nem ütköznie annak hallására, hogy ezen kedves rokonink az ország végzései iránt illő tekintettel nem viseltettek, midőn a magyar nyelvet még csak rendes tanitás tárgyává sem tették; azonban magános viszonaikba avatkozni most sem akar, legyenek ők horvátok, ha azok lenni szeretnek, de a közigazgatás, melly eddig se ment horvát nyelven, menjen ezentul magyarul, mert lehetetlen a szónoknak megfelejtkeznie, hogy az Isten a Bábel tornya épitésénél is nem áldás, hanem átok kép bocsájtott többféle nyelvet a népekre.

H[erceg] Odeschalci a Statusokkal, — B. Perényi László ellenök szavazott. — B. Orczy szintén ellenök. A kénszeritésnek nem barátja. Az agár sem fogja a nyulat, ha bottal kergetik utánna, s ha igaz az, hogy a slav nemzetnek hazája Archangeltől Dalmátiáig terjed, valóban a 4 folyó közé szorult magyar nem kecsegtetheti magát azzal, hogy nemzetiségét amannak erővel nyakába róvhatja; s inkább óvnia kell magát a visszahatást szülő módoktul, nehogy rajta teljesedjék bé az, ami vele mint gyengébbel könnyebben meg is történhetik. — Gr. Széchényi azt, hogy a 4 millió magyart (ha nem vigyázunk) nemzetiségének elvesztése fenyegeti, maga is igaznak vallja, de valóban ha csak abban találhat garantiát, hogy deákul tudjon, ugy halála bizonyos, s jobb elevenen sirba fekünnie. — Gr. Cziráky: Ezt az aradi főispány nem mondotta, sőt ellenkezőt mondott. A magyar nyelv előmozditását minnyájan akarjuk, csak abban van a különbség . . . Gr. Széchenyi István: Hogy az akaratot bottal senki fejébe verni nem lehet. Igaz hogy a bot kergette agár nem fogja el a nyulat, de biz a lebilincselt agár még kevésbé.

B. Bedekovics köszönetet mond Marmaros főispányának, hogy a horvátországiakat testvéreknek nevezé, s nem élt a némelly mások által Magyarországot illetőleg használt „anyaország" kifejezéssel, ami más részről gyarmati (colonialis) állást tészen fel. — Egyébiránt menteni kivánván Horvátországot azon szemrehányástól, hogy a magyar nyelvet ordinarium studium gyanánt nem tanittatá, emlékezteté a fő Rket, miképen az 1792-ki törvény csak extraordinarium studiumnak parancsolá a magyar nyelvet tanittatni, s e törvényhez a horvátok is hozzájárultak. Ellenben ámbár az 1830-ik országgyülés felirást tett Ő Felségéhez, hogy rendes tanulmánnyá változtassék, s ebben Ő Felsége is megegyezett, ahhoz mindazáltal a társországok hozá nem járultak, pedig ismétli, hogy sine ipsis de ipsis, Magyarország Rendeinek többsége, őket összes belső dolgaikban semmire sem kénszeritheti.

B. Prényi (ugocsai főispán) ezen juris publici elvet felelet nélkül el nem hallgathatá. Horvát és Tótország Magyarországgal egy korona alá tartozik. Itt vannak együtt Magyar, Tót és Horvátország Rendei. A diaeta az összes nemzet egyesülete, s amelly törvények Ő Felsége hozzájárultával itt hozatnak, azok valamint senkinek, ugy Horvátország Rendeinek superarbitriuma alá sem tartoznak, s mindenkit szoros engedelmességre köteleznek. Ezt azért tartá a szónok szükségesnek kijelenteni, nehogy valaki azt hihesse, hogy az országgyülésen végzések Horvátországot csak akkor kötelezik, ha

[17] Kőrösi Csoma Sándor (1784—1842) 1820-ban indult el keleti útjára. A magyar közvéleményt erősen foglalkoztatták útjának eredményei, s 1830-ban és 1832-ben több megye utasitotta követeit, hogy az országgyűlés szavazzon meg támogatást részére. 1834-ben adta ki tibeti nyelvtanát és angol—tibeti szótárát s éppen 1835-ben költözött — miután megtanulta a szanszkrit nyelvet — a Himalája vidékére.

maga is megegyezett. — Itt a többség határoz, s a kisebb szám engedni, a magyar Koronának minden alattvalója pedig engedelmeskedni köteles.

B. BEDEKOVICS: Igen szerencsétlennek érzi magát, hogy olly homályos volt kifejezése, miszerint alkalmat szolgáltathatott arra, hogy Ugocsa főispánya feltehette a szónokrul, mintha ő olyan thesist csak képes is lenne felállitani, avagy védelmezni. Nem kivánt ő egyebet vitatni, mint azt: hogy Horvátországgal mint országgal akként bánni, mintha Magyarországnak egyik törvényhatósága volna, s rólla mint országrol is rendelkezni nem lehet. Hogy pedig ez nem alaptalan, vakmerő állitás, arra elég biztonságot tesz az 1715. 120-ik czikkely.[18]

GR. VAY ÁBRAHÁM: Im egy ujabb bizonysága annak, minő kivánatos volna, hogy különféle nyelven ne tanácskoznánk! (A szólló főispány t. i. valamint a többiek mind, kik a Statusok véleményét pártolák, s többnyire az Országbirája is magyarul, a másik véleményüek ellenben deákul szóllottak.) A szónok ugyanis igen örömest hiszi, hogy nem jól értette Kőrös főispányának mondását, de megvallja: egészen ugy értette, mint Ugocsa főispánya, t. i. mintha azért nem tanittatnék Horvátországban rendes studium gyanánt a magyar nyelv, mivel ők az ez iránti országos határozatban meg nem egyeztek. — B. PRÉNYI (Ugocsa): Én nem mondottam hogy Kőrös főispánya, kit alkotványunkhoz mindig hünek tapasztaltam, egyenesen állitotta volna azt, hogy a törvénynek engedelmességgel Horvátország nem tartoznék, hanem csak azért tevém észrevételemet, mert előadott elveiből a józan logica szabályai szerint egyenesen azon következmény foly. — Ezzel e vitatásnak vége lőn.

BÁRÓ VAY MIKLÓS emlékezteté a fő Rket, minő karban légyen a magyar nyelv körüli diaetalis egyezkedés, s kéré, ne nyissanak ujabb discussiókra kaput a visszaküldéssel, hanem inkább fogadják el a KK és RR kivánatát, kik honi nyelvünknek illő polczra emeltetéséhez olly melegen s olly méltán ragaszkodnak.

GR. CZIRÁKY országbirája nem kételkedik, hogy sokszori előterjesztéseinél fogva jól tudják a fő RR, miképen viselkedjék ő a municipalis jusokról, s hogy a szelid, önkénytes haladást, a magyar nyelv előmozditására minden kénszeritő módnál sikeresbnek tartja. Mindazáltal szokott őszinteséggel megvallja, hogy a másik részen is erős okok harczolnak, már csak az is, mit Borsod v[árme]gye administratora[19] gyengéden érintett, igen fontos tekintet, s miután az országgyülése vége felé jár, Ő Felsége által pedig ismételve intetünk, hogy a bérekesztést ne hátráltassuk, valóban tanácsosbnak látja a felterjesztést tovább nem ellenezni.

Miután még SZEGEDY főispány és a FŐLOVÁSZMESTER hasonló értelemben szóllottak, — AZ ORSZÁGBIRÁJA oda jelenté ki a többség szerinti végzést, hogy a RR javallata elfogadtatik.

4-ik pont, melly egyezést nem nyert, a *praesidialisok iránti sérelmet* tárgyazza.[20] GR. MAJLÁTH ANTAL most is azt vitatá, hogy átaljában minden praesidialisokat törvényteleneknek mondani nem lehet, sőt hogy azok a közigazgatás több ágaira nézve mulhatatlanul szükségesek. — Ezt helybenhagyás követvén végzésnek jelentetett, hogy ezen pontot a fő RR el nem fogadják.

[18] A tc. tartalmát Bedekovics már korábbi felszólalásában ismertette. (L. előbb, 333. o.)

[19] Vay Miklós báró.

[20] Vö. az 50. o. 7. jegyzetével.

Ezzel össze volt kötve a RRnek azon kívánsága is, hogy a törvénytelen parancsok aláirói büntetés alá vettessenek. — Mire nézve azon oknál fogva, hogy az igazgató kormányszék intézvényei többség szerinti határozatból származnak, kötelezőleg az aláirót felelőssé tenni nem lehet, s hogy a törvénytelen parancsok ellen alkotványunk a törvényhatóságok remonstrationalis jusában elegendő oltalmat ád, a fő RR ellenzésök mellett szintén közértelműleg megmaradtak.

5. *Abauj vármegyének* a „*Szemlélő*" cimü időszaki lapok kiadatásának meg nem engedése, s *Krassó* és *Torontál* megyéknek némi közhatározatok kinyomatásának eltiltása miatti sérelmeit[21] a KK és RR azon oknak világos kijelentése mellett pártolák, hogy a *Sajtószabadság* törvények által nem korlátolt nemzeti jus. — A fő RR kivánták, hogy ezen általános elv emlitése elmellőztessék. — Most is történtek némi szóváltások. — Gr. Keglevics János a dolog érdemébe is béereszkedett, s holmi méregárulást emlegetett. — Némellyek igyekeztek a dolgot olly szinbe öltöztetni, mintha a RR magok sem akarnának a korlátlan sajtószabadság mellett harczolni, hanem csak egyes esetek orvoslását kivánnák. — Azonban Gróf Széchényi figyelmeztete a fő Rket, mi csiklandós dolog országgyülésünk jelen időszakában a RRket ezen a mezőn ujabb discussiokra felhivni. — Végre tehát Belánszky püspöknek az Országbirája által pártolt véleménye szerint oda ütött ki a végzés, hogy a fő RR előbbi elveikhez ragaszkodnak, azonban a felterjesztést nem gátolják. — Gr. Majláth inditványára hozzá tétetvén, miképen a fő RR reménlik, hogy a KK és RR magok is azon helyre kivánják a dolog érdeme felőli intézkedést halasztani, hová az 1791 : 15. cz[ikkely][22] utasitotta.

6. A sérelmek tömegében még hátravolt egy két pont iránt, ezek között *Zemplén vármegyének* inditványára országos kivánsággá emelt azon postulatumban is, hogy a görög nem egyesültek ünnepei a catholikusokéval egyesitessenek,[23] a Fő RR szinte megegyeztek. Nemkülönben azokra nézve is, mikben az augustusban érkezett gravaminalis kir. válasz eránt eddig egyesség nem vala.[24] — Ellenben

7. *A lengyel Nemzet* ügyében javalt felirást[25] most sem fogadták el, — helybehagyván a Tárnoknak és *Gr. Vay*nak azon véleményét, hogy e lépés magokra a pártolni kivánt lengyelekre nézve is hasznot semmi esetre nem, kárt pedig igen könnyen okozhatna. — Végre

8. *A borsodi bankó csinálóknak* diaeta alatt hütelenségi perbe lett idéztetésök[26] iránt is jóváhagyták a fő RR az Országbirájának azon véleményét, hogy olly következésekkel volna ez inditványnak elfogadása összeköttetve, miszerint a fő RR ahhoz lelkiösméretök megtagadása nélkül egyátaljában nem járulhatnak. — Ezt közhelybehagyás követé, csupán maga Gr. Széchényi ép azon elv miatt, melly e tárgyban rejtezik, nehogy a fő RR ellenzése közértelműnek vétessék, kijelentette: hogy ő a Karok és Rendekkel egyetért.

[21] Az említett sérelmeket ápr. 3-án vitatta meg a kerületi ülés a sajtószabadság, illetőleg az előzetes cenzúra kérdésével kapcsolatban. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 322. kk., 347. kk.

[22] A tc. úgy rendelkezett, hogy a nemzeti nevelés és a sajtószabadság elveinek és rendszerének kidolgozására a királyi jogok sérelme nélkül országos bizottságot kell kinevezni.

[23] A kérdés korábbi vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 357., 381., 385. kk.

[24] L.: *Iratok*. V. köt. 177. kk., a rendek utolsó izenetét e tárgyban uo., VI. köt. 107.

[25] A rendek e tárgybani negyedik izenetét l. uo. 106.

[26] Uo. 106. (4. pont.)

Ezek szerint tehát következők a pontok, mellyekben a fő RR még meg nem egyeztek: 1.) *Az evangelicusoknak a kapcsolt részekbeni bevétele. — 2.) Az ugynevezett pártoskodóknak, a megyei tisztválasztásra kijeleléstől eltiltatása. — 3.) A praesidialisok, — 4.) a lengyel ügy és — 5.) A bankó-csinálóknak diaeta alatt hűtelenségi perbe lett vonatása.*[27]

A KK és RR *december 29.-én kerületileg* a hátralévő szerkesztési rostálgatásokkal foglalatoskodtak. — *Országos ülésben* pedig az előleges sérelmek tárgyábani izenetet vették tanácskozás alá, s kevés változtatással helybehagyták.[28]

December 30-án kerület. Felolvastatott Pozsony városa esedezése a diaetalis szállások bérének megfizetéséért. — A végzés felfüggesztetett mig a RR küldőikkel a tárgyat közölhetnék.[29] — A Ludoviceum s Museum iránti számadás megvizsgálására küldöttség neveztetett.[30] — *Országos ülésben* a Részek visszakapcsolása, a correlatiók, és só tárgyábani törvényczikkelyek nagyobb részint jóváhagyattak.[31]

A fő RR a *szóllás szabadsága* tárgyában 11-ik, a *békési sérelem* iránt pedig 3-ik izben ellenzésök mellett maradtak. — Utóbb felvették az excerpták iránti 2-ik izenetet, s a szóbeli perekről szóló törvényczikkelynek az excerpták közé elfogadásával közelitettek a RRkhez.[32]

311.

1835 december 30, 31.

Foglalat: a) *Főrendi ülések a békési sérelem és az excerpták tárgyában. (Amabban 3-or, ebben 2-szor.)* — b) *Kerületi ülés Pozsony város kérelméről a szállások iránt, — továbbá hogy a készen lévő tárgyak de csak magyar nyelven felterjesztessenek.* — [c) *A főrendek dec. 31-i ülése az excerpták ügyében.*]

a)

Pozsony, január 2-án, 1836.

December 30. 1835. orsz. ülés a fő RRknél.

Olvastatott a *szóllás szabadságán* ejtett sérelmek iránti 11-ik izenet.[1] Ennek ellenében a fő RR minden vitatás nélkül öszekiáltottak, hogy most is előbbi véleményöknél maradnak.

Következett a *békési sérelem* tárgyábani 3-ik izenet.[2]

[27] Az ezt tartalmazó főrendi izenetet l. uo. 157. kk.

[28] A javasolt felirat szövegét l. uo. 134. kk. — A dec. 29-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 261. kk.

[29] Részletesebben l. a következő számban.

[30] A megvizsgálandó számadások nyomtatásban is megjelentek, az *Iratok* V. kötetének függelékeként.

[31] L.: *Iratok.* VI. köt. 131. kk., 108. kk. és 132. kk. — A dec. 30-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 270. kk.

[32] A főrendek dec. 30-i ülésének részletesebb ismertetését l. a következő számban.

[1] L.: *Iratok.* VI. köt. 95. kk.

[2] Uo. 96. kk.

Erre nézve B. Eötvös főpohárnok emlékeztetni kivánta a RRket, hogy 1825-ben szintén gyülési határozás miatt Nógrád megyébe kir. biztos küldetvén, azt az országnak egybengyülve volt Rendei egész nyugalommal fogadták,[3] s hasonló eset történt Arad vármegyével is 1790-ben.[4] — De továbbá azon hallatlan tételt is védelmezé a szólló zászlósúr, hogy a megyéknek éppen nincs helyes okuk a levelezési jussal különös kiterjedésben kérkedni, mert törvényt senki sem mutathat felőle, s ámbár 1825-ben országgyülési egyezkedés tárgya volt, de a felterjesztett javalatban Ő Felsége meg nem nyugodván, a dolog abban maradott, s az e tárgybani kir. resolutio ellen az országos Rendei nem repraesentáltak.[5] A szónok pedig olly képzetet táplál alkotványunk értelme felől, hogy ahol törvény nincs, ott a kir. resolutiók szolgálnak törvény helyett, kivált ha az országgyüléséhez intéztettek, s a RR ellene felirást nem tettek. (!)

Gr. Zichy Károly (Vas v[ármegye] adm[inisztrátora]) ellenben emlékezteté a fő RRket, miképen tegnapi napon a sérelmek tömegében azon inditványa fordulván elő a Statusok táblájának, hogy a törvénytelen parancsok aláirói büntetés alá vonattassanak, ezt a fő RR azon oknál fogva nem fogadták el, mivel alkotványunk e részben más oltalmat nyujt, azt t. i., hogy a törvényhatóságok a felsőbb parancsok ellen felterjesztést tehetnek, vagy a diaetára sérelemkép feladhatják.[6] Már pedig Békés v[árme]gye éppen ez alkotványos jussal él a jelen esetben félő tehát, hogy a fő RR saját elvökkel összeütközésbe jőnek, ha a felterjesztést akadályozzák. Minél fogva a szónok ugy vélekedik, hogy a sérelmet fel kell bocsátani.

B. Bedekovics ellenkező meggyőződésben volt; mert amint nem tagadja, hogy a törvényhatóságoknak jusok van sérelmi panaszt az országgyüléséhez intézni, ugy az is bizonyos, hogy az ország Rendei csak azon esetre járulhatnak a felterjesztéshez, ha a feladott panaszt valóságos sérelemnek itélik. Már pedig a jelen esetben csak akkor egyezhetnének meg a főRR a felirásban, ha vagy azt elismernék, hogy akármi történjék is a megyék gyülésein, a legfőbb felügyelés hatalmát biró Királyi Felségnek semmi esetre sincs jusa vizsgálatot rendelni, s a dologba bétekinteni, vagy pedig azt: hogy a kérdéses körlevélben semmi olyas nem foglaltatik, ami az emlitett kir. jus gyakorlatára méltó okot szolgáltatna. A szónok pedig lehetetlennek véli, hogy a fő RR e kettő közül akármellyiket elismerhessék. Annyival inkább ragaszkodik tehát e táblának előbbeni véleményéhez, mivel a későbbi történetek s a mindennapi tapasztalás nyilván bizonyitja, miképen a megyék, névszerint Békés v[árme]gye is gátlás nélkül gyakorolják közlevelezési jusokat, e részben tehát megszoritás ellen panaszkodni sem ok sem alkalom.

Az Országbirája szintén ugy vélekedett, hogy ha törvény, jó rend vagy közbátorság ellen történik valami a megyék gyülésein, Ő Felségének nemcsak jusa, de főfelügyelési tiszténél fogva kötelessége is vizsgálatot rendelni. — Egyébiránt mint Elnök ha nem közértelem, legalább igen jeles többség szerénti végzésnek jelenti, hogy a fő RR előbbi véleményöknél most is megmaradnak.[7]

[3] Vö. a 120. o. 7. jegyzetével.
[4] Uo.
[5] Vö. a 63. o. 20. jegyzetével.
[6] L. előbb, 338. o.
[7] Ilyen értelmű válaszizenetüket l.: *Iratok*. VI. köt. 159.

Ezután felvétetett az *excerpták iránti 2-ik izenet.*[8] — Ennek bévezető szakaszában általános nyilatkozást bocsátanak a RR előre, hogy t. i. nem szorithatván magokat azon főrendi elvhez, miszerint csak a törvényfogyatkozás vagy visszaélések miatt halasztást nem szenvedő tárgyakhoz kívánnak járulni, a rendelkezést oda is kiterjesztik, hol akár törvény nem léte hátramaradást okoz, vagy káros szokásokat csusztatott bé, vagy változott körülményeknél fogva igazitást kiván, amennyiben az elhalasztásból a hazára kár háramlik.

Mire azonban

B. Eötvös főpohárnok azon javaslattal lépett fel, hogy ne csak ne közelitsenek a fő RR, sőt inkább átaljában adják tudtul a KK és RRknek, hogy semmi némű excerptába nem ereszkednek. Már — ugymond — 3 kegyelmes királyi válasz érkezett olly értelemben, hogy az urbéren s azzal összekötött tárgyakon kivül e diaetán más fel ne vétessék. Miután tehát ez Ő Felségének elhatározott akaratja, nekünk — ugymond — csak az engedelmesség dicsősége maradt fenn!! — Belánszky püspök szintén minden excerpták ellen szavazott.

De Palugyay püspök, B. Bedekovics és B. Prényi főispányok, nem különben a Tárnok előadásai következésében oda ütött ki a fő RR szembetünő többsége, hogy kivált miután már némelly excerptákat e tábla el is fogadott, mások iránt pedig egyezkedésbe bocsátkozott, a tárgyak most is egyenként felvétessenek, s különös alkalmazásban itéljék el a fő RR, mellyek s mennyiben egyeznek meg az excerpták iránt kitüzött elveikkel, miszerint csak azokat vélték elfogadandóknak, mellyek vagy az urbérrel összeköttetésben vannak, vagy rendszeres pertractatio nélkül elintézhetők, egyszersmind mulhatatlan szükség által parancsoltatnak, vagy jeles közhasznot igérnek.

E szerint tehát a tárgyak egyenként felvétetvén első volt: *A szóbeli perek bíróságáról* szólló törvényczikkely.[9] — Ezt a Tárnokmester a most emlitett általános elvekre alkalmazva, nem vélte olyannak, melly az excerpták sorába felvétethetnék. — Azonban B. Bedekovics, Lánczy, Palugyay s az Országbirája felvétethetőnek itélték. — B. Prényi pedig a RRkel egyetértőleg nemcsak hasznosnak, de különösen a szegényebb osztályok tekintetéből, ugy időnyerés mint költség kimélés végett mulhatlanul szükségesnek is tartotta, hogy a 60 Ftot felül nem haladó világos és nyilvános keresetek szóbeli biráskodás utján elitélhetőknek rendeltessenek.

A fő RR tehát a tárgyat in thesi az excerpták közé elfogadván, amennyiben már e tárgyra nézve az itélőszékek elrendezése sorában nagyobbrészt megkészült az egyeség, felvették a még kérdés alatt lévő pontokat. S ezek közt különösen a 7-ik § iránt a kir. városokra nézve nem lévén még egyesülés: mert a RR azt kivánták, hogy a szóbeli követelések elitélésére szabad szavazattal 3 birák választassanak, mégpedig a városi tanács tagjainak kirekesztésével, a feljebbvitel pedig a város tanácsához történjék, — a fő RR ellenben a feljebbvitel iránt megegyeztek ugyan, de első bíróság hatalmával a város biráját két tanácsbelivel kivánták felruházni. — E részben most is nemcsak el nem fogadták a RR véleményét, sőt a városi tanácsnak ugy itt, mint a

[8] Uo. 89. kk.
[9] Uo. 39. kk.

következő szakaszban a kerületekre és szepeségi XVI városokra nézve adott feljebbvizsgáló bíróságot, ámbátor már mind a két tábla hozzájárultával megerősitett országos végzés volt, eltörülték, s első birónak a tanácsot rendelték.[10]

b)

A KK és RR *december 30-án kerületi ülést* tartottak Becsky és Justh elnökségök alatt.

Felvétetett *Pozsony városának esedezése,* mellyben a több évekre terjedni szokott országgyülések alatti ingyen szállások adásából eredő, s a ház birtokosok nagyobb részét végromlásba döntő sulyos sérelmét illő kárpótlással orvosoltatni kéri, előlépésül országos küldöttséget javalván rendeltetni, melly a diaetalis ingyen szállások bérét igazságos becsü mellett meghatározza. Az esedezés támogató okai röviden ezekben pontosulnak:

1. Egyes polgár tulajdonát szükség esetében a status számára el lehet ugyan venni, de csak teljes kárpótlás mellett. Ez a kisajátitásnak mulhatatlan feltétele, másként nincs birtoki bátorság a statusban.

2. Az egész haza dolgairól intézkedő országgyülés költségeit az egész haza tartozik viselni. Egy városra vagy annak egyes polgáraira az egész ország terhét kártalanitás nélkül, igazsággal róvni nem lehet.

3. Nincs törvény, melly az ingyen szállásadást parancsolná. A Rákosrul városokba vitt hajdani diaeták csak napokig, hetekig tartottak, ily rövid időtül bért kivánni a magyar vendégszeretés nem engedé, és ez a szokás eredete. Most már évekig tart az országgyülése, és sokan családjaikkal jövén fel, a kivánatok is nagyon megszaporodtak.

4. Az 1608-ki diaetára küldött Sopron városi követ napkönyvével bizonyitja az esedező város, hogy akkoron a követek szállásbért fizettek.

5. Az ellenkező szokás örökké nem kötelezhet, mert ellenkezik az isteni igazság örök elveivel.

6. Az sem áll ellent, hogy azért kell ingyen szállást adni, mert a fogyasztás a város javára szaporodik országgyülésekor. Mert ebből az következnék hogy minden fogyasztó ingyen szállást követelhet, s az utban levő követeknek a fogadósok is ingyen szállást adni tartoznak. — Aztán

7. az országgyülés miatt a városnak mint moralis testnek pénztára, jövedelme nem szaporodik, — ellenben kiadásai, a tisztaság, kövelet, világitás, diszlet, kényelem eszközlése tekintetében nevekednek, pedig a város a franczia beütések s természeti viszontagságok miatt ugyis adóságba van merülve. — Továbbá a házbirtokosokra nézve a város ily számvetést teszen: A diaetalis szállások 2324 szobára, 580 konyhára, 140 istállóra, 102 kocsiszinre mennek. Ezeknek évenkénti bérét mint valódi veszteséget 120.000 pengő ftra teszi, melly kárt 700 háztulajdonos viseli. Hozzájárul, hogy országgyülés alatt a katonai szállás adás terhe 24.000 pengő ftal szaporodott évenként. — Ellenben feltéve, hogy a követek minden diurnumaikat itt költik, s a fő RR mégegyszer annyit költenek, a megszaporodott pénzkerengést 1.600.000 pengő ftra teszi, s innen 64.000 p. ft. veszteséget számol, a háztulajdonosok kárára, kik ezen felül ama nyereségben sem részesülnek. — Ezek az esedezés támogatására felhozott főbb okok.[11]

[10] Válaszukat l. uo. 166. kk.

[11] Pozsony városa nyomtatott, terjedelmes folyamodványát l.: *OL, Nádori lt. Extraser.* 1835. CXI. sz.

NAGY PÁL tagadhatatlannak vélte, hogy habár világos régi törvényben gyökereztetnék is a diaetalis ingyen szállásadás kötelessége, idő jártával mégis annyira megváltoztak a körülmények, miszerint a RR igazságszeretetéről fel sem tehetni, hogy az ilyes kötelességhez mostanra, de kivált jövendőre szorosan ragaszkodnának. A szólló követ igen sok háztulajdonost ismer Pozsonyban, kinek háza bérén kivül más keresete nincs, s kire e szerint a diaeta ittlétéből semmiféle nyereség nem háramlik. Tud olyakat is, kik a jövő diaeta bizontalan ideje miatt szállásaikat 1825 óta, diaetán kivül is kiadni nem tudták, tud árvákat, özvegyeket, kik e miatt koldusbotra jutottak. Ily igazságtalansághoz azon országos RR nem ragaszkodhatnak, kik Pest városának a hidért is kárpótlást szavaztak.[12] — Azonban mégis ugy tartja, hogy e teher sokban enyhülne, ha magában a városban a visszaélések nem uralkodnának, s a felosztás egyenlő lenne. De tudjuk, hogy a legvagyonosabb házbirtokosok, mágnások, magistratus tagjai, s a t. részint az udvari szállások, részint az egy két napi parádéra megjelenő, s aztán szerte szállongó regalisták szállásainak ürügye alatt ezen teher alól kibúnak, s a legügyefogyottabb osztály leginkább terheltetik. Jövendőre tehát legszükségesbnek véli, hogy a szállások dolga a főlovásznak önkényére ne bízassék, hanem országos küldöttség béfolyásával intéztessék el, s akik csak ugy mulatságból jőnek ide egy pár napra, (mint a regalisták többnyire, s mások is, mint p. o. a csornai prépost, kit alig láttunk 3 esztendő alatt háromszor, de azért a szállását állandóan megtartja) azok szállást ne kapjanak. Ily elrendelés után méltónak itéli, hogy akik nemcsak puszta névvel, de valódilag viselik a szállásadás terhét, valami kárpótlást kapjanak, s mivel most, midőn a nemesség a napidijak fizetését elvállalta, nem igen reménlhetni, hogy ezen terhet is el fogják a küldők vállalni, (ámbár bizony a méltányos illetőséget egy megye sem érezné) a szónok ugy vélekedik, hogy a felemelt só árából lehetne némi jutalmat adni azoknak, kik az országos küldöttség vizsgálata szerint arra valósággal érdemesek.

JUSTH mint elnök ugy vélekedett, hogy fizetési teher elvállalása forgván kérdésben, elhatározó lépést a RR nehezen tehetnek, mielőtt a dolgot küldőikkel közlenék.

BŐTHY ezt maga is igaznak itélte; ugy vélekedett mindazáltal, hogy az összeirás és körülményes vizsgálat végett előlegesen ki lehetne a küldöttséget rendelni. Ez a küldők akaratját semmi tekintetben sem praeoccupálná. Egyébiránt akárhová fog is majd idővel a többség határozata kiütni, annyit mindenesetre előre megjegyezhetni vél, hogy valamint egyrészről magános véleménye szerint az esedezésben sok igazságot lát, ugy másrészről olyan oldala is van a folyamodásnak, ami az ország Rendeit egyáltallában nem illetheti. Érti a katonaságot. Ennek országgyülés alatt megszaporitására szükség teljességel nem lehet, mert az ország Rendei hazájokban magokat álgyuk és szuronyok nélkül is tökéletesen biztosoknak érzik, s ugy oltalomra, mint őrizetre nincs szükségök. Sőt valóban igen sok tekintetnél fogva illetlen a katonaságnak országgyülés helyére összecsődítése. Ez tehát az ország Rendeit semmi esetre nem érdekelheti. Ha valaki olly hiú, hogy kapuja előtt egyáltalában granatiros őröket akar szemlélni, — ő lássa, ezeknek szállását az ország fizetni teljességel nem fogja.

[12] Vö. a pest-budai állandó hídról készített törvénytervezet 6. §-ával: *Iratok.* VI. köt. 100.

DUBRAVICZKY a küldöttség kirendelése iránt egyetért, egyébiránt jövendőre nézve kívánná, hogy a dolog világos törvénnyel intéztessék el, még pedig átallánosan. Nem is tart azokkal, kik a szállásbér fizetését csak azon esetre akarnák elvállalni, ha a diaeta Pesten fog tartatni. Ezt ugyan az ország méltán sürgeti, és senki annak jobban nem örvend, mint épen a szólló követ megyéje, de azért egyenesen megvallja, hogy ami Pestre igazságos, Pozsonyra is az.

BEZERÉDY örvendve szemlélé, miképen az esedezés igazsága ellen szó sem tétetik; azért röviden csak arra kivánta a Rket figyelmeztetni, miképen ha ezt megtagadnák, sérelmeiknek orvoslása ellen igen erős gyámokat szolgáltatnának. Mert aki maga nem akar lenni igazságos, az mástól sem kívánhat igazságot. Már pedig lehetetlen, hogy lenne ember, aki el nem ismerné, miképen az egész ország szükségét egyetlen egy város, s annak egyes szegény lakosi nem viselhetik.

HERTELENDY MIKSA előre bocsátá, hogy ő ugyan igen könnyen szavazhatna fizetésre, miután a fólovászmester önkényes rossz rendelkezése miatt illendő szállást nem kaphatván, pénzen volt kéntelen bérleni. Azonban a só felemelt árának kárpótlási fundusul kijelelésében meg nem egyezhet, mert épp ez országgyülésen mondották ki a RR, miképen ezen különben is más közczélokra irányzott fundusból a törvényhatóságoknak sófogyasztási arányban kell részesülniök.[13] Már pedig igy például Torna vármegye csak oly részt kapna, mint Torontál vagy Bihar. Ő tehát küldői szándékát megelőzni nem akarja, s az elnök kijelentését pártolja.

Ezt felkiáltás igenlé, s igy végzéssé lőn, hogy a RR most még e kérdés eldöntésébe nem bocsájtkoznak.

Már előbbi levelemben emlitém, hogy ezután a *Ludoviceum* és *Nemzeti Muzeum* iránti számadásnak és hivatalos jelentésnek megvisgálására küldöttség rendeltetett, név szerint az, melly a sérelmi törvényczikkelyek szerkesztésére volt kiküldve, s ezen munkáját már bevégezte.[14]

Végre kérdésbe tétetett, hogy miután az urbéri felirás végső pontja, melly a diaeta bérekesztésének feltételeiről szóll, már a legközelebbi repraesentatio által Ő Felségéhez felküldetett,[15] s reá kir. válasz is érkezett[16] — meg kivánják e azt a RR tartani, vagy pedig a közbejött körülményekhez képest modósitandják? — A RR azt végezték, hogy erről majd akkor fognak intézkedni, ha a legújabb kir. választ felveszik.

Ezután a *KK és RRnél* is *országos ülés* volt, mellyben az előleges sérelmek némelly pontjaira szerkeztetett törvényczikkelyek megvisgáltattak, s kevés javitással helybenhagyattak.[17]

December 31-én 1835.

Ujesztendei tisztelkedések a két táblán s két tábla közt. — A Rket a PERSONALIS idvezlé. Felelt a RR nevében NÉMETH esztergomi kanonok, ki egyszersmind szónoka volt a fő RR megköszöntésére rendelt küldöttségnek is.

[13] A határozatot az ápr. 1-i kerületi ülésben hozták a rendek. Vö.: *Országgyűlési Tudósitások*. IV. köt. 306. kk.

[14] Vö. előbb, 339. o.

[15] Az ti. hogy a rendek addig nem nyugszanak meg az országgyűlés eloszlatásában, míg az 1790 : 13. tc.-nek a király eleget nem tesz és a szept. 21-i feliratba foglalt feltételeket nem teljesíti. Vö.: *Iratok*. VI. köt. 88.

[16] Uo 121. kk.

[17] Az ülésen főleg a correlatiókról készült törvényczikkel foglalkoztak. Vö.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 270. kk.

— A Fő RRhez az Országbirája szóllott, s nevökben Vurum püspök válaszolt. — A statusokhoz utasitott küldöttségnek Scitovszky püspök volt szónoka, kit igen ékes és szives magyar szónoklatáért tartós *éljen!* kisért ki a teremből. — A Főherczeg Nádorhoz is országos küldöttség menend, megvinni az ország Rendeinek jókivánásit, s a köz sajnálkozást még is tartó betegsége felett.[18]

c)

Egyébiránt *országos ülés a fő RRnél.*

Az excerpták sorában a *vásári bíróságra* nézve meg lévén az egyesülés, következett a törvényczikkely *Fiume itélőszékeiről.*

Erre nézve a KK és RR ragaszkodtak az intézkedéshez, részint mivel a haza több itélőszékeinek elrendezésével éppen semmi összeköttetésben nincs, s ennek Fiuméra szoritott elvei különös tekintet alá esvén, a többiek iránti jövendő intézkedésnek útjában nem állanak; részint és különösen azért, mert a mióta Fiume országunkhoz visszacsatoltatott, reá nézve az igazságszolgáltatás felől törvényhozás utján intézkedés nem történt ugy hogy ott most elegyesen külföldi törvényekre történik hivatkozás, a perek idegen módon folynak, a feljebbvitel s bíróságok formája s hatósága iránt semmi állandó törvényes szabály nem létez, múlhatatlan kötelessége tehát a törvényhozásnak, a hazai törvények hatás körét, s abból eredő törvényes bizonyosság jóvoltát Fiume lakosira is haladék nélkül kiterjeszteni.[19]

A *főrendeknél* azonban a Tárnok systematicai tekintetekből most is ellene volt ezen excerptának, de Ürményi gubernator és Gr. Majláth zemplényi főispán a RR inditványát különös járatossággal, ügyességgel, és hatással győzelmesen védelmezék, Fiuménak igazságszolgáltatási helyzetére nézve részletesen és gyakorlatilag kifejtegetvén a RR izenetében általánosan emlitett körülményeket, miszerint Fiume jelenleg azon helyzetben van, hogy belső polgári személyes és vagyonbeli ügyeire nézve (a szabad révparti helyzetből eredő, s a váltótörvényszék s tengeri consulatus elébe tartozókról itt nem lévén szó) teljességgel semmi törvénye sincs, mert egyik ügyvéd a franczia megszállás idejébeli törvényekre, másik az austriaira, harmadik a régi római törvényről classicus könyvek állitmányaira, negyedik Isten tudja mire hivatkozik. — A feljebbvitt pereket a kir. Tábla itéletlenül heverteti, mert formájok a magyar rendszer előtt egészen idegen és ismeretlen. — Ezen bizontalanságban hagyni csakugyan nem lehet a lakosokat, és nem lehet eléggé annak kimondásával sietni, hogy Magyarországnak ezen méltó figyelmet érdemlő részében az igazság magyar törvény szerint szolgáltassék. Nyugtaták továbbá azoknak aggodalmát, kik itt a tenger révparti különös helyzetnél fogva, az ottani nemesek iránt tett intézettől visszaborzadtak; nyugtaták különösen ezen különös helyzet emlitésével, miszerint épen nem félhetnek, hogy analogiánál fogva a nemesek majd másutt is helybeli hatóság alá vettetnek. Figyelmökbe ajánlják, hogy a szabad kikötők mindenütt kivételi lábon állanak, s hogy ezen ideiglenes rendelkezés korán sem zárja ki azon czélszerü javitásokat, mellyeket majd ha systematice fog a törvénykezés

[18] Az üdvözlésekről beszámoló naplót l. uo. 273. kk.
[19] Vö. a rendek második izenetének indoklásával: *Iratok.* VI. köt. 90.

tárgya elrendeltetni, az ország Rendei akár a bíróság, akár a perlekedési rend iránt jóknak itélendnek.

Ezen a TÁRNOK, az ORSZÁGBIRÁJA s KUKULYEVICS részéről közbetett ellenvetések isméti megczáfolásával előadott fontos tekintetek győzvén, a kérdéses tárgy nemcsak az excerpták közé elfogadtatott, de a törvényczikkely némelly pontjaira, még az itélőszékek elrendezése idejéből felmaradt nem egyesülés is,[20] a RR véleményének mindenekben elfogadásával kiegyenlitetett. — Szépen kitűnvén e részben ÜRMÉNYI gubernatornak az egyesülés előmozditására irányzott igyekezete, miszerint maga is késznek nyilatkozott elfogadni a RR azon javaslatát, hogy a birák választása a patricius tanácsosok által minden candidationalis megszoritás nélkül szabadon történjék. — Amint hogy ez is elfogadtatván, az egyeség egészen megkészült.

B. BEDEKOVICS kivánta, hogy okok hasonlatánál fogva a *Buccari* itélő székei felől készen lévő t. cz.[21] is törvénybe igtatassék. — GR. MAJLÁTH és ÜLMÉNYI kifejték a különbséget, melly abban áll, hogy Fiume mielőtt a M[aria] Theresia által a magyar Koronához csatoltatnék, de facto legalább soha miénk nem volt, és innen van, hogy az ország törvényei oda még bé nem hozattak. Ellenben Buccari hajdan is, és mindég a társországokhoz tartozván, honi törvény szolgáltatással élt. Mert eleintén Zrinyiek és Frangepánok birtoka volt; ezeknek hütelenségéből pedig a Camara birtokába jutván,[22] soká csak ugy igazgattatott, mint bármelly más camarai uradalom. Csak a megholt Felség kegyessége emelé Buccari mezővárosát *Civitas* rangjára,[23] s a szomszéd faluk birtokával megajándékozá; ugy hogy nincs törvényhatóság az egész országban, melly az uralkodóház iránt nagyobb hálával s hüséggel tartoznék. — Ezekhez járulván még, hogy Fiuméra nézve azért intézkedtek a RR, mert azon törvényhatóság követje kivánta,[24] Buccari követje pedig sem kért, sem panaszkodott, s az inditványi jog különben is a Statusoknál lévén, őket több és több excerptákra felszóllitgatni nem tanácsos, — a körösi főispány inditványa elmellőztetett.

Következett a *tizedről szólló törvény* kérdése.

KOPÁCSY püspök a RR támogató észrevételeinek[25] ellenébe (mennyire szerfelett gyenge szavu szónoklatát fel foghattam) ily forma okokat állitott: — Az egyházi tized birtoka és sérthetetlensége tulajdon olly privilegiumokon, s országunk rendes biráinak itéletein alapul, mint más p. o. nemesi birtokok, mellyekhez szintugy alkotványos kötelességek csatolvák. Ha amaz megrendíttetik, félő, hogy ezeknek felforgatására is út táratik. (?) Annyival inkább, mert a Rendek javallata egy egész Statusnak tulajdonát bántja, azon Statusét, mellyet törvényeink elsőség nevével tisztelnek, mellynek kiváltságai az Isten Ecclesiáinak jussaikban leendő fenntartásáról mondani szokott királyi esküvel

[20] A főrendek válaszát a rendek által javasolt tc.-re l. uo. III. köt. 67. kk., a rendek észrevételeit és módosított tc.-et IV. köt. 93. kk., 133. kk.

[21] A rendek által javasolt tc.-t l. uo. II. köt. 334. kk., az izenetváltás nyomán megváltozott szöveget IV. köt. 135. kk.

[22] Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet 1671. ápr. 30-án végezték ki Bécsújhelyen, a Wesselényi-féle szervezkedésben való részvételük miatt.

[23] Buccari városáról az 1791 : 61. tc. intézkedett úgy, hogy „tamquam urbs commercialis et portus liber, in statu suo privilegiali conservetur", az 1807 : 27. tc. pedig megadta követének a rendek táblájan az ülést és a szavazati jogot.

[24] L. előbb, 277. o.

[25] L.: *Iratok*. VI. köt. 90. kk.

különösen biztosittatnak.[26] S ha ez, a koronázási diplomák kezeskedése, s annyi sarkalatos törvények nem elegendők arra, hogy az Egyház javai épségben maradjanak, ugy a szónok nem tudja, mi lesz biztos és állandó alkotványunkban? Ha a királyi adományból nyert, és számos századok elévülésével erősült dézmát teljes káratlanitás nélkül el lehet venni, ugy sajnálkoznunk kelletik a birtoknak állapotja felett hazánkban, s csudálkoznunk a következetlenségen, melly a közdolgokban uralkodik, midőn látjuk, hogy azon ország Rendei, kik 24 esztendő óta folyvást panaszkodának a devalvatio ellen, mivel tulajdont sért, nekiállnak a dézmának, s azt nem is egyötöd részre, hanem valódi értékének tizenketted, tizenhatod, sok helyütt 20-ad részére devalválják. És minő oknál fogva teszik ezt? Azért, mert intézkedésök az adózókon hasznosan könnyit. Tiszteli a szónok azon atyai gondoskodást, mellyel a KK és RR adózó népünk iránt viseltetnek, de az, hogy valami hasznos egy harmadiknak, még nem elegendő ok arra, hogy a másét elvegyük. Mert polgári társaságban az a legfőbb haszon, hogy sajátjával kiki szabadon élhessen. Különben is sok oly ember bir és használ dézsmás földet vagy szőllőt, ki pirulna azon szegények sorába számittatni, kiknek sorsuk olly sanyaru, hogy más vagyonának eltulajdonitásával kellene apolgattatniok. Mondják ugyan a KK és RR, hogy csak az ősök példáját követik, kik a dézmáról sok századok szakadatlan sorában folyvást rendelkeztenek. A szólló püspök azonban kéntelen megvallani, miképen ő bármennyire forgassa is törvénykönyvünket, olyas törvényre nem talál, melly a fennállott adózásnak kisebbségével intézkednék a dézmáról. Vannak olyanok, mellyek megszabják, hogy mi légyen az, amitől tizednek kell adatni, s ezek a régi használaton s igy az eredeti tulajdon talpkövén alapulnak. Vannak mások, mik által a divatozó pénzváltságnak természetbeni adásra nem változhatása elrendeltetik, de ezek viszont, a gyarmatok telepedési engedélyeivel összefüggenek; maga azon elhiresült 1647 : 95. cz[ikkely] is, melly a RR intézkedésében legfőbb istápul vétetik,[27] csupán az akkoron divatozott, igazságos, régóta fennálló, s kölcsönös egyezés útján megállapitott váltságbérnek örökitéséről szóll, melly leginkább közelitett volt, és ez semmivel sem sértőbb, mint az, ami az 1715 : 97. czikkelyben a hegyvám felemelésének tilalmáról rendeltetett.[28] Nincs tehát példa törvényeinkben, melly a KK és RR jelen intézkedésének typusát viselné, ellenben van számtalan olly törvény rendelet, hogy a tized csonkitás nélkül megadassék. Elég legyen ezeknek sorából az 1550-ki 17. czikkelyt emliteni, melly még azt is rendeli, *ne in decimas, bonaque Eccesiarum invitis Dominis, se quisquam ingerat.*[29] E tilalom pedig a szónok véleménye szerint nemcsak a háborgós időkbeni bitorlókra szóll, kik az Egyház javait erőhatalommal magokhoz ragadták, hanem szóll magára a törvényhozásra is, mert önkény szerint cselekedni ennek sem szabad. És valamint magánosok tetteinek, ugy a törvényhozásnak is bizonyos vezér szabályokhoz kell idomittatniok. E vezér

[26] A koronázáskor letett hagyományos királyi eskü szövegében az egyház állott az első helyen azoknak az intézményeknek és rendeknek a sorában, amelyeknek jogait és kiváltságait a király esküvel biztosította. (A királyi eskü szövege minden esetben a koronázó országgyűlés törvénycikkeinek élén olvasható.)

[27] Vö. a 220. o. 16. jegyzetével.

[28] A tc. a kisebb hatalmaskodás büntetését helyezte kilátásba az olyan földesurakkal szemben, akik a hegyvámot „in aggravationem et detrimentum montanistarum" felemelik.

[29] Vö. a 260. o. 65. jegyzetével.

szabályok pedig az igazság, a polgári társaság czélja, s a törvényhozás rendeltetése. A társaság egyik fő czélja, hogy törvényes tulajdona kinek kinek szent és illethetlen legyen, s ennek eszközlésére rendeltetett a törvényhozó hatalom, nem pedig hogy azt felforgassa. Nem lévén tehát a RR okai elegendők arra, hogy a fő Rket előbbi véleményöktül elmozdithassák, kéri a szónok, hogy a mellett tovább is megmaradjanak. — És maradtak is a fő RR, miután még G. KEGLEVICS és B. BEDEKOVICS a RR ellen szólottak.

A nem nemeseknek engedendő perlekedési tehetség iránt meg lévén az egyeség.[30] — *A törvényhatóságok tisztviselőinek büntető hatóságáról* szólló törvényczikkelyt[31] a fő RR el most sem fogadták,[32] csupán B. PRÉNYI ZSIGMOND szólván mellette. — A TÁRNOK emlékezteté a fő Rket, miképen e tárgyat már első alkalommal taglalás alá vették volt, de a szakaszonkénti vizsgálat alatt olly nehézségekre bukkantak, mellyek által meggyőzettettek, hogy rendőrségi intézetekben szükölködésünk mellett, ezt igy darabosan elfogadni annyit tenne, mint a köz bátorságot veszélyeztetni.[33] — B. PRÉNYI erre ugyan maga is emlékezett, de azt is jól tudta, mellyik szakasznál szenvedett hajótörést az ügy, mellyet a fő RR idvességesnek elismértenek? t. i. a földesuri önkényes hatalom határainak kiszabásainál bukott meg az egész t. cz. Már pedig a szónok azt tartotta s tartja, hogy azon földesúri büntető hatóság, mellyet a fő RR itt annyira féltenek, törvénytelen bitorlott hatalom. — B. BEDEKOVICS ellenveté, hogy a RR nem határt szabnak, hanem egészen elveszik a hatalmat sokaktul, kik azzal eddig birtanak. — B. PRÉNYI azt tagadta s csak határt lát vonva az önkénynek, még pedig olyat, mellyet felsőbb rendeletek eddig is parancsoltak. — A KŐRÖSI FŐISPÁNY emlité, hogy a kisebb politialis kihágásokat büntető hatalom a földesurtól egészen elvétetik. — De UGOCSA FŐISPÁNYA ismétlé, hogy ez a hatalom az, mellyet örökké bitorlottnak s törvénytelennek fog tartani. — Keblének érzelme azomban viszhangra nem talált, s a törvény czikkely félrevettetett.

Ezután a *nyilvános örökösödésről* szóló t. cz.[34] lőn felvéve, mellynek 8-ik §-ra nézve, t. i. az erőtlen és helytelen végrendelések esetében mennyire legyen törvény utján eszközlendő erőtlenités előtt helye a rövid uton való örökösödésnek? még sincs meg az egyeség.

Az *executionalis törvény*[35] némi vitatás után az excerpták sorába felvétetni határoztatott, s a Regn[icolaris] Deputa[ti]o véleményéveli összehasonlitás[36] tekintetéből a részletes vitatás *január 2-ára* halasztatott, mikoron is némelly módositással, s a becsü iránti rendszabás bővitésével e t. cz. főbb elveiben elfogadtatott.[37]

KK és RR december 31-én felvették a diaeta bérekesztése felőli legutóbbi kir. választ,[38] s arra azt, hogy különösen válaszolni nem fognak köz akarattal elhatározák; abban is csaknem köz volt a vélemény, hogy a garantiakép vissza-

[30] Az e tárgyban javasolt tc. tervezetét l.: *Iratok*. VI. köt. 48.
[31] Uo. 49. kk.
[32] Korábbi elutasító érvelésüket l. uo. 72. kk.
[33] A korábbi főrendi vitát l. előbb, 280. kk.
[34] L.: *Iratok*. VI. köt. 50. kk.
[35] Uo. 52. kk.
[36] Vö. a 210. o. 38. jegyzetével.
[37] A tárgyalt excerptákkal kapcsolatos második főrendi választ l.: *Iratok*. VI. köt. 166. kk.
[38] Uo. 120. kk.

tartóztatni kivánt urbért kivéve, a többi tárgyakat egyenként is készek ugyan felküldeni, nehogy a diaeta bérekesztésének vádja a Rket terhelje, de a természet szerint csak egyedül magyar nyelven. — Azonban a többség szavazat utján mindent ami készen van, s amint elkészül, név szerint az úrbért is (de egészen csak magyarul) többeknek ellenkező véleménye ellen felküldetni határozá.

Január 2-án többek között Pest v[árme]gyének abbéli sérelmes feladása, hogy nemes Bod János pesti ügyvéd, felségsértési gyanu ürügye alatt elfogadtatott, s idézés, védelem, birói itélet nélkül 10 hónapig fogva tartatott, s akkor aztán eleresztetett, — akként lőn elfogadva, hogy Ő Felségétől a feladó, elfogó, s a dologban részt vett személyek ellen nyomozás, ennek nyomán pedig a vétkeseknek kemény megfenyitése sürgettessék.[39]

312.

1835 december 31, 1836 január 2, 4, 5.

Foglalat: a) *A főrendek ülései az excerpták hátralévő része s az előleges sérelmek tárgyában.* — b) *Kerületi ülés: Pest v[árme]gyének Bod János tömlöczöztetése iránti sérelme.* — *Indigenák.*

a)

Pozsony, január 6. 1836.

Országos ülés a fő RRnél január 2-án, 1836. A kiszemelt tárgyakróli 2-ik izenet forogván folyvást az Országbiró elnöksége alatt tartott főrendi tanácskozások szőnyegén, mult levelem közlése során következik *a pénzbeli elmaraszta lást magában foglaló birói itéletek végrehajtásáról szólló t. cz.*[1] Melly felett a vitatást még *december 31-én* imigy kezdette meg

ÜRMÉNYI (tengerparti kormányzó): Amit mindég hittem volt, t. i. hogy a KK és Rendeknek a birói itéletek végrehajtásának kijavitására intézett törekvése nemcsak a legigazságosabb, de egyszersmind a legszükségesb is, arról meggyőződésem mindinkább erősödött.[2] Elég ennek gyámokául emliteni, miképen e törvény az országos közhitel talpkövét teszi le, mellynek eddigi hijánya szép hazánk boldogságának kifejlését annyira gátolta. Már 1790-ben átlátták az ország Rendei, hogy elegendő tőkepénzek nélkül a nemzeti gazdálkodás kellő fokra nem emelkedhetik, s e szükségnek, s a honi tőkepénzek elégtelenségének érzetében addig is, mig váltótörvénykönyv alkotásával az országos bajon gyökeresen segithetnénk, az által igyekeztek a külföldi capitalisoknak hazánkra csatornát készitteni, hogy a 17-ik t. cz. által világosan megengednék, miszerint aki pénzt költsönöz, magát a külföldi váltótörvényszékek itéletének alája vethesse.[3] A szándék szent vala, s a törvénytől báto-

[39] Az ügy részleteit olv. a következő számban.

[1] L.: *Iratok.* VI. köt. 52. kk.

[2] Ürményi korábbi haladó szellemű állásfoglalását l. előbb, 345. o.

[3] Az érintett tc.-t nem az 1790-i, hanem az 1792-i országgyűlés hozta. (Vö. a 230. o. 11. jegyzetével.)

ritva eleintén készebbek is voltak idegen tőkepénzesek a magyarnak pénzt költsönözni; azonban a jó czélzatu törvény sikeresnek nem mutatkozott, mert compassus mellett átküldetvén végrehajtásul az itéletek, e részbeni hibás törvényeink miatt a hitelező pénz helyett többnyire egykönnyen el nem adható ingó s ingatlan vagyont kapott, még pedig gyakran szerfeletti becs szerint.[4] E bajon csak helyes executionalis törvény által lehet segiteni. Ha hitel lesz, pénz is lesz az országban, s ha ennek segitségével a nemzeti gazdálkodás fensőbb fokra emelkedik, a tőke bősége magától fog teremni hazánkban, s eljő az az idő, mikor a vagyonos nemzet többé külföldi pénzre nem szorul, saját iparjának gyümölcsözéséből megerősödvén annyira, hogy nemcsak nemzeti szabadságát megőrizheti, de joblétét is eszközölheti. Ily jótékony reménységeket nyujtván a RR javallata, én azt mint igen hasznost, sőt mulhatatlanul szükségest, pártolom.

Lánczy két kézzel fogadná a KK és RR javallatát, ha látná, hogy az a jelen rendszernél jobb s czélarányosabb. Azonban ha megfontolja, hogy amelly birói foglalás eddig 3 nap alatt végrehajtathatott, az árverés közbejöttével 3 hétig is eltart, s e miatt a költségek a törvényhozás gondoskodását egyiránt követelhető alperes kárával ötszörösen megszaporodnak, ha megfontolja továbbá, hogy pénzben szükölködő hazánkban, falukon s pusztákon mi kevés vevő akad, továbbá hogy a birói zárlat alá vett javakban időközben mennyi kár történhetik, ezeknél s más hasonló körülményeknél fogva tömérdek nehézséget lát. Ha mindazáltal megegyeznek a fő RR, hogy elveikhez való ragaszkodásuknak kijelentésével a felterjesztés ne gátoltassék, ennek is lesz két jó következése. Egyik, hogy az adós az árverésből reá háramlandó veszteség félelméből igyekezni fog önként fizetni; másik, hogy jövő diaetáig a tapasztalás gyakorlatilag fel fog bennünket világositani, s ekkor majd a két rosszból (mert valóban ugy az uj javaslat, mint a régi rendszer sokakban rossz és hijános) ki fogják az ország Rendei azt, ami jó, szemelni.

A Tárnok szakaszonként végig fontolván a RR javaslatát, meggyőződött, hogy igy amint áll, a hitelezőknek biztosságot nem szerez, ellenben sokakban sérti az alkotványos elveket. Azonban a fő RR soraiban is lehetvén olyanok, kiknek adósságaik vannak, nehogy azon irányzattal vádoltathassanak, mintha adóságaikat fizetni nem akarnák, ám vétessék a törvény részletes vizsgálat alá, — szakaszonként remélvén a Rket meggyőzni arról, hogy e sok ágazatu tárgyat, országgyülés végével per excerpta elintézni nem lehet.

Szegedy igen kivánatosnak vélte, hogy az egész dolog systematice felvétetnék, miután azonban e részben a hijány igen sok, nem ellenzi: hogy addig is némi ideiglenes ellátás tétessék. De megvallja, hogy az országos küldöttség véleményét a RR javaslatánál sokkal tökéletesbnek tartja,[5] s annak felvételére óhajtaná a Rket felszóllitatni.

Gr. Majláth Antal a nemzeti hitelt két alapon véli nyugodni: 1.) Hogy a hitelező természetben kapja vissza a pénzt, mellyet költsön adott, 2.) hogy mentől sebesebben kapja meg, s ezáltal a tőkének gyorsitott forgása eszközöltessék. — Miután már e diaetán a perlekedési rendszert elintézni többé nem lehet, az emlitett második alap hijányain ezúttal nehezen segithetünk, az elsőnél arra is kell tekinteni, hogy az adós készpénzzel tartozzék ugyan adós-

[4] Ti. az ősiség miatt nem árverezték el adósa birtokát, hanem csak zálogba kapta meg azt.

[5] Vö. a 210. o. 38. jegyzetével.

ságát megfizetni, de többet ne fizessen, mint amivel adós, mert a nemzeti gazdálkodás számvetésében ez is nyilvános veszteség. E részben pedig igen hijános a RR javaslata, mert az egész dologban legalaposb kérdésről, a becsüről csak igen felületesen tesz említést, s azt majd egészen a biró önkényére bizza. Már pedig miután a felbecsült érték, ha senki többet nem igérne, becs áron már az első határnapkor is eladathatik, világos, miképen az önkényes becsüből az adósra tetemes kár következik. És innen van, hogy külföldön a becsü rendjét igen szabályosan kijelelik a törvények, s hatalmat adnak az adósnak, hogy az ellen megállapitás után is kifogást tehessen. Ha tehát reá állanak a fő RR, hogy addig is, mig a dolog rendszeresen felvétetnék, némi ideiglenes intézet tétessék, okvetetlen szükségesnek véli, hogy a becsüről kimeritőleg rendelkezzenek.

Az Országbirája oly értelemben nyilatkozott: hogy valameddig a pereknek sebesb folyamáról nem lesz intézkedés, mig a világos adóssági pereket kifogások ürügye alatt huzni vonni lehet, mig a sebes igazságszolgáltatásnak birói parancsok által akadály tétetik, s azoknak kiadásában meg nem tartatik az illő szabály, miszerint csak olly esetben kellene kiadatniok, midőn a legfőbb törvényesség legfőbb igazságtalanságra vezet, mig a szemtelen pazarlók, kiket a szónok tolvajoknak tart, criminaliter nem büntetetnek: addig bármit igérjen is valaki magának ezen executionalis törvényről, csak az lesz következése, hogy a hatalmasak kibúnak szigorusága alól, a szegény pedig áldozatja lesz. — Azonban ám vegyék fel a fő RR, de meglássa kiki, itt is bé fog teljesedni, hogy letörli az idő a vélemények regéit, s megerősiti az igazság itéleteit.

E szerint a szakaszonkénti felvétel elhatároztatván, a Tárnok inditványt tőn, hogy az országos küldöttség javaslata is vizsgálat alá vétessék. — Ezt B. Vay Miklós ellenzé, okul adván, miszerint maga az, hogy excerptim vétetik fel a tárgy, mutatja, miképen a systematicummal összeköttetésbe hozni nem lehet. Az országos küldöttség azon előzményre épitette munkálkodását, hogy a perlekedési rendszer is kijavittatik,[6] ez pedig most nem történt, s igy a jelen munkát egészen külön nézetből kell kezdeni. — Egyuttal felelt az előlülő Országbirája észrevételeire, elismervén, hogy a nemzeti hitelnek s pontos igazságszolgáltatásnak azok, amiket elszámlált, mind megannyi akadályai, de csakugyan azt is igaznak véli, hogy a rossz executionalis törvény szintén egyik igen nagy hijány, s csakugyan jobb valamin, mint semmin segiteni.

A többség az országos küldöttség véleményét is tekintetbe vétetni határozá, s ennek következésében a RR javaslatára e következő főbb módositások állapittattak:

A 4-ik §-ban (lásd 300-ik sz. levél[7]) azt határozták a RR, hogy az árverés alá bocsátandó ingó s ingatlan javak kijelelés s megbecsülés után birói zár alá vétessenek, s árverés utján való eladatásukra határ idő rendeltessék. — Ezt az Országbirája nagyon határozatlannak itélte, mert ha csak amugy kénye szerint rendelhet a biró határnapot, megtörténhetik, hogy igen kevés vevő fog megjelenni, ami nemcsak az ingatlan, de talán még inkább az ingó vagyonokra nézve nagy tekintetet érdemel, minthogy ezek becsáron alól is, még pedig visszaválthatlanul, nyomban eladathatnak, — pedig lehetnek olyanok, p. o. a könyvtárak, ásvány, vagy régiség gyüjtemények, mellyekben

[6] A Juridicum Operatum II. része volt az Ordo processualis, a perlekedési rendszer reformja.

[7] L. előbb, 230. o.

temérdek tőke fekszik, s csak ugy lehet illő áron elkelésöket reménleni, ha eladatásuk az egész országban, sőt külföldön is tudva lesz. — Ezeknek következésében az országos küldöttség munkájából a 434. és 435. szakaszok toldalékul elfogadtattak, mellyek igy szóllanak:

§. 434. Az ingó javak, ha termesztményekből, vagy házi butorokból állanak, (a mesterségi szerszámokat, és szükséges öltözetet ide nem értve,) egy vagy legfeljebb három tizenöt nap alatt, vagy minőségök, mennyiségök s használtathatásuk szerint, néha azonnal is a hely szinén, ha pedig drágaságok lennének, a végrehajtó biró által kiszabandó idő alatt, s a lemarasztott fél jelelte helyen annak (ha kivánja) vagy megbizottjának jelenléttében el fognak adatni.[8]

§. 435. Hogy tudva legyen, mennyire fedezik egy vagy más nemü ingó javak a nyertes fél keresetét, ahhoz értő személyek által foglalás alkalmával felbecsültessenek, s a foglalandó summa értékéig zár alá vétessenek.[9]

Továbbá az 5-ik §-ban a KK és RR mindennemü ingatlan javak eladására, (bár ha nemesi jószágokból álljanak is,) egy egy hónap közbevetése mellett csak két határidőt rendeltek. — A fő RR ellenben követvén a külföldnek e részbeni példáját, különösen azon oknál fogva is, hogy az elsőséggel biró atyafiaknak addig, mig árveréskor ezen jusok megszünnék, a pénzt (ha ugy akarnák) összeszerezni idejök legyen, mindég 6 hét közbevetésével 3 határidőt engedtetni javallanak.

Nemkülönben a becsre nézve az országos küldöttség véleményét fogadták el, melly igy szóll:

§. 409. A rendszerént iparral kapható jövedelem kitudására a gyümölcsöző tárgyaknak, t. i. földeknek, kerteknek és szőllőknek, hold vagy kapás számra közép mértéke (diametrialis cynosura) fog felvétetni, olly formán: hogy minden nemü munkának, trágyázásnak s gazdálkodásnak költségei, nemkülönben az ugar is lerovatassék, s a termékeny és szük esztendőkre, nem különben a termesztményeknek helybeli folyó árára tekintett legyen, s azon tárgyak kiterjedése, ha hitelesen felmérve nem lennének, voltakép megszemléltessék.[10]

§. 410. Ezen közép mérték kidolgozására s a fundusok terjedelmének kitudására mezei gazdálkodással foglalatoskodó helybeli hitesek fognak alkalmaztatni, vagy ha ilyesek nem lennének, más vagyonosabb helybeli földmive-

[8] „Si haec [ti. mobilia] in naturae productis, aut ustensilibus domus, huc tamen non intellectis instrumentis opificii, necessariisque vestimentis consistant, intra unam aut summum intra tres quindenas, vel pro ratione qualitatis eorundem, quantitatis, aut usuabilitatis, quandoque momentanee etiam in facie loci, si vero pretiosa fuerit, intra tempus per exequentem praestituendum in loco, quem succumbens denominaverit, ejusque si adesse velit, aut mandatarii praesentia divendentur." *(Opinio excelsae regnicolaris deputationis .... circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* II. *Ordo processualis, §.* 434, 137. o.)

[9] „Ut constet, in quantum seu unius, seu alterius ordinis mobilia praetensionem actoream tegant, illa per artis peritos occasione executionis aestimanda, et ad vires executionalis summae sequestranda sunt." (Uo. §. 435. 138. o.)

[10] „Pro eruendis fructibus, qui ordinaria industria percipi poterant, diametralis cynosura objectorum fructificantium, quippe agrorum, hortorum et vinearum jugeratim, et a ratione fossorum, supputatis omnis generis laborum, fimationis item, aliisque administrationis expensis, et deducto arvo, habitaque ratione sterilium et fertilium annorum, currentisque in loco productorum pretii in parata determinanda, ac extensio eorundem objectorum, si authentica dimensio non adesset, ocularitер recognoscenda est." (Uo. §. 409. 136. o.)

lők, még pedig öten, ugy hogy közülök egyet a biró, kettőt a fel-, s kettőt az alperes nevezzen, kik arra, hogy minden emberi tekintet nélkül lelkiismeretesen fogják a számvetést megtenni, hittel lesznek lekötelezendők.[11]

§. 411. Ha egyik vagy másik fél vonakodnék a becslőket kinevezni, helyette a végrehajtó biró nevezend.[12]

§. 412. A jobbágyi adózások, s a kilenczed is, a jobbágyi tractamentumhoz képest vagy urbarialis, vagy hasonértékü szerződési, vagy ahol természetben szedetnek, folyó áron fognak felvétetni.[13]

§. 413. A királyi haszonvételekből s erdőkbül valósággal szedett jövedelmek, a számadások, alkalmas tanuk vallomásai és szerződések egybevetéséből lesznek kiszámitandók.[14]

§. 414. A közlegeltetési haszonvétel a foglalandó részen könnyen eltartható marhák számához, vagy a helyben avagy hasonló helyzetü szomszédságban fizetni szokott legeltetési bérhez képest fog felvétetni.[15]

§. 415. A feleknek kérelmére, s jelenléttökben köteles lészen a végrehajtó biró, a becslőktül foglalatosságuk rendjéről értesitést kivánni, s ha valamire illő tekintettel nem viseltetteknek tapasztalná, őket arra figyelmeztetni.[16]

§. 416. Végtére a kész becslést a biró a felekkel közölni tartozik, s meghalgatván észrevételeiket, azoknak egybevetésével hoz itéletet.[17]

Ezek a fő RRnek nevezetesb észrevételei, mellyeket azon felül, hogy a jobbágytelkeket is birói zálogkép kiválthatóknak hagyatni kivánják, a RR javaslatára tettenek.[18]

b)

Kerületi ülés a RRnél január 2-án, 1836.

Elnökség: Justh és Becsky.

Először némi kérdés tétetett azon végzés értelme felől, mellyet a KK és RR december 31-én a készen lévő, vagy elkészülendő tárgyak egyenkénti

[11] „Tum pro tali cynosura stabilienda, cum etiam pro extensione fundorum cognoscenda Jurati loci oeconomiam tractantes, aut in horum defectu alii valentiores ruricolae aeque locales, et quidem quinque, quorum unum exequens, duos vero actor, et totidem succumbens deligent, adhiberi, et super eo, quod calculum conscienciose absque ullo humano respectu inituri sint, adjurari debebunt." (Uo. §. 410. 136. o.)

[12] „Si alterutra partium proventuum aestimatores denominare tergiversaretur, toco illius exequens denominabit." (Uo. §. 411. 136. o.)

[13] „Colonorum datiae, ac ipsa etiam nonae praestatio a ratione tractamenti colonorum pretio vel urbariali, vel contractuali aequivalenti, aut ubi in natura desumunlur, praetio currenti assumentur." (Uo. §. 412. 136. o.)

[14] „Regalium beneficiorum, sylvarumque percepti proventus e rationibus, testiumque idoneorum fassionibus, et contractibus ad invicem combinatis, eruentur." (Uo. §. 413. 136. o.)

[15] „Pascuationis communis beneficium a proportione pecorum, quae ad ratam exequendam commode interteneri queunt, et census, qui pro pascuatione seu in loco, seu in vicinia parique pascuo solvitur, assumetur." (Uo. §. 414. 136. o.)

[16] „Exequens obligatur petentibus, et coram partibus de procedura aestimatorum ab iisdem informationem excipere, et si observaret per eos cujuspiam circumstantiae condignam reflexionem habitam non esse, ad illam ipsos reflectere." (Uo. §. 415. 136. o.)

[17] „Paratam demum aestimationem Judex cum partibus communicabit, illarum reflexiones eatenus audiet, et ex harum combinatione decisionem suam faciet." (Uo. §. 416. 136. o.)

[18] A főrendek válaszát l.: *Iratok*. VI. köt. 168. kk.

felküldése iránt tettenek.[19] Mit is BECSKY aként jelentett ki, hogy a RR többsége nem akarván olly gyanura alkalmat szolgáltatni, mintha a készen lévő tárgyak hátratartóztatásával a diaeta bérekesztését késleltetni iparkodnék, a tárgyakat amint elkészülnek, s ezek közt az urbért is, egyenként is kész ugyan felküldeni, mindazáltal a magyarul alkotandó törvények iránti határozásához szorosan ragaszkodik, s a törvényczikkelyeket csak magyar nyelven fogja Ő Felsége elébe terjeszteni. — Ebbe némi szóváltás után a RR megnyugodtak, s TARNÓCZYnak BEZERÉDY pártolta inditványára elhatározák: hogy ezen végzésük sikerére, az urbérből nemcsak a még egyezkedés alatt lévő pontokat, hanem mind 7. t. czikkelyt átaljában csak magyar nyelven fogják felküldeni.

Ezután felvétetett *Pesth vármegyének* egy újon fel adott sérelme, miszerint az egyes adatoknak részletes kifejtése nélkül panaszkép előterjeszti, hogy *nemes Bod János* ügyvéd, felségsértési puszta gyanu ürügye alatt minden idézés nélkül elfogattatván, perbevonatás, védelem, kihallgatás és birói itélet nélkül 10 hónapokig fogva tartatott, s akkor hasonlókép minden birói béfolyás nélkül elbocsáttatott.[20] — Melly legsarkalatosb alkotványos jusainkat tetemesen sértő, sőt a személyes bátorságot egészen elenyésztető sérelmet orvoslás végett felterjesztetni kivánja.

DUBRAVICZKY előterjeszté, miképen megyéje ezuttal annak vitatásába nem akar ugyan ereszkedni, mennyire legyen jusa a kormánynak, s mennyire nem valakit felségsértési puszta gyanu miatt elfogattatni, annyi mindenesetre igaz, hogy minden idézés, kihallgatás, védelem és megitélés nélküli önkényes tömlöczöltetésre jusa nem lehet. — A sérelmet tehát a RR pártfogásába ajánlja.

KUBINYI még most is kedvesen emlékezik vissza azon örömérzésre, mellyet fejedelmünknek uralkodásra léptekori nyilatkozása gerjesztett a nemzetben, arról hallván magát ünnepélyes királyi igérettel biztosíttatni, hogy szabadságaink s alkotványos jusaink szentül megtartatnak.[21] De mentől méltóbb reményeket gerjesztett ezen kir. igéret, annál keserübb aggodalom foglal helyt kebleinkben, midőn legszentebb jusainkon naponként csorba üttetik, s az ismételt csapások alkotványos életünk végveszélyére törni látszanak. Megemliti a szónok állitása bizonságaul *Wesselényinek*, s *Baloghnak* hütelenségi perbe vonattatásukat, a *békési commissiot*, *Borsod v[árme]gyének* a bankócsinálók miatti sérelmét, s végre mindezeknek tetézményeül a szomoru borzasztó esetet, mellyet Pest megye előterjesztett, s melly a legkorlátlanabb despoticus önkény bélyegét viselvén, valóban személyes biztossága felett minden hazafit kétségbe taszithat. Elannyira sulyosultnak véli a szólló követ ezen sérelmek által sérelmeinket, hogy legméltóbb igazzal ismételhetjük, mit egykoron a csapások alatt elkeseredett nemzet mondott volt, s a mult tizedben Bars v[árme]gye lelkesen ismételt. Elmondhatjuk valóban: *Recrudescunt antiqua gentis nostrae vulnera, prostrata jacet legum authoritas, supressa vocum*

[19] L. előbb, 349. o.

[20] Az ügy részleteire l. később Fáy András felszólalását. A vád az *Alkotmányos szózat a magyarokhoz* c. röpirat terjesztése volt, s a szálak az országgyűlési ifjúság kaszinójához vezettek. A vizsgálattal kapcsolatos gazdag iratanyagot l. *OL*, *Nádori lt.*, *Exhibita ad politiam .... respicientia*, 1835. 94, 179. stb. sz. alatt.

[21] „Nos ... leges, juraque, privilegia, libertates et immunitates fidelium perchari Regni Hungariae ... Statuum et Ordinum juxta datas iisdem praeprovocatas Assecuratorias nostras illibate et intemerate conservandi .... decrevimus" stb. L.: *Iratok*. IV. köt. 1. kk.

libertas, ipsaque constitutionalis existentia in discrimen vocatur.[22] — Eleven szinekkel festé továbbá törvényeinknek, alkotványunknak lábbal gázolását, melly nemes *Bod Jánosnak* személyében borzasztólag elkövettetett; kérdé a RRket, mi hibázik még azon szomorú állapothoz, mellybe a *lettres de cachet* szörnyű rendszere[23] a franczia nemzetet helyhezé? s a feladott sérelmet egész nemzeti erővel pártoltatni javallja.

Marczibányi azon véleményben volt, hogy miután a törvénytelen fogságnak szenvedéseit nem szenvedetté tenni nem lehet, a királyi nyugtató nyilatkozás, melly a sérelemnek Pest v[árme]gye előadása szerénti puszta felterjesztésére következhetnék, sem elégtételre, sem biztosításra nem elegendő. A felterjesztést tehát oda kivánja módositatni, hogy akik ezen ártatlan embernek elfogattatásába, tömlöcztetésébe részt vettek, országos actio utján szigorú büntetés alá vettessenek.

Andrássy ebben meg nem egyezett, ellenvetvén, hogy világos törvény szerint jusa van Ő Felségének, felségsértési bün gyanúja miatt, puszta gyanúból is akárkit elfogattatni. (Zugás.) A szónok megjegyzé hogy nem saját véleményét, hanem a törvény tartalmát mondotta.[24] Az elfogatáson tehát a sérelmet alapitani nem lehet, az idézés elmulasztásán sem, mert ha ártatlan volt a nevezett személy, amint elbocsáttatásánál fogva hinnünk kell, idézés következésében csak hosszabb fogságot lett volna kéntelen szenvedni; — de a 10 hónapi idő sem helyes alap a felterjesztésre, mert különben az következnék, hogy ha csak 4—5 holnapra terjedett volna letartóztatása, az sérelem nem volna. Nem tagadja a szónok, hogy lehetnek a dologban olly körülmények, mellyek nem törvényesek, s annál fogva sérelem tárgyai, de azoknak megbirálására az adatokat körülményesen tudni kellene, mellyekbe azonban Pest vármegye maga sem ereszkedett.

Fáy részint ennek következésében, részint, nehogy megyéjére valamelly törvénytelenségi részvét gyanuja háramolhassék, kötelesnek érzé magát az esetet részletesen előterjeszteni. Melly is röviden ebből áll: *Bod János* szegény nemes ifiu s pesti ügyvéd, egyike azoknak, kik ha akarnának is, nem tudnának országosan véteni, a Tribune nevü ujságnak, magyarországi dolgokat magában foglaló egyik czikkelyét (az *Alkotványos szózat* czimüt[25]) élelme könnyitése tekintetéből egy két példányban leirta. Pest városának egyik drabantja, ki vele egy szobában lakott, ládáját a tulajdonos otthon nem létében felnyitá, s megtalálván benne az érintett irományt, a városi hatóságnál feladta, mire nevezett nemes Bod Jánosnak személye és szállása nyomban városi drabantok őrizete alá helyheztetett, ő maga kutatás előre bocsátásával elfogattatott, s Pest vármegye tömlöczébe, (hol Istennek hála Bastille forma fogháza nem lévén még a magyarnak, a királyi Fiscus részéről oda-

[22] A Rákóczi híres 1703-i manifesztumának kezdő soraira emlékeztető idézet abból a feliratból való, amelyet Bars megye rendei 1822. máj. 2-án intéztek az uralkodóhoz, tiltakozva a törvénytelen adószedés és újoncozás ellen. A Plathy Mihály tollából származó felirat országszerte ismeretessé vált s valósággal az 1823-i rendi ellenállás ideológiai megalapozását képezte.

[23] Önkényes elfogató parancsok, amelyekkel a Lajosok önkényuralma idején Franciaországban a kormánynak nem tetsző embereket törvényes vizsgálat nélkül szám-űzték, vagy a Bastille-ba zárták.

[24] A felségsértés eseteit meghatározó 1715 : 7. tc. 1. §-a nem beszél gyanúról, hanem a valóban elkövetett felségsértési bűn esetében mondja azt, hogy a késedelemből származható veszélyek miatt a vádlott előzetes idézés nélkül is elfogatható.

[25] Az *Alkotmányos szózat a magyarokhoz* c. erősen Habsburg-ellenes röpirat egy példánya mellékelve van a fentebb idézett vizsgálati iratokhoz.

küldött status foglyok a megye minden béavatkozása nélkül őriztetni szoktak,) hurczoltatott, onnan pedig nehány napok mulva katonai őrizet alatt a Jósef Kaszárnyába[26] vitetett s törvénytelen katonai őrizet alatt 4 hónapokig fogva tartatott; melly idő közben a szerencsétlen ember elbetegesedvén, sőt elméjében is megháborodván, később a korházba áttétetett, mig végre 10 hónapi sanyargatás után szabadon bocsátatnék!!! — (A RR mély figyelemmel s itt ott eleven illetődés nyilatkozásával hallgatták az egyszerüségében borzasztó előadást.) Megfontolván a szónok ezen szomoru esetet, s a többi országos sérelmeket, mellyek ezt megelőzve történtek, aggódó tekintettel vizsgálván, nem akarja ugyan hinni, hogy szándékba vett terrorismus jelei lennének, ki kell azonban jelentenie, miképen a despotismusnak legborzasztóbb neme, melly magát mysticismussal övedzve, a szabad ország szabad polgárainak legbecsesb kincsét, szabadságát, életét, becsületét megtámadja. Igaz ugyan, hogy törvényeink nem egészen határozottak az esetekről, mikben *ex metu profugii* az elfogatás itélet előtt is megengedtetik,[27] és fájdalom, hogy az elhatározás egy részben mintegy önkényre bizatik. Ha mégis maga a Felség itélne illy kétes esetben: némi vigasztalásul vehetnénk, hogy ő magas állásában sok olly indulatokon felül van emelkedve, mellyek a kormány embereinek gyakorta alacsony lelkeiket izgatják. Ezen suttogó férgek, kiket a hivatalvadászásnak s önhaszonlesésnek gyáva indulata minden hazafiui, emberi, polgári érzésből kivetkeztetett, kik nemzet és fejedelem közti bizodalmatlanság magvainak szórogatásával fitogtatják hüségöket ott, hol ilyes hűségre sem szükség, sem alkalom: ezen suttogó férgek teszik nemzetünk szerencsétlenségének alapját, e kutfőből ered minden baj s nem is szünik meg, valameddig orozva öldöklő hatásuk s különösen a kir. Fiscusnak önkénye meg nem zabolátatik. — Most megyéje sérelmét a RR pártfogásába ujólag ajánlja.

Hertelendy Károly teljes lélekkel pártolja, de egyszersmind a nevetlen vádlókrul alkotott törvények[28] lelkére támaszkodóan, Trencsin követe előadásainak következésében is kivánja, hogy a hamis delator megneveztessék és szigoruan megbüntettessék.

Bőthy az önkényt mindig borzasztónak tartja, de leginkább elviselhetetlennek azt, melly a törvény palástja alá rejtezve olly bánásmódot gyakorol alkotvány védelmére támaszkodó polgárok felett, miszerint többé se személyünk, se vagyonunk biztoságban nincs. De bármi szélesre szeret is az emlitett önkény határtalan vágyában terjedni, a szólló követ az egész ország szine előtt bátran el meri mondani, hogy az a czikkely, mellynek örve alatt ezen borzasztó önkény elkövettetett, arra még csak ürügyül sem szolgálhat. Az austriai ministerium semmivel sem árulja jobban el gyengeségét s azt, hogy hiven követett rendszere a nemzetek megnyugvására talán nem igen számolhat, mint azzal, hogy minden gyermekségben kisértetet lát, s azt gondolja, hogy ha tollat fog valaki kezébe, már a thronus, vagy is inkább ő maga, veszélyben forog. — Ezeknek előre bocsájtásával a szónok Trencsin és Zala követeinek[29] előadását illetőleg méltányolva, most annak vitatásába nem ereszkedik, város vagy vármegye vett e részt ezen undok cselekedetben, de lett légyen akárki, ünnepélyesen kinyilatkoztatja: hogy aki egy nyomorult drabantnak puszta feladása következésében egy szabad polgárra kezét tenni

[26] Kossuth és Táncsics későbbi börtöne a budai várban.
[27] Vö. *Hármaskönyv* I. 9. cím, 2. §, 1715 : 7. tc.
[28] Az 1805 : 5. tc. (Vö. a 292. o. 39. jegyzetével.)
[29] Borcsiczky és Hertelendy.

merészlette, az egy alávaló, szolgalelkű, elvetemedett ember, aki deportatiora lenne inkább érdemes, mintsem hogy alkotmányos országban levegőt szivjon szabad, becsületes polgárok körében. — Egyébiránt a sérelmet pártolja.

Borcsiczky az esztergomi követnek elveit[30] czáfoló felelet nélkül nem hagyhatá. Korántsem jól olvasta követ ur hazánk törvényeit, és nem jól vetette egybe azoknak szellemét, midőn azt állitja, hogy a felségsértési puszta gyanúból idézés s birói itélet nélkül ezen alkotványos ország szabad polgárait elfogni lehetne, s hogy az elfogott szerencsétlen ember, miután 10 hónapi fogsággal sanyargattatva eszében is megfogyatkozott, talán még köszönettel tartoznék, hogy szabadon bocsátották. Ama szerencsétlen időkben, midőn belső háboruk veszélyeitől ingatott hazánk törvényhozói egyébiránt is nagyon nehéz körülmények között a polgári háboruk meggátlására az 1715 : 7. czikkelyt[31] alkoták, sokakban ugyan, fájdalom, nem elég határozottsággal munkálódtanak; olly értelmet mind azáltal, minőt az esztergomi követ magyarázatából hallottunk, a törvénynek koránt sem tulajdonithattak: mert hiszen az a polgári lét, társaságos élet bátorsága, s különösen, az alkotmányos állapot természetes elveivel merőben ellenkeznék, s nem constitutionalis országban, de a társaság köteleinek megszaggatása nélkül még török despotismus alatt sem divatozhatnék. Hiszen ha azon elv állana, s praetextuált puszta gyanuból akárkit elfogatni lehetne, ugy senki sem lenne többé bátorságban, ugy meg nem foghatnánk, mivégett tartá a kormány szükségesnek Wesselényit s Baloghot, kiket üldözés tárgyául kiszemelt, perbe idéztetni? Rövidebb út lett volna elfogatni, s egynehány hónapig fogva tartván azt mondani: „most csapjon az ur complimentumot, köszönje meg, hogy eleresztjük". De az esztergomi követ magyarázata nemcsak az alkotványos lét alapelveivel s törvényeink lelkével, de azoknak még betüjével is ellenkezik, mert az 1715 : 7. törvény világosan kiköti, *ut vel in flagranti actuali crimine deprehendantur, vel ejusmodi criminis rei palam et manifeste habeantur.* — Nem akármelly gyáva suspicio, vagy alávaló vádaskodás, hanem csak országszerte tudva lévő vétek, p. o. midőn valaki a fejedelem ellen fegyvert fog, nyujthat tehát idézés előtti elfogásra törvényes okot s alkalmat. — Ezeknek előrebocsájtásával továbbá is azt sürgeti, hogy az 1715 : 7. cz. 8-ik §-a értelmében ugy a feladó, mint az elfogó talio büntetésével büntettessék.[32]

Havas szintén sajnálja s fájlalja az esetet, és pártolja a sérelmet, de városa ellen némi általános vádakat hallván előadatni, azokra felelni kéntelen. Ugy hiszi, senki tagadni nem fogja, hogy ha valamelly vétek fedeztetik fel a városi hatóság előtt, azt egyik fülén be, másikon ki nem ereszthetni, hanem belé kell tekintenie, s kérdést tenni ott, honnan a további szabályokat várni tartozik. Nem kételkedik tehát, hogy Pest városa kapitánya is eként cselekedett, s csak azután kisértette el nemes Bod Jánost a v[árme]gye házához, miután utasitást kapott onnan, honnan kell. (Erre zugás támad, több követek közbe szólva kérdik: kitől? — kitől? csak ki vele!! — Némi félbeszakitás után Havas folytatja:) Kérdem én a Te[kinte]tes RRket, ki tette volna meg a vizsgálatot, ha nem a város? (Sárközy közbe szólva: Az alispány.) Havas: Ugy e? az alispány? ezt örökké tagadom, s azt mondom, hogy Werbőczy III.

[30] Vö. Andrássy felszólalásával.

[31] L. előbb, a 356. o. 24. jegyzetét.

[32] Az id. tc. 8. §-a a felségsértés büntetéséről intézkedett és kimondta, hogy ha valaki gonosz szándékkal vagy bosszúból alaptalanul vádolna valakit felségsértéssel, azt a bíróság súlyos ítélettel, esetleg talióval, azaz a felségsértésre kiszabott büntetéssel sújtsa.

Része 20-ik czimjénél fogva jusa van a városnak a nemes embert is megfogatni, megitélni, megbüntetni,[33] s városom határában a v[ice] ispánynak semmi hatalma (erre kaczaj és zugás támad, — melly miatt HAVAS nyomban tovább nem beszélhetvén, felkiált, hogy ha hallgatni nem akarják, ő itt ülni nem akar, — s némelly kir. városi követektől kisérve, kik között Bujanovics, Mukics, Sáy, Markovics, Galle urakat gondolom észre venni, a teremből kimegy.)

VÁGHY Sopron városa követe, ki némellyekkel bennmaradt, oly formán nyilatkozott: hogy ő a dologrul elegendőleg informálva nincs, s ugy hiszi a RRnek is bővebb informatióra van szükségök, mielőtt Pest városát törvénytelenséggel vádolhatnánk. Tegyék fel példa gyanánt, hogy a nevezett személy valósággal felségsértő lett volna, s a város azt mondotta volna: mi közöm hozzá, csináljon amit akar, nem érdemlett volna e fenyitést? Valóban a szólló követ is azt tartja, ne legyen önkény felettünk, mert ki akarna élni önkény alatt? — de óvjon hát törvény ellene. Már pedig senki sem fogja tagadni, hogy törvényeink e részben valóban hijánosak, határozatlanok, s nem szabván ki a bánás módját, világosan az önkényt provocálják inkább, mintsem korlátoznák. Szünjenek tehát a RR Pest városát vádolni, midőn ha hiba történt volna is, annak valódi oka a törvény fogyatkozásában helyheztetik.

NAGY PÁL igazolja Sopron városa követének mondását, s maga is ugy tartja, hogy mig szabályosb törvény nem hozatik, mindég lesznek ilyes panaszok. Pest városának követe is jól mondotta, hogy a feladást fülén be s ki nem ereszthette a város, t. i. miután drabantja feladást tett, nem mondhatta reá, hogy semmi köze, hanem illető helyüt jelentést kellett tennie. De ha egyszer ezt megtette, azt is igen jól tudta Pest városa, hogy neki a nemes embert elfogatni hatalmában nincs, s ha parancsolták, azt kellett volna felelni: „Uram, erre nincs hatalmam, én béjelentettem, s ezzel kötelességemnek eleget tettem, a többi iránt illető helyütt tegyetek rendelést." Ezt kellett volna tennie, mert azt valóban nevetségesen mondotta Pest városa követe, hogy az alispánnak semmi dolga a városban; ilyesmire bizony csak nevetni lehet, miután a nemesek személyes ügyeiben nemcsak hogy hatósága van az alispánynak, de sőt egyedül csak neki van. — Ami a szólló követ véleményét illeti, ő ezen egész törvénytelenséget Ő Felségének vétkül nem tulajdonithatja, mert hiszen az előadásból látjuk, hogy az egész gyönyörü pertractatio csak egy városi hajdu, a város, és a kir. Fiscus közt folyt. Szükség tehát Ő Felségét megkérni, hogy szoros vizsgálatot rendeljen, s aki ezen dologba béfolyt, megbüntettessék, az a szegény ember pedig országosan ártatlannak nyilatkoztatássék, s némi kárpótlást kapjon sanyargattatásáért, kenyerének elvesztéseért.

Ezt HERTELENDY MIKSA pártolá. — ANDRÁSSY a trencsényi követ előadására[34] az 1-ő rész 9-ik czimjéből[35] némi megjegyzéseket tőn, s a sérelmet csak annyiban ismeri el, amennyiben katonai béavatkozás folyt belé. Egyébiránt azt tartja, Pest v[árme]gyének lett volna kötelessége felirást tenni. — Mire DUBRAVICZKY válaszolt, hogy azokrul, kik status foglyok gyanánt kül-

[33] A *Hármaskönyv* III. rész 20. címje a városok büntető hatóságáról szól; felsorolja, hogyan büntetheti a városi hatóság a tolvajokat, rablókat, gyilkosokat, gyújtogatókat stb., és hozzáteszi, hogy nemes embert csak tettenérés esetén foghatnak el, s puszta gyanúból nem vethetnek kínvallatás alá.

[34] Vö. Borcsicsky felszólalásával, 357. o.

[35] A *Hármaskönyv* I. rész 9. címjének 1. és 2. §-a szól a nemes törvény előtti kiváltságáról és azokról az esetekről, amikor a nemest előzetes idézés nélkül is el lehet fogni.

detnek megyéje tömlöczébe, a megyének semmi tudomása sincs és nem is lehet. Egyébiránt amint soha sem szándékozott a városok hatóságát kérdésbe venni, ugy ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy a nemesek személyes ügyeiben hatóságot csak az alispán gyakorolhat. — Végre még MARCZIBÁNYI és PÁZMÁNDY az esztergomi követnek már Borcsiczky által megczáfolt elveire feleltek, állitván hogy azt a kétséget csak a jus publicumnak minden szabad korlátokon túlhágott szolgai lelkü tanitói támasztották. Mire köz felkiáltással a sérelem Nagy Pál előterjesztése szerint elfogadtatott, Fáy részletes előadásához képest ujonnan szerkesztetni határoztatván.[36]

Ezután felvétetett a sérelmekre érkezett 4-ik főrendi válaszizenet,[37] mellyre nézve Somogy vármegyének restaurationalis sérelmétől a RR elállottak, — Protestansoknak Horvátországba bevételénél pedig köz értelmüleg megmaradtak.[38]

Januar 3-án vasárnapi szünet.

Januar 4-én a fő RR bérekesztették az excerptákat. A polgári pereknek a kir. Curia előtt jövő országgyülési folyamában, s a porták kiegyenlitése iránt abban, hogy Horvátország portái egyenlő arány szerint állapitassanak meg, most is ellenkeznek.[39]

A RR a sérelmeket folytatván — a 310-ik számu levelemben kijelelt többi 3 tárgyakra[40] — nemkülönben a szóllás szabadságára nézve 12-szer, a békési sérelem iránt pedig 4-szer előbbi végzésöknél maradtak.[41] Ezután Gr. Keglevics Miklósnak a bányászi törvényszék által lett megitéltetése iránt *Borsod* részéről feladott ujabb sérelem közértelmüleg elfogadtatott.[42] *Zalának* egy uj sérelme dictaturára bocsájtatott,[43] s az indigenák iránti izenet megrostáltatott.[44]

Januar 5-én a fő RR az előleges sérelmeket vették fel s a correlatio pontjáig haladtak.[45] A felirásban többnyire megegyeztek, de nem a stylusban, a Részekre nézve végzésök: hogy az 1741 : 18. példájára,[46] alkottassék t. cz. azon törvényhatóságok diaetalis voxáról, s a commissió kirendeléséről. — A többit ezen commissio munkálódása következményére halasztván.[47]

A RR küldöttségben dolgoztak, — aztán *országos ülésben* átvették az excerptákat, — elküldötték az indigenákat.[48] A kir. városok conferentiát tartottak, s mint hallani *Vághy* és *Kricske* ellenzése mellett a kerületekben részt nem venni határoztak.[49]

[36] Az izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 180. kk.
[37] Uo. 156. kk.
[38] Ötödik izenetüket l. uo. 177. kk.
[39] Válaszukat e tárgyakban l. uo. 170. kk.
[40] A Részek visszacsatolása, a correlatiók és a só tárgyában. (Vö. előbb, 339. o.)
[41] A két izenetet l. uo. 179. kk.
[42] A sérelmet l. uo. 183. kk.
[43] Uo. 185. kk.
[44] Uo. 160. kk.
[45] A rendek felirati javaslatát l. uo. 134. kk.
[46] Vö. a 283. o. 6. jegyzetével.
[47] A főrendek válaszát l. uo. 171. kk.
[48] A jan. 5-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 278. kk.
[49] A városi követek jan. 3—6. között folyamatos tanácskozásokon vitatták meg országgyűlési helyzetüket és kevés kivétellel amellett foglaltak állást, hogy nem látogatják a kerületi üléseket. (Tanácskozásaik jegyzőkönyvét, valamint az ügyre vonatkozó további iratokat l. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* III, IV, VII, IX, X, XXI, XXXI, XXXII. sz.)

313.

1836 január 4, 5, 7, 8.

Foglalat: A főrendi ülések részletei — a) az országgyülés alatti perfolyamat, s porták kiegyenlitése, — b) nemkülönben az előleges sérelmek tárgyában: indigenák a főrendeknél, az excerptákat a Rk kerületileg harmadizben bevégzik.

a)

Pozsony, január 9-én, 1836.

Januar 4-én országos ülés a fő RRknél.

Ez napon az *excerpták iránti 2-ik izenet* felett a főrendi tanácskozás bérekesztett, előbbi levelemben röviden megérintett két tárgy maradván csak hátra azok után, miket részletesen közlöttem. — Első t. i. hogy *jövő országgyülés alatt a kir. Curia előtt minden polgári perek is folyjanak, — másik a porták ideiglenes kiegyenlitésében Horvátország portáinak arányositása.*[1]

Ami az elsőt illeti, a TÁRNOK aként nyilatkozott, hogy ha alkotmányos rendszerünk különös körülményire nem tekintenők, a RR okai igen sok nyomósággal birnának. De bármennyire kivánatos is, hogy az igazság országgyülés alatt is mindenkinek szakadatlanul kiszolgáltassék, vannak mégis ez alkalommal el nem hárithatő akadályok, mellyek azt teljességgel meg nem engedik. Igaz ugyan, hogy jelen diaetánk huzamos folytában sokakat igen sajnosan érintett a törvényszolgáltatásnak hosszas fennakadása, ezen példának azonban csak oda kellene bennünket vezérelni, hogy jövendőben illy hoszu diaeta ne legyen. Mit a szónok hazánk javára óhajthatónak is vél. Most törvényeink vannak, mellyek az országgyülés tartóságát 2 hónapra szoritják,[2] s a hosszabb tartást a perlekedés megakasztása is fontos erővel ellenzi, mégis 3 év óta vannak együtt az ország Rendei. Ha az emlitett akadály megszüntetik, ki áll jót, hogy 10 évig is nem fog tartani a diaeta? Pedig a szónok nem ismér nagyobb szerencsétlenséget hazánkra, mint a hoszas országgyülését. (?) Aztán diaeta alatt a kir. Curia tagjai egyéb országos foglalatosságok miatt birói tisztöket szigoru helyességgel nem teljesithetnék, már pedig inkább haladjon[3] az igazság szolgáltatása, mint hanyatt-homlok rohantatott, silány s félszeg legyen. Kivánja tehát a RRket ujabban is felszóllitatni, hogy ezen teljesithetlen javallattól elálljanak.

És ez volt a fő RRnek senki által nem ellenzett, sőtt B. BEDEKOVICS, SCITOVSZKY, B. PRÉNYI s az ORSZÁGBIRÁJA által a ki nem vihetőség szempontjából bővebben is fejtegetett közértelmök.

A porták kiegyenlitésének tárgyában továbbá is megmaradtak volt a KK és RR azon kivánságuknál, hogy Horvátországra nézve, melly eddig aránylag csak fél fél rovásnyi terhet viselt, az országos adó kivetésére egyenlő adatok, és egyenlő arány használtassanak. E kivánatnak alapja abban fekszik, hogy az okok, mellyek miatt Horvátország ezen kedvezést kapta volt, t. i. hogy a szomszéd törökök elleni védelmül hajdan többnyire fegyverben

[1] A rendek második izenetét e két tárgyban l.: *Iratok*, VI. köt. 94. kk.
[2] Vö. a 72. o. 14. jegyzetével.
[3] Értsd: halasztódjék.

állani kéntelen volt, immár megszüntek. További gyámokul pedig az is felhozatott, hogy a horvátországi adó dolga az 1791: 59. cz[ikkely] következésében[4] országgyülésünkre tartozik, hogy az 1802-ki adó felemelésekor[5] is igy történt a kivetés, hogy az országos összeirásba ők is megegyeztek,[6] annak következményeit tehát szenvedni tartoznak, hogy Horvátország különben is sok kedvezésben részesül, p. o. a tengeri sót olcsóbban kapja, s katona élelmezést nem ád, hogy a nádornak igazságszeretete iránt bizodalommal viseltethetik, s hogy az ország Rendei korántsem akarják a horvátokat igazság felett terhelni, nem mondják azt, hogy portájok szaporittassék, s Magyarországon az ő terheltetésökkel könnyitve legyen, hanem csak azt kivánják, hogy a Főherczeg Nádor az ideiglenes kiegyenlitésben az országos öszeirásróli tudomását vezérül használandván, valamint azon összeirás a kapcsolt részekre nézve is egyenlő alapokon nyugoszik a magyarországival, ugy a kiegyenlités is egyenlő arány, alap, és adatok szerint történjék teljesen igazságosan.

Kukulyevics azonban ezen kivánságot törvényekkel, százados szokással, a horvátországi adónak a magyarországitól egészen különböző eredeti rendeltetésével, sőt a természeti méltányossággal (?) is ellenkezőnek nyilatkoztatta, s a RR okainak czáfolgatásába bocsátkozván: korántsem hitte hogy a horvátok saját kivánságára alkotott 1791:59. cz[ikkely][7] ellenök fordittathatnék; mert benne van világosan a rendelet, hogy Horvátország adója a magyarországitól különválasztva tractáltassék. — Az 1802-ki példát sem tartotta alkalmazhatónak, mert akkor nem porták kiegyenlitése, hanem adó felemelés forgott kérdésben, s abból természetesen Horvátország is tartozott egy részt viselni. Az országos összeirásban megegyeztek ugyan a horvátok, de municipalis jusaik iránt már 1802-ben óvást tettenek, s azt 1825-ben ismételni csak azért nem vélték szükségesnek, mert nem hihették, hogy örökké rézsen kellessék lenniök, nehogy jussaikat a bár nagyobb, de mégis társország megcsonkitsa. Abban is meg lehetett nyugodniok, hogy az országos összeirás főigazgatása részükről is a nádor kezeiben egyesüljön, ezt kivánta a munkának természete, azonban óvásul kikötötték, hogy a levelezés csak a bán közbejöttével történjék. Maga a nádor is elismerte azt, miképen ezen öszeirásból Horvátország portáira nézve sérelem nem következhetik, mert ámbátor e dologbani járatosságánál fogva az ország bizodalmából 1830-ban is ő egyenlitette ki a portákat, a horvátországiakat mégis előbbi állapotban hagyta volt.[8] De az emlegetett különös kedvezések sem jöhetnek tekintetbe, mert a tengeri sóval élés nemcsak hogy nem kedvezés, sőt sérelem, s mint ilyen még az országgyülésen is elfogadtatott.[9] A katonatartástóli mentség

[4] Az 1791 : 59. tc. úgy döntött, hogy Horvátország, valamint Zágráb, Kőrös és Varasd megyék adóját a magyar országgyűlésen, de Magyarország adójától elkülönítve kell meghatározni.

[5] Az 1802-i országgyűlésen helyesbítették utoljára általánosan a nádori porták elosztását, az 1830-i országgyűlésen csak kevéssé lényeges változtatások történtek.

[6] Ti. az 1827 : 8. tc. által elrendelt összeírásba, amelynek rendeltetése elsősorban az lett volna, hogy igazságosabb adóelosztás alapjául szolgáljon.

[7] L. előbb, a 4. jegyzetet.

[8] Ez az érvelés sántit, mert az 1830-i helyesbítés csak a legkiáltóbb igazságtalanságokat igyekezett kiküszöbölni s a legtöbb megye portáinak számát is változatlanul hagyta.

[9] L. Horvátország sérelmei sorában 2. szám alatt (*Iratok*. II. köt. 188. kk.), de nem a szónok által használt értelemben.

pedig törvényeken s kir. diplomán alapul. Aztán ezen kedvezés ellenében vannak ám Horvátországnak különös terhei is, ilyen a portalis és personalis felkelésen kivül a massalis insurrectio kötelessége, amit tettleg teljesitett is, s mellyet Magyarország sohasem visel. Átaljában ünnepélyes óvást tesz az ellen, hogy Horvátország, akármiben, s különösen a porták kiegyenlitésében is, az országnak egyes törvényhatósága gyanánt tekintődhetnék. Ezen nézet társas országos állását fenekestől felforgatná, mellyet ily tekintetben a magyarországi diaetától függetlennek állit, s az 1715 : 120-ik és 1791 : 59-czikkelyekhez[10] szorosan ragaszkodva reménli, hogy a fő RR soha se fognak a KK és RR kivánságához járulni.

Gr. Keglevics az 1802-ki példának ide nem alkalmazhatását, — B. Eötvös pedig az 1791: 59-ik törvénynek (melly a horvátországi adó dolgát a magyar diaeta elébe rendeli) eredetét s czélját aként magyarázgatá: hogy Horvátország mindég egészen külön választva fizette a maga adóját, név szerint 1751-ben fizetett 35 ezeret, 1764-ben, midőn a magyarországi adó a diaetán 500 ezerrel feljebb emeltetett, az udvar Horvátország adóját is maga hatalmával 105 ezerre emelte, és ilyen emeltetések ellen akarták magokat a horvátok biztositani, midőn 1791-ben inditványt tettek, hogy adójok a magyar diaetán, hanem egészen külön választva határoztassék. E törvényt tehát ellenök fegyverül forditni nem lehet.

Tárnokmester és Lánczy főispán ugy vélekedtek: hogy most szorosan a napirendnél kell maradni, és mellőzni minden kérdéseket, mellyek az adó dolgainak rendszeres pertractatiójára tartoznak. Annyi igaz, hogy Horvátország adó dolgában Magyarországtól ekkorig egészen külön volt választva, s portái a mieinkel összezavarva nem voltak. Most pedig nem arról van szó, hogy az adó dolgát rendszeresen felvegyük, hogy megvizsgáljuk, valjon álljanak e még az okok, mellyek Horvátország adójának különválasztását javasolták, — most a porták összes számát nem neveljük, az adót fel nem emeltük, hanem csak azt határoztuk, hogy az ország egyes törvényhatóságai között ideiglenes kiegyenlités történjék. E mellett kell tehát maradni: valamint Magyarországban ezen kiegyenlités által egyes megyék között az adó terhe ideiglenesen arányosittatik, ugy ez Horvátország egyes megyéi közt is hasonlón fog történni, — és ez a nádori munkálódás tárgya. Ellenben a porták öszes számának sértetlen kelletvén maradni, interimalis rectificatio utján, valamint Horvátország portáiból Magyarországra, ugy ezéből amarra semmit vetni nem lehet. Ezeknek következésében a RRket felszóllittatni vélik, hogy ha biznak a nádor igazságszeretetében, amint ezt izenetjökben kijelentették, ne szabjanak elébe feltételeket, hanem kövessék a különben is felhivott 1830-ki országgyülés példáját, s nyugodjanak meg abban, hogy Ő Cs. kir. Főherczegsége megbizattásában teljes igazsággal eljárand.

És ez végzésnek jelentetett.[11]

[10] Az 1715 : 120. tc. Horvátország statutumairól azt rendelte, hogy közülük azok, amelyeket a király már megerősített, többé semmi kétség alá nem jöhetnek, a még meg nem erősítetteket és a jövőben alkotandókat pedig fel kell terjeszteni megerősítés végett. — Az 1791 : 59. tc.-re l. a 361. o. 4. jegyzetét.

[11] A főrendi választ e tárgyakban l.: *Iratok*. VI. köt. 170. kk.

b)

Januar 5-én országos ülés a fő RRnél.

Még mindég az Országbiró elnöksége alatt. Nem is igen reménlhetjük hogy a *Főherczeg Nádor* előlülői székét még egy pár hét előtt elfoglalhatná, amit átaljában is, de különösen diaetánk jelen állásában, s a magyar nyelv iránti közbenjárás függőben léte miatt, eléggé nem sajnálható köz szerencsétlenségnek nevezhetünk.

A tegnapi végzések szerkesztésének megrostállása után felvétetett a KK és RR izenete *az előleges sérelmekre érkezett kir. válasz iránt.* (Lásd 305-ik sz. levelemet.[12])

A bévezetésnek két része van. Részint t. i. azon való fájdalmukat nyilatkoztatják a KK és RR, hogy a nemzet ezen sulyos sérelmeire nézve, mellyeknek orvoslása nélkül a rendszeres munkákban is biztosan nem haladhatni többször kijelentették, annyi sürgetések után is sokakban valóság helyett csak idő s körülmény további kifejlésétől felfüggesztett, vagy pedig bizontalan időre halasztott remények nyujtattak, s ennek következésében a még nem orvoslott pontok iránt, erős elhatározotsággal orvoslást sürgetnek, részint pedig a felterjesztés módja iránt alkotványos jusaikhoz, s az 1791. 13-ik cz[ikkely] valódi értelméhez ragaszkodnak.

Gr. Zichy Károly ezen előterjesztést minden részeiben pártolá. — A fő RR azonban a Tárnoknak, s Gr. Majláth zemplényi főispánynak javaslatára abban állapodtak meg, hogy a bevezető pont inkább stylaris érdemü lévén, a felirás rostálása idejére halasztathatik, ezuttal csak annyit jegyezvén meg a fő RR, miképen ők az 1791:13. cz[ikkely] értelme iránt a RRkel valamint másszor, ugy most is egyet nem értenek.

Olvastattak tehát az izenet pontjai egyenként.

1-ő s IV-ik pont (Dalmátországnak, s Galliciának és Lodomeriának visszacsatolása.) — Ennek érdemére nézve nem volt a fő RRnek ellenvetésök, de a felirás stylusa idejére az Országbirája feltartotta észrevételeit az iránt, hogy ezen elidősült nehéz tárgynak függőben léte miatt a kormányt szántszándékos halogatás vádjával terhelni nem lehet.

II-ik pont a Részek visszakebelezése iránt alkotandó t. cz.

A Tárnok ugy vélekedett, hogy e dologban Posega, Verőcze és Szerém vármegyéknek 1741-ben, a bánáti megyéknek pedig 1791-ben történt inarticulatióját[13] kell például felvenni. — E szerint igen helyesen javaltatik, hogy a kérdéses törvényhatóságok visszacsatolása törvénnyel mondassék ki, országgyülési voxal felruházstassanak, s Ő Felsége biztosság kirendelésére kéressék. Ez azonban elég. Mit a KK és RR a sórul, a vallásról s at.[14] különösen felhoznak, annak a biztosság munkálódása következményének kell inkább lenni, mintsem előzményének, — mert csak a helyszinén való munkálódás

[12] L. előbb, 282. kk. — Az izenetet l. *Iratok.* VI. köt. 134. kk.

[13] Az Erdélyről és a Részekről intézkedő 1741 : 18. tc. 3. §-ában tesz ígéretet a király, hogy a temesi, szerémi és alsó-szlavóniai kerületeket is visszacsatolja az országhoz. — Az 1791 : 28. tc. Temes, Torontál és Krassó megyéknek visszaadta az országgyűlésen való részvétel és szavazat jogát.

[14] Hogy ti. a visszacsatolandó megyékben a sót továbbra is kedvezményes áron hozzák forgalomba, és hogy az unitárius vallás Magyarországon is a törvényesen bevett vallások közé kerül.

fogja megmutatni, mennyiben szükséges ezekről különösen rendelkezni, és mennyiben nem.

Gr. Majláth Antal az inarticulatio s országgyülési vox törvénybe iktatása, nem különben a részletes dolgok említésének elmellőzése iránt egyetért a tárnokkal. A só olcsóbb árából eredő kedvezésre nézve azonban el nem hallgathatja, hogy a KK és RR ezt olly móddal fejezik ki, mintha azt teljes jusal követelhetnők Ő Felségétől, holott az minden esetre csak kérelem s kegyelem tárgya lehet. Az unitariusok megemlitését pedig annál inkább függőben kell hagyni a biztosság jelentéseig, mivel ezen törvényhatóságok 1790-ben visszacsatoltatásukért folyamodván az ország Rendeihez, világosan azt mondották folyamodásukban, hogy kebelökben unitariusok nem találtatnak.[15] Ha jelenleg már találtatnának, hogy be kell vétetniök, s hogy a már jelenleg is használt polgári jusokból kitagadtatniok nem lehet, az igen természetes, ez azonban a biztosság vizsgálatától függ. Ami már ezen biztosságot illeti, a szónok ugyan azt szükségesnek nem tartaná, részint mivel a törvénynek foganatba vétele szorosan csak a velünk nem közös végrehajtó hatalom körére tartozik, részint mivel Ő Felsége k[egyelmes] válaszából megértettük, miképen a szükségeseket már el is rendelni méltóztatott. Ha mindazáltal ezelőtti példák nyomán indulva azt hinnék a fő RR, hogy csakugyan articularis Biztosságnak kell kimenni, ám legyen; de emlitessék hát aként, mint az 1741 : 18. czikkelyben történt, nehogy a törvény végrehajtásának jusa, melly egyedül felségi jus, az ország Rendeivel közössé tétetni látszassék. Mondassék t. i., hogy Ő Felsége biztosokat nevezzen, kikhez az ország Rendei saját megbizottjaikat csatolandják.

Az Országbiró hasonlóan vélekedett, s mindazt, ami azon Részeknek különös jusait, statutumait, kiváltságait és kedvezéseit, vagy a magyarországi közigazgatás alkalmazását, vagy az ur s jobbágy közti viszonyok különösségeit illeti, a biztosság munkálódásától függőnek itélte; végzésnek nyilatkoztatván, hogy a RR felszólíttassanak, miszerint minden részletesség mellőzésével jelenleg csak a visszakapcsolás, s országgyülési ülés és vox mondassék ki a törvényben, egyuttal pedig az 1741:18. t. cz. hasonlatára a biztosságról is említés tétessék.

III-ik Pont. Erdéllyeli szorosb egyesülésünk. Ezt Ő Felsége az 1792:11-ik cz[ikkely] értelmében[16] a Publ[ico] Politicum felvétele idejére halasztja. A KK és RR ellenben halogatás nélkül óhajtják Erdélyt testvéri karokkal ölelni, s e tekintetből valamint első alkalommal[17] az erdélyi diaetát összehivatni sürgeték, hogy vele az egyesülés módjairól értekezhessünk, úgy most ezen kivánságot sürgetőn megújitják, de mivel más oldalról a mi országgyülésünk eloszlása közelget, országos biztosságot kivánnak nevezni, melly az egybehivandó erdélyi diaetával értekezhessen.

Gr. Majláth Antal a kir. resolutioban egészen megnyugodva, mert miután világos törvényünk van, melly Erdély dolgát a Publ[ico] Politicumra utasitja, a törvényt csak Ő Felségének hozzá járultával lehet eltörleni. Ő Felsége pedig az eltörlésben meg nem egyezik, sőt törvényhezi ragaszkodását

[15] „Certum est ne unicam quidem in horum gremio dari scholam, seu ecclesiam Unitariam, immo nec incolas ullos, nisi fortan advenas illius religionis alio quam in ipsa Hungaria modo, servitii solum causa commorari." L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 11.

[16] Vö. a 286. o. 13. jegyzetével.

[17] L.: *Iratok*. I. köt. 164. kk.

adja tudtunkra. Ebben tehát annyival inkább meg lehet nyugodni, mivel a RR által javallott biztosság teljhatalommal csakugyan fel nem ruháztathatnék, és igy gyorsitásra nem vezérelvén, semmit sem használna, ellenben a törvényt gyengitené.

B. Bedekovics a pontnak ujabb felterjesztését nem ellenzi, minthogy az előleges sérelmek és kivánatok sorába már többizben felvétetett. De csak olly értelemben történjék ismét a felirás, aminőben előbbi alkalommal történt, akkor pedig országos biztosság kirendelése nem kivántatott. — Szegedy ebben tökéletesen egyetértett, a zemplényi főispán véleményére azt jegyezvén meg, hogy az 1792 : 11. czikkelyhez ragaszkodniok nem lehet a fő RRnek, miután már 3 országgyülés folytában mindég megegyeztek, hogy Erdéllyeli egyesülésünk dolga a Publ[ico] Politicumra ne halasztassék, hanem előlegesen sérelemkép sürgetessék. — A Tárnok máskép vélekedett; ő valamint mindent, ugy különösen a sérelmeket és kivánatokat a kir. resolutiók által nagyon változott alakúaknak hiszi. Az ország Rendei részéről megtörtént postulatumkép a kérelem. Ő Felsége azt feleli, hogy a törvényhez ragaszkodik; s hogy ezt tenni hatalmában van, azt lehetetlen el nem ismernünk. Minek szaporitjuk tehát a kérelmet, holott tizszer ismételjük bár, semmi sem lesz belőle.

Gr. Zichy Károly: Ezt ily elhatározott bizonyossággal már csak azért sem állitaná, mivel az 1791:13. czikknél fogva[18] Ő Felsége az országnak minden igazságos sérelmeit orvosolni tartozik. Már pedig az ország méltóságának sérelme nélkül feltenni sem lehet, hogy igazságtalan dolgot sürgetne. Emlékezteti a fő Rket, miképen a két nemzet közötti értekezés szüksége volt oka, hogy az erdélyi diaetának egybehivása iránti felirásra reá állottak. Ne jöjjenek hát ütközésbe önmagokkal, s ne akadályozzák, hogy a pont sérelemkép ujra felterjesztessék. — Az Országbirája ellenben először észlegi szempontból indulva épen azt feleli: hogy az 1791:13. cz[ikkely] csak az igazságos sérelmekről szóll. Igazságos sérelemnek pedig egyedül azt mondhatjuk, ami törvénysértést foglal magában. Itt Ő Felsége nemcsak törvényt nem sért, sőt ahhoz ragaszkodik, sérelmet tehát nem okozott. Lehetnek körülmények, mellyek a fennálló törvényt változtatni javasolhatják; ez azonban Ő Felsége hozzájárulása nélkül nem történhetvén, ha ő a törvénytől elállani nem akar, csakugyan el kell egyszer a dolgot szakitani, mert valóban ellenkezik a nemzeti méltósággal, hogy a panaszt örökitsük és örökké sebnek kiáltsuk, amit sebnek mondani nem lehet. — Ami ezen theoreticus nézetnek a fennforgó esetre alkalmazását illeti: tagadni csakugyan senki sem fogja, hogy Erdély szorosb egyesülésének kérdése sok publico-politicus ágazatu tárgyakkal kapcsolatban van. Nem önkény jelelte ki tehát számára ezen helyt, hanem szükség, és okosság. Ő Felsége ragaszkodik a törvényhez, s meg lehet benne nyugodnunk. — Gr. Zichy Károly feleletül kinyilatkoztatja, hogy amit egyszer sérelemnek tartott s az Ország Rendei is ilyennek ismertek, attól mielőtt orvosoltatnék el nem állani mindég köteleségének fogja tartani. — B. Bedekovics nem véli, hogy ami egyszer felterjesztetett, azt minden esetben ismételni kellessék, bárha teljesitése lehetetlen is; de amit Erdély iránt kértünk, azt lehetetlennek el nem ismérheti. Igaz ugyan, hogy az 1792 : 11. czikkely által a Publico Politicumra utasitatott, de benn van e törvényben *proximis*

[18] Vö. a 20. o. 28. jegyzetével.

Comitiis.[19] És valóban soha sem lehetett czélzatában a törvényhozásnak hogy ezen törvény által egyik legforróbb kivánatának teljesitését 40—50 évekre maga hátralökje. — Ujittassék meg tehát a felirás. Ha valami nem sérelem, még azért megállhat igen alaposan mint kivánat. — Ellenben Gr. Károlyi György és B. Vay Miklós a felterjesztést sérelemkép sürgették, mert 42 éveknek hasztalan elenyészése csakugyan valóságos sérelem, s olly annyira aggódtató sérelem, hogy attól a KK és RR ugyan sohasem fognak elállani.

Végzés: nem ellenkeznek a fő RR, hogy e pontra nézve a felterjesztés megújittassék, de csak az előbbi felirás értelmében, nem pedig a biztosság iránti toldalékkal.

V-ik pont a Határszéli Biztosságok[20] *iránt.* — Erre nézve nem volt a fő RRnek egyéb észrevételök, mint Gr. Majláth és a Tárnok javaslata szerint az, hogy éppen azért, nehogy a határbiztossági kérdéseknek vég elintézése ismét továbbra haladjon, lehetetlen kivánni, hogy az illetőleg kiadott kir. válaszok végrehajtás előtt kerüljenek az országgyülés elébe, mert igy vitatás tárgyává lennének, s a szomszéd tartományokkal a resultatumnak ismét közöltetni kellene, — miszerint óhajtott sikert nehezen érnénk valaha. Oda kivánják tehát a felterjesztést módosíttatni, hogy a kirendelt biztosságok valóságosan hajtsák végre munkálodásikat, s végrehajtás után, nem előtt, tegyenek az országgyülésének jelentést.

VI. pont, a Véghelyek. — Erre nézve csupán Bedekovics kivánta, hogy az első felirásban különösen kitett Czirqueno városáról a sérelem megujitásában emlités tétessék. — Ez azonban szükségtelennek találtatott, minthogy a KK és RR átaljában az egész pont iránt ismétlik előbbi felirásukban kijelentett kivánatjokat.

VII. pont a só tárgya.

Gr. Majláth Antal nem akarja magános véleményének ismétlésével a sokszor fenékig üritett tárgybani vitatásokat felélesztení, hanem azon szempontot kivánja megtartani, melly az utóbbi felterjesztéskor országos végzéssé lőn. S amennyiben a kir resolutio által ez teljesitve nincs, a felirás megujitását nem ellenzi, azonban csak az első felirás elvei szerint, s nem úgy, amint a RR akarják, kik anélkül hogy az elvek iránt meg volna Ő Felségével az egyeség, a só árát különös t. czikkelyel akarják leszállitani.[21] Sokakra talál a szónok a KK és RR okoskodásiban, amikkel egyet teljességel nem érthet. Ilyen az, hogy mindent, mi az 1791: 20.cz[ikkely][22] felőli saját magyarázatukkal össze nem fér, erőszak és hatalom önkénye gyakorlatának tulajdonitják, s az egész világ előtt törvénytelen és erő nélküli tettnek kiáltják. Erre a fő RR táblája soha reá nem állhat. Megfelejtkeznek a KK és RR, hogy amit most az idézett törvény ismeretes záradékának káros következményiről panaszkép mondanak, az ezen záradék törvénybe iktatása előtt 1790-ben mind mondva s repraesentálva is volt, de Ő Felsége mégis azt felelte, hogy attól semmi esetre el nem áll, s ennek következésében alkottatott a törvény

[19] Azaz: hogy a „legközelebbi országgyülésen" felveendő Publico-Politicumra utasitották a kérdést, mert azt hitték, hogy a Rendszeres Munkálatok a következő országgyűlésen napirendre kerülnek.

[20] Vö. a 286. o. 15. jegyzetével.

[21] A tc. tervezetét l.: *Iratok.* VI. köt. 132.

[22] Vö. az 53. o. 20. jegyzetével.

úgy, amint van.[23] Nem lehet tehát a kormány magyarázatát törvénytelen erőszak vádjával bélyegezni. — Ilyen továbbá az a másik állitás is, hogy az emlitett záradék által kivételkép emlitett *extrema necessitas* esetei csupán az 1741: 22. czikkelyben[24] kifejezett azon okokban határozódnak, mellyek miatt országgyülést tartani nem lehet. Ezen okoskodásban sem osztozhatnak a fő RR. Mert hiszen számtalanszor meg volt már mondva, hogy a most idézett törvénybeni palatinalis concursus hatósága egyedül a rendes adóra (contributio directa) szóll. De hiszen ezen s más hasonló észrevételek a stylusra tartozván, a szónok is oda halasztja, s a dolog érdemére nézve a felirást nem ellenzi. — Ami pedig a só iránti kihágások bíróságáról tett javallatot[25] illeti, erre maga Ő Felsége szóllitván fel az ország Rendeit; szükség lesz majd annak idejében a javallott t. czikkelyt érdemileg megrostálni, most csak anyit lát szükségesnek megjegyezni, hogy ő a kamarának e részbeni bíróskodását törvényen alapultnak, s nem bitoroltnak hiszi, annálfogva olyannak, mellynek minden esetre fenn kell tartatni addig, mig az ujabb ellátás törvény erejére emeltetik.

Ezen előterjesztést a fő RR elfogadták, s ugy látszott, nem igen távol van e pont iránt az egyeség, melly reményt azonban a stylaris rostálgatás alkalmakori állapodások nagyon is megczáfoltak.

IX. pont, az egyházi méltóságok taxáltatása.

Kopácsy ezt valóságos sérelemnek, s a kir. válasz által nem orvosoltnak tartván, a felterjesztést nem ellenzette, csakhogy a bévezetést minden szükségen kivül igen szélesre terjedettnek itéli. — Ezen bevezetésben t. i. az a fontos elv van kimondva, miszerint a KK és RR kétségbe nem veszik, hogy az egyházi javakat ország védelmére vagy más közhasznu nemzeti intézkedésekre lehet forditani, csakhogy ez ne egyoldalu kormányhatalommal, hanem a nemzet hozzájárultával országgyülésen történjék.

Végzés: Fel fognak a RR szóllittatni, hogy ezen pontot is az 1827-ki felirás elveihez alkalmaztassák.

X-ik pont. Kamara függetlensége, pisetariusi hatóság s a t. Észrevétel nélkül elfogadtatott.

Januar 6. Vizkereszt napja.

Januar 7-én országos ülés a fő RRknél.

VIII. és XI. pont a correlatiók tárgya.[26]

B. Pongrácz hosszas beszédet olvasott annak megmutatásaul hogy a RR tetemesen hibáznak midőn az arany s ezüst pénzt egyedüli básisnak veszik azon oknál fogva, mert ez nem habzó értékü. A szónok azt bizonyitgatá, hogy ez is csak ugy habozik, mint a papiros pénz értéke.

A Tárnok mester nem tagadhatá, hogy a devalvationalis patens törvénysértés volt, s hogy e miatti sérelmünk mindaddig meg nem szünik, mig foganatja s hatása folyvást érezhető, az az: mig papiros pénz lesz forgásban. A sérelem iránt tehát észrevétel nem lehet, ami pedig az orvoslás módját

[23] A tc. keletkezésével kapcsolatos iratokat l. az 1790/91-i országgyűlés *Irásai*-ban, 149. kk., 184., 206. kk., 304., 442. o.

[24] Vö. a 287. o. 23. jegyzetével.

[25] A tc. tervezetét l.: *Iratok*. VI. köt. 152. kk.

[26] Az e tárgyban készült törvénycikkelyt l. uo. 108. kk.

illeti, bárha ezen táblának véleménye mindég különbözött is e részben az országos végzéstől, azomban már csak ugyan 4. országgyülésről eként történt a felterjesztés, s ezt most a KK és RR nemcsak nem súlyositják, sőt a 40 procentuale temperamentumhoz járulással valóságosan lágyitják, s a Felség szándékához közelitenek; nincs tehát ok, melly javallaná, hogy a fő RR elveikhezi ragaszkodásuknak kijelentésével a felterjesztést ellenezzék.

GR. MAJLÁTH a temperamentum iránt ezen táblának javaslatát látván elfogadva, a tárnok előterjesztésében megegyzik azon hozzátétellel, hogy jelentessék ki, miképen a fő RR most sincsenek az arany és ezüst pénz egyedülvaló fizetési eszközül lett felállitásának jóvoltáról meggyőződve, de a felterjesztést nem hátráltatják.

XIII. pont Az érdem miatti adományozás.

GR. CZIRÁKY ugy vélekedett, hogy miután Ő Felsége megigéri, hogy az adományozásnál az érdemre tekintettel lesz, s ez által az ország kivánatának eleget tesz, inkább törvényczikelyt kellene alkotni, mint sem a felirást ismételni. — Azomban GR. ZICHY KÁROLY ellenvetvén hogy ily értemü igéret, sőt kötelezés már nem egy törvénybe tétetett, azért a sérelem még is folyvást áll, — az ORSZÁGBIRÁJA észrevételének előterjesztése mellett tehát a felterjesztés nem fog hátráltatni.

A névtelen feladókrul szólló végső XIV. pont iránt észrevétel nem vala.

Eszerint az izenet feletti tanácskozás befejeztetvén,[27] s arra nézve is meglévén az egyeség, hogy az előleges sérelmek tárgyában felirás csakugyan történjék, már most azon felirásnak stylusa vétetett rostállat alá. Még pedig először a diák szerkezet, ellenkezőn a RRkel, kik az eredetit magyarul készitik, s latinra csak forditják.

A KK és RR által már más felirásban ki lévén jelentve, miképen a kir. szóval erősitett junctimtól csak feltételek alatt állanak el, s ezeknek egyike, hogy minden sérelmek orvosoltassanak:[28] ehhez való ragaszkodásukat jelen felirásuk bévezető pontjában ismételik. — Itt némi véleményi különbség jött közbe a Tárnok s az Országbirája között, mert a TÁRNOK MESTER állitá, hogy Ő Felsége soha sem állott reá a junctimra,[29] az ORSZÁGBIRÓ ellenben ugy emlékezett, hogy a sanctiora nézve el volt a junctim fogadva. — Azonban a RR javaslata e pont iránt némi lágyitó stylaris módositások mellett elfogadtatott. Az 1-ő, 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik és 6-ik pontok iránti szerkesztés pedig az illetőleg közlött végzésekhez[30] illesztetni határoztattak. — De *a só tárgyáról 7-ik pont* sok vitatásokra nyujtott alkalmat.

Átaljában véve ragaszkodtak a fő RR ahhoz, hogy az 1791:20. cz[ikkely] magyarázatára nézve a RRkel egyet nem értenek, s itt az ORSZÁGBIRÁJA, GR. MAJLÁTH s a TÁRNOKMESTER bővebben mutogaták, hogy e tárgynál a nemzeti jus elavulhatlanságára hivatkozni nem lehet. Mert a só árának meghatározása nem nemzeti jus (?), hanem tiszta regale, nincs is 1790 előtt példa reá, hogy a só árát más valaki határozta volna meg, mint a Kir. Felség, s akkor sem ruházta ezen jusát a nemzetre, sőt attóli el nem állását nyilván

[27] A felsorolt tárgyakhoz kapcsolódó főrendi válaszizenetet l. uo. 171. kk.

[28] Az országgyűlés közeli berekesztését bejelentő 1835. aug. 29-i kir. leiratra adott szeptember 21-i válaszukban. Vö.: *Iratok*. V. köt. 244. kk.

[29] Vö. a 24. o. 16. jegyzetével.

[30] Ti. az egyes pontokkal kapcsolatos érdemi határozatokhoz, amelyeket a főrendek válaszizenetük első részében pontonként közöltek. Vö.: *Iratok*. VI. köt. 171. kk.

kijelentette!![31] — M[aria] Theresiát többször felszóllitották az ország Rendei, hogy bocsájtkoznék a só iránt egyezkedésbe az országgal, de ő azt folyvást megtagadta, ami pedig Károly alatt és ami 1790-ben történt, az tiszta királyi kegyelemből eredett, amint ezt az ország Rendei az 1791:34. czikkelyben is elösmerték.[32] Itt tehát jusokat emlegetni, erőhatalom s törvénytelenség ellen panaszkodni nem lehet. — Gr. Zichy Károly ugyan ellenveté, hogy eszerint hát nincs sérelem a dologban, s épp abban nincs, mellyet az Ország Rendei 1807 óta folyvást legérzékenyebbnek kiáltottak. — Azonban a stylaris módositások csakugyan fentemlitett észrevételek szellemében történtek.

Most olvasni kellett volna a só árának leszállitásáról javaslatba hozott törvényczikkelyt,[33] mellyet a KK és RR anyai nyelvünk iránti állapodásukhoz szorosan ragaszkodva szintén csak magyar nyelven küldöttek át a fő RRhez. — Látszott, hogy e miatt nem igen hajlandók a fő RR abba bébocsátkozni, azonban erre nézve még csak azt vették a törvényczikkely pertractatiója elmellőzésének okául, hogy az elvek iránt nincs még egyeség a két tábla között. — A Tárnokmester hozzáadván, miképen az 1791: 20. cz[ikkely] *extrema necessitas* esetén kivül is csak az ár felemelését teszi országgyülési intézkedés tárgyává, nem pedig a leszállitást, ezt Ő Felsége sérelem nélkül megteheti törvényczikkely nélkül is. — Ezen czikkelynek felvétele tehát elmellőztetett, de már *a Kamara bíróskodásának* megszüntetéséről javallott törvényczikkelyt[34] hasonló okbol elmellőzni nem lehetett, mert ez iránti javallattételre maga Ő Felsége szóllitotta fel az ország Rendeit. — Itt tehát Kukulyevics egyenesen inditványt tőn, hogy a KK és RR törvényerejü százados szokás ellenére *via facti* csak magyarul szerkezék a törvényjavaslatot, anélkül hogy a nádori közbenjárás foganatjától várnának, az tehát fel ne vétessék. — Gr. Zichy Károly itt is ellenveté, hogy a közbenjárás nemzet és fejedelem közti egyesülés végett van kikérve, nem pedig hogy a két tábla kölcsönös értekezése miatta függőben maradjon. — B. Vay Miklós, Gr. Károlyi és Szegedy szintén felvételre szavaztak, s az ellenzés kedvetlen következményeit kifejtették. — Maga az Országbirája is úgy vélekedett, hogy a tárgy érdeme a felvételt mulhatlanul szükségessé teszi; s azért oda szavazott, hogy csupán véleménykép óvással felvétessék a t. cz., s reá a felelet viszonizenet gyanánt adassék. — Azonban Kukulyevics inditványát számosan pártolák. — Mig végre Gr. Majláth javallata győzött, ki azt javallá: hogy miután ő e pont alapjára nézve sincs a RRkel egy véleményben, mert ugy hiszi, hogy a kir. válasz csak javittatni, nem pedig eltörültetni engedi a kamarai bíróskodást, miután egyebekben is különbözik e táblának véleménye a RRkétől, csupán annyit kiván feleletül adatni, hogy a fő RR akkorra halasztják a törvényczikkelyek iránti véleményök kimondását, ha majd az izenet s felirás elvei iránt meglesz az egyeség. Addig reménlé a szónok,

[31] 1790. szept. 21-i válaszában jelentette ki a király, hogy „ex mera gratia et clementia, citra tamen ullum, altissimo juri Nostro Regali per id inferendum praejudicium" beleegyezik, hogy a sóár felemelését az országgyűléssel megtárgyalja, „nisi extreme urgentes Aerarii circumstantiae aliud exigerent". Ehhez az álláspontjához 1791. jan. 8-i újabb válaszában is ragaszkodott. Vö. az országyűlés *Irásai*-val, 184., 442.

[32] Az 1791 : 34. tc.-ben ilyesmiről nincs szó. A célzás az 1790 : 20. tc.-re vonatkozhatik, amelynek szövege szerint a király, „ut gratiam et clementiam, qua gentem Hungaram complectitur, uberius testatam reddat", egyezik bele abban, hogy a só árát az országgyűlésen, a rendekkel együtt határozza meg.

[33] L.: *Iratok*. VI. köt. 132.

[34] Uo. 132. kk.

hogy a nádori közbenjárásra resolutio érkezik. — Ezt az ELNÖK is meggyőző véleménynek elismeré, az tehát elfogadtatván, a t. cz. pertractatióba sem vétetett.

Januar 8-án a felirás többi pontjai megrostáltatván, a correlationalis t. czikkelyek szintén tanácskozás alá sem vétettek. — Ezután napirendre került az indigenák iránti izenet,[35] s az mindenekben elfogadtatott, azon változtatással, hogy *Gróf Leiningennek* a taxát[36] elengedtetni kivánják a fő RR. — *B. Mandel* bihari f[öldes] ur iránt is sok vita volt, mert a bihari főispán igen sürgeté, hogy egész taxát fizessen, azomban a RR véleménye szerint csakugyan fél taxánál maradt a dolog. — Mindezek *januar 9-én* a RRhez átküldettek,[37] kik ez idő alatt folyvást tartott kerületeikben az excerptákat már harmadizben elvégezték. — Itt ott közelitvén a fő RRhez, el semmitől nem állottak.[38]

314.

1836 január 7, 8, 9.

Foglalat: a) *Kerületi tanácskozások részletei a királyi lakásról és az excerpták iránt harmad izben.* — b) *Zalai sérelem. Pest és Heves közti territorialis vita. Az előleges sérelmek és indigenák iránti válasz izenete a fő RRnek felvétetik, s befejeztetik.*

a)

Pozsony, január 13. 1836.

Közlöttem mult leveleimben terjedékenyen a fő RR legközelébbi üléseit; most jelentést teszek a kerületi tanácskozásokrul, mellyek ezeknek folytában s némi más tárgyakban is tartattak. — És pedig

januar 7-ik, 8-ik és 9-ik napjain kerületi ülések, Farkas és Jármy elnökségök alatt.

Felvétetett Ő Felségének decemb. 16-áról költ válasza[1] azon 1833.-ki felirásra, mellyben kivántatott hogy királyaink országunkban lakjanak.[2] (Lásd 310. sz. levél.[3])

A felkiáltás oda látszatott mutatni, hogy a RR megnyugosznak Ő Felségének igéretében, miszerint mentől gyakrabbani itt mulatásáról biztosit, s hogy a kir. szó teljesitésétől várva, ujabb felirást szükségesnek nem tartanak. — Azonban HERTELENDY MIKSA ellenkező véleményben volt, okul adván, hogy, mi a kir. lakásnak országunkba áttételét kivántuk, Ő Felsége pedig csak lehetőleg gyakori itt mulatást igér, következőleg temérdek törvényekre alapitott kivánatunknak meg nem felel.

[35] Uo. 160. kk.

[36] A honosítás díja 2000 arany volt, ezt, vagy ennek egyrészét azonban a rendek a legtöbb folyamodónak elengedték.

[37] A főrendek válaszizenetét l.: *Iratok.* VI. köt. 176. kk.

[38] A viták részleteit l. a következő számban.

[1] L.: *Iratok.* VI. köt. 120. kk.

[2] Vö. a 331. o. 9. jegyzetével.

[3] L. előbb, 331. o.

Bezerédy hasonlón vélekedett. Mert hiszen ily igéreteket 1-ő Ferdinand óta 300 évek alatt száz meg százszor kaptunk már, de teljesedésének soha sem örvendheténk, s az *in quantum curae aliarum provinciarum admiserint*[4] szokott záradék mellett oda jutottunk, hogy másoknak minden, nekünk semmi sem jutott. Pedig ha most Bécsből el tudják az Austriai Birodalmat, s a bármelly más tartománynál nagyobb Magyarországot kormányozni, bizony Magyarországból is elkormányozhatnák a kis Austriát. És valóban, ha megfontoljuk azon felszámithatlan materialis, moralis és nemzetiségi veszteséget, melly a leggazdagabb magyaroknak a királyi lakás honkivüli létéhez csatolt absentismusából háramlik hazánkra, olly igéretecskével, hogy Ő Felsége erre utaztában itt ott majd meglátogat, annál kevésbé lehet megelégednünk, mentől bizonyosb, hogy ha Magyarország a kir. udvar tartásához megkivántatott költségekben oly tetemes részt veszen, méltán megkivánhatja, hogy az udvartartásból forrásozó egyenes és mellékes hasznokban is részesitessék.

Igy Szabó és Tarnóczy is figyelmezteték a RRket, hogy azon ország, mellyben a fejedelem nem lakik gyakorlatilag véve, a kir. residentiával boldogitott tartomány irányában csakugyan gyarmati állapotban sorvadoz. Igen érzették ezt őseink, s azért midőn szabad akaratból királyainkat az Austriai Házból választanák fejedelmöknek, hazánkban lakását feltételül kötötték, s akkor bizon a fent emlitett záradék hátulsó ajtócskájáról szó sem vala. Ez csak később csuszott bé, s törvényes és igazságos kivánatunknak ellent nem állhat.

Azonban Palóczy és Rudics ugy emlékeztek, hogy a KK és RR első felirásukban magok is csak a lehetőségig terjesztvén kivánságukat, nem sürgettek egyebet annál, hogy Ő Felsége mentől gyakrabban s huzamosabban mulasson hiv magyarjai között.[5] Erről kedvező igéretet tesz, bé kell tehát várni, hogy mennyiben teljesedik az igéret, jelenleg tovább mennünk nem lehet. — És ez volt a nézet, mellyhez a többség szavazat utján ragaszkodott.

Midőn voxolás közben a vármegyék s Egyházi Rend után a kir. városok is szokottan felszóllitatnának, Kricske kijelenté, hogy a kir. városoknak egyenkint szavazatra van jusok. A curiatus voxra való felszóllitásnak tehát ünnepélyesen ellene mond. Látják — ugymond — a RR hogy a kir. városok többnyire jelen sincsenek, (és valóban a minapi történet óta[6] a szólló lőcsei, Koleda budai, s más egy két követet kivéve a kir. városiak a kerületekben meg nem jelennek) és épen a curiatus szavaztatásból eredő sérelem[7] miatt határozták el magok között, hogy jövendőre a kerületi tanácskozásokban észt sem vesznek. Megujitván tehát ellenmondását, kéri a RRket, hogy a

[4] Az idézett záradék csak 1764 óta van benne azokban a tc.-kekben, amelyekkel a magyar országgyűlés a királyoknak Magyarországban való lakását törvénybe iktatta. (1764 : 1., 1791 : 9., 1792 : 5. tc.) Az idézettnek megfelelő értelmű záradék jelenik meg az 1741 : 7. tc.-ben, de az 1723 : 8.t c.-ben még „ubi graviores Europae curae commode admiserint" van, az 1550 : 4. tc.-ben pedig még egyáltalában nincs záradék. Azért hivatkozhat Szabó és Tarnóczy alább arra, hogy e záradék „csak később csúszott be".

[5] A rendek az 1833. márc. 30-i feliratban azt kérték a királytól, hogy „fideles Hungaros sua in Regno habitatione tandem felices reddere, et . . . junioris Regiae Majestatis continuam intra ambitum Regni habitationem admittere dignaretur". L.: *Iratok.* I. köt. 155.

[6] L. előbb, 359. o.

[7] A városok országgyűlési szavazati jogára l. előbb a 150. o. 12. jegyzetét.

rokon egyetértés előmozditása tekintetéből is, a felvett sérelmes divatot szüntessék meg.

Az elnökség szótöbbségi végzésnek jelenté, hogy a szőnyegen forgó kir. válaszra a KK és RR ezuttal újabb felirást nem tesznek.

Ezután felvétetett *az excerpták iránt költ 2-ik viszonizenetjök a fő RRknek.*[8]

I-ő tárgy. *A szóbeli perek bíróságáról.*

Itt a 6-ik § iránt az egyházi adományosokra nézve az a különbség forgott fenn, hogy a helyenként lakozó s helybeli előljárók nélkül lévő praedialisták szóbeli pereinek elitélését a KK és RR az illető megyei sz[olga] bíróra s esküdtre bizni, a feljebbvitelt pedig a megye törvényszékére vinni kivánták. — A fő RR ellenben ezen bíróskodást is saját tisztviselőikre s feljebbvitelkép a praedialis székre bizattatni javallották. — Melly főrendi vélemény elfogadtatott, azon hozzátétellel, hogy ezen biráikat az egyházi adományosok magok válasszák.

A 7., 8., 9. és 10-ik §§ iránt, mellyek a kir. városokrul és sz[abad] kerületekről szóllanak, az volt a fő RR véleménye: hogy ezen intézkedés csak az itélőszékek elrendezéséig tartó ideiglenes, s csak azon szemponton alapitott lévén, hogy a szóbeli bíróskodás jótékonyságába azon lakosok is részesittessenek, kiknél az ekkorig nem divatozott, természetesen következőnek vélték, hogy ahol már eddig is szokásban volt, a gyakorlatnak rendszeres ellátásig ugy amint van, meg kell maradni. Ilyenek pedig a kir. városok és sz[abad] kerületek, a kérdéses szakaszokat tehát, ámbár akkoron, midőn az egész dolog systematice vitattaték, sokakban már országos egyesülést nyertek,[9] most egészen kihagyatni kivánták.

A KK és RR a kerületekre nézve véleményöknél maradtak, a kir. városok iránt pedig közelitőleg azt javalják, hogy 3 biró itélje a szóbeli pereket, s ezeknek ketteje a polgárokbul, egy pedig a tanácsból legyen. — Nem vélvén ezen törvényhatóságokat az intézkedésben egészen hallgatással elmellőzhetni.

II. *Az urbéri perek* vizsgálata iránti rendelkezéstől a KK és RR már elébb elálván, — a *vásári bíróság* és *Fiume* iránt pedig egyeség lévén a két tábla közt, következett *a dézmáróli törvényczikkely.*

Ennek felvételét a fő RR folyvást és igen elhatározottan ellenezvén, — Borcsiczky azon szándéktól vezéreltetve, hogy az adózó népnek sorsát e részben egészen intézetlenül ne hagyjuk, felszóllitá a RRket, járuljanak ideiglenesen némi módositáshoz, mellyel az egyeséget könnyebben elérhetnék. Nevezetesen azt hogy egy egy telektől tizedváltság fejébe 2 ft. fizettessék, minden alap nélküli önkényes határozásnak lenni nem tagadhatván, azt javalja, hogy amit a praearendationalis szerződéseknek a jobbágyokra átruházásáról, s a lágyabb kötéseknek fenntartásáról rendeltenek, azt továbbá is teljes épségökben megtartván, s amellett is megmaradván, hogy a tized ezentul természetben senkitől ne kivántathassék, egyébiránt azon helyekre nézve, mellyekben ekkorig természetben adatott, álljanak el a RR az önkényes 2 ft váltságtól, s rendeljék inkább azt, hogy 10 esztendei diametralis számvetés szerint álapittassék meg ily helyeken a tized értéke, s abból 40

[8] L.: *Iratok.* VI. köt. 166. kk.

[9] A főrendek válaszát a rendek eredeti javaslatára l. uo. III. köt. 97. kk., a rendek véleményét a főrendek válaszáról IV. köt. 113. kk., a tc. módosított szövegét 151. kk.

procentum administrationalis költségek fejében lerovatván, a felmaradt summa legyen a váltságbér, mellyel a dézmát adó a természetben adást ha akarja megválthassa.

KOCSI HORVÁT ellenben és BERNÁTH a tized felőli kimeritő intézkedést fennforgó körülmények tekintetéből a jövő országgyülésére halasztatni kivánván, nehogy sokat akarva semmit se tegyünk, arra szólliták fel a RRket: maradjanak ezuttal a praearendatio iránti rendelkezésnél, s a kilenczed körülti intézkedésnek ide is kiterjesztésénél, amint azt e tárgynak legelőszöri vitatásákor Deák szerkesztésbe is foglalta.[10] Reménlvén, hogy ha csak erre szorittatik a javaslat, ha nem az egész országnak is, legalább sok vidéknek nevezetes könnyebséget eszközölhetünk.

A RR szavaztak, s először 32 voxal módositást határozván, utóbb 28 megyei szóval Borcsiczkynak fentemlitett módositását fogadták el.

EZ alkalommal POSZAVECZ is módositásra szavazván, azon okkal élt, hogy a RR javaslata következésében sok egyházak s vallásos intézetek minden jövedelmeiktől megfosztatnának; ilyen p. o. a diákovári káptalan, templom és papi nevendékhely. — Erre NAGY PÁL (egyébiránt Bernáthal egy véleményen lévén) azt felelé: hogy midőn a haza közjava, a nép boldogsága s az ország köz csendessége forog kérdésben, akkor bizon ezeknek irányában a diákóvári káptalan és öreg templom igen csekély tekintet. Ha csendes lesz a nép s nyugalmas és vagyonos, a káptalan élelméről is gondoskodhatunk, s öreg templom helyébe ujat is épithet. — Különben pedig az Egyházi Rendet, melly itt is, és a fő RRnél is annyira ellenzi a tizedről rendelkezést, különösen figyelmeztetni kivánja azon óriási haladásra, mellyet 20—30 évek alatt e tárgyra nézve a közvéleményben tapasztalunk. 1807-ben akkor nográdi követ Baloghy inditványt tevén a tized megszüntetéséről, az egész országgyülése egy tömeggé olvadva támadt fel ellene, s ő csak ugy tudott az actiótul megmenekedni, hogy megmutatá, miképen ezt küldői neki világos utasitással meghagyák.[11] — Igy állott a dolog 1807-ben s most hogy áll? nem szükség fejtegetni, mert hiszen a szónok még az Egyházi Rendben sem tud olly megátalkodott hiedelmü embert képzelni, aki hinni s reménlni merészelné, hogy a tized igy amint van, még sokáig megmaradhasson. A dolog illy helyzetében tehát az Egyházi Rendnek saját haszna azt hozná magával, hogy szántszándékosan magát ne mystificálja, hanem élvén a kedvezéssel, mellyet a mai nap még nyujt, de a holnapi már talán megtagad, fogadja két kézzel a megváltást; mert valóban mostani tacticája, miszerint csak azon iparkodik, hogy a rendelkezés alól még most valami uton módon kibújhasson, minden bizonynyal mihamar oda fogja vezetni, hogy örömest elfogadna nem 60 procentumot, nem 2 ftot, de egy forintot is, azonban se két forint, se dézma.

Elfogadtatván a Borcsiczky javaslata, annak kiegészitéséül az határoztaték, hogy vármegyékben küldöttségek dolgozzák ki azon diametralis számvetést, s a közgyülésnek referáljanak. — És ezen számvetés a kir. városokra nézve is a vármegyére bizatott, minthogy a polgárok magok is tizedet adván, felek és birók egyszersmind nem lehetnek. — KRICSKE és KOLEDA ismételve védették ugyan a városok hatóságát s kivánták, hogy valamint egyebekben,

[10] Vö. az 1834. aug. 30-i vitákkal, amelyek során a tizedről szóló tc. szövegét megállapították. L.: *Országgyűlési Tudósitások*. III. köt. 477. kk.

[11] Baloghy Lajos Nógrád megye ellenzéki követe volt az 1807-i országgyűlésen; az említett indítvány alighanem kerületi ülésben hangzott el, mert az országgyűlés jegyzőkönyvében nincs nyoma.

mikben egy városnak magistratusa interessatus, más városnak tanácsa szokott delegáltatni, ugy itt is hasonló történjék; ámbár szorosan véve, ez sem lenne szükséges, mivel a város mint moralis testület maga tizedet nem ád, s igy félnek nem tekintődhetik. — De ellenvettetett, hogy a kir. városok a dézma iránt egyébiránt is alispányi bíróság elébe tartoznak — Kricskének inditványa tehát, bár többek által pártoltatnék, kisebb számban maradt.

III. *A nemtelenek perlekedési tehetősége* iránt már észrevétel nem lévén, — *a törvényhatóságok tisztviselőinek büntető hatóságáról* alkottatni kivánt t. czikkelyt átaljában leginkább azért ellenzik a fő RR, mivel a földesurnak (itéletjök szerint) korántsem törvényelleni, hanem már Zsigmond király 2-ik D[ecretuma] 8. czikkelyében megállapitott hatósága[12] a RR javaslata szerint tökéletesen megszüntetnék.

Deák, Bezerédy, Somsich, Pázmándy egyenesen tagadták, hogy az idézett törvényből ilyes következést vonni lehetne, miután az korántsem ad hatalmat a földesurnak, hogy jobbágyát jobbágyi viszonyain kivüli vétségeiért önkényesen büntethesse, hanem csupán és egyedül az impensiorul szóll. Ellenben ugyanazon törvénynek van egy más szakasza, melly világosan kimondja, hogy senki önmagának birája nem lehet; a fő RR által követelt bitorlás örve alatt pedig kéjök szerint dulnák a f[öldes] urak a polgárok nyugalmát. A büntető hatalom kirekesztőleg csak a statusnak, azaz a polgárok összeségének tulajdona, s csak az által gyakoroltathatik, kinek azt a status átadta; a földesur pedig nem status tiszte, hanem magános személy s ezen legfőbb statusi hatalomnak depositariusává törvény által soha sem lőn; elannyira, hogy még akkor is, midőn privilegiumnál fogva vérhatalommal bir, a büntető hatalmat korán sem maga, s korán sem önkéje szerint gyakoroltathatja. Hozzájárul még, hogy e törvényjavallatnak foglalatja a kormány által azon köteleségből, mellyel a hon polgárait minden önkény ellen védeni tartozik, ideiglenesen már parancsolva is volt;[13] annál nagyobb megütközést gerjeszthet tehát a fő RR ellenkezése, hogy annak szegülnek ellene, mit a kormány is parancsolt, még pedig emberileg parancsolt.

Ezen észrevételek következésében a KK és RR szavazat nélküli felkiáltással javaslatuk mellett maradtak.

IV. *A nemtelenek büntető pereinek feljebbvitelére* nézve meglévén az egyeség, — ami *a világos örökösödés* tárgyát illeti: ennek 8-ik §-ában azt kivánják a KK és RR törvénybe iktatni, hogy azon végrendeletek, mellyekben a rendelkezőnek szabad intézkedése alá nem eshetett javak is foglaltatnak, az ősi javak törvényes felosztásának, s az osztály nyilvános örökösödési rövid uton eszközlésének ellent nem állhatnak. — A fő RR ezen t. cz. többi pontjaiban már megegyezvén, e szakaszra nézve most is ragaszkodnak azon érdekek tekintetéhez, mellyek javasolják, hogy a végrendeléseknek valamint megállapitása s megerőtlenitése, ugy a foganatlanoknak félretétele is a rendes bíróságtól el ne vonassék, s azért e szakaszt kihagyatni sürgetik.

A KK és RR némi szóváltás után előbbi véleményöknél ugyan megmaradtak, nehogy azonban ezen rendeletből az következzék, hogy akit az ősi

[12] Zsigmond II. dekrétumának (1405. I.) 8. cikkelye szerint „si cui in villa, vel possessione alicuius domini terrestris .... aliqualis inferretur injuria, damnum vel offensa, talis laesus seu damnum passus, primo ad dominum, seu judicem illius possessionis accedendo, justitiam postulare teneatur".

[13] Helytartótanácsi körrendelet útján.

jószág illet, az ebből illető részét világos örökösödés utján kivegye, ellenben a szerzeményekben, mellyekben a testator által meglehet csak azon nézetből nyert kedvezést, hogy az ősi javakban osztályt nem fog kívánni, még is a végrendelés szerint örökösödjék, PALÓCZY inditványára a polgári törvények javitásakor kidolgozott végrendelésről XI-ik cz[ikkely] 2-ik §-sa toldalékul ideragasztatni rendeltetett, mellyben az foglaltatik, hogy ha valamelly végrendelés oly javakról is intézkedik, mellyek szabad rendelkezés tárgyai törvény szerint nem lehetnek, szabad ugyan a rendes örökösnek, világos örökösödés utján az ősiekből törvényes részét kikérnie, ugy mindazáltal: hogy minden kedvezésekről, mellyek különben végrendelés szerint a szerzeményi javakból reá háromlandók valának, egészen lemondjon, s azon kedvezések a végrendelést tevőnek szándékához közelitve, a testamentarius örökösök között felosztassanak.[14]

És ez volt a módositás, mellyel a KK és RR a két tábla közötti egyesülést előmozditani kivánták. — *V. A pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói itéletek végrehajtása* iránt Bernáth javaslatára[15] inditványba hozott felszámithatlan jó következésekkel teljes törvényczikkelynek megalkotásába immár a fő RR is megegyezvén: a szakaszonként javalt főrendi módositásokra a KK és RR ezeket végezték.

A 2-ik §-ban a RR azt javallották, hogy a kielégitésre szükséges vagyonnak kijelelése (ha csak a kötelezésben más rendelkezés téve nem vala) a lemarasztalt félt illeti. — A fő RR ellenben azt kivánják, hogy mindenek előtt az ingó javak vétessenek foglalás alá, s csak ezeknek nemlétte vagy elégtelensége esetében az ingatlanok. — A KK és RR ellenben ugy vélekedtek, hogy ezen módositást a hitelezőnek tekintete nem kivánja, mert árverés utján történvén a kielégités, ő minden esetre készpénzt kap, neki tehát mindegy azt akár ingó, akár ingatlan javak eladásából megkapni; s ha mégis, az árverési határ időbeni különbség miatt, az ingókat kivánná, ez iránti szándékát a kötelezéskor egy két szóval elérheti. Ellenben az adós tekintete egyenesen ellenzi a javalt módositást, mert igazságtalanság lenne megtagadni tőle azon kedvezést, hogy úgy intéztesse a kinevezést, miszerint a hitelező mindenesetre kielégitessék, neki pedig mentől kevesb kára történjék. — A fő Rendi módositás tehát el nem fogadtatott.

Ellenben amit a fő RR a becslés iránt a Systematicum Operatum javallatából ide a 4-ik §-hoz ragasztatni javallottak, s aminek tartalmát egész terjedelmében közlöttem,[16] azt a KK és RR nemcsak elfogadták, sőt még a következő 417. és 418. szakaszok ragasztékával, SÁRKÖZY és BORCSICZKY inditványára meg is toldották. Melly szakaszok eként szóllanak.

§. 417. A jövedelmeknek ekként (t. i. a 409—416. §§-ban foglalt mód szerint) kiszámitott egész summájából a befektetett tőke kamatjai s gazdasági épületek becsára levonatván, ami felmarad, az tiszta jövedelemnek fog tekintetni.[17]

[14] Az idézett §. szövegét és a vele kapcsolatban 1834. júl. 1-én és 2-án lefolyt vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 292. kk.

[15] L. előbb, 208. kk.

[16] L. előbb, 352. kk.

[17] „A totali summa taliter eruendorum fructuum interusuriis summae investitae, ac pretii aestimationalis aedifficiorum oeconomicorum supputatis, id, quod resultabit, pro puris proventibus habebitur." (*Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* II. *Ordo processualis*, §. 417. 136. o.)

§. 418. Végre minden tételek (positiones), ideértvén a perbeli s foglalási költségeket is, számba vétetvén, s a kölcsönös követelések kiegyenlittetvén, a foglaló biró el fogja határozni, mellyik fél tartozik a másiknak és menynyit fizetni.[18]

Az 5-ik §-nál a nemesi fekvő birtoknak eladására Magyarország helyzetéhez s az itt tapasztalható pénzszükéhez képest bővebb időhatár kivántatván, a javalt két árverés helyet a fő RR hármat javallanak, hat és hat hétnek közbevetésével, mégpedig olly formán, hogy az első határidőnek meghatározása vagy meghoszabbitása, a végrehajtó bíróra bizassék.

Borcsiczky ellenveté: hogy ha külföldi példára hivatkoznak[19] a fő RR, meg is kellett volna vizsgálniok, miként van a dolog külföldön. — Ott a hat heti közbevetésnek nyoma sincs, hanem tizennegyed napra megtörténik a foglalás, s egy hónap idő közbevetésével az első, másik hónap lefolytával a második és végső árverés. — A főrendi javaslat csak a költséget szaporitaná s az adóst terhelné ok nélkül, mert utolsó árveréskor becsáron alól is el kelletvén a foglalandó javaknak adatniok, az elsőbbi határnapok közönségesen csak a diurnumokat szaporitják, de sikert nem eszközölnek. — Ha tehát hazánkban a pénzszüke csakugyan azt kivánja, hogy a venni akarók tekintetéből is az árverésre hosszabb idő határoztassék, ám legyen az három holnap, de csak egyetlen egy árverés.

Deák ezt pártolá, olly értelemben, hogy a 3 hónap, melly alatt az árverésnek meg kell történni, a becslés napjától értessék; s igy véve még a főrendi nézetnek is sokkal jobban megfelelőnek hitte a trencsényi javallatot, mint a fő Rkét, mert ő szerintök a venni akaró nem nyerne több időt a pénz összeszerzésére, minthogy az eladás a becs summán mindjárt az első árveréskor is megtörténhetik, a vevőnek tehát akkor mindjárt készen kellene pénzével lennie. — Ezek szerint a Borcsiczky javallata elfogadtatott.

A 8-ik §. iránt tett azon főrendi észrevétel, hogy a jobbágytelek ugy, mint más nemesi fekvő birtok birói zálogkép maradjon a többet igérőnél, csak félreértésből származott; — mert ha valamelly földesurtól jobbágy telkei exequáltatnak, ez nemesi birtok lévén birói zálog marad; ezt a RR is igy értették; s csak azt mondották, hogy midőn a jobbágytelki haszonvétel (usufructuatio) exequáltatik a jobbágy adóssága fejébe, azt az exequált jobbágy többé vissza ne válthassa. Magában értetődvén, hogy a haszonvétellel járó jobbágyi adózások és szolgálatok a vevőre háramlanak. — Ez ekként meg fog a fő RRknek magyaráztatni.

Igy a 9-ik §. iránt tett azon főrendi észrevételre is, hogy a városbani házaknak egészben s nem részenkénti licitatiója csak azon esetre értessék, ha a ház egészen az adósé, nem pedig ha másokkal közösen biratik, nevetve jelenték ki a RR, hogy egy nem adós harmadiknak tulajdonát eladatni szándékjokban nem vala.

Ellenben a 13-ik §-nál a kerületi táblák iránt tett azon javallatukat a fő RRknek, hogy a kerületi táblák előtti perek végrehajtása költségkimélés végett, ha a summa 12.000 ftot felül nem halad, compassus mellett az illető törvényhatóság által eszközöltessék, s csak ezen felül áljon a RR

[18] „Tandem omnibus positionibus huc intellectis etiam expensis litis et executionis in calculum sumtis, et mutuis praetensionibus combinatis, exequens Judex determinabit, utra pars alteri, et quantam summam persolvendam habeat." (Uo. §. 418. 136. o.)

[19] A főrendek „más országok példája szerént" kivánták a fenti módosítást. L.: *Iratok*. VI. köt. 169.

javallata: a KK és RR által valóságos helyes javitás gyanánt örömmel elfogadtatott.

VI. *A pereknek felsőbb bíróságok előtt jövő országgyülésén folytatásában a fő RR megegyezni teljeséggel nem akarnak.*

Borcsiczky és Deák nem kivánnak annak vitatásába ereszkedni, hogy mi legyen valóságos oka a fő RR ellenkezésének. Vannak az országban, kik azt hiszik, hogy a M[éltósá]gos fő RR épen nem szeretik az igazság sebes kiszolgáltatását, s azért ellenzik a KK és RR javallatát. Azonban ezeket mellőzve: ha gondolhatnánk, hogy a jövő országgyülés csak 2 hónapig fog tartani, mellőzhetnők az intézkedést, ugy de Ő Felsége már két resolutiójában azt mondja, hogy jövő országgyülésünkön a többi rendszeres munkákat is fel kivánja vétetni, s minő nehézségekkel jár ez? három év óta tapasztaljuk; — ugy hogy még azon esetre is, ha az ország többé systematice dolgozni nem szándékoznék, hanem kiszemelve javitna a tömérdek hijányokon, jövő országgyülésünknek két holnapnál hosszabb időre terjedése egész bizonyossággal jósolható. És ez volt a tekintet, mellynél fogva 1830-ban a büntető perek folyvásti felsőbb vizsgálata elrendeltetett.[20] Most megtanitott a tapasztalás, miként ezen rendelkezést mindennemü polgári perekre is kiterjesztenünk mulhatlanul szükséges; mert valóban nagyobb anomaliát polgári társaságokban képzelni sem lehet annál, hogy mig a törvények hozatnak, addig a már hozottak ne teljesittessenek, s az igazság évekig ki ne szolgáltassék. — A practicai nehézségeket ami illeti, mellyekkel a fő RR harczolnak, t. i. hogy a kir. Tábla tagjai országgyülési dolgokkal vannak elfoglalva, hogy egy per gyakran több napokat kiván, s az itéletet közbejöhető országos ülések megszakithatják, s a t., ezek a criminalis perekre is mind egyformán állanak, de azért csakugyan revideáltatnak. Egyébiránt a szólló követek nem tudnak esetet, hogy a királyi Tábla tagjai közül az országos ülések 8—9 tagnál többet valaha elfoglaltak volna, de igen sok ülést láttunk, mellyben 3—4-nél több közülök jelen nem vala. Már pedig a tagok száma 22, s ad integritatem Judicii csak 9 kivántatik. Vagy talán azt vetik ellen, hogy a Tábla bárói a főrendi táblánál vannak jelen? Igaz, de ha a Cancellariánál, Helytartótanácsnál hivatalban lévő regalisták nélkül ellehet a diaeta, s ők, bár a politicai igazgatás nélkülök is folyhatna, országgyülés miatt hivatalos kötelességök teljesitésétől fel nem oldoztatnak, miért legyen csak az igazságszolgáltatási ágazat, minden fontossága mellett is, olly szerencsétlen, hogy hasonló tekintetet ne érdemeljen? Vannak igenis nehézségek a dologban, de ezeket el lehet, el kell háritani; és nagyobb, és elháritásért méltóbban rimánkodó nehézséget csakugyan képzelni sem lehet annál, hogy árvák, özvegyek s mások, kiknek minden értékök egy-két per kimenetelétől függ, kéntelenek az órát átkozni, mellyben a nemzet legszebb jusának, a törvényhozásnak gyakorlása végett öszegyűl, mert ez az óra rájok nézve az inségnek, éhezésnek, nyomoruságnak, koldúsbotra jutásnak órája. Ezeknek fohászai, s az igazság magas érdeke minden bizonnyal sokkal többet nyomnak, mintsem meg ne érdemlenék, hogy miattok a gyakorlati nehézségek eloszlatásáróli gondoskodásban a fő RR velünk kezet fogjanak.

Ezeknél fogva a KK és RR közértelmüleg előbbi véleményöknél maradtak.

[20] Az 1830 : 6. tc. rendelkezett úgy, hogy a következő országgyűlés várható hosszú időtartama miatt a büntetőperek és a válóperek a királyi, báni és hétszemélyes táblán az országgyűlés alatt is folyjanak.

VII. *A porták kiegyenlítése tárgyában Horvátország minő arányba jöjjön?*

SZALOPEK rendre czáfolgatás alá vette a fő RR okait. Legelsőbben is tagadta, hogy itt a társországok összessége forogna kérdésben. A szerémi kerület, mellyhez adó-biztosi tekintetben Posega, Verőcze és Szerém megyék számoltatnak, már az 1715 : 92. czikkely által a magyarországi adóval összekapcsoltatott.[21] Dalmátországot számba vétetve sehol sem szemléljük, a tulajdonkép való Horvátország pedig részint a Török Birodalomban kebelesittetik, részint katonai véghelyekké alakitatott; ugy hogy itt jelenleg csupán a Felső Tótországhoz számolt Varasd, Körös és Zágráb megyékről, s azok kebelében lévő királyi városokrul van szó, és a kérdés veleje nem egyéb annál, ha valjon erejökhöz képesti illő arányban tartozzanak e ezen törvényhatóságok a közadóhoz járulni, vagy nem? Az sem áll ellent, hogy eredetileg ezen 3 megye s nehány kir. város adója külön ajánltatott, mert hiszen az adó országgyülésről országgyülésig szokott csak ajánltatni, még pedig nem törvényhatóságokként, hanem az egész ország által összesen. Mondják ugyan a fő RR, hogy jelenleg a portáknak csak ideiglenes kiegyenlitése történik; de hiszen az adó, az adózók értékéhez méretvén, ez pedig örökös változásnak lévén kitéve, a jövendőre nézve mindenik kiegyenlités ideiglenes, a jelenre nézve ellenben mindenik gyökeres. És bármit mondjanak is a fő RR, annyi minden esetre tagadhatlan marad, hogy a horvátországi, vagyis inkább a nevezett 3 megyei adó dolgát az 1791:59. czikkely teljes mértékben a magyar diaeta határozásának alája rendeli.[22] Ez igy lévén, ki merné tagadni, hogy a magyar diaetának teljes jusa van ezen 3 megye adóját, értéki arányban, igazságosan viselendőnek határozni? Ha Horvátország, vagyis inkább a nevezett nehány törvényhatóság, ahhoz ragaszkodik, hogy az ő adójának egészen különválasztva kell manipuláltatni, ugy hát az őt illető status szükségekről is különválva gondoskodni tartoznék. És ugy van e ez? koránt sem. Ezt Horvátország meg sem köszönné, mert hiszen Magyarország köz statusi jövedelmei fedezik intézetei költségeit, innen tartatik katonasága, innen pótoltattak véghelyeinek kiadásai, és ha egyenlőn részesül a status közjavaiban, illő és igazságos, hogy a terhet is érték aránya szerint egyenlő mértékben viselje. És ez az, amit a KK és RR kivánnak. Nem fél vagy egész rovás a dolog érdeme, hanem az, hogy a közadót igazságos arányban fizessék. — Mellyeknél fogva, miután még az 1802-ki naplókönyvből fel olvasá, miképen a horvát követeknek ellenvetései már akkoron köz értelmüleg megczáfoltattak,[23] kéri a RRket, hogy előbbi végzésöknél megmaradjanak.

BUSÁN feltartá országos ülésre a feleletet. Most csak röviden annyit válaszol, hogy Verőcze vármegyének követe megmutatá, miképen sem a törvényről, sem az országos irományokrul elegendő ismeretei nincsenek. Nem ezekről, különben nem állitaná, hogy az 1715 : 8. cz[ikkely][24] következésében az adó Horvátország részéről is a magyarországival együtt és öszvesen ajánl-

[21] A tc.-ben a király elismerte, hogy a rendek joggal kérik a szóban forgó és egyéb megyéknek a közterhek tekintetébeni és közigazgatási visszacsatolását, a végrehajtást azonban a felállítandó bizottság jelentésének beadása utánra ígérte.

[22] Vö. a 361. o. 4. jegyzetével.

[23] Az 1802-i országgyűlésen az adó kérdésének megvitatása során a júl. 5-i és aug. 4-i országos ülésben folytak éles viták Horvátországnak az adóban való részesedése körül. (L. az országgyűlés *Naponként való jegyzései*-ben, 137. kk., 154. kk.)

[24] Az 1715 : 8. tc. valóban csak annyit mond, hogy a rendes hadsereg eltartására szükséges adóról „diaetaliter (quo aliunde spectare dignoscitur) cum statibus deliberanda erit".

tatnék. Mert tudnia kellene, hogy a horvátországi adórul külön t. cz. rendelkezik, név szerint az 1715 : 115.,[25] és tudnia kellene, hogy az idézett 8-ik czikkelynek a társországokra is kiterjesztése kivántatott, de az ország Rendei annak magokat ellene szegezték. — De a törvényről sincs elegendő ismérete, mert ha jól megolvasná az 1791: 59. czikkelyt, nem állitaná, hogy itt nem a társország, hanem csak az egyes törvényhatóságok képében megjelenő 3 vármegye forogna kérdésben.[26] Amit pedig az 1802.-ki naplóbul felolvasott, azt a RR nálla nélkül is tudták, s az nem is egyéb, mint kölcsönös szóváltás a horvátországi és magyar követek között, és valamint semmit el nem dönt, úgy ha Verőcze követe a Magyarország részéről kijelentéseket hagyja helybe, a szólló követ az ellenkezővel tart.

Ezekre SZALOPEK némi megjegyzéseket tőn, de korántsem azon hangon, mellyel Horvát ország követétől megtámadtatott, s a KK és RR annyira méltaták széles tudományon alapult, s minden kikelés nélkül komolyan a tárgy érdeménél maradó előadását, hogy azt szórol szóra elfogadnák, s a fő RRnek adandó válaszul az izenetbe tétetni határoznák.[27]

Januar 10-én vasárnapi szünet.

b)

Januar 11, 12. és 13. napjain kerületi ülések Hegedüs és Pfansmid elnökségök alatt. A napirenden volt tárgyak igy következnek:

1. Felvétetett Zala vármegyének sérelme a Helytartótanácsnak 1835. eszt. aug. 25. költ intéző levele ellen, miszerint nemhogy odaforditaná ügyeletét, hogy a megyék házi pénztárai szükségtelen fizetésekkel ne terheltessenek, sőt az adózó nép könnyitésével merőben ellenkező irányal, a megye rendes fizetésü tisztviselőinek s állandó bérrel ellátott szolgáinak a megye kebelében teljesitendő köz foglalatoságaikért bizonyos esetekben napibért fizettetni rendel.[28] — A sérelem elfogadtatott.

2. Megvizsgáltatott Pest vármegyének azon kivánsága, hogy Heveshez tartozó Hatvan városának egyik határrészétől, melly a Zagyván túl, és igy Pest vármegyében fekszik, a közadó Pestnek fizetessék, s közszolgálatok is oda teljesittessenek, mivel Pest v[árme]gye azon határrész mentében utat csináltatni tartozik. — Az illető törvényhatóságok követei meghallgatatván, Pest vármegye kivánsága mint helytelen és alaptalan, igen nagy szó többséggel félrevettetett.[29]

3. Felvétetett az *előleges sérelmeket* tárgyazta főrendi válasz.[30] — A KK és RR érdemileg csupán a határrendező biztosságokra nézve fogadták el a fő RR észrevételét, t. i. hogy munkálódásukat tökéletesen végrehajtsák, foganatba vegyék, s azután tegyenek az országgyülésére jelentést. — A többiekre nézve maradtak véleményöknél, de a stylaris észrevételek közül igen sokat elfogadtak.[31]

[25] A tc. arról rendelkezik, hogy Horvátország, Szlavónia és Dalmácia subsidiumait a jövőben is a határőrvidéki katonaság fenntartására kell fordítani.
[26] Vö. a 361. o. 4. jegyzetével.
[27] A rendek harmadik izenetét a vitatott tárgyakban l.: *Iratok.* VI. köt. 192. kk.
[28] A sérelem részletes ismertetését l. uo. 185. kk.
[29] Az ügy vitájának részleteit l. a következő számban.
[30] L.: *Iratok.* VI. köt. 171. kk.
[31] A viták részletesebb ismertetését l. a következő számban.

4. Az *indigenák* iránti válaszizenet[32] lőn felvéve, mellyben csak annyiban különböztek a fő RR, hogy Gr. Rogendorfot fél, Gr. Leiningen Vesterburg tábornokot pedig egész taxa elengedésével kívánják a fő RR honositani. — A KK és RR előbb mind a kettőtül egész taxát kivántak, de most a fő RRk ajánlásának engedtek.[33]

5. Burgberg du Mont Beaufort Ágoston nagy szótöbbséggel — Tolna vármegye által ajánlott Báró Montbach Fridrich pedig közakarattal, egész taxa elengedése mellett hazafiusitattak.[34]

6. Az excerpták iránti 3-ik izenet megrostáltatott.[35]

315.

1836 január 11, 12, 13.

Foglalat: a) *Zala v[árme]gye sérelme.* — b) *Pest és Heves közti territorialis kérdés Hatvan iránt,* — c) *s az előleges sérelmek tárgyábani vitatások részletei.* — d) *Bezerédy inditványára pótolólag elhatároztatik, hogy Dalmátország tökéletes visszacsatolásáig is az elválasztó harminczadvonal megszüntessék. — Ezek országos ülésre vitetnek. — Inditvány az adó iránt.*

a)

Pozsony, január 16-án, 1836.

A Főherczeg Nádor egészsége javul, de a felüdüléssel járó gyengelkedés, s a visszaesésnek veszedelmi még nem engedik, hogy szobáit elhagyhassa. E miatt késik a magyar nyelv iránti közbenjárás kimenetele, s e miatt ismét az országgyülési egyezkedések is akadozva haladnak; mert mig az e tárgybani kétség el nem oszlik, s nem lesz a magyar törvényre nézve egyeség, addig nem lehet a vitorlákat sebes haladásra feszitni.

Ennek előrebocsátásával részletesb jelentést teszek azon tárgyakról, mellyeket utóbbi levelem végin csak röviden emliték. — Ugyanis

januar 11. 12. és 13.-ik napjain Hegedüs és Pfanschmid elnökségök alatt kerületi ülések tartatván, a napirendre legelőször *Zala v[árme]gyének* a Helytartótanács intéző körlevele ellen feladott sérelme következett.[1] — Ezen rendelet a megyék rendes fizetésü tisztviselőit s állandó bérrel ellátott szolgáit közfoglalatosságaikért bizonyos esetekben a házi pénztárból napidijjal elláttatni rendeli, — s igy kezdődik: 1835-ki 21961. szám. „Sua Majestas Sacratissima dignata est salarisatis magistratualibus, item conventionatis et servitoribus qui hucdum intra gremium comitatuum plerasque functiones *promotionem altissimi servitii Regii,* ipsumque publicum respicientes, citra depensionem diurnorum peragendas habuerunt, in futurum pro idmodi quoque functionibus diurna e cassis comitatuum domesticis, in his casibus resolvere."

[32] L.: *Iratok.* VI. köt. 176. kk.
[33] Ilyen tartalmú válaszukat l. uo. 189.
[34] A pótlólag benyújtott két folyamodásról az izenetet és a törvénycikk tervezetét l. uo. 189. kk.
[35] Uo. 192. kk.
[1] L.: *Iratok.* 185. kk.

Következik 13 esetnek elszámlálása, mellyek között ilyenek is vannak: 2.) Dum scopo rectificationis portarum, generalis objectorum contributionalium, vel alia aliqua pro basi publicorum onerum repartitionis deserviens conscriptio peragitur. — E szerint a sz[olga] birák még a dicalis összeirásért is napidijt kapnának. — 3.) Dum mag[istra]tualis commissioni limitaneae interesse debet. — Mellynek költségeit az ország pénztára tartoznék viselni s a t.[2]

Zala v[árme]gye tehát az elszámlált eseteket egy részben olyanoknak találván, mellyekért napibér éppen nem, más részben mikért legalább a megyék házi pénztárából nem lenne járandó, többeket pedig olly határozatlanoknak itélvén, hogy szerintök a hivatal legszorosb köréhez tartozó foglalatosságoktul is diurnum fizettethetnék: igen sérelmesnek látja, hogy épp akkor, midőn a törvényhozás egész figyelmét az adózó nép sorsának javitására forditja, s az adóbeli tartozások naponkénti nevekedése nyilván mutatja, miként máris igen sulyosak a népnek terhei, akkor a kormány könnyités helyett ujabb terheket akar adózóink vállaira halmozni.

Pfansmid mint elnök emlékezetébe hozza a RRnek azon analogus sérelmeket, mellyek a házi pénztár iránt 1827-ben felterjesztettek, (lásd Acta Comiti[orum] Anni 1827. Tom. II. pag. 434. No. 22. és Tom. III. pag. 1058. No. 23.)[3] s ezekhez kivánná most is a felirást idomitatni.

Ezt a példát azomban a RR ide alkalmazhatónak nem itélték, mivel azonban Zala v[árme]gye a sérelmi felirás mellett még törvényt is kivánt alkottatni oly értelemben, hogy a tisztviselők hivataluk köréhez tartozó foglalatosságaikért napidijt ne kaphassanak, — erre nézve Kocsi Horváth soha sem fogja ugyan elismerni, hogy a kormány a megyék házi pénztárairól terhelőleg rendelkezhetnék, ellenben a megyéknek hatóságát, miszerint rendkivüli esetekben, p. o. midőn a megye földmérői gátak, utak épitésénél távolabb vidékeken heteket, holnapokat töltenek, ekkorig napi dijakat adhattak, megszoritani szintén nem kivánja, mert károsnak vélné, hogy az ily nemü közhasznu czélok elérésére magunkat az eszközöktől megfosszuk. Azért is a javallott átallános, s különben is a megyék rendszeres elszerkezésével szoros kapcsolatban lévő[4] tiltó törvénynek alkotásához nem járulhat.

Palóczy Zala vármegyének sérelmét 16 próbásnak elismeri s pártolja, de nem azon szemponton akarja alapitani, hogy ez vagy amaz eset határozatlan, vagy hogy illy esetben napibér nem adathatik, hanem ekép veszi fel a dolog alapját: Jussa van a kormánynak a megyék házi pénztáraira nézve felügyelést gyakorolni, hogy igen bőkezü kiadások ne tétessenek, s az adózó nép szerfelett ne terheltessék, s e végett jussa van megkivánni, hogy a számadások felterjesztessenek. De hogy a kormány a vármegyék házi pénztárait sajátjának tekinthesse, arra kiadásokat utasithasson, s assignatio hatalmával birhasson, ezt ugyan kereken tagadja, s nem is hiszi, hogy a vármegyék önállásu hatóságokat valaha ennyire lealacsonyithassák, s tulajdonosi jusokat megtagadhassák. A sérelmet tehát arra kivánja alapittatni, hogy a kormány-

[2] A sérelmet képező helytartótanácsi körrendelet szövegét l. uo. 186. kk.

[3] Az idézett 22. sz. sérelemben több megye panaszkodik a Helytartótanácsnak a házipénztár ügyeibe való túlzott befolyása miatt és törvényt kíván hozni a házipénztár körüli kérdések pontos tisztázására. A 23. sz. sérelem egy helytartótanácsi rendelet ellen tiltakozott, amely a megyéknek a házipénztárral kapcsolatos utalványozási jogát korlátozta.

[4] A kérdést tehát a szónok szerint a Publico-Politicum megvitatásakor kell szóbahozni.

nak a házi pénztárról rendelkezni nincs hatalma. Második észrevétele, hogy midőn mi hazánk javára valamely rendelést akarunk létesiteni, melly a rendszeres munkákkal némi összefüggésben van, a kormány által nyomban az Operatumokra utasittatunk, ő mégis diaeta alatt, kormányrendelet utján olly excerptába bocsátkozék, mellynél a megyék rendszeres elszerkesztésével nagyobb összefüggésben semmi sem lehet.

Széll hasonlókép aként kivánja a felterjesztést módositani, hogy nem azért sérelem a Helytartótanácsnak intézkedése, mert terhelő, hanem azért, mivel a házi pénztárról a megyék megegyezése nélkül intézkedik.

Hertelendy Károly figyelmezteti a szólló követeket, miként más alapja is van a felterjesztésnek, mint amellyet kiemeltek, nevezetesen, hogy a kormány magános interesséjét teszi a házi pénztárbóli kiadások básisául, midőn olly szolgálatokat, mellyeket *in promotionem altissimi servitii* czélzóknak nevez, a szegény adózó nép véres verejtékéből akarja jutalmazni, s ezáltal a megyék tisztviselőit egy ujabb kapoccsal magához lánczolni.

Deák megjegyzé, miképen igaz ugyan, hogy arról: kié legyen tulajdonkép a házi pénztár? kimeritőleg majd csak az adó-biztosi munkában rendelkezhetünk, mindazáltal annyi addig is igaz, hogy valameddig az a nép, melly a házi pénztárba adózik, az irántai rendelkezésbe, s a kiadások meghatározásába bé nem foly, addig a Helytartótanácsnak felügyelését kizárni nem lehet, de nem is kivánatos. Ennél fogva igen helyesnek véli, hogy megyéje a felsőbb felügyelés határainak theoreticus vizsgálgatásába nem ereszkedett, s átalánosan nem a béfolyásra, hanem a terhelő béfolyásra alapitotta sérelmét. Kéri tehát a RRket, maradjanak az előterjesztésnél: mert arra nézve, hogy meddig terjedhet a felügyelési jus? a vélemények különbözők lehetnek, s e kérdést most rendszeresen eldönteni sem idő, sem alkalom, ellenben abban a RR mindnyájan megegyeznek, hogy terhelő intézkedésre a kormánynak nincs jussa.

Noszlopy észrevételt tőn, hogy ezen felsőbb intézet minden megyékhez elment. Itt nem tudhatjuk, valjon nem fogadták e el valamelly megyében, s azért igen csiklandós dolognak véli a pártolást, nehogy a követek megyéjük tettével ütközésbe jöjjenek. — Deák azonban már csak azért is igen óhajtja a sérelem elfogadását, hogy a vármegyék moralis kénszeritést érezzenek ezen sérelmes intézetnek nem engedelmeskedni, s az adózó népet nem terhelni. — Péchy pedig annál nagyobb készséggel pártolá, mert Abauj v[árme]gye nemcsak el nem fogadta, repraesentált, s utasitást is adott, hanem ily értelemben az ország minden megyéjit is felszolitotta. — Rudics Zala vármegyének az adózó nép iránti gondoskodásaért köszönetet mond, s a sérelmet úgy, amint feladatott, annál inkább pártolá, mivel az adó bizontalansága legsulyosabb teher, a napidijaknál pedig semmi sem lehet bizontalanabb, mert olly tisztviselő is akadhatna, aki 365 nap helyett 700-at liquidálna évenként. — Szent Iványi hasonló értelemben szólva meg nem foghatá, minő arczczal mondhatja a kormány, hogy a nép sorsát szivén viseli, midőn illyeket parancsol. — Pázmándy a Helytartótanácsnak a megyék házi pénztára iránti hatóságára nézve különböztetést tesz, a felügyelés (inspectio) és igazgatás (directio) között. Amarra jusát elismeri, erre egyenesen tagadja. — Zmeskáll azért volt kész a sérelmet pártolni, mert attól tartott, hogy e parancsolat első lépés a nemeseknek házi pénztárhozi adóztatására. — Laczkovics szintén pártolá, de korántsem ezen oknál fogva, sőt örömének tartja kijelenthetni, hogy Temes vármegye rendei a házi pénztárnak egyrészét

elvállalni, s annak viselésébe minden nemest különbség nélkül részesiteni kivánják, s ezt utasitásba is adák.[5]

A többség Zala vármegye sérelmét szavazat utján úgy amint szerkezve van egészen elfogadá, de a Kocsi Horváth emlitette nézetnél fogva törvényczikkelyt nem kivánt e tárgyban alkotni.

b)

Következett most *Pest vármegyének Hatvan városa határrésze iránt Heves ellen tett kivánata,*[6] mellynek tartalma e következő: Pest és Heves v[árme]gyék közt elválasztó határviz a Hatvan alatt folyó Zagyva. Hatvan városa tehát Hevesben, határának ellenben a Zagyva folyón innen helyhezett része Pest vármegyében fekszik. Az adó mindazáltal ezen határrésztől is Heves megyének fizettetik, s a közszolgálatok is oda tétetnek. — Pest v[árme]gye kivánván Hatvannak Miskolcz, s onnan Lengyelország felé vezető országút készitéséhez fogni, felszólitotta Hevest, hogy a hatvani határ emlitett részén keresztül az utat Hatvan városa lakosaival csináltassa meg, de Heves v[árme]gye a szomszéd megye kebelébeni út csinálását elvállalni nem akarta, annakokáért Pest v[árme]gye rendei most a törvényhozás útján óhajtják elérni, mit a Helytartótanács előtt már hasztalan sürgettek, t. i. hogy a hatvani határnak Pest v[árme]gyében fekvő ezen része után járó adó egyenesen Pest v[árme]gyéhez fizettessék, s a közszolgálatok is oda teljesittessenek, mert ha a határbeli országút terhét viselni tartozik, igazságosnak véli, hogy a viszonyban lévő kedvezéseket is ő vegye.

Brezovay és Almássy Heves v[árme]gyei követek több rendbeli szóváltásokban e következő ellenokokkal harczoltak: 1.) A Zagyva vize kétségtelenül határviz ugyan a két megye közt, de Hatvan városán kivül igen sok más helységek is vannak azon helyzetben, hogy a helység maga itt Heves amott Pest megyében, határának egy része azonban a másikban fekszik, s az adót még is mindég azon megyének fizetik, mellyben a helység van; — és ez több helyütt eként történik, anélkül hogy a két megye közt valaha határbeli villongás forgott volna fenn. — Pest v[árme]gye kivánata tehát Hatvanra nézve igazsággal nem teljesittethetnék anélkül, hogy a Zagyva mentében fekvő minden határok iránt kölcsönös kiegyenlités történnék. Ami nem is kivántatik, de végtelen zavarokra is adna alkalmat. — 2.) A kérdéses hatvani határrész földei, s Hatvan városának egész facultása mindég Heves v[árme]gyéhez irattak, s a porták is e szerint számitattak. — 3.) A hatvani ut nemcsak Hatvan lakosinak használna, hanem az egész országnak, mert a középponti kereskedési legélénkebb járatu utaknak egyike. — 4.) A kebelébeni utcsinálás terheit egyik törvényhatóság a másikra nem hárithatja. — 5.) A sérelmek töme-

[5] Temes megye rendei az operátumokra tett megjegyzéseikben elvben a közös teherviselés mellett foglaltak állást, a háziadóval kapcsolatban pedig kijelentették, hogy egyetlen törvény sem rakja azt csupán a nemtelenek vállaira, hasznában pedig elsősorban a nemesek részesülnek, kívánatos tehát, hogy viselésében a nemesek is részt vegyenek. A részletek eldöntését a vélemény az országgyűlésre bízta. (Temes megye rendkívül haladó véleményét ki is nyomtatták és úgy terjesztették az országban: *Az országi rendszeres munkáknak megvizsgálásával tekintetes Temes vármegye rendei által megbizott küldöttségnek véleményei és terjesztvényei, a fenn tisztelt vármegyének azeránti határozásával együtt.* Temesvárott, 1832. 17. kk. — L. *OL, Nádori lt. Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVI/14. sz.)

[6] L. előbb, 379. o.

gében Tolna és Baranya megyék közt hasonló eset fordulván elő, maga Pest v[árme]gye is jelen kivánatával merőben ellenkező elvet védelmezett.[7]

A két megye követei több izben feleltek egymásnak, végre a dolog szavazatra került, s Pestnek kivánsága igen nagy többség által helytelennek itéltetvén félre vettetett. — Szavazat közben Pest v[árme]gyét utjai miatt némelly követek szigorún megrótták. — Igy BERNÁTH, ha — ugymond — szabad lenne magános és közhaszon, nem pedig igazság szerint itélni, azt kellene kivánnunk, hogy a hatvani utat Heves v[árme]gye csináltassa, mert ezen megye classicus utakat[8] is készittet, s gyorsan is készitteti, Pest v[árme]gye ellenben semmi utat sem csinál, vagy ha csinál, irgalmatlan rosszul csinálja. A hatvani vonalon az országnak 1/5 része hordja pénzét Pestre, mint valamely köpübe, s mégis Pest v[árme]gye addig gondolkozik, addig menekszik minden kigondolható szin alatt az országos közszükségnek őt illető teljesitésétől, mig a Pestre járó Tisza melléki adózó népnek marhái százanként döglenek el a hatvani ut feneketlen dágványaiban. — Igy PALÓCZY is a hatvani ut rosszaságát azzal rajzolá, hogy aki nem mondja tavasszal, de canicula közepén szerencsés volt ezen az uton keréktörés nélkül elmenni, az elmondhatja, hogy kocsijának jósága authenticálva van. — A pesti követek mentették megyéjöket, ahogy menthették. — Egyébiránt mint már emlitém a kivánat félrevettetett.

c)

Felvétetett ezek után *(januar 12-én)* a fő RR viszonizenete *az előleges sérelmekre költ kir. válasz* tárgyában.[9]

A bevezető pont iránt tett főrendi észrevételekre[10] PALÓCZY megjegyzése szerint csak azt határozák a KK és RR feleletül adatni, hogy izenetjök ezen részében kifejezett elveikhez szorosan ragaszkodnak.

Ami pedig *Közép Szolnok, Kraszna, Zaránd* vármegyék és *Kővár vidéke* viszacsatolásának törvénybe iktatását illeti,

BERNÁTH továbbá is azon véleményben volt, hogy a visszakebelesités végett mulhatatlanul törvényes (articularis), nem pedig udvari biztosságot kellessék rendelni. Nem is mozdithatják ellenkező véleményre a fő RR által felhozott azon okok, hogy Ő Felsége kijelentette, miképen már a szükséges rendeletek megtétetvék, s hogy ezen részekre nézve bizonyos különösségek, kiváltságok s kiegyenlitendő viszonyok forognak fenn. Nem az első, mert a RRnek e részbeni aggodalmuk, ép azon 1741 : 18. czikkelyen[11] feneklik, mellyet a fő RR ellenvetési alapul használnak. Ugyanis a visszakebelesités már 1741-ben el volt rendelve, de udvari biztosságra bizatván, maiglan sikere nem vala. Az okosság ellenzi tehát, hogy ismét olly utra lépjünk, melly ennyire sikeretlennek mutatkozott. De az emlegetett különösségek tekintete is éppen a RR határozata mellett harczol, mert éppen ezeket szükség a magyarországi törvényekhez alkalmaztatni. Kiváltságaikat pedig soha sem volt a RRnek czélzatában avégett hozni az országgyülés elébe, hogy eltörültessenek, vagy

[7] A megyei sérelmek és kívánatok vitáinak ismertetése során Kossuth nem tesz említést erről a viszonylag jelentéktelen kérdésről.
[8] Azaz: első osztályú utakat.
[9] L.: *Iratok.* VI. köt. 171. kk.
[10] A rendek izenetének főrendi megvitatását l. előbb, 363. kk.
[11] Vö. a 363. o. 13. jegyzetével.

róllok szoritó rendelkezés történjék, sőt inkább, mivel fennálló jóvoltaikból ezen törvényhatóságokat a visszacsatolás miatt kivetkeztetni nem akarták, vala szükséges nyilván törvénybe iktatni, hogy a sóra s vallásra nézve kiváltságaikat sértetlen maradnak. Ami végre az emlegetett viszonyokat, milyenek az ur s jobbágy köztiek, illeti, ha valami, ezek bizonyosan szorosan megkivánják, hogy intézetlen ne maradjanak. Ezeknél fogva tehát mindenekben az előbbi végzéshez ragaszkodik.

DEÁK hasonlóképpen, s az unghi követ okain kivül szükségesnek véli még megjegyezni: hogy a törvény kihirdetésével ezen Részek kétségkivül Magyarországhoz tartozandnak, ezen ideában pedig már önként bentfoglaltatik, hogy mindenekben a magyar törvények rendeletei alatt fognak állani. Ez igy lévén, szükségeskép ki kell azt mondani, hogy vallásbeli szabadságuk csonkitatlan marad, s hogy a sóra nézve divatozó kedvezés is fenntartatik, mert különben a visszacsatolás átalános kimondásával, ezekre nézve a jövő diaetáig vagy bizontalanságban lennének, vagy pedig a kormány önkényétől függnének. Nincs is ok, melly miatt az art[icu]laris biztosságot a fő RR ellenezhetnék, mert hiszen a törvénycikkely megalkotásához Ő Felségének hozzájárulása is szükséges lévén, ezáltal a kormány jusa nem csak nem sértetik, sőt inditványi jogát a tagokra nézve szabadon gyakorolhatja. De valóban igen méltányos kivánat, hogy ha törvény utján, országgyülési egyezkedések következésében történik a visszacsatolás, ahhoz az országnak is szava legyen. Igen helyes volt azon megjegyzés, mellyet Ungh követe az 1741 : 18. cz[ikkely] iránt tett vala, de hozzájárul még az is, hogy akkoron a visszacsatolás Erdélyország kihallgatásának körülményétől volt felfüggesztve, elhatározó intézkedést tehát a biztosság nem tehetett, most ellenben már sem kihallgatásra nincs szükség, sem feltételek nincsenek, hanem definitiv kell a visszacsatolást megtenni. Végre az idézett 1741. törvény 3-ik §-ban felhozott *Bács, Arad* s több megyék, és a *Temesi Bánság* visszacsatolási módjából vett ellenvetés[12] sem birhatja reá a RRket, hogy elhagyják, amit különösen megemliteni szükségesnek tartottak. Mert amott nem volt semmi különbözés, mire nézve szükség lett volna azon megyéket biztositani, itt ellenben a vallás és só dolga biztositást kivánnak. A fő RR okainak ilynemű megczáfolásánál egyébiránt különösen kiemeltetni kivánná, hogy az articularis biztosság kinevezése a fejedelem jusát semmi tekintetben sem sérti, s hogy tőle függ az ország részéről kinevezendő tagokat másokkal is szaporitani.

PÁZMÁNDY osztván mindenekben az előtte szóllók véleményét, példával mutatja meg, hogy a KK és RR régi törvényeink s országos gyakorlat ösvényén járnak, midőn articularis biztosságot nevezni kivánnak. Igy ha nem emlitené is, hogy az idézett 1741 : 18. cz[ikkely] 4-ik §-a szerint a fejedelem részéről nevezendő biztosokhoz az ország is rendelt tagokat, s azoknak kinevezését a nádorra s a bánra bizta;[13] még világosabban szóll az, hogy a varasdi tábornagyság iránt az 1715 : 113. cz[ikkely] szerint a kormány tar-

[12] Ti. a főrendeknek az az ellenvetése, hogy a tervezett törvénycikkelyben ne legyen szó részletkérdésekről, hiszen az emlitett törvénycikkek bizonysága szerint a részletek a korábbi visszacsatolások esetében is a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartoztak.

[13] „Commissarii eum in finem per Sacram Regiam Majestatem ordinabuntur; et ex parte regni istius commissarios pariter Dominus Comes Palatinus nominabit." (Vö. a 363. o. 13. jegyzetével.)

tozván biztosokat küldeni,[14] de látván az ország, miképen ennek semmi sikere nincs, 1723-ban a 88. czikkely által maga rendelt biztosokat, okul adván *ut tandem aliquando effectus sequatur* s mellé tévén, hogy az országos biztosok *cum reliquis per S. Ma[iesta]tem a parte Aulae destinandis* munkálódjanak.[15] — Nem szokatlan dolog tehát, a mit a RR kivánnak.

DUBRAVICZKY a kérdéses négy törvényhatóságok lakosai kiváltságainak fennmaradását világosan kimondatni annál szükségesbnek itéli, minthogy Erdéllyeli szorosb egyesületünket is tetemesen előmozditjuk, ha tettel adjuk bizonyságát, miképen a fennálló kiváltságokat s divatozó szabadságokat mindenkép tisztelni kivánjuk.

Ezek szerint a RR előbbi határozatuknál maradván, a komáromi követ[16] által idézett példák ösvényét követték, s BORCSICZKY inditványára felirásukban tulajdon ama szavakat használni határozták, mellyek 1723-ban használtattak, t. i. hogy az ország részéről ezen, és ezen tagokbul álló *s az Ő felsége által nevezendőkkel együtt munkálandó biztosság neveztetik.*[17]

Erdélyre nézve az ottan öszehivatni sürgetett diaetávali értekezés végett Magyarország részéről neveztetni kivánt commissiót azon oknál fogva nem akarván a fő RR elfogadni, mivel ez az első felirásban kérve nem vala, — DEÁK megmutogatá, miképen a RR mostani javallata az első felirással tökéletes összehangzásban s logicai következőségben van. A czél az volt, hogy a két testvér ország egymással értekezhessen, ami csak országgyülésileg történhetvén, minthogy Magyarország Rendei egybegyülve voltanak s hosszasb együttmaradásukat bizonyosan tudni lehetett, igen természetes volt azt sürgetni, hogy Erdély Rendei is egybehivattassanak. Most a körülmények megváltoztak; mi oszló félben vagyunk, Erdélyre nézve ellenben Ő Felségének törvényszerüségétől várnunk s reménlenünk kell, hogy azon országnak törvénykivüli helyzete megszünik, s országgyülése egybe fog hivatni. Illy helyzetben a kölcsönös értekezésnek első felhivásunkban kijelentett czéljához csak ugy érhetünk, s csak ugy reménlhetjük, hogy évek nem fognak ismét lefolyni hasztalan, ha biztosságot nevezünk, melly Erdélyel értekezhessen.

Ezeknél fogva a KK és RR közértelmüleg ezen III-ik pont iránt is végzésöknél maradtak.

A *határszéli biztosság* (commissiones limitaneae) iránt az lévén a fő RR javallata, hogy ezek munkálódásikat valósággal hajtsák végre, s azután tegyenek az országgyülésére jelentést: a KK és RR mihamarébbi siker tekintetéből BORCSICZKY javallatára annál nagyobb készséggel hozzájárultak, minthogy ezen (Morva és Styria tartományokkal fennforgó) határ villongásokban követelőleg a mi országunk áll, mi tehát hazánk jelen terjedelméből semmi esetre sem veszthetünk.

[14] „Sacra Majestas Caesarea et Regia . . . statuit et resolvit, ut proxime instituenda commissio . . . in facie loci processura, modum et occasionem transferendi Generalatus Varasdiensis exquirat . . .” (Vö. a 287. o. 18. jegyzetével.)

[15] „. . . ut tandem aliquando eiusdem et in eodem specificatorum desideratus indilate amplius sequatur effectus, a parte regni necessarii eatenus commissarii . . . cum reliquis per suam Majestatem a parte augustae ejusdem aulae destinandis et effective exmittendis commissariis resolutam eatenus benignissimam commissionem effectuaturi . . . denominantur.”

[16] Pázmándy.

[17] Vö. előbb, a 15. jegyzettel.

A *só tárgya* iránt bőven megirtam volt,[18] miképen a fő RR nem akarják elismerni, hogy az 1790:20. czikkely szerencsétlen záradékában foglalt extrema necessitas csupán a diaeta nem tarthatásának 1741:22-ik törvényünkben kijelelt eseteire magyarázható, következésképen nem egyeztek meg a KK és RR erőteljes kijelentésében, miszerint a kormány gyakorlotta törvénytelen magyarázatot Isten és világ előtt erőszakos hatalmaskodásnak nyilatkoztatják. — Ezen ellenzésre most Borcsiczky és Marczibányi megjegyzék: hogy a só tárgyábani országos sérelemnek sark alapja ezen törvénytelen magyarázatban áll. Ha tehát ezt erőszaknak lenni tagadják a fő RR, ugy a sérelmet is tagadniok kellene. Nem tagadják pedig, sőt azt 1807 óta sérelemnek minden országgyülésen magok is elismerték; ha csak tehát ön magokkal ütközésbe jőni nem akarnak, a felirás javallatában annyival inkább meg kell egyezniök, mivel ily kifejezések az ő megegyezésökkel már 1807-ben a 15-ik octoberi felirásban (lásd Acta 1807. Pag. 381—386.)[19] és ismét az 1827. 22-ik juniusi felirásban[20] is használtattak.

És ezeket határozák a RR előbbi végzésöknél maradásuk okául felhozni.

A *sókihágások* eseteiben biróságot bitorló kamarai hatóságot a fő RR törvénytelennek nem akarják elismerni, sőt törvényeken alapultnak nyilatkoztatván, azt jövendő ellátásig törvényesiteni kivánnák.

Ezt Marczibányi nagyon csodálatos okoskodásnak nyilatkoztatta, mert hiszen a kir. resolutio maga is elismeri, hogy ezen biróskodás nem törvényen alapul, s azért csak a hosszas divatú szokás leplével kivánja takarni.[21]

B. Prényi részletesen megczáfolá a fő RR ellenvetéseit. Felveszi az idézett törvényeket, u. m. az 1548:29. 5-ik §. s 1715:13. 4. §.[22] s megmutatja, hogy az első a kamarai tiszteknek csak nyomozási, nem pedig biróskodási hatalmat enged, a másik pedig még nyomozásra is a sz[olga] biró jelenlétét okvetetlen megkivánja. Ellenben az 1715:15. cz[ikkely][23] szorosan meghatározza, hogy a Kamara biróskodása elébe csak a tiltott portékák, s elkobzások (contrabandák) tartoznak. A sórul pedig emlités egy szóval sem tétetik. — Törvény tehát nem nyujtván a fő RRnek alapot, az állitott százados gyakorlat is nyomorult egy erősség. Minden közlevéltár ezer bizonyságot nyujt, hogy a só kihágásbani vétkesek Maria Theresia udvari parancsainál fogva is a megyék által tolvajok gyanánt büntettetni rendeltettek, s az ugynevezett százados szokás csak Józef császár önkényes rendeletéből[24] eredett, melly ellen sok megyék felirást is tettek, s ha azóta egy kettő engedett is a folyvási erőszaknak, de többen nem engedtek, s ily sebhedett szokás bizonnyal nem

[18] L. előbb, 366. kk.

[19] A rendek idézett felirata az 1790 : 20. tc. súlyos sérelmének minősítette azt a tényt, hogy a király 1806. aug. 4-i rendeletével a só árát mázsánként 1 ft 6 krajcárral felemelte.

[20] Az idézett felirat valóban a sarkalatos szabadságok lerontásának, az alkotmány alapjában való megrendítésének, az ország jogai veszedelmének stb. nevezi az 1790 : 20. tc. fenti magyarázatát. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 1462. kk.

[21] Az idézett leirat idevonatkozó mondata szerint a király a rendeknek kegyesen megengedi, „ut circa media, quibus praeallatus finis certo obtineri possit, repraesentationem substernant, eo suapte intellecto, quod interea, usque *dum de his lege provisum fuerit, rem penes praevigentem usum relinqui necessum sit*". L.: *Iratok*. VI. köt. 62.

[22] Vö. a 290. o. 31. jegyzetével.

[23] A tc. eltörli a belső harmincadokat és száraz vámokat, 3. §-ában pedig a tiltott árukra és csempészetre fenntartja a kamarai bíráskodást.

[24] Az idézett rendeletet II. József 1786. okt. 31-én adta ki. (Salz-Kontrabands Instruction.)

bir a 3-as könyv előszava 10-ik szakaszában kijelelt tulajdonságokkal.[25] Egyébiránt is olly kormány intézkedést törvénynek tartani, mellyet az ország Rendei soha el nem fogadtak, az 1791:12. czikkellyel merőben ellenkező anticonstitutionalis állitás.

Pogány emlékezteté a Rket, miképen a kir. Fiscus már az 1764.-ki diaetára kivánatkép folyamodott, hogy a só kihágások iránti bíróskodás rendjéről tétessék valamelly törvényes intézet,[26] — ezen postulatumát ismételte 1790-ben, s azt 2-ik Leopold 1791 januar 9. költ kir. levele által elhatározás végett az ország Rendei elébe terjesztette.[27] — A kormány részéről ily világos elismerés ellenében hogy merik a fő RR ezen bíróskodást törvényesnek mondani? csakugyan megfoghatlan állapot.

És ezen gyökeres előadásokkal fog a fő RR állitása megczáfoltatni.

Az *egyházi méltóságok taxáltatását* érdeklő 9-ik pontból a fő RR kihagyatni kivánják azon átalános elvet, hogy az egyházi javak a status szükségeinek fedezésére fordithatók, s a felirást csak ugy akarják tétetni, amint már 1827-ben felterjesztetett.[28] — Ezt Frim pártolá. — Deák felelt: hogy a KK és RR az 1827-ki felirást semmiben se változtatták. Azonban Ő Felsége veti ellen, miképen neki jusa van az egyházi jövedelmeket köz czélokra forditani,[29] ezt felelet nélkül hagynunk lehetetlen, felelnünk pedig mást nem lehet annál: hogy az egyházi javakat status szükségeire fordithatóknak mi is elismerjük, de tagadjuk, hogy róllok az ország béfolyása nélkül a végrehajtó hatalom egyoldalulag intézkedhetnék. Egyébiránt a szónok igen csudálkozik az egri káptalan követének[30] kijelentésén, miszerint ő, ki első alkalommal a kir. resolutiót is elfogadá, s igy Ő Felségének magános rendelkezési hatalmát az Egyházi Rend kezeinél lévő status javairól elismeré,[31] most nem akar megegyezni, hogy ezen hatalom az országnak hozzájárulásával mérsékeltessék. — A RR maradtak előbbi végzésöknél.

d)

A többi pontok iránt megvan az egyeség, s a szerint a dolog érdeme feletti tanácskozás béfejeztetvén,[32] mielőtt a fő RR stylaris észrevételei is megvitattatnának,

Bezerédy figyelmezteti a RRket, hogy ámbár Dalmátországnak de jure tagadhatlanul a magyar Koronához tartozását nemcsak a fő RR, de a

[25] A *Hármaskönyv* előbeszédjének 10. címje a szokásjog létrejöttéről és ismertető jegyeiről szól.

[26] A királyi kincstár 1764-ben előterjesztett kívánatai azonosak a következő jegyzetben idézett 1790-i postulatumokkal.

[27] L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 475. kk.

[28] L. az országgyűlés előleges sérelmei között, az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 318. kk.

[29] „Suam Maiestatem Sacratissimam pro competente sibi Ecclesiae Patronatus jure, utriusque de quo quaestio est, subsidii dependionem in fines salutis publicae, ac ipsius etiam Ecclesiae ad mentem fundatorum, et in sensu disertarum etiam Patriae legum convertere." L.: *Iratok*. VI. köt. 62. kk.

[30] Frim kanonok.

[31] Az előleges sérelmekre adott kir. válasz első kerületi vitája során Frim az egyházi rend nevében ezt a pontot helyeslően tudomásul vette. (Vö. előbb, 291. o.)

[32] A vitatott tárgyakbani második rendi izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 200. kk.

megholt Felség is ünnepélyesen elismerte,[33] azt még is Horvátországtól austriai vámsorompók választják, s Magyarország kapcsolt részei között mintha idegen tartományok lennének, a kereskedést terhes harminczadok akadályozzák. Ez olly visszás állapot, hogy annak orvoslását tovább halasztani nem lehet. Annakokáért Ő Felségét megkéretni javalja, hogy miután Dalmatiát a magyar Korona egészitő részének elismerte, adjon ezen elismerésnek gyakorlati életet az által, hogy addig is, mig a közigazgatás Dalmatiában mi hamarébb magyar törvényes lábra állittatnék, az emlitett harminczadói elválasztó vonal eltörültessék.

Az inditványt BERNÁTH, HERTELENDY MIKSA s a FIUMEI KÖVET pártolák, — PFANSMID, MARCZIBÁNYI, BENCSIK és NÉMETH ellenzették e következő okokbul: 1. Mert most a fő RR izenete lévén napirenden, az inditvány forma tekintetében későn tétetik. — 2.) Mert illy partialis kivánattal Dalmatiának minden tekintetbeni viszakapcsolását késleltetni, s az eránti törvényes kivánatunkat gyengiteni nem akarják. — 3.) Mert még el nem intézett territorialis kérdések forognak fenn, s nem tudhatjuk, hol van a határvonal, melly a mi Dalmatiánkat az előbb velenczei, most austriai résztől el vállasztja.

BUSÁN az inditványt pártolván ezen ellenvetésekre következőleg felelt: Csak épen e napokban lőn a hivatalos hirlapok által kihirdetve Ő Felségének a császári örökös tartományokhoz intézett s 1835 julius 11-én költ rendelése a só, dohány, puskapor és saletrom mint status-monopolium dolgábani egyarányos ellátás iránt, mellyben világosan kitétetik, hogy Ő Felsége maga is Dalmatiát úgy, valamint Magyar és Erdélyországot, az örökös tartományokat egybefoglaló harminczadi rendszerbe (Zollverein) bé nem foglalja. Melly körülmény csak most jövén az országnak hivatalos tudomására, igen természetes, hogy a tolnai inditványt előbb nem, s csak éppen most tenni leherett. Javalja is annak elfogadását a magyar Korona tartományaibani kereskedés könnyitésére ügyelni tartozó kötelességünkön felül Erdélynek példája, melly szintén külön igazgatás alatt áll, de a magyar Koronához tartozása el lévén ismerve, a kölcsönös kereskedés szabadságát vámsorompók nem gátolják. Nem is mozdithatja el a RRket azon aggodalom, hogy az inditvány elfogadásával a tökéletes visszakapcsolásnak kivánata gyengittethetnék. Mert hiszen az előleges sérelmekre 1827-ben kiadott kir. válaszból[34] világos, miképen még némi vizsgálat legyen szükséges annak kivilágositására: hogy a velenczei Dalmatiából a magyar Korona jusához mi és mennyi tartozzék? Addig is tehát, mig az e végre kirendelt biztosság munkálódását bevégezné, semmi sem áll ellent, hogy a Horvát és Dalmátország közt fennálló harminczadói vonal az átalános visszacsatolási sérelem csonkitása nélkül s annyival inkább eltörültessék, mivel (amint már emlitetett) Dalmatiát az austriai örökös tartományok vám egyesületébe maga Ő Felsége sem számitja. Ami pedig magát a magyar Korona jusait illeti, itt egyedül a *Ragusai köztársaság*, s a most austriai *Albaniának* nevezett *Cattarai kerület* foroghatna kérdésben. De ezen kérdést is kedvezőleg fejtik meg a magyar Koronára nézve a következő két diplomatiai oklevelek: Nevezetesen *1-ő Maria királynénak* 1383-ban

[33] A sérelmekre és kívánatokra adott 1802. okt. 17-i válaszban ismerte el a király a magyar korona jogát Dalmáciára, az akkori nehéz viszonyok között azonban nem tartotta elintézhetőnek a visszacsatolást és azt ígérte, hogy bővebb megfontolás után később fog a rendek kérésére határozott választ adni. L. az országgyűlés *Irásaiban*, 290.

[34] L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 1115. kk.

a raguzaiakhoz bocsájtott diplomája,[35] s *Mátyás királynak* Katona XIV. kötete 546. lapján olvasható királyi levele,[36] melly által ugyancsak a *raguzaiakat* felszóllitja hogy a Korona kiváltására adó részt adjanak, kétségen kivül teszik, miképen *Raguza* köztársasága a magyar Koronához tartozott. A *Cattarai kerületre,* s az egész hajdani *velenczei Dalmatiára* nézve pedig birjuk azon békekötést, mellyet *Nagy Lajos* király a velenczeiekkel 1358-ban *István zágrábi püspök* és *Drugeth Miklós* országbiró által kötött volt, s mellynek erejével a Velenczei köztársaság, a *Guarnari vagyis Flanaticus tengeröböl közepétől Durazzo széléig egész Dalmatiáról, s Dalmatia és Croatia czimjéről örökre lemond.*[37] Mellynél fogva világos, hogy nemcsak az *Albaniában* fekvő *Durazzo* városán jóval innen helyheztetett *Cattarai kerület* az emlitett békekötés jelelte határok kebelébe esik, hanem az egész velenczei Dalmatia is, melly jelenleg a *Jadriai Guberniumnak,* s illetőleg az *Istriabéli Pisini kerületnek* van alája rendelve, kivétel nélkül a magyar Koronához tartozik.

Az ellenvetésekre még BEZERÉDY s többen is feleltek, megmutogatván, miképen az inditvány elfogadása s Ő Felsége által is teljesitése országunk jusait nemcsak nem gyengitené, sőt minden nehézségeken tetemesen könnyitene. — Amint hogy szavazat utján 33 megye s a Kerületek voxával 15 megye ellen el is fogadtatott, az aggodó kebleknek megnyugtatása végett PÁZMÁNDY javallata szerint eképp rendeltetvén szerkesztésbe vétetni: „Miután még 1802. october 17-éről költ kir. válaszban[38] elismértetett, hogy Dalmátország a magyar Koronához tartozik, mind e mellett azonban fájdalmasan ugy tapasztaljuk, hogy az ország egészitő részét tevő Dalmát- és Horvátországok között a harminczadok mindeddig fennállanak, kérjük Felségedet, hogy ezeket, mellyeknek eltörlését jusunknál fogva kivánjuk, addig is, mig Dalmátországnak valóságos és teljes visszakapcsolása hováhamarébb végbemenend, Felséged tüstént és végképpen megszüntetni kegyelmesen méltóztassék."[39]

Ezután a fő RR stylaris észrevételei lőnnek megrostálva, és sokakban elfogadva.

A több mint egyhéti tanácskozások 14 rendbéli resultatumai *jan. 14. s 15-én* megrostáltattak s *16-án* országos ülésbe vitettek. — Jan. 15.-én *Marics* inditványt tőn hogy a RR az adó felajánlásához fogjanak. — Heves vitatás. — A RR ezen végső garantiát kezeik között erősen megtartva 35—7 voxal az inditványt most elvetették.[40]

[35] Az 1383. máj. 18-án kiadott oklevélben Mária megerősitette I. Lajos királynak Raguza részére 1358-ban adott kiváltságait. (Az oklevelet közli Wenzel G.: *Diplomáciai emlékek az Anjou-korból.* III. köt. 502. kk.)

[36] Az idézett levelet Mátyás 1462-ben, a koronának III. Frigyestől való visszaváltására kivetett subsidium ügyében irta a raguzaiakhoz. (A kötetszám helyesen: Tom. VII. ord. XIV. 545. kk.)

[37] Az 1358. febr. 18-án aláirt zárai béke okmányait l. *Wenzel G.* i. m. II. köt. 490. kk.

[38] Vö. a 389. o. 33. jegyzetével.

[39] L. a rendek második izenetében: *Iratok.* VI. köt. 204. kk.

[40] Mindezek részleteire olv. a következő számot.

316.

1836 január 14, 15, 16, 18, 19.

Foglalat: a) *A Főherczeg Nádor egészségét visszanyervén elnöki székét elfoglalja. Idvezlő tisztelkedések.* — b) *Az adó felajánlása iránt tett inditvány feletti vitatások.* — c) *Országos ülések a RRnél a mult héten kerületileg befejezett tárgyak iránt.*

a)

Pozsony, január 20-án, 1836.

Januar 19-én reggeli 10 órára mind a két táblához *országos ülés* volt hirdetve. — A fő RR (kik között ez országgyülés alatt *Gr. Illésházy*[1] először jelent ma meg) fényesen öltözködve sereglettek össze, aranytól csillogó gyülekezetökben idvezlendők a *Főherczeg Nádort,* ki egészségének visszanyertével, a béállott évben ma vala elnöki székét legelsőbben ismét elfoglalandó. A belépő *Nádorispányt* háromszoros harsány *éljen* fogadá; s miután az ország nagyjai nevében az ORSZÁGBIRÁJA által megköszöntetnék, ő pedig válaszolna, a KK és RRnek fényes küldöttsége is megérkezett, s annak nevében NÉMETH esztergomi kanonok tolmácsolá nemzetünk képviselőinek öröm érzéseit, mellyekben hazánk hajója kormányát viszontagságokkal teljes 40 évek óta ritka bölcseséggel vezérlő Nádorunk visszanyert egészsége felett a KKat és Rket őszintén osztozni mondá azon ezernyi ezer keblekkel, mellyek erősen hiszik, hogy hazánk boldogsága Ő Herczegsége életével szoros kapcsolatban van, s kik benne nemzetünk szerencséjének védangyalát tisztelik. Illy értelmü idvezlő beszédét, uj esztendei jókivánásokkal végezte.

A NÁDOR felelt, amennyire emlékezem ily értelemben: Az emberi élet természetes viszontagságihoz tartozik, s e változást senki sem tapasztalhatja gyakrabban, mint akik köztisztet viselünk, hogy a boldog s örvendetes órákat kedvetlen, s kevésbé boldog történetek váltják fel az életben. E viszontagságok között a kedves órák emlékezete mélyen bevésve marad szivünkben, s ilyennek vallom én a mái napot, mellyben az örvendező részvét érzelmeit, miket Isten kegyelmével visszanyert egészségem tekintetéből a M[éltósá]gos Fő RR erántam csak imént nyilvánitottak, a Te[kinte]tes KK és RR is fényes küldöttségök által nyilatkoztatják. És ámbár ugyan őszintén meg kell vallanom, hogy amelly érdemek a hazának első tiszti székében töltött életemre ruháztatnak, azokat én nem épen olly nagyoknak érezem, mint aminőknek a Te[kinte]tes KK és RR magasztalni sziveskednek, ha mindazáltal a közjónak, s mindenki javának előmozditására szentelt őszinte törekvés, ha ama tiszta vonzalom, mellyel kedves hazánk iránt mindenkor viseltetem, ha ezen haza ősi alkotványának fenntartására, s az idő körülményihez alkalmazott uj hasznos institutiókkal öregbitésére irányzott állhatatos buzgó szándék

[1] Illésházy István gróf (1762—1838), a nagymúltú család utolsó sarja, Trencsén és Liptó megyék örökös főispánja. Az országgyűléseken mindenkor az alkotmányos ellenzék sorait erősítette, az 1823-i nemzeti ellenállás óta pedig a főrésze volt abban, hogy Trencsén megye az ország egyik vezető ellenzéki megyéje lett. Az ellenzék nyílt támogatásával sok gondot okozott a kormánynak. Kossuth ezért tartja külön említésre érdemesnek az országgyűlésen való megjelenését. Ekkor azonban már a tönk szélén állt, hatalmas birtokait még ebben az évben elvesztette.

nyomnak valamit ezen egyenes lelkü nemzet előtt, úgy örvendve szabad megvallamon, hogy némi érdemekkel dicsekedhetem. Fogjanak velem kezet a Te[kinte]tes KK és RR, s nyujtsák nekem segéd munkásságukat, hazánk alkotványának fenntartására, s uj hasznos intézvényekkel erősbitésére. Viseltessenek erántam minden időben, de kivált a jelen terhes és nagyfontosságu körülményekben, továbbá is régi becses bizodalmukkal, és hidjék el, hogy szolgálatimnak ez lesz legnagyobb, s nekem legkedvesebb jutalma. Tegyék Uraságtok a Te[kinte]tes KKat és Rket bizonyosokká mindenkori szives hajlandóságomrul.

A RR idvezlő küldöttsége eltávozván, csakhamar egy másik érkezett, melly a honnositandók iránti ujabb izenetet,[2] s a zalai sérelmet[3] (a tisztviselők napidijairól) áthozá, mellyek felolvastatván köziratra bocsájtattak, s a fő RR ülése eloszlott.[4]

b)

A KK és RR tanácskozásiról pedig utóbbi levelem fonalán ezekben teszem jelentésemet:

Januar 14-én kerület. Hegedüs és Pfansmid elnökségök alatt. Az egész napot hitelesitések huzták ki. Midőn a kiszemelt tárgyakróli 3-ik izenet, nevezetesen az *executionalis törvényről* szólló pont hitelesittetnék, BERNÁTH megmutogatá, hogy azon 417-ik és 418-ik §§ mellyeket a KK és RR a becslés iránt tett, s el is fogadott főrendi javallathoz toldatni határoztak,[5] egészen haszontalanok, s ide egyátaljában nem alkalmazhatók. Mire azok a szerkesztésből ki is hagyattak.

Januar 15-én hasonlókép csak keves érdekü hitelesitések valának napirendre kitüzve; azonban MARICS mindjárt a kerület elején tette, POGÁNY pedig később megújitotta azon inditványt, hogy a napirenden lévő tárgyak tanácskozás sorából kikerülvén, a többi kevesb fontosságuak, p. o. a Ludoviceum, Museum, Játékszin, Pest-Budai hid előtt az adó felajánlása vétessék tanácskozásba. Inditványuk okául adák a tárgy fontosságát, s azon nézetet, hogy e tárgy körül több rendbeli észrevételek forogván fenn, azt a legutolsó időpontra hagyni nem lehet.

FÁY dicséretre s követésre méltónak vallotta őseink bölcsességét, kik az adó tárgyát mindég az országgyülés végével szokták vala felvenni, s annak hátratartóztatásában az országos egyezkedés többi tárgyaira nézve némi biztositást láttak. Figyelmezteté a RRket mind azon tárgyakra, mellyek tractatus alatt vannak, s mellyek eme végső garantiának kezünkből idő előtt ki nem eresztését igen is megkivánják. De figyelmezteti különösen a nemzet legforróbb kivánatára, a magyar nyelvre, melly a főh[erczeg] Nádor közbenjárására bizatott, s mellyre nézve a szónok kedvező sikert nem reménl, hogyha a közbenjárás kimenetelét az adóróli tanácskozás megelőzni találná. Az inditványt tehát elhatározottan ellenzi.

VÁRADY ellenben utasitásánál fogva pártolja. — ACZÉL pedig meggyőződéséből is, mert fájdalommal tapasztalja, miként a tanácskozások szörnyü lassusággal haladnak. 11 órakor gyülnek ösze a RR, s már egy órakor

[2] L.: *Iratok.* VI. köt. 189. kk.
[3] Uo. 185. kk.
[4] A jan. 19-i országos ülés naplóját a küldöttségek névsorával és az elhangzott beszédekkel l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 315. kk.
[5] L. előbb, 375. kk.

szétoszlanak. Miután tehát a szőnyegen forgó dolgok a tanácskozás rendes folytatására elegendő tárgyat nem nyujtanak, kívánja, hogy az idő hasztalan ne töltessék, s az adó tárgya felvétessék.

ZARKA figyelmeztetvén Árad követét a legközelébi napokban befejezett tárgyak sokaságára, vádját egyenesen tagadja, s állitja, hogy az egész diaeta folytában aligha szintannyi idő alatt valaha többet dolgoztak a RR, mint épen most, midőn a munka némellyek előtt olly kevésnek látszik. Most viradtól 11 óraig, s délután ismét alkonyodásig közirat van naponként,[6] s ami eként leiratik, azt a RR még aznap meg is vizsgálják. Volt idő, midőn hasztalan izenetek váltogatásával kellett az időt tölteni, s a hosszas tanácskozás kevés resultatumra vezetett, most kevesb a tanácskozás, de a resultatum sok. E méltatlan vádat tehát a KK és RR gyülekezetéről elháritani kötelességének ismervén, egyébiránt az excerptákat, s magyar nyelvet az adónak idő előtti felajánlásával veszélyeztetni nem akarja.

MARCZIBÁNYI ellenben emlékezteti a Rket, miképen az adó 1830-ban csak 1831-ki octoberig ajánltatott, s azóta törvénytelenül szedetik.[7] A nemzet legszentebb jusának gyakorlatát látja itt kérdésben forogni, s megütközéssel szemléli, hogy mindeddig egy megyében sem emelte fel magát a nemzeti just őrző erkölcsi erő, s a törvénytelen adó sehol meg nem tagadtatott. Ő ezen just tovább is bitangoltatva látni nem kívánja, s azt gyakorolni óhajtván az inditványt pártolja.

BERNÁTH nem győz a trencsényi követ előadásán eléggé csudálkozni. Tudják a RR, miképen a szólló követ küldőinek egyenes utasitásából, s épp a most hallott okoknál fogva úgy a diaeta kezdetén, mint később kerületi, és országos ülésekben, háromszor tett inditványt, hogy az adó meghatároztassék.[8] Az okok, mellyeket Trencsény követe előhozott, akkoron nemcsak erősben állottak, sőtt csak akkor állottak, s most már nem állanak. Inditványa mégis Trencsén v[árme]gye követe által nem pártoltatott.[9] (Nevetés). Akkor a bölcs többség Ungh rendeinek aggodalmára azt felelé, hogy az adó tárgyának felvétele a RR kezében van, s azt tetszésök szerint akármikor tanácskozásba vehetik. A nemzeti jus tehát épen nem veszélyeztetik, ha ezen tetszésök gyakorlatát azon időre halasztják, midőn azt legjobbnak s leg-

[6] Azaz: a követek mellé beosztott jurátusok az ún. dictaturán megfelelő példányszámban lemásolják — diktálás után — a szőnyegen forgó javaslatok, indítványok stb. szövegét.

[7] Az 1830. dec. 13-i adót megajánló felirattal az a különös eset történt, hogy a magyar szövegben „az egy esztendő alatt tartandó országgyűléséig", a hivatalosnak számító latin szövegben pedig „inde a 1. novembris anni hujus usque 31. octobris anni venturi" történt a megajánlás. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 461. — A felajánlást elfogadó dec. 15-i kir. válaszban nem történt utalás a két szöveg közötti ellentmondásra. Uo. 513. — Így történhetett meg, hogy amikor az udvar az 1831. okt. 2-ára kitűzött országgyűlést elhalasztotta, a megyék egész sora azzal támasztotta alá tiltakozását, hogy az idézett felirat latin szövegére hivatkozva 1831. okt. 31. után meg akarta tagadni az adót. A kormánynak rendkívül sok fáradságába került az országosan kibontakozó adómegtagadó mozgalom leszerelése.

[8] Az adó meghatározásának napirendre tűzését kívánó indítványok az országgyűlés bezárásával összekapcsolva merültek fel az országgyűlés utolsó időszakában. Így Árva követe, Zmeskáll 1834. dec. 30-án, Vas követe, Niczky jan. 27-én, Temes követe, Kövér febr. 16-án, Liptó követe, Plathy febr. 27-én, Turóc követe, Ruttkay pedig júl. 25-én tesz ilyen értelmű indítványt. Vö. *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 74, 156, 205, 230, 603. — Bernáth 1833. szept. 21-én országos ülésben tett hasonló indítványa nem szerepel Kossuth feljegyzéseiben.

[9] Vö. az előző jegyzetben mondottakkal.

hasznosbnak itélik. És valóban, ha ezen halasztást 3 évekig eltűrtük, most s éppen most nincs ideje, hogy nemzetünk egyéb forró kivánatit veszélyeztetve, s hosszas együtlétünk gyümölcseit bizontalanságba döntve felvegyük. A nemzeti jus fenntartása ezt nem kivánja, mert ha 3 éves halasztás nem veszélyezteté jussunkat, egy két heti várakozás sem fogja. A fennforgó körülmények pedig ezen várakozást sürgetőleg javasolják. Mert ugyanis ha az adót most felajánlanánk, s a felajánlásban azon meggyőződésből indulnánk, hogy a deperditák országos végzésünk szerint[10] megszünnek, ki merné elvállalni a felelet terhét, ki kivánná vállaira szedni a nyomorgatott nép csalatkozását, ha ugy ütne ki a dolog, hogy rendes adója egész elviselhetlen terhében megmaradna, s mi széltoszlattatnánk, mielőtt ama másik terhet vállairól levegyük? Pedig fájdalommal kéntelen a szónok megvallani, hogy ha az adó előlegesen meghatároztatnék, a deperditák iránt nem megszüntetést, de még csak könnyitést se reménl. Az inditványt tehát mindaddig, mig ez iránt végső megnyugtató kir. válasz nem érkezik, annál kevésbé fogja pártolni, minthogy ezen királyi választ egyik alapelv gyanánt kivánja az adó felajánlásában felvenni.

Deák Ungh követével tart, s a pesti követ[11] által mondottakat is méltó figyelembe vévén kijelenti, hogy ha a deperditák végkép el nem törültetnének, ez reá nézve egy fő ok lesz arra, hogy jóval kevesb adót ajánljon. Következőleg csak mindenek bevégzése után kiván diaeta végével az adó elhatározásába bémenni.

Hertelendy Miksa s Luka az inditványt szintén elhatározottan ellenzik, de nem kivánják kezeiket előre megkötni hogy csak éppen diaeta végén történjék az adónak meghatározása, hanem a RRnek teljes szabadsága szerint ugy és akkor, midőn hazánk s különösen adózó népünk javára a körülmények legkedvezőbbeknek fognak itéltetni.

Egyrészről *„tovább! tovább! tovább"*, más részről: *„szavazzunk"* felkiáltás hallatszik. — E lárma közt Palóczy felkiált: menjünk tovább, ezen inditványok csak azt a czélzást palástolják, hogy a magyar nyelv s deperditák megszüntetése eránti kivánság elessék.

Marczibányi Ungh és Zala követeinek[12] felelve: nem akar a deperditák kérdésének olly köpönyeget adni, hogy ha ezek megszüntetnek, több adó ajánltassék . . . (Nem ugy van! — ezt senki sem mondta!) De a zalai követ előadásának ez a másik oldala. — Egyébiránt a többi tárgyakra nézve sem lát a halasztásban garantiát. Hajthatatlan moralis erő csak az, miben biztositást találunk, ha ez nincs, kössük bár meg kezeinket amint akarjuk, mégsem teljesednek reményeink. — Pogány egyetért, s Borsod követének[13] válaszul adja, hogy őt (a szóllót t. i.) az inditvány pártolására nem valamelly elpalástolt ok, hanem küldőinek egyenes meghagyása birta, s erősitésül ismételve kijelenti, miképen küldői mást, mint magyar törvényt alkottatni nem akarnak, a szólló követ tehát semmikép el nem fogadhatja azon vádat, hogy az inditvány védői a magyar nyelv iránti kivánság elejtését czélozzák.

Palóczy megjegyzé, hogy a lelkesedéshez, a moralis erőhöz mező s eszközök is szükségesek, s ha ezeket kezeinkből kibocsájtjuk, a kormánynak ezen két szava „mennyetek haza" minden lelkesedést megszégyenit.

[10] Vö. előbb, 151. kk.
[11] Fáy András.
[12] Bernáth és Deák.
[13] Palóczy.

Szavazat közben ACZÉL Palóczy mondását érdekelve megjegyzé, hogy őneki a palástolás nem szokása, de talán mások kivánják az inditvány ellenzésével azon óhajtásukat palástolni, hogy a diaeta még tovább tartson. Ő csak azt kivánja, hogy a diaetának mihamarébb vége legyen, s azért dolgozzunk folyvást s az időt hasztalan ne töltsük.

Erre Palóczy minthogy a szavazat sorában Arad követét megelőzte, nem felelhetett, hanem elsőben is HERTELENDY MIKSA válaszolt, utóbb SZENT IVÁNYI jegyzé meg, hogy Arad követe alkalmasint magáról szóllott, midőn az időnek hasztalanul vesztegetését, és semmit nem dolgozást emlitette, mert közönségesen ő szokott a kerületi ülésekben déltájba megjelenni, s egy órakor már elmenni, s mégis ő unszolja a Rket hogy többet dolgozzanak, mint a mennyit idő, körülmény, s lehetőség megengednek. — Végre

DEÁK minden fentebbi ellenvetésekre válaszolt. Megjegyzé, miképen korántsem az volt előbi észrevételének helyes értelme, hogy ha eltörültetik a deperdita, az adó felemeltessék. Ezt tenni semmi esetre sem czélja, hanem épen ellenkező irányban azt mondotta, hogy ha a deperditák iránt kedvező válasz nem érkezik, az adót jóval s annyival leszállitja, mennyiben nyomja adózó népünket a deperdita. Az sem vala szándéka, hogy az idő meghatározásával kezeit megkösse, ha nem csak oda czélzott, hogy amik hazánk javának előmozditására, sulyos sebeinek orvoslására egyezkedés alatt forognak, szerencsésen bevégeztessenek, s miket a KK és RR lelkesedése félig már kivivott, olly alapon nyugodjanak, hogy őket az önkény parancsszava el ne süllyeszthesse. A diaetának bérekesztését minnyájan óhajtjuk, de nem minden áron, nevezetesen nem ugy, hogy amiket magas rendeltetésünk kötelességétől lelkesitve hazánk boldogságára meginditottunk, mindazok semmivé legyenek. És ha igy érti Arad követe, t. i. hogy kivánjuk addig bé nem rekesztetni a diaetát, mig sikert nem szerzünk a nemzet méltó kivánatinak, s nem teljesitjük reményeit, ugy igazsága van; de a szónok, ügye szentségére támaszkodva nyilván kimondja, miképen nagyon kételkedik, valjon jobb uton indultak e azok, kik az egyezkedés alatt lévő tárgyak megbuktatásával kivánják az országgyülése bérekesztését siettetni. A szólló követ legalább nem fél attól, hogy a KKra és RRre azon ösvényen, mellyet többnyire nem Arad követe voxa szerint követtek, polgártársaik kedvetlen itéletet fognak mondani. Éppen nem csudálkozik a szólló követ, hogy ha némellyek, kik helyzetünket s a körülmények akadályait voltakép nem ismerik, keveset tevés vádjával illetnek. Minket bizodalom, és szabad választás küldött ide, s a közvélemény választottjai a közvélemény itélete alól magokat el nem vonhatják, — de illy itéletet attól soha sem várt a szólló követ, ki köztünk, ki kebelünkben van, aki küzdésinknek sorsosa, s kinek helyzetünket, körülményinket nem ismerni nem lehet. Ettől, önmagok kebelökbeli tagtól a RR meg nem érdemlették, hogy csufosan megitéltessenek, s a szónok azt ugyan maga részéről soha el nem fogadja. (Helybenhagyás.)

Az inditvány 35 voxal 7 ellen félrevettetett.

c)

Januar 16-án előbb *kerületi ülés* volt, s ott a szerkesztések hátralévő részének meghitelesitése bérekesztetett, — utóbb pedig a KK és RR *országos ülést* tartottak, mellyben Pfansmid és Hegedüs mint elnökök, a kerületileg

befejezett 14 rendbéli izenetet, s részint felirási javaslatot[14] bényujtották.

BUJÁNOVICS kijelenti, miképen ő küldőitül (Eperjes városától) nyilvános parancsot vőn, hogy a tanácskozásokba nagyobb befolyással legyen, s azért kéri, hogy itélőmester urak fennhangon olvassanak, hogy ő mindent jól megérthessen, kéri egyszersmind, hogy kijelentései (mellyeket latin nyelven szokott nem mondani, hanem többnyire, még pedig e napokban csaknem minden tárgynál többszörözve olvasni) lefordittassanak, s naplókönyvbe iktattassanak.

VÁGHY annyiban megegyezék Eperjes követével, hogy a városi követek valóban olly messze ülnek az elnöki széktől, miszerint gyakran azt sem tudják, miről foly a tanácskozás.

Ez elmellőztetvén, a benyujtott izenetek illy sorral vétettek tanácskozás alá.

1. 5-ik izenete a KK és Rendeknek az országos sérelmek és kivánatok tárgyában.

2. Szintén 5-ik izenet némelly pótolólag beadott sérelmek és kivánatok iránt.

3. 3-ik[15] izenet az 1835 october 28-án az urbér tárgyában költt kir. válaszra készitett felirás stylusára nézve. (Mellynek felterjesztését már csak a magyar nyelv iránti bizontalanság gátolja, minthogy törvényczikkelyeknek kell hozzá csatoltatniok, s a RR csak magyarul kivánják azokat Ő Felsége elébe terjeszteni.)

4. 12-ik izenet a szóllás szabadságán ejtett sérelmek iránt — és

5. 4-ik izenet a békési sérelem tárgyában. — Mindezek szóváltás nélkül, a kerületi állapodás szerint jóvá hagyattak.

6. Pest v[árme]gyének *nemes Bod János* elfogatása s 10 hónapokig történt letartóztatása iránt feladott, s a RR által a feladók, s elfogásba résztvevők megbüntetésének sürgetésére kiterjesztett sérelme. (Lásd 312. sz. levelemet.[16])

A PERSONALIS felszóllitja a RRket, hogy a sérelemtől elálljanak, egyébiránt megjegyezvén, miképen nemes Bod János a panaszlólag állitott 10 hónapi fogság idejéből 4 holnapot betegsége miatt a polgári kórházban töltött, legalább a szerkesztésben némi módositásokat javal.

BUJANOVICS tagadja, hogy a dolog országgyülési sérelemre alkalmatos volna. Fájlalja ugyan, hogy az 1715. 7. t. cz. a személyes szabadságra nézve változtatott a régibb törvény[17] nyujtotta biztosságunkon. Azonban mig e törvény el nem törültetik, csakugyan gyanuból is el lehet felségsértés esetében idézés előtt akárkit is fogatni, s a nemes ember, ha magát megsértettnek érzi, tárva van előtte a magános kereset, és tárva a folyamodás utja Ő Felségéhez. Egyébiránt minthogy e tárgynak kerületbeni vitatásakor a királyi városoknak azon jusa, hogy a kicsapongó s vétkes nemeseket elfogathassák,

[14] Sorrendben a CDLXII—CDLXXV. sz. alatt olvashatók az *Iratok*-ban, VI. köt. 177. kk. (Kossuth alább felsorolja őket.)

[15] Helyesen: 2-ik.

[16] Kerületi vitáját l. előbb, 354. kk.

[17] A *Hármaskönyv* I. rész 9. címje és a nemesek tettenérés esetében való letartóztatásáról intézkedő későbbi tc.-kek (1546 : 25., 1625 : 19., 1655 : 38., 1659 : 16., 1687 : 14. stb. tc.) csak a közönséges bűnöket sorolják fel, a hűtlenségről és felségsértésről nem szólnak.

kétségbe vétetett,[18] ő erre nézve ünnepélyes ellenmondással a III. könyv 3-ik része 20-ik és 32-ik czimjeihez[19] ragaszkodik.

DUBRAVICZKY nem tagadja ugyan, hogy az 1715 : 7. cz[ikkely] felségsértés esetében a béfogatást köz és nyilvános gyanuból idézés előtt is megengedi, de ebből még korántsem következik, hogy valakit idézés, birói itélet, sőt kihallgatás és biró elébe állitás nélkül holnapokig fogsággal kinozni lehessen. Ami pedig a városok hatóságát illeti, a szónok azok közé tartozik, kik ezt csonkitani korántsem szándékoznak, mindazáltal Eperjes városa követének törvényinkkel ellenkező állitása ellenében az 1647 : 78. cz[ikkely][20] világos értelmére hivatkozik.

BUJANOVICS: Solenniter protestor, Jura Civitatum primaevis saeculis usitata, et calamitate temporum rapta, in organica diaeta restitui debent.[21]

SZIRMAY kérdi a RRket, örökké békével fogják e szenvedni, hogy Eperjes követe indulatos kikeléseiben az ország Rendeit ismét és ismét rablóknak nevezi? — Erre némi zaj kerekedvén, a PERSONALIS kijelenti, hogy Eperjes követének mondását az illő tisztelet tekintetén túlterjedettnek nyilatkoztatja, s azt nemcsak helybe nem hagyja, sőt elnökileg kárhoztatja. Ez naplókönyvbe fog menni, s kéri a RRket hogy azzal megelégedjenek. — BUJANOVICS magyarázólag előterjeszté, miképen a kir. városoknak ugy, valamint az ország többi Rendeinek jusai alkukötéseken nyugosznak, s koronázáskor királyi esküvel biztosittatnak. Azoknak tehát tiszteletben kell tartatniok. Illy értelemben kivánja előbi mondását vétetni. Egyébiránt hogy a felségsértési vétekbe esett nemesek befogatásának gyakorlatában a kir. városok mindég benn voltak, annak bizonságaul a Martinovics esetére[22] hivatkozik. (Több oldalról visszatetszés, rosszallás, s azon észrevétel hallatszik: Ugyan derék, gyönyörü egy példára hivatkozott!!) Ezzel a kellemetlen vitának vége lőn.

JESZENSZKY Pest v[árme]gye sérelmét úgy, amint kerületileg szerkesztetve van, pártolja. Egyébiránt hogy addig is, mig a büntető törvénykönyv rendszeresen felvétetnék, a hon polgárainak személyes bátorsága némileg biztositva legyen, ideiglenesen olly törvényt kiván alkottatni, hogy a béfogatást elrendelő s végrehajtó köztisztviselők felelősek legyenek, s a béfogatott személy a kir. Tábla birósága elébe tartozó esetekben, a legközelébi törvény folyamatban, a megyéknél pedig a legelső büntető törvényszék alatt biró elébe állittassék, s erről a birák szintén felelet terhével tartozzanak.

FÁY nagyobb anomaliát képzelni sem tud annál, hogy a magyar nemes, kinek idézés s birói itélet nélkül legcsekélyebb vagyonát sem szabad elvenni,

[18] L. előbb, 357. kk.

[19] A *Hármaskönyv* III. rész 20. címjére l. a 358. o. 33. jegyzetét. — A 32. cím arról szól, hogy hogyan kell a megyei hatóságoknak és a büntető hatalommal felruházott helységeknek vagy személyeknek a nyilvános gonosztevőket büntetni.

[20] Az 1647 : 78. tc. nem kevesebb, mint 20 §-ban biztosította a városokban lakó nemesek kiváltságos helyzetét, a 21. § pedig kimondta, hogy „in reliquo, memoratae civitates et oppida privilegiata in suis immunitatibus et libertatibus conserventur."

[21] „Eperjes városa 2-ik követe . . . azt nyilatkoztatta, hogy egy organicus országgyülésen az 1647 : 78. czikkelyre, melly a köznyomoruságnak czikkelye, hivatkozni annyival kevésbé illendő, minthogy a városok kiváltságai még annak rendén nyilván eltörülve sehol sincsenek, és mivel az elrablott jussokat inkább visszaállitani mint ellenvetni kellene." L.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 290.

[22] A magyar jakobinus mozgalom néhány vezetőjének letartóztatását 1794. aug. 16-án éjjel valóban a pesti és budai rendőrkapitányok hajtották végre, a parancsot azonban erre közvetlenül a nádortól kapták. (Vö. Benda K.: *A magyar jakobinusok iratai*, Bp. 1952. II. köt. 62.)

személyére s életének legdrágább kincsére, szabadságára s becsülletére nézve törvények által elegendőleg biztositva nincs, mert félszeg s balul magyarázott törvény ürügye alatt önkéj határoz sorsa felett, s szép kiváltságai mellett hasonlit ama madárhoz, melly szabadon ül ugyan az erdők ágain, de örökké fel van reá vonva a vadásznak öldöklő fegyvere. Személyes bátorság nélkül polgári társaságban élni nem kivánatos, s azért főképen erre intézték minden szabad nemzetek gondosságukat, s a Habeas Corpus actára[23] támaszkodott angol el meri mondani pajtájáról, hogy az neki vára és bástyája, mert birói itéleten kivül szabadságától meg nem fosztathatik. Ezt a magyar nemes, fájdalom, nem mondhatja, mert felségsértés ürügye alatt önkéj s a despotismus szenvedélyei megfosztják szabadságától, még pedig felelősség nélkül fosztják meg. Ez a megfoghatlan inconsequentia nem az 1715 : 7. törvényből ered. E törvény különös körülmények között, s mintegy localis okbul hozatott, s csak a fejedelem iránti tisztelet jelét viseli, de korántsem volt szándékában, hogy még magának a fejedelemnek is önkényes hatalmat tulajdonitana személyeink felett; azért szabta ki, hogy a felségsértés eseteiben a király magyar birákkal, vagy magyar birák által itéljen; s azért határozott a hamis és alaptalan vádlók ellen talio büntetést.[24] Azonban balmagyarázásra csakugyan nyujt némi alkalmat, mert az elfogásbani önkényt világosan ki nem zárja, s jöhetnek olly boldogtalan idők, hogy mint hajdan Francziaországban a lettres de cachet[25] irtóztató rendszerök feldulta a családok házi nyugodalmait, s az oubliettek szörnyü nevével bélyegzett tömlöczök[25/a] feledékenységébe merité a békés polgárokat, ugy itt is kiragadhat házunk nyugalmas köréből az önkéj, erőszak, és hónapokig, évekig foszthat meg éltünk legszentebb kincsétől, szabadságunktól. De Francziaország története hazának, kormánynak sulyos tanuságot ád, hogy a bizontalanságból, a társaság szent jusainak lábbal tapodásából minő veszély következik. A szónok szabályosb ellátást tart szükségesnek, s Tolna inditványát pártolja. — Tarnay (Csanád) szintén pártolá. — A többség azonban lehetetlennek vélte, hogy az e tárgyban előreláthatő bokros vitatások még e diaetán kedvező sikerrel elintéztethessenek, s a sérelemnél, ugy amint kerületileg szerkesztetve lőn, megmaradott.

7. Felvétetett *Borsod* vármegyének a szomolnoki bányászitélő szék ellen *Gr. Keglevics Miklós* ügyében feladott sérelme. — Melly ebből áll: A diósgyőri vashámoros tisztség a nevezett grófot, a szilvási jószágbéli vashámor tulajdonosát, Apátfalva határbani vaskövek hányatásából kizavarni szándékozván, őt a szomolnoki bányász itélőszék elébe viszahelyheztési perbe idézte. Gr. Keglevics ezen reá nézve tehetetlen (incapax) biró előtt meg nem jelent, de azért lemarasztatott, s a végrehajtó bányász tiszt foglalatosságának ellentállott. A bányászság compassus mellett Borsod vármegyét végrehajtásra szóllitotta fel. A megye azonban tudtára adá, hogy tőlle megkereső leveleket el nem fogad. Erre a kir. Fiscus Borsod vármegyét hatalomkar adására szorittatni kérte Őfelségénél, s a megye észrevételeinek ellenére a Cancellaria elösmerte ugyan, hogy a szomolnoki bányász bíróságtól Borsod vármegye compassust elfogadni nem tartozott, de azért a hatalomkar kirendelésére kötelezte. Azon megye tehát a per velejének feszegetését egészen elmellőzve,

[23] Az 1679-ben alkotott törvény, amely kimondta, hogy az angol polgár előzetes vizsgálat és törvényes ítélet nélkül nem tartóztatható le.

[24] Vö. a 357. o. 32. jegyzetével.

[25] Vö. a 355. o. 23. jegyzetével.

[25/a] Oubliettes: süllyesztővel ellátott várbörtön.

e tárgyat sérelemkép adja fel, 1.) mert az 1574 : 19. még az urburát megtagadókat is jure solito itéltetni rendeli,[26] Gr. Keglevics pedig urburát sohasem adott, sem a szomolnoki bányász itélőszéknek magát alája nem vetette, reá nézve tehát ezen bíróság kötelező erővel nem bir, s bíróságnak sem tekintethetik. 2.) Az 1802 : 22. s 1807 : 13. czikkelyek[27] viszahelyheztetési keresetekben az ország nemesei bíráivá az allispányt rendelik, az 1659:48. cz[ikkely] pedig hatalmaskodás esetében még a valóságos bányászokat, s urburariusokat is, az 1552: 30. és 31. cz. értelmében[28] az ország közönséges törvényei s megyei bíróságok alá tartozóknak mondja. — 3.) Az 1723:108. törvény[29] a bányász itélőszékeket hajdani törvényes állapotjokban maradandóknak rendeli ugyan, de a szomolnoki bányász itélőszék akkor még nem létezett, azt csak Josef császárnak törvénytelen s erő nélküli rendelete alapitotta, s igy törvény szerint nem létező bíróság lévén, annak az ország nemességei engedelmeskedni, vagy a megyék hatalomkart rendelni annál kevésbé tartoznak, mert az 1791 : 22. törvény a bányász itélőszékek megállapitását az országgyülés további rendelkezéseig függőben hagyta.[30] 4.) Az ország nemeseinek sarkalatos jusaik közé tartozik, hogy csak saját törvényes biráik által itéltethessenek.[31] — 5.) A megyét pedig nem kötelezheti a kormány, hogy hatalomkart adjon olly törvénytelen hatóságnak, mellytől compassust elfogadni a Cancellaria elismerése szerint sem tartozott.

Ezen sérelmet a PERSONALIS, de kivált majd egy egész óráig tartott előterjesztéssel a bányászi tárgyakban sok ösmeretséggel biró zólyomi követ BENYICZKY erősen megtámadta, ugy hogy elfogadása már már igen ingani látszanék. — Azonban PALÓCZY czáfolásinak következésében *most az egyszer* mégis jóváhagyatott. — S az ekép bevégzett 7 izenet a fő RRkhez átküldetett, ott köziratra bocsáttatván.[32]

Januar 17. vasárnapi szünet.

Januar 18-án országos ülés a RRnél.

Felvétetett 8-or *Zala vármegyének* a tisztviselők napidijáról szólló helytartótanácsi intézet ellen feladott sérelme.[33] — Melly is szóváltás nélkül elfogadtatott.

[26] „Si autem aliqui se exemptos ab huiusmodi urburarum pensione praetendunt, ideoque eas pendere nollent, eos director citandos curet et jure solito cum eis agat."

[27] Az 1802 : 22. tc. 1. §-a értelmében az eljárást az alispánnak szolgabíró és esküdt kíséretében kell lefolytatnia. — Az 1807 : 13. tc. az 1802 : 22. tc.-t magyarázza és bővíti ki.

[28] Az 1659 : 48. tc. által a király megerősítette az 1552 : 30. és 31. tc.-nek azt az intézkedését, hogy a kamarai, bányászati és harmincad tisztviselők még ha idegenek is, az ország rendes bíróságai alá tartoznak.

[29] „Judicia montanistica, secundum privatas eorundem leges ultra saeculum stabilitas, in suo esse manebunt."

[30] A tc.-ben a király ígéretet tett, hogy a postákat nem vonja el a Helytartótanács felügyelete alól, „rem quoque montanam mox post diaetam Camerae Hungarico-Aulicae subordinatura, legum vero montanisticarum reformationem, nec non judiciorum montanisticorum constitutionem et coordinationem communibus cum Dominis SS et OO consiliis determinatura sit".

[31] A *Hármaskönyv* I. rész 9. cím 1. §-a alapján.

[32] A jan. 16-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 285. kk.

[33] A viták alapját képező további izeneteket l.: *Iratok.* VI. köt. 185. kk.

9. *Burgberg du Mont Beaufort* Agostonnak testvéreivel egyetemben, nem különben *Báró Montbach Fridriknek* taxa nélküli honnositásáról szólló izenet. — Mind a kettő ellenvetés nélkül béfogadtatott. De a Burgbergék honositása attyok érdemei tekintetéből a folyamodó Agostonnak testvéreire, s azok közt egy leánytestvérre is ki lévén a RR kegyességéből terjesztve, a leánynak, mint maradékira nemességet nem hagyhatónak szokatlan meg emlitése kihagyatott.

10. A többi honnositandók iránti 2-ik izenet jóváhagyatott.

11. Tanácskozásba vétetett a kiszemelt tárgyak (excerpták) iránti 3-ik izenet.

A *szóbeli perek bírósága iránt* a kir. városokra nézve az lévén a RR javaslata, hogy ezen bíróságra a polgárok szabad szavazatjával 3 birák választassanak, egy a tanácsból s kettő a polgárságból, — ennek kihagyását, s ekép a jelenleg divatozó szokásnak, miszerint a szóbeli pereket itt maga a város birája, amott a tanács tagjai itélik, meghagyását a kir. városok követei erősen sürgették. — Szóllottak illy értelemben HASKE, BUJÁNOVICS, KRICSKE, VÁGHY és mások. Okul adván, hogy habár az egyformaság elvét, mellyet a RR czélozni látszanak, in abstracto nem ellenzenék is, de annak a városok rendszeres elszerkezésével kell összeköttetni.[34] Ide tartozik a polgárok szabad választásának elve is, mellyre a RR javaslata alapíttatik, s mellyet e diaetán, kivált pedig a kir. városok törvényhozási befolyásának megszoritása mellett *sine illis, de illis* elrendelni nem lehet. Melly okokhoz GALLE még azt adá, hogy ezen javaslat a kir. városokat jussaikból és szabadságaikból kivetkezteti.

DEÁK igaznak valja ugyan, hogy valameddig a kir. városokrul rendszeres és minden ágakban kimerítő intézkedés nem történik, addig igen sok ágakban egyenlőtlenség fog a városokban divatozni. De ha már mindent ezuttal elintézni nem lehet, hogy legalább azon tárgyakra nézve, mellyek iránt rendelkezünk, uniformitást hozzunk be, ez csakugyan minden törvényhozásnak kötelessége. Távolról sem ismeri el a szónok azt, a mit Szeben városa követe mondott, mintha t. i. ezen rendelkezés a városok jusait és szabadságait csonkitaná. Ha a kir. város alatt azt kell érteni, amit minnyájan értünk, s érteni fogunk, de maga Verbőczy is értett, t. i. *Complexus Civium*,[35] ugy ezen javaslat, midőn a birák választásának jusát egy részben legalább viszaadja a polgárok közönségének, nemcsak hogy nem szoritja a kir. városok, az az a polgárok jusait, sőt erősiti, terjeszti, s felszabaditja azon szoritás alól, mellyben eddig a városi tanácsok és választott communitás által tartattak. Igenis a városi magistratus szoritotta meg a kir. városok jussait, mi azokba, mi törvényes állásukba kivánjuk őket visszahelyheztetni, s vissza is kell helyheztetniök, mert mig ez nem történik, addig a kir. szabad városok ama szép rendeltetésnek, mellyre e hazában meghivatva látszanak, voltakép meg nem felelhetnek, addig a magas polczot, mellyre nyomosságuknál s helyheztetésöknél fogva méltán számot tarthatnak, el nem foglalhatják. (Helybehagyás). Nincs olly képzete a szabadságnak, melly szerint a szabad választási jusnak megadása jusok, és szabadságok megszoritásának mondathatnék, nem mondathatik tehát annak a kir. városoknál is, de jól meg kell jegyezni, hogy a magistratus még nem királyi város, és nem is hiszi a szónok, hogy a KK

[34] Erre a Publico-Politicum operatum keretében került volna sor.

[35] „Civitas dicitur, quasi civium unitas . . ." (*Hármaskönyv*, III. rész. 8. cím.)

és RR most is, és mindég és akkor is, ha a királyi városok jusairól rendszeresen szó lészen, a kir. város név alatt a magistratust fognák valaha érteni.

Történtek még némi figyelmeztetések arra is, hogy már más alkalommal, midőn a városi polgárok szabad választási jusának kimondásáról szó vala, ép azok ellenzették a szándékot, kik itt a kir. városok képében mondják szóllani magokat. — Igy szóllott Kocsi Horváth. — Kubinyi pedig megjegyzé, hogy ha a polgárok bizodalmával szabadon választott követek viselnék képét független állásban a kir. városoknak, irántok a megyék bizonnyal engedékenyebbek lennének, s nem tartózkodnának nekiök a törvényhozásba is nagyobb befolyást engedni.

A városi követek elismerték, hogy nállok is sok javitni való van, ugy mint a megyékben is; de azzal védelmezék magokat, hogy ez csak systematice történhetik. — A kerületi javaslat mindenekben helybehagyaték.

A tized iránti pontra nézve megjegyzést érdemel, hogy a Personalis kijelenté, miképen ha csak oda terjesztenék a RR e tárgynak az urbérrali összefüggése tekintetéből intézkedésöket, hogy ami a kilenczed iránt rendeltetett,[36] az (a bészedés módjára nézve is) a tizedre kiterjesztessék, ebben épen nem ellenkeznék.

Egyébiránt a vitatás itt is leginkább a kir. városok körül forgott, kikre nézve, a dézmároli eddigi törvények s a fennforgó interessentia tekintetéből, azt javalják a RR, hogy a 10 esztendei közép számvetést, a 40 p[ro]centualis leróvás melletti megváltás végett vármegyei küldöttségek tegyék meg. — Koleda azt kivánta, hogy az 1659 : 53. t. cz.[37] hasonlatára, ezen munkálodás a szomszéd városra bizassék, s Vághy, Kricske s még némellyek által pártoltatott. — Mukics ellenben szorosan azon tulajdon városnak territorialis biróságához ragaszkodott, minthogy in conreto dézmát nem ád, s igy egyes polgárai ügyében interessatusnak nem tekintethetik. A kir. városok nagyobb része Mukiccsal tartott. — Deák, Hertelendy Miksa, Rudics s a t., öszesen 12 megyék Koledát pártolák. — A többség mind a két inditványt elvetette, s a kerületi végzésnél maradott.

Egyébiránt Bujánovics a kénszeritett megváltás ellen, Vághy mellette szavaztak. — Többnyire pedig csak legitimatorius nyilatkozások[38] történtek azon megyék részéről, kik az excerptáknak ellene vannak.[39]

Januar 19. s 20-án a RR a többi tárgyakat befejezték, — a fő RR pedig 20-án a sérelmeket felvették, de semmiben sem közelitettek.[40]

[36] Az úrbéri IV. tc. 2. §-ában. Vö.: *Iratok*. V. köt. 121. kk.

[37] Az 1659 : 53. tc. értelmében városi telkekre és javakra megmarad a város bírói hatósága. Ha a bíró vagy valamelyik tanácsos érdekelt, úgy a nem érdekelt esküdtek közül kell helyettest állitani, ha pedig az egész tanács érdekelt, akkor a szomszéd városból kell bíróságot kérni.

[38] Azaz: a követek csak azért szólaltak fel, hogy állásfoglalásuk a naplóba kerüljön és igazolva legyenek küldőik előtt, hogy követi kötelességüket teljesitették.

[39] A jún. 18-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 302. kk.

[40] A részleteket l. a következő számban.

317.

1836 január 19, 20, 21.

Foglalat: a) *A Rk országos ülésben befejezik az excerptákat s az előleges sérelmeket.* — b) *A fő Rknél sérelmek 5-öd izben, névszerént a protestansok Horvátországbani bevétele, — praesidialisok, — lengyel ügy, — borsodi bankócsinálók, — zalai, pesti, borsodi uj sérelmek, ugy a szóllásszabadság és békési. — Excerpták. — Praeferentiálék.* — c) *Ugyanazon tárgyak az excerptákig kerületben. — Országgyülési ujság.*

a)

Pozsony, január 23-án, 1836.

Január 19-éről a közbejött idvezéseket már közlöttem.[1] Ezen kivül a KK országos ülésében ez napon a kiszemelt tárgyakat illető 3-ik izenet[2] felett folytattaték a tanácskozás. — A kerületi állapodás ma is mindenekben jóváhagyaték, kevés ellenzés mellett. — Igy a *tisztviselők büntető hatóságáról* alkottatni czélzott t. czikkelyt azon oknál fogva, hogy e szerint a kisebb politialis kihágásokat rögtönös fenyiték nem érhetvén, ez a vétségek szaporodására ingerül szolgálna, s a félszegnek állitott törvény zavarokra nyujtana alkalmat: a PERSONALIS és még 11 megye követei ostromlották. — A *nyilvános örökösödésről* czikkely iránt az izenet közértelmüleg helybehagyaték, — *a pereknek diaeta alatti folyamatáról* szólló hasonlóképen. — *Az executionalis törvénynek* utolsó szakaszát, mellyben a fő RR javaslatára, a KK és RR költségkimélés tekintetéből kerületileg elhatározák, hogy 12.000 ftig a kerületi táblákon pénzbeli lemarasztalást magában foglalva hozott itéletek megkereső levél mellett az illető törvényhatóságok által exequáltassanak: BUJANOVICS támadta meg, irott beszédet olvasván e pont ellen, mellyben a kerületi táblák birói eljárásait bokros dicséretekkel halmozá, a felek költségeit uj biró s ügyvéd keresésével nem kevesbedni, sőtt szaporodni állitá, és azt is mondotta, hogy ha van még némi hitel az országban, azt a kerületi táblák gyors és pontos igazságszolgáltatásának lehet köszönni. Mire a teremben nagy nevetés hallatszott.

Végre a porták ideiglenes kiegyenlitése tárgyában arra nézve, hogy Horvátország is nem fél rovás szerint, hanem igazságos és illő arányban tartozzék a közadó terhét viselni, BUSÁN és HARAMUSZTEK (zágrábi kanonok) a kerületi végzés ellen, — SZALOPEK pedig és HERTELENDY KÁROLY mellette szóllottak. A Horvátország részéről felhozott ellenvetések főbbike az vala, miképen igaz ugyan, hogy az 1791. törvény[3] után ezen kapcsolt részek adója is a magyar országgyülésre tartozik, de különválasztva kell pertractáltatnia, s a magyar adóval ösze nem zavartatnia; amint hogy mindenkor is eként pertractáltaték, s a horvátországi adót Magyarország befolyása nélkül mindég egyedül magok ajánlották követjeik által Horvátország Rendei; adójoknak tehát a porták kiegyenlitésének utján neveltetni nem lehet. — Mire azonban feleletül adaték, hogy az adót felajánló repraesentatiókban szokott ugyan

[1] L. előbb, 391. kk.
[2] A sorra kerülő izeneteket l.: *Iratok*. 192. kk.
[3] Vö. a 361. o. 4. jegyzetével.

különös említés tétetni Horvátországról, valamint a Partiumbeli megyékről s egyebekről is, de a részletes illetőségek mind egybe vétetnek, s ugy mondatik ki, összesen mennyi adót ajánlanak az ország Rendei. Ezen összes summa megállapitásához pedig a horvátországi követek is voxaikkal csak ugy mint a többi törvényhatóságok követjei, hozzájárulnak. Szoros igazság hozza tehát magával, hogy az ekép felajánlott közadót, a tulajdon egy törvény, s egy kormány alatt élő lakosok, értékök s tehetségök szerint egyenlő arányban fizessék.

Bujanovics e tárgynál is beszédet olvasott, Horvátország követeit pártolván. — Mire Vághy felelt, hogy itt nem arról van szó, valjon ujabb teher rovatassék e Horvátországra? hanem arról, hogy adózóinak értéke igazságos tekintetbe vétessék, s ha eszerint kelletinél többet adóztak, terhök megkissebbitessék, ha pedig az arány nagyobb részesülést mutatna igazságosnak, aszerint adózzanak. Ő tehát a kerületi izenet mellett maradott. — Igy Haske is. Ha ugymond abban telik kedve Eperjes követének hogy másról a közadó terhét igazságos arányon tul levegye, s küldőire nagyobb terhet háritson, ő lássa, s ő feleljen tettéről. De a szólló követ ezt tenni nem szándékozik. — Bujanovics válaszolt, hogy ő az örök igazságot mindennél elsőbb tekintetnek ismeri, s azért kivánja, hogy mindenki, de kivált a társországok meghallgatassanak. — Kricske azonban ép az igazság elvénél fogva pártolá a kerületi izenetet. — Melly kijelentésekre ismételt helybenhagyások következtek. — S ezzel az excerpták tárgya harmadizben is befejeztetvén az ülés eloszlott.[4]

b)

Január 20-án országos ülés a főrendeknél. Felvétetett a sérelmek és kivánatok iránti 5-ik izenet,[5] melly már ugyan csak két, de hajthatatlan állhatatossággal egyrészről védett, más részről ellenzett pontra szorul.

Egyik pont, hogy *a protestánsok Horvátországban is polgárositassanak.* Ezen kivánatnak támogatásaul a KK és RR a felvilágosodás szelid gondolkozására s a 19-ik század szellemére hivatkoztanak. — Mire a Tárnokmester megjegyzé, miképen a fő RR soha sem ereszkedtek, s nem is ereszkednek e tárgynál annak taglalásába, hogy mit javasoljon az időnek szelleme, hanem csak azt mondották, hogy e tárgy Horvátország municipalitását érdekli, mellyet az 1791: 26. cz. 14. §-a[6] is megerősitett, arról tehát csak Horvátország Rendei intézkedhetnek, s municipalitásuk megváltoztatása országgyülésünk hatóságának körén kivül feküszik. — Ezen nézetnél fogva a fő RR ellenzésöknél most is közértelmüleg megmaradtak.

Második pont a *praesidialisokat* tárgyazza, mellyeket, mint az 1791: 12. czikkelyel, s a megyék hatóságán sarkalló alkotványos rendszerünkel merőben ellenkezőket, a KK és RR átaljában megszüntetni, a törvénytelen parancsok aláiróit pedig felelősségre kötelezni s megbüntettetni sürgetik.

Az Országbirája olly értelemben nyilatkozott, hogy ha a KK és RR csupán az 1791: 12. czikkely értelmére szoritva tennék előterjesztésöket s annyit kivánnának, hogy más tartozmányok módjára ne kormányoztassunk, azt korántsem ellenzené; nem is akarja, hogy a megyék köztanácskozásira

[4] A jan. 19-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 315. kk.
[5] L.: *Iratok.* VI. köt. 177. kk.
[6] Vö. a 8. o. 6. jegyzetével.

tartozó dolgok azoktól el vonassanak. De minden bármi népszerü, bármi alkotványos igazgatásban vannak olly ágazatok, mellyekre nézve részint az el nem mulasztható gyorsaság, részint az idő előtti felfedezésből eredhető káros következések tekintetéből mulhatatlanul szükséges, hogy a fő kormány a törvényhatóságok előljáróival értekezésben álljon. Nem is foghatja meg a szónok, miért nem akarják ezt a KK és RR átlátni, mert hogy át nem láthatnák, azt bölcsességökrül fel nem teheti. Igy a felsőbb parancsolatok aláiróinak kivánt felelősségére nézve is kéntelen a sokszor mondott ellenvetést ismételni,[7] miképen t. i. a felsőbb intézvények a kormányszékek által szavazati többséggel hozatván, gyakran megtörténik, hogy aki aláirja a parancsolatot, annak véleménye kisebb számban maradott; ha pedig Ő Felségének egyenes meghagyásából ered a rendelés, annak a tisztviselő magát ellene nem szegezheti, s reá nézve csak az engedelmesség dicsősége marad fenn. Bármi örömest keresne is tehát a szónok valamelly módot az egyesülésre, megvallja, hogy nem talál, s a RR kivánatát alkotmányos rendszerünkkel összeegyeztetni nem tudja.

A fő RR tehát e pontra nézve is előbbi ellenzésöknél annyival inkább megmaradtak, mivel Ő Felsége már egy kir. válaszában megigérte, hogy *törvénytelen*, de csak törvénytelen praesidialisokat ki nem adat,[8] a kir. szónak ezen biztositásában tehát megnyugodni, vagy pedig egyes törvénytelen esetet felfedezni kellene.[9]

Következett némelly később, s külön bé adott sérelmek és kivánatok iránti 5-ik izenete a RRnek.[10]

Itt első pont volt a *lengyel ügy*, mire az Országbirája megjegyzette, miképen nem arról van a kérdés, ha valjon a lengyel nemzet részvétre gerjeszthet e bennünket, s megérdemli e más nemzetek sajnálkozását, hanem csak arról, ha valjon idegen nemzet ügye országgyülésünk tárgya lehet e? A szónok ugy hiszi hogy nem lehet, s azért a felirásban meg nem egyezik.

A Tárnok nem örömest hivatkozik ugyan más nemzetek példájára, mert ugy hiszi, hogy kinek kinek saját institutiói saját körülményökhöz szoritvák. De mivel a KK és RR e tárgynál is olly örömest külföldre tekintenek, fontolják meg, minő sikere volt a lengyelek iránti inditványnak, más alkotmányos nemzeteknél? Többségre sehol sem talált, és mindenütt győzött az a vélemény, mellyet a fő RR is táplálnak, t. i. hogy az illy beavatkozás magának a lengyel nemzetnek is kárt okozna. (Lásd a franczia pairek kamarájában legközelébb adott feleletét H. Broglie ministernek, Gr. Tascher s Gróf Montalambert inditványára.[11])

A Nádor közönségesnek látván a fő RR értelmét, miszerint a felirásra reá nem állanak, nem tartja szükségesnek, hogy a válaszizenetben a külföldre hivatkozás tétessék.

[7] Utoljára az e tárgyban adott harmadik válaszukban fejtették ki részletesen ezt az érvet a főrendek. L.: *Iratok*. VI. köt. 57.

[8] Az 1825/27-i országgyűlés közönséges sérelmei sorában a 20. vonatkozott a törvénytelen elnöki parancsokra. Az 1827. máj. 28-án kelt királyi válasz a panaszt azzal utasította el, hogy sok olyan ügy van, amelyeknek elintézését nem lehet a legközelebbi megyegyűlésig halasztani, tehát „usum Praesidialium Ordinum, secus etiam ad strictam servitii et administrationis exigentiam restrictorum, abrogari nequire". Az országgyűlés *Irásai*, III. köt. 1450.

[9] A főrendek ilyen értelmű válaszát l. uo. VI. köt. 206.

[10] Uo. 178.

[11] Vö. a 37. o. 25. jegyzetével.

2-ik pont a *borsodi bankócsinálók* iránti sérelem.

Gr. Pálfy tárnokmester: Ha csak az ellen tennék a KK és RR panaszukat, hogy a Kir. Ügyek Igazgatósága részéről e tárgyban két egymással összeütköző rendelés tétetett, ebben sem látna ugyan okot sérelemre, mert hiszen saját véleményink is gyakran változnak, és sok dolog, ami 1825-ben még jónak, szabadelmünek, s hazánk javára mulhatlanul szükségesnek itéltetett, ma már rossznak kiáltatik, a felterjesztést mind azáltal nem akadályozná; azt azonban, hogy a hamis bankócsinálás nem hűtelenség esete, most kimondani nem lehet, mert mig eziránt a polgári törvények sorában rendelkezés tétetnék, addig a dolog szorosan csak biró itéletére tartozik. — E szerint a fő RR e sérelmet most is félre vetették.[12]

Felvétetett a *nemes Bod János* tömlöczöztetését tárgyazó Pest vármegyei sérelem.[13]

Az Országbirája óhajtotta volna, hogy a KK és RR Pest v[árme]gye előterjesztése szerint is csak a 10 holnapi tömlöczöztetés előadásánál maradjanak, mert ha valaki, legyen bár vétkes vagy ártatlan, 10 hónapig fogva tartatik anélkül, hogy bővebb vizsgálat tétetnék, per kezdetnék, s birói itélet kéretnék, ez csakugyan méltó figyelmet gerjeszt, s erre a felirást nem ellenzené. De a KK és RR továbbmennek, panaszkodnak hogy gyanuból történt az elfogatás, pedig akármit mondjunk, ezt a törvény felségsértés esetében csakugyan megengedi; kárpótlást is sürgetnek, s az elbocsátást ártatlanság bizonyságának veszik, pedig meglehet hogy nem volt a kérdéses személy egészlen büntelen, s csak illy nagy büntetésre nem találtatott érdemesnek, meglehet hogy királyi kegyelem járult elbocsátatásához; s ha igy lenne a dolog, (amit nem tudunk, ha nem igy van e) akkor kárpótlást nem kérhetnénk; — végre pedig még annak elszámlálásába is béereszkednek a RR, hogy miként történt a város által az elfogatás; erre nézve az adatok előttünk tudva nincsenek; meglehet hogy a szóban forgó személynek nemessége nem tudatott, meglehet az is, hogy Pest v[árme]gye a Kir. Fiscusnak assistentiát adni nem akart. Ezek mind kétséges, homályos dolgok, azokba bocsátkoznunk nem lehet.

B. Prényi úgy látja, hogy a KK és RR nem mondanak előre senki felett kárhoztató itéletet, hanem csak szoros vizsgálatot kivánnak, s büntetést csak azon esetre, ha valakire bün s törvénytelenség sülne ki. Nem tagadja ugyan a szólló főispán, hogy felségsértés esetében gyanuból is megengedik törvényeink az elfogatást; de a gyanunak alaposnak kell lenni, ez azonban majd mind a vizsgálatból fog kisülni. A KK és RR is csak ezt kérik, a szónok tehát véleményöket elfogadja. — Az Országbirája nem ellenkeznék, ha a KK és RR átaljában csak vizsgálatot kivánnának. Ők azonban a dologról előre itéletet hoznak. Azt mondják, hogy Bod János ártatlan, hogy a feladó s az elfogatók büntetést érdemelnek, és a nyomozást csupán arra kérik, hogy tudassák, kiknek kell büntetetniök, s korántsem arra, ha büntetésnek helye lehet e? — A Nádor felolvastatá a sérelmet, ugy amint Pest v[árme]gye részéről előterjesztetett. — Ezen előterjesztés csak arra van építve, hogy Bod János gyanuból elfogattatván 10 hónapig fogva tartatott, anélkül hogy biró elébe állittatnék. Egyébiránt a dolog érdemébe s többi részleteibe nem bocsátkozik Pest v[árme]gye, sőt nyilván azt mondja,

[12] Válaszukat l.: *Iratok*. VI. köt. 206. kk.
[13] A rendek izenetét l. uo. 180. kk.

hogy az adatok előtte tudva nincsenek. (Megirtam annak idejében, miképen a RR izenetébe felvett részletes előterjesztés Fáynak a kerületi ülésben tett követi előadására alapitatott.[14])

Felolvasás után a FŐHERCZEG NÁDOR ezeket mondá: Miután a panaszkodó megye maga is csak aként kivánta a sérelmet felterjesztetni, miután mindamellett is, hogy helyben van, az adatok nem tudását megvallja, én nem gondolom, hogy az országgyülése kipótoláshoz nyulhatna, mert ez mindenesetre csak magános értesitésen alapulhat, amin ily fontos tárgyban elindulni bizonnyal nem lehet. Ha tehát ugy tetszik a fő RRknek, fel fognak a KK és RR szóllittatni, hogy a Pest v[árme]gyei előterjesztésen tul ne terjeszkedjenek, s illy értelemben a fő RRnek sem lesz a felterjesztés ellen észrevételök. — Az ITÉLŐMESTER kérdést tőn: parancsolja e a Nádor, hogy a felirás javaslata felolvastassék? A FŐHERCZEG azt szükségesnek nem tartotta, s a felterjesztést a többi sérelmek sorába megtörténhetőnek nyilatkoztatta.[15]

A mai napon eként bevégzett tárgyak iránt a válaszizenet nyomban elkészitteték s a RRhez átküldeték, kik viszont az excerpták iránti 3-ik izenetjöket[16] adták át a fő RRnek.

Később felvették a Fő RR Borsod vármegyének *Gr. Keglevics Miklós* bányász törvényszéki lemarasztaltatása ügyében feladott sérelmét.[17]

GR. MAJLÁTH ANTAL rendre taglalgatá a sérelem támogatására felhozott okokat. Elismeri ugyan, hogy Gr. Keglevics Miklós személyére s nemesi javaira nézve a bányászi itélőszék hatósága alá nem tartozik, azonban tagadhatlannak vallja azt is, hogy a bányák, s bányászattal összekötött tárgyak iránt a bányász itélőszék törvényes bíróság, s mint ilyennek saját hatósága hazánknak minden polgárjaira egyiránt kiterjed. Ennek bizonyitványául hivatkozik az 1723-ki 108-ik törvényre,[18] melly világos szavakkal ezeket rendeli: *Judicia montanistica secundum privatas eorundem leges, ultra seculum stabilitas in suo esse manebunt.* Ezen törvény Maximilian cs[ászár] és király bányászi törvénykönyvén[19] alapul, mellynek erejét nemcsak közel 3 százados gyakorlat védelmezi, de magok a KK és RR is elismerik, midőn Corvinus Mátyás törvényének ellenében egyenesen a Maximilianus Codex tartalmára támaszkodva sérelemkép kivánják az országos nehézségek s kivánatok tömegében felterjeszteni, hogy a vasból urbura szedetik.[20] Ez igy lévén, azon okkal sem lehet Gr. Keglevics Miklós helytelen panaszát védeniök, hogy magát a bányászi törvénynek alája nem vetette, mert ahol törvényeink átaljában kötelezneknek, ott különös alávetésre nincs szükség. Nem is áll ellent az 1574.-ki 19-ik t. cz., melly az urburák megtagadói ellen a kir. Fiscusnak hatalmat ád, *ut jure solito cum iis agat,* mert a bányászi tárgyakban elhatározó erővel biró Codex Maximilianus ezen törvénynél később alkottaték.[21]

[14] L. előbb, 355. kk.
[15] A főrendi választ l.: *Iratok.* VI. köt. 207.
[16] Uo. 192. kk.
[17] Uo. 183. kk.
[18] Vö. a 399. o. 29. jegyzetével.
[19] II. Miksa király 1573. febr. 16-án hirdette ki az ún. „Maximilianische Bergordnung"-ot; érvénye eredetileg csak a hét felső-magyarországi bányavárosra terjedt ki, később azonban az egész országban és Erdélyben is bevezették.
[20] A már 1827-ben és 1830-ban is felterjesztett, de orvosolatlan maradt sérelmet l. a kir. városok sérelmei között 6. szám alatt: *Iratok.* II. köt. 225. kk.
[21] Vö. a sérelem 1835. máj. 15-i kerületi vitáival: *Országgyűlési Tudósitások.* IV. köt. 428. kk.

Továbbá azt mutogatja a szólló főispán, hogy a viszahelyheztési institutum az 1802-ki törvény[22] előtt is létezett hazánkban, s akkor csupán politicai rövid utra is kiterjesztetett, következőleg a régi repositionalis ügy ut a bányászi itélőszékek előtt sem idegen; annyival inkább pedig, mert átallános törvényszabálynak kell azt tartanunk, hogy amennyiben a bányászi tárgyakról törvényeink különös rendszabást nem tesznek, a közönséges polgári törvények szerint kell itéltetniök. — Ezekből azonban csak anyit kiván megjegyeztetni, hogy a szomolnoki bányász itélőszék törvényes hatóságu bíróság; egyébiránt a per velejének taglalgatása országgyülés elébe a KK és RR saját vallomásuk szerint sem tartozván, bár ha viszahelyheztésnek valósággal helye nem lett volna, s a diósgyőri tisztség egész keresete alaptalan lenne is, annyi mindenesetre igaz, hogy Gr. Keglevics Miklós a bíróság előtt megjelenni, magát védelmezni s feloldoztatását birói itélettől várni tartozott, s ha ezt elmulasztotta, vagy önmagának kell károsodását tulajdonitania, vagy pedig törvénykezési rendszerünk nyujtotta segéd eszközökkel élnie. És ebben van a dolog veleje. Minden polgári társaságban valóságos életkérdési dolog az, hogy a bíróságok illő tiszteletben tartassanak, még pedig annál nagyobb tiszteletben, mentől szabadabbnak vallja magát a társaság, minthogy a valódi szabadság törvények uralkodásában helyheztetik. Innen van, hogy Éjszak Americának legszabadabb institutiói mellett a birói hatalom legnagyobb tekintetben áll, és méltán is, mert aki szabad kiván lenni, annak a törvényt és birót tisztelnie kell. És miután az alkotványos rendszer főképen a 3 főhatalmaknak, ugymint a törvényhozó, végrehajtó, s itélő hatóságnak lehetőleg független önállásában gyökereztetik, igen veszélyes következményü állapot az, midőn ezeknek egyike, tudni illik a törvényhozó hatalom, maga ád lökést arra, hogy a testvér birói hatóság megcsorbittassék, s midőn zabolázás helyett pártfogolja azokat, kik a bíróság iránt tartozó tekintetet megvetik. Ily visszás irányzatu munkálódásnál egyik közigazgatási fő ágazatnak megcsonkitásából a másik kettőre is hasonló sors származand. — Eként végig taglalgatván a RR izenetét, beszédjét azzal végzi, hogy a sérelmet el nem fogadja. — És ez volt a főrendi táblának közértelmüleg elfogadott véleménye e tárgyban.[23]

Felvétetett végre *Zala vármegyének* a tisztviselők napidijai ellen feladott sérelme.[24]

A Tárnokmester mindenek előtt azt jegyezte meg, hogy a Helytartótanácsnak kérdéses intéző körlevele nem azon kormányszéknek cselekedete, hanem (amint bévezető szavaibol észrevenni véli) Ő Felségének legfelsőb rendeletéből eredett. Ő Felségének pedig jusa volt ezt parancsolni, mert a megyék házi pénztára feletti legfőbb felügyelés a végrehajtó hatalom köréhez tartozik, ebből pedig a rendelkezhetés (disponendi facultas) magában következik. Igyekszik továbbá a RRnek azon állitólag keserű kifejezésekkel irott vádját elháritani, mintha ezen rendelet az adózó nép iránti atyáskodással összehangzásban nem lenne. Azt sem ismeri el, hogy az adózási tartozások nevekedése annak jeléül vétethetnék, hogy a nép a köz adó terhét nem

[22] A tc. részletesen szabályozza az erőszakos foglalások esetébeni visszahelyezéssel kapcsolatos eljárást.

[23] A következő, zalai sérelmet is tartalmazó főrendi választ l.: *Iratok*. VI. köt. 208. kk.

[24] Uo. 185. kk.

birja.[25] 30 évek ótai közszolgálatjából meritett tudomását állitja tanunak, hogy az adóbeli restantiák nem éppen azon megyékben szaporodnak leginkább, mellyek legnagyobban terheltetvék. Ezt a végett tartotta megjegyezni szükségesnek, nehogy a tartozásoknál fogva előre valamelly olly elv látszassék elfogadtatni, mintha az adózó érték a folyó rendes adónak fedezésére elegendő nem volna. In thesi tehát a kérdéses rendeletet sérelmesnek el nem ismerhetvén, előadását abban határozza, hogy ha egyes pontokra nézve sérelmes terheltetést vélt Zala vármegye észrevenni, remonstrationalis jusával kellett volna élnie, nem pedig az országgyüléséhez folyamodnia.

Gr. Battyányi (zalai főispán) a sérelmet azon oknál fogva pártolá, mivel a házi pénztár költségei csupán a megyék othonos szükségeire vannak törvény szerint kijelelve; ezen intéző levél pedig némellyekben tul is terjeszkedik.

Gr. Zichy Károly minden esetre terheltetését látja ezen felsőbb rendelet által az adózó népnek, már akár a Helytartótanácstól, akár máshonnan eredett. Egyébiránt is kötelességében áll a Helytartótanácsnak, hogy a törvénnyel össze nem egyeztethető parancsolatok ellen repraesentáljon, amit (ugy látszik) ez alkalommal elmulasztott. Ezeknél fogva a RRkel egyetértőleg szavaz. — B. Prényi hasonlókép a zalai főispánnyal szavazott.

Az Országbirája ugy vélekedett, hogy ezen felsőbb rendelet az ekkorig különbözőleg divatozott szokás kiegyenlitése végett, s az adózó népnek nem terheltetésére, hanem könnyitésére bizonyos mérséklett schemát állapitott meg, erre pedig Ő Felségének legfelsőbb felügyelési jusánál fogva hatalma volt. A sérelemnek tehát csak annyiban lehetne helye, ha az egyes pontok megvizsgálásánál ugy látnók, hogy valamiben a megye saját házi szükségeinek határa tulhágatott. A szónok azonban ilyesmire az egész intéző levélben nem talál, s a sérelmet annál kevésbé pártolja, mert valamint igen kivánja, hogy az adózó nép szükség felett ne terheltessék, ugy a közigazgatás rendes volta tekintetéből arra is ügyeltetni óhajt, hogy szerfeletti filléreskedés miatt a közdolgok igen felületesen ne folytattassanak.

Gr. Károlyi György Ő Felségének legfelsőbb felügyelési jusát kétségbe nem veszi, de ebből korántsem következteti, hogy az adózó nép terheltetésének az eddigi rendszeren tul szaporittatni kellene; és ugy vélekedik, hogy ha a felsőbb hatóságok extraserialis fizetéseket assignálnak, adjanak fundust is reá, s ne tolják az ugyis nagyon terhelt szegény nép nyakába. — A RRket pártolja.

Scitovszky püspök azért nem fogadá el a sérelmet, mert a kérdéses intéző levél, csak *pro statu notitiae, et congrua directione* nem pedig *fine observantiae* van kiadva,[26] és igy ha valamelly tisztviselő nem akarja a napidijt elvenni, arra nem köteleztetik, s az elengedés tökéletes szabadságában áll. — Báró Eötvös és a Főlovászmester szintén ellenzették a sérelmet. Az első azért, mert nem lát az egyes pontok között esetet, mellyben a napidijak eddig is nem fizettetnének, — az utóbbi pedig azért, mivel ezen parancsolatot nem terhelőnek, hanem a kicsapongásokat megszoritónak tekinti.

A Nádor oda jelentette ki a többséget, hogy a sérelem el nem fogadtatik.[27]

[25] Az adóhátrálékokra l. a 117. o. 10. jegyzetét.
[26] Tehát: csak irányelvként, tudomás végett, nem pedig szigorú betartás céljából.
[27] Az ilyen értelmű választ l.: *Iratok*. VI. köt. 208. kk.

c)

Január 21-én kerületi ülés.

Elnökség Gr. La Motte és Bossányi. Felvétettek a fő RRktől tegnapi napon átküldött viszonizenetek, nevezet szerint a sérelmeket tárgyazók.[28]

A protestánsoknak Horvátországbani polgárositása mellett HEGEDÜS szóllott, kérvén a RRket, hogy mit az igazság, emberiség és felvilágosodás olly hathatósan sürget, annál állhatatosan megmaradjanak. A horvátok által minden kigondolható dolognál ellenvetni szokott municipalitásra pedig azt feleli, hogy ilyes ellenvetéseket a magyar nyelvnél s egyebekben is az unalomig hallottunk, de a KK és RR azért, törvényhozói hatóságuknál fogva, azt tették, amit jónak itéltek.

SOMSICS a fő RR által felhozott okra feleletül adatni kivánja, miképen ha igaz az, hogy az 1791: 26-ik czikkelynek a protestánsokat Horvát Országból kirekesztő 14-ik §-a[29] itt a magyar diaetán alkottaték, lehetetlen józanon tagadni, hogy módosittatnia, vagy eltörültetnie is csak itt lehet, nem pedig a zágrábi diaetán. — SZABÓ ezeken kivül szükségesnek látja az emlegetni annyira szeretett horvátországi municipalis statutumok iránt megjegyezni, miképen Verbőczy 3-ik részének 2-ik czimje szerint,[30] soha sem fog azoknak olly erőt s hatóságot tulajdonitani, hogy az ország közönséges törvényeinek minden tekintetben alája vetve ne lennének. Kivált tehát miután az 1741: 61-ik czikkely által Horvátországnak fiai minden egyházi és világi hivatalokra és jóvoltokra nézve a „magyar" névbe béfoglaltattak,[31] lehetetlen ama sötét századok lelkéből eredett statutumaiknak olly erőt tulajdonitanunk, miszerint megköthetnék kezeinket, hogy Magyarország fiait a magyar Korona birodalmainak minden részében törvényes polgári jusokkal egyenlő mértékben fel ne ruházzuk.

Ezeknél fogva a KK és RR egy szivvel lélekkel előbbi végzésöknél állhatatosan megmaradtak. — Hasonló történt a *praesidialisok* eltörlését, s a törvénytelen parancsok aláiróinak megbüntetését illető pontra, nem különben a *lengyel ügyre*, s a *bankócsinálók* iránti borsodi sérelemre nézve is.[32]

Ez után felvétetett a *Bod János* tömlöczöztetését tárgyazó sérelemre adott válaszizenetjök a fő RRnek.[33] — Erre nézve hosszú vitatás keletkezett a felett, valjon azon részletes előadásból, melly Pest v[árme]gye eredeti általános előterjesztésén tul, Fáynak a kerületi tanácskozás alkalmával tett értesitésénél fogva[34] a felirási javalatba béfoglaltatott, kellessék e valamit, és különösen mit kihagyni? Voltak némellyek, kik Pest v[árme]gyének azon első nyilatkozásával, miszerint megvallá hogy a részletes adatok előtte tudva nincsenek, ütközésbe jőni nem kivánván, a részletes előadásnak egészbeni

[28] Uo. 206.

[29] Vö. a 8. o. 6. jegyzetével.

[30] Az idézett cím megállapítja a társországok statutumalkotó jogát, de hozzáteszi: „Contra tamen generalia statuta et decreta Regni hujus Hungariae, et contra judicia, judiciariasque deliberationes . . . in curia regia per judices ordinarios administrari solita, celebrarique et pronunciari consuetas, nil quicquam constituere possunt, nullamque statuendi habent facultatem."

[31] A tc.-ben a király és a rendek elhatározták, hogy Horvátország, Szlavónia és Dalmácia lakói „sub denominatione Hungarorum, quoad officia et beneficia ecclesiastica et secularia etiam comprehensi intelligantur."

[32] E tárgyakbani két izenetüket l.: *Iratok*. VI. köt. 218. kk.

[33] Uo. 207.

[34] L. előbb, 355. kk.

kihagyásában annál inkább megegyeztek, mivel a felirás végén kért nyomozáshoz, s annak következésében a vétkesek megbüntetéséhez ragaszkodni kivántak, annak okáért szükségesnek vélték, hogy a species facti előterjesztése a nyomozást meg ne előzze. — Ez volt SZÉLL véleménye. — PÁZMÁNDY csupán azon egy pontnak kihagyását javallá, mellyben az mondatik, hogy *nemes Bod János* a Tribune nevü ujság egyik czikkelyének leirása miatt lőn tömlöczre vettetve. — Ezen módositásra leginkább FÁYnak azon előadása szolgáltatott okot, miszerint kinyilatkoztatá, hogy első előterjesztéséből valamit visszavonni sem oka, sem szándéka, sem akaratja; de azt mindenkor csak olly értelemben kivánta vétetni, hogy az emlitett ujságlapi czikkely leirása adott ugyan alkalmat nemes Bod Jánosnak elfogattatására, ő mindazáltal nem tudhatja, valjon a kir. Fiscus más valamelly vád gyanujával is nem viseltetett e nevezett személy iránt. — Ellenben MARCZIBÁNYI és SZOMBATHELYI az előbbeni végzéshez mindenekben szorosan ragaszkodtak, részint mivel a követi előadás hitelességét sértetlenül feltartani kivánták, részint mivel a törvény rendes utjának ugy a befogatásra, mint kihallgatásra nézve történt elmellőzésén kivül a dologban még azt a másik fő sérelmet is találják, hogy a személyes bátorság megsértetett. Ez a dolog veleje. Ez pedig csak ugy és akkor fog világosan állani, ha nyilván kimondatik, minő nevetséges nyomorult ok volt az, t. i. egy ujságlapi czikkely lemásolása, mellynek ürügye alatt egy alkotványos országnak szabad polgára idézés, kihallgatás és birói itélet nélkül tömlöczre vettetett, s hosszas fogsággal sanyargattatott. Ez a sérelem alapja, mert csak igy tünik ki egész mesztelenségben, mennyire legyen hazánkban a személyes bátorság megsértetve. — Szavazatkor csekély szótöbbséggel a Pázmándy véleménye lőn elfogadva. Midőn azonba később a kihagyást, az elfogatás, s egyik tömlöczből másikba hurczoltatás részletes előadásának többi pontjaira is kiterjesztené, több követek kijelentették, hogy e szerint a komáromi inditvány pártolásától elállanak. Mire a végzés csupán és egyedül a *Tribune* czimü ujság megemlitésének kihagyására lőn szoritva. — A midőn FÁY fentebbi előadásának ismételésére MARCZIBÁNYI kinyilatkoztatá, hogy látván, miképen a dolog napról napra másképen magyaráztatik, s ezáltal a sérelem alapja ingadozóvá tétetik, készebb lenne attól egészen elállani. — A RR azonban a sérelmet olly roppant minémüségünek érezték, hogy annak orvoslását bármelly mellékes tekintetnek feláldozhatni nem vélnék.[35] (A vitatásokbul, ha idő s hely engedi, még némellyeket közölni fogok.[36])

A Fő RR ezalatt január 21-én tartott ülésökben

először a *zalai*, s ujabb *borsodi* sérelmekre határozott viszonizenetjöket megrostálták.[37] — Utóbb felvették a *honnositandók* (Burgberg és B. Montbach) iránti izenetet,[38] s azt a t. czikkellyel együtt elfogadták. — Ellenben a *szóllás szabadságára* nézve 12-er, a *békési sérelem* iránt pedig 5-ször minden vitatás nélkül ellenzésöknél maradtak, s ezekről szólló izenetjeiket a RRhez nyomban át is küldötték.[39]

Végre felvették *az excerptákat* harmadizben.[40]

[35] A rendek újabb izenetét l.: *Iratok*. VI. köt. 221. kk.
[36] Ennek az ígéretnek Kossuth nem tudott eleget tenni.
[37] L.: *Iratok*. VI. köt. 208. kk.
[38] Uo. 189. kk.
[39] A két választ l. uo. 207. kk.
[40] A rendek harmadik izenetét e tárgyban l. uo. 192. kk.

1. *A szóbeli perek bíróságára* nézve még vitatás alatt lévő pontok iránt egyesülési készségök bizonyságául a RR véleményét elfogadván, e törvényczikkely már tökéletesen országos végzésbe ment.

2. *A tized iránti* törvényczikkelynél csupán Gr. Zichy Károly volt kész, némi nem éppen lényeges módositásokkal a RRket pártolni, s ő kivüle még Br. Prényi is elismeré az elvet, hogy a természetbeni tizedadást megszüntetni, s helyébe igazságos váltságbért rendelni a törvényhozásnak hatalmában van. — Gr. Battyányi zalai főispány pedig a kilenczedről rendszabásoknak a tizedre is kiterjesztését pártolá. — Ellenben Gr. Keglevics, Vurum, az Országbirája, a Tárnok, B. Bedekovics és mások, s maga a Nádor is, a RRnek e részbeli ujabb javaslatát is el nem fogadhatónak nyilatkoztatták. Részint mivel ha a 10 esztendei közép számvetés látszik is valami alapon sarkallani, mégis az, hogy épen 10 és sem több, sem kevesebb esztendő vétetett, a termesztmények árának változékonysága miatt nagyon önkényes; a 40 procentualis leróvásnak pedig éppen nincsen alapja, részint azért is, mivel a praearendatio iránti javaslat a tulajdont sérti, s a szerződések szentségét önkényesen felforgatja. — Ezek szerint a 10-edről t. czikkely el nem fogadtatott.

3. A tisztviselők büntető hatóságára nézve B. Prényi a RRket pártolá, Gr. Battyányi pedig az erészbeni ellátást szükségesnek nyilatkoztatta. — A Nádor ily értelemben nyilatkozott: Minden uj törvény alkotásánál kettőre kell tekinteni. 1. Megfelel e a nemzet miveltségi állapotjának, erkölcsi szokásainak s egyéb helybeli körülményeknek? 2. Hogy az uj ellátás az eltörlött réginél a czélnak jobban megfeleljen. — Az elsőre nézve más nemzetek példájából okoskodni nem lehet, ép azért, mert minden nemzetnek erkölcsi és materialis körülményei különböznek. — A másodikat ami illeti, a KK és RR megszoritják a törvényhatóságok, tisztviselők, és helybeli birák hatóságát, a földesurét pedig egészen eltörlik. Az eltörlendő jelen állapotnak helyébe azonban mást nem állitanak. Pedig a mostani bár hijános ellátás is csakugyan jobb a semminél. — Ezen javaslat tehát most is félrevettetett. — Ellenben 4. A nyilvános örökösödés tárgyában a RR véleménye elfogadtatott.

Január 22. a fő RR *az executionalis törvényt* egészen elfogadták. — A *diaeta alatti perfolyamat* és *horvátországi porták iránt* ellenzésöknél maradtak.[41]

A *KK és RR* — a *szóllás szabadsága* iránt 13-szor, a *békési sérelemre nézve* 6-od izben,[42] ugy a *zalai sérelem* iránt is közértelmüleg előbbi végzésöknél maradtak. — Borsodnak *Gr. Keglevics* iránti sérelmétől szótöbbséggel elállottak.[43]

Januar 23-án a fő RR az előleges sérelmeket vették fel. — És kivévén azt hogy a Partiumbeli megyék iránt az articularis biztosságot elfogadták, egyéb iránt semmiben sem közelitettek.

A KK és RR felvették *az országgyülési ujság* tárgyában kirendelt küldöttség remek jelentését. — S a fő elvet, t. i. hogy *praeventiva censurának helye nem lehet,* 30 voxal 14 ellen elfogadták.

(Majd bővebben.)[44]

[41] A főrendek harmadik válaszát az excerpták ügyében l. uo. 210. kk.
[42] Helyesen: ötödízben.
[43] Az e tárgyakbani újabb izeneteket l.: *Iratok.* VI. köt. 220. kk., 222. kk.
[44] Az utóbbi két tárgy részleteit l. a következő számban.

318.

1836 január 22, 23, 25, 26.

Foglalat: a) *Bérekesztése az excerpták tárgyábani tanácskozásoknak 3-ad izben a fő RRnél.* — b) *Az előleges sérelmek másod izben [a főrendeknél.]* — c) *A RRnél kerületi vitatások a diaetalis ujság felett.*

a)

Pozsony, január 27-én, 1836.

1836. január 22-én ülés a fő RRnél.

Napirenden volt a kiszemelt tárgyak iránti 3-ik izenet folytatása. — Nevezetesen következett *az executionalis törvény*. Ezen nagy fontosságu törvényczikkelyre nézve a KK és RR (amint annak idejében megirtam)[1] sokakban elfogadván a fő RR által javalt helyes módositásokat, amennyiben pedig el nem fogadták, erős okokkal támogatván előbbi véleményökhöz ragaszkodásukat: ezen okoknak most a fő RR engedtek, az egyeség tehát e törvényczikkelyre nézve Istennek hála egészen megkészült.

A pereknek jövő országgyülés alatt a kir. Curia előtti folyamatáról alkotandó törvényczikkely iránt, nyomosan kifejtették a KK és RR mindazon magas tekinteteket, mellyek e törvénynek megalkotását javalják, s izenetjök végén sürgetőleg szólliták fel a fő RRket, hogy ezen lelkiösméretes tárgyban ne ellenkezzenek.

Gr. Battyányi Imre és B. Prényi főispánok közelitni akarván a RRhez, abban készek valának megegyezni, hogy a feljebbvitt polgári perekben a kir. Curia diaeta alatt is itéljen. — De a Tárnok s az Országbirája a javalt törvény teljesitését ezekre nézve is lehetetlennek tartották. — Igy a Főlovászmester is, ámbár sajnállotta, hogy az igazságszolgáltatás ily huzamos ideig aluszik. — A Főpohárnok pedig attól félt, hogy ezen törvény elfogadása az országgyüléseket örökkévalókká tenné. — Mire helybehagyás nyilatkozván, a Nádor többség szerénti végzésnek jelentette, hogy a fő RR előbbi véleményöknél maradnak.

Végre a *porták ideiglenes kiegyenlitésében* Horvátországra nézve kivánt igazságos arányositás ellen most is Kukulyevics kelt ki, hosszu beszédben végig taglalgatván a KK és RR okait. Legfőbb ellenvetését az adó felajánlási felirásokból meritette, mellyekből 1791-től 1802-ig az illető pontot felolvasván, azt igyekezett bébizonyitani, hogy a Horvátország részéről adó nem commassáltatik a magyarországival, s a magyar diaetán ugyan, de kirekesztőleg csak Horvátország Rendei által ajánltatik; következőleg nem a porták aránya az, ami Horvátország adóját meghatározza, hanem az ajánlás, mellyet itt felemelni nem lehet. Végre azon okkal is élt, hogy már maga az, miszerint a KK és RR minden uj izenetjökben uj meg uj gyámokoknak öszekeresésével igyekeznek véleményöket támogatni, elegendőleg bizonyitja, miképen e tárgy sok észrevételt szenved, s igy melleslegesen el nem intézhető.

A Tárnok igy okoskodott: A porták kiegyenlitésének czélja nem az, hogy az adó summája változást szenvedjen, hanem az, hogy a felajánlott

[1] L. előbb, 375. kk.

adó igazságosan osztassék el. Ha tehát igaz az, hogy a horvátországi adót a horvát RR magok ajánlják, reájok nézve sem lehet a porták kiegyenlitésének egyebb következése, mint az, hogy amit ajánlottak, az a saját kebelökbeni törvényhatóságok között egyenlőn felosztassék, de koránt sem az, hogy azon ország öszes adója neveltessék. Már pedig ha a RR kivánsága szerint a Horvátország portáinak összessége felemeltetnék, melleslegesen adójok is fel volna emelve, ami csak saját önkényes ajánlásuk, nem pedig illy uton történhetik.

Ezeknél fogva a fő RR előbbi véleményöknél közértelmüleg megmaradtak. — S az excerpták iránti nyomban feltett s megrostált 3-ik viszonizenetjöket az átalvétel végett 1 órakor országos ülésre gyült RRhez átküldötték.[2]

A RR ez napon *kerületi ülést* tartottak, mellynek tárgyait s végzéseit előbbi levelem végén röviden megemlitettem.

b)

Januar 23-án országos ülés a fő RRnél.

Felvétetett az előleges sérelmek iránti 2-ik izenet.[3]

Első pont volt a *partiumbeli megyék* visszakapcsoltatását tárgyazó pont.

B. Ötvös továbbá is azon vélemény mellett maradott, hogy a visszacsatolás inarticulatióján, s az országgyülési ülés és vox kimondásán kivül egyéb törvénybe ne tétessék, s hogy articularis biztosságot nevezni nem lehet. Okul adván a kir. válasznak azon szavait, miszerint Ő Felsége kinyilatkoztatta, hogy a visszakapcsolás iránt kijelentett változhatlan szándékának teljesitésére már megtette a szükséges rendeléseket.[4] A szónok meg van győződve, hogy a Partiumbeli megyék részéről sok észrevételek fordulhatnak elő, nem a visszakapcsolásról, mert annak mulhatlanul meg kell történni, hanem annak módjairól, melly észrevételek iránt a szólló zászlósúr véleménye szerint csak Ő Felsége itélhet. Megemliti, miként 1741-ben Zaránd megyétől 4 kerület tettlegesen Aradhoz csatoltatott,[5] s általa ma is biratik. Már csak ez is megkivánja, hogy Ő Felségének rendeletei nyugodtan béváratassanak. — A só árára nézve használt jótékonyságról emlitést tenni nem akar, mert hiszen Zápolya halála után hol 7, hol 9 megyék voltak az erdélyi fejedelmek birtokában, ezek közt Arad is, miért nem kivánták hát az ország Rendei a só olcsób árának jótékonyságát a visszacsatoláskor ezekre is kiterjeszteni? Az unitaria vallást pedig ami illeti, 1791-ben a Partiumbeli megyék követei itt az országgyülésén kijelentették, hogy néhány szolgákat, cselédeket kivéve kebelökben ily vallásu emberek nincsenek,[6] azoknak polgárositását tehát különösen megemliteni nem szükség.

Palugyay püspök hoszas beszéddel ostromlotta a RR izenetét. Legnevezetesebb adatjai, mellyeket emlitett, ezek valának: — A sóra nézve:

[2] A főrendi választ l.: *Iratok*. VI. köt. 210. kk. — A jan. 22-i rövid országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 345.

[3] A rendek második izenetét e tárgyban l.: *Iratok*. VI. köt. 200. kk.

[4] Vö. a 271. o. 32. jegyzetével.

[5] Az 1741 : 18. tc. 2. §-a szerint a király Zaránd megyét, „jam alioquin in contributionalibus subjectum, etiam quoad politica et judicialia, primo quo fieri poterit tempore, ac desuper auditis etiam Transylvanis, jurisdictioni regni istius reddi et restitui, ac integraliter effectiveque regno reincorporari curabit".

[6] Vö. a 364. o. 15. jegyzetével.

hogy az 1548: 29. czikkelytől[7] vett hasonlat nem áll, mert ott oka van adva, amiért Árva, Thurócz és Liptó megyéknek a lengyel sóvali élés megengedtetik. Ez az ok pedig az erdélyi megyékre nem alkalmazható. A Bánátnak is megvolt visszacsatolás előtt azon jótékonysága, hogy a sót olcsóbb áron vehette, erről azonban a visszacsatoláskor említés nem tétetett.[8] — Az unitariusok bévételére nézve pedig, kiket a RR birtokbirhatás, hivatalviselés jusával, szóval minden polgári jusokkal fel akarnak ruházni, megjegyzi, miképen 1791-ben a már feljebb említett jelentés történt. Azon néhány szolga emberek között tehát senki sincs, kinek állapotja ezen magas polgári jusok engedelmét megkivánná. Továbbá azt sem tudjuk, valjon ezen partiumbeli megyékre is ki van e az unitariusok bevételének privilegiuma terjedve Erdélyben. — Nem is véli a szólló Püspök, hogy a nem egyesült görögök (oláhok) polgárositásának példája, a Krisztus istenségét tagadó socinianusokra[9] polgári tekintetből is alkalmaztathatnék. Amazok már Mátyás idejében számosan lakták hazánkat, Leopold alatt pedig 2 millióra nevekedtek, ugy hogy egyideig egészen külön cancellariájok is volna.[10] Ezek ellenben, ámbár Socinus Kolozsvárt 8 esztendeig mulatván, már 1564-ben 45 ezer főre szaporodtak s 60 templomjok volt, mégis maiglan egész Erdélyben sincsenek polgárositva. Nevezetesen a szászok földjén jószágot sem birhatnak. — Végre az articularis comissiót mi illeti, erre nézve megjegyzi, hogy a RR által példa gyanánt felhivott 1741 : 18. s más törvényczikkelyekben, a megyei törvényhatóságokból kellett a véghelyekhez bizonyos rész földet kiterjeszteni, — a visszakapcsolás kimondása egészen más kérdés, s a szónok bátran állítja, hogy senki sem tud törvényt mutatni, melly illy végre országos biztosságot küldött volna ki.

Több ilynemű előadások után abban állapodtak meg a fő RR, hogy miután az előleges sérelmek sorában Ő Felségétől az 1741 : 18. cz[ikkely] teljesitése, következőleg a Részeknek visszacsatolása minden mellékes kivánat nélkül kéretett, s Ő Felsége által ekként is adatott meg, a törvénynek felirásból és kir. válaszból kelletvén készülni, abba a visszacsatoláson és országgyülési votum megadásán kivül mást tenni nem lehet. Lesznek a visszacsatolásnál kétségkivül több olly tárgyak, mellyek a biztosság jelentése után, mennyiben a végrehajtó hatalom körén túlhatnának, a törvényhozás elébe jutandnak. Ilyen a pénztároknak, az armalistáknak és egytelkes nemeseknek állapotja is. De ezen tárgyak közül egyet kettőt körülményes vizsgálat előtt kiemelni annyival inkább szükségtelen, mivel a RR magok elismerik, hogy ezen Részeknek kiváltságiban változás ezúttal ugysem történhetik.

Ami pedig az Ő Felsége által kinevezendő biztosokkal együtt munkálandó országos biztosságot illeti, erre nézve többen voltak ugyan a fő RR között, kik az udvari biztossághoz ragaszkodtak, de az Országbiráján, B. Prényin

[7] Vö. a 290. o. 31. jegyzetével.

[8] Az 1791 : 28. tc. iktatta törvénybe Temes, Torontál és Krassó megyék visszakebelezését és országgyűlési részvételének jogát.

[9] Socinus Laelius (1525—1562) és Socinus Faustus (1539—1604), követői, a szentháromságról szóló tan tagadói. Először Lengyelországban szerveződtek külön felekezetté, majd János Zsigmond fejedelemtől támogatva Erdélyben is gyökeret vertek. (Unitáriusok.)

[10] Az ún. illyr kancelláriát II. Lipót 1791. febr. 20-i intézkedésével állította fel; utóda, I. Ferenc azonban a magyar rendek ismételt követelésére már 1792. júl. 1-én feloszlatta. (Vö. az 1792 : 10. tc.-kel.)

s másokon kivül maga a NÁDOR is különösen az izenetben felhivott 1723-ki t. czikkelynek[11] felolvasásával győzvén meg a fő Rket, hogy a KK és RR szorosan a törvényes ösvényt követik, — erre nézve a Statusok véleménye elfogadtatott.

Erdélyre nézve most sem egyeztek meg a fő RR, hogy az ottani diaetával való értekezés végett részünkről biztosság neveztessék.

A só iránt továbbá is abban állapodtak meg a fő RR, hogy miután az 1791 : 20. cz[ikkely][12] az ország hozzájárultával alkottaték, azt önkénynek s erőszaknak, egész Europára hivatkozva világszerte hirdetni annyival kevésbé lehet, mert különben azt kellene elismernünk, hogy az ország Rendei egész 1825-ig[13] ily kifejezéssel nem élvén, az ország jusainak hűtelen gondviselői voltanak.

A só kihágások dolgában szintén csak önkényesség s törvénytelenség vádjának az eddigi biróskodásra háritása az, amiben meg nem egyeznek, egyéb iránt felszóllitják a Rket, hogy egy elfogadhatóbb törvénynek javalatba tételével vessenek mihamarébb véget a kétségeskedéseknek.

Az egyházi javak taxáltatására nézve továbbá is ugy vélekednek a fő RR, hogy az eddigi felirásokban használt azon állitás, miszerint az egyházi javaknak törvénnyel meg nem egyező terheltetése sérelemnek mondatott, nevezetesen különbözik attól, amit a RR most mondanak, t. i. hogy az egyházi javakra terhet vetni lehet, s csak abban van a sérelem, ha az országgyülésen kivül történik. — Annál fogva kivánják, hogy az eddigi felirásokhoz alkalmaztassék ezen sérelem.

Végre a *dalmátországi harminczadnak* rögtönös megszüntetése iránt javalt uj toldalékot sem fogadják el, részint mivel ily uj inditványok a tractatus természetével ellenkeznek, részint mivel a Dalmatiaiak érdekében mélyen bevágó szövevényes tárgyat igy hevenyében eldönthetőnek nem vélik.

És ezekben határoztatik az előleges sérelmek iránti ujabb végzésök a fő Rendeknek.[14]

c)

Januar 23-án kerületi ülés.

Elnökség: Bossányi és Gr. La Motte.

Még 1835.-ki május hónapban, midőn az országos sérelmek és kivánatok tömege legelsőben forgott a kerületi tanácskozások szőnyegén, egy küldöttség lőn kinevezve a végett: hogy javaslatot terjesszen elő a *diaetalis ujság* létesitésének módjairól.[15] — E küldöttség, mellyben (amennyire én tudom) *Bernáth, Bőthy, Dubraviczky, Géczy, Hertelendy Miksa, Pázmándy, Somsics,* dolgoztak, a tollat pedig *Tarnóczy* vitte, munkálódását bevégezvén, jelentését beadta. És ez volt napirenden a mai kerületi ülésben. — A nagy tetszést nyert, s többek által méltán magasztalt jelentés itt következik:

[11] Vö. a 386. o. 15. jegyzetével.

[12] Vö. az 53. o. 20. jegyzetével.

[13] 1825-ben került be először a sérelmek közé a sóár önkényes meghatározásának ügye.

[14] A főrendek második válaszát az előleges sérelmek tárgyában l.: *Iratok.* VI. köt. 213. kk.

[15] A megyei sérelmek és kivánatok sorában május közepén napirendre került indítvány megvitatását l.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 421. kk.

Összeülvén a Te[kinte]tes KK és RR által kerületi ülésből az országgyülési ujság létesithetésének módjára nézve teendő javaslat végett kiküldött megbizottság: mindenekelőtt azon kérdés fordul elő, hogy valjon az országgyülési tudósitásoknak kiadását mintegy tulajdonává tévén az országgyülési testület, egy megbizandó személyre, vagy választmányra szoritani, vagy pedig azt mindenkinek, aki magát erre alkalmatosnak vélvén, e foglalatoságban eljárni kivánna, megengedni hasznosb, tanácsosb legyen e? S erre nézve egyes vala a kiküldött tagoknak véleménye, hogy ebből országgyülési hitelességel felruházott köziratot tenni nemcsak azon számos gyakorlati nehézségek tekintetéből, mellyek a hitelesitéshez kivántató időre és el nem kerülhető részrehajlási ellenvetésekre nézve okvetetlen előfordulnának, hanem az ujságlapok czéljaival és az országgyülési foglalatosságok magas feladásával meg nem egyeztethető természete miatt is lehetetlen lévén: azt egyes vállalkozókra, kiknek szabadságában álljon, illynemü hirlapokat ön kezeskedés és felelősség mellett, akármelly nyelven kiadni, bizni szükséges.

Előfordult ennek folytában azon önként következő kérdés: hogy a hirlapoknak kiadása, valamint minden emberi intézkedés visszaélésekre szolgáltathatván alkalmat, ezeknek ártalmasságát mikép legyen legczélirányosabb akadályoztatni? S itt kéntelennek látta magát a megbizottság a sajtószabadság minden pallérozott nemzeteknél annyiszor feszegetett kérdéseinek némi megvizsgálásába, részint ugyan átalános tekinteteknél fogva, részint hazánk alkotványi állására s törvényeire is figyelmezve bébocsátkozni.

Az egész tárgy abban pontosul: hogy némellyek a történhető kihágásokat megelőző vizsgálat által akadályozni, mások a történtek megbüntetésének eszközlésével azokat gátolni czélirányosabbnak itélik; s ennek eldöntésében következők valának a megbizottság tekintetei:

A nemzeteknek, valamint egyes embereknek, kikből a nemzetek állanak, minden erkölcsi és értelmi kifejlődése, a gyermek legelső ismeretei tanulásától kezdve egész a tudományok legmagasb polczáig egyedül a közlés által eszközöltethetik, s ennek a sajtó feltalálásával történt könnyebbitése volt azon napként ragyogó isteni ajándék, melly a sötétségbe borult emberiséget a borzasztó kegyetlenségekkel bujálkodó hajdankor szabályaiból[a] a kivetkeztetvén, természetéhez illőbb szelidségre emelé; melly az egyes embert a vélemények türedelmére, a nemzeteket az ártatlannak az ártalmastól megkülönböztetésére, ellenségben is az embernek tiszteletére és kölcsönös megbecsülésre oktatá. Ez alkotá azon bíróskodást, mellynek a hatalom engedni, az önkény hódolni kéntelen, melly paizsként szolgál a gyengének, s a kitörni készülő erőszak indulatosságát mérsékli: a mindeneken diadalmaskodó Közvéleményt! Ez fejté ki a tudományoknak minden ágait, s felruházá az emberi észt oly ismeretekkel, mellyek elébe alig gördithet maga a temészet is elmellőzhetlen nehézségeket. Ez szerzett ezernyi kényelmet, ez győzte meg a távolság akadályait, s a gyenge kezeknek óriási erőket kölcsönözött. És ez fogja a jövendőt emelni még nagyobb tökélyre, s az emberiséget vinni egy még alig sejditett boldogságra. Nincsen tehát hatalmasb eszköze a valónak, a jónak, a közlés könnyüségénél, s ami mindegy, a közlés szabadságánál, melly czélravezető kiterjedésben csak a szabad sajtó által gyakoroltathatik; s igy minden e részbeni bilincs, következőleg a megelőző vizsgálat is, melly

[a] Az *Iratok*-ban helyesen: *salakjaiból.*

köz és általános tapasztalás szerint az emberi ész kifejlődését korlátozza, a nemzet, sőt az emberiség boldogságának kártékony akadályává fajul.

Ellenvetésül elő szokott hozatni: hogy a sajtószabadsággal történhető viszaélések korlátozására azoknak megbüntetése nem elégséges. Mert hol sajtószabadság uralkodik, a népet a rosszat akaró iró elámithatja, s ha megbüntettetik is, ez által a kiszórt mag csirája többé el nem fojtathatik. Midőn ellenben a megelőző vizsgálat magának a bünnek elkövetését akadályozván, annak minden következéseit megelőzi, s hogyha a vizsgálatban viszaélések fordulnak elő, azokat a szabad sajtó viszaélései sokkal felül haladják. — De a jónak és valónak rejteznie oka nincs, csak a rossz szándék és gonosz tett szeret sötétben lappangani, az elme surlódásától s világoságtól csak a hibásnak szükség tartania, és azon kormány vagy igazgatási rendszer, melly szorgos gondoskodását minden polgároknak, és egyedül azoknak boldogitására irányozza, vajmi könnyen czáfolja meg a népet ámitó hazugnak szavait, s világosabban tüntetvén ki ezáltal áldásteli czélzásait, a nyilvánosságban leli fáradozásinak bő jutalmát, a nyilván bébizonyosodott adatokból eredett közbizodalmat. — Czáfolhatlan igaz lévén tehát, hogy a valót a valótlannál könnyebb bébizonyitani, a józan okoskodással ellenkezik, hogy a közboldogság csak a tudatlanság és csalódás utján érettetnék el; igy a vélemények szabad surlódása az ámitást nemcsak nem eszközölheti, hanem azt inkább egészen elenyészteti.

Való, hogy viszaélések történhetnek, de nincs eszköz, nincs olly szent tárgy, mellyel viszaélni ne lehetne. Találkozik, ki embertársa vérében fürészti gyilkos fegyverét, s az embereknek mégis fegyvert birni szabad, holott azzal a gyilkolás titkon is elkövettethetik, a sajtóvali visszaélést pedig, minthogy természeténél fogva mindenkor a tetten érettetik, az érdemlett büntetés is rögtön követheti. A sajtószabadsággali visszaélés megbüntetése a biró kötelesége, a rágalmazónak meghazudtolása, a felállitott hibás oktatások megczáfolása a megbántott, vagy ellenvéleményü félnek hatalmában áll. De a megelőző birálat visszaéléseit mindég és mindenütt mély setétség fedi, s az elnyomott munkák irói néma fájdalomba borulván, megszünik az elmesurlódás ingere, a hibák felfedezetlen maradnak, a tudományok pályája elzáratik, s a nemzet kifejlődése hátráltattatván, az emberiségnek olly kár okoztatik, mellyet soha, semmi intézkedés nem képes pótolni.

De legszembetünőbbek a sajtó tilalom természet elleni voltának visszás következései alkotványos országban, hol a nemzetnek a törvényhozásba befolyása van. Mert itt minden egyes polgárnak jusa lévén a törvényhozói pályára készülni, a megelőző vizsgálattal járni tapasztalt setétkedés féltékenysége őtet annak eszközlése módjában akadályoztatva polgári jusaiban sérti, a nemzet pedig törvényhozási jusa czélirányos gyakorlatára okvetetlen szükséges közismeretek megszerzésében, az igazat és jót gátló előitéletek következésében hátráltatik, s egyoldalu felfogások terjesztése által sok hasznos törvények nélkül ellenni kéntelenittetik, mellyek különben, ha a tárgy a vélemények szabad surlódása utján minden oldalról megvizsgáltathatnék, közmegelégedést és megnyugvást eszközölnének. És ezen emberi elme bilincse által maga a kormány is egy felettébb szükséges módtul fosztatik meg, melly által egyedül képes a közvéleményt kitudni, s a nemzet erkölcsi érettségét illendően megbirálni.

Mindezekre figyelmezve, de tekintvén hazánknak alkotványos állására is, melly szerint az előleges vizsgálat jusa a végrehajtó hatalomnak egy törvény által sincs tulajdonitva: ezen választottság a reá bizott országgyülési

ujság létesitési javalatra nézve a megelőző vizsgálat elvét, mint a nemzet értelmi kifejlődése czéljával, s alkotványos ország természetével megütközőt annál kevésbé fogadhatta el, mivel az országgyülési utasitásoknak kötelező ereje, s igy a törvényhozásba nem csak az országgyülési test, hanem a törvényhatóságok minden egyes tagjainak is befolyása lévén, hazánk egész rendszere, minden köztárgyakra nézve a legnagyobb nyilvánosságot teszi fel. Az eredhető viszaéléseknek korlátozása végett azonban szükségesnek látta Ő Felsége elébe olly törvényjavallatot terjeszteni, mellyben a bíróság és büntetések mind a sajtó kihágásai rögtöni megfenyitése, mind a feleknek a felállitott itélőszék iránti bizodalma czéljainak vélekedése szerint leginkább megfelelnének.[16]

És ez volt a küldöttség jelentése. A törvényczikkely pedig, mellyet javalatba tőn, szakaszról szakaszra, amint t. i. rostállat és vitatás alá vétetett, imigy következik:

Törvényjavaslat
országgyülési tudósitásokkal foglalatoskodó hirlapok iránt.

„§ 1. Országgyülési tudósitásokat országgyülés helyén nyomtatás utján akármelly nyelven, minden megelőző vizsgálat nélkül, mindenkinek, ki ebbéli szándékát az országgyülési testnek béjelenti, s 2000 ft-ra terjedő akár pénzbeli, akár annyit érő vagyonbeli biztosságot előmutatand, vagy maga helyébe e summára nézve biztos kezest állit, ön felelőssége mellett kiadni szabad, olly módon mindazáltal, hogy a szerkesztő, nyomtató, és a kezeskedés esetében a kezes nevei minden egyes hirlapon feljegyeztessenek."

E pontra nézve legelőbb is Szluhának azon észrevétele: döntetnék el szótöbbséggel, kivánnak e a RR a sajtó szabadságáról per excerpta még e diaetán rendelkezni, mind azért, mivel itt nem átalánosan a sajtó szabadságáról, hanem csak országgyülési hirlapokrul van szó, mind azért is, mivel ennek létesitése már akkoron végzésbe ment, midőn még excerptákról szó sem vala,[17] elmellőztetvén, az előleges birálat el vagy nem fogadásának sarkalatos kérdése csakugyan el nem mellőztethetett.

E részben ugyan, amint Bőthy, Bernát, Pázmándy, Deák és Somsics előterjesztették, tulajdonképen vitatásoknak sem kellett vala történni. Mert már országgyülés elején, midőn a diaetalis ujság szóba került, s eleintén olly hévvel vitattaték, de később különböző tekintetü szirteken hajótörést szenvedett, (aminek következésében határoztam volt el magamat állandóan, hogy a nagy szükségnek egy igen kis részét legalább, e nyomorult irott lapokkal, csekély tehetségim s ügyetlen tollam nagyfáradságú szüleményével némileg pótolgassam,) már ekkor tett volt, a bukó félben lévő tárgy utolsó pihegésekor inditványt Pázmándy, hogy az előleges birálattal, vagyis inkább (mert a követek törvényesitése végett kell ennek meglenni,) hitelesitéssel ellátott országos naplókönyvbül kivonatot készitteni, s azt időszaki irás kép közrebocsátani megengedtessék.[18] — Ezen inditványt a RR, más egyéb czélszerütlenség tekin-

[16] A kerületi bizottság véleménye teljes egészében bekerült abba az izenetbe, amellyel a rendek később a szabad sajtóról készített törvényjavaslatot átküldték a főrendekhez. L.: *Iratok*. VI. köt. 238. kk.

[17] Mind az országgyűlési újság, mind a sajtószabadság kérdése többször is szóba került már az országgyűlésen, végül azonban a rendek a maga helyén, a Publico-Politicumban kívánták a nagyfontosságú kérdést eldönteni.

[18] A kérdés történetének ezt a mozzanatát l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 91. kk.

tetei mellett leginkább azon oknál fogva vetették el, mert az intézet az előleges vizsgálat szagát viselné, s ez által a sajtó szabadságát sértené, mellyet a követi kar 1833-ki január 10-kén az akkori Personalis ellen köz akarattal, s fényes emlékü lelkesedéssel védett, s elidegenithetlen nemzeti jusnak, az előleges vizsgálatot pedig bitorlásnak nyilatkoztatá.[19] Később, midőn a most jelentést tevő választottság kiküldetnék, ismét a szabad sajtó alapelvéhez köttetett az ujság iránti inditvány, melly elfogadtatván a kiküldés is annak értelmében történt; különben a végett, hogy előleges birálattal irni szabad legyen, sem kiküldésre, sem tervek, s javaslatok kidolgozására szükség nem vala.[20] Végre az országos sérelmek és kivánatok sorában, a gyakorlatba vett censura közönséges országos sérelemnek, a szabad sajtó pedig nemzeti jusnak van nyilatkoztatva, s ennek felterjesztésében már a másik tábla is megegyezett.[21] Ezek szerint tehát az előleges vizsgálat képzete már ez országgyülésén háromszoros végzéssel lévén elvetve, az tulajdonkép (amint emlitém) tárgya sem lehetett volna ujabb kerületi vitatásoknak. — Ugy is látszott eleintén, hogy a kérdés nem fog szavazásra kerülni, mert kik utasitásaiknál fogva praeventiva censurát voltak is kéntelenek kivánni, érezvén a fentebbi ellenvetések sulyát, többnyire országos ülésre tartották fel észrevételeiket. Igy Bencsik, Bene és mások. — Igy Pfansmid is, aki egyébiránt elismerte ugyan, hogy a szabad sajtó az alkotványos biztositékok egyike, de megfontolván, minő jelenések mutatkoznak azon országokban, hol a sajtó minden előleges korlátok nélkül gyakoroltatik, miként szakitják az ujságirók, mint felekezetek emberei a népet pártokra, miként dúlják a társasági kötelékeket, s lázongást és békételenséget terjesztenek, szükségesnek tartá, hogy a sajtó saját viszaélései, az ország pedig megzavartatás ellen sikeres módokkal védelmeztessék. — Azonban Gr. La Motte, Busán, Torkos, Szluha és mások a kérdést szavazat utján sürgették eldönteni, közülök többen előre kijelentvén, hogy a diaetalis ujságlapokra előleges birálatot ugyan, de nem a kormány, hanem az országgyülés által gyakorlandót kivánnak. — Ezen sürgetést Somsics ugyan, figyelmezvén a fentebbi országos végzésekre, erőltetésnek nevezé, — Deák pedig viszaemlékezvén, hogy midőn a volt Personalis (Mérey) 1833. januar 10-én a praeventiva censurát emlité, minő köz bosszusággal kelt ki ellene az egész követi test: nagyon csudálkozék, hogy csak egy követ is akadhat, aki ezen jelenet után még előleges birálatot emleget. Figyelmezteté a RRket, hogy itt nem a követek legitimatióját biztositó naplókönyvről, hanem ujságlapokrul van szó, mellyekre nézve amattól hasonlatot vonni annál kevésbé lehet, mivel a naplónak gyakorlatban lévő birálata tulajdonkép nem is censura, hanem hitelesités, hasonló a megyék gyülései jegyzőkönyvének hitelesitéséhez, mellyet másutt, p. o. Erdélyben az ország Rendei in pleno teljesitenek, nálunk pedig csak az idő veszteségének kikerülése tekintetéből bizatott a RR köréből választott, s censoroknak helytelenül nevezett tagokra. — Mert hiszen a censurának alapelve az, hogy ami sértő, ami törvénytelen, annak kinyomtatása meg ne engedtessék, az országos napló hitelesitése pedig ép ellenkező, mert ennek arra kell ügyelni, hogy ami itt mondatik, legyen bár sértő, legyen törvénytelen, a naplóba hiven bémenjen. Ez nem censura, hanem hitelesités, amellyet ujságlapokra alkal-

[19] Uo. 91. kk.

[20] Vö. a 115. o. 15. jegyzetével.

[21] A sajtószabadság kérdése az országos sérelmek sorában a 9. szám alatt fordult elő. A rendek által felterjeszteni kivánt szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 302. kk. — A főrendek csak negyedik válaszukban (uo. VI. köt. 157) egyeztek bele a sérelem felküldésébe

mazni teljességgel nem lehet. — Ha tehát most a diaetalis ujságra nézve valamikép az előleges birálat elve kimondatnék, abból természetesen következnék, hogy annak egyebekben is fenn kell állani; s ha kérdenék, hogy ki által kellessék országgyülésén kivül gyakoroltatnia? természetes felelet volna, hogy a kormány által. És igy kimondanák a RR, amit magyar törvény még soha ki nem mondott, az országgyülése pedig egyenesen mindég tagadott: t. i. hogy lehet előleges birálatnak helye hazánkban. Figyelmezteté tehát a RRket, mikép a sürgetett voxolás által tovább mehetnének, mint első tekintettel akarnak, mert ha egyszer bármi szin alatt felállitották a praeventiva censurát, a szabadság palladiumának, a nemzet legszentebb jussának gyökerét metszették el. A szólló követ tehát, mintsem ezt bármi szin alatt béhozva lássa, készebb lenne a czélba vett munkától egészen elállani, s azt boldogabb időre halasztani. — Ezen előadást ugyan több oldalról helybehagyás követé, más részről azonban a szavazat folyvást sürgettetvén, a szabad sajtó baráti, hogy magukrul minden nemü ellenerőltetés gyanuját elháritsák, a szavazást tovább nem ellenzették. Mihez képest voxolásra tüzetett: *valjon előleges birálatot, vagy pedig viszatorlasztó (repressiv) módokat akarnak e a RR a létesitetni kivánt országgyülési hirlapokra nézve felállitani?*

Szavazat közben a többek között illy nemü nyilatkozások történtek:

Fekete: Az előleges birálat védelmezőinek, ha logice gondolkoznak, azt is kivánniok kell, hogy az egész emberi nemzet halva tartassék; mert ha el kell az irást praeventive tiltani, mivel véteni lehetne általa, el kell az életet is oltani, mert aki él, az vétkezhetik. Ily tudománynak a szónok barátja soha sem volt, és nem is leszen.

Bencsik ellenben tudatá a RRkel, hogy Nyitra vármegye rendei azért tartanak az előleges birálat nélküli szabad sajtótul, mert kivált aristocraticus országban a fennálló polgári szövetkezést könnyen felforgathatja. — Erre Géczy felelt: Illy nyomorult eszközre szorult e már — ugymond — a magyar aristocratia, hogy máskép nem reménlheti fennmaradását, hacsak rabigába nem füzi az emberi értelmet? A XIX-ik század a haladásnak százada, s előre kell az idővel menni a magyar aristocratiának is, ha veszni nem akar. Ma már állandóságot magának csak az igérhet, ami igazsággal, emberiséggel s felvilágosodásal nem ellenkezik; a szónok nem itél olly balul a magyar aristocratia felől, hogy azt ezekkel ellenkezni vélné, de ha igazán ellenkeznék, ugy a szólló követ első kiáltana fel, hogy vesszen el!!

Bárczay: Még azok, is kik praeventiva censurára szavaznak, nyilván kikötik hogy azt nem a kormány, hanem az országgyülése gyakorolja. A kormány kezében tehát még ők is despotismusnak tartják a censurát. Én azt, mit a kormánynál despotismusnak tartok, nemzetemre ruházni, s az országgyülése által gyakorolni szégyenleném. Nekem nem kell censura.

Bernáth: Nekem sem kell, se lelkemnek se testemnek. A *theoria absurdorum* felől sokat hallottam az oskolákban, de tisztába csak a censura hozott. Ez a valóságos *absurdorum theoria*. Mert ha nem kell a szabad irást megengedni, mivel hibásan irni lehet — igy hát ki kell ölni a ludakat, mert ludtollal irni, s igy rosszat irni is lehet. Én illy képtelen elvet, hogy a világ minden ludjai kiölessenek, pártolni soha sem fogok.

Vay: Ha országgyülés elejétől lett volna censura nélküli nyomtatott ujságunk, nem buktak volna el a sötétség utjain legszebb reményeink. A követ állása is tisztább, világosabb lenne, s végzéseink is biztosabbak, függetlenebbek, állandóbbak.

PALÓCZY: A medicinában azt tanitják, hogy a csecsemőnek semmi sem árt nagyobban, mintha a dajka rágja szájába az eledelt, mert rágás közben megterheli saját betegsége nedveivel. Én nem akarom hogy nyavalyás censorok rágják felserdült nemzetem szájába a lelki eledelt.

A többség 30 voxal 14 ellen a praeventiva censura ideáját kereken félre vetette.

Januar 24. vasárnapi szünet.

Január 25, s 26. napjain az *ujság* tárgya, *27-én* pedig az excerpták 4-ed izben bérekesztettek.[22] A RR semmitől sem állottak el.

A *fő RR január 27-én* a *Buda—Pesti hid* tárgyát vették fel. A nagyon ostromlani készült expropriatio kérdését a NÁDOR azon hivatalos jelentéssel előzte meg, hogy Pest városa közönségének többsége kárpótlás mellett már kész a hid tulajdonáról lemondani, az expropriatióra tehát többé nincs szükség.[23]

319.

1835 január 25, 26, 27.

Foglalat: a) *A diaetalis ujság tárgya folytatólag.* — b) *A főrendeknél a Buda—Pesti hidat tárgyazó t. cz. rostáltatván.* — c) *A RRnél az excerpták 5-öd izben.* — *Ludoviceum, Nemzeti Museum.*

a)

Pozsony, január 30-án, 1836.

Januar 25-én 1836. kerület. Elnökség: Fekete és Palóczy. *Napi rend:* Az *országgyülési ujságról* javallatba hozott törvényczikkely folytatása.

Miután az 1-ő §[1] iránt, azáltal hogy az előleges birálat ideája kereken félrevetteték, a küldöttség javaslata legsarkalatosb elvére nézve elfogadtatott, — BEZERÉDY kitörültetni kivánta a szerkesztés azon szavait, mellyek a kérdésbeni hirlapok kiadását csupán az országgyülése helyére szoritják. — Erre azonban feleletül adatott: hogy jelenleg nem átaljában a sajtószabadságról vagy a periodicus sajtórul, hanem csak annak eszközléséről van szó, hogy az ország lakosai az országgyülési dolgokrol bizonyos és sebes tudomást kaphassanak. Ez lévén a feladás, sem az országgyülése helyén kivül, sem a diaetalis hirlapokon tul, más ujságok szabadságira kiterjeszkedni nem lehet; magában értetvén, hogy az országgyülési ujság tudósitásait más hirlapok is felvehetik.

PFANSMID azt javallotta, hogy az országgyülési testületből választandó 4 tag birálja meg az ujságirásra ajánlkozó személyt, ha valjon bir e azon tulajdonságokkal, mellyek a népirónak nagy fontosságu tisztére megkivántatók? Nehogy a külföld példája szerint felekezet embere legyen és saját pártja szinét kiemelgetve, a más véleményüek előterjesztéseit pedig félszeg fonáksággal közölgetve, a közönség itéletét hamis ösvényre vezesse, s világoság helyet homályt terjesszen. — Ez a javaslat azonban csak egy ujabb alakzata lévén az előleges birálatnak, szintén elmellőztetett.

[22] Az előbbiről a következő, az utóbbiakról a 320. számban lesz bővebben szó.
[23] A részleteket l. a következő számban.
[1] L. előbb, 418. o.

FÁY a 2.000 ftban előre letétetni vagy kezes által biztositattni javalt cautiót azért nem volt hajlandó elfogadni, mert ezáltal sok értelmes és alkalmatos, de szegény emberek a vállalatból kizárattatnának, s a concurrentia nehezittetnék. Jobbnak vélné tehát, hogy a történhető kihágások pénzbeli büntetése biztositására az előfizetésből bégyülendő pénzt tartozzék fél vagy fertály évenként átadni, s azt csak ezen időszak lefolytával kapja meg. — Ezen inditványt LUKA pártolá, azonban gyakorlati nehézségek, különösen pedig az előfizetők számának bizontalansága miatt szintén el nem fogadtatott.

ACZÉL azt kivánta, hogy aki ujságirásra vállalkozik, a caution kivül még erkölcsiségéről s jó magaviseletéről is bizonyitványokat tartozzék előmutatni. — De BERNÁTH feleletül adá, hogy az illynemü bizonyitványok bizony igen szomoru biztosságot nyujtanak, mert annak valóban közönségesen ismert rossz embernek, s a mellett ügyetlennek is kell lenni, aki ilyes bizonyitványokat egész nyalábokkal nem képes összeszerezni.

Végre még NOSZLOPY inditványt tőn, hogy a küldöttség által 2.000 ftban javallott cautio az alább következendő pénzbeli büntetések biztositása tekintetéből nagyobb summára emeltessék. — S e végett nem a külföld példáját követve, hanem egyrészről a czélra, más részről a hazánkbani pénz szükire tekintve 5000 ftot javallott.

DEÁK a cautio nagyobbitása ellen azon gyakorlati nehézséget fejté ki, hogy külföldön az ujságirás állandó és biztos élelem módja, melly a vállalkozót, ha a közönség tetszését megnyerni képes, egész életére igen nyereségesen biztositja. Ezt az országgyülési tudósitásokrul állitani nem lehet, mert annak fenállása az országgyülés tartása által lévén feltételezve, ez pedig gyakran nem esztendőkre, de hónapokra sem nyujthatván állandósági biztositást, a vagyonos, vagy más hivataloskodásban lévő személyek között igen kevesen fognak akadni, kik magokat a közjónak feláldozzák. Nem kell tehát a dolgot szerfelett nehezíteni, annyival inkább, mivel pénzbeli dolgokban a kezes állitása sem olly könnyü, mint első pillanattal gondolnánk, mert materialis érdekeknél a legemberségesb embertől is igen hajlandók vagyunk materialis biztosságot kivánni.

BŐTHY a cautiot átaljában a nyavalygó ujabb idő kor olly ujabb szülemenyének tekinti, melly a végett találtatott fel, hogy a sajtószabadságnak kellő felemelkedése meggátoltassék. Azonban külföldön, hol ezerekre megy az olvasók száma, ez gyakorlatban mégsem olly nagy akadály; nállunk azonban fájdalom! olvasók hijánya miatt kevés hirlapjaink közül is majd minden esztendőn egy kettő megszünik. Más országokban, egy jó keletü ujságnak részvénye roppant áron szokott eladatni, nállunk aki illy dologban részvényekről gondolkoznék, ugy járna, mint a pesti vasút részvényessei.[2] A szónok meleg barátja a haladott kor fejleményinek, de ezek a cautiók nem azon szülöttjei közé tartoznak, mellyeket kebléhez vágyna szoritani, s midőn életre akar hozni valamit, nem akar elébe olly nehézségeket gördíteni, mellyek születése előtt megöljék.

NOSZLOPY azonban ugy gondolá, hogy akik ezen ujság létesitését ohajtják, ép azoknak kellene azon iparkodniok, hogy a javallat kedvező alakba öltöztetvén, a másik tábla s a kormány előtt is elfogadhatóvá tétessék. Azt minnyá-

[2] 1827-ben egy részvénytársaság létesült Wenckheim József báró kezdeményezésére azzal a céllal, hogy Pest határában létrehoznak egy lóvontatású vasutat. A terv meg is valósult, a létesítmény azonban rövid fennállás után csődbejutott. (Az érdekes vállalkozás iratanyagát l. *OL, Nádori lt. Praesidialia 1828.* XIII. sz.)

jan elismerék a RR, hogy a visszaélések ellen némi óvó módokról gondoskodnunk kell, és miután ezen módokat nem az előleges birálatban, hanem repressiv büntetésekben keresik, szükség olly rendszabásokhoz nyulniok, amellyek ezeknek sikeréről valamennyire jobban biztositsanak.

LUKA ugyan meg volt győződve, hogy azon 3000 ft, melly a veszprémi inditvány[3] s a küldöttség javaslata közt a materialis biztosság számvetésére nézve különbözik, magát ezt a biztosságot sem neveli olly mértékben, hogy miatta sok alkalmatos, de szegényebb férfiak concurrentiája megakadályoztassék. Hogy pedig a cautio summáját nagyobbra nevelni pénzbeli helyzetünk nem engedi, azt Veszprém követe is elismeré.

Azonban Noszlopynak inditványa 26 voxal 19 ellen elfogadtatott, s eként a mult levelemben közlött 1-ő § ezen egy módositással helybehagyatott.

A *2-ik §-ust* a küldöttség eként javallá:

„§. 2. Ilyen országgyülési hirlapokban foglaltatott szántszándékos hazug tudósitási rágalmazás, becstelenités, erkölcstelen előadások, a közcsend háborgatására vagy törvények eránti engedetlenségre való ingerlés, a kormánynak vagy hazai törvényes intézeteknek a szerkesztő által gyülöletessé tétele, a sértett félnek, vagy a köz álladalom érdeke lévén megbántva, a magyar szent Korona ügyvédjének felperessége mellett, az alább megjegyzett büntetések tárgyai lesznek."

SZÉLL három rendbeli észrevételt tőn: 1.) Mondassék ki világosban, hogy a személyes sértés magános kereset tárgya, s a királyi Fiscus felperességének csak akkor van helye, ha a köz álladalom sértetik. — 2.) A *szántszándékos* szó hagyassék ki, részint azért, mert ezen szó örve alatt minden hazugság bűntelenné tétethetnék, részint azért is, mivel a szántszándékosság csak az imputatióra nézve tesz különbséget, de a hazug hiradás, ha nem szántszándékos is, mindég hazug marad, s mint ilyen vétket is foglalhatván magában, büntetést érdemel. 3.) A vétkek és sértések részletes elszámlálása vagy sok, vagy kevés. Ha csak arra szorul ezen ujság köre, hogy tudósitása a közönséget arról ami itt mondatik, ugy sok, mert nem maga saját véleményét mondván az ujságiró, az elszámlált vétekbe nem eshetik. Ellenben ha saját véleménye nyilatkozásira is szabad kiereszkednie, akkor kevés, mert az elszámláltakon kivül a fejedelem személyét, a vallás szentségét is sértheti.

DEÁK az első észrevételt pártolá, — a másodikat nem, mert a sokszor igen zajos tanácskozásokról vajmi könnyen lehet nem helyes tudósitást adni, mint ezt az országos naplókönyvnél, a censorok birálata mellett is tapasztaljuk,[4] anélkül hogy vétkes szántszándékos hazugságnak mondathatnék. — A Felség személyét emliteni itt nem szükség, mert a felségsértésről törvényeink világosak. Az erkölcstelen kifejezések tilalma pedig a vallási sértés iránti aggodalmat eloszlathatja. De van a szerkesztésben egy kifejezés, mellynek ugy maradni nem lehet, t. i. „a kormánynak s hazai intézeteknek gyülöletessé tétele". Ez annyira tágas kifejezés, hogy szerintén nincs sérelem feletti panasz, nincs fennálló törvény változtatására intézett javaslat, mellyre a rosszakarat ezen gyülöletessé tétel bélyegét ne üthetné. Ezt tehát módosittatni, s legalább ezen szavaknak *guny által gyülöletessé tétele* szabályosabbá tétetni kivánja.

[3] Vö. előbb, Noszlopy indítványával.

[4] Az országgyűlési napló hitelessége körül egy-egy konkrét eset kapcsán többizben folyt már vita az országgyűlésen. Az egyik utolsó ilyen eset volt a személynök elnöki hatáskörét illető vita márc. 18-án, a másik a Balogh János beszédének hitelessége körüli vita júl. 11-én. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 270. kk., 567. o.

LÓNYAY ezen utóbbi észrevételben osztozván, a módositást eként javalja: „A kormánynak gunyos, vagy becstelen kitételekkeli gyülöletessé tétele, vagy a hazai törvényes intézeteknek erőszakos felforgatására intézett egyenes felszóllitások."

BEZERÉDY ezen módositást pártolá, különben a szerkesztés szerint mindenkit önkénye szerint megbüntethetvén a biró, akit büntetni akarna, előleges birálat helyébe olly repressiv önkéj állittatnék, melly amazzal minden tekintetben felérne.

SZLUHA csupán az országgyülési tanácskozások s végzések historicai előadására akarván ezen ujság körét szoritani, egyedül a *szántszándékos* szónak elhagyásávali hazug hiradás fenyitékét akarja megemliteni, a többit pedig, mint azt ő kivánata szerénti ujságlapokra nem alkalmazhatót, kihagyatni javalja.

GR. LA MOTTE abban nyilatkoztatá véleményét, hogy ha olyat közöl hirlapjaiban az ujságiró, ami itt mondva volt, akkor semmi esetre sem vétett, ellenben ha taglalgatásával olyas hazai intézetet tehetne gyülöletessé, melly ellen az országgyülésén szó nem történt, ezt világos jelül kelletvén venni, hogy az ily intézet az egész ország közhelybehagyásával dicsekedhetik, a szónok kivánja, hogy az ujságirónak ilyesmit irnia szabad ne legyen.

SZOMBATHELYI: Nem gondolná, hogy a KK és RRnek az lett volna czéljok, amit most Gömör követe kifejezett, t. i. hogy az ujságirónak saját véleményét szabadon kimondani jusa ne legyen. A szabad vélemény nemzeti köz jus, mellyet akárkitől is elvenni a polgári társaság hatalmát haladja. És amint szabad a vélemény, ugy szabadnak kell a közlésnek is lenni, különben szabad a vélemény sem volna. Ezt akarták a RR e jelen czikkelyben biztositani, de ha akként biztosítanák, amint a küldöttség javalja, ugy valóban kevés ujságiró akadna, a szónok legalább ily törvény mellett az irást el nem vállalná. Nem is segit a dolgon Zala követének módositása,[5] mert meglehet, hogy valamelly fennálló, de rossz intézet alaptalansága megmutatásának épp a nevetségessé tétel lehet legerősebb fegyvere. Már az 1790-ki országos küldöttség is kimondotta a sajtószabadságróli véleményében, hogy a polgári intézetek felőli philosophicus elmélkedéseket ily szük korlátok közé szoritani nem lehet.[6] És valóban meg is mérkőzhetnének ezen korlátok az előleges birálat minden kártékonyságival. Miután tehát kivált kijelentetett, hogy a felségsértés az illető törvények sulya alatt marad, a szónok készebb volna az egész szakasz kihagyására szavazni, mintsem igy amint javaltatik, elfogadná. — GR. LA MOTTE megjegyzé, hogy Békés követe által nem jól értetett. A szónok örömest enged véleményi szabadságot mindenkinek. De egy olly hazai törvényes intézetet, mellyet utasitásánál fogva az országgyülésen egy követ sem támadott meg, mind addig, mig maga utján meg nem változik, elannyira tiszteletet érdemlőnek hiszen, hogy azt egy ujságiró féktelen kikelésinek alája vetni soha sem kivánja. — SZLUHA ugy veszi észre, hogy Békés követe kiugratá a macskát, mellyet a szólló követ a zsákban gyanitott; kimondá t. i., miként ő nem országgyülési tudósitásokat, hanem olly ujságot akar létesiteni, mellynek irója saját véleményét is szabadon előadhassa, s minthogy ilyet akar, igen természetes, hogy a

[5] Vö. Deák javaslatával.

[6] Az 1790-i országos bizottságnak a sajtószabadsággal kapcsolatos üléseit l. *Opus excelsae Deputationis Regnicolaris in Publico-Politicis* ... Posonii, 1826. 30. kk., 35. kk., 84. kk.

jelen szakaszban foglalt szoritó rendszabások nekie mind nem tetszenek. — Szombathelyi önként és örömest megvallá, hogy ő nem a vitatások száraz kivonatját, hanem szabad véleményű és szabad nyilatkozásu ujságot kiván alkotni, s meg van győződve, hogy a RR többsége is ilyet akar, s ilyennek létesitésére volt a küldöttség is megbizva. Gömör követétől egyébiránt bocsánatot kér, ha állitását nem jól vette fel, de kéntelen kijelenteni, miképen a szónok véleményén második előadása sem változtatott. Mert ép arra, hogy a fenálló, de rossz, hibás vagy czélirányталan intézetek megváltozhasssanak, szabad taglalgatásnak s a vélemények szabad discussiójának kell előre bocsáttatni. — La Motte ismét válaszolt: Ugy látszik, ugymond, hogy Békés követe a vélemény szabadságát gunyolódás és gyülölesités nélkül nem is képzeli; s határtalan hatalmat akarván adni a vélemények korlátlan nyilatkozására, meg akarja engedni, hogy akinek véleménye azt hozná magával, Istent, fejedelmet s mindent, ami szent, lábbal tapodhasson. — Szombathelyi figyelmezteté Gömör követét, hogy ő (a szónok t. i.) tisztán kimondotta, miképen szabadságot akar engedni a diaetalis ujság irójának, hogy a polgári intézetek felől philosophicai elmélkedésekbe illő korlátok közt béereszkedhessen; — de káromlásokat, s féktelen kicsapongást a szónok soha sem védelmezett, meg sem is foghatja, miként foghatott ilyesmit reá Gömör követe. A szónok bizonyosá teszi, hogy róla hasonló valamit soha fel nem tenne, s nem is vádolná olyas dolgokkal ,mikkel existimatioját sérthetné. — Gr. La Motte magyarázatkép előadá, miképen azt akarja előadásán értetni, hogy a korlátlan szabadság mindennemü visszaélésekre alkalmat szolgáltathat. Egyébiránt amit véleményről kellett vala mondania, a békési követre alkalmazva mondván, megvallja, hogy ennyiben vétett a parlamentaris rend ellen, (amint ő is hibázott, midőn a szónok szavait ismételve rosszul vette fel,) és ennyiben követi az érdemes követ urat.

Pfanschmid aként vélekedett, hogy a törvényhozónak, ha béereszkedik a vétkek specificatiójába, mindent ki kell meritenie, vagy pedig bé sem ereszkednie. Ő ezen szakaszt kimeritőnek nem találja és igen csudálkozik, hogy a csendháboritásra vagy törvény iránt engedetlenségre való ingerlés, mellyet törvényeink hütlenségi véteknek tartanak, ezen szakasz által oly csekély bünök sorába tétetik, mellyeknek legnagyobb büntetése alább csak 1 esztendei tömlöczre s 1000 ft. birságban határoztatik. — Somsics ezen elvnek, melly szerint a hütelenségi bün szóval is elkövethetőnek mondatik, az 1715-ki törvény[7] világos tartalmára hivatkozva ünnepélyesen ellene mond. — Andrássy viszont ezt az elvet nem fogadta el, s ugy vélekedett, hogy ha netalán eddigi törvényeink e részben nem lennének is eléggé szabályosak, az alkotandó törvényekben nem fogják Magyarország Rendei elismerni, hogy puszta szavakkal, p. o. lázitó proclamatiókkal a status csendességét veszélyeztetni, s azoknak inditóit hütelenségi büntetéssel büntetni ne kellene.

Egyébiránt a dolog érdemére tett módositó javaslatokat ami illeti, Deák megmutogatván miképen a RRnek a szóban forgó intézetnél czéljok soha sem volt, hogy puszta naplókönyvi kivonatot létesitsenek, a szakasznak Fejér követe[8] javallotta kihagyását az egész dolognak gyökerestőli kiforgatására irányzottnak nyilatkoztatá, s végre figyelmezvén a több részekről előadott észrevételekre, a vitatás alatt levő 2-ik §-ust ekként javallotta módositatni:

[7] Az 1715 : 7. tc. tiz pontban sorolja fel a hűtlenség eseteit, ezek között azonban a szóval elkövetett hűtlenség nem szerepel.

[8] Szluha.

„§. 2. Ily országgyülési hirlapokba a szerkesztő által foglaltatott rágalmazás, becstelenités, erkölcstelen előadások, közcsend háborgatására, vagy törvények eránti engedetlenségre való ingerlés, a kormánynak vagy hazai törvényes intézeteknek, vagy egyes személyeknek szántszándékos hazug tudósitás által gyülöletessé tétele, a sértett félnek magános keresetén felül, amennyire közhivatalu személy, vagy közálladalom érdeke volna megbántva, a magyar szent Korona ügyvédének felperessége mellett, az alább megjegyzett büntetések tárgyai lesznek."

Szavazatra tüzetett, valjon elfogadtatik e ezen módositás, vagy pedig az egész szakasz kihagyatik? — Voxolás közben a verőczei követek, voxaikat megsemmisitették, SZALOPEK kihagyásra, HEGEDÜS pedig a zalai módositásra szavazván. A KK és RR *Deáknak javaslatát nevezetes szótöbbséggel elfogadták.*

Január 26. kerület. Elnökség: Palóczy, Fekete. *Napi rend:* Az *ujság tárgyának folytatása.*

A 3-ik §-ust ekként javallotta a küldöttség: „A büntetés, a perbeli s végrehajtási költségeken kivül az elkövetett áthágás vagy bün mivoltához képest 3 napi fogságtól 1 esztendeig s 25 ftnyi elmarasztástól 1000 ftig, és az elkövetett bün sulyos volta megkivánván mind a kettőre is kiterjed. Azon esetben pedig, ha a szerkesztő az érdemlett legnagyobb büntetésben történt elmarasztalása után ugyanazon bünt ismételné, a fent kiszabott büntetésen felül hirlapjai eltiltásával is büntetessék. *Minden elmarasztás eseteiben pedig az ellene hozott itéletet tulajdon hirlapjaiban közönségesé tenni köteles leszen.*

PFANSCHMID alkotványunk szelleme tekintetéből kivánta, hogy a fogságbeli büntetés a rendes criminalis törvényszék itéletére bizassék. Ezen inditvány más egyebekkel együtt, nevezetesen az is: hogy a pénzbeli lemarasztalás maximuma, a cautionalis somma felemeléséhez képest megnagyobbitassék, el nem fogadtatott. — Ellenben NOSZLOPYnak azon észrevétele, hogy hamis hirek közlése esetében az érdeklett országgyülési tagnak a közvélemény előtti igazolása az itéletnek közhirré tételét akkor is megkivánja, midőn a szántszándékosság ki nem bizonyodván, az ujságiróra büntetés nem itéltetik — valamint ANDRÁSSYnak is ennek következésében tett azon megjegyzése, hogy az itéletnek saját lapjaibani közlését bizonyos moralis kényszeritéssel biztositni szükséges: helyesnek itéltetvén, ezekhez képest a szakasznak fent elhuzott bérekesztő sorai eként módositattak:

„A perbeli itéletet pedig, akár marasztaltatik el, akár nem, minden esetre legközelébbi lapjai által közhiré tenni tartozik, amit ha elmulasztana, hirlapjai további szerkesztésétől és kiadásától megfosztatik. Egyszersmind az itélet annak költségén, ezen esetben más hirlapok által fog közönségessé tétetni."

„§. 4. Ha a per magános személy sértése következésében indittatott, a pénzbeli elmarasztás a sértett félnek, ellenkező esetben pedig az ország pénztára részére itélendő". — Ezen szakasz egészen helybehagyatott.

„§. 5. Ezen biráskodásra az országosan egybegyült KK és RR az illető táblák tagjainak voxai által 25 tagot, — és pedig az Egyházi Rend a büntető biróskodásban részt nem vehetvén, a világi fő RR közül négyet, a vármegyei követek közül 16-ot, a városi követek részéről négyet, s a kiváltságos kerületek képviselőibül egyet fognak kijelelni."

BEZERÉDY jól tudja, hogy ilyes ügyekben más nemzeteknél is maga a törvényhozó test szokott biráskodni, megvallja mindazáltal, hogy az ön ügyé-

beni biráskodást ugy minálunk, mint másoknál is kárhoztatja. Az ujságiró a diaeta tetteit állitja a nyilvánosság elébe, s hogy ezért felette ugyanazon diaeta tagjai itéljenek, azt annál nagyobb fonákságnak tartja mentől szélesb hatás engedtetett a biró személyességének a 2-ik §-ban. Kivánja tehát, hogy a diaeta helybeli, de kebelébe nem tartozó tagokból válassza a 25 birákat.

ACZÉL ellenben azt kivánná, hogy a rendes bíróságokbóli tagok itéljenek. (Maradjon! Maradjon!) Ha pedig maradnának a RR a § mellett, azon esetre nem lát illő arányt, hogy 25 biró között a főrendekből csak 4 legyen. — (Maradjon! BERNÁTH: ezt is csak becsülletből.) — Marad a §.

„6. §. Mind a fel-, mind az alperesnek szabad leszen ezen 25 személyből álló bíróság, akármelly 5 tagjai ellen, anélkül hogy annak okát előadni tartoznék, a megjelenés alkalmával kifogást tenni. Kik is e kifogás következésében, a biroskodásba részt nem fognak vehetni."

„7. §. Az elnököt az itéletben eljáró birák magok közül fogják kijelelni. Az itélethozásra legalább 9 tag jelenléte szükséges; az elmarasztaláshoz pedig megkivántatik, hogy az elmarasztásra voxolók száma, az ellenvéleményüeket eggyel legalább felülhaladja."

LÓNYAY elhatározottan ellenzé, hogy az elmarasztásra egyszerü többség elegendőnek nyilatkoztattassék. A büntető törvényszolgáltatás rendszerében alapelv gyanánt ismerték el a mivelt nemzetek, hogy inkább 99 bünös maradjon büntetlen, mint egy ártatlan büntettessék. Az ártatlannak becsülete olly kimondhatlan fontos dolog, hogy az iránt minden kitelhető óvással nem lenni nem lehet. Innen van, hogy Ejszakamericának s Angliának polgári hatás tekintetében is remek intézetü esküdtszékeinél, a „bünös" szó kimondására közértelem kivántatik. Francziaországban 1831-től 1835-ig a lemarasztó voxoknak a feloldozókhoz olly arányban kellett állaniok, mint 8 a 4-hez hogy erejök legyen. Csak 1835-ben változtaták át a törvényt egyszerü szótöbségre. Pedig tudják a RR, hogy ezen változtatás a gyáva félelemnek s ármánykodásnak, nem pedig az előhaladásnak szüleménye volt, s követést bizonnyal nem érdemel.[8/a] Ezt tehát megváltoztatni, s e végett az itélők számát is 12-őre emeltetni kivánja, melly tekintetből kevesbre kivánná azon tagok számát szorittatni, kik ellen a felek kifogásal élhetnek. — ACZÉL pedig a constitutionalis bíróság képzetével ellenkezőnek tartotta, hogy helyes ok adása nélkül a bíróságbol csak egy tagot is távoztatni lehessen. — A RR azonban ezen két szakaszt a küldöttség javaslata szerint egészen helybehagyták.

„8. §. A perbe idézés harmadnapi személyes megjelenésre irányzandó. A bíróságnak pedig kötelességében fog állani a pert megjelenéstől számitandó egy hónap lefolyta alatt végső itélet által befejezni."

Ezen szakaszhoz csak az ragasztatott, „hogy az itélet minden esetre kimerítő okokkal támogatva legyen." — Egyszersmind PÁZMÁNDY inditványára az 5-ik §-hoz pótolólag hozzá adatott, hogy a birák a törvényes hitet letenni köteleztetnek.

„9. §. Az illyetén perben az előadás, megvizsgálás, oklevelek és tanuk hitelesitése, s minden egyéb törvényes munkálódások teljes nyilvánossággal lesznek vezetendők, az itéletek pedig egyedül a birák jelenléttében, zárt ajtók között fognak hozatni."

[8/a] Lónyay utalása nyilván a Lajos Fülöp ellen 1835-ben elkövetett merénylet után hozott, a sajtószabadságot megszorító rendelkezésekre vonatkozik.

FEKETE és LÓNYAY a nyilvánosságot, mint az igazságnak legbiztosb ellenőrjét az itélethozásra is kiterjesztetni kivánták, ugy vélekedvén hogy zárt ajtók mögetti sötétségbe csak a szolgaiság, felekezetesség s bosszu állás, nem pedig igazság rejtezik.

A RR azonban követvén más népszerü alkotmánnyal biró nemzetek példáját, kik a perek instructiójának, tanuk kihallgatásának, védelemnek s a t. legnagyobb nyilvánosságot, de a birói szavazatnak titkot, s ez által függetlenséget tartanak szükségesnek, a küldöttség véleményét ugyan e részben is elfogadták, mindazáltak DEÁK javaslatára a biráskodásnáli titkot csupán az itéletek iránti szavazásra szoritották.

„10. §. Semminemü törvényes orvoslatoknak, ide értvén a feljebbvitelt és ellentállást is, sem a pernek folyamata, sem végrehajtása alkalmával, hely nem fog adatni, s a végrehajtás a helybeli illető törvényhatóság által minden halasztás nélkül eszközlendő leszen."

„11. §. Ezen rendeletek, valamint az országgyülési hirlapok szerkesztőire, és illetőleg nyomtatóira, ugy a kezeskedési summákra nézve azoknak kezeseire is terjednek." — Elfogadtatott.

Végre RUDICS, ki egyébiránt megjegyzé, hogy az előleges birálat elmellőzésére utasításánál fogva nem szavazhatott, de a kezességet, ha kivántató lesz, örömest elvállalja, inditványt tőn, hogy ha országgyülés végével történnék valami, ami ezen bíróság itéletét megkivánná, az itélet jövő országgyülésre ne halasztassék, hanem tartozzék a bíróság Pesten összeülni s itélni. — BENCSIK az inditványt pártolá, az mindazáltal el mellőztetett, s a fontos tárgy, melly ha nyomban nem sikerülne is, legalább a jövendő magvait szórta el, ekként berekesztetett.

Ezután megkezdék a RR az excerpták iránti 3-ik válaszizenet felett a tanácskozást, — mellyről összekötésben majd alább.

b)

1836. januar 27. Országos ülés a fő RRnél.

Napirend: A *budapesti álló hid* tárgyábani 3-ik izenet, s ahhoz csatolt törvényczikkelyi javaslat.[9]

A fő RR e tárgyban már *januar 26-án* igen hosszas *conferentiát* tartottak. Hosszast, mert az alapelvet, t. i. az expropriatiót,[10] az ORSZÁGBIRÁJA s vele mások sokan erősen ellenzették, melly fontos tárgy más oldalról nem csekélyebb erővel védelmeztetett. — Mondják, hogy B. PRÉNYI ugocsai főispán olly remekül szóllott az expropriatio mellett, hogy beszédjével mindazon fényes előadásokat homályba boritaná, mellyekkel mint bereghi követ 1825-ben az ország gyakori tetszését s köztiszteletét aratta. — Sajnállom, hogy a conferentiának szokottan zárt ajtói ezen napnak vitatásait, lapjaim nyilvános köréből kizárták. — Azonban elég szivárgott a vitatások érdeke felől a közönség tudomására, hogy a mai ülés szokottnál számosabb lenne a hallgatók részéről, de a fő RR székei is tömöttebbek voltak, mint régóta.

A törvényczikkely szakaszonként vétetvén vizsgálat alá, az *első §*, melly arról szóll, hogy ezen hid felépitésének eszközlése egy részvényes társaság fel-

[9] L.: *Iratok.* VI. köt. 97. kk.

[10] Ti. a pest-budai meglevő hajóhid kisajátitását, amennyiben a két város nem hajlandó kártalanitás ellenében lemondani róla. (L. előbb, 329. o.)

adása lesz, észrevételre okot nem nyujtván; a hidvámnak a szerződési esztendők lefolytáig mindenki által fizettetését kimondó *2-ik §* elve pedig már más alkalommal országos végzésbe menvén,[11] a tarifáról szólló *3-ik §-us* nyujtott csaknem legtöbb vitatásra alkalmat. Ebben a KK és RR a kiküldött országos választmány javallata szerint azon vámtarifát állapitották meg, mellyet a küldöttség 1790-től 1808-ig kevés különbséggel már divatozottnak, s Pest városa polgárságának mint legérdekletteb félnek véleménye szerint is a kötendő szerződési évek alatt minden változtatás nélkül megtarthatónak mond.[12]

Erre nézve a fő RR három véleményre oszlottak. Voltak, kik tanácsosbnak vélték a jelenleg divatozó vámjegyzéket[13] megtartani, nehogy a javalt felemelés a kereskedésbeli élénk forgásnak ártalmára legyen. Igy Gr. Batyányi Imre, B. Perényi László.

Voltak mások, kik figyelmezteték a fő RRket, hogy a tarifa, mellyet a RR javallanak, nem is egészen egyezik meg az 1790-kivel,[14] mert ahol e szerint egy denár fizettetett, ott most egy xr. fizettetnék. De ha megegyeznék is, az a vám 1807-ig és igy többnyire bankóban fizettetett; most ezüst pénzre emeltetik, ez szinte igen nagy különbséget teszen. Igaz ugyan, hogy azon nagyobb költség, mellyet egy állandó hid építése megkiván, a jelenleges tarifának némi felemelését javasolni látszatik, minthogy törvényeink is oda mutatnak, hogy a vámfizetésnek a költségekhez kell méretnie. Itt azonban a költségek még nem tudatnak, a felemelés tehát nem gyakorlatilag alkalmazva, hanem csak önkényes számvetéssel javaltatik, és miután a kereskedő világ tapasztalása azt bizonyitaná, hogy a vámoknak gyakran igen csekély felemelése miatt a kereskedés egészen más utra fordult, meglehet, hogy maga a vállalkozó társaság is hasznosbnak fogja itélni, ha némelly czikkelyekre a vám lejjebb szállittatik, a járás-kelés sokasága fogván ezen veszteséget pótolni. — Jobb volna tehát a RR által javallott vámjegyzéket maximumnak, a jelenleg divatozót pedig minimumnak állapitván, a szerződés megkötése végett kirendelendő teljhatalmu országos küldöttségre bizni, hogy ezen két határ között bocsátkozzék alkuba a társasággal, s a tarifát ekként kölcsönös értekezés utján állapitsa meg. — Igy vélekedtek Gr. Keglevics (Bars), Gr. Zichy Károly, az Országbirája, a Tárnok, a Főlovászmester és mások.

Voltak végre, kik a RR javaslatát pártolák. Okul adván, hogy a vámjegyzéknek változhatlanul bizonyosnak kell lenni, mert ez azon alapszám, mellyre a vállalkozó társaság jövendőbeli jövedelmének számvetését, s ahhoz képest a kötendő esztendők számát alapithatja, s ha ezen adat biztos nem lesz, alkuba sem bocsátkozhatik. Hogy az állandó hid költségei miatt ezen vámjegyzéknek a mostanit valamennyire felül kell haladni, arról kételkedni nem lehet, s hogy a RR által javallott tarifa midőn egyrészről ezen tekintetnek megfelel, másrészről a kereskedésnek sem lesz ártalmára, errę nézve mind az, hogy a javallott vámjegyzék 1799-ig valósággal ezüst pénzben, s kevesb népesség, kisebb kereskedés mellett is káros következés nélkül divatozott, mind az is hogy azok által, kiket a dolog legjobban érdekel, s kik minden helybeli körül-

[11] A nagyjelentőségű határozat létrejöttét l.: *Országgyűlési Tudósitások*. IV. köt. 114. kk.

[12] A vámtarifa táblázata mellékelve van a törvénycikk szövegéhez. L.: *Iratok*. VI. köt. 101. kk.

[13] Ez a vámjegyzék is szerepel a hídbizottság jelentésében, uo. 80. kk.

[14] Uo. 41. kk.

ményekkel voltakép ismerősek, jónak itéltetik, elegendő kezeskedést nyujt. — Igy B. PRÉNYI ZSIGMOND, B. VAY, GR. KÁROLY GYÖRGY s még némellyek.

A NÁDOR ugy vélekedett, hogy ha a javallott vámjegyzék maximumnak, a mostani pedig minimumnak vétetik, s a küldöttség megbizatik, hogy ezen határ között a vállalkozó társasággal alkudjon, mind a két czél el fog éretni. Az ország lakosai biztositva lesznek, hogy a RR által javallottnál nagyobb vámot fizetni semmi esetre sem fognak; a hidépitést elvállaló társaság az ingadékonyság ellen szintolly biztosságban lesz, mint igy, mert az ekép megállapitandó tarifának változhatlansága a törvényben ki lesz jelentve, s e mellett meglehet, hogy a társaságnak saját haszna is némelly czikkelyre nézve kisebb vámot fog kivánni.

GR. SZÉCHÉNYI ez ellen némi észrevételeket tőn. A dolog már annyira ki van egész Europában kürtölve, miszerint az érdemes Gróf bizonnyal mindent el fog követni hogy a hid létesittessék, s kell is hogy iparkodjék nemzetünk, mert ha figyelmezünk, minő élénk ipar mutatkozik az egész világon, a semmit nem tevés eddigi rendszerében tespedve méltán félhetünk, hogy még Servia is előnkbe vág. Kifejté, miként a legnagyobb hihetőséggel feltehetni, hogy ha ismét küldöttségre bizatnék is az elhatározás, az alkalmasint azt fogná megállapitani, mellyet már egyszer javallatba tett, mert az minden lehető adatok megvizsgálásából, az érdekletteknek jóváhagyásából készült, s nem olly szerfelett magas, hogy a kereskedést más utra tolná, de nem is olly kicsiny, hogy e mellett hidat épiteni hihetőleg ne lehetne. — Azonban leginkább attól tart,, hogy a társaság, a vám ingadékonysága ellen (ami fő dolog) nem fogja magát annyira biztositva vélni a küldöttség határozásával, mint ha szórul szóra törvényben látja a tarifát. Mert csak valljuk meg, hogy némellyek a törvényhozásban gyakran inkább procátori, mint törvényhozói szerepet játszanak. Mi többnyire nem élünk már a kötendő évek fogytáig, s ki tudja minő kifogás, minő csavarás alá kerülhetne még valaha a küldöttség hatóságának megbirálása. Meglehet, hogy nem igy lesz, de az is meglehet, hogy a küldöttségre bizás a dolog sikerét akadályozná.

A NÁDOR ellenkezőn vélekedett. A dolog végrehajtását, különösen a vámszedési esztendők megállapitását magok a KK és RR is a társasággali alkura utasitották. Amit másképp tenni helyesen nem is lehetne. Ez igy lévén, tagadni nem lehet, hogy az alkudozás annál könnyebb, mentől szélesbek az alkunak megengedett határai. Ő Főherczegsége tehát ugy hiszi, hogy az ő egyeztető javallata a dolgot nemcsak nem neheziti, sőt elő fogja mozditani. — Ebben GR. SZÉCHÉNYI is megnyugodott, azon világos kikötéssel, hogy a kitüzött maximum és minimum között a küldöttség által alkukötés utján megállapitandó vámjegyzéknek a kötendő esztendők lefolytáig változhatlansága már most törvényel mondassék ki. — A NÁDOR javallata e szerint végzésbe is ment.

AZ ORSZÁGBIRÁJA a változhatlanságot ugy kivánta módositani, hogy feljebb emelni ugyan ne legyen szabad a vámot, de leszállitani igen is. — Mire azonban B. PRÉNYI válaszolt, hogy épp a leszállitás az, ami ellen a társaságnak biztosittatnia kell, mert ha attól kell tartania, hogy a vámot akármikor leszállithatják s reménlt jövedelmét megcsonkithatják, bizony képzelni sem lehet olly embert, ki illy bizontalanságra milliomjait koczkáztassa. — GR. KÁROLYI GYÖRGY is megjegyzé, hogy a tarifának változhatlansága a hid létének vagy nemlétének alapja. Azt hiszi tehát, hogy aki hidat akar, annak a változhatlanságot pártolnia kell, valamint azt is nagyon meg tudja fogni, hogy kik a hidnak létesitését örökre vagy sokára legalább is hátralökni kivánják, azok az

ingadékonyságot pártolják. De a szólló Gróf ezeknek sorába nem tartozik. — Az Országbiró véleménye elmellőztetett.

Az alkukötésre és végrehajtásra kirendelendő küldöttség felhatalmazásáról szólló *5-ik §-ban* az is mondatván, hogy ezen küldöttség az igazság *és egyenesség viszonyaira* épitse végzéseit. — E tág értelmű kifejezés az Országbirájában némi aggodalmat okozott, s hozzá tétetni kivánta: *a törvények értelmében*, nehogy p. o. hatalmat adjon a társaságnak, hogy attól is vámot szedjen, aki saját ladikján, vagy télben a jég hátán akar a Dunán át menni. — Ez elfogadtatott.

A *6-ik §-ban* a szükséges kisajátitás volt elrendelve, s Buda-Pest városoknak a küldöttség birálata szerénti kármentesitése határozva. — Ez volt az, ütközés köve sokaknál a fő RR között.

A Nádor azonban a vitatásokat megelőzte. Értesitenem kell — ugymond — a fő RRket, hogy a KK és RR azon oknál fogva mondják izenetjökben szükségesnek a kisajátitást, mert Pest városa polgársága közönségének többsége hidtulajdonosi jusáról nem akar lemondani.[15] Azóta hivatalos tudósitást vettem, hogy éppen a polgárság közönségének többsége értelmét megváltoztatta, s a RR kivánságához járulni szándékozik. — Ennélfogva tehát az expropriatio kérdésének vitatására többé nincs szükség.

Az Országbirája mindazáltal kijelenté, miképen azon szomorú előérzet, mellyet a vámfizetésnek mindenkire tett elhatározásából alkotványos jusainkra, kiváltságinkra, s a tulajdon szentségére háramlandó veszély felől jóslólag gyanitott,[16] nagyon is bételjesedék, midőn a KK és RR e tárgyban a kisajátitás elvét felállitották. — Igaz ugyan, hogy a törvényhozásnak hatalma van mindazt elhatározni, mit az ország boldogsága s a közcsend és nyugalom megkiván, de hatósága tul nem hághat azon korlátokon, mellyet a társaságos szövetkezésnek első sarkalatos s minden másnál magasabb czélja kiszabott. Ezen czél pedig az: hogy az egésznek tulajdona egyeseknek, egyeseké pedig az egésznek megtámadásai ellen biztosságban legyen. A status felsőbbségi jusából eredő kisajátitásnak tehát csak ott lehet helye, hol e nélkül olly világos veszély fenyegeti a statust, hogy mintegy fennmaradása is kétségbe jöhetne. Ha ezen határon tul minden miatt, ami hasznos, kényelmes vagy diszes, a törvényhozás önkénye szerint magánosok tulajdonát erőszakkal elvenni lehetne, ugy az ököl törvényre (jus fortioris) s a tulajdonnak bizontalanságára ut készittetnék. Illy széles kiterjedésben tehát a kisajátitás elvét soha el nem fogadja.

Gr. Vay Ábrahám csekély tollam által, s helyszüke miatt is utánozhatlan ékes magyar beszédjében más érzelmeket fejte ki. — Egész életében végrehajtás körül foglalatoskodván, s most is több megyékben lévén reábizva a vizek szabályozásának kormánya, tapasztalásból mondhatja, hogy olly törvényre, melly kimondja, miképen ha a statusnak valaki tulajdonára szüksége van, *azt csak illő kárpótlás mellett veheti el*, annyira sürgető szükségünk van, hogy azt már tovább alig is lehet halasztani. Egyébiránt engedelmet kérvén szive érzésinek őszinte kifejtésére, előrebocsátja, hogy a keresztény vallás által is felszentelt monarchiának, s azzal kapcsolatban lévő aristocratiának mindég barátja volt s leszen, s hogy azt hazánkban is minden erejével fenn-

[15] Pest város korábbi állásfoglalását l. a hídbizottság iratai között, uo. 13. kk.

[16] Nyilván a január 24-i főrendi ülésben elmondott beszédére céloz Cziráky országbíró, amelyben a nemesi előjogok csonkítása ellen foglalt állást és azt javasolta, hogy a híd kérdését csak alaposabb megfontolás után, a kereskedelmi munkálat keretében döntsék el. Vö. *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 147. kk.

tartani kívánja. Ugy hiszi mindazáltal, hogy ezen fenntartásra nem helyes módot választanak, kik minden előhaladásnak ellene szegülnek, mellyet a nemzeti ipar s közboldogság előmozditása javasol. A historia tanuságiban keresi a szólló főispány alkotványunk fenntartásának eszközeit. Hajdan, mig a nemzet hősei elmentek vérökkel védeni honunk határait, hátok mögett a békés földmivelő nyugalomban szántotta földjeit, vidor kedvel éneklé a védő hősök tetteit, s a visszatérőket nem irigy szemmel, de szeretettel fogadá. Mi azonban, a várak és jusok birtokosai, ha csak élünk jusainkkal és semmit mást nem teszünk, nem járunk őseink ösvényén, kik azon voltak, hogy alkotványunkat a néppel megszerettessék. De ha nem állunk ellent olly javitásoknak, mellyeket a nemzeti előmenetel megkiván, ha azt áldozatokkal is előmozditni nem csak nem késünk, sőtt elsők lenni sietünk: igy fogjuk elérni, amit óhajtunk, igy fenntarthatni alkotványunkat.

Itt ott hajlandóság mutatkozott a kisajátitás kérdését megérintgetni, de a Nádor fékentartá a tanácskozás gyeplőjét. — Az expropriatio tehát sem elvettetett sem elfogadtatott, hanem csak egészen elmellőztetett, s a NÁDOR hivatalos jelentése következésében, a városok káratlanitása végett sem véltek többé a fő RR különös bíróságot szükségesnek. Ezt egyességre, a társaság és magánosok közti kérdéseket pedig a helybeli hatóságra tartozónak itélvén. — Egyébiránt a RR javaslatát elfogadták.[17]

c)

A KK és RR *januar 28, 29 és 30-án* törvényt alkottak, hogy a Ludoviceum 1-o 9-bris 1836. megnyittassék, de még ezen törvénybe be fogják igtatni a nevelési rendszert, mellyet a diaetán még kidolgozandnak. Az intézet létesitésére megkivántatandókat készek felajánlani. — A *Museum* iránt Jankovics gyüjteményéért 125 ezeret, Ráday könyvtáráért 53 ezeret megajánlottak s *Horvát István* érdemes tudós hazánkfiának évenként 2000 ft tisztelet segéddijt. — *Frim* ezer pengő ftot ád a Museumra. — A *Museum* uj épületére, s *Pesti Országházra* a többség most nem tett ajánlást, — de a *Nemzeti Theátromra* 400 ezer p. f. ajánltatott.[18]

320.

1836 január 27, 28, 29.

Foglalat: a) *Előbbi levélből elmaradott excerpták 4-ed izben a RRnél.* — b) *Ludovicea, — Museum, — Nemzeti Theátrom. Előleges sérelmek 3-ad izben.*

a)

Pozsony, február 3-án, 1836.

Azon ujabb érdekü tárgyak, mellyekről utóbbi levelemben terjedékenyen szóllottam, a napok sorával lépést tartani nem engedtek. Ezen elmaradást amennyire lehet jelenleg pótolni igyekszem.

[17] A főrendek harmadik válaszát a híd tárgyában l.: *Iratok*. VI. köt. 216. kk.
[18] Mindezekről olv. a következő számban.

1836 januar 27-én, mig a főrendeknél a Buda—Pesti álló hid tárgya forgott szőnyegen, *a KK és RR* Palóczy és Fekete elnökségök alatt tartott *kerületi ülésökben* a kiszemelt tárgyakkal foglalatoskodtak, tanácskozásba vévén a főRRnek ezekről harmadik viszonizenetét.[1] Istennek hála több idveséges törvények iránt megvan már az egyesség, de a dézmának, tisztviselők büntetőhatóságának, a perek diaeta alatti folyamatának, s a porták kiegyenlitésének fontos tárgyában a főRR hozájárultának maiglan sem örvendhetünk.

Ami a *dézmát* illeti, NOSZLOPY megvallá ugyan, hogy nincs ok a főRR izenetében, mellyet megczáfolni igen könnyü nem volna, és nagyon csudálkozik, hogy azon főRR, kik a nemes kézen lévő jobbágytelkek adóztatása kérdésénél igazságosnak kiáltották, hogy a törvény oltalma alatt kötött szerződések az adófizetéstől azon nemes társainkat fel ne mentsék, kik adótuli mentség feltétele mellett szerezték ekkorig jobbágy telkeiket,[2] most midőn a duzsgazdag Egyházi Rendről, s a praearendationalis alkukötések erejével a szegény adózó népet kétszeresen terhelő nagy urakról van szó, bármit kivánjon is az igazság, bármennyire unszoljon is a szükség s közjó tekintete, tulajdon azon elvet már nem követik, s a RR jótékony rendelkezésének ellenében a szerződések szentségét emlegetik.[3] Midőn azonban e részbeni csalatkozását kijelentené, és saját nézeteivel továbbá is a RR szerkesztésénél maradna, tekintvén mindazáltal a főRR hajthatatlan ellenkezésére, s azon ohajtástól vezéreltetvén, hogy az adózó népet olly sulyosan érdeklő dézma tárgyában, ha már jelenleg mindent el nem érhetünk, legalább valami enyhitést vigyünk haza: kéri a RRket, próbáljanak még egy lépéssel közeliteni, álljanak el most a természetbeni dézmálás megváltására kénszeritéstől s maradjanak az excerpták elrendezésekor Bernáth által tett, és Deák által szerkesztésbe foglalt végzésöknél. (Ebben csak annyi foglaltatik, hogy a kilenczedre nézve, ugy a bészedés módjáról, mint az egyezéseknek a törvényhatóságok általi előmozditásáról az urbéri 4-ik t. czikkelyben tett rendszabások a tizedre is kiterjesztetnek, s a praearendatio megszüntetik, és az eddig kötött váltsági szerződések a tizedet adókra átruháztatnak. Ez volt t. i. az eredeti unghi inditvány, mellyet Deák stylusba is foglalt, midőn azomban a RR első alkalommal e felett tanácskoznának, Balogh inditványt tőn, hogy a rendelkezés ne legyen particularis, hanem terjesztessék ki a természetbeni dézmálás átalános megszüntetésére; amit a RR el is fogadtak, s a megváltást először minden telektől 2 ftra határozták, később tiz esztendei közép árra, administrationalis költségek fejében 40 percentum lehuzásával módositották.[4] És ez a dolognak jelen állása.) NOSZLOPY tehát ugy tartván, hogy jobb valamit mint semmit elérni, az ugynevezett zalai szerkesztést, (mellyet azonban Zalának folyvást a RR szerkesztésére szavazó követei nem pártoltak,) újólag felmelegitette, mert meg volt győződve, hogy ha csak ez keresztül menne is, felérne az urbérbani minden materialis engedélyekkel; azt pedig csak nem hihette, hogy a főRR még ezt is ellenzenék.

[1] L.: *Iratok*. VI. köt. 210. kk.

[2] A főrendek okt. 26-i ülésükben fejtették ki erre a kérdésre vonatkozó nézeteiket. L. előbb, 155. kk.

[3] A főrendek válaszukban „figyelmetessé tették . . . a Karokat és Rendeket arra, hogy törvényjavallatuk, . . . a tizednek természetben való megvételét voltaképpen eltörülvén, ahelyett egy puszta önkényen alapult megváltó bért határoz, és ennek következtében a törvény oltalma alatt kötött szerződéseket rögtön felbontja . . .” L.: *Iratok*. VI. köt. 210.

[4] Az ismertetett vitákat és végzéseket l. előbb, 217. kk.

Borcsiczky nem képes a főRRnek azon ellenkezését, miszerint a dézmáról rendelkezni teljességgel nem akarnak, másképp megfogni, mint ugy: hogy megbánták az uri kilenczedről tett végzéshezi járulásokat,[5] s ezen az uton akarnák annak minden jótékonyságát kijátszani. Mert hiszen ha köteles lesz is a földesur a 9-edet harmad nap alatt bészedni, de a praearendationalis szerződéseknél fogva szintén legnagyobb részben általok szedett, s hasonló rendelkezés alá vonni ellenzett tized miatt a szegény jobbágynak gabonakeresztjei csakugyan a mezőn rothadnak, ugy az első rendbeli jótékonyságnak is egészen vége van. A legelsőbi javallatnak azt vetették ellene, hogy önkényen épül a 2 frta határozott váltság. Erre sokat lehetett volna mondani, mert ha a törvény által fel nem emelhetőknek rendelt 1647 előtti szerződések vétetnek alapul a számvetésben, kétségkivül 2 ftra sem ütne a váltságbér. A RR azonban jelét akarván adni, miképen mindenféle józan javaslatra készek, csakhogy a népen segithessenek, elállottak a két fttól, s tiz évi közép számvetést fogadtak el, a természetbeni tizedelésel járó gazdálkodási költségek megszüntése fejében száztól negyvenet a legméltányosban levonván. De a főRRnek ez sem tetszik, s ha megfontoljuk, miket kezdenek a szerződések szentségéről emlegetni, alkalmasint előre láthatjuk, hogy a veszprémi módositást[6] sem fogadják el. A szónok azonban némi hozzátétellel csak azért is kész Noszlopyval kezet fogni, hogy jelét adjuk, miképen a RR minden rationabilis utat módot megpróbáltak, de a főRR, és különösen az Egyházi Rend, melly a maga jövedelmeit Isten és vallás törvénye szerint egészen a szegényeknek adni tartoznék, ellenkezésökben nem tágitottak. Ezáltal, reméli a szónok, elérjük hogy azon megyék száma, mellyek a tizednek minden váltság nélküli eltörlésére szavaztak,[7] 18-ról a jövő diaetán 38-ra szaporodik, s akkor aztán magának tulajdonitsa az Egyházi Rend, ha nem 2 ftot, de semmit sem kap.

Bernáth is kész volt a veszprémi inditványhoz járulni, azon világos megjegyzéssel, hogy ha a főRR vagy a kormány ezt sem fogadnák el, ugy az ő küldői illy aprólékos módositgatásokkal többé nem fognak vesződni, hanem általános eltörlést sürgetendenek.

Ellenben Szombathelyi, Beöthy, Luka és mások nem láthatták át, hogy azon gyenge okok miatt, mellyeket magok a módositást kivánók is nagyon könnyen czáfolhatóknak vallottak, mikép lehetne a RRnek végzéseiktől elállaniok, s miként volna tanácsos örökös módositásokkal ingatagságot mutatni az állhatatosságban, mellyben e tábla legfőbb erejének kell állani. Ha a törvény engedte praearendationalis szerződéseket megszüntetni lehet, amint nemcsak lehet, sőt Isten és ember igazsága szerint meg is kell, miért ne lehetne s ne kellene a természetbeni tizedadást is váltságra változtatni? Az okok mind a kettőre egyenlőn állanak, s ha igaz az, hogy ezen minden tekintetben káros és gyülöletes adónak leggyülöletesb része a természetben adásban áll, valóban össze nem lehetne a nép iránti tartozó gondossággal egyeztetni, hogy a tizedről intézkedvén, épp azon polgári társainkat hagyjuk gondoskodás nélkül, kik annak legnyomasztóbb sulyát viselvén, orvoslást legméltóbban követelhetnek. Nem állhat itt ellent a rendszeres pertractationak nem kevésbé unalmas, mint 45 évi szomoru tapasztalás szerint vajmi kártékony ellenvetése is.[8] Az adózás

[5] L.: *Iratok*. V. köt. 121. kk.
[6] Noszlopy előbbi indítványát.
[7] A szavazást l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 446.
[8] Ti. az a kívánság, hogy csak a Rendszeres Munkálatok keretén belül, a polgári törvénykönyv egészének tárgyalásakor döntsék majd el ezt a kérdést is.

kérdése egyike azoknak, mellyek leginkább megkivánni látszatnak a systematica rendelkezést, mégis a főRR adtak reá első okot, hogy a T. t. cz. per excerpta is megalkottatik, mert nélküle az usufructuatio engedélye csonkán maradna. Ha ezt lehetett tenni, kell a dézmáról is intézkedni, mert e nélkül viszont a kilenczedet tárgyazó rendelkezés állna félszegen, s ha ezt tenni mulhatatlanul kell, nincs ok, melly javasolná, hogy csak egy részben, s épen a legsulyosabban szenvedőket nem enyhitve intézkedjünk. A szólló követek nem akarják országgyülésünkre a közvéleménynek azon méltó szemrehányását háritva látni, hogy midőn a szegény jobbágy nemes érdeke forgott csak kérdésben, akkor nem késett megtenni, mit a többség jónak s igazságosnak itélt, ellenben midőn a dúzs Egyházi Rend, s gazdag földesurak érdekébe vágna a legigazságosb intézet, akkor a systematicus tanácskozás örve alatt a régi rossznál maradott, s bármiként kiáltott is segedelemért a népnek nyomasztó szüksége, vagy éppen nem, vagy csak ugy rendelkezett, hogy intézeteiből adózó polgártársaink legnagyobb, leginkább szenvedő részére semmi haszon sem háramlik. Ezeknél fogva az elébbi szerkesztésnél maradtak. — Bőthy különösen kijelenté, hogy a veszprémi módositásból megyejére semmi haszon sem háramlanék, s megyéjének adózó népe alkalmasint maga gondoskodnék magáról, és amint eddig nem adott tizedet, jövendőben sem adna. Gondolják meg a RR, hogy ez mire vezethet. Nálunk Istennek hálá a tizedszedők nem támaszkodhatnak katonai erőre, mint Irlandban,[9] mert itt törvényes ut van a tizedet megtagadók ellen kiszabva. A decimalis perek 20—30 évig is folynak, ha végre ennyi időkrül egyszerre tartoznék a nép fizetni, egész megyék semmivé lesznek. Illő hogy a RR ezen szomoru jövendőnek elejét vegyék. — Frim ugyan úgy vélekedett, hogy ezen rossznak tovább harapódzását, az uri kilenczedre is kiterjedését, ép a veszprémi javallat szerint, a törvényhatóságok közbenjárásával kötendő szabad egyezések utján lehet legsikeresebben meggátolni. A RR azonban, 2 megye jelen nem lévén, 5 pedig nem szavazván *24 voxal 19 ellen* előbbi szerkesztésöknél maradtak.

A *tisztviselők büntető hatóságának* korlátjairól szólló t. czikkelyt a főRR leginkább azon oknál fogva vétették el, mert a földesurak politialis büntető hatóságát eltörli, s a helybeli biráknak sem adván e részben hatalmat, a kisebb, mindennapi kicsapongásokat büntetlen féktelenségre hagyatva lenni gondolják.

Bezerédy, Pázmándy, Kubinyi, Somsics, Deák és Bőthy a RR végzésének megtartását védelmezék. A büntető hatalom az összes status tulajdona, azt tehát senki más nem gyakorolhatja polgártársai felett, mint a statusnak azon szolgái, kiket e végett megbizott. Ha hát a főRR olly igen szeretik a mogyoró pálczát földesúri jusnak tartani, mutassanak törvényt, minél fogva a földesurak politialis tisztviselőkké tétettek, vagy pedig büntető hatalommal felruháztattak? Zsigmondnak erővel idefacsart törvénye azonban inkább ellenök, mint mellettük szóll, mert az világosan és nyilván kimondja, hogy a büntető hatalmat csak azon földesurak gyakorolhatják, kik pallos jusával birnak.[10] Hogy még ezek sem büntethetnek önkény szerint szabadon, hanem csak úriszék által, s a törvénynek rendes módja szerint, azt emliteni sem szükség; elég az, hogy e törvénynél fogva a f[öldes]úr büntetési hatóságának a jus gladii mulhatatlan feltétele. Miként lehetne tehát e törvényből kivonni, hogy a

[9] Vö. a 219. o. 13. jegyzetével.

[10] Vö. a 374. o. 12. jegyzetével. — A pallosjogról Zsigmond II. dekrétumának 5. cikkelye szól.

politialis büntető hatalom minden f[öldes]urnak tulajdona? Vagy hol van a határvonal, melly az ő követelt bíróságukra tartozó kicsapongásokat a vérhatalom keze alá tartozóktól elkülönözné? Már pedig magok sem merik a főRR vitatni, hogy ilyes büntető hatalommal a földesurak átaljában birnának. De talán a szenvedelmesen szeretett Jus Consvetudinarium az, mellynek adományából gondolják a főRR, hogy a földesurak a status legfőbb tulajdonát, a büntető hatalmat továbbá is bitangolhatják? A szólló követek fájdalom! sokkal inkább ismerik az önkénynek mindazon nemeit, mellyet a polgári jusokból kitagadott jobbágyi karzat felett a büszke várak kevély birtokosai, s az ő palástjok alatt durva tisztek s nyomorult poroszlók üzhettek, és sokkal inkább képesek érezni a moralis hatást, mellyet ily bitangolt bánásmód a dolgok sorába lealacsonyitott népnek hallgatva türő s panaszkodni sem merő szolgai lelkében táplálni szokott, mintsem hogy tagadhatnák, miképen azon viszaélés, mellyet a főrendek jusnak szeretnek tartani, itt ott büntetlenül is divatozhatott, de hogy ez törvényes erejü szokásnak vétethetnék, vagy csak azt is, hogy átalános lenne, kereken tagadják. S e részben bátran el merik mondani, hogy a RR mellett harczol a gyakorlatnak szorgosan megvizsgált jobb oldala, s e bitorlott önkényt, törvényes hatalom fokára sem törvény, sem országos elismerés, még azon boldogtalan időkben sem emelte, midőn az ur minden, a jobbágy pedig semmi sem volt, s csak dolognak, lelketlen szerszámnak tekinteték. És valóban igen balul értik a főRR az időnek jeleit, nem vetettek figyelmes tekintetet arra, miként szelidültek az önkény s durva büntetések enyhültével az erkölcsök, nem vették észre, minő állást vivott ki magának a felvilágosodás terjedtével az emberiség, ha azt gondolják hogy azon önkényes hatalmat, mellyet a földesurnak még a sötét közép századok törvényei sem adtak meg, a XIX-ik században fogják törvényes erőre emelhetni, vagy azt vélik, hogy ilynemű czélzataikban velük a RR táblája kezet fog. De honnan is került a főrendeknek ezen gondolatuk? Hiszen a systematicus munkákban dolgozó országos küldöttség, mellyben a főRR olly igen nagy részt vettek, ilyes büntető hatalmat a földesuraknak szintén nem tulajdonit![11] Hiszen Ő Felségének a tisztviselők büntető hatóságáról közparancsa,[12] mellynek emberi józan intézkedését a KK és RR most törvényesitni akarják, ilyes földesuri hatalomrul szintén semmit sem tud!! S még nem hallottuk, hogy a felsőbb rendeleteket, ha hibásak s törvénytelenek is, olly igen védni szokott főRR kikeltek volna ezen királyi intézvény ellen valaha!! Igenis nem tulajdonitott ezen körparancs, nem javalt adatni az országos küldöttség politialis büntető hatóságot a földesuraknak, s ezt máskép nem is tehette. Mert miután a büntető hatalom, mint statusi összes tulajdon a közrend s bátorság fenntartásának czélján alapul, természetes, hogy azzal kötelességnek is kell viszonyban állani. És innen ered ama felelősség, mellyel a köztisztviselők, a status ezen hatalmának depositáriusai, valamint egyéb, ugy e részbeli eljárásokrul is tartoznak, és a büntetés, melly kötelességök elmulasz-

[11] A jogügyi operátum IV. részének *(Codex de delictis eorumque poenis)* III. fejezete tartalmazta a nem bűnügyi, hanem közrendészeti jellegű ügyek büntetéséről szóló törvénycikk-tervezeteket. Ennek 8. tc.-e határozta meg, hogy az ilyen jellegű ügyekben milyen bíróságok illetékesek. Eszerint az ilyen természetű perek a megyei törvényszék előtt kezdődnek, a nemesek és honoratiorok ellen tiszti ügyész közbejöttével, nemtelenek ellen sommás úton, fenntartva a városi törvényszék hatóságát is. A tc. csak néhány külön megjelölt esetre tartotta fenn a pallosjoggal rendelkező uradalmak büntető hatóságát. (Vö. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis ... circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* 371. kk.)

[12] Vö. a 374. o. 13. jegyzetével.

tásáért reájok háramolhatik. Miként is lehetne tehát a büntető hatalmat olly kezek közt csak képzelni is, mellyeken kötelesség nem fekszik, s mellyek büntethetnének, ha kedvök, szeszélyök ugy hozná magával, s önkényt gyakorolhatnának magok, vagy syntaxist is alig végzett ispányaik[13] által, becsületes honpolgárok felett, de büntető kötelességük nem lenne, s ahhoz kötött felelősséget nem ismernének. Hát ez volna a statusnak, ez a büntető hatalomnak czélzata? Vagy megegyeznék a törvényhozási gondoskodás képzetével, ily nagy tekintetű jusnak gyakorlatát, ily fontos kötelességnek teljesitését egy átallános osztályra bizni, mellynek egyes tagjairól nemcsak nem tudhatja előre, ha alkalmatosak e a büntető biráskodás tisztére, sőt lehetetlen nem tudnia, miképen igen sok tagjai arra egyáltalában alkalmatlanok? De azt mondják a fő RR, sok nehézség van a dologban. Azonban ha ugy volna is, minő kötelesség háramlik innen a törvényhozóra? Az e, hogy nehézségek miatt hagyja villogni milliók vállai felett az önkény pálczáját, hagyja fetrengeni azon félbaromiságban a népet, mellybe a bot systema sodrotta, s mellyből felemelkedni, ez a rendszer soha sem engedi, vagy pedig hogy igyekezzék elháritani a nehézségeket? Mivel van több nehézség összekötve, mint a rabszolgaság eltörlésével, s lehet e ember közöttünk, ki azt mégis ne óhajtaná? De nem a rémkép álmodott nehezségek vezérlik itt ellenzésre a főrendeket, mert hiszen azoknak rendőrzőleg büntető hatóságát, kik azzal ekkorig is törvény szerint egyedül birtanak, a RR javallata el nem veszi, csak korlátokat szab neki. Más fekszik a dologban. Istennek hálá, az urbéri 7-ik t. czikkelyben sok küzdések után kimondatott az elv, hogy a jobbágy személye felett önkény nem uralkodhatik, a földesurak, tisztek és poroszlók kezéből az urbarialis bot kiragadtatott.[14] Mindezekben a fő RR is, a kormány is megegyezett. Itt tehát már a pálcza, korbács authoritásnak vége van. De ha most a fő RR elvei elfogadtatnának, akkor a jobbágyság világosan kijátszatnék. A földesuri tisztek s durva hajduk urbarialis bot helyett politialis pálczát szoritanának markaikba, s az eltörülve vélt önkény más szin alatt még sokkal sulyosabban uralkodnék. Sulyosabban, mert az urbéri önkénynek, bár az egykor Bars követe által olly szépen festett patriarchalis hatalmon alapult,[15] maga M[aria] Theresia urbarioma is már némileg korlátot szabott, de a semmi törvényen nem alapuló politialis büntető hatóság az önkéj egész mesztelenségében állana. Isten őrizz, hogy ez megtörténjék, Isten őrizz, hogy a hajdani VIII-ik t. cz. hajótöréséből megmentett, s a VII-ik czikkelybe tett elvet[16] a KK és RR megtagadják, és amit egy kézzel a jobbágyságnak adtanak, másikkal kétszeresen elvegyék. De hogy ez ne történjék, szükség törvényjavaslatukhoz hajthatatlan állhatatossággal ragaszkodniok. És ragaszkodtak is RR közértelmileg. — Hogy azonban a kisebb kihá-

[13] A syntaxis (mondattan) a legalsóbb fokú iskolák — a falusi és városi népiskolák — tananyaga volt.

[14] Azzal az intézkedéssel ti., hogy a földesúr és jobbágya közötti ügyben a földesúr vagy tisztjei nem elnökölhetnek, s közbirák sem lehetnek. Vö. az úrbéri VII. tc. bevezetésével: *Iratok*. V. köt. 143. kk.

[15] Az emlékezetes beszédet Tarnóczy tartotta az 1833. okt. 30-i országos ülésben, az úriszék vitája kapcsán. Vö. *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 342., *Jegyzőkönyv*. V. köt. 354. kk.

[16] „Hogy a jobbágyok ugy öszvesen, mint külön külön minden tekintetben, és igy földesuraik eránti viszonyaikban is, minden önkénytől menttek, s vagyonaikra és személyeikre nézve voltaképen biztositottak legyenek" stb. A jobbágy személyes és vagyoni biztonságának elvét az elbukott VIII. tc.-ből a VII. tc. 5. §-ának bevezetésébe átmentő vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 94. kk.

gások rögtöni megbüntetésének szükségétől vett ellenvetés megszünjék, és az se mondhassék, hogy az eltörlött régi rendszer helyébe uj intézet nem szabatik, BEZERÉDY és PÁZMÁNDY inditványára szavazat nélkül elfogadtatott, hogy „a rendezett magistratussal biró kiváltságolt helységek tanácsai, s mindazon helységeké, mellyeket a megye ezen hatóságra alkalmatosaknak itél, olly korlátok között s olly vétségekben, mint a szolgabirák, büntethessenek, annak rendjéről pontos jegyzőkönyvet vinni szintén köteleztetvén".

Egyébiránt a t. cz. egészen megállott. Egyéb inditványok, p. o. SZÉLL s PFANSCHMID azon kivánsága, hogy a szolga cselédek, ezen törvény rendelete alá ne essenek, leginkább BŐTHY ellenzésére, — aki nagy méltatlanságnak mondotta, hogy akik sorsuk mostohaságától embertársuk háta megé helyeztődvén, annak szeszélyes önkényét is alig állhatják, még büntető vesszeje alatt is görnyedjenek, — ezen inditvány mondom, némelly másokkal együtt elmellőztetett.

Végre a *pereknek jövő országgyülés alatt a felsőbb biróságok előtti folytatására* nézve BEZERÉDY, MARCZIBÁNYI, FEKETE megmutogatván, hogy a főRR által felhozott gyakorlati nehézségek éppen nem elháríthatatlanok, — a *porták ideiglenes kiegyenlitése* tárgyában pedig SZALOPEK a Horvátország portái felől tett javaslatnak czáfolhatlan igazságát még egyszer kifejtegetvén; a RR mind a kettőre nézve előbbi végzésöknél maradtak, az utóbbi emlitett tárgy iránt kijelentvén, hogy midőn a fő RR ellenzik, hogy a Főherczeg Nádor azon tudomását, mellyel az egész ország körülményiről bir, a kapcsolt részekre nézve az adó kivetésében igazság szerint használhassa, egyszersmind Ő cs. kir. Herczegsége hatóságát azon részek iránt, mellyek a külső s belső bátorság fenntartására, közigazgatásra, minden jótétemények használatára, s igy a terhek viselésére nézve is az ország több törvényhatóságival együtt egy hazát képeznek, a M[éltósá]gos FőRR nem kevéssé korlátozzák és gyengitik.[17]

b)

Január 28-án kerület. Praesidium: Palóczy, Fekete. Felvétetett azon kerületi küldöttség jelentése, melly a *Ludovicea katonai intézet, Nemzeti Museum* és *felkelési concurrentialis fundus* iránt, a Nádor által beadott hivatalos tudósitás következésében véleményadás végett volt kiküldve.[18] És pedig:

I. Ami átaljában az *ország pénztárait és fundusait* illető számadásokat tárgyazza: Az 1826—1829-ik esztendőkről szóllóknak megvizsgálása 1830-ban az országos összeirásban munkálódó küldöttségre bizattatván, ez azokat hijány nélkül találta.[19] A jelen küldöttség tehát csak azt javalja, hogy az ország pénztárnoki hivatala által a számvevő hivatalnak már béadott 1830—1834-ki számadások megvizsgálása felől a szükséges intézetek még ezen országgyűlésén megtétessenek. Erre a RR KUBINYI és BŐTHY javaslatára azt határozák, hogy mivel az országos összeirás tárgyában kirendelt küldöttség munkálodására még szükség leszen, az emlitett évekről számadásokat is ez vizsgálja meg. Jövendőre pedig a számadások évről évre rendesen béadassanak.

[17] Izenetüket l.: *Iratok.* VI. köt. 223. kk.

[18] A küldöttség kiküldésére l. a dec. 30-i kerületi ülés végzését, 339. o.

[19] Az országos pénztár és az alapitványi pénztárak szóban forgó elszámolásai megtalálhatók *OL, Nádori lt. Praesidialia 1832.* XXIV. sz. és *Arch. Regn. Lad. XX. Nr. 18. Fasc. B.* 6. sz.

II. Ami a *Ludovicea katonai intézetet* illeti, e részben a Nádor hivatalos tudósítása három részre oszlik. Az 1-ő rész a hajdani váczi Theresianum épületét érdekli,[20] s itt a választmány ugy vélekedik: hogy mivel ezen épület becsáron több próbatételek után sem adatathatott el, azonban évről évre romlik, s tatarozása sok költségekbe kerül, szükség hogy árverés utján, bár becsü áron alól is eladattassék. Ezen véleményt a KK és RR elfogadták. A 2-ik része a pesti épületről szóll, mellynek épitési költsége 1834 végéig 397,988 pengő forintokra van kitéve. A választmány ugy találta: hogy ezen summába 9793 ftok, mint még meg nem tett, s csak 1835-ben teendő költségek is bé vannak számitva, melly különbségre nézve a küldöttség tökéletes felvilágositást vél szükségesnek. Ez is elfogadtatott. Végre a 3-ik rész az intézet pénztárának jelen állapotját illeti. Itt a Nádor tudósitása biztos reményt nyujt, hogy az intézet f. é. november 1-ő napján a két alsóbb osztályok felvételével megnyittathatik, s az ifiak száma a következő négy években évenként egy uj osztállyal szaporittatván, ezen idő multával az intézet tökéletes fennállásra jutand. De a pénztár ereje a szükséges költségek pótolására, legnagyobb takarékosság mellett is alig elegendő, ugy hogy a kamatok fizetésébeni hátramaradás, vagy rendkívüli kiadások könnyen zavart okozhatnának. Szükség volna tehát, hogy az ország Rendei az intézet biztos fentartásáról még a négy esztendők békövetkezése előtt gondoskodjanak. Ezt a választmány is szükségesnek itélvén, e végett a Nádort megkéretni javallá, dolgoztatná ki az alapitvány jövedelméből ki nem kerülő rendkivüli szükségek jegyzékét, hogy ehhez képest a fennmaradást biztositó rendeletek még ez országgyülésén megtétethessenek.

Palóczy előterjeszté, miként küldői kivánják, hogy ezen intézet folyvást az országgyülése felvigyázása alatt álljon, s a nevelés rendjéről, sikeréről, és különösen arra nézve, hogy a nevendékek nemzetiségöket el ne veszitsék, minden diaetára jelentés tétessék. Illy biztositékok mellett, hogy az intézet már valahára valósággal létesitessék s állandó lábra tétessék, Borsod vármegye rendei országos subsidiumként minden törvényhatóságokra aránylag kivetendő 100 ezer pengő ftot kivánnak ajánltatni; magok részökrül pedig, különösen hogy egy praesenta jusával birjanak,[21] 6666 f. 40 xr alapitványt ajánlanak.

Ezen lelkes buzgóság köztetszéssel fogadtatván s törvényczikkelybe is iktattatni határoztatván, egyébiránt köz vala a RRnek értelmök, hogy az országos ajánlás summájának meghatározásába a szükséges adatok nélkül most nem bocsátkoznak, hanem helybehagyják a választmány javaslatát, s megkérik a Nádort, tegyen közlést ez iránt a RRhez. E végzést mindazonáltal ugy kell érteni, hogy az intézet állandó biztositására szükségesnek találtatandó summa felajánlását a RR már mintegy most elhatározták, s nem az ajánlást magát, hanem csak annak mennyiségét függesztették fel a kért értesitéstől.

Köz volt egyébiránt a RRnek óhajtásuk, hogy ezen intézet, mellynek gyakorlati gyümölcsözését a haza már 28 évek óta várja,[22] már valahára csakugyan megindittassék, és mivel a tudósítás biztos reményt nyujt hogy f. é.

[20] A király 1808-ban a váci Theresianum épületét adományozta a létesitendő katonai akadémia céljára; az 1827 : 17. tc. azonban úgy rendelkezett, hogy a rendeltetésének meg nem felelő épületet el kell adni és árát az akadémia pénzalapjához kell csatolni.

[21] Azaz: hogy évente egy általuk ajánlott növendék jusson be az intézetbe.

[22] A katonai Ludovika Akadémia felállítását az 1808 : 7. tc. rendelte el s egyszersmind törvénybe iktatta a létesítmény részére felajánlott tekintélyes alapítványokat is.

november 1-ő napján megnyittathatik, s négy évekig, minden éven egy osztállyal szaporittathatik, — BEZERÉDY a reményt valóságra vágyott érleltetni, s azért inditványt tőn, iktattassék törvénybe: hogy a Ludovicea katonai intézetben a tanitást és nevelést folyó 1836. november 1-ő napján meg kellessék kezdeni. Semmit sem kételkedvén, hogy a valóságos megindítás szemmel látása hazánk törvényhatóságait s vagyonosb fiait még buzgóbb részvétre fogja élesztení. — KUBINYI pedig különös gondoskodásra méltónak tartotta, hogy az ország Rendei magára a nevelés módjára is kiterjesszék gondosságukat, s tegyenek olly intézeteket, miszerint a nemzeti nagylelkűség alapitotta nevelőházban a magyar hazának fiai ne csak katonákká, de magyarokká s polgárokká is neveltessenek. A tolnai inditványhoz tehát azt teszi, neveztessék a Ludovicea-beli nevelés rendszerének kidolgozására országos küldöttség.

A tolnai inditványt SZOMBATHELYI és FÁY némileg korának találták, leginkább azért, mert anélkül hogy a nevelés rendszere országgyülésileg megállapittatnék, a megnyitást nem éppen kivánatosnak, sőtt ha erre ki nem terjed az ország előleges gondoskodása, magát az intézetet is pártfogást alig érdemlendőnek nyilatkoztaták. A szükségek pótolásáróli bizonytalanságból meritett ellenvetést ZARKA és BŐTHY a hivatalos tudósitás és fentebb emlitett végzés kifejtésével eloszlatván, a nevelési rendszer fontos tekintetének BEZERÉDY, PÁZMÁNDY, DEÁK, HERTELENDY MIKSA előterjesztései szerint az által lőn megfelelve, hogy valamint a T. t. czikkely, mielőtt még csak tanácskozásba is vétetnék, törvénybe iktattatott,[23] s amint az országos összeirás elhatározásával ezen szavak: *juxta idaeam diaetaliter elaboratam* már előre elhatároztattak,[24] ugy itt is a tolnai és nógrádi inditványokat lehet egyesiteni, s jövő első novemberre a megnyitást ugy elhatározni, hogy a tanitás a még e diaetán azon törvény sanctionálása előtt kidolgozandó systema szerint kezdessék s folytattassék. Ezt pedig kidolgozni annyival könnyebb lesz, minthogy erre már az 1808-ki acták közt sok előkészületek találtatnak.[25]

A végzés tehát abban egyesült: hogy a KK és RR izenetjökben ki fogják mondani, miképen ők a nevelési rendszer kidolgozására választmányt neveztek, s felszóllítják a főRRket, hogy ahhoz magok közül is nevezzenek tagokat, mert törvényt szándékoznak alkotni, hogy a Ludovicea f. é. november 1-ő napján megnyittassék, s a nevelés a még e diaetán kidolgozandó (vagyis a törvényczikkely szavaival szólva kidolgozott) systema szerint megkezdessék. A törvénycikkely illy értelemben nyomban az izenethez csatoltatni határoztatván.

Végre abban is elfogadtatott a küldöttség véleménye, hogy az 1827 óta tett ajánlások törvénybe iktatassanak.

Januar 29-én kerületi ülés. — Elnökök: az előbbiek.

SOMSICS figyelmeztetni kivánta az Elnökség által a Personalist, hogy a naplókönyv két utolsó köteteiben az országos végzés ellenére a tárgyaknak

[23] Ti. azáltal, hogy az úrbéri I. tc. 6. §-ában mint egyidejűleg meghozott törvényre hivatkoztak rá. L.: Vö. *Iratok*. V. köt. 69. kk.

[24] Azaz: az 1827 : 7. tc. bevezető soraiba („ut conscriptio regni pro clavi rectificationis portarum deservitura, juxta ideam diaetaliter stabilitam... peragatur") az összeírási utasításra utaló kifejezés már akkor bekerült, amikor az utasítás maga még nem készült el.

[25] A „Nemzeti Katona Academia" tervének kidolgozására kiküldött országgyűlési bizottság munkálatát l. az országgyűlés *Irásai* között, 129. kk.

oldalaslagos rövid kijelelése elmaradt, — s ezáltal a napló valóságos tömkeleggé lőn.[26] — FÁY pedig kivánta, hogy mivel a követek ezen hoszas országgyülésén gyakran változtak, azonban névvel a naplóban meg nem neveztetnek, majd ha a napló végén a követek lajstroma elkészittetik, tétessék ki minden követnek követségi pályája kezdete.[27] — Mind a kettő elfogadtatott.

Ezután VAY szükségesnek találta, hogy a Ludovicea-beli nevelés rendszerének kidolgozására rendelt választmány kinevezése nem a Personalis által, hanem titkos szavazat utján itt történjék. — HERTELENDY MIKSA a már elébb munkálódott küldöttséget[28] kivánta megbizni, — DEÁK (tagja ezen küldöttségnek) uj választást sürgetett, részint nehogy a választmányok perennalizálásának veszélyes elve divatba jöjjön, részint mivel több tagokra van szükség s különösen olyakra, kiknek (mint p. o. Szentpálynak, ki az Ingenieur Academiában[29] neveltetett) a dologról tudomások van. — A többség scrutinium által uj küldöttséget választani határozott, — melly a RR részéről 16 vármegyei, 2 egyházi, 4 kir. városi, 1 sz[abad] kerületi, s 2 jelen nem lévők követeiből fog állani.

Ezután a *Nemzeti Musaeum* tárgya lőn felvéve. Mellyről most csak röviden. (A bővebb tudositást máshova tartván.[30])

1. Jankovics Miklós gyüjteménye[31] az országgyülés jováhagyásának reménysége alatt 100 ezer p. ftokért megvétetett. Ennek több mint fele már kifizettetett, a hátralévő summának lefizetésére a Nádor tudositását helybehagyó választmányi jelentés 5 p[ro]cento kamatra kölcsönpénzt vétetetni javal, az intézet jövedelméből apródonként visszafizetendőt. — A RR igen nevezetes többséggel a kölcsönzés idaeáját félrevetették, és az egész vevésbeli summát, a duplicatumokat[32] is odaértve, (mintegy 120 ezer ftban) megajánlották.

2. Gr. Illésházy[33] könyvtárt ajándékozott a Museumnak. — Hálás emlékezettel törvénybe tétetik.

3. A Museum épületje[34] olly rossz karban van, hogy már tatarozást sem fogadhat el, s falának hasadékain a patkányok keresztül futkosnak. Ugy hogy már nem arról van szó, akarunk e muzeumot alapitani, hanem akarjuk e, hogy

[26] A *Jegyzőkönyv*-ben 1835. szept. 22-étől valóban hiányzik a vitatott tárgyaknak a lapszélen való kiemelése, s csak 1835. dec. 19-én jelenik meg újból. (Ebből következtetni lehet arra is, hogy mennyire késett a napló kinyomtatása.)

[27] Az országgyűlés két tábláján megjelent főrendek, ill. követek névjegyzékét az országgyűlés végeztével kinyomtatták és vagy a *Jegyzőkönyv*, vagy az *Iratok* utolsó kötetéhez hozzákötötték. Ez azonban sajnos nem minden fennmaradt példány esetében történt meg. — Az 1832/36-i követnévsorban már valóban feltüntették a követváltozásokat és azok időpontját is.

[28] Ti. a dec. 30-án kiküldött bizottságot. (L. előbb, 339. o.)

[29] Az 1717-ben alapított bécsi mérnök-iskolát (Ingenieur-Schule) 1756-ban fejlesztették mérnöki akadémiává (Ingenieur-Akademie). Ez volt a monarchia egyetlen hadmérnöki tanintézete, sok magyarországi növendéke is volt.

[30] A részleteket l. a következő számban.

[31] Az előzményekre és részletekre l.: *Országgyűlési Tudósitások*. IV. köt. 423. kk.

[32] Ti. a könyvek másodpéldányait. (Ezeket a küldöttség nem javasolta megvételre.)

[33] Vö. a 391. o. 1. jegyzetével.

[34] A Nemzeti Múzeum gyűjteményei a jelenlegi épület 1837-ben megkezdett felépítése előtt a Land-strasse és a Hatvani utca — mai Tanács körút és Kossuth Lajos utca — sarkán levő épületben voltak ideiglenesen elhelyezve. Leírásukat l. Schams, Fr.: *Vollständige Beschreibung der Königlichen Freystadt Pest in Ungern*, Pest, 1821. c. munkájában, 186. kk.

a milliók értékét felütő nemzeti kincs épület hijánya miatt semmivé legyen? — A törvényhatóságok mégis nem nagy részvétet mutattak, mert csak 18 megyei követ érezte magát felhatalmazottnak, hogy uj nemzeti épületre többet kevesebet (többnyire 500 ezeret) ajánljon. — Erre tehát most ajánlás nem történt.

4. Horvát Istvánnak, a Széchényi-féle Országos Könyvtár őrjének, személyéhez kötött 2000 p. ftnyi évenkénti tiszteletdij határoztatott. (Erről méltó tisztelet adásául majd bővebben.)

A concurrentialis pénztár kamatjai a Muzeum gyarapitására fordittatni, s a *Ráday könyvtár*[35] 53.618 p. fton megvétetni rendeltetett.

Továbbá *Borsodnak* Pesten országháza épitésére tett inditványát a többség nem fogadta el. — Csak 22 megye pártolá még most. — De egy diszes Nemzeti Theatrom felállitására 34 voxal 11 ellen 400 ezer p. ft. ajánltatott.

A legközelebbi napokban az előleges sérelmek vétettek fel 3-ad izben, a RR mindenre nézve maradtak véleményöknél. — Tanácskoztak a Theátromról, — s felvették a Buda—Pesti hid tárgyát.[36]

321.

1836 január 30, február 1.

Foglalat: a) *Részletesb tudósitás a Museum felől,* — b) *s az előleges sérelmekről 3-ad izben.* — c) *A nemzeti Theátrum létesitése felőli rendeletek.* — d) *Pest-Budai álló hid.* — *Az általános expropriationalis törvény fontos kérdése.* — *[Kossuth a vasutak fontosságáról és a kisajátitási törvényről.]*

a)

Pozsony, február 6-án, 1836.

Utóbbi levelem végén emlitettem, hogy a Nemzeti Museum feletti tanácskozás közben hazánk érdemes, tudós fiának, *Horvát Istvánnak*[1] fizettetni rendelt évpénz tárgyában, méltó tisztelet adójául bővebb jelentést teszek:

E tárgy *januar 30-án* fordult elő Palóczy és Fekete elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésben.*

A Museum tárgyáról a Nádor hivatalos tudósitása következésében jelentést tevő kerületi küldöttség jelentése többek között igy szóll: „A Nemzeti Museum intézetének hivatalait, az azokkal összekötött csekély fizetés mellett, felette nehéz megkivántatott tudományos készületekkel ellátott férfiakkal

[35] Ráday Pálnak, Rákóczi kancellárjának, s fiának, Ráday Gedeonnak nagyértékű könyvtárát és kéziratgyűjteményét a család a Nemzeti Múzeum részére ajánlotta fel megvételre. A megvásárlást több országgyűlés elhatározta, a végrehajtásra azonban nem került sor, s a gyűjteményt végül 1861-ben a dunamelléki református egyházkerület vásárolta meg.

[36] Mindezekről olv. bővebben a következő számban.

[1] Horvát István (1784—1846) nyelvész és történetiró 1816-tól a Széchenyi Könyvtár őre, 1823-tól a diplomatika, 1830-tól a magyar nyelv, irodalom és történelem tanára a pesti egyetemen. Mint nyelvész tévutakon járt, romantikus-nemzeti szellemű történetirása és nevelő munkája azonban igen nagy hatással volt kora nemzedékére. A reformkor nagyjai közül sokan voltak tanítványai.

bétölteni; s ha ilyek találtatnak is, nem lehet töllök kívánni, hogy midőn az élet szükségeivel küzdeni kéntelenek, minden idejöket e hivatalbeli tudományos foglalatosságaiknak szenteljék. Azonban az Intézet pénztárának jelen állapotja a fizetések általános javitását meg nem engedvén, ideiglenesen egyebet nem tehetni, mint a Nádor hivatalos tudósitása szerint is,[2] a Museum hivatalaira olly személyeket rendelni, kik más hivatalt is viselvén, ettől is fizetést huznak.

Ez alkalommal azomban nem lehetett a kiküldött választmánynak Horvát Istvánról, a Széchényi Országos Könyvtár őrjéről meg nem emlékezni, ki a tudományok, de kivált a nemzeti nyelv, historia és diplomatica körében szerzett jeles érdemei által nemcsak a haza, de a külföld figyelmét is magára vonta. Valóban ezen hazai tudóst mind tetemes áldozatok között folytatott eddigi sikeres fáradozásai, mind pedig roppant ismereteinek használatából a honi literaturára áradható disz és haszon tekintete érdemesitik, hogy olly állapotba helyeztessék: mellyben a nyomasztó házi gondoktól felmentve, hivatalos foglalatoságin kivül közérdekü tudományos munkálatit folytatni s bevégezni ideje legyen. Melly tekintetből a választmány óhajtaná, hogy Horvát Istvánnak egyedül és egyenesen személyére, mint a Széchényi Országos Könyvtár őrjének, még ezen az országgyülésen az eddiginél nagyobb elegendő és tisztességes fizetés rendeltessék.

Kocsi Horváth távol volt ugyan attól, hogy ezen tudós hazánkfiának érdemeit illőleg ne méltánylaná, vagy a Muzeumra nézve felfedezett rendetlenségeket s visszaéléseket csak távolrul is neki tulajdonitaná, annyi mindazáltal igaz, hogy azon hibák léteznek, és miután hazánk több érdemes tudós férfiakkal dicsekedhetik, kik szintén a tudományok, s különösen a nemzeti nyelvnek mivelése s terjesztése körül hasznosan fáradoztak, azoknak hátratételével egyet különösen kiemelni bajosnak itéli. Emlité többek között *Márton professort*,[3] kit nem a nemzeti bizodalom, hanem ön szive érzete ösztönzött arra, hogy egész életét honi nyelvünknek szentelné, s mégis olly inséggel kelletik küzdenie, hogy gyermekeit az emberi könyörület kezeire bizni, maga pedig csaknem éhséget türni kéntelen. Azért mégis nemzeti jutalmat vagy segedelmet nem kapott. A szónok kivánja, hogy a választmány javallata a küldők értesitéséig függőben maradjon.

Rudics oly bokrosoknak ismeri Horváth István tudós hazánkfia érdemeit, hogy azokat szavakkal eléggé magasztalni, vagy érdemei koszorújába uj boglárt füzhetni, magát képesnek nem tartja. Tudjuk, miként a mohos régiségekben, ritka tudománnyal, fáradhatlan munkássággal, s minden kitelhető önáldozattal buvárkodva, a magyar nemzet eredetéről olly munkát készitett,[4] mellyhez hasonlót Európa nem mutat. 30,000 diplomát olvasott,

[2] „Addig, mig a Museum pénztárának nagyobb tehetsége lesz, azon kell igyekezni, hogy ezen Intézet igazgatójának, őrjeinek és segédjeinek hivataljai amennyire csak lehet, ollyan személyeknek adassanak, kik már valamelly tudományos, vagy köz intézetek, vagy a Magyar Tudós Társaság mellett egyébként is hivatalt viselvén, ettől már fizetéssel ellátva vagynak, s e szerént a Nemzeti Museum pénztárából adandó kisebb jutalommal is megelégszenek." (A nádor jelentéséből: *Iratok*. V. köt. 35. kk.)

[3] Márton József (1771—1840) Bécsben élt, 1806-tól a bécsi egyetemen és a magyar testőrségnél nyelvoktató volt. Kezdettől, 1831 óta tagja volt a Magyar Tudós Társaságnak. 1828—1834 között a Magyar Kurir c. bécsi lapot szerkesztette. Szótárakat, nyelvtanokat, lexikonokat, nyelvtudományi munkákat irt.

[4] Horvát István e mindvégig kiadatlan maradt munkájának kiadása érdekében az egyetemi ifjúság már 1829-ben folyamodott a mecénás hajlamú Illésházy István grófhoz. (A folyamodványt l. *Orsz. Széchenyi Könyvtár, Kézirattár*, Fol. Hung. 762. sz.)

tiz ezeret maga lemásolt, s mindezt a házi gondok nyomasztó sulyai között, a legszigorubb helyheztetésben. Megemlité, miként a magyarok eredetéről készitett roppant munkáját, mellynek az ő saját gondviselése alatt ki nem adatni kipótolhatlan kár volna, a nemzet maiglan sem volt még eléggé lelkes napfényre juttatni, s e részben méltán kell egy már hamvadó hazánkfiának, Forgó doctornak emlékezetére pirulnunk, ki a nemzet által illő figyelemre nem méltatott czél elősegéllésére, fáradsággal gyüjtött vagyonából 5000 p. fkat rendele.[5] Mind e czélnak, mind pedig a szólló követ által szokott ékes ajkú beszéddel magasztalt tudományos érdemeknek tekintetéből a küldöttség javaslatát teljes lélekkel pártolja.

Bőthy helyeslé Bács követének szavait. A nemzetek emelkedése elválaszthatatlan kapcsolatban áll historiája kifejlésével; abban találja fel a nagy tettekre ösztönző nemzeti példák varázserejét, abban a közboldogság fejleményét gátló okok bölcs intéseit, s abban a nemzeti méltóságnak, nemzeti érzésnek, melly nélkül nemzet sem lehet, élesztő tüzét. És innen van, hogy a mivelt nemzetek historiájik kifejtésére mindég különös gondal valának, s ápoló, segitő, könnyitő, jutalmazó kezeket nyujtottak azon férfiaknak, kik e részbeni munkálódásikkal a jövendőnek életére a multnak emlékével ösvényt világitottak. Még a miveltség külső küszöbén álló orosz nemzet kormánya is 50,000 rubel jutalommal ajándékozá meg azt, aki historiájának rejtelmiben sikerrel buvárkodott.[6] S csak mi maradjunk e hátra más nemzetek megett, mi ne nyujtsunk segédkezet érdemes tudósuknak, hogy munkás életét gond nélkül szentelhesse a tudományoknak, mellyekből nemzetünkre nem kevesb disz, mint haszon háramlik? Figyelmezteté a RRket hogy Horvát István eddigi munkálódásának legfőbb gyümölcse köztudomás szerint a Bács követe által megemlitett munkában áll, melly ha szorgos házi gondjai miatt még az ő életében, ő maga által sajtó alá nem kerül, ugyszólván használatlanul vesznek el egy egész munkás életet kivánó roppant előmunkálatjai. A küldöttség javaslatát szintén pártolá.

Deák hasonlókép kifejtegeté mind azt, mivel tartozik a nemzet tudósainak, kik a tudomány, nemzetiség s felvilágosodás ösvényén diszre, boldogságra vezérlik a népeket, mind pedig különösen Horvát István érdemeit. Megemlité, miként a nemzeti nyelv s nemzetiség ügyében halhatatlan Révaynk[7] után nállánál több érdemekkel senki sem dicsekedhetik. Miként jelenleg a pesti tudományos egyetemben két cathedrát, a magyar nyelvet, s diplomatiát[8] ritka tudománysal, s pirulás közben legyen emlitve mint supplens tanit, actuariussa az universitásnak, a Széchényi Könyvtár őrje, sok egyes munkákkal is kéntelen foglalatoskodni, s mind azért, hogy az éjből is nappalt téve magát, háza népét táplálhassa. Ennyi temérdek foglalatosság, ennyi gondok között lehetetlen, hogy roppant ismereteit akként gyümölcsöztesse, maradandólag hazánknak, mint azt kevesb elfoglaltatás között tehetné. Itt tehát az ő jutalmazásával, mellyben érdemeinek elismerése a legfőbb rész, kettős czél lesz elérve.

[5] Forgó György orvos, szakíró (1787—1835) 1816-tól Pest megye tisztiorvosa, az Akadémia tagja.

[6] Vsz. Nyikolaj Mihajlovics Karamzinról (1766—1826) van szó, aki a XIX. század első évtizedeiben Oroszország legnevesebb történésze volt. 1803-tól a „birodalmi historiográfus" címet viselte, évdíjat kapott a cártól. Főműve, az *Isztorija goszudarsztva Rosszijszkogo* 1816—1829. között jelent meg Szentpétervárott, 11 kötetben.

[7] Révai Miklós (1750—1807), a magyar nyelvtudomány megalapítója.

[8] Ti. oklevéltant.

Egyik, hogy a nemzet megteszi, amivel tudósainak önjava tekintetéből is, és másoknak serkentő például tartozik. Másik, hogy Horvát Istvánnak mód nyujttatik, különböző foglalatosságai közül a terhesbektől megválni, ez által más tudós hazánkfiainak is magok alkalmazására utat nyitni, 's a nemzet roppant hasznára nemzetisége kifejtésére szánt munkálodásit nagyobb hatással folytatni.

Ily értelemben szóllottak még BEZERÉDY, aki úgy vélekedett, hogy ha nemzetünk az élő musaeumokat, a maga tudósait ápolásra nem méltatja, akkor hasztalan gyüjti holt musaeum falai közé a ritkaság kincseit. Fájdalmas ugyan, hogy minden tudósinkat nem jutalmazhatjuk, de innen korántsem következik, hogy egyet se jutalmazzunk, s a legérdemesbek egyikére nézve ajánlkozó alkalmat elvessük. — Igy HERTELENDY MIKSA. — Igy FÁY, ki elégnek tartá Horvát István érdemeire nézve annyit emliteni, hogy méltán széket ülhet Europa leghiresb historicusaival. Egyébiránt a módokrul szólva, mellyekkel a tudományokat előmozditanunk kellene, megemlité: miként ha olygarcháink csak egy újnyival keskenyebbre szabnák cselédjeik paszomántjait, a megkimélt pénzből elég értékünk volna egy két nemzeti tudóst minden esztendőn megjutalmazni. És midőn tapasztaljuk, miként másutt a fejedelmek temérdek summákat költenek, hogy a historiák az ő érdekökben irassanak, igen méltónak, sőt szükségesnek találná, hogy a nemzet ha csak 50 ezer forintot is ajánlana tőkéül, egy nemzeti historiographus fizetésének megalapitására.

SZLUHA ugy vélekedett hogy a Horvát István fizetésének felemelése végett semmi újabb ajánlásra nincs szükség, mert a Jankovics gyűjteményének egész ára 125 ezer ftokban megajánlva, 58 ezer ft pedig a Musaeum pénztárából már előre kifizetve lévén,[9] a felmaradandó summából ezen dotatio bőven kitelik. Egyébiránt nem gondolja, hogy a paszomántos cselédü oligarchákat a tudományok iránti hidegségről vádolni lehetne, mert hiszen a Tudós Társaságot nagyrészben csak az ő nagylelkűségöknek köszönhetjük. De a szónok ugy vélekedik, hogy mindenek között a Tudós Társaságnak lett volna leginkább kötelessége Horvát István érdemeit méltatni s jutalmazni; s mivel ezt nem tevé, alkalmasint több homály háramlik reá, mint a paszomántos nagyurakra. Ezt némi helyeslés látszatván követni, FÁY felelt: hogy a Tudós Társaság csak pályamunkát jutalmazhat, ilyet Horvát István nem irt; rendes tagnak pedig elválasztaték, de bokros foglalatosságai miatt ezen megtiszteltetést el nem fogadta.[10]

Miután még BENYICZKY és KRICSKE a választmány javallata mellett, ellene senki, s némileg vonatkozólag csak maga ACZÉL szóllottak, a felkiáltásokhoz képes PALÓCZY mint elnök végzésnek jelenté, hogy Horvát Istvánnak, érdemei jutalmául csupán személyére 2000 ft fizetés rendeltetik.

ACZÉL kivánta hozzátétetni, hogy az Universitasbeli cathedráiról lemondjon. — Ezt, s annak nemcsak kötelező kitételét, de csak feltevőleges kimondását is ZARKA ellenzé, mert nem szeretné megfosztani a hazát azon szolgálattól, mellyet a diplomatiábani különös jártasságú tanitásának köszönhetünk. — Igy szóllott EÖTVÖS is, a felajánlott vitalitiumot csupán és tisztán érdeme jutalmául adatni kivánván, s Europa közepében élő nemzetünknek elmaradását nagy részben annak tulajdonitván, hogy tudósait illőleg becsülni még nem

[9] Vö. előbb, 442. o.

[10] Horvát István tagja volt ugyan az Akadémia szervező bizottságának, az Akadémia alapszabályaival azonban nem értett egyet, ezért kilépett a bizottságból és bár ismételten megválasztották, az akadémiai tagságot sem fogadta el.

tanulta meg, sőt a tudós nevet némileg gúnynévnek tekinté. — BERNÁTH akként akará kifejeztetni a végzést, hogy Horvát Istvánnak historiai tudománya, s kibeszélhetlen fáradsággal szerzett gyüjteménye tudva lévén a nemzet előtt, azért adja neki e pótlékot, hogy házi gondjainak sulyaiból kibontakozva, ezen tudományát a legfőbb tökélyre emelhesse. És nem kételkedik a szónok, hogy aminő szükséges volt ez, olly hatással lesz reá nézve annak kimondása, hogy a magyar nemzet Horvát Istvánt nemzeti historiographusának elismeri.

A cathedráróli lemondás elmellőzése, s az ajánlott érdemdijnak semmi feltételhez nem kötése végzésnek jelentetett.

Egyébiránt a Museum tárgya körüli tanácskozásokbul még ezeket jegyzem meg: Csaknem legmelegebb részvéttel pártolá ezen ügyet KUBINYI, az intézet biztositásáról, összeirásáról, ellenőrségről rendelést tétetni, s a végett országos küldöttséget neveztetni kivánván.

FÁY hasonlókép különféle javaslatokat tőn. Biztositás tekintetéből t. i. uj épületet tartott mindenek előtt szükségesnek, mert a mostaninak alkalmatlan volta miatt a könyvtárak nagyrésze rakládákban hever használatlanul. A Jankovics féle gyüjteményt időközben Budán az ország házában javalná őriztetni. Továbbá intézeteket kivánt, hogy a Musaeum haszonvehetővé tétessék. Igy amint most áll a dolog, könyvtára inkább a molynak szolgál, mint a hazának. A Cimeliotheca[11] pedig ugy néz ki, mint egy régiségárus faboltja. Egy szép szobor mellett fekszik egy markos buzogány, állatcsontok drága gemmák szomszédságában s a t. Mivel pedig ily intézeteknek czéljai abban állanak: hogy a tudomány s mivészség terjesztessék, a historia felvilágositást nyerjen, tudósok és mivészek saját osztályaikban mintákat találjnak, idegenek kiváncsisága kielégittessék s a nemzet disze emeltessék, mert a tudományok virágzása szerint méretik a nemzetek felvilágosodása, — a szónok kifejté hogy Museumunk e czéloknak eddig meg nem felelhetett. Mert őrjei más hivatalokkal valának elfoglalva, s e miatt a gondviselés hijányos volt. Mig tehát a pénztár állapotja más gondoskodást engedne, a Museum hivatalait a Tudós Társaság kevésbé elfoglalt tagjaira bizatni javallaná, mert ezeknek a tudós nyomozások különben is rendeltetésökben áll, s Tudós Társaságot museumok, bibliothecák nélkül gondolni annyi, mint a kecskeméti homokpusztán uszó iskolát képzelni. Szükségesnek vélné továbbá az intézet kincseit osztályozva elrendezni; nem synopticus, hanem kimeritő, rendesen pótolandó, s a tudós világ figyelmének felébresztésére számitott Cathologust készittetni, tudós nyomozásokat tétetni s a t.

A RR azonban a küldöttség javaslatának ösvényén mentek tanácskozásukban, s legelőbb a *Jankovics gyüjteményének* megvételére az egész 125.000 ftnyi summát (bele értvén a duplicatumok árát is, mellyeket a küldöttség nem javallott megvétetni) felajánlották.

Ez alkalommal FRIM maga saját erszényéből a Museumra 1000 p. ftot ajánlott. Kinek ezért BERNÁTH a RR *éljen* kiáltásával helyeslett meleg köszönetet mondott; ajánlásának törvénybe iktatása is elrendeltetvén.

Ezután az uj épület kérdése került a tanácskozás rendjére. Erre a választmány jelentése szerint 4—500 ezer p. ft. kivántatnék. — SZLUHA, KUBINYI, BŐTHY, DUBRAVICZKY, ANDRÁSSY s mások kifejték ugyan: miként esőzéskor dikényekkel szükség átázás ellen a boltozatokat védeni, a falak

[11] Kincstár, drágaságok gyüjteménye.

hasadékain keresztül pedig patkányok üzik futkozó játékaikat, s ha nem gondolkozik a nemzet gyönyörű kincseinek megőrzéséről, ma hónap romok közül lesz őket kéntelen kiásatni, vagy pedig árverésre bocsátani. Azonban csak 18 megyei követ érzé magát a megkivántatott summa felajánlására felhatalmazva, más 18 ellene szavazott, 11 pedig utasitás vártáig voksát felfüggesztette. — Mire végzésnek jelentetett, hogy ezen kérdés most még függőben marad.

Egyébiránt nevezetes gyarapitást nyert a Museum fundusa az által, hogy a KK és RR a concurrentialis pénztárnak 12.000 p. ftra menő évenkénti jövedelmét, melly az 1825:17-ik cz[ikkely] által[12] a Ludovicea számára vala rendelve, ide áttétetni határozák; amit ugyan BENCSIK addig, mig a Ludoviceára az ajánlás meg nem történik, idő előttinek nyilatkoztatott.

Végre a *Gr. Rádayak könyvtára,* melly a magyar historiára tartozó s ingyen átadatni ajánlott kézirati (leginkább Rákóczy idejebeli) gyüjteményt oda nem értve 53,618 p. ftra van becsülve, megvétetni annyival inkább szükségesnek találtatott, mivel az orosz udvar[13] és Milos herczeg[14] is alkuban vannak iránta, s méltán félhetünk, hogy Róma tanácskozván Saguntum elvész,[15] amint késlelkedésünk miatt a Viczay gyűjtemény kivándorlott örökre hazánkból.[16] Ezen könyvtár megvételéről ajánlásnál SZIRMAY kijelenté: hogy ahol liberalis véleményt kellett pártolni, szégyenlt volna küldői unszolására várakozni, de pénzről lévén szó, erszényökbül tudtok nélkül ajánlást nem tehet. Mire PFANSMID azt jegyezte meg, hogy nem sokat ér az olly liberalitás, amelly a nemzet javára diszére áldozni nem kész.

Ezek után (mint már emlitettem) országházának Pesten, a nemzet költségén leendő épitésére tett inditványa Borsod vármegyének többséget nem nyert. De Nemzeti Theátromra 400 ezer p. ft. ajánltatott.

Januar 31. vasárnapi szünet.

b)

Február 1-ő napján kerület. Elnökség Brezovay és Bencsik.

Felvétetett az *előleges sérelmek* iránt költ 2-ik főrendi viszonizenet.[17]

A Részek visszakapcsolása tárgyában a mellett: hogy a só árára nézve divatozó kedvezés fennhagyása, s az unitaria vallás országositása törvénybe tétessék, a KK és RR egyértelműleg most is megmaradtak. PÁZMÁNDY, DEÁK és HERTELENDY MIKSA előadásai szerint ezeket határozván a fő RRnek választoltatni: Nem ellenkezik a RR javallata a szokással, mert habár a bánsági 3 megye visszacsatolásáról alkotott 1791:28. czikkelyben[18] az országgyülési vox

[12] A Ludovika Akadémia felállitását sürgető 1827 : 17. tc. 2. §-a az emlitett alapot csak „a die effectivae illius erectionis" adta át az Akadémiának.

[13] A cári udvar érdeklődésének oka nyilván az volt, hogy Ráday Pálnak, II. Rákóczi Ferenc diplomatájának iratanyagában fontos dokumentumok voltak Rákóczi és Nagy Péter cár összeköttetéseire vonatkozólag.

[14] Obrenovics Milos, az 1815-i törökellenes felkelés vezére, 1817—1839 között Szerbia fejedelme, az Obrenovics-dinasztia megalapítója.

[15] „Dum Roma deliberat, Saguntum perit." Vö. *Livius* XXI. 7, 1. és 11, 3.

[16] Viczay Mihály gróf (1756—1831) hédervári múzeuma a korszak legszebb magángyűjteménye volt, éremgyűjteményét a szakemberek Európa-szerte nagyra értékelték. A gyűjteményt Párizsban árverezték el, anyaga szétszóródott az egész világon.

[17] L.: *Iratok.* VI. köt. 213. kk.

[18] L. a 363. o. 13. jegyzetét.

visszadásán kivül egyebről nincs is rendelkezés, mert ott ilyesmit kivánó állapot nem forgott fenn, de az 1741:18. cz[ikkely] 3. és 5. §§-ból világos: hogy az ott nevezett részek viszacsatolását követő több körülményekről a törvényhozás eleve rendelkezett.[19] Továbbá éppen azért, mivel a törvényczikkelyek felirásokbul s kir. válaszokbul készülnek: miután a visszacsatolás meghatároztatott, most van ideje s helye, hogy annak végrehajtásáról s módjairol is az ország Rendei a fejedelemmel közös jusoknál fogva értekezve rendelkezzenek. Abból, hogy több tárgyak is lesznek, mellyek az országos biztosság tudósitása után rendelést kivánandnak, az hogy most semmit se tegyünk, korántsem következik. Biztosittatniok kell az ottani lakosoknak, hogy a visszacsatolás miatt rosszabb helyzetbe nem jőnek, s kiváltságaikban csorbittatni nem fognak. Teljes biztositást pedig csak törvénnyel lehet nyerniök. És erre nézve az armalisták, pénztárak és egytelkes nemesek dolgától vett hasonlat tekintete sem gátolhat, mert ezeknek, névszerint a pénztári állapotnak megtudása hoszasb vizsgálatot kiván, a só s vallás iránt ellenben a biztositást egy szónak kimondásával megadhatjuk, s megadhatván, nincs ok, miért meg is ne adjuk.

Erdéllyeli szoros kapcsolatunk eszközlésének tárgyában a RR részéről javalt országos küldöttségnek kinevezését a fő RR szükségesnek nem tartván, — de azáltal, hogy ha Erdélyország Rendei azzal értekezésbe sem bocsátkoznának, hazánk méltóságát is megsérthetőnek vélvén, — ehhez járulni nem akartak.

DEÁK meg volt győződve, hogy ha ily mód elő nem vétetik, ezen forró nemzeti óhajtást könnyü lesz továbbá is kijátszani, s ámbár a magyar Korona jusáról többé szó sem lehet, s csak a szorosb kapcsolat módjai vannak a két ország kölcsönös értekezésétől felfüggesztve, sikerét mégis a dolognak nem látnánk. Mert Magyarországon s Erdélyben országgyülés egyszerre nem tartatnék, s az értekezés örökre elmaradhatna. Azon puszta lehetőségen sarkalló eset, hogy Erdély a mi biztosságunkal értekezésbe sem lépne, az ország méltóságát éppen nem veszélyezteti, mert ha csakugyan ez lenne az erdélyi Rendek szándéka, azt a magaságának magyar diaetának közvetlenül is megmondhatnák, és ha ez nem válnék kisebbségére országunknak, bizonyosan amaz sem válhatnék.

PÁZMÁNDY ezen okokhoz még azt adá: hogy az 1833. martius 30-káróli felirásban a költsönös értekezés eszközléséről lévén szó, magok a fő RR is megegyeztek, hogy e végett még a jelen országgyüléséről küldöttség nevezessék.[20]

Ezeknél fogva a RR előbbi végzésöknél maradtak. — Igy a *só dolgábani* erőteljes kifejezésektől sem állottak el. A fő RR azon ellenvetésére, hogy az ország Rendei mult országgyüléseken ily kifejezéssel nem éltek, s az 1791:20. czikkelynek ominosus záradéka ellen a nyomban következett 1792-ki s 1796-ki dietákon ki nem keltek, PÁZMÁNDY előadása szerint válaszul adatni határoztaték: hogy akkor még panaszra ok nem vala, mert a sérelem csupán 1807-ben kezdődött, midőn a só ára egy ft 6 xrra törvénytelenül felemeltetett.[21] Azóta

[19] Az idézett tc. 3. §-ában a Bács, Bodrog, Csongrád, Arad, Csanád és Zaránd megyékben levő katonai véghelyek megszüntetéséről, az 5. §-ban a temesi, szerémi és alsó-szlavóniai határvidéken kijelölendő új katonai végvidék kijelöléséről van szó.

[20] Az előleges sérelmek megvitatása során a főrendek némi ellenkezés után hozzájárultak a rendek által javasolt szöveghez, amelyben az országgyűlés azt kérte, hogy az erdélyi országgyűlés még e diéta alatt üljön össze és a két országgyűlés kiküldendő bizottságai tárgyalják meg az egyesülés kérdését. L.: *Iratok*. I. köt. 175.

[21] Vö. a 289. o. 29. jegyzetével. (A felemelés 1802-ben történt.)

a só dolga mindég legsulyosb sérelemnek tartatott, s nem mult el egyetlen egy országgyülése is, hogy iránta az ország Rendei méltó panaszaikat elő ne terjesztenék, sőt ebből eredő fájdalmuk érzékeny kitüntetéseül, igazságuk megbirálása végett 1830-ban az egész világ itéletére hivatkoztak.[22] A RR mostani végzése tehát éppen nem új, az igazsággal pedig, s országunk jussainak fenntartására köteles gondoskodással egészen megegyezik.

A *só körülti kihágások* tárgyában bitorlott camarai biróskodás törvénytelenségét B. PRÉNYI alaposan megmutogatván, a KK és RR most is állhatatosan ragaszkodtak azon törvényjavallathoz, mellyet a kir. válasz felszólitására e tárgyban elkottanak.

Az *egyházi javakról* szólló 9-ik pontnál, a főRR nem akarván azon elvnek kimondásában megegyezni, hogy az egyházi jövedelmekről az ország és fejedelem együtt rendelkezhetnek, kivánnák az eddigi felirások szavait megtartani, s a legfensőbb *Jus patronatus* gyakorlatára nézve ezen átalános záradékot „a törvények értelmében" használni.

BEZERÉDY köztudomásu dolognak tartotta, hogy Kálmán király törvénye óta, melly által az ország a papoktul a *piscinákat* elvette,[23] temérdek bizonyitványokkal bővelkednek törvényeink, mellyek az ország rendelkezési jusának az egyházi javakra nézve folyvásti divatozását kétségen kivül helyheztetik. Ezen elvet most kifejezni annál szükségesebb, mivel Ő Felsége hatalmat látszatik magának tulajdonitani, hogy az illető systematicum operatum felvételéig az egyház javairól ideiglenesen maga rendelkezhetik.[24]

FRIM: A fő RR javallatát elfogadhatónak vélte, minthogy ezen kifejezés *in sensu legum* a RR akaratján semmit sem változtat, és mindenre alkalmazható. — De BORCSICZKY tagadta, hogy zsákban macskát árulni a törvényhozáshoz illenék. Ha azt mondjuk, „a törvény értelmében," akkor mi ugy értjük, hogy az országnak jusa van az egyházi javakról rendelkezni, a kormány viszont aként érti, hogy csak ő bir, s végre az Egyházi Rend ugy: hogy se ország, se fejedelem nem bir rendelkezés jusával. Szükség tehát tisztán kimondanunk, amit az országgyülése már máskor is kimondott: hogy t. i. az egyházi javak status javai, s azokrul a fejedelem csak az ország megegyezésével rendelkezhetik. — DEÁK megjegyzé, miként Trencsin követének azon vádja, mintha az Egyházi Rend ugy az országnak mint a fejedelemnek rendelkezési hatalmát tagadná, az egri káptalan követét[25] nem illetheti, mert midőn a kir. válasz legelsőbben pertractáltatnék, kész volt azt elfogadni.[26] és igy azt: hogy Ő Felsége rendelkezhetik az egyház javairól, nyilván elismerte. (Nevetés.) De a RR ezt nem magános királyi, hanem közös országos jusnak tartván, kéntelenek valának ezen alapelvet kimondani, különben a kir. válaszra megfelelve nem volna. — FRIM azon felvilágositást adá: hogy ő az 1715:60. és 1791:23-ik czikkelyek-

[22] Az 1830-i előleges sérelmeknek a sóról szóló 7. pontjában jelentették ki a rendek, hogy a sóár országgyűlésen történő megállapításának jogát annyira törvényeken alapulónak tekintik, „quod nec judicio totius orbis substernere refugiunt". (Az országgyűlés *Irásai*. I. köt. 168. kk.)

[23] Kálmán I. törvénykönyvének 16. cikkelye rendelte el a monostoroknak és egyházaknak adott halastavak visszavételét.

[24] A kir. válasz az Ecclesiasticum és Banderiale operatumok felvételéig s az ebből folyó törvényes szabályozásig kívánta fenntartani a meglevő gyakorlatot. Vö.: *Iratok*. VI. köt. 63.

[25] Frim kanonok.

[26] L. előbb, 291. o.

ben[27] körülirt Patronatus felől nem szóllott; hanem csak annyiban nyugodott meg a kir. válasz kijelentésében, amennyiben az Egyházi Rendnek ugy a religionarius fundusba, mint a várerősitésibe tartozott fizetései állandó elhatározását az 1790:67. cz[ikkely] értelmében,[28] a systematicum operatum körére utasitotta.

A RR előbbi végzésöknél maradtak. Végre mi a dalmátországi harminczad vonalnak tüsténti megszüntetése végett toldalékul határozott pontot[29] illeti,

Bezerédy meg nem foghatá, minő lehet azon nyereség, mellytől a harminczad eltörlésével Dalmátország lakosait megfosztatni vélik a főRR? Mert terméketlen hazájokba a magyar s horvátországi gabona ezen harminczadok miatt folyó olcsó áron bé nem vitethetvén, mindennapi kenyeröket az odessai kereskedőknek drágán fizetni kéntelenek. Ez pedig igen szomorú nyereség. Vagy talán azon tilalmas hasznocskát értik a főRR, mellyet a dalmaták a csempáruságból (Schmuggeley) nyerhetnek? De hiszen aminő megfoghatlan dolog, hogy a Magyar Birodalom eldarabolását miként pártolhatják a magyar fő RR, szintolly képtelenség, hogy a fejedelem vámjövedelmének alattomos dugáruság utján való megcsonkitását Dalmátország lakosai legérdekesb haszonvételének tartanák.

Busán ismételé mult alkalommal közlött diplomatiai észrevételeit,[30] s a RR erre nézve is és igy az előleges sérelmek minden még egyeséget nem nyert pontjára nézve, előbbi végzésöknél maradtak.[31]

c)

Ezután Tarnóczy felszóllitá a RRket, hogy miután a Nemzeti Játékszin létesitésére 400,000 p. ftot határoztak, tegyenek a végrehajtás felől is rendeleteket, s határozzák el, ki vizsgálja meg a tervet, ki viseljen gondot az épitésre, s hogy a számadások az országgyülésére bémutattassanak.

Ez alkalommal Nagy Pál (ki hosszabb ideig távol volt) azt kivánta elhatároztatni, hogy a felajánlott summának csak kisebb része, p. o. 100 legfeljebb 150 ezer forditassék az épületre, a többi pedig az intézet belső szükségeire, conservatoriumra, a tagok becsületes subsistentiájának biztositására s a t. Ő elégnek vélné, ha olly nagy szinház épitettnék, mint a pozsonyi, s erre 40 ezer ftot is elegendőnek vél.

Ennek ellenében Hertelendy Miksa, Eötvös, Rudics, Klauzál azt vitaták, hogy itt az épitési summát kiszabni lehetetlen. Átaljában pedig azt kivánták, hogy mivel nemzeti szinházról van szó, olyan épitessék, melly a nemzet méltóságának még jövendő időkben is megfeleljen, midőn t. i. Rudics reménye szerint Pest városában nem 80 ezer német, hanem egy pár százezer, s tán egy millió magyar is fog lakni. Ez alkalommal, Bácsnak most nevezett

[27] Az 1715 : 60. tc.-re l. a 260. o. 66. jegyzetét. — Az 1791 : 23. tc.-ben a király ígéretet tesz, hogy mint az egyházak legfőbb kegyura, Isten egyházait jogaikban megtartja és az alapitványokat az alapitók szándékai szerint használja fel.

[28] Az országos bizottságokat kiküldő 1791 : 67. tc. a bandériumokról nem rendelkezett. Az 1808 : 4. tc. küldött ki ebben a tárgyban külön bizottságot, ennek az utasításai között szerepelt annak az elbirálása is, „qualiter decimam habentes ex mente legum relate ad defensionem regni a decimis tractandi venient".

[29] A kiegészitő javaslat létrejöttét l. előbb, 388. kk.

[30] L. előbb, 389. kk.

[31] A rendek harmadik izenetét l.: *Iratok*. VI. köt. 227. kk.

követe aként nyilatkozott: hogy ha az ajánlott 400 ezerből a Nemzeti Szinház a magyar nemzet méltóságához illőleg felépülvén, azon sommából a conservatorium alakitása s más egyebek ki nem kerülnének, bizik nemzetünkben, hogy nem fog az áldozattól rettegni. És valóban ha megfontolja, hogy azon polgártársainkkal kik annyi teher alatt nyögnek, kik fekvő tulajdont nem is birhatnak a hazában, s a képviselőség jusaiból egészen kitagadvák, évről évre majd 10 millió adót fizettetünk,[32] szégyennel kellenék eltelnie, ha csak képzelhetné is, hogy a polgári jusoknak minden jóvoltival dicsekvő nemesség köz nemzeti czélok fedezésénél nehány százezer ftnyi ajánlástól visszarettenne.

Egyébiránt Honth v[árme]gye azt kivánván, hogy a végrehajtásra megbizandó küldöttség elnökéül Gr. Széchényi István[33] neveztessék, mások pedig az elnökség elvállalására magát a Nádort megkéretni óhajtván, — más egyéb aprólékos tárgyú vitatgatások után, a végzés elkövetkezőkben egyesült:

1. A Nemzeti Szinház azon telken épittessék, mellyet a Nádor e végett Pest városa részéről átadatva lenni kinyilatkoztatott.[34]

2. A terv megállapitása s az épitésnek czélszerűleg s a nemzet méltóságához illőleg végrehajtása országos küldöttségre bizatik. A számadás megvizsgálás végett az országgyülésére lévén beadandó.

3. A némelly törvényhatóságok által nemzeti szinházra eddig tett, s Pest v[árme]gye kezelésére bizott summák[35] ide fordittassanak.

4. A Nádor megkéretik, hogy ezen országos küldöttségnek elnökségét s az intézet pártfogását elvállalni méltóztassék.

5. Óhajtják a RR, hogy Gr. Széchényi István ezen küldöttség tagjává neveztessék, s az intézet létesitésében főleg cselekvő részt vegyen.

Egyéb inditványok, p. o. Tolnának kivánsága, hogy ezen ajánlást egyedül a birtokos nemesség, nem pedig a birtoktalan is viselje, elmellőztettek.[36]

Februar 2-án ünnep.

[32] A hadi adó és a házi adó együttes összegét érti.

[33] Széchenyi 1832 eleje óta tagja volt Pest megye színházügyi bizottságának, s ebben a minőségében irta *Magyar Játékszinről* c. röpiratát. Ebben még szerény József téri épületről irt, a Lánchíd tervének előtérbe kerülésével azonban világvárosi, fényes Duna-parti színházat akart. A megye azonban — Földváry Gábor alispán buzgólkodására — szerényebb, de reálisabb terv megvalósitását kezdte meg. A Széchenyi javasolta Duna-parti palota helyett a Grassalkovich herceg által adományozott telken 1834 szeptember végén megkezdték a színház épületének alapozását. Az épitkezést 1836 februárjában az országgyűlés döntéséig felfüggesztették, a 400 000 forintos megajánlás meghiúsulta után azonban tovább folytatták, és a megyei nemesség, a polgárság és a munkások lelkes áldozatvállalásával 1837 nyarára be is fejezték. Széchenyi rossz néven vette tervének mellőzését és visszahúzódott a színház ügyeivel való foglalkozástól.

[34] A nádor a Lánchíd leendő hídfőjénél, a mostani Széchenyi-szobor helyén utaltatott ki telket, a színház azonban a Grassalkovich-telken, a mai Múzeum körút és Rákóczi út találkozásánál épült fel.

[35] 1808 óta folyt országos adakozás Pest megye kezdeményezésére a nemzeti játékszín javára, elég sovány eredménnyel. A terv megvalósulásának elhúzódása miatt az adakozó megyék elégedetlenkedni kezdtek, elszámolást követeltek; megnyugtatásukra a megye 1831 végén nyomtatásban is közreadta Zlinszky János főszolgabíró jelentését: *Tudósitása a magyar nemzeti szinjátszó intézetnek activus és passivus állásáról.* A jelentést megküldték a törvényhatóságoknak.

[36] A színház ügyében kelt izenetet és a törvénycikk tervezetét l.: *Iratok.* VI. köt. 245. kk.

d)

Február 3-án kerületi ülés.

Elnökség: Brezovay, Bencsik. Felvétetett a Buda—pesti álló hid tárgyában költ 3-ik viszonizenete a főRRnek.[37] Megirtam volt annak idejében, miképen a Nádor azon hivatalos tudósitása következésében hogy Pest városa is kész a hid tulajdonára nézve egyességre lépni, a fő RR a kisajátitás kérdésébe nem is bocsátkoztak,[38] s ámbár ugyan abban megegyeztek, hogy Buda és Pest városainak mindaz, ami őket igazságos kárpótlás fejében illethetné, a törvények értelmében kiszabassék, mindazáltal a kárpótlási summáknak meghatározása végett, az ajánlott egyezkedés mellett a bíróságnak kirendelését szükségtelennek találták. Az izenetnek ezen része kerülvén tanácskozás alá,

Vay ily értelemben nyilatkozott: Meglehet, hogy ezen főrendi izenettel némellyek tán azért, mivel a pesti hidban idóljokat képzelik, mások ismét mert az expropriatiotul félnek, meg fognak elégedni. De én teljességgel meg nem elégszem, s azt mondom: halasztást nem szenvedő szükséggé vált hazánkban, hogy a kisajátitás elve, illő kárpótlás mellett, igy amint a RR itt a budapesti álló hidra nézve kimondották, csak az analogia ereje végett is törvénybe tétessék. Miként volt eddig a dolog? Megyémről szólva, a Tiszának Zsurknál átvágását,[39] ámbár azt 3 megye nevezetes részének biztossága okvetetlen megkivánta, Gr. Forgács mindaddig akadályozá, mig 600 köblös földjéért teljes kárpótlást nem nyert, másutt ellenben az utak ductusát kényelem végett tetszés szerint megváltoztatva, a kevésbé hatalmas ember földjét kétfelé hasitják, másutt malmát levágják, egy fillér kárpótlás nélkül. Ez igy tovább nem maradhat. Lehetetlen szenvednünk, hogy egy embernek szeszélye a leghasznosb vállalatok létesülésének ellentálljon, másnak vagyonát kármentés nélkül elvegyék. A budapesti hídnak felépitését én illőleg méltánylom, de nem tartom azt olly fő dolognak, hogy akármi áron létesittessék is, megelégedjem, nem olyannak, hogy nállánál szükségesb dolgokat is ne ismernék hazánkban, s azoknak létesitésére az expropriatio elvének kimondásával utat nyitni ne kivánnék. Csak vegyék fel a RR, a Bécs és Brodi közt épülőfélben lévő vasútnak[40] következéseit , fontolják meg, hogy a fuvar olcsósága, mellyet az a lengyelországi gabonának nyujt, országunk legtermékenyebb részét mennyire semmivé teszi, és meg fognak győződni, hogy ha élni akarunk, mozognunk kell, s kisajátitási törvényre mulhatlan szükségünk van. De magára a pesti hidra nézve sem akarnék illusioban lenni. Mit tudjuk mi, hogy minő feltételek alatt kiván Pest városa egyezni, hátha elállunk az expropriatiótul és bíróságtól, Pest városa pedig olly feltételeket szab majd a küldöttségnek, mellyeket józanon elfogadni nem lehet? a hidból semmi sem lesz. Én tehát kivánnám, hogy a RR a hídra nézve előbbi végzésöknél megmaradjanak, egyebiránt pedig törvénnyel kimondják, hogy ha elismért közérdekű vállalatok végett a hazának valaki vagyonára szüksége van, s az iránt egyesség nem eszközöltethetnék, tartozzék

[37] Uo. 216. kk.

[38] L. előbb, 431. o.

[39] Zsurk, kis falu Szabolcs megyében a Tisza mellett, Ung és Bereg megyék szomszédságában, Csappal szemben. A Forgách grófi család volt a földesura.

[40] A bécsi Rotschild-ház 1830-ban dolgozta ki a Triesztől Brody-ig, a galíciai orosz határig vezető vasútvonal tervét. Ennek első szakaszát, a Bécs—Bochnia (lengyel város Krakkótól keletre) közti vonalat 1836-ban kezdték épiteni. Az építés lassan haladt: 1838-ban még csak a Bécs—Wagram közötti 31 km-es szakasz volt készen.

azt, de csak illő kárpótlás mellett (nem pedig mint eddig szokásban volt ingyen) átadni.

És ezen nagyfontosságú inditvány volt az, melly a RRket a legközelébbi három napokban foglalatoskodtatá. Ha már ekkorig is buval kellett nemzetünk apathiája felett minden honszerető kebelnek eltelni, midőn a hazának jobblétét keserves balitéletek gátjain megtörve, tespedni szemlélte: a legujabb idők jelei, azon élénk mozgás, melly a közösülésnek vasutak általi könnyitése iránt egész Európán keresztül forrásban van, nem lehet hogy a hazáját hiven szerető magyar keblében a fájdalmat, aggódó félelemmé ne érleltesse. Mert ha csak azt az egyet meggondoljuk is, miként fogja a bácsi termesztő, ki gabonáját Gönyüig a Dunán felvontatni, onnan pedig Bécsig tengelyen szállitani kéntelen, a Lembergtől Bécsig egy mázsányi terhet 6 pengő xrért szállitandó vasúttal a concurrentiát kiállani? lehetetlen hogy át ne lássuk, miként többé nem jobblét, hanem élet és halál kérdése van abban, ha akarunk e mozogni s élni, vagy a semmit nem tevés és előitéletek hinárjában vesztegelve meghalni! ! De örök hálá és tisztelet nemzetünk képviselőinek. Ők megértették az időnek jeleit, és megértették a nemzetnek halasztást nem szenvedő szükségeit, s a kisajátitás törvényét mindennel, ami biztositásul szükséges vala, elhatározák. És ha szerencsések lesznek kivivni, amit olly dicsőséggel kezdettek, (pedig igazság ügyében az erős akaratnak győzni kell,) habár semmi mást nem tettek volna is 3 évek alatt, (mi sok jót tettek, mi sok jónak magvát szórták el pedig! !) már örök hálát érdemelnek a boldogság ösvényére vezetett nemzettől. Én boldogitó kötelességnek ismerem e nevezetes három nap vitatásait jövő levelemben kimeritőleg közölni, s ha gyenge tollam csak egy két kebelben lenne is szerencsés, az előitéletek homályán átsugározva pislogó mécset gyujtani, három évi fáradozásom bőven jutalmazva lesz.

322.

1836 február 3, 4, 5, 6, 8, 9.

Foglalat: a) *Kerületi vitatások, s állapodások, a kisajátitás tárgyában.* — b) *Ujabb tudósitás, s annak következésében tett ajánlás a Ludoviceára. A nemzeti Theatrom iránti pótoló végzés. Orsz. ülésben a sérelmek különböző tárgyai felvétetnek.*

a)

Pozsony, február 10-én, 1836.

Februar 3. 4. és 5-ik napjain Bencsik és Brezovay elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésekben,* Szabolcs követének utóbbi levelemben közlött inditványa[1] következésében folyvást a kisajátitás (expropriatio) fontos kérdése forgott szőnyegen.

E kérdés a vitatásokban két részre oszlott, amennyiben t. i. 1. a Pest—budai álló hidat különösen, és 2. egy általános kisajátitási törvénnyel más közhasznu vállalatok elősegéllését s a közczélra forditandó magános vagyonnak teljes kárpótlását tárgyazta.

[1] Vay indítványát l. előbb, 452. o.

A Buda—pesti álló hid tárgyát ami illeti, vitatás közben a kisajátitásnak e részbeni elmellőzését a főrendek javaslata szerint csupán Aczél és Szluha védették, okul adván, hogy az expropriatio elhatározására csupán a pesti polgárság ellenkezése szolgáltatott okot és alkalmat; ezen ellenzés a fő RR hiteles tudósitása szerint már megszünt, s annál fogva minden akadály is elenyészett, melly a kénszeritő törvényt szükségessé tette volt. — Ellenben Borcsiczky, Hertelendy Miksa, Fáy, Noszlopy, Deák, Pfansmid, Budaházy, Bernáth a RR előbbi végzését még most is mulhatlanul szükségesnek tartották. Okaik ezek valának: Hogy a kisajátitásra, midőn valamelly közhasznu vállalatot máskép létesiteni nem lehet, minden statusnak, és igy a magyar statusnak is tagadhatatlan jusa van, az csak olly világos igazság, hogy azt nehezen merné valaki tagadni. Ez igy lévén, igen természetesen következik, hogy az ország jusa Pest városa meg vagy nem egyezésétől egyátaljában nem függhet. Nem is erre volt a kisajátitásnak elrendelése alapitva, mert hiszen Buda városa önként hozzájárult a KK és RR kivánatához, s illő kárpótlás mellett kész volt hidvámbeli tulajdonáról lemondani,[2] ez azonban a kisajátitásnak mind a két városra egyiránt kiterjesztett elhatározásában semmi különbséget sem tett volt. Sőt megforditva áll a dolog, ugy t. i. hogy mentől inkább készek Buda és Pest városok tulajdonokrul lemondani, annál természetesebb, hogy a kisajátitást ki kell jelenteni. A megegyezés tehát egyéb következést nem vonsz maga után, mint azt: hogy ha a kárpótlás iránt alkukép megkészül az egyesség, itéletre szükség nem lészen. Azonban még abból, hogy Pest városa kész egyezni, sem az nem következik, hogy elfogadható feltételeket kivánand, sem pedig az, hogy valósággal megegyezik. És miután a feltételek tudomása előtt, az egyességet elfogadni annyit tenne, mint az ország akaratját, mellyet az álló hid létesítésére nézve kimondott, a kérdéses kir. városok discretiójának alája vetni, vagy pedig a hidépitésnek elhatározását jövő országgyülésig függőben hagyni: igen természetes dolog, hogy bíróságra van szükség, melly azon esetre, ha a birói nemes tisztből különben is megpróbálandó egyesség meg nem készülne, a kárpótlás iránt eldöntő itéletet hozzon. A bíróság iránti köteles engedelmesség vagy a felek önkénti alávetésén, vagy törvényen alapulhat. Itt az első nincs még meg, és igy a másodikra van szükség. Valameddig tehát Buda és Pest városok az egyesség feltételeit végkép elő nem adják, s azok az ország Rendei által el nem fogadtatnak, s igy az egyesség valósággal megkészül, vagy pedig a kirendelt országos biztosság itéletének magokat önként alája nem vetik, mindaddig a KK és RR előbbi végzésöktül el nem állhatnak, sőtt ezekről előre senki sem kezeskedhetvén, a fő RR kinyilatkozásán annyival inkább csudálkoznak, mivel viszonizenetjökben mindazt, hogy a kisajátitás elvét maga Pest városa is, egyes lakosokra nézve folyvást gyakorolja, mind pedig azt is, hogy a törvény értelmében teljes kárpótlást kell a hidért kapnia, önként elismerik; az ezt elitélendő bíróság kirendelésében és az expropriatio kimondásában tehát követeltséggel nem is ellenkezhetnek. Végre pedig az elitélendő kérdések egyrészről a vállalkozó társaság, más részről vagy az összes város, vagy annak egyes polgárai közt foroghatván fel, a bíróságnak pedig mindenesetre törvényes kifogáson kivülinek lenni kelletvén, igen természetes, hogy ezen bíróskodást a felek egyikére, a városra t. i. bizni nem lehet, hanem

[2] Buda város nyilatkozatát e tárgyban l.: *Iratok*. VI. köt. 90. kk. (A hídbizottság iratai között.)

a részrehajlás tekintetén mindenkép felülemelkedett országos biztosságra bizni, s e végett a RR javallatának egészen megmaradni kelletik.

Ezen czáfolhatlanul fontos okok ellenében a főRR véleményének elfogadására, csak NYITRA, BARANYA, FEJÉR, ARAD és THURÓCZ szavaztak. BENCSIK szavazatának azt az okát adá: hogy küldői a nemesek vámfizetésével a pesti hidat felépitve látni nem akarják. Ha a főRR javaslata elfogadtatik, ugy bizonyosan nem lesz hid, arra szavaz tehát, mert igy küldői kivánságát elérni reménli.

Eszerint az előbbi végzésnek ujabbi megerősitése mellett az is elhatároztatott, hogy a Buda—pesti álló hid tárgyának az általános expropriationalis inditványtól minden esetre különválva kell petractaltatnia.

Ami a fő RR izenetének többi részeit illeti: Javallották 1. hogy a RR által elfogadott vámjegyzék maximumnak, a mostani vám pedig minimumnak vétetvén, egynek vagy másiknak elfogadása, vagy pedig a kettő, mint véghatár vonal között valamelly középnek a részvényes társasággali alkukép meghatározása az országos biztosságra bizassék. Ezt a KK és RR elfogadták, azon hozzátétellel, hogy az ekép megállapitandó vámjegyzékben a kötendő esztendők lefolytáig legkisebb változás se történhessék. — 2. Az orsz. biztosságnak az 5-ik §-ban kiszabott foglalatosságaira nézve kitétetni kivánják a főRR, hogy ez az élő törvények határai közt értessék. A KK és RR ugyan meg nem foghaták, miképen legyen ez a záradék akár az épitési költségek felszámitására, akár a szerződési esztendők megállapitására alkalmazható; mindazáltal lehetvén más megbirálandó körülmények is, p. o. ha a részvényes társaság azt kivánná, hogy akik ladikon, vagy pedig tél szakán jégen mennek át, szintén vámot fizessenek, ezen kivánságot elfogadni törvény szerint kétségkivül nem lehet, ezen tekintetből tehát megegyeztenek, hogy a szakasz végére még ezek tétessenek „és (az országos biztosság t. i.) minden egyéb körülményeket is a fennálló törvények szerint határozzon el".

Eként a Buda—pesti hid tárgya béfejeztetvén, átmegyek Szabolcs követének az átalános kisajátitási törvény iránt tett inditványára.

BORCSICZKY ugy vélekedett: hogy a status kisajátitási jusát valamint a statustudomány észlegi elvei szerint tagadni egyátaljában nem lehet, úgy annak gyakorlatát nemcsak számos törvényeink kimondják, de a megyék s más törvényhatóságok, uczák szabályozásánál, utak, hidak, gátak és töltések épitésénél mindennap gyakorolják is. Nem annyira a tevőleges jus tehát az, melly e részben törvényt alkottatni javasol, mint inkább a dolog negativus oldala s azon kötelesség, miszerint a törvényhozás a haza egyes polgárainak tulajdonát mindennemü önkényes károsodástól megóvni tartozik. És e részben kéntelen megvallani, hogy törvényinkben olly hijány létezik, mellynek kipótolását tovább halasztani teljességgel nem lehet. Már Szabolcs követe megemlitette, de közönségesen is tudva van, hogy ekkorig csatornyát ásatván, vagy utat épittetvén a vármegye, az e végre szükséges föld a birtokosoktul minden kárpótlás nélkül elvétetett. Ezen roppant igazságtalanságot tovább megszenvedni vétek volna, mert senkitől sem lehet kivánni, hogy a közönség haszna miatt kárpótlás nélkül áldozni tartozzék. A szónok tehát olly értelmű törvényt óhajt alkottatni, hogy midőn az országgyülése, vagy az e végetti birálatra megbizandó országos hatóság valamelly munkát a status javára szükségesnek tart, az e végre megkivántatott magános tulajdont teljes kárpótlás nélkül elvenni senkitől sem szabad. Ez birtokot biztositó, nem pedig gyengitő törvény lesz; és valamint a már előfordult Pest—budai hid esetére gyakorlatilag alkal-

maztaték, ugy minden előfordulandó esetekre is alkalmaztathatódván, egyrészről a statusnak kétségtelen kisajátitási jusát nem gyengiti, másrészről pedig a magánosoknak minden károsodás ellen biztosságot nyujt.

DEÁK részletes előterjesztéssel megmutogatá, miként a kereskedési közösülés könnyitéséről gondoskodnunk már nem annyira hazánk jóvolta felemelésének tekintete int, mint inkább a fenyegető veszély megelőzésének, s annál fogva lételünk fenntartásának kötelesége kénszerit. Nem kiván ezen tételnek bizonyitványául mélyen béereszkedni mindazokba, miket kereskedési előmenetel, s azzal összekötött termesztési virágzás tekintetéből az olcsó és sebes közösülési eszközök szükségéről mondani lehetne, s amik különben is közönségesen ismeretesek. Azt sem akarja bővebben taglalgatni, hogy azon élénk mozgás, melly a jelen pillanatban közép Europának csatornák és vasutak általi összecsatolására nézve olly mértékben mutatkozik, hogy az ujságlapok majd minden nap egy uj vállalat keletkezését adnák értésünkre, hogy mondom ezen élénk egyesült törekvés mind sorvasztó, sőt elölő hatással fenyegeti, mindazon tartományokat, mellyek az időnek komoly intéseire nem figyelmezvén, a semmit nem tevés állapotjában tespednek. Csupán a Szabolcs követe által is emlitett példának közvetlen hatását, s abból hazánkra eredendő következéseket kivánja némileg kifejteni. Tudják a RR, hogy a Lemberget Béccsel összekötendő vasutnak épitése már kétséget nem szenved, s a nagyszerü vállalat rövid időn végrehajtásba jő.[3] Hogy Lengyelország gabonatermesztési tekintetben a legtermékenyebbek egyike, s bőségre nézve akármelly világkereskedési piaczot ellátni, s különösen hazánkkal is a concurrentiát kiállani képes, az közismeretü dolog, s azért e részben csak annyit emlit, hogy Galliciában a gabona ára most is felényivel olcsóbb, mint magyar hazánknak legtermékenyebb vidékén. Itt tehát a kereskedési mérleg (bilanx) már úgyis ellenünk áll; s hogy ennek kiegyenlitésére még hasonló körülmények közt is, az örökös tartományok előtt a kormánytól valamelly különös kereskedési kedvezéseket várnunk lehetne, ily ábrándozásokkal nem hiszi, hogy hazánkban magát csak egy ember is éltetné. Vegyék fel már most a RR, hogy mindezen már magokban is eléggé kedvetlen körülmények után a gallicziai gabona a felállittatni czélzott vasút segedelmével annyira olcsó áron fog Bécsbe szállittatni, hogy egy mázsányi teher egész Bécsig csak 6 pengő xrba kerül; tekintsék más oldalról, mennyibe kerül a bácsi buzának Gönyüig viz elleni felvontatása, onnén pedig Bécsig tengelyen szállitása; és lehetetlen, hogy mindenki meg ne győződjék, miképen a bécsi piacz, s vele egész Austria hazánkra nézve tökéletesen elvész, hazánk legtermékenyebb része, a gazdag Tisza melléke, a Bánát, s Bács v[árme]gye egészen tönkre van téve, mi saját földünk kövérségébe megfúlunk. — S e tekinteteknél már többé nem az forog kérdésben: akarjuk e hazánk virágzását emelni? hanem ha akarunk e létezni tovább, vagy egészen elveszni. És ha meggondolják a RR, hogy a kereskedési világban megelőztetni szerfelett bajos, mert az elkésést helyrehozni, s azon utat, mellyet a kereskedés egyszer vett magának, megváltoztatni kimondhatlan nehéz: lehetetlen nem hinnie, hogy az egész ország egy szivvel lélekkel elismeri, miképen könnyebb közösülési eszközökre, s különösen vasutakra minékünk is okvetetlen szükségünk van, s a dolgot kipótolhatlan kár nélkül ügyszólván már tovább halasztanunk sem lehet.

[3] Vö. a 452. o. 40. jegyzetével.

A köz szükség tehát tagadhatlan alaptételnek vétetvén fel, természetes, hogy a czélt akarva, az eszközökrül is gondoskodnunk kell. Mennyire tanácsos, sőt mennyire lehetséges e részben az ország közerejéhez folyamodni, s a szükséges vasutakat, canalisokat országos erővel létesiteni? arról ezuttal szóllani csak azért is felesleges, mert publicus fundusunk nincs, s a kereskedési munkálat rendszerébe tartozó status gazdálkodási tárgyakat e diaetán már fel sem vehetjük.[4] De egyébiránt is a status-tudomány adatjaira s az egész világ gyakorlati példájára támaszkodva, alkalmasint minden hosszabb mutogatás nélkül axiomaként felállithatjuk, hogy ha arra várakozunk, míg p. o. az ország épittet vasutat a hajókázható Dunától a szomszéd Austria fővárosáig, alkalmasint hiában várakozunk. Ilyes vállalatok minden lehetőség szerint csak magános egyesületek utján létesülhetnek; ezeket kell tehát lehetőkké tenni, ha a közjót akarjuk. S a szónok ugy hiszi, hogy e részben a Buda—pesti hidra nézve felvett ösvényt lehetne követni. A vámtóli mentségek nehézséget alkalmasint nem tesznek, mert miután vasutaknál, canalisoknál nem olly közönséges communicationalis mód forog fenn, mellyel élni valaki kénszerittetnék, hanem csak magános költségen eszközlött fuvarkönnyités, alkalmasint nincs ember, aki privilegialis helyzetének olly furcsa magyarázatot adna, hogy más ember vasutat épitsen temérdek költséggel, azon egy vagy másnemü szekereket tartson, ő pedig felüljön a szekérre, s ingyen utazzék rajta, vagy ingyen szállitsa buzáját. Erről tehát szóllani sem kelletvén, csak az a kérdés, hogy a kisajátitás elve, a statusnak eme tagadhatatlan jusa s az illy vállalatoknak mulhatlan feltétele, miként alkalmaztassék? Angliában, hol a parliament minden esztendőn együtt ül, bé lehet várni, mig illynemű közhasznu vállalat végett társaság létesül, s magát béjelenti, hogy részére a kisajátitás elrendeltethessék. Nállunk a dolog máskép áll, és már feljebb megemlittetett, hogy ilyes tárgyakban halasztgatni annyit tesz, mint eltemetni. Valamint tehát a Buda—pesti hidra nézve, még mielőtt társaság jelentette volna magát, mind a vállalat szüksége, mind pedig a kisajátitás alkalmazása kimondatott, ugy azt egyebekre is már e diaetán előlegesen ki lehet mondani, annyival inkább pedig, mert a szónok bizonyosan meri gyanitani, hogy e tárgyban minden követnek utasitása is van. Ugyanis a Commercialéban, nevezetesen az V-ik szakasz motivatiója c) pontjában, s annak következésében *De utilibus operibus per Societates, vel privatos struendis* javallott törvényczikkelyben az országos küldöttség javallatba tette, hogy ha valamelly társaság vagy magános vállalkozó, a fő kereskedési ductusokban hidat, vagy pedig — a fundus publicusból, s részint a törvényhatóságok által épitendőkön kivül — a kereskedés könnyitése s az ország lakosinak kényelme végett utakat, csatornákat, vasutakat, *vel aliud simile cum reali publica utilitate conjunctum opus propriis impensis struere vellet,* annak bizonyos évekig különbség nélkül mindenkitől taxát szedni megengedtessék, s részére kárpótlás mellett a szükséges kisajátitás is elrendeltessék.[5] Az országos küldöttségnek ezen javallata (melly ellen nota bene, semmi

[4] Az országos bizottság kereskedelmi munkálata részletesen foglalkozott a közlekedés fejlesztésének problémájával, s a szükséges anyagi eszközöket részben a fundus publicus létrehozásával, részben részvénytársaságok létesítésével kívánta előteremteni. (Vö. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Commercialem relata V. De vehiculis communicationis Commercialis.* 71. kk. — A javaslat összesen 10 tc. tervezetét foglalja magába.)

[5] „Si aliqua societas, aut privatus in majoribus regni fluviis, praesertim ad capitales urbes, aut in principalibus viarum commercialium ductibus, stabilem et fixum pontem, vel praeter illos, qui ex Fundo publico, aut juxta inviationem dirigentis Dicas-

votum separatumot sem látunk)[6] a törvényhatóságokkal közölve lévén, arra minden követnek utasitás adatott.[7]

Mindezeknek folytában kettő az, amit tenni lehet. T. i. 1. Vagy ki kell törvény által mondani: hogy p. o. oly vasutra, vagy illetőleg canalisra, melly Bécs városát Dunánk hajókázható részével, vagy Pestet a török határszélekkel, vagy (a sérelmek sorában tett végzés szerint is)[8] a tiszai részeket például Szolnoktul vagy Szegedtől véve Pest városával, vagy pedig magát Debreczent Pesttel összekösse, vagy ami mást még a RR jónak találnak, s ha úgy tetszik mindazon ductusokat, mellyek a kereskedési munkálatban, *de viarum structura et conservatione* javallott t. czikkelyben foglaltatnak,[9] megemlitvén hazánkban szüksége van, következőleg, ha valamelly társaság ilyennek épitését magára vállalni akarná, s a vonal magánosok birtokán menne keresztül, és az eránt a birtokosokkal meg nem alkudhatnék, részére a kisajátitás elrendeltetik, s a kárpótlási summáknak elitélése végett, a Buda—pesti hid iránt kirendelt országos küldöttség birói hatalommal felruháztatik. — Vagy pedig 2. lehet az országos küldöttség törvényjavaslatát (némelly módositásokkal, p. o. hogy az engedelem adás ne a kormánytól függjön) elfogadni, s átaljában kimondani, hogy ha közhasznu vasutat, hidat vagy csatornát akar valaki épiteni, nem sikerülhetvén az egyeség, kisajátitásnak lesz helye, s az országos biztosság bióskodand. Mellyiket fogadják el a RR? az a többségnek bölcs itéletétől függ, de ismétli a szónok, hogy ha, nem mondja hazánk virágzását, de csak existentiáját is szivünkön viseljük, hallgatva nem vesztegelhetünk, sem pedig időtlen, félszeg temporizáló rendszabásokhoz nem nyulhatunk.

Bezerédy meg volt győződve, hogy alkalmasb szempillantásban nem tehette volna inditványát Szabolcs követe. Mert midőn az idő naponként sürgetőbben int, midőn a köz hirlapok alig szóllanak többet s érdekesben másról, mint az egész Európát hálóként fedendő vasutakról: ha összevetett vállakkal s minden igyekezettel nem törekszünk előre haladni, majdan a civilisált

---

terii Regni per Jurisdictiones suscipientur, pro ampliore commercii facilitate, regnicolarumque commoditate longiores viarum tractus, aut canales vel ductus ferreos ad longiorem distantiam, vel denique aliud simile cum reali publica utilitate conjunctum opus propriis impensis struere vellet, eidem, jure alieno, et iis, quibus competit praestanda indemnitate ceteroquin salvis, per Regiam Majestatem privilegium ad certos pro ratione utilitatis, et impensorum sumptuum determinandos annos, defixam in tariffa taxam, unde sumtus resarciatur, desumendi tribuetur." Uo. 85.

[6] A Rendszeres Munkálatokkal foglalkozó országos bizottság véleményei ellen a kisebbségben maradt tagok vagy csoportok különvéleményeket nyújthattak be, s ezzel a jogukkal sok esetben éltek is. A különvélemények közül a fontosabbakat az egyes operátumokhoz kapcsolva kinyomtatták.

[7] Az operátumokkal kapcsolatban követi utasításnak azok a megjegyzések számitottak, amelyeket a megyék bizottságai a kinyomtatott operátumok megvizsgálása során 1831/32-ben irásba foglaltak. Nem teljes sorozatuk található *OL, Nádori lt. Praeparatoria ad diaetam 1832. XVI. sz.* és *Kanc. vegyes iratok* 17. csomó.

[8] A sérelmek vitáiról Kossuth csak szűkszavú tudósitást adott s nem állapitható meg, hogy az utalás milyen határozatra vonatkozik.

[9] Az id. javaslat összesen 12 közlekedési útvonalat említ: 1. Pest—Győr—Bécs; 2. Pest—Székesfehérvár—Siófok—Kanizsa—Zágráb—Fiume; 3. Pest—Dunaföldvár—Eszék—Zimony; 4. Pest—Esztergom—Nagyszombat—Morvaország; 5. Pest—Miskolc—Kassa—Eperjes—Lemberg; 6. Pest—Szolnok—Debrecen—Nagyvárad—Kolozsvár; 7. Pest—Szeged—Temesvár—Nagyszeben; 8. Bécs—Sopron—Kőszeg—Szombathely—Kanizsa—Pécs—Eszék — elágazással Körmend—Varasd—Fiume; 9. Bécs—Pozsony—Nagyszombat—Zsolna—Jablunka; 10. Nagyszombat—Nyitra—Bányavárosok—Kassa; 11. Kassa—Lőcse—Késmárk—Krakkó; 12. Miskolc—Tokaj—Uzsok vagy Verecke—Galícián át Oroszországba. (*Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Commercialem relata.* 78. o.)

világnak Magyarország lészen véghatára, s mi Napkelethez csapva s az europai közösülésekből kizárva, a mivelt Europától távolabb fogunk állani, mint Kelet-India, vagy Africának azon része, mellyet vasutak kötnek a tengerhez. És miután ébrednünk is késő volna, ha már egyszer azok, kik cselekedtek amig mi aludtunk, kiragadták a piaczot kezünkből, szükség hogy Szabolcs követének inditványa nyomban intézkedés alá vétessék, s a kisajátitási törvény vagy átaljában, vagy legalább azonnal kiszabandó ductusokhoz kötve elhatároztassék.

HERTELENDY MIKSA Trencsin követének a kárpótlás biztositására intézett javallatát[10] kész volna pártolni, de nem akarná, hogy a törvény átaljános legyen, s birtokunkat közhaszon ürügye alatt a kormány holmi planizáló emberek számára befolyásunk nélkül elvehesse. Azt, ha valjon olly közhasznu e valamelly vasút vagy csatorna a kisajátitási jusnak gyakorlatát megkivánhatja, csak a diaeta itélheti el, az általános törvény tehát semmit sem használna, mert minden egyes esetre való alkalmazásának csakugyan az országgyülése elébe kellene kerülni; jobb tehát a dolgot mindjárt ennél kezdeni, s ha tud a RR közül valaki esetet, melly végett az expropriatiora szükség van, nevezze meg azt, s a szónok kész a törvény megalkotásához járulni.

Az átalános kisajátitási törvényt hasonló nézetekből SZLUHA és NOSZLOPY is ellenzék. Az első azért is, mivel a status szüksége, a vállalat hasznossága s a kárpótlásnak ki általi viselése iránt minden egyes esetnél sokoldalu megbirálás kivántatik, a második pedig mert a kisajátitási elvnek végrehajtását egyoldalu hatalomra bizni nem akarja.

BERNÁTH ellenben e tárgy körülti nézeteit eként fejtette ki: Az időnek fejleményein s a szomszéd tartományokbani történetekből reánk háramló szükségen kivül, Szabolcs követe inditványának méltánylatában a nemzetnek azon forró kivánságára is figyelmeznünk kelletik, mellyel a kereskedési rendszeres munkálat felvételét reménylé,[11] mellynek ellenében azonban a kereskedés elintézése ugy most, mint az előbeni diaetákon mindég csak mézes madzag gyanánt jelent meg előttünk. A szónok ugy tartja, hogy a tulajdon azon részének, melly az egyes polgárok szükségei fedezésén felül van, értéki barometruma a kereskedés. Aminő lábon áll a nemzet kereskedése, aszerint nő vagy kevesedik az egyes polgárok vagyonának értéke, s igy a nemzeté is, mert hiszen a nemzet nem egyéb mint egyes polgárok összessége. Ezen rövid elvekből nyilván kitetszik, mi kimondhatatlan fontosságu dolog a kereskedés a statusban. Hogy a pénz s hitel a kereskedés vehiculumjai közé tartozik, azt a szólló követ örömest elismeri, úgy tartja még is, hogy az ut, mint az élénk keringésnek mellőzhetlen eszköze, a vehiculumok legfőbbikei sorában áll. Ha felvétetett volna ez országgyülésén a kereskedési munkálat, teljesen reménlheténk, hogy a közösülési módokra, s különösen az utakra nézve a törvényhatóságokat egybepontosuló (concentrativus) munkálódásra egyesithetjük.[12] Ezen reményünk füstbe ment; a mostani rendszer ösvényén pedig, miszerint a megyékben ma egy utvonal megállapitatik, holnap változnak a személyek, s velök a

[10] Vö. előbb, Borcsiczky javaslatával.

[11] Vö. az országgyűlés első heteinek vitáival, amelyek során a többség eleinte — az 1825 óta megnyilvánuló közvéleményhez alkalmazkodva — a kereskedelmi munkálat első helyen való megvitatását kívánta.

[12] Az országos bizottság kereskedelmi munkálata ugyanis fentebb idézett fejezetében központosított országos útrendszer kiépítését akarta kezdeményezni.

vonal is változik, több megyék pedig egyet nem értve s igy szétágazólag pazarolják a népnek temérdek erejét: kereskedési utakra egyhamar alig számolhatunk. Gondolkoznunk kell tehát, hogy szomszédinktól s az élénken mozgó eleven világtól el ne maradjunk. Ilyesmi csak nagyobb vállalatok utján létesülhet, ezek pedig olly országban, mellyben a kiváltságok özönként habzanak, törvény pártfogása nélkül életre soha sem kapnak. Mindezeknél fogva a szólló követ véleménye abban határoztatik: hogy olly elvü törvényczikkely alkottassék, melly az ilynemű vállalatokat a törvény pártfogása alá helyheztesse. Neveztessék ki egy országos biztosság, (mert ha a Buda—pesti egyes esetre lehetett azt rendelni, miért ne lehetne átaljában minden közhasznu vállalatokra?) s a vállalkozó társaság, miután magában össze szerkesült, azon biztossághoz forduljon, az pedig a vállalkozókkal mindazon jótékonyságokat közölje, mellyekre nézve a Buda—pesti hid tárgyában felhatalmaztaték. Ebből természetesen következvén: hogy az épitendő vasútak, hidak s vizcsatornák bizonyos évek mulva a nemzet tulajdonává legyenek.

Klauzál kétségtelennek tartván, hogy ha mostani állapotunkban maradunk, Magyarországon valami közhasznu nagyszerü vállalatnak létesülése nem is képzelhető, az unghi követ[13] véleményét pártolá. És minthogy tapasztalásból tudjuk, miként közgyüléseinkben a vonalak megállapitásánál magános érdek, s a törvény kedvezésivel különben is halmozott oligarchák hatalmas befolyása, sok szegényebbeknek kárával, nagy szerepet szokott játszani, sőt az ily rugók kerekén forgó kisajátitások minden kárpótlás nélkül történnek, kettőt tart szükségesnek törvény által kimondani: 1. Hogy a közjónak előmozditására szükséges munkák végett a kisajátitás csak tökéletes káratlanitás mellett történhetik. 2. Hogy a kárpótlás megadatván, egyes emberek átalkodottsága a vállalatok létesülését nem gátolhatja. E végett ugyanazon országos biztosságot, melly a Buda—pesti hid tárgyában kiküldetett, vélné olly formán felhatalmaztatni: hogy ha valamelly vállalatot a hazára nézve hasznosnak itél, az avégre magát jelentő társaságnak adjon reá hatalmat, s ha az a magános földbirtokosokkal meg nem egyezhetne, részére a kisajátitást elrendelje, s a kárpotlást biróikép elhatározza. Magában értetvén, hogy aki az országos biztosság s vállalkozó társaság közt alkuképmegállapitott bizonyos évek lefolytával az ország sajátjává válandó ilynemü vasutakat vagy canalisokat használni kivánná, minden különbség nélkül fizetni tartozik.

Gr. La Motte Zala követének nézeteiben[14] osztozván tökéletesen meg volt győződve, hogy midőn egész Europa canalisokkal s vasutakkal magát egyesiti, ha mi hasonlókrul nem gondolkozunk, vesztünket eszközöljük. Mert könnyü közösülési eszközeink nem lévén, a vasutak pedig a távolságokat igen megkurtitván, a concurrentiát még a távolfekvő tartományokkal sem állhatjuk ki. Két kézzel fogadja tehát az inditványt, s meggyőződését nyilván kimondja, hogy ennél, s a segregationál[15] hasznosb dolgot a jelen diaetán nem tettünk. Ez igy lévén igen természetesnek látja, hogy bizonyos jövedelemre számithatás nélkül senki sem fog nekünk hajókázható canalist ásni, vagy roppant költséggel vasútat épiteni; következőleg az is igen természetes, hogy bizonyos évekig az ily utakon kiki fizetni tartozzék. És a szóló követ, aki a

[13] Bernáth.
[14] Vö. előbb, Deák felszólalásával.
[15] Vö. az úrbéri III. tc.-nek a legelő elkülönitését szabályozó 3. §-ával. L.: *Iratok*. V. köt. 109. kk.

nemesi kiváltságoknak mindenkoron meleg védője volt, s az is kiván maradni, egyenesen megvallja, hogy ezen fizetés az 1741 : 8. czikkelyel sem ellenkezik. Közköltségen közerővel épitett utakon ne fizessen utpénzt vagy vámot a nemes ember, ezt a szólló követ mindég fogja kivánni; de midőn egy magános ember vagy részvényes társaság saját költségén épit utat, s még a földért is, mellyen az megyen, teljes kárpótlást ád, ez az ut már csak minden tekintetben az ő tökéletes tulajdona. Hogy pedig egy harmadiknak tulajdonát a magyar nemes ingyen használja, ezt az 1741 : 8. cz[ikkely] csakugyan nem parancsolja, mi pedig nem kivánhatjuk. Ilynemü vállalatok által a közösülésnek, járás kelésnek közönséges eszközei el nem törültetnek, megmarad a régi intézet, megmarad a régi ut, amelly nemesnek fizetni nem tetszik ne használja a vas utat, mennyen a régi uton s az 1741-ki cz[ikkely] mentve van. Egyébiránt a szónok nem tartja szükségesnek, hogy a ductusokat itt igen szük korlátok közé szoritva kijelelgessük, a vállalkozók ki fogják nézni, mi igér nekik legtöbb nyereséget; ezen nyereség pedig csupán és egyedül a kereskedési élénk járás kelésre alapulhatván, az ő magános hasznok az ország közhasznával elválaszthatlan kapcsolatban van.

Ezen nyilatkozást a KK és RR hangos tetszéssel fogadták, s alig is lehet az inditvány hasznos voltára többet mondani, mint azt, hogy még azok által is pártoltaték, kik különben a kiváltságokat mindenkoron melegen védelmezik.[16]

A nem annyira mulattató, mint szerfelett fontos érdekü, s hazánkban egészen újnemű vitatások részleteit jövő levelemben folytatni fogom. Az állapodások e következőkben határozódnak:

1. A közpénztárból vagy a törvényhatóságok által épitendő publicus utakról, nemkülönben bár magános, de ollynemű vállalatokrul, mellyeknek haszna nem kereskedési tekintetben fekszik, hanem örökre azon vállalkozóké marad, minők p. o. a vizcsapolások, mocsárszáritások s a t., a RR most nem rendelkeznek, hanem csak oly privát vállalatokrul, mellyek köz országos kereskedési hasznot tárgyaznak.

2. Ilyesmire a vállalkozókat felhatalmazni, a tervet megvizsgálni, szükséges és hasznos volta felett itéletet hozni, s ahhoz képest szükség esetére a kisajátitást is elrendelni, s a kárpotlási summákat meghatározni, szóval a vállalat létesitését sikeresiteni: olly foglalatosságok, mellyeknek teljesitésére az ország Rendei, egy állandó articularis biztosságot kivánnak (az inclavationalis biztosság példájára)[17] nevezni, s felhatalmazni.

3. A vasutakra s csatornákra nézve, mellyeknek használására kénszeritve senki sincs, (nem ugy mint a Duna két partját öszekötő hidnál,) tarifát országosan határozni akarni képtelenség; ez a vállalkozók dolga, s a szerfeletti huzás ellen az ő saját érdekök eléggé kezeskedik. Ez tehát az articularis biztosság munkálódása körébe nem tartozik; ellenben köteles lészen a vállalkozókkal olly egyeségre lépni, hogy az épitendő vasutak, csatornák, s azokhoz szükséges hidak bizonyos esztendők mulva az ország szabad dispositioja (nem proprietása) alá essenek.

[16] Kossuth tudósításaiban Gr. La Motte gömöri követ eddig általában mint a kiváltságokhoz való ragaszkodás és a haladásellenesség bajnoka szerepelt, ezért tartja most szükségesnek állásfoglalását külön is kiemelni.

[17] Az inclavationalis bizottságot kiküldő 1807 : 28. tc.-re l. a 47. o. 26. jegyzetét.

b)

A legközelebbi napok kevés érdekest nyujtanak, resultatumjaik röviden közölhetők:

A *Ludovicea* intézet nevelési rendszerének kidolgozására rendelt küldöttség tagjaivá titkos szavazat utján ezek választattak: Az *Egyházi Rendből:* Frim és Sághy. *A vármegyék részéről* Andrássy, Rudics, Borcsiczky, Kubinyi, Deák, Pázmándy, Somsics, Bezerédy, Gr. La Motte, Bernáth, Palóczy, Brezovay, Bőthy, Klauzál, Hertelendy Miksa és Szentpály. A *jelen nem lévők részéről* Gönczy Sámuel és Kossuth Lajos. A *kerületekből* Kálmán Sándor. *A kir. városokból:* Kricske, Vághy, Poroszlay és Koleda.

Februar 6-án hitelesitések. A Nemzeti Szinház ügyében pótlólag elhatároztatott, hogy a kirendelendő országos biztosság ezen nemzeti intézetre a Pest v[árme]gye kezelése alatt levő ajánlási summákat[18] is fordittatni, s a két intézetet egyesiteni törekedjék.

Februar 7. vasárnap, 8-án kerület. A Főherczeg Nádor béadván a Ludovicea fedezetlen szükségeiről ujabb hivatalos tudositását, ennek következésében az intézetnek ez idei tökéletes megnyitására (ide értvén a Museumra áttett concurrenzialis pénztár kipótolását is) megkivántatott 309 ezer p. ftot a RR többsége megajánlotta. *Báró Stvrtnik Agoston* generál az egész taxa elengedésével, *Valsassinai Gróf Thurn János* pedig féltaxával hazafiusitattak.

Februar 9-én országos ülés a RRnél: felvétettek a sérelmek iránti 6-ik, a szóllás szabadságát tárgyaló 13-ik, a békési sérelem ügyébeni 5-ik, s a borsodi, zalai, és a Bod János tömlöczöztetését tárgyazó pesti sérelmek iránt készült 2-ik izenetek. Mindezek szórul szóra helybehagyatván.[19]

A Főh[erczeg] Nádor mai napon Bécsbe ment. A magyar nyelv iránt elvállalt közbenjárás diszes tisztében eljárandó.

323.

1836 február 3, 4, 5.

Foglalat: Az ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatok ápolását tárgyazta vitatások folytatása.

Pozsony, február 13-án, 1836.

A vasutaknak s csatornyáknak magános vállalatok általi létesitéséről szólló kerületi vitatások ekként folytattattak:

Széll a kisajátitás átaljános elvét elégé kifejezve találja törvényeinkben, s különben is azt, hogy a közjónak áldozni kiki tartozik, viszont pedig a közönség minden egyes áldozatért kármentéssel köteles, elannyira világos tételnek ismeri, hogy ennek kimondása végett uj törvényre tulajdonkép szükségünk sem lenne. A dologban bíróság eddigi törvényeink által rendelve nem vala, s magános szeszély, vagy roszakarat megzabolázására szoritó törvényes módokkal nem birtunk. E hijányt tehát okvetlenül pótolni kell. Olly általános tör-

[18] Vö. a 451. o. 35. jegyzetével.

[19] A febr. 8-i és 9-i ülések részletesebb ismertetését l. a 324. számban.

vényt azonban, melly bármelly ilynemü vállalat végett a kisajátitást a priori elrendelné, a szónok nem pártolhat, s azt kivánja, hogy minden egyes esetben az országgyülése határozzon. Mert egyedül ez nyujthat biztosságot, hogy csak közszükség s haszon esetében fog a kisajátitás elve alkalmaztatni, és a magános birtok szentsége olly alapelv polgári társaságban, hogy elvétele szükségének megbirálására nézve a szónok bármelly biztosságban is elegendő támaszt nem talál.

Aczél hasonlóan vélekedett. Sőtt ha meggondolja, hogy csatornyákból, vasutakból minő haszon háramlik legközelébb azokra, kiknek jószágán keresztülvitetnek, nem hiszi, hogy találkoznék ember, aki ha káratlanittatik, józan ésszel ellentállhasson, s azért a kisajátitási törvénynek gyakorlatilag szükségét sem látja. (?) Mindazáltal ha csakugyan akaratjok a RRnek, hogy e részben valami határoztassék, ő az ország szükségének elitélését s magánosok tulajdonát semminemű biztosságra nem bizza, s minden egyes esetben az országgyülése specialis határozását kivánja.

Nagy Pál figyelmezteti a Rket, hogy ha minden különös esetbeni kisajátitás egyedül az országgyülésén lenne elrendelhető, a nem éppen országos hatású, de mégis bizonyos vidékekre, egyes vármegyékre nézve igen hasznos kisebb utak, átvágások s más hasonló munkák tekintetében, mellyek iránt eddig a törvényhatóságok is rendelkezhettek, nagy hátramaradást szenvednénk. Ellenben az a javallat, mellyet a commercialis munkálatban olvasunk,[1] olly bő, hogy szerintén minden egyes speculans ember ábrándozásinak kitétethetnénk. Középen van az igazság. Lehet vállalat, mellynek haszna országos, lehet más, mellynek csak vármegyei; és igy a kisajátitásnak is vagy országgyülési határozattal, vagy csak az illető törvényhatóságéval kell elrendeltetni, s ahhoz képest a kárpótlási biráskodásnak is vagy articularis biztosságra, vagy a megyére bizatni.

Pázmándy a vitatott tárgyat három különböző ágazatra véli oszlani. 1-ső azon elvnek kimondása, hogy a status szükségére kárpótlás mellett vagyonát átengedni mindenki tartozik. Enélkül tán ellehetnénk, mert ennek elég nyoma van törvényeinkben, s azt a megyék (Komárom legalább a helybeli vár erősség szükségei tekintetében igen gyakran) gyakorolták is. Ellehetnénk pedig annyival inkább, mert félnünk lehet, hogy ha nagyon általános törvényt javallunk, ürügyet szolgáltatunk ellenkezésre a főRRnek. — 2-ik ágazat: hogy ha valamelly társaság ilynemü hasznos vállalatra találkozik, az a törvény pártfogása alá helyeztődjék. Ennek kimondására igen nagy szükség van; az elv alkalmazásában mindazáltal a Pest—budai hidra nézve követett ösvényt kellene megtartani, s a vámjegyzéknek meghatározását az országgyülése közvetetlen rendelkezésének feltartani, az előkészületek, az esztendők száma, a vonal megállapitása, kisajátitási kárpótlás elitélése, s az egész egyesség egyébiránt időnyerés tekintetéből is comissióra bizatathatván. — 3-ik végre a publicus utak, gátak, száritó csatornák ágazatja. Ezen kérdésbe a szónok most bémenni tanácsosnak nem véli, mert ez össze van kötve a fundus publicus alkotásának s a közerő mikénti használatának[2] szövevényes kérdéseivel, mellyeknek elrendezése esztendőbe is kerülne. A szónok tehát csak magános vállalatokra szoritaná az intézkedést.

[1] Vö. a 458. o. 9. jegyzetével.

[2] Azaz: a megyei közmunka felhasználásának kérdésével, amiről az országos bizottság idézett javaslata részletesen szól.

HERTELENDY MIKSA: A statusnak tagadhatatlan kisajátitási jusát olly módon véli legczélirányosban megmutattatni, ha a törvényhozás specialis esetre alkalmazva gyakorlatilag rendelkezik. S ha ugy hiszik a RR, hogy immár sürgető szükség int az ország javára czélzó vasutakra s viz csatornyákra az expropriatio elvét részesen kimondani, abban örömest megegyezik, de figyelmezteti a Rket, hogy határozatlan általános törvényből szerfelett káros következések eredhetnének. Megemlité továbbá, hogy ezen vállalatoknál a kisajátitási kárpótlás is egészen más tekintetbe jő, mint a pesti hidnál. Mert a hidvám szedési privilegium (amint már másszor ki volt fejtve)[3] nem annyira tiszta tulajdon, mint a közönség kényelmének fedezéséért közhatóságilag engedett kárpótlás és mérséklett jutalom; ellenben itt már kétségtelen tulajdon forog kérdésben. És ezért is óhajtaná, hogy a kisajátitás elrendelése minden speciális esetben csak az országgyülésen történjék. Egyébiránt annak kimondását, hogy vasutakon, csatornyákon mindenki fizessen, halasztás nélkül szükségesnek véli, mert enélkül a kisajátitás hasztalan. Le kell már valahára mondanunk nemzeti előmenetelünket gátló, s minket magunkat is jótékonyság helyett káros következményekkel ostorozó kiváltságinkról, mert sürgetőleg int az időnek szorgos szüksége, s az elmaradásból veszély fenyeget.

Ezen fizetést ami illeti, a dolog sokkal világosabb, mintsem hogy azt ellenezte, avagy csak a nemesi kiváltságokba ütközőnek is vélte volna valaki. De mást várni nem is lehetett. Mert lehetetlen képzelnünk, hogy találkoznék a pusztának olly furatlan agyu fia, ki habár vad gulya s ménes közepén azon édes andalgásban nőtt is fel, hogy a világon (a magyar világon legalább) minden ő érette van teremtve, mert firul fira szállott nemzetségében a régi füstös pergament, mindemellett is eszébe jutott volna nemesi kiváltságinál fogva valaha, hogy a gőzhajón ingyen utazzék, gyapju zsákjait a szekeres ingyen szállitsa a pesti vásárra, ingyen üljön a fiacker szekerébe, vagy a fogadóstól ingyen ebédet kivánjon! Pedig egy cseppel se volna szerényebb kivánat azt követelnünk, hogy a más épitette vasútat, s rajta más lova, vagy gőzgépelye vonta szekeret ingyen használjuk. Erről tehát semmi vitatás nem vala, s leginkább csak az forgott kérdésben: valjon csak átaljában kellessék e kimondani, hogy vasutakra, csatornyákra hazánkban szükség van, s ilynemü vállalatok országos hasznának megitélését, s ahhoz képest a kisajátitás elrendelését is articularis biztosságra bizni, vagy pedig minden különös esetet az országgyülésének megbirálására feltartani?

Az utóbbi véleményt a birtok bátorsága iránt tartozó tekintet: annak kárpótlás mellett is csak elismért köz szükség esetébeni elvehetése, s ezen szükségnek egyedül országgyülésileg történhető elhatározása okaival védelmezték. Ellenben az elsőbb vélemény pártolói a tisztán gyakorlati dologban gyakorlati nézetekből indultak. Ugyanis midőn tapasztaljuk, hogy a vasútak s canalisok végetti expropriatióval a magyarországi birtok bátorsága veszélyeztetve lenni mondatik, hinnünk kellene, hogy már már ezerenként leskelődnek határainkon az ily vállalkozók, ugy hogy majd helyet sem tudunk már számtalan vasutainknak találni, s annál fogva nem annyira könnyitő s ápoló, mint inkább szoritó s visszarettentő intézetekre van szükségünk, nehogy a vasútak épitői özönként elboritsanak! Hát elfelejtettük s elfelejthetjük e, hogy

[3] A dec. 23-i országos ülésben fejtegették egyes követek részletesen ezt a problémát. *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 230 kk. — Kossuth nem ismertette bővebben az országos ülés vitáit. (Vö. 329. o.)

illy vállalatok milliókba kerülnek, s hogy országunknak sem polgári institutiói a külföldi capitalistákra nézve nem olly édesgetők, sem termesztési s gyártási iparkodásunk nem olly magas pólczon áll, hogy a vasútak szerfeletti megszaporodhatása miatt birtokunk bátorságát félthetnénk? Aztán mi is az, aminek elitélését közvetlenül az országgyülésére feltartani akarják? Az: ha valjon közhasznu e valamelly vállalat, következőleg kisajátitásnak lehet e helye miatta. Ugy de, miután a maga milliomjait bizonyos nyereség reményén kivül koczkáztatni bizonnyal senki sem fogja, sőtt tevőleges adatok egybeszámitása nélkül alkalmasint egy lépést sem teszen, ezen nyereség pedig semmi máson, mint egyes egyedül a kereskedési járás-kelés élénkségén alapulhat: ki merné tagadni, hogy mindaz ami élénkebbé teszi a kereskedést, az országnak tagadhatatlanul hasznos, és következőleg szükséges is? Ha ezt nem tagadhatjuk, kétségtelenül el kell azt is ösmernünk, hogy kivált Magyarországon, hol fájdalom élénkebb kereskedési életre olly igen nagy szükség van, alig lehet a képzeletben is vasútat vagy hajókázási csatornyát gondolni, amelly hazánknak hasznot ne igérne. Midőn tehát az országos haszon képzete már magában a vállalat természetében benn fekszik, midőn mindemellett is a körülmények megbirálása nem egyoldalu kormányhatóságra, hanem köz nemzeti bizodalom hozzájárultával választott országos commissióra bizatik, valóban a leggyengédebb természetü aggodalom is méltán megnyughatik. Annyival inkább pedig, mert ezt tenni nemcsak szükséges, hanem mást tenni valósággal káros is, és a logicai követeltséggel merőben ellenkezik. Elismerték a RR, hogy hazánknak könnyebb, olcsóbb és sebesebb közösülési eszközökre, következőleg vasutakra s viz csatornyákra halaszthatlan szüksége van. És mégis midőn a szükséget igen sürgetőnek, s az orvoslást nem is halaszthatónak vallják, akkor azt akarják elhatározni, hogy mindjárt a legelső alap lépés megtétele legalább is 3 esztendőre haladjon; mert hiszen ha illy bizontalan állás mellett képzelhetnénk is, hogy időközben valamelly vállalatra társaság akadhat, annak a jövő diaetáig vesztegelve várakozni, s ezalatt a kereskedés utját más fele vonatva látni kellene; ugy hogy ha végre összegyülne a kisajátitást elrendelhető diaeta, többé vállalkozó nem volna, kinek részére expropriáljon.

Az okoknak mindkét részről lett előterjesztése után szavazat sürgettetvén, DEÁK a kérdésekre nézve ily széttagolást tőn: Most egyedül azon utakról, hidakról, csatornyákról akarnak e a RR intézkedni, mellyeket magános vállalkozók tesznek, vagy pedig a törvényhatóságok által, s részint a fundus publicusból épitendőkrül is? Itt köz volt a felkiáltás, hogy ezen utóbbi nemü munkákról most rendelkezés nem történik. Végzésnek vévén tehát, hogy csak magános vállalatokrul van szó, ezek ismét két részre oszlanak: 1. Lehetnek olyanok, mellyeknek haszna örökre a vállalkozóké marad, mint p. o. csapoló csatornyák, mellyek a végre ásatnak, hogy a mocsárok hasznavehető földekké változtassanak. 2. Lehetnek mások, mellyek kereskedési előmenetelt czéloznak, s mellyek bizonyos évek lefolytával az ország szabad rendelkezésére visszaeshetnek. Erre nézve is köz volt a vélemény, hogy jelenleg csak az utóbbi nemü vállalatokrul leszen intézkedés, mert az elsőbb nemüek az 1807-ki törvénnyel[4] nagy összefüggésben vannak.

[4] Az 1807 : 17. tc. úgy rendelkezett, hogy ha többen összeállnak ármentesítő vagy lecsapoló csatornák létesítésére, az esetleg ellenszegülő közbeeső birtokosokkal szemben kisajátítást lehet alkalmazni, a létesítményből rájuk eső haszonban pedig csak a költségekbeni részesedés megfizetése után részesülhetnek.

Ekként egyszerűztetvén a tanácskozás kérdése, ez iránt három felé oszlott a vélemény: 1. Némellyek azt kivánják, először létesüljön társaság, az minden specificus esetben az országgyüléshez folyamodjék, s az országgyülése csak a tervnek megbirálása után határozzon a kisajátitás iránt. E vélemény legszorosb korlátú, s vele ellentétben áll a legtágabb, t. i. 2. hogy minden vasút és csatornya hasznos a hazának, következőleg ilyennek épitésére az expropriatio átaljában elrendeltessék, specificus megbirálásra csak a kárpótlás és a privilegialis esztendők megállapitása maradván. A 3-ik e kettő közt középen áll: t. i. először vizsgáltassék meg, ha valjon a nemzeti kereskedésre nézve hasznos, következőleg közérdekü e valamely vállalat? Ez ismét két ágra oszlik: a) Némellyek ezen birálatot, s annak következésében az expropriatio elhatározását a bészegellő helyekre nézve fennálló perennans biztosság[5] példája szerint, egy állandó Országos Comissióra bizni kivánják. b) Mások ellenben azt akarják, hogy bizonyos vonalokat átalános pontokban a diaeta határozzon el, s a biztosság hatósága csak ezen pontok közötti vállalatokra szorittassék, minden egyéb a jövő diaetára maradván. E kettő közt van a választás.

És miután az elnökség (Brezovay és Bencsik) előleges végzésnek jelentette volna, hogy az ország Rendei nemzeti kereskedésünk előmenetele végett a vasutakat, vizcsatornyákat s azokhozi hidakat szükségeseknek tartják, s az ilynemű vállalatokat törvény oltalma alá helyeztetik, szavazat végett kérdésbe tétetett: *valjon az engedelem adás, s a kisajátitás elvének alkalmazása minden egyes esetben az országgyülésen történjék e, vagy pedig országos commissióra bizassék?* — Országgyülésére szavaztak: Ugocsa, Arad, Torontál, Nyitra, Vas, Liptó, Komárom, Somogy, Győr, Baranya, Veszprém, Fejér, Árva, Thurócz, Posega, Szerém, összesen 16 megye és az Egyházi Rend. Honth, Esztergom, Horvátország jelen nem volt. *A többi 31 megye és a kerületek országos biztosságot határoztak.*

Ezen határozat által Nagy Pálnak a kisebb localis érdekü, s közvetlen hasznaik által csak egyes törvényhatóságokra szoruló vállalatok iránt táplált aggodalma[6] is megszüntetett, mert permanens biztosság lévén rendelve, ahhoz nemcsak a tiszai részeket Pesttel, de a sopronyi kőszénbányákat a németujhelyi csatornyával összekötni akaró vállalkozók is egyiránt fordulhatnak. Ez alkalommal érdekesnek vélem megemliteni, miképen itt az a hir szárnyal, hogy a leggazdagabb bécsi banquierek egyike, ki egyszersmind gazdag magyar birtokos, s most legközelébb Trencsinben roppant uradalmakat vásárlott,[7] ha egy alkalmatos törvény létesül, nem idegenkednék egy vasútnak épitését elvállalni, melly a hajókázható Dunát Gönyü tájától t. i. Béccsel, vagy legalább az austriai malmokhoz becsapva Sopronnyal öszekötné.

Meghozatván a fent emlitett határozat, még igen nevezetes kérdés volt hátra. Némellyek t. i. tarifát emlegettek, s annak meghatározását az országgyülésének fenntartani, vagy legalább a biztosság megállapitása szerint változhatlannak tenni, mások pedig azon feltételt világosan törvénybe iktatatni kivánták, hogy az ily vasutak s csatornyák bizonyos évek lefolytával az ország sajátjává váljanak. Amaz Borcsiczkynak, ez Bernáthnak kivánsága

[5] Vö. a 47. o. 26. jegyzetével.

[6] L. előbb, 463. o.

[7] Sina György bécsi bankár — aki már 1818-ban magyar nemességet, 1822-ben pedig báróságot kapott — vásárolta meg a tönkrement Illésházy István gróf trencséni birtokait.

volt, s az utóbbival azon kérdés is egyben függött, ha valjon szükséges e bizonyos esztendőkhöz kötni a vállalkozók egyedüli haszonvételét, vagy nem?

A tarifára nézve FEKETE már szavazat közben röviden megemlité, hogy vasutaknál, csatornyáknál a társaságra kényszeritőleg reátolt változhatlan tariféról gondolkozni merő képtelenség, s annyit tesz, mint a lehető vállalatokat még mielőtt megszületnének elölni.

HERTELENDY KÁROLY pedig e véleményt még bővebben kifejtette. Vasútak s csatornyák használatára senki kénszeritve nem lévén, s a közösülésnek, járás kelésnek minden egyéb eszközei ezek mellett is fennmaradván, a dolog szorosan magános vállalkozás sorába tartozik, s a tarifa, vagyis inkább fuvarbér (mert a vasútakat, mellyeken maga szekerével különben is senki sem utazhatik, szekerezés surrogatumánál egyébnek tekinteni nem lehet,) olly kevéssé eshetik közhatósági limitatio alá, mint p. o. hogy a gőzhajó vagy pozsonyi Landkutscher mennyiért viszen Budáig? Ez egészen a vállalkozók dolga. Nem is kell attól tartani, hogy e szerint a bér igen nagy leszen, mert a vállalatnak önérdeke hozván magával, a közönséget magához édesgetni inkább, mint elijeszteni, s annál nagyob lévén a nyereség reménye, mentől élénkebb a járás kelés: valóban az önhaszonnak, minden törvényes garantiánál erősb tekintete eleggé kezeskedik, hogy a bér szerfelett magas nem lehet. A Buda—pesti hid, melly mellett a mostani hajóhid fenn nem marad, egészen más tekintetbe jő. Oda az utas mintegy kénszeritve lesz, ott a tarifát a vállalkozókra bizni nem lehet. De valamint akkor, midőn a bácsi csatornya ásatott,[8] senkinek sem jutott eszébe tarifát szabni a társaság elébe, valamint senki nem álmodott arról, hogy a Duna habjait hasitó gőzhajók bizonyos évek mulva az ország tulajdonává tétessenek, s még kevésbé hogy a szállitási bért nem a társaság szabja ki, ugy itt is a kisajátitásnál egyébre, s különösen a tarifa megállapitására terjeszkednünk teljességgel nem lehet, mert illy az egész világon hallatlan feltétel mellett közhasznu vállalat hazánkban ugyan sohasem létesül.

Igy vélekedtek mások is. BŐTHY legfeljebb annyi utasitást vél a biztosság elébe szabathatni, hogy a társaságnak engedendő évek száma úgy állapittassék meg, miszerint időközben a további fenntartásra szükséges tőkepénz is egybegördüljön, mellyből az illy vasútak s csatornyák később az ország által minden bérszedés nélkül, vagy legalább igen csekély bér mellett fenntarthassanak. — NAGY PÁL azonban ugy látta, hogy a pesti hid idaeájából kimenekedni nem tudunk. Ő nem tud esetet, hogy a világon valahol aként lépett volna a status valamelly társasággal egyességre, hogy bizonyos évek mulva az egész vasut mindenestől ingyen az országra szálljon, s nem is hiszi hogy ily feltétel mellett vállalkozó akadjon, vagy pedig a közös administratióbul az országra nagy haszon háramolhatnék. Azonban annyit minden esetre tagadhatlannak vél, hogy a tarifa megállapitásának kérdése az esztendők számának kiszabásával elválaszthatatlan kapcsolatban áll; s valamint esztendőt előre megállapitott vámjegyzék nélkül szabni nem lehet, mert a határozásnak semmi alapja nem volna, ugy ha a tarifába ereszkedést a RR jónak nem tartják, az esztendők kiszabásának s ország tulajdonává tételnek ideajáról is le kell mondaniok.

[8] A Ferenc-csatornát a Kiss testvérek által létrehozott Királyi Magyar Hajózási Társaság épittette 1793—1802 között. A csatorna az addigi dunai hajóutat 217 kilométerrel rövidítette meg és hatalmas mocsaras területeket tett művelhetővé.

DEÁK igen jól tudja, hogy másutt nem a végett adatnak illynemü vállalatoknál a társaságnak bizonyos esztendők, miszerint azok lefolytával a vasút az országé legyen, hanem hogy bizonyos évekig azon a vonalon más társaság ne épithessen, azon túl megszünvén a kirekesztő privilegium. Ez azonban merő illusio, és korántsem lehet gondolni, hogy olly társasággal, melly p. o. 50 évig monopoliumot gyakorlott, ez alatt a vasutba fektetett pénzét kamatostól együtt visszakapta, s annál fogva most már a bért igen sokkal lejjebb szállithatja, egy más társaság, mellynek még egész tőkéjét vissza kellene nyernie, s annál fogva a bért magasb fokon tartania, a concurentiát kiállhassa. Ez mathematice igaz, következőleg ha az épitendő vasút örökre a társaság szabad rendelkezése alatt marad, bárha csak 50 évre kapott légyen is kirekesztő privilegiumot, gyakorlatilag véve örökös monopoliumja van, mert azon a vonalon vele más társaság nem vetélkedhetik. Ezt már külföldön is átlátták; azonban az egész dolog még nagyon uj lévén, s a hiba egyszer már megtörténvén, azon nem segithettek. Egyébiránt még sehol se folytak le a kötött esztendők, s azért nem is tudjuk, mit fognak illy esetben más nemzetek cselekedni. A fentebbi számvetés azonban csalhatatlan lévén, a szónok éppen átal nem látja, miért ne lehetne minálunk a vállalkozókkali alkut ugy megpróbálni, hogy a vasút bizonyos évek mulva az ország rendelkezésére szálljon. Hogy ez kivánatos volna, s az ujitásoktól visszaborzadó keblek előtt is a dolgot kedvező szinbe öltöztetné, azt tagadni nem lehet. Mert a kereskedés annál élénkebb s virágzóbb, mentől olcsóbb a közösülés és szállitás, annál fogva legjobb volna, ha minden úti bért el lehetne törülni; de ha ezt a tatarozásnak kivált vasútaknál igen tetemes költségei miatt elérni nem lehet, kivánatos legalább, hogy a lehetőségig leszállittassék, amit csak úgy reménlhetünk, ha az ilyes comunicationalis eszközök valaha az ország kezére kerülnek, s eként privát nyereséges jövedelem kútforrásai lenni megszünnek. A szónok nem is tartja lehetetlennek e tárgyaknál a köz administratiót, mert az különböző utakon, s bizonyos feltételek mellett magános társaságnak átadással is eszközölhető. Azonban véleményéhez, mellyet csak könnyebb elfogadhatás tekintetéből terjesztett elő, magát épen nem köti, de a tarifának akár országgyülés, akár országos biztosság általi megállapitásában a követtársa által emlitett okoknál fogva is[9] soha meg nem egyezik.

BEZERÉDY tud esetet Francziaországban, mellyen meg van határozva a bérnek maximuma, minél nagyobbat szedni nem lehet. Másutt, p. o. a Dunát és Moldvát Budweis és Lincz között összekötő vasútnál[10] nincs ilyen határozat. Átaljában a szónok úgy hiszi, hogy ez helybeli körülményektől függ. Ahol nagy concurrentia, élénk a mozgás, és sok a közösülés eszköze, ott nincs szükség ily határozatra, ellenkező esetben határozhat a status maximumot. De ez még a változhatlan tarifától nagyon különbözik, és közönségesen véve e tárgyaknál a tarifa maga magát regulázza. Fényes példák tanitották reá a vállalkozókat, hogy önhaszna tekintetéből is rosszul számolna, aki a bért nagyon magasra emelné, s a közönséget annál roszabb karba, aminőben volna, ha az ő vasutja éppen nem léteznék, teljességgel nem tehetvén,

[9] Vö. Hertelendy Károly felszólalásával.

[10] A Budweis és Linz közötti vasút volt az első vasútvonal a Habsburg-monarchia területén. 1824—1832 között épült, a Sina és Geymüller bankházak által létrehozott részvénytársaság (K. K. Privilegierte Erste Österreichische Eisenbahn Gesellschaft) költségén, F. A. Gerstner bécsi technikus professzor tervei szerint. A vasútvonal lóvontatású volt.

csak saját bukását eszközölné. A vám vagyis inkább bérjegyzéknek előleges megállapitását tehát inpracticabilisnak, s egyrészről szükségtelennek, másrészről pedig (mivel a változhatlanság miatt lehető legnagyobb fokra emeltetnék) károsnak is itélvén, abba béavatkozni, hogy 50 vagy 100 évek mulva mi történjék az ily vasutakkal? szintén képtelenségnek vallja. Ki mert volna ezelőtt 80 évekkel vasutakról álmodni? És ki meri büszke karokkal körül övedzni mindazt, mit a végtelen ember ész a végtelen jövendőben teremthet? Hagyjuk meg a jövendő kornak, ami az övé, s mi kövessük a követésre méltó példákat, miszerint bizonyos évekig a vállalkozók egyedülisége biztosittatik, de azoknak lefolytával tulajdonuk elvesztéséről a világon sehol szó sem volt.

(Ez alkalommal nem épen érdektelennek látom megjegyezni, hogy Biot[11] számolása szerint egy kilométer (egy méter = körülbelűl 3 láb — egy kilometer = 1000 meter = mintegy 500 öl)[12] rudas vasut (Schienenbahn) 110 ezer frankba kerül, az expropriationalis költséget is belé számitva. Ennek évenkénti fenntartására kerek számmal 7000—7500 frank kivántatik. Innen megtetszik, hogy ha vasútaknál is azon elvet akarnók követni, melly a budapesti hidra nézve felvétetett, t. i. hogy aszerint köttessenek az esztendők, mihez képest ezen idő alatt a hid conservatiojának örökös fedezésére szükséges tőkepénz is kikerüljön, a kötendő monopolaris esztendők száma a két vállalat között nagyon különböznék, mert a hidnál az épitési költségnek egy, legfeljebb két procentuma elég a conservatiora, vasútnál ellenben majd hét procentum kivántatik, következésképen a privilegialis évek száma is ugy állana mint 50 : 175-hez. És tanácsos lenne e a kereskedési közösülés monopoliumát a jövendőség minden conjuncturái között ily hosszas időre egy társaságnak kezébe adni? Továbbá a jó vasutra megkivántatott kovácsolt vasrudak ára Franciaországban igy áll: 100 kilogrammot venni lehet 35 frankon. Az elkopott rudakat hasonló mennyiségben el lehet adni 20 frankon. Innen látszik, hogy ha a vállalkozónak feltételül kötjük, hogy bizonyos évek mulva vasutját az országnak átadni tartozik, annyival több monopolaris esztendőt kivánand, amennyi kivántatik, hogy minden 100 kilogram vasnál a 15 frank veszteséget kikapja. Ha ellenben ezen feltételt mellőzve szabadságában álland a kötött esztendők mulva vasát eladni, ennek árát számba veszi, s annyival kevesb időre alkuszik. Ez pedig nem csekélység, mert egy méternyi kovácsolt vasrud 13½ kilogramot nyom, következőleg 500 öl 13.500-at, ami a fentebbi ár szerint 2700 frankot teszen, vagyis egy geographicus mértföldre 21.600 ftot; amit ha elveszit, tetemes évek kikötésével kéntelen pótolni. Ezt közbevetve folytatom a vitatások rendjét.)

BEŐTHY megjegyzé, miképen azt, hogy az épitendő vasut bizonyos évek mulva az országé legyen, nem conditio sine qua non gyanánt javallá, hanem csak ajánlólag, hogy úgy kössön egyezést az országos küldöttség, ha lehet. Nem is tartóztatják vissza ezen véleménytől a közadministratio nehézségei. Igaz ugyan, vasutakra nézve nincs még példa, hogy a status valahol maga

[11] Biot, Edouard Constantin (1803—1850) francia technikus; ő vezette Franciaország első vasútjának, a Lion—St. Étienne közötti vonalnak az építését.

[12] A mértékek új, tizes számrendszeren alapuló rendszerének kidolgozására a francia alkotmányozó gyűlés 1790 tavaszán küldött ki egy neves tudósokból álló bizottságot. A bizottság által kidolgozott új rendszert — benne a méterrendszert is — az 1793. aug. 1-i rendelet léptette életbe 1794. júl. 1-i hatállyal. Az új mértékrendszer gyorsan elterjedt a kontinensen, de a Habsburg-monarchiában csak 1874-ben vezették be. — Pontosan számítva három bécsi láb 94,8 cm, 500 bécsi öl pedig csak 948 méter.

administrálná, mert hiszen a találmány sokkal ujabb, mintsem hogy lefolytak volna már az esztendők valahol; de azt csakugyan tudjuk, hogy Hollandiában, Francziaországban vannak canalisok, mellyeket maga az ország épitett, s a mult században egy hollandus társaság hozzánk is ajánlkozott, a Dunát saját költségén regulázni, olly feltétel alatt: hogy bizonyos esztendők mulva az országnak ingyen átadja. Ez eléggé mutatja, miképen nem éppen lehetetlen a köz administratio. Egyébiránt két nehézség áll a szólló követ előtt: 1. Vannak némelly előitéletek hazánkban is, mellyeket legyőznünk kelletik; ily czélból fogadta el az ország sajátjává tételről javallatot, mert az idaeát népszerüvé tenni óhajtotta. 2-ik még fontosabb nehézség, ha valjon illy feltétel mellett akad e vállalkozó társaság? Erről előre bizonyost nem tudhatván, nem akarja, hogy azon feltétel a küldöttség elébe múlhatatlan megtartási sinórmérték gyanánt szabassék.

Hertelendy Miksa épp ezen nehézség, s átaljában az egész találmánynak minden részleteire nézve még nem egészen köztudomású állapotja tekintetéből tehát azt kivánta volna, hogy az alkotandó törvény specialitásokba ne ereszkedjék, hanem bizassék meg az országos commissio, hogy az ország javát, hasznát s könnyebbségét szeme előtt tartva, mentől kedvezőbb alkut igyekezzék kötni a magát netaláltán jelenthető társasággal.

Pázmándy ezzel megelégednék, mindazáltal azt az egyet hozzákötné, hogy a privilegialis évek lefolytával valami nyereség háramoljék az országra, mintegy jutalom a kisajátitásért.

Nagy Pál kérdé, hogy kinek s miért követel Komárom követe jutalmat? A birtokjokbul expropriált magánosoknak? Hisz ezek megkapták a kárpótlást! Az országnak? Ez pedig nem áldozott, sőt nyert a kereskedés könnyitésével! A szónok egyébiránt a tarifa megállapitását az ország tulajdonává tétel idaeájától elválasztani nem tudja. Ha tarifát határozunk, lesz az alkunak alapja, s igy az ország kezeire szállás felől is meg lehet alkunni; ha amazt tenni nem lehet, ezt sem lehet. Többnyire a szólló követ nem azt kivánta állitani, hogy lehetetlen a közadministratio, hanem csak azon közmondásra figyelmeztet, hogy „közös lónak turós a háta", s ezt a vasútaknál annyira igaznak hiszi, hogy teljes lélekkel kivánná: Isten áldja meg az országot az ily utak gondviselésével.

Végre még vitatás közben azon tételnek bizonyságaul, hogy ily vállalatoknál a tarifa maga magát regulázza, megemlitteték, miképen a bácsi csatornya is sokkal nagyobb hasznot hajt, mióta tarifáját leszállitotta.[13] Rudics értesité a Rket, hogy ha vasútaink úgy járnának, mint a bácsi canalis, ez nagyon szomoru volna. Az, maga költségéből fel nem állhatván, segedelemért folyamodott a kormányhoz, s kapott is kedvező feltételek alatt 4 uradalmat 25 évekig tartó használatra. Ezzel a vállalat jól ment, mert hasznos jószágok voltak mellette. De békövetkeztek a természetnek előre nem látható titkai. A Duna az ugynevezett Kalangyosnál megváltoztatta folyását, ugy hogy most ha csak különös áradás nem támad, a canalisból nincs a Dunára kifolyás, s ezen baj elháritására 800 ezer ft kivántatnék. Az esztendők lefolytak, s a kormány nem akarja többé azon uradalmakat átengedni, innen lőn, hogy a társaság ingyen is ajánlja a csatornyát átadni, de ajánlatát a kormány

[13] A Ferenc-csatorna elszámolásai és a róla szóló jelentések évről évre megtalálhatók a nádor iratanyagában. (*OL, Nádori lt. Praesidialia* 1829/XIII., 1830/XIV., 1833/XI., XIV. stb. sz.)

el nem fogadta; s ügyét az ország sem fogta fel, sőt 1830-ban küldöttség lévén rendelve vizsgálatra,[14] ez még azt a kérdést is felvetette, valjon nem lenne e tanácsosb az egész canalist behuzni? (Eleven sensatio.) És ott áll a csatornya viz nélkül. A szónok szivéből kivánja, hogy ha valaha a vasút ország tulajdonává válik, ugy ne járjon mint a bácsi canalis. Egyébiránt a tarifa megállapítását szükségesnek tartja.[15]

E véleményt azonban nagyon kevesen pártolván, szavazat nélküli végzésnek jelentetett, hogy a tarifa megállapitása a társaságra bizatik.

A második kérdésnél, t. i. minő feltétel kötessék előre a megállapitandó esztendők lefolyásának idejére? HONTH, TOLNA, SZEPES s még nehány vármegyék az ország tulajdonává tételt ugyan feltételül kötni nem akarták, s csak annyit kivántak, hogy a kötendő esztendők lefolytával az egyedüliség privilegiuma megszünjék. De a többség ellenkezőt határozott, azonban eme többségnek egyik része arra szavazott, hogy az ily utak s csatornyák a kötendő évek mulva az ország *proprietásává* legyenek, mások hogy csak *dispositiója* alá essenek. Nem lévén egészen világos, hogy hová hajoljék a többség akaratja? ez ismét szavazatra tüzetett, s ekkor a RR többsége nem *proprietást*, hanem csak *dispositiót* határozott.

(Mi különbség legyen a kettő között, legjobban megtetszik azon privilegiumból, mellyet Gerster Ferencz, a Duna és Moldva (Budveis és Lincz) között épitett vasútjára[16] 1824-ben kapott volt az austriai császártól. Ennek illető pontja forditásban igy szóll: „A kiváltságolt 50 évek lefolyta után a vállalkozó, vállalatjának realis és mobiliaris tartozmányaival (Zugehörungen) tulajdonosként szabadon rendelkezhetik, beváltásuk iránt a statussal, vagy magánosokkal alkuba léphet; s ha ő maga, vagy azon tartozmányok vevői, a vállalat folytatására magokat jelentenék, s az a tapasztalásban hasznosnak mutatkozott, a privilegium megujitásától a kormány nem lészen idegen.)

Ezzel a nevezetes tárgy feletti tanácskozás befejeztetett. A legközelébi 3 napokat többnyire szerkesztési rostállatok huzták ki. Ami érdekes volt, közlöm jövő levelemben.

324.

1836 február 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Foglalat: a) *A Ludovicaeara 309 000 ft ajánltatik.* — b) *A sérelmek hatodizben. A szólásszabadság 13-ik, békési sérelem 5-ik, a többiek másodizben.* — c) *Az előlegesek 3-ad izben.* — d) *Az excerpták 4-szer országos ülésben felvétetnek. A kir. város követei külön tanácskoznak. Heves vita a votumok felett.* — e) *Kerületben szerkesztési rostálatok. Szerdahelyi Jósef alapitványa.*

[14] Az említett küldöttséget a kerületi ülés küldhette ki, mert kiküldetésének és működésének nincs nyoma az országgyűlés naplójában és iratanyagában.

[15] A Ferenc-csatorna koncessziója 1827-ben járt le, de a kincstár hosszú alkudozások után csak 1842-ben vette át a csatornát. Az eliszaposodáson az ötvenes évek elején zsilipek építésével próbáltak segiteni, a csatorna vízellátásának problémáját azonban csak a Türr István által létesített részvénytársaság oldotta meg 1870 után.

[16] Vö. a 468. o. 10. jegyzetével.

a)

Pozsony, február 17. 1836.

A csatornyák, vasutak s azok végetti kisajátitás fontos kérdése két utóbbi leveleimet egészen elfoglalván, szükség: hogy az egész mult hétre visszamenjek, s a történtekről legalább synopticus jelentést tegyek. Név szerint:

Februar 8-án kerület. Elnökség: Niczky, Eötvös.

Megirtam annak idejében,[1] hogy midőn a KK és RR a Ludovicea felől első izben kerületileg tanácskoznának, az intézet szükségeinek fedezése felőli gondoskodásukat egy kissé felfüggesztették, mig a Nádortul ujabb részletes tudósítást vennének, hogy mennyi legyen az, ami e czélra kivántató? A RRnek ezen kivánsága felől a Főh[erczeg] Nádor elnökileg értesittetvén, a kivánt tudósitást azonnal megkészitteté, s a RRkel közlötte. Melly is a mai napon tanácskozás alá vétetett.

A tudásitás két részre oszlik. Első részében azon summák számláltatnak el, amellyek szükségesek volnának, hogy az intézet a két alsó osztálynak felvételével folyó évi 9-ber első napján megnyittathassék s a következendő 4 években, a nevendékek száma évenként egy egy uj osztállyal szaporittathassék. Második részében pedig arról tétetik jelentés, amivel az intézet alapitványának kellene pótoltatnia, hogy annak örökös fennállása biztositassék. Az elsőbbrendü szükségek e következők:

a) Az épület tökéletes bevégzésére s butorozására	60,000 ft.
b) Az eddigi kölcsönök visszafizetésére	49.000 ft.
c) A concurrentialis pénztárból évenként a Ludovicea használatára rendelt, most azonban a Musaeum szükségeinek fedezésére áttett száztól 6-tos kamatnak tekintett 12.000 ft jövedelem tőkéjének visszapótolására	200.000 ft.
Összesen	309.000 p.ft

A második rendü summa 500.000-re tétetik, de azon megjegyzéssel, hogy ezen gondoskodás a jövő országgyülésre halasztathatik, akkorig nehány esztendei tapasztalás is szolgálhatván az ország gondoskodásában vezérül.[2]

Szavazatra tüzetvén a kérdés: Zemplén, Borsod, Temes, Krassó, Fejér v[árme]gyék az egész summát is készek voltak felajánlani; a többség mindazáltal a második rendü summának felajánlásába ez országgyülésén nem kivánt ereszkedni, de a fent kitett 309,000 ftokat, bár igen kis szótöbbséggel felajánlotta. Olly formán: hogy az egyéb engedelmek módjára, egyedül a nemesi rendre, s kiket a törvény ezen névben foglalva ért, fog felosztatni, a beszedés pedig az 1807 : 2-ik cz[ikkely] szerint[3] történni.

Szluha inditványt tőn, hogy az országos ajánlásból reá eső summához képest minden törvényhatóság praesenta jusával[4] birjon. Szirmay és Niczky

[1] L. előbb, 439. o.

[2] A nádor tájékoztató jelentése nincs kinyomtatva az országgyűlés iratai között.

[3] Az 1807 : 2. tc. egyszeri katonai segedelemre az országlakosok évi jövedelmének egyhatodát ajánlotta fel. (A jobbágyok, házas és házatlan zsellérek nem fizettek.) A felajánlás önkéntes vallomás alapján történt, a törvényhatóságok választott bizottságai ellenőrizték a bevallásokat. A tc. szabályozta a befizetés és a nemfizetők elleni eljárás módozatait is.

[4] Vö. a 439. o. 21. jegyzetével.

által pártoltaték. Mivel azonban most nem a nevendékek tartására, hanem csak az épület s butorzás szükségeinek fedezésére tétetett ajánlás, az inditvány alkalmazhatónak nem találtatott.[5]

Ezután felvétetett Báro Stvrtnik generál őrnagynak s budai vár erősség kormányzónak hónositásérti folyamodása. Ki is az egész taxa elengedésével Gr. Thurn Ker. János pedig fél taxával honnosittatott. Ugocsa vármegye Rajmann Nep. Jánost, Ő Felsége udvari orvosát, s kir. udv. tanácsost, honositás végett ajánlotta a RRnek, ő maga azonban nem folyamodott. Mire nézve DEÁK kijelenté: miképen ő nem tartja illőnek, hogy a nemzet valaki előtt könyörögjék, hogy hazánkfiává lenni méltóztassék; a szólló követ legalább valamint soha nem volt szükkezü abban, hogy a folyamodók honnosítassanak, ugy önként soha senkit sem fog megkérni, hogy magyar polgárrá legyen, és azt hiszi: ha egyszer folyamodás nélkül bémennének a RR a honnositás osztogatásába, könnyen igen kedvetlen moralis kénszeritésbe jöhetnének, hogy az indigenatust olyanoknak is megadják, kiknek szóba hozását nem örömest látnák.

Ennélfogva Ugocsa ajánlása elmellőztetett.[6]

Február 9-én országos ülés a RRnél.

TRSZTYENSZKY (Honth) tudatá a RRkel, miképen küldőiben aggodalmat okozott a koronaőr választáskori azon történet, miszerint a Personalis a RR nevében arra kérte meg a Nádort, hogy a választást saját bölcs itélete szerint kijelentené.[7] És mivel a KK és RR részéről ilyes felhatalmazásnak nyomára sem a kerületi állapodásokban, sem az országos naplókönyvben nem akadnak, jusaik oltalmára ünnepélyes óvást tétetni kivánnak. A PERSONALISnak az ellen nem volt észrevétele, hogy az óvás naplókönyvbe iktattassék; egyébiránt a RR köztudomására hivatkozott, hogy a Nádornak ismételt felszóllitására a RR megnyugvásokat többizben egyértelmüleg kijelentették, s ehhez képest a választás az Ország Rendei többségének akaratja szerint concludáltatott. Ezt az RR felkiáltással igenlék, s azon választás ellen észrevétele senkinek nem vala, de jövendőre nézve PALÓCZY és BŐTHY küldőiknek azon kivánságát tolmácsolák, hogy országos választásokkor a candidatio a törvényhatóságokkal közöltessék, s a küldőknek akaratjok kijelentésére mód és alkalom szolgáltassék. Ez iránt szabadságában állván akárkinek adandó alkalommal inditványt tenni, s a RRnek végezni, a dolog maga idejére halasztatott.

BUJÁNOVICS azonban a borsodi és bihari kivánságot a bévett törvényes szokással ellenkezőnek nyilatkoztatván, az ellen óvást tesz, s egyszersmind ünnepélyes ellenmondás mellett kinyilatkoztatja, hogy küldőinek jusa s törvényhozásbani befolyása a mult választáskor is megsértetett.

A PERSONALIS ezen előadást helybe nem hagyhatá s hivatkozott a köztudomásra, miképen a választás teljes szabadsággal ment végbe, s voxának kijelentésében gátolva senki sem vala. Ezzel a vitatásnak vége lőn.

Szükséges tudomásul meg kell itt jegyeznem: hogy amióta Havasnak a Bod János iránti sérelem vitatásakori története következésében a kir. városok

[5] A Ludovicaeum, a Múzeum és a felkelési pénztár ügyében kelt összefoglaló rendi izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 232. kk. — A Ludovicaeum részére történt új felajánlást tartalmazó törvényjavaslatot l. uo., 237. kk.

[6] Az újabb honfiúsításokat tartalmazó izenetet l. uo., 249. kk.

[7] L. előbb, 224. o.

követei a kerületi ülésekből néhányat, névszerint Kricskét és Koledát kivéve elmaradtak,[8] némellyek, p. o. a debreczeni követ küldőiktül parancsolatot vettek ugyan, hogy a kerületi tanácskozásokba visszamenjenek s részt vegyenek, a többség azonban azóta folyvást külön üléseket tart a városházánál. Mi lett légyen ekkorig tárgya ezen tanácskozásoknak? hitelesen meg nem irhatom, mert zárt ajtóknál tartattak, s a publicitást, (amint hallatszik) csak legutolsó ülésökben határozták el. Hir beszédből azonban ugy tudom, hogy az országos vitatás alatt lévő izeneteknek pertractatióján kivül, különösen a kir. városok törvényhozási befolyásának magasb polczra emelése foglalatoskodtatja követ urakat, mire nézve már több hónapok előtt Ő Felségéhez folyamodást is nyujtottak,[9] jelenleg pedig arról is tanácskoznak, valjon azon esetre, ha a jövő országgyülése nem a diaeta coordinatióján kezdődnék, s a mostaninak példája szerint ismét csak curiatus voxra szorittatnának, nem volna e tanácsos, az országgyülést egész testben elhagyniok? E külön tanácskozásoknak az országos ülésekben ekkorig egyéb következményeit nem láttuk, mint megfosztott vox feletti panaszokat, óvásokat, ünnepélyes ellenmondásokat, a 4-ik status illő részvéte s befolyása nélkül hozott végzéseknek törvénytelenné nyilatkoztatását, s a napirenden forgó tárgyaknak gyakori (Bujánovics részéről legalább) indulatos kikelésekkel megzavarását. Ezt tudomásul megirván,[10] át megyek a mai ülés tárgyaira. Felvétetett:

b)

Az országos sérelmek és kivánatok tárgyában költt 6-ik izenet.[11]

Az evangelicusoknak Horvátország kebelébeni polgárositását Busán, Haramusztek és Stajdacher (Zágráb városa követe) a municipalis jusokra való szokott hivatkozással most is ellenzették.

Szalopek ellenben pártolá s csudálkozék, hogy Horvátország részéről épen ezen kivánságra nézve, mellyet a század lelke, kereszténi szelidség, s az egy törvény alatt élő polgároknak a haza egy részéből lett kirekesztésök méltatlansága olly erősen támogatnak, a követelt municipalitások változhatatlanoknak állittatnak, holott azok sok más kevésbé sürgetős dolgokban már nem egyszer változást szenvedtek. Erre Horvátország részéről feleletül adatott, hogy az, ha történt vólna is, sérelem lenne; de nem is történt, a magyar diaetán legalább, a horvátok megegyezése nélkül sohasem, s ők e tárgynál is csak azt sürgetik, hogy az ő meghallgatásuk s hozzájárulásuk nélkül a különben is változhatlan 1791 : 26. törvény[12] meg ne változtattassék.

Hegedüs azt, hogy Horvátország Rendei meg nem hallgattattak volna, egyenesen tagadja. Verőcze vármegye a maga végzését, miszerint az evangelicusokat a kapcsolt részekben polgárosittatni óhajtja, azon részek Rendeinek országos gyűlésével közlötte; ekkor lett volna ideje megtenni, mit az igazság s emberiség kivánnak. Ehelyett azonban miképen fogadtatott Verőcze vármegyének végzése? a szólló követ majd annak idejében elő fogja terjeszteni. Most

[8] Az ügy részleteit olv. a 357. kk.

[9] A város sok folyamodványának másolata mellékelve van Wirkner 1835. aug. 4-i jelentéséhez. *(OL, Kanc. eln. 1705/1835.)* Német nyelvű röpirat formájában l. uo. *2310/1835. sz.* alatt.

[10] Vö. a 359. o. 49. jegyzetével.

[11] A kerületi végzéseket e tárgyban l. előbb, 409. kk.

[12] Vö. a 8. o. 6. jegyzetével.

még mellőzni kivánja, s óhajtja hogy a főRR a KK és RR kivánatához végtére hozzájáruljanak. Meg van egyébiránt győződve, hogy ha ezen létesült törvénnyel mennek haza Horvátország követei, azon Horvátországban, mellynek a XVI-ik században evangelicus bánjai voltak, (mint Nádasdy Tamás később nádor 1540 táján,)[13] most is fognak akadni férfiakra, kik az idő intését elfogultság nélkül megértvén, ezen törvényt szivesen fogadják.

STAIDACHER beszédje közben többször használván ezen kifejezést: *Domini Acatholici*, BERNÁTH által a reformationak hazánkbani historiájára s azon frigykötési állapodásra, miszerint a *SS et OO Evangelicorum utriusque confessionis* nevezet országosan megállapittaték,[14] emlékeztetve, felszólittattott: hogy ama guny nevezettel ne éljen, különben elégtételt fog kérni ellene. STAJDACHER megnyugtató világositást adott, mondását nem sértő czélból, hanem puszta nyelvsikamlásból eredettnek nyilatkoztatván.

Egyébiránt a kérdéses postulatum az izenetnek többi részeivel, nevezetesen a *praesidialisok* s a *lengyel ügy* iránti ponttal egyetemben egészen helybehagyatott.[15]

Olvastattak továbbá a *szóllás szabadsága* iránti 13-ik s a *békési sérelmet* tárgyazta 5-ik izenet. Mellyek is Pest v[árme]gyének *Bod János tömlöczöztetését*, és Zalának a *tisztviselők napidíjait* illető sérelmeire nézve költ 2-ik izenettel egyetemben szórul szóra helybehagyattak.[16]

Borsod vármegyének a Gr. Keglevics Miklós bányászi dolgában tett sérelmétől a KK és RR többsége már kerületileg elállván,[17] — PALÓCZY a Rket ellenkező értelemre birni igyekezett, s többek által pártoltatott, sőtt a dologban elisio is történt. KAJDACSY (Baranya) a sérelem pártolására, követtársa pedig, RÉPÁS, ellene nyilatkozván. Az izenet azonban e részben is megállott.[18]

c)

Februar 10-én országos ülés a RRnél.

Felvétetett az előleges sérelmekre érkezett kir. válasz tárgyában költ 3-ik izenet.[19]

A *partiumbeli törvényhatóságok* visszakapcsolásának módjaira nézve a PERSONALIS a fő RR véleményét pártolván, többi közt azt is megemlitette, hogy az unitariusok polgárositásáról törvényt alkotni ez alkalommal éppen nem szükség, mert a kérdéses megyékben unitaria vallást követő személyek igen kevesen vannak, ecclesiájok pedig éppen nincs.

BŐTHY ellenveté, hogy a polgári társaság azon pártfogásra nézve, mellyel a tagoknak tartozik, intézvényeit a számhoz nem mérheti, sőt ha csak egyetlen egy személy találkoznék is, ki a törvények pártfogásában szükölködik, azt

[13] Nádasdy Tamás (1498—1562) 1537-től 1540-ig volt Horvátország és Szlavónia bánja; ezután országbíró, majd 1559-ben nádor lett.

[14] A linzi béke megállapodásait becikkelyező 1647-i országgyűlés végzéseiben használják először az „evangélikus" elnevezést a két nagy magyarországi protestáns felekezet jelölésére.

[15] L.: *Iratok*. VI. köt. 218. kk.

[16] A négy izenetet l. uo. 220. kk.

[17] L. előbb, 411. o.

[18] A febr. 9-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 348. kk.

[19] A vele kapcsolatos kerületi vitákat l. előbb, 447. kk.

neki megadni tartozik. Nem is az itt a kérdés, ha valjon találkoznak e a partiumbeli megyékben unitarius lakosok vagy nem? hanem az, hogy ezen vallásúaknak ott minden polgári jusokkal élniök szabad volt, és miután az erdélyi lakosok s azok között az unitariusok is, ezen részekben is birtokosok, a RR által kivánt intézkedésre annál inkább szükség van, mert előre látható, hogy az erdélyiek megunván azon törvénykivüli állapotot, mellyben hazájok sorvadoz, ezen megyékben lévő jószágaikra vonulnak, lehetetlen tehát olyasmit tennünk, minél fogva polgári jusaikból ottan kivetkeztethessenek, vagy pedig a magyar hazának többi részeiből kitagadva legyenek.

HASKE tökéletesen megegyezvén a RR izenetének azon elvében, hogy ezen Részeknek jusai s kiváltságai ne csonkittassanak, kivánja törvénybe tétetni, hogy Zilah városa, melly az erdélyi diaetán ülésel s voxal birt, azzal a magyar országgyülésen is birni fog. Továbbá azt is kivánja a szólló követ, hogy az országos commisiókhoz, különösen a határszéliekhez[20] is, a polgári rendből illő számmali tagok mindenkor neveztessenek. — Első rendbeli kivánatát KRICSKE, TARNÓCZY pártolák. — BEZERÉDY ollyformán nyilatkozott, hogy ez a RR közakaratjával kétségkivül megegyezik, de azon tárgyak sorába tartozik, mellyekre nézve a visszakapcsolást végrehajtó biztosságnak jelentésére szükség van, minthogy a municipalitások részleteiről tökéletesen értesitve nem vagyunk. — A második kivánat részint szokásban is van, részint nem tartozik a vitatás alatt lévő izenetre, mellynek kérdés alatt lévő pontját a KK és RR felkiáltással egészen helybehagyták.

Az *erdélyeli szorosb kapcsolatot*, a *só tárgyát* s az *egyházi javak taxáltatását* illető pontra nézve szintén megállott a kerületi szerkesztés. A *dalmátországi harminczad* eltörlésére a PERSONALIS egyrészről a határok bizontalanságát, másrészről azt vetette ellen, hogy Dalmatia szabad kikötő jovoltával él, s a RR kivánsága a lakosoknak ebből származó nyereségét eldöntené.

Az elsőre nézve BUSÁN különös gonddal egybegyüjtött jegyzékét olvasta fel mindazon diplomatiai okleveleknek, mellyek a határ kérdését s azt, hogy a 315. számu levelemben foglalt előterjesztése szerint egész Dalmatia a Guarnari öböl közepétől Durazzo széléig Magyarországhoz tartozik, kétségen kivül helyheztetik.[21] A 2-ik ellenvetésre pedig TOSONY (fiumei követ) a Dalmatiára 1829. October 24-én költ harminczadói kormányrendelet bémutatásával bizonyitotta, hogy a Personalis rosszul értesittetett, mert egész Dalmatiában egyetlen egy szabad kikötő sincs, ámbár ha volna is, a lakosoknak ebből eredő haszonvételeit, a magyarországgali kereskedést terhelő harminczadnak eltörültetése éppen nem csonkitaná, sőtt nevelné s gyarapitaná.

d)

E szerint az izenetnek ezen része is egészen helybehagyatván,[22] átmentek a RR az excerptákróli 4-ik izenetre.[23] Ennek elején mindjárt az lévén megemlitve, hogy a szóbeli perek bíróságára nézve már megvan a két tábla közt az egyesség, annak a kir. városokat illető pontja iránt, mellyben ugy rendelkez-

[20] Vö. a 286. o. 15. jegyzetével.

[21] Összesen 52 ilyen okmányt ismertetett a 838—1396 közötti évekből. A felsorolást l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 365. kk. — Kossuth megjegyzése az adatok „kétségen kivüli" bizonyító erejéről megfelel a korabeli rendi közjogi felfogásnak.

[22] Az izenetet l.: *Iratok*. VI. köt. 227. kk.

[23] Kerületi vitáját l. előbb, 433. kk.

tek a KK és RR, hogy a szóbeli pereket itélő birák a polgárok szabad szavazatjával magok közül választassanak, HASKE, MARKOVICS, BUJÁNOVICS és mások ünnepélyes ellenmondásaikat nyilatkoztaták. Mire nézve a PERSONALIS ismételve figyelmezteté a szóllókat, hogy ellenkező véleményöket kijelenthetik, de ellenmondásnak országgyülésen helye nem lehet, sem a két tábla közt egyeséget nyert, s ennélfogva országos végzés erejére emelt tárgy többé vitatás alá nem jöhet. Azonban a kir. városi követek ellenmondásaikat mégis csak sokszorozván, — BORCSICZKY észrevételt tőn, hogy ha a KK és RR ezen végzésök által a városi polgárság jusait megszoritották volna, igen megfoghatná, hogy képviselőik azon jusokat védeni törekednek, de miután nemcsak csonkitás nem törvént, sőt a bíróválasztás és bíróskodás hatalma e részben legalább a polgárokat elnyomó magistratus kezeiből kivétetett, s mint közös nemzeti jus az egész polgárság közvetlen gyakorlatába adatott, annál fogva a kir városok jusai nem hogy csorbittatnának, sőt tágitattak, az itt nyilatkozó élénk ellenszegülést megfogni nem képes.

DEÁK gyönyörü előadásával ezen nézetet még bővebben fejtegeté. Mind utasítása, mind lelkének meggyőződése szerint teljes erejét mindenkoron oda igyekezvén forditani, hogy a szabad polgárok száma szaporittassék, s a szabad alkotmányos jusok természetes jóvoltaiban minél többen részesitessenek. Minthogy a Városi követek által olly nagy ellenszegüléssel vett végzésben a szólló követ is, még pedig éppen a most emlitett czélnál fogva megegyezett, az érdemes követ urak ellenkezése miatt némi aggodalmat kezdett érzeni, attól tartván, hogy talán akaratja ellen olyasmiben egyezett meg, ami a kir. városok jusait csonkitja. Azonban ugy látja, hogy a vélemények különbsége, csak a definitiobani különbségből ered. A szónok, ugy a valóság, mint a statustudomány elvei, különösen a magyar törvény, és ha nem csalatkozik magának Verbőczynek értelme szerint is ezen szó alatt *Civitas*, a polgárok összességét érti,[24] az az *complexum Civium*, a kir. városi követ urak pedig ugy látszik, a civitas alatt csak a magistratust, legfeljebb *complexum electae communitatis* akarják érteni. És innen van, hogy midőn a RR a *complexus civium* jusait tágitják, mert a polgári jusok legszebikének egyikével, a birák választásának jusával ruházzák fel a szabad polgárokat, akkor az érdemes követ urak a kir. városok jusainak sérelme felett panaszkodnak. De a szólló követ valamint a magistratust egyébnek nem tartja, mint a kir. város szolgájának, olly tisztviselők egyesületének, kikre az administratio a törvény határai közt bizatott, úgy azon definitioban, mellyet itt a kir. városi követ urak, a *complexus civium* értelmében vett városok legszentebb érdekével merőben ellenkezőleg vitatnak s védenek, soha meg nem egyezik, és elhatározottan kijelenti, hogy jövendőben is oda lesz ugyan minden törekedése intézve, miszerint a kir. városok azon polczra jussanak, s elnyerjék ama politicai fontoságot, mellyre olly méltán számot tartanak, és átaljában egész életének legforróbb igyekezetével mindég azon leszen, hogy a szabad polgárok száma nevekedjék: mindazáltal eme buzgó törekvésének alapja soha sem az lesz, amit a kir. városi követek itt királyi városnak mondanak, hanem a *complexus civium*. Ennek jusait illő polczra emelni, polgári alkotványos nyomósságát nevelni, öregbiteni mindég igyekezend, de az érdemes követ urak definitiója szerinti városoknak, t. i. a magistratusoknak polgári jusokat adni soha sem fog, sőt minden erejével azon lesz,

[24] Vö. a 400. o. 35. jegyzetével.

hogy visszaadják, mit a polgárok összegétől elvettek, s azoknak kirekesztésével magokra ruháztak.

Ezen előadásra HAVAS megjegyzé, hogy a publico-politicus tárgyakat a Juridiciummal összekeverni könnyű,[25] és könnyü kikeresni azon szineket, mellyek saját nézetinknek kedvezők. De ha a dolognak gyakorlati oldala elmellőztetik, az ilynemű okoskodás kevés hasznot fog nyujthatni.

BUJANOVICS azonban nem czáfolgatásokkal foglalatoskodott, sőtt fennhangon előre bocsájtván, miképen ő nem magistratualista, hanem szabad esküt polgárja Eperjes városának, kijelentette: hogy a két tábla conclusumát, conclusumnak lenni kereken tagadja. (Zugás.) Igen is kereken tagadom! mert a 4-ik országos Rend törvényes befolyásának kirekesztésével hozatott!

Képzelni lehet, hogy ily kijelentésre, mellyet Bujanovics még azután is, hogy a PERSONALIS által, az országos végzések iránt tartozó tiszteletre, s a hely méltóságára emlékeztetett, kijelentése pedig, mint az illő határokon túl haladott, nyilván kárhoztattatott: első kijelentésének egész energiájával ismételve megujita, minő kedvetlen jelenet következek? elgondolni könnyü. Hogy a Kir. városok követeinek érzékenyen esik tapasztalni, miként ha egyik oldalon 25 megye, a másikon pedig 24 megye és minden kir. város áll, mégis amazoknak száma többségnek vétetik, — hogy ennek soká igy maradni nem lehet, s a dologban kell valaminek történni, az mind igen természetes; de a személyes kikeléseket, az indulatoskodásnak kedvetlen jeleneteit, a nemzeti törvényhozás szent teremében hallott örökös ellenmondásokat, rosszallásokat, hibáztatásokat, actio kéréseket, zugást, lármát, kaczajt, bosszankodó kitöréseket, a gorombaság privilegiumával birt spartai Ephorok példájára[26] való hivatkozásokat, s más ilyeseket hallani keserves, irni kinos, olvasni szomoru, azt is természetesnek vallom. Ezeket tehát örömest mellőzöm azon egy pár szóba foglalván, ezen alkalmasint a maga nemében még nem utolsó jelenés velejét: hogy a kir. városok élénkebben érzik helyheztetésöket, mint más diaetákon érzették, ugy látszik el vannak tökélve jusokat követelni, s az alkotmányos lét puszta nevével, gyakorlati befolyás nélkül meg nem elégedni. Ennek előbb utóbb (mert e pillanatban nem lehet) reform lesz következése. De másrészről a megyék képviselői is sokkal inkább bélátnak a baj fenekére, mintsem hogy ezen reform a városi testület kijavitása nélkül gyanítható lenne. Hadd forrjanak hát törvény határa között az elementumok, hadd súrlódjanak a vélemények!! A polgári karzatra, s vele a hazára előbb utóbb haszon háramlik és nyereség, ha teljesül az, amit Bujánovics (ki a nyers és darabos kifejezéseket egy kissé nagyon is szereti) a kir. városok gyülekezetében mondani hirleltetik: t. i. *reddamus nos rapta jura civibus, et reddetur quod a nobis raptum est.*[27]

Visszamenvén tehát a 4-ed izben vitatott excerpták kérdésére, — legérdekesb volt azon néhány szó, melly a dézma tárgyában történt.

[25] Célzás arra, hogy a szóbeli perekbeni bíráskodás kérdése az igazságszolgáltatási reformhoz tartozik, a városok belső szerkezetének reformja pedig a Publico-Politicumban fordul elő.

[26] Az ephorok öttagú testülete gyakorolta az ókori Spartában a legfőbb bírói, rendőri és közigazgatási hatalmat; évente választották, s hivataluk lejártával felelősségre is vonhatták őket.

[27] Kossuth helyesen látja azt, hogy az itt jelentkező probléma a közeljövő egyik legfontosabb kérdésévé fejlődik: a városok belső reformja s vele párhuzamosan fontosságuknak megfelelő országgyűlési képviseletük egyike lesz a következő évtizedben a polgári reform alapvető kérdéseinek.

A PERSONALIS t. i. ollyformán nyilatkozott, hogy akárminő különbség legyen is eredetre s természetökre nézve a dézma s kilenczed közt, abban mégis mind a kettő megegyezik, hogy valamint a kilenczed a földesúrnak, ugy a dézma az Egyházi Rendnek tulajdona. Tulajdont pedig akaratja ellen és teljes kárpótlás nélkül elvenni senkitől nem lehet.[28]

E kérdést ugyan, (melly europai érdekü lévén, a status tudósok munkáiból, más szabad alkotványu nemzetek törvényhozási historiájából, s mireánk nézve különösen, törvényeink hosszú sorából eléggé ismeretes) a KK és RR már több izben mindkét részre bőven kifejtették, nehogy azonban hallgatásukkal a Personalis jelentette elvben megegyezni látszassanak, s általa a statusnak dézma körülti intézkedésre való hatalmát kérdésbe vétetni engedjék, — BORCSICZKY kijelenté, hogy a dézma szorosan csak adó természetünek, nem pedig tulajdonnak tekinthetik, minden adó pedig a status szabad rendelkezése alá tartozik.

DEÁK a tizedet szintén nem tartja az Egyházi Rend tulajdonának. Ő az Egyházi Rendet egyébnek nem ismerheti, mint a vallás, s ez által a status szolgájának, melly e szerint méltán megkivánhatja, hogy szolgálatjáért a status az ő élelméről gondoskodjék; de minő legyen a gondoskodás? e részben ugyan az Egyházi Rend képzelt tulajdonosi jusa a statusnak határt nem szabhat. Annálfogva a Personalis elvét ünnepélyesen tagadja és kijelenti, hogy a Clerus javait mindenkoron status javainak fogja tekinteni. Ezt a RR ismételve hangzó: *minnyájan, minnyájan!* felkiáltással erősitették. — FRIM ugyan a törvényekből mutogatá, hogy az Egyházi Rend mindenkoron, *Dominus Decimae* névvel szokott neveztetni, — s TRSZTYANSZKY (pécsi káptalan) szintén tett némi ellenvetéseket, mellyeket az egyházi javak taxáltatása tárgyábani előleges sérelemre alapitott, de a KK és RR előbbi felkiáltásuknál maradtak.

Ugyancsak a dézma kérdésének azon pontjára nézve, mellyben a 10 évi diametralis jövedelem öszeirásából kiszámitandó közép váltságbér megállapitása végetti összeirás, a részrehajlás kikerülése tekintetéből a kir. városokban is megyei küldöttekre bizatik, a kir. városok követei egyesitett erővel kikeltek, s HAVAS különösen gyakorlatilag megmutogatá, miként ez a városi tisztviselők elmellőzésével merő lehetetlenség, másrészről sérti a territorialis biroság hatóságát; és mivel a város in concreto dézmát nem ád, hanem csak egyes polgárok, ezeknek mindennemű ügyeiben pedig csak a városi magistratus biráskodik; ezt a dézma tárgyában interessatusnak olly kevéssé lehet mondani, mint a birósági elébe tartozó más akármelly polgári ügyekben. — BUJANOVICS itt is ollyformán nyilatkozott, hogy ő szeretné azon vármegyei deputatust látni, aki Eperjes városában magános polgár vagyonát conscribálgatná, vagy ügyében biráskodnék. — Mire DEÁK: A végzés ugyan véleményem ellen történt, de megtörtént, s ha a főRR megegyezése, s a fejedelemnek sanctiója hozzájárultával törvény erejére emeltetik, és Követ Urat, az Isten élteti, bizonyosá teszem hogy meg fogja látni azon deputatust Eperjesen. Sőtt ha a dézma kérdésében városa s az Egyházi Rend közt időközben is valamelly peres vita akad, e törvény nélkül is meg fogja látni, hogy az alispán biróskodand. — BUJANOVICS: In quo casu et cardine lex lata fuerit, in illo casu et cardine accipiet

[28] Azt is hozzátette még a személynök, hogy „részéről el sem fogadhatja, hogy ezt azon okból kell változtatni, mivel a közvélemény kívánja, ez éppen meg nem nyugtató okoskodás, mivel illyetén igazakat a közvéleményre bizni sohasem lehet, mert az a tulajdon szentségével ellenkezik". L.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 370.

Civitas Eperjesiensis deputatum Co[mita]tus, si eo exiverit; quia quod in recursu Suae Majestati porrecto[29] dixi, hoc publice etiam declarare nulla me potestas impediet, scilicet quod conclusum, absque competenti influxu status quarti latum, pro legali concluso, nunquam agnoscam.[30] — A PERSONALIS ezt azon hozzátétellel kárhoztatá, hogy az ilyes kijelentések nevetséget gerjeszthetnek, de hasznot sem a hazának, sem a városoknak nem hoznak, és őtet (az Elnököt) soha reá birni nem fogják, hogy a diaeta coordinatiójának bokros kérdéseibe ez alkalommal béereszkedjék.

A kerületi végzés valamint erre, ugy a tisztviselők büntető hatóságára, a perek folyamatára, s a porták kiegyenlitésének tárgyára nézve mindenekben helybehagyatott.[31]

e)

Februar 11-én kerületi ülés.

Elnökség: Niczky, Eötvös. — Napirenden volt az *ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatoknak* ápolása, és biztositása tárgyában költ izenet és törvényczikkely rostállata. (Fáradhatlan Palóczynk munkája.)

Az izenet szórul szóra helybe hagyatván,[32] a törvényczikkely iránt több észrevételek fordultak elő. Legérdekesb volt a tarifának kérdése. SZÉLL t. i. a szerkesztés alapjaul szolgáló kerületi végzéshez képest nem ellenezheté ugyan, hogy a tarifának meghatározása magára a vállalkozó társaságra bizassék, mindazáltal szükségesnek vélte, hogy ezen tarifa, mellyet a társaság készit, szolgálandván az esztendők számának meghatározásában az országos Biztosságnak alapul, az többé ne változtathassék, legalább fel ne emelthessék; nehogy a már egyszer monopolaris hatalommal felruházott társaság a szállitási bérnek önkényes változtatása által a kereskedést nyomja, s a számolásokat ingadozókká tegye. — Ellenvettetett, hogy ezt elfogadni annyit tenne, mint a tarifának megállapitásába bocsátkozni, ami a végzéssel merőben ellenkezik, s a tapasztalásnak minden példája szerint is az óhajtott vállalatokat, még születésük elött elölné. Amelly okok tehát ezt ellenzették, épp azok állanak ellent a vasi inditványnak is; sőt midőn (amint már megmutattatott) a tarifának szerfeletti felemelésétől a dolog természeténél s a vállalkozók saját érdekénél fogva tartani nem lehet, az inditvány magára a kereskedésre is csak károsan hatna; mert ha tudná a társaság, hogy tarifáját a jövendőnek minden lehető conjuncturái között sem emelheti fel, azt kezdetben mindjárt a lehető legnagyobb fokra emelné; s ahhoz mérvén számvetését, a szokás engesztelő erejére támaszkodva is, örökké azon magas fokon már csak azért is megtartaná, mert el van tőle véve a lehetőség, hogy eredhető kárát körülmény s józan kereskedési számolás szerint némi felemeléssel egyszer vagy másszor pótolhatná. E két vélemény egyeztetésére FEKETE azon tekintetből, hogy a közönség örökös bizontalanságnak mégis kitéve ne legyen, s a bármelly pillanatban lehető felemelés félelme a termesztmények árát ne nyomja, szükségesnek tartá kettőnek elhatározását: 1. Hogy a vállalkozó társaság tarifáját minden esztendő kezdetén közhirré tegye, s azon évben többé fel ne emelhesse. 2. Hogy az ekként egy évre változhatlanul megállapitandó tarifa mellett

[29] Vö. a 474. o. 9. jegyzetével.
[30] Bujanovics nyilatkozatát magyarul l. a *Jegyzőkönyv*-ben, XIII. köt. 378.
[31] A febr. 10-i országos ülés naplóját l. uo. 360. kk.
[32] L.: *Iratok*. VI. köt. 242. kk.

a vasút s csatornya mindenkinek szabad használatára legyen. A RR ezen másodikat a dolog természetében lévőnek hitték, az elsőt pedig (ámbár gyakorlatilag máskép ugy sem lehet) törvénybe is iktatni nem idegenkedtek, de némileg a végzésbe ütközőnek látszatván a dolog, országos ülésre halasztatott. S ekként más inditványok is: különösen a proprietás és dispositio közötti különbség szabályosb meghatározása szintén oda utasittatott, a szerkesztésben semmi nevezetes változás nem történvén.[33]

Februar 12-én kerület. Rostáltatott a *Ludovicea, Museum* és *concurrentialis pénztár* állapotjában készitett izenet. Melly alkalommal a Musaeumra nézve pótolólag elhatároztatott, hogy az elenchusokat[34] országos biztosság fogja (napi dij nélkül) meghitelesiteni. Továbbá hogy a musaeum gyüjteményéből az országgyülése engedelme nélkül kiadni semmit sem szabad.[35]

Felolvastatott Nyitra-Szerdahelyi Jósef kir. kamarás és distr[ictualis] táblai assessor ajánló levele, miszerint a Ludoviceara 100 p. ftot ajánl. Hazafi tette becsülő elismerést nyert, s törvénybe iktattatni rendeltetett.

Februar 13-án kerület.

Rostáltatott az *országgyülési ujság* létesitését tárgyazta izenet. Melly a küldöttségnek (általam egész terjedelmében közlött) jelentésével szórul szóra megegyezik.[36]

Ezután Graevenburgi Nieszner ezeredes a taxa elengedésével honnosittatott.

Februar 14. vasárnap. Februar 15. és 16-ik (utolsó fársángi napokban) a Personalis országos ülést nem tartott. Kerületi tanácskozásra pedig tárgy nem vala.

A *Nádor* Bécsből még vissza nem érkezett.

325.

1836 február 17, 18, 19.

Foglalat: a) *A Buda-pesti hid, s vasutak és csatornák tárgya.* — b) *A Ludovicea s Musaeum felőli izenet. Az országgyülési hirlapok, és a Nemzeti szinház ügye országos ülésben a RRnél.* — c) *A fő RRnél a sérelmek és az excerpták.* — d) *A magyar nyelv iránti nádori közbenjárás resultatuma.*

a)

Pozsony, február 20-án, 1836.

Február 17-én Országos ülés a RRnél.

Felvétetett a Buda-pesti hid iránti 4-ik izenet.[1]

A PERSONALIS felszóllitá a RRket, hogy a kisajátitástól, mellynek szüksége Pest városa követének nyomban következendő nyilatkozása szerint is megszünt, elálljanak.

[33] A törvénycikk tervezetét l. uo. 244. kk.

[34] Arról a jegyzékről van szó, amelynek elkészítését a könyvtárról és a múzeum valamennyi értékéről a rendek izenetükben szükségesnek tartották. Uo. 236.

[35] Az így kiegészített izenetet l. uo. 232. kk.

[36] Uo. 238. kk.

[1] Kerületi vitáját l. előbb, 452. kk.

HAVAS felolvasá küldőinek legközelébb érkezett utasitását: mi szerint Pest városa az ország Rendei szándékának minden tőle kitelhető erőveli előmozditására magát késznek nyilatkoztatván, a hid jusáról s tulajdonáról lemond, s kivánja, hogy országos küldöttség neveztessék, melly a két város kárpótlására nézve az egyezések, s elintézések végett eldöntő hatalommal birjon. — Az utasitás azonban hosszabb, s több rendbeli feltételeket is foglal magában,[2] mellyek bár egy hallásra igazságosoknak látszottak, mindazáltal bővebb megfontolást kivántak, hogy az országos végzésben alapul szolgálhassanak, s ezért BORCSICZKY mult idő szerintén kerületi elnök, megkérte a Personalist, hogy Pest városa nyilatkozását követétől átvévén dictáltassa le, hogy a KK és RR bővebben megfontolhassák. HAVAS megjegyzé: miképen naplókönyvbe iktatás végett bé fogja adni küldőinek nyilatkozását, de hogy az kerületbeni ujabb tanácskozás végett ledictáltassék, annak megtörténhetését átal nem látja, minthogy ő a kerületi ülésekben fontos okoknál fogva[3] részt nem veszen. Ha a KK és RR neki ott illő tevőleges befolyást engednek, akkor örömest kezet nyujt, de figurans lenni nem akar, rajta kivül pedig más valaki a netalán még szükséges felvilágositást nem adhatja. — A PERSONALIS válaszolt: hogy a dolognak végső eldöntése csakugyan itt országos ülésben történik, s miután a RR meg akarják fontolni, ha valjon Pest városának nyilatkozása a dolog fekvésén teszen e lényeges változtatást, az ellen észrevétel nem lehet. Mire ezen ujabban kerületileg megfontolandó tárgy félbeszakittatott s félretétetett. Maga igazolása végett csupán RUDICS jelentvén ki, hogy küldői a Pest-budai álló hidra nézve kénszeritőleg kisajátitó törvényt alkotni nem kivánnak.

Következett az *ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatok* ápolása iránt készített izenet.[4]

Melly is felolvastatván, a *Personalis* megörvendezteté a RR-ket azon kinyilatkoztatásával, miképen ha a RR többsége a kisajátitási törvényt szükségesnek véli, ő nem kiván ellenkezni, s megegyezik, hogy a törvényjavallat szakaszonként felvétessék.

BÁCS, ARAD, NYITRA, SZERÉM, BEREGH, ÁRVA vármegyék, a kisajátitás elvében, LIPTÓ pedig, THURÓCZ és BARANYA a dolognak ujabb excerpta gyanánti felvételében meg nem egyezésöket kinyilatkoztatván, az izenet helybehagyatott,[5] s a t. cz. §-tim felvétetett.

Az *1-ő §-ban* az foglaltatik, hogy a kérdéses vállalatok a törvényhozás és közállomány pártfogása alá vétetnek. A *2-ikban* pedig: hogy állandó országos biztosság rendeltetik, melly a vállalat közhasznu voltát megbirálja, s ilyennek találván teljesedésbe vételére hatalmat adjon.

A PERSONALIS: Igen jól tudja ugyan, hogy egyes különös eseteknek elintézése országos küldöttségekre bizattathatik, mellyeknek hatóságuk a

[2] A *Jegyzőkönyv* (XIII. köt. 392. kk.) jóval részletesebben tartalmazza a Havas által felolvasott nyilatkozatot.

[3] Havas „kéntelen ... kinyilatkoztatni, hogy mivel jelenleg Pest városának, valamint a többi városoknak is a kerületi ülésekben azon állás és befolyás, melly nékiek az igazság és a törvény következésében járul, a harmadik rend képviselői által önkényleg megtagadtatik, és ennek okáért mind ő, mind követtársa ollyan gyülekezetben, ahol befolyással és szavazattal nem élhet, inkább meg sem jelen", s ezért csak országos ülésben hajlandó a tárggyal kapcsolatban felvilágositásokat adni. Uo. 394.

[4] A kerületi vitákat e tárggyal kapcsolatban l. előbb, 452. kk.

[5] L.: *Iratok*. VI. köt. 242. kk.

tárggyal együtt megszünik; de hogy administrativus hatalom adassék öröklő országos deputationak, s az kezeiben törvényhozó hatalmat, (mert a kisajátitást elrendelné) biróit, (mert kárpótlás felett itélne) s végrehajtóit is egyesitsen, s ahhoz halhatatlan legyen, azt az alkotmányos rendszer természetével átaljában, különösen pedig a hazánkban a birói s politicai igazgatás szerkezetével merőben ellenkezőnek találja. Az illy milliókba kerülő vállalatoknál legelső mulhatatlan szükség, hogy azok a kormánnyal harmoniában legyenek, már pedig egyik ágazatát a közadministratiónak a többitől egészen elválasztani, s egy öröklő testületben mind a három főhatalmat egyesiteni, egész rendszerünkkel ellenkeznék. Azért kéri a RRket, módositanák akként javallatukat, hogy e tárgyakban (más nemzetek példájára is) a politicai kormányzás azt, ami körébe tartozik, a birói hatóságok pedig szintén a magokét gyakorolják.

Ezen vélemény ellen SOMSICS azon észrevételt tette, hogy e szerint az illy hasznos vállalatok, s velök a nemzeti kereskedés gyarapodása, egyoldalu önkényes privilegiumok tárgyaivá lennének; s hogy az illy commissiók törvényeink előtt különben sem isméretlenek.[6] — BORCSICZKY pedig megjegyzé, miként a tapasztalás eléggé szomoru bizonyságot nyujt, hogy az administrationalis kormánybiztosok csak amugy dispensálgatnak az ország lakosinak vagyonával; földeket vágnak keresztül, egész vidékeket áradással fenyegető gátakat csináltatnak, malmokat vágatnak le, s mind ezt kárpótlás nélkül, egy oligarcha kedvéért. Ami pedig a biráskodást illeti, e részben igen szembeötlőnek látja, hogy a rendes itélőszékek természetöknél, s a perlekedésnek még javitott rendszer mellett sem egészen mellőzhető akadályainál fogva, e tárgyakban kellő sebességgel nem munkálódhatnak. — A PERSONALIS ugyan ellenvetette: hogy a regulationalis commissiok kiküldésének gyakori jó sikerét már a jelen diaetán is dicsérettel hallottuk emliteni, az itélőszékeket pedig ami illeti, hatalmokban áll a RRnek törvényt hozni, mellynek a legfensőbb birák is engedelmeskedni tartozandnak. — Azonban véleményét a bíróságra nézve ACZÉL, egyébiránt csak TORKOS pártolá, s a kerületi izenet javallotta biztosság foglalatosságait a kormányszékekre, s illetőleg a törvényhatóságokra bizni óhajtotta. Ezen vélemény tehát elmellőztetett.

De valamint a kerületekben, ugy most is a véleményeknek más töredékjei (fractiói) is voltának. — NOSZLOPY nevezetesen status tudományi alapos elvekből indulva, miszerint a polgári társaság sarkalatos főczéljait, a személy s vagyon bátorságát egyes polgároknak senki alája nem vetette, hanem csak az öszves társaságnak: a vállalat szükséges voltának megbirálását, s annak következésében a kisajátitás elrendelését közvetlenül az országgyülésének fenntartani s a jelentését ide tenni tartozó küldöttségnek munkálódását csak a szükséges előintézetek megtételére szoritani kivánta. — SZENTPÁLY sem érzé magát felhatalmazottnak, hogy egy állandó biztosságot olly határtalan hatalommal felruházzon, miszerint az vagyonából akárkit kisajátithasson. Halál s politicai viszontagságok oda vihetnék a dolgot, hogy végtére az egész biztosságban alig volna egy két nemzeti választásu tag, ki az ország bizodalmát birhatná.

SOMSICH és PÁZMÁNDY ezen véleménynek a diaeta mindenkori együtt nem létéből eredő gyakorlati nehézségén az által véltek segithetni, ha az ország-

[6] „. . . elhallgatván a régibb idők sorát, nyilvánvaló példáját találhatja kiki illyforma határozatnak a több törvényhatóságok közt beszegelő határoknak elitélése tárgyában." L.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 397.

gos kereskedés tekintetében köz- és magános hasznot igérő fő vonalok most nyomban kijeleltetnek. — Gr. La Motte ebben nem ellenkeznék, de szükségét sem látja, mert képzelni sem tud kereskedési csatornát, avagy vasútat, melly az országnak nem hasznos lehetne. A biztosság örökléséből meritett ellenvetésre pedig azt feleli: hogy ő másféle biztosságot szintén nem képzel, mint egyik diaetától a másikig tartót. A helybenhagyás, vagy másoknak kinevezése minden diaetán szabad lesz, s a fejedelem végrehajtási jusa sem sértetik, mert a törvényhozásban ő is részt veszen.

Széll, Aczél (a bíróságot kivéve), Szluha, Répás, Benyiczky, Justh, Bencsik, Pongrácz, Poszavecz, Szücs, Rudics, Friebeisz és Zmeskáll részint a Noszlopy, részint a Somsics véleményét pártolák, — a többség azonban egészen a kerületi szerkesztés mellett maradott.

3-ik §, hogy a vállalatok végpontjait s egész vonalát a biztosság fogja egyetértőleg a vállalkozókkal meghatározni, helybehagyatott.

4-ik §, hogy a biztosság a szükséges kisajátitást teljes kárpótlás mellett elrendeli, s a kárpótlást (ha alkukép nem eszközöltetnék) bíróilag elitéli, ugy azt is, hogy a tulajdonosok mit és mennyit tartoznak átengedni. Végzését pedig tüstént teljesedésbe vegye.

Itt Gr. La Motte feljebbvitelt kivánt a 7-viratusra, — Szluha a dietára. — Noszlopy, hogy a magát károsodottnak vélt fél birtokon kivül perlekedhessen. — Hertelendy Miksa, hogy a teljesedésről minden esetre a legközelebbi diaetának jelentés tétessék s a t. — A többség ezen §-ust is jóváhagyta, csupán a Personalis inditványára világosban kitétetni határozván: hogy a kisajátitólag átengedni tartozott hely más czélra nem fordittathatik.

5-ik §. Az utasok és szállitók által fizetendő bér mennyisége a vállalkozóktul függ. Az esztendők száma pedig alkukép fog változhatlanul megállapittatni.

E pontnál a tarifára nézve kerületileg folyt vitatások ismét megújultak. — Fáy vigyázatot ajánlott, nehogy olly engedélyek adassanak, mellyek idő jártával a haza érdeke ellen fordittathatnak. Emliti például, minő káros következéseit látjuk annak, hogy a dohánykereskedés egy kézbe szorult.[7] Kivánja tehát 1. hogy a küldöttség befolyásával megállapitandó tarifa legyen a maximum, mellyen felül a kötendő esztendők legfolytáig fel ne emeltethessék. 2. Hogy az ekként megállapitott bér mellett az ut vagy csatorna mindenki által egyenlőn használtathassék, s a vállalkozók senkit ki ne zárhassanak. — Borcsiczky hasonlón vélekedett. Mulhatlanul szükségesnek tartván, hogy ha valakinek monopolium adatik, a tarifa is meghatároztassék, különben önkényes zsarolás következik belőle. Nem is áll ellent, hogy a vasutnak használatára senki sem kénszerittetik, s a rendes közösülés eszközei fenmaradnak. Mert midőn a közönséges uton egy mértfölért a fuvarbér 6 garas, a vasut vihet egy xrért; de ha 5 garasért viszen is, még olcsóbb amannál, azonban égre kiáltó zsarolás. Aztán ha az ily társaság egy pár millió forint áru gabonát veszen, s a tarifát hirtelen felemeli, a concurrentiát vele többé senki ki nem állhatja. Végre pedig, ha a társaság alakulásakor megállapitandó tarifa felemelhetlenné nem tétetik, ugy a biztosság minden alap nélkül fog az esztendők megállapitásában eljárni.

Ezen s több ilynemű ellenvetések ellenében azonban a naponként nagyobb hatalmu *maradjon* a kerületi végzés mellett maradott, sem Noszlopy-

[7] Vö. a 163. o. 17. jegyzetével.

nak azon kívánságát, hogy a tarifa legalább bizonyos esztendőkig ne változhasson, sem HAVASnak azon észrevételét, hogy a vasút, mellyen maga szekerén senki sem mehet, a csatornától, mellyen már saját hajónkat is használhatjuk, ez ismét a hidtol nagyon különbözik, s különböző rendszabásokat is kiván, a RR el nem fogadták; s csupán VÁGHY javallatára tettek némi módositást a szerkesztésben, nagyobb világossággal tétetvén ki azt: hogy az ilynemű vállalati munkák használatától, mindenki különbség nélkül fizetni tartozik.

6-ik §. A kötendő esztendők lefolytáig ugyanazon vonalban senki másnak hasonló munkát készitени szabad nem lészen.

7. §. Minden egyéb kérdéseket a biztosság fog elhatározni.

Jóváhagyatott.

8-ik §. A kikötött esztendők eltelésével megszünik a vállalkozók részére engedett minden kedvezés, s a további rendelkezés a törvényhozást fogja illetni.

EZ BEZERÉDY inditványa következésében, DEÁK javaslata szerint igy világositтatott, hogy ha a kötött évek lefolytával a társasággal új alku nem tétetnék, a hely minden megtérités nélkül az ország tulajdonává válik, s a törvényhozás rendelete alá tartozand; egyéb oda tartozott ingó javakról pedig a társaság szabadon fog rendelkezhetni.

Ez elfogadtatván, a törvényczikkelynek s vele az ülésnek vége lőn.[8]

b)

Február 18-án országos ülés a RRnél.

Felvétetett a *Ludovicea* katonai intézet, a nemzeti *Musaeum*, s a *concurrentialis pénztár* állapotjáról tett hivatalos tudósitás következésében készitett izenet.[9]

Az első tárgyra nézve (amint tudva van) azon határozat is előfordulván, hogy a nevelés rendszerét egy országos küldöttség még ezen a diaetán kidolgozza:

A PERSONALIS emlékezteté a RRket, hogy a Ludovicea katonai intézet az 1808-ki törvényen[10] alapul. Akkoron a rendszer is kidolgoztatott,[11] s Ő Felsége által helybehagyatott, óhajtaná tehát az Előlülő, hogy a RR, annak további taglalgatásával felhagynának. Okai ezek: 1. Amennyiben az ország Rendei magok azt kivánják, hogy ezen intézetből, ugy mint az Austriai Monarchiában lévő egyéb intézetekből a nevendékek egyenlő kedvezésekkel lépjenek a hadi seregbe, ugyanazon egy lévén a neveltetés rendeltetése, a nevelési rendszernek is hasonlónak kell lenni. 2. Az intézet alapitói 1808-ban az akkorilag megállapitott rendszer alapjához kötötték alapitványaikat; annak tehát változni, s az alapitók szándékától eltávozni nem lehet. 3. A még szükséges költségeket a RR liberalitása megajánlván, semmi sem áll ellent, hogy az intézet f. é. november 1-ő napján valósággal megnyittassék. Ha pedig még uj nevelési rendszert akarnak a RR megnyitás előtt kidolgozni, ez

[8] A törvénycikk elfogadott szövegét l.: *Iratok.* VI. köt. 244. kk. — A febr. 17-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 391. kk.

[9] A kerületi vitákat a tárgyakban l. előbb, 439. kk.

[10] L. a 439. o. 22. jegyzetét.

[11] Az akadémia tervezetét l. az országgyűlés *Irásai*-ban, 129. kk., a rendek feliratát és az elfogadó kir. választ uo., 196. kk. és 227. kk.

meglehet hosszas egyezkedések tárgya lesz, s a rég óhajtott tettleges kezdet ismét hátráltathatnék.

DEÁK épen abból, hogy az 1808-ki legelső határozatkor az ország Rendei a nevelési rendszert tanácskozásba venni szükségesnek tartották, elegendőleg kivilágosodni véli, hogy az országnak ahhoz szavának kell lenni. És a statusnak ezen különben is tagadhatlan, s egyszersmind egyik legszentebb jusát s köteleségét, miszerint a haza serdülő polgárinak nevelését gondos szemekkel kisérni tartozik, az alapitók akaratja legkevésbé sem csorbithatja; mert akár publicus, akár privatus alapitványt olly alapra épittetve vélni nem lehet, hogy a nevelés rendszere az időnek minden uj kivánati, a haladott miveltség s a tudományoknak minden uj fejleményei között is örökre változhatlan maradjon, s a status abba bé ne tekinthessen. Az alapitványok czéljának, hogy t. i. ez esetben alapitványaik nem másra mint magyar katonai nevelő intézetre fognak fordittatni, szentnek kell a törvényhozás előtt maradni a lehetőségig mindenkoron. De hogy 1836-ban minő legyen a nevelés rendszere, ezt 1808-ban olly kevéssé lehetett változhatlanul megállapitani, mint most az 1900-ikit. Ugy hogy ha az első határozatkor megállapitott rendszer azóta folyvást valósággal gyakorlatilag divatozott volna bár, mégis miután azóta ¼ század folyt le, s egy egész embernyom enyészett el, kötelességünkben állana megvizsgálni, ha nincs e benne valami, aminek századunk haladott lelkéhez, s az idő kivánatihoz alkalmaztatnia s javittatnia kellene? Mert átaljában legforróbb óhajtásink közé számithatjuk: vajha a nevelésnek fontos dolgát a status gondoskodása szakadatlan figyelemmel, s évről évre javitva kisérné! És valóban, ha egyes pontjaiba bocsátkoznánk is azon 1808-ki rendszernek, nemcsak az azóta messze haladott nemzetiség, de még hadi tudomány tekintetében is találnánk olyakra, ami többé nem alkalmazható. Az sem áll ellent, hogy csak kezdődjék az intézet, majd javithatunk később. Mert a tapasztalás czáfolhatlan tanusága azt bizonyitja: hogy sokkal könnyebb első kezdetben a hibát kikerülni, mint orvosolni, midőn már előitéletek, s a hazánkban olly hatalmas szokás által felszenteltetett. Nem is felelnének meg a RR legszentebb rendeltetésöknek, ha uj intézetjöket egy régi rendszerhez kötnék anélkül, hogy azt csak meg is vizsgálnák. S végre csak tiszta szándék legyen, (mi felől a szónok nem kételkedik) a nevelési rendszer kidolgozása bizonnyal sokkal előbb elkészül, mintsem hogy e miatt az intézetnek folyó évi november első napjára igért megnyitása csak egy pillanatig is hátráltathatnék. Mindezeknél fogva tehát a kerületi állapodáshoz szorosan ragaszkodik, mert meg van győződve, hogy olly rendeletekről gondoskodni, miszerint a nevelési rendszer a szükséges tudományokon kivül különösen a nemzetiség tekintetének is illőleg megfeleljen, a törvényhozásnak legfontosb köteleségei közé tartozik. — Hasonló nézetekből szóllott RUDICS is, mire a PERSONALISnak érdeklett ellenvetése a küldöttségnek titkos szavazat utján történt választási módja iránt tett, és szinte DEÁK által a RR mindenkori szabad gyakorlatú jusára lett hivatkozással viszatorlasztott észrevételeivel együt egyszerűn elmellőztetett.

A többi nem csekély számu nyilatkozások, mellyek úgy a Ludovicea, mint a Musaeum tárgyában történtek, többnyire legitimatorius tekintetűek. A törvényhatóságok követjei t. i., kik ajánlástételre felhatalmazva nem voltak, vagy kiknek egyik vagy másik nemzeti intézet iránt küldőik egyebet is parancsoltak, utasitásaik értelmét részletesen előterjesztették. De a RR többsége sem a kerületileg tett ajánlástól el nem állott, sem újakba, p. o. a Museum uj

épületére megkivántatott kölcségek felajánlásának (Pest V[árme]gye részéről felhozott, s csak 10 megye által pártolt) inditványába nem ereszkedett, s ugy a Ludoviceára tett 309.000 frt, mint a *Jankovics* féle gyüjtemény s *Ráday* könyvtár megszerzésére, s *Horváth István* tiszteletdijára nézve, a kerületi végzés mindenekben jóvá hagyatott. Legtöbb szóváltás történt afelett, valjon szükséges e a Musaeum mindennemü gyüjteményiről készitendő tökéletes elenchusokat[12] országos választmány által megvizsgáltatni, vagy pedig (mint a PERSONALIS kivánta) elég e a Nádor ellenőrségi rendeletei mellett maradni? A többség erre nézve is az izenet mellett maradott. A legitimatorius nyilatkozásokat tehát mellőzvén, még csak annyit jegyzek meg, hogy HASKE (Kassa városa követe) ma kezdett legelőször (s igen jól) magyarul szóllani, — hogy a kir városok részéről ajánlások nem történtek, s végre hogy a Ludovicea katonai intézet nevelési rendszerének kidolgozására a RR által választott küldöttséghez[13] az elnök PERSONALIS a kir. Tábla részéről Plathy itélőmestert, Gosztonyi alországbirót s Földváry táblabirót, Horvátország részéről pedig Busán Hermant csatolta.

Ennek bérekesztése után, mielőtt a RR a következő tárgyakra átmennének, SZILASY jelenté, miképen parancsot vett küldőitül, hogy legközelébb érkezett utasitását, a legelső országos ülésben felolvassa. Amit meg is tőn. Az utasitás röviden illy értelmü: Gömör v[árme]gye rendjei oda utasitják követjeiket, 1. hogy valameddig a magyar nyelv s katonai deperditák tárgyában kedvező kir. válasz nem érkezik, az adó felajánlását mindaddig hátráltassák. 2. Az adót semmi esetre fel ne emeljék, sőtt habár csak nehány ftal is leszállitsák. 3. A deperditák megszüntetésén törekedjenek. 4. Borsod v[árme]gyének Gr. Keglevics Miklós dolgában, 5. Pestnek Bod János iránt feladott sérelmeit, nem különben 6. Báró Wesselényinek hütelenségi perbe fogatásából a szóllás szabadságára háramlott sérelmet, és 7. a Békés vármegyeit is pártolják. — Melly hazafiui nyilatkozását Gömör vármegyének, a KK és RR köztetszéssel fogadták.

Következett az *országgyülési ujság* tárgya.[14] Mire nézve az izenet felolvastatván, a PERSONALIS illy értelemben nyilatkozott: Amennyiben ezen izenet legfőképen a sajtószabadságról szóll, ez pedig ad publico-politicum tartozván[15] igy kiszemelve felvehető nem lenne, ahhoz egyátaljában nem szóllok, sőt az izenet elveihez nem járulásomnak kijelentése mellett egészen elmellőzöm. Ezt azonban előre bocsájtva lehetetlen a RRket nem figyelmeztetnem azon szoros kapcsolatra, melly a sajtószabadságnak közönséges elve, s a dietalis hirlapok közt fennáll; s a KK és RRket még 1833-ban reá birta, hogy az ujság tárgyát szintén a publico politicumra utasitanák.[16] Ezen kapcsolatnak minden ágai most is fennállanak, a mint ezt maga a kerületi izenet is mutatja; mert az csaknem egészen a szabad sajtórul elmélkedik, s az országgyülési hirlapot,

[12] Vö. előbb, 481. o.

[13] Névsorát l. előbb, 462. o., és a törvénycikk javaslatában: *Iratok*. VI. köt. 237. kk.

[14] Kerületi vitáit l. előbb, 415. kk.

[15] Az országos bizottság javaslatában nem a sajtószabadságról, hanem a cenzúráról van törvénycikk-tervezet; ez felsorolja a tiltott sajtótermékek fajtáit, és szabályozza a könyvvizsgáló szervek működését. (Az országos bizottság véleményét, a tervezett törvénycikket és Dessewffy József híres különvéleményét l. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Publico-Politicam relata*. VIII. De censura librorum.)

[16] Vö. különösen az 1833. jan. 10-i és máj. 18-i vitákkal: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 90. kk., 390. kk.

mint amannak culminatioját, csak corollarium gyanánt emliti. Miután tehát a KK és RR ezen kapcsolatot magok elismerik, a sajtó kérdését pedig rendszeresen a diaetán már felvehetőnek nem tartják, önként következik, hogy az initiált tárgyat is oda kell halasztaniok. Annyival inkább: mert jelen izenetjökben nem is figyelmeznek azon elvekre, mellyeket az ország Rendei a sajtó tárgyában mindeddig követtek. Igy az 1791 : 67. cz[ikkely] midőn országos küldöttséget rendel, egyenesen a censuráról tesz emlitést.[17] S hogy a mult országgyüléseken is mindég a megelőző birálat idaeáját kötötték össze az ország Rendei a sajtó szabadságával, annak az 1811-ki Acták között igen fényes példáját látjuk, midőn t. i. Piringernek Bécsben a magyar constitutio ellen irtt munkája miatt sérelem tétetett, s annak kieszközlése, hogy ilyes iratok kinyomtatását a censura meg ne engedje, nádori közbenjárás utján is sürgettetett;[18] olly fontosságot tulajdonitván annak az ország Rendei, hogy e tárgyat a követi szabad szóllásnak (Gr. Desőffy szabolcsi követének) közbejött megsértésével összekötve intermeditatio utján orvosoltatni sürgetnék.[19] Én a sajtó kérdésinek polemicus taglalgatásába nem ereszkedem, csak valóságos factumot beszéllek, s ilyen gyanánt emlitem azt is, hogy midőn 1825-ben a Tudós Társaság terve országgyülésileg kidolgoztatnék, a 4-ik §-ban világosan megemlitetett, hogy az általa kiadandó munkák mások munkáival egyenlőn censura alá tartoznak.[20] Ezekből kitetszik, hogy a jelen izenet az ország Rendeinek eddig követett elveivel egybenhangzásban nincs. Miután tehát megmutattam, hogy a megelőző birálat nélküli ujság a sajtó szabadságának kérdésével elválaszthatlan kapcsolatban van: kérem a RRket, hogy az 1833-ki végzésnél maradván, e tárgyat a publico-politicumra utasitsák. Én minden esetre kijelentem, hogy az izenet elveiben egyátaljában nem osztozom.

Aczél, Répás, Rudics, Pogány, Friebeisz, Zmeskáll, Justh, Pongrácz, Poszavecz, Frim, Torkos, Haske, Bujanovics az izenet ellen, s legtöbbnyire praeventiva censura mellett szavaztak. — Pfansmid hasonló értelemben ½ óránál továb tartó beszédet mondott, mellyet (csak azért is, nehogy részrehajlással vádoltathassam) jövő levelemben közleni fogok, — Havasnak elmés válaszával, s Kubinyinak az izenet mellett mondott beszédével együtt.

Az RR többsége az izenetet jóváhagyta.[21]

[17] Az 1791 : 67. tc. a Publico-Politicum körét kijelölve a bizottság hatáskörébe utalja a könyvvizsgálatot is. („Censura librorum, cointelligenter tamen cum deputatione literaria.")

[18] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. IV. köt. 512. o. 24. jegyzet.

[19] Pozsony megye hatósága 1812 elején kancelláriai elnöki parancsra fegyveresekkel rátört Dessewffy József szabolcsi követ lakására és abból erőszakkal elhurcoltatta Sándor Mihály ügyvédet, a Dessewffy-család jogtanácsosát. Az országgyűlés magáévá tette a nemesi jogoknak és a követi immunitásnak ezt a kirívó sérelmét és felírt az ügyben a királyhoz, követelve a visszaélést elkövetők megbüntetését. A tényállás ismertetését l. a rendek izenetében, az országgyűlés *Irásai*-ban, 368. kk., a feliratot uo. 434. kk.

[20] Az 1825-ben kiküldött országgyűlési bizottság alapszabály-tervezetének *(Planum erigendae Eruditae Societatis Hungaricae)* I/4. pontja szerint a Társaság tagjainak kötelességükben áll a szerénységből vagy anyagiak hiánya miatt kéziratban maradt munkákat felkutatni s az Akadémiának kiadásra javasolni, „suapte intellecto eo, quod tam hae, quam et in genere quaevis editiones per Societatem Eruditam Hungaricam typis vulgandae, de casu in casum revisionem et approbationem Censurae Regiae Literariae praevie subire debeant". Az országgyűlés *Irásai*. I. köt. 255.

[21] L.: *Iratok*. VI. kötet 238. kk. — A febr. 18-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIII. köt. 420. kk.

c)

Február 17-én országos ülés a fő RRnél az Országbirája elnöksége alatt. Felvétettek: 1. *A sérelmek.* Az evangelicusoknak Horvátországbani polgárositása, a praesidialisok, a lengyel ügy, s borsodi bankócsinálók iránt 6-od izben, a szóllásszabadság iránt 13-ik izben, a békési sérelem ügyében 5-öd izben ellenzésöknél maradtak. — A *zalai sérelmet* (a diurnumok iránt) azon megjegyzéssel, hogy a kir. legfensőbb felügyelési jus sértetlen maradjon, elfogadták. — A *Bod János elfogatását* tárgyazó pesti sérelmet sem hátráltatják, de kijelentik, hogy az 1715 : 7. világos tartalmához ragaszkodnak.[22]

2. Az *excerpták* 4-ed izben. A 10-edre, a törvényhatóságok tisztviselőinek büntető hatóságára, és a perek diaetai folyamára nézve ellenzésöknél maradtak. — A Horvátországi porták iránt legjobbnak vélik, ha az átalános elvek elmellőztetvén, s egy vagy más félre minden következés megszünése kiköttetvén, a kiegyenlités feltételek nélkül korlátlanul a Nádorra bizatik.[23]

Ezek iránt izenetjeiket *Februar 18-án* a RRhez átküldötték.

Februar 19-én mind a két teremben *országos ülések* tartattak.

A KK és RR felvették az országgyülési hirlapokrul készitett t. czikkelyt szakaszonként. Mire nézve a PERSONALIS ismételve kijelenté, hogy sem az izenetnek, sem a törvényczikkelynek elveiben egyátaljában meg nem egyezik. Azonban az alapelvet tegnap a RR többsége már megállapitván, s a t.cz. szakaszai csak amannak következményei lévén, azok iránt megjegyzésekben nem ereszkedik. — ACZÉL és SZÉLL némi észrevételeket tettenek, de a KK és RR valamint ezt, ugy nem csekély vitatás után a Nemzeti Szinház iránt készitett izenetet s törvényjavallatot is egészen jóváhagyták, mai s tegnapi végzéseiket a fő RRhez nyomban átküldvén.[24]

A *főRR* az alatt felvették az *előleges sérelmek* tárgyában költ 3-ik izenetet.[25] A *Partiumbeli megyék* iránt most is azon véleményben maradtak, hogy a sóra nézve fenálló kedvezés megerősitése, s az unitaria vallás bevétele ez uttal még ne emlitessenek. Ellenben *Erdélyt* illetőleg a szorosb egyesülés módjairóli értekezés végett kiküldetni kivánt országos biztosságot többé nem ellenzik. A *só tárgyábani* pontban használandó energicus kifejezéseket most sem fogadják el s az *egyházi javak* taxáltatását tárgyazó pont iránt is előbbi véleményöknél maradnak. A *Kamara bíróskodásának* megszüntetéséről, egyszersmind a *só körülti kihágások* büntetéséről alkotott törvényczikkelyt csak olly feltétel alatt készek felereszteni, ha abban megegyeznek a RR, hogy mig ezen uj bíróság iránt Ő Felsége hozzájárultával is meg fog a törvény alkottatni, addig a Kamara biráskodása (mellyet a RR mint bitorlottat, csak egy óráig is törvényesen fennállhatónak tagadnak) sértetlen fennmaradjon. Végre a dalmátországi harminczad eltörlésében többé nem ellenkeznek.[26]

[22] Az e tárgyakban kelt főrendi válaszokat l.: *Iratok.* VI. köt. 251. kk.
[23] A főrendek negyedik válaszát e tárgyban l. uo. 254. kk.
[24] A febr. 19-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 445. kk.
[25] L.: *Iratok.* VI. köt. 227. kk.
[26] A főrendeknek ez a válasza nincs az *Iratok* VI. kötetében.

d)

Ezeknek bérekesztésével, a magyar nyelv iránti nádori közbenjárás[27] sikerének kijelentése végett:

elegy ülés tartatott.

A NÁDOR illy értelemben szóllott: Az országos tanácskozások folytában, az országosan egybegyült Karok és Rendek kivánatjai a magyar nyelv ügyében, a M[éltósá]gos fő RR és a Te[kinte]tes RR közmegegyezésével, még a lefolyt esztendő vége felé közbenjárásomra bizattak. Óhajtottam volna a bennem helyheztetett bizodalomnak sietve megfelelni, de tudják a RR, miképen egészségemnek sulyos változása által huzamos ideig akadályozva valék. Ezt azért emlitem, hogy a KK és RR előtt annak oka tudva legyen, minél fogva a reám bizott eljárás foganatja felől jelentésemet csak mai napon tehetem.

Én az országosan egybesereglett KK és RR kivánatait Ő Felségének alázatosan előterjesztettem, s Ő Cs. Kir. Felségétől kedves magyar nemzete iránt viseltetett atyai hajlandósága szerint, a következő kegyes kir. választ vettem: *„ut his jam sub Comitiis condendi Articuli lingva Hungarica et Latina suae Ma[iesta]tis sanctioni substernantur; in casu tamen emergentis dubii originalis textus Hungaricus pro dirimente habeatur"*. (A gyülekezet sokáig tartó *éljen!* kiáltásokra fakad. Visszaállván a csendesség, Ő cs. kir. Főh[erczeg]sége beszédét imigy folytatá):

Nem lehet egyúttal nem jelentenem: miképen Ő Felsége azon erős várakozásban van, hogy az országosan egybegyült KK és RR, elháritván a még fennforgó nehézségeket, a tanácskozás alatt lévő tárgyakat minél hamarébb fel fogják terjeszteni, s ekép Ő Felségének alkalmat nyujtani, hogy atyai hajlandóságát újabb bizonyságokkal tanusithassa; meg is fogják bizonnyal látni az ország Rendei, hogy Ő Cs. Kir. Felsége, hiv magyarjainak igazságos és törvényes kivánatjait bétölteni mindenkor kész legyen. (Ismételt *éljen* kiáltások.)

A PERSONALIS a KK és RR nevében, az ORSZÁGBIRÁJA (deákul kezdve, de magyarul folytatva) a fő RR részéről Fenséges Nádorunknak köszönetet mondottak. A FŐ H[ERCZEG] NÁDOR bizonyosokká tette az ország Rendeit, hogy a hon boldogságának előmozditására előtte minden alkalom kedves leszen, s tiszta szivből óhajtja, hogy igyekezetét mindenkoron ily siker koszorúzhassa. Ezzel az ülést eloszlatá, s eltávoztában a terem ajtajáig szünet nélkül harsogó *éljen!* kiáltásoktul kisértetett.[28]

Legujabb:

A KK és RR mai[29] kerületi ülésökben ezeket határozták: 1. Ami még a nemzeti nyelv ügyében hátra van, azt ismételve szorgalmazni soha meg nem szünnek. — 2. a Nádornak köszönetet szavaznak. — 3. A közbenjárásra nyert kir. válaszból törvényt alkotnak. A szerkesztésbe azonban most még

[27] Az előzményeket l. 301. kk.
[28] A febr. 19-i országos és elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 445. kk.
[29] Kossuth levele febr. 20-án kelt.

nem ereszkednek, mert sokan ugy kivánták a törvényt alkotni, hogy a továbbhaladásnak gátot ne tegyen, melly végre Pázmándy, a „*jam*" szavacska helyébe „*adhuc*" szót tétetni javallott. 4. A tárgyakat a mint egyenként elkészülnek, nyomban fel is fogják terjeszteni!![30]

326.

1836 február 18, 20.

Foglalat: a) *Pfansmidnak a sajtószabadság ellen tartott beszédje. Havas felelete.* — b) *Vitatások s végzések a magyar nyelv tárgyábani nádori közbenjárás resultatuma következésében.* — *Sérelmek s excerpták ujólag kerületi tanácskozás alatt.*

a)

Pozsony, február 24-én 1836.

Pfansmidnak *február 18-án* a sajtószabadság ellen tartott (mult levelemben igért) beszédje kevés röviditéssel itt következik:

A szólló követ olly elveket lát a kerületi izenetben, (ez szórul szóra egyezik a küldöttség jelentésével, mellyet egész terjedelmében közlöttem[1]) mellyeket sem fennálló törvényeinkel, sem alkotmányunk szellemével nem tud összeegyeztetni, s mellyeknek még csak kinyilatkoztatásától is irtództak eddig hazánk Rendei. S azért mind utasitására tett esküjét, mind hazája iránti köteleségét megszegni vélné, ha ezen országunkban még eddig hallatlan, s magokban roppant veszedelmet rejtő elvek ellen, mellyeknek életbe hozása mostani állásunkat sarkából kiforgatná, s a nemességet minden kiváltságaiból kivetkeztetné, ünnepélyes ellenmondással ki nem kelne!

És midőn e részben a sajtószabadságról nyilatkozó közvélemény haladását, az idő szellemére elfogultság nélkül ügyelve követné, két szempontot tüz ki elmélkedésének: a dolgot először önmagában, utóbb pedig a constitutionalis életre való viszonyos hatására nézve tekintvén. A jelen izenet is ezen két szempontból indul, s elsőben szóll az embernek szabad gondolkozási s közlési jusáról, és azon erkölcsi s értelmi kifejlődésről, melly egyedül a korlátlan közlés utján eszközölhető.

Ha itt az ember természeti jusairól kellene tanácskozni, az állitás helyességét elismerné, s iránta szót sem vesztene. De midőn polgári társaságról és status viszonyokrul van szó, a korlátlan közlés jusát el nem ismerheti, és azt sem, hogy ez a nemzet kifejlődését eszközölhetné. Mert ön véleményünk közönségessé tételének jusa azon just magában nem foglalja, hogy mások véleményét hamis szinekkel festhessük, az indulatokat képzelt reményekkel felhevíthessük, vagy a közrend háboritására felszóllalhassunk. A közlésnek ezen neme a társaság megelőző figyelme alá tartozik. Másrészről pedig törvény, erkölcs, ősi szokás, és országlás neme minden nemzetnél olly korlátokat szabnak, mellyeken tul minden közlés veszedelmes. Valamint iskolában a tanitók közlései bizonyos korlátok közé szorittatnak, mint ezt a RR a Ludoviceabeli nevelési rendszer kidolgozásának elrendelésével magok is gyakorolták,[2] ugy

[30] Mindezekről részletesebb tudósítás a következő számban.
[1] L. előbb, 416. kk.
[2] Az erre vonatkozó vitákat l. előbb, 440. kk.

a sajtó sem lehet korlátlan, ha csak azt nem akarjuk, hogy jóltevő nap helyett szurkos égő fáklyaként világitson, mellynek füstje s lángja hazánk minden boldogságát megemésztheti.

Az izenet nem ugy veszi az embereket, aminők, hanem aminőknek lenniök kellene. S azért théoriai regiókba ragad, midőn azt állitja, hogy a vélemények szabad surlódása ámitást nem eszközöl, sőtt enyésztet. Ezen surlódás minden jusokra nézve olly egyenlőséget tesz fel a polgárok között, minőt Europában, leginkább pedig Magyarországban hasztalan keresünk. A historia mutatja, hogy a szabadság gyakorlatára az embereket készíteni kell, s hogy azon felvilágosodás, melly tőlük elragadja, amit nevelésök szerint támasznak, élet nyugalmának, s vigasztalásnak tekintettek, vagy többet kiván adni, mint amennyit elmebéli tehetségök szerint használhatnak, nem egyéb csalódásnál s hütelenségnél azon emberiség iránt, mellynek boldogitására lőn a sajtó feltaláltatva. Igaz ugyan, büntetésről gondoskodnak a RR a kicsapongásokért, de nem vizsgálják meg, ha valjon a káros következéseket ekép akadályozni lehet e? A fegyverviselési szabadságtól vett hasonlitás már csak azért is helytelen, mert Ulászló 7-ik törvénye 60-ik czikkelye szerint hazánkban a parasztoknak fegyvert sem szabad viselni.[3] Igy mérget orvosi felhatalmazás, vagy puskaport mázsánként, szükséges bebizonyítás nélkül árulni nem szabad, s kikelt e valaha e rendelet ellen valaki? De mellőzvén ezeket, annyit a szólló követ bátran állit, hogy ha valamelly szabadsággal mindég csak visszaéltek, a visszaélés egy esete pedig több kárt okozott, mint hasznot száz bölcs élésnek példája: a törvényhozásnak kötelessége azon szabadságra előleges biztosság nélkül senkit fel nem hatalmazni. „Felix quem faciunt aliena pericula cautum."[4] A visszaélést a kerületi izenet is elismeri, mert biztosságról gondoskodik, csakhogy azt kezességi summákban, a szólló pedig megelőző vizsgálatban találja. Még azt is lehetne kérdeni, valjon ilyes cautionalis fizetés megkivánása alkotmányos szabadsággal egyezik e? Annyi azonban tapasztalás szerint bizonyos, hogy ahol a sajtó a censura alól kiszabadult, szabadságával mindég a nép nyugtalanitására, a kormánynak rágalmazására, s a fennálló rendnek háborgatására visszaélt, s Francziaországban legalább a cautionalis summák semmit sem használtak. Mert hol a felekezetek koronát s milliókat nyerni kivánnak, nehány ezer tekintetbe sem jöhet. Továbbá a valódi tudományosságra nézve a németeknek a francziák előtt a szónok elsőbbséget ád, s okát ennek is a censurában leli, minthogy ennek eltörlése Francziaországban mindenkit a mulattatóbb s hasznosb politicai térre vezetett, mig Németországban ezen tér korlátozva lévén, inkább a tudomány miveltetett, s ekép a nemzet átallánosb pallérozódás ösvényére vezettetett. S ezt a szónok igenis természetesnek látja, mert a sajtónak censura nélküli dibdáb fabricatumai a hasznosan oktató könyvektől elidegenitik az olvasót. Hazánkban pedig többnyire ugy is inkább kedvellenék a hizelkedő és zavart kivánatokat gerjesztő nyomtatványokat, mint a hiu gondolatok bölcs czáfolatait. Időszakunk hasonlit egy üvegházhoz, melly a virággal együtt gyümölcsöt teremt. Igy korunkban egy forró kivánatra mihamar tett következik, s egy lázitó nyomtatvány olvasása könnyen pártütést okozhat, s mit használ ekkor a cautio? mit a késő büntetés? A sajtó

[3] A Dózsa-féle parasztfelkelést követő 1514-i megtorló törvények 60. cikkelye kegyetlen büntetést irt elő a puskát tartó parasztok ellen: jobbkezük levágásával büntette őket.

[4] „Felix quem faciunt aliena pericula cautum." Latin közmondás.

határtalan szabadsága zászlójának felütését többnyire mindenütt zürzavar s a kiváltságok eltörlése követte, s mást várni éppen hazánkban hogyan lehet? Akik ugy tekintik a sajtót, mint a nemzet nevelőjét, emlékezzenek azon alapos nevelési szabályra, hogy a nevelőnek lassú lépéssel kell a gyermeket előre kisérni, nem pedig utolérhetelenül előre sietve vezető nélkül elhagyni. Hazánkban legalább, hol századok viharjaiból kimentett kiváltságaink csak egyik néposztályra szoritvák, hol a lakosok nagy részétől a tulajdont még a jelen törvényhozás is megtagadta, hol a köznép között századik sem tud olvasni, s egész vidékek azt hiszik, hogy nyomtatott könyvben hazugság nem is lehet: ily országban annak megbirálását, mi áshatja fel leginkább alkotmányunk fenekét? egyes iró önkényére bizni nem lehet.

A mi a sajtószabadságnak a constitutionalis élet viszonyaira való béhatását illeti: igaz ugyan, hogy aki a szólló követtel azon naponként szélesbre terjedő meggyőződésben osztozik, hogy a nemzeti képviselésen épült örökös monarchia az országok tartóssága s nemzetek boldogsága felől egyedül kezeskedhetik, nem fogja kétségbe venni, hogy a sajtónak józanon gyakorlott szabadsága azon feltételek egyike, mellyek a nép s kormányszék jusait sulyegyenben tartják, s egyszersmind azon eszköz, melly a köz polgári erényt kifejtvén, minden egyes tehetségeket a nemzeti pallérozódás köz céljához igazit. Innen van, hogy ezen szabadság sokhelyütt olly mód kivántatott, mintha a nemzetek boldogsága annak birásán épülne. De eme kivánatoknak ellenébe állitván a sajtó nagyobb szabadsággali gyakorlatának mindennapi jeleneteit, ha tapasztalja, miként a tudatlan elmét felháboritotta, s az elveknek összezavarásával a legerősb meggyőződést is meggyengitette, veszélyes törekedésekre s a közrend háboritására okot szolgáltatott, miként olly szemtelenséget szült, melly királyból, vallásból s a magános élet szentségéből csufot üz, és a statusnak szent talpköveivel játszik, meg kell a szónoknak vallania: hogy a pallérozódásnak sokkal magasb polczra kell lépni, mielőtt a sajtó szabadsága a civilisatiót elősegélhesse, s az alkotmányos életet erősithesse, mert bölcs élés nélkül az emberiség átkává, s a constitutio legdühösb ellenségévé válhatik. Bölcs pedig csak ugy lehet, ha egyedül az *igazságot* (!) a fennálló közrendet akarja, s az illendőséget és erkölcsi tisztaságot fenntartja. És miután a szónok ezen bölcs élést hazánk lakosinak többségénél fel sem teszi, midőn a megelőző vizsgálatot általánosan véve tanácsosnak akkor honunk alkotmányára nézve múlhatlanul szükségesnek tartja. Ez alkalommal inconstitutionalisnak nyilatkoztatja az izenetnek azon elvét, hogy hazánkban a törvényhozási pályához minden egyes polgárnak készülni jusa van, s állitása bizonságául azt hozza fel, hogy ezen teremben csak olyakhoz intézheti beszédjét, kik a törvényhozásban nemesi kiváltságaiknál fogva vesznek részt, minden kir. város is in concreto csak egy nemes embert repraesentálván. *(Oh! oh! — és több kir. városi követek felállanak.)* Ahonnan azt huzza ki, hogy midőn a sajtószabadságnak céljául az jeleltetik ki, hogy a törvényhozásba mindenkinek befolyása legyen, ez által a sajtó előre kárhoztattatik, mert ezen befolyás constitutiónkal ellenkezik, s olly jusnak volna bitangolása, mellyet még a jelen országgyülés is, in principio mindég megtagadott. És valóban a philosophia, mint az örökké való szépnek, jónak és igaznak tudománya kijeleli ugyan ama magas czélt, mellyhez közeliteni iparkodnak a nemzetek, bár elérni tán soha sem fogják, az ezen czéltól elvető csapásokat s a hozzá közelittető felséges tetteket egyiránt feljegyző historiával szoros kapcsolatban van, — s törvényhozásban nem annyira az ideálét festő theoriákat, mint a valót

rajzoló praxist kell tekinteni, s a törvényhozónak nem a képzeletek országában kell merengeni, hanem ott munkálódni, hol a valóság őt az emberi élethez csatolja: következőleg a theoriával (bár legszebb fényben ragyogjon is) felhagyni, ha annak alkalmaztatására szomoru csapásokat következni tapasztalt. — Innen azt az alapelvet vonja ki a szónok, (s ezt mint a dolog velejét különös figyelembe ajánlja) hogy *ahol a törvényhozás valamelly kivánatoknak megfelelni nem akar, ott ezeknek gerjesztését minden módon akadályoztatni kell.* És itt például a rabszolgaság eltörlése iránti legújabb szomoru americai történetekre hivatkozván,[5] a jelen diaeta végzéseit sorban megemliti: nevezetesen miként a kiváltságokrul lemondani, a terhek közviselésébe megegyezni, s az alkotmány jótéteményeit minden lakosokra kiterjeszteni nem akarta, szóval azon sarkalatos törvény mellett maradott, melly a populus név alatt csak a nemes embert érti. Már pedig ezekkel a jelen izenet homlok egyenest összeütközik, mert a felszabaditott sajtó legelőször is épp azon nemesi kiváltságok ellen fogná az indulatokat felingerelni, mellyeknek védelmezésére küldötték ide megbizóik a KKat és RRket, s a nemesi rend ellenzői ezen az uton kivánságaik elnyerésében előre nyomulván, annál többet kivánnának, mentől több hatalmat nyertek a sajtó segedelmével. Most (a szónok ugy hiszi) hogy nehány nyugtalan elmét kivéve az isteni gondviselés által kirendelt hellyel ki-ki megelégszik, s nem is táplál keblében olly kivánatot, melly alkotmányunk szellemével össze nem fér. De a szabad sajtó zavart kivánságokra ébresztené a physicai erejébe bizó nagyobb számot, s alkotmányunk iránti ragaszkodás helyett idegenkedéssel töltvén el a lakosok kebleit, olly meghasonlást okozna, mellynek szomorú következéseit a véges elme előre nem is láthatja. Aki azt mondaná, hogy az illy kicsapongás büntettetni fog, az nem ismeri az emberi természetet, nem a veszedelmet, mellyet privilegiált osztályu országban a sokaságnak egyszer nekibőszült indulata, a visszalépni nem tudó okozhat! Ha egyszer felbomlanak az engedelem lánczai, (pedig felbontaná a sajtó szabadsága), akkor egy közönséges feloldás következik, s ennek nincs hatalom melly ellentállhatna!! A szónok előtt tisztán áll, hogy behozván a sajtó szabadságát, halálos itéletet mondottunk nemesi kiváltságinkra, s velök alkotmányunkra is, egy másiknak alkotását pedig bizontalan időre biztuk! Már pedig a szónok nem akarja a sajtó szabadságának feláldozni azok kiváltságit, kiknek akaratjából e teremben mai napon szavát emelheti a végre, hogy ezen kiváltságok nélkül küldőihez haza térni ne kéntelenitessék!

Ezután egy két szóval emlitvén azt, hogy a censura törvényeink előtt nem isméretlen;[6] hogy azonban azt ugy, amint most divatban van, helybe nem hagyja, sőtt annak idején s helyén szabadabb fenék tételekre épitett sajtó törvényt, s a nemzetnek nagyob befolyást fog kivánni: azt a thesist állitja fel, hogy *ha némelly tudományos tárgyakat kivenne is a censura alól, a hirlapokat mindég az alá vetné.* Azon szózatnak, melly a jelen izenetben a censurának eltörlését kivánja, nemességét s hazafi buzgóságát nyilván elismeri, de őszintén megvallja, hogy más tartományokban a hirlapok kiadói, keveseket

[5] „És igy éjszaki Amerikában azon statusokban, mellyekben a rabszolgaságot eltörleni nem akarják, nemcsak az erre célzó iratokat eltiltották, de még ezen ürügy alatt minden irást censura alá vetettek, és az ezen rendeleteket általhágó szerkeztetőket olly módon halállal büntetik, mellyet egy despotiában is eddig nem tapasztaltunk." L.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 437. kk.

[6] „. . . és e részben a Mélt. Elölülő által felhozott 1791 : 26. és 67. törvényczikkelyekre bátran hivatkozik . . ." Uo. 439.

kivéve, nyert szabadságukkal, mellesleges ön vagy saját felekezetjök hasznát leső czélokra mindég visszaéltek. Némellyek azoknak vágyát igyekeztek betölteni, kik a nyugodt tanácskozást kivánó közdolgokat a közönséges piaczon, mint valamelly theátromon kivánnák vitatni, hol a nép fütyölni vagy tapsolni akar. Mások azon gyönyörüségen kapkodtak, hogy magános életök csekélysége mellett a névtelenség páholyából kiméletlen biróságot gyakoroljanak, s az országlóknak, s az ország hatalmassainak, most vádlást, itélést, kárhoztatást, majd kegyelmet osztogathassanak. Lehet ugyan, hogy a közvélemény magyarázói lenni akarván, iparkodásaik néha a közboldogságot is tárgyazzák, de a pompázó hazafiui indulat, a szabad nyiltszivüség, s az országlókkali vakmerő viadal palástja többnyire az alacsony haszonlesést, nagyravágyást, bosszut s hiuságot igen rosszul fedi. A magasztalt liberalismus gyakorta nem egyéb, mint szemtelen vágyak csalódásából eredett epéskedés, melly holnap a legkeményebb ministerialismushoz áll, ha uj személyekkel uj remények intenek. Aztán emlékezetre méltó, hogy ezen hirlapok, épp annak nem felelnek meg, ami legelső köteleségök volna, t. i. a publicitásnak, mert a történeteket fonákul vagy ellenséges indulattól elrutitva, a beszédeket vagy épen nem, vagy eldarabolva, elfacsarva juttatják sok millió olvasók ismeretére, ugy hogy Franczia országban p. o. már egy történetet sem lehet hinni, ha csak a *Moniteur* hivatalos részében[7] elő nem kerül. Ekként a nép és kormány, s nemzet és annak képviselői közt olly sürü felhőt teremtenek, mellyen a világosság át nem hat, s innen a közbizodalom elfojtása következik. Ami hazánkban annál veszedelmeseb volna, minthogy ezen ujságok azok számára iratnának, kik a követek hivatalos tudósitásait nem olvasván, a hazugságot czáfolható kutfőt nem használhatnák.[8] Végre köztapasztalás szerint nem is szoktak ezen hirlapok a politicai kérdések minden oldalu fejtegetésével foglalatoskodni, hanem inkább ön felekezetjök hasznára sophismákkal csavarni. Ha tehát a felszabaditott sajtó azon hatalmas emelő rud, melly szabad nyomozás utján a civilisatiót elősegiti, ugy az emlitett kicsapongások szükségessé teszik, hogy a sajtó önmaga ellen, s az ország lakosai az ő sanyargatásai ellen oltalmaztassanak. Ez oltalom pedig egyedül a megelőző vizsgálatban áll. És a szónok valóban csudálkozik, hogy midőn a RR az ujságróli törvényjavallat létesitését akarják eszközölni, kisérő izenetjökben olly inconsitutionalis elveket nyilatkoztatnak, mellyek következésében olly harczba fognak keveredni a főRkel, hogy miatta maga a törvényczikkely sanctiót soha sem nyer. A szólló követ az egész tárgyat ad publico-politicum halasztani, vagy ha nem halasztatik, a diaetalis hirlapokat ezen tábla által választandó 4 censorok megelőző birálatának alája vetni, — minden esetre pedig a roppant veszélyeket rejtő izenetbeli elveknek kinyilatkoztatásától elállni kiván, megyéjének meg nem egyezését ismételve is kijelentvén.[9]

A kir. városokrul e beszéd folytában tett megjegyzésre HAVAS ekként válaszolt: Ha Szepes vármegye követe, aki a megelőző vizsgálat védelmére illy hosszasan kikelt, saját tanitását követte, beszédjét mielőtt elmondaná, censura alá vetette, s habár csak némelly jóbarátjait is megkérdezte volna, valjon megállhatnak e, amiket mondani szándékozik? a szólló ugy hiszi hogy

[7] A Moniteur a francia kormány hivatalos lapja, 1789-ben indult.

[8] A szónoknak ez az állitása késztethette Kossuthot arra, hogy a beszédet teljes egészében közölje lapjában.

[9] A beszédnek némileg hosszabb szövegét l. a *Jegyzőkönyv*-ben, XIII. köt. 434. kk.

alkalmasint sok kimarad ezen hosszu beszédből. Kimaradt volna nevezetesen, mit a kir. városokrul igen helytelenül mondott. — Ezután a szónok röviden kifejté, hogy a kir. városok korántsem összes értelmü nemességöknél fogva vesznek részt a törvényhozásban, hanem mint 4-ik országos Rend, t. i. szabad polgári Rend *(úgy van! úgy!)* s hogy a *populus* név alatt törvényeink nemcsak a nemesi rendet, hanem összesen a kiváltságolt osztályokat értik, mellyek közé a kir. városok polgárjai is tartoznak.

A szólló követnek e részben tett ellenmondását HASKE, BUJÁNOVICS, KÖRBER s a városi követek soraiból hangzó *minnyájan!* felkiáltás ismételé, de ezen sorokból a sajtószabadság mellett egy szózat sem emelkedett.

A vitatások kimenetelét már előbbi levelemben közlöttem.[10]

b)

Februar 20-án kerületi ülés.

Elnökség: Borcsiczky, Jakabfalvay.

BORCSICZKY jelenté a RRknek, hogy megkéreték Ő Cs. kir. Főherczegségét az ország Nádorát, méltóztatnék a magyar nyelv ügyébeni közbenjárására Ő Felségétől nyert királyi válasz szavait a RRkel irásban közölni. Amit a Nádor nyomban teljesitvén, minthogy azon resolutio csak egy pár sorból áll, (lásd előbbi számú levelemet,)[11] azt a KK és RR nyomban leirták.

Ennek folytában HERTELENDY MIKSA felszollitá a RRket, hogy mivel a Nádornak sikeres közbenjárása következésében (mellyért szives örvendése mellett Ő cs. Kir. Főherczegségének hálás köszönetet szavaz) nyert kir. válasszal az akadály elhárittatott, melly miatt a készen lévő tárgyakat ekkorig felterjeszteni nem lehetett, most már a felterjesztést minél elébb tegyék meg; s e végett kéri jegyző urakat, hogy a deákra forditással lehetőleg siessenek. — Melly inditványhoz SZLUHA még azt toldotta, hogy a még egyesülést nem nyert egy két sérelmek miatt a többieknek felküldése ne hátráltassék, hanem ezek is nyomban a többi készen lévő tárgyakkal felküldessenek.

BŐTHY a közbenjárás kimenetelére nézve Torontál követével egy véleményben nem lehet. Mindenkor örvend ugyan, valahányszor kötelessége teljesitésére valakinek alkalom nyittatik, és szives köszönetét nyilvánitja a Nádor iránt, hogy egészsége változását sem tekintve, a nemzet forró óhajtását a Fejedelem elébe terjesztette; de következetlenséggel kellene a szónoknak önmagát vádolnia, ha a közbenjárás sikerével megelégednék, s úgy hiszi, hogy ha visszaemlékeznek a KK és RR azon bázisra, mellyhez az intermediatio kikérését kötötték, t. i. hogy mást mint magyar törvényczikkelyt törvénykönyvünkbe iktattatni nem akarnak,[12] s ha még most is ugyanazon lelkesedéssel vannak, (amiről nem is kételkedik,) mellyet a nemzeti nyelv természetes jusainak kivivása iránt nyilvánitottak: lehetetlen, hogy a nyert kir. válaszban tökéletesen megnyugodjanak. A szónok legalább ismét kijelenti, miképen ő ez intermediatio sikerével egészen meg nem elégedhetik.

DUBRAVICZKY egyrészről kétségtelennek hiszi, hogy ha tekintjük, mit óhajt még a nemzet a magyar nyelv tárgyában? a nyert kedvezésnél bizonnyal meg nem állapodhatik. De hogy azt mégis tetemes előlépésnek, s az inter-

[10] L. előbb, 428. o.
[11] L. előbb, 490. o.
[12] A rendek ilyen értelmű állásfoglalását l. előbb, 305. kk.

mediatio sikerét szerencsésnek nevezhetjük, és a Nádornak hálával tartozunk, az is tagadhatatlan.

Bezerédy amint senkit sem képzel, aki el nem ismerné, hogy a dolog jelen állásában ezen lépés is nyereség, úgy azt is közértelmüleg elismert igazságnak vallja, hogy a nemzet képviselői előtt még igen sok van óhajtani, eszközleni, tenni való e tárgyban, s a szónok legalább soha meg nem nyugszik, mig azt mind ki nem vivjuk, mig minden meg nem adatik, mit a magyar nyelv jusa, s a nemzetiség érdeke kiván. De ugy vélekedik, hogy erről más alkalommal fognak a RR bővebben tanácskozni.

Azonban bár a napirendre más tárgyak voltak is kitüzve, a vitatások mégis egész napon akörül forogtak, mit kellessék a nádori közbenjárásra nyert kir. válasz következésében tenni, s mit kiván a többség a felterjesztés iránt határozni.

Hertelendy Miksa bizonyossá teszi Bihar követét, hogy a nemzeti nyelvre nézve nem lehetnek forróbb óhajtásai, mint mellyeket a szóló követ táplál; de miután most nem arról van szó, hogy mit kivánunk még e tárgyban elérni, miután abban a RR még a közbenjárás előtt megállapodtak, hogy az 1805. t[ör]vény következésében[13] most még a felirásokat két nyelven teszik, s az intermediatiot csak a törvényczikkelyekre nézve kérték, erre pedig a magyar nyelvet nemcsak elhatározónak, de eredetinek is megnyerték: lehetetlen meg nem elégedniök. A szónok legalább nem sokat gondol vele, ha zsidóul lesz is a forditás, s hálás köszönetét a Nádor iránt ismétli.

Szluha nem kételkedék, hogy a közbenjárás resultatumáról tett jelentés alkalmával nyilatkozott köz öröm most is megvan minnyájunkban. Hálásan megelégszik. Adja Isten, a jövő törvényhozás csak ismét ily lépésel haladjon. — Pfansmid izenetben kivánja a Nádor iránti hálát kijelenteni, s azt hiszi, sohasem volt még a közbenjárásnak illy kedvező sikere; mert nem mutathatunk példát, hogy a fejedelem előbbi resolutióját egyenesen visszavonta, s ellenkezőt adott volna, mint amikép most adott. Meg kell elégedni. *Arcus nimium tensus rumpitur.* — Rudics is megelégszik, s a lépcsőnkénti haladást tartván szeme előtt, ami még tenni való van, a jövő törvényhozásnak tartja fel. — Somsics emlékezetébe híván a RRnek, miképpen a magyar nyelv ügyét mindég lelkesen pártolá; ámbár mostani állásunkon végkép megállapodni nem kiván, el nem titkolhatja mégis, hogy nagy alapos előlépést tevén, az intermediatio sikerét valódi nyereségnek tartja, s a Nádor iránt hálás köszönetét itt is, országos ülésben is, és mindenütt nyilván kijelenti. — Igy Jeszenszky, aki tökéletesen megelégedett, — igy Széll, Ocskay, Marczibányi, Noszlopy, Brezovay, Gr. La Motte, Pogány és mások.

Beöthy: Sem Torontál sem Somogy v[árme]gye követeinek[14] lelkesedését kétségbe nem vonja, s nincs is természetében a vetélkedés; annyit mindazáltal ismételve kijelent, hogy nemcsak nem szándéka a nádori közbenjárásnak annyira magasztalt resultatumánál megállapodni, sőtt azzal egyátaljában meg sem is elégszik, s ha meggondolja, mellyek voltak a RR kivánatai, meg van győződve, hogy kevesebbet a kormány nem is adhatott. Az idő haladott, és haladott vele a nemzet is; annak már nincs ideje, hogy a hosszu kötelesség egy igen kis részének teljesitéséért, minden csekélységért tomboló örömre fakadjunk, s a kormány is nagyon meg fog csalatkozni, ha nemzetünket még

[13] Vö. a 171. o. 18. jegyzetével.
[14] Hertelendy Miksa és Somssich.

mindég gyermeki korban képzeli. A mult időkben a jelenre példát nem talál, mi is kiléptünk már a gyermekség korából, tudjuk mit lehet, mit kell kívánnunk, s akárki csekélységgel magunkat ki nem elégittetjük. Bács követének[15] mondására, hogy hagyjunk fel valamit a jövendő kornak is, ama görög bölcs szavaival felel, ki hármat bánt meg életében: 1. Hogy vizen tette azon utat, mellyet szárazon tehetett, 2. hogy titkait feleségével közlötte, 3. hogy hólnapra halasztotta, amit ma megtehetett. — A szónok nem akar magának hasonló megbánásra okot szolgáltatni, s amit ma megtehet, másnapra soha sem halasztván, mindaddig meg nem elégszik, mig a honi nyelv intensive s extensive azon polczon nem áll, melly őt, s csak egyedül őt illeti. — RUDICS felelt, hogy amit ma megtehetőnek lát, ő sem fogja soha holnapra halasztani, de kételkedik, valjon többet e dologban a jelen diaetán tenni lehet e?

A vitatások egymásra torlasztása, melly a diaetának közelgő végével mindinkább inkább tornyosulni fog, nem engedi, hogy a szóváltásokba ezuttal hoszasabban béereszkedjem. S azért csak röviden emlitvén, miképen NAGY PÁL a kivivott lépést ugyan kivánságink culminatiójának nem tekinté, azt mégis a nemzetiség megállapitására óriási haladásnak tartotta, s azon véleményben volt, hogy nevetségesebb dolgot képzelni sem lehetne, mintha ez után a magyar királyi Curia magyar eredeti törvényből deák itéletet hozna, vagy a magyar Helytartótanács, a magyar törvény végrehajtását deákul eszközölné, sőtt tökéletesen hitte, hogy a deák nyelvnek béharangoztuk a lélekharangot, s 10 esztendő mulva alig lesz egy két személy a kormányszékeknél, aki deákul fel tudna tenni egy parancsolatot. Ezeket tehát mellőzve, miután többség szerinti végzéssé lőn, hogy a Főherczeg Nádornak izenet által is ki fog a RR hálás köszönete nyilvánittatni,[16] a vitatások leginkább akörül forogtak, minő lépést legyen szükség tenni a közbenjárásra nyert kir. válasz következésében?

SZÉLL azon véleményben volt, hogy ha a nemzeti nyelv ügye ex professo felvétetik, lehetetlen mindazokrul megfelejtkezni, miket a már felterjesztett többrendbeli felirásokban s a felterjesztendő postulatumok sorában kivántunk. Egyébiránt hogy a magyar törvény eredetisége felől biztosságban legyünk, a jelen kir. választ törvénybe tétetni javallotta. — KLAUZÁL ugy vélekedett, hogy a magyar nyelv iránti kivánatok minden részeit újitani kell, nehogy hallgatásunk arra magyaráztassék, mintha elállottunk volna ama kivánságunktól, hogy a törvény egyedül magyar nyelven alkottassék. — PÁZMÁNDY a jelen kir. válasznak törvénybe iktatását jónak tartotta, de csak azon esetre, ha ugy történhetik, hogy az előhaladásra a jövendőségnek hasonló gátat ne tegyünk, mint minőt az 1805-ki törvényben 30 évek ota tapasztalánk. E végett tehát a Nádor jelentésében foglalt *jam* szavacskát, *adhuc* szóval felcseréltetni kivánta,[17] olly értelemben, hogy két nyelven a felterjesztések ezen az országgyülésen *még*, de soha többet ne történjenek. — DEÁK mind a két vélemény mellett olly fontos okokat látott harczolni, hogy határozatlanságát nyilván megvallaná. A törvényalkotás ellen szóll az 1805-ki törvény példája, mellette pedig az: hogy a jövendőben lehető hátralépés ellen csak törvény által biztositthatunk, de különösen hogy a magyar szerkesztés eredetisége kétséges esetekben csak úgy fogja a birót kötelezni, ha az világosan törvénybe tétetik. A törvény alkotást leginkább BERNÁTH ellenzette, s elegendőnek vélte, ha a

[15] Rudics.
[16] A nádorhoz intézett irásos köszönet nem került be az *Iratok*-ba.
[17] L. előbb, 491. o.

magyar nyelvnek eredetisége a decretum előbeszédjében (amellyet, valamint a kir. sanctionak s aláirásnak is magyar nyelven alkotását logicai követeltségnek véli) erről említés tétetik. A többség azonban 36 voxal 6 nem szavazó s 7 ellene szavazó ellen törvényt alkotni határozott a kir. válaszból, de a szerkesztésről értekezést a több e tárgybani kivánatokra érkezendő kir. választól felfüggesztette, ezen kivánatokat köz értelemmel megújittatni határozván.

Utóbb következett a diaeta bérekesztésének siettetésére, s a főrendi egyezést még nem nyert tárgyak iránti egyesülés reménységére nézve nagyfontosságu 2-ik kérdés: T. i. *kivánják e a RR, hogy a tárgyak, amint elkészülnek, azonnal egyenként felterjesztessenek, vagy pedig* (DEÁK javallata szerint) *folytatják a főRR táblájával az értekezést, sieteni fognak a latin forditásokkal, s amint egy vagy más tárgy tökéletesen elkészül, meglátják, tanácsos lesz e azt nyomban felterjeszteni?* — A többség 25 voxal 20 ellen az elsőbb véleményt fogadta el.

Febr. 21. vasárnap. Februar 22. és 23-án a sérelmek hátravolt pontjaira, a szóllás szabadságára, s békési sérelemre nézve előbbi véleményöknél maradtak a RR. Igy az excerpták közt is a tisztviselők büntető hatósága, a perek folyamatja, s a horvátországi porták iránt. De a dézma tárgyában még egy közelitő lépést próbáltak, t. i. a sokszor emlitett zalai szerkesztést fogadták el, melly csak a praearendationalis szerződéseknek a jobbágyokrai átruházásáról, s a 9-edről intézeteknek ide is alkalmazásáról szóll.

Febr. 24-én legnevezetesb végzés: hogy mihelyt a tanácskozás alatt lévő tárgyak engedik az *adó dolga* felfog vétetni. (Majd bővebben.)[18]

327.

1836 február 22, 23, 24, 25, 26.

Foglalat: a) *Mikép alkottassék a törvényczikkely a magyar nyelv elsőbbsége tárgyában?* — b) *Szóllásszabadság 14-er, békési sérelem 6-od izben, a többi sérelmek 7-szer, az excerpták 5-ör, a tized kérdése módosittatik.* — c) *A Buda-pesti álló hid tárgyában Pest városának legujabb nyilatkozása különbséget nem teszen. — Az adó kérdésének felvétele elhatároztatik. Hitelesitések.*

a)

Pozsony, február 27-én, 1836.

Február 22-én kerület. Elnökség: Széll és Szentpály.

Mielőtt a napirendre tüzött tanácskozások megkezdetnének, a magyar nyelv tárgyában országunk Nádorának közbenjárására nyert kir. válasz iránti végzés következésében kérdé az Elnökség a RRket: hogy miután azon resolutiobul törvényt alkottatni határoztak, kivánják e, hogy az e tárgybani izenethez s felirási javalathoz nyomban a törvényczikkely is hozzácsatoltassék? s ha igen, mikép szándékoznak ezen törvényt szerkesztetni?

MARCZIBÁNYI, SZLUHA és mindazok, kik a magyar nyelv iránt nyert kedvező lépéssel már e diaetán tökéletesen megelégedtek, s a nemzetünket s nemzetiségünket olly sok idő óta sanyargató deák nyelvnek a törvényhozásból végkép való kiküszöbölését a jövendőségre bizni kivánták, oda szavaztak,

[18] Az e tárgyakban folytatott vitákat l. a következő számban.

hogy a nyert kedvezést biztositandó törvényczikkely nyomban elkészittessék, s királyi helybehagyás alá terjesztessék.

Ellenben BEZERÉDY a mult napi szavazat alkalmával[1] oda vélte a többség akaratját hajolni, hogy Ő felsége válasza előlépésnek ugyan elismertetik, mindazáltal korántsem lévén minden elérve, amit a nemzeti nyelv tárgyában kivántunk, nevezetesen: hogy a felirások, kir. válaszok és törvényczikkelyek egyedül magyar nyelven alkottassanak, és mindazok, mik a postulatumok sorában e tárgyra nézve megállapittattak,[2] ezeknek sürgetésével a KK és RR soha fel nem hagyhatnak. Mivel tehát ezek iránt felirásukat még e diaetán megujitandják, a nyert előlépésről a törvényczikkelyt most még el nem készithetik, különben önmagokkal ellenkezésbe jőnének, s azt mutatnák, hogy e diaetán már többet sem kivánnak, sem reménlenek.

ACZÉL hasonló szempontból indulván, abban határozta véleményét: hogy miután a nemzeti nyelv iránt még el nem ért több rendbeli kivánatok újabb felirás utján sürgettetni elhatároztattak, a törvényczikkely szerkesztését függőben hagyni kelletik. Mert ha kedvezőbb királyi választ nyerünk (amit királyunk igazságszeretetétől méltó jusal várhatunk), akkor ezt a kevesebbet törvénybe tenni nem fogjuk; ha pedig e diaetán már többet ki nem vivhatunk, elég időnk lesz a nyert kedvezést törvénybe iktatással biztositani.

DEÁK ezen véleményel egybehangzólag az izenetre és azon alapulandó felirásra nézve azt az alapot ajánlá felvétetni, hogy mivel a postulatumok sorában a magyar nyelvre nézve már a két tábla közt egyezést nyert kivánatok két fő ágazatra oszlanak, a mint t. i. hazai nyelvünknek törvényhozásbani gyakorlatát, vagy pedig a közigazgatásbani használatát s egyébkénti virágoztatását illetik: a felirást mind a kettőre nézve meg kell ujitani, s az utóbbi nemüekre nyomban a törvényjavaslatot is felterjeszteni, az elsőbb rendüek iránt pedig, a mostani kir. válasz következésében annyit emliteni, hogy a magyar nyelv törvényhozásbani elsőbségéről alkotandó törvényczikkely javallatát annak idejében szintén fel fogjuk terjeszteni.

Ez elfogadtatott.

Ezután a nyilvános örökösödésről törvényczikkely deák forditása megrostáltatott, s egyúttal idő nyerés tekintetéből, a már egyesülést nyert excerpták eredeti magyar szerkesztése s a megrostálandó deák forditások kinyomtattatni rendeltettek.[3] Én részemről nem tartom szükségeseknek hogy a deák forditással bibelődjem, s azért valamint azt nyomtatásban meg nem veszem, ugy rendelést tettem, hogy részemre soha egy sor deák dictatura se irassék.

b)

Felvétetett a *szóllásszabadság* tárgya 14-szer s a *békési sérelem* 6-od izben. A KK és RR mind a kettőre nézve köz értelemmel előbbi végzésöknél állhatatosan megmaradtak.[4]

A *Bod János* elfogattatását tárgyazó pesti, és a *napidijak* iránti zalai sérelmekre nézve a felirásban már a fő RR is megegyezvén, amennyiben ezen

[1] L. előbb, 499. o.

[2] Vö. azzal a törvényjavaslattal, amelyet a sérelmek és kívánatok sorában felmerült nyelvi követelések alapján a kerületi bizottság kidolgozott. L.: *Iratok*. VI. köt. 116. kk.

[3] Az így elkészült párhuzamos szövegű törvényjavaslatokat l. uo. 262. kk.

[4] Izenetüket a két tárgyban l. uo. 300. kk.

egyesülést a M[éltósá]gos főRR szokás szerint némi elvekhözi ragaszkodásuknak óváskénti kijelentésével kisérnék, a KK és RR hasonlólag kinyilatkoztatott elveiknél maradásukat nyilvánitották.[5]

Olvastatott ezután az *országos sérelmek és kivánatok tárgyában költ főrendi 6-ik viszonizenet.*[6]

1. Az evangelicusoknak Horvát- s Tótországbani polgárositásuk iránt Hegedüs kötelességének ismerte a RRket némi körülményekre figyelmeztetni, mellyek a főRR által változhatlannak állitott 1791 : 26. cz[ikkely] 14. §-a,[7] s abban emlitett horvátországi municipalitásra nézve felforognak. Minő tekintetbe vétettek már az 1790-ki országgyülésen is ezen municipalitások? eléggé mutatja az, hogy a görög nem egyesültek ugyanakkor kaptak a társországokra nézve polgári jusokat[8] s ekép az 1741-ki törvény[9] egészen megváltozott. Ezt azonban mellőzve csak arra kivánja a szólló követ a KKat és RRket figyelmeztetni, hogy vannak Verőcze és Szerém megyékben nehány evangelicus vallásuak által lakott helységek, mellyek vallásuknak szabad gyakorlatában ugyancsak azon 1791 : 26. t. cz. rendeleténél fogva meghagyattak.[10] A KK és RR továbbá a jelen országgyülésen alkotott urbéri törvényekben a jobbágyok szabad költözködését s az usufructuatio szabad adását vevését megállapitották, s a puszták és elhagyott telkek népesitéséről is rendelkeztenek. Hogy áll már most az emlitett helységek lakosinak dolga, ha ama barbarus 14-ik §. a vallás szabadságáróli törvényből ki nem törültetik? Ők határaikból ki nem mehetnek, s a RR atyáskodó gondosságából a jobbágyi karzatra háramlandó jótéteményekben részt nem vehetnek, ha csak szülötte megyéjökbül távol idegen vidékekre nem bujdosnak! Illy botránkoztatólag sorvasztó állást egy civilisált országban a 19-ik században megszenvedni nem lehet. Valóban Verőcze v[árme]gyének rendei a vallás miatti kizárásban találják egyik fő okát annak, hogy megyéjök a népességben, szorgalomban s miveltségben szomszédjai megett hátramaradott. Im Bács v[árme]gye a török háboruk alatt hasonló viszontagságoknak volt kitéve, a szomszéd megyékkel egyetemben, mégis már egy négyszög mértföldön 2525, Baranya 2520, Tolna 2700, Torontál 2254 lakosokat számlál; az evangelica vallásu polgárokat kitagadó törvény rendelete alatt sorvadó Verőcze pedig egy egy négyszög mérföldre 1693, Posega 1438 lakosoknál többre nem emelkedhetett. S azért felszóllitja a RRket, hogy megyéjének hasonló haladásra alkalmat nyujtani, s előbbi javaslatuknál állhatatosan megmaradni méltóztassanak.

Aminthogy a KK és RR közértelmüleg meg is maradtak, s a Hegedüs előterjesztésében foglalt okokat izenetbe foglalni határozák. Egyszersmind mivel a fő RR azon ellenvetést is használják, hogy a czélba vett törvényváltoztatás csak ugy eszközöltethetnék valódi jótékony sikerrel, ha benne azok is, kiket közelebbről érdekel, teljes megnyugvásukat találják: erre feleletül adatni

[5] Erről szóló izenetüket l. uo. 302. kk.

[6] Uo. 251. kk.

[7] Vö. a 8. o. 6. jegyzetével.

[8] Az 1791 : 27. tc. értelmében a görög nem egyesültek Magyarországban és a kapcsolt részekben elnyerték a birtokképességet és a hivatalviselés jogát.

[9] Az 1741 : 46. tc. megerősitette azokat a korábbi törvényeket, amelyek a nemkatolikusokat Horvátországban eltiltották a birtokbírhatástól és a hivatalviseléstől.

[10] Az 1791:26. tc. 14. §-a megismétli a protestánsokra vonatkozó korábbi tilalmakat, külön megemlékezik azonban néhány alsó-szlavóniai helységről, amelyekben a protestáns lakosok „in libera religionis exercitione ea, qua nunc perfruuntur ratione, relinquantur".

rendeltetett, hogy eszerint nagyon kevés jótékony törvényt lehetne alkotni, mert alig lehet esetet képzelni, mellyben minden néposztály, s annak minden tagja teljes megnyugvását találná, s a törvény alkotásához köz értelmű megegyezés járulna. Maga az 1791 : 26. t. cz. is, mellyhez (amennyiben szoritó) a fő RR most olly igen ragaszkodnak, az Egyházi Rend s a világi catholicusok egyrészének ellenmondása mellett hozatott.[11] Ugy hogy bármennyire kivánatos legyen is minden érdeklett feleknek egyetértő hozzájárulása, a törvényhozásnak mégis nem annyira egyes vidékek lakosai gyakran egyoldalu, gyakran balitéletektől elfogult nézetjeinek engedni, mint inkább a nemzet nagy többségének, s főkép az igazságnak kivánatait, s a polgári társaság közös érdekeit sinórmértékül venni kelletik.

2. A *praesidialisok eltörlése* iránt a KK és RR szintén közértelműleg előbbi véleményöknél maradtak, — Somsics javallata szerint feleletül adatni határozván a főRRnek, hogy ezen sérelem már az ő hozzájárulásokkal még 1827-ben fel volt terjesztve, de reá megtagadó kir. válasz érkezett,[12] a panaszt és kérelem megujitását tehát követeltségel a főRR nem is ellenezhetik. Igy e pont 2-ik részére, a törvénytelen parancsolatok aláiróinak büntetésére nézve, a felelősségről törvényeinkben elég adatokat, létesülése szükségéről pedig a történetek sorában temérdek igazolást találván a KK és RR előbbi véleményöknél szinte megmaradtak.

3. A *lengyel ügy* tárgyában röviden csak azt vetvén ellen a fő RR, hogy a felirásnak sem helyét, sem szükségét nem látják: ezen állitás ellenében Kricske helyét is látta a felszóllamlásnak, mert egy elnyomott barátságos nemzet mellett más független s törvényhozási befolyást gyakorló, következőleg a külső bátorság viszonyaira is gonddal lenni tartozó nemzetnek szavát felemelni jusa van; s ha Francziaországban is érezte a Kamara ezen felszóllamlás köteleségét,[13] nekünk azt még inkább kell éreznünk, mert mi a szerencsétlen lengyel nemzetnek több hálával tartozunk. De szükségét is látja a szólló követ. Vagy azt gondolják talán a főRR, hogy mi nem olvastuk, mik történnek legujabban Lengyelországban: mint ajándékozgat a czár egész tartományokat idegen katonáknak, orosz vallás követésnek feltétele mellett, s minő lépéseket tesz a lengyel nyelv és nemzetiség kiirtására? És ezen körülmények között mondhatják a főRR, hogy nem szükség fájdalmas részvételünket tanusitani, s fejedelmünket hódoló bizodalommal megkérni, hogy a diplomatiai hatalmas közbenjárás utján, az europai congressus által kezesitett nemzeti önállást[14]

[11] 1791. febr. 8-án nyújtotta be Batthyány József esztergomi érsek hercegprímás a katolikus klérus nevében az emlitett tiltakozást, amelyben az országgyűlésen hozott vallásügyi törvényeket a katolikus egyház jogaira nézve sérelmeseknek nyilatkoztatta ki és hangoztatta, hogy azok az egyházi rend hozzájárulása nélkül jöttek létre. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 616. kk.

[12] A szóban forgó sérelmet a rendek 1827. ápr. 3-án az általános sérelmek között a 20. szám alatt terjesztették fel. A király jún. 13-i válaszában azzal az indoklással utasította el, hogy sürgős esetekben az elintézéssel nem lehet addig várni, míg a ritkán tartott megyegyűlés időpontja elérkezik. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 1057. o., III. köt. 1450. o.

[13] Vö. a 37. o. 25. jegyzetével.

[14] A bécsi kongresszus (1815) Európa újjárendezése során Lengyelország korábbi három részre osztottságát úgy módosította, hogy addig porosz fennhatóság alá tartozó területeket is az Oroszországnak juttatott részhez csatolt s orosz fennhatóság alatt létrehozta a lengyel királyságot Varsó székhellyel. A cár Konstantin nagyherceget tette meg alkirállyá, s bizonyos liberális intézményeket vezetett be a kongresszusi Lengyelországban.

helyreállitani szorgalmazza? — Lőcse követének ezen előterjesztése tetszéssel fogadtatott, s az izenetbe használtatni rendeltetett.

4. A *borsodi bankócsinálók* iránti sérelemnél a KK és RR szintén közértelmüleg megmaradtak.[15]

Végre felvétettek az *excerpták 5-öd izben.*[16]

A *tizedre* nézve tapasztaltatván a fő RRnek hajthatatlan ellenkezésök, nehogy az adózó nép állapotja e részben egészen intézetlen maradjon, NAGY PÁL és HERTELENDY KÁROLY felszóllitották a RRket, próbálnák meg a sokszor emlitett zalai szerkesztést[17] elfogadni, s annál fogva a tized kénszeritett megváltására ezúttal nem terjeszkedvén, csupán oda intézni gondoskodásukat, hogy 1. a kilenczed bészedése módjáról, idejéről s a megváltási szerződések előmozditásáról hozott rendszabások[18] a 10-edre is kiterjesztessenek. 2. Hogy amire nézve a 9-ed adás kötelessége az urbéri IV-ik czikkelyben megszüntetett, a tized is megszünjék.[19] 3. Hogy a kibérlési elsőség ezentul azokat illesse, akik 10-edet adni kötelesek.[20] Sőtt 4. a földesurakkal eddig kötött akár örökös, akár ideiglenes tized váltsági szerződések a dézmát adókra átruháztassanak. S ez az 1729 : 45. czikkelybe iktatott Somogy vármegyei örökös szerződésre[21] s a katonai véghelyekre is értessék.

Kérdésbe tétetvén tehát, kivánják e a RR ezen javaslatot elfogadni, vagy pedig az előbbi végzés mellett maradni? 25 voxal 23 ellen a fent kitett zalai szerkesztés szerénti módositás lőn elfogadva.

Februar 23-án kerületi ülés.

Elnökség: Szentpály és Széll.

Folytattatott az *excerpták* kérdése. Nevezetesen a törvényhatóságok tisztviselőinek büntető hatóságáról alkottatni kivánt törvényczikkely iránt. Ambár FÁY előterjesztése szerint a sarkalatos különbség erre nézve abban áll, hogy a főRR a büntető hatóságot születéssel járó privilegiummá kivánják tenni, a KK és RR ellenben törvényes korlátok között olyan személyekre bizni, kik felelősség mellett e végre közhivatal hatóságával felruháztattak; — ámbár továbbá BEZERÉDY az előbbi végzésnél minden változtatás nélkül már csak azért is megmaradni kivánt, mert a KK és RR ama nagy felelet terhét, melly a közbátorságnak a mostani hijános rendszer fenntartásávali veszélyeztetéséből ered, magokra teljeséggel nem vállalhatják, — BORCSICZKY mégis hajlandó volt a szerkesztést akként módositani, hogy a fő RR ellenvetése megczáfoltassék. A KK és Rendek t. i. többi közt azt is határozták, hogy a kisebb vétségek megfenyitésére hatalmuk legyen azon helységek előljáróinak, mellyeket a Megyék erre alkalmatosaknak fognak találni; innen a fő RR azt a

[15] A vitatott tárgyakban kelt két izenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 297. kk.

[16] A főrendek negyedik válaszát l. uo. 254. kk.

[17] Deáknak a tizeddel kapcsolatos indítványát l. előbb, 433. o.

[18] Az úrbéri IV. tc. 2. §-ában. L.: *Iratok.* V. köt. 121. kk.

[19] Az id. tc. kimondta, hogy nem jár kilenced a rétek illetősége pótlására adott szántóföld, az elkülönített és művelés alá fogott legelő, az ugarba történt vetés, és a másodvetés után, valamint a bánsági és a szlavón megyékben a kender, len, és az ún. kisebb tized alá eső növények után. Uo. 122. kk.

[20] L. erre a 202. o. 19. jegyzetét.

[21] A tc. „pro majori solennitate, et ex superabundanti" becikkelyezte a pannonhalmi főapátság és Somogy megye között a nádor előtt a tizedekre nézve 1726-ban kötött szerződést, amelynek értelmében a megye a főapátság tizedeit évi 6500 forintért bérbevette.

következményt vonják, hogy ez magában elegendőn bizonyitja, mikép az ily esetek elintézésére a megyei tisztviselők elégtelenek, és mivel a közbátorságnak mindenütt s nemcsak a megyék által ilyes hatósággal felruházandó helységekben kell létezni, a földesurak büntető hatóságát kizárni nem lehet. A trencsényi követ tehát ezen okoskodás megczáfolására azt javallá, hogy a büntető hatóság különbség nélkül minden helységek előljáróinak megadassék.

BENE ellenveté, hogy a megyékre lévén bizva azoknak felhatalmazása, mellyek alkalmatosaknak találtatnak, kizárva egy helység sincs; azonban mégis lehetnek olly helységek, mellyek büntető kényére a lakosok személyes biztonságát bizni nem lehet.

ZARKA ugy látja, hogy a főRR nem annyira a közbátorság fenntartása, mint inkább a némelly földesurak által bitorlott büntető önkény törvényesitése iránt aggódnak, s meg van győződve hogy ha elfogadtatnék a Trencsényi javallat, ők magok tennék az ellenvetést, hogy nem minden helység alkalmatos. De hiszen azon végzés által, miszerint a KK és RR a tárgyakat egyenként felterjeszteni határozák, ezen törvényczikkely, s vele az urbérban a jobbágykarzatnak megadatni kivánt személyes bátorság[22] is elesett.[23] Minap azt mondotta volt a szóllónak követtársa, hogy manőverekkel a kormány ellen semmire se menünk,[24] és igazsága volt ezen mondásában. De a fő RRkre nézve a dolog máskép áll. Ha azt végezték volna a KK és RR, hogy az urbért addig fel nem terjesztik, mig az excerpták is együtt nem mehetnek, kéntelenek lettek volna a főRR felereszteni, s akkor tökéletesen reménlheténk, hogy a kormány is elfogadja ezen törvényjavallatot, minthogy provisorie már ezen intézkedést saját rendelete által meg is előzte;[25] de most már nincs semmi moralis kénszerités kezünkbe, mellynek a fő RR engedni kéntelenek volnának. Hogy pedig ott, ahol olygarchicus érdek forog kérdésben, kénszerités nélkül nem engednek, arra a tapasztalás — fájdalom! igenis megtanitott.

DEÁK is azt látja, hogy a trencsényi javallat elfogadásával inkább távoznánk a főRRktől, mint sem közelitenénk. Egyébiránt ha csak abban akadnának fel a főRR, hogy minden helységnek miért nem adunk helybeli hatóságot? majd hozzá szóllanánk, de a politialis és büntető hatalmat a nemesség születési kiváltságai közzé iktatni bizony nem fogjuk.

Borcsiczky javallata *36 voxal 12 ellen félrevettetett,* s a szerkesztés minden változtatás nélkül ujra megerősitetett.

A *pereknek dieta alatti folyamatára* nézve a KK és RR előbbi végzésöknél közértelmüleg megmaradtak.

A *porták kiegyenlitése* tárgyában Horvátország iránt fennforgó véleményi különbségre nézve egyeztetésül azt javallották a főRR, hogy minden további feltételek s jövendőre való következtetés nélkül a Főherczeg Nádor korlátlanul megbizassék.[26]

BORCSICZKY hajlandó volt elfogadni a főRR javallatát, mert attól tartott, hogy különben semmi sem lesz a rectificatióbul, s megyéjén a temérdek teher megmarad.[27]

[22] Vö. a 437. o. 16. jegyzetével.

[23] Úgy értendő, hogy ha itt nem szüntetik meg a földesurak büntető hatóságát, akkor hiába mondták ki az úrbéri VII. tc.-ben a jobbágyok személyes biztonságának elvét.

[24] Vö. Széll felszólalásával, 498. o.

[25] Vö. 237. o.

[26] Azzal ti., hogy az adót saját mérlegelése szerint szabja ki Horvátországra.

[27] Trencsén megyének eddig 139 portája volt, az új elosztás során ezt a mennyiséget a nádor 130-ra csökkentette. L.: *Iratok.* VII/2. köt. 721.

PÁZMÁNDY a fő RR ellen szavazott. Szükség tisztán kimondanunk, hogy Horvátország ereje s körülménye szerint az adó terhét csak ugy s olly arányban tartozik viselni, mint akármelly más vidék. Ezen elvet már az 1802-ki országgyülése kimondotta,[28] s nekünk azt feláldoznunk nem lehet. — Igy nyilatkozott ACZÉL is, és JUSTH is, mert ha már egyszer felállittatott a principium, azt elmellőzni annyit tenne, mint rólla lemondani. — Ellenben FRIEBEISZ, SZLUHA, VÁRADY s némelly mások a Főherczeg Nádor igazságszeretetébe teljes bizodalmu megnyugvást helyheztettek. — FÁY ellenveté: hogy itt nem bizodalomrul van szó, hanem principiumról. — HERTELENDY KÁROLY ugy vélekedett, hogy a Nádorra nézve is kivánatosb tudni, minő vezérelveket kivánnak az ország Rendei az adó kiegyenlitése tárgyában követve látni, hogy azokhoz képest ezen fontos munkát szokott igazságszeretete szerint megtehesse.

LÓNYAY igy szavazott: határtalan megbizás, határtalan bizodalom, határtalan hatalom mind egymás után következik. Nekem egyik sem kell, s a törvényes korlátot mindenben szeretem. Itt principiumról van szó, s én a mellett mint törvényes korlát mellett megmaradok.

A fő RR javallata *32 voxal 16 ellen félrevettetett.*[29]

Ezután átnézetett az *urbéri felirás szerkesztése,* amennyiben t. i. a december 3-ik s 26-ik napjairól közbejött kir. válaszok,[30] s azoknak következésében azóta kifejlődött körülmények, nevezetesen a készen lévő tárgyak egyenkénti felküldésének határozata is némi módositást kivántak. Ez alkalommal a magyar nyelvről (amint tudva van) ezen felirás elején is emlités történvén,[31] a RR azt határozák, hogy itt csak az e részbeni nemzeti kivánságokhoz ragaszkodás átaljában emlitessék, s hivatkozás legyen a tegnap elhatározott külön felirásra; ebben azonban részletesen elszámlálva kiemeltessenek mindazok, a mik az országos sérelmek és kivánatok sorába voltak iktatva.[32] Nem mellőzhetem itt el, hogy pótolólag emlitést ne tegyek TARNÓCZYnak előterjesztéséről, mellyet a nádori közbenjárás sikere felőli vitatás közlése alkalmával helyszüke miatt nem közölhettem. Ő t. i. a dologban kettős tekintetet lát: 1-ör látja azt, miként a magyar király megengedi a magyaroknak, hogy némi tekintetben magyarok lehessenek. Ez magában olly egyszerü dolog, olly csekélység, hogy figyelmet gerjeszthetőnek is alig látszatik. S az Ország Rendei mégis örömriadásra fakadnak, mintha Isten tudja minő kegyelem áradott volna nemzetünkre. Ez legvilágosb jele annak, mennyire el van nyomva a magyar, hogy illy csekélység is tomboló örömökre riasztja; és valóban csak ez is meggyőzhetné a kormányt, miképen e nemzet nagyon is megérdemlené, hogy vele méltányosabban bánjanak. 2-ik tekintet, hogy alig van tárgy, mellyre nézve jó siker felől olly kevés reménység mutatkozott, mint ez, mert itt nem kétség, hanem világos, és határozott megtagadás állott előttünk. Azonban

[28] Az 1802. aug. 4-i országos ülésben a rendek azt vetették szembe a horvát kivánságokkal, hogy „nem a horvátországi státusok által említett fél rovásnak, hanem igazságos mérséklés szerént az adózó nép erejének és tehetségének kellessen sinórmértékül vettetni, mert valamint a fél rovás némelly Horvátországgal hasonló sorsu magyar vidékekre való nézve régen megszünt, ugy szinte annak Horvátország részérül is 1751-ben törvényesen vége szakadott", s határozottan elutasitották Horvátország ellentmondását. L. az országgyűlés *Naponként való jegyzései*-ben, 155.

[29] Az excerptákkal kapcsolatos ötödik rendi izenetet l.: *Iratok.* VI. köt. 295. kk.

[30] Uo. 60. kk. és 120. kk.

[31] Uo. V. köt. 235. kk.

[32] Vö. 500. o. 2. jegyzetét.

a RRnek moralis ereje mintegy öszepontosult, s vállat vállhoz vetve egy testületté egyesült a nemzeti nyelv elsőbbségének követelésében, s im a siker békövetkezett! A szólló követ kivánná, hogy ez tanulságul vétessék, mert meg lehetnek a RR győződve, hogy ha közerővel s egyesült akarattal védik az igazságot s hon javát, előbb utóbb egyebekben is győzniök kelletik!!!

c)

Februar 24-én kerületi ülés. Elnökség: Széll és Szentpály.

Tudva van tisztelt olvasóim előtt, hogy midőn a budapesti álló hid tárgya utóbbi alkalommal országos ülésben felvétetnék, Pest városa követe küldőinek bizonyos nyilatkozását olvasta fel, minél fogva a tárgy ujólag kerületi tanácskozásra utasitatott.[33] És ez volt mai nap vitatás tárgyává kitűzve.

Pest városának nyilatkozása röviden ily értelmű: Megnyugszik abban, hogy Buda és Pest között részvényes társaság által állandó hid épitessék, hogy azon országos állapitásu tarifa szerint vámot mindenki fizessen, de csak addig, mig a követendő esztendők lefolynak, s a hid fenntartására szükséges tőke összegyül; ezután a fizetés mindenkire megszünendvén. De kiköti, hogy a városi birói hatóság törvényes köre csorbulást avagy béavatkozást ne szenvedjen. Megnyugszik abban is, hogy a kirendelendő országos biztosság mind a társasággali szerződéstételre, mind pedig a két városnak járandó igazságos kárpótolási egyezések és elintézések végbevitelére teljes és eldöntő hatalommal birjon. E szerint tehát mihelyt az álló hid felépül, Pest városa mostani hajóhidjának minden vámszedési bevételéről lemondván, s magának semmi hasznot vagy jövedelmet fenn nem tartván, a tulajdoni jusról való további lemondást s a kisajátitást szükségesnek nem véli. Ellenben feltartja a tulajdoni s privilegialis jusokat azon esetre s értelemben *is*, hogy ha a hid haszonvehetetlenné válnék, s Pest városa a közösülés módjáról gondoskodni tartoznék, azon vámszedési privilegiuma, mellyet most átruházni kész, ismét feléledjen. Illy feltételek mellett a szükséges part és hely önkéntes ajánlásával is segédkezet fog a nagy munkában nyujtani.

Ezen nyilatkozás következésében kettős kérdés eredett: 1. Elfogadtatnak a Pest városának feltételei? 2. Megszünt e a kisajátitás szüksége?

Noszlopy a második kérdésre igennel felelt, annyival inkább, mert már az előbbi izenetben oda nyilatkoztak a RR, hogy mig Pest városa az országos biztosság biróskodásának magát alája nem veti, addig a kisajátitásróli rendelést nem mellőzhetik.[34] Ez most megtörtént, az expropriatióra tehát szükség nincs. De vannak olly részei a pesti nyilatkozásnak, mellyeket ily kiterjedésben elfogadni nem lehet, p. o. hogy a városi hatóságba semmi béavatkozás ne történjék. Eddig a Pest Buda közti hid nem az ország tulajdona volt, hanem megyei hatóság béavatkozásnak volt helye. Ilyen az is, hogy ámbár most teljes kárpótlást kap, mégis a hid elromlása esetére vámszedési just kiván fenntartani.

Bezerédy: Amikre már egyeség van a két tábla között, azoknak újabb vitatgatásába ereszkedni tanácsosnak nem látja, s csak a kisajátitás kérdésénél marad. Erre nézve pedig ugy vélekedik, hogy az elvet maga Pest városa is

[33] L. előbb, 482. o.
[34] L.: *Iratok.* VI. köt. 248.

elismervén, magának az *expropriatio* szavának kimondásához nincs ok ragaszkodni, miután ez mint általános elv, más törvényjavaslat által biztositva lesz.[35] Itt pedig a nevezett város nyilatkozásának elfogadásával nem csorbittatik, s az alkalmazás könnyittetik, és a fő RR meg nem egyezésének ezen egyedüli akadálya elhárittatván, az egész dolog tökéletesen elintézett állapotba tétetik.

Deák némileg máskép vélekedett; mert ha elfogadtatnék az, amit Pest kiván, t. i. hogy a privilegialis jus csak felfüggesztve, nem pedig teljesen kisajátitva legyen, az expropriatióval ellenkezésbe jőnénk; s ha a valahai elromlás esete csakugyan előkerülne, Pest városa ujabb kisajátitást kivánna. Javalja tehát, ne kapjanak a RR szavakon, hanem a dolog érdemén s mondják meg: hogy miután a tulajdon átruházásában s a biztosság eldöntő biróskodásában a két város is megegyezett, ezt a RR törvénybe iktattatni elegendőnek találják, de a jurisdictio határtalanságáról, a privilegialis jus isméti felelevenüléséről s a t. tett nyilatkozásokat el nem fogadhatják, s ha Pest városa ezekhez mint feltételekhez kötötte megegyezését, akkoron előbbi végzésöknél maradnak.

Ellenben Hertelendy Miksa, Szluha, Pázmándy, Szabó, Nagy Pál és mások Pest városa nyilatkozásában épen nem találtak semmi okot, mellynél fogva a RR végzése csak egy hajszálnyira is módositassék. Azt már az ország decretálta, hogy Pest és Buda közt állandó hidat épiteni közhasznú, s következőleg szükséges dolog. Ez igy lévén, Pest városának meg vagy nem egyezése semmit nem változtathat, sem az országnak feltételeket nem szabhat. A RRnek nincs egyéb kötelességök annál, hogy a kérdéses városokat a kisajátitásért kártalanitsák, erről megtették a szükséges rendeléseket. Ha megegyezik Pest városa, annál jobb, nem lesz szükség a biráskodásra; ha nem egyeznék, az se baj, itélni fog a bíróság. Az ő jelen való nyilatkozása csak olly tekintetbe jöhet, mint egyes törvényhatóság szava, melly a többség akaratján nem változtathat. Továbbá nemcsak lehetséges, de igen is hihető, hogy ezen hid épitésénél magános polgárok tulajdonának, p. o. házaknak kisajátitása lesz megkivántató; ezeknek nevében a priori ajánlatokat tenni Pest városának nincs hatalmában; a kisajátitás elvének kimondására tehát még akkor is szükség volna, ha a nevezett város minden feltételek nélkül jelentené megegyezését. Mennyivel inkább szükség van pedig ezen subtilis óvások mellett, mellyekkel a használatot a tulajdontól, a vámszedési jövedelmet a privilegialis justól megkülönbözgeti. Ezen ideiglenes átruházási készség, s jusok felelevenülésének kivánata, ezen törvényhatósági követelések, s ezernyi feltételezések kitüzéseinél, mellyekkel a már országos végzésbe ment dolgot ismét küzdés fövenyére keritni törekszik. Az ország megadatja Pestnek a kárpótlást, azon túl nem derogálhat a nemzet jusának annyira, hogy ennek gyakorlatát feltételek közé sodorni engedje, vagy alkudozásba bocsátkozzék. A végzés hozva van, s annak meg kell maradni.

Ennek következésében szavazat nélkül oda jelentetett ki a többség akaratja: hogy Pest városának nyilatkozásában olly feltételek foglaltatván, mellyek el nem fogadhatók, a RR azt tudomásul veszik, s végzéseiknél maradnak.

Most Rudics felállván, röviden kifejté, mi sok jót tett e diaeta, mi számos hasznok fognak az általa alkotott s alkotás közben lévő törvényekből a hazára háramlani, azokban nemzetünket mihamaráb részeltetni, s e végett

[35] Az ország közjavát és kereskedését gyarapító magánvállalkozásokról alkotott, s az alsó tábla által febr. 17-én elfogadott törvényjavaslattal. Uo. 244. kk.

az országgyülésének bérekesztését előmozditani kivánja. Javallatba teszi tehát, hogy folytattatván az egyezkedés alatt lévő tárgyak iránti értekezés, mihelyt s amikor idő engedi, az adó felajánlásának tárgya annyival inkább tanácskozásba vétessék, mivel ő ezen nagyfontosságu dolgot, a legutolsó napok hirtelenkedő sietésére hagyni nem óhajtja.

Csepcsányi, Szabó, Gr. La Motte, Tarnóczy, Luka, Piller s mások a dolgot idő előttinek nyilatkoztatták, s mielőtt belé ereszkednének, látni akarták, hogy a katonai élelmezés megszüntetése, országos sérelmek, s egyebek iránt minő válaszok érkeznek. Legfelötlőbb volt, hogy Szluha most érkezett utasitásánál fogva szintén a felvétel ellen szavazott, ámbár egy pár hetek előtt épp az ő követtársa hozta volt az adó felvételét inditványba.[36]

Deák az intézkedést mindenesetre hijánosnak vélte mindaddig, mig az alimentatiora nézve a kormány szándéka felől világosságban nem leszünk.[37] A szónok minden esetre ezen állapothoz köti az ajánlatot, s a deperditák eltörlésére mindent elkövet, nevezetesen az adó tárgyával is összeköti. Jelenleg abban határozza véleményét, hogy a tractatusban lévő tárgyak iránt az egyezkedés folytattassék, a megkészült felirások s törvényjavallatok praeferenter felküldessenek, hogy azonban és amikor idő engedi, az adó tárgyához is hozzászóljanak, ennyiben az inditvány elfogadásának gátat vetni nem akar.

Illy értelemben többen is nyilatkoztak, s ezeket azon megyékkel, mellyek az adó tárgyát minél előbb felvétetni kivánták, összesitvén, az inditvány mellett 35 megye, az Egyházi Rend s a Kerületek (többek közt Tolna részéről is Jeszenszky mihamarébbi felvételre) ellene pedig csak Bars, Honth, Győr, Fejér, Abauj, Zemplén, Sáros, Szathmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Torna, Ugocsa, Csongrád, és Békés, összesen 15 megye szavazott. *Az adó tárgyába ereszkedés tehát ollyformán, hogy midőn a többi tárgyak megengedik, felvétessék: elhatároztatott.*

Febr. 25. Nógrádnak a consistoriumok felállitása iránti új sérelme most el nem fogadtatott.[38] Fejérnek ellenben Székesfehérvár városa elleni panasza pártolást nyert.[39]

Februar 26. Érdekes hitelesitések.

Februar 27-én az adó felett megkezdetett a tanácskozás, s első feltételül az, hogy az adó nem általános kifejezésel a jövő diaetáig, hanem egy bizonyos meghatározott napig fog ajánltatni 43 voxal 7 ellen elfogadtatott.[40]

*

Fáradhatlan jegyzőnket Palóczyt a KK és RR hála jeléül, egy remek mivő billikommal tisztelték meg. (Majd bővebben.)[41]

[36] A kérdés korábbi felmerülését l. 392. o.

[37] A jobbágytelket művelő nemesek megadóztatásáról szóló tc. 6. §-ában jelentették ki a rendek azt a szándékukat, hogy a katonaság természetbeni ellátásának rendszerét meg akarják szüntetni. L.: *Iratok.* VI. köt. 263.

[38] Nógrád megye 1835. évi pótutasításai között új kívánat csak egy merül fel: nov. 9-én arra utasítja a megyegyűlés a követeket, hogy követeljék a következő országgyűlésnek Pestre történő összehívását és azt, hogy az új országgyűlés első ügyrendi pontja az országgyűlés szerkezetének reformja legyen. (*OL, Kanc. eln.* 2322/1835.) A consistoriumok ügye nem szerepel a pótutasításokban.

[39] A sérelem lényege az volt, hogy Székesfehérvár városa a külső városban lakó nemesek házaiba erőszakkal katonákat szállásol be, különböző adókat és hozzájárulásokat fizettet velük, s a kereskedést és ipart űző nemeseket is megadóztatja. Olv.: *Iratok.* VI. köt. 303.

[40] Az adóval kapcsolatos viták részleteit l. a következő számokban.

[41] Kossuth ezt az igéretét nem tudta teljesiteni.

328.

1836 február 27, 28, 29.

Foglalat: Az adó tárgya kerületi tanácskozás alatt. 1836. 9-ber 1-ő napjától 1839 october utolsó napjáig számitva, évenként 3,800.000 adó ajánltatik, a törvényhatóságok praetensiói beszámitatván. Az alimentatio megszüntetése az adóhoz feltételül nem köttetik.

Pozsony, martius 2-án, 1836.

Február 27-én kerületi ülés.

Elnökség: Széll és Szentpály. A T. t. cz. deák fordításának[1] rostállata után az adó felajánlásának fontos tárgya került tanácskozás alá.

Lónyay kötelességének ismerte mindenekelőtt kijelenteni, miképen Zemplén v[árme]gye kivánja, hogy mielőtt a KK és RR ajánlásba ereszkednének, a kormány az adó törvényes szüksége s hová fordítása felől szoros felvilágositást és számadást adjon. Meg van a szólló követ győződve, hogy az alkotmányos rendszer valóságos életere ebben sarkallik, ahhoz tehát a nemzetnek előbb utóbb hozzá kell fogni, ha csak az adónak nagyfontosságú tárgyában jus helyett képzelettel megelégedni, s alap és kezesség nélkül munkálódni nem akar.

Pfanschmid küldői az adó felajánlásánál két tekintetre kivánnak ugyan ügyelni, t. i. az adózó nép tehetségére, s a status szükségére, de ezen utóbbira nézve az 1715:8. és 1791:66. t. czikkelyekben[2] elegendő vezérletre találnak. Mindazáltal a só árának törvény általi leszállitását s a nemzeti kereskedés gátjainak elháritását, különösen a provinciák közötti harminczadók eltörlését, nem ugyan *conditio sine qua non* gyanánt, az adó felajánlásához kötni, de mégis méltán várt kedvezés gyanánt a felirásban (valamint 1827-ben is történt[3]) sürgettetni kivánják.

Szalopek: A statustudomány egyik axiomájának vallja ugyan, hogy egy polgár sem tartozhatik a társaságnak többet adózni, mint mennyit az ország jövedelmeinek teljes bészámitása után a status szükségei megkivánnak, és igy ezen szükség megtudását, s a vele járó számadás köteleségét az adózási rendszer szoros kivánatának elismeri: ezt mindazonáltal az adó tárgya rendszeres elintézése idejére[4] tartozónak véli, és miután most egyébről szó nem lehetne, mint az 1715:8-ik t. czikkelyből eredő kötelesség teljesitéséről, adót nem adni nem lehet, ő tehát ugy vélekedik, hogy olly dologhoz, amelly meg nem szűnhetik, helyesen semminemű feltételeket sem köthetünk. Ennélfogva

[1] A párhuzamos szövegű törvénycikket l.: *Iratok.* VI. köt. 262. kk.

[2] Az 1715 : 8. tc. egyszerűen az állandó katonaság eltartásának szükségletére hivatkozik, az 1791 : 66. tc. a háborúban megfogyatkozott magyar ezredek kiegészitésére szavaz meg ujoncokat.

[3] Az 1827. jan. 10-i adóügyi feliratokban kérték a rendek többek között azt is: „Méltóztassék Felséged mind az ország sürgetősb kivánságaira, mind pedig különösen Magyarország és Felségednek többi örökös tartományai között a határokon fennálló harmincadok és vámok felől Felségeddel teendő eggyesség eránt mennél előbb kiadandó kedvező resolutiójával az ország rendeinek a jövendőség tekintetéből származott aggodalmaikat kegyelmesen eloszlatni." Az országgyűlés *Irásai.* II. köt. 802.

[4] Ti. amikor majd a Contributionale-Commissariaticum operatum kerül az országgyűlés napirendjére.

egyenesen csak az adó mennyiségéről kivánván szóllani, oda nyilatkoztatja Verőcze rendeinek kivánságát: hogy illy békés időben, mint aminőnek örvendünk, teljes hadi lábra szükség nem lévén, a nép szegénysége pedig szerfelett való költségeskedést nem engedvén, a katonaság száma leszállittassék, s az ekként megkevesedő szükséghez képest kevesebb adó is ajánltassék; a mostaninál feljebb legalább semmi esetre se emeltessék.

Borcsiczky megyéje szavazatját egyenesen az 1715 : 8. czikkelyre alapitja. Ez azt rendeli, hogy az adó ajánlása *cognita necessitate et utilitate* történjék. Miután pedig tagadni nem lehetne, hogy béke idején annyi katonát, amennyit háborukor tartani se szükséges, se hasznos, ehhez képest az adót a mostani mennyiségben annál kevésbé ajánlhatja, minthogy a katona élelmezés roppant terhe is törvénytelenül a nép nyakába rovatott. Ő tehát, mig ez tart, 3,800.000 ftnál többet nem ajánl,[5] s ehhez is két feltételt köt: 1. Hogy az alimentatio megszüntetése felől a kormány egyezkedésbe bocsátkozzék. 2. Hogy meghatározottan mondassék ki, mellyik napig történik az ajánlás, ugy hogy annak elérkeztével a most ajánlandó adó ipso facto megszünjék.

Palóczy még előbbre kiván menni. Hol a statusbani főhatalom különböző ágazatit képviseleti rendszer köti össze, megvannak szabva a nemzetnek, meg a fejedelemnek jusai s kötelességei. A törvényes fejedelmi jusok iránti tiszteletben nemzetünk bizonnyal senkinek elsőbséget nem enged, de a példáknak ereje, s a sérelmek miriásai különben is azt mutatják, hogy ezen jusok azok által, kiknek kezökben az erő és hatalom, nemcsak nagy gonddal őriztetnek, sőt törvényen túl is terjesztetnek. A nemzet jusai azonban másként állanak. Kezeskedni látszik ugyan épségökért az 1791:13-ik t. cz.,[6] de mikor teljesittetett? Azon időkben, mellyek sérelmeink orvoslásának szorgalmazására alkalmasok valának, midőn ujonczok s rendkivüli segedelem kéretett, a nemzeti nagylelkűség felejté sebeit, s csak a thronus jelen veszedelmének elháritásáról gondoskodott, remélvén, nem kelletik megbánnia, hogy a veszély óráiban készségét feltételekhez nem szabta. De elmult az idő, és füstbe mentek az igéretek. Borsod v[árme]gye hát az adó kérdésében találja fel azon biztositékot, melly nélkül törvény és alkotmány üres hang. Ez lehet minálunk is ama Mutiny Bill,[7] mellynek köszöni szabadságát a büszke Albion. Kivánja tehát, hogy valameddig a nemzet sebei nem orvosoltatnak, a KK és RR mindaddig adó ajánlásba ne ereszkedjenek.

Gr. La Motte utasitásánál fogva nemcsak egyetértett, sőtt az inditványt a nemzeti kivánatok (postulatumok) teljesitésére is kiterjesztette.

Fekete megjegyzé, hogy már ezen kérdésen túlesett a RR többsége, midőn az adó tárgyának nyomban való felvételét ezen már akkor is emlitett ellenvetés ellenére elhatározá.[8] (Illy értelemben nyilatkoztak többen is, ezt tehát többé ismételni nem fogom.) Egyébiránt feltétlenül köti, 1. hogy az adó

[5] Vö. a 142. o. 19. jegyzetével.

[6] Az 1791 : 13. tc. arról szól, hogy a király háromévenként, vagy ha a szükség úgy kívánja, gyakrabban is összehívja az országgyűlést; a király megígéri a tc.-ben, hogy a királyi javaslatok megtárgyalása után a sérelmeket orvosolni fogja s a törvények megtartásáról gondoskodik.

[7] Az angol alkotmányjogban a Mutiny Acts néven ismert törvények szabályozták időről időre a hadsereg fenntartásával, fegyelmével, a vele való rendelkezéssel stb. kapcsolatos jogokat. A szónok talán arra céloz, hogy a Mutiny Billek elfogadása körüli parlamenti vitákban lehetőség nyílt a királyi hatalom korlátozására.

[8] Vö. a febr. 24-i kerületi ülés vitáival, 508. o.

megszünésének napja meghatároztassék, 2. hogy a törvényhatóságok követelései beszámittassanak.[9] Eként a 3,800.000 summát elfogadhatónak véli.

DEÁK Zemplén követének[10] kivánatát nem csak a repraesentativ rendszer természetéből önként következőnek, de törvényeinken alapultnak is hiszi. Vannak ugyanis számtalan czikkelyek törvénykönyvünkben, mellyek bizonyitják, miképen az ország rendes jövedelmeit tartozik a fejedelem honunk védelmére forditani, s csak akkor nyilik alkalom adó segedelmet kivánni, ha ezen kutfők a czél fedezésére nem elegendők.[11] Maga az 1715:8. t.cz. is a szükségnek és hasznosságnak előleges megtudását köti az adó ajánlásához. Ezen törvényes kivánatot tehát pártolja, s nem is tart Verőcze követével, aki azt hiszi, hogy az adóhoz feltételeket sem köthetünk. Sőtt a szólló követ egyenesen kötelesnek érzi magát ünnepélyesen kijelenteni, hogy nemcsak adót adni vagy nem adni, nemcsak feltételt szabni vagy nem szabni, de magát a jelenleg fennálló védelmi rendszert egészen meg is változtatni, a nemzetnek jusa és szabadsága van. Ennek előrebocsátásával, miután Borsodnak kivánatát[12] a mult napokbani végzés már elmellőzte, három ágazatra véli a tanácskozás tárgyát oszolni: 1-ő az idő, mellyre az adó ajánltatik, 2-ik a feltételek, mik alatt, és 3-ik hogy mennyi ajánltassék. Ami az elsőt illeti: azon sarkalatos 1791. törvény, melly az adó tárgyát teljes kiterjedésében országgyülésére tartozónak rendeli,[13] nyilván mutatja, miképen jusunk van az adót nemcsak diaetától diaetáig, hanem bizonyos naphoz kötve ajánlani, ugy hogy ha azalatt országgyülése nem volna, a kiszabott napnak elérkeztével az adó is megszünjék. Trencsin követének e részbeni inditványát[14] tehát annál inkább pártolja, minthogy egyenes összefüggésben van a junctimtóli elálláshoz kötött amaz első feltétellel, hogy a jövő diaeta napja törvénnyel meghatároztassék.[15] Továbbá ami az ajánlat feltételeit illeti, nem szükség mutogatni, miként a katonai élelmezés törvénykivüli terhe olly sulyos, hogy annak megszüntetésére mindent elkövetni múlhatlan kötelesség. Már a T. t.czikkelyhez is hozzáköttetett ugyan,[16] de a szónok azzal meg nem elégszik, s az adóhoz is hozzáköti, mert annál erősben áll a kivánat, mentől több olly tárgyakhoz köttetik, mellyek a kormány érdekében feküsznek. Ennek tehát a T. art[icu]lus 6-ik §-sa szerénti megszüntetését a szólló követ feltétlelül teszi. És miután a tapasztalás bizonyitaná, hogy ha a kormány tetszése sze-

[9] Ilyen követelések elsősorban abból származtak, hogy a katonaságnak a napóleoni háborúk idején nyújtott rendkivüli természetbeni szolgáltatásokat a kincstár csak elkésve, vagy egyáltalán nem számította be az adó behajtásánál. A szolgáltatások megtérítésére egyébként a király az 1807 : 16. tc.-ben törvényes ígéretet is tett.

[10] Vö. Lónyay felszólalásával.

[11] Az 1827. jan. 10-i, adó tárgyában kelt feliratukban a rendek ezt az érvet igy fogalmazták meg: „A rendszerént való katonaság tartásának s táplálásának sinórmértékét a takarékosságnak arra a felső pontjára kellessen szoritani, hogy annak soldja és tartása a Királyi Kincstárnak erejét, mellynek jövedelmei több törvények, s jelesen a Sigmond V. törvénykönyve előljáró beszédje, s az 1439 : 3., 1458 : 2. s az 1492 : 18. és 19.-dik törvényczikkelyek által a királyi seregnek is hadba való kivitelére, és a soldos katonák tartására vagynak rendelve, fellyül ne haladják." Az országgyűlés *Irásai*, II. köt. 797.

[12] Vö. Palóczy indítványával.

[13] Az 1791 : 19. tc.-ben a király biztosította a rendeket, hogy az állandó katonaság eltartására szolgáló adót csak az országgyűlésen, s egyik országgyűléstől a másikig fogja megszavaztatni.

[14] Vö. Borcsiczky indítványával.

[15] Az úrbér tárgyában kelt 1835. aug. 23-i kir. leiratra adott válaszukban kötötték ezt ki a rendek. Vö.: *Iratok*. V. köt. 245.

[16] Vö. a 137. o.-on közölt végzéssel.

rénti summa ajánltatik, a summa azon szokott záradék mellett: *sub consvetis cautelis et conditionibus* elfogadtatik, a feltételek pedig félrevettetnek, a szónok ez ellen magát biztosítani kivánja, s Trencsin javallata szerint tettleg bémenvén a deperditák megszüntetésébe, kinyilatkoztatja, hogy mindaddig, mig az adó tárgyával természeténél fogva is szoros összefüggésben lévő alimentatio meg nem szüntetik, 3 millió 800 ezernél többet teljességgel nem ajánl.

KAJDACSY (Baranya) mindég igen visszás dolognak hitte, s most is annak hiszi, hogy az ország Rendei 1715 óta folyvást ajánlanak adót, és soha meg nem kérdik, hogy hová, soha számot nem vesznek, hogy miként fordittatik? Már pedig miután hazánk rendszere szorosan csak defensivus, miután a KK és RR sem katonát, sem adót más egyébre, mint országunk védelmére adni nem tartoznak, ama számvételt helyesen elmellőzni annál kevésbé lehet, mert közönségesen tudva van, hogy az utóbbi 10 évek alatt a magyar hadsereg nem annyira magyar hazánk javára s védelmére, mint inkább idegen kormányok s nemzetek elleni demonstratiók argumentumául használtatott. (Hangos tetszés.) Zemplén követének törvényes kivánatát tehát egész kiterjedésben pártolja, egyszersmind soha sem tudván felejteni, hogy a T. t. cz. által küldőinek nagyrésze is adózóvá tétetett, őket mindennemű törvénytelen terheltetéstől megmenteni szoros kötelességének tartja, s azért az adót nemcsak bizonyos meghatározott naphoz köttetni kivánja, de az alimentatio megszüntetését is *conditio sine qua non* gyanánt kiköti, s e nélkül 3,800 ezernél többet egy fillérrel sem ajánl.

FÁY örömest pártolná Zemplént, ha sikerét reménlhetné, de miután még csak a só felemelt áráról se birtunk számadást eszközölni, azt jelenleg elmellőzi. Egyébiránt a pozsonyi követ emlitette feltételeket[17] pártolván, a felirásban mindazon körülményeket kiemeltetni kivánja, mellyek adózó népünk tehetetlenségét okozták. Ide számitja a kereskedési akadályokat, a só magas árát, az epemirigy szomoru következéseit s a t., s mindezen okoknál fogva, de annak megmutatásául is, hogy az országnak jusa van az adót le is szállitani, a mostaninál minden esetre kevesebbet ajánl.

ALMÁSY: Az adót, amint az hazánkban jelenleg divatozik, részint törvényesnek, részint törvénytelennek ismeri. Amazt mindaddig mig az 1715:8. cz[ikkely] fennáll, megszüntetni nem lehet, s ő egyenes utasitásánál fogva a mostani quantumot ujólag megajánlja. De midőn ekként a törvényes adót egész készséggel megajánlaná, szoros kötelességének ismeri, s idejét és helyét is látja, hogy a törvénytelennek, név szerint a deperditáknak eltörlését minden erővel eszközölje. Az alimentatio megszüntetését tehát annyival inkább feltételül köti, mert nemcsak a teljes megszüntetés, de még az iránti egyezkedés kivivására is az adóban lát utolsó garantiát. Ugy hogy ha ezen várat is feladnák a RR, amint már minden egyebet feladtak, ezen súlyos állapotra nézve egyenesen csak a kormány kegyelmétől fügnénk; már pedig azon kormánytól, melly 1825-ben kinyilatkoztatta, hogy a kincstár állapotja semminemü reductiót nem szenvedhet,[18] minő kegyelmet várhatunk? azt kiki könnyen megitélheti.

[17] Vö. Fekete felszólalásával.

[18] Az adó ügyében 1826. okt. 21-én kibocsátott válaszában panaszkodott a király, hogy az érvényben levő adó nem elegendő a katonaság eltartására, „atque adeo id, quod ad reliquas militiae necessitates adhuc decedit, caeteroquin e reliquis etiam altissimi Aerarii Regii reditibus, licet iidem suas alias legales destinationes habeant, subtrahi, et cum Aerarii Regii aggravio sarciri debeat". A hátrálékokkal kapcsolatban is azt hangoztatta, hogy azokat is a királyi kincstár más célra rendelt jövedelmeiből kénytelen pótolni. Az országgyűlés *Irásai*, II. köt. 738. kk.

Kocsi Horváth Baranya követének nyilatkozását örömmel hallotta. Mert maga is azt hiszi, hogy repraesentativ országban a fejedelem egyedül sáfár lévén, csak annyit lehet kezébe adni, mennyinek az országra nézve szükségét kimutatja. Azonban ugy látszik, hogy e czélra ugyan törekednünk kell, most azonban még alig érjük el. Egyébiránt napot határoztatni szintén kiván; az alimentatiot próbakép ide teszi, de feltételnek a T. art[icu]lusnál tartja. S ezek mellett a mult országgyülési mennyiséget megajánlja.

Tarnóczy: Ha viszatérni szabad volna,[19] az adóba mindaddig nem ereszkednék, mig minden excerptákra és sérelmekre kedvező választ nem nyernénk, mert meg van győződve, hogy valameddig a status kerekét nem mondja megkötjük, de legalább könnyü forgását némileg nem nehezitjük, addig nemzeti sérelmeink orvosolva nem lesznek. Ettől azonban a többség által elüttetvén,[20] ha már csakugyan adót kell ajánlani, kivánja, hogy az egyedül magyar katonaság számára ajánltassék. De kérdi a szólló követ, hol van a magyar katona? A schematismusok csak austriai sorezredeket, csak austriai huszárokat ismernek. Már pedig hazánk amint hóditásokra nem vágyik, úgy önvédelme végett bizonnyal idegen katonára nem szorult, s a szónok ennek tartására semmit sem ád, ajánlását magyar katonasághoz kötvén. Továbbá: a status szükségeit különös adó által csak annyiban tartozván fedezni, amennyiben ezen czélra az ország jövedelmei nem elegendők, szükség, hogy a kir. Kincstár számot adjon. Valóban, alkotványos országban gondolni sem lehet nagyobb képtelenséget, mint számadás nélkül perceptort. Végre az indirecta adó, s akközt az alimentatió megszüntetését *conditio sine qua non* gyanánt kiköti, s bizonyos napot is kiván határoztatni.

Nagy Pál ugy vélekedett, hogy ha szándékunkban van az adót leszállitani, ne emlegessük, hogy a T. art[icu]lus által az adózók száma szaporodott. Mert ebből nem leszállitás következnék. Igaz ugyan, hogy fog ezentul olyan ember is adót fizetni, aki eddig nem fizetett, de csak azért, mert akar, s eként H. Eszterházy is, ha városi házat, vagy jobbágy telki haszonvételt veszen, a *misera plebs contribuens* sorába tartozik. Továbbá azt a just, miszerint az adót lejjebb is szállíthatjuk, nem tartja a szólló követ ollyannak, melly még bizonyos nem volna, s mellyet még kivivnunk kellene. 1825 előtt igaz ugyan, mindég ugy szóllitott a kormány: *agant SS et OO de aucto quanto contributionis*, de e miatt sok vitatás volt a diaetán, s végre Ő Felsége kinyilatkoztatta, *quod in obversum legis, materiam contributionis in tota sui extensione* (következőleg adásra, nem adásra, felemelésre, leszállitásra nézve) *ad diaetam pertinere innuentis*[21] *nullum plane sibi jus Suam Ma[iesta]tem vendicare.*[22] Az országnak ezen jusa tehát világos, és a Felség által is el van ismerve. Ami a zemplényi kivánatot illeti, hogy azt óhajtanunk kell, igaz, de hogy az ország mindennemű jövedelmeiről számot adjon a kormány, most diaeta végével már alig remélhetjük, csak magára az egyenes adóra nézve pedig könnyü lenne felelni, s aligha volna benne köszönet. A budget hasznáról vagy káráról nem kiván a szónok ezuttal elmélkedni, annyi igaz, hogy ahol ez szokásban van, a status költségeit többnyire busásan felróvják. Az alimentatio megszüntetését a szólló követ

[19] Ti. ha a már egyszer elfogadott határozatokat meg lehetne változtatni.
[20] A febr. 24-i határozat által. (L. előbb, 508. o.)
[21] Az 1791 : 19. tc. alapján. (Vö. az 511. o. 13. jegyzetével.)
[22] Az 1825. nov. 26-i sokat idézett leiratban mondta ezt a király. A nem szószerint azonos mondatot l. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 90.

forrón óhajtja, de meg van győződve, miképen maga az inditványt tevő követ sem hitte azt, hogy ez csak ugy minden váltság nélkül simpliciter megszünhet. Ő tehát nagyobb sikert reménlett volna, ha illy egyszerü eltörlés helyett nyomban ajánltak volna valamit a RR, és valóban fél, nehogy ismét ugy járjunk, mint József császár idejében, aki ezen czim alatt 500 ezer váltságot kivánt;[23] az országnak nem tetszett, pedig 1816-ban maga Soprony v[árme]gye a deperditákkal egy milliónál többet veszitett. Azonban ha e részben a kormánynyal csakugyan semmire se mennénk, a RR mégse kivánhatják, hogy annak terhét minden arány nélkül csak nehány vármegye viselje. Ha megmarad a teher, viselje mindenki egyaránt, s ő ugy hiszi, minden esztendő végével lehetne generalis concursust[24] tartani, hol a törvényhatóságok ezt magok között porta szerint kiegyenlitnék. Különben ha sem a kormány, sem a RR nem tesznek igazságot, kinyilatkoztatja, hogy Soprony v[árme]gye maga is fog a dolgon segiteni, s kiszámitván, mennyi katonát, mennyi lovast köteles arány szerint tartani, azon tul se kenyeret, se szénát nem ád. Egyébiránt az alimentatiot, a határnap kitételét, s a követelések beszámitását feltételül tévén, ezek mellett a mostani quantumot megajánlja.

B. Prényi az alimentatio kérdését a T. t.czikkelytől elválasztani nem akarja, mert küldői érdekében lévőnek véli, hogy inkább ott maradjon. — Hertelendy Miksa pedig ugy emlékezik, hogy a katonai élelmezés kérdése *conditio sine qua non* gyanánt még a T. art[icu]lushoz sem köttetett, annál kevésbé fogadja tehát azt el itt oly feltételnek, hogy nélküle adót ne ajánlanánk. — Pogány általánosan szólva ugy vélekedett hogy miután az adónak felajánlása törvényes kötelesség, annak teljesítéséhez feltételt kötni épen nem lehet; legkevésbé pedig valamelly nagyon érdekest, különben az lenne következése, hogy az adó meglenne, a feltétel pedig elesnék.

Bernáth lévén az, ki ez országgyülésen a katonatartás megszüntetését legelső hozta inditványba,[25] Sopron követének azon mondására, hogy a váltság nélküli egyszerü megszüntetés az inditványt tevőnek sem volt hiedelmében;[26] feleletül adja: miképen ő e tárgyban azon elvből indult, hogy az alimentatio terhe törvényben se viszatéritéssel, se nélküle nem alapul. Csudálkozni véli továbbá Ugocsa követét,[27] ha azt gondolja, hogy midőn az ajánlás ezen feltételhez szabatik (amint a szólló követ is ahhoz fogja szabni) akkor a deperditák kérdése a T. t.czikkelyből mintegy exlocáltatnék. Ez teljességel nem igy áll, mert a mostani lépés azon t. czikkely illető §-át nemcsak nem gyengiti, sőtt erősiti. Ami a zemplényi kivánatot illeti, igen természetesnek látja ugyan a szólló követ, hogy aki más pénzét kezeli, számadásra köteleztessék, de hogy csupán csak ezen adórul kérjünk számadást, s nem a többi országos jövedelmek-

[23] II. József 1785. ápr. 27-i kéziratával rendelte el a deperdita megszüntetését és a katonatartás költségeinek a kincstár által történő fedezését. A kincstár elvesztett hasznának ellenértékét 500 000 forintban állapitotta meg, s ennyivel növelte a parasztság adóját. A viszonylag kedvező rendelkezés elsősorban azért ütközött a megyék részéről országos ellenállásba, mert önkényesen, az országgyűlés adómegajánlási jogának mellőzésével jött létre.

[24] A generalis vagy nádori concursust az 1715 : 8. tc. 3. §-a törvényesitette az adó megajánlása végett olyan esetben, amikor a körülmények sürgőssége miatt országgyűlést nem lehetett tartani. A nádor elnöklete alatt ült össze, s egyetlen tárgya az adó megajánlása volt.

[25] L. előbb, 132. o.

[26] Vö. Nagy Pál felszólalásával.

[27] Perényi.

ről is, az senkit ki nem elégithetne. Már pedig jelenleg csak egy partialis adórul van szó, a számoltatás bokros kérdésébe tehát bajos ereszkedni. Egyébiránt is sokat lehetne arról mondani, mi legyen jobb: a budget e? vagy pedig a mi mostani rendszerünk? Mi ösmerjük az adó törvényes rendeltetését, tudva van előttünk az adózó nép állapotja, s ezen adatok szerint magunkkal számot vetvén, egy fillértől milliókig ajánlhatunk. A budgetet ellenben a kormány készíti, s ha egyszer a vizsgálaton átmegyen, már többé az ajánlás szabadsága nincs hátra, s csak a fizetés dicsősége maradt fenn. Ezt azonban csak közbevetőleg emlitve, ami az adó mennyiségét illeti, a szólló követ kivánta volna, hogy előbb a T. t. czikkelyre kir. válasz érkezett legyen, s ahhoz képest egyszerre megtehetné az ajánlást. De a RR többsége haladék nélkül béereszkedvén az adó tárgyába határozottan kijelenti: hogy 3,800 ezeren tul semmikép sem ajánl, s ajánlásában véghatárnapul 1838 esztendő november 1-ő napját köti ki.

Somsics a budget iránt Ungh követével tart, s ugy véli, hogy a magyar Korona azon szüzességét, miszerint status adóságink nincsenek, egyedül budget nem léttének, s mostani adórendszerünknek köszönhetjük. Egyébiránt az alimentatiot éppen azért nem köti feltétlenül az adó tárgyához, mivel kivánja, hogy a deperditák megszüntetéséből legyen valami (?). A mennyiségre nézve pedig azt kivánja, hogy ha lehet, kevesebb legyen a mostaninál, több pedig semmi esetre.

Szalopek Deáknak felelve: nem tagadja, hogy az ország védelmi rendszerét egészen is meg lehet változtatni, de míg nem változtatik, az 1715 : 8. teljesitését, következőleg az adó felajánlását múlhatlan kötelességnek vallja. A számadás kivánata iránt pedig oda nyilatkozik, hogy az országnak mindennemü közjövedelmeiről kimeritő adatokat e diaetán már kivánnunk sem lehet, különben is a számadásnak az lenne következése, hogy a kivilágositott szükséget utolsó fillérig fedeznünk kellene.

A többi kijelentéseket csupán a következett szavazattali összehasonlitás tekintetéből jegyzem meg: nevezetesen Darvay Zemplént pártolá, s mig az előleges sérelmekre s excerptákra kedvező válasz nem jő, adót ajánlani nem kiván. — Aczél a törvényes időre kivánja az adót megadni, de ha bizonyos napja szabatik, reménli hogy ezáltal a junctimtóli elálláshoz kötött egyik feltételnek sikere eszközöltetik.[28] Továbbá kimondatik az izenetben azon elv, hogy az alimentatio megszünik; a szólló követ ezen körülményhez fogja az ajánlást mérsékelni, máskülönben a mostaninál minden esetre kevesebt ajánl. — Vay óhajtotta volna, hogy a sérelmek orvoslása előtt a tárgy fel ne vétessék. A bizonyos nap kitételét pártolja. Az alimentatiót a T. t. czikkelytől el nem választja, de azért az adóhoz is hozzáköti, s nem látja át, miként lehessen a mennyiséghez szóllani, mielőtt e részben a kormánnyal egyesülnénk. Mindenesetre addig, mig a deperditák megszüntetése felől bizonyos nem lesz, 3,800.000-nál többet nem ajánl. — Csepcsányi minden feltételeket pártol, amellyek inditványba hozattak; s különösen kivánja, hogy a felajánlandó summán kivül az adózó nép egy fillér mellesleges adóval se terheltessék. A mennyiségre nézve azokkal fog tartani, akik legkevesebbet ajánlanak. — Klauzál gyakorlatilag kiván a deperditák megszüntetésébe bocsájtkozni, s e végett a trencsényi követ által inditványba hozott summánál többet nem ád. — Gr. La Motte a summa meghatározásába addig nem ereszkedik, mig nem tudja, összeköttetik e az adó tárgya az alimentatióval, avagy nem? A nap meghatározásához pedig a jövő,

[28] Vö. a 20. o.-on közölt végzésekkel.

netalántán hamarébb összehivandó országgyülése rendelkezése szabadságának tekintetéből hozzá tétetni kivánja: *ha időközben diaeta nem tartatnék.* — Végre JESZENSZKY az alimentatiót az adó tárgyával összekötni nem kivánta. (Bezerédy nehány napra hazament.)

Ezen vitatások után szavazatra tüzetik: *kivánnak e a RR bizonyos napot határozni, mellynek elérkeztéig a most ajánlandó adó törvényes erőben maradjon?* Marmaros, Nyitra, Fejér, Mosony, Thurócz, Szerém, Horvátország részint a jövő diaetáig, részint 3 esztendőre kivántak ajánlani. A többi 43 vármegye és a kerületek részint elhatározottan igennel feleltek, részint ugy nyilatkoztak, hogy minden 3 esztendő alatt diaetát tartani törvény szerint különben is kelletvén, nem ellenzik, hogy e részben a véghatárnapnak kimondásával még nagyobb biztositás eszközöltessék.

Végzés: bizonyos nap fog határoztatni.

Februar 28-án vasárnapi szünet.

Februar 29-én kerület.

Elnökség: Szentiványi, Budaházy. Az *adó tárgya* folytattatik.

A tegnapelőtti végzés következésében két kérdés vala eldöntendő: 1. Mellyik legyen a meghatároztatni rendelt nap? 2. Hozzátétessék e ezen záradék: *és nem tovább.* — Az elsőre nézve DUBRAVICZKY az adó kezdetének napját is meghatároztatni kivánta, nehogy az iránt vetélkedés támadjon, amint Somogy v[árme]gye és a Helytartótanács között történt. Inditványba teszi tehát, hogy a megajánlandó adó 1836 november 1-ő napján kezdődjék, s 1839 october utolsó napjáig tartson. — A másodikra nézve SZÉLL szükségesnek tartotta, azon mentő záradékot javallani: *ha az alatt diaeta nem tartatnék, vagy a törvényben kitett ok miatt nem tartathatnék.* Mert különben az lenne következése, hogy ha p.o. 1939 november elején gyülne össze az országgyülése, nyomban az adó tárgyával kellene foglalatoskodnia, nehogy azon adó már megszüntnek lenni mondassék. Erre nézve DEÁK a magyar Jus publicumnak két elvét emlitette: 1. Ha a kiszabott nap előtt hivatnék egybe az országgyülése, nem lehet mondani, hogy ők már a meghatározott napiglani adórul nem rendelkezhetnének. — 2. Az ország Rendeinek hatalmukban van az adó tárgyát ha tetszik diaeta első napján is felvenni, de mivel fontos tekintetek javasolják, hogy ezen tárgy országgyülése végére halasztassék, addig a folyó adót tettleg helybehagyni itéltetnek, mert ha nem hagynák, ellenkezőt rendelnének. Azonban amint jusok van az adó tárgyát akármelly időben felvenni, ugy felvételét egy országgyülésén is el nem mulasztani múlhatlan kötelességök.

Érdekes volt azon ellenkezés, melly az adó tárgyára nézve a baranyai követek között e napokban folyvást mutatkozott. KAJDACSYnak tegnapelőtti kijelentése[29] következésében tudni illik, ma

RÉPÁS illy értelemben szóllott: Én a bizonyos napnak kijelelését is szokatlannak tartom, de ebben már a többség (nem az én befolyásommal) mást végzett, s nekem engednem kelletik. Arra azonban, hogy a meghatározandó naphoz ezen szavak: *és nem tovább* hozzátétessenek, egyátaljában reá nem állok. Én előttem tudva vannak küldőim határozásai, felirásai, utasitásai; ők olyasmit sohasem végeztek, amiből azt gyanithatnám, hogy az adónak via facti való megszüntetéséhez akármelly időben is járulni kivánnak. Egyébiránt hallottam megyém részéről tegnapelőtt azt mondani, hogy a magyar katonaság

[29] L. előbb, 512. o., Kajdacsy felszólalását.

némi idegen s törvénytelen demonstratiókra használtatott. Én ösmervén küldőimnek végzéseit, köteles vagyok kijelenteni, miképen Baranya vármegyének soha intézetjében nem volt, hogy nevében az országgyülésen ez mondassék. (Hangos morgás és zaj között leül.) Tessék morogni, amint tetszik, én semmivel sem gondolok. (A zaj több ilyes felszóllamlása után is nehezen csillapodik.)

Borcsiczky: Törvényünk van, melly azt rendeli, hogy országgyülésnek minden 3 év alatt lenni kell.[30] Ennek teljesitése iránt szerzünk magunknak kezességet, midőn elhatározzuk, hogy a kiszabott nap elmultával az adó magában megszünjék, vagyis hogy tovább ne tartson; nincs is ezen *et non ultra* szavakban miért felakadni; mert hiszen ha napját rendeltük az adónak, más végre nem rendelhettük, mint arra, hogy annak elérkeztével megszünjék. Különben a végzés henye volna, és haszontalan. Egyébiránt a mi Baranya 2-ik követének tegnapelőtti kijelentését illeti, a szónok igen jól emlékezik, hogy ő amellett utasitására nem hivatkozott, hanem gyámokul (argumentumul) használta, a magyar katonaságnak külső kormányok s nemzetek elleni demonstratiókra fordittatását. Akár volt ez a szóllott követnek utasitásában, akár nem, mindenesetre helyes mondás volt, és velős argumentum, mert igaz (úgy van! úgy! igaz, igaz!!) s minthogy igaz, természetesen következik, hogy mivel a magyar katonaságnak, s igy az ő élelmére szolgáló adónak is egyedüli rendeltetése a magyar honnak védelme, mi pedig békében élünk, hazánknak illy temérdek katonára, s illy sok adóra szüksége a legközelébbi időkben nem volt, és most sincs. (Helybehagyás.)

Kajdacsy imigy felelt követtársának: Mult szombati kijelentésemet követtársam elég szokatlanul harmadnapra kettős szempontból veszi fel: amint t. i. arra szavaztam, hogy bizonyos nap határoztassék az adóra nézve, és amint véleményemet némi okokkal támogattam. Ami az elsőt illeti: küldőimnek nagybecsü bizodalmából követi tisztet lévén szerencsém viselni, én is legfőbb kötelességemnek ismertem, Baranya v[árme]gye rendeinek végzéseiről s utasitásairól soha el nem felejtkezni. Bizonyos tudomásomnál fogva tehát bátran állithatom, hogy nekünk küldőink ekkorig az adóra nézve utasitást nem adtak, és igen jól tudják a KK és RR, hogy én előadásomban utasitásomra egy szóval sem hivatkoztam, hanem követtem meggyőződésemet, mellyre szabadságom lévén, azt személyes tekintetnek feláldozni szégyenleném. Mindazonáltal még saját meggyőződésem kijelentésében is szorgosan ügyeltem, hogy a küldőim által előmbe szabott elvektől egy hajszálnyira se távozzak. Már pedig eredeti utasitásukban azt parancsolják Baranya v[árme]gye rendei, hogy hazánk sarkalatos törvényeinek fenntartásán minden erővel iparkodjam.[31] Ezen törvények közé számolom én azt, amelly kiszabja, hogy 3 évenként országgyülése tartassék. Vétettem e, hogy ezen alapos nemzeti jussnak, alkotmányunk eme palladiumának azáltal akartam nagyobb garantiát szerezni, hogy az adót bizonyos naphoz, *et non ultra* kötöttem? Vétettem e ezzel? a Te[kinte]tes RRnek s küldőimnek itéletére nyugodtan hivatkozom. (Helyes, helyes!!) Ami pedig ezen szavazatom támogatására felhozott argumentumaimat

[30] Az 1791 : 13. tc. (Vö. az 510. o. 6. jegyzetével.) Ezt az 1827 : 5. tc. megerősitette.

[31] Érdekes módon Baranya utasításából hiányzik az a szokványos bekezdés, amely a sarkalatos törvények fenntartását köti a követek lelkére. (*OL, Nádori lt., Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVII/4. sz.) A rendek talán azért hagyták ki, mert Baranyának az országos munkálatokról készitett véleménye országos viszonylatban egyike volt a leghaladóbbaknak, s nem egy kérdésben ellenkezésben állott a sarkalatos nemesi előjogokkal.

illeti: nekem tisztelt küldőim meg nem parancsolták, hogy minő argumentumokat használjak, de el sem tiltottak, hogy amit bélátásom szerint czélirányosnak itélek, azt ok gyanánt felhozzam. S midőn eszerint okoskodásomat a világ történeteinek évkönyveiből, Europa köztudomásából, s magának a Ministeriumnak is hirdetményeiből meritettem, ugy hiszem nem alap nélkül szóllottam. Vagy kérdem én követ társamat, valjon azon idegen kormány alatt élő olasz népcsoport, melly Rimininél könyörgés végett összetódult, a magyar hazát veszéllyel fenyegette e? Kérdem továbbá, valjon azon nagy részben baranyaiakból álló 7-ik huszárezred, melly ezen népcsoportba bevágott, édes hazánk védelmében vivott e? Kérdem végre, azon 121 ember, melly ez alkalommal, az emlitett ezredből elesett, a magyar hon oltalmáért vérzett e? (Tetszés.) Igenis Te[kinte]tes RR, én ujonnan ismételem, hogy az utóbi 10 évek alatt a magyar katonaság nem annyira hazánk védelmére, mint idegen kormányok s nemzetek elleni demonstratiókra használtatott. Mielőtt beszédemet végezném, kötelesnek érzem magamat követi állásom, és kötelesnek a közvélemény iránt ezennel kijelenteni, hogy amióta e pályán vagyok, küldőim utasitásait teljesiteni mindenkoron legszentebb kötelességemnek ismértem, s azoknak sikert eszközleni magamra való tekintet nélkül minden kitelhető erővel törekedtem. A Te[kinte]tes RR tanúi valának, miként adattak a szavazatok megyém részéről, tudják miként elidáltattak.[32] És én szerencsésnek tartom magamat, midőn kijelenthetem, miképen ezen kétes helyzetben nem volt még eset, hogy az én nyilatkozásomat ne hagyták volna helybe küldőim. Bátran lépek tehát megbizóim elébe, bátran bocsátom birálatjok alá jelen s tegnapelőtti tettemet is; s azzal végzem beszédemet, mellyre követ társam által kénszeritve valék, hogy én e tárgybani szavazatomat hazám jusaival és sarkalatos törvényeinkkel tiszta egybehangzásban lenni érezvén, mindennél nagyobb szerencsétlenségnek tartanám, ha azt tisztelt küldőim helybe nem hagynák. (Tetszés.)

Szavazatok s végzések.

1-ör a felajánlandó adónak idejére nézve, minő legyen a határozás: 1-ő 9-bertől 1836 utolsó octoberig 1839? Vagy pedig a jelen diaeta bérekesztése napjától számitott 3 esztendő? A többség az elsőt határozá, ezen hozzá tételekkel *és nem tovább*, nem különben *ha azalatt országgyülés nem volna.*

2 Az alimentatio megszüntetése hozzáköttetik e az adóhoz, vagy nem? Végzés 33 voxal 16 ellen: *Nem* (!!)

Martius 1-ő napján: Megadatik e a mostani quantum, vagy kevesebb? Végzés 38 megye s a kerületek voxával 10 ellen: kevesebb, s második szavazatkor 3,800 000 határoztatott. A törvényhatóságok követelései bészámitatni rendeltettek. A zemplényi kivánat[33] elmellőztetett. (Majd bővebben.)

Ma *mart. 2-án* halottas isteni tisztelet a ma esztendeje megholt királyért. Utóbb *országos ülések.* A RR az excerptákat helybehagyták, a készen lévő felirásokat a főRhez küldötték.[34] Ezek pedig authenticálták az előleges sérelmek iránti 3-ik viszonizenetet, s az ezen és a többi sérelmekhez csatolt törvényczikkelyeket nézték át.

[32] L. előbb, 516. o.

[33] Vö. Lónyay indítványával, 509. o.

[34] A márc. 2-i országos ülésből az úrbéri feliratot, az ún. T törvénycikket, az arányosítási, a szóbeli bíráskodásról, a vásári bíróságról, a fiumei kerület törvényszékeiről, a nemnemesek perlekedési jogáról, a világos örökösödésről, a végrehajtást tartal-

329.

1836 február 29, március 1, 2.

Foglalat: a) *Az adó kérdésébeni vitatásoknak bérekesztése. A készen lévő felirások expediáltatnak.* — b) *A főRR felveszik az expropriationalis törvényt és a Ludoviceumra tett ajánlást.*

a)

Pozsony, mártius 5-én, 1836.

Folytatása a február 29-én tartott kerületi ülésnek az adó tárgyában.

Megirtam utóbbi levelemben, miként a KK és RR nagy szótöbbségel azt határozván, hogy világosan ki fogják tenni a napot, mellyen tul a most ajánlott adó nem szedetethetik, ennek következésében DUBRAVICZKY inditványt tőn, hogy a felajánlás ideje folyó 1836-ki november 1-ő, vége pedig 1839-ki october utolsó napján legyen. Azoknak pártolást nem nyert véleménye, kik ezen adót a mult esztendei novembertől számitott 3 esztendőre (mint BUDAHÁZY) vagy a jövőtül, de csak egy évre (mint NÁVOY) ajánlani kivánták, elmellőztetvén, a fent emlitett pesti vélemény ellenében NAGY PÁL ekként nyilatkozott: Törvényünk van, hogy országgyülése minden három év alatt tartassék,[1] mivel azonban ekkorig az adó diaetától diaetáig ajánltatott, s emiatt az érintett törvény kezesség hijával lévén, gyakran meg nem tartatott, a KK és RR bizonyos napot kivánnak határozni, mellynek elmultával a felajánlott adó megszünjék s ezáltal akarják a diaeta törvényes idő alatti megtartását biztositani. Jelen határozatjoknak tehát ama törvénnyel összehangzásban kell lenni, vagy is, a határozandó napnak a diaeta bérekesztésétől számitott 3 esztendőn túl egy nappal sem szabad terjedni, különben a legsarkalatosb törvény meggyengittetnék. Most még a sanctio napját nem tudjuk, tegyük fel azonban, hogy april 1-ő napja lesz; s ezen esetben 1839-ki october utoljáig ajánlván az adót, a KK és RR 3 évre és 7 hónapra tennének ajánlást, azaz megegyeznének hogy a jövő országgyülése három esztendőn tul még ennyi hónapokig össze ne hivattassék. Már pedig ha nehány hónapig, vagy csak nehány napig is szabad a sarkalatos törvényt meg nem tartani, szabad lesz azt esztendőkig is. Mivel tehát ezt tenni veszedelmes, a jelen diaeta bérekesztésének napját pedig még nem tudjuk, a szónok azt javalja, hogy az adó, ezen országgyülés eloszlásának napjától számitott 3 esztendőkre, vagy is inkább (amint SZIRMAY módositá) az 1839-ki esztendőnek ugyanazon napjaig *és nem tovább* ajánltassék. Ezen inditványt PÁZMÁNDY pártolá, mert nem tud példát a magyar törvényhozásban, de szabadnak sem tartja, hogy az adó felajánlása 3 éven túl csak egy napra is kiterjesztetnék.

LUKA ellenveté: miképen a KK és RR épp a diaeta törvényes idő alatti megtartásának biztositása tekintetéből nem látták tanácsosnak az eddigi

---

mazó ítéletekről és az ítéletek okokkal való támogatásáról szóló törvénycikkeket küldték át kétnyelvű változatban a főrendekhez, azonkívül a még vitatás alatt levő tárgyakban a kerületileg elfogadott izeneteket. L. *Iratok.* VI. köt. 256. kk. — A márc. 2-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIII. köt. 467. kk.

[1] Vö. a 510. o. 6. jegyzetével.

szokásnál megmaradni, miszerint az adó elég gondatlanul vagy csak a jövő diaetáig, vagy pedig, ami törvényes értelemben mindegy, három esztendőre ajánltatott, hanem bizonyos napot kivántak határozni, hogy ha akkorig az országgyülése össze nem hivatnék, legyen alapos támaszok a törvényhatóságoknak, miszerint a törvényesnek lenni megszünt adót megtagadhassák. Ezen czélzattal a sopronyi javaslat merőben ellenkezik, mert az olly annyira hasonlit az eddigi szokásokhoz, hogy attól igen könnyű volna a kir. válasz elfogadására átmenni, ha az szokottan ugy szóllana, hogy Ő Felsége az ajánlást *solitis sub cautelis* elfogadja. A szólló követ erre utat nyitni nem akar, s az óhajtott garantiát egy bizonyos napnak tevőleges kimondásában keresi.

Bük szintén ugy vélekedett, hogy ha bizonyos nap ki nem mondatik, egy ajtócska mindég nyitva marad, mellyen a kormány kibuvik, s a diaeta tartásróli törvényt valamint eddig, ugy jövendőben is kijátszhatja. Két dolog van törvényeinkben, ami egymással kezet fogva, egyrészről a nemzet törvényhozási befolyását biztosithatja, másrészről a népet törvénykivüli adóztatástól oltalmazhatja. T. i. hogy diaetának minden 3 év alatt lenni kell, s hogy adót csak országgyülése határozhat. A kormány (kivévén a drágán megfizetett 1822-ki Polignaci epochát[2]) ezen második just nem bántotta, hanem most háboru, majd pénz szűke, majd cholera, majd ismét Isten tudja minő ürügy alatt diaetát nem tartott s abból tettleg következék, hogy az adó évről évre folyt. Szükség tehát, hogy a contributio megszűnésének napját kimondjuk, s ezáltal az illynemü tacticának végét vessünk. Nem lehet annak semmi ártalmas következése, hogy az 1-ő 9-ber netalán nehány hónappal a 3 éven tul halad, mert mi az országgyülésének törvényes idő alatt, sőtt a junctimtóli elálláshoz kötött feltétel szerint törvénybe teendő hamarébbi napon megtartását sürgetni meg nem szününk, s ha egybejő az országgyülése, annak adó határozási jusát nem csorbitjuk, nem is csorbithatjuk, ellenben magunkat minden esetre biztositottuk, hogy 1839 1-ő 9-bertől ezen mostani ajánlás ereje minden esetre megszünik. A szónok tehát ahhoz annyival inkább ragaszkodik, mert 1830-ban is jövő évi 2-ik octoberre volt a diaeta meghatározva, az adó mégis utolsó octoberig ajánltaték.[3]

Ezen tekinteteken kivül Nagy Pálnak inditványa ellen még a computusoknak gyakorlati nehézségei is felhozattak, mellyek nem éppen legyőzhetetlenek, de mégis nagyon sulyosak lennének, ha az adóbeli számvetés nem a szokott katonai év szerint vitetnék.[4] E tekintetben véleményi egyeztetés végett határnapul némellyek által 1-ő május, mint a computualis második félév kezdete[5] javasoltatott.

Szavazatkor Zala, Bars, Abauj, Szathmár, Csongrád, Békés, Csanád 1-ő májusra szavaztak. — Ungh, Szabolcs, Bihar kijelentették, hogy azon részhez fognak állani a melly bizonyos napot határoz. — Pozsony, Trencsin, Nógrád, Honth, Tolna, Pesth, Árva, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Ugocsa, Temes, Torontál, összesen 16 megye a pesti inditvány szerint 1-ő

[2] A célzás X. Károly miniszterelnökére, Polignac hercegre vonatkozik; ő javasolta az 1830. júl. 25-i királyi rendeleteket, amelyek hozzájárultak a júliusi párizsi forradalom kitöréséhez és X. Károly bukásához.

[3] Vö. a 393. o. 7. jegyzetével.

[4] Az ti., hogy mind az állami költségvetési, mind a katonai év nov. 1-től a következő év okt. 31.-éig tartott, s ennek a megváltoztatása megzavarná az adóval való elszámolás eddigi gyakorlatát.

[5] Az adót két félévi részletben szedték be, s az első félév határnapja ápr. 30. volt.

9-berre voxoltak. A többi 23 megye (Horvátországgal 24) Sopront pártolá. De Sáros csak olly értelemben, hogy ekként is bizonyos nap határoztassék. S mivel a vele szavazók többsége csak a 3 év kifejezésére látszott hajolni, átment az 1-ő 9-berre szavazókhoz; az elsőbi két arnyékolatban lévő megyék Bihart kivéve (és így 9-en) szintén ide jöttek át. Répást, aki Sopronnyal szavazott, Kajdacsy elidálta. És igy Nagy Pál véleményén csak 22 megye maradván, amott pedig 26 lévén, végzéssé lön: hogy *a most meghatározandó adó 1836 évi 1-ő 9-bertől 1839-iki 1-ő novemberig ajánltatik.*

Szavazat közben VÁRADY olly értelemben nyilatkozott, hogy a diaetának időszakonkénti tartása felől törvényünk lévén, ezzel megelégszik, a törvény értelmében teszen ajánlást a jövő diaetáig, s napot határoztatni nem kiván, s azért sopronyi inditványra szavaz. Erre NAGY PÁL ünnepélyes óvást tőn, hogy az ő inditványa Marmaros követének voxával ne identificáltassék, mert azzal merőben ellenkezik; s hogysem olly értelmet csavarjanak ki belőle, készebb a szónok maga voxával is átmenni. VÁRADY felelt, hogy ő a törvény értelmében szavazott, de kimondott voxa mellett meg is marad, s nem megy át, mint Sopron v[árme]gye követe!

Az emlitett végzéshez még ezen szavak *és nem tovább* hozzátéttettek. A felirásban pedig DEÁK javallata szerint emlittetni határoztatott, hogy a KK és RR a jövő diaeta egybehivását mihamarébbra törvény által meghatároztatni továbbá is sürgetik, Ő Felsége hozzájárulását bizton elvárják, s ezen reményben tesznek most 1839-ki 9-berig ajánlatot, (az időközben összehivandó országgyülésének rendelkezési hatalma mindenesetre fennmaradván) olly móddal mindazáltal, hogy azon nem remélt esetre, ha t. i. a kiszabott napig diaeta nem tartatnék, a felajánlott adó ipso facto megszünjék. Némellyek világos emlitést kivántak arról, hogy ha *törvényes ok* miatt nem hivatatnék össze az országgyülése, a határozás szigorú ereje kivételt szenvedjen. Ez azonban elmellőztetett.

MARCZIBÁNYI a RR mostani végzésének biztositásául kivánta, hogy az eddigi szokástól eltávozva, az adórul törvényczikkely alkottassék, mert a felirás és kir. válasz az adó megszünésére elegendő támasz nem leszen. A KK és RR felkiáltása azonban élénk ellenzésre mutatott. — DEÁK veszélyt nem látott a törvény alkotásában, de szükségét sem látta, miután az adó ajánlása törvénybe tétetni más nemzeteknél sem szokott. — LUKA ellenben soha sem tudta megfogni, miért irtódznak országgyüléseink az adó tárgyában törvényt alkotni? Ha a jótállástól félnek a RR, óvják meg ellene magokat világos záradékkal,[6] de törvényt alkossanak, s ne mystificálják magokat, mert alkotványos országban csak törvény birhat kötelező erővel. A RR azonban az eddigi szokás mellett maradtak, mert igy maradva semmi sérelmes változástól nem félhetünk; ha pedig a törvény alkotásába egyszer béereszkednénk, senki sem tudhatná előre, hogy egyezkedés után, s kir. válaszok közbejövetelével a dolog hová ütni ki?

Ez tehát elmellőztetvén, az a kérdés következett: *Valjon a katonai élelmezés megszüntetésének kérdése (amint Borcsiczky javallá[7]) összeköttetik e az adó tárgyával, avagy nem?*

Miként lett légyen ez eredetileg kedvezés gyanánt béhozva? mint változott idő jártával a legsúlyosabb teherré? s mennyire nem lehet azt jelen terhelő állapotjában törvényesnek tekinteni? mind ezek a T. t. cz. feletti vitatás alkal-

[6] A rendek ugyanis megajánlották az adót, de nem kezeskedtek azért, hogy az adószedő apparátus be is tudja azt hajtani. A valóságban a behajtás sohasem járt teljes sikerrel, s az ország adóhátrálékai állandóan szaporodtak. (Vö. a 117. o. 10. jegyzetével.)

[7] L. előbb, 510. o.

mával már olly bőven kifejtettek,[8] hogy a RR most ujabb vitatásokba ereszkedni szükségesnek nem tartanák, s nyomban szavazást sürgetnének. — Mielőtt azonban a voxolás megkezdetnék, DEÁK szükségesnek tartá megemliteni, miképen ő a trencsényi inditványt nem ugy értette, hogy ha az alimentatio meg nem szüntetik, semmi adó se ajánltassék, hanem tekintvén az adózó nép állapotjára, tettleges feltételül köti azt, s mindaddig, mig e részben tisztába nem jövünk a kormánnyal, 3,800.000-nél többet teljességgel nem ajánl. Mi történjék akkor, ha a kormány a deperditák iránt tractatusba lép? az további tanácskozásra maradván. Ezen magyarázatot BORCSICZKY elfogadá.

PFANSCHMID ellenveté, hogy az alimentatio megszüntetésének feltételül kötése az eddigi quantum leszállitására gyámokul nem szolgálhat, mert ezáltal a status szüksége szaporodott, az adózó nép tehetsége pedig ezzel is, és az urbéri engedélyekkel is nevekedett. — Erre több követek ünnepélyes óvást tettek azon következtetés ellen, mintha az urbérban adott kedvezéseknek (mellyeknek tettleges hasznát az adózó nép különben is csak több esztendők mulva fogja arathatni) nem a jobbágyok állapotjának javitása lett volna czélja, hanem az, hogy amit egy kézzel nyujtottunk, más kézzel a kormány számára elvegyük.

Azonban bár az alimentatio felől, mióta a T. t. cz. pertractatio alatt van, temérdek panaszokat hallottunk, s annál fogva biztosan reménlettük, hogy a megszünésének eszközlésére mutatkozó ujabb alkalom a többség előtt kedves leend, az inditványnak még is váratlan ellenzői akadtak. — Igy BÜK, B. PRÉNYI, OCSKAY, VAY, JAKABFALVAY és mások oda nyilatkoztak, hogy miután az alimentatio megszüntetése a T. t. czikkelyhez hozzáköttetett,[9] azt onnan elvenni annál inkább nem akarják, mivel ezen törvénytelen tehernek minden váltság nélküli eltörlését kivánják; a trencsényi inditványban pedig azon rejtelem fekszik, hogy ha e részben kedvező válasz érkeznék, váltásképen több adó ajánltassék.

BUDAHÁZY és ALMÁSY ugyan feleletül adák, hogy a T. art[icu]lustól elvenni senki sem akarja, hanem csak újabban olly tárgyhoz is kötni, melly szintén a kormány érdekében fekszik, annak okáért az eltörlés iránti óhajtásra újabb kezességet nyujt. BORCSICZKY válaszul adá, hogy az ő inditványa szerint tettlegesen bémennek a RR a deperdita megszüntetésébe, mert 600 ezer ftnyi terhet levesznek a nép vállairól.[10] — DEÁK emlékezteté a RRket, miképen ő volt az, aki kivánta, hogy az alimentatio megszüntetése a T. t. czikkelyhez *conditio sine qua non* gyanánt hozzáköttessék,[11] s e részben most is alig van valakinek szabályosb utasitása, mint a szólló követnek; de azért nemcsak ellenkezni nem látja költői kivánságával a trencsényi inditványt, sőtt kötelességében lenni véli, hogy semmi eszközt használatlan ne hagyjon, melly a deperditák megszüntetésére vezethet. Azonban fájdalommal látja, miképen valamint a T. t. czikkelynél kivánt szoros feltételezést sokan azzal utasitották el magoktul, hogy majd az adónál lesz annak helye, hová az természeténél fogva is tartozik, ugy most, midőn az adó tárgyában tanácskozunk, sokan a T. art[icu]lusnál fogva nem pártolják. Aki az alimentatio kérdését nem azon czélból kötötte a T. t. czikkelyhez, hogy a deperditák megszüntetését, hanem hogy a T. articulusnak

[8] A jobbágytelket bíró nemesek adóztatásáról szept. 23-tól kezdődőleg folytatott viták keretében. (L. előbb, 75. kk.)

[9] Vö. a 511. o. 16. jegyzetével.

[10] Ti. ennyivel csökkenne az évi adó összege a jelenleg érvényben levő összeghez képest.

[11] L. előbb, 137. o.

elvetését eszközölje, annak a jelenleges összekötést ellenző voxa követeltségben áll akaratjával, (nem fog e az következni, hogy célját nem éri, s ama keserves terhen sem segitett? ez más kérdés) de a szónok azért kötötte a T. art[icu]lushoz, hogy ennek segitségével az alimentatio megszüntetéséből legyen valami, s hasonló czélból az adóhoz is hozzáköti.

TARNÓCZY hasonlókép meg nem foghatá, mikép gyengitenénk a T. t. czikkelyt, ha azt mondjuk: Uram király, szüntesd meg az alimentatiót, különben nemcsak a nemesek adóztatásából semmi sem lesz, de adót sem adunk, vagy legalább kevesebbet adunk. — Azonban DARVAY, SOMSICS, PÁZMÁNDY, NAGY PÁL, SZENT IVÁNYI, SZÉLL, SZABÓ és mások, ok gyanánt nem ellenzették ugyan a deperditákból származó sulyos terheltetésnek a felirásban megemlitését, de feltételül kötni nem akarták. — KLAUZÁL hasonlókép ugy nyilatkozott, hogy conditionak csak azok köthetik, akik a mostani quantumot megajánlják, ő s kik ő vele kevesebbet ajánlnak, csak okul használhatják. — JESZENSZKY azomban se feltételnek, se oknak el nem fogadta. — RÉPÁS hasonlóképen, mert utasitásában egyetlen egy excerpta foglaltatik, t. i. az alimentatio, de az is egyenesen a T. t. czikkelyhez van csatolva, az ő küldői pedig a mult diaetákon se kötöttek soha az adóhoz feltételeket. — KAJDACSY ellenben összekötésre szavazott, s ekép a baranyai vox elidáltatván, arra hogy az alimentatio megszüntetése az adóhoz köttessék, csak Abauj, Zemplén, Sáros, Ungh, Heves, Bihar, Békés, Temes, Krassó, Pozsony, Trencsin, Zala, Bars, Zólyom és Pesth, öszesen 15 megye szavazott. Horvátország nem voxolt, a többi 33 megye (!) tehát össze nem kötést határozott.

Martius 1-ő napján kerület.

Elnökség: Budaházy, Szent Iványi.

Folytattatván az adó tárgya, kérdésbe tétetett, valjon a tegnapi többséggel szavazott több követek kivánsága szerint, az alimentatio terhes volta okul fog e a felirásban használtatni?

LÓNYAY és MARCZIBÁNYI ellenzették; mert ha megadatik a mostani quantum, ez az ok nem használható, ha kevesb ajánltatik, szintén nem, mivel a katonai élelmezés terhét némileg törvényesitené, a szólló követek pedig kivánják, hogy amint a T. t. cz. 6-ik §-ban van, törvénytelen tehernek tekintessék.[12]

SZÉLL ugyan aként vélekedett, hogy a dologra nézve nem tesz különbséget, feltétel legyen e vagy ok, csak emlittessék, hogy az alimentatiót megszűntetni kivánjuk. A RR mindazáltal Lónyay véleménye mellett maradtak.

Következett tehát az adó quantumának meghatározása, s erre nézve először kérdésbe tétetett, megadatik e az eddigi quantum,[13] vagy kevesebb?

B. PRÉNYI teljességel nem foghatta meg, mi oknál fogva lehetne most az adót leszállitani? Mire feleletül adatott az adózó nép tehetségének naponkénti kevesedése, melly a kereskedési korlátokból, s a só szerfeletti árából származott, továbbá az epemirigy, a marhadög s más természeti viszontagságok.

[12] Az id. § nem említi a katonatartás törvénytelen voltát, csupán az eddigi gyakorlat megszüntetését, s a katonaságnak kiszolgáltatott szükségletek folyó piaci áron való megtérítését mondja ki. L.: *Iratok*. VI. köt. 263.

[13] 4 395 244 forint volt 1830 óta az ország évi adójának az összege.

PFANSMID csudálkozék, hogy más oldalról az urbéri kedvezések nem emlittetnek.

ZARKA az adó felajánlásánál nem egyedül a nép tehetségének elvéből indul, miszerint annyit tartoznék fizetni, amennyit csak fizethet. Senki, s így a magyar adózó sincs avégett teremtve, hogy véres verejtékének minden szerzeményét a statusnak adja, hanem hogy első szükségein felül, mellyekkel a barom is bir, jobblétet s némi kényelmet is szerezzen magának, háza népének. Tekintetbe veszi tehát a szónok főképen a status szükségét, mert bárminő lenne is a nép tehetsége, többet adóznia nem lehet, mint amennyit az megkiván. Már pedig igen jól mondotta Baranya v[árme]gye követe, hogy a közelebb mult időkben a magyar katonaság leginkább csak idegen kormányok elleni demonstratiókra, s mások dolgaibani béavatkozásra használtatott,[14] következőleg hazánk békében élvén, honunk védelmének (a magyar hadiseregek ezen egyedüli rendeltetésének) ily nagy fegyveres erőre jelenleg nincs szüksége. Mind ezért tehát, mind pedig azért is, hogy az urbérben adott némi kedvezéseket nem a kormánynak, (kinek a hazánkbani közigazgatás országunk roppant jövedelmei mellett is nagyon kevésbe kerül,) hanem az adózó nép joblétére adtuk, a szónok a jelen adónál minden esetre kevesebbet ajánl.

VÁRADY bizonyosokká teszi a RRket, hogy Marmaros v[árme]gye hálás szivvel fogja venni, ha a KK és RR kivivják, hogy az adó kevesebb legyen, de azért a mostani quantumot megajánlja. (Nevetés: ugy e! mi vivjuk ki! de a vivásban nem segit Marmaros?)

RÉPÁS előterjeszti, miként ő Baranya vármegyének a mult diaetákon nyilvánitott gondolkozása módját kivánja most is követni, s miután tudva van előtte, hogy azon nemes vármegye 1715-től 1830-ig az adó megajánlásához mindég hozzájárult egész készséggel, s leszállitásra soha sem szavazott, ő most sem kivánja leszállitani, hanem a folyó quantumot ujra megajánlja.

KAJDACSY ellenben nem látja szükségesnek taglaltatni, hogy Baranya v[árme]gye rendei 1715-ben vagy azóta mennyi adót ajánlottak volt. Aki e részben tudomást óhajt magának, az országos naplókönyvekből azt megszerezheti; de a szólló követ annyit mondhat, hogy az adónak meghatározására nézve küldői még e diaetán utasitást nem adtak, sem azt meg nem parancsolták, hogy a mult diaetákon tett ajánlásokhoz tartsák magokat követjeik.[15] Egyébiránt tudják a RR, miképen legközelébb a Nemzeti Musaeumra, Játékszinre s más egyebekre való felajánlásokrul lévén szó,[16] a szólló követ társának megegyezésével is, több tárgyakra nézve nem tett ajánlást, mert nem érzette magát felhatalmazottnak, hogy egyenes engedelem nélkül küldői zsebéből bőkezűsködjék; és ugy hiszi, eként cselekedvén, kötelességét teljesitette. Már pedig törvényeink szerint az adózó nép a nemességnek gyámsága alá van

[14] L. előbb, 512. o.

[15] Baranya megye utasítása az adóval kapcsolatban ezeket tartalmazta: „. . . Minekutánna a palatinalis porták már két izromba jelessen felemeltettek, jóllehet ezen tartomány mind kereskedésbéli, mind más javadalmakra nézve sajnos helyheztetésben lévén, az előbbeni adót is csak keményebb eszközöknek használlása után fizethette, most pediglen minden sürgetések és arra forditott eszközök foganat nélkül maradván, a restantiák tetemessen megszaporodtak, és az adózó népet, ha azok béhajtatnak, végső pusztulással fenyegetik, hogy ezen megyének portái nem csak meg ne szaporittassanak, hanem igazságos arányra leszállittassanak, az adó pedig ne nagyittasson, és határozott idejü légyen, Követ Urak által eszközöltessen." (L. *OL, Nádori lt., Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVII/4. sz.)

[16] Vö. előbb, 438. o.

helyheztetve, ha tehát akkor, midőn a gyámatyáknak erszényéről vala szó, nem vélte szabadságában állani, hogy bőven ajánlgasson, mélyen érzi, miképen ez még szentebb kötelességévé vált most, midőn a gyámságunkra bizott szegény nép véres verejtéke forog kérdésben. Ennélfogva mindenesetre kevesebbet ajánl. (Tetszés.)

Ezen megye voxa tehát elidáltatván, egyébiránt Heves, Ugocsa, Marmaros, Krassó, Mosony, Esztergom, Tolna (Jeszenszky), Árva, Bács és Szerém a mostani quantumot, t. i. 4,395.244 f 38 ½ xrt ujra felajánlották. Horvátország jelen nem volt, a többi 38 megye s a Kerületek kevesebbre szavaztak; de többen (mint Szepes, Liptó, Somogy (!), Veszprém, Fejér, Thurócz és mások azon kijelentéssel, hogy a mostaninak megadására is fel vannak hatalmazva. Ellenben mások, mint Abauj, Zemplén, Szathmár, Békés, Győr kijelentették, hogy a legkisebb ajánláshoz fognak állani.

E szerént tehát *kevesebbre* ütvén ki a határozat, az ajánlások eként történtek: Bács kijelenté, hogy a mostaninál kevesebbet nem ajánlhat. Mosony a xrok elhagyásával 4 millió 395, 244 ftot. Szerém és Krassó ami az eddigihez legközelebb áll, Ugocsa és Marmaros 4,395 ezeret. Fejér 4,200.000-et. Árva, Nyitra, Szepes, Beregh, Arad négy milliót, Sáros 3,400 ezeret, Bars, Abauj, Zemplén, Szathmár, Borsod, Bihar, Békés, Győr és a Hajdu Kerület 3 milliót ajánlottak. Horvátország jelen nem volt. Thurócz voxát felfüggesztette. A többi 27 megye és a Jászkun Kerület *3,800.000-re szavazott. Ami mint absoluta többség akaratja végzéssé is lőn.*

Bernáth minden esetre óvást tett, hogy ajánlásoknál a voxok akként számitassanak, nehogy az absoluta minoritás határozzon, amint 1825-ben történt.[17]

Ezután még szavazat nélkül ezek határoztattak: 1.) Ezen ajánlásba a kapcsolt részek adója is bennfoglaltatik. 2.) Ezenkivül a toborzási segédpénz 75,000 ftokban megmarad. 3.) A törvényhatóságok követelései beszámitassanak. 4.) A felirásban említtessenek meg a vitatás alatt is előfordult mindazon okok, mellyek a RRkat és RRket ezen ajánlásnál vezették.

Ezzel az *adó tárgyának vége lőn*, s az ülés hátralévő részét a sajtó alól kikerült deák forditások átnézése huzta ki.

Martius 2-án a megholt király emlékére évfordulati halottas isteni tisztelet tartatott. Ezután a RR előbb *kerületi ülésben* hitelesitésekkel foglalatoskodtak. Utóbb pedig országos ülést tartottak, s ebben a már rég készen lévő, de a csak legközelébb elháritott akadályok miatt fel nem küldethetett urbéri felirást, a T. t. czikkelynek, s a már egyeséget nyert excerptáknak eredeti magyar szerkesztését s deák forditását meghitelesitették, és a főRRhez átküldötték.[18]

b)

A *fő RR martius 2-án* szintén országos ülést tartottak, s legelébb megrostálták az *előleges sérelmek* tárgyában még februar 19-én határozott, s minthogy azóta ülésök nem volt, még meg nem hitelesitett 3-ik viszonizenetjöket.[19]

[17] Az adó megszavazására hosszú viták után az 1826. dec. 27-i országos ülésben került sor. A szavazatok összeszámlálása körül éles vita támadt az adóösszeg elfogadását ellenző követek és a személynök között; a vita a következő, dec. 30-i országos ülésben is folytatódott. Vö.: *Jegyzőkönyv.* III. köt. 575. kk.

[18] Vö. az 518. o. 34. jegyzetével.

[19] L.: *Iratok.* VII. köt. 10. kk.

Ezután átnézték a törvényczikkelyeket, mellyeket a KK és RR szintén az előleges sérelmek tárgyában, e diaetán követett szokás szerint nyomban az első izenet átküldésével initialtak, mellyeknek felvételét azonban a fő RR, mind azért mivel a felirás érdeme iránt sincs még egyesség, de azon oknál fogva is, mert csak magyarul voltak szerkesztetve, mindeddig elhalasztották.

Ezek közt első azon törvényczikkely, melly a *Részeknek visszacsatolásáról* szóll; mire nézve (kivévén a só iránti kedvezésről és vallásról szólló 2-ik és 3-ik §-kat, mellyek iránt még nincs egyesség,) a fő RRnek nem vala észrevételök.[20] 2-ik volt *a só árának* az 1792-i leendő leszállitásáról, s az elzárt sós forrásoknak megnyitásáról javallatba hozott törvényczikkely.[21]

Az Országbirája jobbnak látná, hogy mielőtt Ő Felségétől a felirásra kedvező resolutio érkeznék, törvényczikkely ne készittessék. — Ezt B. Eötvös azon régi szokásnál fogva, miszerint a törvények csak vég egyezés után vétettek szerkesztésbe, pártolá; Gr. Majláth hasonlóképen, kivált azon oknál fogva, mert e tárgyban nem csak nincs egyesség, sőtt Ő Felsége egyenesen tagadó választ adott.[22]

B. Prényi ellenben a felterjesztést pártolá, s az e diaetán folyvást, névszerint az urbérban követett szokásra hivatkozott, miszerint a RR nyomban törvényczikkelyeket initiáltak. — Gr. Zichy Károly, Gr. Battyányi Imre és Szegedy különböző okonál fogva hasonlóan vélekedtek. — Az Országbirája több izben felelt, többi közt hogy ez az urbértól nagyon különböző, s igen velős dolog, mert Ő Felsége tagadólag válaszolt. — B. Prényi: Velős bizony, s a dolog veleje abban áll, hogy az ország nagyon sulyosan érzi a sónak szerfeletti drágaságát.

A Nádor azzal rekeszté be a tárgyat, hogy siettetésre is kelletvén tekinteni, a törvényczikkely felterjesztése szokott óvással ne elleneztessék.

3-ik t. cz[ikkely] *a só körüli kihágások büntetése* módjáról.[23]

Ennek leginkább bévezető szavaiba akadtak fel a főRR, hol t. i. a Kamara biráskodása törvénytelen bitorlásnak mondatik; s B. Eötvös állitása ellen B. Prényi tagadná, hogy ezen biráskodási szokás törvényen alapul, a Főpohárnok hévvel felelt: Ha, ugymond, Nagyságod 400 esztendős szokást törvénytelennek mond, ám lássa, de mi véleményében nem osztozhatunk. Az ugocsai főispány enyit felelt: quisque nostrum suo proprio sensu abundat.

Végre időnyerés tekintetéből a törvénycz[ikkely] felterjesztését nem ellenzették, de ugy, hogy a bévezető szakasz kitörültessék, s mig ily bíróság iránt nem iesz egyesség, a Kamara eddigi hatósága fenntartassék.

4-er: A *correlatio tárgyábani* XVI t. czikkelyek[24] ellen észrevétel nem vala.

Emlékezni fognak tisztelt levelezőim, hogy a KK és RR azon sérelmi vagy kivánati pontok iránt, mellyek törvényeltörlést, módositást, vagy uj ellátást kivánnak, szintén törvényczikkelyeket javallottak.[25] A fő RR most ezeket is felvették s észrevételeiket ezekben határozák:

Több t. czikkelyek iránt, nevezetesen arra nézve is, melly a magyar nyelv virágoztatásának különbféle módjairól szóll,[26] már egyesség lévén a

[20] Uo. VI. köt. 131. kk.
[21] Uo. 132.
[22] Az előleges sérelmek tárgyában kelt dec. 3-i resolutióban. Uo. VI. köt. 62.
[23] Uo. 132. kk.
[24] Uo. 108. kk.
[25] Vö. az 518. o. 34. jegyzetével.
[26] L.: *Iratok*. VI. köt. 116. kk.

két tábla között, észrevételök nem vala. De fájdalmas volt hallani, miként KUKULYEVICS e törvénynek Horvátországot illető pontja ellen most sem szünt meg ellenmondásait s óvásait nyilvánitani. A protestánsoknak a kapcsolt részekbeni polgárositása[27] iránt még egyesség nem lévén, ezen t.cz. függőben maradt. — Volt a többi közt két különböző pont a sérelmek között, egyik, melly a görög vallásúak innepeinek a catholicusokéval egyesitését, másik melly ezek innepnapjainak is vasárnapokra áttételét tárgyazza.[28] A tárgy már rég nincs pertractatio alatt, mert ugy vélekedtünk, hogy a fő RR mind a kettőre reá állottak; de most VURUM egyházi szorgossággal vitatá, hogy a másodikra nézve nincs, nem is lehet egyesség, mert nem kell a világi mulandó boldogságnak minden időt annyira felszentelni, hogy a lélek idvességéről gondosságra semmi se maradjon. A t. czikkelyt tehát a főRR eként módositották. — JORDÁNSZKY szóllani akart. A NÁDOR figyelmezteté hogy nincs szükség, mert az izenetek összevetéséből kisült, miképen a főRR a catholicus innepeknek vasárnapokra áttételében meg nem egyeztek. Erre a nevezett PÜSPÖK: Recte hoc volui clarificare, quia hic est subreptio . . . NÁDOR: Relinquamus in obscuro!

Végre azon t. czikkelynél, melly a hit csábitás büntetéséről szóll,[29] a bévezetésben ezen szavak fordulván elő: *hogy kinek kinek lelki csendessége háboritatlan maradjon*, ezeket KOPÁCSY kihagyatni kivánta, mert eszerint minden oktatás, (ami mégis kötelességében áll az egyház szolgáinak,) s minden vallásos beszélgetés tilalmassá tétetnék. És midőn erre GR. VAY ÁBRAHÁM megjegyezné, hogy világosan csak a csábitásról van szó, a VESZPRÉMI PÜSPÖK ezen nevezetes szavakkal felelt: van eset midőn idvességes dolog lehet másnak lelki csendességét felháboritani!! — JORDÁNSZKY azt mondá, hogy neki kötelessége a népet az igaz hitben oktatni, s ha e törvény sanctionáltatnék, kéntelen volna az apostolokkal azt mondani: *magis est obediendum Deo quam hominibus*. Ő legalább készebb vérét ontani, mint oktatási kötelességét nem teljesiteni.

A bévezetés emlitett szavai (megmaradván a t.cz. positiv szabályai) kihagyatni rendeltettek.

Ezek után elegy ülés tartatott, s délután is 6 ½ óráig folytattatott, mellyből az úrbéri felirás, a T. t.cz., nem különben az arányositó perről, szóbeli perek, s vásári biroságról, Fiume itélőszékeiről, a nemtelenek actoratusáról s büntető perekbeni feljebbvitelekről, nyilvános örökösödésről, a birói itéletek okokkali támogatásáról szólló czikkelyek és az executionalis törvény Ő Felségének felküldettek.[30] A Nádor már magyarul irta alá, a magyar szerkesztést.

Martius 3-án A főRR az expropriationalis törvényt vették fel, s ezeket határozák: 1.) A javallatba tett országos biztosság csak salva S. Ma[iesta]tis suprema inspectione et ratihabitione in sensu legis exercenda munkálódhasson. 2.) A birói eljárás a kisajátitási kárpótlás iránt a rendes biróságokra bizassék, rövid uton kelletvén eljárniok. 3.) Ha azon czél megszünik, melly végett az expropriatio történt, a földet becsáron az előbbi tulajdonosok visszavehessék. Ez iránt *mart. 5-én* az izenetet meghitelesitvén, még több rendbeli javallatokat határoztak.

[27] Uo. 134.
[28] A két tárgyról szóló közös tc.-et l. uo. 118.
[29] Uo. 133. kk.
[30] A feliratot és a felsorolt tc.-kek végleges kétnyelvű szövegét l. uo. 306. kk. — Az elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 21.

Mart. 4. és 5-én a Ludoviceum és Musaeum tárgyával foglalatoskodtak, a RRkel több pontokra s ajánlásokra nézve is meg nem egyezvén. Azon elv ellen, hogy e tárgyak az önkéntes ajánlások utjáról elvonattak, nagy ellenszegülést tapasztalánk.[31]

A RR üléseinek keves volt érdeke. (Mindezekről bővebben jövő levelemben.)

330.

1836 március 3, 4.

Foglalat: a) *Az expropriatio és* — b) *Ludovicaea kérdése a főrendeknél.* — *A legközelebbi napok végzései,* — *ezek közt a KK és RR az adó tárgyában kerületileg készített felirásnál megmaradnak.*

a)

Pozsony, martius 9-én, 1836.

Martius 3-án országos ülés a Fő RRnél.

Felvétetett az ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatok ápolása vagyis röviden szólva *az expropriatio tárgyában* költ izenet.[1] — Mellynek felolvasásával a NÁDOR úgy nyilatkozott, hogy mivel a KK és RR ezen izenetjökben azon okokat számlálják el, miknek tekintetéből e tárgyban még az országgyülésen törvényt alkottatni kivánnak, inditványukat egyébiránt törvényczikkelyi javaslatba foglalták, minden további vitatás nélkül azon czikkelyt lehetne szakaszonként felvenni. — Ezen elnöki kijelentésben a tábla megnyugodván, az a kérdés, ha valjon hozzájárulnak-e a fő RR, hogy e tárgy még e diaetán elintéztessék? egyszerűn elmellőztetett, s a KK és RR nagyfontosságú inditványa érdemileg tanácskozásba vétetett.

Az ORSZÁGBIRÁJA mégis szükségesnek vélte véleményét a RR e tárgybani alapelveire nézve nyilván kimondani. — Első elvnek látja, hogy mindazon vállalkozók, kik saját költségeiken az ország kereskedését eszközlő csatornyák, vasutak, s ezekhez szükséges hidak épitését magokra vállalják, a törvényhozás és közállomány oltalma alá helyheztessenek. — Ezen elvet a jól elrendelt közigazgatás természetéből önként következni senki sem tagadhatja, s azért e részben a szónoknak sincs észrevétele. — 2-ik alap elv: hogy aki ezen munkálatok jóvoltával élni akar, akárki legyen is az, az illető bért minden különbség nélkül fizetni tartozzék. — Ez is megegyezik az igazsággal s természeti méltányossággal, de hazánk törvényeibe sem ütközik. Mert nem a közönséges (publicus) utakról, hidakról s révekről van itt szó, mellyek a statusnak eminens tulajdonában, s mindenkinek használatában helyhezvék, s mikre nézve kiváltságokkal bir a nemesség, hanem olly magános vállalatu közösülési segédeszközökről, mellyekre senki kénszeritve nincs, s mellettök amazoknak szabad használata mindenkinek fennmarad. És ez igy lévén, valóban ellenkeznék a társaságos élet és tulajdon alapszabályaival, valakire olly szolgaságot

[31] A főrendi ülések részletesebb ismertetését l. a következő számban.

[1] Az izenetet és a hozzá kapcsolt törvényjavaslatot l.: *Iratok.* VI. köt. 242. kk.

háritani, hogy saját költségen s gonddal létesitett javait más akárkinek ingyen használtatni engedje. Az avégre szükséges óvások mellett tehát, hogy innen monopolium s a közönség ostorozása ne következzék, ezen elvet is elfogadhatónak itéli. — 3-ik elv: hogy a földtulajdonos teljes kárpótlás mellett a szükséges helyet átengedni tartozzék, vagyis a kénszeritett kisajátitásnak elve. — Erre nézve a szónok már más alkalommal kijelentette,[2] miképen csak azon esetben ismeri el a statusnak ezen erőltetési hatalmát, midőn kitünő közszükség, vagy a helyes és jól rendezett közigazgatás tekintetének szentségtelen kéntelensége miatt anélkül el nem lehet. Midőn pedig Europán végigtekintve, minden nemzeteket illy vállalatok létesitésében vetélkedni szemléljük, lehetetlen által nem látnunk, miképen a nemzeti szorgalom s kereskedés tetemes csökkenése, következőleg a maradék nyilvános veszélyeztetése nélkül hazánk e dolgokat nem nélkülözheti, vagy legalább az illő figyelmet vakmerőn el nem mulaszthatja. A kisajátitás elvének tehát annyival inkább helyét látja az országbirája, mennyivel nagyobb tekintetet érdemel, hogy itt nem privilegialis jusok eltörléséről van szó, mint a pesti hid kérdésében, hanem csak egy kis rész földbirtoknak közszükség miatt tökéletes kárpótlás melletti átengedéséről, amint ez a praetoriumok, harmincadi, postabéli, katonai s más ily épületek tekintetéből hazánkban eddig is divatozott. E részben sincs tehát, mit az elvnek ellene vetni kivánna. — 4-ik végre az, hogy a KK és RR a végrehajtást országos küldöttségre bizatni kivánják. — Magában véve a biztosság nevezése ellen sincs a szóllónak észrevétele; minthogy azonban e részben azokra is kellene tekinteni, mik a végrehajtó hatalom körére tartoznak, és azon jusokra, mellyek a közigazgatás és törvényteljesités dolgaiban fejedelmünket illetik: feltartja jusát, hogy a szakaszonkénti vizsgálat alkalmával némi részletes módositásokat javalhasson, egyébiránt tökéletesen hozzájárul a KK és RR elveihez.

Ezen előterjesztést a fő RR helybehagyván, a törvényczikkely *1-ő §-ára* nézve, melly az illy vállalatokat a törvényhozás és közállomány oltalma alá helyhezteti, észrevétel nem vala.

A *2-ik §* iránt, melly azt rendeli, hogy a vállalat létesitéséhez csak akkor foghatni, ha az alább rendelendő országos biztosság annak közhasznu voltát elismeri,

a TÁRNOK azon meggyőződésben volt, hogy a vállalat szükséges avagy hasznos voltának megbirálását nem különös törvény tárgyává tenni, hanem Ő Felségének a rendes kormányszékek s törvényhatóságok utján való elitélésére bizni kellene, hogyha mindazáltal egy országos biztosságnak kirendelése szükségesnek itéltetnék, ennek hatósági körét ugy kivánná körül irni, hogy véleményét a szükséges adatokkal Ő Felsége elébe tartozzék terjeszteni, s a legfensőbb kir. resolutio végrehajtását elrendelni, vagyis hogy a dolognak elhatározása nem az országos biztosságra bizassék, hanem Ő Felségének hatalmában maradjon.

BELÁNSZKY ugy vélekedett, hogy habár a javalt országos küldöttség a vállalat szükségét elismerné is, privilegium nélkül hozzáfogni nem lehetne, ezt pedig a Királyi Felségen kivül senki sem adhat. Szükségesnek vélné tehát, törvénybe tenni, hogy a biztosság jóváhagyása után Ő Felsége privilegiumot adjon, addig a munkához fogni szabad nem lévén.

[2] Nem állapitható meg, hogy mikor.

A FŐLOVÁSZMESTER ezen küldöttséget gyakran a vállalat legnagyobb kárára szolgálhatónak itéli. Tiszteli becsüli ő azon nagy hazafiakat, kik ezen idaeákkal foglalatoskodnak, de kételkedik, ha értenek e a dolog gyakorlati részéhez? A szónok megvallja, hogy maga sem ért hozzá, mert a pesti próba vasuton[3] kivül mást életében sem látott. Aztán vannak tapasztalásai, miként mennek az illy küldöttségek; 20 év óta foglalatoskodik a vizek regulatiójával,[4] s gyakran látja, miként a megyék derék becsületes urakat küldenek a deputatiókba, kik igen jó törvénytudók, de a technikáról azt se tudják, mellyik fán terem. Mindenhez minden embernek érteni nem lehet, azért Angliában a terveket ahhoz értő biztosság által vizsgáltatja meg a Parliament; nállunk Ő Felségére kell bizni, ő majd értelmes tagokat fog nevezni.

B. BEDEKOVICS szintén kivánja, hogy a javallott küldöttség Ő Felségének a kormányszékek utján gyakorlott legfőbb hatalmával összehangzásba hozassék. Illy széles hatalommali kiküldésre példát törvényeink nem mutatnak. — 1618, 1621 és 1625 táján látjuk ugyan, hogy folyók szabályozása s egyebek végett országos biztosságok neveztettek,[5] de akkor még a Helytartótanács nem létezett. Felállittatván azonban, a közigazgatási dolgok reá bizattak, s ennek következésében 1807-ben a vizi regulatiok tárgyában Ő Felségének s a Consiliumnak törvényes hatósága sértetlen hagyatott,[6] 1825-ben is a Sárviz szabályozása iránt a kormányszéki befolyás feltartatott.[7] A szónok tehát ugy kivánja e §-ust módositani, hogy a küldöttség munkálódjék, de Ő Felségének jelentést tegyen. — A FŐ POHÁRNOK az 1723 : 122.[8] s egyéb törvényekből azt mutogatá, hogy az Országgyülésének a végrehajtó hatalom körébe avatkozni nem lehet.

AZ ORSZÁGBIRÁJA azt, hogy Ő Felségének legfensőbb felügyelése, helybehagyása s azon befolyása, mellyel törvény szerint bir, sértetlen maradjon, önként következni véli: 1.) a főhatalom természetéből, mert a közigazgatásban két külön munkálódó független hatalom nem létezhet. 2-or alkotványunk szelleméből, melly a végrehajtó hatalmat, a törvények megtartására esküvel kötelezett kormányszékek által gyakorlandót, egyedül a királyi Felségnek tulajdonitja. Már pedig a politia tárgyai ama hatalom körébe tartoznak, azoknak tehát bármelly részét is zavar nélkül elkülönözni nem lehet. 3.) Ősi szabadságinkból, miszerint a magyar nemes csak törvényes királyának van alája vetve, lehetetlen tehát gátat vetni, hogy midőn tulajdonábóli kénszeritett kisajátitása forog kérdésben, fejedelméhez folyamodhassék. Végre 4-er ezt kivánja a dolog szerencsés előmenetelének, s intézetünk iránti hitelnek tekin-

[3] Vö. a 422. o. 2. jegyzetével.

[4] Zichy Ferenc gróf főlovászmester volt a királyi biztosa a XIX. század első harmadában Magyarországon folyamatban volt legtöbb vízszabályozási munkálatnak.

[5] Az 1618 : 4. tc.-ben a rendek kérték a királyt, hogy „ad revisionem aquagii danubialis penes praesidium Jauriense praeterlabentis . . . certos et idoneos commissarios destinet". — Az 1622 : 42. tc. a Duna és Rába medrével kapcsolatban tartalmaz hasonló intézkedést. — Az 1625 : 15. tc. a Rába eldugult medrének kitisztitására nevezett ki országos bizottságot.

[6] Az 1807 : 17. tc. (vö. 465. o. 4. jegyzet) a törvényhatóság, valamint a király és a Helytartótanács hozzájárulását teszi az esetleges kisajátítás előfeltételévé.

[7] Az 1827 : 33. tc. intézkedik a Sárvíz csatorna és a töltések fenntartásáról és javításáról.

[8] Az idézett tc. szerint a Helytartótanács gondoskodni fog hajózható csatornák készítéséről, tárgyalni fog a vízszabályozásban és csatornázásban jártas szakemberekkel és a terveket jóváhagyás végett a király elé terjeszti.

tete is, mert kivált miután az illy vállalatok az örökös tartományokkal is összefüggésbe jöhetnek, a kormány béfolyása nélkül egy vállalkozó sem fog munkához, s az országos biztosság iránt bizonnyal sohasem lesz olly hitellel, hogy mielőtt azon kormánynak, mellynél a végrehajtó hatalom a kiváltságok kutfeje létez, pártfogása felől biztos lenne, milliomjait koczkára tegye.

B. Vay Miklós maga is átallátja, hogy mig az 1791 : 12. t. cz. áll, Ő Felségének béfolyása el nem zárattathatik, s azért a legfensőbb felügyelési jus fenntartásának világos szavakkal is kitételét annál kevésbé ellenzi, minthogy azt kizárni különben sem lehetne. A vállalkozó társaság kétségen kivül azt fogja kérdezni: ha megegyezem a küldöttséggel, van e még hatalom, melly munkámat gátolhassa? S a felelet minden bizonnyal igenre ütne ki, mert ha akár magános ember, akár törvényhatóság panaszt találna tenni ellene, Ő Felsége bizonyosan azt parancsolná, hogy *re interea integre servata* a dolog mivolta felterjesztessék, ami az egészben nagy felakadást okozna. Jobb tehát a legfelsőbb inspectió helybehagyásáról előre biztosittatni, s ezt alkalmasint a vállalkozók is kivánni fogják, amint a szónok azoktul tudja, kik talán elsők lehetnek. — Ebben tehát a szónok is megegyezik, azt ellenben képtelenségnek látja, hogy egy országos biztosság a Helytartótanácsnak alája vetve legyen. A dolog igy áll: Minthogy a diaeta mindég együtt nem lehet, az ország Rendei küldöttséget neveznek magok helyébe; ha a magyar király is csak minden 3 évenként lenne feltalálható, igen természetes volna, hogy maga részéről ő is bizzék meg valakit; de mivel a király helyzete e részben egészen más, mint az országgyülésé, legfensőbb felügyelési jusát maga személyében gyakorolhatja. A formalitás sem szülhet itt aggodalmat, kétségen kivül meg fogjuk mi kérni a Nádort, kinek pártfogása alatt hazai intézeteink virágoznak, hogy ezen biztosságnak elnökségét elvállalni méltóztassék; ő tehát (ki egyszersmind a főkormányszéknek is praesese) elnökileg fel fogja a dolgot terjeszteni, s nem lehet aggódnunk, hogy a Helytartótanács elmellőztetett. — Végre ami a privilegium kiadását illeti, a szónok ugy látja, hogy erre szükség nem lenne, mert maga a törvény ád átaljában privilegiumot; de hogy magát a papirost, mellyre a kiváltság irva lesz, Ő Felsége kiadhassa, megnyugtatás tekintetéből a szónok nem ellenzi.

Az Országbirája csak annyiban különbözik e véleménytől: hogy a királynak mások tanácsával élnie kelletvén, magyar dolgokban csak a magyar kormányszékek az ő törvényes tanácsosai, s ezeket kell kihallgatnia. A szónok azonban nem kivánja, hogy a dicasteriumokról említés tétessék, vagy hogy az országos biztosság alájok vettessék, hanem csak ugy akarja ezen szakaszt módositani, hogy Ő Felségének a törvények értelmében gyakorlandó legfensőbb felügyelési s jóváhagyási jus fenntartassék. — És ez elfogadtaték.

Ezenkivül tetemes vitatás jött közbe a *4-ik §-nál*, melly az országos küldöttségnek, azonnal végrehajtásba veendő itéletére bizza, hogy az illető tulajdonosok mit és mennyit tartozzanak a vállalkozóknak átengedni, s minő legyen a kárpótlás summája?

Gr. Majláth ugy vélekedett, hogy mentől inkább kifejlődik a status tudomány, a hatóságok külön nemei annál inkább elkülönöztetnek egymástól; és igy valóságos hátralépés volna, ha az egy testületben politicai s birói hatalmat egyesitenénk. A szónok tehát azt javalja, hogy az országos Biztosságra ruháztatni kivánt birói hatalom az illető rendes bíróságoknál hagyassék; ezek azonban késleltetés mellőzése tekintetéből rövid uton itéljenek, s a feljebbvitelnek csak birtokon kivül legyen helye.

Ezen véleményt a TÁRNOK, az ORSZÁGBIRÁJA, B. BEDEKOVICS, GR. KEGLEVICS JÁNOS és mások pártolák. Okul adván: hogy a tulajdont illető kérdésekben mentől kevésbé kell a törvényes institutióktul eltávozni. Az exemptionalis bíróság pedig ritkán egyezik meg a törvények szellemével, mert legfőbb szabadságaink egyike, hogy törvényes birájától senki el ne vonassék. Különben is emberek vagyunk, s könnyen megtörténhetnék, hogy azon küldöttség, melly a feleket hasztalan próbálta egyeztetni, elfogult biró lehetne.

B. PRÉNYI ellenben tökéletesen magáévá teszi ugyan azon elvet, hogy a birói hatalom a politicaitól mennyire csak lehet elválasztassék, de itt a czélt, mellyet olly jónak, idvességesnek elismertünk, nagyon hátravetnénk általa; mert akármiként körülirjuk is azt a summarius utat, mindenkép hosszabb per lesz belőle, s ha Győrtül Austriáig egyetlen egy földesúr ellenkeznék, emiatt az egész vállalat felakadna. A politicai biráskodás tehát különben sem lévén hazánkban szokatlan, mint ezt a repositionalis törvény bizonyitja, itéljen itt is a küldöttség, felhagyatván (ha ugy tetszik) a törvény rendes utja a meg nem elégedő fél számára. De a szónok mindezt csak a kárpótlási summára nézve érti, mert a vonal megállapitásának, s igy a kisajátitás alá eső hely kijelelésének is változhatlanul a küldöttség politicai eljárásánál kell hagyatni, különben az egész dologból semmi sem lesz.

A TÁRNOK ellenveté, hogy a repositiótól vett hasonlitás nem áll, mert ott a tettleges ut enyésztetik el, itt pedig a tulajdon elvétetik. — B. PRÉNYI emlékezteté: hogy repositió utján több ezrekre menő kárpótlás is elitéltethetik. — AZ ORSZÁGBIRÁJA megjegyzé, hogy ha kivánatos a hosszú utnak elmellőzése, ezen kedvezés mindkét részre egyenlő legyen, s a tulajdonos se kénszerittessék kárpótlását hosszú perrel keresni. — B. PRÉNYI felelt: hogy ez a bilateralitás rosszul van alkalmazva, mert a késleltetés mellőzése nem a vállalkozók magános haszna, hanem a közjó tekintetéből kivánatos.

GR. VAY ÁBRAHÁM lelkéből örvend, hogy forró óhajtása e törvény által teljesül. Egyébiránt ámbár barátja azon elvnek, hogy politicai uton senki vagyona el ne vétessék, itt mégis nem aggódik. Mert Monarchiában minden bíróság delegált, s a hatalom kutfeje és természetes biró a fejedelem lévén, akire ez a törvényhozás megegyezésével reábizza a birói hatóság gyakorlatát, az törvényes biró lesz. — AZ ORSZÁGBIRÁJA az elvre nézve egyetért, de szükségesnek véli, hogy az illy delegált hatalom a törvény s alkotvány lelkével összhangzásban legyen. Már pedig hogy azon küldöttség, melly egyeztet s véleményt ád, biró is legyen, törvényünk szellemével nem egyesithető. — GR. VAY megjegyzé, hogy a következés épp megforditva áll, mert törvényeink szerint biró köteles a barátságos egyességet eszközölni, mielőtt itélne.

SZEGEDY ugy hiszi, hogy illy uj dolgokban igen sokra akadunk, mit a régi törvények szerint elintézni nagyon bajos volna. Csak vegyünk fel egy compossessoratust, ahol 100—200 birtokosnak földjén megy a vasut keresztül; valóban ha különös birót nem delegálunk, vagy azt nem rendeljük, hogy az országos küldöttség magát politicai s birói osztályra elkülönözze, a rendes bár summarius uton, már csak az örökös idézgetés miatt is, semmi sem lesz az egész dologból.

B. VAY MIKLÓS szintén ugy vélekedett, hogy az egész intézet attól függ, mi lesz a §-ra nézve határozva? Gyakorlatilag nagyon fogja ugyan a dolgot könnyiteni, hogy bíróságra ritkán leend szükség, mert a vállalkozó társaság a kötendő esztendők által magát mindég biztositathatván, nehány forinttal

nem sokat fog a kárpótlásnál gondolni; a tulajdonos pedig mind saját haszna végett, mind azért is, mivel tudja, hogy a kisajátitásnak a kijelelt vonalban meg kell történni, örömest egyezik. Mindazáltal csakugyan lehet eset, midőn bíróságra lesz szükség, s hogy akkor egy ember miatt az egész megakadjon, mig a per lefoly, azt ha akarjuk, hogy legyen a dologbul valami, megengednünk nem lehet. Szükség van tehát delegált bíróságra, a feljebbvitelt pedig birtokon kivül meg lehet engedni, de csak a summára nézve, mert a szükséges hely kisajátitását apellátáktól, törvény útjától felfüggeszteni képtelenség. — Igy szavazott BELÁNSZKY püspök is. — GR. KÁROLYI GYÖRGY és ÜRMÉNYI (salva suprema inspectione) a RR javallatát pártolák. — GR. ZICHY KÁROLY pedig legjobbnak vélné, ha a kárpótlás kolcsa országgyülésileg megállapittatnék. Mire azonban válaszul adatott, hogy habár 100 osztály dolgoztatnék is ki, mégis csak századrészét sem lehetne az előfordulható eseteknek kimeríteni.

Végre a NÁDOR a tárgyat ekként fejezte be: Először fordulván elő hazánkban illy törvényalkotásnak esete, mégis csak tekinteni kell más nemzetek példájára. Angliát kivéve (hol ugy a törvényhozó mint a végrehajtó hatalomnak institutióinktól egészen különböző jusai vannak) a vállalat szüksége s a vonalnak megállapitása mindenütt politicai uton történt, a kárpótlás pedig törvény utján ment végbe. Az austriai örökös tartományokban törvény is létez, hogy a szükséges helyet átengedni kiki tartozik, s a becslés a polgári törvényhatóság által megtétetvén, ha valamelly fél azzal meg nem elégednék, kárpótlását az illető rendes bíróság előtt követelhesse. És valóban a küldöttség ezernyi zavarodásba jőne, ha politicai eljárás mellett a birói hatalom is reá bizatnék. Annakokáért megegyezőleg a többség akaratjával végzésnek jelentem, hogy a kisajátitás alá eső vagyonnak felbecslése az illető törvényhatóság által megtétetvén, a felek közötti feltételekre nézve mondja meg a küldöttség véleményét, s igyekezzék az egyezséget eszközölni; a meg nem elégedő fél a zemplényi főispán előadása szerint[9] törvény utjára (ad viam juris summariam) utasittatván, a birtokon kivüli feljebbvitel pedig fennmaradván.

Ezenkivül még a TÁRNOK sok kérdéseknek vélte volna elejét vétetni, ha nem maga a tulajdon, hanem csak annak haszonvétele vettetnék kisajátitás alá. — Ami azonban elmellőztetett, a NÁDOR is ugy vélekedvén, hogy gyakorlatban az usufructuatio becsének kérdését, kivált midőn hosszabb időrül van szó, nehezebb volna elitélni, mint a tulajdonét, s a kisajátitás iránti kérdések különben is legtöbbnyire a küldöttség közbenjárása mellett barátságos egyesség utján lesznek elintézendők.

Az esztendők meghatározásáról szólló *5-ik §-nál* B. EÖTVÖS kitétetni kivánta, hogy a vállalkozók a fejedelemtől privilegialis levelet szerezzenek. — Ennek azonban különös kitétele azon oknál fogva nem találtaték szükségesnek, mivel a legfensőbb helybenhagyás már előbb kiköttetett. — Mindazáltal a *6-ik §-ban*, melly a vállalkozókat biztositja, hogy a meghatározandó esztendők alatt másnak azon vonalban hasonló munkát készitени szabad nem leend, ezen szó *privilegialis* (t.i. esztendők) a szerkesztésben nyilván kitétetni határoztatott.

Ezután volt azon *elegy ülés* mellyről már előbbi levelem jelentést tőn.

[9] Vö. Gr. Majláth véleményével.

A KK és RR ez napon *országos ülést* tartottak, mellyben a különféle részleteiben annyiszor megnevezett sérelmek és excerpták iránt költ kerületi állapodásaikat újólag megerősitvén, több rendbéli izenetjeiket, a pesti hid iránt ival egyetemben (mire nézve Pest városa követének ismételt kijelentése után sem változtatták értelmöket) a fő RRhez átküldötték.[10]

Martius 4-én országos ülés a fő RRnél. Folytattaték az expropriationalis törvény vizsgálata. — Gr. Eszterházy Mihály a tarifára nézve maximumot kivánt határoztatni, mellyen tul a bért felemelni ne lehessen; de véleménye pártolásra sem most, sem másnap, a szerkesztés rostállatakor nem talált. S csupán a *8-ik §* szenvedett némi változtatást, mellyben azt javalják a RR, hogy a kötött esztendők lefolytával megszünvén minden kedvezések, ha új alku nem tétetnék, a hely minden megtérités nélkül az ország tulajdonává legyen, s a törvényhozás utóbbi rendelete alá tartozzék, egyéb ingó javaikról a vállalkozók szabadon rendelkezhetvén.

Erre nézve szóllottak a Tárnok, Gr. Károlyi, B. Prényi, Ürményi, B. Vay, s az Országbirája, kiknek is sokakban egyesitett értelmök oda ütött ki: hogy a kikötött esztendők lefolyása egyéb következést nem szülhet, mint azt, hogy az engedett kizáró privilegium megszünik, és korántsem azt, hogy a vállalkozók a drága pénzen vett föld birtokától ingyen elessenek; mind ezért tehát, mind azért is, mivel a kényszeritett kisajátitás csak közszükség miatt történhetvén, e czél meg szüntével az expropriatio oka is megszünik, szükségesnek találták a fő RR ezen szakaszt ugy módositani, hogy míg azon használat neme fennáll, melly végre a kisajátitás megtörtént, addig (fennmaradván a kötött évek mulva a törvényhozásnak netalántan ujabb alku iránti rendelkezése) a kisajátitott föld a vállalkozók tulajdona maradjon; de ha ezen használat akármi oknál fogva megszünik, az előbbi tulajdonosok földjeiket az idő változott körülményihez mérséklett ujabb becsár letétele mellett visszavehessék.

Vége lévén ekép a nevezetes tárgynak,[11] ami ha létesül, alkalmasint egyike lesz a jelen országgyülés azon tetteinek, mellyek uj időszak kezdetét fogják a magyar nemzet évkönyveiben jelelni, felvétetett a *Ludovicea, Nemzeti Musaeum és concurrentialis pénztár állapotja iránt költ izenet.*[12]

Éspedig miután az ország pénztárait illető számadásokra nézve észrevétel nem történt, a *Ludovicea* iránt ezekben határoztatik az érdekesb vitatások érdeme.

Báró Eötvös szivesen osztozék azon czélzatban, minél fogva a KK és RR ezen katonai nevelőház létesitésére 309.000 p. ftot ajánlanak, de két észrevételt tőn: 1.) Az ajánlgatás korai, mielőtt azon 262.606 p.ft. adósság megfizettetnék, mellyel a kir. Kincstárnak tartozunk, s mire nézve a kir. propositiók 5-ik pontjában felszóllitatunk, hogy az adózó nép terheltetése nélkül visszafizetésről gondoskodjunk.[13] Erre tehát a RRket emlékeztetni kivánja. 2.) Fájdalommal tapasztalja miképen a KK és RR az eddigi szokástól mindenekben eltérnek, s a főrendi tábla befolyását napról napra szűkiteni

[10] A márc. 3-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 1. kk.
[11] A főrendi választ l.: *Iratok.* VII. köt. 8. kk.
[12] A rendek izenetét l. uo. VI. köt. 232. kk.
[13] A kir. propozíciók 5. pontja felszólította a rendeket, hogy lehetőleg az adózók megterhelése nélkül fizessék meg azt a 262 606 forintot, amelyet a császári kincstár az országos pénztárnak az operátumokat átdolgozó, és a határkiigazító országos bizottságok költségeire előlegezett. Uo. I. köt. 5.

törekszenek. Eddig szokásban volt, hogy az ily nevezetes ajánlások mindenekelőtt vegyes országos küldöttségben vétettek tanácskozás alá. Ovást kiván tenni, hogy ezen törvényes szokás jövendőben el ne mellőztessék.

Az első inditványra nézve többek által azon emlékeztetés tétetvén, hogy egész nemzeteknél ugy, mint magánosoknál első moralis kötelesség, ajnálgatás előtt adósságot fizetni; minthogy B. Vay és B. Prényi ezen emlékeztetést a Ludovicaea tárgyával összekötésben lenni nem vélték, a Nádor oda jelentette ki a végzését, hogy az illető kir. propositió felvételére való emlékeztetésnek az országos pénztárak számadásairól szólló pontnál alkalmatosb helye lesz. — Ami pedig a 2-ikat illeti:

B. Vay Miklós figyelmezteté a Fő Rket, hogy a Ludovicea tárgya 1830-ban sem volt vegyes küldöttségben felvéve, s hogy átaljában az ajánlások iránti szokás különböző példákra mutat. Egyébiránt is, mig az országgyülése nem coordináltatik,[14] addig az ily óvások nem sokat használnak, mert egy követet sem lehet eltiltani, hogy az elegyes biztosság véleménye ellen is inditványt ne tegyen, mellyet ha a többség elfogad, csakugyan átjön a fő RRhez, kiknek viszont hozzájárulási, vagy nem hozzájárulási szabadságuk tökéletesen fennmarad.

Az Országbirája a RRnek jelen való cselekedetében csak egy ujabb megvetését látja az ősi bölcs intézvényeknek, s ujabb példáját ama bánásmódnak, mellyet napról napra messzebb terjedni fájdalommal tapasztal. — A vegyes országos küldöttség útja elmellőztetett a kir. terjesztvények összevetésében; a felirás szerkesztésbe foglalásából kizáratnak a fő RR; a törvényczikkelyek már szintén kerületi ülésekben initiáltatnak; s most végre a subsidium ajánlásának instructiójából is kirekesztetnek, ámbár (távol legyen a sértés szándéka) legnagyobb részét ők viselik!![15] Hol fog már ez megállani? Mivé lesz ezen főtábla méltósága s tekintete? Mondják ugyan, hogy átjő az izenet, s a M[éltósá]gos fő RR szabadon hozzászólhatnak; de valóban igen szembeötlő a különbség, az initiativában is résztvenni, vagy csak a kész munkához szóllani, elvetni valamit, vagy születését meggátolni, legalább enyhiteni!! — Vannak fájdalom — nem a Rkről szóll, mert ezt szentségtörésnek tartaná, — de vannak mások, kik azon czélra törekednek, hogy ezen M[éltósá]gos tábla minden népszerüségét elveszitse, s a nemzet előtt gyülöletessé tétessék. És e célzást az initiativábóli kizárás, s a két tábla közötti egyességnek innen következő nehezitése nagyon is könnyiti! Valóban a fő RRnek jó hirök nevök, becsületök forog itt kérdésben, s azért ezen ujabb elmellőzést hallgatva türniök nem lehet.

B. Prényi ellenben már csak azért sem merné állitani, hogy az illynemü ajánlások ezelőtt vegyes küldöttségekben szoktak initiáltatni, mert a haza védelmének szorgos szükségein s rendkivüli veszély esetén kivül subsidiumok eddig még nem is adattak, e részben tehát fájdalom! példákra nem igen hivatkozhatunk. S ha szétnézünk hazánkban, ha látjuk, miként mindazon intézetek nélkül szükölködik nemzetünk, mellyeknek létesitését a közjó s virágzás esdekelve óhajtják, valóban ezen szomoru látványnak egyik okát abban kell keresnünk, hogy a nemzeti összepontositott ajánlás ujta szerfelett nehezitve volt. A szólló főispány örökké kész lélekkel járul minden áldozat-

[14] A Publico-Politicum operátum első részét képezte az országgyűlés szerkezeti reformját tartalmazó javaslat.

[15] Az országgyűlésen megajánlott subsidiumokat ugyanis a megyékben a birtokok nagysága arányában vetették ki a birtokosokra.

hoz, melly a közjó előmozditására irányoztatik, s annak utját nem kivánja neheziteni; és amint meg van győződve, hogy ha itt a fő RR soraiból felállana valaki egy más, még hasznosb intézet létesitésére inditványt tenni, a KK és RR bizonnyal csak azért, mivel nem tőllök került, nem ellenzenék, ugy ő sem kivánja az ő hazafi buzgóságokat gátolni, hanem tiszta szivvel résztveszen, s óvásokat tenni nem akar.

JORDÁNSZKY püspök az országbiró értelmében szólván panaszos hangon rajzolá, miként nevekszik naponként a kerületi ülések hatása, úgy hogy már országos ülésben a *maradjon* szón kivül mást alig hallani; s bár a fő RR legfontosabb okokból visszaküldenek is valamit, *per „maradjon" solet redire.*

Erre a NÁDOR: Én nem vagyok annyira béavatva a RR tanácskozási módjába, mint a tinniniai püspök, aki *fors ipse etiam cum reliquis SSbus et OObus saepius „maradjon" clamavit* (a Püspök Ur egykor káptalanbeli követ volt.[16]) — Egyébiránt ami a szóban lévő formalitást illeti, nagyon kételkedem, valjon megváltozván a pertractatio rendszere, ezáltal a KK és RR hatósága fog e nevekedni, vagy talán inkább a főrendeké. Mert valóban ezen ösvényt követve végtére oda juthatnánk, hogy a magyarországi diaeta nem volna többé két teremben tanácskozó egy testület, hanem egészen külön vált két corporatio; s igy a kormány is a maga terjesztvényeit majd egyik, majd másik táblához küldené, amint ez más nemzeteknél szokásban van, hol a törvényhozási két kamarák egészen elválasztvák; — s hogy ekép a fő RR vetója, melly máris panaszkodva emlegettetik, még inkább nevekednék, ez pedig a statusok hatóságát éppen nem terjesztené, azt gondolom kiki beláthatja. — Ezeket azonban csupán az ősi institutiók fenntartása iránti kötelességből emlitvén, annyi minden esetre igaz, hogy a vegyes küldöttségek az egyesülést nagyon könnyitették, mert előre lehetett látni, hova hajlik a táblák véleménye, s igy annyi izenetekre, mint most, szükség nem vala. Én is tehát azokhoz tartozom, akik felszólittatni vélik a RRket, hogy a nagyobb fontosságu tárgyakban, kivált ahol ajánlásokrul van szó, a vegyes küldöttségek el ne mellőztessenek, — ezáltal inditványi joguk legkevésbé sem sértetvén. — Egyébiránt a 309.000 ft. ajánlásba a fő RR megegyeznek.

(Diaeta vége felé a tárgyak összetorlódnak, — a folytatás következni fog.[17])

b)

A többi végzések sommája: — Nem látják helyét, hogy a Ludovicaeára nézve uj oktatási rendszer országosan kidolgoztassék. — *Horvát István* tiszteletdija felől a Nádor gondoskodjék. — A *Ráday könyvtár* megvételéhez nem járulnak. — Végre a hátralévő excerpták közül csak a pereknek diaeta alatti folyamáról javallott t. cz. felterjesztését nem hátrálják, — a többiben folyvást ellenkeznek.[18] — A *KK és RR* az adó tárgyában készitett kerületi izenetjöket országos ülésben helybe hagyták.[19]

*

[16] Jordánszky Elek az 1825/27-i országgyűlésen mint az esztergomi főkáptalan követe az alsó tábla tagja volt.

[17] A főrendi ülések folytatólagos ismertetését l. a következő számban.

[18] E tárgybani ötödik válaszukat l.: *Iratok.* VI. köt. 33. kk.

[19] Uo. VI. köt. 355. kk.

Diaeta vége ajtónk előtt áll. Restantiáim 3000 ft-ot haladnak. Legyen elég az a gond, mellyel ezen lapok életének roppant költségeit e hijány miatt 3 év óta fedeznem kelletett. Isten és ember előtt méltányos kivánság, midőn sürgetőleg kérem: hogy azon vidékiek, kik lapjaim dijával tartoznak, tartozásaikat elvégre beküldeni méltóztassanak.

331.

1836 március 4, 5, 7, 8, 9.

Foglalat: a) *Még néhány vonás a Ludoviceumróli főrendi tanácskozásokból.* — b) *Az expropriatio iránti pótolólagos végzések.* — c) *A Musaeum és excerpták feletti vitatások részletei, és* — d) *az adó tárgya a fő RRnél. A közelébbi napok végzései.*

a)

Pozsony, martius 12-én, 1836.

A tárgyak összetorlódása miatt utóbbi levelemben csak a *martius 4-én* tartott *főrendi ülésig* terjeszthettem tudósításimat. Közlöttem nevezetesen a *Ludovicea katonai intézet* ügyét tárgyazta nem érdektelen vitatásokat, mire nézve ezúttal még egy pár vonást jegyzek meg.

Az Országbirája nem kivánt ugyan ellenkezni a RR által tett 309.000 p.ft. ajánlás elfogadásában, mindazáltal szükségesnek vélte megjegyezni: 1-ör hogy a hon védelmének mulaszthatatlan szükségeit kivéve, az ország lakosait kénszeritett ajánlásokkal terhelni nincs a törvényhozásnak hatalmában. Mert ha olly intézetek, mellyek önkéntes adakozásból veszik eredetöket, idő jártával kötelezett adózás ösvényére vonatnak, ugy a tulajdon szentsége ugy újabb fergeteggel fenyegettetik. 2-or: Az illy kénszerités a méltányossággal is ellenkezik, mert akik 1808 óta önkéntes jóakaratból bőkezü ajánlatokat tettek ezen nevelő intézet létesitésére,[1] ha tudták volna, hogy idővel még akaratjok elleni segedelemre is kénszerittetnek, eredeti adakozásuk bizonyosan kisebb summákra ütött volna ki. Ezen észrevételeivel azonban nem szándékozik a jelen ajánlást gátolni, mert a katonai nevelőház valósággal az ország védelméhez tartozik, s az is tekintetet érdemel, hogy értéke az 1811-ki viszontagságok által tetemesen megcsökkent; de szükségesnek véli, hogy jövendőre való következtetés ellen a fő RR magokat világos óvással biztositsák.

Ez, a formalitás iránt mult levelemben közlött jog fenntartással, s a királyi kincstárba tartozott adósságot tárgyazta felszólitással egyetemben végzésé lőn. — Gr. Vay Ábrahám mindazáltal, az Országbirónak fentebbi észrevételeire megjegyezte, miképen ő úgy vélekedik, hogy ahol a fő RR a haza boldogsága s disze végett áldozattételre felszólittatnak, ott ellenkezniök sem helyzetök, sem kellő érzésök nem engedhetik.

Tudva van továbbá, miképen a RR törvény által akarván kimondani, hogy a Ludovicea folyó évi november 1-ő napján okvetetlen megnyittassék,

[1] A Ludovika Akadémiára tett ajánlások az 1808 : 7., 1812 : 2. és az 1827 : 18. tc.-ben vannak törvénybe iktatva.

egyszersmind szükségesnek vélték, hogy a már 1808-ban kidolgozott nevelési rendszer[2] egy országos küldöttség által (mellynek elnökjeül a Nádort kérik) megvizsgáltassék, s amennyiben czélszerü nem volna, megváltoztassék; jelentését még ez országgyülésnek bémutatni tartozván.

Ezt BÁRÓ EÖTVÖS, a FŐLOVÁSZMESTER, — az ORSZÁGBIRÁJA, a NYITRAI PÜSPÖK s a BARSI és UGOCSAI FŐISPÁNYOK ellenzették. Okul adván: hogy a nevelési rendszer már 1808-ban kidolgoztatott, s az ekkor megállapitott elvek szerinti igazgatás egészen a Nádorra bizatott. Az alapitók ezen intézkedés iránti bizodalomra alapiták ajánlásaikat, annak tehát ujabb vizsgálgatása annyival kevésbé történhetik, minthogy Ő Felsége az 1808-ki törvényre épitvén pártfogását, az intézetnek bizonyos jusokat engedett s tanitókat is ajánlott, melly kedvezéseket koczkáztatni nem lehet. Különben is a nemzetiség tekintete miatt a tanitási nyelvet kivéve, egyébiránt az oktatási rendszernek összehangzásban kell lenni a bécsújhelyivel, mert mindkét helyütt az egyesült (?!) hadsereg számára fognak tisztek neveltetni, s igy egyenlőn is kell neveltetniök. A gyakorlat ki fogja jelelni a javitandó hijányokat, e dolgot tehát annyival biztosban s törvényesben lehet egészen a Nádorra bizni, minthogy az országnak főkapitánysága, s ezzel a katonai nevelés igazgatása is a nádori méltóság legjelesb sajátságai közé tartozik.[3] — És ez volt a fő RRnek közértelmü végzésök e pontra.

Végre az 1827 óta tett ajánlásokat a RR törvénybe iktatni kivánván megjegyzik, hogy Borsod v[árme]gye közönségének nevében 6666 p.f. 40 xr. alapitvány tétetett; a bémutatási jus egy nevendékre nézve fenntartatván.

Ez iránt B. ORCZY megjegyzé, hogy az alapitó levelet szeretné látni, mert ha önkéntes adakozásokból származik a summa, nem lehet az ellen észrevétele; de mint Borsod v[árme]gye tagja, kereken tagadja, hogy az ő bőrére akármelly gyülés is kénszeritett ajánlást tehetne. — A borsodi FŐISPÁNYI HELYTARTÓ jelenté, hogy kevés napok mulva fel fog az alapitó levél küldetni. — A fő RR tehát e részben a dolgot függőben hagyatni határozták.[4]

b)

Martius 5-én országos ülés a fő RRknél. Rostáltaték az expropriatio tárgyában hozott főrendi végzések szerkesztése.

Ez alkalommal a mult levelemben közlött végzésekre nézve a következő világositások, s részint pótolék határozások tétettek.

1-ör hogy azon birói hatóság, mellyet a kisajátitás iránt a fő RR rendes birószág s törvény utjáról elvonva országos biztosságra bizni nem kivántak, szorosan és egyedül csak a kárpótlási summára értessék; s nyilván megegyeztek, hogy a vonal megállapitása s ezzel együtt a kisajátitás alá eső helynek kijelelése is szorosan politicai utra tartozván, mindezt (a Felség jóváhagyásával) az orsz. küldöttség változhatlanul határozza el, s valóságos végrehajtással is eszközölje.

[2] Vö. a 439. o. 22. jegyzetével.

[3] Az 1485-i ún. nádori törvények 4. cikkelye értelmében ha az országot fenyegető veszély idején az országlakosok felkelnek „palatinus ex suscepto officio debet esse generalis et supremus capitaneus regni et regnicolarum".

[4] A Ludoviceummal kapcsolatos főrendi választ l.: *Iratok.* VII. köt. 95. kk.

2-or: Ezen világositásnak következésében többé nem találtatott szükségesnek, hogy a kisajátitott birtoknak árát a törvényhatóság előre felbecsülje; mert ezen becslés hivatalosság szinét viselvén, kifogást a biró előtt is nehezen szenvedhetne. Hanem elegendőnek itéltetett annak kimondása: hogy ha az országos biztosság a kárpótlás mennyisége iránt a feleket meg nem egyeztethetné, azt summás per utján az illető törvényes bíróság fogja meghatározni, fennmaradván a birtokon kivüli feljebbvitel.

3-or: Minthogy ezen kifejezés *törvényes biró* még nem olly elhatározott, hogy e mellett a biráskodási illetőség kérdése a rosszakaratnak huzásra halasztásra alkalmat nem szolgáltathatna, minthogy p. o. vármegyében a törvényszék is, alispány is, szolgabiró is törvényes biró: — a főrendek felszóllitják a KK és Rket, hogy e törvényhatóságok cathegoriái szerint ezen bíróságról javallatot tegyenek.

4-er: Amennyiben illy vállalatok eleve nagyobb készületeket és felméréseket kivánnának, megtörténhetnék pedig, hogy egy vagy más birtokos balul értett nemesi jogainál fogva ezeket meg nem engedné, szükségesnek vélik a fő RR, hogy az illy előmunkálatokra megjelenendő földmérőknek s egyéb személyeknek szükség esetében a törvényhatóságok illő segedelmet nyujtsanak; de mindennemü kár, melly ilyenkor a birtokosoknak okoztatnék, azonnal megtérittessék.

5-ör: Hogy a törvényhozásnak ama pártfogása, mellyről ilynemü vállalatok az 1-ő §-ban biztosittatnak, gyakorlati fényes adattal kitüntessék, s az óhajtott czél mentől inkább sikeresitessék, kettőt vélnek a fő RR elhatározandónak: a) Hogy a vállalkozók, vállalatjaikra nézve minden önkéntes adózástól s taxáltatástól mentekké tétessenek.

b) Hogy a Sárviz dolgában alkotott 1825 : 33. cz[ikkely][5] hasonlatára, valamint azon károknak megtéritése iránt, mellyek a vállalathoz tartozó szerekben és eszközökben mások által okoztathatnának, ugy az önkéntesen kárositók büntetéséről is szabályos rendeletek állapittassanak. — És ezek valának a szerkesztés rostállata közben pótolólag hozott határozatok.

c)

Ezután felvétetett a *Nemzeti Musaeum* tárgya.[6] A Jankovics gyüjtemény megvételére, s a mennyiben e czélra az egész summa szükséges nem volna, a Musaeum egyéb szükségeinek pótolására ajánlott 125.000 p. ftok iránt más észrevétel nem vala mint az, hogy az Országbirája az önkénytes adakozás tárgyának kénszeritett ajánlás utjára lett elvonásából származtatható minden következtetés ellen ünnepélyes óvását ismételé.

Hogy *Gr. Illésházy Istvánnak* bőkezüsége, miszerint dubniczai könyvtárát a Museumnak ajándékozá, nemkülönben az intézet számára közbe jött ajánlások, s ezek között *Frim* egri kanonoknak tanácskozás közben tett 1000 p. ftnyi ajánlata törvénybe iktattassanak, a fő RR megegyeztek.

Következett azon pont, mellyben jelentik a RR, hogy a Musaeum már már halaszthatlan uj épületére szükséges summa iránti határozatjokat addig mig küldőiktől utasitásokkal ellátva nem lesznek, felfüggesztik. — Erre nézve B. Prényi Zsigmond és B. Vay Miklós kifejtvén, minő ellenkezésbe

[5] L. előbb, az 530. o. 7. jegyzetét.
[6] A rendek izenetét e tárgyban l.: *Iratok*. VI. köt. 234. kk.

jőnek a RR önmagokkal, midőn az épületet halaszthatlanul szükségesnek elismerik, mégsem tesznek ajánlást, felszóllitották a fő Rket, hogy miután annyi panaszt kellett a KK és RR kénszeritő ajánlati felett hallanunk, adják visza a kölcsönt, s utasitásoktól várniok különben sem kelletvén, tegyék inditványba, hogy a szükséges 4—500 ezer megajánltassék. — A TÁRNOK ellenveté, hogy miután a fő RR sérelmes ujitásnak vették az elegyes küldöttségeknek az ajánlásoknál elmellőzését, önmagok hasonló ujitásba nem keveredhetnek. — B. PRÉNYI tehát ezen akadály elháritása végett oda javallá a Rket felszóllittatni, hogy a Musaeum épületére szükséges költségek felajánlásának dolga vegyes küldöttségre utasittassék. — De az ORSZÁGBIRÁJA ezt sem fogadta el, s amellett maradott, hogy az önkéntes adakozás ösvényéről subsidiumokra tévedni annyit tesz, mint a tulajdont kény szerénti taxáltatásoknak kitenni. A már eddig szavazott ajánlatok is sokat ártottak ama bőkezüségnek, mellyel a magyar hazafiak közhasznú intézetek ápolása iránt mindenkor viseltettek. Mert a szónok visszatekintvén hazánk évkönyveire, sokkal hálásabb emlékezettel viseltetik az Oláh Miklós, Pázmány, Lozsi, Eszterházyak, Károlyiak, Széchényiek[7] árnyékai iránt, sokkal inkább becsüli a Tudós Társaságnak, Ludoviceumnak keves évek alatt lett előteremtését, s B. Szepessynak halhatatlan érdemü alapitványát,[8] mintsem hogy azoknak érzelmeiben osztoznék, kik méltatlan szemrehányással állitják, hogy önkéntes bőkezüségből létesült közintézetekben nem bővölködünk. Semmi kénszeritésre reá nem áll, s a felvetett kérdést is magános ajánlások ösvényére utasitja. — A fő RR tehát e részben minden észrevételt elmellőztek.

Azon 2000 p. ft. évenkénti fizetésre, mellyet a KK és RR *Horváth Istvánnak* egyedül és egyenesen személyére eddigi fizetésén kivül tiszteletdijul rendeltek, — a FŐLOVÁSZMESTER és KOPÁCSY püspök előadásai következésében abban állapodtak meg a fő RR, hogy ezen jutalomnak (mennyiben a Musaeum pénztárának állapotja megengedi) teljesedésbe vétele a Nádorra, mint az intézet pártfogójára s főigazgatójára bizassék.

Továbbá *Gr. Rádayaknak* 4873 különbféle osztályu munkákból álló, s 53.618 p. ftokra becsült könyvtárát, s ahhoz ingyen ajánlott magyar munkákat és kéziratokat illetőleg megkéretni határozák a KK és RR Ő Cs. Kir. Főh[erczeg]ségét az ország Nádorát, hogy annak a Musaeum számára illendő áron megvételére a szükséges rendeléseket tegye meg.

A FŐLOVÁSZMESTER kijelentette, hogy ehhez az ő erszényének annál inkább nincs kedve, mert valóban igen szép liberalitás, minden darab könyvért 11 p. ftot kivánni. — B. ORCZY meg volt győződve, hogy ha ilyesek végett kénszeritett ajánlásokba bocsátkoznak az ország Rendei, nem lesz egyéb dolguk, mint örökké könyveket venni; mert olly birtokosokra, kik bibliothecáikat megunták, bizony elegendő számmal találunk. Van elég könyve a Musaeum-

[7] Oláh Miklós esztergomi érsek (1493—1568) az első magyarországi papnevelő intézetet alapitotta (1566) Nagyszombatban. — Pázmány Péter alapitásai közül a nagyszombati egyetem (1636) a legismertebb. — Lósy Imre esztergomi érsek (1580—1642) a pozsonyi papnöveldére és a nagyszombati egyetem jogi tanszékére tett nagy alapitványokat. — Az Eszterházyak közül Imre esztergomi érsek (1663—1745), Károly váci püspök (1725—1799), Miklós nádor (1582—1645) és Miklós soproni főispán (1765—1833) voltak bőkezű adományaikról emlékezetesek. — Károlyi György Széchenyivel együtt az Akadémia egyik alapitója, Széchényi Ferenc a Nemzeti Múzeum és a Széchényi Könyvtár alapitásával, Széchenyi István az Akadémia életrehivásával vivta ki a kortársak tiszteletét.

[8] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 356. o. 40. jegyzet.

nak, s ennek sem veszi hasznát a közönség, mert helyszűke miatt bépakolva hevernek. — Az ORSZÁGBIRÁJA is ugy vélekedett, hogy ideje már valahol megállapodni. Ha már könyveket is subsidium utján veszünk, s mindezt magának a nemességnek erszényéből, melly már annyit áldozott (! ! !), hol fogunk végtére megállani! Különben is a Széchényi Könyvtárban, mellyben Kovacsicsnak (ki bizonnyal a Rádayak tárát is használta) gyüjteménye bennfoglaltatik,[9] már ezen munkák közül alkalmasint igen sok megvan. — GR. ZICHY KÁROLY a könyvtár gyarapitását szintén azon ösvényen hagyatni kivánta, mellyet a Széchényiek, Illésházyak[10] s a t. követtek. — B. PRÉNYI és B. VAY MIKLÓS igyekeztek ugyan oda birni a fő Rket, hogy a Jankovics gyüjteménye példájára bizatnék meg az ország Nádora, hogy az ajánlott könyvtárt megvizsgáltassa, s ha olly kincset találna benne, mellyet elszalasztani kár volna, alkuba bocsátkozzék iránta. — De a fő RRnek nem volt kedvők a dologhoz, s ezen könyvtár megvételében meg nem egyeztek. — A NÁDOR e végzésre legerősb gyámoknak nyilatkoztatta, hogy nincs hely, hol a könyvtárak felállittatnának, — emiatt nem mutatkozott ekkorig az intézet olly hasznosnak, mint reménlettük, s nem is fog mutatkozni, mig az ország alkalmas épületről nem gondolkozik.

Végre azt kivánják a RR, hogy részrehajlatlan tagok ellenőrsége alatt tökéletes névjegyzékek (elenchusok) készitessenek, azokat országos biztosság vizsgálja meg, s aztán a törvényhatóságokkal közöltessenek. — Erre a TÁRNOK oda nyilatkozott, hogy a Musaeum Ő Cs. Kir. Főh[erceg]ségének az ország Nádorának igazgatására lévén törvény által bizatva, a törvénynek ezen rendeleténél meg kell maradni. — A NÁDOR abban örömest megegyezett, hogy a névjegyzékek készitésére külön tagok is alkalmaztassanak, de az országos biztosságot szükségtelennek nyilatkoztatta, mert különben is jelentés fog az országgyülésére tétetni.

Utoljára a RR azt kivánják, hogy a Musaeumból a diaeta engedelme nélkül sem iromány a maga eredetiségében, sem egyéb tárgy ki ne adassék. — Erre nézve az ORSZÁGBIRÁJA s a NÁDOR ugy nyilatkoztak, hogy ez igy általánosan az intézet czéljával s gyarapodásával merőben ellenkezik. Mert kivált mig alkalmas épület nem készül, ott helyben a könyveket használni nem lehet, illő biztosság mellett tehát ki is lehet adatniok, ha csak azt nem akarjuk, hogy holt kincs gyanánt hasztalan heverjenek. Aztán a gyüjtemény szaporitásának egyik főbb eszköze, hogy a duplicatumok s triplicatumok más tárgyakkal szoktak kicseréltetni. A RR kivánsága tehát czélellenes, és el nem fogadható. — Végezetre a concurrentialis pénztár interesseinek a Musaeum hasznára forditása ellen nem volt a fő RRnek észrevételök.[11]

Martius 6-án vasárnapi szünet.

Martius 7-én 1836. a KK és RR Deák és Várady elnökségök alatt *kerületi ülést* tartottak, mellyben a magyar nyelv iránti felirás deák forditásának,[12]

[9] Kovachich Márton György (1743—1821) jogtörténész és diplomatikus; az ország levéltáraiban végzett rendszeres kutatásai eredményeként hatalmas kéziratos anyagot gyűjtött össze, s ezt a Széchényi Könyvtárnak adományozta.

[10] Tehát nem kívánt intézményesen gondoskodni a könyvtár rendszeres gyarapodásáról és fejlesztéséről, hanem jövőjét mecénások önkéntes áldozatkészségére kívánta alapozni.

[11] A főrendek válaszát e tárgyban l.: *Iratok*. VII. köt. 96. kk.

[12] Uo. VI. köt. 353. kk.

ugy az adó felajánlását tárgyazta izenet és felirás[13] szerkesztésének rostálgatásával foglalatoskodtak, s ezután *Quintenbachi Pidoll Károly* udvari tanácsost fél taxa fizetés mellett honositották.[14]

Országos ülés a fő RRknél.

Felvétettek *az excerpták 5-öd izben.*[15] Első volt a *tized kérdése,* mellyre nézve a KK és RR, hogy semmit el ne mulasszanak, miáltal az adózó nép sorsának könnyitését eszközölhetik, a kénszeritett megváltástól jelenleg elállván, a 327-ik számu levelemben foglalt ujabb javallatot[16] tették volt. — Erre nézve a TÁRNOK ugyan azt a kérdést kivánta mindenek előtt eldöntetni, ha valjon megegyeznek e a fő RR, hogy a tized tárgyában excerptim törvény alkottassék? — A FŐHERCZEG NÁDOR mindazáltal elnökileg oda vezérlette a dolgot, hogy a RRnek újabb javaslata szakaszonként s érdemileg vétetnék tanácskozás alá, a RR izenetében foglalt elvek tekintetéből, mi szerint t. i. a tizedet tulajdonnak lenni tagadják, s a kifejlett tudomány elveihez képest közhivatalokhoz kötött adózás sorába helyheztetik, KOPÁCSY inditványára csupán annyi jegyeztetvén meg, hogy a fő RR ezekben meg nem egyeznek.

Olvastatván tehát a t. cz. javaslata, az *1-ő §-ra nézve,* melly azt rendeli, hogy a kilenczed beszedése módjáról, s a váltsági alkukötések előmozditásáról hozott rendszabások a tizedre is kiterjesztetnek, — KOPÁCSY püspök kinyilatkoztatta, hogy ezen kiterjesztést nem ellenzi, s nem is kételkedik, hogy e nyilatkozásban a többi püspök urak is egyetértenek. — Erre JORDÁNSZKY megjegyzést tőn, hogy a veszprémi püspök csak saját személyében szóllott. Mire a NÁDOR azt adá feleletül hogy Kopácsy csak véleménykép emlitette miképen reménli, hogy kijelentésében a többiek is megegyeznek. És meg is egyeztek, mert egy sem szóllott ellene. Miután pedig a megyés püspökök közül egy sem ellenkezett, ugy hiszi Ő cs. kir. Főh[erceg]sége, hogy a tinniniai püspöknek, kinek megyéje nincs, ellenkezése sokat nem nyomhat. — Erre JORDÁNSZKY azt válaszolta hogy ő mégsem olly igen megvetésre méltó személy e tárgyban, mert tagja lévén az esztergomi főkáptalannak 13 megyében részesül a dézmában. — Erre egy kissé nevetés támadt, s a RR javaslata e pont iránt elfogadtatott.

A 2-ik § arról szólt, hogy a földesuraknak praearendationalis elsőbbsége jövendőre megszünik, s ezen kedvezés, valamint a f[öldes]urakkal eddig kötött dézmaváltsági örökös vagy ideiglenes szerződések is a dézmát adóra átruháztatnak.

Ezen szakaszt a FŐLOVÁSZMESTER, a TÁRNOK és a BARSI FŐISPÁNY, azon szempontból kezdették ostromolni, hogy a szerződéseknek változhatlanul szenteknek kell lenni, hogy az örökös kötések az urbéri V-ik czikkelyben még a jobbágyi adózások iránt sem engedtettek az adózóknak, hogy a praearendationalis szerződések átruházása százados birtokokat zavarna, mert temérdek osztályok azon alapulnak, sok királyi adományokba is befoglaltatnak, s az adományosok annak teljes árát megfizették; a donationalis jusok pedig az 1741: 8-ik czikkely oltalma alá lévén helyheztetve, vitatás alá sem

[13] Uo. 355. kk.
[14] Izenetüket e tárgyban l. uo. 359. kk.
[15] A rendek ötödik izenetét e tárgyban l. uo. 295. kk.
[16] L. előbb, 503. o., valamint az id. izenetben.

vétethetnek. Végre hogy ezáltal az Egyházi Rend jövedelme is megcsökkenne, mert a váltságbér bészedése felől az adózók ellenében annyira biztos nem volna, mint midőn csak a földesúrtól kapja meg. — Melly okokhoz B. Bedekovics azt ragasztotta, hogy visszaható erejű törvényt alkotni nem lehet.

Erre a Nádor felszóllitotta a fő RRket, hogy az eddigi szerződések átruházásának kérdését különböztessék meg attól, melly jövendőre nézve a dézmát adókra kivánja ezen kedvezést háritani.

A Tárnok tehát oda nyilatkozott, hogy ha gyökeresen vétetnék fel a dézma kérdése, a praearendationalis törvényeket annyiban maga is változtatni kivánná, hogy elsőbbsége se urnak, se jobbágynak ne legyen, hanem annak adhassa a dézma tulajdonosa, akinek akarja: mert tulajdonról rendelkezni a tulajdonos jusai közé tartozik. Most azonban excerptive a tárgyról rendelkezni nem kiván.[17]

B. Prényi átalánosan sarkalatosnak ismeri ugyan azt a szabályt, hogy tulajdonával kiki szabadon élhet, ennek azonban vannak határai, s a törvényhozáshoz tartozik gondoskodni, hogy ezen használat a status boldogságával össze ne ütközzék. E tekintetből veszik eredetöket az urbéri rendeletek, s ezért véli a szólló főispány a dézmának kényszeritett megváltását is illő kárpótlás mellett elrendelhetőnek. — Erről azonban most már szó nem lévén, a kibérlési elsőbbséget nem tulajdonbóli jog természetünek, hanem kedvezésnek tekinti, mellyet a törvényhozás adott, következésképen a közjó tekintetéből másnak is adhatja. — Igy az eddigi örökös szerződések e kutfőbül eredvén, szorosan véve nem tartoznak a tulajdon sorába; az igazság pedig azt hozza magával, hogy a kedvezést ne egy harmadik, hanem az vegye, ki a terhet viseli. — Ezeknél fogva a RR javaslatát elfogadja, s némelly osztályokból származható nehézségeknek a közjó tekintetét fel nem áldozza.

Az Országbirája a dézma eredetét vizsgálgatá, s azt Magyarországon nem egyházi, hanem privilegialis természetünek, következőleg tulajdonnak állitá, mellyhez mint minden tulajdonhoz azon néma feltétel van kötve, hogy a közcsendességel ütközésben ne legyen. Ezért történt, hogy a mohácsi veszély után hazánk dolgai össze-visza lévén zavarodva, s a dézmaváltsági szerződésekről sem tudatván, mellyek legyenek örökösek, s mellyek ideigleniek, a törvényhozásnak oka volt valamit határozni, és elhatározá, hogy az 1647. előttiek változhatlanok legyenek.[18] Most nincs ok, aminél fogva királyaink adományiból, s igy a nemesi javakkal ugyanazon egy kutfőbül eredő privilegialis tulajdonról ujabban rendelkezni kellene. Az örökös szerződés mellett harczol a kötés szentsége; a vegyes adományoknál[19] ezen praearendatióért számbavett fizetések, s a jólelkü használat százados volta. A jobbágyokra nézve nincs a dézmaadásban igazságtalanság, mert sok puszták csak olly feltétel alatt népesitettek, hogy a f[öldes] úr kilenczeden kivül, a tized

[17] A tized kibérlésének jogát az 1791-i bizottság első helyen a földesúrnak, második helyen az érdekelt jobbágyoknak kívánta biztosítani. Az 1828-i bizottság a jobbágyoknak kívánt elsőséget biztosítani. A javaslatnak a bizottságban erős ellenzéke volt, sokan teljesen szabaddá kívánták tenni a tized bérbeadását. Dessewffy József ilyen értelmű különvéleményt is nyújtott be. (A tc.-ket és a különvéleményt l. *Opinio excelsae, regnicolaris deputationis ... circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* 221. kk., 299. kk.)

[18] Vö. a 220. o. 16. jegyzetével.

[19] A vegyes adományra (donatio mixta) l. a róla rendelkező tc. vitáját a polgári törvénykönyv megvitatása során, 1834 nyarán. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 185. kk.

kibérlési elsőbbségét is megtartsa. Jövendőre pedig a jobbágyoknak adatni kivánt engedély csak azt vonná maga után, hogy úr és jobbágy között a dolog többet igérésre kerülne a nép nagy kárával, az Egyházi Rend pedig a néppel nemcsak kellemetlen surlódásokba jőne, amit más e tárggyal foglalatoskodó törvényhozások is gondosan kerülnek, de jövedelme is bizontalanná tétetnék. — Kivánja tehát, hogy a kibérlési elsőbbség még jövendőben is a földesuraknál maradjon.

B. VAY MIKLÓS figyelmezteté a fő Rket, hogy ha ezt végezik, önmagokkal nyilvános ellenkezésbe jőnek. Mert az első §-ust elfogadták. Ez által a 9-edről rendszabásoknak a tizedre is alkalmazásában megegyeztek. Egyike ezeknek, hogy a törvényhatóságok a dézmaváltsági szerződések alakulását mindenkép előmozditsák.[20] A törvényhozás tehát nyilván kimondotta azt a czélt, hogy a dézma természetben adása barátságos alkukötések útján megszünjék. De miként fog ez történhetni, ha az Egyházi Rend megalkuszik ugyan a dézmát adókkal, de akkor előáll a földesúr, és a jelen században legalább többé sem igazsággal, sem méltányossággal nem egyeztethető praearendationalis jusánál fogva azt mondja: a kötés megtörtént, s az Egyházi Rend kedvezést mutatott a nép iránt, de ezen jótékonyság gyümölcsét én kivánom aratni, a nép csak adja természetben dézmáját, de nem az Egyháznak, hanem nekem. Ez valóban igazságtalan is, de a törvényhozó test kimondott czéljaival is ellenkezik. Az sem foghat helyt a RR javaslata ellenében, hogy a clerus jövedelme bizontalanná tétetnék, mert a súlyos tehertől megszabadult nép bizonnyal hálával fog iránta tartozni, s a váltságbért örömest megadja. Mindenesetre e részben gondoskodhatik a törvényhozás. És a szónok úgy hiszi, hogy a RR javaslata magának az Egyházi Rendnek is kedvező, mert enélkül keze örökké kötve lesz, s a dézmára nézve, mellyet az ellenvéleményüek tulajdonnak állítanak, a néppel legjobb akaratja mellett is kedvezést nem éreztethetne, mert hozzá tolakodnék egy harmadik, a f[öldes] ur t. i., s a nyujtott kedvezést magának elvenné. — Ezt az igazság tekintetéből eként előadván, a tanácsosság nézeteit: azt, mi lehet következése, ha ezen igazság megtagadtatik? fejtegetni nem akarja, s a RRkel szavaz.

Igy szavaztak GR. BATTYÁNYI IMRE s GR. ZICHY KÁROLY is, de minden czáfolhatlan ok, mellyet fel hoztak, semmit sem használt. — Miután a RR többizben olly javallatot tettek a dézmaváltságra nézve, mellynek jótékonysága az ország minden vidékeire egyenlőn kiáradna, ezt azonban a fő RR teljességgel el nem fogadák, a KK és RR tehát a sulyosan terhelt nép sorsán ha csak egy részben is könnyítni óhajtván, most már egyedül arra szóllitják fel a fő Rket, hogy legalább szünjék meg a f[öldes] úr kibérlési elsősége, s legyen módja a népnek, hogy az Egyházi Renddel (ha ennek tetszeni fog) alkura léphessen. — Ezen kivánat ellenébe SZEGEDY és B. ORCZY főispányok most azt az ellenvetést tették, hogy az igen egyoldalu. Ha akarnak a RR engedélyt adni, olyat adjanak, mellyből a haszon az ország minden vidékeinek lakosaira egyenlőn háramoljék!! Mire azonban B. VAY és B. PRÉNYI megjegyzék, hogy ezen ok ugyan minden kitelhető erővel a RR mellett harczol, mert ők sokáig ragaszkodtak az egyenlő rendelethez, de a fő RR voltak azok,

[20] „Ezen adózások megvételére nézve pedig ahol csak lehet . . . a földesurak és jobbágyok közt egy vagy több esztendőkre szabad egyezések tétessenek, melly hasznos intézet előmozdítása egyszersmind a törvényhatóságok kötelességökben fog állani." Úrbéri IV. tc. 2. § 4. bekezdés. — Vö.: *Iratok*. V. köt. 122.

akik azt mindég félrevetették. Aztán hány rendelet van az urbérban, mellynek haszna minden jobbágyra, kára minden f[öldes] urra egyenlő? talán az ugardézma eltörlése, ami Tolnában temérdekre megy,[21] sok megyékben pedig nevéről sem ismeretes? Talán a boltjus megadása,[22] vagy maga az usufructuatio szabad adása-vevése, és egyebek?

A többiek vitatásaiból még azt jegyzem meg, hogy VURUM püspök az örökös szerződéseknek egy csapássali felbontását nem javasolhatá; ugy hitte azonban, hogy az 1-sö §-nak elfogadása után ez a jobbágyoknak nem nagy kárt okoz, mert a dézma természetbeni bészedése ugy meg van nehezitve, s úgyszólván lehetetlenitve,[23] hogy szedje bár a dézmát f[öldes] ur vagy pap, kéntelen lesz a néppel alkunni. Egyébiránt hazánk évkönyveire támaszkodva azt állitja, hogy a f[öldes] uraknak adott præarendatio czélja az Egyházi Rend iránti kedvezés volt, mert hatalmas dynasták foglalták el a dézmát, s nem lehetett kicsikarni kezökből, ezért találtatott fel az præarendatio hogy az Egyházi Rend jövedelme biztositassék. — PALUGYAY püspök ellenben az 1647: 95. törvényben[24] felhivottakból azt vonja ki, hogy a földesuraknak azért adatott a kibérlési elsőbbség, hogy a felkelési teher költségeit annál könnyebben viselhessék. Ez tehát a hon védelmének oltárára tett áldozat az Egyházi Rend részéről. Továbbá a dézmát a kisebb királyi jusok közé számítja, mellyeknek mint minden nemesi birtoknak eredeti tulajdona a szent Koronánál, használlata pedig az Egyházi Rendnél, s némelly világiaknál van. — Honnan azt következteti: hogy a f[öldes] uri praearendationak meg kell maradni, s a jobbágyok a dézma iránt szerződést sem köthetnek, mert az úrbéri V-ik czikkelyben a curiale regale jusok a szerződési szabadság alól kivétettek, pedig a dézma is ilyen jus! !

A NÁDOR kijelenté, miképen a többség oda látszik hajolni, hogy jövendőre nézve a praearendatio tárgyában mégis legyen némi mérséklet; de a vélemény kétfelé oszlik, egyik rész a RR javallata szerint az elsőbbséget a dézmát adókra kivánja ruházni, mások pedig a Tárnok javaslata szerint a dézma tulajdonosát akarják teljes szabadságba tenni, hogy annak adhassa akinek akarja.

Ezen második vélemény ellen B. VAY és B. PRÉNYI azt vetették, hogy az *mutatio in pejus*, mert eddig az 1548 : 61. t. cz. szerint[25] a dézma elvesztésének büntetése alatt nem volt szabad idegennek bérleni, s ezáltal a szegény jobbágyok legalább biztoságban voltak, hogy kemény szivű, s hozzájok semmi kapcsolattal nem kötött idegen nyerekedők körmei közé nem kerülnek; a Tárnok javallata pedig a többet igérés utjára vinné a dézma bérlését, a jobbágyoknak roppant kárával.

A *voxok* igy állottak: Pyrker érsek, Vurum püspök, Gr. Battyányi, B. Prényi főispányok, Gr. Zichy Károly és B. Vay a dézmát adók elsőbbségére

[21] A rendek az úrbéri IV. tc. 2. §-ában eltörölték az ugarba vetett termények kilencedét. Tolna megye egyébként haladó követei — Bezerédy és Csapó — ezt erősen ellenezték, mert megyéjükben az ugarföldön folytatott dohánytermelés rendkívül elterjedt volt, és a dohány után mindig kiadták a kilencedet. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 249. kk., 299. kk.

[22] Az úrbéri III. tc. 7. §-ában. Vö.: *Iratok*. V. köt. 117.

[23] Azáltal ti., hogy a törvény kötelezi a földesurat a kilenced — s ennek mintájára a jelen törvény 1. §-a által a tized — három napon belöli kivételére és behordatására.

[24] Vö. a 220. o. 16. jegyzetével.

[25] Vö. a 260. o. 65. jegyzetével.

szavaztak. — Gr. Zichy Ferraris, Gr. Majláth főispányok és B. Pongrácz a Tárnokot pártolák. Az Országbiró, a főpohárnok, fólovászmester, maga a Tárnok is, Belánszky, Scitovszky és Juranics püspökök, B. Orczy, Szegedy és Kukulyevics oda szavaztak, hogy az 1-ő §-ban foglalt dézmaszedési módokon túl e tárgyban semmi se határoztassék, s az egész kérdés ad systematicum[26] halasztassék. — És ez volt a többség végzése.

d)

Rövid jelentés az utóbbi napokrul.

Mart. 8-án. A RR *kerületi ülésben* szerkesztéseket hitelesitettek. — *A fő RR* a törvényhatósági tisztviselők büntető hatóságának korlátjairól javalt t. czikkelyt még mindég gátolják. — A polgári pereknek a kir. Curia előtt diaeta alatt is folytathatását ő felsége elébe terjesztetni nem ellenzik, azon módositással, hogy a szokott törvényszünetek ekkor is megtartassanak. — A horvátországi porták iránt véleményöknél maradtak. — A NÁDOR kijelentette, hogy mig e részben az elvre nézve elhatározottan nem mondják ki akaratjokat az ország Rendei, ő a kiegyenlitést meg nem teszi, mert törvény értelméről lévén szó, e részben magának határozó hatalmat nem tulajdonit.

Mart. 9.-én a RRnél országos ülés. A magyar nyelv tárgyábani felirás és az adó tárgya úgy, amint kerületileg végezve volt, szórul szóra helybe hagyaték. — *A fő RR* a sérelmeknek még egyesülést nem nyert némelly pontjait vették fel. Nevezetesen az evangelicusoknak a társországokba bevételét s a praesidialisok eltörlése kérdését. — Az elsőre nézve kijelenték, miképen a Nádor mindent el fog követni, hogy a nemzetnek ezen kivánságát Horvátország rendei önként teljesitsék; de továbbá is amellett maradnak, hogy azoknak municipalis jussairól itt rendelkezni nem lehet. — Egyébiránt maradnak véleményöknél.

Mart. 10-én a fő RR az adó tárgyát felveszik. S alaposan előterjesztetni határozzák mindazon okokat, mellyek javasolni látszanak, hogy az eddigi quantum megajánltassék, s az ajánlás naphoz ne köttessék. De kijelentik hogy ha ezen okoknak a RR nem engednének, a felirást (némi stylaris módositással) úgy, amint javasolva van, nem ellenzik.[27]

A RR authenticálták a már egyeséget nyert sérelmek stylusát. Ezek felküldése végett délután *elegyes ülés* is tartatott, de az ünnepeknek vasárnapra áttételénél felakadt, mert a RR állitják, hogy erre nézve is egyesség van. A fő RR pedig tagadják.

Martius 11. és *12-én* a RR az expropriatióval (sokakban közelitve) foglalatoskodtak.

[26] Ti. az Ecclesiasticum és a Banderiale operátumok tárgyalására.
[27] A felsorolt napok részletes vitáit l. a következő számban.

332.

1836 március 8, 9, 10, 11, 12, 14.

Foglalat: a) *Az excerpták hátra lévő része ötöd izben a fő RRknél.* — b) *Horvátország ellenkezése a magyar nyelv tárgyában.* — *Zalai inditvány a circulatiorul.* — c) *Az adó tárgya mind a két tábla országos üléseiben.* — d) *Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.*

a)

Pozsony, martius 16-án, 1836.

Utóbi levelem tudósitásai martius 7-ikénél végződtek.

Martius 8-án orsz. ülés a Fő RRknél.

Folytattaték a kiszemelt tárgyak (excerpták) iránti tanácskozás ötödizben.[1]

I. *A törvényhatósági tisztviselők büntető hatóságára nézve* a két tábla között az egyességet leginkább az gátolja, hogy a főrendek olly törvény alkotásában megegyezni nem akarnak, melly a politialis büntető hatóságból a földes urakat kizárná; a KK és RR pedig állhatatosan azon elvnél maradnak, hogy a törvények megszegéséből eredő közvétségek büntetésének jusa a földesurat sem törvénynél, sem törvényes gyakorlatnál fogva eddig sem illette, s mivel ez igy van, most midőn az urbéri VII. t. czikkely által az urbarialis bot is kivétetett az úri önkénynek kezéből, azt politialis hatóság formájában ismét kezébe adni, s egy egész osztályt születésénél fogva büntető biróvá tenni bizonyosan nem fogják.

A TÁRNOK úgy látja, hogy a törvénymagyarázat felett különbözik a két tábla értelme, s e helyzetben egyesülést még képzelni sem lehet. A RR által rendszeres intézkedés nélkül czélzott változtatása az eddigi rendszernek a közbátorságot veszélyeztetné; s azért a szónok nem tarthatná magát jó hazafinak, ha a KK és RR véleményének elfogadására szavazna. — BELÁNSZKY püspök Verbőczy 3-ik része 28-ik czimjére[2] és Sigmond 3 : 11. czikkelyére[3] támaszkodva azt állitá, hogy a magyar törvényhozás büntető hatósággal ruházta fel a földesúri hatalmat. — GR. BATTYÁNYI IMRE is aként vélekedett ugyan, hogy vásárok alkalmával, s némelly más esetekben csakugyan birt a földesúr is büntető hatalommal, azt tehát eltörültetni ő sem kivánja, de megegyeznék olly intézetben, melly ezen hatóság visszaéléseit megkorlátozná. — AZ ORSZÁGBIRÁJA magát ezen törvényes nevezetet *jurisdictio Dominalis* elegendő bizonyságnak állitja, hogy a földesurak büntető hatalma országunk törvényeivel egyidős. És amint sohasem volt szándékában ennek hatóságát nagyobb bünökre is kiterjeszteni, úgy másrészről mielőtt a helybeli hatóságok aként elrendeztetnének, hogy rögtönös fenyiték félelmével a kicsapongások ellen gátul szolgálhassanak, a földesurak hatalmát egészen elvenni

[1] A rendek ötödik izenetét e tárgyban l. *Irat'ok.* VI. köt. 295. kk.

[2] Az idézett cím arról szól, hogy hogyan kell megvenni a károkat és adósságokat azokon a parasztokon, akiknek vagyonuk és örökségük nincs.

[3] Zsigmond 1405. évi idézett dekrétumának nem a 11., hanem a 10. cikkelye intézkedik úgy, hogy a parasztok ellen az igazságot „primitus et primarie in praesentia ipsorum dominorum terrestrium legitima prosequi debeant".

annyit tenne, mint gyilkolásokra s háboruságokra kaput tárni és elszakitani a féket, melly nélkül népet kormányozni nem lehet. Miután tehát nemcsak afelett különbözik a két tábla véleménye, hogy mi tanácsos? de a felett is, mi törvényes? nincs egyeb hátra, mint az: hogy a tárgy melly iránt egyesség nem készülhet, egészen elmellőztessék.

B. PRÉNYI: Ha arról meg tudna győződni, hogy a közcsendesség veszélyeztethetik, ha csekély politialis kicsapongásokra a büntetés nem épen pillantatnyi rögtönösséggel következnék, osztoznék az előtte szóllók véleményében. Ezt azonban nem hiheti, másrészről a közrend fenntartására a RR javaslatát elegendőnek, a földesur követelt hatalmát pedig, ha valahol gyakoroltatnék is, (általánosan bizonnyal nem gyakoroltatik) csak törvénytelen bitorlásnak vallja, és mulhatlanul szükségesnek véli, hogy annyi millio polgártársaink személye az önkény durva bilincseitől mentté tétessék, s azért RRkel szavaz. — Az ORSZÁGBIRÁJA feleletül adá, hogy csekély szikrából gyakran nagy égés következett. — E szerint a RR javaslatának több pártolója most sem akadván, a NÁDOR végzésnek jelenté, miképen a fő RR nem lennének idegenek, hogy az uri hatalom visszaélései ellen korlátok vonassanak de eltörlése a fennálló rendszer változtatását vonná maga után, ez pedig kimeritő systematica intézkedés nélkül nem tanácsos.

II. *A pereknek országgyülés alatti folytathatására nézve* a fő RR véleménye jelenleg többfelé ágazott.

A TÁRNOK semmit sem tart hazánkra olly károsnak, mint a hosszu diaetát, attól fél pedig, hogy ha még csak az igazság kiszolgáltatásának felakadása sem fog többé az országgyülések hosszasságának ellentállani, azon rossz (!) egészen elhatalmazik. A felterjesztésben tehát soha meg nem egyezik. — B. BEDEKOVICS hasonlóképen, még pedig annál is inkább, mert a RR javaslatának olly kitünő jeles czélja van, t. i. az igazságszolgáltatásnak előmozditása, hogy ha felterjesztetnék, lehetetlen volna Ő Felségének helybenhagyását megtagadnia. A szólló főispány pedig e dolgot az országgyülés coordinatiojára való ösztön gyanánt feltartani kivánja. — Szintén a felterjesztés ellen szavaztak: BELÁNSZKY, B. EÖTVÖS, GR. ZICHY FERENC és B. ORCZY.

AZ ORSZÁGBIRÁJA oda nyilatkozott, hogy a dolog gyakorlati lehetetlenségét bizonyitó okok a RRnek még egyszer előadassanak; de ha kivánságoktul el nem állanak, a felterjesztés ne elleneztessék. — AZ EGRI ÉRSEK, a VESZPRÉMI PÜSPÖK és B. VAY MIKLÓS hasonló értelemben szavaztak.

GR. BATTYÁNYI IMRE csak a feljebbvitt perekre nézve volt hajlandó a RR javallatához járulni. — B. PRÉNYI és GRÓF ZICHY KÁROLY ezen javallatot akként módositották, hogy a feljebb vitt polgári perekben csak ugy és akkor itéljen a kir. Curia, ha és amennyiben a (minden esetre elsőbbséggel biró) büntető perek megengedik.

A vélemények ezen elágazásában a NÁDOR végzésnek jelenté, hogy a fő RR elő fogják még egyszer okaikat terjeszteni, de a törvényjavaslatnak Ő Felsége elébe terjesztését tovább nem gátolják. — E szerint olvastatván maga a törvényczikely, annak azon javaslata ellen, hogy diaeta alatt a szokott törvényszüneteknek helye ne legyen, az ORSZÁGBIRÁJA erősen kikelt. Ezt teljes lehetetlenségnek állitotta. Elismeré hogy az ő székét más könnyen bétöltheti, de ő a mindennapi ülést nem birja, mert lehetetlen hogy a vér ne tóduljon az ember fejébe, illy állapotban pedig bajos biróskodni. — A TÁRNOK ellenben emlékezteté az országbiráját, miként a büntető perek most

is törvényszünet alatt is itéltetnek, s ő nem hiszi, hogy polgári perek vizsgálatánál jobban főbe tóduljon a vér, mint büntető pereknél. Ő maga is a jelen diaeta alatt három tárnoki széket végzett, mégis Istennek hála él, és egészséges. — A NÁDOR feleletül adá: hogy ha országgyülésen kivül is van némi pihenésre szükségök a biráknak, csak azért is, hogy az előadók a perekkel elkészülhessenek, diaeta alatt méginkább van, s azért a RR javaslatát oda módositják a fő RR, hogy a kir. Curia országgyülés alatt csak a szokott törvényfolyamati időkben itéljen.

III. *A porták kiegyenlitése tárgyában* Horvátországra nézve fennforgó különbség iránt a RRket csak a ZALAI FŐISPÁN pártolá. — Ellenben KUKULYEVICS, a BÁN, a TÁRNOK, GR. KEGLEVICS JÁNOS, B. EÖTVÖS és BELÁNSZKY püspök, most is azon véleményt védelmezék, hogy Horvátország portáit a magyarországiakkal összekeverni, s ennek következésében szaporitani nem lehet. — A TÁRNOK különösen kérdé ki viseltetik nagyobb bizodalommal a Nádor iránt, azok e, akik feltételhez kötik bizodalmukat, vagy akik (mint a szónok is) Ő Cs. Kir. Főherczegségében vakon és határtalanul megbiznak?

Erre a NÁDOR: Hálás szivvel fogadom Excellentiádnak bizodalmas nyilatkozását, de nem gondolom hogy a KK és RR véleményökhözi ragaszkodása kevesb bizodalomnak jelét viselné. Itt törvény értelme forog kérdésben, és miután a kérdés felvettetett, el is kell döntetnie, mert én sohase fogom magamnak azt a hatalmat tulajdonitani, hogy *de intellectu legis* magam személyében egyedül itéletet hozzak. Annak okáért kinyilatkoztatom, hogy míg a kérdés el nem döntetik, én a porták kiegyenlitése munkáját meg nem tehetem. — TÁRNOK: Ha igy áll a kérdés, akkor tehát Ő Felsége elébe kell terjesztetnie, mert a törvénymagyarázathoz a királynak is szava van. — NÁDOR: A fő RR előbbi véleményöknél maradnak.

b)

Martius 9-én országos ülés a KK és Rendeknél.

PITROV, Nagyszombat városa követe panaszkép előterjeszti, miként az illető káptalan ezen város határában olly földekből és termesztményekből is dézmát törekszik szedni, mellyekből törvény szerint dézma nem járhat. Kéri tehát a RRket, hogy a tized tárgyában még a jelen országgyülésen kimeritőleg biztositó törvényt alkossanak. — DEÁK feleletül adá, hogy sérelemnek nincs helye, mert kinek kinek hatalmában áll a törvénytelenül követelt dézmát megtagadni, s ha perre kerül a dolog, élhet a magistratus törvényes hatóságával. Ami pedig a törvény alkotást illeti, Nagyszombat városának óhajtása megelőztetett, s a dolog a két tábla közt alkudozásban van. — Ebben a KK és RR megnyugodtak.

Felvétetett a nemzeti nyelv tárgyábani izenet és felirás javallata, mellyben a nádori közbenjárás resultatuma következésében tett kerületi határozat[4] mindazokkal összefoglaltatott, miket a KK és RR honi nyelvünk iránt a sérelmek és kivánatok sorában határoztanak.

A PERSONÁLISnak ellenvetése nem vala. — BUSÁN ellenben kijelenté, miképen Horvátország saját nemzetiségének fenntartására a fejedelem iránt tartozott engedelmességel összeegyeztethető mindennemü módokat el fog

[4] A kerületi végzést l. előbb, 499. kk.

követni, — s abban hogy a magyar nyelv a horvátokra nézve is diplomatiai polczra emeltessék, soha meg nem egyezik, — s erősségül hivatkozék arra, miként a RR magok is despotismusnak, s a lengyel nemzetiség kiirtására czélzó lépésnek nyilatkoztaták azt, hogy az orosz czár a lengyeleket, az orosz nyelv bevételére erőlteti.[5] Már pedig a RR Horvátországgal hasonlón bánnak, s ő ez ellen ünnepélyes ellenzését nyilatkoztatja.

HERTELENDY MIKSA megkivánta volna, hogy ezen alkotványos országban, s azon szent helyen, hol a nemzet legfenségesebb jusának, a törvényhozásnak gyakorlata végett összeül, Horvátország követe akkor, midőn ezen jusban részt veszen, nemcsak a fejedelem iránti hüséggel kérkedjék, hanem az ország jusai s a nemzet végzései iránt is tartozó engedelmeséget és tiszteletet mutasson. — Egyébiránt az orosz czárnak felhozott cselekedetét a szólló követ is örökké despotismusnak fogja tartani, de a hasonlat, mellyet Horvátország követe ki akart csavarni, egyátaljában nem áll. Mert azon felül, hogy Lengyelország a muszka birodalomtul európai kötések szerint független önállásu királyság,[6] nem ugyanazon egy törvénnyel s institutiókkal kormányzandó egészitő rész, aminő Horvátország a magyar monarchiában, a KK és RR még nem is nyulnak a horvátok nemzetiségéhez, hanem csak azt akarják, hogy ha polgári jusainkban osztozni, alkotványunk jóvoltiban részesülni kivánnak, diplomatiai nyelvnek nem egy holt nyelvet, amelly reájok nézve is holt és idegen, hanem a magyart ismerjék, s nemzetiségünk kifejlésének útját ne állják. És ezen kivánat valóban olly törvényes és természetes, hogy az ellenszegülést, mellyet a horvátok részéről tapasztalunk, lehetetlen alkotványunkkal s institutióinkkal ellenkezőnek nem nyilatkoztatni. (Helybenhagyás.)

BUSÁN felelt, hogy Horvátország nem a deák nyelvhez ragaszkodik, hanem fel akarja magának azon hatalmat tartani, hogy körében diplomatiai polczra saját nemzeti nyelvét emelhesse.

Ezzel a vitatásnak vége lévén, a PERSONALIS kijelenté, hogy napi rendre *az adó tárgya* következik.

DEÁK mielőtt e tárgy felvétetnék, köteleségének tartá előterjeszteni: hogy Zala vármegye Rendei tekintetbe vévén, miképen a magyarországi adónak egyedüli rendeltetése a magyar és nem idegen katonaság fenntartása, kivánják: hogy az 1830-ikban olly lelkesen vitatott circulatio[7] ismét felvétessék, s akkori egész kiterjedésében külön felirásba foglalva, Ő Felsége elébe terjesztessék. A szónok meg van győződve, hogy a KK és RR sokkal inkább érzik, miképen ezt azon néposztálynak sorsa, melly a hon védelmének kötelességét nagy részben helyettünk is teljesiti, s ugy a nemzetiségnek, mint hazánk önállásának tekintete sokkal hathatósban sürgeti, mintsem hogy kivált azon lelkes vitatások után, mellyek a tárgyat 1830-ban kimeritették,

[5] A lengyel kérdés országgyűlési múltjára l. a 37. o. 24. jegyzetét.

[6] Vö. a 37. o. 23. jegyzetével.

[7] A circulatio — a magyar katonatisztek előmenetelének elkülönítése a császáriakétól és a magyar és határőrezredeknek magyar parancsnokokkal és tisztekkel való ellátása — egyik központi problémája volt az 1830-i országgyűlés vitáinak. A rendek az újoncmegajánláshoz kapcsolták követelésüket, s a főrendek ellenállását legyőzve dec. 13-i feliratukban a király elé terjesztették azt. A király azonban az országgyűlés utolsó napján, dec. 15-én semmitmondó választ adott a rendek feliratára, és az újoncmegajánlásról szóló 7. tc.-be is csak halvány ígéretként került be a fontos nemzeti követelés. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, II. köt. 454. kk., 512. kk.

bővebb támogatásra szükség lehetne; azért is inditványát egyszerün a nemzet pártfogásába ajánlja.[8]

Bőthy nem kételkedék, hogy kiki mélyen érzi, miképen egy nemzetnél, melly magát alkotványánál fogva szabadnak és függetlennek tartja, s maga köréből hadsereget is állit, azt mentől szorosb kapcsolatban, mentől erősben a nemzet tömegéhez csatolni a főbb kötelességek egyike. Nem utolsó szem e kapcsolat lánczában, hogy a katonai felsőbbség hazai legyen. A szónoknak alkalma volt a harcz vészek közepette fényes példákban tapasztalni, miképen az elválasztó pillanatban egy hazai ajkú egyszerűn biztató szó csudákat teremtő elragadtatást szült a fegyveres férfiak keblében, mig az idegen, kivált azon idegenségnél fogva, mellyel honfitársaink mélyen fekvő okokból a német iránt viseltetnek, inger nélkül hagzott el, s a kötelesség hideg érzetét lelkesedés fokára buzditani képes nem vala. — A szólló követ sajnálkozva érezi, hogy ezen nagy és méltányos nemzeti kivánat kivivására 1830-ban a körülmények sokkal kedvezőbbek valának; s aligha egyhamar visszatér a pillanat, mellyet udvariságból elhalasztottak. Ő azonban ez inditványt mindenkoron, s különösen most is akként pártolja, hogy mig az nem teljesíttetik, egy fillér adó se ajánltassék.

Jármy az inditványt egész kiterjedésben pártolván ekép nyilatkozott: Amelly nemzet a maga Istenét maga nyelvén nem imádja, törvényeit saját nyelvén nem irja, hadi seregét, nemzeti lelki testi erejének essentiáját maga nyelvén nem kormányozza, az én előttem nem nemzet. — Csepcsányi szintén pártolván megemliti, miként 1830-ban csillapitásul megigérték ugyan, hogy a magyar ezeredeknél csak magyar tisztek fognak alkalmaztatni,[9] a tapasztalás azonban nagyon kevésé felelt meg az igéretnek, s a magyarok kapitányságon felül alig emelkedhetnek, mert valahányszor egy német grófocska banquerotirozik, fiját azonnal a magyarnak elébe teszik, s ezáltal hazánkfiait a szolgálattól elidegenitgetik.

Palóczy, Zarka, Becsky, Trsztyenszky, Piller és Nagy Pál az inditványt pártolák. Kajdacsy szintén. (Répás felállott, követtársát alkalmasint elidálandó, de mégis szótalan leült.) — Bezerédy szintén felállott az inditványt pártolandó, de mivel követtársa Jeszenszky ellenkező értelmét akarta nyilatkoztatni, a megye voxa mindenesetre veszendő lévén, mintsem elisio történjék, inkább mindketten leültek. — Pogány is kész volt ugyan az inditványt pártolni, de az adóhoz kötni nem akarta, mert ezt olly törvényes kötelességnek tekintette, mellytől magunkat bármelly feltétel alatt is fel nem oldhatjuk.

Borcsiczky ellenben kijelentette, miként Trencsin v[árme]gye a zalai inditványnál meg nem állapodik. Hazánk függetlenségét mindaddig nem véli eszközölhetőnek, mig a német hadseregtől egészen elkülönözött tulajdon seregünk nem lesz; és mivel törvény szerint a magyar seregek törvényes fővezérének egyedül a nádort ismerheti, a német haditanácstóli függést ünnepé-

[8] Zala megye 1834 februárjában nyomtatott körlevelet is intézett ebben az ügyben az ország törvényhatóságaihoz; a körlevél kormánykörökben nagy nyugtalanságot keltett. (*Vö. OL, Nádori lt. Exhibita politiam . . . spectantia, 1834.* 51. sz., a körirat uo. 62. sz., 63. sz. Egyidejűleg — 1834. febr., márc.-ban — sok irat a *Kanc. eln. titk.* és *Kanc. eln.*-ben is.)

[9] Az újoncadásról szóló 1830 : 7. tc. 12. §-ában mondja a király, hogy „arra nézve is, hogy a tisztek, következésképpen a generálisok és stabálisok is, a magyar és véghelyi ezredekben született magyarok legyenek, fő gondja lészen".

lyesen törvénytelennek nyilatkoztatja. — Továbbá mivel számtalan törvényeink vannak, mellyek azt parancsolják, hogy béke idején hazánkban idegen seregek ne tanyázzanak,[10] Trencsin v[árme]gye rendei mindazt, ami ezzel ellenkezik, törvénytelennek, következőleg olyannak találják, mellynek az inertia törvényes erejét elleneszegezniök szabadságukban van, s azért itt az ország szine előtt nyilván kijelentik, hogy ez órától fogva, megyéjök kebelében másnak mint, magyar katonának se szállást, se élelmet nem adnak.

Kövér (de nem az adóhoz kötve, hanem külön felirásban), Balogh (aki hoszas betegeskedése után csak e napokban térhetett ismét követi pályájára) és Bárczay a zalai inditványt a trencsényi kiterjesztéssel pártolák. — B. Prényi ellenben, és Dubraviczky közönségesen elismert dolognak tartották, hogy Zala kivánatában a nemzetnek minden tagja osztozik, azt azonban a maga idejére halasztatni kivánták.

Eszerint az inditványnak jelenleg több pártolói nem akadván,

Bernáth az ország védelme kötelességéből két terhet lát származhatni: 1. A személyes védelmet, 2. a seregek materialis ellátását. Ezen elosztáshoz véli a feltételeket is alkalmazandóknak. Amikor arról van szó, kik és hányan oltalmazzák a hazát, helyén van olly feltételeket szabni, mellyek a személyes tulajdonságokat illetik; midőn pedig az ellátásról van szó, ennek körében szükség maradni. Innen tisztán áll, hogy jelenleg csak ezen utóbbiról, t. i. az adó quantumáról tanácskozván, a személyes tulajdonságokat illető feltételeknek nincs helye. De csak az eddigi szavazatok is tisztába tevék, miként a RR keblében örökké égni fog ezen kivánat, s azt annak idejében felfogni, s kivivásán törekedni a szólló követtel együtt soha meg nem szünnek.

Deák ünnepélyes óvást tesz, hogy ha most a béereszkedés nem nyert is többséget, ez, úgy ama másik körülmény is, hogy a magyar ezeredeknél a kormányszavak magyarositása már a honi nyelv tárgyábani felirásba béfoglaltatott, soha olly értelemben ne vétethessék, mintha a nemzetnek a circulatio iránti jusa s kivánsága az 1830-ki kiterjedésben tisztán fenn nem állana, vagy legkisebb részben is elölve volna, s az ügyet alkalmas helyütt és időben egész terjedelmében felvenni nem lehetne. — E nyilatkozást a KK és RR *minnyájan* felkiáltással erősitették.

Ezenkivül azon követek, akik kerületi ülésben a sérelmek orvoslásáig az adóba nem ereszkedni (mint Palóczy, Darvay, Szilassy s mások) vagy pedig a felajánláshoz feltételeket kötni (mint Hertelendy Károly az alimentatiót — Lónyay az adóruli számadást) kivánták,[11] — nyilatkozásaikat megujitották. — A zemplényi inditványt[12] többen pártolák. — Kajdacsy pedig annál tovább ment, s azt sürgette, hogy a statusnak mindennemű jövedelmeiről szoros támadás szorgalmaztassék, mert csak akkor lehet hozzányulni a nép véres verejtéke szerzeményéhez, ha világosan kisül, hogy a közszükségek fedezésére a status rendes jövedelmei elégtelenek. Ennek nyomában tehát mindenek előtt azt is elhatároztatni kivánná, hogy mennyi katonára van az országnak jelenleg szüksége, és mi végre fordittassék? Mert nem hiszi, hogy legyen status a világon, melly magános önkéj eszközeül, vagy saját érdekét nem illető idegenek szolgálatjára katonát tartani kivánna. És mivel a szólló követnek utasitása van, hogy küldőinek egyenes meghagyása

[10] Az 1808 : 12., 1609 : 27., 1625 : 24., 1635 : 59., 1638 : 46. stb. törvénycikkek.
[11] A felsoroltak kerületi megnyilatkozásait l. 509. kk.
[12] Vö. Lónyay indítványával, 509. o.

nélkül teher ajánlásba ne ereszkedjék: kéri a RRket, függesszék fel a quantum felajánlásának kérdését, s pertractálják a zemplényi inditványt, úgy azt is, ha van e az országnak és mennyi katonára szüksége?

DUBRAVICZKY pedig küldőinek azon utasitását jelentette, hogy mig a szóllásszabadságon B. Wesselényi személyében ejtett, nem különben a békési comissionalis sérelem orvosolva nem lesz, addig a KK és RR adó ajánlásba ne ereszkedjenek.

c)

Mindezen inditványok azonban többséget nem nyervén, az *adóról készült kerületi izenet*[13] pontonként tanácskozásba vétetett.

A 3.800.000 ftban tett ajánlásra nézve a PERSONALIS azon észrevételt tette, hogy a mult országgyülési mennyiség 1764 óta folyvást divatozott, már pedig az adó felajánlásában az 1715: 8. t. cz. értelme szerint a status szükségére és a nép erejére kelletvén tekinteni, meg nem győződhetik az Előlülő, hogy jelenleg akár a status szüksége, akár a nép ereje kisebb lenne, mint volt 1764-ben. Kéri tehát a RRket, hogy a mult diaetai mennyiséget most is ajánlják meg.

BŐTHY ellenben az ajánlott summát is sokallá, s hivatkozék a köztudomásra, miszerint a kereskedés s azzal együttjáró ipar és szorgalom jóvoltiból kitagadott hazánkban a nép olly sorvasztó állapotban nyög, hogy adóját egyáltaljában nem birhatja. Aztán minek azon mértéktelen vetélkedés, mellyet a kormányok minden józan arányt haladva a fegyveres erő tartásában bizonyitanak? Mi békében élünk, s az Austriai Ház hadi serege mégis irtóztató lábon áll! És mi végre? hiszen a pesti schuster emeute[14] talán csak nem kiván száz meg százezer katonát? Minet tehát? Wache parádéra? vagy a szerencsétlen lengyeleknek a neutralis krakói Respublica határán összefogdostatására?[15] Ezért marad a kormány azon költséges ösvényen, melly előbb utóbb szomoru resultatumokra fogja vezetni? Ezért neveljük mi az elviselhetlenségig a nép terheit? Soha sem! Három millió adó — s egy fillérel se több! S az is csak 1838 utolsó octoberig.

BALOGH a Personalis ellenében állitá, hogy az adónak kisebbnek kell lenni, mint volt 1764-ben, mert a szükség józan számolás szerint kevesebb, háboru nincs, és nincs is hozzá kilátás, ha csak a civilisált Europa az éjszaki

[13] L.: *Iratok*. VI. köt. 355. kk.

[14] A pesti cipész céh kb. 700 mesterlegénye közül 600 korábbi — munkaviszonyaik megjavítását és szervezkedési szabadságuk biztosítását célzó — követeléseik elutasítása miatt 1836. február 21-én abbahagyta a munkát. A legényszálláson gyűlésező, s a munkát folytatók ellen erőszakot alkalmazó sztrájkolók ellen febr. 25-én egy csapat városi hajdú és egy század katona vonult fel. A sztrájkolók megütköztek a támadókkal, számos sebesülés történt, 91 sztrájkolót bebörtönöztek, de napokig tartott, amíg a mesterlegények mozgalmát sikerült valamennyire lecsillapítani. (Az ügyre vonatkozó iratokat l. *OL, Kanc. eln. 261, 262, 263, 268, 270/1836.* stb. számok alatt.) Részletesen foglalkozik a mozgalommal — helytartótanácsi iratanyag alapján — Mérei Gyula *A magyar céhrendszer 1848 előtt* c. tanulmányában, *Századok*, 1948. évf.

[15] A krakkói köztársaságot a bécsi kongresszus (1815) hozta létre; Krakkó városa és közvetlen környéke tartozott hozzá. Az 1831-i lengyel szabadságharc leverése óta a lengyel szabadságeszme otthona volt, mígnem az 1846-i felkelés után Ausztria bekebelezte Galíciába. A szónok nyilván arra utal, hogy miután az 1835. okt. 14-i berlini titkos egyezmény Krakkót Ausztriának ítélte, 1836 februárjában osztrák csapatok átmenetileg behatoltak a városba.

barbarus szörnyeteget meg nem támadja. Aztán újabb időkben már a fegyveres erő nem arra fordittatik, amire fordittatnia kellene, t. i. a nemzet oltalmára, hanem inkább a nemzetek elnyomására, s a szónok valóban meg nem foghatja, miként lehet az, hogy a nemzetek magok önként adják saját elnyomatásuk eszközeit a kormány kezébe. — Hivatkozék a kir. biztosoknak 1823-ki dühösködésire, a magyar hadi seregnek az epemirigy alatt idegen népek elnyomására lett fordittására, s más egyebekre, és 3 milliónál több adót szintén nem ajánlt.

A PERSONALIS válaszolt: hogy béke idején kell a harczra készülni, hogy az 1823-ki dolgok orvosoltattak, s hogy cholera alatt a hadi sereg hasznos szolgálatokat tőn. — A RR azonban (keveset kivéve) felkiáltásal a kerületileg tett ajánlásnál maradtak.[16]

Az ELŐLÜLŐ még az adó megszünése határnapjának kikötését is ostromlotta, de a RR kerületi végzésöket e részben is megerősitették.

Végre mivel a RR az adó iránti felirás eddig gyakorlott stylusától annyiban eltávoztak, hogy mivel a temesi Bánság különsége már tökéletesen megszünt, s az Erdélyhez szakadt részek is visszakapcsoltatnak, többé sem ezen törvényhatóságoknak, sem az ország Koronája birtokainak egészitő részeit tevő szepeségi városoknak és Horvátországnak különös megemlitését szükségesnek nem találták, hanem az ország s ahhoz csatolt részek összeségét egybefoglalva tették az ajánlatot; ez ellen BUSÁN ünnepélyes ellenmondással kikelt, s Horvátország részéről, az eddigi adót 105.604 ftban 17½ xrban ujra felajánlván, azon ország Rendeinek tulajdon adójuk meghatározása jusát óvogatá. — Erre szokottan SZALOPEK felelt, s megmutogatá, hogy Horvátország adójának meghatározása 1790 óta ide tartozik, s hogy ezért a horvátok köszönettel tartoznának. — Továbbá hogy a horvátországi 3 megye követei voxaikkal az egész ország összes adójának meghatározásához hozzá szoktak járulni; tagadja tehát, hogy itt akárki is külön partialis summákban tehetne ajánlást. Ajánl kiki az egészre, részesül az egészben s az aránylagi teherviselésből magát senkinek kifortélyoskodni nem lehet. De azt sem hallgathatja el, hogy Busán a Magyarországhoz csatolt részek Rendeinek nevében beszélget, mintha bizony azoknak volna követje! Posega, Verőcze, Szerém v[árme]gyék rég itt ültek már a törvényhatóságok sorában, midőn Horvátország még csak oratorokat küldözött a magyar diaetára.[17] Hagyjon fel tehát azon törvénytelenül bitorlott qualificatióval, mert nemcsak hogy a társországok nevében nincs jusa szóllani, de még Horvátországnak sem képviselője, minthogy az ottani királyi városok követei is itt vannak, s külön adják és függet-

[16] A felszólalások során különösen Deák indokolta meg részletesen, hogy a népesség és az adóalap szaporodása ellenére miért kisebb a parasztság teherbíró képessége, mint 1764-ben volt. Vö.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 38. kk.

[17] „Tudva van a Karok előtt, hogy Horvátország régibb időkben a magyar törvényhozásban részt nem vett, hanem a maga szószóllói által jelent meg az országgyűlésén, és habár 1608, 1625. esztendők előtt, midőn a 61. czikkely hozatott, részt vett volna is, az mégis bizonyos, hogy ezen esztendőkben lett Horvátországnak szava és széke törvényessé, — már pedig 1625 : 25-ik czikkelyben rendeltetik, hogy Tótországnak két követei az országos Rendek között szokott helyen maradjanak, és a 3-ik a Fő Rendeknél foglaljon helyet, a három vármegyék pedig, jelesen Verőcze, Posega és Szerém már az ország kezdetével követei által, amint az országgyülések nyomai mutatják, az országgyülésen megjelentek, és 1751 : 23-ik törvény által visszakapcsoltatásokkor helyöket és szavokat régi jussuknál fogva visszanyerték." Uo. 40.

lenül szavazatjaikat. Ő tehát nem az országnak, hanem csak Zágráb, Kőrös és Varasd vármegyéknek követe, és nem egyéb.

Busán hevesen felelt: hogy ő a társországok közgyülésében választatott követnek, s kérdé a horvátországi városok követeit, ha elismerik e őtet a kapcsolt részek követének? — Erre Zágráb városa követe hosszasan beszélt, anélkül azonban, hogy elhatározottan igent vagy nemet mondana.

Egyébiránt a felirás szórul szóra helybenhagyatott.[18]

Martius 10-én országos ülés a fő RRknél.

Felvétetett *az adó felajánlását* tárgyazta izenet.[19] — Itt legelsőben a mennyiség kérdése fordulván elő:

Az Országbirája illy értelemben szóllott: Ha a KK és RR értelmét s nemes lelkesedését tekintem, mellyel a jelen fontos tárgyban munkálódtanak, nem tagadhatom, hogy az adózó nép sorsa könnyitésére irányzott mindenkori atyáskodó gondosságuknak újabb fényes példáját adják, midőn szorgos figyelemmel vannak, hogy a teher a czélnak szükségein tul ne haladjon. Dicséretesen megczáfolják ezáltal azoknak szemrehányását, kik azzal szoktak vádolni, hogy a magyar nemesség bőkezü a nép erszényéből, fösvény a magáéból, s hogy a nép érdeke oltalom nélkül van országgyülésünkön. Azt sem tagadhatom, hogy a kereskedésnek s nemzeti szorgalomnak ügye olly karban van, miszerint nincsenek fontosság nélkül a tekintetek, miknél fogva könyörögni kivánnak a RR Ő Felségénél, hogy az adózó nép terhei könnyittessenek.[20] De meg kell vallanom, hogy a másik részen is fontos okok állanak. A hon védelmének szükségei bizonnyal nem kisebbek, s nem kevésbé költségesek, ha nem nagyobbak mint a lefolyt időkben; úgy hogy méltán kételkedhetünk, valjon az adónak leszállitott mennyisége a czélnak egészen megfelelhet e? Az adózók erejét tekintve pedig nem tudok olly körülményt, melly azt a mult országgyülésétől igen szembeötlőleg megkevesitette volna. Sőt másrészről az uj urbérnak jótéteményeit, s az országgyülési költségeknek a nemesség által egészen történt elvállalását illő figyelembe véve úgy hiszem, hogy az adózók állapotja, bár nem annyira, mint óhajtanám, de mégis csakugyan javult. Magános véleményem szerint tehát, tekintvén kivált a szokott óvásra, minél fogva az adó fundusa nem exequáltathatik (mert ez az értelme annak *quod onus non inhaereat fundo*) és senki másért fizetni, vagy jót állani nem tartozik, nem látnék elegendő okot, mellynél fogva most az adót leszállithatnánk; azonban erősen hiszem, hogy Ő Felsége a nép javát nem kevésbé atyai szivén viseli s ha legfelsőbb itélete szerint ugy látja, hogy a törvényes czél fedezésére az ajánlott summával megelégedhetik, szivemből fogok örvendeni. Kivánom tehát, hogy az emlitett észrevételek a RRkel őszinte bizodalommal közöltessenek; egyébiránt ha mindamellett is előbbi ajánlatoknál megmaradnának, — a nép javán iparkodnak; én a felirást ellenzeni nem fogom.

[18] A márc. 9-i országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 23. kk.

[19] L.: *Iratok.* VI. köt. 355. kk.

[20] A rendek a felirat tervezetében részletesen szóltak azokról az akadályokról, „mellyek a nemzeti közjólét emelkedését gátolva, a szegény adózó nép erejét fogyasztják", de ezek között véleményük szerint „legsúlyosabb a kereskedésnek minden iparkodást, minden keresetmódot zsibbasztva lenyomó korlátozása, s a nemzeti szorgalomnak hanyatlását is ez okozza leginkább". Erről bőven szól felterjesztésük. (Uo.)

Erre a fő RR helybenhagyásokat felkiáltásal nyilvánitották.

A NÁDOR: Ha a dolgot azon szempontból tekintem, mellyből a RR által vétetik s előterjesztetik, én is megvallom, hogy a KK és RR gondoskodása épen nem alaptalan. Azonban más oldalra is tekintve, nem lehet nem hinnem, hogy a nép tehetsége korántsem kisebb, mint akkor volt, midőn a mostani adó quantuma megajánltatott. Tudják a fő RR, hogy ez már igen rég történt, s azóta az ország ereje mind népességre, mind értékre szembetünőleg nevekedett.[21] Most még az uj urbariom kedvezései is hozzájárulnak, ugy hogy méltán reménylhetjük, hogy az adózó nép ezek jövendő gyümölcseinek segedelmével adóját könnyebben fogja fizethetni. Látván azonban a fő RR szándékát, én sem idegenkedem, hogy ezen észrevételek a RRkel közöltetvén, egyebiránt a felterjesztés ne hátráltassék. A törvényhatóságoknak a királyi kincstár ellen fennlévő követeléseit ami illeti, mellyeket a KK és RR az adóbeli illetőségbe készpénz gyanánt beszámitatni kivánnak,[22] jelentem a fő RRknek hivatalosan, hogy a liquidatio már befejeztetett s Ő Felségének fel is terjesztetett; ugy hogy ezeknek elrovása rövid időn következhetik, s ez által az adó lefizetése tetemesen könnyitethetik.

Ezután az ajánlathoz kötött azon feltétel iránt, hogy ezen adó 1839. 9-ber első napján megszünjék, éppen olly értelmű határozás történt, mint a mennyiség iránt imént közlöttem. — Érdekes volt e részben a NÁDOR beszéde. — Utóbb a felirás stylusának rostálgatásakor két észrevétel tétetett. Horvátország iránt itt is hosszas vitatás kerekedett. Átaljában a Croatia szó emlitésbe sem jöhet, hogy kellemetlen szóváltás ne kerekednék, s valóban ez már annyira ment, hogy találkoznak, kik az egység s egyesség idaeáját nehány territorialis □ mértföld idaeájánál nagyobbra kezdik becsülni.

Jelentésemet az adóbeli 2-ik kérdésről folytatni fogom, s jövő levelemben azon leszek, hogy kipótoljam az elmaradást, mellyet az érdekes tárgyak öszetorlódása okozott.

d)

Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.

A KK és RR *martius 11. 12. s 14.* napjain az expropriationalis törvény felett tanácskoztak másodizben. Kivévén azt, hogy Ő Felségének azon befolyásán kivül, mellyet a törvény meghozásában s a választmány helybenhagyásában gyakorol, s azon felügyelésen felül, mellyel minden törvénynek teljesitése iránt bir, más különös helybehagyási just el nem fogadhattak, — egyéb iránt a fő RR javaslatait többnyire egész készséggel elfogadták. — Továbbá az adó tárgyábani felirásra nézve mindenekben véleményöknél maradtak.[23]

Az *evangelicusoknak horvátországbani polgárositására* nézve — (roppant erő nyilatkozás mellett) s a *praesidialisok* iránt is kivánságaiktól semmikép el nem állottak,[24] — *mart. 15-én* pedig az előleges sérelmek tárgyában, úgy a szól-

[21] A nádor a porták új elosztásával kapcsolatban igen sok összehasonlító számitást végzett, s az 1828-i összeírás alapján igyekezett megállapitani az egyes megyék és az ország teherbíró képességének fejlődését vagy hanyatlását. (A számításokat l. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX. sz. alatt.)

[22] Vö. az 511. o. 9. jegyzetével.

[23] A viták részleteit l. a következő számban.

[24] Izenetüket l.: *Iratok.* VII. köt. 61. kk.

lás szabadsága iránt (15-ször) s a békési sérelem tárgyában (7-szer) közértelműleg az elébiekhez ragaszkodtak[25] — Végre *Nickell Károlyt* fél, *Báró Drechselt* egész taxával honnositották.[26]

A *fő RR mart. 12.* a lengyel ügy és a borsodi bankócsinálók ügyében véleményöknél maradtak. — Fejér v[árme]gye ujabb sérelmét elfogadták. — *Mart. 15-én* a magyar nyelv tárgyábani, és Bod János iránti felirás stylusában megegyeztek.[27]

Martius 16-án az adó iránti felirásra a fő RR változtatás nélkül reá állottak.[28] — *3 kir. resolutio publicáltatott.* 1. Az urbér tárgyában Slavonia nevezetére, s a biróválasztásra nézve Ő Felsége elfogadván az ország kivánságát, az egyesség egészen megkészült. — 2. *A birói itéletek motivatiojáról,* 3. *a proportionalis per* tárgyában javalt törvényeket Ő Felsége elfogadta.[29] A többi excerptákra kir. választ igért!!.

333.

1836 március 10, 11, 12, 14, 15, 17.

Foglalat: a) *Körülményes jelentés az adó tárgyábani felirás felküldéséről,* — b) *s az expropriationalis törvény felett 2-od izben közbejött kerületi vitatásokról. — Az adó tárgyában már resolutio is érkezik.*

a)

Pozsony, martius 19-én, 1836.

Tudósitásimban a felajánlott adó mennyisége iránt *martius 10-én* közbejött főrendi tanácskozásokig haladtam. Következett a KK és RR e tárgybani javaslatának 2-ik része, mellyben az adó felajánlásához kötni szokott feltételekhez és óvásokhoz még azt is csatolják, hogy a kitett 3.800.000 ftnyi adó 1836 november 1-ő napján kezdődjék, 1839 october utolsó napjának multával pedig teljesen megszünjék; az időközben tartani reménylt országgyülésének az adórul egész kiterjedésben rendelkezhetése magában értetvén.[1]

Gr. Keglevics (barsi főispán) az adó megszűnésének szokatlan feltételét, az 1791: 19. törvénnyel, melly nyilván kimondja, hogy annak egyik diaetától a másikig kell ajánltatni,[2] ellenkezni véli; és miután ennek rendeltetése a rendezett katonaság tartásában áll, természetes következésnek itéli, hogy az adónak fizetése egy pillanatig sem szünhet meg, különben a katona zsoldot nem kapván, élelmét kéntelenittetnék erővel is megszerezni, s venni ahonnan vehetne, mert az élet fenntartása legelső kötelesség (!!)

B. Bedekovics törvényeink szellemével megegyezőleg gondolhatónak sem tart olly adózási rendszert, miszerint az adó csak egy pillanatig is meg-

[25] A két válaszizenetet l. uo. 58. kk.
[26] Erre vonatkozó izenetüket l. uo. 59. kk.
[27] Válaszaikat l. uo. 35. kk., a magyar nyelv tárgyában felterjesztett felirást 44. kk.
[28] Az adó ügyébeni felirást l. uo. 40. kk.
[29] A három királyi leiratot l. uo. 37. kk.
[1] Vö.: *Iratok.* VI. köt. 358. kk.
[2] Vö. az 511. o. 13. jegyzetével.

szűnhetne; ha pedig a szokást tekinti, tud ugyan példát, hogy szorgos körülmények miatt az Ország Rendei kisebb adót ajánlottak, de hogy bizonyos napra teljes megszünését kikötötték volna, ez a magyar törvényhozás historiájában egészen hallatlan történet. És midőn egyrészről olly bizodalmatlanság bélyegét viseli, melly a nemzet nagylelküségétől mindég idegen volt, másrészről magát azon czélt se jó oldalról biztositja, mellyre irányozva lenni látszatik. E czél nem más mint az, hogy a diaetának összehivása minden kitelhető módon biztosittassék. De valóban 1790 előtt mintegy 30 évig nem tartatván országgyülése, minnyájan tudjuk, miként az akkori törvényhozók ezen legsarkalatosb nemzeti jus biztositására minden alkalmas kezességet kikerestek volt, s ha csak fényes jelenésekkel tanusitott gondosságuk iránt igazságtalanok lenni nem akarunk, biztosan fel lehet tennünk, hogy ha a RR által most használni kivánt mód czélszerü lehetne, ez sem mellőzte volna el figyelmöket. De nem czélirányos az, mert a köz védelem szükségei fedezetlenül egy pillanatig sem maradhatnak. A diaetának rendes időben megtartásáról pedig kezeskedik a törvény és koronázási hitlevél, s 1811-ben magok mondották az Ország Rendei, *hogy a magyar király olyat, ami törvény ellen van, nem is akarhat.*[3] A RR e javallatában tehát semmiképen meg nem egyezik; de ha az időnyerés tekintete a mennyiségre nézve reábirta a fő RRket, hogy ellen okaik előterjesztése mellett a felirást ne késleltessék, — az inditó ok e pontnál is hasonló erővel áll, s erre nézve is ugyanaz határoztathatik.

Az Országbirája az adónak úgy tárgyát, mint ajánlatát csupán és egyedül az illető léteges törvények, t. i. az 1715: 8-ik s 1791 : 19. cz[ikkely] értelmében veheti. Az első honunk védelme tekintetéből az állandó katonaság tartását törvényes kötelességeink főbbik fokára helyhezteté. És valamint a czél, mellyre az adó ajánltatik, múlhatlanul szükséges, ugy az eszköz is, melly e czélt fedezi, az adó t. i. soha fel nem akadhat. Érezték is eme szükséget egész fontosságában országunk Rendei; ami eléggé kitünik ama szorgos gondosságokbul, hogy ámbár az adó tárgyának a nemzet meghatározásától el nem vonhatását az alkotványi lét főbb jogai közé számitanák, törvényt hoztak mégis, hogy ha országgyülése nem tartathatnék, az adórul nádori concursus is határoztasson,[4] csakhogy a szükség fedetlen soha se legyen. Midőn illy tört ösvényt látunk magunk előtt, mellyet őseink bölcsessége kitüzött, valóban veszélyteljes merészlet az adót bizonyos naphoz kötni, s lehetővé tenni, hogy egyszerre megszünhessék. A jövendő rejtelmeit kétes homály fedezi, s nincs aki jót állhatna, hogy a 3 évi távolságban kijelelt napot legerősb akarattal is meg lehet tartani. — A 2-ik törvény[5] mindőn azt határozá, hogy az adó országgyüléstől országgyülésig ajánltassék, olly méreteket szabott ki, melly biztosan megóv, hogy a status nem veszélyeztethetik. Mindezeket alaposan a RR szemei elébe kell állitani, — azonban végkép csakugyan a fejedelem akaratja határoz. Ő tudja, ha el lehet e ama feltételt fogadnia. Ha tehát a KK és RRket elállásra az előadott okok sem birhatnák, nem ellenzi a szónok, hogy a felirás Ő Felsége kegyelmes szándékának megtudása végett felterjesztessék. *(Minnyájan! minnyájan!)*

[3] A devalváció törvénytelensége mellett érvelő 1811. nov. 11-i feliratukban mondják a rendek: „... Majestas Vestra Sacratissima, ut Rex Hungariae, solennis suae sponsionis nunquam immemor, constitutionalibus Regni legibus adversum velle non possit ..." (Az országgyűlés *Irásai*, 94.)

[4] Vö. az 514. o. 24. jegyzetével.

[5] Ti. az 1791 : 19. tc.

NÁDOR: Ugy látszik, elfogadják a fő RR az Országbirája javallatát. Ezt tehát végzésnek nyilatkoztatom. A tárgy azonban olly fontos, miszerint el nem mulaszthatom, hogy némelly nézeteimet meg ne emlitsem. — Ekkorig az adó diaetától diaetáig ajánltatott. Következék ez az ajánlat rendeltetéséből, melly fedezetlen soha sem lehet, s hogy valósággal nem lehet, a nádori concursustól vett gyámokoskodás igen világosan mutatja. A RR most más ösvényre léptenek, de én nagyon kételkedem, ha e mellett maradva erősülnek e az ország jusai? Sőt ugy hiszem inkább gyengülnek. Az 1791-ki sarkalatos 13-ik cz[ikkely] azt mondja, hogy minden 3 évben országgyülésnek kell lenni. Ha tehát törvényes uton kivánunk maradni, az ország Rendeinek feltenniök se szabad, se illik, hogy lehet eset, miszerint ezen törvény nem teljesül. Ezt kimondani annyit tesz, mint a fejedelem vallásossága felől kétségeskedni és elismerni, hogy az alkotvány kezesitette törvények a nemzet jusait elegendőleg nem fedezik. Ami engemet illet, én a honi alkotmány legfőbb kezességét a koronás király vallásosságában és azon institutiókban találom, mellyek az ország jusait biztositották. Erősb lesz e ama garantia, mellyet a KK és RR az adó által akarnak kicsikarni? Nagyon kételkedem, sőtt nyilván megvallom, hogy véleményem szerint ezen ösvény a nemzeti jussok erősitése czéljához aligha vezet. De nem akarom a fő RR szándékát ellenzeni. Diaeta végén vagyunk, ám menjen igy a felirás, ha a KK és RR hozzá csakugyan ragaszkodnának. Én meg vagyok győződve, hogy szintezen észrevételei lesznek Ő Felségének, mellyeket én az ország javával is összehangzásban lenni itélek. Ekkor majd lesz alkalom ujabb egyezkedésre. Most rostáljuk meg a felirás stylusát.

Erre nézve két észrevétel fordult elő: 1. A felirás kezdetén[6] azon vezérelvet állitják fel a RR, hogy „a megajánlandó mennyiség a szükség legszorosabb mértékéhez alkalmaztassék, s a nép munkájának és szorgalmának különben is csekély jövedelmei a közállomány költekezésének áldozatjai ne legyenek." — Ezt a fő RR VURUM püspök javaslatára ekként kivánták módositani: „a szükség legszorosb mértékéhez alkalmaztassék, *és ezen felül* a nép munkájának" s a t. — 2. az volt, hogy Horvátországra nézve (mint elébbi levelemben emlitettem) a KK és RR az adót ajánló felirások eddigi stylusától némileg eltávoztak.[7] Ez ellen B. BEDEKOVICS ismét és ismét kikelt, azon tengely körül forgatván ellenvetéseit, hogy Horvátország Rendeinek jussuk van saját adójokat külön ajánlani, amint most is az előbbi mennyiséget egész készségel megajánlották. — Azonban GR. CZIRÁKY a társországok jusait sértetni nem vélte, — B. EÖTVÖS pedig megmutogatá, hogy 1802 óta (1811-et a franczia beütés miatti bészámitás különös okainál fogva, kivéve) a Horvátország részéről ajánlott adó számszerint soha sem volt különösen a felirásokban kitéve. — Ezeknek következésében tehát e pont iránt a viszonizenetben csak az a megjegyzés tétetett, hogy a fő RR ezen változott szerkesztést az 1790/1: 59. cz[ikkely] értelmében[8] veszik. — Végre még a felajánlott adó kezdetének meghatározott napjára nézve kivánták volna némellyek, hogy ez vagy egészen elhallgattassék, vagy legalább annyi emlittessék meg, miképen addig (t. i. folyó évi 1-ő 9-berig) a mostani adó megerősittetik. Ez azonban a jövő adó kezdete napjának szabályos kitételéből már önként értetődvén, el mellőztetett.

[6] L.: *Iratok*. VI. köt. 356.
[7] L. előbb, 554. kk.
[8] Vö. a 361. o. 4. jegyzetével.

Az ekép készitett főrendi izenet[9] *a KK és RR által martius 14-én* vétetett (Madocsányi s Klauzál elnökségök alatt) *kerületi tanácskozásba.*

A dolog érdemére nézve köz volt az értelem, hogy a KK és RR a másik tábla nézeteiben nem osztoznak, s előbbi állapodásuknál megmaradnak. S ezen nem osztozás különösen a viszonizenet azon pontjára is értetett, mellyben a fő RR megegyezésöket jelentik, hogy a felirás *Ő felsége kegyelmes akaratja megtudása végett* felterjesztessék. — Ezt FÁY az országgyülési test méltóságával össze nem tudá egyeztetni, mert nem könyörgés, nem tudakozódás illeti azon testületet, melly a törvényhozó hatalomnak osztályosa, hanem elhatározott akaratnak kijelentése, mellynek hozzájárulása nélkül a fejedelem akaratja törvénnyé soha sem lehet.

Ami pedig a stylust illeti, a fő RRnek erre nézve tett első rendbeli észrevételét[10] a KK és RR szintén el nem fogadták, FÁY és PÁZMÁNDY javaslatára feleletül adatni határozván: hogy akármint emlegessék is a szükséget, a magyar adózó nép törvény lelke szerint jövedelmei teljes kimeritéséig semmi esetben sem adózhat, — aztán az adó tárgyában két törvényes alapon indul a magyar törvényhozás, t. i. 1. az adózó nép erejére, s 2. a közszükség legszorosb mértékére való tekinteten. Már pedig, ha a fő RR módositása elfogadtatnék, a mindenek feletti figyelmet érdemlő első tekintet a másodiknak egészen alája vettetnék. — Horvátország iránt végre azt adák a RR válasz gyanánt a fő RR tudtára hogy felirásuknak e részben megváltozott szerkezetét az 1791.-ki s 1802-ki végzéseknek, és az 1790/1: 59. czikkelynek azon értelmében vették és veszik, mellyet a porták kiigazitása tárgyábani izenetjeikben körülményesen kifejtettek.[11]

Illy értelemben elkészitvén 2-ik izenetjöket, azt *martius 16-án* tartott országos ülésökben megerősitették, s *a fő RRhez* átküldötték. — Itt KUKULYEVICS kérte a fő RRket, emlittetnék meg a felirásban, hogy ezen sérelmes változtatásban Horvátország Rendei meg nem egyeztek. De a NÁDOR kijelentette, hogy minap már a stylus iránt is megkészülvén az egyesség, ezen nyilatkozásnak többé hasznát nem vehetni. — Átaljában tehát csak az adatott szóbeli izenettel a RR tudtára, hogy a fő RR előbbi elveikhez ugyan most is ragaszkodnak, de a felirást tovább nem hátráltatják.[12]

Délután *elegy ülés* tartatott, s ebből szokott módon 1. az *adó*, 2. a *magyar nyelv* tárgyábani felirások a fejedelemhez felküldettek.[13] Ezen utóbb emlitett tárgy t. i. *martius 12-én* volt a fő RRknél felvéve, s a deák forditásnak egyetlen egy szavára tett, s *martius 15-én* a RR által is jóváhagyott puszta stylaris észrevételen kivül egészen elfogadva. — Némellyeknek a fő RRknél szemökbe tünt ugyan, hogy a nádori közbenjárás következményének törvénybe iktatásánál a KK és RR ezen kifejezést *his jam sub Comitiis* eként kivánják változtatni *his adhuc* s a t.[14] — De a NÁDOR e részben sem kivánt észrevételt tenni, mert a RR nem az ő jelentése szavait változtatják, hanem csak azt fejezik ki, hogy miként kivánják a törvényt alkotni; mire nézve nincs ok, melly miatt a felirásnak Ő Felsége elébe terjesztését gátolni kellene.

[9] Az adó tárgyában kelt főrendi választ l.: *Iratok.* VII. köt. 29.

[10] Vö. előbb, Vurum püspök javaslatával.

[11] Vö. az excerpták sorában öt izben megismételt álláspontjukkal, utoljára *Iratok*, VI. köt. 297.

[12] Az izenet átadását l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 56.

[13] A két feliratot l.: *Iratok.* VII. köt. 40. kk., az elegyes ülés naplóját: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 56. kk.

[14] Előzményeit l.: 491. o.

b)

Következik most tudósitásaim sorára az ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatok (vagyis röviden a *kisajátitási törvény*) tárgyában költt főrendi viszonizenetre[15] *martius 11-ik s 12-ik* napjain Deák és Várady elnökségök alatt megkezdett, s *martius 14-én* Madocsányi és Klauzál előlülése mellett bevégzett *kerületi tanácskozás* rendje. (Lásd 330. számu levelemet.)

Első tárgya volt a tanácskozásnak azon főrendi javaslat, hogy a kirendelendő országos állandó biztosság hatáskörére nézve Ő Felségének a törvények értelmében gyakorlandó felsőbb felügyelési s helybehagyási jusa nyilván feltartassék.

FÁY előrebocsátván most kapott utasitásának azon tartalmát, hogy az expropriatio *közhasznúsitásnak* neveztessék, — hogy a vonalak országgyülésről országgyülésre meghatároztassanak, — hogy az expropriatiobani áldozat pótlékául a valóságos becsáron felül még a jövendő iparból eredhető haszon is megtérittessék s azon felől *titulo pretii affectionis* 10 procento fizettessék, — hogy ha urbéri földek esnének a vonalba, az úr is s jobbágy is kárpótlást kapjanak s a t. — egyébiránt a fő RR izenetét illetőleg: bármennyire óhajtja is a szónok, hogy ezen nagyfontosságu törvény létesüljön, azt mégis illy áldozatokkal, minőket a másik tábla kiván, megvásárolni nem akarja. A fő RR igen veszélyes elveket akarnának a legfensőbb felügyelés örve alatt bécsusztatni. Ide mutat azon kifejezés, hogy a magyar nemes (még pedig nem a jobbágyi hüségre s engedelmességre nézve, hanem minden tekintetben) csak a fejedelemnek van alája vetve, — mintha bizony a fejedelmet is kötelező törvény nem hatna ki reájok, s mintha csak királyi önkény s nem saját hozzájárulásokkal alkotott törvények alatt élnének. Ilyen az is, hogy a fejedelem a kiváltságok kútfeje, amiből az következnék, hogy nemzetünk önmagából semmi jusal sem bir, s minden csak a fejedelemtől ered, hogy az ország van ő érette, nem pedig ő az országért. — Ezen veszedelmes állitás a theocratiától már csak egy lépésnyi távolságban áll. Ha minden jusnak kutfeje a fejedelemnél van, úgy ő azt Sylvester pápa koronájával kapta,[16] Sylvester pedig maga jusát az Istentől származtatá, s igy hát mi világi jusainkkal elhallgathatnánk, mert a királyi hatalom theocratiai, s nem nemzeti eredetü volna. — De a dolog megforditva áll: a fejedelemnek magában semmi jusa sincs, annál kevésbé lehet jusoknak kutfeje; ez csak a nemzet öszességében találtatható, s a fejedelem is csak annyi jusal bir s birhat, mennyit neki a nemzet átadott. — Továbbá nyilvánvalóvá teszik a Fő RR azon szándékjokat, hogy minden ilyes vállalatok az ország befolyásától elvonassanak, s kormány privilegiumok tárgyává és ekép az indirecta adónak egy új súlyos nemévé tétessenek, amire azonban a KK és RR sem köz nemzeti, sem magános birtokbiztonsági tekintetből reá nem állhatnak. — Korántsem mondhatják azért a fő RR, hogy a RR javallatában a fejedelemnek törvényes befolyása elmellőztetnék, mert hiszen törvényalkotás forog kérdésben, ami Ő Felségének hozzájárulása nélkül nem történhetik. Legfeljebb tehát annyira adhatná a szónok megegyezését, hogy az országos biztossághoz egy két tagot, talán az elnököt a kormány nevezhesse, de hogy az expropriatio privilegium tárgyává tétessék, abban soha meg nem egyezik.

[15] L.: *Iratok*. VII. köt. 8. kk.

[16] A Szent Istvánt koronával megajándékozó, s püspökségek alapitására felhatalmazó Sylvester-bulla hitelessége körül már a XVIII. században is folytak viták, de a közvélemény hitelesnek tartotta mindaddig, míg Karácsonyi János 1891-ben végleg be nem bizonyitotta hamisitvány voltát.

HERTELENDY MIKSA szintén csudálkozék, miként lehet a fő RRnek azon gyámokot, hogy a magyar nemes csak Koronás fejedelmének lehet alája vettetve, éppen most használniok, midőn törvényt akarunk alkotni, aminek engedelmeskedni nemcsak minden nemes köteles, de megtartásával és megtartatásával a fejedelem is tartozik. A legfensőbb felügyelési just tehát csak azon törvényes értelemben vévén és vehetvén, hogy minden törvénynek teljesitésére felügyelni Ő Felségének törvényes kötelessége, a fő RR emlitett elvét egyedül akként veheti, hogy ha az ország a fejedelem hozzájárultával törvénythoz, annak a nemesekre nézve is teljesedésére Ő Felsége felügyeljen. És miután a t. czikkely, melyben az országos biztosság kineveztetik, királyi sanctio nélkül erővel nem birhat, ez uton Ő Felségének még a tagok kinevezésébe is olly egyenes befolyása van, hogy Pest követének javallata is egészen szükségtelen. A szónok tehát az előbbi végzésnél megmarad, nyugtatás okáért a küldöttség korlátlan hatalmának megszoritásául csupán azon egy toldalékot tartván szükségesnek, hogy munkálodásiról az országgyülésének időrül időre körülményes jelentést tenni köteleztessék.

SZLUHA ellenben ugy vélekedett, hogy közelitésről kell gondolkozni, ha azt akarják a RR, hogy legyen a dologból valami. A Felség igen sokszor kinyilatkoztatá, miképen királyi jusait legkisebbé sem engedi megcsorbittatni. A felügyelésről tehát le nem mond, de ember sem akad a vállalatra, ki a kormánynak biztositása nélkül milliomjait koczkáztatná. Ezekből azt következteté a szólló követ, hogy a fő RR javallatát el nem fogadni annyit tesz, mint azt akarni, hogy semmiből semmi se legyen. Emlékezteté végre a Rendeket: hogy az urbéri t. czikkelyekben, a legfensőbb felügyelés nyilván fenntartatott,[17] pedig megtörténhetik, hogy urbéri földeken megy a vonal keresztül; a Helytartótanácsnak inspectióját tehát kizárni nem is lehet.

BERNÁTH ugy látja, hogy a KK és RR a legfensőbb királyi felügyelésről sokkal kedvezőbben gondolkoznak, mint magok a fő RR. A szónok legalább ugy hiszi, hogy mind azon tárgyaknak elintézésében, mellyek a publicumot illetik, önként bennfoglaltatik a suprema inspectio, s a határtalan nyilvánosság, melly a törvényhatóságok munkálódásiban uralkodik, annal gyakorlatát a legtisztább fénybe helyhezteti. — Továbbá hittel is kötelezvén magát Ő Felsége, hogy a törvényeket megtartja *és meg tartatja*, ebből a felügyelés minden törvényre nézve szintén önként következik, elannyira hogy ha a fő RR javaslata szerint csak némelly tárgyaknál tétetnék rólla emlités, majd oda magyaráztathatnék, hogy amelly törvénynél különösen ki nem fejeztetik, ott a legfőbb felügyelésnek nincs helye. Amit ezen tábla ép a thronus érdekében el nem ismérhet. A *felügyelés* megemlitése tehát szükségtelen is, felesleges is; ami pedig a *helybehagyást* illeti, miután a fejedelem hozájárultával törvény alkottatik, s királyt és nemzetet egyaránt kötelező erőre emeltetik, hogy itt még más valamelly helybehagyásnak helye lehessen, azt a szólló követ egyenesen tagadja, s alkotmányunk rendszerével sohasem is tudná megegyeztetni, s hogy midőn az ország lakosai saját tulajdonukat a küldöttség birálatára bizzák, miért viseltethetnék iránta a kormány bizodalmatlansággal? ezt a szónok éppen olly kevéssé tudja megfogni, aminő képtelenségnek látná, hogy az ország nemesei, kiknek a vagyonukkali szabad élés sarkalatos jusaik közé tartozik, ámbár a vállal-

[17] Az úrbéri kötésekről szóló V. tc. 2. §-ában tartja fenn az országgyűlés a királynak a Helytartótanács útján gyakorolt legfelsőbb felügyeleti jogát. Vö.: *Iratok*. V. köt. 135.

kozókkal vagy önként, vagy az országos biztosság közbenjárásával megegyesültek, az egyesség megerősitése vagy elvetése mégis valamelly különös fejedelmi helybehagyástól függjön. Aztán amint meg nem egyeztethetné az ország összes törvényhozását képző választmány méltóságával, hogy intézkedései még az igazgató székek birálatinak alája vettessenek úgy ez a temérdek instantia, mellyett a fő RR javallanak, ezen minden lehető siettetést kivánó tárgyak természetével merőben ellenkezik. A szónok tehát ezeket kivánja a fő RRnek jól kimagyaráztatni, egyébiránt az előbbi végzésnél marad.

PFANSMID azonban mégis úgy vélekedett, hogy Ő Felségének fel kell ügyelnie, valjon az országos választmány nem teszen e törvény ellen valamit, másrészről pedig bizonyosnak vélte, hogy a kormány hozájárulása nélkül nem akad vállalkozó társaság.

BŐTHY forrón óhajtja e törvénynek létesülését, de nem minden áron, s a fő RR izenetéről olly meggyőződéssel van, hogy nyilván kimondja, inkább sohase legyen vasút, mint igy legyen. Micsoda felügyelés után sóvárognak a M[éltósá]gos fő RR? Talán olyat szeretnének ismét, mint némelly hazai intézeteknél már tapasztalánk, hogy mi megalapitottuk, a kormány pedig felügyelés czimje alatt magához ragadta, s mi czélt vesztve, csak az ő magános érdekének áldoztunk. Vagy azt gondoljuk, hogy miután külkereskedésünk virágzatát a gyarmati rendszer mostoha kezei kiméletlenül rongálják, még belső közösülésink módjait is büntetlen tehetnénk privilegiumok tárgyává? Azt hisszük, nyerne vagy egy vállalat helybehagyást, melly a német örökös tartományok érdekeinek nem lenne kedvező? Vagy kételkedünk talán, hogy ha valamelly magyarországi vasút a Bochnyaival vetélkedésbe jöhetne,[18] Rotschild uraimék[19] nem tudnák útját módját, miként kell a ministeriumnál kieszközölni, hogy a jóváhagyás megtagadtassék? — Hasztalan ijesztenek minket, hogy a kormány biztositása nélkül nem akad társaság, hiszen nincs a fejedelem kizárva, béfoly a törvény alkotásába sanctiójával, bé a küldöttség nevezéshez járulásával; és miután ezernyi példák mutatják, hogy a királyi szó, legyen esküvel erősitve bár, mégse mindég szent, valóban képzelni sem lehet olly kábultságot, hogy valaki több biztosságot találjon a Fejedelemnek egyoldalu puszta szavában, mint egy törvényben, mellyben már azon fejedelmi szó is, de azon kivül még az egész országnak szava is bennfoglaltatik, s melly a vállalatot nem holmi ingadékony kegyelem, hanem a status és törvényhozás oltalma alá helyhezteti.

GHÉCZY arra nézve, hogy mi lehet az illy vállalatok legsikeresb rugója? ékesen alkalmazá amaz isméretes *laissez nous faire* mondást, mellyel XIV. Lajos idejében a franczia kereskedők Colbert ministernek kérdésére feleltek.[20]

Szavazatkor 39 megye s a kerületek voxával 6 (és egy nem szavazó) megye s az Egyházi Rend ellen a fő RR javaslata *el nem fogadtatott.* — Voxolás közben azonban Pest, Trencsin és Komárom követei által tett észrevételekből azon közelitő módositás javallata fejlett ki, hogy az országos választmány egyik részét az ország Rendei, másikát a fejedelem nevezze, s egyiknek a másik kinevezéséhez szóllója ne legyen; de aztán ezen vegyes biztosság minden további

[18] Vö. a 452. o. 40. jegyzetével.

[19] A bécsi Rotschild-háznak nagy anyagi érdekeltsége volt a Bécs—Krakkó—Brody vonalon tervezett vasút építésében. (Vö. a 46. o. 22. jegyzetével.)

[20] Colbert, Jean Baptiste (1619—1683) XIV. Lajos francia király pénzügyminisztere, a merkantilista gazdaságpolitika kiemelkedő képviselője.

helybehagyás nélkül munkálódhasson. — Ezen javaslatnak el vagy nem fogadása tehát szintén szavazatra tüzetvén, eleinte ugyan egy vagy két szótöbbség által elfogadtatott, de később arról lévén szó, hogy hány tagot nevezhessen a kormány a biztossághoz? HERTELENDY MIKSA s mások előadásai következésében oda látszott a vélemény hajolni, hogy kettőnél többet ne nevezhessen, amit azonban némellyek valóságos szójátéknak tartottak, s mintsem ilyesmi határoztassék, POZSONY és NYITRA inkább átmentek azokhoz, kik a módositás ellen szavaztak; mire a többség ezen az oldalon állott, következőleg elhatároztatott, hogy a KK és RR minden változtatás és módositás nélkül e pontra nézve előbbi végzésöknél maradnak. — A válaszul adandó okokat az elnökség a fentebbi előadásokból összefoglalva előterjesztvén, s BEZERÉDY a jusok kutfeje iránti nemzeti felsőbség elveit, SOMSICS pedig a kormányszékek béavatkozásának e tárgyak természete miatti alkalmatlan voltát, s a törvényhozó test méltóságával is ellenkezését még bővebben kifejtegetvén.

Javallották továbbá a fő RR, hogy az illy vállalatoknál eleve szükséges előkészületekre nézve, minden akadályozás elkerülése végett illendő segedelem adásáról rendelés tétessék. — Ezt a KK és RR közértelmüleg helyesnek találván, arra kivántak lenni figyelemmel, 1. hogy a béjelentés hol történjék? 2. az előmunkálatok akadályozói az 1807 : 21. t. cz. példájára[21] minő büntetés alá vettessenek? 3. az ily alkalomkor okozandó károk rögtönös megitélése kire bizassék? — Melly tekintetek következésében PÁZMÁNDY és DEÁK javallatára közértelmüleg ezek határoztattak: Az elő munkálatokat tenni szándékozó vállalkozók jelentsék magokat az illető köztörvényhatóságnál. Erre a vármegye szolgabirót s esküdtet, a kir. város vagy szabad kerület pedig egy tanácsbelit tüstént rendeljen ki, hogy ekép a földmérőknek s egyéb személyeknek minden akadályozás ellen gyors és hathatós segedelem nyujtassék. Ezek a birtokosoknak okozandó károkat sommás uton s rögtöni teljes elégtétel szerzésével itéljék meg (fennmaradván a birtokon kivüli feljebbvitel). Ha mind e mellett is gátolná valaki az előmunkálatokat, a törvényhatóság hatalomkar kirendelésével is háritsa el az ellenkezést, az akadályoskodók pedig, mint a közállomány pártfogása alá helyheztetett hasznos vállalatok vakmerő gátolói, még tiszti közügyészi per utján a törvényszék által tetthez mérséklett büntetéssel is megfenyitessenek. — Mindezen határozatok a törvényjavaslathoz egy különös czikkelyben hozzá csatoltattak.

Következett a fő RRnek azon javallata, hogy a kisajátitás minden esetre az országos biztosság által megtétetvén, a kárpótlás iránti biráskodás az illető törvényes biróra bizassék.

E kérdés három ágra osztatott: 1. Ki határozza el, hogy ki tartozik a vállalkozóknak földet s helyet engedni? 2. Mennyit? 3. Mennyiért? — A két első kérdésre nézve most is köz volt az értelem, hogy ezek elhatározásának az országos biztosság hatóságánál kell maradni, minthogy ez a vonalnak müvészileges kijelelésével úgyis önként megtörténik.

A 3-ik iránt azonban NAGY PÁL gyakorlatilag felvilágositá, hogy az egész dolog teljesen impracticabilissá tétetik, ha a becslés, s annak következésében a kárpotlásróli biráskodás az országos küldöttségre bizatik. Állitásának bizonyitványául részletesen lerajzolá, hogy ha történetből számos közbirtokos által birt helység határában a vonal a földeket nem hosszában, hanem keresztül

[21] Az 1807 : 21. tc a pusztuló erdők állagának megóvásáról intézkedett s a zárlat megsértőire esetenként 200 forint büntetést szabott ki.

hasitaná? mennyi temérdek idő kivántatnék, hogy ugyanazon egy országos biztosság földről földre járva Austria szélétől Fiuméig szemlét tartson, becslést tegyen, s itéletet hozzon. — Ezeknek következésében szavazat utján a többség a fő RR véleményét a fentebb ki tett 3-ik kérdésre nézve elfogadta s az ekép megállapitott elv következésében ezek határoztattak:

Ha a kárpótlási summára nézve a tulajdonos a vállalkozókkal meg nem egyezhetne: a vármegyékben az alispány, szolgabiró s esküdt társaival, kir. városokban, a városi határon belől a törvények értelmében a város tanácsa, szabad kerületekben pedig egyes lakosok birtokát érdeklő kérdésben a helybeli hatóság, egész község közvagyonát érdeklőben a kerületi törvényszék, olly birtokra nézve pedig, mellyet a Jászkun kerületek közösen birnak, a Nádori Szék lészen a bíróság. — A kir. városok iránt köz volt az értelem, hogy azon javakra nézve, mellyeket a városi határon kivül mint földesurak birnak, más nemesekkel egyiránt a vármegyei, a város határai közt (Verbőczy szerint intra moenia civitatis) lévő magános birtokok pedig a városi hatóság elébe tartoznak,[22] — de olly birtokra nézve, melly a város határában ugyan, de nem magános polgár, hanem az összes közönség által biratik, némellyek érdeklettség tekintetéből a megyei hatóságot akarták birónak rendelni. — Azonban Kricske és Koleda figyelmezteték a RRket, hogy in territoris civitatis a vármegyék törvényhatóságot nem gyakorolhatnak; a RR tehát Noszlopy és (a hoszasb távollét után most érkezett) Ragályi javallatára abban állapodtak meg, hogy *a törvények értelmében* a város tanácsa fog birás-kodni, minthogy törvényeink azt rendelik, hogy ahol a városi tanács interessatus, ott más kir. városból tartozik részrehajlás nélküli birákat hozni.[23] — És ez ama szavaknak értelme. — A fent kitett bíróságok tehát mindenek előtt megteszik a becsüt, egyességet próbálnak, ez nem sikerülvén a kárpótlás mennyisége felett sommás uton itéletet hoznak, s azt a törvényes orvoslásoknak kizárásával tüstént teljesedésbe veszik. A feljebbvitelnek birtokon kivül helye lesz, de csak egy itélőszékre (p. ol. alispánytól a törvényszékre) és nem tovább. A pernek ott is a legelső összeüléskor kelletvén megvizsgáltatni.

A *6-ik §-nál* azt kivánták a fő RR, hogy a meghatározandó esztendők *privilegialisoknak* neveztessenek.

Ezt Bezerédy ellenzette, okul adván, hogy a fejedelemnek privilegium osztogatási hatalma csak törvény általi felhatalmazása határaig terjedhet, mert azon túl nemcsak just nem adhat a fejedelem, de maga sem birhat. Már pedig törvényeink a monopolium adást privilegium tárgyává soha sem tették.

Deák hasonló értelemben volt. Mert azon felül, hogy alkotványi rendszerünknél fogva a fejedelem kiváltságadási határtalan hatalommal különben sem bir, a privilegiumok alapja kegyelem; itt pedig nem kegyelem kéretik s adatik, hanem szerződés kötettik, mellynek talpköve a kötés szentsége, czélja a viszonyos haszon, feltételei pedig a kölcsönös kötelezések. A mondott esztendőket tehát mint a dolog világos természete szerint egyedül szerződésieket, kiváltságosoknak nevezni nem lehet. — És ez volt a Rendeknek köz értelmök e pontra.

[22] A *Hármaskönyv* III. rész 19. címje intézkedik ezekről az esetekről.
[23] Vö. a 401. o. 37. jegyzetével.

Az országos küldöttség munkálodásinak tárgyairól szólló *7-ik §-nál* NAGY PÁL felszóllitotta a RRket, határozzanak bizonyos szabályokat azon esetre, ha a vonalba urbarialis földek esnének. Maga részéről azt javalván, hogy a kárpótlási summát egészen a földesúr kapja, a jobbágyot pedig földben tartozzék kármentesiteni. — Ennek azonban nemcsak azon urbéri rendelet, miszerint a földesur a jobbágyi állományban önhibája nélkül történt fogyatkozást kipótolni nem tartozik, de sokhelyütt a lehetetlenség is ellentállhatván, másrészről azonban azt is az igazság hozván magával, hogy a jobbágy olly darab földtől, melly tőle elvétett, földesurának ne adózzék, — a KK és RR DEÁK javallatára abban állapodtak meg, hogy illy esetben a földesur tartozik az urbéri lajstromot megigazitani, s jobbágyának adózásait és szolgálatit illő arányban leszállitani; ezen veszteségért a vállalkozoktól nyerendő kárpótlás őtet, a jobbágyot pedig annyiban illeti, mennyiben az usufructuatio szabad eladási jusában csorbulást szenvedett.

Ez alkalommal HERTELENDY MIKSÁnak azon fentebbi javallata, hogy az országos küldöttség időrül időre az országgyülésének jelentést tenni tartozzék, elfogadtatván, helyesben a 2-ik szakaszhoz ragasztatni rendeltetett.

A *8-ik szakaszban* elébb azt javasolták volt a KK és RR, hogy a kötött esztendők elteltével, ha ujabb alku nem tétetnék, a hely minden megtérités nélkül az ország tulajdonává válik, s a törvényhozás utóbbi rendelete alá esik, oda tartozott ingó javaikról pedig a vállalkozók szabadon rendelkezhetnek. — A fő RR ezt aként javallották módosittatni, hogy mig a föld a jelen törvényben kitüzött czélra (bárha tehát a kötött esztendők lefolyta, s ezzel a törvény nyujtotta kedvezések megszünte után is) használtatik, addig állandóan az illető vállalkozók birtokában maradjon, ha pedig ezen használat megszűnik, ha csak a birtokosok és vállalkozók közt más egyesség nem történt, a hely, akkori uj becs szerint az előbbi birtokosokra visszakerülhet. — Ezen javaslatnak elfogadását KLAUZÁL, NÉMETH s OCSKAY ellenzették, mert a földet az ország tulajdonává feltartatni kivánták. — Mivel azonban a vállalkozók édesgetésére nézve nagyon fontos inditó ok fekhetik azon körülményekben, hogy a földet tőlök ingyen semmi esetre el nem veszik, a KK és RR hajlandók valának a főrendi javallatot elfogadni; de HERTELENDY MIKSA erre csak azon világositás mellett állott reá, hogy a vállalat megszünvén, az országnak szabadságában álljon a földet e czélra használni, s csak akkor kerülhessen a föld az előbbi birtokosok kezére, ha a törvényben kijelelt czélra többé nem használtatnék. — Ez annyira megegyezni látszott a fő RR javallatával, hogy a KK és RR többsége szavazat utján a főrendi módositást a torontáli világositással fogadta el.

Midőn azonban *martius 17-én* a szerkesztés rostáltatnék, a végzés értelme felett hosszas vitatás támadott. — DEÁK mint multkori elnök azt tartotta végzésnek, hogy a szerződési esztendők multával a vállalkozók tovább is szabadon folytathatják vállalatjokat, azon különbséggel, hogy a kedvezések (értvén a kizáró monopoliumot) megszünnek. Ha ezek a vállalatot tovább folytatni nem akarnák, s az ország sem találna más módot, miszerint azt e czélra tovább forditani lehetne, csak akkor éled fel az előbbi földbirtokosok jusa, hogy a földet visszaválthassák. — KLAUZÁL ellenben és HERTELENDY M. a végzést ugy értették: hogy a kötendő esztendők elteltével a törvényhozás rendelkezésétől függ, meg vagy nem engedni, hogy a vállalkozók és minő feltételek mellett folytathassák a vállalatot; s ha meg nem engedné, s másra se bizná, akkor lesz szabad a földet visszaváltani. — A több-

ség szavazat utján ezen utóbbi értelmet fogadta el, s ahhoz képest a végzés eként világosittatott: „A kötött évek multával a rendelkezés a törvényhozást illeti, s ha a szabandó feltételek mellett a vállalkozók nem akarván vállalatjokat folytatni, a legislatio más társasággal lépne szerződésre, ez tartozik amannak ugy a hely, mint a reá épitett javak becsárát megfizetni; ha pedig e czélra ujabb vállalkozók sem találkoznának, akkor a földet az előbbi birtokosok visszaválthatják, a vállalathoz tartozó javakról pedig a vasút tulajdonosai szabadon rendelkezhetnek."

A Fő RR többi javaslatinak következésében még ezek határoztattak: 1. Az ország közjava s kereskedési gyarapitás tekintetéből, a vállalkozók vállalatjoktól közadót nem fognak fizetni, s arra nézve minden önkényes adózástól és taxáltatástól mentté tétetnek. Hogyha mindazáltal a vállalat vonalába urbarialis földek esnének, részint az adó fundusának csorbulhatlansága tekintetéből, részint az urbér 1-ő czikkelye 6-ik §-a következésében, miszerint az urbéri javak haszonvételétől a nemesek is adózni tartoznak, igazságosnak vélik a RR, hogy az ily földekre eső adót a vállalkozó társaság is megfizesse, s helyette a többi adózók ne terheltessenek. — Hasonlókép szavazat utján az is elhatároztatott, hogy a vállalathoz tartozó, s hihetőleg nagyszámú mesteremberek, felvigyázók s cselédek, ha különben nem nemesek, az adórendszer fennálló szabályai szerint adót fizessenek. — Végre 2-or: Az illy vállalatokra való felügyelés a törvényhatóságokra tartozik. A véletlenül, hibából vagy készakarva okozott károkért a fent kijelelt bíróság, ugyanazon rövid uton a vállalkozók részére rögtöni teljes elégtételt fog szerezni. Akik pedig szegénységök miatt a kárt meg nem térithetik, ugy a hibából vagy készakarva kárositók is, a kárpótláson felül mint közfenyiték alá eső vétket elkövetett személyek, büntető per utján fognak vétségökhöz mérséklett büntetésel megfenyittetni. Viszonyosság tekintetéből ezen rendeletek a vállalkozók vagy embereik által másoknak okozandó károk esetére is kiterjesztetvén, s cselédjeikért (salvo regressu) a károk iránt elégtétellel magok a vállalkozók is tartozván.

Ezek eként *martius 11. 12. és 14.* napjain béfejeztetvén, a végzésekből készült 2-ik izenet *martius 17-ik s 18-ik* napjain meghitelesittetett.[24]

Ezeken kivül mai napig a tanácskozások e következő tárgyak körül forogtak:

A KK és RR az *előleges sérelmek* tárgyában még egyesülést nem nyert pontok iránt 4-ed izben,[25] — *a dézma, büntető hatóság* és *porta kiegyenlités* iránt, nemkülönben arra nézve is, hogy a *felsőbb törvényszékek* jövő diaeta alatt törvényszüneti időben is biráskodni tartozzanak, 5-öd izben[26] előbbi véleményöknél kerületileg megmaradtak.[27] A protestánsoknak horvátországbani polgárositása (erről majd bővebben[28]), a praesidialisok eltörlése, a lengyel ügy és a borsodi bankócsinálók iránt 8-ad izben, a szóllásszabadság tárgyában 15-ször, s a békési sérelemre nézve 7-szer ugy kerületi mint országos ülésben szintén előbbi végzéseikhez ragaszkodtak.[29]

[24] A rendek ilyen értelmű második izenetét l.: *Iratok.* VII. köt. 64. kk.
[25] Izenetüket l. uo. 75. kk.
[26] Helyesen: hatodízben.
[27] L.: *Iratok.* VII. köt. 79. kk.
[28] Ennek az ígéretnek Kossuth az országgyűlés tárgyainak torlódása miatt nem tudott eleget tenni.
[29] Az újabb izeneteket e tárgyakban l.: *Iratok.* VII. köt. 58. kk., 61. kk., 79. o. — A márc. 19-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 58. kk.

Felvették az úrbér tárgyában érkezett kir. választ is, s a bióválasztási szakaszra nézve azon világositást tévén, hogy e törvény rendeletét egyedül azon községekre nem terjesztették, mellyeknek földesuraik nincsenek, egyébiránt az úrbérra nézve már tökéletesen meg van az egyesség.[30] De az Országos sérelmek fel mégsem küldethettek, mert a fő RR most is azt állitják, hogy az ünnepeknek vasárnapokra áttételében meg nem egyeztek.

Legujabb.

Ma martius 19-én két kir. resolutio publicáltatott: 1. Az *adó tárgyában.* — Ő Felsége szivén viseli az adózó nép sorsát, — de az ajánlott summát az adó rendeltetésének fedezésére elégtelennek kéntelen nyilatkoztatni; s kir. szavát adván hogy az 1791 : 13. czikkelyt minden esetre megtartja, felszóllitja a Rket, *ut de ulteriore oblatione agant.* 2. A *Fiume itélőszékeiről* felterjesztett törvényt elfogadja.[31]

334.

1836 március 18, 19, 21, 22.

Foglalat: A legközelébb érkezett kir. válaszok tartalma, s azok következésében a) *az urbér iránt és* — b) *az adó tárgyában közbejött kerületi vitatások részletei.*

a)

Pozsony, martius 23-án, 1836.

A mult levelemben emlitett legközelébb érkezett kir. válaszok tartalma a következő:

I. *Az urbér tárgyában* f. é. martius 3-án tett felirásra[1] Ő Felsége nevében, azon hónap 6-ikáról válaszul adatik: Ad Articuli II-di § 2-um (Alsó Tótországi nevezet) altefatam quidem suam Ma[iesta]tem quoad regressum in pertractationibus Comitialibus, quando et quomodo admittendum, benigne declaratae menti suae nunc etiam firmiter insistere, eidemque nec secus, nec alias, quam in ejus cohaerentia locum unquam daturam esse; cum nihilominus Legibus in B. Resolutione de 23. Aug. 1835. citatis, Art[icu]lis quippe 92 : 1715. et 23 : 1751. ipsi etiam Domini SS et OO. in demissa repraesentatione sua de 21-a septembris 1835. inhaereant, atque in ea etiam, quam recens substraverunt, palam declarent, se quorumvis jura salva esse velle, Eandem Suam Ma[iesta]tem SSmam praeprovocatarum legum prout et art. 120: 1715. et 27 : 1723. vigore salvo, non refragari, quominus loco expressionis „Comitatuum Sclavoniae inferioris" Comitatus *Posega, Verőcze et Szerém* nominetenus recensendi, Art[icu]lis urbarialibus inferantur. — Ad Art[icu]li porro 6-ti § 1-mi sectionem 1-am (melly a községek biráinak választásáról szóll) quaestione de coordinandis privilegialibus communitatibus ad Legem urbarialem neutiquam spectante, sed suo tempore et loco ex professo pertractanda, interea

[30] A vita részleteit l. a következő számban.
[31] A két királyi leiratot l.: *Iratok.* VII. köt. 56. kk.
[1] L.: *Iratok.* VI. köt. 306. kk.

autem illo, qui fundamento privilegiorum in iisdem praeviget usu, in salvo relicto, altefatam suam Ma[iesta]tem redactioni per DD. SS. et OO. propositae clementer annuere. — Atque haec iisdem eo relate ad conclusionem praeprovocatae Repraesentationis (hol a junctimtóli elállás feltételeiről van szó) addito, significanda clementer jussisse: altefatam Suam Ma[iesta]tem, quae avitam Constitutionem illibate salvam esse vult, perpetuo hocce studio suo, in sensu benignarum Resolutionum dd-o 28. octobris et 26. Decembris 1835. et Sua et Regni Jura prout hactenus, ita dehinc etiam intemerate servanda complecti. In reliquo circa caetera quoque, medio praeprovocatae Repraesentationis, sibi demisse substrata Legum Projecta (t. i. az excerpták iránt) exoratis benignis Resolutionibus propediem subsecuturis.[2]

Ezen kir. választ a KK és RR *martius 18-án* Madocsányi és Klauzál elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésökben* vették tanácskozás alá.

KAJDACSY emlékezteté a Rket, miként már eddig is mindég méltán nehezen vették, hogy a kir. válaszokban a felterjesztett t. czikkelyek magyar szerkesztése elmellőztetett. Most pedig a nádori közbenjárás utján nyert kir. válasz után[3] a szónok legalább mást nem is várt, mint azt, hogy a legelső királyi resolutio ha nem egészen magyar is, legalább magyar s latin lesz. Reménységében azonban megcsalatkozván, csak azon utat látja fennmaradottnak, hogy a KK és RR a nemzeti nyelv ügyében ismét tettleges lépéshez nyúljanak, s mást mint magyar felirást fel ne terjesszenek.

DEÁK nem gondolta, hogy miután a magyar nyelv tárgyában épen csak egy pár nap előtt felirást tettek a RR,[4] most attól elugorva tettlegesség utjára mehetnének. — Annyi mindazáltal igaz, hogy miután a törvényekben eredetinek s elhatározónak a fejedelem is a magyar szerkesztést fogadta el, a kir. válaszokban szükségeskép nem a latin, hanem a magyar textusra kell hivatkoznia; mert ez már nem egyezkedés tárgya többé, ez királyi helybehagyással megerősitett végzés, mellyet markainkból bizonyosan ki nem fogunk ereszteni. És miután tapasztaljuk, hogy a felolvasott királyi válasz azon egyetlen egy hivatkozásban, melly benne foglaltatik,[5] a deák textust veszi fel, ezt a példa erejének tekintete miatt is, hallgatással mellőzni nem lehet. — Melly észrevétel BEZERÉDY által is pártoltatván, a RR által közértelmüleg elfogadtatott, — valamint BALOGH javallatára annak is kijelentése, hogy a regressus értelme s jusa iránt a KK és RR is, felirásaikban kifejtett elveikhez ragaszkodnak.

Egyebiránt az *Alsó Tótországi* nevezet megszünése iránt meglévén az egyeség, — HERTELENDY MIKSA kinyilatkoztatni kivánta, hogy a KK és RR ezt örömmel fogadják. — De SZIRMAY nem látta okát, miért kellessék mindég örülnünk, miután az intermediatio következésébeni felirásban már annyit örültünk, hogy valóban a jövendő alkalmakra is elég volt. — Ami pedig *a biró választásróli* pontot illeti, a részben ugyan köz volt a RR értelme, hogy a törvényszerkesztést Ő Felsége elfogadván, az többé sem kérdés, sem változtatás avagy módositás alá nem jöhet, mivel azonban a kir. válaszban mintegy óvólag csakugyan megemlittetik, hogy a privilegiált községek szerkezete ide nem tartozik, s hogy az azokbani szokásnak rendszeres elintézésig

[2] A kir. válasz teljes szövegét l. uo. 37. kk.
[3] Vö. előbb, 490. o.
[4] L.: *Iratok*. VII. köt. 44. kk.
[5] Ti. amikor a „Comitatuum Slavoniae Inferioris" kifejezésre utal.

meg kell maradnia, — DEÁK szükségesnek vélte a felirásban tisztán kijelentetni, hogy a törvényczikkely azon helységeket, hol a bióválasztásban minden lakos eddig is részt vett, ezen gyakorlatban tovább is meghagyván, a többiekre nézve pedig a választást legalább minden jobbágyra, s házat vagy földet biró zsellérekre kiterjesztvén, a privilegiumok emlegetésének helye teljességel nem lehet. Mert ha valamelly helységnek privilegiuma a választási just minden lakosnak megadja, ez a fentebbi törvény rendelete által úgyis megerősitetik, ha pedig szükebb körbe szoritja a lakosok jusait mint maga a törvény, — p. o. hogy a választási just a királyi városoknak annyiszor s olly méltán rosszallott typusa szerint csak valamelly *electa comunitas* gyakorolja, az illy privilegiumnak meg kell szünni, mert kiki tudja, hogy privilegium által a közönséges törvény engedte jusokat nem tágitani, hanem megszoritani merő képtelenség. — PÁZMÁNDY ellenben a kiváltságok természetének ezen magyarázatában megegyezett ugyan, minthogy azonban a kir. válasz átaljában minden privilegiált községek coordinatioját nem az urbéri törvényre tartozónak nyilatkoztatja, s innen majd az következhetnék, hogy a földesúri hatóság alatt lévő, de mégis privilegialis helységek ezen törvény jóvoltából kizárathatnának, a már mindkét részről elfogadott törvény szerkesztésének sértetlenül hagyása mellett szükségesnek vélte a felirásban kijelentetni, hogy a KK és RR ezen rendelkezésöket egyedül azon községekre nem értik s nem értették, mellyeknek földesurok épen nincs, következőleg az urbéri törvények iránt semminemű viszonyban nem állanak. — SZOMBATHELYI ugyan ezen kivételnek is ellene volt, és át nem látta, miért kellessék az illy már egészen szabad községeket azon jusból kitagadni, mellyet a törvény a földesúri hatóság alatt lévőknek is megadott. — BERNÁTH feleletül adá, hogy az érintett communitásoknak kedvetlenebb ajándékot nem adhatnánk, mint az volna, ha jusaikat az urbariomban kéntelenittetnének keresni, holott temérdek költségeiknek s fáradozásaiknak egyik legfőbb czélja az volt, hogy az urbérhez semmi közök ne legyen. — Ezen véleményi különbség következésében szavazatra volt szükség, s ennek utján szótöbbséggel Pázmándynak javallata lőn elfogadva, miszerint a felirásban ki fog jelentetni, hogy ezen törvény rendelete azon községekre nem értetik, mellyeknek f[öldes] urok nincs.

Végre a kérdés alatt lévő kir. válasz bérekesztő pontjára a KK és RR azt határozták feleletül adatni, hogy részükröl is már kifejtett elveikhez tántorithatlanul ragaszkodnak.

Martius 19-én előbb szerkesztési hitelesités végett rövid kerületi, — utóbb pedig mind a két táblánál országos ülés tartatott, s a *Főherczeg nádor* mai név- s kevés napok előtti születésnapja tekintetéből a fő RR részéről az ORSZÁGBIRÁJA, a KK és RR nevében pedig esztergomi kanonok NÉMETH szónoklata mellett különös küldöttség által megköszöntetett.[6] — Ezután *elegy ülésben — az adó és Fiume törvényszékei* iránt költ kir. válaszok[7] kihirdettettek. — Végre a KK és RR a szóllás szabadság tárgyában készitett 15-ik, a békési sérelem iránti 7-ik s az országos sérelmek és kivánatok még egyesülést nem nyert pontjai felőli 8-ik izenetjök kerületi javallatát mindenekben meg erősitették.[8] — Honnositott *Nickell Károlynak* pedig vagyon-

[6] Az ünnepség leirását és az elhangzott beszédeket l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 58. kk.

[7] L.: *Iratok.* VII. köt. 56. kk.

[8] Az izeneteket l. uo. 58. kk., 61. kk., 79. o.

talan állapotja tekintetéből az egész taxát elengedték, *Báró Drechselt* ellenben most is csak egész taxa fizetés mellett honnositották.[9]

A fő RR az ünnepeknek vasárnapra leendő áttételét tárgyazó pontra nézve, melly miatt a sérelmek felküldése megakadt, másodizben is amellett maradtak, hogy ők ez iránt a felterjesztésben meg nem egyeztek. — Az Egyházi Rend egész tömegben ellene volt a RR ezen kivánatának, JORDÁNSZKY a Nádort *per onomasim* kérte, a fő RRket pedig a vallás nevében kénszeritette, tagadják meg e pontra nézve egyezésöket, s ne szenvedjék hogy *in Regno hoc Mariano*, hol a Boldogságos Szüz képe még a pénzekre is reáveretik, országunk Pártfogónéja minden ünnepektől megfosztassék. A szólló legalább a mai örvendetes és szerencsés napot[10] a legszerencsétlenebbnek tartaná, ha a RR kivánsága elfogadtatnék. — A FŐHERCZEG NÁDOR ismételve oda igyekezett ugyan vinni a tanácskozást, hogy most már nem a dolog érdeméről, hanem csak arról lehet szó, hogy miben egyeztek meg a fő RR? s e részben B. VAY MIKLÓS az illető irományok felolvasásával szembetünőleg megmutogatá, miképen ha a II.-ik osztály 11-ik pontja, mire nézve a fő RR megegyezésöket tagadják, nem létezett volna is,[11] az innepeknek vasárnapokra áttétele iránt mégis egyesség volna már a két tábla között, — mert az 1-ő osztály 23-ik pontjában foglalt, s a fő RR által is tisztán elfogadott zemplényi kivánatban nemcsak a görögök ünnepeinek a catholicusokéival egyesitése, de átaljában minden ünnepeknek vasárnapokra áttétele is bennfoglaltatik.[12] — Az ORSZÁGBIRÁJA azonban feleletül adá, hogy a törvényhozásban nem játszunk Schakkot, *non ludimus latrunculis*, hogy azon kellene iparkodni, mellyik tábla győzheti le fortéllyal a másikat; és miután a fő RR minnyájan meg vannak győződve, de izenetjeikben előadott argumentatióik is nyilván bizonyitanák, hogy a felterjesztés nem ellenzését csak a görögök ünnepeinek, vagyis a Julianum és Gregorianum naptároknak egyesitésére nézve értették, — más értelmet reájok erőltetni nem lehet. — És hosszas vitatások után csakugyan ebben állapodott meg a fő RR: Minnyájan meg vannak győződve, de izenetjeikben előadott argumentatióik is nyilván bizonyitanák, hogy a felterjesztés nem ellenzését csak a görögök ünnepeinek, vagyis a Julianum és Gregorianum naptároknak egyesitésére nézve értették, más értelmet reájok erőltetni nem lehet. — És hosszas vitatások után csakugyan ebben állapodott meg a fő RR többsége.[13]

Martius 20-án vasárnapi szünet.

b)

Martius 21-én kerületi ülés. — Elnökség Pázmándy és Csepcsányi. — Felvétettek a már emlitett többi királyi válaszok. Név szerint:

II. *A birói itéleteknek okokkali támogatásáról*, és

[9] Az erről szóló izenetet l. uo. 59. kk.

[10] Ti. a nádor nevenapját.

[11] A megyei sérelmek sorában Bihar és Somogy kérte, hogy mivel „a sok ünnepek a népet a heveréshez és restelkedéshez szoktatják", hozzanak törvényt az ünnepek kevesítéséről és a naptárak egységesítéséről. L.: *Iratok.* II. köt. 143.

[12] Az országos sérelmek 23. pontjában Zemplén megye kérte, hogy a két görög és a katolikus vallás ünnepeinek egyesítésén túl „a többi innepek is átallyán fogva vasárnapokra tétessenek által". Uo. 103.

[13] Ilyen értelmű válaszukat l. uo. VII. köt. 93.

III. *A fiumei itélőszékekről* szólló t. czikkelyeket a Fejedelem egész kiterjedésökben jóvá hagyván,[14]

IV. *az arányositó perről* rendelkező czikkely iránt pedig csak azon egy helyes észrevételt tévén: hogy az arányositás kolcsaira hivatkozó 7-ik szakaszból a 3-ik §-nak emlitése, minthogy az nem uj kolcsot foglal magában, hanem csak a 2-ik §-ban foglaltnak segédeszközeit magyarázza, kihagyassék,[15] — ezen három rendbeli kir. válaszok iránt a RRnek észrevételök nem vala.

Következék *V-ör az adó tárgyában* folyó martius 16-án tett felirásra azon hónap 18-áról költ kir. válasz, melly így szóll:

Redditam esse Suae Ma[iesta]ti demissam DD. SS. et OO. de 16. curr. repraesentationem, qua mediante relate ad Contributionem, dotationemque Cassae collectaculorum militarium, propositionem suam substraverunt. Atque erga illam summefatam Suam Ma[iesta]tem SSmam Dominis Statibus et OO. rescribendum benigne jussisse: Eandem mox a primis feliciter suscepti regiminis auspiciis in eam, quam maxime curam incubuisse, ut inter caetera, quae apud quamque populorum augusto sceptro suo parentium classem, quo ocyus exstare desiderat, justitiae et benignitatis Suae monimenta, conservationi contribuentium quibusvis propensissimae Suae in eos voluntatis studiis, quam optime consulere valeat. Eam igitur, quam DD. SS. et OO. in praecipua sollicitudinis Suae parte esse memorant, providentiae, parsimoniaeque rationem, ut offerenda tributi quantitas strictissimae tantum necessitati commensuretur, paterno quidem Suae Ma[iesta]tis animo ita propriam esse, ut non solum avertendis, quantum quidem fieri potest, Contribuentium praegraviis solerter intenta vigilantia, sed ne illo quidem, quod ad ampliendos justos industriae eorum reditus, augendasque in genere publicas opes tendit studio, semet vinci admissura sit. Quem quidem solum duntaxat ita comparati animi sui ductum, si in eo, de quo DD SS et OO. in praecitata Repraesentatione sua agunt, objecto sequi altefatea Suae Ma[iesta]ti liceret, tum sane Eidem Ipsi maximo cessurum esset solatio, si praeattactae Dominorum Statuum propositioni, licet haec vel ea, quae anno 1791. facta est, oblatione multo minor sit, benigne acquiescere posset. — Sed enim publicae securitatis, ac proinde supremam Reipublicae rationem, in cujus Praesidium Majores stabilem pro omni eventu militem excubare voluerunt, ad Curam Regii ejusdem muneris, quibusvis aliis obtutibus potiorem esse debere. Hac ipsa proin sibi praeprimis incumbentis, scopum articuli 8 : 1715. aliarumque in nexu illius latarum legum manutenendi, obligationis religione, summefatam Suam M. S. urgeri, ut penes eam positivae benignae voluntatis Suae declarationem, quod dispositioni articuli 13 : 1790. inomisse satisfactura sit, Dominos SS. et OO., quorum desiderium circa ocyus complanandas, quas Contribuentes in aerario Regio habent praetensiones, manifestatum, S. M. S. justum esse agnoscit, in hunc etiam finem eo certius explendum, ad ulteriorem in re contributionis, ad disertum sensum Art[icu]li 19 : 1790. aliarumque praeexistentium legum, eo modo et mensura faciendam oblationem provocet, quae utroque hoc ex obtutu acceptabilis, et ita comparata sit, ut ne altefata Sua Ma[ies]tas S. mediis, ad sublimem illum conservandae et firmandae securitatis scopum facientibus, alias, in adjunctis etiam multo difficilioribus, ultro, sponteque majori in summa oblatis, destituatur.[16]

[14] A jóváhagyó királyi döntést l. uo. 38. kk., 57. kk.
[15] Uo. 39. kk.
[16] A kir. leirat teljes szövegét l. uo. 56. kk.

Az elnökség tanácskozás tárgyául legelébb azt a kérdést tüzte ki, ha megmaradnak e a RR az előbbi felirásukban 3.800.000 ftban tett ajánlásnál, vagy pedig többet ajánlanak?

KUBINYI átal nem látja, miként birhatná ezen kir. válasz reá a RRket, hogy csak egy fillérrel is többet ajánljanak? Helyesnek vallja ugyan a resolutio azon elvet, hogy az ajánlás a szükségnek legszorosabb mértékéhez alkalmaztassék, s bizonyosokká tesz bennünket, hogy az adózó nép sorsát a fejedelem is szivén viseli, de csak egy szóval sem mutatja meg, hogy a valódi szükségnek fedezésére az ajánlott summa nem elég, azon puszta szép szavak pedig, mellyeket az előbbi kormány példájára olly bőven osztogat, a szegény nép sorsán bizony egy hajszálnyira sem segitenek. Az állandó katonaságot törvényeink a közbátorság fenntartására, nem pedig az adózó nép zsirjának kiszivására, szabad barátságos nemzetek elnyomására, s nem az önkény eszközéül rendelték. Mi köze volt a magyarnak Olaszország belső dolgaihoz?[17] De mit nyert maga a kormány is, hogy a szegény olaszok elnyomására temérdek fegyveres seregeket fizetett? Gyülölséget aratott külföldön és gyülölséget benföldön, és adóságait, mellyeknek sulya alatt már különben is ingadoz, milliókkal szaporitotta. S azt akarja talán, hogy ezen elpazarlott milliókat szegény alattvalói véres verejtéke pótolja? — A magyar nemzet is ismeri a magyar status szükségeit, a magyar status jövedelmeit; tudjuk minnyájan, hogy a Londoni Bankban pihenő kincsek nem az uralkodóház magános jövedelmeiből, hanem a statusából származtak. Ne zavarják csak össze, ami nem együvé való, ne forditsák oda a közjövedelmeket, hová forditani nem kellene, s a status szüksége bizonnyal fedezve lesz. Igen szépen hangzik ez a religiositásra hivatkozás, kivált ha azon erkölcsi kötelesség érzetén alapul, melly a törvény megtartását szentnek ismeri. De fájdalom, a tapasztalás keservesen megtanitott már, miképen más garantiára is szükség van. A szónok tehát nemcsak megmarad a kötött feltételeknél mindenekben, de miután a KK és RR azon méltó s igazságos feltételt is ragasztották ajánlatokhoz, hogy a nemzeti kereskedés zárjai megnyittassanak, erre pedig kedvező választ nem nyerénk, a szólló követ visszalép, s a már ajánlottnál is kevesebb adót ajánl.

NOSZLOPY figyelmezteté a RRket, hogy e tárgyban alkalmasint minden követ szabályos utasitással van ellátva, s a capacitationak helye nem lehet. Ennélfogva tehát a RR minden további vitatás nélkül szavazást rendeltek. — Szavazat közben:

LÓNYAY az előbbi felirásnál állhatatosan megmaradott, és ha meglehet is, hogy a mult napokbani szép idő mellett is Bécs felől egy bizonyos szél fúhatott, őreá a bécsi szelek hatással lenni nem szoktak. — Ezt NÉMETH és SÁRKÖZY felfogták, s bizonyossá tették Zemplén követét, hogy midőn ezennel a folyó adót megajánlják, őket is nem a bécsi szél, hanem utasitásuk vezérli. — PILLER azonban át nem láthatta, miáltal változtak volna meg néhány nap óta annyira a körülmények, hogy előbbi szavazatjától elállania lehetne, ő tehát 3.800.000-nél több adót most is már csak azért sem ajánl, mivel a deperditák megszünése iránt kedvező válasz mégsem érkezett. — Igy SZOMBATHELYI is semmivel töltött üres szavak által magát mozdittatni nem engedi, s mig a feltételek, mellyekhez jusunk van, nem teljesittetnek, többet egy fillérrel sem ajánl. — ZARKA hasonlóképen puszta remény, és szépen

[17] Vö. 515. o., Kajdacsy beszédével.

hangzó üres szavak fejében megyéje szavazatával nem játszik. — PALÓCZY és BŐTHY arra alapitották szavazatjokat, hogy megyéik adózó népe a mostani adót tapasztalás szerint nem birja. Az utóbbi pedig 3 millión tul a 800.000-et sem akarta megajánlani. Nem vonta ugyan kétségbe, hogy a kormánynak vannak szükségei, de ha rámára vonná azokat, tudna mégis sokakra találni, mik nem a szükség, hanem fényüzés és pazarlás rubricájába tartoznak. Szoritsa meg a kormány szükségeit, ez módjában van, s az elviselhetlenségig nagy adó nélkül ellehet. Aztán 20 éves béke óta elég ideje lett volna az adózó nép jobblétét előmozditani, s midőn e végre semmit sem tett, ennek ellenében mostani puszta szavai bizonnyal a mérő serpenyőt le nem nyomhatják. — KLAUZÁL a szükség legszorosb mértékéhez alkalmazást elv gyanánt látván a kir. válaszban elfogadtatni, azt várta, s logice mást nem is várhatott, hogy megmutogatja a kormány, miképen az ajánlott 3.800.000 a legszorosb szükségre sem elég. Ehelyett azonban puszta szavaknál egyebet nem látunk. A szónok tehát provocálja a kormányt, forditsa egyedül azon czélra a katonaságot, amire törvény szerint fordittatnia kell, s nem lesz nagyobb adóra szüksége. Ne igyekezzék a szegény számüzött lengyeleket utolsó asylumokbul kiverni,[18] ne keresse s képzelje önboldogságát a népek szabadságának elnyomásában, sőtt adjon inkább alkotványt nekiek, és legyen meggyőződve, hogy a törvény oltalmában élő szabad nemzetek szeretete erősb támasza a királyok székének, mint száz meg százezer bayonnet, s bővebb kútfeje a jövedelmeknek, mint az ezeknek fenntartására czélzott zsarolás.

OCSKAY ellenben a folyó adót egész készséggel már csak azért is megajánlotta, mert akármint huznánk halasztanánk a dolgot, végre csakugyan megajánltatnék. Ő tehát az időt hasztalan vesztegetni nem akarja, s a diaeta bérekesztését minden módon elősegiteni törekszik, hogy a nép, melly az országgyülés hosszas tartása miatt már a báránydézma ezidei megadásával is eléggé károsodott, az urbér nyujtotta kedvezésekben mihamarébb részesülhessen. — Erre BALOGH: Nem tehet rólla, ha Nyitra követe azon érzelemben van, hogy az időt vesztegeti, de a szólló követ meg van győződve, hogy a megbecsülhetlen időt szebben, jobban, szentebbül használni nem lehet, mint polgártársaink javának, az annyira terhelt nép könnyitésének eszközlésére. S ha van idő, amelly nem elpazarlott, bizonnyal ilyen az, mellyet eme szent czélra forditunk. — Egyébiránt a kormány között, és közöttünk nem olly nagy a különbség, alig teszen 600 ezeret. A szólló követ ha, tőle a kormány tanácsot kérne, amint nem kér (bizony kár hogy nem! !) azt tanácsolná: csapjon ki nehány gazembert a titkos politiának alávaló, gyalázatos, fertelmes gonosz seregéből, s meg lesz kimélve a hatszázezer ft! (Zajos tetszés.)

LUKA előbi alkalommal kisebb adóra szavazván, most pedig szabályos utasitásánál fogva a folyó adót megajánlani kéntelenittetvén, nem számolásképp, hanem mert a politicai pályán mutatott követeltség a személyes character megbirálására méltó befolyással van, az állást, mellyben e tárgy iránt küldői arányában volt és van, terjedékenyen kifejtette.

SZLUHA pedig kész volt többet ajánlani, mert nem tudná megegyeztetni a törvényhozás méltóságával, hogy midőn a fejedelem, ki előtt a körülmények leginkább tudvák, több adót tart szükségesnek, az meg ne ajánltatnék (! ! !)

SZABÓ ellenben a status tudomány elvei szerint azt tartá, hogy adóhoz csak akkor kell nyulni, ha a közszükség fedezésére a status rendes jövedelmei

[18] Vö. az 553. o. 15. jegyzetével.

nem elegendők. Erről számot a kormány nem adván, nincs egyéb hátra, hanem hogy az adó felajánlásánál egyedül a nép tehetségére figyelmezzünk. Már pedig a tapasztalás eléggé bizonyitja, hogy az eddigi adót nem birja, és igy kevesebbet kell szükségeskép ajánlanunk.

Uj történet volt, hogy e kérdésnél 5 vármegye követei elidálták egymás voxait. Név szerint:

Aczél többet kivánt ajánlani. — Török ellenben (aki hazulrol most érkezett vissza) kijelentette, hogy utasitása nem ragaszkodik ugyan a 3.800.000-hez, azt mind azáltal meghagyja, hogy az eddigi adó leszállittassék. Nehogy tehát szavazatját olly summához csatolja, melly többséget nem nyerne, s a tett ajánlást mégis meggyengitené, inkább az első felirásban ajánlott summánál megmarad.

Kajdacsy nem látván a resolutioban semmi bizonyos adatokat, mellyekből meggyőződhetnék, hogy a status szükségének fedezésére az ajánlott summa elégtelen, eszerint pedig valamint a multkor többet nem ajánlhatott, ugy most sem ajánlhat. Háboru nincs, és nincs is reá kilátás, ha csak a jövő nyári égi háborutól nem félünk. Népek elnyomására pedig a szólló követ adót nem ajánl. És valóban a franczia revolutio történetei, de magának az Austriai Háznak Wallenstein idejébeli tapasztalása is,[19] eléggé meggyőzhetnék a kormányt, hogy nem a legjobb eszközt választja, ha hatalmát s biztosságát nem a törvények fenntartására, s abból eredő népbizodalomra, hanem egyedül fegyveres tömegekre alapítja. Az erőnek durva massájára támaszkodni veszedelmes játék, s a szólló követ óhajtaná, hogy azzal mentől kisebb mértékben éljenek. — Répás ellenben a folyó adót szárazon megajánlotta.

Benyiczky hasonlóképen. De Géczy utasitásának azon tartalmát, hogy az adónak leszállitásán minden lehető módon iparkodjék, s az ajánlást adózó népünk elszegényedett sorsához alkalmazza, szeme előtt tartván, valamint ennél fogva a mult alkalomkor követtársa megegyezésével is 3.800.000-re szavazott, úgy ezen ajánlatnál most is rendületlenül megmarad.

Jeszenszky az 1830-ki adót annyival inkább megajánlotta, mivel az adózók követeléseinek bészámitását Ő Felsége is elfogadván, a fizetésnek nagy része nem annyira a kir. kincstárba, mint inkább egyik kézből a másikba folyand. — Bezerédy ellenkező véleményben volt. — A kir. resolutioban azt mondja Ő Felsége, *Quod scopum legum manutenendi religione urgeatur* több adót kivánni. A szólló követ tapasztalásból tudja, hogy az adózó nép eddigi terheit nem birja, következőleg ő is *religione urgetur*, hogy a nép sorsán könnyitsen. Itélje meg a világ, melyik jobb religio, az e, melly ösztönöz, hogy a népet nyomjuk s utolsó fillérét is kicsikarjuk, vagy pedig az, melly a nép terhein enyhitni parancsol? A szónok ezen utóbb emlitett religio zászlójához esküdött, s annál, és az első felirásban tett ajánlatnál hiven megmarad.

Végre Szalopek előrebocsájtá, miképen utasitása van ugyan, hogy az eddigi adót ha lehet lejjebb szállitsa, de magasbra semmi esetre se emelje. — Ő ezen kötelességének eleget tett, midőn első alkalomkor az eddiginél kisebb summára szavazott, most már az 1830-ki adót megajánlja. — Hegedüs ellenben azon kötelességnek, melly a követtársa által is emlitett utasitásból

[19] Célzás arra, hogy az igazságtalan harmincéves háború a mérhetetlen katonai erőfeszítések ellenére is kudarccal végződött, s a Habsburgok politikai célkitűzéseit nem sikerült megvalósítani.

ered, csak úgy vél megfelelhetni, ha tetteiben nem ingadoz, s az előbbi felirásban tett ajánlásnál utolsó perczig állhatatosan megáll.

A voxok igy állottak: az első felirásban tett ajánlásnak nagyobbítása ellen szavaztak: Zemplén, Sáros, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Vas, Nógrád, Zala, Bars és Győr, összesen 18 megye és a hajdu követ, nemkülönben Török, Kajdacsy, Géczy, Bezerédy és Hegedüs. — Ellenben az 1830-ki egész quantum megajánlására voxoltak Abauj (PÉCHY utasitásának felolvasásával ekként nyilatkozván: az adó egyik diaetától a másikig ajánltassék, a mostani mennyiségnél több semmi esetre, ha lehet kevesebb, ha nem lehet a folyó quantumot is megadja) Szepes, Heves, Beregh, Marmaros, Temes, Torontál, Krassó, Pozsony, Nyitra, Trencsin, Liptó, Komárom, Somogy, Honth, Veszprém, Fejér, Esztergom, Mosony, Pesth, Árva, Bács, Thurócz, Posega és Szerém, összesen 25 megye, az Egyházi Rend és Mihalkovics jászkun követ, nemkülönben Aczél, Répás, Benyiczky, Jeszenszky és Szalopek. — Soprony jelen nem volt. Horvátország nem szavazott. *A többség tehát az 1830-ki adót megajánlotta!!* — Ezen többség között Krassó, Trencsin, Honth és Pest a mult vitatások óta kapott utasitásaikra hivatkoztak. A pesthi különösen annyira nem felel meg követjei előbbi szavazatjainak, hogy nemcsak nagyobb summát ajánl, de még az adó véghatárnapjának kijelelésétől s azontuli megszünésének kikötésétől is elállott, ámbár ezen feltételt a Pest v[árme]gyei követek inditványára fogadták volt el a KK és RR előbbi alkalomkor.[20] — Szavazat után OCSKAY Baloghnak felelve azt mondotta: hogy megmutatta a következés, mennyire idővesztegetés lett volna az eddigi adót meg nem ajánlani. — Mire BALOGH könnyü, ugy mond, a posteriori okoskodni. Vagy talán előre bé volt avatva követ ur a kormány titkaiba?

2-ik kérdés volt, hogy miután Ő Felsége az 1791: 13-ik czikkely megtartását ünnepélyesen megigéri, *kivánnak e még is a RR ahhoz ragaszkodni, hogy a felajánlott adó véghatárnapja (1839. 1-ső november) különösen kitétessék?*

Ezen feltételtől elállásra, s az adónak csak a szokott törvényes óvások melletti felajánlására csupán Nyitra, Liptó, Honth (sajnálkozva hogy kéntelen), Veszprém, Fejér, Esztergom, Mosony, Pesth (!!), Árva, Bács, Thurócz, Posega, Szerém, Abauj, Beregh és Marmaros, összesen 16 megye és az Egyházi Rend és Mihalkovics szavaztak. — Baranya voxa elidáltatott. KAJDACSY a napnak kikötésére, RÉPÁS ellene szavazván. — Arad és Horvátország nem szavaztak. Soprony jelen nem volt. — A többi 30 megye ezen feltételhez állhatatosan ragaszkodott. — Okul adván, hogy ha igazán szándékában van a fejedelemnek a törvényt megtartani, ezen feltételben teljességel fel nem akadhat, ellenben elfogadásával népének maga iránti bizodalmát nevelheti, s nincs is ok a kötéstől irtódzni, ha igaz akaratunk megtenni, amivel tartozunk.

Ez alkalommal BORCSICZKY ujra inditványba tette, hogy miután már az eddigi adó újra egészen megajánltatott, jelentessék ki a felirásban azon erős reménység, hogy Ő Felsége a deperditák különben is törvénytelen terhét meg fogja szüntetni; hosszasb vitatás után azomban az *alimentationak az adó tárgyánál való megemlitése 29 voxal 17 ellen el mellőztetett.* — E kérdésnél Nógrád v[árme]gye voxa elidáltatott, mert KUBINYI megemlitésre szavazott, SZENT IVÁNYI pedig ellene. Megemlité, miként ő 3½ évek óta kötelességét mindég

[20] L. előbb, 516. o. (Dubraviczky felszólalása.)

hiven teljesitette, továbbá kifejtette okait ellenzésének; de utánatette, hogy ezt nem az ujság, nem a hirlapok kedvéért teszi,[21] mert ő legitimatióját csak a naplókönyvben keresi!!

Mart. 22-én a KK és RR az expropriationalis 2-ik izenet kerületi javallatát *országos ülésökben* egészen megerősitették.[22]

335.

1836 március 24, 26.

Foglalat: Az adó tárgya a kir. válasz után a KK és RR országos ülésében. — A fő RR nem gátolják a felirást.

Pozsony. martius 26-án, 1836.

Az adó tárgya, miután a mult levelemben közlött vitatások következésében az izenet s felirás javaslata megkészült, *martius 24-én* került *országos ülési* vitatásra a KK és RRknél. — Az ülés mintegy délutáni 4 óráig tartott. A harcz derék volt, de győzelmet a már kerületileg elvesztett ügynek nem szerezhetett.

KUBINYI kezdette meg a vitatást. Nem akarja feszegetni, hogy p. o. Thurócz s Fejér vármegyék miért szavaztak az egész folyó adónak megadására, ámbár Thuróczban a nép éhenhalással is küzködött, s a kormánynak kellett kir. commissio utján az inséget elháritani,[1] s Fejérben is némi járvány nyavalya után a nép szintén éhenhalt, bár a földesúrnak rakva voltak éléstárai. — Pest v[árme]gyének hasonló utasitását sem feszegeti, ámbár ott se megy olly könnyen az adó béhajtása,[2] s a duló hajdúk a népet kétszeresen is zsarolják; azon mindazáltal lehetetlen nem csudálkoznia, hogy sok megyék, mellyek adózóiknak terhelt volta tekintetéből portáik leszállitását sürgetik,[3] az adót nem akarják leszállitani. A szónok reménli, hogy a Nádor ezen körülményt illő tekintetbe fogja venni a porták kiegyenlitésében. — Továbbá el nem titkolhatja fájdalmát, hogy az Egyházi Rend részéről a szegény adózó nép mellett egy szó sem emelkedett s a polgárság köréből is senki sem tartá a nép ügyét pártfogásra méltónak. A szólló követ látván, miként

[21] Az utalás nyilván Kossuth tudósításaira vonatkozott, mert az országgyűlésről más lap nem adott részletes tudósításokat.

[22] Izenetüket l.: *Iratok.* VII. köt. 64. kk.

[1] A későbbiek során Turóc követe, Justh válaszolt Kubinyinak: alaptalannak nevezte állitását, mert nem Turócban, hanem Liptóban és Árvában működött a közelmúlt években királyi biztos az éhinség miatt. Elismerte azonban, hogy náluk is elő szokott fordulni éhinség, s ilyenkor több esetben a király segitett. L.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 107.

[2] Pest megye hátráléka 1835 okt. végén 178 088 forintot tett ki, évi adója 168 420 forint volt. (Vö. *OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/11. sz.)

[3] Alig volt megye, amely az országgyűlés kezdetekor ne azt adta volna követeinek utasitásba, hogy az adó elosztásának felülvizsgálása során igyekezzenek csökkenteni a megyére eső porták számát. Számos törvényhatóság külön beadványt is irt a nádorhoz ebben az ügyben. (Az utasitásokat l. *OL, Nádori lt. Praep. ad diaetam 1832.* XVII. sz. alatt, a külön beadványokat uo., *Extraser. 1836.* XLIX/1. sz. alatt.)

az aristocratia[4] nem biztosíthatja többé az adófizető népet s polgárságot, meg van győződve, hogy védelmezési rendszerünknek is változni kell, s a nép csak akkor lesz biztositva, ha magának lesznek itt képviselői.[5] Azok majd jobban fognak saját érdekökre vigyázni. Igaz ugyan, hogy a fő RRnek, kik annyira szeretik a patriarchalis rendszert emlegetni, szép pálya nyilnék itt az adózó nép pártfogására, annyival inkább, mert kezeik nem kötvék, s lelkök sugallását szabadon követhetik, de biz a szónoknak nem nagy reménsége van, hogy ők tettel valósitanák a kir. válasznak szép, de üres szavait. Látott a szónok sokakat a fő RR közül, kik térden állva imádkoznak az uczákon, de azért a népen nem segitenek. Mai világban pedig már hasztalan hozatunk szenteket Rómából,[6] ilyesekkel a népet el nem vakitjuk, s ki nem elégitjük, ha csak vallásos buzgóságunkat jótékony, igazságos tettek nem kisérik. — A szólló követ ugyan őszinte megvallja: hogy ha a kormány kivánságait, még akkor is, midőn igazságtalanok mint most, egy puszta felszóllitásra illy készséggel teljesitjük, nem tudja, minek az országgyülése. Azonban ám siettessék Thurócz, Liptó, s akiknek tetszik, a felküldetést, ám tomboljon a kormány is diadalán, mellyet a terhei alatt roskadozó népnek könnyei áztatnak, a szólló követ nem akar azon katonához hasonlitani, ki csak azért ássa meg a sánczot, hogy legyen mit az ellenségnek feladni, s azért 3.800.000 fton felül egy fillért sem ajánl, s az előbbi felirásnál mindenekben állhatatosan megmarad.[7]

A PERSONALIS felelt, hogy amit az ország a status szükségeire okvetetlen megkivántatni 1764 óta mindég folyvást elismert, azt igazságtalan kivánatnak mondani nem lehet, továbbá hogy valamint a Nógrád szavazati szabadsága tiszteletben tartatik, ugy más törvényhatóságokat is hasonló tisztelet, hasonló szabadság illeti.[8]

A Kubinyi beszédjében megnevezett megyék követei hasonló értelemben feleltek, s JUSTH elháritotta megyéjéről azon vádat, mintha az éhelhalással küzdő nép felsegéllése végett commissiora lett volna szükség. — SZLUHA pedig tagadta hogy megyéjében a nép éhséggel küzdött volna, s magasztalá a földesuraknak atyáskodó kegyességét, mellyel szükölködés idején jobbágyaikról gondoskodnak.

[4] Aristocratia alatt itt is, mint általában a kor szóhasználatában, egyszerűen a kiváltságos osztályok értendők.

[5] „Azt tartja, hogy a gyámság és sokaktól égig magasztalt patriarchális élet inkább kárára van az adófizetőknek. Az aristocratismus nem képes többé a nép értékét biztosítani, sok vonásai vannak rendszerünknek, mellyek kivált a nemzetiség kifejlődésének akadályára szolgálnak; hogy a parasztnak addig nem fog enyhülni sorsa, mig ő is nem küldhet képviselőket az országgyűlésére, azt hiszi, midőn ezen szerencsés időszak bekövetkezend, az ország rendei nem lesznek olyan engedékenyek, hogy második izenetben teljesitsék a kormány kivánságát. . . . Erősen hiszi, hogy a jövő országgyülése a nép képviselői tehetségét sürgetni fogja . . . Szomoruan lép le a csatatérről, de azon reménnyel és belső meggyőződéssel, hogy küldői mindent elkövetnek, hogy az adózók és polgárok idővel az országgyülésére független képviselőket küldhessenek" stb. L.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 95. kk.

[6] „Mit ér Rómából szenteket szállitani, a dézsmát azonban el nem engedni! Azon megyés püspök, aki Gömör vármegyébe nemrég Rómából Szent Neitust vitette, többet használna azáltal, ha most az adózókat pártolná, a papi dézsmát pedig elengedte volna." Uo. 96.

[7] Kubinyi rendkívül éles beszédét a *Jegyzőkönyv* (XIV. köt. 94. kk.) sokkal részletesebben közli, mint Kossuth.

[8] „Ami végre azon előadást illeti, hogy az adózó nép nincs repraesentálva, arra csak azt feleli, hogy ez alaptörvényeink és alkotmányunkkal nem egyező elvet foglal magában, ezen alkotmányban lelheti fel minden haza polgárja boldogságát, s ő mint hiv jobbágy . . . ez ellen semmi ellenkező okoskodásokat el nem fogad." Uo. 97.

Bőthy meg volt győződve, hogy Nógrád követének nem vala szándékában sérteni. Azonban ha visszatekintünk, mi rövid volt ez az idő, melly az első felirás s a mostani közt lecsordult, a hirtelen változáson nem álmélkodnunk csakugyan nem lehet. Mert azt kell gondolnunk, Magyarországot, mellyet 8 nap előtt a nemzet képviselői temérdek inségel küzdőnek rajzoltak, ez a kis árkus papiros egy bübájos csapással hirtelen tündérországgá változtatta. A RR előadták eléhbi felirásukban mindazon okokat, mellyek által oda vezéreltettek, hogy a folyó quantumot meg nem ajánlhatnák; s ha csak nem aludt a szónok a közelébb lefolyt 8 nap alatt, s azalatt nem történt valamelly Isten csudája, melly a dolgokat fenekestől megváltoztatta, az okok még mindég állanak, s ha állanak, miként lehet a RRknek változniok? Ugy de azt mondják, érkezett egy árkus papiros, melly legszebb igéretekkel kecsegtet. Igenis kecsegtet, de épp azért, mivel csak kecsegtet, üres puszta szó, s a nemzet képviselőit a szegény népnek zsebéből bőkezüségre nem indithatja. — De azt felelik: „Már megpróbáltuk a leszállitást, azonban a szükség sürget, s ezt fedezni kell." — Engedjenek meg a RR, de én (ugymond a szónok) ezt gúnynak tekintem. Hát az a tiszteletreméltó nép osztály, akinek fenn tartásunkat minnyájan köszönjük, csak annyi küzdést érdemel, melly egy semmivel töltött iv papiros előtt futásnak ered? Itt csak a kiváltságolt osztályok vannak repraesentálva, s küldőim valahányszor saját erszényökrül vala szó, sohasem vonakodtak az áldozattul, s én hálás tisztelettel adózom ezért nagylelküségöknek. — De a nép, melly a képviselet jóvoltibol kizáratott! Istenért, a terhei alatt roskadó nép, melly mindennapi kenyerét napról napra izzadt homlokkal, s véres verejték közt keresi, ez az annyiból kitagadott, s annyi méltatlansággal halmozott nép csak annyi figyelmet érdemel? hogy miután ur, vármegye, tisztviselő, pap, katona, (s ki tudná őket mind végig nevezni) kényök szerint husták nyomták a terhek alatt görnyedőt, most még ily könnyedén adjunk hatalmat a kormánynak, hogy elvigye utolsó fillérjét, befaló harapás kenyerét, és elvigye a nélkül, hogy szükségeit, mellyek gyakran nem egyebek fényüzésnél s pazarlásnál, megszoritaná!! — Te[kinte]-tes RR!! Szerencsétlen állásomat ez országgyülésén gyakran tapasztalám; ugy látszik tán fraternista[a] vagyok, hogy az ügynek, mellyhez szegődtem, veszni kellett többnyire, s ha a kötelesség szoros szüksége nem intene, tán inkább hallgatnék, reménylve, hogy az ügy győzni fog, ha én nem védelmezem. De a kötelesség érzete előtt hallgatni kell mindennek, s én tisztelem ugyan minden törvényhatóság jusát, béfolyását, de arra kérem, hogy midőn az adózó nép terheltetése forog kérdésben, figyelmökre az egész hon sorsát méltassák, s az ajánlást nem magok szük köréhez, hanem az egészhez mérsékeljék. Én 3 millióra, s nem többre szavazok.[9]

A hoszu vitatásoknak csak nevezetesb részeit lehet közölnöm, — ide tartoznak pedig az elisiok, mellyek közt legkülönösebb volt az aradi.

Török kijelenté, miképen Europának békés helyzete, a magyar katonaság kis száma, az adózó nép sanyarú állapotja, az elnyomott kereskedés, s mindezeken felül küldőinek utasitása igen is meggyőző okok arra, hogy az adó lejjebb szállittassék, ugyanazért arra szavaz.

a A *Jegyzőkönyv*-ben helyesen: fatalista. Uo. 97.

[9] Beőthy itt közölt beszéde csaknem szó szerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. Uo. 97. kk.

ACZÉL: Utasitásom igy szóll: *A katonai adót feljebb emeltetni ne engedjék, inkább annak leszállitásán törekedjenek.*[10] (Kaczagás.) Ennek előbbi alkalommal eleget tettem, s a leszállitást megpróbáltam, mert kerületi ülésben 4 millióra szavaztam, országos ülésben pedig a 3.800.000-ben is megegyeztem.[11] Minthogy azonban küldőim a diaeta bérekesztését óhajtják, s mentől előbbi eloszlatásán iparkodnom két utasításukban kötelességemmé tették, miután a kir. válaszban ki vannak fejtve az okok, minél fogva Ő Felsége az ajánlott kisebb quantumban meg nem nyughatik, és reménységem nincs, hogy e részben királyi szavától elállana, hogy az időt ne vesztegessük, én megajánlom az egész folyó quantumot.

TÖRÖK igazolása végett előbbi szavazatját okokkal támogatni kéntelen. — Azt hiszi ugyanis a szólló, hogy a követ törvényes kötelességénél fogva tartozik utasitását pontosan teljesiteni, s ahol ez nincs, saját meggyőződését lélekismeretesen követni; ehhez küldői, a szónok és követ társa által választatásuk alkalmával letett esküben azt is tették, hogy szándékukat amint lélek szerint tudják, előmozditani tartozzanak. E három alapon épité tehát mindenkoron kijelentéseit, ezen épité az imént is. — Küldői utasitását követtársa már felolvasta. Hogy ezen utasitás nem azt jelenti, hogy az adó régi lábon maradjon, bizonyitja követtársának saját tette, melly szerint ő maga is ezen utasitásnál fogva előbbi alkalommal leszállitásra szavazott. Azóta a körülmények nem változtak, más utasitás az adó tárgyában nem érkezett, az országgyülése béfejezésének siettetését óhajtó utasitás a dolog állását nem változtatta, mert az követtársának érdeklett leszállitó szavazata előtt érkezett, s Arad rendei a diaeta bérekesztését nem minden áron akarják megvásárolni. Közbejött ugyan egy kir. válasz, de ez az utasitás teljesitésétől a követet fel nem oldozza, mert különben az utasitás jusát a kormány, s nem a küldők gyakorolnák, a követnek nem küldői szándéka, hanem a kir. válasz sugallása szolgálna zsinór mértékül, s a megyék törvényhozási részvéte megszünnék. — Azt sem látja át, honnan lehet meriteni hogy az utasitás teljesitése csak egyszeri próbát kiván, küldői azt mondják *leszállitani törekedjenek* és nem azt, hogy *próbálják*, már pedig a törekedés értelmét egyszeri tett ki nem meritheti. — Ami a szólló követ meggyőződését illeti, e részben vezér okait első kijelentésében már kifejtette. — Ami végre megyéje szándékát tárgyazza, szükségesnek látja itt felolvasni az esküt, mellyet követtársával együtt küldői kezeibe letett volt. — Ez igy szóll: „Esküszöm, hogy eme reám bizott országgyülési követségemben királyom, hazám igazait, szabadságait, sarkalatos törvényeit épen megtartom, és tartatni fogom, azokat nemhogy megcsonkitni engedném, sőt gyarapitani és erősiteni törekszem, — a nemes megyének mind irott utasitásait, mind pedig szándékát, amint lélek szerint lenni tudom, hiven gondosan és pontosan követem, teljesitem és előadom, s *a követségbeli foglalatosságokat s munkálódásokat személyem, nemzetségem külön haszna, fénye, vagy előmenetele keresésére nem forditom,* (Halljuk! Halljuk!!) szóval igaz hazafiui kötelességemet semmi más tekinteteknek fel nem áldozom. — Isten engem ugy segéljen!! Szükség már most előterjeszteni az okokat, mellyeknél fogva az adó leszállitását a szólló követ utasitásán kivül is

[10] Arad utasítása hiányzik a megyei utasítások *OL, Nádori lt. Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVII. sz. alatt levő sorozatából.

[11] A febr. 27-i kerületi ülésben Aczél Kossuth szerint „a mostaninál minden esetre kevesebb" adót ajánlott (l. előbb, 515. o.); Arad szavazatát a márc. 9-i országos ülésben sem Kossuth, sem a Jegyzőkönyv nem említi.

megyéje szándékának hiszi. Hogy az adó szerfelett sulyos, azt küldői tapasztalják a megyében napról napra nevekedő restantiákból, mellyektől megyéje ezelőtt nagyobbára ment vala.[12] Ezért kivánták, hogy portáik száma kevesittessék, s ezen oknál fogva szavazott a szóllónak követtársa is igen helyesen arra, hogy a porták viselésében Horvátország is egyenlő mértékben részesittessék. Már pedig vétene küldői ellen, ha rólok feltenni merészlené, hogy midőn az adó sulyos voltát átlátják, azt leszállitani nem akarnák, hanem inkább a sulyt mások nyakába róvni kivánnák. És igy az adó leszállitásán állhatatosan törekedni mind utasitása, mind meggyőződése, mind letett esküje következésében továbbá is kötelességének ismeri.

Ezen előterjesztés a gyülekezetben élénk gerjedelmet okozott. — 2-ik elisio a tolnai volt.

Bezerédy t. i. az adó tárgyában szükségesnek tartá szem előtt tartani azon különös helyzetet, mellyben Magyarország gyülése e részben áll. Hogy t. i. nem magunk vagy meghatalmazóink erszényéből, de azon szegény népnek rovására tesszük az ajánlást, melly olly sokat ád, tesz s olly kevésben részesül, s mellynek alkalma sincs szavát felemelni e helyen, s tehetségiről szóllani, terheltetéséről panaszkodni. Már maga ezen tekintet becsületbeli kötelességgé teszi a legszorosb gazdálkodást. — Ennek folytában a szólló követet azon elv vezérli, hogy az adózó nép a mostani adót nem birja. Aki erről kételkednék, nézze meg a semestralis computusokat[13] és meg fogja látni, hogy ámbár csak 10 éve, hogy a régi tartozások eltörültettek, mégis minden unszoló parancsok, minden s gyakran nem is igazolhatólag szigorú executiók mellett a tartozások évről évre mint szaporodnak.[14] És valjon illik e megvetve a valóságot, illy kilátás mellett az ajánlást idealiter folytatni? Illusioban lenni mindég bajos, de pénz dolgában éppen nevetség, s illusiora alapitani a közszükség pótolását valóban csudálatos financz systema. Ami a kir. válasz igéreteit illeti, ez csak puszta szó. Vagy ha igaz akaratjában volt és van a kormánynak a nép terhein könnyiteni, s a közipar és nemzeti vagyonosság gyümölcseit (mint mondja) szaporitani, miért nem felel meg tettel kecsegtető igéretinek? Miért nem sanctionálta az urbéri V-ik czikkelyt, melly a népnek tulajdont, s ezzel vagyont s kettőztetett ipart vala adandó? Mi oknál fogva nem tett békés 20 évek alatt semmit a külső s belső kereskedés előmozditására? Miért nincsenek a nemzeti hitelt gyarapitó intézeteink,[15] mellyekben ennyire

[12] Arad megye — Békéssel, Csongráddal és a bánáti megyékkel — a legjobb adófizető megyék közé tartozott. 1835. okt. végén 22 964 forint hátráléka volt, évi adójának összege 68 848 forintra rúgott. (*OL, Nádori lt. Extraser. 1836.* XLIX/11. sz.)

[13] A Nádori lt. *Praesidialia* anyagában évenként rendszeres kimutatások vannak az egyes törvényhatóságok adóhátrálékairól. (1828/IV., 1830/I., VI., XVII., XIX., 1831/LXV., LXXV., 1832/XXVI., 1833/III. stb.)

[14] Az adónak ezüstpénzben történt behajtásából származó hátralékokat 1827-ben a király az országgyűlés kérésére elengedte, ettől kezdve azonban az adót törvényesen is ezüstben hajtották be. A hátrálékok továbbra is emelkedtek, s összegük 1829 végén 3 118 093, 1835 végén pedig 4 365 322 ezüstforintra emelkedett annak ellenére, hogy a kormány egyre erőszakosabb behajtási módszerekre utasította az illetékes hatóságokat. (*OL, Nádori lt. Praesid. 1830. I. sz., Extraser. 1836.* XLIX/11. sz.)

[15] „Mit tapasztalunk a kormánytól, hogy mást ne említsünk, a Magyar Bankra nézve, mellynek terve már több esztendeje, hogy javaslatba hozatott, és még mindég tudja Isten minő vélemények, jóváhagyások, észrevételekre nézve egy dicasteriumtól a másikhoz vándorol, — és mi illy intézetnek, melly a nemzeti vagyonosság és gyarapodás tekintetében nemcsak fontos, de nélkülözhetetlen, és mellyel nemcsak minden nemzet, még a szerencsétlen lengyel is bir, csak folyvást hijával maradunk." L.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 100.

már a legutolsó status sem szükölködik? Miért nem tapasztaljuk a folyvást sulyosodó vámrendszernek egy kis enyhületét, a só árának némi mérsékletét? Vagy midőn hosszas esztendők bús tapasztalása szép kecsegtetésivel ennyire megütközik, azt akarja talán, hogy a jövendő reményének fejébe az inséggel küzdő nép már előre fizessen? s ezt akarnia igazsággal lehet e? És kérdi a szónok, miért fizetessük a népet ereje felett? Tán megmutatja a kormány, hogy az ajánlott adónál többre van a magyar statusnak szüksége? Egy szóval sem; amit mond, ismét csak puszta szó, mellynek még hihetővé tételére sem méltat bennünket. Hát oda jutottunk volna már, hogy a csehek gyüléseként nekünk csak *repartiendi gloria obtigit?*[16] De azt mondja Ő Felsége, *religione urgetur*, hogy a kisebb ajánlást el ne fogadja, s okát is megmondja miért? Mert ugymond, katonát kell tartania. Azonban mellőzzük bár, amint nem mellőzhetjük Europa békés helyzetének méltó tekintetét, kérdi a szólló követ, a temérdek fegyveres erő tartásában áll e a status czélja, ezért jöttek e társaságba az emberek? Ez e a *suprema reipublicae ratio*, melly mellett minden egyébnek hallgatni kell? Azért kell-e a nép szájából az utolsó falatot kivenni, hogy a katonaság olly dicső tetteket kövessen el, minőt Olaszországban, Krakkóban elkövetett? A katona tartás systemájának vessük áldozatul népünket, azon systemának, mellyért Europa máris olly keservesen meglakolt, s mellynek következései naponként rémítőbb alakban jelengetik magokat? Valóban, ha vetélkedni kell a religióban, a szónok szive mélyében érzi, hogy nem rosszabb az a religio, melly a szegény nép sorsát erején s a legszorosab szükség mértékén felül terhelni nem engedi. A szólló követ tehát az első felirásban ajánlott 3.800 ezernél minden lehető óvásokkal állhatatosan megmarad.[17]

Jeszenszky ellenben követtársa ezen véleménye ellenében úgy nyilatkozott, hogy a resolutióbul Ő Felségének igazságszeretete s atyai jó szive tündöklik ki. Az első, mert elismeri, hogy az adónak a szükség legszorosb mértékéhez kell alkalmaztatnia, a második, mert a törvényhatóságok követeléseit elfogadja,[18] s igy fényesen tündöklő kegyességel elejét veszi azon ellenvetésnek, hogy az adózó nép a reá vetett terhet nem birja. A szólló követ Ő Felségének alázatos hü jobbágya, ezen atyai kegyelmet hálás tiszteletben tartja, s amint kezdet óta ugy hitte, hogy az adó leszállitásának most nincs ideje, ugy jelenleg is megajánlja az egész folyó quantumot.

Kajdacsy köztudomású dolognak vallja hogy a magyar katonaság száma le van szállitva, meg nem foghatja tehát, mi oknál fogva lehetne most azon adót megajánlani, melly eredetileg akkor ajánltatott, midőn hadseregünk teljes számban volt? Talán czifrább ruhára, vagy pedig a népek zabolázására? Illy ok miatt a szónok éppen nem hajlandó olly terhet hagyni a nép vállain, mellynek elviselésére eddig is tehetetlennek mutatkozott. És valóban ideje volna már, hogy bélássák Europa fejedelmei, miképen a feles számmal tartott katonaság, melly minden közjövedelmeket haszon nélkül emészt el, saját bátorságuknak sem legsikeresb eszköze. Megtanithatá őket Francziaország legközelébbi példája, hogy a 200.000 szurony nem mindég bizonyos argumentum, s hogy nem mindenkoron áll meg ott, ahová állitatott, hanem meg is

[16] Az örökös tartományok gyűléseinek joga nem terjedt ki az adó megajánlására; csupán az udvar által igényelt mennyiség kivetésével foglalatoskodhatott.

[17] Bezerédy beszédének némileg részletesebb változatát olv. a *Jegyzőkönyv*-ben, 99. kk.

[18] Ti. a törvényhatóságok régebbi követeléseinek beszámitását.

szokott néha fordulni. Azonban mindezeket mellőzve, annyi minden esetre igaz, hogy az első felirásban elszámlált okok egyről egyre most is állanak, és valóban lehetetlen meg nem ütközni, hogy mind e mellett is egy alapos ok nélkül a többség 8 nap alatt ennyire megváltozhat; úgy hogy a szónok Nógrád követével tart,[19] és meg van győződve, ha repraesentálva volnának azon 10 millio polgártársaink (amit a szólló követ szivéből óhajt) erszényeikkel illy könnyedén nem bánnánk. — Utasitása nem lévén, meggyőződéséből a 3.800.000 ajánlatnál marad. — RÉPÁS ellenben már az első kerületi vitatások alkalmával kifejtett okokbul indulva, az egész folyó quantumot most is megajánlotta. — Mire KAJDACSY látván, hogy megyéje szavazata is a politicának áldozata lett, kijelentését bővebb okokkal támogatá. Az aradi vox elisióját érdekelve pedig el nem titkolhatá csudálkozását, hogy Aczél bőkezü ajánlási készségének igazolásául leszállitásra törekedést parancsoló utasitását olvasta fel, ami ugyan őtet egyátaljában nem legitimálhatja.

Zólyom vármegye részéről hasonlóképp elisio jött közbe. — GÉCZY t. i. utasításának azon záradékát, hogy az adó ajánlása a nép erejéhez mérsékeltessék,[20] szeme előtt tartva, minthogy tapasztalásból tudja, hogy megyéjének adózó népe az eddigi adót nem képes fizetni, leszállitásra, és igy az első felirás melletti maradásra szavazott. — Ellenben BENYICZKY nagyon tiszteli ugyan követtársának gyengéd érzelmét, miszerint utasitása magyarázatában saját értelmét lélekismeretesen követni köteleségének ismeri, ő mindazáltal részint mivel 30 év óta ismeri Zólyom v[árme]gyének gondolkodását, részint mert a felhivott záradékot küldői nem most először, hanem ötödizben adták már utasitásul, diplomatice tudja, hogy azt nem úgy értették, amint tisztelt követ társa magyarázza; ő tehát a folyó quantumot egészen megajánlván, beszédjét azon megjegyzéssel végzi, hogy az adózó nép sulyos állapotját nem annyira az adó nagysága, mint inkább a rossz administratio, és igy saját vétkünk okozza.

Végre HEGEDÜS is tudatá a RRkel, hogy Verőcze vármegye még 1835-ki september hónapban tartott közgyüléséből adott utasitásában kijelentette, miképen adózó népétől sulyos executiók nélkül a mostani adót teljességel bé nem hajthatja, s azért meghagyá követeinek, hogy valamint a porták leszállitásán, ugy az elviselhetlen adó megkevesitésén is teljes erővel törekedjenek. Illy szempontbol adatott az első felirás feletti vitatások alkalmával megyéje részéről 3.800.000 ftra a szavazat, s ő a mellett most is állhatatosan megmarad, és az adó tárgyát jövendőre törvényalkotással is nagyobb biztonságba kivánja helyheztetni. — SZALOPEK ellenben küldői gondolkozása felől azon hiedelemben volt, hogy ők azt hiszik „quod ubi initium est tractatus, ibi etiam finis esse debeat, et quod tempora tempore temperanda sint". Ő tehát a mostani adó felajánlására szavaz. — Minek ellenében HEGEDÜS maga igazolása végett ünnepélyes óvást tétetett a jegyzőkönyvbe, hogy ő azon elvet, mintha az egyezkedésnek ahol megkezdetett, ott végződnie is kellene, Verőcze vármegye elvének egyátaljában elnem ismeri.

A maga mellett fel nem szóllalható nép ügyében illy példátlanul számos elisiók történvén, épen nem vala váratlan, hogy emiatt több rendbeli csudál-

[19] Vö. Kubinyi felszólalásával, 577. kk.

[20] „Ubi de offerenda contributione agetur, omnibus modis adlaborabunt, ne eadem augeatur, in omnem autem casum viribus contribuentium attemperetur." (Zólyom utasításának 3. pontja. *OL, Nádori lt. Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVII/31. sz.)

kozásoknak, és viszont csudálkozásnak kijelentéseit kelle hallanunk. — És midőn azon megyék részéről, mellyek első alkalomkori szavazatjaikat megváltoztaták, többizben megjegyeztetnék, hogy itt semmi csudálkozásnak helye nem lehet, s hogy minden követ csak küldőinek tartozik számolni, — LÓNYAY elhatározottan kimondá, hogy őtet ugyan nincs hatalom, melly több oldalróli csudálkozástól eltilthatná. Nevezetesen csudálkozik, hogy a többség minden ok nélkül egy pár nap alatt ennyire meg tud változni, csudálkozik afelett is, hogy Fejér vármegye, melly a sérelmek orvoslásáig az adó tárgyába még csak béereszkedni sem akart,[21] most mielőtt azon gravamenek még csak fel is terjesztettek volna, az egész folyó adót megajánlotta. Továbbá a bámulásig kell csudálkoznia, hogy Aradnak 1-ő követe, a szegény adózó nép ügyében utasitását egyenesen annak világos szavai ellen magyarázza.[22] Végre csudálkozik, hogy azok, kik magokat a 4-ik status követeinek nevezik, a polgárságnak, mellynek érdekeire vigyázni tartoznának, saját érdeke ellen megfontolás nélkül, igenis anélkül, mert tett e a kormány adatokat előnkbe, mikből a szükséget megfontolhatnók? az egész adót megajánlották. (Igy ajánlottak BUJANOVICS, HASKE, KÖRBER, HÓDY, KRICSKE, úgy hogy a kir. városok közül csak TRENCSIN városa szavazna az első ajánlásbeli kisebb summára.) Voxot kivánnak magoknak követ urak, személyenként, és nagyobb törvényhozási befolyást. Mi lélekkel kivánhatják azt, midőn minden alkalommal a haza ellen szavaznak, s a nemzet jusainak nem tágitását, de megszoritását pártolják. Ugy hogy tapasztalás szerint magának az ő általok praetensive repraesentált 4-ik statusnak követjei — ha az a követ, ki küldőinek érdekét szivén viseli, s jusait tágitani törekszik, — nem az ő székeiken ülnek, hanem itt a megyei követek sorában. — Én 3.800.000re szavazok.

DARVAY hasonlón szavazott, s megyéje adófizető lakosinak sulyos állapotját eleven szinekkel, a kir. válasznak pedig senkit nem mozditható ürességét erős kifejezésekkel rajzolván,[23] beszédjét azzal végezte: Ha többet ajánlnak a Te[kinte]tes RR, én, ugymond, a kormánynak (ha bé tudja szedni) az elköltéshez, azoknak pedig, kik utasitásaik ellenére szavazással, vagy balramagyarázásával a kormánytól hivatalt, avagy más jutalmat vadásznak, reménységökhöz sok szerencsét kivánok.

ZARKA a dolog érdemét eként fejtegeté. A magyar törvényhozásnak annál magasabb moralis kötelesége az adó felajánlásában a legszigorubb lelkiisméreteséggel gazdálkodni, mentől különösebb az, hogy ezen adó terhét sok egyebekkel a legszegényeb néposztály viseli, s felajánlásában mégis ezen osztálynak szava nincs. — Két fő elv szokta e tárgynál a magyar törvényhozást vezérleni: a nép erejének, s a köz szükségnek tekintete. — Hogy a folyó adónak

[21] Lónyay állitásának ellene mond az a tény, hogy a jan. 15-i kerületi ülésben éppen Fejér megye követe, Marich tett indítványt az adó ügyének napirendre tűzésére. (Vö. előbb, 390. o.)

[22] Vö. Aczél felszólalásával, 580. o.

[23] „A körülmények ugyanis nem változtak, mert a kir. válaszban, azon különös erejü varázs árkus papirosban előhozott egynéhány szép szavak, s az adózó népet boldogabb jövendőkkel kecsegtető kifejezések készpénz gyanánt nem vehetők, melyekkel az adóját lefizethesse, s nem is birhatják oda a Szóllót, hogy reménység fejében az adózó nép véres veritékével szerzett keserves keresményeire pazarló kezeket tévén, nyakába az adófizetőknek elviselhetetlen terheket vessen. Ugyanis a Szólló őszinteséggel ünnepélyesen kijelenti, hogy megyéjének adózói a régi tartozásokat lerövni már magában is tehetetlenek, ha pedig még most nagyobb mennyiségü adó vettetik rájok, a végső romlást alig kerülendik el" stb. L.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 121.

lefizetésére az adózó nép elégtelen volt, kétséget nem szenved. Megyémnek legalább nagyobb részéről el merem mondani, hogy a nép levonván egyedül azt, ami mellőzhetlen állati szükségeinek fedezésére, arra t. i. hogy éhen ne haljon, s teste mesztelen ne maradjon, megkivántatik, és leszámolva amikkel földesurának, papjának és egyebeknek tartozik, urbéri helyének rendes jövedelmiből a házi, és hadi adónak megfizetésére teljesen elégtelen. Valóban Te[kinte]tes RR, borzasztón nyomorult állapot, midőn a néptől a közszükségek fedezésére minden rendes jövedelme elvétetik, s még ez sem képes egészen pótolni azt, ami tőle béfolyása, megegyezése nélkül e czélra kivántatik! Hisz azt szokták mondani, azért gyültek az egyesek polgári társaságba, hogy személyes, hogy vagyonbeli biztosságot nyerjenek! Ha ez igy van, kérdek én mindenkit: miért él hazánkban az adózó nép? Személyes bátorságért? Ugy de ez ekkorig még biztositva nincs.[24] Vagy talán vagyonának biztossága végett? De hiszen vagyona sincs, mert két kezének véres verejték öntözte csekély jövedelmeit, a köz és egyéb szükségek egészen elnyelik! Ugy hogy a magyar nép ezen két fő hasznával a statusnak, bár azt életével, minden értékével leginkább ő védelmezte, nem birt maiglan. (Helyes! Helyes!!) Mivel tehát aki statusban él, és igy a magyar adózó is, teljes jusal megkivánhatja, hogy vagyonának nem egész haszna fordittassék a közszükségekre, hanem nehéz szerzeményének egy részét legalább saját jobblétére fordithassa, a törvényhozás csak olly mennyiségü adót ajánlhat, melly az adózók rendes jövedelmeit mind el ne nyelje. Miután pedig a folyó adó nemcsak elnyeli, sőt a restantiák czáfolhatlan bizonsága szerint azokból egészen ki sem kerül, igen természetesen következik, hogy ezen mennyiség a nép erejéhez mérve felette nagy, elviselhetlen, és igy leszállitandó. — Ami a másik vezérelvet, a közszükség tekintetét illeti: erről ugyan ott, hol a status jövedelmiről nincs számadás praecisióval nehéz szóllani, annyi mindazáltal igaz, hogy megszünt már a hóditások időszaka, s más országokban az absolutismusnak a constitutionalis lét elleni küzdésében áll az állandó katonaság szüksége. De mi magyarok az Austriai Monarchiávali kapcsolatunkban, constitutionalis létünkkel az absolutus monarcháknak aggodalmat nem szerezhetünk, s ezeknek fenyegetődzései nem ellenünk vannak irányozva, s azoktul e tekintetben nincs is mit tartanunk. Ellenben mivel mi szabad alkotványos nemzetnek tartjuk magunkat, s kiknek rendszere egyéb iránt is védségi (defensivum), önérdekünk ellen volna, más nemzeteknek alkotványos kifejlődésbeni meggátlására fegyveres seregeket tartanunk. Nem létezvén tehát nállunk azon okok, mellyek más nemzeteket ön romlásokkal nagyobb állandó katonaság tartására készteték, a közszükség sem kivánja azt, ami minden esetre igazságtalan volna, t. i. hogy olly mennyiségü adót ajánljunk, melly a nép vagyonának esztendei hasznát egészen elnyelje, vagy épen felül is múlja. A körülmények illy helyzetében meg nem foghatom, hogy miután a törvényhatóságok többsége restantiában van,[25] mégis ezen többség a folyó adót megajánlotta, és nem tudom megegyeztetni, hogy azon törvényhozás, melly 3 év óta olly szent igyekezettel törekedett az adózó nép állapotján enyhiteni, meg tudta adni ezen mennyiséget anélkül, hogy előbb ama legnyomasztóbb, legigaztalanabb, sőtt törvénytelen tehernek, az alimentatiónak megszüntetését kivivta volna. Egyébiránt mi kevesbet ajánlók kijelentettük, hogy megyéinkbeli adózóink a folyó adónak

[24] Célzás az úrbéri VIII. tc. bukására.
[25] Vö. az 584. o. 14. jegyzetével.

megadására elégtelenek, a többségről pedig, melly ezt nyakunkba róvta, fel nem lehet tenni, hogy azt megajánlandók valának, ha adózóik tehetségiből ki nem telnék. Ugy hogy ha a nép hozzájárulásával készittettek volna az e tárgyban adott utasitások, az ajánlás az illető megyékbeli adózók tehetségére nézve hiteles adatul szolgálhatván, méltán megkivánhatnók, hogy ez a munkában lévő portalis egyenlitésnél[26] méltó tekintetbe vétessék. Ez azonban a törvényhozás mostani állásában az igazsággal nem lévén megegyeztethető, nincs egyéb hátra, mint kijelenteni, hogy Vas v[árme]gye részéről 3.800.000-nál többet nem ajánlunk, s ha a többség csakugyan megadná a folyó quantumot, ahhoz csak annyiban járulhatunk, mennyiben az ajánlathoz feltételül az alimentationalis terhek megszüntetését kivánjuk köttetni. (Hangos tetszés.)[27]

A vitatások bérekesztése jövő levelemben — *A folyó quantum csakugyan megajánltatott*, s a felirás kerületi javaslata mindenekben helybehagyaték, nem is volt más különbség a kerületi s mostani szavazatok között, mint az: hogy a circulusban kisebb quantumra szavazott Győr és Ugocsa v[árme]gyék halgattak. Abauj részéről ellenben BÁRCZAY 3.800.000-re szavazott. — A fő RR délután 4 órakor nyomban felvették az adó tárgyábani ezen izenetet,[28] s csak szóval válaszolván, hogy elveikhez ragaszkodnak, de a felterjesztést nem gátolják: a felirás ugyanaz nap (mart. 24.) estvéli 7 órakor meg is pecsételtetett.[29]

A fő RR ugyanaz nap és *mart. 26-án* a praeferentiális sérelmeket 4-ik, s az excerptákat 5-ik izben felvették, s kivévén, hogy a *perek diaeta alatti folyamára* nézve megvan az egyesség, egyébiránt most sem egyeztek meg a még vitatás alatt lévő pontokban.[30]

A RR mart. 26-án (25-én ünnep volt) megegyeztek, hogy az ünnepek kérdése miatt a sérelmek tömegének felküldése ne tartóztassék.[31] — Továbbá a Ludovicea s Museum tárgyábani viszon izenettel foglalatoskodván, a Museum uj épületére 500.000 ftot ajánlottak.[32]

336.

1836 március 24, 26, 28, 30.

Foglalat: a) *Az adó tárgyáróli vitatások bérekesztése,* — b) *a régóta szőnyegen forduld tárgyak isméti tanácskozásokban.* — c) *A Museum épületére 500.000 ajánlás.* — *Inditvány a subsidiumok kivétele helyesb kolcsáról.* — d) *Palóczy megtiszteltetése Nyitrából.* — e) *Kedvező kir. válaszok. V-ik Ferdinánd király május 2-án fogja az országgyülést személyesen eloszlatni.*

[26] Az egyes megyékre eső adómennyiség új, igazságosabb megállapításánál.
[27] Zarka itt közölt beszéde csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (XIV. köt. 104. kk.)
[28] Az izenetet és a felirat szövegét l.: *Iratok.* VII. köt. 82. kk.
[29] A márc. 24-i országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 93. kk.
[30] Az e tárgyakban kelt két válaszukat l.: *Iratok.* VII. köt. 106. kk.
[31] Izenetüket erről l. uo. 102. kk.
[32] Uo. 103. kk.

a)

Pozsony, martius 30-án, 1836.

Bérekesztése az adó feletti vitatásoknak. (A KK és RR *országos ülésében, mart. 24-én.)*

ZARKA mult levelembeni beszédjére az elnök KIR. SZEMÉLYNÖK azon megjegyzést tette, hogy a szónok állitása, mintha adózóink személyes bátorsága ekkorig biztositva nem lenne, alkotványunkra olly homályt vet, mellyet az bizonnyal meg nem érdemel. — Mire viszont ZARKA tisztelvén a vélemények szabadságát, éppen meg nem ütközék, hogy az Előlülő nézetei a szólló követeitől külömböznek, meg kell mindazáltal emlitenie, miképen azon állitásnak valódiságát, hogy az adófizető nép személyes biztonsága ezideig nem igen tökéletes lábon állott, a jelen országgyülés rendelkezései czáfolhatlanul bizonyitják. Vagy talán nem emiatt akarták a KK és RR az urbéri 8-ik t. czikkelyt alkotni? s nem e czélból alkottatott e a VII. t. cz. 5-ik §-a?[1] És nem ide mutat e a két tábla között még egyezkedés alatt lévő törvényjavaslat, melly a törvényhatósági tisztviselők büntető hatalmát korlátolná, s az ország minden rendü lakosainak személyes bátorságát biztositaná? Ha nincs hijány a dologban, mire való volt ezen tartós gondoskodás? Egyébiránt a szólló követ nyilván kijelenti, hogy éppen azon okból, mivel hazájának előmenetelét szivéből óhajtja, törvényhozói állásában az alkotvány hibáit már csak azért is, hogy törvényes uton javittathassanak, elhallgatni sohasem fogja. — A PERSONALIS válaszul adá, miképen ő a hijányok s fogyatkozások létezését nem tagadja, de amint ezeknek kipótolgatásán az ország Rendei lelkesen törekedtenek, ugy a szólló követ első állitását, mintha t. i. alkotványunk személyes biztosságot épen nem nyujtana, illy széles kiterjedésben, el nem ismerheti.

DEÁK a részben tökéletesen egyetért az előlülővel, hogy a magyar alkotvány nyujt igenis a személyes bátorságnak oltalmat, csak azzal a kis különbséggel, hogy azoknak nyujt, kik az alkotványba bé vannak foglalva, de koránt sem ama számos millióknak, kik abbol kirekesztvék. Már 1825-ben, midőn afelett tünődtek az ország Rendei, hogy az alkotványt körül sánczolják, egy érdemes követ (Nagy Pál) megemlitette, miképen ideje volna már egyszer arról is gondolkozni, hogy a sánczba azok is bevétessenek, akik kivül vannak, igy majd nagyobb erővel könnyebb lenne a sánczot védelmezni.[2] Azonban fájdalom, 8 millió polgártársaink bizony maiglan is kimaradtak a sánczokbul. — Megmutogatja továbbá több oldalról, hogy az adófizető nép nem bir személyes biztossággal olly mértékben mint a status czélja megkivánná; ami pedig a vagyonbeli bátorságot illeti, ennek fő feltétele, hogy teher egy néposztályra se róvassék anélkül, hogy iránta megkérdeztetnék. S megkérdeztetik e a nép minálunk? Mondják ugyan: eléggé biztositja őt az úri s kormányi pártfogás! Hogy itt ott feltalálhatni ezen individualis garantiát a gyakorlatban, meglehet; azonban emlékezzenek a RR, miképen az is sokszor és sokak által emlitetett, hogy az alkotványnak nincs erősb kezessége a fejedelem vallásosságánál, de megelégedett e ezzel az ország, s nem kivánt e változhatlanabb garantiát? Ezeket azért tartá a szólló követ megemliteni szükségesnek, nehogy

[1] Vö. a 437. o. 16. jegyzetével.

[2] Ilyen tartalmú beszédet Nagy Pál nem mondott az 1825/27-i országgyűlésen. A parasztsággal kapcsolatos felszólalásaiban meleg részvéttel fordult ugyan a jobbágyok felé, de sorsuk javítását csak a fennálló rendi alkotmány keretei között kívánta. (Vö. Horváth M.: *Huszonöt év Magyarország történelméből.* 2. kiad. Pest 1868. 171. kk.)

azon többségről, melly az adózó nép személy- s vagyonbeli biztosságáról újabb törvények alkotásával gondoskodni kivánt, az mondathassék, hogy ezen szent igyekezetével az alkotmányra homályt vetett.

Mielőtt ezen beszédnek különös humorral előadott, s szárazság szokta tollammal már csak azért is utánozhatlan többi részeit röviden előadnám, szükség megjegyeznem, miképen a Zala vármegyei voxot már előbb HERTELENDY KÁROLY olly értelemben jelentette ki, hogy a folyó adó felajánlásához máskép teljességgel nem járulhat, ha csak az alimentationak mindennél nyomasztóbb, s igazság- és aránytalanabb törvénytelen terhe meg nem szüntetik, s ez az adóhoz *conditio sine qua non* gyanánt nem köttetik; különben hogy ezért a szegény adózó népnek némi pótlékot szerezzen, a 3.800.000 ajánlaton tul nem terjeszkedik. — BALOGH pedig visszalépve s csak 3 millióra szavazva, el nem titkolhatá csudálkozását, hogy a kormány két elannyira különböző postán levelezik az országgal, miszerint a nemzet érzékeny sérelmeire az orvosló válasz hónapokig, évekig, sőt 40 évig is késik, az adóra pedig három nap alatt választ kapunk.

DEÁK tehát beszédjét folytatva megvallá, hogy sok rendbeli csudálkozásokat hallott ugyan, de ő ezekben a csudálkozó követ urakkal egyet nem ért, s egészen más dolog felett csudálkozik. Névszerint a barsi követ emlitette posta különbséget a szónok igen természetesnek találja; mert a közéletben is ugy szokott lenni, hogy akinek pénzt adnak, az kivált ha többet is reménl kapni, sokkal gyorsabban szokott felelni, mint akitől kérnek valamit. Továbbá Zemplén, Bihar és több megyék követei a felett csudálkoztak, hogy a többség 8 nap alatt olly könnyen megváltozott! Ez valóságos enyelgés. Hát ugyan először tapasztalták ezt most az érdemes követ urak? S 3 esztendőnek szomoru de gyakorlati tapasztalása[3] olly feledékenységbe ment, hogy éppen most csudálkoznának? Most, midőn nem magunk java, hanem a sokak szemében olly igen csekélynek látszó dolog, a mindennapi falat kenyerét véres verejték közt kereső s itt mégsem repraesentált adófizető nép erszénye forog kérdésben? Némellyek azon is csudálkoztak, hogy sok vármegyék portáik leszállitását sürgeték, mert adózóik a terhek sulya alatt öszeroskadnak, s most mégis az egész folyó adóját megajánlották.[4] — A szólló követ biz e felett sem csudálkozik, mert hiszen azon nemes megyék nem bánják, akármilyen nagy lesz az adó, csak más fizesse, s nem ők. De azon már a szónoknak is lehetetlen nem csudálkoznia, miként hitethették el vele az irók, statisticusok és utazók, hogy a magyarországi felföld lakó népe olly szegény, miszerint nemcsak az adót nem fizetheti, sőtt élelmére nézve is a legnagyobb inséggel küzködik. Hiszen lám Thurócz, Liptó, Árva s több felföldi megyék máskép nyilatkoznak, (pedig egy követi jelentés hiteles voltáról ki merne kételkedni?) Mert azt csak lehetetlen róllok sértés nélkül feltenni, hogy megajánlanák illy készséggel a folyó adót, ha megyéjökbeni adózóik annak elviselésére tehetetlenek volnának. De igy van az, olvas az ember s tanulgat, végtére pedig azt látja, hogy esméretinek gyüjteménye hiba és csalódás. Igy a szónok még gyermekkorában azt tanulta, hogy éhség, döghalál s háboru három nagy csapás, de bizon az europai fejedelmek visszás politicája következésében végre még oda jutunk, hogy a szegény nép nem a háborut, hanem a tartós békét fogja csapásnak tartani. Mert lám!

[3] Az ellenzéki szavazatoknak a kormányintrikák következtében történt gyors leapadása különösen az örökváltsággal kapcsolatban volt szembeötlő.

[4] Vö. Zarka felszólalásával, 585. kk.

20 esztendős békesség után, mellynek megszerzésére annyi embervér, annyi kincs pazaroltatott, szintolly temérdek katonát kell tartani, mint a hosszas háboru alatt tartott, s a különbség csak abban áll, hogy akkor ha izzadt homloka verejtékével áztatott mezejét az Isten megáldotta, legalább ára volt termesztményinek, most pedig a tartós béke olajágának árnyékában alig lát pénzt azon kevesért is, amit eladhatna. Ugy de azt mondják, béke idején kell harczra készülni, hogy az ellenség ne találjon készületlenül. De minek volt hát a temérdek áldozat? Mikor fogja szegény hazánk annak jutalmát aratni, ha arra vagyunk kárhoztatva, hogy örökös háboru terhét viseljük szünetlen? Ő Felsége ugyan kegyelmesen biztosit, *quod in avertendis Contribuentium praegraviis et ampliandis justis industriae eorum proventibus semet vinci nunquam admissura sit.*[5] Elhisszük bizony, könnyü magát annak meggyőzettetni nem engedni, aki maga van, s nincs aki legyőzhesse, mert hiszem abban, hogy Ő Felsége illy nagy adót ne kérjen, hogy a harminczadot leszállitsa, a kereskedés gátjait megnyissa, a sóért olly temérdek pénzt ne kivánjon, s a t. vele senki se vetélkedhetik, s az e részbeli könnyebbségekben senki le nem győzheti, — de szeretnénk azon jótéteményekből, mellyeket a kormány adhat meg egyedül, már egyszer valóságban is látni valamit. Ha pedig ez a *semet vinci haud admissuram* ugy értetik, hogy Ő Felsége a népnek többet ad, mint mi adánk, s adunk, — úgy a szónok hódoló tisztelettel szólva ezt máskép tudja, s bizonyitványul a köztudomásra hivatkozik, hogy minő engedélyeket adott a kormány ez országgyülésen az adózó népnek, s mit adtunk mi az urbariommal. Mindezen szomorú s kedvetlen körülmények között az az egy mégis örömet szerez a szólló követnek, hogy a kir városok industriája s jóléte olly lábon áll, miszerint követjeik által magok saját erszényökre illy nagy adót ajánlhatnak. A szónok reménli, hogy ezen ajánlási készségökre, mint vagyonbeli tehetségök tanúbizonyságára, az adó kivetésében illő tekintet lészen. Egyébiránt átaljában mindazoknak, kik a temérdek adót megajánlották, nem szemrehányás, hanem csak óhajtás gyanánt mondja: bár ne bőkezüsködtek volna annyira, mert nemcsak az ő boldog s vagyonos népségök, hanem a kisebb számban maradottak vállaira is felhalmozták az elviselhetetlen terhet, ámbár ezek többször kijelentették, hogy megyéik azt egyáltalában nem birják.[6]

Ezt érdeklette Jakabfalvy is, midőn 3.800.000-re szavazva Justhot emlékezteté, hogy a magyar szinház épitéséről lévén szó, mindenféle protestatiókkal állott elő,[7] de most bezzeg más erszényéből egész készséggel ajánlgat. — Szombathelyi a most nevezett summát is olly áldozatnak tartja, mellyet tulajdonkép nem rakhatnánk a nép vállaira igazsággal és méltányosan. Azonban bármint kiáltson is az igazság szava, bármint hangozzanak felénk a sanyargatott nép sóhajtásai, mindenre azt felelik: a *suprema reipublicae ratio* mindennél főbb tekintet. A szónok ugyan meg nem foghatja, mikép lehet ezt oda magyarázni, hogy ámbár nesze sincs a háborunak, mégis háboru költségét viseljük, de akármint légyen is ez, annyi mindenesetre igaz marad, hogy midőn a szegény adózó nép keresményének elvételéről van szó, a dolognak olly tisztában kellene állani, miszerint kinek kinek lelke nyugodt lehessen,

[5] Vö. az adó ügyében kelt kir. válasz szövegével, 572. o.

[6] Deák itt közölt beszéde némely részében bővebb, más részeiben hiányosabb, mint a *Jegyzőkönyv*-ben közölt szöveg. (XIV. köt. 118. kk.)

[7] A Nemzeti Színház létesitésére a febr. 1-i kerületi ülésben ajánlottak meg a rendek 400 000 forintot. Justh szerepéről Kossuth nem emlékezik meg.

hogy ez másképp teljességel nem lehet. És mi szerezheti meg a RRnek ezen nyugodalmat, tán a resolutionak üres és puszta szavai? Nagy ok a „ratio reipublicae", a szólló követ önként elismeri, de ha ezt egyoldalúlag magyarázni, s mihelyt ezt emliteni tetszik puszta szóra a hon polgárai vagyonát requirálni szabad, úgy a vagyon biztossága veszélyben forog. — 3.800.000 és nem több.

Palóczy legelőbb is Ujvidék városa követének azon mondására, hogy szükség nagyszámú fegyveres sereget tartanunk, mert bátorságunk a minket körül karoló éjszaki óriás roppant hatalma miatt veszélyben forog,[8] feleletül adja, hogy aki igy gondolkozik, attól menthetetlen inconsequentia a lengyel ügyet nem pártolni. — Továbbá megemliti, hogy Borsod hajdan egyike volt azon szerencsés megyéknek, hová a hollandus aranyak a szomju lengyelek által bőven béhordogattattak,[9] de most már ennek egészen vége van, és vége a nép vagyonosságának is, mert Borsod v[árme]gyének adózó népe két esztendei adóval adós,[10] és adós is marad mind örökre, mert a semmiből valaminek teremthetése csak az Istennek van feltartva. — A kir. válasz ugyan szebb jövendő reményével biztat, sok szép szavakban, s igaz hogy a remény ama vigasztaló istenség, melly megmaradt a Pandora szeleczéje fenekén, midőn az inség ezer nemei szétreppentek a világra belőle, de bármi szükséges dolog legyen is el nem csüggedve jobb időket reménlni, mégis adót bazirozni reá csakugyan képtelenség. A szólló követ 3 milliót ajánl; ha visszamenni nem lehet, az első felirásnál marad, s Ő Felségét megkéretni kivánja, hogy mivel kir. szavai szerint *benignitatis suae monimenta exstare desiderat apud populos*,[11] engedje el az adórestantiákat. Ez igen szép monimentum lesz, pedig materialis áldozatjába sem kerül, mert azok úgyis örökre papiroson maradnak.[12]

Végre Klauzál a nemzet átkát háritotta azoknak fejeire, kik netalán utasitásaik megszegésével a többséget illy hirtelen megváltoztatták, s azon vigasztaló érzéssel szavazott 3.800.000-re, hogy akik önérdeköket félretéve, mindég és mindenben hivek maradtak a hazához, a teljesitett kötelesség édes érzelmében fogják legszebb jutalmokat találni.[13]

A folyó adót megajánló többség ellen szavaztak még Piller, Tarnay, Vay, Szilassy s Bernáth. — A kir. városok közül többen sürgették, hogy azon 100.000 ftot, melly a testőrző sereg költségeinek fedezésére az adó summájában

[8] Újvidék követének felszólalását Kossuth nem ismerteti. Olvasható a *Jegyzőkönyv*-ben, XIV. köt. 106. kk.

[9] „Borsod vármegye hajdan egy volt ugyan azon szerencsés vármegyék közül, mellyekbe a gabonájokért kapott hollandiai aranyokat lehordták a magyar borra szomju lengyelek, s volt a borsodi népnek mivel s miből fizetni adóját; de miután az éjszaki borkereskedés régolta megcsökkent, s utoljára elenyészett, a lengyelek által behordott aranyok is előbb papirossá váltak, utoljára pedig szinte végkép elmaradtak . . ." Uo. 110.

[10] Borsod megye adóhátráléka 1835. okt. végén 110 715 forint volt; egy évi adójának összege ugyanakkor 55 766 forintra rúgott. (Vö. *OL, Nádori lt., Extraser. 1836.* XLIX/11. sz.)

[11] L. előbb, 572. o.

[12] Palóczy beszédének jóval részletesebb szövege olvasható a *Jegyzőkönyv*-ben, XIV. köt. 110. kk.

[13] Utalt Klauzál arra is, hogy a magyar katonaságot csak a haza védelmére lenne szabad felhasználni; „de erre felelet gyanánt csak a szabad Krakói Statusban most legujabban történtekre utal, hol noha hazánk ezen szabad Statustól legkisebb sértést sem szenvedett, a nemzetek joga tetemes megsértésével a magyar katonaság használtatott a nevezett városnak megszállására, s az ott nemcsak menekvést talált, de nagyrészben honositást nyert, s polgári és katonai hivatalokat is viselt szegény lengyeleknek elfogatására." (Klauzál hosszú felszólalását l. uo. 115. kk.)

bennfoglaltatik, a nemesség fizesse, mivel ezen intézetnek disze s haszna csak egyedül reá háramlik. — Ez azonban pártolásra nem talált; a bőven közlött vitatások resultatumát pedig már megirtam,[14] s eként befejezem *martius 24.-éről* jelentésemet.[15]

Mielőtt a napok sorát folytatnám, vissza kell mennem *martius 23-ára*, hogy tudassam tisztelt levelezőimmel, miképen a kir. városok már át kezdik látni, mik az akadályok, mellyeknek miatta nem állanak a törvényhozási befolyásban olly polczon, mint aminőre idővel méltán számot tarthatnak. — E napon t. i. *országos ülésök* lévén *a RRnek*, mellyben az előleges sérelmek iránti 4-ik, s a még egyesülést nem nyert excerpták tárgyában költ 6-ik izenetjöket megerősitették, s a fő RRhez átküldötték,[16] — Bujanovics Eperjes városának utasitását előterjesztette, mellyben ezek foglaltatnak: 1. Hogy a királyi városok a kir. kamarától függetlenekké tétessenek, s számadásaikat nem ennek, hanem a Helytartótanácsnak küldjék fel; 2. hogy a követek választásába s utasitás adásba minden polgár résztvegyen; 3. a kir. városok voxa visszaadassék, s e végett a jövő diaeta az országgyülés coordinatióján kezdődjék; 4. hogy a negyedik status kirekesztésével jelenleg alkotott törvényeket alkotványosoknak el nem ismeri.

Ezen utolsó pontra úgy a Personalis, mint Deák is megjegyezték, hogy a jelen országgyülésen alkotott törvények, annak rendje szerint hozattak, s azokban a kir. városok is bőbeszédű részt vettek. Az eperjesi nyilatkozás egyébiránt, amint alkotvány elleni, ugy haszontalan is, részint mert több példáját láthatták törvénykönyvünkben annak, hogy a törvények egy egész status ellenzése mellett is teljes erőben meghozattak,[17] részint mivel a végrehajtó hatalom ismerni tartozik azon eskünek erejét, mellyel az országnak magát lekötötte, hogy a törvényeket megtartja, és *meg fogja tartatni*.

Ellenben az eperjesi utasitás elsőbb pontjaira több megyék követei kijelentették, miképen azon nemes város polgárai igen helyesen kitalálták az okot, melly miatt a *nem szabad* királyi városoknak nem akarnak a RR olly törvényhozási befolyást engedni, minőt a *szabadoktul* megtagadni bizonnyal nem fognak. S azért szivökbül óhajtván, hogy e tárgyban történjék valami, a kamarátóli függetlenség, s a követválasztás és utasitás jusaiba minden polgárnak engedendő részvét feltétele mellett a kir. városok voxait részint *per excerpta* még e diaetán elrendezni, részint a jövő diaetát azon kezdetni kivánták. — Szombathelyi pedig egyenesen kijelentette, hogy a városoknak törvényhozásbani jelen állása igazsággal s törvénnyel meg nem egyezik, s hogy ezen mihamarébb változást tenni az egész nemzetnek, s különösen a nemességnek is saját érdeke kivánja. — Ezt a kir városi követek hálás acclamatiókkal fogadták, ellenben Kocsi Horváth feleletül adá, hogy azok e diaetán is tökéletes gyakorlásában voltak mindannak ami őket törvény szerint illeti s illetheti. — Egyébiránt e vitatásoknak egyéb pillanatnyi resultatuma nem volt, de ha Eperjes városa példáját követve a kir. városok valódi szükségeiket megértik, reménlni merem, hogy e néhány szavak nem voltak mondva s irva haszontalan.[18]

[14] L. előbb, 576. o.

[15] A márc. 24-i rendkívül fontos és érdekes országos ülés teljes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 93. kk.

[16] A két izenetet l.: *Iratok*. VII. köt. 75. kk. és 79. kk.

[17] Egy korábban idézett példára, az egyházi rendnek az 1791 : 26. tc. elleni tiltakozására l. az 502. o. 11. jegyzetét.

[18] Vö. Kossuth korábbi állásfoglalásával a városok ügyében, 478. o.

E napon kerületi ülés is volt, mellyben *Báró Jöchlingen*, Gr. Battyányi Alajosnak az 1791 : 26. t. cz. halhatatlan érdemü egyik fő hősének[19] vője, honosításérti folyamodása felvétetett. PFANSMID felkiálta: Tiszteljük emlékezetben a nagy férfiui hamvait!! S a RR egy szájjal lélekkel a folyamodót hazánk nemessei körébe minden taxa fizetés nélkül béfogadták.[20]

b)

Martius 24.-én azalatt mig a KK és RR az adó tárgyával foglalatoskodtak, *a fő RR* felvették az előleges sérelmek iránti 4-ik izenetet.[21]—A *Részeknek visszakapcsolása* tárgyában definitive most sem egyeztek meg ugyan a fő RR, hogy az unitaria vallás követői a magyar Korona birtokaiban mindenütt és mindennemü polgári jusokkal felruháztassanak, közelitőleg mindazáltal nem ellenzik törvénybe tétetni: hogy a viszakapcsolandó részek addig, mig a rendelendő országos biztosság munkálatát bevégzi, s a felett a törvényhozás határoz, mind a só, mind a vallás dolgában mostani állapotjokban megtartassanak.

A *só áráról* szólló 7-ik pont iránt a kérdés alatt lévő velős kifejezéseket most is ellenzik. — A *kamarai biráskodás* tárgyában azon szavakat, mellyek ezt törvénytelennek, s akár sanctionáltatnék a javalt uj törvény akár nem, mindenesetre helyt nem foghatónak nyilatkoztatják, hasonlókép elnem fogadták, s ugy kivánták a szerkesztést módositani, hogy *ezen biráskodás jövendőre nyilván megszüntetik*. — Végre az *egyházi javak taxáltatásáról* szólló 9-ik pontra nézve ellenzésöknél szárazon megmaradtak, az egyház javait status javainak elismerni teljeséggel nem akarván.[22]

Ezután felvették az *excerptákat 6-szor*,[23] s a *dézmára* és a *tisztviselők büntető hatóságára* nézve most is kereken megtagadták egyezésöket. — A *perek folyama* iránt megegyeztek, hogy a jövő diaeta alatt a főtörvényszékek a törvényszüneti napokban is itéljenek, — e törv. cz. tehát már fel fog terjesztethetni. — A *porták kiegyenlitése* felőli megkezdett vitatás folytatását másnapra halasztották.[24]

Martius 25. ünnep.

Martius 26-án kerületi ülés.

Elnökség: Pázmándy, Csepcsányi. — Emlékezni fognak tisztelt levelezőim, miképen abban állapodott volt meg a RR többsége, hogy a sérelmek és kivánatok tömege, nem várva mig a tractatus alatt lévő egy-két pont iránt is megkészül az egyesség, amennyiben már egyesülést nyert, haladék nélkül felküldessék.[25] — Ezen tömegben az 1-ső osztály 23-ik pontjában foglaltatik

[19] Batthyány Alajos gróf (1750—1818) az 1790 körüli mozgalmak jelentős alakja; több reformista és radikális tendenciájú röpiratot adott ki, a vallásügyi vitában 1791. febr. 8-án elmondott szabadelvű beszéde országos feltűnést keltett, röpirat formájában is terjesztették.

[20] Erről szóló izenetüket l.: *Iratok*. VII. köt. 105. kk.

[21] Uo. 75. kk.

[22] Negyedik válaszukat e tárgyban l. uo. 106. kk.

[23] A rendek hatodik izenetét l. uo. 79. kk.

[24] Hatodik válaszukat l. uo. 107.

[25] A megállapodást l. előbb, 586. o.

Zemplénnek azon kivánata, hogy a görög vallásuak ünnepei a catholicusokéival egyesitessenek, és hogy átaljában minden innepek vasárnapokra áttétessenek. — E kivánatnak 2-ik részét a II-ik osztály 11-ik pontja Bihar és Somogy megyék kivánatából ismételé.[26] — E két pont egybeforrasztva vitattaték a két tábla között, mig végre a 4-ik izenetben kijelentenék a fő RR, hogy egyet nem értenek ugyan a dolog érdemére nézve a RRkel, de időnyerés tekintetéből a felterjesztést nem gátolják. Az ünnepekről egész kérdés tehát ezentul a vitatásból kimaradott. Azonban midőn a fő RR az országos sérelmek és kivánatok szerkesztéséből javallott t. czikkelyek között e tárgyra ismét reátaláltak, azt állitották, hogy ők csak az óhitüek ünnepeinek egyesitésére nézve mondottak le a felterjesztés ellenzéséről, de a catholicusok ünnepeinek vasárnapokra áttételében soha meg nem egyeztek.[27] — A RR ellenben a váltott izenetek világos szavaira hivatkozva, a fő RR által egész terjedelmében elfogadott 23-ik pontban összefoglalt mind a két tárgyat olyannak tekintették, mint ami iránt már egyesség van a két tábla között, és emiatt az országos sérelmek és kivánatok felküldése huzamos idő óta felakadt. — Ugy hogy az ünnepek iránti egyesség kérdése ma már negyedizben kerülne a KK és RRnél tanácskozás alá.

Rudics inditványt tőn, hogy e tárgy a többiek sorából kivétessék, s iránta a tractatus folytattatván, miatta a többi sérelmek felküldése ne hátráltassék. — Somsics ellenzette, s okul adá, hogy a küldők már mint egyességet nyert tárgyról, ugy vannak értesitve, mire azonban Szent Iványi megjegyzé, hogy fájdalom az ő küldői más tárgyban is csalatkozni fognak, mert arról is értesitve vannak, hogy a KK és RR 3.800.000-nál több adót nem ajánlanak, azomban alig küldhette el megyéjének erről szóló jelentését, már a folyó adót egészen megajánlották. — Piller pedig Rudicsnak azt felelé, hogy ha egyszer felküldetnek a sérelmek, s megszünik a moralis kénszerités ereje, azután bizony tractálhatunk ameddig tetszik, de minden haszon nélkül, s úgy járunk az ünnepekkel is, mint a dézmával, s tisztviselők büntető hatóságáról javallott t. czikkelyel, mellyek iránt hasztalan folytatjuk a tractatust, amióta abban állapodott meg a többség, hogy a készen lévő tárgyak magát az urbért is hátra nem tartóztatva, egyenként felküldessenek. (Tudni kell, hogy Somogy v[árme]gye követei, ugy a Szent Iványi, mint a Piller által sajnálkozva emlitett végzéshez hozzá járultak.)

Egyébiránt szavazat utján a többség azt végezte, hogy a II-ik osztály 11-ik pontja kimaradván, a többi sérelmek felküldessenek.

Ekkor azonban Szombathelyi, Bőthy és mások felszóllitották a RRket, ne kövessék a fő RR példáját, s ne vonják megokra a felekezetesség ocsmány gyanúját. Ugyanis miután a fő RR az óhitüek ünnepeinek áttételében megegyeztek, nyilván elismerék, hogy erről rendelkezni a törvényhozásnak jusa van, s hogy ezáltal a vallások szertartása meg nem sértetik, ez igy lévén, a viszonyosság tekinteténél fogva méltán megkivánhatnók, hogy a catholicusok ünnepeire nézve is az elismert elvnek alkalmazását ne gátolják. Ők azonban, alkalmasint azért mert az óhitüek olly nagyszámu és hatalmas szószóllókkal a magyar diaetán nem birnak, mint a catholica egyházi hierarchia, azt amit egy vallásra nézve nem ellenzettek, a másikra tekintve nemcsak el nem fogadják, sőt igazságtalannak kiáltják. Ezen részrehajlás a KK és RR népszerüségé-

[26] Vö. az 571. o. 11. és 12. jegyzeteivel.
[27] Ilyen értelmű harmadik válaszukat l.: *Iratok*. VII. köt. 93. kk.

vel össze nem fér, s e tábla az igazságot a kölcsönösségtől soha és semmi tekintetben meg nem különböztetheti. Ha tehát jövendő jobb időkre elmarad a catholicusok ünnepeinek áttétele, az óhitüek ünnepeiről való rendelkezésnek is akkorra kell maradni; nem pedig ezekre nézve a kénszerités hatalmát gyakorolni, egy másik hatalmasb felekezet iránt pedig engedékenységet mutatni. — Ezen vélemény elfogadására nézve igen sokat tett RAGÁLYInak nyilatkozása, aki minden vallás szertartásait illő tiszteletben, s béavatkozás nélkül hagyatni, s a törvényhozás rendelkezését csupán oda szoritani kivánta, hogy a polgári hatalom senkit se kénszeritsen, vagy büntessen, aki ünnepnapon dolgozni kiván inkább, mint heverni vagy dobzódni.— A RR többsége tehát abban állapodott meg, hogy ha kimarad az 1-ő osztály 23-ik pontja, a 2-ik osztálybeli 11-ik pont is maradjon el, s ez azon reménység kijelentésével adassék a fő RR tudtára, miszerint a KK és RR biztosan reménlik, hogy az idő előhaladása ezen nemzeti kivánat akadályain is győzedelmeskedni fog.[28]

Ezen vitatásokat BŐTHY az Egyházi Rendhez intézett azon intéssel fejezte be, hogy jól megjegyezze magának a mai történetet, mert az ünnepek hatalmának ugyan jövendőre vége van, s meg lehet győződve, hogy a RR táblájának végzéséhez ragaszkodó törvényhatóságok többé ünneptörésért büntetni senkit sem fognak.

c)

Ezután felvétetett a *Ludovicea, Museum* és *concurrentialis pénztár* iránti viszont izenetjök a fő RRnek.[29] — Mire nézve a következő határozatok tétettek:

1. Amennyiben óvást tesznek a fő RR, hogy jövendőben az ajánlások tárgyai vegyes küldöttségekben pertractáltassanak, a KK és RR inditványi saját jusokhoz ragaszkodnak.

2. Tagadják a KK és RR, hogy a haza védelmén kivül, a közkifejlődés, előmenetel s nemzeti virágzás, és ebből eredő jobblét eszközlésére, szóval a törvényhozás által szükségesnek ismert közczélokra országos segedelemnek ajánltatni nem lehetne, s ezen állitást azon fogyatkozáson felül, melly az önkéntes ajánlások parlag mezejére hagyás mellett hazánkban a közhasznú intézetekre, jelesen pedig az ipar, gazdaság és művészetek előmozditására olly mulhatlan szükségü reáliskolákra nézve tapasztalható, még nemcsak a közönséges törvényhozási elvekkel, de példákkal is erősitették. Mellyek közt a koronázási honorariumon kivül legfőbb az 1807-ki példa, hol a honvédelmi subsidium minden ftja után a Nemzeti Museum számára nehány xr kötelezőleg kivettetett.[30]

3. Az ország pénztárán lévő aerarialis követelések iránti emlékeztetésre[31] azt felelik a RR, hogy majd e tárgyra kerül a felvétel sora, állapodásaikat közölni fogják a fő RRkel.

[28] A rendek ezt tartalmazó izenetét l. uo. 102. kk.

[29] Uo. 95. kk.

[30] Az 1807. dec. 15-i ülésben határozták el a rendek, hogy az 1807 : 2. tc. által megajánlott subsidium minden forintja után 3 krajcárt fizetnek a Széchényi Ferenc gróf gyűjteményeinek alapul vételével létesitendő Nemzeti Múzeum céljaira. A felajánlás nem került be a Széchényi Ferenc adományát megörökítő 1807 : 24. tc.-be. (Vö. az országgyűlés *Naponként való jegyzései*-vel, 829. kk.)

[31] Vö. az 534. o. 13. jegyzetével.

4. A Ludoviceabeli oktatás rendszerének ujabb kidolgozását távábbá is szükségesnek találják, mert 1808 óta úgy a nevelési, mint hadi tudományok nagyot tökéletesedtek; az akkori állapodást pedig változhatlannak állitani annyit tenne, mint a tökéletesedést örökre kizárni.

5. Jelentetik, hogy időközben *Szathmár* v[árme]gye 13.333 ft. 20 xrban két ifiura, *Zemplén* pedig félannyi summával egy ifiura alapitványt tettek, a bémutatási just magoknak fenntartván.

6. A Museum uj épületének felállitásáról a KK és RR folytatólag tanácskozván, 28 megye voxával 14 ellen a megkivántató 500.000 p. ftot megajánlották.

7. *Horváth Istvánnak* ajánlt segéd fizetés helyességét a fő RR is elismervén, a summára nézve első végzésöknél maradnak, mert nincs ok, melly a mennyiség meghatározását ellenzené.

8. A *Rháday könyvtár* megvételét a Nádorra bizni továbbá is kivánják, annyival inkább, mert ennek ára az intézet megszaporitott jövedelméből[32] is kikerül, s miatta egy xr ajánlatra sincs szükség.

9. Hogy a lajstromok meghitelesitése országos küldöttség által történjék, — s hogy a Musaeumból a tárgyakat kiadni ne lehessen (ki vévén a gyüjteményeknek a kettős példányok felcserélése általi gazdagitását), ezt a KK és RR továbbá is szükségesnek találják.[33]

Ez alkalommal a Nádor értesitéséből jelentette az elnökség, hogy *Gróf Nádasdy Ferencz* váczi püspök a váczi Theresianum épületét megvévén, annak árát a Ludovicea pénztárába befizeti, az épületnek már eladott részeit, is visszaváltja, s az egész épületet az országnak visszaajándékozza olly feltétel alatt, hogy abban az elméjökben megháborodott szerencsétlenek számára ápoló intézet állittassék.

A KK és RR ezen ugy a szenvedő emberiség, mint a köz rend tekintetéből méltán magasztalt hazafi tettet hálás érzéssel fogadva, törvénybe kivánják iktatni, s a Főherczeg Nádort megkérik, hogy az eddigi ajánlatokat s alapitványokat összesitvén, ezen jótékony intézetnek mihamarébbi létesitését eszközölni méltóztassék.

A fő RR martius 26-án országos ülést tartottak, s a porták kiegyenlitése tárgyában Horvátországnak minő tekintetbe jövése felett tanácskoztak 6-od izben.

Ha a tárgy olly sokszor kimeritve nem lett volna, s a hely engedé, kötelességemnek tartanám a hosszura terjedett vitatásokból B. Prényinek igen alapos beszédjét közleni, mellyel az 1791 : 59. czikkelyben[34] a horvátországi adóra nézve benfoglalt *separatim* szónak valódi értelmét mélly diplomatiai járatossággal fejtegetvén, a RR izenetét pártolá. — Helyszüke miatt azonban csak azt az egyet jegyzem meg, hogy mivel valahányszor Horvátország szóba jő, örökké a municipalis jusokat, s ezeknek az 1715 : 120. czikkelynél fogva[35] változhatlanságát vetik ellenünk, s innen ha szóval nem is, de gyakorlatilag azon képtelenséget következtetik, hogy Horvátország minden magyar honi dolgok eldöntésében résztvegyen, de az összes törvényhozás az ő dolgaikba bé ne avatkozhassék, — a szólló főispány alaposan megmutogatá

[32] Ti. a Nemzeti Múzeum jövedelmeiből.

[33] A rendeknek a fentieket tartalmazó második izenetét l.: *Iratok*. VII. köt. 103. kk.

[34] Vö. a 361. o. 4. jegyzetével.

[35] Vö. a 362. o. 10. jegyzetével.

hogy maga a felhivott Achilles, t. i. a fentemlitett t. cz. is itt a magyar diaetán alkottatott, s amelly törvényhozásnak jusa volt akkor Horvátországnak némelly statutumait megerősiteni, másokat a fejedelem jóváhagyására utasitani, némellyeket pedig erőteleneknek nyilatkoztatni: azon törvényhozó hatalmat azokra nézve, miket a közjó s igazság tekintetéből rendelni kiván, a kapcsolt részeknek idő lelkével s méltányossággal ellenkező, s az isteni ige változhatlanságának fokára fel nem emelkedhető statutumai bizonnyal nem gátolhatják.

Megjegyzem továbbá, hogy mivel a fő RR igen szeretik e tárgyban emlegetni, miképen ők vannak nagyobb bizodalommal a Nádorhoz, mert a porták kiegyenlitését minden korlát s feltétel nélkül készek reá bizni, nem úgy mint a RR, akik feltételeket szabnak bizodalmukhoz, erre B. VAY MIKLÓS igen találólag azt jegyzette meg, hogy éppen nincs mit kérkedniök a fő RRnek bizodalmukkal, mert a RR igy szóllanak: Megbizzuk a Nádort, egyenlitse ki a portákat, még pedig ugy a magyarországiakat, mint a társországokéit, ugyanazon egy adatok ösvényén, igazságszeretete s bölcsessége szerint. A fő RR ellenben azt mondják: A Nádor igazságszeretetében mi is megbizunk, ugy mindazáltal, hogy bármennyire igazságosnak találná is a horvátországi porták kevesitését vagy szaporitását, ebbe egyátaljában ne bocsátkozzék. — Mellyik már a kettő között a korlátlanabb bizodalom?

A fő RR azonban mind e mellett is ellenzésöknél maradtak.[36]

Martius 27-én vasárnap.

Martius 28-án kerületi ülés.

Elnökség: Balogh és Tarnay. — Rostáltatván a Ludovicea iránti 2-ik izenet:

PFANSMID inditványt tőn, hogy a szavazott országos segedelmek (subsidiumok) ne porták szerint vettessenek ki a törvényhatóságokra.[37] Mert a porták számának alapja az urbarialis birtok, a subsidiumok pedig nemesi birtoktól fizettetnek, a contributionalis fundus tehát nemesi terhek kivetésében képtelenség s roppant igazságtalanság nélkül kolcsul nem vétethetik. Vegyük fel például, hogy két megyének kiterjedése egyenlő, p. o. 60 mértföld, egyikben az urbarialis birtok 2/3-ad részét teszi az egész megyének, másikban csak 1/3-adát, a többi puszta s majorság, szóval nemesi birtok. Urbarialitás lévén a porták básisa, amannak kétannyi portája van mint ennek; s ha a nemesi subsidiumok is porta szerint vettetnének ki, ebből is kétszer annyit fizetne, mint ez, pedig ennek van mégegyszer több nemesi birtoka. (Ezen kolcs szerinti kivetés igazságtalanságát még szembetünőbben kitünteté MIHALKOVICS a Jászkun Kerületekre nézve, minthogy azoknak lakosai különbség nélkül minden birtokjoktul adót is fizetnek, s a subsidiumok terhét is ugyanazon clavis szerint viselik.) PFANSCHMID tehát elszámlálván a mult idők példáit, miképen 1792. s 1796-ban küldöttség neveztetett, melly a nemesi

[36] Válaszukat l.: *Iratok.* VII. köt. 107.

[37] A subsidiumok kivetésének eddig gyakorlatban volt módja abban állott, hogy az országosan felajánlott összeget — pl. a Nemzeti Múzeum épületére megszavazott 500 000 forintot — a megyék között a reájuk eső állami adó arányában osztották el, a megyéken belül viszont a birtokosok birtokaik nagysága arányában fizették.

ajánlásoknak bölcs itélete szerénti kivetésére hittel lekötelezteteti,[38] s a honorarium csak azért vettetett ki porták szerint, mivel ezt 1792 előtt mindég az adózó nép fizette,[39] most is hasonló küldöttséget kiván, vagy ha ez nem tetszenék, legalább választmányt kér neveztetni, melly igazságosb kivetés tervét dolgozza ki, s a jövő országgyülésnek bémutassa. — Észrevételeinek igazságát in thesi kiki elismerte, de a gyakorlati nehézségek miatt, mellyek egy jobb kolts kidolgozását gátolják, többek által pártolt inditványát a többség jelenleg félrevetette.

MAKAY azt az inditványt terjesztette elő, hogy az ajánlott országos segedelmek 3 esztendőre felosztva fizetessenek. — E részben magok a törvényhatóságok is sokat könnyithetvén, az inditvány elhatározásába a RR nem ereszkedtek.

d)

Később *országos ülés volt a RRknél*, mellyből az ünnepek iránti izenet[40] a fő RRkhez át küldetett, — mire már semmi sem gátolván a sérelmek felküldését, azok még az nap megpecsételtettek.[41]

Ezen országos ülésben Borsodnak nagyérdemü követe, *Palóczy* ismét dicső nemzeti jutalmat aratott, azon fényes érdemekért, mellyek a kerületi jegyzőségben 3 évek alatt kitüntetett fáradhatlan munkásságának gyümölcsei, s a becsületes hazafi kebel által mindennél nagyobbra becsült hálás közelismerésre olly méltán számot tarthatnak.

OCSKAY t. i. tudatá a RRkel, miképen Nyitra vármegyének Rendei, Palóczynak ezen érdemeit, s a nemzeti elismerésnek hálaját törvényczikkelybe iktatás által kivánják örökiteni.[42] — Mire

PALÓCZY elérzékenyült kebellel imigy válaszolt: A becsület szeretete izgatván magános és hivatalos életem pályáján indulatimat, a becsületet tüzvén ki magyar szivem polgári egyedüli szerzeményeül, s becsületért és becsülettel akarván átélni azon hátralévő nehány napokat is, mellyeket az isteni jóság nekem még talán engedett, nem titkolhatom határtalan örömömet, hogy Nyitra v[árme]gyének fényes rendei, kiknek diszes seregében csak egyszer is megfordulni szerencsém nem vala, rólam, a közös hazának csekély polgáráról olly különös kegyességel gondoskodni, s engem a haza Rendei előtt a polgári jutalmak legfényesbikére ajánlani méltóztattanak. Kérem is azon nemes megyének tisztelt követeit, hogy forró hálámat s buzgó köszönetemet küldőiknek megjelenteni, s irántami megbecsülhetetlen kegyességökért örökre lekötelezett tiszteletemet T[ekintetes] Nyitra v[ármegye] nagylelkü rendei előtt kiönteni méltóztassanak. — De mivel önmagam vagyok legigazabb tanuja s birája annak, hogy illy fényes jutalom kerületi jegyzői szolgálatim közben

[38] Az 1792 : 6. tc. 5000 újoncot, 1000 lovat és 4 millió forintot ajánlott fel a francia forradalom elleni háborúra; az 1796 : 2. tc. ugyanerre a célra 50 000 újoncot, 80 000 ló eltartására szükséges zabot, 20 000 ökröt, 10 000 lovat ajánlott fel. Az ajánlás elosztását mindkét esetben a nádor elnöklete alatt választott országgyűlési bizottság végezte.

[39] 1792-ben az országgyűlés az 1792 : 3. és 4. tc. által ajánlott fel koronázási tiszteletdíjat a királynak és a királynénak.

[40] L.: *Iratok*. VII. köt. 102. kk.

[41] Az elfogadott és felterjesztett sérelmek hatalmas gyűjteményét a kísérő feliratal együtt l. uo. 107. kk.

[42] Ilyen tartalmú utasításukat fel is olvasta Ocskay. L.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 139.

szerezhetett érdemeimmel arányban nincs, s már magában véve reám nézve a jutalmaknak jutalma az, hogy a nemzet képviselői, kiknek dicső soraiban olly igen sokan találkoznak, kik engemet a természet s kimivelés által gazdagitott szép elméik kincseivel, tapasztalással, tudománnyal, s még a jegyzői szolgálatra megkivántatott testi erővel is sokszorosan felülhaladnak, ugy az 1825/7 országgyűlésnek 2-ik esztendejében, mint a jelen már 4-ik esztendőre menő országgyülésen is jegyzőik egyikének elválasztani méltóztattanak, sőtt még bocsánatért is kell könyörögnöm, hogy a Te[kinte]tes RRknek magas bölcsességü gondolatit gyenge elmém gyakran helyesen és teljes mivoltukban felfogni, s magas nézeteik tetőpontjáig feljutni nem tudhatván, fogyatkozásimat pótolgatni, s jegyzői hibáimat idővesztéssel is igazgatni kéntelenek valának, s habár valami jót, valamelly hasznot tettem is, azt a haza nem énnekem, hanem azon számos jeles férfiaknak s barátaimnak tulajdonithatja, kiknek józan tanácsai, s tanításai valának kalauzaim. — M[éltósá]gos Personalis ur és a T[ekinte]tes RR előtt csak egy polgári jutalomért, s az inarticulatiónak csak egy neméért esedezem, hogy t. i. Méltóságod, kinek a reám nézve szerencsés történet mint az 1825/7-ki országgyülésen volt Somogy v[árme]gyei követnek becses ismeretségébe, most pedig mint Personalisnak, s igy nekem is törvényes elnökömnek előlülése alá juttatott, irántam minduntalan kitüntetett jóságában és kegyességében, a Te[kinte]tes RR pedig, kik közönségesen mint egyenként boldogitó szeretetökkel ápolának, a Nyitra megyei javalatról való rendelkezéssel felhagyván, engemet a jelen diaetának szétoszlásakor, mély tisztelettel kikért barátságos áldásuknak reám adásával hazabocsátani, s hiven tisztelő szolgájokat becses emlékezetökbe inarticulálni méltóztassanak.

Szerény előadását az érdemes férfiunak köz helybehagyás és harsány *éljen* kiáltások követték.[43]

e)

Legujabb s legnevezetesebb:

Ma *mart, 30-án* tartott *elegyes ülésben* 6 kir. válaszok (resolutiok) hirdettettek ki, (még mindég deákul irvák egészen): 1. Ő Felsége az ajánlott adót, *usque futura Comitia intra triennium, aut publica necessitate exigente ocyus etiam inomisse asservanda sub consvetis cautelis el conditionibus* elfogadja. 2. *A nemtelenek perlekedési tehetségéről,* 3. ugyanazok *büntető pereikbeni feljebvitelről,* 4. *a vásári biróságról,* 5. *az itéletek végrehajtásáról,* 6. *a nyilvános örökösödésről* szólló törvényczikelyeket,[44] — igen kevés számu (többnyire javitó, vagy világositó) észrevételekkel, királyi hozá járulásával megerősitette.[45]

Ülés alatt érkezett egy kir. rescriptum, mellynek tartalma kimagyarázhatlan tetszéssel fogadtatott. Kezdete igy szóll: Ferdinandus 1-us Austriae Imperator, *Rex Hungariae hoc nomine Quintus,* foglalatja: *hosszas diaetánk majus 2-án fog eloszlatni, a király által személyesen.*[46]

[43] A márc. 28-i országos ülés naplóját l. uo. 136. kk.

[44] A felsorolt tc.-eket felterjesztett formájukban l.: *Iratok.* VI. köt. 333. kk., 326. kk. és 334. kk.

[45] A fentieket tartalmazó kir. resolutiókat l. uo. VII. köt. 291. kk.

[46] A leiratot l. uo. 296. kk.

337.

1836 március 28, 29, 30.

Foglalat: a) *Főrendi tanácskozás az expropriationalis törvény, pesti hid, urbéri resolutio tárgyában.* — b) *A Rknél az excerpták, előleges sérelmek, pesti országház, polytechnicum, praeparandia, pozsoni szállásbér, indigenák.* c) *Főrendi ülés a hid stb. tárgyában.)* — d) *A legujabb resolutiok.* — *Az adó iránti végzés már ismét változik.*

a)

Pozsony, april 6-án, 1836.

Martius 31-én s aprilnek négy első napjain a husvéti ünnepek miatt ülések nem voltak. — Az ezt megelőzött 3 napokrul azomban még némelly röviden közlendők maradtak fenn.

A fő RR martius 28-án felvették a magános vállalatok előmozditása (vagyis az *expropriationalis törvényjavaslat*) tárgyában költt 2-ik izenetet.[1]

Legfőbb kérdés volt, valjon a KK és RR meg nem egyezése következésében elállanak e a fő RR ama kivánságtól, hogy az e tárgybani országos választmány munkálódására nézve a legfensőbb királyi felügyelés s helybenhagyás nyilván kitéve feltartassék?

Gr. Keglevics János ehhez tovább is ragaszkodott, s gyámokul a hydraulicus munkákróli 1807 : 17. törvény[2] analogiáján, külnemzetek példáján, s különösen a badeni constitutio[3] 14-ik §-ának hasonlatán kivül, (melly a kisajátitás elhatározását a ministerium itéletére bizza,) hivatkozék arra: hogy a kérdéses országos választmány csupán emanatiója az országgyülésének, már pedig ennek határozati is csak úgy birnak kötelező erővel, ha a fejedelem helybehagyása hozzájárul.

Gr. Széchényi azon őszinte kivánatból indul, hogy vasútak valósággal létesüljenek, s ne csak egy theoriai czikkely szaporitsa különben is nagyon testes törvénykönyvünket. És miután a dolog elannyira uj, hogy bármi sokan szóljanak is hozzá, gyakorlatilag igen kevesek tudják felállitani a sarkelveket, másrészről az érdemes gróf ugy vélekedék, hogy alkotmányos állásunkra csakugyan szükség tekinteni, s igy más nemzetek példája (kivévén talán Angliát s Éjszak Americát) mintául nekünk nem egészen szolgálhat, a Bochnyai[4] legalább bizonyosan nem, mert Austriában korlátlan hatalmu kormány országol, nállunk ellenben korlátolt. — A két emlitett szabad alkotmányu Nemzeteknél nincs törvény a kisajátitásról, hanem minden illy egyes vállalat esete a törvényhozó hatalom elébe kerül. Nálunk azonban igen nagy különbség fekszik abban, hogy országgyülés csak háromévenként tartatik, a vasútak s átaljában jobb közösülési eszközök pedig, nem a jobblét hanem a legsürgetőbb szükség körébe tartoznak hazánkban, s e helyzetben 3 év veszte-

[1] L.: *Iratok.* VII. köt. 103. kk.

[2] Vö. a 465. o. 4. jegyzetével.

[3] A badeni nagyhercegség a napóleoni háborúk alatt alakult ki, státusát azonban a bécsi kongresszus is elismerte. A nagyhercegségben erős volt a francia forradalom hatása, s Károly nagyherceg 1818-ban a lakosság kívánságának engedve, viszonylag liberális alkotmányt adott a tartománynak.

[4] Vö. a 452. o. 40. jegyzetével.

sége kipótolhatlan kár lehet, mert ezalatt változik a kedv, gyengül az állhatatosság, s bár sok pénz forog is a világ piaczán, azonban tartani lehet, hogy a vasútak iránt feléledt közönséges túlhévre lankadtság következend, amint történt 1823-ban a bányász actiák viszketegségével Angliában. Ugy hogy alkalmasint elmondhatjuk ha 3 év alatt nem, Isten tudja mikor létesül egy vasút hazánkban. Miután tehát megbocsáthatatlan hiba lenne a kedvező alkalmat s a részvét hevét nem használni, azt pedig bátran hihetjük, hogy kormánytól lefelé nem lehet egy ember, aki a nemzeti ipar ezen nagyobb kifejlését tárgyazó dolgot előmozditani nem akarná, a szólló gróf ugy vélekedik, hogy ámbár nem látja az egészt a legjobb kerekvágásban, bocsátanák még is fel a Fő RR amint van, annyival inkább, mivel a legfensőbb felügyelést egészen kizárni úgy látszik a RRnek sincs szándékában.

Az Országbirája a fő RR javaslatát azon czáfolhatlan alapelven vélte sarkallani, hogy valamint törvényt alkotni a törvényhozó, úgy azt végrehajtásba hozni az igazgató hatalom körébe tartozik. És ennélfogva vagy világosan ki kell tétetni, vagy legalább hallgatólag is magában értetni, hogy Ő Felségének a törvények értelmében, azaz törvényes kormány székeinek utján befolyása s felügyelése kétségbe nem vehetőleg fennmarad. Miután azonban a KK és RR a királyi felügyelés jusát átaljában minden törvényre nézve önként elismerik, sőtt a törvénynek (s igy a jelen valónak is) megtartását úgy, mint mások általi megtartását az esküvel erősitett fejedelmi kötelességekhez számitják, a szónok korántsem ellenzi, hogy a magában is értett záradék, ha úgy tetszik a KK és Rendeknek, világosan ki ne tétessék.

A Nádor ezt közértelem szerénti végzésnek nyilatkoztatá, valamint annak is elfogadását, hogy az országos választmány az országgyülésnek időrül időre jelentést tenni tartozzék.

Az izenet többi részei többnyire a fő RR észrevételei következésében tett javaslatokbul állván, a következő megjegyzéseken kivül mind elfogadtattak: T. i. 1. azon summás utat, mellyet a RR a kisajátitási kárpótlás elitélésére kiszabtak, gyakorlatilag nem igen vélik a fő RR ama várakozásnak megfelelhetni, melly a kérdéses vállalatok siettetésére nézve elterjed; s azért e helyett jobbnak vélnék azon szabályt, hogy nem sikerülvén az egyesség, a birói becsü szerint kiszámitandó kárpótlási summa az illető törvényhatóságnál letétessék, s ennek gondviselése alatt (de a szokott 20-ad részi levonat nélkül) tartassék a per kimeneteléig, a meg nem nyugvó fél pedig birtokon kivül folytassa keresetét. — 2. Ezen keresetre nézve is tanácsosbnak tartják, hogy a feljebbvitel a legfensőbb törvényszékig megengedtessék, mivel egyik félnek sérelmet nem okoz, a másiknak pedig megnyugtatására szolgálhat. 3. A vállalat szereiben okozható károkra nézve ugy vélekednek a fő RR, hogy ha a megkárositott fél ügyének szaporább előmozditása tekintetéből maga kivánna pert inditani, az a kártalanitás iránt szabadságában álljon, s a tiszti ügyész felperességének helye csak akkor legyen, ha a fél maga perlekedni nem szándékoznék. — Egyebb észrevétel nem vala.[5]

Ezután áthozatott a RR izenete, mellyben jelentik, hogy az innepeknek vasárnapokra áttételét, valamint kölcsönösség tekintetéből az óhitüek innepeinek egyesitését is, a jövendő idő előhaladásának győzedelmére bizzák.[6]

[5] E tárgyban kelt második izenetüket l.: *Iratok*. VII. köt. 289. kk.
[6] Uo. 102. kk.

GR. CZIRÁKY emlékezteté a Fő RRket, minő moralis kénszerités birta reá e táblát, hogy csak a görög vallásuak egyesitését is ne ellenezzék.[7] — A két tárgy között minden esetre nagy a különbség, azonban miután a KK és RR mind a kettőre nézve engedtek a fő RR észrevételeinek, igazságszeretetöket s méltányosságukat teljes örömmel fogadja, s csak, ugymond, azon egyet jegyzem meg: hogy valamint nekiek szabadságukban áll az időtül e részben is változást várni, ugy legyen szabad e táblának is (nekem legalább) reménleni, hogy a mi szent, az jövendőben is sértetlen maradand.

NÁDOR: Örömmel fogadtatván a RR megegyezése, nincs egyéb hátra, mint hogy ez szóbeli izenet által tudtokra adassék, s a sérelmek felküldése végett elegy ülésre meghivattassanak. — Melly szóbeli izenetnek átvitelére, — (GR. CZIRÁKY: De azt a jövendőtüli várakozást sem lehet szótalan hagynunk! — A NÁDOR erre nem figyelmezve folytatja) következő küldöttséget nevezek.[8]

Ezután a sérelmek *elegy ülésből* felküldettek.[9] — A RRnek ezen naproli munkálkodásait, már előbbi levelemben közlöttem.

b)

Martius 29-én kerület.

Elnökség: Balogh és Tarnay. — Felvétetett a még egyesülést nem nyert excerptiák iránti 6-ik viszonizenet.[10] — A KK és RR úgy a *dézmára*, mint *a tisztviselők büntető hatóságára*, s *a porták kiegyenlitésére* nézve most is előbbi véleményöknél maradtak. — Mivel azonban különösen a *büntető hatóságróli* törvényjavaslat érdemében már e diaetán a két tábla között egyességet alig reménlhetünk, s e fontos tárgy a törvényhatóságok lelkességének s a jövendő fejleményinek fog alkalmasint átadatni,[11] kötelességemnek ismérem némelyeket a még előbbi alkalomkori vitatásokbul (mart. 17-éről) pótolólag megjegyezni, miket akkoron helyszüke miatt nem közölhettem.

A fő RR t. i. 5-ik viszonizenetjökben azt állitották, hogy az uri hatóság a kisebb (politialis) vétségek büntetésére nézve is nemcsak törvényekben és szüntelenül gyakorlott törvényes divatban, de a természet törvényében is gyökereztetik, s az atyai s más ehhez hasonló hatalmak példája szerint minden más nemzeteknél is fennáll.[12]

Erre DEÁK: A fő RR okoskodásukat négy alapra épitik. — *1-ő a törvény.* Erre már megmondottuk, hogy nincs törvényünk, melly a földesúrnak eme követelt hatalmát bizonyitaná, s több izben felszóllitottuk a fő RRket, hogy nevezzék meg, ha tudják a czikkelyt, melly állitásukat igazolhatná; de ők eleintén a kisebb hatalmaskodás (violentia) esetébeni impensiórul szólló törvényt idézték, később pedig, midőn ennek e tárgyra nem alkalmazhatását

[7] Dec. 29-i, negyedik válaszizenetükben járultak hozzá a főrendek a görög keletiek ünnepeinek egyesítéséhez, hangoztatva, hogy aggodalmaik továbbra is megvannak, de a rendek ismételt kívánságának engedve nem akadályozzák meg a kívánság felterjesztését. Vö.: *Iratok.* VI. köt. 157. kk.

[8] A főrendi küldöttség felsorolását l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 104.

[9] Az elegyes ülés rövid jegyzőkönyvét l. uo., a sérelmeket és a kísérő feliratokat: *Iratok.* VII. köt. 107. kk.

[10] Uo. 107.

[11] Azaz: a törvényhatóságok külön-külön, megyei statutumok alapján fogják megvalósit ani azt, amit országos törvénnyel nem lehetett megcsinálni.

[12] L.: *Iratok.* VII. köt. 34.

megbizonyitottuk, csak általános puszta hivatkozással takaródzanak, a mire puszta tagadással szükség felelnünk. — *2-ik a törvényes és általános gyakorlat.* Hogy törvényes nem lehet, az már abból is eléggé világos, hogy nincs törvény; hogy átaljános lenne, azt itt több törvényhatóságok képviselői ünnepélyesen tagadják. Hogy itt ott egyes esetekben divatozhatott, vagyis inkább némelly uraknak túlnyomó hatalma által a nép szolgai érzésénél, s a köz tisztviselők menthetetlen vigyázatlanságánál fogva bitoroltathatott, azt nem tagadjuk. Ilyes bitorlás azonban a törvényhozás intézkedésiben vezérül nem szolgálhat. Divatozott a törvényszékeknél az angaricalis 40 bot is, és divatozék örökös mozgásban az urbarialis pálcza, a robot supererogatumok, s ezeknek volt is némi alapjok a praxis criminalisban, a régi urbariomban; azért mégis azt mondottuk,[13] ily divat nem lesz ezentul, s vége van a derék divatnak. — 3-ik *a természet törvénye.* Ez valóban merész állitás. Sokat megfoghat az ember ész, de hogyan lehet a földesúrnak büntető hatalmát a természet törvényéből következtetni, ezt megfogni mégis csak nehéz. Én nem tudom mellyik kiadását birják a fő RR a természeti törvénynek, az ő kiadásukban ez is és még sok egyeb is irva lehet, amint ezt hosszú századok véres tapasztalásai borzasztón bizonyitgatják; de azon természeti törvényből, mellyet Isten eltörülhetetlen örök betükkel vésett az embernek szivébe, a ma bitorlott hatalom bizonnyal nem következik. — Már megérthették a fő RR izenetinkből, amit tudniok különben is lehetne: hogy a büntető hatalom, — ezen legfőbb az életben, melly által a természttől egyenlőnek alkotott ember ön személyét mások itéletének alája veté, csupán és egyedül csak társaságos egyesületből veszi eredetét, s csak az öszes status nevében, s egyedül az által gyakorolható, kit e végre a status megbizott. Hogy pedig büntető hatósággal ruházott volna fel a magyar status egy egész nepposztályt, s annak különbség nélkül minden jövendő ivadékait, kik között sok féleszü, sok dühös, sok kegyetlen, sok ostoba is lehet és van is, nemzetünk becsülletére legyen mondva ezen utálatos, képtelen mocsok hazánk törvényhozása évkönyveinek legsötétebb századjait sem undokitja, s roppantul csalatkoznak a fő RR, ha csak álmodni is képesek, hogy mi, a XIX. század férfiai fogunk emlékezetünkre illy szennyet háritani. — De 4-er *más nemzetek példájára,* s *az atyai hatalom hasonlatára* is támaszkodnak a fő RR. — Hogy Ásiában, s tán Europa éjszakán is találhatnak ily gyönyörü példákra, azt nem tagadom, de ha ugy hiszik, hogy a mivelt világ széles köréből csak egy nemzetnek példáját is képesek felállitani, ugy valóban furcsa statisticával kell ismeretségben lenniök, én a statisticának ezen kiadásáról életemben semmit sem hallottam. — Ami az atyai hatalmat illeti, ebből a fő RR alkalmasint azon patriarchalis hatóságot akarják következtetni, mellyet világosan megemliteni, Istennek hála, és hála a Te[kinte]tes RRnek, már mégis átallanak. Ha a nemzetek társaságos életének évkönyveit figyelmes szemmel vizsgáljuk, nyomrul nyomra lehet követnünk, miképen amelly idomban fejlődött az értelem, s vele az erkölcsi érzés, amint emelkedett a nép, s benne az ember és emberiség, és amiként közelitett a czélhoz, melly végett emberek társaságba gyültenek, olly idomban mindég szükebb szükebb körre szoríttatott az a magasztalt patriarchalis hatalom, mig végtére egészen eltörültetnék. — Ezen haladás édes hazánk historiájában is nyilván kitünik. Azonban ha csakugyan kellene még nállunk ilyes hatóságnak divatozni, mi volna rendesebb és megfoghatóbb, az e, hogy a büntető hatalom, melly egyenesen csak a

[13] Az úrbéri IV. és VII. tc.-ben.

status nevében gyakoroltathatik, bizassék reá, vagy pedig az ur s jobbágy közti kölcsönös viszonyok? Nem volna e természetesb azt mondani: mit adjon az úr jobbágyinak élelmére, s mit tartozzanak ezek uroknak adózni, szolgálni, azt mint atya és fiu intézzék el patriarchaliter egymás között. No, minek alkották hát a RR az urbért, minek ragadták ki az urbéri bot önkényét a földesúr kezéből? Minek rendelték el tartozásait szabályosan? Hiszen a kegyes atyai hatalom édes gyermekiről kedvezőbben gondoskodhaték? Igen bizony megköszönné a jobbágy ezen atyaságot. De lehet e már nagyobb anomaliát képzelni annál, hogy az a törvényhozás, melly úr és jobbágy között minden viszonyokat határozottan elrendelt, egyedül a fenyités, büntetés, botozás szelid atyai hatalmát az ur önkényére bizta. Valóban, ha olly malitiosus lenne valaki, hogy a közönséges ujságlevelekben nyilvánossá tenné, miképen a magyar fő RR azt, hogy a földesúri osztály, s annak boldog, boldogtalan, eszes és eszelős, tudós és tudatlan, dühös és szelid, heves és hidegvérü minden most élő, s Isten kegyelméből születendő tagjai különbség nélkül büntető hatalmat gyakoroljanak, az atyai hatalomból, a természet törvényéből következtetik, s mivelt nemzetek példájára hivatkozással támogatják, valóban actiót kérnének ellene magok a fő RR, mint olly ember ellen, ki a magyar alkotvány egyik oszlopát, a haza nagyjait ily mocskos rágalommal illetni nem átallotta, s a külföld is méltán megbotránkozva kérdené, a statisticának mellyik kiadása szerint ismeri a magyar a külföldöt? — Átaljában a fő RR izenete nem hogy capacitálna valakit, sőt ha olvastatni fog a hazában, reménlem nemes szégyenülést okozand azoknak is kebelében, kik eme bitorlott hatalmat ekkorig itt ott szeliden gyakorolhatták. Nem kételkedem, el fognak attól önként állani, s meg fognak győződni, hogy a büntető hatóságot születésnél fogva különbség nélkül egy egész osztályra kiterjeszteni nemcsak képtelenség, de borzasztón veszedelmes is. Igy hát hasznos szolgálatot tettek a fő RR izenetjökkel. A Te[kinte]tes RR pedig vivni fognak tovább is e törvényért férfiasan, s ha arra vagyunk kárhoztatva, hogy gondoskodásunk eme drágakövét nem haza vihetjük, én bizom törvényhatóságink lelkességében, pótolni fogják a törvény hijányát a felsőbb normativ rendelkezésekkel különben is egyező statutumokkal.

Bezerédy: Midőn a hivataloknak pénzen vásárlása, vagy örökség utján nyerése az egész mivelt világ előtt naponként nevetségesbé lesz és kárhoztatik, akkor a fő RR ezen dicső principiumot minálunk inkább terjeszteni, s még a policzia commissariusokra is alkalmazni akarják, ami valóban igen nevetséges volna, ha képtelensége mellett a népet olly keserves következésekkel nem fenyegetné. A dolog visszássága győző okokkal meg lévén mutatva, a szólló követ ezt tovább fejtegetni nem akarja, csak arra kiván mindenkit figyelmeztetni, mi lenne a dologbul, ha a fő RR e tárgyban a fejedelemmeli értekezést, s ez uton való határozást gátolnák. — Bárminő legyen is a tárgy érdemére nézve véleményök a főrendeknek, azt csakugyan már nem tehetik, hogy azon hatalmat, mellyet ők a földesurak részére praetendálnak, a statusok táblája törvénytelennek alaptalannak ne nyilatkoztatta, s azt innepélyesen meg ne tagadta légyen. Nem tehetik már a fő RR, hogy ezen tagadás és kárhoztatás az országban viszhangot ne találjon. Kérdi hát a szónok, fogják e tehetni, hogy a szó tetté ne változzék s azon megyék, mellyek követjeik által e törvényjavaslatot itt olly nagy többségel vitatják, nézetjeiket, mellyeket utasitásaikban képviselőiknek vezérül kitüztenek, a közigazgatásban is ne kövessék, s valódi foganatba ne hozzák? Vagy azt gondolják talán, akik itt

férfiasan küzdöttek az önkény ellen s a nép mellett, megtagadják othon keblök elveit, s összetett kezek apáthiájában fogják a bitorlott hatalomnak itt ott feltünését szemlélni? És mi lesz mindezekből? A vármegyék többsége tagadja, hogy a földesúrnak törvény szerint igaza lehet policziabéli eljárásra és büntetésre; a fő RR szerint pedig némellyek talán azt arrogálni fogják magoknak. Gyönyörü gyümölcsöt szülend valóban a közbátorság és rend fenntartására, szép benyomást teend a népre ezen controversia!! — Azért is, bármiként akarjanak is vélekedni a fő RR, méltán kérhetjük őket a közrend érdekében, ne hagyják a dolgot zavarban, s ne gátolják a törvényjavaslatnak Ő Felsége elébe terjesztését. Hadd szóljon a fejedelem is, s a bizontalanság hárittassék el, mellyet azok után, amik már történtek, más mód elháritani senkinek hatalmában nincs. A controversiát s jurisdictioruli viszálkodást pedig, bármelly véleményen legyen is valaki, nem kivánhatja e tárgyban, ha hazánk java, s a jó rend szivén feküszik, s közboldogság, jólét és előmenetel helyett szükszivü camarillai czélokat nem követ. — A dolog nagy következésekkel terhes, és igenis practicus természetü. Puszta elháritással azt többé mellőzni nem lehet. Elismerte a tejedelem, hogy szükséges az intézkedés, mert több esztendeje már, hogy a közigazgatás útján próbát tőn. Elismerték szükségét az ország administratióját vivő törvényhatóságok ezen országgyülésén, és bizonyitják izenteik, mennyire érzik elkerülhetetlenül sürgős voltát a rendeletnek. Illy erőnek ellenébe mit vethetnek a fő RR? Valóban ha elzárták is szivöket az ország felkiáltása előtt, legalább midőn a RR többsége az urbért s contributiót fenntartás nélkül felterjesztette, s ügyének igazságába bizva lemondott önként a kénszeritő eszközrül, melly a fő RRnek ellenkezését előbb-utóbb megtörendő vala, a viszonyos őszinteség moralis kötelessége reábirhatná őket már, hogy ezen kivánságnak a fejedelem elébe juttatását tovább ne gátolják.

Somsics a fő RR ellenvetéseit rendről rendre czáfolgatván, többek között emlitette azt is, hogy a rendszeres munkálatban foglalatoskodó országos küldöttség, melly legnagyobb részben fő Rkből állott,[14] s ahol csak lehet Verbőczyre támaszkodni el nem mulatá, maga sem volt képes e tárgyban az úri hatalmat törvényesnek felállitani.[15] — Ami pedig az atyai hatalom hasonlatát illeti, a szónok ugy hiszi, hogy ezzel viszonyban áll azon kötelesség, miszerint az atya fiának tartásáról, ruházatáról, neveléséről gondoskodni tartozik; s valóban nagyon furcsa, hogy a M[éltósá]gos fő RR az atyai hatalom köréből egyedül a botot akarják kezökben megtartani, s ezen kegyességért még azt merik kivánni, hogy adoptált gyermekök, a nép t. i. még őket tartsa, s viseljen helyettök minden terheket. — Kajdacsy nyilván kimondotta, hogy eljött az idő, miszerint vagy fel kell a népet minden önkény alól szabaditani, s megadni visszatartóztatott emberi s társaságos jusait, vagy pedig készen kell reá lennünk, hogy maga magát felszabaditsa. Érzik a fő RR, hogy a bitorlott hatalom napja enyészésre hanyatlik, s azért a systematicumra[16] halogatást választották eszközül, hogy késsék legalább a pohár, mellynek elmulnia nem lehet. Ez más szóval annyit tesz, nyuzzuk a népet, amint s ameddig lehet, úgyse soká tart már ezen dicsőség. A szónok azonban erősen hiszi, hogy a KK és RR ezen moralt nemcsak követni nem fogják, de mások által követtetni

[14] A bizottság névsora az 1791-es munkálatok átdolgozását elrendelő 1827 : 8. tc.-ben olvasható.

[15] Vö. a 436. o. 11. jegyzetével.

[16] Ti. a büntető törvénykönyv javaslatának rendszeres tárgyalására.

sem engedik. — Végre még PÁZMÁNDY az izenetben megjegyeztetni sürgeté, hogy Magyarország a jelen diaetán hozott törvények sanctiója napjától semminémü más úri hatóságot el nem ismerhet, mint amelly az urbérben kifejeztetett, mert ez és semmi más az úri hatalom cathecismusa; s miután abban nemcsak hogy politialis büntető hatóság nam adatik a f[öldes] urnak, de kezéből még az urbéri bot is kiragadtatott, nagyon csalatkoznak a fő RR, ha azt hiszik, hogy divatozhat jövendőben olly uri hatalom az országban, melly az urbariomban nem foglaltatik.

A fő RR azonban mindezen okokra röviden csak azt felelték, hogy az úri hatóság, ide nem értvén a bünök fenyitését (criminalis vétségekben) számos törvényeken (?) és szakadatlan szokáson (?) alapul, s mivel a RR által ennek helyébe felállitani czélzott intézetek a közbátorság biztositására elégtelenek, előbbi nyilatkozásikhoz tovább is ragaszkodnak.[17]

Természetes volt, hogy ezen puszta szavak a KK-at és RR-ket előbbi véleményöktül el nem mozdithaták, sőt nem lévén képesek a fő RR csak egy törvényt is idézni, azt ellenben, hogy a bünök fenyitésére nem terjed a földesúri hatóság, önként elismerék, honi törvénykönyvünkben pedig teljességgel nincs a határvonal kijelelve, melly a közvétségektől a politialis kihágásokat elkülönözné, a fő RR elismeréséből még inkább világossá lőn, hogy a földesúrnak sem a nagyobb vétségekre, sem a politialis kihágásokra a hazai törvény fenyitő hatalmat nem tulajdonit. — A KK és RR tehát a mai napon is egyértelműleg véleményöknél, ugy e tárgyra mint a *tizedre* s *porták kiegyenlitésére* nézve megmaradtak.[18]

Ezután felvétetett az *előleges sérelmekre* érkezett kir. válasz iránti 4-ik viszonizenet.[19]

Az Erdélyhez elszakadva volt, de már az Országhoz visszakapcsoltatni rendelt *Részek* iránt a KK és RR most sem látták ugyan megczáfolva azon okokat, miknél fogva kivánták, hogy a só dolgára, s vallás állapotjára nézve ezen törvényhatóságok már most végkép elhatározólag biztosittassanak, s az unitaria vallás országszerte bévettnek nyilatkoztassék, meg lévén mindazáltal győződve, hogy a törvényhozás jövendőben is magas feladásához, az idő lelkéhez s egyenes kötelességéhez képest, a kérdéses részek lakosinak sorsát javitani, s nem rosszítani fogja, csupán azon tekintetből, hogy a törvényczikkely hová hamarébb kir. megerősités alá terjesztessék, voxok többségével megegyeztek, hogy a reincorporationalis törvény 2-ik §-usa a fő RRnek utóbbi levelemben közlött észrevételeihez közelitőleg ekként módositassék: „A mondott 3 megyék és vidék lakosai, kik különben ezentul mindenekben a magyarországi fennálló törvények alatt lesznek, mind a só dolgára, mind a vallás szabadságára nézve *addig is*, mig a rendelt országos biztosság munkálatát bevégzi, és a felett a törvényhozás bővebben határoz, mostani állapotjokban megtartatnak."

Az előleges sérelmek többi még kérdéses pontjaira, úgymint a *só dolgára*, a *kamarai biráskodás* törvénytelenségére, s az *egyházi javak* taxáltatására nézve, közértelműleg előbbi véleményöknél maradtak.[20]

[17] L.: *Iratok*. VII. köt. 107.
[18] Hetedik izenetüket e tárgyban l. uo. 319. kk.
[19] Uo. 106. kk.
[20] Ötödik izenetüket e tárgyban l. uo. 314. kk.

Most már BŐTHY megújitá Bihar rendeinek szabályos utasitásából azon inditványt, hogy a budai vár a Felség igéretéhez képest is[21] fejedelmi laknak megtartatván, Pesten olly Országháza épitessék, hogy abban a törvényhozó test szükségire megkivántató teremeken kivül a Nádornak s a Statusok táblája Elnökének is illendő lakása legyen.

Ezen inditvány olly értelemben fogadtatott el, hogy a Nádor megkéressék, készittesse el ezen Országháznak tervét, s azt a költségek felvetésével egyetemben további rendelkezés végett a jövő országgyülés elébe terjessze.[22]

LÓNYAY inditványt tőn Zemplén rendeinek egyenes kivánságából, hogy közmüvészi intézet *(Polytechnicum institutum)* létesitése végett még a jelen diaetán országos választmány rendeltessék, melly a tárgy minden oldalát kimeritőleg tervet készítsen, s azt szintén a költség feljegyzésével a jövő diaetának bémutassa. — Elfogadtatott.[23]

BEZERÉDY hasonlókép országos küldöttséget kért neveztetni, melly a falusi nép nevelésére s oskola mesterek praeparandiájára nézve, a nemzetiség terjesztése iránt különös tekintettel viseltetve tervet készitsen. — Ez is elfogadtatott.[24]

Végre LUKA inditványba hozta, hogy Pozsony városának a szállások iránti igazságos kivánata pártoltassék, s a szállásbér kifizettessék.[25] — Ezt azonban csak Pozsony, Soprony, Vas, Honth, Zólyom, Mosony, Pesth, Tolna, Bács, Borsod, Heves (összesen 11) megyék s a Jász-Kun Kerület pártolván, — az inditvány elesett.

Utoljára *Sternfeld János* alezredes, a Pozsonyban tisztelet őrségen lévő gránátos zászlóalj parancsnoka, és *Sardagna János* kapitány, a taxa elengedésével honosíttattak.[26]

c)

A fő RR martius 29-én országos ülést tartottak, s felvették a Buda-pesti hid tárgyában költt 4-ik izenetet.[27]

A NÁDOR elébe terjeszté a fő RRknek, miképen a még egyességet nem nyert dolog abban áll, hogy a KK és RR Pest városa nyilatkozása után is szükségét látják a kisajátitás elrendelésének, minthogy a nevezett város a hid elromlása esetére vám privilegiumának feléledését, s a hidon egyedül való törvényhatóságát kötötte ki megegyezése feltételéül. Ezt pedig a RR el nem fogadták.

GR. MAJLÁTH ANTAL ugy vélekedett, hogy ahol önkéntesen megegyezik valaki, ott kényszeritésnek helye nem lehet. Itt tehát kisajátitásra szükség nincs, ami pedig a kárpótlási summát, s a hid elromlása esetére való előleges ellátást illeti, e részben sem kell különös törvényt hozni, mert a később alkotott átalános expropriationalis törvény mindkét dologra nézve világosan ren-

[21] Az 1833. márc. 30-i feliratra 1835. dec. 15-én adott válaszában igérte meg a király, hogy szándékában van minél gyakrabban és minél hosszabb ideig Magyarországon időzni. L.: *Iratok*. VI. köt. 120.

[22] A rendek erről szóló izenetét l. uo. VII. köt. 317. kk.

[23] Az e tárgyban kelt izenetet l. uo. 316. kk.

[24] Az izenetet l. uo. 318. kk.

[25] A kérdés előzményeit l. előbb, 342. kk.

[26] Az erről szóló rendi izenetet l.: *Iratok*. VII. köt. 330. kk.

[27] Uo. VI. köt. 30. kk.

delkezik. Végre pedig a hidon gyakorlandó jurisdictio kérdését eldönti a kérdésben leendő személy qualificatiója, aki ha nemes, megyei, ha pedig nemtelen, városi törvényhatóság alá fog tartozni.

Gr. Széchényi magyarázni kezdé, hogy a közönséges kisajátitási törvény közbejöttével a dolog ugyan megváltozott világban áll, mindazáltal a kárpótlási biróskodásra nézve különbség van a dologban. Amott átláthatja a szólló gróf, hogy a küldöttség, melly a vonalt ki fogja jelelni, egyszersmind biró is nem lehet, — de itt magát a vállalatot már az országgyülése elhatározá, az ország választmánya tehát a kárpótlás kérdését csakugyan elitélheti.[27/a] — Az Országbirája megjegyzé, hogy az országos biztosság biráskodásában mind a két város önként megegyezett, ez ellen tehát már szava senkinek nem is lehet. — Mire Gr. Széchényi feleletül adá, hogy ha ez törvénybe megy, meg lesz nyugodva. — De a Gr. Majláth véleménye ellen még Szegedy azt is megmutogatá, hogy a generalis expropriationalis törvény által nem szünt meg ezen specialis törvénynek szüksége, mert az csak vasútakrol, csatornyákról *és ezekhez szükséges* hidakról szóll. A pesti hid tehát azon törvény alá nem esik. — A Tárnok még azon különbséget is megemlitette, hogy a generalis törvény csak ollynemű vállalatokrul rendelkezik, mellyeknek használatára senki kénszeritve nincs, mert mellettök a közösülésnek rendes közmódjai fennmaradnak. Itt a dolog egészen máskép áll, a kettőt tehát összezavarni s egy rámára huzni sokakban nem lehet.

Ezeknek, s még némelly következett észrevételeknek értelmében a Nádor ekként jelentette ki a végzést: A közönséges törvény analogiájára ne történjék hivatkozás, hanem három kérdésre osztassék a felelet: 1. A biróskodás marad az országos biztosságnál, minthogy ebben a két város is megegyezett. 2. Azon esetre, ha a hid végkép elromlanék, a kisajátitási czélnak megszünése esetére a másik törvényben tett rendelés ide is alkalmaztassék. 3. A hidon való jurisdictiot a személyek qualificatiója szerénti illetőség határozza el, s a fennálló törvények értelme; de a politialis rendőrség természetesen a város kötelességei közé tartozik.[28]

Ezután felvétetett *az úrbéri tárgyban érkezett legközelebbi kir. válaszra* készitett felirás javallata,[29] — mire nézve nem vala egyéb észrevételök a fő RRknek annál, hogy a biróválasztásra nézve a privilegiumok minden különbség nélkül, akár földesúri hatóság alatt lévő, akár egészen szabados községeket illessenek, rendszeres intézkedésig a resolutio értelmében feltartassanak.[30]

Végre *B. Jöchlingen* taxa nélkül, *B. Drechsel* egész taxával indigenáknak elfogadtattak. De *Nickell Károly* hasonló szerencsével nem dicsekedheték, minthogy érdemeket felhozni nem tudván, folyamodásából csak az sem tetszik ki, ha valjon bir e nemességgel külföldön?[31]

Martius 30-án a RR a Ludovicea s a t. tárgyában költt 2-ik izenetet, a subsidiumok kivetésének helyesb kolcsa feletti hoszasb vitatások után, orszá-

[27/a] Széchenyi a beszédről ezt jegyezte be naplójába: „Brücke ganz passable durch bei uns . . . In der Magnaten Tafel gesprochen . . . Es gehet aber nicht recht. Weder Lust, noch Kopf, noch Stimme." (L. Viszota Gy.: *Gr. Széchenyi I. naplói.* IV. köt. 648.)

[28] A híd tárgyában kelt negyedik főrendi választ l. uo. VII. köt. 334.

[29] A rendek izenetét l. uo. 87. kk.

[30] Ilyen értelmű válaszukat l. uo. 333. kk.

[31] A főrendi választ e tárgyban l. uo. 335. kk.

gosan helybehagyva, a fő RRhez átküldötték.[32] — Ezután *Elegy ülésben* az utóbbi levelem emlitette kir. válaszok kihirdetettek.[33]

Mart. 31-től April 4-ig szünnapok.

d)

April 5. és 6-ik napjain felvétettek a kir. válaszok. A diaeta véghatárnapját elrendelő rescriptum iránt észrevétel nem vala. — Az excerptákra érkezett kir. válaszok iránt (kivévén a *nyilvános örökösödés* tárgyábani még pertractálandót) megvan az egyeség.

Az adó tárgyában. Temérdek vitatás, több rendbéli szavazás és számtalan elisiók után, a többség elállott ugyan attól, hogy a felajánlott adó in specie naphoz köttessék, de a *non ultrához* ragaszkodik, s azt igy magyarázta ki: ajánltatik az adó a törvények értelmében 3 év alatt mulhatlanul tartandó országgyüléséig *és nem tovább* olly módon, hogy ha ezen idő alatt az országgyülése a törvények értelmében meg nem tartatnék *az adó bészedése és fizetése* ezen idő lefolytával azonnal megszünjék.

(Erről kimeritőleg jövő levelemben.)

338.

1836 április 5, 6.

Foglalat: Az excerptákra és adó tárgyában (2-ik) érkezett resolutiók feletti kerületi vitatás részletei.

Pozsony, april 9-én, 1836.

April 5-én kerület. Elnökség Somsics, Török. Felvétetnek a martius 30-án kihirdetett királyi levelek.

1. A diaeta bérekesztéséről. — Ez igy szóll: *Ferdinandus* Primus Austriae Imperator, et *Hungariae hujus nominis Quintus*, Bohemiae item etc. Rex Apostolicus etc. Momentis rationum e quibus, habito quoque ad administrationem publicam, et causantes, qui tandem justitiam sibi reddi flagrantissime desiderant, condigno respectu, benignam mentem nostram, circa accelerandum Comitiorum horum finem, medio benignae Resolutionis Nostrae de 23 August a. p. ac subin Dilectioni, Fidelitatibusque Vestris identidem declaravimus, per ipsum illud, quod exinde in praesens usque evolutum est, temporis intervallum ulteriori, eoque amplissimo auctis pondere, benigne decrevimus, *ut Comitiis his die 2-a Mensis Maii a. c. finis imponatur.* Quod ipsum dum Dilectioni Fidelitatibusque Vestris, scopo eo, ut quae Nobis substernenda habent, indilate submittant, et collectioni Articulorum semet accingant, cum eo notum reddimus, Nos die praeexposita in Augusta Persona Nostra adfuturos, diaetalesque Art[icu]los Sanctione Nostra Regia firmaturos esse. s a t. dd. 28. Mart. 1836.[1]

[32] Uo. 103. kk.
[33] A márc. 30-i országos és elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 141. kk.
[1] A kir. leirat teljes szövegét l.: *Iratok.* VII. köt. 296. kk.

Ezen kir. levél érdeme felett nem lévén észrevétel, — annak következésében SOMSICS a RR egyezésével megkérte a kerületi jegyzőket, sietnének a törvényczikkelyek egybeszedésével, s különösen az uralkodó fejedelem koronázási hitlevelét jó eleve magyarra forditsák, minthogy ez lévén a legelső kir. Diploma, melly hazánk nyelvén iktattatik törvénykönyvünkbe, s a maradéknak is alkalmasint mintául szolgálandván, a dolog minden lehető figyelmet érdemel. — RAGÁLYI ugyan a magyar Diploma felőli rendelkezést a jövendőre bizni, s a jelent, minthogy eredetileg deák nyelven volt kiadva, a törvénybe is ekként iktatni kivánta, — a KK és RR mindazáltal az elnök előterjesztését fogadták el.

BEZERÉDY rendelést tétetni kért, hogy az utolsó ülésekről országos napló megbiráltassék, s a censoroknak diaeta végéveli hazamenetelök miatt hónapokig el ne maradjon, mint 1830-ban elmaradt. — A KK és RR Pozsony v[árme]gyének helyben maradandó követjeit bizták meg, a diaeta bérekesztése napjáig el nem készülendő napló birálatára.

FÁY: Gyökeresen kifejtvén a cancellariávali concertatiónak[2] nagyfontosságu hatását, s figyelmeztetvén a RRket, miként az eddigi szokás, miszerint a concertationalis választmányt e tábla részéről is az elnök nevezé, a KK és RR közvetlen befolyását nemcsak önkénynek, de aránytalanságnak is kitette, kivánja hogy a concertatio munkájára megbizandó tagok e tábla részéről kellő számban titkos szavazat útján választassanak. — SOMSICS emlékeztetvén a RRket, miképen ekkorig a Felség által is helybehagyott országos végzés gyanánt áll az, hogy a törvényczikkelyek iránti egyezkedés még a stylusra nézve is felirás és kir. válasz útján vitessék,[3] úgy véli, hogy a cancelláriávali concertationak többé helye nincs; ha mindazáltal valamire mégis megkivántatnék, azon esetre Pest követe inditványát pártolja. — DEÁK az elnökség emlitette országos végzéshez ugyan szorosan ragaszkodik, úgy véli mégis, hogy lehet némi tárgya a concertationak, ilyen p. o. a decretum előszavának szerkesztése. — Ha tehát szükség találna lenni a concertatiora, nyilván kijelenti, hogy másnak erejét el nem ismeri, mint mellyre e tábla részéről a tagok kerületi ülésben titkos szavazattal választattak.

HERTELENDY MIKSA azonban a választmány általi concertatiot minden tekintetben megszüntetni kivánván, oda nyilatkozik, hogy a kerületi ülésből közöltessenek a cancellariaval a RR észrevételei, s ennek viszont nyilatkozása is közvetlenül kerületileg pertractáltassék. — A KK és RR ezen véleményt fogadták el.

II. Felvétetett a *vásári bíróságról* szólló törvényczikkelyre költ kir. válasz.[4] — Ő Felsége a javaslatot egészen helybehagyja, csupán a 2-ik §-ra kiván a dolog érdemén legkevesebbet sem változtató világositást tétetni, — a 14-ik §-ra nézve pedig a rendeletet annyiban kivánja tágittatni, hogy a nemesek bárha nem béjegyzett kereskedők is, mihelyest életmódjoknál fogva valamelly kereskedést vagy mesterséget gyakorolnak, ezen viszonyból szár-

[2] Concertatio: az országgyűlés végén a törvények szövegének pontos és végleges megállapitása az országgyűlés és a Kancellária kiküldött tagjainak együttes ülésein.

[3] A rendek 1833. máj. 20-i feliratukban kérték a királyt, hogy a felterjesztett javaslatokra ne csak a lényeget, hanem a kifejezéseket illetően is válaszoljon, hogy az országgyűlés végén ne legyen szükség további vitatásra. *Iratok.* I. köt. 231. — A király 1834. jan. 3-i válaszában egyetértett ezzel a kivánsággal, de a concertatio lehetőségét egyes szükséges esetekre továbbra is fenntartotta. Uo. II. köt. 30.

[4] L.: *Iratok.* VII. köt. 293.

mazó szövetségekre nézve, világos lekötés nélkül is a vásári bíróság alá tartozzanak. — A kir. válasznak ezen szabadalmu javitása közértelmüen elfogadtatott.[5]

III-ik volt a *nem nemesek perlekedési tehetségéről* (de actoratu personali ignobilium) szólló t. czikkre érkezett kir. válasz.[6] — Ő Felsége ezen törvényt is elfogadta, azon hozzátétellel, hogy a földesúri hatóság alatt lévő nemteleneknek ezentul is szabad legyen, ha kivánnak, az uradalmi ügyész pártfogásával élni, — de csak szabad, és nem kötelesség. — Ez is elfogadtatott.[7]

IV. *A nem nemesek büntető pereinek* feljebbvitelét tárgyazó t. czikkre ő Felsége csupán azt jegyzi meg, hogy mivel ez nemcsak a feljebbvitelről, de az itéletek végrehajtása módjáról is szóll, a törvény czimje s bévezetése ehez alkalmaztassék. — A KK és RR ezen észrevételt is helyesnek találva elfogadták.[8]

V. *A pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói itéletek végrehajtásáról* alkotott t. czikkelyt is elfogadta Ő Felsége,[9] — a következő észrevételekkel: — a) A 4-ik §-ra, ha az egy törvényhatóságban találtató javak tökéletes elégtételre nem elegendők, s a foglalást más törvényhatóságban kellene folytatni, ez csak megkereső levél (compassus) mellett történhessék. — Elfogadtatott. — b) A 13-ik §-ra, azon egyetlen egy árverésre, melly az ingó javak eladására fog rendeltetni, olly határidő szabassék, hogy az azon ingók mivoltához mérsékelve legyen. (P. o. ha faluhelyen könyvtárt, ékességeket, müvészi gyüjteményt s a t. kellene eladni, erre kétségkivül némileg hosszabb határidő kivántatnék.) A kir. válasz ezen észrevételét érdemileg elfogadták a RR, de PILLER szükségesnek vélte, hogy azon határidőnek maximuma törvénybe tétessék, nehogy a lemarasztalt félnek kedvezni akaró biró a nyertesnek árverés utjáni kielégitését önkényleg halogathassa, s a nemzeti hitel megalapitását czélzó törvény czélját kijátszhassa. — SZÉLL ezen maximumot, az ingatlan javak iránt tett ellátás hasonlatára, 3 hónapokra kivánta kiszabatni, ami voxok többségével el is fogadtatott. — c) A 14-ik §-ra, hogy a foglaló biró az árverés határnapjainak kihirdetését *mentől előbb* eszközölni köteleztessék, s — d) a 21-ik §-ra, minthogy a kerületi táblák előtt befejezett perek végrehajtása költségkimélés végett 12.000 fton alól compassus mellett átaljában a törvényhatóságokra bizatik, s azon summán felül is csak a felszámitás, tárgykijelelés, felbecslés és zár alá vétel végett lesz a kerületi táblabiró kiküldendő, világosan kitétetni kjavalja Ő Felsége, hogy ha a később következendő árverésekre szükség lenne, a határnapok elhatározása, s az árverésnek végbevitele szintén compassus mellett az illető törvényhatóság által eszközöltessék. — Mind e két észrevétel elfogadtatott.[10]

VI. *Az adó tárgyában* martius 24-éről tett felirásra ugyanazon hónap 27-ről költ kir. válaszban[11] az foglaltatik: Hogy miután *validam et regulatam militiam pro omni eventu intertenendam venire, eam sine stipendiis subsistere, haec vero sine contributione comparari non posse,* az 1715 : 8. czikkely is kétségtelennek vallja, s őseink is minden alkalommal aként ismerték el, hogy a kor-

[5] Erről szóló izenetüket l. uo. 324. kk.
[6] Uo. 291. kk.
[7] Izenetüket l. uo. 325.
[8] A kir. leiratot l. uo. 291. kk., a rendek izenetét 326. o.
[9] A kir. leiratot l. uo. 294.
[10] A rendek válaszát l. uo. 326. kk.
[11] A kir. válaszát l. uo. 290. kk.

mánnyal vetélkedve, illő tekintettel voltak ugyan a nép erejére, de a közbátorság mindennél főbb szükségét is mindenkoron fedezni nemcsak törvények, hanem ősi szokások által is vezéreltettek. Ő Felsége várta volna ugyan, hogy a RR nagyobb ajánlást tegyenek, részint mivel az ajánlott summa az idézett törvény czéljára nem elegendő, részint hogy a kir. kincstár elleni követelések bészámitása felől tett igéretnek (sponsioni) mihamarébb elég tétessék, de különösen azért is, mivel Ő Felsége a magyar kereskedésnek a vám adók tetemes leszállitásával, s a termesztmények kivitele módjának könnyitésével már engedett kedvezéseket;[12] a Duna folytábani uj vonal roppant költségü megnyitásával nevelni, s a minden helyes módon elősegéllendő nemzeti ipart nagyobb virágzásra emelni törekszik; — azonban az adózó nép iránti kegyelme jeléül a 4.395.244 fl. 38/ ½ xrban ajánlt adót, s 75.000 toborzási segéd pénzt juxta claros tenores art[icu]lorum 8 : 1715, 19 : 1791 et 4 : 1827. ac proinde usque futura Comitia intra triennium aut publica Regni utilitate, et necessitate exigente etiam citius celebranda, sub cautelis et conditionibus alias consvetis, dispositione itaque articuli etiam 59 : 1791 (szóll ez a horvátországi adórul) salva, — penesque iteratam illam assecurationem, quod praeallato art[icu]li 13.1790. tenori inomisse satisfactura, commodisque plebis contribuentis, et prosperitati publicae omnimodo provehendae, enixissime semper intenta futura sit, — kegyelmesen elfogadja.

Az Elnökség figyelmezteté a RRket, hogy ő Felsége azon feltételt, miszerint az adó 1839. 1-ő 9-berig aként ajánltatott, hogy ezen ajánlás ereje, s vele az adó fizetése megszünjék, el nem fogadta, s csak az ugy nevezett szokott óvásokhoz ragaszkodik, — az tehát most a tanácskozás tárgya, ha kivánnak e a RR bizonyos határnap kikötéséhez, s vele az adó megszünésének kijelentéséhez ragaszkodni?

Nagy Pál már első alkalommal ugy vélekedett, hogy a novemberi határnappal az 1791 : 13. cz[ikkely] sértve van.[13] Ez most még világosabb, mert már tudjuk, hogy a diaetának majus 2-án vége lesz, minélfogva ha a novemberi határnap megmaradna, az adót 3 esztendőre s 5 hónapra ajánlanánk, holott csak 3 évre kell, és lehet ajánlanunk. Ő Felsége királyi szavát adja, hogy az 1790 : 13. czikkelyt mulhatatlanul teljesiteni fogja, ez más szóval annyit tesz, hogy 1839 május 2-áig okvetetlenül országgyülést fog tartani. Mondják tehát a RR, hogy az adót usque 2-am Maii 1839. ajánlják, *et non ultra*, igy egybehangzásban lesznek az 1791-i sarkalatos törvénnyel, biztositást szereztek a diaeta megtartásának, s a kormány se fog ellene semmit felelhetni.

Szluha a RR elébbeni felirásában kikötött határnap ellen három okot hoz fel: 1-ső hogy az 1791 : 13-ik czikkelyt sérti, a szólló követ pedig ezt sértetlenül feltartatni kivánja (!). 2-ik mert nagynak és terhesnek mondják a RR ezen adót, ami tehát nagyon terhes, nem kell azt kelletinél hosszabb időre kiterjeszteni. 3. A külső bátorság tekintete soha egy pillanatig sem maradhat fedezetlenül, s mivel katonára mindég szükség van, az adó soha meg nem szünhetik (??). A szónok tántorithatlan bizodalommal viseltetik a királyi szó szentsége iránt, s tökéletesen meg van győződve, hogy a jövő diaetát a tör-

[12] A Commerciale Operatum 1828—30 közötti megvitatásának és megyei követi utasításoknak a hatása alatt Bécs több izben módosította már a határvámok egyes tételeit Magyarország javára. Az udvar célja az volt az engedményekkel, hogy befejezett tények elé állítsa az országgyűlést és gyengítse azt az irányzatot, amely a vámügyet ki akarta venni a király kezéből és az országgyűlés jogkörébe akarta utalni.

[13] Ilyen értelmű korábbi felszólalását l. előbb, 519. o.

vényes idő alatt meg fogja tartani, a határnap kikötése tehát haszontalan. Azonban mégis csakugyan lehetnek esetek, hogy az országgyülését összehívni teljes lehetetlen, s ezen esetre ha megmaradna a RR által kikötött megszünés feltétele, a diaeta meg nem tartásából sérelem még a közbátorság veszélyével is tetéztetnék. Ő tehát minden határnapnak ellene van, s az utasításával egészen megegyező kir. válaszban tökéletesen megnyugszik.

KUBINYI ellenben az országgyülés rendes tartásában keresi s találja alkotványunk biztositását, annálfogva semimnemü lépést sem tart feleslegesnek, melly az aziránti kezességet nevelheti; és miután a szomoru tapasztalás bizonyitaná, hogy a fejedelmek csak akkor nem késtek országgyülést tartani, midőn reá magoknak szükségök volt, a határnap és megszünés kiszabásától teljességgel el nem áll, s puszta szavakért, vagy személyességi kezességért a valóságot fel nem áldozza, annyival inkább, mert ha tiszta szándékában van a kormánynak az 1790 : 13. czikkelyt megtartani, nincs ok, mellyért a sanctiótul irtodzhatnék. A szónok tehát úgy vélekedik, hogy mivel a RR feltételhez köték ajánlásukat, Ő Felsége pedig a summát ugyan elfogadta, de a feltételt nem: nincs egyéb hátra, hanem hogy a RR is visszalépjenek, s 3.800.000-nél többet ne ajánljanak. Egyébiránt kijelenti, miképen ő azon meggyőződésben van, hogy a nemzetnek nemcsak mindent el kell követni arra, hogy a diaeta tartása biztosittassék, de sőtt teljes erővel azon is kell lenni, hogy országgyülés minden esztendőn tartassék, ezt pedig még azoknak is kivánniok kellene, kik csak lépcsőnkénti lassu haladást szeretnének a nemzet kifejlődésének engedni, mert erre is legjobb, legszelidebb mód az országgyülés mentől gyakrabbi tartása.

KAJDACSY el nem mellőzheté azon való aggodalmát kijelenteni, hogy a királyi válasz az elsővel, melly az adó tárgyában érkezett, ellenkezőleg az 1791 : 59. czikkelyt szárazon, s igy értelme felőli kétséget tartva fel magának, mintegy megerősiti. Erre okvetetlenül szükség megmondani, hogy az ország Rendei ezen czikkelyt másképen soha nem fogják érteni, mint az 1802-ki diaeta értette,[14] s amiként ezt a porták kiegyenlitése iránt váltogatott izenetjökben e diaetán is kifejtették. — Egyébiránt ha ekkorig nem lett volna is a szólló követ a határidő és *non ultra* kijelelésének szükségéről meggyőződve, arról most igen meggyőzte volna őt Fejér v[árme]gye követe,[15] midőn ügyesen előadá, hogy a diaeta rendes megtartásáról kétség nem lehet, minthogy a királyi válaszban ez szentül megigértetik, a RR által felállitott biztositékot azonban mégis kihagyatni kivánta, mert, ugymond, csakugyan lehetnek esetek, hogy országgyülést tartani nem lehet, ekkor tehát a katonaság ellátatlan maradna. — A szólló követ nem akarja fejtegetni, hogy a kir. szó meg nem tartásának lehetségét feltenni éppen Fejér követe részéről mennyire egyezik meg azon határtalan bizodalommal, mellyet a kormány iránt emlegetett; hanem csak azt jegyzi meg, hogy az 1827 : 4. cz[ikkely] szerint[16] nem szabad

[14] Az 1802-i országgyűlésen a rendek a porták új, ideiglenes elosztásának előkészítése során elfogadták az 1790/91-i bizottság irányelveit, „non obstante eo, quod ablegati Regni Croatiae dispositioni articuli 59 : 1791 eo intellectu, quod ultra modernam auctam in reliquo contributio Croatiae separatim in statu quo relinquenda sit". Az országgyűlés *Irásai*, 52. — A kérdéssel kapcsolatos vitát l. az országgyűlés *Naponként való jegyzései*-ben, 137. kk.

[15] Vö Szluha felszólalásával.

[16] Az 1827 : 4. tc. csupán az adó országgyűlési meghatározásáról szóló korábbi törvényeket erősíti meg; a háromévenkénti országgyűlésről szóló törvények megerősítését az 1827 : 5. tc. tartalmazza.

esetnek lenni, hogy az országgyülés a törvényes idő alatt meg nem tartatnék, és ugy hiszi, hogy a törvénysértésnek esetét még csak lehetőnek sem tenni fel, talán a kir. szó eránti bizodalommal is jobban megegyezik, mint már előre gondoskodni, hogy ha nem teljesittetnék azon királyi szó, a katonaság ellátatlan ne maradjon. Továbbá a szólló követ a kérdéses *non ultra* cautelát szükségesnek tartja magára a fejedelemre, és szükségesnek a nemzetre nézve is. Az elsőre, mert történtek esetek, mikről azt nyilvánitotta a Kir. Felség, hogy atyai szivének fájtanak.[17] A szólló követ tehát gátokat akar tenni a ministerium elébe, hogy ne tehessen olyasmit, ami a Fejedelem atyai szivét fájdalomra vezethetné. Ami pedig a nemzetet illeti, hiszi ugyan a szónok, hogy a megyék többsége mindenesetre hiv őrje lesz az alkotványnak s nemzetünk jusainak, s bár ha valamikép a kérdéses cautela, ki találna is maradni, a nem vélt eset történtével az adót bizonyosan meg fogja tagadni, azonban visszatekintve az 1823-ki időszak példájára,[18] csakugyan félni lehet, hogy még most is lehetnek megyék, hol a többségben a kislelküség és szükmellüség még annyira uralkodik, hogy azoknak, kik a törvény paizsa alatt ilyes inditványt tennének, szavaik elhangzanának, s bár a váz gyanánt használni szokott notae per a jelen idő példája szerint nem rettenti vissza a honszerető férfiak kebelét, hogy a nemzeti jusok oltalmánál férfiasan megmaradjanak,[19] megtörténhetnék azonban, hogy ezen váz ellen a többségben pártolóra nem találnának, s személyökben a hon ügye veszedelmet szenvedhetne. Ezen szükmellűség, ezen kislelküség felbátoritása végett múlhatatlanul szükséges, hogy a kérdéses záradék, mint egy istáp, mellyre az adónak az ajánlás idején túl különben is törvényes megtagadásánál úgy a gyenge közönség, mint egyesek is bátran támaszkodhassanak, megmaradjon. A szónoknak egyébiránt utasitása van, hogy az adót a szokott óvások alatt a jövő diaetáig megajánlja. Lehetetlen csak gondolnia is, hogy küldői az 1790 : 13. s 19. és 1827 : 4. czikkelyt megsérteni akarnák, annálfogva erősen hiszi, hogy midőn a jövő országgyüléséig ajánlták az adót, a most idézett törvény értelmében csak 3 esztendőre, s nem tovább ajánlották. A szólló tehát Soprony követével egyetértve, a *non ultra* záradéknak mint nem uj vagy szokatlan feltételnek, hanem csak a 3 évnél tovább nem terjedhető ajánlás biztositékának megtartása mellett 1839-ki majus 2-ára szavaz.

Roskoványit a szokatlanság idaeája, mellyet némellyek által ellenvettetni hallott, nem tartóztatá, mert az örökös veszteglés ellenkezik a nemzeti előmenetel idaeájával, s a tapasztalás is mutatja, hogy miket a legközelebbi előkor még sejditeni sem mert, sőt amiktől némelly részben irtódzott, azokat az előrehaladott nemzetnek a KK és RR az országgyülésen kivivták, vagy legalább nemzeti jóváhagyást nyerve lelkesen vitatták. De valamint hiszi, hogy a sarkalatos törvényeknek egymásba kapcsolódó kölcsönös biztositásra van szükségök, ugy tudja azt is, hogy az elmaradott nemzeti kivánságok teljesitése végett a jövő országgyülésnek mihamarébb, és igy a törvényes 3 év előtt egybegyülése a junctimtóli elálláshoz feltételül köttetett. Ha most 3 éves,

[17] Célzás az 1825. okt. 22-i feliratra nov. 26-án adott második válaszra vonatkozik, amelyben a király biztosította a rendeket, hogy azok az események, amelyek a rendeket az alkotmány körülbástyázására indították, az ő atyai szívének is kellemetlenek. (L. az országgyűlés *Irásai*-ban, I. köt. 90.)

[18] Arra céloz a szónok, hogy 1823-ban eléggé nyilvánvaló volt a kormány részéről a törvénysértés, mégis a megyéknek csak egyrésze választotta a passzív ellenállást, s a kormány nyílt erőszakával szemben ezek is csakhamar meghátráltak.

[19] Utalás Wesselényi, Balogh János példájára és Békés megye fellépésére.

vagy még hosszabb határidőt kötnek ki a RR ama feltételtől önként elállanak. A szólló követ pedig köteles a diaeta ujabb összehivás nélküli egybegyülését rövidebb időre, ha lehet egy esztendőre sürgetni, ő tehát e mellett a maga helyén megmarad, s itt sem Sopronnak közép terminusát, sem a 9-beri határnapot, mint még ennél is hosszabbat, el nem fogadja, hanem a junctimra nézve tett feltétellel összehangzólag csupán *a jövő országgyülésig* kiván adót ajánlani mindaddig, mig a jövő diaeta napjáról törvény biztositva nem leszen. — A szóllónak követtársa PILLER a megyéje részéről illy értelemben adott szavazat alkalmakor történetből a teremben jelen nem lévén, visszaérkeztével pedig a szavazók sorát nem bonthatván, a voxolás végével volt kéntelen ellenkező szavazatját kijelenteni, mit is olly értelemben tett: hogy eredeti utasitása az adónak leszállitását, Borsod v[árme]gye körlevele értelmében parancsolván, ő ennek szellemében mind a legkisebb quantumra, mind pedig a határnap és *non ultra* kijelelésére szavazott, nemcsak azért, mivel az országnak adó körüli rendelkezése jusát *in tota sui extensione* gyakorolni, s tettleges életerő adással feltartani, kivánta, de azért is, hogy az országgyülésének mihamarébb, mindenesetre pedig a törvényes idő alatt megtartását küldőinek forró kivánsága szerint is sikeresen biztositsa. Szavazatját, s a RRnek illy értelemben készült végzését, követ társával megegyezőleg közlötte tisztelt küldőivel, több más egyéb tárgyakkal egyetemben, — vette is e jelentés következésébe utasitásukat, melly által többekre kiereszkednek küldői, de az adó iránt észrevételt nem tesznek. Nincs tehát világosabb, mint az, hogy a RR előbbi izenetét elfogadták s jóváhagyták. És igy a szólló követ kötelességének ismeri társa szavazatját megsemmisiteni, s bizonyos határnap kikötésére, s a *nem tovább, és megszünés* törvényes záradékának nyilvános kitételére szavazni.

DEÁK a dolog mélyére ható tiszta logicának győzhetetlen fegyverével oszlatá el szokottan a KK és RR törvényes óvása elleni felszines ellenvetéseket. Megmutogatá mindenek előtt, miképen a dolog fő érdeme nem abban áll, hogy ez vagy amaz napig ajánltassék az adó, hanem hogy napja szabassék, mellyen túl az adó fizetése megszünik. És valóban Fejér követének, s másoknak is a közbátorság iránti gondoskodás leplébe ruházott ama véleményökkel, hogy az adó soha meg nem szünhet, a szólló követ nemcsak egyet nem ért, sőt azon állitást nemcsak a magyar törvénnyel s magyar alkotmánnyal, de átaljában az alkotványi lét idaeájával is merőben ellenkező, s igy veszedelmes anticonstitutionalis doctrinának nyilatkoztatja. — Hol nem a nemzeti akarat összességét képző törvény, hanem az önkénynek határt nem ismerő hatalma uralkodik a polgárok személye s vagyona felett, ott helyén lehet az az állitás, hogy valamint állandóan tart a status szüksége, ugy minden további vizsgálat vagy hozzászólás nélkül örökös az önkényleg kiszabott adózás kötelessége is; de constitutionalis országban, s különösen Magyarországon a dolog egészen másképen áll. A mi Jus Publicumunk czáfolhatlan axiomája, s az Országnak tagadhatlan jusa szerint a magyar adófizető csak annyi adót fizethet, mennyit a diaeta felajánlott, s csak addig fizethet, ameddig felajánlotta és minden fillér, mellyet az ajánlott summán felül, s minden nap, mellyen a kiszabott időn tul fizet, törvénytelen. Ha már az állana, hogy Magyarországon az adó soha meg nem szünhetik, akkor természetesen következnék, hogy ha a nemzet és fejedelem között az adó iránt valamelly országgyülésen a tractatus meg nem készülne, s a diaeta anélkül oszlana fel, ekkor az előbbi adó tovább folyna, s a magyar adózó olly adót fizetne, mellyet az országgyülése meg nem ajánlott, olly időben fizetné, mellyre ajánlva nem vala. Illy veszélyes következés,

a nemzeti legszentebb jusnak illy veszélyeztetése fekszik amaz anticonstitutionalis doctrinának alatta. Mivé lenne igy azon dicsően kivivott jus, miszerint az adó tárgyát országgyüléséről elvonni soha és semmi tekintet alatt nem szabad? Mit érne az 1827 : 4-ik cz[ikkely]? S nem változnék e nyilvános hazugsággá az, hogy az adó tárgya *in tota sui extensione* diaetára tartozik? Hiszen igy az adónak leszállitása többé soha hatalmunkban nem lenne, mert csak nem kellene megyegyeznie a fejedelmi kegyelemnek, s az előbbi quantum a nemzet világos akaratjának ellenére örökös teher gyanánt maradna a nép vállain, a leszállitás fejedelmi kegyelemmé változnék, s nekünk csak a felemelés szomorú dicsősége maradna! — A szónok tehát olly magyarázatban, miszerint a nemzetnek azon legtermészetesebb, legtörvényesb, legszentebb jusa, hogy t. i. a magyar hazában senki több adót nem fizethet, mint mennyit a diaeta ajánlott, s az időn tul, mellyre ajánlott, csak egy óráig sem adózhat, veszélyeztetnék, sőt tőbül kiforgattatnék, soha meg nem egyezik, s azt örökké anticonstitutionalisnak fogja kiáltani. (Helybenhagyás.) — Ne is vessék ellen, hogy lehetnek esetek, midőn diaetát tartani teljes lehetetlen, s a közbátorság tekintete fedezetlenül még akkor sem maradhat. Az elv, mellyet a szólló követ felállitott nem uj. Érezték, hitték, s törvénybe is tették már azt őseink, mert ámbár törvénnyel körülirva kijelelték a lehetség köréből, a diaeta nem tarthatásának eseteit, még ekkorra sem engedték meg, hogy a kormány a közszükség örve alatt a felajánlott időn és summán túl csak egy napig, s csak egy fillérnyi adót is szedhessen, hanem az ország sarkalatos jusát még ezen rendkivüli esetekre is az 1741 : 18. cz[ikkely][20] által biztositották. Ezen elveket alkalmazva tehát, nincs itt szó törvénymagyarázatról, még kevésbé változtatásról, vagy szokatlan feltételekről, hanem azon kötelességről van szó, melly a fennálló törvényekből önként foly, s mellyet bár soha egy országgyülése sem mulasztott volna el lélekisméretesen teljesiteni. — Fő dolog t. i. a *non ultra* s annak világos kimondása, hogy a kiszabott idő elmultával *az adó megszünik.* Mellyik nap legyen az, amihez ezen törvényes óvás köttetik? az nagy különbséget teszen, s azért ámbár el nem ismerheti helyesnek a kifogást, melly az 1-ő 9-ber ellen tétetik, hogy mindazáltal ezen ellenvetése is megszünjék, s a törvényes kötelességünk teljesitése elmulasztásának ezen mentsége is elenyésztessék, a sopronyi javallatra is kész reá állani.

PFANSMID ugy vélekedett, hogy a kormány az ajánlott summát elfogadván, s érdemileg az időre nézve is megegyezvén, minthogy az országgyülésnek 3 év alatti megtartását igéri, az adóra nézve a tractatusnak vége van. Nem is látja, miért legyen szükség az adó megszünésének napját specifice kitenni? mikor van vége, a jövő diaetáig (még pedig minden 3 évben tartandó diaetaig) ajánlt adónak, azt a törvényhatóságok a kalendariombul is kiszámithatják, s az adót ezen záradék nélkül is megszüntethetik. Szükség tehát nincs ez ujitásban, s csak változtatás forog fenn, mert mig az 1791 : 13. és 19. áll, addig ezeknek értelmében kell az adót ajánlani. Ezeknek garantiáját pedig a szólló követ a közvéleményen kivül a bizodalomban s a fejedelem esküjében találja, s ezeket erősebb básisnak hiszi, mint a szokatlan phrasis, melly kérdésben van. Azok után, amiket tapasztalunk, ha valaha, bizonnyal most nincs

[20] Az 1741 : 18. tc. nem erről a tárgyról szól. A szónok nyilván az 1715 : 8. tc.-re gondol, amelynek 3. §-a a váratlan ellenséges támadás esetére lehetővé teszi az adónak nádori concursus útján történő megajánlását. Ezt az intézkedést az 1741 : 22. tc. bővebben magyarázta.

okunk bizodalmatlansággal viseltetni a kormány iránt, s ha mégis viseltetünk, azon meggyőződésre vezetjük, hogy a törvény megtartásával sem nyerhet bizodalmat a nemzettől. Mivel pedig azon esetre, ha teljesiti a kormány ünnepélyes igéretét, (amit a szónok erősen hiszen) nem kell garantia, ha pedig nem teljesitené, akkor a törvényhatóságok moralis erejében fogja nemzetünk a biztositást találni, s puszta phrasisokra nem szorul: a szólló követ, ugy a határ nap mint a non ultra ellen szavaz.

NAGY PÁL azt felelé, hogy azelőtt ha az alispányok visszaéléseiről vala szó az országgyülésen, minden alispány, ha a táblabirók hitelességi csorbáiról, minden táblabiró in massa azt kiáltotta, kövesse meg az ur magát, rólunk ilyet ne beszéljen. — Ennek már Istennek hála vége van, s már számtalanszor megmondatott, hogy a törvény nem a jó, hanem a rossz táblabiró, alispán, palatinus, király ellen hozatik. — És ez legyen felelet Szepes követének. A szónok is viseltetik olly bizodalommal fejedelmünk iránt, mint más akárki, de ő halandó, a nemzet pedig halhatatlan, s ez országban, hol a példák olly hatalmasok, állandó biztosságra van szükség.

Szavazat sürgettetvén, 1-ső kérdésnek tüzetett: *kivánnak e a RR bizonyos napot határozni, vagy nem?* E kérdésre nézve a voxok 7 megye részéről elidáltattak. — T. i. 1. *Sáros*, miről már feljebb szóllottam, 2. *Torna*. — RAGÁLYI igy nyilatkozott: Ha megszünnék az adó s eloszlatnék a hadi sereg, kételkedik, a kormány jőne e emiatt, vagy a nemzet nagyobb zavarba; miután megértük, amit álmodni sem valánk képesek, hogy t. i. voltak jurisdictiók, mellyek béke idején a közbátorság feltartása végett katonaságért folyamodtak.[21] — Egyébiránt a szólló követnek utasitása van, hogy az adót *a törvényes gyakorlat szerint* ajánlja meg. — JAKABFALVAY ellenkezőleg határnapra s non ultrára szavazván, utasitását felolvasá, mellynek expositiójában a Ragályi emlitette kifejezés ugyan bennfoglaltatik, a határozás ellenben igy szóll: „A megye rendei az eddig fizetett adó mennyiségének felajánlására követ urakat meghatalmazzák olly utasitással, hogy mivel nemcsak *ezen adónak jövendőre nézve felajánlása* hazánk törvényei szerint *az országgyülésnek 3 esztendők multávali mulhatatlan tartását megkivánja*, de ezt a jelen diaetán fel nem vett, vagy a comissariaticumra utasitott sérelmek és kivánatok elintézése is szükségessé teszi, az adó megajánlása mellett *Ő Felsége megkéressék, hogy a következő országgyülésnek idejét meghatározni*, addig is pedig az adó fizetése könnyitésének forrásait megnyitni, s különösen a só árát alábbszállitani *méltóztassék*."

3. *Csanád*. — TARNAY átaljában a jövő 3 év alatt okvetetlenül megtartandó országgyüléséig ajánlott, — NÁVOY pedig határnapra szavazott, okul adván, hogy megyéje részéről követtársával egyetértőleg a szavazat már kétízben ekként adatott, azt küldőinek azon megjegyzéssel adták tudtokra, hogy mig ellenkező utasitást nem vesznek, szavazatjoknál állhatatosan megmaradnak. Azon gyülésből, mellyben ezen jelentés felvétetett, már kaptak utasitást, de abban küldői az adó tárgyában adott szavazat ellen semmi észrevételt nem tettek, a szólló követ tehát amellett állhatatosan meg marad.

4. *Vas*. — SZÉLL utasitására hivatkozva, melly az adót a jövő országgyüléséig ajánlja, a határnap ellen szavazott. — ZARKA pedig igy: igaz ugyan, hogy utasitásunk igy szóll. Miután azonban sarkalatos törvényeink szerint az országgyülésnek 3 év alatt mulhatatlanul meg kell tartatni, én azon meggyőződésben vagyok, hogy valamint az eddigi provisióban benn van a határ

[21] A célzás nyilván az 1831-i kolerafelkelés idejére vonatkozik.

nap, ugy Vas v[árme]gye utasitásában is benn foglaltatik, s midőn 1839-ki majus 2-áig teszem az ajánlást, a törvény értelmében a jövő diaetaig teszem. Továbbá úgy hiszem: magyar constitutionalis polgárnak lehetetlen tagadni, hogy az adónak azon idő lefolytával, mellyre ajánltatott, meg kell szűnni, és midőn ennek kimondására szavazok, nem egyebet teszek, mint utasításom teljesülésének biztositást szerezni igyekszem. — E szerint a szólló követ is, úgy mint Deák megmutogatván, miképen anticonstitutionalisabb elvet képzelni sem lehet annál, hogy az adó a kiszabott időn túl újabb ajánlás nélkül is folyhat, mind azért, mivel a határnap kitétele utasitásival nem ellenkezik, sőt annak garantiát szerez, mind azon oknál fogva is, mivel tulajdon azon utasitás mellett megyéje részéről követtársa egyetértésével a szavazat már két izben határnapra adatott, a szólló követ most is aként szavaz.

5. *Liptó.* — MADOCSÁNYI határnapra, PONGRÁCZ ellene szavaztak. — Mire MADOCSÁNYI: Én az ellenkezést kedvetlenségnek, sőt szerencsétlenségnek tartom, s azért gyakran készebb valék önvéleményemet subordinálni, csakhogy ellenkezésbe ne jőjjek. Midőn az adó tárgya már két izben tanácskozás alatt volt, én nem szavaztam, s Liptó mégis, melly általam s követtársam által repraesentálva itt ül, határnapra szavazott, — az a Liptó pedig, melly Árva szomszédságában fekszik, azóta nem szóllott, én tehát azon tiszteletből, mellyel követtársam véleménye iránt viseltetem, nehogy két izbeni szavazatjával ellenkezzem, most is akként szavaztam, s amellett meg is maradok.

6. *Baranya.* — RÉPÁS utasitásának felolvasásával, melly igy szóll: *a szokott óvások alatt a jövő diaetáig,* a kir. resolutióra szavaz. — KAJDACSY: Az utasitást, mellyet követtársam felolvasott, én már könyv nélkül elmondtam, s azt tisztelem is, kötelesség szerint: de mi legyen a szokott feltétel? azt küldőim ki nem mondván, magyarázatát mireánk bizták. 1830-ban az adó bizonyos napig, s csak egy évre ajánltatott,[22] és igy ez is a szokott óvások körébe tartozik. Én kötelességemnek tartom küldőim jusait erősiteni, s midőn velök egy értelemben a jövő diaetáig, azaz 3 esztendőre, vagyis 1839-ki majus 2-áig szavazok, ha azt adom hozzá, hogy *non ultra,* csak azt garantirozom, amit meghagytak, t. i. hogy az adó csak a jövő országgyüléséig ajánltassék, ez pedig 3 év alatt sarkalatos törvényeink értelmében megtartassék.

7. *Csongrád.* — CLAUZÁL határnapra, BENE ellene. — *Arad* követei szintén ellenkező értelemben lévén, nem szavaztak.

LUKA megjegyzé, hogy előtte a resolutio gyanús, mert ha olly erős akaratja a kormánynak a törvényes időt megtartani, mit irtódzik a határnaptól? Azonban szabályos utasitása lévén, kéntelen határnap ellen szavazni..

FÁY hasonlókép. — Fájdalommal szavazott a quantumra, kettős fájdalommal kéntelen a határnaptól elállani, — de utasitása igen szabályos és kötelező.

BERNÁTH igy szavazott: soha se fogok arra szavazni, hogy az adó 3 évnél többre ajánltassék, se arra, hogy az adó kezdetének napja kiszabassék, de *a non ultrá*hoz mindég szorosan ragaszkodom.

NÉMETH Ungghal egy értelemben voxolt.

A voxok tehát igy állottak: Abauj, Zemplén, Szathmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Bihar, Békés, Temes, Torontál, Soprony, Trencsin, Nógrád, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Tolna, Verőcze (HEGEDÜS — Szalopek jelen nem volt) összesen 20 megye és a Hajdu Kerület *határnapra* szavaztak. —

[22] Az 1830-i adómegajánlással kapcsolatos problémára l. a 393. o. 7. jegyzetét.

Bars jelen nem volt, Arad nem szavazott, a megnevezett 7 megye voxai elidáltattak, — Ungh és Pozsony kétesen szavaztak, — a többi 18 megye és Horvátország (tehát 19) a Jászkun Kerület részéről MIHALKOVICS s az Egyházi Rend *határnap ellen* voxoltak. — A dolog e kétséges állásában az elnökség Ungh és Pozsony megyéket felszóllitotta, szavaznának határozottan, mert ők fogják a dolgot eldönteni.

BERNÁTH: 3 éven túl nem, kezdés datuma szintén nem kell, a non ultrától el nem állok — NÉMETH: Én ellenkezően 3 évre szavazok, s ha kell közeliteni, határnapot teszek, de a non ultrára felhatalmazva nem vagyok. — Ezen voxok különbözőleg magyaráztatnak, mindenik fél saját javára. — Végre NÉMETH tisztán a Resolutiora s az előbbi végzés ellen kivánta voxát számitatni. — De még ekkor is csak 20 megye állott 20 ellen. — BERNÁTH kijelenté, hogy ha csakugyan a falnak szorittatik, azokhoz fogja magát számittatni, kiknek repraesentatiojokban benne lesz *3 esztendő és non ultra.* — Ellenveték, hogy épp az a kérdés, mi menjen a felirásba, de Bernáth többet nem szóllott. — S tartott a kétség sokáig, mig végre SZABÓ (Győr) átment azokhoz, kik a határnap ellen szavaztak, mire az ELNÖKSÉG végzésnek jelenté, hogy a többség *positivus határnapot* szabatni nem kiván.

2-ik kérdés: beletétetik e a felirásba, *hogy az adó 3 esztendőre ajánltatik, et non ultra.* — Ezt a kérdést eleintén ellenzették. A *non ultra* azonban 4 elisio mellett 28 voxal 15 ellen csakugyan elfogadtatott.

April 6-án a *non ultra* értelme forgott kérdésben, — a végzést megirtam[23] — a vitatás érdekesb részét jövő levelemben. — *April 7, 8, 9. napjain* a currens tárgyak voltak napirenden. Új semmi, érdekes kevés. — Az adó tárgya még országos ülésre nem került.

339.

1836 április 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13.

Foglalat: a) *Az adó tárgyábani „non ultra" kifejezés magyarázata.* — b) *A kerületi izenet országos ülésben helybenhagyatik,* — c) *a fő RR el nem fogadják.* — d) *De a RR előbbi végzésöknél kerületileg megmaradnak.*

a)

Pozsony, april 13-án, 1836.

Miután mult levelembeni jelentésem szerint a többség szavazat útján attól, hogy az adó ajánlása naphoz köttessék, elállott, de a *non ultrá*hoz tovább is ragaszkodott, — *april 6-án* Török és Somsics elnökségök alatt *kerületi ülés* tartatván, a PRAESIDIUM arra szóllitotta fel a Rket, mondanák meg, mikép kivánják végzésöket a felirásban kifejezni. — Mire PÁZMÁNDY igy javallá: hogy a KK és RR az adót 3 esztendőre ajánlják, olly móddal, hogy ha ezalatt országgyülés nem tartatnék, az adó fizetése azon idő elfolytával megszünjék. — Ekkor PETROVAY, SZLUHA, PFANSCHMID, ANDRÁSSY, TORKOS, NOSZLOPY s mások tagadták, hogy a *non ultrá*nak illy értelmet kivánt volna a többség

[23] L. előbb, 608. o.

tegnap tulajdonitani, s nem az időre, mintha t. i. 3 évre *és nem tovább*, hanem az országgyülésre, azaz a jövő diaetáig *et non ultra* akarták azon kifejezést alkalmazni.

Ellenben Borcsiczky, Bezerédy, Tarnóczy, Deák, Szombathelyi, Klauzál, Nagy Pál és mások nemcsak hogy illy gúnyló értelemben meg nem egyezhettek, miszerint az adó törvényesen folyhatna, bárha a jövő országgyülés 10—20 évekig sem tartatnék, sőt azon óvás, mellyet a RR többsége kezdet óta a diaeta törvényes idejei megtartásának biztositása végett állitott fel, ellenkező iránnyal, a minél hosszabb meg nem tartásra ingerül szolgálhatna, hanem egyszersmind szükségesnek vélték, hogy az ország minden balmagyarázat ellen biztosságba tétessék, s a RR értelme tisztán, világosan kimondassék. E végett tehát voxolást sürgettek azon meggyőződéssel, hogy a magyar nemzet képviselőinek többsége az adónak az országgyülés törvényes idő alatti meg nem tartása mellett is folyhatását kimondani nem fogja, — mert azt nem is merheti, s tennie sem szabad, mivel a nemzet legszentebb jusának letapodása nélkül meg nem tehetné. Illy szentségtörést pedig a magyar diaeta többségének elkövetni nem szabad.

A hosszas és élénk vitatásokat s félremagyarázati viszonos szemrehányásokat hosszasan leirni helyszüke nem engedni, csak annyit jegyzek meg tehát, hogy végtére Borcsiczky javaslatára hosszas harcz után e kérdés tüzetett szavazatra: *Kivánják e a RR világos tiszta magyarázattal kitenni a felirásban, hogy ha 3 év alatt a törvény értelmében országgyülés nem tartatnék, azon idő lefolytával az adó bészedése azonnal megszünjék?*

Andrássy állitá, hogy nállunk az adónak bizonyos időhöz kötése sokkal nagyobb nehézséggel jár, mint p. o. Angliában, mert ott minden esztendőben összegyűl a Parliament, s a közszükségek fedezéséről gondoskodik. — Egyébiránt in thesi (valamint Pfansmid s Roskoványi is) elismeré, hogy a törvényes időn túl az ajánlás ereje nem terjedhet, de midőn annyi okunk van a kormány iránt bizodalommal viseltetni, se idejét se helyét nem látja, hogy éppen most gondoskodjunk a törvény meg nem tartása esetéről szokatlan óvásokrul, s ezáltal bizodalmatlanságot mutassunk.

Erre Bezerédy válaszolt: Ugy látta a szólló, hogy Esztergom követe[1] a czélt az eszközzel összezavarja. Nem azért adatik Angliában az adó csak egy esztendőre, mivel a Parliament minden esztendőn összehivatik, hanem azért kell a Parliamentnek mulhatatlanul egybegyülni, mivel különben az adó megszünnék. Az adó tehát ott is a törvényhozó test összegyülésének biztosságára szolgál. Egyebiránt köszönet Esztergomnak ellenvetéseiért. Ő a dolog érdemét törvényesnek, jónak, igazságosnak elismeré, s el azt is, hogy semmit sem mondhat ellene mást, mint azt: hogy most nincs ideje. Valóban semmi sem helyheztetheti valamelly dolog igazságát tündöklőbb fénybe, mint az, ha ellenei mást nem tudnak ellene felhozni annál, amit Bentham is ugy kárhoztat, mint a veszedelmes politicai sophismák legveszedelmesbikét, t. i. hogy jó, jó, de majd máskor, most nincs ideje![2] — Ami végre a bizodalomról vett ellenvetést illeti, éppen mivel méltán bizodalommal viseltetünk a kormány iránt, most van ideje, hogy a nemzet jusainak állandó biztosságáról gondoskod-

[1] Andrássy.

[2] Az idézett gondolat Bentham J. angol jogfilozófus *The Book of Fallacies* c. könyvéből való. Előfordul Széchenyi *Hitel*-ében is; Széchenyi nagymértékben használta Bentham érveit, amikor a haladás ellenzőivel vitázott. (L. erre Iványi-Grünwald B. fejtegetéseit a *Hitel* centenáris kiadásához irt bevezető tanulmányában, 104. kk.)

junk, mert méltán hihetjük, hogy kötelességünk teljesitését a bizodalmat érdemlő kormány bizodalmatlanságra magyarázni nem fogja. (Tetszés.)

A szavazat resultatuma: PETROVAY, ROSKOVÁNYI, RAGÁLYI, RÉPÁS és SZALOPEK a megszünésnek világos kimagyarázata ellen szavaztak, de követtársaik, úgymint BERNÁTH, PILLER, JAKABFALVAY, KAJDACSY és HEGEDÜS által elidáltattak. — Arad nem szavazott. — A többiek, 33 megye s a Kerületek voxával 11 megye s az Egyházi Rend ellen nyilván kitétetni határozák, hogy „ha 3 év alatt a törvények értelmében országgyülése nem tartatnék, ezen idő lefolyásával az adó fizetése megszünjék." — Most ANDRÁSSY élénken sürgeté, hogy a *fizetése* szó *beszedése* szóval cseréltessék fel, különben majd nemcsak hogy a megyék megszüntethetik a bészedést, de ha meg nem szüntetnék, egyes adófizetők is megtagadják a fizetést. Pedig nem véli a szónok hogy a KK és RR a felsőbb rendeletek iránt tartozó engedelmesség megtagadására egyes tagoknak is hatalmat adni, s minden magánosban egy egy őrjét akarnák az alkotványnak felállitani. Ez a törvényhatóságok tisztére tartozik, az adó megtagadására egyes embereknek felhatalmazása pedig anarchiára vezet. — A RR azonban nemcsak nem fogadták el Esztergom követe javaslatát, sőtt RUDICS inditványára ugy a *beszedést* mint a *fizetést* copulative a felirásba tétetni határozák. — Mire ANDRÁSSY ujra kikelt, hogy ezen összefoglalás általi contradistinctio még veszedelmesebb, mintha csak magában állott volna a *nemfizetés* — de a RR Rudics javaslatánál csak megmaradtak.

b)

Ezek szerint az izenet PALÓCZY által elkészittetvén s a következett napokban ugy az, mint a felirás megrostáltatván, az adó tárgya *april 11-én* vétetett fel *országos ülésben a RRknél.*

Ez ülésnek voltak nem várt, ily mértékben legalább nem várt, s igazán szólva rettenetes részei. — Értem a *tornai követek közti öszeütközést.*

RAGÁLYI felolvasván küldői utasitásának kezdetét, mellyben az foglaltatik: hogy „az adó ajánlásának mind idejét, mind szükségét elismervén, az eddigi mennyiségnek a törvényes gyakorlat szerint felajánlására követeiket meghatalmazzák" — a resolutio elfogadására szavazott. Mind azért, mivel a RR izenetében foglalt szokatlan óvás az eddigi törvényes gyakorlaton túlmegyen, — mind azért, mivel hijány van az izenetben, mert a közbátorság ellátatlan semmi esetre sem maradhatván, meg nem mondják a RR, mi történjék a katonasággal azon esetre, ha az adó megszünik? A szónok pedig nem hiszi, hogy a KK és RR az 1715 : 8. czikkelyt, melly nem a kormány terjesztvényére, hanem a nemzet kivánságára alkottatott, erejéből kivetkeztetni, s a közbátorságot az előtti lábra visszalökni akarnák — Erre

JAKABFALVAY: Ha a kerületi izenet ellen követtársam utasitásunkból vett okaival nem szóllott, s miután e tárgy felett különböztünk véleményünkben, az ujabbi összeütközés alkalmát, mit a fejedelmi jusok, s Haza boldogsága veszélyeztetése nélkül e jelen esetben megtehetett, kikerülte volna, keblembe rejtve fájdalmas érzésemet én is örömest halgatnék. Miután azonban azon lelkes megyének, mellynek képét viselni nekem is szerencsém van, követtársam választása óta legelőször felesketett követe lévén, utasitását letett hitem szentsége szerint minden balmagyarázatoktól tisztán teljesiteni kötelességem, — engedjék a Te[kinte]tes RR, hogy követtársam okaira ellenvéleményemet kinyilatkoztassam.

Előterjeszté tehát a szólló követ, miként első alkalommal az adó tárgya feletti tanácskozás két részre oszlott, u. m. az adó mennyiségére, s az ajánlat határidejére. A szónok kisebb summára szavazott, mert utasitása van, hogy az adót lejjebb szállitani törekedjék. De a határnap iránt is a már megtörtént felirás értelmében adá szavazatát, mert szeme előtt tartotta küldőinek azon kivánságát, hogy az országgyülésének minden három évben múlhatlanul megtartása biztosittassék. Igy szavazott követtársának (ki ezalatt megérkezett) részint megegyezésével, részint ellenmondása nélkül másodizben is. Ezt jelentették april 2-án küldőiknek, a kir. resolutiót is megküldvén, de arra még választ nem kaphattak, minthogy a közgyülések csak april 19-én kezdődnek. Legutóbbi utasitását azonban, mellyre követ társa hivatkozék felolvasá, (lásd előbbi levelemet)[3] s abból következteté, hogy miután küldői nyilván kimondják, miképen az országgyülés minden 3 évbeni tartását az adó ajánlata mulhatlanul megkivánja, s ennélfogva a következő diaeta határidejét is az adó ajánlása mellett kiszabattatni sürgetik, lehetetlen a RR kerületi végzését, s általa az ajánlatnak a kiszabott időn túli megszüntetésének kimondását is nem pártolnia. Mutogatja továbbá, miként azon szavakat: *törvényes gyakorlat szerint*, mellyekre a szóllónak követtársa szavazatját alapitotta, Torna rendeinek utasitásából nem az ajánlat feltételeire, hanem arra kell érteni, hogy ők elismerik, miképen már szüksége s ideje is van, hogy a KK és RR törvényes gyakorlat szerint az adóajánlásba béereszkedjenek.

Ezen inkább legitimatorius, mint közérdekű bizonyitgatásokon átmenvén imigy folytatta beszédét: Még van egy körülmény, melly küldőim gondolkozását igen szembetünőleg világositja. Ungh v[árme]gye rendei felszóllitották az ország törvényhatóságait, hogy a folyó adónak törvényes határideje elmúlván, nehogy az ország tettel látszassék elismerni, mintha az adó ujabb felajánlás nélkül tovább is tarthatna, ezen tárgy az együt lévő országgyülésen azonnal tanácskozás alá vétessék. Ezen felszóllitást Torna v[árme]gye elfogadta, s ha jól emlékezem, követeinek pártolás végett azon hozzátétellel adá utasitásba, hogy az adót lejjebb szállitani igyekezzenek. — Igen sajnállom, hogy ezen előadásomat a Te[kinte]tes RR előtt bővebben nem világosithatom, ennek azonban egy különös oka van. Én tudniillik tegnap elküldöttem követtársamhoz azon kéréssel, hogy a megye utasitásait, mellyek két párban leirva nálla vagynak, nekem küldené el. De követtársam azon határozott s többször ismételt válasszal utasitotta vissza küldöttemet, hogy minden irományok kirekesztőleg őtet illetik, s kivánságomat nem teljesiti. (Tartós zugás, s a csudálkozásnak s bámulásnak különféle jelei. — Ragályi feláll.) Eszerint puszta homályos emlékezetemmel vagyok kéntelen megelégedni, s azzal, hogy követtársam ezen erőszaktétele ellen itt nyilvános óvást tegyek.

Igen is Te[kinte]tes RR, nincs Torna utasitásában semmi akadály, hogy az országgyülések tartásának legbiztosabb garantia ne szereztessék, s az adó határidőhöz ne köttessék, nincs akadály, hogy ahhoz biztositó feltételek ne csatoltassanak. — Te[kinte]tes KK és RR!! Ha az ügynek igazsága napfénynél világosabb nem volna, ha a RR bölcsessége e tárgy feletti többszöri tanácskozásokban minden okokat ki nem meritett volna, s a drága idő lefolytát nem sajnállanám, emlékezetökbe hoznám a Te[kinte]tes Rendeknek mindazon lelkes beszédeket és fontos okokat, mellyeket az előbbi országgyüléseken Borsodnak akkori nagyérdemü s népszerű követe, mostani követtársam ugyan-

[3] L. előbb, 616. o.

ezen szent ügy mellett a nemzet harsogó tetszései közt annyiszor előhozott.[4] — Itt van — (leirhatlan hatású kézmozdulattal mutatván a vele szemközt álló Ragályira) — *ime itt van a non ultránák egykori hőse!!!* (Irtóztató kaczaj.) Itt van a non ultránák egykori hőse, kit a lelkes Borsodnak rokonérzetü szomszédja, a kis Torna nem tiltott el attól, hogy lángkeble tiszta érzetéből származott egykoru meggyőződését törvényes szóllásszabadsággal ne védelmezze. — Ő feleljen magáért itt, a nemzet választott szine előtt! Én megyémet eddigi utasitásaiból védeni kötelességemnek ismerem, ugyanazért az izenet megtartására szavazok.[5] (Az acclamatiók egész minutumokig nem akarnak csillapulni, s a *sokszorozott éljen!* miatt szót hallani sokáig nem lehetett. — Végre a PERSONALIS megjegyzé, hogy a személyeskedés sem a renddel, sem a hely méltóságával meg nem egyezik, s felszóllitá a követeket, hogy egymás közti dolgaikat magok között, vagy küldőik előtt végezzék.)

RAGÁLYI: Átlátják — ugymond — a Te[kinte]tes RR, hogy amiket követtársam mondott, azokra semmi esetre sem hallgathatok. — Először tehát megemlité, hogy küldői utasitása, (mellyet maga is ujólag szórul szóra felolvasott, s naplókönyvbe iktatatni kért)[6] márt. 30-áról költ, s emlitve van benne a követeknek martius 19-éről jelentése: az tehát nem jól mondatott, hogy nem a követi jelentésre készült volna ezen utasitás. Továbbá világosnak állitotta, hogy küldői, a jövő diaeta napja meghatározásának kérelmét egy cathegoriaba tették a só árának leszállitásával s a t. — Egyébiránt szememre vetette követ társam — ugymond — hogy a non ultránák egykori hőse én vagyok. Igenis nem tagadom, s büszke vagyok ezen állitásra. De az 1825-ben volt, mikor még a 4-ik t. cz.[7] alkotva nem vala. Akkor a többség ugy itélt s az én véleményem ellen itélt, hogy a non ultra az 1827 : 4-ik czikkellyel ellenkezik, és miután ezen t. cz. csakugyan meghozatott, én az ország nyilván kimondott akaratja ellen azt, ami illy sarkalatos törvénnyel ellenkezik, nem védelmezhetem. Különben pedig a naplókönyv nyilván mutatja, miképen én akkoron is kinyilatkoztattam, hogy az 1715 : 8. cz. teljesitését csak egy óráig is felfüggeszthetőnek soha el nem ismerem.[8] — Végre ami követtársam magános vádját illeti, mondja meg in specie, melliyik utasitást kivánja tőlem, s ha a kezem közti irományok közt megvan, tőle bizonyosan meg nem tagadom, de jó lélekkel mondhatom, hogy amellyet kivánt, az a nállam lévő irományok közt nem találtatik.

Ami egyébiránt az ülésnek többi részeit illeti: — Tornán kivül még Baranya, Liptó, Sáros, Verőcze és Vas v[árme]gye követei is elidálták egymás voxaikat. Előadásaik többnyire érdekesek valának, azért azokat részint ezen,

[4] Az 1825/27-i országgyűlésen az alsó tábla kerületi ülésben elfogadta azt az elveti hogy az adó megajánlása „ad triennium et non ultra" történjék. Az 1826. máj. 22-, országos ülésben azonban ez az elv heves viták után kisebbségben maradt, a többség a perszonális által ajánlott „usque futuram diaetam, intra triennium inomisse celebrandam" formulát fogadta el. (Az ülés naplóját l. az országgyűlés *Jegyzőkönyvé*-ben, II. köt. 482. kk., Ragályi állásfoglalását 504. o.)

[5] Jakabfalvay beszédének csaknem teljesen azonos szövegét olv. a *Jegyzőkönyv*-ben, XIV. köt. 185. kk.

[6] Az utasítás teljes szövegét olv. uo. 187. kk.

[7] Vö. a 612. o. 16 jegyzetével.

[8] Az 1826. jún. 16-i országos ülésben, a jobbágytelket művelő nemesek megadóztatásának vitájában mondta Ragályi, hogy „az 1715 : 8-ik articulusnak a katona zsoldja eránt való rendelése ollyan, melly változást nem szenved". (L. az országgyűlés *Jegyzőkönyvé*-ben, II. köt. 655.)

részint jövő levelemben közölni fogom. — Ezeken kivül a kerületi izenet ellen szóllottak Beregh, Thurócz, Veszprém, Fejér, Krassó, Ungh, (*Petrovay*, kit azonban Bernáth ma nem elidált) Árva, Posega, Szerém, Marmaros, Bács, Esztergom, Szepes, Nyitra és Horvát ország, összesen 15 megye, — Turopolya, a Jászkun kerület, és Trencsin, Ujvidék, Lőcse, Kassa, Kőszeg s Buda városok követei — mellyeknek ellenében, a hatalmas *maradjon* diadalmaskodott anélkül, hogy a *non ultra* és *megszünés* pártolói kéntelenek lettek volna egyenként viadalra kelni, kivévén az elisio alatt lévőket, — mellyek közül Vas v[árme]gye részéről illy értelmü előadás tétetett:

Széll: Minthogy küldői a törvényes idő alatt megtartandó országgyülésig ajánlották az adót, ezzel pedig a resolutio megegyez, azt ennyiben elfogadja, annyival inkább, mivel közölvén azt küldőivel, azok iránta észrevételt nem tettek.

Zarka: A felirásnak kérdésben lévő tartalma ellen leginkább két tekintet hozatik fel ellenvetésül, úgymint a fennálló törvények rendelkezése, s azon nyilvános kifejezésnek, hogy „jelenleg az adó csak 3 esztendőre és nem tovább ajánltatik, s ha azalatt országgyülés nem tartatnék, meg is szünik" felesleges volta. — Ami a fennálló törvények rendelkezését illeti: hogy Magyarországban az adó egyik országgyűlésről a másikig, azaz 3 évekre és nem tovább ajánltatik, melly idő eltölte után ismét a diaetától függ körülmény szerint a folyó adó mennyiségét megtartani, leszállitani, szóval felajánlani, — ez a magyar törvénytudományban olly kivivott thesis, mellyet már a kormány is elismert, s mellyet természetesen a nemzetnek megbizott képviselői még kevésbé vehetnek kétségbe. És mi egyéb, vagy mivel több van a jelen felirásban, mint ami ezen világos nemzeti jusban foglaltatik? Hiszen minden ajánlat, melly bizonyos időre szorittatik, a határnapot is magában foglalja! És mivel az adó ajánlatok eddig is egyik országgyüléstől a másikig tétettek, országgyülés pedig az alaptörvények szerint 3 esztendő alatt múlhatatlanul megtartandó vala, önként következik: hogy az adó ekkorig szintén csak 3 évre tajánlatott; és mivel csak ennyire azon időn tul nem terjedhetett. Az adó ajánlatát az országgyülésével azon okból kötvén össze gondos őseink, hogy az ujabb ajánlatnak harmadévenként előforduló szüksége egyszersmind az országgyülés megtartását is biztositsa, valóban azon inconstitutionalis elvnek, hogy az adó az ajánlott időn túl is terjedhet, s meg soha sem szünhet, nem mondom világos megállapitása, de csak alattomos bécsusztatása is a nemzetnek egyik legfőbb jusát megsemmisitené. Mert szerintén valahányszor az adó mennyisége iránt a nemzet a kormánnyal megegyezni nem tudna, mindég a folyó mennyiségnek kellene megállani; annak megkevesitése egyedül a kormány kegyelmétől függne, s az adó kivetkeztetvén törvényes és természetes sajátságából, valamint a törvényczikkelyekben foglalt rendelkezések mindaddig fennállanak, mig a törvényhozás utján, mellynek a fejedelem is része, meg nem változtatnak, úgy az adó is erejét újabb kölcsönös egyesség megkészüléséig soha el nem vesztené, holott az ajánlat csak 3 esztendőre tétetik, s annak elmultával csak úgy folyhat, ha a nemzet által ujabban a törvényes időre kiterjesztetik. Azt mondani tehát, hogy Magyarországban az adó soha meg nem szünhetik, vagy hogy az ajánlt időn túl is terjedhet, annyit tenne, mint az 1715 : 8, s 1791 : 19 czikkelyeken alapult, 1825-ben dicsően kivivott, s az 1827 : 4. cz[ikkely] által tökéletesen biztositott fő alkotványos just, miszerint az adó ajánlása egész kiterjedésében minden országgyülésen a nemzetet illeti, kérdés alá vonni és csorbitani. Abból, hogy a nemzetnek felettébbi

kiméllletessége mellett az adó eddig többnyire a megajánlott időn tul is szedetett,[9] a kormány hálátlanság nélkül következést nem huzhat, s ez a nemzetnek praescriptio alá nem eshető elidegenithetlen jusait kétségessé nem teheti, sőtt az országnak hasznos tanulványul szolgálhat, hogy jusai gyakorlatának ideigleni elmulasztása is azokat, bármelly világosak legyenek, kérdés alá vonhatja. Mert biztosan merem állitani, hogy ha nemzetünk azon esetekben, midőn az adó a törvényes időn túl terjesztetett, a megtagadásnak törvényekben gyökerezett jusát gyakorolta volna, az adó ajánlást s országgyülés tartását tárgyazó törvények megszegését annyi izben nem tapasztalja vala. (A beszéd folytatása jövő levelemben.)[10]

c)

A KK és RR *maradjon!* által helybehagyatott ezen izenete s felirási javaslata[11] *a fő RRhez átküldetvén*, ott nyomban tanácskozás alá vétetett.

A TÁRNOK az 1715 : 8. czikkelyt ugy magyarázá, hogy szerintén az adó, mint az ország bátorságának eszköze, egy óráig is meg nem szünhetik. Másrészről pedig azért is ellenzette a szokottakon túl javallott cautelát, mivel fejedelmünk, kiben törvény s alkotvány iránt olly vallásos ragaszkodást tapasztalunk, királyi szavával biztosit, hogy az 1791 : 13. czikket meg fogja tartani. S most van e helye uj sanctiokrul gondolkozni, most kell e lehetőnek feltenni, hogy a törvény meg nem tartatik? Most kell e nemcsak az összes törvényhatóságokat, hanem egyes embereket is az adónak bizonyos időn tuli megtagadására felhatalmazni? — A szónok ezekhez teljességgel nem járulhat, sőtt nem is kételkedik, hogy ezen okoknak előadása elállásra birandja a RRket, kiket is e végre felszóllitatni kiván.

Az ORSZÁGBIRÁJA hasonló véleményben volt, s okul adá, hogy valamint több törvényeink vannak, mellyek szerint az országgyülésnek legfeljebb három évenként meg kell tartatni, ugy olyanok nélkül sem szükölködünk, mellyek az adó tárgyának az országgyülésétől el nem vonhatását biztositják. Ő Felsége nyilván kijelenti, hogy ezen törvények értelmében fogadja el az ajánlást, és igy minden óvás és feltétel szükségtelen, s a resolutióban meg kell nyugodni.

GR. SZÉCHÉNYI ISTVÁN illy értelemben szóllott: Évrajzaink mutatják, hogy ámbár sok törvény van, melly 3 évenként parancsol diaetát tartatni, e törvények mégis igen sokszor, s már a mi életünkben is, — pedig merem mondani nem a leghelyesb okok miatt — meg nem tartattak. Másrészt tudjuk, miként más alkotványos nemzeteknél akkor alkottatnak jobb s biztositó törvények, midőn vagy olly gyenge a kormány, hogy az erősb nemzetnek engedni kéntelen, vagy olly atyáskodó, hogy a nemzeti jusoknak a törvényes biztositást megadni önként nem idegenkedik. És én ezek szerint igen meg tudom fogni, hogy a KK és RR nem mintha a kormányt gyengének, s magokat erősbnek képzelnék, hanem épen azért, mivel kormányunk olly loyalis amint tapasztaljuk, a sokszor meg nem tartott törvénynek nagyobb garantiát igye-

[9] Így a jelen országgyűlés alatti években is. Az adót ugyanis az előző országgyűlés csak az 1831. okt. 2-ára kitűzött országgyülésig ajánlotta meg, a több mint egyéves késéssel összehívott országgyűlés alatt azonban már negyedik éve az 1830-ban megajánlott adót szedték be.

[10] Zarka beszédének csaknem azonos szövegét l.: *Jegyzőkönyv*, XIV. köt. 192. kk., az ápr. 11-i országgyűlés naplóját uo. 167. kk.

[11] L.: *Iratok*. VIII. köt. 328. kk.

keznek szerezni. — De én e dologban egy magasb szempontból indulok. Akármennyire emlegettük is a kormány iránti bizodalmunkat, s bármiként provocálgattuk is a kormányt viszonos bizodalomra, én magamról itélek, magamon pedig, még katonai pályámon is ugy tapasztalám, hogy ámbár mindég hű embere voltam királyomnak, de keblemben mégis ült egy tövis mindenkoron, mert bár okát nem tudtam is, de sejditém, s hivém, miképen a kormánynak végső czélja csakugyan oda vág, hogy minket az Istentől nyert nemzetiségből kivetkeztessen. S e hiedelemre meglehet az vezetett, hogy mentől melegebben ragaszkodánk nemzetiségünkhöz, a kormány emberei, s fájdalom magunk között is igen sokan, az úgynevezett magyarismust mintegy bélyegét a durvaságnak, gunykép s sarcasmussal emlegeték, s úgy látszik nekem hogy, 1790 óta sokakban mintegy vetélkednénk, mellyik rész fortélyosabb, s ki tud némi győzedelmet a másik felett kivívni. — De az idők Istennek hála változtak. És meg kell itt emlitenem, (ámbár talán nem is jól hangzik az öndicséret,) hogy én magamat olly jó hazafinak tartom, mint akárki más, — jobbnak nem, de kell tett, kell áldozat, magam elébe mást nem engedek. Én azonban a hazafiságot a szükség feletti házsártoskodásban nem helyheztetem, s az örökös oppositiónak barátja nem vagyok. — Ezeket előre bocsátva megvallom ugyan, hogy ha törvényben lenne azon biztositás, mellyet a KK és RR megszerezni akarnak, sokat áldoznék érette. De miután ifjúkoromnak szebb álmait, mellyeknek valósultát soha sem reménlettem, teljesülni látom, miután új viradtát szemlélem e szegény nemzet élet napjának, és látom a magyarnak magyar nemzetiségét újólag megalapíttatni, már csak azáltal is, amit minapában a Fenséges Nádornak közbenvetésére kinyertünk,[12] s kiben majdan, ha ennek következményei kifejlenek, még akkor is, midőn mi már rég hamvadni fogunk, a késő maradék a magyar nemzet újonszületésének alkotóját fogja tisztelni, *(éljen! éljen!)* én valóban valamint ha kitér a kormány a törvényes ösvényről, semmitől, még a hóhér pallosától sem tartva, tisztelettel s alázatosan, de férfiasan ellene fogok a törvénytelenségnek dolgozni, úgy különben törvényes uramért s királyomért halni is kész vagyok. És kérdem én, azok után, amiket tapasztalánk, most van e ideje bizodalmatlanságot mutatni? Én azt mondom, nincs ideje, s azért oda szavazok, szóllitsuk fel a Te[kinte]tes RRket, hogy ezzel most felhagyni méltóztassanak.[12/a]

Gr. Károlyi György ellenben a RR törvényes akaratját annyival inkább pártolá, mivel a sokszor meg nem tartott törvénynek szerezni kivánt garantia magának a kormánynak sem praejudicál, ha (amint a szólló gróf erősen hiszi) tiszta szándékában van, adott királyi szó szerint a törvényt megtartani.

Gr. Zichy Károly meg volt ugyan győződve, hogy miután törvényeink mind arról, hogy az adó csak egyik diaetától a másikig ajánltathatik, mind pedig arról is, hogy az országgyülés összehivását három éven túl halasztani nem szabad, igen világosak, a RR izenetében foglalt óvás nem éppen szükséges, mert ezen törvényekben különben is benn foglaltatik, de éppen azért ellen-

[12] Vö. a nádori közbenjárás útján a magyar nyelv ügyében elért eredményekkel, 490. kk.

[12/a] Széchenyi ezen a napon ezt jegyezte naplójába: „Pronay, Andrassy, St. Károlyi angekommen. Sitzung bey uns wegen der Contribution. Ich habe mich ehrlich und offen ausgesprochen. Man wurde bei den Ständen böse . . . etc. Ich that es aus Politik, um den Erzherzog für mich zu gewinnen." (L. Viszota: *Gróf Széchenyi I. naplói.* IV. köt. 650.)

zeni sem lehet azt, annyival inkább, mivel az 1741 : 22. cz[ikkely][13] még a diaeta meg nem tarthatásának esetére is megteszi a szükséges rendeléseket. Ezeknél fogva tehát a RR izenetét szintén pártolja.

B. PRÉNYI (ugocsai főispán): Amint 1825-ben,[14] ugy most is azon thesis mellett áll, hogy az adó megszüntetésénél a diaeta meg nem tartása ellen a nemzetnek sem törvényesb, sem sikeresb garantiája nem lehet. Sohasem is fog az 1715 : 8. czikkely oly magyarázatában megegyezni, hogy az adónak, bár diaeta nem tartatnék is, in infinitum folyni kellene; mert világosak törvényeink, hogy csak országgyüléstől országgyülésig tart az ajánlás ereje, s az idézett törvénynek a kir. válaszban is felhivott szavaiból egyéb nem következik, mint az, hogy a diaetának kötelessége az ország védelmére tartott katonaságot ellátatlan nem hagyni, valamint másrészről a fejedelemnek kötelességében áll a törvény szerint diaetát tartani. De másrészről azt hiszi a szónok, hogy azon jótételmények után, mellyeket legközelébb vettünk a kormánytól, viszont bizodalmat kell iránta mutatnunk, s azon óvakodásnak most nincs ideje. Szintén tehát felszóllitatni véli a RRket, hogy attól elálljanak.

B. EÖTVÖSnek a resolutió elfogadására tett nyilatkozását a fő RR felkiáltással magokévá tenni látszatván, s ellene (bár szokatlanul tömvék voltak a regalisták székei) senki sem szólván,

a NÁDOR a tanácskozást ekként rekesztette be: Ha bé akarnék a dolog érdemébe ereszkedni, többeket lehetne az 1825-ki s 1830-ki tanácskozásokból felhoznom. Azonban legyen elég emlitenem, hogy ámbár e kérdés 1825-ben felvettetett, de megérkezvén az 1827-ki martius 1-ő napjáróli resolutio, az ország Rendei megnyugodtak,[15] s ebből alkottaték a 4-ik t. cz., mellyel nemcsak magam, de az egész ország véleményéből merem mondani, az adó tárgya a legbiztosabb karba tétetett. 1830-ban a kérdés ismét előfordult, de látván a RR a felforgó nehézségeket, attól újra elállottak.[16] Most hasonló óvással tevén bizonyos napig az ajánlást, erre kir. válasz érkezett, melly által a törvények megtartása felől biztosittatnak. A kérdés tehát leginkább abban sarkallik, *an intersit proponere cautelam, vel resolutioni acquiescere oporteat?* Előttem már többen, s különösen Gr. Széchényi azon elvből indultak, hogy Ő Felségének kegyességét, s a törvények megtartása iránti készségét teljes bizodalommal kell viszonozni. Sok történt ez országgyülésen helyes, előrelátó gondossággal a haza virágoztatására, sok különösen a magyar nyelv ügyében, melynek a KK és RR (s valóban számos tekintetekből igen alaposan) a nemzeti characterre nézve nagy erőt tulajdonítanak. De én ugy tudom, hogy a magyar nemzet characterének fő vonása volt mindenkoron, a fejedelem kegyességét s törvényességét tökéletes bizodalommal viszonozni; és én úgy tartom, hogy ennek különösen ez országgyülésen van helye, midőn Ő Felsége az ország Rendeinek kivánságait már eddig is legnagyobb részben elfogadta s teljesitette. Azokhoz tartozom tehát, kik felszóllitatni vélik a RRket, hogy a kérdéses óvástól álljanak el, s nyugodjanak meg a királyi szóban, melly különben is törvényeken alapul.

[13] Azáltal ti., hogy a nádori concursus által megajánlható adó esetét — az 1715 : 8. tc.-ket bővebben megmagyarázva — egyedül a váratlan ellenséges támadás, vagy közvetlenül fenyegető háború esetére korlátozta.

[14] Perényi Zsigmond az 1825/27-i országgyűlésen mint Bereg megye követe az alsó táblán vett részt. Rendkívül érdekes követjelentései az Országos Levéltárban találhatók, *Perényi Zsigmond iratai*, 8. csomó.

[15] Vö. a 622. o. 4. jegyzetével.

[16] Az 1830-i adómegajánlásra l. a 393. o. 7. jegyzetét.

PLATHY itélőmester illy értelemben a viszonizenetet nyomban feltette. Melly a kérdés érdemébe teljességgel nem ereszkedik, hanem csak egyedül azon alapul, hogy a magyar nemzet tulajdonságai közt legszebb fényben ragyogott mindenkor a fejedelemhez vonzó bizodalom. Ennek utánna azt tette volt az itélőmester, hogy valahányszor bizodalommal viseltetett fejedelme iránt a nemzet, *soha sem csalatkozott.* — GR. KÁROLYI GYÖRGY azonban bajosnak vélte ezt állitani, mert ha fel találják vetni a KK és RR a 800 esztendős historiát, talán mégis csak akadhatnának vagy egy példájára a csalatkozásnak. — Mire az emlitett kifejezés a különben igen kurta izenetből kihagyatott.[17]

d)

A KK és RR ezen izenetet *april 12-én* Trsztyenszky és Laczkovics elnökségök alatt tartott *kerületi ülésben* azonnal tanácskozásba vették, s 28 voxal 16 ellen, 4 elisio, egy kétesen szavazó, s egy jelen nem volt megye ellen előbbi végzésüknél megmaradtak, okul adván, hogy nemcsak bizodalmatlanságból nem indulnak, hanem inkább bizodalom által vezéreltetnek, midőn jó királyuk törvényességétől várják, hogy ellenzeni nem fogja, mit a KK és RR mint alkotványos nemzet képviselői a nemzeti jusok állandó biztositásáról gondoskodás kötelességénél fogva törvénnyel s törvény lelkével egyezőleg tenni el sem is mulaszthatnak. — Sőt *april 13-án* tartatott *Országos ülésökben* a KK és RR előbbi véleményökhöz ragaszkodásukat jelentő ezen ujabb izenetjüket mellynek ellenzésére SZLUHÁN kivül csak ROSKOVÁNYI szóllalt fel, de követtársa PILLER által elidáltatott, *maradjon*nal helybehagyva a fő Rkhez átküldötték.[18]

Rövid jelentés a többi tárgyakrol.

A fő RR april 8-án a protestánsok horvátországbóli kirekesztése, — a praesidialisok eltörlése iránti, — a szóllásszabadsági és békési sérelmek ellenzése mellett ujólag megmaradtak.[19] *April 9-én* az előleges sérelmek tárgyában az erdélyi részek iránt már egyesség lévén, — a só kihágásokroli bíróskodásra nézve engedtek a fő RR, a só áraroli panasz kifejezéseit az előbbi felirásokhoz kivánták alkalmaztatni, — az egyházi javak taxáltatása pontjához pedig az *in sensu legum* kifejezést ragasztani.[20] — Ezekre nézve a RR megegyeztek, s igy az előleges sérelmek iránt meg van az egyeség.[21] — *April* 11-én az excerpták iránt véleményöknél maradtak a fő RR,[22] s később az adót vették fel. (Lásd feljebb.)

April 12-én a Ludoviceum s Musaeum iránti 2-ik izenetet. — A Musaeum uj épületére ajánlott 500 ezer ftban megegyeztek. — *Pyrker* Érsek 140 darabból álló becses képgyüjteményét a Nemzetnek ajándékozta.[23]

April 13-án a Nemzeti Szinház épitésére nézve, meg nem egyeztek a RR által ajánlott 400 ezer ftnyi subsidiumban. Küldöttséget nem ellenzenek nevezni, melly más móddal igyekezzék e czélt eszközölni.[24]

[17] A főrendek második válaszát l.: *Iratok.* VII. köt. 338.
[18] A rendek második izenetét l. uo. 338. kk.
[19] Az e tárgyakban kelt válaszaikat l. uo. 335. kk.
[20] Ilyen tartalmú válaszizenetüket l. uo. 333.
[21] Az erről szóló rendi izenetet l. uo. 342.
[22] Válaszukat l. uo. 347.
[23] Az ezekről szóló második főrendi választ l. uo. 345. kk.
[24] Válaszukat l. uo. 365. kk.

340.

1836 április 11, 12, 13, 14, 16.

Foglalat: a) *Az adó tárgya feletti vitatások berekesztése s a felirás felküldése.* — b) *Négy rendbeli kir. válasz, nevezetesen a T. t. cz. felett;* — c) *erről kerületi tanácskozás végzései, s a legközelebbi napok határozásai.*

a)

Pozsony, april 16-án, 1836.

Folytatása az adó tárgyábani vitatásoknak.

April 11-én a KK és RR országos ülésében

ZARKA utóbbi levelemben megszakitott beszédjét imigy folytatá: Mondják: az állandó katonaságra szükség van, az adó tehát meg nem szünhetik. De ki sürgeti azt, hogy az adó megszünjék? A KK és RR éppen nem, sőt az országgyülésének törvényes időbeni megtartásáról gondoskodnak, hogy az adórul rendelkezni lehessen. A külföld alkotványos országaiban a budget az országlásnak s közigazgatásnak minden ágazatira kiterjeszkedik, mégis csak évről évre szokott megajánltatni, s megakad e miatt valaha a status organismusának kereke? ellátatlan maradnak a köz szükségek? Korántsem, és miért nem? Mivel a törvényhozó test, mint a status szükségeinek fedezéséről gondoskodásra az alkotvány által felhatalmazott testület minden idén összehivatik. És valóban, ha ez megtörténhetik, alig képzelhető olly eset, hogy nálunk az országgyülését 3 esztendők alatt megtartani teljes lehetetlen volna, s emiatt a katonaság provisio nélkül maradna. De még ezen csaknem hihetetlen esetről is rendelkeznek törvényeink, s hogy még ekkor sem terjedhet az adó túl az ajánlat idején, azt az 1715:8. cz[ikkely] két utolsó szakasza,[1] s az 1741:22. cz[ikkely][2] bizonyitják. Világos ezekből, hogy a kerületi végzésben foglalt óvás a fennálló törvényeket nemcsak nem változtatja, sőt azoknak rendeletét gyakorlatba véve sikeresiti, mert ami törvény szerint bizonyos időre ajánltatik, természetes, hogy azon időn túlra nem ajánltatott. De azt mondják, épen mivel benn értetődik törvényinkben a kérdéses cautela, nyilvános kitétele felesleges. Azonban ha visszatekintünk a lefolyt idők tapasztalására s látjuk, miként az adó nemzeti jusaink tetemes sérelmével többnyire a törvényes időn túl terjesztetett, ha megolvassuk a kir. választ, mellyre most felelünk, de kivált ha figyelmezünk a tanácskozásokra, s magoknak a nemzet képviselőinek soraiban is látunk olyakat, kik kérdés alá veszik, valjon a 3 évre igért adó azon túl megszünik e? Meg kell vallanunk, hogy a RR gondossága nemcsak nem felesleges, sőt az ország igazainak biztositására felette szükséges. S talán valami rendkivüli biztositás ez? Tán számot kér a nemzet a számtalan törvényszegésekért, mellyek által 1790 óta adó körüli jusai sértettek? Új garantiát keres talán? Nem, megelégszik annak, ami törvény szerint az eddigi ajánlatokban is értetődött, világos kifejezésével, s lehet e még ezt is ellenzeni? Végre ami utasitásomat illeti: Miután én felirásunkban nem valamelly uj intézkedést, hanem csak a fennálló törvények-

[1] Vö. az 514. o. 24. jegyzetével.
[2] Vö. a 615. o. 20. jegyzetével.

nek a nemzeti jusok biztosítására való alkalmazását látom, annak pártolására magamat nemcsak felhatalmazottnak, de kötelesnek is érzem, annyival inkább, mivel az eddigi két országos felirásokra küldőim észrevételt nem tettek. Egy sarkalatos nemzeti jusnak kérdése sokkal érdekesebb, mintsem hogy meggyőződésemet, mellyet utasításommal is egyezőnek hiszek, feláldozhatnám, és igy a két rossz közül kisebb rossznak tartom, ha megyém nem szavaz, mint ha szavazatával olly végzést eszközöl, mellyet én az ország jusait csorbitónak itélek. Pártolom tehát a jelen felirást, valamint a hasonló értelmü eddigi két felirásokat követtársam egyetértésével pártolám, s bár legnagyobb szerencsétlenségemnek tartanám, ha ezen kijelentésemmel, mellyben legszentebb kötelességemnek teljesitését látom, tisztelt küldőimnek meg nem elégedését vonnám magamra, némi vigasztalásul szolgálna mégis azon tiszta meggyőződés, hogy nemzetem alapos törvényes jusai megóvásának forró igyekezete vezérlette lépésemet. (Tetszés.)[3]

Baranya v[árme]gye szavazata eként elidáltatott: RÉPÁS előterjeszté, miképen ő követtársával e tárgyban ellenkező véleményben lévén, külön jelentést tettek küldőikhöz, kik utasitást is adtak, s azt naplókönyvbe tétetni parancsolák, amire okuk is volt, az t. i. hogy szavazatjok félremagyarázat által meg ne semmisitessék. Kéri is a Personalist, hogy azon utasitásban foglalt szavakat vegye Baranya voxának, s a két követ közti ellenkezést elhatározó szózatnak. Melly utasitás azt foglalja magában, hogy az 1830-ban ajánlott adó a szokott feltételek és óvások, mellett ismét felajánltassék.[4] Annak bizonyságaul hogy az izenetbeni cautelák szokatlanok, hivatkozik a szólló követ az 1790 ótai felirásokra, s a resolutiót elfogadja.

KAJDACSY igy szóllott: Mielőtt a szőnyegen lévő tárgyhoz szóllanék, kötelességemnek ismerem követtársam által a szavazat iránt felállitott elv ellen nemcsak megjegyzést tenni, hanem ünnepélyesen ellen is mondani. Thurócz v[árme]gye az országgyűlés alatt körlevelet bocsátott a megyékhez, azon inditványának pártolását szorgalmazván, hogy ha egy megyének követei ellenkező kijelentést tennének, köteleztessenek utasitásukat a RR táblája elnökének bémutatni, s ő itélje el, mellyik követ szavazatja áll. (Nevetés.[5]) Küldőim ezt, mint törvénytelent, szokatlant és nem tanácsost, el nem fogadták, s ezen elvből én küldőimön kivül mást szavazatom birájának el nem ismerek. Reménlem is, hogy a méltóságos Elnök a baranyai voxot hasonló esetekben gyakorlott mód szerint fogja jelenleg is számitani.

Ami egyébiránt a tárgyat illeti: A naponkénti példák elegendőleg figyelmezteték a nemzeteket, hogy alkotványuknak biztositást a lehetőségig eszközöljenek. Én a magyar alkotvány fő biztositását kettőben lelem, t. i. a megyék consistentiájában, s az országgyülés rendes megtartásában. Amarról most sem hely, sem idő szóllanunk, emezt pedig a felirásban foglalt elv által lehet legjobban biztositani. Mondják, hogy ezen felirás bizodalmatlanságon alapul. Elismerem én, hogy a bizodalom a nemzeti kincsek egyike, de azt is merem állitani: hogy nincs dolog, mellyel annyira visszaéltek volna a fejedelmek, mint a népek bizodalmával. Joannes sine terra Charta Magnát adott

[3] Zarka beszédének itt közölt szövege csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (XIV. köt. 193. kk.)

[4] Az utasitás szövegét — Répás felszólalása keretében — l. uo. 169.

[5] A derültség oka az, hogy a rendek egy pillanatig sem tartják kétségesnek, melyik fél javára ütne ki a kormány érdekeit képviselő személynök döntése.

Angliának, s meg is szegte, vissza is vonta.[6] VIII-ik Henrick megesküdött reá, s romjain járt.[7] Anna, Kurlandnak herczegasszonya, midőn Russia thronusára lépne, aláirta a capitulatiót, mellyben többek között az is foglaltatott, hogy a senatus hire nélkül hadat nem indithat, békét nem köthet, s változásokat nem tehet; s im az első conseilben előhozatá az oklevelet, azt a senatushoz intézett eme kegyes szavak között: *megbocsájtok néktek*, összetépte, s a despotismust helyreállitotta.[8] De mellőzve az ezernyi példák tanuságait, mellyeket ezer torokkal kiált a kérlelhetlen historia, nem történtek e hazánkban is olyanok, mikről maga a fejedelem azt mondá: hogy atyai szivének fájtanak?[9] Valóban azoknak kellene mindent elkövetni, kik a kormány kivánati sikerültén iparkodnak, hogy ilyesek ne történjenek. És lám: 1830-ban világos szavakkal csak 1831-ki october 2-áig volt az adó igérve, azt a kormány ekként elfogadta, mégis a kiszabott határnapon túl is szedetett.[10] Itt az idő, hogy a sarkalatos törvényekben foglalt biztositás kimagyaráztassék. Ezt én utasitásomnál fogva is óhajtom, mert küldőim azt parancsolák, hogy az adót a jövő országgyülésig ajánljam, már pedig gyanitani is véteknek tartanám, hogy ezt küldőim az 1790:13. és 19-ik, úgy az 1827:4. és 5. czikkelyek ellen érthetnék. Követtársam leginkább azon alapitá szavazatát, hogy utasitásunk a szokott feltételekre hivatkozik. Ezek azonban a Te[kinte]tes RR felirásában bennfoglaltatnak, a „non ultra" pedig nem egyéb, mint a felhivott törvényekből önként folyó következés. De szükséges ezen biztositás az egyes polgárokra is, mert noha fel nem teszem, hogy az országgyülés rendesen meg ne tartassék, hiszem mindazáltal tökéletesen, hogy ezen nem vélt esetben, a törvényes 3 év elmultával, a megyék (többségük legalább) az adó bészedését s fizetését meg fogja tagadni, s mivel lehetnek megyék, hol egyes hazafiaknak törvényben gyökerezett szavai nemcsak elhangzanának a szükkeblü többségnél, de a kormány üldözése ellen megyéjökben pártolásra se találnának, illy esetre is kell a törvényhozásnak ügyelni. Náiunk a tanácskozásból a nép, melly az adót fizeti, ki van rekesztve, meg kell tehát neki engedni, hogy a fizetést a törvény értelmében megtagadhassa. Akkor lesz alkotványunk valódi biztositásban, ha az ellene szegzett nyilaknak tizenegy millió kebel áll ellent. Én az izenetet pártolom.

Erre a PERSONALIS némi megjegyzéseket tőn. Tagadta, hogy nállunk a diplomák imigy könnyedén felbonthatók lennének. Kezeskedik azokért a fejedelmi eskü szentsége, s a nemzet moralis ereje. Megjegyzé azt is, hogy most törvénymagyarázatnak nincs ideje, s ha lenne, az nem igy, hanem csak törvény által történhetnék.

Sáros v[árme]gye voxa ekép nullificáltatott: ROSKOVÁNYI hosszas betegeskedése miatt gyenge szóval tett előterjesztésében, amennyire érthettem, azon dilemmát állitotta fel: hogy vagy benn létez a törvényekben a kérdéses

[6] Földnélküli János angol király (1199—1216), a főurak 1215-ben erőszakolták ki tőle a Magna Chartát.

[7] VIII. Henrik angol király (1509—1547) uralkodása alatt a törvényszegések és önkényeskedések egész sorát követte el.

[8] Anna Ivanovna, Alexejevics Iván cár második leánya, Frigyes Vilmos kurlandi herceg felesége. II. Péter halálával (1730) kihalt a Romanov-ház férfiága, s a titkos tanács Annát nyilvánitotta a trón örökösének, miután irásban kötelezte magát, hogy a tanácsra támaszkodva fog kormányozni. Igéretét azonban mindjárt a trón elfoglalása után megszegte, s 1740-ben bekövetkezett haláláig abszolút módon uralkodott.

[9] Vö. a 613. o. 17. jegyzetével.

[10] L. erre a 624. o. 9. jegyzetét.

sanctio világosan, vagy nem. Ha igen, bővebb emlitése felesleges, ha pedig nem, ez csak törvénymagyarázat által lenne elérhető, e végett pedig uj törvényt kellene alkotni. De a szónok teljesen meg van győződve, hogy 3 esztendőn tul, ha országgyülés nem tartatik, az ajánlás ereje megszünik, s azon tul az adó bészedése csak törvénytelen kormánylépés által történhetik, s mivel ez igy van, azt is hiszi a szónok, hogy ha van moralis erő a nemzetben, szükségtelen a puszta szavakban keresett oltalom, ha pedig nincs, másban garantiát hasztalan keresünk. Azonban a kir. válasz 3 év alatt az országgyülésnek mulhatlanuli megtartását igéri, s egy szó sincs benne, mellyből azt lehetne kihuzni, hogy a kormány az ajánlás erejét ezen időn túlra is kiterjeszthetőnek állitaná. Már pedig a Jus publicum körében alig lehet valami veszélyesebb, mint olly érvnek czáfolására kikelni, melly fel nem állittatott, mert az ily lépés oda vezethet, hogy tagadva lesz, mi előbb kétségbe véve sem vala. A szólló követ tehát nyugodt kebellel fogadja el a kir. resulutiót, s utasitását felolvasván, most és ekként adott szavazatját azzal összehangzásba hozni törekszik.[11]

PILLER imigy felelt: Érzékeny fájdalommal kelek fel, olly tárgyban szóllandó, mellyre nézve küldőim akaratjokat tisztán és világosan kijelentették, s akaratjok mégis, s annak értelmében vett parancsok, követtársam ellenkező szavazata által puszta szó gyanánti elhangzásra kárhoztattatik, s megyém törvényhozási részvététől megfosztatik, és olly tárgyban fosztatik meg, mellynek érdeme alkotványos álladalmunk biztositására századok törekvésivel felér, olly tárgyban, amelly alkotványunknak legerősebb támasza. De az idő sürgetőleg int, s én egyebet legtisztább akaratom mellett sem tehetek, mint azt, hogy meggyőzzem a Rket, mi legyen küldőimnek világos meghagyása, mellynek elveitől a követnek soha, de kivált illy fontos tárgyban eltérnie nem lehet, nem szabad. Ennek előrebocsátásával a szólló követ az adó tárgyát három részre osztja: 1.) a somma mennyisége, 2.) az ajánlás határideje, és 3.) azon gondoskodás, mi történjék azon esetre, ha a kormány az országgyülése törvényes idő alatti megtartását, melly az ajánlat határnapjával ugyanazon egy nap, elmulasztaná, s megszegné ismét az 1791:13. czikkelyt, amint 1811-től 1825-ig megszegte. A mennyiségre nézve felolvassa anya utasitását, melly az adónak megkisebbitését parancsolja,[12] s egy pótló utasitást is, mellyben Borsod azon kivánságának, hogy az adó leszállitassék, lelkes pártolása Sáros v[árme]gye által követeinek meghagyatik. A határidőre nézve hivatkozik arra, hogy küldői Nógrád vármegyének felszóllitását is elfogadták, mellyben az adónak csak törvényes 3 évre ajánlhatása van kimondva. Már pedig képtelenségnek tartaná küldőiről feltenni, hogy midőn bizonyos határnapig terjesztik csak ajánlásukat, annak erejét azon túl, s az 1791:13. sarkalatos czikkely megsértése esetében is terjedhetőnek gondolnák. Mert

[11] Roskoványi beszédét sokkal részletesebben közli a *Jegyzőkönyv*, XIV. köt. 173. kk.

[12] Sáros utasítása megrázó színekel ecsetelte adózóinak nyomorát, utalt arra, hogy a kereskedelmi könnyítésekhez fűzött reményeik teljesületlenek maradtak, ezért utasította követeit, hogy „a dolgot oda intézni igyekezendik, hogy az utóbbi alkalommal ajánlott adónak mennyisége — amig tudni illik az adófizető nép az országnak a nemzeti szorgalom s a kereskedésnek nyujtandó bővebb kedvezések által az adó terhének könnyebb elviselésére nézve erősebb lábra nem állittatik — amennyiben azt a köz lét körülményei engedik, arányos mértékben megkisebbittessék, egyébaránt ha meg nem kisebbittetik is, legalább semmi esetben meg ne szaporittassék". (*OL. Nádori lt. Praeparatoria ad diaetam 1832.* XVII/21. sz.)

hiszen a határ határtalanná nem lehet, s az idő megszabásának természetes feltétele, hogy a kötelezés csak addig, és nem tovább terjedhet, ameddig kiszabva van. És e kérdés a 3-ikkal összeolvadván, 1835-ki august. 10-én költt utasitásából még világosabban megmutatá a szólló követ, hogy küldői kivánságával, a *nem tovább*, és *megszünés* törvényes záradéka, tökéletesen megegyezik, mert az adó felvételére azon kitétellel utasitják követjeiket, *hogy az adó annak törvényes ideje elmulta óta, s jelenleg is a törvény szoros értelmének ellenére szedetik*. Végre pedig közölvén az adó tárgyábani irományokat küldőivel, arra legközelébb csak azon észrevételt tették, hogy a követek, anya és pótló utasitásaikhoz szigorún ragaszkodjanak. Ezek után követtársának azon megjegyzését, hogy a sarkalatos törvények magyarázatába bocsájtkozni nem kiván, a szólló balvéleménynek nyilatkoztatja, mert itt nincs szó törvénymagyarázatról, annál kevésbé változtatásról vagy szokatlan feltételekről, hanem csak azon kötelességről, melly a fennálló törvényekből önként folyik, s mellyet bár soha egy országgyülése sem mulasztott volna el lelkiismeretesen teljesiteni. És kérdé követtársát: az, ki adósságot követelve, magának Mátyás törvénye szerint[13] igazságot kiván szolgáltatni, magyarázgatja vagy változtatja e Mátyás kir. törvényét? Korántsem, hanem csak gyakorlatilag alkalmaztatja, valamint itt az 1791:13. és 19. czikkely világos értelme alkalmaztatik, s ez amint egy nemzethez illik, tartózkodás nélkül nyilván kifejeztetik. A szólló követ tehát ünnepélyesen kijelentvén, miképen azon anticonstitutionalis elvhez, hogy az adó soha meg nem szűnhetik, — aminek veszélyteljes következése az volna, hogy ama legszentebb nemzeti jus, az adórul in tota sui extensione rendelkezhetni, és a nemzetnek azon nyugtató hiedelme, hogy az adó tárgyát országgyüléstől elvonni semmi tekintet alatt sem lehet, egészen elenyésztetnék, mert csak nem kellene megegyeznie a fejedelemnek, vagy az ajánlási sommában, vagy a határidőben, s a fentebbi anticonstitutionalis elv szerint a régi adónak meg kellene maradnia, — Sáros v[árme]gye részéről soha járulni nem fog, s követtársa kijelentésének ellenére a felirási javallat mellett voxol.[14]

Végre *Liptó vármegye* részéről Pongrácz a kir. válasz elfogadására szavazott, s okul adá, hogy most, midőn az ország olly sok engedményeket kapott, miket a szólló követ nem is várt s reménlt, bizodalmatlanságnak helye teljességgel nem lehet.

Madocsányi ellenben illy értelemben nyilatkozott: Kik a kir. válasz elfogadására szavaznak, leginkább annak tartalmából meritik okaikat; de a szólló azt hiszi, hogy akik első izben az országos felirásban megnyugodtak, ezen okoskodásban részt nem vehetnek anélkül, hogy önmagokkal ellenkezőleg el ne ismerjék, miképen sarkalatos törvényeink szigorú teljesítéséről a biztositást nem magában az alkotvány rendszerében, hanem igéreteket ujitó kir. válaszokban kell keresni. Az 1790:13. cz[ikkely] e kir. resolutio kibocsájtása előtt is teljes erejében fennálott; akik tehát mind e mellett szükségesnek találták első feliráskor a kérdéses biztositást, azok a kir. válasz igéretei miatt attól követeltséggel el nem állhatnak. Hallottuk azt is ellenvetni, hogy az adó megszünésének idaeája az 1715:8. czikkelyben kitüzött fenséges czélt, a status bátorságát veszedelmezteti. Ez azonban éppen úgy nem áll, mint a

[13] Mátyás 1486. évi VI. dekrétumának 29. cikkelye szabályozta részletesen az adósság behajtásának módozatait.

[14] Piller beszédének bővebb szövegét l. a *Jegyzőkönyv*-ben, XIV. köt. 177. kk.

kir. válasznak azon kitétele, hogy a felajánlott summa sem elégséges az érintett t. cz. magas czéljának elérésére. Egyébiránt a külső bátorságra kell ugyan ügyelni a statusnak, de mégis némi „circulus vitiosus" van az ellenvetésben. Mert amíg véres háboruk folytanak, a kormánynak egyedüli jelszava volt: „Áldozzatok nemzetek, mert a hon veszélyben forog". Később a béke megköttetett. Europa fejedelmei az ugy nevezett szent (!) frigybe egyesültenek,[15] de az ismeretes *si vis pacem, para bellum* ürügye alatt a rendkivüli katonaság számát mégsem siettek leszállitani, s nem tudván olly állapotot létesiteni, mellyben véleményök szerint a nép vállait nyomó súlyos terheket megszüntethetnék, világos, hogy a külső bátorságnak egyszerű idaeája alatt más rejtelmek, s előttünk, kik a diplomatia titkaiban avatatlanok vagyunk, ismeretlen czélzatok lappanganak. Ha pedig a belső bátorság fenntartását vetné ellen valaki, vessen egy kissé számot magával, gondolja meg, mi temérdek számú seregek tanyáznak mély nyugalomban lévő, s fejedelméhez mindég hü hazánkban, mig a nyugtalan Irlandban, hol a tizedet csak fegyveres erővel lehet béhajtani, hol az izgatott nép örökös mozgásban van,[16] 23,000 katona a közcsend biztositására, s a zabolátlan agitatiók fékezésére elegendő, és át fogja látni, hogy akaratunk ellen is kételkednünk kell, valjon a belső bátorságróli gondoskodásnak alapja mindenütt egyenlő e? De különben is nincs itt szó a közbátorság felbontásáról, nincs az adó megtagadásáról, hanem csak azon törvényeinkből önként folyó igazságos nézet kimondásáról, ami biztositásul szolgál, hogy a status szükségeinek örve alatt a nép véres verejtékéből szedett adórul más egy pillanatig se rendelkezhessen, mint a nemzet, kinek ez alkotványos jusai közé tartozik. A szólló követnek logicája e részben igen egyszerü: A közadó feletti rendelkezés egész terjedelmében az országgyülés elébe tartozik, s az adó fizetési kötelességnek a diaeta egyedüli kutfeje. Ha tehát szüksége van a kormánynak adóra, mellyet elődeink a közszükséghez s nép erejéhez mérve mindég egész készséggel megajánlottak, kövesse ama régi jó tanácsot: *Qui vult finem, debet velle media*, s tartson országgyülését. Ha pedig ezt a törvényes idő alatt tenni elmulasztja, tettleg elismeri, hogy nincs adóra szüksége, különben az erre vezető egyetlen egy törvényes utat el nem mellőzné. Továbbá a bizodalmatlanságtól vett ellenvetés már éppen teljességel nem áll; mert épen midőn fejedelmünk szent szavába tökéletesen bizunk, van legalkalmasb ideje kimondanunk, hogy törvényes jusainkhoz szorosan ragaszkodunk, s ennek őszinte kifejezése a bizodalmat érdemlő kormánynál balmagyarázatra bizonnyal okot nem adhat. Végre előadá a szólló követ azon nézeteket, mellyek a kerületi izenet pártolására számittatni kivánt szavazatját küldőinek utasitásával egybehangzásba helyheztetik, s beszédjét azon ünnepélyes kijelentéssel végezte, miképen ő soha el nem ismérheti, hogy a kormánytól nyert kedvezések nem reménlhetett váratlan tünemények lennének, sőtt azokat ollyanoknak tekinti, mellyeket minden loyalis kormány megadni köteles.[17]

Verőcze v[árme]gye részéről elég legyen emlitenem, hogy SZALOPEK a kir. válasz elfogadására szavazván, HEGEDÜS azon nyilvános kijelentésel

[15] A Szentszövetséget 1815. szept. 25-én alakitotta I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és III. Frigyes Vilmos porosz király. Később Európa legtöbb fejedelme csatlakozott a szövetséghez, amely az alakuláskor hangoztatott célkitűzésekkel ellentétben a szabadságmozgalmak és a haladó eszmék elnyomását szolgálta.

[16] L. erre a 219. o. 13. jegyzetét.

[17] Madocsányi beszédét részletesebben l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 181. kk.

semmisité meg követtársának szavazatját, hogy miután a törvényhozás hatóságának két legfontosabb ágazatjába, az ujonczállitásba s adóajánlásba a népnek, mellyet egyedül érdekel, kirekesztésével egyedül a privilegiált osztályok folynak bé: lélekismeretbe járó dolog, abban minden lehető óvással s tartózkodással nem munkálódniok.

Ezeket a mult levelemben félbe szakitott vitatásokbul közölvén,[18] a resultatum iránt szintazon levélre utalok,[19] s itt csak annyit jegyzek meg, hogy miután a főRR felszóllitása a KKket és RRket el nem mozdithatá, s a kérdéses feltételhez ragaszkodásukat *april 12-én* a fő RRnek ujabban tudtul adák, ezen 2-ik izenet[20] a *főrendi táblánál april 14-én* vétetett tanácskozás alá.

Az Országbirája röviden ismételve a fő RR okait, azoknak meg nem czáfolt helyességüket ujabban is igyekezett ugyan erősiteni, mindazáltal nem akará a felirást tovább hátráltatni, annyival kevésbé pedig, minthogy e szokatlan feltételnek el vagy nem fogadása végsőkép csakugyan Ő Felsége tetszésétől fog függni.

És ez volt a fő RR értelme, mellyet a Főherczeg Nádor időnyerés tekintetével támogatva végzésnek nyilatkoztatott. — Kukulyevics még szokottan óvásokat tett a RRknek azon kijelentése ellen, miszerint ezen felirásukban, az 1791:59. czikkelyt (a Croatia adojáróli „separatim" szót) az 1802-ki Országgyülés által kinyilatkoztatott értelemben veszik.[21] De a Nádor figyelmezteté, hogy kár aggatódznia e kifejezésben, mert épp 1802-ben történt az, hogy a horvátországi adó külön választott summában ajánltatott,[22] a dolog tehát a kapcsolt részekre nézve a RR mostani kijelentése után sokkal kedvezőbben áll, mint állott az első felirás alkalmakor.

A fő RRnek 2-ik viszonizenete tehát olly értelemben, hogy a RR az elállásra ujabban felszóllittatnak ugyan, de ha ennek sem engednének, a fő RR a felterjesztést tovább nem tartóztatják,[23] a RRkel közöltetvén, — Liptó v[árme]gye részéről Pongrácz felolvasá éppen azon órában érkezett utasitását, mellyben küldői a kir. válasz elfogadására nyilatkoznak, sőt még az adót soha egy pillanatra is meg nem szünhetőnek elismerik; a RR azonban felkiáltással maradtak előbbi nézeteiknél, mire elegy ülés tartatván, az adó tárgyábani 3-ik felirás szokottan megpecsételtetett.[24]

b)

April 13-án délutáni 5 órakor szintén *elegy ülés* tartatott, mellyből az *urbéri tárgyat* s a *pereknek diatea alatt felsőbb törvényszékek előtt is folyhatását* tárgyazó repraesentatiók felküldettek.[25] Egyszersmind 4 rendbeli királyi válaszok kihirdettettek.

[18] Az ápr. 11-i országos ülés részletes naplóját l. uo. 167. kk.
[19] L. előbb, 627. o.
[20] L.: *Iratok*. VII. köt. 338. kk.
[21] Vö. a 612. o. 14. jegyzetével.
[22] Az új adó kivetése során 1802-ben a rendek Horvátország addigi 93 615 forintnyi adóját felemelték 20 000 forinttal, a horvát tartományi gyűlésre bízva, hogy az összeget a megyék és városok között felossza. (L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 166.)
[23] L.: *Iratok*. VII. köt. 364. kk.
[24] A feliratot l. uo. 366. kk. — Az ápr. 14-i országos és elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 201. kk.
[25] A két feliratot l.: *Iratok*. VII. köt. 359. kk.

1. A martius 28-áról az *ezen országgyülésén összeszedett sérelmek* iránt tett felirásra[26] költ *kir. válasz* april 12-éről szóll. Legnagyobb, legérdekesb részét sérelmeinknek s kivánatinknak, részint a rendszeres munkákkali összefüggés, részint kormányszéki hatóságra tartozás, részint dicasterialis pertractatio szüksége miatt nemcsak orvoslás, de felelet nélkül is hagyván, azon 70 pontokra, mellyeket kiszemelt, csak igen kis részben felel meg a KK és RR méltó várakozásainak.[27]

2. A második kir. válasz az 1835-ki januar 29-éröli felirásra érkezett, melly által az ország Rendei Borsod v[árme]gye inditványára az *alsó Duna szabályozása* körülti munkák miségéről, annak költségeiről s a t. hiteles adatokkali értesitést kivántak a kormánytól.[28] — Erre Ő Felsége azt feleli: hogy kedves volt előtte érteni, miképen az ország Rendei a boldogult fejedelemnek e tárgy körülti gondoskodását hálás érzéssel fogadták. Igéri, hogy bé fogja azon nagy munkát fejezni, s nem kételkedik, hogy e czélt a KK és RR is „pro ratione adjunctorum, omni cum alacritate secundatum sint," és ennyiből áll a kivánt hiteles adatokkali értesités.[29]

3. A 3-ik kir. válasz az excerpták sorában a *szóbeli perekről* alkotott törvényczikkelyt a maga helyére s idejére halasztja, mivel, ugymond, nincs az „ordo Juris"[30] kidolgozva, mellyhez magokat a birák alkalmaztassák.[31]

4. Végre szóll a *jobbágytelket használó nemesek adóztatásáról* alkotott úgynevezett T. t. czikkelyről. Ezt Ő Felsége elfogadta s megerősitette, kivévén a 6-ik és 9-ik §§-kat. A 6-ik szóll a katonai élelmezés megszüntetéséről. Erre Ő Felsége azt mondja: *Cohaerenter principiis b[enignae] resolutionis de 4-a Januar 1791. (t. i. absque jactura et detrimento Aerarii Regii*[32]*) suam Ma[iesta]tem alienam haud esse, ut de surroganda actu vigenti regulamentali alimentationi provisione quae aequabilis una sit, ulteriora in sensu art[icu]li 67: 1791 ineantur consilia.* Mivel azonban úgy, az 1791-ki, mint az 1825-ki országos küldöttség a katonai élelmezés mostani módját megtartatni vélte,[33] a tárgyat tehát minden oldalról meg kellene fontolni; Ő felsége azt javalja, neveztessék Országos küldöttség, melly a kormány által oda nevezendő katonai tagok közremunkálásával a jövő országgyülésig e tárgyban tervet dolgozzék ki, *in proximis Comitiis inomisse pertractandum.* Addig gondoskodni fog Ő Felsége, hogy a katonai élelmezésre kivántató termesztmények kiszolgáltatásánál az adózó néptől minden terheltetés elhárittassék. Ezeknek folytában oda nyilatkozik a fejedelem, hogy azon nemesek, akik ezután fognak jobbágytelki haszonvételt vásárolni, az alimentatio kötelességét is viselni tartozzanak; nem ellenzi mindaz-

[26] Uo. 107. kk.
[27] A sérelmekre adott kir. választ l. uo. 348. kk.
[28] Uo. III. köt. 375. kk.
[29] Uo. VII. köt. 355. kk.
[30] Az *Ordo processualis*, a perrendtartás, a Juridicum munkálat II. része volt.
[31] L.: *Iratok.* VII. köt. 356. kk.
[32] A rendszeres bizottságok keretében az adóügyi bizottságról szólva mondta az 1791. jan. 4-i kir. válasz: „Regulamentum sic dictum Militare, ac quae cum eodem connexa sunt objecta, ea ratione in pertractationem assumenda esse, ne Aerarium regium procurandae externae securitatis, alia inter multifaria publicae administrationis impendia, onere pressum quodpiam accipiat detrimentum aut jacturam." Az országgyűlés *Irásai.* 437.
[33] Az országos bizottság adóügyi munkálatának *(Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . de objectis ad Deputationem Contributionalem-Commissariaticam relatis deprompta)* V. része foglalkozik a katonatartás problémáival: Operatum de dislocatione et provisione Militiae, Regulamento item militari.

által, *ut nobiles actu jam similes sessiones incolentes, in quantum hactenus a concursu ad alimentationem militis immunes habiti sunt, usque dum opus praeattactae Deputationis in proximis Comitiis assumptum fuerit, in partem oneris alimentationis non vocentur.* A 9-ok § szóll az 1723-ki összeirásban népeseknek összeirt, de később elpusztult helyek (praediumok) népesitésének kötelességéről, s hogy azoktul addig is aki használja, adót fizessen. Ő Felsége ezen különben idvességes rendelet iránt csak azon aggodalommal viseltetik, hogy igen régi időre terjedvén, nem lesz sikere. Felszóllitja tehát a Rket, nyilatkoztassák ki véleményöket, valjon nem volna e tanácsosb elválasztó epochának ezen praediumokra nézve is a Theresianum Urbarium behozatala idejét megállapitani? A törvényczikkely többi részeit Ő felsége kir. helybehagyásával megerősiti.[34]

c)

Emlékezni fognak tisztelt levelezőim, hogy a törvényczikkely érdeme, valahányszor szőnyegre került, mindég ingerültséget, s a szokottaknál élénkebb vitatásokat okozott. Nem is lehet ez másképen olly törvényczikkelynél, mellynek már elfogadott, s kevés napok alatt törvénybe iktatandó elvei roppant, de bizonnyal eljövendő következmények magvait rejtik méhökben, mert egy közfal legalább, melly a magyart magyartól elválasztotta, lerontatott, egy tárgyban legalább egyesittettek az érdekek, s Verbőczy nemzete közelitvén a néphez, egy szebb jövendő reményével szabad jóslani, hogy a nép is nemzet lesz valaha! Nem csuda tehát hogy a tárgynál, mellynek ily következményire sokan a legörvendőbb, mások aggódó szemekkel tekintenek, a vitatások most is hevesek lenni kezdenek, midőn az utóbb emlitett kir. válasz feletti tanácskozás Tersztyenszky és Laczkovics elnökségök alatt *april 16-án tartott kerületi ülésben* megkezdetett.

A diaeta közelgő vége miatt roppant halomra torlódó tárgyak sokasága nem fogja megengedni, hogy azon nehány levélben, melly 3 1/2 esztendős fáradságos pályám végéig még reám várakozik, szokottan részletes lehessek; s most is csak sommás kivonatban tehetem közlésemet.

Első volt a 6-ik §-nak (a deperditának) kérdése. A vélemények főképen kétfele ágaztak. Egy rész az alimentatio megszüntetését olly elválaszthatatlan kapcsolatba kivánta az egész T. t. czikkelyel hozni, hogy ha amaz a jövő országgyülésre halasztatik, ezen törvény is egészen elhalasztassék, s átaljában a 6-ik § úgy, amint áll *sine qua non* feltétele legyen a T. t. czikkelynek. A másik rész elismeré a nagy jót, melly az alimentatio megszüntetéséből a népre háramland, s annak eszközlésére segédkezeket kész volt nyujtani, de nem akarta ezt akként garantirozni, hogy ha a két terhet (alimentatiót t. i. s a nemes kézen lévő telkek adómentségét) a nép vállairol levenni nem lehetne, egyiket se vegye le, s mind a kettőt rajta hagyva, amúgy cselekedjék, mint a zsidót vivő két szekeresről van a népmondában, kik egymásnak kitérni nem akarván, e miatt egyik szekeres, a másiknak zsidóját verni kezdette, mire a másik: „Ha te vered az én zsidómat, én is verem a te zsidódat". Ami itt ujra bételjesednék, csak azon különbséggel, hogy a kormány is, és mi is egy zsidót vernénk, ez pedig a nép volna. Ezen rész tehát a T. t. czikkelyt ha máskép nem lehet, az alimentatioruli rendelkezés elhalasztásával is hazavinni kivánta.

[34] L.: *Iratok.* VII. köt. 357. kk. — Az ápr. 13-i elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 200.

A tanácskozás resultatuma mai napon ezekben pontosul:

1. SZENTPÁLY szavazatra e kérdést javallá: *marad e a 6-ik § amint volt, vagy nem?* MARCZIBÁNYI ezt: *ezen 6-ik §-ust ugy a mint szerkesztetve van, kivánják e a RR conditio sine qua non gyanánt a T. art[icu]lusra nézve megtartani?* — A különbség csekélynek látszik a kettő között, s mégis olly nagy volt, hogy a T. art[icu]lus élete halála alkalmasint ettől függhetett. És ez az, amit Bentham takticának nevez a törvényhozásban.[35] Szavazattal kellett eldönteni, hogy mellyik kérdés fog voxolásra tüzetni? 32 voxal 18 ellen a trencsényi[36] lőn elfogadva. S 2-ik kérdésnek tehát ez tétetvén fel, 27 voxal 22 s egy külön vox ellen az határoztatott, hogy a RR a 6-ik § ust *Conditio sine qua non*-nak *nem* tekintik. 3-ik kérdés, reá állanak e a RR hogy az alimentatio tárgyábani munkára (összekötve a szállásolás és casarmalis rendszer kérdésével) küldöttség neveztessék, a jövő országgyülésére referálandó? 32 voxal 18 ellen: *igen.*

A két tábla közt szőnyegen forgó tárgyak előbbi állapotjokban vannak, a következő különbségel: 1. Az előleges sérelmek[37] és az expropriationalis t.cz.[38] iránt megvan az egyesség. 2. A porták ideiglenes kiegyenlitésére nézve annyi módositást fogadtak el a RR, hogy a Nádor előtt tudva lévén a conscriptionalis adatok, vessen az egész adóbul Horvátországra; annyit, amennyit az ottani adózó nép erejéhez mérve igazságosnak lát, a nélkül hogy portáit változtatná, a többit ossza fel a magyarországi törvényhatóságok között.[39] 3. A Ludovicaeára nézve, nem állván reá a főRR, hogy a nevelési rendszert egy országos küldöttség még e diaetán kidolgozza újolag, a RR folyó évi 9-ber első napján az intézetet megnyitva látni óhajtván, reá állottak, hogy az oktatás az 1808-ban megállapított systema szerint megkezdessék, olly feltétel alatt: 1. hogy az országos küldöttség figyelembe vévén az intézet időközbeni praxisát, a jövő diaetának tervet adjon be, 2. a tudományok magyarul tanittassanak, a azért aki magyarul nem tud, bé se vétessék, 3. a nevendékek vallásos oktatására minden felekezetüekre nézve egyenlő gond legyen. (Érdekes vitatások, majd bővebben.)

341.

1836 április 12, 15, 18, 19, 20.

Foglalat: a) *A Ludovicaea s Museum felőli vitatások a fő RRknél másod,* — b) *a RRknél 3-ad izben.* — c) *Végzések a T. art[icu]lus iránt érkezett királyi válasz többi pontjaira.*

a)

Pozsony, april 20-án, 1836.

Ez alkalommal azon vitatásokat közlöm (mint a többiek között érdekesbeket) mellyek a *Ludovicaea, Museum* tárgyánál a fő RRknél másod, a KK és RRnél pedig harmadizben közbejöttenek.

[35] Vö. a 619. o. 2. jegyzetével.
[36] Marczibányi javaslata.
[37] Az előleges sérelmek tárgyában kelt feliratot és a javasolt törvénycikkeket l.: *Iratok.* VII. köt. 390. kk.
[38] A feliratot és a javasolt törvénycikket l. uo. 433. kk.
[39] Ilyen tartalmú nyolcadik üzenetüket l. uo. 448. kk.

E tárgyat *a fő RR april 12-én* vették fel.

A KK és RR izenetében legelől (lásd 336. számu levelemet) a fő RR azon észrevételére, hogy az ajánlások ezentul vegyes küldöttségekben initiáltassanak, s hogy kénszeritett országos segedelem a hon védelmének esetén kivül ajánltatni nem szokott, s nem is ajánltathatik, azon felelet fordul elő, hogy a KK és RR inditványi jusokhoz ragaszkodnak, a második thesist pedig egyátaljában el nem ismerik, s a köz kifejlődés, nemzeti virágzás, szóval a törvényhozás által szükségesnek ismert köz-czélok eszközlésére országos segedelem ajánlástól magokat elmozditatni nem engedik, s e részben a szokatlanság vádját is tagadhatatlan példák felhivásával czáfolják meg.[1]

B. Eötvös attól tartott, hogy ha jövendőre nézve gátat nem tesznek a főRR, országgyüléseink sok esztendőkig nem lesznek egyebek, mint örökös ajánlások kútfeje, még pedig azoknak meghallgatása nélkül, kiknek erszényeik leginkább érdekeltetnek; kivánja tehát, hogy miután a RR valamelly ilyes tárgyat initiálnak, annak részletei, s különösen a módok felőli tanácskozás elegyes küldöttségre utasitassék.

Gr. Széchenyi István meg nem foghatá, miképen lehet a RRnek szemére vetni, hogy az ajánlgatások sine nobis, de nobis történnek. Egyrészről az utasitások készitésébe a fő RR is befolynak, befolyhatnak legalább, s ha nem teszik, saját hibájok: mert aki ön javáról s hasznáról nem disponál, más fog felőle disponálni, és én cum signo exclamationis szeretném hozzá tenni, méltán! Másrészt nállunk a mágnások születésöknél fogva, közvetlen befolyást nyernek a törvényhozásba, s gyakorolhatják ama felséges just, mellyet alkotványos nemzetek mindennél főbbnek tartanak. És valóban lehetetlen nem fájlalni, midőn látjuk, miképen (hogy mást ne mondjon a szólló gróf) nincs annyi becsületérzés, hogy a jus, mellyet a kiváltságolt osztály tagjainak a születés vak története megadott, teljes becse szerint gyakoroltatnék, ámbár azokhoz hasonlitva, kik bátorságos dombrol nézvén az ütközetet, gáncsolják a hadi fordulatok hibáit, éppen ezek szokták legélesebben critizálgatni az országgyülés cselekvéseit, mellyekből magokat részvétlenül elvonniok, legalább is szégyen.[2] Illy jusok, ily befolyás mellett tehát méltatlan a panasz, hogy a KK és RR sine nobis de nobis bőkezűsködnek. De nem is tanácsos a másik táblának inditványi jussába aggatódzni, mert majd sokaknak eszökbe juthat egy kissé beletekinteni a mi jusainkba, s a nemesség majd tán nagyobb jussal kérdeni találja, minő igazsággal kivánhatják a fő RR, hogy a követválasztásban, utasitásadásban is részt vegyenek, s azon felül még itt is személyes befolyást gyakoroljanak? Ezeknél fogva a szólló gróf azon véleményben volt, hogy az ajánlások tárgyai vegyes küldöttségek nélkül is initiáltathatnak. Ami a második thesist illeti, megvallja az érdemes gróf, hogy midőn a főRR izenetét olvasná, keserü-

[1] A rendek második izenetét l.: *Iratok*. VII. köt. 103.

[2] A főrendi táblán megjelenésre jogosultak és egyben kötelezettek száma 500 körül mozgott; az országgyűlésen azonban már kezdettől ezeknek csak egyrésze jelent meg, másrészük helyettessel képviseltette magát, vagy egyszerűen távol maradt. Az országgyűlés elhúzódásával a megjelentek jórésze is eltávozott. A főrendi tábla helyzetére jellemző Nagy Pál 1835. jan. 21-i leírása: „Most hogy áll a fő tábla? Ott van egy két zászlós ur, öt hat püspök, 10—12 főispány, s ezzel punctum. De az ellensulyt képezhető regalistákból alig láthatunk egyet is. Bécsben a Burg Theátromnak majd minden loge-jából kikandikál egy-kettő, vagy otthon a jószágain panaszkodik ellenünk, de itt egy is alig van. Miért nem jönnek védeni jussaikat. S ha nem jönnek, mire törvény szerint kötelesek lennének, miért nem büntettetnek?" *Országgyűlési Tudósitások*. IV. köt. 136.

ség szállotta meg kebelét, hogy pirulást ne mondjon. Mert a hazafiságról egészen más véleményben van, mintsem elismerhetné, hogy béke idején a hon javára subsidiumot határozni nem lehet. És ámbár egyrészről tudja ugyan, hogy a magyar ha simogatják könnyen elalszik, mégis a hazafiságot szerfeletti bokrosságba, házsártoskodásba nem helyhezteti, ugy másrészről a hon javára szánt áldozatot, nemcsak háboru, de béke idején is, s nemcsak a külső ellenség, de az ennél is kártékonyabb előítéletek legyőzésére, köz előmenetelre, virágzásra, olly szoros hazafi kötelességnek ismeri, miszerint ha maga marad is, sohasem fog abban megegyezni, hogy kik az alkotványnak, kik a honnak minden javával a legbővebb mértékben élnek, a haza javára áldozni ne kötelezthessenek.

A NÁDOR megjegyzé, miképen a főRR egyrészről azon jusnál, melly minden nemessel közös, részt vesznek ugyan a követ választásban s utasitásban, de alkotványunknál fogva másrészről különös helyzetök is van; aminek elég világos jelét viseli az országos tanácskozás rendje, miszerint bár egy testületet képeznek a Karokkal és Rendekkel, mégis külön tanácskoznak, és specificus részt vesznek a törvényhozásban. De ezen különösen kedvező helyzet következésében a Főherczeg Nádor igen ohajtaná, hogy akiknek jusok van, a köztanácskozásokban nagyobb részt vennének, s valamint már másszor, úgy most is sajnálkozását nyilván kijelenti, miszerint igen kedvetlenül veszi, hogy a főRRnek ritkábban látott tagjai csak amugy némelly egyes tárgyaknál jelennek meg, s *occasionaliter* előtünvén, mihamar ismét odahagyják a közgondokat, s a nyugalmas háziéletbe visszasietnek. (A nemzeti szinház tárgya miatt számosabban voltak jelen a főRR, mint régóta.)

GRÓF ANDRÁSSY GYÖRGY nem látta szükségét, hogy a vegyes küldöttségekbeni initiálás felől sok szóváltás történjék; mert a jelen esetre nézve a fő RR már béereszkedtek az ajánlás tárgyába, jövendőre nézve pedig a szólló gróf úgy vélekedik, hogy aki a maga jusait védeni nem tudja, azokat meg sem érdemli. Ami pedig a második kérdést illeti: Verbőczy, kire ma már nem igen szeretünk hivatkozni, azt mondja, hogy a nemesek *pro patria militare tenentur*,[3] úgy de most háboru nincs, a hazáért tehát máskép nem militálhatunk, mint igy, ahogy a RR javalják, a szónok tehát azt tartja, hogy militáljunk. — GR. KÁROLYI GYÖRGY azon gyámokkal élt, hogy a KK és RR népszerű inditványára hideg vizet önteni még akkor sem lenne tanácsos, ha jusok volna a fő RRnek aggódni a változtatás felett .— B. PRÉNYI (ugocsai főispán) tudna a vegyes küldöttség mellett, tudna ellene példákat mutatni, de kérdi, valjon ha soha szokásban nem lett volna is az ut, mellyen a KK és RR elindultak, lehet e az ártalmas? A szólló főispány sértésnek tartaná, ha úgy nem vélekednék, hogy az ártalom s kicsapongás ellen maga ezen nemzeti gyülekezet ereje elegendő kezességet nyujt. Aztán magok a főRR is béereszkedtek az ajánlás egyes pontjaiba, lehetetlen tehát, hogy a dolog ártalmas legyen, mert bár van is némi moralis kénszerités, melly a RR ajánlatának ellenzését tilalmazza, nincs mégis olly mértékben, hogy a fő RR ellent nem állhatnának, ha ártalmasnak látnák az engedést. Röviden felelve tehát, hogy ezen tábla a régi szokáshoz ragaszkodik, egyébiránt az ajánlatokba pontonként kellene béereszkedni, annyival inkább, mivel valamint a RR inditványi jogát, úgy az általok felhozott példákat is nehéz volna tagadni, megczáfolni még nehezebb. — B. BEDEKOVICS erős nyo-

[3] „. . . militare dumtaxat pro regni defensione tenentur." (*Hármaskönyv* I. rész 9. cím, 5. §.)

mait látja ugyan törvénykönyvünkben azon elvnek, hogy a magyar nemest csak hon védelme végett lehet segedelemadásra kénszeriteni, de az időkkel a körülmények is változtak. Hajdan a magyar nemes kardja tokjában sohasem nyugodott, mert örökös viharok dúltak hazánkban s hazánk körül, most rozsda emészti fegyverét, mert alig van alkalom honja védelmére kivonni, Megmaradtak a törvénynek minden jóvoltai, de megritkult az ezérti kötelesség teljesitésének minden esete, úgyhogy valóban óvakodnunk kell, nehogy a kitünő közhaszon javallotta adakozásra a törvényhozás szerfelett szük korlátokat szabjon.

B. Vay Miklós: Amennyire ismeri alkotványait a pallérozott Európának, nem tud nemzetet, mellynek egy osztálya illy kitündöklő kedvezésekkel birjon, mint a magyar nemesség, másrészt pedig semmi rendes adózást ne viseljen, s még a legrendkivülibb eset, a végveszély esetében is maga tanácskozzék s végezzen, hogy a hon védelmére mit adjon. E tetőpontját a szabadságnak a szónok meg akarja tartani, de ha visszatekint az eszközökre, mellyekkel őseink e szép szabadságot szerezték, s 8 századok viszontagságain keresztül megtartották, azt látja, hogy vérrel szerezték, s fejedelmök eskü biztositotta oltalmával, ön moralis erejökkel s áldozatokkal tarták fenn. Ha külső veszély fenyegetné szeretett honunkat, felejtve puhultságunkat kardot rántanánk, de a béke olajága szelid jóvoltit árasztja reánk egy negyed század óta, s ha őseinknek az a szerencse jutott, hogy halhatatlan érdemet szereztek magoknak, véröket ontván édes hazánk megalapitásáért, nekünk az a könnyebb dicsőség, szelidebb kötelesség juta osztályrészünkbe, érdemet szerezni áldozatokkal a haza virágzásáért. (Hangos tetszés.) Csak azt lehetne tehát ellenvetni, hogy kénszeritett segedelmezés sarkalatos kiváltságinkkal ellenkezik. Igenis ellenkezik, mellyet akaratunk ellen rónva reánk a fejedelem, de nem kénszerités az, amit önként teszünk, és szabadságunk nem volna szabadság, ha honunk javára áldoznunk szabad nem lenne. Igaz ugyan, van némi moralis kénszerités a dologban, olly kénszerités t. i., melly mindennek ami jó, hasznos, és idvességes, elfogadására annak természetében feküszik; de ez megegyezésre int inkább, s nem arra, hogy a mágnási rend, mellynek nevezete a generositással synonymon[4] hazánk évkönyveiben, ellene szegezze magát az ország nemesei nagyobb része akaratjának. E részben tehát a RRkel tart, de épp ezeknél fogva, s hogy a fő RR kellemetlen vetójára mentől ritkábban legyen alkalom: a vegyes küldöttség iránti óváshoz, mint a két tábla véleménye kiegyenlitésének legsikeresb eszközéhez ragaszkodik.

Az Országbirája: A KK és RR inditványi jogát, ámbár csak szokáson alapul, alkotványunk természetével legszorosb egybenhangzásban lenni tartja, s fogja mindég tartani. De ez az initiativa csak annyira terjedhet, hogy a RR kijelentik, miképen ez vagy amaz intézet felől gondoskodni akarnak; a mód, a summa, s minden előkészitő pertractatiók vegyes küldöttségre valók, s oda is utasittattak mindég, kivévén talán a legsürgetőbb szükség, vagy illendőségi disz esetét, p. o. a koronázási honoráriumok alkalmakor. Az hogy a fő RR tanácskozása s hozzá járulása vagy nem járulása szabadon marad, a szóllót épen nem mozditja, mert egészen más valamit elvetni, miután felhozatott, mint kölcsönös felvilágositás és kiegyenlités után felvenni. A szónok 1790 óta van jelen az országgyüléseken, s mindég úgy volt lelkesülve, hogy örvendett, valahányszor a haza virágzására történt valami, de csak a maga utján módján

[4] A *magnanimitas* és a *generositas* szavak jelentésbeli hasonlóságára utal a szónok.

történjék. A fő RR óvását tehát a szokás, melly törvény erejével bir, a vélemények egyesitése s a könnyités tekintete javallá, s igy méltán kivánják s várják, hogy a KK és RR testvéri kezeiket, a rokon érzelmü főRkével összecsatolni ne irtódzanak. Ami a másik thesist illeti, nem volt a fő RRnek szándékjokban azt mondani, hogy béke idején soha és semmi esetben országos ajánlásnak helye nem lehet, hanem csak az, hogy az illy kénszeritett ajánlásokhoz csak a legnagyobb szükség s kitünő haszon esetében kell nyúlni, s egyedül akkor, midőn a czélt máskép elérni nem lehet. Csak arra kivánták tehát a RRket figyelmeztetni, hogy mérsékletten s vigyázva nyuljanak ezen eszközhöz, és soha se felejtsék, hogy a törvényhozás a polgárok vagyonának depositoriusa, s hogy valamint mindenre, mit a haza java sőt csak disze is kiván, ügyelnie kötelesség, úgy nem mindég szükséges azt, ami hasznos, áldozatok útján eszközölni, és helyes mértéket kell tartani, nehogy a példák az erő ököl törvényévé fajuljanak, mert ez úgy egyes despota, mint összes törvényhozás kezében mindég tyrannismus. Ami az utasitásokról mondatott, arra a szónok emliteni se kivánja, miképen a megyei közgyülések még adót sem ajánlhatnak, annál kevésbé subsidiumot; annyi mindenesetre áll, hogy ilyesmikre csak az eredeti utasitás terjedhet, s a pótló utasitások csupán előre nem láthatott terjesztvényekről szólhatnak. De midőn az anya utasitás, az egész közönség hozájárulásával minden teher elvállalását tiltja, hogy később, amikor a fő RR kötelességöknél fogva tartozván az országgyülésen jelen lenni, a megyei tanácskozásokban részt nem vehetnek, ellenkező értelmü pótló utasitások készülvén, ezek a közakarat tolmácsainak vétethessenek, azt a szólló el nem ismeri. Végre magasztalva emliti a magyar nemzetnek azon lelkesedését, miszerint a közhasznú intézetek önkéntes ajánlások utján létesültek, s egyes eseteket is emlitve, különösen Gr. Széchényinek a Magyar Tudós Társaságra tett nevezetes ajánlatát érinteni látszatott,[5] s megjegyezvén, hogy a nemesség ez országgyülésen az urbér, a diurnumok s egyéb engedélyek által már úgyis temérdeket áldozott, az ajánlásokbani mérséklést annyival inkább szükségesnek látta, mivel a kivetésnek divatban lévő módja[6] tele van fogyatkozásokkal.

Erre Gr. Széchényi: Az előttem szóllott Országbiró beszédjének vonásaiban lehetetlen volt személyemre nem ismernem, s azért kéntelen vagyok megjegyezni, miként valódi keserüséggel látom, hogy emlitést is alig érdemlő 1825-i tettem által egy józanabb systema ellen argumentumul szolgálok. Az a tanács: hogy per libera oblata szabad adakozni, akinek tetszik, nem nagy köszönetet érdemel, mert arra, hogy a magáéból adjon valaki, istennek hálá engedelmet senkitől nem kérünk. Én bocsánatot kérek, ha ezen ügyet melegebben veszem, de itt principiumról van szó, s igen sok függ az első bényomástól. Már ismételve hallánk magasztalva emlittetni, hogy mi temérdek szép és dicső történt 1790 óta. Meglehet ennyi fény némelly szemeknek elég, de 800 esztendős szabadság és alkotvány után, kérdem én: hol van az a nagy csuda, amivel dicsekedhetünk? Az ephemer alkotványu apró külföldi nemzeteknél annyit lát az utazó, ami köz hozzá járulással létesült, hogy örömtől dagad az ember kebele. No nézzünk szélt hazánkban! Csak e teremre vessünk egy pillanatot, a fővárosra, az egész hazára, mink van? Az a kis Academia? ennyi idő után! A roskadó félben lévő museum? Ő Excellentiája a Főpohárnok attól

[5] Széchenyi az 1825. nov. 2-i kerületi ülésben ajánlotta fel egyévi jövedelmét a létesitendő Akadémia céljaira.

[6] Vö. az 596. o. 37. jegyzetével.

fél, majd sok lesz a fizetni való jövő diaetáinkon.[7] Boldog Isten! Mi különböző dolgoktól félnek az emberek! Lám én attól félek, hogy nem lesz. Ő a fizetéstől, én a nem fizetéstől borzadok. Sokat gondolkoztam én a hazafiságról, s azt pénzben bizony nem keresem, hanem hálás szivvel áldom az Istent, hogy többet adott, mint sokaknak, mert bővebb mértékben kóstolhatom azon mennyei örömet, mellyet érzünk, midőn hazánknak szolgálunk. Jól tudom én, e beszédre sokan azt mondják: phantasta vagyok. Pedig én bizony nem mindég lovaglok a Pegasuson. Midőn pesti hidról, gőzhajórul van szó, azt igenis hideg kereskedői szemmel nézem, s azt tartom, nem kell reá subsidium, sőt oblatum sem, ezt majd előviszi a nyereség hatalmas rugója. De vannak tárgyak, mellyekre tisztán hazafi szemmel kell tekinteni. Ha látjuk, hogy e nemzet, mellyet az Isten megsemmisitésre talán azért nem kárhoztatott, mert annyi gaz közt egy két becsületes ember mindég találkozott, kiért a Mindenható az egészt veszni nem hagyta, ha látjuk miként bünhődött kinos küzdések közt azért, hogy szentségtelen lábbal maga magát tapodta, s most midőn loyalis kormányunk alatt újon születése virrad a nemzetnek, midőn Fenséges Nádorunk közbenjárása egy uj aerát nyit számára, mellynek valódi becséről a jövő kor fog igazán méltányolva beszélni: hogy illy körülmények közt a KK és RR által felszóllittatván, adakoznánk édes honunk javára, mi azt vitatgatjuk, hogy mixta deputatio, meg terv, meg Isten tudja mi kellene, . . . ez valóban fáj! Mert valamint vannak az embernek pillanati, mellyekben szükség hogy csak gazda legyen, ugy olyanok is vannak, mellyekben csak hazafinak kell lenni.[8]

NÁDOR: Igaz ugyan, hogy Magyarország Rendei nem gyülnek össze olly fényesen ékesitett palotákban, mint más nemzetek törvényhozói, de az 1723-ki organicus országgyülésen őseink még szükebb helyütt, szegényebb butoroktól környezve tanácskoztanak,[9] s az idő szerint mégis bölcsen megtartották a hazát. Én a sikert szeretem tekinteni, és belső becsök szerint méltánylom a dolgok érdemét. Ez országgyülése sok, igen sok hasznost tőn a hazának, — a mult idők férfiai szintén alkalmas lépéssel haladtak. Kik jártak jobb uton? nem vitatom; de 40 éve lakom e hazában, tanuja valék aggodalminak, iparkodásinak, tetteinek hosszú évek során keresztül, boldog és boldogtalan időkben, s úgy vagyok meggyőződve, hogy a mult országgyülések nem kevésbé valának hasznosak az alkotványnak időszerintén, mint a jelen. Nem ellenzem én, hogy haladjunk az idővel, hogy közintézeteket alapitsunk, de gondolom, a hibák orvoslásában, hijányok pótlásában akként kell munkálódnunk, hogy a nemzeti érzést ne sértsük, s jó volna, ha azok, kik hibát fedeznek fel, egyszersmind orvosló szert is javaslanának azonnal. Igy gondolkozom én, s ha mindenki igy gondolkoznék, azt hiszem: *melius esset prospectum de salute patriae.*

Ezek valának a vitatásnak érdekesebb részei. — A végzés egyébiránt oda lőn kijelentve: hogy a fő RR a KK és RR inditványi jogát helyes és törvényes értelemben véve kétségbe nem hozzák, — de annak megindítása között: legyen e valami tárgy felett tanácskozás, vagy nem? és mi módon intéztessék az el? nagy a különbség. Amaz a RR initiativájára, ez elegyes küldöttségre tartozik, ily nézetből indulva tehát előbbi értelmekhöz ragaszkodnak. Továbbá

[7] Vö. Eötvös Ignác felszólalásával.

[8] Széchenyi erről az ülésről azt írta naplójában: „Sitzung Ludovicaeum und Musaeum. Mich der Erzherzog zweimal zur Ordnung gerufen und so weiter mich sitzen lassen." (Viszota Gy.: *Gróf Széchenyi I. naplói.* IV. köt. 651.)

[9] 1753-ban épült fel az országház épülete, amelyben az 1848 előtti országgyűléseket tartották; korábban nem volt állandó épülete az országgyűlésnek.

nem tagadják ugyan, hogy országos segedelmek a védelmezés esetein kivül is határoztathatnak, állitják mégis, hogy magánosok vagyonához a törvényhozás csak akkor nyulhat, ha a közjónak vagy mulhatlan szüksége, vagy egyébkint el nem érhető nagy haszna, és a nemzet disze, szorgolják a rendkivüli adózást.

Ami azt illeti hogy a KK és RR még ez országgyülésen küldöttség által kivánták az oktatási rendszert kidolgoztatni,[10] Gr. Andrássy György és Gr. Károlyi György a RR argumentumait czáfolhatlanoknak mondották. Az utóbbi nevezetesen a Tárnokmesternek ellenébe, ki a nevelés dolgát a kormányra tartozónak állitotta, ezen elvet nemcsak átaljában el nem ismeré,[11] de különösen erősitette, hogy olly intézet iránt, melly nemzeti áldozatokbul alakult, arra való felügyelését, ha valjon megfelel e a nemzetiség tekintetének, s átaljában a czélnak, melly végett alapitatott, s egyébként is egyenes béfolyását a nemzetnek sem tagadni, sem elvenni nem lehet.

S a végzés nem is lőn ezen nemzeti just tagadólag kijelentve, hanem csak olly értelemben, hogy a javalt küldöttség munkálódását e diaetán már bé nem végezhetné, s az 1808-ki rendszer helyességért annyiban legalább kezeskedhetvén az akkori országgyülés bölcsessége, hogy szerintén az intézet még ezen esztendőbeni megnyitása hátráltatást ne szenvedjen, a gyakorlat majd jobban ki fogja mutatni a fogyatkozásokat, s czélirányosabban javithat rajtok a jövő országgyülése.

Ami a többi pontokat illeti: a *Museum új épületére tett 500,000 p. ftnyi ajánlásban* megegyeztek a fő RR. Ezen intézet gyarapitására Pyrker László patriarcha egri érsek 140 darabokból álló képgyüjteményét, mellyet Velenczében nagy költséggel gyüjtött, s mellyben a legnevezetesebb olasz mesterektőli eredeti festvények találtatnak, a nemzetnek ajándékozá.

Horváth István 2000 p. ftnyi évpénzére nézve a fő RR megnyugodtak. A *Ráday könyvtár* megvételét a Nádorra bizatni kivánják olly móddal, hogy elébb vizsgáltassa meg, ha valjon méltó e arra, hogy a nemzet számára megszereztessék. Végre a Museumbani tárgyak kiadatásának tilalmára nézve azt jegyzik meg, hogy teljes kezesség és biztositás mellett a kiadást az intézet közhasznusági czélja megkivánja.

b)

Ekép elkészitvén 2-ik válasz izenetjöket,[12] Azt *a KK és RR april 15-én* Laczkovics és Trsztyenszky elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésökben* vették tanácskozás alá. — Miután a RR inditványi jogára nézve teljes kiterjedésbeni óvás tétetett, a Ludoviceabeli oktatási rendszer adott vitatásra alkalmat.

Hertelendy Miksa t. i. köz nemzeti kivánatnak látván, hogy ezen intézet folyó évi november 1-ő napján megnyittassék, miután a fő RRnek az oktatási rendszer kidolgozására nézve tapasztalt ellenkezése olly akadályt gördi-

[10] Ti. a Ludovika Akadémia oktatási rendszerét.

[11] Az ellenzéknek az operátumok felülvizsgálása során országszerte sikerült diadalra juttatnia azt az elvet, hogy a nemzeti nevelés elveinek megállapitása és a vele kapcsolatos intézkedések joga nem a kormányt, hanem az országgyűlést illeti. Ezt a véleményt a megyék a Literarium operatumhoz fűzött megjegyzéseikben hangoztatták.

[12] L.: *Iratok.* VII. köt. 345. kk.

tett elinkbe, mellyet már az idő rövid volta miatt sem lehet e diaetán elháritani, ezen nevelőháznak az 1808-ki rendszerhez képesti megnyitására reá áll, olly feltétel alatt: 1.) hogy a küldöttség minden esetre kimenjen, s az időközbeni gyakorlatot gondos szemügyre véve, a jövő országgyülése elébe körülményes véleményt s nevelési rendszert terjesszen, 2.) a tudományok hazai nyelven tanitassanak, s be se vétessék senki, aki nem tud magyarul, amint a bécsujhelyi s bécsi intézetekbe[13] nem vétetik, ha nem tud németül. A német s franczia nyelvek pedig csak extraordinarie tanitassanak.

Bőthy a RR előbbi véleménye mellett maradott. Mert miután a RR már az 1808-ban kidolgozott oktatási rendszert rossznak mondották, lehetetlen megengedniök, hogy az ifjuság ily rossz rendszerhez képest neveltessék. Annyival inkább nem lehet pedig ebben megegyezniök, mert ha különösen katonákat akarunk is ez intézetben neveltetni, de akarjuk ugy, hogy polgárok lenni meg ne szünjenek, pedig fájdalom, jelenleg a polgár amelly órában katonává lesz, polgár lenni megszünik. Ezt szem elől elvesztenünk nem lehet, s mintsem úgy létesüljön a Ludovicaea, amint a fő RRk akarják, inkább azt kivánja a szónok, hogy belőle soha semmi se legyen. Igy Lónyay s mások is készebbek valának a tett ajánlást visszahúzni, mintsem megegyezni, hogy az intézet az 1808-i hibás rendszer szerint a nemzetiség kárára megalapittassék.

Bezerédy azonban a RR e részbeli aggodalmát némileg enyhülhetőnek véli ideiglenesen a torontáli javaslat által,[14] s nem mintha megelégednék, hanem azon szomoru helyzetben, mellyben vagyunk, midőn t. i. arról van szó, ha ismét semmivé legyen e a 28 évek óta forrón táplált nemzeti óhajtás, Torontál követe inditványát, mint kisebb rosszat conciliatiokép elfogadta, s a hajótörésből amennyit lehet, annyit kivánt megmenteni.

Szombathelyi akként nyilatkozott, hogy a torontáli inditvány keble kivánatinak meg nem felel. Azon elveket, mellyek ezen intézet nevendékjeit polgári érzetiből kivetkeztetve, az absolutismus nyomorult eszközévé alacsonyithatják, magyar nyelven is csak úgy kebelbe lehet csepegtetni, mint németül; akarja tehát látni, mi s hogy és miként fog tanittatni? mielőtt megegyezzék, hogy tanitassék. Azon elvben sem ért egyet Tolna követével, hogy inkább hibásan neveltessenek az ifiak, mint éppen nem. Ha az empiricai tudományokra nézve nem tagadná is ezen állitást, de hol a polgári életről, s a gyenge kebelbe csepegtetett termékeny elvekről van szó, ott inkább kivánatos a semmiség, mint a fonákság, mert amazon idő segithet, de a fonák elvek magvaiból keletkezett buja gyomot nehezebb kiirtani, mint termékennyé tenni a mezőt, melly parlagon hevert. Nem is olly roppant s kipótolhatlan a veszteség, melly előttünk áll e dologban, mert ha e diaetán már nem lehet, maradjon a jövőre, addig dolgoztassék ki a rendszer, ne felejtsék a RR, hogy a tanitókat a kormány nevezi, fontolják meg következményeit annak, ha a megalapitásból kizárják a nemzeti befolyást, a szólló követ legalább elhatározottan kimondja, inkább semmi se legyen, mint anélkül legyen, hogy a rendszer itt kidolgoztatnék.

Zmeskáll ellenveté, hogy ha valaki olly nevelési rendszert gondol felállíthatni, mellyből a kormánynak befolyása egészen kirekesztetnék, annak gondolati az álom képzelgés világából lennének meritve.

[13] A bécsújhelyi Theresianische Militär-Akademie-t Mária Terézia alapitotta 1752-ben; a monarchia legfontosabb tisztképző intézete volt. — A bécsi műszaki akadémiára l. a 441. o. 29. jegyzetét.

[14] Vö. Hertelendy Miksa javaslatával.

Mire SZOMBATHELYI imigy felelt: Én ezt nem mondottam, hanem csak azt sürgetém, hogy a nemzet béavatkozása illő mértékben meglegyen. Egyébiránt mondottam volna bár, s habár az álom világából lett volna is ezen képzelet meritve: ellenben ha találkoznék, aki azt merné vitatni, hogy egy nemzet a maga költségén akarván nevelőházat állitani, annak elrendelésébe mégis a nemzetnek befolyása ne legyen, annak elvei a servilismus világából lennének meritve. Meglehet hogy álmok, miket hazám virágzásáról képzelek, én álmomban is szeretek édes honom javával foglalatoskodni, s azon álmaim gyönyörködtetnek leginkább, mellyeknek képzelményibe a szabad haza boldogságának szép ideája keveredik; ez én nállam igy van, mig mások az ébrenlét helyzetét a hon kárára forditják.

BALOGH Bihar és Békés követeivel tökéletesen egyetértett.[15] Nemcsak nem polgár jelenleg a katona, sőt ellensége a polgárnak; ha tehát áldozunk nevelésökre, áldozzunk úgy, hogy ne az absolutismusnak vak eszközöket, hanem a polgároknak védeket neveljünk. Arra, hogy magyarul tanittassanak a tudományok, különös óvásokra nincs szükség, mert olly absurdum csak senkinek sem juthat eszébe, hogy Magyarországon, magyar académiában a tudományok németül tanittassanak. De az a kérdés: mi tanitassék? s erre a szónok, mielőtt tudná hogy mi, inkább azt mondja: semmi.

ERRE NAGY PÁL azt az elvet vitatá, hogy a katonának az absolutismus vak eszközének kell lenni(!) s hogy a katonák számára nem lehet a liberalismusnak chatedrát állitani. — Mire BALOGH: Én sem akarok a Ludovicaeában a liberalismusnak chatedrát állitani, mert azt hiszem, van ennek egy hatalmas professora: az idő szelleme, s chatedrája az egész világ. De akarom, hogy a katona polgár is legyen, hogy a constitutióra esküdjék, hogy a hon java, hon szeretete feküdjön keblében, s ha ez ellen kivánják fordítani, készebb legyen fegyverét letenni, mint hazája hóhérjának lenni. Igy LÓNYAYt is leginkább Sopron követe győzte meg arról, hogy az oktatási rendszer itt kidolgoztatnék. Hát valjon az absolutismusnak neveljünk mi vak eszközöket? Olyakat neveljünk, kik egy törvénytelen parancs következésében a megyék házai ellen legyenek készek fegyvereiket forditani?[16] NAGY PÁL azonban újólag is vitatá: hogy a katonának mindég és mindenütt az absolutismus eszközének kell lenni; vagyis hogy a katona ugy a legszabadabb respublicában, mint egyes despota alatt vakon tartozik engedelmeskedni. Vagy mit mondott volna Zemplén v[árme]gye, ha a legutóbbi népzavar alkalmakor[17] az olly sürgetőleg kért katonaság, mielőtt segitene, azt mondotta volna: megálljatok, előbb megvizsgálom, úgy bántatok e a néppel, amint kellett; vagy pedig segitség helyett arra emlékeztette volna a zempléni urakat, hogy a természet törvénye a jusokban egyenlőséget parancsol? LÓNYAY feleletül adá, hogy egészen más, védelmezni a békés polgárokat egy dühös rabló csoport általi csendháboritásban, és más egy despota által a hon és alkotvány felforgatására, s a szabadságnak bilincsbe füzésére fordittatni, s akkor is vakon hódolni.

POGÁNY azt az észrevételt tette, hogy már igen sokan hibásnak mondották az 1808-ki rendszert, de még senki sem jelelte ki, hogy miben hibás?

[15] Vö. Beőthy és Szombathelyi felszólalásával.

[16] Az utalás az 1823-i nemzeti ellenállásra vonatkozik, amikor az ellenálló megyékben többhelyütt katonaság alkalmazására is sor került.

[17] Az 1831-i kolerafelkelés idején.

Mire BŐTHY: Én követ úr kívánságára a sok közül csak egyet emlitek. Ott van, hogy 4 pap vegyen részt a tanitásban.[18] Ha Don Carlos jőne ide[19] s egy catholicus ármádát akarna alapitani, ennél czélirányosabb eszközt nem választhatna. De én ámbár meglehet, hogy papok fogják a strategiát is tanitani, (mert hiszen a jesuiták egy bizonyos strategiához igen jól értettek,) akarom hinni, hogy ez a két pár pap csak vallásos oktatás végett lesz oda rendelve, de kérdem én: miért nincs hát az evangelicus ifiak vallásos neveléséről is hasonló gondoskodás azon 1808-ki rendszerben? Talán azt akarták elérni, hogy mivel a hadi sorokban a keresztleveleket nem igen szokták még Istennek hálá vizsgálgatni, a protestans nevendékből már ott az intézetben valami catholicus ármáda számára egy kis transfugát neveljenek? (Halljuk, halljuk!! és nevetés.) Ezután Sopron követének utánozhatlan humorral felelve kimagyarázgatá: hogy midőn a katona polgári érzetéről van szó, nem a Czapfenstreich[19/a] subordinationalis oldaláról beszélünk, hanem arról, hogy midőn ütközésbe jő a katonai parancs, (mellyet ismer a szónok, mert nyögött alatta,)[20] a polgári kötelességgel tudja a kettőt egyesiteni. A fő RR azon ellenvetésére: hogy először bé kell várni a hibákat, gyakorlatban azután kell rajtok segiteni, Lafontain mesejével felel, miszerint az őszbe vegyült férfi két asszony közé ült, kiknek egyike minden ősz, másika minden fekete haját ki akarta tépni. Igy járnánk mi is, ha az adott tanácsot követnénk.

A többség azonban *26 voxal 22 ellen a torontáli inditványt elfogadta*, ugy SZENT-PÁLYnak is azon javaslatát, hogy ezen intézetben akként neveltessenek az ifiak a felsőbb hadi tudományokban is, hogy a Genie Academia[21] nevendékjeinek minden kedvezéseikben részesittethessenek. Továbbá BERNÁT javallata, hogy minden felekezetüek vallásos oktatására gond legyen.

c)

Rövid jelentés a többi tárgyakról.

Folytattatván a T. art[icu]lus, a RR reá állottak, hogy a jövő országgyülésig csak azon nemesek viseljék az alimentatio terhét, kik ezentul vesznek jobbágytelki haszonvételt, vagy pedig már eddig is viselték. Abban is megegyeztek, hogy a praediumok adóztatására nézve nem 1723, hanem az urbér béhozatala ideje legyen az epocha, s ennek következésében a deserták közül is csak azokat hagyták meg adó alatt, mellyek az urbariomban népes telkeknek vannak feljegyezve, s csak azóta pusztultak el. Ezen végzések már országos ülésben is jóváhagyattak.[22]

[18] A többször idézett tervezet költségvetése egy akadémiai lelkészt, egy káplánt, s a német és latin nyelv, valamint a szépirás tanitására további négy egyházi tanerőt irányzott elő. (L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 148.)

[19] Don Carlos (1788—1855) spanyol trónkövetelő; bátyja, VII. Ferdinánd kiskorú leányával, Izabellával szemben igényt emelt a trónra, s bátyjának 1833-ban bekövetkezett halála után a papság és a nemesség körében pártot szervezett magának. A polgárháborúban azonban alulmaradt és számüzöttként élte le életét.

[19/a] Zapfenstreich, takarodó.

[20] Beőthy mint a bihari felkelők tisztje részt vett az 1809-i nemesi felkelésben, majd mint huszártiszt részese volt a Napóleon sorsát eldöntő lipcsei csatának is.

[21] Vö. a 441. o. 29. jegyzetével.

[22] L. részletesebben a következő számban.

342.

1836 április 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.

Foglalat: a) *A T. t. cz. feletti tanácskozások bérekesztése.* — b) *Kir. válaszok az adó és urbér tárgyában, melly utóbbiban a törvény textusa, s concertatio is emlitésbe jő. Vitatás ezek felett. Resolutio a perek folyamatja iránt, s az 1830-ki sérelmekre. A folyó tárgyakbani állapodások.*

a)

Pozsony, april 23-án, 1836.

Azoknak folytában, miket a jobbágytelket használó nemesek adóztatása, vagyis az ugy nevezett T t.cz. iránt érkezett királyi válaszról, s annak következésébeni vitatásokrol 340-ik számu levelemben közlöttem, a tárgy bérekesztéséről még ezeket szükség megjegyeznem:

Elfogadtatván szótöbbséggel a kir. válasznak azon javallata, hogy az alimentationalis rendszer megváltoztatása tárgyában a jövő országgyülésre mulhatlanul jelentést teendő országos választmány neveztessék,[1] ennek munkálódására nézve a következő vezérelvek állapittattak meg: 1.) A KK és RR az 1791. januar 4-iki resolutio elvét teljességgel magokévá nem teszik,[2] s ugy vélekedvén hogy az 1715 : 8-ik cz[ikkely] czéljának, t. i. az állandó katonaság tartásának eszközlésére az országosan megállapitott adón kivül a népre törvényesen semminemű más terhet vetni nem lehet: azt, hogy az adózó nép adót is fizet a katonatartásra, s még azon felül alimentálja is a katonát, törvénytelennek, de az egyaránytalanság miatt igazságtalan terheltetésnek is ösmerik, és mivel a termesztmények kiszolgáltatása eredetileg nem teher és kötelesség, hanem csak kedvezés gyanánt volt béhozva, hogy t. i. a pénzben szükölködő adófizetők adójokat eképen könnyebben leróvhassák, a kérdéses országos küldöttségnek a teljes megszüntetésről terv kidolgozása tétetik kötelességeül, olly meghagyással: 2-or, hogy munkálódását, az adózók házaikhoz eddig gyakorlott, s ugy az erkölcsiségre kártékony hatású, mint az emberiséget sértő bészállitás megszüntetésére, és mindazokra is, mik ezekkel összefüggésben vannak, kiterjessze. 3-or e végre szerezze össze a szükséges adatokat, értekezzék azon katonai tagokkal is, kiket Ő Felsége ezen országos küldöttséghez nevezend, kik azonban a munkállódásban szavazattal birni nem fognak, s tisztök egyedül felvilágositások adására terjedhet. A t. czikkelynek 6-ik §-sa ezen végzésekhez alkalmazva módositatni határoztatván.

Ezekután *april 17-én, vasárnapon* Szabó és Gyertyánfy elnökségök alatt tartatott *kerületi ülésben* azon kérdés következett, valjon elfogadtatik e a kir. válasznak abbéli javallata, hogy addig, míg a jövő országgyülés az alimentatio tárgyában kimeritőleg határozand, *azon nemesek, kik a jelen törvény kihirdetése után fognak jobbágytelki használatot (usufructuatiot) vásárolni, tartozzanak e résztvenni a katonaság élelmezésében, vagy nem?* E kérdés 29 megye s a Jászkun Kerület voxával 18 megye s a Hajdu Kerület ellen *igen*re dőlt, azon nézet vezérelvén a többséget, hogy a nemesek és nem nemesek között különbséget tenni már csak azért sem lehet, mivel máskülönben ezen utóbbiak amazokkal

[1] L. előbb, 635. o.
[2] Vö. a 635. o. 32. jegyzetével.

a concurrentiát ki nem állhatnák, a nemesek pedig előre tudván, hogy a vételhez eme teher hozzá van csatolva, sérelem felett nem panaszkodhatnak. Nehogy mindazáltal, a törvénytelennek mondott teher ezen végzéssel némileg törvényesittessék, a szerkesztés csak azon átalános kifejezésel határoztatott törvénybe tétetni: hogy az ily nemesek és a nem nemes jobbágyok között a katonaság élelmezésére nézve semmi különbség ne legyen.

2-ik kérdés volt, *mi történjék azon nemesekkel, kik már jelenleg jobbágytelket használnak?* Ezek iránt a kir. válasz jövő országgyülésig az eddigi gyakorlat megtartását javallá, hogy t. i. akik ekkorig résztvettek az alimentationalis teherben, továbbá is résztvegyenek, akik pedig mentek valának, ezentúl is mentek maradjanak. Ezen javallat ugyan a jobbágytelken lakó nemesek adóztatásának divatjában lévő megyék részéről azon oknál fogva, hogy a hasonló sorsu nemesek között törvény által különbséget tenni nem lehet, élénken ostromoltatott, de a többség ugy találta, hogy csak a jövő országgyülésig tartó ideiglenes ellátásról lévén szó, az örvényes tárgyban mást alig lehet méltányosan határozni, s *29 voxal 19 ellen a kir. válasz e részben is elfogadtatott*, ezen határozás egy külön (7-ik) §-ba foglaltatni rendeltetvén, annak világos kitételével: hogy katonai szállásadással a nemes jobbágyok, bárha csak ezentul vásárlanának is jobbágytelki haszonvételt, teljességgel és egyátaljában nem fognak tartozni.

Következett a *praediumokról szólló 9-ik §-ra* tett észrevétele a kir. válasznak. Szükségesnek tartom itt ezen, s a vele összefüggésben lévő, s a népes helyekbeni puszta telkekről szólló 8-ik § megszületését egy két vonással felvilágositani: „Az adó fundusát az 1715 : 8. cz[ikkely] czéljától s rendeltetésétől elvonni nem lehet," ez volt azon elv, minél fogva a jelen czikkelyben elhatároztaték, hogy bárha nemes használna is ezen fundusból valamit, az ahhoz kötött közterheket viselni tartozzék. De most már természetesen következett az észrevétel: hogy t. i. ha illy szent, illy sérthetetlen az adó fundusa, hogy attól legkisebbet is elvonni tilalmas, magában értetik, hogy mindenkire, és igy a földesúrra nézve is az. Amelly törvény alá vettetett tehát a más telkére szorult szegény nemesség, azon törvény szigoru igazsága sujtsa a földesurat is, különben állana törvényünkről amaz ismeretes *„dat veniam corvis, vexat censura columbas"*. Igazság, lőn a felelet, vessék össze a megyék a jobbágytelkeket az urbéri tabellákkal, s ha az ezekbe feljegyzett telkek közül valamit desertának találnak, kötelezzék a földesurat a megnépesitésre, (minthogy a jobbágyi érték adófizetésre, s emellett a hazának egyéb vagyonából kitagadott nép élelmére van szánva,) addig pedig aki s amennyiben használja az illy deserta telkeket, viselje tőle a közadó terheit. A végzés igazságos volt és népszerű, de az isteni logica ösvénye egy lépéssel tovább vezetett. A jobbágytelkeket adó fundusává nem Maria Theresiának törvényen kivül béhozott urbarioma tette, hanem az 1715 : 8. cz[ikkely]. Minő igazság lenne tehát, hogy amelly földesúr 1764 óta desertává tőn valamelly telket, attól (ha használja) a benépesitésig adózni tartozzék, aki pedig már annak előtte tette azzá, s igy régibb időtől csonkitja az adó fundusát, az nagyobb vétkeért örökös mentséget kapjon jutalomul. Az észrevétel igazságát tagadni nem lehetett, s elhatároztaték, hogy ezen törvény alá tartozzanak mindazon jobbágytelkek, mellyek az urbéri tabellákban *seu qua populosae, seu qua desertae* összeírattak, s későbben elhagyattak, vagy meg nem szállittattak. És ez volt a 8-ik §. Ugy de ha vétett az, aki népes helységben egy két telket tőn desertává, még inkáb vétkezett, aki egész helységet pusztitott el, a desertákat tehát adó alá vetni, a jobbágyi fundusból támadt praediumokat

pedig kivenni képtelenség volna. Másrészt azonban ezekre nézve az urbariomot elválasztó időszakul felvenni nem lehet, mert pusztákra az urbéri öszeirók ki se mentek, s azokról urbarialis tabella nem létez. Hátrább kell tehát menni egy lépéssel, annyival inkább, mivel tulajdonkép a deserták iránt is hátrább van menve, azok is a jelen törvény alá vettetvén, mellyek az urbéri tabellában már elhagyottaknak vannak feljegyezve, s igy 1764 előtt lettek azokká. De kérdés: mi tegye hát az elválasztó vonalt, minél fogva megitélni lehessen, mellyik praedium tartozik ezen törvény alá, és mellyik nem? Felelet: amit az 1715 : 8. cz[ikkely] jobbágykézen talált, csak ez, de ez mind az adónak fundusa. Ennek mennyiségéről nincs régibb, nincs hitelesebb adatunk, mint az 1720-ban készült, s az 1723-ki országgyülésnek bémutatott országos összeirás, melly az idézett törvény következésében vétetett munkába. A végzés tehát oda ütött ki, hogy mindazon puszták, mellyek a most emlitett országos összeirásban népes helyek gyanánt jelennek meg, (in tantum) szintén a 8-ik §-bani ellátás alá tartozzanak. És ekként született a 9-ik §.[3]

Most Ő Felsége erre, de csak erre, mintegy kérdőleg azt az észrevételt teszi, hogy az 1723-ki epocha nagyon régi időkre terjedvén, legyőzhetetlen akadályokkal s kutatásokkal lenne összeköttetve, siker nélkül, s igy talán jobb volna a pusztákra nézve is a 8-ik §-bani időszaknál, t. i. az urbér béhozatalánál maradni. Mondatott ugyan, hogy e szerint sokkal egyszerübb volna a 9-ik §-ust egészen kitörülni, minthogy alig van eset az egész hazában, hogy valamelly puszta 1764 óta lett volna azzá, a KK és RR azonban igen nagy szótöbbséggel nemcsak elfogadták a kir. válasznak eme javallatát, sőtt a 8-ik §-ra is visszamentek, és ámbár erre nézve a resolutio észrevételt nem tett vala, az idő régiségéből meritett akadályok pedig az elhagyott telkek iránt nem állanak, minthogy ezeknek az urbariomban különös rubricájok van: a szerkesztésből mégis ezen szókat *seu qua desertae* (t. i. consriptae sunt) kitörültetni határozván, rendelkezésöket csupán azon praediumokra és elhagyott jobbágytelkekre szoritották, mellyek az urbérban népes helyeknek vannak feljegyezve, s azóta lettek pusztákká vagy elhagyott telkeké.

Ezen végzések szerint szerkesztetvén az izenet, *april 20-án* tartatott *országos ülésben*, különösen a nemes jobbágyoknak katonaszállás adás terhétőli mentségök ellen a királyi városok részéről tapasztalt élénk, de hasztalan ellenkezés után szórul szóra helybehagyatott[4] s a *fő RRkhez* átküldetett, kik azt *april 21-én* tanácskozásba vették, s a RR javaslatát mindenekben elfogadták, úgy hogy e tárgy ma délután 6 órakor tartandó elegy ülésből alkalmasint már fel is küldethetik.

Továbbá a *KK és RR april 19-én* felvették azon királyi választ, melly a *szóbeli biróság* tárgyában april 13-án kihirdettetett,[5] s mellynek tartalmát 340. számu levelemben közlöttem. A fejedelem azon okát adván ezen törvényjavaslat el nem fogadásának, hogy a törvénykezési rend (ordo juris) nincs kidolgozva, mihez magokat a szóbeli perek birái alkalmazni tartoznának, — Bezerédy feleletül adatni kivánta, hogy a nemzet képviselői tapasztalásból érezvén a szükséget, melly ezen ellátást halasztatni nem engedi és meg lévén győződve, hogy itt olly provisiorul van szó, mellynek esete a közönséges életben százszor

[3] A szóban forgó §-ok megszülétését l. előbb, 92. kk.

[4] A rendek izenetét l.: *Iratok*. VII. köt. 441. kk. — Az ápr. 20-i országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 208. kk.

[5] L.: *Iratok*. VII. köt. 356. kk.

fordul elő, mig más akármelyik egyszer, a resolutioban érintett hijányból nem az egész hasznos törvény elvetését s elhalasztását, hanem inkább a hijány kijavitását vélte következni, s azért javallá, hogy az országos küldöttség munkájában (sectione Ordinis Processualis 32-a a § 556—560.) 5 kis szakaszban a megkivántatott törvénykezési rend egészen ki lévén meritve,[6] az amennyiben a RR végzéseivel egybehangzana, ide áttétessék, s ekép az érintett hijány kipótoltatván, a fejedelmi sanctio ezen igen hasznos törvényre újabb felirással sürgetőleg kikéressék. A tolnai követnek ezen javallata elfogadtatván, az érintett törvénykezési rendszer szabályainak a RR végzéseihez idomitása az elnökségre s Török kerületi jegyzőre bizatott. Ők jelentésöket april 22-én beadták, melly is megrostáltatván, a szerintén készült felirás april 23-án a RRnél helybehagyatott, s felküldése a főRR által sem elleneztetett.[7]

Következett ugyancsak *april 19-én tartatott kerületi ülésben*, a *Duna szabályozás* tárgyábani resolutio.[8] (Lásd 340. sz. levelem). Erre nézve az ország Rendei hiteles adatokat kivántak volt magokkal közöltetni, mire azonban a kir. válasz egy szóval sem felel. A KK és RR tehát Palóczy inditványára felirásukat megújittatni határozván, ezen javallatot *april 23-án a fő RR* is elfogadták.[9]

Végre napirenden volt a jelen országgyüléséről felterjesztett *országos sérelmekre jött kir. válasz*,[10] az olly igen kevésben kedvező. Erre nézve az Elnökség azt javallá, hogy követvén más országgyülések példáját, jelentenék ki a RR fájdalmokat, hogy sérelmeiknek legnagyobb része vagy elhalasztatott vagy elmellőztetett, vagy pedig orvoslása megtagadtatott, s tartanák fenn azon pontoknak újabbi sürgetését a jövő országgyülésre; amennyiben pedig egy két elfogadott pontok tárgyában (minő a pécsi Academia alapitása, a beszegellett helyek áttétele s a t.) törvényczikkelyeket kellene szerkeztetni, ezen munka időnyerés tekintetéből küldöttségre bizatnék. A RR ezen javallatot olly tágitással fogadták el, hogy a szükséges egybevetésre, s e szerint a nem orvosolt pontoknak ujabb sürgetésére is kiterjessze a küldöttség munkálódását, e végre a kerületi elnökséget, s Tarnóczy és Zarka ker. jegyzőket bizván meg.

April 20-án a *RR táblájáan* a T. t.cz. iránti izenet forgott szőnyegen. *A fő RR* pedig azon javallathoz, hogy a Pesten épitendő országháza tervének kidolgozására, továbbá a praeparendiák, és polytechnicum intézet felállitása tárgyábani körülményes véleményadásra országos küldötségek neveztessenek, egész készséggel hozzá járultak, azon toldalékkal, hogy a két utóbbi tárgy egyen lőn a nevelési osztályba tartozván, egy küldöttségre bizassék, s ez munkálódását a reáloskolákra is kiterjessze, mellyeket a köz müvészeti (polytechnicum) intézet alapjának kell tekinteni.[11] Ezt a *KK és RR april 22-én* elfogadták, egyszersmind Buda városának azon ajánlata, hogy a czélba vett polytechnicum számára fundust ajánl, köztetszéssel s örömmel fogadtatott.[12]

[6] A perrendtartás keretében javasolt törvényczikkek sorában az utolsó szólt a szóbeli perekről, De processu verbali. (Vö. *Opinio excelsae regnicolaris deputationis . . . circa objecta ad Deputationem Juridicam relata.* II. Ordo processualis, XXXII. Sectio. 155.)

[7] L.: *Iratok.* VII. köt. 471. kk.

[8] Uo. 355. kk.

[9] A felirat javasolt szövegét l. uo. 477. kk.

[10] Uo. 348. kk.

[11] Ilyen tartalmú izenetüket l. uo. 450. kk.

[12] A rendek izenetét és a felirat, valamint a törvényczikkely javaslatát l. uo. 555. kk.

Végre a fő RR *Nickell Károlyt* (engedvén a KK és RR 2-ik izeneténekⁱ³) nem különben B. Gerstecher Venczelt és B. Bibra Károlyt dijelengedés mellett indigenáknak szintén elfogadták.ⁱ⁴

April 21-én a főRR mégegyszer előadatni határozák okaikat, miknél fogva a Ludovicaea katonai intézet iránt olly módositott alakban sem látják jelenleg az országos küldöttség kirendelésének szükségét, amint a RR által újólag javasoltaték; mindazáltal ha okaik győzőknek nem találtatnának, nem ellenzik többé, hogy a tárgy Ő Felsége elébe terjesztessék.ⁱ⁵ Ezen izenetre a KK és RR april 23-án véleményökhözi ragaszkodásuk egyszerü kijelentésével feleltek, és igy ez iránt is megvan az eggyeség.ⁱ⁶ Ez alkalommal SZIRMAY jelenté, hogy Zemplén vármegye azon alapitványt, mellyet előbb csak egy (általa praesentálandó) ifiura tett vala,ⁱ⁷ most négyre szaporitotta, s az alapitvány levelet is felküldötte; melly is felolvastatván, minthogy abból s a felolvasott utasitásból az sült ki, hogy ezen alapitványi summát Zemplén v[árme]gye az országos ajánlásbol reá esendő segedelem pénzzel együtt leendő kivetéssel akarja megyéjében bészedni, minthogy az illy kénszeritett kivetés a megyei hatóságot haladná, az alapitvány tehát alap, törvényesség, s biztoság nélkül szükölködnék, az el nem fogadtatott, s a fundationalis levél a követeknek visszaadatott.

Továbbá felvették a főRR a *Buda-pesti hidat tárgyazta 4-ik izenetet,*ⁱ⁸ s ennek felterjesztését sem akarván tovább hátráltatni, a RR javallatában megnyugodtak, megnyugvások oka gyanánt az izenetben kijelentetni rendelvén, hogy e tárgyra nézve a kisajátitást azért nem ellenzik, mivel Pest s Buda városok abban önként megegyeztek.ⁱ⁹

Midőn az illy értelemben megkészült 4-ik viszonizenet *april 22-én* rostáltatnék, az ORSZÁGBIRÁJA azt az észrevételt tette, hogy amennyire ő emlékezik, a végzés s a fő RR megegyezésének feltétele az volt, hogy Pest és Buda városoknak önkéntes hozzájárulása a törvényben, nem pedig csak pusztán az izenetben emlittessék. Mire GR. SZÉCHÉNYI: Én akarom hinni hogy Excellentiád keblének tiszta meggyőződését követi, meg kell mégis vallanom miképen e tárgyra nézve mindent elkövetett, hogy a dolog sikerét hátráltassa, sőt megsemmisitse. Mostani kivánsága is oda látszatik czélozni. Jól tudja, hogy a KK és RR az ország kisajátitási jusát magános meg, vagy nem egyezésnek alája nem vethetik, következőleg Buda-Pestnek hozzájárulását intézkedésök alapja gyanánt törvénybe nem teszik. Ha tehát Excellentiád javallata elfogadtatnék, az lenne belőle, hogy törvény nélkül mennénk haza e tárgyban. Tudom, hogy Excellentiád a városok jusait igyekszik védelmezni, de hiszen ott ül a RRknél a két városnak 4 követe, ők bizonnyal ismerik s teljesitik is kötelességöket, s a RR javallatában mégis megnyugodtak. Én magam is tagja vagyok a pesti polgárságnak, s ha jusai sérelmét látnám, kétségkivül magam is szóllanék mellette, de én azt nem látom, s kivánom hogy az izenet maradjon. Erre az ORSZÁGBIRÁJA feleletül adá, hogy a RR saját elismerése szerint is különbség van ezen tárgy, s a közönséges kisajátitási törvény esetei között. Itt privilegialis

[13] Uo. 385. kk.
[14] Uo. 451. kk.
[15] A főrendek válaszát l. uo. 455. kk.
[16] A rendek újabb izenetét és a feliratot a törvénycikk javaslatával l. uo. 558. kk.
[17] L. előbb, 595. o.
[18] L.: *Iratok.* VII. köt. 382. kk.
[19] Ilyen tartalmú válaszukat l. uo. 454. kk.

jus elvételéről van szó, nem nehány ölnyi földről, ilyeseknél a példák erejének megelőzése végett is minden kitelhető óvással lenni szükséges. Az izenetbeni hivatkozás pedig semmit sem ér, hacsak törvénybe nem tétetik. Egyébiránt azt el nem fogadhatja, hogy ő illy közhasznú intézet hátráltatásán vagy megsemmisitésén iparkodnék, ez lelkével, érzésével s gondolkozásával ellenkeznék. — B. VAY MIKLÓS azt az értelmet pártolá hogy a végzés csak az izenetre volt szoritva s a törvénybe tételre nem terjedett. Mire a NÁDOR az Országbiró ellenvetését hallgatólag egészen elmellőzte. S igy e tárgyra nézve is megvan az egyesség.

Végre a fő RR, a még egyesülést nem nyert *excerptákat* vették fel 8-ad izben s nemcsak hogy a tized, s tisztviselők büntető hatósága iránt ellenzésöknél maradtak, de a porták kiegyenlitésére is, még azon lágyitó módositás után sem állottak, mellyet a RR legutóbbi végzése szerint 340. számu levelem végén közlöttem.[20]

Az ez iránti izenet *april 23-án* került napirendre a *KK és RR kerületi ülésében*. A *dézmára* nézve FÁY látván, hogy a fő RR megátalkodott ellenzése miatt ezen igazságos kivánatban nem boldogulhatunk, kérdé a RRket, nem lenne e tanácsosb legalább a már egyeséget nyert 1-ő §-ust, melly a kilenczed bészedése módjának a tizedre is alkalmaztatásáról szóll, a fejedelem elébe terjeszteni? — Azomban DEÁK azt felelte, maradjon a rossz egész mesztelenségében, annál bizonyosban magában hordja vesztének magvait. — NAGY PÁL hasonlón vélekedett. Lássa meg, ugymond, az Egyházi Rend, mit csinált. Bé fognak következni a tizednek csoportos megtagadásai, az irlandi scenák,[21] s ha a most ajánlott 60 procento váltság helyett semmit sem kap, magának tulajdonitsa. A RR igen nagy többséggel megmaradtak előbbi véleményöknél.

A *tisztviselők büntető hatósága* iránt élénk lelkesedésel szintén előbbi végzésöknél maradtak, ama bitorlott politialis hatóságot, mellyet a főRR a földesuraknak tulajdonitanak, törvénytelen usurpatiónak nyilatkoztaták, s hangos tetszéssel igenlék NAGY PÁLnak azon mondását: hogy az emberi elme illy eltévelyedése, minőt a főRR mutatnak, példátlan a civilisatio évkönyveiben. Azt akarni, hogy az egész földesúri osztály születésénél fogva politialis biztos és biró legyen! Hát olyan embereket canonizáljunk fenyitő biráknak, mint Beleznay,[22] vagy azon mágnások, kik Pozsonyban már több embereket agyonvertek? Ez nem a mivelt Európában, de még Asiában is hallatlan kivánság.

A *porták kiegyenlitése* tárgyában azonban engedett a többség a szentségtelen kéntelenségnek, s a porták ideiglenes kiigazitása nélkül hazamenni nem akarván, abban állapodott meg, hogy Horvátország adójára nézve kifejtett elveit ünnepélyesen feltartván, a törvény értelmét világosnak, s minden magyarázgatást szükségtelennek nyilatkoztatja; azon elvek kivivását a jövő ország gyülésre bizza, most pedig kéri a Nádort hogy mellőzvén Horvátországot, az ideiglenes rectificatiót Magyarország törvényhatóságai között tegye meg. Ezt kivált a tiszai megyék nagyobb része erősen ellenzette, s azt is kinyilatkoztatá, hogy ha ez uton igazságot nem érhet, fogja módját találni máskép, hogy adózói Horvátország helyett egy fillér adót se fizessenek. Szavazat közben VAY azt mondá, hogy kigyót táplálunk kebelünkben. — Mire SZOMBATHELYI:

[20] A nyolcadik főrendi választ e tárgyban l. uo. 454. kk.
[21] Vö. a 219. o. 13. jegyzetével.
[22] Beleznay Sámuel gróf 1818-ban agyonlőtte hasonló nevű apját, és ezért vérpadon végezte életét.

Igazán mondják, hogy Horvátországgal keblünkben kigyót táplálunk. Valóban ha csak az a haszna van Horvátországgali egyesületünknek, hogy adózóink ő helyette adót fizessenek, hogy evangelicus polgártásaink a közös hazának egy részéből kitagadva legyenek, nemzetiségünk kifejlődése Horvátországban ellenségre találjon, ugy azt mondom: szünjék meg inkább minden szorosabb kapcsolat. (Zajos *helyes! helyes!*)

BUSÁN: Ezen személyes megtámadás minden lelkes hazafit nehezteléstre buzdithat, s a hely méltóságának tartozó mérséklettel össze nem egyeztethető. Nem vagyok utasitással ellátva, hogy a szóbahozott elszakadásra valamit felelhessek, de tudom, hogy ha felhivatnak küldőim, méltóságukhoz s őseik dicsőségéhez illő választ adandnak. Én a magyar képviselők többségéről úgy vagyok meggyőződve, hogy jobban ismerik a két országnak közös érdekét, mintsem hogy Békés követének véleményében osztozhatnának. — SZOMBATHELYI felelni akart, de többek kérelmének engedve hallgatott. A szó azonban mondva van, s mint ilyen többé el nem vész.[23]

b)

Ekként közölvén a folyó tárgyakróli tanácskozások folyamát, most az *e napokban érkezett kir. válaszokra* térek:

Április 20-án három rendbeli kir. válasz lőn kihirdetve. 1.) Felelet a király születés napjára tett köszöntő felirásra.[24] 2.) Az adó dolgában.[25] 3.) az urbér iránt.[26]

Az adó tárgyároli kir. válasz igy szóll: Tractatibus comitialibus super contributione per repraesentationem DD. SS et OO de 24. Martii a. c. et erga hanc de 27-o ejusdem mensis redditam benignam Resolutionem Regiam, et quoad quantitatem et quoad solitas alias ex claro art[icu]li 19 : 1791. sensu cautelas conclusis, recentiorem Dominorum SS et OO de 14. a. c. repraesentationem Suae Ma[iesta]tti S[acratissi]mae tanto minus exspectatam fuisse, quanto evidentius est, illo, quod lex et huic consona solennis Regia sponsio praestat, nullum aliud fortius suppetere securitatis jurium Regni praesidium. Justitiae proin benignitatisque suae tam claris jam adusque argumentis comprobatae consciam, caeterum vero ita animo comparatam altefatam Suam Ma[iesta]tem Sacratissimam, ut quemadmodum fiduciae suum semper repensura est pretium, ita omne id, quod diffidentiam arguat, ab animis sibi devotis procul abesse velit, quoad praesens meritum se ad priorem Suam de 27-a Martii a c. Resolutionem referre.

Az urbér iránti tartalma pedig e következő: Suam Ma[iesta]tem S[acratissi]mam erga demissam DD. SS et OO ddo 13-o Aprilis a. c. repraesentationem, iis, quae de Suo, Regis Regnique jura et avita instituta in vigore conservandi, et omne id, ex quo haec legaleque tractandorum Regni negotiorum Systema usu saeculorum et antiquis probatissimisque consvetudinibus firmatum aliquod accipere detrimentum possent, antevertendi studio, medio

[23] Az élesedő horvát—magyar nyelvi és nemzeti harcban a negyvenes évek folyamán a magyar ellenzék részéről maga Kossuth is több izben felvetette a Horvátországgal való kapcsolatok feloldásának gondolatát, az 1848 nyári válság idején is szerepelt a magyar kormánykörök terveiben. — A főrendek nyolcadik válaszát l.: *Iratok*. VII. köt. 455.

[24] L.: *Iratok*. VII. köt. 452.

[25] Uo. 453. kk.

[26] Uo. 452. kk.

b. Resolutionis Suae de 6-a Martii a c. professa est, insistendo, (ez érdekli a junctimtóli elálláshoz kötött feltételeket, névszerint a jövő diaeta napjának törvénnyeli meghatározását,) iisdem ultro significandum benigne praecepisse: posteaquam Eadem ope nunc provocatae b. Resolutionis clementer assensit, ut art[icu]li VI. §. 1-i sectio 1-a cum proposita per DD. SS et OO. redactione, missa proin privilegiorum mentione, in legum referatur tabulas, tractatus de re urbariali omnino conclusos esse; quaestionibus igitur intuitu privilegiatarum communitatum agitatis, velut quae ultra sphaeram urbarialem procurrunt, et pro gravitate sua professam suo loco pertractationem deposcunt, eo relegatis; siquidem de caetero id, quod Sua Maiestas Sacratissima ratione linguae hungaricae largiri dignabatur, benignis resolutionibus in re urbariali tum per divum jam Genitorem suum, tum vero semet ipsam editis, aetate sua posterius sit; vel ex hac ipsa circumstantia necessario consequi, ut ad conciliandam gemino legis textui, quorum uterque altissimam sanctionem Regiam deposcit conformitatem, penitior utriusque combinatio, occasione solitae articulorum cum Cancellaria sua concertationis quo ocyus instituatur.

Amint hogy a főkancellár, s az udvari Cancellariának Pozsonyba rendelt többi tagjai april 20-án csakugyan meg is érkeztek.

A *KK és RR april 21-én* Szabó s Gyertyánfy elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben, vették fel az adó tárgyábani fentebb előadott resolutiót.

Kubinyi fejtegeté: hogy a fejedelmek is csak úgy ki vannak téve minden emberi gyarlóságnak, mint más akárki, a nemzeteknek tehát erősb garantiára van szükségök, mint mellyet az ingatag s halandó személyesség nyujthatna. Váratlannak nevezi, úgymond a szónok, felirásunkat a fejedelem, s bizodalmatlansággal vádol bennünket, mi pedig a törvényt tartva kezünkbe járultunk hozzá nyiltszívüséggel, s ez a bizodalomnak mindég legszebb jele. Ellenben ha megtekintjük az utóbb érkezett kir. válaszokat, ugy állanak az elébbiekhez, mintha nem is egy fejedelemtől eredtek volna. De nem ereszkedvén a dolog érdemébe, kérdem én a RRket, hogy van az, hogy a kormány mintegy neheztelve emlegeti a bizodalmat, s másrészről mégis titkos befolyást gyakorol nemcsak a törvényhatóságokra, hanem magára a képviselő testre is, és ennek kell tulajdonitanunk az adó tárgyábani hallatlan számu elisiók esetét, minél fogva a voxok nem állottak olly tisztán, mint az instructióknál fogva kellett volna állaniok. Valóban ha ezt a nemzet meg nem akadályoztatja, az országgyülése nem lesz többé *salutare tollendorum gravaminum medium*, hanem *modus obtinendorum officiorum proditione patriae*. (Zajos acclamatiók.) Ezt meg akarám mondani, hogy küldőink ezen titkos befolyásra figyelmesekké tétessenek. — Mire Balogh megjegyzé, hogy az influentia sohase volt alkalmasb időben megemlitve, mint éppen most. Ezekre vitatás közben csak Andrássy és Széll feleltek, nem mintha találva éreznék magokat, hanem mivel a hely méltóságával s egymás iránti tisztelettel ellenkezőnek itélték, mások tettét mellékes czéloknak tulajdonitani.

Deák a bizodalomra nézve illy értelemben nyilatkozott: Az utóbbi napokban történt dolgok, névszerint a sérelmekre érkezett kir. válasz, s amit a magyar nyelvre nézve olvasunk, korántsem alkalmatosak arra, hogy a bizodalmat erősithetnék. Az erre lett hivatkozás tehát meggyőződésünket kétségkivül nem változtathatja, sőtt ha csakugyan azon mezőre viszik a dolgot, hogy az adó ajánláshoz kötött *non ultra* kérdése eggyé legyen azzal, ha van e bizodalmunk a kormány iránt, vagy nincs? mi ennek fejtegetésébe is készek leszünk béereszkedni, ámbár az bizony a kormányra nézve nem lesz a legkellemesebb

discussio. Mi a törvény megtartását kivántuk, mellyre a fejedelem esküvel van lekötelezve, ezt kivánni pedig nem bizodalmatlanság. Ennyit elég lenne mondanunk, de a resolutio által kénszeritve kéntelen vagyok egy két szóval kifejteni, hogy minő fonák politica a discussiókat a bizodalom kérdésének mezejére vezetni. Nincs kényesebb játék, mint nemzet és fejedelem között ezen kérdést egyes tárgyhoz kötni. Unanimitást bármelly kérdésben is bajos reménleni, s lehet e kedves az a bizodalom, melly csonkán nyujttatik? Alkalmazzuk ezen elvet a jelen esetre. Történjék azon reánk nézve legszerencsétlenebb eset, hogy essék el a non ultra s megszünés elve, miként fog elesni? 10—11 megye elisioja mellett egy, legfeljebb két szótöbbséggel, s ez olly nyomorult többség, aminővel még egy kérdés sem dőlt el a magyar törvényhozásban. Hogy fog tehát a dolog állani? Azt mondják, már többé nem az a kérdés, áll e az elv vagy nem? hanem ha van e bizodalom? s erre a nemzet képviselői 11 megyei elisio kiséretében 20 voxal 19 ellen elhatározzák: hogy köz a bizodalom!!! (Kaczaj és *úgy van, úgy!!*) Már illy mezőre vinni a tanácskozást, nem tesz e annyit, mint a kormányt illy nyomorult többség fejezte közbizodalommal irtóztatón compromittálni. De lássák mit cselekesznek, nem mi leszünk okai, ha a vitatás ezen kényes mezőre vitetik.

BERNÁTH a bizodalomra nézve ezekhez még azt tette, hogy a KK és RR képviselői állásában a bizodalmaskodás fonala el van metszve. Őket bizodalom küldötte ide, de korántsem a végett, hogy ezt a becses, és csak személyeikhez kötött kincset ismét másra ruházzák, hanem hogy diplomatia utján járjanak, s fedezetlen ne hagyják a nemzet jusait, mellyek biztositásának ha bizodalom lehetne tartós alapja, sem alkotmányra, sem országgyülésre szükség nem volna.

A vitatások többi részleteinek közlésére helyem nem lévén, csak annyit jegyzek meg, hogy a dolog remek tacticával vitetett, — NAGY PÁL és HERTELENDY MIKSA kijelentvén, hogy ha a kérdés továbbá is akörül fog forogni, ha kivánják e a RR a *non ultra és megszünés* feltételeit conditio sine qua non gyanánt még egy ujabb felirással az adóhoz kötni, ők erre igennel nem fognak szavazhatni. Kivánnák tehát, hogy a KK és RR olly módokrul gondolkozzanak, miszerint a nemzetnek ezen világos törvény szerinti jusa veszedelemnek ki ne tétessen. Ezek szerint alkalmasint előre látható volt, hogy ha az talál kérdésbe tétetni, akarnak e a RR elébbi felirásaik értelmében újólag repraesentálni, vagy megnyugosznak a Kir. válaszban, s ezt fogják Ő Felségéhez felirni? a principium megbukik; és azért az oppositio nem volt hajlandó LUKÁNAK azon kérdését szavazatra elfogadni: vajjon maradnak e a RR a non ultránál vagy nem? — De ANDRÁSSY, SZLUHA, TORKOS, OCSKAY, PFANSCHMID és mindazok, kik a non ultrát mindég ellenzették, most ezen kérdéshez erősen ragaszkodtak. A *non ultra* elvét a kormány sem elébbi, sem mostani resolutiójában nem tagadja, hanem csak a törvények megtartásáróli átalános igérettel mellőzi; e törvények közt van azt is, mellyből a RR cautelája természetesen következik, azt tehát a kormány részéről is inkább elfogadottnak lehet tekinteni. De különben is annak alkalmazása nem Ő Felségére, hanem a törvényhatóságokra tartozik, s ha 3 év alatt országgyülés nem tartatnék, akár tetszik a fejedelemnek akár nem, a jurisdictiók bizonnyal meg fogják az adót tagadni, mert ez törvényből következik, mellyre a fejedelem megesküdött. A tractatusnak tehát vége van, s arról szó sem lehet, hogy a kormány részéről se tagadott elvhez az ország tovább is ragaszkodik e? minthogy ez magában értetik, mert a törvény él, s megváltoztatása most nem is forog kérdésben. Csak arról lehet tehát kérdés,

valjon ezt felirásban kivánják e a RR kifejezni, vagy pedig csak a másik táblához intézett izenetben. Ezt a kérdést DEÁK javallotta. Nem lehetvén a véleményeket egyesiteni, először az lőn szavazatra téve, hogy mellyik kérdésre akarnak a RR szavazni, s ekkor 27 megye és a kerületek voxával 23 megye ellen a Deák kérdése lőn elfogadva. Azon kérdésre pedig: *tétessék e felirás, vagy csak izenet készittessék*, a non ultránák ellenzői a felirást pártolák, de a többség 32 megye szavazatával 17 ellen (Torna elidált) izenetet határozott. Melly is illy értelemben szerkesztettetett: „A KK és RR a közadó tárgyában való további értekezést szükségesnek nem tartják, ugyanazért folyó april 14-ki felirásukban bőven kifejtett elveikhez ragaszkodván a tárgyat bevégezettnek tekintik."[27]

Erre a *fő RR april 23-án azt felelték*, hogy részökrül is előbbi izenetjeikben kijelentett elveikhez, s név szerint az 1715 : 8., 1791 : 19. és 1827 : 4. t. czikkelyekhez ragaszkodnak.[28]

Az urbéri resolutio feletti vitatás alkalmakor (mellyről jövő levelemben) leginkább az a kérdés forgott szőnyegen: Ha van e szükség concertatiora,[29] vagy nincs? A többség, de csak 26 voxal 22 ellen (Zólyom elidált) concertatiót határozott ugyan, de ennek hatósága igen szük határok közé szorittatott. Név szerint a RR titkos szavazattal fognak minden kerületből 2 megyei követet, s ezekhez 1 egyházi, 2 városi és 1 szabad kerületi követet választani; ezeknek azomban hatósága csak oda terjed, hogy a RR akaratját közöljék a Cancelláriával, (az egész concertatio csak a kétnyelvü textus egybevetésére szorittatván,) igyekezzenek arra reá birni, de alkudniok nem szabad, hanem referálni tartoznak elegy ülésben, s a RR minden jelentés felett kerületileg fognak tanácskozni.

A RR a *nemzeti szinházra* nézve első véleményöknél megmaradtak. Az 1830-ki sérelmek és a pereknek diaeta alatti folyamata iránt nem kedvező kir. válaszok érkeztek.[30]

343.

1836 április 22, 24, 25, 26, 27.

Foglalat: a) *Concertatio részletesen,* — b) *kir. válaszok az 1830-i sérelmek, a pereknek diaeta alatti folyamata, világos örökösödés és expropriatio tárgyában.* — c) *A currens tárgyak. A Ludovicaea ut megváltása iránt felirás. A nemzeti játékszinre tett ajánlás a főrendek által ujra el nem fogadva. A diaetalis ujság tárgya általok a publica politicumra halasztva.*

a)

Pozsonyban, april 27-én, 1836.

Amaz ismeretes *addere manum ultimam*, ami minden dolognál sok gonddal, fáradsággal s ügyelettel jár, az ország Rendei együttlétöknek végnapjait annál nagyobb mértékben elfoglalja, minél igazabb, hogy negyedfél esztendei

[27] Uo. 482.
[28] Uo. 485.
[29] L. a 609. o. 2. jegyzetét.
[30] Ezeket l. bővebben a következő számban.

munkálkodásnak materialis gyümölcse csak az lesz, ami ezen utolsó nehány napokban tisztába jő. Innen van, hogy naponként (vasárnapokat sem véve ki) három négy rendbeli ülések tartatnak. Reggel 8—9 órakor kerület, mellyben a még egyesülést nem nyert tárgyak iránt a tractatus folytattatik, a sürün érkező kir. válaszokra feleletek initiáltatnak, az egyességre került dolgok felküldésre idomittatnak, részint küldöttségek neveztetnek, részint a választmányok munkái megvizsgáltatnak, déltájban országos ülések vannak, melylyek a kerületileg elkészitett irományokat végzés erejére emelik, a fő RRkhez átküldik, s ezeknek viszonizenetjeiket kézhez veszik; estendén ismét vagy ujra kerületi tanácskozás van, vagy elegy ülések tartatnak, hogy a készen lévő felirások felküldethessenek, a kir. válaszok kihirdettethessenek, a cancellariavali concertatiora rendelt vegyes küldöttség naponkénti jelentése meghallgattathassék, s a t. — Innen világos, hogy alig marad idő e lapokat nem mondom vitatásokkal, de csak száraz jegyzőkönyvi jelentéssel is megtölthetni. Azonban amit tenni kötelesség, nem tenni vétek. *Servetur ad imum, qualis ab incepto processerit, et sibi constet.*

Jelentést kell tennem mindenek előtt a *concertatio* felől. Tartalma azon kir. válasznak, melly érdemileg az urbér tárgyában érkezve a concertatiót is emlité, előbbi levelemben közölve van.[1]

Annak első részére, t. i. a junctimtóli elállás alkalmával kiszabott feltételek teljesitetlen részére nézve a RR elébbi felirásaikhoz ragaszkodtak s az urbér iránt a törvényhozó hatalom másik részéveli egyezkedést bevégezettnek tekintvén, a helységek biráinak választása iránt továbbá is azon értelmöket határozák a Felségnek tudtul adni, hogy a privilegiumnak a közönséges törvény kedvezésinél szükebb hatást adni nem lehetvén, e jelen rendelkezésök mindazon, bár privilegiált községekre is értetik, mellyeknek földesurai vannak, s ennélfogva az urbér rendelete alá tartozók. Ezekben a főRR sem ellenkeztek.

A resolutio végének ezen szavai iránt, *ut ad condiliandam gemino legis textui, quorum uterque altissimam sanctionem Regiam deposcit conformitatem, penitior utriusque combinatio, occasione solitae articulorum cum Cancellaria sua concertationis instituatur,* kettős észrevétel fordult elő; egyik azt tárgyazta, hogy mind a két nyelvü szerkesztés „geminus textus" szóval neveztetvén, egyiránt sanctionáltatni mondatik. Innen BEZERÉDY, LÓNYAY és mások a nádori közbenjárásra nyert kir. válasz gerjesztette reményeket, s a magyar textus eredeti és elhatározó hitelességét, mintegy veszélyeztetve látván, a váratlan történet miatti aggodalmukat élénken kijelenték, s mind a *geminus* szó, mind a kettős sanctio iránt óvásokat tétetni kivántak, nehogy a nemzeti nyelvü törvény textusának originalitása valamikép csorbulást szenvedjen. — VAY ezen óvást úgy vélte legsikeresebben eszközölhetni, ha az intermediatiora nyert királyi válasz következésében a magyar textus elhatározó eredetisége felől a törvényczikkely nyomban megalkottatik. — Azonban NOSZLOPY és PÁZMÁNDY emlékezteték a RRket, hogy amit megnyertek, azt bármi kevés legyen is, kézből ki nem ereszteni ugyan elhatározák, de a nemzeti nyelv diplomatiai polczra emeltetése iránt méltán többeket és nagyobbakat kivánván, felirást tettek volt.[2] Ha tehát már most megalkottatnék ama t.cz., ez

[1] L. előbb, 654. kk.

[2] A magyar nyelvről szóló törvénycikk felterjesztett szövegét l.: *Iratok.* VII. köt. 52. kk.

annyit tenne, mint minden jobbnak reménységéről s méltó megkivánásáról lemondani. A KK és RR ezen tekinteteknél fogva még egy-két napi várakozást határoztak, a Vay emlitette czikkelyt a legrosszabb esetre minden bizonnyal megalkotandók.

Másik volt a *concertatio tárgya*. Emlékezni kell itt, hogy a KK és RR eleven emlékezetében tartották a mult diaeták tapasztalásait, miszerint ha hosszas küzdés után nyert is az ország valamelly kedvező resolutiót, midőn a nyereségnek törvénybe iktatása a Cancellariával concertáltatnék, nemcsak újabb harczra volt szükség, de gyakran a nyereség legjobb része is csík módra kisikamlott kezünkből.[3] A concertatio a diaeta utolsó napjaiban szokott volt történni, midőn a RR csaknem egész napokat hol egy, hol másféle közülésekben töltöttek, ekkor a concertationalis küldöttség megtette elegy ülésben jelentését, s többnyire szóval tette meg; az ott nyomban, a sietésre intő időnek sulya alatt hevenyében megvitattatott, ment és jött a küldöttség, és ismét vitattatták, mig végtére azon vette magát észre a nemzet, hogy p. o. 1830-ban a koronázási hitlevél stylusa feletti concertatiókor, a kir. válasznak ama fontos szavai *in qua vos ipsi conquievistis forma*, mellyek a diploma változtathatásának nemzeti jusát a királyi szó elismerésével biztositották, kimaradtak.[4] Illy példák után nem lehetett csodálni, hogy a törvényhatóságok igen nagy része már országgyülés kezdetén olly utasitással ruházta fel követeit, miképen a törvényczikkelyek, mint a nemzet és fejedelem kölcsönös egyezkedésének következményei, felirás és resolutió utján hozassanak tisztába, s a concertatio, mint egy harmadik betolakodott hatalomnak institutióink szellemével ellenkező, s az országgyülési testület méltóságával nem éppen egyeztethető káros növénye egészen elmellőztessék.[5] Illy szellemtől vezéreltetve azon okokra forditák a KK és RR mindjárt országgyülés elején figyelmöket, mellyeknek tulajdonithatjuk, hogy a concertatio divatba jött.[6] Mire nézve a törvényhozás évkönyvei azt mutatják, hogy hajdan ritkán initiáltak a RR valamelly tárgyat úgy, hogy azt nyomban törvényjavalatba foglalva terjesztették volna a fejedelem elébe, hanem felirást tettek a dolog érdeméről, erre kir. válasz érkezett, s ez uton folytattaték az értekezés mindaddig, míg egyeség készült. Igy országgyülés végével a törvénybe iktatás módja és szavai felett még egyesülés nem vala, ennek felirások utján való eszközlését az idő rövid volta nem engedi, nem volt tehát más hátra, mint a felirásokat s királyi válaszokat összekeresve, a törvények szerkesztése felett a Cancellariával szóbeli értekezésbe lépni. Hogy itt a kir. válaszok értelme mintegy új vitatásba jött, az igen megfogható, s innen lőn, hogy a concertationalis küldöttség tagjává neveztetni, a legnagyobb fontosságu megbizás körébe tartozott. A KK és RR tehát e jelen országgyülésen más ösvényen indultak, s nemcsak a rendszeres munkákban, de minden más egyéb tárgyakban is, mellyek iránt törvényt alkottatni szándéklottak, legelső felirásukhoz

[3] A kérdés korábbi felmerülését l. előbb, 609. kk.

[4] A koronázási diploma körüli véleménykülönbségre l. a 123. o. 11. jegyzetét. A rendek álláspontját elfogadó szept. 24-i kir. választ l. az országgyülés *Irásai*-ban, I. köt. 41., a koronázást törvénybe iktató 1830 : 1. tc.-ből mégis hiányzik az erre való utalás.

[5] Az ilyen tartalmú állásfoglalások általában nem a követi utasításokban olvashatók, hanem a megyéknek a Publico-Politicumról adott véleményeiben; e munkálat I. része tartalmazta ugyanis az országgyűlés szervezeti felújítását.

[6] Az ezzel kapcsolatos 1833. máj. 9-i vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 370.

mindjárt a törvény czikkely javallatát is hozzáragasztották; s a sorozat tárgyában költ második felirásuk által Ő felségét megkérték, hogy mivel ez országgyülés igen sokféle s nagyfontosságu dolgokkal foglalatoskodván, igen szükséges lenne, a nagyobb számmal alkotandó törvényczikkelyek szavaira nézve is, időrül időre midőn még a körülmények fris emlékezetben vannak végképen értekezni, s a dolgot tökéletesen elintézni: méltóztatnék Ő Felsége a felküldendő *bármelly* törvényjavallatok kifejezései iránt is elhatározását úgy kinyilatkoztatni, hogy a felirások s kir. válaszok által eszközlendő egyesség országgyülés végével további vitatás alá ne jöjjön.[7] Erre a fejedelem 1834 januar 3-áról azt felelte: hogy helyeseknek látván a RR okait, kedves lészen előtte, ha felirás és resolutio utján a t. czikkelyek szóbeli textusa is megállapittathatik. Amennyiben mindazáltal némelly tárgyak a cancellariávali szokott értekezés utján lennének helyesben elintézhetők, az iránt, *dum tempus et occasio tulerit*, akaratját ki fogja nyilatkoztatni.[8] Azonban ilyesmi a diaeta folytában egyszer sem történt, Ő Felsége folyvást kiterjeszkedék resolutióiban a törvényczikkelyek deák szerkesztésének szavaira is, a KK és RR pedig mindenkoron fájdalmas érzés nyilatkozásával sürgeték, hogy a magyar textussal is hasonló történjék. Ez azonban nem történt.

Igy állottak a dolgok, mig Ő Felsége jelen tudósitásom tárgyát tevő 1836 april 18-ik napjáról költ kir. válaszában azt mondaná, hogy a magyar nyelv eredetisége felől adott resolutióját az urbér tárgyában kiadott kir. válaszok megelőzték, már csak e körülmény miatt is szükség tehát, *ut gemino legis textui concertatio* utján a kivánatos egybehangzás megadassék.

22 vármegye, név szerint: Abauj, Zemplén, Szathmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Torna, Bihar, Békés, Csanád, Arad, Trencsin, Vas, Nógrád, Zala, Bars, Somogy, Honth, Baranya, Pest, Tolna, nemkülönben Géczy (kit azonban követtársa Benyiczky elidált) az *april 22-én tartott kerületi ülésben* azt vitaták, hogy nem kell concertatio, s ezt a fentebbi historica előterjesztésben összefoglalt okokkal támogatták. Ragályi még azt adván hozzá, hogy Verbőczy szerint a magyar törvényhozás eredeti typusa ebből áll: Rex interrogat, populus azt mondja placet, vagy viszont, s a törvény készen van.[9] A szokás azonban ezen typus tisztaságától nagyon eltávozott. A kormány nevében legelébb a Personalis tesz amendementokat, utóbb a főRR, végre a kir. válaszok, s midőn a nemzet akaratja mindezen gátakon keresztültört, végre még előkerül a Cancellaria, s a már egyességet nyert tárgyakat amendirorza. Ez a képtelenségek között legnagyobb képtelenség, s kivánatos volna oda törekedni, hogy akinek a törvényhozásban szava van, itt a törvényalkotás helyén tenné meg észrevételeit, s a többség határozata többé vitatás alá ne kerülhetne. A többi 27 megyék azonban osztoztanak ugyan a concertatio káros volta felőli nézetekben, s ahhoz is örömest hozzájárultak, hogy a dolgok érdemére semmikép ki ne terjesztessék: de a kir. válaszban felhozott észrevételt is igaznak, s annál fogva ezúttal még a concertatiót csupán a magyar textusnak a latinnali egybevetése végett, elkerülhetetlennek nyilatkoztaták.

[7] L. a rendek 1833. máj. 20-i feliratában: *Iratok*. I. köt. 231.

[8] Uo. II. köt. 30.

[9] A *Tripartitum* II. része 3. címének 3. §-a szerint „princeps proprio motu . . . constitutiones facere non potest: sed accersito, interrogatoque populo, si ei tales leges placeant, an ne? qui cum responderint, quod sic: tales postea sanctiones . . . pro legibus observantur."

És ez volt a többség akaratja; ami pedig a concertatio módját illeti, erre nézve már közértelemmel a következők határoztattak:

„A tárgyak érdemére, értelmére, s a deák forditási szerkezet szavaira is felirás és kir. válaszok utján meg lévén az egyesség, ezek iránt az udvari Cancellariával többé szóba sem bocsátkoznak a RR, s az ezzel való értekezést csupán a kir. válaszban érintett körülményeknél fogva, s egyedül e jelen esetre minden következés nélkül fogadván el, azt kirekesztőleg csak a czikkelyek magyar szerkezete szavainak a deákkal egybevetésére szoritják; és erre is csak úgy, hogy a két táblák részéről nevezendő országos küldöttségnek egy szótul is elállani hatalma ne legyen, hanem köteleztessék az ország javára s bátorságára hasznosnak vélt kifejezés megtartására a Cancellariát reábirni igyekezni, ha pedig ez valamelly módositást kivánna, azt a küldöttség el ne fogadhassa, hanem irott jelentést tegyen elegy ülésben; az köz iratra bocsátassék, a KK és RR által kerületileg pertractatióba veendő. Eként a szokott módon egyesülés eredvén a két tábla között, az áthághatatlan szabályul ki fog a küldöttségnek adatni." De még ezen óvakodások mellett is ugy állottak a RR, hogy akit a kigyó megcsíp, az a gyiktól is fél, s nemcsak hogy titkos szavazat utján kivánták magok közül a választmány tagjait kinevezni, (melly kinevezést ekkorig a Personalis szokott volt tenni,) hanem a tagok számát is megszaporitották; ámbár az efeletti szavazatkor többen ugy nyilatkoztak, hogy ami e küldöttségre bizva van, azt nyugodt lélekkel a janitorra is reá bizhatnók, minthogy levélhordásnál egyébre tisztsége nem terjed.

A küldöttség megválasztatott. Tagjai ezek: Deák, Pázmándy, Borcsiczky, Andrássy, Bőthy, Hertelendy Miksa, Palóczy és Gr. La Motte, — Frim egri kanonok, — Mihalkovics jászkun — s Vághy és Kricske kir. városi követek.[10]

April 24-én tartatott országos ülésben az ez iránt készült izenet felvétetvén, a fent megnevezett megyék (Honthot kivéve) 21-en s Zólyom mint 22-ik tisztán a concertatiónak ellene szavaztak, s azt a bizonnyal többé életre nem jövendőt tőbül megingatták. — PILLER és HEGEDÜS hasonló értelemben nyilatkoztak, de ROSKOVÁNYI és SZALOPEK által elidáltattak, s miután a kerületi izenet megerősittetett, a nevezett küldöttséghez a Personalis még önmagát, a magyar- s horvátországi itélőmestereket, Gr. Draskovics horvátországi követet, s a jelen nem lévők részéről Gönczy Sámuelt hozzácsatolta.

A fő RR ezen izenetet nyomban tanácskozás alá vévén, a TÁRNOK javallatára válaszul adatni határozák: miképen a főRR óhajtanák ugyan, hogy az országgyülés rendszeres coordinatiójáig a törvényhozási foglalatosság eme jeles része, a cancellariávali concertatio, a régi bévett szokás ösvényén hagyatnék, mindazáltal tekintvén Ő Felségének kiadott kir. válaszaira s az országgyülés megszükült idejére, minden további észrevétellel felhagynak, biztosan reménlvén, hogy csupán szerkezeti, s hihetőleg kisebb érdekü kérdésekre lévén az egész concertatio szoritva, a KK és RR nem fognak minden csekélységnél külön tanácskozást kivánni.[11] De a KK és RR most is, valamint az egész országgyülés alatt azon elvhez szorosan ragaszkodtak, hogy elegy ülésben semmi pertractatióba sem bocsátkoznak, mert megyei, városi követ, ország zászlósa, főispán, regalista mágnás, olly heterogen quantitasok, melylyeket összeadni nem lehet.

[10] Az izenetet a koncertációs küldöttség névsorával l.: *Iratok*. VII. köt. 495. kk. — Az ápr. 24-i országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 239. kk.

[11] A főrendek ilyen értelmű válaszát l.: *Iratok*. VII. köt. 514.

A fő RR részéről a concertationalis küldöttséghez a következő tagok neveztettek: Az országbiró, a veszprémi püspök, Almásy és B. Bedekovics főispányok, Gr. Nádasdy Leopold és B. Pongrácz József.

A concertatioban ekkorig az *urbéri t. czikkelyek*, s az *arányositó perről* és a *birói itéleteknek okokkali támogatásáról* szólló törvények végeztettek el. A Cancellaria észrevételei összesen és egyenként csak pusztán stylárisok, s azok is igen csekély érdeküek. p.o. hogy a *subditus* szó mindenütt *jobbágy*, *colonus* pedig *telkes jobbágy* szóval neveztessék. A *constitutivum* neve *telki állomány* legyen, továbbá *akarnák* helyett *szándékoznának*, *jóváhagyás* helyett *megegyezés* s a t. Mind csak illy érdemüek lévén a Cancellaria észrevételei,[12] midőn *april 25-én tartott elegy ülésben* a küldöttség az urbéri három első czikkelyről jelentést tenne, voltak kik azt gondolták, hogy a RR ott mindjárt elfogadást fognak kiáltani. Ez azonban nem történt. A KK és RR hivek maradtak feltett szándékukhoz, s izenetjökben kifejezett elveikhez, és miután a küldöttség jelentését a Personalis külön tanácskozás végett magának átadatta volna, az a RR külön teremében republicáltnak véteték ugyan, de pertractatiója mégis kerületi ülésre vitetett, ott a Cancellariának eddigi észrevételei szórul szóra elfogadtatván.

Eme torlott jelentésből alkalmasint világos nemcsak az, mi karba tétetett immár a hajdan olly fontos és gyakran veszélyes concertatio, de talán az is, hogy concertatiot nehezen érünk többé a magyar diaetán.

b)

A mai napig még e következő kir. válaszok érkeztek, s pertractáltattak:

1. Az 1830-iki országgyülésről felterjesztett sérelmek és kivánatok némelly pontjaira 1835 augustus 24-én költt kir. válasz következésében folyó esztendei martius 30-áról tett felirásra, aprilis 20-án kiadott kir. resolutio.[13] E részben a pontonkénti egybevetés, a nem orvoslottak iránti felterjesztés megujitása, ami kevésben pedig kedvezőnek találtatnék, törvénykészités végett a kerületi elnökség s Tarnóczy és Zarka jegyzők megbizattak; kik az e diaetai sérelmek tárgyában reájok bizott hasonló munkálatban már eljártak, jelentésök kerületileg igen csekély módositással jóváhagyatván.

2. A polgári pereknek jövő országgyülés alatt a kir. Curia, a báni tábla előtti folytathatásáról készitett s april 13-án felterjesztett törvényczikkelyre Ő felsége folyó hónap 20-ikáról azt teleli: hogy bármennyire óhajtsa is az igazságszolgáltatás gyorsitását, a RR javallatát mégis olly szoros kapcsolatban véli lenni az országgyülés rendszeres coordinatiójával, hogy a törvény alkotását a maga helyére s idejére halasztani kéntelenitetnék. Hogy azonban az 1563 : 51. és 52. cz[ikkely][14] czéljának addig is elég tétessék, kivánja az 1830 : 6-ik cz[ikkely] rendeletét, melly diaeta alatt csak a büntető perekbeni felsőbb vizsgálatot engedi meg az árvák, özvegyek és szegények feljebbvitt pereire is kiterjeszteni. Minthogy egyébiránt az appellált perek száma ez országgyülés alatt nevezetesen megszaporodott, ezeknek megvizsgáltatását

[12] Az úrbér szövegére tett kancelláriai megjegyzéseket l. uo. 537. kk., 546. kk.

[13] Uo. 457. kk.

[14] Az 1563 : 51 tc. elrendelte, hogy az alispánok a szegényeknek, özvegyeknek és árváknak, kiknek ügyeit a királyi törvényszékek pénteken és szombaton tárgyalják, szegénységükről bizonyitványt adjanak. — Az 1563 : 52. tc. értelmében a szegények ügyeit a megyei törvényszéken az első napon kellett tárgyalni.

alkalmas módokkal elősegiteni óhajtván, felszóllitja az ország Rendeit, hogy az 1807 : 9-ik t.cz. 1-ő §-sának (a két senatusbani itélhetésnek) ezen feljebbvitt perekre is kiterjesztéséről tanácskozzanak.[15]

Ezen kir. válasz a KK és RR által *april 26-án estve tartott kerületi ülésben* felvétetvén, e következők határoztattak:

Noszlopy inditványára: Hogy a jövő országgyülés alatt a feljebbvitt büntető perek, nemkülönben az árvák, özvegyek és szegények appellált perei praeferenter itéltessenek; amennyire mindazáltal idő s körülmény engedné, más feljebbvitt polgári perek is vizsgálat alá vétethessenek. A két senatusbani itélhetés (a kir. Táblánál) diaetán kivül is az appellált pereknek minden nemeire kiterjesztessék. A senatusokat az előlülő minden törvényfolyamat idejének kezdetén elrendezni tartozzék olly módon, hogy kivévén az interessentia esetét, (ezen kivétel Petrovay inditványa volt,) ebben az egész terminus alatt változás ne történhessék. És mivel az egyházi tagok a büntető igazság kiszolgáltatásban részt nem vehetnek, hogy a törvényes szám mind a két senatusra kiteljék, Ő Felsége a tagok számát megszaporitani méltóztassék. A pereknek ekénti megszaporodása, s a nemtelenek büntető perei feljebbvitelére adott tágasb engedelem tekintetéből pedig a Hétszemélyi Tábla a Husvét utáni terminus alatt is itéljen.

Ezek elfogadtattak, Vay inditványára világosan hozzátétetvén, hogy ezen rendelkezés csak ideiglenes gyanánt hozatik, s annak elveit megörökiteni a RRknek nincs szándékjokban.[16]

3. A *vérek között világos örökösödés* esetében végrehajtandó osztály tárgyában april 22-én tett másodizbeni felirásra Ő Felsége válaszul adja, hogy a törvényczikkely egyeb §§-ait a 8-iknak első részével egyetemben (melly azon elvet mondja ki, hogy a szabad intézkedés alá nem tartozható javakat is magában foglaló végrendeletek, az ősi javak világos örökösödés utján való törvényes felosztatásának ellent nem állhatnak) egészen elfogadja, de a nevezett szakasz második részét, melly szerint az ősiekből a végrendelet ellen osztályt követelő fél, a szerzeményekből őtet illethetett részről lemondani, s azok a többi legatariusok között a végrendelő szándékához leginkább közelitőleg felosztatni rendeltetnek, egészen kihagyatni kivánja, jobbnak látván hogy az illy esetekben előfordulható különféle esetek a törvényes uton itélendő biró elintézésére sértetlen hagyassanak, mintsem politicai küldöttség önkényére, s a végrendelkező szándéka felőli gyanitgatásra bizassanak.[17] A KK és RR ezen kir. választ is april 26-án pertractálván, ámbár mélyen érzették a hijányt, melly a világos örökösödés eseteire nézve továbbá is pótolatlan marad, készebbek valának mégis ezen fogyatkozást még egy ideig eltürni, mint az olly annyira szükséges törvényt veszélyeztetni, s annál fogva a kir. választ voxok többségével elfogadták.[18] Végre a

4-ik kir. válasz: a rövidség okáért *expropriationalis törvénynek* nevezett, magános vállalatokruli javalat tárgyáról szóll. Ő Felsége örömmel értette, hogy a KK és RR az illy hasznos vállalatokat, s velök a kereskedés előmenetelét gátló akadályoknak törvénnyeli elháritására forditák gondoskodásukat. De valamint atyai szándékjával egészen egybehangzó eme törekedésöket teljesen

[15] L.: *Iratok*. VII. köt. 456. kk.
[16] A felirat és a törvénycikk javaslatát l. uo. 599. kk.
[17] Uo. 539.
[18] Erről szóló izenetüket l. uo. 573. kk.

helybehagyja, úgy másrészt őszintén kinyilatkoztatja: *ea, quae in substrato articuli projecto a legali jurisdictionum et dicasteriorum atque ipsius adeo executivae potestatis influxu abstrahenda et tam circa realem, et publicam talismodi operum utilitatem, quam etiam ulteriorem eorundem coordinationem articulari cuipiam deputationi concredenda proponuntur, nec legali in Regno Hungariae administrationis systemati convenire, nec scopo, qui intenditur propter innexas quoque procedurae illi difficultates profutura esse*". Ezeket tehát helybe nem hagyván, a törvényczikkelynek ezen észrevételekhez alkalmazására az ország Rendeit annyival inkább felszóllitja, mentől inkább hiszi, hogy ily hasznos munkálatok Magyarországban ugy fognak legbizonyosabban és leghamarébb létesülhetni, ha mindazok, amik közhasznuságuk megitélésére, s a kereskedési tekintetekhez alkalmazására tartoznak, a törvény és helyes szokás által ily dolgok elintézésére szabott uton hagyatnak, s csak a jelen törvények hijányainak kipótlására hozatnak idvességes rendeletek.[19]

Illy helyzetében a dolognak, midőn egyrészről a kérdéses vállalatok előmozditása hazánkra nézve már-már nem jobblét, hanem élet és halál kérdésévé lőn, másrészről pedig a nemzeti béfolyás elmellőzését nemcsak a magános birtok szentségének, s biztosságának fontos, de hazánk önállásának, érdekei függetlenségének, s kereskedési nézőpontból is idegen nyerekedők, vagy szomszéd tartományok érdeke s czélzatai alá nem vethetésének nagy nemzeti tekintete szorosan tiltaná, nem annyira arra lehetett a RRnek ügyelniök, mi volna legjobb, amit tehetnének, ha rendelkezésök ereje csak ön akaratjoktul függne, mint inkább, hogy mit lehet a jelen körülmények között hazánk javára tenniök.

Illy szempontból indulva Hertelendy Miksa azt javallá, hogy a vonaloknak megállapitása, mellyekre ha vállalkozók akadnak, a kisajátitási törvény ereje kihasson, az országgyülés intézkedésétől semmi esetre el ne vonassék, sőt a majdan előfordulható esetekre a törvényhozásnak rendelkezése világosan feltartassék. Hogy azonban az idő a jövő országgyülésig is veszve ne legyen, vegyék fel a RR alapul azon ductusokat, mellyek a kereskedési munkálatban, commercialis fő utak végett vannak kijelelve,[20] s ezeket azon változtatással, hogy az Adriai tengerhez vezető ductusok egyedül és kirekesztőleg a magyar Korona birtokában lévő tengerpartokhoz és kikötőkhöz szoritassanak, s ekép nemzeti önállásu kereskedésünk a triesti kikötő érdekei alá vetéstől, s ez általi örökös szolgaságtól megóvassék, fogadják és állapitsák meg, olly móddal, hogy az ezen, de csak ezen vonalakba eső vállalatok, a jelen törvény jóvoltára számot tarthassanak. S illy körülirás mellett álljanak el az országos küldöttségtől, s bizzák a dolgot a kormányszékre, s illető törvényhatóságokra.

Nagy Pál ezen nézetekben osztozván, bővebben fejtegeté, miképen a RRnek nemcsak puszta kereskedői szempontból kell e dolgot tekinteniök, hanem mint önállású független nemzet törvényhozóinak főkép arra kell ügyelniök, hogy hazánk gyarmati alacsony állásba ne taszittassék s idegen érdekek tributariussává ne tétessék. Ez pedig annál fontosb tekintet, mentől igazabb, hogy amelly utat egyszer vőn magának a kereskedés, azt századok is nehezen képesek megváltoztatni, s a változás mindenesetre roppant catastrophákkal, és egész nemzetekre élettel halállal jár. E szempontokbol különösen

[19] A kir. leiratot l. uo. 516. kk.
[20] Vö. a 458. o. 9. jegyzetével.

Fiuméra s átaljában a magyar tengerpartokra vezérelvén a RR figyelmét, megmutogatá, minő káros, sőt halálos következései lennének hazánkra annak, ha megengednék a RR, hogy Bécs Magyarországon keresztül Triesttel vasutak által összeköttetnék,[21] mielőtt hazai kereskedésünk középpontja s magyar révpartink között illy közösülés létesül. Már pedig ha a vonalak meghatározása a kormány kényére bizatnék, igen kevés jóslói szellemmel előrelátható, hogy a triesti vonal lenne mindenek között legelső, ekkor pedig örökre vége van révpartjaink jövendő fontosságának, vége a magyar kereskedés nemzeti önállásának. E tekintetet tehát a törvényben különösen megóvatni kivánván, a ductusok megállapitását mostanra és mindenkorra a törvényhozásnak fenntartani javalja, egyébiránt Torontál inditványát azon módositással: hogy a technicai lehetőség előre theoretice meg nem határoztathatván, az általa javallott vonaloknak csak két végpontjai tétessenek törvénybe, az interlinearis pontok kijelelése pedig elmellőztessék, szintén elfogadta.

Somsics ezekhez azt kivánta hozzátétetni, hogy a jelen törvény által kijelelendő vonalokban a törvény kedvezésinek alkalmazása ne csak úgy értessék, ha az egész vonalban, hanem ha annak egy részében is vasutat vagy csatornyát akar valaki épiteni. P.o. a Pesttől Bécsig terjedő vonalra adott engedelem arra is kiterjedjen, ha valaki csak Gönyütől akarná Austriáig a vállalatot megtenni.

Némi hosszabb vitatás után, minek részletes előadására sem helyem, sem időm, ezen három követ uraknak véleményök elfogadtatott, s eként nagy lépéssel, s ugyszólván az alkotmányos lét érdekeinek szemügyben tartása mellett a lehetőségig lévén közelitve a kir. válaszhoz, a törvényczikkely egyes szakaszai ezekhez alkalmazva módosittattak.[22]

c)

Ezen királyi válaszokon, s a RR által folyvást állhatatosan védett, a fő RR által pedig ellenzett folyó tárgyakon kivül, hová a szóllásszabadság dolgát, a békési sérelmet, az evangelicusoknak horvátországbani polgárositását, a praesidialisok eltörlését, törvénytelen parancsok aláiróinak büntetését, a borsodi bankócsinálók ügyét, a lengyel ügyet, a tizedről, tisztviselők büntető hatóságáról szólló inditványt számolom, még a következő ujabb tárgyak valának szőnyegen.

1. Horvátország kivánságára, a főRR megegyezésével is felirás tétetett Ő Felségéhez az iránt, hogy a Károlyvártól Fiuméig 18 mértföldre terjedő Ludovicaea utnak[23] megváltására Ő Felsége czélirányos intézeteket tenni méltóztassék,[24] minthogy ez a javalt vasútak menetének az Adriai tenger magyar révei felé leendő irányzására okvetetlen szükséges; de különben is az ezen uton kiváltságosan megállapitott vámbér annyira nyomja a magyar

[21] A Bécset Triesszttel összekötő vasútvonal építését 1839-ben kezdte meg a Sina-bankház által létesített részvénytársaság. A vasútvonal elkerülte Magyarországot, első, Bécsújhelyig vezető szakaszát 1841. jún. 20-án nyitották meg. Ekkor Bécs, felismerve a vasútvonal óriási gazdasági és katonai jelentőségét, állami kezelésbe vette a vállalkozást; 1844 őszére Grácig, 1846 végére Cilliig készült el a vasútvonal.

[22] A rendek izenetét és a törvényjavaslat módosított szövegét l.: *Iratok*. VII. köt. 591. kk.

[23] A Károlyvárostól Fiuméig vezető fontos kereskedelmi út 1819-ben készült el; az építtető társaság 50 évre kapott szabadalmat.

[24] Az izenetet és a felirat szövegét l.: *Iratok*. VII. köt. 549. kk. és 572. kk.

termesztményekkeli kereskedést, hogy e miatt különösen benföldi gabonánk a külsővel a concurrentiát ki nem állhatja.[25]

2. A koronaőri választásról törvényczikkely alkottatott.[26]

3. Az urbér, Ludovicaea katonai intézet, Museum, praeparandiák s polytechnicum iránti már egyesülést nyert tárgyak részint felterjesztettek, részint felterjesztés végett, felirás és törvényalakba idomittattak.[27]

4. A nemzeti játékszin felállítása végett a KK és RR 400,000 ftnyi ajánlásuknál másodizben is megmaradván, ezt a fő RR ismét el nem fogadták.[28]

5. A KK és RR küldöttségeket neveztek titkos szavazattal: 1.) a Ludovicea, praeparandiák, polytechnicum és Museum tárgyában, 2.) az alimentatio iránt, 3.) a partiumbeli megyék visszacsatolására.[29] Ez alkalommal érdekesen vitattaték azon inditvány, legyen e a küldötteknek diurnumjok? A többség az intelligentiát s közbizodalmat vagyonosság tekintetének alája vetni nem akarván, az eddigi szokás mellett maradott.

6. A főRR felvették az egy pár hónap óta nállok heverő diaetalis hirlapok tárgyát, s azt közértelmüleg a publico politicumra, hová a sajtó kérdése az 1791 : 67. által utasitva lőn, halasztani határozák.[30]

344-ik és utolsó szám.

1836 április 28, 29, 30, május 1, 2.

Foglalat: Sommás foglalatja a diaeta utolsó napjaiban történteknek.

Pozsony, majus 2-án, 1836.

Expropriationalis törvény.

Az e tárgyban költt kir. válaszra[1] kerületileg készitett újabb felirás *april 28-án országos ülésbe* vitetvén, azon kifejezést: hogy az e tárgy körülti rendelkezések az összes törvényhozást illetik, melly az izenetben foglaltatván, SOMSICS által a t. czikkelybe is betétetni sürgettetett, a PERSONALIS ellenzé, s többek közt azt is mondá, hogy ezt a kormány el nem fogadja, s az óhajtott törvényből semmi sem lesz.[2] Erre

DEÁK: El nem fogadván a kormány az ország Rendeinek javallatát, a KK és RR egyesülésről gondolkoztak, s ámbár annak elhatározása, hol és

[25] A társaság olyan magas vámot vetett ki a Magyarországról szállított gabonára, hogy a magyar gabona a világpiacon teljesen versenyképtelenné vált az ogyesszai és északamerikai gabonával szemben. Ezért követelték a rendek ismételten az út államosítását, ez azonban csak 1874-ben következett be.

[26] Uo. 553. kk.

[27] Uo., sorrendben: 551. kk., 561. kk., 559. kk., 555. kk.

[28] Uo., 582., 611. kk.

[29] A küldöttségek megválasztása az ápr. 29-i országos ülésben történt; a megválasztottak névsorát l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 279. és *Iratok.* VII. köt. 614. kk.

[30] Uo. 581.

[1] L.: *Iratok.* VII. köt. 515. kk.

[2] „. . . ha Somogy vármegyének javallata elfogadtatik, akkor visszaesik a dolog azon állapotra, mellyben az első szerkesztetés alkalmával volt, és mivel azt, amit a szólló követ beiktatni kíván, ő Felsége a kormányszékek hatóságára utasitotta, reményleni nem lehet, hogy most a javallatot elfogadja." L.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 270.

minő feltételek alatt lehet a kisajátításnak helye, tagadhatatlanul nemzeti jus lenne, nem akarták mégis az e tárgy körülti rendelkezést csak magoknak tulajdonitani, amint csak a kormányra bizniok sem lehetett, hanem azt mondák, történjék az összes törvényhozásban, hol nemzet és fejedelem együtt van. Ez ellen a kormány kifogást nem tehet, s ha tesz, nyilvánvaló igazságtalanságot követ el, s ellenkezésbe jő azon mondásával, mellyet gyakran szeret száján pergetni, hogy t.i. a közboldogság akkor van legerősb lábon, ha úgy a fejedelem mint az ország jusa semmiben sem csonkittatik. Fenyegettetni halljuk magunkat, hogy ha a nemzetnek eme világos jusát a kormánynak át nem adjuk, s örökre el nem vesztegetjük, semmi sem lesz a törvényből. Szomoru ellenvetés! képes a legkeserűbb érzést gerjeszteni. Olly ellenvetés, melly le nem ver ugyan, de megrázkódtat! De valóban ha csak azért nem lesz semmi a törvényből, mellyet hazánk java sürgetőleg kiván, mivel a nemzeti just lábbal tapodni, s kereskedési közérdekeinket, birtokaink biztosságát kormányönkénynek kitenni nem akarnánk, ugy hinnünk kell, amit sokszor hinni nem akarva hallottunk: hogy t.i. azért nem lesz semmi belőle, mert Magyarországot boldogithatná! (Úgy van! úgy!!) Ha elesik ez is, mint sok egyéb elesett, amit hő kebellel szoritott nemzetünk karjai közé a közvélemény, (éppen aznap reggel kedvetlen kir. válaszok hirdettettek, névszerint a budapesti hid iránt, a szóbeli bíróság iránt[3] s a t.,) egy édes álomtul válunk meg, mellyet a mult időkre tekintve talán nem is kellett vala táplálnunk. De ha igy hullanak el legszebb reményeink, elviszük a keserü érzést kebleinkben, bé fog az szivárogni küldőink sziveibe, erős gyökeret verend a közvéleményben, s ha nyer e ez által a kormány valamit? megmutatja a következés. Én mindenesetre kinyilatkoztatom, hogy nagyon csalatkoznak, akik azt hiszik, hogy csak egy kis materialis nyereség csalóka reményét kell előnkbe tartaniok, s mi azt minden áron, bármelly moralis áldozattal is megvásároljuk. Mi nem fogjuk megvásárlani, a nemzet jusainak feláldozásával bizonyosan nem, senki a nemzet közül, s mi ezen jusoknak őrjei legkevésbé!!

Somsics is fájdalmas érzéssel szóllott ez értelemben. Andrássyt, ki a javallatban inconsequentiát talált, a nemzeti jus elölésével vádolá, s alkalmat vőn magának a keserű érzést kifejteni, mellyet a szóbeli bíróságról szólló törvényczikkely elvetése keblünkben okozott. Távolról sem érdeklé e törvény a kormány érdekét; a legszegényebb néposztály boldogságát vala csak eszközlendő, ezernyi könnyeket letörlendő, erkölcsiség magvait, az adott szó szentségét, s vele a nemzeti becsület felélesztését rejté az egyszerü keblében; s mindez nem vala képes reábirni a kormányt, hogy ennyi jót, ennyi idves czélokat a rendszeres pertractatio nyomorult kifogásának fel ne áldozna. Ennyi remények, ennyi biztatás után nem örömre, de siránkozásra kisztet a bánásmód, mellyet tapasztalunk?

Ugy látszott, megbánták kik e discussióra kihivást tettenek, s a Personalis sietett végzésnek jelenteni, hogy a somogyi inditvány elfogadtatik.[4]

Ezen izenet és törvényjavaslat *a fő Rknél még aznap estveli 6 órakor* tanácskozásba vétetvén, — az Országbirónak véleménye oda ütött ki, hogy

[3] Az ápr. 28-i országos ülés előtt tartott elegyes ülésben a Bod János ügyébeni, a szóbeli bíróságokról, a pest-budai hídról, s az úrbéri telken lakó nemesek adózásáról szóló kir. válaszokat hirdették ki. Vö. uo. 263. o., a felsorolt válaszokat l.: *Iratok*. VII. köt. 584. kk.

[4] Az izenetet és a törvényjavaslat módosított szövegét l. uo. 590. kk.

a törvényhozás csak általános szabályt hozzon, a specificus alkalmazást a különben is csak törvény értelmében munkállódható végrehajtó hatalomra kell bizni, s mind ezért, mind gyakorlati tekintetből is károsnak vélte a vonalokat törvény által úgy meghatározni, hogy azokon kivül bármi más alkalom akadjon is, a kormány az ország kereskedési javát ez úton elő ne mozdithassa. Igy a TÁRNOK is ezt az egész dolgot kormány privilegiumok utjára tartozónak vitatá, következőleg azt az óvást hogy a tárgy körülti rendelkezés a törvényhozást illeti, kivált midőn a kormány ezen hasznos vállalatok előmozditására segédkezet nyujt (?), nemcsak feleslegesnek, de károsnak is itéli. Mert ha elismeri is a szólló, hogy a legislatio a maga figyelmét mindenre s igy erre is kiterjesztheti, s ajánlhatja Ő Felségének, hogy ez vagy amaz vonalra különös figyelemmel legyen, de ezt előmozditólag, ne pedig gátlólag tegye, s ne kösse meg a kormány kezeit, hogy más jót ne tehessen.

GR. ANDRÁSSY GYÖRGY úgy vélekedett, hogy e törvény tárgya a tulajdoni jus, mellynek szentnek kell lenni polgári társaságban. A törvényhozó test tehát méltán követeli magának azon just, hogy megitélhesse, olly fontos és közhasznú e valamelly dolog, miszerint megérdemli, hogy miatta egyesek tulajdona kénszeritőleg kisajátittassék.

ÜRMÉNYI hasonló értelemben szóllott: Nem vélte ő, hogy a privilegiumadás jusát a RR Ő Felségétől megtagadni akarnák; de hogy valakit akaratja ellen tulajdonából expropriáljunk, ez csakugyan privilegium tárgya nem lehet, s midőn illy nagy áldozatról van szó, a fejedelem se veheti rossz néven, hogy a nemzet képviselői esetről esetre meggyőződni akarnak, miképen nem egy két ember magános érdeke, hanem köz nemzeti haszon az, mi miatt a polgárok tulajdona bántatik.

Még élénkebb volt a vitatás a 4-ik §-nál, hol a RR nem akarván a jövő országgyülésig időt veszteni, reábizták a kormányra, hogy ha a kijelelt ductusokra vállalkozók akadnának, velök a kormány egyezhessék, s köthessen; de jövendőre a rendelkezést esetről esetre az országgyülésnek tarták fenn.

AZ ORSZÁGBIRÓ s a TÁRNOK az illy tractatusokat szorosan a végrehajtó hatalomra tartozónak állitották, s az utolsó még következetlenséggel is vádolá a RRket, hogy első javallatukban országos biztosságnak készek voltak magokat s tulajdonuk elvételét alája vetni, most pedig a királyi Felséget, kinek minnyájan alattvalói hüséggel, engedelmességgel s bizodalommal tartozunk, s kinek a szónok életét, vagyonát a legnagyobb megnyugvással alája veti, megbizni nem akarják. Megelőzé azon ellenvetést, hogy más alkotványos nemzeteknél is a törvényhozás szokott minden egyes esetben e tárgyakról rendelkezni, s czáfoló feleletül adá, hogy a mi alkotványi rendszerünk ezekétől igen nagyon különbözik. S átaljában mindketten gyakran emlegeték, hogy ha illy sok akadály tétetik, a törvényből semmi sem lesz, pedig azt a szóllók igen igen sajnállanák.

B. PRÉNYI ugocsai főispány gyönyörűn védelmezé az ország jusait. Azt hallom, ugymond, hogy óhajtják a főRR e törvényt létesiteni, s mégis annyi észrevételeket tesznek, hogy azokat a RR, kiknek a nemzeti jusok gondviselése kötelességökben áll, ha ezen kötelességet őrzik, el nem fogadhatják. Én legalább ha közöttök ülnék, soha el nem fogadnám, s aminő forró óhajtással ápolom a reményt, hogy lesz e törvényből valami, úgy azt mondom: inkább semmi, s örökre semmi, mint illy áldozattal! Azt kivánják az előttem szóllók, hogy a nemzet csak annyit mondjon ki: expropriálni szabad, s a többit a kormány tegye, amint s amikép akarja, és a törvényhozó test többé bele

ne szólhasson. Lehet ezt constitutionalis országban kívánni? Nem ellenkezik e ez a képviseleti rendszer idaeájával? Én valóban nem győzök eleget csudálkozni, hogy a polgárok vagyoni biztossága s a nemzet kereskedési érdeke felett itt, épp itt kell a kormány korlátlan hatalommal felruházását inditványba hozatni hallanom, itt, ahol az expropriatio olly erővel elleneztetett. Ami a külföldi alkotványos nemzetektől vett példát illeti, igaz ugyan különbség van ezek s a mi hazánk között, azonban mégis merem állitani, hogy a constitutionalis Magyarország mégis jobban hasonlit amaz alkotványos nemzetekhez, mint azon országokhoz, hol a kormányok korlátlan s határtalan önkénnyel országlanak. Elégedjenek meg a fő RR, hogy a legközelebbi 3 év el nem vesztése tekintetéből a kérdéses nemzeti jusnak gyakorlatát a KK és RR a kormányra bizni nem idegenkednek, s ne kivánják, hogy arról örökre lemondjanak.

Hosszasb vitatások után, mellyeket közleni sem időm, sem helyem, a többség oda jelentetett: az *1-ő §-usra* hogy a ductusok törvénybe ne tétessenek, hanem a felirásban kéressék meg Ő Felsége, hogy adandó alkalommal a kereskedési munkálatban kijelelt vonalokra[5] különös figyelemmel lenni méltóztassék. A 4-ik § pedig az elsőhöz alkalmaztassék, s eként a specialis rendelkezés, tractatus s a t. a kormányra bízassék. Ez végzésnek jelentetvén, az Országbirája inditványt tőn, hogy mindezek csak modo suasorio mondassanak, s ha a KK és RR véleményökhöz ragaszkodnának, a felirás ne hátráltassék. Ezt a Nádor is helyben hagyá, s elfogadtatott.[6] A RR maradtak véleményöknél, s a felirás megtörtént.[7]

*

Kir. válasz a magyar nyelv tárgyában.

Mióta a Cancellaria itt van, a resolutiók mind Pozsonyból vannak jelelve, ez april 26-áról szóll,[8] s felvétetett *april 28-án.*

Tartalma: 1. A törvény magyar textusának kétség esetében elhatározó ereje (az *originalis* szó nem emlitteték) törvénybe tétessék. Ezt a RR Somsics javallatára e szavakkal teszik: A törvények magyar szerkezete eredetinek, és a támadható kétségek eseteiben elhatározónak rendeltetik.

Ehhez *országos ülésben (april 29-én)* a Personalis az intermediationalis királyi válaszból, mint ezen törvényszakasz anyagából, ezen szavakat: *his jam sub Comitiis condendi articuli sanctioni Regiae lingva Hungarica et latina substernantur,* hozzáragasztatni kivánta.

De Somsics és Deák megmutogaták, hogy ez már megtörtént, s nem törvénybe, hanem a törvény historiájára való. Méltán ki is nevetne bennünket az egész világ, ha azt tennök ma törvényczikkelybe, hogy tegnap a felterjesztés miként történjék? Deák itt is tolmácsa volt azon nemzeti aggodalomnak, mellyet a legújabb resolutiok okoznak. Úgy látszik, mondá a szónok, megbánta a kormány azt a csekélységet is, amit sokan elég jók valának engedélynek tekinteni. s most szórul szóra szeretné visszahuzni!!

Bezerédy oda kivánta vezérelni az ország minden törvényhatóságai figyelmét, hogy a nyelvet s nemzetiségünket, Istentől nyert eme szent tulaj-

[5] Vö. a 458. o. 9. jegyzetével.
[6] A főrendi választ l.: *Iratok.* VII. 626. kk.
[7] Uo. 623. kk.
[8] Uo. 578. kk.

doninkat kormány kegyelemtől függőnek ne tekintsék, s a törvényeket nyelvünk dolgában ne nézzék az előhaladást gátlóknak, hanem inkább előmozditóknak, s éljenek mindazon jusokkal, tegyék mindazt tettleg, amire elrabolhatlan természeti jusok s hatalmok van.

2. Ő Felsége már megelőzte az országnak azon kivánatát, hogy a kir. herczegek magyar nyelven oktatást kapjanak. (Erről már sok törvényünk lévén,[9] confirmatorius czikkelyt a RR nem alkotnak.)

3. Megengedi, hogy ezentul a tabularis pereket magyarul kezdeni, folytatni, s azokban magyarul itélni, a hiteles expeditiók bévezetését, s bérekesztését pedig szintén magyarul tenni lehessen. (Törvénybe tétetik, de parancsolólag, s nem csak engedőleg.)

4. Ahol magyar nyelven tartatnak szentbeszédek, az anyakönyvek (matriculák) is akként irassanak. (Törvénybe megy.)

5. *Quoad monetas, cum insignibus et imaginibus veteri Hungariae more cudendas, dispositionis item art. 8: 1830 §-i 4-ti relate ad quosvis officiales publicos, art[icu]lorum 9: 1792., 1: 1807., et 7: 1830.*[10] *quoad nativos Hungaros legionibus Hungaricis et confiniariis praeficiendos,* Ő Felsége a törvény teljesitését igéri, s meg fogja rendelni, hogy a magyar ezredek s benföldi katona praefecturák, *in quantum per adjuncta licuerit,* a törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek. (Ezek meg nem felelvén a RR kivánatainak, törvénybe nem tétetnek.)

6. Az ó-aradi oláh praeparandiában magyar nyelvtanitó szék fog állittatni.[11] (Törvénybe megy.)

7. Az országban kijövő könyvekből egy-egy példány a Tudós Társaságnak adassék.[12] (Erre a királyi igéret elegendőnek itéltetett.)

Ezeknek felirásba tételével a RR élénk fájdalmukat újra kijelentik azok iránt, miket a nyelv tárgyában nem adott meg Ő Felsége,[13] kinek egyetlen egy *legyen* szavába került volna a nemzetnek aggodalmait, a legédesbb örömre változtatni. És ezen fájdalom nyilatkozás volt az, melly miatt Gr. Cziráky az egész felirást incorrigibilisnek nyilatkoztatta; mellynek azonban felküldése csakugyan a főRR által sem elleneztetett.[14]

*

Országos választmányok kinevezése titkos szavazattal.

A RR ittott hozott határozataik következésében országos küldöttségek nevezésére lévén szükség, a választásra nézve szabályul rendeltetik, hogy aki

[9] Talán az 1569 : 33. tc.-re gondol a szónok; ennek 2. §-ában kérik a rendek a királyt, hogy hosszabb távolléte idejére fiainak valamelyikét hagyja Magyarországon maga helyett, hogy a magyar nyelvet is megtanulják.

[10] Az 1807 : 1. tc.-ben az országgyűlés 12 000 újoncot ajánlott meg a francia háború céljaira. A tc. 9. §-ában a rendek azt kérték, hogy mivel az idegen nyelvű felettesek elriasztják az újoncokat, a magyar ezredekhez magyar fő- és altiszteket nevezzen ki. — Az 1830 : 7. tc.-ben a rendek a megajánlott 28 000 újonchoz feltételül kötötték, hogy a király a magyar ezredekhez magyar fő- és törzstiszteket nevez ki.

[11] Ezt a követelést a rendek a nyelvügyi sérelmek és kívánatok sorában már a márc. 30-i kerületi ülésben elfogadták. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 297.

[12] Vö. a márc. 27-i kerületi ülés ezzel kapcsolatos határozatával, uo. 294.

[13] A meg nem adott kívánságokat l. az országgyűlés 1836. márc. 16-i feliratában: *Iratok.* VII. köt. 44. kk.

[14] A feliratot és a hozzá csatolt törvénycikk javaslatát l. uo. 674. kk.

egy választmányban van, másba ne választathassék. A választások eként ütöttek ki:

1. A *Ludovicea* katonai intézetbeni nevelési rendszer kidolgozására, s az intézet gyakorlati fogyatkozásai felől vélemény adásra a választottak nevei már 322. számu levelemben megirvák.[15] Ezen küldöttségre bizatott a *praeparandiák, polytechnicum* és *reáliskolák* felállitásáróli terv kidolgozása és a Museumbeli névjegyzékek meghitelesitése.

2. Az *alimentatio megszüntetése* tárgyában Szent Iványi, Justh, Madocsányi, Ocskay, Noszlopy, Szabó, Torkos, Zarka, Bük, Piller, Almásy, Ragályi, Török, Markovics Jósef, Gyertyánfy, B. Prényi, — Mihalkovics jászkun, — Sáy, Körber, Dienes, Gerencsér kir. városi — Ruszek káptalanbeli követek.

3. A *partiumbeli megyék visszacsatolására* Balogh, Géczy, Nagy Pál, Hertelendy Károly, Lónyay, Bárczay, Laczkovics, Szombathelyi, — Egyházi Rendből Villax, — Kerületek részéről Nagy Antal hajdu követ, — kir. városok közül Nagy Mihály és Klapka.

4. A *Buda-pesti álló hid* és *Nemzeti Játszó Szin* végett: Dubraviczky, Bencsik, Szucsics, Széll, K. Horváth, Szalopek, Pfanschmid, Szirmay, Roskoványi, Makkay, Kövér, Vay, — Németh György kanonok. — Tosony Fiume kerületi, — Szánthó és Markovics kir. városi követek. *Fáy András* közfelkiáltással a küldöttséghez csatoltatott.[16]

Borcsiczky inditványt tőn, hogy akik kir. kinevezéstől függő hivatalt vállalnak el, a RR részéről ezen küldöttségek tagjai lenni megszünjenek. Elfogadtatott. Mire Géczy ünnepélyesen kijelenti, hogy hivatalát (az érdemes követ táblabirája a nagyszombati distr[ictualis] táblának) haladék nélkül resignálja.

A fő RR felszóllitják a RRket, hogy a hivatalba lépő személyeknek a hazafiaktóli eme szigorú és szokatlan elkülönözését ne kivánják, annyival inkább, mivel azok iránt, kiket bizodalmukkal megtisztelnek, a legnagyobb bizodalmatlanságot mutatják, ha olly gyenge charactert tesznek fel róllok, hogy hivatalt vállalván hazafiak lenni megszűnhetnek.[17] Egyébiránt ekkorig mégcsak az alimentatio tárgya lévén az, mellynek küldöttségre bizásában Ő Felsége is megegyezett, a Nádor most csak ehhez nevezett tagokat a fő RR részéről, névszerint: Az Országbiráját, A váczi püspököt, Gr. Keglevics Gábor koronaőrt, Mérey, Almásy és B. Prényi főispányokat, Gróf Sztáray Albertet és B. Prónay Albertet.

*

Némelly folyó tárgyakróli végzések:

A RR 29 voxal 19 ellen reá állottak, hogy a *tizedről 1-ő §*, melly iránt meg van az egyeség, törvénybe iktattassék.[18]

A *Nemzeti Játékszin* tárgyában a főRR ujólag sem fogadván el az ajánlást, (ami miatt Nagy Pál részvétlen zsugori szükkeblüségökért őket keserűn megróvta,) hogy mégis történjék a jövő országgyülésig valami, nem ellenzik

[15] L. előbb, 462. o.

[16] A választmányok tagjainak névsorát magába foglaló izenetet l.: *Iratok*. VII. köt. 614. kk.

[17] A főrendi választ l. uo. 656.

[18] Izenetüket l. uo. 642. kk., a felirat és a tc. javaslatát 655. kk.

az országos küldöttségnek csak a végre kiküldését, hogy a dolgot önkéntes ajánlatok útján sikeriteni törekedjék, jelentését a jövő országgyülésre minden esetre béadandó.[19]

*

Újabb ajánlások:

Külkey Henrik a Ludoviceára 12 aranyat, a Museumra ugyanannyit. — Honosított *Vivenot testvérek* a Ludovicaeára 1000 p. ftot, *Gasparik* váczi kanonok, a tébolyodottak ápolása végett Váczon létesitendő intézetre szintén 1000 p. ftot ajánlottak.[20]

*

A *diaetalis ujság* iránt a RR panaszukat jelentik ki, hogy a fő RR e tárgybani feleletjöket az országgyülés utolsó napjaira halasztották, egyébiránt a szabad sajtót nemzeti tulajdonnak, s az egész tárgyat a jövő országgyülésen létesitendőnek nyilatkoztatják.[21] A főRR semmit sem felelnek.

*

Különféle kir. válaszok:

1. A *vásári bíróságról*, a *nem nemesek perlekedési tehetségéről*, a *büntető perekbeni itéletek feljebbviteléről* s végrehajtása módjáról szólló t. czikkelyeket, és az *executionalis törvényt* az elébi kir. válaszok értelmében történt módositások elfogadása mellett Ő Felsége megerősiti.[22]

2. A *T. t. czikkelyt* úgy, amint újabban felterjesztetett, szintén egészen elfogadja.[23]

3. *Bod János elfogattatása* tárgyában nyomozást és igazságos határozást igér.[24] (Elvárják a RR.)

4. A *szóbeli bíróságról* szólló t. czikkelyt, ámbár azt a RR a törvénykezési módot elhatározó szabályok által kijavitva küldötték fel, ismét egyszerün a maga helyére, s idejére halasztja Ő Felsége.[25] De a RR Bezerédy inditványára újabb sürgető felirást határoznak, s kimagyarázván benne a keserü érzést, mellyet ezen száraz elvetés, az igazság szolgáltatásbani hijányok kijavitása iránt tett igéretek után az ország lakosainak legszámosb osztályaiban fogna gerjeszteni, azt egy ülőhelyben ugyancsak Bezerédy és Somsics javallata szerint el is készitik, melly az Országbiró által pártoltatván, a fő RRknél is elfogadtatik, s a többi készen lévő tárgyakkal együtt felküldetik.[26]

5. A *Buda-pesti álló hid* iránt megegyezik Ő Felsége az országos választmánynak a javalt törvény szerinti kiküldésében, olly feltétel alatt, *ut missionis suae resultatum pro altissima ratificatione Regia Suae Mat[iestati]ti referat*, és hogy a törvény 6-ik §-sában foglalt birói eljárás (t.i. a kisajátitási kárpótlás

[19] A feliratot és a tc. tervezetét l. uo. 660. kk.
[20] A felajánlások törvénybeiktatását l. uo. 597., 605., 614.
[21] Ilyen tartalmú izenetüket l. uo. 643.
[22] A megerősítő kir. végzést l. uo. 580.
[23] Uo. 586. kk.
[24] Uo. 584.
[25] Uo. 584. kk.
[26] Uo. 671. kk.

végett) a küldöttségtől elvétessék, s birónak a királyi Tábla (pro ferendo praeferenter et via summaria in hoc speciali extraordinario casu judicio) delegáltassék, fennmaradván a Hétszemélyes Táblára való feljebbvitel.[27] — Ezen utóbbi észrevételt, melly a bíróságot illeti, a KK és RR elfogadták; de arra, hogy articularis országos biztosság a maga munkálatját *ratificatio* végett terjessze a kormány elébe, képviseleti rendszerünk tetemes megsértése nélkül reá nem állhattak; azonban a kir. jusokat csonkitani szándékjokban nem lévén, a czél létesitése iránti buzgóságbul, MARCZIBÁNYI inditványára annyiban készek valának a kir. válaszhoz közeliteni, hogy a törvénybe ezen záradékot: „salva suprema inspectione Regia in sensu Legis et in specie Art. 12 : 1791 exercenda" nyilván bétennék. Ami a fő RRk által is elfogadtatván, a felirás ekként ujabban felterjesztetett.[28]

6. Az 1830-ki koronázási diploma magyar forditásának törvénybe iktatását[29] nem ellenzi Őfelsége; de kivánja azt olly módon tétetni, nehogy idővel oda magyaráztassék, mintha két nyelven lett volna azon diploma kiadva. Azért is a szerkesztés concertatióra utasittatván, ha ott az egyesülés meg nem történnék, a diploma csak azon nyelven lenne törvénybe iktatandó, mellyen kiadatott.[30] Az ország Rendei ezt elfogadván, kivánták a t.cz. bévezetésében e kifejezést használni: *akkoriban* deák nyelven kiadott stb. Ezt a Cancellaria hajthatatlanul ellenzette. A RR tehát azon gyanúra jöttek, hogy ezen szó kihagyásával a koronázási diplomáknak minden jövendő időkben deák nyelven leendő kiadathatása czéloztatnék: s azért bizván az utókorban, hogy azon nyelvet fogja erre nézve is kivivni, melly a törvényekben már eredeti, különben sem nagy nyereséget látván abban, hogy az originalis magyar törvények között egy czikkely legyen, melly csak forditás, készebbek voltak eme forditásnak törvénybe iktatásától elállani. Mihez a főRR is hozzájárulván ez a Cancellariának tudtára adatott.[31]

*

A nádori porták ideiglenes kiegyenlitése.

A FŐHERCZEG NÁDOR eljárván az ország Rendei bizodalmából reá bizott terhes foglalatosságban, a porták kiegyenlitése felől beadta jelentését:

Kaptak portákat: a *pozsonyi* kerületben[32] senki, a *beszterczei*ben Breznóbánya 4/8 részt, a *sopronyi*ban senki, a *budai*ban Pest városa 20-at, Csongrád v[árme]gye 3-at, Csanád 4, Arad 2, Békés 10-et, Szeged városa 6-ot. A *kassai*ban Borsod 3-at, A *debreczenyi*ben Szabolcs 3-at. A *pécsi*ben Tolna v[árme]gye 10-et, Bács 70-et. Pécs városa 2, Szabadka 9-et, Zombor 7-et. A *szerémi*ben Verőcze 6-ot, Eszék 1. A *temesi*ben Temes vármegye 4, Temesváros 2 5/8, Torontál 19-et, Végre Fiume 2. Összesen 184 1/8.

[27] Uo. 585. kk.

[28] A feliratot és módositott törvényjavaslatot l. uo. 678. kk.

[29] Az e tárgyban kelt feliratot és a kétnyelvű diplomát l. uo. 540. kk.

[30] A fenti tartalmú kir. leiratot l. uo. 639. kk.

[31] A Kancellária észrevételeit l. uo. 705. kk., a rendek végzését az ápr. 30-i concertatio során l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 294.

[32] Ebben az esetben az adózási kerületek értendők; ilyen összesen 10 volt, székhelyük szerinti felsorolásukat l. fent. Fiume és Horvátország adózás szempontjából külön elbirálásban részesült.

Levétettek porták: I. Posony v[árme]gyéről 18, Nyitráról 16, Trencsinről 9, Győrről 2, Komáromról 3 (ez mind v[árme]gye). II. Arváról 4, Liptóról 4, Thuróczról 3, Barsról 6, Zolyomrul 8, Honthrol 4, Körmöczbányáról 1, Selmeczről 3. III. Soprony v[árme]gyéről 20, városáról 4, Vasról 20, Zaláról 16, Veszprémről 4, Rusztról 1. IV. Budáról 2, Nógrádról 2, Esztergom megyéről 3, Fejérről 2. V. Zemplénről 6, Eperjesről 4/8, Szepesről 3, Késmárkról 3/6, Gömörrül 8, Lubló s Podolinról 2 2/8. VI. Debreczenről 4, Bereghről 3, Posega v[árme]gyéről 2. Összesen szintén 184 1/8.

A magyarországi porták összes száma a partiumbeli mindég ide számitott megyékkel egyetemben 6210 3/8. Horvátországé 135 1/8, összesen 6346 1/8. A 4,395.244 f 38 1/2 fr. adóbul és 75.000 toborzási segédpénzből tehát egy portára esik 704 f. 23 és valamivel több mint 1/2 xr.[33]

*

A concertatio folyamatja.

A concertationalis küldöttség april 29-én estve 8 óra tájban tartott elegy ülésben jelentést tőn, hogy 4.) a világos örökösödésről, 5.) Fiume itélőszékeiről, 6.) a vásári bíróságról, 7.) az itéletek végrehajtásáról, 8.) perlekedési tehetőségről, 9.) büntető perekbeni feljebbvitelről, 10.) a diurnumokról, 11.) a jobbágytelken lakó nemesek adóztatásáról szólló t. czikkelyek concertáltattak. A Cancellaria vagy semmi észrevételt nem tőn, vagy csak az elfogadott kir. válaszokhoz alkalmazott, és némelly igen csekély stylaris módositásokat. Némellyek tehát (igy MARICS) felkiáltottak, hogy ezeket helyben el lehet fogadni. A NÁDOR is eként nyilatkozott, mellé tévén, hogy ha tanácskozást kivánó észrevételek fordulandnak elő, soha sem fogja gátolni, hogy a RR külön tanácskozzanak. Azonban TARNÓCZY a két táblánál elfogadott határozást, miszerint a RR a concertatióra csak úgy állottak, hogy minden legkisebb szó felett külön tanácskozandnak,[34] feltartatni kivánta. A PERSONALIS is kérte a Nádort, bővebb tudomás végett engedné, hogy a jelentés a RRknél republicáltassék. — DEÁK, KLAUZÁL, KUBINYI (Felséges Haza! felszóllamlásal), FÁY Tarnóczyval egy értelemben szóllottak, s megjegyzék, hogy könnyen vitatások támadhatnának az elegyülésbeni tagok viszonyairól.[35] A NÁDOR Deák beszédjére ujra előbbi értelmében nyilatkozott, hitte, hogy mindenkitől számot tarthat azon bizodalomra, hogy a tanácskozás szabadságát nem kivánja korlátozni, s a RRket időnyerés tekintetéből, szóbahozott végzésöknek teljes erőbeni felmaradása mellett megnyugvásra felszóllitotta. De a nevezett követek egymás után ellenértelemben nyilatkozván, a vitatás csaknem kedvetlen szint kezdett magára ölteni, s maga ez is mutatá, hogy ennek folytatása időnyerés helyett veszteséget okoz, azért e szempontból ANDRÁSSY is a Personalissal egyértelmüleg szóllott, s midőn BORCSICZKY beszélni kezdene, a RRk hangos *minnyájan*-t kiáltottak. — Mire a NÁDOR kijelenté, hogy ám tessék külön tanácskozásra menni, ő legkevésbé sem ellenzi. A főRR minnyájan mélyen hallgattak.

[33] A nádor által javasolt új adóelosztás teljes, minden törvényhatóságra kiterjedő táblázatát l.: *Iratok*. VII. köt. 635. kk.

[34] L. előbb, 658. kk.

[35] Arról ti., hogy elegyes ülésben egyenlő értékű-e egy mágnás vagy főpap szavazata az egész megyét képviselő követek szavazatával.

A KK és RR tábláján tehát a küldöttség jelentése republicáltatván, a RR nyomban már esti 9 óra után kerületi ülést tartottak, nehogy az elegy ülésbeni tanácskozás ellenzése halasztás szándékára magyaráztathassék, s a Cancellaria csekély észrevételeit mind elfogadván, állapodásukat még ugyanazon estve országos ülésben is megerősitették. Gosztonyi itélő mestert megbizván, hogy a főRket (kik azalatt szétoszlottak) erről majdan tudósitaná.

És ezzel jöttünk ki az Országházából *april 29-én* estvéli 9 1/2 órakor.[36]

*

April 30-ika.

Az egymást felváltó különféle ülések reggeli 8 órától estveli 10 óráig tartanak. Ezen nap a legszerencsétlenebbek egyike, mert egymást kergetve érkeznek a legkedvetlenebb resolutiók, de egyszersmind a legszebbeknek is egyike, mert szivemelő látvány volt a RRket negyedfél esztendei kifáradás után, a lóhalálában vitt tanácskozás közepette illy roppant erőben látni, és látni miként a földnek ó világ mesélte fia Bryareus[37] valahányszor a földhöz sujtaték, uj erőt nyerve állott fel, — ugy a RR is. Erről s a következett napnak elkeseredett küzdéseiről mihelyt Pestre érkezem, még egy részletes levelet irandok,[38] most csak a tárgyakat lehet futólag megemlítenem.

1. Küldöttség neveztetik a *Felséget megköszöntendő.*

2. A RR vévén a szóllásszabadság tárgyábani 16-ik, s a békési sérelem iránt megtagadó viszonizenetet, irtóztatóan keserű bús lángra gyulladnak, s Tarnóczy ez érzelmeket a leghivebb tollal önti a 17-ik izenetbe, melly azon ünnepélyes kikiáltáson végződik, hogy a KK és RR ezen eseteket, minden netalán ismétlendő hasonlókkal törvényteleneknek, önkényből eredőknek s az erőszak szüleményeinek fogják tekinteni.[39]

3. A *praeparandiák* és *polytechnicum* iránti felirásra azt feleli Ő felsége, hogy erre nem kell törvény, nem kell választmány, majd fog ő gondoskodni.[40] Nem lévén itt a fejedelemtől kegyelem kérve, nem áldozat, nem uj jus, sem a kormány jusai megtámadva, hanem csak az kijelentve, hogy az ország gondoskodni akarván a népnevelésről maga költségén, erre csak tervet kiván most készitени, s még ez is megtagadtatván: a KK és RR a legkeserűbb fájdalom élénk kikeléseire fakadnak, s ezen érzelmeket azonnal ujabb felirásba foglalják, de egyszersmind felszóllitják egymást, s egymás által a nemzetet, hogy a kormánytól semmit nem várva, nem reménlve, önmagában keressen segedelmet, s associatiokba egyesülve s a törvény határain tul semmit, de törvény határai közt mindent téve ön erejével segitsen bajain. A felirás felmegy.[41]

4. 2-ik resolutio az *expropriatiorul.* Ő Felsége nem látja tanácsosnak, hogy a jövő törvényhozás munkálódásinak korlátok szabassanak, a törvény-

[36] Az ápr. 29-én tartott országos és elegyes ülések naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 276. kk., a Kancellária észrevételeit a felsorolt tárgyakban l.: *Iratok.* VII. köt. 657. kk.

[37] Briareos, a görög mondavilág lázadó óriása; átvitt értelemben általában óriást jelent.

[38] L. az *Országgyűlési Tudósítás*-okat lezáró két toldalékot, 677. kk.

[39] A két izenetet l.: *Iratok.* VII. köt. 706. kk.

[40] A kir. választ l. uo. 702. kk.

[41] Az izenetet és az új feliratot l. uo. 710. kk.

ből tehát azokat, *quae se ad futuram legislationis provisionem referunt* kihagyva, ugy a ductusokat, mint a többit is elfogadja.[42] — A RR ehhez képest a nemzet jusának megóvására csak annyit tesznek a törvénybe, hogy ezen törvény ideiglenes, s a jövő országgyülés okvetetlenül kimeritőleg fog e tárgyról rendelkezni. E szerint módosittatván a t. czikkely, az már a concertation is keresztülmenvé elfogadtatott.[43]

5. Négy resolutio jő: 1.) Az *indigenák* (Nikell és Drechsel iránt későbbi resolutiót igérve) mind elfogadtatnak. 2.) A *koronaőrökrül.* 3.) A *perek dieta alatti folyamáról.* 4.) A *bolondok házára* tett ajánlatokrul alkotott t. czikkelyek jóváhagyatnak.[44]

6. Ismét egy királyi válasz az *előleges sérelmek* iránt. A legkedvetlenebb, ami csak képzelhető. Minden pontot elvet. A partiumbeli megyék reincorporatióját is csak udvari biztosság útján majd megteendőnek igéri, s csak olly törvényt kiván alkotni, minő az 1741 : 18. és 1751 : 24.,[45] melly mellett, közel egy századig, a Részek elszakadva maradtak.[46] A RR azonban concertatio útján kivivták, hogy azon törvényhatóságok ezentul az országgyülésre meghivattassanak, *voto et sessione jure postliminii gavisuri.*[47]

*

Majus 1-ő napja.

Az ülések reggeli 7 órától éjfélutáni 2 óráig tartanak.

1. A KK és RR erősen megmaradván azon végzésöknél, hogy ha az ő körükből az országos küldöttségekhez szabad szavazattal választott tagok közül valaki királyi kinevezéstől függő hivatalt vállalna, deputatus lenni megszünjék, amit a fő RR folyvást ellenezvén,[48] a KK és RR végre DEÁK javallatára szavazat utján nyilatkozott közértelemmel kijelenti, hogy ezen állapodásukat csak magokra értvén, s abból törvényt alkotni különben sem szándékozván, akár megegyezik a fő RR táblája akár nem: ők az olly tagot többé országos küldöttnek elismerni nem fogják, s bizton reménlik, nem fog olly szemtelen ember találkozni, aki becsületéről s a RR bizodalmáról annyira megfelejtkeznék, hogy királyi hivatalt vállalva, e tábla végzésének ellenére, az országos küldöttségekbe tolakodjék.[49] E részben GR. ILLÉSHÁZYnak sokat köszönhetni, hogy a fő RR olly feleletet nem adtak, ami mélyebb vitatásokra vala alkalmat adandó, s hozzá nem járulásuknak kijelentésével megelégedtek.

2. Királyi válasz a *Ludovicaea* iránt. Ő felsége az 1808 : 7. törvényhez ragaszkodva, sem az oktatási rendszert kidolgozandó küldöttséget, sem azt, hogy a tudományok magyarul tanitassanak, el nem fogadja.[50] Erre a RR

[42] Uo. 704. kk.

[43] Az izenetet és a törvényjavaslatot l. uo. 414. kk.

[44] A leiratokat l. uo. 701. kk., 703., 708., 709.

[45] Az 1741 : 18. tc.-re l. a 363. o. 13. jegyzetét. — Az 1751 : 24. tc. az előző tc.-ben tett ígéret megvalósítását helyezte kilátásba.

[46] A leiratot l.: *Iratok.* VII. köt. 698. kk.

[47] Az e tárgyban kelt rendi izenetet és a módosított törvényjavaslatot l. uo. 718. kk. — Az ápr. 30-án tartott országos és elegyes ülések naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 289. kk.

[48] Az előzményeket l. előbb, 670. o.

[49] A kérdés megújuló vitáit l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 300. kk.

[50] A kir. leiratot l.: *Iratok.* VII. köt. 727.

kinyilatkoztatják, mintsem a nemzetiség meggyilkolására áldozattétellel is segédkezet nyujtsanak, s a nevelés körülti nemzeti jus megtagadásához hozzájáruljanak, inkább a tett 309.000 ftnyi országos ajánlást visszaveszik, s attól a főRR felszóllitása után is el nem állanak. Mire a NÁDOR kijelentette, hogy ám lássák, de az intézet azért nem fog elveszni.[51]

A *Museum* iránti t. czikkelyt jóváhagyja Ő Felsége érdemére nézve, beletétetni kivánván ezeket *cum benigno Suae Ma[iesta]tis annutu,*[52] de a RR azt mondották reá, hogy magok pénzén akarván házat épiteni, erre nem nagy királyi kegyelem szükséges, az a záradék tehát különben is az összes törvényekre nézve bennfoglaltatván a sanctióban, több mint felesleges; oda utasitják tehát a concertationalis küldöttséget, hogy erre semmi esetre ne álljanak. Sőt ha nehézségeket tesz a Cancellaria, ezen törvénytől is egészen elállanak.[53]

3. Királyi válasz a *magyar nyelv* iránt. Ő Felsége az intermediationalis resolutiót, s igy ezen szavakat is: *his jam sub comitiis condendi articuli lingva Hungarica et latina sanctioni substernantur* s a t. szórul szóra törvénybe iktattatni kivánja.[54] De a RR 35 voxal 11 ellen azon férfias állapodást, hozták, hogy készebbek ezen törvényt meg sem alkotni, mint úgy alkotni, hogy a haladás ösvényét az elidegenithetlen nemzeti nyelv tárgyában megkössék, s törvénnyel kimondják, ami még törvényben nincs, t.i. hogy a törvényeknek deák nyelven is kell alkottatni. Concertatio utján sok harcz után oda ütött ki a dolog, hogy a Cancellaria azon szavaktól elállana, s más elfogadhatóbb szerkesztést javallana, mit a RR éjfél után 1 órakor el is fogadtak.

4. A *dézma bészedése módjáról* és (végre!!) a *szóbeli perekről* szólló t. czikkelyeket, ezen utóbbit a kir. városok és kerületek felől intézkedő §§ kihagyásával Ő Felsége elfogadta.[55] A RR megnyugodtak.

5. A királyi Felségek 7 óra tájban megérkeznek. A RR KLAUZÁL inditványára azt határozzák, hogy a küldöttség nem törvényforditási, hanem eredeti magyar nyelven köszöntse Ő Felségöket. Hosszabb harcz után nádori közbenjárás kéretik, jelentené be ezt Ő Felségének, s eszközölné jóváhagyását. A Nádor elvállalta az intermediatiot.[56]

Majus 2-án.

A NÁDOR jelenté, hogy Ő Felsége most még deák nyelven kiván idvezeltetni. És ugy lőn, de BERNÁTHnak köz helybehagyás helyeslette inditványára a Nádor elvállalá Ő Felsége előtt az ország Rendeinek azon reményét nyilvánitani, hogy most utólszor s nem többé deákul.

A sanctio délután 5 órakor ment véghez szokott szertartással.[57]

Búcsú szavaimat tisztelt levelezőim Pestről veendik.

[51] A főrendekkel e tárgyban váltott izeneteket l. uo. 734. kk., 737.
[52] Uo. 728.
[53] Uo. 735.
[54] A leiratot l. uo. 728. kk.
[55] A két leiratot l. uo. 730. kk.
[56] A máj. 1-i országos és elegyes ülések naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XIV. köt. 296. kk.
[57] Az országgyűlést berekesztő ülés naplóját az elhangzott beszédekkel l. uo. 326. kk., a szentesitett törvényeket párhuzamos magyar és latin szöveggel l.: *Iratok.* VII. köt., a 916. o. után új lapszámozással.

[345.]

Toldalék az Országgyülési Tudósitások utolsó számjához.

Pesten, majus 15. 1836.

Az utósó napokbani kerületi ülések nevezetesb vitatásairól körülményes jelentést igértem, s ime teljesitem igéretemet, ami csak eddig sem haladt volna, ha hamarébb érkezik a hajó, melly utánam hozá irományimat.

April 30-án kézhöz vevén a KK és RR a *szólásszabadság* iránti 16-ik, s *békési sérelem* tárgyábani 8-ik viszonizenetét a fő RRknek,[1] azok felett Kocsi Horváth s Makkay elnökségök alatt nyomban *kerületileg* tanácskoztak.

Szombathelyi illy értelemben szóllott: Ugyanazon egy seb sajgásiban pontosul össze a két sérelem fájdalma. A kettős csapás, a politica veszélyes kohából kiirtására van irányozva a szóllás szabadságának, azon sajátunknak, mellyről ön emberi méltóságunk becsmérlése nélkül lemondanunk nemcsak nem lehet, de nem is szabad. Az egyiknél egy hazafinak szóllása teszi a bűnt, kinek tiszta szándéka, ha tisztán értetik, nemzet és fejedelem köz javát czélozá, mit a nemzet legnagyobb része meg is értett, s őt részrehajlatlan hálára méltatá. De nemcsak ő reá, hanem általa minden polgárra kivetve lenni látszik a bilincs, kimondása ellen azon gondolatnak, mit az öneszmélet isteni szikrája hoza létre keblében, s minek kimondására a természet nyelvet adott szájába. A másiknál egy megyére, s általa mindenkire tilalom mondatik, kijelenthetni azt, mit komoly tanácskozás után a hazára jónak s idvesnek határozott. Mind a kettőnél pedig büntető hatalom áll elő büntetni, mit az itélő tehetség Istentől nyert adománya jó, törvényekkel egyező, s annálfogva másokkal is közlendő gyanánt állitott lelke elébe; olly büntető hatalom áll elő, melly önkény szerint törekszik reáfogni a vétket, holott a vétek bélyegére ismerni a vádlottaknak hatalmában nem állhat. Ezeket csak az tagadhatná, aki magára vállalná bébizonyitani, hogy véleményben különbözni nem lehet, vagy ha különbözünk, a gyengébb véleménye mindég büntetést érdemel, csak azért mert gyengébbé. Miután azonban kivivott ügyünk igazsága a főRR megátalkodásának ennyiszer áldozatja lett, miután azt, mit a koldustól sem lehet megtagadni, fájdalmunkban való felsikoltásunkat, e néma falak közt pusztán elhangzani kénszeriték, s az orvoslás alkalmát előttünk elzárják, gondolkoznunk kell, mitévők legyünk, mert a nemzet kétséges ügyében reánk tekint, minket választott boldogsága előmozditására, jusainak megóvására.

Szomoru helyzetünkre tekintve nem lehet tagadni, hogy a nemzeti képviselőség le van gyalázva, s a legérzékenyebb gúnynak kitéve. Mert kérdem én, mi hatásu lehet követségünk, mi jótékonysággal biztathat bennünket az inditványi jog, ha inditványunk csak ott juthat el a sikerülés forrásához, hol a főRendeknek tetszik, s csak akkor, ha uralkodó nézetükkel, mellyel bennünket, s a föld népét egyenlőn zsibbasztólag nyomják, megegyezik? Illy állásban az inditványi jog nevetséges satyra, s a nemzeti képviselőség oligarchiai szemtelenségek leigázott bábjává allyasul. Minden egyes polgárnak joga fejedelme elébe járulni, s nekünk, kikben a nemzet kivánsága öszesül, egy censurán kell keresztül bocsátani a nemzetnek szivünkre kötött méltó

[1] A két izenetet l.: *Iratok.* VII. köt. 670. kk.

kivánatit, egy censurán, hol a censuráns önérdekeinek árnyékába lépve, tagadni képes a déli napnak világító erejét. Ez már nem tanácskozási rendszer, a főrendi tábla magát egy biráló testületté alakitotta, melly közfal gyanánt áll nemzet és fejedelem között, s a nemzet fohászait, s mindent ami kényének nem tetszik, hatalmas vetója alá tiporja. Vagy sokat mondottam talán? Ha igen, (ámbár én ki se birnám mind fejezni, mit lelkem e pillanatban érez,) magyarázza meg nekem valaki, mi vezérelheté a főRRket, ha az önzés nyomorú ösztöne nem, hogy a tized kérdésében ezen égrekiáltó igaztalan teher enyhitésére ajánlott módok közül csak egyet is el nem fogadtak? Mi vezérlé őket a büntető hatalom elrendezésének tárgyában? A gyakorlat, mellyre hivatkoznak, a hóditás durva századának még durvább maradványa, mire az embertelen bitorlás rég reá üté bélyegét, s az idő lelke megakasztá divatát, s a fő RR mégis eléggé nem szemérmesek azt az emberiség gúnyára újra előidézni akarni. Igenis ama bárdolatlan században, hol ököl s erőszak volt a jusok forrása, a hóditó kezében használhatott a büntető hatalom, hogy reszkessen előtte a földre sujtott, s büntetlen ne merjen az erőszakra visszaemlékezni, és ne merjen szinte az erőszak forrásából just merithetni elrablott szabadsága viszaszerzésében épp azon eszközök használhatására, mellyek őt bilincsekbe verék. Később változtak a körülmények, szükség vala módokhoz nyúlni, hogy az embertelenség keservei, s a folyvásti rettegés, kegyetlenkedés enyhitve legyenek, s felejtve legyen a viszonosság eredete; igy változott lassanként a hóditó zsarnok úrrá, igy az erőszak jussá. Mindég könnyebbültek a terhek, már nem sóhajtott vissza az elfajzott rabszolga őseinek egykori szabadságára, önként csókolta a sujtó kezet, beleszenderült igájába, s elkábitva a kegyesebb bánástól, átaluvá az időket, mellyeket a mai kor szebb érzetiben méltán sötéteknek nevez. De ma már még nagyobb a változás. Az igazság s lelki világosság feltetsző hajnalára kiocsudott hosszas álmából a hatalmassá erősödött szolgai sereg, érzi emberré alkottatása méltóságát, mellyet a közvélemény elnyomhatlan angyala kürtöl fülébe. A Te[kinte]tes RR megérték az időnek jelszavát, s az önkény eltörlésével ki akarák kerülni, hogy gondolatiban az álom előtti időkre ne térjen vissza az eltapodott, s ne legyen kéntelen taglalni az úrnak s úri jusoknak a gondolkozó ész előtt tovább nem rejthető eredetét, szóval a jusaiból számkivetettben embertársaikra ismertek, de a főRR átallottak leszállani dicsőségök polczáról, s nem irtódznak a veszélyes játéktól, igy ingerkedni a közvélemény s igazság annyiszor eleibük terjesztett nemzeti kivánatival, mellyeket elfogadni ha nem az igazság, legalább önállásunk és az ő állásuk bátorsága javallott. Tilt az idő, hogy előhordjak mindeneket, hogy több példákban mutassam meg, miként valának szertedúlva jóra czélzó törekedéseink, mint vala kifárasztva türelmünk, ami nem csak az ügy estét, hanem az országgyülésnek is illy unalmasan hosszúra terjedését okozá, megelégszem ez egy két példával, hogy ezekre mutatva elmondhassam: illy elvek szerint, illy ingerkedéssel bántak a főRR szóban forgó sérelminkkel is.

Ki lévén szoritva az időbül, melly a viszonizenet sikerét megadhatná, nincs mást mit tennünk, mint fájdalmunk s aggodalmunk vázlatát a jövő országgyülésnek átnyujtani, melly ösztönül s vezérül szolgáljon az újabb felfogásra, s előre készitsen a nehéz küzdéshez. Lehanyatlott, kigunyolt nemzeti állásunk festésében mintegy tükörben lássák, hol ásta magát alá constitutiónknak az absolutismus, kezet fogva az olygarchismussal, melly szenvedhetlen járát nyakunkra tolni igyekszik. Ha kéréssel kivihetni hihetném,

hogy a T[ekintetes] RR ez értelemben velem egyesüljenek, rimánkodva sirnám ki a nemzetnek e rettentő panaszát: de a kérés az ügy igazságára vetne homályt, s így az igazság szavával, a nemzet constitutionalis élete halála nevében szóllitom fel a RRket, Wesselényi Miklósnak, a méltatlanul üldözöttnek, s még különösen megyémnek leverettetésénél fogva sürgetvén, méltóztassanak ez utolsó pillanatban azon meleg pártolási részvétet nyilvánitani, mellyel a sérelmet felfogák. Én meg vagyok győződve, hogy a nemzet béveszi szivébe fohászainkat, ezek pedig egybeolvadva azon keserű érzésekkel, melyleket csordultig tölt kebleinkben innen hazaviszünk, meg fogják érlelni azon kérdés megfejtését, valjon az igazság s emberiség letiprásával az önzés és hiuság isteninek nyujtott áldozat nem vala e már elég? (Hangos tetszés.)

És valóban köz volt a lelkesedés, nem gyengébb s nem hidegebb, mint a sérelem első pillanatában, s annyival inkább nem hidegebb, mentől keserűbb volt az érzés, mellyet az egymást kergető kedvetlen resolutiók okoztak. — Laczkovics tehát megújitván küldőinek e napokban érkezett kivánatát, miszerint a szóllás szabadsága sérelmének orvoslását minden kitelhető módon eszközöltetni sürgeték, — Bezerédy javallata szerint köz értelmileg abban állapodtak meg a RR, hogy az ügyet le nem teszik, s érje bár az országgyülés vége akárhol, akármi karban, az értekezés fonalát meg nem szakitják utolsó pillanatig, ám lássák a főRR, ha forni hagyott állapotban marad a dolog. — Ezen állapodás mellett egymáshoz intézett felszóllitásokat ragasztottak a szólló követek, hogy elszéledvén az országban, mindenki tegye kötelességét, s mig a jövő országgyülés végrehajtója lehet a reáhagyott testamentomnak, addig a törvényhatóságokban soha se szünjék meg a szóllás szabadsága tettleg teljes mértékben gyakoroltatni. Igy Balogh, Bezerédy, Becsky és mások. Igy Fáy a nemzet átkával átkozta meg mindazt, aki hallgatni fog, és szabadon nem emeli szavát mindég és mindenütt, hol a nemzet java, disze, boldogsága megkivánja a szabad szót.

Kubinyi pedig keserű érzelmekkel csordultig tölt keblének éles kifakadással szerzett enyhülést. Elébe terjeszté a RRknek eleven szinekkel Wesselényi ügyét, kit a terrorismus rendszeres ösvényén akként üldöznek, hogy birói itélet nélkül kell a vád alatt nyögnie, anélkül hogy magát védelmezhetné; mert perét úgy huzzák, úgy hevertetik, hogy a kir. Táblához intézett több rendbeli folyamodással, végre pedig a királyi Fiscusnak biróilag lett megintetésével is igyekezett már perének haladását eszközleni, anélkül hogy a Fiscus dolgozni, vagy a pert neki kiadni akarná.[2] Ezen esetről átalános tekintetekre térve panaszosan emlité a szónok, miképen oda jutánk már, hogy személyes biztossága nemcsak a szegény lealázott népnek, de még az alkotvány sánczain belől élő nemesnek sem lenne s mégis azt gondolják bizonyos emberek, hogy ha czifra magyar köntösben lépnek fel, s egy pár csinosan dagadó magyar phrasist mondanak, a nemzet tapsra fakad s felejti bajait, pedig bizony az illy kecsegtetés ideje elmult már. A KK és RR feladásul tüzték ki magoknak pótolni a törvény hijányait, s elháritani a materialis és moralis akadályokat, mellyek a nemzet boldogságát gátolják; de ellenségesen utjokat állotta egy bizonyos hatalom, melly a nemzet demoralisatióján systematice munkálódik, s ezt nem annyira a kormány teszi, mint egy

[2] Wesselényi perének érdemleges tárgyalására csak 1839 januárjában került sor; a kir. Tábla január 31-én ítélte 3 évi börtönre, a Hétszemélyes Tábla február 8-án hagyta jóvá az ítéletet.

titkos olygarchia, mellyről nem tudjuk, német e, magyar e, csak azt tudjuk, hogy a magyar nemzetnek esküdt ellensége. Isten éltesse fejedelmünket, szálljon reá a nemzet áldása, ő iránta szeretetet s hüséget érezünk összesen s egyenként, s e keserü érzés távolrul sem őt illeti. De valóban ha végig tekintjük e diaeta menetét, emelhetnek Pozsonyban triumphalis kapukat, tomboló örömérzés szavait irhatják reájok,[3] mi, a nemzet képviselői fájdalomtul sajgó kebellel térünk haza, s örvendés helyett sirhatnánk. Azonban ha csakugyan sirnunk kell, tegyük ezt (hogy egy hazafinak 1823-ki mondásával éljek) tegyük ezt ugy, hogy könnyeink átok gyanánt égjenek azokon, akik azt tették, hogy nekünk sirnunk kell.

KLAUZÁL hasonló keserűen beszéllett. Ha megfontolja, minő kir. válaszokat kaptunk csak most is, meg van ugyan győződve, hogy materialiter nem sokat ártottak a főRR, midőn a szóllás szabadsága sérelmét felirásba menni nem engedték, mert mit várhatunk a moralis jusok körében illy kormánytól? amelly még csak azt sem akarja megengedni, hogy saját pénzünkön népoktatókrul, nép nevelésről, s igy néperkölcsiségről gondoskodjunk. Azonban mégis irtóztatón fáj, hogy a nemzetnek a Kárpát bérczeitől a legszélső Alföldig áthangzott jajai sem valának képesek, a M[éltósá]gos fő RR különben igen gyengéd érzékeny füleit meghatni. De midőn egyrészt ennyire siketek a nemzet fájdalmas kiáltásira nézve, másrészt bezzeg ezen táblát jacobinismussal, radicalismussal, s Isten tudja mivel vádolják. Boldog Isten! S mik azok, amit egész diaeta alatt kivántunk? Az igazsághoz s méltányossághoz képest olly csekélységek, hogy századrészét sem teszik annak, mit a népnek s nemzetnek már századok előtt kellett volna birnia. És ezeket sem nyerhetvén meg a főRR ellenszegülése s a kormány mostohasága miatt, a legkeserübb érzést visszük magunkkal küldőinkhöz. De ne csüggedjünk, Te[kintetes] RR, a keserűség emelni fogja kétszeres erőre állhatatosságunkat, s az igazság elvégre milliók ellen is győzni fog.

Köz lévén tehát az értelem, hogy még most is izenet küldessék a főRRkhez, SOMSICS nyilván kijelentette, hogy akármi legyen is a Wesselényi perének, s a békési commissiónak kimenetele, Somogy v[árme]gye rendei azt helyesnek, törvényesnek, illendőnek soha el nem ismerik, s törvénysértésnek tekintik s fogják örökké tekinteni. A RR *minnyájan*-t kiáltottak s ezen nyilatkozást az izenetbe is betétetni határozák.

TARNÓCZY nyomban feltette az izenetet, a RR azt ebéd után megrostálták s *országos ülésben* is megerősitve,[4] a főRhez átküldötték. Az izenet igy szóll:

„Midőn a KK és RR védelmére azon szóllásszabadságnak, melly ama sok minden becsüt felülmúló jusok közé tartozik, mellyek egy alkotványos nemzetnek törvényes szabadsága és önállása megszüntetése nélkül tőle el sem vehető legfensőbb kincsei, 17-ik izenetet irni kéntelenek; midőn a M[éltósá]gos főRRnek az országgyülés utolsó pillantatjaiban ezen nemzeti legszentebb s elidegenithetlen jus elnyomását tárgyazó önkényes rendeletek pártolására irányzott 16-ik izenetét olvassák, mellyben példátlan ellenszegülésöket (ide LÓNYAY, SZOMBATHELYI, BÁRCZAY, PILLER s mások erősen sürgeték ezen kifejezést tétetni: „hallatlan megátalkodással") folytatva, a törvényes szabadság gyöke-

[3] Az országgyűlés bezárására Pozsonyba érkezett udvart diadalkapuval és hódoló feliratokkal fogadták.

[4] A személynök az országos ülésben mindkét izenetet erősen ellenezte, a többség azonban kitartott az izenetek elküldése mellett. L.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 294.

rének eltiprására segédkezeket nyujtanak, a fájdalom legkeserübb érzete lepi el a KK és RR kebleit; olly fájdalom, melly a haza minden részeiben viszhangra találand, s a nemzeti kivánatok akadályainak vizsga szemmel megtekintésére, s az elháritás módjainak komoly megfontolására fogja előbb utóbb a nemzetet serkenteni. De ám lássák a M[éltósá]gos fő RR, mikép számolnak e részben a közvéleménnyel, a nemzeti akarattal, s mikép felelnek az utókor megveszthetlen itélőszéke előtt. A KK és RR tanúnak hivják fel az egész nemzetet, és soha sem hagyhatván fel e tárgynak vitatásával, együttlétüknek ezen utolsó napjaiban előtte, s Europa minden nemzetei előtt innepélyesen kinyilatkoztatják: hogy a szabad szóllás alkotványos jusa kérdés alatt lévő megsértései a törvények félremagyarázásán alapulván, minden következéseikkel, és netalán ismétlendő hason esetekkel együtt törvénytelenek, önkényből eredők, s egyedül az erőszak szüleményei."

Ezen nyilatkozás a békési sérelem iránt is megújittatott,[5] s Tarnóczyt lelkes munkájaért a KK és RR hangos *éljen*-nel magasztalák.

Az izenet esti 10 órakor vétetvén fel *a fő RRnél:*

A Főherczeg Nádor illy értelemben szóllott: Ha végigtekintek az e tárgy feletti vitatások fonalán, tisztán meggyőződöm, hogy a M[éltósá]gos fő RR a törvényszabta ösvényről soha ki nem léptek. Kezdetben mindjárt elismerék, hogy a törvényes szóllásszabadság az alkotványos lét fő kincsei s fő garantiái közé tartozik, s mindég csak oda ment véleményök, hogy ezt is, mint minden szabadságot a polgári társaságban törvényes korlátok közt kell érteni, s hogy ezeknek áthágásával vádoltatni még nem itélet, s igy nem is sérelem, a birálat pedig a törvényes biróra tartozik. Illy helyzetben valóban fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy a KK és RR az országgyülés küszöbéről illy izenetet küldenek, mert midőn valaki a törvényes utról soha le nem tévedt, nem érdemli a szemrehányást, hogy a szabadság gyökerének eltiprására törekszik. Europa nemzetei itéletének itt helye nem lehet, de a magyar nemzet itéletétől a fő RR éppen nem retteghetnek, s én meg vagyok győződve, hogy ezen főrendi tábla mindazon polgártársaik itélete előtt, kik a közvitatásokban egészen nem is mellőzhető ingerültséget kerülve, részrehajlás nélkül, s csillapult indulattal fognak a dologról itéletet mondani, bizonnyal tisztán fog állani. Adjuk tehát a RRnek tudtokra röviden, miképen a M[éltósá]gos főRR meg vannak győződve, hogy az alkotványos elvektől soha félre nem tértek, s azért véleményöktül el most sem állanak.[6]

*

De jól mondák a RR, hogy fájdalmas felsikoltásuk a nemzetben viszhangra találand. Im Pozsony v[árme]gye majus 4-én tartott követjelentési gyülésében semmit sem tartott sürgetőbbnek, mint a szóllásszabadság tárgyában uj felirást tenni Ő Felségéhez, s az ország minden törvényhatóságait hasonlóra felszóllitani.[7]

*

[5] A némileg megváltozott, de a kemény kifejezéseket teljes egészükben megtartó izeneteket l.: *Iratok.* VII. köt. 706. kk.

[6] A főrendek ilyen tartalmú rövid válaszát l. uo. 737.

[7] Pozsony megye ilyen tartalmú és keltezésű feliratának nincs nyoma a Kancellária elnöki iratanyagában.

A *délutáni kerületben* felvétetett, a praeparandiák és polytechnicum iránti kir. válasz. Tartalma e következő: *Suam Ma[iesta]tem pro munere suo Regio curaturam, ut praememorata instituta quantum per adjuncta licuerit, coalescant, projectatae itaque hanc in rem legis necessitatem haud subversari.*[8]

Ezen kir. válasz a RRket az elbusult keserüség éles erejére gyullasztá. — Borcsiczky kezdé a vitatást: Ezen törvénytelen resolutio, ugymond, a despotismusnak legnagyobb fokára mutat. Mi semmit sem kértünk, csak jelentettük, hogy magunk pénzén nevelőházat akarunk épiteni a népnek, müvészetnek, iparnak s mesterségeknek, s még ezt is tiltják, s azt mondják, majd ők fogják elrendelni, ha lesz mikor s amint akarják. Mit akar a kormány velünk? Hol fog már megállapodni despoticus irányzatiban? Azt akarja e, hogy abból is kizárassunk, miként neveljük gyermekeinket? Reánk akar talán parancsolni, hogy mindenikünk egy-egy szürke barátot[9] vegyen házához? Kormánymonopoliummá akarja tenni a nevelést, mire még tán az orosz despota sem vetemedett. Ezt türnünk nem lehet, s a felirást élénken meg kell újitanunk.

Bezerédy szóllott ezután. Örömest leirnám miként szóllott, ha a néma betüknek hangot, a tollnak életet adni, ha leirni lehetne az érzést és szellemet, melly testének minden idegén elömlött, ha szem elébe tudnám állitani, miként akadtak el szavai nemes keblének elkeseredése miatt, miként kért bocsánatot zavart előadásáért, s miként menté magát, hogy szavakra nem talál fájdalmában, s hogy sirni tudna keservesen e resolutio felett, ha le nem győzné érzelmét. És ragadott e lelkesedés látása minden hallgatót magával, hangos riadás kitörései futották néha át a néma csendben tömött teremnek sorait, mert a népnevelés megtagadásának roppant érdeke állott előttünk egész nagyságában; s ha valaha, most éreztük teljes sulyát a nyolcz százados elmulasztás vétkének, melly elmulasztás midőn a népet embernél alábbra alacsonyitotta, még ürügyül is vétetett, megtagadni tőle ami övé, az embernek, a polgárnak jusait! ! — Vét a kormány (úgymond a szónok) vét azon legfőbb rendeltetése ellen, mellyben fekszik a kormányzás feltétele, ha nem akarja megengedni, hogy gyermekeinknek s polgártársaink gyermekeinek neveléséről gondoskodjunk. De mindennek van határa, s határa van a béketűrésnek is. Ám lássa meg a kormány, mit cselekszik, de illy resolutiók oda fogják vezetni a nemzetet, hogy ha látja, miként semmiben, ami moralis emelkedését s ezzel materialis jólétét eszközölhetné, (mert erkölcsi alap nélkül nemzeti boldogság tartós nem lehet) a kormánytól segedelmet nem nyer, önmagában fogja keresni a segélyt, a törvény határai között, s csak keresse, fel is fogja találni. Igenis Te[kinte]tes RR, újitsuk meg ismét és ismét felirásunkat, s ha hasztalan tesszük, nyúljunk ön erőnkhöz, segitsünk magunk magunkon. Van nekünk is erőnk, van hatalmunk hazánk boldogságán a törvény engedte korlátok között munkálódhatni. Felszóllitom hát a Te[kinte]tes Rket, és felkiáltok az egész nemzethez, és óhajtanám hogy kiáltásomat minden ember meghallaná: Egyesüljenek a törvényhatóságok, egyesüljenek egyes polgárok, egyesület, és egyesület legyen jelszavunk, legyen imádságunk naponként, rovjunk le valamit régi adóságunkból, mellyel hazánk s emberiségnek tartozunk, és tegyünk mindent, amit tehetünk a népnevelésnek fenséges isteni czéljára! — A szónok leült, s a sokaság nem éljent kiáltott, hanem azt, hogy egyesülni s tenni fog.

[8] A leirat teljes szövegét l.: *Iratok.* VII. köt. 702. kk.
[9] A ferencrendiek konventuális ágának régi magyar neve.

DEÁK: Ha valamire, ezen kir. válaszra ugyan el lehet mondani: quod cito fit male fit. Tegnap ment el a felirás, ma választ kaptunk, de nincs benne köszönet. Azonban én ugyan optimista nem vagyok, de mégis úgy hiszem, hogy materialis rossz oldala mellett még ezen menthetetlenül rossz resolutionak is van egy kis moralis jó oldala. Sokaknak keblében ha biztos hiedelem nem is, de legalább némi remény lehetett, hogy a kormány, (mert erről szóllok, s nem a fejedelemről), talán csak mégis akarja a nemzet javát; de egy két ilyen ártatlan resolutiocska eloszlat minden illusiót, s azért köszönet neki, mert az illusiónál nincs veszélyesb betegség. Mi nem kértünk pénzt a kormánytól, nem munkát, nem engedélyt, még csak tanácsot sem, nem bántottuk a királyi jusokat, nem akartunk magunknak újakat szerezni, csak azt jelentettük, hogy tervet szeretnénk a népnevelés s közművészet tárgyában készíteni, a kormány azonban ezt is megtagadja, s mi következik innen? Az, hogy ismét elszaporodik nehány keblekre azon érzés, hogy a kormány látni kezdvén, miképen tán még Magyarország is csakugyan lehet boldog valaha, efelett aggodalomba esett, s hogy valamikép boldoggá ne lehessen, illy resolutiókat bocsát ki. Szerencsétlen politica, nyomorult fonák calculus! Mert ugyan lehet e fonákabbat csak képzelni is, mint bennünk most diaeta végével illy keserü érzést támasztani. Hát nem volt képes a kormány bélátni, hogy ezen keserüséget magunkkal viszük, hogy az átszivárog küldőinkbe, az országnak minden lakosiba, hogy táplálva lesz általunk 3 esztendőn keresztül, s hogy a jövő országgyülésre ugyanazon érzéssel gyűlnek össze a nemzet képviselői? Hogy ez igy van, igy lesz, annak bélátására csak nem igen nagy jóslói talentum vala szükséges, és hogy azon resolutiók, mellyek illy következményt szülnek, sikeresb eszközök a nemzeti moralis erő kifejtésére, mint minden polytechnicum intézetek, azt ugyan bátran merem állitani. A felirást újittatni kivánom, egyebiránt én is azt tartom, hogy a nemzet fog gondoskodni magáról.

BÖTHY: Én Zala követével tartok, s ha kötelességemről, mellyel küldőim kivánatinak kivivására kötelezett vagyok, csak egy pillanatig is meg tudnék felejtkezni, látván a lelket, melly e gyülekezetben felébredt, és meggondolván a Zala követe lerajzolta következést, e resolutiót a legszebbnek mondanám, mellyet hazavihetek. Gondoskodni akarván azoknak miveléséről, kiket századok gonoszsága miveletlenségbe süllyesztett, nem kértük a kormányt, hogy roncsolt pénztárából segitse czélunkat, mondánk hogy áldozunk, s teszünk mindent önmagunk. De ő azt feleli, nem — majd én rendelkezem. Boldog Isten! Ez a kormány rendelkezik? Ez, kinek tettei rosszak, igéretei a legrosszabbak? Hát valjon tegnaptul tartja e kezében az országlást? S ha olly igen szivén fekszik a magyar hon java, 300 évek óta soha sem ért reá rendelkezni e czélra? Tenni valamit a nép nevelésére? Napoleon, a századnak nagy hőse, ki azonban isteni sok szép tulajdoni mellett nem igen birta meg a szabadságnak szabad szavát, mint hóditó lépett az olasz földre, s első tette volt megnyitni a paduai Universitás bezárt ajtait.[10] Ezt ő tevé, a despota, s ez a kormány, melly magát a szelidnek nevezi, s mellynek symboluma hol *Justitia regnorum fundamentum*, hol *Recta tueri*, miután 300 esztendeig nemcsak semmit nem tett a

[10] Napóleon seregei 1797 tavaszán foglalták el először Padovát, s a francia közigazgatás nyomban megkezdte a világhírű egyetem francia mintára történő átszervezését. Közben a város többször gazdát cserélt, s csak 1805-től maradt huzamosabb ideig francia fennhatóság alatt. Ez idő alatt az egyetem Napóleon 1806. júl. 25-i rendelete szellemében működött.

nép kimivelésére, sőt mindent tett ellene, végre midőn azt mondjuk, hogy nem kívánunk tőle semmit, magunk akarunk gondolkozni, kegyelmesen nyugtat, hogy ne törődjünk mink azzal, majd fog ő rendelkezni! Jól mondották, akik előttem szóllottak, hogy önmagukban kell segitséget keresnünk. Ami szorosabban minket illet, mireánk nézve különös történeti találkozásból a holnapi napra, együttlétünk utolsó napjára eső Evangelium, kimutatja az utat, mellyen járnunk kell. „Én elmegyek ahhoz aki engem küldött, ti pedig menjetek és hirdessétek az Isten igéjét napkeleten és napnyugaton minden népeknek".[11] Igen is elmenünk keletre és nyugatra, és hirdetni fogjuk az igét azon keserü érzéssel, melly keblünkben létezik, ám lássa meg a kormány, minő gyümölcsét aratja.

Lónyay ily értelemben szóllott: Az adatokhoz, miket Biharnak követe helyesen felhozott, csak még egyet adok. Emlékeztetem a RRket megholt királyunk azon mondására, miképen ő nem akarta, hogy jobbágyai okosak s tanultak, hanem hogy engedelmesek legyenek. Ez a szellem az, melly ezen resolutióbul kikandikál, s régi 300 esztendős szellem az Te[kinte]tes RR, mert a historia nyilván mutatja, hogy az Austriai Ház alatt a kormány Magyarországot mindég mostoha gyermeknek tekintette. Innen látjuk, mint várhatunk. Én már azzal sem sokat gondolok, történik vagy nem történik felirás, sikere úgysem lesz, hanem azt akarom, hogy az erőt magunkban keressük. Nem vivhattuk ki a szóllás szabadságát, de feltaláljuk az önmagunkban, s használni fogjuk, hogy küldőink előtt olly szinben fessük le a kormányt, aminő, s olyanban a főRRket, minő készeknek mutatkoztak a nemzeti boldogság elölésére. Nem akarja a kormány hazánk népét neveltetni? Ő lássa, nevelni fogjuk önmagunkat. Én legalább tenni fogom minden erőmmel, s ez az, mit a nemzet szine lőtt kimondani akartam.[12]

Klauzál némi képzetet szándékozott arról támasztani, hogy mi az, mit a kormánytól a nevelés tárgyában várhatunk? S e végett elébb köznevelő intézeteinkről szólva megemliti, hogy Universitásunk az oxfordit, s a hires Georgiát[13] kivéve leggazdagabb Europában,[14] s a tanitók még is olly nyomorún vannak fizetve, hogy alig élhetnek, mert jövedelme a bécsiekre fordittatik. A könyvtár nem szaporittatik, mert erre is a bécsinek van szüksége. Három század alatt a kormány egyetlen egy közintézetet, egy reáliskolát se állitott, sőtt ha magánosok tettek alapitványokat, ezeket is nagyrészben elfoglalta s a czéltól elvonta. Igy áll például a Bibics alapitvány égre kiáltó istentelen vétek gyanánt sérelmeink között.[15] (Úgy van! Igaz! Szörnyüség! !). E kormánytól tehát hasztalan várunk valamit. Kérdés hát, mit tegyünk? Könnyü a felelet:

[11] A következő nap május elseje, húsvét után a negyedik vasárnap volt. Az idézett evangéliumi részletet l. *János 16. rész 5. vers.*

[12] Lónyay a megyei életben valóban sokat buzgólkodott a népnevelés szolgálatában. Tagja lett a megye népnevelésügyi bizottságának, iratai között (*OL. Lónyay család iratai* 70. fasc.) több népnevelésügyi tanulmánya van.

[13] Az Északamerikai Egyesült Államok Georgia államának egyeteme 1801-ben nyílt meg. Egyike Amerika legrégibb egyetemeinek.

[14] A pesti egyetem anyagi alapját képező gazdag alapítványi vagyon méreteiről és jövedelmeiről jó tájékozódást nyújtanak azok a számadások, amelyeket az alapítványokat kezelő Cassa Politico-Fundationalis állapotáról nyújtottak be időnként a nádornak. (Az 1832-i jelentést l. *OL. Nádori lt. Praesid.* 1832. XXIV. sz. IV. köt.) Az egyetem viszonyaira jó tájékozódást nyújt a rendek 1827. márc. 24-i felirata a pesti egyetem függetlensége tárgyában, l. az országgyűlés *Irásai*-ban, 1015.

[15] Az Arad megye által soron kívül előterjesztett sérelemmel kapcsolatban a rendek márc. 11-én részletesen felpanaszolták az alapítványok kezelése körüli visszaéléseket és rendetlenségeket is. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* IV. köt. 245. kk.

a törvény határain túl egy lépést sem, a törvény határai közt mindent. Lépjünk associatiókba, buzditsuk küldőinket, egyesüljünk barátainkkal, és fog sikerülni iparunk úgy, hogy a kormány fázni fog belé. Ez a resolutio Te[kinte]tes RR olly megfogást haladva rossz, hogy én azt hiszem, nem volt ideje a kormánynak jól megfontolni. Tegyük tehát figyelmetessé, hogy a közrend, csend s bátorság fenntartására sokkal jobb eszköz a nevelés, s ez által az erkölcsiség terjesztése, mint a hóhér pallos, terrorismus, s az akasztófának ijjedelmei, hogy biztosb dolog nevelt polgárokat kormányozni, mint az indulatra bőszült vadállatot, melly megszakitván lánczait, maga körül mindent összetör, s jaj akkor a hazának, jaj a thronusnak is. Ujra kérem a RRket, egyesüljünk, hogy Felséges Urunk királyi székét, hogy hazánkat illy pusztulástól megóvjuk.

GÉCZY PÉTER magasra emelvén a fél ivnyi kis resolutiót, e kicsi, könnyü, de rossz és fonák válasz, úgymond, újabb jele annak, hogy a kormány vagy nem tudja felfogni a század szellemét, vagy nem akarja. Europán keresztül 100 millio kebel öleli a szabadság Istenét, forrásban van a világ, s nem a revolutio ádáz tüze, hanem a haladás és reform szelid, de legyőzhetetlen melege hozta forrásba egyik földsarktól a másikig, s ily nyomorult resolutiócskákkal akarja azt a kormány megakasztani? Nevetséges törekvés! !

LUKA annyira egyetért azokkal, kik úgy vélekednek, hogy magunknak kell magunkon segiteni, miszerint hibának tartja, hogy e dologban csak felirás is tétetett, s a nevelés természeti jusa resolutio alá bocsáttatott. De miután ez megtörtént, tudtára kell adni a kormánynak, hogy nem azért szóllottak hozzá az ország Rendei, mintha az ő jusa lenne a nevelés, hanem mert segitséget vártunk, mit ha megtagad, segitünk magunkon nálla nélkül is. — SZOMBATHELYI azt mondá hogy egy szolgai népcsoporton sem lehetne ennyi méltatlanságot elkövetni, mint mi szenvedünk. Nekünk nevelni, nekünk épiteni, nekünk egy hidat vernünk nem szabad, ha a kormánynak nem tetszik. Mellyik Istentől jöhetett e hatalom a nemzet boldogságának elölésére? Ha nincs Isten, mellytől jöhetne, meg kell neki mondani, hogy magunk segitünk magunkon, s hogy nem az volt a fő czél, hogy polytechnicum legyen, hanem hogy olyan legyen, minőt mi akarunk, s ha ilyen nem lehet, amilyet ő akar, az nekünk nem kell. — BERNÁTH végre az uralkodóházzali alkukötést emlegeté, azon megjegyzéssel, hogy nemzetünk soha sem alkudott úgy a dynastiával, miszerint gyermekeink feletti atyai jusainkat neki átadjuk. Ismételtessék a felirás. És egy szó sem emelkedvén ellenkező értelemben, ismételtetett, miben a fő RR sem ellenkeztek.[16] Azonban válasz reá e dietán többé nem érkezett.

*

Illy erő nyilatkozás mutatkozott és hajthatatlan férfias határozottság másnap *(majus 1-őjén)* is a *magyar nyelv, Ludovicaea,* a *küldöttségi tagok, királyi hivatal nem viselhetése* iránt, s más egyebekben, mikről röviden már szóllottam. Hosszas előadást körülményim nem engednek, már ezen szám is túlterjed a kötött időn, s szük erszényemnek egy fél iv költsége is elviselhetlen nagy teher. Csak *a bucsu szavait* jegyzem tehát még fel, mellyeket Kajdacsy és Bárczay elnöksége alatt *majus 2-án reggeli 7 órakor* tartott *kerületi ülésben,* KAJDACSY mint egyik elnök intézett a Rendekhez: Elnöki tisztünk diszesb köréhez számitjuk, úgymond, hogy együttlétünk utolsó óráiban azon négy

[16] A rendek izenetét és a feliratot l.: *Iratok.* VII. köt. 710. kk.

nagyérdemü férfiaknak, kiket a Te[kinte]tes RR közbizodalma határozataik jegyzőivé választott,[17] e huzamos idő alatt tett példátlan munkásságukért a T[ekintetes] KK és RR köszönetét kijelentsük. Nincs szónoki tehetségünkben, hogy azon érdemes férfiak nagy tetteikhez méltó disz koszorút füzzünk. De hiszen minden egyes munkájok borostyán, s fáradhatatlanságuk jutalma a nemzetnek közös hálája. Ugyanaz alkalommal nyilvánítani kötelességünk a Te[kinte]tes RR köszönetét azon érdemes férfiunak is, (e meg nem érdemlett czim kiséretében sziveskedék Elnök ur e lapok szerkesztője nevét emliteni,) ki nem tekintve az ádász irigység s bosszuálló hatalom ellene szegzett nyilait, hazánknak ama közóhajtását, a nyilvánosságot férfias állandósággal a lehetségig terjesztvén, az előitéleteken olly ösvényt tört, mellyet a haladó idő kettőztetett sebességgel fog tágitani, de az önkényes hatalom már többé elzárni nem képes. És ez törekedésinek legszebb jutalma. A Te[kinte]tes RR jelenleg kettős érzéstől elfogulva haboznak, örülnek rég látott kedveseik körébe hazatérhetni, de fájlalják ennyi rokonérzetü bajtársaiktól elválni, ennyi nemes barátság köréből kiszakadni. E fájdalmat csak a viszontlátás reménye enyhiti, mit ha némellyikünktől a sors természetileg meg is tagadna, viszontlátják egymást a Te[kinte]tes RR e jelen országgyülés törvényeiben, de méginkább azokban, mellyek a KK és RR férfias elszánású iparkodásuk mellett is gátoltattak. Majd ha ezek csirázni, majd ha plántai erőre nevekedni fognak, a Te[kinte]tes RR ismét meglátják egymást. S ha figyelmük az utolsó napokra fordulván kegyes emlékezetökben mi is helyt nyerendünk, e nap éltünknek legszebbike

*

És ime zárvák az ország teremének ajtai, s az ország szava az országban elnémult. Leléptem én is a helyről, mellynek 41 hónapok alatt megkóstolgattam rózsáját, megizzadtam vas pályáját. Név, isméret s pártfogás nélkül jöttem Pozsonyba, porszemként elveszve a föveny tengerében, én olly semmi annyi jelesek között: nem hozva semmit egyebet magammal, mint tiszta honszeretetet, erős akaratot, s meleg érzetet a tennivalók szüksége felől. Igy nyujtottam ki reszkető kezemet egy kis gyenge pislogó mécset gyujtani, melly a távolság titkainak homályán keresztül egy-két jóbarátimnak egy-két szikra világot nyujtana. De annyi nemes barátságra, annyi gyámolitó szivességre, annyi kegyes bizodalomra találtam váratlanul, reménytelenül, hogy a pislogó mécs egy kis szövétneké változék. Köszönet érette, meleg forró köszönet. Én igen is érzem hibáimat, fogyatkozásimat, gyakran ütöttem véresre homlokom, a töretlen ösvény göröngyein bukdácsolva, de hazám szent nevére esküszöm, lelkemet e kétes harczból tisztán hoztam ki. E kijelentéssel önmagamban az embernek tartozom; s csak az az egy szomorít, csak az volna képes a sors ellen zugolódásra inditani, hogy minek adott ily erős akaratot keblembe jót tenni a hazának, az emberiségnek, ha kört, tehetséget, erőt hozzá nem adott. Azonban a kör nem tőlünk függ; de tőlünk abban mindent tenni, amit tehetünk. Erre esküszöm én, és ezen esküben legyenek búcsú szavaim. De nem, én nem bucsuzom. Személyemben nem, mert legyen szabad reménlenem, hogy ügyvédi

[17] A rendek az 1832. dec. 22-i kerületi ülésben Feketét (Pozsony), Kölcseyt (Szatmár), Siskovicsot (Baranya) és Bernáthot (Ung) választották kerületi jegyzőkké. Közülük csak Bernáth maradt mindvégig jegyző, a többi hármat idők folyamán Dessewffy, Török, Palóczy, Zarka és Tarnóczy váltotta fel.

pályámon, mellyet többé nem Zemplénben, hanem Pesten, az ország főtörvényszékei előtt folytatandok, találkozni fogok egy részével azon bizodalomnak, mellyet ekkorig tapasztalnom olly édes volt. Tudósitásim képében nem, mert ezek lenni meg nem szünnek, miről külön teszem jelentésemet.[18]

[346.]

Az Országgyülési Tudósitásokhoz.

(Kiegészitése a 344. számhoz adott toldaléknak.)

Pesten, majus 18. 1836.

Az utolsó napok kerületi üléseiben annyi nevezetes fordult elő, aminek elveszni kár volna, hogy azokat ha országszerte nem közölhetem is, legalább feljegyezni, s ekép a feledékenység sirjából kiragadni el nem mulaszthatom.[1]

1-ő tárgy: Ha a KK és RR által az *országos választmányokhoz* magok közül szabad szavazattal választott tagok valamellyike királyi kinevezéstől függő hivatalt vállalna, az országos választmány tagja lenni megszünjék.[2]

Ezt *april 27-én*, midőn az országos küldöttségek tagjai titkos szavazat útján megválasztatni határoztattak, Borcsiczky hozá inditványba, s inditványa minden ellenzés, vagy vitatás nélkül, kerületileg el is fogadtatott. Midőn azonban másnap az izenet rostáltatnék — Marczibányi kezdette azt ostromolni, állitván, hogy öszeütközés van a dologban, mert azt mondják a RR, hogy aki kir. hivatalban van, országos küldött nem lehet, pedig a többség választott is ilyen tagot küldötté. (Roskoványit értette.) — Erre Deák csodálkozását jelenté, hogy a KK és RR soraiból egyedül Trencsin követének van kedve a végzéstől elugrani, holott Trencsin részéről történt az inditvány. Ez azonban szabadságában áll, csak ne igyekezzék a dolgot valódi állásából kifacsarni, s elugrását ekép gyámolitani. A KK és RR nem mondották, nem is mondják, hogy aki kormány hivatalt visel, az iránt a nemzet bizodalommal nem viseltethetik, s hogy az országos küldött nem lehet, s ezt nem is mondhatnák anélkül, hogy a választás szabadságát megsértsék, s körét megszoritják. Igen is lehet, hogy hivatalban lévő ember követté választatik, s mint követ választmány tagjává is neveztethetik, de amint ez áll, ugy azt sem lehet tagadni, hogy aminő politicai állásban volt valaki, midőn választatott, olyanban kell maradnia követi foglalatossága bérekesztéséig, mert meglehet hogy küldői nem választották volna, ha állása választáskor más vala, s ha változik ezen állás anélkül, hogy új választás utján megtudhatnók, valjon mindamellett is birja

[18] Ugyancsak máj. 15-i kelettel küldte szét Kossuth az előfizetőknek a *Törvényhatósági Tudósitások* megindításáról szóló jelentését is, megindokolva benne, mi teszi szükségessé a kialakulóban lévő nemzeti közvélemény ápolása érdekében az új vállalkozást. A jelentést kiadta többek között Ferenczy I., *Kossuth Lajos egy előfizetési felhívása* címmel a *Hazánk* 1885. évfolyamában. Sorozatunk keretében a következő kötetben lát majd napvilágot, a *Törvényhatósági Tudósitások* kritikai kiadásával együtt. (Az utóbbit Földváry Mihály kiadta 1878-ban.)

[1] Kossuth ezt az újabb toldalékot már valószinűleg nem küldte szét az előfizetőknek. Az Országgyűlési Tudósitások hozzáférhető példányai ugyanis az első toldalékkal, valamint az előző jegyzetben említett jelentéssel végződnek.

[2] Az erre vonatkozó végzést l. a 670. oldalon, a főrendek állásfoglalását: 675. o.

e még választói bizodalmát, igen természetes, hogy e kétes helyzetben a követi foglalatosság pályájáról le kell lépnie. Igy van ez másutt is. Angliában nemcsak hogy kormányhivatalt viselő férfiak követek lehetnek, sőt az institutiók belső organismusa csaknem multhatlanul szükségessé teszi, hogy némellyek, név szerint a miniszteriumnak ha nem minden, legalább bizonyos tagjai követekké választassanak; úgy hogy nehezen álhatna meg azon ministerium, mellynek p. o. a budget előadásával köteles tagja annyi bizodalomra sehol sem találna az országban, hogy követté választatván az alsóházban széket foglalhasson s szólhasson; de azért mégis, ha vagy egy követ a ministeriumba lép, vagy akárminő kormányhivatalt vállal, követ lenni azon órában megszünik, s uj választásra van szükség; ott azonban küldői ismét elválaszthatják ha akarják. Ez igen természetes, s a KK és RR is csak ezen igen természetes elvet vették alkalmazásba. A törvényhatóság választhat követül olyan férfiut, aki kormányhivatalban van; választ is, s ennek qualificatioja tudva lévén, az ország Rendei is megtisztelhetik bizodalmukkal. De egészen másképen áll a dolog azokra nézve, kiket a RR mint hivatalban nem lévőt választottak küldötjeikké. Ha ez később hivatalt vállal, meg kellene tudni uj választás által, valjon változott politicai állása mellett is megtartotta e az ország bizodalmát? Úgy de a küldöttségek éppen azon időre neveztetnek, mellyben a választó testület, t. i. az országgyülése együtt nincs, s uj választás utján bizodalmát nem nyilvánosíthatja; és igy semmi sincs természetesebb, mint hogy az ilyen tag országos küldött lenni megszünik. Ez a RR végzésének természetes állása, nem kell tehát azt elfacsarni, s olly szinbe öltöztetni, mintha azt mondanák a KK és RR általjában, hogy aki kormányhivatalt visel, az az ország bizodalmára teljességel nem méltó. Mert ezt a RR nem mondják, s mondani nem is akarják. (Helyeslés.)

Az izenet *országos ülésre* kerülvén, a PERSONALIS el nem mulasztá véleményét kijelenteni, miszerint ő károsnak itéli ezen szigoru különböztetést a hazafiak, s közhivatalokban lévők között; azomban hosszu tapasztalásból tudván, mi hasztalan dolog a hatalmas *maradjon* ellen szót veszteni, az ellenzést nem erőlteté, s az izenet átküldeték a főRRkhez.[3]

Itt *(april 29-én)* azonban a RR végzése megütközést okozott. Kétszer szóllitá fel a NÁDOR elnökileg a főRRket véleményök kijelentésére, mig végre az ORSZÁGBIRÓ illy értelemben nyilatkozott: Ideje, valóban nagyon ideje már, hogy szétmenjünk, mert minden új nap hallatlan új dolgokat teremt elő, s az aggodalmat aggodalom kergeti. A KK és RR szakadás magvait szórják el a közös hazának polgárai között s olly elválasztó kőfalat emelnek a közhivatalok és országgyülési értekezések között, amelly alkotványos institutiónkkal merőben ellenkezik, s hogy ellenkezik, ezt a M[éltósá]gos fő RR táblájának soraira tekintve, és megfontolva, miképen alkotványunk a törvényhozásbani részvétet királyi nevezéstől függő többrendbeli hivatalokhoz nemcsak jus, de kötelesség gyanánt is egyenesen hozzákötötte,[4] olly szembetűnőnek látom, hogy a RRknek szokatlan óvakodását e tábla részéről hallgatással elmellőzhetni nem itélhetem. De nem is tudom megfogni, mi félelem vezérelheté ennyire a Te[kinte]tes RRket? Mert ha mégis eldöntő, elhatározó teljhatalommal birnának az.

[3] Az izenetet a megválasztott küldöttségi tagok névsorával l.: *Iratok*. VII. köt. 614. kk.

[4] A szónok ezt a főispánokra, a személynökre, az ítélőmesterekre, a kir. Tábla tagjaira stb. érti.

országos küldöttségek, ekkor is nagy nemzeti szerencsétlenségnek tartanám ugyan látni, hogy a legtapasztaltabb, legérdemesb férfiaktól, kiknek kezeiben van a kormányzás, közigazgatás, fensőbb biráskodás, s kik iránt közbizodalomnak kellene az országban uralkodni, a KK és RR egyáltaljában minden országos bizodalmat előzőleg megtagadnak, de legalább okát, czélját látnám a RR szokatlan óvásának; igy azonban amint a dolog áll, midőn a választmányok csak tanácskozólag munkálódhatnak, s véleményök helybehagyása, módosítása, vagy elvetése az országgyülésnek teljes szabadságában áll, nemcsak hogy józan czélját nem látom ezen elkülönözésnek, de a legjáratosabb férfiak kizárását a hazára nézve károsnak is itélem, s abban annál inkább meg nem nyughatom, mivel a KK és RR arról sem gondoskodtak, hogy miként pótoltassanak ki ezeknek megüresülendő helyeik.

A TÁRNOK figyelmezvén arra hogy a Te[kinte]tes KK és RR a követi karbóli küldötteket már nem a régi szokott mód szerint, hanem titkos szavazattal választgatják, már csak ezért is úgy kéntelen az országos küldötségeket tekinteni, mint az országosan egybegyült nemzet velejét. Igy tekintve pedig, a KK és RR saját érdekével ellenkezik, hogy a nemzet veleje, azon érdemes férfiak, kiket ők magok a közbizodalomra legméltóbbaknak itéltek, a közhivatalok viseléséből kizárattassanak. Aztán jól mondá az Országbirája, hogy ezen elkülönözésnek elve institutióinkal merőben ellenkezik, mert ha e szellemet kellene követnünk, ugy a fő RR sorából alig lehetne az országos küldöttségekhez tagokat nevezni. Nem is kételkedék tehát a Tárnokmester, hogy a KK és RR ha felszóllittatnak, ezen szokatlan óvástól örömest el fognak állani.

B. PRÉNYI ugocsai főispán úgy látja, hogy a KK és RR a küldöttségekhez választott úri tagok iránt egyrészt szép bizodalmat mutatnak, de másrészt a legnagyobb bizodalmatlanságot árulják el, mert characteröket olly gyengének, olly ingónak hiszik, miszerint felteszik róllok, hogy ha hivatalt vállalnak, jó hazafiak lenni megszűnnek. Ezen gyanút a szólló főispány ollynémünek találja, hogy ha a RR táblája tagjának lennie, s illy választással megtiszteltetnie szerencséje lenne, a választást bizonnyal szépen megköszönné, mert charactere iránti bizodalmatlanságnak kellene tekintenie. — De más ok miatt is csudálkoznia kell ezen inpoliticus lépés felett; a Részek visszacsatolása, a pesti hid, a praeparandiák, polytechnicum és Ludovicaea ügye mind olly dolgok, mellyekre nézve a KK és RR országos küldöttségeket kivánnak, de még Ő Felsége meg nem egyezett; s valóban illy kikötés után kevesb reménységök lehet kivánságuk sikerüléséhez. Kivánja tehát, hogy elállásra felszóllitassanak.

Ezt helybehagyás nyilatkozása követé, ellenkező értelemben senki sem szóllott, a NÁDOR tehát a felszóllitást végzésnek nyilatkoztatá, hozzá tevén: miképen ő maga is nagyon csudálkozik, hogy a KK és RR illy javaslattal lépnek fel. A választás alapja kettőn sarkallik, a character iránti bizodalmon, s az értelmiséghezi reményen. Illy alapon indulva választást tesznek, de bizodalmuknak egy részét nyomban visszavonják. Különben is igen szomorú volna a haza ügyében érdemeket szerzett férfiak sorsa, ha az országos választmányok egész ideje alatt a közhivatalokból kizárvák lennének. Minnyájan tudjuk, hogy septemvirek, helytartói tanácsnokok, s királyi nevezéstől függő egyéb hivatalok viselői követek voltak az országgyülésen, s a küldők nem úgy vélekedtek, hogy ilyes érdemes férfiak a hazától bizodalmat ne érdemelnének, sőt jelenleg is ülnek ilyen tagok a KK és RR soraiban. Ha tehát követekké választathatnak, s választatnak is, nincs ok melly ellenzené hogy a választmányok tagjaivá is elválasztathassanak.

A fő RR tehát *majus 1-ő napján* átküldvén a RRkhez illy értelemben készült viszonizenetjüket,[5] a KK és RRnek nem vala szükségök e felett vitatásba ereszkedni, mivel határozatuk megtartása ellen egy szó sem emelkedett, azért tehát nyomban országos ülésökbül s csak szóval tudtul adták a főRRnek, hogy előbbi véleményöktől el nem állanak.[6] Mire a NÁDOR: Minthogy okaink ellenébe már nem ok, hanem puszta akarat vettetik, nekünk is megvan a mi akaratunk, s mi is ragaszkodunk véleményünkhöz. Vigye hirül ezt Itélőmester úr, azon hozzátétellel, hogy aszerint nem lehetvén a két tábla egyesülését reménleni, a dolog országos végzésbe nem mehet.

Vévén a KK és RR ezen szóbeli izenetet,[7] *kerületileg* kivántak a tárgy felett tanácskozni, a Personalis tehát elhagyá a teremet, helyére ültek Bárczay s Kajdacsy mint idő szerintén kerületi elnökök, s a RR tanácskoztak.

BALOGH figyelmeztetni kivánta a főRket, hogy bizodalomra kénszeriteni senkit sem lehet, s azért kár okoskodniok, mert ha a KK és RR a kormányhivatalt viselők iránt bizodalommal nem viseltetnek, a fő RR bizonyosan nem képesek sziveikbe bizodalmat csepegtetni; a szónok legalább kereken kimondja, miképen ő nemcsak azok iránt nincs bizodalommal, kik kormányhivatalt viselnek, hanem azok iránt sem, kik hivatalt viselni akarnak, s ha belátni a sziv redőibe nem haladná az ember ész határait, ezeket is szeretné a választmányokbul kirekeszteni. Mivel azonban ez tehetségében nincs, a végzésnél legalább szorosan megmarad.

BŐTHY: Éppen nem csudálja, hogy a főRR ezen végzéstől fázni látszanak, mert alkalmasint közöttök ülnek nehány hivatalbeliek, kik talán nagy részben okai, hogy a kormányhivatalt viselők ellen ily fokra lépett a bizalmatlanság s idegenkedés.De valóban a hivatalvadászás olly irtózatosan elhatalmazott, s olly hatással fenyegeti a nemzeti charactert, hogy ezt hallgatva szemlélnünk s a kártékony mirigynek elébe nem dolgoznunk nem lehet. A szónok úgy hiszi, hogy a Te[kinte]tes RRket messzebb vágó tekintet vezeté, midőn a kérdéses határozást végezék, s megyéje részéről legalább el meri mondani, hogy aki bihari követ lesz azon időben, ha majd az országgyülés elrendezése szőnyegre kerül, küldői nevében törvényt fog kivánni, s tilalmat, hogy aki követ akar lenni, elválasztásakor esküdjék meg, hogy 10 esztendeig a kormánytól hivatalt sem kérni, sem vállalni nem fog.[8] Sőt azt is szereti a szónok reménleni, hogy mig ilyes törvény alkottatnék, a törvényhatóságok azon jusnál fogva, miszerint bizodalmunkhoz feltételt kötni szabaságunkban van, ezen esküt meg fogják kivánni követjeiktől. És valóban midőn látjuk, miként kapkodnak hivatal után az emberek, miként keresik s lelik abban egész boldogságukat, s miként készek azt minden bármi fertelmes áron megvásárlani, lehetetlen ezen elhatalmozott mirigynek ellene nem dolgoznunk, mert a szomorú tapasztalás mutatja, hogy aki hivatalt vállal a kormánytól, azon órában elszakitja magát a haza érdekétől s a kormány érdekéhez szegődik. Illy ember iránt az ország bizodalommal nem lehet, s én a RR végzésétől soha el nem állok.

Ezen előadást helybehagyás követé, s a körülmények időveli gazdálkodásra intvén, nyomban voxolásra tüzetett, *ha kivánnak e a RR előbbi végzésöknél megmaradni*? A szavazás a dunai megyéken kezdődött, s midőn 15—16 megye egymás után igennel szavazna, nemmel pedig senki sem, kezdék némely-

[5] L.: *Iratok*. VII. köt. 656.
[6] A rendek második, szóbeli izenetének szövegét l. uo. 716.
[7] A főrendek szóbeli válaszát. l. uo. 717.
[8] Ilyen esküt több megye már 1830-ban és 1832-ben is megkivánt követeitől.

lyek sürgetni, hogy a szavazás szakittassék félbe, mivel köz az értelem. Erre azonban hangos *„tovább! tovább!" „csak lássuk, van e nyul a bokorban."* s egyéb ilyes felkiáltások feleltek, a szavazás tehát végig folytattatott anélkül, hogy nem-re csak egyetlen egy vox is találkoznék; az igent ellenben itt ott éles erősitvények kisérték. P. o. KLAUZÁL igy szavazott: Pestis és cholera nem árthat annyit a hazának, mint a hivatalok utáni gyalázatos kapkodás. Cordont elébe! Gátot neki!

Miután az ELNÖKSÉG örvendve kijelenté, hogy a KK és RR közös akarattal előbbi véleményöknél maradnak, némellyek szóba hozák, hogy rendelést kellene tenni, ki substituáljon azok helyébe, akik kir. hivatalt vállalva országos küldöttek lenni megszünnek? De erre közértelmüleg válaszul adatott, hogy substitutiora sem ezen esetben, sem halál, vagy más akadály esetében nincs szükség, mert olly számos mindenik küldöttség, hogy ha csak fele vesz is részt a munkában, tökéletesen elég. Ezért tehát a substitutió felől nem is történt rendelés.

DEÁK a fő RRnek adandó válasz minemüségéről kivánta véleményét megmondani. E dolog, ugymond, szorosan csak e táblát illeti, és mivel nem arról van szó, hogy felőle törvényt alkossunk, vagy felirást tegyünk, hanem csak akaratunk kimondása forog kérdésben, nem sokat gondolok vele, akár tetszik az a főRRknek, akár nem. E táblának végzése a táblának tagjait s választotjait bizonyosan kötelezi; én legalább ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy az országos küldöttségek azon tagját, aki kormány nevezéstől függő hivatalt vállal, országos deputatusnak többé el nem ismerem, *(mi sem! senki sem!)* és nem hiszem, hogy olly szemtelen ember találkozhatnék, aki hivatalt vállalván, ezen határozatnak ellenére az országos küldöttségekbe tolakodjék, s azokban résztvenni akarjon. Ha mégis találkoznék, nemcsak hogy országos küldöttnek el nem ismertetik, de a közvélemény egész életén keresztül ujjal is fog reá mutatni, hogy ez az ember az, aki az ország bizodalmát eléggé szemtelen volt illy rutul, illy gyalázatosan megcsalni. Ám merjen hát valaki ezen határozat ellenére tolakodni a küldöttségekbe! (Úgy van! Úgy!) Ezt irjuk meg a főRRnek azon hozzátétellel, hogy a KK és RR határozatjukat senki másra nem értik, mint azokra, kiket szabad szavazattal magok választottanak.

Ezen előadás szórul szóra elfogadtatván, DEÁK megkéretett, hogy azt izenet formába foglalja. Ami nyomban meg is lőn,[9] s a kerületi elnökök az elnöki széket a Personalisnak átadván, az *ülés országossá változott,* s ezen izenet a főRRhez átküldetett.

NÁDOR: Mikép vélekednek a főRR?

GR. CZIRÁKY: Ismételem amit mondottam.[10] Ideje, valóban ideje, hogy az országgyűlés bérekesztessék, mert óráról órára mélyebben süllyedünk a tenger örvényeibe, mellyekből óhajtom, hogy a maradék szerencsésben vergődhessék ki. Már már külön végzések hozatnak, s azok a főrendi táblának hozzájárulása nélkül is kötelezőknek állittatnak; már átok (anathema) szóratik azokra, kik tehetségeiket a közszolgálatoknak szentelték. Sokat tapasztalék életem folytában Fenséges fő H[erczeg], M[éltósá]gos főRR! de ez azon kevesek sorába tartozik, mellyeknél keblem fájdalma nyugalmamon erőt vesz, s elfojtja szavamat.

GR. PÁLFY tárnokmester: A RR izenetét két részre osztom. Első, mellyben végzések nyilatkoztatják, hogy aki hivatalt vállal, azt országos küldött-

[9] A rendek harmadik izenetét e tárgyban l.: *Iratok.* VII. köt. 717.
[10] L. előbb az országbíró felszólalását, 688. o.

nek el nem ismerik. Másik, mellyben óhajtásukat s reményöket fejezik ki afelől, hogy választottjaik közt nem fog találkozni, aki ellenkezőt tenne. Az elsőt ami illeti: én ismerem s tisztelem az országos végzések erejét, de tudom azt is, hogy országos végzést nem két, hanem csak négy status alkothat. Részemről tehát ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy a RRnek ezen végzését semminek tartom. (Pro non Ente habeo.) A mi pedig óhajtásukat illeti, e részben is különbözöm a RRktől, „sed quisque abundat sensu suo," erre nincs mit szóllanom.

NÁDOR: Ezen véletlenül felvetett kérdésnél is áll azon axioma, hogy minden bizonytalanná s ingadozóvá lesz, ha letérünk a törvényes ösvényről. A RR nyilatkozását nem lehet a törvényel megegyeztetni, s nem a gyakorlattal, mi szerint az országos végzések készülnek. Én sem oszthatom tehát a RR véleményét, s annyival inkább nem, mert ezen elvből a hazára kárt látok következhetőnek. Minthogy a választásra méltatott férfiak azon kétes helyzetbe tétetnének, hogy vagy el nem vállalhatnák az ajánlott köztisztséget, vagy pedig a küldötségi megtiszteltetésről le kellene mondaniok, s a haza egyik vagy másik uton megfosztatnék azoknak szolgálatától, kik iránt közbizodalom mutatkozott. Jónak látnám tehát válaszul adatni a Te[kinte]tes Rknek, hogy a M[éltósá]gos főRR más véleményben vannak, s országos végzésnek, következéskép kötelező erejünek csak azt tekinthetik, miben mind a két tábla megegyezett. Amit izenetjökben kinyilatkoztatnak, azt csak magános óhajtásuknak tekintjük, mellyben nem osztozunk, kötelező erejű országos határozatnak pedig egyáltaljában el nem ismerjük.

Az izenetet GOSZTONYI itélőmester nyomban feltévén, abban világosan ki volt fejezve, hogy a főRR a KK és RR óhajtását, országos végzésnek el nem ismerik. E felett hosszas vetélkedés eredett.

GR. ANDRÁSSY KÁROLY figyelmezteté a fő Rket, hogy a Karok és RR végzésöket országos végzés erejére emelni nem akarják, sőt világosan kimondják, hogy azt csak egyedül magokra értik. Ennek ellenében az ORSZÁGBIRÁJA ragaszkodott az izeneti javalatnak azon kifejezéséhez, hogy a főRR országos végzésnek a RRkét el nem ismerik. De GRÓF ILLÉSHÁZY ezt válaszul adatni sem szükségesnek, sem alkalmatosnak nem itélte. Mert miután a RR azt országos végzésnek nem is kivánják, az ellen a főRR helyesen kifogást nem is tehetnek. De a szólló gróf átaljában okot sem lát reá, hogy a főRR e dologban annyira felakadjanak. A RR a kérdéses feltételt hozzákötötték a választáshoz, hozzá bizodalmukhoz; ezt minden választott tag tudja, s ha ezen feltétel mellett is elfogadja a választást, azt önként cselekvé, s igy sérelme senkinek nem lehet. Ezen előadás következésében az Országbirája s Gr. Illésházy közt ismételt szóváltások történtek.

Az ORSZÁGBIRÓ ugyan is azt vitatá, hogy a RR izenetében az országos végzés erejére emelés bennfoglaltatik, mert választottjaikat kötelezni akarják, kötelező erővel pedig csak országos végzés bir; a jelen esetben pedig annyival inkább, mivel az országosan egybegyült 4 statusnak akármelly tagja nemcsak egyik vagy másik táblának, hanem az országgyülési összes testületnek is tagja; s ennél fogva bár a választmányokhozi nevezés jusa saját kebelére nézve mindenik táblának különös hatóságához tartozik, ha már egyszer megtörtént a nevezés vagy választás, azontúl minden nevezett vagy választott tag országos küldötté lesz; illyen ellen pedig egyik tábla a másiknak ellenzése mellett el nem ismerést, vagy éppen átkokat nem kiálthat. A viszonizenetben tehát a taglalás alá vett kifejezést mulhatatlanul szükségesnek találja, annyival inkább pedig, mivel akármit szóljunk is, lehetetlen tagadni, hogy a KK és RR

nemcsak magános nemtetszést nyilvánitanak, hanem egyenesen kimondják, hogy a kir. hivatalt vállaló tagot országos küldöttnek el nem ismerik.

Gr. Illésházy (kinek szokása, minden czimzetes megszóllitás nélkül kezdeni beszédjeit) nem gondolta, hogy a választott tag, ha királyi hivatalt vállal, az országos küldöttségbeni részvétről azért tartoznék lemondani, mivel a RR táblája végzéskép azt parancsolja. Hanem azért tartozik, mert e feltétel előtte tudva volt, s illy feltétel mellett elfogadván a választást, önként lekötelezte magát, hogy teljesitni fogja a feltételt, melly alatt választva lőn. Nem lévén tehát a dologban kötelezés, hanem csak szabad akarat, arról hogy menynyiben lehet a RR nyilatkozásinak kötelező ereje, s mennyire nem? szóllani nem csak szükségtelen, de nem is tanácsos, minthogy juris publici kérdések diplomatikai fejtegetését huzná maga után, mire okot szolgáltatni, s mint egy kihivást tenni a fő RRnek bizonnyal nincs szándékjokban, de rossz politica is volna, a diaeta utolsó óráiban ilyen kérdést hozni szőnegre.

Illy értelemben vitaták többbrendbeli szóváltásokkal saját értelmeiket a nevezett két zászlós urak. — Gr. Károlyi György Illésházyval, a Tárnok az Országbirájával tartott. Gr. Széchényi azt tartá, hogy nem jó a kérdést tűhegyre állitani, s legjobb a fő RRnek csak annak kijelentése mellett maradniok, hogy sajnálják e kérdésnek felvetését, s valamint a RR magok véleményöknél, ugy a főRR is a magokénál szorosan megmaradnak.

Hosszas vitatás, és a stylusnak több rendbeli próbái után a Nádor Gr. Illésházy és Gr. Széchényi észrevételeihez látszott hajolni. Mert végzésnek jelenté, hogy miután az országos végzéseknek csak a két tábla megegyezéséből alakulhatása olly közismeretü törvényes elv, hogy az magában értetik, s kétségbe a RR által sem vétetik, elég lesz a további vitatások megelőzése végett annyit mondani a válaszizenetben, hogy a főRR előbbi értelmükhöz változhatlanul ragaszkodnak. Mire az Országbiró ennyit mondott: Engednem kelletik, de megnyugtatva nem vagyok.

Ez tehát tudtokra adatván a RRnek,[11] ők Gosztonyi itélőmester által szóval csak azt válaszolák, hogy már kimondották akaratjokat, s a tárgyat bevégezettnek tekintik.[12] Mit Itélőmester Ur ekép jelentvén: *SS et OO, rem pro conclusa habent*, a Nádor kérdé: nemde a KK és RR ugy értik, *quod pro terminata habeant*? mit az itélőmester igenlett, s ezzel a nevezetes kérdésnek vége lőn.

Jegyzék: Mig ezeket irnám, a bécsi ujság számos kinevezéseket közlött, s az országos küldöttségek tagjai közt e következők lettek kir. nevezéstől függő hivatalokra nevezve: 1. A Museum tárgyábani küldöttség tagjai közül: *Andrássy*, 2. az alimentationalis választmányból: *Ocskay, Ragályi, B. Prényi* és *Noszlopy*, 3. a Buda—pesti álló hid és nemzeti játékszin végetti küldötségből *Széll, Pfanschmid*.[13]

Már most meglátjuk ha vesznek e ezek részt a küldötségek munkállatiban, vagy nem?

[11] A rövid választ l.: *Iratok*. VII. köt. 720.

[12] Az izenetváltáskor lezajlott rövid vitát l.: *Jegyzőkönyv*. XIV. köt. 304.

[13] Az udvar hivatalos közlönyének szerepét betöltő Wiener Zeitung 1836. máj. 18-i számában egész sor főispáni, adminisztrátori, törvényszéki kinevezés jelent meg. A felsoroltak közül Andrássy József esztergomi és Pfannschmid Ede szepesi követ kancelláriai titkár, Ocskay Ignác nyitrai, Ragályi Tamás tornai és Széll Imre vasi követ királyi táblai ülnök, Perényi Gábor ugocsai követ beregi adminisztrátor, Noszlopy Ignác veszprémi követ pedig a dunántúli kerületi tábla ülnöke lett. A felsoroltakon kívül még jónéhány volt követ szerepel a kinevezettek között.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ
AZ ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK
I.—V. KÖTETÉHEZ

KÉSZÍTETTE
SALACZ GÁBOR

Aachen
II.: 443
aacheni kongresszus
IV.: 361
abaestimatio (elbecslés)
V.: 14, 15
Abaffy-család
II.: 227
Abaúj vmegye
II.: 217; III.: 493, 505, 531; IV.: 97, 177, 245, 315, 322, 347, 350, 638, 648; V.: 91, 338, 382
— főispánja l. Eötvös Ignác báró
— követei l. Komáromy István, Vitéz János, Bárczay Ferenc, Patay Sámuel, Péchy János, Bárczay Mihály
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 216, 304, 319, 343, 359, 408, 527
II.: 17, 112, 113, 201, 269, 275, 325, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 494, 496, 506, 507, 512, 517, 519, 526, 531, 533, 535, 550, 552, 582, 588, 592, 696
III.: 80, 81, 82, 306, 330, 331, 346, 348, 520, 559, 571, 579, 672, 718
IV.: 52, 59, 116, 144, 250, 251, 280, 285, 322, 400, 587, 616, 629, 660
V.: 28, 98, 110, 113, 251, 305, 508, 520, 525, 576, 617, 659
Abesszínia
IV.: 88
ablegatus absentiumok (távollevő főrendek követei)
II.: 349; IV.: 144
vö. távollevő főrendek ügye
abszolút vagy relatív többség kérdése a szavazáskor
II.: 44, 82—87, 112—114
abszolutizmus
I.: 514, 540, 548; II.: 364, 444, 561, 604, 622; III.: 225; IV.: 46, 169, 349, 370, 505, 593, 594, 598, 602, 635; V.: 329, 585, 644, 645, 678
Aczél Antal l. Atzél
Ada (Bács-Bodrog m., Ada, Jugoszl.)
IV.: 395
Adalbert, Szent († 997)
III.: 435
adó, adózás (általában)
I.: 130, 310, 340, 357, 377, 496, 569, 579, 580, 591, 594, 601, 603, 606, 619, 621
II.: 8, 71, 90, 95, 122, 142, 193, 227, 281, 282, 283, 284, 289, 291, 301, 305, 311, 324, 333, 338, 454, 558, 570, 582, 629, 714
III.: 36, 129, 177, 184, 185, 214, 215, 314, 437, 464, 474, 516, 572, 574, 616, 631, 633, 683, 704, 708
IV.: 38, 55, 121, 156, 162, 192, 229, 319, 353, 354, 362, 365, 374, 429, 498, 499
V.: 48, 53, 81, 82, 84, 85, 95, 104, 105, 109, 114, 117, 126, 127, 129, 131, 167, 168, 206, 287, 378, 382, 408, 434, 499, 508, 536, 550
adóalap l. contributionalis fundus
adó beszedése, kezelése
V.: 107, 273, 511, 521, 577, 581, 608
— egyenes III.: 514; V.: 145, 367, 513
— felajánlása V.: 27, 89, 99, 100, 127, 199, 392, 393, 394, 487, 508, 509—525, 542, 546, 550—557, 575—576, 608
— — ügyében az 1836. márc. 16-i felirat V.: 560, 572
— — az 1836. márc. 18-i királyi resolutio V.: 568, 570, 572
— — ennek tárgyalása és újabb felirat V.: 572—590
— — az 1836. márc. 27-i királyi válasz erre V.: 598, 610
— — ennek vitája V.: 611—633
— — ennél a non ultra kérdése V.: 615, 617, 618—620, 655
— — az újabb felirat elfogadása V.: 634
— — a királyi válasz erre V.: 653
— — ennek tárgyalása V.: 654—656
adófizetés a városokban
II.: 221, 290
adó fundusa l. contributionalis fundus

adóhátralék, tartozás
I.: 345; II.: 55, 90, 280; V.: 93, 102, 106, 107, 117, 149, 155, 163, 169, 273, 383, 407, 408, 512, 521, 581, 590
— összege 1835-ben V.: 117, 142
adó iránti felirat 1830-ban
I.: 26
— közvetett (indirecta) I.: 47, 100, 146, 308; III.: 644; IV.: 309, 353, 409; V.: 76, 145, 513, 561
— — összege V.: 145
— leszállítása, felemelése I.: 40, 48, 357; II.: 280; IV.: 598, 658; V.: 76, 117, 146, 163, 395, 487, 513, 572—590, 614
— megtagadása I.: 124; V.: 393, 520
adómentesség iparosoknak
II.: 73
— újonnan megtelepített telkek után V.: 93, 102, 108, 155, 170, 239, 274
adó portális elosztása, kivetése
I.: 569, 603; III.: 240, 312, 574, 575 576, 579, 639, 643, 737, 738; IV.: 408, 603; V.: 233, 577
— rendkívüli IV.: 354
adóslevél
IV.: 234
adósságbeli perek
V.: 208, 228, 230
adó törvénytelen szedése
I.: 41, 49, 51, 357, 496, 542, 550; II.: 206, 252, 346, 393, 459; III.: 168, 184, 237, 632, 680; IV.: 405, 432, 433, 517; V.: 355, 393
adóügyi mintalapok
V.: 88
adóvisszaélések
III.: 534
adózási kerületek
V.: 672
adózó lakosság összeírása
IV.: 225, 603
— számának növelése V.: 95
adózó nép l. jobbágyság
Adriai tenger (Mare Adriaticum)
III.: 237; IV.: 195; V.: 663, 664
aedilis directio
IV.: 172
vö. Allgemeine Ober-Hofbaudirection
Aeneum, Oppidum (= Fiume)
III.: 238
Aeneus (a Fiumara folyó ókori neve)
III.: 238
aerarium l. kincstár
Aesopus (Aisopos, i. e. 600 körül) görög meseköltő
IV.: 659
Afrika
I.: 349; II.: 342; III. 712; IV.: 70; V.: 459
agilisek
III.: 215
Ágost, Erős (1670—1733) szász választófejedelem, lengyel király
I. 536; III.: 351
III. Ágost (1696—1763) lengyel király
II. 445
ágybér l. vallásügy főcímszó alatt
Akadémia l. Magyar Tudományos Akadémia
Alagović Sándor (1760—1837) 1800: nyitrai, 1808: esztergomi kanonok, 1821: zágrábi nagyprépost, 1828: báni helytartó, 1829: zágrábi püspök
I.: 174, 188, 190, 224, 261, 277, 381
alapítványok ügye, pénzei
IV.: 247—249, 567; V.: 296, 297
Alapy fundatio
IV.: 246
Alba herceg (1507—1582) spanyol hadvezér
II.: 424
Albania
V.: 389, 390
Albericus († 1106) a magyar törvények összegyűjtője
I.: 61
Albert magyar király (uralk. 1437—1439)
III.: 444, 473; IV.: 192
Albert birtok
I.: 137
Albion l. Anglia
Albrecht, szász-tescheni herceg (1738—1822) Magyarország helytartója
IV.: 664
Aldgate kerület (Anglia)
IV.: 647
Aldobrandini kardinális
II.: 603
Alduna szabályozása
III.: 576, 580—582, 729—730; IV.: 91, 126, 127; V.: 635
vö. Duna szabályozása
Alexandria
II.: 650
Algeria
III.: 475
alispán
I.: 566, 567, 568
II.: 139, 214, 219, 272, 326, 419, 461, 488, 492, 494, 496, 505, 507, 508, 509, 514, 515, 518, 525, 527, 530, 669, 670, 676, 697, 700, 710
III.: 24, 44, 76, 77, 78, 79, 80, 86, 87, 88, 91, 93, 139, 199, 253, 262, 265, 422, 482, 496, 497, 498, 499, 704
IV.: 165, 167, 233, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 320, 468, 476, 479
V.: 107, 139, 358, 359, 374, 399, 539, 565, 616, 661
— hatásköre a jobbágyok költözésekor
II.: 311, 330—331, 349
— választása IV.: 285
alkalmatlanság (incapacitas) birtokszerzésre
III.: 173, 207, 209, 218, 682, 708; IV: 31, 37, 72, 83, 84

Alkotmányos szózat a magyarokhoz c. röpirat
V.: 354, 355
alkotmánysértés büntetése
III.: 165
állami jövedelmekről való számadás
V.: 552
állami és katonai költségvetés
V.: 520
állami monopóliumok
V.: 389
államkonferencia (Staatskonferenz)
II.: 244; IV.: 387
államtanács (Staatsrat, status tanácsa)
II.: 344, 627
állandó katonaság
I.: 579, 581, 619; II. 277, 389, 558; III.: 48, 214, 333, 453, 612; IV.: 149, 418, 431; V.: 53, 105, 130, 146, 160, 195, 273, 509, 511, 573, 585, 647
állatdézsma
II.: 119—120
Állatvédő Társaság Angliában
IV.: 88
allegatiok
IV.: 552
Allgemeine Ober-Hofbaudirection
III.: 582
vö. aedilis directio
Allgemeine Versorgungs-Anstalt
III.: 582
Allgemeine Zeitung (augsburgi)
I.: 164; II.: 446; V.: 19, 26
allodiatura l. majorság, majorsági földek
Almássy József gömöri főispán, septemvir
I.: 224, 256, 265, 266, 267, 270, 386, 428, 561; II.: 230, 248, 683; III.: 167, 177, 199, 249, 264, 315, 317, 319; IV.: 133, 160, 552; V.: 661
Almássy Károly (1777—1847) Heves vármegye főjegyzője és országgyűlési második követe
I.: 196; III.: 261, 326, 340, 345, 355, 379, 388, 397, 402, 423, 451, 487, 501, 553, 655, 725; IV.: 119, 206, 282, 297, 299, 302, 313, 518, 528, 530, 564, 566, 573; V.: 11, 17, 30, 53, 90, 91, 110, 116, 125, 126, 128, 129, 133, 135, 141, 153, 383, 512, 522, 670
Almássy Lajos (sz. 1765) Szepes vmegye első követe, táblabíró
I.: 35, 39, 65, 69, 70, 132, 135, 138, 142, 145, 196
Almássy Pál (1749—1821) az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
Alnádor l. Somssich Pongrác
alnádori tisztség
II.: 576, 591
alországbírói tisztség
II.: 591
Alsatia l. Elzász
alsóausztriai váltótörvényszékek
V.: 230
Alsó Fehér vmegye
I.: 82, 129, 168
Alsószlavónia l. Alsótótország
alsótábla elnökének kérdése
V.: 216
alsótábla initiativájának kérdése
I.: 221, 233, 234, 239, 241, 323, 325, 358, 360, 361, 370, 373, 402, 418, 513, 563; II.: 177, 215, 216, 217, 277, 367, 370; III.: 469, 602; V.: 642
Alsótótország, Alsószlavónia (alsótótországi megyék: Verőce, Pozsega, Szerém)
II.: 18, 58, 59, 60, 61, 107, 115, 129 235, 240, 254, 264, 582; III.: 505, 507, 534, 624, 625, 656, 670, 706, 732, 733, 740; IV.: 68, 102, 123, 126, 135, 138, 146, 176, 177, 181—183, 190—203, 295, 345, 478; V.: 13, 52, 363, 448, 503, 569
vö. Szlavónia
alsótótországi megyék hovatartozása
III.: 505—507, 624—626, 732; IV.: 17—18, 173—177, 190—203, 411—413, 435, 474—476
Alsótótország nevezetének megváltoztatása
V.: 12, 39, 51, 54, 171, 182, 202, 203, 250, 265, 569
— királyi resolutio az ügyben V.: 557, 568
altárnoki tisztség
II.: 590, 591
Alvinczy József báró (1735—1810) tábornagy
IV.: 419
Amade László báró (1703—1764) költő
I.: 215
Amerika (vö. Észak-Amerika)
I.: 287, 291; II.: 21; III.: 213, 684, 719, 720, 721; IV.: 36, 624; V.: 257
anabaptisták
I.: 280
Ancona
II.: 446
Anderson, amerikai vízimérnök
III.: 580
I. András magyar király (uralk. 1046—1060)
V.: 255
II. András magyar király (uralk. 1205—1235)
III. 283, 365, 378, 382, 694, 722; IV.: 608
III. András magyar király (uralk. 1290—1301)
II.: 186
Andrássy Antal báró (1742—1799) jezsuita, 1780-tól rozsnyói püspök
I.: 222
Andrássy György gróf (1797—1872) Torna vmegye első követe, majd a főrendiház tagja
I.: 18, 21, 22, 27, 30, 33, 36, 39, 46, 47,

48, 49, 54, 60, 61, 75, 103, 146, 147, 152, 208, 209, 217, 227, 229, 230, 231, 232, 246, 251, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 291, 293, 309, 312, 321, 327, 330, 331, 333, 334, 338, 341, 344, 360, 389, 391, 393, 399, 402, 410, 431, 433, 452, 466, 469, 471, 487, 489, 498, 499, 565, 574, 580, 586, 592, 603
II.: 14, 20, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 39, 40, 44, 53, 78, 80, 82, 83, 100, 102, 108, 114, 133, 136, 152, 153, 163, 172, 361, 362, 381
IV.: 159, 183, 207
V.: 625, 639, 643, 667
Andrássy József (1806—1852) Esztergom vmegye második követe, utóbb főispáni helytartója
I.: 76, 81, 193, 194, 195, 205, 282, 296, 301, 305, 313, 360, 420, 444, 446, 447, 452, 457, 475, 489, 495, 496, 497, 511, 519, 522, 531, 547, 554, 566, 569, 586, 595, 605, 613, 623
II.: 20, 21, 27, 37, 39, 48, 63, 66, 78, 83, 94, 101, 303, 305, 309, 328, 331, 340, 348, 379, 390, 391, 398, 404, 407, 415, 435, 441, 480, 511, 512, 513, 527, 529, 538, 553, 561, 572, 589, 590, 595, 604, 609, 610, 611, 614, 615, 616, 675, 708, 709, 711, 713, 727, 740, 741
III.: 28, 33, 40, 70, 90, 93, 112, 124, 126, 127, 128, 130, 159, 161, 215, 218, 221, 229 258 271 272, 273, 278, 304, 305, 328, 330, 336, 377, 378, 406, 420, 432, 433, 440, 449, 450, 453, 459, 461, 463, 466, 470, 476, 477, 483, 506, 513, 525, 542, 561, 568, 576, 577, 578, 581, 582, 595, 597, 600, 605, 606, 626, 632, 634, 640, 642, 664, 721
IV.: 44, 45, 46, 47, 55, 84, 85, 96, 202, 217, 219, 231, 233, 240, 243, 251, 252, 256, 273, 286, 293, 310, 331, 332, 333, 335, 341, 362, 363, 364, 374, 378, 380, 381, 387, 392, 401, 428, 431, 432, 457, 578, 579, 596, 598, 612, 620, 622, 623, 624, 625, 629, 639, 642, 657
V.: 14, 35, 36, 44, 64, 91, 143, 144, 154, 185, 198, 201, 204, 231, 232, 233, 248, 259, 261, 284, 289, 355, 357, 358, 359, 425, 426, 446, 462, 618, 619, 620, 654, 655, 660, 666, 673, 693
Andrássy Károly gróf (1792—1845) a szabolcsi Tisza-szabályozó társulat elnöke
I.: 236; IV.: 145; V.: 692
Andrews, John, angol hajóépítő
III.:580
Anglia (Albion, Britannia), angolok
I.: 87, 95, 121, 141, 142, 186, 223, 256, 278, 288, 308, 338, 397, 403, 407, 470, 474, 484, 495, 496, 504, 505, 506, 516, 547, 591
II.: 45, 53, 57, 125, 126, 154, 161, 165, 167, 168, 198, 246, 249, 293, 302, 306, 355, 368, 371, 383, 392, 393, 404, 425, 443, 485, 510, 525, 605, 663, 726
III.: 87, 88, 141, 154, 172, 178, 279, 280, 326, 340, 342, 351, 373, 448, 450, 452, 453, 469, 580, 581, 645, 710, 712, 716, 725
IV.: 30, 70, 74, 82, 86, 88, 90, 106, 115, 116, 142, 315, 316, 337, 349, 362, 364, 504, 529, 585, 588, 622, 646, 669
V.: 43, 45, 109, 195, 259, 261, 457, 510, 530, 533, 599, 600, 619, 688
anglikán egyház
I.: 547; III.: 435, 444, 469; V.: 219
angol békebírói intézmény
I.: 411; III.: 87, 178
— esküdtszékek V.: 427
— bűnvádi eljárás IV.: 579
— forradalom (1649) IV.: 588
— lordok háza V.: 43
— nyelv V.: 242
— parlament V.: 37, 43, 195, 619
— választójogi reform V.: 195
Anjou-ház
II.: 295, 365; III.: 282, 367, 722
Anna Ivanovna orosz cárnő (1693—1740)
V.: 630
Annals of Agriculture
II.: 243
Anonymus (Béla király névtelen jegyzője)
II.: 702; III.: 370, 468
IV. Antiochus Epiphanes, szíriai király
I.: 441
antiqua sessio
III.: 417
Antolchich Péter, Horvátország ítélőmestere és követe a XVII. században
I.: 531
Antwerpen
I.: 36, 493; II.: 408
anyakönyvek magyar nyelven való vezetése
IV.: 292; V.: 333, 669
Apátfalva (Csanád m.)
IV.: 350
Apátfalva (Bélaapátfalva, Borsod m.)
V.: 398
Apollodoros, Traianus aldunai hídjának építője
III.: 580
Approbatae Constitutiones
III.: 401
aprólékos konyhai (csirke, tojás stb.) adózások
I.: 314; II.: 12, 70, 119, 120, 212, 246—249, 261; III.: 439, 476, 490, 670
— — ezek váltságdíja II.: 247—248
Aquincum
II.: 295
Aquinoi Tamás (1227—1274) egyházdoktor
III.: 719
Arabia
II.: 342
arabok
III.: 474

Arad vmegye
I.: 167; II.: 76, 238, 706, 744; III.: 99, 111, 468, 507, 573, 574, 577, 578, 579, 625, 626, 641, 649, 663; IV.: 120, 228, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 315, 350, 354, 355, 356, 357, 411, 417, 418, 419, 422, 423; V.: 12, 139, 188, 323, 340, 385, 413, 448, 580, 672, 684
— évi adója, adóhátraléka V.: 581
— főispánja l. Orczy (II.) Lőrinc báró
— -be királyi biztos kiküldése V.: 340
— körirata az 1790/91-i országgyűlés idején V.: 120
— követi utasítása V.: 580
— követei l. Atzél Antal, Török Gábor
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 319, 342, 359, 401, 498, 545,617 II.: 132, 201, 220, 275, 283, 325, 327, 328, 362, 366, 372, 410, 490, 491, 493, 494, 496, 507, 513, 515, 517, 529, 533, 535, 537, 552, 574, 575, 581, 583, 586, 587, 592, 628, 654, 696 III.: 103, 112, 113, 330, 331, 348, 455, 459, 460, 470, 529, 540, 559, 567, 571, 582, 614, 726 IV.: 52, 57, 116, 138, 144, 167, 250, 251, 280, 285, 498, 514, 629, 644, 676 V.: 29, 110, 113, 173, 207, 455, 482, 576, 617, 618, 620, 659
— — -nek esküje V.: 580
Arad város (Arad, Rom.)
IV.: 297; V.: 213
— királyi várossá emelése III.: 573—579, 695
aradi görög keleti püspökség
IV.: 356
aradi vár
III.: 222
Aragoniai Katalin (1483—1536) VIII. Henrik angol király első felesége
I.: 441
Aranda, don Pedro Pablo gróf (1718—1799) spanyol államférfi
IV.: 647
arany bulla l. törvénycikkek
aranynak és ezüstnek az országból való ki nem vitele, kicsempészése
I.: 85, 131; IV.: 502
arányosító per l. proportionalis per
arany pénz
V.: 212, 295, 297, 298, 368
aratrum regium l. királyi hold
Arcadius (377—408) keletrómai császár
III.: 381, 503
areopagus (legfőbb athéni tanács és törvényszék)
II.: 87
árestom l. börtönbüntetés
Aristides (†467) athéni államférfi
IV.: 188
arisztokrácia, arisztokratikus rendszer
I.: 123, 141, 310, 338, 361, 474, 475, 477, 481, 592
II.: 72, 73, 90, 156, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 198, 219, 307, 310, 321, 337, 353. 356, 365, 380, 396, 413, 484, 485, 549, 733
III.: 29, 212, 274, 328, 338, 372, 394, 395, 464, 473, 524, 591, 592, 620, 621, 632, 681, 683, 684, 699, 715, 719, 720, 721, 722, 723
IV.: 26, 38, 44, 46, 49, 72, 92, 142. 143. 349, 384, 548, 582
V.: 68, 157, 178, 312, 420, 431, 578
— fogalma V.: 578
armalisták, armális nemesek
I.: 483; II.: 143, 219, 220, 279, 322; III.: 217, 616; IV.: 157, 162, 302; V.: 108, 140, 157, 414, 448
ármentesítés l. vizek lecsapolása
Árpád fejedelem
II.: 161, 224, 258, 295; III.: 29, 378, 468
Árpád-ház
III.: 282, 283, 302, 365
Arsa (folyó Isztriában)
III.: 234
árszabályozás
IV.: 105; V.. 76
articularis helyek
I.: 396
Árva megye
I.: 66, 69, 355; II. 36, 207, 227, 263; III.: 400, 737, 738; IV. 74, 306, 307, 308, 358, 395; V. 77, 98, 414, 577, 617, 673
— követei l. Zmeskál Móric, Reviczky József, Kubinyi József
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 319, 343, 359, 485, 498
II.. 130, 201, 202, 220, 222, 320, 325, 327, 331, 335, 362, 366, 410, 488, 496, 529, 537, 550, 574, 581, 582, 583, 586, 587, 591, 612, 628, 641, 696, 699, 711, 712
III.: 80, 82, 168, 331, 343, 360, 459, 470, 520, 540, 559, 567, 571, 582, 614
IV.: 52, 59, 116, 144, 221, 278, 280, 282, 285, 400, 498, 514, 515, 614, 629, 644
V.: 57, 99, 466, 482, 525, 576, 588, 623
árvák, árvaházak, árvák perei
IV.: 151, 286; V.: 185, 296, 661, 662 vö. jobbágyok árvái, megyei orphanalis bizottságok
árvák pénzei
V.: 297
árvaváraljai közbirtokossági uradalom
II. 227; III.: 339, 400, 401, 403, 406, 407; IV.: 308, 358
árverés, árverési hirdetés
III.: 517; IV.: 358; V.: 192, 208, 214, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 270, 313, 350, 351, 352, 375, 376, 610
árverési tilalom
V. 231

árverés útján történő adományozás l. királyi adomány
Athén
II.. 410
Asztalos Pál (1796—1849) Máramaros vmegye második követe, 1848/49-ben országgyűlési tábori biztos
I.: 22, 32, 47, 54, 59, 60, 61, 208, 279, 319, 320, 321, 346, 394, 398, 407, 416, 437, 469, 475, 488, 489, 507, 530, 566, 587, 593, 603, 610
II.: 10, 11, 41, 61, 63, 68, 75, 76, 82, 273, 294, 325, 334, 372, 394, 398, 416, 439, 441, 449, 470, 471, 476, 479, 482, 487, 489, 497, 498, 503, 504, 511, 512, 516, 518, 529, 530, 532, 533, 546, 548, 571, 575, 589, 606, 616, 617, 624, 641) 644, 645, 663, 670, 672, 695, 717, 718, 732, 734
III.: 20, 23, 27, 28, 112, 117, 157, 164, 171, 192, 223, 257, 261, 280, 292, 294, 300, 415
áttérés kérdése l. vallásügy főcímszó alatt
Attila (†453)
IV.: 34
Atzél (Aczél) Antal (1789—1868) Arad vmegye első követe
I.: 22, 27, 53, 58, 63, 64, 71, 77, 148, 192, 205, 284, 403, 413, 434, 437, 442, 452, 466, 470, 489, 493, 498, 519, 525, 541, 553, 593, 600
II.: 16, 23, 24, 42, 50, 52, 55, 59, 69, 74, 76, 79, 83, 89, 348, 373, 375, 388, 404, 407, 446, 478, 505, 516, 528, 534, 553, 571, 574, 583, 584, 586, 589, 595, 602, 619, 628, 673, 674, 684, 685, 689, 690, 697, 698, 699, 744
III.: 146, 156, 183, 192, 330, 389, 394, 395, 406, 427, 450, 451, 457, 465, 468, 469, 470, 477, 526, 542
IV.: 55, 73, 94, 96, 98, 111, 114, 134, 138, 211, 225, 238, 239, 273, 335, 497, 501, 502, 503, 508, 509, 511, 512, 518, 538, 554, 579, 583, 598, 641, 648, 660
V.: 12, 53, 185, 189, 200, 201, 202, 302, 392, 393, 395, 422, 427, 445, 454, 463, 483, 489, 500, 505, 515, 575, 576, 580, 583, 584
auditorium l. hallgatóság
Augsburg (Németország)
V.: 19
Augustineum l. bécsi praesbiterialis intézet
Augustinus (Szent Ágoston, 354—430) egyházdoktor
I.: 510
Augustus (Gaius Julius Caesar Octavianus) római császár (i. e. 63—i. sz. 14)
II.: 442; III.: 326
Aurania l. Vrána
Ausztrália (Új-Hollandia)
IV.: 70, 343
Ausztria, ausztriai minisztérium, osztrákok
I.: 47, 95, 104, 123, 139, 146, 160, 286, 287, 304, 323, 375, 376, 459, 535, 572 584
II.: 111, 122, 278, 405, 406, 407, 409, 410, 425, 443, 445, 447, 449, 485, 602, 604, 605, 696
III.: 31, 162, 210, 214, 250, 453, 495, 499, 524, 573, 600, 633, 702, 722
IV.: 39, 41, 43, 86, 87, 106, 163, 189, 226, 316, 344, 360, 361, 365, 419, 429, 455, 456, 465, 497, 545, 546, 612
V.: 21, 31, 34, 35, 72, 168, 198, 199, 241, 242, 287, 371, 466, 468, 469, 485, 532, 554, 565 585, 599, 664
Ausztria
— államadóssága V.: 295
— hercegei III.: 235, 237
ausztriai bor
II.: 21
— büntetőjog reformja III.: 368; IV.: 546
Ausztriai-ház l. Habsburg-ház
ausztriai törvénykönyv, törvények, osztrák Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
I.: 302; II.: 604, 652; III. 32, 170, 250; IV.: 63, 546; V.: 345
auszugális (üzleti könyvekbe bevezetett és számlakivonattal igazolt) adósságok, keresetek
II.: 491, 511; III.: 47, 64—65, 202, 203, 206, 219; IV.: 234; V.: 228
aviticitás l. ősiség
Azori-szigetek
II.: 435
Ázsia
I.: 194; II.: 29, 258, 435, 442; III.: 693, 719; V.: 130, 602, 652

Babagura, Babagora (Alsó-Szlavónia)
IV.: 195
Bács vmegye
I.: 575, 605, 606, 625; II.: 42, 123, 207, 223, 224, 245, 495; III.: 19, 67, 507, 516, 562, 575, 625, 626, 663, 664, 738; IV.: 312, 315, 335, 371, 372, 384, 395, 423, 440, 614; V.: 119, 241, 385, 448, 456, 501, 672
— főispánja l. Győry Ferenc gróf
— követei l. Rudics József, Szutsits Károly
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 319, 343, 359, 372, 545
II.: 201, 220, 222, 275, 283, 286, 325, 328, 331, 332, 362, 410, 488, 490, 494, 496, 507, 515, 517, 519, 526, 528, 531, 533, 535, 537, 552, 576, 577, 586, 587, 592, 618, 622, 656, 696, 711, 712, 722
III.: 103, 113, 284, 306, 331, 343, 346, 348, 459, 512, 559, 567, 571, 635
IV.: 52, 56, 59, 116, 144, 221, 233, 244, 250, 278, 401, 547, 587, 614, 644
V.: 82, 110, 150, 314, 482, 525, 576, 606, 623
Bácscséb l. Csép

bácsi csatorna l. Ferenc-csatorna
Baden (német állam), badeniek
I.: 502; II.: 92, 444; III.: 364, 499; IV.: 200; V.: 599
badeni constitutio
V.: 599
Baja (Bács-Bodrog m.)
II.: 230
Bajorország (Bavaria), bajorok
I.: 280, 438, 459, 502, 503, 505; II.: 229, 230, 444; III.: 170, 678; IV.: 429, 430, 497
bajor konkordátum
I.: 438
bajor örökösödési háború
I.: 433
Bakabánya (Hont m., Pukanec, Csehszl.)
II.: 590
Bakarac l. Bukkarizza
Bakics (Pakics) János, Temesvár város követe
II.: 644
Bakócz Tamás (1442—1519) bíbornok, esztergomi érsek
III.: 463
bakonybéli apát l. Guzmics Izidor
Bakos József, Trencsén város követe (megnevezve nem fordul elő, l. Trencsén város követe címszót)
Balassa Gábor (1783—1851), veszprémi kanonok és a káptalan követe, 1838: kancelláriai tanácsos, 1844: szombathelyi püspök
I.: 377; III.: 159, 161; IV.: 481
Balassagyarmat
V.: 213
Balaton
IV.: 307
Baldacci Antal báró (1762—1841), Ferenc császár bizalmasa
II.: 558; IV.: 505
Balogh János, id. (1759—1827), az országgyűlési ellenzék egyik vezérszónoka, az 1825/27-i országgyűlésen Bars megye követe
I.: 509, 550; IV.: 189; V.: 26, 180
Balogh János, ifj. (1796—1872), Bars vmegye első követe és alispánja, 1848-ban Nyitra és Trencsén megyék népfelkelési kormánybiztosa
I.: 22, 28, 29, 32, 34, 41, 49, 50, 67, 69, 72, 73, 78, 79, 80, 84, 87, 91, 103, 136, 139, 145, 147, 152, 154, 173, 177, 180, 194, 198, 206, 208, 229, 230, 232, 233, 245, 251, 279, 280, 282, 284, 285, 287, 289, 290, 294, 295, 299, 309, 310, 317, 319, 326, 329, 330, 332, 333, 336, 340, 348, 354, 359, 360, 366, 368, 375, 389, 391, 402, 412, 413, 431, 434, 439, 444, 446, 451, 453, 454, 466, 469, 470, 475, 481, 485, 486, 488, 489, 495, 497, 508, 513, 524, 525, 529, 531, 538, 539, 541, 543, 547, 550, 551, 552, 580, 583, 584, 586, 588, 589, 590, 593, 595, 597, 598, 599, 609, 611, 612, 613, 615, 624, 626; II.: 13, 16, 19, 23, 27, 28, 29, 38, 45, 46, 50, 51, 53, 55, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 73, 85, 112, 113, 114, 118, 122, 130, 136, 146, 147, 152, 162, 174, 179, 183, 184, 199, 203, 215, 219, 222, 224, 233, 234, 236, 281, 283, 288, 291, 302, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 325, 328, 331, 334, 335, 341, 361, 365, 366, 374, 377, 388, 392, 398, 400, 405, 408, 411, 416, 428, 430, 431, 433, 439, 455, 459, 460, 479, 482, 485, 538, 553, 565, 568, 571, 577, 579, 583, 586, 589, 592, 604, 605, 612, 614, 615, 617, 619, 622, 627, 628, 629, 651, 658, 659, 670, 673, 674, 678, 686, 688, 691, 694, 695, 696, 699, 700, 707, 713, 719, 724, 725, 727, 741
III.: 36, 57, 60, 78, 85, 88, 90, 94, 108, 115, 122, 124, 131, 156, 164, 187, 225, 261, 482, 485, 509, 527, 530, 534, 535, 538, 542, 546, 554, 563, 566, 570, 572, 577, 587, 589, 593, 594, 595, 596, 605, 606, 608, 621, 628, 632, 650, 655, 657, 662, 667, 690, 701, 705, 708, 721, 725
IV.: 42, 49, 51, 90, 91, 96, 104, 112, 113, 123, 124, 142, 144, 146, 175, 186, 188, 189, 201, 203, 207, 210, 221, 226, 227, 231, 233, 244, 257, 258, 259, 263, 264, 268, 271, 272, 279, 297, 302, 312, 314, 315, 317, 319, 320, 322, 334, 335, 336, 340, 341, 345, 346, 348, 350, 360, 363, 367, 380, 519, 520, 521, 523, 524, 526, 527, 563, 567, 580, 610—612, 639, 646, 670
V.: 20, 24, 37, 44, 45, 61, 75, 78, 80, 84, 85, 100, 101, 102, 106, 110, 114, 119, 139, 180, 184, 186, 187, 195, 198, 216, 217, 218, 219, 220, 237, 260, 262, 274, 275, 306, 310, 327, 354, 423, 433, 552, 553, 569, 574, 576, 588, 596, 601, 613, 645, 654, 670, 679, 690
— hűtlenségi pörének ügye IV.: 524, 526, 527, 530, 533—549, 554—556, 566, 570, 575—579, 596, 602—603, 615, 638, 640—644, 648, 671; V.: 9, 51, 58, 65, 241, 354, 357
— — Bars megye határozata erről IV.: 610—612, 616
— — feloldozása a hűtlenség vádja alól V.: 173, 187, 188
— — az erről szóló királyi dekrétum szövege V.: 189
— indítványa a lengyelek érdekében az 1833. nov. 20-i kerületi ülésben II.: 401—402; III.: 499
— beszéde a barsi felírás ügyében III.: 131—133
— beszéde az örökváltság mellett III.: 701—705; IV.: 49—51
— beszéde a jobbágyok személyes jogairól 1834. dec 30-án IV.: 90—93

— indítványa 1835. febr. 16-án országgyűlési újság létesítésére IV.: 207—210
— beszéde Wesselényi ügyében a szólásszabadságról 1835. június 22-én IV.: 519—520
Baloghy Imre († 1855), Hont vmegye második, majd első követe és alispánja I.: 593, 601; II.: 153, 733; III.: 455, 487
Baloghy Lajos († 1823) Nógrád megye ellenzéki követe az 1807-i országgyűlésen V.: 373
Balti-tenger
IV.: 310, 311
Bánát, bánáti, bánsági megyék (Krassó, Temes, Torontál)
I.: 141, 142, 143, 155, 295, 314, 332, 452, 509, 571, 572, 576, 590, 604, 612, 628
II.: 15, 35, 61, 75, 120, 121, 130, 132, 135, 137, 165, 336, 382
III.: 263, 275, 428, 440, 445, 451, 462, 475, 505, 506, 541, 561, 566, 624, 625, 656, 657, 732, 739, 740
IV.: 182, 190, 398, 475
V.: 12, 13, 39, 82, 83, 111, 363, 447, 456, 503
vö. temesi kerület
bánáti megyék részére kiadott 1780-i urbarium
II.: 165, 230; III.: 468, 534, 535, 543, 555, 658
— nemtelen lakosok V.: 86
— szorgalmi (industrialis) kertek V.: 86, 87
Banderiale operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
banderialis birtok
V.: 105
banderiumok, banderiális kötelesség
III.: 435, 437, 438, 445, 461, 465, 474; IV.: 194; V.: 105, 130, 218, 226, 255, 265, 450
Bánffyak
III.: 335
Bánffy László báró, Kraszna megye főispáni helytartója
IV.: 341
Bánffy Pál báró
II.: 261, 267
báni hatalom, joghatóság, hivatalok
I.: 130, 512, 582; II.: 654, 696; III.: 240, 246, 624, 625, 626; IV.: 292; V. 39, 286
— bírák III.: 123, 311
— tábla I.: 534; II.: 470, 497, 507, 577, 580, 581, 582, 583, 588, 591, 649, 655, 656, 662, 667, 701, 702; III.: 75, 76, 80, 104—105, 113, 114, 236, 237, 240, 247, 249, 253, 264, 625; IV.: 206, 280, 299, 411, 525; V.: 9, 217, 377, 661
Bankóhivatal
IV.: 313
Banská Bystrica l. Besztercebánya
Banská Stiavnica l. Selmecbánya
bányajavak és a kincstár
III.: 386, 390—392, 644; IV.: 428
bányászok
V.: 164
bányászati jog
III.: 612; IV.: 428
— ösztöndíjak IV.: 291
— tisztviselők V.: 399
— ügyek IV.: 291
bányaügyi országos bizottság
III.: 391
bányavárosok
II.: 474, 476, 577; III.: 11, 188, 391; IV.: 307, 428, 648; V. 246, 406, 458
— bírósága II.: 577; III.:102, 196, 288; IV.: 215; V.: 359, 398, 399, 406, 407
Baranya (falu Ung megyében, Baranince, USzSzSzR)
III.: 493
Baranya vmegye
I.: 445; II.: 60, 135, 178; III.: 466, 625, 740; IV.: 8, 196, 197, 303, 355, 365, 366, 421, 423, 428, 523; V.: 111, 280, 384, 501, 517, 524, 629
— -i huszárezred V.: 518
— követi utasítása V.: 517, 524, 552, 617
— véleménye az országos munkálatokról V.: 517
— követei l. Siskovics József, Répás Lipót, Kajdacsy Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 217, 319, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 135, 220, 222, 286, 297, 327, 331, 335, 362, 366, 372, 410, 420, 494, 513, 515, 517, 519, 531, 535, 537, 550, 574, 577, 581, 582, 586, 587, 591, 601, 654, 696
III.: 168, 218, 284, 297, 330, 343, 348, 360, 373, 459, 470, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 601, 665, 726
IV.: 52, 59, 116, 138, 221, 278, 342, 401, 498, 514, 515, 614, 644
V.: 82, 110, 113, 150, 206, 207, 305, 455, 466, 482, 622, 659
bárányadézsma
V.: 574
Barátszer (Zemplén m.)
V.: 105
Barcelona (Spanyolország)
V.: 61
Bárczay Ferenc (1787—1874) táblabíró, Abaúj vmegye követe
I.: 407; II.: 222, 223, 280, 293; IV.: 245
Bárczay József (1799—1859), Torna vármegye követe és másodalispánja
I.: 279, 532; II.: 312, 330, 332, 346, 447, 456, 477, 496, 523, 529, 536, 537, 542, 544, 553, 561, 573, 615, 618; III.: 364, 455, 490, 497, 499, 519, 526, 640;

IV.: 18, 206, 210, 221, 335, 342; V.: 211
Bárczay Mihály (1806—1865), Abaúj vármegye követe
IV.: 245, 395, 500, 523, 573, 648, 670; V.: 53, 149, 217, 238, 240, 282, 420, 552, 586, 670, 680, 685, 690
Barrot, Camille (1791—1873) hires francia parlamenti szónok
I.: 43
Bars vmegye
I.: 133, 143, 207, 550, 552, 603; II.: 23, 234, 281, 335, 401, 403, 405, 678, 686, 687; III.: 279, 485; IV.: 189, 318, 421, 527, 576, 610, 616, 618, 671; V.: 26, 44, 77, 178, 180, 184, 187, 189, 251, 354, 355, 673
— főispánja l. Keglevich János gróf
— határozata Balogh János ügyében IV.: 610—612, 616; V.: 178
— körirata a lengyelek érdekében IV.: 335
— közgyűlése 1831. május 1-én IV.: 335
— követei l. Balogh János, Majthényi László, Tarnóczy Kázmér
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 342, 359, 401, 411, 485
II.: 19, 113, 118, 220, 362, 366, 372, 410, 456, 470, 490, 491, 496, 509, 517, 533, 535, 550, 552, 574, 576, 577, 581, 591, 641, 654, 677, 684, 696, 722
III.: 68, 103, 108, 113, 297, 306, 331, 346, 347, 459, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 579, 614, 640, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 221, 234, 250, 282, 547, 573, 616, 660
V.: 28, 113, 235, 305, 508, 520, 523, 525, 576, 618, 659
barsi rescriptum l. dorgáló királyi leirat
Barta István
I.: 8; V.: 145
Bartal György (1785—1865) közjogi író, követ az 1825/27-i országgyűlésen, személynöki, majd nádori ítélőmester, 1830: kancelláriai referendárius
I.: 589; II.: 636; III.: 10; IV.: 275; V.: 331
Bártfa város követe l. Kéler István, Markovics Antal
— a követ megnevezése nélkül III.: 68, 637
Bartoffy András, bilkei, Bereg megyei nemes
IV.: 389
Báthory Gábor (1589—1613) erdélyi fejedelem
I.: 82
Báthory István († 1493) országbíró
III.: 463
Báthory István († 1535) nádor
II.: 196
Báthory István (1533—1586) erdélyi fejedelem, lengyel király
I.: 82, 89; II.: 425
Báthory Zsigmond (1572—1613) erdélyi fejedelem
I.: 82; IV.: 446
Batthyány-család
III.: 283; IV.: 308; V.: 47
Batthány Alajos gróf (1750—1818)
V.: 592
Batthány Fülöp herceg (1781—1870), Vas megye örökös főispánja
II.: 141, 167, 169, 227, 239, 242, 246, 351, 354, 359; III.: 352
Batthyány Imre gróf (1781—1874) a hétszemélyes törvényszék táblabírája és Zala megye főispánja
I.: 174, 223, 228, 247, 261, 267, 270, 463; II.: 228, 247, 352, 355, 381, 683; III.: 177, 249, 312, 315, 318, 730; IV.: 132, 161, 180; V.: 73, 159, 167, 214, 223, 224, 316, 319, 408, 411, 412, 429, 526, 544, 545, 547, 548, 549
Batthyány József gróf (1727—1799), bíboros, esztergomi érsek
II.: 627; V.: 502
Batthyány Ker. János (= Iván) gróf (1784—1865)
I.: 243, 258, 267, 268, 269, 273
Batthyány Lajos gróf (1696—1765) nádor 1751-től
IV.: 201, 664
Battonya (Csanád m.)
III.: 388; IV.: 350
Baur György, Székesfehérvár város követe és tanácsosa
III.: 726
Bazin (Pozsony m., Pezinok, Csehszl.)
III.: 573
bazini prédikátor
I.: 535
Beatrix, magyar királyné (1457—1508)
II.: 605
Bécs
I.: 25, 49, 168, 227, 295, 323, 347, 358, 370, 430, 439, 450, 550
II.: 29, 30, 55, 60, 202, 275, 394, 403, 418, 425, 434, 458, 463, 468, 473, 483, 513, 522, 532, 604, 696, 723
III.: 23, 50 ,65, 66, 115, 121, 130, 132, 331, 388, 480, 497, 574, 580, 582, 704
IV.: 46, 87, 106, 120, 235, 272, 279, 288, 294, 303, 306, 314, 344, 351, 387, 388, 418, 420, 433, 505, 541, 555, 582, 664, 667, 669
V.: 17, 46, 51, 90, 147, 206, 212, 241, 371, 453, 456, 457, 458, 462, 466, 563, 573, 638, 664
bécsi bank
V.: 293, 297
bécsi béke (1606)
I.: 89, 146, 151, 192, 199, 200, 225, 238, 240, 241, 262, 266, 268, 271, 300, 301, 401, 404, 413, 414, 438, 439, 440, 441, 444, 452, 457, 461, 487, 493, 504,

522, 526, 530, 535, 539, 594; III.: 442, 443, 461, 463; IV.: 420; V.: 258
— (1809): III.: 678; IV.: 360, 497
bécsi Burgtheater V.: 638
— dohányügyi igazgatóság (Abaldo) V.: 163
— egyetem IV.: 354, 355; V.: 443
— hetivásárok V.: 206
— kongresszus I.: 36, 42, 52, 139; II.: 401, 405, 408, 424, 434, 443, 444, 445, 448, 449; III.: 684, 712; IV.: 46, 49, 311 314, 317, 361, 412; V.: 37, 502, 554, 599
— láb V.: 469
— mérnök-iskola és mérnöki akadémia V.: 441, 644, 646
— nuncius II.: 623
— öl V.: 469
— praesbiterialis intézet (Augustineum) IV.: 356
— rendőrség V.: 292
— skála l. scalaris kérdés
— titkos levéltár IV.: 366; V.: 283
— udvar I.: 11, 15, 41, 79; IV.: 92, 408, 619; V.: 325, 680
Becsky Károly, Szatmár vmegye követe IV.: 186, 255, 263, 335, 670; V.: 53, 329, 342, 353, 551, 679
Bécsújhely (Wienerneustadt) V.: 346, 538, 664
— -i Theresianische Militär Akademie IV.: 435; V.: 538, 644
Bedekovich (Bedekovszky) Lajos báró kőrösi főispán, a hétszemélyes tábla bírája
I.: 118, 131, 158, 164, 174, 185, 186 223, 228, 257, 265, 270, 381, 387, 463, 534
II.: 141, 167, 191, 208, 211, 228, 239, 241, 244, 248, 263, 266, 349, 352, 353, 358, 384, 566, 681, 683
III.: 96, 139, 140, 148, 149, 150, 167, 175, 180, 233, 245, 247, 262, 298, 312, 315
IV.: 101, 131, 132, 157, 183, 448, 474, 482, 488, 490, 523, 552, 651
V.: 54, 139, 156, 162, 163, 166, 169, 264, 266, 268, 276, 279, 315, 319, 333, 334, 336, 337, 340, 341, 346, 348, 360, 365, 366, 411, 530, 532, 543, 548, 557, 559, 639, 661
— Wesselényi ügyéről IV.: 552—553
Bedekovszky l. Bedekovich Lajos báró
Beius l. Belényes
békebírák, békéltetők, békebíróság
I.: 388, 401, 409, 410, 411, 450; II.: 200, 411, 413, 414, 415, 416, 420, 689, 690, 699, 707—718; III.: 8—31, 173—180, 181; IV.: 156, 166—170, 203; V.: 275, 277
— által létrehozott megegyezés jogi ereje III.: 26—31
— ügyében bizottság kiküldése II.: 416, 420, 576
— előzetes békéltetői intézmény III.: 8—15
békebíró intézménye Franciaországban III.: 13, 178
— Németországban III.: 178
békéltető személye III.: 16—22
Békés vmegye
I.: 263, 290, 292, 588, 603, 628; II.: 24, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 46, 96, 101, 120, 230, 238, 331; III.: 85, 439, 507, 521, 625, 626, 638, 639, 641, 733, 734; IV.: 19, 21, 31, 228, 247, 292, 306, 314, 354, 378, 384, 423; V.: 47, 60, 62, 65, 138, 175, 176, 177, 211, 340, 581, 672
— főispánja l. Lánczy József
— 1835. febr. 3-i közgyűléséből kelt körlevele a parasztság felemelkedését célzó úrbéri V. és VIII. tcikkek bukása miatt IV.: 378
— — ennek szövege V.: 67—69
— — kezdeményezői kinyomozására királyi biztos kiküldése a megyébe IV.: 378; V.: 57
— — — az emiatti sérelem tárgyalása az országgyűlésen V.: 57—65, 120—123, 138—140, 155, 173, 174—188, 202, 206, 241, 244, 252, 264—265, 267, 329, 339—340, 354, 359, 396, 410, 411, 462, 475, 487, 489, 500, 553, 567, 570, 627, 664, 674, 677, 680, 681,
— követei l. Rudnyánszky Mihály báró, Novák Antal, Csepcsányi Tamás, Szombathelyi Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 217, 219, 263, 305, 342, 359, 411, 485, 527, 617
II.: 220, 283, 327, 362, 366, 371, 372, 410, 490, 491, 493, 496, 509, 515, 517, 519, 526, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 586, 591, 641, 654, 696, 722
III.: 68, 103, 108, 113, 218, 306, 331, 343, 346, 373, 389, 414, 454, 459, 475, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 579, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 221, 231, 244, 251, 547, 573, 616, 660
V.: 28, 110, 113, 138, 211, 305, 508, 520, 523, 525, 557, 576, 613, 617, 659
Békéscsaba II.: 39, 331
Bél Mátyás (1684—1749) pozsonyi tanár, Magyarország földrajzi leírója II.: 331
IV. Béla magyar király (uralk. 1235—1270) II.: 300, 425; III.: 213, 476, 695; IV.: 366
Béla, ifjabb király, Szlavónia hercege (1262—1269) IV.: 193
Bélaapátfalva l. Apátfalva

Belánszky József (1783—1844) besztercebányai püspök
I.: 109, 174, 223, 261, 265, 270, 386; II.: 683; III.: 148, 177; IV.: 133, 161, 444, 475, 476, 490, 523; V.: 159, 163, 170, 316, 319, 334, 335, 338, 341, 529, 533, 546, 547, 548, 549
Belényes (Bihar m., Beiuş, Rom.)
IV.: 645
Beleznay Ferenc gróf
I.: 108
Beleznay Sámuel gróf, idősb (†1818)
V.: 652
Beleznay Sámuel gróf, ifjabb (†1819)
V.: 652
Belgium, belgák
I.: 36, 243, 280, 459; II. 278, 402, 404, 408, 409, 434, 447; IV.: 46, 189, 361
Belgrád
I.: 494; III.: 580, 617
Bélik József (1757—1847) szepesi püspök
IV.: 296
Bell, Henry (1767—1830), az európai gőzhajózás megindítója
III.: 580
belső telki állomány l. intravillanum
Bémer László báró (1784—1862), egri kanonok, az egri főkáptalan követe, 1843: nagyváradi püspök
I.: 178, 189
bencések, benedictinusok
I.: 510; III.: 163, 454, 474
Benda Kálmán
V.: 397
XIV. Benedek pápa (1675—1758) uralkodott 1740-től
I.: 280, 503; III.: 469; IV.: 386
Bencsik János (1789—1838), Nyitra vmegye második követe
I.: 138, 195, 282, 309, 407, 489, 517, 519, 571, 591, 615, 622
II.: 36, 48, 55, 72, 90, 225, 233, 235, 236, 255, 256, 267, 269, 270, 271, 281, 303, 335, 348, 380, 410, 446, 456, 469, 491, 496, 503, 548, 549, 560, 569, 570, 583, 622, 628, 638, 646, 692, 698, 743
III.: 13, 25, 61, 113, 116, 122, 146, 257, 272, 274, 329, 331, 347, 359, 553, 574, 594, 603, 608, 637, 655, 661, 672, 725
IV.: 17, 143, 282, 305, 335, 350, 359, 376, 382, 408, 409, 435, 512, 578
V.: 83, 86, 96, 114, 144, 185, 201, 249, 298, 389, 419, 420, 428, 447, 452, 453, 455, 466, 484, 670
Bene József, Csongrád vmegye első, majd második követe
I.: 22, 27, 28, 40, 44, 48, 77, 87, 137, 156, 196, 205, 206, 230, 277, 282, 287, 292, 294, 299, 302, 311, 318, 329, 354
III.: 219, 297, 306, 447, 637
IV.: 24, 32, 48, 397, 413, 415, 435, 462, 496
V.: 116, 419, 504, 617
Beniczky Lajos (†1835), Zólyom vmegye második követe, a hasonló nevű 1848/49-i bányavidéki kormánybiztos apja
I.: 49, 420, 486, 487, 489, 600
II.: 20, 74, 79, 127, 176, 251, 277, 369, 446, 471, 488, 538, 553, 711, 712
III.: 65, 228, 391, 395, 402, 419, 455
IV.: 428, 462
V.: 17, 185, 189, 200, 202, 250, 283, 323, 399, 445, 484, 575, 576, 583, 659
Benkő József (1740—1814), erdélyi ref. lelkész és teológiai tanár
III.: 280
Bentham Jeromos (1748—1832), angol jogfilozófus
V.: 619, 637
Benyovszky Péter, pesti ügyvéd
I.: 16
Benyovszky Péter, Pozsony vmegye második követe, 1833 májusában lemond
I.: 16, 22, 26, 53, 55, 58, 60, 63, 64, 70, 71, 87, 88, 93, 102, 134, 148, 149, 150, 156, 198, 245, 246, 252, 280, 284, 287, 289, 291, 293, 312, 317, 320, 322, 328, 331, 332, 336, 342, 348, 349, 361, 363, 375, 392, 421, 487
— búcsúztatása I.: 412—413
Beőthy Ödön (1796—1854), Bihar vmegye második, majd első követe, 1848-ban bihari főispán, majd délvidéki teljhatalmú országos biztos, utána erdélyi főbiztos
I.: 18, 22, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 48, 49, 51, 58, 64, 71, 72, 73, 74, 86, 87, 103, 137, 139, 145, 148, 150, 151, 157, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 193, 199, 279, 280, 290, 292, 297, 301, 310, 314, 358, 365, 366, 389, 396, 398, 399, 407, 408, 419, 433, 436, 438, 440, 442, 443, 444, 445, 446, 453, 480, 488, 489, 495, 497, 501, 505, 506, 508, 511, 515, 518, 519, 522, 527, 530, 531, 538, 542, 545, 556, 566, 568, 587, 590, 595, 601, 610, 613, 615, 617, 624
II.: 9, 15, 20, 38, 42, 50, 53, 56, 62, 73, 77, 86, 87, 101, 107, 113, 117, 123, 130, 133, 325, 335, 349, 374, 376, 395, 400, 405, 409, 429, 437, 443, 450, 456, 459, 466, 477, 487, 493, 496, 503, 517, 520, 549, 550, 553, 567, 573, 576, 577, 578, 581, 588, 589, 602, 612, 616, 617, 619, 625, 628, 631, 636, 637, 640, 644, 646, 647, 650, 653, 666, 670, 672, 685, 686, 687, 688, 689, 695, 696, 719, 720, 726, 733, 740
III.: 32, 34, 57, 67, 85, 94, 107, 112, 114, 124, 130, 134, 155, 157, 160, 164, 184, 223, 224, 261, 285, 286, 306, 330, 331, 337, 352, 353, 455, 509, 542, 545, 546, 550, 562, 572, 596, 604, 605, 614, 621, 640, 655, 731, 735
IV.: 7, 8, 19, 28, 30, 35, 45, 52, 54, 55,

61, 89, 114, 115, 117, 122, 123, 134, 136, 137, 139, 140, 146, 178, 186, 189, 190, 212, 215, 265, 273, 278, 279, 282, 285, 286, 301, 311, 327, 332, 335, 342, 343, 344, 345, 347, 364, 379, 381, 387, 398, 399, 400, 402, 404, 408, 409, 417, 419, 426, 430, 432, 433, 465, 481, 498, 501, 502, 504, 508, 510, 511, 513, 514, 517, 521, 539, 551, 555, 557, 572, 576, 579, 616, 617, 620, 622, 644, 645, 646, 675
V.: 20, 21, 32, 44, 45, 46, 48, 62, 72, 76, 77, 79, 90, 91, 92, 93, 111, 119, 178, 179, 186, 189, 190, 192, 194, 196, 197, 199, 200, 201, 218, 222, 225, 226, 227, 228, 237, 238, 256, 257, 259, 284, 289, 291, 298, 305, 309, 313, 314, 343, 356, 415, 418, 422, 434, 435, 438, 440, 444, 446, 462, 467, 469, 473, 475, 496, 497, 551, 553, 563, 574, 579, 593, 594, 606, 644, 645, 646, 660, 683, 690
— beszéde a protestáns vallási sérelmekről 1833. jan. 9-én I.: 88—90; IV.: 617
— beszéde az örökváltság mellett 1834. dec. 10-én IV.: 28—30
— beszéde a jobbágyok személyes jogairól 1834. dec. 30-án IV.: 89—90
— beszéde Wesselényi perbefogatásával kapcsolatban 1835. június 16-án IV.: 498—500
— újabb bihari vallási sérelmet terjeszt elő IV.: 645
— V. Ferdinánd címhasználatáról IV.: 668—669
Bereg vmegye
I.: 327; II. 217, 234, 297, 330; III.: 31, 38, 39, 40, 71, 72, 285, 286, 287, 612, 622; IV.: 67, 306, 312, 366, 375, 389, 394, 395, 409, 417, 423, 433, 614, 644, 645, 671; V.: 98, 452, 626, 673
— felirata a királyhoz a régi alkotmány érdekében III.: 285—288, 622
— követi utasítása V.: 113
— követei l. Füzesséry Gábor, Komlósy Károly, Pogány József, Eötvös Tamás
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 216, 304, 319, 343, 359, 527
II.: 201, 222, 269, 283, 297, 320, 325, 328, 331, 332, 362, 366, 372, 410, 488, 490, 494, 496, 512, 517, 519, 526, 529, 531, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 586, 587, 591, 592, 612, 677, 696, 711
III.: 31, 80, 82, 103, 113, 330, 331, 353, 470, 520, 540, 567, 571, 592, 665, 668
IV.: 52, 59, 116, 144, 155, 205, 221, 250, 251, 278, 498, 514, 515, 547, 573, 587, 629, 644, 660
V.: 99, 110, 113, 207, 482, 520, 525, 576, 623
— visszavont szavazatai III.: 31, 35
Berettyó (Bihar m.)
III.: 462
Berettyó folyó
III.: 462
Beriszló Péter, veszprémi püspök, Horvátország és Szlavónia bánja (1513—1520)
IV.: 193
Berkeley, George (1685—1753), anglikán püspök, filozófus
I.: 510
berlini egyezmény (1835)
V.: 554
Bernáth Zsigmond (1790—1882), Ung vármegye második követe, 1848-ban Ung megye főispánja, az 1865-i országgyűlés korelnöke
I.: 18, 21, 41, 42, 44, 49, 51, 52, 53, 55, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 88, 92, 101, 102, 123, 145, 203, 234, 244, 245, 246, 252, 279, 280, 282, 284, 286, 294, 296, 298, 301, 308, 309, 310, 311, 312, 326, 347, 363, 517, 523, 527, 529, 538, 541, 547, 553, 554, 582, 583, 584, 591, 594, 599, 601, 603, 625, 626,
II.: 8, 9, 11 13, 14, 23, 26, 28, 39, 45, 56, 57, 59, 61, 62, 65, 69, 76, 78, 81, 86, 99, 100, 102, 113, 116, 122, 164, 181, 198, 205, 206, 219, 220, 221, 224, 234, 236, 253, 282, 290, 291, 297, 300, 302, 661, 663, 665, 667, 675, 678, 695, 717, 720, 722, 723, 724, 743
III.: 15, 40, 53, 56, 65, 71, 88, 94, 106, 108, 112, 114, 115, 129, 171, 172, 190, 195, 207, 208, 225, 226, 229, 242, 257, 279, 306, 335, 343, 345, 347, 348, 353, 355, 383, 412, 419, 420, 424, 454, 480, 483, 484, 487, 488, 492, 493, 498, 500, 501, 506, 509, 513, 514, 515, 521, 525, 526, 531, 532, 533, 538, 542, 546, 553, 559
IV.: 48, 201, 204, 210, 215, 218, 220, 230, 248, 249, 252, 256, 267, 269, 278, 279, 284, 285, 304, 305, 312, 316, 317, 321, 335, 340, 342, 370, 372, 373, 378, 381, 384, 391, 393, 396, 398, 399, 402, 409, 414, 432, 433, 452, 457, 459, 479, 481, 512, 517, 563, 570, 571, 574, 576, 615, 616, 617, 626, 658, 670
V.: 14, 15, 17, 28, 30, 40, 53, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 96, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 114, 117, 120, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 149, 154, 181, 186, 188, 204, 208, 215, 226, 235, 285, 286, 287, 298, 302, 311, 314, 319, 320, 322, 373, 375, 384, 385, 389, 392, 393, 394, 415, 418, 420, 422, 427, 433, 434, 446, 454, 459, 460, 462, 466, 475, 498, 514, 515, 525, 552, 562, 570, 590, 617, 618, 620, 623, 646, 655, 676, 685, 686
— az ország védelmi rendszeréről s az adózásról V.: 130—132

Bernatzik, E. osztrák közjogász
IV.: 344
Bertha Sándor (1796—1877) a kerületi napló szerkesztője
I.: 251; IV.: 88
Berzeviczy Gergely (1763—1822), közgazdász
I.: 385
Berzsenyi Dániel (1776—1836) a költő
III.: 325
besszarábiai jobbágyok
IV.: 86
Beszédes József (1787—1852), vízimérnök
IV.: 307
„bészegellett helységek" (loca inclavata) helyzetének rendezése
IV.: 409; V.: 47, 124, 466, 650
Beszterce (Beszterce-Naszód m., Bistrița, Rom.)
III.: 32, 462; IV.: 197;
Besztercebánya (Zólyom m., Banská Bystrica, Csehszl.)
IV.: 307
— követe l. Szumrák János
besztercebányai adózási kerület
V.: 672
besztercebányai püspök l. Belánszky József
Bethlen Domonkos gróf (1810—1866), cs. kir. kamarás
I.: 109, 118, 129, 161, 169, 174, 226
Bethlen Gábor (1580—1629) erdélyi fejedelem
I.: 82, 222, 233, 436, 440, 506
Bezerédy István (1795—1856), Tolna vármegye második követe
I.: 19, 20, 21, 27, 29, 30, 34, 35, 41, 51, 54, 55, 59, 61, 62, 64, 67, 68, 71, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 86, 88, 91, 92, 111, 135, 137, 147, 148, 151, 173, 180, 194, 197, 200, 209, 230, 252, 279, 281, 284, 285, 288, 292, 293, 310, 316, 320, 325, 326, 335, 336, 337, 340, 344, 346, 354, 390, 391, 411, 420, 429, 430, 432, 433, 435, 442, 444, 447, 450, 455, 466, 468, 477, 487, 489, 495, 507, 508, 516, 517, 523, 526, 527, 554, 568, 572, 581, 586, 590
II.: 47, 49, 64, 65, 66, 67, 83, 84, 98, 114, 118, 119, 133, 149, 150, 151, 152, 153, 160, 162, 163, 178, 179, 183, 184, 200, 205, 223, 237, 249, 250, 256, 258, 269, 274, 277, 289, 293, 422, 431, 450, 453, 454, 462, 468, 476, 477, 487, 491, 493, 494, 496, 502, 503, 507, 515, 518, 519, 520, 530, 531, 540, 549, 550, 551, 566, 567, 569, 574, 581, 588, 590, 619, 628, 634, 637, 640, 644, 647, 648, 653, 656, 661, 664, 666, 670, 674, 709, 717, 729, 731, 734, 741
III.: 18, 26, 29, 41, 46, 50, 51, 57, 79, 85, 91, 92, 102, 103, 110, 114, 121, 146, 155, 169, 185, 193, 194, 260, 269, 272, 274, 278, 281, 289, 290, 291, 292, 295, 296, 305, 333, 341, 344, 346, 350, 352, 361, 380, 382, 387, 388, 389, 394, 395, 399, 401, 407, 410, 414, 418, 421, 426, 427, 428, 429, 441, 460, 476, 481, 486, 506, 546, 552, 557, 562, 651, 672, 713, 725, 731, 735
IV.: 7, 13, 16, 45, 62, 64, 74, 84, 85, 97, 112, 122, 123, 167, 169, 172, 188, 189, 217, 218, 239, 249, 252, 262, 270, 272, 273, 281, 295, 300, 302, 305, 309, 319, 321, 343, 355, 358, 361, 363, 371, 400, 401, 412, 415, 416, 419, 422, 426, 427, 442, 453, 456, 458, 472, 620, 624, 625, 656, 657, 661, 667, 668
V.: 10, 25, 31, 35, 62, 97, 102, 105, 109, 115, 126, 134, 135, 144, 147, 149, 151, 182, 183, 190, 193, 199, 203, 225, 226, 228, 229, 233, 234, 285, 299, 301, 305, 306, 309, 310, 344, 354, 371, 374, 377, 388, 389, 390, 421, 424, 426, 435, 438, 440, 445, 449, 450, 458, 462, 468, 476, 485, 497, 500, 503, 506, 516, 545, 551, 564, 565, 569, 575, 576, 581, 582, 603, 606, 609, 619, 644, 649, 650, 657, 668, 671, 679, 682
— beszéde az örökváltság mellett 1833. szept 4-én II.: 160—162
— — a fiscus örökösödéséről III.: 380—381
— — a papi tizedről III.: 441—442
— — az örökváltság mellett 1834. nov. 10-én III.: 713—716; 1834. dec. 10-én IV.: 51
— — a jobbágyok személyes jogairól IV.: 74—77
— — V. Ferdinánd címhasználatáról IV.: 453—455, 667—668
— — a magyar nyelv érdekében V.: 190—191
— indítványa a községek helybeli választott bírósága érdekében III.: 41
Bibics-féle alapítvány
IV.: 228, 244—250; V.: 684
Bibics Jakab, kir. tanácsos, aradi alispán és özvegye Tomyán Margit
IV.: 245
Bibra Károly Frigyes, alezredes, indigena
V.: 651
Bignon, Louis Pierre Edouard (1771—1841), francia liberális államférfi
I.: 43; II.: 409
Bihar vmegye
I.: 87, 175, 240, 501, 515, 603; II.: 117, 184, 221, 332, 405, 461, 615, 616, 617, 686; III.: 15, 67, 184, 337, 413, 462; IV.: 45, 139, 215, 249, 251, 252, 306, 313, 327, 344, 345, 364, 366, 379, 380, 385, 389, 406, 407, 499, 504, 511, 515, 579, 645, 675; V.: 126, 136, 187, 219, 284, 344, 571, 593
— főispánja l. Zichy Ferenc gróf
— követi utasítása V.: 113, 606

— követei l. Tisza Lajos, Beőthy Ödön, Ravazdy István, Budaházy Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 201, 220, 222, 269, 283, 362, 366, 372, 410, 490, 496, 509, 513, 517, 519, 529, 531, 537, 550, 576, 577, 581, 582, 591, 601, 627, 641, 667, 677, 696, 722
III.: 68, 80, 103, 108, 113, 218, 306, 331, 343, 346, 347, 360, 454, 455, 475, 529, 559, 567, 571, 635
IV.: 52, 56, 116, 144, 217, 221, 234, 244, 250, 392, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 28, 99, 110, 113, 305, 314, 520, 511, 523, 525, 576, 588, 617, 659
— levéltára V.: 219
Biled l. Billjét
billiárd tartás monopolizálása
II.: 147
Billjét (Billéd, Torontál m., Biled, Rom.)
II.: 469
Biot, Edouard Constantin (1803—1850), francia technikus, vasútépítő
V.: 469
bírák elmozdíthatatlanságának elve
III.: 266, 275, 276
birkatenyésztés
I.· 281
bírói foglalás
V.: 192, 208, 214, 350, 352, 353, 375
— függetlenség I.: 430; II.: 401, 500, 501, 502, 510, 514, 591, 616, 658, 659, 660, 661; III.: 83, 85, 89, 275, 498; IV.: 232, 233, 281, 284
— ítélő hatalom II.: 346, 502, 561, 692, 737; III.: 11, 78, 80, 81, 87, 88, 96, 99, 160, 164, 194, 201, 223, 251, 316; IV.: 579, 625, 631, 674; V.: 407, 533
— ítéletek megokolása V.: 281, 325, 519, 527, 557, 571, 661
— ítéletek végrehajtása V.: 229, 297, 313, 325, 349, 598, 610, 673
— parancsok, ezek eltörlése II.: 658—661; III.: 28, 154, 164, 331
— taxák III.: 492
— zálog V.: 229, 230, 231, 232, 270, 376
bírságok felhasználása
IV.: 430, 431
birtokadományozás (collatio) hatalma
II.: 197
birtokba iktatás
III.: 231—232
birtokbírhatási jog l. capacitas possessorii, nemtelenek birtokjoga
birtokjogi perek
III.: 80—81
— első bírósága III.: 82—83
birtokjogok felfedése (jurium propalatio)
III.: 176; V.: 102
birtokszerzésnek, mesterség űzésének gátlása vallás miatt l. vallásügy főcímszó alatt
Bistrița l. Beszterce
Bittner J., osztrák történész, a bécsi Állami Levéltár igazgatója
III.: 499
Blackstone, William († 1780) az angol közjog első rendszerezője
I.: 164, 236; III.: 141
Bochnia (Lengyelország)
V.: 452, 563, 599
Bocskay István (1557—1606), erdélyi fejedelem
I.: 222, 233, 234, 300, 436, 439, 440; II.: 461, 594, 641; III.: 463; IV.: 188; V.: 135, 136, 258
Bod János, pesti ügyvéd felségsértési ügye
V.: 121, 349, 354—359, 396, 405—406, 409—410, 462, 473, 475, 487, 489, 500, 557, 666, 671
Bodrog megye
III.: 625; V.: 448
Bodrogkeresztúr (Zemplén m.)
II.: 626; III.: 121
Bodrogköz
V.: 228
Bodrogszentes l. Szentes (Zemplén m.)
Bohus Sámuel, Veszprém vmegye követe az 1729. évi országgyűlésen
III.: 140
Bolland, Jean (1596—1665), jezsuita
I.: 493
Bologna
II.: 446
boltnyitás joga (jus fornicis)
I.: 296, 306—310; II.: 32, 69, 70—76, 145, 146, 147; III.: 541, 542, 543, 547, 657—660, 717, 738, 739; IV.: 23, 103—110, 135, 145, 174, 179, 183, 190, 200, 201, 231, 336, 398, 451, 467, 468—472, 476, 478—479, 677; V.: 15, 16, 41, 55, 171, 172, 203, 545
boltok kibérlése
V.: 250
boltos kereskedés osztályokra sorozása
III.: 541, 542, 658; V.: 15
— ezek taxája III.: 658, 734; IV.: 68, 102—110, 113, 123, 126, 156, 165, 202, 398, 468, 471; V.: 15, 16, 41
Bonaparte l. Napoleon
Bonaparte József (1768—1844), spanyol király 1808-tól 1813-ig
IV.: 512; V.: 61
borkereskedelem
II.: 115; IV.: 470
— magyar—lengyel III.: 580
bor külföldre vitele
IV.: 365
borkilenced l. hegyvám
bormérés kérdése
I.: 217, 219, 293, 618; II.: 12—22, 51, 212, 233, 284, 287, 314, 334, 351, 373, 374, 382; III.: 419, 429, 430, 519, 627, 636, 659, 660, 679, 732, 733; IV.: 18, 19, 105
vö. urbariális korcsmák

bornak más helységből való behozatala
II.: 17—22, 192, 212, 233, 314, 334, 351, 361, 373, 382
Borkowski (Borodowski) Karol, a lengyel nemzeti kormány főtitkára
II.: 433
Bornemissza János és Nikléczy Magdolna válópere
I.: 276; II.: 616
Borodowski l. Borkowski
borosjenői járás (Arad vmegye, Ineu, Rom.)
I.: 167
Boroszló (Wroclaw, Breslau)
I.: 115, 503
Borcsiczky István, Trencsén vmegye első követe és alispánja
I.: 11, 16, 21, 26, 30, 54, 55, 61, 66, 68, 69, 70, 72, 77, 78, 80, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 93, 101, 102, 104, 135, 138, 142, 146, 147, 148, 150, 154, 179, 180, 198, 201, 202, 207, 216, 217, 234, 246, 252, 278, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 295, 299, 301, 302, 304, 312, 314, 320, 323, 326, 327, 328, 330, 331, 334, 335, 336, 337, 346, 347, 348, 349, 358, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 369, 392, 393, 408, 410, 418, 419, 421, 430, 431, 432, 433, 434, 451, 454, 523, 532, 544, 547, 555, 557, 574, 577, 579, 581, 614, 615, 616, 619, 626
II.: 14, 22, 33, 34, 39, 40, 45, 49, 52, 55, 57, 61, 62, 70, 72, 76, 78, 79, 90, 92, 100, 102, 109, 114, 117, 119, 122, 131, 132, 146, 147, 151, 152, 153, 154, 156, 176, 182, 183, 204, 216, 220, 221, 223, 224, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 250, 252, 255, 256, 259, 267, 269, 270, 273, 274, 277, 281, 285, 291, 292, 312, 322, 326, 328, 333, 334, 339, 364, 370, 372, 407, 416, 419, 430, 431, 444, 446, 475, 476, 477, 479, 489, 491, 492, 494, 496, 497, 501, 503, 506, 509, 510, 512, 517, 533, 534, 539, 540, 542, 547, 548, 549, 550, 553, 560, 569, 570, 576, 577, 578, 581, 582, 584, 586, 588, 589, 590, 592, 593, 602, 604, 605, 606, 612, 616, 619, 622, 626, 643, 644, 645, 646, 647, 650,651, 654, 659, 662, 677, 694, 696, 698, 709, 717, 729, 731, 732, 734, 743
III.: 20, 22, 25, 27, 32, 45, 46, 50, 61, 66, 67, 108, 113, 114, 115, 118, 120, 157, 160, 162, 163, 164, 171, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 215, 224, 225, 230, 231, 234, 259, 268, 269, 273, 274, 275, 277, 280, 283, 286, 291, 292, 295, 305, 306, 324, 339, 342, 346, 347, 349, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 362, 367, 375, 378, 383, 404, 433, 509, 511, 512, 517, 526, 530, 533, 537, 558, 560, 563, 566, 568, 579, 581, 585, 595, 597, 598, 607, 610, 619, 620, 621, 637, 646, 654, 659, 662, 671, 720, 733, 734, 738, 739
IV.: 11, 19, 45, 95, 103, 104, 112, 113, 114, 116, 122, 134, 136, 144, 168, 170, 171, 183, 244, 249, 257, 262, 268, 275, 278, 282, 283, 293, 300, 302, 303, 304, 307, 312, 313, 320, 321, 331, 336, 339, 340, 348, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 361, 362, 364, 382, 392, 394, 401, 414, 419, 421, 424, 425, 429, 432, 434, 456, 457, 458, 461, 462, 463, 464, 479, 480, 481, 496, 503, 514, 517, 518, 519, 520, 525, 569, 576, 578, 598, 614, 616, 620, 628
V.: 77, 78, 79, 84, 85, 87, 89, 99, 100, 102, 108, 109, 110, 114, 143, 144, 153, 154, 189, 191, 193, 208, 220, 229, 236, 257, 259, 260, 284, 286, 291, 299, 303, 312, 319, 357, 358, 359, 372, 373, 375, 376, 386, 387, 434, 449, 454, 455, 459, 462, 466, 477, 479, 482, 483, 484, 496, 503, 504, 510, 511, 512, 517, 521, 522, 551, 576, 619, 660, 670, 673, 682, 687
— beszéde a lengyelekről az 1833 nov. 23-i orsz. ülésen II.: 444—446
— — a fejedelem és a kormány kettéválasztásáról 1835. július 20-án IV.: 595
Borsod vmegye
I.: 42, 52, 84, 133, 154, 234, 288, 311, 376, 521
II.: 95, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 202, 222, 276, 332, 333, 379, 381, 425, 426, 438, 456, 470, 526, 585, 640, 675, 690, 699, 702, 703
III.: 20, 23, 91, 159, 184, 210, 280, 326, 328, 421, 433, 453, 454, 468, 475, 580, 581, 615, 617, 618, 620, 717
IV.: 33, 34, 35, 67, 80, 81, 119, 126, 197, 274, 309, 310, 314, 315, 318, 357, 365, 366, 409, 421, 422, 423, 465, 468, 527, 585, 666
V.: 9, 47, 199, 210, 354, 359, 398, 406, 411, 439, 442, 447, 475, 487, 510, 538, 590, 614, 622, 631, 635, 672
— adminisztrátora l. Vay Miklós báró
— alapítványa a Ludovika Akadémia javára V.: 538
— évi adója, és adóhátraléka V.: 590
— -i szegény nemesek V.: 165
— követei l. Bükk Zsigmond, Palóczy László
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 305, 343, 359, 411, 485, 527
II.: 123, 132, 201, 220, 222, 283, 327, 362, 366, 372, 410, 496, 507, 512, 517, 519, 525, 526, 529, 531, 533, 535, 569, 576, 577, 581, 612, 628, 641, 656, 677, 696, 698, 722
III.: 68, 103, 108, 113, 218, 280, 297, 331, 347, 454, 475, 529, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 56, 108, 116, 144, 217, 221, 231, 244, 251, 285, 263, 290, 400, 547, 573, 616, 629, 660

V.: 28, 110, 113, 210, 305, 314, 472, 508, 520, 525, 576, 606, 617, 659
— sérelme papírpénz hamisítók őrizetbe vétele miatt V.: 8—10, 20, 29, 36, 37, 47, 124, 138, 240, 263, 338, 405, 409, 410, 462, 487, 489, 503, 557, 567, 664
bortermelők l. promontorialisták
Bossányi József, Szerém vmegye második követe
I.: 486, 591; II.: 80, 117, 507; III.: 258; IV.: 554; V.: 409, 415
Bossányi perek
III.: 174
Boston (U. S. A.)
II.: 20
Bosznia
II.: 649; III.: 327
boszorkányperek
II.: 301
Boszporusz
I.: 296
botbüntetés (testi büntetés)
I.: 331, 355, 422, 429, 434, 475; II.: 11, 15, 129, 183, 204, 219, 254, 273, 304, 327, 343; III.: 584, 585, 588; IV.: 11, 17, 71, 86, 88, 89, 92; V.: 17, 224, 235, 236, 237, 238, 271, 275, 280, 281, 437, 602, 604, 605
Bourbon-ház
II.: 444, 660
Bölcske (Tolna vmegye)
I.: 282
Böle András (1762—1843), 1824-től szombathelyi püspök
I.: 222, 261, 265, 270
börtönök, tömlöcök, börtönbüntetés
II.: 419, 420; III.: 90, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 592, 595, 599, 633; IV.: 11, 12, 14, 15, 65, 66, 96, 108, 111, 112, 113, 133, 146, 165, 414, 416, 451; V.: 224, 234, 235, 236, 237, 238, 280, 281
Braganza-ház
III.: 469
Brassó (Braşov, Rom)
III.: 370
Bratislava l. Pozsony
Brazília
II.: 435; IV.: 46
Bresztócs (Pozsega m., Brestovac, Jugoszl.)
IV.: 195
Bretzenheim Ferdinánd hg.
III.: 695
Breznóbánya (Zólyom m., Brezno nad Hronom, Csehszl.)
I.: 490, 520, 533; V.: 672
— követe l. Lissovényi László
Brezovay József (1796—1849), Heves vármegye első követe és főjegyzője, majd másod alispánja
I.: 207, 210, 332, 340, 469, 475, 489, 519, 521, 585, 593, 608
II.: 22, 28, 62, 68, 122, 130, 293, 349, 379, 408, 430, 447, 482, 490, 498, 507, 520, 553, 574, 585, 597, 645, 669, 671, 672, 673, 676, 677, 699, 703, 741
III.: 14, 15, 89, 122, 128, 158, 173, 182, 189, 522, 587, 591, 613, 614, 628, 637, 672
IV.: 30, 178, 425, 496, 501, 547, 557, 558, 567, 660
V.: 192, 383, 447, 452, 453, 462, 466, 497
Britannia l. Anglia
Britvecz (Pritvecz) József, Buccari követe
III.: 75; V.: 346
Brody (Galicia)
V.: 452, 563
Broglie, Léonce-Victor, duc de (1785—1870), francia miniszter
V.: 404
Brougham, Henry (1778—1868), angol jogtudós és publicista
I.: 186, 495; II.: 732
Brougham, William, Southwark követe az angol parlamentben
I.: 496
brüsszeli szerződés (1522)
V.: 34
Buccari
II.: 591, 655, 660; III.: 20, 235, 236, 237, 238, 239, 247; V.: 346
— hovátartozásának kérdése IV.: 411—413
— törvényszékei II.: 642, 655; III.: 73, 75—76, 241, 253, 308; IV.: 254; V.: 346
— követe l. Britvecz József
— — a követ megnevezése nélkül II.: 591
Buda városa
I.: 63, 64, 70, 236, 247, 498, 538, 556; II.: 147, 295, 403, 426, 579, 592, 625, 733; III.: 103, 288, 303, 580, 582, 695; IV.: 107, 117, 120, 123, 124, 148, 151, 161, 170, 298, 309, 546; V.: 291, 299, 300, 452, 454, 506, 507, 650, 651, 673
— követei l. Koleda András, Nagy Benedek
— — a követ megnevezése nélkül II.: 62, 269, 481, III.: 43, 103; IV.: 52, 274, 469; V.: 623
budai adózási kerület
V.: 672
— református zsinat 1791-ben II.: 625
— Várszínház IV.: 423
Budaházy, szalóki kisnemes
IV.: 545
Budaházy Antal, Bihar vmegye tiszti főügyésze és országgyűlési második követe
IV.: 206, 210, 214, 215, 216, 220, 226, 231, 244, 249, 251, 252, 375, 382, 390, 383, 458, 518, 624
V.: 80, 84, 96, 126, 133, 135, 136, 140, 149, 306, 454, 516, 519, 522, 523

Budai Ferenc (1760—1802), a Polgári Lexicon szerzője
III.: 327
Budkovce l. Butka
Budweis (Ceské Budejovice, Csehszl.)
V.: 468, 471
Bujanovics Vince, Eperjes város követe
I.: 193, 194, 520, 521; II.: 479, 489, 649; III.: 53, 55, 59, 62, 103, 165, 660, 726; IV.: 52, 59, 451, 462, 481; V.: 129, 152, 250, 276, 330, 358, 396, 397, 400, 401, 402, 403, 473, 474, 477, 478, 479, 480, 488, 496, 584, 591
Bukkarizza (Bakarac, Modrus—Fiume m., Jugoszl.)
III.: 235
bulgárok
V.: 191
Bundestag, német
I.: 459; II.: 445
Burdett, Francis, Westminster követe az angol parlamentben
I.: 496
Burgberg du Mont-Beaufort Ágoston, állampénztári tiszt, indigena
V.: 380, 400, 410
Burke Edmund (1729—1797), angol államférfi és író
II.: 302; IV.: 349
Burkusország l. Poroszország
Busán (Buzsán) Hermann, Horvátország követe, Zágráb vmegye főjegyzője, utóbb a báni tábla ülnöke
I.: 107, 211, 283, 290, 326, 392, 420, 434, 451, 469, 474, 486, 512, 530, 569, 583, 584
II.: 14, 15, 43, 61, 66, 67, 68, 129, 148, 233, 237, 254, 255, 269, 329, 348, 431, 469, 503, 516, 525, 530, 534, 581, 582, 649, 650, 655
III.: 14, 20, 74, 75, 76, 114, 161, 420, 506, 507, 533, 585, 603, 625, 637, 656, 661, 725
IV.: 17, 102, 177, 254, 294, 295, 335, 518, 554, 656, 658
V.: 39, 203, 240, 249, 287, 378, 389, 402, 419, 450, 474, 476, 487, 549, 550, 554, 555, 653
Butka (Zemplén m., Budkovce, Csehszl.)
IV.: 545
Buttler János gróf
IV.: 567
— alapítványa a Ludovika Akadémia javára V.: 11, 192, 210, 234, 281, 322, 325
buttyini járás (Arad vmegye)
I.: 167
Butykovác (dunai sziget Bács és Szerém megye közt)
V.: 241
Bükk Zsigmond, Borsod vmegye alispánja és országgyűlési első követe
I.: 37, 43, 154, 156, 194, 198, 202, 210
II.: 13, 14, 15, 50, 62, 81, 121, 123, 400, 408, 466, 483, 490, 504, 506, 507, 512, 525, 535, 568, 667, 668
III.: 108, 261, 406, 430, 542, 553
IV.: 280, 288, 335, 400, 628, 642, 643, 659, 672
V.: 260, 262, 520, 522, 670
büntető (criminalis) perek
III.: 50, 76, 114, 240, 241, 248, 249, 250, 275, 288, 298; IV.: 205, 206, 253, 490, 577, 578, 607; V.: 9, 183, 193, 216, 217, 224, 235, 236, 237, 263, 264, 281, 325, 377, 548, 549, 567, 549, 662
Bürger, Gottfried August (1747—1794), német költő
IV.: 39
Byron, George Gordon, lord (1788—1824)
II.: 403

Cabinet (Kabinetskanzlei)
II.: 344, 394, 468, 581; IV.: 454, 455, 458; V.: 176
caducitas (végrendeleti örökös nélkül kincstárra háruló vagyon)
III.: 384
Čadza l. Csaca
Čakovec l. Csáktornya
Calais-i tengerszoros
III.: 469
calcaturalis gazdálkodás
II.: 229
Caligula Gaius Caesar (†41), római császár
II.: 665
Callao (Peru főkikötővárosa)
IV.: 81
calumnia (hamis vád, patvarkodás)
IV.: 577, 624
Calvin János (1509—1564)
II.: 378
Cambio mercantile operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
cambio-mercantilis bíróság
II.: 648
campoformioi béke (1797)
II.: 278; III.: 453; V.: 72
cannaei csata (i. e. 216)
III.: 712
Canning, George (†1827), angol külügyminiszter, majd miniszterelnök
I.: 397
canonica visitatiok
II.: 56
capacitas officiorum l. hivatal viselhetés
capacitas possessorii (birtokbírhatási jog)
I.: 337; II.: 163; III.: 211, 708, 720, 723; IV.: 31, 37, 72, 83, 84, 189, 359, 440; V.: 177, 208, 501
vö. nemtelenek birtokjoga
Caracas (Venezuela fővárosa)
IV.: 81

Caraffa, Antonio gróf (†1693), császári tábornagy
III.: 335; IV.: 625
carbonarik, carbonarismus
III.: 50
Carei l. Nagykároly
Carniolia l. Krajna
Carolina Resolutio (1731)
I.: 168, 271; II.: 541
Carolina (Károly) út (Horvátországban)
II.: 649; III.: 235; V.: 287
cassa domestica l. házi pénztár
cassa politico-fundationalis l. közalapítványi pénztár
Cassel (Hessen—Nassau fővárosa)
I.: 165
Castlereagh, St. H. R. viscount (Lord Londonderry, 1769—1822), angol külügyi államtitkár
II.: 405
Catholica emancipatio l. Emancipation Act
Catilina Lucius Sergius, római patricius
II.: 664
Cattaroi kerület
V.: 389, 390
cautio országgyűlési tudósításokkal foglalkozó hírlapok részéről
V.: 418, 422, 423, 426, 492
céhek
I.: 307, 309; II.: 71, 74, 145, 147; III.: 660; IV.: 105, 189
Celje l. Cilli
Cellini, Benvenuto (1500—1571), olasz ötvös és szobrász
IV.: 79
censura
I.: 29, 30, 33, 34, 88, 91, 93, 96; II.: 329, 445; IV.: 104, 209, 322, 347, 349, 350, 421, 510, 555, 559; V.: 121, 191, 247, 278, 338, 411, 419, 420, 421, 487, 488, 492, 494, 495, 677, 678
vö. sajtószabadság
census l. földbér
Ceremoniale Directorium
I.: 14
Cernik l. Csernek
Cesinge János l. Janus Pannonius
Ceské Budejovice l. Budweis
Chám l. Kaan
Chelmo l. Culm
Chiaramonti, Luigi Barbara l. VII. Pius pápa
Chiuzbaia l. Kisbánya
Chmelnickij, kozák felkelő vezér
II.: 442
cibakházi uradalom (Jásznagykunszolnok m.)
III.: 339
Cicero, Marcus Tullius (i. e. 106—43)
I.: 548; II.: 600, 664, 665; III.: 78, 334, 605; V.: 46, 61
cigányok
II.: 43, 141
Cikulini János gróf, kir. kamarás (†1746)
III.: 625
Cilli (Celje, Jugoszl.)
V.: 664
címzetes püspökök
I.: 462
cincárok
I.: 592
circulatio l. magyar katonatisztek előmenetelének elkülönítése
Cirquenica (a Quarnero partján)
I.: 84; II.: 655
Cirquenon, Czirqueno (Cirkvena, Belovár—Kőrös m., Jugoszl.)
V.: 286, 366
Clauzál l. Klauzál Gábor
clerus l. egyházi rend
Cleve (hercegség)
I.: 503
Cluj l. Kolozsvár
Cluny (bencés apátság)
I.: 510
Cobbett, William (1762—1835), angol közíró
II.: 246
Code civil, Code Napoléon
II.: 383, 480; III.: 170
Codex criminalis l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
Codex iuris metallici Hungarici
III.: 391
Codex Justinianus
III.: 273, 278, 326, 512
Codex Maximilianus Bavaricus Civilis
III.: 170
Coelius Rhodiginus, XV. századi humanista
II.: 331
Colbert, Jean Baptista (1619—1683), francia pénzügyminiszter
V.: 563
collatio l. birtokadományozás
colonusok
II.: 286, 294
Comáromy l. Komáromy István
Commerciale operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
commune beneficiumok
V.: 87
compossessoratus l. közbirtokosság
concertatio (a kancellária országgyűlési bizottságának és az országgyűlés küldöttségének közös vitaülése)
IV.: 94, 420; V.: 609, 656—660, 661, 672, 673, 675, 676
vö. törvények végleges szövegének megállapítása
concertationalis választmány
V.: 609, 656, 658
— alsótáblai tagjai V.: 660
— főrendi tagjai V.: 661
concurrentialis pénztár
V.: 442, 447, 462, 472, 481, 485, 534, 541, 594

concursualis perek l. csődperek
concursusok hadi adó megszavazására
IV.: 409
confiniumok l. határőrvidék
confiscatio (vagyonelkobzás)
III.: 221, 243, 369, 379, 383, 407
Congregatio de propaganda fide
I.: 147
congrua
III.: 305, 306
consensus regius (királyi hozzájárulás), birtokvételnél
III.: 226—228
Consilium, Consilium Locumtenentiale l. helytartótanács
consilium regium nationale Hungaricum
II.: 389
vö. Magyar Tanács
Constant de Rebecque Benjamin († 1830), francia publicista és képviselő
II.: 674
contrabanda l. csempészet
contractionalis helyek (ahol a katonaság elszállásolva tartózkodik)
II.: 68
vö. stationalis helyek
contractualis helyek l. szabados községek
Contrat social („Társasági Szövetkezés") Rousseau híres könyve
I.: 61; IV.: 70
Contributionale Commissariaticum operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
contributionalis fundus (adóalap)
I.: 340, 341, 451, 579, 580, 581, 582, 588, 598, 609, 610, 616, 619, 622, 626
II.: 48, 89, 94, 166, 174, 175, 205, 209, 216, 217, 255, 266, 269, 277, 278, 280, 282, 284, 289, 291, 301, 313, 343, 344, 345, 346, 350, 354, 360, 372, 393, 454
III.: 484, 486, 524, 574, 608, 628, 635, 636, 639, 644, 659, 666, 681, 701, 721
IV.: 370, 431, 549
V.: 19, 27, 28, 40, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 86, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 117, 124, 143, 145, 154, 159, 162, 165, 168, 169, 554, 555, 567, 596, 648, 649
— nagysága V.: 86
Conventio Kollonicsiana
II.: 607; III.: 302, 304, 305,
conventionalis forint, pénz V.: 292, 293
Corpus Juris Civilis
III.: 381
Corpus Juris Hungarici
I.: 123, 156, 186, 187, 330; II.: 298, 299, 300, 429, 474, 482, 596, 597, 603, 608, 660, 732; III.: 83, 250, 282, 283, 463, 542, 679, 694; IV.: 173, 175, 195, 270, 388, 465, 541, 669; V.: 32, 248, 253
— hibáiról való vita IV.: 173—176
correlatiók (magánosok pénzbeli viszonyainak) ügye
I.: 45, 47, 85, 298, 310, 553; II.: 253, 347, 437; IV.: 36, 40, 314, 441; V.: 147, 210, 292—299, 322, 339, 344, 359, 367—368, 370, 526
— kérdésének története V.: 292—294
cortesia l. V. Ferdinánd címhasználata
Corvey (bencés apátság)
I.: 510
Corvin János (1473—1504)
IV.: 193
crediti fundus l. Hitelfőpénztár
criminalis actio
II.: 702; IV.: 507, 508, 518, 601, 606, 607
criminalis perek l. büntető perek
criminalis vétségek V.: 236, 237, 238
Critske l. Kritske József
Csaca (Trencsén m., Čadca, Csehszl.)
IV.: 307
Csáktornya (Zala m., Čakovec, Jugoszl.)
II.: 713
csáktornyai uradalom
II.: 258
Csáky Károly gróf (1783—1846) szepesi főispán
I.: 174, 267; II.: 683; IV.: 161, 162, 164, 493, 494, 523; V.: 266
Csallóköz
II.: 363; IV.: 308
Csanád vmegye
I.: 263, 290, 292, 628; II.: 33, 34, 35, 36, 37, 41, 123, 230, 238, 501; III.: 86, 108, 213, 224, 266, 388, 410, 507, 521, 625, 626, 641, 706, 733, 734; IV.: 19, 228, 247, 290, 315, 350, 357, 384, 421, 422, 423; V.: 448, 672
— követi utasítása V.: 616
— követei l. Vásárhelyi János, Návay László, Tarnay Mihály
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 217, 319, 342, 402, 411, 485, 617
II.: 130, 201, 220, 283, 327, 362, 366, 372, 410, 490, 493, 507, 513, 517, 519, 526, 533, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 601, 641, 654, 696, 722
III.: 80, 103, 112, 113, 218, 284, 297, 306, 331, 343, 346, 373, 414, 454, 475, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 221, 234, 244, 250, 251, 547, 573, 587, 660
V.: 110, 113, 150, 520, 576, 659
Csanádpalota
IV.: 350
Csanády Ferenc, bihari főszolgabíró IV.: 500
Csanády István, az előbbi fia
IV.: 500
Csap (Ung m.) V.: 452
Csapó Dániel (1778—1844) Tolna vmegye első követe és első alispánja

I.: 21, 22, 26, 42, 47, 51, 54, 60, 61, 78, 93, 137, 152, 201, 208, 233, 281, 282, 285, 287, 291, 310, 330, 332, 364, 365, 367, 371, 599, 610, 611, 613
II.: 9, 17, 29, 33, 38, 40, 42, 43, 59, 75, 76, 101, 128, 317, 346, 349, 371, 380, 387, 388, 408, 411, 412, 420, 439, 447, 482, 526, 527, 532, 534, 536, 553, 559, 571, 639, 640, 644, 666, 688, 695, 724, 726
III.: 31, 157, 183, 218, 387, 447
IV.: 114, 166, 183
V.: 545
— indítványa a békebírákról
II.: 412—414
Császár Sándor (1789—1850) Temes vmegye első követe és másod alispánja, majd a királyi tábla bírája, 1848: a hétszemélyes tábla bírája
I.: 22, 27, 61, 65, 77, 83, 87, 180, 202, 204, 205, 207, 208, 230, 251, 279, 282, 293, 297, 309, 328, 329, 333, 339, 344, 349, 354, 364, 369, 370, 420, 429, 431, 469, 484, 485, 513, 521, 522, 526
II.: 75, 78, 79, 80, 137, 145, 181, 182, 217, 223, 232, 253, 256, 270, 271, 274, 312, 325, 330, 333, 335, 336, 343, 370, 387, 390, 395, 396, 398, 439, 450, 452, 454, 470, 477, 486, 488, 489, 504, 537, 538, 543, 546, 570, 573, 575, 587, 625, 627, 661, 665, 699, 700, 707, 708, 713
III.: 14, 17, 36, 39, 57, 58, 65, 71, 86, 87, 88, 107, 110, 111, 112, 120, 154, 161, 162, 172, 194, 208, 224, 228, 261
IV.: 178, 179, 205, 275;
V.: 26
császárné l. Karolina Auguszta
csatornák, ezek építése V.: 456, 457, 458, 460, 461, 462, 463, 465, 467, 470, 472, 481, 484, 485, 528, 530, 607
Csehország
III.: 210, 573; IV.: 26, 46, 505; V.: 34
cseh tartománygyűlések V.: 582
csempészet, tiltott áruk (contrabanda)
II.: 651, 656, 657; III.: 123, 313, 543; IV.: 481; V.: 387, 450
Csép (Bácscséb, Jugoszl.)
V.: 241
Csepcsányi Tamás, ügyvéd, táblabíró, Békés vmegye második, majd első követe
I.: 329, 444, 482, 543, 580, 583, 588, 591, 594, 597, 604
II.: 16, 17, 24, 37, 38, 91, 92, 130, 147, 178, 279, 303, 380, 381, 435, 552, 553, 556, 568, 583
III.: 187, 228, 329, 338, 387, 430, 438, 440, 451, 621, 622, 639, 640
IV.: 31, 44, 53, 155, 210, 229, 425, 442, 457, 462, 536
V.: 18, 21, 26, 44, 57, 58, 60, 65, 121, 186, 240, 260, 508, 515, 551, 571, 592
— beszéde az örökváltság mellett 1834 dec. 10-én IV.: 31—32
Csernek (Pozsega m., Cernik, Jugoszl.)
IV.: 195
csetneki uradalom (Gömör m., Štitnik, Csehszl.)
II.: 66, V.: 207
Csikulini l. Cikulini
Csongrád vmegye
I.: 263, 282, 291, 292, 311, 628; II.: 33, 34, 35, 36, 37, 41, 123, 230, 238, 646; III.: 507, 521, 625, 626, 641, 706, 733, 734, 740; IV.: 8, 19, 32, 328, 247, 384, 614; V.: 211, 448, 581, 672
— követei l. Bene József, Klauzál Gábor, Horváth Lajos
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 142, 217, 219, 319, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 114, 220, 283, 325, 327, 331, 362, 366, 372, 410, 490, 493, 507, 509, 517, 528, 529, 531, 533, 535, 537, 552, 581, 582, 591, 696, 722
III.: 108, 113, 218, 330, 331, 343, 360, 414, 459, 460, 470, 512, 520, 540, 559, 567, 571, 601, 665, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 244, 250, 251, 280, 282, 285, 498, 547, 564, 573, 614, 644
V.: 99, 110, 113, 211, 508, 520, 576
csornai prépost l. Gyöngyösy Pál
csődperek
II.: 511; III.: 174, 253, 264; IV.: 169; V.: 50, 185, 210, 228
Csököly (Somogy vmegye)
I.: 290
csubai uradalom (Fiume szomszédságában)
III.: 248
Culm (Kulm, Chelmo)
I.: 503; IV.: 29
curiale regale beneficiumok l. úri haszonvételek
curialis birtok, beneficiumok, telkek curialisálása
I.: 579, 581, 583; II.: 222; III.: 415, 418, 429, 430
curialis decisiók (kúriai döntvények) l. Planum tabulare
curialis helységek
III.: 411
Curialis Levéltár
V.: 217
curialis (urbarialis) zsellér
II.: 43; III.: 411, 508
— meghatározása III.: 628
Curtius Quintus Caius Rufus, római történetíró
III.: 713
Cuvier, Georges (1769—1832) zoologus, a francia akadémia titkára
I.: 186

Czartorisky Ádám hg. (1770—1861) a lengyel nemzeti kormány elnöke
II.: 433
Czindery László (1792—1860) Somogy megye első követe és első alispánja, 1845-től főispánja
I.: 73, 75, 79, 181, 193, 216, 284, 285, 287, 297, 326, 332, 481, 526, 566, 568, 583, 591, 600, 612, 618, 619
II.: 9, 29, 30, 31, 33, 92, 100, 411, 415, 420, 446, 471, 474, 496, 499, 507, 509, 512, 517, 519, 572, 576, 577, 583, 718, 730
III.: 8, 23, 24, 187, 261
IV.: 114, 183
Czindery Pál, Somogy megye másodalispánja és követe az 1796-i országgyűlésen
III.: 111, 113; IV.: 540
Cziráky Antal gróf (1772—1852) 1825: tárnokmester és Fejér vmegye főispánja, 1827-től országbíró
I.: 104, 112, 113, 117, 118, 121, 122, 129, 131, 132, 159, 161, 164, 169, 170, 171, 172, 174, 187, 191, 224, 228, 232, 236, 243, 247, 248, 250, 253, 254, 255, 257, 258, 264, 265, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 377, 378, 379, 380, 381, 384, 386, 387, 423, 428, 458, 463, 464, 534, 536, 537, 539, 544, 555, 558, 561, 564
II.: 138, 139, 140, 141, 169, 187, 188, 190, 208, 209, 210, 228, 229, 239, 240, 241, 243, 245, 246, 248, 261, 262, 263, 264, 265, 341, 349, 350, 351, 352, 359, 360, 381, 382, 386, 399, 400, 422, 566, 580, 597, 598, 682, 683, 684, 705, 707, 733
III.: 99, 138, 140, 142, 143, 149, 151, 152, 153, 167, 177, 179, 180, 181, 182, 198, 199, 200, 202, 204, 205, 233, 246, 247, 248, 249, 251, 262, 265, 266, 310, 311, 315, 316, 317, 318, 319, 489, 726, 727, 728, 729, 730
IV.: 99, 101, 103, 107, 126, 127, 133, 135, 145, 147, 161, 180, 183, 258, 444, 447, 449, 450, 464, 466, 475, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 489, 490, 493, 494, 523, 556, 561, 606, 607, 638, 649, 650, 651, 652, 672
V.: 36, 54, 55, 56, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 138, 139, 160, 161, 162, 163, 166, 168, 263, 264, 266, 273, 276, 278, 279, 280, 318, 330, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 340, 341, 345, 346, 349, 351, 360, 363, 364, 365, 368, 369, 370, 391, 403, 404, 405, 408, 411, 412, 414, 428, 429, 430, 431, 489, 490, 526, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 546, 547, 548, 555, 558, 559, 570, 571, 600, 601, 607, 624, 634, 640, 641, 651, 661, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 688, 689, 691, 692, 693

Dalmácia, dalmátok
I.: 150, 434, 455, 517; II.: 254, 255, 264, 580, 582, 655; III.: 235, 246, 453, 573, 625; IV.: 88, 177, 189, 191, 192, 193, 196, 294, 295, 411, 412; V.: 8, 147, 336, 378, 379, 389, 390, 409, 415, 450, 476
— és Horvátország közti vámsorompó
V.: 389, 390, 415, 450, 476, 489
Dalmáciában a protestánsok helyzete V.: 8
Dalmácia visszacsatolásának ügye
I.: 82, 134; II.: 699, 742; IV.: 197, 254, 417; V.: 283, 287, 363, 389
damnum emergens
III.: 483; IV.: 479
Dánia
I.: 401; III.: 362
Danzig (Gdansk, Lengyelorsz.)
III.: 370
Darvay Ferenc (1805—1857) Szatmár vmegye követe
IV.: 186, 255, 263, 612; V.: 79, 85, 88, 133, 149, 309, 515, 523, 552, 584
Dávid Zoltán
V.: 100
Deák Antal (1788—1842) Zala vmegye második követe, 1833 áprilisában lemond
I.: 22, 28, 39, 46, 62, 68, 78, 79, 80, 132, 134, 136, 140, 144, 145, 155, 196, 281, 284, 286, 290, 292, 310, 312, 354, 355
Deák Ferenc (1803—1876) Zala megye másodalispánja és 1839 ápr. 15-től országgyűlési követe, 1848-ban igazságügyminiszter
I.: 355, 361, 362, 366, 374, 388, 393, 408, 409, 410, 412, 420, 451, 469, 472, 483, 485, 498, 516, 549, 557, 565, 583, 588, 589, 591, 592, 595, 606, 610, 611, 613, 620, 622, 623, 624
II.: 46, 47, 51, 54, 56, 61, 62, 66, 67, 79, 80, 85, 86, 113, 119, 132, 137, 150, 154, 159, 164, 172, 173, 200, 219, 221, 225, 231, 232, 275, 376, 381, 391, 395, 400, 407, 416, 430, 437, 441, 449, 450, 451, 452, 456, 471, 477, 496, 501, 506, 508, 512, 513, 526, 528, 530, 531, 533, 539, 540, 546, 548, 550, 553, 564, 565, 569, 573, 574, 579, 581, 582, 590, 612, 616, 617, 618, 627, 634, 635, 636, 644, 651, 652, 654, 656, 658, 670, 673, 674, 677, 685, 688, 689, 695, 711, 713, 715, 717, 719, 724, 729, 738, 739, 745
III.: 8, 12, 14, 17, 22, 24, 26, 27, 29, 32, 34, 36, 37, 38, 44, 51, 52, 57, 87, 89, 91, 104, 107, 108, 110, 114, 125, 130, 143, 146, 155, 156, 157, 164, 165, 169, 171, 172, 184, 187, 189, 190, 192, 194, 209, 216, 222, 224, 227, 228, 230, 231, 241, 242, 255, 261, 269, 270, 271, 273, 274, 277, 278, 279, 282, 283, 286, 290, 295, 296, 302, 304, 305, 324, 327, 330,

339, 340, 341, 342, 344, 346, 355, 257, 362, 363, 369, 383, 388, 390, 399, 404, 405, 407, 409, 410, 413, 415, 416, 417, 418, 422, 424, 426, 427, 428, 430, 431, 449, 451, 454, 457, 459, 460, 463, 467, 473, 481, 483, 484, 485, 488, 497, 506, 509, 510, 513, 514, 517, 518, 520, 526, 531, 533, 538, 542, 546, 547, 549, 552, 558, 559, 561, 563, 568, 570, 572, 575, 582, 584, 585, 590, 591, 594, 595, 596, 599, 600, 604, 605, 610, 612, 622, 629, 639, 640, 642, 650, 652, 653, 655, 656, 661, 662, 665, 667, 668, 674, 685, 687, 700, 718, 721, 731, 734, 735, 739
IV.: 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 23, 44, 45, 52, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 81, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 124, 189, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 249, 251, 256, 257, 259, 262, 263, 265, 266, 267, 273, 274, 276, 282, 290, 323, 328, 331, 332, 336, 346, 367, 370, 373, 381, 437, 438, 441, 442, 453, 456, 463, 470, 480, 481, 492, 495, 504, 508, 509, 513, 514, 517, 520, 527, 528, 535, 547, 549, 566, 569, 573, 577,, 578, 591, 592, 596, 599, 614, 616, 617, 620, 624, 626, 628, 630, 631, 636, 640, 641, 651, 655, 662, 664, 667, 676
V.: 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 33, 35, 36, 45, 63, 65, 72, 77, 78, 80, 82, 83, 84, 87, 89, 94, 96, 99, 102, 105, 107, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 133, 136, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 151, 177, 182, 184, 186, 196, 203, 204, 205, 206, 220, 237, 239, 240, 244, 283, 284, 285, 291, 295, 298, 299, 302, 309, 314, 319, 320, 373, 374, 376, 377, 382, 385, 386, 388, 394, 395, 400, 401, 418, 419, 422, 423, 424, 425, 426, 428, 433, 435, 440, 441, 444, 447, 448, 449, 454, 456, 460, 462, 465, 468, 473, 477, 479, 485, 486, 498, 499, 500, 503, 507, 508, 511, 515, 516, 521, 522, 541, 549, 550, 552, 554, 561, 564, 565, 566, 569, 570, 587, 588, 589, 591, 601, 609, 614, 617, 619, 652, 654, 656, 660, 665, 668, 673, 675, 683, 687, 691
— beszéde a vallásügyi üzenettel kapcsolatban 1833 május 25-én I.: 416—417
— — a hetedik vallásügyi üzenet tárgyalásakor 1833 július 13-án I.: 549—551
— — az irtások visszavételéről I.: 620—622
— — az örökváltság mellett 1833 szept. 4-én II.: 154—157
— — a lengyelekről az 1833 nov. 23-i orsz. ülésen II.: 441—443
— indítványa a felső ítélőszékek tagjainak országgyűlési választása érdekében III.: 104—105, 114
— beszéde a majoratusokról és senioratusokról 1834 július 12-én III.: 324—326
— — a fiscus örökösödése ellen 1834 július 28-án III.: 369—370
— — az irtásokkal kapcsolatos királyi módosításról III.: 509—512
— — az örökváltság mellett III.: 685—689; IV.: 46—48
— — a jobbágy személyes jogairól IV.: 81—84
— 1835 jan. 2-i módosító javaslata az úriszék ügyében IV.: 94—95
— — ennek vitája az alsótáblán IV.: 95—98
— — — a főrendi táblán IV.: 99—102
— Wesselényi perbefogatásával kapcsolatban a szólásszabadságról IV.: 504—508
— Balogh János perbefogásával kapcsolatban 1835 július 1-én IV.: 547—549
— újból a szólásszabadságról Wesselényi és Balogh ügyével kapcsolatban 1835 aug. 5-én IV.: 631—636
— az ország függetlenségéről V. Ferdinánd címhasználatával kapcsolatban 1835 szept. 4-én V.: 33—35
— a földesúri büntető hatalom ellen 1836 márc. 29-én V.: 601—603
Debrecen
II.: 498; III.: 67, 576, 577; IV.: 298, 310, 395; V.: 330, 458, 673
— földesúri jogai V.: 330
— -i adózási kerület V.: 672
— követe l. Komlósy Dániel, Poroszlay Frigyes
— követi utasítása V.: 474
— sérelmei IV.: 648—650; V.: 330
Debreczenyi György, altárnok Rudolf uralkodása idején
III.: 98, 110; IV.: 551, 573, 574; V.: 182
Decretales Pseudoisidorianae
II.: 608
decretalis napok (törvénykezési szünnapok) V.: 217
vö. juristitium
De iure Croatiae c. röpirat
III.: 236
delegált bíróság
V.: 533
Dél-Karolina (USA)
II.: 224
Dellinger János kanonok, a nagyváradi káptalan követe
II.: 252, 341, 461, 526, 531, 539, 540, 541, 556, 566, 602, 613, 627, 644; III.: 85, 159, 161, 164
demagógok
IV.: 91
Demelli Mátyás, az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
demokrácia, demokratikus elvek (általában)
I.: 141, 215, 348, 572, 592; III.: 9, 11, 12, 14; IV.: 26, 29, 37, 39, 43, 46, 92, 143

Demosthenés (i. e. 384—322) athéni államférfi és szónok
IV.: 49, 50
deperdita l. katonaság élelmezése
Derecske (Bihar m.)
V.: 135
Deseő, pozsonyi ügyvéd
III.: 84
Descartes, René (Cartesius, 1596—1650) francia filozófus
I.: 510
deserta sessiók (elhagyott, puszta telkek)
I.: 153, 173, 575, 599; II.: 129, 166, 313; V.: 83, 92, 93, 95, 99, 100, 103, 104, 106, 107, 121, 124, 153, 154, 168
— adófizetés utánuk V.: 97, 98, 100, 101, 104, 153, 168, 646, 648
— számuk V.: 95, 97, 98, 165
— földesúri használatban V.: 95, 145, 165
— művelése V.: 96, 97
— népesítése V.: 93, 95, 96, 97, 107, 119, 153, 155, 168, 169, 251, 257, 501, 648
despotizmus
IV.: 92, 112, 282, 349, 430, 516, 562, 568, 580; V.: 308, 324, 327, 354, 356, 357, 420, 494, 550, 630, 645
Dessewffy-nemzetség
IV.: 195
Dessewffy Antal, Temes vmegye országgyűlési második követe, majd első alispánja
I.: 27, 28, 49, 79, 85, 157, 286, 291, 326, 332, 339, 356, 363, 377, 401, 408, 434, 447, 450, 466, 467, 469, 487, 508, 517, 529, 539, 545, 566, 578, 583, 588, 591, 604, 610, 612
II.: 26, 27, 62, 390, 400, 408, 411, 416, 419, 430, 432, 436, 440, 447, 449, 553, 583, 602, 619, 644, 685, 722
III.: 309, 358, 389, 392, 398, 409, 427, 428, 445, 451, 480, 484, 488, 491, 497, 525, 557, 621, 725
IV.: 43, 146, 173, 176, 178, 189, 207, 218, 249, 251, 275, 282, 294, 335, 346, 399, 477, 491
V.: 686
— törvényjavaslata a jobbágyok személyes biztonságáról I.: 467
Dessewffy Aurél gróf (1808—1842)
I.:241, 257, 266, 268, 269, 274, 276; II.: 308
Dessewffy István gróf († 1836)
II.: 560
Dessewffy József gróf (1771—1843) Szabolcs vmegye követe az 1811-i és 1825-i országgyűléseken, főrend, az Akadémia tiszteleti tagja, a Hitel taglalatjának szerzője
I.: 68, 76, 534, 536, 537, 562
II.: 139, 141, 167, 186, 189, 190, 209, 239, 240, 243, 246, 248, 262, 264, 349, 350, 351, 359, 381, 383, 384, 385, 386, 560, 598, 683
III.: 141, 448
IV.: 347
V.: 487, 488, 543
— véleménye az előzetes cenzuráról IV.: 347
Destutt de Tracy (1754—1836) szenzualista filozófus
I.: 502
devalváció (1811-i és 1816-i)
I.: 298, 337; II.: 9, 98, 744; III.: 66, 498, 514; IV.: 36, 38, 303, 304, 314, 362, 363, 364, 399, 410, 588; V.: 24, 163, 292, 293, 296, 347, 367, 558
vö. papírpénz devalvációja
Dévaványa (ekkor Heves, később Jász-Nagykún-Szolnok m.)
V.: 91
devecseri (Veszprém m.) uradalom
IV.: 410
dézsma l. tized
dézsmamentességről szóló 1771. és 1774-i rendeletek és 1806-i resolutio
II.: 108
vö. tized fizetése alóli mentesség
diaetalis újság l. országgyűlési újság
diakovári káptalan, templom és papnevelde
V.: 373
diakovári püspök l. Szutsits Mátyás Pál és Kukovics József
dicalis lajstromok rubrikái
V.: 80—81
dicalis összeírás, dicatio
I.: 598, 599, 606, 619, 620; II.: 43, 212; III.: 574; V.: 40, 80, 86, 124, 165, 381
dicasteriumok l. kormányszékek
Diebitsch, porosz származású orosz hadvezér (1785—1831)
II.: 406
Dienes István, Eperjes város követe
III.: 53, 54, 58, 62; V.: 670
Dietrich József báró indigena
III.: 282, 283; IV.: 350
Dinovics (Alsószlavónia)
IV.: 195
Diogenes (i. e. 414—324) görög filozófus
III.: 709
diósgyőri uradalom (Borsod m.)
II.: 366; V.: 137
diósgyőri vashámoros tisztség
V.: 398, 407
dióskertek, dióserdők
II.: 235, 236, 240
Directio in hydraulicis et aedilibus
III.: 582
dissidensek l. lengyel protestánsok
districtualis táblák l. kerületi táblák
diurnum l. követek napidíja
Divéky Adorján
II.: 433, 446
diverticularis gazdálkodás l. szállásos gazdálkodás

divortialis (váló) perek
IV.: 169
vö. házassági perek
Doboczky Ignác, táblabíró, Heves vmegye első követe
I.: 32, 44, 49, 83, 154, 173, 201, 284, 287, 290, 291, 407, 413, 444, 452
Doboka vmegye
I.: 82
dohány felvásárlás és kivitel monopolizálása
V.: 163
dohánykertek, dohány árúsítása
II.: 49, 108, 147, 245, 249, 250, 251; IV.: 365, 366; V.: 86, 484, 545
dohány utáni kilenced
V.: 545
Dókus László (1775—1858) Zemplén vmegye alispánja és országgyűlési első követe, 1841: a hétszemélyes tábla elnöke
I.: 22, 23, 25, 28, 30, 44, 45, 49, 52, 53, 58, 61, 64, 65, 71, 77, 80, 81, 83, 84, 85, 88, 95, 111, 209, 216, 229, 252, 280, 282, 284, 286, 294, 311, 320, 325, 326, 329, 331, 337, 339, 345, 348, 362, 376, 405, 410, 420, 429, 445, 469, 474, 489, 517, 530, 586, 593, 603, 605, 622
II.: 12, 13, 46, 51, 62, 68, 73, 81, 82, 91, 115, 130, 133, 146, 147, 180, 195, 200, 218, 233, 268, 288, 411, 440, 499, 507, 510, 512, 514, 518, 529, 530, 531, 532, 533, 550, 568, 569, 570, 573, 575, 577, 579, 583, 584, 644, 651, 654, 670, 675, 688, 691, 697, 712, 713, 718, 729
III.: 14, 19, 33, 39, 57, 65, 88, 121, 161, 164, 189, 210, 230, 269, 283, 302, 305, 306, 326, 400, 403, 412, 420, 421, 455, 479, 482, 513, 519, 527, 536, 553,
IV.: 17, 43, 57, 123
dolgozóházak létesítése
V.: 213, 234, 259
dombegyházi puszta (Csanád m.)
III.: 388
Domokos macsói bán
IV.: 191
Domokos Lőrinc, az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
Domokos testvérek (Nagy Lajos idejében)
I.: 537
donatio l. királyi adomány
donatio mixta l. mixta donatio
donatio pura l. pura donatio
Don Carlos (1788—1855) spanyol trónkövetelő
V.: 646
dorgáló királyi leirat, 1834 jan. 3-i, Tarnóczy Kázmér 1833 dec. 5-i beszéde miatt
II.: 535—536; IV.: 511
— rendi konferencia az ügyben II.: 536
— a rendek vitája az adandó válaszról II.: 536—548, 552—566
— ennek javasolt szövege II.: 545—546
— a főrendek állásfoglalása az ügyben II.: 570
— a rendek második üzenete II.: 574—576, 577, 579
— a főrendek újabb válasza II.: 580, 583,
— a rendek harmadik üzenete II.: 586—587, 592
— ennek főrendi tárgyalása II.: 597
— a főrendek harmadik válasza II.: 628
— a rendek negyedik üzenete II.: 620, 629—633, 671
— a főrendek negyedszer elvetik II.: 671, 678, 681—682
— a rendek ötödik üzenete II.: 685—688, 699, 704, 706—707
— a főrendek ötödik válasza II.: 725; III.: 109
a rendek hatodik üzenetének tárgyalása II.: 724—728, 743—744
— ennek szövege II.: 735—737
— főrendi tárgyalása III.: 96—100
— főrendek hatodik válasza III.: 105, 109
— a rendek elejtik a feliratot III.: 108—113, 124—125, 285
— óvás helyette, ennek szövege III.: 125
— a vita róla III.: 126—134
— a főrendek állásfoglalása vele szemben III.: 134, 139—141
Dósa Elek (1803—1867) jogtudós
III.: 280
Dózsa Görgy, az 1514-i parasztfelkelés vezére
II.: 196
Dózsa-felkelés
II.: 196; III.: 679, 684; V.: 492
Döbrentey Gábor (1786—1851) író
IV.: 423
dömösi prépostság
II.: 608; IV.: 388
Dőry András, bodrogkeresztúri birtokos
II.: 626
Draskovich grófok
III.: 235
Draskovich János gróf († 1733) 1723: bání helytartó, 1732: horvát bán
III.: 625
Draskovich János gróf (1770—1856) Horvátország követe
I.: 211, 455, 568, 593, 605; II.: 80, 94, 377, 410, 446, 456, 553, 644; III.: 429; IV.: 412, 435, 462, 481, 492; V.: 325, 660
Dráva folyó
III.: 625, 687; IV.: 191, 192, 195, 196, 393
Dráva—Száva köze
IV.: 192
Drechsel báró, indigena
V.: 557, 571, 607, 675
Drugeth Miklós († 1355) országbíró
V.: 390

Dubnica (Máriatölgyes, Trencsén m.) Dubnica nad Váhom, Csehszl.)
V.: 539
Dubraviczky Simon, Pest vmegye első követe és másodalispánja, 1845: helytartótanácsi tanácsos
I.: 12, 14, 22, 26, 29, 31, 51, 54, 60, 63, 65, 75, 79, 80, 84, 86, 91, 93, 94, 139, 150, 192, 229, 233, 279, 282, 284, 287, 294, 300, 301, 316, 321, 322, 326, 329, 331, 333, 335, 339, 344, 345, 346, 354, 367, 370, 376, 389, 393, 430, 443, 456, 478, 488, 489, 496, 497, 498, 500, 513, 517, 518, 523, 526, 538, 544, 553, 568, 580, 583, 589, 592
II.: 130, 132, 134, 149, 151, 152, 177, 184, 205, 233, 234 237, 256, 276, 281, 304, 308, 309, 313 315, 318, 320, 326, 329, 340, 343, 348, 363, 367, 370, 374, 414, 416, 429, 450, 461, 468, 470, 471, 474, 482, 489, 490, 493, 494, 497, 501, 508, 510, 512, 513, 515, 516, 518, 519, 524, 529, 530, 531, 568, 569, 572, 577, 590, 592, 602, 615, 616, 619, 629, 639, 643, 644, 645, 650, 653, 663, 666, 670, 675, 687, 691, 712, 721, 741, 743
III.: 88, 93, 114, 115, 117, 120, 121, 122, 123, 125, 128, 143, 145, 160, 164, 195, 208, 222, 230, 256, 259, 330, 332, 334, 339, 340, 368, 370, 377, 389, 393, 397, 398, 402, 408, 409, 410, 414, 416, 418, 422, 423, 424, 426, 440, 459, 475, 483, 486, 488, 497, 500, 501, 519, 526, 530, 531, 537, 554, 557, 559, 560, 561, 590, 606, 608, 609, 638, 640, 649
IV.: 114, 115, 122, 123, 136, 140 142, 143, 169, 175, 190, 281, 283, 284, 285, 326, 329, 336, 351, 380, 391, 393, 414, 423, 427, 435, 437, 442, 451, 452, 462, 481, 498, 502, 509, 557, 675
V.: 7, 9, 15, 16, 77, 80, 88, 96, 105, 134, 135, 154, 232, 233, 235, 284, 306, 344, 354, 358, 386, 397, 415, 446, 496, 516, 519, 552, 553, 670
— beszéde a fiscus örökösödése ellen III.: 368—369
Duino (a trieszti öböl partján) grófjai
III.: 235, 238
Duklai hágó
IV.: 307
dúlók
I.: 429
Duna
III.: 580, 581, 621; IV.: 110, 119, 121, 123, 148, 150, 158, 195, 307, 350, 436; V.: 111, 453, 466, 468, 470, 471, 611
Duna áradásai
III.: 561; IV.: 308
— szabályozása III.: 602, 717; IV.: 16' 94, 107, 130, 165, 308, 310, 312, 366; V.: 470, 530
vö. Alduna
— — ügyében királyi resolutio V.: 650
Dunaföldvár
V.: 458
dunai hajózás
III.: 580; IV.: 158, 308; V.: 457, 458, 467
dunai megyék
V.: 111, 135, 144
dunamelléki református egyházkerület
V.: 442
Dunajec folyó
IV.: 310, 311
Dunaszentgyörgy (Tolna m.)
III.: 561, 563
dunaszentgyörgyi nemesek ügye
III.: 561—563
dunavecsei uradalom (Pest m.)
III.: 339
Dupin, André (Dupin aîné), a francia kamara elnöke 1832—39 között
II.: 665
Durazzo
V.: 390, 476

Ebergényi Benedek, Vas vmegye második követe
I.: 22, 26, 29, 32, 53, 59, 77, 79, 83, 84, 100, 134, 149, 150, 154, 156, 196, 278, 279, 354
Ebro (spanyolországi folyó)
II.: 424
Ecclesiasticum operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
Ecquador
IV.: 81
Edelspacher-család
III.: 388
Edward kenti herceg (1767—1820)
IV.: 585
Eger (Heves vm.)
I.: 150; II.: 594; III.: 303, 437; IV.: 410
egri egyházmegye, püspök (személytelenül), püspökség
I.: 407, 504; II.: 56; III.: 437, 438; IV.: 410
— érsek l. Pyrker J. László
— Foglár-féle intézet IV.: 410
— jogliceum IV.: 354, 410
— káptalan II.: 102; III.: 437, 438; IV.: 410; V.: 254, 262
— — követei l. Lonovics József, Bémer László báró, Frim János
— — — a követ megnevezése nélkül V.: 260, 261
Eggenberg Udalrich herceg (1568—1634) osztrák államférfi
III.: 238
Egmont, Lamoral (1522—1568) flamand szabadsághős
II.: 424, 425
egyesülés (associatio) joga
IV.: 504

egyetem, magyar királyi
I.: 191; II.: 93, 663, 664; III.: 230; IV.: 294, 304, 305, 354, 355, 356; V.: 246
egyetemi alap
IV.: 246, 354; V.: 684
Egyetemi Könyvtár
IV.: 294
egyházi adományosok l. praedialisták
egyházi állam
I.: 106; II.: 446; IV.: 420
egyházi javadalmak
I.: 398; II.: 56, 57, 268, 299, 321, 338, 339, 363, 596; III.: 305, 306, 451, 453, 719; V.: 260, 291, 449
— adományozása II.: 605
— felhasználása V.: 388
— taxája, taxáltatása I.: 85, 193; III.: 304; V.: 291, 367, 388, 415, 476, 489, 592, 605, 627
vö. subsidium ecclesiasticum
egyházi személyek feletti bíráskodás
II.: 614
egyházi rend, papság, clerus (általában)
I.: 96, 178, 193, 199, 202, 234, 235, 239, 274, 275, 276, 277, 295, 304, 305, 343, 349, 395, 402, 407, 411, 414, 428, 459, 462, 464, 465, 490, 494, 501, 503, 504, 505, 507, 512, 513, 533, 536
II.: 55, 57, 107, 109, 220, 234, 252, 253, 254, 259, 269, 271, 273, 298, 313, 314, 325, 329, 361, 362, 372, 416, 470, 490, 494, 507, 509, 515, 517, 526, 536, 537, 550, 575, 586, 593, 594, 595, 596, 597, 601, 602, 608, 612, 615, 618, 619, 621, 626, 630, 699
III.: 53, 58, 66, 71, 72, 85, 108, 147, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 173, 195, 219, 230, 243, 294, 301, 303, 305, 306, 315, 348, 360, 373, 389, 406, 415, 419, 428, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 442, 443, 444, 445, 446, 448, 449, 450, 451, 454, 455, 457, 461, 462, 463, 465, 466, 473, 474, 475, 476, 553, 559, 571, 609, 640, 697, 706, 715
IV.: 8, 9, 35, 52, 61, 64, 92, 93, 107, 112, 116, 134, 167, 170, 194, 221, 244, 257, 296, 341, 369, 379, 381, 387, 397, 398, 401, 403, 410, 460, 462, 468, 469, 498, 504, 514, 547, 564, 566, 573, 579, 587, 614, 616, 634, 644, 661
V.: 12, 14, 20, 29, 36, 113, 150, 196, 201, 203, 210, 218, 219, 225, 226, 227, 228, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 262, 276, 279, 280, 290, 291, 299, 305, 306, 308, 371, 373, 426, 433, 434, 435, 449, 466, 479, 502, 508, 544, 545, 563, 571, 576, 577, 591, 593, 594, 618, 620, 622
Egyiptom
I.: 296; III.: 711; IV.: 378
Egyiptom és Törökország közti béke (1833)
I.: 296
éhínség
I.: 288; II.: 24, 63, 121, 292, 383; V.: 96, 97, 577, 578
éhségmentő éléstárak
V.: 213
éjjeli őrök
I.: 388
Elba szigete
II.: 456
elbecslés l. abaestimatio
elegyes adomány l. mixta donatio
elegyes gyűlések:
1832 dec. 21-i: I.: 20
1833 márc. 30-i: I.: 263
ápr. 17-i: I.: 305
júl. 27-i: I.: 564, 585
okt. 4-i: II.: 261, 275
nov. 12-i: II.: 380
19-i: II.: 400
1834 jan. 7-i: II.: 535
29-i: II.: 598
márc. 4-i: II.: 699, 702
15-i: II.: 733
máj. 20-i: III.: 146—147, IV.: 120
28-i: III.: 177, 182
júl. 10-i: III.: 300
aug. 30-i: III.: 471, IV.: 91
1835 febr. 6-i: IV.: 183
25-i: IV.: 228—229
26-i: IV.: 229
márc. 4-i: IV.: 235—236
20-i: IV.: 269
28-i: IV.: 288, 497
ápr. 10-i: IV.: 323, 336—337, 340
máj. 19-i: IV.: 425—426
júl. 17-i: IV.: 586
aug. 14-i: IV.: 653—654
19-i: IV.: 663, 671
26-i: IV.: 677
szept. 3-i: V.: 29, 30
21-i: V.: 74
okt. 29-i: V.: 170—172
nov. 12-i: V.: 214, 222—224
28-i: V.: 252, 267
dec. 4-i: V.: 281—282
19-i: V.: 320
28-i: V.: 330—331
1836 febr. 19-i: V.: 490
márc. 3-i: V.: 527, 533
10-i: V.: 546
16-i: V.: 560
19-i: V.: 568, 570
30-i: V.: 598, 601, 608
ápr. 13-i: V.: 634—636
14-i: V.: 634
20-i: V.: 653
23-i: V.: 649
25-i: V.: 661
28-i: V.: 666
29-i: V.: 673—674
30-i: V.: 674—675
máj. 1-i: V.: 675—676

elegy ülésekben határozatok nem hozhatók
V.: 314
elévülés (praescriptio)
III.: 171, 173, 292, 417; V.: 105, 240
elhagyott telkek l. deserta sessiók
ellentmondásról szóló törvénycikk
III.: 241—243 vö. törvénycikkek: aranybulla 31. cikkelye
előfogatolás (forspontozás)
V.: 83, 92, 110, 164, 165, 166, 183, 207, 274
előleges séreimek l. praeferentialék
Első Dunagőzhajózási Társaság
III.: 580
eltörölt bíróságok perei
II.: 729
Elzász (Alsatia)
I.: 407
Emancipation Act (1829) Angliában
I.: 223, 407; II.: 57; III.: 340, 342, 466, 469; IV.: 30, 142, 316, 646
v ö. írek emancipációja
emberi jogok deklarációja (1791)
I.: 341, 502; IV.: 90
emenda linguae, emenda capitis (nyelvváltság, főváltság)
IV.: 573
Endlicher István László (1804—1849) az Árpád-kori források kiadója
III.: 476
Engel János Keresztély (1770—1814) történetíró
II.: 608
Enghien, Bourbon herceg (1772—1804)
III.: 685; IV.: 636
Eördögh György, Turóc megye követe az 1729. évi országgyűlésen
III.: 140
Eötvös Ignácz báró (1763—1838) 1824: Abaúj megye főispánja, főpohárnokmester
I.: 112, 120, 122, 128, 130, 131, 132, 161, 163, 167, 174, 184, 185, 186, 224, 296, 379, 385, 425, 462, 508, 533, 535, 537, 558, 562, 564, 589
II.: 115, 138, 140, 141, 188, 207, 225, 242, 245, 246, 263, 264, 265, 340, 597, 681, 683, 683, 704, 733
III.: 99, 168, 174, 182, 199, 205, 234, 250, 262, 263, 265, 311, 312, 315, 485, 562
IV.: 101, 133, 145, 152, 279, 307, 432, 446, 476, 482, 483, 488, 499, 512, 523, 551, 605, 609, 610, 649
V.: 54, 55, 65, 71, 74, 179, 316, 319, 340, 341, 362, 408, 412, 413, 526, 530, 533, 534, 538, 546, 548, 549, 559, 626, 638, 641, 642
Eötvös Ignác báró, ifjabb (1786—1851) alkancellár
II.: 670, 702; III.: 10
Eötvös Mihály († 1874) Szatmár vmegye második követe, 1848-ban kormánybiztosa
I.: 297, 347
II.: 87, 147, 173, 180, 184, 222, 223, 224, 254, 269, 277, 280, 307, 312, 325, 326, 330, 333, 334, 400, 412, 549, 569, 576, 587, 592, 743
III.: 30, 42, 53, 114
IV.: 141, 186, 187, 189, 202, 210, 221, 229: 255, 275
V.: 184
— búcsúztatása IV.: 184—189
Eötvös Tamás (1800—1867) Bereg vmegye második követe és alispánja
I.: 610
II.: 25, 30, 37, 81, 114, 184, 200, 216: 218, 220, 234, 254, 309, 345, 348, 400, 404, 430, 432, 456, 572, 577, 585, 622, 698
III.: 33, 35, 36, 37, 39, 40, 107, 116, 198, 207, 221, 395, 412, 488, 506, 519, 610, 613, 615, 622, 636, 637, 648, 668, 725
IV.: 179, 289, 290, 291, 293, 298, 299, 302, 322, 323, 330, 332, 340, 536, 595, 614, 671
V.: 79, 84, 88, 115, 124, 125, 126, 149, 228, 260, 445, 450, 472, 480
epemirigy l. kolera
Eperjes (Prešov, Csehszl.)
II.: 498; V.: 458, 479, 480, 591, 673
— követei l. Bujanovics Vince, Dienes István
— — a követ megnevezése nélkül II.: 566, 612; III.: 68, 81, 82
— követi utasítása V.: 396, 591
— i vértörvényszék IV.: 624, 625
Erdély, erdélyiek
I.: 184, 238, 280, 355, 382, 455; II.: 720; III.: 15, 32, 335 365, 391, 678; IV.: 188, 192, 194, 197, 199, 231, 323, 325, 337—340, 342, 351, 367, 398, 426, 428, 443, 446, 452, 468, 469, 477, 480, 494, 495, 499, 517, 537, 543, 658, 660, 663
V.: 284, 285, 320, 321, 322, 363, 385, 389, 406, 413, 414, 415, 419, 448, 476 554
— incorporatiója, visszacsatolása Magyarországhoz I.: 32, 82, 85, 119, 123, 128, 129, 132, 137, 146, 166, 167, 168, 169, 203, 322, 439; II.: 428, 681, 720, 723; IV.: 189, 242, 328, 329, 333, 417, 447, 448, 452, 483; V.: 271, 286, 364—366, 386, 448, 476, 489
— — ügyében 1830 dec. 2-i királyi leirat I.: 128
— — ua. 1834. márc. 18-án IV.: 445
Erdélyben bevett vallások törvényesítésének kérdése l. vallásügy főcímszó alatt
Erdélyi Híradó IV.: 647
erdélyi kormányszék (Gubernium) IV.: 445, 484
— levéltárak IV.: 366

Erdélyi Múzeum IV.: 193
erdélyi országgyűlés, 1597-i III.: 280
— 1790—91-i I.: 82, 129, 168; IV.: 448
— 1811-i I.:123; III.: 15; IV.: 325
— 1834-i III.: 84, 244; IV.: 189, 231, 232, 447, 499, 658; V.: 321
— — feloszlatásával kapcsolatos javaslat vitája IV.: 324—340, 444—449, 452—453, 482—487
— — naplója IV.: 499; V.: 321
— újbóli tartásának kívánsága V.: 271, 285, 286, 364, 386, 448
erdélyi törvénycikkek:
— 1744: 6. tc. IV.: 446
— 1791: 6. tc. I.: 129
— 1792: 2. tc. III.: 401
erdélyi vajdák IV.: 485, 486
erdélyi vallásszabadság I.: 130
Erdődy Károly gróf (1793—1841) varasdi főispán, ellenzéki főrend
I.: 132, 247, 256, 267, 270, 380, 386; II.: 189, 246
erdők ügye, védelme
II.: 8, 9, 10, 11, 32, 40, 41, 47, 50, 51, 63, 64—68, 235, 239, 254, 316, 351, 352, 361, 374, 383
III.: 415, 421, 422, 527, 528, 530, 536, 540, 596, 597, 635, 637, 646, 647, 648, 650, 651, 652, 654, 657, 734, 738
IV.: 394, 396, 397, 414, 415
V.: 14, 40, 173, 564
— pusztulók zár alá vétele III.: 536—541
— jobbágynak járó épületfa (épületi faizás), szerszámfa II.: 18, 52—54, 61—62, 63, 64, 76, 130, 192, 235, 238, 239, 285, 287, 316
III.: 526, 532—533, 654—656, 706, 707, 720, 734, 736, 737, 738
IV.: 21, 397, 677
V.: 13, 38, 40, 41, 55, 83, 88, 118, 171 v. ö. faizás
— jobbágyok fával való kereskedése II.: 64—67; V.: 14
— lelkészek, tanítók, jegyzők fahasználata II.: 18, 54—57, 240; III.: 533
Eriván (Örményország fővárosa)
II.: 425
Ernő osztrák főherceg (1553—1595) Rudolf király magyarországi helyettese
III.: 98
Érsekújvár (Nyitra m., Nové Zámky, Csehszl.)
III.: 303
Erste Österreichische Sparkasse
III.: 582
érvénytelenítő perek l. invalidatorius perek
Erzsébet angol királynő (1533—1603)
I.: 141, 504, 505; II.: 355; III.: 452, 716
esküdtek
II.: 554, 569, 665, 710, 713, 746; III.: 94, 121, 122, 182, 202, 566, 568, 592; IV.: 60, 61, 86, 113, 155, 165, 284; V.: 237, 399, 564, 565
esküdtszékek
V.: 236
esküszegési, hamis esküi perek
II.: 593, 595; III.: 316, 317, 318
Estei Ferdinánd főherceg (1781—1850) erdélyi királyi biztos
III.: 15, 84, 244; IV.: 189, 232, 339, 418, 484
Északamerikai Egyesült Államok
I.: 193, 397; II.: 20, 224, 284, 663; IV.: 29, 90, 316, 387; V.: 122, 407, 427, 494, 599, 684
— esküdtszékei V.: 427
— függetlenségi nyilatkozata (1776) IV.: 90
— függetlenségi háborúja IV.: 364
északamerikai gabona
V.: 665
Esék (Verőce m., Osiek, Jugoszl.)
II.: 589; III.: 573; IV.: 195; V.: 458, 672
Esztergom vmegye
I.: 531; II.: 673; III.: 562, 576, 642; IV.: 84, 310, 350, 366; V.: 111, 213, 673
— követei l. Andrássy József, Friebeisz Imre, Héya Imre
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 304, 319, 343, 359, 485, 498, 545
II.: 201, 269, 320, 325, 327, 331, 362, 372, 410, 470, 490, 494, 513, 517, 519, 528, 529, 531, 533, 535, 537, 574, 577, 582, 586, 587, 592, 595, 612, 615, 618, 696, 712
III.: 103, 168, 280, 306, 330, 348, 360, 454, 459, 470, 540, 559, 567, 571, 582, 592, 601, 665
IV.: 52, 59, 116, 134, 282, 285, 342, 498, 514, 614, 644
V.: 82, 113, 213, 218, 261, 466, 525, 576, 623
Esztergom város
III.: 454, 695; IV.: 350; V : 458
— követe l. Pinke István
— — a követ megnevezése nélkül IV.: 579
esztergomi érsek (személytelenül), érseki szék
II.: 697; III.: 303
— érseki szék betöltése IV.: 350
— érsek régi kiváltságai I.: 458, 537
— főkáptalan: III.: 430; V.: 536, 542
— — követe l. Németh György, Rudnyánszky Sámuel báró
— prímási levéltár II.: 596
— székesegyház IV.: 350
— zsinat, első III.: 476
Eszterházi hercegi és grófi család
II.: 227; IV.: 308; V.: 540
Eszterházy Imre (1663—1745) esztergomi érsek
V.: 540

Eszterházy Imre gróf
I.: 261; IV.: 161
Eszterházy János (1774—1829) ezredes az 1809-i insurrectióban
V.: 110
Eszterházy József gróf (1682—1748) tábornagy, 1741-től országbíró
II.: 281; III.: 323
Eszterházy Károly gróf (1725—1799) váci, majd egri püspök
IV.: 410; V.: 540
Eszterházy Károly gróf (sz. 1799) főajtónállómester
I.: 226, 261, 267; II.: 141, 169, 188, 189, 191, 207, 239, 242, 245, 247, 261, 262, 263, 298;
Eszterházy Mihály gróf (1794—1866) Széchenyi barátja
I.: 13, 106, 112, 113, 118, 159, 165, 243, 381, 425, 458, 464, 496; II.: 140, 141, 169, 188, 189, 191; IV.: 556, 560; V.: 534
Eszterházy Miklós (1582—1645) nádor
V.: 540
Eszterházy Miklós herceg (1765—1833) soproni főispán
I.: 225,; II.: 376; III.: 328, 329, 342, 343, 443, 562; V.: 540
Eszterházy Pál herceg (1635—1712) nádor
V.: 135
Eszterházy Pál gróf (1805—1877) 1848-ban komáromi nemzetőrségi őrnagy, végül ezredes
I.: 261
Eszterházy Pál herceg (1786—1866) diplomata, az első magyar minisztérium külügyminisztere
II.: 408
Eszterházy perek
III.: 174
Eszterházy-uradalom
I.: 429
Etruria (Hetruria)
II.: 165
Európa
I.: 47, 69, 74, 120, 121, 151, 165, 188, 223, 236, 238, 286, 288, 393, 396, 397, 401, 437, 471, 494, 504, 543, 563, 624
II.: 57, 91, 95, 117, 125, 154, 162, 164, 198, 200, 298, 306, 339, 354, 358, 360, 385, 386, 389, 401, 402, 403, 406, 408, 409, 410, 416, 417, 418, 423, 425, 426, 427, 433, 434, 435, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 457. 502, 603, 617, 673, 692, 740
III.: 10, 48, 49, 88, 103, 141, 210, 218, 221, 270, 273, 304, 316, 323, 326, 337, 367, 425, 434, 435, 449, 451, 469, 474, 475, 480, 499, 572, 606, 619, 632, 648, 678, 687. 692, 693, 702, 712, 721
IV.: 9, 26, 29, 36, 37, 44, 54, 92, 121, 126, 219, 269, 298, 314, 315, 316, 328, 337, 343, 344, 355, 420, 421, 454, 465, 482, 488, 489, 494, 499, 504, 528, 529, 548, 557, 561, 580, 616, 635, 644
V.: 32, 37, 40, 46, 53, 123, 130, 131, 190, 191, 200, 246, 247, 254, 256, 259, 288, 430, 445, 453, 456, 459, 460, 492, 502, 518, 529, 554, 579, 582, 633, 640, 652, 681, 684, 685
vö. közvélemény
evangélikusok l. protestánsok
evangélikusok 1610-i zsolnai zsinata
II.: 626
— 1706-i rózsahegyi zsinata II.: 626
— 1791-i pesti zsinata II.: 625, 627
evictio l. szavatosság
excerpták kérdése
IV.: 54, 55, 58, 79, 123, 133, 177—179, 210, 216; V.: 19, 22, 26, 56, 74, 75, 76, 78, 102, 111, 112, 113, 119, 146, 147, 150, 155, 177, 182, 192, 206, 207, 213, 214, 217, 244, 250, 252, 253, 265, 266, 271, 274, 276, 277, 311—312, 315, 322, 339, 341, 393, 400, 401, 406, 412, 413, 418, 421, 428, 476, 482, 489, 499, 500, 503, 504, 505, 513, 515, 518, 523, 525, 534, 536, 542, 591, 601, 608, 635
— előterjesztése a megyék részéről V.: 207—214
— tárgyalása V.: 215,—222, 224, 234—238, 270, 274—281, 301, 345—353, 359—362, 370, 372—379, 380, 411—413, 542—549, 586. 592, 627, 651
executionalis törvényjavaslat
V.: 270, 281, 297, 311, 348, 350, 392, 402, 411, 412, 518, 519, 527, 671
v. ö. árverés, bírói ítéletek végrehajtása
executorok
I.: 429
exemptionalis bíróság
V.: 532
expropriatio l. kisajátítás
extravillanum (külső telki állomány)
I.: 588, 603, 605, 606, 607, 614, 618; III.: 410, 412, 413, 415, 421, 536; IV.: 392, 393, 394
ezüst pénz, ezüst forint
IV.: 313, 314,; V.: 212, 221, 292, 293—295, 297, 298, 368, 429

facti perek
III.: 169, 178, 180
faizás, a jobbágy fahasználata
I.: 295, 332; II.: 18, 49—52, 63, 64—68, 81, 103, 109, 130—133, 192, 235, 236, 238, 263, 285, 374; III.: 418, 471, 522, 525—531, 535, 536, 537, 538, 539, 544, 545, 546, 597, 645—654, 662, 736, 737; IV.: 21—22, 68, 396——398, 414, 415, 677; V.: 13, 14, 23, 40, 83, 87, 88, 118, 140, 162
vö. erdők ügye

faizásra vonatkozó rendi végzés III.: 540—541
Fajsz (Pest m.)
IV.: 355
fáklyafa kérdése
II.: 52—54, 240
familiaris nemesek
V.: 157
Fáncsy-nemzetség
IV.: 195
Farkas-család
III.: 398
Farkas Sándor Pozsega vmegye második követe
I.: 434, 447; II.: 220, 235, 470, 475; III.: 640; V.: 370
fassio perennalis l. örökvallás
favágás és behordása a földesúr részére
I.: 332; II.: 263, 264; III.: 530, 531, 538, 555, 645, 646, 647
Fáy András (1786—1864) író, Pest vmegye követe
I.: 110; IV.: 423; V.: 82, 93, 97, 101, 116, 121, 123, 149, 177, 187, 188, 189, 193, 241, 242, 244, 246, 248, 254, 256, 259, 282, 285, 354, 355, 359, 392, 394, 397, 406, 409, 410, 422, 440, 441, 445, 446, 454, 484, 503, 505, 512, 560, 561, 609, 617, 652, 670, 673, 679
— a békési sérelemről és szólásszabadságról V.: 121—123
— a magyar nyelv érdekében V.: 246—248
— a tized ellen V.: 254—256
fegyvertartás
II.: 134
fejadó V.: 152, 156, 166
fejedelem és kormány azonosságának, ill. kettéválasztásának kérdése
IV.: 586—595, 597—602, 606—609, 635, 637, 651
Fejér György (1766—1851) a Codex diplomaticus Hungariae kiadója
IV.: 193
Fejér vmegye
II.: 144; III.: 336; IV.: 114, 161, 307, 407, 423, 424, 648; V.: 77, 120, 213, 508, 557, 577, 584, 673
— követei l. Marich István Dávid, Szűcs Lajos, Szluha Imre
— — a követek megnevezése nélkül I.: 304, 343, 359;
II.: 112, 201, 220, 222, 269, 275, 307, 319, 320, 325, 327, 331, 335, 338, 340, 341, 362, 366, 372, 410, 488, 494, 507, 512, 517, 519, 520, 529, 531, 533, 535, 537, 552, 569, 574, 575, 576, 581, 582, 583, 586, 587, 588, 591, 592, 612, 615, 618, 622, 696, 711, 712
III.: 168, 330, 348, 353, 360, 454, 459, 470, 559, 567, 571, 582, 592, 601, 635, 640, 665
IV.: 52, 59, 116, 221, 278, 280, 285, 498, 514, 587, 614, 629, 644, 660
V.: 207, 213, 455, 466, 472, 508, 516, 525. 576, 623
Fejérvár l. Székesfehérvár
Fekete Ferenc, az 1790/91-i országgyűlésre küldött erdélyi követ
I.: 129, 168
Fekete Ferenc gróf (1767—1835)
I.: 118, 120, 132, 164, 171, 172, 174, 225, 254, 256, 266, 269, 274, 277, 381
II.: 141, 166, 169, 188, 190, 210, 239, 242, 247, 248, 298, 308, 352, 355, 359
Fekete György gróf (1711—1788) országbíró
III.: 452
Fekete István, Pozsony vmegye első követe
I.: 12, 14, 21, 22, 26, 29, 47, 51, 76, 78, 91, 140, 147, 150, 200, 203, 245, 282, 284, 285, 287, 292, 325, 326, 356, 361, 362, 367, 370, 373, 376, 412, 420, 446, 477, 487, 496
II.: 100, 114, 127, 130, 132, 135, 149, 152, 181, 194, 202, 203, 219, 290, 292, 314, 324, 325, 326, 339, 345, 380, 430, 438, 456, 471, 474, 478, 483, 488, 494, 496, 499, 509, 513, 514, 515, 517, 519, 523, 526, 531, 532, 533, 535, 550, 553, 560, 568, 569, 572, 586, 612, 710, 714
III.: 91, 129, 243, 294, 295, 301, 410, 414, 424, 425, 426, 455, 462, 464, 522, 529, 530, 568, 569, 570, 589, 595, 596, 597, 610, 640, 654, 725, 734, 735, 738
IV.: 11, 43, 58, 62, 63, 136, 167, 172, 216, 217, 220, 249, 251, 252, 407, 408, 416, 424, 458, 542, 555, 664
V.: 14, 16, 28, 79, 101, 114, 144, 152, 203, 231, 232, 298, 420, 421, 426, 428, 433, 438, 442, 467, 480, 510, 512, 686
Fekete-tenger
III.: 580, 729
felségsértés és honárulás, ilyen perek
II.: 503, 507, 580; III.: 73, 80, 81, 84, 114, 265, 367, 368, 369, 376, 379, 383, 502; IV.: 280, 299, 300, 501, 545, 569, 578, 583, 601, 608, 609, 610, 619, 622, 623, 624; V.: 349, 354, 357, 396, 397, 398, 405, 424
vö. hűtlenség
— ben articularis bizottság IV.: 311
Felsőbánya (Szatmár m., Baia-Sprie, Rom.)
IV.: 395
Felsőtótország (Varasd, Kőrös megye és Zágráb megye Száván inneni része, Croatia)
II.: 61; V.: 54, 378
vö. Szlavónia
felső törvényszékek tagjainak országgyűlési választása
III.: 104—105, 111
felvilágosodás
V.: 226, 403

Fenesi György (†1699) egri püspök
III.: 303
Fényes Elek (1807—1876) statisztikus
II.: 39; III.: 398, 441, 451, 487, 534, 612, 738; IV.: 355, 560; V.: 145, 279
fenyítő intézetek
IV.: 151
fenyves erdők
III.: 421
I. Ferdinánd (1503—1564) magyar király
I.: 82, 222, 247; II.: 362, 668, 701; III.: 171, 327, 391, 679; IV.: 405, 454, 589; V.: 34, 35, 307
II. Ferdinánd (1578—1637) magyar király
I.: 455, 456, 461, 506, 530; II.: 715; III.: 237, 303, 304, 305; IV.: 405; V.: 307
III. Ferdinánd (1608—1657) magyar király
I.: 456; III.: 238, 250, 629; V.: 307
V. Ferdinánd (1793—1875) 1835-től 1848-ig magyar király, osztrák császár
I.: 12, 14, 18, 29, 38, 44, 105, 122, 271, 297; IV.: 150, 269, 328, 398, 452, 461, 563, 653; V.: 19, 192, 307
— címhasználata IV.: 342—345, 367, 398—399, 426, 427, 443, 449, 450, 453—469, 477, 480, 486—498, 517, 518, 523—526, 542, 543, 556—558, 563—564, 577, 579, 586—587, 600, 604—606, 612—614, 630, 638—640, 646—648, 650—652; V.: 24, 50, 57, 194, 213, 268, 598
— — ügyében királyi leirat IV.: 615, 653, 654; V.: 123
— — — a vita róla IV.: 655—660, 663—670
— — — határozat az ügyben IV.: 661
— — — — királyi válasz erre V.: 29
— — — — — ennek tárgyalása V.: 30—36, 37, 57, 66, 69—71
— leirata Békés megyéhez V.: 59
— megkoronázása IV.: 235, 270, 343, 455, 458, 461, 480
— névnapjára üdvözlő felirat IV.: 452, 457, 460, 480, 491
— születésnapjára üdvözlő felirat IV.: 329, 459
— trónralépte IV.: 236; V.: 19, 108, 210; 354
— trónraléptét bejelentő királyi leiratra adott válasz vitája IV.: 236—244, 255—268, 426, 427
— — ennek szövege IV.: 269—270
I. Ferdinánd (1751—1825) nápoly—szicíliai király
II.: 444
VII. Ferdinánd (1784—1833) spanyol király
III.: 14; IV.: 512; V.: 61, 646
Ferdinánd-híd Bécsben
IV.: 120
I. Ferenc, Lotharingiai (1708—1765) német-római császár
II.: 112; IV.: 344, 593
II. Ferenc (1768—1835) német-római, majd osztrák császár, 1792-től magyar király
I.: 11, 14, 15, 17, 25, 105, 259, 280, 358, 361, 490, 491, 494, 550, 551, 560
II.: 202, 260, 435, 444, 535, 558, 563, 565, 605, 610
III.: 32, 65, 111, 163, 368, 370, 443, 620, 669, 727, 733
IV.: 41, 46, 93, 181, 182, 248, 344, 387, 427, 444, 445, 449, 450, 454, 482, 505, 545, 546, 581, 582, 589, 594, 595, 641, 656, 665
V.: 19, 53, 147, 210, 389, 414, 518, 525, 633, 684
— névnapjára üdvözlő felirat és a válasz erre II.: 260, 269, 272, 275, 380; III.: 564, 570, 571, 576
— születésnapjára üdvözlő felirat II: 605, 615, 619, 620, 628, 699, 702; IV.: 174, 177, 183, 229
— halála IV.: 235—236, 244, 496; V.: 210 vö. V. Ferdinánd trónralépte
— halálával kapcsolatos felirat l. V. Ferdinánd trónraléptét bejelentő kir. leiratra adott válasz
Ferenc csatorna (bácsi csatorna)
V.: 467, 470, 471
I. Ferenc József (1830—1916) magyar király, Osztrák császár
IV.: 269
Ferenc Károly főherceg (1802—1878) V. Ferdinánd öccse, Ferenc József apja
IV.: 244, 269
Ferenc modenai herceg
III.: 222
ferencrendi szerzetesek
IV.: 294; 348; V.: 682
Ferenczi Zoltán (1857—1927)
IV.: 347
Ferenczy József (sz. 1855) Dessewffy Aurél műveinek kiadója
I.: 242, 257; V.: 687
férfi- és leányág egyenlősége
III.: 243
Ferguson, Samuel (1810—1886) ír költő
I.: 43
Fertő melléke
III.: 545
Fertsak János, újlaki (Nyitra m.) jobbágy
II.: 207
Festetics grófi család
II.: 714; IV.: 45, 189
Festetics György gróf (1755—1819) a keszthelyi Georgikon alapítója
I.: 215; II.: 258; III.: 687
Festetics Károly gróf (1780—1860)
III.: 323
Festetics Leo gróf (1800—1884) főrend, zeneszerző, az ötvenes években a Nemzeti Színház igazgatója
I.: 227

Festetics Vincze gróf (1788—1851) sopron-fonás megyei birtokos
I.: 267
feudalizmus
I.: 310, 571; II.: 53, 198, 246, 325; III.: 48, 186, 187, 282, 325, 365, 678, 693; V.: 67, 324
fidei comissumok l. hitbizományok
Filangieri, Gaetano (1752—1788) olasz jogtudós
V.: 256
fiscalis actiók, perek
I.: 234; II.: 202, 702; III.: 50, 160, 193, 288, 496, 498; IV.: 433; V.: 93, 107, 238
fiscalis (uravesztett) jószágok, ezek adományozása
I.: 85, 131, 137, 138, 170; II.: 338, 339, 340; III.: 189, 190—194, 223, 400
— árverezése III.: 191
Fischer Pál báró
I.: 65, 87
fiscus l. királyi fiscus
Fiumara folyó
III.: 247
vö. Aeneus
Fiume
I.: 434, IV.: 589, 648, 649, 655, 715; III.: 20, 74, 75, 235, 247, 251; IV.: 88; V.: 193, 286, 372, 458, 565, 664, 672, 664
— követe l. Tossoni József Ágoston
— — a követ megnevezése nélkül V.: 277
— közjogi hovátartozása III.: 233—240, 245—248, 252, IV.: 412; V.: 346
fiumei kikötő
I.: 103; III.: 251, 252
— kormányzó II.: 591, 655; III.: 76, 247; IV.: 253
vö. Ürményi Ferenc
— nemesek III.: 75, 250, 251, 252
Fiume törvényszékei és fellebbezési fórumai
II.: 642, 648—650; III.: 73—75, 233, 234, 240—241, 248, 249, 250, 251, 308; IV.: 252—254, 417; V.: 193, 234, 252, 270, 277, 323, 345—346, 518, 527, 568, 570, 572, 673
— — bíráinak választása V.: 346
fiúsítás
III.: 227
Flanaticus tengeröböl V.: 390
Floridia (Székesfehérvár)
II.: 295
Fogaras földje
IV.: 197
Foghtüy János, a hajdú városok követe, a Hajdú kerület főjegyzője, táblabírája, majd alkapitánya
II.: 416, 449, 553, 641, 647; III.: 220
— a követek búcsúja tőle III.: 220—221
Foglár György (1670—1754) egri kanonok, c. püspök
IV.: 410
III.: 549
Fontainebleau (Franciaország)
II.: 606
Forgách grófi család
III.: 398; V.: 452
Forgách Alajos gróf, nyirtramegyei birtokos
II.: 207
Forgách Miklós gróf, az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság elnöke
IV.: 148
Forgó György (1787—1835) Pest megye tiszti orvosa
V.: 444
fori privilegium l. privilegium fori
forspontozás l. előfogatolás
Forum Academicum
II.: 650—651
Fouché, Joseph (1759—1820) francia rendőrminiszter
IV.: 636
Foy, Maximilien Sébastien († 1825) Napóleon hadvezére
III.: 620
főajtónállómester l. Eszterházy Károly gróf
főasztalnok l. Illyésházy István gróf
főispán (általánosságban), hatalma jogköre
II.: 272, 332, 333, 419, 501, 507, 508, 509, 510, 521, 525, 526, 527, 668, 669, 672, 673
III.: 23, 24, 86, 88, 92, 93, 108, 137, 139, 253, 265, 266, 500, 624; 704, 740
IV.: 32, 36, 283, 285, 424, 433, 434, 484, 502, 649
V.: 63, 69, 120, 138, 139, 177, 178, 180, 265, 332, 333, 543
— befolyásának kérdése a táblabírák választásába II.: 518—529, 532, 534, 548—551; III.: 92, 93, 94, 266, 275; IV.: 283
— befolyása a követi utasításokra IV.: 32, 36, 45, 48, 51, 141
— elmozdításának kérdése V.: 333
főkegyúri jog V.: 291, 449, 450
föld ára IV.: 44, 47
földbér (terragium v. census)
III.: 517, 518, 547, 548, 633, 664, 665
földesúr, földesúri jogok, jurisdictio, monopoliumok (általában)
I.: 115, 121, 126, 140, 143, 144, 153, 154, 155, 156, 165, 173, 202, 217, 218, 219, 231, 281, 284, 285, 286, 289, 290, 296, 307, 308, 309, 310, 312, 313, 330, 337, 342, 345, 346, 356, 388, 409, 421, 422, 429, 430, 432, 434, 448, 449, 451, 466, 470, 474, 480, 481, 483, 565, 566, 567, 570, 573, 574, 575, 576, 583, 586, 588, 591, 595, 597, 598, 607, 608, 609, 613, 614, 615, 616, 618, 620, 627
II.: 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24,

25, 26, 29, 32, 51, 57, 59, 62, 68, 69, 70, 72, 75, 98, 105, 107, 117, 136, 140, 143, 145—147, 165, 169, 175, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 209, 225, 226, 233, 239, 244, 247, 250, 260, 264, 288, 315, 322, 323, 328, 356, 373, 383, 389, 439, 713, 734, 735
III.: 34, 35, 43, 44, 45, 118, 121, 122, 181, 198, 199, 200, 201, 215, 216, 308, 309, 311, 388, 389, 390, 401, 415, 437 475, 509, 511, 523, 533, 536, 537, 542, 544, 549, 556, 558, 559, 584, 591, 593 594, 601, 608, 609, 610, 619, 626, 635, 636, 637, 639, 640, 642, 644, 647, 648, 654, 655, 658, 659, 660, 671, 673, 676, 686, 708, 717, 724, 728, 732, 733, 736, 737
IV.: 13, 14, 24, 27, 92, 103, 111, 125, 132, 133, 135, 155, 180, 190, 213, 231, 372, 378, 384, 398, 434, 436, 438, 451, 471, 478
V.: 15, 40, 91, 93, 105, 106, 107, 154, 158, 160, 202, 237, 238, 261, 348, 374, 436, 503, 504, 547, 548, 566, 601, 602, 603, 604, 605, 652
földesúr és szolgái által a jobbágynak okozott kár
III.: 597—601; IV.: 416
földesúr elsősége a tized bérleténél
V.: 217, 220, 228, 255, 256, 260, 433, 434, 542, 543, 544, 545
vö. tized bérbevételének kérdése
földesúri alkalmazottak l. dúlók, executorok, granatérosok, hajdúk, ispánok, kasznárok, pandurok, poroszlók, tiszttartók,
földesúri monopoliumok eltörlése
II.: 145—147
földesúri visszaélések, kegyetlenkedés (általában)
I.: 330—334, II.: 48, 62, 63, 90, 136, 241, 264, 277, 361, 373, 382; III.: 518, 523, 556, 584, 586, 587, 590, 645, 650; IV.: 66, 71, 86, 398, 479; V.: 95, 109, 203, 313, 347
földmérés, földmérők
I. 465; II.: 36; IV.: 307; V.: 539, 564
földrengés
IV.: 81
Földváry-nemzetség
III.: 339
Földváry Ferenc (sz. 1790) királyi táblabíró
V.: 487
Földváry Gábor (1787—1854) Pest megye alispánja
V.: 451
Földváry György († 1646)
III.: 339
Földváry Mihály (1824—1895) Pest megye alispánja
V.: 687
fölovászmester l. Zichy Ferenc gróf
főpapság végrendelkezési szabadsága
III.: 160, 298, 302—306
főpohárnokmester l. Eötvös Ignác báró
főrendek az 1832-36-i országgyűlésen l.
Alagović Sándor (zágrábi püspök)
Almássy József (gömöri főispán)
Andrássy György gróf
Andrássy Károly gróf
Bánffy Pál báró
Batthyány Fülöp herceg (vasi főispán)
Batthyány Imre gróf (zalai főispán)
Batthyány Ker. János (= Iván) gróf
Bedekovich Lajos báró (kőrösi főispán)
Belánszky József (besztercebányai püspök)
Beleznay Ferenc gróf
Bélik József (szepesi püspök)
Bethlen Domokos gróf
Böle András (szombathelyi püspök)
Csáky Károly gróf (szepesi főispán)
Cziráky Antal gróf (országbíró)
Dessewffy Aurél gróf
Dessewffy József gróf
Eötvös Ignác báró (abaúji főispán, főpohárnok)
Erdődy Károly gróf (varasdi főispán)
Eszterházy Imre gróf
Eszterházy Károly gróf (főajtónálló)
Eszterházy Mihály gróf
Eszterházy Pál gróf
Fekete Ferenc gróf
Festetics Leo gróf
Festetics Vince gróf
Ghyczy József (torontáli főispán)
Győry Ferenc gróf (bácsi főispán)
Gyürky Pál (krassói főispán)
Hám János (szatmári püspök)
Hellenbach József báró
Horváth János (székesfehérvári püspök)
Illyésházy István gróf (főasztalnok, Trencsén és Liptó örökös főispánja)
Jeszenák János báró, idősebb
Jeszenák János báró, ifjabb
Jordánszky Elek (tinnini püspök)
Juranics Antal (győri püspök)
Károlyi György gróf
Károlyi István gróf
Károlyi Lajos gróf
Keglevich Gábor gróf (nógrádi főispán, koronaőr)
Keglevich János gróf (barsi főispán)
Keglevich Károly gróf
Klobusiczky Péter (kalocsai érsek)
Kollonich Miksa gróf
Kopácsy József (veszprémi püspök)
Kováts Tamás (pannonhalmi főapát)
Kukovics József (djakovári püspök)
Kukulyevics Antal (Horvátország képviselője.)
Lajcsák Ferenc (váradi püspök)
Láncz[illegible]y József (békési főispán)

főrendek:
Lányi Imre (ungi főispán)
Lonovics József (csanádi püspök)
Mailáth Antal gróf (zempléni főispán)
Mailáth György
Mailáth János gróf
Marich János (scutarii püspök)
Mednyánszky Alajos báró
Mérey Sándor (somogyi főispán)
Nádasdy Ferenc gróf (váci püspök)
Nádasdy Lipót gróf (komáromi örökös főispán, a kir. tábla bárója)
Nákó Sándor gróf
Odescalchi Ágoston herceg
Orczy Lőrinc báró (aradi főispán)
Ossegovich Imre báró (zengg—modrusi püspök)
Pálffy Ferenc gróf
Pálffy Fidél gróf (tárnokmester)
Pálffy Károly herceg
Palugyay Imre (kassai püspök)
Perényi Lajos báró
Perényi Zsigmond báró (ugocsai főispán)
Podmaniczky Andor báró
Podmaniczky Lajos báró
Pongrácz József báró
Pongrácz József gróf
Prónay Albert báró
Pyrker I. László (egri érsek)
Ráday Gedeon gróf
Reviczky Ádám gróf (kancellár)
Révay János báró (turóci főispán)
Richter Alajos (jászói prépost)
Scitovszky János (rozsnyói püspök)
Sennyey Károly báró
Sina György Simon báró
Szapáry Ferenc gróf
Szapáry Miklós gróf
Széchenyi István gróf
Szegedy Ferenc (verőcei főispán)
Szepessy Ignác báró (pécsi püspök)
Szilassy József (tornai főispán)
Szutsics Mátyás Pál (diakovári püspök)
Teleki Sámuel gróf
Ürményi Ferenc (Fiume kormányzója)
Vay Ábrahám (beregi, majd máramarosi főispán)
Vay Miklós báró
Vécsey Miklós báró (szatmári főispán)
Vécsey Pál báró
Viczay Héder gróf
Viczay Károly gróf
Vlassich Ferenc báró (horvát bán)
Vurum József (nyitrai püspök)
Waldstein János gróf
Wesselényi Miklós báró
Zay Károly gróf
Zichy Ferenc gróf (bihari főispán, főlovászmester)
Zichy István gróf (veszprémi főispán)
Zichy Károly gróf (vasi adminisztrátor)
Zichy-Ferraris Ferenc gróf (győri főispán)
főrendek magatartása, ennek kritikája a rendek részéről
I.: 513—518; II.: 374, 375, 376, 378, 380, 438, 455—459, 546; V.: 10, 178, 196, 326, 640
— névjegyzéke V.: 441
— üdvözlése az 1832/36-i országgyűlésen I.: 13
főrendi értekezletek:
1834 máj. 23-i: III.: 155
30-i: III.: 182
jún. 16-i: III.: 241, 252
24-i: III.: 266
1835 jan. 23-i: IV.: 146, 151
okt. 24—25-i: V.: 155
1836 jan. 26-i: V.: 428
— szónoklatok nyelve V.: 337, 431
főrenditábla jogai, vétójának kérdése I.: 537, 538, 543, 544, 557; II.: 309, 459; V.: 326, 328
főrendi táblán megjelenésre jogosultak száma V.: 638
főrendi ülések:
1833 jan. 12-i: I.: 104
21-i: I.: 106—110
22-i: I.: 112—121
23-i: I.: 121—122, 128—131; IV.: 447
24-i: I.: 131—132
25—26-i: I.: 132
febr. 9-i: I.: 152, 158—166
14-i: I.: 153, 166, 167
15-i: I.: 166, 167—171; IV.: 447, 457
16-i: I.: 171—173
20-i: I.: 174, 181—191
21-i: I.: 192
márc. 9-i: I.: 203, 220—227
14-i: I.: 220, 235—237
15-i: I.: 220
18-i: I.: 228, 238—244, IV.: 140
20-i: I.: 232
21-i: I.: 237, 247—251
26-i: I.: 253—254
27-i: I.: 254—255, 255—268
28-i: I.: 255, 268—274
29-i: I.: 255, 275—277
ápr. 1-i: I.: 277
12-i: I.: 296
máj. 13-i: I.: 372
15-i: I.: 381—387, 394
18-i: I.: 390—391
20-i: I.: 391
29-i: I.: 422—428
jún. 12-i: I.: 457—464
júl. 6-i: I.: 528, 532—536
8-i: I.: 536—538; IV.: 122

főrendi ülések
1833 júl. 15-i: I.: 555, 558—564
16-i: I.: 555, 564
26-i: I.: 584
szept. 12-i: II.: 138—144, 164—170, 277; III.: 481, 485
13-i: II.: 170, 185—192; III.: 549
14-i: II.: 170, 207—209
16-i: II.: 191, 192, 210—212
17-i: II.: 192, 225—231, 238—241; III.: 519, 521, 532
18-i: I.: 192, 212, 241—246, 250
19-i: I.: 212—213, 261—266, 353; III.: 551
20-i: II.: 213, 266—267; III.: 564
21-i: II.: 213
23-i: II.: 213
okt. 10—12-i: II.: 286—287; III.: 486
14-i: II.: 297—298
15-i: II.: 297—298
16-i: II.: 297—298
31-i: II.: 349—352, 381; III.: 489
nov. 2-i: II.: 352—357, 381
4-i: II.: 357—360, 381
11-i: II.: 380—387; III.: 489
18-i: II.: 399—400
25-i: II.: 421—422
dec. 2-i: II.: 441
5-i: II.: 464—466
1834. jan. 15-i: II.: 553—554, 566, 570
22-i: II.: 583
28-i: II.: 597—598
febr. 4-i: II.: 620, 628
20-i: II.: 679, 680—684
21-i: II.: 684
márc. 4-i: II.: 704—707
5-i: II.: 707
máj. 2-i: III.: 95—100, 105
3-i: III.: 105
12-i: III.: 134—143
13-i: III.: 143
21-i: III.: 147—154, 155
22-i: III.: 155
26-i: III.: 173—180
27-i: III.: 167—168, 176, 180—182; IV.: 129
28-i: III.: 177, 182
31-i: III.: 187 198—199
jún. 2-i: III.: 199—201
3-i: III.: 196 197, 201—202
4-i: III.: 196, 197, 202—203
6-i: III.: 204—206

főrendi ülések
1834 jún. 10-i: III.: 219
13-i: III.: 232—240, 245—248
14-i: III.: 240—241, 248—252
17-i: III.: 241, 252
18-i: III.: 253, 262
19-i: III.: 253, 262—266
20-i: III.: 253, 266
21-i: III.: 266
23-i: III.: 266
27-i: III.: 275—276
28-i: III.: 277
30-i: III.: 288
júl. 1-i: III.: 288
2-i: III.: 298
3-i: III.: 298
4-i: III.: 298, 308
5-i: III.: 308
7-i: III.: 308—309
8-i: III.: 309—311
9-i: III.: 300, 309, 311—315
10-i: III.: 315—318
11-i: III.: 318—319
12-i: III.: 319, 331
14-i: III.: 331
szept 6-i: III.: 492
9-i: III.: 501—505; IV.: 319, 323, 572
12-i: III.: 512; V.: 25
okt. 2-i: III.: 571
nov. 10-i: III.: 690, 706—707
11-i: III.: 690, 706—707
12—14-i: III.: 706—707
17-i: III.: 725, 726
18-i: III.: 726
19-i: III.: 717, 726, 729, —730; IV.: 16, 126
20-i: III.: 730
dec. 29-i: IV.: 67—68, 102
30-i: IV.: 69
1835 jan. 3-i: IV.: 98
5-i: IV.: 98
7-i: IV.: 98—102, 125
8-i: IV.: 102
9-i: IV.: 107
10-i: IV.: 107, 126—127
15-i: IV.: 125—126
16-i: IV.: 126
17-i: IV.: 127—133
19-i: IV.: 135
20-i: IV.: 135
22-i: IV.: 144—146
24-i: IV.: 146—154, 156—162
V.: 431
26-i: IV.: 154—155, 162—165
27-i: IV.: 155—156

főrendi ülések
1835 jan. 28-i: IV.: 156
febr. 4-i: IV.: 179—183
5-i: IV.: 180—183, 191—198
6-i: IV.: 183
10-i: IV.: 190—191
11-i: IV.: 191, 201, 203
14-i: IV: 203
márc. 17-i: IV.: 258, 263
18-i: IV.: 263, 267
20-i: IV.: 269
ápr. 9-i: IV.: 329
máj. 25-i: IV.: 443—450, 454
30-i: IV.: 459—461, 463, 467, 480
jún. 5-i: IV.: 474—477
10-i: IV.: 481—490
11-i: IV.: 493—494
23-i: IV.: 523
júl. 4-i: IV.: 557, 558
6-i: IV.: 550—554, 559—563, 637
7-i: IV.: 556
16-i: IV.: 585—586
22-i: IV.: 596
22, 23, 24-i: IV.: 603
25-i: IV.: 604
27-i: IV.: 604—610
aug. 3—4-i: IV.: 630
5-i: IV.: 630, 636—638
6-i: IV.: 638
7-i: IV.: 638
12-i: IV.: 648—652
13-i: IV.: 653
19-i: IV.: 670
21-i: IV.: 671
szept. 5-i: V.: 36
10-i: V.: 47
11-i: V.: 47
12-i: V.: 47—48, 54—56
16-i: V.: 66
17-i: V.: 66, 69—72
18-i: V.: 66, 73—74
okt. 19-i: V.: 137—140
26-i: V.: 155—161, 433
27-i: V.: 161—168
28-i: V.: 164, 168—170
29-i: V.: 170
30-i: V.: 173
nov. 25-i: V.: 263
26-i: V.: 252, 263
27-i: V.: 263—267
28-i: V.: 267
30-i: V.: 267—270, 272—275
dec. 1—2-i: V.: 270—271, 276—281
3-i: V.: 281
12-i: V.: 309—310
14-i: V.: 310, 315—318
17-i: V.: 318
18-i: V.: 319—320

főrendi ülések
1835 dec. 23-i: V.: 464
28-i: V.: 330
29-i: V.: 332—338
30-i: V.: 339—342
31-i: V.: 345—348, 349
1836 jan. 2-i: V.: 348, 349—353
4-i: V.: 359, 360—362
5-i: V.: 359, 363—367
7-i: V.: 367—370
8-i: V.: 370
19-i: V.: 391—392
20-i: V.: 401, 403—408
21-i: V.: 410—411
22-i: V.: 411, 412—413
23-i: V.: 411, 413—415
27-i: V.: 421, 428—432, 433
febr. 17-i: V.: 489
19-i: V.: 489
márc. 2-i: V.: 518, 525—527
3-i: V.: 527, 528—533
4-i: V.: 528, 534—538
5-i: V.: 527—528, 538—541
7-i: V.: 542—546
8-i: V.: 546, 547—549
9-i: V.: 546
10-i: V.: 546, 555—559
12-i: V.: 557, 560
15-i: V.: 557
16-i: V.: 557, 560
19-i: V.: 570—571
24-i: V.: 586, 587, 592
26-i: V.: 587, 595—596
28-i: V.: 599—601
29-i: V.: 606—607
ápr. 8-i: V.: 627
9-i: V.: 627
11-i: V.: 624—627
12-i: V.: 627, 638—643
13-i: V.: 627
14-i: V.: 634
20-i: V.: 650
21-i: V.: 649, 651
22-i: V.: 651—652
23-i: V.: 650, 656
24-i: V.: 660—661
28-i: V.: 666—668
29-i: V.: 688—689
30-i: V.: 681
máj. 1-i: V.: 675—676, 690, 691—693
főrendi ülések naplójának kérdése
I.: 91, 92, 93, 98, 103, 106, 117, 123, 159, 562
főurak bírói széke (tribunal dominorum)
III.: 42, 182
főurak külföldön lakása
I.: 86
főváltság l. emenda capitis
Fővárosi Könyvtár
II.: 662

Fraknói Vilmos (1843—1925) c. püspök történetíró
I.: 511; II.; 604; III.: 327; IV.: 388
franciák, Franciaország
I.: 34, 35, 121, 143, 151, 189, 287, 338, 341, 397, 401, 407, 434, 459, 479, 486, 494, 502, 531, 554
II.: 91, 158, 161, 164, 168, 178, 246, 302, 307, 402, 404, 408, 409, 425, 443, 444, 446, 447, 457, 485, 510, 525, 558, 606, 659, 660, 663, 665, 686
III.: 13, 87, 178, 210, 224, 325, 326, 351, 352, 353, 362, 434, 495, 499, 500, 504, 516, 678, 684
IV.: 46, 49, 63, 74, 82, 106, 298, 316, 337, 360, 361, 362, 412, 442, 455, 471, 504, 505, 529, 557, 597, 624, 634, 669
V.: 45, 72, 259, 355, 398, 404, 468, 469, 470, 492, 495, 563
francia alkotmányozó gyűlés
V.: 469
— esküdtszékek V.: 427
— forradalom, első I.: 236, 407; II.: 112, 163, 164, 448, 660; III.: 500; IV.: 40, 63, 349, 588; V.: 259, 261, 575, 599
— háborúk I.: 347; III.: 23, 450, 678; IV.: 34, 360, 361, 362, 364, 365, 420, 561; V.: 342, 345, 597, 669
vö. napoleoni háborúk
— júliusi forradalom (1830) I.: 36, 323, 514; II.: 158, 446; III.: 538;IV.: 46, 50, 54, 557; V.: 45, 520, 582
— nemzetgyűlés IV.: 90, 568; V.: 261
— nyelv V.: 190, 644
— parlament V.: 37, 45, 502
— requisitiók és ezek utáni hadi kárpótlás IV.: 357, 360—365
— választási rendszer V.: 45
Frangepán grófi család
III.: 235, 237; IV.: 194; V.: 346
Frangepán birtokok
III.: 235, 236
Frangepán Ferenc (1642—1671) a Wesselényi-féle szabadságmozgalom részese
II.: 606; V.: 346
Frankfurt am Main I.: 459; II.: 445
Frankfurter Journal
II.: 377
Franklin, Benjamin (1706—1790) északamerikai államférfi
II.: 425; III.: 337; V.: 244
frankok
III.: 434, 444
Friebeisz Imre, Esztergom vmegye főjegyzője és országgyűlési követe
I.: 413; II.: 134, 319, 595; III.: 15, 484; IV.: 30, 413, 415, 435, 461, 518, 554, 570, 603; V.: 484, 488, 505
III. Frigyes császár (1415—1493)
V.: 390
I. Frigyes (1657—1713) porosz király
IV.: 299
II. Frigyes, Nagy (1712—1768) porosz király
IV.:584
III. Frigyes Vilmos, porosz király 1797-től 1840-ig
III.: 329, 444, 445; IV.: 93; V.: 630
Frigyes Vilmos kurlandi herceg (†1711)
V.: 630
Frim János kanonok, az egri főkáptalan követe Lonovics után
III.: 146, 159, 161, 162, 198, 221, 230, 301, 303, 306, 371, 373, 381, 419, 442, 445, 449, 451, 452, 461, 463, 470, 475, 599, 600, 608, 621, 637
IV.: 17, 25, 102, 108, 146, 282, 293, 348, 381, 386, 388, 410, 435 459, 481, 518, 563, 579, 675, 676
V.: 45, 46, 150, 227, 291, 388, 435, 449, 462, 479, 488, 660
— a papi tized mellett III.: 442—444
— adománya a Nemzeti Múzeumnak V.: 432, 446, 539
Fulton Robert (1765—1815) a gőzhajó feltalálója
I.: 186; III.: 580
fundualis könyv l. telekkönyv
fundus publicus (állami pénzalap) terve
I.: 491; II.: 89; IV.: 150, 299; V.: 457, 463, 465
fundus regulatorum episcopatuum
V.: 279
fundus studiorum l. tanulmányi alap
Furius Antias (i. e. 100 körül) római író
III.: 238
Fuzine (Fucine) várnagyság (Modrus-Fiume m.)
II.: 655
II. Fülöp (1527—1598) spanyol király
I.: 397, 527; II.: 424; IV.: 45
füstpénz
I.: 304, 310, 345, 429, 605; II.: 12, 43, 44, 81, 82, 111, 123, 241, 247, 267; III.: 510, 513, 547, 550, 657, 661—663
Füzesséry Gábor (1792—1854) Bereg vmegye első követe, alispán, 1833 július 12-én eltávozott az országgyűlésről
I.: 12, 14, 15, 16, 34, 68, 77, 78, 79, 96, 105, 297

Gaál (Gáll) József, Kőszeg város követe
II.: 114, 362, 476, 482; III.: 57, 75, 270; V.: 152, 250
gabonaszállítás
V.: 456, 457
Galeotto Marzio (1427—1497) olasz humanista
IV.: 584
Galgóczy Károly (sz. 1823) gazdasági és helytörténeti író
II.: 354
Galicia
I.: 83; II.: 435, 446, 657, 720; III.:

495; IV.: 307, 395, 505; V.: 147, 458, 554
— -i gabona ára V.: 456
— incorporatiójának kérdése I.: 45, 82, 134; II.: 407, 427, 445; IV.: 417; V.: 283, 363
Galilei Galileo (1564—1642) fizikus és csillagász
I.: 186
Gallé Menyhárt, Kisszeben város követe
II.: 112; III.: 33, 43, 53, 726; IV.: 52; V.: 150, 152, 276, 358, 400
gallikán egyház
II.: 603
gályarabok
I.: 487
Ganganelli Lőrinc l. XIV. Kelemen pápa
Garai-család
III.: 323, 324, 338
Garai Miklós († 1433) nádor
III.: 338
Garamszentbenedek (Bars m., Svätý Benedik, Csehszl.)
III.: 430
Gáspárik Kázmér (1784—1863) váci kanonok, majd nagyprépost, a váci káptalan követe
III.: 159; V.: 671
gazdatisztek l. tiszttartók
gazdátlan javak
IV.: 358
Gdansk l. Danzig
Géczy Péter, Zólyom vmegye országgyűlési követe
II.: 54, 178, 200, 300, 306, 346, 348, 553, 615, 670, 675, 678, 697
III.: 33, 109, 482, 526, 592, 621, 622, 637, 668, 669, 677
IV.: 188, 206, 210, 266, 335, 336, 337, 375, 381, 382, 426, 481, 518, 529, 530, 542, 670
V.: 415, 420, 563, 575, 576, 583, 659 670, 685
— az örökváltságról III.: 677—678
Geheimpolizei
II.: 283
Gellért, Szent (977—1046) V.: 255
Generalkommando, budai
IV.: 418
Genf
I.: 504
Gentz Frigyes (1764—1832) porosz származású publicista
II.: 302
Genua (Genova)
II.: 408
Georch Illés (1772—1835) a ráckevi uradalom igazgatója, jogi író
III.: 483
Georgia állam és egyeteme (U. S. A.)
V.: 684
Gerencsér János, Szeged város követe
IV.: 481; V.: 670
III. Gergely pápa (uralk. 731—741)
III.: 434
VII. Gergely pápa (uralk. 1073—1085)
III.: 452; IV.: 292, 388
XIII. Gergely pápa (uralk. 1572—1585)
IV.: 357
XVI. Gergely pápa (uralk. 1831—1846)
I.: 505
Gerliczy Mihály temesi adminisztrátor
III.: 154
Gerstäcker (Gerstecher) Vencel báró, ny. őrnagy, a Mária Terázia-rend lovagja, indigena
V.: 651
Gerstner, Franz Anton (1793—1840) a bécsi politechnikum tanára
V.: 468, 471
gesztenyések
II.: 235, 236, 240
Geymüller bankház
V.: 468
Ghika, Alexandru, havasalföldi román fejedelem (uralk. 1834—1842)
III.: 729; IV.: 91, 127
Ghyczy József (1790—1835) torontáli főispán, septemvir
I.: 159, 170, 224, 260, 265, 270; II.: 539; IV.: 381
Ghyczy Rafael (1790—1859) Komárom vmegye második követe és másodalispánja
I.: 21, 53, 58, 67, 86, 354, 362,
II.: 34, 146, 293, 408, 430, 431, 435, 446, 493, 501, 516, 684, 708
III.: 14, 375, 449, 479, 482
IV.: 236, 245, 370
V.: 58, 110
Gibbon, Edward (1737—1794) angol történetíró
I.: 510
glagolita írás
IV.: 294
Glogovác (Gludovácz, Arad m., Glogovaț, Rom.)
III.: 574
Gňazdá l. Gnézda
Gnézda (Szepes m., Gňazdá, Csehszl.)
II.: 715
Goethe, Joh. Wolfgang (1749—1832)
II.: 425; IV.: 33, 79
Gordova (Alsószlavónia)
IV.: 195
Gorica velika l. Nagygorica
Gorizia l. Görz
Gosztonyi Pál alországbíró, itélőmester
V.: 487, 674, 690, 692, 693
Gömör vmegye
I.: 240, 438, 494, 571; II.: 63, 128; IV.: 292;
V.: 192, 207, 210, 260, 487, 578, 673
— főispánja l. Almássy József
— indítványa az excerptákról
IV.: 177—179

— követi utasítása: V.: 487
— követei l. La Motte Károly gr., Szilassy Ferenc
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 96, 142, 216, 304, 319, 339, 343, 359, 527, 617
II.: 201, 220, 222, 269, 275, 307, 320, 325, 327, 328, 331, 332, 335, 362, 372, 410, 494, 507, 512, 517, 519, 526, 529, 533, 537, 550, 569, 575, 581, 582, 586, 587, 591, 592, 612, 628, 677, 696
III.: 82, 331, 347, 360, 454, 567, 571, 592, 601, 665, 718
IV.: 52, 59, 116, 138, 250, 278, 280, 285, 400, 498, 614, 629, 644
V.: 28, 36, 82, 110, 113, 207, 210, 508, 520, 576, 617, 659
Gönczy Sámuel, ablegatus absentium
V.: 462, 660
Gönyü (Győr m.)
V.: 453, 456, 466, 664
görög katolikusok (egyesültek)
I.: 303, 304; IV.: 293, 357, 379, 406, 407, 645, 675, 676;
görög keletiek (nem egyesültek)
I.: 151, 303, 304, 512, 531, 557; II.: 10, 11, 41; III.: 161, 435, 444, 458, 461, 462, 465, 478, 521, 533; IV.: 356, 357, 379, 406, 645, 675, 676;
V.: 414, 501
görög keletieknek görög katolikus hitre csábítása, térítése IV.: 379—381, 406—407, 675, 676
görög keleti kolostorok IV.: 357
görög keletiek egyházi törvényszékei (consistoriumai) II.: 620, 624, 625, 730 746, 747; III.: 144, 160, 161, 164, 319 331;
IV.: 323
— bizottság kiküldése ez ügyben II.: 628
— — ennek tagjai II.: 644
görög szertartásúak ünnepeknek a katolikus ünnepekkel való egyesítése V.: 338, 527, 571, 593, 594, 597, 600, 601
Görögország, görögök
I.: 243; II.: 79, 364, 402, 665; III.: 213, 434, 517, 697; V.: 122
görög köztársaságok (ókoriak) II.: 435, 442,
görög szabadságharc (1821—1830) II.: 402
Görz (Gorizia, Olaszország)
I.: 434; IV.: 88
Göttinga (Göttingen, Németország)
I.: 385
gőzgépek
V.: 261
gőzhajózás, gőzhajók
V.: 467, 642
gradiskai tábornagyság
V.: 287
granatérosok I.: 429
Grand Jury (Angliában)
IV.: 622
Grassalkovich Antal herceg (1771—1841)
II.: 221, 267; III.: 323; V.: 451
Grassalkovich-telek
V.: 451
Gravaminalis Deputatio (sérelmeket összeállító bizottság)
I.: 18, 46, 47, 49, 230, 240, 241, 244, 296
II.: 177, 178, 181, 402, 404, 405, 407, 410, 426, 430, 446, 449, 733; III.: 157, 184, 562, 575; IV.: 247, 248, 249, 250, 251, 279, 653
Graz (Stájerország)
II.: 281; V.: 664
— -i kamara III.: 236
Gregorianec (Gregorianczy) Pál († 1565) 1550: zágrábi, 1553: győri püspök, a Quadripartitumot kidolgozó országgyűlési bizottság elnöke
III.: 171
Gregorian naptár
IV.: 357; V.: 571
Greguska István, kanonok, a nyitrai káptalan követe
III.: 159, 161, 454
Grey, Charles (1764—1845) angol államférfi
I.: 397; V.: 195
grochowi csata (1831) Varsó mellett
II.: 406, 427
Grossinger (Grossing), Franz Rudolf (1751—1830) osztrák közjogász
IV.: 202, 666
Guarnari tengeröböl
V.: 390, 476
gubacsszedés l. gyümölcsszedés
Gustermann, Anton Wilhelm († 1823) a bécsi Teréziánumban a közjog tanára
I.: 310; III.: 684
Gusztáv Adolf, svéd király (uralkodott: 1611—1632)
I.: 506
Gutenberg, Johannes († 1468) a könyvnyomtatás feltalálója
II.: 687
Gúthi Ország László, II. Ulászló főlovászmestere
III.: 463
Gutor (Pozsony m., Gutor, Csehszl.)
IV.: 308
Guzmics Izidor (1786—1839) bakonybéli apát
III.: 163
gyarmati (colonialis) rendszer, helyzet
I.: 37, 100, 104, 307, 308, 358; III.: 49, 185, 714; IV.: 106, 158, 363, 666;
V.: 25, 32, 563
Gyepes patak (Bihar megyében)
III.: 462
gyermekek öröksége
III.: 243, 344
— törvényesítése, vallásának kérdése l. vallásügy főcímszó alatt

Gyertyánffy Dávid (1794—1878) Torontál vmegye alispánja és országgyűlési második követe, majd főispáni helytartója
I.: 28, 45, 137, 142, 156, 194, 201, 229, 232, 284, 290, 291, 301, 331, 332, 362, 364, 371, 372, 376, 413, 569, 579, 583, 584, 589, 594, 604, 612
II.: 16, 22, 26, 27, 36, 62, 68, 75, 79, 92, 108, 121, 132, 133, 174, 205, 218, 269, 271, 294, 309, 313, 477, 484, 512, 571, 724, 730
III.: 145, 512, 541, 587, 595, 637, 642, 649, 739
IV.: 175
V.: 64, 65, 83, 98, 105, 144, 148, 185, 233, 284, 313, 647, 654, 670
Gyöngyösy Pál (1779—1857) csornai prépost
V.: 343
Győr vmegye
I.: 602; III.: 335; IV.: 280, 289, 292, 293, 294, 295, 297, 360, 366, 403, 404, 405, 418, 423; V.: 77, 213, 673
— főispánja l. Zichy-Ferraris Ferenc gróf
— követei l. Szabó Péter, Szűcs Antal
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 40, 142, 319, 342, 359, 411, 485, 498
II.: 220, 222, 327, 362, 366, 372, 410, 470, 515, 537, 550, 569, 576, 577, 581, 591, 641, 696
III.: 103, 113, 280, 297, 331, 343, 373, 470, 529, 540, 559, 567, 571, 665
IV.: 52, 56, 116, 144, 244, 250, 263, 280, 282, 498, 547, 587, 614, 616, 644
V.: 113, 213, 221, 466, 508, 525, 576, 586, 617
Győr város
III.: 454; IV.: 120, 360, 403, 404; V.: 458, 532
— követe l. Szánthó Mihály
— —a követ megnevezése nélkül II.: 349; III.: 31, 609, 614
győri csata (1809)
III.: 329; IV.: 41; V.: 110
— jogakadémia IV.: 354
— káptalan II.: 697
— püspök (személytelenül) II.: 697
— — személy szerint l. Juranics Antal
IV. György (1762—1830) angol király
I.: 403
Győry Ferenc gróf (1773—1839) bácsi főispán
I.: 13, 172, 174, 261, 267; II.: 141, 239
Gyula, magyar törzsfő
V.: 255
Gyulay Ignác gróf (1763—1831), tábornagy, a haditanács elnöke
I.: 551; IV.: 419
Gyurcsányi Gábor, Nógrád megye követe az 1825/27-i országgyűlésen
II.: 539
Gyurkovics György (1780—1848) Pozsony város országgyűlési követe (megnevezve nem fordul elő)
gyülekezési szabadság
IV.: 504
gyümölcsösök
III.: 420, 421, 548; V.: 83, 86
gyümölcsszedés, gubacsszedés kérdése, tilalma
II.: 18, 61—64, 66—67, 192, 235—236, 240, 287, 316, 317, 351, 361, 374; III.: 468; IV.: 66, 100, 416
Gyürky Pál (1783—1859) Krassó megye főispánja, királyi tanácsos
I.: 120, 169, 226, 228, 259, 266, 268, 269, 270, 387, 463, 534, 560; II.: 683; III.: 250, 276; IV.: 490; V.: 318

Habeas corpus acta (1679)
I.: 486; V.: 398
Habsburg-(Austriai-)ház
II.: 402, 404, 418; III.: 335, 361, 379, 678; IV.: 37, 46, 88, 149, 284, 344, 361, 409, 419, 427, 446, 488, 613; V.: 34, 144, 198, 199, 307, 346, 371, 553, 575, 684
— fiágának örökösödése III.: 325; IV.: 148, 572
— két ágra szakadása V.: 34
— nőágának örökösödése II.: 283; III.: 238, 611; IV.: 613; V.: 34
vö. Pragmatica sanctio
Habsburg-tartományok parasztjai
IV.: 25
hadi adó, hadi pénztár
II.: 93, 281; III.: 90, 514, 612; IV.: 61, 149, 230, 353, 362, 409; V.: 79, 80, 90, 118, 140, 145, 162, 273, 274, 451, 585
— jog II.: 653
— pénztár III.: 487
— tanács, udvari (Hofkriegsrat) II.: 654; IV.: 292, 344
Hadik András (1711—1790) tábornagy, az udvari haditanács elnöke
III.: 335; IV.: 419
Hadik József gróf (1784—1852)
III.: 323
Haiti
III.: 684
hajdúk (földesúri alkalmazottak)
I.: 429; II.: 61, 135, 158, 204, 222, 262, 304; III.: 709; IV.: 71; V.: 437, 577
Hajdú kerület, városok, hajdúk
I.: 584; II.: 206, 216, 472, 638, 642, 667, 698, 715, 745; III.: 11, 20, 118, 281, 440, 695; IV.: 188; V.: 135, 238, 372, 564, 565
— kapitányai III.: 11, 118
— követei l. Pély Gábor, Nagy Antal, Foghtüy János
— — a követ neve nélkül: I.: 27, 217, 304, 305, 343, 349, 359, 402, 411, 469,

485, 498, 518, 527, 545, 591;
II.: 112, 206, 220, 222, 234, 237, 252, 254, 269, 271, 273, 275, 286, 293, 313, 314, 319, 320, 325, 328, 361, 362, 366, 372, 410, 490, 491, 493, 494, 506, 509, 519, 526, 576, 601, 602, 609, 612, 617, 618, 620, 628, 629, 638, 641, 642, 647, 654, 666, 684, 685, 699, 711
III.: 31, 53, 58, 83, 84, 106, 107, 108, 113, 131, 143, 144, 173, 185, 195, 219, 230, 257, 259, 272, 276, 284, 294, 297, 301, 330, 331, 348, 360, 363, 373, 374, 388, 389, 406, 414, 415, 419, 428, 430, 446, 454, 455, 458, 460, 470, 475, 483, 520, 522, 540, 558, 567, 571, 589, 640
IV.: 8, 9, 16, 57, 59, 61, 64, 116, 144, 167, 217, 218, 219, 221, 222, 257, 341, 342, 369, 377, 385, 397, 398, 403, 414, 417, 443, 457, 468, 515, 538, 547, 564, 566, 573, 587, 614, 616, 629, 644, 660
V.: 12, 20, 29, 36, 78, 80, 110, 201, 203, 207, 208, 210, 299, 305, 390, 466, 508, 525, 576, 617, 620, 647, 656
— törvényszékei II.: 631, 638, 641, 642, 647, 648; III.: 21, 95, 101, 277, 308; IV.: 299; V.: 238
Hajnóczy József (1750—1795) magyar jakobinus, jogtudós
III.: 367
halálbüntetés
V.: 236
halászati jog
I.: 296; II.: 17, 32, 69, 72; III.: 541, 543; IV.: 105
hallgatóság (auditorium), ennek megzabolázása
I.: 181, 195, 206, 208, 210, 213, 255, 279, 552; II.: 458, 536, 537, 538; III.: 191
vö. országgyűlési ifjak
Hám János (1781—1857) 1828-tól szatmári püspök
I.: 223
Hamilcar († i. e. 229—228) karthagói hadvezér
III.: 712
hamis eskü l. hitszegés
hamis pénz verése, bankjegy hamisítása
V.: 9
vö. papírpénz hamisítása
hamis vád l. calumnia
Hangöudd (Finnország délnyugati félszigete)
II.: 434
Hannibal (i. e. 247—182) karthagói hadvezér
III.: 712
Hannover
II.: 92
Hanzabég (Batthyány-birtok)
III.: 283
Haram vára l. Horom
Haramusztek József, a zágrábi káptalan követe
III.: 161; IV.: 644, 646; V.: 402, 474
Harastin l. Hurasztin
Hármaskönyv (Tripartitum)
I.: 140, 141, 142, 143, 144, 153, 154, 156, 157, 173, 204, 205, 206, 207, 219, 240, 261, 270, 286, 302, 314, 329, 340, 341, 345, 378, 383, 385, 455, 457, 458, 469, 470, 472, 476, 477, 479, 481, 481, 483, 484, 515, 559, 565, 570, 571, 572, 576, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 593, 594, 614, 615, 622, 624
II.: 16, 17, 19, 25, 80, 141, 159, 165, 166, 186, 196, 197, 199, 201, 202, 218, 259, 280, 281, 283, 289, 291, 304, 321, 337, 339, 358, 363, 365, 398, 462, 478, 480, 483, 484, 521, 541, 556, 575, 594, 596, 603, 617, 641, 733
III.: 26, 30, 45, 48, 49, 52, 55, 58, 59, 62, 63, 99, 104, 117, 123, 160, 161, 169, 171, 192, 209, 211, 214, 216, 222, 225, 252, 254, 257, 260, 261, 270, 273, 291, 296, 316, 318, 334, 355, 356, 358, 362, 363, 367, 377, 379, 384, 397, 398, 400, 407, 408, 418, 422, 457, 511, 512, 590, 599, 676, 683, 695, 696, 703, 713
IV.: 25, 27, 71, 75, 76, 80, 82, 85, 87, 119, 132, 133, 142, 148, 150, 151, 160, 231, 414, 470, 503, 506, 507, 513, 518, 531, 532, 534, 545, 565, 571, 573, 574, 583, 587, 593, 595, 624
V.: 14, 15, 79, 81, 85, 96, 98, 118, 152, 154, 160, 168, 169, 197, 330, 356, 388, 396, 397, 399, 400, 565, 639, 659,
vö. Werbőczy
harmincad
I.: 39, 46, 47, 95, 100, 146, 309, 483; II.: 71, 407; III.: 313, 314, 315, 580, 612, 625, 644; IV.: 195 365, 510; V.: 147, 206, 234, 387, 389, 509, 589
harmincadhelyek
IV.: 195, 196
harmincadosok
II.: 651, 656, 657; III.: 237, 313, IV.: 412; V.: 399
harmincéves háború
I.: 440; V.: 575
háromnyomásos, háromdűlős gazdálkodás
I.: 286; II.: 244, 250
Harrach-grófok
IV.: 308
Harruckern-család
II.: 37
Haske (Haschke) Sándor, Kassa város követe
III.: 53, 55, 59, 62, 79, 164, 451, 465, 603, 621, 726; IV.: 52, 217, 459, 579; V.: 41, 250, 252, 276, 400, 403, 476, 477, 487, 488, 496, 584
— összetűzése Pfannschmidtal V.: 252, 276
Hassia l. Hessen
hatalmaskodás
III.: 422, 423

határbeli perek
III.: 174; V.: 173
határkérdések törvényhatóságok között, ezek miatti perek
II.: 657; III.: 122—123, 309, 311—312; V.: 20
határmegállapító bizottság l. Limitanea Commissio
határon kívüli haszonvételek
III.: 660—661
határőrezredek
I.: 417; II.: 129; III.: 32; IV.: 292, 418; V.: 551
határőrvidék, véghelyek (confiniumok) ennek kormányzása
I.: 84, 130, 137; II.: 652, 654; III.: 11, 31, 217, 223, 263, 275, 625; IV.: 292, 341; V.: 286—287, 366, 378, 379, 414, 448
— bírósági III.: 31—32, 41, 118, 145, 155, 165, 272, 320, 329, 501, 505; IV.: 322, 337
határrendezés l. helységek
határszéli biztosság (commissiones limitaneae)
III.; 75; V.: 366, 386, 534
Hatvan (város)
V.: 379, 383
hatvani országgyűlés (1525)
III.: 626
Hauer Ferdinánd, osztrák jogász
IV.: 39
Havasalföld
II.: 166
Havas József (1796—1878) pesti főbíró, Pest város első követe
I.: 18, 27, 40, 49, 55, 70, 252, 521, 595
II.: 20, 24, 472, 474, 475, 476, 479, 488, 490, 577, 578, 589, 592, 593, 732, 745
III.: 15, 42, 50, 52, 53, 57, 58, 59, 68, 69, 71, 72, 103, 120, 146, 161, 260, 269, 270, 280, 291, 297, 338, 457, 458, 465, 472
IV.: 190, 451, 480
V.: 276, 357, 358, 473, 478, 479, 481, 482, 485, 488, 495
— nyilatkozata a városi követeknek a kerületi ülésekről való távolmaradásáról V.: 482
Hazai és Külföldi Tudósítások c. lap
I.: 297; III.: 466; IV.: 209
házadó
V.: 85, 161, 162
házaló kalmárság, kereskedés
II.: 72; III.: 542, 658, 659, 660
Hazánk c. történelmi közlöny
IV.: 540; V.: 687
házassági perek
II.: 601, 602, 604, 609, 611, 613, 615—616, 619, 624, 626, 689, 690, 692, 707, 746; III.: 318
vö. divortialis, válóperek, és vallásügy főcímszó alatt: protestánsok házasságának felbonthatósága, vegyes házasságok felbontása
házassági pereknél tartásdíj kérdése II.: 613; III.: 319
házassági perek fellebbezése
II.: 595, 596; III.: 163
házastársak kölcsönös örökösödése
III.: 362—364
házatlan zsellérek (subinquilinusok)
I.: 592, 600; II.: 120, 123, 143, 183, 266, 267, 270, 325; III.: 552, 565; IV.: 9, 473; V.: 41, 42, 43, 44, 46, 47,80,472
vö. zsellérek
— kik tartoznak hozzájuk? V.: 42, 43
— robotolása V.: 44
házi adó, házi pénztár (megyei), cassa domestica
I.: 121, 341, 345, 567, 581; II.: 93, 134, 140, 203, 219, 220, 278, 301, 339, 378, 451, 510, 515, 516, 646; III.: 90, 353, 441, 476, 482, 487, 514, 601, 616; IV.: 66, 72, 122, 152, 189, 413, 429, 430, 431, 432, 476; V.: 80, 83, 88, 89, 92, 118, 126, 140, 162, 166, 167, 284, 379—383, 407, 408, 451, 585
Hedvig (1372—1399) Nagy Lajos leánya, Jagello litván fejedelem felesége
II.: 425
Hegedűs Pál, Verőce vmegye második követe
I.: 27, 49, 151, 290, 566; II.: 14, 107, 147, 490, 504, 743, 744; IV.: 59, 94, 210, 336, 356, 381, 462, 518, 600, 641; V.: 8, 39, 99, 136, 379, 380, 392, 395, 409, 426, 474, 501, 575, 576, 583, 617, 620, 633, 660
Hegyalja
I.: 314; II.: 115, 117, 212, 246; IV.: 365
hegyvám (borkilenced)
II.: 15, 115—117; III.: 510, 670; IV.: 23; V.: 347
Heidelberg (Németország)
III.: 323
Heincz-család
III.: 398
heinrichaui cisztercita apátság
IV.: 366
Helfy Ignác (1830—1897) Kossuth emigrációs iratainak kiadója
I.: 5
Hellenbach József báró
I.: 439
Helmeczy Mihály (1792—1852) a Jelenkor c. politikai lap szerkesztője
I.: 96; III.: 466
Helvetia l. Svájc
helybeli bíróság
II.: 411, 412, 414, 415, 416; III.: 41
helységek, községek belső igazgatása
II.: 137, 176, 260, 266, 270; V.: 16

helységek határainak rendezése, ezzel kapcsolatos perek ügye
I.: 447—452, 460, 465, 466, 478, 578, 587, 614, 621, 622
II.: 28, 31, 35, 40, 47, 54, 55, 176, 206, 207, 218, 229, 230, 235, 274
III.: 421, 531, 641, 643, 705
Helytartótanács (Consilium, Consilium Locumtenentiale)
I.: 83, 84, 89, 154, 185, 202, 222, 234, 280, 290, 297, 307, 430, 431, 432, 436, 449, 493, 504, 509, 521, 568, 569, 597, 598, 613
II.: 35, 39, 55, 123, 140, 141, 147, 174, 175, 202, 205, 213, 214, 215, 260, 261, 266, 269, 273, 274, 276, 277, 286, 295, 297, 301, 311, 313, 319, 327, 329, 330, 331, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 355, 420, 456, 495, 582, 589, 625, 627, 643, 655, 667, 696, 701, 715
III.: 59, 87, 161, 164, 191, 237, 274, 362, 436, 495, 509, 515, 518, 522, 524, 525, 529, 536, 545, 558, 561, 564, 569, 574, 578, 606, 627, 630, 645, 667, 668, 680, 695, 703, 706, 716, 733
IV.: 8, 23, 39, 55, 68, 71, 105, 125, 134, 139, 145, 172, 189, 245, 246, 247, 249, 291, 292, 294, 297, 306, 307, 308, 309, 312, 313, 321, 340, 343, 355, 356, 365, 378, 379, 380 387, 407, 408, 409, 410, 411, 413, 416, 424, 428, 429, 430, 431, 432, 481, 528, 597, 602, 675, 676
V.: 9, 17, 18, 47, 96, 102, 106, 140, 154, 170, 171, 194, 204, 207, 237, 240, 241, 253, 270, 277, 278, 280, 297, 301, 325, 329, 330, 377, 379—383, 399, 407, 408, 498, 516, 530, 531, 562, 591
— alapítványi osztálya V.: 279
— beavatkozása a helységek bíráinak választásába II.: 176—183
— felügyeleti jogának kérdése V.: 382
— 1835 aug. 25-i levele a megyék házi pénztáraival kapcsolatban V.: 379, 380—383, 399
— 1802-i rendelete keresztelésről életveszély esetén II.: 542
— ügykörei, munkája V.: 278
IV. Henrik francia király (uralk. 1589-től 1610-ig)
I.: 287, 288; IV.: 298
VIII. Henrik angol király (uralk. 1509-től 1547-ig)
I.: 441, 504, 505; II.: 611; III.: 452; V.: 630
Herberstein Zsigmond báró, (1486—1566) német államférfi és diplomata
III.: 327
Hercegovina szigete Baranya megyében
II.: 60
II. Hercules ferrarai herceg
IV.: 104
Hernád folyó
IV.: 310
Herodotos (i. e. 485—430)
II.: 79
Hertelendy Károly (1784—1861) Zala megye másodalispánja és országgyűlési követe
III.: 8, 117, 189, 281, 333, 406
IV.: 43, 122, 140, 175, 189, 210, 229, 404, 419, 422, 426, 541
V.: 218, 220, 229, 231, 233, 289, 356, 382, 402, 467, 468, 503, 505, 552, 588, 670
Hertelendy Miksa (sz. 1792) Torontál vmegye első követe
I.: 22, 27, 28, 29, 30, 34, 41, 44, 47, 51, 53, 58, 61, 63, 69, 71, 72, 76, 79, 80, 86, 88, 93, 94, 96, 137, 154, 195, 205, 245, 282, 284, 286, 287, 290, 315, 320, 327, 329, 355, 358, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 376, 390, 391, 393, 403, 404, 420, 429, 446, 451, 452, 453, 454, 469, 474, 487, 497, 508, 520, 521, 525, 543, 556, 574, 576, 578, 591, 610, 614
II.: 345, 380, 395, 407, 414, 416, 427, 437, 447, 463, 469, 478, 487, 489, 492, 506, 512, 515, 517, 521, 528, 530, 533, 534, 538, 547, 548, 553, 557, 573, 577, 581, 583, 584, 586, 587, 592, 606, 612, 619, 622, 625, 644, 651, 652, 655, 663, 674, 685, 687, 695, 698, 718, 724, 730, 743
III.: 15, 22, 23, 24, 31, 36, 40, 41, 71, 88, 112, 114, 124, 128, 156, 158, 159, 183, 191, 198, 261, 267, 271, 272, 273, 279, 305, 306, 348, 359, 363, 376, 385, 387, 389, 393, 405, 407, 415, 416, 426, 440, 445, 459, 462, 475, 486, 505, 506, 512, 725, 734
IV.: 55, 62, 95, 112, 113, 114, 115, 117, 123, 136, 140, 142, 169, 174, 175, 176, 182, 200, 211, 214, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 249, 250, 278, 279, 280, 297, 302, 303, 305, 321, 322, 332, 335, 342, 343, 346, 347, 350, 356, 360, 374, 380, 387, 391, 403, 408, 411, 412, 433, 456, 457, 478, 479, 481, 495, 496, 589, 594, 598, 599, 620, 626, 629, 639, 641, 642
V.: 12, 20, 23, 26, 39, 60, 154, 182, 194, 202, 203, 204, 302 303, 306, 311, 344, 358, 370, 389, 394, 395, 401, 415, 440, 441, 445, 447, 450, 454, 459, 462, 464, 470, 484 496, 497, 507, 514, 550, 562, 564, 566, 569, 609, 643, 644, 655, 660, 663, 664
— a papi tizedről III.: 440
Hessen (Hassia)
I.: 401; II.: 444, 605
Hessen—darmstadti törvénykezés
IV.: 63
heted és nyolcad ügye
II.: 106, 107, 110; III.: 548, 549, 638, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670; V.: 324

hétéves háború
I.: 433; IV.: 419
hétszemélyes főtörvényszék (septemviratus)
I.: 430, 431, 534; II.: 345, 498, 500, 577, 580, 582, 583, 588, 589, 593, 616, 641, 647, 648, 649, 655, 662, 667, 697, 701, 702
III.: 16, 17, 18, 75, 85, 102, 113, 115, 164, 240, 248, 249, 250, 262, 265, 277, 298, 448, 452
IV.: 251, 254, 300, 311
V.: 9, 217, 262, 377, 662, 672, 679
— tagjai választásának kérdése II.: 582, 589
Heves vmegye
II.: 381, 645, 646, 668, 669, 671, 673, 675, 676, 677, 703; III.: 158, 159, 326, 423, 500, 740; IV.: 8, 119, 178, 424, 425, 501, 527; V.: 91, 192, 210, 379, 383, 384
— örökös főispánja l. egri érsek (Pyrker)
— követei l. Doboczky Ignác, Almássy Károly, Brezovay József és Terstyánszky Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 319, 343, 359, 401, 411, 485 498, 545
II.: 220, 222, 283, 328, 331, 362, 372, 490, 496, 507, 512, 517, 519, 529, 535, 537, 575, 582, 587, 591, 592, 612, 618, 627, 641, 677, 696, 722
III.: 68, 219, 330, 331, 347, 348, 360, 454, 459, 460, 470, 559, 567, 571, 592, 665, 726
IV.: 52, 59, 116, 251, 282, 547, 573, 616
V.: 28, 99, 110, 113, 210, 520, 523, 525, 576, 606, 617, 659
hevesi választás ügye
II.: 668—678, 699, 702—703; III.: 158—159
Héya Imre (1779—1861) Esztergom vmegye első alispánja és országgyűlési követe (megnevezve nem fordul elő)
hídépítés, hidak
IV.: 309, 310, 350, 394; V.: 209, 458, 460, 465, 466, 528, 607
Hídegyesület
I.: 498, 499; IV.: 114, 159
vö. Lánchíd
hídvám
IV.: 114, 115, 116, 117, 119, 120, 145, 150, 159—164, 170—173; V.: 299, 300, 429, 430, 431, 454, 455, 506, 606
vö. Lánchíd
Himalája
V.: 336
Himberg (helység Bécs mellett)
IV.: 39
Hirschau (bencés apátság Württembergben)
I.: 510
hitbizományok (fidei commissumok)
II.: 300, 321, 324, 339, 355, 356, 383; III.: 218, 275, 279, 280, 321, 323, 324, 325, 326, 329, 330, 333, 334, 336, 337, 339, 340, 341, 345, 401; V.: 180
hitbizomány birtokosok kölcsönügyletei
III.: 323
hitel, hitelezők
V.: 350, 351, 375, 459, 610
hiteles helyek (konventek, káptalanok)
III.: 29, 232, 354; IV.: 366
Hitelfőpénztár (crediti fundus, Kreditsfond)
IV.: 246, 247
hitlevelek l. koronázási hitlevelek
hivatalok betöltése vallásra való tekintet nélkül l. vallásügy főcímszó alatt
hivatalvesztés
V.: 236
hivatal viselhetés (capacitas officiorum)
V.: 211, 501
Hobhouse, Westminster követe az angol parlamentben
I.: 496
Hocher, Johann Paul, ausztriai kancellár I. Lipót idejében
I.: 89
Hódmezővásárhely
II.: 238
Hódy Imre, Szeged város követe
III.: 726; IV.: 52, 584
Hofer András (1767—1810) tiroli szabadsághős
III.: 678
Hofkriegsrat l. Hadi tanács
Hoitsy Sámuel († 1868) evangélikus lekész, a „Sollen wir Magyaren werden?" c. röpirat szerzője
I.: 390
holdak nagysága
II.: 207; V.: 13
Hollandia, hollandok
I.:36, 280, 617; II.:255, 402, 408, 434; IV.: 46; V.: 470
holland aranyak
V.: 590
Holly, szebelébi (Hont m.) ügyvéd
V.: 212
honoratiorok
II.: 137, 486; III.: 44, 46, 53, 55, 56, 57, 58, 68, 70, 196, 198, 202, 203, 268; IV.: 205, 214; V.: 43, 238, 280
— kik?
IV.: 221—227
— és a városi törvényszék
III.: 56—58; IV.: 219, 220, 223—227
Honorius Flavius (384—423) római császár
III.: 381
honosítási taxa
I.: 14; III.: 211, 224; IV.: 357; V. 370, 380, 400, 542, 557, 607, 651
Hont vmegye
I.: 133; II.: 129, 466; III.: 455, 531, 612; IV.: 67, 250, 345, 357; V.: 53,

77, 97, 98, 192, 212, 223, 451, 673
— követi utasítása V.: 576
— követei l. Majthényi Antal, Baloghy Imre, Luka Sándor, Terstyánszky Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 304, 319, 343, 359, 411, 469, 485, 498, 527
II.: 220, 222, 269, 297, 320, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 470, 490, 493, 494, 496, 507, 513, 515, 517, 519, 529, 535, 537, 550, 592, 696, 711, 712
III.: 80, 108, 113, 219, 330, 347, 353, 389, 447, 459, 470, 501, 512, 529, 540, 559, 571, 635, 726
IV.: 52, 56, 59, 116, 144, 167, 221, 234, 244, 263, 280, 282, 498, 514, 547, 573, 616, 660
V.: 28, 30, 113, 212, 305, 466, 471, 508, 520, 576, 606, 659, 660
Hontnémeti l. Németi
Hora-felkelés (1784)
III.: 684
Horatius Flaccus, Quintus (i. e. 65—8) római költő
I.: 132, 624; III.: 55, 293, 348, 366, 510, 697, 698, 715; IV.: 22, 23, 80, 86, 110, 184, 513; V.: 115, 131, 132, 134, 276, 320, 322
Horodyski Andrzej, a lengyel nemzeti kormány külügyminisztere
II.: 433
Horom (v. Harom) vára
IV.: 197
Horvát István (1784—1846) nyelvész és történettudós
V.: 432, 442, 443, 444, 445, 446, 487, 536, 540, 595, 643
Horváth János (1769—1835) a veszprémi káptalan követe az 1825/27-i országgyűlésen, 1830: székesfehérvári püspök
I.: 112, 114, 129, 164, 222, 228, 261, 265, 270, 386, 428, 461, 500, 533; II.: 359, 383; III.: 204, 251, 447; IV.: 540
Horváth János, zalabéri, Zala vmegye első alispánja és első követe
I.: 41, 50, 63, 195, 202, 206, 235, 292, 294, 337, 347, 388, 407, 413
II.: 116, 133, 235, 294, 302, 324, 325, 348, 369, 374, 376, 380, 496, 509, 513, 515, 521, 534, 537, 553, 575, 614, 622, 647, 650, 655
III.: 8, 661
Horváth Lajos, Csongrád vmegye követe
II.: 112, 113, 184, 458; IV. : 32
Horváth Mihály (1809—1878) történetíró
II.: 224; III.: 371; IV.: 8, 188, 314, 527, 541, 616
Horváth Simon, Ung megye alispánja
III.: 493, 494, 495, 498, 500; IV.: 48, 316, 317, 320
Horvátország (Croatia) horvátok
I.: 94, 107, 138, 150, 182, 211, 224, 283, 304, 381, 390, 392, 393, 434, 455, 464, 512, 531, 537, 601
II.: 14, 61, 66, 120, 129, 192, 232, 233, 254, 264, 284, 287, 314, 334, 345, 350, 351, 353, 470, 472, 579, 580, 581, 582, 589, 655, 701
III.: 20, 74, 75, 76, 114, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 245, 248, 249, 275, 429, 467, 505, 507, 573, 574, 624, 625, 626, 638, 647
IV.: 88, 173, 177, 182, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 218, 254, 295, 411, 412, 413
V.: 7, 8, 203, 234, 242, 286, 325, 332, 336, 337, 361, 378, 390, 402, 403, 409, 474, 475, 487, 501, 505, 546, 549, 550, 556, 595, 596, 653
— adója, adókedvezménye V.: 234, 325, 360, 361, 362, 378, 379, 402, 412, 413, 505, 554, 559, 595, 611, 612, 634, 637, 652
— -ban a magyar nyelv kérdése V.: 246, 333—337, 527, 550
— részvétele a magyar országgyűlésen V.: 48, 554
— statutumai V.: 362, 409
— alsótáblai követei l. Busán Hermann, Draskovich János gróf
— — a követek megnevezése nélkül I.: 102, 151, 216, 217, 219, 304, 305, 343, 349, 359, 402, 411, 446, 469, 485, 498, 545, 601
II.: 201, 220, 222, 254, 255, 269, 273, 275, 286, 319, 320, 325, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 470, 490, 491, 493, 494, 496, 506, 507, 509, 512, 515, 517, 519, 526, 531, 533, 537, 569, 575, 592, 612, 618, 628, 649, 677, 685, 696, 711, 712, 722
III.: 82, 108, 113, 219, 331, 346, 360, 455, 460, 470, 505, 520, 529, 540, 559, 571, 592, 601, 665
IV.: 8, 52, 59, 116, 134, 244, 278, 280, 285, 498, 514, 547, 573, 614, 629, 644, 661
V.: 7, 99, 110, 150, 206, 403, 466, 516, 521, 523, 525, 576, 618, 623
— főrendi követe l. Kukulyevich Antal
— — megnevezés nélkül I.:277; II.: 169, 212, 240, 246, 264, 351
horvát bán l. Vlassich Ferenc báró
horvát helytartótanács
II.: 649; III.: 235, 238, 239
horvát követek napidíja
I.: 392, 393
horvát—magyar ellentét
IV.: 411; V.: 325, 550, 653
horvát nyelv
V.: 334, 550
horvát országgyűlések
III.: 236, 237; V.:409
horvátországi ítélőmester l. Ossegovich István

horvátországi porták, ezek arányosítása V.: 281, 359, 360—362, 378—379, 411, 412, 413, 438, 489, 499, 504, 546, 549, 560, 595, 596, 652, 673
horvátországi vallásügyi helyzet l. vallásügy főcímszó alatt
horvát rendek V.: 7
— sérelmek V.: 54
horvát szabadosok (slobodnyikok) I.: 451
hospites de Sancto Ambrosio IV.: 193
hosszú fuvar I.: 332; II.: 103, 129—130, 263; III.: 439, 555, 674; V.: 83
hozomány kérdése III.: 258, 318, 319
Höchstädt (Bajorország) I.: 494
Hőke Lajos (1813—1891) történész IV.: 540
Hradszky József (sz. 1827) szepesi kanonok, történetíró III.: 21
Hreljin várnagyság (Modrus-Fiume m.) II.: 655; IV.: 412
Hudson-öböl IV.:70
hugenották (francia kálvinisták) I.: 397, 398; IV.: 298
hunkiár-szkelesszii orosz-török szerződés I.: 296
Hunyad vmegye V.:20
Hunyadiak I.: 439
Hunyadi János (1387—1456) II.:606, 608, 609; III.: 228, 230; IV.: 388, 593
Hunyadi László (1433—1457) IV.: 546
Hurasztin (Verőcze m., Harastin, Jugoszl.) IV.: 196
húsmérés joga l. mészárszékek
Husz János (1369—1415) cseh hitújító I.: 199; IV.: 546
Hutten, Ulrich von (1488—1523) német humanista és költő II.: 422
hűtlenség, hűtlenségi (notae) per (általában) III.:192, 367, 370, 376, 378, 383, 385; IV.: 509, 513, 541, 546, 550, 551, 560, 563, 569, 573, 574, 578, 583, 601, 617, 622, 623, 624, 626, 632, 646; V.: 8, 9, 10, 36, 37, 124, 170, 187, 263, 339, 396, 425
vö. felségsértés
hűtlen tanácsosok, büntetése, büntető bírája II.: 693—696; III.: 144, 145, 155, 225, 501, 502—505, 581; IV.: 265, 322, 337, 341, 571, 572, 588, 590, 593, 598, 599; V.: 62, 265
— büntetéséről szóló törvényjavaslat szövege III.: 168—169

Ifjú király l. V. Ferdinánd
Illésy János (1791—1867) 1828: nagykunkerületi kapitány a jászkun-kerületek követe, 1834 júniusában szabadszellemű nyilatkozatai miatt visszahívják, illetőleg lemond. 1849-ben a jászkun kerületek kormánybiztosa. Várfogságot szenved. I.: 313, 326, 445, 527; II.: 553, 638, 639, 640, 644, 645; III.: 21, 219, 220
— a követek búcsúja tőle III.: 220
Illyésházy István gróf (1762—1838) főasztalnok, Trencsén és Liptó örökös főispánja, titkos tanácsos, az Akadémia egyik alapítója I.: 454; III.: 283; V.: 391, 441, 444, 466, 539, 541, 675, 692, 693
— könyvtára V.: 539
Illyria, Illyr provinciák I.: 434; IV.: 412
illyr kancellária IV.: 658; V.: 414
illyr nyelvű istentisztelet IV.: 294
impensionalis (a jobbágyok kárára elkövetett földesúri hatalmaskodás ügyében való) perek III.: 182; IV.: 56
Imre herceg, Szent (1007—1031) III.: 444
inauguralis diplomák l. koronázási hitlevelek
incapacitas l. alkalmatlanság birtokszerzésre
Inchoffer Menyhért (1584—1648) történetíró II.: 603
inclavationalis bizottság V.: 461
indebita, indebita actio (megalapozatlan kereset) IV.: 577
India II.: 425
indifferentismus l. vallásügy főcímszó alatt
indigenák, indigenatus I.: 12, 14, 44, 495 II.: 112, 155, 224, 515 III.: 68, 211, 216, 224, 225, 282, 575, 579 IV.: 302, 357, 430 V.: 359, 370, 380, 542, 557, 607, 675
indigenatusi kérelmek V.: 310, 359, 370, 392, 410, 650
vö. honosítási taxa
Ineu l. Borosjenő

ingatlan és ingó javak, ezek árverezése
V.: 229, 230, 270, 352
ingyen fuvar
I.: 39, 48, 121
initiativa l. alsó tábla initiativájának kérdése
insurrectio, 1741-i
I.: 115; III.: 621;
— 1797-i II.: 278; III.: 329, 453; IV.: 41
— 1800-i III.: 329; IV.: 41
— 1805-i III.:329; IV.: 41
— 1809-i III.: 329, 441, 616; IV.: 41; V.: 110, 646
insurrectio, insurrectionalis kötelesség (általában)
I.: 86, 419; II.: 142, 157, 220, 222, 278, 279, 324, 338, 363, 365, 452; III.: 56, 189, 214, 215, 218, 329, 334, 437, 439, 451, 462, 466, 710, 719; IV.: 41, 365, 418; V.: 93, 108, 146, 362
insurrectionalis pénztár
IV.: 304, 431, 654; V.: 211, 438, 473
vö. megyei felkelési pénztár
Insurrectionale operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
intermediatio l. nádori közbenjárás
intravillanum (belső telki állomány)
I.: 603, 605—606, 614; II.: 245; III.: 410, 411, 412, 413, 415, 418, 419, 547; IV.: 392, 393, 394; V.: 85, 118, 155
— nagysága I.: 604—605
invalidatorius (érvénytelenítő) perek
IV.: 358
ipar fejlesztése
III.: 47, 65
írástudó ember, írástudatlanság
II.: 10, 11, 147
írek (irlandusok) emancipációja
I.: 403; III.: 466; IV.: 646; V.: 219
vö. Emancipation Act
Írország (Irland)
I.: 504, 510; II.: 97, 443, 605; III.: 435, 444, 451, 452, 466, 469; V.: 219, 225, 228, 435, 633, 652
Irinyi József (1822—1859) író, 1848-ban országgyűlési képviselő
III.: 464
írások, ezek visszaváltásának, visszavételének kérdése
I.: 203, 217, 218, 219, 312, 585, 606, 607, 618—628
II.: 8—11, 85, 119, 197, 207, 210—212, 231, 232, 284, 287, 350
III.: 229, 471, 479, 508—518, 557, 629-635, 701, 706, 732
IV.: 17—18, 336, 346, 379, 393
V.: 83, 86, 87, 221
írások megtiltása
I.: 619, 620, 627—628; II.: 8, 211; III.: 635
Isidorus Mercator, a Decretales Pseudo-isidorianae szerzőjének álneve
II.: 608
iskolák
II.:10; III.: 433, 473; IV.: 295; V.: 247, 253, 254, 258, 259
Ismail vára (Besszarábia)
II.: 424
ispánok (földesúri alkalmazottak)
I.: 429; II.: 149; V.: 437
isteni szolgálat, szentmisék magyar nyelve
IV.: 289, 292—294
István, Szent (†1038) magyar király
I.: 131, 194, 440, 468; II.: 157, 242, 252, 355, 363, 595, 596, 603, 607, 608; III.: 69, 186, 212, 283, 316, 365, 377, 434, 435, 437, 438, 440, 443, 444, 452, 516, 694, 695; IV.: 298, 545, 613; V.: 253, 255, 561
— jobbja IV.: 386
— kisebb legendája III.:435
— napjának megünneplése IV.: 386, 674, 675; V.: 329
— rend IV.: 613
II. István magyar király (uralk. 1116—1131)
II.: 300
V. István magyar király (uralk. 1270—1272)
II.: 715
István, Szlavónia és Horvátország bánja
IV.: 191
István, zágrábi püspök Nagy Lajos korában
V.: 390
Isztria
I.: 434; III.: 234, 238, 453; IV.: 88, 189
ítéletek kihirdetése
II.: 532—533; IV.: 288
ítéletek megújítása, végrehajtásának megakadályozása
III.: 27; IV.: 529; V.: 50, 233
Iván Alexejevics (1666—1696) orosz cár
V.: 630
Iványi-Grünwald Béla
I.: 311; III.: 449; V.: 619
Izabella spanyol királynő (1830—1904)
V.: 646
Izdenczy József (1733—1811) a magyar udvari kancellária referendáriusa, államminiszter
I.: 310
izmaeliták
II.: 627; IV.: 302, 303

Jablunka (Szilézia)
V.: 478
Jadriai gubernium
V.: 390
Jagellók
II.: 425
jajcai bánság
IV.: 194
Jakab, Pecorari, praenestei püspök, pápai követ II. Endre idejében
II.: 596

Jakabfalvy (Jakabfalvay) András (1804—1859) Torna vmegye főjegyzője és országgyűlési második követe
V.: 211, 241, 303, 309, 496, 522, 589, 620, 622
— és Ragályi összetűzése
V.: 620—622
Jakabffy Kristóf, Krassó vmegye követe
II.: 103
Jákob fiai
II.: 102
jakobinus klubok, jakobinizmus
II.: 158, 159; III.: 50; IV.: 40, 91; V.: 397
Jamaika
II.: 125; IV.: 81
Jankovich-család
III.: 398
Jankovich Miklós (1773—1846) régész és gyűjtő
IV.: 423
— gyűjteménye V.: 432, 441, 445, 446, 487, 539, 541
János, Földnélküli, angol király (uralk. 1199—1216)
II.: 617; IV.: 529, 557; V.: 629, 630
II. János Kázmér (1609—1672) lengyel király 1648-tól 1668-ig
II.: 442
János liptói herceg l. Corvin János
IV. János portugál király (uralk. 1640—1656)
III.: 469
V. János portugál király (uralk. 1705—1750)
III.: 469
VI. János portugál király (uralk. 1816—1826)
IV.: 46
János, Szent, evangéliuma
V.: 684
János Zsigmond (1540—1571) erdélyi fejedelem
V.: 414
Janus Pannonius (Cesinge János, 1434—1472) pécsi püspök, humanista
III.: 474; IV.: 584
Japán
III.: 434
Jármy Imre, Szabolcs vmegye követe, majd alispánja
I.:407, 420, 445, 489 512, 527
II.:221, 312, 315, 330, 372, 380, 408, 419, 447, 567, 573, 697
III.: 154, 285, 286, 287, 347, 363, 451, 462, 484, 622, 637, 661
IV.: 43, 235, 293, 670
V.: 53, 120, 133, 149, 370, 551
Jasov l. Jászó
Jászay Pál (1809—1852) történetíró
III.: 578
Jászárokszállás
II.: 229
Jász-Kun kerület, Jászkunság, jászkunok
I.: 342, 518, 584; II.: 206, 216, 300, 472, 641, 645, 646, 667, 698, 708, 714, 715, 745, 746; III.: 19, 20, 21, 118, 280, 281, 440, 695; IV.: 162; V.: 238, 372, 564, 565, 596
— követei l. Illésy János, Kálmán Sándor, Mihálkovics József
— — a követ neve nélkül: I.: 27, 49, 217, 304, 305, 342, 349, 359, 402, 411, 465, 469, 498, 518, 527, 545, 591
II.: 112, 206, 220, 222, 234, 237, 252, 269, 273, 275, 286, 293, 313, 314, 319, 320, 325, 328, 341, 361, 362, 366, 372, 490, 491, 493, 494, 496, 506, 509, 515, 519, 526, 537, 550, 577, 601, 602, 609, 612, 617, 618, 620, 628, 629, 638, 641, 647, 654, 656, 666, 684, 685, 696, 699, 711
III.: 31, 53, 83, 84, 108, 131, 143, 173, 195, 219, 230, 243, 257, 259, 276, 284, 294, 297, 301, 306, 330, 331, 348, 360, 363, 373, 374, 388, 389, 406, 414, 415, 419, 428, 430, 446, 454, 455, 470, 475, 483, 522, 540, 553, 558, 559, 567, 571, 589, 614, 640
IV.: 8, 16, 57, 59, 61, 64, 112, 116, 144, 167, 217, 218, 219, 221, 222, 234, 244, 250, 257, 341, 342
369, 377, 385, 397, 398, 401, 403, 414, 417, 443, 457, 460, 468, 498, 504, 515, 538, 547, 564, 566, 573, 587, 614, 616, 629, 644, 661
V.: 12, 20, 29, 36, 78, 80, 87, 99, 105, 110, 113, 201, 207, 209, 290, 299, 305, 390, 466, 508, 516, 525, 606, 620, 623, 647, 656
— -ben lakó nemesek II.: 645, 646, 647, 654; III.: 101.
— visszaváltása IV.: 188
jászkunok nemességének kérdése III.: 280—281
— törvényszékei II.: 631, 638—641, 644—647; III.: 21, 95, 101, 277, 308; IV.: 299; V.: 238
jászok
II.: 300, 486, 639, 640, 641, 645; III.: 251, 272, 678; IV.: 162
vö. jászkunok
Jászó (Abaúj m., Jasov, Csehszl.)
III.: 303
jászói premontrei prépostság
II.: 469
jászói prépost l. Richter Alajos
Jecia-Mică l. Kisjécsa
jegypénz, jegybér
III.: 260, 261, 268—269, 270, 272, 284, 289, 291, 292, 318, 319
jegyzők magyarul tudása
V.: 333
Jekelfalussy János, Szepes vmegye országgyűlési követe
I.: 22, 49, 83, 206, 403; II.: 348, 374,

380, 410, 441, 446, 452, 460, 466, 553, 643; III.: 146, 583, 594; IV.: 206
Jelenkor c. politikai lap
I.: 96, 103; III.: 466; IV.: 209
Jeruzsálem
III.: 722
Jeszenák János báró, idősebb
I.: 174, 226, 228, 261, 267, 270; IV.: 145, 162
Jeszenák János báró, ifjabb (1800—1849), 1849-i vértanú
I.: 226, 261, 267, 270; IV.: 145, 162, 560
Jeszenszky János (1793—1866) Tolna vmegye másodalispánja és országgyűlési követe
III.: 387, 447, 465, 476, 497, 500, 506, 534, 554, 561, 612, 613, 615, 639, 640
IV.: 30, 140, 206, 210, 226, 227, 329, 336, 467, 469
V.: 76, 77, 79, 133, 231, 397, 497, 508, 516, 523, 525, 551, 575, 576, 582
jezsuiták, jezsuita rend
I.: 462, 493, 494, 502, 505, 510; III.: 435; IV.: 355, 540, 647; V.: 646
jobbágyfelkelés, 1514-i
V.: 255
vö. Dózsa-felkelés
— 1831-i
I.: 37, 96, 522; II.: 190; III.: 493, 718; IV.: 352, 359, 545; V.: 179, 616, 645
jobbágyság, nép, parasztság (általában)
I.: 47, 95, 99, 100, 101, 102, 111, 115, 121, 125, 126, 127, 133, 143, 164, 173, 190, 202, 215, 216, 217, 218, 231, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 295, 308, 310, 311, 312, 314, 326, 329, 330, 331, 333, 337, 338, 345, 346, 355, 380, 388, 411, 421, 422, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 448, 449, 450, 451, 452, 466, 480, 481, 483, 484, 566, 567, 570, 572, 573, 575, 576, 578, 589, 597, 598, 602, 606, 607, 608, 609, 613, 616, 618, 625, 628
II.: 8, 10, 17, 20, 30, 31, 35, 36, 44, 45, 50, 51, 53, 55, 56, 60, 71, 74, 78, 100, 102, 106, 117, 119, 141, 142, 149, 155, 156, 158, 169, 186, 196, 198, 199, 203, 205, 210, 222, 235, 242, 243, 248, 253, 264, 266, 267, 270, 281, 299, 365, 385, 387, 389
III.: 182, 268, 272, 308, 357, 401, 403, 472, 511, 520, 521, 523, 533, 534, 536, 549, 555, 617, 629, 632, 633, 636, 641, 643, 645, 648, 649, 650, 651, 652, 654, 667, 670, 680, 683, 693, 701, 733, 736, 737
IV: 9, 13, 102, 326, 370, 372, 373, 375, 398, 413, 438, 440
V.: 14, 18, 23, 28, 40, 55, 76, 78, 85, 103, 110, 112, 114, 203, 208, 253, 255, 347, 408, 437, 472, 515, 522, 523, 534, 542, 554, 555, 570, 579, 582, 584, 611
jobbágy és földesúr közti kapcsolat, viszony (általában)
I.: 570, 620—621, 627; II.: 139, 188, 190, 200, 202, 203, 215, 261, 301, 342; III.: 9, 584, 633; IV.: 52—60, 201, 401, 460, 582, 653; V.: 10, 160, 278, 364, 437
jobbágyi (urbariális) tartozások (általában)
I.: 421—422, 428—429, 434, 597, 602, 604, 605, 606, 612, 618, 619, 621, 623
II.: 35, 39, 40, 46, 70, 71, 90, 174, 204, 245, 295, 299, 324, 363, 413
III.: 568, 587, 588, 661, 679
IV.: 18, 373, 375, 392
V.: 17, 41, 74, 353
jobbágyok árvái
I.: 356, 576; II.: 138, 194—195, 260, 271, 325; IV.: 25, 131
— birtokképessége l. capacitas possessorii
— egymás közti perei
III.: 594, 595; IV.: 132; V.: 18
— elmozdítása, expatriatiója, kibecsültetése
I.: 594—597; II.: 149, 170, 191, 214, 223, 225, 254, 286, 289, 319, 366, 484; III.: 623; IV.: 66, 336, 468; V.: 14, 15, 55, 98
— engedetlenek (hanyagok) büntetése
II.: 128—129, 203—204, 212, 253, 254, 264, 273, 287, 308, 309, 319, 352
III.: 590—591, 674
IV.: 65, 146, 165, 400
V.: 17
— özvegyei
III.: 260
— szabad költözködése
I.: 111, 151, 157, 566—567, 624
II.: 139—141, 168, 186, 196, 214, 217, 276, 277, 286, 311, 330, 331, 366, 376
III.: 35, 361, 480—485, 606, 679, 680, 681, 721
IV.: 26, 205
— és zsellérek gyermekeinek szabad költözködése I.: 599—600; II.: 191, 210
— személyes és vagyoni biztonsága
I.: 466—487; II.: 51, 175, 203—204, 213, 215, 261, 272, 275, 304—307, 326, 328, 329; III.: 35, 127, 483, 506, 568, 571—573, 583, 586, 589, 680
IV.: 33, 69—98; V.: 24, 49, 50, 68, 69, 177, 183, 207, 437, 504, 588
— úti levele
II.: 139, 214; III.: 481, 606
— végrendelkezése
I.: 155, 157, 356—357; II.: 138, 157, 170, 186, 195—199, 223; III.: 307, 359, 656, 700
jobbágyfalvak, jobbágyok csoportos költözése
I.: 568—569; II.: 140—141, 214—215, 276, 277, 286, 311, 330, 331, 389; III.: 483; V.: 104

jobbágytelkek cseréje
I.: 608–612; II.: 208–209, 225, 313, 350, III;: 626–627
— elhagyása, elpusztulása
I.: 597–599; II.: 225
— elzálogosítása
I.: 574, 612–614; II.: 191, 208
— — ennek tilalma I.: 593–594, 596,
— visszaváltása I.: 612–613
— haszonvételének szabad eladhatása (usufructuatio), vétele
I.: 117, 123, 140–144, 153–157, 173, 218, 293, 309, 345, 448, 452, 474, 565 566, 569–578, 580, 586, 589, 593, 594, 597, 600, 607, 609, 612, 615, 616, 622, 624
II.: 10, 11, 16, 23, 31, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 71, 79, 81, 118, 129, 131, 141–143, 164–169, 170, 185–191, 196, 197, 198, 210, 214, 215, 216, 217, 218, 223, 234, 239, 247, 278, 280, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 299, 312, 331, 333, 338, 353, 354, 360, 381, 393, 453, 454
III.: 79, 482, 483, 485, 486, 489, 533, 607–609, 613, 615, 654, 655, 707, 722, 731, 736, 737, 738
IV.: 31, 83, 346, 526
V.: 14, 15, 40, 41, 75, 78, 79, 96, 97, 98, 108, 114, 159, 376, 382, 545, 566, 647
— — ennek korlátai II.: 185–191, 350; III.: 623
— — taxája (laudemium, eladásakor a földesúrnak fizetendő illeték) I.: 155, 156, 157, 572, 584, 585, 586, 593; II.: 170, 189, 284, 287, 308, 313, 333, 334, 350, 360, 382; III.: 489, 490, 623
— — földesúri jóváhagyás hozzá I.: 582–584; II.: 312, 350; IV.: 468
— igénybevétele nemesek által
I.: 571, 579, 580; II.: 277; V.: 160
— nagysága
I.: 601–604; II.: 207–208, 345; III.: 511; V.: 13, 41
— nagyságában való különbségek kiegyenlítése
I.: 614; III.: 184, 185
— országos összeírása
II.: 278, 279, 281
— száma 1720-ban V.: 131
— öröklése I.: 593
— összevásárlásának korlátozása
I.: 589–593; II.: 189–191; III.: 491, 623
— szétdarabolása, felaprózása I.: 574 587–589, 593, 596, 608–612; II.: 208, 225; III.: 358, 511, 626
— tulajdonjoga II.: 78–81, 209, 291
— visszaváltásának kérdése I.: 578–582; II.: 208; III.: 627
Jókay János örökösei
III.: 561
Jordánszky Elek (1765–1840) nagyszombati érseki helynök, tinnini püspök
I.: 132, 174, 222, 261, 265, 379, 380, 381, 385, 386, 463, 464, 534, 539
II.: 139, 246, 350, 359, 383, 421, 683
III.: 137, 177, 315, 317
IV.: 133, 161, 163, 164, 180, 447, 474, 482, 485, 486, 487, 650
V.: 55, 74, 161, 167, 170, 275, 319, 332, 527, 536, 542, 571
Jósika Miklós báró (1796–1865) regényíró, 1848-ban a Honvédelmi Bizottmány tagja
V.: 322
— levele Wesselényihez V.: 320–322
Josipovich György, a túrmezei nemesek követe
II.: 446, 496, 497, 553, 701, 702; III.: 625; IV.: 17, 518; V.: 249
jozefinizmus
IV.: 387
I. József (1678–1711) császár, magyar király
IV.: 613; V.: 34
II. József (1741–1790) császár, magyar király
I.: 43, 48, 111, 121, 125, 131, 190, 191, 222, 300, 489, 490, 491, 493
II.: 122, 251, 357, 377, 378, 495, 498, 604, 605, 607, 629, 669, 691, 706
III.: 24, 67, 77, 79, 162, 163, 210, 315, 572, 582, 617, 680, 681, 684, 711, 716
IV.: 26, 43, 202, 245, 246, 307, 351, 366, 404, 410
V.: 109, 110, 120, 190, 196, 307, 387, 399
— rendelete a deperdita megszüntetéséről V.: 514
— türelmi rendelete (1781) I.: 89, 222, 262, 264, 436, 541; IV.: 646
József nádor (1776–1847) a főrendi tábla elnöke
I.: 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 26, 43, 44, 50, 51, 58, 83, 87, 88, 96, 98, 104, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 119, 122, 127, 130, 131, 132, 159, 161, 165, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 183, 189, 190, 191, 220, 222, 224, 225, 227, 228, 232, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 248, 249, 250, 251, 254, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 295, 363, 366, 367, 368, 369, 372, 378, 379, 381, 382, 384, 387, 408, 409, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 426, 427, 428, 459, 460, 464, 532, 534, 535, 537, 538, 560, 562, 564, 589
II.: 87, 138, 141, 142, 164, 167, 170, 187, 188, 189, 191, 207, 208, 209, 210, 211, 227, 228, 229, 230, 231, 238, 240, 243, 244, 245, 248, 249, 250, 261, 262, 263, 287, 341, 349, 350, 351, 352, 356

358, 359, 360, 382, 383, 385, 386, 387, 399, 422, 446, 453, 459, 463, 465, 469, 473, 483, 513, 522, 532, 535, 542, 553, 558, 561, 562, 563, 566, 573, 580, 598, 640, 645, 680, 681, 682, 683, 684, 694, 706, 707, 733
III.: 96, 98, 99, 100, 108, 137, 138, 139, 140, 142, 146, 147, 151, 153, 156, 167, 168, 173, 179, 180, 181, 195, 197, 198, 202, 205, 234, 240, 247, 262, 264, 280, 312, 315, 318, 319, 331, 344, 364, 375, 387, 415, 441, 494, 495, 504, 728, 729, 730, 733
IV.: 36, 100, 101, 107, 126, 127, 133, 138, 142, 144, 145, 147, 155, 162, 163, 164, 180, 181, 183, 203, 235, 248, 250, 258, 269, 303, 304, 305, 311, 315, 350, 422, 423, 425, 448, 459, 460, 463, 464, 465, 466, 467, 475, 476, 477, 482, 486, 487, 489, 494, 505, 509, 519, 522, 550, 551, 553, 554, 556, 563, 564, 569, 581 585, 586, 587, 606, 610, 612, 613, 619, 628, 630, 636, 642, 650, 652, 653, 654, 656, 657, 663, 665, 670, 672, 677
V.: 10 ,29, 32, 35, 36, 54, 55, 56, 70, 73, 74, 82, 90, 139, 161, 166, 167, 168, 170, 173, 209, 212, 222, 223, 224, 233, 240, 265, 267, 269, 273, 280, 281, 283, 300, 301, 310, 318, 319, 329, 330, 345, 361, 363, 380, 391, 392, 404, 405, 406, 408, 411, 412, 415, 421, 430, 431, 432, 438, 439, 441, 442, 443, 451, 452, 462, 472, 473, 481, 487, 489, 490, 496, 497, 498, 499, 504, 505, 526, 527, 528, 531, 533, 536, 538, 540, 541, 542, 543, 545, 546, 548, 549, 556, 559, 560, 570, 571, 577, 595, 596, 600, 601, 606, 607, 625, 626, 634, 637, 639, 642, 643, 651, 652, 668, 670, 672, 673, 676, 681, 688, 689, 690, 691, 692, 693
— a követi utasításokról I.: 460—461
— a vallásügyről I.: 562—564
— állásfoglalása a távollevő főrendek ügyében IV.: 145—146
— Ferenc király haláláról IV.: 235
— Wesselényi ügyével kapcsolatban a szólásszabadságról IV.: 561—563
— a fejedelem és a kormány azonosságáról IV.: 586
— nem vállalja a közvetítést Wesselényi ügyében IV.: 636—638; V.: 10
— üdvözlése betegségéből való felgyógyulásakor V.: 391—392
— nyilatkozata a magyar nyelv ügyében történt közbenjárásáról V.: 490
— az adó ügyében való feliratról V.: 559
József Károly Lajos főherceg (1833—1905) József nádor fia
I.: 196, 232
József-kaszárnya
V.: 356
József-út Horvátországban
V.: 287
Jöchlinger (Jöchlingen) Félix báró, huszárkapitány, indigena
V.: 592, 607
jövedelem utáni adó
V.: 84, 85, 206
judicium subalternum (megyei altörvényszék)
II.: 498
juhtenyésztés
I.: 592
Julianum-naptár
I.: 297; IV.: 357; V.: 571
Julius Caesar, Caius (i. e. 100—44) római diktátor
I.: 186, 338; II.: 378; IV.: 81, 357
junctim kérdése az operatumok, utóbb excerpták között
I.: 36, 37, 38, 39, 40, 45, 48, 49, 50, 51, 78, 97, 98, 101, 102, 103, 116, 120, 122, 133, 136, 137, 145, 153, 166, 172, 216, 228, 230, 246, 251, 305, 315, 318, 319, 320, 321, 323, 325, 358, 362, 378; IV.: 54, 78, 526
V.: 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 46, 48—54, 66, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 111, 112, 113, 114, 119, 125, 127, 128, 129, 146, 177, 182, 205, 206, 217, 266, 301, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 368, 511, 520, 569, 613, 614, 657
Junius Brutus Lucius a római köztársaság első konzulja
III.: 378
Juranics Antal (1768—1837) győri püspök
I.: 222; V.: 546
jurátusok l. országgyűlési ifjak
Juridicum operatum (általában) l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
Juridicum operatum tárgyalása:
— I. Coordinatio fororum
— — az alsó táblán
II.: 411—416, 419—422, 430—432, 439—441, 449—452, 460—463, 469—535, 554, 567—570, 575—583, 587——598, 601—628, 638—668, 688—693, 697—702, 709—718, 729—735, 744—747
III.: 7—34, 41—95, 101—105, 113—123, 144—145, 154, 155, 159—165, 329
IV.: 166—170, 203, 213—227, 230—234, 245, 251—254, 272, 276—288, 299—300, 311, 322—323, 337, 340—341
— —a főrendi táblán III.: 173—182, 198—206, 233—241, 245—253, 262—266, 275—277, 288, 298, 308—319, 331, 492, 501—505
— II. Ordo processualis V.: 229, 297, 313, 325, 349—353, 375—376, 635, 649, 650
— III. Emendatio legum civiliumIII.: 169—171, 173, 185—196, 207—219, 221—232, 241—244, 254—261, 268—

275, 277—284, 289—298, 300—308, 320—479; IV.: 24, 54, 74, 281, 358
juris perek (birtokjogi ügyekben)
III.: 169, 175, 265, 311; IV.: 168, 280, 358
juris remediumok kérdése
V.: 50
jurístitium (törvénykezési szünet) és ennek megszűntetése
II.: 583, 661, 667—668; III.: 165, 492; IV.: 166, 206, 519, 525, 675; V.: 8, 10, 50, 201, 214, 215, 216, 217, 235, 263, 290, 546, 567, 592
vö. decretalis napok
jurium propalatio l. birtokjogok felfedése
jus aggratiandi (kegyelem joga)
III.: 274
jus armorum (fegyverjog)
III.: 192, 222
jus avitum (ősi jog)
III.: 227
jus canonicum
I.: 303, 441; II.: 663; III.: 316; V.: 258
jus consuetudinarium
V.: 201, 436
jus detractus kérdése
III.: 360—362
jus educilli (korcsmáltatás jog)
II.: 20, 26
vö.: urbarialis korcsmák
us fornicis l. boltnyitás joga
us fortioris (ököljog)
V.: 431
jus gladii (pallosjog)
II.: 419; V.: 18, 238, 435
jus incolatus (lakosítás, községi illetőségi jog)
II.: 72; III.: 216
jus montanum (hegyvám)
II.: 115—116; III.: 510
jus patronatus l. főkegyúri jog és vallásügy főcímszó alatt: kegyuraság
jus placeti
II.: 607, 609
jus quaesitum (szerzett jog)
V.: 127
jus regium (királyi jogok)
III.: 221, 225, 228, 242, 467; IV.: 206, 338, 484, 608, 619; V.: 147, 172, 205, 239, 265, 266, 278, 306, 311, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 327, 331, 338, 562
jus resistendi l. törvénycikkek: aranybulla (1222) 31. cikkely
jus resistendi eltörlése
V.: 327
jus viduale l. özvegyi jog
Justh Ferenc, Turóc vmegye táblabírája és országgyűlési első követe, utóbb királyi táblai ülnök
I.: 18, 22, 26, 28, 35, 48, 49, 79, 252 283, 286, 326, 327, 330, 331, 332, 336, 348, 365, 366, 368, 369, 377, 389, 407, 421, 451, 619, 622
II.: 8, 43, 51, 62, 68, 127, 146, 150, 152, 174, 219, 341, 347, 348, 367, 369, 373, 374, 375, 380, 437, 441, 446, 452, 456, 457, 460, 466, 479, 486, 498, 499, 512, 525, 530, 533, 538, 553, 554, 650, 661, 708, 714, 734, 744
III.: 14, 18, 20, 25, 33, 61, 66, 77, 82, 93, 358, 393, 460, 461, 489, 506, 529, 530, 533, 546, 603, 604, 636, 637, 639, 653, 659, 661, 664, 725
IV.: 17, 30, 53, 55, 58, 94, 96, 124, 250, 296, 317, 319, 335, 345, 373, 376, 380, 416, 433, 434, 435
V.: 32, 64, 81, 89, 96, 99, 100, 102, 116, 192, 200, 244, 245, 250, 260, 322, 329, 342, 343, 353, 484, 488, 505, 577, 578, 589, 670
justitiarus (a földesúr jogban jártas tisztviselője Németországban)
III.: 585

Kaan (Chám) Sámuel Henrik, pesti és bécsi nagykereskedő
I.: 137, 347
Kabinetskanzlei l. Cabinet
Kajdacsy Antal, Baranya vmegye követe, majd főjegyzője
IV.: 263, 267, 279, 327, 328, 331, 335, 340, 341, 342, 343, 355, 356, 390, 391, 393, 400, 404, 408, 428, 429, 438, 457, 459, 463, 508, 510, 511, 512, 513, 523, 538, 554, 557, 566, 579, 581, 596, 597, 616, 620
V.: 19, 75, 79, 81, 87, 89, 108, 115, 119, 252, 475, 512, 513, 516, 517, 521, 523, 524, 551, 552, 569, 575, 576, 582, 583, 604, 612, 617, 620, 629, 690
— Kossuthról, mint az Országgyűlési Tudósítások szerkesztőjéről V.: 685—686
Kajdácsy Ferenc, Moson vmegye második követe
I.: 314, 315, 319; II.: 319; III.: 89, 90
Kalangyos (a Ferenc-csatorna dunai torkolatánál)
V.: 470
Kálmán magyar király (uralk. 1095—1116)
II.: 301; III.: 186, 365; IV.: 191, 192; V.: 169, 449
Kálmán halicsi király és Szlavónia hercege (1226—1241)
IV.: 192
Kálmán Sándor, a Jász-Kun kerület követe
II.: 300, 640, 646, 714; V.: 462
kalocsai érsek l. Klobusiczky Péter
— érseki méltóság, érsekség
II.: 623; III.: 163
— főkáptalan követe l. Nehiba János
— — a követ megnevezése nélkül
V.: 260
kamara, magyar királyi udvari
I.: 84; II.: 379, 643, 715; III.: 22, 66, 191, 247, 249, 303, 375, 388, 517, 530,

561, 563, 574, 582; IV.: 291, 292, 303, 307, 350, 358, 360, 366, 428; V.: 47, 135, 150, 246, 287, 289, 290, 291, 330, 399, 591
— földesúri hatalma
II.: 655; V.: 330
— függetlenségének visszaállítása
I.: 85, 131; IV.: 342, 350; V.: 291, 367
kamarai bíráskodás, iurisdictio
II.: 470—471, 642, 648, 651, 654, 656—657, 660;III.: 123, 309, 313—315; IV.: 306, 481; V.: 290, 322, 367, 369, 387, 449, 489, 526, 592, 605
— eladások III.: 231; IV.: 350
— (cameralis) helységek, uradalmak III.: 551, 557, 612, 644, 664; IV.: 350, 480; V.: 346
— tisztek II.: 651, 656, 657; III.: 123; IV.: 581; V.: 290, 387, 399
kamara, udvari, császári
II.: 299; IV.: 246, 350; V.: 145
kamaranyereség l. lucrum camerae
kamarilla
IV.: 244
kamat, ennek nagysága
III.: 512; IV.: 246, 247
Kamber (Kamper) János, Újvidék város követe
II.: 644
Kamenica (Szerém m., Kamenica, Jugoszl.)
III.: 405
kamenszkoi pálosok
III.: 235
kancellár l. Reviczky Ádám
kancellária, m. kir. udvari
I.: 191, 290, 370, 430, 504, 598
II.: 176, 177, 269, 344, 346, 401, 468, 617, 627, 636, 637, 651, 658, 659, 661, 702
III.: 130, 224, 240, 280, 495, 561, 574
IV.: 94, 100, 172, 291, 307, 320, 335, 374, 388, 405, 406, 420, 480, 503, 578, 590, 600, 602, 649, 675
V.: 17, 171, 179, 377, 398, 399, 609, 654, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 668, 672, 673, 674, 676, 681
kancellária, egyesült udvari
IV.: 429
Kando ezredes
I.: 43
Kanizsa l. Nagykanizsa, Ókanizsa
Kanizsai György, horvát bán (1498)
IV.: 193
Kant, Immanuel (1724—1804)
I.: 510; III.: 91; IV.: 349
kapitalisták, kapitalizmus
II.: 111; V.: 230, 465
kapitalizálódó földesúri gazdálkodás
V.: 101
kaposfői prépostság
IV.: 356
káposztás kertek
II.: 49; III.: 548; V.: 86
káptalanok követei l. egyházi rend
káptalanok követeinek szavazata
IV.: 143
Kapuvár (Sopron m.)
V.: 105
Karácsonyi János (1858—1929)
V.: 561
Karamzin, Nyikolaj Mihajlovics (1766—1826) orosz történész
V.: 444
Kardos János, Szabadka környéki lakos
III.: 67
Kardos Samu
I.: 127, 168
Karlovác l. Károlyváros
karlovici metropolita érsek
I.: 303, 304; II.: 746; IV.: 357
vö. Stratimirović
karlsbadi találkozó (1819)
II.: 445
Karolina Auguszta (1792—1873). I. Ferenc király negyedik felesége
I.: 17, 124; II.: 610; III.: 669; IV.: 263, 267, 332
— születésnapjára üdvözlő felirat és válasz erre II.: 610, 615, 619, 620, 628, 699, 702
Karolingok
V.: 254, 255
I. Károly angol király (†1649)
IV.: 588
II. Károly angol király (uralk. 1660—1685)
II.: 355
VII. Károly francia király (1403—1461)
I.:505
X. Károly francia király, uralkodott 1824-től 1830-ig
I.: 459; IV.: 46, 557; V.: 520
Károly lotharingiai herceg (1643—1690)
IV.: 200
Károly Róbert magyar király (uralk. 1308—1342)
II.: 715
III. Károly (1685—1740) 1711-től magyar király, mint császár VI. Károly
I.: 271, 439, 456; II.: 281; III.: 450, 550, 621; IV.: 294, 343, 449, 450, 492, 613; V.: 34, 279, 369
Károly, Nagy (742—814) német-római császár
III.: 434, 438; V.: 253, 254, 262
— capitulareja III.: 434, 444; V.: 253
V. Károly (1500—1558) német császár és spanyol király
I.: 397, 493; III.: 475; IV.: 456; V.: 34
Károly Lajos Frigyes badeni nagyherceg (uralk. 1811—1818)
V.: 599
Károly Lajos osztrák főherceg (1771—1847) az asperni győző
IV.: 308, 408
Károlyi grófi család
II.: 37, 265; IV: 45

Károlyi György gróf (1802—1877) az Akadémia egyik alapítója, 1848-ban Szatmár m. főispánja
I.: 106, 107, 112, 118, 121, 130, 131, 132, 160, 164, 165, 171, 172, 225, 237, 243, 254, 257, 265, 269, 381, 386, 462, 534, 536
II.: 141, 166, 191, 298, 308
V.: 318, 366, 369, 408, 430, 533, 534, 540, 625, 627, 639, 643, 693
Károlyi István gróf (1797—1881) a Magyar Tudományos Akadémia egyik alapítója, 1848-ban a róla elnevezett huszárezred felállítója
I.: 261; IV.: 145, 162, 183, 190; V: 625
Károlyi Lajos gróf (1799—1865)
I.: 256, 267; III.: 727; IV.: 145, 158; V: 319
Károly-út (Horvátországban)
II.: 649; III.: 235
Károlyváros (Zágráb m., Karlovác, Jugoszl.)
I.: 521; II.: 495; IV.: 199; V.: 664
— követe l. Klobuscharich Károly
— — a követ megnevezése nélkül IV.: 52
Kárpátok
IV.: 70, 308
kartauzi rend
V.: 61
kártékony vadak kiirtása
II.: 133
Karthágó
III.: 712
Kassa (Košice, Csehszl.)
II.: 579; III.: 67, 303; IV.: 313, 322; V.: 458
— -i adózási kerület V.: 672
— követe l. Haske Sándor
— — a követ megnevezése nélkül III.: 43, 68, 81, 82, 609, 640; IV.: 144, 579;
V.: 623
kassai jogakadémia
IV.: 354
— püspök l. Palugyay Imre
— püspökség IV.: 410
kaszálók
I.: 605; II.: 123
kasznárok
I.: 429
II. Katalin (1729—1796) orosz cárnő
II.: 403, 423, 424, 434
katolikusok
III.: 435, 451, 452, 466, 470; IV.: 649, 650
katolikus családoknál protestáns nevelők alkalmazása, katolikusok külföldi tanulása, protestáns iskolákba való járása l. vallásügy főcímszó alatt
katolikusok emancipációja Angliában l. Emancipation Act
katolikus sérelmek
I.: 234, 235
Katona István (1731—1781) történetíró
I.: 300; II.: 608, 623; III.: 302; V.: 390
katonaállítás l. ujoncozás
katonafogdosás
IV.: 408
katonai akadémia l. Ludovika Akadémia
— beszállásolás IV.: 403—405; V.: 76, 83, 88, 89, 132, 152, 165, 166, 211, 274, 342, 637, 647, 648, 649
— regulamentumok IV.: 584; V.: 23, 89
vö. Regulamentum militare
— schematismusok V.: 513
vö. Militärschematismus
— sérelmek IV.: 418—421
— törvényszékek II.: 651—654
katonák kicsapongásai
V.: 237, 238, 274
katonaság élelmezése (alimentatioja), a napinál alacsonyabb áron (deperdita)
I.: 39, 48, 100, 115, 121, 126, 146
II.: 211, 657
III.: 487, 514, 616, 698
IV.: 353, 407, 408, 409, 584
V.: 23, 48, 49, 76, 78, 83, 88, 89, 90, 104, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 126, 129, 133, 140, 141, 142, 144, 147, 148, 149, 151, 162, 163, 164, 183, 238, 250, 272, 273, 274, 313, 361, 394, 395, 487, 508, 510, 511, 512, 513, 514, 516, 523, 573, 576, 585, 588, 635, 636, 637, 646, 648
vö. magazinalis adózás
— ennek megszüntetése V.: 137, 142, 143, 148, 151, 162, 207, 238, 513, 514, 515, 518, 521, 522, 523, 635
— élelmezésének pénzbeli megváltása V.: 116, 117, 148
— országos bizottság az ügyben V.: 635, 647
— — ennek megválasztása, ill. kinevezése V.: 665, 670
katonatisztek kitüntetése
IV.: 359—360
kávé árusítása
II.: 25
Kazinczy Ferenc (1759—1831)
II.: 425, 669; IV.: 117, 118, 189
IV. Kázmér (1427—1492) lengyel király
III.: 327
Kecskemét
I.: 335; II.: 151, 152, 270, 414, 461; III.: 121
Keglevich grófi család
II.: 354, 363, 364; III.: 235
Keglevich Gábor gróf (1784—1854) 1828: Nógrád főispánja; 1832 dec. 21: koronaőr, 1842: tárnokmester
I.: 19, 20, 556; III.: 146, 313, 315; IV.: 114, 345; V.: 670
Keglevich János gróf (1786—1856) barsi főispán
I.: 118, 158, 159, 164, 170, 174, 223,

256, 262, 267, 270, 381, 384, 425, 463, 534, 535, 560
II.: 141, 167, 187, 189, 227, 242, 246, 263, 351, 354, 358, 386, 421, 735
III.: 727, 730
IV.: 98, 99, 133, 163, 444, 475, 484, 490, 523, 610, 611
V.: 138, 159, 162, 167, 168, 170, 178, 185, 186, 244, 279, 316, 334, 338, 348, 362, 411, 429, 532, 538, 542, 549, 557, 599
Keglevich Károly gróf (sz. 1806)
IV.: 162
Keglevich Miklós gróf (1789—1847) a hevesi ellenzék egyik vezére
V.: 359, 398, 399, 406, 407, 411, 475, 487
kegyelem joga l. jus aggratiandi
kegyes hagyományok, alapítványok
III.: 306—307; IV.: 246
kegyuraság (patronatus) l. vallásügy főcímszó alatt
Kele J., a Jászkunság történetírója
II.: 639
Kelecseny (Zemplén m., Kelečin, Csehszl.)
IV.: 545
XI. Kelemen pápa (uralk. 1700—1721)
III.: 304
XIII. Kelemen pápa (uralk. 1758—1769)
IV.: 613
XIV. Kelemen pápa (Ganganelli Lőrinc) uralk. 1769—1774
I.: 493; III.: 210
Kelemen Imre (†1819) a pesti egyetemen a magánjog tanára
III.: 171, 189, 409, 417, 422, 590
Kéler István, Bártfa város követe
II.: 20
Kelet-India
IV.: 70; V.: 459
keletrómai (napkeleti) császárok
I.: 504
Kenesey István, Pest megye követe az 1729. évi országgyűlésen
III.: 140
képviseleti (repraesentativ) alkotmány
IV.: 588
Kercselich Boldizsár (1715—1778) zágrábi kanonok, történetíró
II.: 603
kereskedelmi hitel V.: 230
kereskedelmi tárgyalások kérdése az osztrák örökös tartományokkal
I.: 322, 323, 324, 325, 351, 352
kereskedők, kalmárok, kereskedés
I.: 307; II.: 103; III.: 65, 121, 738, 739; IV.: 103, 106, 109, 158, 310, 398, 470, 472; V.: 31, 41, 43, 83, 87, 152, 429, 430, 456, 459, 461, 465, 468, 480, 483, 507, 528, 555, 561, 563, 567, 579, 589, 611, 662, 663, 664
— robotja I.: 333
kertészek, kerti vetemények, kertek
I.: 626; III.: 548; V.: 83, 86, 87
kerületek l. Hajdúkerület, Jászkunkerület
kerületi (circularis) jegyzők, censorok választása
I.: 20, 21, 354, 487
II.: 8; IV.: 258; V.: 686
kerületi (districtualis) táblák
I.: 358
II.: 378, 426, 492, 497, 498, 499, 500, 501, 503, 505, 506, 507, 508, 581, 624, 657, 698, 729
III.: 73, 76, 80, 85, 86, 87, 89, 253, 262, 263, 264, 275, 277, 288, 298
IV.: 206, 276—279, 280
V.: 233, 376, 402, 610
— eltörlésének kérdése III.: 81—82
kerületi ülések:
1832 dec. 19-i: I.: 12
21-i: I.: 18—20
22-i: I.: 20—28; IV.: 207; V.: 686
23-i: I.: 28; III.: 479
24-i: I.: 28—30
26-i: I.: 17
27-i: I.: 18, 35, 38—40, 44—49; II.: 405; IV.: 90; V.: 146
28-i: I.: 35—36, 40—42, 50—52; II.: 401, 410
1833 jan. 5-i: I.: 53—55, 58—66
6-i: I.: 55—56, 66, 69—72
7-i: I.: 66—69, 72—81
8-i: I.: 81—86
9-i: I.: 86—88; II.: 626
14-i: I.: 100—101
15-i: I.: 101—102
16-i: I.: 102
17-i: I.: 102—103
18-i: I.: 103
22—25-i: I.: 110—112
28-i: I.: 122—123, 132—135
29-i: I.: 133—123, 135, 136—138
30-i: I.: 122—123, 138—140
31-i: I. 123, 140—142
1833 febr. 1-i: I.: 142—144
2—3-i: I.: 145—146
4—5-i: I.: 135; II.: 616
6-i: I.: 151—152
7-i: I.: 152
10—14-i: I.: 153
11-i: I.: 153—157
17-i: I.: 166, 173
18—19-i: I.: 173—174
23-i: I.: 180, 201—203
1833 márc. 2, 3, 4-i: I.: 196, 212—216
4-i: I.: 203
5-i: I.: 203
6-i: I.: 203
7-i: I.: 203
8-i: I.: 216

kerületi ülések:
1833 márc. 10-i: I. 216
4—13-i (összefoglalóan): I.: 217—220
12-i: I.: 227, 232—235
14-i: I.: 227
15-i: I.: 228, 281—283
16-i: I.: 228, 283
17-i: I.: 228
18-i: I.: 229—230
19-i: I.: 230, 283—284; II.: 635
21-i: I.: 246, 284—285
22-i: I.: 246, 251—253, 285—287
23-i: I.: 246, 253, 287—290; III.: 522
24-i: I.: 246, 253; III: 522
25-i: I.: 253; III.: 522
26-i: I.: 253; III.: 522
27—28-i: I: 253, 290—291; III.: 522
29-i: I.: 263, 291—292; III.: 522
30-i: I.: 292—294; III.: 479, 522
31-i: I.: 294—295; III.: 521
1833 ápr. 1-i: I.: 295
2-i: I.: 271, 277—280, 295
3-i: I.: 271, 295
9-i: I.: 295; IV: 396
10-i: I.: 295
12-i: I.: 296, 306—308; IV.: 104
13-i: I.: 296, 308—309
14-i: I.: 296, 308—309
15-i: I.: 296, 309—311
16-i: I.: 304—305, 311—312; III.: 433
17-i: I.: 305, 312—313
18-i: I.: 305, 313—314
19-i: I.: 314
20-i: I.: 314
21-i: I.: 314, 328—329
22-i: I.: 314—319
23-i: I.: 315, 319–326; III.: 615; V.: 112
24-i: I.: 324, 326—328, 330—331; V.: 112
25-i: I.: 331—333
26-i: I.: 325—326, 333—334
27-i: I.: 334, 335—339; II.: 320; III.: 719
28-i: I.: 334, 339—343
29-i: I.: 334, 343, 344—348
30-i: I.: 334, 343, 348—349
1833 máj. 1-i: I.: 343, 349
2-i: I.: 343, 349, 354—356
3-i: I.: 349, 354—356

kerületi ülések:
1833 máj. 4-i: I.: 350, 356
7-i: I.: 356, 359—363
8-i: I.: 356—357, 363, 364—366
9-i: I.: 363, 366—370
10-i: I.: 370
11-i: I.: 370
12-i: I.: 372, 377, 388
13—14-i: I.: 388—389
15-i: I.: 389—390, 392—393
16—17-i: I.: 390
19-i: I.: 391
21-i: I.: 394—401, 529
22-i: I.: 401—402, 409—411, 412; III.: 42
23-i: I.: 408—409; III.: 107
24-i: I.: 411, 412—413
28-i: I.: 421—422, 428—429
29-i: I.: 422, 428—429
30-i: I.: 430—432
31-i: I.: 432—433
1833 jún. 1-i: I.: 432, 433—434; II.: 327
3-i: I.: 434
4-i: I.: 434—447
5-i: I.: 442
5., 7. és 8-i: I.: 447—450
10-i: I.: 450—452
12-i: I.: 460
13—14-i: I.: 465—467
15-i: I.: 467—469, 470—475
17-i: I.: 469, 475—485; IV.: 16
18-i: I.: 478, 485
19-i: I.: 478, 485
20-i: I.: 485
21-i: I.: 485, 486, 488—498
21—22-i: I.: 488—498
22—26-i: I.: 499—517
24-i: I.: 489, 498
25—26-i: I.: 498; II.: 733; IV.: 122
27-i: I.: 499
28-i: I.: 508, 517
1833 júl. 1., 2., 3-i: I.: 517—518
7-i: I.: 538
8-i: I.: 538
10-i: I.: 538, 539—545
11-i: I.: 545
12-i: I.: 545—547
17-i: I.: 556, 564
18—19-i: I.: 564
22-i: I.: 574, 585—586
23-i: I.: 574, 586; III.: 481
24-i: I.: 574, 586
25-i: I.: 584; III.: 489

kerületi ülések:
1833 szept. 23-i: II.: 214—215; III.: 532
24-i: II.: 215—223; III.: 485; IV.: 55; V.: 77
25-i: II.: 223—225, 313
26-i: II.: 231—234, 313; III.: 519
27-i: II.: 234—237
28-i: II.: 237—238, 249—253
30-i: II.: 253—256
1833 okt. 1-i: II.: 256—260, 267—269, 295
2-i: II.: 260, 269—272, 303
3-i: II.: 260—261, 272—275
4-i: II.: 275
5-i: II.: 275
17-i: II.: 298, 308, 309—312, 329, 687; IV.: 140
18-i: II.: 308—309, 312—317; III.: 486; IV.: 88
19-i: II.: 308—309, 317—319
21-i: II.: 319—324
22-i: II.: 319, 324—327
23-i: II.: 319, 327—328, 348
24-i: II.: 328—329,687
25-i: II.: 329
1833 nov. 5-i: II.: 360—361
6-i: II.: 361—366
7-i: II.: 366—367
8-i: II.: 367—372
13-i: II.: 381, 387—395
14-i: II.: 390
15-i: II.: 390, 396—399
16-i: II.: 390, 399
20-i: II.: 400—410, 416; III.: 499; IV.: 315; V.: 37
21-i: II.: 411; IV.: 54
22-i: II.: 411, 412—416; IV.: 166
25-i: II.: 419—421
26-i: II.: 422, 427—430
27-i: II.: 422, 430—432
29-i: II.: 432, 436—441
30-i: II.: 432, 441, 449—452
1833 dec. 3-i: II.: 441, 452, 453, 454—457
4-i: II.: 441, 452
6-i: II.: 452, 466—469
7-i: II.: 452, 460—463
10-i: II.: 469—475; IV.: 59
11-i: II.: 475—477
12—17-i: II.: 477—490

kerületi ülések:
1833 dec. 18-i: II.: 490—492
19-i: II.: 492—496
20-i: II.: 492, 495—503, 512, 697; IV.: 277
21-i: II.: 492, 504—507; IV.: 277
23-i: II.: 504, 507—511, 514
27-i: II.: 511—512
28-i: II.: 512—513
30-i: II.: 513—517
31-i: II.: 518—526
1834 jan. 2-i: II.: 526—529
3-i: II.: 529—531
4-i: II.: 531—535
9-i: II.: 536—542
10-i: II.: 542—548, 621
11-i: II.: 544—545, 548—549
13-i: II.: 549—552, 567
15-i: II.: 554, 567—570
16-i: II.: 566, 570—574
17-i: II.: 566, 574—576
18-i: II.: 566, 576
20-i: II.: 576—579
22-i: II.: 577, 580—583, 589
23-i: II.: 584—588
24-i: II.: 588—591
25-i: II.: 592—595
27-i: II.: 595—597, 601—602
29-i: II.: 598, 602—609, 623
30-i: II.: 609, 610—615
31-i: II.: 615—618
1834 febr. 1-i: II.: 609, 618—624
3-i: II.: 620, 624—628, 689
5-i: II.: 620, 628—635
6-i: II. 631, 635—638
7-i: II: 631, 638—644
8-i: II.: 631, 644—647, 689
10-i: II.: 642, 647—650
11-i: II.: 642, 650—654; III.: 31, 272; IV.: 323
12-i: II.: 642, 655—657
13-i: II.: 658—660
14-i: II.: 656—657, 660—661
15-i: II.: 661—666
17-i: II.: 661, 666—668
18-i: II.: 661, 666—668
19-i: II.: 668—677; III.: 501
21-i: II.: 679
22-i: II.: 679
24-i: II.: 679, 684—688
25—26-i: II.: 679, 688—690
27-i: II.: 689

kerületi ülések:
1834 febr. 28-i: II.: 689—696; III.: 144, 225, 502
1834 márc. 1-i: II.: 697—699
3-i: II.: 699—702
5-i: II.: 707—712
6—8-i: II.: 709, 713—718
11-i: II.: 718—724; III. 106
12-i: II.: 724—729
13-i: II.: 727, 730
14-i: II.: 727, 730—733
17-i: II.: 733—735; III.: 41
18-i: II.: 735—737, 744
20-i: II.: 744—747
21-i: II.: 744—747
22-i: II.: 744—747
24-i: II.: 747
25—26-i: III.: 7
1834 ápr. 1-i: III.: 7—8
1834 máj. 5-i: III.: 106—113, 120
8-i: III.: 123—124
9-i: III.: 124—125
10-i: III.: 125
14-i: III.: 143—144
17-i: III.: 145—146, 225
23-i: III.: 155—158, 166; IV.: 156
24-i: III.: 165, 168, 169—173, 225, 271; IV.: 290, 319
26-i: III.: 167, 168—169
27-i: III.: 173
28-i: III.: 177, 182—185, 196
30-i: III.: 183, 185—193
31-i: III.: 183, 187, 193—194
1834 jún. 2-i: III.: 195
3-i: III.: 195, 207—209
4-i: III.: 195, 209—219; IV.: 24, 359
5-i: III.: 198, 221—223
6-i: III.: 223—225
7-i: III.: 207, 225—227
9-i: III.: 227—230
10-i: III.: 226, 230
11-i: III.: 230—232
12-i: III.: 232, 241—243
13-i: III.: 243
16-i: III.: 234, 243—244
17-i: III.: 243—244
18-i: III.: 244, 254—255
19-i: III.: 255
21-i: III.: 256—258
23-i: III.: 258—260
24-i: III.: 260—261
25-i: III.: 267—272
26-i: III.: 272—274, 404
27-i: III.: 274—275, 277—281
28-i: III.: 276, 281—284
kerületi ülések:
1834 jún. 30-i: III.: 284, 289—292
1834 júl. 1-i: III.: 284, 292—293, 295
2-i: III.: 294—295
3-i: III.: 295—296
4-i: III.: 296—298, 300—306
5-i: III.: 300, 306
7—8-i: III.: 306—308
9-i: III.: 300, 306—308
11-i: III.: 272
12-i: III.: 320—329
15-i: III.: 329—338
16-i: III.: 338—339, 344
17-i: III.: 339, 344, 350—353
18-i: III.: 339—343
19-i: III.: 343—347
21-i: III.: 347—349, 353
22-i: III.: 354—357
23-i: III.: 349, 357—360, 656
24-i: III.: 360—362
25-i: III.: 358, 362—364
26-i: III.: 364—367, 376—384
28-i: III.: 367—374, 376—384
29-i: III.: 374—375, 376—384
30-i: III.: 384—385
31-i: III.: 385—388
1834 aug. 1-i: III.: 386, 388—392
2-i: III.: 386, 392—395
4-i: III.: 392—395
5-i: III.: 395—398
6-i: III.: 398—400
7-i: III.: 400—406
8-i: III.: 406—409, 417
9-i: III.: 406, 409—415
11-i: III.: 415—419
12—13-i: III.: 415, 419—422
14-i: III.: 422—425
16-i: III.: 426—427, 429—430
18-i: III.: 427, 430
19-i: III.: 431—446, 448—449, 548
21-i: III.: 446, 449—454
22-i: III.: 446—447, 454—458
23-i: III.: 447, 458—460
25-i: III.: 458, 460—463
26-i: III.: 463—466; V.: 218
27-i: III.: 458, 466—470
28—29-i: III.: 471—476
30-i: III.: 476—477
1834 szept. 1-i: III.: 477—479
2-i: III.: 479—485; IV.: 203, 239

kerületi ülések:
1834 szept. 3-i: III.: 482, 485—488
4-i: III.: 488—491
5-i: III.: 488—490
6-i: III.: 491—492, 505—508
9-i: III.: 492—501, 508; IV.: 48, 182, 316, 346; V.: 12
10-i: III.: 501, 508—512, 513—521; IV.: 17
11-i: III.: 512, 513—521
13-i: III.: 512, 513—521
15-i: III.: 521—526; IV.: 368
16-i: III.: 526—529
17-i: III.: 529—532
18-i: III.: 532—535
19-i: III.: 535—540
20-i: III.: 540—541
22-i: III.: 541—542; IV.: 398
23-i: III.: 542—547
24-i: III.: 542, 547—549, 647
25-i: III.: 549—551
26-i: III.: 551—556; IV.: 12
27-i: III.: 553, 556—560, 569; IV.: 23, 24
29-i: III.: 561—564
30-i: III.: 564—567
1834 okt. 1-i: III.: 564, 567—570, 583
2-i: III.: 570—571
3-i: III.: 571—582; IV.: 16, 84
6—7-i: III.: 582
8-i: III.: 583—589
9-i: III.: 590—594
10-i: III.: 594—597
11-i: III.: 597—602
13., 14., 15-i: III.: 602
1834 nov. 5-i: III.: 670
19-i: III.: 717, 731; IV.: 17
21-i: III.: 728, 731
22-i: III.: 728, 731—734
24-i: III.: 731—734
25-i: III.: 731—734
26-i: III.: 731—734; IV.: 19
27—29-i: III.: 735—740
1834 dec. 1—3-i: IV.: 7—16, 69
4-i: IV. 17
12—13-i: IV.: 42, 52—58
15-i: IV.: 58—59
16-i: IV.: 59—60
17-i: IV.: 60—62
18-i: IV.: 62—66
1835 jan. 2-i: IV.: 93—98
3-i: IV.: 93, 98, 102
7-i: IV.: 102

kerületi ülések:
1835 jan. 9-i: IV.: 102, 107—108, 111, 121—123
12-i: IV.: 112—113
13-i: IV.: 113—121, 123
14-i: IV.: 117, 123—124
15-i: IV.: 124
17-i: IV.: 134
19-i: IV.: 134
20-i: IV.: 134
21-i: IV.: 136—144
22-i: IV.: 144, 146
23-i: IV.: 146
24-i: IV.: 146
27-i: IV.: 156
28-i: IV.: 156, 166—170, 203
29-i: IV.: 165
30-i: IV.: 165
31-i: IV.: 165
1835 febr. 3-i: IV.: 170—177
5-i: IV.: 180
6-i: IV.: 183
7-i: IV.: 184, 198—200
9-i: IV.: 184—189, 200
13-i: IV.: 201—203
14-i: IV.: 204
16-i: IV.: 204, 214—218
17-i: IV.: 218—219
18-i: IV.: 214, 219—221
19—20-i: IV.: 221—227
21-i: IV.: 223
23—24-i: IV.: 228
27-i: IV.: 229—234
1835 márc. 2-i: IV.: 235
4-i: IV.: 236
10-i: IV.: 236—244
11-i: IV.: 244—254
13-i: IV.: 255
14-i: IV.: 255—257
16-i: IV.: 258
17-i: IV.: 258
19-i: IV.: 268, 276—279
20-i: IV.: 268
26-i: IV.: 280—285, 288—294
27-i: IV.: 285—289, 294—297; V.: 669
28-i: IV.: 287—288
30-i: IV.: 297—302; V.: 669
31-i: IV.: 299, 302—306, 312—313
1835 ápr. 1-i: IV.: 299, 306—311, 312—313; V.: 344
2-i: IV.: 311, 313—321, 328, 523; V.: 37
3-i: IV.: 322
3—14-i: délutáni: IV.: 347—357
9-i: IV.: 323—336, 337—340, 502
11-i: IV.: 337, 340—342

kerületi ülések:
1835 ápr. 13-i: IV.: 342—346, 435; V.: 192
14-i: IV.: 346, 357—366
22-i: IV.: 366—367
22—24-i: IV.: 367—373
25-i: IV.: 373—375
27, 28., 29-i: IV.: 375—381
30-i: IV.: 382—389
1835 máj. 1—2-i: IV.: 382—389
4-i: IV.: 390—391, 394—395
5—6-i: IV.: 391—395
7-i: IV.: 396—398, 403—413
8-i: IV.: 393—400, 403—413
9-i: IV.: 400—403
11—12-i: IV.: 413—415
13, 14, 15, 16-i. IV.: 415—425, 427—434; V.: 407
18-i: IV.: 425, 422—434,
22—23-i.: IV.: 443
29-i.: IV.: 451—457
30-i.: IV.: 457—458, 461—467
1835 jun. 1, 2, 3-i : IV.: 467—469
4-i.: IV.: 469
9-i: IV.: 477—481
11-i: IV.: 491
12-i: IV.: 494—495
13-i: IV.: 495
15-i: IV.: 495
16-i: IV.: 495—517, 527—528
20-i: IV.: 517
24-i: IV.: 523—524
26-i: IV.: 525—526
27-i: IV.: 526
1835 júl. 1-i: IV.: 533—549
2-i: IV.: 549, 555—556
3-i: IV.: 549
4-i: IV.: 549
9-i: IV.: 563—566, 568—574
10-i: IV.: 566, 575—576
13-i: IV.: 576
14-i: IV.: 577—579
16., 17., 18-i: IV.: 586
20-i: IV.: 586—600
22-i: IV.: 596, 600
23-i: IV.: 600
30-i: IV.: 612—616, 622—630
31-i: IV.: 614—621, 622—630; V.: 10
1835 aug. 1-i: IV.: 622—630
4-i: IV.: 630
8-i: IV.: 638—644
10-i: IV.: 644
11-i: IV.: 644

kerületi ülések:
1835 aug. 17-i: IV.: 655—661; V.: 32
21-i: IV.: 671
22-i: IV.: 671—672
24., 25., 26-i: IV.: 672—677
27-i: V.: 7—8
29-i: V.: 8—10
31-i: V.: 11—18
1835 szept. 1-i: V.: 18—29
2-i: V.: 20, 29
4-i: V.: 30—36
5-i: V.: 37
7-i: V.: 37—38
9-i: V.: 38
12-i: V.: 57
14-i: V.: 57—65, 138
16., 17., 18-i:V.: 72—73, 205
19-i: V.: 74
21-i: V.: 74
23-i: V.: 74—80
24-i: V.: 80—83, 84—92
25—26-i: V.: 83—92
28., 29., 30-i: V.: 92—102
1835 okt. 1—2-i: V.: 102—111
3-i: V.: 102, 111—118
5., 6., 7. és 8-i: V.: 111—118
9-i: V.: 119
10-i: V.: 119
30-i: V.: 172—173
31-i: V.: 173—182, 187—189
1835 nov. 2-i: V.: 182, 189—201
3-i: V.: 182—186, 202—206
4-i: V.: 182—183, 185—186, 192, 206—208
5-i: V.: 192—193, 208—209
6-i: V.: 192—193, 209—214
7-i: V.: 201, 214
9., 10., 11-i: V.: 201—202, 215—222, 225—232
13-i: V.: 225—232
14-i: V.: 192, 225—232
16-i: V.: 233—234
17-i: V.: 233—240
18-i: V.: 234, 240
19-i: V.: 233, 234, 240
20-i: V.: 234, 240
21-i: V.: 234, 240
23-i: V.: 240
1835 dec. 2-i: V.: 271, 282
3., 4-i: V.: 282—292
5-i: V.: 282—299
7-i: V.: 292, 299—300
9-i: V.: 292, 299—305
10-i: V.: 305—306, 310—314
11-i: V.: 306

kerületi ülések:
1835 dec. 14-i: V.: 310
15-i: V.: 310, 318
16-i: V.: 310
17-i: V.: 318
21., 22., 23-i: V.: 322
28-i: V.: 329
29-i: V.: 339
30-i: V.: 339, 342—344
31-i: V.: 348—349
1836 jan. 2-i: V.: 349, 353—359
7., 8., 9-i: V.: 370—379
11., 12., 13-i: V.: 379—390
14-i: V.: 390, 392
15-i: V.: 390, 392—395, 584
16-i: V.: 395
21-i: V.: 409—410
22-i: V.: 413
23-i: V.: 415—421
25-i: V.: 421—426
26-i: V.: 421, 426—428
27-i: V.: 421, 433—438
28-i: V.: 432, 438—440
29-i: V.: 432, 440—442
30-i: V.: 432, 442—447
1836 febr. 1-i: V.: 447—451, 589
3-i: V.: 452—453
3., 4., 5-i: V.: 453—471
6.-i: V.: 462
8-i: V.: 462, 472—473
11-i: V.: 480—481
12-i: V.: 481
13-i: V.: 481
20-i: V.: 490—491, 496—499
22-i: V.: 499—503
23-i: V.: 499, 503—506
24-i: V.: 499, 506—508, 511
25-i: V.: 508
26-i: V.: 508
27-i: V.: 508, 509—516, 580
29-i: V.: 516—523
1836 márc. 1-i: V.: 518, 523—525
2-i: V.: 525
7-i: V.: 541—542
8-i: V.: 546
11—12-i: V.: 546, 556, 561—567
14-i: V.: 556, 560—567
15-i: V.: 556
17-i: V.: 566—567
18-i: V.: 567, 569—570
19-i: V.: 570
21-i: V.: 571—577
24-i: V.: 592
26-i: V.: 586, 592—595
28-i: V.: 596—597
29-i: V.: 601—606
1836 ápr. 5-i: V.: 608—618
6-i: V.: 618—620
kerületi ülések:
1836 ápr. 7., 8., 9-i: V.: 618
12-i: V.: 627
15-i: V.: 643—646
16-i: V.: 636—637, 647
17-i: V.: 647—649
19-i: V.: 649—650
21-i: V.: 654—656
22-i: V.: 650, 659
23-i: V.: 652—653
25-i: V.: 611
26-i: V.: 662—664
27-i: V.: 687—688
29-i: V.: 674
30-i: V.: 677—680, 682—685
1836 máj. 1-i: V.: 690—691
2-i: V.: 685—686
kerületi ülések délutáni tartása
IV.: 251—252
kerületi ülések hatása
V.: 536
— megszüntetésének kérdése II.: 367—372, 570, 575
— naplójának kérdése I.: 17, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 44, 251, 252, 335; III.: 157, 603; IV.: 207
Késmárk (Szepes m., Kežmarok, Csehszl.)
II.: 643; V.: 458, 673
— követe l. Mathey Vencel
— — a követ megnevezése nélkül III.: 640
kétes nemesek városi bíróság előtt
II.: 66
két kamarás rendszer
V.: 244
kétnyomásos gazdálkodás
I.: 283; II.: 250
Kettel mezeje (Somogy vmegye)
I.: 84; V.: 287
Kežmarok l. Késmárk
Kikindai koronai kerület
II.: 715; III.: 19
kilenced kérdése
I.: 304, 305, 309, 310, 311, 312 313, 314, 335, 345, 429, 605, 606
II.: 8, 12, 15, 26, 49, 57, 67, 69, 101, 103, 106—108, 192, 236, 241—246, 254, 274, 295, 299, 308, 336
III.: 431, 433, 434, 438, 439, 440, 441, 443, 444, 476, 510, 527, 548, 550, 638, 663—665, 666, 667, 669, 709, 722, 723
IV.: 370
V.: 49, 183, 221, 222, 260, 261, 262, 279, 353, 373, 401, 411, 433, 435, 479, 499, 503, 542, 652
— behordása, beszedése II.: 108—112, 237, 241, 243, 245, 287, 318; V.: 503
— eltitkolása IV.: 66
— len és kender után II.: 107, 192, 237, 244, 285, 317; III.: 549; V.: 503
— megváltásának, szedésének kérdése II.: 88—100, 104—106, 151, 236, 237,

241—244, 317; III.: 454, 527, 548, 550, 670, 739; V.: 208, 217, 220, 542
— ugarból l. ugarkilenced
Kína
I.: 193
kincstár (aerarium)
I.: 39, 46, 47, 130, 131, 594; II.: 454, 607; III.: 224, 367, 378, 436, 612, 684; IV.: 247, 304, 307, 308, 314, 351, 366, 381, 481, 584; V.: 9, 23, 76, 90, 130, 137, 142, 151, 272, 274, 287, 288, 290, 292, 388, 471, 511, 512, 513, 514, 534, 537, 594, 611, 635
— adományozási joga III.: 193—194
kincstári birtokok
II.: 469; IV.: 350
kincstartó
II.: 657
Királyfalvi Roth Johanna
III.: 339
király főfelvigyázási joga (suprema inspectio)
II.: 174, 175, 213, 260, 266, 269, 301, 624, 658, 659, 660; III.: 165, 627; IV.: 155, 246, 429; V.: 55, 340, 408, 527, 530, 531, 561, 562, 600
király Magyarországban lakásáról
I.: 44, 86, 151, 212, 220, 227, 228, 230, 232, 235, 236, 237, 244, 247, 263, 322, 556; IV.: 238, 345, 417; V.: 370—371, 606
— királyi leirat erről V.: 331, 370, 606
király vétójoga
I.: 513; II.: 560
királyi adomány (donatio)
III.: 171, 173, 185, 188, 189, 190, 207, 214, 217, 221, 222, 223, 225, 226, 354, 357, 363, 373, 402, 682
IV.: 36, 302, 350, 357—359
V.: 291, 368, 542
vö. mixta donatio, pura donatio, új adomány
— árverés útján III.: 224—225, 230
— és leányág III.: 207—209, 226, 228
királyi biztosok eljárásának szabályozása V.: 60
— magatartása V.: 180
— kiküldésének kérdése V.: 340
királyi előterjesztések (általában)
III.: 128
— 1830. évi második I.: 114
— 1832. dec. 20-i I.: 15, 16, 17, 18, 19, 35, 38, 94, 122, 123, 166, 172, 225, 234, 237, 240, 241, 242, 243, 263, 381, 423, 426
II.: 218, 384, 399, 419, 446, 598, 635
III.: 97, 283, 336, 438, 440, 486, 514, 523, 718
IV.: 25, 51
királyi fiscus, fiscus jogai, örökösödése
II.: 157, 158, 187, 196, 197, 198, 203, 242, 294, 324, 338, 363, 384, 470, 577, 657
III.: 9, 13, 48, 85, 170, 173, 185, 186—190, 192, 194, 195, 207, 208, 209, 217, 221, 224, 226, 231, 235, 258, 263, 270, 273, 274, 278, 281, 294, 302, 303, 304, 314, 325, 349, 350, 353, 354, 358, 359, 363, 364—385, 387, 388, 389, 390, 400, 407, 408, 723
IV.: 24, 31, 36, 44, 132, 358, 359, 499, 501, 503, 508, 511, 514, 516, 519, 524, 526, 533, 550, 551, 552, 553—556, 560, 573, 574, 577, 578, 583, 607, 622, 625, 626, 627
V.: 102, 188, 189, 236, 271, 355, 356, 388, 398, 405, 406, 410, 423, 679
— örökösödéséről szóló végzések III.: 373—375
királyi haszonvételek l. földesúri monopóliumok, úri haszonvételek
— hitlevelek l. koronázási hitlevelek
— hold (aratrum regium) III.: 230, 231
— hozzájárulás birtokvételnél l. consensus regius
— jogok l. jus regium
— kúria (bíróság) I.: 430, 431, 432, 433
II.: 164, 261, 273, 297, 313, 327, 343, 344, 345, 346, 347, 365, 500, 503, 532, 581, 590, 596, 631, 641, 642, 644, 645, 646, 647, 648, 655, 656, 657, 661, 667, 692, 697, 700
III.: 58, 82, 87, 101, 102, 103, 169, 179, 194, 229, 237, 240, 253, 262, 264, 266, 292, 297, 377, 498, 502, 503, 630
IV.: 169, 206, 254, 280, 341, 366, 411, 490, 514, 525, 586
V.: 20, 23, 93, 102, 106, 201, 208, 214, 216, 217, 263, 359, 360, 412, 498, 548, 549, 661
— — tagjainak kinevezése IV.: 311
királyi levél, 1490-i
IV.: 173, 177, 194
Királyi Magyar Hajózási Társaság
V.: 467
királyi rőf (ulna regalis)
I.: 603; III.: 230
— senatus, tanács I.: 162, 166, 462; IV.: 600
— személynök l. Mérey Sándor, Somssich Pongrác
— személytelenül II.: 668 l. még személynök címszót
— tábla I.: 358, 430, 431, 452
II.: 202, 416, 497, 500, 503, 506, 507, 508, 517, 524, 556, 558, 559, 568, 576, 577, 582, 647, 648, 649, 655, 662, 663, 667, 668, 670, 692, 694, 698, 701, 729, 734
III.: 75, 76, 80, 83, 85, 90, 102, 113, 114, 141, 158, 232, 248, 249, 253, 263, 264, 265, 298, 311, 312
IV.: 205, 206, 232, 291, 299, 300, 311, 399, 503, 511, 518, 521, 523, 524, 525, 526, 544, 551, 569, 579, 625, 626, 637, 641

V.: 9, 26, 50, 189, 215, 216, 217, 235, 236, 263, 264, 345, 377, 397, 662, 672, 679
— függetlensége IV.: 503, 511, 518, 519
— ítélőmesterei II.: 367, 368
— országgyűlési képviselete V.: 23, 215, 377
— szervezete II.: 576
— tagjai kinevezésének vagy választásának kérdése II.: 576; III.: 52, 105, 115; IV.: 232, 311
— tagjainak száma II.: 576—77; V.: 23, 26
királyné koronázása IV.: 671
kisajátítás (expropriatio) kérdése, kárpótlás érte V.: 209, 300, 329, 342, 421, 428, 431, 432, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 465, 466, 469, 472, 481—483, 484, 506, 507, 527, 528, 529, 530, 534, 538, 539, 546, 556, 561—567, 599, 606, 607, 637, 651
— ügyében országos bizottság kiküldése V.: 466, 531, 561
— -i törvényről szóló királyi válasz és ennek tárgyalása V.: 662—664, 665—668
— a 2. királyi resolutio az ügyben V.: 674
Kisbánya, Kitzbánya (Szatmár m., Chiuzbaia, Rom.) IV.: 395
kisebb királyi jogok elévülésének ideje III.: 409
Kisfaludy Sándor (1772—1844) I.: 447; V.: 110, 227
kishonti járás (Gömör m.) V.: 260
Kisjécsa (Torontál m., Jecia-Mică, Rom.) II.: 469
kisjenői uradalom (Arad m., Chişineu-Cris, Rom.) II.: 238
Kismarja (Bihar m.) II.: 461; V.: 136
Kis-Nyestin (Szerém m., Neštin, Jugoszl.) V.: 241
Kisráska (Zemplén m., Malé Raškovce, Csehszl.) IV.: 545
Kiss József, kincstári mérnök és testvérei, a Ferenc-csatorna kezdeményezői V.: 467
Kiss József, bankjegyhamisító nemes V.: 8
Kisszeben város követe l. Gallé Menyhárt
kiszolgált katonák elbocsátása IV.: 352—354
Kiszuca (Trencsén m., Krásno nad Kysucom, Csehszl.) IV.: 307
Kitonich János († 1619) jogtudós I.: 302; II.: 597, 663; III.: 83
Kittsee l. Köpcsény
Klapka Károly József († 1863) Temesvár polgármestere és országgyűlési követe, Klapka György 48-as tábornok apja V.: 670
Klauzál (Clauzál) Gábor (1804—1866) Csongrád vmegye második, majd első követe I.: 27, 51, 71, 79, 93, 284, 285, 286, 287, 331, 332, 337, 390, 405, 420, 446, 489, 498, 506, 517, 528, 578, 580, 583, 586, 591, 594, 600, 619
II.: 29, 38, 76, 77, 87, 112, 130, 202, 203, 259, 268, 280, 314, 322, 340, 341, 372, 379, 430, 439, 440, 477, 488, 489, 505, 507, 527, 529, 534, 547, 548, 549, 553, 556, 572, 581, 587, 589, 591, 593, 624, 625, 628, 635, 663, 666, 722, 723, 739
III.: 20, 33, 39, 88, 107, 119, 130, 162, 219, 363, 426, 427, 487, 489, 523, 545, 551, 584, 591, 605, 621, 627, 661, 689, 733
IV.: 14, 15, 16, 24, 25, 26, 31, 32, 42, 53, 85, 172, 210, 242, 249, 262, 294, 306, 312, 321, 335, 367, 496, 515, 523, 525, 540, 563, 564, 579, 592, 596, 598, 620
V.: 30, 65, 79, 82, 84, 105, 120, 128, 149, 150, 151, 182, 183, 184, 197, 201, 203, 204, 208, 224, 450, 460, 462, 498, 515, 523, 560, 561, 566, 569, 574, 590, 617, 619, 673, 676, 680, 684, 691
— az örökváltság mellett III.: 689—690
Kleitophon, athéni politikus és szofista II.: 664
Klimius Miklós, kalandos regényhős II.: 376
Klobuscharich (Kobucsaris) Károly, károlyvárosi követ III.: 75
Klobusiczky Péter (1752—1843) előbb jezsuita, később szatmári püspök, majd 1822-től kalocsai érsek I.: 13, 17, 109, 132, 174, 222, 254, 261, 265, 270, 276, 386, 500, 534; II.: 352, 355; III.: 315
Klüber, Johann Ludwig (1762—1837) német publicista III.: 712
Knesevich Kázmér, verőcemegyei nemes III.: 574
Koburg Ferdinánd herceg (1785—1851) I.: 495; II.: 461
Kocsi Horváth Sámuel, Veszprém vmegye második követe I.: 28, 42, 52, 61, 78, 81, 82, 91, 252, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 347, 407, 430, 445, 544, 554, 566, 568, 583, 587, 588, 593, 600, 602, 612, 614
II.: 15, 22, 27, 28, 30, 38, 42, 49, 55, 56, 69, 128, 129, 131, 132, 147, 149, 179, 312, 333, 373, 374, 375, 538, 548

568, 571, 582, 592, 593, 627, 697, 714, 731, 743
III.: 7, 8, 14, 30, 72, 119, 146, 183, 195, 330, 334, 390, 394, 397, 399, 405, 446, 481, 497, 500, 526, 529, 672, 725, 738
IV.: 9, 54, 113, 122, 123, 175, 206, 216, 232, 233, 243, 249, 252, 256, 279, 291, 297, 312, 336, 342, 345, 350, 353, 362, 374, 380, 390, 391, 407, 408, 424, 431, 432, 464, 537, 557, 573, 580
V.: 17, 42, 72, 76, 107, 133, 135, 153, 192, 217, 221, 293, 329, 373, 381, 383, 401, 443, 513, 591, 670, 677
Kočovce l. Nemeskocsóc
Koháry Antal Ferenc herceg (1760—1826) főkancellár
I. 495; II.: 461; IV.: 541
Koháry István gróf (1646—1731) országbíró, költő
I.: 215, 271
Koleda András, Buda város követe
I.: 70, 313, 518; II.: 147, 745; III.: 50, 57, 70, 213, 297, 385, 399, 440, 462, 465, 726; IV.: 381, 423; V.: 230, 371, 373, 401, 462, 474, 565
kolera (epemirigy) 1831-i
I.: 39, 43, 46, 48, 49, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 113, 114, 133, 152, 158, 159, 165, 212, 228, 229, 230, 244, 248, 305, 314, 315, 325, 361, 377, 522; II.: 24, 26, 179, 190, 633, 635; III.: 492, 684, 718; IV.: 118, 352, 424; V.: 179, 512, 523, 554
Kollár Ádám Ferenc († 1783) történetíró, a bécsi udvari könyvtár igazgatója
I.: 186; II.: 603, 608
Kollonich Lipót gróf (1631—1707) esztergomi érsek
II.: 607; III.: 250, 302
Kollonich Miksa gróf (sz. 1799)
I.: 174, 226, 261, 267
Kollowrat, Franz Anton Gr. (1778—1861) 1825-től államminiszter
I.: 43; IV.: 244
Kolosváry András, kanonok, a veszprémi káptalan követe az 1825/27-i országgyűlésen
IV.: 540
Kolozsvár (Cluj, Rom.)
III.: 84; V.: 414, 458
Kolozsvári Tudósítások c. erdélyi országgyűlési hírlap
III.: 84
Komárom vmegye
IV.: 189, 303, 306, 313, 319, 352, 353, 360, 407, 408, 409, 418, 419, 421, 424; V.: 77, 241, 673
— főispánja l. Nádasdy Lipót gr.
— követei l. Pázmándy Dénes, Ghyczy Rafael
— — a követek megnevezése nélkül: I.: 142, 217, 319, 342, 359, 485, 498, 527
II.: 325, 327, 362, 366, 372, 410, 470, 488, 494, 496, 512, 515, 517, 519, 531, 535, 537, 576, 588, 591, 628, 696, 711, 712
III.: 80, 108, 113, 284, 297, 331, 346, 459, 470, 540, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 155, 231, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 99, 110, 466, 563, 576, 617
Komárom (város)
II.: 145, 146; III.: 454; V.: 463
— követe l. Laky Gábor
Komáromy Anna és Menszáros László válópere
II.: 616
Komáromy István, Abaúj vármegye első alispánja és országgyűlési követe
I.: 12, 18, 20, 22, 27, 28, 49, 60, 65, 91, 134, 141, 195, 202, 207, 208, 354; IV.: 245
Komáromy Péter, helytartói tanácsos
III.: 733
Komlósy Dániel, Debrecen város követe
I.: 87
Komlósy Károly (1774—1846) Bereg vmegye főjegyzője és országgyűlési második követe
I.: 28, 40, 44, 49, 62, 81, 91, 96, 210, 280, 283, 284, 287, 292, 297, 327, 329, 332, 339, 348, 390, 407, 466, 482, 489, 506, 507, 527; IV.: 52
konferencia, rendi:
— 1832. dec. 17-i I.: 11—12
— 1833. febr. 27—márc 1-én I.: 195—195, 213; II.: 537
— 1835. jún. 25-i IV.: 524, 533, 542
— — jún. 27-i IV.: 526—527, 533
— — jún. 30-i IV.: 530
— — okt. 12-i V.: 212
konferencia a főrendekkel 1834. márc. 10-én II.: 718, 722; III.: 138
konkordátum kérdése Rómával
I.: 463, 511; II.: 605, 606; IV.: 381, 385, 386, 387, 388, 389
Konstantin orosz nagyherceg (1779—1831)
II.: 406; V.: 502
Konstantinápoly
II.: 650; III.: 580; IV.: 539
konstantinápolyi görög patriárka
I.: 303; II.: 746
Konstantinos Porphyrogennetos, kelet-római császár (uralk. 912—959)
III.: 74, 234
konstanzi zsinat (1414—1418)
IV.: 546
kontinentális zár Anglia ellen
I.: 95
konviktusok, kollégiumok
IV.: 245, 246, 248, 295
Kónyi Manó (1843—1917) Deák Ferenc beszédeinek kiadója
I.: 355, 366, 374, 417, 474, 483, 551, 592, 622
II.: 79, 157, 392, 443, 565, 573, 579, 617, 628, 636, 659, 674

III.: 18, 33, 34, 36, 38, 44, 52, 88, 90, 105, 109, 144, 165, 171, 218, 271, 287, 303, 326, 341, 370, 404, 405, 463, 467, 499, 512, 584, 586, 604, 640, 687, 689
Konyovits Dávid, Zombor város követe
II.: 416
Kopácsy József (1775—1847) 1825-től veszprémi püspök, 1838-tól esztergomi érsek
I.: 223, 227, 228, 243, 258, 265, 270, 381, 385, 428, 462, 463, 535, 562; II.: 566; III.: 149, 152, 177, 178, 180, 193, 199, 276; IV.: 162, 350; V.: 73, 170, 316, 346, 367, 527, 540, 542, 548, 661
Koppány (Kupa)
III.: 435, 443; V.: 255
korcsmárosok
II.: 58
Korher János, ügyvéd, Pest város követe és tanácsnoka
I.: 55, 62, 63, 64, 65, 66; II.: 112, 348
kormányhivatal nem vállalása a követek által
V.: 687
— eskü kívánása erre vonatkozólag V.: 690
kormányhivatalnokokkal szembeni rendi bizalmatlanság
V.: 687—693
kormányszékek (dicasteriumok)
IV.: 588, 589, 593, 599; V.: 665
Kórógy (Szerém m., Korogj, Jugoszl.)
IV.: 193
korona (coronalis) javak, uradalmak
II.: 299, 321, 338, 339, 363; III.: 443, 612
koronaőri méltóság betöltése
I.: 16, 19, 20; IV.: 345; V.: 192, 210, 212, 213, 214, 222—224, 473
—-ről szóló törvénycikk V.: 665, 675
koronaőrök fizetése IV.: 162
korona örökösödése l. királyi fiscus
koronaőrzés
IV.: 350, 351
koronauradalmak
V.: 137
koronaügyész
IV.: 622
koronázás
IV.: 606
koronázási (inauguralis) hitlevelek, diplomák, eskü
I.: 29, 131, 271, 383, 439, 456; II.: 220, 222, 330, 465, 484, 563, 635, 686, 720, 739; III.: 81, 135, 165, 377, 378, 605, 727; IV.: 237, 241, 270, 330, 338, 426, 454, 461, 488, 588, 589, 623; V.: 29, 121, 123, 172, 192, 210, 283, 347, 397, 558, 609, 658, 672
— tiszteletdíj IV.: 150, 177, 491; V.: 211, 307, 594, 597, 640
Korpona (Hont m., Krupina, Csehszl.)
II.: 641; IV.: 307
— követe l. Palkovics György
— — a követ megnevezése nélkül III.: 640
korszellem (idő lelke, genius saeculi)
II.: 117, 163, 242; III.: 38; V.: 71, 72, 91, 323, 325, 332, 403, 474, 596, 645, 685 vö. közvélemény
Kosáry Domokos
I.: 8
Kosciuszko Tadeusz (1746—1817) lengyel szabadsághős
III.: 702, 703
Košice l. Kassa
Kossuth Ferenc (1841—1914) K. Lajos fia
I.: 5
Kossuth Lajos (1802—1894)
— az 1832/36-os országgyűlésen I.: 6, 251; V.: 462
— mint Sennyey Károly, Vécsey Pál és Fischer Pál bárók követe I.: 65, 84, 87, 88; II.: 554
— Dessewffy József grófról IV.: 347
— Értekezés az éhségmentő intézetekről c. munkája II.: 24
— fogsága V.: 356
— az indirekt adó összegéről V.: 145
— a jobbágytelket használó nemesek adóztatásáról szóló tc.-ről V.: 636
— a junctimról I.: 37
— Kölcseyről
I.: 400
— Kölcsey és Eötvös Mihály távozásáról IV.: 184—185
— kritikája az úrbéri javaslattal kapcsolatos követi utasításokról I.: 231—232
— Nagy Pálról V.: 243
— az országgyűlésről, az országgyűlés résztvevőiről I.: 15—18, 30—32, 37, 42—43
— az országgyűlés utolsó napjainak munkájáról V.: 656
— az országgyűlési újságról I.: 30—31; V.: 418
— Országgyűlési Tudósításai (általában), Kossuth nyilatkozatai róla, szerzősége benne
I.: 5, 6, 7, 8, 17, 36, 69, 96, 281, 292, 344, 359, 363, 370, 425, 447, 452, 574
II.: 7, 27, 28, 57, 139, 162, 197, 206, 213, 275, 276, 330, 341, 376, 566, 600, 610, 624
III.: 21, 34, 37, 45, 54, 123, 161, 172, 233, 244, 266, 269, 272, 320, 326, 331, 386, 533, 544, 651, 726
IV.: 30, 135, 211—213, 300, 379, 422, 567, 617, 654, 662, 671
V.: 15, 164, 211, 247, 252, 306, 310, 384, 393, 453, 458, 461, 464, 476, 495, 580, 589, 590, 674, 687
— — előfizetési díjai V.: 537
— — sokszorosító gépének elkobzása II.: 275

— az örökváltság vitájáról III.: 675
— az örökváltság elbukásáról IV.: 22—23
— Széchenyiről III.: 154
— Törvényhatósági Tudósításai V.: 687
— a városokról I.: 30—31
— a városok országgyűlési képviseletéről V.: 478
— visszapillantása szerkesztői működésére V.: 686—687
— Wesselényiről I.: 36; V.: 320
— a zsidókról IV.: 109
Kovachich József Miklós (1798—1878) jogi író, az Orsz. Levéltár igazgatója III.: 616
Kovachich Márton György (1744—1821) jogtörténész I.: 537; II.: 596; III.: 282, 327, 382, 616; V.: 541
Kovács László, butkai kisnemes IV.: 545
Kovacsics József V.: 100
Kovacsóczy Mihály (1802—1846) író és hírlapíró IV.: 322
Kováts Antal, Somogy megye követe az 1796-i országgyűlésen III.: 111
Kováts Tamás (1783—1841) pannonhalmi (szentmártoni) főapát I.: 261
Kölcsey Ferenc (1790—1838) Szatmár vmegye első követe I.: 16, 21, 49, 53, 54, 58, 59, 62, 64, 65, 68, 69, 70, 74, 79, 82, 92, 100, 123, 137, 138, 146, 151, 178, 203, 291, 309, 317, 319, 321, 322, 325, 361, 372, 376, 391, 400, 410, 412, 418, 420, 430, 436, 444, 450, 457, 466, 469, 475, 485, 487, 488, 506, 515, 522, 526, 531, 593, 595, 598, 600, 610, 616, 624
II.: 9, 12, 13, 16, 20, 21, 24, 27, 28, 29, 48, 63, 65, 69, 72, 73, 78, 87, 201, 344, 347, 349, 362, 371, 376, 379, 400, 402, 403, 419, 447, 500, 553, 560, 573, 628, 644, 654, 659, 668, 670, 675, 679, 695, 697, 698, 699
III.: 37, 107, 154, 157, 164, 185, 218, 232, 269, 274, 277, 278, 279, 281, 286, 291, 297, 320, 327, 332, 340, 347, 352, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 377, 378, 381, 382, 383, 420, 422, 431, 456, 463, 465, 473, 479, 480, 484, 485, 491, 497, 499, 509, 514, 539, 541, 543, 547, 556, 559, 564, 571, 581, 587, 591, 603, 605, 609, 610, 620, 622, 629, 632, 633, 634, 640, 651, 655, 660, 672, 679, 703, 718, 721
IV.: 118, 140, 141, 143, 184, 185, 186, 188, 189, 197, 203, 239, 327, 500, 514
V.: 184, 686
— beszéde a magyar nyelv ügyében az 1833. márc. 2—4-i kerületi ülésen I.: 214—216
— a lengyel ügyről az 1833. nov. 20-i kerületi ülésen II.: 403—404; a nov. 23-i orsz. ülésen II.: 433—435
— jellemzése Kossuth által I.: 400
— beszéde a kincstár örökösödéséről III.: 185—188
— — a majoratusokról és senioratusokról 1834. július 12-én III.: 320—324
— — a fiscus örökösödéséről III.: 365—367
— — az irtások visszaváltásáról III.: 629—632
— — az örökváltság mellett III.: 679—685
— lemondása követségéről IV.: 141, 255; V.: 184
— búcsúbeszéde IV.: 185—186
— búcsúztatása IV.: 184—189
— Országgyűlési Naplója I.: 15, 16, 28, 30, 42, 55, 57, 66, 69, 86, 88, 94, 95, 96, 101, 103, 108, 110, 112, 117, 121, 138, 140, 142, 151, 152, 179, 181, 191, 194, 195, 200, 203, 212, 213, 216, 217, 228, 235, 244, 246, 268, 283, 284, 285, 290, 292, 294, 295, 296, 309, 314, 315, 319, 322, 323, 329, 350, 356, 357, 359, 363, 366, 370, 371, 372, 381, 382, 387, 389, 390, 391, 392, 401, 408, 409, 411, 413, 420, 422, 428, 432, 434, 437, 447, 450, 457, 466, 467, 469, 475, 478, 485, 487, 488, 493, 499, 508, 518, 524, 526, 529, 532, 538, 546, 555, 556, 564, 565
II.: 404, 405, 435, 446, 561, 733
III.: 188, 324, 367, 464, 465, 632 685
IV.: 188
kölni érsekség I.: 503, 505
Kőnigsberg I.: 385
Königsegg Aulendorf Franciska grófnő II.: 361
Königsmark Aurora grófnő (1670—1728) II. Erős Ágost szász választófejedelem kedvese III.: 351
könyvtárak V.: 351
Könyvvizsgáló Hivatal, szervek IV.: 349; V.: 487, 488
Köpcsény (Moson m., Kittsee, Ausztria) IV.: 189
Körber János, Újvidék város követe III.: 53, 65, 66, 72; V.: 250, 496, 584, 670
Körmend (Vas m.) II.: 278; V.: 458
Körmöcbánya (Bars m., Kremnica, Csehszl.) IV.: 279, 307, 319; V.: 673
Kőrös vmegye II.: 61, 233, 334, 345; III.: 505; IV.: 196, 218; V.: 77, 378, 555
— adója V.: 361
— főispánja l. Bedekovich Lajos báró

kőrösi gyűlés (1538)
IV.: 195
Kőrösi Csoma Sándor (1784—1842)
V.: 336
Kőszeg (Vas m.)
II.: 498; III.: 454; IV.: 360; V.: 458
— követe l. Gaál József
— — a követ megnevezése nélkül III.: 82, 609; V.: 623
köteles példányok könyvekből
IV.: 294; V.: 669
Kővár vidéke
I.: 82, 168; V.: 252, 271, 283, 284, 384; vö. Partium
Kövér János (1798—1866) Temes vármegye főszolgabírája és országgyűlési követe, később septemvir
III.: 154, 261, 566, 640; IV.: 57, 61, 140, 205, 210; V.: 214, 215, 222, 223, 225, 393, 552, 670
követek az 1832/36-i országgyűlésen l.
Almássy Károly (Heves m.)
Almássy Lajos (Szepes m.)
Andrássy György gróf (Torna m.)
Andrássy József (Esztergom m.)
Asztalos Pál (Máramaros m.)
Atzél Antal (Arad m.)

Bakics János (Temesvár)
Bakos József (Trencsén város)
Balassa Gábor (veszprémi káptalan)
Balogh János (Bars m.)
Baloghy Imre (Hont m.)
Bárczay Ferenc (Abaúj m.)
Bárczay József (Torna m.)
Bárczay Mihály (Abaúj m.)
Baur György (Székesfehérvár város)
Becsky Károly (Szatmár m.)
Bémer László báró (egri főkáptalan)
Bencsik János (Nyitra m.)
Bene József (Csongrád m.)
Beniczky Lajos (Zólyom m.)
Benyovszky Péter (Pozsony m.)
Beöthy Ödön (Bihar m.)
Bernáth Zsigmond (Ung m.)
Bezerédy István (Tolna m.)
Borcsiszky István (Trencsén m.)
Bossányi József (Szerém m.)
Brezovay József (Heves m.)
Britvecz József (Buccari)
Budaházy Antal (Bihar m.)
Bujanovics Vince (Eperjes)
Busán Hermann (Horvátország)
Bükk Zsigmond (Borsod m.)

Csapó Dániel (Tolna m.)
Császár Sándor (Temes m.)
Csepcsányi Tamás (Békés m.)
Czindery László (Somogy m.)

Darvay Ferenc (Szatmár m.)
Deák Antal (Zala m.)
Deák Ferenc (Zala m.)

követek
Dellinger János (váradi káptalan)
Dessewffy Antal (Temes m.)
Dienes István (Eperjes)
Doboczky Ignác (Heves m.)
Dókus László (Zemplén m.)
Draskovich János gróf (Horvátország)
Dubraviczky Simon (Pest m.)

Ebergényi Benedek (Vas m.)
Eötvös Mihály (Szatmár m.)
Eötvös Tamás (Bereg m.)

Farkas Sándor (Pozsega m.)
Fáy András (Pest m.)
Fekete István (Pozsony m.)
Foghtüy János (Hajdú ker.)
Friebeisz Imre (Esztergom m.)
Frim János (egri főkáptalan)
Füzesséry Gábor (Bereg m.)

Gaál József (Kőszeg)
Gallé Menyhárt (Kisszeben)
Gáspárik Kázmér (váci káptalan)
Géczy Péter (Zólyom m.)
Gerencsér János (Szeged)
Ghyczy Rafael (Komárom m.)
Greguska István (nyitrai káptalan)
Guzmics Izidor (bakonybéli apát)
Gyertyánffy Dávid (Torontál m.)
Gyöngyösy Pál (csornai prépost)
Gyurkovics György (Pozsony város)

Haramusztek József (zágrábi káptalan)
Haske Sándor (Kassa)
Havas József (Pest város)
Hegedűs Pál (Verőce m.)
Hertelendy Károly (Zala m.)
Hertelendy Miksa (Torontál m.)
Héya Imre (Esztergom m.)
Hódy Imre (Szeged)
Horváth János (Zala m.)
Horváth Lajos (Csongrád m.)

Illésy János (Jász-kun ker.)

Jakabfalvy András (Torna m.)
Jakabffy Kristóf (Krassó m.)
Jármy Imre (Szabolcs m.)
Jekelfalussy János (Szepes m.)
Jeszenszky János (Tolna m.)
Josipovich György (Túrmező)
Justh Ferenc (Turóc m.)

Kajdacsy Antal (Baranya)
Kajdácsy Ferenc (Moson m.)
Kálmán Sándor (Jász-kun ker.)
Kamber János (Ujvidék)
Kéler István (Bártfa)
Klapka Károly József (Temesvár)
Klauzál Gábor (Csongrád m.)
Klobuscharich Károly (Károlyvár)
Kocsi Horváth Sámuel (Veszprém m.)

követek
Koleda András (Buda)
Komáromy István (Abaúj m.)
Komlósy Dániel (Debrecen)
Komlósy Károly (Bereg m.)
Konyovits Dávid (Zombor)
Korher János (Pest város)
Kölcsey Ferenc (Szatmár m.)
Körber János (Ujvidék)
Kövér János (Temes m.)
Kricsfalusy Ferenc (nagyváradi káptalan)
Kritske József (Lőcse)
Kubinyi Ferenc (Nógrád m.)
Kubinyi József (Árva m.)

Laczkovics János (Temes m.)
Laky Gábor (Komárom város)
La Motte Károly gróf (Gömör m.)
Lissovényi László (Breznóbánya)
Lonovics József (egri főkáptalan)
Lónyay Gábor (Zemplén m.)
Luka Sándor (Hont m.)

Madocsányi Pál (Liptó m.)
Majthényi Antal (Hont m.)
Majthényi László (Bars m.)
Makay Sándor (Krassó m.)
Marczibányi Antal (Trencsén m.)
Máriássy István (Sáros m.)
Marich István Dávid (Fejér m.)
Markovics András (Pozsega m.)
Markovics Antal (Bártfa)
Markovits József (Krassó m.)
Mathey Vencel (Késmárk)
Mayer József (székesfehérvári káptalan)
Mihálkovics József (Jász-kun ker.)
Moncskó István (Szepes m.)
Móricz Péter (Máramaros m.)
Mukits Simon (Szabadka)

Nagy Antal (Hajdú ker.)
Nagy Benedek (Buda)
Nagy Mihály (Szatmár város)
Nagy Pál (Sopron m.)
Návay László (Csanád m.)
Nehiba János (kalocsai főkáptalan)
Németh György (esztergomi főkáptalan)
Németh János (Pozsony m.)
Niczky János (Vas m.)
Niczky József (Sopron m.)
Noszlopy Ignác (Veszprém m.)
Novák Antal (Békés m.)

Ocskay Ignác (Nyitra m.)
Ossegovich Imre báró (zágrábi káptalan)

Palkovics György (Korpona)
Palóczy László (Borsod m.)
Patay István (Szabolcs m.)

követek
Patay Sámuel (Abaúj m.)
Pázmándy Dénes (Komárom m.)
Péchy Ferenc (Pest m.)
Péchy János (Abaúj m.)
Pély Gábor (Hajdú ker.)
Perényi Gábor báró (Ugocsa m.)
Petrovay István (Ung m.)
Petrovics Tivadar (Krassó m.)
Pfannschmidt (később Zsedényi) Ede (Szepes m.)
Piller László (Sáros m.)
Pinke István (Esztergom város)
Pitrof János (Nagyszombat)
Platthy Gáspár (Liptó m.)
Pogány József (Bereg m.)
Pongrácz Péter (Liptó m.)
Popol Ágoston (váradi káptalan)
Pósfay Sándor (Pozsony város)
Poszavecz Zsigmond (Szerém m.)
Poroszlay Frigyes (Debrecen)
Prónay János (Nógrád m.)

Radványszky Antal (Zólyom m.)
Ragályi Tamás (Torna m.)
Ravazdy István (Bihar m.)
Répás Lipót (Baranya m.)
Reviczky József (Árva m.)
Riesman (Rizma) N. (Varasd város)
Rohonczy János (Veszprém m.)
Roskoványi Gábor (Sáros m.)
Rudics József (Bács m.)
Ruduyánszky Mihály báró (Békés m.)
Ruduyánszky Sámuel báró (esztergomi főkáptalan)
Ruszek János (veszprémi káptalan)
Ruttkay Károly (Turóc m.)

Sághy Mihály (szombathelyi káptalan)
Sárközy Albert (Somogy m.)
Sárossy Tamás (Sáros m.)
Say István (Székesfehérvár)
Siskovics József (Baranya m.)
Somssich Miklós (Somogy m.)
Stajdacher József (Zágráb város)
Szabó Péter (Győr m.)
Szallopek János (Verőce m.)
Szánthó Mihály (Győr város)
Szárits József (Szabadka)
Széll Imre (Vas m.)
Szentiványi Anselm (Nógrád m.)
Szentpályi László (Ugocsa m.)
Szilassy Ferenc (Gömör m.)
Szinyey-Merse László (Sáros m.)
Szirmay Antal (Zemplén m.)
Szluha Imre (Fejér m.)
Szombathelyi Antal (Békés m.)
Sztojka Imre báró (Máramaros m.)
Szumrák János (Besztercebánya)
Szutsits Károly (Bács m.)
Szűcs Antal (Győr m.)
Szűcs Lajos (Fejér m.)

követek
Tagen János (váradi káptalan)
Tarnay Mihály (Csanád m.)
Tarnóczy Kázmér (Bars m.)
Terstyánszky Antal (Hont m.)
Tersztyánszky Imre (pécsi káptalan)
Tisza Lajos (Bihar m.)
Torkos Mihály (Moson m.)
Tossoni József Ágoston (Fiume)
Török Gábor (Arad m.)

Vághy (korábban Wagner) Ferenc (Sopron város)
Várady Antal (Máramaros m.)
Vásárhelyi János (Csanád m.)
Vay János (Szabolcs m.)
Villax Ferdinánd (zirci apát)
Vitéz János (Abaúj m.)

Zarka János (Vas m.)
Zmeskál Móric (Árva m.)
követek napidíjának (diurnum) kérdése
I.: 16, 34, 45, 46, 71, 116, 120, 172, 192, 315, 324, 326, 327, 328, 353, 359, 361, 363, 366, 376, 377, 379, 380, 381, 389, 390, 392, 393; II.: 114, 216, 371, 372, 456, 570; III. 52, 61, 150, 157; IV.: 56, 152, 341, 480, 525, 548; V.: 109, 112, 212, 342, 343, 673
— névjegyzéke V.: 441
— választása V.: 188
követi immunitas, salvus conductus megsértése
V.: 58, 488
követi (megyei) utasítások (általában)
I.: 231—232, 458, 459, 460—461, 464, 495, 513, 515, 516, 517; II.: 373, 417; III. 37, 38, 40, 372; IV.: 32, 36, 45, 178, 638; V.: 81, 87, 113, 115, 124, 178, 205, 211, 240, 241, 251, 274, 276, 288, 336, 458, 580, 611, 654
Kövy Sándor (1763—1829) a magyar jog tanára Sárospatakon
I.: 509; III.: 171
közalapítványi pénztár (cassa politico-fundationalis)
IV.: 245, 246, 355; V.: 684
közalapítványok hová fordítása
IV.: 410, 684
közbirtokosság (compossessoratus)
I.: 448, 451, 452, 460, 570, 609
II.: 9, 12, 19, 28, 29, 40, 41, 182, 183, 218, 223, 227, 266, 350, 360, 375, 419 440, 451, 487
III.: 403, 407, 412, 482, 484, 485, 486, 520, 536, 537, 561, 607, 608, 609, 610
IV.: 526
V.: 76, 240, 532
közbirtokosságok arányos felosztása
III.: 409—425; IV.: 526; V.: 24, 158, 239
— indítványok ezzel kapcsolatban III.: 410, 426—429
Közép-Szolnok vmegye
I.: 82, 168; V.: 271, 283, 284, 384 vö. Partium
közlekedés fejlesztése
IV.: 148
közlekedési, kereskedelmi útvonalak
V.: 458, 663, 664
Közlemények az élet és tudományok köréből c. lap
IV.: 322
közmunka l. megyei közmunkák
közös (egyesült) hadsereg
V.: 538
közös uradalmak feloszthatósága
III.: 401—406
községek belső igazgatása
III.: 564—565, 572; IV.: 9
— földeitől való adózás II.: 137
— jövedelmei, számadása II.: 193—194, 260, 270
— szükségleteire kivetett adó V.: 167
községi bírák, jegyzők választása
I.: 343, 349, 354—355, 410
II.: 123, 176, 182, 183, 184, 185, 260, 266, 267, 270, 324—325, 352
III.: 41, 565, 566, 579
IV.: 9, 69, 134, 336, 400, 401, 451, 467, 473
V.: 16, 41—46, 47, 55, 57, 66, 172, 182, 203, 250, 277, 557, 568, 569, 570, 607, 657
— helytartótanácsi beavatkozás ebbe II.: 176—183
— elmozdítása, szolgálatuktól való megfosztása II.: 137—138, 184—185, 266; III.: 566
községi bírák, jegyzők mint békéltetők
II.: 713, 714; III.: 11, 19
községi, falusi bírák bíráskodási joga
III.: 41, 118
községi előljárók, esküdtek, kisbírák, ezek választása
I.: 388, 389, 409, 411, 598; II.: 183, 199, 200, 204, 262, 266, 352, 357; III.: 565; IV.: 479, 677; V.: 238, 280
községállás házak építése
V.: 89
községzeremény
III.: 318, 319
köztársasági államforma, respublica, republicanismus
IV.: 594, 595, 598
közteherviselés, közterhek
I.: 34, 99, 143, 144, 211, 597, 598, 602, 609
II.: 157, 216, 217, 255, 277, 283, 287, 312, 322, 353
III.: 47, 49, 63, 205, 210, 213, 214, 216, 218, 285, 357, 411, 414, 418, 485, 486, 488, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 731
IV.: 11, 97, 152, 217, 302, 312, 404, 431, 439, 468, 526

V.: 23, 75, 76, 80, 81, 88, 90, 93, 95, 102, 114, 118, 124, 125, 128, 132, 140, 141, 152, 154, 155, 156, 161, 163, 166, 167, 169, 325, 383, 402
közvélemény, közszellem
I.: 405, 414, 415, 457, 478, 492, 501, 514, 516, 530, 541, 544; II.: 301, 310, 357, 358, 378, 379, 380; III.: 38, 39, 165, 263, 264, 325, 337; IV.: 9, 47, 553, 563, 633, 634; V.: 69, 71, 186, 304, 348, 416, 435, 666, 678, 691
vö. Európa
Kraitsir Károly, orvos, a párizsi lengyel nemzeti bizottság magyar származású tagja
II.: 446
Krajna (Carniolia)
I.: 434; III.: 75; IV.: 88; V.: 286
Krakkó (Krakow, Lengyelország)
V.: 452, 458 563,582
krakkói köztársaság
V.: 554, 590
Krásno nad Kysucom l. Kiszuca
Krassó vmegye
I.: 332, 571, 578, 601, 614
II.: 49, 58, 61, 103, 129, 130, 133, 165, 166, 167, 190, 335, 473
III.: 108, 263, 275, 440, 491, 505, 506, 535, 548, 552, 555, 565, 623, 624, 627, 732, 738
IV.: 8, 177, 182, 322, 347, 348, 360, 422, 423
V.: 13, 20, 29, 36, 98, 338, 363, 472
—-ben a hold nagysága V.: 13
— főispánja l. Gyürky Pál
— követei l. Markovits József, Jakabffy Kristóf, Petrovics Tivadar
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 142, 217, 319, 343, 359, 411
II.: 222, 327, 362, 366, 372, 395, 495, 507, 517, 519, 526, 529, 535, 537, 575, 582, 696
III.: 218, 331, 454, 475, 520, 540, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 116, 167, 234, 251, 280, 282, 285, 290, 493, 514, 614, 629, 644
V.: 523, 525, 576, 623
— követi utasítása V.: 576
— visszakebelezése V.: 414
Kraszna vmegye
I.: 82, 168; IV.: 341; V.: 271, 283, 284, 384
vö. Partium
Kray Pál báró (1735—1804) táborszernagy
IV.: 419
Kreditsfond l. Hitelfőpénztár
Kreishauptmannságok, Kreis-rendszer
IV.: 505, 661
Kremnica l. Körmöcbánya
Kricsfalusy Ferenc, prépost, a nagyváradi káptalan követe
I.: 87
Kritske (Critske) József, Lőcse város követe
I.: 40, 48, 66, 69, 83, 85, 326, 615
II.: 27, 112, 348, 473, 475, 482, 491, 577, 643, 715, 745
III.: 21, 22, 43, 53, 59, 63, 103, 159, 260, 289, 297, 451, 465, 473, 475, 621, 726
IV.: 52, 59, 293, 301, 462, 481, 518, 579
V.: 41, 150, 152, 249, 250, 276, 359, 371, 373, 374, 400, 401, 403, 445, 462, 474, 476, 502, 503, 565, 584, 660
Krupina l. Korpona
Kubinyi-család
II.: 227; III.: 398
Kubinyi Ferenc (1796—1874) Nógrád vármegye szolgabírája és országgyűlési második követe
IV.: 567, 580, 581, 588, 616, 620, 640, 657, 664, 672; V.: 7, 17, 31, 32, 35, 37, 38, 46, 53, 60, 72, 91, 94, 135, 149, 187, 188, 234, 235, 253, 289, 302, 306, 307, 330, 354, 401, 435, 438, 440, 446, 462, 488, 573, 576, 577, 578, 579, 583, 612, 654, 673, 679
Kubinyi József, Árva megye követe (megnevezve nem fordul elő)
kukoricatermelés
II.: 336
Kukovics József († 1861) 1834-től 1849-ig szerémi (djakovári) püspök
V.: 334, 335
Kukulyevich Antal (sz. 1776) Varasd m. alispánja, Horvátország főrendi képviselője
I.: 106—107, 261, 270, 537; II.: 141, 683; III.: 182, 206, 233, 234, 236, 238, 247, 248, 250; IV.: 183, 191, 475; V.: 54, 167, 170, 276, 332, 333, 346, 361, 369, 412, 526, 546, 549, 560, 634
Kulcsár István (1760—1828) író és hírlapíró
I.: 297; III.: 466
Kulm l. Culm
Kulpa folyó
III.: 235, 236
Kun kerület, Kunság
II.: 709; III.: 664
vö. Jász-kun kerület
kunok
II.: 300, 353, 486, 639, 640, 641, 645; III.: 251, 272, 664, 678; IV.: 162, 188
kúria l. királyi kúria
kúriai döntvények l. Planum tabulare
küldöttség Bécsbe a király születésnapjára
I.: 152, 153
— V. Ferdinánd trónraléptekor IV.: 268—272, 279, 288
küldöttségek (bizottságok) tagjai megválasztásának joga
IV.: 273—276
— tagjainak megválasztása V.: 665

külföldiek, külföldi nemesek
III.: 68; IV.: 226, 433
külföldi katonaság
IV.: 420; V.: 116
külföld véleménye
II.: 209, 221, 306, 377, 379, 389, 390; V.: 19
vö. Európa, közvélemény
külföldi iskolák látogatása
I.: 148
Külkey Henrik, a budai jótékony nőegyesület titkára
V.: 671
Külső-Szolnok megye
II.: 703
külső telki állomány l. extravillanum

Laborc (a Bodrogba ömlő folyó)
IV.: 310
Lackenbach (Lakompak, Sopron m., Ausztria)
I.: 225; III.: 562
Lackenbacher Henrik és Bernát kereskedők
I.: 347
Lackfi István († 1397) erdélyi vajda, nádor
IV.: 485
Laczkovics János (sz. 1804), Temes vmegye főszolgabírája és országgyűlési követe
IV.: 395, 670; V.: 82, 149, 216, 382, 627, 636, 643, 670, 679
Lafayette, George Washington (1779—1849), francia baloldali képviselő
II.: 674
Lafayette, Marie Joseph, Marquis de (1757—1834), francia államférfi
I.: 43; II.: 674; IV.: 49, 50
Lafontain, Jean de (1621—1695), francia költő
V.: 646
laibachi kongresszus (1821)
II.: 443; IV.: 361
Laicsák Ferenc (1772—1843) 1825: rozsnyói, majd 1827-től nagyváradi püspök
I.: 222
Lajos badeni őrgróf (1655—1707)
IV.: 200
XI. Lajos francia király (uralk. 1461—1483)
II.: 164; IV.: 529
XIII. Lajos francia király (uralk. 1610—1643)
IV.: 529
XIV. Lajos (1638—1715) francia király
I.: 43, 52, 494, 505; II.: 660; IV.: 298, 529; V.: 261, 355, 563
XVI. Lajos (1754—1793) francia király
I.: 459; III.: 682; IV.: 588; V.: 261, 355
XVIII. Lajos (1755—1824) francia király
I.: 323; II.: 660, 686; IV.: 361
Lajos Fülöp (1773—1850) francia király
I.: 459, 503; II.: 409; III.: 538; IV.: 50, 557; V.: 427
I. Lajos, Nagy († 1382) magyar király
I.: 236, 249, 468, 537; II.: 95, 96, 97, 102, 257, 300, 418, 425, 596; III.: 174, 189, 190, 238, 246, 325, 366, 370, 382, 443, 444, 445, 665, 666, 667; IV.: 148, 191, 192, 485; V.: 390
II. Lajos (1506—1526) magyar király
I.: 82, 531; II.: 426; III.: 303, 327
Lajos osztrák főherceg (1784—1864) a Staatskonferenz elnöke
IV.: 244
Laki Thuz János, tárnokmester Mátyás király idejében
II.: 732
Lakompak l. Lackenbach
Lakság (Bihar megye része)
III.: 462
laktanyák
V.: 76
Laky Gábor (1765—1848) Komárom város tanácsosa és országgyűlési követe, Komárom m. táblabírája
II.: 577; III.: 60
Lamaneque l. Lamarque
Lamarque (Lamaneque), Maximilien (1770—1832) francia tábornok és ellenzéki politikus
I.: 43
La Motte Károly gróf († 1852) Gömör vármegye első követe
I.: 22, 27, 39, 46, 53, 58, 60, 61, 68, 71, 72, 73, 78, 80, 86, 111, 134, 141, 145, 146, 147, 150, 157, 202, 210, 229, 235, 252, 284, 285, 286, 287, 290, 293, 329, 331, 336, 338, 341, 342, 358, 361, 405, 420, 429, 433, 446, 481, 485, 489, 566, 567, 570, 580, 583, 592, 594, 596, 607, 613, 615, 616, 618
II.: 13, 40, 43, 51, 53, 54, 63, 66, 74, 80, 81, 82, 87, 95, 97, 109, 111, 112, 119, 122, 128, 134, 149, 158, 159, 160, 163, 179, 195, 218, 381, 410, 416, 429, 439, 456, 470, 472, 475, 479, 486, 489, 491, 500, 506, 507, 512, 523, 535, 549, 574, 575, 581, 644, 646, 647, 654, 684, 714, 730, 742
III.: 12, 59, 113, 158, 172, 224, 229, 272, 280, 282, 338, 389, 398, 399, 400, 408, 447, 582, 585, 586, 589, 590, 597, 598, 599, 600, 602, 609, 636, 649, 655, 660, 662, 672, 717, 718, 720, 723, 738
IV.: 9, 55, 74, 75, 77, 82, 84, 85, 106, 112, 119, 143, 144, 171, 172, 177, 178, 179, 202, 203, 222, 224, 240, 241, 244, 256, 335, 370, 377, 382, 391, 426, 439, 471, 472, 481, 518, 542, 543, 554, 579, 592, 598, 603, 616, 617
V.: 19, 78, 137, 149, 204, 260, 284, 298, 305, 409, 415, 419, 424, 425, 460, 461, 462, 484, 497, 508, 510, 515, 660

— az örökváltság ellen III.: 718—719
lanceatusok l. szepesi tízlándzsások
Lánchíd ügye
I.: 498, 538, 556; II.: 733; III.: 146, 147, 580; IV.: 107—108, 113—123, 124, 134, 144, 145—155, 157—165, 170—173, 183, 270, 313, 422; V.: 209, 267, 292, 299—300, 301, 322, 329, 343, 421, 428—432, 442, 451, 452, 453—455, 457, 458, 460, 464, 467, 469, 481, 482, 506, 507, 529, 534, 606, 651, 666
— ügyében országos bizottság kinevezése I.: 556; IV.: 114, 122, 158, 183, 273, 529
— ennek elnöke és tagjai IV.: 114
— ennek munkája II.: 735; III.: 147; IV.: 108, 117, 190, 270
— az új bizottság, ennek megválasztása V.: 670, 671, 689
— hídpénz kérdése III.: 147; IV.: 115, 146, 147, 154, 159—164, 170—173, 180; V.: 299
vö. hídvám
Lánczy József (1763—1841) Békés vm. főispánja, septemvir
I.: 224, 228, 260, 270; III.: 176, 180, 204, 205, 262, 265, 276; IV.: 101, 160, 482, 671, 672; V.: 139, 160, 163, 167, 168, 170, 178, 263, 264, 328, 341, 350, 362
Lanjuinais, Jean Denis, comte (1758—1830) francia politikus
I.: 196
Lányi Imre († 1858) ungi főispán
I.: 13, 223, 261, 270; III.: 206, 315, 495; V.: 170
Laszki János (1466—1531) gneseni érsek, Lengyelország főkancellárja
III.: 327
László, Szent (uralk. 1077—1095)
II.: 300; III.: 452; IV.: 191, 388
V. László, magyar király (uralk. 1452—1457)
IV.: 546
Laszowski Emil, horvát történész
II.: 497
latin (deák) nyelv, megtartásának kérdése, elhagyásának nehézsége
I.: 94, 107, 109, 139, 185, 189, 191; II.: 422; III.: 49, 371, 479, 605; IV.: 297; V.: 12, 171, 182, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 242, 245, 247, 268, 269, 275, 302, 308, 333, 334, 335, 396, 498, 499, 500, 550, 569, 676
Latium
V.: 67, 199, 242
Latorca folyó
IV.: 310
laudemium l. jobbágytelkek haszonvétele eladásának taxája
Laudon, Gedeon Ernst, báró (1717—1790) osztrák táborszernagy
III.: 617
Lavalière Louise († 1710) XIV. Lajos francia király maitresse-e
I.: 505
Láz (Trencsén m., Lazy pod Makyton, Csehszl.)
I.: 453, 454, 455, 519
lázi evangélikus lelkész
I.: 454
leányág
I.: 565; III.: 189, 195, 207, 226, 375, 384, 393, 397
— és királyi adomány III.: 207—209, 226, 228
leánynegyed
III.: 160, 232, 243, 253, 283, 384, 713
Le Constitutionnel c. párizsi lap
I.: 30
lectica l. vallásügy főcímszó alatt: ágybér
Lederer Ignác báró (1769—1849) lovassági tábornok, 1848-ban budai főhadikormányzó
I.: 41, 50; IV.: 418
legelő (általában)
V.: 83, 84, 85, 118, 140, 162, 503
legelő elkülönítése (pascui segregatio), felosztása
I.: 228, 231, 346, 253, 263, 281—287, 448, 587, 588, 618, 628; II.: 27—41, 51, 76, 192, 206, 227—229, 234, 238, 241, 250, 274, 285, 315, 316, 351; III.: 421, 490, 520, 521—525, 607, 608, 623, 635, 641—645, 706, 731, 733, 735—736; IV.: 19—21, 27, 68, 229, 346, 367—378, 382—385, 390—394, 400, 434—443, 451, 495, 549, 569; V.: 84, 460
— lelkész, tanító, jegyző illetősége belőle I.: 294, 295, 628; II.: 41—42, 230, 235; III.: 521
— magistratualis és urasági tisztek illetőségének kérdése II.: 42
— zsellérek legelőjárandósága II.: 42—43
legelők mennyisége, nagysága
I.: 289—294; II.: 33—41, 250; III.: 414, 512, 641—643, 706, 728, 734; IV.: 19, 20, 336, 368—374, 549
— csekély legelő elosztása II.: 45—49
— osztályozása IV.: 390
legitimatorius perek l. nemességigazolási perek
Leiningen-Westerburg Ágoston gróf altábornagy, indigena
V.: 370, 380
Leipzig (Lipsia, Lipcse)
I.: 34; II.: 378, 424; IV.: 347
Leipziger Zeitung
II.: 377
lelkiismeret szabadsága, megsértése
I.: 149, 150, 193, 197, 200, 238, 241, 274, 276, 395, 397, 403, 454, 499, 547, 548, 549, 555; II.: 541, 542, 605; V.: 179
Lemberg (Lwow)
V.: 453, 456, 458

Lengyelország, lengyelek, lengyel ügy
I.: 41, 42, 43, 50, 52, 143, 396, 397
II.: 10, 11, 12, 400—411, 417—419, 423—427, 432—436, 441—449, 552, 587, 643, 644, 715, 721
III.: 157, 495, 499, 500, 580, 631, 702, 703
IV.: 48, 109, 311, 314—319, 322, 326, 328, 332, 333, 335, 433, 523, 558, 673
V.: 36, 37, 38, 124, 138, 240, 275, 338, 339, 383, 404, 409, 414, 456, 475, 489, 502, 550, 554, 557, 567, 574, 581, 664
lengyel forradalom (1830)
II.: 401, 402, 410, 417, 657; IV.: 314; V.: 554, 590
— gabona V.: 452
— nemzeti bizottság (párizsi) kiáltványa a magyar nemzethez II.: 446
— protestánsok (dissidensek) I.: 397, 398, 399; II.: 423
— só IV.: 306, 307, 308; V.: 414
III. Leo pápa (uralk. 717—741)
V.: 254
X. Leo pápa (uralk. 1513—1521)
II.: 611
XII. Leo pápa (uralk. 1823—1829)
IV.: 388
leobeni fegyverszünet (1797)
II.: 278; III.: 453
Leopoldina osztrák főhercegnő (1797—1826) IV. Pedro portugál király, brazíliai császár felesége
IV.: 46
Leopoldinum Diploma (1691)
IV.: 446
Levakovics Ráfael (1600 körül) minorita, c. érsek, horvát író
II.: 603
levantei kereskedelem
III.: 580
levélhordás
V.: 166
levéltárak (általában)
II.: 150; III.: 80, 82, 163
levéltári iratok visszaszerzése
IV.: 366
Levoča l. Lőcse
Lex Falcidia
III.: 321
Lex Licinia-Sextia (i. e. 367)
III.: 342
Lex Poetilia-Papiria (i. e. 326)
III.: 342
Lex Sempronia
III.: 342
liberalizmus, liberálisok
I.: 514; III.: 50, 451, 469, 514, 551; IV.: 70, 220, 299, 580; V.: 98, 100, 179, 334, 447, 495, 540, 645
libertinusok l. szabadosok
Líbia
IV.: 80
Liburnia (az illir partvidék neve az ókorban)
III.: 238
Lika-Krbava vm.
IV.: 196
Limitanea Commissio (határmegállapító bizottság)
I.: 16, 83; II.: 681; V.: 286, 476
Lindway István, Szlavónia bánja
IV.: 192
Linz (Ausztria)
V.: 468, 471
linzi béke (1645)
I.: 89, 146, 151, 192, 199, 200, 225, 238, 241, 262, 266, 268, 271, 300, 301, 396, 401, 404, 413, 414, 438, 439, 440, 441, 444, 452, 457, 461, 487, 493, 504, 522, 526, 530, 533, 535, 539, 594; III.: 442, 443, 461; V.: 475
Lipcse l. Leipzig
lipcsei csata
V.: 646
I. Lipót (1790—1865) belga király
I.: 495, 503
I. Lipót (1640—1705) magyar király
I.: 82, 168, 439, 456; II.: 300, 434, 715; III.: 188, 325, 453, 576; IV.: 405; V.: 34, 91, 260, 307
— fogadalma és 1690-i dektétuma V.: 260, 262
II. Lipót (1747—1792) magyar király
I.: 89, 130, 131, 233, 280, 490, 493, 507, 520; III.: 103, 286, 368, 617; IV.: 448, 488, 605, 606; V.: 388, 414
I. Lipót osztrák herceg (1290—1326)
III.: 677
Lipovnyi l. Lissovényi László
Lipovnyiczky Vilmos, Bars megye főjegyzője
IV.: 612
Liptó vmegye
I.: 355, 393, 436, 438, 602, 605; II.: 297; III.: 445, 639; IV.: 296, 306, 307, 308, 312, 371, 372, 643; V.: 77, 414, 577, 578, 617, 632, 673
— főispánja l. Illyésházy István gróf
— követi utasítása V.: 634
— követei l. Platthy Gáspár, Madocsányi Pál, Pongrácz Péter
— —a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 319, 339, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 220, 269, 275, 297, 320, 327, 328, 331, 335, 362, 366, 372, 395, 410, 494, 517, 519, 527, 535, 537, 550, 576, 587, 591, 592, 628, 641, 685, 696, 711
III.: 112, 113, 219, 330, 331, 348, 360, 447, 459, 520, 529, 540, 559, 571, 582, 672
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 221, 282, 285, 400, 498, 514, 573, 616, 660
V.: 28, 314, 466, 482, 525, 576, 588, 622

Liquidatoria Commissio Párizsban
IV.: 361, 362
Lissovényi (Lipovnyi) László, Breznóbánya követe
I.: 87
Lisszabon
II.: 435; IV.: 81
Liszt Ferenc (1811—1886) zeneszerző és zongoraművész
IV.: 361
Liszty László gróf (1628—1663) költő
I.: 215
Literárium operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
literatusok
V.: 43
Litvánia
II.: 445
Liverpool (Anglia)
IV.: 116
Livius Titus (i. e. 59—i. sz. 17) római történetíró
III.: 238, 584; V.: 62, 447
loca inclavata l. „bészegellett helységek"
Locke, John (1632—1704) angol empirista filozófus
I.: 510
Lodi (város Milano közelében)
I.: 151
Lodoméria visszacsatolásának ügye
I.: 82; II.: 407; IV.: 417; V.: 283, 363
Loesche, G. osztrák történetíró
IV.: 646
Lombardia
I.: 139; II.: 278, 444; V.: 34
lombardok
III.: 434
London
II.: 131; III.: 57, 719; IV.: 121, 646, 647; V.: 46
Londoni Bank
V.: 573
londoni konferencia (1831)
I.: 36; II.: 404, 408
— szerződés (1839) I.: 459
Londonderry, Charles William, Marquis of (1778—1854) angol államférfi és diplomata
IV.: 315, 316
Lonovics József (1793—1867) egri kanonok, az egri káptalan követe, 1834: csanádi püspök
I.: 85, 135, 149, 150, 151, 174, 194, 199, 211, 280, 298, 301, 304, 407, 420, 497, 498, 501, 505, 508, 511, 512, 519, 530, 593, 616
II.: 41, 56, 108, 136, 416, 540, 593, 602, 605, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 617, 618, 619, 621, 622, 623, 629, 644
III.: 146, 163
V.: 306
Lónyay Gábor (1805—1885) Zemplén vármegye követe
IV. 346, 395, 453, 491, 580, 583, 626, 639
V.: 17, 35, 42, 53, 72, 77, 78, 79, 91, 98, 101, 110, 112, 118, 250, 251, 306, 309, 320, 424, 427, 428, 505, 509, 511, 512, 518, 523, 552, 553, 573, 584, 606, 644, 645, 657, 670, 680, 684
— beszéde Wesselényi mellett IV.: 581—583
Lónyay János, királyi biztos 1823-ban
IV.: 434
Lo Presti Lajos báró (1767—1832)
IV.: 357
Lo Presti Rochus báró
IV.: 357
Losonc (Nógrád m., Lučenec, Csehszl.)
II.: 461; III.: 121
Lósy Imre (1580—1642) esztergomi érsek
V.: 540
Lovassy László (1815—1892) az országgyűlési ifjak vezére
III.: 485
lóverseny
I.: 382
lóvontatású vasút
V.: 422, 468
Lőcse (Szepes m., Levoča, Csehszl.)
II.: 295, 643; IV.: 298; V.: 214, 458
— követe l. Kritske József
— — a követ megnevezése nélkül II.: 331, 537, 566; III.: 81, 82, 609, 637; V.: 214, 623
lőcsei plébános
III.: 473
lövöldi (Veszprém m.) apát régi kiváltságai, esküje
I.: 458, 537, 562
Lubló (Szepes m., Lubovna, Csehszl.)
I.: 138; II.: 643, 644, 715; V.: 673
lublói kamarai uradalom
II.: 643
Lučenec l. Losonc
lucrum camerae (kamaranyereség)
II.: 154; III.: 625; IV.: 192
lucrum cessans
III.: 483
Ludovica-út Horvátországban
II.: 314; V.: 664
Ludovika Akadémia (Ludoviceum)
IV.: 158, 248, 299, 303—305, 567, 586, 654, 673; V.: 10, 11, 192, 210, 212, 339, 344, 392, 432, 438, 439—440, 447, 462, 473, 481, 485, 486, 487, 528, 534, 535, 537, 538, 540, 586, 594, 595, 596, 607, 627, 637, 642, 651, 665, 671, 685
— költségei V.: 472
— nevelési rendszere, ennek kidolgozására rendelt bizottság V.: 441, 462, 487, 491, 536, 538, 595, 643—646, 651, 670, 689
— a bizottság megválasztása V.: 665
— — a király nem fogadja el V.: 675

Lujza orleansi hgnő (1812—1850) I. Lipót belga király felesége
I.: 503
Luka Sándor (sz. 1802) Hont vmegye ellenzéki követe, alispánja, majd 1845-ben főispáni helyettese
IV.: 299, 302, 313, 335, 336, 337, 341, 342, 345, 359, 363, 401, 403, 576, 620, 659, 660, 670, 674
V.: 81, 84, 97, 111, 142, 143, 144, 151, 186, 188, 192, 200, 223, 309, 394, 422, 423, 434, 508, 519, 521, 574, 606, 617, 655, 685
Lukács evangélista, evangéliuma
I.: 111, 536; III.: 470, 526; V.: 258
lunevillei béke (1801)
IV.: 189
Luther Márton (1483—1546)
I.: 493, 599; II.: 378
Lutteroth, Alphons, francia követségi titkár
I.: 17
Luzsénszky bárói család
III.: 398, 408
lützeni csata (1632)
I.: 506
Lykurgos, a spártaiak törvényhozója
II.: 25; IV.: 63
Lyon (Franciaország)
I.: 459; V.: 469

Macchiavelli, Niccolo (1496—1527) olasz államférfi és történetíró
III.: 711; IV.: 547
Mack, Karl báró (1752—1828), osztrák tábornok
III.: 616
madarászat joga
I.: 296; II.: 32, 69, 72; III.: 543, 599; IV.: 105
Madocsányi Pál (1808—1875) Liptó vármegye aljegyzője és országgyűlési második követe, utóbb alispánja, 1848-ban Árva m. főispánja, majd négy északi megye kormánybiztosa
I.: 20, 49, 68, 78, 96, 282, 290, 293, 323, 329, 364, 393, 433, 482, 583, 584, 588, 602, 605
II.: 13, 24, 25, 49, 50, 62, 74, 87, 92 94, 109, 122, 147, 178, 218, 374, 377, 380, 553, 569, 587, 590, 650, 666, 698, 730, 734
III.: 13, 115, 331, 395, 396, 404, 405, 407, 421, 428, 445, 460, 489, 490, 551, 603, 661
IV.: 21, 54, 206, 275, 308, 312, 320, 321, 335, 371, 372, 402, 411, 570, 641, 643, 670
V.: 16, 40, 77, 82, 560, 561, 569, 617, 632, 633, 670
Madrid
V.: 46
magánvállalatok ügye
V.: 480, 482—485, 528, 561, 599, 662
magazinalis adózás (katonaságnak járó természetbeni szolgáltatás)
II.: 95
vö. katonaság élelmezése
Magellan (Magalhães)-szoros
IV.: 70
magistratualis vadászatok
II.: 133—134, 264
Magna Charta, angol (1215)
II.: 617; IV.: 529, 557; V.: 629, 630
magszakadás
II.: 157, 170, 186, 195, 196, 199, 208, 223, 321; III.: 9, 43, 48, 185, 186, 189, 191, 192, 193, 195, 208, 217, 226, 231, 354, 363, 365, 369, 376, 384, 388, 393; IV.: 189, 389; V.: 170
Magyar Bank terve
V.: 581
magyar címer
IV.: 303, 345; V.: 212, 291
— és magyar nyelvű írás a pénzen V.: 291
magyar gabona vámja
V.: 665
Magyar Gárdaalap
IV.: 351
magyar gárdisták l. nemes testőrség
magyar jobbágy
I.: 142, 592; II.: 156, 165, 354, 390
magyar katonaság, tisztek előmenetelének elkülönítése, magyar katonaság nemzeti függetlensége
I.: 18, 41, 45, 48, 49, 50, 52; II.: 654, 742; IV.: 342, 343, 344, 352; V. 509, 513, 517, 518, 524, 550, 551, 579, 582, 590, 669
magyar király „apostoli" címe
IV.: 613
Magyar Kurir (bécsi hírlap)
II.: 458; V.: 443
Magyar Nemzeti Múzeum
I.: 8; III.: 390; IV.: 158, 294, 355, 356, 422, 423, 424, 654; V.: 339, 344, 392, 432, 438, 441, 442—447, 462, 472, 473, 481, 485, 486, 487, 524, 528, 534, 539, 540, 541, 586, 594, 595, 596, 627, 637, 641, 642, 643, 665, 671, 676
— ügyében bizottság választása V.: 665
magyar pénzek felirata
V.: 212
magyar nemzeti színek, lobogó
IV.: 303, 342, 343, 345, 350, 455, 465
magyar nyelv ügye
I.: 13, 20, 26, 28, 36, 40, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 59, 60, 61, 62, 66, 85, 94—95, 106—110, 131, 138—140, 174, 181—191, 203, 212, 213—216, 220, 227, 237, 263, 322, 355, 439, 487, 556
II.: 45, 156, 173, 405, 422, 449, 681
III.: 53, 371, 479—480, 491, 603—606
IV.: 37, 130, 188, 189, 203, 238, 239,

288—303, 341, 342, 345, 417, 422, 425, 604, 654, 673
V.: 12, 19, 32, 39, 54, 182, 189—2,01 202, 212, 214, 242—243, 245—249, 250, 333—337, 393, 394, 487, 490, 498, 500, 505, 526, 569, 644, 668, 669, 685
— használata a hadseregnél IV.: 342, 345, 418, 421; V.: 552
— Horvátországban l. ott
— 1792. június 22-i királyi resolutio e kérdésben V.: 171
— tanítása V.: 171
— törvények magyar nyelvének kérdése l. e címszónál
— üzenet főrendekhez a magyar nyelv ügyében I.: 57, 58, 59, 90, 94, 106—110, 152, 181
— — főrendek válasza I.: 203
— — rendek második üzenete I.: 212
— — főrendek második válasza I.: 213
— — rendek harmadik üzenete I.: 216
— — ennek főrendi tárgyalása I.: 237
— — 1833. márc. 30-i felirat I.: 263, 556; IV.: 203
— — királyi válasz ígérete erre IV.: 341, 417
— — az 1835. okt. 5-i kir. resolutio V.: 171
— — ennek rendi tárgyalása V.: 182, 189—201, 242—243, 245—249
— — főrendi tárgyalása V.: 267, 275, 292
— — nádori közbenjárás az érdekében V.: 292, 301—310, 363, 369, 380, 392, 462, 490, 496, 497, 499, 505, 549, 560, 569, 625
— — újabb felirat V.: 541, 546, 549, 560
— — 1836. ápr. 18-i királyi válasz V.: 659
— — 1836. ápr. 28-ig újabb királyi válasz, ennek tárgyalása és újabb felirat V.: 668—669
— — az újabb királyi válasz V.: 676
— üzenet a főrendekhez magyar viszontüzenet érdekében I.:53, 56, 94, 132, 138
magyar nyelvű színjátszás, Magyar játékszín létesítése
IV.: 422—423; V.: 212, 392
magyarok alkalmazása hivatalokban
IV.: 418
Magyarország bevételei
III.: 612
Magyar Országgyűlés Könyvtára
I.: 8
magyarosítás kérdése
III.: 603; IV.: 303, 357; V.: 198, 243, 249, 268, 606
magyaróvári uradalom
IV.: 308
Magyar Tanács
III.: 573, 577
vö. consilium . . . Hungaricum
Magyar Tengerpart
III.: 695; IV.: 88, 195, 198
magyar tisztek alkalmazása, előlépése
IV.: 418—419
Magyar Történelmi Társulat
IV.: 7
Magyar Tudományos Akadémia (tudós társaság)
I.: 56, 58, 107, 109, 185, 187; III.: 603; IV.: 118, 158, 159, 294, 366, 422; V.: 212, 307, 443, 445, 446, 447, 488, 540, 641, 669
magyar vezényleti nyelv
IV.: 418
magzatgyilkolás
III.: 351
II. Mahmud török szultán (1808—1839)
IV.: 378
Mailáth Antal gróf (1801—1873) 1830: Zemplén megye főispánja, 1836: udvari alkancellár, később kancellár
I.: 109, 114, 122, 131, 158, 159, 163, 381, 536, 537
II.: 139, 140, 141, 167, 188, 190, 226, 229, 248, 267, 286, 351, 352, 357, 682, 706
III.: 97, 106, 139, 167, 176, 181, 203, 204, 205, 233, 238, 239, 245, 246, 248, 264, 275, 276, 298, 314, 315, 319, 502, 727
IV.: 133, 444, 448, 449, 450, 559, 561, 606, 608, 609, 610
V.: 159, 167, 170, 266, 267, 337, 338, 345, 346, 350, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 406, 526, 531, 533, 546, 606, 607
— Wesselényi ügyével kapcsolatban a fejedelem és a kormány azonosságáról
IV.: 606—607
Mailáth György (1786—1861) 1825: királyi személynök, 1831: állam tanácsos, 1839—1848: országbíró
I.: 362; II.: 696
Mailáth János gróf (1786—1855) az író
I.: 243
Mailáth József (1735—1810) Szörény megye főispánja, Fiume kormányzója
II.: 649; III.: 75, 235, 237, 238; IV.: 173
Mainz (Németország)
II.: 445
Maison, Marquis de, francia nagykövet
I.: 17
majoratusok, majoratusi uradalmak
I.: 589, 592; II.: 265, 268, 298, 299, 321, 324, 339, 363, 364, 383, 384, 743; III.: 275, 280, 320—349, 372, 403, 404, 405, 719; V.: 50, 180, 185
vö. senioratusok
majorság, majorsági birtok, föld (allodiatura)
I.: 173, 217, 219, 289, 465, 572, 597, 602; II.: 34, 36, 43, 78, 90, 116, 125, 142, 230, 275; III.: 228, 229, 230, 475,

609, 671, 689, 734; IV.: 370, 373, 374, 376, 382, 383, 385, 392, 393, 394, 439; V:.101, 105, 121, 145
Majthényi Antal (sz. 1794) Hont vmegye főjegyzője és országgyűlési első követe
I.: 21, 22, 29, 33, 49, 54, 59, 60, 62, 65, 87, 103, 133, 148, 151, 192, 210, 217, 252, 278, 377, 405, 419, 420, 430, 469, 475, 484, 545
II.: 63, 67, 118, 129, 280, 291, 303, 307, 318, 325, 333, 346, 373, 380, 410, 439, 440, 446, 456, 466, 530, 553, 559, 626, 628, 631, 632. 661, 664, 670, 675, 676, 687, 696, 698, 723, 729, 742, 743
III.: 14, 15, 24, 28, 38, 78, 157, 158, 191, 192, 224, 225, 497, 500, 501, 529, 535, 541, 543, 556, 563, 592, 602, 603, 622, 633, 640, 667, 720, 721
IV:. 55, 57, 85, 112, 183, 206, 243, 250, 251, 252, 256, 297, 299, 462
V.: 53
Majthényi László Bars vmegye második követe
I.: 22, 29, 45, 48, 60, 61, 87, 155, 173, 178, 180, 194, 196, 201, 207, 212, 233, 282, 285, 293, 297, 312, 313, 336, 337, 339, 342, 345, 362, 375, 408, 419, 420, 525, 566, 567, 568, 574, 577, 582, 583, 587, 600, 605
II.: 9, 17, 21, 31, 38, 40, 41, 43, 56, 57, 60, 62, 63, 81, 84, 96, 100, 102, 103, 105, 114, 131, 136, 149
IV.: 183
Makay Sándor (1806—1890) Krassó vmegye főjegyzője és országgyűlési követe, 1845-től alispánja
V.: 597, 670, 677
makkoltatás urasági erdőkben
II.: 18, 58—60, 64, 67, 192, 235, 240, 374, 382; III.: 418, 421, 533—535, 625, 646, 656; IV.: 66, 397, 416
malackai (Pozsony m., Malacky, Csehszl.) zavargások (1820)
I.: 623; II.: 9
Malebranche, Nicolas de (1683—1715) francia metafizikus, oratorianus szerzetes
I.: 510
Malenich Miklós, alezredes
III.: 625
Malé Raškovce l. Kisráska
malmok, ezek visszaválthatásának kérdése
I.: 296, 615; II.; 17, 19, 69, 77; III.: 401, 544; V.: 83, 87; 466
malmok cenzusa
III.: 544
Málnási Ödön
III.: 462
Malplaquet (Franciaország)
I.: 494
Mályusz Elemér
IV.: 605
mamelukok
IV.: 378
Manageta, Johann Georg, osztrák udvari tanácsos
V.: 104, 163
Manchester (Anglia)
IV.: 116
Mandell Lajos báró bihari földesúr, indigena
V.: 370
Mantskó l. Moncskó István
Mantua (Olaszország)
III.: 453; IV.: 569
Manuel, Jacques-Antonie (1775—1827), francia politikus
I.: 206
manumissio
III.: 682
Manzolli, P. A. l. Palingenius
maradványföldek l. remanentiális földek
Máramaros vmegye
I.: 603, 613; II.: 10, 11, 60, 128, 175, 497; III.: 123, 164, 165, 330; IV.: 88, 120, 308, 312, 395; V.: 237, 284, 524
— főispánja l. Vay Ábrahám gróf
— követi utasítása V.: 113
— követei l. Sztojka Imre báró, Asztalos Pál, Várady Antal, Móricz Péter
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 304, 319, 339, 343, 359, 485, 527
II.: 201, 220, 222, 269, 275, 283, 307, 320, 328, 331, 332, 341, 362, 366, 372, 410, 490, 496, 509, 512, 513, 515, 517, 519, 535, 537, 574, 576, 577, 586, 591, 641, 677, 696
III.: 80, 103, 113, 330, 331, 347, 348, 360, 454, 455, 459, 470, 559, 567, 571, 592, 665
IV.: 52, 59, 116, 144, 342, 498, 514, 515, 587, 614, 629, 644
V.: 28, 99, 110, 150, 206, 314, 516, 525, 576, 623
máramarosi só
IV.: 306, 307, 308
marathoni győzelem (i. e. 490)
II.: 573
marcalis gyűlések, székek
IV.: 159, 484
Marcus Aurelius római császár (uralk. i. sz. 161—180)
III.: 381
Marczali Henrik
I.: 191; II.: 498; IV.: 410
Marczibányi-család
IV.: 189
Marczibányi Antal (1793—1863) Trencsén vmegye második követe, 1845—1849: Trencsén vmegye főispánja
I.: 22, 26, 35, 41, 49, 58, 61, 64, 65, 69, 71, 78, 85, 86, 87, 88, 134, 138, 179, 193, 200, 206, 208, 278, 291, 292, 293, 327, 332, 336, 342, 345, 349, 356, 357, 360, 362, 365, 371, 402, 452, 453, 454, 479, 480, 481, 483, 489, 496, 517, 518, 519, 520, 522, 527, 556, 566, 587, 588,

593, 597, 598, 601, 602, 603, 605. 607, 610, 614
II.: 8, 10, 11, 21, 26, 29, 43, 44, 45, 49, 53, 54, 55, 127, 134, 135, 146, 148, 149, 174, 178, 183, 199, 309, 317, 319, 345, 348, 373, 374, 375, 427, 437, 451, 455, 457, 484, 513, 515, 519, 525, 529, 530, 533, 546, 562, 570, 572, 583, 584, 587, 617, 619, 621, 625, 631, 633, 634
III.: 13, 28, 37, 38, 60, 92, 93, 94, 101, 112, 124, 127, 145, 146, 156, 375, 384, 392, 396, 398, 399, 403, 404, 405, 407, 410, 414, 415, 420, 426, 427, 430, 431, 449, 456, 457, 460, 465, 467, 477, 480, 481, 489, 490, 496, 498, 500, 509, 523, 528, 529, 535, 537, 546, 554, 564, 568, 606, 610, 626, 627, 628, 629, 632, 634, 663, 667, 668, 735, 738
IV.: 26, 45, 111, 116, 171, 172, 179, 189, 206, 216, 217, 221, 383, 398, 400, 403, 433, 520, 534, 536, 537, 544, 557, 566, 571, 572, 622, 623, 624, 629, 639, 642, 659, 660, 664, 665, 667
V.: 16, 20, 25, 46, 53, 77, 79, 82, 114, 136, 137, 144, 181, 185, 201, 203, 206, 239, 249, 298, 305, 355, 356, 359, 387, 389, 393, 394, 410, 438, 497, 499, 521, 523, 637, 672, 687
marhakereskedés
II.: 29; IV.: 470; V.: 206
marhatartás, marhatenyésztés
I.: 282, 290; II.: 23, 25, 26, 29, 30, 33, 35, 36, 37, 40, 59, 60, 231, 238, 292, 316; III.: 638, 641, 642, 643, 706, 728, 733, 734; IV.: 19, 373, 374, 390, 393, 434, 438, 439; V.: 81, 98, 353
— utáni adó V.: 81, 82, 84
marhavész
V.: 212, 288, 523
Mária magyar királynő (1370—1395)
IV.: 191, 192; V.: 389, 390
Maria da Gloria portugál királynő (uralk. 1826—1853)
IV.: 46
Mária Dorottya főhercegnő (1797—1855) József nádor neje
I.: 17, 43, 104, 196; IV.: 79, 235
Mária Ludovika, Ferenc király harmadik neje
IV.: 248
Mária Lujza osztrák főhercegnő, Napóleon második felesége (1791—1847)
IV.: 497
Mária Terézia (1717—1780) magyar királynő
I.: 60, 115, 125, 131, 167, 249, 465, 491, 493
II.: 43, 50, 300, 301, 362, 426, 448, 495, 582, 591, 639, 648, 649, 655, 715, 744
III.: 74, 75, 169, 170, 229, 235, 236, 238, 239, 245, 246, 247, 250, 302, 304, 315, 335, 368, 390, 450, 453, 519, 621, 629, 630, 679, 680, 681, 711
IV.: 43, 196, 245, 253, 303, 305, 344, 351, 355, 356, 386, 395, 408, 412, 446, 505, 546, 593, 613, 646, 664
V.: 98, 103, 130, 131, 272, 273, 346, 369, 387, 437
— rend V.: 110
— úrbéri rendelete l. úrbéri szabályzat, 1767-i
Máriássy István, Sáros vmegye második követe
I.: 42—43, 75, 83, 94, 154, 196, 206, 210, 216, 219, 230, 245, 283
Marich István Dávid (sz. 1777) Fejér vmegye első alispánja és országgyűlési első követe
I.: 205, 295, 296, 528
II.: 297, 375, 377, 410, 446, 457, 519, 743
III.: 146, 501, 550, 640, 725
IV.: 28, 276, 335, 390, 396, 400, 407, 435, 462
V.: 120, 249, 390, 392, 584, 673
Marich János (1764—1837) scutarii püspök és a hétszemélyes tábla bírája
I.: 261, 265, 315
Maritz l. Móricz Péter
Márk evangélista
I.: 536, 543; III.: 470
Markovics András (sz. 1766) Pozsega vmegye első követe, horvát albán
I.:207, 531, 593; II.: 80, 86, 220, 348, 446, 553, 743, 744; III.: 14, 225, 254, 256, 330, 331, 603, 625; IV.: 102, 134, 335, 435, 462, 518, 533, 554, 579; V.: 248
Markovics Antal, Bártfa város követe
III.: 726; IV.: 52, 451; V.: 41, 150, 250, 260, 276, 358, 477, 670
Markovits József, Krassó vmegye alispánja és országgyűlési első követe
I.: 40, 49, 279, 388, 580, 588, 612; II.: 27, 123, 129, 132, 133, 380, 410, 441, 733; III.: 65, 430, 431, 449, 454, 640, 725; IV.: 335; V.: 240, 670
Markovits, a Királyi Tábla bírája
I.: 14
Maróth János macsói bán
IV.: 192
Martell Károly (688—741) a frank birodalom major domusa
III.: 434
Martinovics Ignác (1755—1795)
III.: 367; V.: 397
Martinovics János, ny. hadnagy, Ignác unokaöccse
III.: 368
Márton József (1771—1840) a bécsi Magyar Kurir szerkesztője
II.: 458; V.: 443
marturina-adó (vectigal maritimum) Szlavóniában
IV.: 192
Márvány (Marmora) tenger
III.: 580

Máté evangélista
I.: 543; III.: 470; IV.: 658; V.: 258
Mathey Vencel, Késmárk város követe
I.: 520
Mátyás, Hunyadi (1440—1490) magyar király
I.: 136, 468, 511; II.: 97, 300, 403, 604, 605, 606, 607, 608, 732; III.: 336, 352, 367, 616, 620; IV.: 191, 192, 193, 388, 584; V.: 390, 406, 414
II. Mátyás (1557—1619) magyar király 1608-tól
I.: 300, 461; IV.: 427, 450, 492; V.: 123
Mauguin, François (1785—1854) francia liberális államférfi
I.: 43
Maximilianische Bergordnung l. Miksa-féle bányarendtartás
Mayer József (1785—1834) kanonok, a székesfehérvári káptalan követe
I.: 27, 42, 52, 105, 197, 235, 300, 302, 304, 526; II.: 55, 62, 75, 109, 112, 297, 307, 416, 595, 603, 608, 644, 680
Mazarin, Giulio (1602—1661) XIII. Lajos francia király főminisztere
IV.: 529
Mednyánszky Alajos báró (1784—1844) helytartótanácsi tanácsos, főrend
I.: 118, 121, 256, 262, 269, 270;
II.: 683, 704;
III.: 135, 138, 147, 153, 177, 178, 181, 204, 205, 206;
V.: 29
megalapozatlan kereset l. indebita actio
megye l. vármegyék
megyei adó l. házi adó
— altörvényszék l. judicium subalternum
— felkelési pénztár V.: 105
vö. insurrectionalis pénztár
— követek ellentétes szavazatainak megítélése V.: 629
megyei közgyűlés
II.: 311, 313, 315, 327, 330, 415, 559, 613
III.: 87, 93, 94, 159, 200, 336, 497, 706
IV.: 317, 468, 484, 502, 505, 506, 507, 528, 530, 532, 550, 551, 560, 578, 601, 624, 648, 662
V.: 17, 119, 121, 502
—-ek jegyzőkönyvei IV.: 428, 429, 434, 531; V.: 62, 419
megyei közmunkák
III.: 616; V.: 83, 92, 110, 152, 156, 166, 167, 208, 213, 463
— megváltása V.: 208
megyei levéltár
II.: 174, 176; III.: 529
— orphanalis (árvaügyi) bizottságok II.: 271
— pénztár l. házi adó, házi pénztár
— sérelmek és kívánatok, ezek tárgyalása IV.: 374—375, 379—381, 385—389, 394—395, 403—411, 417—425, 428—434, 457, 480—481, 525, 674
V.: 47, 54, 120, 138, 206, 207—214, 241, 322, 332, 338, 349, 359, 379—383, 405, 406, 407, 410, 415, 462, 473, 489, 500, 557, 570, 571, 593, 597, 606
— szervezet reformja III.: 497, 506
— tisztviselők választása l. tisztújítás
megyei törvényszék (sedria = sedes judiciaria)
I.: 291, 421, 430, 432, 449, 594, 596, 617, 626
II.: 173, 195, 201, 204, 205, 206, 225, 234, 269, 273, 287, 301, 313, 315, 319, 327, 328, 343, 344, 345, 347, 348, 350, 357, 358, 364, 376, 378, 386, 413, 419, 420, 431, 451, 460, 461, 462, 469, 492, 496, 498—513, 520, 527, 528, 531, 551, 554, 567, 575, 616, 624, 647, 653, 694, 695, 696, 698, 707, 729, 744, 745
III.: 45, 51, 73, 76, 78, 80, 86, 101, 114, 121, 158, 200, 201, 253, 263, 263, 264, 275, 288, 298, 431, 518, 522, 590, 592, 593, 594, 597, 601, 627, 706, 727
IV.: 55, 57, 65, 66, 125, 128, 129, 167, 168, 206, 232, 233, 276, 277, 280—288, 299, 416, 476, 502
V.: 9, 18, 93, 102, 106, 119, 155, 183, 207, 236, 237, 238, 276, 372, 661
— mint elsőfokú törvényszék II.: 499—507; III.: 83, 158; IV.: 300
— tagjai II.: 504—505; III.: 52, 80, 88—89
— elnökének kérdése II.: 507—509; III.: 86—88
— hatásköre III.: 265
— illetékessége több megye esetében II.: 511—513
— munkájának menete II.: 567—570; III.: 94—95
— nyilvánossága IV.: 282
— összetétele IV.: 286—288
megyei utasítások l. követi utasítások
megyék adókezelése
III.: 534
— egymás közötti levelezése V.: 59, 63, 64, 120, 139, 177, 340
— függetlensége, önállása V.: 64, 176
— rendes fizetésű tisztviselőinek napidíjaira vonatkozó helytartótanácsi rendelet s emiatti sérelem V.: 379, 380—383, 393, 399, 407, 489, 500
— statutumai I.: 65; III.: 441; V.: 139, 277, 601
méhek, méhkasok
V.: 83, 87
Mehemed Ali, Egyiptom alkirálya
IV.: 378
Melhárt Gyula
III.: 111, 113
Ménes (Arad m., Miniș, Rom.)
II.: 115, 212, 246

Menno, Simonis (1492—1561) az újrakeresztelők egy holland csoportjának vezetője
I.: 280
mennoniták (az újrakeresztelők egy csoportja)
I.: 280
mensa argentaria l. nemzeti bank
Menszáros László és Komáromy Anna válópere
II.: 616
menyegzői ajándék
III.: 318
Mérei Gyula
V.: 553
Merete puszta Veszprém vmegyében
V.: 124
Mérey Sándor (1779—1848) Somogy m. főispánja, 1831. dec. 16-tól királyi személynök s e minőségében az alsó tábla elnöke, 1833. ápr.: helytartótanácsos és az adóügyeket intéző commissariatus provinciális főigazgatója
I.: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 29, 44, 50, 53, 58, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 106, 152, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 192, 193, 194, 199, 204, 206, 208, 210, 211, 227, 297; II.: 180; V.: 419, 670
— megnyitó beszéde I.: 12
Meskó-család
II.: 227
mesteremberek, mesterségűzés
I.: 306, 307, 308; II.: 71, 103; III.: 65; IV.: 106, 109; V.: 43, 83, 87, 152
— robotváltsága II.: 135—136
mesterségűzés gátlása vallás miatt l. vallásügy főcímszó alatt
mészárszékek, húsmérés joga
I.: 344; II.: 17, 32, 68, 72, 236, 241; III.: 401, 429; IV.: 105; V.: 87
Metellus, Quintus Caecilius M. Macedonicus († i. e. 115) római konzul és prokonzul, hadvezér
III.: 615
méterrendszer bevezetése
V.: 469
Metternich, Klemens Fürst (1773—1859) osztrák államkancellár
I.: 138; II.: 444, 445; III.: 50; IV.: 41, 46, 93, 244, 361, 387
Mexico
I.: 280
mezőhegyesi (Csanád m.) ménes intézet
IV.: 351
Mezőkeresztes (Borsod vmegye)
II.: 202, 366
Mezőkövesd (Borsod vmegye)
I.: 311; II.: 202
mezővárosok
II.: 338, 353, 354, 414; III.: 11, 114, 118, 119, 121; IV.: 162
— és községek bíróságai II.: 460—463; III.: 41, 45—46, 201, 311
Middlesex (Anglia)
IV.: 647
Miguel, Dom (1802—1866) portugál trónkövetelő
II.: 435; IV.: 46
Mihálkovics József (1777—1838 után) a Jászkunság főjegyzője és országgyűlési követe, 1836: a Jászkun kerület kapitánya, Pest m. táblabírája
III.: 219, 280; IV.: 336, 381, 465, 481; V.: 150, 576, 596, 618, 660, 670
I. Miklós orosz cár (uralk. 1825—1855)
II.: 401, 443, 444, 720, 721; V.: 37
V. Miklós pápa (uralk. 1447—1455)
II.: 607; IV.: 388
Miklós szörényi bán
IV.: 191
Mikos László báró, államtanácsos
II.: 696
I. Miksa (1756—1825) bajor király
I.: 438; III.: 669
I. Miksa (1459—1519) császár
III.: 237, 238, 327; V.: 34
II. Miksa (1527—1576) császár, magyar király
I.: 82; III.: 391; IV.: 427, 428, 449, 492; V.: 406
—féle bányarendtartás III.: 391; IV.: 428; V.: 406
Milano
III.: 453
Militärschematismus (katonai almanach)
IV.: 613
vö. katonai schematismusok
Milo, Titus Annius M. Papianus római néptribun i. e. 57-ben
II.: 664
Milos szerb fejedelem (1780—1860)
III.: 729; IV.: 91, 127
Mindszent (Csongrád vm.)
II.: 35
Miniș l. Ménes
miniszteri felelősség elve
II.: 283, 284, 288, 289, 291, 401, 406, 507, 694, 742; III.: 503, 581, 708; IV.: 364, 544
minisztérium, nem felelős
V.: 27
Miskolc
II.: 526, 723; III.: 121; V.: 137, 383, 458
Miskolczy Gyula
III.: 236
Missolungi (Mesolongion) Közép-Görögországban
II.: 403
mixta donatio (vegyes, elegyes adomány)
II.: 268; III.: 192, 223, 224, 225, 336, 380; V.: 543
vö. királyi adomány

mocsarak kiszárítása
IV.: 148
Modena
II.: 446; III.: 222; IV.: 420
Modor (Pozsony m., Modra, Csehszl.)
III.: 573
Modrus vmegye
III.: 235
modrusi grófok
III.: 237
modrusi püspökség
II.: 605
mogyorósok
II.: 235, 236
mohácsi csata (1526)
I.: 537; II.: 164, 223, 481; III.: 293, 303, 561; IV.: 191, 193, 195, 338, 485; V.: 130, 261, 543
— második (1687) IV.: 200
Mokossinyi Antal, az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
Moldováni Jakab, várad-velencei plébános
II.: 617
Moldva (Moldavia)
II.: 449
Moldva folyó
V.: 468, 471
molnárok
II.: 58
Moncskó (Mantskó) István, Szepes vmegye második követe
I.: 290, 332, 413, 446, 452, 489, 517; II.: 26
Moniteur (a francia hivatalos lap)
IV.: 212; V.: 495
Montalembert, Charles, comte de (1810—1870), francia politikus
V.: 404
Montanisticum operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
Montbach Frigyes báró, indigena, kamarás, huszárszázados
V.: 380, 400, 410
Monte-Cassino (bencés apátság)
I. 510
Montesquieu, Charles (1689—1755), francia politikus és állambölcselő
I.: 484, 502, 505; II.: 78, 87, 167, 168, 359; III.: 80, 86, 87, 453, 503, 619, 621; V.: 260
— a magyar nemességről I.: 485; III.: 619, 620
Montgolfier, Joseph (1740—1810) és Etienne (1745—1799), a léghajó feltalálói
II.: 636
moratorium
V.: 50, 102, 108, 109, 110, 134, 135, 136, 156, 157, 158, 159, 160, 240
moreai görögök szokásjoga
I.: 302, 304
Morgarten (Svájc)
III.: 677
Morgengabe (a férj által a feleség javára lekötött vagyonrész)
I.: 265
Móric szász gróf (Maréchal de Saxe, 1696—1750)
III.: 351
Móricz (Maritz) Péter (1791—1861), Máramaros vmegye főadószedője és országgyűlési követe, majd alispánja
III.: 261, 415; IV.: 390, 396, 400; V.: 111, 249
mórok
III.: 474
Morus, Thomas (1480—1535), angol lordkancellár
I.: 186; V.: 272
Morvaország
III.: 210, 573; IV.: 26; V.: 386, 458
Moson megye
II.: 501; IV.: 38, 307, 308, 351, 360; V.: 77
— követei l. Torkos Mihály, Kajdacsy Ferenc
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 304, 343, 359, 498, 527, 545
II.: 275, 286, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 488, 490, 507, 517, 519, 526, 531, 533, 535, 537, 550, 569, 574, 575, 577, 581, 582, 586, 587, 591, 592, 618, 628, 641, 696, 711, 712
III.: 103, 168, 330, 348, 360, 389, 454, 459, 470, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 582, 640, 665
IV.: 52, 116, 221, 278, 280, 282, 285, 498, 514, 614, 629, 644
V.: 516, 525, 576, 606
Mossóczy Zakariás († 1587) nyitrai püspök, az országgyűlési decretumok összegyűjtője
II.: 595; III.: 282; IV.: 175, 192
Moszkva
II.: 418, 424; III.: 370
Motesiczky-család Nyitra megyében
II.: 240
Mózes
II.: 102; III.: 365, 438; IV.: 80, 388
Mucius Scaevola, a római őstörténet egyik kiváló alakja
II.: 219
Mukits Simon (1787—1847), Szabadka város főbírája és országgyűlési követe, később a hétszemélyes tábla ülnöke
II.: 74, 112; III.: 270, 465, 474; V.: 152, 276, 358, 401
munkácsi káptalan
V.: 46
Munkácsy János, a kerületi napló valószínű segítőtársa
I.: 251
Mura folyó
III.: 687
Muraköz
II.: 258, 713; III.: 687; IV.: 44, 45, 47

murányi uradalom (Gömör m., Muráň, Csehszl.)
II.: 66
Murány vára
III.: 437
Mutiny Acts (Angliában)
V.: 510
münchengrätzi találkozó (1833)
II.: 443, 444
művészek
II.: 136; V.: 43

Nádasdy Ferenc (1625—1671) országbíró
III.: 335
Nádasdy Ferenc (1708—1783) tábornagy, horvát bán
III.: 335
Nádasdy Ferenc gróf (1783—1851) 1823—1845: váci püspök, utána kalocsai érsek
I.: 109, 158, 223, 247, 261, 262, 270, 381, 386, 463, 500; II.: 239, 359; III.: 177, 315, 316, 318; IV.: 670; V.: 319, 595, 670
— elmegyógyintézet alapítása V.: 595
Nádasdy Lipót gr. (1772—1836) a királyi tábla bárója, komáromi örökös főispán
I.: 224, 267, 270; II.: 352, 355; III.: 263; IV.: 162; V.: 170, 661
Nádasdy Mihály gróf (1775—1854) államminiszter
II.: 696
Nádasdy Tamás (1498—1562) Horvátország és Szlavónia bánja, majd országbíró, végül nádor
V.: 475
nádor l. József nádor
nádori adomány, adományozás
III.: 193, 194, 219, 228—231
— bíróság, szék II.: 631, 638, 639, 640, 641, 644, 645, 646; III.: 95, 122, 311 377; IV.: 196
— concursusok V.: 273, 287, 367, 514, 558, 559, 615, 626
— eskü IV.: 605
— fővezérség IV.: 344; V.: 551
— hatalom, hivatal, joghatóság I.: 130; II.: 563, 576, 631, 653, 654, 696; III.: 105, 151, 228, 229, 311, 312; IV.: 292, 409, 592, 664; V.: 286, 438
— ítélőmester l. Platthy Mihály, Gosztonyi Pál
— ítélőmesteri tisztség II.: 576
— konferencia, 1833 febr. 27-i I.: 181
— — 1833 dec. 6-i II.: 453, 562, 563
— közbenjárás (intermediatio) IV.: 517, 526, 535, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 560, 566, 569, 572, 573, 579, 581, 584, 585, 615, 616—638, 640—643, 648; V.: 9, 10, 292, 301—306, 308, 309, 319, 328, 488, 657, 676
l. még magyar nyelv ügyénél
— méltóság betöltése I.: 462
— porták l. palatinális porták
— telek mennyisége III.: 230—231
vö. palatinális porták
nádorné l. Mária Dorottya főhercegnő
nádvágás, nádlás
I.: 332; II.: 132; III.: 541, 542, 544, 545, 546, 547, 555, 657; IV.: 397; V.: 88, 118
Nagy Antal, a Hajdú kerület követe
III.: 281; IV.: 336; V.: 670
Nagy Benedek, Buda város követe
I.: 615; II.: 475, 484, 490, 492, 566, 589
III.: 8, 11, 53, 54, 58, 61, 63, 65, 66, 72, 159, 161
IV.: 190, 273, 274, 462
Nagy István, a Zodiacus vitae fordítója
IV.: 104
Nagy Kálózi Balázs
III.: 664
Nagy Mihály, Szatmár város követe
II.: 476; V.: 670
Nagy Pál, felsőbüki (1777—1857) Sopron vmegye második követe
I.: 16, 18, 22, 29, 30, 31, 34, 40, 47, 48, 49, 54, 60, 61, 62, 63, 93, 99, 100, 101, 102, 108, 111, 134, 137, 141, 230, 231, 246, 252, 281, 283, 284, 286, 287, 289, 291, 292, 293, 314, 319, 329, 340, 344, 348, 349, 255, 356, 360, 361, 362, 364, 368, 369, 370, 374, 375, 376, 391, 408, 409, 416, 420, 421, 429, 430, 432, 433, 434, 448, 487, 488, 497, 499, 500, 501, 518, 531, 538, 539, 547, 552, 571, 582, 584, 587, 592, 598, 599, 600, 601, 602, 605, 616, 618, 623, 626
II.: 9, 10, 11, 18, 25, 27, 31, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 77, 78, 81, 86, 97, 98, 100, 102, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 122, 127, 128, 130, 131, 134, 137, 151, 152, 173, 174, 175, 179, 205, 215, 216, 221, 222, 224, 231, 233, 234, 235, 237, 251, 252, 282, 284, 285, 286, 290, 292, 293, 297, 298, 302, 303, 310, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 326, 327, 332, 335, 347, 361, 363, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 390, 393, 396, 405, 416, 420, 428, 430, 431, 439, 440, 447, 449, 450, 451, 456, 463, 468, 481, 486, 487, 536, 537, 538, 553, 562, 584, 589, 592, 593, 612, 613, 614, 615, 617, 621, 625, 629, 635, 721, 722, 723, 724, 726, 727, 742, 743
III.: 107, 154, 168, 172, 208, 214, 215, 217, 221, 224, 225, 229, 261, 270, 278, 295, 301, 304, 305, 328, 329, 340, 341, 342, 344, 345, 347, 348, 352, 354, 371, 375, 383, 481,

482, 484, 486, 487, 490, 508, 509, 516, 517, 518, 520, 524, 525, 528, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 543, 545, 550, 554, 556, 557, 560, 563, 564, 568, 569, 570, 572, 578, 581, 582, 586, 587, 588, 591, 627, 628, 632, 638, 640, 643, 644, 647, 649, 650, 653, 654, 655, 656, 661, 663, 666, 667, 672, 673, 690, 693, 701, 715, 720, 721
IV.: 8, 17, 18, 20, 30, 42, 43, 44, 46, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 86, 108, 111, 112, 114, 116, 120, 122, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 155, 156, 168, 170, 171, 175, 188, 198, 199, 216, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 367, 369, 370, 374, 377, 383, 385, 391, 393, 396, 402, 414, 439, 441, 479, 495, 497, 516, 517, 525, 527, 546, 547, 555, 556, 568, 569, 570, 577, 578, 579, 590, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 621, 626, 628, 629, 630, 638, 657, 659, 664, 670
V.: 32, 108, 109, 113, 116, 145, 146, 147, 181, 185, 198, 201, 212, 218, 227, 231, 232, 239, 242, 244, 249, 250, 284, 288, 289, 296, 298, 299, 302, 303, 305, 311, 312, 343, 358, 359, 373, 450, 463, 466, 467, 470, 498, 503, 507, 513, 514, 519, 520, 521, 523, 551, 564, 566, 587, 611, 613, 614, 616, 619, 638, 645, 646, 652, 655, 663, 670
— a lengyelekről az 1833 nov. 23-i orsz. ülésen II.: 447—449
— a fiscus örökösödése ellen 1834 júl. 28-án III.: 371—373
— az örökváltság mellett 1834 nov. 10-én III.: 693—698; 1834 dec. 10-én IV.: 35—41
— a jobbágyok személyes jogairól 1834 dec. 30-án IV.: 86—89
— a távollevő főrendek ügyében 1835 jan. 21-én IV.: 136—139
— Balogh János perbefogása ügyében 1835 július 1-én IV.: 544—546
— a magyar nyelv érdekében 1835 nov. 24-én V.: 242—243
Nagycenk (Sopron vm.)
IV.: 120, 159
Nagygorica (Zágráb m. Gorica velika, Jugoszl.)
II.: 497
Nagykanizsa (Zala m.)
I.: 347; V.: 458
Nagykároly (Szatmár m., Carei, Rom.)
IV.: 326
Nagykereki (Bihar m.)
V.: 135
Nagykikinda (Torontál m., Velika Kikinda, Jugoszl.), nagykikindai kerület
III.: 19, 695
Nagykőrös (Pest m.)
II.: 143, 354, 363, 364, 461; III.: 121
Nagyoroszi (Nógrád vm.)
II.: 463
Nagyszalonta (Bihar m., Salonta, Rom.)
V.: 135
Nagyszeben (Sibiu, Rom.)
V.: 458
nagyszentmiklósi (Torontál m., Sânnicolaul Mare, Rom.) aranylelet
III.: 288
Nagyszombat (Pozsony vmegye, Trnava, Csehszl.)
II.: 498; III.: 250, 438, 454; IV.: 350, 356; V.: 458, 540, 549
— város követe l. Pitrof János
nagyszombati egyetem
V.: 540
nagyszombati káptalan
V.: 549
— kerületi tábla II.: 697; V.: 670
Nagyvárad (Oradea, Rom.)
III.: 576; IV.: 246, 675; V.: 458
nagyváradi jogakadémia
IV.: 354
— káptalan V.: 291
— — követe l. Kricsfalusy Ferenc, Tagen János, Dellinger János, Popol Ágoston
— — — a követ megnevezése nélkül II.: 328
— latin szert. püspök l. Laicsák Ferenc
— latin szert. püspökség II.: 42; III. 462
Nákó Kristóf, a nagyszentmiklósi uradalom birtokosa
III.: 388
Nákó Sándor gróf (1785—1848)
I.: 226, 267
Nánássy Benjamin, ügyvéd
III.: 302
Nándorfejérvár, nándorfejérvári bánság
IV.: 177, 194
Nándory József, udvari titkár
II.: 696; IV.: 388
nantesi ediktum (1598)
I.: 397; IV.: 298
Napóleon (1769—1821) francia császár
I.: 95, 434, 515
II.: 278, 378, 383, 423, 443, 444, 447, 456, 457, 606, 665
III.: 170, 337, 453, 616, 682, 685,
IV.: 29, 40, 41, 49, 63, 88, 93, 361, 412, 442, 497, 505, 512, 584, 634, 636
V.: 46, 646, 683
napóleoni háborúk
I.: 401, 496; II.: 278, 339
III.: 329, 412; IV.: 29, 41, 189, 365, 419, 497
V.: 93, 101, 511, 599
vö. francia háborúk
Nápoly, nápolyi kikötő
I.: 487; II.: 19, 443; V.: 46

nápolyi királyság
III.: 50
— felkelés (1820) II.: 402
Nápolyi László (1375—1414) magyar trónkövetelő
IV.: 485
naptáregyesítés
V.: 571
Návay (Návoy) László (1797—1879) Csanád vmegye főszolgabírája és országgyűlési követe
II.: 743; III.: 347, 354, 430, 440, 605, 621; IV.: 210; V.: 172, 174, 519, 616
Navigation Act
III.: 581
Nehiba János, kanonok, a kalocsai főkáptalan követe
III.: 159, 161, 163; IV.: 459, 463, 467
Nelson, Horatio viscount (1758—1805) angol tengernagy
II.: 302
Nemce l. Németi
Nemes Ádám gróf (1769—1834) az 1834-i erdélyi országgyűlés elnöke
III.: 244
Nemes János gróf, székely főkirálybíró
I.: 168
nemes ember, nemesség, nemesi kiváltságok, jogok (általában)
I.: 39, 84, 96, 99, 140, 141, 205, 215, 236, 283, 286, 308, 324, 327, 341, 344, 345, 346, 348, 358, 361, 410, 418, 468, 479, 483, 515, 516, 518, 570, 571, 572, 577, 579, 580, 583, 592, 622
II.: 10, 31, 80, 81, 93, 94, 134, 143, 144, 145, 154, 157, 158, 161, 165, 168, 196, 198, 199, 203, 218, 219, 258, 259, 268, 277, 278, 279, 281, 298, 300, 303, 304, 305, 321, 332, 338, 339, 346, 348, 349, 353, 354, 355, 359, 363, 364, 366, 372, 398, 416, 430, 440, 451, 483, 495, 500, 515, 518, 521, 524, 581, 589, 613, 655, 668, 669, 674, 731
III.: 9, 25, 29, 42, 46, 48, 49, 51, 56, 60, 86, 95, 188, 191, 196, 199, 200, 204, 213, 252, 253, 297, 329, 377, 385, 412, 431, 434, 444, 448, 450, 452, 473, 493, 496, 562, 609, 612, 617, 619, 621, 625, 631, 632, 634, 635, 659, 676, 679, 680, 684, 692, 702, 718, 725
IV.: 12, 72, 109, 119, 121, 136, 142, 148, 150, 152, 153, 157, 160, 161, 162, 176, 226, 230, 231, 253, 302, 308, 326, 405, 424, 587, 601
V.: 21, 75, 80, 85, 93, 94, 96, 98, 106, 107, 125, 126, 133, 156, 159, 254, 262, 358, 359, 399, 414, 431, 464, 488, 491, 493, 494, 504, 517, 528, 530, 640, 641
nemesek hadnagya
II.: 714, 745; III.: 19, 20
— jobbágytelken élők, ezek adózása, helyzete I.: 601
II.: 86, 142, 143, 154, 165, 166, 215—223, 234, 238, 277—283, 288, 290, 305, 329, 331, 333, 338, 339, 345, 372, 373, 539, 552, 727
III.: 20, 36, 52, 71, 205, 217, 285, 372, 385, 476, 485, 487, 488, 609, 610—622, 708
IV.: 11, 13, 14, 37, 55, 112 153, 154, 404, 416, 575
V.: 23, 24, 26, 56, 74—98, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118—119, 124—137, 140—150, 152—170, 251, 508, 522, 622
— — hol adóztak ? V.: 77
— — összeírásuk V.: 157
— — számuk V.: 75
— — a rendek által elfogadott törvénycikk (T. tc.) közterheikről s ennek tárgyalása V.: 118—119, 124—137, 140—150, 152—170, 234, 238, 252, 265, 270, 519, 522, 673
— — királyi válasz erről V.: 635
— — — ennek tárgyalása V.: 646—649
— — — újabb királyi rescriptum V.: 666
— — — a törvénycikket a király elfogadja V.: 671
— szolgái, cselédei II.: 494, 495, 496; III.: 47, 66, 206; IV.: 222, 234, 416; V.: 81
— tizedmentessége III.: 473
— vámfizetése a Lánchídon V.: 329
— városban lakók l. városok
nemesi adómentesség, nemesek adóztatásának kérdése
II.: 289—291, 454, 744; III.: 431, 612, 613, 634, 680; IV.: 116, 119, 152, 154, 157, 171, 441; V.: 75, 77, 79, 80, 94, 101, 114, 115, 116, 117, 140, 158, 225
— felkelés l. insurrectio
— községek II.: 737, 745; III.: 20, 118
— terhek V.: 211
nemesítések, nemesítés hatalma
IV.: 429, 595
nemes származású kereskedők
II.: 689; III.: 47; V.: 609
— születésű mesterlegények visszaélései
II.: 486
— testőrség IV.: 150, 158, 351—352, 576, 577; V.: 93, 212, 443, 590
Nemeskocsóc (Trencsén vmegye, Kočovce, Csehszl.)
III.: 405
nemességigazolási (legitimatorius és productionalis) perek
II.: 581, 646
Németh György (1788—1863) esztergomi kanonok, káptalani követ

I.: 13, 104, 232, 452, 554; III.: 159; IV.: 258; V.: 344, 391, 570, 670
Németh János (1750—1820) királyi ügyigazgató
IV.: 541
Németh János (sz. 1797) Pozsony vmegye főjegyzője és országgyűlési követe 1833 május 20-tól
I.: 392, 489, 499, 573, 623
II.: 9, 42, 47, 63, 97, 130, 131, 172, 256, 416, 440, 447, 517, 521, 529, 530, 538, 723
III.: 306, 361, 451, 483, 489, 506, 517, 654
IV.: 112, 113, 123, 335, 353, 354, 362, 363, 364, 370, 381, 568, 586
V.: 84, 108, 110, 389, 566, 573, 617, 618
Németalföld
I.: 397; III.: 677; IV.: 46
németalföldi szabadságharc
II.: 425; III.: 678; IV.: 45
németek, német jobbágyok, német telepek
I.: 434, 570; II.: 165, 224; V.: 268, 269
német Bürgerliches Gesetzbuch
III.: 278
német katonaság
V.: 180
német lovagrend
II.: 300, 301; III.: 280
német nyelv
I.: 139; V.: 190, 191, 194, 247, 335, 551, 644, 645, 646
Németország, német tartományok, németek
I.: 502, 584
II.: 75, 92, 94, 99, 133, 339, 371, 383, 444, 606,
III.: 178, 325, 362, 516, 585, 623, 678, 684
IV.: 127; V.: 492
Német—Római császárság
IV.: 343, 454, 456, 489
német vásárjog
II.: 75
Németi (Hontnémeti, Nemce, Csehszl.)
V.: 212
nemtelenek (nem nemesek) birtokjoga, birtokuk utáni adózása
I.: 337—339, 341, 345, 346; II.: 154, 155, 159, 322, 332; III.: 195, 209—219, 221, 328; IV.: 24, 26, 28, 31, 440; V.: 232
— büntető perei V.: 193, 213, 234, 271
— hivatalviselését kizáró törvények III.: 103 vö. hivatal viselhetés
— képviseletének kérdése I.: 479
— nemesi curián lakók IV.: 404
— polgári perei II.: 655, V.: 189
— személyes felperessége és fellebbezési joga V.: 49, 201, 207, 214, 215, 236, 252, 271, 280, 281, 301, 325, 348, 374, 518, 527, 598, 610, 671, 673
nemzet képviselői
I.: 513—518, 531—532
nemzet minden jog kútfeje
V.: 306
nemzeti bank (mensa argentaria)
II.: 353
nemzeti ellenállás 1823-ban
I.: 338, 558; III.: 680; IV.: 321, 405, 434, 512, 541, 615, 662, V.: 62, 179, 180, 183, 355, 391, 554, 613, 645
nemzeti őrsereg
IV.: 499
nemzetiség kérdése, ügye
II.: 224, 266
Nemzeti Színház, Theatrom
IV.: 422—423; V.: 432, 442, 447, 450—451, 462, 489, 524, 589, 627, 639, 656, 665, 670, vö. magyar nyelvű színjátszás
— ügyében országos bizottság kiküldése V.: 462, 670
neoacquistica commissio
IV.: 195, 625; V.: 101, 102
népgyűlések
I.: 516
népnevelés
I.: 81, 85; III.: 462, 621; V.: 682, 683, 684, 685
nepotizmus
IV.: 312, 473
Nero, Lucius Domitius római császár (54—68)
IV.: 212
Neštin l. Kis-Nyestin
névtelen vádaskodások miatti sérelem
I.: 86, 116, 131, 138, 171; II.: 564, 565, 721, 723; V.: 292, 368
Newton, Isaac (1643—1725) matematikus és fizikus
I.: 510
I. nicaeai egyetemes zsinat (325)
II.: 746
II. nicaeai egyetemes zsinat (787)
II.: 746
Nickell Károly, indigena
V.: 557, 570, 607, 651, 675
Niczky János (1780—1860) Vas vmegye főjegyzője és országgyűlési első követe, később septemvir
I.: 12, 18, 22, 27, 38, 39, 40, 41, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 87, 93, 95, 100, 147, 148, 200, 202, 216, 229, 231, 234, 245, 283, 290, 293, 309, 316, 318, 320, 326, 327, 328, 331, 333, 336, 339, 346, 359, 368, 370, 373, 376, 398, 444, 488, 489, 493, 507, 515, 523, 524, 525, 528, 529, 581, 587, 600, 603, 604, 619, 625, 626
II.: 85, 89, 92, 114, 120, 131, 146, 147, 152, 172, 195, 199, 215, 221, 224, 279, 283, 286, 290, 291, 309, 371, 395, 410, 415, 416, 430, 439,

446, 456, 468, 489, 491, 499, 513, 516, 517, 529, 549, 550, 552, 553, 563, 567, 649, 650, 653, 658
III.: 42, 43, 50, 52, 58, 63, 65, 76, 86, 103, 124, 171, 184, 189, 331, 375, 508, 510, 630
IV.: 165, 166; V.: 393, 472, 480
Niczky József, Sopron vmegye alispánja és országgyűlési első követe
I.: 53, 55, 58, 66, 196, 319, 332; II.: 483; III.: 115; IV.: 8, 336
Niczky Kristóf gróf (1725—1787) personalis és országbíró, a temesi bánság visszacsatolásának kir. biztosa
III.: 263
Niemcewicz Julián, lengyel várnagy
II.: 433
Niesner József, grävenbergi, ezredes, indigena
V.: 481
Nikléczy Magdolna és Bornemissza János válópere
I.: 276; II.: 616
nikolsburgi béke (1621)
III.: 443
Nitra l. Nyitra
Nobile, Peter a bécsi Burg külső kapujának építője
I.: 358; III.: 65; IV.: 582
Nógrád vmegye
I.: 133, 438; II.: 135, 177, 279, 461, 540, 671, 706, 726, 727; III. 99, 210, 211, 371, 372, 520, 670; IV.: 159, 228, 315, 319, 326, 328, 339, 350, 410, 421, 423, 575, 673; V.: 120, 139, 329, 330, 340, 508, 520, 576, 578, 631, 673
— -be királyi biztos kiküldése V.: 340
— követi utasítása V.: 508
— követei l. Prónay János, Szentiványi Anselm, Kubinyi Ferenc
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 40, 42, 96, 142, 176, 319, 342, 359, 401, 411, 485, 527, 617
II.: 135, 201, 220, 221, 222, 223, 293, 327, 362, 366, 371, 372, 410, 439, 470, 490, 496, 509, 515, 517, 519, 524, 526, 531, 533, 535, 537, 539, 577, 581, 586, 591, 592, 601, 628, 641, 667, 696, 698, 722
III.: 68, 103, 108, 113, 219, 331, 373, 454, 459, 475, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 116, 221, 231, 282, 400, 547, 573, 587, 616, 660,
V.: 28, 235, 305, 576, 617, 659
Norvégia
II.: 25
Noszlopy Ignác (1797—1878) Veszprém vmegye főszolgabírája és országgyűlési követe, utána kerületi táblai ülnök, 1848: septemvir
III.: 284, 357, 359, 583, 592, 594, 595, 596, 606, 621, 637, 661
IV.: 78, 125, 223, 224, 229, 274, 299, 301, 302, 396, 401, 639
V.: 79, 81, 88, 91, 94, 96, 99, 101, 108, 109, 113, 114, 134, 149, 153, 208, 216, 229, 240, 251, 304, 382, 422, 423, 426, 433, 434, 454, 459, 483, 484, 497, 506, 565, 573, 618, 657, 662, 670, 693
Noszticz-ezred
IV.: 407
notae perek l. hűtlenségi perek
nova donatio l. újadomány
Novák Antal († 1843) Békés vmegye második, majd első követe, főjegyzője, utóbb első alispánja
I.: 18, 27, 49, 69, 79, 148, 153, 155, 206, 219, 230, 231, 280, 287, 290, 291, 292, 295, 296, 309, 318, 325, 326, 338, 345, 354, 359, 362, 370, 403, 419, 430, 448
II.: 61, 62, 68, 76, 77, 80, 87, 101, 115, 119, 120, 132, 159, 160, 184, 202, 204, 233, 235, 259, 288, 289, 292, 306, 308, 320, 325, 326, 327, 331, 334, 336, 341, 346, 349, 366, 371, 372, 404, 430, 439, 456, 482, 496, 508, 510, 524, 530, 573, 579, 590, 646, 647, 650, 655, 695, 724, 740
III.: 28, 38, 57, 65, 85, 88, 114, 115, 130, 155, 187, 219
V.: 180
Nové Zámky l. Érsekújvár
Novi Sad l. Újvidék
nyelvkérdés l. magyar nyelv ügye
nyelvváltság l. emenda linguae
nyilvánosság a törvényszékeknél
IV.: 282, 284
Nyíregyháza (Szabolcs vmegye)
I.: 335, III.: 687, 695; IV.: 45
Nyitra vmegye
I.: 393, 558, 572; II.: 21, 36, 207; III.: 160, 274; IV.: 178, 512; V.: 66, 77, 91, 420, 597, 673
— követi utasítása V.: 30
— követei l. Ocskay Ignác, Bencsik János
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 142, 319, 343, 359, 498, 545
II.: 38, 39, 201, 222, 237, 269, 319, 320, 325, 327, 328, 335, 341, 362, 366, 372, 410, 470, 491, 493, 494, 515, 517, 519, 527, 529, 531, 533, 535, 537, 550, 569, 576, 586, 591, 592, 618, 641, 677, 696, 711, 712, 731
III.: 108, 330, 346, 347, 360, 460, 470, 559, 567, 571, 601, 665
IV.: 52, 59, 116, 221, 280, 400, 514, 614, 629, 644
V.: 29, 99, 207, 455, 466, 482, 516, 525, 564, 576, 623
Nyitra város (Nitra, Csehszl.)
III.: 160; V.: 458

nyitrai káptalan követe l. Greguska István
— püspök l. Vurum József
— sóraktár IV.: 307
nyolcad l. heted és nyolcad ügye
nyugdíjügy
IV.: 360

óaradi román tanítóképző
V.: 669
Óbecse (Bács-Bodrog m., Starí Bečej, Jugoszl.)
III.: 19; IV.: 395
Obrenovics Milos (1780—1860) Szerbia fejedelme
V.: 447
O'Connel, Daniel (1775—1847) az angol parlament ír csoportjának vezére
I.: 43, 403; III.: 466; IV.: 646; V.: 219
Ocskay-család birtokai
V.: 91
Ocskay Ignác Nyitra vmegye első alispánja és országgyűlési első követe, 1841: kir. táblai ülnök
I.: 22, 23, 27, 28, 40, 44, 47, 49, 193, 210, 286, 297, 302, 328, 336, 339, 420
II.: 21, 101, 180, 431, 439, 494, 516, 520, 530, 533, 536, 538, 540, 543, 548, 553, 570, 574, 597, 670, 675, 710
III.: 94, 114, 345, 389, 398, 402, 403, 414, 466, 497, 506, 507, 530, 536, 546, 553
IV.: 30, 55, 57, 112, 134, 136, 169, 170, 224, 225, 512, 518, 612, 614
V.: 13, 66, 91, 102, 117, 497, 522, 566, 574, 576, 597, 655, 670, 693
Octavale Judicium
IV.: 280
Odescalchi Ágoston herceg (1808—1848)
IV.: 162; V.: 336
odesszai gabona, kereskedők,
V.: 450, 665
Oidipus, a görög ókor mondai alakja
III.: 615
Ó-(Magyar-)Kanizsa (Bács-Bodrog m.) Stara Kanjiža, Jugoszl.)
IV.: 196, 395
oklevélmásolatok
III.: 396—397
Okolicsányi Pál (1700 körül) turócmegyei ügyvéd
I.: 504
Oláh Miklós (1493—1568) esztergomi érsek
III.: 297; V.: 540
oláhok l. románok
Oláhország (Valachia) l. Románia
Olaszország, olaszok, olaszországi háború
I.: 39, 41, 48, 52; II.: 402, 446; III.: 50, 325, 353, 639; IV.: 419, 420; V.: 191, 254, 518, 573, 582
olasz nyelv
II.: 650
Olgyay Boldizsár, kapitány az 1809-i insurrectióban
V.: 110
oligarchia, oligarchák
II.: 267, 268, 297, 321, 342, 364, 365, 378 393, 629
III.: 61, 66, 279, 325, 338, 372, 464, 473, 587, 623, 682
IV.: 28, 37, 38, 41, 43, 72, 87, 92 142, 143, 144, 168, 308, 312, 378, 398, 580, 582
V.: 68, 112, 138, 177, 178, 195, 196, 198, 250, 261, 264, 296, 297, 445, 483, 504, 677, 678, 680
Olmütz (Olomouc)
II.: 425
ónodi függetlenségi nyilatkozat
III.: 304
Operatumok l. Rendszeres Munkálatok
oppositio árveréskor
V.: 232, 233
Oradea l. Nagyvárad
Orbán István kir. személynök a XVII. században
I.: 531
Orbász megye (a Szávától délre Bosznia területén)
IV.: 195
Orczy (I.) Lőrincz báró (1718—1789) a költő
I.: 215; IV.: 310
Orczy (II.) Lőrinc báró (1784—1847) aradi főispán
I.: 164, 174, 223, 224, 226, 258, 265, 270, 381, 560
II.: 141, 142, 209, 228, 242, 248, 261, 683
III.: 152, 153, 263, 315, 574
IV.: 378, 523
V.: 59, 62, 165, 170, 177, 266, 316, 336, 538, 540, 544, 546, 548
Orosz József (1809—1851) író, az Országgyűlési Tudósítások szerkesztőtársa
I.: 7, 8, 29, 36, 107, 109, 220, 227, 281, 292, 330, 359, 388, 413, 447
II.: 341, 348, 452, 453, 461, 548, 552, 553, 567, 597, 600, 610, 624
III.: 21
Oroszfalu (Szatmár m., Ruşeni, Rom.)
IV.: 395
Oroszország (Russia), oroszok (muszkák)
I.: 215, 280, 360, 397, 440
II.: 389, 402, 405, 406, 409, 416, 434, 442, 443, 444, 445, 447, 448
III.: 230, 362, 463, 464, 465, 495, 499, 702
IV.: 26, 41, 86, 200, 314, 315, 316, 318, 333, 378
V.: 247, 444, 447, 458, 502, 550, 554, 555, 602
oroszországi szent synodus
II.: 746

orosz (muszka) jobbágy
II.: 154
orosz—török háború, 1828—29-i
II.: 721
orosz—török szerződés (hunkiár—szkelesszii)
I.: 296
Orsova (Krassó-Szörény m., Orsova, Rom.)
III.: 580; IV.: 127
orsovai pasa
III.: 729; IV.: 126
orsovai sziklák
I.: 337; III.: 730
országbíró l. Cziráky Antal
országbírói ítélőmester l. Szerencsy István, Végh Ignác
országbírói ítélőszék
II.: 643; III.: 22, 377
országgyűlés, 1231-i II.: 595
— 1351-i II.: 96; III.: 367
— 1446-i III.: 228
— 1450-i II.: 607, 608; IV.: 388
— 1525-i hatvani III.: 626
— 1525-i rákosi V.: 187
— 1526-i rákosi II.: 365
— 1595-i I.: 114
— 1608-i II.: 594; V.: 342
— 1646-i II.: 594
— 1647-i III.: 455; V.: 475
— 1681-i I.: 500, 531, 532, 537, 544, 557, 558
— 1687-i I.: 300; II.: 668; III.: 325, 333, 335, 337
— 1708-i I.: 114
— 1712—1715-i II.: 607; III.: 302, 303, 304; IV.: 420, 450; V.: 27, 512
— 1722-i III.: 448
— 1723-i I.: 358; III.: 98, 336; IV.: 157, 450, 560; V.: 102, 119, 154, 642, 649
— 1728—29-i I.: 358; II.: 280, 281, 744; III.: 140; IV.: 450; V.: 102, 163
— 1751-i III.: 448; IV.: 196, 197, 201, 202
— 1764-i I.: 121, 125; II.: 344, 744; III.: 99, 448, 452; IV.: 656, 658; V.: 27, 388
— 1765-i III.: 448
— 1790—91-i I.: 84, 126, 128, 130, 167, 213, 239, 271, 380, 385, 416, 459, 488, 490, 491, 507, 520, 521, 533
II.: 138, 154, 156, 344, 357, 377, 389, 395, 419, 430, 472, 473, 495, 589, 620, 643, 655, 706
III.: 49, 81, 99, 103, 137, 236, 237, 239, 245, 247, 450, 474, 604, 626, 680
IV.: 276, 295, 338, 448, 488, 535, 607, 619, 656, 658,
V.: 52, 349, 367, 501, 592
— 1792-i I.: 115, 126, 184, 318, 491, 507; III.: 490; IV.: 309, 310; V.: 103, 193, 349, 448, 596, 597
— 1796-i IV.: 158; V.: 448, 596
— 1802-i I.: 131; II.: 75, 495; III.: 111, 113, 247; IV.: 158, 197, 408; V.: 209, 361, 378, 379, 505, 594, 612, 634
— 1805-i V.: 156
— 1807-i I.: 97, 100, 119, 134, 162, 165, 166, 171, 239, 245, 316, 491
II.: 75, 421, 427, 558, 565, 643, 715, 737
III.: 21, 101, 239, 247, 313, 449, 453
IV.: 37, 158, 197, 427, 462, 489, 503, 506, 517, 590, 613, 615, 636, 637, 641, 668
V.: 156, 157, 311, 373, 387
— 1808-i I.: 171; III.: 313; V.: 486
— 1811—12-i I.: 550, 553; II.: 71, 279, 446, 560, 565; III.: 99, 129, 141, 313, 632, 684; IV.: 362, 497, 503, 512, 589, 607; V.: 488, 558
— 1825—27-i I.: 18, 38, 42, 51, 68, 75, 76, 82, 95, 114, 119, 148, 176, 184, 185, 221, 225, 226, 239, 240, 245, 270, 298, 318, 338, 350, 362, 365, 371, 373, 380, 387, 395, 415, 425, 437, 496, 500, 501, 510, 516, 517, 550, 558, 560, 563, 601, 613, 619, 620
II.: 75, 86, 115, 137, 142, 143, 215, 216, 218, 252, 260, 278, 279, 280, 282, 289, 331, 373, 393, 398, 405, 407, 427, 446, 449, 457, 464, 465, 466, 467, 469, 495, 539, 558, 565, 571, 573, 616, 617, 629, 643, 645, 646, 681, 694, 704, 706, 721, 726, 742
III.: 96, 99, 101, 123, 130, 142, 180, 184, 191, 217, 223, 240, 248, 305, 312, 313, 314, 334, 487, 562, 563, 573, 611, 680
IV.: 32, 36, 38, 123, 153, 159, 188, 197, 246, 256, 265, 275, 279, 314, 339, 351, 366, 395, 433, 482, 517, 540, 575, 584, 588, 590, 591, 592, 594, 597, 600, 607, 609, 619, 629, 662, 671, 674
V.: 21, 24, 26, 27, 29, 52, 63, 75, 79, 124, 125, 133, 134, 155, 156, 157, 160, 161, 246, 291, 292, 293, 303, 340, 387, 388, 389, 404, 406, 502, 509, 511, 513, 525, 536, 587, 598, 621, 622, 626
— 1830-i I.: 14, 18, 27, 28, 29, 54, 58, 60, 62, 84, 94, 109, 114, 118, 124, 130, 134, 165, 170, 184, 193, 211, 221, 223, 239, 240, 243, 245, 252, 276, 350, 379, 395, 416, 417, 437, 456, 512, 550, 551
II.: 45, 114, 175, 180, 457, 465, 467, 495, 571, 616, 637, 704
III.: 37, 53, 168, 180, 184, 313, 562, 563, 683
IV.: 36, 54, 88, 177, 197, 207, 235, 237, 279, 360, 374, 375, 380, 407, 418, 419, 430, 431, 456, 491, 497, 527, 597, 651, 671, 673
V.: 7, 8, 29, 124, 194, 199, 209, 246,

248, 263, 264, 267, 291, 361, 362, 406, 448, 550, 617, 626
— 1831-re hirdetett elhalasztása miatti sérelem I.: 67, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 113, 133, 158—162, 212, 228, 230, 248, 314, 315, 316, 325, 350, 357; II.: 633, 634, 682; V.: 199
— 1832—36-i:
— — a király üdvözlése az országgyűlés megnyitásakor I.: 17
— — költségei I.: 391
— — ülésrendje I.: 23—24, 28, 87, 88, 105
— — berekesztésének kérdése IV.: 74, 399, 425, 659, 677; V.: 19, 21, 26, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 72, 73, 74, 114, 171, 172, 182, 204, 205, 206, 211, 217, 250, 265, 281, 282, 301, 302, 304, 305, 310—319, 344, 395, 499, 574, 598
— — — királyi leirat erről V.: 330—331, 368
— — — az újabb 1836 márc. 28-i királyi leirat szövege V.: 608
— — berekesztése V.: 680
— — l. még elegyes gyűlések, főrendi értekezletek és ülések, Juridicum operatum tárgyalása, kerületi ülések, királyi előterjesztés, konferencia, magyar nyelv ügye, országos ülések, praeferentiálék, tárgyalás sorrendje, úrbéri javaslat tárgyalása, válaszfelirat, vallási sérelmek címszavakat
— 1839/40-i III.: 687
országgyűlés bírósága (Diaetale Judicium) III.: 140, 145, 502; IV.: 322
— ról szóló törvényjavaslat III.: 168—169
országgyűlés költségei V.: 555 vö. követi napidíjak
országgyűlési bizottságok (1807.: 28. tc. és 1827: 16. tc. alapján) IV.: 374, 375
országgyűlési ifjak (jurátusok, auditorium) I.: 11, 180, 181, 251; II.: 369, 536, 537, 589; III.: 485; IV.: 456, 495, 501, 512, 514, 554, 555, 561, 617, 643; V.: 262, 274, 393 vö. hallgatóság
— kaszinója III.: 485; V.: 354
országgyűlési szállások bére, száma Pozsonyban V.: 339, 342—344
— törvényszünet l. juristitium
országgyűlési (diaetalis) újság kérdése I.: 21, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 91—93, 95, 101, 103, 152, 322, 391; III.: 133 IV.: 207—211, 421—422, 481; V.: 121, 411, 415, 418, 419, 420, 421, 425, 481, 487, 495, 671
— ügyében kiküldött bizottság jelentése V.: 415—418
— tudósításokkal foglalkozó hírlapok iránti törvényjavaslat szövege és módosításai V.: 418, 423, 426—428
— — ennek tárgyalása V.: 418—428, 489, 495, 665
országgyűlés Pestre helyezésének kérdése I.: 18, 28, 29, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62—66, 70, 90, 91, 94, 112, 116, 131, 140, 152, 263, 556, 573; II.: 579; III.: 704; IV.: 229, 238; V.: 23, 56, 73, 112, 182, 205, 207, 210, 217; V.: 508
— — 1830 dec. 2-i királyi válasz ez ügyben I.: 54, 55, 56, 64
— — rendi üzenet a főrendekhez ennek érdekében I.: 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62—66, 90, 91, 94, 106, 152
— prorogatiója ((elhalasztása) IV.: 205—206, 603
— ről való jogos elmaradás IV.: 144
— szerkezete megreformálásának terve II.: 309—310, 329, 348, 687, 695, 721; III.: 59, 60, 112, 268; IV.: 139, 140—144, 178; V.: 23, 211, 215, 250, 276, 281, 474, 480, 508, 535, 548, 591, 658, 660, 661, 690
— tartama V.: 72
országház építése Pesten V.: 210, 432, 442, 447, 606, 650
országos bizottság, 1790-i II.: 611, 618, 622; III.: 49, 79, 190, 360, 630; IV.: 148, 158, 369, 385, 393, 445, 482; V.: 90, 103, 424, 450, 543, 604, 612, 635
— bizottság, 1827-i II.: 618, 715; III.: 22, 68, 79, 170, 190, 244, 271, 372, 392, 399, 411, 417, 421, 423, 429, 430, 431, 441, 446, 454, 483, 491, 525, 526, 534, 630, 666; IV.: 150, 230, 522,; V.: 210, 213, 250, 348, 350, 351, 457, 458, 543, 604, 635
— bizottságok tagjainak jelölése V.: 473, 687
— bizottságok tagjai kormányhivatalt nem vállalhatnak V.: 687
— legfelsőbb bíróság IV.: 300
Országos Levéltár I.: 7, 8, 53, 57, 58, II.: 150, 176, 180, 515, 662; III.: 52, 375; IV.: 193, 197
országos összeírások IV.: 603, 654; V.: 79, 86, 93, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 125, 131, 154, 158, 160, 209, 250, 274, 438, 556, 636 vö. porták összeírása
— pénztár és alapítványi pénztárak számadásai V.: 438 vö. Regnicolaris pénztár, fundus publicus
Országos Rendszeres Munkálatok l. Rendszeres Munkálatok
országos sérelmek és kívánatok, ezek tárgyalása IV.: 279—280, 288—323, 347—366, 558, 567, 576, 577, 586, 596, 603, 612, 630, 644, 653, 671, 672, 673—677 V.: 7, 19, 36, 37, 50, 51, 56, 57, 74, 120, 155, 172, 173, 240—241, 252, 301, 322,

396, 401, 404, 419, 489, 500, 501, 513, 534, 568, 570, 597, 601
— felirat és királyi válasz az ügyben V.: 635, 650, 654
országos ülések:
1832 dec.
19-i: I.: 12—15
20-i: I.: 16—17
21-i: I.: 19—20
1833 jan.
10-i: I.: 88, 90—94, 391
11-i: I.: 94—95
12-i: I.: 96, 99—100, 105; III.: 667, 718; IV.: 90; V.: 21
19-i: I.: 105—106
21-i: I.: 106
1833 febr.
8-i: I.: 152; III.: 37
15-i: I.: 166
20-i: I.: 174, 192—194; V.: 306
21-i: I.: 174, 175, 196—200
22-i: I.: 175—179, 200—201
25-i: I.: 180, 204—210
26—27-i: I.: 181, 210—212
1833 márc.
5-i: I.: 216
9 és 11-i: I.: 212, 216
16-i: I.: 227
20-i: I.: 232, 237, 244—246
21-i:: I.: 251
26-i: I.: 253
1833 ápr.
11-i: I.: 295, 297—304, 513
1833 máj.
6-i: I.: 353, 357—359
9-i: I.: 363, 366
11-i: I.: 371—377; IV.: 122
18-i: I.: 390—391
20-i: I.: 391
25-i: I.: 412—420, 529; III.: 107
1833 jún.
11-i: I.: 452—457, 513, 518, 529, 530
15-i: I.: 469
1833 júl.
4-i: I.: 518—529
5-i: I.: 528, 529—532
8-i: I.: 538
13-i: I.: 546, 547—558
16-i: I.: 556, 564, 565—568; III.: 480, 483
18-i: I.: 564, 568—578; II.: 276; III.: 35
19-i: I.: 564, 578—582
20-i: I.: 564, 582—584; III.: 33
22-i: I.: 574, 586—588
23-i: I.: 574, 588—594
24-i: I.: 574, 594—599
25-i: I.: 586
26-i: I.: 564, 585, 604—606
27-i: I.: 585, 606—607
országos ülések:
1833 júl.
29-i: I.: 596, 608—614
30-i: I.: 596, 614—617
31-i: I.: 596, 617—618
1833 aug.
1-i: I.: 607, 618—626; II.: 10; III.: 508, 509, 510, 630
2-i: I.: 607, 627; II.: 8—9
3-i: I.: 607, 627—628; II.: 9—12
5-i: I.: 618; II.: 12—17; III.: 35
6-i: I.: 618; II.: 17—27; III.: 519
7-i: I.: 618; II.: 27—32
8-i: I.: 628; II.: 32—41, 373; III.: 522
9-i: I.: 628; II.: 41—43
10-i: I.: 628; II.: 44—49
12-i: II.: 18, 49—52; III.: 526, 527, 651; IV.: 396
13-i: II.: 18, 52—57, 98; III.: 532, 533
14-i: II.: 18, 58—64; III.: 506, 534
16-i: II.: 32, 64—68
17-i: II.: 32, 68—77
19-i: II.: 44, 77—82
21-i: II.: 44, 82—87
22-i: II.: 44, 88—100; III.: 433
23-i: II.: 57, 100—103, 104—106; III.: 436
24-i: II.: 57, 106—108
26-i: II.: 69—70, 108—115
27-i: II.: 70, 115—117
28-i: II.: 70, 117—119
29-i: II.: 70, 119—123
30-i: II.: 82, 103, 124—128; III.: 551
31-i: II.: 82, 103, 128—133
1833 szept.
2-i: II.: 103, 133—137; III.: 555
3-i: II.: 103, 145—150
4-i: II.: 103, 150—164, 258, 320; III.: 557
5-i: II.: 123, 171—173
6-i: II.: 123, 173—176; III.: 564
7-i: II.: 123, 176—183; III.: 41; IV.: 409
9-i: II.: 137, 138, 183—185
10-i: II.: 137, 138, 193—195
11-i: II.: 137, 138, 195—199
12-i: II.: 138, 199—203, 376; III.: 42, 567
13-i: II.: 164, 203—204
14-i: II.: 164, 205—206; V.: 209
16-i: II.: 185, 205—206
17-i: II.: 185, 205—206
18-i: II.: 185, 205—206
19-i: II.: 205—206
20-i: II.: 205—206

országos ülések:
1833 szept.
21-i: II.: 205—206, 275; IV.: 16
1833 okt.
4-i: II.: 261
7-i: II.: 275, 276—283, 331; IV.: 55
8-i: II.: 283—284, 313; III.: 489
8—12-i: II.: 288—297; III.: 36, 708
9-i: II.: 284—285; III.: 520
10-i: II.: 285; III.: 532
11-i: II.: 285—286; III.: 511, 662
12-i: II.: 286, 298—301, 325
14-i: II.: 297, 301—303
15-i: II.: 297, 303—307; III.: 127; IV.: 84, 87
26-i: II.: 329—333; III.: 615
28-i: II.: 333—336; III.: 489
29-i: II.: 336—337
30-i: II.: 337—342; III.: 127; V. 437
31-i: II.: 343—349, 687
1833 nov.
9-i: II.: 370, 372—380
18-i: II.: 399
23-i: II.: 411, 416—419, 423—427, 432—436, 439, 441—449, 552; III.: 499; IV.: 62; V.: 37
25-i: II.: 422
28-i: II.: 453—454
1833 dec.
2-i: II.: 441, 452
5-i: II.: 453, 457—460, 466, 535; III.: 71, 130
1834 jan.
7-i: II.: 536
14-i: II.: 469, 552—556
15-i: II.: 553, 570
21-i: II.: 577, 579
22-i: II.: 582
28-i: II.: 597—598
29-i: II.: 598
1834 febr.
4-i: II.: 620, 628
20-i: II.: 677—679, 703
1834 márc.
4-i: II.: 699, 702—704
19-i: II.: 738—744; III.: 106
1834 ápr.
2-i: III.: 8—15, 21; V.: 25
3-i: III.: 16—22
4-i: III.: 22—25
5-i: III.: 25—31
7-i: III.: 31—41, 272; IV.: 323
8-i: III.: 34, 41—43
9-i: III.: 43—44
10-i: III.: 44-53, 65; IV.: 232
11-i: III.: 44, 53—58; IV.: 205, 219

országos ülések:
1834 ápr.
12-i: III.: 53—54, 58—61; IV.: 144
14-i: III.: 54, 61—63
15-i: III.: 54, 63—64
16-i: III.: 64—66
17-i: III.: 66—68
18-i: III.: 64, 69—73
19-i: III.: 73—76
21-i: III.: 73, 76—80, 262; IV.: 277
22-i: III.: 73, 80—86, 114
23-i: III.: 83, 86—93; IV.: 282
24-i: III.: 83, 93—95
25-i: III.: 83, 94—95, 108
26-i: III.: 95
28-i: III.: 95, 101—103
29-i: III.: 95, 103—104, 127
30-i: III.: 104—105, 114
1834 máj.
1-i: III.: 105, 113, 116—119
2-i: III.: 105, 113, 119—120
3-i: III.: 113, 120
6-i: III.: 113, 120—122
7-i: III.: 122—123
10-i: III.: 125—134
12-i: III.: 134

12—15-i: III.: 158—165
16-i: III.: 145, 225
20-i: III.: 146, 156,
22-i: III.: 155
26-i: III.: 166, 225; IV.: 319
27-i: III.: 168
1834 jún.
2-i: III.: 196, 603
10-i: III.: 219, 230
14-i: III.: 234
19-i: III.: 256
21-i: III.: 258
1834 júl.
1-i: III.: 284—288, 293
8-i: III.: 300
9-i: III.: 300
14-i: III.: 272, 329
1834 szept.
12-i: III.: 512
1834 okt.
2-i: III.: 571
16-i: III.: 544, 602—607
17-i: III.: 607—610
18-i: III.: 288, 610—622
20-i: III.: 622—623
21-i: III.: 623—626
22-i: III.: 622, 624, 626—629
23-i: III.: 629—635
24-i: III.: 635—640
25-i: III.: 635, 641—645; IV.: 368
27-i: III.: 645—652
28-i: III.: 646, 652—654
29-i: III.: 654—656, 720

országos ülések:
1834 okt.
30-i: III.: 656—657
31-i: III.: 657—663
1834 nov.
3-i: III.: 663—669
5-i: III.: 670—671
6-i: III.: 671—674
7-i: III.: 674
8-i: III.: 670, 674
10-i: III.: 675—726; IV.: 50
17-i: III.: 717
18-i: III.: 717
20-i: III.: 730
1834 dec.
5-i: IV.: 16—21
6-i: IV.: 21—22
9-i: IV.: 23
10-i: IV.: 23—52, 400
29-i: IV.: 68, 94
30-i: IV.: 69—93
1835 jan.
5-i: IV.: 98
8-i: IV.: 102—110, 111; V.: 15
10-i: IV.: 108, 111—112
15-i: IV.: 124—125
16-i: IV.: 126
20-i: IV.: 134
26-i: IV.: 155
1835 febr.
4-i: IV.: 174, 177—179
5-i: IV.: 180
6-i: IV.: 183
10-i: IV.: 190, 200
11-i: IV.: 191
16-i: IV.: 204—213, 232, 421
15-i: IV.: 288—229
1835 márc.
4-i: IV.: 235—236
17-i: IV.: 258—267
18-i: IV.: 263, 270—276
20-i: IV.: 268—269
1835 ápr.
9-i: IV.: 323, 335
1835 máj.
19-i: IV.: 426—427; V.: 25
20-i: IV.: 434—442
25—27-i: IV.: 450—451
30-i: IV.: 458—459, 480
1835 jún.
5-i: IV.: 469—473
6-i: IV.: 477
11-i: IV.: 491—492
15-i: IV.: 495
22-i: IV.: 503, 517—523, 528—530, 533, 555, 567
24-i: IV.: 524—525
1835 júl.
4-i: IV.: 549, 557—558
6-i: IV.: 554—555
7—8-i: IV.: 558
11-i: IV.: 567; V.: 192
13-i: IV.: 576—577
országos ülések:
1835 júl.
15-i: IV.: 577, 579—585
21—22-i: IV.: 596
24-i: IV.: 600—603
25-i: IV.: 603
27—28—29-i: IV.: 612
1835 aug.
3-i: IV: 630
5-i: IV.: 630—636, 661—662; V.: 10
6-i: IV.: 644
7-i: IV.: 638, 644—647
12-i: IV.: 647—648
13-i: IV.: 653
14-i: IV.: 653—654
18-i: IV.: 671
19-i: IV.: 663—670; V.: 32
1835 szept.
3-i: V.: 30
5-i: V.: 36—37
10-i: V.: 39—41
11-i: V.: 41—47, 48—54
12-i: V.: 57,
16-i: V.: 57 66
17-i: V.: 66
22-i: V.: 74
1835 okt.
12-i: V.: 120—124, 138, 188, 244
13-i: V.: 124—133
14-i: V.: 128, 133—136
15-i: V.: 136—137
16-i: V.: 137, 140—151
17-i: V.: 137, 151—153
19-i: V.: 145, 153—154
20-i: V.: 145, 154—155
21-i: V.: 145, 154—155
22-i: V.: 154—155
23—24-i: V.: 155
29-i: V.: 170
1835 nov.
7-i: V.: 214
23-i: V.: 240—241, 244
24-i: V.: 242—243, 244—251
25-i: V.: 251—251
26-i: V.: 251, 275—276
27-i: V.: 252—262, 274—275
28-i: V.: 252, 270
30-i: V.: 270
1835 dec.
1-i: V.: 270
12-i: V.: 301, 306—309, 314
17-i: V.:318—319
18-i: V.: 320
21-i: V.: 322—329
22—23-i V.: 329
28-i: V.: 329—330
29-i: V.: 339
30-i: V.: 339, 344
1836 jan. 4-i.: V.: 359
5-i: V.: 359
16-i: V.: 390, 395—399

országos ülések:
1836. jan
18-i: V.: 399—401
19-i: V.: 391—392, 401—403
20-i: V.: 401
22-i: V.: 411, 413
23-i: V.: 411
1836 febr.
9-i: V.: 462, 473—475
10-i: V.: 475—480
17-i: V.: 481—485
18-i: V.: 485—488, 491—496
19-i: V.: 489
1836 márc.
2-i: V.: 518—519, 525
3-i: V.: 534, 536
9-i: V.: 546, 549—555, 580
15-i: V.: 560
16-i: V.: 560
19-i: V.: 567, 570—571
22-i: V.: 577
23-i: V.: 591
24-i: V.: 577—591
28-i: V.: 597—598
30-i: V.: 607—608
1836 ápr.
11-i: V.: 620—624, 628—634
12-i: V.: 634
13-i: V.: 627
14-i: V.: 634
20-i: V.: 649, 650
23-i: V.: 650, 651
24-i: V.: 660
28-i: V.: 665, 688
29-i: V.: 665—666, 668—669, 674
30-i: V.: 674—675, 680
1836 máj.
1-i: V.: 675—676, 685, 690, 691
országos ülések naplójának ügye
I.: 14, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 53, 58, 91—93, 101, 152, 216, 322, 391, 518, 519
II.: 7, 44, 45, 277, 367, 368, 369, 373, 375, 446, 536, 552, 555, 556, 562, 564, 565, 570, 587, 598, 633, 686
III.: 35, 53, 62, 70, 71, 94, 97, 101, 113, 157, 603, 622, 634
IV.: 207, 209, 210, 211, 229, 273, 274, 275, 421, 516, 535, 555, 556, 567
V.: 120, 129, 151, 181, 190, 198, 216, 396, 397, 401, 418, 419, 423, 440, 441, 473, 577, 609
orvosi diplomák
IV.: 354
Osiek l. Eszék
Ossegovich Imre báró (1775—1869) zágrábi kanonok, a zágrábi káptalan követe, 1834 júniustól zengg-modrusi püspök
I.: 105, 181, 211, 531; III.: 233, 245, 315
Ossegovich István horvátországi ítélőmester
III.: 75; V.: 660
Osztrák császárság életrehívása, császári cím felvétele
IV.: 343, 427, 454, 456, 458, 462, 465, 488, 489, 497, 557, 655, 666; V.: 29, 33, 34, 35, 50, 69, 70, 71
osztrák császári középcímer
IV.: 465
osztrák örökösödési háború
III.: 351; IV.: 418, 419
osztrák örökös tartományok l. örökös tartományok
Osztrolenka
II.: 406, 427
Otrokócsi Fóris Ferenc (1648—1718) nagyszombati jogtanár
I.: 487
II. Ottokár († 1278) cseh király
II.: 442
Oudenarde (Belgium)
I.: 494
Ovidius, Publius O. Naso (i. e. 43—18)
III.: 334
Oxenstierna, Axel (1583—1654) Gusztáv Adolf svéd király kancellárja
I.: 506
oxfordi egyetem
V.: 684
ököljog (Faustrecht)
II.: 303; V.: 431 vö.: jus fortioris
örmény katolikusok
IV.: 293
örökösödés, örökösödési jog
III.: 270, 271, 272, 274, 280, 290, 292, 293, 333, 345, 348, 349, 352, 356, 357, 358, 359, 366, 376, 385, 391, 676
— fiscusé l. királyi fiscus
— földesúré III.: 358, 359, 369
— házastársaké III.: 362—364
— jobbágyok gyermekei közötti III.: 357
— törvénytelen gyermekeké III.: 344, 350—354
— végrendelkezés nélküli III.: 354—357
örökösödési osztály kérdése
III.: 397—399, 406, 407, 408, 409
örökös tartományok
I.: 304, 322, 323, 324, 325, 351, 352, 375, 445, 483; II.: 364, 422, 696; III., 210, 361, 368, 572, 712; IV.: 26, 43, 48, 352, 365, 407, 419, 420, 430, 505, 558, 612, 613; V.: 32, 34, 35, 210, 456, 509, 531, 533, 563
— -kal való kereskedelem V.: 210
— rendi gyűlései IV.: 661; V.: 582
— vámegyesülete (Zollverein) V.: 389
örökvallás (fassio perennalis)
III.: 354; IV.: 133; V.: 50, 208
örökváltság kérdése
I.: 334, 336—343
II.: 103, 153—164, 213, 256—259, 265, 286, 294—297, 298, 299, 320—324,

337—341, 352—356, 361, 362—366, 383—386, 394
III.: 127, 553, 558—559, 675—726; IV.: 8, 11, 22—52, 76, 84, 100, 119, 134, 326, 400 632, 667
V.: 24, 50, 65, 68, 69, 183, 184, 207, 588
őrségi (Vas vmegye) lakosok
V.: 36, 47, 124, 138
őrültek házának létesítése
IV.: 468, 469, 477; V.: 595, 671, 675
ősi javak eladása
V.: 233
ősi javak kérdése végrendelkezéseknél
III.: 281—284;
V.: 662
ősi jog l. jus avitum
ősiség (aviticitas)
I.: 156, 341, 344
II.: 164, 172, 257, 259, 266, 294, 295, 298, 299, 300, 337, 338, 339, 340, 353, 355, 356, 364, 383, 499
III.: 12, 13, 27, 28, 29, 30, 118, 174, 214, 216, 227, 255, 257, 263, 269, 270, 273, 274, 278, 281, 282, 284, 289, 290, 291, 294, 321, 326, 363, 371, 372, 378, 381, 391, 539, 676, 682, 687, 689, 708, 709, 710, 713
IV.: 24, 25, 27, 31, 72, 83, 84, 148, 168, 189, 280, 281, 358, 667
V.: 208, 231, 232, 313, 350
— kérdése a városokban III.: 269—272; IV.: 148
Österreichischer Beobachter
IV.: 212—213
özvegyek perei
V.: 661, 662
özvegyi jog (jus viduale)
III.: 243, 244, 254—255, 268, 272, 280, 281, 284,
— az ingó javakban III.: 256—258
— férjét elhagyó asszony özvegyi jogai III.: 258, 259

paduai egyetem, graduatio
II.: 665; V.: 683
Pakics l. Bakics János
Paks (Tolna vmegye)
I.: 282
Pál, Szent, apostol
I.: 536; II.: 691; IV.: 386
palatinalis bíróság l. nádori bíróság
— delegatio II.: 651, 657
— (nádori) porták I.: 603, 606; II.: 168, 207; V.: 104, 361, 524
— kiegyenlítése V.: 672
Pálffy grófi család
II.: 227
Pálffy hercegi uradalom
I.: 623
Pálffy Ferenc gróf (1785—1841) Pozsony megye főispánja
I.: 256; III.: 348; IV.: 188
Pálffy Fidél gróf (1788—1864) 1830: tárnokmester, utóbb kancellár
I.: 112, 113, 114, 120, 122, 130, 131, 132, 161, 162, 168, 170, 171, 223, 236, 248, 250, 257, 261, 265, 268, 269, 270, 274, 275, 277, 380, 382, 886, 387, 424, 425, 427, 461, 462, 463, 464, 534, 558, 561, 562
II.: 138, 139, 140, 141, 142, 165, 166, 167, 169, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 207, 208, 209, 210, 211, 227, 228, 229, 231, 238, 240, 242, 243, 244, 245, 261, 262, 263, 264, 287, 350, 351, 352, 354, 357, 359, 360, 365, 387, 422, 465, 580, 680, 682, 683, 684, 705, 707
III.: 99,100, 137, 140, 142, 148, 152, 153, 167, 175, 182, 198, 199, 202, 204, 205, 206, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 262, 264, 265, 300, 310, 311, 315, 317, 318, 504, 726
IV.: 100, 132, 133, 145, 151, 179, 180, 181, 190, 443, 445, 448, 449, 459, 464, 466, 474, 476, 481, 482, 484, 485, 487, 489, 490, 493, 494, 552, 556, 604, 605, 606, 608, 638, 649, 650, 652, 672
V.: 55, 56, 155, 156, 161, 163, 165, 167, 168, 264, 266, 270, 272, 276, 278, 279, 309, 315, 316, 318, 319, 332, 333, 338, 341, 345, 346, 348, 350, 351, 360, 362, 363, 365, 366, 367, 368, 369, 403, 404, 405, 407, 411, 412, 429, 529, 532, 533, 534, 540, 541, 542, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 607, 624, 643, 660, 667, 689, 691, 693
— beszéde Wesselényi ügyében IV.: 550—551
Pálffy János gróf (1664—1751) 1704: horvát bán, 1741: nádor
III.: 625; IV.: 201
Pálffy Károly herceg († 1846)
I.: 226, 267, 428; II.: 242, 261
Pálffy Miklós gróf (1657—1732) nádor
III.: 478
Palingenius Marcellus (P. A. Manzolli) II. Hercules ferrarai herceg háziorvosa
IV.: 104
pálinka, égetett italok készítése
I.: 220, 618
II.: 18, 23—27, 50, 51, 61, 94, 192, 225—227, 233—234, 284, 287, 291, 292, 293, 314, 315, 319—320, 334, 335, 336, 351, 361, 374, 383
III.: 35, 429, 512, 519, 520, 635—640, 659, 660
IV.: 100, 478
V.: 83, 87
palinurus (hajózási műszer)
V.: 52
Palkovics György, Korpona város követe
III.: 55, 622; IV.: 52
Palladius Rutilius Taurus Aemilianus (IV. század) római író
III.: 238

Pallavicini-család
II.: 35
pallosjog l. jus gladii
Palóczy László (1783—1861) Borsod vmegye második követe az 1848/49-i és 1861-i képviselőház korelnöke
I.: 19, 20, 27, 29, 42, 43, 48, 52, 62, 70, 76, 79, 84, 86, 87, 91, 94, 95, 133, 138, 139, 143, 147, 178, 189, 234, 279, 280, 282, 284, 285, 287, 288, 290, 301, 302, 311, 318, 321, 325, 326, 332, 349, 356, 362, 363, 366, 370, 376, 390, 400, 404, 420, 429, 433, 441, 465, 478, 492, 497, 501, 502, 505, 509, 521, 522, 527, 548, 553, 556, 566, 580, 583, 584, 588, 592, 594, 598, 600, 610, 614, 617, 622
II.: 8, 16, 25, 27, 29, 39, 41, 43, 48, 52, 68, 75, 80, 95, 97, 115, 126, 132, 137, 147, 149, 153, 174, 176, 178, 196, 202, 218, 222, 223, 252, 260, 270, 272, 274, 275, 276, 280, 288, 291, 292, 295, 301, 306, 312, 315, 316, 319, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 340, 347, 349, 366, 377, 387, 390, 395, 396, 398, 423, 435, 438, 451, 456, 463, 470, 471, 475, 488, 493, 494, 496, 498, 499, 500, 507, 509, 512, 513, 526, 528, 530, 532, 536, 543, 553, 558, 569, 573, 585, 590, 593, 601, 607, 609, 610, 615, 617, 621, 626, 628, 640, 644, 654, 658, 664, 675, 688, 689, 690, 691, 692, 696, 699, 702, 714, 716, 720, 722, 723, 734, 735, 740, 746
III.: 13, 14, 20, 23, 24, 30, 39, 41, 43, 53, 65, 68, 79, 91, 106, 113, 117, 123, 129, 146, 155, 159, 163, 164, 169, 183, 184, 195, 208, 210, 222, 226, 242, 279, 297, 301, 307, 326, 336, 339, 347, 349, 351, 352, 356, 370, 376, 385, 392, 408, 417, 420, 421, 423, 424, 425, 429, 433, 451, 467, 474, 475, 480, 481, 484, 485, 489, 497, 500, 501, 514, 519, 526, 540, 554, 557, 569, 576, 580, 595, 599, 605, 614, 615, 619, 620, 621, 639, 640, 660, 664, 665, 672, 695, 709
IV.: 9, 16, 17, 19, 33, 44, 52, 54, 55, 61, 79, 113, 119, 183, 187, 188, 189, 200, 202, 204, 210, 224, 236, 251, 255, 268, 272, 274, 275, 276, 290, 291, 293, 295, 299, 302, 309, 312, 318, 323, 336, 349, 352, 366, 381, 384, 385, 387, 397, 399, 403, 404, 409, 412, 430, 433, 442, 452, 465, 473, 481, 492, 517, 526, 534, 544, 546, 580, 583, 600, 613, 638, 639, 644, 645, 647, 665, 667, 668, 675
V.: 7, 8, 18, 27, 42, 43, 51, 65, 84, 86, 89, 91, 98, 103, 108, 109, 113, 118, 133, 134, 137, 149, 154, 185, 199, 217, 225, 227, 236, 252, 260, 261, 305, 371, 375, 381, 384, 394, 395, 399, 421, 426, 433, 438, 439, 442, 445, 462, 473, 475, 480, 508, 510, 511, 551, 552, 574, 590, 597, 620, 650, 660, 686
— beszéde a lengyel ügyről II.: 423—427
— — a majorátusokról és senioratusokról III.: 326—328
— — a fiscus örökösödése ellen III.: 370—371
— — a papi tizedről III.: 433—436, 451—454
— — a protestánsok tizedmentessége érdekében III.: 467—470
— — i az örökváltság mellett III.: 709—713; IV.: 33—35
— — a jobbágyok személyes jogairól IV.: 79—81
— — Wesselényi mellett IV.: 583—585
— — a vallás ügyében IV.: 645—647
— — V. Ferdinánd címhasználatáról IV.: 665—667
pálosok, paulinusok rendje
III.: 235
Palugyay Imre (1780—1858) kassai, 1839-től nyitrai püspök
I.: 223, 261, 270, 533; II.: 140, 186, 188, 211, 242, 247, 248, 351, 352, 353; III.: 177, 179, 182, 196, 199, 200, 201, 204, 205, 249, 315, 317; IV.: 127, 132, 133, 179, 446, 483, 485, 487; V.: 319, 341, 413, 545
pandurok
III.: 586; IV.: 71
pannonhalmi apát, ill. főapát (személytelenül) főapátság, konvent, monostor
II.: 697; III.: 163, 435, 443, 478; V.: 503
— személy szerint l. Kováts Tamás
Pápa (Veszprém vm.) III.: 454
— -i uradalom IV.: 410
papi tized l. tized kérdése
papírpénz
I.: 491, 496; II.: 429, 629; III.: 129; IV.: 40, 306, 313—314, 362; V.: 263, 292, 293—298, 367, 429
— átváltása ezüstre V.: 297, 298
— devalvációja I.: 298, 337, 431, 572; II.: 253, 339; III.; 514; IV.: 40, 362, 399; V.: 24 vö. devalváció
— hamisak, rongyosak IV.: 313, 314, 317, 319
— hamisítása V.: 8, 9, 36, 37, 47, 124, 138, 240, 263, 264, 338, 339, 354, 405, 409, 489, 503, 557, 567, 664
papneveldék
V.: 279, 540
Pappenheim, Gottfried Heinrich gróf (1594-1632) a katolikus liga egyik vezére a harmincéves háborúban
I.: 506
papság l. egyházi rend
Paraguay
I.: 505

parasztok l. jobbágyok
paraszt aristocraták, oligarchák
I.: 572; III.: 623
Párizs
I.: 459, 494, 502; II.: 445, 660; III.: 634, 682; IV.: 29, 41, 584, 634; V.: 46
párizsi béke (1814) IV.: 41
— — (1815) IV.: 361, 362
— júliusi forradalom l. francia . . .
Párkány (Esztergom m., Parkan, Csehszl.)
IV.: 350
Parma
II.: 446; III.: 362; IV.: 420
parochiák V.: 253
parochusok l. plébánosok
Partium (Részek) visszacsatolása Magyarországhoz
I.: 82, 166, 167, 168, 169; III.: 625; IV.: 199, 242, 327, 452, 483; V.: 252, 271, 283—286, 310, 320, 322, 339, 359, 363—364, 384—386, 413, 414, 447, 475, 476, 489, 526, 592, 605, 627, 675
— végrehajtó bizottság ennek érdekében V.: 285, 286, 364, 411, 689
— — ennek megválasztása V.: 665, 670
pártosok (factiosusok) kizárása megyei tisztségekből
V.: 332, 339
Pascal, Blaise (1623—1662) francia matematikus és vallásfilozófus
III.: 538
pascui segregatio l. legelő elkülönítése
Patachich Gábor, kalocsai érsek 1733-tól 1745-ig
II.: 623
Patay István (1807—1878) Szabolcs vmegye első követe
I.: 14, 16, 48, 62, 78, 154, 196, 210, 229, 282, 284, 287
Patay Sámuel (sz. 1799) Abaúj vmegye ellenzéki követe, majd alispánja
II.: 313, 316, 319, 347, 348, 349, 380, 408, 447, 469, 484, 490, 538, 556, 644
III.: 529, 530, 535, 621, 637, 661
IV.: 17, 21, 48, 97, 188, 206, 245
patriachális élet, rendszer V.: 578
patrimonialis bíróságok Németországban
III.: 585
patvarkodás l. calumnia
Paulus de Petth, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánja
IV.: 192
Pauly Károly (†1844 után) kancelláriai titkár
II.: 49, 75, 91, 101, 105, 130, 151, 165, 179, 226, 230, 262, 263, 266, 273, 304, 317, 327, 337, 373, 420, 440;
III.: 509, 519, 522, 524, 526, 529, 534, 536, 541, 544, 548, 549, 550, 552, 555, 556, 566, 584, 587, 597, 630, 637, 645, 661, 662, 672, 733; IV.: 439; V.: 103
Paziazi Mihály, ablegatus absentium
IV.: 159
Pázmándy Dénes (1781—1854) 1828: Komárom vmegye első alispánja és országgyűlési első követe, 1848-ban Fejér vmegye főispánja és az Orsz. Honvédelmi Bizottmány főrendiházi tagja
I.: 16, 18, 19, 22, 26, 29, 30, 33, 35, 39, 40, 41, 46, 47, 49, 50, 60, 61, 63, 67, 68, 71, 72, 76, 81, 83, 88, 89, 93, 101, 102, 135, 137, 148, 153, 154, 155, 173, 201, 209, 227, 230, 232, 234, 279, 282, 284, 285, 287, 290, 293, 312, 313, 321, 322, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 336, 339, 341, 361, 369, 370, 375, 391, 406, 408, 421, 430, 439, 440, 442, 443, 444, 450, 480, 488, 497, 498, 500, 515, 517, 545, 554, 565, 566, 567, 580, 583, 584, 586, 588
II.: 72, 78, 83, 84, 94, 102, 114, 131, 136, 148, 174, 178, 181, 194, 205, 280, 282, 307, 313, 314, 316, 318, 322, 324, 326, 328, 511, 512, 513, 524, 526, 529, 534, 548, 553, 562, 572, 583, 585, 590, 625, 631, 634, 638, 644, 653, 720, 727, 731, 734, 741
III.: 43, 53, 68, 85, 92, 110, 114, 118, 124, 164, 195, 207, 223, 225, 256, 259, 270, 305, 330, 331, 346, 375, 383, 436, 628, 639, 640, 651,667, 672, 725, 735, 738; IV.: 43, 54, 56, 62, 97, 112, 113, 124, 202, 203, 210, 224, 225, 292, 336, 342, 345, 391, 407, 408, 419, 432, 456, 478, 481, 517, 542, 593, 598, 618, 625, 626, 628
V.: 114, 143, 147, 151, 153, 182, 192, 196, 197, 200, 201, 204, 216, 221, 228, 234, 289, 298, 313, 320, 359, 374, 382, 385, 386, 390, 410, 415, 418, 427, 435, 438, 440, 447, 448, 462, 463, 470, 483, 491, 498, 505, 507, 519, 523, 560, 564, 570, 571, 592, 605, 618, 657, 660
Pázmány Péter (1570—1637) író, esztergomi érsek, bíboros
I.: 215; III.: 303; V.: 540
Péchy Ferenc, (†1873) Pest vm. második követe
I.: 13, 16, 27, 28, 33, 42, 44, 47, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 70, 74, 78, 79, 84, 87, 88, 92, 93, 94, 96, 103, 137, 138, 139, 155, 179, 180, 192, 206, 208, 216, 234, 279, 286, 299, 301, 310, 321, 325, 331, 332, 346, 356, 360, 361, 362, 374, 403, 407, 408, 409, 415, 520, 527, 530, 547, 554, 578, 587, 603, 614
II.: 12, 14, 24, 29, 30, 41, 42, 48, 62, 67, 79, 83, 85, 113, 121, 200, 216, 236, 252, 253, 361, 367, 372, 376, 390, 398, 409, 420, 430, 446, 456, 457, 458, 459, 460, 537, 548, 553, 576, 577, 581, 582, 583, 584, 585, 589, 629, 678, 719, 732
III.: 33, 71, 261, 270, 277, 489, 491, 492, 500, 506, 515, 516, 517, 520, 521, 527, 546, 568, 570, 581, 626, 632, 634,

659, 663, 664, 668, 669, 671, 717, 725, 731, 737, 739
IV.: 14, 15, 17, 28, 55, 57, 64, 96, 111, 123, 186, 202, 229, 235, 271, 276, 343, 344, 374, 377, 380, 393, 399, 400, 408, 496, 518, 525, 596, 599, 602, 616
V.: 38, 82
— visszahívása, ill. lemondása V.: 82
Péchy Imre (1753—1841) a hétszemélyes tábla bírája, a rendszeres munkálatok kidolgozására kinevezett bizottság tagja
III.: 82
Péchy János (1787—1841) Abaúj megye követe
IV.: 165, 166, 243, 335, 385, 400, 533, 547, 557, 573
V.: 83, 133, 204, 235, 251, 382, 576
Péchy László Bihar megye táblabírája
IV.: 499, 500
Pécs
II.: 589; IV.: 356; V.: 458, 672
pécsi adózási kerület V.: 672
— káptalan követe l. Tersztyánszky Imre
— püspök, püspökség (általában)
I.: 240; IV.: 195
— — személy szerint l. Szepessy Ignác báró
— püspöki akadémia (jogliceum) IV.: 356; V.: 280, 322, 650
pécsváradi apátság
II.: 605; IV.: 356
pedaneus bíróság, bírák
II.: 450, 492, 496, 498, 499, 501, 502, 503, 504, 505, 521, 527, 711
III.: 10, 12, 17, 73, 76, 77, 81, 86, 87, 90, 253, 262
IV.: 167, 277, 278, 279, 282
— eltörléséről az alsó tábla vitája III.: 76—80
Pedro, Dom (1798—1834) brazíliai császár
II.: 434, 435; IV.: 46
Peel, Robert, Sir (1788—1850) angol államférfi
IV.: 142
Peking
II.: 372; III.: 719
Pély Gábor, a Hajdú kerület követe
I.: 87, 313, 446
Pémer l. Bémer László báró
Penn William (1644—1718) Pennsylvania megalapítója
I.: 347
pénzbeli elmarasztalást magában foglaló bírói ítéletek végrehajtásáról szóló tc.
V.: 229, 297, 313, 325, 349—343, 375, 610
— a királyi észrevételek erre V.: 610
pénztelenség, pénzforgalom
II.: 122; V.: 273, 349
pénzügyi reform (1816) V.: 292
pénz verése, értékének meghatározása, pénzverde
I.: 85; V.: 291
pénzverési jog
III.: 612
peregyezségek (transactiok)
III.: 180, 181
perek intézése a megyei törvényszéken
II.: 567—570
perek országgyűlés idején való folytatása
V.: 281, 323, 325, 360, 377, 402, 411, 412, 433, 438, 480, 489, 499, 504, 536, 546, 548, 586, 592, 634, 656, 661, 675
vö. juristitium
Perényi Gábor báró (1793—1860) Ugocsa vmegye táblabírája és országgyűlési első követe, 1840—1848: Bereg és Ugocsa megyék főispáni helyettese
I.: 22, 27, 42, 48, 52, 53, 59, 60, 67, 68, 74, 77, 79, 87, 88, 92, 96, 176, 207, 217, 233, 258, 265, 270, 291, 358, 406, 419, 443, 447, 455, 483, 488, 489, 497, 511, 515, 518, 520, 521, 525, 538, 544, 581, 583, 587, 593, 598, 600, 601
II.: 441, 471, 479, 480, 491, 494, 496, 503, 506, 515, 516, 519, 520, 525, 532, 533, 535, 540, 548, 549, 553, 573, 641, 685, 726, 730, 743, 744
III.: 11, 25, 36, 60, 61, 62, 71, 101, 110, 112, 114, 118, 123, 130, 254, 256, 290
IV.: 201, 202, 206, 210, 211, 212, 218, 221, 225, 233, 263, 275, 294, 335, 350, 360, 366, 367, 386, 411, 429, 462, 467, 480, 498, 511, 517, 518, 547, 554, 579, 587, 588, 616, 620, 629 638
V.: 387, 449, 514, 522, 523, 552, 670, 693
— Kossuth Országgyűlési Tudósításairól
IV.: 211
Perényi Lajos báró (1801—1852)
III.: 314, 318
Perényi László báró (sz. 1793)
V.: 316, 336, 429
Perényi (Prényi) Zsigmond báró (1783—1849) ugocsai főispán, 1848 októbertől a felsőház másodelnöke, a Honvédelmi Bizottmány tagja. 1849 októberében kötél általi halálra ítélik és kivégzik
I.: 380, 386, 562; II.; 381, 383, 386; III.: 82; IV.: 130, 131, 132, 152, 157, 163, 164, 180, 183, 448, 475, 476, 484, 485, 487, 490, 494, 523, 556, 560, 651, 652; V.: 54, 55, 56, 263, 264, 266, 277, 278, 280, 281, 316, 317, 318, 319, 333, 336, 337, 341, 348, 360, 405, 408, 411, 412, 414, 428, 430, 526, 532, 534, 535, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 548, 595, 626, 639, 667, 670, 689
Perjámos (Torontál m.)
II.: 469
perorvoslat III.: 423
Personalis l. Mérey Sándor, Somssich Pongrác

Peru
IV.: 81
perújítás (renovatorius perek)
III.: 175, 375
Pest vmegye
I.: 225, 231, 276, 335, 499, 500; II.: 501, 585, 615, 616, 645, 646, 673, 744; III.: 98, 278, 332, 339, 369, 397, 399, 471, 479, 486, 488, 515, 738; IV.: 114, 154, 171, 213, 280, 313, 326, 344, 352, 355, 423, 427, 436, 502, 577; V.: 10, 82, 111, 121, 213, 349, 353, 354, 355, 358, 379, 383, 384, 396, 397, 405, 406, 409, 451, 462, 475, 487, 489, 500, 672
— évi adója, adóhátraléka V.: 577
— követi utasítása V.: 576, 577
— követei l. Dubraviczky Simon, Péchy Ferenc, Fáy András
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 40, 142, 319, 339, 343, 359, 485, 527
II.: 130, 201, 268, 286, 325, 327, 362, 366, 372, 410, 440, 491, 493, 507, 517, 519, 529, 533, 535, 537, 550, 574, 575, 576, 583, 586, 587, 612, 628, 696, 722
III.: 103, 108, 113, 331, 343, 346, 454, 458, 471, 475, 479, 512, 518, 520, 529, 540, 559, 567, 571, 582, 665
IV.: 52, 59, 116, 134, 144, 167, 280, 282, 342, 376, 400, 498, 573, 614, 616
V.: 94, 110, 213, 487, 520, 523, 563, 576, 606, 659
— Levéltára II.: 662
— színházügyi bizottsága V.: 451
Pest városa
I.: 62, 63, 64, 65, 70, 271, 382, 498, 518, 538, 556
II.: 20,21, 24, 372, 474, 481, 484, 506, 579, 588, 590, 592, 625, 692, 733
III.: 57, 79, 80, 82, 103, 240, 580, 638, 695
IV.: 107, 117, 120, 123, 124, 148, 151, 161, 164, 170, 189, 190, 302, 303, 304, 305, 310, 322, 354, 356, 422, 423
V.: 60, 92, 110, 216, 217, 299, 300, 343, 344, 355, 357, 358, 384, 421, 429, 431, 447, 450, 451, 452, 454, 458, 481, 482, 506, 507, 606, 650, 651, 664, 674, 676, 687
— követi utasítása V.: 482
— követei l. Havas József, Korher János
— — a követ neve nélkül: I.: 27; II.: 269, 320, 566; IV.: 52; V.: 506, 534
— nyilatkozata a Lánchíd ügyében V.: 506
pest-budai hajóhíd IV.: 154; V.: 300, 428, 467, 506
pesti cipészcéh V.: 553
— mesterlegényeinek sztrájkja V.: 553
pesti egyetem (universitas) l. egyetem
— evangélikus zsinat 1791-ben II.: 625
— Lánchíd l. Lánchíd
— polgárság V.: 454
— vásár II.: 137; V.: 464
pestis, döghalál, epemirigy, 1708-i
I.: 114
— 1741-i I.: 73, 76
— 1795-i IV.: 481
I. Péter, Nagy (1672—1725) orosz cár
II.: 423, 434; IV.: 75, 85; V.: 447
II. Péter Alexejevics (1715—1730) orosz cár
V.: 630
Péterffy Károly (1700—1746) jezsuita egyháztörténész
III.: 303
Pétervárad (Szerém m., Petrovaradin, Jugoszl.)
I.: 494; IV.: 195; V.: 241
Petne (Alsószlavónia)
IV.: 195
Petrovaradin l. Pétervárad
Petrovay István (sz. 1790) Ung vmegye alispánja és országgyűlési első követe
I.: 22, 147, 194, 210, 290, 310, 311, 325, 332, 367, 371, 376, 398, 413, 420, 442, 444, 446, 450, 452, 465, 489, 495, 529
II.: 150, 172, 178, 183, 184, 330, 343, 348, 349, 374, 380, 387, 410, 439, 446, 480, 489, 506, 517, 530, 547, 549, 553, 555, 574, 615, 628, 642
III.: 492, 530, 536, 584, 591, 632, 634, 637, 648
IV.: 52, 586
V.: 618, 620, 623, 662
Petrovics Tivadar, Krassó vmegye tb. főszolgabírája és országgyűlési követe
II.: 103, 308, 312, 319, 335, 348, 371, 446, 553, 644, 742
III.: 89, 113, 164, 261, 501
IV.: 134, 136, 179, 274, 302, 379, 518, 523, 524, 660
Pfahler Károly, a keszthelyi Georgicon jogtanára
I.: 605; II.: 105, 630
Pfannschmidt (később Zsedényi) Ede (1804-1879) Szepes vmegye követe, utána kancelláriai titkár
II.: 697, 715, 718, 730, 743
III.: 14, 21, 60, 65, 71, 93, 106, 114, 124, 156, 157, 192, 214, 386, 390, 391, 393, 429, 448, 453, 475, 476, 530, 533, 551, 560, 584, 589, 591, 594, 595, 597, 601, 603, 604, 608, 629, 637, 717, 722, 736, 737, 738
IV.: 12, 13, 43, 55, 63, 96, 106, 112, 119, 123, 139, 143, 168, 220, 231, 236, 245, 250, 275, 286, 296, 310, 335, 338, 340, 359, 513, 518, 523, 543, 544, 571, 574, 575, 576, 579, 585, 596, 597, 615, 620, 629, 642, 643, 660
V.: 35, 40, 46, 53, 72, 79, 97, 99, 100, 102, 144, 204, 236, 248, 250, 252, 260, 276, 298, 303, 304, 311, 379, 380, 381,

389, 392, 395, 419, 421, 425, 426, 438, 447, 454, 488, 491, 495, 497, 509, 522, 524, 563, 592, 596, 615, 616, 618, 619, 655, 670, 693
— az örökváltság mellett III.: 722—724
— összetűzése Haskével V.: 252, 276
— a sajtószabadság ellen V.: 491—495
Pfeifer soproni kereskedő
V.: 206, 241
physiocraticus adórendszer, physiocraticum systema
V.: 83
piacjog
I.: 296; II.: 32, 69; III.: 543
piaristák
IV.: 245, 296
Pidoll Károly, quintenbachi, udvari tanácsos, indigena
V.: 542
Piemont
II.: 444
Pilis megye
III.: 339
Piller László (1799—1860) Sáros vmegye táblabírája és országgyűlési követe, utóbb alispánja
III.: 331, 459; IV.: 43, 464, 577, 659, 670; V.: 13, 17, 19, 21, 43, 53, 77, 82, 88, 98, 101, 128, 129, 137, 140, 142, 145 147, 149, 151, 233, 313, 318, 508, 551, 573, 590, 593, 610, 614, 620, 627, 631, 632, 660, 670, 680
Pinke István (sz. 1771) Esztergom város követe és tanácsnoka
IV.: 602
Piringer Mihály († 1840) udvari titkár, majd tanácsos
I.: 310; IV.: 512; V.: 488
Pisini kerület Isztriában
V.: 390
Pisonium (Pozsony)
II.: 295
Pitrof (Pitrov) János, Nagyszombat város követe
V.: 549
VI. Pius pápa (uralk. 1775—1799)
II.: 604
VII. Pius pápa (uralkodott 1800-tól 1823-ig)
I.: 438; II.: 606; III.: 724
VIII. Pius pápa (uralkodott 1829—1830)
I.: 505
pizetarius törvényes hatósága
I.: 85; V.: 367
placetum jog l. jus placeti
plana successio (meg nem támadható, nyilvános örökösödés)
III.: 231, 254, 344; V.: 24, 75, 78, 183, 201, 207, 217, 270, 281, 325, 348, 374, 375, 402, 411, 500, 518, 527, 598, 608, 662, 673
Plantagenetek
IV.: 529
Planum tabulare (curialis decisiók, kúriai döntvények gyűjteménye)
I.: 337; II.: 159; III.: 169, 170, 194, 207, 211, 215, 257, 292, 297, 356, 374, 411, 412, 630; V.: 208
Platón (i. e. 427—347) görög filozófus
II.: 664; V.: 272
Platthy Gáspár (1783—1839) Liptó vmegye alispánja és országgyűlési első követe, 1836: a kir. tábla ülnöke
I.: 96, 145, 146, 157, 365, 420, 421, 446, 568, 588, 619
II.: 343, 373, 395, 410, 439, 446, 456, 498, 511, 516, 537, 584, 587, 666, 668, 738, 744
III.: 146, 157, 189, 257, 270, 271, 290, 637, 638, 648, 725, 738
IV.: 17, 32, 78, 230, 235, 236, 275, 276, 296, 462, 518
V.: 393
Platthy Mihály, nádori ítélőmester
I.: 14, 15, 17, 19, 63, 171, 220, 251, 371, 375
II.: 67, 68, 82, 138, 210, 343, 387, 421, 422, 466, 523, 580
III.: 8, 652, 673
IV.: 205, 235, 275, 556, 653
V.: 36, 56, 222, 223, 318, 355, 406, 487, 627, 660
plébánosok, parochusok
III.: 429, 436, 476, 477; IV.: 296; V.: 258, 259
— magyarul tudása V.: 333
Plinius, Gaius Secundus (23—79) római természettudós
III.: 238, 615
Podhraczky József (1795—1870) történetíró
III.: 473
Podmaniczky Andor báró († 1861)
I.: 261
Podmaniczky József (1755—1823) az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148, 361
Podmaniczky Lajos báró (1803—1872)
I.: 174, 258, 267, 269
Podolin (Szepes m. Podolinec, Csehszl).
I.: 138; II.: 643, 644, 715; V.: 673
podolini uradalmak
II.: 643
Podvercza (Alsószlavónia)
IV.: 195
Pogány József († 1853) Bereg vmegye főjegyzője és országgyűlési első követe, 1833: a tiszántúli kerületi tábla ülnöke
I.: 573, 581, 593
II.: 50, 62, 79, 92, 122, 158, 277, 330, 332, 341, 374, 375, 380, 430, 493, 496, 513, 518, 519, 520, 529, 531, 532, 553, 584, 620, 624, 628, 743
III.: 14, 35, 36, 37, 39, 61, 72, 146, 156,

285, 286, 287, 438, 134
IV.: 461, 462, 517, 523, 536, 603, 671
V.: 12, 37, 81, 133, 298, 388, 392, 394, 488, 497, 514, 551, 645
polgári egyenlőség
I.: 547; II.: 158; V.: 492
— perek IV.: 205; V.: 20, 22, 23, 50, 183, 201, 207, 215, 216, 217, 281, 359, 546, 661
polgárok
III.: 42, 260 v. ö. városi polgárok
— közötti jegypénz III.: 260—261, 268, 269
— özvegyei III.: 260, 268, 269
Polignac, Jules-Armand, prince de (1780—1847) francia külügyminiszter és miniszterelnök
V.: 520
politicum és juridicum (közigazgatás és bíráskodás) elválasztása, összekapcsolása
II.: 503, 504, 505, 506, 508, 518, 525
Polytechnicum létesítése
IV.: 355—356; V.: 606, 650, 665, 674, 683, 685
— ügyében bizottság, ennek megválasztása V.: 665, 670, 689
— — királyi resolutio V.: 682
Pomáz (Pest m.)
III.: 339
Pombal, Sebastian José marquis (1699—1782) portugál miniszterelnök
IV.: 647
Pomeránia
II.: 445
Pompéry Aurél (sz. 1868)
IV.: 498, 499
Pongrácz József báró (1772—1843)
I.: 174, 190, 224, 249, 258, 270, 381, 386, 464; II.: 138, 191, 350, 351, 422, 683; III.: 138, 139, 205; IV.: 163, 180, 475, 476, 490; V.: 161, 167, 170, 367, 546, 661
Pongrácz József gróf
I.: 13, 161
Pongrácz Péter (†1851) Liptó megye főügyésze és országgyűlési követe
IV.: 670; V.: 13, 37, 245, 260, 322, 484, 488, 617, 632, 634
Popilius Laenas, C., a római szenátus követe
I.: 441
Popol Ágoston, a nagyváradi káptalan követe
III.: 467, 468, 470, 546
Poprád (Szepes m., Poprad, Csehszl.)
III.: 724
Poprád folyó
IV.: 310, 311
Poroszlay Frigyes, Debrecen országgyűlési követe
V.: 462
poroszlók
III.: 588; V.: 237
Poroszország (Prussia, Burkusország)
I.: 329, 330, 401, 500; II.: 92, 339, 443, 444, 445, 447, 605; III.: 678, 702; IV.: 307, 308, 316, 366; V.: 502
Porosz-brandenburgi törvénykönyv (Allgemeines Landrecht für die preussichen Staaten)
I.: 300; III.: 170; IV.: 63, 290
porták összeírása, portalis összeírás
III.: 312, 455, 639, 737; V.: 79, 98, 99, 137, 162
— ennek helyesbítése, új beosztása V.: 192, 209, 233, 281, 359, 402, 433, 438, 480, 504, 556, 567, 592, 596, 601, 605, 612, 637, 652
vö. országos összeírás
porták száma
V.: 673
Portalis, Jean Étienne (†1807) francia jogtudós, Napóleon közoktatásügyi minisztere
II.: 383
portalis birtok, helység
V.: 105, 124, 169
portális katonaság l. telekkatonaság
Porto (O Porto, Portugália)
II.: 434, 435
Porto-Ré (Modrus-Fiume m.)
II.: 655; III.: 235; IV.: 412
Port Royal (város Jamaica déli partján)
IV.: 81
portugálok, Portugália
I.: 308; III.: 469; IV.: 46, 81, 106, 388, 647; V.: 257
Posen tartomány
III.: 178
Pósfay Sándor, Pozsony város követe
I.: 326, 521, 592; II.: 175, 306, 471, 475, 477, 481, 483, 484, 486, 490, 590, 591, 593, 699; III.: 42, 54, 58, 62, 270, 291, 300, 451; IV.: 217, 233
Posonienses Ephemerides Politico-Statisticae c. újság
IV.: 209
posta, postahivatal
IV.: 395, 411; V.: 60, 61, 399
postfundualitas (telken kívüli állomány)
I.: 618, 619; II.: 212, 232, 313; III.: 410, 417, 418, 420, 421, 518
Poszavecz Zsigmond, Szerém vmegye első követe
I.: 69, 78, 284, 285, 420, 475, 488
II.: 112, 172, 293, 303, 348, 367, 380, 446, 489, 553, 612, 644, 710, 743, 744
III.: 25, 106, 113, 124, 146, 198, 225, 292, 294, 300, 309, 522, 544, 625, 637, 660, 725
IV.: 102, 230, 286, 335, 391, 435, 467, 518, 557, 563, 577
V.: 8, 83, 86, 87, 133, 185, 249, 373, 484, 488

Pozsega vmegye
I.: 602, 603, 604, 605; II.: 61, 582; III.: 505, 506, 507, 535, 549, 624, 625, 626, 732; IV.: 17, 18, 68, 113, 146, 165, 173, 175, 176, 177, 181, 191, 192, 193, 195, 411, 413, 435, 474, 481; V.: 12, 51, 54, 111, 202, 378, 501, 554, 568, 673
— -ben a hold nagysága V.: 13
— követei ld. Markovits András, Farkas Sándor
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 219, 319, 343, 359, 411, 498, 601, 603
II.: 222, 255, 275, 320, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 490, 494, 496, 506, 507, 529, 535, 537, 550, 574, 575, 583, 587, 588, 592, 641, 654, 696
III.: 68, 82, 331, 343, 475, 512, 540, 559, 567, 571, 582
IV.: 52, 116, 221, 278, 280, 282, 285, 342, 498, 514, 614, 644
V.: 82, 99, 110, 113, 135, 150, 171, 207, 466, 576, 623
— szavazati joga az országgyűlésen V.: 8
— visszacsatolása az országhoz V.: 12, 363
Pozsega (város) (Požega, Jugoszl.)
I.: 521; II.: 495; IV.: 195, 199
Pozsony vármegye
I.: 53, 58, 76, 159, 190, 477, 623, 624; II.: 8; III.: 99, 141, 459, 654; IV.: 159, 196, 251, 308, 312, 315, 352, 360, 362, 364, 365, 366, 404, 474; V.: 98, 165, 192, 211, 488, 673, 681
— -ben a deserta s nemesek által művelt úrbéres telkek száma V.: 165
— követei l. Fekete István, Benyovszky Péter, Németh János
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 343, 359, 372, 411, 485, 498, 545
II.: 220, 283, 286, 293, 327, 362, 366, 372, 410, 470, 488, 494, 496, 506, 509, 512, 515, 517, 519, 533, 535, 537, 550, 576, 586, 592, 601, 677, 696, 698
III.: 80, 82, 108, 113, 330, 331, 343, 346, 389, 447, 459, 470, 501, 529, 559, 567, 571, 635, 665, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 155, 167, 217, 231, 251, 278, 547, 573, 616, 660
V.: 77, 86, 211, 305, 520, 523, 564, 576, 606, 609, 618
Pozsony város (Bratislava, Csehszl.)
I.: 6, 11, 14, 50, 57, 62, 63, 113, 133, 252, 278, 460, 470, 475, 482, 484, 506, 511, 552
II.: 147, 221, 295, 310, 363, 560, 579, 630, 637
III.: 15, 84, 108, 141, 154, 304, 370, 454, 580, 621, 704
IV.: 86, 90, 141, 209, 298, 308, 360, 650, 654
V.: 9, 62, 92, 177, 179, 217, 339, 342, 343, 344, 458, 606, 652, 654, 668, 680
— kérelme az országgyűlési szállások megfizetéséért V.: 339, 342—344, 606
— követe l. Pósfay Sándor, Gyurkovics György
— — a követ megnevezése nélkül II.: 175; III.: 609, 640
pozsonyi adózási kerület V.: 672
— akó II.: 116
— Aranynap fogadó IV.: 187
— béke (1491) III.: 463
— — (1809) III.: 616
— hajóhíd IV.: 115, 116
— jogakadémia IV.: 354
— lovasezred V.: 110
— mérő II.: 207
— mérték II.: 130
— német evangélikusok IV.: 293
— országház IV.: 162; V.: 642
— papnevelde V.: 540
— színház V.: 450
Pradt, Dominique de (1759—1837) malines-i érsek
I.: 187
praedialisták (egyházi adományosok, nemesek)
II.: 152, 322, 384, 469, 697, 698, 745; III.: 19, 118, 272, 695; V.: 157, 372
— bíróságának kérdése II.: 469—470, 654, 697—699, 700, 701; III.: 94—95, 266, 275, 308; IV.: 299; V.: 372
praediumok (puszták) V.: 96, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 154, 164, 251, 648, 649
— adóztatása V.: 101, 102, 104, 646
praeemptio és praemonitio ősi javak eladásakor
V.: 233
praeferentialék, praeferentiális (előleges) sérelmek kérdése
I.: 18, 35, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 50—52, 58, 66, 71, 73, 80, 82—88, 90, 94, 102, 103, 111, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 132—135, 145, 146, 152, 162, 163, 166, 167, 170, 171, 203, 213, 220, 221, 225, 228, 229, 230, 236, 237, 239, 244, 245, 246, 252, 253, 263, 296, 315, 321, 322, 325, 351, 390, 553, 556, 584
II.: 340, 397, 400, 401, 407, 546, 635, 636, 652, 653, 654, 656, 681
III.: 32, 33, 123, 131, 185, 191, 192, 223, 247, 304, 313, 314, 368, 505
IV.: 38, 197, 198, 230, 237—244, 248, 249, 251, 252, 257, 259—263, 265—268, 272, 279, 288—314, 323, 325, 327, 329, 330, 333, 337, 341, 358, 367, 385, 398, 399, 417, 426, 443, 444, 449, 469, 477, 480, 481, 482, 494, 510, 515, 517, 519, 523, 525, 558, 583, 591, 658, 663
V.: 7, 27, 29, 51, 52, 61, 62, 148, 205, 207, 212, 325, 330, 359, 414, 415, 448,

449, 513, 515, 661
— királyi válasz az 1826 ápr. 18-i felterjesztésre I.: 45; II.: 464
— szövege I.: 82—86, 105
— ügyében felirat I.: 263; II.: 421; IV.: 239; V.: 289
— erre a királyi válasz sürgetése I.: 315, 322, 325, 584; IV.: 239; V.: 38
— a választ sürgető felirat ügye II.: 411, 416, 421, 427—429, 432, 436—439, 441, 454—460, 464—469, 552, 553, 566, 570—574, 576, 579, 580, 583, 584—586, 592, 597, 620, 628, 630, 671, 678, 679, 680—681, 684—685, 688, 699, 704—706, 718—724, 738—743
III.: 96, 106—108, 124, 126, 134, 135—139, 143—146, 147—151, 155—156, 167, 177
IV.: 341, 342, 452, 549
V.: 8
— királyi válasz korábbi felterjesztésekre V.: 29
— — ennek tárgyalása V.: 38, 57, 123, 124, 137, 173, 240
— újabb királyi resolutio V.: 252, 267
— — ennek tárgyalása V.: 271, 282—292, 329, 332—339, 359, 363—369, 379, 384—388, 403, 409, 411, 413—415, 447, 462, 474, 475—476, 489, 501, 525, 526, 567, 586, 591, 592, 605, 627, 637
— 1836 márc. 30-i felirat V.: 661
— 1836 ápr. 20-i királyi resolutio V.: 656, 661, 675
praeparandiák l. tanítóképzők
praescriptio l. elévülés
praesidialisok (a kancellária elnöki parancsai.) IV.: 320, 321, 433, 674; V.: 337, 339, 403, 404, 409, 475, 488, 489, 502, 546, 556, 567, 627, 664
vö. törvénytelen parancsolatok
Prága I.: 43
prágai béke (1595): I.: 82; IV.: 446
Pragmatica Sanctio I.: 339, 456; II.: 219; III.: 238, 356, 611, 616; IV.: 295, 343, 344, 418, 419, 454, 488, 497, 572, 613, 667; V.: 34, 35, 131, 199, 242
Pray György (1723—1801) jezsuita, történetíró II.: 608; III.: 235, 302
Prényi l. Perényi
Prešov l. Eperjes
Pressburger Zeitung I.: 30; IV.: 209
Preszáka (Bihar m., Presaca, Rom.) IV.: 645
Prichard, angol hajóépítő III.: 580
Prileszky Pál († 1743) az árvai uradalom jogügyi igazgatója II.: 664
prímási bírói szék II.: 607, 611, 622, 623; III.: 163
— (esztergomi érseki) jogok II.: 576, 612
— méltóság II.: 602, 623
— primatialis szék l. esztergomi érseki szék
primatialis (esztergomi érseki) jószágok II.: 151; V.: 87
Pritvecz József l. Britvetz József
Privilegierte Erste Österreichische Eisenbahn Gesellschaft, K. K. V.: 468
privilegium fori II.: 614, 618; III.: 160
privilegizált mezővárosok l. szabados községek
productionalis perek l. nemesség-igazolási perek
proletárok I.: 474; II.: 190, 267, 308; III.: 290, 291
promontorialisták (bortermelők) II.: 15
Prónay bárói család III.: 398
Prónay Albert báró (1801—1867) főrend I.: 227, 261, 266, 270; V.: 625, 670
Prónay János (1790—1844) Nógrád vmegye első követe
I.: 13, 16, 18, 19, 22, 26, 27, 33, 41, 42, 44, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 59, 61, 63, 67, 72, 74, 80, 81, 83, 85, 88, 91, 93, 100, 133, 149, 150, 157, 192, 200, 233, 234, 279, 280, 282, 284, 286, 287, 290, 294, 298, 299, 301, 302, 311, 312, 313, 314, 329, 341, 346, 348, 360, 367, 369, 376, 389, 391, 398, 412, 419, 431, 437, 447, 454, 455, 466, 469, 480, 488, 489, 496, 497, 498, 500, 505, 511, 517, 518, 519, 522, 527, 553, 554, 555, 580, 582, 583, 584
II.: 87, 174, 177, 180, 181, 183, 184, 194, 199, 200, 217, 220, 221, 223, 224, 232, 236, 237, 252, 259, 270, 276, 277, 288, 291, 294, 296, 302, 309, 313, 315, 316, 318, 322, 324, 326, 327, 328, 334, 341, 347, 360, 365, 367, 373, 377, 392, 398, 409, 414, 416, 420, 431, 438, 446, 452, 458, 462, 468, 477, 481, 494, 496, 497, 503, 507, 509, 510, 512, 513, 516, 520, 525, 530, 538, 540, 547, 553, 558, 572, 581, 583, 584, 586, 590, 606, 611, 614, 615, 619, 624, 626, 628, 635, 644, 645, 651, 653, 660, 661, 670, 671, 672, 673, 674, 677, 685, 687, 694, 698, 699, 721, 722, 723, 724, 732, 743
III.: 10, 12, 18, 88, 219, 243, 259 272, 274, 283, 286, 287, 290, 295, 301, 333, 345, 346, 362, 367, 372, 384, 390, 391, 401, 404, 412, 415, 416, 422, 424, 426, 427, 428, 436, 451, 456, 458, 459, 461, 463, 466, 470, 477, 485, 490, 496, 500, 506, 507, 517, 518, 519, 523, 524, 526,

529, 530, 533, 535, 536, 542
IV.: 17, 25, 55, 58, 59, 60, 62, 78, 106, 112, 114, 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 134, 140, 143, 144, 155, 168, 175, 179, 187, 199, 202, 204, 205, 206, 215, 216, 241, 243, 244, 247, 249, 250, 251, 252, 257, 266, 267, 278, 279, 285, 290, 309, 324, 326, 327, 330, 332, 333, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 370, 372, 567, 580
V.: 228, 285
— beszéde a fiscus örökösödéséről III.: 367—368
— — a papi tizedről III.: 436—438
— javaslata az erdélyi országgyűlés feloszlatása által okozott helyzettel kapcsolatban IV.: 324
Prónay Sándor báró (1760—1839)
I.: 439
proportionalis (arányosító) per
V.: 24, 56, 75, 78, 111, 112, 155, 158, 164, 170, 171, 172, 173, 182, 206, 214, 234, 239, 240, 252, 265, 270, 274, 518, 527, 557, 572, 661
vö. közbirtokosságok felosztása
protestánsok
III.: 161, 162, 435, 436, 439, 443, 444, 451, 452, 458, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 469, 475, 478; IV.: 140, 182, 196, 199, 200, 291, 293, 296, 379, 420, 638, 646, 649, 650, 674; V.: 7, 35, 50, 178, 179, 224, 226, 255, 256, 257, 260, 501, 646
protestáns prédikátorok tizedszedése
V.: 228
protestánsok egyházi törvényszékei (consistoriumai)
II.: 618, 620, 624—628, 689—693, 747; III.: 144, 160 161, 164, 319, 331; IV.: 323; l. vallásügy főcímszó alatt is
— bizottság kiküldése ez ügyben II.: 628
— — ennek tagjai II.: 644
protestáns vallási sérelmeket, protestánsokat érintő ügyeket l. vallásügy főcímszó alatt
Protonotariale ambulatorium, forum
II.: 378; III.: 81, 262
Pruth (folyó)
I.: 296
Ptolemaios, Klaudios (i. sz. 150 körül) görög csillagász és geográfus
III.: 238
Publico-Politicum operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
Pukanec l. Bakabánya
Pukánszkyné Kádár Jolán
IV.: 423
Pulszky Ferenc (1814—1897)
III.: 485
pura donatio (tiszta adomány)
III.: 223, 225, 373
vö. királyi adomány
puszták betelepítése
I.: 339; III.: 510, 516, 549, 561, 562, 563, 716; IV.: 384; V.: 93, 101, 102, 103, 107, 119, 250, 257, 274, 501, 636
vö. telepítések
Pusztaszer (Csongrád m.)
III.: 710
püspöki hatalom, jogok
III.: 160, 161, 162, 163; V.: 253
Pyrker I. László (1772—1847) 1818: szepesi püspök, 1820: velencei patriarcha, 1827-től egri érsek
I.: 11, 15, 50, 174, 222, 261, 264, 270, 381, 386, 428, 463, 534; II.: 141, 169, 247, 669, 670, 677; III.: 159, 177, 502; IV.: 151, 269, 448, 490; V.: 159, 163, 167, 170, 316, 545, 548, 643
— képgyűjteménye V.: 627
Pythagoras (i. e. VI. sz.) görög filozófus
IV.: 658, 659

Quadripartitum
II.: 362, 664; III. 171
quekerek
I.: 347
Quintilianus (I. század), a szónoklattan nyilvános tanítója
I.: 186
Quito (Ecquador fővárosa)
IV.: 81

Rába folyó
V.: 530
rabok állapota
IV.: 151
rabszolgák, ezek felszabadítása
II.: 125, 154, 155, 246, 249, 293; III.: 48, 448, 453, 469, 693, 712; IV.: 30, 86; V.: 109, 437, 494
Rački, Franjo (1829—1894) horvát történetíró
II.: 649; III.: 235, 238, 247
rácok l. szerbek
Rácz István
V.: 219
Ráday Gedeon (1713—1792) író
I.: 215; V.: 442
Ráday Gedeon gróf (1806—1873) 1845—49: a Nemzeti Színház főigazgatója 1848-ban Nógrád megye főispánja
I.: 261, 267, 270
Ráday-könyvtár
V.: 432, 442, 447, 487, 536, 540, 541, 595, 643
Ráday Pál (1677—1733) II. Rákóczi Ferenc diplomatája és kancellárja
V.: 442, 447
radoboji kénbányák (Varasd megyében)
I.: 102; II.: 681; V.: 291

Radvánszky Antal (1769—1840) Zólyom vmegye első követe
I.: 19, 21, 28, 65, 77, 87, 91, 277, 292, 294, 521; II.: 54
Ragályi Tamás (1785—1849) Torna megye követe, később alnádor, majd hétszemélyes táblai ülnök
I.: 37, 365, 589
II.: 381, 668, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 684, 685, 687, 692, 696, 712, 719, 722, 732, 738, 745
III.: 10, 12, 17, 22, 23, 24, 33, 38, 40, 44, 51, 53, 56, 63, 69, 72, 76, 79, 86, 87, 93, 101, 106, 111, 112, 113, 115, 117, 120, 124, 131, 145, 156, 158, 161, 164, 172, 184, 190, 191, 195, 208, 213, 224, 225, 227, 241, 257, 271, 280, 286, 290, 291, 294, 295, 334, 342, 355, 382, 395, 396, 402, 405, 408, 412, 419, 426, 427, 428, 447, 450, 501
IV.: 377, 381, 382, 383, 384, 392, 400, 420, 421, 427, 429, 437, 452, 453, 463, 467, 471, 473, 504, 517, 526, 527, 537, 538, 540, 554, 563, 566, 568, 579, 580, 616, 620, 628, 639, 643, 644, 660
V.: 13, 14, 17, 20, 26, 32, 43, 46, 53, 58, 63, 64, 65, 76, 78, 79, 84, 91, 107, 115, 116, 133, 136, 137, 142, 143, 145, 147, 148, 150, 151, 154, 182, 192, 193, 194, 200, 201, 241, 565, 594, 609, 616, 620, 622, 259, 670, 693
— és Jakabfalvy összetűzése V.: 620—622
— a hevesi választásról 1834 febr. 19-én II.: 668—669
— a fiscus örökösödéséről III.: 382—383
Ragusa, ragusai köztársaság
IV.: 366, 386; V.: 389, 390
Raguzai Kristóf, modrusi püspök
II.: 605
Raimund Ferdinand (1790—1836) osztrák színész és színműíró
II.: 725
Rajmann Nep János, udvari orvos
V.: 473
Rajna-balparti területek, fejedelmek
II.: 278; V.: 72
Rajnai (Rhénusi) Szövetség
IV.: 344
Rajnai tartományok
II.: 659, 660; IV.: 200
Rákóczi, Rákócziak
I.: 222, 234, 440; III. 338
II. Rákóczi Ferenc (1676—1735)
III.: 192, 304; V.: 447
— manifesztuma (1703) V.: 355
— szabadságharca V.: 170
I. Rákóczi György (1593—1648) erdélyi fejedelem
I.: 506
Rákos mezeje
I.: 63, 64, 92, 513; II.: 459; V.: 342
rastadti kongresszus (1797)
V.: 72
Ratio educationis
IV.: 245, 354
rationarius perek l. számadásbeli perek
Rauch Ádám Dániel, vicebán a XVIII. sz. első felében
III.: 625
Ravazdy István (sz. 1794) táblabíró, Bihar vmegye követe
II.: 87, 149, 153, 183, 184, 218, 219, 221, 224, 232, 252, 256, 259, 268, 269, 278, 306, 329, 331, 333, 346, 348, 428, 446, 456, 482, 534, 535, 614, 615, 626
III.: 15, 25, 71, 116, 258, 267, 279, 346, 347, 359, 360, 363, 364, 393, 398, 399, 406, 412, 419, 420, 455, 456, 466, 476, 487, 490, 508, 530, 535, 542
IV.: 215, 500
reáliskolák
V.: 594, 650, 670, 684
reconventio (viszontkereset)
IV.: 577
recopulatió (újraesketés) l. vallásügy főcím alatt
Redl báró, Szabadka környéki lakos
III.: 67
Reform Bill (1832-i) Angliában
II.: 198; III.: 340, 342, 469, 710; IV.: 316; V.: 43
reformatio
V.: 226, 261
reformátusok (általában) l. protestánsok
— bodrogkeresztúri gyűlése 1734-ben II.: 626
— 1791-i budai zsinata II.: 625, 627
regale beneficiumok l. úri haszonvételek
regalisták (királyi levéllel meghívott főrendek)
II.: 308, 309, 329, 348, 349, 721, 722; IV.: 130, 136, 137, 139, 143, 283; V.: 343, 377, 626, 638
régiséggyűjtemények
V.: 351
Regnicolaris pénztár (országos pénztár)
I.: 16, 46, 327; II.: 515; IV.: 654; V.: 534, 594
Regnum Marianum
V.: 571
regressus (a már meghozott határozatokra való visszatérés) kérdése
I.: 305, 323, 352, 370, 376, 378, 379, 381; II.: 289, 315, 419, 420, 520, 521, 599, 637; III.: 101, 202, 422, 663, 664—667, 669; IV.: 54, 133; V.: 13, 39, 51, 52, 171, 250, 270 315, 569
Regulamentum Illyricum
III.: 161
Regulamentum militare (1715)
III.: 616, 698,
— (1751) IV.: 408; V.: 89, 273, 274, 635
— — ennek articulusai V.: 274
vö. katonai regulamentumok
regulatio l. helységek határainak rendezése

Reindl Ferenc, nyugalmazott kapitány
I.: 12, 297
Religionarium operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
remanentiális földek
I.: 465, 578; II.: 189, 205, 206, 211, 254, 255, 264, 274, 280, 290, 328, 346, 348; III.: 570; IV.: 417; V.; 145, 154
rendészeti (politikai) vétségek V.: 236, 238
rendi konferencia l. konferencia
rendszeres bizottság (1715-i)
I.: 565; II.: 89
Rendszeres munkálatok (az 1791 : 67. tc.-kel kiküldött bizottságé)
II.: 350, 379, 419, 420, 430, 478, 480 486, 609, 611, 618, 619, 620, 624, 651, 658
III.: 59, 81, 190
Rendszeres Munkálatok, az 1827 : 8. tc.-kel kiküldött bizottságé (általában, összesen)
I.: 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 70, 71, 76, 77, 86, 95, 109, 110, 113, 114, 115, 118, 119, 133, 134, 165, 184, 185, 186, 213, 234, 241, 242, 249, 309, 315, 316, 317, 322, 351, 352, 357, 358, 359, 360, 364, 370, 377, 378, 381, 410, 422, 423, 425, 426, 461, 467, 510, 561
II.: 24, 25, 117, 181, 200, 356, 428, 464, 478, 597, 618, 635, 636, 654, 681, 705, 740
III.: 22, 40, 150, 184, 191, 304, 572, 618, 653, 731
IV.: 32, 71, 77, 78, 79, 122, 123, 130, 166, 178, 179, 210, 230, 244, 251, 275, 276, 322, 327, 333, 340, 347, 348, 366, 404, 417, 428, 502, 503, 522, 525, 581, 603, 644, 674
V.: 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 49, 73, 75, 103, 125, 172, 205, 213, 250, 315, 325, 366, 375, 377, 517, 534, 635, 643
— Banderiale (Insurrectionale) operatum
I.: 15, 39, 40, 47, 48, 96, 99, 104, 359; II.: 95, 102, 152, 373; III.: 274, 304, 305, 329, 438, 446, 462, 464, 617; IV.: 34, 220, 344; V.: 146, 258, 260, 291, 449, 546
— Commerciale operatum, kereskedési munkálat
I.: 15, 18, 25, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 116, 118, 120, 121, 127, 133, 135, 137, 145, 166, 216, 282, 305, 320, 351, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 365, 366, 371, 373, 374, 375, 389
II.: 22, 53, 65, 72, 158, 190, 234, 361, 374, 383, 599, 637
III.: 184, 314, 514, 581, 648, 660, 685, 730
IV.: 122, 135, 147, 148, 149, 150, 152, 160, 470, 471, 548
V.: 22, 23, 24, 47, 92, 141, 164, 210, 250, 315, 317, 431, 457, 458, 459, 463, 611, 663, 668
— Contributionale Commissariaticum operatum, adóbiztosi munkálat
I.: 15, 18, 35, 36, 38, 40, 45, 47, 48, 71, 75, 81, 95, 97, 99, 116, 118, 120, 121, 125, 127, 133, 134, 135, 221, 305, 319, 354, 359, 360, 362, 365, 374, 578, 601, 623
II.: 53, 95, 96, 137, 215, 218, 219, 221, 222, 277, 279, 283, 304, 312, 369, 370, 510, 521, 522, 570, 599, 637, 687
III.: 68, 69, 184, 476, 487, 488, 614, 618, 731
IV.: 71, 79, 122, 217, 218, 220, 229, 354, 404, 431
V.: 18, 20, 22, 23, 24, 25, 48, 75, 88, 90, 113, 114, 115, 117, 125, 126, 127, 128, 129, 140, 147, 148, 161, 162, 207, 209, 313, 315, 382, 509, 635
— Ecclesiasticum, Religionarium operatum
I.: 15, 115, 221, 222, 365; II.: 56, 102; III.: 274, 303, 305, 306, 435, 436, 474, 476, 618; IV.: 71, 294, 357, 380; V.: 22, 204, 258, 260, 291, 449, 546
— Juridicum operatum, törvénykezési, jogügyi munkálat (általában, együttesen)
I.: 15, 32, 40, 42, 47, 49, 52, 80, 118, 119, 120, 135, 136, 166, 172, 226, 282, 305, 314, 317, 318, 319, 320, 334, 336, 338, 341, 343, 344, 346, 349, 352, 353, 357, 358, 359, 360, 371, 374, 389, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 484, 567
II.: 102, 103, 104, 156, 172, 200, 213, 272, 294, 295, 296, 304, 307, 343, 347, 348, 353, 367, 368, 369, 371, 372, 375, 405, 409, 410, 521, 599, 637, 687, 721
III.: 158, 169, 171, 455, 469, 488, 548, 553, 663
IV.: 23, 52, 53, 54, 55, 79, 87, 122, 131, 133, 138, 156, 165, 229, 320, 321, 349
V.: 18, 22, 23, 24, 25, 48, 177, 207, 312, 315, 478, 543 l. külön Juridicum operatum tárgyalása főcímszót
— — I. Coordinatio fororum (törvényszékek elrendezése)
II.: 411, 414, 419, 420, 430, 431, 439, 449, 460, 462, 471, 474, 475, 478, 489, 490, 491, 495, 496, 497, 508, 509, 519, 526, 552, 567, 569, 570, 575, 576, 577, 578, 580, 582, 589, 591, 592, 593, 595, 602, 609, 611, 613, 614, 615, 616, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 638, 641, 643, 650, 651, 662, 667, 668, 688, 689, 715
III.: 7, 10, 49, 52, 64, 79, 82, 92, 120, 157, 180, 201, 253, 265, 288, 312, 319, 423

IV.: 54, 58, 62, 79, 129, 130, 131, 132, 133, 138, 156, 180, 206, 319, 490, 515, 525
V.: 18, 25, 49, 107, 192, 193, 207, 235, 275, 277, 281, 312,
— — — tárgyalása l. Juridicum operatum tárgyalása főcímszó alatt
— — II. Ordo processualis (perrend)
II.: 570, 658; III.: 15, 82, 86, 115, 119, 157, 158, 169, 171, 176, 180, 181; IV.: 156, 167, 168, 169, 277; V.: 18, 50, 208, 210, 351, 352, 353, 635, 649
— — — tárgyalása l. Juridicum operatum tárgyalása főcímszó alatt
— — III. Emendatio legum civilium
II.: 690, 695
III.: 157, 158, 165, 169, 171, 173, 180, 185, 195, 204, 207, 209, 216, 221, 222, 226, 227, 228, 231, 241, 242, 243, 244 255, 258, 259, 281, 284, 300, 301, 306, 307, 312, 319, 322, 323, 338, 353, 357, 360, 371, 372, 374, 375, 385, 389, 390, 392, 396, 407, 409, 410, 411, 417, 418, 419, 421, 422, 424, 429, 430, 441, 446, 656, 718, 726
IV.: 79, 290, 441, 525
V.: 18, 49, 50, 183, 193, 208, 312, 434
— — — tárgyalása l. Juridicum operatum tárgyalása főcímszó alatt
— — IV. Codex criminalis (büntető törvénykönyv)
I.: 40, 46, 49, 116, 120, 126, 127, 131, 133, 135, 139, 226, 432, 481, 482, 486, 598; II.: 10, 183, 200, 206, 213, 214, 374, 496, 507, 522, 593, 690, 695; III.: 68, 157, 159, 171, 232, 250, 319, 393, 569, 590; IV.: 11, 85, 380, 501, 564, 565, 569, 578; V.: 18, 49, 235; 397, 436, 604
— — V. Codex Cambrio-Mercantilis
I.: 15, 42, 52, 116, 120; II.: 53; III.: 121; V.: 18
— Literarium operatum
I.: 15, 81, 85, 134, 221, 222, 240, 254, 275, 510; II.: 53, 651; III.: 454, 618; IV.: 295, 355; V.: 22, 204, 213, 258, 260, 643
— Montanisticum operatum, bányászi munkálat
I.: 15, 115, 131, 134; III.: 391; IV.: 428; V.: 22
— Publico Politicum operatum, közpolgári, közjogi munkálat
I.: 15, 19, 25, 40, 48, 49, 79, 120, 138, 222, 243, 319, 332, 359, 389, 390, 557
II.: 69, 82, 86, 87, 200, 203, 323, 346, 355, 367, 383, 515, 518, 522, 526, 533, 534, 543, 589, 590, 591, 643, 644, 645, 646, 715
III.: 21, 42, 44, 51, 52, 53, 59, 68, 101, 104, 112, 202, 205, 234, 246, 268, 287, 353, 497, 498, 500, 506, 581, 618
IV.: 143, 178, 216, 227, 232, 271, 319. 322, 347, 417, 424, 428, 430, 432, 433, 474, 526, 658
V.: 22, 23, 45, 90, 150, 204, 207, 211, 215, 216, 250, 275, 286, 326, 364, 365, 366, 381, 400, 418, 478, 488, 535, 658, 665
— Urbariale operatum, úrbéri, földhasználati munkálat (Proiectum, Modificationes)
I.: 15, 18, 25, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 104, 111, 115, 116, 120, 121, 123, 127, 133, 136, 146, 172, 216, 217, 218, 221, 305, 309, 310, 311, 313, 314, 317, 320, 328, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 347, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 366, 378, 379, 411, 421, 430, 432, 433, 448, 449, 460, 465, 466, 470, 565, 583, 587, 593, 594, 606
II.: 16, 22, 35, 43, 140, 141, 186, 277, 285, 294, 348, 599, 687
III.: 150, 171, 181, 209, 285, 307, 488, 531, 533, 534, 685
IV.: 122, 548, 605; V.: 21, 22, 24, 315, l. még úrbéri javaslat tárgyalása főcímszót
Rennie, John (1761—1821) angol mérnök
IV.: 121
renovatorius perek l. perújítás
reoccupatio (visszafoglalás) végrehajtáskor
V.: 232, 233
Répás Lipót, Baranya vmegye második követe
I.: 32, 60, 64, 92, 148, 150, 154, 193, 197, 287, 291, 293, 297, 331, 332, 340, 362, 369, 420, 445, 466, 476, 489
II.: 179, 183, 200, 253, 256, 326, 372, 380, 479, 583, 592, 637, 740
III.: 28, 65, 257, 284, 427, 466, 560, 570
IV.: 25, 44, 279, 366, 367, 428, 435, 462, 479, 518
V. 87, 133, 150, 172, 174, 185, 245, 252, 322, 475, 484, 488, 516, 517, 518, 521, 523, 524, 551, 575, 576, 583, 617, 620, 629
Répás mezeje (Somogy vm.)
I.: 84; V.: 287
repraesentativ alkotmány l. képviseleti alkotmány
republicanismus, respublica l. köztársasági államforma
restauratio l. tisztújítás
Részek l. Partium
Résztelek (Szatmár m., Tătăreşti, Rom.)
IV.: 395
részvénytársaságok
III.: 407—408; V.: 457, 506
rétek
I.: 605, 615; II.: 107, 238, 245, 336; III.: 421; IV.: 437, 439; V.: 41, 83, 85, 86, 503

Rétfalu (Verőce m., Rétfala, Jugoszl.)
IV.: 196
Révay János gróf, szepesi püspök 1788-tól 1806-ig
III.: 474
Révay János báró (1777—1840) a selmeci kamara grófja, 1832: turóci főispán
I.: 20, 131, 174, 265, 270; V.: 161, 167, 170, 214, 223
Révay Miklós (1750—1807) a magyar nyelvtudomány megalapítója V.: 444
reverzális kérdés l. vallásügy főcímszó alatt
Reviczky Ádám gróf (1786—1862) 1825: az udvari kamara alelnöke, 1826: magyar alkancellár és főudvarmester, 1828—1836: kancellár
I.: 17, 25; IV.: 653; V.: 19, 59, 212, 654
Reviczky József (1750—1815) az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja, egyetemi jogtanár
IV.: 148
Reviczky József, Árva vmegye főjegyzője és országgyűlési követe, utóbb nagyszombati kerületi táblai ülnök
I.: 388, 593; II.: 26; III.: 173, 182, 339, 400, 406, 407, 637, 661; IV.: 335, 477, 491, 620, 627
révjog
I.: 296; II.: 69; III.: 401, 543
rézváltópénz IV.: 497
Riario (Julián) Pietro († 1474) bíbornok
II.: 605
Ricci Lőrinc († 1775) a jezsuita rend generálisa
III.: 210
I. Richárd, Oroszlánszívű, angol király (uralk. 1189—1199)
IV.: 529
Richelieu, Armand Jean du Plessis (1585—1642) bíboros, francia államférfi
IV.: 471, 529
Richter Alajos jászói prépost I.: 261
Riesman (Rizma) N., Varasd város követe
III.: 55
rigómezei vereség (1389)
V.: 33
Rimabrezó (Gömör- és Kishont m., Rimavské Brezovo, Csehszl.)
III.: 398
— -i coalitio III.: 398, 403, 408
— -i Vashámorok Egyesülete III.: 408
Rimamurányi Vasműegyesület
III.: 398
Rimamurány—Salgótarjáni Vasművek R. T.
III.: 398
Rimini (Olaszország) V.: 518
Ritter Jozefa
II.: 616
Rizma l. Riesman N.
Robespierre (1759—1794)
I.: 459
robot kérdése
I.: 305, 314, 328, 333, 334, 345, 429, 573, 605, 606
II.: 14, 40, 70, 81, 89, 93, 94, 109, 120—123, 149, 169, 174, 204, 212, 227, 237, 261, 295, 386,
III.: 471, 549, 550, 551, 555, 583, 709, 722, 723,
IV.: 399, 411; V.: 49
— kereskedők, kézművesek, iparosok robotja, robotváltsága
I.: 333; II.: 135—136; III.: 555, 556,740
— honoratiorok robotváltsága II.: 137
— művészek robotváltsága II.: 136; III.: 555, 556
— haszonbérbe adása, kibérlése, megváltása, pótlása
I.: 328—331; II.: 125—126, 237, 243, 253, 261; III.: 551, 556, 584, 670, 671, 673—674; IV.: 399
— teljesítésének módja, kettőztetése II.: 124—128, 253, 254, 261—263, 318, 326, 337; III.: 471, 551, 552, 555, 583, 584, 586, 587, 589, 671—673, 674, 740; IV.: 11, 12, 133, 399
— megváltása Ausztriában
II.: 122
Rogendorf gróf honosítási kérelme
V.: 380
Rohonczy János (1775—1842) Veszprém vmegye első alispánja és országgyűlési első követe
I.: 22, 27, 33, 45, 63, 64, 73, 79, 83, 135, 157, 179, 194, 208, 228, 230, 251, 252, 283, 284, 299, 310, 360, 361, 362, 365, 390, 419, 455, 469, 472, 485, 512, 516, 517, 530
II.: 79, 86, 89, 90, 118, 152, 157, 162, 163, 164, 179, 201, 202, 214, 231, 234, 279, 297, 299, 300, 330, 338, 339, 340, 375, 380, 395, 409, 436, 447, 451, 457, 476, 480, 498, 501, 512, 513, 518, 530, 553, 563, 566
III.: 7,8
Róma
I.: 303, 338, 441, 493; II.: 155, 157, 378, 435, 626; III.: 321, 342, 434, 512, 677, 712, 715; IV.: 63, 388, 455, 634; V.: 578
rómaiak III.: 365, 618
római pápa (általában)
I.: 303, 304; II.: 596, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 610, 611, 623, 746; IV.: 387, 522; V.: 196, 254, 257
római szentszék II.: 596, 608; III. 163, 469; V.: 255
Románia (Oláhország, Valachia)
II.: 166, 449
románok (oláhok) III.: 444, 458, 461, 462, 463, 464, 465, 475, 478; IV.: 88, 297; V.: 226, 255, 256, 268, 269, 414
román falvak
II.: 416

— jobbágy I.: 578
— nyelv I.: 139
Romanov-ház V.: 630
Roskoványi Gábor (1800—1853) Sáros vmegye követe, Tiszán-inneni kerületi táblabíró
II.: 743; III.: 146, 492, 508, 513, 636, 637, 661, 725; IV.: 185, 201, 206, 275, 291, 335, 362; V.: 221, 304, 613, 619, 620, 627, 631, 660, 670, 687
Rotschildok
III.: 719; V.: 46, 452, 563
Rotschild Mayer Anzelm (1743—1812) majna-frankfurti bankár V.: 46
Rousseau, Jean-Jacques (1712—1778) IV.: 70, 248
Rozgonyi József († 1823) a filozófia tanára Sárospatakon
I.: 511
Rozgonyi László, II. Ulaszló megbízottja az 1491-i bécsi békekötésnél
III.: 463
Rózsahegy (Liptó m., Ružomberok, Csehszl.
II.: 626; IV.: 296
rozsnyói püspök l. Scitovszky János
Rubicon (határfolyócska Italia és Cisalpina között)
IV.: 81
Rudics József (1792—1879) Bács vmegye első követe és alispánja, 1837: Bács-Bodrog m. adminisztrátora, 1841—48: főispánja
I.: 27, 48, 53 58, 61, 63, 66, 72, 78, 79, 80, 144, 195, 202, 210, 358, 377, 394, 398, 408, 420, 466, 477, 481, 484, 522, 523, 531, 574, 575, 578, 584, 586, 587, 605, 606
II.: 441, 456, 476, 480, 490, 491, 493, 495, 510, 516, 519, 521, 527, 532, 533, 553, 555, 571, 575, 585, 592, 601, 619, 621, 635, 644, 646, 667, 688, 689, 691, 716
III.: 67, 501, 508, 516, 517, 523, 524, 525, 527, 536, 546, 549, 555, 562, 563, 575, 577, 578, 579, 585, 594, 600, 603, 604, 609, 614, 618, 619, 620, 621, 623, 637, 640, 662, 664, 665, 671, 672, 737
IV.: 18, 306, 335, 336, 342, 343, 360, 363, 381, 384, 389, 587, 590, 592, 614
V.: 28, 371, 382, 401, 428, 443, 444, 450, 462, 470, 482, 484, 486, 497, 498, 507, 593, 620
Rudnay Sándor (1760—1831) esztergomi érsek
I.: 500; II.: 595, 611; IV.: 350
Rudnyánszky Mihály báró (sz. 1792) Békés vmegye első követe
I.: 40,48
Rudnyánszky Sámuel báró (1792—1848) esztergomi kanonok, az esztergomi főkáptalan követe
II.: 733
I. Rudolf, Habsburgi (1218—1291) német-római császár
II.: 442
Rudolf (1552—1612) magyar király, uralk. 1576-tól 1608-ig
I.: 530; II.: 474, 497, 701; IV.: 338, 446, 449, 450
Rugonfalvi Kiss István
V.: 110
Ruşeni l. Oroszfalu
Russel, Lord John (1792—1878) angol államférfi V.: 43
Russia l. Oroszország
Ruszek János (1779—1851) veszprémi kanonok és káptalani követ V.: 670
ruszinok (rutének, oroszok)
III.: 444, 458, 461, 463, 464, 465, 475, 478
V.: 226, 255, 256
ruszin nyelv I.: 139
Ruszt (Sopron vmegye, Rust, Ausztria)
II.: 115; IV.: 360; V.: 673
Ruttkay Károly, Turóc vmegye második követe, 1841: alispánja, utóbb a nagyszombati kerületi tábla ülnöke
I.: 569, 587, 593; III.: 116, 146, 227, 241, 375; IV.: 53, 274, 462, 518, 523, 524, 579, 603, 616; V.: 393
— indítványa az országgyűlés berekesztésére IV.: 603
Ružomberok l. Rózsahegy

Sachs, Hans, (1494—1576)
II.: 422
Sághy Mihály (1783—1849) kanonok, a szombathelyi káptalan követe
I.: 87, 135, 147, 326; II.: 627; III.: 159, 161, 450; IV.: 381; V.: 227, 260, 319, 462
Saint Germain (Franciaország)
III.: 682
Saint Simon, Claude Henry de Rouvroy gr. (1760—1825)
I.: 480; II.: 342
Saint Simonizmus I.: 480; II.: 342, 484
Sajki (Csanád m.)
IV.: 350
sajtószabadság kérdése
I.: 103; II.: 45, 180, 302, 401, 406, 560; III.: 83, 90; IV.: 189, 210, 232, 282 322, 347—350, 422, 499, 534, 674; V.: 32, 61, 306, 322, 338, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 424, 427, 487, 488, 491, 493, 494, 496, 671 vö. censura, szabad sajtó
sajtó visszaélései V.: 419
Salamon-birtok (Ung megyében)
I.: 347
Salamon sherif (Angliában)
IV.: 647
salgamum (katonai hálaspénz)
V.: 274

Salgótarján (Nógrád m.)
III.: 398
Sallustius Caius Crispus (i. e. 86—36) római történetíró
II.: 665
Salonta l. Nagyszalonta
Sambucus János l. Zsámboki
Sandits Uros, eszéki polgár
III.: 574
San Domingo
III.: 684
I. Sándor orosz cár (uralk. 1801—1825)
II.: 401, 405, 406, 442; III.: 499, 621; IV.: 93, 317; V.: 37, 633
Sándor cár (Alexander) gyalogezred
III.: 621
Sándor főherceg († 1837) József nádor fia
I.: 17, 43
Sándor Lipót főherceg (1772—1795) 1790-től Magyarország nádora
I.: 439, 494; II.: 627; IV.: 605
Sándor Mihály ügyvéd, Dessewffy István és József grófok absentium ablegatusa az 1811/12-i országgyűlésen
II.: 560; V.: 488
Sándor, Nagy (i. e. 356—323) makedon király
II.: 423, 435, 442; V.: 122
Sándorháza (Torontál m., Şandra, Rom.)
II.: 469
Sânnicolaul Mare l. Nagyszentmiklós
Sântana l. Szentanna
Saratoga (USA)
II.: 20
Sardagna János, kapitány, indigena
V.: 606
Sárkány-rend
IV.: 613
Sárközy Albert (1790—1860) Somogy vmegye főjegyzője és országgyűlési követe
III.: 187, 261, 337, 351, 361, 386, 393, 410, 414, 420, 424, 426, 444, 482
IV.: 43, 267, 280, 288, 309, 336,386, 387, 426, 430
V.: 92, 93, 152, 204, 221, 228, 231, 357, 375, 573
Sáros vára III.: 437
Sáros vmegye
III.: 8, 459, 493, 534; IV.: 307, 359, 423; V.: 20, 111, 192, 209, 630, 632
— követi utasítása V.: 614, 631
— követei l. Szinyey-Merse László, Máriássy István, Sárossy Tamás, Piller László, Roskoványi Gábor
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 219, 319, 343, 359, 469, 485, 498, 527
II.: 220, 222, 269, 275, 319, 320, 325, 327, 328, 331, 332, 362, 366, 372, 410, 488, 496, 506, 507, 512, 517, 519, 526, 535, 537, 550, 552, 582, 628, 696, 731
III.: 80, 81, 82, 108, 113, 330, 347, 348, 454, 470, 520, 559, 567, 571, 665, 672, 718, 726
IV.: 52, 116, 138, 221, 250, 251, 278, 280, 285, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 28, 82, 113, 209, 508, 521, 525, 576, 616, 622
Sárospatak (Zemplén m.)
I.: 509, 511; III.: 695
Sárossy Tamás, Sáros vmegye követe
I.: 434, 447; II.: 12, 89, 183, 330, 348, 361, 374, 380, 538, 553; III.: 8
Sárrét szabályozása
IV.: 114
Sárvíz, Sárvíz-csatorna
IV.: 114, 307; V.: 530, 539
Satu-Mare l. Szatmárnémeti
Savary, Jean Marie René († 1833) Napóleon tábornoka és rendőrminisztere
III.: 453
Say István, Székesfehérvár követe
I.: 296; II.: 71, 73, 76, 487; III.: 47; IV.: 52, 104, 451; V.: 15, 152, 358
— beszéde a földesurak kereskedelmi és ipari monopoliuma ellen I.: 306—308
— — a városi törvényszék tárgyában III.: 47—50
— — a boltnyitás jogáról az 1835 jan. 8.-i országos ülésen IV.: 104—106, 109—110; V.: 15
scalaris kérdés (a papírpénz devalvációjával kapcsolatos átszámításoknál megállapított skála)
I.: 431; III.: 498; IV.: 38; V.: 293, 295, 298, 299
Schams, Franz (1780—1839) földrajzi író
V.: 441
Schiller, Friedrich von (1759—1805) német drámaíró
I.: 527; II.: 561; III.: 721; IV.: 75
schismaticusok (görög keletiek)
V.: 226, 255, 257, 268
Schlegel, August Wilhelm (1767—1845) a német romantika egyik vezére
I.: 484
Schmidt, Fr. A., a bányatörvények gyűjteményének kiadója
III.: 391
schönbrunni béke (1809)
I.: 434; IV.: 88
Schönstein József báró, kancelláriai titkár, majd tanácsos
IV.: 653; V.: 19
Schwandtner, Johann Georg von (1716—1791) osztrák történetíró
II.: 607; IV.: 191, 388
Schwartner Márton (1759—1823) a diplomatika tanára a pesti egyetemen
II.: 608
Schwarz Gottfried, történetíró
II.: 608
Schwarzenberg, Karl Fürst (1771—1820) osztrák tábornagy
I.: 138; IV.: 41

Schweitzer József, derecskei jobbágy
I.: 225; III.: 562
Sciakowszky, lengyel menekült
III.: 495
Scipio Africanus, Publius Cornelius major (†i. e. 183)
III.: 712
Scipio Africanus, Publius Cornelius Aemilianus (i. e. 185—129)
III.: 615
Scitovszky János (1785—1866) 1827: rozsnyói, 1838: pécsi püspök, 1849: esztergomi érsek, 1853: bíboros
I.: 158, 222, 386; IV.: 459, 461, 466, 467, 650; V.: 39, 71, 170, 179, 319, 334, 345, 360, 408, 546
— pásztorlevele V.: 179
Sebechleby l. Szebeléb
Sebes-Kőrös (folyó)
III.: 462
sedecima
III.: 476
Sedlnitzky, Josef Gr. (1778—1875) rendőrminiszter
V.: 212
sedria (sedes judiciaria) l. megyei törvényszék
segniai (zengg-modrusi) püspök l. Ossegovich Imre báró
segregatio pascui l. legelő elkülönítése
Seilern Crescencia grófnő, Zichy Károly gr., majd Széchenyi István felesége
IV.: 159
Seine folyó IV.: 29
Selčany l. Szolcsány
Selmecbánya (Hont m., Banská Stiavnica, Csehszl.)
V.: 673
— i bányászati főiskola IV.: 355
— i kamaragrófság V.: 291
Semerovce l. Szemeréd
Seneca Lucius Annaeus (i. e. 4—i. sz. 65) római filozófus
III.: 615, 692, 710; IV.: 256; V.: 67
senioratusok
III.: 275, 320—349, 372; V.: 50
vö. majoratusok
Sennyey Károly báró (†1841)
I.: 65, 87
Senta l. Zenta
septemviratus l. hétszemélyes főtörvényszék
sequestrum l. vagyonzárlat
Sered l. Szered
sérelmek l. megyei sérelmek, országos sérelmek, praeferentiálék
sérelmek összeírására kirendelt vegyes bizottság l. Gravaminalis Deputatio
Seremetyev, orosz földbirtokos
I.: 116
sertéstartás
II.: 60; III.: 534, 535
Servet Mihály (1511—1553) spanyol orvos és teológus
I.: 504
serviensek
III.: 283, 365
Sibiu l. Nagyszeben
sichelburgi kerület (Krajnában)
III.: 235
Sieyès, Emmanuel Joseph (1748—1836) abbé, a nagy francia forradalom egyik elindítója
I.: 278; III.: 620
Sigray Jakab gróf (1750—1795) a Martinovics-mozgalom részese
III.: 367
Sina György Simon báró (1782—1856) bécsi bankár, főrend
III.: 282, 283; IV.: 145, 162; V.: 466, 468
Sina-bankház V.: 664
Siófok
IV.: 367, 374, 674; V.: 458
Sió-Kapos csatornarendszer
IV.: 307
Şiria l. Világos
Sirmium, sirmiumi bánság l. Szerémség
Sisak l. Sziszek
Siskovics grófi család
II.: 37
Siskovics József, Baranya vmegye első alispánja és országgyűlési követe
I.: 21, 47, 66, 68, 69, 78, 79, 80, 83, 86, 88, 96, 103, 123, 133, 146, 192, 193, 200, 201, 229, 230, 232, 245, 279, 280, 283, 284, 286, 290, 291, 292, 294, 295, 340, 355, 363, 488, 489, 497, 506, 507, 508, 512, 566, 583, 587, 588, 591, 600, 604, 605, 607, 609, 612, 615, 622, 628
II.: 10, 13, 15, 21, 22, 27, 38, 41, 45, 48, 52, 59, 60, 69, 70, 75, 79, 81, 87, 89, 107, 112, 113, 114, 116, 128, 130, 134, 147, 148, 174, 175, 178, 180, 184, 390, 410, 420, 440, 446, 452, 463, 470, 471, 476, 477, 484, 487, 489, 492, 493, 494, 496, 501, 507, 511, 513, 515, 518, 521, 530, 538, 548, 553, 569, 591, 593, 608, 613, 622, 627, 634, 639, 642, 644, 654, 676
III.: 103, 111, 114, 124, 164, 192, 193, 209, 223, 225, 257, 259, 582, 589, 590, 596, 597, 598, 600, 602, 614, 621, 632, 634, 636, 637, 648, 649, 653, 656, 660, 661, 664, 667, 672, 718, 725, 732, 735
IV.: 11, 12, 14, 15, 17, 44, 56, 62, 263
V.: 686
Sitani l. Szitány
IV. Sixtus pápa (uralk. 1471—1484)
II.: 605
Skala l. Szkalkapuszta
Skandinávia
III.: 678
Skerlecz Miklós, kir. biztos Fiume bekebelezésekor
III.: 235, 238; IV.: 148

Slankamen l. Zalánkemen
Slavkovce l. Szalók
slobodnyikok (horvát szabadosok)
I.: 451
Smith, Adam (1723—1790)
IV.: 299
Smolník l. Szomolnok
Smyrna
II.: 650
só, ára, monopoliuma
I.: 83, 84, 130, 131, 164, 165, 166, 169, 170, 237, 322, 491, 620; II.: 146, 147, 180, 339, 368, 377, 422, 437, 585, 651, 656, 657, 681; III.: 148, 371, 516, 574, 612, 644; IV.: 150, 299, 305—306, 308, 312—313, 354, 457, 497, 510, 584, 619, 673; V.: 53, 147, 209, 212, 271, 285, 286, 287—290, 322, 339, 343, 344, 359, 363, 366, 368, 369, 385, 387, 413, 414, 415, 447, 448, 449, 476, 489, 509, 512, 523, 526, 592, 605, 622, 627
sóalap felhasználása IV.: 306—313; V.: 344
sóházak IV.: 310; V.: 290
sókihágások II.: 123; III.: 313, 314, 315; V.: 287, 290, 322, 367, 387, 388, 415, 449, 489, 526, 582, 627
sótisztek II.: 657; III.: 68, 313; V.: 290
socinianusok l. unitáriusok
Socinus Faustus (1539—1604) és Socinus Laelius (1525—1562) az unitárius vallás hírdetői V.: 414
Sokrates (i. e. 469—399) görög filozófus
IV.: 49, 50
Sollen wir Magyaren werden? c. magyarellenes röpirat
I.: 390; IV.: 348
Solon (i. e. 640—559) athéni törvényhozó
I.: 291; II.: 87; V.: 324
Solothurn (Svájc)
III.: 703
Sombor l. Zombor
Sombory Imre, a rendszeres munkálatok kidolgozására kinevezett bizottság tagja
III.: 82
Somlóvásárhely (Veszprém vm.)
I.: 430
sommás perek II.: 477, 575, 727, 729, 730—735, 737, 744; IV.: 215; V.: 107, 539
Somogy vmegye
I.: 84, 231, 612; II.: 89, 135, 251, 420; III.: 111, 113, 187, 334, 435, 443, 471, 478, 479, 515; IV.: 196, 228, 229, 305, 307, 313, 365, 374, 385, 389, 394, 421, 423, 428, 429, 430, 540, 674
V.: 77, 222, 287, 332, 359, 503, 516, 571, 593, 665, 680
— követi utasítása V.: 274
— követei l. Czindery László, Somssich Miklós, Sárközy Albert
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 217, 319, 342, 359, 402, 485, 624
II.: 130, 135, 201, 220, 222, 327, 362, 366, 372, 490, 509, 517, 519, 524, 526, 529, 531, 535, 537, 576, 577, 582, 592, 641, 667, 696, 722
III.: 103, 104, 108, 113, 219, 284, 297, 306, 331, 343, 346, 353 373, 389, 454, 458, 459, 471, 475, 501, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 579, 614, 635, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 231, 244, 250, 547, 573, 616, 629, 660, 674
V.: 28, 40, 98, 206, 235, 466, 525, 576, 593, 617, 659
Somssich Lázár, Zala m. követe az 1790-i országgyűlésen, az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
Somssich Miklós (1784—1870) Somogy vmegye második követe
I.: 16, 21, 22, 29, 33, 35, 48, 54, 55, 58, 62, 64, 84, 85, 87, 94, 103, 143, 151, 173, 202, 203, 233, 234, 244, 252, 281, 283, 286, 287, 288, 290, 293, 294, 301, 309, 311, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 339, 344, 347, 356, 362, 375, 376, 388, 401, 406, 407, 409, 412, 419, 421, 429, 430, 433, 448, 450, 466, 469, 471, 578, 581, 595, 598, 604, 611, 612, 613
II.: 17, 19, 25, 43, 49, 52, 53, 61, 64, 74, 76, 77, 80, 85, 87, 88, 92, 115, 123, 127, 128, 130, 146, 148, 149, 152, 163, 164, 174, 182, 183, 199, 200, 204, 205, 223, 231, 232, 233, 234, 237, 250, 253, 255, 256, 258, 273, 286, 288, 292, 295, 304, 314, 315, 316, 317, 322, 326, 328, 334, 341, 343, 347, 365, 366, 367, 372, 380, 389, 394, 395, 420, 519, 522, 534, 547, 553, 557, 569, 570, 582, 593, 608, 611, 613, 614, 615, 619, 627, 631, 632, 633, 637, 639, 640, 644, 661, 663, 664, 665, 666, 668, 670, 674, 679, 685, 687, 689, 693, 710, 711, 716, 723, 725, 726, 733, 734, 743
III.: 29, 31, 34, 37, 38, 41, 42, 44, 51, 52, 53, 56, 78, 84, 88, 109, 111, 113, 114, 118, 125, 126, 134, 144, 145, 163, 173, 183, 189, 194, 211, 214, 215, 225, 228, 230, 260, 268, 273, 278, 282, 286, 287, 291, 309, 447, 462, 475, 480, 483, 487, 489, 497, 498, 500, 502, 506, 513, 515, 518, 519, 521, 526, 527, 528, 529, 532, 536, 537, 538, 550, 552, 555, 557, 558, 560, 562, 564, 568, 570, 572, 583, 585, 587, 589, 592, 595, 596, 599, 601, 605, 609, 620, 622, 628, 634, 640, 647, 652, 657, 661, 665, 707, 733, 736
IV.: 11, 15, 16, 18, 54, 62, 63, 70, 97, 122, 124, 125, 136, 146, 169, 173, 174, 175, 176, 188, 189, 198, 199, 201, 210 214, 215, 217, 220, 222, 227, 228, 229 232, 245, 319, 377, 381. 393, 398, 400, 411, 414, 421, 428, 430, 456, 458, 478

481, 492, 528, 536, 569, 572, 574, 619, 626, 628, 644, 659, 663
V.: 7, 35, 46, 49, 63, 65, 77, 78, 81, 82, 83, 90, 95, 97, 100, 101, 286, 287, 305, 313, 314, 320, 374, 409, 415, 418, 419, 425, 435, 440, 462, 483, 484, 497, 502, 515, 523, 564, 593, 604, 608, 609, 618, 664, 665, 666, 668, 671, 680
— beszéde a magyar nyelv ügyében 1833 márc. 2—4-i kerületi ülésen I. 213—214
— — az örökváltság mellett 1834 nov. 10-én III.: 707—709
— — a jobbágyok személyes jogairól IV.: 70—73
Somssich Pongrác (1788—1849) alnádor, 1833 júniusától királyi személynök s ezzel az alsó tábla elnöke
I.: 212, 227, 232, 244, 245, 246, 253, 295, 297, 298, 299, 301, 302, 357, 358, 359, 362, 363, 364, 368, 369, 371, 372, 374, 375, 376, 377, 391, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 450, 452, 453, 455, 456, 487, 519, 521, 522, 524, 525, 527, 529, 531, 532, 547, 548, 551, 552, 555, 558, 565, 567, 568, 578, 579, 582, 583, 586, 587, 593, 594, 595, 597, 598, 601, 602, 606, 607, 610, 611, 612, 613, 616, 617, 618, 619, 622, 625, 626
II.: 13, 14, 17, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 53, 54, 56, 57, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 70, 73, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 100, 101, 105, 108, 112, 113, 114, 126, 131, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 159, 163, 164, 172, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 200, 201, 205, 276, 277, 278, 282, 284, 286, 288, 289, 292, 293, 294, 296, 297, 300, 301, 304, 307, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 341, 343, 347, 348, 373, 374, 375, 377, 380, 399, 411, 418, 427, 435, 439, 444, 446, 449, 453, 454, 457, 458, 459, 460, 536, 544, 545, 546, 552, 553, 556, 559, 560, 562, 564, 565, 566, 576, 579, 586, 595, 597, 677, 678, 689, 690, 703, 704, 738, 740, 742, 743
III.: 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 26, 28, 31, 32, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 75, 76, 80, 82, 85, 89, 92, 94, 104, 108, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 130, 134, 146, 160, 161, 163, 165, 168, 285, 286, 287, 480, 489, 506, 564, 567, 603, 605, 606, 607, 609, 610, 611, 614, 622, 624, 628, 629, 632, 634, 636, 637, 639, 640, 641, 645, 646, 649, 652, 654, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 672, 676, 689, 693, 705, 718, 720, 725
IV.: 17, 18, 19, 23, 25, 27, 31, 32, 35, 36, 42, 43, 48, 57, 69, 77, 83, 87, 94, 95, 102, 103, 104, 111, 112, 134, 178, 179, 183, 206, 210, 258, 259, 260, 263, 264, 265, 267, 268, 271, 273, 274, 275, 426, 427, 435, 436, 437, 441, 442, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 469, 470, 477, 492, 498, 518, 519, 520, 521, 523, 524, 554, 557, 579, 583, 600, 602, 605, 607, 630, 631, 648, 654, 663, 668, 671
V.: 33, 37, 39, 40, 41, 46, 47, 49, 54, 120, 125, 128, 129, 133, 134, 136, 143, 144, 148, 150, 151, 153, 154, 180, 215, 216, 222, 224, 241, 242, 244, 245, 250, 251, 258, 259, 260, 261, 274, 275, 276, 314, 319, 322, 329, 344, 395, 397, 399, 401, 402, 419, 440, 473, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 489, 490, 494, 549, 550, 553, 554, 578, 587, 591, 598, 622, 629, 630, 659, 660, 661, 665, 666, 668, 673, 680, 688, 690, 691
Sonnenfels, Joseph (1732—1817) a bécsi egyetemen az államtudományok tanára
III.: 711; IV.: 349
Sopron vmegye
I.: 225, 264, 349, 429, 432, 499, 558, 605; II.: 40, 51, 52, 98, 100, 117, 179, 721, 744; III.: 168, 183, 214, 215, 328, 329, 335, 372, 487, 528, 562
IV.: 20, 37, 88, 103, 120, 357, 360, 383, 392, 393, 470; V.: 77, 105, 212, 466, 514, 673
— -i kőszénbányák V.: 466
— követei l. Niczky József, Nagy Pál
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 203, 217, 304, 342, 359, 372, 411, 498, 527, 545
II.: 275, 327, 328, 362, 366, 372, 410, 470, 506, 507, 512, 517, 519, 529, 533, 535, 537, 545, 569, 576, 586, 592, 601, 677, 696, 711, 722, 731
III.: 108, 113, 280, 297, 331, 343, 348, 454, 459, 460, 470, 479, 512, 529, 540, 559, 571, 635, 726
IV.: 52, 56, 111, 116, 144, 167, 221, 231, 278, 282, 401, 587, 614
V.: 212, 521, 576, 606, 617
Sopron városa
II.: 147; III.: 454; IV.: 216, 360; V.: 206, 241, 342, 458, 466, 673
— -i adózási kerület V.: 672
— követe l. Vághy Ferenc
Sorcer András és János, szebelébi (Hont m.) lakosok
V.: 212
Sorel Ágnes († 1450) VII. Károly francia király maitresse-e
I.: 505
sorrend kérdése l. tárgyalás sorrendjének kérdése
Southwark (Anglia)
I.: 496

souverénitás
I.: 152
sörfőzés
III.: 429, 660
Spanyolország, spanyolok, spanyol nyelv
I.: 397; II.: 57, 606; III.: 14, 325, 474, 475, 677, 684; IV.: 45, 361, 388, 512, 647; V.: 34, 61, 195
spanyol forradalom (1820)
I.: 206; II.: 444; IV.: 512; V.: 61
spanyol inquisitio
I.: 399; IV.: 512, 647; V.: 61
Spárta spártaiak
II.: 25, 155; V.: 478
Spartacus, a róla elnevezett római lázadás vezére
III.: 684
Spišská Kapitul'a l. Szepeshely
Splényi Ignác báró (1772—1840) a magyar nemesi testőrség kapitánya
IV.: 351
Srbobran l. Szenttamás
S. Sándor Pál
IV.: 8
Staatsrat l. államtanács
Stainlein Eduárd gróf (1785—1833) a Hídegyesület elnöke
I.: 499
Stajdacher (Steindaker, Steidacher) József, Zágráb város követe
I.: 211; III.: 75; IV.: 579; V.: 474, 475, 555
Stájerország (Styria)
II.: 247; III.: 248, 408; IV.: 424; V.: 286, 386
stájerországi bevándorlók
I.: 570
Stampfl-ház, Kossuth pozsonyi szállása
I.: 16
Stara Kanjiža l. Ókanizsa
Starí Bečej l. Óbecse
stationalis helyek (ahol a katonaság rendszeresen állomásozik)
II.: 68; V.: 89, 90, 142
stativans (tanyázó) katonaság élelmezése
V.: 142, 149, 151, 162, 238
Statius Publius Papinius (4—96) római epikus költő
I.: 487
Stephanus filius Miskae, Szlavónia bánja
IV.: 191
Stephanus filius Philpes, macsói bán
IV.: 192
Stephenson, George (1781—1848) a vasútépítés úttörője
IV.: 116
Sternfeld János alezredes, a pozsonyi gránátos zászlóalj parancsnoka, indigena
V.: 606
St. Étienne (Franciaország)
V.: 469
Štitnik l. Csetnek
Stockhammer grófi család
II.: 37
stóla kérdése l. vallásügy főcímszó alatt
Strortik Ágoston l. Stvrtnik
Strabo (i. e. I. század) görög tudós
III.: 238
Strassburg
III.: 634
Stratimirović, Stevan (1757—1836) karlócai görög keleti metropolita
IV.: 675
Strotik Ágoston l. Stortnik
Stuartok
IV.: 529
Stuller Ferenc ügyvéd, 1848-ban az OHB titkára
III.: 84
Sturmann Márton, a rimabrezói coalitio alapítója
III.: 398
Stutterheim altábornagy
I.: 623
Stvrtnik (Strortik, Stortik) Ágoston báró, vezérőrnagy, a budai vár kormányzója, indigena
V.: 462, 473
Styria l. Stájerország
subhastatio l. árverés
subinquilinusok l. házatlan zsellérek
Subotica l. Szabadka
subsidium, ennek megajánlása, fizetése
I.: 416, 419; II.: 558; III.: 56, 63, 160, 237, 411, 412, 418, 437, 439, 451, 503; IV.: 365, 505; V.: 93, 157, 200, 510, 535, 594, 596, 607, 639
subsidium ecclesiasticum V.: 279, 291
Sue, Eugène (1804—1857) francia romantikus regényíró
III.: 280
Sumrák l. Szumrák János
supererogatumok (illetőségen felüli munka), ezek megfizetésének kérdése
II.: 147—149, 175, 264, 308, 319; III.: 471, 549, 550, 552, 553, 556, 585, 586, 587, 670, 673, 740; V.: 602
sváb jobbágy
I.: 142, 578, 592; II.: 250; III.: 623
Sváby Frigyes
III.: 724
Svájc (Helvetia)
II.: 158; III.: 362, 495, 499, 677; IV.: 45, 46
Svätý Benedik l. Garamszentbenedek
Svätý Jur l. Szentgyörgy
svédek
II.: 434, 442
Syrmium l. Szerémség
systematica commissio, 1715-i, l. rendszeres bizottság

szabad hajózás
IV.: 126, 127

Szabadka (Subotica, Jugoszl.)
I.: 521; II.: 495, 590; III.: 67; IV.: 395; V.: 672
— követe l. Mukits Simon, Szárits József
— — a követ megnevezése nélkül IV.: 52
szabad kereskedelem
I.: 52, 129, 296, 308; III.: 660; IV.: 472, 478; V.: 32, 147, 389
szabad kerületek l. hajdú kerület, jász-kun kerület
szabad mesterség
I.: 296, 308
szabados (privilegizált) községek, szabadosok (libertini)
II.: 154, 158, 265, 338, 353, 354, 364, 384, 698,
III.: 215, 260, 268; IV.: 31; V.: 87, 136, 607, 657
szabad sajtó
I.: 88, 93, 325, 390; II.: 724; V.: 185, 320, 322, 419 vö. censura, sajtószabadság
Szabadszállás (Jász-kerület)
II.: 229
szabad választás elve
II.: 57
szabad véleménynyilvánítás V.: 424
Szablya l. Zsablya
Szajna l. Seine folyó
Szabó János, Bars megye tiszti főügyésze
IV.: 612
Szabó Péter Győr vmegye alispánja és országgyűlési első követe
I.: 33, 49, 61, 143, 154, 155, 217, 281, 420, 433, 497, 583, 591, 610
II.: 12, 19, 24, 62, 95, 97, 130, 176, 205, 416, 420, 431, 476, 485, 500, 501, 549, 553, 568, 569, 570, 575, 583, 701, 723, 743
III.: 86, 118, 241, 292, 295, 296, 340, 341, 346, 347, 355, 359, 385, 455, 481, 489, 546, 558, 560, 564, 739
IV.: 9, 16, 17, 54, 210, 222, 226, 227, 231, 232, 268, 278, 285, 292, 298, 322, 323, 335, 340, 566, 575, 576, 616 626
V.: 89, 116, 217, 230, 233, 250, 371, 409, 507, 508, 523, 574, 618, 647, 654, 670
Szabolcs vmegye
I.: 240, 407; II.: 221, 381, 642; III.: 285, 286, 287, 413; IV.: 280, 291, 303, 310, 350, 411, 422, 601, 602; V.: 91, 209, 452, 672
— követei l. Patay István, Vay János, Jármy Imre
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 40, 96, 142, 304, 319, 339, 343, 359, 527
II.: 220, 222, 283, 332, 362, 366, 372, 410, 420, 490, 496, 507, 512, 515, 517, 519, 531, 535, 576, 577, 581, 582, 587, 601, 628, 641, 677, 696, 722
III.: 80, 108, 113, 219, 280, 331, 373, 454, 475, 501, 512, 559, 567, 571, 612, 622, 665, 668, 672, 726
IV.: 52, 56, 111, 116, 144, 167, 221, 231, 244, 250, 251, 280, 400, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 30, 99, 110, 113, 136, 209, 508, 520, 576, 617, 659
szabolcsi zsinat (1092)
III.: 452; IV.: 388
szállásos (diverticularis) gazdálkodás
II.: 229, 230
Szallopek János, (sz. 1778) Verőce vmegye országgyűlési első követe és alispánja
I.: 87, 235, 283, 285, 291, 326, 332, 420, 450, 465, 466, 467, 487, 517, 591, 600, 603
II.: 14, 38, 59, 60, 61, 123, 233, 234, 254, 348, 369, 380, 410, 435, 456, 470, 500, 507, 511, 512, 528, 581, 582, 644, 697, 729
III.: 33, 56, 57, 75, 76, 143, 157, 172, 225, 243, 258, 267, 283, 330, 331, 379, 451, 460, 478, 487, 505, 506, 507, 519, 549, 550, 556, 625, 640, 649, 725
IV.: 18, 59, 86, 121, 122, 123, 134, 183, 277, 279, 462, 498, 518, 542, 563, 575, 600, 602, 641
V.: 99, 114, 136, 248, 326, 378, 379, 402, 426, 438, 474, 509, 511, 515, 554, 575, 576, 583, 617, 620, 633, 660, 670
Szalók (Zemplén m., Slavkovce, Csehszl.)
IV.: 545
számadásbeli, számvetési és számvevői (rationarius) perek
III.: 174, 182; IV.: 56, 129, 132
szanszkrit nyelv
V.: 336
Szánthó Mihály, Győr város követe
II.: 112, 577
III.: 42, 55, 465, 621, 726
IV.: 404, 465; V.: 670
Szapáry Miklós gróf
I.: 174
Szápáry Ferenc gróf (1804—1875)
I.: 226
Szápáry János gróf († 1815) az 1791-ben kiküldött kereskedelmi bizottság tagja
IV.: 148
Szardinia
III.: 362
szardiniai felkelés (1821)
II.: 402
Szárits József, Szabadka város követe
II.: 408; III.: 55, 67
Szarka Dániel, győri nemes
IV.: 405

Szászország (Saxonia)
I.: 330, 500, 511, 536; II.: 402; III.: 362
szászok: III.: 434
— (erdélyiek) III.: 678; V.: 414
Szathmáry Mihály, pesti ügyvéd
III.: 82
Szatmár vmegye
I.: 436; II.: 72, 217, 377; III.: 431; IV.: 119, 140, 141, 185, 228, 315, 322, 375, 395, 409, 417, 421, 422, 423, 498, 502, 509, 511; V.: 133, 213, 241,
— alapítványa a Ludovika Akadémia javára V.: 595
— főispánja l. Vécsey Miklós báró
— követei l. Kölcsey Ferenc, Eötvös Mihály, majd Darvay Ferenc és Becsky Károly
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 280, 305, 325, 343, 359, 411, 485, 527
II.: 201, 220, 222, 283, 327, 332, 362, 366, 372, 410, 420, 490, 506, 509, 512, 515, 517, 519, 531, 535, 537, 569, 576, 577, 582, 591, 601, 628, 641, 654, 677, 696, 722
III.: 103, 108, 113, 219, 284, 297, 306, 331, 343, 346, 373, 389, 454, 459, 475, 501, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 579, 635, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 231, 244, 250, 263, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 28, 99, 110, 113, 314, 508, 520, 525, 576, 617, 659
— közgyűlése 1834 nov. 10-én V.: 184
— — 1834 dec. 9-én IV.: 326, 498, 500, 503, 531, 532,
Szatmár város követe l. Nagy Mihály
szatmári püspökség
IV.: 410
— szentszék II.: 616
Szatmárnémeti (Satu-Mare, Rom.)
I.: 211; IV.: 395
Száva folyó
III.: 625; IV.: 192
Szávántúli részek
II.: 246; III.: 178; IV.: 88, 198
szavatosság (evictio)
III.: 175
szavazatok megváltoztatása, számolásának módja
I.: 611, 612: II.: 112—114, 454
Szavójai (szabaudiai) Jenő herceg (1663—1736)
I.: 494
Szebeléb (Hont m., Sebechleby, Csehszl.)
V.: 212
Szeben l. Kisszeben
Széchenyi-család
IV.: 189
Széchenyi Ferenc gróf (1754—1820)
IV.: 294, 356; V.: 540, 541, 594
Széchenyi István gróf (1791—1860)
I.: 7, 15, 100, 107, 108, 114—116, 118, 121, 160, 164, 169, 172, 174, 188, 189, 190, 215, 224, 226, 227, 235, 236, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261: 267, 268, 269, 272, 273, 311, 358, 382, 498, 499
II.: 308, 389, 394, 449
III.: 47, 154, 448, 449, 576, 580, 729
IV.: 91, 107, 108, 114, 120, 126, 127, 130, 151, 159, 187, 189, 190, 307, 347, 553, 568, 581, 592
V.: 135, 157, 162, 167, 170, 192, 212, 213, 214, 222, 223, 292, 300, 318, 334, 335, 336, 338, 430, 451, 540, 599, 607, 624, 625, 626, 638, 641, 642, 651, 693
— 1833 jan. 21-én a magyar nyelv érdekében I.: 108; V.: 335
— 1833 febr. 20-i beszéde a magyar nyelv ügyében I.: 185—188
— Wesselényi ügyében 1835 július 6-án IV.: 553—554
— 1835 nov. 30-án a magyar nyelv ügyében V.: 268—269
— véleménye a Lánchíd ügyében V.: 292, 300
— a magyar nyelv horvátországi érvényesülése érdekében 1835. dec. 29-én V.: 334—335
— az adóüggyel kapcsolatban 1836 ápr. 11-én V.: 624—625
— naplói és beszédei (Viszota, ill. Zichy kiadása) I.: 15, 16, 28, 55, 94, 96, 109, 110, 113, 116, 165, 166, 190, 191, 225, 227, 256, 267, 268, 273, 274, 277, 313, 357, 359, 363, 370, 499
II.: 308; V.: 158, 607, 642
— érdemeinek törvénybe iktatása IV.: 345
— Hitel c. műve IV.: 91; V.: 619
— Magyar Játékszín c. röpirata V.: 451
— Világ c. műve IV.: 91
— Stadium c. műve IV.: 189, 581
Széchényi Könyvtár V.: 442, 443, 540, 541
Szeged
II.: 486; IV.: 120, 289, 297, 298, 423; V.: 458, 672
— követe l. Hódy Imre, Gerencsér János
Szegedy Ferenc (1787—1848) a hétszemélyes tábla bírója és Verőce megye főispánja
I.: 128, 224, 249, 250, 257, 266, 463; II.: 185, 228, 239, 240, 262, 359, 683; III.: 180, 181, 205, 206, 264, 315, 730; IV.: 159, 180, 476, 490; V.: 55, 74, 167, 170, 266, 337, 350, 365, 369, 526, 532, 544, 546, 607
szegényadó Angliában
I.: 141, 572, 592; II.: 53, 355; III.: 716, 725; V.: 259, 261
szegény legények
II.: 37, 39

Szegnia l. Zengg
Szekcső szigete Baranya megyében
II.: 60
székelyek, Székelyföld, székely grófság
II.: 363; III.: 280, 678; IV.: 194
Székesfehérvár
II.: 295; III.: 695; IV.: 675; V.: 458, 508
— követe l. Say István, Baur György
— i káptalan követe l. Mayer József
— i püspök l. Horváth János
Szekfű Gyula (1883—1955)
IV.: 295
széksértés, ennek büntetése
IV.: 503, 506, 507, 515, 516, 518, 530, 533, 544, 550, 551, 552, 554, 560, 565, 566, 569, 574, 606, 615
szekszárdi uradalom
V.: 355
Széll Imre (†1856) Vas vmegye főjegyzője és országgyűlési követe, utána kir. táblai ülnök, 1841: nádori ítélőmester, végül septemvir
I.: 420, 433, 481, 482, 529, 585, 593, 602
II.: 14, 41, 50, 72, 80, 116, 231, 235, 325, 373, 375, 380, 496, 508, 511, 521, 538, 567, 569, 576, 577, 581, 582, 585, 595, 602, 610, 640, 708, 710, 726, 730, 743
III.: 114, 116, 145, 213, 216, 257, 284, 300, 302, 326, 398, 399, 405, 407, 409, 410, 413, 416, 426, 432, 455, 501, 582, 601, 637, 648, 678
IV.: 28, 58, 73, 83, 97, 98, 168, 169, 170, 175, 185, 186, 201, 217, 229, 231, 249, 252, 274, 282, 319, 362, 363, 364, 414, 419, 424, 437, 442, 478, 496, 555, 556, 587, 614
V.: 16, 204, 208, 215, 235, 285, 314, 382, 410, 423, 438, 462, 480, 484, 489, 497, 498, 499, 503, 504, 506, 509, 516, 523, 610, 616, 623, 654, 670, 693
— az örökváltságról III.: 678—679
— a jobbágyok személyes jogairól IV.: 73—74
személynök (personalis) l. Mérey Sándor, Somssich Pongrác
személynök elnöki hatásköre
IV.: 271—276; V.: 423
— elnökségének kérdése V.: 23
személynöki szék, jogok
III.: 102, 115, 288
— ítélőmesterek az alsó táblán III.: 114, 115
Szemeréd (Alsó- és Felső-Szemeréd, Hont m., Dolnie-, Hornie-Semerovce, Csehszl.)
V.: 212
Szemlélő c. irodalmi és divatlap
IV.: 322; V.: 338
Szenczy János, kelecsényi kisnemes és felesége
IV.: 545
Szendrey István
V.: 135
Szentanna (Arad m., Sântana, Rom.)
IV.: 245, 246, 248
Szentes (Bodrogszentes, Zemplén m.) V.: 228
Szentgyörgy (Pozsony m., Svätý Jur, Csehszl.)
III.: 573
Szent Ilona (Helena) szigete
II.: 424, 444, 456
Szentistván (Torontál m.)
II.: 469
Szentiványi Anselm (†1854) Nógrád vmegye táblabírája és országgyűlési második követe
I.: 331, 332, 337, 569, 593, 597, 601; II.: 12, 89, 154, 431; III.: 42, 121, 209, 219, 222, 482, 640, 661, 725; IV.: 24, 426; V.: 244, 382, 395, 516, 523, 576, 593, 670
Szentiványi Márton (1633—1705) jezsuita jogtudós, nagyszombati egyetemi tanár
III.: 250
Szent János lovagrend
II.: 701
Szentkirályi László (1764—1833) 1810—1820 Pestvmegye első alispánja, utána ítélőmester, majd a hétszemélyes tábla bírája
I.: 68, 76, 589
Szentlászló (Verőce m.)
IV.: 196
szentmártoni (pannonhalmi) főapát l. Kováts Tamás
szentmisék magyar nyelve
IV.: 289, 292—294, 558
Szentpály László (†1861) Ugocsa vmegye főszolgabírója és országgyűlési követe, 1845—1848 Máramaros vmegye főispáni helyettese
I.: 157, 281, 310, 319, 370, 431, 609
II.: 14, 26, 27, 28, 29, 39, 47, 50, 59, 66, 69, 72, 80, 81, 89, 128, 149, 152, 220, 232, 270, 271, 272, 296, 309, 315, 324, 326, 330, 343, 348
III.: 331, 395, 416, 423, 451, 465, 476, 484, 497, 506, 572, 589, 595, 609, 621, 640, 667, 717, 724, 731
IV.: 19, 123, 644, 660
V.: 74, 75, 78, 79, 84, 116, 133, 137, 149, 204, 260, 441, 462, 483, 499, 503, 506, 509, 637, 646
Szentpétervár (Leningrád)
II.: 401; III.: 499, 719; IV.: 318
Szentpétery András, Borsod vmegye követe az 1729. évi országgyűlésen
III.: 140

szentszékek
I.: 275, 276, 302, 303, 431, 593—597, 598
II.: 609, 616, 620, 638, 667, 689, 690, 691, 692, 746, 747
III.: 134, 144, 158, 159
IV.: 323
V.: 258
— fellebbezési forumai II.: 622—623; III.: 163
— hatásköre, ennek korlátozása II.: 588, 593—597, 601—602, 613—615; III.: 159—160, 315—319
— összetételének megállapítása II.: 612, 618—622; III.: 160—164, 319, 331
szentszéki perekben Rómába való fellebbezés tilalma
II.: 602—612
szentszövetség
I.: 206, 397, 515, 552; II.: 446; IV.: 93, 315; V. 633
Szenttamás (Bács-Bodrog m. Srbobran, Jugoszl.)
IV.: 395
Szepes vmegye, Szepesség
I.: 66, 69, 83; II.: 26, 93, 631, 643, 644, 715
III.: 21, 22, 94, 101, 391, 448, 452, 493, 595, 603, 722, 724, 738
IV.: 12, 119, 296, 311, 643; V.: 111, 192, 209, 260, 276, 673
— főispánja l. Csáky Károly gróf
— követei l. Almássy Lajos, Jekelfalussy János, Moncskó István, Pfannschmidt Ede
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 40, 96, 142, 319, 343, 359, 401, 498, 545
II.: 69, 112, 275, 325, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 490, 507, 517, 519, 526, 529, 531, 535, 537, 550, 574, 575, 581, 582, 583, 586, 587, 618, 628, 677, 696, 731
III.: 168, 226, 330, 331, 343, 360, 454, 459, 460, 470, 520, 559, 571, 592, 601, 665, 672, 718, 726
IV.: 52, 59, 116, 138, 167, 221, 250, 251, 285, 401, 514
V.: 28, 82, 209, 471, 520, 525, 576, 623
szepesi káptalan
III.: 448
— püspök l. Bélik József
— püspökség IV.: 296
— 16 város II.: 643, 745; III.: 19, 20, 21, 22, 32, 101, 277, 473, 695; V.: 209, 276, 554
— — törvényszékei II.: 631, 638, 642—644, 648; III.: 21, 95, 277, 308; IV.: 299; V.: 275, 276
— tízlándzsások II.: 643, 644; III.: 21
Szepeshely (Spišská Kapitul'a, Csehszl.)
IV.: 296
Szepessy Ignác báró (1780—1838) 1820-ban erdélyi, 1828-tól pécsi püspök, a pécsi jogakadémia alapítója
I.: 13, 109, 112, 113, 114, 122, 128, 130, 131, 160, 164, 169, 172, 174, 184, 221, 228, 239, 241, 242, 247, 248, 249, 254, 258, 259, 262, 270, 274, 276, 277, 377, 378, 379, 383, 386, 422, 423, 426, 457, 459, 532, 534, 535, 536, 537, 555, 562, 564
II.: 141, 166, 168, 190, 191, 209, 228, 239, 242, 243, 245, 246, 351, 352, 353, 354, 359, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 421, 464, 539, 540, 681, 682, 683, 705
III.: 100, 138, 140, 142, 147, 149, 152, 153, 154, 176, 180, 196, 197, 201, 204, 205, 249, 250, 252, 310, 315, 317, 728, 730
IV.: 127, 128, 130, 132, 133, 145, 149, 179, 180, 181, 182, 183, 191, 195, 294, 356, 447
V.: 54, 179, 322
— a követekről I.: 458
— az alsószlavóniai megyék hovátartozásáról IV.: 191—198; V.: 54
— pásztorlevele V.: 179
— pécsi akadémia-alapítása V.: 322, 540
Széphalom (Zemplén vm.)
IV.: 118
Szerbia (Servia)
II.: 449; V.: 33, 430
szerbek
III.: 444, 461, 462, 475, 478; IV.: 313, 395; V.: 191, 226, 255, 256, 268, 269
szerb nyelv
I.: 139
Szerdahelyi József, kir. kamarás, kerületi táblai ülnök
V.: 481
szeredi uradalom (Pozsony m., Sered, Csehszl.)
II.: 169
Szerém vmegye
I.: 602, 604, 605; II.: 61, 582; III.: 505, 506, 507, 535, 549, 624, 625, 626, 732; IV.: 17, 18, 68, 113, 146, 165, 173, 175, 176, 177, 181, 191, 195, 196, 200, 201, 411, 413, 435, 474; V.: 8, 12, 51, 54, 99, 111, 171, 202, 241, 378, 501, 554, 568
— -ben a hold nagysága V.: 13
— követei l. Poszavecz Zsigmond, Bossányi József
— — a követek megnevezése nélkül
I.: 142, 211, 319, 343, 359, 498, 545, 601
II.: 117, 201, 220, 222, 255, 275, 320, 325, 327, 328, 331, 362, 366, 372, 410, 490, 493, 496, 507, 517, 519, 529, 535, 537, 550, 574, 575, 583, 586, 587, 588, 591, 592, 628, 641, 696, 711

III.: 113, 168, 330, 331, 347, 360, 454, 459, 470, 529, 540, 559, 567, 571, 582, 592, 665
IV.: 52, 59, 116, 221, 278, 280, 285, 342, 498, 514, 614, 629, 644
V.: 82, 110, 135, 150, 466, 482, 516, 525, 576, 623
— szavazati joga az országgyűlésen V.: 8
— visszacsatolása az országhoz V.: 12, 363
Szerémség, szerémi (syrmiumi) bán, bánság, kerület
IV.: 173, 175, 176, 177, 182, 192, 193, 194, 196, 201, 202
V.: 363, 378, 448
szerémi adózási kerület
V.: 672
Szerencsy István, személynöki ítélőmester
II.: 707; III.: 151, 168, 198; IV.: 275; V.: 136, 151, 174, 660
szerviták
V.: 109, 110
szerzetesek öröklése
III.: 301—302
szerzetesi fogadalmak feloldozása
II.: 602
Szeverin vmegye l. Szörény vmegye
Szibéria
I.: 143; II.: 402, 407, 409; III.: 703; IV.: 316, 318; V.: 38
Szicília
III.: 370
Szigetvár (korábban Somogy, ma Baranya m.)
II.: 634
szikes (székes) földek
I.: 466
Szikszay Sámuel, bankjegyhamisító nemes
V.: 8
Szilágyi Erzsébet († 1483) Hunyadi János felesége
IV.: 546
Szilágyi Mihály († 1460) Magyarország kormányzója
IV.: 191, 584
Szilassy Ferenc (1793—1841) Gömör vmegye alispánja és országgyűlési követe
I.: 20, 79, 538, 539; II.: 297, 330, 341, 348, 374, 446, 553, 592; III.: 143, 145, 146, 406, 637, 661; IV.: 30, 258, 268, 279, 462, 655, 671; V.: 53, 487, 552, 590
Szilassy József (1755—1837) 1824: Zemplén, 1828: Torna vmegye főispánja, 1835: koronaőr
I.: 20; V.: 214, 223, 224
Szilézia
I.: 115; II.: 232; III.: 210; IV.: 26, 307, 646
szilvási vashámor (Borsod m.)
V.: 398
szilvások
III.: 420, 421
II. Szilveszter pápa (uralk. 999—1003)
II.: 607; IV.: 613; V.: 561
Szilveszter-bulla
II.: 603, 608; V.: 561
Szily Kálmán (1838—1924) az Akadémia főtitkára
III.: 449
Szintay János, országgyűlési ifjú, 1848-ban beregi kormánybiztos
IV.: 189
Szinyey-Merse László († 1850) Sáros vmegye első követe
I.: 22, 49, 53, 58, 64, 88, 93, 95, 145, 229, 244, 294, 320, 356, 369, 374, 405, 420, 430
Szirmay Ádám, Zemplén m. főjegyzője, majd a kir. tábla bírája, királyi biztos Békés megyében
IV.: 378, 434; V.: 59, 62
Szirmay Antal, Zemplén vmegye második, majd első követe
I.: 22, 40, 49, 87, 193, 235, 279, 421, 488
II.: 70, 119, 120, 173, 348, 380, 408, 415, 433, 553, 743
III.: 7, 115, 441, 446, 457, 477, 571, 598, 605, 637, 668, 669
IV.: 170, 172, 183, 188, 189, 193, 267, 282, 326, 335, 363, 381, 423, 426, 435, 466, 496, 502, 544, 556, 563, 565, 575, 581, 614, 619, 660, 670
V.: 19, 61, 110, 133, 134, 136, 149, 186, 199, 203, 222, 228, 244, 299, 301, 310, 319, 397, 447, 472, 519, 569, 651, 670
Sziszek (Sisak, Zágrábmegye, Jugoszl.)
III.: 235
szisztovai béke (1792)
III.: 617
Szitány (Bihar vmegye, Sitani, Rom.)
I.: 137
Szkalkapuszta (Trencsén m; Vágsziklás község mellett, Skala, Csehszl.)
IV.: 355
szláv liturgia
IV.: 294
szláv nemzetek
V.: 336
Szlavónia, szlavónok
I.: 84, 150, 455, 517
II.: 15, 59, 60, 61, 580, 582, 649, 655, 696
III.: 235, 507, 510, 534, 544, 547, 549, 550, 556, 573, 624, 625, 670
IV.: 102, 107, 138, 146, 155, 156, 165, 173, 174, 175, 176, 182, 184, 191, 192, 193, 196, 200, 201, 204, 218, 330, 336, 451, 457, 467, 469, 476, 492, 677
V.: 12, 54, 202, 203, 379, 409, 557 vö. Alsótótország, Felsőtótország, Tótország
— bánja IV.: 173

szlavóniai urbárium
I.: 601; III.: 519, 534, 535, 544, 548, 550, 555, 556, 733
szlavóniai protestánsok helyzete
V.: 8
szlovákok (tótok)
III.: 603; V.: 242, 268
szlovák jobbágy
I.: 141, 142, 570; II.: 39, 165
— nyelv I.: 139; II.: 650; V.: 191, 334
Szluha Imre, Fejér vmegye követe
II.: 93, 110, 112, 119, 128, 148, 157, 184, 195, 236, 237, 252, 292, 294, 295, 301, 308, 312, 328, 337, 338, 340, 348, 437, 454, 474, 487, 490, 491, 507, 510, 516, 525, 527, 534, 548, 553, 555, 574, 581, 584, 586, 589, 592, 595, 614, 615, 628, 710, 713, 723, 724
III.: 9, 11, 12, 14, 20, 33, 261, 272, 306, 330, 336, 337, 338, 377, 389, 390, 394, 395, 402, 407, 412, 419, 438, 451, 466, 489, 501, 738, 739
IV.: 14, 55, 57, 78, 80, 96, 103, 104, 114, 115, 136, 143, 144, 167, 169, 170, 183, 202, 230, 430, 459, 471, 496, 518, 542, 554, 557, 579, 583, 612, 614, 620, 648
V.: 185, 186, 189, 204, 215, 225, 253, 257, 259, 262, 418, 419, 424, 425, 445, 446, 454, 459, 472, 484, 496, 497, 499, 505, 507, 508, 562, 574, 578, 611, 612, 614, 618, 627, 655
Szmolenszk
II.: 424
Szmrecsányi János, az úrbéri albizottság tagja
I.: 589
szóbeli perek, ezek bíróságai
II.: 477, 575, 727, 729—735, 737, 744—746; III.: 41, 113, 116—119, 298, 308; IV.: 215; V.: 192, 210, 234, 252, 270, 275, 322, 339, 341, 372, 400, 411, 477, 478, 518, 527, 635, 649, 650, 666, 671
Szobieszky János (1624—1696) lengyel király
II.: 402, 406, 425
szólásszabadság
I.: 237
II.: 458, 535, 538, 546, 554, 555, 556, 557, 558, 560, 563, 565, 574, 575, 629, 630, 631, 668, 686, 724, 725, 726, 736
III.: 8, 66, 97, 98, 99, 100, 108, 109, 110, 111, 112, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 141
IV.: 15, 326, 329, 498—506, 508—509, 511—519, 522—524, 526—528, 530—551, 554, 559—562, 566, 568, 570, 571, 573, 575, 580—583, 585—587, 590, 593, 596, 598, 600, 601, 603, 604, 608, 610, 611, 615—619, 621—622, 626—638, 640, 641, 659, 662, 668
V.: 9, 30, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 66, 122, 138, 139, 176, 211, 246, 265, 327, 487, 499, 553, 622, 684
— ügyében készült rendi üzenet és felírás szövege IV.: 530—533
— — ennek rendi és főrendi tárgyalásai IV.: 564—566, 568—576, 579—585, 600, 604, 606—610, 614—616, 622, 630—638, 640—644, 648, 652, 663, 670, 671; V.: 8, 30, 36, 39, 71, 74, 120, 140, 155, 173, 174, 187—189, 241, 270, 301, 326, 339, 359, 396, 410, 411, 462, 475, 489, 500, 557 567, 570, 627, 664, 674, 677—681
Szolcsány (Nyitra vmegye, Selčany, Csehszl.)
II.: 190
szolgabíró
I.: 410, 421, 429, 474, 475, 567, 574, 575, 593, 594, 597, 598, 599
II.: 42, 139, 158, 164, 174, 175, 182, 191, 194, 203, 204, 209, 214, 219, 225, 266, 272, 273, 287, 304, 313, 319, 326, 327, 328, 375, 380, 386, 414, 415, 419, 440, 450, 452, 460, 470, 471, 492, 494, 496, 505, 507, 508, 515, 523, 525, 527, 554, 567, 568, 569, 655, 697, 700, 710, 713, 714, 715, 716, 735, 745, 746
III.: 19, 20, 23, 24, 45, 68, 76, 77, 78, 79, 80, 87, 94, 121, 122, 176, 182, 199, 202, 253, 262, 308, 484, 497, 504, 534, 568, 584, 585, 587, 591, 592, 594, 595, 661, 706, 723, 728
IV.: 10, 12, 13, 60, 61, 65, 66, 86, 108, 113, 125, 133, 155, 165, 167, 169, 233, 276, 277, 278, 279, 280, 336, 413, 414, 416, 476, 555
V.: 17, 102, 107, 155, 237, 280, 290, 372, 381, 387, 399, 438, 539, 564, 565
— mint békéltető III.: 23—25
— választása IV.: 285, 286
Szolnok
V.: 458
Szombathely
V.: 458
szombathelyi káptalan követe l. Sághy Mihály
— püspök l. Bőle András
Szombathelyi Antal (1802—1862) Békés vmegye követe, majd főjegyzője, utóbb alispánja
III.: 425, 456, 462, 542, 545, 605, 698
IV.: 12, 21, 53, 58, 238, 240, 249, 260, 262, 275, 320, 335, 373, 378, 383, 384, 410, 414, 670, 674
V.: 64, 65, 174, 204, 220, 221, 225, 231, 232, 238, 244, 306, 309, 314, 410, 424, 425, 434, 440, 570, 573, 589, 591, 593, 619, 644, 645, 652,

653, 670, 677, 680, 685
— a békési sérelemről s a főrendek ellen V.: 174—177
— a főrendek ellen V.: 326, 678—679
— az örökváltság mellett III.: 698—701
— a tizedről V.: 323—325
— a szólásszabadságról V.: 326—329, 677—678
— Horvátország elleni támadása V.: 653
szomolnoki (Szepes vmegye, Smolník, Csehszl.) bányászitélőszék
V.: 398, 399, 406
szorgalmi (industrialis) kertek
V.: 86
szökevények kölcsönös kiadására vonatkozó államközi szerződések
III.: 495, 499
szökevény jobbágyok
I.: 567
szőllők, szőllőművelés, szőllőhegy, szőllőlábak, szőllőkert
I.: 605, 615; II.: 13, 15, 18, 39, 70, 115, 116, 117, 118, 119, 143, 197, 334; III.: 420, 421, 510, 560, 651; IV.: 23; V.: 83, 86, 87, 202, 352
szőllődézsma, szőllőkilenced
II.: 115, 212, 237, 246, 318, 334; V.: 221, 347
Szörény (Szeverin) vmegye, szörényi bánság
II.: 649, 655, 656; III. 75.: 76, 234, 235, 236, 237, 241, 246, 247, 250, 251, 626; IV.: 173, 176, 191, 192, 195, 254, 417
Sztáray-grófi család
II.: 354
Sztáray Albert gróf (1785—1843)
V.: 670
Sztojka Imre báró, Máramaros vmegye első követe
I.: 14, 16, 27, 62, 63, 77, 83, 84, 290, 325, 335, 374, 416, 455
II.: 128, 148, 175, 237, 297, 330, 341, 375, 380, 408, 447, 454, 509, 519, 538, 553, 584, 585, 595, 602, 610, 711, 743
III.: 66, 114, 123, 146, 164, 261, 296, 330, 331, 352, 359, 412, 415
sztrájk
V.: 553
II. Szulejmán török szultán (uralk. 1520—1566)
II.: 426
Szulejmán, török nagyvezér a XVII. században
IV.: 200
Szumrák (Sumrák) János, Besztercebánya követe
II.: 475, 476, 577, 644; III.: 50, 53, 65, 69, 102, 260, 392, 726; IV.: 52
Szutsits Károly (sz. 1805) Bács vmegye második követe, utóbb kir. táblai ülnök, majd septemvir
I.: 156, 284, 286, 292, 329, 332, 360, 362, 368, 375, 593
II.: 14, 15, 41, 42, 60, 62, 67, 80, 81, 89, 107, 114, 119, 123, 173, 184, 223, 224, 315, 330, 347, 348, 349, 367, 368, 377, 410, 419, 430, 431, 446, 577, 644, 693, 714, 741
III.: 24, 67, 71, 159, 198, 207, 221, 225, 243, 330, 331, 359, 360, 393, 394, 399, 455, 467, 492
IV.: 42, 53, 111, 140, 171, 186, 233, 250, 251, 267, 275, 458, 495, 496
V.: 96, 133, 150, 153, 225, 311, 312, 313, 322, 670
Szutsits (Szusits, Szufics) Mátyás Pál (1766—1834) 1827: székesfejérvári, 1830: djakovári püspök
I.: 174, 222
Szuvorov- Rymnikszkij gróf (1729—1800) orosz hadvezér
II.: 424
Szűcs Albert, szabolcsmegyei lakos
IV.: 291
Szűcs Antal (sz. 1792) Győr vmegye országgyűlési követe, majd alispánja
II.: 347, 380, 446; III.: 384, 561, 567, 571, 637; IV.: 336, 345, 404, 461; V.: 120, 484
Szűcs Lajos (1777—1842) Fejér vmegye második követe, főszolgabirája, majd alispánja
I.: 49, 290, 528, 593
szüret
III.: 549, 670, 679

táblabirák
II.: 376, 377, 431, 432, 501, 508, 509, 513, 548, 567, 716; III.: 43, 44, 86, 88, 93, 94, 103, 163, 196, 198, 199, 263, 266, 288; IV.: 52, 59, 60, 61, 130, 213, 281, 282, 286; V.: 616
— száma: II.: 509—511, 513—518; III.: 92, 253, 281
— választása II.: 509—510, 514, 518—526, 534—535, 548—551; III.: 89—94, 253, 283—287
— fizetése II.: 515—517, 518
— tiszteletbeliek, száma, választásuk, hatáskörük II.: 526—535
— — napidíjának kérdése II.: 533
tabularis (kerületi táblánál kezdődő) perek
IV.: 168
Tacitus Publius Cornelius (55—120) római történetiró
II.: 372; III.: 605; IV.: 629
Tagen János (1777—1838) nagyváradi nagyprépost káptalani követ
I.: 105, 106, 146, 147, 174, 175, 176, 177, 179, 199, 206, 208, 210; II.:

627; III.: 197, 498, IV.: 551, 555; V.: 227
— perbe fogásának s az országgyűlésről való kitiltásának kérdése I.: 174 177, 178, 179, 180, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 431
— felmentése II.: 600
talált kincs tulajdonjoga III.: 386—390
Talleyrand, Charles Maurice de (1754—1838) Napóleon, majd XVIII. Lajos külügyminisztere II.: 405; III.: 685; IV.: 49, 50, 636
Tamás spalatói főesperes (1200—1268) IV.: 191
Táncsics Mihály (1799—1884) IV.: 322; V.: 356
tanítóképzők (praeparandiák) IV.: 297, 356, 357; V.: 212, 213, 606, 650 665 674
— ügyében bizottság, ennek megválasztása V.: 665, 670, 689
— — királyi resolutio V.: 682
tanulmányi alap (népnevelés fundusa, fundus studiorum) I.: 398; III.: 302, 304; IV.: 246, 355, 356
tárgyalás sorrendjének kérdése I.: 78—81, 96, 97, 111, 115, 116, 118, 119, 133, 172, 183, 315, 316—319, 321, 325, 357—375, 389; II.: 310, 637, 687; III.: 171, 618; IV.: 79, 90, 156, 548; V. 21, 22, 28, 123, 315. 659
Tarnay Mihály Csanád vmegye országgyűlési követe V.: 398, 590, 596, 601, 616
Tarnóczy Kázmár (sz. 1804) Bars vmegye főjegyzője és Majthényi László helyébe választott második követe II.: 57, 253, 254, 259, 268, 271, 306, 312, 341, 342, 344, 349, 416, 458, 495, 503, 507, 510, 523, 529, 531, 535, 536, 539, 546, 553, 556, 559, 618, 629, 636, 667, 668, 678, 698, 710, 743
III.: 25, 32, 34, 39, 52, 53, 67, 71, 99, 126, 185, 187, 208, 269, 272, 279, 283, 296, 301, 304, 336, 345, 347, 352, 356, 389, 395, 424, 445, 451, 454, 459, 476, 490, 492, 497, 498, 506, 508, 513, 515, 516, 518, 522, 691, 721
IV.: 8, 10, 20, 57, 139, 188, 189, 218, 227, 243, 252, 258, 279, 286, 290, 377, 380, 392, 398, 404, 421, 455, 459, 510, 511, 516, 523, 533, 555, 557, 567, 570, 595, 620, 627, 629, 655
V.: 27, 46, 49, 119, 149, 173, 175, 182, 186, 187, 189, 229, 231, 251, 298, 305, 309, 313, 320, 354, 371, 415, 437, 450, 476, 505, 508, 513, 523, 619, 650, 661, 673, 674, 680, 681, 686
— támadása a főrendek ellen az 1833. dec. 5-i orsz. ülésen II.: 458—459; IV.: 519; V.: 175
— az örökváltság mellett III.: 691—692
tárnokjogi cikkek II.: 732
tárnokmester l. Pálffy Fidél gróf
tárnokmester törvényes kötelességei, jogai, hatósága I.: 85; III.: 288; V.: 291
tárnokszék II.: 474, 477, 478, 577—579, 580, 582, 587—593, 612, 648, 697; III.: 95, 102, 103, 104, 115, 127, 288; IV. 299
— székhelye II.: 588, 592; III.: 288
— tagjainak választása II.: 588; III.: 114
Tarpa (Bereg vmegye) IV.: 367, 375, 409
Tarquiniusok III.: 378
Társalkodási Egyesület (országgyűlési ifjaké) IV.: 456, 561
társországok statutumalkotó joga V.: 409, 474
— törvényszékei II.: 580—581, 582
— -ban a magyar nyelv IV.: 297, 302; V. 245, 248
Tascher gróf V.: 404
Tasmania (Van Diemensland) IV.: 343
Tasnády Péter, kisráskai kisnemes IV.: 545
Tătăreşti l. Résztelek
tatárok II.: 425; III.: 213
Tátra III.: 724
távollevő főrendek ügye IV.: 139—144, 155 vö. ablegatus absentiumok, regalisták
— a nádor állásfoglalása az ügyben IV.: 145—146
tégla- és cserépégetés, mészégetés II.: 32, 76, 77
Teherán (Perzsia fővárosa) II.: 425
Telegdy Miklós (1535—1586) pécsi püspök, esztergomi érseki helynök III.: 282; IV.: 175
Telekesy István (1633—1715) egri püspök III.: 304
Teleki-család III.: 339
Teleki József gróf (1738—1796) I.: 439
Teleki József gróf (1790—1855) történetíró, a rendszeres munkálatok kidolgozására kinevezett bizottság tagja III.: 82

Teleki Sámuel gróf (1792—1857), a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka
I.: 261, 266, 269; II.: 597
telek (portális) katonaság
II.: 278, 324; III.: 507, 696
telekkönyv (fundualis könyv) szerkesztése
I.: 449
telepítések
I.: 577, 578; II.: 224; III.: 666; IV.: 384; V.: 92, 93, 95, 105
vö. puszták betelepítése
telkek cseréje földesúr és jobbágy között
I. 614—617
telken kívüli állomány l. postfundualitas
telki állomány
V.: 83, 84, 85, 86
vö. intra-, extravillanum
Tellinger l. Dellinger
Temes vmegye
I.: 332, 601, 612, 614; II.: 49, 58, 61, 129, 130, 165, 336, 473; III.: 86, 154, 263, 282, 440, 445, 491, 505, 506, 507, 535, 548, 552, 555, 565, 623, 624, 625, 626, 627, 732, 738; IV.: 177, 178, 182, 205, 228, 395; V.: 82, 98, 214, 222, 363, 382, 383, 672
— -ben a hold nagysága V.: 13
— -i szorgalmi kertek V.: 86
— javaslatai IV.: 205—207
— követei l. Császár Sándor, Dessewffy Antal, Kövér János, Laczkovics János
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 217, 342, 359, 402, 411, 485, 617
II.: 201, 220, 222, 327, 331, 362, 366, 372, 393, 395, 410, 456, 470, 490, 491, 493, 496, 509, 517, 519, 529, 531, 535, 537, 538, 550, 574, 577, 591, 622, 641, 654, 696, 722
III.: 68, 108, 168, 218, 226, 284, 297, 331, 343, 373, 454, 475, 501, 512, 540, 555, 559, 567, 571, 614, 635, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 231, 244, 250, 251, 263, 282, 547, 573, 616, 660
V.: 305, 314, 472, 520, 523, 576, 617
— véleménye a házi adóról V.: 383
— visszakebelezése V.: 414
Temesi kerület, bánság
I.: 84; IV.: 177, 196; V.: 287, 363, 385, 448, 554 vö. Bánát
temesi adózási kerület: V.: 672
Temesvár
I.: 521; II.: 196, 495; IV.: 322, 348, 546; V.: 60, 458, 672
— követe l. Bakics János, Klapka Károly József
temetők kérdése l. vallásügy főcímszó alatt
Temperance Society (mértékletességi társulat)
II.: 20
templomos lovagok
II.: 701; III.: 331
tengeri consulatus
II.: 648; V.: 345
tengermelléki városok
II.: 591, 655, 715, 745
tengerparti kamerális kerület törvényszékei
II.: 655—656; III.: 7, 308; IV.: 417
vö. vinodoli ítélőszékek
Teréziánum, bécsi
I.: 310; III.: 684; IV.: 303, 304, 356
Terje (Bihar vmegye, Tria, Rom.)
IV.: 676
térképek (földabroszok, mappák), ezek készítése
I.: 449; V.: 241
természettörvény, természeti jog
III.: 172, 217, 284; V.: 268, 269, 491, 602, 645
terragium l. földbér
Tersatto vára
III.: 236
Terstyánszky (Trsztyenszky) Antal († 1860) Hont megye követe
V.: 53, 473, 551, 627, 636, 643
Tersztyánszky Imre (1786—1847) a pécsi káptalan követe, pécsi nagyprépost, c. püspök, a hétszemélyes tábla bírája
I.: 135, 177, 181, 192, 194, 212, 234, 235; II.: 99, 331, 553; III.: 603, 604, 605; IV.: 462; V.: 479
testi büntetés l. botbüntetés
Thelusson párisi bankár és fia
III.: 279—280
Themistokles (i. e. 525—461) görög hadvezér és államférfi
IV.: 188
Themplinius de Sancto Georgio, Horvátország és Dalmácia bánja
IV.: 192
Theresianum Urbarium l. úrbéri szabályzat
Thökölyek
I.: 440; III.: 338
Thököly István (1581—1651)
III.: 407
— -né Thurzó Katalin III.: 407
Thököly István (1623—1670)
III.: 407; IV.: 308, 358
Thurn János gróf, indigena
V.: 462, 473
Thurzó György (1567—1616) nádor
II.: 227, 626; III.: 339, 400, 407; IV.: 308
Thurzó Imre (1589—1621)
III.: 400
Thurzó Katalin, Thököly Istvánné
III.: 407

Tibet
III.: 434
Tilkovszky Loránt
IV.: 360
Tilly, Johann, gróf (1559—1632) császári tábornagy a harmincéves háborúban
I.: 506
tiltott sajtótermékek
V.: 487
Times (angol napilap)
IV.: 212
tinnini püspök l. Jordánszky Elek
— püspökség IV.: 474
Tirol
III.: 678; IV.: 646
Tisza Lajos (1798—1856) Bihar vmegye első követe és alispánja, 1841: Bihar vmegye adminisztrátora, 1833 augusztus 8-án eltávozott az országgyűlésről
I.: 27, 41, 51, 55, 62, 86, 91, 96, 137, 151, 154, 176, 177, 208, 228, 230, 251, 282, 283; IV.: 215
Tisza folyó
IV.: 195, 200, 309, 394, 395; V.: 452
— szabályozása IV.: 310
Tiszai koronai kerület
I.: 586; II.: 715; III.: 19, 695; IV.: 395; V. 39
tiszai vármegyék, részek
III.: 410, 413, 420, 441; V.: 77, 82, 89, 91, 111, 135, 456, 458, 466
Tiszapolgár (Szabolcs vmegye)
IV.: 411
Tiszaújlak (Ugocsa vmegye)
IV.: 395
tiszta adomány l. pura donatio
tiszti ügyész
I.: 567, 614, 617; II.: 175, 194, 195, 203, 205, 210, 305, 386, 431, 499, 531, 550, 551, 592; III.: 87, 93, 636, 728; IV.: 8, 9, 56, 61, 65, 155, 165, 180, 286, 287, 346; V.: 106, 118, 119, 236
tiszttartók, gazdatisztek, uradalmi tisztek
I.: 429
II.: 90, 111, 147, 149, 169, 175, 179, 183, 187, 194, 233, 241, 271, 430, 432
III.: 34, 43, 196, 199, 243, 311, 566, 585, 586
IV.: 52, 59, 61, 86, 131, 132, 155, 180, 184, 213, 222, 403
V.: 237, 238, 437
tisztújítás (restauratio)
II.: 514, 515, 516, 518, 524, 525, 528, 534, 550, 551, 669, 671, 716
III.: 23, 81, 89, 90, 92, 263, 266, 308, 495, 500
IV.: 169, 282, 283, 284, 285, 286, 302, 317, 473, 502, 553, 568, 569, 649
V.: 45, 183, 207, 332
tisztviselők büntető hatósága, büntető hatalmának korlátozása
V.: 238, 271, 280, 325, 348, 374, 402, 411, 433, 435—438, 475, 480, 489, 499, 503, 546, 547, 567, 572, 601, 652, 664
Titel (Bács-Bodrog vmegye, Titel, Jugoszl.)
IV.: 195
Titus Flavius Vespasianus római császár (uralk. 79—81)
IV.: 34
tized (dézsma) kérdése
I.: 96, 254, 309, 311, 312, 313, 314, 425, 429, 547
II.: 12, 37, 39, 57, 70, 91, 97, 98, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 109, 110, 217, 244
III.: 378, 431—479, 548, 638, 640, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 695
IV.: 370
V.: 183, 192, 202, 208, 217—222, 225—228, 252, 253—262, 311, 323, 324, 401, 433—435, 478, 479, 489, 499, 503, 549, 567, 578, 592
— bérbevételének kérdése II.: 100—103, 146, 243; III.: 401, 437, 446; V.: 202, 208, 217—219, 222, 258, 543
— megváltása III.: 432, 433, 447, 454—458, 670, V.: 208, 217, 220, 221, 254, 258, 503, 543, 544
— megváltásának kulcsa
III.: 459—461; V.: 220, 221
— mentesség fizetése alól III.: 461, 462, 463, 471—476; V.: 221, 226
vö. dézsmamentesség
— protestánsok felmentése fizetése alól III.: 461—470, 663; V.: 217, 222, 225—228, 257
— eltörlésének kérdése V.: 220, 256, 258
— -ről szóló törvényjavaslat szövege III.: 477—479
— — ennek vitája V.: 253—262, 372—374, 433—435, 664
— — a főrendek visszautasítják V.: 270—271, 278—280, 346—348, 411, 433, 542—546, 601, 605, 652, 664
— — 1. §-ának törvénybe iktatása V.: 670, 676
tízes számrendszer
V.: 469
Toager l. Tógyér
toborzási pénztár (Werbungs Cassa, cassa collectaculi)
V.: 83, 88, 89
toborzási segédpénz
V.: 525, 611, 673
Tógyér (Torontál vmegye, Toager, Rom.)
II.: 469
Tokaj (Zemplén vmegye)
V.: 458

tolerantia (vallási türelem)
I.: 243; V.: 67
Tolna vmegye
I.: 572; II.: 29, 98, 133, 135, 245, 249, 250, 251, 294, 412, 447, 454; III.: 38, 442, 507, 562, 563, 612; IV.: 114, 161, 303, 307, 312, 315, 355, 360, 361, 362, 364, 365, 417, 421, 423, 442; V.: 111, 127, 144, 193, 213, 380, 384, 481, 501, 545, 672
— követei l. Csapó Dániel, Bezerédy István, Jeszenszky János
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 217, 246, 304, 319, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 135, 201, 222, 269, 325, 327, 328, 362, 366, 372, 410, 491, 493, 496, 507, 515, 517, 519, 526, 529, 531, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 581, 591, 641, 654, 696, 722
III.: 103, 108, 113, 219, 284, 297, 331, 343, 346, 348, 373, 389, 414, 454, 475, 501, 512, 559, 567, 571, 579, 582, 635, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 221, 244, 250, 547, 573, 616, 660
V.: 40, 82, 97, 110, 113, 207, 213, 235, 305, 314, 398, 471, 508, 520, 525, 606, 617, 659
tolnai svábok
II.: 250, 251
Tomcsányi Ádám (1755—1831) a pesti egyetemen a természettan és erőműtan tanár
III.: 230
Tomka-Szászky János (1700—1762) történetíró és geografus
II.: 331
Tomyán Margit l. Bibics Jakab özvegye
topuszkói ciszterci apátság
II.: 701
Tordince (Szerém vmegye, Tordinci, Jugoszl.)
IV.: 196
Torkos Mihály (1793—1861) Moson vmegye első alispánja és országgyűlési követe, később kancelláriai tanácsos, végül septemvir
I.: 27, 48, 156, 205, 290, 309, 360, 362, 407, 420, 482, 591, 628
II.: 119, 130, 221, 348, 380, 410, 431, 440, 446, 503, 513, 521, 553, 743
III.: 106, 110, 124, 214, 390, 506, 582, 606, 653, 663, 726, 738,
IV.: 58, 59, 308, 3,35, 35, 425, 429, 442, 461, 518, 542, 565, 620, 629
V.: 81, 88, 91, 99, 103 204, 419, 483, 488, 618, 655, 670
Torna vmegye
I.: 222; II.: 381, 668, 672, 673; 676; III.: 86; IV.: 313, 353, 527; V.: 211, 241, 344, 621, 622,
— követi utasítása V.: 211, 616, 621
— követei l. Andrássy György gróf, Bárczay József, Ragályi Tamás, Jakabfalvy András
— — a követek megnevezése nélkül I.: 142, 343, 359, 401, 485, 527
II.: 201, 220, 222, 275, 283, 320, 325, 327, 328, 362, 366, 372, 410, 488, 490, 494, 496, 506, 507, 509, 512, 517, 531, 533, 537, 550, 592, 601, 628, 677, 696, 722
III.: 80, 108, 168, 218, 331, 347, 360, 447, 454, 475, 501, 559, 567, 571
IV.: 52, 56, 59, 108, 116, 144, 167, 217, 231, 244, 250, 278, 280, 514, 515, 629, 644
V.: 28, 36, 99, 110, 113, 150, 305, 508, 520, 576, 616, 622, 656, 659
Tornya (Csanád vmegye, Turnu, Rom.)
III.: 405
Torontál vmegye
I.: 332, 576, 591, 601, 612, 614
II.: 36, 49, 58, 61, 129, 130, 133, 165, 167, 189, 469, 473, 701; III.: 19, 263, 440, 471, 479, 491, 505, 506, 507, 535, 548, 552, 555, 565, 623, 624, 625, 626, 627, 732, 738; IV.: 177, 187, 303, 307, 309, 310, 311, 315, 319, 322, 347, 351, 356, 360, 418, 419, 422
V.: 23, 83, 86, 338, 344, 363, 414, 501, 672
— -ben a hold nagysága V.: 13
— főispánja l. Ghyczy József
— -i szorgalmi kertek V.: 86
— követei l. Hertelendy Miksa, Gyertyánffy Dávid
— — követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 217, 342, 359, 401, 411, 498, 598, 545, 617
II.: 222, 269, 275, 320, 327, 328 [362, 366, 372, 410, 470, 491, 494, 496, 509, 515, 517, 519, 531, 535, 537, 550, 576, 582, 591, 654, 667, 696, 722
III.: 68, 108, 113, 280, 306, 330, 331, 343, 447, 454, 458, 471, 475, 479, 512, 520, 529, 540, 559, 567, 571, 614, 665
IV.: 52, 57, 59, 116, 144, 155, 167, 221, 250, 251, 547, 573, 616, 617, 660
V.: 314, 466, 520, 576, 617
— visszakebelezése V.: 414
Torres Vedras (portugáliai erődített város)
II.: 424
Torstenson Leonhard gróf (1603—1651) svéd táborszernagy a harmincéves háborúban
I.: 506
Toscana
III.: 499
Tossoni József Ágoston, Fiume város követe
II.: 648, 649, 650; III.: 74, 75; V.: 389, 476, 670

tótok l. szlovákok
Tótország
II.: 120, 123, 192, 254, 266; III.: 75, 625; IV.: 197, 411; V.: 7, 12, 54
vö. Alsó- és Felsőtótország, Szlavónia
tótországi megyék l. Pozsega, Szerém, Verőce megyék
Toxus herceg, Liburnia ura a X. században
III.: 238
Török család
III.: 398
Török Gábor, Arad vmegye főszolgabírája és országgyűlési második követe
I.: 29, 44, 48, 60, 77, 83, 92, 279, 284, 297, 314, 315, 319, 320, 333, 356, 389, 419, 429, 451, 485
II.: 117, 119, 121, 131, 132, 153, 173, 180, 214, 215, 220, 223, 231, 237, 269, 282, 294, 306, 312, 326, 333, 338, 373, 439, 440, 614, 628, 644, 651, 652, 663, 668, 685, 727, 743
III.: 32, 38, 50, 79, 107, 111, 115, 156, 222, 272, 295, 347, 359, 360, 367, 384, 388, 389, 392, 406, 535, 542, 557, 558, 560, 573, 575, 577, 579, 582, 605, 634, 637, 640, 641, 642, 649, 725
IV.: 11, 13, 48, 64, 98, 120, 228, 244, 246, 248, 250, 251, 271, 351, 356, 377, 378, 381, 399, 406, 415, 427, 428, 435, 457, 458, 462, 467, 469, 497, 657, 660
V.: 28, 33, 82, 83, 88, 133, 136, 140, 149, 172, 188, 198, 200, 201, 202, 322, 575, 576, 579, 580, 608, 618, 650, 670, 686
Törökország, törökök, török porta
I.: 215, 247, 296, 308, 360, 440, 494, 499; II.: 403, 424, 604, 661; III.: 49, 67, 222, 361, 437, 445, 581, 714; IV.: 91, 106, 126, 127, 177, 200, 384, 485, 502, 625; V.: 33, 360, 378
török—egyiptomi béke (1833)
I.: 296
török háborúk (általában)
III.: 335, 411, 617; IV.: 420; V.: 79, 96, 112, 501
török háború, 1737/39-i
III.: 222; IV.: 419
török—orosz háború 1828/29-i
II.: 721
török—orosz szerződés (hunkiár-szkelesszii)
I.: 296
törvénycikkek:
— Szent István I. decretuma (Intelmek):
4. fej. III.: 212, 444
5. fej. II.: 363
— Szent István II. decretuma:
2. fej. V.: 253
5. fej. II.: 154; III.: 186, 283, 365
törvénycikkek:
6. fej. II.: 154
14. fej. I.: 348
17. fej. III.: 694
35. fej. II.: 56, 154
52. fej. III.: 434; V.: 253
53. fej. IV.: 551, 565, 574, 591
54. fej. IV.: 591
— Szent László I. decretuma:
1. fej. III.: 452
3. fej. III.: 452
20. fej. I.: 300
27. fej. V.: 253
31. fej. V.: 253
37. fej. IV.: 674
38. fej. II.: 667; IV.: 674; V.: 217
40. fej. V.: 253
— Szent László II. decretuma:
2. fej. II.: 148
— Kálmán király törvényei (ált.): I.: 61
I. decretuma:
2. fej. III.: 46
15. fej. III.: 186
16. fej. V.: 449
19. fej. II.: 154
20. fej. III.: 186, 365
21. fej. II.: 154
49. fej. II.: 627
66. fej. V.: 253, 254
75. fej. III.: 212
— 1222-i aranybulla (általában) I.: 270, 468, 472, 560; II.: 77, 95, 97, 161, 222, 521, 595; III.: 188, 282, 325, 378, 728; IV.: 75, 405
1. cikk. IV.: 675
2. cikk. II.: 304, 556; III.: 212; IV.: 72
3. cikk. IV.: 405
4. cikk. II.: 196; III.: 186, 281, 283, 365, 366, 367, 370, 377, 382
5. cikk. III.: 728
8. cikk. II.: 596
17. cikk. II.: 154
19. cikk. II.: 154; III.: 59, 694
20. cikk. III.: 377
26. cikk. II.: 155; III.: 216; IV.: 358
27. cikk. IV.: 192
31. cikk. IV.: 149, 210, 510, 572, 661; V.: 58
— 1231-i aranybulla:
11. cikk. III.: 282
17. cikk. II.: 596
— 1351. évi decretum (általában) II.: 295; III.: 186, 325, 366, 367, 370; IV.: 191
5. cikk. II.: 154
6. cikk. II.: 90, 98, 109, 242, 250; III.: 444, 665, 666
9. cikk. II.: 707
12. cikk. III.: 625; IV.: 192
13. cikk. IV.: 428
24. cikk. III.: 18, 174

törvénycikkek:
— Zsigmond I. (1397-i) decretuma I.: 482; III.: 696
II. (1405-i első) decretuma I.: 482; IV.: 192
5. cikk. III.: 57; V.: 435
8. cikk. III.: 57
III. (1405-i második) decretuma I.: 482
8. cikk. III.: 314; V.: 374
10—11. cikk. V.: 547
13. cikk IV.: 428
— 1405: 6. tc. II.: 376
— 1405: 7. tc. II.: 304; IV.: 72
— 1405: 8. tc. II.: 304; III.: 65
— 1405: 12. tc. V.: 330
— 1405: 13. tc. V.: 330
— 1411: 5. tc. III.: 432, 444
— 1411: 6. tc. III.: 432
— Zsigmond V. törvénykönyvének előljáró beszédje V.: 511
— 1435: 2. tc. II.: 527; III.: 696; IV.: 285
— 1435: 5. tc. III.: 18
— 1435: 17. tc. III.: 189
— 1439: 3. tc. V.: 511
— 1439: 7. tc. IV.: 192
— 1439: 16. tc. IV.: 358
— 1439: 28. tc. III.: 444, 464, 473
— 1439: 31. tc. III.: 18
— 1446. évi decrétum IV.: 593
— 1458: 2. tc. III.: 212; V.: 511
— 1458: 9. tc. II.: 594; III.: 159
— 1458: 10. tc. III.: 444, 464
— 1458: 13. tc. IV.: 537
— 1458: 37. tc. III.: 18
— 1462: 3. tc. II.: 594; III.: 318
— 1464: 13. tc. IV.: 325, 330
— 1464: 14. tc. II.: 617
— 1464: 17. tc. III.: 159
— 1464: 24. tc. III.: 432, 444
— 1471. évi decretum (Mátyás III. decretuma):
3. tc. III.: 432
6. tc. IV.: 193
12. tc. I.: 545
17. tc. III.: 159
19. tc. II.: 603
— 1474. évi decretum bevezetése I.: 464
— 1474: 16. tc. III.: 432
— 1478: 7. tc. III.: 625; IV.: 176, 193
— 1481. évi decretum (Mátyás V. decretuma):
1. tc. II.: 101; III.: 444
3. tc. III.: 444
4. tc. III.: 461, 462, 464
6. tc. IV.: 536, 538
— 1485-i nádori cikkek (általában) II.: 639
— 1485: 4. tc. V.: 538
— 1485: 6. tc. IV.: 315, 569, 585; V.: 310
1485: 12. tc. II.: 563; IV. 196
törvénycikkek:
— 1486: 5. tc. III.: 18, 174
— 1486: 8. tc. II.: 524; III.: 24
— 1486: 9. tc. II.: 527; IV.: 286
— 1486: 26. tc. III.: 59
— 1486: 29. tc. V.: 632
— 1486: 40—43. tc. III.: 432, 444
— 1486: 44. tc. II.: 603
— 1486: 45. tc. II.: 603
— 1486: 49. tc. IV.: 428
— 1492: 1. tc. IV.: 325, 330
— 1492: 8. tc. IV.: 173, 175, 176, 177, 194
— 1492: 9. tc. IV.: 358
— 1492: 18. tc. III.: 212; V.: 511
— 1492: 19. tc. III.: 212; V.: 511
— 1492: 20. tc. III.: 696
— 1492: 30. tc. III.: 212; IV.: 428
— 1492: 34. tc. II.: 527
— 1492: 43. tc. III.: 232
— 1492: 45. tc. II.: 603, 611
— 1492: 46. tc. II.: 594; III. 159
— 1492: 47. tc. II.: 97; III.: 510
— 1492: 48. tc. III.: 510
— 1492: 49. tc. III.: 510
— 1492: 50. tc. III.: 473
— 1492: 53. tc. III.: 24
— 1492: 54. tc. III.: 18
— 1492: 68. tc. III.: 174
— 1492: 92. tc. III.: 65
— 1495. évi decretum (II. Ulászló II. decretuma):
— 1495: 2. tc. IV.: 358
— 1495: 9. tc. I.: 221
— 1495: 10. tc. II.: 603
— 1495: 13. tc. III.: 174
— 1495: 17. tc. III.: 497
— 1495: 25. tc. I.: 162, 166, 171, 175, 221; II.: 599, 634, 635; IV.: 562
— 1495: 26. tc. I.: 221
— 1495: 37., 38., 39. tc. III.: 432, 444
— 1495: 40., 41. tc. III.: 432
— 1495: 42. tc. III.: 432, 444
— 1495: 43. tc. III.: 432
— 1495: 44. tc. III.: 432, 510
— 1495: 45. tc. II.: 609; III.: 432, 444, 458, 461, 462, 464, 478; V.: 225, 226, 255
— 1493. évi decretum (II. Ulászló III. decretuma):
— 1498: 1. tc. II.: 63, 64, 65; IV.: 144, 537
— 1498: 2. tc. II.: 524
— 1498: 4. tc. I.: 46; II.: 379
— 1498: 15. tc. III.: 444; V.: 130
— 1498: 16. tc. III.: 507, 652; IV.: 176, 193
— 1498: 20. tc. IV.: 194; V.: 130
— 1498: 21. tc. V.: 130
— 1498: 22. tc. IV.: 194; V.: 130
— 1498: 39. tc. III.: 101

törvénycikkek:
— 1498: 41. tc. III.: 510
— 1498: 47. tc. II.: 639
— 1498: 51. tc. III.: 432, 444
— 1498. 52. tc. III.: 432
— 1498: 54. tc. III.: 432
— 1498: 63. tc. II.: 603, 606
— 1500. évi decretum (II. Ulászló IV. decretuma):
— 1500: 1. tc. IV.: 537
— 1500: 4. tc. III.: 463
— 1500: 8. tc. IV.: 132
— 1500: 10. tc. II.: 524
— 1500: 27. tc. II.: 97; III.: 510
— 1500: 29. tc. III.: 463, 464, 473, 510
— 1504. évi decretum (II. Ulászló V. decretuma):
— 1504: 1. tc. III.: 503
— 1504: 7. tc. II.: 500
— 1504: 23. tc. II.: 608, 609
— 1504: 24. tc. III.: 437
— 1507. évi decretum (II. Ulászló VI. decretuma):
— 1507: 1. tc. II.: 494
— 1507: 7. tc. II.: 694; III.: 503, 504; IV.: 588, 590, 593
— 1507: 8. tc. IV.: 593
— 1507: 15. tc. II.: 97; III.: 510
— 1514. évi decretum (II. Ulászló VII. decretuma) általában: I.: 117; II.: 97
— 1514: 14. tc. III.: 679, 714
— 1514: 15. tc. III.: 510
— 1514: 16. tc. III.: 510
— 1514: 18. tc. III.: 510
— 1514: 24. tc. V.: 255
— 1514: 60. tc. V.: 492
— 1518: 27. tc. III.: 510
— 1518: 28. tc. IV.: 144, 537
— 1519: 39. tc. II.: 524
— 1522: 1. tc. I.: 537
— 1523: 54. tc. II.: 541
— 1525: 4. tc. I.: 599; II.: 219, 541; IV.: 291
— 1525: 30. tc. IV.: 176
— 1526: 9. tc. II.: 365
— 1536: 26. tc. II.: 93
— 1536: 41. tc. II.: 685, 736; III.: 97
— 1538: 14. tc. IV.: 195
— 1542: 8. tc. III.: 212
— 1542: 33. tc. II.: 157
— 1543: 36. tc. I.: 337; II.: 154, 322; III.: 212
— 1545: 5. tc. III.: 212
— 1546: 25. tc. V.: 396
— 1546: 55. t I.: 437; V.: 256
— 1547: 26. tc. II.: 93; III.: 668, 679
— 1547: 35. tc. III.: 437
— 1547: 36. tc. III.: 473
— 1548: 5. tc. II.: 541
— 1548: 21. tc. III.: 171
— 1548: 29. tc. III.: 314; V.: 290, 387, 414
— 1548: 34. tc. I.: 483, 620; III.: 510
törvénycikkek:
— 1548: 35. tc. II.: 337
— 1548: 36. tc. I.: 483, 620; II.: 337
— 1548: 37. tc. II.: 93, 109
— 1548: 40. tc. IV.: 73
— 1548: 41. tc. IV.: 73
— 1548: 42. tc. II.: 202
— 1548: 60. tc. III.: 437
— 1548: 61. tc. II.: 101; III.: 437, 443; V.: 260, 545
— 1550, 1554, 1559, 1582, 1583, 1588,
— 1593, 1595, 1596, 1598, 1599. évi decretumok (általában) I.: 162
— 1550: 4. tc. V.: 371
— 1550: 10. tc. II.: 362
— 1550: 11. tc. I.: 483; II.: 362
— 1550: 12. tc. II.: 541
— 1550: 16. tc. I.: 222, 300
— 1550: 17. tc. V.: 266, 261, 262, 347
— 1550: 34. tc. III.: 679
— 1550: 35. tc. I.: 483; III.: 679
— 1550: 36. tc. II.: 13, 19, 373; IV.: 19
— 1550: 64. tc. I.: 458, 537
— 1550: 76. tc. III.: 190
— 1552: 3. tc. V.: 258
— 1552: 7. tc. II.: 541
— 1552: 30. tc. V.: 399
— 1552: 31. tc. V.: 399
— 1553: 7. tc. II.: 541
— 1553: 8. tc. III.: 444
— 1553: 11. tc. II. : 93; III.: 510, 679
— 1553: 15. tc. II.: 362
— 1553: 22. tc. I.: 300
— 1553: 24. tc. III.: 131
— 1554: 4. tc. II.: 295
— 1555: 5. tc. III.: 437; V.: 258
— 1555: 15. tc. III.: 437
— 1556: 3. tc. III.: 212
— 1556: 4. tc. III.: 212
— 1556: 5. tc. III.: 212
— 1557: 12. tc. V.: 258
— 1557: 16. tc. V.: 258
— 1559: 14. tc. II.: 97
— 1559: 34. tc. III.: 679
— 1559: 51. tc. III.: 430
— 1562: 27. tc. I.: 300
— 1563: 19. tc. III.: 409
— 1563: 30. tc. II.: 362
— 1563: 31. tc. II.: 541
— 1563: 51. tc. V.: 661
— 1563: 52. tc. V.: 661
— 1563: 62. tc. III.: 49
— 1563: 68. tc. V.: 258
— 1563: 71. tc. III.: 473
— 1563: 72. tc. II.: 101
— 1567: 14. tc. II.: 295
— 1567: 25. tc. I.: 300; II. 605; III.: 161
— 1567: 38. tc. II.: 19
— 1569: 2. tc. II.: 599, 633, 634
— 1569: 8. tc. II.: 295
— 1569: 17. tc. I.: 483
— 1569: 27. tc. V.: 258
— 1569: 28. tc. III.: 463, 464

törvénycikkek:
— 1569: 29. tc. V.: 258
— 1569: 30. tc. V.: 258
— 1569: 31. tc. V.: 258
— 1569: 33. tc. V.: 669
— 1569: 38. tc. IV.: 590, 609
— 1574: 3. tc. II.: 295
— 1574: 4. tc. III.: 463, 464; V.: 256
— 1574: 7. tc. IV.: 195
— 1574: 19. tc. V.: 399, 406
— 1583: 1. tc. I.: 124
— 1588: 10. tc. IV.: 195
— 1588: 48. tc. III.: 98, 110; IV.: 551, 573; V.: 182
— 1593: 22. tc. III.: 98, 110; IV.: 551; V.: 182
— 1595: 5. tc. V.: 156
— 1595: 6. tc. II.: 217, 219; V.: 153 169
— 1595: 7. tc. V.: 156
— 1596: 10. tc. I.: 322, 338; III.: 58
— 1596: 32. tc. III.: 237; IV.: 412
— 1597: 2. tc. III.: 212
— 1597: 27. tc. III. 190
— 1598: 32. tc. III.: 437
— 1598: 35. tc. III.: 429, 430
— 1598: 55. tc. III.: 402
— 1599: 31. tc. III.: 400
— 1599: 36. tc. IV.: 82
— 1601: 33. tc. III.: 105
— 1604: 22. tc. II.: 368; V.: 121
— 1606: 1. tc. V.: 121
— 1608. évi törvénycikkek (általában) I.: 222, 225, 435
— 1608. koronázás előtti 1. tc. I.: 197, 300, 383, 444, 445, 526, 528
— — 6. tc. III.: 573, 575
— — 7. tc. II.: 594
— — 9. tc. III.: 222; IV.: 600
— — 10. tc. II.: 604; IV.: 590, 593, 600
— — 11. tc. IV.: 195
— — 13. tc. IV.: 648, 649
— 1608. koronázás utáni 1. tc. I.: 87, 515, 521; II.: 114, 563; III.: 59, 147; IV.: 144
— — 2. tc. I.: 416
— — 4. tc. V.: 258
— — 5. tc. II.: 594; V.: 258
— 1609: 3. tc. I.: 462
— 1609: 6. tc. I.: 462
— 1609: 8. tc. I.: 462
— 1609: 10. tc. V.: 254
— 1609: 11. tc. I.: 463
— 1609: 12. tc. I.: 462
— 1609: 17. tc. II.: 101, 657; III.: 313
— 1609: 18. tc. III.: 437, 443
— 1609: 27. tc. V.: 552
— 1609: 28. tc. IV.: 195
— 1609: 44. tc. II.: 481; III.: 60
— 1609: 59. tc. III.: 237
— 1609: 66. tc. III.: 228, 230
— 1613: 9. tc. IV.: 162
— 1613: 24. tc. II.: 518, 521, 523, 524; III.: 92, 94; IV.: 284
— 1613: 34. tc. II.: 685
— 1618: 4. tc. V.: 530
— 1618: 8. tc. II.:: 604
— 1618: 28. tc. II.: 368
— 1618: 39. tc. IV.: 162
— 1618: 40. tc. IV.: 162
— 1618: 70. tc. II.: 596
— 1618: 71. tc. III.: 311
— 1622: 2. tc. I.: 456, 512, 686
— 1622: 17. tc. II.: 604
— 1622: 34. tc. IV.: 162
— 1622: 42. tc. V.: 530
— 1622: 70. tc. III.: 437, 443
— 1622: 72. tc. V.: 209
— 1625: 13. tc. I.: 483
— 1625: 15. tc. V.: 530
— 1625: 19. tc. V.: 396
— 1625: 24. tc. V.: 552
— 1625: 25. tc. V.: 554
— 1625::28. tc. IV.: 162
— 1625: 59. tc. V.: 209
— 1625: 61. tc. I.: 537
— 1625: 62. tc. II.: 559, 686, 688, 736; III.: 97, 125, 153, 268, 298, 299, 300; IV.: 506, 530, 531, 533 536
— 1630: 6. tc. IV.: 162
— 1630: 23. tc. III.: 236
— 1630: 25. tc. I.: 512
— 1630: 30. tc. II.: 159; III.: 217
— 1630: 31. tc. IV.: 358
— 1635: 19. tc. III.: 311
— 1635: 20. tc. III.: 122
— 1635: 21. tc. II.: 479, 485; III.: 65, 205, 206; IV.: 230
— 1635: 59. tc. V.: 552
— 1635: 68. tc. II.: 157
— 1635: 89. tc. IV.: 503, 530, 531, 533
— 1638: 1. tc. I.: 456; II. 686:
— 1638: 2. tc. I.: 532; III.: 42, 176, 182; IV.: 203, 204
— 1638: 16. tc. IV.: 600, 602, 609
— 1638: 24. tc. III.: 190
— 1638: 46. tc. V.: 552
— 1638: 59. tc. III.: 473
— 1645: 5. tc. I.: 396
— 1646: 5. tc. II.: 594
— 1647. évi törvénycikkek (általában) I.: 435
— 1647: 1. tc. I.: 461
— 1647: 5. tc. III.: 443
— 1647: 13. tc. I.: 327
— 1647: 15. tc. III.: 316
— 1647: 16. tc. II.: 617; III.: 160, 385
— 1647: 17. tc. V.: 262
— 1647: 22. tc. III.: 42, 176, 182; IV.: 203, 204
— 1647: 26. tc. II.: 295
— 1647: 31. tc. III.: 444
— 1647: 51. tc. IV.: 195

törvénycikkek:
— 1647: 78. tc. II.: 479, 483, 495; III.: 67; IV.: 404; V.: 397
— 1647: 79. tc. II.: 495; III.: 11, 41, 118
— 1647: 80. tc. III.: 71
— 1647: 81. tc. III.: 71
— 1647: 91. tc. IV.: 195
— 1647: 93. tc. III.: 71
— 1647: 95. tc. II.: 101; III.: 443, 455, 459, 477; V.: 220, 221, 258, 260, 347, 545
— 1647: 122. tc. III.: 222
— 1647: 127. tc. III.: 311
— 1647: 128. tc. II.: 295
— 1647: 144. tc. III.: 512
— 1649: 14. tc. III.: 71
— 1649: 15. tc. II.: 492; III. 65
— 1649: 17. tc. III.: 65
— 1649: 42. tc. V.: 60
— 1649: 44. tc. V.: 72 ,73
— 1649: 45. tc. II.: 69, 77
— 1649: 94. tc. IV.: 503
— 1655: 7. tc. II.: 653
— 1655: 31. tc. II.: 19
— 1655: 34. tc. II.: 481
— 1655: 38. tc. I.: 483; IV.: 82; V.: 396
— 1655: 44. tc. II.: 639
— 1655: 46. tc. II.: 485, 492
— 1655: 49. tc. V.: 57
— 1655: 83. tc. I.: 483
— 1655: 86. tc. III.: 311
— 1655: 100. tc. IV.: 195
— 1657: 54. tc. II.: 295
— 1659: 1. tc. II.: 683, 686
— 1659: 16. tc. V.: 396
— 1659: 30. tc. III.: 228
— 1659: 40. tc. IV.: 609
— 1659: 48. tc. V.: 399
— 1659: 53. tc. V.: 401
— 1659: 54. tc. V.: 254, 260
— 1659: 65. tc. III.: 311
— 1659: 70. tc. II.: 163
— 1659: 71. tc. IV.: 105
— 1659: 75. tc. III.: 400
— 1659: 86. tc. V.: 234
— 1659: 96. tc. III.: 235
— 1659: 106. tc. II.: 701
— 1659: 127. tc. II.: 492; III.: 65
— 1662: 12. tc. II.: 225
— 1662: 53. tc. IV.: 144
— 1681: 4. tc. I.: 416
— 1681: 10. tc. II.: 521; IV.: 405
— 1681: 26. tc. I.: 396
— 1681: 31. tc. V.: 232
— 1681: 37. tc. III.: 190
— 1681: 41. tc. II.: 485
— 1681: 46. tc. II.: 338
— 1681: 51. tc. II.: 672
— 1681: 55. tc. V.: 47
— 1681: 71. tc. II.: 235
— 1687: 2. tc. III.: 325; IV.: 148, 572
— 1687: 3. tc. IV.: 148
törvénycikkek:
— 1687: 4. tc. I.: 560; III.: 325, 366; IV.: 149, 210, 572, 661; V.: 58
— 1687: 7. tc. IV.: 625
— 1687: 9. tc. III.: 322, 325, 327, 335, 336, 339, 340, 342, 343, 345, 346, 347, 349
— 1687: 11. tc. III.: 244, 362
— 1687: 14. tc. I.: 483; IV.: 82; V.: 396
— 1687: 17. tc. II.: 294, 295, 299; III.: 70, 573, 574, 575, 577, 578, 688
— 1687: 18. tc. II.: 163
— 1687: 21. tc. I.: 396
— 1687: 26. tc. III.: 224
— 1715. évi decretum előszava I.: 248
— 1715: 1. tc. I.: 456
— 1715: 2. tc. I.: 456
— 1715: 6. tc. II.: 279
— 1715: 7. tc. I.: 483; III.: 85, 367, 383; IV.: 513, 519, 550, 601, 610; V.: 355, 357, 396, 397, 398, 425, 489
— 1715: 8. tc.: I.: 67, 130, 143, 357, 580, 616, 620, II.: 80, 95, 216, 277, 389; III.: 48, 148, 214, 333, 437, 451, 453, 516, 621, 628; IV.: 149, 409, 418, 420, 421, 431; V.: 93, 96, 102, 104, 129, 130, 131, 159, 168, 169, 287, 288, 289, 378, 379, 509, 510, 511, 512, 514, 515, 558, 572, 610, 611, 615, 620, 622, 623, 624, 626, 628, 632, 647, 648, 649, 656
— 1715: 9. tc. III.: 367, 375, 383
— 1715: 10. tc. IV.: 195
— 1715: 13. tc. II.: 657; III.: 313; V.: 290, 387
— 1715: 14. tc. I.: 351; II. 634; V.: 57
— 1715: 15. tc. II.: 657; III.: 313; V.: 387
— 1715: 16. tc. II.: 157; III.: 302, 305
— 1715: 17. tc. III.: 312
— 1715: 19. tc. I.: 483; II.: 74
— 1715: 23. tc. II.: 155, 159; III.: 211, 216
— 1715: 25. tc. II.: 639; III.: 190, 231, 384
— 1715: 26. tc. II.: 196, 244, 385
— 1715: 27. tc. III.: 273, 307
— 1715: 28. tc. II.: 378; IV.: 277
— 1715: 30. tc. I.: 271, 414, 487, 533; II.: 485

törvénycikkek:
— 1715: 31. tc. II.: 626
— 1715: 33. tc. III.: 228
— 1715: 34. tc. II.: 301
— 1715: 36. tc. II.: 479; IV.: 648
— 1715: 38. tc. I.: 20
— 1715: 40. tc. III.: 311
— 1715: 41. tc. I.: 83
— 1715: 43. tc. IV.: 404
— 1715: 47. tc. I.: 327
— 1715: 56. tc. V.: 60
— 1715: 57. tc. I.: 141
— 1715: 59. tc. II.: 89
— 1715: 60. tc. V.: 260, 449, 450
— 1715: 62. tc. II.: 196; V.: 170
— 1715: 63. tc. II.: 495
— 1715: 67. tc. III.: 561
— 1715: 69. tc. III.: 409; V.: 209
— 1715: 71. tc. I.: 197; III.: 301
— 1715: 82. tc. III.: 262
— 1715: 85. tc. IV.: 195
— 1715: 91. tc. IV.: 195
— 1715: 92. tc. III.: 626; IV. 176, 177, 195; V.: 12, 378, 568
— 1715: 97. tc. II.: 115; III. 510, 715; V.: 347
— 1715: 101. tc. III.: 510, 715
— 1715: 104. tc. V.: 137
— 1715. 108. tc. III.: 576; IV.: 182
— 1715: 113. tc. V.: 287, 385
— 1715: 115. tc. V.: 379
— 1715: 118. tc. I.: 61; III.: 624, 625
— 1715: 120. tc. V.: 333, 337, 362, 568, 595
— 1723: 1. tc. II.: 283; III.: 611; IV.: 236, 572, 613; V.: 29, 33, 69, 70
— 1723: 2. tc. II.: 283; III.: 611; IV.: 236, 343, 572, 613; V.: 29, 33, 69, 70
— 1723: 3. tc. I.: 456; II.: 283; IV.: 613
— 1723: 5. tc. I.: 204, 483; III.: 616
— 1723: 6. tc. I.: 483; II.: 219, 220; III.: 611, 616, 617; IV.: 157; V.: 108, 153
— 1723: 7. tc. I.: 175, 176, 178, 204, 221, 426, 458; II.: 535, 545, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 563, 572, 599, 634, 635, 686, 688, 736; III.: 71, 72, 97, 109, 125, 141, 144, 153, 183, 268, 298, 299, 300; IV.: 206, 536, 545, 572, 574, 583, 584, 611; V.: 48, 54, 56, 57, 72, 73, 266
— 1723: 8. tc. V.: 371
— 1723: 9. tc. III.: 367; IV.: 502, 507, 533, 534, 535, 548, 564, 570, 572, 574, 609, 611, 632; V.: 9, 263, 327
— 1723: 10. tc. III.: 590; IV.: 82, 572, 574
— 1723: 11. tc. II.: 653; IV.: 572, 574
— 1723: 12. tc. IV.: 572, 574, 610
— 1723: 13. tc. II.: 657; III.: 313
— 1723: 14. tc. I.: 483
— 1723: 18. tc. I.: 483, 620, 625; II.: 195, 206, 275, 288, 327, 328; III.: 492, 510, 516, 561, 563, 715, 716; IV.: 384, 417; V.: 95, 97, 105
— 1723: 19. tc. V.: 103
— 1723: 25. tc. V.: 216
— 1723: 27. tc. V.: 568
— 1723: 29. tc. II.: 667; V.: 217
— 1723: 30. tc. II.: 379; III.: 81, 262; IV.: 277
— 1723: 31. tc. III.: 262
— 1723: 33. tc. III.: 262
— 1723: 34. tc. III.: 262
— 1723: 38. tc. II.: 662
— 1723: 47. tc. III.: 399
— 1723: 48. tc. III.: 346; IV.: 169
— 1723: 50. tc. III.: 327, 336, 339, 340, 343, 346, 347, 349
— 1723: 53. tc. V.: 228
— 1723: 56. tc. II.: 518, 524; IV.: 285, 502
— 1723: 57. tc. II.: 559; IV.: 502, 503, 507, 518, 528, 530, 531, 533, 545, 572, 583, 584
— 1723: 58. tc. II.: 159; IV.: 502; V.: 139
— 1723: 62. tc. II.: 217, 288
— 1723: 64. tc. III.: 68; IV.: 220
— 1723: 70. tc. I.: 197
— 1723: 71. tc. III.: 477
— 1723: 74. tc. I.: 306; IV.: 105
— 1723: 75. tc. II.: 145, 146
— 1723: 85. tc. III.: 462
— 1723: 88. tc. III.: 625; IV.: 196; V.: 386
— 1723: 92. tc. II.: 701
— 1723: 97. tc. II.: 589; III. 578
— 1723: 98. tc. III.: 578; IV.: 343
— 1723: 99. tc.: III.: 578
— 1723: 100. tc. III. 578
— 1723: 101. tc. III.: 578; IV.: 600
— 1723: 102. tc. I.: 568; II. 140, 177, 181, 266, 345; III. 578; IV.: 429
— 1723: 103. tc. III.: 400, 578; V.: 108
— 1723: 105. tc. III.: 274
— 1723: 108. tc. III.: 391; V.: 399, 406
— 1723: 117. tc. I.: 307; II.: 73; IV.: 105
— 1723: 120. tc. III.: 512
— 1723: 122. tc. V.: 530
— 1729: 30. tc. II.: 153

törvénycikkek:
— 1729: 34. tc. V.: 232
— 1729: 35. tc. II.: 496; III.: 78; IV.: 167
— 1729: 36. tc. II.: 493; V.: 240
— 1729: 38. tc. III.: 27
— 1729: 41. tc. II.: 358
— 1729: 45. tc. III.: 478; V.: 503
— 1741: 4. tc. IV.: 593
— 1741: 7. tc. V.: 371
— 1741: 8. tc. I.: 141, 142, 143, 327, 383, 385, 415, 444, 472, 476, 483, 523, 571, 576, 580
II.: 80, 91, 168, 279, 280, 281, 282, 283, 289, 331, 363, 539, 594, 744
III.: 141, 174, 431, 450, 619, 634, 727
IV.: 119, 121, 148, 150, 160, 162, 171, 283, 284, 441
V.: 79, 101, 126, 131, 168, 225, 461, 542
— 1741: 11. tc. II.: 589; IV.: 590, 602
— 1741: 13. tc. IV.: 609
— 1741: 17. tc. II.: 345
— 1741: 18. tc. I.: 84; III.: 625; IV.: 177, 182, 196, 338; V.: 271, 283, 285, 359, 363, 364, 384, 385, 413, 414, 448, 615, 675
— 1741: 19. tc. III.: 191, 223; IV.: 358, 359
— 1741: 21. tc. IV.: 625
— 1741: 22. tc. I.: 67, 74, 130, 158, 161, 248, 620, 634; II.: 682; III.: 148, V.: 287, 289, 367, 387, 615, 626, 628,
— 1741: 26. tc. IV.: 519
— 1741: 34. tc. IV.: 307
— 1741: 44. tc. IV. :410
— 1741: 46. tc. V.: 501
— 1741: 50. tc. II.: 61; III.: 624, 625; IV.: 182 ,196
— 1741: 52. tc. III.: 236
— 1741: 53. tc. I.: 534
— 1741: 60. tc. II.: 701
— 1741: 61. tc. V.: 409
— 1741: 63. tc. I.: 483; III.: 621; V.: 137
— 1741: 67. tc. III.: 222
— 1751: 7. tc. IV.: 395
— 1751: 15. tc. III.: 280
— 1751: 23. tc. III.: 507, 626; IV.: 176, 196, 199; V.: 8, 12, 554, 568
— 1751: 24. tc. V.: 675
— 1751: 25. tc. II.: 638
— 1751: 37. tc. III.: 609
— 1764: 1. tc. V.: 371
— 1764/65: 38. tc. I.: 534

törvénycikkek:
— 1765: 47. tc. IV.: 357
— 1791: 3. tc. IV.: 446, 606
— 1791: 7. tc. III.: 19
— 1791: 9. tc. I.: 86; IV.: 418; V.: 371
— 1791: 10. tc. I.: 93; II.: 377, 564; III.: 495, 715; IV.: 48, 343, 454, 455, 462, 497, 614, 656, 663; V.: 29, 32, 69, 70
— 1791: 12. tc. I.: 130, 221, 225, 383, 384, 396, 399, 427, 445, 520, 527, 533, 540, 542, 544, 545, 546, 549, 555, 559, 560, 561, 564; II.: 91, 164, 260, 269, 283, 344, 345, 347, 377, 560, 563, 564, 619, 658, 659, 660, 737; III.: 81, 85, 129, 164, 473, 498, 605, 630, 693; IV.: 283, 284, 321, 535, 554, 565, 597, 599, 602, 619, 631; V.: 121, 267, 287, 294, 326, 388, 403, 531, 672
— 1791: 13. tc. I.: 38, 45, 75, 112, 114, 115, 118, 119, 134, 162, 163, 164, 165, 221, 229, 232, 236, 239, 243, 244, 245, 246, 249, 250, 317, 322, 539, 542, 547, 563
II.: 377, 421, 426, 427, 428, 429, 445, 446, 464, 467, 563, 564, 599, 634, 635, 683, 705
V.: 20, 23, 28, 48, 54, 56, 57, 66, 74, 172, 266, 267, 282, 301, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 331, 344, 363, 365, 510, 517, 559, 568, 576, 572, 613, 615, 624, 630, 631, 632
— 1791: 14. tc. II.: 177; IV.: 340, 424, 528, 531, 533, 572, 597, 602, 611, 673
— 1791: 15. tc. IV.: 322; V.: 338
— 1791: 16. tc. I.: 62, 138, 185; III.: 604
— 1791: 17. tc. IV.: 602
— 1791: 18. tc. IV.: 340
— 1791: 19. tc. II.: 283, 558; III.: 207; V.: 511, 513, 557, 558, 572, 611, 612,

törvénycikkek:
613, 615, 623, 630, 632, 653, 656
— 1791: 20. tc. I.: 83, 84, 130, 169, 170, 620; II.: 377; III.: 148, 516; IV.: 306, 510, 584; V.: 53, 271, 287, 288, 289, 366, 368, 369, 387, 415, 448
— 1791: 22. tc. III.: 391; V.: 399
— 1791: 23. tc. I.: 197; III.: 462; V.: 449, 450
— 1791: 26. tc. I.: 86, 89, 146, 147, 148, 149, 150, 192, 193, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 211, 220, 222, 223, 225, 227, 239, 240, 253, 254, 255, 256, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 279, 298, 299, 300, 383, 384, 385, 387, 395, 396, 399, 403, 404, 407, 413, 424, 426, 441, 442, 444, 445, 447, 452, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 463, 464, 488, 489, 490, 493, 495, 497, 501, 502, 503, 505, 506, 507, 512, 513, 517, 520, 522, 524, 525, 526, 528, 532, 533, 535, 536, 539, 542, 556, 559, 561, 562, 564
II.: 541, 595, 601, 612, 618, 621 624, 625, 627, 690, 691, 692, 707
III.: 71, 127, 160, 162, 436, 443, 451, 462, 463, 470
IV.: 182, 196
V.: 8, 187, 332, 403, 474, 494, 501, 502, 591, 592
— — változtathatlanságának és megváltoztathatóságának érvei I.: 270—274, 301, 386
— 1791: 27. tc. I.: 512; III.: 160, 161; V.: 501
— 1791: 28. tc. V.: 363, 414, 447
— 1791: 30. tc. IV.: 199
— 1791: 32. tc. I.: 493
— 1791: 34. tc. V.: 369
— 1791: 35. tc. I.: 15, 565, 567, 568, 569, 620; II.: 8, 139, 157, 178, 211, 362; III.: 480, 481, 483,

törvénycikkek:
490, 509, 631, 680, 709; IV.: 73; V.: 103
— 1791: 40. tc. III.: 77
— 1791: 43. tc. III.: 262
— 1791: 51. tc. II.: 357, 377, 378
— 1791: 55. tc. IV.: 73
— 1791: 56. tc. III.: 80, 81, 84, 85, 114, 265, 367, 368, 379, 383, 502; IV.: 300
— 1791: 57. tc. III.: 536, 540
— 1791: 59. tc. II.: 61; IV.: 196; V.: 361, 362, 378, 379, 559, 560, 595, 611, 612, 634
— 1791: 61. tc. II.: 655; IV.: 254, 412; V.: 346
— 1791: 66. tc. V.: 509
— 1791: 67. tc. I.: 15, 17, 62, 64, 65, 71, 72, 119, 557, 550; II.: 362, 379, 411, 421, 598; III.: 59, 60, 70, 77, 81, 159, 170, 171, 172, 174, 179, 180, 194, 282, 360, 442, 630, 710; IV.: 122, 148, 166, 167, 169, 275, 277, 482; V.: 90, 103, 450, 487, 494, 635, 665
— 1791: 69. tc. III.: 224
— 1792: 2. tc. II.: 563; III.: 443, 727
— 1792: 3. tc. V.: 597
— 1792: 4. tc. V.: 597
— 1792: 5. tc. I.: 247; V.: 371
— 1792: 6. tc. V.: 93, 597
— 1792: 7. tc. V.: 171, 334, 336
— 1792: 8. tc. IV.: 291 ,418
— 1792: 9. tc. I.: 417; V.: 669
— 1792: 10. tc. V.: 414
— 1792: 11. tc. V.: 271, 285, 286, 364, 365
— 1792: 12. tc. II.: 451, 713; III.: 199
— 1792: 14. tc. IV.: 306, 307
— 1792: 16. tc. II.: 662; V.: 9
— 1792: 17. tc. II.: 494; V.: 171, 230, 349
— 1796: 2. tc. V.: 93, 597
— 1802: 3. tc. II.: 368; V.: 289
— 1802: 7. tc. I.: 314; II.: 95, 108, 115, 116, 117, 246, 252
— 1802: 10. tc. II.: 643
— 1802: 16. tc. III.: 163
— 1802: 20. tc. I.: 467, 477; V.: 183, 193
— 1802: 22. tc. II.: 710; III.: 80, 312, 424; V.: 55, 399
— 1802: 23. tc. III.: 80, 122, 311
— 1802: 24. tc. II.: 134; III.: 599, 600
— 1805: 1. tc. I.: 483; II.: 220, 279; III.: 56, 200, 439,

törvénycikkek:
616, 617; V.: 108, 140
— 1805: 4. tc. I.: 41, 109, 138, 182, 184, 213; IV.: 291; V.: 171, 243, 245, 246, 248, 249, 269, 303
— 1805: 5. tc. II.: 564, 565; IV.: 506, 591; V.: 60, 174, 176, 292, 356
— 1807: 1. tc. I.: 417; IV.: 418, 419; V.: 156, 166, 669
— 1807: 2. tc. I.: 419; III.: 160, 412; V.: 93, 472, 594
— 1807: 3. tc. II.: 116 117
— 1807: 4. tc. II.: 648 649; III.: 74, 236, 237, 238 239
— 1807: 8. tc. III.: 13
— 1807: 9. tc. V.: 662
— 1807: 13. tc. II.: 710; III.: 80 87 312, 424; IV.: 479; V.: 55 399
— 1807: 16. tc. V.: 511
— 1807: 17. tc. IV.: 114 159; V.: 209, 465, 530, 599
— 1807: 21. tc. I.: 218, 619, 627, 628, II.: 8, 9, 10, 11, 33, 40, 64, 76, 211, 239, 240; III.: 401, 421, 422, 423, 508, 509, 527, 528, 536, 537, 538, 539, 540, 738; IV.: 371 373; V.: 564
— 1807: 24. tc. IV.: 356; V.: 594
— 1807: 27. tc. V.: 346
— 1807: 28. tc. IV.: 374 409; V.: 47, 461
— 1807: 31. tc. V.: 286
— 1807: 32. tc. II.: 421
— 1807: 87. tc. III.: 635
— 1808: 2. tc. II.: 452; III.: 439, 441
— 1808: 4. tc. II.: 373,; III.: 304; V.: 265, 450
— 1808: 7. tc. IV.: 158, 248, 305; V.: 439 537 675
— 1808: 8. tc. IV.: 158, 422
— 1808: 12. tc. V.: 552
— 1811: 1. tc. V.: 107
— 1812: 1. tc. V.: 93
— 1812: 2. tc. IV.: 158, 248; V.: 537
— 1812: 7. tc. I.: 33
— 1827: 3. tc. I.: 86, 134, 381, 520; II.: 222, 681; IV.: 433; V.: 330
— 1827: 4. tc. I.: 134, 381, 681; V.: 611, 612, 613, 615 622, 623, 626, 630, 656
— 1827: 5. tc. I.: 221, 381, 681, 683; V.: 172, 331, 517, 612
— 1827: 6. tc. IV.: 38
törvénycikkek:
— 1827: 7. tc. II.: 279; III.: 455; IV.: 225; V.: 84 440
1827: 8. tc. I.: 15 379 557; II.: 411, 464, 478 III.: 180 630; IV.: 169; V.: 361, 604
1827: 11. tc. I.: 138; IV.: 158 159
1827: 12. tc. IV.: 158
1827: 13. tc. I.: 82
1827: 15. tc. III.: 304
1827: 16. tc. II.: 681; III.: 75; IV.: 374, 409; V.: 286
1827: 17. tc. IV.: 303, 304; V.: 439, 447
1827: 18. tc. IV.: 158, 248; V.: 537
1827: 20. tc. II.: 494; III.: 206
1827: 29. tc. II.: 643
1827: 31. tc. II.: 115, 117; IV.: 365
1827: 33. tc. IV.: 114; V.: 530, 539
1827: 35. tc. IV.: 158
1827: 36. tc. IV.: 150, 158; V.: 93
1827: 41. tc. I.: 495
1830: 1. tc. V.: 658
1830: 2. tc. IV.: 237, 446
1830: 3. tc. IV.: 150
1830: 4. tc. IV.: 150; V.: 307
1830: 5. tc. I.: 134; II.: 681, 742; V.: 57, 283
— 1830: 6. tc. I.: 67, 119, 158, 160, 162, 165, 316, 350, 377, 378, 558; III.: 180; IV.: 166, 206, 525; V.: 9, 73, 205, 263, 377, 661
— 1830: 7. tc. IV.: 352, 353, 354; V.: 550, 551, 669
— 1830: 8. tc. I.: 42, 56, 85, 138, 185, 214; II.: 681, 740; IV.: 288, 291, 292, 296, 297, 421; V.: 194, 246, 333, 669
— 1830: 10. tc. I.: 102; II.: 681
— 1830: 11. tc. I.: 83; IV.: 409
— 1830: 13. tc. IV.: 198
— 1830: 17. tc. IV.: 357
1836: 1. tc. IV.: 270
1836: 24. tc. IV.: 356
1836: 41. tc. IV.: 423
törvények magyar nyelvének kérdése
I.: 18, 47, 50, 57, 58, 59, 94, 138, 139, 174, 178, 181, 182, 183, 184, 203; II.: 422; III.: 479, 491, 604; IV.: 290, 291; V.: 171, 182, 189, 191, 197, 198, 242, 245, 269, 297, 301—306, 308, 353, 369, 396, 490, 496, 497, 498, 500, 569, 657, 659, 668
törvények végleges szövegének megállapítása
IV.: 94, 420; V.: 658
vö. concertatio
törvényellenes ítéletek
I.: 134

törvény előtti egyenlőség
I.: 470, 508
törvényhatóságok l. vármegyék
törvény hozásához megkívánt abszolút többség
I.: 611
törvényhozó hatalom
II.: 346, 377, 502, 561, 564, 565; III.: 80, 88, 109, 127, 128, 129; V.: 204, 250, 330, 533, 657
törvénykezési közpénztár
II.: 712
törvénykezési szünet l. juristitium
törvénymagyarázat joga
I.: 541; III.: 630; V.: 287, 549
törvénysértés
II.: 180; IV.: 539, 603, 624; V.: 73, 613
törvénytelen gyermekek örökösödése
III.: 344, 350—354
törvénytelen parancsolatok
IV.: 319—321, 340, 360, 674; V.: 50, 188
vö. praesidialisok
— aláírói, végrehajtói, ezek büntetése
IV.: 322, 337, 541; V.: 338, 340, 409, 502, 664
trafalgari tengeri csata (1805)
III.: 453
Traianus Marcus Ulpius, római császár (uralk. 98—117)
III.: 580; IV.: 151
Traianus hídja
IV.: 151
transactiok l. peregyezségek
transennális helyek (ahol a katonaság átvonulva megpihen)
II.: 68; III.: 616; V.: 89, 90, 142
transennális (átutazó) katonaság élelmezése
V.: 142, 149, 151, 274
transitus l. vallásügy főcímszó alatt: áttérés kérdése
transumptualis perek
III.: 174, 175
Trencsén vmegye
I.: 143, 278, 289, 295, 355, 358, 577, 579, 588, 602, 606
II.: 46, 90, 93, 100, 207, 217, 232, 408, 744
III.: 108, 127, 216, 362, 404, 511, 619, 662
IV.: 103, 291, 303, 305, 306, 307, 308, 309, 314, 320, 347, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 364, 423, 425, 429, 432
V.: 391, 466, 551, 552, 673
— főispánja l. Illyésházy István gróf
— -i insurrectio 1809-ben V.: 110
— követei l. Borcsiczky István, Marczibányi Antal
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 319, 325, 342, 359, 401, 411, 498, 527
II.: 97, 132, 152, 156, 201, 220, 222, 275, 325, 327, 328, 335, 362, 366, 372, 410, 441, 490, 491, 496, 497, 507, 512, 516, 517, 519, 531, 533, 535, 537, 550, 569, 576, 581, 582, 586, 588, 591, 592, 618, 622, 695, 722
III.: 112, 113, 219, 280, 284, 297, 331, 347, 389, 454, 459, 470, 512, 520, 527, 530, 540, 559, 567, 571, 635, 726
IV.: 52, 59, 116, 144, 167, 234, 244, 250, 282, 400, 547, 573, 616, 660
V.: 15, 106, 216, 261, 305, 520, 523, 563, 576, 617, 659
— követi utasításai I.: 278; V.: 274, 576
— portáinak száma V.: 504
Trencsén város követe: Bakos József
— — a követ megnevezése nélkül II.: 566; V.: 584, 623
Tria l. Terje
tribunal dominorum l. főurak bírói széke
Tribune c. újság
V.: 355, 410
tridenti zsinat
I.: 199, 300, 302, 304; II.: 606, 608; IV.: 292, 293
Trieszt
I.: 103, 434; II.: 29, 30; III.: 235; IV.: 88; V.: 663, 664
Trieszt—Brody vasútvonal
V.: 452
Trieszti Általános Biztosító Társulat
III.: 582
Tripartitum l. Hármaskönyv
Trnava l. Nagyszombat
troppaui kongresszus (1820)
II.: 443; IV.: 361
Troyer Lipót, ablegatus absentium a pozsonyi prépost helyett az 1807-i országgyűlésen
IV.: 503
Trsztyenszky l. Terstyánszky
T. t. c. l. nemesek, jobbágytelken lakók, közterheiről szóló törvénycikk
tulajdonjogi oklevelek kérdése
III.: 386, 392—396, 400
Tunisz
III.: 475
Turánszky Kálmán, Ung megye alszolgabírája
III.: 493
Turcsek (Turóc m., Turček, ma Alsó- és Felsőturcsek, Dolni és Horni Turček Csehszl.)
IV.: 317, 319
Turin (Torino)
I. 494
turini béke (1380)
III.: 246
Turnu l. Tornya
Turóc vmegye
I.: 327, 393; II.: 36; III.: 98, 456, 639; IV.: 97, 178, 250, 279, 296, 297, 306, 307, 308, 319, 418, 603; V.: 77, 213, 414, 577, 578, 673

— főispánja l. Révay János báró
— körlevele a megyei követek ellentétes szavazatainak megítéléséről V.: 629
— — követei l. Justh Ferenc, Ruttkay Károly
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 142, 216, 304, 339, 343, 359, 408, 527
II.: 201, 222, 269, 275, 320, 325, 328, 331, 335, 362, 366, 372, 410, 494, 496, 506, 507, 509, 517, 519, 526, 529, 531, 533, 537, 550, 552, 574, 575, 576, 581, 583, 586, 587, 588, 591, 592, 641, 654, 656, 684, 695, 711, 712, 731
III.: 80, 82, 330, 331, 343, 360, 454, 459, 460, 470, 520, 559, 567, 571, 582, 592, 665
IV.: 52, 59, 116, 278, 280, 282, 285, 400, 498, 514, 515, 614, 616, 629 644, V.: 99, 207, 213, 455, 466, 482, 516, 525, 576, 588, 623
turopolyai (túrmezei) nemesek, nemesi kerület
II.: 496, 497, 701, 702, 745 III.: 19, 118, 695
— ítélőszékei II.: 496—497, 697, 699, 701—702; III.: 94, 266, 308; IV.: 299
— követe l. Josipovich György
— — a követ megnevezése nélkül I.: 343, 359; II.: 112, 331, 348, 361, 362, 372, 410, 509, 537, 575, 586, 587; III.: 108, 609; IV.: 8, 52, 547; V.: 203, 623
Türr István (1824—1908)
V.: 471
Two penny Tract
II.: 246
tyrannizmus
IV.: 92

Ugar, ugarkilenced
I.: 286; II.: 108, 192, 237, 244, 245, 249—252, 285, 287, 293, 294, 308, 317, 318, 336, 352; III.: 439, 490, 640; V.: 86, 503, 545
Ugocsa vmegye
III.: 130; IV.: 306, 353, 417, 511; IV.: 638, 644;, V.: 211, 473
— főispánja l. Perényi Zsigmond báró
— követei l. Perényi Gábor báró, Szentpályi László
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 142, 342, 359, 469, 485, 521, 527
II.: 220, 222, 275, 283, 327, 328, 332, 362, 366, 372, 410, 420, 488, 506, 515, 519, 526, 537, 586, 587, 612, 677, 696, 722
III.: 80, 82, 112, 113, 168, 219, 330, 331, 347, 454, 475, 501, 512, 529, 559, 567, 571, 579, 635, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 244, 250, 263, 278, 280, 280, 285, 514, 515, 644
V.: 110, 113, 207, 211, 466, 508, 520, 525, 576, 586
Ugornya (Bereg m.)
IV.: 394
új adomány (nova donatio)
III.: 192, 226, 228 vö. királyi adomány
Újcsanád
IV.: 350
Új-Hollandia l. Ausztrália
Újkígyós (Békés m.)
III.: 639
Újlakiak
III.: 327, 335
Újlaki Lőrinc (†1524) szerémi herceg, országbíró
III.: 327
újlaki (Nyitra vmegye, Újlak, Csehszl.) parasztmozgalmak (1816)
II.: 207—208
újoncmegajánlás, újoncozás, katonaállítás
I.: 124, 134, 338, 416, 542, 550; II.: 114, 169, 175, 346, 363, 459; III.: 632, 680; IV.: 177, 352, 405, 408, 418; V.: 355, 510, 550, 551, 597, 669
újraesketés l. vallásügy főcímszó alatt
újrakeresztelők
I.: 281
Újvidék (Bács-Bodrog vmegye, Novi Sad, Jugoszl.)
IV.: 395
— követe l. Kamber János, Körber János
— — a követ megnevezése nélkül IV.: 52; V.: 590, 623
Új-Vukovár (Szerém vmegye, Vukovar, Jugoszl.)
V.: 241
I. Ulászló magyar király (uralk. 1440—1444)
II.: 721
II. Ulászló (†1516) magyar király
I.: 392, 468; II.: 97, 300, 500, 598, 608; III.: 327, 503, 504, 668, 679, 684, 714; IV.: 193, 330, 593, 593; V.: 123, 226
II. Ulászló decretumai l. törvénycikkek alatt
Ullmann Móric nagykereskedő
I.: 137; III.: 282
Ulm (Németország)
III.; 616
ulna regalis l. királyi rőf
ultrák (Franciaországban)
IV.: 91
Ung folyó
IV.: 310
Ung vmegye
II.: 9, 99, 102; III.: 413, 420, 454, 493, 495, 496, 497, 500, 538, 639, 670; IV.: 48, 312, 316, 317, 384; V.: 188, 192, 207, 214, 393, 453, 621
— főispánja l. Lányi Imre

— követei l. Bernáth Zsigmond, Petrovay István
— — a követek megnevezése nélkül I.: 42, 96, 319, 342, 359, 401, 411, 485, 494, 498, 527
II.: 220, 222, 275, 283, 327, 328, 331, 332, 335, 362, 366, 410, 488, 490, 507, 509, 512, 517, 519, 526, 529, 533, 535, 537, 550, 552, 575, 576, 581, 582, 586, 587, 588, 591, 592, 612, 618, 622, 628, 641, 677, 696, 712, 722
III.: 108, 112, 113, 218, 284, 297, 331, 347, 348, 373, 455, 459, 470, 501, 559, 571, 592, 601, 665, 672
IV.: 52, 56, 59, 116, 144, 167, 217, 244, 250, 251, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 110, 113, 183, 207, 314, 520, 523, 576, 617, 618
— panasza alispánja hatalmaskodása ügyében III.: 492—501
Unin (Tinnin, Horvátország)
IV.: 474
unitáriusok, unitárius vallás bevett vallássá való nyilvánítása
I.: 280; IV.: 417; V.: 271, 284, 285, 286, 363, 364, 413, 414, 447, 475—476, 489, 592, 605
uradalmak büntető hatósága
V.: 238, 435—438
uradalmi tisztek l. tiszttartók
uradalmi ügyész
V.: 610
Uray Bálint, Szatmár megye másodalispánja
IV.: 498
Urbariale operatum l. Rendszeres Munkálatok főcímszó alatt
urbarialis korcsmák, bormérés
I.: 219, 305, 344; II.: 12, 13, 14, 17, 19, 20, 21, 72, 227, 232, 314; III.: 35, 401, 419, 420, 636; IV.: 18, 105, 205 vö. bormérés kérdése
urbarialis vadászatok
I.: 332—333; II.: 103, 133, 134, 165, 213, 254, 264, 285, 294; III.: 554, 662, 674
urbarialis zsellér meghatározása
III.: 628
urbariumok, urbarialis tabellák
III.: 529, 627, 628, 645, 650, 652; IV.: 87, 138, 142; V.: 99, 100, 104, 153, 203, 648, 649
úrbéres föld a földesurak kezén
V.: 86, 92, 93
úrbéri albizottság
I.: 589
úrbéri javaslat tárgyalása
— az alsó táblán I.: 111, 123, 140—144, 153—157, 166, 173, 174, 203, 215, 217—220, 231, 253, 281—296, 306—314, 328—349, 354—357, 388—389, 390, 401—402, 409—411, 412, 421—422, 428—434, 447—452, 460, 465—487, 499, 508, 518, 538, 545, 556, 564—628
II.: 8—82, 88—112, 115—138, 145—164, 171—176, 182—185, 193—206, 214—225, 231—238, 249—261, 267—286, 288—349, 360—367, 372—381, 387—399, 432
III.: 583—602, 731—740
IV.: 7—66, 68, 69—93, 94—98, 102—113, 123—126, 136—137, 146, 156, 173—174, 183, 184, 190, 191, 204—205, 223, 228, 345—346, 367—374, 382—385, 390— 394, 396—403, 413—417, 425, 426, 434—443, 450—451 467—473, 477—479
V.: 26
— a főrendi táblán II.: 138—144, 164—170, 185—192, 206, 207—213, 225—231, 238—249, 261—267, 286—287, 297—298, 349—360, 380—387, 399—400
III.: 690, 706—707, 717, 725—728
IV.: 67—68, 69, 99—102, 107, 127—133, 135, 145, 155, 179—181, 203, 475—477, 478, 493—494
— a főrendek közlik észrevételeiket II.: 206
— a rendek válaszának megvitatása II.: 276—286, 288—297
— a főrendek második válasza II.: 286, 305, 311, 348
— a rendek harmadik üzenete II.: 310—349; III.: 211
— ennek főrendi tárgyalása II.: 349—360
— a főrendek harmadik válaszának rendi tárgyalása és a negyedik rendi üzenet megállapítása II.: 360—367, 372—380
— ennek főrendi vitája II.: 380—387; IV.: 100
— a főrendek negyedik válaszának rendi tárgyalása és az ötödik rendi üzenet II.: 387—399
— 1834 aug. 28-i király resolutio III.: 471, 479, 607; IV.: 7, 11, 19, 33, 71, 95, 103, 185, 239, 435, 549; V.: 60, 62
— a királyi módosítások tárgyalása az alsó táblán III.: 480—492, 501, 505—560, 563—573, 606—726; IV.: 7—60, 239
— — a főrendi táblán III.: 690, 706—707
— — a főrendek válasza III.: 717, 730
— — a főrendi módosítások tárgyalása és második rendi üzenet III.: 731—740; IV.: 7—60, 102
— a főrendi második üzenet: IV.: 102
— a harmadik rendi üzenet IV.: 102
— főrendi harmadik válasz IV.: 113, 134
— negyedik rendi üzenet. IV.: 139
— 2. felirat tárgyalása IV.: 205, 218, 228—229; V.: 125, 128

— 2. királyi válasz (1835. ápr. 9) IV.: 336—337, 340, 341, 369
— — ennek rendi tárgyalása IV.: 345—346, 367—374, 382—385, 390—394, 396—403, 413—417, 434—443, 450—451
— — a főrendi válasz és ennek rendi tárgyalása 467—473
— — a rendek második üzenete IV.: 469
— — ennek főrendi tárgyalása IV.: 475—477
— — 2. főrendi válasz rendi tárgyalása és a 3. rendi üzenet IV.: 477—479, 491
— — ennek főrendi tárgyalása IV.: 493—494
— az új felirat IV.: 663, 671
— 3. királyi válasz (1835. aug. 23-i) IV.: 677
— — ennek szövege V.: 10
— — ennek rendi tárgyalása és újabb felirat V.: 12—18, 30, 39—45, 57, 66
— — főrendi tárgyalása V.: 54—56, 66, 69, 71
— az újabb felirat V.: 71
— a királyi válasz erre V.: 171—172
— — ennek rendi tárgyalása V.: 182, 202—204, 250
— — főrendi tárgyalása V.: 265—267
— újabb felirat V.: 505
— újabb királyi resolutio 1836. márc. 6-án V.: 557, 568—569
— erre újabb felirat V.: 607, 634
— a királyi válasz erre V.: 653—654
— a törvénycikkelyek megszövegezése V.: 661
úrbéri kártételek, kihágások büntetése, hatósága
III.: 583—589, 593—594, 599—602, 717, 726
IV.: 11, 12, 13, 14, 65, 66, 84, 98, 99, 112, 133, 135, 336, 414—417
V.: 209
— örökös szerződések felbonthatósága II.: 171—173; III.: 560; IV.: 400
— ideiglenes szerződések II.: 173; III.: 563—564
— perek, fellebezés ezekben I.: 430, 431, 432, 434, 448, 449, 451
II.: 105, 106, 164, 199—203, 205, 226, 261, 272, 297, 301, 313, 327—328, 343—348
III.: 19, 20, 42, 181, 199, 253, 518, 564, 567—570, 661, 706
IV.: 8—9, 41, 42, 53, 56, 57, 128, 130, 131, 138, 155, 169, 180, 184, 201
V.: 17, 18, 55, 84, 145, 212, 240, 270, 277, 278, 301, 325, 372
— szabályzat, 1767-i Mária Terézia-féle I.: 125, 126, 217, 465, 569, 601, 612, 620
II.: 8, 49, 101, 130, 131, 150, 179, 207, 262, 304, 327, 337, 365, 713
III.: 489, 490, 509, 522, 526, 529, 531, 552, 584, 596, 597, 631, 637, 638, 645, 646, 648, 649, 652, 661, 662, 664, 672, 680, 709, 716, 733
IV.: 18, 25, 73, 370, 439, 441
V.: 13, 41, 103, 250, 437, 636, 648
— — kérdőpontjai III.: 650
— szerződések ügye, érvényessége I.: 335—336; II.: 103, 150—153, 256, 264, 265, 267, 286, 296, 300, 333, 365; III.: 45, 553, 557, 558; IV.: 139; V.: 353
— szerződések kötésének módja II.: 173—176, 301
urbura (arany- és ezüstbányákból a kincstárt illető részesedés)
IV.: 428; V.: 406
úri haszonvételek, curialia regalia, ezek megváltása
I.: 344—349; II.: 354, 364, 375; III.: 401, 409, 415, 429, 679, 689, 706; IV.: 24, 27, 103, 109, 231, 336
vö. földesúri monopoliumok
úriszék (sedes dominalis)
I.: 80, 401—402, 410, 411, 421, 434, 449, 470, 476, 480, 613
II.: 48, 138, 157, 200—203, 204, 209, 213, 218, 260, 269, 272, 273, 274, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 325—326, 327, 329, 341, 342, 344, 357, 358, 361, 366, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 413, 414, 415, 419, 420, 421, 426, 430, 431, 432, 439, 440, 449—452, 460—463, 470, 471, 575, 655, 656, 667, 698, 713, 734
III.: 7, 18, 31, 34, 43, 44, 45, 121, 176, 181, 182, 187, 195, 198, 200, 201, 241, 471, 518, 564, 567, 569, 570, 583, 584, 585, 588, 594, 595, 596, 627, 629, 678, 680, 706, 717, 726, 727, 728
IV.: 9—10, 14, 15, 16, 25, 41, 42, 52—69, 79, 94—102, 111—113, 125, 128—133, 135, 136, 138, 139, 155, 165, 169, 180, 181, 184, 190, 200, 201, 203, 204, 213, 214, 254, 336, 414, 415, 416, 429, 476, 477
V.: 18, 24, 68, 238, 435
— elnöke III.: 196; IV.: 58—60, 155, 165, 213
— hatásköre III.: 42—43; IV.: 108
— költségei IV.: 413
— nyilvánossága IV.: 62—64
— összetétele III.: 43—44, 198—200; IV.: 60—61, 64, 129—132, 165, 401—403
— tagjainak száma III.: 43
— ügyében Deák módosító javaslata és ennek vitája az alsó táblán IV.: 94—98
— — a főrendi táblán IV.: 99—102
usufructuatio l. jobbágytelkek haszonvétele

utasítások l. követi utasítások
útcsinálás, utak állapota
II.: 56, 93, 221, 262, 339; III.: 90, 487; IV.: 151, 209, 307, 309, 310; V.: 165, 166, 209, 381, 383, 384, 455, 457, 459, 466
Uzsok (Ung m., Uzsok, USzSzSzK)
V.: 458
ügyvédek (procatorok, fiscalisok)
I.: 432, 433, 451; II.: 10, 164, 175, 272, 347, 358, 416, 431, 505, 661, 666, 667; III.: 80, 82, 83, 154, 165, 243, 265; IV.: 9, 52, 61, 189, 213, 287, 403, 490; V.: 217, 402. l. még zúgügyvédek
ügyvédi vizsga, ügyvédképzés kérdései
I.: 433; II.: 662—666; III.: 165; IV.: 456, 468, 469, 477, 480, 486, 490, 495, 517, 663
ügyvédszó visszavonása
III.: 39
ünnepek vasárnapra való áttétele, számának csökkentése
IV.: 357, 381, 385—389; V.: 527, 546, 568, 571, 586, 593, 594, 597, 600
Ürményi Ferenc (1780—1858) Fiume és a tengerpart kormányzója
I.: 119, 120, 131, 164, 174, 223; II.: 188, 189, 228, 247, 248; III.: 82, 233, 237, 238, 249, 252, 310, 315, 730; IV.: 132, 158, 163, 164, 476, 490; V.: 159, 161, 162, 166, 170, 277, 318, 345, 346, 349, 533, 534, 667
Ürményi József (1741—1825) 1789: személynök, 1806: országbíró
I.: 491; II.: 154, 373; IV.: 605

Vác
IV.: 304, 305
váci káptalan követe l. Gáspárik Kázmér
— püspök l. Nádasdy Ferenc gróf
— Theresianum V.: 11, 439, 595
— szentszék I.: 276, 431; II.: 616
vadászat joga
I.: 296; II.: 32, 69; III.: 543, 599; IV.: 105
Vág völgye
IV.: 307
Vághy (korábban Wagner) Ferenc (1776—1862) Sopron város főbírája és követe, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja
I.: 18, 21, 27, 49, 87, 88, 282, 291, 313, 411, 518, 566, 579, 611, 615
II.: 64, 71, 72, 74, 135, 137, 146, 416, 473, 475, 477, 478, 479, 480, 485, 486, 489, 490, 492, 493, 566, 579, 590, 591, 593, 644, 732, 745
III.: 11, 42, 43, 46, 50, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 103, 104, 118, 119, 259, 270, 290, 291, 440, 455, 458, 462, 472, 577, 726
IV.: 52, 59, 188, 219, 298, 300, 381, 404, 451, 465, 481, 579
V.: 41, 43, 45, 152, 206, 230, 358, 359, 396, 400, 401, 403, 462, 485, 660
vagyonelkobzás l. confiscatio
vagyonzárlat (sequestrum)
II.: 300, 364, 743; III.: 218, 291, 346, 348, 540, IV.: 43, 169, 366, 389; V.: 50, 185, 297
vajkai praedialista szék
II.: 698
válaszfelirat, 1830 okt. 17-i
I.: 45
válaszfelirat az 1832. dec. 20-i királyi előterjesztésekre, a vita róla
I.: 38, 39, 44—49, 66, 67, 69—81, 97—98, 105, 106, 122—123, 162—166, 212, 213, 216, 220, 227, 228, 230, 236, 237, 244, 248—251; II.: 399, 428, 451; III.: 615; IV.: 25, 54; V.: 39, 282, 315
— a királyi válasz erre 1833 ápr. 16-án
I.: 305; II.: 635; V.: 283
— ennek megvitatása I.: 315—326
— a felelet megszerkesztésére választott bizottság I.: 326
— a felelet szövege I.: 350—353
— ennek országos és kerületi ülésben való tárgyalása I.: 357—377
— főrendi vitája I.: 372, 377—381
— főrendek viszonüzenete I.: 381
— rendek második üzenete: I.: 389—390
— a felelet felterjesztése 1833 máj 20-án
I.: 391—392;
— a király 1834. jan. 3-i válasza az 1833 május 20-i feliratra II.: 598—599, 620
— ennek rendi tárgyalása és újabb felirat javaslata II.: 633—638, 678
— a főrendek válasza erre II.: 682—684
— a rendek újabb üzenete II.: 688, 699, 704; III.: 234
— a főrendek második válasza II.: 707
— a rendek harmadik üzenete II.: 728, 744; III.: 96
— a főrendek harmadik válasza III.: 100, 105, 113, 124
— a rendek negyedik üzenete III.: 125
— ennek főrendi tárgyalása III.: 141—143
— a rendek ötödik üzenete III.: 145—146, 234
— a főrendek módosító javaslata III.: 151—154
— ennek rendi vitája III.: 157
— a rendek hatodik üzenetének főrendi tárgyalása III.: 167
— a főrendek hatodik válasza III.: 168
— a rendek hetedik üzenete III.: 177, 182—183, 196, 234

— a főrendek hetedik válasza III.: 197, 234
— a rendek újból visszautasítják III.: 198
— a rendek nyolcadik üzenete III.: 219, 232
— a főrendek nyolcadik válasza III.: 233—234, 248, 256
— a rendek kilencedik üzenete III.: 234, 256
— a főrendek kilencedik válasza III.: 258, 261, 267, 299
— a rendek tizedik üzenete III.: 268, 281, 284, 299, 306
— a főrendek tizedik válasza III.: 298, 300
— a rendek tizenegyedik üzenete III.: 300
— a két tábla megegyezése III.: 300
Valerius Maximus, római történetíró III.: 615
Valkó vmegye II.: 61, 582; III.: 507, 625, 626, IV.: 176, 192, 193, 195
vallásalap (religionarius fundus) I.: 430; III.: 163.: IV.: 246; V.: 450
vallási liberalizmus V.: 179
vallási türelem l. tolerantia
vallási sérelmek ügyében üzenet a főrendekhez
— ennek rendi tárgyalása I.: 146—151, 174, 181, 192—195, 196—203; II.: 601, 616
— a klérus tiltakozása ellene I.: 192—193, 212
— a főrendek válasza I.: 203, 212, 220, 227, 232
— — a főpapok ellenkezése I.: 221, 222, 223
— — a világiak állásfoglalása I.: 223—227
— vegyes országos bizottság kérdése I.: 227, 232—235, 241, 385, 558, 563
— a rendek válasza I.: 227
— főrendi konferencia a nádornál (1833 márc. 18-án) I.: 228
— a főrendek javaslata I.: 232—235
— a rendek válasza, ennek főrendi tárgyalása I.: 238—244
— — pontonkénti tárgyalásának elhatározása I.: 228, 244
— — a főrendi küldöttség jelentése I.: 253—254
— — a pontonkénti tárgyalás I.: 262—277
— a főrendek viszonüzenete (1833 ápr. 1) I.: 263, 277, 413
— a főrendi javaslat rendi elutasítása I.: 277—280, 295, 297—304
— a rendek harmadik üzenete (második viszonüzenete) a főrendi táblán I.: 296, 381—387
— a főrendek harmadik viszonüzenete I.: 391
— ennek kerületi ülésben való tárgyalása I.: 394—408
— a rendek negyedik üzenete és tárgyalása az alsó tábla országos ülésén I.: 408, 413—420
— ennek főrendi tárgyalása I.: 422—428
— a főrendek negyedik viszonüzeneténeк tárgyalása kerületi ülésben I.: 434—447, 450
— az ötödik rendi üzenet javaslatának tárgyalása az alsó tábla országos ülésén I.: 452—457; II.: 601
— a rendek ötödik üzenetének tárgyalása a főrendek által I.: 457—465
— a főrendek ötödik válaszának rendi konferenciákon való tárgyalása I.: 478, 498
— ugyanennek kerületi ülésekben való tárgyalása és a hatodik rendi üzenetnek országos ülésben való megvitatása I.: 487—532; III.: 32
— a hatodik rendi üzenet főrendi tárgyalása I.: 532—538
— a főrendek hatodik válaszának vitája kerületi ülésben I.: 538—545
— a rendek hetedik (utolsó) üzenetének szövege I.: 545—546
— ennek a rendek országos ülésében való tárgyalása I.: 547—558
— a főrendi táblán való tárgyalása és a hetedik válasz megállapítása I.: 555, 558,—564
— a rendek rövid óvó üzenete I.: 564, 584; II.: 309
— a főrendek végső határozata I.: 584
— a kérdés újbóli felvetése a rendek által II.: 388, 397, 398, 468, 469
vallásügy (általában) I.: 87, 89—90, 123, 146—151, 238—244, 253—280, 382—387, 395—401, 403—407, 414, 452—465, 487—564; IV.: 140, 146, 182, 212, 349, 406—407, 617, 618, 619, 638, 644—647; V.: 50, 188, 310, 526
— ágybér (lectica) I. 148, 198, 200; II.: 56; III.: 436, 451, 462, 464
— áttérés (transitus) kérdése I.: 148, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 301, 386, 424, 427, 428, 438, 440, 442, 452, 453, 454, 456, 459, 461, 462, 488, 497, 500, 507, 508, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 536, 540, 549, 553
II.: 542
III.: 470
— — hatheti oktatás ennél I.: 174, 175, 177, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 222, 240, 242, 244, 253, 254, 255, 274, 299—301, 387, 414 424, 427, 436, 440, 441, 447, 453,

454, 490, 500, 507, 524, 525, 527, 528; IV.: 644, 645; V.: 306
— birtokszerzésnek, mesterség űzésének gátlása vallás miatt I.: 149, 254
— dézsma (tized) joga l. tized kérdése címszót
— Erdélyben bevett vallások törvényesítésének kérdése I.: 297
— gyermekek törvényesítése I.: 530
— gyermekek vallásának kérdése, vegyes házasságokból származóké I.: 147, 148, 194, 244, 253, 255, 262, 269, 274, 385, 404, 424, 427, 489, 490, 492, 499, 506, 507, 522, 528, 529, 532, 535, 536
— — törvénytelen s talált gyermekeké I.: 147, 253, 274, 299, 424, 427, 513, 531, 537
— hivatalok betöltése vallásra való tekintet nélkül I.: 149, 150, 254
— horvátországi helyzete a protestánsoknak I.: 150, 211, 240, 254, 274, 277, 304, 393, 425, 426, 428, 455, 512, 517, 530, 531; IV.: 638, 644, 646; V.: 7, 8, 332, 339, 359, 403, 409, 474, 489, 501, 526, 546, 556, 567, 627, 653, 664
— indifferentismus I.: 147, 192, 194, 198, 200, 222, 243, 554
— katolikus családoknál protestáns nevelők alkalmazása I.: 148, 240, 425
— katolikusok külföldi iskolákban való tanulása I.: 254, 275
— katolikus ifjaknak és leányoknak protestáns iskolákba való járása I.: 148, 211, 254, 275, 425, 509—511
— kegyuraság (jus patronatus) I.: 254, 425, 428; II.: 56, 617; V.: 291
— protestáns consistoriumok felállítása I.: 149, 240, 254, 274, 275 l. protestánsok egyházi törvényszékei címszót is
— protestánsok felmentése katolikus egyházi személyek és épületek költségeihez való hozzájárulás alól I.: 149, 211, 254; III.: 462
— — felmentése a tized fizetése alól III.: 461—470
— protestáns grammaticalis iskolák felállítása I.: 149, 254, 275, 425
— protestánsok házasságának felbonthatósága I.: 427, 500, l. divortialis perek, házassági perek címszót is
— protestáns ifjaknak külföldi iskolázása I.: 148, 194, 240, 254, 275, 405, 540, 541
— protestánsok papbére III.: 470
— protestáns tábori papok kinevezése I.: 151, 254, 405, 539, 546, 557
— protestáns vallásra való csábítás büntetésének kérdése I.: 148, 180, 201, 202, 203, 210, 254, 275, 297, 427, 561; I.: 381, V.: 527
— — ennek eltörlése I.: 203, 561
— reverzális kérdés I.: 147, 193, 194, 240, 242, 244, 253, 255, 256, 262—269, 279, 280, 298—299, 302, 383, 384, 386, 413, 414, 424, 425, 427, 436, 438, 445, 447, 488—506, 511, 517, 519, 520, 521, 522, 528, 529, 530, 532—535, 540, 543, 553, 560, 561; II.: 602; IV.: 349, 645; V.: 306
— reverzálisokat elrendelő 1768-i helytartótanácsi rendelet I.: 493
— reverzálisok ügyében kiadott 1786-i kancelláriai utasítás I.: 436, 489
— — 1791. nov. 17-i királyi leirat I.: 490, 533
— reverzálisok érvényességéről 1792-i helytartótanácsi felirat s az ezen alapuló királyi rezolúció I.: 89, 280, 436, 438, 490, 520; II.: 625
— reverzálisok ügyében kiadott 1817. január 28-i resolutio I.: 298, 504
— stóla kérdése I.: 428; II.: 56; III.: 436, 443, 451, 462, 464, 465
— temetők kérdése I.: 150, 254, 405, 428, 463, 539, 541, 546, 556
— újraesketés (recopulatio) kérdése I.: 148, 211, 244, 254, 255, 275, 301, 404, 414, 425, 438, 490, 511, 530, 561; II.: 542
— vallásszabadság, vallás szabad gyakorlása I.: 406, 407, 414, 423, 456, 508, 532, 548, 549, 557; II.: 625; IV.: 420; V.: 121, 179, 185, 501, 605
— válóperek ügye I.: 275, 276, 554; II.: 690, 691; III.: 159, 259; V.: 9, 377
— vegyes házasságok I.: 147, 240, 253, 262, 263, 266, 268, 274, 299, 302, 303, 304, 404, 427, 445, 493, 503, 505, 512
II.: 601, 612, 616, 621, 690, 692, 746
— III.: 162, 466
— III.: tridenti forma nélkül I.: 503
— vegyes házasságok felbontása, a protestáns fél új házasságra lépése I.: 149, 254, 275, 301—304, 398, 407, 425, 511, 512, 530
— vegyes házasságok tilalma Mária Terézia által I.: 493
válóperek l. divortiális-, házassági perek, és vallásügy főcímszó alatt: protestánsok házasságának felbontása, válóperek ügye, vegyes házasságok felbontása
valorizációs perek V.: 293
váltóforint V.: 221, 292
váltótörvényszék II.: 471; V.: 345
vámjog, vámfizetés
I.: 296; II.: 32, 56, 69, 75; III.: 401, 543, 580; V.: 246
vámok, vámkérdés, vámtárgyalások
I.: 47, 121, 122, 123, 137, 145, 146; II.: 71; III.: 314, 612; IV.: 150, 152, 158, 195; V.: 206, 389, 461, 509, 582, 611, 664, 665

vámtarifa a Lánchídon V.: 429, 430, 455, 463
Vámos Erzsébet, biharmegyei lakos II.: 617
Van Diemensland l. Tasmania
váradi béke (1538) I.: 82
Várady Antal, Máramaros vmegye főbírája és országgyűlési első követe III.: 261, 415, 637, 725; IV.: 7, 30, 120, 335, 462, 603; V.: 82, 133, 136, 237, 238, 392, 505, 521, 524, 541, 561
Varasdi generalatus I.: 84; II.: 61; III.: 625; IV.: 196; V.: 286—287, 385, 386
Varasd megye II.: 233, 254, 255, 334, 345, 354; III.: 505; IV.: 196, 218; V.: 77, 378, 555
— adója V.: 361
— főispánja l. Erdődy Károly gróf
Varasd város (Varaždin, Jugoszl.) V.: 458
Varasd város követe l. Riesman N.
Várdai Pál († 1549) egri püspök, majd esztergomi érsek III.: 303
várerősítések, várerősségek, várerősítési alap III.: 437, 451; V.: 209, 279, 450
vármegyék (törvényhatóságok), vármegyék követei szavazáskor (általában) I.: 111, 115, 117, 143, 144, 159, 217, 231, 234, 240, 263, 264, 285, 293, 304, 305, 309, 310, 313, 338, 346, 349, 381, 411, 440, 448, 465, 469, 485, 494, 498, 513, 514, 524, 525, 526, 527, 584, 597 II.: 17, 26, 28, 35, 37, 38, 39, 52, 69, 94, 99, 112, 114, 134, 135, 136, 139, 141, 145, 176, 177, 180, 182, 205, 206, 216, 222, 232, 233, 234, 252, 254, 259, 269, 271, 272, 273, 275, 285, 286, 293, 297, 301, 303, 313, 314, 318, 319, 320, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 336, 341, 345, 361, 382, 386, 395, 401, 402, 403, 408, 413, 416, 417, 420, 426, 450, 451, 452, 456, 480, 481, 485, 490, 491, 493, 494, 498, 501, 502, 504, 506, 509, 515, 516, 526, 554, 582, 601, 602, 609, 612, 620, 629, 638, 640, 641, 646, 647, 656, 672, 684, 685, 690, 698, 709, 711, 714, 727 III.: 20, 23, 31, 37, 51, 53, 57, 58, 59, 62, 66, 72, 73, 83, 85, 87, 88, 92, 93, 106, 107, 131, 137, 143, 144, 156, 164, 168, 171, 173, 185, 192, 194, 195, 196, 200, 201, 202, 207, 219, 224, 225, 230, 231, 243, 244, 255, 257, 258, 259, 263, 272, 276, 294, 301, 306, 312, 313, 314, 330, 331, 343, 348, 360, 362, 373, 374, 386, 387, 388, 406, 411, 415, 416, 419, 428, 430, 446, 447, 454, 455, 458, 460, 470, 472, 475, 485, 497, 504, 507, 520, 522, 537, 540, 542, 553, 558, 567, 579, 589, 595, 609, 612, 640, 646, 656, 660, 670, 671, 672, 674, 706, 717, 725, 726, 731, 732, 738, 739, 740 IV.: 8, 9, 10, 16, 18, 19, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 68, 69, 98, 112, 137, 139, 144, 146, 165, 167, 170, 188, 218, 219, 222, 244, 252, 257, 263, 282, 285, 289, 319, 320, 341, 342, 369, 378, 385, 397, 398, 401, 403, 409, 414, 417, 422, 428, 431, 432, 435, 443, 451, 457, 460, 468, 469, 473, 481, 498, 504, 514, 522, 528, 530, 531, 547, 564, 566, 567, 573, 577, 578, 579, 581, 585, 587, 597, 607, 614, 616, 622, 623, 629, 636, 638, 658, 660, 663, 670 V.: 14, 15, 16, 17, 20, 29, 30, 39, 41, 46, 78, 80, 93, 105, 110, 118, 128, 178, 188, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 213, 217, 220, 228, 234, 239, 258, 265, 273, 290, 322, 323, 326, 330, 390, 399, 402, 435, 447, 459, 461, 466, 508, 516, 518, 520, 523, 525, 539, 544, 563, 565, 616, 618, 620, 647, 654, 656, 658
Várna (Bulgária) II.: 425, 721; III.: 370; IV.: 546
városok, szabad királyi (általában) I.: 96, 203, 217, 286, 308, 309, 313, 328, 339, 342, 343, 359, 402, 469, 479, 480, 485, 488, 514, 521, 527, 584 II.: 22, 71, 72, 74, 87, 114, 145, 147, 157, 158, 206, 220, 222, 259, 267, 269, 275, 286, 293, 294, 295, 297, 299, 314, 320, 323, 328, 329, 341, 353, 354, 361, 362, 363, 365, 366, 472, 480, 590, 612, 630, 646, 648, 667, 688, 699, 715, 732, 737, 745 III.: 11, 20, 49, 53, 58, 59, 62, 66, 68, 69, 72, 83, 102, 103, 104, 108, 113, 114, 115, 118, 119, 121, 122, 127, 217, 252, 260, 261, 269, 270, 281, 284, 288, 289, 291, 292, 297, 301, 308, 443, 458, 471, 614, 640, 656, 660, 682, 695, 725 IV.: 16, 27, 37, 59, 106, 188, 199, 288, 401, 405, 451, 460, 462, 469, 480, 481, 630 V.: 43, 152, 230, 276, 322, 330, 341, 372, 378, 400, 401, 476, 477, 493, 496, 564, 565, 570, 590, 591, 649, 651
— adójának összege V.: 152
városok belső helyzetének szabályozása (a coordinatio) kérdése I.: 21, 22, 27, 30, 31; II.: 308, 371; III.: 202, 574; V.: 45, 150, 400, 478, 591
— és a katonai beszállásolás IV.: 403—405; V.: 508
városok és a magyar nyelv IV.: 297—302
városok függő helyzete I.: 70; III.: 102; V.: 150, 591
— helyzete az országgyűlésen III.: 61, 62; V.: 150, 211, 250, 478, 496, 584
— kerületekre osztása II.: 589, 590
— óvása a városi törvényszékekről szóló javaslat ellen III.: 69—73

— száma növelésének tilalma III.: 573
— szavazatának kérdése I.: 479, 520, 521; II.: 362, 471—473; III.: 58—60, 147, 148, 475, 578; IV.: 59, 143, 144, 650; V.: 150, 250, 252, 276, 371, 474, 478, 584, 591
— és a tized V.: 479
— tizedmentessége III.: 472—475
városok törvényszékei
II.: 473— 496, 575, 589; III.: 7, 8, 44, 46—58, 182, 196, 197, 202—206, 219; IV.: 144, 205, 214—227 230—234, 273, 274; V.: 276
— ezek összetétele, tagjai, tagjainak választása II.: 473—477; III.: 50—53; IV.: 214, 216—220
— hatásköre II.: 477—478; III.: 290; IV.: 230; V.: 358, 401
— nemesek ügyeiben: II.: 478—496; III.: 47, 55, 61, 63—64, 67—68, 202—206, 219, 290; IV.: 223, 230—234; V.: 396
városi haszonvételek
IV.: 230, 231
— fiscus örökösödése III.: 385
— kegyuraság I.: 149
— követek tanácskozásai 1836 jan. 3—6-án V.: 359
— — 1836 februárban V.: 474
— követek elmaradása a kerületi ülésekről V.: 359, 482
— — helye az országgyűlésen V.: 396, 474
— — választása és utasítása V.: 591
— polgárok III.: 42, 400, 401, 477, 591
vö. polgárok
— — ősi javai III.: 290—291
— sérelmek IV.: 648—650
— tanácsok II.: 707; V.: 238, 341 ,400, 477
— tisztviselők választása IV.: 648, 649; V.: 45
városokban lakó kamarai, uradalmi tisztek
III.: 68—69
városokban lakó nemesek
IV.: 403—404; V.: 397, 508
— választási joga IV.: 216
Varsó (Warszawa)
II.: 401, 402, 404, 406, 418, 424, 427, 433; V.: 502
varsói hercegség
II.: 405
varsói szerződés (1764)
II.: 445
Vas vmegye
I.: 114, 558, 602; II.: 80; III.: 331, 335, 413, 432, 459; IV.: 103, 156, 305, 313, 319, 351, 357, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 418, 424; V.: 36, 47, 77, 124, 138, 295, 466, 586, 673
— adminisztrátora l. Zichy Károly gróf
— örökös főispánja l. Batthyány Fülöp herceg
— követi utasítása V.: 616, 617
— követei l. Niczky János, Ebergényi Benedek, Széll Imre, Zarka János
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 304, 339, 343, 411, 545
II.: 130, 201, 222, 269, 275, 320, 327, 328, 341, 362, 366, 372, 410, 494, 507, 509, 512, 515, 517, 519, 529, 533, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 581, 582, 586, 591, 618, 641, 696, 698, 711, 712, 731
III.: 103, 108, 113, 306, 331, 346, 360, 447, 459, 501, 529, 540, 567, 571
IV.: 52, 56, 116, 156, 244, 282, 400, 547, 573, 616, 660
V.: 28, 305, 576, 606, 622, 659
Vásárhely l. Somlóvásárhely
Vásárhelyi János (1800—1843) Csanád vmegye első követe és alispánja
I.: 49, 290, 296, 326, 329, 332, 339, 362, 406, 420, 580, 590, 614
II.: 22, 62, 76, 77, 89, 121, 132, 348, 373, 380, 410, 446, 515, 550, 552, 553, 577, 620, 624, 644, 666, 668,
III.: 86, 108, 207, 213, 223, 388, 447, 640, 725
IV.: 43, 206, 267, 335, 451, 458, 481
Vásárhelyi Pál (1795—1846) vízimérnök
III.: 580
vásári bíróság
II.: 496, 679, 688—689; III.: 69, 105, 113, 114, 119—122, 309—311; V.: 192, 211, 234, 252, 270, 277, 323, 345, 372, 518, 527, 598, 609, 610, 671, 673
vásárjog, vásárpénz
I.: 296, 344; II.: 32, 69, 75, 77; III.: 401, 543
vasárnapi iskolák
III.: 621
Vásárosnamény (Bereg m.)
IV.: 394, 395
Vaskapu (Alsószlavónia)
IV.: 195
vasra veretés
II.: 152
vasutak, ezek építése
V.: 453, 456, 457, 458, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 481, 484, 485, 528, 563, 599, 600, 607, 664
vasútépítés költségei
V.: 469
vasútépítő társaságok privilégiuma
V.: 468—471
vatikáni levéltár
II.: 596
— zsinat IV.: 292
Vay Ábrahám (1789—1855) az 1825/27-i országgyűlésen Borsod vmegye követe, az Akadémia egyik alapítója, 1830-ban gróf, Bereg, majd Máramaros vmegye főispánja 1849-ig
I.: 58, 108, 132, 169, 174, 225, 228, 238, 256, 266, 268, 269, 273; II.: 308,

598; V.: 319, 332, 335, 336, 337, 338, 431 527, 532, 537
Vay János, Szabolcs vmegye második követe
I.: 22, 41, 50, 148, 157, 203, 279, 330, 331, 332, 336, 348, 356, 554, 583, 593, 594, 597, 601
II.: 26, 62, 73, 80, 91, 93, 152, 199, 219, 422, 456, 475, 503, 511, 512, 525, 528, 529, 538, 553, 562, 584, 586, 587, 592, 642, 678, 739
III.: 33, 62, 82, 512, 561, 567, 571, 605, 621, 623, 636, 640, 668, 669, 725, 734, 735
IV.: 111, 123, 139, 140, 202, 210, 249, 267, 276, 278, 285, 291, 320, 335, 381, 407, 421, 478, 492, 547, 601, 602, 629, 630, 638
V.: 133, 188, 305, 420, 441, 452, 453, 455, 456, 458, 459, 515, 522, 590, 652, 657, 658, 662, 670
Vay József (1752—1824) Szabolcs megye alispánja és követe az országgyűléseken, később helytartótanácsi tanácsos, majd szeptemvir
I.: 103, 439
Vay Miklós báró († 1824) tábornok
II.: 558, 564, 565; III.: 100; IV.: 505, 506, 508, 535, 540, 541, 619, 637, 641
Vay Miklós báró (1802—1894) Borsod vmegye adminisztrátora, a konzervatív-párt tagja, 1848-ban erdélyi kir. biztos, 1860-ban udvari kancellár
I.: 158, 164, 172, 174, 225, 228, 259, 267, 269, 386, 534, 535, 561, 564
II.: 298, 308, 352, 355, 384
III.: 153, 177, 179, 199, 252, 262, 727
IV.: 101, 130, 448, 490
V.: 66, 71, 73, 74, 158, 162, 165, 166, 170, 317, 319, 337, 351, 366, 369, 430, 531, 532, 534, 535, 538, 539, 541, 544, 545, 548, 571, 596, 640, 651
Vécsey Miklós báró (1789—1854) Szatmár megye főispánja
I.: 537; II.: 248, 351, 386; IV.: 162; V.: 55, 167, 170, 184
Vécsey Pál báró
I.: 65, 87
Veér Farkas (1799—1867) az erdélyi ellenzék vezére
III.: 244
Végh Ignác (1789—1842) országbírói ítélőmester
I.: 179, 192, 253, 262, 382, 413, 422, 538; II.: 373, 399, 680, 704; III.: 168, 730; IV.: 275, 556
Végh István, verebi (1763—1834) koronaőr, az adóügyi orsz. küldöttség elnöke
IV.: 345; V.: 90
véghelyek l. határőrvidék
véghelyi ezredek l. határőrezredek
végrehajtó hatalom, királyi
I.: 525, 527; II.: 344, 346, 377, 502, 557, 561, 564, 565, 737; III.: 23, 57, 78, 80, 87, 88, 98, 109, 128, 130, 168, 287, 493, 503, 575, 630; IV.: 290, 501, 503, 573, 579, 587, 590, 591, 593, 608, 624, 633, 635, 649; V.: 59, 92, 121, 204, 327, 328, 385, 388, 407, 529, 530, 531, 533
végrendeletek
V.: 374
végrendeletekről szóló törvénycikk
III.: 273—275, 277, 281, 289, 300—308, 320
végrendelet érvénytelensége
III.: 292—297
végrendeleti perek
II.: 593, 621; III.: 316
végrendelkezési szabadság
III.: 186, 188, 270, 278, 282, 283, 284, 289, 290, 292, 359, 403
— a szerzett javakkal III.: 277—279, 280
végvárak, véghelyek (confiniumok)
II.: 653; III.: 303, 304; IV.: 195, 502; V.: 254
vegyes adomány l. mixta donatio
vegyes házasságok l. vallásügy főcímszó alatt
Velence (Venezia)
I.: 151, 338; II.: 156, 408, 444, 650; III.: 237, 238, 246, 453; IV.: 189; V.: 389, 390, 643
velencei követ a tridenti zsinaton
I.: 302, 304
Velika (Pozsega m., Velika, Jugoszl.)
IV.: 195
Velika Kikinda l. Nagykikinda
velitesek (huszárok)
IV.: 365
vendégfogadók
II.: 351; III.: 420
Venezia l. Velence
Venezuela
IV.: 81
Verancsics Antal (1504—1573) esztergomi érsek
II.: 603
Verbovszko várnagyság (Modrus-Fiume m.)
II.: 655
Verecke (Bereg m., Verecki, USzSzSzK)
IV.: 395; V.: 458
Vergilius, Publius V. Maro (i. e. 70—19)
I.: 544; II.: 96, 296, 423; III.: 618; IV.: 81
veronai kongresszus
I.: 206; II.: 443, 444; IV.: 361
Verőce vmegye
I.: 151, 602, 604, 605; II.: 61, 135; III.: 8, 505, 506, 507, 535, 549, 573, 574, 624, 626, 732; IV.: 17, 18, 68, 113, 146, 165, 173, 175, 176, 177, 181, 191, 193, 195, 196, 395, 411, 412, 413, 435, 474, 641; V.: 8, 12, 39, 51, 54, 99, 119, 171, 202, 241, 363, 378, 474, 501, 510, 554, 568, 583, 633, 672

— -ben a hold nagysága V.: 13
— főispánja l. Szegedy Ferenc
— követi utasítása V.: 583
— követei l. Szallopek János, Hegedűs Pál
— — a követek megnevezése nélkül I.: 40, 96, 211, 319, 343, 359, 411, 485, 498, 545, 601
II.: 123, 135, 201, 220, 222, 255, 256, 275, 320, 325, 327, 362, 366, 372, 410, 496, 507, 513, 529, 537, 550, 574, 575, 576, 581, 586, 587, 591, 628, 654, 677, 696
III.: 113, 284, 331, 343, 373, 389, 475, 540, 559, 567, 571, 579, 665
IV.: 52, 56, 59, 116, 280, 514, 515, 587, 602, 614, 644,
V.: 235, 617, 622
— szavazati joga az országgyűlésen V.: 8
— visszacsatolása az országhoz V.: 12, 363
Verőce városa
IV.: 195
vértagadás büntetése
III.: 243
Veszprém vmegye
I.: 602; IV.: 78, 114, 161, 229, 297, 300, 313, 315, 345, 350, 360, 374, 407, 408, 422, 424, 430, 432, 480, 674; V.: 111, 124, 213, 673
— főispánja l. Zichy István gróf
— követi utasítása V.: 329
— követei l. Rohonczy János, Kocsi Horváth Sámuel, Noszlopy Ignác
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 217, 319, 343, 359, 411, 498, 586
II.: 132, 220, 222, 269, 275, 283, 327, 332, 335, 341, 362, 366, 372, 395, 410, 420, 470, 490, 494, 517, 519, 529, 531, 535, 537, 550, 552, 569, 574, 575, 587, 588, 591, 592, 641, 696
III.: 113, 331, 343, 360, 447, 459, 529, 559, 567, 571, 582
IV.: 52, 56, 116, 221, 285, 290, 498, 547, 573, 587, 614, 644
V.: 82, 92, 99, 110, 113, 124, 134, 153, 213, 466, 525, 576, 623
Veszprém város
II.: 731
veszprémi káptalan követe l. Balassa Gábor, Ruszek János
— püspök l. Kopácsy József
vesztegzár kolera miatt
I.: 133
vezetéknevek magyarosítása
IV.: 303
Viczay Héder gróf (1807—1873)
V.: 319, 335
Viczay Károly gróf (sz. 1802)
I.: 226; IV.: 162; V.: 334, 335
Viczay Mihály gróf (1756—1831) numizmatikus, érem- és régiséggyűjtő
IV.: 423, 447
— hédervári múzeuma V.: 447
Viktória angol királynő (1819—1901)
IV.: 585
Világos (Arad m., Şiria, Rom.) vára
IV.: 584
villachi kerület
I.: 434; IV.: 88
Villax Ferdinánd (1784—1857) 1826-tól zirci apát
V.: 670
IV. Vilmos angol király (1765—1837)
IV.: 585
Vilmos Frigyes nassau-orániai herceg, az első németalföldi király (1772—1843)
IV.: 46
Vinodol-várnagyság
II.: 655; III.: 20
vinodoli tengermelléki kamarai uradalom ítélőszékei
II.: 642, 655, 656, 660; III.: 73, 76, 241, 253, 308; IV.: 254, 289
vö. tengerparti törvényszékek
Virágh Károly, kolozsvári ügyvéd
III.: 84
Visegrád
III.: 101, 338, 367
visszavont szavazatok értéke
III.: 36—41
viszontkereset l. reconventio
Viszota Gyula
I.: 15; V.: 157, 607, 642
Visztula
II.: 442; IV.: 310
Vitéz János, zrednai (1408—1472) esztergomi érsek
II.: 608; IV.: 584
Vitéz János (1782—1862) Abaúj vmegye másodalispánja és országgyűlési második követe
I.: 34, 210, 283, 284, 287, 312, 330, 333, 354, 394, 420, 429, 482, 573, 584, 586, 587, 588, 589, 593, 597, 608, 622, 627
II.: 13, 16, 59, 62, 63, 64, 66, 72, 76, 80, 81, 92, 93, 94, 96, 110, 112, 113, 117, 119, 125, 126, 146, 184, 194, 203, 217, 219, 513, 523, 531, 533, 538, 550, 553, 572, 577, 584, 592, 615, 644, 647, 658, 711, 743
III.: 19, 20, 50, 106, 113, 122, 193, 283, 349, 359, 400, 419, 460, 483, 489, 509, 513, 522
IV.: 245
Vitnyédy Sámuel, követ az 1764. évi országgyűlésen
III.: 99
viticitás
V.: 50
Vivenot Rudolf és Eduard, indigenák
V.: 671
vizek szabályozása, lecsapolása
III.: 545, 546, 580, 581, 730; IV.: 148, 161, 307, V.: 209, 431, 465, 530
Vlassich Ferenc báró (1766—1840) altábornagy, 1832—1840: horvát bán

I.: 130, 223; II.: 720; III.: 15; V.: 332, 333, 549
Vormatia l. Worms
Vörös Antal-féle gyűjtemény
I.: 7; II.: 671
vránai (auraniai) perjelség Dalmáciában
II.: 701; IV.: 194
Vulkán Sámuel, nagyváradi görög katolikus püspök 1807-től 1840-ig
IV.: 675, 676
Vurum József (1763—1838) nyitrai püspök
I.: 109, 161, 174, 191, 222, 223, 225, 241, 254, 260, 265, 268, 270, 276, 381, 386, 463, 534; II.: 139, 187, 209, 352, 355, 381, 383, 681; III.: 140, 152, 177, 178, 265, 315, 317; IV.: 133, 162, 448; V.: 159, 161, 170, 278, 316, 345, 411, 527, 538, 545, 559, 560
Wagner Ferenc, Sopron város követe és főbírája l. Vághy
Wagner Károly (1732—1790) jezsuita történetíró
III.: 327
Wagram (Ausztria)
III.: 678; V.: 452
Waldstein János gróf (1809—1876)
I.: 174, 190, 226, 265, 270, 273, 381; II.: 308
Wallenstein Albrecht Wenzel herceg (1583—1634) császári tábornagy a harmincéves háborúban
I.: 506; V.: 575
Wallis, Joseph, Graf osztrák pénzügyminiszter
III.: 66; IV.: 399
Wallsee grófok
III.: 238
Warszawa l. Varsó
Washington George (1732—1799) az Egyesült Államok első elnöke
I.: 506; II.: 425; III.: 337
Waterloo (Belgium)
II.: 378; III.: 453; IV.: 361
Waterloo Bridge Londonban
IV.: 121
Wattay-nemzetség
III.: 339, 401, 402
Wattay Pál, pestmegyei alispán 1700 körül
III.: 339
Weber Simon Péter, pozsonyi könyvkiadó
I.: 218
Wellington Arthur Wellesley hg. (1769—1853), angol hadvezér, 1828—1830: miniszterelnök
I.: 397; IV.: 361
Wenckheim bárói család
II.: 37
Wenckheim József báró (1778—1830), a békési mocsaras területek lecsapolója
III.: 639; V.: 422
Wenczel Gusztáv (1812—1891) jogtudós
II.: 159; III.: 695; V.: 390
Werbőczy István (1458—1541) nádor, a Hármaskönyv szerzője
I.: 143, 310, 317, 345, 410, 455, 470, 515, 533, 538, 579, 580, 624
II.: 25, 169, 186, 196, 197, 198, 199, 259, 304, 321, 389, 398, 476, 478, 484, 541, 595, 603, 663, 730, 731, 733
III.: 26, 29, 30, 48, 52, 55, 99, 117, 169, 171, 186, 187, 192, 209, 211, 212, 214, 219, 222, 230, 254, 257, 260, 261, 284, 296, 307, 327, 334, 357, 358, 359, 362, 363, 367, 377, 397, 398, 418, 596, 597, 694
IV.: 25, 71, 72, 73, 133, 142, 173, 176, 197, 508, 518, 545, 562, 571, 574, 583, 586, 591, 593, 595, 597, 604
V.: 152, 160, 256, 358, 400, 409, 477, 547, 565, 604, 636, 639, 659
vö. Hármaskönyv
Wesselényi-féle összeesküvés
III.: 335, 383, 407; IV.: 308; V.: 346
Wesselényi Miklós báró (1796—1850)
I.: 36, 107, 110, 112, 113, 114, 115, 121, 122, 129, 131, 132, 159, 162, 164, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 186, 188, 190, 226, 227, 248, 249, 259, 266, 268, 269, 382
II.: 308, 446, 720
III.: 15, 84, 485
IV.: 141, 189, 232, 447, 524, 526, 534, 535, 537, 539, 541, 542, 543, 544, 546, 547, 554, 575, 576, 578, 579, 580, 611
V.: 65, 135, 139, 188, 189, 320, 327, 328, 357, 553, 679
— beszéde Szatmár megye 1834 dec. 9-i közgyűlésén IV.: 498, 514, 519, 520, 530, 532
— 1833 jan. 22-i beszéde a rendek mellett I.: 124—127
— 1833 febr. 20-i beszéde a magyar nyelv ügyében I.: 181—183
— hűtlenségi perének ügye IV.: 326, 329, 498—523, 527—533, 550—554, 556, 559—566, 568—574, 579—585, 587, 600—602, 606—610, 614—644, 648, 652, 672, V.: 9, 10, 51, 58, 65, 173, 187, 241, 354, 487, 613, 679, 680
— hűtlenségi perével kapcsolatban a szólásszabadság ügyében készült rendi üzenet és felirat szövege: IV.: 530—533
— kőnyomdája IV.: 499; V.: 321
Wessenberg-Ampringen János Fülöp báró (1773—1858) osztrák diplomata, 1848-ban külügyminiszter
II.: 408
Westminster (Anglia)
I. 496
westphaliai titkos bíróság
IV.: 113
Wienerneustadt l. Bécsújhely
Wienerneustadti katonai akadémia l. bécsújhelyi

Wiener Zeitung
III.: 517; V.: 693
Wilberforce, William († 1833) a rabszolgák felszabadításának előharcosa
III.: 453
Winckelmann, Johann Joachim (1717—1786) német régész
IV.: 33
Wirkner Lajos (1802—1882) udvari kancelláriai titkár, majd tanácsos
III.: 154; V.: 474
Wola (Varsó külvárosa)
II.: 427
Wolfsthal (Ausztria)
IV.: 363
Wolowski Ferenc, varsói követ a lengyel forradalmi országgyűlésen
II.: 433
wormsi (vormatiai) birodalmi gyűlés (1521)
I.: 493
— szerződés (1521) V.: 34
Wroclaw l. Boroszló
Wurm József pesti nagykereskedő
I.: 137
Württemberg württembergiek
I.: 287, 401, 502; II.: 92, 389, 444, 605; III.: 362; IV.: 200

Xenophon (i. e. 434—355) görög történetíró és hadvezér
II.: 573

Young Arthur (1741—1820) angol mezőgazdasági író
II.: 243

Žabalj l. Zsablya
Zách-nemzetség
III.: 367
Zagoria vidéke (Varasd m.)
II.: 255
Zágráb vmegye
II.: 61, 233 329, 334, 345, 496, 497, 701; III.: 234, 235, 252, 505; IV.: 196, 218; V.: 98, 378, 555
— adója V.: 361
Zágráb (város)
II.: 497; III.: 251; IV.: 647; V.: 458
— követe l. Stajdacher József
— a követ megnevezése nélkül IV.: 52,
zágrábi káptalan:
II.: 469, 497, 697, 701; III.: 46, 235,
— követe l. Haramusztek József
— — a követ megnevezése nélkül V.: 260,
— udvarbírói széke III.: 201
zágrábi nagyprépost II.: 469, 701
— püspök, püspökség II.: 469, 470 ,697, 701; III.: 46, 235; IV.: 194
— — udvarbírói széke III.: 201
— törvényszék II.: 650, 655, 746; III.: 75 241 250 308
Zagyva folyó
V.: 379 383
Záhony Béla
III.: 617, 620
Zala vmegye
I.: 355 624; II.: 451 501; III.: 8, 44, 87, 90, 212, 575, 661; IV.: 360, 373, 439, 470; V.: 22, 89, 110, 359, 379, 380, 381, 382, 383, 392, 399, 407, 408, 410, 411, 475, 489, 500, 550, 552, 588, 673
— főispánja l. Batthyány Imre gróf
— körlevele a circulatio ügyében V.: 551
— követei l. Horváth János, Deák Antal, Deák Ferenc, Hertelendy Károly
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 304, 342, 359, 372, 401, 485, 498, 527
II.: 220, 269, 283, 286, 297, 319, 320, 327, 331, 362, 366, 372, 380, 395, 410, 488, 490, 496, 506, 507, 509, 513, 515, 517, 519, 529, 531, 535, 537, 576, 591, 592, 612, 628, 696, 722
III.: 80, 108, 113, 219, 284, 297, 306, 331, 346, 373, 389, 454, 459, 475, 501, 512, 529, 540, 559, 567, 571, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 167, 217, 221, 234, 244, 250, 280, 285, 547, 573, 616, 629, 660
V.: 235, 305, 314, 433, 520, 523, 576, 617, 659
Zalánkemen (Szerém m., Slankamen, Jugoszl.)
IV.: 196, 200
Zălău l. Zilah
zálogbírtok, zálogos birtokosok
II.: 155, 281, 300; III.: 117, 241, 242, 713; V.: 208
zálogperek
II.: 500, 733
Zama (Északafrika)
III.: 712
Zápolyai-család
III.: 327
Zápolyai István († 1499) nádor
III.: 327, 336, 695
Zápolyai János (1487—1540) magyar király
I.: 82; II.: 196; III.: 679; V.: 413
Zárai Antal, domonkosrendi szerzetes, modrusi püspök
II.: 605
zárai béke (1358)
II.: 246
Zaragoza (Sarragossa, Spanyolország)
V.: 61
Zaránd vmegye
I.: 82, 167, 168, 169; III.: 507, 625, 626, V.: 271, 283, 284, 384, 413, 448
vö. Partium
Zaránd (Arad m., Zărand, Rom.)
IV.: 411
— i járás I.: 167
Zarka János († 1856) Vas vm. országgyűlési második követe és táblabírája, 1847: személynök

III.: 331, 341, 392, 398, 409, 459, 497, 498, 501, 605, 642, 643
IV.: 120, 189, 241, 252, 258, 265, 288, 297, 302, 313, 333, 336, 346, 400, 415, 480, 492, 509, 523, 525, 544, 549, 557, 594, 595, 600, 614, 620, 629, 643, 655, 669, 671
V.: 33, 64, 98, 116, 136, 149, 151, 228, 231, 232, 294, 303, 304, 307, 309, 393, 440, 445, 504, 524, 551, 573, 584, 586, 587, 588, 616, 623, 624, 628, 650, 661, 670, 686
— a fejedelem és a kormány kettéválasztásáról IV.: 594—595
— V. Ferdinánd címhasználatáról IV.: 669—670
Zay Károly gróf (1797—1871) a dunáninneni kerületi tábla assessora
I.: 226, 258, 267, 269, 273, 386, 428, 464; II.: 261; III.: 264
Zemplén vmegye
I.: 37, 337, 522, 530, 603; II.: 657, 712; III.: 14, 302, 413, 415, 420, 421, 441, 493, 553; IV.: 282, 303, 305, 306, 314, 315, 319, 352, 357, 359, 365, 422, 434, 560, 638; V.: 91, 98, 105, 110, 111, 192, 207, 213, 338, 509, 513, 571, 593, 606, 645, 651, 673, 687
— alapítványa a Ludovika Akadémia javára V.: 595, 651
— felterjesztése Wesselényi és Balogh ügyében V.: 187
— főispánja l. Mailáth Antal gróf
— követei l. Dókus László, Szirmay Antal, Lónyay Gábor
— — a követek megnevezése nélkül I.: 96, 142, 219, 305, 319, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 222, 327, 331, 362, 366, 372, 410, 490, 491, 493, 496, 507, 509, 512, 517, 519, 529, 531, 535, 537, 550, 552, 576, 577, 582, 628, 656, 667, 696
III.: 68, 103, 108, 113, 218, 306, 331, 347, 348, 353, 459, 470, 520, 559, 567, 571, 665, 668, 672, 718
IV.: 52, 116, 167, 221, 234, 244, 251, 282, 285, 290, 547, 616, 629, 660
V.: 28, 82, 110, 113, 182, 207, 305, 314, 472, 508, 523, 525, 576, 588, 617, 659
— követi utasítása V.: 113, 225
közgyűlése 1823-ban V.: 62
— -i nemesi insurrectio 1809-ben V.: 110
— nemessége IV.: 560
Zemun l. Zimony
zendülés büntetése
V.: 212
Zengg (Szegnia) városa
I.: 84, 102, 130; V.: 287
zenggi hegyvidék
III.: 236
Zengg-modrusi püspök l. Ossegovich Imre báró
Zenta (Bács-Bodrog m., Senta, Jugoszl.)
I.: 494; III.: 19; IV.: 395
Zerindi járás (Arad vmegye,) Zerind, Rom.)
I.: 167
zerindi uradalom
II.: 238
Zichy grófi család
II.: 227; IV.: 308
Zichy Ádám ítélőmester az 1728/29-i országgyűlésen
II.: 281
Zichy Antal (1823—1898) Széchenyi műveinek kiadója
I.: 109, 116, 165, 225, 227, 256, 267, 273
Zichy Ferenc gróf, országbíró
III.: 239
Zichy Ferenc gróf, (1774—1861) főlovászmester, bihari főispán
I.: 13, 131, 159, 172, 174, 223, 224, 265, 270, 380, 386, 463, 534, 562
II.: 141, 166, 167, 188, 191, 207, 227, 239, 245, 247, 261, 351, 352, 354, 381, 683; III.: 315
IV.: 145, 161, 307, 308, 476, 490
V.: 159, 167, 170, 279, 319, 337, 343, 344, 370, 408, 412, 429, 530, 538, 540, 542, 546, 549
Zichy István gróf (1780—1853) 1829-ig szentpétervári követ, veszprémi főispán
I.: 261
Zichy Károly gróf (1778—1834) a magyar kamara elnöke
III.: 99; IV.: 159
Zichy Károly gróf (1785—1876) a család cifferi ágának alapítója, Vas vm. administratora
I.: 120, 129, 174, 191, 228, 243, 256, 261, 267, 269, 386, 427, 428, 463; II.: 139, 140, 141, 168, 228, 239, 242, 243, 351, 352, 683; III.: 149, 153; IV.: 133, 159; V.: 266, 270, 272, 317, 332, 334, 340, 363, 365, 368, 369, 408, 411, 429, 526, 533, 541, 544, 545, 548, 625
Zichy—Ferraris Ferenc gróf (1777—1839), tábornok, győri főispán
I.: 174, 223, 261, 270, 381; II.: 228, 248, 384, 683; III.: 315; IV.: 162, 180; V.: 159, 316, 333, 546
Zilah (Szilágy m., Zăláu, Rom.)
V.: 476
Žilina l. Zsolna
Zillertal (Ausztria)
IV.: 646
Zimony (Szerém m., Zemun, Jugoszl.)
II.: 425; III.: 580; V.: 458
Zinzendorf, Karl Graf (1739—1813) 1776—1782: Trieszt kormányzója, utána a Rechnungshofkammer elnöke Bécsben, 1792-től államminiszter
III.: 235

Zirci apátság
IV.: 366
Zlinszky János (1794—1850 körül) Pest megye főszolgabírája
V.: 451
Zmeskál Móric (sz. 1801) Árva vmegye főszolgabírája és országgyűlési második követe, majd alispánja
I.: 27, 28, 62, 69, 91, 156, 194, 210, 279, 283, 287, 318, 329, 332, 393, 405, 418, 445, 481, 489, 498, 507
II.: 94, 202, 224, 255, 348, 367, 374, 375, 377, 395, 400, 402, 410, 412, 415, 446, 553, 571, 581, 586, 615, 691, 723, 743
III.: 30, 39, 65, 66, 116, 164, 213, 260, 336, 359, 378, 447, 719
IV.: 7, 17, 18, 30, 59, 74, 75, 77, 83, 377, 381, 399, 435, 459, 462, 518, 543, 557, 579, 603, 620, 626, 627, 628
V.: 17, 42, 44, 64, 65, 96, 318, 322, 382, 393, 484, 488, 644
Zólyom vmegye
I.: 438, 520; II.: 212; III.: 505, 507, 622; IV.: 614,; V.: 77, 583
— követi utasítása V.: 323, 583
— követei l. Radvánszky Antal, Beniczky Lajos, Géczy Péter
— — a követek megnevezése nélkül: I.: 40, 142, 319, 342, 359, 411, 485, 527
II.: 201, 327, 331, 335, 362, 366, 372, 410, 490, 491, 496, 507, 515, 517, 519, 529, 531, 535, 537, 550, 552, 583, 591, 677, 696
III.: 68, 103, 113, 331, 348, 373, 459, 529, 540, 559, 567, 571, 612, 614, 665, 668, 726
IV.: 52, 56, 116, 144, 221, 234, 244, 250, 280, 285, 498, 547, 573, 660
V.: 36, 206, 523, 606, 656, 660, 673
Zombor (Bács-Bodrog m., Sombor, Jugoszl.)
IV.: 233; V.: 672
— követe l. Konyovits Dávid
Zrínyiek
I.: 439, 446; IV.: 412; V.: 346
Zrínyi birtokok
III.: 235, 236; IV. 412
Zrínyi György (1549—1603) tárnokmester
III.: 98, 237; IV.: 412
Zrínyi Miklós († 1625)
III.: 237
Zrínyi Miklós (1620—1664) a költő és hadvezér
I.: 215
Zrínyi Péter (1621—1671) horvát bán
II.: 606; V.: 346
zugügyvédek (angularis procatorok)
I.: 433
Zsablya, Szablya, (Bács-Bodrog m., Žabalj, Jugoszl.)
IV.: 195
Zsámboki (Sambucus) János (1531—1584) humanista
III.: 327
Zschokke, Johann Heinrich († 1848) svájci történész és drámaíró
I.: 550
zsellérek (házasok)
I.: 141, 154, 291, 295, 333, 566, 569, 574, 588, 592, 597, 599, 609, 618, 621, 625, 628
II.: 12, 42, 43, 71, 81, 103, 120, 135, 144, 150, 183, 208, 231, 232, 264, 267, 270, 286, 357, 440
III.: 268, 508, 531, 550, 551, 552, 555, 557, 565, 566, 609, 623, 624, 627, 628, 629, 662, 738
IV.: 9, 102, 473
V.: 16, 41, 43, 45, 55, 80, 164, 203, 208, 472, 570
vö. házatlan zsellérek
— állapota, szolgálata I.: 617—618, 621, 628; II.: 150, 232; IV.: 411; V.: 44
zsellér házhely nagysága
I.: 596; III.: 628, 663
zsellérek legelőjárandósága
II.: 42—43
— robotolása V.: 44
zsidók
I.: 280, 297, 314, 328, 329, 330, 347, 358, 381, 427, 440, 494, 531, 537, 559, 570
II.: 21, 135, 144, 187, 236, 292, 355, 364, 431, 627, 657,
III.: 44, 212, 420, 517, 659, 660, 697, 721
IV.: 109, 110, 302, 303, 472, 647, 650
V.: 226, 257, 636
— polgárosításának kérdése I.: 297, 329, 401, 456, 513, 523, 531; II.: 323
— türelmi adója I.: 297, 513; IV.: 425, 432; V.: 209
Zsigmond (1368—1437) magyar király
I.: 236, 482; II.: 376; III.: 29, 189, 190, 238, 314, 338, 665, 696; IV.: 192, 285, 427, 449, 546, 613; V.: 435
— dekrétumai l. törvénycikkek
zsindelykészítés
II.: 62, 240; III.: 532, 654, 738
Zsiva szigete (Bács és Verőce megye között)
IV.: 395; V.: 119, 241
Zsolna (Trencsén m., Žilina, Csehszl.)
II.: 626; IV.: 307; V.: 458
Zsurk (Szabolcs m.)
V.: 452
Zudár László, garamszentbenedeki nemes (XVI. század közepén)
III.: 430
Zwierkowsky Valentin, lengyel menekült
III.: 495
Zwingli Ulrik († 1531) svájci reformátor
II.: 378

TARTALOMJEGYZÉK

1835

276. szám. Augusztus 27, 28, 29. *Foglalat:* a) *A sérelmek s kivánatok iránti tanácskozások kerületileg másod izben bérekesztetnek. A szóllás szabadságán ejtett sérelmek tárgyában a felirás hetedizben is megmarad. Borsod v[árme]gye két bankócsináló iránt igen különös előterjesztést tesz.* — b) *A legközelebbi kir. resolutionak befejező pontja, az országgyülés közelgő végéről. — A Ludovicea állapotjának rövid leirása* 7

277. szám. Augusztus 31, szeptember 1, 2. *Foglalat:* a) *Kerületi tanácskozás az urbér tárgyában aug. 23-áról költ (3-ik) kir. válasz felett. A főbb pontokban, csupán az épületi faizás iránt lőn a kir. válasz elfogadva.* — b) *Nem különben a bérekesztő pontra nézve, melly a többi rendszeres munkálatoknak e dietán fel nem vételéről szóll; az elhiresült „junctim"-tól a KK és RR bizonyos feltételek alatt elállottak* 11

278. szám. Szeptember 1, 2, 3, 4. *Foglalat:* a) *A junctimtóli ellállás, s a dietának bizonyos feltételek melletti eloszlatása felől kerületi tanácskozás. A szóllás szabadsága sérelmeit tárgyazta 7-ik izenet nevekedő többséggel megáll, s a főRRhez küldetik.* — b) *Királyi válasz az V-ik Ferdinandi czimzet tárgyában, s egy másik 1827-ki s 1830-ki némelly sérelmek iránt. A KK és RR az V-ik Ferdinandi czim iránt ujabb felirást, s az Ország Rendei részéről tettleges gyakorlást közakarattal határoznak* 20

279. szám. Szeptember 4, 5, 9. *Foglalat:* a) *Az V-ik Ferdinandi czimzet iránt a KK és RR ujabb felirást határoznak. A vitatások részletei e tárgyban.* — b) *A főRR a szóllásszabadság tárgyában 7-szer is ellenkeznek.* — c) *A KK és RR a lengyel ügybeni felirásnál másodizben is közakarattal megmaradnak, s felveszik a mult diaetákról elmaradt sérelmek közül némelly aprolékosbakra érkezett k[egyelmes] resolutiót* 30

280. szám. Szeptember 10, 11, 12. *Foglalat:* b) *Az urbéri 3-ik királyi válaszra kerületileg készitett felirás javallata, a KK és RR országos ülésében felvétetik, s mindenekben jóvá hagyatik. [— b) A főrendek szept. 10-i és 12-i ülése: megyék sérelmei, urbér.]* 39

281. szám. Szeptember 11, 12, 14. *Foglalat:* a) *A KK és RR országos ülésbeni tanácskozása a junctimtóli elállás felett.* — b) *A fő Rk ülése az urbér tárgyában.* — c) *A RR a biróválasztás pontjában módositanak s igy az urbéri tárgy iránt (kivévén a végső pont stylusát) megvan az egyesség.* — *A szólásszabadság ügye 8-ad izben megy a fő RRhez.* — *Békésnek az V-ik és VIII. urbéri t. cz. tárgyábani körlevelet comissio alá vettetése miatti sérelme a RR által különös felirás utján orvosoltatni határoztatik.* 48

282. szám. Szeptember 14, 16, 17. *Foglalat:* a) *A békés v[árme]gyei comissiót tárgyazta sérelem.* — b) *Az „V-ik Ferdinand" czimzet iránti 2-ik felirást a fő RR nem ellenzik; azon czimnek az ország részéről tettleges gyakorlatára pedig reá állanak. Az urbéri 4-ik felirásra nézve is megkészült a két tábla közt az egyesség* 58

283. szám. Szeptember 17, 18, 19, 21, 22, 23. *Foglalat:* a) *Békési körlevél.* — b) *Az V-ik Ferdinand czimzet s urbéri 4-ik felirás stylusa feletti vitatások*

részletei s ezen két felirás expeditiója. — A jobbágytelek haszonvételével járó terhek meghatározása felvétetik. 67

284. szám. Szeptember 23, 24. *Foglalat: Minő közterheket tartozzanak a jobbágytelket megszálló nemesek viselni? e kérdés kerületileg pertractáltatik.* 75

285. szám. Szeptember 24, 25, 26, 28, 29, 30. *Foglalat:* a) *Kerületi ülések, mellyekben a nemesek kezén lévő jobbágytelkek adóztatása elintéztetik,* — b) *s ennek következésében az is elhatároztatik, hogy az elhagyott, de benépesitni tartozott telkektől a megtelepitésig az tartozik adót fizetni, aki használja, legyen az bár maga a földesur. S a törvénynek ezen rendelete mindazon pusztákra (praediumokra) is kiterjesztetik, mellyek a portalis fundustól az 1723-ki összeirás utmutatása szerint elszakitattak.* 84

286. szám. Szeptember 28, 29, 30. *Foglalat: A nemes kézen lévő jobbágytelkek használatához kötött közterhek kérdését s a vele összekötött elhagyott telkek, s 1723 ótai puszták adóztatását tárgyazta vitatások s végzések folytatása.* 93

287. szám. Október 1, 2. *Foglalat: A jobbágyi fekvő vagyon használatával járó adózás kérdésének folytatása s bérekesztése.* 102

288. szám. Október 3, 5, 6, 7, 8, 9. *Foglalat: Még némellyek a T. t. cz. szerkesztése rostállatának köréből. — Ezen rostállat a kerületi ülésekben végtére csak ugyan béfejeztetik.* 111

289. szám. Október 12, 13, 14. *Foglalat:* a) *A szóllásszabadsági 9-ik izenet. A békési comissionalis sérelem. — Az 1825—30-i sérelmekre érkezett királyi válaszra készitett felelet s az országos sérelmek pótolólag beadott pontjait tárgyazta második izenet országos ülésben helybehagyatik s a fő RRhez átküldetik. — Kik ezen utóbb emlitetteket tanácskozásba veszik.* — b) *A RR-nél pedig a T. t. cz. országos ülésre kerül.* 119

290. szám. Október 13, 14, 15, 16, 17, 19. *Foglalat:* a) *A jobbágytelki használattól a nemesek által viselendő közterhekről szólló T. t. cz. országos ülésbeni vitatása folytattatik.* — b) *Végzés a deperditák megszüntetéséről.* 128

291. szám. Október 16, 17, 19, 20, 21. *Foglalat:* a) *Fő RR ülése a szóllásszabadság tárgyábani 9-ik izenet, s a békési comissionalis sérelem iránt. Mind a kettőt elvetik.* — b) *A RR folytatják a T. t. czikkelyt, a puszták iránti kerületi végzést népszerüleg módositják. Jelentés a deperditák kérdésének részleteiről.* 137

292. szám. Október 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24. *Foglalat: A T. t. cz. a KK és RR által béfejeztetik s a fő RRhez átküldetik. — Az arányositó per pedig országos ülésbeni vitatásra kerül.* 146

293. szám. Október 26, 27. *Foglalat: Fő RR tanácskozása a T. t. cz. felett. — A KK és RR folyvást az arányositó perrel foglalatoskodnak.* 155

294. szám. Október 27, 28, 29, 30, 31. *Foglalat:* a) *A főrendek tanácskozásainak a T. t. cz. felett folytatása.* — B) *Két kir. resolutio érkezik: egyik a magyar nyelv ügyében, másik az urbér s diéta vége iránt.* — c) *A fő RR a proportionalis t. czikkelyt kevés módositással elfogadják. A KK és RR pedig a sérelmek s kivánatok tárgyában költ főrendi 2-ik izenetekkel foglalatoskodnak kerületi üléseikben* 164

295. szám. Október 31, november 2, 3, 4. *Foglalat:* a) *A békési sérelem tárgyábani kerületi vitatás részletei,* — b) *s a magyar nyelv és urbér iránt érkezett legközelebbi kir. válaszokra hozott határozások sommája.* 174

296. szám. Október 31, november 2, 4. *Foglalat:* a) *A békési sérelmet tárgyazta vitatások bérekesztése.* — b) *A szólás szabadság 10-szer. A barsi decretum.* — c) *A törvények honi nyelven való alkotása feletti tanácskozás.* — d) *Feljegyzése azon tárgyaknak, mellyek per excerpta még e jelen országgyülésen intézkedésbe vétetnek.* 183

297. szám. November 2, 7. *Foglalat:* a) *A magyar nyelv ügyébeni kir. választ tárgyazta vitatások folytatása s bérekesztése.* — b) *Az e diaetán bevégeztetni rendelt excerpták iránti kerületi végzéseknek rövid kivonatja.* 193

298. szám. November 3, 4, 5, 6, 7. *Foglalat:* a) *Az urbéri kir. resolutio feletti ker[ületi] tanácskozás rendje.* — b) *Az excerpták sorában történt min-*

den egyes inditványok előadása. — Szilassy József koronaőrnek választatik. — c) A legközelebbi napok végzései. 202

299. szám. November 9, 10, 11, 12. *Foglalat:* a) *Az excerpták egyenként, — névszerint a polgári pereknek Kir. Curia előtti folyamáról, a jövő diaeta alatt, s a dézmáról. — b) A Korona őr választás részletesen. — c) Legujabb végzések.* 215

300. szám. November 11, 13, 14, 16, 17. *Foglalat:* a) *A dézma kérdésének bérekesztése. — b) A pénzbeli birói lemarasztások végrehajtása módjáról, s a nem nemeseknek büntető perekbeni feljebbvitelök tehetségéről, — c) és a porták ideiglenes kiegyenlitéséről alkotandó t. czikkelyek feletti ker. tanácskozás.* 224

301. szám. November 17, 23, 24. *Foglalat:* a) *Bérekesztése az excerpták, ugy a T. t. cz. s arányositó per s némelly ujabb inditványok tárgyábani ker. üléseknek. — b) Országos ülés a RRnél, tárgyai: mindennemü sérelmek. Ezek közt a szóllás szabadság 10-er, a békési comissio 2-or. Továbbá a magyar nyelv, s urbéri resolutiora készitett ujabb felirás.* 234

302. szám. November 23, 24, 25, 26, 27, 28. *Foglalat:* a) *A Rk országos ülései, a békési sérelem, magyar nyelv, urbéri resolutio, T. t. cz. és arányositó per tárgyában. — b) A legközelebbi napok rövid történeti rajza. E közt királyi resolutio az előleges sérelmek iránt. A partiumbeli megyék Magyarországhoz visszacsatoltatnak.* 243

303. szám. November 25, 26, 27, 28, 30, december 1, 2. *Foglalat:* a) *A fő RR ülései a sérelmek (különösen a békési, az urbéri resolucio, excerpták, és magyar nyelv tárgyában). — b) Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.* 263

304. szám. November 27, 30, december 1, 2, 3, 4. *Foglalat:* a) *Kimeritő jelentés: miként dőltek el a kiszemelt tárgyak a fő RRnél. — b) Balogh inditványa a tanuló ifiuságnak az országtanácskozás hallgatásából lett kirekesztéséről. — c) [A főrendek tárgyalásainak folytatása] — d) Ujabb kir. rescriptum a diaeta bézárásáról.* 272

305. szám. December 2, 3, 4, 5. *Foglalat: Az előleges sérelmekre 1835 november 20-ikán költt királyi válasz felett tartott kerületi tanácskozások részletei* 282

306. szám. December 5, 7, 9. *Foglalat: Kerületi vitatások* a) *a correlatiok — b) és a budapesti álló hid tárgyában. — c) A nádor a honi nyelv tárgyábani közbenjárást elvállalja. A diaeta berekesztése felőli rescriptumra felirás határoztatik. Excerpták másodizben.* 292

307. szám. December 9, 10, 11, 12, 14. *Foglalat: A magyar nyelv iránti nádori közbenjárás kikérésének s elfogadásának részletei:* a) *kerületi, — b) országos, — c) főrendi ülésben, — d) Rövid jelentés a legközelébbi napokrul* 301

308. szám. December 10, 12, 14, 15, 18. *Foglalat: A diaeta bérekesztése iránt december 3-án költ kir. levélre válaszfelirás készittetik. A két tábla e tárgybani tanácskozásának részletei: [a) kerületi, — b) országos, — c) főrendi ülésben]* 310

309. szám. December 21, 22, 23. *Foglalat:* a) *Wesselényi megtiszteltetése Erdélyből. — b) Országos ülések az excerpták, sérelmek és budapesti álló hid tárgyában. — c) Szombathelyi beszédje a tizedről és a szóllásszabadság iránt.* 320

310. szám. December 28, 29, 30. *Foglalat:* a) *Kir. válaszok a diaeta bérekesztése, s a királynak hazánkbani lakása tárgyában. Az országos sérelmek iránti 4-ik s illetőleg 3-ik izenetek a KK és RR országos ülésében helybehagyatnak, s a fő Rhez átküldetnek. — b) A főrendi tanácskozás részletei e tárgyban.* 329

311. szám. December 30, 31. *Foglalat:* a) *Főrendi ülések a békési sérelem és az excerpták tárgyában. (Amabban 3-or, ebben 2-szor.) — b) Kerületi ülés Pozsony város kérelméről a szállások iránt, — továbbá hogy a készen lévő tárgyak de csak magyar nyelven felterjesztessenek. — [c) A főrendek dec. 31-i ülése az excerpták ügyében.]* 339

1835—1836

312. szám. 1835 december 31, 1836 január 2, 4, 5. *Foglalat:* a) *A főrendek ülései az excerpták hátralévő része s az előleges sérelmek tárgyában.* — b) *Kerületi ülés: Pest v[árme]gyének Bod János tömlöczöztetése iránti sérelme.* — *Indigenák.* 349

1836

313. szám. Január 4, 5, 7, 8. *Foglalat: A főrendi ülések részletei* — a) *az országgyülés alatti perfolyamat, s porták kiegyenlitése,* — b) *nemkülönben az elsőleges sérelmek tárgyában: indigenák a főrendeknél, az excerptákat a Rk kerületileg harmadizben bevégzik.* 360

314. szám. Január 7, 8, 9. *Foglalat:* a) *Kerületi tanácskozások részletei a királyi lakásról és az excerpták iránt harmad izben.* — b) *Zalai sérelem. Pest és Heves közti territorialis vita. Az előleges sérelmek és indigenák iránti válasz izenete a fő RRnek felvétetik, s befejeztetik.* 370

315. szám. Január 11, 12, 13. *Foglalat:* a) *Zala v[árme]gye sérelme.* — b) *Pest és Heves közti territorialis kérdés Hatvan iránt,* — c) *s az előleges sérelmek tárgyábani vitatások részletei.* — d) *Bezerédy inditványára pótolólag elhatároztatik, hogy Dalmátország tökéletes visszacsatolásáig is az elválasztó harminczadvonal megszüntessék.* — *Ezek országos ülésre vitetnek.* — *Inditvány az adó iránt.* 380

316. szám. Január 14, 15, 16, 18, 19. *Foglalat:* a) *A Főherczeg Nádor egészségét visszanyervén elnöki székét elfoglalja. Idvezlő tisztelkedések.* — b) *Az adó felajánlása iránt tett inditvány feletti vitatások.* — c) *Országos ülések a RRnél a mult héten kerületileg befejezett tárgyak iránt.* 391

317. szám. Január 19, 20, 21. *Foglalat:* a) *A Rk országos ülésben befejezik az excerptákat s az előleges sérelmeket.* — b) *A fő Rknél sérelmek 5-öd izben, névszerént a protestánsok Horvátországbani bevé ele,* — *praesidialisok,* — *lengyel ügy,* — *borsodi bankócsinálók,* — *zalai, pesti, borsodi uj sérelmek, ugy a szőllásszabadság és békési.* — *Excerpták.* — *Praeferentiálék.* — c) *Ugyanazon tárgyak az excerptákig kerületben.* — *Országgyülési ujság.* 402

318. szám. Január 22, 23, 25, 26. *Foglalat:* a) *Bérekesztése az excerpták tárgyábani tanácskozásoknak 3-ad izben a fő RRnél.* — b) *Az előleges sérelmek másod izben [a főrendeknél]* — c) *A RRnél kerületi vitatások a diaetalis ujság felett.* 412

319. szám. Január 25, 26, 27. *Foglalat:* a) *A diaetalis ujság tárgya folytatólag.* — b) *A főrendeknél a Buda-Pesti hidat tárgyazó t. cz. rostáltatván.* — c) *A RRnél az excerpták 5-öd izben.* — *Ludoviceum, Nemzeti Museum.* 421

320. szám. Január 27, 28, 29. *Foglalat:* a) *Előbbi levélből elmaradott excerpták 4-ed izben a RRnél.* — b) *Ludovicea,* — *Museum,* — *Nemzeti Theátrom. Előleges sérelmek 3-ad izben.* 432

321. szám. Január 30, február 1. *Foglalat:* a) *Részletesb tudósitás a Museum felől,* — b) *s az előleges sérelmekről 3-ad izben.* — c) *A nemzeti Theátrom létesitése felőli rendeletek.* — d) *Pest-Budai álló hid.* — *Az általános expropriationalis törvény fontos kérdése.* — *[Kossuth a vasutak fontosságáról és a kisajátitási törvényről.]* 442

322. szám. Február 3, 4, 5, 6, 8, 9. *Foglalat:* a) *Kerületi vitatások, s állapodások, a kisajátitás tárgyában.* — b) *Ujabb tudósitás, s annak következésében tett ajánlás a Ludoviceára. A nemzeti Theatrom iránti pótoló végzés. Orsz. ülésben a sérelmek különböző tárgyai felvétetnek.* 453

323. szám. Február 3, 4, 5. *Foglalat: Az ország közjavát és kereskedést gyarapitó magános vállalatok ápolását tárgyazta vitatások folytatása.* 462

324. szám. Február 8, 9, 10, 11, 12, 13. *Foglalat:* a) *A Ludovicaeara 309000 ft ajánltatik.* — b) *A sérelmek hatodizben. A szólásszabadság 13-ik, békési sérelem 5-ik, a többiek másodizben.* — c) *Az előlegesek 3-ad izben.* — d) *Az excerpták 4-szer országos ülésben felvétetnek. A kir. város követei külön*

tanácskoznak. Heves vita a votumok felett. — e) Kerületben szerkesztési rostálatok. Szerdahelyi Jósef alapitványa. 471

325. szám. Február 17, 18, 19. *Foglalat:* a) *A Buda-pesti hid, s vasutak és csatornák tárgya. — b) A Ludovicea s Musaeum felőli izenet. Az országgyülési hirlapok, és a Nemzeti szinház ügye országos ülésben a RRnél. — c) A fő RRnél a sérelmek és az excerpták. — d) A magyar nyelv iránti nádori közbenjárás resultatuma.* 481

326. szám. Február 18, 20. *Foglalat:* a) *Pfansmidnak a sajtószabadság ellen tartott beszédje. Havas felelete. — b) Vitatások s végzések a magyar nyelv tárgyábani nádori közbenjárás resultatuma következésében. — Sérelmek s excerpták ujólag kerületi tanácskozás alatt.* 491

327. szám. Február 22, 23, 24, 25, 26. *Foglalat:* a) *Mikép alkottassék a törvényczikkely a magyar nyelv elsőbbsége tárgyában? — b) Szóllásszabadság 14-er, békési sérelem 6-od izben, a többi sérelmek 7-szer, az excerpták 5-ör, a tized kérdése módosittatik. — c) A Buda-pesti álló hid tárgyában Pest városának legujabb nyilatkozása különbséget nem teszen. — Az adó kérdésének felvétele elhatároztatik. Hitelesitések.* 499

328. szám. Február 27, 28, 29. *Foglalat: Az adó tárgya kerületi tanácskozás alatt. 1836. 9-ber 1-ő napjától 1839 october utolsó napjáig számitva, évenként 3,800.000 adó ajánltatik, a törvényhatóságok praetensiói bészámittatván. Az alimentatio megszüntetése az adóhoz feltételül nem köttetik.* 509

329. szám. Február 29, március 1, 2. *Foglalat:* a) *Az adó kérdésébeni vitatásoknak bérekesztése. A készen lévő felirások expediáltatnak. A főRR felveszik az expropriationalis törvényt és a Ludoviceumra tett ajánlást.* 519

330. szám. Március 3, 4. *Foglalat:* a) *Az expropriatio és — b) Ludovicaea kérdése a főrendeknél. — A legközelébbi napok végzései, — ezek közt a KK és RR az adó tárgyában kerületileg készitett felirásnál megmaradnak.* 528

331. szám. Március 4, 5, 7, 8, 9. *Foglalat:* a) *Még néhány vonás a Ludoviceumróli főrendi tanácskozásokból. — b) Az expropriatio iránti pótlólagos végzések. — c) A Musaeum és excerpták feletti vitatások részletei, és — d) az adó tárgya a fő RRnél. A közelébbi napok végzései* 537

332. szám. Március 8, 9, 10, 11, 12, 14. *Foglalat:* a) *Az excerpták hátra lévő része ötöd izben a fő RRknél. — b) Horvátország ellenkezése a magyar nyelv tárgyában — Zalai inditvány a circulationul. — c) Az adó tárgya mind a két tábla országos üléseiben. — d) Rövid jelentés a legközelébbi napokrul.* 547

333. szám. Március 10, 11, 12, 14, 15, 17. *Foglalat:* a) *Körülményes jelentés az adó tárgyábani felirás felküldéséről, — b) s az expropriationalis törvény felett 2-od izben közbejött kerületi vitatásokról. — Az adó tárgyában már resolutio is érkezik.* 557

334. szám. Március 18, 19, 21, 22. *Foglalat: A legközelebb érkezett kir. válaszok tartalma, s azok következésében* a) *az urbér iránt és — b) az adó tárgyában közbejött kerületi vitatások részletei* 568

335. szám. Március 24, 26. *Foglalat: Az adó tárgya a kir. válasz után a KK és RR országos ülésében. — A fő RR nem gátolják a felirást* 577

336. szám. Március 24, 26, 28, 30. *Foglalat:* a) *Az adó tárgyáróli vitatások bérekesztése, — b) a régóta szőnyegen fordult tárgyak isméti tanácskozásokban. — c) A Museum épületére 500.000 ajánlás. — Inditvány a subsidiumok kivétele helyesb kolcsárol. — d) Palóczy megtiszteltetése Nyitrából. — e) Kedvező kir. válaszok. V-ik Ferdinánd király május 2-án fogja az országgyülést személyesen eloszlatni* 586

337. szám. Március 28, 29, 30. *Foglalat:* a) *Főrendi tanácskozás az expropriationalis törvény, pesti hid, urbéri resolutio tárgyában. — b) A Rknél az excerpták, előleges sérelmek, pesti országház, polytechnicum, praeparandia, pozsoni szállásbér, indigenák. — c) [Főrendi ülés a hid stb. tárgyában.] — d) A legujabb resolutiok. — Az adó iránti végzés már ismét változik* 599

338. szám. Április 5, 6. *Foglalat: Az excerptákra és adó tárgyában (2-ik) érkezett resolutiók feletti kerületi vitatás részletei* 608

339. szám. Április 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13. *Foglalat:* a) *Az adó tárgyábani „non ultra" kifejezés magyarázata. — b) A kerületi izenet országos ülésben helybe-*

hagyatik, — c) *a fő RR el nem fogadják.* — d) *De a RR előbbi végzésöknél kerületileg megmaradnak* 618

340. szám. Április 11, 12, 13, 14, 16. *Foglalat:* a) *Az adó tárgya feletti vitatások berekesztése s a felirás felküldése.* — b) *Négy rendbeli kir. válasz, nevezetesen a T. t. cz. felett;* — c) *erről kerületi tanácskozás végzései, s a legközelebbi napok határozásai* 628

341. szám. Április 12, 15, 18, 19, 20. *Foglalat:* a) *A Ludovicaea s Museum felőli vitatások a fő RRknél másod,* — b) *a RRknél 3-ad izben.* — c) *Végzések a T. ar[ticu]lus iránt érkezett királyi válasz többi pontjaira* 637

342. szám. Április 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23. *Foglalat:* a) *A T. t. cz. feletti tanácskozások bérekesztése.* — b) *Kir. válaszok az adó és urbér tárgyában, melly utóbbiban a törvény textusa, s concertatio is említésbe jő. Vitatás ezek felett. Resolutio a perek folyamatja iránt, s az 1830-ki sérelmekre. A folyó A tárgyakbani állapodások* 647

343. szám. Április 22, 24, 25, 26, 27. *Foglalat:* a) *Concertatio részletesen,* — b) *kir. válaszok az 1830-i sérelmek, a pereknek diaeta alatti folyamata, világos örökösödés és expropriatio tárgyában.* — c) *A currens tárgyak. A Ludovicaea ut megváltása iránt felirás. A nemzeti játékszinre tett ajánlás a főrendek által ujra el nem fogadva. A diaetalis ujság tárgya általok a publica politicumra halasztva* 656

344-ik és utolsó szám. Április 28, 29, 30, május 1, 2. *Foglalat: Sommás foglalatja a diaeta utolsó napjaiban történteknek* 665

[345.] szám. *Toldalék az Országgyűlési Tudósítások utolsó számjához* 677

[346.] szám. *Az Országgyűlési Tudósításokhoz. (Kiegészitése a 344. számhoz adott toldaléknak)* 687

Név- és tárgymutató 695